00044316

00044316

Digitized with financial assistance from

Observer Research Foundation

on 22 February, 2020

103.

Carl Aurivillius.
Upsala. 1757

Comprato li 30 Luglio 1823
L. italiane ₤ 11:50

Traduz. del nuov. org. fatta da un anonimo. Bassano 1781.

FRANCISCI
BACONI
Baronis de Verulamio, Vice-Comitis S. Albani,
Summi Angliæ Cancellarii,
OPERA OMNIA,
Quæ extant:
PHILOSOPHICA, MORALIA, POLITICA, HISTORICA

Tractatus nempe de Dignitate & Augmentis Scientiarum.
Novum Organum Scientiarum, cum Paraſceve ad Hiſtoriam Naturalem & Experimentalem.
Hiſtoria Ventorum.
Hiſtoria Vitæ & Mortis.
Scripta de Naturali & Univerſali Philoſophia.
Sylva Sylvarum, ſive Hiſtoria Naturalis.
Nova Atlantis.
Hiſtoria Regni Henrici VII. Regis Angliæ: Opus verè Politicum.
Sermones fideles, ſive Interiora Rerum.
Tractatus de Sapientia Veterum.
Dialogus de Bello Sacro.
Opus Illuſtre in felicem memoriam Eliſ... Reginæ.
Imago Civilis Juli... Cæſaris.
Imago Civilis Auguſti Cæ... ſaris.

IN QUIBUS COMPLURES ALII TRACTATUS, QUOS BREVITA... prætermittere viſum eſt, comprehenſi ſunt.
HACTENUS NUNQUAM CONJUNCTIM EDITA,
Jam verò
SUMMO STUDIO COLLECTA, UNO VOLUMINE COMPREHENSA,
& ab innumeris Mendis repurgata:
Cum Indice Rerum ac Verborum Univerſali abſolutiſſimo.
HIS PRÆFIXA EST
AUCTORIS VITA.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
Impenſis JOANNIS BAPTISTÆ SCHONWETTERI,
Typis MATTHÆI KEMPFFERI,
ANNO M DC LXV.

44316
A-F. Bac
I. - Opera

~~AE~~ 05
Lat 920
Bac/Ope
44316

SACRÆ CÆSAREÆ MAIESTATIS
CONSILIARIO IMPERIALI AULICO
GRAVISSIMO, DEQUE REPUB.
MERITISSIMO

VIRO ILLUSTRI

D. IOHANNI HELVICO
SINOLT dicto Schütz/

Domino ac Patrono meo obſervandiſſimo

FELICITATEM PERENNANTEM!

ESt è *Viris doctis*, qui Angliam olim, eo ipſo tempore, quo Franciſcus Baconus Baro de Verulamio in culmine dignitatum ſuarum adhuc conſtitutus, poſtmodum verò, annon ſuo & rei literariæ commodo, dubitatur, inde dejectus & vitam & Angliæ Cancellarium egit, cùm peragraret, ad Amicum ſuum in Germaniam literis perſcripſit: *Deum ſe teſtari, ſe in illo Europæ angulo nullos inveniſſe homines, nullos inquam, ſed profectò meras* GRATIAS. Non invidebunt hæc Anglorum, qualia qualia ſint, tempora, illis prioribus ſuam felicitatem vel ingeniorum ſubtiliſſimorum fertilitatem, quin potius illum, quicunque fuerit, vera ſcripſiſſe, calculum ſuum addent, & hinc ſuæ Nationis laudi non parum acceſſiſſe, pro Exemplo adducent Magnum illum Angliæ Cancellarium Franciſcum Baconum, Virum, quod ingenii ſui teſtantur monumenta, Iuris, inprimis Anglicani, peritiſſimum, Philoſophum omni ex parte verum, Eloquentiæ autem laude incomporabilem. Hujus ego opera omnia & ſingula, quæ quidem illo vel in vivis exiſtente, maxima ex parte in Anglia, vel poſt illius obitum apud Batavos paſſim divulgata fuerunt, uno comprehenſa faſciculo & in unum congeſta, imò conquiſita volumen, cùm typis deſcribi curaverim, de Patrono, cujus nomini tanto operi condigno, illud inſcriberem, diſpiciendum exiſtimavi; Et verò, quamvis nonniſi ab iis, qui Tecum paria faciunt, id eſt à Viris æquè laudatis, cenſeri merearis, cùm tamen & inferioris ſubſellii homines, illorum, qui in ſuperiori cavea (verbo utor olim in Circis cognito) ſedent, Virtutes & exquiſitas animi dotes mirentur, & hoc à ſe fieri, illos ſcire geſtiant, eadem ratione, Tuarum ego indignus, non tamen iniquus æſtmiator, Tibi illud ritu antiquo & mutuatis ab ipſo

Illuſtriſſimo Autore ad Regem ſuum verbis, tanquam ſervus, non ſolùm Muneris alicujus Tributum, ſed & Obſervantiæ, ac Amoris (quod bona Tua Venia dixerim) ſignum & pignus donare, dare, dedicare conſtitui, obnixè rogans, illud ne deſpicias, ſed æqui bonique conſulas. Reliquum quod eſt, Deum Trinum veneror & exoro, ut ſalutaria tua conſilia regat atque fortunet, ad ſalutem Sacri Imperii, utilitatem communis Patriæ ejuſque civium commoda & emolumenta, ut hoc modo gloriam bonis omnibus applaudentibus Tua Virtute Tuâque Integritate partam, ad poſteros ſartam tectam tranſmittas. Vale Vir Illuſtris, & me inter Clientes Tuos ſi numerem, ne dedignare. Dabantur Francofurti ad Mœnum ipſis Nundinis Autumnalibus A. R. S. M DC LXIV.

Illuſtris Dominationis

Tuæ

Devotiſſimus Cliens

Iohannes Baptiſta Schönwetter
Bibliopola Francofurtenſis.

VITA

VITA

FRANCISCI BACONI, BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, AVCTORIS NOBILISSIMI.

FRANCISCVS BACONVS, Seculi & gentis ſuæ decus, ornator & ornamentum literarum, natus eſt in Palatio Eboracenſi, infra plateam dictam le Strand, juxta Londinum, 22. Januarij, Anno Salutis Humanæ MDLX. *Patrem* habuit illuſtrem illum Eliſabe[illegible] Reginæ Conſiliarium, Regni ejus (dum ipſe vixit) columen alterum, *Dom*[illegible] *Nicolaum Baconum*, Equitem Auratum, Magni Sigilli Angliæ Cuſtodem, Heroëm perſp[illegible]dentiæ, judicij, moderationis & integritatis; *Matrem*, *Annam Cocam*, Antonij Coc[illegible] itidem Aurati (qui eruditioni Eduardi Sexti Angliæ Regis præfuit) è filiabus unam, [illegible]minam lectiſſimam, tam Pietate & Virtute, quàm doctrina præpollentem, neç non *Græc*[illegible] *& Romanæ linguæ* peritia non mediocriter pro ſexu muliebri imbutam. His ortus Parentibus, in qualem evaſurus eſſet, etiam tum facilè conjicere licuit, cui nulla, vel à *Natura* vel ab *Educatione* adjumenta defuere. Annos *Pueritiæ* teneriores non ſine eximiis præcellentiæ ſpeciminibus tranſegit, qua ætate ea indole & ingenij acumine præditus fuit, ut ſpem magnam injecerint profundæ illius & univerſalis Apprehenſionis, qua poſtea inclaruit & in notitiam Procerum complurium, aliorumque tam dignitate quam officiis eminentium Virorum induxerint. Ante omnes autem, Reginæ ipſius (ut à fide dignis relatum) cum eo colloqui & quæſtionibus difficilioribus tentare, ſæpiuſculè volupe fuit: Ille autem tanta gravitate & judicij maturitate, ſupra ætatem ſe expedire valebat, ut *Regina eum Dominum Cuſtodem ſigilli minorem* appellare ſolita ſit. Interroganti, *Quot annos natus eſſet?* Ingenioſè, etiam puer adhuc reſpondit: *Se regimine ejus felici duobus annis juniorem fuiſſe.* Ætate *Academicæ* literaturæ, pro more, idonea, vel potius paulo maturius, in album Collegij Sanctæ & Individuæ Trinitatis Cantabrigiæ Patris juſſu relatus eſt, ſub tutela Reverendiſſimi Viri Dn. Iohannis Whitgiſti, Sacræ Theologiæ Doctoris, eo tempore Collegij illius Præfecti, poſtea autem percelebris Archi-Epiſcopi Cantuarienſis, Præſulis Magnitudinis primæ, Sanctitate, Doctrina, Patientia & Humilitate fulgentiſſimi, ſub quo in Artibus & ſtudiis liberalibus, præ aliis coætaneis ſuis, mirificè profeciſſe deprehenſus eſt. Dum adhuc in Academia ſtudiis incubuit, tantum non ſedecim annos ætatis nato *Philoſophia Ariſtotelica* primùm inſipida viſa fuit, non propter vilipendium Auctoris, quem ſummis ſemper laudibus evehere in more habuit, ſed propter ineſficacitatem viæ; ejuſmodi nimirum cùm eſſet hæc Philoſophia, quæ ad Diſputationes & Contentiones ſolùm nata, ad productionem autem Operum, quæ vitæ humanæ Commoda eſſent, ſterilis omninò fuerit: In qua mente ad extremum uſque ſpiritum perſtitit.

Locus Nativitatis. Dies Annus. Pater Nicolaus Baconus. Mater Anna Coca, Græcæ & Romanæ linguæ perita. Pueritia. Iudicij maturitas. Initia ſtudiorũ Academicorũ. Iohannes Whitgiſtus Baconi Informator. Huius laudes. Philoſophia Ariſtotelica Bacono primùm inſipida. Eius cauſa.

Poſtquam *Artium liberalium Encyclopædiam* emenſus fuerat, operæ pretium Patri viſum eſt, eum ad *Artes Politicas* applicare; Cujus rei gratia, in Galliam in comitatu *Amicij Povvletti*, Equeſtris Dignitatis Viri, ad Regem Galliæ eo tempore Legati ordinarij deſignati, mittendum curavit, à quo non multo poſt idoneus habitus eſt, qui in Angliam ad nuncium Reginæ perferendum remitteretur. Quo quidem negotio perfunctus, non ſine gratiis à Regina redditis, in Galliam ſecundò remeavit, eo conſilio, ut non niſi poſt annos aliquot exactos Angliam repeteret. Dum in Galliis peregrinatus eſt, Pater ejus Cuſtos magni ſigilli, diem ſuum obiit, relicta ſatis ampla nummorum vi, ad id congeſta, ut latifundia aliqua in uſum hujuſce filij ſui natu minimi coëmeret & compararet, qui ſolum ſine patrimonio poſt obitum Patris remanſit, & quamvis in bonis paternis, in affectu tamen paterno, non infimum locum tenuit. Verùm cum ejuſmodi terrarum coëmptio, ſuperſtite adhuc Patre deſignata tantum & non impleta fuerit, non plus ei ceſſit, quàm pro rata pecuniæ inter quinque fratres diſtribuendæ. Quod in cauſa fuit, ut fortuna aliquantulum dura ætate juniore uſus ſit. Neque enim præclarum illud & amænum prædium Gorhamburienſe, niſi multis poſtea annis adeptus eſt, per mortem ſcilicet chariſſimi fratris ſui germani, *Antonij Baconi*, magni nominis viri & in aulis Principum exterorum verſutiſſimi, celſitudine quidem ingenij paris, ſed in Artium Liberalium ſcientia fratri concedentis, inter quos magna neceſſitudo intervenerat; ſiquidem, qui præter eandem paternam originem, unius matris nexu arctius conjungerentur.

Baconi ſtudia Politica. Amicius Povvlettus. Mittitur in Galliam. Remittitur in Anglicam. Redit in Galliã. Interim moritur Pater. Patri præ aliis charus fuit. Fortuna poſt mortem Patris uſus eſt dura, ſed morte fratris benigniori. Antonius Baconus frater Franciſci.

Reverſo è Galliis, de genere vitæ ſtatuendum fuit. Itaque Iuris Angliæ Municipalis ſtudio & profeſſioni ſe addixit. In qua Sparta ornanda, eximios brevi progreſſus fecit, licet

E Galliis reverſus Iuri Angliæ Municipali ſe addicit.

(quæ ipſius verba ſunt) peritiam illam, tanquam acceſſoriam , ſive ſubſidiariam , non tanquam principalem amplexus ſit. Varios Tractatus circa hoc Argumentum, à principio emiſit. In quibus, quamvis ab aliquibus Profeſſionis illius Coryphæis mole & caſuum numero forte ſuperaretur, pondere tamen & fundamentorum ac myſteriorum Iuris ſcientia, nemini ceſſit. Nondum tyrocinium in lege egreſſus, à Regina in Conſilium ſuum doctum extraordinarium adſcitus eſt, gratiam (ut ajunt) vix cuiquam antea delatam. Sedem ſibi delegit ſtudiis ſuis & officio Advocati commodam inter honorabilem Societatem hoſpitij Gnejenſis: In cujus ſocietatis numerum ſeſe adſcripſit , ubi elegans illud ædificium ſive ſtructuram erexit , quæ hodie Baronis Baconi nomine innoteſcit , quam per vices maximam partem vitæ(paucis ſolummodò annis exceptis) uſque in diem mortis incoluit. In illa ſocietate ea demum ſuavitate , comitate & animi generoſitate uſus eſt , ut magnum exinde amorem & reverentiam ab hoſpitij illius ſenioribus & alumnis ſibi conciliaverit.

Ejus ſcientia nemini ceſſit. A Regina in conſilium doctū extraordinarium adſcitus. Societati Gnejenſi ſe adſcribit. In illa omnibus eſt gratus.

Quamvis autem *Legis-conſultorum Profeſſioni* pro vitæ & convictus ſui exigentia aſtrictus eſſet, animo tamen & affectu in *Artes Politicas & officia ſtatus* magis propendebat: quibus ſanè, ſi Majeſtati Auguſtæ tunc placuiſſet, cùm primis habilis fuit. Ætate adhuc integra, in numerum eorum qui rebus Nobilis illius , ſed Infelicis Herois, *Comitis Eſſexi*[illegible]t , ſe adſcripſit , cui tanquam intimus & fidiſſimus conſultor [illegible] viribus inſerviit , & in id incubuit , ut tuta tantum & honorifica mo[illegible]mo ejus inſtillaret , donec ad extremum , Comes ille , temerariorum quo[illegible]ndam & furioſorum hominum conſiliis aures præbens , in exitium ſe præcipitaverit.

In artes Politicas & officia ſtatus magis propenſus. Comitis Eſſexiæ intimus & fidiſſimus conſultor.

Natalibus atque ingenuis animi ſui dotibus hoc debuit , ut facilior ei & liberior ante reliquos Profeſſionis ejuſdem aditus pateret ad Aulam Principis, adeoque in conſpectum Reginæ ipſius , quæ ſermones cum eo ſeorſim & ſumma cum facilitate miſcere (quoties commodum erat) aſpernata non eſt , non ſolùm circa Profeſſionis ejus res & materias juridicas , ſed etiam circa ardua negotia ſtatus Regni , cujus reſponſis de tempore in tempus , libentiſsimè acquievit. Veruntamen quamvis benignitate vultus ſui eum abundè refocillaverit, nunquam tamen refocillavit benignitate manus , utpote quæ ad nullum publicum munus ſive honoris , ſive emolumenti , eundem promoverit , dempta una Reverſione ſicca Officij Regiſtrarij in Camera ſtellata , annui ut putabatur valoris mille & ſexcentarum librarum , in cujus poſſeſsionem non ante annos viginti aut circiter devenit. De quo officio Eliſabethæ tempore feſtivè dixit : *Illud ſibi eſſe inſtar fundi alieni ædibus ſuis adjacentis , qui proſpectum melioraret , horreum autem ejus replere non poſſit* Verum regnante Iacobo , illo tandem officio potitus eſt & per Deputatum adminiſtravit. Hoc autem nullo modo tribuendum malevolo aut infenſo in eum Reginæ ipſius animo , ſed artibus & æmulationi cujuſdam è proceribus ea tempeſtate apud Reginam potentis, qui eum omnibus modis deprimere & coercere ſedulo curavit , ne ſi ad faſtigium aliquod attolleretur, propria per eum gloria obfuſcaretur.

Facilis Baconio aditus ad Aulam Principis. Exiguo tamen commodo. Ob æmulationē cujuſdam è proceribus.

Quamvis autem tempore Dominæ ſuæ Eliſabethæ Reginæ retardationem diutinam paſſus ſit , poſt regiminis tamen mutationem & ingreſſum Domini ſui novi Iacobi Regis, incitato gradu perrexit, à quo fiduciæ , honoris & proventuum muniis eximiè cohoneſtatus eſt. Viſæ ſunt deſuper literæ quædam propria ad Iacobum Regem manu conſcriptæ, *quibus talem illum fuiſſe erga ſe Dominum agnoſcit, qui repetitis ſubinde favoribus novies cumulaſſet, ter Honoribus, ſexies autem Officiis.* Officia quæ intelligit (ut putant) hæc erant. *Conſilium doctum extraordinarium Regiæ Majeſtati ſuæ* (quo loco antea inſerviit Majeſtati Reginæ) *Regis ſolicitator Generalis* , *Atturnatus Regis Generalis* ſive *Procurator Primarius, Cooptatus in ſanctius Regis Conſilium* dum adhuc *Atturnati* locum geſsit, *Dominus Cuſtos Magni Sigilli Angliæ*, ultimo *Dominus Cancellarius Angliæ*. Quæ quidem Munera poſteriora duo, licet autoritate & poteſtate eadem ſint, diplomatibus tamen & favore Principis differunt. A cujus Magiſtratu ſucceſſorum nullus *Domini Cancellarij Angliæ* titulo in hunc uſque diem decoratus eſt. Honores erant, primo *Eques Auratus*, dein *Baro Verulamius*, poſtremo *Vice-Comes Sancti Albani* : præter alia dona magnifica & manus benignitates, quibus eum dotare Majeſtati ſuæ viſum fuit, tam ex proventibus Magni ſigilli, quam ex Officio Alienationis.

Iacobo rerum potito honoribus & muniis cohoneſtatur. Ejus Officia. Domini Cancellarij Angliæ titulo Baconus ſolus decoratus Honores. Dona.

Circa annos magis propitios de *Matrimonio* contrahendo conſilium cepit. Itaque in uxorem duxit *Aliciam* , filiam & hæredum unam *Benedicti Barnhami* Armigeri & Aldermanni Londinenſis ; cum qua *dotem ſatis amplam* & lautam, tam in terris, quàm in pecuniis numeratis, recepit. *Liberos* ex ea ſuſcepit nullos , qui quamvis adjumento ſint ad nomen noſtrum poſt obitum perpetuandum , illi tamen alia propagine ad nomen ſuum perpetuandum beari contigit, propagine ſcilicet Cerebri ſui, in qua ſemper fœlix & mirabilis fuit , inſtar Iovis ex cujus cerebro Pallas prodiit. *Neque* vero liberorum defectus ullo pacto amorem ejus erga Nuptam imminuit , quam ſumma ſemper dilectione conjugali & Amoris indiciis proſecutus eſt ; ſupellectili lauta , monilibus variis & fundis inſuper dotavit, addita etiam *Trabea honoraria Maritali* , quam viginti plus minus

Matrimonium Cum Alicia filia Benedicti Barnhami. à qua dotem amplam, Liberos ſuſcepit nullos. Amor Conjugalis.

minus annos poſt obitum ejus geſtavit. Totidem enim honoratiſſimo marito ſuperſtes fuit.

Quinquennium vitæ extremũ ſtudiis & contemplationibus dicatum.

Quinquennium extremum vitæ ſuæ à negotiis civilibus & vita activa retractus, ſtudiis & contemplationibus inſumſit. Quæ res ſane viſa eſt ei maximè cordi fuiſſe, ac ſi in umbra potius, quàm in luce commori optaſſet. Cujus etiam non obſcura indicia in operibus ejus perlegendis, reperire licet. Quo temporis ſpatio, librorum ſuorum, tam Anglicano, quam Romano ſermone conſcriptorum, maximam partem exaravit, qui juxta temporum ſeriem, quo conſcripti erant, ſic ſe habuerunt: *Hiſtoria Regni Henrici ſeptimi Regis Angliæ* ſermone patrio. *Abecedarium Naturæ*, ſcriptum Metaphyſicum, quod, neſcio quo malo fato perjit. *Hiſtoria Ventorum. Hiſtoria Vitæ & Mortis*, Hiſtoria *Denſi & Rari*, *Hiſtoria Gravis & Levis*, quæ itidem perjit. Hi *libri* ſtylo *Romano* ſunt elucubrati: dein fragmenta quædam *Anglicana*, quæ fuerunt, *Diſſertatio de Bello cum Hiſpanis gerendo. Dialogus de Bello ſacro. Fabula Novæ Atlantidis, Præfatio Digeſto de Legibus Angliæ* præfigenda. Initium *Hiſtoriæ Henrici Octavi Regis Angliæ*. Intervenerat *Opus* de *Augmentis ſcientiarum*, in quo è lingua vernacula, proprio Marte, in Latinam transferendo, Honoratiſſimus Auctor plurimum deſudavit, & multis ſubinde ac variis additionibus locupletavit. Poſtea, *Conſilia Civilia* & *Moralia* (antea *Delibationes* dictæ) tunc autem & numero & pondere aucta, Idiomate Anglicano. *Pſalmorũ Davidis* nonnulli, in *rhythmos Anglicanos* compoſiti. Iterum Verſio quorundam è ſcriptis ſuis de *Patrio* in *ſermonem Romanum*, quæ fuerunt; *Hiſtoria Regni Henrici Septimi Regis Angliæ*: *Conſilia Civilia* & *Moralia*, exinde dicti, *Sermones Fideles*, ſive *Interiora Rerum*. *Dialogus de Bello Sacro* & *Fabula Novæ Atlantidis*, in gratiam exterorum apud quos expeti inaudiverat. Liber de *Sapientia Veterum* recognitus. *Inquiſitio de Magnete*, *Topica Inquiſitionis* de *Luce & Lumine*. Vltimum locum tenuit *Sylva ſylvarum*, ſive *Hiſtoria Naturalis*, opus Anglicum, nunc verò Latinitate donatum. Atque hi fructus fuerunt, qui in umbra annorum quinque memoratorum maturuerunt, libris quos ante quinquennium illud elaboravit, non recitatis. Quin & propoſitum illi fuit (mandante ſereniſsimo Rege Carolo) *Hiſtoriam Henrici Octavi Angliæ Regis* contexuiſſe, ſed opus illud ultra deſignationem ſolam non proceſſit, Deo ulteriorem vitam celeberrimo Autori minimè largiente. Extat tamen ſpecimen quoddam Hiſtoriæ illius, quam paucæ unius diei horrulæ matutinæ olim parturierunt, inter opera ejus Miſcellanea Anglicè edita, per quod ex ungue Leonem dignoſcere poſſis.

Virtutes & animi Dotes.

Virtutes & animi dotes non minus quàm curriculum vitæ in Heroe iſto commemorandi locum ſibi vendicant. Facultates illæ, quæ in aliis non infimi ingenij hominibus diſſociatas ferè & ſolitarias, in illo conjunctæ & quaſi connubio aliquo copulatæ emicabant. Eæ fuerant *Ingenij acumen*, *Memoria fida*, *Judicium penetrans* & *Elocutio profluens*. Ac de prioribus illis tribus, libri ejus abunde teſtantur, de quibus (ut de Iulio Cæſare Hirtius) quam benè atque emendatè cæteri judicent, quàm facilè atque celeriter eos præſcripſerit, ji norunt, quibus cum converſari datum fuit. Sed de quarta, puta *Elocutione* illud effari libet, quod Inſignis ille *Gvaltherus Raleghus*, vir Equeſtri dignitate & ſingularibus Virtutibus ornatus (cujus ut tanti Viri judicio non immerito fidendum) ſemel diſſeruit, nimirum *Comitem Sarisburienſem Oratorem bonum fuiſſe, ſcriptorem malum*; è *contra*, *Comitem Northamptonienſem ſcriptorem bonum fuiſſe, Oratorem malum, ſed Dominum Franciſcum Baconum in utroque, tam dicendo quam ſcribendo præcelluiſſe.*

Eadem qua Iulio Cæſari.

De Elocutione eius iudicium Gvaltheri Releghi.

Baconi ſcientia non è ſolis libris, Sed ex principiis & notionibus quibuſdã internis.

Opus Novi Organi multorum annorũ labor.

Non raro mentem ſubjit cogitatio, Deum, ſi ullum mortalium noviſſimis his temporibus radio quodam ſcientiæ Humanæ illuminare dignatus ſit, illum proculdubio illuminaſſe. Quanquam enim ſedulo Libros evolverat, ex libris tamen ſolis ſcientiam ſuam depromipſiſſe, haud quaquam credere licet, ſed ex principiis & notionibus quibuſdam, intra ſe accenſis, quas nihilominus non temerè, ſed cautè admodum & lentè propalavit. *Opus* illud *Novi Organi* (cui ipſe inter Opera ſua primas tribuit) neutiquam ſanè cogitatio umbratilis aut cerebri proprij commentum fuit, ſed veluti fixa & radicata notio multorum annorum & laboris improbi proles. Proinde in Archivis ſuis, Autographa, plus minus duodecim, Organi Novi, de anno in annum elaborati & ad incudem revocati & ſingulis annis ulteriore ſubinde lima politi & caſtigati, donec in illud tandem corpus adoleverat, quo in lucem editum fuit; ſicut multa ex Animalibus fœtus lambere conſueſcunt, uſque quoad membrorum firmitudinem eos perducant.

Verborum vigorem & perſpicuitatem præcipuè ſectabatur.

Eloquentiæ Anglicanæ Artifex habitus eſt.

In libris ſuis componendis, *Verborum vigorem & perſpicuitatem* præcipuè ſectabatur, non elegantiam aut concinnitatem ſermonis, & inter ſcribendum aut dictandum, ſæpe interrogavit, *Num ſenſus ejus* clarè ſatis & perſpicuè redditus eſſet? quippe qui ſciret, æquum eſſe, ut verba famularentur rebus, non res verbis. Etſi in ſtylum forſitan politiorem incidiſſet (ſiquidem apud ſuos Eloquentiæ Anglicanæ Artifex habitus eſt) id evenit, quia evitare arduum illi erat. Neque verò verborum minutiis & alluſionibus capiebatur, ſed eas ſemper ex compoſito & de induſtria effugit, probè ſciens, ejuſmodi futilitates nihil aliud eſſe, quàm deviationes & aberrationes à ſcopo propoſito, & gravitati & dignitati ſtyli, non modicum officere & detrahere.

Legendo uſque ad ſatietatem aut tædium, non immorabatur. Quamvis enim multum

cum legerit, idque ſummo cum judicio & rejectione omnis ſcoriæ, quæ in ſcriptoribus plurimis ſeſe offert, commodam tamen animi relaxationem ſtudiis ſuis intermiſcuit; veluti *Deambulationem lenem*, *Vectionem in rheda*, *Equitationem*, non citam ſed lentam, *Globorum luſum*, & id genus alia *Exercitia*. Neque verò *jacturam temporis* ullam fecit: quamprimum enim domum redierat, confeſtim & abſque ulla mora *lectioni* aut *meditationi* renovandæ incubuit: Sicque nullum momentum aut temporis ſegmentum, perire aut intercidere paſſus eſt. *Menſam* ejus *refectionem aurium* æquè diceres ac *Ventris*, non abſimilem Noctibus illis Atticis aut conviviis Deipnoſophiſtarum, in quibus, mente & intellectu refici licebat, non minus quàm corpore. Hinc nonnulli ſublimioris ingenij viri, ad pugillares ſe recepiſſe profeſſi ſunt, quoties à menſa ejus ſurrexerint. Convivantium neminem aut alias colloquentium pudore ſuffundere gloriæ ſibi duxit, ſicut nonnulli geſtiunt, ſed facultates eorum qualeſcunque, fovere & provehere paratus erat. Quin & ſermonis licentiam ſibi ſoli corripere, in more non erat, ſed & aliis ſimul conſidentibus libertatem & viciſſitudinem loquendi permittere: hoc etiam addendo, quod in Arte unumquemque propria lubentiſſimè audiret & ad ejuſmodi Diſſertationem pellicere & provocare conſveverit. Ipſe autem nullius Obſervationes contempſit, ſed ad candelam cujuslibet lampada ſuam accendere non erubuit.

Animi relaxationem ſtudiis immiſcuit. *Temporis iacturam nullam fecit.* *Menſa Baconi refectio auriũ æquè ac Ventris fuit.*

Dicta eius quãti æſtimata.

Dicta & *Pronunciata* ejus, vix unquam in dubium vocata ſunt; cumque diſſerentem omnes audierunt, nullus ſe oppoſuit, ac ſi Oracula magis, quam Eloquia protuliſſet. Quod quidem, ſive exactæ ſententiæ ſuæ antequam declaraſſet, in lance Veritatis, Rationis librationi ſive exiſtimationi, qua ab omnibus habitus fuit, ut nemo contrairet, tribuendum cenſeo. Vnde argumentationis genus illud, qua in utramque partem diſceptatur, Menſa ejus haud novit, aut ſi aliqua forte intervenerit, eadem cum magna ſubmiſſione & moderatione, agitata fuit. Sæpe obſervatum, neque virorum quorundam illuſtrium *notitiam* effugit, quod ſi occaſio fortè interveniret ſermonis alieni inter colloquendum repetendi, ea facultate præditum fuiſſe, ut novis ſubinde & melioribus veſtibus inductum proferret; adeò ut Auctor ipſe ſermonem proprium ornatu cultiorem cerneret, ſenſu autem & materia minimè mulctatum, ac ſi formulis bonis uti, res eſſet ei à natura indita. Id quod in carminibus componendis de ſe cecinit Ovidius.

Et quod tentabam ſcribere, verſus erat.

In Officiis ſuis qualem ſe geſſerit.

Quotieſcunque ex *Officio* premebatur *Reum* aliquem peragere (quod muneris Regiæ Majeſtatis Conſilio Docto incumbebat) ſive in Criminalibus ſive in Capitalibus, nunquam ſe ſuperbum, aut faſtuoſum, verſus deliquentem præbuit, ſed ſemper lenem & decenti temperie affectum: & quanquam ſciebat ex Munere ſuo eſſe pro parte Regis crimen adverſus reum, pro virili ſua urgere & aggravare; ita tamen ſe geſſit, ut ſeveritatis oculo Exemplum, Miſericordiæ perſonam intueretur. In negotiis autem ſtatus, quando in ſanctius Regis conſilium aſcitus fuit, optimum conſulendi modum tenuit, non implicando Dominum ſuum in conſiliis aliquibus temerariis, aut populo gravioribus, ſed temperatis & æqualibus: Iacobo Rege hoc eum teſtimonio ornante, *Illum viam calluiſſe negotia ejus tractandi ſuavibus modis*; atque id Majeſtati ſuæ maximè cordi fuiſſe, pronunciavit.

Negotia ſtatus quomodo tractarit.

Apud ſubditos Regni æquè gratioſus fuit ac apud Regem.

Neque verò (cùm Occaſio tulerat) minùs gratioſus apud *ſubditos Regni* fuit, quàm apud ipſum Regem. *Comitiis Parlamentariis Inferioris* Conſeſſus, dum in ea Domo ſedit, pergratus *ſemper fuit*, in qua ſæpe peroravit, non ſine magno applauſu. Poſtquam ad munus Atturnati Generalis evectus fuiſſet, & ad locum in Parlamento electus, libertas inter ipſos conſultandi communi ſuffragio ei conceſſa eſt, quæ aliis Atturnatis Generalibus minimè indulta.

A quo ſervi boni laudem reportavit.

Sicut autem erga *Herum* ſuum *ſervi boni* laudem reportavit (ſiquidem ipſo aſſerente, in annorum novendecim adminiſtratione in reprehenſionem Regis propter aliquam offenſam in Majeſtatem Regiam, immediatè admiſſam nunquam incurrerat) ita erga ſervos proprios Heri boni nomen obtinuit & ſervitia eorum diuturna præclaris officiis, cum in poteſtatem ſuam devenerunt, gratis compenſavit. Quæ res in cauſa fuit, cur tot melioris notæ juvenes è claris familiis oriundos, in numerum Aſſeclarum ſuorum recipere precibus penè fatigatus ſit. Quod ſi eorum aliqui gratia & favore ejus, perperam uſi ſunt, id ſolummodo errori bonitatis ſuæ nativæ, eorum autem perpetuæ infamiæ & intemperantiæ, tribuendum eſt. Heros iſte *Divini Numinis* cultor fuit. Quamvis enim viris Politicis & ingeniis præaltis, Atheiſmi notam inurere vulgo inoleverit, ille tamen Deum & agnovit & coluit. Id quod ex variis teſtimoniis, per filum operum ſuorum ſparſis, liquidiſſimè apparet. Alias enim principia propria deſtruxiſſet & evertiſſet; quæ fuerunt, *Philoſophiam primoribus tantum labiis deguſtatam, à Deo abducere, utpote quæ cauſas ſecundas ultra debitum magni faceret: Philoſophiam autem plenè hauſtam, ad Deum denuò reducere.* Illum autem *Philoſophum profundum* extitiſſe, nemo, opinor, eſt qui neget. Intereſſe frequenter ſolebat (cùm per valetudinem liceret) divinis officiis ſive privatim, ſive publicè celebratis, concionibus audiendis, Sacræ Euchariſtiæ participandæ & tandem in fide vera placidè obdormivit. Hoc pro certo

A ſervis vero propriis boni Heri.

Divini Numinis fuit Cultor.

Eius de Philoſophia iudiciũ. *Philoſophus qualis ipſe fuerit.* *Officiis divinis frequenter interfuit.*

ponen-

ponendum eſt, eum *Malevolentiæ* omnis penitus expertem fuiſſe, quam (ut ipſe dixerat) neque parturivit, neque pavit. De *injuriarum vindicta* ne cogitavit quidem, ad quam, ſi ita animo affectus fuiſſet, & opportunitate & poteſtate armatus fuit. *Deturbator Officiariorum à muneribus adeptis*, neutiquam fuit, acſi exitio & ruina aliorum ſe impinguaſſet. *Calumniator* apud Principem non eluit. Die quodam cum quidam è Miniſtris ſtatus primariis, neutiquam ei favens, nuper defunctus fuiſſet, Rex eum percontatus eſt: *Quid de Domino illo, jam fatis functo, ſentiret?* reſpondit: *Ejuſmodi eum fuiſſe, qui Majeſtatis ſuæ res nunquam promoviſſet, aut auctiores feciſſet; Verùm à præcipitio & declinatione ſervare, haud dubiè ſategiſſet.* Neque enim duriorem de eo ſententiam proferre voluit. Quæ quidem non inter *Virtutes* illius *Morales* ſed *Chriſtianas* numeranda.

Malevolentiæ expers, Iniuriarum immemor, Aliorum ruina ſe non impinguavit. Nec Calumniator extitit.

Nomen ejus magis *foris* & apud *Exteros* quàm *Domi* & inter populares ſuos celebratum eſt & inclaruit: veluti id quod Oraculo illi Divino etiam ſubjicitur: *Non eſt Propheta ſine honore, niſi in Patria ſua, & in Domo ſua.* In qua re, paucula quædam ex Epiſtola, ex Italia (Ingeniorum politorum Apotheca) ad Comitem Devonienſem, miſſa, excerpenda ſunt, quæ ſic ſe habuerunt: *Deliberationes novas Domini Cancellarij Baconi, nec non Hiſtoriam ejus & quidquid aliud jam molitur, ingenti cum animi ardore expectabo. Speciatim autem in Hiſtoria ſua opus perfectum & limatum, mihi ſpondeo, præſertim in Henrici ſeptimi rebus geſtis; in quibus enarrandis, acuminis ſui divini talentum exercere licebit. Dominus iſte indies in majus innoteſcit, & opera ejus magis magiſque apud nos in deliciis habentur, atque ij, qui in rebus humanis ultra vulgare ſapiunt, eum* [illegible] *ingenia ſeculi hujus capaciſſima, & celſiſſima reputanti Et ſic revera* eſt. Iam [illegible] diuturnitate non defloreſcit, ſed potius augeſcit. Librorum ejus plurimi [illegible] as, tam eruditas, quam modernas, & pridem [illegible] allere [illegible] arum Nationum indignis. Viri primarij aliquot, dum adhuc in vivis fuit, nullam aliam ob cauſam in Angliam transfretarunt, quàm ut eum conſpicerent, & cum eo coram loquendi opportunitatem captarent: quorum unum pictura ſua à capite ad pedes uſque delineata in Galliam ſecum portanda donavit, quam hoſpes ille tanquam rem gratiſſimam Conterraneis ſuis futuram faſſus eſt, ut ita Imagine Perſonæ non ſecus ac Imaginibus Cerebri (libris nimirum) potirentur. Inter cæteris *Marchio Fiatus* Nobilis Gallus, qui Legatus in Angliam venerat anno primo *Mariæ Reginæ*, *Caroli Regis Nuptæ*, ingenti animi ardore eum inviſendi captus eſt. Ad quam rem opportunitatem nactus, & cubiculum ingreſſus præ infirmitate in lectulo decumbentis, ſtylo aliquantum grandiore eum adortus eſt, Dominationem ſuam ſibi ſemper Angelis ſimilem fuiſſe, *de quibus multa ad illius aures pervenerunt, & in libris ſimiliter lectitarit, ſed eos nunquam coram conſpicere conceſſum fuit.* A quo congreſſu tanta inter eos Amicitia juncta fuit, & Marchio eum tanta reverentia proſecutus eſt, ut præter viſitationes crebras, literæ invicem ſub nominibus & titulis *Patris* & *Filij* interceſſerint. Quod ad ſalutationes innumeras per *Epiſtolas ab exterarum* Nationum Viris primariis, ſapientiæ aut bonarum Artium ſtudio deditis, miſſas, nihil hic addendum, cum res ſit melioris notæ hominibus cum eo communis.

Nominis celebritas apud exteros. Italia ingeniorum politorum Apotheca. Exterorum e[illegible] videndi & inviſendi c[illegible]piditas. Marchio Fiatus Nob. Gallus Epiſtolarum commercium.

Cum autem de *Fama* ejus hic diſſeritur, intelligendum ac ſi in ſtylo non excluſivo, ſed comparativo hæc ſcripta eſſent: *Fama* enim ejus, etiam apud *Anglos* ſuos non flaccida aut enervis, ſed *vivida* & vegeta eſt, præcipue apud eos qui ingenio acutiore & ſublimiore, eminent. Cujus rei *Teſtimonia* duo tantum inſerere libet & non plura. Prius eſt, cum Hiſtoria Regni Henrici Septimi jam prelo matura eſſet, *Fulconi Baroni Brooko* à Iacobo Rege perlegenda tradita eſt. Is cum totam abſolviſſet, hoc Elogio ad Authorem remiſit: *Commendatum me habeas Dominationi ſuæ, & exora eum, ut de papyro & atramento bono comparando curam ſuſcipiat: opus enim ipſum ſupereminet.* Alterum *Doctoris Samuelis Collini*, in inclyta Academia Cantabrigienſi olim & Theologiæ Profeſſoris Regij & Collegij Regalis Præpoſiti, viri minimè vulgaris ingenij, qui ipſe (ſive feſtivè ſive ſerio) affirmavit, *Quod poſtquam librum de profectu ſcientiarum perlegiſſet, eo ſe adactum putaverit, ut ſtudia ſua de integro renovare neceſſe fuerit, & quod Oleum & Operam antea impenſam perdiderit.*

Fama eius apud Anglos quàm vivida. Fulco Baro Brookus Anglus quid ſenſerit de Bacono, Item Samuel Collinus itidem Anglus.

Efflagitatum à nonnullis eſt, ut de *Diæta* ejus & *Regimine Valetudinis* quædam inſererentur, eo quod, propter univerſalem ejus in rebus naturalibus cognitionem, poterit fortaſſe quibuſdam exemplo ſuo præire. Quod ad Diætam plena potius & liberali uſus eſt, prout ſtomachus ferebat, quàm tenui aut parca, quam etiam in Hiſtoria vitæ & mortis alicubi collaudavit. Ætate juniori, cibis delicatioribus & levioribus, veluti carnibus volatilium & hujuſmodi, præcipuè veſcebatur, ſed experientia edoctus, Carnes fortiores, quales in macello veneunt, potius probavit, utpote quæ ſuccos corporis magis firmos & ſolidos, & (ut ipſius verbis utar) minus diſſipabiles progenerarent, ex quibus ſolis ſæpenumero veſcebatur, licet menſa ejus ferculis alijs non deſtitueretur. Perſuaſum tibi habeas, illud nullatenus ipſum neglexiſſe, quod in ſcriptis ſuis toties decantatum reperies, uſum nimirum crebrum *Nitri*, cujus quidem Grana circiter tria quotidie in juſculo tenui & tepido, per triginta ad minus annos immediatè mortem ejus antecedentes, manè ſumpſit. Quantum ad Medicinam, verum eſt *Medicè eum vixiſſe, ſed non miſerè.* Siquidē

Diæta & Regimē Valetudinis. Carnes fortiores probavit. Nitro crebro uſus. Medicè vixit, ſed non miſerè.

Rhabar-

Rhabarbari ſeſquidrachmam, & non amplius, in hauſtu cereviſiæ & vini albi ſimul commixtarum ad ſpatium ſemihoræ infuſi & macerati (ſex aut ſeptem diebus interjectis) continuo ſumpſit: idque paulo ante cibum, (ſive prandium, ſive cœnam) quominus corpus deſiccaret, quòd, ſicut ipſe aſſeruit, humores excrementitios corporis ſæpius aſportaret, ſpiritus autem exhalare non provocaret, ſicut ſudores repetiti faciunt. Iam tantillum medicinæ ſumere, miſerum non fuit, aliis autem medicamentis (quicquid vulgo jactatum) non omnino aſſuevit. *Remedium adverſus podagram*, cujus ipſe Auctor fuit, quodque intra ſpatium horarum duarum, ſæpius experto, dolorem lenivit, extat in fine Hiſtoriæ Vniverſalis.

Veriſimile eſt Lunam in Themate ejus Natalitio præcipuum aliquem locum, veluti in Horoſcopo aut Medio Cœli tenuiſſe. Quoties enim Luna defecit, aut Eclipſin paſſa eſt, repentino animi deliquio correptus fuit, idque etiam, ſi nullam defectionis Lunaris notitiam præviam habuiſſet. Quamprimum autem Luna lumini priori reſtituta fuiſſet, confeſtim refocillatus eſt, & convaluit.

Dies & Annus Obitus. Annos vixit 66 Cauſa Mortis.

Objit 9. die Aprilis, Anno M.DC.XXVI. ſummo mane illius diei qui in Feſtum Reſurrectionis Dominicæ illuxit, *Ætatis ſexageſimo ſexto*, apud ædes Comitis Arandeliæ in villa de High-Gate prope Londinum, ad quem locum, animi reficiendi, non commorandi gratiâ ante dies octo caſu devenit, Deo ſic ordinante ut illic animam efflaret, è *febri lenta* unà cum catarrho vehemente, unde humor adeo copioſè ad pectus ejus defluxit, ut [illegible] ffocationem extinctus ſit. *Sepultus* autem eſt in *Eccleſia Sancti Michaelis* fano Sancti [illegible] icina, loco ſupremis tabulis ſepulturæ ſuæ deſtinato: tum quia Matris ejus cor[illegible] Eccleſia humatum recumbebat, tum quia Eccleſia illa ex urbis vetuſtæ Verulam[illegible] s hodie ſola ſuperſtes eſt. Ibidem Monumentum è Marmore candido in memoriam illius extructum eſt, [illegible] gratitudine Thomæ Meutcſii, Equitis Aurati & Adminiſtratoris ultimi ipſius Teſtamenti, Baconio quondam à ſecretis, poſtea Conſilij Regis ſanctioris ſub Regibus duobus Clerici, exhibens effigiem ſuam in Cathedra ſedentis & ſtudio incumbentis, unà cum Epitaphio; quod lectiſſimus ille & nitidioris ingenij, nec non Equeſtris Dignitatis Vir, Henricus Wottonus, Amoris & Admirationis ergò compoſuit.

Locus ſepul[illegible] tura. [illegible] tum

Quamvis autem Corpus quod depoſuit, Mortale fuerit, Libri tamen ejus & Memoria haud dubiè perennes erunt, neque prius fatis ceſſuri, quam Orbis terrarum machina diſſolvatur. Fuere quidem qui nomini tanti Herois variis *obtrectationibus* notam inurere tentare ſed fruſtra conati ſunt. Licet enim à Rege & Parlamenti Conſilio *officiis ſuis remotus* fuerit, id alia, niſi Invidia procurante, cauſa factum non eſt: ipſo ſemet illo ſcripturæ dicto conſolante: *Nihil eſt Novi!* Quin hoc ipſo eadem illum fortuna manſit, quæ Ciceronem apud Octavianum, Calliſthenem apud Alexandrum, Senecam apud Neronem, quos vel relegatos, vel occiſos, vel Leonibus objectos hiſtoriæ prodiderunt. Quicquid illorum ſit, cùm tanti Viri ſupra omnem fortunam ſint & plerumque Dominos ſera ejuſmodi factorum maneat pœnitentia, novimus etiam Iacobum effatum fuiſſe, negotio aliquando difficili & intricato ſe offerente: *Vtinam Baconus, meus olim Cancellarius, mihi ſupereſſet, quàm facile hinc me expedire vellem.* Neque eſt, quod ullam ei poſt remotionem, *familiaris rei tenuitatem*, quis objicere velit. Conſtat enim, poſt hanc, nihil quicquam horum, quæ ad ſtatus magnificentiam feciſſent, illi defuiſſe, ſed ita nihilominus vixiſſe, ut Iovi ipſi de felicitate controverſiam facere velle viſus fuerit, *Virtutis omnis, Pietatis, Humanitatis, Patientiæ* inprimis *Exemplum maximè memorabile*.

Obtrectationes in Baconum. Remotio ab officiis.

Sera Iacobi Regis pœnitentia & ejus de Baconoiudicium. Eadem illi rei familiaris conſtantia, quæ olim. Elogium ultimum.

FRAN-

FRANCISCI

BACONI,

BARONIS

DE

VERULAMIO,

VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,

AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII

De

Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIB. IX.

ſive

Inſtaurationis magnæ Pars Prima.

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI,

ANNO CIↃ IↃC LXIV.

INSTAURATIONIS MAGNÆ DISTRIBUTIO.

Ejus conſtituuntur Partes ſex.

Prima; *Partitiones Scientiarum.*
Secunda; *Novum Organum,* ſive *Indicia de Interpretatione Naturæ.*
Tertia; *Phænomena Univerſi,* ſive *Hiſtoria Naturalis & Experimentalis ad condendam Philoſophiam.*
Quarta; *Scala Intellectus.*
Quinta; *Prodromi,* ſive *Anticipationes, Philoſophiæ Secundæ.*
Sexta; *Philoſophia ſecunda,* ſive *Scientia Activa.*

SINGULARUM ARGUMENTA.

PArs autem Inſtituti noſtri eſt, ut omnia, quantum fieri poteſt, aperte & perſpicue proponantur. Nuditas animi, ut olim, corporis, innocentiæ, & ſimplicitatis comes eſt. Pateat itaque primo Ordo Operis, atque ratio ejus. Partes Operis à nobis conſtituuntur ſex.

Prima pars exhibet Scientiæ ejus, ſive Doctrinæ, in cujus poſſeſſione humanum genus hactenus verſatur, Summam, ſive Deſcriptionem univerſalem. Viſum enim eſt nobis, etiam in iis, quæ recepta ſunt, nonnullam facere moram: eo nimirum conſilio, ut facilius & Veteribus perfectio, & Novis aditus detur. Pari enim fere ſtudio ferimur, & ad vetera excolenda, & ad ulteriora aſſequenda. Pertinet etiam hoc ad faciendam fidem: juxta illud; *Non accipit Indoctus verba Scientiæ, niſi prius ea dixeris, quæ verſantur in corde ejus.* Itaque Scientiarum atque Artium receptarum oras legere, nec non utilia quædam in illas importare, tanquam in tranſitu non negligemus.

Partitiones tamen Scientiarum adhibemus eas, quæ non tantum jam inventa & nota, ſed hactenus omiſſa, & debita complectantur. Etenim inveniuntur in globo Intellectuali, quemadmodum in Terreſtri, & culta pariter, & deſerta. Itaque nil mirum videri debet, ſi à diviſionibus uſitatis quandoque recedamus. Adjectio enim, dum totum variat, etiam partes earumque ſectiones neceſſario variat: receptæ autem diviſiones, receptæ ſummæ Scientiarum, qualis nunc eſt, tantum competunt.

Circa ea vero, quæ ceu omiſſa notabimus, ita nos geremus; ut non leves tantum titulos & argumenta conciſa eorum, quæ deſiderantur, proponamus. Nam ſiquid inter omiſſa retulerimus, (modo ſit dignioris ſubjecti) cujus ratio paulò videatur obſcurior; (adeo ut merito ſuſpicari poſſimus, homines non facile intellecturos, quid nobis velimus aut quale ſit illud opus quod animo & cogitatione complectimur:) perpetuo nobis curæ erit, aut præcepta hujuſmodi Operis conficiendi, aut etiam partem operis ipſius jam à nobis confectam, ad exemplum totius ſubjungere; ut in ſingulis aut opera aut conſilio juvemus. Etenim etiam ad noſtram exiſtimationem, non ſolum aliorum utilitatem pertinere putavimus; ne quis arbitretur, levem aliquam de iſtiuſmodi rebus notionem mentem noſtram perſtrinxiſſe; atq; eſſe illa, quæ deſideramus ac prenſamus, tanquam votis ſimilia. Ea vèro talia ſunt, quorum & penes homines (niſi ſibi ipſi deſint) poteſtas planè ſit; & nos apud noſmet rationem quandam certam & explicatam habeamus. Neque enim regiones metiri animo, ut Augures, auſpiciorum cauſa: ſed intrare, ut Duces, promerendi ſtudio, ſuſcepimus.

Atq; hæc prima Operis pars eſt.

Porrò prætervecti Artes veteres, Intellectum humanum ad trajiciendum inſtruemus. Deſtinatur itaque *Parti ſecundæ*, Doctrina de meliore & perfectiore uſu rationis in rerum inquiſitione, & de auxiliis veris Intellectus: ut per hoc (quantum conditio humanitatis ac mortalitatis patitur) exaltetur Intellectus, & facultate amplificetur ad Naturæ ardua & obſcura ſuperanda. Atque eſt ea, quam adducimus, Ars (quam *Interpretationem Naturæ* appellare conſuevimus) ex genere Logicæ; licet plurimum, atque adeo immenſum quiddam interſit. Nam & ipſa illa Logica vulgaris auxilia & præſidia intellectui moliri ac parare profitetur; & in hoc uno conſentiunt. Differt autem plane à Vulgari, rebus præcipue tribus: vid. ipſo fine, ordine demonſtrandi, & inquirendi initiis.

Nam huic noſtræ Scientiæ finis proponitur; ut inveniantur non Argumenta, ſed Artes; nec Principiis conſentanea, ſed ipſa Principia; nec Rationes probabiles, ſed Deſignationes & indicationes Operum. Itaque ex intentione diverſa, diverſus ſequitur effectus. Illic enim adverſarius Diſputatione vincitur & conſtringitur: hic Natura, Opere.

Atque cum hujuſmodi fine conveniunt Demonſtrationum ipſarum natura & Ordo. In Logica enim vulgari opera fere univerſa circa Syllogiſmum conſumitur. De Inductione vero Dialectici vix ſerio cogitaſſe videntur; levi mentione eam tranſmittentes, & ad diſputandi formulas properantes. At nos demonſtrationem per Syllogiſmum rejicimus, quod confuſius agat, & Naturam emittat è manibus. Tametſi enim nemini dubium eſſe poſſit, quin, quæ in medio termino conveniunt, ea & inter ſe conveniant; (quod eſt Mathematicæ cujuſdem certitudinis:) nihilominus hoc ſubeſt fraudis, quod Syllogiſmus ex propoſitionibus conſtet, propoſitiones ex verbis, verba autem notionum teſſeræ & ſigna ſint. Itaque ſi Notiones ipſæ mentis (quæ verborum quaſi anima ſunt, & totius hujuſmodi ſtructuræ ac fabricæ baſis) male ac temere à rebus abſtractæ, & vagæ, nec ſatis definitæ & circumſcriptæ, denique multis modis vitioſæ fuerint, omnia ruunt. Rejicimus igitur Syllogiſmum; neque id ſolum quoad principia, (ad quæ nec illi eam adhibent) ſed etiam quoad propoſitiones medias: quas educit ſane atque parturit utcunque Syllogiſmus; ſed operum ſteriles, & à Practica remotas, & plane *quoad partem activam Scientiarum incompetentes.* Quamvis igitur relinquamus Syllogiſmo & hujuſmodi Demonſtrationibus famoſis ac jactatis, *juriſdictionem in Artes populares* & opinabiles, (nil enim in hac parte movemus) tamen ad Naturam Rerum, Inductione per omnia, & *tam ad minores propoſitiones*, quam ad majores, utimur. *Inductionem* enim cenſemus eam eſſe demonſtrandi formam, quæ Senſum tuetur, & Naturam premit, & *Operibus* imminet, ac ferè immiſcetur.

Itaq; Ordo quoq; demonſtrandi plane invertitur. Adhuc enim res ita geri conſuevit; ut à ſenſu & particularibus primo loco ad maximè generalia advoletur, tanquam ad polos fixos circa quos diſputationes vertantur; ab illis cætera per media deriventur, Via certe compendiaria, ſed præcipiti; & ad Naturam impervia, ad Diſputationes vero proclivi & accommodata. At ſecundum nos, Axiomata continenter & gradatim excitantur, ut nonniſi poſtremo loco ad Generaliſſima veniatur: Ea vero Generaliſſima evadunt, non notionalia, ſed bene terminata; & talia, quæ Natura ut revera ſibi notiora agnoſcat, quæque rebus hæreant in medullis.

At in forma ipſa quoque Inductionis, & judicio quod per eam fit, opus longe maximum movemus. Ea enim de qua Dialectici loquuntur, quæ procedit per enumerationem ſimplicem, puerile quiddam eſt, & precario concludit, & periculo ab inſtantia contradictoria exponitur, & conſueta tantum intuetur; nec exitum reperit.

Atqui opus eſt ad Scientias Inductionis forma tali, quæ experientiam ſolvat, & ſeparet, & per excluſiones ac rejectiones debitas neceſſario concludat. Quod ſi Judicium illud vulgatum Dialecticorum tam operoſum fuerit, & tanta ingenia exercuerit; quanto magis laborandum eſt in hoc altero, quod non tantum ex Mentis penetralibus, ſed etiam ex Naturæ viſceribus extrahitur!

Neque tamen hic finis. Nam fundamenta quoq; Scientiarum fortius deprimimus & ſolidamus, atq; Initia inquirendi altius ſumimus, quam adhuc homines fecerunt: ea ſubjiciendo examini, quæ Logica vulgaris tanquam fide aliena recipit. Etenim Dialectici principia Scientiarum à Scientiis ſingulis tanquam mutuo ſumunt: rurſus notiones mentis primas venerantur: Poſtremo informationibus immediatis ſenſus bene diſpoſiti acquieſcunt. At nos Logicam veram ſingulas Scientiarum Provincias majore cum imperio, quam penes ipſarum Principia ſit, debere ingredi decrevimus: atq; illa ipſa Principia putativa ad rationes reddendas compellere, quouſq; plane conſtent. Quod vero attinet ad notiones primas Intellectus; nihil eſt eorum, quæ Intellectus ſibi permiſſus congeſſit, quin nobis pro ſuſpecto ſit, nec ullo modo ratum, niſi novo indicio ſe ſtiterit, & ſecundum illud pronuntiatum fuerit. Quinetiam ſenſus ipſius informationes multis modis excutim⁹. Senſus enim fallũt utiq;; ſed & errores ſuos indicant: Verũ errores præſto, indicia eorũ longe petita ſunt.

Duplex autem eſt Senſus culpa: Aut enim deſtituit nos, aut decipit. Nam primo, plurimæ ſunt res, quæ ſenſum etiam recte diſpoſitum, nec ullo modo impeditum effugiunt, aut ſubtilitate totius corporis, aut partium minutiis, aut loci diſtantia, aut tarditate atq; etiam velocitate motus, aut familiaritate objecti, aut alias ob cauſas. Neque rurſus, ubi Senſus

rem tenet, prehenſiones ejus admodum firmæ ſunt. Nam teſtimonium & informatio ſenſus ſemper eſt ex analogia Hominis, non ex analogia Univerſi: atque magno prorſus errore aſſeritur, Senſum eſſe menſuram rerum.

Itaque ut his occurratur; nos multo & fido miniſterio auxilia Senſui undique conquiſivimus, & contraximus: ut deſtitutionibus ſubſtitutiones, variationibus rectificationes ſuppeditentur. Neque id molimur tam Inſtrumentis, quam experimentis. Etenim Experimentorum longe major eſt ſubtilitas, quam Senſus ipſius, licet inſtrumentis exquiſitis adjuti: (de iis loquimur Experimentis, quæ ad intentionem ejus quod quæritur, perite & ſecundum artem excogitata & appoſita ſunt.) Itaque perceptioni Senſus immediatæ ac propriæ non multum tribuimus: ſed eo rem deducimus, ut Senſus tantum de Experimento, Experimentum de Re judicet. Quare exiſtimamus, nos Senſus (à quo omnia in Naturalibus petenda ſunt, niſi forte libeat inſanire) Antiſtites religioſos, & oraculorum ejus non imperitos Interpretes nos præſtitiſſe: ut alii profeſſione quadam, nos re ipſa Senſum tueri ac colere videamur. Atque hujuſmodi ſunt ea, quæ ad lumen ipſum Naturæ, ejuſque accenſionem & immiſſionem paramus: quæ per ſe ſufficere poſſent, ſi Intellectus humanus æquus, & inſtar tabulæ abraſæ eſſet. Sed cum mentes hominum miris modis adeo obſeſſæ ſint, ut ad veros Rerum radios excipiendos ſincera & polita area prorſus deſit; neceſſitas quædam incumbit, ut etiam huic rei remedium quærendum eſſe putemus.

Idola autem, à quibus occupatur Mens, vel Adſcititia ſunt, vel Innata. Adſcititia vero immigrarunt in mentes hominum, vel ex Philoſophorum placitis & ſectis, vel perverſis legibus demonſtrationum. At Innata inhærent Naturæ ipſius Intellectus, qui ad errorem longe proclivior eſſe deprehenditur, quam Senſus. Utcunque enim homines ſibi placeant, & in admirationem Mentis humanæ ac fere adorationem ruant; illud certiſſimum eſt, Sicut ſpeculum inæquale rerum radios ex figura & ſectione propria immutat; ita & Mentem, cum à rebus per Senſum patitur, in notionibus ſuis expediendis & comminiſcendis, haud optima fide Rerum naturæ ſuam naturam inſerere & immiſcere.

Atque priora illa duo *Idolorum* genera, ægre; poſtrema vero hæc nullo modo evelli poſſunt. Id tantum relinquitur, ut indicentur, atque ut vis iſta Mentis inſidiatrix notetur & convincatur; Ne forte à deſtructione veterum, novi ſubinde errorum ſurculi ex ipſa mala complexione Mentis pullulent: eoque res recidat, ut errores non extinguantur, ſed permutentur; Verum è contra, ut illud tandem in æternum ratum & fixum ſit, Intellectum, niſi per Inductionem, ejuſq; formam legitimam, judicare non poſſe. Itaq; Doctrina iſta de expurgatione Intellectus, ut ipſe ad veritatem habilis ſit, tribus redargutionibus abſolvitur: Redargutione Philoſophiarum, Redargutione Demonſtrationum, & Redargutione Rationis humanæ nativæ. His vero explicatis, ac poſtquam demum patuerit, quid Rerum natura, quid Mentis natura ferat; exiſtimamus, nos thalamum Mentis & Univerſi, pronuba divina bonitate, ſtraviſſe & ornaſſe. Epithalamii autem votum ſit, ut ex eo connubio auxilia humana, & ſtirps Inventorum, quæ neceſſitates ac miſerias hominum aliqua ex parte doment & ſubigant, ſuſcipiatur.

Hæc vero eſt Operis pars ſecunda.

At vias non ſolum monſtrare & munire, ſed inire quoque, conſilium eſt. Itaque *Tertia pars Operis* complectitur *Phænomena Univerſi*; hoc eſt, omnigenam Experientiam, atq; Hiſtoriam Naturalem, ejus generis, quæ poſſit eſſe ad condendam Philoſophiam fundamentalis. Neque enim excellens aliqua Demonſtrandi via ſive Naturam Interpretandi forma, ut Mentem ab errore & lapſu defendere ac ſuſtinere, ita ei materiam ad ſciendum præbere & ſubminiſtrare poſſit. Verum iis, quibus non conjicere & hariolari, ſed invenire & ſcire propoſitum eſt; quiq; non ſimiolas & fabulas Mundorum comminiſci, ſed hujus ipſius veri Mundi naturam introſpicere, & velut diſſecare in animo habent; omnia à Rebus ipſis petenda ſunt. Neque huic labori, & inquiſitioni ac mundanæ perambulationi ulla ingenii, aut meditationis, aut argumentationis ſubſtitutio aut compenſatio ſufficere poteſt; non ſi omnia omnium ingenia coïerint. Itaq; aut hoc prorſus habendum, aut negotium in perpetuum deſerendum. Ad hunc vero uſq; diem ita cum hominibus actum eſt, ut minime mirum ſit, ſi Natura ſui copiam non faciat.

Nam primo, ſenſus ipſius Informatio, & deſerens, & fallens: Obſervatio, indiligens, & inæqualis, & tanquam fortuita: Traditio, vana, & ex rumore: Practica, operi intenta & ſervilis: vis Experimentalis, cæca, ſtupida, vaga, & prærupta: deniq; Hiſtoria naturalis, levis & inops; vitioſiſſimã materiam Intellectui ad Philoſophiã & Scientias congeſſerunt.

Deinde, præpoſtera Argumentandi ſubtilitas & ventilatio, ſerum rebus plane deſperatis tentatur remedium: nec negotium ullo modo reſtituit, aut errores ſeparat. Itaq; nulla ſpes majoris augmenti ac progreſſus ſita eſt, niſi in Reſtauratione quadam Scientiarum.

Hujus autem exordia omnino à naturali Hiſtoria ſumenda ſunt, eaq; ipſa novi cujuſdam generis & apparatus. Fruſtra enim fuerit, ſpeculum expolire, ſi deſint imagines: & plane Materia idonea præparandi eſt Intellectui, non ſolum præſidia fida comparanda. Differt vero rurſus Hiſtoria noſtra (quemadmodum Logica noſtra) ab ea quæ habetur, multis rebus: fine, ſive officio; ipſa mole & congerie; dein ſubtilitate; etiam delectu; & conſtitutione in ordine ad ea quæ ſequuntur.

Primò enim eam proponimus Hiſtoriam Naturalem; quæ non tam aut rerum varietate delectet, aut præſenti Experimentorum fructu juvet; quam lucem Inventioni cauſarum affundat, & Philoſophiæ enutricandæ primam mammam præbeat. Licet enim Opera, atq; Activam Scientiarum partem præcipue ſequamur, tamen meſſis tempus expectamus, nec muſcum & ſegetem herbidam demetere conamur. Satis enim ſcimus, Axiomata recte inventa, tota agmina Operum ſecum trahere; atque opera non ſparſim, ſed confertim exhibere. Intempeſtivum autem illum & puerilem affectum, ut pignora aliqua novorum Operum propere captentur, prorſus damnamus & amovemus, ceu pomum Atalantæ, quod curſum retardat. Atque Hiſtoriæ noſtræ Naturalis Officium tale eſt.

Quoad Congeriem vero, conficimus Hiſtoriam non ſolum Naturæ liberæ ac ſolutæ; (cum ſcilicet illa ſponte fluit, & opus ſuum peragit; qualis eſt Hiſtoria Cœleſtium, Meteororum, Terræ, & Maris, Mineralium, Plantarum, Animalium:) ſed multo magis Naturæ conſtrictæ & vexatæ; nempe, cum per Artem & miniſterium humanum de ſtatu ſuo detruditur atque premitur & fingitur. Itaque omnia Artium Mechanicarum, omnia Operativæ partis Liberalium, omnia Practicarum complurium, quæ in Artem propriam non coaluerunt, Experimenta, (quantum inquirere licuit, & quantum ad finem noſtrum faciunt) perſcribimus. Quin etiam (ut, quod res eſt, eloquamur) faſtum hominum & ſpecioſa nil morati, multò plus & operæ & præſidii in hac parte, quam in illa altera, ponimus: quandoquidem Natura rerum magis ſe prodit per vexationes Artis, quam in libertate propria.

Neq; Corporum tantum Hiſtoriam exhibemus, ſed diligentiæ inſuper noſtræ eſſe putavimus, etiam Virtutum ipſarum (illarum dicimus, quæ tanquam Cardinales in Natura cenſeri poſſint, & in quibus Naturæ primordia plane conſtituuntur; utpote Materia; primis Paſſionibus ac deſideriis; vid. *Denſo, Raro, Calido, Frigido, Conſiſtenti, Fluido, Gravi, Levi*; aliiſq; haud paucis) Hiſtoriam ſeorſum comparare.

Enimvero ut de Subtilitate dicamus, plane conquirimus genus Experimentorum longe ſubtilius & ſimplicius, quam ſunt ea quæ occurrunt. Complura enim è tenebris educimus & eruimus, quæ nulli in mentem veniſſet inveſtigare, niſi qui certo & conſtanti tramite ad inventionem Cauſarum pergeret; cum in ſe nullius magnopere ſint uſus: ut liquido appareat, ea non propter ſe quæſita eſſe; ſed ita prorſus ſe habere illa ad Res & Opera, quemadmodum literæ Alphabeti ſe habeant ad Orationem & verba; quæ licet per ſe inutiles, eædem tamen omnis ſermonis elementa ſunt.

In Delectu autem Narrationum & Experimentorum melius hominibus caviſſe nos arbitramur, quam qui adhuc in Hiſtoria Naturali verſati ſunt. Nam omnia fide oculata, aut ſaltem perſpecta, & ſumma quadam cum ſeveritate recipimus: ita ut nil referatur auctum Miraculi cauſa, ſed quæ narramus, à fabulis & vanitate caſta & intemerata ſint. Quinetiam & recepta quæq; ac jactata mendacia (quæ mirabili quodam neglectu per ſæcula obtinuerunt & inveterata ſunt) nominatim proſcribimus & notamus; ne Scientiis amplius moleſta ſint. Quod enim prudenter animadvertit quidam;

fabulas,

ſabulas,& ſuperſtitiones,& nugas,quas Nutriculæ pueris inſtillant, mentes eorum etiam ſerio depravare: ita eadem nos movit ratio, ut ſolliciti atque etiam anxii ſimus , ne ab initio, cum veluti infantiam Philoſophiæ ſub Hiſtoria Naturali tractemus & curemus,illa alicui vanitati aſſueſcat. At in omni Experimento novo & pauloſubtiliore, licet (ut nobis videtur) certo ac probato,modum tamen experimenti, quo uſi ſumus,aperte ſubjungimus: ut, poſtquam patefactum ſit, quomodo ſingula nobis conſtiterint, videant homines, quid erroris ſubeſſe & adhærere poſſit; atq; ad probationes magis fidas,& magis exquiſitas(ſi quæ ſint) expergiſcantur: deniq; ubiq; monita, & ſcrupulos, & cautiones aſpergimus , religione quadam,& tanquam exorciſmo,omnia phantaſmata ejicientes,ac cohibentes.

Poſtremo,cum nobis exploratum ſit, quantopere Experientia & Hiſtoria aciem mentis humanæ diſgreget ; & quam difficile ſit (præſertim animis vel teneris, vel præoccupatis) à principio cum Natura conſueſcere ; adjungimus ſæpius obſervationes noſtras,tanquam primas quaſdam converſiones & inclinationes, ac veluti aſpectus Hiſtoriæ ad Philoſophiam : ut & pignoris loco hominibus ſint, eos in Hiſtoriæ fluctibus perpetuo non detentum iri ; utque, cum ad opus Intellectus deveniatur, omnia ſint magis in procinctu. Atq; per hujusmodi (qualem deſcribimus) Hiſtoriam Naturalem, aditum quendam fieri poſſe ad Naturam tutum & commodum, atq; Materiam intellectui præberi probam & præparatam, cenſemus.

Poſtquam vero & Intellectum fidiſſimis auxiliis ac præſidiis ſtipavimus, & juſtum Divinorum Operum exercitum ſeveriſſimo delectu comparavimus,nil amplius ſupereſſe videtur,niſi ut Philoſophiam ipſam aggrediamur. Attamen in re tam ardua & ſuſpenſa , ſunt quædam quæ neceſſario videntur interponenda: partim docendi gratia , partim in uſum præſentem.

Horum primum eſt,ut Exempla proponantur inquirendi & inveniendi, ſecundum noſtram rationem ac viam, in aliquibus ſubjectis repræſentata ; ſumendo ea potiſſimum ſubjecta, quæ,& inter ea quæ quæruntur,ſunt nobiliſſima, & inter ſe maxime diverſa ; ut in unoquoq; genere Exemplum non deſit.Neq; de iis Exemplis loquimur, quæ ſingulis Præceptis ac Regulis illuſtrandi gratia adjiciuntur: (hoc enim in Secunda Parte operis abunde præſtitimus:) ſed plane Typos intelligimus & Plaſmata, quæ univerſum Mentis proceſſum, atq; inveniendi continuatam fabricam & ordinem in certis ſubjectis, iisq; variis & inſignibus, tanquam ſub oculos ponant.Etenim nobis in mentem venit,in Mathematicis, aſtante machinâ,ſequi Demonſtrationem facilem & perſpicuam : contrà, abſq; hac commoditate, omnia videri involuta , &, quàm revera ſunt,ſubtiliora.Itaq; hujusmodi Exemplis *Quartam partem noſtri Operis* attribuimus: quæ revera nil aliud eſt,quam Secundæ Partis applicatio particularis & explicata.

At *Quinta pars* ad tempus tantùm,donec reliqua perficiantur,adhibetur:& tanquam fœnus redditur,usq; dum ſors haberi poſſit.Neq; enim finem noſtrū ita petimus occæcati, ut,quæ occurrunt in viâ utilia,negligamus.Quamobrē Quintam partē Operis ex iis conficimus,quæ à nobis aut inventa, aut probata,aut addita ſunt:Neq; id tamen ex rationibus atq; *præſcriptis Interpretandi ; ſed ex eodem Intellectûs uſu, quem alii in inquirendo* & inveniendo adhibere conſueverunt. Etenim cùm, ex perpetuâ noſtrâ cum Natura conſuetudine , majora de Meditationibus noſtris, quàm pro ingenii viribus, ſperamus ; tùm poterunt iſta veluti tabernaculorum in viâ poſitorum vice fungi , ut mens ad certiora contendens in iis pauliſper acquieſcat. Attamen teſtamur interim,nos illis ipſis, quod ex vera interpretandi formâ non ſint inventa, aut probata, teneri minimè velle. Iſtam verò Judicii ſuſpenſionem non eſt quod exhorreat quiſpiam in Doctrinâ , quæ non ſimpliciter nil ſciri poſſe,ſed nil niſi certo ordine & certa via ſciri poſſe aſſerit : atq; interea tamen certos Certitudinis gradus ad uſum & levamen conſtituit; donec Mens in Cauſarum explicatione conſiſtat. Neq; enim illæ ipſæ Scholæ Philoſophorum, qui *Acatalepſiam* ſimpliciter tenuerunt, inferiores fuêre iſtis quæ pronuntiandi licentiam uſurparunt. Illæ tamen Senſui & Intellectui auxilia non paraverunt ; quod nos fecimus: ſed fidem & authoritatem planè ſuſtulerunt ; quod longè alia res eſt, & ferè oppoſita.

Sexta tandem *pars Operis noſtri* (cui reliquæ inſerviunt ac miniſtrant) ea demum recludit & proponit Philoſophiam, quæ ex hujusmodi (qualem ante docuimus & paravimus) inquiſitione legitima & caſta, & ſevera , educitur & conſtituitur . Hanc verò poſtremam Partem perficere & exitum perducere, res eſt & ſupra vires, & ultra ſpes noſtras collocata. Nos ei initia (ut ſperamus) non contemnenda, exitum generis humani fortuna dabit; qualem forte homines in hoc Rerum & Animorum ſtatu, haud facile animo capere aut metiri queant. Neq; enim agitur ſolum felicitas Contemplativa , ſed vere res humanæ & fortunæ, atq; omnis Operum potentia. Homo enim Naturæ miniſter & interpres tantum facit & intelligit, quantum de Naturæ ordine, Opere, vel Mente, obſervaverit: nec amplius ſcit, aut poteſt. Neq; enim ullæ vires Cauſarum catenam ſolvere aut perfringere poſſint: neq; Natura aliter quam parendo vincitur. Itaq; intentiones geminæ illæ, humanæ ſcilicet *Scientia*, & *Potentia*, vere in idem coincidūt:& fruſtratio Operū maxime fit ex ignoratione Cauſarū.

Atq; in eo ſunt omnia, ſi quis oculos Mentis à Rebus ipſis nunquam dejiciens, earum imagines plane , ut ſunt, excipiat. Neq; enim hoc ſiverit Deus, ut Phantaſiæ noſtræ ſomnium pro Exemplari Mundi edamus: ſed potius benigne faveat, ut Apocalypſim, ac veram viſionem veſtigiorum & ſigillorum Creatoris ſuper Creaturas, ſcribamus.

Itaq; Tu, Pater, qui lucem viſibilem primitias Creaturæ dediſti , & lucem Intellectualem ad faſtigium Operum tuorum in faciem Hominis *inſpiraſti; Opus hoc, quod à tua Bonitate profectum* , tuam gloriam repetit, tuere & tege. Tu, poſtquam converſus es ad ſpectandum Opera quæ fecerunt manus tuæ, *vidiſti*, quod omnia eſſent bona valde; & requieviſti. At Homo converſus ad Opera quæ fecerunt manus ſuæ, vidit quod omnia eſſent vanitas & vexatio ſpiritus; nec ullo modo requievit. Quare ſi in Operibus tuis ſudabimus, facies nos viſionis tuæ & Sabbati tui participes. Supplices petimus, ut hæc mens nobis conſtet : utq; novis Eleemoſynis per manus noſtras & aliorum , quibus eandem mentem largieris, familiam humanam dotatam velis.

Partitiones Scientiarum & Argumenta ſingulorum Capitum.

LIBER I.

Nullis conſtat Capitibus, ſed tantum continet partitionem totius Operis, nec non diluitionem quarundam Objectionum.

LIBER II.

CAP. I.

Partitio Univerſalis *Doctrinæ Humanæ, in Hiſtoriam, Poëſim, Philoſophiam*: Secundum tres Facultates Intellectus; *Memoriam* ; *Phantaſiam* ; *Rationem* : Quodque eadem Partitio competat etiam *Theologicis*.

CAP. II.

Partitio *Hiſtoriæ* in *Naturalem* , & *Civilem*: *Eccleſiaſtica* & *Literaria* ſub *Civili* comprehenſis : Partitio *Hiſtoriæ naturalis*, ex *Subjecto* ſuo, in *Hiſtoriam Generationum, Prætergenerationum*, & *Artium*.

CAP. III.

Partitio *Hiſtoriæ Naturalis* ſecunda, ex *Uſu* & *Fine* ſuo, in *Narrativam*, & *Inductivam* ; Quodque *Finis* nobiliſſimus *Hiſtoriæ Naturalis* ſit , ut miniſtret, & in ordine ſit , ad *condendam Philoſophiam* ; quem *Finem* intuetur *Inductiva*. Partitio *Hiſtoriæ Generationum* , in *Hiſtoriam cœleſtium*, *Hiſtoriam meteororum* , *Hiſtoriam Globi Terræ & Maris* : *hiſtoriam maſſarum* , ſive *Collegiorum majorum*, & *hiſtoriam ſpecierum*, ſive *Collegiorum minorum*.

CAP. IV.

Partitio *hiſtoriæ civilis*, in *Eccleſiaſticam*, *literariam* , & (quæ generis nomen retinet) *civilem* : Quodq; *hiſtoria literaria* deſideretur. Ejus conficiendæ præcepta.

CAP. V.

De *dignitate* & *difficultate hiſtoriæ civilis*.

CAP. VI.

Partitio prima *hiſtoriæ civilis* (*ſpecialis*) in *memorias*, *antiquitates*, & *hiſtoriam juſtam*.

CAP. VII.

Partitio *hiſtoriæ juſtæ*, in *chronica temporum*, *vitas perſonarum*, & *relationes actionum*: earum partium explicatio.

CAP. VIII.

Partitio *hiſtoriæ temporum*, in *hiſtoriam univerſalem*, & *particularem*. Utriusque commoda, & incommoda.

CAP. IX.

Partitio ſecunda *hiſtoriæ temporum*, in *Annales* , & *acta diurna*.

PARTITIONES SCIENTIARUM.

CAP. X.

Partitio ſecunda *hiſtoriæ civilis (ſpecialis,)* in *meram*, & *mixtam*.

CAP. XI.

Partitio *hiſtoriæ Eccleſiaſticæ*; in *Eccleſiaſticam ſpecialem*, *hiſtoriam ad Prophetias*, & *hiſtoriam Nemeſeos*.

CAP. XII.

De *Appendicibus hiſtoriæ*, quæ circa *verba* hominum (quemadmodum *hiſtoria* ipſa circa *facta*) verſantur: Partitio earum in *orationes*, *epiſtolas*, & *apophthegmata*.

CAP. XIII.

De ſecundo membro principali *doctrinæ humanæ*, nempe *Poëſi*. Partitio *Poëſeos* in *narrativam*, *dramaticam*, & *parabolicam*. Exempla *parabolicæ* tria proponuntur.

LIBER III. CAP. I.

Partitio *ſcientiæ* in *Theologiam*, & *Philoſophiam*. Partitio *Philoſophiæ* in *doctrinas tres*: De *Numine*, De *Natura*, De *Homine*. Conſtitutio *Philoſophiæ primæ*, ut Matris communis omnium.

CAP. II.

De *Theologia Naturali*: & *Doctrina* de *Angelis* & *Spiritibus*, quæ ejuſdem eſt *Appendix*.

CAP. III.

Partitio *Naturalis Philoſophiæ*, in *ſpeculativam*, & *operativam*: quodque illæ duæ, & in intentione *tractantis*, & in corpore *tractatus*, ſegregari debeant.

CAP. IV.

Partitio *doctrinæ ſpeculativæ* de Natura, in *Phyſicam*, *(ſpecialem,)* & *Metaphyſicam*: Quarum *Phyſica cauſam efficientem*, & *materiam*: *Metaphyſica cauſam finalem*, & *formam*, *inquirit*. Partitio *Phyſicæ (Spec.)* in *doctrinas* de *principiis rerum*, de *fabrica rerum*, ſive de *mundo*, & de *varietate rerum*. Partitio *doctrinæ* de *varietate rerum*, in *doctrinam* de *concretis*, & *doctrinam* de *abſtractis*. Partitio *doctrinæ* de *concretis*, rejicitur ad eaſdem Partitiones, quas ſuſcipit *hiſtoria naturalis*. Partitio *doctrinæ* de *abſtractis*, in *doctrinam* de *Schematiſmis materiæ*, & *doctrinam* de *motibus*. Appendices duæ *Phyſicæ ſpeculativæ*: *Problemata naturalia*, *placita antiquorũ philoſophorũ*. Partitio *Metaphyſicæ*, in *Doctrinã* de *formis*, & *doctrinam* de *cauſis finalibus*.

CAP. V.

Partitio *operativæ doctrinæ* de *natura*, in *Mechanicam*, & *Magiam*: Quæ reſpondent partibus *ſpeculativæ*: *Phyſicæ Mechanica*, *Metaphyſicæ Magia*. Expurgatio vocabuli *Magiæ*. Appendices duæ *operativæ*, *Inventarium opum humanarum*, & *Catalogus Polychreſtorum*.

CAP. VI.

De Magna *Philoſophiæ Naturalis*, tam *ſpeculativæ*, quàm *operativæ*, Appendice *Mathematica*: Quodque inter Appendices potius poni debet, quam inter *ſcientias ſubſtantivas*. Partitio *Mathematicæ*, in *puram*, & *mixtam*.

LIBER IV. CAP. I.

Partitio *doctrinæ* de *homine*, in *Philoſophiam humanitatis*, & *civilem*. Partitio *Philoſophiæ humanitatis*, in *doctrinam* circa *corpus hominis*, & *doctrinam* circa *animam hominis*. Conſtitutio unius *doctrinæ generalis* de *natura*, ſive de *ſtatu hominis*. Partitio *doctrinæ* de *ſtatu hominis*, in *doctrinam* de *perſona hominis*, & de *fœdere animi* & *corporis*. Partitio *doctrinæ* de *perſona hominis*, in *doctrinam* de *miſeriis hominis*, & de *prærogativis*. Partitio *doctrinæ* de *fœdere*, in *doctrinam* de *indicationibus*, & de *impreſſionibus*. Aſſignatio *phyſiognomiæ* & *interpretationis ſomniorum naturalium*, *doctrinæ* de *indicationibus*.

CAP. II.

Partitio *doctrinæ* circa *corpus hominis*, in *Medicinam*, *Coſmeticam*, *Athleticam*, & *voluptariam*. Partitio *Medicinæ* in officia tria; vid. in *conſervationem ſanitatis*, *curationẽ morborum*, & *prolongationẽ vitæ*. Quodq; pars poſtrema de *prolongatione vitæ* disjungi debeat à duabus reliquis.

CAP. III.

Partitio *philoſophiæ humanæ* circa *animam*, *in doctrinam* de *ſpiraculo*, & *doctrinam* de *anima ſenſibili*, ſive *producta*. Partitio ſecunda ejuſdem *Philoſophiæ*, in *doctrinam* de *ſubſtantia* & *facultatibus animæ*, & *doctrinam* de *uſu*, & *objectis facultatum*. Appendices duæ *doctrinæ* de *facultatibus animæ*, *doctrina* de *divinatione naturali*, & *doctrina* de *faſcinatione*. Diſtributio *facultatum animæ ſenſibilis*, *in motum*, & *ſenſum*.

LIBER V. CAP. I.

Partitio *doctrinæ* circa *uſum* & *objecta facultatum animæ humanæ*, in *Logicam*, & *Ethicam*. Partitio *Logicæ*, in *artes inveniendi*, *judicandi*, *retinendi*, & *tradendi*.

CAP. II.

Partitio *inventivæ*, in *inventivam artium* & *argumentorum*: Quodque prior harum (quæ eminet) *deſideretur*. Partitio *inventivæ artium*, in *experientiam literatam*, & *organum novum*. Delineatio *experientiæ literatæ*.

CAP. III.

Partitio *inventivæ*, *argumentorum*, in *promptuariam*, & *topicam*. Partitio *topicæ*, in *generalem*, & *particularẽ*. Exemplũ *topicæ particularis*, in inquiſitione de *gravi* & *levi*.

CAP. IV.

Partitio *artis judicandi*, in *judicium* per *inductionem*, & per *ſyllogiſmum*. Quorum prius aggregatur *organo novo*. Partitio prima *judicij per ſyllogiſmum*, in *reductionem rectam*, & *inverſam*. Partitio ſecunda ejus, in *analyticam*, & *doctrinam* de *Elenchis*. Partitio *doctrinæ* de *Elenchis*, in *Elenchos ſophiſmatum*, *Elenchos Hermeniæ*, & *Elenchos imaginum*, ſive *idolorum*. Partitio *idolorum*, in *idola tribus*, *idola ſpecus*, & *idola fori*. Appendix *artis judicandi*, vid. De *Analogia demonſtrationum pro Naturæ ſubjecti*.

CAP. V.

Partitio artis *retinendi* ſive *retentivæ*, in *doctrinam* de *adminiculis memoriæ*, & *doctrinam* de *memoria ipſa*. Partitio *doctrinæ* de *memoria ipſa*, in *prænotionem*, & *emblema*.

LIBER VI. CAP. I.

Partitio *traditivæ*; in *doctrinam* de *organo ſermonis*, *doctrinam* de *methodo ſermonis*, & *doctrinam* de *illuſtratione ſermonis*. Partitio *doctrinæ* de *organo ſermonis*, in *doctrinam* de *notis rerum*, de *locutione*, & de *ſcriptione*. Quarum duæ poſteriores *Grammaticam* conſtituunt, ejuſque *partitiones ſunt*. Partitio *doctrinæ* de *notis rerum*, in *Hieroglyphica*, & *Characteres reales*. Partitio ſecunda *Grammaticæ*, in *literariam*, & *Philoſophantem*. Aggregatio *Poëſeos quoad metrum*, ad *doctrinam* de *locutione*. Aggregatio *doctrinæ* de *ciphris*, ad *doctrinam* de *ſcriptione*.

CAP. II.

Doctrina de *Methodo ſermonis*, conſtituitur ut pars *traditivæ* ſubſtantiva & principalis. Nomen ei inditur *prudentia traditivæ*. Enumerantur *Methodi* genera diverſa, & ſubjunguntur eorum commoda, & incommoda.

CAP. III.

De *fundamentis* & *officio doctrinæ* de *illuſtratione ſermonis*, ſive *Rhetorica*. Appendices tres *Rhetoricæ*, quæ ad *promptuariam* tantummodo pertinent: *colores boni & mali*, *tam ſimplices*, *quam comparati*: *antitheta rerum*: *formulæ minores orationum*.

CAP. IV.

Appendices generales duæ *traditivæ*, *critica*, & *pædagogica*.

LIBER VII. CAP. I.

Partitio *Ethicæ*, in *doctrinam* de *exemplari*, & *Georgica animi*. Partitio *exemplaris (ſcilicet boni)* in *bonum ſimplex*, & *bonum comparatum*. Partitio *boni ſimplicis*, in *bonum individuale*, & *bonum communionis*.

CAP. II.

Partitio boni *individualis*, *vel ſuitatis*, in *bonum activum* & *bonum paſſivum*. Partitio *boni paſſivi*, in *bonum conſervativum*, & *bonum perfectivum*. Partitio *boni communionis*, in *officia generalia*, & *reſpectiva*.

CAP. III.

Partitio *doctrinæ* de *cultura animi*, in *doctrinam* de *characteribus animorum*, de *affectibus*, & de *remediis*, ſive *curationibus*. Appendix *doctrinæ* ejuſdem, de *congruitate inter bonum animi* & *bonum corporis*.

LIBER VIII. CAP. I.

Partitio *doctrinæ civilis*, in *doctrinam* de *converſatione*, *doctrinam de negotiis*, & *doctrinam* de *Imperio*, ſive *Repub*.

CAP. II.

Partitio *doctrinæ* de *negotiis*, in *doctrinam* de *occaſionibus ſparſis*, & *doctrinam de ambitu vitæ*. Exemplum *doctrinæ* de *occaſionibus ſparſis*, ex *parabolis* aliquibus *Salomonis*. Præcepta de *ambitu vitæ*.

CAP III.

Partitiones *doctrinæ* de *Imperio* ſive *Repub.* omittuntur: Tantum aditus fit ad *deſiderata* duo: *Doctrinam* de *proferendis finibus Imperij*, & *doctrinam* de *juſtitia univerſali*, ſive de *fontibus* juris: *Exempla* utriuſque.

LIBER IX. CAP. I.

Partitiones *Theologiæ inſpiratæ* omittuntur: Tantum aditus fit ad *deſiderata* tria: *doctrinam* de *legitimo uſu rationis humanæ in divinis*, *doctrinam* de *gradibus unitatis in Civitate*, & *emanationes ſcripturarum*.

FRANCI-

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De Dignitate & Augmentis Scientiarum,
LIBER PRIMUS.

SUb Veteri Lege, Rex optime, erant & ſpontaneæ Oblationes, & quotidiana Sacrificia; Hæc ex rituali cultu, illæ ex piâ Alacritate profectæ. Arbitror equidem, deberi tale quidpiam Regibus à Servis ſuis; ut ſcilicet quisq; non ſolùm Muneris ſui Tributa, ſed & Amoris Pignora deferat. Atque in prioribus illis, ſpero me minimè defuturum; In Poſteriori autem genere dubitavi, quid potiſſimùm ſumerem: Satius autem viſum eſt, hujusmodi aliquid deligere, quod potiùs ad perſonæ tuæ Excellentiam, quàm ad Negotia Coronæ ſpectaret.

Ego ſæpiſſimè de Majeſtate tuâ, ut debeo, cogitans, (miſſis aliis ſive Virtutis, ſive Fortunæ tuæ Dotibus) magna prorsùs afficior admiratione, cùm intueor Excellentiam earum in te Virtutum, Facultatumque, quas Philoſophi Intellectuales vocant: Capacitatem Ingenii tot & tanta complexam, Firmitudinem Memoriæ, Prehenſionis Velocitatem, Judicii Penetrationem, Elocutionisque Ordinem, ſimul & facilitatem. Subit profectò Animum quandoque Dogma illud Platonicum, quo aſſeritur, *Scientiam nihil aliud eſſe, quàm Reminiſcentiam; Animumque naturaliter omnia cognoſcere, nativæ luci, quam ſpecus corporis obumbraverat, ſubinde redditum.* Certè hujus rei (ſi in quo alio) relucet in Majeſtate tuâ Exemplum inſigne; cui adeò prompta eſt Mens ad concipiendam Flammam, ubi vel leviſſima eam excitaverit objecta Occaſio, vel minima alienæ Cognitionis ſcintilla affulſerit. Quemadmodum igitur, de Regum ſapientiſſimo, Sacra perhibet Scriptura, *Cor illi fuiſſe, tanquàm Arenam Maris:* cujus quanquam Maſſa prægrandis, Partes tamen minutiſſimæ; ſic Mentis indidit Deus Majeſtati tuæ craſim planè mirabilem, quæ cùm maxima quæque complectatur, minima tamen prehendat, nec patiatur effluere: Cùm perdifficile videatur, vel potiùs impoſſibile in Naturâ, ut idem Inſtrumentum, & grandia Opera, & puſilla aptè diſponat. Quantum ad Elocutionem tuam, occurrit illud Cornelii Taciti de Auguſto Cæſare; *Auguſto,* inquit, *profluens & quæ principem virum deceret, eloquentia fuit.* Sanè ſi rectè rem perpendamus, omnis Oratio aut laborioſa, aut affectata, aut Imitatrix, quamvis alioquin excellens neſcio quid ſervile olet, nec ſui juris eſt. Tuum autem dicendi genus verè Regium eſt, profluens tanquam à Fonte, & nihilominùs, ſicut Naturæ Ordo poſtulat, Rivis diductum ſuis, plenum facilitatis felicitatisq;, imitans neminem, nemini imitabile. Atque ſicut in Rebus tuis, quæ tam ad Regnum, quàm ad Domum tuam ſpectant, Virtus videtur cum Fortunâ certare; Mores ſcilicet optimi cum felici Regimine; Spes tuæ olim patienter & piè cohibitæ, cum fauſtâ & opportunâ ſperatorum adeptione; Thori Conjugalis ſancta fides, cum fructu Conjugii beato, in Sobole pulcherrimâ; Pia, & Principe Chriſtiano digniſſima ad pacem propenſio, cum ſimili vicinorum Principum inclinatione, in idem votum feliciter conſpirantium: Sic & in intellectûs tui Dotibus non levior exoritur lis & æmulatio, ſi eas, quæ à Naturâ ipsâ præbitæ ſunt & infuſæ, cum inſtructiſſima gaza multiplicis Eruditionis, & plurimarum Artium Scientiâ committamus. Neq; verò facilè fuerit, Regem aliquem poſt Chriſtum natum reperire, qui fuerit Majeſtati tuæ, Literarum Divinarum & Humanarum varietate & culturâ comparandus. Percurrat, qui voluerit, Imperatorum & Regum ſeriem, & juxta mecum ſentiet. Magnum certè quiddam præſtare Reges videntur, ſi delibantes aliorum Ingenia ex compendio ſapiant, aut in Cortice Doctrinæ aliquatenus hæreant, aut demq; literatos ament, evehantq;. At Regē, & Regem natū, veros Eruditionis Fontes hauſiſſe, imò ipſummet Fontem Eruditionis eſſe, propè abeſt à Miraculo. Tuæ verò Majeſtati etiam illud accedit, quod in eodem Pectoris tui Scrinio, Sacræ Literæ cum profanis recondantur, adeo ut cum Hermete illo Triſmegiſto, triplici gloria inſigniaris, Poteſtate Regis, Illuminatione Sacerdotis, Eruditione Philoſophi. Cum igitur alios *Reges longè hac laude* (propriè quæ tua eſt) ſuperes, æquum eſt, ut *non ſolum præſentis* Seculi fama, & admiratione celebretur, aut etiam Hiſtoriarum lumine poſteritati tranſmittatur, verum ut ſolido aliquo in Opere incidatur, quod & Regis Magni potentiam denotet, & Regis tam inſigniter Docti imaginem referat.

Quare (ut ad Inceptum revertar) nulla potior mihi viſa eſt oblatio, quam Tractatus aliquis eò ſpectans. Hujus Argumentum duabus conſtabat Partibus. In priori (quæ levior eſt, neque tamen ullo modo prætermittenda) de Scientiæ & Literarum per omnia excellentia agendum eſt; & ſimul de Merito eorum, qui in iisdem provehendis operam ſtrenue & cum judicio impendunt. Poſterior vero Pars (quod Caput rei eſt) proponit, quid in hoc genere hucusque actum ſit, & perfectum; inſuper & ea perſtringet quæ videntur deſiderari; ut quamvis non auſim ſeponere, aut deligere, tuæ quod præcipuè Majeſtati commendem, tamen multa, & varia repræſentando, Regias tuas Cogitationes excitare poſſim, ut proprios Pectoris

tui Theſauros excutias, atque inde pro magnanimitate tua, atque ſapientia, optima quæque, ad Artium & Scientiarum Terminos proferendos, depromas.

In ipſo Veſtibulo prioris Partis, ad purgandam viam, & quaſi indicendum ſilentium, quo melius audiantur Teſtimonia de Dignitate Literarum, abſque Oblatratione tacitarum Objectionum, ſtatui primo loco liberare literas opprobriis, & vilipendiis, quibus impetit eas Ignorantia; ſed Ignorantia, ſub non uno ſchemate: modo in Theologorum Zelotypia, modo in Politicorum ſupercilio, modo in ipſorum Literatorum erroribus ſeſe oſtentans, & prodens. Audio primos dicentes, Scientiam inter ea eſſe, quæ parce cauteq; admittenda ſunt. Scientiæ nimium Appetitum fuiſſe primum Peccatum, unde Hominis lapſus; hodieq; hærere Serpentinum quid in ea, ſiquidem Ingrediens tumorem inducit; *Scientia inflat*. Salomonem cenſere: *Faciendi libros nullum eſſe finem, multamque lectionem carnis eſſe afflictionem*; & alibi, *In multa Sapientia multam eſſe indignationem*; &, *Qui auget ſcientiam, augere & dolorem*. D. Paulo monitum eſſe, *Ne decipiamur per inanem Philoſophiam*: Quin & experientia notum eſſe, doctiſſimos Viros, Hæreticorum Coryphæos; doctiſſima Secula, in Atheiſmum proclivia fuiſſe, Contemplationem deniq; Secundarum Cauſarum, authoritati Primæ Cauſæ derogare.

Ut igitur Falſitatem hujus Dogmatis, Fundamentaq; ejus male jacta aperiamus, cuivis obviam eſt, iſtos non percipere, Scientiam, quæ Lapſum peperit, non fuiſſe puram illam, primigeniamque Scientiam Naturalem, cujus lumine Homo Animalibus in Paradiſo adductis, Nomina ex Natura impoſuit; ſed ſuperbam illam *Boni & mali*, per quam excutere Deum, ſibique ipſe legem figere ambivit. Neque certe vis ulla Scientiæ, quanta quanta ſit, inflat mentem, cum nihil implere Animum, nedum diſtendere poſſit, præter Deum, Deique contemplationem. Quare Salomon, de duobus palmariis Inventionis ſenſibus (Viſu atq; Auditu) loquens, ait, *Oculum videndo aurem audiendoq; non ſatiari*. Quod ſi non ſit Impletio, ſequitur, Continens majus eſſe Contento. Haud aliter de Scientia ipſa, Animoque humano, (cui Senſus ſunt tanquam Emiſſarii) definit his verbis, quæ Calendario ſuo, Ephemeridique, omnium rerum tempora deſcribenti, ſubnectit, ita concludens; *Omnia Deus condidit, ut unumquodq; pulchrum ſit in tempore ſuo. Mundum quoque ipſum indidit Cordi eorum: invenire tamen Homo non poteſt opus, quod operatus eſt Deus, ab initio uſque ad finem.* Quibus verbis haud obſcure innuit, Deum fabricatum eſſe Animum humanum inſtar ſpeculi, totius Mundi capacem, ejuſq; non minus ſitientem, quam oculum Luminis: neque geſtientem ſolum conſpicere varietates viciſſitudineſque Temporum, verum etiam perſcrutandi explorandiq; immotas atque inviolabiles Naturæ Leges & Decreta ambitioſum. Et quamvis innuere videatur, ſummam illam Naturæ œconomiam (quam appellat *Opus, quod operatur Deus ab initio uſq; ad finem*) non poſſe inveniri ab Homine; hoc non detrahit captui humano, ſed in impedimenta Doctrinæ rejiciendum; qualia ſunt Vitæ brevitas, Studiorum divortia, Scientiarum traditio prava & infida, plurimaque alia incommoda, quibus humana conditio irretitur. Siquidem nullam Univerſi partem, ab humana diſquiſitione alienam eſſe, ſatis clare alibi docet, inquiens, *Spiritus eſt tanquam lucerna Dei*, qua intima arcana explorat. Quare ſi tanta ſit amplitudo captus humani, manifeſtum eſt, nullum eſſe periculum à quantitate Scientiæ, ut ut diffuſa, ne aut tumorem inducat, aut exceſſum: à qualitate tantum, quæ quantulacunq; ſit, ſi abſque Antidoto ſua ſumatur, malignum quid habet, atq; venenoſum, flatuoſis ſymptomatis pleniſſimum. Hæc Antidotus, ſive Aroma, (cujus mixtio temperat Scientiam, eamque ſaluberrimam efficit) eſt *Charitas*. Quod etiam priori clauſulæ ſubjungit Apoſtolus, dicens, *Scientia inflat, charitas autem ædificat*. Cui conſonum eſt, quod alibi docet, *Si*, inquit, *linguis loquar Angelorum, vel hominum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs reſonans, aut cymbalum tinniens*. Non quia eximium quid ſit loqui Linguis Angelorum & Hominum, ſed quia ſi ſegregetur à Charitate, neque ad commune Humani Generis bonum dirigatur, potius inanem gloriam exhibebit, quam ſolidum fructum. Cenſuram quod attinet Salomonis, de exceſſu legendi ſcribendiq; Libros, & cruciatu ſpiritus è Scientia oriundo; Monitumque etiam Paulinum, *Ne decipiamur per inanem philoſophiam*: ſi recte explicentur ea, optime oſtendent veros cancellos, quibus humana ſcientia circumſepitur, ita tamen ut liberum ſit ei, abſque omni coarctatione univerſam rerum naturam amplecti. Sunt enim limites tres. Primus, ne ita felicitatem collocemus in Scientia, ut interim Mortalitatis noſtræ Oblivio ſubrepat. Secundus, ne ſic utamur ſcientia, ut anxietatem pariat, non animi tranquillitatem. Tertius, ne putemus, poſſe nos per Naturæ contemplationem, Myſteria Divina aſſequi. Nam quantum ad primum, optime in eodem Libro alibi ſe Salomon explicat. *Satis*, inquit, *perſpexi, Sapientiam tantum recedere à ſtultitia, quantum Lucem à Tenebris. Sapientis oculi in capite ejus, ſtultus in tenebris oberrat; ſed ſimul didici, moriendi neceſſitatem utrique eſſe communem*. De ſecundo certum eſt, nullam Animi anxietatem, aut perturbationem, oriri è Scientia, niſi tantum per accidens. Omnis enim Scientia, & Admiratio, (quæ eſt ſemen Scientiæ) per ſe jucunda eſt: cum autem Concluſiones inde deducuntur, quæ obliquè rebus noſtris applicatæ, vel infirmos metus gignunt, vel immodicas cupiditates, tum demum naſcitur Cruciatus ille, & Perturbatio mentis qua de loquimur: tunc enim Scientia non eſt amplius *Lumen ſiccum*, (ut voluit Heraclitus ille obſcurus, *Lumen ſiccum optima anima*) ſed fit lumen madidum, atque humoribus Affectuum maceratum. Tertia regula accuratiorem paulò diſquiſitionem poſtulat, neq; ſicco pede prætereunda eſt. Siquis enim ex Rerum Senſibilium & Materiatarum intuitu, tantum Luminis aſſequi ſperet, quantum ad patefaciendam Divinam Naturam aut Voluntatem ſufficiet, *na iſte decipitur per inanem philoſophiam*. Etenim Contemplatio Creaturarū, quantum ad Creaturas ipſas, producit Scientiam; quantum ad Deum, Admirationem tantum; quæ eſt quaſi abrupta

Scientia.

Scientia. Ideoque ſcitiſſime dixit quidam Platonicus: *Senſus humanos ſolem referre, qui quidem revelat terreſtrem globum, cœleſtem vero & ſtellas obſignat*: ſic ſenſus reſerant Naturalia, Divina occludunt. Atque hinc evenit, nonnullos è doctiorum manipulo in hæreſin lapſos eſſe, quum ceratis ſenſuum alis innixi, ad Divina evolare contenderent. Namque eos, qui autumant, nimiam Scientiam inclinare mentem in Atheiſmum; Ignorantiamque Secundarum Cauſarum, Pietati erga primam obſtetricari: libenter compellarem Iobi quæſtione, *An oporteat mentiri pro Deo, & ejus gratia dolum loqui conveniat, ut ipſi gratificemur?* Liquet enim, Deum nihil operari ordinariò in natura, niſi per ſecundas. Cujus diverſum credi ſi vellent, impoſtura mera eſſet, quaſi in gratiam Dei, & nihil aliud, quam Authóri veritatis, immundam mendacii hoſtiam immolare. Quin potius certiſſimum eſt, atque experientia comprobatum, leves guſtus in philoſophia movere fortaſſe ad Atheiſmum, ſed pleniores hauſtus ad Religionem reducere. Namque in limine Philoſophiæ, cum ſecundæ cauſæ, tanquam ſenſibus proximæ, ingerant ſe Menti Humanæ, Menſque ipſa in illis hæreat, atque commoretur, Oblivio primæ Cauſæ obrepere poſſit. Sin quis ulterius pergat, Cauſarumque Dependentiam, Seriem, & Concatenationem, atque opera providentiæ intueatur, tunc ſecundum Poetarum Mythologiam facile credet, Summum Naturalis Catenæ Annulum Pedi Solii Jovis affigi. Ut ſemel dicam, Nemo male applicatæ ſobrietatis moderationiſque famam captans, poſſe nos nimium progredi, in libris ſive Scripturarum, ſive Creaturarum, Theologia aut Philoſophia, exiſtimet; quinimo excitent ſe Homines, & infinitos profectus audacter urgeant utrobique & perſequantur; caventes tantum, ne Scientia utantur ad tumorem, non ad charitatem, ad oſtentationem, non ad uſum; & rurſus, ne diſtinctas illas Theologiæ Philoſophiæque doctrinas, earumque Latices imperite miſceant ac confundant.

Accedamus nunc ad Opprobria, quibus literas aſpergunt Politici. Illa ejuſmodi ſunt: Artes emollire animos, Militarique Gloriæ ineptos *reddere*: tum in politicis quoque corrumpere Ingenia; quæ vel nimis curioſa efficiunt ex Varietate Lectionis; vel nimis pertinacia ex Rigore Regularum; vel nimis tumida ex Magnitudine Exemplorum; vel nimis extravagantia ex Diſſimilitudine Exemplorum: quin ſaltem utcunque avertere & alienare Animos à Negotiis, & Actione, Otii ac Seceſſus amorem inſtillantes: dein Rebuſpub. inducere Diſciplinæ Relaxationem, dum unuſquiſque promptior eſt ad Diſputandum, quam ad Obtemperandum. Unde Cato Cenſorius, cum primis Mortalium ſapiens, ubi juventus Romana ad Carneadem Philoſophum, qui venerat Romam Legatus, dulcedine atque Majeſtate Eloquentiæ ejus capta undique conflueret, frequenti Senatu Author fuit, ut expeditis Negotiis, primo quoque tempore dimitterent Hominem, ne Civium Animos inficeret, & faſcinaret; & nec opinantibus Morum Conſuetudinumque patriarum mutationem induceret. Hoc etiam permovit Virgilium, (dum Studia ſua Patriæ exiſtimationi poſthaberet) ut Artes Politicas à Literariis ſegregaret, illas Romanis vendicans, has Græcis relinquens, in verſibus illis decantatis;

Tu regere imperio populos, Romane, memento,
Hæ tibi erunt artes.

Videmus etiam, Anytum, Socratis Accuſatorem, pro crimine ei objeciſſe, quod vi & veritate Sermonum ac Diſputationum ſuarum, Authoritatem & Reverentiam Legum, Conſuetudinumque patriarum, apud Adoleſcentes imminueret; quodque Artem profiteretur pernicioſam, & periculo plenam, quâ quis inſtructus, deteriorem cauſam meliorem faceret, veritatemque ipſam Eloquentiæ apparatu obrueret.

Verum hæ Criminationes, cæteræque ejuſdem farinæ, potius Perſonatam Gravitatem præ ſe ferunt, quam Veritatis Candorem. Teſtatur enim Experientia, ſicut unos atque eoſdem Homines, ſic una eademque Tempora, & Rerum Bellicarum, & Optimarum Artium gloriâ floruiſſe. Viros quod attinet, exemplo ſit Nobile par Imperatorum, Alexander Magnus, & Julius Cæſar Dictator, alter Ariſtotelis in Philoſophiâ Diſcipulus, alter Ciceronis in dicendo Rivalis. Aut ſi quis requirat potius Literatos, qui in claros Imperatores evaſerunt, quam Imperatores, qui inſigniter docti fuerunt, præſto eſt Epaminondas Thebanus, aut Xenophon Athenienſis: quorum ille primus fuit, qui fregit potentiam Spartanorum; hic autem primus, qui ſtravit viam ad everſionem Monarchiæ Perſarum. Iſtud vero Armorum Literarumque quaſi Conjugium, clarius adhuc in Temporibus, quam in Perſonis eluceſcit, quanto nimirum Seculum Homine Objectum grandius eſt. Ipſa quippe eademque Tempora, apud Ægyptios, Aſſyrios, Perſas, Græcos, Romanoſque, quæ propter Bellicam Virtutem maxime celebrantur, etiam & Literis plurimum fuerunt nobilitata; adeo ut graviſſimi Authores Philoſophique, & clariſſimi Duces atque Imperatores, eodem ſeculo vixerint. Nec ſane aliter fieri poteſt, quandoquidem ut in Homine Vigor Corporis Animique ſimul fere matureſcunt, niſi quod ille hunc paulo antevertat: ſic in Rebuſpub. Militaris gloria Literataque (quarum illa Corpori reſpondet, hæc Animo) aut coæva ſunt, aut ſe proximè conſequuntur.

Jam vero, Eruditionem politicis impedimento eſſe potius quam adjumento, nil minus probabile. Fatemur omnes, temerarium quiddam eſſe, Empiricis Medicis Corpus, & Valetudinis curam tradere, qui ſolent pauca quædam Medicamenta, quæ illis videntur Panchreſta, venditare, quorum fiduciâ nihil non audent tentare, cum tamen neque Cauſas Morborum, neque Ægrotorum Habitus, neque Symptomatum Pericula, neque veram Sanandi Methodum calleant. Videmus pariter, errare eos, qui ad Cauſas & Lites ſuas expediendas adhibent Leguleios, in Practicâ potius, quàm in libris Juris verſatos, quibus os facile oblinitur, ſi quid novum, aut extra Experientiæ ſuæ calles tritos occurrat: conſimiliter non poteſt non eſſe periculoſiſſimum, quoties Summa Rerum Empiricis Conſiliariis præcipue mandatur. E contrà, vix Exemplum adduci poſſit

poſſit Reip. infeliciter adminiſtratæ, ad clavum ſedentibus Viris Eruditis. Quamvis enim in more ſit Politicis, Literatos Pedaneorum nomine elevare; Hiſtoria tamen *Veritatis Magiſtra*, in plurimis fidem facit, Pupillares Principis Adultis longè præſtitiſſe, non obſtante ætatis incommodo, ea ipſa de cauſa, quam Politici ſugillant, quod ſcilicet tunc temporis à Pædagogis adminiſtratum ſit Imperium. Quis ignorat, per decantatum illud Quinquennium Neronis, onus rerum incubuiſſe Senecæ Pædagogo? Quin & Gordianus Junior Decennium laudis, Miſitheo Pædagogo debuit. Neque infelicius Imperium geſſit Alexander Severus, dum minor fuit, quo tempore omnia procurabant Mulieres, ſed ex conſilio Præceptorum. Imo convertamus oculos ad Regimen Pontificium, ac nominatim Pii Quinti, vel Sixti Quinti, noſtro ſeculo, qui ſub initiis ſuis habiti ſunt pro Fraterculis rerum imperitis: reperiemuſque, Acta Paparum ejus generis, magis eſſe ſolere memorabilia, quàm eorum, qui in negotiis civilibus & Principum Aulis enutriti, ad Papatum aſcenderint. Quamvis enim, qui in Literis vitam maximè traduxerunt, minus ſolertes ſint atque verſatiles in Occaſionibus prenſandis, atque accommodandis Rebus; quo ſpectant ea, quæ ab Italis *Ragioni di Stato* dicuntur, quorum nomen ipſum averſatus eſt Pius Quintus, ſolitus dicere, *Eſſe mera malorum Hominum Commenta, quæ opponerentur Religioni, & virtutibus Moralibus*: in eo tamen abundè fit compenſatio, quod per tutum planumque iter Religionis, Juſtitiæ, Honeſtatis, Virtutumque Moralium, promptè atque expeditè, incedant: quam viam qui conſtanter tenuerint, illis alteris remediis non magis indigebunt, quàm Corpus ſanum Medicinâ. Porro autem Curriculum vitæ in uno Homine, ſuppeditare non poteſt Exemplorum Copiam, ad regendos eventus vitæ, etiam in uno Homine. Sicut enim interdum fit, ut Nepos, vel Pronepos, Avum vel Proavum magis referat, quàm Patrem: eodem modo haud raro evenit, ut Negotia præſentia magis quadrent cum Exemplis vetuſtioribus, quàm cum Recentioribus. Poſtremò unius Ingenium tantum cedit Amplitudini Literarum, quantum privati Reditus Ærario.

Quod ſi detur, depravationes illas & Impedimenta, quæ à Politicis imputantur literis, aliquid virium habere & veritatis: attamen ſimul monendum, Eruditionem in ſingulis plus Remedii, quàm mali, afferre. Eſto enim, Literæ Tacita quadam vi Animum reddunt incertum, atque perplexum; at certè liquido præcipiunt, quomodo cogitationes ſint expediendæ, & quouſque ſit deliberandum, quando demùm ſtatuendum; imò oſtendunt, quomodo res interim abſque periculo trahi poſſint, & ſuſpendi. Eſto etiam, Animos efficiunt magis pertinaces, & difficiles; at ſimul docent, quæ Res Demonſtrationibus, quæ Conjecturis innituntur; neque minùs Diſtinctionum & Exceptionum uſum, quàm Canonum & Principiorum conſtantiam proponunt. Eſto rurſus, ſeducunt & detorquent Animos Exemplorum vel imparitate, vel diſſimilitudine. Neſcio; ſed ſatis novi, eas tam circumſtantiarum efficacias, quàm comparationum errores, & applicationum Cautiones, explicare, adeò ut in univerſum magis corrigant Animos, quàm corrumpant. Hæc autem Remedia inſinuant undequaque Literæ, magnâ vi, & varietate Exemplorum. Perpendat quis Errores Clementis Septimi, à Guicciardino, qui ei fuit quaſi Domeſticus, tam luculenter depictos; aut vacillationes Ciceronis, in epiſtolis ad Atticum, manu propria ad vivum reſectas; omninò Inconſtantiam, & crebras Conſiliorum Mutationes vitabit: Inſpiciat Errores Phocionis; Pervicaciam exhorrebit: Fabulam Ixionis legat; & nimias ſpes, & hujuſmodi Fumos ac Nebulas diſpellet. Intueatur Catonem Secundum; neque unquàm migrabit ad Antipodas, & contraria præſenti Seculo veſtigia figet.

Iam qui putant Literas Deſidiæ Amicas eſſe, Otiique & Seceſſus dulcedine perfundere Animum, mirum præſtabunt, ſi quæ aſſuefaciunt Mentem perpetuæ Agitationi, Socordiæ Patronas oſtendant: cùm contrà verè affirmari poſſit, inter omnia Hominum genera, nullum Negotia amare propter ipſa Negotia, præter Literatum. *Alii enim Res, & Negotia diligunt Quæſtus gratiâ*, ut Conductitii opus propter mercedem: Alii Honoris ergo; etenim dum res gerunt, *vivunt in oculis Hominum*, exiſtimationique ſuæ inſerviunt, alioqui evanituræ: Alii propter Potentiam, & Fortunæ prærogativam, ut Amicos remunerare, Inimicos ulciſci poſſint: Alii ut Facultatem aliquam ſuam, quam adamant, exerceant, ac ſibi ipſis hoc nomine ſæpiùs gratulentur, & arrideant: Alii denique ut alios ſuos Fines conſequantur. Adeò ut, quod de Glorioſis dici ſolet, eorum Fortitudinem ſitam eſſe, in ſpectantium Oculis, ſic hujuſmodi Hominum Diligentia & Strenuitas hoc videtur agere, aut ut alii plaudant, aut ut ipſi intra ſe geſtiant. Soli Literati Negotiis & Occupationibus delectantur, tanquam Actionibus Naturæ conſentaneis, & non minus ſalubribus Animo, quàm Exercitatio eſt Corpori, ipſam Rem, non Emolumentum intuentes: ita ut omnium minimè ſint defatigabiles, ſi modò res ſit hujuſmodi, ut Animum pro dignitate ejus impleat, & detineat. Quod ſi reperiantur interdum nonnulli: in legendo ſtrenui, in agendo ceſſatores, non hoc à Literis ortum habet, ſed ab imbecillitate, & mollitie quadam Corporis, Animive; quales notat Seneca. *Quidam*, inquit, *tam ſunt umbratiles, ut putent in turbido eſſe, quicquid in luce eſt.* Uſu venire poterit fortaſſe, ut hujuſmodi ingenii ſibi conſcii, ſe dent Literis; Eruditio autem ipſa, hujuſmodi Ingenia minimè indit, aut progignit. Quod ſi quis illud nihilominus mordicus teneat, Literas nimium abſumere temporis, quod alias rectius impendi poſſit; ajo, neminem adeo diſtringi negotiis, quin habeat ſua Otii intervalla, donec Agendi Vices atque Æſtus refluant, niſi aut admodum hebes ſit in expediendis Negotiis, aut parum cum dignitate ambitioſus in Negotiis cujuſcunque generis captandis. Reſtat igitur quærendum, qua in re, & quomodo, has ſubſecivas horas collocare oporteat; Studiis an Voluptatibus, Genio an Ingenio indulgendum? Sicut rectè reſpondit Demoſthenes Æſchini, homini voluptatibus dedito, qui cum per contumeliam objeciſſet, *Orationes ejus lucernam olere*: *Pol*, inquit,

multum intereſt inter ea , quæ ego ac tu ad lucernam facimus. Quare neutiquam metuendum, ne Literæ eliminent Negotia ; quin potius vindicant animum ab Otio, & Voluptate, quæ aliàs ſenſim,ad utriuſque damnum,& Negotiorum, & Literarum,ſubintrare ſolent.

Dein,quod oggerunt,Literas Reverentiam Legum atque Imperii convellere, calumnia mera eſt , nec probabiliter ad criminandum inducta. Nam qui *cæcam obedientiã* fortius obligare contẽderit quam *Officium oculatum*, una opera aſſerat cœcum manu ductum certius incedere,quam qui Luce & Oculis utitur. Imo citra omnem controverſiam,Artes emolliunt mores, teneros reddunt, ſequaces,cereos, & ad Mandata Imperii ductiles, Ignorantia contra,contumaces,refractarios, ſeditioſos. Quod ex hiſtoria clariſſime patet, quandoquidem tempora maxime indocta,inculta,barbara,tumultibus,ſeditionibus,mutationibuſque maxime obnoxia fuerint.

De Catonis Cenſoris judicio,hoc dictum eſto, meritiſſimas eum blaſphemiæ in Literas luiſſe pœnas,cum ſeptuagenario major, quaſi repuераſcens, Græcam Linguam cupidiſſime addiſceret. Ex quo liquet, priorem illam Cenſuram Græcæ Literaturæ, *ex Affectata potius gravitate, quam quod ita penitus ſentiret,fluxiſſe.* Ad Virgilii vero Carmina quod attinet, utcunque illi libitum Univerſo Mundo inſultare, Romanis aſſerendo Artes Imperandi, cæteras tanquam Populares aliis relinquendo ; in hoc tamen manifeſtò tenetur, Romanos nunquam Imperii Faſtigium conſcendiſſe, donec ad Artium Culmen ſimul perveniſſent. Namque duobus primis Cæſaribus, viris imperandi peritiſſimis, contemporanei erant Optimus Poëta ille ipſe Virgilius Maro, Optimus Hiſtoricus Titus Livius, Optimus Antiquarius Marcus Varro, Optimus aut Optimo proximus Orator Marcus Cicero ; Principes certe, ex omni memoria in ſua quique Facultate. Poſtremo,quantum ad Socratis Accuſationem, id dico tantum ; Recordemur temporum,quibus intentata eſt ; nimirum ſub Triginta Tyrannis , Mortalium omnium *crudeliſſimis, ſceleratiſſimis*, Imperioque indigniſſimis. Qui Rerum & Temporum Orbis poſtquam circumactus eſſet, Socrates ille (flagitioſus ſcilicet) Heroibus annumeratus eſt, & memoria ejus omnibus tam Divinis,quam Humanis Honoribus cumulata : quin diſputationes ejus tanquam Corruptrices Morum prius habitæ,pro præſentiſſimis Mentis Morumque Antidotis ab omni Poſteritate celebrabantur. Atque hæc ſufficiant ad reſpondendum Politicis , qui ſuperciliosa ſeveritate,aut fucata gravitate, auſi ſunt literas inceſſere contumeliis, quæ tamen confutatio impræſentiarum,niſi quod neſciamus an ad poſteros permanaturi ſint labores noſtri,minus neceſſaria videatur ; cum Aſpectus, & Favor duorum literatiſſimorum Principum , Eliſabethæ Reginæ, & Majeſtatis tuæ, tanquam Caſtoris & Pollucis, *Lucidorum Siderum* , tantum apud nos in Britannia Literis amorem reverentiamque conciliaverint.

Nunc ad tertium Vituperationum genus pervenimus, quod à Literatis ipſis in Literas redundat, altiuſque cæteris ſolet hærere. Eæ vel à Fortuna, vel à Moribus, vel à Studiis ipſorum Originem ducunt. Quarum prima extra poteſtatem ipſorum eſt, ſecunda extra rem ; ut tertia ſola proprie in diſquiſitionem venire videatur. Quia tamen,non tam de vero Rerum Pondere, quam de Vulgi æſtimatione, ſermo inſtituendus eſt , haud abs re fuerit , etiam de alteris duabus pauca quædam innuere.

Quapropter dignitatis Imminutiones, & quaſi Dehoneſtamenta, quæ à Literatorum Fortuna Literis imponuntur , ſumuntur aut à paupertate & inopia ipſorum, aut à Vitæ genere obſcuro & umbratili, aut ab occupationum,in quibus verſantur, ſubjecto non admodum nobili.

Quantum ad paupertatem pertinet, quodque frequenter uſuveniat, ut literati inopes ſint, & tenui plerunque origine, neque tam propere diteſcant,ac alii,qui quæſtui ſolum inhiant : conſultum foret,hunc locum,de laude paupertatis , fratribus mendicantibus (pace eorum dixerim) exornandum tradere ; quibus Machiavellus non parum tribuebat,cum diceret,*Iam dudum actum eſſet de regno ſacerdotum, niſi reverentia erga fratres ac Monachos, Epiſcoporum luxum & exceſſum compenſaſſet.* Pariter dicat quis, felicitatem & magnificentiam Principum & nobilium , jam olim recidere potuiſſe in Barbariem,& ſordes , niſi deberent literatis iſtis pauperibus civilis vitæ culturam & decus. Sed miſſis his laudum aucupiis,notatu dignum eſt, quam ſacra atque veneranda res, per aliquot apud Romanos ſecula, paupertas ipſa habita fuerit ; quæ tamen Reſpubl. nihil trahebat ex Paradoxis. Sic enim præfatur T. Livius: *Aut me amor negotii ſuſcepti fallit, aut nulla unquam Reſp. nec major,nec ſanctior,nec bonis exemplis ditior fuit, nec in quam tam ſerò avaritia luxuriaque immigraverint, nec ubi tantus ac tamdiu paupertati ac parſimoniæ honos fuerit.* Quin etiam poſtquam Roma jam degeneraſſet, legimus , cum Cæſar Dictator collapſam Remp. inſtauraturum ſe profiteretur, quendam ex amicis ejus prompſiſſe ſententiam,nihil tam expeditum eſſe ad id, quod ageret, quam ſi divitiarum honos quoquo modo tolleretur. *Verum (inquit) hæc,& omnia mala,pariter cum honore pecuniæ deſinent , ſi neque magiſtratus, neque alia vulgo cupienda, venalia erunt.* Denique quemadmodum vere dictum eſt, *Ruborem eſſe colorem virtutis*, licet quandoque oriatur ex culpa ; ita recte ſtatuas , paupertatem eſſe virtutis fortunam , quamvis interdum à luxu & incuria acceſſatur. Salomonis certe hæc eſt ſententia , *Qui feſtinat ad divitias, non erit inſons* : & præceptum, *Veritatem eme, & noli vendere, ſimiliter ſcientiam & prudentiam* ; quaſi æquum judicet , opes impendendas , ut doctrina paretur ; non doctrinam eo vertendam , ut opes congerantur.

Quid attinet dicere, de vita illa privata & obſcura,quam literatis objiciunt ? Adeo tritum Thema eſt,atque ab omnibus jactatum,otium, & ſeceſſum (modo abſint deſidia & luxus) præponere vitæ forenſi,& occupatæ, propter ſecuritatem, libertatem , dulcedinem, dignitatem , aut ſaltem ab indignitatibus immunitatem , ut nemo tractet hunc locum, quin bene tractet : ita humanis conceptibus in experiendo , & conſenſibus

in approbando conſonat. Hoc tantum adjiciam, eruditos, latentes in Rebuſpub. & ſub oculis hominum minimè degentes, ſimiles eſſe imaginibus Caſſii & Bruti, de quibus, in elatione Juniæ non geſtatis, cum aliæ plurimæ ducerentur, Tacitus, *Eo ipſo*, inquit, *præfulgebant, quod non viſebantur*.

De occupationum, quæ literatis committuntur, vilitate, illud occurrit, quod demandetur iiſdem puerorum ac juniorum inſtitutio, cujus ætatis contemptus in Magiſtros ipſos redundat. Cæterum, quam injuſta ſit hæc obtrectatio, ſi non ex vulgi opinione, ſed ex ſano judicio res perpendatur, inde licet æſtimare, quod diligentiores ſint omnes in imbuenda teſta recenti, quam veteri; magiſque ſolliciti ſint, qualem admoveant terram teneræ plantæ, quam adultæ: unde liquet, præcipuam curam circa rerum & corporum initia verſari. Rabbinis, ſi placet, porrige aurem, *Iuvenes veſtri viſiones videbunt, & ſenes ſomniabunt ſomnia.* Ex hoc textu colligunt, juventutem eſſe ætatem digniorem; quanto nimirum revelatio accedat clarior per viſiones, quam per ſomnia. Illud vero notatu omnino dignum, quod licet pædagogi, velut Simiæ Tyrannidis, ſcenæ ſint ludibria, & temporum incuria in delectu ipſorum veluti obdormierit, vetus tamen querela ſit, inde uſque ab optimis & prudentiſſimis ſeculis deducta, Reſp. circa leges quidem nimium ſatagere, circa educationem indiligentes eſſe. Quæ nobiliſſima pars priſcæ diſciplinæ, revocata eſt aliquatenus quaſi poſtliminio in Jeſuitarum Collegiis; quorum cum intueor induſtriam ſolertiamque, tam in doctrina excolenda, quam in moribus informandis, illud occurrit Ageſilai de Pharnabazo, *Talis cum ſis, utinam noſter eſſes.* Atque hactenus de opprobriis è literatorum fortuna & conditione deſumptis.

Quod ad literatorum mores; res eſt iſta, potius ad Perſonas, quam ad ſtudia ſpectans. Reperiuntur procul dubio inter eos, quemadmodum in omnibus vitæ ordinibus & generibus, tam mali, quam boni; neque propterea non verum eſt, (quod aſſeritur,) *abire ſtudia in mores*; atque literas, niſi incidant in ingenia admodum depravata, corrigere prorſus naturam, & mutare in melius.

Veruntamen diligenter mihi atque ingenue rem æſtimanti, nullum occurrit dedecus, literis, ex literatorum moribus, quatenus ſunt literati, adhærens: niſi forte hoc vitio vertatur, (cujus Demoſthenes, Cicero, Cato ſecundus, Seneca, pluresque alii inſimulantur) quod cum plerunque tempora, de quibus legunt, illis, in quibus vivunt, & quæ præcipiuntur, illis, quæ aguntur, meliora ſint; ultra quam par eſt contendant, morum corruptelas ad præceptorum & dogmatum honeſtatem retrahere, & priſcæ ſeveritatis mores temporibus diſſolutis imponere: De quo tamen abunde è propriis fontibus admoneri poſſunt. Solon enim interrogatus, an optimas civibus ſuis dediſſet leges? *Optimas*, inquit, *ex illis, quas ipſi voluiſſent accipere.* Ita Plato, videns corruptiores ſuorum civium mores, quam ut ipſe ferre poſſet, ab omni publico munere abſtinuit, dicens, *Sic cum patria agendum eſſe, ut cum parentibus; hoc eſt, ſuaſu, non violentia, obteſtando, non conteſtando.* Atque hoc ipſum cavet ille, qui à Conſiliis Cæſari, *Non*, inquit, *ad vetera inſtituta revocamus, quæ jampridem corruptis moribus ludibrio ſunt.* Cicero etiam erroris arguit Catonem ſecundum, Attico ſuo ſcribens: *Cato optime ſentit, ſed nocet interdum Reip. loquitur enim, tanquam in Repub. Platonis, non tanquam in fæce Romuli.* Idem Cicero molli interpretatione excuſat Philoſophorum dicta, & decreta duriora: *Iſti*, inquit, *ipſi præceptores & magiſtri, videntur fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protuliſſe, ut cum ad ultimum animo contendiſſemus, ibi tamen, ubi oportet, conſiſteremus.* Ipſemet tamen potuit dicere, *Monitis ſum minor ipſe meis*: quippe qui in eundem lapidem ipſe, licet non tam graviter, impegerit. Aliud, quod eruditis non immerito fortaſſe objicitur vitium, hujuſmodi eſt, quod honori, aut emolumento patriarum ſuarum, aut dominiorum, proprias fortunas, aut præſidia poſtpoſuerint. Sic enim Demoſthenes Athenienſibus ſuis, *Mea*, inquit, *conſilia ſi recte attendatis, non ſunt ejus generis, per quæ ego inter vos magnus, vos inter Græcos deſpectui ſitis; ſed talia, ut mihi ſæpenumero, ea haud tutum ſit dare, vobis autem ſemper utile amplecti.* Haud aliter Seneca, poſtquam quinquennium illud Neronis, æternæ eruditorum magiſtrorum conſecraſſet gloriæ, dominum ſuum, omnibus jam flagitiis inquinatiſſimum, liberè atque fidenter monere non deſtitit, magno ſuo periculo, ac poſtremo præcipitio. Neque aliter poteſt ſe habere res: ſiquidem humanam mentem doctrina imbuit vero ſenſu fragilitatis ſuæ, inſtabilitatis fortunæ, dignitatis animæ, & muneris ſui; quarum rerum memores, nullo modo ſibi perſuadere poſſunt, fortunæ propriæ amplitudinem, tanquam præcipuum ſibi bonorum finem ſtatui poſſe. Quare vivunt, tanquam rationem reddituri Deo, & Dominis poſt Deum, ſive Regibus, ſive Rebuſp. hac formula, *Ecce tibi lucrifeci*, non autem illa, *Ecce mihi lucrifeci.* At politicorum turba, quorum mentes in doctrina officiorum, & in contemplatione boni univerſalis, non ſunt inſtitutæ, & confirmatæ, omnia ad ſe referunt; gerentes ſe pro centro mundi, ac ſi omnes lineæ in ſe, ſuiſque fortunis, debeant concurrere; de Reipub. Navi, licet tempeſtatibꝰ jactata, neutiquam ſolliciti, modo ipſis in ſcapha rerum ſuarum receptus detur & effugium. At contra, qui officiorum pondera, & Philautiæ limites didicerunt, munia ſua, ſtationeſque, licet cū periculo, tuentur Quod ſi forte incolumes permaneant in ſeditionibus, & rerum mutationibus, non id artibus, aut verſatili ingenio, ſed reverentiæ, quam probitas etiam ab hoſtibus extorquet, tribuendum. Cæterum, quod attinet ad fidei conſtantiam, & officiorum religionem, quas certe animis hominum inſerit eruditio, utcunque eæ quandoque à fortuna mulctentur, aut ex male ſanis politicorum principiis condemnentur, tamen palam ſcilicet apud omnes laudem referent, ut in hac re, longa defenſione non ſit opus.

Aliud vitium literatis familiare, quod facilius excuſari poteſt, quam negari, illud nimirum, quod non facile ſe applicent, & accommodent erga perſonas, quibuſcum negotiantur, aut vivunt,

vunt. Qui defectus è duabus oritur cauſis: Prima eſt animi ipſius magnitudo, propter quam ægrè ſe demittere poſſunt ad obſervantiam unius alicujus hominis. Amantis verba ſunt, non ſapientis, *Satis magnum alteri theatrum ſumus.* Neque tamen inficias ibo, illum, qui aciem animi, inſtar oculi, non poſſit æquè contrahere, ac dilatare, inſigni facultate ad res gerendas eſſe orbatum. Secunda vero cauſa eſt probitas morum & ſimplicitas; quæ tamen delectum judicii, non defectum, in illis arguit. Veri enim, & legitimi obſervantiæ erga aliquam perſonam limites, non ultra porrigunt ſe, quam ita noſſe illius mores, ut abſque offenſione cum eo verſari, eúmque conſilio, ſi opus ſit, juvare, nobiſque interim ipſis in omnibus cavere poſſimus; verùm alienos affectus rimari, eo fine, ut illum inflectas, verſes, & ad libitum circumagas, hominis eſt parum candidi, ſed potius aſtuti, & bifidi; id quod in amicitia vitioſum fuerit, erga Principes etiam inofficioſum. Mos enim Orientis, quo nefas habetur oculos in Reges defigere, ritu quidem barbarus eſt, ſed ſignificatione bonus: neque enim ſubditos decet, corda Regum ſuorum, quæ ſacræ Scripturæ inſcrutabilia docent, curioſius rimari.

Supereſt etiamnum aliud vitium, (quo cum hanc partem concludam) literatis ſæpius imputatum, videlicet quod in rebus exiguis, & externis, (vultu, geſtu, inceſſu, ſermonibus quotidianis, & hujuſmodi) deficiant in obſervando decoro; unde homines imperiti, ex iſtis minutis, leviculiſque erroribus, quanti ſint in rebus majoribus tractandis, conjecturam capiunt. Verum fallit eos plerunque hujuſmodi judicium; imo ſciant, reſponſum ſibi, eſſe à Themiſtocle, qui cum rogatus eſſet, ut fidibus caneret, arroganter ſatis ipſe de ſe, ſed ad præſens inſtitutum perquam appoſite reſpondit: *Se quidem fidium rudem eſſe, ſed quo pacto oppidum parvum in civitatem magnam evadere poſſet, ſatis noſſe.* Et ſunt procul dubio multi politicarum artium apprime gnari, quibus tamen in communi vita, & quotidianis reculis, nihil imperitius. Quin etiam hujuſmodi ſugillatores amandandi ſunt ad Platonis Elogium de Præceptore ſuo Socrate, quem haud abſimilem dixit pharmacopolarum pyxidibus, quæ exterius inducebantur ſimiis, ululis ſatyriſque, intus vero pretioſos liquores & nobilia medicamenta recondita habebant: Fatendo ſcilicet, quod ad vulgi captum, & famam popularem, præferret nonnulla levia, atque etiam deformia, cum tamen animi interiora ſummis tam facultatibus, quam virtutibus eſſent repleta. Atque de moribus literatorum hæc hactenus.

Interim monere placet, nos nihil minus agere, quam ut patrocinemur quibuſdam profeſſorum inſtitutis abjectis, & ſordidis, quibus & ſe ipſos, & literas dehoneſtarunt: quales erant apud Romanos, ſeculis poſterioribus, philoſophi quidam in familiis divitum, menſarumque eorum aſſeclæ, quos haud abſurde dicas *Barbatos Paraſitos.* Cujus generis quendam lepide deſcribit Lucianus, quem matrona nobilis, catulum ſuum Melitæum in rheda geſtare voluit: quod cum ille officioſe, ſed indecenter faceret, Puſio ſubſannans, *Vereor,* inquit, *ne philoſophus noſter è Stoico fiat Cynicus.* Ante omnia verò, nihil tam offecit literarum dignitati, quam craſſa & turpis adulatio, ad quam multi, neque hi indocti, & calamos, & ingenia ſubmiſère, *Hecubam in Helenam, Fauſtinam in Lucretiam,* (ut ait Du-Bartas) transformantes. Neque vero nimis laudo morem illum receptum, libros patronis nuncupandi; cum libri, præſertim qui hoc nomine dignandi, in veritatis tantum & rationis clientelam ſe dare debeant. Melius veteres, qui non aliis, quàm amicis, atque æqualibus, ſcripta ſua dicare ſolebant, aut etiam nomina ejuſmodi amicorum tractatibus ſuis imponere: quod ſi forte Regibus, aut magnatibus opus nuncuparent, tum demum hoc factum eſt, cum argumentum libri perſonæ tali conveniret. Hæc autem, & ſimilia, reprehenſionem potius merentur, quam defenſionem.

Neque hoc dico, quaſi literatos culpem, ſi ad beatos & potentes viros quandoque ſe applicent: recte enim Diogenes cuidam cum irriſione roganti, *Qui fieret, quod philoſophi divites ſectarentur, non divites philoſophos?* reſpondit, non ſine morſu, *Hoc ideo fieri, quod philoſophi, quibus rebus indigeant, probe intelligant, divites non item.* Huic affine eſt illud Ariſtippi, cui neſcio quid petenti cum non attenderet Dionyſius, ille adorantis more abjecit ſe ad pedes ejus; qui tum demum auſcultans petitioni annuit: Sed paulo poſt, quidam dignitatis philoſophiæ aſſertor, increpuit Ariſtippum, quod demittendo ſe ad pedes Tyranni pro tantilla re philoſophiam ipſam contumelia affeciſſet: cui ille, *Suam id culpam non fuiſſe, reſpondit, ſed Dionyſii, qui aures geſtaret in pedibus.* Quin prudens ille, non puſillanimis habitus eſt, qui in diſputatione quadam cum Hadriano Cæſare vinci ſe paſſus eſt, excuſans factum, *Quod æquum eſſet ei cedere, qui triginta imperaret Legionibus.* Atque propterea non ſunt damnandi viri docti, ubi, cum res poſtulat, aliquid de gravitate ſua remittant, ſive imperante neceſſitate, ſive impetrante occaſione; quod quamvis humile videatur atque ſervile primo intuitu, tamen verius rem æſtimanti, cenſebuntur non perſonæ, ſed tempori ipſi ſervire.

Pergamus nunc ad errores, atque inania, quæ in ſtudiis ipſis virorum doctorum interveniunt, iiſque ſe immiſcent; id quod præcipue & proprie ſpectat ad præſens argumentum. Qua in re non eſt inſtituti noſtri erroribus ipſis patrocinari, ſed per eorum cenſuram & ſecretionem, excutere quod ſanum & ſolidum eſt, atque à calumnia vindicare. Videmus enim, in more, præſertim apud invidos, eſſe, propter ea, quæ depravata ſunt, etiam ea, quæ impolluta, & in ſtatu ſuo manſerunt, ſugillare; quemadmodum Ethnici in primitiva Eccleſia, Chriſtianos hæreticorum vitiis aſpergere ſolebant. Neque tamen conſilium eſt mihi, examen aliquod accuratius inſtituere, de erroribus, & impedimentis literarum, quæ interiora, & à captu vulgi remotiora; ſed de illis tantum verba facere, quæ cadunt ſub communi, & populari obſervatione, & nota, aut ſaltem ab ea non longe recedunt.

Quare tria præcipue deprehendo vana & inania in literis, quæ anſas præcipue præbuerunt ad obtrectandum. Eas enim res pro vanis ducimus,

quæ aut falſæ ſunt, aut frivolæ; in quibus ſcilicet, aut veritas deficit, aut vſus: Illos etiam homines vanos & leves exiſtimamus, qui aut ad falſa creduli, aut in rebus exigui uſus curioſi. Curioſitas autem, aut in rebus ipſis verſatur, aut in verbis; quãdo nimirum, aut in rebus inanibus opera inſumitur, aut circa verborum delicias nimium inſudatur. Quocirca, non certæ magis experientiæ, quam rectæ etiam rationi conſonum videtur, vt tres ponantur doctrinarum intemperies. Prima eſt doctrina phantaſtica, ſecunda doctrina litigioſa, tertia doctrina fucata & mollis: vel ſic; vanæ imaginationes, vanæ altercationes, vanæ affectationes. Ac quidem ordiar ab vltima.

Intemperies iſta, in luxurie quadam orationis ſita, (licet olim per vices in pretio habita fuerit) circa Lutheri tempora miris modis invaluit. In cauſa præcipue fuit, quod fervor & efficacia concionum tunc temporis, ad populum demulcendum & alliciendum maxime vigebat: Illa autem populare genus orationis poſcebant. Accedebat odium & contemptus, illis ipſis temporibus, ortus erga Scholaſticos, qui ſtylo & ſcribendi genere utebantur valde diverſo, verba licenter admodum cudentes nova & horrida, de orationis ornatu & elegantia parum ſolliciti, dummodo circuitionem evitarent, & ſenſus ac conceptus ſuos acute exprimerent; atque hinc factum eſt, ut paulo poſtea, maior apud plurimos cœperit haberi verborum cura quam rerum; pleriſque magis comptam phraſim, teretem periodum, clauſularum rythmos, troporum ſtellulas; quam pondus rerum, rationum nervos, inventionis acumen, aut judicij limam affectantibus. Tum demum floruit Oſorii Luſitani Epiſcopi luxurians & diluta oratio. Tunc Sturmius in Cicerone Oratore & Hermogene Rhetore infinitam & anxiam operam conſumpſit. Tunc Carrus & Aſcamus apud nos, prælectionibus & ſcriptis ſuis Ciceronem & Demoſthenem uſque ad cœlum evehentes, Iuvenes ad politum hoc & florens doctrinæ genus invitarunt. Tunc Eraſmus arripuit anſam introducendi ridiculam illam Echo, *Decem annos conſumpſi in legendo Cicerone*: cui Echo reſpondit, *one*, aſine. Scholaſticorum vero doctrina deſpectui prorſus haberi cœpit, tanquã aſpera & barbara: Denique ut ſemel dicam, precipua illorum temporum inclinatio, & ſtudium, potius ad Copiam, quam ad pondus deflexit.

Hic itaque cernere eſt primam literarum intemperiem, quum, vt diximus, verbis ſtudetur, non rebus: cujus etſi è citimis tantum temporibus protulerim exempla, tamen ſecundum majus & minus, & olim placuerunt ejus generis ineptiæ, & deinceps placebunt. Iam vero fieri non poteſt, quin hoc ipſum multum faciat ad doctrinæ exiſtimationem minuendam & elevandam, etiam apud vulgus imperitũ, cum videant doctorum ſcripta, tanquam primam literam diplomatis, quæ quàvis variis calami ductibus, & floſculis variegata ſit, litera tamen eſt unica. Ac mihi ſane videtur præappoſita hujuſce vanitatis adũbratio, & quaſi Emblema, Pigmaleonis illa inſania: quid enim aliud ſunt verba, quam imagines rerum, ut niſi rationum vigore animata ſint, adamare illa idem ſit, ac ſtatuam deperire?

Neque tamen temere damnandum eſt, ſi quis philoſophiæ obſcura, & aſpera, verborum ſplendore illuſtret, & expoliat: Hujus enim rei magna adſunt exempla in Xenophonte, Cicerone, Seneca, Plutarcho, ipſoque etiam Platone: nec minor eſt utilitas. Quamvis enim diligentem veri cognitionem, atque acre ſtudium philoſophiæ, res hæc nonnihil impediat, quoniam præpropere mentem conſopit, atque ulterioris diſquiſitionis ſitim & ardorem reſtinguit; ſi quis tamen doctrinam ad uſus civiles adhibeat, (ſermocinandi videlicet, conſulendi, ſuadendi, argumentandi, & ſimilium) omnia, quę cupiat, præparata & adornata in hujuſmodi authoribus reperiet. Veruntamen hujuſce rei exceſſus adeo juſtę contemnitur, ut quemadmodum Hercules, cum videret in templo ſtatuam Adonidis (Veneris deliciarum) indignabundus dixit, *Nil ſacri es*; ita omnes Herculei literarum pugiles, id eſt, laborioſi atque conſtantes indagatores veritatis, hujuſmodi delicias & lauticias, tanquam nil divini ſpirantes, facile ſpreverint.

Paulo ſanius eſt aliud ſtyli genus, neque tamen ipſum omnino vanitatis expers, quod copiæ illi, & luxuriæ orationis, tempore fere ſuccedit. Illud totum in eo eſt, ut verba ſint aculeata, ſententiæ conciſæ, oratio denique potius verſa, quam fuſa: quo fit, ut omnia per hujuſmodi artificium, magis ingenioſa videantur, quam revera ſint. Tale invenitur in Seneca effuſius, in Tacito & Plinio ſecundo moderatius; atque noſtri temporis auribus cœpit eſſe non ita pridem accommodatum. Verum hoc ipſum mediocribus ingeniis gratum eſſe ſolet, adeo vt dignitatem quandam litteris conciliet, attamen à judiciis magis limatis merito faſtiditur, & poni poſſit pro intemperie quâdam doctrinæ, cum ſit verborum etiam, & eorum concinnitatis aucupium quoddam. Atq; hæc de prima literarum intemperie dicta ſunto.

Sequitur ea intemperies in rebus ipſis, quam poſuimus mediam, & *litigioſæ ſubtilitatis* nomine deſignavimus. Eſtque illa, de qua modo diximus, aliquanto deterior. Vt enim rerum dignitas verborum cultui præcellit, ſic è contrario odioſior eſt vanitas in rebus, quam in verbis. Qua in re, increpatio illa Paulina, non magis ad ſuam ætatem referri, quam ad ſequentia tempora deduci poteſt; neque Theologiam tantum, ſed etiam omnes ſcientias reſpicere videtur. *Devita prophanas vocum novitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ*. His enim verbis duo ſigna indiciaque ſcientiæ ſuſpectæ atque ementitæ proponit. Primum eſt, vocum novitas, & inſolentia; Alterum, rigor dogmatum, qui neceſſario oppoſitionem, & dein altercationes, quæſtioneſque, inducit. Certe quemadmodum complura corpora naturalia, dum valent integra, corrumpuntur ſæpius, & abeunt in vermes, eodem modo ſana & ſolida rerum cognitio ſæpenumero putreſcit, & ſolvitur in ſubtiles, vanas, inſalubres, & (ſi ita loqui licet) vermiculatas quæſtiones; quæ motu quodam & vivacitate nonnulla preditæ videtur, ſed putidæ ſunt, & nullius uſus. Hoc genus doctrinæ minus ſanæ & ſe ipſam corrumpentis, invaluit præcipue apud multos ex Scholaſticis, qui ſumo otio abũdantes, atq; ingenio acres, lectione

autem

autem impares (quippe quorum mentes concluſæ eſſent in paucorum authorum, præcipue Ariſtotelis Dictatoris ſui ſcriptis, non minus quam corpora ipſorum in cœnobiorum cellis) hiſtoriam vero & naturæ & temporis maxima ex parte ignorantes; ex non magno materiæ ſtamine, ſed maxima ſpiritus, quaſi radij, agitatione, operoſiſſimas telas, quæ in libris eorum extant, confecerunt. Etenim, mens humana, ſi agat in materiam, naturam rerum, & opera Dei contemplando, pro modo materiæ operatur, atque ab eadem determinatur; ſin ipſa in ſe vertatur, (tanquam aranea texens telam) tum demum interminata eſt, & parit certe telas quaſdam doctrinæ, tenuitate fili operiſque admirabiles, ſed quoad uſum frivolas, & inanes.

Hæc inutilis ſubtilitas ſive curioſitas duplex eſt: & ſpectatur aut in materia ipſa: qualis eſt inanis ſpeculatio, ſive controverſia, cujus generis reperiuntur, & in Theol. & in Phil. haud paucæ: aut in modo, & methodo tractandi; hæc apud ſcholaſticos fere talis erat. Super unaquaque re propoſita formabant objectiones; deinde objectionum illarum ſolutiones, quæ ſolutiones, ut plurimum *diſtinctiones* tantum erant, cum tamen ſcientiarum omnium robur, inſtar *faſcis illius ſenis*, non in ſingulis bacillis, ſed in omnibus vinculo conjunctis conſiſtat. Etenim ſymmetria ſcientiæ, ſingulis ſcilicet partibus ſe invicem ſuſtinentibus, eſt, & eſſe debet, vera atque expedita ratio refellendi objectiones minorum gentium: Contra, ſi ſingula axiomata, tanquam baculos faſcis ſeorſim extrahas, facile erit ea infirmare, & pro libito, aut flectere, aut frangere: ut quod de Seneca dictum erat, *verborum minutiis rerum frangit pondera*; vere de ſcholaſticis uſurpari poſſit, *quæſtionum minutiis ſcientiarum frangunt robur*. Num non in aula ſpatioſa conſultius foret, unum accendere cereum, aut lychnuchum ſuſpendere, variis luminibus inſtructum, quo omnia ſimul perluſtrentur, quam in ſingulos quaquaverſus exiguam circumferre lucernam? Atqui non abſimilis eſt eorum ratio, qui non tam veritatem perſpicuis argumentis, authoritatibus, exemplis illuſtrare nituntur; quam in hoc ſolum incumbunt, ut minutos quoſque ſcrupulos eximant, & captiunculas expediant, & dubitationes ſolvant; hoc pacto quæſtionem ex quæſtione gignentes; quemadmodum fit in ſuperiori ſimilitudine, ut lucerna in unum aliquem locum delata, alios circumquaque deſtituat, & obſcuret. Adeo ut Scyllæ fabula ad vivum exprimat hoc genus philoſophiæ; cujus os & pectus virginem formoſam præferebant, infra vero fuiſſe ajunt

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris.

Sic generalia quædam apud Scholaſticos invenias, quæ pulchra ſunt dictu; & non perperam inventa: ubi autem ventum fuerit ad diſtinctiones, deciſioneſque, pro fœcundo utero ad vitæ humanæ commoda, in portentoſas & latrantes quæſtiones deſinunt. Itaque minime mirum, ſi hoc genus doctrinæ, etiam apud vulgus hominum contemtui obnoxium fuerit, qui fere ſolent veritatem propter controverſias circa eam motas aſpernari, atque exiſtimare, eos errare omnes, qui nunquam inter ſe conveniant; cumque videant doctos homines inter ſe digladiari de rebus nullius momenti, facile illud Dionyſij Syracuſani arripiunt, *Verba iſta ſunt ſenum otioſorum*. Nihilominus certiſſimum eſt, ſi modo ſcholaſtici ad inexplebilem ſitim veritatis, & continuam agitationem ingenij, varietatem & multiplicitatẽ lectionis & contemplationum adjunxiſſent, inſignia profecto illi extitiſſent lumina, omneſque artes & ſcientias mirifice provexiſſent. Hactenus de ſecunda literarum intemperie.

Ad tertiam quod attinet, quæ ad falſitatem & mendacium ſpectat; una hæc omnium turpiſſima eſt, quippe quæ ipſam naturam, animamque deſtruit ſcientiæ; quæ nihil aliud eſt, quam veritatis imago. Nam veritas eſſendi, & veritas cognoſcẽdi, idem ſunt; nec plus à ſe invicem differunt, quã radius directus, & reflexus. Hoc vitium itaque duplex, vel potius duplicatum eſt, impoſtura & credulitas; hæc decipitur, illa decipit. Quæ licet videantur diſcrepantis naturæ, altera quæ à calliditate quadam, altera à ſimplicitate profecta, plerunque tamen coeunt. Vt enim in carmine habetur,

Percontatorem fugito; nam garrulus idem eſt.

innuendo, qui curioſus eſt, eundem eſſe & futilem: pariter fit, ut qui facile credat, idem libenter decipiat. Quemadmodum quoque fieri videmus in fama, rumoribus; ut qui cito iiſdem fidem habeat, pari facilitate eos auxerit; quod Tacitus prudẽter innuit his verbis, *fingunt ſimul, creduntque*. adeo finitimæ ſunt, voluntas fallendi, & facilitas credendi.

Hæc credendi recipiendique omnia (licet levi authoritate munita) facilitas, duorum generum eſt pro ratione ſubjectæ materiæ: aut enim creditur narrationi, ſive facto, (ut loquuntur Iuriſcõſulti) aut dogmati. In priori genere videmus, quanto dignitatis detrimento hic error affecerit ex Eccleſiaſticis hiſtoriis nonnullas; quæ nimis faciles ſe præbuerunt, in prodendis tranſcribendiſque miraculis, à martyribus, eremitis, anachoretis, & aliis ſanctis viris, atque ab eorũ reliquiis, ſepulchris, ſacellis, imaginibus, editis. Eodẽ modo, in naturali hiſtoria videmus multa temere, ac parũ cum delectu aut judicio recepta, & deſcripta; ut liquet ex ſcriptis Plinij, Cardani, Alberti, & plurimorum ex Arabibus, quæ cõmentitiis & fabuloſis narrationibus paſſim ſcatent, iiſque nõ ſolum incertis, & neutiquã probatis, ſed perſpicue falſis, & manifeſto convictis: ingenti Philoſophiæ naturalis dedecore, apud homines graves, & ſobrios. In quo ſane eluceſcit Ariſtotelis ſapiẽtia, & integritas; qui, cũ diligentẽ ſcripſerit atque accuratã hiſtoriã animalium, tam parce ficta aut fabuloſa admiſcuerit: quin potius *auditiones admirandas*, quas memoratu dignas judicavit, in unum cõmentariolum conjecit: prudenter perpẽdens, perſpicue vera (quæ tanquã baſis experientiæ ſolida, Philoſophiæ & ſcientiis ſubſterni poſſint) haud temere eſſe cũ rebus ſuſpectę fidei miſcenda: & rurſus etiam rara, atque inſolita, quæ pleriſque incredibilia videtur, non omnino eſſe ſupprimẽda, neq; memoriæ poſteriorũ denegãda

At illa altera credulitas, quæ non hiſtoriæ, aut narrationibus, ſed artibus & opinionibus tribuitur, duplex eſt: aut cum artibus ipſis, aut cum authoribus in arte nimium credimus. Artes ipſæ, quæ plus habent ex phantaſia, & fide, quam ex ratione, & demonſtrationibus, ſunt præcipue tres, *Aſtrologia, Naturalis Magia, & Alchymia*; quarum tamen fines non ſunt ignobiles. Profitetur enim Aſtrologia ſuperiorum in inferiora influxum & dominatum recludere. Magia ſibi proponit naturalem Philoſophiam à varietate ſpeculationum ad magnitudinem operum revocare. Chymica in ſe ſuſcipit partes rerum Heterogeneas, quæ in corporibus naturalibus latẽt & implicantur, ſeparare & extrahere: corporaq; ipſa, inquinata depurare, impedita liberare, immatura perficere. Sed viæ, atq; rationes, quæ ducere putantur ad hos fines, tam in Theoria illarũ artium, quam in praxi, erroris & nugarum plenæ ſunt. Neque adeo traditio ipſarum, ut plurimum, candida eſt, ſed artificiis & latebris minuta. Chymicæ tamen hoc certe debetur, quod vere cõparari poſſit agricolæ apud Æſopum, qui è vita exiturus, dixit filiis, *Se illis vim magnã auri in vinea, nec ſatis meminiſſe quo loco, defoſſam reliquiſſe*: qui cum vineam diligenter ligonibus ubique invertiſſent, aurũ quidem reperꝭrunt nullum, ſed tamen vindemiam inſequentis anni, propter foſſionem circa radices vitium, tulerunt longe uberrimam. Circa aurum conficiendum, haud paucis nobilibus inventis, & experimentis, tum ad reſerandam naturam, tum ad uſus vitæ apprime idoneis, quaſi facem accenderunt.

Illa autem credulitas, quæ certos ſcientiarum authores, dictatoria quadam poteſtate munivit, ut edicant, non ſenatoria, ut conſulant, ingens damnum ſcientiis intulit, tãquam præcipua cauſa, quæ tantopere illas afflixit & depreſſit, ut abſque inſigni aliquo augmento exangues jacerent. Hinc nempe factũ eſt, ut in artibus Mechanicis, primi inventores pauca excogitaverint, tempus reliqua ſuppleverit, & perfecerit; at in ſcientiis, primi authores longiſſime penetraverint, tempus plurima detriverit, & corruperit. Sic videmus, Tormentariã, Nauticam, Typographicã, ſub initiis imperfectas, & propemodũ informes fuiſſe, & exercentibus oneroſas, tẽporis vero progreſſu expolitas, & accommodas. At contra Philoſophiæ & ſcientiæ Ariſtotelis, Platonis, Democriti, Hippocratis, Euclidis, Archimedis, in ipſis illis authoribus viguerunt, tractu tẽporis degenerarunt potius, & non minimum ſplendoris amiſerunt. Cujus rei non eſt alia ratio, quam quod in artibus Mechanicis, ingenia multorum in unum coierunt, in artibus, & ſcientiis liberalibus, ingenia multorum ſub uno ſuccubuerunt; quem tamen ipſum ſæpenumero ſequaces ſui potius depravarunt, quam illuſtrarunt. Vt enim aqua non aſcendet altius, quam caput fontis, à quo promanat; ita doctrina ab Ariſtotele deducta, ſupra doctrinam Ariſtotelis nunquam aſſurget. Ideoque etſi non diſpliceat regula, *oportet diſcentem credere*: huic tamen conjungendum eſt, *oportet jam edoctum judicio ſui uti*. Diſcipuli enim debent Magiſtris temporariam ſolum fidem, judiciique ſuſpenſionem, donec penitus imbiberint artes, non autem plenam libertatis ejurationem, perpetuamque ingenij ſervitutem. Quare, ut abſolvam hanc partem, hoc tantum adjiciam; magnis authoribus ſuus ſic cõſtet honos, ut authori authorum, & veritatis Parenti tempori, non derogetur.

Explicavimus tandem tres doctrinæ intemperies, ſive morbos; præter quos nonnulli ſunt, non tam morbi cõfirmati, quam vitioſi humores: qui tamen non adeo occulti ſunt, aut latentes, quin in multorum ſenſum & reprehenſionem incurrant, ideoque neutiquam prætermittendi.

Horum primus eſt immodicum ſtudium duorum extremorum, antiquitatis & novitatis. Qua in re temporis filiæ male patriſſant: ut enim tempus prolem devorat, ſic hæc ſe invicem; dum antiquitas novis invideat augmentis, & novitas nõ ſit contenta recentia adjicere, niſi vetera prorſus eliminet, & rejiciat. Certe conſilium Prophetæ vera in hac re norma eſt: *State ſuper vias antiquas, & videte quanam ſit via recta, & bona, & ambulate in ea.* Antiquitas eam meretur reverentiã, ut homines aliquandiu gradum ſiſtere, & ſupra eam ſtare debeant, atque undequaque circumſpicere, quæ ſit via optima: quum autem de via bene conſtiterit, tunc demum non reſtirandum, ſed alacriter progrediendum. Sane, ut verũ dicamus, *Antiquitas ſeculi, juventus mundi.* Noſtra profecto ſunt antiqua tempora, cum mundus jam ſeneſcerit, non ea, quæ computantur ordine retrogrado, initium ſumendo à ſeculo noſtro.

Alius error è priori oriundus, eſt ſuſpicio quædam & diffidentia, quæ nihil nunc poſſe inveniri autumat, quo mundus tam diu carere potuit: ac ſi illa objectio conveniret erga tempus, qua Lucianus impedit Iovem, cæteroſque Ethnicorum Deos: *Miratur enim, cur tot olim genuerint liberos, nullos autem ſuo ſeculo: interrogatque jocans, ecquid ſeptuagenarij jam eſſent, aut lege Pappia contra ſenum nuptias lata conſtricti?* Sic videntur homines ſubvereri, ne tempus effœtum jam factum ſit, & ad generationem ineptum. Quin potius levitas hominum, atque inconſtantia, hinc optime perſpici poteſt, qui donec res aliqua perfecta ſit, eã mirantur fieri poſſe; *poſtquam facta ſemel eſt, iterum mirantur eam jam pridem factam non fuiſſe.* Ita Alexandri expeditio in Aſiam, habita eſt initio pro vaſto & arduo admodũ negotio; quã tamen poſtea placuit Livio in tantum elevare, ut diceret de Alexandro, *Nil aliud, quam bene auſus eſt vana contemnere.* Idem Columbo evenit circa Occidentalem navigationem. Sed in rebus intellectualibus hoc fit multo frequentius; uti videre eſt in pleriſque propoſitionibus apud Euclidem: quæ antequã demonſtrentur, miræ videntur, & quibus quis non facile aſſenſerit: poſt demõſtrationem autem factam, arripit eas mens per retractionem quandam (ut loquuntur Iureconſulti) tanquam ante perſpectas & cognitas.

Alius error ſuperiori affinis, eſt eorum, qui omnium ſectarum, atque Hæreſium veterũ, poſtquam excuſſæ fuiſſent, & ventilatæ, optimã ſemper obtinuiſſe, poſthabitis aliis, exiſtimant. Itaq; putant, ſi quis de integro inſtitueret inquiſitionẽ, & examen, non poſſet non incidere in aliquas ex rejectis opinionibus, & poſt rejectionẽ amiſſis, & obliteratis: quaſi vero multitudo, aut etiã ſapien-

tes

tes multitudinis deliniendæ gratiâ, non illud ſæpe probarint quod populare magis atque leve ſit, quam quod ſolidum, atque alte radices agens. Tempus ſiquidem ſimile eſt fluvio, qui levia atque inflata ad nos devehit, ſolida autem & pondus habentia ſubmergit.

Alius error à reliquis diverſus, eſt præmatura atque proterva reductio doctrinarum in artes, & methodos, quod cum fit, plerunq; ſcientia aut parum, aut nihil proficit. Nimirum ut ephebi, poſtquam membra & lineamenta corporis ipſorum, perfectè efformata ſunt, vix amplius creſcunt: ſic ſcientia, quamdiu in Aphoriſmos & obſervationes ſpargitur, creſcere poteſt, & exurgere, ſed methodis ſemel circumſcripta, & concluſa, expoliri forſan & illuſtrari, aut ad uſus humanos edolari poteſt, non autem porro mole augeri.

Alius error ſuccedens ipſi, quem poſtremo notavimus, eſt, ꝙ poſt ſingulas ſciētias, & artes, ſuas in claſſes diſtributas, mox à pleriſque, univerſali rerum cognitioni, & Philoſophiæ primæ, renunciatur; quod quidem profectui doctrinarũ inimiciſſimum eſt. Proſpectationes fiunt è turrib⁹, aut locis præaltis: & impoſſibile eſt, ut quis exploret remotiores, interioresque ſcientiæ alicujus partes, ſi ſtet *ſuper plano ejuſdem ſcientiæ*, neque *altioris ſcientiæ* veluti ſpeculam conſcendat.

Alius error fluit ex nimia reverentia, & quaſi adoratione intellectus humani: unde homines abduxere ſe à cōtēplatione naturæ atq; ab experientia, in propriis meditationib⁹ & ingenij commentis ſuſque deq; volutantes. Cæterũ præclaros hos opinatores, & (ſi ita loqui licet) Intellectualitas, qui tamen pro maxime ſublimibus & divinis philoſophis haberi ſolent, recte Heraclitus perſtrinxit. *Homines*, inquit, *quærunt veritatem in Microcoſmis ſuis, non in mundo majori*. Reſpuunt enim quaſi Abecedarium naturæ primumque in operibus divinis tirocinium: quod ſi non faceret, potuiſſent fortaſſe gradatim & ſenſim, poſt literas ſimplices, & deinceps ſyllabas, ad textum & volumen ipſum creaturarum expedite legendũ aſcendere. At illi contra, jugi mentis agitatione, urgent & tanquam invocant ſuos Genios, ut vaticinentur eis, edantque oracula, quibus merito & ſuaviter decipiuntur.

Alius error huic poſteriori finitimus eſt, quod homines ſæpius imbuāt & inficiāt meditationes, & doctrinas ſuas, opinionib⁹ quibuſdam, & cōceptibus propriis, quos potiſſimũ in admiratione habent; aut artibus, quibus maxime addicti & conſecrati ſunt, cætera omnia illis deliciis inficientes, & quaſi intingentes, licet fuco admodum fallaci. Sic ſuæ Philoſophię immiſcuit Plato Theologiā, Ariſtoteles Logicā, ſecūda Schola Platonis, (Proclus ſcilicet & reliqui) Mathematicas. Iſtas n. artes ſolebant illi tanquā filiolos ſuos primogenitos ſuaviari. At Chymici è paucis experimētis, ad foculũ & fornacē, novam Philoſophiā excuderũt. Et Gilbertus popularis noſter Philoſophiā aliā ex Magnete elicuit. Sic Cicero, cũ varias opiniones de natura animæ recenſens, tandem in Muſicum incidiſſet, qui animam eſſe Harmoniam ſtatuebat, facete dixit, *hic ab arte ſua non receſſit*. Sed de hoc genus erroribus, appoſite & prudenter, ait Ariſtoteles, *Qui reſpiciunt ad pauca, de facili pronunciant*.

Alius error eſt impatientia dubitandi, & cœca feſtinatio decernendi, abſq; debita & adulta ſuſpenſione judicij. Nam bivium contemplationis, non eſt diſſimile bivio actionis, à veterib⁹ ſæpius memorato: cujus altera via, initio plana & facilis erat, fine autem impervia; altera ingredienti aſpera erat, & confragoſa, ubi paulo proceſſeris, expedita, & æquabilis: haud ſecus in contemplationibus, ſi quis à certis ordiatur, in dubia deſinet; ſin à dubiis incipiat, eaque aliquandiu patienter toleret, in certis exitum reperiet.

Similis error ſe oſtendit in modo tradendi doctrinam, qui, ut plurimum, eſt imperioſus & Magiſtralis, non ingenuus & liberalis, ita demum cōpoſitus, ut potius fidem imperet, quam examini ſubjiciatur. Non negaverim, in ſummariis libellis, ad praxin deſtinatis, hanc formulam ſcribendi retineri poſſe: verùm in juſtis tractatibus de ſcientiis utrumque extremum vitandum cenſeo: tam Velleij Epicurei, nil tam metuentis, quam ne dubitare de re aliqua videretur: quam Socratis, & Academię, omnia in dubio relinquentiũ. Candori potius ſtudendum, reſque majore aut minore contentione tradendæ, prout rationum momentis parcius aut plenius ſint probatæ.

Alij errores ſunt in ſcopis, quos homines præfigunt ſibi, & in quos conatus ſuos & labores dirigunt. Cum n. diligentiores literarum Coryphæi ad id collimare debeant præcipue, ut arti, quam profitentur, aliquid præclarum adjiciant: hi cōtra in ſecundis tantummodo conſiſtere ſat habēt, vel ſubtilis interpretis, vel antagoniſtæ vehementis & nervoſi, vel methodici abbreviatoris nomen ambientes: unde reditus & vectigalia ſcientiarũ augeri poſſunt, patrimonium & fundus minime.

Omnium autem graviſſimus error in deviatione ab ultimo doctrinarum fine conſiſtit. Apperũt enim homines ſcientiam, alij ex inſita curioſitate, & irrequieta: alij animi cauſa, & delectationis: alij exiſtimationis gratia: alij contentionis ergo, atque ut in diſſerendo ſuperiores ſint: plerique propter lucrum & victum: pauciſſimi, ut donum rationis divinitus datum in uſus humani generis impendant. Plane, quaſi in doctrina quæreretur lectulus, in quo tumultuans ingenium & æſtuās requieſceret: aut Xyſtus ſive Porticus, in quo animus deambularet liber, & vagus: aut Turris alta, & edita, de qua mens ambitioſa & ſuperba deſpectaret: aut arx & propugnaculum ad cōtentiones & prælia: aut officina ad quæſtum, & mercatum: Et non potius locuples armarium, & Gazophylacium, ad opificis rerum omnium gloriā, & vitæ humanæ ſubſidium. Hoc enim illud eſt, ꝙ revera doctrinam atque artes condecoraret, & attolleret, ſi contemplatio, & actio, arctiore quā adhuc vinculo copularentur. Quæ certe cōjunctio talis foret, qualis eſt ſupremorum duorum Planetarum Syzygia, cum Saturnus, quietis & contemplationis Dux, cum Iove, Duce Societatis agendique, conſpirat. Quanquam cum de praxi atque actione loquor, nullo modo ad doctrinam profeſſoriam & lucroſam innuo. Neq; enim me fugit, quantopere hoc ipſum progreſſionem doctrinæ, & amplificationem moretur. Perinde quidem, ut aureum malum, ante oculos Atalantæ projectum, quod ut tollat, dum flectit ſe, curſus interea impeditur.

Declinat curſus, aurumque volubile tollit.

Neque rurſus mihi in animo eſt, quod de Socrate dictum erat, *Philoſophiam devocare de cœlo, ut tantummodo verſaretur in terris*; hoc eſt, Phyſicam ſeponi, ut Moralis Philoſophia & Politica celebraretur ſola: ſed quemadmodum cœlum & terra ſimul conſpirant, & conſentiunt, ad hominum tuendam vitam, atque juvandam; ita ſane hic finis eſſe debet vtriuſque Philoſophiæ, ut rejectis vanis ſpeculationibus, & quicquid inane & ſterile eſt, conſervetur quicquid ſolidum eſt, ac fructuoſum; ut hoc pacto, ſcientia non ſit tanquam ſcortum ad voluptatem, aut tanquam ancilla ad quæſtum; ſed tanquam ſponſa, ad generationem, fructum, atque ſolatium honeſtum.

Iam explicaſſe videor, & quaſi diſſectione quadam aperuiſſe, vitioſos illos humores, aut ſaltem eorum præcipuos, qui non ſolum obſtitere profectui literarum, verum etiam culpandis iiſdem anſam dedere. Quod quidem ſi nimis ad vivum fecerim, meminiſſe oportet, *Fidelia vulnera amãtis, ſed doloſa oſcula malignantis*. Vtcunq; hoc certe mihi videor aſſecutus, ut merear fidem in ſequenti præconio, cum in ſuperiori cenſura tam libere egerim. Neque tamen in animo eſt mihi, Panegyricum literarum ſcribere; aut hymnum Muſis præcinere, licet forſitan diu jam ſit, ex quo ſacra earum rite celebrata ſint: ſed conſilium eſt, abſque pigmentis, & hyperbolis, verum doctrinę contra alias res pondus excipere & perpendere, verumque ejus valorem & pretium ex teſtimoniis divinis atque humanis exquirere.

Primo igitur quæramus dignitatem ſcientiæ in archetypo ſive exemplari: id eſt, in attributis atque actis Dei, quatenus revelantur homini, & ſobrie indagari poſſunt. Qua in re non competit appellatio doctrinæ, cum omnis doctrina ſit ſcientia acquiſita: nulla autem cognitio in Deo acquiſita eſt, ſed originalis. Itaque aliud quærendum eſt nomen, *Sapientia* ſcilicet, ut ſacræ ſcripturæ eam indigitant.

Sic autem ſe res habet: In operibus creationis, duplicem virtutis divinæ emanationẽ videmus, quarum una ad potentiam refertur, altera ad ſapientiam: Illa præcipue cernitur in creanda mole materiæ, hæc in pulchritudine *formæ diſponenda*. Hoc poſito notandum eſt, *nihil in creationis* hiſtoria obſtare, quin fuerit confuſa illa cœli terræque maſſa, & materia, unico temporis momẽto creata, cui tamen diſponendæ, digerẽdæque, ſex dies fuerunt attributi: adeo ſignanter Deus opera potentiæ ac ſapientiæ diſcriminavit. Cui accedit, quod de materiæ creatione, memoriæ proditum non ſit, dixiſſe Deum, *fiat cœlũ & terra*, ſicut de ſequentibus operibus dictum eſt: ſed nude atque actualiter, *Deus creavit cœlum & terrã*: ita ut materia videatur, tanquam manu facta; formæ vero introductio ſtylum habeat legis, aut decreti.

Pergamus à Deo ad angelos, quorum natura dignatione eſt Deo proxima. Videmus, in ordinibus Angelorũ (quatenus fides adhibenda cœleſti illi Hierarchiæ, quæ Dionyſii Areopagitæ nomine evulgatur) primũ locũ obtinere *Seraphim*, Angelos ſcilicet amoris; ſecundũ *Cherubim*, Angelos illuminationis: tertium autẽ locum, & ſequentes, *Thronis, Principatibus*, cæteriſq; Angelis potentiæ & miniſterij conceditur: ut ex hoc ipſo ordine ac diſtributione clarum ſit, Angelos ſcientiæ, & illuminationis, angelis imperij & potentiæ præponi.

A ſpiritibus, & intelligentiis, ad formas ſenſibiles & materiatas deſcendentes, legimus, primam formarum creatarum fuiſſe lucem; quæ in naturalibus & corporeis, ſcientiæ in ſpiritualibus atque incorporeis reſpondet.

Sic in diſtributione dierum, videmus diem, qua requievit Deus, & contemplatus eſt opera ſua, benedictam fuiſſe ſupra omnes dies, quibus creata eſt & diſpoſita fabrica univerſi.

Poſt creationem abſolutam, legimus hominem collocari in Paradiſo, ut illic operaretur: ꝙ quidẽ opus, aliud eſſe nõ poterat, quam quale pertinet ad contemplandum; hoc eſt, cujus finis, nõ ad neceſſitatem aliquam, ſed ad delectationem, & activitatem ſine moleſtia, referri poſſit, cum enim tunc temporis, nulla potuerit eſſe creaturæ reluctatio, nullus *ſudor vultus*, neceſſario ſequitur, actiones humanas, ad voluptatẽ, & contẽplationẽ, non ad laborẽ aut opus, cõparatas fuiſſe. Rurſus primæ hominis actiones, quas in Paradiſo exercuit, duas ſumarias ſcientiæ partes cõplexæ ſunt: hæ erant, inſpectio creaturarum, & impoſitio nominũ. Nã ſcientia illa, quæ lapſum introduxit, (ꝙ & ante monuimus) non erat naturalis ſciẽtia circa creaturas, ſed moralis ſcientia de bono & malo; ex hac ſuppoſitione, ꝙ Dei mandata, aut vetita, non eſſent principia boni & mali, ſed ꝙ alias haberent illa origines; quorum cognitionem affectavit homo, ſcilicet ut totaliter à Deo deficeret, & ſibi ipſi ſuoq; arbitrio prorſus inniteretur.

Veniamus ad ea, quæ ſtatim poſt lapſum contigerẽ. Videmus (ut innumera ſunt ſacrarũ ſcripturarũ Myſteria, ſalva ſemper veritate hiſtorica & literali) imaginẽ duarum vitarum, contemplativæ nimirum & activæ, in perſonis Abelis & Caini, inque eorum inſtitutis, & primitivis vivendi rationibus, delineatã: quorum alter Paſtor erat (qui ꝓpter otium & quietem, liberumq; cœli aſpectũ, typus eſt, vitæ Theoricæ) alter agricola, (laboribus ſcilicet fatigatus, aſpectu in terram defixus.) *Vbi cernere eſt, favorem, electionemque divinam*, ad paſtorem acceſſiſſe, non ad agricolam.

Sic ante diluvium, ſacri feſti, inter pauciſſima, quæ de eo ſeculo memorantur, dignati ſunt memoriæ prodere, inventores Muſicæ, atque operum metallicorum. Sequenti ſeculo poſt diluviũ, graviſſima pœna, qua Deus humanam ſuperbiam ultus eſt, fuit confuſio linguarum, qua doctrinæ liberum commercium, & literarum ad invicem communicatio, maxime intercluſa eſt.

Deſcẽdamus ad Moſem legiſlatorem, & primũ Dei Notarium, quem ſcripturæ ornant hoc elogio, ꝙ *gnarus & peritus eſſet omnis doctrina Ægyptiorũ*. Quæ quidem gens inter vetuſtiſſimas mũdi ſcholas numeratur. Sic enim Plato inducit Ægyptium ſacerdotẽ, dicentem Soloni; *Vos Græci ſemper pueri eſtis, nullam vel ſcientiam antiquitatis, vel antiquitatem ſcientiæ habentes.* Perluſtremus cæremonialem legem Moſis, reperiemuſq; præter Chriſti præfigurationem, diſtinctionem populi Dei à gentibus, exercitiũ obediẽtiæ, aliaſque ejuſdem legis uſus ſacros: nonnullos doctiſ-

ſimo-

ſimorum Rabbinorum, haud inutilem circa eam navaſſe operam, ut ſedulo eruerent, quandoque naturalem, quandoq; moralem ſenſum ceremoniarum, & rituum. Exempli gratia, ubi de lepra dicitur, *Si effloruerit diſcurrens Lepra, homo mundus erit, & non recludetur: ſin caro viva in eo erit, immunditiæ condemnabitur, & ad ſacerdotis arbitrium ſeparabitur.* Ex hac lege colligit unus eorum axioma in natura; *Putredinem peſtilentiorem eſſe ante, quam poſt maturitatem.* Alius morale documentum elicit, *homines flagitiis undique coopertos, minus corrumpere publicos mores, quam mediocriter & ex parte tantum malos:* adeo ut ex hoc, & ſimilibus locis ejus legis, præter ſenſum Theologicum, haud pauca ad Philoſophiam ſpectantia ſpargi videantur.

Si quis etiam eximium illum Iobi librum diligenter evolverit, plenum eum, & tanquam gravidum, naturalis Philoſophiæ Myſteriis deprehendet. Exempli gratia, circa Coſmographiam, & rotunditatem terræ, illo loco, *Qui extendit Aquilonem ſuper vacuum, & appendit terram ſuper nihilum.* Vbi penſilis terra, polus Arcticus, & cœli convexitas in extimis, haud obſcure inſinuantur. Rurſus circa Aſtronomiam, & Aſteriſmos, illis verbis, *Spiritus ejus ornavit cœlos, & obſtetricante manu ejus eductus eſt Coluber tortuoſus.* Et alio loco, *nunquid conjungere valebis micantes ſtellas Plejadas, aut gyrum Arcturi poteris diſſipare?* ubi immota configuratio ſtellarum fixarum, paribus intervallis ſemper inter ſe diſtantiū, elegantiſſime deſcribitur. Idem alio loco, *qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Auſtri.* Vbi iterū innuit depreſſionem antarctici poli, eamque deſignat nomine *interiorem Auſtri*, quia Auſtrales ſtellæ noſtro Hemiſphærio non cernuntur. Circa generationem animalium: *Annon ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum coagulaſti me?* &c. Circa rem metallicam, *habet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur: ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus calore in æs vertitur.* Et ſequentia in eodem capite.

Pariter & in perſona Regis Salomonis videmus, donum ſapientiæ, tum in petitione ipſius, tum in conceſſione divina, omnibus terrenæ & temporalis felicitatis bonis prælatum. Virtute cujus doni, & conceſſionis, Salomon egregie inſtructus, non ſolum ſcripſit inſignes illas Parabolas, ſive Aphoriſmos de divina atq; morali Philoſophia; verum etiam compoſuit naturalem hiſtoriam omnium vegetabilium, *à cedro ſuper montem, uſque ad muſcum ſuper murum,* (quæ nihil eſt aliud, quā rudimentum plantæ putredinis & herbæ mediū) omniumque etiam, quæ reſpirant, & moventur. Imo idem Rex Salomon, quamvis excelluerit opibus, magnificentia ædificiorum, claſſe, famulitio, nominis celebritate, & reliquis quæ ad gloriam pertinent, nihil tamen, ex iſta gloriæ ſegete, ſibi ipſi decerpſit, aut aſſumit, præter decus inquirendi, & inveniendi veritatem. Sic enim diſerte ait; *Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria Regis inveſtigare ſermonem.* Ac ſi divina Majeſtas innoxio illo & benevolo puerorū ludo delectaretur, qui ideo ſe abſcondunt, ut inveniantur: quaſiq; etiam nihil eſſet honorificetius Regibus, quā Dei colluſores eſſe in eodem ludo; præſertim cum tot ingeniis imperent, tantaſque opes præſto habeant, quibus omnis ſecreti inveſtigatio abſolvi poſſit.

Nec vero aliter hæc diſpenſavit Deus, poſtquam Salvator noſter in mundum veniſſet. Ille enim prius potentiā oſtendit ſuam in profligādā ignorantia, ubi cum doctoribus & ſacerdotibus diſſereret in Templo, quam in ſubjuganda natura, tot & tantis editis miraculis. Adventus quoque ſpiritus ſancti præcipue adumbratus, atque expreſſus fuit in ſimilitudine, ac dono linguarum, quæ ſunt duntaxat *vehicula ſcientiæ.*

Ita in ſeligendis illis inſtrumentis, quæ adhibuit Deus ad fidam diſſeminandam, initio homines evocavit plane indoctos, & illiteratos, præterquā quod Spiritus Sancti afflatu inſtructi fuiſſent; quo evidentius virtutem ſuam immediatam & divinā declararet, omnemq; humanam ſapientiam deprimeret. Quamprimum autem conſilium ſuum in hac parte perimpletum eſſet, mox in proxima ſucceſſione temporum, divinam veritatem ſuam, aliis doctrinis veluti pediſſequis comitatam, in mundum immiſit. Itaque D. Pauli calamus, (qui inter Apoſtolos ſolus literatus fuit) in ſcripturis Novi Teſtamenti, præcipue à Deo adhibitus eſt.

Sic & novimus, complures ex antiquis Epiſcopis & patribus, egregie fuiſſe in omni Ethnicorū eruditione verſatos. Adeo ut edictum Iuliani, quo cautum eſt, ne Chriſtiani ad Scholas & Gymnaſia mitterentur, perniciofior machina ad expugnandam fidem Chriſtianam, quam cruentæ ſuperiorum Imperatorum perſecutiones, habitum fuerit. Neque Gregorij primi, Epiſcopi Romani (cætera viri egregij) æmulatio, & invidentia, qui Ethnicorum authorum & antiquitatum memoriam obliterare ſtudebat, in bonam partē, etiam apud viros pios, accepta eſt. Quinimo ſola Chriſtiana Eccleſia, inter inundationes Scytharum à plagis Septentrionalibus, & Sarracenorum ab Orientalibus, pretioſas gentilis eruditionis reliquias, jam jam funditus perituras, ſinu & gremio ſuo conſervavit: Nuper etiam intueri licet Ieſuitas, (qui partim ſtudio proprio, partim ex æmulatione adverſariorum, literis ſtrenuè incubuerunt) quantum ſubſidij, viriumque, Romanę Sedi reparandæ & ſtabiliendæ attulerint.

Quare ut abſolvam hanc partem, duo ſunt præcipua officia, & miniſteria, præter ornatum, & illuſtrationē, quæ *fidei religioniq;* humaniores literæ perſolvunt. Vnum, quod efficacia ſint incitamenta, ad divinam gloriam exaltandam, & celebrandam; ſicut enim Pſalmi, & aliæ ſcripturæ, crebro nos invitant ad contemplationem, prædicationemque magnificorum, & admirabilium operum Dei; ita, ſi tantum in eorum ſpecie externa, ſicut ſenſibus noſtris ſe exhibent, hæreremus, eandem faceremus injuriam Majeſtati divinæ, ac ſi de opulentia, & copia nobiliſſimi Gemmarij, ex iis quæ palam exponuntur in pergula, judicaremus. Alterum, quod ſingulare remedium, antidotumque exhibeat Philoſophia, contra infidelitatem & errores. Nam Salvator noſter inquit, *Erratis, neſcientes ſcripturas & potentiam Dei.* Vbi duos libros, ne in errores incidamus, proponit nobis evolvendos: primo volumen ſcripturarum, quæ voluntatem Dei, dein volumen creaturarum, quæ potentiam revelant: Quorum poſterior veluti clavis eſt prioris, non ſolum intellectum noſtrum aperiens, ad genui-

nam ſcripturarum mentem, ex generalibus regulis rationis, & legibus ſermonis expromendam; Sed porro etiam præcipue fidem noſtram reſerans, ut in ſeriam ingrediamur omnipotentiæ divinæ meditationem, cujus characteres maxime inſculpti ejus operibus, & inciſi ſunt. Tantum de divinis teſtimoniis, ac judiciis, pro vera dignitate & pretio doctrinæ, dictum eſto.

Quantum ad humana teſtimonia, & argumenta, tam latus aperitur campus, ut in tractatu hoc brevi, & preſſo, delectum potius adhibere deceat, quam copiam. Primo itaque ſummus apud Ethnicos honoris gradus fuit, divinam venerationem, cultumq; conſequi: (Quod quidē Chriſtianis eſt tanquā fructus vetitus:) Nunc vero loquimur ſeparatim de judiciis humanis. Itaq; (vt cœpimus dicere) apud Ethnicos, ille quem Græci *Apotheoſin*, Latini *Relationem inter Divos* vocarūt, ſupremus honor fuit, qui homini ab homine tribui poſſet: præſertim ubi non ex decreto, aut edicto aliquo imperij, (ut Cæſaribꝰ apud Romanos) ſed ex opinione hominū, & fide interna, ultro deferretur. Cujus honoris tam excelſi, gradus quidā erat, & terminus medius. Quippe ſupra Humanos honores, Heroici numerabantur, & divini. In quorum diſtributione hunc ordinem tenuere veteres. Rerumpub. cōditores, Legiſlatores, Tyrannicidæ, Patres Patriæ, quiq; in rebus civilibus optime meruerunt, inſigniti ſunt titulo Heroum tantum, aut Semideorum, quales fuere *Theſeus, Minos, Romulus*, cæterique: Ex altera parte, invētores & autores novarum artium, quiq; vitam humanam novis cōmodis & acceſſionibus dotarunt, ſemper conſecrati ſunt inter Deos ipſos majores; ꝙ *Cereri, Baccho, Mercurio, Apollini*, & aliis contigit. Quod certe jure, & ſano cum judicio factum eſt. Nam priorum benemerita intra vnius ætatis, aut nationis limites, fere coercentur, nec abſimilia ſunt imbribus tempeſtivis, & benignis, qui quamvis frugiferi ſint, atque optabiles, tamen pro illa tempeſtate tantum, qua decidunt, atque pro amplitudine tractus terræ, quā irrigant, utiles ſunt. Poſteriorum vero beneficia, ut ipſius ſolis, & cœleſtium munera, temporibus perpetua, locis infinita ſunt. Illa rurſus, cum contentione, & perturbatione, *ut plurimum, conjuncta* ſunt; hæc habent verum characterem divinæ præſentiæ, veniuntque in *aura leni*, abſque tumultu, aut ſtrepitu.

Neque ſane doctrinæ meritum in civilibus, & in reprimendis incommodis, quæ homo homini infert, multum cedit illi alteri, in ſublevandis humanis neceſſitatibus, quæ ab ipſa natura imponūtur. Atque hoc genus meriti optime adumbratū fuit ſub illa ficta narratione, de Theatro Orphei; ubi ſingulæ beſtiæ, aveſque cōgregatæ ſunt, quæ appetituū ſuorum innatorum immemores, prædæ, ludis, pugnæ, amice placideq; vna ſtetere, Citharæ concentu, & ſuavitate captæ. Cujus ſonus vbi aut ceſſaret, aut majori ſonitu obrueretur, omnes illico animantes ad ingenium redibāt. Qua in fabula eleganter deſcribuntur ingenia, & mores hominum, qui variis, & indomitis cupiditatibus agitantur, lucri, libidinis, vindictæ: qui tamē quamdiu aures præbent præceptis & ſuaſionibꝰ religionis, legum, Magiſtrorum, in libris, ſermonibus, & concionibus, eloquenter & ſuaviter modulantibus, tamdiu pacem colunt, & ſocietatem; ſin iſta ſileant, aut ſeditiones, & tumultus obſtrepant, omnia diſſiliunt, & in Anarchiam, atque confuſionem relabuntur.

Sed enim hoc clarius cernitur, cum Reges ipſi, aut Magnates, aut Præfecti eruditione præditi ſunt. Vt ut enim ſuis addictus nimium partibus videatur, qui dixit, *tum demum Reſp. fore felices, cū aut Philoſophi regnant, aut Reges philoſophantur*; Hoc tamen experientia notum eſt, ſub eruditis Principibus & cuſtodibus Reipub. ſecula maxime felicia fuiſſe. Quamvis enim Reges ipſi ſuos habeant errores & vitia, affectibus ſcilicet & pravis conſuetudinibus pro more cæterorum hominum obnoxij; tamen doctrinarum ſi accedat lumen; anticipatæ quædā notiones religionis, prudentiæ, honeſtatis, retinent eos, & ab omni præcipiti, & immedicabili exceſſu, & errore refrænant; aurem ſemper vellentes, etiam cum Conſiliarij, & Domeſtici ſilent. Quin Senatores ipſi, & Conſiliarij, qui literis exculti ſunt, ſolidioribus innituntur principiis, quam qui ab experientia tantum edocti ſunt; illis ex lōginquo proſpicientibus pericula, & mature propulſantibus, cū iſti tantum ex propinquo, & cominus ſapiant, nihil videntes, niſi quod imminet, & tunc demum agilitate ingenij ſui, ſe in ipſo periculorum articulo expedire & eripere poſſe confidentes.

Quæ felicitas temporum ſub eruditis Principibus (vt ſemper brevitati ſtudeam, adhibens non niſi lectiſſima quæque exempla, & maxime illuſtria) precipue cernitur eo in ſeculo, quod à morte Domitiani Imperatoris, vſque ad Imperium Cōmodi defluxit; ſucceſſionem ex Principum eruditorum, aut certe eruditioni impenſe faventiū, complectente; omniumque, ſi temporalia bona ſpectemus; quæ unquam vidit Roma, totius orbis tunc Epitome, longe florentiſſimo. Idq; Domitiano, pridie ejus diei, quo interfectus eſt, in ſomnis præmonſtratum erat. Quippe qui videre viſus eſt, *Caput aureum ſibi pone cervicem enatum eſſe*. Quod ſane vaticinium aureis illis ſubſequētibus ſeculis adimpletum eſt. *De quibus ſigillatim, ſed breviſſime, verba faciam.*

Nerva vir doctus fuit, Apollonij illius Pythagorei familiaris, & quaſi diſcipulus, qui etiam fere expiravit in verſu illo Homeri:

Telis Phœbe tuis lachrymas ulciſcere noſtras.

Trajanus non ipſe quidem doctus, ſed doctrinæ admirator, & erga literatos munificus, Bibliothecarum inſtitutor, & in cujus aula (licet Imperatoris Bellicoſi) Profeſſores & Pædagogos gratioſiſſimos fuiſſe, memoriæ proditum eſt. *Adrianus* curioſiſſimus mortalium, & inexplebilis omnis varietatis & Secreti inveſtigator. *Antoninus* ſubtilis & quaſi Scholaſticus, unde etiam *Cymini ſector* vocatus eſt. *Ex Divis Fratribus* autem *Lucius commodus*, molliori literarum genere eruditus. *Marcus* etiam cognomine ipſo Philoſophus. Hi Principes, ut doctiſſimi, ita & optimi fuerunt. *Nerva* clementiſſimus Imperator, quique, ſi nihil aliud, orbi *Trajanum* dedit. *Trajanus*, omnium qui imperarunt, & belli & pacis artibus maxime florens: Idem Imperij fines longiſſime protulit; Idem vim Dominationis

tionis modeſtiſſime cohibuit: Maximorũ etiam extructor operum; unde à *Conſtantino*, *Parietaria* per invidiam vocatus eſt, propter nomen ejus tot parietibus inciſum. *Adrianus* temporis ipſius æmulus: Injurias enim & ruinas tẽporis, in quoquo genere, cura & munificentia ſua, reparavit. *Antoninus* (ut etiam appellatus eſt) vir maxime *Pius*, nativa quadam & inſita bonitate, omnibus ordinibus gratus, cujuſq; regnum (licet haud breve) omnis calamitatis expers. *Lucius Commodus* fratri quidẽ bonitate cedẽs, reliquos Imperatores plurimos ſuperans. *Marcus* vir ad exemplar virtutis cõpoſitus, cuiq; ſcurra ille, in convivio Deorũ, nihil habuit, quod objiceret, præter patientiam erga mores uxoris. In hac itaque continua ſex Principum ſerie, videre cuivis liceat feliciſſimos fructus doctrinæ, in Imperio collocatæ, in maxima orbis terrarum Tabula depictos.

Iam vero doctrina, non in civilia tantum, atque artes pacis, influxum habet, ſed & in militari virtute exercet vim ſuã ac potentiam, ut clare perſpicitur in exẽplis Alexandri Magni, & Cæſaris Dictatoris; quorũ antea obiter meminimus, nũc vero ea paulo fuſius retractabimus. Horũ virtutes militares, & res in bello geſtas, ſupervacaneũ eſſet notare, aut recenſere, cum in eo genere mũdi miracula extiterĩt: ſed de amore ipſorum, & ſtudio erga literas, nec non in iiſdem excellentia propria, non alienum erit, ſi pauca ſubjungamus.

Educatus fuit Alexãder, edoctuſque ab Ariſtotele, (Philoſopho certe magno) qui nonnullos è libris ſuis Philoſophicis ei nuncupavit: à latere illius nunquã diſcedebat Calliſthenes, aliiq; pereruditi viri, qui caſtra ſequebantur, & perpetui erant omniũ eius itinerũ & expeditionũ comites: quo autem pretio literas habuerit, haud pauca liquido demonſtrant: Veluti invidia, qua dignam cenſuit Achillis fortunam, ꝙ geſtarum rerũ, laudumq; ſuarum Homerũ præconẽ invenerat: Iudicium de pretioſa Darii arcula, inter reliqua ſpolia reperta, de qua cũ quæſtio moveretur, quidnam potiſſimum dignum eſſet, ꝙ in ea aſſervaretur, ipſe, cum alij alia dicerent, pro Homeri operibus ſententiam tulit: Epiſtola objurgatoria ad Ariſtotelem miſſa, poſtquam libros Phyſicorum edidiſſet, in qua expoſtulat, ꝙ Philoſophiæ Myſteria evulgaſſet; ſimulque reſcribit, malle ſe omnibus doctrina & cognitione, quam potentia ac Imperio præcellere. Sunt & alia, quæ huc ſpectant. Ipſe vero quam egregie animum excoluiſſet doctrina, in omnib⁹ ejus dictis & reſponſis apparet, vel potius refulget, eruditione pleniſſimis; in quibus, licet numero pauca ſint, quæ adhuc ſuperſint, ſingularum ſcientiarum veſtigia alte impreſſa reperias.

In Moralibus obſervetur primo Alexandri Apophthegma circa Diogenem, & adverte (ſi placet) ſi forte non unũ ex graviſſimis quæſtionib⁹ moralis Philoſophiæ conſtituat: *Vtrũ qui fruitur externis bonis, felicior ſit, an qui contemnit?* cum enim Diogenẽ cerneret, tã parvo contentum, converſus ad circumſtantes, qui ejus conditionem ſubſannabant, *Niſi eſſem*, inquit, *Alexander, optarẽ eſſe Diogenes*. At Seneca in hac comparatione Diogenem prætulit, cum diceret, *plus erat quod Diogenes nollet accipere, quam quod Alexander poſſet dare*.

In naturalibus obſervetur illud, quod crebro uſurpabat, *In duabus ſe rebus mortalitatem ſuã maxime percipere, ſomno & libidine*: ꝙ ſane dictum ex intima naturali Philoſophia depromptum eſt, non tam Alexãdrum, quam Ariſtotelem, aut Democritum ſapiens, cum tam indigentia, quam redundantia naturæ, per illa duo deſignata, mortis ſint tanquam Arrhabones.

In Poëticis, obſervetur dictum illud, quum ſanguine è vulneribus ejus effluente, accerſeret unũ ex adulatoribus, qui ei Divinitatem tribuere ſolebat, *Specta*, inquit, *hominis iſte ſanguis eſt, non talis liquor, qualem dixit Homerus Veneris è manu manaſſe, vulnerata à Diomede*; hoc dicto & Poëtas, & aſſentatores ſuos, & ſe ipſum ridens.

In Dialecticis, accipe reprehenſionem illam argutiarum dialecticarum, circa reiicienda, & retorquenda argumẽta, in dicto ſuo, quo perſtrinxit Caſſandrum, delatores patris ſui Antipatri repellentem. Cum enim Alexander forte dixiſſet, *Nũquid putas, hos homines tã longũ iter ſuſcepturos fuiſſe, niſi juſtã doloris cauſam habuiſſent?* Reſpondit Caſſander, *Imo hoc ipſum animos eis dedit, quod ſperabant longinquitatẽ viæ obſtituram, quo minus calũnia proderetur*. *Euge*, inquit Rex, *Strophas Ariſtotelis, rẽ pro & cõtra detorquentes*. Attamen hac ipſa, quam in alio carpebat, arte, cum res poſtularet, in cõmodum ſuum uti probe noverat. Ita enim accidit, ut Calliſthenes (quem odio clam habebat, ꝙ novæ ejus inter Divos relationi refragaretur,) in quodam convivio rogatus eſſet ab unâ diſcumbentibus, ut oblectationis gratia (cũ eſſet vir eloquẽtiſſimus) Thema aliquod pro arbitrio ſibi ſumeret, de quo ſubito diceret; ille autem annuens, & laudes gentis Macedonicæ eligens, mirifico cum omniũ applauſu diſſeruit: At neutiquam hoc delectatus Alexander, ſubjecit, *in bona cauſa, facile eſt cuilibet eſſe eloquẽti: quin verte*, inquit, *ſtylũ, & quid contra nos poſſis, audiamus.* Calliſthenes negotium in ſe recepit, idque tam acerbe, tamque aculeate præſtitit, ut Alexander interpellans diceret, *Etiam malus animus, æque ac bona cauſa, indit eloquentiam*.

In Rhetoricis, ad quæ tropi & ornamenta pertinent, ecce tibi elegantiſſimũ Metaphoræ uſum, qua Antipatrum, imperioſum & tyrannicũ Præſidem perſtrinxit. Cum n. amicus quidam Antipatri laudaret eum corã Alexandro, ꝙ tam moderatus eſſet, neq; in Perſicum, prout alij Præfecti, luxum, uſumq; purpuræ, veteri Macedoniæ amictu exuto, degeneraret, *At intus*, inquit Alexander, *Antipater eſt totus Purpureus*. Etiã & illa metaphora inſignis: Cum Parmenio ad eum accederet, in Campis Arbellæ; eiq; ingentem hoſtium exercitũ monſtraret, qui oculis ſubjacens noctu, propter infinitum numerum ignium, veluti alterũ firmamentum ſtellarum repræſentabat; ideoque conſuleret, ut nocturno prælio illos invaderet, *Nolo*, inquit Alexander, *ſuffurari victoriam*.

In politicis, attende graviſſimam illam, & prudentiſſimã diſtinctionem, (quã omnis poſteritas amplexa eſt) qua duos ex præcipuis ejus amicis, Epheſtionem & Craterum diſcrevit, quum diceret, *Alterũ Alexandrum amare, alterũ amare Regẽ*: Diſſimilitudinem maximi ponderis, etiam inter fideliſſimos Regum ſervos conſtituens, quod alij magis

magis Dominorum ſuorum perſonas vero affectu proſequantur, alij potius moveantur officio erga principatum ipſum. Spectetur etiam, quam eximie redargueret errorē, principū Conſiliariis familiarē, qui plerumque cōſilia, pro modulo ſui animi, & fortunæ, nō Dominorum, ſuggerunt. Cum Darius magnas Alexandro offerret conditiones, Parmenio; *Ego*, inquit, *ſi eſſem Alexāder, acciperem*. Subjecit Alexander, *Et ego quidem, ſi eſſem Parmenio*. Poſtremo, excutiatur acre illud atque acutum reſponſum, ad amicos interrogātes, quid ſibi reſervaret, cum tot & tanta donaret? *Spem*, inquit: quippe qui probe ſciret, ſubductis rationibus, ſpem veram eſſe ſortem, & tanquam hæreditatem, ad magna aſpirantium. Hæc Iulij Cæſaris ſors, cum proficiſcens in Galliam, univerſas opes exhauſiſſet. Hæc profuſis largitionibus etiam ſors Henrici Ducis Guiſii, Nobiliſſimi Principis, licet nimium ambitioſi, de quo illud increbuit, *Fœneratorem eum fuiſſe unum omnium Gallorum maximum, eo quod omnes opes in nominibus haberet, atque patrimonium univerſum in obligationes convertiſſet.* Cæterum admiratio hujus Principis, dum eum mihi, non ut Alexandrum Magnum, ſed ut Ariſtotelis diſcipulum propono, longius fortaſſe me provexit.

Quantum ad Iulium Cæſarem, non eſt opus, ut de præſtantia eruditionis ejus, aut ex educatione, aut ex familiaribus, aut ex reſponſis ſuis, conjecturam faciamus. Hæc ſiquidem eminet in ejus ſcriptis, & libris: quorum alij extant, alij infeliciter deſiderantur. Primo enim hodie in manibus habetur inſignis illa bellorum ſuorum hiſtoria, cui nomen & titulū Commentariorū duntaxat præfixit: In quo omnes poſteri ſolidū rerū pōdus, & viva tam actionum quā perſonarū ſimulachra, cum caſtiſſima puritate ſermonis, narrationiſque perſpicuitate eximia, conjuncta admirantur: quas quidem dotes, non à natura infuſas fuiſſe, ſed à præceptis inſtitutiſque doctrinæ acquiſitas, teſtatur liber ejus de *Analogia*: qui nihil aliud erat, quam Grammaticalis quædam Philoſophia; in quo ſedulo dedit operam, ut vox ad placitū, redderetur vox ad licitum; & conſuetudo quoque modo loquendi, ad congruitatem revocaretur emendate loquendi; & verba, quæ ſunt rerum imagines, rebus ipſis convenirent, nō vulgi prorſus arbitrium ſequerentur.

Ita etiam veluti monumentum doctrinæ, non minus quā potentiæ, emendatam ejus edicto habemus cōputationem anni; quæ diſerte teſtatur, æque eum gloriæ ſibi duxiſſe, ſiderū in cœlis leges pernoſſe, ac hominibus in terris leges dediſſe.

Ex libro quoque, cui titulum præpoſuit Anti-Cato, facile conſtat, eum tanto ſtudio accenſum ad victoriam ingenij, quanto belli & armorum, obtinendam, certamen calami tum ſuſcipientem contra maximum eo tempore pugilem, Ciceronem Oratorem.

Rurſus in libro Apophtegmatum, quæ collegit, videmus, honorificentius ſibi putaſſe; ſi ſe ipſum tanquam in Tabellas aut Codicillos mutaret, in quos prudentia aliorum dicta, graviaque referrentur; quam ſi dicta ſua propria, velut oracula ſacrarentur, ſicut inepti Principes nonnulli, adulatione corrupti, ſibi fieri geſtiunt. Attamen ſi recenſere vellem, pleraque ejus dicta, (ut feci in Alexandro) ſunt ea certe hujuſmodi, qualia notat Salomon, *Verba ſapientum ſunt tanquam aculei, & tanquam clavi in altum defixi.* Itaque tria hic tantum proponam, non tam elegantia, quam vi & efficacia mirabilia.

Primo igitur, Magiſter ſit, oportet, loquendi, qui unico verbo ſeditionem in exercitu comprimere potuit. Sic autē ſe res habuit. Romanis mos fuit, cū exercitum duces alloquerentur, milites uti eos appellarent: cū Magiſtratus populū, Quirites. Tumultuabantur milites Cæſaris, ac miſſionem ſeditioſe flagitabant; nō quod hoc ipſi cuperent, ſed ut hoc poſtulato Cæſarem ad alias conditiones adigerent: ille immotus atque incōcuſſus ſilentio facto ſic exorſus eſt: *Ego*, *Quirites*: Quo verbo, eos jam dimiſſos ſignificabat: Eo perculſi milites, & plane obſtupefacti, concionātem deinceps perpetuo obturbabant, & poſtulato illo miſſionis poſthabito, contra obnixe petebant, vt militum appellatio eis reſtitueretur.

Secundum fuit hujuſmodi. Regis Nomē Cæſar ſumme affectabat: Itaque ſubornati ſunt nōnulli, qui prætereuntem populari acclamatione Regē ſalutarent. Ille ſentiēs, acclamationem tenuem fuiſſe, ac raram; Negotium joco trāſmiſit, ac ſi erratum eſſet in cognomine, *Non Rex ſum*, inquit, *ſed Cæſar*. Dictum ſane hujuſmodi, ut ſi diligenter excutiatur, vigor ejus & pōdus vix exprimi poſſit. Primum enim recuſationem nominis præ ſe ferebat, ſed neutiquam ſeriam; Deinde ingentē quandam confidētiam, & magnanimitatē monſtrabat; ac ſi Cæſaris appellatio, illuſtrior titulus eſſet, quam Regis; quod haud ſecus evenit, & uſque in hodiernum diem obtinuit. Sed quod illius maxime intererat, hoc dictum, ſummo artificio, finem ſuū vrgebat. Hoc enim innuebat, S.P.Q.R. de re levi, hoc eſt, nomine tantum, (nam poteſtatem Regiam jampridem habebat) ſecum contēdere, ac tali nomine, quale complures etiam ex familiis obſcuris gerebant: Nam cognomen Regis multis Romanorum gentilitium erat, quemadmodum & nos ſimile quiddam noſtro idiomate habemus.

Vltimū quod hoc loco repetere placet, tale fuit. Cum Cæſar poſt bellum initum, Romam occupaſſet, atque ſanctius Ærarium recluſiſſet, vt pecunias ibi congeſtas, in vſus belli tolleret, reſtitit Metellus, vtpote tunc tēporis Tribunus; cui Cæſar, *Si perſtes*, inquit, *mortuus es*. Dein reprimens ſe paulum, ſubjecit, *Adoleſcens, durius eſt mihi hoc dicere, quam facere* Dictum tam mirifice, ex terrore & clementia conflatum, ut nihil ſupra.

Verum ut Cæſarem mittamus; Perſpicuū eſt, eum probe ſibi conſcium ſuæ eximiæ eruditionis fuiſſe; vt liquet ex eo, quod demirantibus nonnullis Lucij Syllæ conſilium, in deponenda Dictatura, cavillans dixit, *Sylla neſcivit literas, dictare non potuit.*

Nunc autem tempus videtur imponendi finem huic diſſertationi de arcta conjūctione militaris virtutis, & literariæ; (quid enim in hoc genere, poſt Alexandrum & Cæſarem afferri poteſt?) niſi quod moveor unius alterius exempli dignitate & inſolentia, eo quod tā ſubito tranſierit à ludibrio ad miraculum. Eſt autem Xenophontis Philoſo-

loſophi, qui è Socratis ludo profectus eſt in Aſiā, cum Cyro juniore, in expeditione contra Regem Artaxerxem. Hic Xenophon eo tēpore peradoleſcens fuit, & nunquā aciem, aut caſtra viderat, nēque tūc Præfecturā aliquam in exercitu gerebat; ſed tantū ſpōte, ob amicitiam Proxeni, proficiſcebatur. Aderat forte fortuna, cū Falinus à Magno Rege Legatus ad Græcos veniret, poſtquam Cyrus in acie occubuiſſet, Græci autem (Manipulus tantumodo hominū) Duce orbati, in medio Provinciarū Perſiæ, à patria ſua, plurimorum milliarium intervallis, & fluminib⁹ maximis atq; altiſſimis interclusi eſſent. Legatio huc ſpectabat, ut poſitis armis atq; deditis, ſe Regiæ clemētiæ ſubmitterent. Cui legationi antequam publice reſpōſum eſſet, cōplures ex exercitu familiariter cū Falino colloquebantur. Inter quos Xenophon ita forte locutus eſt: *Imo*, inquit, *Faline, hæc duo tantū nobis jā ſuperſunt, arma & virtus, ſi igitur arma dedamus, cui uſui (obſecro) nobis erit virtus?* At Falinus ſubridens, *Ne fallor*, inquit, *Athenienſis es (adoleſcens) & philoſophiæ incūbis, atque bellula ſunt, quæ dicis, ſed valde erras, ſi virtutē veſtram Regiis copiis parē eſſe arbitreris*. Ecce ludibrium. Sequitur miraculum. Novitius iſte ex Schola, & Philoſophus, poſtquā omnes Duces & Præfecti proditione interempti eſſent, decem millia peditum Babylone in Græciam reduxit, per medias Regis provincias, omnibus ejus copiis fruſtra obnitentibus: Quo facto ſtuporem injecit omnibus. Græcis autē ab eo tempore ingentes addidit animos, & ſpiritus, ad Perſarum Regnū invadendum, & ſubvertendum. Quod & mox cogitavit ſane, & deſignavit Iaſon Theſſalus; tentavit & inchoavit Ageſilaus Spartanus; perfecit demū Alexāder Macedo, omnes literati, iſtius prævij egregio facinore incitati.

Pergamus ab Imperatoria, militariq; virtute, ad mortalem, & eam, quæ eſt hominum privatorum. Primo, certiſſimum eſt illud Poetæ:

Scilicet ingenuas didiciſſe fideliter artes
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Eruditio ſiquidem humanas mentes feritate atq; barbarie exuit. Veruntamen opus eſt, ut accentus ſit in voce illa *fideliter*. Nam tumultuaria cognitio flectit potius in contrarium, eruditio, inquam, levitatem, temeritatem, atq; inſolentiam tollit, dū omnia pericula & ambigua ſimul cum reipſa ſuggerit; rationum & argumentorum pondera in utramq; partē librat; prima quæq; quæ ſe offerunt animo, eiq; arrident, pro ſuſpectis habet; iterq; omne tanquam exploratum inire docet. Eadē admirationem rerum vanam & nimiam evellit, radicem ipſam omnis infirmi cōſilij: quippe admiramur res, vel quia novæ ſunt, vel quia magnæ. Quantum ad novitatē, nemo eſt qui literas & rerum contemplationē penitus imbiberit, quin illud cordi impreſſum habeat. *Nil novi ſuper terrā.* Neque n. puparum ludum, quiſquam magnopere mirabitur, qui pone aulæa caput inſerens, organa, quibus moventur, & filamenta cernit. Quantum ad magnitudinē, quemadmodum Alexander Magnus, ingentibus præliis & victoriis in Aſia aſſuetus, cū interdū acciperet è Græcia literas, de expeditionibus, & dimicationibus quibuſdam illic factis, quæ plerunque ꝓpter pontē aliquem, aut Caſtellum, aut ad ſummum ꝓ expugnatione oppidi alicujus ſuſcipiebantur, dicere ſolebat, *videri ſibi nunciū allatū de ranarū & murium pugna, de qua Homerus*: Sic certe, qui univerſitatem rerum, ejuſque fabricam intueatur, illi terræ globus, cū hominibus ſuperſtantibus (ſi divinitatem animarum ſeponas) haud majus quidpiam videbitur; quam colliculus formicarum, quarum aliæ cum granis, aliæ cum ovis ſuis, aliæ vacuæ, omnes hinc inde circa exiguum pulviſculi acervum, reptant & curſitant. Porro eruditio aufert, aut ſaltem minuit timorem mortis, atq; adverſæ fortunæ, quo nihil magis virtutibus moribuſque officere ſolet. Si enim animus cujuſpiā, cōtemplatione mortalitatis & rerum naturæ corruptibilis imbutus fuerit, & intinctus, juxta cum Epicteto ſentiet; qui, cum pridie exiens, mulierculam ob fractam ollam plorantem cerneret, poſtridie etiam exiēs, aliam mortuum filium deflentem cōſpiceret, dixit; *Heri vidi fragilem frangi, hodie vidi mortalem mori.* Quare optime, & valde ſapienter Virgilius, cognitionem cauſarum cum metus omnis profligatione copulavit, tanquam Concomitantia:

Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Quique metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitūque Acherontis avari.

Nimis longum eſſet ſingula percurrere remedia, quæ ſingulis animi morbis doctrina ſuppeditat; aliquando vitioſos humores expurgans, nonnūquam obſtructiones aperiens, alias concoctionē juvans, alias appetitum excitans, non raro vulnera ejus & ulcera ſanans, & ſimilia. Quare cōcludam cum hoc quod videtur rationem habere totius, ita nimirum animum doctrinam diſponere, & flectere, vt nunquam protinus acquieſcat, & tanquam congeletur in defectibus ſuis, quin incitet ſe ſemper, progreſſumque ſpiret. Neſcit illiteratus, quid ſit in ſe deſcendere, aut ſecum inire rationes, aut quam ſuavis vita ſit, quæ indies ſentit ſe fieri meliorem; ſi qua forte virtute præditus ſit, eam venditabit ſcilicet, & vbique ſpectandam exponet, eaque utetur forſitan commode, quam tamen excolere, & augere negligit. Rurſus, ſi quo vitio laborat, artem, atque induſtriam illud celandi atque occultandi, minime autem corrigendi, adhibebit; tanquam malus meſſor, qui perpetuo demetiit, falcem autem nunquam exacuit: literatus contra, non tantum utitur animo, virtutemque exercet, ſed continuo emendat ſe, & in virtute proficit. Imo ut in ſumma dicam, pro certo eſt, veritatem & bonitatem diſtingui tantum, ſicut ſigillum, & impreſſionem: nam veritas bonitatem ſignat: Et contra, vitiorum ac perturbationum procellæ, & erroris & falſitatis nubibus erumpunt.

A virtute tranſeamus ad potentiam & Imperiū & diſpiciamus, ſi uſpiam inveniatur tanta potentia, & Regnum, quanta eruditio hominis naturam inveſtit & coronat. Videmus, dignitatem imperandi ſequi dignitatem ejus, cui imperatur. Imperium in belluas & pecora, quale bubulcorum aut opilionum, res vilis: Imperium in pueros, quale Ludimagiſtrorum, minus honorificum: Imperium in mancipia, potius dedecori eſt, quam honori: Neque multo præſtantius eſt Imperium Tyrannorū, in populū ſervilem, atque animis & generoſa indole exutum

tum. Vnde hoc ſemper manavit judicium, honores in liberis Monarchiis, aut Rebuſp. ſuaviores eſſe, quam ſub Tyrannis; quia Imperium honorificum magis ſupra volentes eſt, quam ſupra invitos, & coactos. Ideoque Virgilius, cum ex intimo artificio, inter humanos honores, longe vellet optimos expromere, quos Auguſto Cæſari aſſignaret, in hæc ipſa verba loquitur.

——Victorque volentes
Per populos dat jura, viamque affectat Olympo.

Aſt Imperium ſcientiæ, longe celſius eſt quam Imperium in voluntatem, licet liberam, & non aſtrictam. Illa enim rationi, fidei & intellectui ipſi dominatur, qui eſt altiſſima pars animi, & voluntatem ipſam regit. Etenim nulla proculdubio terrena eſt poteſtas, quæ in ſpiritibus hominum, & animalibus, eorumque cogitationibus, & phantaſiis, aſſenſu quoque & fide, thronum, & quaſi cathedram ſuam erigit, & collocat, præter doctrinam, & ſcientiam. Ac idcirco videmus deteſtabilem illam, & immenſam delectationem, qua Hæreſiarchæ, falſi Prophetæ, & impoſtores magni perfunduntur, & rapiuntur, poſtquā ſenſerint, in fide & conſcientiis hominum cœpiſſe ſe regnare: Tantam certe, ut qui eam ſemel deguſtaverit, nullis fere perſecutionibus, aut tormentis adigi poſſit, ut hoc regno ſe abdicet. Sicut autem hoc illud eſt, quod in Apocalypſi dicitur, *Abyſſus ſive profunda Satanæ*: ita è contrario, juſtus & legitimus in animos hominum dominatus, veritatis ipſa evidentia, ac commendatione dulciſſima ſtabilitus, ſane quam proxime ad poteſtatis divinæ ſimilitudinem accedit.

Quod ad fortunas & honores ſpectat, munificentia doctrinæ nō ſic regna integra & Reſp. locupletat, & ditat, ut non hominum etiam privatorū fortunas & opes amplificet, & evehat. Vetus enim obſervatio eſt, Homerum pluribus ſuppeditaſſe victū, quam *Syllam*, *Cæſarem*, aut *Auguſtum*, licet tot congiaria, tot donativa, tot agrorū aſſignationes largiti ſunt. Certe difficile dictu eſt, arma an literæ plurium fortunas cōſtituerint. Quin ſi de ſumma poteſtate loquamur, videmus, ſi arma, aut jus hæreditatis, Regnū contulerunt, at literarum ſorti ſæpius ceſſiſſe ſacerdotium, quod regni ſemper fuit rivale.

Rurſus, ſi delectationem, jucunditatemque ſcientiæ intuearis, multum ſane illa voluptates alias omnes exuperat. Quid enim? nū forte affectuum voluptates tanto intervallo oblectamēta ſenſuū, excedent, quanto voti aſſecutio felix, cātiūculā, aut cœnam: & nō pari gradatione, intellectus voluptates, eas quæ ſunt affectuum, tranſcendent? In cæteris oblectationibus ſatietas eſt finitima, & poſtquam paulò inveteraverint, flos ipſarum & venuſtas marceſcit: quo docemur, non illas liquidas revera voluptates, ac ſinceras fuiſſe, ſed umbras tantum, & fallacias voluptatum, nō tam qualitate ſua, quam novitate jucundas: vnde & voluptuarij ſæpius fiunt Monachi, & ambitioſorum principum ſenectus triſtior fere eſt, & melancholia obſeſſa. Scientiæ autem non eſt ſatietas, verum & fruendi, & appetendi, perpetuo & ſubinde recurrens viciſſitudo; vt neceſſe ſit, hujus delectationis bonum, ſimplex eſſe, nō ex accidente, aut cum fraude. Neque illa voluptas, quam depingit Lucretius, ultimum in animo locum ſortitur;

Suave mari magno turbantibus æquora Ventis, &c.

Suave eſt ſpectaculum (inquit) *ſtantē aut ambulantem in littore, navem intueri tempeſtate in mari jactatam: ſuave itidem ex edita turri duas cernere acies concurſantes in planitie: at nil dulcius eſt homini, quam mens per doctrinam, in arce veritatis collocata, unde aliorum errores & labores diſpicere poſſit.*

Denique, ut mittamus vulgaria illa argumenta, quod per doctrinam ſcilicet, *homo homini in eo præſtet, in quo ipſe brutis*: quod ope doctrinæ aſcēdat homo intellectu uſque ad cœlos, quo corpore non poteſt: & alia ſimilia: cum eo concludamus bono hanc diſſertationem de literarum excellentia, ad quod humana natura ante omnia aſpirat, hoc eſt, immortalitate, & æternitate. Huc enim ſpectant procreatio ſobolis, nobilitatio familiæ, ædificia, fundationes, monumenta, fama, ac denique humanorum votorum ſumma. Atqui videmus, monumenta ingenij, & eruditionis, quanto diutius durent, quam ea, quæ opere & manu facta ſunt. Annon Homeri Carmina, viginti quinque annorum centurias, & ſupra, abſq; unius ſyllabæ aut literæ jactura, duraverūt? Quo ſpatio innumera Palatia, Tēpla, Caſtella, Vrbes, collapſa ſunt, aut diruta. Picturæ, ac Statuæ Cyri, Alexandri, Cæſaris, imo Regum & Principum multo recentiorum, nullo jam ſunt modo parabiles: Archetypa enim ipſa, jamdudum confecta vetuſtate perierunt; exempla autem indies primigenia ſimilitudine mulctantur. At ingeniorū imagines perpetuo integræ manēt in libris, nullis temporū injuriis obnoxiæ, vtpote quæ jugem renovationem recipere poſſunt. Quanquam nec imagines dici proprie poſſint, quia perpetuo generant quodammodo, ſeminaque ſua in animos hominum ſpargunt, atque ætatibus ſubſequentibus infinitas actiones opinioneſque ſuſcitant & progignūt. Quod ſi navis inventum, res exiſtimata tam nobilis & admirabilis fuerit, quæ opes merceſque hinc inde trāſportat, Regiones locis disjunctiſſimas, participatione fructuū & commodorū cōſociat; quanto rectius literæ celebrari debēt, quæ tanquam naves ſulcātes Oceanum temporis, remotiſſima ſecula, ingeniorum & inventorum commercio & ſocietate copulāt? Porro videmus, nonnullos Philoſophorum, qui maxime immerſi erāt ſenſibus, minimeque divini, atque immortalitatem animæ præfracte negabāt; hoc tamen vi veritatis adactos conceſſiſſe, quoſcumque motus & actus anima humana abſque corporis organo præſtare poſſit, eos etiam poſt mortem permanere probabile eſſe: quales nimirum erāt intellectus, minime autem affectuum motus. Adeo ſcilicet ſcientia immortalis viſa eſt res illis, atq; incorruptibilis. Nos autem, quibus divina revelatio illuxit, cōculcantes hæc rudimenta, atque offucias ſenſuum, novimus, non ſolum mentem, ſed & affectus perpurgatos, neque animam tantum, ſed etiam corpus, ad immortalitatem aſſumptum iri ſuo tempore. Sed enim meminerint homines, & nunc, & alias ubi opus fuerit, me in probationibus de dignitate ſcientiæ, inde ab initio ſejunxiſſe teſtimonia divina ab humanis; quam methodum conſtanter retinui, ſeparatim utrunque explicans.

Quāvis vero hæc ita ſint, nequaquā tamen hoc mihi ſumo, neque me conſequi poſſe confido, ut

ulla

ulla cauſæ hujus pro doctrina peroratione, aut actione, judicia reſcindam: vel *Æſopici Galli*, qui granum hordei gemmæ prætulit; vel *Midæ*, qui cū arbiter factus eſſet inter Apollinem, Muſarum, & Panem, ovium Præſidem, opulentiæ palmam detulit, vel *Paridis*, qui ſpreta ſapientia, ac potentia, primas voluptati & amori dedit; vel *Agrippinæ*, eligentis, *Occidat matrem, modo imperet*; imperium licet cum conditione deteſtanda præoptantis; vel *Ulyſſis, qui vetulam prætulit immortalitati*, typi certe eorum, qui conſueta optimis præponunt: pluri-maq; ejuſmodi judicia popularia: Hæc enim antiquum obtinebunt: Verum & illud etiam manebit, cui innixa eſt ſemper doctrina tanquam firmiſſimo fundamento, quodque nunquam labefactari poterit, *Juſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis*.

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De Dignitate & Augmentis Scientiarum,
LIBER SECUNDUS,
Ad Regem ſuum.

Conſentaneum videri poſſit, tametſi non raro ſecus eveniat, (Rex optime, ut, qui Sobole numeroſa aucti ſunt, quiq; immortalitatem ſuam in poſteris ipſorum quaſi proſpectant, præ cæteris mortalibus ſint ſolliciti de ſtatu futurorum temporum; utpote quibus ſatis intelligunt chariſſima illa ſua tandem debere pignora tranſmitti. *Elizabetha Regina*, propter vitam cœlibem, hoſpes potius in mundo, quam incola fuit; ſua quidem tempora ornavit, & in multis beavit. Enim vero tuæ Majeſtati, cui Deus pro benignitate ſua dedit tot ſuſcipere liberos, dignos certe qui te perpetuent, cujuſque ætas vigens, & thorus fœcundus, adhuc plures pollicetur) uſquequaque convenit, non modo tuum (quod facis) ſeculum irradiare; verum etiam ad illa curas tuas extendere, quæ memoria omnis alat, quæque ipſa intueatur æternitas. Inter ea autem (niſi ſtudium meum erga literas me fallit) nil dignius eſt, aut nobilius, quam ſi dotetur Orbis terrarum *Augmentis Scientiarum* ſolidis & fructuoſis. Quouſque enim tandem pauculos aliquos Scriptores ſtatuemus nobis tanquam *Columnas Herculis*, ne *plus ultra* in doctrinis progrediamur; cum habeamus Majeſtatem tuam, *inſtar lucidi & benigni Sideris*, quod nos inter navigandum conducat & fortunet?

Ut igitur ad rem redeamus: Recolamus jam, & nobiſcum perpendamus, quid Principes Viri, aliique, hucuſque ad literarum amplificationem attulerint, quid prætermiſerint? Hoc autem preſſè & diſtinctè excutiamus, ſermone quodam Activo & Maſculo, nuſquam digrediendo, nil amplificando. Ponatur igitur illud, (quod quivis concedat) opera quæque maxima & difficillima, vel præmiorum amplitudine, vel conſiliorum prudentia & ſanitate, vel laborum conjunctione ſuperari: Quorum primum, conatum extimulat, ſecundum ambages & errores tollit, tertium mortalium fragilitati ſuccurrit. At inter hæc tria, merito primas tenet *Conſilij prudentia & ſanitas*; hoc eſt, Monſtratio, & Delineatio viæ rectæ & proclivis, ad rem, quæ proponitur, peragendam. *Claudus enim*, (quod dici ſolet) *in via, antevertit Curſorem extra viam.* Et Salomon perappoſitè ad hanc rem: *Ferrum ſi retuſum fuerit, viribus utendum majoribus: quod vero ſuper omnia prævalet, eſt ſapientia.* Quibus verbis innuit, medii prudentem electionem efficacius conducere ad rem, quam virium aut intentionem, aut accumulationem. Hæc ut dicam, illud impellit, quod (ſalvo ſemper eorum honore, qui de Literis quomodocunque meruerunt) perſpicio atque animadverto, opera eorum atque acta pleraque, ad magnificentiam potius, & nominis ſui memoriam, quam ad Scientiarum ipſarum Profectum & Augmenta ſpectaſſe: & literatorum potius numerum auxiſſe, quam artibus ipſis multum incrementi attuliſſe.

Actiones autem & opera, quæ ad literas amplificandas pertinent, circa tria verſantur objecta: Circa literarum ſedes; circa libros; & circa perſonas eruditorum. Quemadmodum enim aqua, ſive ex cœleſti rore deſcendens, ſive ex fontibus ſcaturiens, facilè diſperditur, niſi colligatur in aliqua receptacula, ubi per unionem & congregationem ſe ſuſtentare & fovere poſſit, (quem in finē excogitavit ſolertia humana Aquæductus, Cyſternas, Stagna, eaque etiam variis ornamentis cō-decoravit, quæ Magnificentiæ & Dignitati, non minus quam Uſui & Neceſſitati deſerviant) ſimiliter liquor iſte Scientiæ pretioſiſſimus, ſive à Divina inſpiratione deſtillet, ſive è Senſibus exiliat, mox periret omnis, atque evaneſceret, niſi conſervaretur in Libris, Traditionibus, Colloquiis, ac præcipuè in Locis certis his rebus deſtinatis, quales ſunt Academiæ, Collegia, Scholæ, ubi & permanentes habeat ſedes, & creſcendi inſuper & ſe congregandi copiam, & facultatem.

Ac primo, Opera, quæ ad *Muſarum Sedes* ſpectant, quatuor numerantur: Ædificiorum ſtructura; Proventuum Dotatio; Privilegiorum Conceſſio; Diſciplinæ Lex & Inſtitutio; Quæ omnia ad ſeceſſum & otium (ut plurimum) conferunt, & ad vacationem à curis & moleſtiis: qualia ſunt quæ ad Alvearia conſtituenda, in uſum mellis, requirit Virgilius:

Principio ſedes apibus ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus, &c.

At Opera circa *Libros* duo ſunt præcipua. Primum Bibliothecæ, in quibus tãquam Mauſoleis, priſcorum Sanctorum reliquiæ, virtutis plenæ, conditæ ſunt. Secundo, novæ editiones Auctorũ, emẽdatioribus impreſſionibus, fidelioribus verſionibus, utilioribus commentariis, annotationibus magis diligentibus, & hujuſmodi famulitio, inſtructæ & ornatæ.

Porro opera, quæ *Literatorum hominum Perſonas* reſpiciunt, (præterquam quod ipſi ornandi ſint & promovendi) ſunt etiam duo: Remuneratio & deſignatio Lectorum, in artibus jamdudũ inventis, & cognitis; & remuneratio ac deſignatio ſcriptorum, circa eas doctrinæ partes, quæ nõ ſatis hactenus excultæ aut elaboratæ ſunt.

Hæc ſummatim opera ſunt & acta, in quibus inclytorum Principum, aliorumque illuſtrium virorum promerita, erga rem literariam claruerunt. De particulari alicujus commemoratione, qui de Literis bene meruit, cogitanti, occurrit illud Ciceronis, quod eum, poſt reditum ſuum, ad gratias promiſcue agendas impulit; *Difficile, non aliquem ingratum quenquam præterire.* Potius (ex ſcripturarum conſilio) ſpatium intueamur, quod adhuc reſtat in ſtadio decurrendum, quam oculos reflectamus ad ea, quæ à tergo jam pridem reliquimus.

Primum igitur, inter tot totius Europæ Collegia, præclariſſime fundata, omnia illa certis Profeſſionibus deſtinata eſſe demiror, nulla liberis atque univerſalibus artium & ſcientiarũ ſtudiis dedicata. Nam ſi quis judicet, Doctrinam omnẽ referendam eſſe ad Vſum & Actionem, recte ſapit: Veruntamen facile eſt, iſto modo prolabi in errorem illũ, quem Fabula perantiqua perſtringit; in qua cætera Corporis Membra litem Ventriculo intẽderunt, quod neque motũ præberet, ut artus, neque ſenſum, ut caput: quamvis interea alimentum coctum atque confectum vẽtriculus ille in reliquum corpus divideret: Plane eodem modo, qui in Philoſophia ac Contemplationibus univerſalibus poſitum omne ſtudium, inane atque ignavum arbitratur, non animadvertit, ſingulis Profeſſionibus, & Artibus exinde ſuccũ & robur ſuppeditari. Atque certe perſuaſum habeo, hanc ipſam haud minimam cauſam fuiſſe, cur felicior Doctrinæ progreſſus hucuſque retardatus ſit; quod opera hiſce fundamentalibus ſcientiis navata ſit tantum in tranſitu, neque hauſtus pleniores inde epoti. Nã ſi arborẽ ſolito fructuoſiorẽ fieri cupias, de ramis medicandis fruſtra cogitaveris; Terra ipſa circa radicem ſubigenda, & gleba lætior admovenda, aut nihil egeris. Neque rurſus ſilentio prætermittendum eſt, hanc Collegiorũ, & ſocietatum, in uſum tãtummodo Doctrinæ Profeſſoriæ, Dedicationem, nõ ſolum ſcientiarum incrementis inimicam fuiſſe; ſed etiam in Regnorũ & Rerumpubl. detrimentum ceſſiſſe. Hinc enim fieri ſolet, ut Principes delectum habituri miniſtrorum, qui Rebus civilibus tractandis ſint idonei; ejuſmodi hominum miram ſolitudinem circa ſe reperiant; propterea quod non habeatur Educatio aliqua Collegiata, in hos uſus deſtinata, ubi ſcilicet homines à Natura ad hoc facti & comparati, (præter artes alias) Hiſtoriæ, linguis modernis, libris & tractatibus Politicis, præcipue incumbant; ut inde ad civilia munera magis habiles, & inſtructi accedãt.

Quoniam vero Fundatores Collegiorum *plantant*, Prælectionem vero *rigant*; ſequitur jam ordine, ut dicam quid in publicis Lectionibus deſideretur: Nimirum, Improbo vel maxime tenuitatem Stipendiorũ, Prælectoribus ſive Artiũ, ſive Profeſſionum, (præſertim apud nos) aſſignatam. Intereſt enim imprimis progreſſui in Scientiis, ut Lectores in unoquoque genere ex optimis inſtructiſſimiſque eligantur: utpote quorũ opera, non in uſum tranſitoriũ; ſed ad ſufficiendã Sobolem Sciẽtiæ, in ſecula adhibeatur. Id fieri nequit, niſi præmia & conditiones tales conſtituantur, quibus eminentiſſimus quiſque in ea Arte plane contentus eſſe poſſit; ut illi demũ grave nõ ſit, in eodẽ munere immori, neque Practicam cogitet. Quocirca Scientiæ ut floreant, Militaris lex ſervanda Davidis; *Vt aqua eſſet pars deſcendentis ad præliũ, & manentis ad ſarcinas*; Sarcinis malè aliter proſpectũ erit. Sic Lectores in Scientiis ſunt tanquam Conſervatores & Cuſtodes totius Literarij apparatus, unde praxis & militia deinceps ſcientiarum inſtruatur: proinde æquum eſt, ut merces ipſorum lucra Practicorum exæquare poſſit. Aliter ſi patribus ſcientiarum præmia non cõſtituantur ſatis ampla, & luculenta, eveniet illud:

Et patrum invalidi referent jejunia Nati.

Defectum nunc notabo alium, in quo Alchymiſta quiſpiam in auxilium advocandus foret; cum id genus hominum Studioſis authores ſint, ut libros vendant, fornaces extruant, Minervam ac Muſas (tanquam virgines ſteriles) deſerant, ac Vulcano ſe applicent. Fatendum eſt enim vero, tam ad penetralia contemplationis, quam ad operativæ fructum, in nonnullis ſcientiis (præſertim naturali Philoſophia, & Medicina) haud unica ſubſidia è libris petenda eſſe. Qua in re neutiquam omnino ceſſavit munificentia hominum; quippe videmus, non Libros magis, quam Sphæras, Globos, Aſtrolabia, Mappas, & alia ſimilia, ut adminicula quædam Aſtronomiæ, & Coſmographiæ, comparari, & ſtudio præberi. Videmus etiam, loca nonnulla, *Medicinæ ſtudio dicata*, hortos habere pro *ſimplicium* cujuſque generis *inſpectione*, & notitia; nec uſu mortuorum corporum ad obſervationes Anatomicas deſtitui. Cæterum hæc ad pauca ſpectant. In genere, pro certo habeatur, magnos, in rebus naturæ abditis eruendis & reſerandis, progreſſus vix fieri poſſe, niſi ad experimenta, ſive Vulcani, ſive Dædali, (fornacis ſcilicet, aut machinæ,) vel cujuſcunque alterius generis, ſumptus abunde ſuppeditentur. Ideoque ſicut principum ſecretariis, & emiſſariis, conceditur exhibere rationes expenſarum pro diligentiis ſuis, in explorando & eruendo res novas & arcana civilia; ſimiliter & exploratoribus, ac ſpeculatoribus naturæ, ſatisfaciendum de expenſis ſuis; alias de quamplurimis nunquam fiemus certiores. Si enim Alexander magnam vim pecuniæ ſuppeditavit Ariſtoteli, qua conduceret venatores, aucupes, piſcatores, & alios, quo inſtructior accederet ad conſcribendam hiſtoriam animalium; certe majus quiddam debetur iis, qui non in ſaltibus naturæ pererrant, ſed in Labyrinthis artium viam ſibi aperiunt.

Defectus etiamnum alius nobis obſervandus, (magni certe momenti,) Neglectus quidam eſt, in Academiarum Rectoribus, conſultationis; in Regibus ſive ſuperioribus, viſitationis; in hunc finem, ut diligenter conſideretur, & perpendatur, utrum prælectiones, diſputationes, aliaque exercitia ſcholaſtica, antiquitus inſtituta, & ad noſtra uſque tempora uſitata, continuare fuerit ex uſu, vel potius antiquare, aliaque meliora ſubſtituere. Etenim inter Majeſtatis tuæ Canones prudentiſſimos, illum reperio. *In omni vel conſuetudine, vel exemplo, tempora ſpectanda ſunt, quando primum res cœpta: in quibus ſi vel confuſio regnaverit, vel inſcitia, derogat illud inprimis authoritati rerum, atque omnia reddit ſuſpecta.* Quamobrem, quandoquidem Academiarum inſtituta plerunque originem traxerint à temporibus hiſce noſtris haud paulo obſcurioribus, & indoctioribus: eo magis convenit, ut examini denuo ſubjiciantur. Exemplum in hoc genere, unum aut alterum proponam, in rebus quæ maxime obviæ videntur & familiares. Pro more receptum eſt, (licet, uti mihi videtur perperam) ut literarum ſtudioſi Logicam, & Rhetoricam, præpropere nimis addiſcāt; artes ſane provectioribus magis convenientes, quam pueris, & tironibus. Etenim hæ duæ, ſi vere res perpendatur, ſunt ex artibus graviſſimis; cum ſint *artes artium*, altera ad judicium, altera ad ornatum. Quinetiam regulam & normam continent, res & materiam ſubjectam vel diſponendi, vel illuſtrandi. Ideoque id agere, ut mentes rerum ignaræ, & rudes, (quæque nondum id collegerunt, quod à Cicerone *Sylva* vel *Supellex* appellatur, id eſt, materiem, & copiam rerum,) initium ab iſtis ſcientiis ſumant; (ac ſi quis diſcere vellet ponderare, vel metiri, vel ornare ventum;) haud aliud profecto parit, quam ut harum artium virtus & facultas (quæ permagnæ ſunt, & latiſſime diffuſæ) fere contemptæ jaceant, atque vel in puerilia ſophiſmata affectationeſque ridiculas degenerent, vel ſaltem exiſtimatione ſua haud parum mulctatæ ſint. Quinetiam præmatura & intempeſtiva ad has artes acceſſio dilutam earum atq; jejunam traditionem ac tractationem *neceſſario ſecum* traxit, qualis nimirum captui puerorum adaptetur. *Alterum exemplum* (quod adducam) erroris, qui in Academiis jam diu invetetavit, ejuſmodi eſt; quod ſcilicet inventionis, atq; memoriæ, in exercitiis ſcholaſticis, fieri ſolet nimio plus noxium divortium: Illic ſiquidem orationes pleræque, aut omnino præmeditatæ ſunt, adeo ut conceptis verbis proferantur, & inventioni nihil relinquatur; aut plane extemporariæ, ut perparum relinquatur memoriæ: (cum in vita communi, & praxi, rarus ſit alterutrius iſtorum uſus ſeorſim, ſed potius mixturæ ipſorum; id eſt, Notarum ſive Commentariorum, atque dictionis ſubitæ) ita ut hoc pacto exercitia ad praxim haud ſint accommodata, nec imago reſpondeat vitæ. Illud autem in exercitiis perpetuo tenendum eſt; ut omnia (quam fieri poteſt) maximè repræſentent ea; quæ in vita agi ſolent; alioqui motus & facultates mentis pervertent, non præparabunt. Hujus autem rei veritas non obſcurè cernitur, cum Academici ad praxim ſuarum Profeſſionum, vel alia civilis vitæ munia ſe accingunt: quod cum faciunt, hunc, de quo loquimur, defectum, ipſi in ſe cito deprehendunt; ſed citius etiamnum alii. Cæterum hanc partem, de inſtitutorum Academicorum emendatione, clauſula illa (ex Cæſaris quadam ad Oppium & Balbum Epiſtola deſumpta) concludam; *Hoc quemadmodum fieri poſſit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri poſſunt: de iis rebus rogo vos, ut cogitationem ſuſcipiatis.*

Alter defectus, quem obſervo, altius paulo quam præcedens aſcendit. Quemadmodum enim doctrinarum progreſſio, haud parum in prudenti regimine & inſtitutione Academiarum ſingularum conſiſtit; ita magnus ad hoc cumulus accedere poſſit, ſi Academiæ univerſæ, per totam Europam ſparſæ, arctiorem conjunctionem & neceſſitudinem contraherent. Sunt enim, uti videmus, multi ordines, & ſodalitia, quæ licet regnis & ſpatiis longinquis disjuncta ſint, tamen ſocietatem & tanquam fraternitatem inter ſe ineunt, & colunt; adeo ut habeant præfectos (alios provinciales, alios generales,) quibus omnes parent. Et certe, quemadmodum natura creat fraternitatem in familiis; artes mechanicæ contrahunt fraternitatem in ſodalitiis; unctio divina ſuperinducit fraternitatem in Regibus, & Epiſcopis; vota & regulæ conciliant fraternitatem in ordinibus: eodem modo fieri non poteſt, quin intercedat fraternitas illuſtris & generoſa, inter homines, per doctrinas & illuminationes, quandoquidem Deus ipſe *Pater hominum* nuncupatur.

Poſtremo illud queror, (de quo ſuperius nonnihil præmiſi) quod vel nunquam, vel raro admodum, publica aliqua extiterit deſignatio virorum idoneorum, qui vel ſcriberent, vel inquiſitionem inſtituerent, de illis ſcientiarum partibus, in quibus ſatis adhuc non fuerit elaboratum. Cui rei illud inſerviet quam maxime, ſi tanquam luſtrum condatur doctrinarum, & cenſus excipiatur, quæ ex illis locupletes ſint, & majorem in modum auctæ, quæ autem inopes, & deſtitutæ. Opinio enim copiæ, inter cauſas inopiæ eſt; atque multitudo librorum luxuriæ potius quam penuriæ indicium quoddam præ ſe fert. Quæ tamen redundantia (ſi quis recte judicet) neutiquam delendis antehac ſcriptis libris, ſed novis melioribus edendis tolli debet, qui ejus generis ſint, ut, tanquam *ſerpens Moſis, ſerpentes Magorum* devorent.

Horum; quos enumeravimus, omnium defectuum remedia, præter illius poſtremi, quin etiam ejuſdem poſtremi, quoad partem ejus activam, quæ ſpectat ad deſignationem ſcribentium, opera ſunt vere Baſilica: Erga quæ, privati alicujus conatus, & induſtria, fere ſic ſe habeat, ut Mercurius in Bivio: qui digitum poteſt in viam intendere; pedem inferre non poteſt. At ſpeculativa illa pars, quæ ad examen doctrinarum (quid nimirum in ſingulis deſideretur) pertinet, etiam induſtriæ hominis privati patet. Mihi igitur in animo eſt, perambulationem doctrinarum, & luſtrationem generalem & fidelem aggredi, præcipuè cū inquiſitione ſedula & accurata, quænam earum partes neglectæ incultæque jaceant, hominum induſtria nondum ſubactæ, & ad uſum converſæ; ut hujuſmodi delineatio, & regiſtratio, & publicis deſignationibus, & privatorum ſpontaneis laboribus facem accendat. In quo nihilominus conſilium eſt,

hoc tempore omiſſiones duntaxat & *deſiderata* notare; non autem errores & infelicitates redarguere. Aliud enim eſt inculta loca indicare, aliud culturæ modum corrigere.

Quam quidem ad rem, cum me comparo, & accingor, non ſum neſcius, quantum opus moveā, quamque difficilem provinciam ſuſtineam; etiam quam ſint vires minime voluntati pares: attamen magnam in ſpem venio, ſi ardentior meus erga literas amor me longius provexerit, uſurum me excuſatione affectus; quia non ſimul cuiquam conceditur, *Amare & Sapere*. Neſcius equidem non ſum, eandem judicii libertatem aliis relinquendam, quam ipſe uſurpaverim. Equidem libenter eque acceperim ab aliis, ac impertiverim humanitatis illud officium: *Nam qui erranti comiter monſtrat viam*, &c. Proſpicio etiam animo, complura ex illis, quæ tanquam omiſſa, & deſiderata, in Regiſtrum hoc noſtrum referre viſum fuerit, in diverſas cenſuras incurſura: Alia ſcilicet quod ſint dudum peracta, & jam extent: Alia quod curioſitatem ſapiant, & fructum promittant perexilem: Alia quod nimis ardua exiſtant, & fere impoſſibilia quæ ab hominibus abſolvantur. Ad priora duo quod attinet, res ipſæ pro ſe cauſam agent: circa poſtremum de impoſſibilitate ita ſtatuo; Ea omnia poſſibilia, & præſtabilia cenſenda, quæ ab aliquibus perfici poſſint, licet non à quibuſvis; Et quæ à multis conjunctim, licet non ab uno; Et quæ in ſucceſſione ſeculorum, licet non eodem ævo; Et denique quæ publica cura & ſumptu, licet non opibus & induſtria ſingulorum. Si quis tamen ſit, qui malit Salomonis illud uſurpare, *Dicit piger, Leo eſt in via*; quam illud Virgilii, *Poſſunt, quia poſſe videntur*: ſatis mihi erit, ſi labores mei, inter vota tantum ſive optata melioris notæ habeantur. Sicut enim haud omnino rei imperitum eſſe oportet, qui quæſtionem apposite inſtituat; ita nec ſenſus inops videatur, qui haudquaquam abſurda optaverit.

Cap. I.

Partitio univerſalis Doctrinæ humanæ, in Hiſtoriam, Poëſim, Philoſophiam, *ſecundum tres Intellectus Facultates*, Memoriam, Phantaſiam, Rationem: *quodque eadem partitio competat etiam* Theologicis.

Partitio *Doctrinæ humanæ* eſt ea veriſſima, quæ ſumitur ex triplici Facultate Animæ Rationalis, quæ Doctrinæ ſedes eſt. *Hiſtoria* ad *Memoriam* refertur, *Poëſis* ad *Phantaſiam*, *Philoſophia* ad *Rationem*. Per *Poëſim* autem, hoc loco intelligimus non aliud, quam hiſtoriam confictam, ſive fabulas. Carmen enim ſtyli quidam character eſt, atque ad artificia orationis pertinet, de quo ſuo loco.

Hiſtoria proprie individuorum eſt, quę circumſcribuntur loco & tempore. Etſi etiam hiſtoria naturalis circa ſpecies verſari videatur; tamen hoc fit ob promiſcuam rerum naturalium, (in plurimis) ſub una ſpecie, ſimilitudinem; ut ſi unam noris, omnes noris. Sicubi autem individua reperiantur, quæ aut unica ſunt in ſua ſpecie, veluti Sol & Luna; aut à ſpecie inſigniter deflectunt, ut monſtra; non minus rectè conſtituitur narratio de illis in hiſtoria civili. Hæc autem omnia ad *Memoriam* ſpectant.

Poëſis, eo ſenſu quo dictum eſt, etiam individuorum eſt; conſictorum ad ſimilitudinem illorum, quæ in hiſtoria vera memorantur; ita tamen ut modum ſæpius excedat, &, in rerum natura nunquam conventura aut eventura fuiſſent, ad libitum componat, & introducat; quemadmodum facit & Pictoria. Quod quidem *Phantaſiæ* opus eſt.

Philoſophia individua dimittit, neq; impreſſiones primas individuorum, ſed notiones ab illis abſtractas complectitur; atq; in iis componendis, & dividendis, ex lege naturæ, & rerum ipſarum evidentia, verſatur. Atque hoc prorſus officium eſt atque opificium *Rationis*.

Hæc autem ita ſe habere, ſi quis intellectualium origines petat, facile cernet. Individua ſola ſenſum percellunt, qui intellectus janua eſt. Individuorum imagines, ſive impreſſiones à ſenſu exceptæ, figuntur in memoria, atque abeunt in eam, à principio tanquam integræ, eodem quo occurrunt modo: Eas poſtea recolit, & ruminat anima humana; Quas deinceps aut *ſimpliciter recenſet*; aut *luſu quodam imitatur*; aut *componendo & dividendo digerit*. Itaque liquido conſtat, ex tribus his fontibus, *Memoriæ*, *Phantaſiæ*, & *Rationis*, eſſe tres illas emanationes, *Poëſeos*, & *Philoſophiæ*; nec alias, aut plures eſſe poſſe. Etenim hiſtoriam & experientiam pro eadem re habemus; quemadmodum etiam Philoſophiam & ſcientias.

Neque alia cenſemus ad *Theologica* partitione opus eſſe. Differunt certè informationes oraculi & ſenſus, & re, & modo inſinuandi: ſed ſpiritus humanus unus eſt, ejuſque Arculæ & Cellæ eædem. Fit itaque, ac ſi diverſi liquores, atque per diverſa infundibula, in unum atque idem vas recipiantur. Quare & *Theologia*, aut ex *Hiſtoria ſacra* conſtat; aut ex *Parabolis*, quæ inſtar divinæ *Poëſeos* ſunt: aut ex *Præceptis & dogmatibus*, tanquam perenni quadam *Philoſophia*. Quod enim ad eam partem pertinet, quæ redundare videtur, *Prophetiam* videlicet, ea *Hiſtoriæ* genus eſt: quandoquidem Hiſtoria Divina ea polleat ſupra humanam Prærogativa, ut Narratio factum præcedere non minus, quàm ſequi poſſit.

Cap. II.

Partitio Hiſtoriæ *in* Naturalem *&* Civilem, *Eccleſiaſtica & Literaria ſub Civili comprehenſa. Partitio* Hiſtoriæ Naturalis *in* Hiſtoriam Generationum, Præter-Generationum, *&* Artium.

Hiſtoria aut *Naturalis* eſt, aut *Civilis*. In *Naturali*, Naturæ res geſtæ, & facinora memorantur; in *Civili*, hominum. Elucent procul dubio *Divina* in utriſque, ſed magis in *Civilibus*, ut etiam propriam *Hiſtoriæ* ſpeciem conſtituant, quam *Sacram* aut *Eccleſiaſticam* appellare conſuevimus. Nobis vero etiam ea videtur *Literarum & Artium* dignitas, ut iis *Hiſtoria* propria ſeorſum attribui debeat; quam ſub *Hiſtoria Civili* (quemadmodum & *Eccleſiaſticam*) comprehendi intelligimus.

Partitionem *Hiſtoriæ Naturalis* moliemur ex *ſtatu* & conditione ipſius Naturæ, quæ in triplici ſtatu poſita invenitur, & tanquam regimen trinum ſubit. Aut enim libera eſt natura, & curſu conſueto ſe explicans, ut in cœlis, animalibus, plantis, & univerſo naturæ apparatu; aut à pravitatibus, & inſolentiis materiæ contumacis, & ab impedimentorum violentia, de ſtatu ſuo detruditur,

tur, ut in Monſtris; aut denique ab arte & opera humana conſtringitur, & fingitur, & tanquam novatur, ut in artificialibus. Sic itaque partitio *Hiſtoriæ Naturalis*, *in Hiſtoriam Generationum*; *Præter-Generationum*; *& Artium*; Quam poſtremam etiam *Mechanicam* & *Experimentalem* appellare conſuevimus. Harum prima *libertatem naturæ* tractat; ſecunda *errores*, tertia *vincula*. Libenter autem *hiſtoriam artium*, ut hiſtoriæ naturalis ſpeciem conſtituimus: quia inveteravit prorſus opinio, ac ſi aliud quippiam eſſet ars à natura, artificialia à naturalibus: unde illud malum, quod plerique hiſtoriæ naturalis ſcriptores, perfunctos ſe putent, ſi hiſtoriam animalium, aut plantarum, aut mineralium confecerint, omiſſis artium mechanicarum experimentis. Sed & illabitur etiam animis hominum aliud ſubtilius malum; nempe, ut ars cenſeatur ſolummodo tanquam additamentum quoddam naturæ; cujus ſcilicet ea ſit vis, ut naturam (ſane) vel inchoatam perficere, vel in deterius vergentem emendare, vel impeditam liberare; minime vero penitus vertere, tranſmutare, aut in imis concutere poſſit. Quod ipſum rebus humanis præproperam deſperationem intulit. At contra, illud animis hominum penitus inſidere debuerat; artificialia à naturalibus, non forma, aut eſſentia, ſed efficiente ſolummodo differre; homini quippe in naturam, nullius rei poteſtatem eſſe, præterquam motus, ut ſcilicet corpora naturalia aut admoveat, aut amoveat. Ubi igitur datur admotio corporum naturalium, aut remotio, conjungendo (ut vocant) activa paſſivis, omnia poteſt homo; ubi non datur, nihil: Neque intereſt, ſi res ponantur in ordine ad aliquem effectum, utrum hoc fiat per hominem, vel abſque homine. Aurum aliquando excoquitur igne, aliquando in arenulis purum invenitur, miniſtrante ſibi ipſi natura: Iris ſimiliter fit ex nube roſcida in ſublimi; fit etiam per aſperſionem aquæ, hic apud nos. Itaque natura omnia regit: ſubordinantur autem illa tria; *curſus naturæ*, *expatiatio naturæ*, & *ars*, ſive additus rebus *homo*: Ideoque in hiſtoria naturali, tria illa comprehendi par eſt; quod etiam C. Plinius magna ex parte fecit; qui *hiſtoriam naturalem* ſolus pro dignitate complexus eſt; ſed complexam, minime, ut decuit, imo potius indignis modis tractavit.

Harum prima habetur mediocriter exculta: Sequentes duæ ita tenuiter, & inutiliter tractantur, ut in *deſideratorum* claſſe reponendæ ſint. Neque enim reperias ſatis inſtructam, & locupletem collectionem operum naturæ eorum, quæ à curſu ordinario generationum, productionum, & motuum aberrarunt, & deflexerunt: ſive ſint illa fœtus certarum regionum aut locorum ſingulares: ſive temporum eventus inſoliti: ſive *caſuum* (ut ait ille) *ingenia*: ſive proprietatum abditarum effectus: ſive monodica naturæ in ſua ſpecie. Non negaverim, inveniri libros nimio plures, fabuloſis experimentis, commentitiis ſecretis, & frivolis impoſturis, ad voluptatem, & novitatem, refertos: Cæterum narrationem gravem & ſeveram de Heteroclitis & mirabilibus naturæ, diligenter examinatam, ac fideliter deſcriptam, non, inquam, invenio: præſertim cum debita rejectione, & publica tanquam proſcriptione mendaciorum, & fabularum, quæ invaluerunt. Nam ut res ſe nunc habet, ſi forte mendacia aliqua circa res naturales obtinuerint, & celebrata ſint (ſive quod tantum poſſit reverentia antiquitatis, ſive quod illa denuo examini ſubjicere ſit moleſtum; ſive quod mirifica ſcilicet ornamenta putantur orationis, propter ſimilitudines & comparationes) nunquam poſtea exterminantur, aut retractantur.

Finis hujuſmodi operis, quod exemplo ſuo decoravit Ariſtoteles, nil minus eſt, quam ut curioſis & inanibus ingeniis gratificetur, ſicut faciunt mirabilarii, & prodigiaſtri: Verum duas ob cauſas, utramque ſeriam & gravem; unam, ut axiomatum corrigatur iniquitas, quæ plerunque in exemplis tritis & vulgatis fundamentum habent: Alteram, quod à miraculis naturæ, ad miracula artis expeditus ſit tranſitus & pervius. Neque enim huic rei plus ineſt negotii, præterquam ut naturæ veſtigia perſequaris ſagaciter, cum ipſa ſponte aberret: ut hoc pacto poſtea eum tibi libuerit, eam eodem loci deducere & compellere poſſis. Neque vero præceperim, ut ex hiſtoria iſta mirabilium, ſuperſtitioſæ narrationes de maleficiis, faſcinationibus, incantationibus, ſomniis, divinationibus, & ſimilibus, prorſus excludantur, ubi de facto & re geſta liquido conſtet. Nondum etiam innotuit, quibus in rebus, & quouſque effectus ſuperſtitioni attributi, ex cauſis naturalibus participent. Ideoque licet hujuſmodi artium uſum & praxim, merito damnandam cenſeamus; tamen è ſpeculatione, & conſideratione ipſarum (ſi ſtrenue excutiantur) notitiam haud inutilem conſequemur, non ſolum ad delicta, in hoc genere reorum, rite dijudicanda; ſed etiam ad naturæ ſecreta ulterius rimanda. Neque certe hæſitandum de ingreſſu & penetratione intra hujuſmodi antra, & receſſu, ſi quis ſibi unicam veritatis inquiſitionem proponat; quod & Majeſtas tua exemplo proprio confirmavit. Tu enim duobus illis clariſſimis, religionis ac naturalis Philoſophiæ oculis, tales umbras prudenter ac perſpicaciter perluſtraſti, ut te Soli ſimillimum probaveris, qui polluta loca ingreditur, nec tamen inquinatur. Cæterum illud monuerim, narrationes iſtas cum ſuperſtitioſis conjunctas, ſeorſum componi, neque cum puris & ſinceris naturalibus commiſceri oportere. Quod vero ad narrationes attinet, circa prodigia & miracula religionum; illa certe aut non utique vera ſunt, aut nulla ex parte naturalia; ideoque ad *hiſtoriam naturalem* non pertinent.

Quantum ad *Hiſtoriam naturæ ſubactæ*, & *factitiæ*, quam *mechanicam* appellare ſolemus; invenio ſane collectiones quaſdam de agricultura, etiam de artibus complúribus mechanicis; ſed, quod potiſſimum eſt in hoc genere, ſemper negliguntur, & rejiciuntur experimenta, in artibus ſingulis familiaria & vulgata; quæ tamen ad interpretationem naturæ, æque aut plus faciunt, quam minus trita. Nam labes quædam literis aſpergi videatur, ſi forte viri docti ſe ſubmittant inquiſitioni, aut obſervationi rerum mechanicarum, niſi fuerit earum, quæ pro arcanis artis, aut pro rebus admodum raris; aut ſubtilibus reputentur. Quod tam inanis ac ſupercilioſæ arrogantiæ

vitium, merito irriſit Plato, quando Hippiam Sophiſtam jactabundum inducit cum Socrate diſputantem, ſincero & ſolido veritatis inveſtigatore: Qui, cum de pulchritudine ſermo inſtitutus eſſet, pro vago ſuo & ſoluto diſputandi more, primum intulit exemplum virginis pulchræ, dein equæ pulchræ, poſtremo ollæ fictilis pulchræ, & affabrè factæ: Hoc ultimo exemplo Hippias commotus, dixit: *Stomacharer certe, (niſi humanitatis ratio me eo adigeret,) cum quoquam diſputare, qui exempla tam vilia & ſordida allegaret.* Cui Socrates, *Te quidem ita decet, cum tam nitidis ſis amictus veſtibus, & pulchris calceis*: & alia per Ironiam. Enimvero, illud pro certo aſſeri poſſit, grandia exempla haud optimam aut tutiſſimam afferre informationem. Id quod exprimitur non inſulſe in pervulgata illa fabula de Philoſopho: qui cum ſtellas ſublatis oculis intueretur, incidit in aquam: Nam ſi oculos demiſiſſet, ſtellas illico in aqua videre potuiſſet: verum ſuſpiciens in cœlum, aquam in ſtellis videre non potuit. Eodem modo ſæpe accidit, ut res minutæ & humiles, plus conferant ad notitiam grandium, quam grandes ad notitiam minutarum. Bene ſiquidem notavit Ariſtoteles, *Cujuſque rei naturam in portionibus ejus minimis optime cerni.* Quam ob cauſam, Reip. naturam perſcrutatur primo in familia, & in ſimpliciſſimis combinationibus ſocietatis, (mariti ſcilicet & uxoris, parentum & liberorum, Domini & Servi,) quæ in quolibet tuguriolo occurrunt. Simili plane ratione natura hujuſce magnæ civitatis, (univerſitatis nimirum rerum,) ejuſque diſpenſatio, in prima quaque ſymbolizatione, & minimis rerum portionibus, inveſtiganda eſt: uti fieri videmus, quod ſecretum illud naturæ (habitum pro maximo,) de verticitate ferri, tactu magnetis exciti ad polos, ſe conſpiciendum præbuit, non in vectibus ferreis, ſed in acubus.

Ego vero, ſi quod ſit mei pondus judicii, ſic plane ſtatuo; *Hiſtoriæ Mechanicæ* uſum erga Philoſophiam naturalem, eſſe maxime radicale, & fundamentalem. Talem intelligo Philoſophiam naturalem, quæ nō abeat in fumos ſpeculationum ſubtilium, aut ſublimium; ſed quæ efficaciter operetur, ad ſublevanda vitæ humanæ incommoda. Neque enim ad præſens tantum juvabit, nectendo & transferendo obſervationes artis in uſum aliarum, & inde novas commoditates eliciendo; quod neceſſe eſt fieri, cum experimēta diverſarum artium in unius hominis obſervationem & conſiderationem venient, ſed porro ad cauſas indagandas, & artium Axiomata deducenda, lucidiorem facem accendet, quam hactenus unquam affulſit. Quemadmodum enim ingenium alicujus haud bene noris, aut probaris, niſi eum irritaveris; neq; Proteus ſe in varias rerum facies vertere ſolitus eſt, niſi manicis arcte comprehenſus; ſimiliter etiam natura arte irritata, & vexata, ſe clarius prodit, quam cum ſibi libere permittitur.

Antequam vero hoc membrum hiſtoriæ naturalis (quod mechanicum atque experimentale vocamus) demittamus, illud adjiciendum; Corpus talis hiſtoriæ, non ſolum ex artibus ipſis mechanicis, verum & ex operativa parte ſcientiarum liberalium, ac ſimul ex Practicis compluribus (quæ in artem non coaluerunt) confici debere, ut nihil utile prætermittatur, quod ad informandum intellectum juvat. Atq; hæc eſt *hiſtoriæ naturalis* partitio prima.

CAP. III.

Partitio Hiſtoriæ Naturalis *Secunda, ex* Uſu *&* Fine *ſuo, in* Narrativam, *&* Inductivam. *Quodque* Finis *nobiliſſimus* Hiſtoriæ Naturalis *ſit, ut miniſtret & in Ordine ſit ad condendam Philoſophiam, quem* Finem *intuetur* Inductiva. *Partitio* Hiſtoriæ Generationum *in* Hiſtoriam Cœleſtium: Hiſtoriam Meteororum: Hiſtoriam Globi Terræ & Maris: Hiſtoriam Maſſarum *ſive* Collegiorum Majorum: *&* Hiſtoriam Specierum *ſive* Collegiorum Minorum.

HIſtoria Naturalis, ut *Subjecto* triplex (quemadmodum diximus) ita *Uſu* duplex eſt: Adhibetur enim, aut propter *Cognitionem rerum* ipſarum, quæ hiſtoriæ mandantur; aut tanquam *Materia prima* Philoſophiæ. Atque prior illa, quæ aut *Narrationum* jucunditate delectat, aut *Experimentorum* uſu juvat, atque hujuſmodi voluptatis aut fructus gratia quæſita eſt, longe inferioris notæ cenſenda, præ ea, quæ *Inductionis* veræ & legitimæ ſylva ſit, atque ſupellex, & primam Philoſophiæ mammam præbeat. Rurſus itaque partimur *hiſtoriam naturalem*, in *Narrativam, & Inductivam*: Hanc autem poſteriorem inter *Deſiderata* ponimus. Neque vero aciem mentis alicujus perſtringant, aut magna antiquorum nomina, aut magna recentium volumina. Satis enim ſcimus, haberi hiſtoriam naturalem mole amplam, varietate gratam, diligentia ſæpius curioſam. Attamen ſi quis ex ea fabulas, & antiquitatem, & auctorum citationes, & inanes controverſias, Philologiam denique, & ornamenta eximat, (quæ ad *Convivales ſermones*, hominumque doctorum *noctes*, potius quam ad inſtituendam Philoſophiam ſunt accommodata,) ad nil magni res recidet. Longe autem profecto abeſt ab ea hiſtoria, quam animo metimur. Primo enim deſiderantur duæ illæ *hiſtoriæ naturalis* partes, (de quibus modo diximus) *Præter-Generationum*, & *Artium*, in quibus nos plurimum ponimus: Deinde, in tertia illa (quæ reliqua eſt) parte generali, nimirum de *Generationibus*, uni tantum, ex quinque partibus ejus, ſatisfacit. Siquidem *Hiſtoriæ Generationum* cōſtituuntur partes ſubordinatæ quinque: Prima *Cœleſtium*, quæ Phœnomena ipſa ſincera complectitur, atque ſeparata à dogmatibus; Secunda *Meteororum* (annumerando etiam Cometas) & *Regionum*, quas vocant, *Aëris*: Neque enim de Cometis, Meteoris ignitis, Ventis, Pluviis, Tempeſtatibus, & reliquis, invenitur aliqua Hiſtoria, quæ ullius ſit pretii. Tertia *Terræ & Maris*, (quatenus ſunt Univerſi Partes Integrales) montium, Fluminum, Æſtuum, Arenarum, Sylvarum, Inſularum, denique Figuræ ipſius Continentium prout exporriguntur; in his omnibus, potius Naturalia inquirendo & obſervando, quam Coſmographica. Quarto, de *Maſſis Materiæ communibus*, quas *Collegia Majora* vocamus.) vulgo *Elementa* dicuntur.) Neque enim de Igne, Aëre, Aqua, Terra, eorumque Naturis, Motibus, Operibus, Impreſſionibus, Narrationibus reperiuntur, quæ corpus aliquod Hiſtoriæ juſtum conſtituant. Quinta, & ultima, de *Collectionibus Materiæ ex-*

quiſitis, quæ à nobis *Collegia Minora*, vulgo *Species* appellantur. In hac autem poſtrema ſola, induſtria Scriptorum enituit; ita tamen, ut potius luxuriata ſit in ſuperfluis, (Iconibus Animalium, aut Plantarum, & ſimilibus intumeſcens) quam ſolidis & diligentibus obſervationibus ditata, quæ ubique in *Hiſtoria Naturali* ſubnecti debebant. Atq;, ut verbo dicam, omnis, quam habemus, Naturalis Hiſtoria, tam inquiſitione ſua, quam congerie, nullo modo in ordine ad eum quem diximus finem (cōdendæ ſcilicet Philoſophiæ) aptata eſt. Quare *Hiſtoriam inductivam* deſiderari pronunciamus. Atque de *Naturali Hiſtoria* hactenus.

Cap. IV.

Partitio Hiſtoriæ Civilis, *in* Eccleſiaſticam, Literariam, & (*quæ Generis nomen retinet*) Civilem: *quodque* Hiſtoria Literaria *deſideretur. Ejus conficiendæ Præcepta.*

HIſtoriam *Civilem* in tres ſpecies rectè dividi putamus: Primo *Sacram*, ſive *Eccleſiaſticam*: deinde eam, quæ Generis nomen retinet, *Civilem*: Poſtremo *Literarum* & *Artium*. Ordiemur autem ab ea Specie, quam poſtremo poſuimus, quia reliquæ duæ habentur, illam autem inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ea eſt *Hiſtoria Literarum*. Atque certe Hiſtoria Mundi, ſi hac parte fuerit deſtituta, non abſimilis cenſeri poſſit *Statuæ Polyphemi*, eruto oculo; cum ea pars imaginis deſit, quæ ingenium & indolem Perſonæ maximè referat. Hanc licet deſiderari ſtatuamus, nos nihilominus minimè fugit, in Scientiis particularibus Jureconſultorum, Mathematicorum, Rhetorum, Philoſophorum, haberi levem aliquam mentionem, aut narrationes quaſdam jejunas, de Sectis, Scholis, Libris, Auctoribus, & Succeſſionibus hujuſmodi Scientiarum: Inveniri etiam de Rerum & Artium Inventoribus tractatus aliquos exiles, & infructuoſos; Attamen juſtam atq; univerſalem *Literarum Hiſtoriam* nullam adhuc editam aſſerimus. Ejus itaque & Argumentum, & conficiendi Modum, & Uſum proponemus.

Argumentum non aliud eſt, quam ut ex omni Memoria repetatur, quæ Doctrinæ & Artes, quibus Mundi ætatibus & Regionibus floruerint. Earum Antiquitates, progreſſus, etiam peragrationes per diverſas Orbis partes (migrant enim Scientiæ, non ſecus ac populi) rurſus declinationes, oblivionés, inſtaurationes commemorentur. Obſervetur ſimul per ſingulas Artes, inventionis occaſio & origo; tradendi mos & diſciplina; colēdi & exercendi ratio & inſtituta. Adjiciantur etiam Sectæ, & Controverſiæ maxime celebres, quæ homines doctos tenuerunt; Calumniæ, quibus patuerunt; Laudes & honores quibus decoratæ ſunt. Notentur Auctores præcipui, libri præſtantiores, Scholæ, Succeſſiones, Academiæ, Societates, Collegia, Ordines, denique omnia quæ ad Statum Literarum ſpectant. Ante omnia etiam id agi volumus (quod Civilis Hiſtoriæ decus eſt, & quaſi anima) ut cum eventis cauſæ copulentur: videlicet, ut memorentur Naturæ regionum ac populorum; Indoleſque apta & habilis, aut inepta & inhabilis ad diſciplinas diverſas; Accidentia temporum, quæ Scientiis adverſa fuerint aut propitia; Zeli & mixturæ Religionum; Malitiæ & favores Legum; Virtutes denique inſignes, & efficacia quorundam virorum, erga literas promovendas; & ſimilia. At hæc omnia ita tractari præcipimus, ut non, Criticorum more, in laude & cenſura tempus teratur; ſed planè hiſtoricè res ipſæ narrentur, judicium parcius interponatur.

De *Modo* autem hujuſmodi Hiſtoriæ conficiendæ, illud inprimis monemus, ut materia & copia ejus, non tantum ab Hiſtoriis & Criticis petatur, verum etiam per ſingulas annorum Centurias, aut etiam minora intervalla, ſeriatim, (ab ultima Antiquitate facto principio) libri præcipui, qui eo temporis ſpatio conſcripti ſunt, in conſilium adhibeantur; ut ex eorum non perlectione, (id enim infinitum quiddam eſſet) ſed deguſtatione & obſervatione Argumenti, Styli, Methodi, Genius illius temporis literarius, veluti incantatione quadam, à mortuis evocetur.

Quod ad *Uſum* attinet, hæc eo ſpectant; non ut honor Literarum, & pompa, per tot circumfuſas imagines celebretur; nec quia, pro flagrantiſſimo, quo literas proſequimur, amore, omnia quę ad earum ſtatum quoquo modo pertinet, uſq; ad curioſitatem inquirere, & ſcire, & conſervare avemus: ſed præcipuè ob cauſam magis ſeriam, & gravem: Ea eſt, (ut verbo dicam) quoniam per talem, qualem deſcripſimus, Narrationem, ad Virorum doctorum, in Doctrinæ uſu & adminiſtratione, prudentiam & ſolertiam, maximam acceſſionem fieri poſſe exiſtimamus; & rerum intellectualium, non minus quam Civilium motus, & perturbationes, vitiaque & virtutes, notari poſſe, & Regimen inde optimum educi & inſtitui. Neque enim B. Auguſtini, aut B. Ambroſii opera, ad prudentiam Epiſcopi, aut Theologi, tantum facere poſſe putamus, quantum ſi Eccleſiaſtica Hiſtoria diligenter inſpiciatur, & revolvatur. Quod & Viris doctis ex *Hiſtoria Literarum* obventurum non dubitamus. Caſum enim omnino recipit, & temeritati exponitur, quod exemplis & memoria rerum non fulcitur. Atque de *Hiſtoria Literaria* hæc dicta ſint.

Cap. V.

De Dignitate, & Difficultate Hiſtoriæ Civilis.

SEquitur *Hiſtoria Civilis* ſpecialis, cujus dignitas atq; auctoritas, inter ſcripta humana eminet. Hujus enim fidei, exempla Majorum, viciſſitudines rerum, fundamenta Prudentiæ Civilis, hominum denique nomen & fama, commiſſa ſunt. Ad dignitatem rei accedit difficultas non minor. Etenim animum in ſcribendo ad præterita retrahere, & veluti antiquum facere; temporum motus, Perſonarum characteres, Conſiliorum trepidationes, Actionum (tanquam aquarum) ductus, Prætextuum interiora, Imperii Arcana, cum diligentia ſcrutari, cum fide & libertate referre, denique verborum lumine ſub oculos ponere, magni utiq; laboris eſt, & judicii; præſertim cū antiquiora quæque incerta, recentiora periculo obnoxia reperiantur. Quamobrem & plurima Hiſtoriam iſtam Civilem circumſtant vitia: dum plerique narrationes quaſdam inopes, & plebejas, & plane dedecora hiſtoriarum conſcribant; alii particulares relationes, & Commentariolos opera feſtinata & textu inæquali conſarciant; alii capita tantum rerum geſtarum percurrant; alii contra, minima quæque, & ad ſummas actionum nihil facientia, perſequatur; nonnulli, nimia erga ingenia propria indul-

gentia, plurima audacter confingant; aſt alii, non tam ingeniorum ſuorum, quam Affectuum imaginem rebus imprimant, & addant; partium ſuarum memores, rerum parum fideles teſtes: quidam Politica, in quibus ſibi complacent, ubique inculcent, & diverticula ad oſtentationem quærẽdo, narrationem rerum nimis leviter interrumpãt: alii in Orationum, & Concionum, aut etiam Actorum ipſorum prolixitate, parum cum judicio, nimii ſint; adeo ut ſatis conſtet, non inveniri inter Scripta hominum rarius quicquam, quam Hiſtoriam legitimam & omnibus numeris ſuis abſolutam. Verum nos in præſenti partitionem doctrinarum inſtituimus, ut omiſſa, non Cenſuram, ut vitioſa notentur. Nunc partitiones *Hiſtoriæ Civilis* perſequemur, eaſq; diverſorum generum: Minus enim implicabuntur Species, ſi partitiones diverſæ proponantur, quam ſi una partitio curioſe per membra deducatur.

CAP. VI.

Partitio prima Hiſtoriæ Civilis, *in* Memorias, Antiquitates, *&* Hiſtoriam juſtam.

Hiſtoria *Civilis* tripartita eſt, tribus picturarum aut imaginum generibus non abſimilis. Videmus enim ex picturis, & imaginibus, alias imperfectas, ut quibus ultima manus non acceſſerit; alias perfectas, alias vero vetuſtate mutilatas & deformatas. *Hiſtoriam* ſimiliter *Civilem* (quæ imago rerum & temporum quædam eſt) in tres ſpecies, illis picturarum congruas, partiemur; *Memorias* ſcilicet; *Hiſtoriam Iuſtam*; & *Antiquitates*. *Memoriæ* ſunt *Hiſtoria inchoata*, aut prima & rudia Hiſtoriæ lineamenta; *Antiquitates* vero *Hiſtoria deformata* ſunt, ſive reliquiæ Hiſtoriæ, quæ caſu è naufragio temporum ereptæ ſunt.

Memoriæ, ſive præparationes ad Hiſtoriam, duplicis generis ſunt; quorum alterum *Commentarios*, alterum *Regiſtra* vocare placet. *Commentarij* nudam actionum & eventuum ſeriem ac connexionem proponunt, prætermiſſis cauſis rerum & prætextibus, initiis quoque earundem & occaſionibus, conſiliis itidem & orationibus, & reliquo Actionum apparatu. Talis enim eſt propria *Commentariorum* natura: licet Cæſari, per modeſtiam quandam cum magnanimitate conjunctam, præſtantiſſimæ, inter eas, quæ extant Hiſtoriæ, Commentariorum nomen indere placuerit. At *Regiſtra* duplicis naturæ ſunt: Complectuntur enim aut *Titulos Rerum* & *Perſonarum*, in *ſerie temporum*, quales dicuntur *Faſti*, & *Chronologiæ*: Aut *Actorum Solennitates*; cujus generis ſunt, Principum Edicta, Senatuum Decreta, Judiciorum Proceſſus, orationes publice habitæ, Epiſtolæ publicè miſſæ, & ſimilia, abſque narrationis contextu, ſive filo continuo.

Antiquitates, ſeu *Hiſtoriarum Reliquiæ*, ſunt (uti jam diximus) tanquam tabulæ naufragii, cum deficiente, & ferè ſubmerſa, rerum memoria, nihilominus homines induſtrii, & ſagaces, pertinaci quadam, & ſcrupuloſa diligentia, ex genealogiis, faſtis, titulis, monumentis, numiſmatibus, nominibus propriis & ſtylis, verborum etymologiis, proverbiis, traditionibus, Archivis & inſtrumentis tam publicis quam privatis Hiſtoriarum fragmentis, librorum neutiquam Hiſtoricorum locis diſperſis; ex his, inquam, omnibus, vel aliquibus, nonnulla à temporis diluvio eripiunt, & conſervant. Res ſane operoſa, ſed mortalibus grata, & cum reverentia quadam conjuncta; ac digna certe, quæ deletis fabuloſis nationum originibus, in locum hujuſmodi commentitiorum ſubſtituatur; ſed tamen eo minus habens Auctoritatis, quia paucorum Licentiæ ſubjicitur, quod paucis curæ eſt.

In his *Imperfectæ Hiſtoriæ* generibus defectum aliquem non puto deſignandum, cum ſint tanquam *Imperfectè Miſta*, ut defectus hujuſmodi ſit ex ipſa earum Natura. Ad *Epitomas* quod attinet, (Hiſtoriarum certe teredines, & tineas,) eas exulare volumus; quod etiam cum plurimis, qui maximè ſani fuerunt judicii, facimus; utpote quæ complura nobiliſſimarum Hiſtoriarum corpora exederint, & corroderint, atque in fæces inutiles demum redegerint.

CAP. VII.

Partitio Hiſtoriæ juſtæ *in* Chronica, Vitas, & Relationes; *Earumque partium explicatio.*

At *Hiſtoria Iuſta* trium eſt generum, pro ratione *Objecti*, quod ſibi proponit repræſentandum. Aut enim *Portionem aliquam temporis* repræſentat; aut *Perſonam ſingularem* memoria dignam; aut *Actionem aliquam* ſive *rem geſtam* ex illuſtrioribus. Primum *Chronica* ſive *Annales* appellamus; ſecundum *Vitas*; tertium *Relationes*. Inter quæ *Chronica* celebritate & nomine excellere videntur; *Vitæ* autem, fructu & exemplis; *Relationes* rurſus ſinceritate & veritate. *Chronica* namq; amplitudinem actionum publicarum, & perſonarum facies externas, & in publicum verſas, proponunt; Minora autem, quæ tum ad Res, tum ad Perſonas pertinent, omittunt, & ſilentio involvunt. Cum vero id artificii divini ſit proprium, ut *Maxima è minimis ſuſpendat*, fit ſæpenumero, ut hujuſmodi *Hiſtoria*, majora tantum perſecuta, negotiorum pompam potius, & ſolennia, quam eorum veros fomites & texturas ſubtiliores oſtendat: quinetiam, etſi Conſilia ipſa addat, atque immiſceat, tamen granditate gaudens, plus gravitatis atque prudentiæ, quam revera habent, humanis actionibus aſpergat; ut Satyra aliqua poſſit eſſe verior humanæ vitæ tabula, quam nonnulla ex ejuſmodi Hiſtoriis. Contra *Vitæ*, ſi diligenter & cum judicio perſcribantur, (neque enim de Elogiis, & hujuſmodi Commemorationibus jejunis loquimur) quandoquidem Perſonam ſingularem pro Subjecto ſibi proponant, in qua neceſſe eſt actiones, non minus leves, quam graves, parvas quam grãdes, privatas quam publicas, componi & commiſceri; ſane magis vivas & fidas rerũ narrationes, & quas ad exemplum tutius & felicius transferre poſſis, exhibent. At *Relationes* Actionum ſpeciales (quales ſunt *Bellum Peloponneſi*, *Expeditio Cyri*, *Conjuratio Catilinæ*, & ſimilia) omnino puriore & magis ſincero veritatis candore veſtiri par eſt, quam *Hiſtorias juſtas* temporum; quia argumentum in iis deligi, & ſumi poteſt habile, & definitum; atque ejuſmodi, ut de eo notitia, & certitudo bona, & plena informatio haberi poſſit, cum contra *Hiſtoria temporis* (præſertim quæ ętate Scriptoris multo antiquior ſit) neceſſario in memoria rerum ſæpius fatiſcat, & veluti ſpatia vacua contineat; quæ ingenio & conjectura occupari, & ſup-

& ſuppleri ſatis licenter conſueverunt. Hoc tamen ipſum, quod de Relationum ſinceritate dicimus, cum exceptione intelligendum eſt; nam fatendum certe eſt, (cum humana omnia ex parte laborent, & commoda cum incommodis ferè perpetuò cōjuncta ſint) hujuſmodi relationes, præſertim ſi ſub ipſa rerum geſtarum tempora edantur, (cum ſæpius vel ad gratiam, vel ad invidiam ſcribantur,) omnium narrationum merito maximè ſuſpectas eſſe. Sed rurſus huic incommodo etiam illud connaſcitur remedium; quod illæ ipſæ *Relationes*, cum non ex una parte ſolummodo, ſed pro factionibus, & partium ſtudiis, ex utraque parte ſemper ferè edantur, viam hoc pacto quandam veritati, tanquam inter extrema, aperiunt & muniunt: atque poſtquam contentiones animorum deferbuerunt, Hiſtorico bono & prudenti, non peſſima hiſtoriæ perfectioris materia, & Sementis ſunt.

Quod vero ad ea, quæ in his tribus hiſtoriæ generibus deſiderari videantur; dubium certè nō eſt, quin plurimæ hiſtoriæ particulares (de talibus loquimur quæ eſſe poſſint) alicujus dignitatis, aut etiam mediocritatis, cum maximo Regnorum & Rerump. quibus debentur, honoris & nominis detrimento, hucuſque prætermiſſæ ſint, quas notare perlongum eſſet. Cæterum exterarum Nationum Hiſtorias Exterorum curæ relinquens (*ne fortè ſim in aliena Rep. curioſus*) non poſſum non apud Majeſtatem tuam conqueri, de Hiſtoriæ Angliæ, quæ nunc habetur, vilitate & indignitate, quatenus ad corpus ejus integrum; nec non Hiſtoriæ Scotiæ iniquitate & obliquitate, quatenus ad Auctorem ejus recentiſſimum & uberrimum: Reputans mecum, honorificum admodum Majeſtati tuæ futurum, atque opus poſteritati gratiſſimum; ſi quemadmodum Inſula hæc magnæ Britanniæ, ſe nunc in unam Monarchiam coalitam, ad ſequentes ætates tranſmittit; ita in una Hiſtoria deſcripta, à præteritis ſæculis repeteretur; eodem modo quo Hiſtoriam decem Tribuum Regni Judæ, tanquam gemellā, Sacra Pagina deducit. Quod ſi moles hujuſmodi hiſtoriæ, magna certè & ardua, quo minus exacte & pro dignitate perſcribatur, videatur obfutura, ecce tibi memorabilem multo anguſtioris temporis periodum, quatenus ad hiſtoriā *Angliæ*, nimirum ab Unione Roſarū ad Unionem Regnorum; Spatium temporis, quod, meo quidem judicio, majorem recipit eventuum, quę raro ſe oſtendunt, varietatem, quam in pari ſucceſſionū numero, uſpiam in Regno Hæreditario deprehēdere licet. Incipit enim ab adeptione Coronæ mixta, partim Armis, partim Jure: Ingreſſum ſiquidem ferrū aperuit, ſtabilimentum attulerunt Nuptiæ; Secuta igitur ſunt tempora illis initiis conſentanea; ſimillima fluctibus, poſt magnam tempeſtatem, tumores & agitationes ſuas, ſed abſque aliqua immani procella, retinētibus, atq; gubernatoris prudentia, qui unus inter Anteceſſores Reges conſilio enituit, ſuperatis. Ordine proximus ſuccedit Rex, cujus actiones, licet magis impetu quàm conſilio adminiſtratæ, non leve tamen in Rebus Europæ momentum attulerunt, eas ſubinde librando, & inclinando, prout ipſæ propendebant. Quo etiam regnante, cœpit fieri ingens illa Status Eccleſiaſtici mutatio, qualis raro admodum prodit in Theatrū. Secutus eſt Rex minor. Dein tentamentum Tyrānidis, licet illud breviſſimum fuerit, inſtar febris Ephemeræ. Dein Regnum Fœminæ, extero Regi nuptæ. Rurſus Regnum Fœminæ ſolitariæ, & cælibis. Hæc omnia demum excepit eventus iſte fauſtus & glorioſus; nimirum hujuſce Inſulæ Britanniæ, à toto Orbe diviſæ, in ſe unio; per quam Vetus illud oraculum, Æneæ redditum, quod requiem ei præmonſtrabat,

—*Antiquam exquirite matrem*;

ſupra nobiliſſimas Gentes Angliæ & Scotiæ, in nomine illo *Britanniæ*, *Antiquæ ſuæ Matris*, jam convenientes, adimpletum ſit; in pign9 & teſſeram metæ, & exitus errorum & peregrinationis jam reperti. Ita ut, quemadmodum corpora ponderoſa jāctata, antequam ponant & conſiſtant, trepidationes quaſdam experiuntur; eodem modo probabile videatur, Divina Providētia factum eſſe, ut Monarchia iſta, priuſquam in tua Majeſtate, Regiaq; tua Sobole, (in qua ſpero eam in perpetuum fore ſtabilitam) conſiſteret, & confirmata eſſet, has tam varias mutationes, & viciſſitudines, tanquam præludia ſtabilitatis ſuæ, ſubiret.

De *Vitis* cogitantem, ſubit quædam Admiratio, tempora iſta noſtra, haud nōſſe bona ſua; cum tam rara ſit Cōmemoratio, & conſcriptio vitarum, eorum, qui noſtro ſæculo claruerunt. Etſi enim Reges, & qui abſolutum Principatū obtineant, pauci eſſe poſſint; Principes etiam in Rep. libera (tot Rebuſp. in Monarchiam converſis) haud multi; utcunque tamen non defuerunt Viri egregii (licet ſub Regibus) qui meliora merentur, quam incertam & vagam memoriæ ſuæ famam, aut elogia arida & jejuna. Etenim hac ex parte, inventum cujuſdam ex Poëtis recentioribus, quò antiquam fabulā locupletavit, non inelegans eſt. Fingit ille, in extremitate fili Parcarum numiſma quoddam, ſeu Monile pendere, in quo defuncti nomen impreſſum ſit: Tempus autem cultrum Atropi præſtolari, & ſtatim abſciſſo filo, numiſmata eripere, eaq; aſportata, paulo poſt in fluvium Lethes ex gremio ſuo projicere: Circa fluvium autem, magnam avium vim volitare, quæ numiſmata arripiunt, ac poſtquam in roſtris ipſarum pauliſper eadem circumtulerint, paulò poſt per incuriam in fluvium decidere permittunt: Inter eas vero, Cygnos reperiri nonnullos, qui ſi numiſma aliquod cum nomine prehenderint, illico ad templum quoddam illud deferre ſolebant, immortalitati conſecratum. Hujuſmodi itaq; Cygni noſtris temporibus ferè defecerunt. Quamvis autem plurimi hominum, curis & ſtudiis ſuis nimio pluſquam corporibus mortales, nominis ſui memoriam, veluti fumum aut auram deſpiciant,

—*Animi nil magnæ laudis egentes*;

Quorum ſcilicet Philoſophia & ſeveritas ab ea radice pullulat, *Non prius laudes contempſimus, quam laudanda facere deſivimus*; Id tamen apud nos Salomonis judicio non præjudicabit, *Memoria juſti cum laudibus, at impiorum nomen putreſcit*: Altera perpetuo floret, alterum aut in oblivionem protinus abit, aut in odorem tetrum computreſcit. Ac propterea in eo ipſo ſtylo, vel loquendi formula, quæ rectè admodū recepta eſt, ut defunctis tribuatur, (*Felicis memoriæ, piæ memoriæ, bonæ memoriæ*) agnoſcere videmur illud, quod Cicero (mutuatus id ipſum

idipſum à Demoſthene) protulit, *Bonam famam propriam eſſe poſſeſſionem defunctorum.* Quam quidem poſſeſſionem non poſſum non notare, noſtro ævo incultam ut plurimum, & neglectam jacere.

Quantum ad *Relationes*, optandum eſſet prorſus, ut multo major circa eas adhiberetur diligentia. Quippe vix incidit aliqua actio illuſtrior, cui non interſit calamus aliquis ex melioribꝰ, qui eam excipere & deſcribere poſſit. Quoniam autem is perpaucorum hominum eſſe debet, qui Hiſtoriam juſtam pro dignitate conſcribat, (ut ex paucitate Hiſtoricorum vel mediocrium ſatis liquet) idcirco ſi actiones particulares, ſub tempus ipſum quo geruntur, tolerabili aliquo ſcripto memoriæ mandarentur, ſperandum eſſet, exorituros quandoq; qui Hiſtoriam juſtam, ope & auxilio illarum *Relationum*, conſcribere poſſent. Illæ enim inſtar Seminarii eſſe poſſint, unde, cum uſus foret, hortus amplus & magnificus conſereretur.

CAP. VIII.

Partitio Hiſtoriæ Temporum, *in* Hiſtoriam Univerſalem, *&* Particularem, *& utriuſque Commoda, & Incommoda.*

HIſtoria *Temporum* aut *Univerſalis* eſt, aut *Particularis*; Hæc alicujus *Regni*, vel *Reip.* vel *Nationis* res geſtas complectitur, illa *Univerſi Orbis*. Neque enim defuerunt, qui *Hiſtoriam Mundi* etiam ab Origine ſcripſiſſe videri volunt; Farraginem rerum, & Compendia narrationum pro Hiſtoria exhibentes: Alii ſui temporis res, per Orbem terrarum memorabiles, tanquam juſta Hiſtoria complecti poſſe confiſi ſunt, conatu profecto magnanimo, atque fructu haud exiguo. Neque enim res humanę ita Imperiis aut Regionibꝰ diviſæ ſunt, ut non habeant multa cõnexa; Quare juvat certe, fata, alicui ſeculo aut ætati deſtinata, veluti una tabula contenta & deſcripta intueri. Fit etiam, ut plurima ſcripta non contemnenda, (qualia ſunt eæ, de quibus antea locuti ſumus, *Relationes*) alias forte peritura, neque prelum ſæpius paſſura, aut ſaltem capita ipſorum, in hujuſmodi *Hiſtoriam Generalem* recipiantur, atque hoc pacto figantur, & conſerventur. Veruntamen, ſi quis rem rectius perpẽdat, animadvertet, tam ſeveras eſſe *Hiſtoriæ juſtæ* Leges, ut eas in tanta argumenti vaſtitate exercere vix liceat; adeo ut minuatur potius Hiſtoriæ Majeſtas molis granditate, quam amplificetur. Fiet enim, ut qui tam varia undequaq; perſequitur, is informationis Religione paulatim remiſſa, & diligentia ſua, quæ ad tot res extenditur, in ſingulis elangueſcente, auras populares, & rumores captet; & ex relationibus non admodum Authenticis, aut hujuſmodi aliqua levidenſi materia, Hiſtoriam conficiat. Quinetiam neceſſe ei erit, (ne opus in immenſum excreſcat,) plurima relatu digna conſulto prætermittere, atque ad Epitomarum rationes ſæpius delabi. Incumbit etiam aliud periculum non parvum, atque utilitati hiſtoriæ univerſalis ex diametro oppoſitum. Quemadmodum enim univerſalis hiſtoria narrationes aliquas, quæ alias forte fuiſſent perituræ, conſervat; ita contra ſæpenumero narrationes alias ſatis fructuoſas, quæ aliter victuræ fuiſſent, propter grata mortalibus rerum compendia, perimit.

CAP. IX.

Partitio alia Hiſtoriæ Temporum, *in* Annales, *&* Acta Diurna.

ETiam *Hiſtoria Temporum* rectè dividitur in *Annales*, & *Diaria*: Quæ diviſio, licet ex periodis temporum nomina ſumat, tamen ad delectum rerum etiam pertinet. Recte enim Cornelius Tacitus, cum in mentionem Magnificentiæ quarundam ſtructurarum incidit, ſtatim ſubdit, *Ex dignitate populi Rom. repertum eſſe, res illuſtres Annalibus, talia diurnis urbis actis mandare*: Applicando Annalibus res, quæ ad Statum Reip. pertinent; Acta vero & Accidentia leviora, Diariis. Meo utique judicio, valere conveniret diſciplinam quandam Haraldicam, in diſponendis non minus librorum, quam perſonarum dignitatibus. Sicut enim nihil Rebus Civilibus magis detrahit, quam Ordinum & Graduum confuſio; ita etiam Auctoritati hiſtoriæ gravis haud parum derogat, ſi admiſceantur Politicis res levioris momenti; quales ſunt pompæ, & ſolemnitates, & ſpectacula, & hujuſmodi. Atque ſane optãdum eſſet, ut illa ipſa diſtinctio in conſuetudinem veniret. Noſtris vero temporibus, *Diaria* in navigationibus tantum & expeditionibus bellicis, in uſu ſunt. Apud Antiquos certe Regũ honori dabatur, ut acta Palatii ſui in *Diaria* referrentur; quod videmus factum fuiſſe ſub Ahaſvero Perſarum Rege; qui cum noctem ageret inſomnem, *Diaria* popoſcit; ubi cõjurationem Eunuchorum recognovit: At in Alexandri *Diariis*, tam puſilla continebantur, ut etiam, ſi forte ad mẽſam dormiret, in acta reponeretur: Neque enim ſicut *Annales* tantum gravia, ita *Diaria* tantum levia cõplexa ſunt; ſed omnia promiſcue & curſim *Diariis* excipiebantur, ſeu majoris, ſeu minoris momenti.

CAP. X.

Partitio ſecunda Hiſtoriæ Civilis, *in* Meram, *&* Mixtam.

POſtrema vero partitio *Hiſtoriæ Civilis* ea ſit, ut dividatur in *Meram*, aut *Mixtam*. *Mixturæ* celebres duæ. Altera ex *Scientia Civili*. Altera præcipue ex *Naturali*. Introductum eſt enim ab aliquibus genus ſcribẽdi, ut quis narrationes aliquas non in ſerie hiſtoriæ cõtinuatas, ſed ex delectu auctoris exceptas conſcribat: deinde eaſdem recolat, & tanquam ruminet; & ſumpta ab ipſis occaſione, de rebus Politicis diſſerat. Quod genus *hiſtoriæ Ruminatæ* nos ſane magnoperè probamus, modo hujuſmodi Scriptor hoc agat, & hoc ſe agere confiteatur. *Hiſtoriam* autem *juſtam* ex profeſſo ſcribenti, Politica ubique ingerere, atque per illa filum hiſtoriæ interrumpere, intempeſtivum quiddam, & moleſtum eſt. Licet enim hiſtoria quæque prudentior, Politicis præceptis, & monitis, veluti imprægnata ſit, tamen Scriptor ipſe ſibi obſtetricari non debet.

Mixta etiam eſt *hiſtoria Coſmographica*, idque multipliciter: Habet enim ex *hiſtoria Naturali*, *Regiones* ipſas, atq; earum *Situs*, & *Fructus*; Ex *hiſtoria Civili*, *Urbes*, *Imperia*, *Mores*: Ex *Mathematicis*, *Climata*, & *Configurationes Cœli*, quibus tractus mundi ſubjacent. In quo genere *Hiſtoriæ*, ſive Scientiæ, eſt quod ſeculo noſtro gratulemur. Orbis enim terrarum factus eſt, hac noſtra ætate, mirum in modum feneſtratus, atque patens. Antiqui certe Zonas & Antipodas noverant,

(*Noſque*

(*Noſque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,*
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.)

Idq; ipſum magis per demonſtrationes, quam per peregrinationes. Verum ut *Carina* aliqua parva, cœlum ipſum æmularetur; atque univerſum globum terreſtrem, magis etiam obliquo & flexuoſo, quam cœleſtia ſolent, itinere circumiverit, ea eſt noſtri ſæculi prærogativa: ita ut præſens ætas jure in Symbolo ſuo uſurpare poſſit, non tantum illud *Plus ultra*, ubi Antiqui uſurpabant *Non ultra*; atq; inſuper illud *Imitabile fulmen*, ubi Antiqui, *Non imitabile fulmen*;

Demens qui nimbos, & non imitabile fulmen;

verum & illud, quod omnem admirationem ſuperat, *Imitabile Cœlum*; propter navigationes noſtras, quibus circa univerſum terræ ambitum, cœleſtium corporum more, volvi, & circumagi ſæpius conceſſum fuit.

Atque hæc præclara, in re Nautica, atque Orbe perluſtrando, felicitas, de ulterioribus etiam progreſſibus, & Augmentis Scientiarum, ſpem magnā facere poſſit; præſertim cum divino videatur Conſilio eſſe decretum, ut hæc duo coæva ſint: Sic enim Daniel Propheta, de noviſſimis temporibus verba faciens, prædicit, *Plurimi pertranſibunt, & augebitur ſcientia*; quaſi pertranſitus, ſive perluſtratio mundi, atq; multiplex Augmentum Scientiarum, eidem ſeculo deſtinarentur: Sicut magna ex parte jam completum videmus; Quandoquidem tempora noſtra, duabus illis prioribus doctrinarum periodis, aut revolutionibus, (alteri apud Græcos, alteri apud Romanos) eruditione non multum cedant, eas vero in aliquibus longe ſuperent.

CAP. XI.

Partitio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, *in* Eccleſiaſticam ſpecialem, hiſtoriam ad Prophetias, *&* hiſtoriam Nemeſeos.

Hiſtoria *Eccleſiaſtica* in genere, eaſdem ferè cum *hiſtoria Civili* partitiones ſubit. Sūt enim *Chronica Eccleſiaſtica*, ſunt *vita Patrum*, ſunt *Relationes de Synodis*, & reliquis ad Eccleſiam ſpectantibus. Proprio vero nomine, recte dividitur in *hiſtoriam Eccleſiaſticam* (Generis nomine ſervato,) *& hiſtoriam ad Prophetias*, *& hiſtoriam Nemeſeos* ſive *Providentiæ*. Prima, *Eccleſiæ militantis tempora, & ſtatum diverſum* memorat: ſive illa fluctuet, ut *Arca* in *diluvio*: ſive itineretur, ut *Arca* in *eremo*: ſive conſiſtat, ut *Arca* in *templo*: hoc eſt, *ſtatum Eccleſiæ in perſecutione*, *in motu*, & *in pace*. In hac parte, defectum aliquem non invenio, quin ſuperſunt in illa complura potius quam deſint: Illud ſanè optarem, ut maſſæ tam prægrandi, virtus quoq; & ſinceritas narrationum reſponderent.

Secunda pars, quæ eſt *hiſtoria ad Prophetias*, ex duobus Relativis conſtat, *Prophetia ipſa*, & ejus *Adimpletione*. Quapropter tale eſſe debet hujus operis inſtitutum, ut cū ſingulis ex ſcripturis Prophetiis, eventuum veritas conjungatur; idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad inſtituendam diſciplinam quandam, & peritiam, in interpretatione Prophetiarum, quæ adhuc reſtant complendæ. Attamen in hac re, admittenda eſt illa latitudo, quæ Divinis vaticiniis propria eſt & familiaris; ut adimpletiones eorum fiant, & continenter, & punctualiter: Referūt enim Auctoris ſui naturam, *cui unus dies tanquam mille anni, & mille anni tanquam unus dies*: atque licet plenitudo, & faſtigium complementi eorum, plerunq; alicui certæ ætati, vel etiam certo momento deſtinetur; attamen habent interim gradus nōnullos: & ſcalas complementi, per diverſas mundi ætates. Hoc opus deſiderari ſtatuo, verum tale eſt, ut magna cum ſapientia, ſobrietate, & reverentia tractandum ſit, aut omnino dimittendum.

Tertia Pars, quæ *Hiſtoria Nemeſeos* eſt, ſanè in calamos nōnullorum piorum virorum incidit, ſed non ſine partium ſtudio: occupata eſt autem in obſervanda divina illa convenientia, quæ nonnunquam intercedit, inter Dei volūtatem Revelatam, & Secretam. Quamvis enim tā obſcura ſint Conſilia & Judicia Dei, ut *homini animali* ſint penitus inſcrutabilia, quinetiam ſæpius eorum oculis, qui proſpiciunt è tabernaculo, ſe ſubducant; Divinæ tamen Sapientiæ viſum, aliquando per vices, ad ſuorum confirmationem, & confuſionem eorū, qui tanquam ſine Deo ſunt in mundo, ea quaſi majoribus characteribus deſcripta, ſic proponere conſpicienda, uti (ſicut loquitur Propheta) *quivis etiam in curſu ea perlegere poſſit*; hoc eſt, ut homines merè ſenſuales & voluptarii, qui Judicia illa divina prætervehi feſtinant, neque cogitationes ſuas in ea unquam defigunt, tamen, quamvis properè currant, & aliud agant, ipſa agnoſcere cogantur. Talia ſunt vindictæ feræ & inopinæ; ſalutes ſubitò affulgentes, & inſperatæ; conſilia divina per ambages rerum tortuoſas, & ſtupendas ſpiras, tandem ſe manifeſto expedientia; & ſimilia: quæ valent, non ſolùm ad conſolandos animos fidelium, ſed ad percellendas & convincendas conſcientias improborum.

CAP. XII.

De Appendicibus hiſtoriæ: *quæ circa* Verba *hominum* (*quemadmodum* hiſtoria *ipſa circa* facta) *verſantur*: *Partitio earum in* epiſtolas *&* apophthegmata

At non *factorum* ſolummodo humani generis, verum etiam *dictorum* memoria ſervari debet. Neque tamen dubium, quin *dicta* illa quandoq; *hiſtoriæ* ipſi inſerantur, quatenus ad res geſtas perſpicuè & graviter narrandas faciant, & deſerviant. Sed *dicta* ſive *verba Humana* propriè cuſtodiūt *Libri Orationum, Epiſtolarum, & Apophthegmatū*. Atque *Orationes* ſanè virorum prudentium, de negotiis & cauſis gravibus & arduis habitæ, tum ad rerum ipſarum notitiam, tum ad eloquentiam multum valent. Sed majora adhuc præſtantur auxilia ad inſtruendam prudentiam civilem ab *Epiſtolis*, quæ à viris magnis de negotiis ſeriis miſſæ ſunt. Etenim ex *verbis hominum*, nil ſanius aut præſtantius, quam hujuſmodi *Epiſtolæ*. Habent enim plus nativi ſenſus, quam Orationes; plus etiam maturitatis, quam colloquia ſubita. Eædem quando continuantur ſecundum ſeriem temporum, (ut fit in illis quæ à Legatis, Præfectis Provinciarum, & aliis Imperii Miniſtris, ad Reges, vel Senatus, vel alios Superiores ſuos mittuntur; aut viciſſim ab Imperantibus ad miniſtros,) ſunt certè ad *hiſtoriā*, præ omnibus, pretioſiſſima ſupellex. Neque *Apophthegmata* ipſa ad delectationem & ornatū tantum proſunt, ſed ad res gerendas etiam, & uſus civiles. Sunt enim (ut ajebat ille) veluti *Secures* aut *Mucrones Verborum*, qui rerum & negotiorū nodos,

dos, acumine quodam ſecant, & penetrant: Occaſiones autem redeunt in orbem, & quod olim erat commodum, rurſus adhiberi, & prodeſſe poteſt; ſive quis ea tanquam ſua proferat, ſive tanquam vetera. Neque certe de utilitate ejus rei ad civilia dubitari poteſt, quam Cæſar Dictator opera ſua honeſtavit; cujus Liber utinam extaret, cum ea, quę uſquam habentur in hoc genere, nobis parum cum delectu congeſta videantur.

Atque hæc dicta ſint de *Hiſtoria*, ea ſcilicet parte Doctrinæ, quæ reſpondet uni ex *Cellis*, ſive *Domiciliis Intellectus*, quæ eſt *Memoria*.

CAP. XIII.

De ſecundo Membro principali Doctrinæ, *nempe* Poëſi. *Partitio* Poëſeos *in* Narrativam, Dramaticam, *&* Parabolicam. Exempla Parabolicæ *tria proponuntur*.

JAm ad *Poëſin* veniamus. *Poëſis* eſt genus doctrinæ, verbis plerunque adſtrictum, rebus ſolutum & licentioſum; Itaque, ut initio diximus, ad *Phantaſiam* refertur, quæ iniqua, & illicita prorſus rerum conjugia & divortia comminiſci, & machinari ſolet. *Poëſis* autem (ut ſupra innuimus) duplici accipitur ſenſu, quatenus ad *Verba*, vel quatenus ad *Res* reſpiciat. Priore ſenſu, *Sermonis* quidã *Character* eſt: *Carmen* enim ſtyli genus, & elocutionis formula quædam, nec ad res pertinet: Nam & vera narratio carmine, & ficta oratione ſoluta conſcribi poteſt. Poſteriore vero ſenſu, conſtituimus eam, ab initio, *Doctrinæ Membrum Principale*, eamq; juxta *hiſtoriam* collocavimus, cum nihil aliud ſit, quam *Hiſtoria imitatio ad Placitum*. Nos igitur in partitionibus noſtris, veras doctrinarum venas indagãtes, & perſequentes; neq; conſuetudini & diviſionibus receptis (in multis) cedentes; *Satyras*, & *Elegias*, & *Epigrammata*, & *odas*; & hujuſmodi, ab inſtituto ſermone removemus; atque ad philoſophiam & artes orationis rejicimus. Sub nomine autem *Poëſeos*, de *Hiſtoria ad Placitum conficta*, tantummodo tractamus.

Partitio *Poëſeos*, veriſſima, atq; maxima ex proprietate, præter illas Diviſiones, quæ ſunt ei cum *Hiſtoria* communes, (ſunt enim *ficta Chronica*, *Vitæ fictæ*, *ficta* etiam *Relationes*) ea eſt, ut ſit aut *Narrativa*; aut *Dramatica*; aut *Parabolica*. *Narrativa* prorſus hiſtoriam imitatur, ut ferè fallat, niſi quod res extollat ſæpius ſupra fidem. *Dramatica* eſt veluti hiſtoria Spectabilis; nam conſtituit imaginem rerum tanquam præſentium; hiſtoria autem tanquam præteritarum. *Parabolica* vero eſt hiſtoria cum typo, quæ Intellectualia deducit ad ſenſum.

Atque de *Poëſi Narrativa*, ſive eam *Heroicam* appellare placet, modo hoc intelligas de *Materia*, non de *Verſu*, ea à fundamento prorſus nobili excitata videtur, quod ad dignitatem humanæ naturæ in primis ſpectat. Cum enim mũdus ſenſibilis, ſit anima rationali dignitate inferior, videtur *Poëſis* hæc humanæ naturæ largiri, quæ Hiſtoria denegat; atque animo umbris rerum utcunque ſatisfacere, cum ſolida haberi non poſſint. Si quis enim rem acutius introſpiciat, firmum ex *Poëſi* ſumitur argumentum, magnitudinem rerum magis illuſtrem, ordinem magis perfectum, & varietatem magis pulchram, animæ humanæ complacere, quã in natura ipſa, poſt lapſum, reperire ullo modo poſſit. Quapropter, cum res geſtæ, & eventus, qui veræ hiſtoriæ ſubjiciuntur, non ſint ejus amplitudinis, in qua anima humana ſibi ſatisfaciat, præſto eſt *Poëſis*, quæ facta magis Heroica confingat: Cum hiſtoria vera ſucceſſus rerum, minimè pro meritis Virtutum & Scelerum, narret; corrigit eam *Poëſis*, & exitus, & fortunas, ſecundum merita, & ex lege Nemeſeos, exhibet: Cum hiſtoria vera, obvia rerum ſatietate & ſimilitudine, animæ humanę faſtidio ſit; reficit eam *Poëſis*, inexpectata, & varia, & viciſſitudinum plena canens. Adeo ut *Poëſis* iſta nõ ſolum ad delectationẽ, ſed etiam ad animi magnitudinem, & ad mores conferat. Quare & meritò etiam divinitatis cujuſpiã particeps videri poſſit; quia animum erigit, & in ſublime rapit; rerũ ſimulachra ad animi deſideria accommodando, non animum rebus (quod ratio facit, & hiſtoria) ſubmittendo. Atq; his quidem illecebris, & congruitate, qua animum humanum demulcet, addito etiam conſortio Muſices, unde ſuavius inſinuari poſſit, aditum ſibi patefecit, ut honori fuerit etiam ſæculis plane rudibus, & apud Nationes barbaras, cum alię Doctrinæ prorſus excluſæ eſſent.

Dramatica autem *Poëſis*, quæ Theatrum habet pro mundo, uſu eximia eſt, ſi ſana foret. Non parva enim eſſe poſſet Theatri, & Diſciplina, & Corruptela: Atq; Corruptelarum, in hoc genere, abunde eſt; diſciplina plane noſtris temporibus eſt neglecta. Attamen licet in Rebuſp. modernis habeatur pro re ludicra actio theatralis, niſi forte nimium trahat è Satyra, & mordeat; tamen apud Antiquos curæ fuit, ut animos hominum ad virtutẽ inſtituerent. Quinetiam Viris prudentibus, & magnis Philoſophis, veluti animorum plectrum quoddam cenſebatur. Atq; ſane veriſſimum eſt, & tanquam Secretum quoddam Naturæ, hominum animos, cum congregati ſint, magis quam cum ſoli ſint, affectibus & impreſſionibus patere.

At *Poëſis Parabolica*, inter reliquas eminet, & tanquam res ſacra videtur, & auguſta; cum præſertim Religio ipſa, ejus opera plerunque utatur, & per eam commercia Divinorum cum humanis exerceat. Attamen & hæc quoque, Ingeniorum circa Allegorias levitate & indulgentia contaminata invenitur. Eſt autem uſus ambigui, atq; ad contraria adhibetur. Facit enim ad *Involucrum*; facit etiã ad *Illuſtrationem*. In hoc *Docendi* quædam *Ratio*; in illo *Occultandi Artificium* quæri videtur. Hæc autem *Docendi Ratio*, quæ facit ad *Illuſtrationem*, antiquis ſæculis plurimum adhibebatur. Cum enim rationis humanæ inventa, & concluſiones, (etiam eæ quæ nunc tritæ, & vulgatæ ſunt) tunc temporis novæ & inſuetæ eſſent, vix illam ſubtilitatem capiebant ingenia humana, niſi propius eæ ad ſenſum, per hujuſmodi ſimulachra, & exempla, deducerentur. Quare omnia apud illos, fabularum omnigenarum, & Parabolarum, & Ænigmatum, & ſimilitudinum, plena fuerunt. Hinc teſſeræ Pythagoræ, Ænigmata Sphingis, Æſopi Fabulæ, & ſimilia. Quinetiam Apophthegmata veterũ Sapientium ferè per ſimilitudines rẽ demonſtrabant. Hinc Menenius Agrippa apud Romanos (Gentem, eo ſeculo minimè literaram) ſeditionem fabula repreſſit. Deniq; ut Hieroglyphica Literis: ita Parabolæ Argumentis erant antiquiores. Atque hodie etiam & ſemper, eximius eſt, & fuit, Parabolarum vigor, cum nec argumenta tam perſpicua, nec vera exempla tam apta, eſſe poſſint.

Alter eſt uſus *Poëſeos Parobolicæ*, priori quaſi contrarius, qui facit (ut diximus) ad *Involucrum*, earum nempe rerum, quarum dignitas tanquam velo quodam diſcreta eſſe mereatur: hoc eſt, cum occulta & Myſteria Religionis, Politicæ, & Philoſophiæ, Fabulis & Parabolis veſtiuntur. Utrum vero fabulis veteribus Poëtarum ſubſit aliquis ſenſus myſticus, dubitationem nonnullam habet: Atque ipſi certe fatemur, nos in eam ſententiam propendere, ut non paucis Antiquorum Poëtarum Fabulis, Myſterium infuſum fuiſſe putemus. Neq; nos movet, quod iſta pueris ferè, & Grammaticis relinquantur, & vileſcant, ut de illis contemptim ſententiam feramus: Quin contra, cum planè conſtet, ſcripta illa, quæ fabulas iſtas recitant, ex Scriptis hominum, poſt literas ſacras, eſſe antiquiſſima, & longe his antiquiores fabulas ipſas; (etenim tanquam prius creditæ & receptæ, non tanquam excogitatæ ab illis Scriptoribus referuntur) videntur eſſe inſtar tenuis cujusdam auræ, quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarum in Græcorum fiſtulas inciderunt. Cum vero, quæ circa harum Parabolarum interpretationem adhuc tentata ſint, per homines ſcilicet imperitos, nec ultra locos communes doctos, nobis nullo modo ſatisfaciant; Philoſophiam ſecundum Parabolas antiquas, inter *Deſiderata* referre viſum eſt. Ejus autem operis *Exemplum* unum aut alterum ſubjungemus. Non quod res ſit fortaſſe tanti, ſed ut inſtitutum noſtrum ſervemus. Id hujusmodi eſt, ut de operibus illis, quæ inter *Deſiderata* ponimus (ſi quid paulo obſcurius) perpetuo aut *præcepta* ad opus illud inſtruendum, aut *Exempla* proponamus: ne quis forte exiſtimet, levem aliquam tantum Notionem, de illis mentem noſtram perſtrinxiſſe, noſque Regiones ſicut Augures, animo tantum metiri, neque eas ingrediendi vias noſſe. Aliam aliquam partem in *Poëſi* deſiderari non invenimus; quin potius cum planta ſit *Poëſis*, quæ veluti à terra luxuriante, absque certo ſemine, germinaverit, ſupra cæteras doctrinas excrevit, & diffuſa eſt. Verum jam *exempla* proponemus, tria tantum numero, unum è *Naturalibus*, è *Politicis* unum, atque unum denique è *Moralibus*.

Exemplum primum Philoſophiæ ſecundum Parabolas Antiquas, in Naturalibus. De *Univerſo, ſecundum Fabulam* Panis.

ANtiqui generationem *Panis* in dubio relinquunt. Alii enim eum à *Mercurio* genitum; Alii longe alium generationis modum ei tribuunt. Ajunt enim Procos univerſos cum *Penelope* rem habuiſſe, ex quo promiſcuo concubitu *Pana* communem filium ortum eſſe. Neque prætermittenda eſt tertia illa generationis explicatio: Quidam enim prodiderunt, eum *Iovis* & *Hybreos* (id eſt, *Contumeliæ*,) filium fuiſſe. Utcunq; orto, *Parcæ* illi ſorores fuiſſe perhibentur: quæ in ſpecu ſubterraneo habitabant: *Pan* autem morabatur ſub Dio. Effigies *Panis* talis ab antiquitate deſcribitur: Cornutus, Cornibus in acutum ſurgentibus, & usq; ad cœlum faſtigiatis; corpore toto hiſpidus & villoſus; barba inprimis promiſſa; figura biformis, humana quoad ſuperiora, ſed ſemifera & in capræ pedes deſinente. Geſtabat autem inſignia poteſtatis; ſiniſtra fiſtulam ex ſeptem calamis compactam, dextra pedum ſive baculum, ſuperius curvum & inflexum. Induebatur Chlamyde ex *pelle Pardalis*. Poteſtates ei & munera hujuſmodi attribuuntur, ut ſit Deus venatorum, etiam paſtorum, & in univerſum Ruricolarum; Præſes item montium. Erat etiam, proximus à *Mercurio*, Nuncius Deorum. Habebatur etiam Dux & Imperator *Nympharum*, quæ circa eum perpetuo Choreas ducere & tripudiare ſolebant: Comitabantur & *Satyri*, & his ſeniores *Sileni*. Habebat inſuper poteſtatem *terrores* immittendi, præſertim inanes & ſuperſtitioſos, qui & *Panici* vocati ſunt. Res geſtæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum, quod *Cupidinem* provocavit ad luctam, à quo etiam in certamine victus eſt. Etiam *Typhonem Gigantem* retibus implicavit & cohibuit. Atq; narrant inſuper, cum *Ceres* mœſta, & ob raptam *Proſerpinam* indignata, ſe abſcondiſſet; atq; Dii omnes ad eam inveſtigandam magnopere incubuiſſent, & ſe per varias vias diſpertiti eſſent; *Pani* ſolummodo ex felicitate quadam contigiſſe, ut inter venandum eam inveniret, & indicaret. Auſus eſt quoque cum *Apolline* de victoria Muſices decertare, atque etiam *Myda* judice prælatus eſt; ob quod judicium *Mydas* aſininas aures tulit, ſed clam & ſecreto. Amores *Panis* nulli referuntur, aut ſaltem admodum rari; quod mirum, inter turbam Deorum, prorſus tam profuſe amatoriam, videri poſſit. Illud ſolummodo ei datur, quod *Echo* adamaret, quæ etiam uxor ejus eſt habita; atq; unam præterea Nympham, *Syringam* nomine; in quam propter iram & vindictam *Cupidinis* (quem ad luctam provocare non reveritus eſſet) incenſus eſt. Etiam *Lunam* quondam in altas Sylvas ſevocaſſe dicitur. Neq; etiam prolem ullam ſuſcepit; (quod ſimiliter mirum eſt, cum Dii, præſertim maſculi, prolifici admodum eſſent) niſi quod ei attribuatur tanquam filia, muliercula quædam ancilla, *Iambe* nomine; quæ ridiculis narratiunculis oblectare hoſpites ſolebat, ejusq; proles ex conjunge *Echo* eſſe à nonnullis exiſtimabatur. *Parabola* talis eſſe videtur.

Pan (ut & nomen ipſum etiam ſonat) *Univerſum* ſive *Univerſitatem Rerum* repræſentat & proponit. De hujus *Origine* duplex omnino ſententia eſt, atque adeo eſſe poteſt. Aut enim à *Mercurio* eſt, verbo ſcilicet divino, (quod & Sacræ Literæ extra controverſiam ponunt; & Philoſophi ipſi, qui magis Divini habiti ſunt, viderunt) aut ex *confuſis rerum ſeminibus*. Etenim quidam è Philoſophis ſemina rerum etiam ſubſtantia infinita ſtatuerunt; unde opinio de Homojomeris fluxit, quam *Anaxagoras* aut invenit, aut celebravit. Nonnulli vero magis acute & ſobrie cenſebant, ad varietatem rerum expediendam ſufficere, ſi ſemina, ſubſtantiâ eadem figuris varia, ſed certis & definitis eſſent; & reliqua in poſitura & complexu ſeminum ad invicem ponebant: ex quo fonte opinio de *Atomis* emanavit: ad quam *Democritus* ſe applicavit, cum *Leucippus* ejus auctor fuiſſet. At alii, licet unum rerum Principium aſſererent, (Aquam *Thales*, Aërem *Anaxamenes*, Ignem *Heraclitus*) tamen illud ipſum principium actu unicum, potentia varium & diſpenſabile poſuerunt, ut in quo rerum omnium ſemina laterent. Qui vero materiam omnino ſpoliatam, & informem, & ad formas indifferentem introduxerunt, (ut *Plato* & *Ariſtoteles*) multo etiam propius & propenſius ad parabolę figuram

figuram acceſſerunt. Poſuerunt enim *Materiam* tanquam *publicam Meretricem*, *Formas* vero tanquam *Procos*: Adeo ut omnes de rerum principiis opiniones huc redeant, & ad illam diſtributionem reducantur, ut mundus ſit, vel à *Mercurio*, vel à *Penelope*, & *Procis* omnibus. Tertia autem *Generatio Panis*, ejuſmodi eſt, ut videantur Græci aliquid de Hebræis myſteriis, vel per Ægyptios internuncios, vel utcunque, inaudiviſſe. Pertinet enim ad ſtatum mundi, non in meris natalibus ſuis, ſed poſt lapſum Adami, morti & corruptioni expoſitum, & obnoxium factum. Ille enim ſtatus, Dei, & peccati, (ſive contumeliæ) proles fuit, ac manet. Fuit enim peccatum Adami ex genere *Contumeliæ*, cum *Deo ſimilis fieri vellet*. Itaque triplex iſta narratio de *Generatione Panis*, etiam vera videri poſſit, ſi rite & rebus & temporibus diſtinguatur. Nam iſte *Pan* (qualem eum nunc intuemur & complectimur) ex *Verbo Divino*, mediante confuſa *Materia* (quæ tamen ipſa Dei opus erat) & ſubintrante *Prævaricatione*, & per eam corruptione, Ortum habet.

Naturæ rerum, *Fata*, *rerum* ſorores vere perhibentur, & ponuntur. *Fata* enim vocantur, ortus rerum, & durationes, & interitus, atque depreſſiones etiam, & eminentiæ, & labores, & felicitates, denique conditiones quæcunque Individui: quæ tamen niſi in Individuo nobili (utpote homine, aut urbe, aut gente) fere non agnoſcuntur. Atqui ad iſtas conditiones tam varias, deducit Individua illa ſingula *Pan*, Rerum ſcilicet Natura; ut tanquam eadem ſit res (quatenus ad Individua) catena Naturæ & filum Parcarum. Ad hæc inſuper finxerunt Antiqui, *Panem* ſemper ſub Dio morari, ſed *Parcas* ſub ſpecu ingenti ſubterraneo habitare, atque inde maxima pernicitate ad homines ſubito advolare: quia *Natura*, atque Univerſi facies, ſpectabilis eſt & aperta; at *Fata* Individuorum occulta, & rapida. Quòd ſi *Fatum* accipiatur largius, ut omnem prorſus eventum, non illuſtriores tantum, denotet, tamen utique & eo ſenſu optime convenit cum Univerſitate Rerum; cum ex ordine Naturæ, nil tam exiguum ſit, quod ſine cauſa fiat; & rurſus nil tam magnum, ut non aliunde pendeat; adeo ut fabrica ipſa Naturæ, ſuo ſinu & gremio, omnem eventum & minimum & maximum complectatur; & ſuo tempore certa Lege prodat. Itaque nil mirum, ſi *Parcæ* ut *Panis* ſorores introductæ ſint, & certè legitimæ. Nam *Fortuna* Vulgi filia eſt, & levioribus tantum Philoſophis placuit. Sane *Epicurus*, non ſolum profanum inſtituere ſermonem, ſed etiam deſipere videtur, cum dixit, *Præſtare credere fabulam Deorum, quam Fatum aſſerere*, ac ſi quicquam in univerſo eſſe poſſit inſtar Inſulæ, quod à rerum nexu ſeparetur. Verum *Epicurus* Philoſophiam ſuam naturalem (ut ex ipſius verbis patet) morali ſuæ accommodans & ſubjiciens, nullam opinionem admittere voluit, quæ animum premeret & morderet, atque *Euthymiam* illam (quam à *Democrito* acceperat) laceſſeret aut turbaret. Itaq; ſuavitati cogitationum indulgens, potius quam Veritatis patiens, plane jugum jactavit, & tam Fati neceſſitatem, quam Deorum metum repudiavit. Verum de *Parcarum* germanitate cum *Pane* ſatis dictum eſt.

Cornua autem mundo attribuuntur, ab imo latiora, ad verticem acuta. Omnis enim rerum natura inſtar Pyramidis acuta eſt. Quippe Individua, in quibus baſis naturæ exporrigitur, infinita ſunt; ea colliguntur in ſpecies, & ipſas multiplices; ſpecies rurſus inſurgunt in genera, atque hæc quoque aſcendendo in magis generalia contrahuntur; ut tandem natura, tanquam in unum coire videatur; quod *Figura* illa *pyramidali Cornuum Panis* ſignificatur. Mirum vero minimè eſt, *Panis* cornua etiam cœlum ferire; cum excelſa naturæ, ſive ideæ univerſales, ad Divina quodammodo pertingant. Itaque & catena illa *Homeri* decantata, (cauſarum ſcilicet Naturalium) ad pedem Solii Jovis fixa memorabatur; neque quiſquam (ut videre eſt) Metaphyſicam, & quæ in Natura æterna, & immobilia ſunt, tractavit, atque animum à fluxu rerum pauliſper abduxit, qui non ſimul in Theologiam Naturalem inciderit; adeo paratus & propinquus eſt tranſitus, à vertice illa Pyramidis, ad Divina.

Corpus autem *Naturæ* elegantiſſime & veriſſimè depingitur *hirſutum*, propter rerum radios. Radii enim ſunt tanquam naturæ crines, ſive villi: Atque omnia fere vel magis vel min⁹ radioſa ſunt: Quod in facultate viſus manifeſtiſſimum eſt; nec minus in omni virtute magnetica, & operatione ad diſtans. Quicquid enim operatur ad diſtans, id etiam radios emittere recte dici poteſt. Sed maximè omnium prominet *Barba Panis*, quia radii corporum cœleſtium, & præcipuè Solis, maximè ex longinquo operantur & penetrant. Adeo ut ſuperiora terræ, atq; etiam interiora, ad diſtantiam nonnullam planè verterint & ſubegerint, & ſpiritu impleverint. Elegantior autem eſt figura de *Barba Panis*, quod & Sol ipſe, quando parte ſuperiore ejus nube obvoluta, radii inferius erumpunt, ad aſpectum *barbatus* cernitur.

Etiam corpus naturæ rectiſſimè deſcribitur *biforme*, ob differentiam corporum ſuperiorum, & inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem, & motus æqualitatem & conſtantiam, nec non Imperium in terram & terreſtria, merito ſub humana figura repræſentantur; cum Natura humana ordinis & *Dominationis particeps ſit*: *Hæc autem* ob perturbationem, & motus incompoſitos, & quod à cœleſtibus in plurimis regantur, bruti animalis figura contenta eſſe poſſunt. Porro eadem corporis biformis deſcriptio pertinet ad participationem ſpecierum: Nulla enim naturæ ſpecies, ſimplex videri poteſt, ſed tanquam ex duobus participans, & concreta. Habet enim homo nonnihil ex bruto, brutum nonnihil ex planta, planta nonnihil ex corpore inanimato, omniaque revera biformia ſunt, & ex ſpecie ſuperiore & inferiore compacta. Acutiſſima autem eſt allegoria de *Pedibus Capræ*, propter aſcenſionem corporum terreſtrium verſus regiones aëris & cœli, ubi etiam penſilia fiunt, & inde dejiciuntur, magis quam deſcendunt. Capra enim animal ſcanſorium eſt, eaq; è rupibus pendere, atque in præcipitiis hærere amat; Similiter etiam res, licet inferiori globo deſtinatæ, faciunt, idq; miris modis, ut in nubib⁹ & meteoris manifeſtiſſimum eſt. Imo non ſine cauſa *Gilbertus*, qui de Magnete laborioſiſſimè, & ſecundum viam experimentalem cõſcripſit, dubitationẽ injecit,

injecit; Num non forte corpora gravia, poſt longam à terra diſtantiam , motum verſus inferiora paulatim exuant.

Inſignia autem in manibus *Panis* ponuntur duplicia; Alterum *Harmoniæ*, alterum *Imperii*. *Fiſtula* enim ex *ſeptem calamis*, concentum rerum & harmoniam, ſive concordiam cum diſcordia miſtam, (quæ ex ſeptem ſtellarum errantium motu conficitur,) evidenter oſtendit. Neque enim alii, præterquam ſeptem Planetarum , inveniuntur in cœlo errores, ſive expatiationes manifeſtæ, quæ cum æqualitate ſtellarum fixarum , earumque perpetua & invariabili ad ſe invicem diſtantia compoſitæ & temperatæ, tum conſtantiam ſpecierum, tum fluxum individuorum tueri & ciere poſſint. Si qui vero ſint Planetæ minores, qui non conſpiciuntur; ſi qua etiam mutatio in cœlo major, (ut in Cometis nonnullis ſuperlunaribus) videntur illa profecto tanquam fiſtulæ, aut omnino mutæ, aut ad tempus tantum ſtreperæ; utpote quarum operationes vel ad nos non perlabantur, vel harmoniam illam ſeptem fiſtularum *Panis* non diu interturbent. *Pedum* autem illud *Imperij*, nobilis translatio eſt, propter vias Naturæ partim rectas, partim obliquas. Atque *Baculus* ille, ſive *Virga*, verſus ſuperiorem partem præcipue curva eſt, quia omnia providentiæ divinæ opera in mundo fere per ambages & circuitus fiunt, ut aliud agi videri poſſit, aliud revera agatur, ſicut *Joſephi venditio in Ægyptum*, & ſimilia. Quinetiam in regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula ſedent populo convenientia, per prætextus & vias obliquas felicius quæ volunt, quam ex directo ſuperinducũt & inſinuant. Etiam (quod mirum fortaſſe videri poſſit) in rebus mere naturalibus, citius Naturam fallas quam premas: Adeo, quæ ex directo fiunt, inepta ſunt, & ſe ipſa impediunt; cum contra, via obliqua & inſinuans molliter fluat, & effectum ſortiatur. *Veſtis Panis* & amiculum, ingenioſe admodum ex *Pelle Pardalis* fuiſſe fingitur, propter maculas ubiq; ſparſas. Cœlum enim ſtellis, maria inſulis, tellus floribus conſperguntur; Atq; etiam res particulares fere variegatæ eſſe ſolent circa ſuperficiem, quæ veluti *Rei Chlamys* eſt.

Officium autem *Panis* nulla alia re, tam ad vivum proponi atq; explicari potuerit, quam quod *Deus Venatorum* ſit. Omnis enim naturalis actio, atque adeo motus & progreſſio, nihil aliud quam *Venatio* eſt. Nam & ſcientiæ & artes opera ſua venantur; & conſilia humana fines ſuos; atq; res naturales omnes vel alimenta ſua, ut conſerventur, vel voluptates & delicias ſuas, ut perficiantur, venantur; (omnis ſiquidem venatio eſt aut prædæ, aut animi cauſa:) idque modis peritis & ſagacibus.

Torva Leæna lupum ſequitur , lupus ipſe Capellam,
Florentem Cythiſum ſequitur laſciva Capella.

Etiam *Ruricolarum* in genere *Pan Deus* eſt, quia hujuſmodi homines magis ſecundum naturam vivunt, cum in urbibus & aulis natura à cultu nimio corrumpatur, ut illud Poëtæ amatorium, verum, propter hujuſmodi delicias, etiam de Natura ſit:

—*Pars minima eſt ipſa puella ſui.*

Montium autem imprimis *Præſes* dicitur *Pan*, quia in montibus & locis editis natura rerum panditur, atque oculis & contemplationi magis ſubjicitur. Quod alter à *Mercurio Deorum nuncius* ſit *Pan*, ea allegoria plane divina eſt, cum proxime poſt Verbum Dei, ipſa mundi imago , divinæ potentiæ & ſapientiæ præconium ſit. Quod & Poëta divinus cecinit, *enarrant gloriam Dei, atq; opera manuum ejus indicat firmamentum.*

At *Pana* oblectant *Nymphæ*, animæ ſcilicet: Deliciæ enim mundi animæ viventium ſunt. Hic autem merito illarum Imperator, cum illæ Naturam quæque ſuam tanquam ducem ſequantur, & circa eum infinita cum varietate , veluti ſingulæ more patrio, ſaltent, & choreas ducant, motu neutiquam ceſſante. Itaq; acute quidam ex recentioribus, facultates animæ omnes ad motum reduxit, & nonnullorum ex antiquis faſtidium & præcipitationẽ notavit, qui memoriã, & phantaſiam, & rationem, defixis præpropere oculis intuentes & contemplantes, vim cogitativam, quæ primas tenet, prætermiſerunt. Nam & qui meminit, aut etiam reminiſcitur, cogitat, & qui imaginatur, ſimiliter cogitat; & qui ratiocinatur, utiq; cogitat: Deniq; anima, ſive à ſenſu monita, ſive ſibi permiſſa, ſive in functionibus intellectus, ſive affectuum & voluntatis, ad modulationem cogitationum ſaltat; quæ eſt illa Nympharum tripudiatio. Una vero perpetuo comitantur *Satyri & Sileni*, ſenectus ſcilicet & juventus. Omnium enim rerum eſt ætas quædam hilaris & motu gaudens, atq; rurſus ætas tarda & bibula: Utriuſq; autem ætatis ſtudia, vere contemplanti, fortaſſe ridicula & deformia videantur, inſtar *Satyri* alicujus aut *Sileni*. De *Panicis* autem *Terroribus* prudentiſſima Doctrina proponitur. Natura enim rerum omnibus viventibus indidit metum & formidinem, vitæ atque eſſentiæ ſuæ conſervatricem, ac mala ingruentia vitantem & depellentem. Veruntamen eadem Natura modum tenere neſcia eſt, ſed *timoribus* ſalutaribus ſemper vanos & inanes admiſcet; adeo ut omnia (ſi intus conſpici darentur) *Panicis terroribus* pleniſſima ſint; præſertim humana; & maxime omnium apud vulgum , qui ſuperſtitione (quæ vere nihil aliud quam *Panicus terror* eſt) in immenſum laborat & agitatur, præcipue temporibus duris, & trepidis, & adverſis. Neq; ſuperſtitio iſta tantummodo in vulgo regnat , ſed ab opinionibus vulgi etiam in ſapientiores aliquando inſilit, ut divine *Epicurus* (ſi cætera quæ de Diis diſſeruit, ad hanc normam fuiſſent) locutus ſit: *Non Deos vulgi negare profanum, ſed vulgi opiniones Diis applicare profanum.*

Quod vero attinet ad *Audaciam Panis*, & *Pugnam* per *provocationem* cum *Cupidine*; id eo ſpectat, quia materia non caret inclinatione & appetitu ad diſſolutionem mundi, & recidivationem in illud Chaos antiquum, niſi prævalida rerum concordia (per *Amorem* ſive *Cupidinem* ſignificata) malitia & impetus ejus cohiberetur, & in ordinem compelleretur. Itaq; bono admodum hominum & rerum fato fit, (vel potius immenſa bonitate divina) ut *Pan* illud certamen adverſum experiatur, & victus abſcedat. Eodem prorſus pertinet & illud de *Typhone* in *retibus* implicato ; quia utcunque aliquando vaſti & inſoliti rerum tumores ſint, (id quod *Typhon* ſonat) ſive intumeſcat maria, ſive intumeſcant nubes, ſive intumeſcat terra, ſive alia, tamen rerũ natura hujuſmodi corporũ exuberantias

atque inſolentias reti inextricabili implicat & coërcet,& veluti catena adamantina devincit.

Quod autem *Inventio Cereris* huic Deo attribuatur, idque inter venationem; reliquis autem Diis negetur, licet ſedulo quærentibus, & illud ipſum agentibus; monitum habet verum admodum & prudens: hoc ſcilicet, ne rerum utilium ad vitam & cultum inventio, à Philoſophis abſtractis, tanquam Diis majoribus, expectetur, licet totis viribus in illud ipſum incumbant; ſed tantummodo à *Pane*, id eſt, experientia ſagaci, & rerum mundi notitia univerſali; quæ etiam caſu quodam, ac veluti inter venandum, in hujusmodi inventa incidere ſolet. Utiliſſima enim quæque inventa experientiæ debentur, & veluti donaria quædam fuere caſu in homines ſparſa.

Illud autem *Muſices certamen*, ejusq; eventus, ſalutarem exhibet Doctrinam, atque eam quæ rationi & judicio humano geſtienti, & ſe efferenti, ſobrietatis vincula injicere poſſit. Duplex enim videtur eſſe Harmonia, & quaſi *Muſica*, altera Sapientiæ divinæ, altera Rationis humanæ. Judicio enim humano, ac veluti auribus mortalium adminiſtratio mundi & rerum, & Judicia divina ſecretiora, ſonant aliquid durum, & quaſi abſonum: Quæ inſcitia licet *aſininis Auribus* merito inſigniatur, tamen & illæ ipſæ aures ſecreto, non palam, geſtantur. Neque enim hujuſce rei deformitas à vulgo conſpicitur aut notatur.

Poſtremo minime mirum eſt, ſi nulli *Amores Pani* attribuantur, præter *Conjugium Echus*; Mundus enim ſe ipſo, atq; in ſe rebus omnibus fruitur: Qui amat autem, frui vult, neq; in copia deſiderio locus eſt. Itaque Mundi *Amores* eſſe nulli poſſunt, nec potiundi Cupido, (cum ſe ipſe contentus ſit) niſi fortaſſe Amores *Sermonis*. Ii ſunt *Nympha Echo*, Res non ſolida, ſed vocalis, aut ſi accuratiores ſint *Syringa*, quando ſcilicet verba, & voces, numeris quibusdam, ſive Poëticis, ſive Oratoriis, & tanquam modulamine, reguntur. Inter ſermones autem ſive voces excellenter ad conjugium mundi ſumitur ſola *Echo*: Ea enim demum vera eſt Philoſophia, quæ mundi ipſius voces fideliſſime reddit, & veluti dictante mundo conſcripta eſt; & nihil aliud eſt quam ejusdem ſimulachrum & reflexio; neque addit quicquam de proprio, ſed tantum iterat, & reſonat. Nam quod *Lunam Pan* in altas ſylvas aliquando ſevocaſſet, videtur pertinere ad congreſſum ſenſus cum rebus cœleſtibus, ſive divinis. Nam alia eſt *Endymionis* ratio, alia *Panis*: Ad *Endymionem* dormientem ſponte ſe demittit *Luna*; ſiquidem ad intellectum ſopitum, & à ſenſibus adductum, quandoq; ſponte influunt divina: Quod ſi accerſantur & vocentur à ſenſu, tanquam à *Pane*, tum vero non aliud lumen præbent, quam illud,

Quale ſub incertam Lunam ſub luce maligna
Eſt iter in Sylvis. ——

Ad mundi etiam ſufficientiam & perfectionem pertinet, quod *prolem non edat*. Ille enim per partes generat; per totum quomodo generare poſſit, cum corpus extra ipſum non ſit? Nam de *Muliercula* illa *Iambe*, *Filia Panis* putativa, eſt ſane ea adjectio quædam ad fabulam ſapientiſſima. Per illam enim repræſentantur eæ, quæ perpetuis temporibus paſſim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum natura doctrinæ, re ipſa infructuoſæ, generè quaſi ſubdititiæ, garrulitate vero interdum jucundæ, interdum moleſtæ & importunæ.

Exemplum alterum Philoſophiæ, ſecundum parabolas Antiquas in Politicis. *De Bello, ſecundum fabulam* Perſei.

PErſeus, *Orientalis* cum fuiſſet, miſſus traditur à *Pallade*, ad obtruncandam *Meduſam*, quæ populis plurimis ad *Occidentem*, in extremis *Iberiæ* partibus, maximæ calamitati fuit. Monſtrum enim hoc, alias crudele & immane, etiam aſpectu tam dirum atque horrendum fuit, ut eo ſolo homines in ſaxa verteret. Erat autem è *Gorgonibus* una, *Meduſa*, ac ſola inter eas mortalis; cum reliquæ paſſivæ non eſſent. *Perſeus* igitur ad tam nobile facinus ſe comparans, arma ac dona à tribus Diis mutuo accepit; *Alas* à *Mercurio*, talares ſcilicet, non axillares; à *Plutone* autem *Galeam*; *Scutũ* denique à *Pallade*, & *Speculum*. Neq; tamen (licet tanto apparatu inſtructus) ad *Meduſam* recta perrexit, ſed primum ad *Græas* divertit. Eæ ſorores, ex altera parente, *Gorgonibus* erant; Atque *Græa* iſtæ canæ etiam à nativitate erant, & tanquam vetulæ. Oculus autem iis tantummodo & dens erat omnibus unicus; quos prout exire foras quamq; contigerat, viciſſim geſtabant, reverſæ autem deponere ſolebant. Hunc itaque oculum, atq; hunc dentem illæ *Perſeo* commodarunt. Tum demum, cum ſe abunde ad deſtinata perficienda inſtructum judicaret, ad *Meduſam* properavit, impiger & volans. Illam autem offendit dormientem, neq; tamen aſpectui ejus (ſi forſan evigilaret) ſe committere audebat, ſed cervice reflexa, & in *Speculum* illud *Palladis* inſpiciens, atq; hoc modo ictus dirigens, caput *Meduſæ* abſcidit. Ex ſanguine autem ejusdem, in terram fuſo, ſtatim *Pegaſus* alatus emicuit. Caput autem abſciſſum *Perſeus* in Scutum *Palladis* tranſtulit & inſeruit, cui etiamnum ſua manſit vis, ut ad ejus intuitũ omnes ceu attoniti aut ſiderati obrigerent.

Fabula conficta videtur de *belligerandi ratione* & prudentia. Atque primo omnis *belli ſuſceptio* debet eſſe tanquam *Miſſio à Pallade*; non à *Venere* certe, (ut bellum Trojanum fuit) aut alia levi ex cauſa; quippe cum in Conſiliis ſolidis Decreta de bellis fundari oporteat. Deinde de *Genere belli* eligendo, tria proponit fabula præcepta, ſana admodum & gravia. *Primum eſt*, ut *de ſubjugatione Nationum finitimarum* quis non magnopere laboret. Neq; enim eadem eſt Patrimonii, & Imperii amplificandi ratio. Nam in poſſeſſionibus privatis, vicinitas Prædiorum ſpectatur, ſed in propagando Imperio, Occaſio, & Belli conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis eſſe debent. Itaq; *Perſeus*, licet *Orientalis*, tamen tam longinquam expeditionem, usque ad extremum *Occidentem*, minime detrectavit. Hujus rei exemplum inſigne eſt in belligerandi diverſa ratione patris & filii Regum, *Philippi* & *Alexandri*. Ille enim in finitimis bellis occupatus, urbes paucas Imperio adjecit, idque non ſine maxima contentione & periculo. Quippe qui & alias, & præcipue in *Prælio Chæroneo*, in ultimum diſcrimen adductus fuit: At *Alexander* longinquam expeditionem bene auſus in *Perſas*, Nationes infinitas ſub jugavit, magis itineribus quam præliis fatigatus. Hoc ipſum adhuc clarius cernitur, in propagatione *Imperii Romanorum*, qui, pro tempore, ex parte *Occidentis*, vix ultra *Liguriam* armis penetraverant, eodẽ tempore *Orientis* provincias usq; ad *Mon-*

ad *Montem Taurum* Armis & Imperio complexi ſunt. Etiam *Carolus Octavus* Rex *Galliæ*, *Bellum Britannicum* (quod matrimonio tandem compoſitum eſt) non admodum facile expertus expeditionem illam *Neapolitanam* longinquam, admiranda quadam facilitate & felicitate tranſegit. Habent certe hoc bella longinqua, ut cum iis manus conſeratur, qui Militiæ, & Armis invaſoris minime ſint aſſueti, quod in finitimis ſecus ſe habet. Etiam & apparatus in hujuſmodi expeditionibus ſolet eſſe diligentior & inſtructior; & terror apud hoſtes ex ipſo auſu & fiducia major. Neq; etiam fere poſſit fieri in illis expeditionibus remotis, per hoſtes, ad quos tam longo itinere pervenitur, diverſio aliqua aut invaſio reciproca, quæ in belligerandi ratione cum finitimis ſæpius adhibetur. Caput autem rei eſt, quod in ſubjugandis finitimis, Occaſionum delectus in anguſto verſatur; at ſi quis longinquiora non detrectet, poterit pro arbitrio ſuo eo transferre bellum, ubi aut diſciplina militaris maxime eſt enervata, aut vires nationis plurimum attritæ & conſumptæ, aut diſſidia civilia opportune oborta, aut aliæ hujuſmodi commoditates ſe oſtendant. Secundum eſt, ut ſemper ſubſit *Cauſa Belli* juſta, & pia, & honorifica, & favorabilis: Id enim alacritatem, tum militibus, tum populis impenſas conferentibus, addit, & ſocietas aperit & conciliat, & plurimas deniq; commoditates habet. Inter cauſas autem belli, admodum favorabilis eſt, ea, quæ ducit ad debellandas tyrannides, ſub quibus populus ſuccumbit, & proſternitur ſine animis & vigore, tanquam ſub *Aſpectum Meduſæ*; quod etiam *Herculi* Divinitatem conciliavit. Romanis certe magna religio fuit, ſtrenue & impigre accurrere ad ſocios tuendos, ſi quoquo modo oppreſſi fuiſſent. Etiam bella ob vindictam juſtam fere ſemper felicia fuerunt, ſicut bellum adverſus *Brutum* & *Caſſium*, ad vindicandam mortem *Cæſaris*; *Severi* ad vindicandam mortem *Pertinacis*; *Iunij Bruti* ad vindicandam mortem *Lucretiæ*. Deniq; quicunq; bello calamitates hominum & injurias, aut levant, aut vindicant, ſub *Perſeo* militant. Tertium ut in omni bello ſuſcipiendo vera ſit *Æſtimatio virium*, atque recte perpendatur, utrum bellum ſit tale, *quod confici & ad exitum perduci poſſit*, ne quis vaſtas & infinitas ſpes perſequatur. *Prudenter enim Perſeus* inter *Gorgonas* (per quas bella repræſentantur) eam delegit, quæ in ſua natura mortalis erat, neq; ad impoſſibilia animum adjecit. Atque de iis, quæ in ſuſcipiendo bello deliberationem ſubeunt, hæc præcipit fabula; reliqua ad belligerationem ipſam pertinent.

In bello maxime omnium proſunt illa tria *Dona Deorum*, adeo ut Fortunam ipſam fere regant & trahant. Accepit enim *Perſeus Celeritatem* à *Mercurio*, *Occultationem Conſiliorum* ab *Orco*, & *Providentiam* à *Pallade*. Neque caret allegoria, eaque prudentiſſima, quod *Alæ* illæ *Celeritatis* in rebus conficiendis (cum Celeritas in bello plurimum poſſit) *Talares*, non *Axillares* fuerint, atque pedibus, non humeris additæ; quia non tam inprimis belli aggreſſibus, quam in iis, quæ ſequuntur, & primis ſubſidio ſunt, Celeritas requiritur. Nullus enim error in bello magis freques fuit, quam quod proſecutiones, & ſubſidiarii impetus, initiorum alacritati non reſpondeant. At *Galea Plutonis* (quæ homines inviſibiles reddere ſolebat) manifeſta parabola eſt. Nam *Conſiliorum occultatio* poſt *celeritatem*, maximi ad bellum eſt momenti. Cujus etiam Celeritas ipſa, pars magna eſt. Celeritas enim conſiliorum evulgationem prævertit. Ad *Galeam Plutonis* ſpectant, ut unus bello præſit, cum mandatis liberis; Conſultationes enim cum multis, habent aliquid potius ex *Criſtis Martis*, quam ex *Galea Plutonis*. Eodem ſpectant prætextus varii, & deſignationes ancipites, & famæ emiſſariæ, quæ oculos hominum aut perſtringunt, aut avertunt, atque vera conſiliorum in obſcuro ponunt. Etiam cautiones diligentes & ſuſpicaces, de literis, de legatis, de perfugis, & complura alia, *Galeam Plutonis* ornant, & revinciunt. At non minus intereſt, *Conſilia Hoſtium* explorare, quam ſua occultare. Itaq; *Galea Plutonis* adjungendum eſt *Speculum Palladis*, per quod hoſtium vires, inopia, occulti fautores, diſſidia & factiones, progreſſus, conſilia cernantur. Quoniam vero tantum fortuitorum ſuſcipit ratio belli, ut nec in conſiliis propriis occultandis, nec in hoſtium explorandis, nec in celeritate ipſa, multũ fiduciæ ponendum ſit, ideo ante omnia ſumendum *Palladis Scutum*, *Providentiæ* ſcilicet, ut quam minimum *Fortunæ* relinquatur. Huc pertinent, explorato vias inire, Caſtra diligenter munire, (quod in militia moderna in deſuetudinẽ fere abiit; Caſtra vero inſtar urbis munitæ, Romanis ad adverſos prælii eventus [illegible]ant) acies ſtabilis & ordinata, non nimium fidendo cohortibus levis armaturæ, aut etiam equitum turmis; deniq; omnia quæ ad ſolidam & ſollicitam Defenſivam ſpectant: cum plus valeat utiq; in Bellis *Scutum Palladis* quam *Gladius* ipſe *Martis*. Verum *Perſeo* utcunque copiis aut animis inſtructo, reſtat aliud quidpiam, maximi per omnia momenti, antequam bellum incipiatur: Nimirum, ut *divertat ad Græas*. *Græa* autem *proditiones* ſunt, bellorum ſcilicet ſorores, non Germanæ illæ quidem, ſed generis nobilitate quaſi impares. Bella enim generoſa, proditiones degeneres & turpes. Earum deſcriptio elegans eſt, ut *Canæ* à nativitate ſint, & tanquam *Vetulæ*, propter perpetuas proditorum curas, & trepidationes. Earum autem vis (antequam in manifeſtam defectionem erumpant) aut in *Oculo*, aut in *Dente* eſt. Omnis enim factio, à ſtatu quopiam alienata, & in proditionem propenſa, & *ſpeculatur*, & *mordet*. Atq; hujuſmodi *Oculus* & *Dens* tanquam *communis* eſt; nam quicquid didicerunt & noverunt, fere per manus ab una ad alteram tranſit & percurrit. Et quod ad *Dentem* attinet, uno quaſi ore mordent, & eadem ſcandala jactant; ut ſi unam audias, omnes audias. Itaq; *Perſeo* ſunt iſtæ *Græa* conciliandæ, atq; in auxilium adducendæ, præſertim ut *Oculum* & *Dentem* ſuum ei commodent; *Oculum* ad judicia; *Dentem* ad rumores ferendos, & invidiam conflandam, & animos hominum ſollicitandos. Poſtquam vero omnia bene fuerint ad bellum præparate diſpoſita, illud inprimis curandum, quod *Perſeus* fecit, ut *Meduſa dormiens* inveniatur. Prudens enim belli ſuſceptor ſemper fere hoſtem aſſequitur imparatum, & ſecuritati propiorem. Denique in ipſis belli actionibus atq; inſultibus, ille *Intuitus* in *ſpeculum Palladis*, adoperandus eſt. Plurimi enim ante ipſa pericula res hoſtium acute & attente introſpicere poſſunt; at in ipſo Periculi

articulo, aut terrore, offunduntur, aut pericula nimium præcipites & à fronte ſpectant: unde in illa temere ruunt, vincendi memores, vitandi obliti. At neutrum horum fieri debet, ſed in *ſpeculum Palladis, cervice reflexa,* inſpiciendum, ut impetus recte dirigatur, absq; vel terrore, vel furore.

A bello perfecto & victoria, ſequuntur effecta duo; *Pegaſi* illa *Generatio* & *Excuſatio*, quæ ſatis evidenter *Famam* denotat, quæ per omnia volat, & victoriam celebrat, & reliquias belli faciles & in votum cedentes efficit. Secundum, *Geſtatio Capitis Meduſæ* in *Scuto*; ſiquidem nullum præſidii genus huic ob præſtantiam comparari poſſit. *Unicum* enim *facinus inſigne* & memorabile, feliciter geſtum & perpetratum, omnes hoſtium motus obrigeſcere facit, atque malevolentiam ipſam ſtupidam reddit.

Exemplum tertium Philoſophiæ ſecundū Parabolas antiquas, in Moralibus. *De Cupiditate, ſecundum fabulam* Dionyſi.

NArrant, *Semelem*, *Iovis* pellicem, poſtquam juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obſtrinxiſſet, petiiſſe, ut ad amplexus ſuos accederet talis, qualis cum *Junone* conſueſſet. Itaq; illa ex conflagratione periit. Infans autem, quem in utero geſtabat, à Patre exceptus, in femur ejus inſutus eſt, donec menſes fœtui deſtinatos compleret. Ex quo tamen onere *Iupiter* interim nonnihil claudicabat. Itaq; Puer, quod Jovem, dum in femore ejus portaretur, gravaret & pungeret, Dionyſi nomen accepit. Poſtquam autem editus eſſet, apud *Proſerpinam* per aliquot annos nutritus eſt. Cum vero adultus eſſet, ore fere muliebri conſpiciebatur, ut ſexus videretur tanquam ambigui. Etiam extinctus & ſepultus quondam erat ad tempus, & non ita multo poſt revixit. Atque prima juventa vitis culturam, atq; adeo vini confectionē & uſum primus invenit, & edocuit; ex quo celebris factus, & inclytus orbem terrarum ſubjugavit, & ad ultimos Indorum terminos perrexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto; circa eum ſubſultabant *Dæmones* deformes, *Cobali* vocati, *Acratus*, & alii. Quin & *Muſæ* comitatui ejus ſe adjungebant. Uxorem autē ſibi ſumpſit *Ariadnem* à *Theſeo* deſertam & relictam. *Arbor* ei ſacra erat *Hedera*. Etiam ſacrorum & ceremoniarum inventor & inſtitutor habebatur; ejus tamen generis, *quæ & fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atq; inſuper crudeles. Furores* quoq; immittendi poteſtatem habebat. Certe in *Orgyis* ejus, à mulieribus furore percitis, duo viri inſignes diſcerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*: Ille, dum arbore conſcenſa ſpectator eorum, quæ agerentur, curioſus eſſe voluiſſet. Hic, cum lyram ſuaviter & perite pulſaret. Atq; hujus Dei res geſtæ, cum *Iovis* rebus fere confunduntur.

Fabula videtur ad *mores* pertinere, ut vix quicquam in Philoſophia Morali melius inveniatur. Deſcribitur autem ſub *Perſona Bacchi*, *Natura Cupiditatis*, ſive affectuum & perturbationum animi. Primum igitur, quod ad *Natalia Cupiditatis* attinet; *Origo Cupiditatis* omnis licet nocentiſſimæ, nō alia eſt, quam *Bonum Apparens*. Sicut enim virtutis mater eſt bonum exiſtens, ſimiliter cupiditatis mater eſt bonum apparēs. Altera *Iovis* (ſub cujus perſona anima humana repræſentatur) uxor legitima, altera pellex: quæ tamen *Iunonis* honores æmuletur, tanquam *Semele*. Concipitur vero *Cupiditas* in *voto illicito*, prius temere conceſſo, quam rite intellecto & judicato. Atq; poſtquam efferveſcere cœperit, *Mater* ejus (natura ſcilicet & ſpecies boni) *nimio incendio* deſtruitur & perit. Proceſſus autem cupiditatis à conceptu ſuo talis eſt: Illa ab *animo humano* (qui ejus eſt genitor) & nutricatur, & occultatur, præcipue in *inferiore parte* ejus tanquam *femore*; atq; animum pungit, & convellit, & deprimit, adeo ut actiones & decreta ab ea impediantur, & claudicent. Quinetiam poſtquam conſenſu & tempore confirmata eſt, & in actus erumpit, ut jam quaſi *menſes compleverit*, & edita plane ſit atq; nata, primo tamen ad tempus nonnullum apud *Proſerpinā* educatur, id eſt, *latebras quærit*, atq; clandeſtina eſt, & quaſi ſubterranea; donec remotis *pudoris & metus frænis*, & coalita audacia, aut virtutis alicujus prætextum ſumit, aut infamiam ipſam contemnit. Atq; illud veriſſimum eſt, omnem affectum vehementiorem tanquam *ambigui ſexus* eſſe. Habet enim *Impetum virilem*, *impotentiam* autem *muliebrem*. Etiam illud præclare, *Bacchum mortuum reviviſcere*. Videntur enim affectus quandoq; ſopiti, atq; extincti, ſed nulla fides habenda eſt eis, ne ſepultis quidem: ſiquidem præbita materia, & occaſione, reſurgunt.

De *Inventione Vitis* parabola prudens eſt: Omnis enim affectus ingenioſus eſt admodum & ſagax, ad inveſtigandū ea, quæ ipſum alant & foveant. Atqui ante omnia, quæ hominibus innotuere, *Vinum* ad perturbationes cujuscunque generis excitandas & inflamandas potentiſſimum eſt, & maxime efficax, atq; eſt Cupiditatibus in genere inſtar *fomitis communis*. Elegantiſſime autē ponitur *Affectus* ſive *Cupiditas, Provinciarū ſubjugator*, & expeditionis infinitæ ſuſceptor: Nunquam enim partis acquieſcit, ſed appetitu infinito, neq; ſatiabili, ad ulteriora tendit, & novis ſemper inhiat. Etiam *Tigres* apud *Affectus ſtabulant*, & ad *Currum* eorū ſubinde *jugantur*. Poſtquam enim *Affectus Curulis* eſſe cœperit, non *pedeſtris*, ſed victor rationis, & quaſi triumphator factus, in omnes, qui adverſantur aut ſe opponunt, crudelis eſt, & indomitus, ac immitis. Facetum autē eſt, quod circa *Currum Bacchi* ſubſultant illi *Dæmones* deformes & ridiculi. Omnis enim affectus vehementior progignit motus, in Oculis, & Ore ipſo, & Geſtu, *indecoros & inconditos, ſubſultorios & deformes*; adeo ut qui ſibi ipſi fortaſſe in aliquo affectu (veluti ira, arrogantia, amore) videatur magnificus & tumidus, aliis tamen appareat turpis & ridiculus. Conſpiciuntur autem in *Cupiditatis comitatu Muſæ*. Neq; enim reperitur ullus fere affectus, tam pravus & vilis, cui non blandiatur aliqua doctrina. Hac enim in re, ingeniorum indulgentia & procacitas, Muſarum Majeſtatem in immenſum minuit, ut, cum duces vitæ & ſigniferi eſſe debeant, ſint non raro Cupiditatum pediſſequæ, & oblectatrices.

Inprimis vero nobilis eſt illa Allegoria, *Bacchum amores* ſuos in eam effudiſſe, quæ ab alio *relicta* erat & faſtidita. Certiſſimū enim eſt, affectus id petere atq; ambire, quod *Experiētia* jam pridē repudiavit. Atq; norint omnes, qui affectibus ſuis ſervientes & indulgentes, pretiū potiundi in immenſum augent, (ſive honores appetant, ſive amores, ſive gloriā, ſive ſcientiam, ſive alia quæcunq;) ſe *res relictas* petere, & à complurib⁹, per omnia fere ſecula, poſt experimentū, dimiſſas & repudiatas. Neq; Myſterio caret, quod *Hedera Baccho* ſacra fuerit, hoc enim duplici modo cōvenit. Primū, quod *Hedera hyeme vireſcat*; deinde,

deinde, quod circa tot *res* (arbores, parietes, ædificia) *ſerpat*, ac circumfundatur, & ſe attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis *Cupiditas* per *Renitentiam*, & Vetitum, & tanquam Antiperiſtaſin (veluti per frigora Brumæ *Hedera*) vireſcit, ac vigorem acquirit: Secundo, *affectus* aliquis in humana anima prædominans, omnes ejus actiones & decreta, tanquam *Hedera circumſepit*; neq; fere quicquam purum invenias, quo illa Claviculas ſuas nõ imprimat. Neque mirum eſt, ſi *Superſtitioſi Ritus Baccho* attribuantur, cum omnis fere *male-ſanus affectus in pravis Religionibus* luxurietur: adeo ut Hæreticorum colluvies Bacchanalia Ethnicorum ſuperarit; quorum etiam ſuperſtitiones, nõ minus cruentæ, quam turpes extiterunt. Neq; itidem mirum eſt, ſi *Furores à Baccho* immitti putentur, cum & omnis *Affectus in exceſſu ſuo*, veluti *Furor brevis* ſit, &, ſi vehementius obſideat & incumbat, in Inſania ſæpius terminetur. Illud autẽ de *Pentheo* & *Orpheo* inter *Orgia Bacchi* laceratis, evidentẽ Parabolã habet; cum affectus quiſq; prævalidꝰ erga duas res ſit aſperrimus atque infenſiſſimus; quarum altera eſt *Inquiſitio in eum curioſa*, altera, *Admonitio ſalutaris* & libera. Neq; auxilio fuerit, ſi illa inquiſitio fiat tantum contemplationis aut ſpectandi gratia, tanquam arbore conſcenſa, abſq; omni animi malignitate; Neque rurſus, ſi admonitio illa, multa cũ ſuavitate & dexteritate adhibeatur; Verum utcunque non tolerant *Orgya* aut *Pentheum* aut *Orpheũ*. Poſtremo, illa *Confuſio Perſonarum Iovis* & *Bacchi*, ad Parabolam recte traduci poteſt; quandoquidem *Res geſtæ nobiles*, & claræ, atq; merita inſignia & glorioſa, interdum à *Virtute* & recta ratione & magnanimitate, interdum autem à *latente affectu* & occulta Cupiditate (utcunque famæ & laudis celebritate utraque res pariter gaudeat) proveniant: ut non facile ſit diſtinguere facta *Dionyſi* à factis *Iovis*.

Verum in Theatro nimis diu moramur; transeamus ad Palatium Animi; cujus limina majori cum veneratione & cura ingredi convenit.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis ſancti Albani,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER TERTIUS,

Ad Regem ſuum.

CAPUT I.

Partitio Scientiæ in Theologiam *&* Philoſophiam. *Partitio* Philoſophiæ *in* Doctrinas *tres; De* Numine, *de* Natura, *de* Homine. *Conſtitutio* Philoſophiæ Primæ, *ut Matris communis omnium.*

HIſtoria omnis (Rex optime) humi incedit, & Ducis potius officio, quam Lucis perfungitur: *Poëſis* autem doctrinæ tanquam ſomnium: Res dulcis, & varia, & volens videri aliquid in ſe habere Divini; quod etiam ſomnia vendicant. Verum jam tempus eſt mihi, ut evigilem, & me humo attollam, *Philoſophiæ* & *Scientiarum* liquidum æthera ſecans.

Scientia aquarum ſimilis eſt. Aquarum aliæ deſcendũt cœlitus, aliæ emanant è terra. Etiam *Scientiarum* primaria partitio ſumenda eſt ex fontibus ſuis. Horũ alii in alto ſiti ſunt, alii hic infra. Omnis enim *Scientia* duplicem ſortitur informationem. Una inſpiratur divinitus, altera oritur à ſenſu. Nam quantum ad illam, quæ *Docendo* infunditur, Scientiam; Cumulativa ea eſt, non Originalis: ſicut etiã fit in aquis, quæ præter fontes primarios, ex aliis rivulis in ſe receptis, augeſcunt. Partiemur igitur Scientiam, in *Theologiam* & *Philoſophiam*. *Theologiam* hic intelligimus *Inſpiratam* ſive Sacram, non *Naturalem*; de qua paulo poſt dicturi ſumus. At illam (*Inſpiratam* nimirum) ad ultimum locum reſervabimus, ut cum ea ſermones noſtros claudamus; cum ſit portus, & Sabbathum humanarum contemplationum omnium.

Philoſophiæ autem Objectum triplex, *Deus*, *Natura*, *Homo*: Et triplex itidem *Radius* Rerum. *Natura* enim percutit intellectum *Radio directo*; *Deus* autem, propter medium inæquale (Creaturas ſcilicet) *Radio refracto*; *Homo* vero, ſibi monſtratus & exhibitus, *Radio reflexo*. Convenit igitur partiri *Philoſophiam* in *Doctrinas* tres; *Doctrinam* de *Numine*, *Doctrinam* de *Natura*, *Doctrinam* de *Homine*. Quoniam autem Partitiones *Scientiarum* non ſunt lineis diverſis ſimiles, quæ coëunt ad unum angulum; ſed potius ramis arborum, qui conjunguntur in uno trunco, (qui etiam truncus ad ſpatium nonnullum integer eſt & continuus, antequam ſe partiatur in ramos;) idcirco poſtulat res, ut priuſquam prioris partitionis membra perſequamur, conſtituatur una *Scientia Univerſalis*, quæ ſit Mater reliquarum, & habeatur in progreſſu Doctrinarum, tanquam portio viæ communis, antequam viæ ſe ſeparent, & disjungant. Hanc *Scientiam*, *Philoſophiæ primæ*, ſive etiam *Sapientiæ* (quæ olim *Rerum divinarum atque humanarum Scientia* definiebatur) nomine inſignimus. Huic autem *Scientiæ* nulla alia opponitur; cum ab aliis Scientiis, potius limitibus, intra quos continetur, quam rebus & ſubjecto differat, faſtigia ſcilicet rerum tantummodo tractans. Hanc ipſam utrum inter *Deſiderata* reponere oporteat, hæſito; ſed arbitror tamen poni debere. Equidem invenio farraginem quandam, & maſſam inconditam Doctrinæ, ex *Theologia Naturali*; ex *Logica*; ex partibus quibuſdam *Phyſicæ*, veluti de *Principiis*, & de *Anima*, compoſitam, & congeſtam, & ſublimitate quadam ſermonis, Hominum, qui ſe ipſos admirari amant, tanquam in Vertice Scientiarum collocatam. Nos vero, miſſo faſtu, id tantum volumus, ut deſignetur aliqua *Scientia*, quæ ſit Receptaculum *Axiomatum*, quæ particularium Scientiarum non ſint propria, ſed pluribus earum in commune competant.

Plurima autẽ id genus *Axiomata* eſſe nemo ambigat. Exempli gratia, *Si inæqualibus æqualia addas, omnia erunt inæqualia*: Regula eſt ex *Mathematicis*:

ticis: Eadem & in *Ethicis* obtinet, quatenus ad Juſtitiam Diſtributivam; Siquidem in Juſtitia Commutativa, ut Paria Imparibus tribuantur, Ratio Æquitatis poſtulat: at in Diſtributiva, niſi Imparia Imparibus præſtentur, iniquitas fuerit maxima. *Quæ in eodem tertio conveniunt, & inter ſe conveniunt*: Regula eſt itidem ex *Mathematicis*; Verum ſimul tam potens in *Logica*, ut Syllogiſmi ſit Fundamentum. *Natura ſe potiſſimum prodit in minimis*: Regula eſt in *Phyſicis*, tam valida, ut etiam *Democriti Atomos* produxerit; Veruntamen eam recte adhibuit Ariſtoteles in *Politicis*, qui Contemplationem Reip. orditur à familia. *Omnia mutantur, nil interit*: Regula itidem in *Phyſicis*; hoc modo prolata, *Quantum Naturæ, nec minuitur, nec augetur*: Eadē competit *Theologiæ Naturali*, ſic variata; *Omnipotentiæ ſunt opera: Aliquid ex nihilo facere, & aliquid in nihilum redigere*: Quod etiam Scriptura teſtatur, *Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeveret in perpetuum, non poſſumus eis quicquam addere, nec auferre. Interitus rei arcetur per reductionem ejus ad principia*: Regula eſt in *Phyſicis*; Eadem valet in *Politicis*, (ut recte notavit Machiavellus) cum illa, quæ interitum Rerump. maximè prohibent, nihil aliud fere ſint, quam reformatio earum, & reductio ad antiquos mores. *Putredo ſerpens, magis contagioſa eſt, quam matura*; Regula eſt in *Phyſicis*, eadem inſignis etiam in *Moralibus*; cum Homines profligatiſſimi, & maxime facinoroſi, minus corruptelæ inferant publicis Moribus, quam qui aliquid videntur habere ſanitatis & virtutis, & ex parte tantum mali ſunt. *Quod conſervativum eſt formæ majoris, id activitate potentius*: Regula eſt in *Phyſicis*. Etenim, ut non abſcindatur ipſe rerum nexus, nec detur (ut loquuntur) vacuum, facit ad conſervandam fabricam Univerſi. Ut vero gravia congregentur ad maſſam terræ, facit ad conſervandam tantum regionem denſorum. Itaque prior motus poſteriorem domat. Eadem tenet in *Politicis*. Nam quæ faciunt ad conſervandam ipſam Politiam in ſua Natura, validiora ſunt, quam quæ ad Bene eſſe Particularium in Republ. membrorum conducunt. Similiter eadem locum habet in *Theologia*. Etenim in Theologicis virtutibus, Charitas, quæ eſt virtus maxime communicativa, præ reliquis omnibus eminet. *Augetur vis agentis per Antiperiſtaſin Contrarii*: Regula eſt in *Phyſicis*. Eadem mira præſtat in *Politicis*; cum omnis factio, ex contraria ingruente, vehementer irritetur. *Tonus diſcors in concordem actutum deſinens, Concentum commendat*: Regula eſt *Muſica*. Eadem in *Ethicis* & *Affectibus* obtinet. Tropus ille Muſicus, *à clauſula* aut *cadentia*, (quam vocant) cum jam jam *adeſſe videatur, placidè elabendi*; convenit cum Tropo Rhetorico *Expectationem eludendi. Fidium ſonus tremulus*, eandem affert auribus voluptatem, quam Lumen, Aquæ aut Gemmæ inſiliens, Oculis;

— *Splendet tremulo ſub lumine Pontus.*

Organa Senſuū cum Organis Reflexionū conveniūt. Hoc in *Perſpectiva* locum habet; Oculus enim ſimilis ſpeculo, ſive aquis. Et in *Acouſtica*, Inſtrumentum enim auditus obici intra cavernam ſimile. Hæc pauca enumeraſſe ſufficiet ad exempla. Quinimo *Magia Perſarum* (quæ in tantum eſt celebrata) in eo potiſſimum verſabatur, ut architecturas & fabricas, rerum naturalium, & civilium, ſymbolizantes notaret. Neque hæc omnia, quæ dixim⁹, & alia huj⁹ generis, ſimilitudines meræ ſunt, (quales hominibus fortaſſe parum perſpicacibus videri poſſint) ſed plane una eademque naturæ veſtigia aut ſignacula, diverſis materiis & ſubjectis impreſſa. Atque hæc res adhuc ſedulo tractata non eſt. Invenias fortaſſe in ſcriptis, que ab ingeniis celſioribus promanarunt hujuſmodi *Axiomata* raro & ſparſim inſerta, ex uſu Argumenti quod tractant: Corpus vero aliquod talium *Axiomatum*, quæ vim habeant quandam primitivam & ſummariam ad *Scientias*, nemo compoſuit; cum tamen ſit res ejuſmodi, quæ inſigniter Naturam unam faciat; quod *Philoſophiæ primæ* munus eſſe autumāt.

Eſt & alia hujus *Philoſophiæ primæ* pars, quæ, ſi ad vocabula reſpicias, vetus eſt; ſi ad rem, quam deſignamus, nova. Eſt autem Inquiſitio de *Conditionibus adventitiis Entium*, (quas *Tranſcendentes* dicere poſſumus) *Pauco, Multo, Simili, Diverſo; Poſſibili, Impoſſibili*; etiam *Ente*, & *Non Ente*, atque ejuſmodi. Quandoquidem enim iſta ſub *Phyſica* proprie non cadant, Diſſertatio autem Dialectica circa ea, magis ad argumentandi rationes, quam ad rerum exiſtentiam ſit accommodata; conſentaneū omnino eſt, ut hæc Contemplatio (in qua non parum eſt dignitatis & utilitatis) haud deſeratur prorſus, ſed in ſcientiarum partitionibus, nonnullum ſaltem inveniat locum: Veruntamen hoc intelligimus fieri debere, longè alio, quam quo tractari ſolet, modo. Exempli gratia: Nemo qui de *Multo* & *Pauco* verba fecit, hoc egit, ut cauſa reddatur, cur alia in Natura, tam numeroſa & ampla ſint, & eſſe poſſint, alia tam rara & modica: Non certe. Fieri non poteſt, in Rerum Natura, tanta ſit copia auri, quanta ferri; tanta roſæ, quanta graminis; tanta ſpecificati, quanta non ſpecificati. Similiter, Nemo, qui de *Simili* & *Diverſo* diſſeruit, ſatis explicavit, cur quaſi perpetuo inter *ſpecies diverſas*, interponantur *Participia* quædam, quæ ſunt ſpeciei ambiguæ; veluti muſcus inter putredinem & plantam; piſces qui hæret & loco non moventur, inter plantam & animal; ſorices, & mures, & alia nonnulla, inter animalia ex putredine & ex ſemine prognata; veſpertiliones inter aves & quadrupedes; piſces volantes, (qui jam notiſſimi ſunt) inter aves & piſces; phocæ inter piſces & quadrupedes; & alia hujuſmodi. Neq; rurſus cauſam indagavit quiſpiam, cur, cum *ſimilia ſimilibus gaudeant*, ferrum ferrum non trahat, quod magnes facit; neq; aurum ipſum aurum, licet argentum vivum alliciat. Circa hæc, & ſimilia, in Diſceptatione de *Tranſcendentibus* illis, altum eſt ſilentium: Orationis enim apices, non rerum ſubtilitates, ſecuti ſunt homines. Quamobrem horum *Tranſcendentium* ſive *Conditionum Entium adventitiarum* inquiſitionem veram, & ſolidam, ſecundum naturæ, non ſermonis leges, *Philoſophiam Primam* recipere volumus. Atque de *Philoſophia prima* (ſive de *Sophia*) quam inter *Deſiderata* haud immerito retulimus, hæc dicta ſint.

CAP. II.

De Theologia Naturali: *&* Doctrina *de* Angelis *&* Spiritibus; *quæ ejuſdem eſt* Appendix.

COllocata igitur ſua in ſede *Communi Scientiarum Parente*, inſtar Berecynthiæ tanta gaudentis cœleſti ſobole;

Omnes Cœlicolas, omnes Supera alta tenentes;

revertamur ad partitionē illam trium *Philoſophiarum*, *Divinæ, Naturalis, & Humanæ*. Nam *Theologia*

Na-

Naturalis, Philoſophia etiam *Divina* recte appellatur. Definitur autẽ hæc,ut ſit talis *Scientia*, ſeu potius *Scientiæ* ſcintilla, qualis de Deo haberi poteſt, per lumen Naturæ, & Contemplationem Rerum creatarum:& ratione Objecti ſanè Divina, ratione informationis,naturalis cenſeri poteſt. Hujus *Scientiæ* limites ita vere ſignantur, ut ad Atheiſmum confutandum, & convincendũ,&ad legem naturæ informandam,ſe extendant; ad religionem autem adſtruendam non proferantur. Quamobrem nec Deus unquam edidit miraculũ,quo converteretur Atheus; quia poterat ipſo naturæ Lumine ad notitiam *Dei* perduci; verum miracula ad convertendos idololatras & ſuperſtitioſos deſignata ſunt,qui Numen agnoverunt,ſed in Cultu ejus aberrarunt; quoniam non ſufficit Lumen Naturæ, Dei voluntati declarandæ, aut Cultui ejus legitimo prodendo. Sicut enim Opificis potentiam & peritiam oſtẽdunt opera ejus,imaginem autẽ minime;ſic Opera Dei, Conditoris omnipotentiam & Sapientiam oſtendunt, Imaginem ejus haudquaquã depingunt. Atque hac in re, Ethnicorum opinio à ſacra veritate recidit. Illi ſiquidem Mundum Imaginem Dei ſtatuebant, Hominẽ Mundi. At Sacræ Literæ haud tali honore Mundũ dignantur,ut Dei uſpiam Imago dicatur,ſed ſolummodo Opus Manuum ejus; Hominem vero *Imaginem Dei immediate* ſubſtituunt. Quocirca,quod ſit Deus,quod rerum habenas tractet,quod ſumme Potens, quod Sapiens & Præſcius,quod Bonus,quod Remunerator, quod Vindex,quod Adorandus, etiam ex operibus ejus demonſtrari,& evinci poteſt: & admirabilia complura ſecreta attributa ejus, & multò magis circa regimẽ & diſpenſationem ſuper univerſum, etiam ſobrie ex iiſdem elici & manifeſtari queunt; eſtq; iſtud argumentum à nonnullis utiliter pertractatũ. Verum ex intuitu rerum naturalium,atq; humanæ rationis principiis, de fidei myſteriis vel ratiocinari,vel etiam ſuadere vehementius,aut rurſus ea curioſius introſpicere, & ventilare,& de modo Myſterii inquirere, haud tutum meo judicio fuerit. *Da fidei quæ fidei ſunt.* Nam vel Ethnici, in illuſtri illa & divina de aurea catena fabula,hoc ipſum cõcedunt, *quod Iovem de Cœlo ad Terras deducere nec homines potuerunt,nec Dii,è contrario, quod Iupiter pertrahere eos potuerit è Terra ad Cœlum.* Quare fruſtra ſudaverit,qui cœleſtia Religionis arcana, noſtræ rationi adaptare conabitur: Decebit potius, mentes noſtras ad cœleſtis veritatis Thronum adorandum attollere. In hac igitur parte *Theologiæ Naturalis*, tantum abeſt,ut defectum aliquem obſervem,ut exceſſum poti⁹ reperiam; ad quem ſubnotandum paulum ſum digreſſus, propter maxima incommoda & pericula,quæ ex eo tum Religioni, tum Philoſophiæ impendent; utpote qui & Religionem Hæreticam procudit, & Philoſophiam Phantaſticam & Superſtitioſam.

Secus eſt, quod ad *Angelorum* & *Spirituum* Naturam attinet; quæ nec inſcrutabilis eſt, nec interdicta; ad quam etiam,ex affinitate, quam habet cum anima humana,Aditus magna ex parte eſt patefactus. Præcipit certe Sacra Scriptura; *Nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonum,& religione Angelorũ,ingerens ſe in ea,quæ non novit.* Attamen ſi hoc monitum diligenter perpendas, duo duntaxat in eo vetita reperies; Adorationẽ ſcilicet,qualis Deo debetur,Angelorum, & fanaticas de iis opiniones, vel ultra creaturæ ſortem eos efferentes, vel ampliorem de iis cognitionem, quam quis revera adeptus ſit,venditantes. Cæterum ſobria circa illos inquiſitio,quæ vel per rerum corporearum ſcalam ad eorum naturam pernoſcendam aſcendat; vel in anima humana,veluti in Speculo, eam intueatur, neutiquã prohibetur. Idem de *Spiritibus* ſtatuendũ *Immundis*,qui à ſtatu ſuo deciderunt. Conſortium cum iis,atque uſus operæ eorum,illicitus eſt,multo magis qualiſcunq; cultus vel Veneratio. At contemplatio & cognitio illorum naturæ, poteſtatis, illuſionem, non ſolum ex locis Scripturæ Sacræ, ſed ex ratione,aut experientia,haud poſtrema pars eſt ſapientiæ ſpiritualis. Sic certe Apoſtolus, *Strategematum ejus non ignari ſumus.* Ac non minus *Dæmonum* Naturam inveſtigare in *Theologia Naturali* conceditur, quam *Venenorum* in *Phyſica*, aut *Vitiorum* in *Ethica*. Hanc autem *Scientiæ* partem de *Angelis* & *Dæmonibus*, inter *Deſiderata* numerare non licet, quippe quæ ab haud paucis ſit tentata: Æquius eſſet,ut Scriptorum in hoc genere pars haud parva, aut vanitatis, aut ſuperſtitionis, aut ſubtilitatis inutilis, arguantur.

CAP. III.

Partitio Naturalis Philoſophiæ *in* Speculativam & Operativam: *quodque illæ duæ, & in intentione Tractantis, & in Corpore Tractatus, ſegregari debeant.*

Miſſa igitur *Theologia Naturali* (cui inquiſitionem de *Spiritibus*, ut *appendicem* attribuim⁹) accedamus ad ſecundam partem, videlicet illam de *Natura*, ſive *Philoſophiam Naturalem*. Optime Democritus; *Scientiam de Natura, in profundis Mineris, ſive Puteis latere demerſum.* Non male Chymici: *Vulcanum alteram Naturam eſſe, quin etiam id celeriter perficere, quod Natura per ambages, & temporis moras ſolet.* Quidni igitur *Philoſophiam* in duas partes ſecemus, *Fodinam* & *Fornacem*; & duo conſtituamus *Philoſophorum Munera, Operarios in Mineris, & Fabros?* Sane utcunque videamur hæc per luſum loqui; tamen hujus generis partitionem utiliſſimam eſſe cenſemus,cum proponetur vocabulis familiaribus & ſcholaſticis; hoc eſt,ut dividatur *Doctrina de Natura, in inquiſitionem cauſarum, & productionem effectuum; Speculativam & Operativam.* Altera Naturæ viſcera perſcrutatur,altera Naturam veluti ſuper incudem efformat. Neq; me fugit quam arcto copulentur vinculo, *Cauſa* & *effectus*, ut explicationem eorũ aliquatenus conjungi ſit neceſſe. Attamen quandoquidem omnis ſolida & fructuoſa *Naturalis Philoſophia*, duplicem adhibeat ſcalam, eamque diverſam; *Aſcenſoriam & Deſcenſoriam*; Ab *Experientia* ad *Axiomata*, & ab *Axiomatibus* ad *nova Inventa*, conſultiſſimum judico, ut hæ duæ Partes, *Speculativa & Operativa*, & in intentione Tractantis, & in corpore Tractatus, ſeparentur.

CAP IV.

Partitio doctrinæ ſpeculativæ de Natura, *in* Phyſicam Specialem, *&* Metaphyſicam: *quarum* Phyſica Cauſam Efficientem *&* Materiam; Metaphyſica Cauſam Finalem *&* Formam *inquirit.* *Partitio* Phyſicæ *in* doctrinas de Principiis rerum, de fabrica rerum *ſive* de mundo, *&* de varietate rerum. *Partitio* Phyſicæ de varietate rerum, *in* doctrinam de Concretis, & doctrinam de Abſtractis. *Partitio* doctrinæ de Concretis, *rejicitur ad eaſdem partitiones, quas ſuſcipit* hiſtoria naturalis. *Partitio* doctrinæ de Abſtractis *in* doctrinam de Schematiſmis Materiæ, *&* doctrinam de Motibus. *Appendices duæ* Phyſicæ ſpeculativæ, Problemata naturalia, Placita antiquorum Philoſophorum. *Partitio* Metaphyſicæ, *in* doctrinam de Formis, *&* doctrinam *de* Cauſis Finalibus.

Na-

NAturalis *Philoſophiæ* partem, quæ *Speculativa* eſt, & Theorica, in *Phyſicam Specialem*, & *Metaphyſicam* dividere placet. Atque in hac partitione attendant homines, nos vocabulum *Metaphyſicæ* uſurpare, ſenſu à recepto & vulgato, diſcrepanti. Hîc autem locus admonendi videtur, de noſtro, in genere, circa uſum vocabulorum, inſtituto. Id hujuſmodi eſt, ut tam in præmiſſo vocabulo *Metaphyſicæ*, quam in aliis, ubi conceptus & notiones noſtræ novæ ſunt, & à receptis recedunt, maxima certe cum Religione antiqua vocabula retineamus. Cum enim futurum ſperemus, ut ordo ipſe, & dilucida rerum explicatio, quam ſubjungere conamur, nos à prava vocabulorum (quibus utimur) intelligentia liberent; in cæteris omnino avemus (quatenus ſine veritatis ac ſcientiarum diſpendio fieri poſſit) vel minimum ab antiquorum aut opinionibus aut loquendi more deflectere. Qua in re Ariſtotelis confidentiam proinde ſubit mirari; qui impetu quodam percitus contradictionis, & bellū univerſæ Antiquitati indicens, non ſolum nova artium vocabula pro libitu cudendi licentiam uſurpavit; ſed etiam priſcam omnem ſapientiam extinguere & delere anniſus eſt. Adeo ut neq; nominet uſpiam authores antiquos, neque dogmatum eorū mentionē ullam faciat, niſi quo aut homines perſtringeret, aut placita redargueret. Sane ſi famā nomini ſuo, ac ſequacium turbā affectaverit, hoc rationibus ſuis inprimis accommodatum. Siquidē in veritate Philoſophica aſſerenda, & recipienda, idem contingit, quod in veritate divina; *Veni in nomine Patris, nec recipitis me, ſi quis venerit in nomine ſuo, eum recipietis.* Sed ex hoc cœleſti Aphoriſmo, ſi, quem præcipue deſignaverit, ſpectemus; (nempe Antichriſtum omnium ſæculorum Impoſtorem maximum) colligere licet, iſtud ipſum, *Venire in nomine ſuo*, nulla Antiquitatis, aut (ſi ita loqui licet) Paternitatis habita ratione, rem mali ominis eſſe ad veritatem; utcunq; eam ſæpenumero comitetur illa fortuna, *Eum recipietis.* Cæterum de viro tam eximio certe, & ob acumen ingenii mirabili, Ariſtotele, crediderim facile, hāc ambitionem eum à diſcipulo ſuo accepiſſe, quem fortaſſe æmulatus eſt; ut ſi ille omnes nationes, hic omnes opiniones ſubigeret, & Monarchiā quandā in contemplationibus ſibi conderet. Quanquam fieri poſſit, ut apud aliquos tetricos, & linguæ acerbæ, ſimili cū diſcipulo ſuo titulo inſigniretur.

Felix terrarum prædo, non utile mundo
Editus exemplum: ——

Eodem modo,

Felix doctrinæ prædo, &c.

Nobis vero ex altera parte (quibus, quantum calamo valemus, inter vetera & nova in literis fœdus & commercium contrahere, cordi eſt) decretum manet, Antiquitatem comitari *uſque ad aras*; atq; vocabula antiqua retinere, quanquam ſenſum eorum & definitiones ſæpius immutemus; ſecundum moderatum illum & laudatum, in Civilibus, novandi modum, quo rerum ſtatu novato, verborum tamen ſolennia durent; quod notat Tacitus; *Eadem magiſtratuum vocabula.*

Redeamus igitur ad acceptionem vocabuli *Metaphyſicæ*, noſtro ſenſu. Patet ex iis, quæ ſupra diſſeruimus, disjungere nos *Philoſophiam primam* à *Metaphyſica*, quæ hactenus pro re eadem habitæ ſunt. Illam *Communem Scientiarum parentem*, hanc *Naturalis Philoſophiæ portionem* poſuimus. Atqui *Philoſophiæ primæ* communia & promiſcua *Scientiarum Axiomata* aſſignavimus. Etiam *Relativas*; & *Adventitias Entium Conditiones*, (quas *Tranſcendentes* nominavimus) *Multum*, *Paucum*; *Idem*, *Diverſum*; *Poſſibile*, *Impoſſibile*; & hoc genus reliqua, eidem attribuimus; id ſolummodo cavendo, ut Phyſice, non Logice tractentur. At inquiſitionē de *Deo*, *Uno*, *Bono*, *Angelis*, *Spiritibus*, ad *Theologiam Naturalem* retulimus. Merito igitur quæri poſſit, quid tandem ſit, quod *Metaphyſicæ* relinquatur? Certe ultra Naturam nihil, ſed ipſius Naturæ pars multo præſtantiſſima. Atque profecto, citra veritatis diſpendium, hucuſq; de veterum ſcientia reſpondere liceat, *Phyſicam* ea tractare, quæ penitus in Materia merſa ſunt, & Mobilia; *Metaphyſicam* Abſtracta magis, & Conſtantia. Rurſus *Phyſicam* in Natura ſupponere exiſtentiam tantum, & motum, & naturalem neceſſitatem: At *Metaphyſicam* etiam mentem & Ideam. Nam huc fortè redit ea, quam dicemus, res. Verum nos eam, miſſa ſermonis ſublimitate, perſpicue & familiariter proponemus. Partiti ſumus *Naturalem Philoſophiam*, in *cauſarū inquiſitionem*, & *productionem effectuum*. *Inquiſitionem Cauſarum*, in *Theoricam* conjecimus. Eam in *Phyſicam* & *Metaphyſicam* partiti ſumus. Ergo neceſſe eſt, ut vera differentia harū ſumatur ex natura cauſarū, quas inquirunt. Itaq; abſq; aliqua obſcuritate, aut circuitione *Phyſica* eſt, quæ inquirit de *Efficiente* & *Materia*; *Metaphyſica*, quæ de *Forma* & *Fine*.

Phyſica igitur *Cauſarum* vaga, & incerta, & pro modo ſubjecti, mobilia complectitur; *cauſarum* conſtantiam non aſſequitur.

Limus ut hic dureſcit, & hæc ut cera liqueſcit,
Uno eodemque igne. ——

Ignis duritiei cauſa, ſed in limo; Ignis colliquationis cauſa, ſed in cera. Partiemur autem *Phyſicam* in *doctrinas* tres. *Natura* enim aut *Collecta in unum*; aut *fuſa* & *ſparſa* eſt. Colligitur vero in unum *Natura*, aut propter *communia rerum omnium principia*; aut propter *unicam integralem univerſi fabricam*. Itaque hæc *Unio Naturæ* duas peperit *Phyſicæ* partes: unam de *principiis rerum*; alterā de *fabrica Univerſi*, ſive de *mundo*, quas etiam *Doctrinas de ſummis* appellare conſuevimus. Tertia doctrina (quæ de *Natura ſparſa* ſive *fuſa* tractat) *omnimodam rerum varietatem*, & *ſummas minores* exhibet. Ex his igitur patet, tres omnino reperiri *doctrinas Phyſicas*. De *Principiis Rerū*; De *Mundo* ſive de *Fabrica Rerū*; & de *Natura multiplici* ſive *ſparſa*; quæ poſtrema (ut diximus) omnimodam rerū varietatē continet; eſtque veluti gloſſa prima, aut Paraphraſis circa Naturæ interpretationem. Harum trium partium *deſideratur* totaliter nulla; Cæterum quam vere & ſolide tractentur, non eſt hic definiendi locus.

At *Phyſicam ſparſam* ſive de *varietate rerum*: rurſus in duas partes dividimus; *Phyſicam* de *Concretis*, & *Phyſicam* de *Naturis*. Altera (ut Logicis vocabulis utamur) inquirit de ſubſtantiis, cū omni varietate ſuorum accidentium: Altera de accidentibus, per omnem varietatem ſubſtantiarū. Veluti, ſi inquiratur de leone, aut quercu, illa complura diverſa accidentia ſuffulciūt: Contra, ſi inquiratur de calore, aut gravitate, illa plurimis diſtinctis ſubſtantiis inſunt. Cum vero omnis *Phyſica*, ſita

ſit

ſit in medio, inter *Hiſtoriam Naturalem* & *Metaphyſicam*, Prior pars (ſi recte advertas) *Hiſtoriæ Naturali propior* eſt, *poſterior Metaphyſicæ*. *Phyſica* autem *Concreta* eandem ſubit diviſionem, quam *Hiſtoria Naturalis*: ut ſit vel circa *Cœleſtia*; vel circa *Meteora*; vel circa *Globum terræ* & *Maris*; vel circa *Collegia majora*, quæ *Elementa* vocant; vel circa *Collegia minora*, quæ *Elementa* vocant; vel circa *Collegia minora*, ſive *Species*; etiam circa *Prætergenerationes*; & circa *Mechanica*. Etenim in hiſcè omnibus, *Hiſtoria Naturalis* factum ipſum perſcrutatur & refert; at *Phyſica* itidem Cauſas: ſed intellige hoc de *Cauſis fluxis*, *Materia* ſcilicet & *Efficiente*. Inter haſce *Phyſicæ* portiones, manca prorſus & imperfecta eſt ea, quæ inquirit de *Cœleſtibus*, cum tamen propter nobilitatem ſubjecti præcipuæ hominibus curæ eſſe deberet. Etenim *Aſtronomia* fundata eſt in Phænomenis non male; ſed humilis eſt, & minime etiam ſolida: At *Aſtrologia* in plurimis etiam fundamento caret. Certe *Aſtronomia* talem offert humano intellectui victimam, qualem Prometheus olim, cum fraudem Jovi fecit: Adduxit ille, loco bovis veri, pellem bovis, grandis & pulchri, ſtramine, & foliis, & viminibus ſuffarcinatam. Exhibet ſimiliter & *Aſtronomia*, exteriora Cœleſtium (Aſtrorum dicimus numerum, ſitum, motus, periodos) tanquam pellem Cœli, pulchram, & in Syſtemata affabre concinnatam: At viſcera deſunt (*rationes* nempe *Phyſicæ*) ex quibus (*Hypotheſibus Aſtronomicis* adjunctis) eruatur Theoria, non quæ Phænomenis tantum ſatisfaciat, (cuj⁹ generis complures ingenioſe confingi poſſent,) ſed quæ ſubſtantiam, & motum, & influxum Cœleſtium, prout revera ſunt, proponat. Exploſa enim fere jam pridem ſunt illa; *Raptus primi mobilis*, & *Soliditas Cœli* (ſtellis in Orbib⁹ ſuis tanquã clavis in laquearibus infixis.) Nec multo melius aſſeritur; Quod ſint *diverſi Poli* Zodiaci & Mundi; Quod ſit *Secundũ Mobile* Renitentiæ in adverſum primi mobilis raptus; Quod omnia in Cœlo ferantur per *Circulos perfectos*; Quod ſint *Eccentrici*, & *Epicycli*, quibus motuũ in Circulis perfectis Conſtantia ſervetur, Quod à Luna in ſuperius nulla ſit *Mutatio*, aut *Violentia*; Et hujuſmodi. Atq; harum ſuppoſitionum abſurditas, in motũ terræ diurnum (quod nobis conſtat falſiſſimũ eſſe) homines impegit. At vix quiſquam eſt, qui inquiſivit cauſas Phyſicas, tum de *Subſtantia Cœleſtium* tam Stellari, quã interſtellari, tum de *Celeritate* & *Tarditate* Corporum Cœleſtium ad invicem, tum de *Incitatione Motus diverſa* in eodẽ Planeta, tum de *Motuũ Conſecutione* ab Oriẽte in Occidentẽ, aut è contra, deq; *Progreſſionibus*, *Stationibus*, & *Retrogradationibus*, tum de *Motuum Sublatione*, & *Caſu*, per Apogæa & Perigæa, tum de *Motuum Obligatione*, vel per ſpiras ſe verſus Tropicos texendo & retexendo, vel per ſinuationes, quas Dracones vocant, tum de *Polis Rationum*, cur magis in tali parte cœli ſiti ſint, quã in alia; tum de *Alligatione quorundam Planetarum* ad Diſtantiam certã à Sole: Hujus, inquam, generis inquiſitio vix tẽtata eſt, ſed in *Mathematicis* tantum *Obſervationibus* & *Demonſtrationibus* inſudatur. Eæ autem oſtendunt, quomodo hæc omnia ingenioſe concinnari & extricari poſſint, nõ quomodo vere in Natura ſubſiſtere. Et motus tantũ apparentes, & machinam ipſorũ fictitiam, & ad placitũ diſpoſitã, nõ cauſas ipſas, & veritatẽ rerum indicãt. Quocirca male *Aſtronomia*, qualis nunc habetur, inter *Artes Mathematicas*, nõ ſine dignitatis ſuæ diſpẽdio, numeratur; cum debeat poti⁹, ſi proprias partes tueri velit, conſtitui *Phyſicæ* pars quaſi nobiliſſima. Quicunq; enim *Superlunarium* & *Sublunariũ* conficta divortia contempſerit, & *Materiæ Appetitus* & *Paſſiones* maxime *Catholicas*, (quæ in utroq; globo validæ ſunt, & univerſitatẽ rerum tranſverberant) bene perſpexerit; is ex illis, quæ apud nos cernũtur, luculentã capiet de *Rebus Cœleſtibus* informationẽ, & ab iis è contra quæ in Cœlo fiunt, haud pauca de *Motibus Inferioribus*, qui nunc latent, perdiſcet; nõ tantũ quatenus hi ab illis regantur, ſed quatenus habeant paſſiones communes. Quamobrem hanc partem *Aſtronomiæ*, quæ *Phyſica* eſt, *deſiderari* ſtatuimus. Eam *Aſtronomiam vivam* nominabimus, ad differentiam bovis illius Promethei, ſuffarcinati, & ſolummodo figura tenus bovis.

At *Aſtrologia* multa ſuperſtitione referta eſt, ut vix aliquid ſanũ in ea reperiatur. Attamen eam potius expurgandam, quam prorſus abjiciẽdam eſſe cenſemus. Quod ſi quis hanc ſcientiam, non in ratione, aut *Contemplationibus Phyſicis*, ſed in *cœca experientia*, & complurium ſæculorum obſervatione, fundatã eſſe contendat, ideoq; *Rationum Phyſicarũ* examen rejiciat, quod jactabant Chaldæi: is eadem opera & Auguria revocet, & Aruſpicinam, & exta, & omnigenas fabulas deglutiat: Nã & hæc omnia, ut diutinæ experientiæ, & per manus traditæ diſciplinæ, dictamina fuiſſe aſſerebãtur. Nos vero, & ut *Phyſicæ* portionem, *Aſtrologiam* recipimus, & non plus ei quam ratio & rerum evidentia concedit, tribuimus; demptis ſuperſtitionibus & comentis. Ut vero rem paulo attentius introſpiciamus; Primo, quam inane illud commentum; Quod ſinguli *Planetæ viciſſim per horas* regnẽt, ut ſpatio viginti quatuor horarum, regna ſua ter repetant, præter horas tres ſupernumerarias? Attamẽ hoc commentũ nobis diviſionem hebdomadæ (rem tam antiquã, & tã late receptam) peperit, ut ex alternatione dierum maniſeſtiſſime patet; cũ in principio diei ſequẽtis, regnet ſẽper Planeta, à Planeta prioris diei quart⁹; propter tres illas horas, quas dixim⁹ ſupernumerarias. Secundo, pro commento vano rejicere nõ dubitamus, *doctrinam* de *thematibus cœli*, ad *puncta temporis certa*, cum *diſtributione domorũ*; ipſas ſcilicet *Aſtrologiæ* delicias; quæ Bacchanalia quædã in Cœleſtibus exercuerũt: Nec ſatis mirari poſſum⁹, viros quoſdã egregios, & in *Aſtrologia* Principes, tã levi ad iſta adſtruẽda argumento innixos eſſe. Ajũt enim, quando illud prodit experiẽtia ipſa, *Solſtitia*, *Æquinoctia*, *Novilunia*, *Plenilunia*, & hujuſmodi ſtellarũ *Revolutiones majores*, manifeſto & inſigniter operari ſuper corpora naturalia; neceſſe eſt, ut *poſituræ ſtellarum magis exactæ & ſubtiliores*, effect⁹ quoque magis exquiſitos & occultiores producãt. Illi vero ſepõnere primo debuerãt, *operationes Solis* per *calorem manifeſtũ*; & ſimiliter *Lunæ vim quandam Magneticam*, ſuper incrementa æſtuum ſemimenſtrua: (nam fluxus & reflux⁹ maris quotidian⁹ alia res eſt:) his vero ſepoſitis, *reliquas Planetarum vires* ſuper Naturalia (quatenus experientia cõprobantur) tenues admodum, & infirmas, & quaſi latitantes reperient, etiam in *Revolutionibus majorib⁹*. Quare cõtrario prorſ⁹ modo cõcludere debuerãt; nimirum; cum *revolutiones illæ majores* tam parum poſſint; *exactas* illas & *minutas poſiturum differentias*

rentias nihil omnino virium obtinere. Tertio *fatalia* illa, quod hora nativitatis aut conceptionis fortunam fœtus regat, hora inceptionis fortunam incepti, hora quæſtionis fortunam rei inquiſitæ, atque (ut verbo dicamus) *doctrinas* de *nativitatibus*, *electionibus*, & *quæſtionibus*, iſtiuſmodi levitates, maxima ex parte, nihil certi aut ſolidi habere, & rationibus phyſicis plane redargui & evinci, judicamus. Illud igitur magis attinet dicere, quid tandem in *Aſtrologicis* retineamus, aut probemus? Atque in iis, quæ probamus, quid *deſideremus*? Nam hujus poſtremæ rei gratia (nempe ejus quod *deſideratur*) ſermonem hunc inſtituimus, cum alias cenſuris (ut ſæpe diximus) non vacemus. Atque inter recepta certe, *doctrinam de revolutionibus*, plus ſanitatis, quam reliqua, habere cenſemus. Verum id optimum factu foret, ſi *Regulas* quaſdam præſcribamus, ad quarum trutinam & normam *Aſtrologica* examinentur; ut utilia retineantur, rejiciantur inania. Prima ea ſit, de qua jam ante monuimus, *Revolutiones majores retineantur, valeant minores horoſcoporum & domorum*. Illæ inſtar tormentorum grandium, ictus ſuos à longinquo jacere queunt, hæ tanquam arcus minores ſpatia evadere & vires deferre non poſſunt. Secunda eſt; *Operatio cœleſtium in corpora omnigena non valet, ſed tantum in teneriora*, qualia ſunt humores, aër, & ſpiritus: Atque hic tamen excipimus operationes caloris, ſolis & cœleſtium, qui & ad metalla, & ad plurima ſubterranea proculdubio penetrat. Tertia eſt: *Omnis operatio cœleſtium, potius ad maſſas rerum extenditur, quam ad individua*: Oblique tamen pervenit etiam ad individua nonnulla: Illa ſcilicet, quæ ex individuis ejuſdem ſpeciei ſunt maxime paſſibilia, & tanquam cera molliora; veluti cum conſtitutio aëris peſtilens, corpora minus reſiſtentia occupat, magis reſiſtentia præterit. Quarta eſt præcedenti non diſſimilis: *Omnis operatio cœleſtium, non in puncta temporum, aut anguſtias minutas, ſed in ſpatia majora defluit & dominatur*: Itaque prædictiones de temperaturis anni, veræ eſſe poſſint; de diebus ſingulis, pro vanis merito habentur. Poſtrema eſt, (quæ etiam prudentioribus Aſtrologis ſemper placuit) quod *nulla inſit Aſtris fatalis neceſſitas*; ſed quod inclinent ea potius, quam cogant. Addimus & illud, (in quo in partes *Aſtrologiæ*, ſi fuerit emendata, non obſcure venire videbimur) nimirum quod nobis pro certo conſtet, cœleſtia in ſe habere alios quoſdam influxus, præter *Calorem* & *Lumen*. Qui tamen ipſi, ſecundum regulas illas, quas jam poſuimus, & non aliter, valent. Verum illi in intima *Phyſica* latent, & longiorem diſſertationem poſtulant. Viſum eſt igitur nobis (his, quæ diximus, rite perpenſis) inter *Deſiderata* reponere *Aſtrologiam* his principiis noſtris conſentaneam; Atque ſicut *Aſtronomiam*, quæ Phyſicis rationibus nitatur, *Aſtronomiam Vivam* nominavimus; ita & *Aſtrologiam*, quæ per eaſdem regitur, *Aſtrologiam Sanam* appellare placet. Circa quam recte conficiendam, licet ea quæ diximus non parum profutura ſint; pauca tamen addemus, more noſtro, quæ liquido proponent, & ex quibus ſit *coagmentanda*, & ad quæ *adhibenda*. Primo in *Aſtrologiam Sanam* recipiatur *doctrina* de *commixtionibus radiorum*, conjunctionibus ſcilicet & oppoſitionibus, & reliquis Syzygiis, ſive Aſpectibus Planetarum inter ſe: *Planetarum* autem per *Signa Zodiaci Pertranſitum*, & *Locationem* ſub *iiſdem Signis*, etiam huic parti, de commixtionibus radiorum, aſſignamus: Locatio enim planetæ ſub ſigno, eſt conjunctio quædam ejuſdem cum ſtellis ſigni: Quin etiam ſicut conjunctiones, ita & *oppoſitiones*, & reliquæ *Syzygiæ Planetarum*, erga *ſtellas ſignorum* notandæ ſunt; quod adhuc plene factum non eſt. At commixtiones radiorum fixarum ad invicem, utiles quidem ſunt ad contemplationem de fabrica mundi, & regionum ſubjacentium Natura; ad prædictiones minime, quia ſemper eodem modo ſe habent. Secundo recipiantur *Acceſſiones* ſingulorum Planetarum propius *ad Perpendiculum*, aut *Receſſiones* ab ipſo, ſecundum Regionum climata: Habent enim Planetæ ſinguli, non minus quam Sol, ſuas æſtates, hyemes, in quibus fortius aut infirmius radios jaciant, propter rationem perpendiculi. Etenim nobis dubium non eſt, quin Luna poſita in Leone, fortius operetur ſuper corpora naturalia, apud nos, quam poſita in piſcibus: Non quod luna ſub leone ad cor reſpiciat, ſub piſcibus ad pedes (ſicut fabulantur;) ſed propter elevationem verſus perpendiculum, & approximationem ad ſtellas majores, eadem prorſus ratione, qua & Sol. Tertio recipiantur *Apogæa & Perigæa Planetarum*, cum debita diſquiſitione, ad quæ pertineat *Planetæ vigor* in ſeipſo, ad quæ *Vicinitas* ad nos. Planeta enim in Apogæo, ſive exaltatione ſua, magis alacer eſt; in Perigæo autem, ſive caſu ſuo, magis communicat. Quarto recipiantur (ut ſummatim dicamus) omnia reliqua *Accidentia motus Planetarum*, quales ſingulorum in itinere ſuo *accelerationes*, *retardationes*, *progreſſus*, *ſtationes*, *retrogradationes*; quales *diſtantia à Sole*, *combuſtiones*, *augmenta* & *diminutiones luminis*, *eclipſes*, & ſi quæ ſint alia. Etenim faciunt hæc omnia, ut Planetarum radii, vel debilius, diverſis denique modis & virtutibus, operentur. Atque quatuor iſta ad *Radiationes Stellarum* ſpectant. Quinto recipiantur, quæ Naturas ſtellarum, ſive erraticarum, ſive fixarum, in propria ſua Eſſentia, & activitate, reſerare & detegere ullo modo queant: qualis *magnitudo*; qualis *color* & *aſpectus*: qualis *ſcintillatio* & vibratio luminis: qualis *ſitus verſus polos*, aut *Æquinoctium*: Quales *Aſteriſmi*: quæ aliis *ſtellis magis immixtæ*, quæ magis *ſolitariæ*: quæ *ſuperiores*, quæ *inferiores*; quæ ex fixis intra *vias Solis* & *Planetarum*, (*Zodiacum* ſcilicet) quæ *extra*: quis ex Planetis *velocior*, quis *tardior*: quis *moveatur in Ecliptica*, quis *pervagetur in latitudine*: quis poſſit eſſe *retrogradus*, quis *minime*: quis *patiatur omnimodam diſtantiam à Sole*, quis *alligetur*: quis moveatur *celerius in Apogæo*, quis in *Perigæo*: Denique *Anomalia Martis*, *expatiatio Veneris*, & *Labores* ſive *Paſſiones* admirandæ, quæ non ſemel & in *Sole*, & in *Venere* deprehenſæ ſunt: & ſi quæ ſint alia? Poſtremo recipiantur etiam ex traditione, *natura* & *inclinationes Planetarum* particulares; atque etiam *ſtellarum fixarum*; quæ, quandoquidem magno conſenſu traduntur, non leviter (præterquam ubi cum *Phyſicis rationibus* plane diſcordant) rejiciendæ ſunt. Atque ex talibus obſervationibus coagmentatur *Aſtrologia ſana*; & ſecundum eas tantum ſchemata cœli & componere & interpretari oportet.

Adhibetur autem *Aſtrologia ſana*, ad *prædictiones* fidentius, ad *electiones* cautius, ad utraq; autem intra

intra terminos debitos. *Prædictiones* fieri poſſint, de *Cometis* futuris, qui (ut noſtra fert conjectura) prænunciari poſſunt: & de omni genere *Meteororum*, de *diluviis*, *ſiccitatibus*, *ardoribus*, *conglaciationibus*, *terræ motibus*, *irruptionibus aquarum*, *eruptionibus ignium*, *ventis & pluviis majoribus*, *anni variis tempeſtatibus*, *peſtilentiis*, *morbis graſſantibus*, *ubertate & caritate frugum*, *bellis*, *ſeditionibus*, *ſectis*, *tranſmigrationibus populorum*, denique de omnibus rerum vel naturalium vel civilium *motibus*, aut *innovationibus majoribus*: Ad magis autem *ſpecialia*, & forte *ſingularia*, *prædictiones* iſtæ (licet minore certitudine) deduci poſſint, ſi repertis primo hujuſmodi temporum inclinationibus generalibus, acri judicio vel Phyſico vel Politico, applicentur illis ſpeciebus aut individuis, quæ hujuſmodi accidentibus maxime ſint obnoxia; veluti ſi quis ex præcognitione tempeſtatum anni, eas reperiet (exempli gratia) magis oleis quam vitibus, magis phthiſicis quam hepaticis, magis incolis collium quam vallium, magis monachis quam aulicis, (propter victus rationem diverſam) propitias aut pernicioſas. Aut ſi quis ex cognitione influxus, quem cœleſtia habent ſuper ſpiritus humanos, reperiat eum talem eſſe, ut magis populis quam regibus; magis viris doctis & curioſis, quam animoſis & militaribus; magis voluptariis, quam negotioſis aut politicis, faveat aut adverſetur. Hujuſmodi autem innumera ſunt, ſed (quemadmodum diximus) non tantum cognitionem illam generalem, quæ ſumitur ex aſtris, (quæ ſunt agentia,) verum etiam particularem ſubjectorum (quæ ſunt paſſiva) requirunt. Neque *electiones* prorſus rejiciendæ ſunt; ſed parcius illis, quam *prædictionibus* fidendum. Videmus enim in plantationibus, & ſeminationibus, & inſitionibus, ætatum lunæ obſervationes, non eſſe res omnino frivolas. Sunt & multa ejus generis. Verum & *electiones* iſtæ, etiam magis, quam *Prædictiones* per noſtras regulas cohibendæ ſunt. Atque illud ſemper attendendum; valere *Electiones* in illis tantum caſibus, ubi & virtus cœleſtium talis ſit, quæ non ſubito tranſeat; & actio inferiorum ſimiliter talis, quæ non ſtatim abſolvatur; quemadmodum fit in illis exemplis, quæ memoravimus: Nam nec incrementa Lunæ ſubito tranſiguntur, nec incrementa Plantarum. Punctualitas vero temporis omnino repudianda. Inveniuntur autem & talia complura (quod quis minus putet) in *electionibus circa civilia*. Quod ſi quis nos compellat eo nomine, quod, ex quibus iſta *Aſtrologia* emendata *elici* poſſit, & rurſus, ad quæ utiliter *adhiberi*, aliquid monſtravimus; quis vero ſit eliciendi modus, neutiquam docuimus: ille minus æquus fuerit, cum autem ipſam (cujus debitores non ſumus) à nobis exigat. Hoc tamen circa illud ipſum, quod petit, monebimus; Quatuor tantum eſſe modos, quibus ad hanc ſcientiam via ſternatur. Primo per *experimenta futura*; Dein per *experimenta præterita*; Rurſus per *traditiones*; Ultimo per *rationes Phyſicas*. Atque quod ad *experimenta futura*, quid attinet dicere? cum illa ſeculis compluribus ad eorum copiam comparandam indigeant; ut de iiſdem cogitationem ſuſcipere fruſtra fuerit. Quod vero ad *experimenta præterita*; Ea certe in manu hominum ſunt; licet res ſit laborioſa, & multi otii. Poſſint enim *Aſtrologi* (ſi ſibi non deſint) omnes *caſus majores*, (veluti inundationes, peſtilentias, prælia, ſeditiones, mortes Regum) ſi placet, & ſimilia, ex hiſtoriæ fide depromere: & ſitum cœleſtium, non ſecundum thematum ſubtilitatem, ſed juxta regulas eas revolutionum, quæ à nobis adumbratæ ſunt, qualis fuerit ſub iiſdem temporibus, intueri: ut ubi manifeſtus fuerit eventuum conſenſus & conſpiratio, ibi *Prædictionis* norma probabilis conſtituatur. Quatenus ad *Traditiones*: Eas ita ventilare oportet, ut quæ cum *rationibus Phyſicis* manifeſto pugnent, è medio tollantur; quæ vero cum iis conſentiant, etiam auctoritate ſua valeant. Quantum denique ad *Phyſicas rationes*: Illæ maxime huic inquiſitioni accommodatæ ſunt, quæ de catholicis materiæ appetitibus, & paſſionibus, & de motibus corporum ſimplicibus & genuinis inquirunt. His enim alis ad Cœleſtia iſta materiata aſcenditur tutiſſime. Atque de *Aſtrologia ſana* hactenus.

Inſania autem *Aſtrologicæ* (præter ea, quæ à principio notavimus, commenta) alia quædam Portio ſupereſt non prætermittenda: quæ tamen ab *Aſtrologia* ſecludi ſolet, & in *Magiam*, quam vocant, *Cœleſtem* transferri. Ea nacta eſt mirum commentum ingenii humani, nimirum, ut *benevolus aliquis ſitus Aſtrorum* in *ſigillis* aut *ſignaculis* (puta metalli, aut gemmæ alicujus ad intentionem propriæ) excipiatur, quæ Horæ ejus felicitatem alias prætervolaturam detineant, & quaſi volatilem figant. Quemadmodum graviter ille conqueritur, de tam nobili apud Antiquos arte, jam pridem amiſſa:

Annulus infuſo non vivit mirus Olympo,
Non magis ingentes humili ſub lumine Phœbos
Fert Gemma, aut celſo divulſas cardine Lunas.

Certe reliquias Sanctorum, earumque virtutes, recepit Eccleſia Romana, (neque enim in Divinis & Immateriatis fluxus temporis obeſt) verum ut condantur reliquiæ Cœli, quo hora, quæ receſſit, & tanquam mortua eſt, reviviſcat & continuetur, mera eſt ſuperſtitio. Miſſa igitur hæc faciamus, niſi fortè Muſæ Aniculæ jam factæ ſint.

Phyſicam Abſtractam in duas partes rectiſſime dividi poſſe ſtatuimus: *Doctrinam de ſchematiſmis materiæ*, & *doctrinam de appetitibus & motibus*. Utroſque curſim enumerabimus, unde veræ *Phyſicæ de Abſtractis* adumbratio quædam deduci poſſit. *Schematiſmi materiæ*, ſunt, *denſum*, *rarum*, *grave*, *leve*, *calidum*, *frigidum*, *tangibile*, *pneumaticum*, *volatile*, *fixum*, *determinatum*, *fluidum*, *humidum*, *ſiccum*, *pingue*, *crudum*, *durum*, *molle*, *fragile*, *tenſile*, *poroſum*, *unitum*, *ſpirituoſum*, *jejunum*, *ſimplex*, *compoſitum*, *abſolutum*, *imperfecte miſtum*, *fibroſum atque venoſum*, *ſimplicis poſituræ ſive æquum*: *ſimilare*, *diſſimilare*: *ſpecificatum*, *non ſpecificatum*: *organicum*, *inorganicum*: *animatum*, *inanimatum*: neque ultra rem extendimus. *Senſibile* enim & *inſenſibile*; *rationale* & *irrationale*, ad *doctrinam de homine* rejicimus. *Appetituum* vero & *motuum* duo genera ſunt: Sunt enim vel *motus ſimplices*, in quibus radix omnium naturalium actionum continetur, pro ratione tamen *ſchematiſmorum materiæ*: vel *motus compoſiti* ſive producti: à quibus ultimis recepta *Philoſophia* (quæ parum de corpore naturæ ſtringit) auſpicatur. Debent autem habere hujuſmodi *motus compoſiti* (quales ſunt *generatio*, *corruptio*, & reliqui) pro penſis quibuſdam, aut *ſummis motuum ſimplicium*,

plicium, potius quam pro motibus primitivis. *Motus ſimplices* ſunt *motus Antitypiæ*, quem vulgo motum, ne fiat penetratio dimenſionum, vocant: *motus nexus*, quem motum ex fuga vacui appellant: *Motus libertatis*, ne detur compreſſio aut extenſio præternaturalis: *Motus in ſphæram novam*, ſive ad rarefactionem & condenſationem: *Motus nexus ſecundi*, ſive ne detur ſolutio continuitatis: *Motus congregationis majoris*, ſive ad maſſas connaturalium ſuorum, qui vulgo dicitur motus naturalis: *Motus congregationis minoris*, qui vulgo dicitur Sympathiæ & Antipathiæ: *Motus diſponens*, ſive ut partes bene collocentur in toto: *Motus aſſimilationis* ſive multiplicationis Naturæ ſuæ ſuper aliud: *Motus excitationis*, ubi Agens nobilius motum in alio latentem & ſopitum excitat: *Motus ſigilli impreſſionis*, operatio ſcilicet abſque communicatione ſubſtantiæ: *Motus Regius*, ſive cohibitio reliquorum motuum à motu prædominante: *Motus abſque termino*, ſive rotatio ſpontanea: *Motus trepidationis*; ſive Syſtoles & Diaſtoles, corporum ſcilicet, quæ locantur inter commoda: Poſtremo *decubitus*, ſive *exhorrentia motus*, quæ etiam plurimarum rerum eſt caſſativa. Hujuſmodi ſunt *Motus Simplices*, qui ex pe[illegible]ralibus Naturæ vere prodeunt. quique complicati, continuati, alternati, frænati, repetiti, & multis modis aggregati, *Motus* illos *Compoſitos*, ſive *Summas Motuum*, quæ receptæ ſunt, aut illis ſimiles conſtituunt. *Summæ motuum*, ſunt decantati illi motus, *Generatio*, *Corruptio*, *Augmentatio*, *Diminutio*, *Alteratio*, & *Latio*: Etiam *Mixtio*, *Separatio*, *Verſio*. Superſunt tantum tanquam *Appendices Phyſicæ*, *Menſuræ Motuum*: Quid poſſit *Quantum*, ſive *Doſis Naturæ*? Quid poſſit *Diſtantia*? id quod Orbis virtutis ſive Activitatis non male vocatur. Quid poſſint *incitatio & tarditas*? Quid brevis aut longa *mora*? Quid *vis* aut *hebetudo rei*? Quid *ſtimulus periſtaſeos*? Atque hæ ſunt *Phyſicæ veræ de Abſtractis* partes genuinæ. Etenim, in *ſchematiſmis materiæ*, in *Motibus ſimplicibus*, in *ſummis* ſive *Aggregationibus motuum*, & in *menſuris motuum*, *Phyſica de Abſtractis* abſolvitur. Nam *Motum voluntarium in animalibus*; *Motum qui fit in actionibus Senſuum*: *Motum phantaſiæ, appetitus & voluntatis*, *Motum mentis*, *decreti*, & *Intellectualium*, ad proprias *Doctrinas* amandamus. Illud tamen iterato monemus, Univerſa hæc, quæ diximus, in *Phyſica* non ulterius tractari, quam ut *Materia* & *Efficiens* ipſorum: Retractantur enim in *Metaphyſica*, quoad *Formas* & *Fines*.

Phyſicæ ſubjungemus *Appendices* inſignes duas, quæ non tam ad materiam, quam ad modum inquiſitionis ſpectant: *Problemata naturalia*, & *Placita Antiquorum Philoſophorum*. Prior *Naturæ multiplicis* ſive *ſparſæ Appendix* eſt: Secunda *Naturæ unicæ*, ſive *Summarum*: Utraque ad ſolertem *dubitationem* pertinet, quæ *Scientiæ* pars eſt non contemnenda. Nam *Problemata particulares dubitationes* complectuntur: *Placita generales*; circa *Principia* & *Fabricam*. *Problematum* exemplum nobile eſt in libris Ariſtotelis: Quod genus operis meruit certe, non ſolum ut poſterorum laudibus celebraretur, verum etiam ut eorum laboribus continuaretur: cum *d[illegible]itationes* indies oriantur novæ. Attamen in hac re adhibenda eſt cautio magni utique momenti. *Dubiorum commemoratio* & propoſitio duplicem in ſe habet fructum: Unum quod *Philoſophiam* muniat contra errores: quando id quod non plane liquet, non judicatur, aut aſſeritur, (ne error errorem gigneret) ſed ſuſpenditur de eo judicium, & non fit poſitivum: Alterum, quod *Dubitationes*, in codicillos relatæ, totidem ſpongiæ ſunt, quæ incrementa Scientiæ perpetuo ad ſe ſugant, & alliciant; unde fit, ut illa, quæ, niſi præceſſiſſent *Dubitationes*, leviter & ſicco pede tranſmiſſa fuiſſent, *Dubitationum* admonitu attente & ſtudioſe obſerventur. Verum hæ duæ utilitates vix unum compenſant incommodum, quod, niſi ſedulo prohibeatur, ſe ingeret: Nimirum quod *Dubitatio*, ſi ſemel admittatur tanquam juſta, & fiat quaſi Authentica, ſtatim Defenſores in utramque partem ſuſcitabit, qui etiam poſteris eandem Licentiam *Dubitandi* tranſmittant: adeo ut homines ingenia ſua intendant & applicent ad hoc, ut alatur potius *Dubitatio*, quam terminetur aut ſolvatur. Cujus quidem rei exempla, & in Juriſperitis, & in Academicis, ubique occurrunt: quibus moris eſt, ut *Dubitationem* ſemel admiſſam, perpetuam eſſe velint, nec minus *Dubitandi*, quam *Aſſerendi* auctoramenta amplectantur: *Cum tamen ille demum ſit ingenii uſus legitimus, qui ex Dubiis Certa faciat, non qui Certa in Dubium vocet.* Quare *Kalendarium Dubitationum*, ſive *Problematum* in Natura, & *deſiderari* aſſero, & ſuſcipi probo: Modo curæ ſit, ut aucta *Scientia* in dies (quod fiet procul dubio, ſi nos audiant homines) quæ clare diſcuſſæ ſint *Dubitationes*, ex Albo deleantur. Huic *Kalendario* aliud addi cuperem, non minus utile: Cum enim in omni inquiſitione inveniantur hæc tria, *perſpicue Vera*, *Dubia*, *perſpicue Falſa*: utiliſſimum foret: *Kalendario Dubiorum*, *Kalendarium Falſitatum*, & errorum popularium, vel in Hiſtoria naturali, vel in Dogmatibus graſſantium, adjungere: ne illæ amplius Scientiis moleſtæ eſſent.

Quod ad *Placita antiquorum Philoſophorum*, qualia fuerunt *Pythagoræ*, *Philolai*, *Xenophanis*, *Anaxagoræ*, *Parmenidis*, *Leucippi*, *Democriti*, aliorum: (quæ homines contemptim percurrere ſolent:) non abs re fuerit paulo modeſtius in ea oculos conjicere. Etſi enim Ariſtoteles, more Ottomanorum, regnare ſe haud tuto poſſe putaret, niſi fratres ſuos omnes contrucidaſſet: tamen iis, qui non regnum aut magiſterium, ſed veritatis inquiſitionem atque illuſtrationem ſibi proponunt, non poteſt non videri res utilis, diverſas diverſorum, circa rerum naturam, opiniones, ſub uno aſpectu intueri. Neque tamen ſubeſt ſpes quod veritas aliqua purior ex illis, aut ſimilibus Theoriis, ſperanda ullo modo ſit. Quemadmodum enim eadem Phænomena, iidem calculi, & Ptolomæi principiis Aſtronomicis, & Copernici competunt: ita experientia iſta vulgaris, qua utimur, atque obvia rerum facies, pluribus diverſis Theoriis ſe applicare poteſt: Ubi ad rectam veritatis indagationem longe alia ſeveritate opus fuerit. Eleganter enim Ariſtoteles: *Infantes primo balbutientes, quaſvis mulieres appellare matres, poſt autem propriam matrem diſcernere.* Sic certe puerilis experientia, omnem *Philoſophiam* appellabit matrem: adulta vero Matrem veram internoſcet. Interea juvabit *Philoſo-*

phias

phias diſcrepantes, veluti diverſas *Naturæ Gloſſas*, (quarum una fortaſſe uno loco, alia alio eſt emendatior,) perlegere. Optarim igitur, ex viris antiquorum Philoſophorum, ex faſciculo Plutarchi de Placitis eorum, ex citationibus Platonis, ex Confutationibus Ariſtotelis, ex ſparſa mentione, quæ habetur in aliis libris, tam Eccleſiaſticis, quam Ethnicis, (Lactantio, Philone, Philoſtrato, & reliquis) opus confici, cum diligentia & judicio, de *Antiquis Philoſophiis*. Tale enim opus nondum extare video. Attamen hic moneo, ut hoc fiat diſtincte: ita ut ſingulæ *Philoſophiæ* ſeorſum componantur, & continuentur: non per titulos & faſciculos (quod Plutarchus fecit) excipiantur. Quævis enim *Philoſophia* integra ſe ipſam ſuſtentat: atque dogmata ejus ſibi mutuo & lumen & robur adjiciunt: quod ſi diſtrahantur, peregrinum quiddam & durum ſonant. Certe quando apud Tacitum lego Facta Neronis aut Claudii, circumſtantiis Temporum, Perſonarum, & Occaſionum veſtita; nil video quod à probabilitate prorſus abhorreat: cum vero eadem lego in Suetonio Tranquillo, per capita, & communes locos, minimeque in ſerie temporis repræſentata, Portenta quædam videntur, & plane incredibilia. Neque abſimilis eſt ratio *Philoſophiæ*, quando proponitur integra, & quando in fruſta conciſa & diſſecta. Neque vero ex hoc *Placitorum Philoſophiæ Kalendario* nuperas Theorias & dogmata excludo; Sicut illam *Theophraſti Paracelſi*, eloquenter in Corpus quoddam, & Harmoniam Philoſophiæ, redactam à Severino Dano; Aut *Teleſii Conſentini*, qui Parmenidis Philoſophiam inſtaurans, Arma Peripateticorum in illos ipſos vertit; Aut *Patricii Veneti*, qui Platonicorum fumos ſublimavit; Aut *Gilberti* Popularis noſtri, qui Philolai dogmata repoſuit; Aut alterius cujuſcunque, ſi modo dignus ſit. Horum vero (quoniam volumina integra extant) Summæ tantum inde conficiendæ, & cum cæteris conjungendæ. Atque de *Phyſica* cum *Appendicibus* hæc dicta ſint.

Quantum ad *Metaphyſicam*, aſſignavimus jam ei inquiſitionem *Cauſarum Formalium* & *Finalium*; quæ aſſignatio, quatenus ad *Formas*, incaſſum facta videatur. Invaluit ſiquidem opinio atque inveteravit, *rerum formas eſſentiales*, ſeu *veras differentias*, nulla humana inveniri diligentia poſſe. Quæ opinio interim nobis elargitur, atque concedit, *Inventionem Formarum* ex omnibus Scientiæ partibus digniſſimam eſſe, quæ inveſtigetur, ſi modo fieri poſſit, ut reperiantur. Ad inventionis poſſibilitatem vero quod attinet, ſunt certe ignavi regionum exploratores, qui ubi nil niſi Cœlum & Pontus videtur, terras ultra eſſe prorſus negant. At manifeſtum eſt, Platonem, virum ſublimis ingenii, (quique veluti ex rupe excelſa omnia circumſpiciebat) in ſua de Ideis doctrina, *Formas eſſe verum Scientiæ objectum*, vidiſſe; utcunque ſententiæ hujus veriſſimæ fructum amiſerit, *Formas* penitus à materia abſtractas, non in materia determinatas, contemplando & prenſando: Unde factum eſt, ut ad ſpeculationes Theologicas diverteret; quod omnem naturalem ſuam Philoſophiam infecit & polluit. Quod ſi diligenter, ſerio, & ſincere, ad actionem, & uſum & oculos convertamus; non difficile erit diſquirere, & notitiam aſſequi, quæ ſint illæ *Formæ*, quarum cognitio res humanas miris modis locupletare & beare poſſit. Subſtantiarum enim *Formæ* (uno *homine* excepto, de quo Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & ſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ*; non ut de cæteris ſpeciebus, *Producant Aquæ, producat Terra*) ſpecies, inquam, creaturarum, (prout nunc per compoſitionem & tranſplantationem inveniuntur multiplicatæ,) ita perplexæ ſunt & complicatæ, ut aut omnino de iis inquirere fruſtra ſit; aut inquiſitio earum, qualis eſſe poteſt, ſeponi ad tempus, & poſtquam *formæ* ſimplicioris Naturæ rite exploratæ ſint, & inventæ, tum demum inſtitui debeat. Quemadmodum enim nec facile eſſet, nec ullo modo utile, *formam* ſoni inveſtigare ejus, qui verbum aliquod conſtituat, cum verba, compoſitione & tranſpoſitione literarum, ſint infinita: at ſoni, qui literam aliquam ſimplicem exprimat, *formam* inquirere, quali ſcilicet colliſione, quaſi inſtrumentorum vocis applicatione, conſtituatur, comprehenſibile eſt, imo facile: quæ tamen Formæ literarum cognitæ ad *formas* verborum illico nos deducent. Eadem prorſus ratione; *formam* inquirendo *Leonis*, *Quercus*, *Auri*, imo etiam *aquæ*, aut *aëris*, operam quis luſerit: *Formam* vero inquirere *denſi*, *rari*; *calidi*, *frigidi*; *gravis*, *levis*; *tangibilis*, *pneumatici*; *volatilis*, *fixi*; & ſimilium, tam *ſchematiſmorum*, quam *motuum*, quos in *Phyſica* tractanda, magna ex parte, enumeravimus, (& *formas primæ claſſis* appellare conſuevimus) quique (veluti literæ Alphabeti) numero haud ita multi ſunt, & tamen *Eſſentias* & *Formas* omnium ſubſtantiarum conficiunt & ſuſtinent; hoc, eſt, inquam, illud ipſum, quod conamur; quodque eam partem *Metaphyſicæ*, de qua nunc inquirimus, conſtituit & diffinit. Neque hæc officiunt, quo minus *Phyſica* eaſdem Naturas conſideret quoque, ut dictum eſt, ſed tantum quoad *cauſas fluxas*. Exempli gratia, ſi de *cauſa* inquiratur *albedinis* in nive, vel ſpuma; recte redditur, quod ſit ſubtilis intermixtio aëris cum aqua. Hæc autem, longe abeſt, ut ſit *forma albedinis*, cum aër etiam pulveri vitri aut cryſtalli intermixtus *albedinem* ſimiliter procreet, non minus quam ſi admiſceatur aquæ; verum *Cauſa efficiens* illa tantum eſt, quæ nihil aliud quam vehiculum eſt *formæ*. At in *Metaphyſica*, ſi fiat inquiſitio, hujuſmodi quidpiam reperies. Corpora duo diaphana intermixta, portionibus eorum opticis, ſimplici ordine ſive æqualiter collocatis, conſtituere albedinem. Hanc *Metaphyſicæ* partem *deſiderari* reperio. Nec mirum; quia illo inquirendi modo, qui huc uſque in uſum venit, nunquam in ſeculum comparebunt *Rerum Formæ*. Radix autem mali hujus, ut & omnium, ea eſt; Quod homines & propere nimis, & nimis longe, ab experientia, & rebus particularibus, cogitationes ſuas divellere & abſtrahere conſueverunt, & ſuis meditationibus & argumentationibus ſe totos dedêre.

Uſus autem hujus *partis Metaphyſicæ*, quam *deſideratis* annumero, duas ob cauſas vel maxime excellit. Prima eſt, quod ſcientiarum omnium officium ſit, & propria virtus, ut experientiæ ambages, & itinera longa, (quantum veritatis ratio permittit) abbrevient; ac proinde remedium veteri querimoniæ afferant, de *vita brevi* & *arte longa*. Illud vero optime præſtatur, *Axiomata* Scientiarum in magis generalia, & quæ omni materiæ rerum individuarum competant, colligando & uniendo.

Sunt enim *ſcientiæ* inſtar pyramidum, quibus *Hiſtoria* & *Experientia*, tanquam Baſis unica ſubſternuntur; Ac proinde Baſis *naturalis Philoſophiæ* eſt *Hiſtoria naturalis*: Tabulatum primum à Baſi eſt *Phyſica*; Vertici proximum *Metaphyſica*: Ad conum quod attinet & punctum verticale, (*opus quod operatur Deus à principio uſque ad finem: Summariam* nempe *naturæ legem*) hæſitamus merito, an humana poſſit ad illud inquiſitio pertingere. Cæterum hæc tria, veræ ſunt Scientiarum contabulationes, ſuntque apud homines propria ſcientia inflatos, & Theomachos, tanquam tres moles Giganteæ.

Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum.

Apud eos vero, qui ſe ipſos exinanientes, omnia ad Dei gloriam referunt, tanquam trina illa acclamatio, *Sancte, Sancte, Sancte.* Sanctus enim Deus in multitudine operum ſuorum, Sanctus in ordine eorum, Sanctus in unione. Quare ſpeculatio illa Parmenidis & Platonis (quamvis in illis nuda fuerit ſpeculatio) excelluit tamen; *Omnia per ſcalam quandam ad unitatem aſcendere.* Atque illa demum Scientia cæteris eſt præſtantior, quæ humanum intellectum minimum multiplicitate onerat, quam liquet eſſe *Metaphyſicam*: quippe quæ contemplatur præcipue *ſimplices illas rerum Formas*, (quas ſuperius *Formas primæ claſſis* nominavimus:) quandoquidem licet numero paucæ, tamen commenſurationibus & coordinationibus ſuis omnem varietatem conſtituunt. Secunda res, quæ hanc *Metaphyſicæ* partem de *formis* nobilitat, hæc nimirum eſt; Quod poteſtatem humanam emancipet maxime, & liberet; eamque in ampliſſimum & apertiſſimũ operandi campum educat. Nam Phyſica per anguſtos & impeditos calles humanã operam dirigit; Naturæ ordinariæ flexuoſos tramites imitata. Sed *lata undiq; ſunt ſapientibus viæ*; *Sapientiæ* nimirum (quæ à veteribus *rerum divinarum & humanarum ſcientia* definiebatur) mediorum copia & varietas ſemper ſuppetit. *Cauſæ* enim *Phyſicæ*, novis invẽtis *in ſimili materia* lucem & anſam præbent: At qui Formam aliquam novit, novit etiam *ultimam poſſibilitatem ſuperinducẽdi naturam illam in omnigenam materiam*, eoque minus inter operandum reſtringitur, & alligatur, vel ad *Materiæ Baſim*, vel ad *Conditionem Efficientis*. Quod genus Scientiæ eleganter deſcribit etiam Salomon, etſi ſenſu magis divino, *Non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum.* Intelligit ſcilicet, *Sapientiæ* vias, nec anguſtiis, nec obicibus obnoxias eſſe.

Metaphyſicæ pars ſecunda eſt *finalium cauſarum* inquiſitio, quam non ut *prætermiſſam*, ſed ut *male collocatam* notamus. Solent enim inquiri inter *Phyſica*, non inter *Metaphyſica*. Quamquam ſi ordinis hoc ſolum vitium eſſet, non mihi fuerit tanti. Ordo enim ad illuſtrationem pertinet, neq; eſt ex ſubſtantia Scientiarum. At hæc ordinis inverſio defectum inſignem peperit, & maximam Philoſophiæ induxit calamitatem. Tractatio enim *cauſarum finalium* in *Phyſicis*, inquiſitionem *cauſarum phyſicarum* expulit & dejecit, effecitque ut homines in iſtiuſmodi ſpecioſis & umbratilibus *cauſis* acquieſcerent, nec inquiſitionem *Cauſarum* realium, & vere *Phyſicarum*, ſtrenue urgerent, ingenti Scientiarum detrimento. Etenim reperio hoc factum eſſe, non ſolum à Platone, qui in hoc littore ſemper anchoram figit, verum etiam ab Ariſtotele, Galeno, & aliis, qui ſæpiſſime etiam ad illa vada impingunt. Etenim qui cauſas adduxerit hujuſmodi, *Palpebras cum pilis, pro ſepi & vallo eſſe, admunimentum oculorum*: Aut *Corii in Animalibus firmitudinem eſſe ad propellendos calores & frigora*: Aut *Oſſa pro columnis & trabibus à natura induci, quibus fabrica corporis innitatur*: Aut *Folia arborum emitti, quo fructus minus patiantur à Sole & Vento*: Aut *Nubes in ſublimi fieri, ut terram imbribus irrigent*: Aut *Terram denſari & ſolidari, ut ſtatio & manſio ſit Animalium*: & alia ſimilia: Is in *Metaphyſicis* non male iſta allegarit, in *Phyſicis* autem nequaquam. Imo, quod cœpimus dicere, hujuſmodi ſermonum diſcurſus (inſtar remorarum uti fingunt (navibus adhærentium) *Scientiarum* quaſi velificationem & progreſſum retardarunt, ne curſum ſuum tenerent, & ulterius progrederentur: & jam pridem effecerunt, ut *phyſicarum cauſarum* inquiſitio, neglecta deficeret, ac ſilentio præteriretur. Quapropter *Philoſophia naturalis* Democriti, & aliorum, qui Deum & mentem à fabrica rerum amoverunt; & ſtructuram univerſi infinitis Naturæ *prælusionibus & tentamentis*, (quas uno nomine *fatum* aut *fortunam* vocabant) attribuerunt; & rerum particularium *cauſas*, materiæ neceſſitati, ſine intermixtione *cauſarum finalium*, aſſignarunt; nobis videtur, (quantum ex fragmentis & reliquiis Philoſophiæ eorum conjicere licet,) quatenus ad *cauſas Phyſicas*, multo ſolidior fuiſſe, & altius in Naturam penetraſſe; quam illa Ariſtotelis, & Platonis: Hanc unicam ob cauſam, quod illi in *cauſis finalibus* nunquam operam triverunt; hi autem eas perpetuo inculcarunt. Atq; magis in hac parte accuſandus Ariſtoteles, quam Plato: quandoquidem fontem *cauſarum finalium*, *Deum* ſcilicet, omiſerit, & *Naturam* pro *Deo* ſubſtituerit, *Cauſasq;* ipſas *finales*, potius ut Logicæ Amator, quam Theologiæ, amplexus ſit. Neque hæc eo dicimus, quod *cauſæ* illæ *finales* veræ non ſint, & inquiſitione admodum dignæ, in ſpeculationibus *Metaphyſicas* ſed quia dum in *Phyſicarum Cauſarum* poſſeſſiones excurrunt, & irruunt, miſere eam provinciam depopulantur, & vaſtant. Alioquin, ſi modo intra terminos ſuos coërceantur: magnopere hallucinantur, quicunque eas *Phyſicis cauſis* adverſari aut repugnare putent. Nam cauſa reddita, quod *Palpebrarum pili oculos muniant*, nequaquam ſane repugnat alteri illi, *quod piloſitas ſoleat contingere humiditatum orificiis*,

Muſcoſi fontes, &c.

Neque cauſa reddita, quod *Coriorum in animalibus firmitudo pertinet ad cœli injurias propulſandas*, adverſatur illi alteri, *quod illa firmitudo ſit ob contractionem pororum, ex intimis corporum, per frigus, & deprædationem aëris.* Et ſic de reliquis: Conſpirantibus optime utriſque cauſis, niſi quod altera intentionem, altera ſimplicem conſecutionem denotet. Neque vero iſta res in dubium vocat providentiam divinam, aut ei quicquam derogat: ſed potius eandem miris modis confirmat, & evehit. Nam ſicut in rebus civilibus prudentia politica fuerit multo altior & mirabilior, ſi quis opera aliorum, ad ſuos fines & deſideria, abuti poſſit, quibus tamen nihil conſilii ſui impertit, (ut interim ea

agant, quæ ipſe velit, neutiquam vero ſe hoc facere intelligant,) quam ſi conſilia ſua cum Adminiſtris voluntatis ſuæ communicaret: Sic Dei Sapientia effulget mirabilius, cum Natura aliud agit, providentia aliud elicit; quam ſi ſingulis ſchematibus, & motibus naturalibus, providentiæ characteres eſſent impreſſi. Scilicet Ariſtoteli, poſtquam Naturam *Finalibus cauſis* impregnaſſet: *Naturamque nihil fruſtra facere; ſuique voti ſemper eſſe compotem, (ſi impedimenta abeſſent,)* & hujuſmodi multa eo ſpectantia poſuiſſet; amplius Deo non fuit opus: At Democritus & Epicurus, cum Atomos ſuas prædicabant, eo uſque à ſubtilioribus nonnullis tolerabantur; verum cum ex eorum fortuito concurſu, fabricam ipſam rerum, abſque mente coaluiſſe aſſererent, ab omnibus riſu excepti ſunt. Adeo ut tantum abſit, ut *Cauſa Phyſica* homines à Deo & Providentia abducant, ut contra potius Philoſophi illi, qui in iiſdem eruendis occupati fuerunt, nullum exitum rei reperiant, niſi poſtremo ad Deum & Providentiam confugiant. Atque hæc de *Metaphyſica* dicta ſunt: cujus partem de *Cauſis finalibus*, in Libris & *Phyſicis*, & *Metaphyſicis* tractatam non negaverim, in his recte, in illis perperam, propter incommodum inde ſecutum.

Cap. V.

Partitio Operativæ Doctrinæ *de Natura in* Mechanicam, *&* Magiam: *Quæ reſpondent Partibus* Speculativæ: Phyſicæ Mechanica, Metaphyſicæ Magia: *& Expurgatio Vocabuli* Magiæ. Appendices *duæ* Operativæ; Inventarium Opum humanarum, *&* Catalogus Polychreſtorum.

O*Perativam* de *Natura* ſimiliter in duas partes dividemus, idque ex neceſſitate quadam. Subjicitur enim hæc diviſio diviſioni priori *Doctrinæ Speculativæ*. *Phyſica* ſiquiden, & inquiſitio *Cauſarum, Efficientium*, & *Materialium*, producit *Mechanicam*: At *Metaphyſica*, & inquiſitio *formarum*, producit *Magiam*: Nam *Cauſarum finalium* inquiſitio ſterilis eſt, &, tanquam virgo Deo conſecrata, nihil parit. Neque nos fugit, eſſe & *Mechanicam* ſæpius mere Empiricam, & Operariam, quæ à *Phyſica* non pendeat; Verum hanc in *Hiſtoriam Naturalem* conjecimus; à *Philoſophia naturali* ſegregamus. Loquimur tantum de ea *Mechanica*, quæ cum *cauſis Phyſicis* conjuncta eſt. Veruntamen intervenit quædam *Mechanica*, quæ nec prorſus operaria eſt, neque tamen Philoſophiam proprie attingit. Operum enim inventa omnia, quæ in hominum notitiam venerunt, aut caſu occurrerunt, & deinceps per manus tradita ſunt; aut de induſtria quæſita. Quæ autem intentionaliter inventa ſunt, illa aut per Cauſarum & Axiomatum lucem eruta ſunt: Aut per extenſionem quandam, vel tranſlationem, vel compoſitionem inventorum priorum deprehenſa; quæ magis ingenioſa quædam res eſt, & ſagax, quam Philoſophica. Hanc vero partem, quam neutiquam contemnimus, non multo poſt, cum de *Experientia Literata* inter *Logica* tractabimus, curſim perſtringemus. Enimvero *Mechanicam*, de qua nunc agimus, tractavit Ariſtoteles promiſcue; Hero in Spiritalibus; etiam Gorgius Agricola, Scriptor recens, diligenter admodum in Mineralibus; Aliique quamplurimi in ſubjectis particularibus: adeo ut non habeam, quod dicam de *Omiſſis* in hac parte; niſi quod *Mechanica* promiſcua, ſecundum exemplum Ariſtotelis, diligentius debuiſſent continuari, per labores Recentiorum; præſertim cum delectu eorum Mechanicorum, quorum aut Cauſæ magis obſcuræ, aut Effectus magis nobiles. Verum qui in hiſce inſiſtunt, quaſi Oras tantum maritimas perreptant,

—*Premendo littus iniquum.*

Meo ſiquidem judicio, vix poſſit aliquid in Natura radicitus verti, aut innovari, vel per caſus aliquos fortuitos, vel per tentamenta experimentorum, vel ex luce Cauſarum Phyſicarum, ſed ſolummodo per *inventionem formarum*. Si igitur deſiderari eam partem *Metaphyſicæ*, quæ de *formis* agit, poſuimus; ſequitur, ut *Naturalis* etiam *Magia*, quæ ad eam eſt Relativa, ſimiliter deſideretur. Verum hoc loco poſtulandum videtur, ut vocabulum iſtud *Magiæ*, in deteriorem partem jam pridem acceptum, antiquo & honorifico ſenſui reſtituatur. Etenim *Magia* apud Perſas, pro ſapientia ſublimi, & ſcientia conſenſuum rerum univerſalium, accipiebatur; atque etiam tres illi Reges, qui ab Oriente ad *Chriſtum* adorandum venerunt, *Magorum* nomine vocabantur. Nos vero eam illo in ſenſu intelligimus, ut ſit ſcientia, quæ cognitionem *formarum abditarum* ad opera admiranda deducat, atque, quod dici ſolet, *Activa cum paſſivis conjungendo*, Magnalia Naturæ manifeſtet. Nam quantum ad *Naturalem Magiam* (quæ in libris plurimorum volitat) credulas quaſdam & ſuperſtitioſas traditiones, & obſervationes, de *Sympathiis & Antipathiis rerum*, atque de *Occultis & ſpecificis proprietatibus* complectentem, cum frivolis ut plurimum experimentis, potius occultandi artificio, & larva, quam re ipſa admirandis: non erraverit ſane, qui eam dixerit, à ſcientia, quam quærimus, tantum diſtare, quoad veritatem naturæ, quantum Libri rerum geſtarum Arthuri ex Britannia, aut Hugonis Burdegalenſis, & hujuſmodi Heroum umbratilium, differunt à Cæſaris Commentariis, quoad veritatem hiſtoricam. Manifeſtum enim eſt, Cæſarem majora revera perpetraſſe, quam illi de Heroibus ſuis confingere auſi ſunt; ſed modis faciendi minime fabuloſis. Hujuſmodi doctrinas bene adumbravit *Fabula de Ixione*; Qui cum Junonis, *Potentiæ Deæ*, concubitum animo ſibi deſignaret, cum evanida nube rem habuit (ex qua Centauros & Chimæras progenuit. Sic qui inſana & impotenti cupiditate feruntur ad ea, quæ per imaginationis tantum fumos & nebulas cernere ſe putant, loco operum, nil aliud quam ſpes inanes, & deformia quædam ac monſtroſa ſpectra, ſuſcipient. Hujus autem *Magiæ naturalis*, levis & & degeneris, operatio ſuper homines, ſimilis eſt ſoporiferis quibuſdam medicamentis; quæ ſomnum conciliant, atque inſuper inter dormiendum, læta & placentia ſomnia immittunt. Primo enim Intellectum humanum in ſoporem conjicit; canendo proprietates ſpecificas, & virtutes occultas, & tanquam cœlitus demiſſas, & per traditionū ſuſurros ſolummodo perdiſcendas; unde homines ad veras Cauſſas eruendas, & indagandas, non amplius excitantur, & evigilant, ſed in hujuſmodi otioſis & credulis opinionibus acquieſcunt: Deinde vero innumera commenta grata, & qualia quis optaret maxime, inſtar ſomniorum, inſinuat. Atque operæ pretium eſt notare, in illis ſcientiis, quæ nimium

nimium trahunt ex phantaſia & fide, (quales ſunt *Magia* iſta levis, de qua nunc loquimur, *Alchymia, Aſtrologia*, & aliæ conſimiles) media ſua, & Theoriam, ſolere eſſe magis monſtroſa quam Finis eſt, & actio, quo tendunt. Verſio argenti, aut argenti vivi, aut alicujus alterius metalli in aurum, res creditu dura: Attamen longe veriſimilius eſt, ab homine, qui *Ponderis, Coloris flavi, Malleabilis* & *Extenſibilis, Fixi* etiam & *Volatilis*, naturas cognitas & perſpectas habuerit; quique ſimiliter prima mineralium ſemina & menſtrua diligenter introſpexit; poſſe aurum multa & ſagaci molitione tandem produci; quam quod pauca *Elixiris* grana, paucis momentis, alia metalla in aurum vertere valeant, per activitatem ejuſdem *Elixiris*, quæ naturam ſcilicet perficere & omni impedimento liberare poſſit. Similiter, ſenectutis retardatio, aut gradus alicujus juventutis inſtauratio, non facile fidem reperiat: Attamen longe veriſimilius eſt, ab homine, qui naturam *Arefactionis*, & *Spirituum ſuper ſolida corporis deprædationes* bene norit, quique Naturam *aſſimilationis*, atque *alimentationis*, vel perfectioris, vel pravioris, perſpexerit; *Naturam* etiam *Spirituum*, & quaſi *Flammæ Corporis*, alias ad conſumendum appoſitæ, alias ad reparandum, notatit; poſſe per diætas, balnea, unctiones, medicinas proprias, accommodata etiam exercitia, & ſimilia, vitam prolongari, aut vigorem juventutis, aliqua ex parte, renovari: quam quod hoc fieri poſſit per guttas pauculas aut ſcrupulos alicujus *pretioſi liquoris*, aut *quinteſſentiæ*. Rurſus, ex aſtris fata elici poſſe, non ſtatim aut facile homines conſenſerint: Illa vero, quod hora nativitatis, (quæ ſæpiſſime ex pluribus accidentibus naturalibus, vel acceleratur, vel differtur,) vitæ totius fortunam regat, aut quod hora quæſtionis ſit cum re ipſa, quæ quæritur, confatalis; meras nugas dixeris. Attamen tanta exercet humanum genus impotentia & intemperies, ut non ſolum, quæ fieri non poſſunt, ſibi ſpondeant, ſed etiam maxime ardua, ſine moleſtia aut ſudore, tanquam feriates, ſe adipiſci poſſe confidunt. Verum de *Magia* hactenus, cujus & vocabulum ipſum ab infamia vindicavimus, & ſpeciem veram à falſa & ignobili ſegregavimus.

Hujus vero partis *Operativæ*, ſcilicet de *Natura*, duæ ſunt *Appendices*, magni utraque pretii. Prima eſt, ut fiat *Inventarium opum humanarum*, quo excipiantur & breviter enumerentur omnia hominum bona & fortunæ, (ſive ſint ex fructibus & proventibus Naturæ, ſive artis) quæ jam habentur, & quibus homines fruuntur, adjectis iis, quæ olim innotuiſſe conſtat, nunc autem perierunt: ad hunc finem, ut qui ad nova inventa accingitur, de jam inventis, & extantibus, negotium ſibi non faceſſat. Hoc vero *Inventarium* magis erit artificioſum, magiſque etiam utile, ſi quæ communi hominum opinione *impoſſibilia* reputantur, in unoquoque genere adjunxeris: atque una *proxima impoſſibilibus*, quæ tamen habentur, copules, ut alterum humanam inventionem acuat, alterum quadantenus dirigat, utque ex his *Optativis*, & *Potentialibus*, *Activa* promptius deducantur. Secunda eſt, ut fiat *Kalendarium eorum experimentorū*, quæ maxime *Polychreſta* ſunt, & ad aliorum inventionem faciunt, & ducunt. Exempli gratia, *Experimentum artificialis conglaciationis aquæ*, per glaciem cum ſale nigro, ad infinita pertinet: Hoc enim modum condenſationis ſecretum revelat, quo homini nihil eſt fructuoſius. Præſto enim eſt ignis ad rarefactiones; verum in condenſationibus laboratur. Plurimum autem facit ad inveniendi compendium, ſi hujuſmodi *Polychreſta* proprio catalogo excipiantur.

CAP. VI.

De magna Philoſophiæ naturalis, *tum* Speculativæ, *quam* Operativæ, *appendice*, Mathematica: *quodque inter appendices potius poni debet*, *quam inter* ſcientias ſubſtantivas. *Partitio* Mathematicæ, *in* puram, *&* mixtam.

OPtime Ariſtoteles, *Phyſicam & Mathematicam generare Practicam ſive Mechanicam.* Quare cum jam, tam *Speculativam*, quam *Operativam* partem *Doctrinæ* de *Natura*, tractaverimus, locus eſt, ut de *Mathematica* dicamus, quæ ad utramque eſt ſcientia auxiliaris. Hæc ſiquidem in Philoſophia recepta, *Phyſicæ* & *Metaphyſicæ* pars tertia adjungitur. At nobis iſta retractantibus & recolentibus, ſi eam ut *ſcientiam ſubſtantivam*, & principalem, deſignare in animo eſſet, magis conſentaneum videretur, & rei ipſius Naturæ, & ordinis perſpicuitati, ut conſtitueretur tanquam portio *Metaphyſicæ*. *Quantitas* enim (quæ ſubjectum eſt *Mathematicæ*) materiæ applicata, veluti doſis Naturæ eſt, & plurimorum effectuum in rebus Naturalibus cauſativa: ideoque inter *Formas eſſentiales* numeranda eſt. *Figuræ* autem & *numerorum* potentia in tantum apud antiquos valere viſa eſt, ut Democritus *principia varietatis rerum*, in *figuris atomorum* præcipue collocaverit; Ac Pythagoras *Naturam rerum ex numeris* conſtitui aſſeruerit. Illud interim verum eſt, quantitatem inter *formas naturales* (quales nos eas intelligimus) omnium maxime eſſe abſtractam, & à materia ſeparabilem: Quod ipſum in cauſa fuit, cur & diligentius exculta, & acrius inquiſita ab hominibus fuerit, quam aliæ quæcunque *formæ*, quæ omnes in materia magis ſunt immerſæ. Cum enim in hominum animis plane inſitum ſit, (plurimo certe cum ſcientiarum detrimento) ut *generalium* quaſi *campis liberis*, magis quam *particularium ſylvis* & *ſeptis* delectentur, nil repertum eſt *Mathematicis* gratius, & jucundius, quo appetitus iſte expatiandi & meditandi exploretur. Etſi autem hæc vera ſint; nobis tamen, qui non tantum veritati & ordini, verum etiam uſui & commodis hominum conſulimus, ſatius demum viſum eſt, *Mathematicas*, cum & in *Phyſicis*, & in *Metaphyſicis*, & in *Magicis*, plurimum polleant, ut omnium *appendices*, & copias auxiliares, deſignare. Quod etiam quodammodo facere compellimur, propter delicias & faſtum Mathematicorum, qui hanc ſcientiam *Phyſicæ* fere imperare diſcupiunt. Neſcio enim quo fato fiat, ut *Mathematica* & *Logica*, quæ ancillarum loco erga Phyſicam ſe gerere debebant, nihilominus certitudinem ſuam præ ea jactātes, Dominatū contra exercere præſumant. Verum de loco, & Dignitate hujus ſcientiæ, minus curandū: de re ipſa videamus.

Mathematica aut *pura* eſt, aut *mixta*. Ad *puram* referuntur ſcientiæ, quæ circa *quantitatem* occupatæ ſunt, à *Materia & Axiomatibus Phyſicis* penitus *abſtractam*. Eæ duæ ſunt, *Geometria* & *Arithmetica*: *Quantitatē* altera *continuam*, altera *diſcretam* tractās, Quæ duæ artes, magno certe cum acumine & induſtria, inquiſitæ & tractatæ ſunt: veruntamen

tamen

tamen & *Euclidis laboribus*, in *Geometricis*, nihil additum eſt à ſequentibus, quod intervallo tot ſeculorum dignum ſit; & *doctrina* de *ſolidis*, nec à veteribus, nec à modernis, pro rei uſu & excellentia, inſtructa & aucta eſt. In *Arithmeticis* autem, nec ſatis varia & commoda inventa ſunt *ſupputationum* compendia, præſertim circa *Progreſſiones*, quarum in *Phyſicis* uſus eſt non mediocris: nec *Algebra* bene conſummata eſt: atque *Arithmetica* illa *Pythagorica* & *Myſtica*, quæ ex Proclo & reliquiis quibuſdam Euclidis cœpit inſtaurari, expatiatio quædam ſpeculationis eſt. Hoc enim habet ingenium humanum, ut cum ad ſolida non ſufficiat, in ſupervacaneis ſe atterat. *Mixta* habet pro ſubjecto *Axiomata* & *Portiones Phyſicas*: *Quantitatem* autem conſiderat, quatenus eſt ad ea elucidanda, & demonſtranda, & actuanda, auxiliaris. Multæ ſiquidem Naturæ partes, nec ſatis ſubtiliter comprehendi, nec ſatis perſpicue demonſtrari, nec ſatis dextre & certo ad uſum accommodari poſſint, ſine ope & interventu *Mathematicæ*. Cujus generis ſunt *Perſpectiva*, *Muſica*, *Aſtronomia*, *Coſmographia*, *Architectura*, *Machinaria*, & nonnullæ aliæ. Cæterum in *Mathematicis mixtis* integras aliquas portiones *Deſideratas* jam non reperio, ſed multas in poſterum prædico, ſi homines non ferientur. Prout enim *Phyſica*, majora indies incrementa capiet, & nova *Axiomata* educet, eo *Mathematicæ* operâ novâ in multis indigebit, & plures demum fient *Mathematicæ mixtæ*.

Jam autem *Doctrinam* de *Natura* pertranſivimus, & *Deſiderata* in ipſa notavimus. Qua in re, ſi à piſcis & receptis opinionibus diſceſſerimus, eoq; nomine contradicendi anſam cuiquam præbuerimus; quod ad nos attinet, ut diſſentiendi ſtudium longe à nobis abeſt, ita etiam & contendendi conſilium. Si hæc vera ſunt;

Non canimus ſurdis, reſpondent omnia ſylvæ.

Vox Naturæ ingeminabit, etſi vox hominum reclamet. Quemadmodum autem Alexander Borgia dicere ſolebat, de expeditione Gallorum Neapolitana, *Eos veniſſe cum cretâ in manibus, quo diverſoria ſua notarent, non cum armis, ut perrumperent*; Sic nobis magis cordi eſt Pacificus Veritatis Ingreſſus; ubi quaſi creta conſignentur animi, qui tantum hoſpitem excipere poſſint; quam qui pugnax eſt, viamq; ſibi per contentiones & lites ſternat. Abſolutis igitur duabus partibus *Philoſophiæ*, de *Numine*, & de *Natura*; reſtat tertia de *Homine*.

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De Dignitate & Augmentis Scientiarum,
LIBER QUARTUS,
Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitio doctrinæ *de* homine, *in* Philoſophiam humanitatis, *&* civilem. *Partitio* Philoſophiæ humanitatis, *in* doctrinam *circa* corpus hominis, *&* doctrinam *circa* animam hominis. *Conſtitutio unius* doctrinæ generalis *de* Natura, *ſive*, *de* ſtatu hominis. *Partitio* doctrinæ *de* ſtatu hominis, *in* doctrinam *de* perſona hominis, *&* *de* fœdere animi *&* corporis. *Partitio* doctrinæ *de* perſona hominis, *in* doctrinam *de* miſeriis hominis, *&* *de* prærogativis. *Partitio* doctrinæ *de* fœdere, *in* doctrinam *de* indicationibus, *&* *de* impreſſionibus. *Aſſignatio* Phyſiognomiæ, *&* interpretationis ſomniorum *naturalium*, doctrinæ *de* indicationibus.

SI quis me (Rex optime) ob aliquid eorum, quæ propoſui, aut deinceps proponam, impetat, aut vulneret, (præterquam quod intra præſidia Majeſtatis tuæ tutus eſſe debeam,) ſciat is, ſe contra morem & diſciplinam militiæ facere. Ego enim Buccinator tantum, pugnam non ineo, unus fortaſſe ex iis, de quibus Homerus:

Χαίρετε κήρυκες, Διὸς ἄγγελοι ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Hi enim inter hoſtes, etiam infenſiſſimos & acerbiſſimos & ultro citroq; inviolati ubiq; commeabant. Neq; vero noſtra Buccina homines advocat & excitat, ut ſe mutuo contradictionibus proſcindant, aut ſecum ipſi prælientur & digladientur; ſed potius ut pace inter ipſos facta conjunctis viribus, ſe adverſus *Naturam Rerum* comparent, ejusque Edita & Munita capiant & expugnent, atque fines imperii humani (quantum Deus Opt. Max. pro Bonitate ſua indulſerit) proferant.

Veniamus nunc ad eam *Scientiam*, ad quam nos ducit Oraculum antiquum: Nempe ad *Scientiam noſtri*. Cui, quo magis noſtra intersit, eo incumbendum eſt diligentius. Hæc Scientia *homini* pro *fine* eſt *Scientiarum*, at *Naturæ ipſius portio* tantum. Atque hoc pro Regula ponatur generali: Quod omnes Scientiarum partitiones ita intelligantur, & adhibeantur, ut ſcientias potius ſignent, aut diſtinguant, quam ſecent & divellant, ut perpetuo evitetur *ſolutio continuitatis* in *ſcientiis*. Hujus etenim contrarium particulares Scientias ſteriles reddidit, inanes, & erroneas, dum à fonte & fomite communi non aluntur, ſuſtentantur, & rectificantur. Sic videmus Ciceronem Oratorem, de Socrate & ejus ſchola conquerentem, quod hic primus *Philoſophiam* à *Rhetorica* disjunxerit, unde facta ſit *Rhetorica*, ars loquax & inanis. Conſtat ſimiliter, Sententiam Copernici de *Ratione Terræ*, (quæ nunc quoq; invaluit) quia Phænomenis non repugnat, ab *Aſtronomicis Principiis* non poſſe revinci; à *Naturalis* tamen *Philoſophiæ Principiis*, recte poſitis, poſſe. *Artem* deniq; *Medicam* videmus, ſi à *Naturali Philoſophia* deſtituatur, Empiricorum praxi haud multum præſtare. Hoc igitur poſito, accedamus ad *Doctrinam de homine*. Ea duplex eſt; aut enim contemplatur *hominem ſegregatum*; aut *Congregatum*, atq; in *Societate*. Alteram harum *Philoſophiam humanitatis*; Alteram *civilem* vocamus. *Philoſophia humanitatis*, ſive *humana*, ex partibus ſimilibus illis, ex quibus homo ipſe conſiſtit: Nempe ex *Scientiis*, quæ *circa corpus*, & ex *Scientiis*, quæ circa *animam* verſantur.

Verum priusquam diſtributiones Particulares perſequamur, conſtituamus Scientiam unam generalem, de *natura & ſtatu hominis*: Digna enim certe res eſt, ut emancipetur hæc *Scientia*, & in *Scientiam* ſeorſum

ſeorſum redigatur. Conficitur autem illa ex iis rebus; quæ ſunt tam *corpori*, quam *animæ* communes. Rurſus, hæc Scientia de *natura*, & *ſtatu hominis*, diſtribui poteſt in duas partes; Attribuendo alteri *naturam hominis indiviſam*: alteri *vinculum ipſum animæ & corporis*: Quarum primam, *doctrinam* de *perſona hominis*, ſecundam, *doctrinam de fœdere* vocabimus. Liquet autem, hæc omnia, cum ſint communia & mixta, primæ illi diviſioni, *Scientiarum circa corpus, & ſcientiarum* circa *animam* verſantium, aſſignari non potuiſſe.

Doctrina de *perſona hominis* duas res præcipue complectitur; Contemplationes ſcilicet de *miſeriis humani generis*; & de ejusdem *prærogativis*, ſive *excellentiis*. Atq; deploratio *humanarum ærumnarum* eleganter, & copioſe à compluribus adornata eſt, tam in Scriptis Philoſophicis, quam Theologicis. Eſtq; res & dulcis ſimul, & ſalubris.

At illa de *prærogativis*, digna viſa res nobis, quæ inter *Deſiderata* proponatur. Elegantiſſime certe Pindarus (ut plerunq; ſolet) inter laudandum Hieronem ait, *Eum decerpere ſummitates ex omnibus virtutibus*. Equidem plurimum ad magnanimitatem & humanum decus conferre poſſe putarem: ſi *Ultimitates* (ut loquuntur Scholaſtici) ſive *Summitates* (ut Pindarus) humanæ naturæ colligerentur, præcipue ex hiſtoriæ fide. Illud eſt, quid *Ultimum* & *Supremum* fuerit, quo unquam humana natura per ſe aſcenderit, in ſingulis & corporis & animi dotibus. Quanta res, quæ de Cæſare narratur, quod Amanuenſibus quinq; ſimul *dictare* ſufficerit? Quin & exercitationes illæ antiquorum Rhetorum, Protagoræ, Gorgiæ; etiam Philoſophorum, Calliſthenis, Poſſidonii, Carneadis, ut de quovis Themate in utramq; partem ex tempore diſſerere eleganter & copioſe potuerint; *ingeny humani vires* haud parum nobilitant. Res autem uſu minor, at oſtentatione & facultate fortaſſe major, quam de Archia Magiſtro ſuo memorat Cicero; *Eum magnum numerum optimorum verſuum, de iis rebus, quæ tum agerentur, potuiſſe dicere ex tempore.* Tot millibus hominum nomina reddere potuiſſe Cyrum aut Scipionem, magnum *Memoriæ* decus. At *virtutum moralium* palmæ non minus celebres, quam *Intellectualium*. Quantam rem in exercitio *Patientiæ* exhibet hiſtoria illa vulgata de Anaxarcho, qui quæſtioni & tormentis ſubjectus, linguam (indicii ſpem) dentibus præſcidit, & in os Tyranni expuit? Neque tolerantiâ cedit, (licet dignitate plurimum,) quod ſeculo noſtro accidit in Burgundo quodam, Principis Arauſionenſis interfectore; Is virgis ferreis flagellatus, & forcipibus ignitis laceratus, nullum prorſus gemitum edidit: Quin etiam cum forte fractum aliquid deſuper in caput aſtantis cujuſpiam incideret, uſtulatus jam nebulo, & in mediis tormentis, riſit; Qui tamen paulo ante, cum cincinni capillitii, quos geſtabat, tonderentur, fleverat. *Animi* quoq; mira *ſerenitas*, & *ſecuritas*, ſub ipſum *tempus mortis*, in pluribus enituit. Qualis fuit illa Centurionis apud Tacitum: Is, cum à milite, & qui eum ex imperato occiſurus eſſet, juberetur, ut cervices porrigeret fortiter, *Utinam*, inquit ille, *tu tam fortiter ferias*. At Joannes Dux Saxoniæ, cum inter ludum ſcacchorum, Diploma, quo nex ejus in poſterum diem mandabatur, allatum eſſet, aſtantem quendam ad ſe vocavit, & ſubridens; *Specta*, inquit, *num non potiores partes ludi hujus teneam. Iſte enim,* (ad Colluſorem innuens) *me mortuo, jactabit, ſuas potiores partes fuiſſe.* Noſter vero Morus, Angliæ Cancellarius, cum pridie quo moriturus eſſet, tonſor ad eum veniret, (miſſus ſcilicet ad hoc, ne forte capillitio promiſſo eſſet apud populum in ſpectaculo miſerabilior,) eumq; interrogaret, num tonderi placeret, renuit; atq; ad tonſorem verſus. *Mihi*, inquit, *cum Rege de capite meo controverſia eſt; Antequam vero illa terminata fuerit, ſumptus in illud non faciam.* Quin & idem, ſub ipſum mortis articulum, poſtquam jam caput in truncum fatalem reclinaſſet, rurſus ſe paululum erexit, & barba, quæ ei erat promiſſior, leniter amota, *At certe hæc*, inquit, *non offendit Regem*. Verum, ne hoc loco longiores ſimus, ſatis patet, quid velimus; nempe, ut *miracula naturæ humanæ*, viresque ejus & virtutes ultimæ, tam animi, quam corporis, in volumen aliquod colligantur, quod fuerit inſtar faſtorum de humanis triumphis. Qua in re inſtitutum Valerii Maximi & C. Plinii probamus, diligentiam & judicium eorum requirimus.

Quantum ad *doctrinam de fœdere*, ſive de *Communi vinculo animæ & corporis*: Ea in duas partes tribui poſſit. Quemadmodum enim inter fœderatos intercedunt, & mutua rerum ſuarum communicatio, & mutua officia; ſic fœdus iſtud animæ & corporis duabus ſimiliter rebus continetur: Nimirum ut deſcribatur; *quomodo hæc duo* (*anima* ſcilicet *& corpus*) *ſe invicem detegant, & quomodo invicem in ſe agant*; *notitia* ſive *indicatione*, & *impreſſione*. Harum prior, (deſcriptio ſcilicet, qualis poſſit haberi notitia de anima, ex habitu corporis: aut de corpore, ex accidentibus animæ) duas nobis peperit *artes*, utramq; prædictionis; Inquiſitionibus alteram Ariſtotelis, alteram Hippocratis decoratam. Quanquam autem tempora recentiora has artes ſuperſtitioſis & phantaſticis mixturis polluerint, repurgatæ tamen, ac in integrum reſtitutæ, & fundamentum habent in natura ſolidum, & fructum edunt ad vitam communem utilem. Prima eſt *Phyſiognomia*, quæ per corporis lineamenta, animi indicat propenſiones: Altera *ſomniorum naturalium interpretatio*, quæ corporis ſtatum, & diſpoſitionem, ex animi agitationibus detegit. In harũ priore, partem nonnullam deſiderari perſpicio. Siquidem Ariſtoteles ingenioſe & ſolerter corporis fabricam, dum quieſcit, tractavit; eandem in motu (nimirum geſtus corporis) omiſit; qui tamen non minus artis obſervationibus ſubjiciuntur, & majoris ſunt uſus. Etenim lineamenta corporis, animi inclinationes & propenſiones generales oſtendunt; Oris autem & partium motus & geſtus, inſuper aditus, & tempora, & præſentis diſpoſitionis & voluntatis ſigna, declarant. Ut enim aptiſſimis atq; elegantiſſimis Majeſtatis tuæ verbis utar, *Lingua aures ferit, Geſtus vero oculos alloquitur*. Hoc vero bene Veteratores complures, & aſtuti homines, quorum oculi in aliorum vultu & geſtibus habitant; idq; in commodum ſuum trahunt, utpote in quo facultatis & prudentiæ ſuæ pars maxima vertatur. Nec ſane negari poteſt, hoc ipſum, ſimulationis in altero Indicem eſſe myſticum, & monere homines optime de electionibus temporum & opportunitatum, adeundi perſonas; quæ civilis prudentiæ pars eſt non parva. Nemo autem putet, hujuſmodi ſolertiam aliquid quidem valere circa homines individuos, ſub regulam autem non cadere.

Nam

Nam ad unum fere modum omnes ridemus,&ploramus,&erubeſcimus,&frontem contrahimus;& ſic (ut plurimum) de motibus ſubtilioribus.Si qui autem hic *Chiromantiæ* meminit, ſciat, rem eſſe prorſum vanam; & in hujusmodi ſermonibus, quos tractamus, nec dignam quidam quæ nominetur. Quod vero ad *ſomniorum naturalium interpretationem* attinet: Res eſt quorundam laboribus pertractata,ſed plurimis ineptiis ſcatens.Illud tantum in præſentia innuo, Baſim illam huic rei, quæ maxime eſt ſolida,non ſubſterni. Ea hujusmodi eſt; ubi idem fit ab interna cauſa,quod fieri quoq; ſolet ab externa,actus ille externus tranſit in ſomnium. Similis eſt ſtomachi oppreſſio, ex craſſo vapore, atq; incubitu ponderis externi: Itaque qui incubo laborant, pondus ſibi ſuperimponi, magno cum apparatu circumſtantiarum, ſomniant. Similis viſcerum penſilitas,ex fluctuum agitatione in mari, & ex flatu circa præcordia collecto: Itaque Hypochondriaci ſæpius Navigationes & Agitationes ſuper aquas ſomniant.Sunt,& innumera id genus.

Poſterior pars *doctrinæ fœderis*,(quam *impreſſionem* nominavimus) in Artem nondum redacta eſt,ſed obiter tantum,& carptim, inter alios tractatus, aliquando intervenit. Illa eandem Antiſtrophen cum priori habet. Quippe duo conſiderat: *Aut quomodo & quousque humores & temperamentum corporis immutent animam, in eamque agant? Aut rurſus, quomodo & quousque, animæ paſſiones, vel apprehenſiones, immutent corpus, & in illud agant?* Horum prius in re medica interdum tractari videmus; at id ipſum ſe miris modis religionibus inſeruit. Pharmaca enim præſcribunt Medici, quæ *morbis animæ* perſanandis inſerviant, ut in curationibus maniæ, & melancholiæ; quinetiam medicinas porrigunt, ad animum exhilarandum, ad cor muniendum, atque inde fortitudinem augendam, ad ingenium acuendum, ad memoriam roborandam, & ſimilia. At diætæ, & delectus ciborum & potuum,& ablutiones, & aliæ circa corpus obſervantiæ, in ſecta Pythagoræorum & in Hæreſi Manichæorum,& in Lege Mahometi, omnem modum ſuperant. Ordinationes quoque Legis Cæremonialis, *Sanguinis* & *Adipis* eſum prohibentes, ac *animalia munda* ab *immundis* diſtinguentes,(quatenus ad cibi uſum)& pluri mæ ſunt, & præciſæ. Imo Chriſtiana fides ipſa (quamvis à Cæremoniarum nube libera & ſerena) uſum tamen retinet jejuniorum, abſtinentiarum, & aliarum, quæ ad corporis macerationem & humiliationem ſpectant, tanquam rerum non mere ritualium, ſed etiam fructuoſarum. Atqui radix omnium hujusmodi præceptionum,præter ipſam cæremoniam,& exercitium obedientiæ, in hac re conſiſtit,de qua loquimur: Nimirum quod anima compatiatur corpori. Si quis autem judicio infirmior exiſtimet,iſtas Corporis in Animam Impreſſiones, aut Immortalitatem Animæ in dubium revocare, aut Imperio Animæ in Corpus derogare; levi Dubitationi leve Reſponſum ſuffecerit.Exempla petat,vel ab Infante in Utero Matris; qui ſimul cum Matris Affectibus compatitur,& tamen è corpore matris ſuo tempore excluditur: vel à Monarchis, qui licet potentes, à ſervorum impetu quandoq; flectuntur,ſalva interim Majeſtate ſua Regia.

Jam quod ad partem reciprocam, (de *anima & affectibus* ejus in *corpus* agentibus) illa quoque in medicina locum invenit. Nemo enim Medicus eſt paulo prudentior, quin *accidentia animi*, ut rem maximi ad ſanationes ſuas momenti, quæque omnia alia remedia plurimum vel adjuvet,vel impediat, conſideret & tractet. At aliud quippiam, quod huc pertinet, parce admodum, nec pro rei vel ſubtilitate, vel utilitate, inquiſitum eſt; quatenus ſcilicet (miſſis affectibus) *ipſa imaginatio animæ, vel cogitatio perquam fixa, & veluti in fidem quandam exaltata, valeat ad immutandum corpus imaginantis?* Quamvis enim vim habeat ad nocendum manifeſtam, haud tamen inde ſequitur, pari potentia præditum eſſe ad ſubveniendum. Non magis hercle, quam ſi quis concluſerit, quoniam reperitur aliquis aër ita peſtilens, ut ſubito interimat; debere quoq; eſſe aliquem aërem ita ſalubrem,ut Decumbentem ſubito reſtituat. Atq; hæc inquiſitio nobilis profecto eſſet uſus; verum (ut ait Socrates) *Natatore Delio* indiget,quia mergitur in profundo. Rurſus inter has *doctrinas de fœdere*, ſive conſenſibus animæ & corporis, non alia fuerit magis neceſſara,quam illa diſpoſitio de *ſedibus propriis & domiciliis*, quæ ſingulæ *animæ facultates* habent *in corpore* ejusq; *organis*. Quod genus *Scientiæ* qui ſectati fuerint,non deſunt,ſed quæ habentur in plerisq;,aut controverſa ſunt,aut leviter inquiſita; ut majori diligentia & acumine opus ſit. Nam ſententia introducta à Platone; qua *intellectus in cerebro*, tanquam in arce collocatus eſt, *animoſitas* (quam ille ſatis imperite *iracundiam* vocavit,cum *tumori* & *ſuperbiæ* ſit proprior) *in corde*, *concupiſcentia autem & ſenſualitas in jecinore*; neq; prorſus contemnenda eſt,neq; cupide recipienda. Rurſus nec collatio *facultatum illarum intellectualium (Phantaſiæ, Rationis, Memoriæ)* ſecundum *ventriculos cerebri*, erroris expers eſt. Atq; *Doctrinam* de *Natura hominis indiviſa*,ac etiam *de fœdere Animi & corporis*, explicavimus.

CAP. II.

Partitio doctrinæ *circa* corpus hominis *in* medicinam; Coſmeticam; Athleticam; *&* voluptariam. *Partitio* medicinæ *in officia tria, vid. in* Conſervationem Sanitatis, Curationem Morborum, *&* Prolongationem Vitæ. *Quodq; Pars poſtrema de* Prolongatione Vitæ *disjungi debeat à duabus reliquis.*

DOctrina circa *corpus hominis* eandem recipit diviſionem,quam *bona corporis* ipſius,quibus inſervit: *bona corporis humani* quatuor ſunt: *Sanitas,forma* ſive *pulchritudo,vires,voluptas*. Totidem igitur *Scientiæ*: *Medicina*, *Coſmetica*, *Athletica*, & *Voluptaria*, quam Tacitus appellat *Eruditum luxum*.

Medicina ars in primis nobilis,& ex generoſiſſima proſapia,ſecundum Poëtas. Illi enim introduxerunt Apollinem primarium Medicinæ Deum; cui filium dederunt Æſculapium,Deum itidem,& Medicinæ Profeſſorem: Quippe cum Sol in Naturalibus ſit vitæ author, & fons, Medicus ejusdem conſervator,& tanquam ſcaturigo altera. At decus longe illuſtrius accedit Medicinæ,ex operibus Servatoris,qui & animæ & corporis Medicus fuit: Et ſic animam, doctrinæ ſuæ cæleſtis, ita corpus, miraculorum ſuorum, objectum veluti proprium conſtituit. Nusquam enim legimus,miraculum aliquod ab eo patratum circa honores,aut pecunias, (præter unicum, quo tributum redderetur Cæſari) ſed tantum circa corpus humanum, aut conſervandum,aut ſuſtentandum,aut perſanandum.

Subjectum

Subjectum iſtud *Medicinæ* (*corpus* nimirum *humanum*) ex omnibus, quæ Natura procreavit, maxime eſt capax remedii; ſed viciſſim illud remedium maxime eſt obnoxium errori. Eadem namq; ſubjecti ſubtilitas & varietas, ut magnam medendi facultatem præbet, ſic magnam etiam aberrandi facilitatem. Quocirca quemadmodum Ars iſta (præſertim quo nunc habetur modo) inter præcipue conjecturales; ita inquiſitio ejus reponenda eſt inter ſumme arduas, & accuratas. Neque propterea cum Paracelſo & Alchymiſtis ita deſipimus, ut putemus, inveniri in corpore humano, quæ ſingulis Univerſitatis Rerum Speciebus (*Stellis, Mineralibus*, & aliis) reſpondeant, ſicut illi fabulantur, leviter & craſſa Minerva traducentes Emblema illud Veterum (quod homo eſſet *Microcoſmus*, ſive Epitome totius Mundi) ad hoc commentum ſuum. Verum nihilominus huc res redit, ut (quod occepimus dicere) non inveniatur inter corpora naturalia aliquod tam multipliciter compoſitum, quam *humanum*. Videmus enim, herbas & plantas ex terra & aqua nutriri; animalia ex herbis & fructibus: hominem vero ex carnibus ipſorum animalium, (quadrupedum, avium, piſcium) etiam ex herbis, granis, fructibus, ſuccis & liquoribus variis, non ſine multiplici commixtione, conditura, & præparatione horum corporum, priusquam homini ſint in cibum. Adde quod animalibus vivendi modus ſimplicior, affectusq;, qui in corpus agant, pauciores, & ad unum fere modum operante; ubi homo, locis habitationum, exercitationibus, affectibus, ſomno & vigiliis, vices prope infinitas variarum mutationum ſubit. Usque adeo verum eſt, unam, inter res cæteras, *corporis humani* maſſam, maxime fermentatam, & ex plurimis coagmentatam eſſe. At *anima* contra ſubſtantiarum eſt ſimpliciſſima, ut non male cecinerit ille:

——Purumq; reliquit,
Æthereum ſenſum, atq; Aurai ſimplicis ignem.

Unde minime eſt mirandum, *Animam* ſic collocatam, requiem non invenire, juxta axioma illud, *Motum rerum extra locum eſſe rapidum, placidum in loco.* Verum ut ad rem redeamus; Varia iſta & ſubtilis *corporis humani* compoſitio & fabrica effecit, ut ſit inſtar organi muſici operoſi & exquiſiti, quod harmonia ſua facile excidit. Quare apud Poëtas, ſumma ratione, Muſica cum Medicina in Apolline conjungitur; quia ſimilis fere ſit utriusq; artis Genius; atque in eo conſiſtat plane Medici officium, ut ſciat humani corporis Lyram ita tendere & pulſare, ut reddatur concentus minime diſcors, & inſuavis. Ergo demum iſta ſubjecti inconſtantia & varietas, artem reddidit magis conjecturalem: Ars autem tam conjecturalis cum ſit, locum ampliorem dedit non ſolum errori, verum etiam impoſturæ. Siquidem omnes aliæ propemodum artes, & ſcientiæ, virtute ſua & functione, non ſucceſſu aut opere judicantur. Advocatum ipſa agendi & dicendi facultas, non exitus cauſæ, comendat; Gubernator navis, clavi tenendi peritia, non expeditionis fortuna, ſe probat. At *Medicus*, & fortaſſe Politicus, vix habet actiones aliquas proprias, quibus Specimen Artis & Virtutis ſuæ liquido exhibeant; ſed ab Eventu præcipue Honorem aut Dedecus reportant, iniquiſſimo prorſus judicio.

Quotus enim quisq; novit, ægroto mortuo, aut reſtituto, item Rep. ſtante, vel labante, utrum ſit res caſus, an conſilii? Fit itaq; ſæpiſſime, ut impoſtor palmam, virtus cenſuram referat. Quin ea eſt hominum infirmitas, & credulitas, ut ſæpenumero Agyrtam, aut Sagam, docto Medico præponant. Quare Poëtæ oculati plane & perſpicaces fuiſſe videntur, cum Æſculapio Circem Sororem dederunt, utrumq; è Sole prognatum; ſicut habetur in verſibus, de Æſculapio Phœbigena,

Ille repertorem Medicinæ talis, & Artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.

Et ſimiliter de Circe, Solis filia;

Dives inacceſſis ubi Solis filia lucis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Omnibus enim Temporibus, fama & opinione vulgi, Sagæ, & Aniculæ, & Impoſtores, Medicorum quodammodo rivales fuere; & de curationum celebritate cum iisdem fere certarunt. Ex hoc dic ſodes quid ſequitur? Nempe ut Medici ita ſecum, quemadmodum Salomon in re graviori; *Si unus & ſtulti & meus eventus erit, quid mihi prodeſt, quod majorem ſapientiæ dedi operam?* Equidem Medicis minus ſuccenſeo, ſi ſæpenumerò vacent alicui alteri ſtudio, quod adamant, magis, quam Arti ſuæ propriæ. Invenies etenim inter eos, Poëtas, Antiquarios, Criticos, Rhetores, Politicos, Theologos, atque in iis Artibus magis, quam in profeſſione propria eruditos. Neque hoc fit, ut arbitror, quia (ut quidam Declamator contra Scientias Medicis objicit) habeant quæ ſibi obverſentur objecta tam fœda & triſtia, ut animum ad alia abducere iis omnino ſit opus; (Nam qui homines ſint, *Nihil humani à ſe alienum putent*;) Sed ob hoc ipſum, de quo nunc agimus; Nempe quod arbitrentur, parum ipſis intereſſe, vel ad exiſtimationem, vel ad lucrum, utrum artis ſuæ mediocritatē, an perfectionem in ea majorem aſſequantur. Morbi enim tædia, vitæ dulcedo, ſpei fallacia, & amicorum commendatio, efficiunt, ut homines facile in Medicis qualibuscunque fiduciam collocent. Verum ſi quis hæc attentius perpendat, ea potius ad culpam Medicorum, quam ad culpæ excuſationem ſpectant. Neque enim ſpem abjicere, ſed vires potius intendere debuerant. Nam ſi cui placet obſervationem expergefacere ſuam, & paulatim circumſpicere, etiam ex exemplis obviis, & familiaribus, facile deprehendet, quantum obtineat imperii, *intellectus ſubtilitas & acumen*, in varietatem ſive *Materiæ*, ſive *Formæ rerum.* Nil magis varium, quam hominum facies & vultus; Eorum tamen Diſcrimina infinita retinet memoria: Imo Pictor ex pauculis colorum teſtis, acie oculi uſus, & vi phantaſiæ, & manus conſtantia, omnium facies, qui ſunt, fuerunt, atq; etiam (ſi coram repræſentarentur) qui futuri ſunt, penicillo imitari ac deſcribere poſſet. Humana voce nil magis varium; Hujus tamen diſcrimina in ſingulis perſonis facile internoſcimus: Quinetiam non deſunt Moriones & Pantomimi quidam, qui, quotquot libuerit, reddere ſciunt, & ad vivum exprimere. Nil magis varium, quam ſoni articulati, verba ſcilicet: Via tamen inita eſt, ea reducendi ad paucas literas Alphabeti. Atque illud veriſſimum eſt; non ex eo, quod mens humana ſit minus ſubtilis aut capax, perplexitates & acatalepſias in Scientiis plerunq; provenire; ſed ex eo potius, quod Objectū nimis in remoto collocatū ſit. Sicut enim ſenſus, procul ab objecto diſſitus, plurimū fallitur; debite appropinquatus, non multum

errat;

errat; ita fit in intellectu. Solent autem homines naturam, tanquam ex præalta turri, & à longe deſpicere, & circa generalia nimium occupari; quando ſi deſcendere placuerit, & ad particularia accedere, reſq; ipſas attentius & diligentius inſpicere, magis vera & utilis fieret comprehenſio. Itaq; hujus incommodi remedium, non in eo ſolum eſt, ut organum ipſum vel acuant, vel roborent, ſed ſimul ut ad objectum propius accedant. Ideoque dubitandum non eſt, quin ſi Medici, miſſis paulisper iſtis generalibus, Naturæ obviam ire vellent, compotes ejus fierent, de quo ait Poëta,

Et quoniam variant morbi, variabimus artes;
Mille mali ſpecies, mille ſalutis erant.

Quod eo magis facere debent, quia Philoſophiæ ipſæ, quibus innituntur Medici, ſive Methodici, ſive Chymici, (Medicina autem in philoſophia non fundata, res infirma eſt,) parvi revera ſunt. Quare ſi nimis Generalia (licet vera forent) hoc vitium habeant, quod non bene homines ad actionem deducant, certe majus eſt periculum ab illis generalibus, quæ in ſe falſa ſunt: atque, loco deducendi, ſeducunt.

Medicina igitur (uti perſpeximus) adhuc aliter comparata eſt, ut fuerit magis oſtentata, quam elaborata: etiam magis elaborata, quam amplificata, cum labores in eam inſumpti, potius in circulo, quam in progreſſu ſe exercuerint. Plurima enim in ea video à Scriptoribus iterata, addita pauca. Eam in tres partes dividemus, quæ tria ejus officia nominabimus. Primum eſt *Conſervatio Sanitatis*, ſecundum *Curatio Morborum*, tertium *Prolongatio Vitæ*. At iſtud poſtremum, non videntur Medici, tanquam partem principalem artis ſuæ agnoviſſe, verum idem reliquis duobus ſatis imperite immiſcuiſſe. Putant enim, ſi propulſentur morbi, antequam ingruant, & curentur poſtquam invaſerint, Prolongationem vitæ ultro ſequi. Quod licet minime dubium ſit, tamen parum acute proſpiciunt, horum utrumque ad morbos tantum pertinere, & ad eam ſolummodo *vitæ prolongationem*, quæ à morbis abbreviatur & intercipitur: Atqui filum ipſum vitæ producere, ac mortem, per reſolutionem ſimplicem, & atrophiam ſenilem, ſenſim obrepentem, ad tempus ſummovere, Argumentum eſt, quod nemo ex Medicis pro dignitate tractavit. Neque vero ſubeat animos hominum ille ſcrupulus, ac ſi hæc res fato & divinæ Providentiæ commiſſa, in artis officium & munus jam primum à nobis revocaretur. Providentia enim proculdubio mortes quaſcunque, ſive ex violentia, ſive ex morbis, ſive ex decurſu ætatis, pariter regit: Neque tamen ideo præventiones & remedia excludit. Ars autem, & induſtria humana, naturæ & fato non imperant, ſed ſubminiſtrant. Verum de hac parte paulo poſt dicemus; hæc tantum interea præfati, ne quis tertium iſtud officium Medicinæ, cum duobus prioribus, (quo fere adhuc actum eſt) imperitè confundat.

Quod ad officium *tuendæ Sanitatis* attinet, (ex officiis prædictis Medicinæ primum) multi de eo ſcripſerunt, cum in aliis rebus ſatis imperite, tum nimium (ut arbitramur) delectui ciborum, minus quam par eſt, quantitati eorum tribuentes. Quin & in quantitate ipſa, tanquam Philoſophi morales, mediocritatem nimis laudarunt; cum & jejunia in conſuetudinem verſa, & victus liberalis, cui qui aſſueverit, melius ſanitatem tueantur, quam iſtæ mediocritates, quæ naturam ignavam fere reddunt, neque exceſſus, neque indigentiæ, cum opus fuerit, patientem. Exercitationum autem ſpecies, quæ in ſanitate tuenda plurimum pollent, nemo ex Medicis bene diſtinxit, aut annotavit, cum vix inveniatur aliqua inclinatio in morbum, quæ non exercitatione quadam propria corrigi poſſit. Morbis renum globorum luſus convenit, pulmonum ſagittatio, ſtomachi deambulatio & geſtatio, atq; aliis aliæ. Verum cum hæc pars, de *Valetudinis conſervatione*, ſecundum totum tractata ſit, defectus minores perſequi non eſt noſtri inſtituti.

Quod vero ad *Curationem Morborum* attinet, illa demum pars eſt *Medicinæ*, in qua plurimum laboris inſumptum eſt, licet fructu ſatis tenui. Continet autem *Doctrinam* de *Morbis*, quibus corpus humanum ſubjicitur, una cum eorundem *Cauſis*, *Symptomatibus*, & *Medelis*. In hoc ſecundo officio *Medicinæ* multa ſunt quæ deſiderantur: Ex his pauca, ſed maxime inſignia, proponemus, quæ enumeraſſe ſatis duxerimus, abſque aliqua ordinis aut methodi lege.

Primum eſt, *Intermiſſio diligentiæ* illius *Hippocratis*, utilis admodum & accuratæ, cui moris erat, narrativam componere, caſuum circa ægrotos ſpecialium; referendo qualis fuiſſet morbi natura, qualis medicatio, qualis eventus. Atq; hujus rei nactis nobis jam exemplum, tam proprium atq; inſigne, in eo ſcilicet viro, qui tanquam Parens Artis habitus eſt, minime opus erit, exemplum aliquod forinſecum ab alienis artibus petere; Veluti à Prudentia Juriſconſultorum, quibus nihil antiquius, quam illuſtriores caſus, & novas deciſiones, ſcriptis mandare; quo melius ſe ad futuros Caſus muniant, & inſtruant. Iſtam proinde *Continuationem Medicinalium Narrationum deſiderari* video; præſertim in unum corpus cum diligentia & judicio digeſtam. Quam tamen non intelligo ita fieri debere amplam, ut plane Vulgata, & quæ quotidie obveniant; (Id enim infinitum quiddam eſſet, neque ad rem:) rurſus tam anguſtam, ut ſolummodo Mirabilia & Stupenda (id quod à nonnullis factum) complectatur. Multa enim in Modo rei, & Circumſtantiis ejus, nova ſunt, quæ in *Genere* ipſo nova non ſunt: Qui autem ad obſervandum adjiciet animum, ei etiam in rebus, quæ vulgares videntur, multa obſervatu digna occurrent.

Item in *Diſquiſitionibus Anatomicis* fieri ſolet, ut quæ *corpori humano in univerſum* competant, ea diligentiſſime, usque ad curioſitatem, & in minimis quibusque, notentur: At circa *varietatem*, quæ in *diverſis corporibus* reperitur, Medicorum diligentia fatiſcit. Ideoque *Anatomiam ſimplicem* luculentiſſime tractari aſſero, *Anatomiam comparatam deſiderari* ſtatuo. *Partes* enim ſingulas recte perſcrutantur homines, earumq; *Conſiſtentias*, *Figuras*, *Situs*: ſed *illarum Partium diverſam in diverſis hominibus figuram* & *conditionem* minus obſervant. Atq; hujus omiſſionis cauſam non aliam eſſe arbitramur, quam quod ad primam inquiſitionem inſpectio unius aut alterius *Anatomiæ* ſufficere poſſit; ad poſteriorem vero (quæ comparativa eſt, & caſum recipit) neceſſe eſt, ut plurimarum diſſectionū attenta & perſpicax obſervatio adhibeatur. Prior etiam res eſt, in quo homines docti, in prælectionibus ſuis, & in cœtu Aſtantium, ſe jactare poſſunt:

poſſunt: ac ſecunda ea eſt, quæ tacita & diutina experientia tantum acquiri poteſt. Illud interea minime dubium eſt, quod internarum partium figura & ſtrictura parum admodum externorum membrorum varietati & lineamentis cedat; quodque corda, aut jecinora, aut ventriculi, tam diſſimilia ſint in hominibus, quam aut frontes, aut naſi, aut aures. Atq; in his ipſis differentiis partium internarum, reperiuntur ſæpius *Cauſſæ continentes* multorum Morborum; quod non attendentes Medici, humores interdum minime delinquentes criminantur: cum ipſa Mechanica partis alicujus fabrica in culpa ſit. In quorum Morborum cura, opera luditur, ſi adhibeantur Medicinæ alterantes, (quia res alterationem non recipit) ſed emendanda res eſt, & accommodanda, ſeu pallianda, per victus regimen, & Medicinas familiares. Similiter, ad *Anatomiam Comparatam* pertinent accuratæ obſervationes, tam *Humorum omnigenum*, quam *Veſtigiorum & Impreſſionum Morborum*, in corporibus variis diſſectis. Etenim *humores* in *Anatomiis*, tanquam purgamenta & faſtidia, fere prætermitti ſolent, cum tamen in primis neceſſarium ſit notare, *quales* & *quam multiplices* ſint *humorum* differentium ſpecies (non nimium in hac re tribuendo diviſionibus eorum receptis) qui in corpore humano aliquando inveniantur, & in quibus *Civitatibus*, & *Receptaculis*, quilibet ipſorum, ſedes & nidulos ſuos figere potiſſimum ſoleat; quoque juvamento aut damno; atque his ſimilia. Itidem *Veſtigia* & *Impreſſiones morborum*, & *Interiorum Partium* ab iis *læſiones* & *devaſtationes*, in *diverſis Anatomiis* cum diligentia notanda; Nempe Apoſtemata, Ulcera, Solutiones Continuitatis, Putrefactiones, Exeſiones, Conſumptiones; rurſus Contractiones, Extenſiones, Convulſiones, Luxationes, Diſſecationes, Obſtructiones, Repletiones, Tumores, una cum omnibus Materiis Præter-Naturalibus, quæ in corpore humano inveniuntur, (veluti Calculis, Carnoſitatibus, Tuberibus, Vermibus, & hujusmodi:) Hæc (inquam) omnia, & his ſimilia, per eam, quam diximus, *Anatomiam comparatam*, & multorum Medicorum Experimenta in unum collata, magna cum cura perquiri & componi debent. At *varietas* iſta *accidentium* in *Anatomicis* aut perfunctorie tractatur, aut ſilentio præteritur.

De illo vero altero defectu circa *Anatomiam*, (nempe quod non fieri conſueverit in *corporibus vivis*) quid attinet dicere? Res enim hæc odioſa, & barbara, & à Celſo recte damnata. Neque tamen illud minus verum eſt., (quod annotatum fuit à Priſcis) poros complures & meatus, & pertuſiones, quæ ſunt ex ſubtilioribus, in Anatomicis diſſectionibus non comparere; quippe quæ in cadaveribus occluduntur & latent, cum in Viventibus dilatentur, & poſſint eſſe conſpicui. Itaq;, ut & uſui conſulatur ſimul & humanitati, non eſt omnino rejicienda *Anatomia Vivorum*, neq; ad fortuitas Chirurgicorum inſpectiones (quod Celſus fecit) remittenda: cum hoc ipſum bene expediri poſſit per diſſectionem Brutorum Vivorum, quæ, non obſtante ſuarum partium diſſimilitudine ab humanis, huic inquiſitioni, adhibito judicio, ſatisfacere poſſint.

Item in inquiſitione illorum de *Morbis*, inveniunt *Morbos* complures, quos *Inſanabiles* decernunt, alios jam inde à principio morborum, alios poſt talem quampiam periodum. Ita ut L. Sylla & Trium-virorum Proſcriptiones, res nihili fuerint, præ Medicorum proſcriptionibus, per quas tot homines iniquiſſimis edictis morti dedunt; Quorum tamen plurimi minore cum difficultate evadunt, quam illi olim inter proſcriptiones Romanas. Neque igitur dubitabo inter *Deſiderata* reponere opus aliquod de *Curationibus Morborum*, qui habentur pro *Inſanabilibus*; ut evocentur & excitentur Medici aliqui egregii, & magnanimi, qui huic operi, quantum largitur natura rerum, incumbant; quando hoc ipſum, *Iſtos morbos pronunciare inſanabiles*, neglectum & incuriam veluti lege ſanciat, & ignorantiam ab infamia eximat.

Item ut paulo ulterius inſiſtam: Etiam plane cenſeo ad officium Medici pertinere, non tantum ut *Sanitatem reſtituat*: verum etiam ut *dolores & cruciatus Morborum* mitiget: Neque id ipſum ſolummodo, cum illa mitigatio Doloris, veluti Symptomatis periculoſi, *ad convaleſcentiam* faciat & conducat; imo vero cum abjecta prorſus omni ſanitatis ſpe, *Exceſſum* tantum præbeat *è vita* magis *lenem* & *placidum*. Siquidem non parva eſt felicitatis pars, (quam ſibi tantopere precari ſolebat Auguſtus Cæſar) illa *Euthanaſia*; Quæ etiam obſervata eſt in Exceſſu Antonini Pii, quando non tam Mori videretur, quam dulci & alto ſopore excipi. Scribitur etiam de Epicuro, quod hoc ipſum ſibi procuraverit: cum enim morbus ejus haberetur pro deſperato, ventriculum & ſenſus, meri largiore hauſtu & ingurgitatione obruit; unde illud in Epigramate:

——*Hinc Stygias ebrius hauſit aquas.*

Vino ſcilicet Stygii laticis amaritudinem ſuſtulit. At noſtris temporibus, Medicis quaſi Religio eſt, ægrotis, poſtquam deplorati ſint, aſſidere; ubi meo judicio, ſi officio ſuo, atque adeo humanitati ipſi deeſſe nolint, & artem ediſcere, & diligentiam præſtare deberent, qua animam agentes, facilius & mitius è vita demigrent. Hanc autem partem, inquiſitionem de *Euthanaſia exteriori* (ad differentiam ejus *Euthanaſiæ*, quæ animæ præparationem reſpicit) appellamus, eamque inter *Deſiderata* reponimus.

Item in *Curationibus Morborum* illud generaliter *deſiderari* reperio; Quod Medici hujuſce ætatis, licet *generales intentiones Curationum* non male perſequantur, *particulares* tamen *Medicinas*, quæ ad curationes morborum ſingulorum, proprietate quadam ſpectant, aut non bene norunt, aut non religioſe obſervant. Nam Medici traditionum & experientiæ probatæ fructum Magiſtralitatibus ſuis deſtruxerunt, & ſuſtulerunt; Addendo, & demendo, & mutando circa Medicinas, prout iis libitum fuerit; & fere Pharmacopœorum more *Quid pro Quo* ſubſtituendo; ita ſuperbe imperantes Medicinæ, ut Medicina non amplius imperet Morbo. Demptis enim Theriaca, & Mithridatico, & fortaſſe Diaſcordio, & Confectione Alkermes, & paucis aliis Medicinis, ad nulla fere certa Pharmaca ſe religioſe & ſevere adſtringunt. Nam Medicamenta illa quæ in officinis proſtant venalia, potius in promptu ſunt ad intentiones generales, quam accommodata & propriæ ad curationes particulares; Siquidem ſpeciatim nullum morbum magnopere reſpiciunt; verum generatim ad obſtructiones aperiendas, concoctiones confortandas, intemperies alterandas pertinent. Atque hinc

præcipue

præcipue fit, ut Empirici & Vetulæ ſæpenumero in curandis morbis felicius operentur, quam Medici eruditi, quia Medicinarum probatarum confectionem & compoſitionem fideliter & ſcrupuloſe retinent. Equidem memini, Medicum quendam apud nos in Anglia Practica celebrem, Religione prope Judæum, Librorum lectione tanquam Arabem, ſolitum dicere, *Medici veſtri Europæi ſunt quidem viri docti, ſed non norunt particulares curationes morborum*: quinetiam idem ludere ſolebat, parum decore, dicendo, *Medicos noſtros ſimiles eſſe Epiſcopis, ligandi & ſolvendi claves habere, & nihil amplius*. Sed ut ſerio, quod res eſt, dicamus; Plurimum referre cenſemus, ſi Medici aliqui, & eruditione & practica inſigniores, opus aliquod conficiant, de Medicinis probatis & experimentalibus, ad morbos particulares. Nam quod ſpecioſa quis ratione nixus, exiſtimet decere Medicum doctum (habita ratione complexionis ægrorum, ætatis, tempeſtatis anni, conſuetudinum, & hujusmodi) potius Medicinas ex tempore aptare, quam certis aliquibus præſcriptis inſiſtere; id fallax res eſt, & experientiæ non ſatis attribuit, judicio plus nimis. Sane, quemadmodum in Rep. Romana, Cives erant utiliſſimi, & optime compoſiti, qui aut Conſules Populo favebant, aut Tribuni in partes Senatus inclinabant: ita in hac Materia, de qua agimus, Medicos eos probamus, qui aut in magna eruditione, traditiones experientiæ plurimum faciunt; aut in Practica inſigni, Methodos & generalia Artis non aſpernantur. Modificationes vero Medicinarum (ſi quando ſit opus eas adhibere) potius in vehiculis earum exercendæ ſunt, quam in ipſo corpore Medicinarum; in quo nil novandum abſque evidendi neceſſitate. Hanc igitur partem, quæ de *Medicinis Authenticis & Poſitivis* tractet, *deſiderari* ſtatuimus. Res autem eſt, quæ tentari non debet, abſq; acri & ſevero judicio, & tanquam in Synodo Medicorum ſelectorum.

Item, inter præparationes Medicinarum, mirari ſubit, (præſertim cum *Medicinæ ex Mineralibus* à Chymicis in tantum evectæ & celebratæ ſint; cumq; tales Medicinæ tutius adhibeantur ad exteriora, quam intro ſumantur) neminem adhuc inventum, qui per artem *thermas Naturales & fontes Medicinales* imitari annixus fuerit: cum tamen in confeſſo ſit, Thermas illas & fontes, virtutes ſuas, ex venis Mineralium, per quas permeant, nanciſci: quinetiam, in manifeſtum hujus rei documentum, bene norit humana induſtria diſcernere & diſtinguere per Separationes quaſdam, ex quo genere Mineralium hujusmodi aquæ inficiantur, veluti an ex ſulphure, vitriolo, chalybe, aut aliquo ſimili. Quæ naturalis aquarum tinctura, ſi ad artificioſas compoſitiones reduci poſſet, fuerit in poteſtate hominis, & plura genera earum (prout uſus poſtulat) efficere, & temperamentum ipſarum pro arbitrio regere. Hanc igitur partem, de *Imitatione Naturæ in balneis Artificialibus* (re procul dubio & utili, & in promptu) *deſiderari* cenſemus.

Ne vero ſingula ſcrupuloſius exequamur, quam vel inſtituto noſtro, vel hujusce Tractatus Naturæ convenit, claudemus hanc partem defectus alterius cujusdam enumeratione, qui maximi nobis videtur momenti: Nimirum quod *Medendi ratio*, quæ obtinuit, ſit *nimio plus compendioſa*, quam ut inſigne aliquid, aut arduum, præſtare poſſit. Etenim judicio noſtro, opinio fuerit magis blanda, quam vera, ſi quis exiſtimet, Medicamentum aliquod tam potens aut felix fieri poſſe, ut uſus ejus ſimplex curationi alicui grandiori ſufficiat. Mirabilis profecto foret Oratio, quæ pronunciata, aut etiam ſæpius repetita, vitium aliquod, animo penitus inſitum, aut inveteratum, corrigere aut tollere poſſit. Longe certe abeſt. Verum quæ in Natura eximie poſſunt & pollent, ſunt ordo, proſecutio, ſeries, viciſſitudo artificioſa. Quæ licet majus quoddam in præcipiendo judicium, majoremque in parendo conſtantiam requirant; tamen effectuum magnitudine abunde rem compenſant. Etſi autem ex opera Medicorum quotidiana, quam, inviſendo, aſſidendo, præſcribendo, ægrotis præſtant, putaret quiſpiam, haud ſegniter ipſos curationem perſequi, atq; in eadem, certa quadam via inſiſtere: Tamen ſi quis ea, quæ præſcribere & miniſtrare ſoleant medici, acutius introſpiciat, inveniet pleraq; vacillationis & inconſtantiæ plena, & quæ ex tempore excogitentur, & in mentem illis veniant, abſq; certo aliquo aut præviſo Curationis tramite. Debuerant autem etiam ab initio, poſt Morbum bene perſpectum & cognitum, ſeriem curandi ordinatam meditari, neq; ab ea abſq; gravi cauſa diſcedere. Atq; ſciant pro certo Medici, poſſe (exempli gratia) tria fortaſſe aut quatuor Medicamenta ad morbum aliquem gravem curandum recte præſcribi, quæ debito ordine & debito intervallo ſumpta, curationem præſtent: quorum ſingula, ſi per ſe tantum ſumerentur, aut ſi ordo inverteretur, aut intervallum non ſervaretur, fuerint prorſus nocitura. Neque tamen id volumus, ut omnis ſcrupuloſa & ſuperſtitioſa curandi ratio in pretio ſit tanquam optima, (non magis, quam omnis *Via arcta, via* ſit ad *Cœlum*:) verum ut æque recta ſit via, ac arcta & difficilis. Hanc autem partem, quam *filum medicinale vocabimus*, *deſiderari* ponimus. Atq; hæc illa ſunt, quæ in *Doctrina Medicinæ* de *Curatione Morborum deſideramus*: niſi quod reſtet unicum, quod pluris eſt, quam illa omnia. *Deſideratur* nimirum *Philoſophia naturalis vera & activa*, cui *Medicinæ Scientia* inædificetur. Cæterum illa non eſt hujuſce Tractatus.

Tertiam partem *Medicinæ*, poſuimus illam de *Prolongatione vitæ*, quæ nova eſt, & *deſideratur*: Eſtq; omnium nobiliſſima. Si enim tale aliquid inveniri poſſit, non verſabitur tantum Medicina in *Curationem ſordibus*; nec Medici ipſi propter *Neceſſitatem* ſolummodo *honorabuntur*, ſed utique propter donum mortalibus, ex terrenis, quaſi maximum, cujus poterunt eſſe, ſecundum Deum, Diſpenſatores, Adminiſtri. Licet enim *Mundus* homini Chriſtiano, ad *terram promiſſionis* contendenti, tanquam *Eremus* ſit, tamen in *Eremo* ipſa proficiſcentibus, calceos & veſtes (Corpus ſcilicet noſtrum, quod animæ loco Tegminis eſt) minus atteri, Gratiæ divinæ Munus quoddam æſtimandum. Hac de re, quia eſt ex optimis, eamque inter *Deſiderata* poſuimus, ex more noſtro, & monita dabimus, & indicia, & Præcepta.

Primo *monemus*, ex Scriptoribus, circa hoc Argumentum, neminem eſſe, qui aliquid magni, ne dicamus aliquid ſani, repererit. Ariſtoteles certe Commentarium de hoc edidit perpuſillum, in quo nihil ineſt acuti: quod ipſe omnia eſſe vult, ut ſolet. At Recentiores tam oſcitanter, & ſuperſtitioſe

ſtitioſe de hoc ſcripſerunt, ut Argumentum ipſum ob eorum vanitatem, tanquam vanum & vecors haberi cœperit.

Secundo *monemus*, ipſas intentiones, quæ huc ſpectant, medicorum, res nihili eſſe, & cogitationes hominum à re potius abducere, quam verſus eam dirigere. Sermocinantur enim, mortem in deſtitutione calidi & humidi conſiſtere: Deberi itaq; calorem naturalem confortari, humorem autem radicalem foveri: Perinde ac ſi hæc res juſculis, aut lactulis & malvis, aut amydo, aut jujubis, aut rurſus aromatibus, aut vino generoſo, aut etiam ſpiritu vini, & oleis Chymicis, confici poſſit. Quæ omnia obſunt potius, quam proſunt.

Tertio *monemus*, ut homines nugari deſinant, nec tam faciles ſint, ut credant, grande illud opus, quale eſt Naturæ, curſum remorari & retrovertere poſſe hauſtu aliquo matutino, aut uſu alicujus pretioſæ medicinæ ad exitum perduci: non auro potabili, non margaritarum eſſentiis, & ſimilibus nugis: ſed ut pro certo habeant, *Prolongationem Vitæ* eſſe rem operoſam, & quæ ex compluribus remediis, atq; eorum inter ſe connexione idonea, conſtet. Neque enim quiſquam ita ſtupidus eſſe debet, ut credat, quod nunquam factum eſt adhuc, id fieri jam poſſe, niſi per modos etiam nunquam tentatos.

Quarto *monemus*, ut homines rite animadvertant & diſtinguant, circa ea, quæ ad *vitam ſanam*, & ea, quæ ad *vitam longam*, conferre poſſunt. Sunt enim nonnulla, quæ ad ſpirituum alacritatem, & functionum Robur, & Morbos arcendos, proſunt: quæ tamen de ſumma vitæ detrahunt, & Atrophiam ſenilem abſque Morbis accelerant: Sunt & alia, quæ ad Prolongationem vitæ, & Atrophiam ſenilem longius ſummovendam juvant: ſed tamen non uſurpantur abſq; periculo Valetudinis; Adeo ut qui iis utentur ad Prolongationem vitæ, debeant ſimul incommodis occurrere, quæ alioquin ex eorum uſu ſupervenire poſſint. Atque *Monita* hactenus dedimus.

Quod ad *Indicia* attinet; tale hujus rei (quam Animo metimur) plaſma eſt. Conſervantur res & durant duobus modis: Aut in *Identitate*: Aut per *Reparationem*. In *Idenditate ſua*, ut *muſca aut formica in ſuccino*: *Flos*, aut *Pomum*, aut *Lignum* in *Conſervatoriis Nivalibus*: *Cadaver* inter *balſama*. Per *Reparationem*, ut in *Flamma*, & in *Mechanicis*. Operanti ad *Prolongationem Vitæ*, utroque genere utendum eſt, (disjuncta minus poſſunt) corpusq; humanum conſervandum, quemadmodum *Inanimata* conſervantur: Ac rurſus quemadmodum *Flamma* conſervatur; Ac denique quadantenus ut *Mechanica* conſervantur. Tres igitur ſunt ad *prolongandam vitam* intentiones: *Retardatio Conſumptionis*: *Probitas Reparationis*, & *Renovatio* ejus, quod *cœpit veteraſcere*. *Conſumptio* fit à duabus *deprædationibus*: *Deprædatione ſpiritus innati*; & *deprædatione Aëris ambientis*. *Prohibitio* utriusq; duplex: Aut ſi *Agentia* illa fiant minus *Prædatoria*, aut ſi *Patientia* (*Succi* ſcilicet corporis) reddantur minus *Deprædabilia*. *Spiritus* fit minus *Prædatorius*, ſi aut *ſubſtantia denſetur*, ut in uſu *Opiatorum* & *Nitratorum*, & in *Contriſtationibus*: Aut *Quantitate minuatur*, ut in *Diætis Pythagoricis* & *Monaſticis*: Aut *Motu leniatur*, ut in *Otio* & *Tranquillitate*. *Aer* ambiens fit minus *Prædatorius*, ſi aut minus *incaleſcat* à *Radiis Solis*, ut in *Regionibus frigidioribus*, in *Speluncis*, in *Montibus*, & in *Columnis Anachoretarum*: Aut *ſummoveatur à Corpore*, ut in *Cute denſa*, & in *plumis Avium*, & in *uſu Olei* & *Unguentorum* abſq; *Aromatibus*. *Succi Corporis* redduntur minus *deprædabiles*, ſi aut *Duri* facti ſint, aut *Roſcidi* ſive *oleoſi*. *Duri*, ut in *Victu aſpero*, *vita* in *Frigido*: *Exercitationibus robuſtis*: *Balneis* quibusdam *Mineralibus*. *Roſcidi*, ut in *uſu Dulcium*, & *abſtinentia* à *Salſis* & *Acidis*, & maxime omnium in tali *Miſtione Potus*, quæ ſit Partium valde *tenuium* & ſubtilium abſq; tamen omni *Acrimonia* aut *Acedine*. *Reparatio* fit per *Alimenta*: *Alimentatio* autem promovetur quatuor Modis: Per *Concoctionem Viſcerum* ad *Extruſionem Alimenti*, ut in *confortantibus viſcera principalia*: Per *excitationem partium exteriorum* ad *attractionem alimenti*, ut in *exercitationibus* & *fricationibus* debitis, atq; *unctionibus* quibusdam & *Balneis appropriatis*: Per *præparationem alimenti* ipſius, ut facilius ſe inſinuet, & digeſtiones ipſas quadamtenus anticipet, ut in variis & artificioſis modis *cibi condiendi*, *potus miſcendi*, *panis fermentandi*, & horum trium *virtutes in unum redigendi*: Per *confortationem* ipſius *ultimi actus aſſimilationis*, ut in *ſomno tempeſtivo*, & *applicationibus* quibusdam *exterioribus*. *Renovatio* ejus, quod cœpit *veteraſcere*, fit duobus modis: Vel per *Intenerationem habitus corporis* ipſius, ut in uſu *Malaciſſationum* ex *Balneis*, *Emplaſtris*, & *Unctionibus*: quæ talia ſint ut *imprimant*, non *Extrahant*: Vel per *expurgationem ſucci veteris*, & *ſubſtitutionem ſucci novi*, ut in tempeſtivis & *repetitis purgationibus*, *ſanguinis Miſſionibus*, & *Diætis attenuantibus*, & quæ florem corporis reſtituunt. Atque de *Indiciis* hactenus.

Præcepta, quanquam ex ipſis *Indiciis* plurima poſſint deduci; tria tamen veluti præcipua ſubjungere viſum eſt. *Præcipimus* primo, ut Prolongatio vitæ expectetur potius à Diætis ſtatis, quam à Regimine aliquo victus familiari; aut etiam à medicamentorum particularium excellentia. Etenim, quæ tanta virtute pollent, ut naturam retrovertere valeant; fortiora plerumque ſunt & potentiora ad alterandum, quam ut ſimul in aliqua Medicina componi, multo minus in victu familiari interſpergi poſſint. Supereſt itaq; ut ſeriatim, & regulariter, & ad tempora certa, & vicibus certis recurrentia, adhibeantur.

Secundo *præcipimus*, ut *Prolongatio Vitæ*, expectetur potius ab operatione in Spiritus, & à Malaciſſatione partium, quam à modis alimentandi. Etenim, cum Corpus humanum, ejusque Fabrica (miſſis externis) à tribus patiatur; Spiritibus ſcilicet; Partibus; & Alimentis; Via prolongationis vitæ, per alimentandi modos longa eſt; atque per multas ambages & circuitus: At viæ per operationes ſuper Spiritus, & ſuper partes, multo breviores ſunt, & quibus citius ad finem deſideratum pervenitur; Eo quod Spiritus ſubito patiantur, & à vaporibus, & ab affectibus, quæ miris modis in eos poſſunt: partes item, per Balnea, aut Unguenta, aut Emplaſtra, quæ ſubitas etiam impreſſiones faciunt.

Tertio *præcipimus*, quod Malaciſſatio partium per Exterius, fieri debet per *Conſubſtantialia*, *Imprimentia*, & *Occludentia*. *Conſubſtantialia* enim benevolo partium amplexu libenter excipiuntur,

& proprie

& proprie malaciſſant. *Imprimentia* autem, & virtutem Malaciſſantium, tanquam vehicula, facilius & altius deducunt, atq; ipſa partes nonnihil expandunt. *Occludentia* autem, virtutem utrorumq; retinent, & pauliſper figunt, & Perſpirationem, quæ eſt res Malaciſſationi oppoſita, (quia humidum emittit,) cohibent. Itaq; per hæc tria (ſed potius ordine diſpoſita, & ſuccedentia, quam commixta) res abſolvitur. Interim in hac parte monemus, non eam eſſe intentionem Malaciſſationis, ut nutriat partes per exterius; ſed tantum ut eas reddat magis idoneas ad nutriendum. Quicquid enim magis aridum eſt, minus eſt activum ad aſſimilandum. Atq; de *Prolongatione Vitæ*, quæ eſt pars tertia *Medicinæ*, noviter aſcripta, hæc dicta ſint.

Veniamus ad *Coſmeticam*, quæ certe partes habet civiles, partes rurſus effœminatas. Corporis enim munditia, & decor honeſtus, recte exiſtimatur promanare à modeſtia quadam morum, & à reverentia; inprimis erga Deum, cujus creaturæ ſumus; tum erga ſocietatem, in qua degimus; tum etiam erga noſmet ipſos, quos non minus, imo magis, quam alios revereri debemus. Verum adulterina illa decoratio, quæ fucos & pigmenta adhibet, digna certe eſt illis defectibus, qui eam ſemper comitantur, cum non ſit, aut ad fallendum ſatis ingenioſa, aut ad utendum ſatis commoda, aut ad ſalubritatem ſatis tuta & innocua. Miramur autem, pravam hanc conſuetudinem fucandi, leges cenſorias, tam Eccleſiaſticas, quam Civiles, quæ alias in luxuriam circa veſtes, aut cultus capillorum effœminatos, admodum fuerint ſeveræ, ita diu fugiſſe. Legimus certe de *Jezabele*, quod pigmentis faciem obliverit; verum de *Eſthera*, & *Iuditha*, nil tale perhibetur.

Pergamus ad *Athlethicam*. Eam ſenſu intelligimus paulo largiori, quam accipi conſuevit. Huc enim referimus, quicquid verſatur circa conciliandam qualemcunque (quam corpus humanum ſuſcipit) *Habilitatem*; ſive ſit *Agilitatis*, ſive *Tolerantiæ*. Quarum *Agilitas* duas habet partes, *Robur* & *Velocitatem*: Ac *Tolerantia* itidem duas, vel *Indigentiarum Naturalium patientiam*, vel in *Cruciatibus Fortitudinem*. Quorum omnium videmus ſæpenumero exempla inſignia, in practica funambulorum, in duro victu hominum quorundam Barbarorum, in ſtupendis viribus Maniacorum, & in conſtantia nonnullorum inter exquiſita Tormenta. Imo ſi aliqua alia reperiatur facultas, quæ in priorem partitionem non cadit, (qualis in *Urinatoribus* ſæpe conſpicitur, qui mirifice Anhelitum cohibere poſſunt) ad hanc ipſam Artem aggregari volumus. Atque quod talia fieri quandoque poſſint, manifeſtiſſimum eſt: At Philoſophia & inquiſitio cauſarum circa eadem fere neglecta jacet: hanc arbitramur ob cauſam, quod hominibus perſuaſum ſit, hujusmodi Magiſteria Naturæ ſolummodo vel ex peculiari certorum hominum indole, (quæ ſub diſciplinam non cadit,) vel à diutina, ab annis usque puerilibus, conſuetudine, (quæ potius imperari, quam doceri ſolet) obtinere. Quod etſi verum prorſus non ſit, tamen *defectus* hujusmodi rerum quid attinet notare? Certamina enim Olympica jam diu ceſſarunt: Tum etiam in ejusmodi rebus mediocritas ſufficit ad uſum: Excellentia autem mercenariæ cuidam oſtentationi fere inſervit.

Poſtremo accedimus ad *artes voluptarias*. Eæ ſecundum ſenſus ipſos diſpertitæ ſunt: oculos oblectat præcipue *Pictoria*, cum aliis artibus innumeris, quæ ad magnificentiam ſpectant, circa ædificia, hortos, veſtes, vaſa, calices, gemmas, & ſimilia. Aures demulcet *Muſica*, quæ tanta vocum, ſpiritus, chordarum, varietate, & apparatu inſtructa eſt. Olim etiam *Hydraulica*, pro Coryphæis quibusdam Artis ejus habita ſunt, quæ nunc prope obſoleverunt. Atq; Artes, quæ ad Viſum, aut Auditum ſpectant, præ aliis præcipue Liberales habitæ ſunt; Senſus hi duo magis caſti: Scientiæ magis eruditæ, quippe qui etiam *Mathematicam*, veluti Ancillam, in Familiis ſuis habeant: Etiam altera ad memoriam & demonſtrationes, altera ad mores & affectus animi nonnihil reſpicit. Reliquorum ſenſuum oblectationes, atque artes circa ipſos, minus in honore ſunt: veluti Luxuriæ, quam Magnificentiæ propiores, unguenta, odoramenta, Deliciæ & Cupediæ Menſarum, maxime autem Incitamenta Libidinis, rectius cenſore, quam Doctore indigent. Optime ſane à quibusdam annotatum eſt, naſcentib. & creſcentibus Rebuſpub. artes Militares florere; in ſtatu & culmine poſitis Liberales; at ad declinationem & decaſum vergentibus Voluptarias. Hæc vero ætas noſtra, vereor ne tanquam in decaſu felicitatis, in Artes voluptarias inclinet. Quare iſta miſſa faciamus. Cum *Artibus Voluptariis Ioculares* copulo. Deceptiones ſiquidem Senſuum, inter Delectationes Senſuum reponendæ ſunt.

Jam vero tranſcurſis *Doctrinis* illis, circa *corpus humanum* (*Medicina*, *Coſmetica*, *Athletica*, *Voluptaria*) illud obiter monemus; Cum in *corpore humano* tot Res in conſiderationem veniant, *partes*, *humores*, *functiones*, *facultates*, *accidentia*: cumque (ſi nobis integrum eſſet) conſtitui oportuiſſet corpus unicum *Doctrinæ de corpore humano*, quæ iſta omnia complecteretur, (ſimile illi *Doctrinæ de anima*, de qua mox dicemus:) tamen, ne artes nimis multiplicentur, neve veteres artium limites, plusquam neceſſe fuerit, tranſponantur, *Doctrinam* de *partibus corporis humani*, de *functionibus*, de *humoribus*, de *reſpiratione*, de *ſomno*, de *generatione*, de *fœtu* & *geſtatione in utero*, de *Augmentis*, de *pubertate*, de *canicie*, de *impinguatione*, & ſimilibus, in *Corpus Medicinæ* recipimus, licet ad officia illa ... non proprie pertineant; ſed quia *corpus* ipſum *hominis*, ſit per omnia *Medicinæ* Subjectum. *Motum* autem *voluntarium*, & *ſenſum*, ad *Doctrinam* de *anima* rejicimus, ſiquidem *Animæ* partes in his duobus ſunt potiores. Atq; ſic *Doctrinam*, quæ circa *corpus hominis* verſatur, quod *Animæ* pro tabernalo duntaxat eſt, claudimus.

CAP. III.

Partitio Philoſophiæ humanæ *circa* animam, *in* Doctrinam *de* ſpiraculo; *&* doctrinam *de* anima ſenſibili *ſive* producta. *Partitio ſecunda ejuſdem* Philoſophiæ *in* Doctrinam *de* ſubſtantia *&* facultatibus animæ, *&* doctrinam *de* uſu *&* objectis facultatum. *Appendices duæ* doctrinæ de facultatibus animæ; Doctrina *de* divinatione naturali, *&* doctrina *de* faſcinatione. *Diſtributio* facultatum animæ ſenſibilis, *in* motum *&* ſenſum.

Veniamus ad *doctrinam* de *anima humana*; è cujus theſauris, omnes cæteræ *doctrinæ* depromptæ ſunt. Ejus duæ ſunt partes; Altera tractat de *anima rationali*, quæ Divina eſt; Altera de *irrationali*, quæ communis eſt cum Brutis. Notavimus

autem paulo ſuperius (ubi de *formis* loquebamur) differentes illas duas *animarum* emanationes, quæ in prima utriusque creatione ſe dant conſpiciendas; Nimirum, quod altera ortum habuerit à *ſpiraculo Dei*, altera è *matricibus Elementorum*. Nam de *animæ rationalis* generatione primitiva, ita ait Scriptura, *Formavit hominem de limo terræ, & ſpiravit in faciem ſpiraculum vitæ*. At generatio *animæ Irrationalis*, ſive *Brutorum*, facta eſt per verba illa, *Producat aqua, Producat terra*. Hæc autem *anima* (qualis eſt in homine) *animæ rationali* organum tantum eſt, atque originem habet & ipſa quoque, quemadmodum in Brutis, è limo terræ: Neque enim dictum eſt, *Formavit corpus hominis de limo terræ*, ſed *Formavit hominem*; integrum ſcilicet hominem, excepto ſpiraculo. Quamobrem partem primam *doctrinæ generalis* circa *animam humanam*, *doctrinam* de *ſpiraculo* appellabimus; Secundam vero *doctrinam* de *anima ſenſibili* ſive *producta*. Neque tamen, cum hactenus *Philoſophiam* ſolam tractemus, (quippe *Sacram Theologiam* in fine operis collocavimus) partitionem iſtam à *Theologia* mutuaremus, niſi etiam cum principiis *Philoſophiæ* conveniret. Plurimæ enim & maximæ ſunt *animæ humanæ* præcellentiæ. ſupra *animas Brutorum*, etiam Philoſophantibus ſecundum ſenſum manifeſtæ. Ubicunque autem tot & tantarum invenitur Excellentiarum Symbolum, ibi merito ſemper conſtitui debet differentia ſpecifica. Itaq; nobis non nimium placet confuſa illa & promiſcua philoſophorum de *animæ functionibus* tractatio; ac ſi *anima humana*, gradu potius, quam ſpecie, diſcriminata eſſet ab *anima Brutorum*: Non aliter, quam Sol inter Aſtra, aut Aurum inter Metalla.

Subjungenda eſt etiam partitio alia *doctrinæ generalis* circa *animam humanam*, antequam de ſpeciebus fuſius loquamur. Etenim, quæ de ſpeciebus poſtea dicemus, utramq; partitionem, tum illam, quam jam modo poſuimus, tum iſtam, quam nunc proponemus, ſimul tractabunt. Secunda igitur partitio ſit, in *doctrinam* de *ſubſtantia & facultatibus animæ*, & *doctrinam* de *uſu* & *objectis facultatum*.

Præmiſſis itaque his partitionibus geminis, ad ſpecies accedamus. *Doctrina* de *ſpiraculo*, eademq; de *ſubſtantia animæ rationalis*, complectitur inquiſitiones illas de Natura ejus; Vtrum *nativa ſit illa*, an *adventitia*: *ſeparabilis*, an *inſeparabilis*: *mortalis*, an *immortalis*: *quatenus legibus materiæ alligata*, *quatenus minime*: & ſimilia. Quæ vero hujus ſunt generis, licet etiam in Philoſophia, & diligentiorem & altiorem inquiſitionem ſubire poſſint, quam adhuc habetur, utcunque tamen in fine Religioni determinanda & diffinienda rectius tranſmitti cenſemus: Aliter enim, erroribus haud paucis, & ſenſus illuſionibus omnino exponentur. Etenim, cum *Subſtantia animæ*, in creatione ſua, non fuerit extracta, aut deducta ex maſſa Cœli & terræ, ſed immediate inſpirata à Deo; cumq; leges Cœli & terræ, ſint propria ſubjecta Philoſophiæ; quomodo poſſit cognitio de *ſubſtantia animæ rationalis* ex philoſophia peti & haberi? Quinimo ab eadem inſpiratione Divina hauriatur, à qua *ſubſtantia animæ* primo emanavit.

Doctrina vero de *anima ſenſibili*, ſive *producta*, etiam quatenus ad *ſubſtantiam* ejus, vere requiritur: At ea inquiſitio nobis quaſi *deſiderari* videtur. Quid enim ad *doctrinam* de *ſubſtantia animæ* faciunt, *Actus ultimus*, & *forma corporis*, & hujuſmodi nugæ Logicæ? *Anima* ſiquidem *ſenſibilis*, ſive *Brutorum* plane ſubſtantia corporea cenſenda eſt, à calore attenuata, & facta inviſibilis; Aura (inquam) ex natura flammea & aërea conflata, aëris mollicie ad impreſſionem recipiendam, ignis vigore ad actionem vibrandam dotata; partim ex oleoſis, partim ex aqueis nutrita; Corpore obducta, atq; in animalibus perfectis in capite præcipue locata; in nervis percurrens, & ſanguine ſpirituoſo arteriarum refecta & reparata quemadmodum Bernardinus Teleſus, & Diſcipulus ejus Auguſtinus Donius, aliqua ex parte, non omnino inutiliter, aſſeruerunt. Itaq; de hac *doctrina*, diligentior fiat inquiſitio: Eo magis, quod hæc res non bene intellecta, opiniones ſuperſtitioſas, & plane contaminatas, & dignitatem *animæ humanæ* peſſime conculcantes, de *Metempſychoſi*, & *luſtrationibus animarum* per periodos annorum, deniq; de nimis propinqua *anima humana* erga *animas Brutorum* per omnia *cognatione*, peperit. Eſt autem hæc *anima* in Brutis *anima principalis*, cujus corpus Brutorum organum; In homine autem, organum tantum & ipſa *animæ rationalis*, & *ſpiritus* potius appellatione quam *animæ* indigitari poſſit. Atque de *ſubſtantia animæ* hactenus.

Facultates autem *animæ* notiſſimæ ſunt; *Intellectus*, *Ratio*, *Phantaſia*, *Memoria*, *Appetitus*, *Voluntas*, denique univerſæ illæ circa quas verſantur Scientiæ Logicæ, & Ethicæ: Sed in *doctrina de anima*, *origines* ipſarum tractari debent, idq; phyſice, prout animæ innatæ ſint, & adhæreant: *uſus* tantum ipſarum, & *Objecta*, illis alteris *artibus* deputantur. Atque in hac parte nihil egregii (ut nobis videtur) adhuc repertum eſt; quanquam *deſiderari* eam haud ſane dixerimus. Habet etiam pars iſta *de facultatibus animæ* appendices duas, quæ & ipſæ quemadmodum tractantur, potius fumos nobis exhibuerunt, quam flammam aliquam lucidam veritatis: Alterum harum eſt doctrina de *divinatione* naturali; Altera de *faſcinatione*.

Divinationem ab Antiquis, nec male, in duas partes diviſam habemus; *Artificialem*, & *Naturalem*. *Artificialis* ratiocinando, ex indicatione ſignorum, prædictionem colligit. *Naturalis*, ex ipſa animi præſenſione interna abſq; ſignorum adminiculis, præſagit. *Artificialis* duplex: Altera argumentatur ex *cauſis*; Altera ex *experimentis* tantum, cæca quadam auctoritate. Quæ poſterior, ut plurimum, ſuperſtitioſa eſt. Quales erant Ethnicorum Diſciplinæ, circa *inſpectionem extorum*, *volatum avium*, & ſimilia. Etiam Chaldæorum *Aſtrologia* ſolennior, non multo melior. At *Artificialis Divinatio* utraq;, inter diverſas Scientias ſpargitur. Habet *Aſtrologus* prædictiones ſuas ex ſitu aſtrorum. Habet etiam *Medicus* ſuas; de morte ingruente; de convaleſcentia; de ſymptomatibus morborum ſuperventuris; ex urinis, pulſibus, aſpectu ægrorum, & ſimilibus. Habet & *Politicus* ſuas; *O urbem venalem; & cito perituram, ſi Emptorem invenerit?* Cujus Vaticinii fides non diu morata eſt; impleta primum in Sylla, poſtea in Cæſare. Hujuſmodi igitur prædictiones, præſentis non ſunt Inſtituti, verũ ad artes proprias remitti debent. *Naturalis* autem *Divinatio*, ex vi ſcilicet interna animi ortum habens,

habens, ea demum eſt, de qua nunc agitur. Hæc duplex eſt; Altera *nativa*: altera per *influxum*. *Nativa* hoc nititur ſuppoſitionis fundamento: Quod anima in ſe reducta, atq; collecta, nec incorporis organa diffuſa, habeat ex vi propria eſſentiæ ſuæ, aliquam prænotionem rerum futurarum: Illa vero optime cernitur in ſomnis, ecſtaſibus, confiniis mortis; rarius inter vigilandum, aut cum corpus ſanum ſit ac validum. Hujuſmodi vero ſtatus animi, procuratur fere, aut adjuvatur, ex abſtinentiis, atq; illis rebus, quæ animam à muneribus corporis exercendis maxime ſevocant, ut ſua natura absq; impeditionibus exteriorum gaudere poſſit. *Divinatio* vero per *influxum*, hoc altero ſuppoſitionis fundamento nititur; Quod anima, veluti ſpeculum, illuminationem quandam ſecundariam, à Præſcientia Dei & Spirituum excipiat; Cui etiam idem, qui priori, ſtatus & regimen corporis confert. Eadem enim animæ ſevocatio efficit, ut & ſua natura impenſius utatur, & Divinorum Influxuum ſit magis ſuſceptiva: Niſi quod in *Divinationibus* per *Influxum* anima fervore quodam, atque tanquam Numinis præſentis Impatientia, (quæ apud Priſcos *Sacri Furoris* nomine vocabatur) corripiatur: in *Divinatione* autem *Nativa*, quieti potius & vacationi propior ſit.

Faſcinatio autem, eſt vis & actus imaginationis intenſivus in corpus alterius: (vim enim imaginationis ſuper Corpus proprium ipſius imaginantis ſuperius perſtrinximus.) In hoc genere ſchola Paracelſi, & ementitæ *naturalis Magiæ* cultores, tam fuerunt immodici, ut imaginationis impetum & apprehenſionem *miracula patranti fidei* tantum non exæquarint. Alii ad ſimilitudinem veri propius accedentes; cum occultas rerum energias & impreſſiones, ſenſuum irridiationes, contagionum de corpore in corpus tranſmiſſiones, virtutum magneticarum delationes acutius intuerentur; in eam opinionem devenerunt, quod multo magis à Spiritu in Spiritum (cum Spiritus præ rebus omnibus ſit, & ad agendum ſtrenuus, & ad patiendum tener & mollis) impreſſiones, & delationes, & communicationes fieri potuerint. Unde increbuerunt opiniones, factæ quaſi populares, De Genio ſuperiori, De hominibus quibusdam infauſtis & ominoſis, De ictibus amoris & invidiæ, & aliæ his ſimiles. Atq; huic conjuncta eſt diſquiſitio, quomodo *Imaginatio intendi & fortificari* poſſit? Quippe ſi imaginatio fortis tantarum ſit virium, operæ pretium fuerit noſſe, quibus modis eam exaltari, & ſe ipſa majorem fieri detur? Atq; hic obliq;, nec minus periculoſe, ſe inſinuat palliatio quædam & defenſio maximæ partis *Magiæ cæremonialis*. Specioſus enim fuerit prætextus, cæremonias, characteres, incantationes, geſticulationes, amuleta, & ſimilia, non ex aliquo tacito aut Sacramentali cum malis Spiritibus contractu vires nanciſci; ſed eo pertinere tantum, ut Imaginatio illius, qui his utitur, roboretur & exaltetur: Quemadmodum etiam in Religione, uſus imaginum, ad mentes hominum in rerum contemplatione defigendas, & devotionem Precantium excitandam, invaluit. Attamen mea talis eſt Sententia; Etiamſi detur, vim imaginationis eſſe utiq; potentem, atque inſuper Cæremonias vim illam intendere & roborare; poſito denique, quod adhibeantur Cæremoniæ ad hanc intentionem ſincere, atque tanquam remedium Phyſicum, absque aliqua vel minima cogitatione de invitandis per ipſas auxiliis Spirituum: haberi nihilominus debent pro illicitis, propterea quod ſententiæ illi Divinæ, adverſus hominem propter Peccatum latæ, repugnent & recalcitrent; *In ſudore vultus comedes panem tuum*. Siquidem Magia ejus generis, egregios illos fructus, quibus Deus Pretium Laborem conſtituit, adipiſcendos proponit, per paucas, easq; faciles, & minime operoſas obſervantias.

Superſunt *Doctrinæ* duæ, quæ ad *facultates animæ inferioris*, ſive *ſenſibilis*; præcipue ſpectant, utpote quæ cum organis corporeis, maxime communicant. Altera de *motu voluntario*: Altera de *ſenſu* & *ſenſibili*. In priori harum, etiam alias ſatis jejune inquiſita, unica pars fere integra *deeſt*. Etenim de officio & fabrica commoda nervorum & muſculorum, & aliorum quæ ad hunc motum requiruntur; quæq; pars corporis quieſcat, dum alia moveatur; tum quod hujuſce motus rector & quaſi auriga ſit imaginatio; adeo ut dimiſſa imagine, ad quam motus fertur, ſtatim intercipiatur & ſiſtatur motus ipſe, (ut cum deambulamus, ſi alia ſubeat cogitatio acris & defixa, continuo conſiſtimus;) & aliæ nonnullæ ſubtilitates non malæ, in obſervationem & inquiſitionem jam pridem venerunt. Quomodo vero compreſſiones, & dilatationes, & agitationes Spiritus, (qui procul dubio motus fons eſt) corpoream & craſſam partium molem flectat, excitet, aut pellat, adhuc diligenter inquiſitum & tractatum non eſt. Neque mirum, cum *anima ipſa ſenſibilis* hactenus potius pro entelechia & functione quadam habita ſit, quam pro ſubſtantia. At quando jam innotuerit, ipſam eſſe ſubſtantiam corpoream & materiatam, neceſſe eſt etiam, ut, quibus nixibus, aura tam puſilla & tenera, corpora tam craſſa & dura in *motu* ponere poſſit, inquiratur. De hac parte igitur, cum *deſideretur*, fiat inquiſitio.

At de *ſenſu* & *ſenſibili* longe uberior & diligentior adhibita eſt inquiſitio, tam in Tractatibus circa generalibus, quam in artibus ſpecialibus, utpote *Perſpectiva*, *Muſica*, quam vere nihil ad inſtitutum: quandoquidē illa tanquam *deſiderata* ponere non liceat. Sunt tamen duæ partes nobiles & inſignes, quas in hac doctrina *deſiderari* ſtatuimus; Altera de *differētia perceptionis* & *ſenſus*: Altera de *forma lucis*.

Atq; differentiam inter *perceptionem* & *ſenſum*, bene enucleatam, debuerant Philoſophi Tractatibus ſuis de *ſenſu* & *ſenſibili* præmittere, ut rem maxime fundamentalem. Videmus enim, quaſi omnibus corporibus naturalibus ineſſe vim manifeſtam *percipiendi*: etiam electionem quandam amica amplectēdi, inimica & aliena fugiendi. Neq; nos de ſubtilioribus *perceptionibus* tantum loquimur, veluti cum Magnes ferrum allicit, Flamma ad naphtham aſſilit; Bulla bullæ approximata coit; Radiatio ab objecto albo diſſilit; Corpus animalis utilia aſſimilat, inutilia excernit; Spongiæ pars (etiam ſuper aquam elevata) aquam attrahit, aërem expellit; Et hujusmodi. Etenim quid attinet talia enumerare? Nullum ſiquidem corpus ad aliud admotum illud immutat, aut ab illo immutatur, niſi operationem præcedat *perceptio* reciproca. *Percipit* corpus meatus, quibus ſe inſinuat: *Percipit* impetum alterius corporis, cui cedit: *Percipit* amotionem alterius corporis, à quo detinebatur, cum ſe reci-

ſe recipit: *Percipit* divulſionem ſui continui, cui ad tempus reſiſtit: Ubique deniq; eſt *Perceptio*. Aër vero calidum & frigidum tam acute *percipit*, ut ejus *Perceptio* ſit longe ſubtilior, quam tactus humani; qui tamen pro calidi & frigidi norma habetur. Duplex igitur deprehenditur circa hanc *doctrinam* hominum culpa: Alia, quod eam intactam & intractatam (cum tamen ſit res nobiliſſima) plerumq; reliquerunt: Alia, quod qui huic contemplationi forte animum adjecerunt, longius, quam par eſt, provecti ſunt, & *Senſum* corporibus omnibus tribuerunt: ut piaculum fere ſit, ramum arboris avellere, ne forte inſtar Polydori ingemiſcat. At debuerant illi *differentiam perceptionis* & *Senſus*, non tantum in comparatione ſenſibilium ad inſenſibilia, ſecundum corpus integrum, explorare, (veluti plantarum & animalium,) verum etiam in corpore ipſo ſenſibili animadvertere, quid in cauſa ſit, cur tot actiones expediantur, abſque omni tamen *Senſu*? Cur alimenta digerantur, egerantur; Humores & Succi, ſurſum, deorſum, ferantur; Cor & Pulſus vibrent; Viſcera, ſua quæque opificia, ſicut officinæ, producant; Et tamen hæc omnia, & complura alia, abſq; *Senſu* fiant? Verum homines non ſatis acute, qualis ſit actio *Senſus*, viderunt, atq; quod genus corporis, quæ mora, quæ conduplicatio impreſſionis ad hoc requirantur, ut dolor vel voluptas ſequatur? Denique *differentiam* inter *Perceptionem* ſimplicem & *Senſum*, nullo modo noſſe videntur; nec quatenus fieri poſſit *Perceptio* abſq; *Senſu*. Neque enim hæc verborum tantum controverſia eſt, ſed de re magni prorſus momenti. De hac igitur *doctrina* (ut in primis utili, & ad plurima ſpectante) melius inquiratur: Quandoquidem etiam circa hanc rem inſcitia tantum apud nonnullos ex Antiquis Philoſophis potuerit, ut omnibus ſine diſcrimine corporibus animam infundi putaverint: Neq; enim videbant, quomodo *Motus* cum diſcretione fieri potuerit abſq; *Senſu*; aut *Senſus* adeſſe abſque *Anima*.

De *Forma Lucis* quod debita non facta fuerit inquiſitio, (præſertim cum in *Perſpectiva* ſtrenue elaborarunt homines) ſtupenda quædam negligentia cenſeri poſſit. Etenim, nec in *Perſpectiva*, nec alias, aliquid de Luce, quod valeat, inquiſitum eſt. Radiationes ejus tractantur, origines minime. Sed collocatio demum *Perſpectivæ* inter *Mathematica*, hunc ipſum defectum, & alios ſimiles peperit; quia à Phyſicis præmature diſceſſum eſt. Tractatio autem de *Luce*, & cauſſis ejus, in Phyſicis rurſus ſuperſtitioſa fere eſt, tanquam de re inter Divina & Naturalia media; adeo ut quidam ex Platonicis, eam materia ipſa antiquiorem introduxerint. Cum enim ſpacium eſſet difflatum, id primum lumine, poſtea vero corpore impletum fuiſſe, vaniſſimo commento aſſeruerunt: quando tamen Scripturæ Sacræ, maſſam Cœli & Terræ, tenebroſam, ante Lucem creatam, diſerte poſuerint. Quæ vero phyſice & ſecundum ſenſum de ea tractantur, ea ſtatim ad Radiationes deſcendunt, ut parum Phyſicæ inquiſitionis circa hanc rem extet. Debuerant autem homines contemplationes ſuas ſubmittere pauliſper, & quid ſit *Corporibus* omnibus *Lucidis* commune inquirere, tanquam de *Forma Lucis*. Etenim quam immenſa eſt corporis differentia (ſi ex dignitate conſiderentur) inter Solem & Lignum putridum, aut ſquamas etiam piſcium putridas? Inquirere etiam debuerant, quid tandem in cauſa ſit, cur aliqua igneſcant, & *Lucem* ex ſe jaciant calefacta, alia minime? Ferrum, metalla, lapides, vitrum, ligna, oleum, ſevum, ab igne, vel flammam vibrant, vel ſaltem rubeſcunt: At aqua, aër, acerrimo, & tanquam furenti calore fervefacta, nihil tamen *Lucis* adipiſcuntur, nec ſplendent. Quod ſi quis hoc eo fieri putet, quod proprium ſit Ignis *Lucere*, Aqua autem & Aër Igni omnino inimica ſint; is ſane nunquam per obſcura Noctis in aqua ſalſa, tempeſtate calida, remigavit; cum guttulas aquæ ex remorum concuſſione ſubſilientes, micare & luceſſere videre potuiſſet. Quod etiam fit in ſpuma maris ferventiore, quam *Pulmonem marinum* vocant. Quid deniq; habent commune cum flamma & ignitis Cicendulæ & Luciolæ; & Muſca Indica, quæ Cameram totam illuſtrat; & oculi quorundam Animalium in tenebris; & Saccharum inter radendum, aut frangendum; & ſudor equi nocte æſtuoſa feſtinantis; & alia nonnulla? Quin & homines tam parum in hac re viderunt, ut pleriq; ſcintillas è ſilice aërem attritum putent. Attamen quando aër calore non igneſcat, & *Lucem* manifeſto concipiat, quomodo tandem fit, ut noctuæ, & feles, & alia nonnulla animalia, noctu cernant? Adeo ut ipſi aëri (quando viſio abſq; *Luce* non transfigatur) neceſſe ſit ineſſe *Lucem* aliquam nativam & genuinam, quamvis tenuem admodum & infirmam, quæ tamen ſit radiis viſivis hujuſmodi animalium proportionata, iisq; ad videndum ſufficiat. Verum hujuſce mali (ut plurimorum) cauſſa eſt, quod homines ex Inſtantiis particularibus *Formas* Naturarum *Communes* non elicuerunt; Id quod nos tanquam ſubjectum proprium *Metaphyſicæ* poſuimus: Quæ & ipſa *Phyſicæ*, ſive *Doctrinæ* de *Natura*, pars eſt. Itaq; de *Forma* & *Originibus Lucis* fiat Inquiſitio, eaq; interim inter *Deſiderata* ponatur. Atque de *Doctrina* circa *ſubſtantiam animæ*, tam *Rationalis* quam *Senſibilis*, cum *Facultatibus ſuis*, atq; de ejuſdem *Doctrinæ Appendicibus*, hæc dicta ſint.

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De Dignitate & Augmentis Scientiarum,
LIBER QUINTUS.
Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitio doctrinæ *circa* uſum & objecta facultatum animæ humanæ, *in* Logicam, & Ethicam. *Partitio* Logicæ, *in* Artes Inveniendi, Judicandi, Retinendi & Tradendi.

Doctrina *circa Intellectum*, (Rex optime) atque illa altera *circa Voluntatem hominis*, in natalibus ſuis tanquam Gemellæ ſunt. Etenim *illuminationis puritas*, & *arbitrij libertas*

libertas, ſimul inceperunt, ſimul corruerunt. Neq; datur in Univerſitate Rerum, tam intima Sympathia, quam illa Veri & Boni. Quo magis rubori fuerit Viris doctis, ſi Scientiâ ſint tanquam Angeli alati, Cupiditatibus vero tanquam Serpentes qui humi reptant; circumgerentes animas, inſtar ſpeculi ſane, ſed menſtruati.

Venimus jam ad *doctrinam* circa uſum & *objecta facultatum animæ humanæ.* Illa duas habet partes, eaſque notiſſimas, & conſenſu receptas; *Logicam* & *Ethicam*: Niſi quod *doctrinam civilem*, quæ vulgo ut pars *Ethicæ* collocatur, jam ante emancipaverimus, & in integram *doctrinam de homine congregato*, ſive in *ſocietate*, conſtituerimus; hic tantum de *homine ſegregato* tractantes. *Logica* de *Intellectu* & *Ratione*; *Ethica* de *Voluntate*, *Appetitu*, & *Affectibus* differit: altera *decreta*, altera *actiones* progignit. Verum quidem eſt, quod phantaſia in utraque provincia, tam Iudiciali, quam Miniſteriali, Legati cujuſdam, aut Internuncii, aut Procuratoris reciproci, vices gerit. Nam ſenſus idola omnigena phantaſiæ tradit, de quibus poſtea ratio judicat. At ratio viciſſim idola electa & probata phantaſiæ tranſmittit, priuſquam fiat executio decreti. Siquidem motum voluntarium perpetuo præcedit, eumque incitat phantaſia: adeo ut phantaſia ſit utrique, tam rationi, quam voluntati, inſtrumentum commune: niſi quod Janus iſte Bifrons ſit, & duas obvertat facies: facies enim rationem aſpiciens, veritatis habet effigiem; facies autem actionem aſpiciens, effigiem Bonitatis: quæ tamen ſint facies,

—*Quales decet eſſe ſororum.*

Neque vero merus & nudus Internuncius eſt phantaſia; ſed auctoritatem non exiguam, vel accipit, vel uſurpat, præter delationem ſimplicem mandati. Recte enim Ariſtoteles: *Id Imperii habet anima in corpus, quod Dominus in mancipium: Ratio vero in phantaſiam, quod in libera Civitate Magiſtratus in Civem*; Ad quem poſſit ſua vice redire Dominatio. Videmus enim quod in iis, quæ ſunt fidei & religionis, phantaſia ſupra ipſam rationem ſcandat & evehatur: Non quod illuminatio Divina locum habeant in phantaſia, (quin potius in ipſa arce mentis & intellectus:) verum quemadmodum gratia Divina in virtutibus, utitur motibus voluntatis; ita ſimiliter Gratia Divina in illuminationibus, utitur motibus phantaſiæ; unde fit ut Religio ſemper aditum ſibi ac viam ad animum quæſierit, per *ſimilitudines, typos, parabolas, viſiones, inſomnia.* Rurſus haud humile eſt regnum phantaſiæ in perſuaſionibus, à vi eloquentiæ inſinuatis. Nam ubi per orationis artificia hominum Animi demulcentur, inflammantur, & in quamcunq; partem pertrahuntur; totum illud fit per exuſcitationem phantaſiæ, quæ impotens jam facta, non ſolū rationi inſultat, verum eidem vim quodammodo facit, partim occæcādo, partim extimulando. Neq; tamen cauſſa videtur, cur à partitione priore diſcedamus. Nam phantaſia ſcientias vere non parit: Siquidē Poëſis (quæ à principio phantaſiæ attributa eſt) pro luſu potius ingenii, quam pro ſcientia, habenda. Poteſtatem autem phantaſiæ in naturalibus, doctrinæ de anima paulo ante aſſignavimus. Eam vero, quam habet cum Rhetorica cognationem, illi ipſi arti (de qua infra tractabimus) remitti par eſt.

Pars iſta *humanæ Philoſophiæ*, quæ ad *Logicam* ſpectat, ingeniorum plurimorum guſtui ac palato minus grata eſt; & nihil aliud videtur, quam ſpinoſæ ſubtilitatis laqueus ac tendicula. Nam ſicut vere dicitur, *Scientiam eſſe animi pabulum*: ita in hoc pabulo appetendo, & deligendo, plerique palatum nacti ſunt Iſraëlitarū ſimile in deſerto: quos cupido inceſſit redeundi ad *ollas carnium*; *Manna* autem faſtidium cepit: Quæ, licet cibus fuerit cœleſtis, minus tamen ſentiebatur almus & ſapidus. Eodem modo (ut plurimum) illæ *Scientiæ* placent, quæ habent infuſionem nonnullam carnium magis eſculentam. Quales ſunt *Hiſtoria Civilis, Mores, Prudentia Politica*, circa quas hominum cupiditates, laudes, fortunæ vertuntur, & occupatæ ſunt. At iſtud *lumen ſiccum*, plurimorum mollia & madida ingenia offendit, & torret. Cæterum unamquamque rem propria ſi placet dignitate metiri, *Rationales Scientiæ* reliquarum omnino claves ſunt. Atque quemadmodum *Manus inſtrumentum inſtrumentorum, Anima forma formarum*, ita & illæ, *Artes artium* ponendæ ſunt. Neque ſolum dirigunt, ſed & roborant; ſicut ſagittandi uſus & habitus, non tantum facit, ut melius quis collimet, ſed ut arcum tendat fortiorem.

Artes Logicæ quatuor numero ſunt; diviſæ ex finibus ſuis, in quos tendunt. Id enim agit homo in *Rationalibus*: Aut ut *inveniat, quod quæſiverit*: Aut *judicet, quod invenerit*: Aut *retineat, quod judicaverit*: Aut *tradat, quod retinuerit.* Neceſſe igitur eſt, ut totidem ſint *Artes Rationales. Ars Inquiſitionis*, ſeu *Inventionis*: Ars *Examinis*, ſeu *Iudicii*: Ars *Cuſtodiæ*, ſeu *Memoriæ*: & Ars *Elocutionis* ſeu *Traditionis.* De quibus jam ſigillatim dicemus.

CAP. II.

Partitio inventivæ, *in* inventivam artium, *&* argumentorum: *Quodque prior harum (quæ eminet) deſideretur.* *Partitio* inventivæ artium *in* experientiam literatam; *&* organum novum. *Delineatio* experientiæ literatæ.

INventionis duæ ſunt ſpecies, valde profecto inter ſe diſcrepantes; Una *artium & ſcientiarum*; altera *argumentorum & ſermonum.* Priorem harum *deſiderari* prorſus, pronuncio. Qui quidem talis mihi videtur eſſe defectus; ac ſi quis in inventario conficiendo bonorum alicujus Defuncti ita referat: *Numerata pecunia nihil.* Ut enim cætera omnia pecunia parantur; ita & per hanc *artem* reliquæ acquiruntur. Atque ſicut India Occidentalis nunquam nobis inventa fuiſſet, niſi præceſſiſſet Acus Nauticæ Inventio: licet Regiones illæ immenſæ, Verſoriæ Motus puſillus ſit: Ita non eſt, cur miretur quiſpiam, in *Artibus* perluſtrandis, & promovendis ampliores progreſſus factos non eſſe; quandoquidem *Ars inveniendi, & perluſtrandi ſcientias* hactenus ignoretur.

Hanc ſcientiæ *deſiderari* partem, plane in confeſſo eſt. Primo enim *Dialectica* nihil profitetur, imo ne cogitat quidem, de *inveniendis artibus*, ſive *Mechanicis*, ſive (quas vocant) *Liberalibus*, aut etiam de illarum *operibus*, harum vero *axiomatibus* eliciendis; ſed quaſi præteriens homines alloquitur, & dimittit, edicens, ut *Cuique in ſua arte credant.* Celſus, vir prudens, non ſolum Medicus, (licet moris ſit omnibꝰ, in laudes Artis propriæ effundi) graviter & ingenue, de Empiricis & Dogmaticis Medicorum ſectis loquens, fatetur; *Medica-*

menta & remedia prius fuiſſe inventa, de cauſis vero & rationibus poſterius diſceptatum; non ordine converſo, cauſas ex natura rerum primo erutas fuiſſe, eaſque inventioni remediorum præluxiſſe. At Plato non ſemel innuit, *Particularia infinita eſſe maxime: rurſus, generalia minus certa documenta exhibere: Medullam igitur ſcientiarum, qua artifex ab imperito diſtinguitur, in mediis propoſitionibus conſiſtere, quas per ſingulas ſcientias tradidit & docuit experientia.* Quin & illi, qui de primis Rerum Inventoribus, aut Scientiarum Originibus, verba fecerunt, caſum potius, quam artem celebrarunt; Atq; animalia Bruta, Quadrupedes, Aves, Piſces, Serpentes, amplius quam Homines, tanquam Scientiarum Doctores, introduxerunt.

Dictamnum Genetrix Dictæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis, & flore comantem
Purpureo, non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.

Adeo ut minime mirum ſit, (cum in more apud Antiquos fuerit, rerum utilium inventores conſecrare) apud Ægyptios, gentem priſcam, (cui plurimæ *Artes* initia ſua debent,) templa plena fuiſſe ſimulacris Brutorum; hominum vero ſimulachris prope vacua;

Omnigenumque Deûm monſtra, & latrator Anubis,
Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam, &c.

Quod ſi malis, ex traditione Græcorum, artes potius hominibus, ut inventoribus, tribuere: haudquaquam tamen dixeris, Prometheum ad ignis inventionem contemplationes adhibuiſſe: aut cum Silicem primo percuteret, ſcintillas expectaſſe: ſed caſu in illud incidiſſe, atque (ut ajunt) *Furtum Jovi feciſſe.* Ita ut, ad artium inventionem quod attinet, capræ ſylveſtri pro emplaſtris; philomelæ pro modulationibus Muſicis; ibidi lavationibus inteſtinorum; operculo ollæ, quod diſſiliit, pro re tormentaria; denique (ut verbo dicamus) Caſui, aut cuivis alteri rei, plus debeamus, quam Dialecticæ. Nec vero multo aliter ſe habet modus ille inveniendi, quem recte deſcribit Virgilius,

Vt varias uſus meditando extunderet Artes
Paulatim. ———

Non enim alia hic proponitur inveniendi methodus, quam cujus Bruta ipſa ſunt capacia, & quam crebro uſurpant: nimirum attentiſſima circa unam rem ſollicitudo, ejuſque perpetua exercitatio, quas ſui conſervandi neceſſitas hujuſmodi animantibus imponit. Cicero enim vere admodum; *Vſus uni rei deditus, & Naturam, & Artem ſæpe vincit.* Quare ſi prædicetur de hominibus,

——*Labor omnia vincit*
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas:

Etiam de Brutis ſimiliter quæritur,

Quis expedivit pſittaco ſuum Χαῖρε?

Corvo quis auctor fuit, ut magna ſiccitate lapillos immitteret arbori cavæ, ubi aquam forte conſpexerit, ut ſurgentem laticem roſtro poſſet attingere? Quis viam monſtravit apibus, qui per aërem, tanquam vaſtum mare, agros floridos, licet multum ab alvearibus diſſitos, ſolent petere, & favos ſuos denuo repetere? Quis formicam docuit, ut grana in colliculo ſuo reponenda circumroderet prius, ne repoſita germinarent, & ſpem ſuam illuderent? Quod ſi in verſu illo Virgiliano quis notet verbum illud *Extundere*, quod difficultatem rei; & verbum illud *Paulatim*, quod tarditatem innuit; redibimus, unde profecti ſumus, ad Ægyptiorum illos Deos; cum hactenus homines modice rationis facultate, neutiquam vero officio artis uſi ſint, ad inventa detegenda.

Secundo hoc ipſum quod aſſerimus, (ſi advertatur paulo diligentius) demonſtrat *Inductionis* forma, quam proponit *Dialectica*; qua ſcilicet ſcientiarum principia inveniantur, & probentur; quæ vitioſa plane eſt, & incompetens, & naturam tantum abeſt ut perficiat, ut etiam eam pervertat & detorqueat. Qui etiam modum acute introſpexerit, quo ros iſte æthereus Scientiarum, ſimilis illi, de quo loquitur Poëta,

——*Aërei mellis cœleſtia dona,*

colligatur; (cum & Scientiæ ipſæ ex exemplis ſingulis, partim naturalibus, partim artificialibus, tanquam prati floribus & horti, extrahantur) reperiet profecto, animum ſuapte ſponte, & nativa indole, *inductionem* ſolertius conficere, quam quæ deſcribitur à Dialecticis: Siquidem ex nuda enumeratione particularium (ut Dialectici ſolent) ubi non invenitur inſtantia contradictoria, vitioſe concluditur; neque aliquid aliud hujuſmodi *Inductio* producit, quam conjecturam probabilem. Quis enim in ſe recipiet, cum particularia, quæ quis novit, aut quorum meminit, ex una tantum parte compareant; non deliteſcere aliquid, quod omnino repugnet? Perinde ac ſi Samuel acquieviſſet in illis Iſai filiis, quos coram adductos videbat in domo, & minime quæſiviſſet Davidem, qui in agro aberat. Atque hæc *Inductionis* forma (ſi verum omnino dicendum ſit) tam pinguis eſt & craſſa, ut incredibile videatur, tam acuta & ſubtilia ingenia (qualia in his rebus meditationes ſuas exercuerunt) potuiſſe eam mundo obtrudere: Niſi illud in cauſſa fuiſſet, quod opera feſtinata ad Theorias & Dogmata contendiſſent: Particularia autem, (præſertim moram in iis longiorem) ex faſtu quodam & elatione animi, deſpexiſſent. Illi enim exempla, ſive inſtantias particulares, vice lictorum, aut viatorum adhibuerunt ad ſummovendam turbam, ut dogmatibus ſuis viam aperirent; neutiquam autem ea inde ab initio in conſilium advocarunt, ut legitima fieret & matura de rerum veritate deliberatio. Certe perculſerit animos pia & religioſa quædam admiratio, cum videamus, eadem calcata veſtigia, ad errorem ducentia, in Divinis & humanis. Quemadmodum enim in Divina Veritate percipienda ægre quis in animum inducat, ut fiat tanquam parvulus; ita in Humana perdiſcenda provectos, utique puerorum more, prima inductionum elementa adhuc legere & retractare res humilis exiſtimatur, & quaſi contemnenda.

Tertio, ſi concedatur, principia Scientiarum ex *Inductione*, qua utuntur, vel ſenſu & experientia, recte poſſe conſtitui, certiſſimum eſt tamen, axiomata inferiora ab iis per Syllogiſmum non poſſe (in rebus Naturalibus, quæ participant ex Materia) recte & tuto deduci. In *Syllogiſmo* enim fit reductio propoſitionũ ad principia per propoſitiones medias. Hæc autem ſive *Inveniendi* ſive *Probandi* Forma in *Scientiis Popularibus* (veluti *Ethicis, Politicis, Legibus,* & hujuſmodi) locum habet: Imo & in *Theologicis*; quandoquidem Deo pro bonitate ſua pla-

placuerit captui humano ſe accommodare: At in *Phyſicis*, ubi natura opere, non adverſarius argumento conſtringendus eſt, elabitur plane veritas ex manibus; propter longe majorem naturalium operationum, quam verborum ſubtilitatem: Adeo ut ſuccumbente *Syllogiſmo*, *Inductionis* (veræ ſcilicet & emendatæ) officio ubique opus ſit, tam ad Principia magis generalia, quam ad propoſitiones inferiores. Nam Syllogiſmi ex propoſitionibus conſiſtunt; Propoſitiones ex verbis; Verba Notionem teſſeræ ſunt. Quare ſi notiones ipſæ (quæ Verborum animæ ſunt) male & varie à rebus abſtrahantur; tota Fabrica corruit. Neque laborioſa vel conſequentiarum argumentorum, vel veritatis propoſitionum examinatio, rem in integrum unquam reſtituet; cum error ſit (ut loquuntur Medici) in *Digeſtione prima*; quæ à functionibus ſequentibus non rectificatur. Non igitur abſque Magna & evidenti cauſa evenit, ut complures ex Philoſophis (aliqui autem eorum maxime inſignes) Academici fuerint & Sceptici, qui Scientiæ humanæ & Syllepſium certitudinem ſuſtulerunt, ultra veriſimilitudinem aut probabilitatem negantes, eam pertingere. Inficias non iverim, viſum eſſe nonnullis, Socratem, cum Scientiæ certitudinem à ſe amoveret, per Ironiam tantum hoc feciſſe; & *Scientiam diſſimulando ſimulaſſe*: Renunciando ſcilicet iis, quæ manifeſto ſciebat, ut eo modo, etiam quæ neſciebat, ſcire putaretur. Neque etiam in recentiore Academia (quam amplexus eſt Cicero) illa Opinio *Acatalepſiæ* admodum ſincere culta fuit. Etenim qui Eloquentia floruerunt, hanc fere ſectam ſibi deſumpſerunt, ut in utramque partem copioſe diſſerendi gloriam aſſequerentur: unde à via illa recta, per quam ad Veritatem pergere debuiſſent, tanquam ad deambulationes quaſdam amœnas, animi cauſa inſtitutas, deflexum eſt. Conſtat tamen, nonnullos ſparſim in utraque Academia (veteri & nova) multo magis inter Scepticos, *Acatalepſiam* iſtam ſimpliciter & integre tenuiſſe. Verum in hoc maxime ab illis peccatum eſt; quod ſenſuum perceptiones calumniabantur; unde *Scientias* radicitus evellebant. Senſus vero, licet ſæpenumero homines aut fallant, aut deſtituant, poſſint tamen multa adjuti induſtria ad *Scientias* ſufficere; Idque non tam ope inſtrumentorum, (licet & hæc quoque aliqua ex parte proſint) quam Experimentorum ejus generis, quæ Objecta ſubtiliora, quam pro ſenſus facultate, ad objecta ſenſu comprehenſibilia, producere queant. Debuerant autem potius defectum hac in parte imputaſſe mentis tum erroribus, tum contumaciæ, quæ rebus ipſis morigera eſſe recuſat, & pravis demonſtrationibus, & modis ratiocinandi, & concludendi, ex perceptione ſenſuum, perperam inſtitutis. Hæc autem loquimur, non quo intellectui detrahatur, aut negotium totum deſeratur, ſed quo intellectui auxilia commoda comparentur & ſubminiſtrentur, quibus rerum ardua & naturæ obſcuritatem vincere poſſit. Nemo enim tanta pollet manus conſtantia, aut etiam habitu, ut rectam lineam ducere, aut perfectum circulum circumſcribere, manu libera poſſit; quod tamen ope regulæ, aut circini, facere in promptu eſt. Hæc igitur res ipſa eſt, quam paramus, & ingenti conatu molimur; ut ſcilicet mens per artem fiat rebus par; utque inveniatur *ars* quædam *judicij & directionis*, quæ cæteras artes, earumque axiomata atque opera detegat, & in conſpectum det. Hanc enim merito *deſiderari* poſuimus.

Ars iſta *indicii* (ita enim eam appellabimus) duas habet Partes: Aut enim defertur *indicium ab experimentis ad experimenta*: Aut *ab experimentis ad axiomata*, quæ & ipſa *nova experimenta* deſignent. Priorem harum *Experientiam Literatam* nominabimus, poſteriorem vero *Interpretationem naturæ*, ſive *novum organum*. Prior quidem (ut alibi attigimus) vix pro *Arte* habenda eſt, aut *Parte Philoſophiæ*, ſed pro *ſagacitate* quadam; unde etiam eam *venationem Panis* (hoc nomen ex fabula mutuati) quandoque appellamus: Attamen quemadmodum poſſit quis, in via ſua, triplici modo progredi: aut cum *palpat ipſe in tenebris*: aut *cum alterius manu ducatur, ipſe parum videns*: aut denique cum *veſtigia lumine adhibito regat*: ſimiliter cum quis *experimenta omnigena abſque ulla ſerie aut methodo tentet*, ea demum mera eſt palpatio: Cum vero *nonnulla utetur in experimentando directione, & ordine*, perinde eſt ac ſi manu ducatur. Atque hoc illud eſt, quod per *Experientiam Literatam* intelligimus. Nam *lumen ipſum*, quod tertium fuit, ab *Interpretatione naturæ*, ſive novo Organo, petendum eſt.

Literata experientia, ſive *venatio Panis*, modos experimentandi tractat: Eam (cum *deſiderari* poſuerimus, neque res ſit plane perſpicua) pro more & inſtituto noſtro aliquatenus adumbrabimus. *Modus Experimentandi* præcipue procedit; aut per *variationem experimenti*: Aut per *productionem experimenti*: Aut per *tranſlationem experimenti*: Aut per *compulſionem experimenti*: Aut per *applicationem experimenti*: Aut per *copulationem experimenti*: Aut denique per *ſortes experimenti*. Univerſa vero iſta cohibita ſunt, citra *terminos axiomatis* alicujus inveniendi. Illa enim altera pars de *novo Organo*, omnem *tranſlationem experimentorum in axiomata*; aut *axiomatum in experimenta*, ſibi vindicat.

Variatio experimenti fit primo in *materia*; ſcilicet, quando *experimentum* in jam cognitis, certæ materiæ fere adhæſit; nunc vero in illis, quæ ſimilis ſunt ſpeciei, tentetur: Veluti *confectio papyri*, in pannis linteis tantum probata eſt, in ſericis minime, (niſi forte apud Chinenſes;) Neque rurſus in filaceis, compoſitis ex ſetis & pilis, ex quibus conficitur (quod vocamus) camelotum; Neque denique in laneis, goſſypio, & pellibus; quanquam hæc tria poſtrema magis eſſe videntur heterogenea. Itaque admiſceri poſſint potius, quam per ſe utilia eſſe. Item *Inſitio in arboribus fructiferis* in uſu eſt: In arboribus ſylveſtribus raro tentata; licet perhibetur, ulmum in ulmum inſitam miras producere foliorum umbras. Inſitio etiam in floribus, rara admodum eſt, licet hoc jam cœperit fieri in roſis Muſcatellis, quæ roſis communib⁹ feliciter inoculantur. Etiam *variationem in parte rei*, inter *variationes in materia* ponimus. Videmus enim, *ſurculũ in trunco arboris inſitũ* felici⁹ pullulare, quã ſi terræ indatur. Cur non & ſemen cepæ, capiti alterius cepæ viridis inditũ, felicius germinet, quam ſi nudæ terræ commiſſum fuerit? Atq; hic *radix pro trunco* variatur, ut hæc res inſitio quædam in radice videri poſſit. *Variatio experimenti* fit ſecundo in *efficiente*: *Radii ſolis* per ſpecula comburentia, calore

lore ita intenduntur, ut materiam, quæ ignem facile concipiat, accendere poſſint: Num & radii lunæ, per eadem, ad leniſſimum aliquem gradum teporis actuari poſſunt; ut videamus, utrum corpora omnia cœleſtia ſint poteſtate calida? Item *calores radioſi*, per ſpecula ſcilicet, intenduntur: Num etiam calores opaci (quales ſunt lapidum & metallorum, antequam candeant) idem patiuntur; an potius ſunt luminis in hac re partes nonnullæ; Item *ſuccinum & gagates fricata* paleas trahunt: Num etiam & ad ignem tepefacta? *Variatio experimenti* fit tertio in *quanto*: circa quod diligens admodum eſt adhibenda cura, cum hoc multi circumſtent errores. Credunt enim homines, aucta aut multiplicata *quantitate*, pro rata augeri aut multiplicari virtutem. Et hoc fere poſtulant & ſupponunt, tanquam res ſit Mathematicæ cujusdam certitudinis: Quod omnino falſiſſimum eſt. *Globus plumbeus* unius libræ à turri demiſſus (puta) decem pulſuum ſpatio, ad terram deſcendit: Num Globus duarum Librarum (in quo Impetus iſte, Motus quem vocant Naturalis, duplicari debet) ſpatio quinque pulſuum terram feriet? At ille æquali fere tempore deſcendet, neque accelerabitur juxta rationem *Quanti*. Item *ſulphuris* (puta) *drachma una* ſemilibræ chalybis admiſta, eam fluere faciet & colliquari: Num igitur uncia ſulphuris, quatuor libris chalybis, ad colliquationem ſufficiet? At illud non ſequitur. Certum enim eſt, *obſtinationem materiæ* in *patiente*, per quantitatem, augeri amplius, quam *activitatem virtutis* in *agente*. Porro nimium, æque fallit ac parum. Etenim in *excoctionibus, & depurationibus metallorum*, error eſt familiaris, ut ad excoctionem promovendam, aut calorem fornacis, aut additamenti quod injiciunt, molem augeant. At illa ſupra modum aucta operationem impediunt; propterea quod vi & acrimonia ſua multum ex metallo puro in fumos vertant & aſportent; ut & jactura fiat; & maſſa quæ remanet, magis ſit obſtinata & dura. Debent igitur homines ludibrium illud mulieris Æſopi cogitare; quæ ſperarat, ex duplicata menſura hordei gallinam ſuam duo ova quotidie parituram: At illa impinguata nullum peperit. Prorſus non tutum fuerit alicui *experimento naturali* confidere, niſi facta fuerit probatio, & in minore, & in majore *Quanto*. Atque de *variatione experimenti* hactenus.

Productio experimenti duplex: *Repetitio*, & *Extenſio*: Nimirum, cum aut *experimentum iteratur*: aut ad *ſubtilius quiddam urgetur*. *Repetitionis* exemplum tale ſit. *Spiritus vini* fit ex vino per deſtillationem unicam: eſtque vino ipſo multo acrior & fortior: Num etiam ſpiritus vini ipſe deſtillatus, ſive ſublimatus, ſe ipſum fortitudine æque ſuperabit? At *Repetitio* quoque non abſque fallacia eſt: Etenim, cum ſecunda exaltatio, prioris exceſſum non æquat: tum etiam ſæpenumero per *iterationem experimenti*, poſt ſtatum, ſive Acmen quandam operationis, tantum abeſt ut progrediatur natura, ut potius relabatur. Judicium igitur in hac re adhibendum. *Argentum vivum*, in linteo, aut alias in medio plumbi liquefacti, cum refrigeſcere cœperit, inertum, ſtupefit: nec amplius fluit. Num & idem argentum vivum, ſi ſæpius immiſſum fuerit, ita figetur, ut fiat malleabile? *Extenſionis* exemplum tale ſit; *Aqua in ſummo poſita*, & penſilis facta, & per roſtrum vitri oblongum in vinum dilutum immerſa, ſeparabit aquam à vino: vino in ſummum ſe paulatim recipiente, aqua in imo ſubſidente: Num etiam, quemadmodum vinum & aqua (corpora ſcilicet diverſa) hoc ingenio ſeparantur, poſſint quoque partes vini (corporis nimirum integri) ſubtiliores à craſſioribus ſeparari, ut fiat tanquam deſtillatio per pondus, & in ſummo reperiatur aliquid ſpiritui vini proximum, ſed forte delicatius? Item *magnes ferrum integrum* trahit: Num etiam fruſtum magnetis in diſſolutione ferri immerſum, ferrum ad ſe alliciet, & ſe ferro obducet? Item, *verſorium Acus Nauticæ* ſe ad polos mundi applicat: Num etiam eadem via & conſecutione, qua Cæleſtia? Videlicet, ut ſi quis acum in contrario ſitu, hoc eſt, in puncto Auſtrali ponat, & pauliſper teneat, ac deinde vim omittat: num forte acus ad Septentriones ſe conferet, eligendo potius rotare per Occidentem in Situm deſideratum, quam per Orientem? Item, *Aurum Argentum vivum, juxta poſitum, imbibit.* Num vero aurum recipit illud argentum vivum intra ſe, ſine extenſione molis ſuæ, ut fiat maſſa quædam ipſo auro ponderoſior? Item, *homines memoriæ ſerviunt, collocando imagines perſonarum in locis.* Num etiam idem aſſequentur (miſſis locis) & affingendo actiones aut habitus perſonis? Atque de *Productione Experimenti* hactenus.

Translatio experimenti triplex: Aut *à Natura vel caſu in artem*: Aut *ab arte vel practica alia in aliam*: Aut *à parte alicujus artis in partem diverſam ejuſdem*. *Translationis à natura aut caſu in artem*, innumera ſunt exempla: adeo ut omnes fere artes mechanicæ, à tenuibus initiis, natura aut caſu præbitis, ortum habuerint. Adagio receptum erat, *botrum contra botrum citius matureſcere*: Id quod de mutuis amicitiæ operis & officiis increbuit. At noſtri, Cydræ (vini ſcilicet ex pomis) confectores, hoc optime imitantur. Cavent enim, ne poma tundantur, aut exprimantur, antequam nonnullo tempore in acervos conjecta mutuo contactu maturuerint; unde nimia potus aciditas emendetur. Item, *Iridum artificioſarum imitatio* ex aſperſione ſpiſſa guttularum, ab iridibus naturalibus ex nube roſcida, facili ductu translata eſt. Item *modus deſtillandi*, vel ex alto peti, ex imbribus ſcilicet, aut rore; vel ex humili illo experimento guttarum, in patinis, ollis aquæ bullientis ſuperimpoſitis, adhærentium, deſumi potuit. *Tonitrua* autem & *fulgura* imitari veritus quis eſſet, niſi operculum Monachi illius Chymici, magno impetu & fragore, ſubito in ſublime jactum, ſubmonuiſſet. Verum quo hæc res magis exemplis abundat, eo pauciora adducere opus fuerit. Debuerant autem homines, ſi illis utilia inquirere vacaret, naturalia opificia & operationes ſingulas, attente, & minutim, & ex compoſito intueri; & ſecum perpetuo & acriter cogitare, quænam ex ipſis ad artes transferri poſſint. Speculum enim artis natura. Nec pauciora ſunt *experimenta*, quæ *ab arte in artem*, ſeu *à practica* in *practicam* transferri poſſunt; licet hoc rarius in uſu ſit. Natura enim ubique omnibus occurrit; at artes ſingulæ artificibus tantum propriis cognitæ ſunt. *Specilla ocularia* ad viſum debilē juvandū invēta ſunt. Num & comminiſci quis queat aliquod inſtrumentum, quod auribus appenſum, ſurdaſtris ad audiendum juvet? Item *imbalſamationes, & mel* cada-

cadavera conſervant; Annon poſſit aliquid ex his, in medicinam transferri, quod etiam vivis corporibus proſit? Item *ſigillorum practica in cera*, cæmentis, & plumbo, antiqua fuit: At hæc etiam impreſſioni in chartis, ſive arti typographicæ, viam monſtravit. Item *ſal in coquinaria carnes condit*, idque melius hyeme, quam æſtate. Annon hoc ad Balnea utiliter transferri poſſit, eorumque temperamentum, quando opus fuerit, vel imprimendum, vel extrahendum. Item *Sal*, in nupero *Experimento*, de *Conglaciationibus Artificialibus*, magnas vires ad condenſandum obtinere reperitur: Annon poſſit hoc transferri ad Condenſationes metallorum: cum jampridem notum ſit, aquas fortes, ex nonnullis ſalibus compoſitas, dejicere & præcipitare arenulas Auri, ex metallis aliquibus, auro ipſo minus denſis? Item *Pictoria*, *Imagine Memoriam* rei renovat; Annon hoc traductum eſt in *artem* eam, quam vocant, *Memoriæ*? De his in genere monitum ſit; Quod nihil ad imbrem quendam inventorum utilium, eorundemque novorum, veluti cœlitus deducendum, tantum valere poſſit, quantum, ſi experimenta complurium artium mechanicarum, uni homini, aut paucis, qui ſe invicem colloquiis acuere poſſint, in notitiam venerint; ut per hanc, quam dicimus, *experimentorum translationem*, artes ſe mutuo fovere, & veluti commixtione radiorum, accedere poſſint. Quamvis enim *via rationalis* per organum longe majora ſpondeat: attamen hæc *ſagacitas*, per *experientiam literatam*, plurima interim ex iis, quæ in proximo ſunt, in genus humanum, tanquam miſſilia apud Antiquos Donativa, projiciet & ſparget. Supereſt illa *translatio de parte artis in partem diverſam*; quæ parum differt à translatione de arte in artem: Verum quia *artes* nonnullæ ſpatia magna occupant, ut etiam *translationem experimentorum* ferre intra ſe ipſas poſſint, hanc etiam ſpeciem *translationis* ſubjungere viſum eſt. Præcipue, quia magni prorſus eſt in nonnulla arte momenti. Plurimum enim ad *artem medicinæ* amplificandam profuerit, ſi *experimenta partis* illius *medicinæ* de *curationibus morborum* ad partes illas de *tuenda ſanitate*, & *prolongatione vitæ*, transferantur. Si enim *opiatum aliquod inſigne*, ad ſpirituum, in morbo peſtilenti, furibundam incenſionem reprimendam, ſuffecerit; non dubitet quiſpiam, quin ſimile aliquid, debita doſi familiare redditum, etiam incenſionem eam gliſcentem, & obrepentem, quæ per ætatem fit, aliqua ex parte frænare & retardare poſſit. Atque de *translatione experimenti* hactenus.

Inverſio experimenti fit, cum contrarium ejus, quod *experimento* conſtat, probatur. Exempli gratia: *Calidum* per *ſpecula* intenditur: Num etiam frigidum? Item *calidum ſe diffundendo, fertur* tamen potius in *ſurſum*: Num etiam frigidum ſe diffundendo, fertur magis in deorſum? Exempli gratia, accipias *bacillum ferreum*, illudque in uno fine calefacias; & deinde erigas ferrum, parte calefacta ſubtus locata; in ſuperiore parte manu appoſita, actutum manum aduret: parte autem calefacta ſupra locata, & manu ſubtus, multo tardius aduret. Num etiam, ſi totum bacillum calefiat, & finis alter nive, vel ſpongia, in aqua frigida tincta, madefiat; Si nix aut ſpongia ſuperius locetur, num (inquam) frigus deorſum mittet citius, quam inferius locata, ſurſum? Item, *Radii ſolis ſupra album* diſſiliunt, ſupra nigrum congregantur: Num etiam umbræ ſuper nigrum diſperguntur, ſuper album congregantur? Id quod in loco tenebroſo, luce per foramen exiguum tantum immiſſa, fieri videmus, ubi imagines rerum, quæ foras ſunt, ſuper papyrum, quæ alba eſt, excipiuntur, ſuper nigram minime. Item, *vena frontis* ad *dolorem hemicranicum* inciditur: Num etiam hemicranium ſcarificatur ad ſodam? Atque de *Inverſione experimenti* hactenus.

Compulſio experimenti fit, ubi urgetur & producitur *experimentum*, ad annihilationem, vel privationem virtutis: In reliquis enim venationibus, fera capitur tantum: At in iſta, occiditur. Exemplum *Compulſionis* tale eſt. *Magnes ferrum trahit*: Urge ergo ferrum, aut urge magnetem, ut amplius non fiat attractio: Veluti, num forte, ſi magnes uſtus fuerit, aut in aquis fortibus maceratus, virtutem ſuam deponet, aut ſaltem remittet? Contra, ſi chalybs, aut ferrum in crocum martis redigantur, vel in chalybem, quem vocant præparatum, vel etiam in aqua forti ſolvantur, num adhuc ea alliciat magnes? Rurſus, *Magnes ferrum trahit per univerſa*, quæ novimus, *media*, nempe ſi interponatur aurum, argentum, vitrum. Urge igitur aliquod medium, ſi fieri poſſit, quod virtutem intercipiat; Probetur argentum vivum: Probentur oleum, gummi, carbo ignitus, & alia, quæ adhuc probata non ſunt. Item, *introducta ſunt nuper Perſpicilla*, quæ viſibilia minuta miris modis multiplicent. Urge uſum eorum, vel ad ſpecies tam puſillas, ut amplius non valeant; vel ita grandiuſculas, ut confundantur. Scilicet, Num poterunt illa in urina clare detegere ea, quæ alias non perſpicerentur? Num poterunt in gemmis, ex omni parte puris, & nitidis, grana aut nubeculas conſpicienda dare? Num & pulviſcula in ſole (quæ Democrito pro Atomis ſuis, & principiis rerum, falſiſſime objiciebantur) tanquam corpora grandiuſcula monſtrare? Num pulverem craſſiuſculum, ex cinnabari, & ceruſſa, ita oſtendere diſtributum, ut appareant hic granula rubra, illic alba? Nam rurſus, imagines majores (puta faciem, oculum, &c.) in tantum multiplicatas oſtendere, in quantum pulicem, aut vermiculum? Num byſſum, aut hujuſmodi textile linteum delicatius, & paulo apertius, ita foraminatum oſtendere, ac ſi eſſet rete? Verum in *compulſionibus experimentorum* minus moramur, quia fere extra limites *experientiæ literatæ* cadunt, & ad *cauſas*, & *axiomata*, & *novum organum* potius ſpectant. Ubicunque enim fit negativa, aut privativa, aut excluſiva; cœpit jam præberi lux nonnulla ad *inventionem formarum*. Atque de *compulſione experimenti* hactenus.

Applicatio experimenti nihil aliud eſt, quam ingenioſa traductio ejus, ad *experimentum* aliud aliquod utile. Exemplum tale ſit: *Corpora quæque ſuas habent dimenſiones, ſua pondera*: Aurum plus ponderis, minus dimenſionis, quam argentum: Aqua, quam Vinum. Ab hoc traducitur *experimentum* utile, ut ex menſura impleta, & pondere excepto, poſſis dignoſcere quantum argenti fuerit admixtum auro, vel aquæ vino; quod fuit Εὕρηκα illud Archimedis. Item, *Carnes in nonnullis cellis citius putreſiunt, quam in aliis*: Utile fuerit, *experimentum* hoc traducere ad dignoſcendos aëres, magis aut minus ſalubres; ad habitationem; ubi ſcil. carnes diutius

diutiuſ vindicentur à putredine: poſſit idem applicari ad revelandas ſalubriores aut peſtilentiores tempeſtates anni. Verum innumera ſunt ejuſmodi. Evigilent modo homines, & oculos perpetuo, alias ad naturam rerum, alias ad uſus humanos vertant. Atque de *applicatione experimenti* hactenus.

Copulatio experimenti eſt applicationum nexus & catena; cum, quæ ſingula profutura non fuiſſent ad uſum aliquem, connexa valeant. Exempli gratia; *Roſas* aut *fructus ſerotinos habere cupis*: Hoc fiet, ſi gemmas præcociores avellas; Idem fiet, ſi radices, uſque ad ver adultum, denudes, & aëri exponas; At multo magis ſi copuletur utrumque. Item, *ad refrigerandum maxime faciunt glacies, & nitrum; utrunque commixtum* multo magis. Verum & hæc res per ſe perſpicua eſt. Attamen fallacia ei ſæpe ſubeſſe poſſit, (ut & omnibus, ubi deſunt *axiomata*) ſi copula fiat ex rebus, quæ diverſis, & quaſi pugnantibus modis, operantur. Atque de *copulatione experimenti* hactenus.

Reſtant *ſortes experimenti*. Hic vero experimentandi modus plane irrationalis eſt, & quaſi furioſus: cum aliquid experiri velle animum ſubit, non quia aut ratio, aut aliquod aliud *experimentum*, te ad illud deducat, ſed prorſus, quia ſimilis res adhuc nunquam tentata fuit. Haud tamen ſcio, an in hac ipſa re (de qua nunc agimus) non aliud magnum lateat: ſi inquam omnem lapidem in natura moveas. Magnalia enim naturæ fere extra vias tritas & orbitas notas jacent, ut etiam abſurditas rei aliquando juvet. At ſi ratio ſimul comitetur, id eſt, ut & manifeſtum ſit, ſimile experimentum nunquam tentatum fuiſſe, & tamen cauſa ſubſit magna, cur tentetur, tum vero hæc res ex optimis eſt, & plane ſinus naturæ excutit. Exempli gratia: In *operatione ignis ſuper aliquod corpus naturale*, alterum horum hactenus ſemper evenit, ut aut aliquid evolet, (veluti flamma, & fumus, in combuſtione vulgari) aut ſaltem fiat ſeparatio partium localis, & ad nonnullam diſtantiam, ut in deſtillatione, ubi feces ſubſident, vapores in receptacula, poſtquam luſerint, congregantur. At *deſtillationem clauſam* (ita enim eam vocare poſſumus) nemo mortalium adhuc tentavit: Veriſimile autem videtur, vim caloris, ſi intra clauſtra corporis ſua in alterando edat facinora; cum nec jactura fiat corporis, nec etiam liberatio; tum demum hunc materiæ Proteum, veluti manicis detentum, ad complures transformationes adacturam, ſi modo calor ita temperetur & alternetur, ut non fiat vaſorum confractio. Eſt enim hæc res matrici ſimilis Naturali, ubi calor operatur, nihil corporis aut emittitur, aut ſeparatur: Niſi quod in matrice conjungatur alimentatio: verum quatenus ad verſionem, eadem res videtur. Tales igitur ſunt *ſortes experimenti*.

Illud interim, circa hujuſmodi experimenta, monemus; ut nemo animo concidat, aut quaſi confundatur, ſi experimenta, quibus incumbit, expectationi ſuæ non reſpondeant. Etenim quod ſuccedit, magis complaceat; at quod non ſuccedit, ſæpenumero non minus informat. Atque illud ſemper in animo tenendum, (quod perpetuo inculcamus) *experimenta lucifera* etiam adhuc magis, quam fructifera ambienda eſſe. Atque de *literata Experientia* hæc dicta ſint; quæ (ut jam ante diximus) *ſagacitas* potius eſt, & odoratio quædam venatica, quam *ſcientia*. De *novo* Organo autem ſilemus, neq; de eo quicquam prælibamus; Quoniam de eo (cum ſit res omnium maxima) opus integrum (annuente favore divino) conficere nobis in animo eſt.

Cap. III.

Partitio Inventivæ Argumentorum, *in* Promptuariam; & Topicam. *Partitio* Topicæ, *in* Generalem; & Particularem. *Exemplum* Topicæ Particularis, *in Inquiſitione. De* Gravi *&* Levi.

Inventio *Argumentorum*, *Inventio* proprie non eſt. *Invenire* enim eſt ignota detegere, non ante cognita recipere, aut revocare. Hujuſce autem *Inventionis* uſus atque officium non aliud videtur, quam ex maſſa Scientiæ, quæ in animo congeſta & recondita eſt, ea quæ ad rem aut quæſtionem inſtitutam faciunt, dextre depromere. Nam cui parum, aut nihil, de ſubjecto quod proponitur, innotuit, ei Loci *Inventionis* non proſunt; Contra, cui domi paratum eſt, quod ad rem adduci poſſit, is etiam abſque arte, & *Locis Inventionis*, argumenta tandem (licet non ita expedite & commode) reperiet & producet. Adeo ut hoc genus *Inventionis* (ſicut diximus) *Inventio* proprie non ſit; ſed reductio tantum in memoriam, ſive ſuggeſtio cum applicatione. Attamen, quoniam vocabulum invaluit, & receptum eſt, vocetur ſane *Inventio*; Siquidem etiam feræ alicujus venatio, & *Inventio*, non minus, cum intra vivariorum ſepta indagatur, quam cum in ſaltibus apertis, dici poſſit. Miſſis vero verborum ſcrupulis, illud conſtet, ſcopum & finem hujuſce rei, eſſe promptitudinem quandam, & expeditum uſum cognitionis noſtræ, potius quã ejuſdem amplificationem, aut incrementum.

Atque ut parata ſit ad diſſerendum copia, duplex ratio iniri poteſt. Aut ut deſignetur, & quaſi indice monſtretur, ad quas partes rem indagare oporteat; atque hæc eſt ea, quam vocamus *Topicam*. Aut ut jam antea compoſita ſint, & in uſum repoſita argumenta, circa eas res, quæ frequentius incidunt, & in diſceptationem veniunt: atque hanc *Promptuariam* nominabimus. Hæc autem poſterior tanquam *Scientiæ pars* vix dici meretur, cum in diligentia potius conſiſtat, quam in eruditione aliqua artificioſa. Veruntamen hac in parte Ariſtoteles, ingenioſe quidem, ſed tamen damnoſe, ſophiſtas ſui temporis deridet, inquiens: *Perinde illos facere, ac ſi quis calcearium profeſſus, rationem calcei conficiendi non doceret, ſed exhiberet tantum calceos complurimos, diverſæ tam formæ, quam magnitudinis.* Attamen hic regerere liceat; Calcearium, ſi in officina nil calceorum haberet, neque eos conſueret niſi rogatus; egenum prorſus manſurum, & perpaucos inventurum emptores. Sed longe aliter *Salvator* noſter, de *Divina Scientia* verba faciens, inquit, *Omnis Scriba doctus in Regno Cœlorum, ſimilis eſt homini Patrifamilias, qui profert de Theſauro ſuo Nova & Vetera.* Videmus etiam, priſcos Rhetores oratoribus præcepiſſe, ut præſto haberent *Locos Communes* varios, jam pridem adornatos, & in utramque partem tractatos & illuſtratos: Exempli gratia, *pro ſententia Legis adverſus Verba Legis, & è contra: Pro Fide Argumentorum adverſus Teſtimonia, & è contra.* Cicero autem ipſe, longa doctus experientia, plane aſſerit, poſſe Oratorem diligentem, & ſedulum jam præmeditata & elaborata habere, quæcunque in diſce-

diſceptationem venient : Adeo ut in cauſæ ipſius actione, nihil novum, aut ſubitum inſeri neceſſe fuerit, præter nomina nova, & circumſtantias aliquas ſpeciales. At Demoſthenis diligentia, & ſollicitudo eo uſque proceſſit, ut quoniam primus ad cauſam aditus, & ingreſſus, ad animos auditorum præparandos, plurimum virium haberet, operæ pretium putaret, complura concionum & orationum exordia componere, & in promptu habere. Atque hæc exempla, & auctoritates merito Ariſtotelis opinioni præponderare poſſint, qui nobis Auctor foret, ut *Veſtiarium* cum *Forfice* commutaremus. Itaque non fuit omittenda hæc pars *doctrinæ* circa *Promptuarium*. De qua hoc loco ſatis. Cum enim ſit utrique, tam Logicæ, quam Rhetoricæ, communis; viſum eſt, eam hic inter Logica curſim tantum perſtringere; pleniorem ejus tractationem ad Rhetoricam rejicientes.

Partem alteram *Inventivæ* (nimirum *Topicam*) partiemur in *Generalem* & *Particularem*. *Generalis* illa eſt, quæ in *Dialectica* diligenter & abunde tractata eſt; ut in ejus explicatione morari non ſit opus. Illud tamen obiter monendum videtur, Topicam iſtam non tantum in Argumentationibus, ubi cum aliis manum conſerimus; verum & in meditationibus, cum quid nobiſcum ipſi commentamur, aut revolvimus, valere. Imo, neque ſolummodo in hoc ſitam eſſe, ut inde fiat ſuggeſtio, aut admonitio, quid *affirmare*, aut *aſſerere*; verum etiam quid *inquirere*, aut *interrogare* debeamus. At prudens *interrogatio*, quaſi dimidium ſcientiæ. Recte ſiquidem Plato, *Qui aliquid quærit, id ipſum, quod quærit, generali quadam notione comprehendit: aliter, qui fieri poteſt, ut illud, cum fuerit inventum, agnoſcat*? Idcirco quo amplior & certior fuerit anticipatio noſtra; eo magis directa, & compendioſa erit inveſtigatio. Iidem igitur illi loci, qui ad intellectus noſtri ſinus intra nos excutiendos, & congeſtam illic Scientiam depromendam, conducent, etiam ad Scientiam extrinſecus hauriendam juvabunt: Ita ut ſi præſto fuerit quis gnarus & peritus, commode & prudenter de ea interrogari à nobis poſſit, & ſimiliter auctores, & libri, & partes librorum, qui nos de iis, quæ quærimus, edoceant & informent, utiliter deligi & evolvi.

At *Topica particularis*, ad ea, quæ diximus, longe confert magis, & pro re fructuoſiſſima habenda eſt. Illius certe mentio levis à nonnullis Scriptoribus facta eſt, ſed integre, & pro rei dignitate, minime tractata. Verum miſſum facientes vitium illud & faſtum, quæ nimium diu regnarunt in Scholis: videlicet, ut quæ præſto ſunt, infinita ſubtilitate perſequantur; quæ paulo remotiora, ne attingant quidem: nos ſanè *Topicam Particularem*, tanquam rem apprime utilem, amplectimur, hoc eſt, *locos inquiſitionis & inventionis, particularibus ſubjectis & ſcientiis* appropriatos. Illi autem mixturæ quædam ſunt ex *Logica* & *Materia ipſa*, *propria* ſingularum *Scientiarum*. Futilem enim eſſe conſtat, & anguſti cujuſdam animi, qui exiſtimet, *Artem* de *Scientiis* inveniendis perfectam jam à principio excogitari & proponi poſſe, eandemque poſtea in opere poni & exerceri debere. At certo ſciant homines, *Artes inveniendi ſolidas & veras adoleſcere & incrementa ſumere cum ipſis inventis*: Adeo ut cum quæ primum ad perſcrutationem *ſcientiæ* alicujus acceſſerit, poſſit habere *Præcepta Inventivæ* nonnulla utilia: poſtquam autem ampliores in ipſa *Scientia* progreſſus fecerit, poſſit etiam & debeat nova *Inventionis Præcepta* excogitare, quæ ad ulteriora eum felicius deducant. Similis eſt ſane hæc res viæ initæ in planitie: poſtquam enim viæ partem aliquam fuerimus emenſi, non tantum hoc lucrati ſumus, ut ad exitum Itineris propius acceſſerimus; verum etiam ut, quod reſtat viæ, clarius proſpiciamus: Eodem modo, in *Scientiis*, gradus Itineris quiſque, ea, quæ à tergo reliquit, prætervectus, etiam illa, quæ ſuperſunt, propius dat in conſpectum. Hujus autem *Topicæ* Exemplum, quoniam eam inter *Deſiderata* reponimus, ſubjungere viſum eſt.

Topica particularis, ſive Articuli Inquiſitionis de Gravi & Levi.

1. *Inquiratur, qualia ſint Corpora, quæ* Motus gravitatis *ſint ſuſceptibilia, qualia quæ* levitatis; *& ſi quæ ſint Mediæ, ſive* Adiaphoræ Naturæ?

2. *Poſt* inquiſitionem *de* Gravitate *&* Levitate ſimplicem, *procedatur ad* inquiſitionem comparatam; *Quæ nimirum ex* Gravibus plus, *quæ* minus ponderent *in eodem Dimenſo*? *Etiam, quæ ex Levibus* celerius ferantur *in altum, quæ* tardius?

3. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur* Quantum Corporis *ad* Motum Gravitatis? *Atque videatur hoc primo aſpectu quaſi ſupervacuum, quia rationes* Motus *debeant ſequi Rationes* Quanti. *Sed res aliter ſe habet. Nam licet in lancibus*, Quantitas Gravitatem Corporis *ipſius compenſet, (viribus corporis undique coëuntibus per repercuſſionem, ſive reſiſtentiam lancium vel trabis) tamen ubi parva datur reſiſtentia (veluti in* Decaſu corporum *per aerem)* Quantum corporis *parum valet ad* incitationem Deſcenſus; *Cum viginti pondo plumbi, & libra una, eodem fere ſpatio cadant.*

4. *Inquiratur, utrum* Quantum corporis *ita augeri poſſit, ut* Motus Gravitatis prorſus deponatur? *ut fit in globo terræ, qui penſilis eſt, non cadit. Utrum igitur poſſint eſſe aliæ maſſæ tam grandes, ut ſe ipſæ ſuſtentent? Nam latio ad centrum terræ, res fictitia eſt: Atque omnis maſſa grandis motum lationis quemcunque exhorret, niſi ab alio appetitu fortiori vincatur.*

5. *Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur* reſiſtentia corporis medii, *vel occurrentis ad* regimen motus gravitatis. *Corpus vero deſcendens, aut* penetrat *& ſecat corpus occurrens: Aut ab eo* ſiſtitur. *Si* penetret, *fit penetratio: Aut cum levi reſiſtentia, ut in Aere: Aut cum fortiori, ut in aqua. Si* ſiſtatur, *ſiſtitur, aut reſiſtentia diſpari, ubi fit prægravatio, ut ſi lignum ſuperponatur terræ; Aut æqua; veluti ſi aqua ſuperponatur aquæ;*

aut lignum, ejuſdem generis ligno. Id quod appellat Schola (apprehenſione quadam inani) Non ponderare corpus niſi extra locum ſuum. Atque hæc omnia motum gravitatis variant: Aliter enim moventur gravia in lancibus, aliter in decaſu: Etiam aliter (quod mirum videri poſſit) in lancibus pendentibus in aere, aliter in lancibus immerſis in aqua: aliter in decaſu per aquam, aliter in natantibus, ſive vectis ſuper Aquam.

6. Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur Figura Corporis deſcendentis, ad regendum modum gravitatis? veluti figura lata cum tenuitate, cubica, oblonga, rotunda, pyramidalis: & quando ſe vertant corpora, quando eadem, qua dimittuntur, poſitura permaneant?

7. Inquiratur de eo, quid poſſit, & operetur Continuatio; & progreſſio ipſius Caſus ſive Deſcenſus, ad hoc, ut majori incitatione & impetu feratur? & qua proportione, & quouſque invaleſcat illa incitatio? ſiquidem veteres levi contemplatione opinati ſunt, (cum motus naturalis ſit iſte) eum perpetuo augeri & intendi.

8. Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur Diſtantia, aut proximitas Corporis deſcendentis à Terra, ad hoc, ut celerius cadat, aut tardius, aut etiam non omnino, (ſi modo fuerit extra orbem activitatis globi terræ, quæ Gelberti opinio fuit:) Atque ſimul de eo, quid operetur Immerſio Corporis Deſcendentis magis in profundo terræ, aut Collocatio ejuſdem propius ad ſuperficiem terræ? Etenim hæc res etiam motum variat, ut operantibus in Mineris perſpectum eſt.

9. Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur Differentia Corporum, per quæ motus gravitatis diffunditur & communicatur: atque utrum æque communicetur per corpora mollia & poroſa, ac per dura & ſolida: veluti ſi trabs Lancis ſit ex altera parte Lingula lignea, ex altera argentea, licet fuerint reductæ ad idem pondus, utrum non progignat variationem in lancibus? Similiter, utrum Metallum, Lanæ, aut Veſicæ inflatæ ſuperimpoſitum, idem ponderet, quod in Fundo Lancis?

10. Inquiratur de eo, quid poſſit & operetur, in communicatione Motus Gravitatis, Diſtantia corporis à Libramine; Hoc eſt, cita & ſera perceptio incubitus, ſive depreſſionis: Veluti in lancibus, ubi altera pars trabis eſt longior, (licet reducta ad idem pondus) an inclinet hoc ipſum lancem? Aut in tubis arcuatis, ubi longior pars certe trahet aquam; licet brevior pars (facta ſcilicet capacior) majus contineat pondus aquæ.

11. Inquiratur de eo, quid poſſit Intermixtio, ſive Copulatio Corporis Levis cum Corpore Gravi, ad elevandam corporis gravitatem in pondere animalium vivorum & mortuorum?

12. Inquiratur de ſecretis Aſcenſibus, & Deſcenſibus partium leviorum, & graviorum in uno corpore integro: unde fiant ſæpe accuratæ ſeparationes? ut in ſeparatione vini & aquæ: in aſcenſione floris, lactis, & ſimilibus.

13. Inquiratur, quæ ſit Linea & Directio motus Gravitatis, & quatenus ſequatur vel centrum terræ, id eſt, maſſam terræ, vel centrū corporis ipſius, id eſt, Nexum partium ejus Centra enim illa ad demonſtrationes apta ſunt; in Natura nihil valent.

14. Inquiratur de Comparatione Motus Gravitatis cum Motibus aliis; quos ſcilicet vincat, quibus cedat? Veluti in Motu (quem appellant) violento, motus gravitatis compeſcitur ad tempus: Etiam, cum pondus longe majus ferri ab exiguo magnete attollitur, cedit motus gravitatis motui ſympathiæ.

15. Inquiratur de Motu Aëris, utrum feratur ſurſum, an ſit tanquam adiaphorus? Quod difficile eſt inventu, niſi per experimenta aliqua exquiſita. Nam emicatio aeris in fundo aquæ, fit potius per plagam aquæ, quam per motum aeris; cum idem etiam fiat in ligno. Aer autem aeri commiſtus nihil prodit, cum non minus levitatem exhibeat aer in aere, quam gravitatem aqua in aqua: In bulla autem, exili obducta pellicula, ad tempus ſtat.

16. Inquiratur, quis ſit terminus Levitatis? Neque enim, quemadmodum centrum terræ poſuerunt centrum gravitatis, volunt (credo) ut ultima convexitas Cœli ſit terminus levitatis. An potius, veluti gravia videntur eo uſque ferri, ut decumbant, & tanquam ad immobile, ita levia eo uſque ferantur, ut rotari incipiant, & tanquam ad motum ſine termino?

17. Inquiratur, quid in cauſa ſit, cur Vapores & Halitus eo uſque in altum, ac ſita eſt Regio (quam vocant) media aeris, ferantur? cum & craſſiuſculæ ſint Materiæ, & Radij ſolis per vices (noctu ſcilicet) ceſſent.

18. Inquiratur de Regimine Motus Flammæ in ſurſum. Quod eo abſtruſius eſt, quia ſingulis momentis flamma perit, niſi forte in medio Flammarum majorum: Etenim flammæ abruptæ à continuitate ſua, parum durant.

19. Inquiratur de Motu in ſurſum ipſius Activitatis Calidi: veluti cum calor in ferro candente citius gliſcit in ſurſum, quam in deorſum.

Exemplum igitur Topicæ particularis tale ſit: Illud interim, quod monere occepimus, iterum monemus. Nempe ut homines debeant Topicas particulares ſuas alternare, ita ut poſt majores progreſſus aliquos in inquiſitione factos, aliam & ſubinde aliam inſtituant Topicam; ſi modo Scientiarum faſtigia conſcendere cupiant. Nos autem Topicis particularibus tantum tribuimus, ut proprium opus de ipſis, in ſubjectis naturalibus dignioribus, & obſcurioribus, conficere in animo habeamus. Domini enim quæſtionum ſumus, rerum non item. Atque de Inventiva hactenus.

CAP. IV.

Partitio artis Iudicandi, in Iudicium per Inductionem & per Syllogiſmum. Quorum prius aggregatur Organo Novo. Partitio prima, Iudicij per Syllogiſmum, in Reductionem Rectam, & Inverſam. Partitio ſecunda ejus in Analyticam, & Doctrinam de Elenchis. Partitio Doctrinæ de Elenchis, in Elenchos Sophiſmatum; Elenchos Hermeniæ, & Elenchos Imaginum, ſive Idolorum. Partitio Idolorum, in Idola Tribus, Idola Specus; & Idola Fori. Appendix Artis Iudicandi, videlicet de Analogia Demonſtrationum pro Natura Subjecti.

TRanſeamus nunc ad Iudicium, ſive Artem Iudicandi, in qua agitur de natura probationum, ſive demonſtrationum. In arte autem

iſta

iſta *Iudicandi* (ut etiam vulgo receptum eſt) aut *per Inductionem* , aut *per Syllogiſmum* concluditur. Nam *Enthymemata* , & *Exempla* , illorum duorum Compendia tantum ſunt. At quatenus ad *Iudicium* , quod fit per *Inductionem* , nihil eſt , quod nos detinere debeat : Vno ſiquidem eodemque mentis opere illud , quod quæritur , & invenitur, & judicatur. Neque enim per medium aliquod res tranſigitur, ſed immediate, eodem fere modo , quo fit in ſenſu. Quippe ſenſus in objectis ſuis primariis ſimul & objecti ſpeciem arripit , & ejus veritati conſentit : Aliter autem fit in *Syllogiſmo* , cujus probatio immediata non eſt , ſed per medium perficitur. Itaque alia res eſt *Inventio Medij* , alia *Iudicium* de *Conſequentia Argumenti*. Nam primo diſcurrit mens , poſtea acquieſcit. At *Inductionis* formam vitioſam prorſus valere jubemus ; legitimam ad *Novum Organum* remittimus. Itaque de *Iudicio per inductionem* hoc loco ſatis.

De illo altero per *Syllogiſmum* quid attinet dicere ? cum ſubtiliſſimis ingeniorum limis hæc res fere attrita ſit , & in multas minutias redacta. Nec mirum , cum ſit res , quæ cum intellectu humano magnam habeat ſympathiam. Nam animus humanus miris modis ad hoc contendit , & anhelat , ut non penſilis ſit, ſed nanciſcatur aliquid fixum & immobile , cui tanquam firmamento in tranſcurſibus & diſquiſitionibus ſuis innitatur. Sane quemadmodum Ariſtoteles probare conatur , inveniri in omni motu corporum aliquid quod quieſcit , & fabulam antiquam de Atlante , qui ipſe erectus Cœlum humeris ſuſtinuit , pereleganter ad Polos Mundi traducit , circa quos converſiones expediuntur : Similiter magno ſtudio appetunt homines , aliquem habere intra ſe cogitationum Atlantem , aut Polos , qui intellectus fluctuationes & vertigines aliquatenus regant , Timentes ſcilicet , ne Cœlum ipſorum ruat. Itaque ad Principia Scientiarum conſtituenda præpore feſtinarunt , circa quæ omnis diſputationum varietas verteretur, ſine periculo ruinæ & caſus: Neſcientes profecto, eum, qui certa nimis propere captaverit , in dubiis finiturum: qui autem Iudicium tempeſtive cohibuerit , ad certa perventurum.

Manifeſtum eſt igitur , *Artem* hanc *Iudicandi per Syllogiſmum* , nihil aliud eſſe , quam reductionem propoſitionum ad principia per medios *terminos*. Principia autem conſenſu recepta intelliguntur , atque à quæſtione eximuntur. At terminorum mediorum inventio libero ingeniorum acumini & inveſtigationi permittitur. Eſt autem *reductio* illa duplex, *directa* ſcilicet , & *inverſa*. *Directa* eſt , cum ipſa propoſitio ad ipſum principium reducitur : Id quod *probatio oſtenſiva* vocatur. *Inverſa* eſt , cum contradictoria propoſitionis reducitur ad contradictorium principij ; quod vocant *probationem per incommodum*. Numerus vero terminorum mediorum , ſive ſcala eorum minuitur , aut augetur, pro remotione propoſitionis à principio.

His poſitis , partiemur *Artem Iudicij* (ſicut vulgo fere ſolet) in *Analyticam* & *Doctrinam de Elenchis* : Altera indicat, altera cavet: *Analytica* enim veras formas inſtituit de conſequentiis argumentorum ; quibus ſi varietur , ſive deflectatur, vitioſa deprehenditur eſſe concluſio. Atque hoc ipſum in ſe elenchum quendam , ſive redargutionem continet. *Rectum enim* (ut dicitur) *& ſui Index eſt, & obliqui*. Tutiſſimum nihilominus eſt , *Elenchos* , veluti monitores adhibere , quo facilius detegantur fallaciæ , Iudicium alioquin illaqueaturæ. In *Analitica* vero nihil deſiderari reperimus ; quin potius oneratur ſuperfluis , quam indiget acceſſionibus.

Doctrinam de Elenchis , in tres partes dividere placet : *Elenchos Sophiſmatum* , *Elenchos Hermeniæ* , & *Elenchos Imaginum* ſive *Idolorum*. *Doctrina* de *Elenchis Sophiſmatum* apprime utilis eſt: Quamvis enim pinguius fallaciarum genus , à Seneca , non inſcite comparetur cum præſtigiatorum technis ; in quibus quo pacto res geratur neſcimus ; aliter autem ſe habere rem quam videtur , ſatis novimus : Subtiliora tamen *Sophiſmata* non ſolum id præſtant , ut non habeat quis, quod reſpondeat, ſed & Iudicium ipſum ſerio confundunt.

Hæc Pars de *Elenchis Sophiſmatum* , præclare tractata eſt ab Ariſtotele , quoad Præcepta: Etiam à Platone adhuc melius , quoad Exempla : Neque illud tamen in perſona Sophiſtarum Antiquorum , *Gorgiæ, Hippiæ, Protagoræ* , *Euthydemi* , & reliquorum , verum etiam in Perſona ipſius Socratis , qui cum illud ſemper agat , ut nihil affirmet, ſed à cæteris in medium adducta infirmet, ingenioſiſſime Objectionum, Fallaciarum , & Redargutionum Modos expreſſit. Itaque in hac parte nihil habemus quod *deſideremus*. Illud interim notandum ; quamvis uſum hujus doctrinæ probum , & præcipuum , in hoc poſuerimus , ut redarguantur ſophiſmata ; liquido nihilominus patere , uſum ejus degenerem & corruptum , ad captiones , & contradictiones per illa ipſa ſophiſmata ſtruendas , & concinnandas ſpectare. Quod genus facultatis etiam pro eximio habetur , & haud parvas affert utilitates. Licet eleganter introducta ſit à quopiam illa differentia inter oratorem & ſophiſtam , quod alter tanquam Leporarius Curſu præſtet , alter tanquam Lepus ipſe Flexu.

Sequuntur *Elenchi Hermeniæ* : ita enim (vocabulum potius , quam ſenſum ab Ariſtotele mutuantes) eos appellabimus. Redigamus igitur hominibus in memoriam , ea quæ à nobis de *tranſcendentibus* , & *adventitiis entium conditionibus* , ſive *adjunctis* , (cum de *Philoſophia prima* ageremus) ſuperius dicta ſunt. Ea ſunt , *majus* , *minus* ; *multum paucum* ; *prius* , *poſterius* ; *idem* , *diverſum* ; *potentia* , *actus* ; *habitus* , *privatio* ; *totum* , *partes* ; *agens* , *patiens* ; *motus* , *quies* ; *ens* , *non ens* ; & ſimilia. Inprimis autem meminerint & notent , differentes eas , quas diximus , harum rerum contemplationes : videlicet quod poſſint inquiri vel *Phyſice* , vel *Logice* : *Phyſicam* autem circa eas tractionem , *Philoſophiæ primæ*

aſſignavimus. Supereſt *Logica*: Ea vero ipſa eſt res, quam in præſenti *Doctrinam de Elenchis Hermeniæ* nominamus. Portio certe eſt hæc doctrinæ ſana & bona. Hoc enim habent notiones illæ generales & communes, ut in omnibus diſputationibus ubique intercurrant; adeo ut niſi accurate, & anxio cum judicio, bene jam ab initio diſtinguantur, univerſo diſputationum lumini caliginem miris modis offuſuræ ſint, & eo rem fere deducturæ, ut deſinant diſputationes in pugnas verborum. Etenim æquivocationes, & malæ acceptiones verborum, (præſertim hujus generis) ſunt *Sophiſmata Sophiſmatum*. Quare etiam melius viſum eſt, iſtarum tractationem ſeorſum conſtituere; quam eam, vel in *Philoſophiam primam* ſive *Metaphyſicam* recipere; vel ex parte *Analyticæ* ſubjicere, ut Ariſtoteles ſatis confuſe fecit. Dedimus autem ei nomen ex uſu, quia verus ejus uſus eſt plane redargutio, & cautio circa uſum verborum. Quinimo partem illam de *Prædicamentis*, ſi recte inſtituatur, circa cautiones de non confundendis aut tranſponendis definitionum & diviſionum terminis, præcipuum uſum ſortiri exiſtimamus, & huc etiam referri malumus. Atque de *Elenchis Hermeniæ* hactenus.

Ad *Elenchos vero Imaginum* ſive *Idolorum* quod attinet, ſunt quidem *Idola*, profundiſſimæ mentis humanæ fallaciæ. Neque enim fallunt in particularibus, ut cæteræ, judicio caliginem offundendo, & tendiculas ſtruendo: ſed plane ex prædiſpoſitione mentis prava, & perperam conſtituta, quæ tanquam omnes intellectus anticipationes detorquet, & inficit. Nam *Mens humana* (corpore obducta & obfuſcata) tantum abeſt, ut ſpeculo plano, æquali, & claro ſimilis ſit, quod rerum radios ſincere excipiat, & reflectat, ut potius ſit inſtar ſpeculi alicujus incantati, pleni ſuperſtitionibus & ſpectris. Imponuntur autem intellectui *Idola*, aut per *naturam ipſam generis humani generalem*: aut per *naturam cujuſque individualem*: aut per *verba* ſive *naturam communicativam*. Primum genus *idola Tribus*, Secundum *idola ſpecus*, Tertium *idola fori* vocare conſuevimus. Eſt & quartum genus, quod *idola theatri* appellamus, atque ſuperinductum eſt à *pravis Theoriis*, ſive *Philoſophiis*, & *perverſis Legibus Demonſtrationum*: Verum hoc genus abnegari poteſt, & deponi: Itaque illud in præſentia omittemus. At reliqua plane obſident mentem, neque prorſus evelli poſſunt. Igitur non eſt, quod quis in illis *Analyticam* aliquam exſpectet: ſed *Doctrina de Elenchis* eſt, circa ipſa *Idola*, Doctrina primaria. Neque (ſi verum omnino dicendum ſit) *Doctrina de Idolis* in artem redigi poſſit: ſed tantum adhibenda eſt, ad ea cavenda, prudentia quædam contemplativa. Horum autem Tractationem plenam & ſubtilem, ad *Novum Organum* amandamus: pauca generaliter tantum de iis hoc loco dicturi.

Idolorum Tribus exemplum tale ſit. *Natura intellectus humani magis afficitur affirmativis, & activis, quàm negativis, & privativis*, cum rite & ordine æquum ſe utrique præbere debeat. At ille, ſi res quæpiam aliquando exiſtat, & teneat, fortiorem recipit de ea impreſſionem, quam ſi eadem longe pluries fallat, aut in contrarium eveniat. Id quod omnis ſuperſtitionis, & vanæ credulitatis quaſi radix eſt. Itaque recte reſpondit ille, qui, cum ſuſpenſa tabula in templo monſtraretur eorum, qui vota ſolverant, quod naufragij periculum effugiſſent, atque interrogando premeretur, annon tum demum Neptuni Numen agnoſceret? quæſivit viciſſim, *At ubi ſunt illi depicti, qui poſt vota nuncupata perierunt*? Atque eadem eſt ratio ſuperſtitionum ſimilium, ſicut in Aſtrologicis, Inſomniis, Ominibus, & reliquis. Alterum Exemplum eſt hujuſmodi: *Animus humanus* (cum ſit ipſe ſubſtantia æqualis & uniformis) *majorem præſupponit, & affingit in natura rerum æqualitatem, & uniformitatem*, quam revera eſt. Hinc commentum Mathematicorum, *In cœleſtibus omnia moveri per Circulos perfectos*, rejiciendo lineas ſpirales: Hinc etiam fit, quod cum multa ſint in Natura *Monodica*, & plena imparitatis; affingat tamen ſemper cogitatio humana, *Relativa*, *Parallela*, & *Conjugata*: Ab hoc enim fonte elementum ignis cum orbe ſuo introductum eſt, ad conſtituendum quaternionem cum reliquis tribus, Terra, Aqua, Aëre. Chymici autem fanaticam inſtruxerunt rerum univerſarum Phalangem, inaniſſimo commento inveniri fingentes, in quatuor illis ſuis elementis, (Cœlo, Aëre, Aqua, & Terra,) ſpecies ſingulas parallelas invicem, & conformes. Tertium Exemplum eſt ſuperiori finitimum; quod *homo fiat quaſi norma, & ſpeculum Naturæ*: Neque enim credibile eſt, (ſi ſingula percurrantur & notentur) quantum agmen *Idolorum* Philoſophiæ immiſerit naturalium operationum ad ſimilitudinem actionum humanarum reductio: Hoc ipſum, inquam, quod putetur, talia naturam facere, qualia homo facit. Neque multo meliora ſunt iſta, quam hæreſis *Anthropomorphitarum*, in cellis ac ſolitudine ſtupidorum Monachorum orta: Aut ſententia Epicuri huic ipſi in paganiſmo reſpondens, qui Diis humanam figuram tribuebat. At non opus fuit Vellejo Epicureo interrogare, *Cur Deus Cœlum Stellis & Luminibus, tanquam Ædilis, ornaſſet?* Nam ſi ſummus ille Opifex ad modum Ædilis ſe geſſiſſet, in pulchrum aliquem & elegantem ordinem ſtellas digerere debuiſſet, operoſis Palatiorum Laquearibus conſimilem; cum è contra ægre quis oſtendat, in tam infinito Stellarum numero figuram aliquam vel quadratam, vel triangularem, vel recti lineatem. Tanta eſt Harmoniæ diſcrepantia, inter ſpiritum hominis, & ſpiritum mundi.

Quod ad *Idola Specus* attinet, illa ortum habent ex *propria cujuſque natura, & animi & corporis* atque etiam *ex educatione & conſuetudine*, & *fortuitis rebus*, quæ ſingulis hominibus accidunt. Pulcherrimum enim Emblema eſt illud de *Specu Platonis*. Siquidem ſi quis (miſſa illa exquiſita Parabolæ ſubtilitate) à prima infantia, in antro, aut caverna obſcura & ſubterranea, ad maturam uſque ætatem degeret, & tunc derepente in aperta prodiret, & hunc cœli & rerum apparatum contueretur; dubium non eſt,

eſt, quin animum ejus ſubirent, & perſtringerent quamplurimæ miræ, & abſurdiſſimæ phantaſiæ. Nos vero ſcilicet ſub aſpectu cœli degimus, interea tamen animi in cavernis corporum noſtrorum conduntur; ut infinitas errorum, & falſitatum imagines haurire neceſſe ſit è ſpecu ſua raro tantum & ad breve aliquod tempus prodeant; & non in contemplatione naturæ perpetuo, tanquam ſub dio morentur. Emblemati ſiquidem illi *de ſpecu Platonis* optime convenit Parabola illa Heracliti; Quod *homines ſcientias in Mundis propriis, & non in Mundo majore quærant.*

At *Idola Fori* moleſtiſſima ſunt, quæ ex *fœdere tacito inter homines, de verbis & nominibus impoſitis*, ſe in intellectum inſinuarunt. Verba autem plerunque ex captu vulgi induntur; atque per differentias, quarum vulgus capax eſt, res ſecant; Cum autem intellectus acutior, aut obſervatio diligentior res melius diſtinguere vollet, verba obſtrepunt. Quod vero hujus remedium eſt, (definitiones ſcilicet) in plurimis huic malo mederi nequit, quoniam & ipſæ definitiones ex verbis conſtant, & verba gignunt verba. Etſi autem putemus, verbis noſtris nos imperare; & illud facile dictu ſit, *Loquendum eſſe, ut vulgus; ſentiendum, ut ſapientes.* Quoniam vocabula artium (quæ apud peritos ſolum valent) huic rei ſatisfacere videri poſſunt; & definitiones (de quibus diximus) artibus præmiſſæ, (ſecundum prudentiam Mathematicorum) vocabulorum pravas acceptiones corrigere valeant, attamen hæc omnia non ſufficiunt, quo minus verborum præſtigiæ, & incantationes plurimis modis ſeducant, & vim quandam intellectui faciant, & impetum ſuum (more Tartarorum ſagittationis) retro in Intellectum (unde profecta ſunt) retorqueant. Quare altiore, & novo quodam remedio, ad hoc Malum opus eſt. Verum hæc jam curſim perſtringimus, interim *deſiderari* pronunciantes hanc doctrinam, quam *Elenchos magnos*, ſive de *Idolis Animi humani nativis, & adventitiis*, appellabimus. Ejus autem Tractationem legitimam ad *Organum novum* referimus.

Supereſt *Artis Iudicandi Appendix* quædam inſignis, quam etiam *deſiderari* ſtatuimus. Siquidem Ariſtoteles rem notavit, modum rei nullibi perſecutus eſt. Ea tractat, *quales demonſtrationes ad quales materias, ſive ſubjecta, applicari debeant*: ut hæc doctrina tanquam *judicationes judicationum* contineat. Optime enim Ariſtoteles, *Neque demonſtrationes ab oratoribus, neque ſuaſiones à Methematicis requiri debere*, monet. Vt ſi in Probationis genere aberretur, judicatio ipſa non abſolvatur. Quando vero ſunt quatuor demonſtrationum genera, vel per *conſenſum immediatum & notiones*, vel per *inductionem*, vel per *Syllogiſmum*, vel per eam (quam recte vocat Ariſtoteles) *demonſtrationem in orbem*, (non à Notioribus ſcilicet, ſed tanquam de Plano,) habent hæ demonſtrationes ſingulæ certa ſubjecta, & materias ſcientiarum in quibus pollent; alia, à quibus excluduntur. Etenim rigor & curioſitas, poſcendo probationes nimium ſeveras, in aliquibus, multo magis facilitas, & remiſſio, in acquieſcendo probationibus levioribus in aliis, interea ſunt numeranda, quæ detrimenti plurimum; & impedimenti ſcientiis attulerunt. Atque de *Arte Iudicandi* hæc dicta ſint.

CAP. V.

Partitio Artis Retinendi *ſive* Retentivæ, *in* doctrinam de adminiculis memoriæ, & doctrinam de Memoria ipſa. *Partitio* doctrinæ de Memoria ipſa, *in* Prænotionem & Emblema.

Artem *Retinendi*, ſive *Cuſtodiendi* in duas doctrinas partiemur: *Doctrinam* ſcilicet de *Adminiculis Memoriæ*: & *Doctrinam de Memoria ipſa*. *Adminiculum Memoriæ* plane *Scriptio* eſt: Atque omnino monendum, quod *Memoria* ſine hoc adminiculo; rebus prolixioribus & accuratioribus, impar ſit; neque ullo modo, niſi de Scripto, recipi debeat. Quod etiam in *Philoſophia Inductiva*; & *Interpretatione Naturæ*, præcipue obtinet: Tam enim poſſit quis calculationes Ephemeridis, Memoria nuda, abſque ſcripto abſolvere; quam interpretationi Naturæ per Meditationes, & vires memoriæ nativas & nudas ſufficere; niſi eidem memoriæ per *Tabulas ordinatas* miniſtretur. Verum miſſa *Interpretatione Naturæ*, quæ Doctrina nova eſt, etiam ad Veteres & Populares Scientias haud quicquam fere utilius eſſe poſſit, quam Memoriæ adminiculum ſolidum & bonum; hoc eſt, *Digeſtum* probum, & eruditum, *Locorum Communium*. Neque tamen me fugit; quod relatio eorum, quæ legimus, aut diſcimus, in *Locos communes*, damno eruditionis ab aliquibus imputetur, ut quæ lectionis curſum remoretur; & *Memoriam* ad feriandum invitet. Attamen quoniam adulterina res eſt, in ſcientiis præconem eſſe & promptum, niſi etiam ſolidus ſis, & multipliciter inſtructus; diligentiam & laborem in *locis communibus* congerendis magni prorſus rem eſſe uſus, & firmitudinis, in ſtudiis, judicamus; veluti quæ *Inventioni* copiam ſubminiſtret, & aciem *Iudicij* in unum contrahat. Verum eſt tamen, inter methodos & ſyntaxes *Locorum communium*, quas nobis adhuc videre contigit, nullam reperiri, quæ alicujus ſit pretij: quandoquidem in titulis ſuis faciem prorſus exhibeant magis ſcholæ, quam Mundi, vulgares & pædagogicas adhibentes diviſiones, non autem eas, quæ ad rerum medullas, & interiora quovis modo penetrent.

Circa *Memoriam* autem *ipſam* ſatis ſegniter, & languide videtur adhuc inquiſitum. Extant certe de ea *Arte* quæpiam; Verum nobis conſtat, tum meliora præcepta de *Memoria* confirmanda haberi poſſe, quam illa ars complectitur; tum Practicam illius ipſius artis meliorem inſtitui poſſe, quam quæ recepta eſt. Neque tamen ambigimus (ſi cui placet hac arte ad oſtentationem abuti) quin poſſint præſtari per eam nonnulla mirabilia, & portentoſa: Sed nihilominus res quaſi ſterilis eſt, (eo quo adhibetur modo) ad uſus humanos. At illud interim ei non imputamus, quod *Naturalem memoriam* deſtruat, & ſuperoneret, (ut vulgo objicitur,) ſed quod non dextre inſtituta ſit, ad auxilia memo-

tiæ commodanda, in negotiis & rebus ſeriis. Nos vero hoc habemus, (fortaſſe ex genere vitæ noſtræ Politicæ) ut, quæ artem jactant, uſum non præbent, parvi faciamus. Nam ingentem numerum nominum, aut verborum ſemel recitatorum, eodem ordine ſtatim repetere, aut verſus complures de quovis argumento ex tempore conficere, aut quicquid occurrit, Satyrica aliqua ſimilitudine perſtringere, aut ſeria quæque in jocum vertere, aut contradictione & cavillatione quidvis eludere, & ſimilia, (quorum in facultatibus animi haud exigua eſt copia, quæque ingenio, & exercitatione ad miraculum uſque extolli poſſunt,) hæc certe omnia & his ſimilia nos non majoris facimus, quam funambulorum, & mimorum agilitates, & ludicra. Etenim eadem ferme res ſunt: cum hæc corporis, illa animi viribus abutantur; & admirationis forſitan aliquid habeant, dignitatis parum.

Ars autem *Memoriæ* duplici nititur intentione; *Prænotione*, & *Emblemate*. *Prænotionem* vocamus abſciſſionem quandam inveſtigationis infinitæ. Cum enim quis aliquid revocare in memoriam conatur; ſi nullam prænotionem habeat, aut perceptionem ejus quod quærit; quærit certe, & molitur, & hàc illac diſcurrit, tanquam in Infinito. Quod ſi certam aliquam prænotionem habeat; ſtatim abſcinditur Infinitum, & fit diſcurſus memoriæ magis in vicino; Vt venatio damæ, intra ſepta. Itaque & ordo manifeſto juvat *Memoriam*. Subeſt enim *Prænotio*, id, quod quæritur, tale eſſe debere, ut conveniat cum ordine. *Similiter* carmina facilius diſcuntur memoriter, quam *proſa*. Si enim hæretur in aliquo verbo, ſubeſt *Prænotio*, tale debere eſſe verbum, quod conveniat cum verſu. Atque ita *Prænotio* eſt *Artificialis Memoriæ* pars prima. Nam in *Artificiali Memoria Locos* habemus jam ante digeſtos, & paratos: *Imagines* ex tempore, prout res poſtulat, conficimus. At ſubeſt *Prænotio*, talem eſſe debere *Imaginem*, qualis aliquatenus conveniat cum *Loco*. Id quod vellicat Memoriam, & aliquo modo munit ad rem, quam quærimus. *Emblema* vero deducit intellectuale ad ſenſibile: Senſibile autem ſemper fortius percutit Memoriam, atque in ea facilius imprimitur, quam intellectuale. Adeo ut etiam Brutorum memoria per ſenſibile excitetur; per intellectuale, minime. Itaque facilius retineas imaginem venatoris leporem perſequentis, aut pharmacopœi pyxides ordinantis, aut pedantij orationem habentis, aut pueri verſus memoriter recitantis, aut mimi in ſcena agentis; quam ipſas notiones Inventionis, Diſpoſitionis, Elocutionis, Memoriæ, Actionis. Sunt & alia, quæ pertinent ad *Memoriam* juvandam (ut modo diximus;) ſed *Ars*, quæ jam habetur, ex his duobus jam præmiſſis conſiſtit. Particulares autem artium defectus perſequi, fuerit ab inſtituto noſtro recedere. Igitur de *Arte Retinendi*, ſive *Cuſtodia*, hæc dicta ſint. Iam vero ad quartum membrum *Logicæ*, quod *Traditionem* & *Elocutionem* tractat, ordine pervenimus.

FRANCISCI BACONIS

DE VERULAMIO,

Vice-Comitis ſancti Albani,

De Dignitate & Augmentis Scientiarum,

LIBER SEXTUS.

Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitio Traditivæ, *in* Doctrinam de Organo Sermonis: Doctrinam de Methodo Sermonis; *&* Doctrinam de Illuſtratione Sermonis. *Partitio* Doctrinæ de Organo Sermonis, *in* Doctrinam de Notis Rerum: De Locutione: *&* De Scriptione. *Quarum duæ Poſteriores* Grammaticam *conſtituunt*, *ejuſque* Partitiones *ſunt*: *Partitio* Doctrinæ de Notis Rerum, *in* Hieroglyphica, *&* Characteres Reales. *Partitio ſecunda* Grammaticæ, *in* Literariam, *&* Philoſophantem. *Aggregatio* Poëſeos, quoad Metrum, *ad* Doctrinam de Locutione. *Aggregatio* Doctrinæ de Ciphris, *ad* Doctrinam de Scriptione.

Conceditur certe cuivis (Rex optime) Se ipſum, & Sua ridere, & ludere. Quis igitur novit, num forte opus iſtud noſtrum, non deſcriptum fuerit ex libro quodam veteri, reperto inter libros famoſiſſimæ illius Bibliothecæ, *Sancti Victoris*; quorum Catalogum excepit Magiſter *Franciſcus Rabeleſius*? Illic enim invenitur liber, cui Titulus eſt, *Formicarium artium.* Nos ſane puſillum acervum pulviſculi congeſſimus, & ſub eo complura Scientiarum, & Artium grana condidimus, quo formicæ reptare poſſint, & paulatim conquieſcere, & ſubinde ad novos ſe labores accingere. At Regum ſapientiſſimus pigros quoſcunq; remittit ad formicas: Nos autem pigros eos homines pronunciamus, quibus acquiſitis uti tantum cordi ſit, neque ſubinde novas Scientiarum Sementes, & Meſſes facere.

Accedamus nunc ad *Artem Tradendi*, ſive *Proferendi*, & *Enunciandi* ea, quæ Inventa, Iudicata, ac in Memoria repoſita ſunt; quam nomine generali *Traditivam* appellabimus. Ea omnes artes circa *verba*, & *ſermones* cōplectitur. Quamvis enim ratio ſermonis veluti anima ſit, tamen in tractando disjungi debent ratio, & ſermo; non minus, quam anima, & corpus. *Traditivam* in tres partes dividemus, *Doctrinam circa Organum Sermonis*; *Doctrinam circa Methodum Sermonis*; & *Doctrinam circa Sermonis Illuſtrationem*, ſive *Ornatum*.

Doctrina de Organo Sermonis vulgo recepta, quæ & *Grammatica* dicitur, duplex eſt: Altera de *Locutione*, Altera de *Scriptione*. Recte enim Ariſtoteles, *Cogitationum Teſſeræ verba*, *Verborum literæ*. Vtrumque *Grammaticæ* aſſignabimus. Verum

rum ut rem altius repetamus, antequam ad *Grammaticam*, & partes ejus jam dictas veniamus, in genere de *Organo Traditivæ* dicendum eſt. Videntur enim eſſe proles quædam *Traditivæ* aliæ, præter *Verba* & *Literas*. Hoc igitur plane ſtatuendum eſt: Quicquid ſcindi poſſit in differentias ſatis numeroſas, ad notionum varietatem explicandam, (modo differentiæ illæ ſenſui perceptibiles ſint) fieri poſſe vehiculum cogitationum de homine in hominem. Nam videmus, Nationes *Linguis* diſcrepantes Commercia non male per *Geſtus* exercere. At in Practica nonnullorum, qui ſurdi & muti uſque à Nativitate furant, & alias erant ingenioſi, miros vidimus haberi inter eos, & amicos ſuos, qui eorum *geſtus* perdidicerant, Dialogos. Quinetiam notiſſimum fieri jam cœpit, quod in China, & Provinciis ultimi Orientis, in uſu hodie ſint *Characteres* quidam *Reales*, non *Nominales*; qui ſcilicet nec literas, nec verba, ſed res & notiones exprimunt: Adeo ut Gentes complures, linguis prorſus diſcrepantes, ſed hujuſmodi Characteribus (qui apud illos latius recepti ſunt) conſentientes, ſcriptis communicent: Eo uſque, ut librum aliquem hujuſmodi characteribus conſcriptum, quæque Gens, patria lingua legere, & reddere poſſit.

Notæ igitur *Rerum*, quæ abſque ope, aut medio *Verborum*, Res ſignificant, duplicis generis ſunt: Quarum prius genus ex *congruo*; Alterum ad *placitum* ſignificat. Prioris generis ſunt, *Hieroglyphica* & *Geſtus*: Poſterioris vero ij, quos diximus, *Characteres Reales*. *Hieroglyphicorum* uſus vetuſtus admodum, & in veneratione quadam habitus: Præcipue apud Ægyptios Gentem valde antiquam: Adeo ut videantur *Hieroglyphica* fuiſſe *Scriptio* quædam ante nata, & ſenior ipſis *Elementis Literarum*, niſi forte apud Hebræos. *Geſtus* autem, tanquam *Hieroglyphica* tranſitoria ſunt. Quemadmodum enim verba prolata volant, ſcripta manent; ita & *Hieroglyphica*, *Geſtibus* expreſſa, tranſeunt, depicta durant. Cum enim Periander, conſultus de conſervanda Tyrannide, Legatum aſtare juberet; atque ipſe in horto deambulans, ſummitates florum eminentiorum carperet, ac cædem Procerum innuens; non minus uſus eſt *Hieroglyphico*, quam ſi id in charta depinxiſſet. Illud interim patet, *Hieroglyphica* & *Geſtus*, ſemper cum re ſignificata aliquid ſimilitudinis habere; & Emblemata quædam eſſe; unde eas *Notas Rerum ex congruo* nominavimus. At *Characteres reales* nihil habent ex Emblemate, ſed plane ſurdi ſunt, non minus, quam ipſa elementa literarum, & ad *placitum* tantum effecti, conſuetudine autem, tanquam pacto tacito, recepti. Illud interim liquet; vaſta ipſorum multitudine ad ſcribendum opus eſſe: tot enim eſſe debent, quot ſunt vocabula radicalia. Hæc igitur portio *Doctrinæ de Organo Sermonis*, quæ eſt de *Notis Rerum*, nobis ponitur pro *Deſiderato*. Etſi autem tenuis poſſit videri eſſe ejus uſus, cum verba & ſcriptio per literas ſint Organa *Traditivæ* longe commodiſſima; viſum eſt tamen nobis, veluti rei non ignobilis, aliquam hoc loco mentionem ejus facere. Tractamus enim hic, veluti numiſmata rerum intellectualium; Nec abs re fuerit noſſe, quod, ſicut nummi poſſint confici ex alia materia præter aurum & argentum, ita & *Notæ Rerum* aliæ poſſint cudi, præter *Verba* & *Literas*.

Pergamus igitur ad *Grammaticam*. Ea vero, veluti viatoris locum erga cæteras ſcientias obtinet, non nobilem illum quidem, ſed imprimis tamen neceſſarium, præſertim cum ſcientiæ, noſtris ſæculis, ex linguis eruditis, non vernaculis, potiſſimum hauriantur. Neque tamen dignitas ejus parva cenſenda eſt, quandoquidem antidoti cujuſdam vicibus fungatur contra maledictionē illam confuſionis linguarum. Sane hoc agit induſtria humana, ut ſe reſtituat; & redintegret in benedictionibus illis, quibus culpa ſua excidit. Atque contra maledictionem primam generalem de ſterilitate terræ, *Comedendo panem ſuum in ſudore vultus ſui*, reliquis artibus omnibus ſe munit, & inſtruit. At contra ſecundam illam de confuſione linguarum, advocat in auxilium *Grammaticam*: Ejus, in linguis quibuſque vernaculis, exiguus certe uſus eſt: In externis perdiſcendis, latior: Ampliſſimus vero in illis linguis, quæ vulgares eſſe deſierunt, & in libris tantum perpetuantur.

Grammaticam etiam bipartitam ponemus, ut alia ſit *literaria*, alia *philoſophica*. Altera adhibetur ſimpliciter ad linguas, nempe ut eas quis, aut celerius perdiſcat, aut emendatius, & purius loquatur: Altera vero aliquatenus Philoſophiæ miniſtrat: Qua in parte occurrit nobis, Cæſarem libros *de Analogia* conſcripſiſſe: atque dubitatio ſubiit, utrum illi hanc, quam dicimus, *Grammaticam Philoſophicam* tractarint? Suſpicamur tamē, nil admodum in illis fuiſſe ſubtilius, aut ſublimius, ſed tantum præceptiones tradidiſſe de oratione caſta, & integra, neque à conſuetudine loquendi prava, neque ab affectatione aliquorū vitiata, & polluta, in quo genere ipſe excelluit. Veruntamē hac ipſa re moniti, cogitatione complexi ſumus *Grammaticam* quandam, quæ non analogiam verborum ad invicem, ſed analogiam inter verba, & res, ſive rationem, ſedulo inquirat: citra tamen eam, quæ Logicæ ſubſervit, Hermeniam. Veſtigia certe rationis verba ſunt: Itaq; veſtigia etiam aliquid de corpore indicant. Hujus igitur rei adumbrationem quandam tenuem dabimus. Primo autem minime probamus curioſam illam inquiſitionem, quam tamen Plato Vir eximius non contempſit, nimirum de impoſitione, & Originali Etymologia nominum, ſupponendo, ac ſi illa jam à principio ad placitum indita minime fuiſſent, ſed ratione quadam, & ſignificanter derivata & deducta Materiam certe elegantem, & quaſi ceream, quæ apte fingi & flecti poſſit; quoniam vero antiquitatum penetralia perſcrutari videtur, etiam quodāmodo venerabilem; ſed nihilominus parcè verā, & fructu caſſam. Illa demum, ut arbitramur, foret nobiliſſima *Grammaticæ* ſpecies, ſi quis in *linguis* plurimis, tam eruditis, quam vulgaribus, eximie doctus, de variis *linguarum* proprietatibus tractaret; in quibus quæq; excellat, in quibus deficiat, oſtendens. Ita enim & *linguæ* mutuo commercio locupletari poſſint, & fiet ex iis, quæ in ſingulis *Linguis* pulchra ſunt, (tanquam Venus Apellis) Orationis ipſius quædam formoſiſſima imago, & exemplar quoddā inſigne, ad ſenſus animi rite exprimēdos. Atq; una etiam hoc pacto capiētur ſigna haud le-

via, ſed obſervatu digna; (quod fortaſſe quiſpiam non putaret) de ingeniis & moribus populorum, & nationum, ex linguis ipſorum. Et quidem libenter audio Ciceronem, notantem; quod apud Græcos deſit, verbum, quod latinum illud (*Ineptum*) reddat) *Propterea* (inquit) *quod Græcis hoc vitium tam familiare fuit; ut illud in ſe ne agnoſcerent quidem*: Digna certe gravitate Romanâ Cenſura. Quid illud, quod Græci in compoſitionibus verborum tanta licentia uſi ſunt, Romani contra magnam in hac re ſeveritatem adhibuerunt? Plane colligat quis, Græcos fuiſſe artibus, Romanos rebus gerendis magis idoneos. Artium enim diſtinctiones, verborum compoſitionem fere exigunt: At res & negotia ſi ſimpliciora verba poſtulant. Quin Hebræi tantum compoſitiones illas refugiunt, ut malint Metaphora abuti, quam compoſitionem introducere: Quinetiam verbis tam paucis & minime commixtis utuntur, ut plane ex *lingua* ipſa quis perſpiciat, Gentem fuiſſe illam Nazaræam, & à reliquis gentibus ſeparatam. Annon & illud obſervatione dignum, (licet nobis modernis Spiritus nonnihil retundat) antiquas *linguas* plenas declinationum, caſuum, conjugationum, temporum, & ſimilium fuiſſe: modernas, his fere deſtitutas, plurima per præpoſitiones, & verba auxiliaria ſegniter expedire. Sane facile quis conjiciat, (utcunque nobis ipſi placeamus) ingenia priorum ſeculorum noſtris fuiſſe multo acutiora, & ſubtiliora. Innumera ſunt ejuſmodi, quæ juſtum volumen complere poſſunt. Non abs re igitur fuerit, *Grammaticam Philoſophantem* à *Simplici*, & *Literaria* diſtinguere, & *deſideratam* ponere.

Ad *Grammaticam* etiam pertinere judicamus omnia illa, quæ verbis quoquo modo accidunt, qualia ſunt *ſonus, menſura, accentus*. At prima illa literarum ſimplicium cunabula (nempe qua percuſſione linguæ, qua apertura oris, qua adductione labiorum, quo niſu gutturis, ſingularum litterarum ſonus generetur) ad *Grammaticam* non pertinent; ſed portio ſunt *doctrinæ de ſonis*, *ſubſenſu & ſenſibili* tractanda. *Sonus*, de quo loquimur, *Grammaticus*, ad *Euphonias* tantum pertinet, & *Dyſphonias*. Illarum quædam communes ſunt: Nulla enim eſt *Lingua*, quin vocalium concurrentium hiatus, aut conſonantium concurrentium aſperitates aliquatenus refugiat. Sunt & aliæ reſpectivæ, quæ ſcilicet diverſorum populorum auribus gratæ, aut ingratæ accedunt. *Græca Lingua* Diphthongis ſcatet; *Latina* longe parcius. *Lingua Hiſpanica* literas Tennes odit, eaſque ſtatim vertit in medias. *Linguæ* quæ *ex Gothis* fluxere, aſpiratis gaudent; Multa ſunt ejuſmodi. Verum hæc ipſa fortaſſe plus ſatis.

At *Menſura verborum* ingens nobis corpus artis peperit, *Poëſim* ſcilicet, non quatenus ad materiam, de qua ſupra, ſed quatenus ad ſtylum & figuram verborum, Verſus nimirum, ſive Carmina. Circa quæ ars habetur quaſi puſilla, exempla accedunt grandia, & infinita. Neque tamen ars illa (quam *Proſodiam Grammatici* appellant) ad carminum genera, & menſuras edocendas tantum reſtringi debet: Adjicienda enim ſunt præcepta, quod carminum genus, cuique materiæ, ſive ſubjecto, optime conveniat. Antiqui heroica carmina hiſtoriis, & encomiis applicaverunt: Elegos quærimoniis, jambos invectivis, lyricos odis, & hymnis. Neque hæc prudentia recentioribus Poëtis in *Linguis propriis* defuit: illud reprehendendum, quod quidam Antiquitatis nimium ſtudioſi, *Linguas Modernas*, ad menſuras antiquas (Heroicas, Elegiacas, Sapphicas, &c.) traducere conati ſunt; quas ipſarum *Linguarum* fabrica reſpuit, nec minus aures exhorrent. In hujuſmodi rebus, ſenſus judicium, artis præceptis præponendum, ut ait ille.

——*Cœnæ fercula noſtra*
Mallem convivis quam placuiſſe Cocis.

Neque vero ars eſt, ſed artis abuſus, cum illa naturam non perficiat, ſed pervertat. Verum quod ad *Poëſim* attinet: ſive de *Fabulis*, ſive de *Metro* loquamur, eſt illa, ut ſuperius diximus, tanquam herba luxurians, ſine ſemine nata, ex vigore ipſius terræ germinans. Quare ubique ſerpit, & latiſſime diffuſa eſt, ut ſupervacuum foret de defectibus ejus ſollicitum eſſe. De illa igitur cura eſt abjicienda. Quod vero ad *accentus verborum*, nil opus eſt de re tam puſilla dicere: niſi forte illud quis notatu dignum putet, quod *Accentus Verborum* exquiſite, *Accentus* autem *Sententiarum* neutiquam in obſervationem veniat. Attamen illud fere univerſo generi humano commune eſt, ut vocem in fine periodi ſubmittant, in interrogatione elevent, & alia hujuſmodi non pauca. Atque de *Grammaticæ* parte, quæ ad *Locutionem* ſpectat, hactenus.

Quod ad *Scriptionem* attinet, ea aut *Alphabeto vulgari* perficitur, (quod ubique recipitur,) aut *occulto & privato*, de quo inter ſingulos convenit, quod *Ciphras* vocant. At *Ortographia vulgaris* etiam controverſiam & quæſtionem nobis peperit: Vtrum ſcilicet eodem verba ſcribere oporteat, quo pronunciantur modo, an potius ex more conſueto? At illa *Scriptio* quæ formata videri poſſit, (ut ſcilicet *Scriptio pronuntiationi* conſona ſit,) eſt ex genere inutilium ſubtilitatum. Nam & ipſa *pronunciatio* quotidie gliſcit, nec conſtans eſt: & derivationes verborum, præſertim ex linguis extraneis, prorſus obſcurantur: denique cum ex more recepto ſcripta, morem pronunciandi nullo modo impediant, ſed liberum relinquant, quorſum attinet iſta novatio?

Ad *Ciphras* igitur veniendum. Earum genera haud pauca ſunt. *Ciphræ ſimplices*, *Ciphræ non ſignificantibus Characteribus intermixtæ*; *Ciphræ duplices Literas uno Charactere complexæ*; *Ciphræ rotæ*, *Ciphræ clavis*, *Ciphræ verborum*, aliæ. Virtutes autem in *Ciphris* requirendæ tres ſunt: Vt ſint expeditæ, non nimis operoſæ ad ſcribendum: Vt ſint fidæ, & nullo modo pateant ad Deciphrandum: Addo denique, ut ſi fieri poſſit, ſuſpicione vacent. Si enim epiſtolæ in Manus eorum devenient, qui in eos, qui ſcribunt, aut ad quos ſcribuntur, poteſtatem habeant, tametſi Ciphra ipſa fida ſit, & deciphratu impoſſibilis, tamen ſubjicitur hæc Res Examini & Quæſtioni, niſi Ciphra

ſit

ſit ejuſmodi, quæ aut ſuſpicione vacet, aut examinationem eludat. Quod vero ad eluſionem examinis attinet, ſuppetit inventum ad hoc novum atque utile, quod cum in promptu habeamus, quorſum attinet illud inter *deſiderata* referre, nec potius id ipſum proponere? Hoc hujuſmodi eſt; ut habeat quis duo Alphabeta: unum literarum verarum, alterum non ſignificantium: Et ſimul duas Epiſtolas involvat; unam quæ ſecretum deferat: alteram, qualem veriſimile fuerit ſcribentem miſſurum fuiſſe abſque periculo tamen. Quod ſi quis de ciphra ſevere interrogetur, porrigat ille Alphabetum non ſignificantium, pro veris literis, Alphabetum autem verarum literarum pro Non-ſignificantibus; hoc modo incidet examinator in Epiſtolam illam exteriorem, quam cum probabilem inveniet, de interiori Epiſtola nihil ſuſpicabitur. Vt vero ſuſpicio omnis abſit, aliud inventum ſubjiciemus: quod certe, cum adoleſcentuli eſſemus Pariſiis, excogitavimus, nec etiam adhuc viſa nobis res digna eſt, quæ pereat. Habet enim gradum ciphræ altiſſimum: nimirum ut *omnia per omnia* ſignificari poſſint: ita tamen, ut ſcriptio quæ involvitur, quintuplo minor ſit, quam ea cui involvatur: Alia nulla omnino requiritur conditio, aut reſtrictio. Id, hoc modo fiet. Primo, univerſæ literæ *Alphabeti* in duas tantummodo literas ſolvantur, per tranſpoſitionem earum. Nam tranſpoſitio duarum literarum, per locos quinque, differentiis triginta duabus, multo magis viginti quatuor, (qui eſt numerus *Alphabeti* apud nos) ſufficiet. Hujus *Alphabeti* exemplum tale eſt.

Exemplum *Alphabeti Biliterarij.*

A	*B*	*C*	*D*	*E*
Aaaaa.	*aaaab.*	*aaaba.*	*aaabb.*	*aabaa.*
F	*G*	*H*	*I*	*K*
aabab.	*aabba.*	*aabbb.*	*abaaa.*	*abaab.*
L	*M*	*N*	*O*	*P*
ababa.	*ababb.*	*abbaa.*	*abbab.*	*abbba.*
Q	*R*	*S*	*T*	*V*
abbbb.	*baaaa.*	*baaab.*	*baaba.*	*baabb.*
W	*X*	*Y*	*Z*	
babaa.	*babab.*	*babba.*	*babbb.*	

Neque leve quiddam obiter hoc modo perfectum eſt. Etenim ex hoc ipſo patet modus, quo ad omnem loci diſtantiam, per objecta, quæ vel viſui, vel auditui ſubjici poſſunt, ſenſa animi proferre, & ſignificare liceat: ſi modo objecta illa duplicis tãtum differentiæ capacia ſint, veluti per campanas, per buccinas, per flammeos, per ſonitus tormentorum, & alia quæcunque. Verum ut inceptum perſequamur, cum ad ſcribendum accingeris, Epiſtolam interiorem in *Alphabetum* hoc *Biliterarium* ſolves. Sit epiſtola interior,

Fuge.

Exemplum *Solutionis.*

F	*V*	*G*	*E*
Aabab.	*baabb.*	*aabba.*	*aabaa.*

Præſto ſimul ſit aliud *Alphabetum biforme*, nimirum, quod ſingulas *Alphabeti communis* literas, tam capitales, quam minores, duplici forma, prout cuique commodum ſit, exhibeat.

Exemplum *Alphabeti biformis.*

a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
A. A. a. a. B. B. b. b. C. C. c. c. D. D. d. d.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
E. E. e. e. F. F. f. f. G. G. g. g. H. H. h. h.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
I. I. i. i. K. K. k. k. L. L. l. l. M. M. m. m.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
N. N. n. n. O. O. o. o. P. P. p. p. Q. Q. q. q.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
R. R. r. r. S. S. s. s. T. T. t. t. V. V. v. v.
a. b. a. b. a. b. a. b. a. b.
u. u. W. W. vv. vv. X. X. x. x.
a. b. a. b. a. b. a. b.
Y. Y. y. y. Z. Z. z. z.

Tum demum epiſtolæ interiori, jam factæ *biliteratæ*, epiſtolam exteriorem *biformem* literatim accommodabis, & poſtea deſcribes. Sit epiſtola exterior;

Manere te volo, donec venero.

Exemplum *Accommodationis.*

F	*V*	*G*	*E*
aabab.	*baabb.*	*aabba.*	*aabaa.*

Manere te volo, donec venero.

Appoſuimus etiam exemplum aliud largius ejuſdem ciphræ, *ſcribendi omnia per omnia.*

Epiſtola interior, ad quam delegimus *Epiſtolam Spartanam*, miſſam olim in Scytale.

Perdita res. Mindarus cecidit. Milites eſuriunt. Neque hinc nos extricare, neque hic diutius manere poſſumus.

Epiſtola exterior, ſumpta ex epiſtola *prima Ciceronis*, in qua *epiſtola Spartana* involvitur.

Ego omni officio, ac potius pietate erga te, cæteris ſatisfacio omnibus. Mihi ipſe nunquam ſatisfacio. Tanta eſt enim magnitudo tuorum erga me meritorum, ut quoniam tu, niſi perfecta re, de me non conquieſti; ego, quia non idem in tua cauſa efficio, vitam mihi eſſe acerbam putem. In cauſa hæc ſunt. Ammonius Regis Legatus aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eoſdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis cauſa, ſi qui ſunt qui velint, qui parati ſunt, omnes ad Pompejum rem deferri volunt. Senatus Religionis calumniam, non religione, ſed malevolentia, & illius Regia Largitionis invidia, comprobat, &c.

Doctrina autem de *ciphris* aliam ſecum traxit *doctrinam* erga ipſam relativam. Illa eſt de *Deciphratione*, ſive reſeratione Ciphrarum: licet quis Alphabetum Ciphræ, aut pactum de latebra penitus ignoret. Res ſane eſt illa, laborioſa ſimul & ingenioſa, & arcanis Principum, veluti & illa prior, dicata. Attamen præcautione ſolerti fieri poſſit inutilis; etſi, quomodo Res nunc ſe habent, magni prorſus ſit uſus. Etenim ſi ciphræ introductæ eſſent bonæ & fideles, plurimæ fuerint, quæ operam Deciphratoris prorſus eluderent, & excluderent; quæ tamen ſint ſatis commodæ, & expeditæ, ad legendum, aut ſcribendum. Verum imperitia, & inſcitia Secretariorum, & Amanuenſium, in aulis Principum tanta eſt, ut maxima plerumque negotia ciphris infirmis, & futilibus committantur.

Interea fieri poteſt, ut ſuſpicetur quiſpiam, nos

nos in enumeratione, & quaſi cenſu artium, id agere, ut ſcientiarum copiæ (quas veluti in aciem adducimus) auctæ & multiplicatæ, magis ſint admirationi; cum tamen numerus etiam forte oſtentari, vires tam brevi Tractatu vix explicari poſſint. Verum nos inſtitutum noſtrum fideliter urgemus, atque, in hoc globo ſcientiarum conficiendo, etiam inſulas minores, aut remotiores, omitti nolumus. Neque vero (ut arbitramur) perfunctorie, licet curſim, eas artes attingimus; ſed potius nucleos, & medullas ipſarum, ex multa materiæ maſſa, ſtylo acuto excerpimus. Cujus rei judicium ipſis illis, qui in hujuſmodi artibus peritiſſimi ſunt, permittimus. Cum enim plerique, qui multiſcij videri volunt, hoc fere habeant; ut vocabula & exteriora artium paſſim jactantes, illarum ignaris admirationi, Magiſtris ludibrio ſint; ſperamus, noſtra contrarium prorſus eventum habitura, ut peritiſſimi cujuſque in artibus ſingulis judicium maxime detineant, cæteris minoris ſint. Quod vero ad artes illas, quæ minorum quaſi gentium videri poſſunt; ſi quis exiſtimet, nos nimium quid ipſis tribuere; circumſpiciat ille, & videbit, homines in provinciis ſuis, magnos ſane & celebres, cum ad Metropolim aut ſedem imperij forte migraverint, turbæ fere immiſceri, & inferioris notæ eſſe: ſimiliter mirum non eſt, artes iſtas leviores, juxta artes Principales, & ſupremas collocatas, dignitate minui; cum tamen iis, qui operam illis præcipue impenderint, res videantur utique magnæ, & præclaræ. Atque de *organo* ſermonis hæc dicta ſint.

CAP. II.

Doctrina *de* Methodo ſermonis *conſtituitur; ut pars* traditivæ *ſubſtantiva, & principalis: Nomen ei inditur* Prudentia traditivæ. *Enumerantur* Methodi *Genera diverſa: & ſubjunguntur eorum commoda, & incommoda.*

VEniamus ad *doctrinam de methodo ſermonis*. Ea pars Dialecticæ tractari conſuevit. Etiam locum in *Rhetorica* per nomen *Diſpoſitionis* reperit. Verum collatio ejus in famulitio aliarum artium, in cauſa fuit, ut plurima quæ ad ipſam ſpectant, cognitu utilia, prætermiſſa ſint. Viſum igitur eſt nobis, *Doctrinam Subſtantivam*, & *Principalem de Methodo* conſtituere, quam nomine generali *Prudentiam Traditivæ* appellamus. Itaque *Methodi* Genera (cum varia ſint) enumerabimus potius, quam partiemur. Atque de unica *Methodo*, & Dichotomiis perpetuis, nil attinet dicere: Fuit enim Nebecula quædam Doctrinæ, quæ cito tranſit: Res certe ſimul & levis, & ſcientiis damnoſiſſima. Etenim hujuſmodi homines, cum *Methodi* ſuæ Legibus res torqueant; & quæcunque in Dichotomias illas non apte cadunt, aut omittant, aut præter Naturam inflectant; hoc efficiunt, ut quaſi Nuclei, & Grana Scientiarum exiliant, ipſi aridas tantum, & deſertas Siliquas ſtringant. Itaque inania compendia parit hoc genus *Methodi*, ſolida ſcientiarum deſtruit.

Conſtituatur igitur prima differentia *methodi*, ut ſit aut *magiſtralis*, aut *initiativa*. Neque vero verbum *initiativa* ita intelligimus, quaſi hæc initia ſcientiarum tantum ita traderet, illa doctrinam integram; Verum contra (vocabulum à ſacris mutuantes) eam dicimus *methodum initiativam*, quæ ipſa ſcientiarum myſteria recludat, & denudet. *Magiſtralis* ſiquidem docet uti iis, quæ dicuntur; *initiativa* vero potius, ut examen ſubeant: Altera ſcientias diſcentium vulgo; Altera tanquam filiis ſcientiarum tradit: Denique, altera pro fine habet, ſcientiarum (quales jam ſunt) uſum; Altera earundem continuationem, & ulteriorem progreſſum. Harum poſterior, via videtur *deſerta*, & *interclusa*. Ita enim adhuc ſcientiæ tradi conſueverunt, quaſi ex pacto, tam docens quam diſcens, errores adſciſcere cupiant. Etenim qui docet, eo docet modo, quo maxime dictis ſuis fides aſtruatur, non quo illa commodiſſime examini ſubjiciantur: & qui diſcit, ſibi exemplo fieri, non legitimam diſquiſitionem præſtolari expetit; ut magis ſit ei cordi, *Non Dubitare*, quam *non Errare*. Ita ut & Magiſter, amore gloriæ, infirmitatem ſcientiæ ſuæ prodere caveat, & Diſcipulus, laboris odio, vires proprias experiri nolit. Scientia vero, quæ aliis tanquam tela pertexenda traditur, *Eadem Methodo* (ſi fieri poſſit) *animo alterius eſt inſinuanda, qua primitus inventa eſt*. Atque hoc ipſum fieri ſane poteſt in ſcientia per *inductionem* acquiſita: Sed in anticipata iſta, & præmatura ſcientia (qua utimur) non facile dicat quis, quo itinere ad eam, quam nactus eſt, ſcientiam pervenerit. Attamen ſane ſecundum majus & minus, poſſit quis ſcientiam propriam reviſere, & veſtigia ſuæ cognitionis, ſimul & conſenſus remetiri, atque hoc pacto ſcientiam ſic tranſplantare in animum alienum, ſicut crevit in ſuo. Artibus enim idem uſuvenit quod plantis: ſi plantâ aliquâ uti in animo habeas, de radice quid fiat nil refert; ſi vero transferre cupias in aliud ſolum, tutius eſt radicibus uti, quam ſurculis. Sic traditio, (quæ nunc in uſu eſt) exhibet plane tanquam truncos (pulchros illos quidem) ſcientiarum, ſed tamen abſque radicibus, fabro lignario certe commodos, at plantatori inutiles. Quod ſi, Diſciplinæ ut creſcant, tibi cordi ſit, de truncis minus ſis ſollicitus; ad id curam adhibe, ut radices illæſæ, etiam cum aliquantulo terræ adhærentis, extrahantur. Cujus quidem generis traditionis, *Methodus* Mathematicorum, in eo ſubjecto, ſimilitudinem quandam habet; generatim autem non video, quid aut in uſu ſit, aut quid quis inquiſitioni ejus dederit operam; proinde eam inter *deſiderata* numerabimus, eamque *Traditionem Lampadis*, ſive *Methodum ad filios* appellabimus.

Sequitur aliquid *Methodi* diſcrimen, priori intentioni affine, reipſa fere contrarium. Hoc enim habet utraque *Methodus* commune, ut vulgus auditorum à ſelectis ſeparet. Illud oppoſitum, quod prior introducit modum Tradendi ſolito apertiorem; altera, de qua jam dicemus, occultiorem. Sit igitur diſcrimen tale, ut altera *Methodus* ſit, *Exoterica*, altera *Acroamatica*. Etenim quam antiqui adhibuerunt præcipue in edendis libris differentiam, eam

eam nos transferemus ad ipſum modum Tradendi. Quinetiam *Acroamatica* ipſa apud Veteres in uſu fuit, atque prudenter, & cum judicio adhibita. At *Acroamaticum*, ſive *Ænigmaticum* iſtud dicendi genus, poſterioribus temporibus dehoneſtatum eſt à plurimis, qui eo tanquam lumine ambiguo, & fallaci abuſi ſunt, ad merces ſuas adulterinas extrudendas. Intentio autem ejus ea eſſe videtur, ut traditionis involucris vulgus (profanum ſcilicet) à Secretis Scientiarum ſummoveatur; atque illi tantum admittantur, qui aut per manus Magiſtrorum, parabolarum interpretationem nacti ſunt, aut proprio ingenij acumine, & ſubtilitate, intra velum penetrare poſſint.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, magni prorſus ad Scientias momenti; cum ſcilicet Scientiæ traduntur, aut per *Aphoriſmos*, aut *Methodice*. Notatu enim inprimis dignum eſt, in conſuetudinem plerunque veniſſe, ut homines ex pauculis axiomatibus & obſervationibus, in quovis modo ſubjecto, artem conſtituant quaſi completam, & ſolennem, eam ingenij quibuſdam Commentationibus ſuffarcinando, Exemplis illuſtrando, & *Methodo* revinciendo. At illa altera *Traditio* per *Aphoriſmos*, plurima ſecum fert commoda, ad quæ *traditio methodica* non attingit. Primum enim de Scriptore ſpecimen dat, utrum ille leviter, & perfunctorie Scientiam hauſerit, an penitus imbiberit. *Aphoriſmi* enim, niſi prorſus forent ridiculi, neceſſe eſt, ut ex medullis, & interioribus Scientiarum conficiantur. Abſcinditur enim illuſtratio, & excurſio; Abſcinditur varietas exemplorum; Abſcinditur deductio, & connexio; Abſcinditur deſcriptio Practicæ: ut ad materiem *Aphoriſmorum* nihil relinquatur, præter copiam obſervationum bene amplam. Igitur ad *Aphoriſmos* non ſufficiet quiſpiam, imo de eis nec cogitabit ſane, qui ſe neutiquam copioſe, & ſolide inſtructum ad ſcribendum perſpexerit. At in *Methodis*

—*Tantum ſeries, junctúraque pollet,*
Tantum de medio ſumptis accedit honoris;

ut ſpeciem artis, neſcio cujus, præclaræ, ſæpenumero reportent ea; quæ ſi ſolvantur, ſegregentur, & denudentur, ad nihilum fere recaſura forent. Secundo, *Traditio Methodica*, ad fidem & conſenſum valet; At indicationes de Praxi minus innuit: Siquidem demonſtrationem quandam in orbe præ ſe fert, partibus ſe invicem illuminantibus, ideoque intellectui ſatisfacit magis; quia vero actiones in vita communi ſparguntur, non ordine componuntur, ideo magis iiſdem conducunt etiam ſparſa documenta. Poſtremo, *Aphoriſmi*, cum Scientiarum portiones quaſdam, & quaſi fruſta tantum exhibeant, invitant, ut alij etiam aliquid adjiciant & erogent; Traditio vero *Methodica*, dum Scientiam integram oſtentat, ſecuros illico homines reddit, quaſi jam ſumma adeptos.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, magni & illud quoque momenti: cum ſcilicet Scientiæ traduntur, aut per *aſſertiones adjectis probationibus*, aut per *quæſtiones una cum determinationibus*. Hanc autem poſteriorem *Methodum* ſi immoderatius quis perſequatur, Scientiarum profectui non minus illa officit, quam fortunis, & progreſſibus exercitus cujuſpiam impedimento, & damno foret, ſi in minutis quibuſque caſtellis, aut oppidis expugnandis ſubinde hæreat. Etenim ſi quis in acie ſit ſuperior, & ſummæ belli ſedulo incumbat, minora illa loca ultro ſe ſubmittent. Illud tamen inficias non ierim, urbem aliquam magnam, & munitam à tergo relinquere, haudquaquam ſemper tutum eſſe: Eodem modo, confutationibus in Scientiarum traditione temperandum; iiſque parce utendum: & ad hoc tantum, ut majores præoccupationes animorum, & præjudicia frangantur, minime autem, ut leviores dubitationes excitentur, & provocentur.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, ut ſcilicet *Methodus* ſit *ſubjectæ materiæ, quæ tractatur, accommoda*. Alio enim modo traduntur Mathematica, (quæ ſunt inter Scientias maxime abſtracta & ſimplicia:) alio Politica; quæ maxime ſunt immerſa, & compoſita. Neque (ut jam diximus) *Methodus* uniformis in materia multiformi commode ſe habere poteſt. Equidem quemadmodum *Topicas particulares* ad inveniendum probavimus, ita *Methodos particulares* ad tradendum ſimiliter aliquatenus adhiberi volumus.

Sequitur aliud *Methodi* diſcrimen, in tradendis Scientiis cum judicio adhibendum. Illud autem regitur per informationes, & anticipationes de Scientia (quæ tradenda eſt) in animis diſcentium prius infuſas, & impreſſas. Aliter enim tradi debet Scientia, quæ ad animos hominum nova, & peregrina prorſus accedit; aliter ea, quæ opinionibus jam pridem imbibitis, & receptis, eſt affinis & familiaris. Ideoque Ariſtoteles Democritum ſuggillare cupiens, revera eum laudat; *Si* (inquit) *ſerio diſputare velimus, non ſectari ſimilitudines, &c.* id vitio vertens Democrito, quod in comparationibus eſſet nimius. At illi, quorum documenta in opinionibus popularibus jam ſedes ſuas collocarunt, non aliud habent, quod agant, niſi ut diſputent & probent. Illis contra, quorum dogmata opiniones populares tranſcendunt, gemino labore opus eſt: primo ut intelligantur, quæ afferunt; deinde ut probentur: Ita ut neceſſum habeant confugere ad auxilia ſimilitudinum, & translationum, quo ſe captui hominum inſinuent. Videmus igitur, ſub infantia doctrinarum, ſæculis rudioribus, cum Sylleſes illæ, quæ jam factæ ſunt vulgares, & tritæ, novæ fuerant & inauditæ, omnia parabolis, & ſimilitudinibus plena fuiſſe. Alias eveniſſet, ut quæ proponebantur, aut abſque nota, ſeu attentione debita tranſmiſſa; aut pro paradoxis rejecta fuiſſent. Etenim Regula quædam eſt Traditivæ, *quod Scientia omnis, quæ Anticipationibus, ſive præſuppoſitionibus non eſt conſona, à ſimilitudinibus, & comparationibus ſuppetias petere debeat.*

Atque de *Methodorum* diverſis generibus hæc dicta ſint; iis videlicet, quæ ante hac ab alijs notata non fuerunt: Nam quantum ad cæteras illas *Methodos*, *Analyticam*, *Syſtaticam*, *Diæreticam*,

ticam, etiam *Crypticam*, *Homericam*, & ſimiles recte ſunt eæ inventæ, & diſtributæ; Neque cauſa videtur, cur illis immoremur.

At *Methodi Genera* hujuſmodi ſunt. *Partes* autem duæ; Altera de *diſpoſitione totius operis*, vel *argumenti* libri alicujus; Altera de *limitatione propoſitionum*. Etenim ad Architecturam ſpectat, non ſolum fabrica totius ædificij, ſed etiam efformatio, & figura columnarum, trabium, & ſimilium. *Methodus* vero, veluti Scientiarum Architectura eſt. Atque hac in parte melius meruit Ramus, in optimis illis Regulis (καθόλε πρῶτον, κατὰ παντὸς, καθ' αὑτὸ, ; &c.) renovandis, quam in unica ſua *Methodo*, & *Dichotomiis* obtrudendis. Veruntamen neſcio quo fato fit, ut humanis (ſicut ſæpius fingunt Poëtæ) *rebus pretioſiſſimis ſemper adhibeantur perniocioſiſſimi quique cuſtodes*. Certe conatus Rami, circa illam propoſitionum limam, conjecit eum in epitomas illas, & Scientiarum vada. Auſpicato, & felicis cujuſdam Genij ductu proceſſerit oportet, qui *Axiomata* Scientiarum *Convertibilia* facere attentaverit, & non ſimul ea reddiderit *Circularia*, aut in ſemet recurrentia. Conatum nihilo ſecius Rami in hac parte utilem fuiſſe non inficiamur.

Superſunt duæ adhuc *Propoſitionum Limitationes* præter eam, ut fiant *Convertibiles*: Altera de *Extenſione*; altera de *Productione* ipſarum. Sane habent *Scientiæ*, ſi quis recte advertat, præter profunditatem, alias duas dimenſiones; Latitudinem ſcilicet, ac Longitudinem ſuam. Ac profunditas quidem ad ipſarum Veritatem, & Realitatem refertur: Hæc enim ſunt, quæ ſoliditatem conferunt. Quantum ad reliquas duas; Latitudo accipi, & computari poteſt de Scientia in Scientiam; Longitudo vero ſumitur à ſumma propoſitione ad imam in eadem Scientia. Altera fines & veros Scientiarum terminos complectitur, ut propoſitiones propriæ, non promiſcue tractentur; & evitetur repetitio, excurſio, confuſio omnis: Altera normam præſcribit, quouſque & ad quem particularitatis gradum propoſitiones Scientiarum ſint deducendæ. Sane dubium eſt, quin aliquid exercitationi, & Practicæ ſit relinquendum; Oportet ſiquidem *Antonini Pij* vitium evitari, ne ſimus *Cumini Sectores in Scientiis*; neve diviſiones ad infima quæque multiplicemus. Itaque qualiter in hac parte nobis ipſi temperemus, inquiſitione plane dignum eſt. Videmus enim nimium Generalia (niſi deducantur) parum informare, quin potius hominum Practicorum ludibrio Scientias exponere, cum nihilo magis ad Practicam faciant, quam Chorographia Ortelij univerſalis, ad viam monſtrandam, quæ Londino ducit Eboracum. Certe Regulæ optimæ ſpeculis ex Metallo non inſcite aſſimilantur; in quibus cernuntur utique imagines, ſed non antequam expolita fuerint; Sic juvant demum Regulæ & Præcepta, poſtquam Exercitationis limam ſubierint. Quod ſi tamen, uſque à principio, Regulæ illæ fieri poſſint nitidæ, & quaſi cryſtallinæ, id optimum factu foret, quandoquidem exercitatione aſſidua minus indigebunt. Atque de *Scientia Methodi* (quam *Prudentiam Traditivæ* nominavimus) hæc dicta ſint.

Neque tamen illud prætermittendum, quod nonnulli, viri magis tumidi, quam docti, inſudarunt circa *Methodum* quandam, legitimæ *Methodi* nomine haud dignam, cum potius ſit *Methodus* Impoſturæ; quæ tamen quibuſdam Ardelionibus acceptiſſima procul dubio fuerit. Hæc *Methodus* ita Scientiæ alicujus guttulas aſpergit, ut quis ſciolus ſpecie nonnulla Eruditionis ad oſtentationem poſſit abuti. Talis fuit *Ars Lullij*: talis *Typocoſmia* à nonnullis exarata; quæ nihil aliud fuerint, quam vocabulorum artis cujuſque maſſa, & acervus; ad hoc, ut qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipſas perdidiſſe exiſtimentur. Hujus generis Collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi præſegmina multa reperiuntur, ſed nihil quod alicujus ſit pretij.

CAP. III.

De Fundamentis, *&* Officio Rhetoricæ. *Appendices tres* Rhetoricæ, *quæ ad* Promptuariam *tantummodò pertinent*. Colores Boni & Mali, tam ſimplicis, quam Comparati: Antitheta Rerum: Formulæ minores Orationis.

VEnimus jam ad *Doctrinam de Illuſtratione Sermonis*. Ea eſt, quæ *Rhetorica* dicitur, ſive *Oratoria*. *Scientia* certe & in ſe egregia & egregie à Scriptoribus exculta. Eloquentia autem, ſi quis vere rem æſtimet, Sapientia procul dubio eſt inferior. Videmus enim, quanto intervallo hæc illam poſt ſe relinquat, in verbis quibus allocutus eſt Moſem Deus, cum ille munus ſibi delatum propter defectum Elocutionis recuſaſſet, *Habes Aaronem, ille erit tibi Vice Oratoris, tu vero ei Vice Dei*. At fructu, & populari exiſtimatione, Sapientia Eloquentiæ cedit. Ita enim Salomon, *Sapiens corde appellabitur prudens, ſed dulcis eloquio majora reperiet*. Haud obſcure innuens, Sapientiam famam quandam, & admirationem cuipiam conciliare; at in rebus gerendis, & vita communi, Eloquentiam præcipue eſſe efficacem. Ad *Artis* vero hujus culturam quod attinet; Ariſtotelis erga Rhetores ſui temporis Æmulatio, atque Ciceronis ſtudium acre & vehemens, illi nobilitandæ totis viribus incumbens, cum longo uſu conjunctum, in cauſſa fuerunt, ut in libris ſuis de hac *Arte* conſcriptis, ſe ipſos vicerint. Dein *Exempla* illa luculentiſſima hujuſce *Artis*, quæ in *Orationibus Demoſthenis & Ciceronis* habentur, Præceptorum acumini & diligentiæ addita, profectus ipſius geminarunt. Quare, quæ in hac *Arte deſiderari* invenimus, verſabuntur potius in *Collectionibus* quibuſdam, quæ tanquam Pediſſequæ huic Arti præſto ſint, quam in Diſciplina, & uſu Artis ipſius. Nam etiam tum, cũ *Promptuarij* cujuſdam inter *Logica* mentionem faceremus, uberiora ejus rei Exempla in *Rhetoricis* polliciti ſumus.

Veruntamen ut more noſtro, circa radices hujus *Artis*, glebam paululum aperiamus, & ſubigamus; *Rhetorica* certe *Phantaſiæ*, quemadmodum *Dialectica Intellectui* ſubſervit. Eſtque, ſi quis altius rem penetret, *Officium & munus Rhetoricæ* non aliud, quam ut *rationis dicta-*

mina

mina phantaſiæ applicet, & commendet, ad excitandum appetitum, & voluntatem. Regimen enim rationis impeti, & perturbari videmus tribus modis: Vel per *illaqueationem ſophiſmatum*, quod ad *Dialecticam* pertinet; vel per *præſtigias verborum*, quod ad *Rhetoricam*; vel per *affectuum violentiam*, quod ad *Ethicam*. Quemadmodum enim in negotiis, quæ cum aliis contrahimus, vinci quis & perduci ſolet, vel *Aſtu*, vel *Importunitate*, vel *Vehementia*; ita etiam in illa negotiatione interna, quam nobiſcum exercemus; aut *argumentorum fallaciis* ſubruimur; aut *impreſſionum*, & *obverſationum aſſiduitate* ſollicitamur, & inquietamur; aut *affectuum impetu* concutimur, & rapimur. Neque vero tam infeliciter agitur cum natura humana, ut illæ artes, & facultates ad rationem deturbandam valeant, neutiquam vero ad eandem roborandam, & ſtabiliendam: Verum ad hanc rem longe magis. Finis enim *Dialecticæ* eſt, docere formam argumentorum, ad præſidia intellectus, non ad inſidias. Finis itidem *Ethicæ*, affectus ita componere, ut rationi militent, non autem eam invadant. Finis denique *Rhetoricæ*, Phantaſiam implere obſervationibus & ſimulachris, quæ rationi ſuppetias ferant, non autem eam opprimant. Abuſus enim artis ex obliquo tantum interveniunt, ad cavendum, non ad utendum.

Quapropter in Platone ſumma fuit iniquitas (licet ex non immerito erga *Rhetores* ſui temporis odio orta) cum *Rhetoricam* inter artes voluptarias collocavit: eam ſimilem eſſe dicẽs *Coquinariæ*, quæ non minus cibos ſalubres corrumperet, quam inſalubres gratiores redderet, condimentorum varietate, & deliciis abutens. Abſit autem, ut oratio nõ frequentius verſetur in rebus honeſtis ornandis, quam in turpibus oblinendis: Hoc enim ubique præſto eſt: Siquidem nemo eſt, quin honeſtius loquatur, quam aut ſentiat, aut faciat. Sane à Thucydide optime notatum eſt, tale quidpiam ſolitum fuiſſe objici Cleoni; quod, cum ſemper deteriorem partem tueretur, in hoc multus eſſet, ut eloquentiam, & ſermonis gratiam carperet. Probe quippe; cum ſciret, de rebus ſordidis, & indignis nõ poſſe quempiam pulchre loqui; at de rebus honeſtis, facillimè. Eleganter Plato (licet jam in Trivio decantetur) *Virtus ſi conſpici daretur, ingentes ſui amores concitaret*: At *Rhetorica* virtutem, & bonum depingit plane, & reddit quaſi conſpicuum. Cum enim corporea effigie, illa ſenſui monſtrari nequeant, ſupereſt ut per ornatum verborũ, Phantaſiæ, repræſentatione, quantum fieri poteſt, viva, coram ſiſtantur. Siquidem mos Stoicorum, merito deriſus eſt à Cicerone; qui conciſis & argutis ſententiis & concluſionibus, virtutem animis hominum imponere ſatagebant; quæ res parvum habet cum phantaſia, & voluntate conſenſum.

Porro, ſi affectus ipſi in ordinem compulſi, & rationi prorſus morigeri eſſent; verum eſt, nullum magnopere futurum perſuaſionum, & inſinuationum, quæ aditum ad mẽtem præbere poſſit, uſum; ſed ſatis fore, ſi res ipſæ nude, & ſimpliciter proponantur, & probentur. Verum affectus contra, tantas ſeceſſiones faciunt; quinetiam tantas turbas, & ſeditiones movent, (ſecundum illud,

——*Video meliora, proboque,*
Deteriora ſequor)——

ut ratio prorſus in ſervitutem, & captivitatem abrepta foret, niſi Eloquentiæ Suada efficeret, quo minus Phantaſia à partibus affectuum ſtaret, ſed potius opera ejus, fœdus ineatur inter rationem, & phantaſiam, contra affectus. Notandum eſt enim, affectus ipſos ad bonũ apparens ſemper ferri, atq; hac ex parte aliquid habere cum ratione cõmune: verum illud intereſt; quod *Affectus intuentur præcipue bonum, in præſentia*; *Ratio proſpiciens in longum, etiam futurum, & in ſumma.* Ideoque cum quæ in præſentia obverſentur, impleant Phantaſiam fortius, ſuccumbit plerunq; ratio, & ſubjugatur. Sed poſtquam eloquentia, & ſuaſionum vi effectum ſit, ut futura & remota conſtituantur, & conſpiciantur tanquam præſentia, tum demum abeunte in partes rationis phantaſia, ratio fit ſuperior.

Concludamus igitur non deberi magis vitio verti *Rhetoricæ*, quod deteriorem partem cohoneſtare ſciat; quam *Dialecticæ*, quod Sophiſmata cõcinnare doceat. Quis enim neſcit contrariorum eandem rationẽ eſſe, licet uſu opponantur? Porro non eo tantum differt *Dialectica* à *Rhetorica*, quod (ut vulgo dicitur) altera inſtar pugni, altera inſtar palmę ſit; (altera ſcilicet preſſe, altera fuſe tractet;) verum multo magis, quod *Dialectica* rationẽ in ſuis Naturalibus; *Rhetorica*, qualis in opinionibus vulgi ſita eſt, conſideret. Prudenter igitur Ariſtoteles *Rhetoricam*, inter *Dialecticam*, & *Ethicam* cum *Politica*, collocat, cum ex utriſque participet. Siquidem probationes, & demonſtrationes *Dialecticæ*, univerſis hominibus ſunt communes; at probationes & ſuaſiones *Rhetoricæ*, pro ratione auditorum variari debent; ut quis tanquam Muſicus, auribus diverſis ſe accommodans, ſit demum

Orpheus in Sylvis, inter Delphinas Arion.

Quæ quidem applicatio, & variatio orationis (ſi quis ejus perfectionem, & culmen deſideret) eo uſq; extendi debet; ut ſi eadem ipſa apud diverſos homines ſint dicenda, apud ſingulos tamen aliis atque aliis verbis ſit utendum. Quãquam hac parte eloquentiæ (Politica ſcilicet & Negotioſa, in privatis ſermonibus) maximos oratores plerunq; deſtitui certum ſit; dum ornatum, & formulas elegantes orationis captantes, volubili illa applicatione, & characteribus ſermonum, quibus verſus ſingulos uti conſultius foret, excidunt. Certe, non abs re fuerit, circa hoc ipſum, de quo nunc dicimus, novam inſtituere inquiſitionem, eamq; nomine *Prudentiæ ſermonis privati* indigitare, atque inter *Deſiderata* reponere. Rem certe, quam quo attentius quis recogitet, eo pluris faciet. Utrum vero hæc inter *Rhetorica*, an *Politica* collocetur, haud magni refert.

Deſcendamus modo ad *deſiderata* in hac arte, quæ (ut ante diximus) ejus ſunt generis, ut pro *Appendicibus* potius cenſeri debeant, quam pro *portionibus artis* ipſius, & pertinent omnia ad *Promptuariam*. Primo igitur non invenimus, qui prudẽtiam illam, ſimul & diligentiam Ariſtotelis, bene perſecutus ſit, aut ſuppleverit. Hic nimirum cœpit colligere, *ſigna popularia*, ſive *colores boni, ac mali apparentis, tam ſimplicis, quam comparati*, qui ſunt vere *Sophiſmata Rhetorica*. Sunt autem eximii uſus, pręſertim ad negotia, & prudentiam ſermonis privati. Labores vero Ariſtotelis circa colores iſtos in trib⁹ claudicat. Primo, quod cum multi ſint, paucos admodum recenſeat. Secundo, quod *Elenchos* ſuos non habeant adjunctos. Tertio, quod videtur ille

uſum eorum ex parte ignoraſſe. Uſus enim eorũ, non magis ad probandum, quam ad afficiendum, & commovẽdum ſubſervit. Complures ſiquidem loquendi formulæ, quæ idem ſignificant, varie tamen afficiunt. Nam longe fortius penetrat, quod acuminatum eſt, quam quod obtuſum; licet in ipſa percuſſione vires æqualiter indantur. Nemo eſt certe, qui non magis afficiatur, audiens, *Inimici tui de hoc miros triumphos agent*;

Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ;

quam ſi ſimpliciter dicatur, *Hoc rebus tuis incommodabit.* Itaq; mucrones iſti, & aculei ſermonum, minimè ſunt negligendi. Cum vero hanc rem, ut *Deſideratam*, proponamus, ex conſuetudine noſtra, illam *Exemplis* fulciemus; *Præcepta* enim minus rem illuſtraverint.

Exempla *colorum boni & mali, tam ſimplicis, quam comparati.*

Sophiſma.

1. *Quod laudant homines, & celebrant, Bonum; quod vituperant, & reprehendunt, Malum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* quatuor modis, ſcilicet, Aut propter *ignorantiam*; Aut propter *malam fidem*; Aut propter *ſtudia, & factiones*; Aut propter *ingenia laudatorum, & vituperatorum.* Propter *ignorantiam*; Quid vulgi judicium ad examen boni & mali? Melius Phocion, qui, cum populus ei præter ſolitum applauderet, quæſivit, *Num forte deliquiſſet*; Propter *malam fidem*; Laudantes enim & vituperantes ſuam rem ſæpius agunt, neq; loquuntur ut ſentiunt.

Laudat venales, qui vult extrudere, merces.

Item; *malum eſt, malum eſt, inquit Emptor; ſed cum receſſerit, tum gloriabitur.* Propter *factiones*; Cuivis enim patet, conſueſcere homines, eos qui ſuarum partium ſunt, immodicis efferre laudibus; qui autem cõtrariarum ſunt, infra meritum deprimere. Propter *ingenia*; Alii enim natura facti ſunt; & compoſiti ad adulationem ſervilem; Alii contra momi & tetrici; Ut laudando & vituperando, ſuis *Ingeniis* tantum obſecundent, parum de veritate ſolliciti.

Sophiſma.

2. *Quod etiam ab inimicis laudatur, magnum bonum; quod vero etiam ab amicis reprehenditur, magnum malum.*

Sophiſma fundamento hoc niti videtur, quod quæ in gratiis & contra animi noſtri affectum & propenſionem loquimur, ea ipſa vim veritatis à nobis extorquere, facile creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *aſtutiam*, tam *inimicorum*, quam *amicorum*. *Inimici* enim laudes quandoque tribuunt, non invite, nec à vi veritatis coacti, ſed eas tamen deligentes, quæ inimicis ſuis invidiam & pericula conflare poſſint. Itaque apud Græcos ſuperſtitio quędam invaluit, ut crederent, ſi quis ab altero laudaretur, animo malevolo, & propoſito nocendi, *naribus ejus puſtulam annaſci ſolere.* Fallit iterum, quia laudes interdum impertiunt *inimici*, tanquam præfatiunculas quaſdam, ut poſtea liberius & malitioſius calumniarentur. Ex altera parte, fallit etiam hoc Sophiſma propter aſtutiam *Amicorum.* Solent enim & illi vitia amicorum interdum agnoſcere, & prædicare, non quod aliqua vis Veritatis eos cogat; ſed ea eligentes, quæ minimum amicos ſuos lædere poſſunt, ac ſi cætera quidem viri optimi eſſent. Fallit iterum, quia *Amici* quoq; reprehenſionibus ſuis (ſicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibuſdam utuntur, quò paulo poſt in laudes effuſius excurrant.

Sophiſma.

3. *Cujus Privatio bona, id ipſum Malum: cujus Privatio mala, id ipſum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* duobus modis: Aut propter *comparationem boni & mali*: Aut propter *ſucceſſionem boni ad bonum, aut mali ad malum.* Propter *comparationem*: Si bonum fuerit generi humano, privari eſu glandium, non ſequitur, quod malus ille erat; ſed *Dodona* bona, *Ceres* melior. Neque ſi malum fuit Populo Syracuſano, Dionyſio Seniore privari, ſequitur quod Dionyſius ille bonus fuerit; ſed minus malus, quam Junior. Propter *Succeſſionem*: Etenim privatio boni alicujus non ſemper dat locum malo, ſed quandoq; majori bono: ut cum flos decidit, fructus ſuccedit. Nec privatio alicujus mali dat ſemper locum bono, ſed interdum majori malo. Nam ſublato inimico Clodio, Milo ſimul & ſegetem gloriæ perdidit.

Sophiſma.

4. *Quod bono aut malo vicinum eſt, id ipſum itidem bonum, aut malum: quod vero remotum eſt à bono, malum; quod à malo, bonum.*

Habet hoc fere rerum natura, ut quæ natura ſua conveniunt, etiam locis conveniant; quæ vero contrariæ naturæ ſunt, etiam intervallis diſtent: Cum ſingula, amica ſibi aſſociare, inimica ſummovere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophiſma* tribus modis: Primo propter *deſtitutionem*, ſecundo propter *obſcurationem*, tertio propter *protectionem*. Propter *deſtitutionem*; Fit, ut quæ in ſuo genere ampliſſima ſunt, & maxime excellunt, omnia, quantum fieri poteſt, ad ſe trahant & in vicino quæque poſita deſtituant, ac quaſi inedia conficiant. Itaque in propinquo arborum grandium virgulta nunquam læta reperies. Recte etiam ille, *Divitis ſervi maxime ſervi.* Nec male cavillatus eſt, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Feſtorum vigiliis* comparavit; quæ, Feſta ſua in proximo attingunt, ipſæ autem jejuniis addicuntur. Propter *obſcurationem*; Etenim & hoc habent quæque, in ſuo genere, præſtantiſſima, ut licet proxima non extenuent, aut deſtituant; tamen obſcurent, & obumbrent. Quod etiam de *Sole* notant Aſtronomi, quod ſit ſcilicet aſpectu bonus, conjunctione & approximatu malus. Propter *protectionem*; Nam non ſolum res coëunt & congregantur propter conſortium, & naturæ ſimilitudinem, ſed etiam malum (præſertim in civilibus) cõfugit ad bonum, ut lateat, & protegatur. Itaq; ſcelerati homines petunt Aſyla Divorum, & vitium ipſum ſe in virtutis umbram recipit;

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Contra & bonum ſe aggregat ad malum, non propter conſortium, ſed ut illud convertat, & reformet in bonum. Itaque & medici magis accedunt ad ægrotos, quam ad ſanos; & Servatori noſtro objectum eſt, quod *Converſaretur cum publicanis & peccatoribus.*

Sophiſma.

Sophiſma.

5. *Cui cæteræ partes, vel ſectæ, ſecundas unanimiter deferunt, (cum ſingulæ Principatum ſibi vendicent) melior reliquis videtur: Nam primas quæque ex zelo videtur ſumere, ſecundas autem ex vero & merito tribuere.*

Ita Cicero argumentatur, ſectam Academicorum, quæ Acatalepſiam tenuit, Philoſophiam fuiſſe præſtantiſſimam. *Interroga enim* (inquit) *Stoicũ, quæ ſecta ſit potior; ille ſuam cæteris anteponet: Deinde quæ ſecundas teneat, Academicam fatebitur. Age ſimiliter cum Epicureo; (qui Stoici vix aſpectum toleraverit) poſtquam ſuam Sectam collocarit in ſummo, collocabit Academicam in proximo.* Similiter, vacante dignitate aliqua, Princeps ſi competitores ſingulos interrogaret; quem poſt ſe potiſſimum commendare vellent; veriſimile eſt, ſecunda illorum vota, in eum qui præcipuè dignus, & optimè meritus fuerit, concurſura.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *Invidiam*. Solent enim homines, proxime poſt ſe, & factionẽ ſuam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maxime ſunt enerves & imbelles, quiq; eis minimum moleſtiæ exhibuerunt, in odium illorum, qui illis plurimum inſultarunt, aut incommodarunt.

Sophiſma.

6. *Cujus excellentia vel exuperantia melior, id totò genere melius.*

Huc pertinent *formulæ* illæ uſitatæ; *Ne pervagemur in generalibus: Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophiſma* ſatis nervoſum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum*. Attamẽ interdum fallit. Primo, quia ſunt res haud paucæ, periculo plurimum obnoxiæ, quæ tamen, ſi evadant, cęteris antecellant. Ita ut genere ſint deteriores, quia ſæpius periclitantur & excidũt; Individuo autem nobiliores. In hoc numero eſt *Gẽma Martia*, de qua Gallicum Adagium; *Filius Pariſiorum, & Gemma Menſis Martii, ſi ex illis evadat unus, erit inſtar decem aliorum.* Adeo ut in genere Gemma Maji Gemmæ Martii præſtet, ſed tamen in individuo optima Gemma Martii optimæ Gemmæ Maji præferatur. Fallit ſecũdo; propter *naturam rerum, in aliquibus generibus aut ſpeciebus magis æqualem, in aliquibus magis inæqualem*: Quemadmodum in obſervationem venit, climata calidiora generaliter ingenia producere acutiora; at in frigidioribus ingenia illa, quæ eminent, etiam acutiſſimis calidarum regionum præſtare. Similiter, in exercitibus compluribus, ſi res duello inter ſingulos trãſigeretur, fortaſſe ad unam partem accederet Victoria; ſi copiis univerſis, in alteram. Etenim excellentiæ, & exuperantiæ caſum recipiunt; at genera natura, aut diſciplina reguntur. Quinetiam in genere metallum lapide pretioſius; Attamen Adamas pręcellit auro.

Sophiſma.

7. *Quod rem integram ſervat, bonum; Quod ſine receptu eſt, malum: Nam ſe recipere non poſſe, impotentia genus eſt; Potentia autem bonum.*

Hinc confinxit Æſopus fabulam de duabus ranis; quæ in magna ſiccitate, cum aquæ ubiq; deficerent, deliberarunt, quid ſibi demum agẽdum eſſet. Prior autem; *Deſcendamus* (inquit) *in puteum profundum, neq; enim veriſimile eſt ibi aquã defuturam.* Cui altera ita regerit; *Quin ſi forte ibi quoque aqua deficiet, quomodo exinde rurſus aſcendere poterimus?* Firmamentum autem hujus ſophiſmatis eſt; Quod actiones humanæ adeo ſint incertæ, & periculis expoſitæ, ut illud optimum videatur, quod plurima habeat effugia. Huc ſpectant formulæ illæ, quæ in uſu ſunt, *Obligatum plane & obſtrictum te reddes: Non tantum, quantum voles, ſumes ex fortuna, &c.*

Elenchus.

Fallit *ſophiſma* primo, quia in *actionibus* humanis fortuna urget, ut aliquid demum decernatur. Etenim ut eleganter à quopiam dictum eſt; *Etiam non ſtatuere, eſt aliquid ſtatuere*: Adeo ut ſæpenumero conſilii ſuſpenſio pluribus nos implicet neceſſitatibus, quam ſi aliquid ſtatuiſſemus. Videtur autem iſte morbus quidam animi, ſimilis ei, qui reperitur in avaris: Sed translatus à cupiditate retinendi opes, ad cupiditatem retinendi arbitrium & poteſtatem. Siquidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de ſumma; Ita & hujuſmodi ſcepticus nil exequi vult, ut omnia ei ſint integra. Fallit ſecundo, quia neceſſitas, & illud (quod ajunt) *Iacta eſt alea*, ſtimulos addit animis: ſicut inquit ille: *Cæteris pares, neceſſitate certe ſuperiores eſtis.*

Sophiſma.

8. *Quod quis culpa ſua contraxit, majus malum; quod ab externis imponitur, minus malum.*

Hujus rei cauſa eſt, quod morſus conſcientiæ adverſa conduplicet: Contra, conſcium ſibi eſſe, quod culpa quis vacet, magnum præbet in calamitate ſolatium. Itaque Poëtæ ea pathemata maximè exaggerant, tanquam deſperationi propiora, ubi quis ſe ipſum accuſet, & diſcruciet;

Seque unum clamat cauſſamque caputque malorum.

Contra, calamitates virorum inſignium elevat & diluit innocentiæ & meriti conſcientia. Porro cum malum ab aliis intentatur, habet quivis, quod libere conqueri poſſit, unde dolores ſui exhalent, neq; cor ſuffocent: Etenim iis, quæ ab injuria hominum profecta ſunt, indignari ſolemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemeſim Divinam vel implorare, vel exſpectare: Quinetiam, ſi à fortuna ipſa inflictum quid ſit, tamen datur quædam cum fatis ipſis expoſtulatio;

Atque Deos, atque Aſtra vocat crudelia Mater.

Contra, ubi quis malum aliquod ſua culpa contraxerit, ſtimuli doloris intro vertuntur, animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit iſtud *Sophiſma*, primò propter *ſpem*; quæ malorum magnum eſt Antidotum. Etenim culpæ emẽdatio, ſæpe in noſtra poteſtate ſita eſt; Fortunæ vero minimè. Itaque Demoſthenes non ſemel cives ſuos hujuſmodi verbis affatus eſt; *Quod ad præterita peſſimum, id ad futura optimum eſt. Quid hoc tandem ſit? Hoc ipſum ſcilicet, quod veſtra incuria & culpa res veſtræ malè ſe habeant: Nam ſi vos officio veſtro per omnia perfuncti eſſetis, & nihilominus Status veſter, ut nunc, laboraſſet, ne ſpes quidem reliqua eſſet, eum futurum aliquando meliorem. Cum vero Errores veſtri in cauſſa potiſſimum fuerint; confidendum plane, Vos, illis emendatis, priſtinum ſtatum veſtrum recuperaturos.* Similiter Epictetus de gradibus tranquillitatis animi verba

faciens; Infirmum locum illis attribuit, *qui alios accuſant:* Superiorem iis, *qui ſe ipſos:* Supremum vero illis, *qui nec alios, nec ſe ipſos.* Fallit ſecundo, propter inſitam animis humanis *ſuperbiam*; qua ægre adducuntur homines, ut errores proprios agnoſcāt. Hoc vero ut evitent, patientiam adhibent longe majorem, in iis malis, quæ culpa ſua contraxerunt. Etenim, quemadmodum fieri videmus, ut cum culpa admiſſa ſit, neque de Auctore conſtiterit, ſupra modum excandeſcant homines, & tumultuentur: quod ſi poſteà in notitiam pervenerit, culpam illam ad filium, aut uxorem, aut gratioſum aliquem pertinere, ſtatim ſedantur turbæ, & conſileſcunt: Eodem modo fit, cum res aliqua accidit, propter quam neceſſitas incumbit, culpam in nos ipſos recipiendi. Id quod in mulieribus ſæpiſſimè conſpicitur, quæ ſi quid infeliciter egerunt, contra conſenſum parentum, aut amicorum, qualecunque infortunium ſequatur, illud ſedulo diſſimulabunt.

Sophiſma.

9. *Gradus privationis major videtur, quam Gradus diminutionis: & rurſus, gradus inceptionis major videtur quam gradus incrementi.*

Canon eſt in Mathematicis; *nullas eſſe rationes nihili ad aliquid.* Itaq; gradus nullitatis, & quidditatis, majores videntur gradibus incrementi, & decrementi. Sicut monoculo durius eſt, unum perdere oculum, quam utrumq; oculum habenti. Similiter, complures liberos habenti, gravius eſt, ultimum, qui ſuperſtes fuerit, filium amittere, quam reliquos priores. Itaq; & Sibylla, cum duos priores libros combuſſiſſet, pretium tertii duplicavit: Siquidem illius amiſſio *gradus* fuiſſet *privationis*, non *diminutionis*.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primo, propter eas res, quarum uſus in ſufficientia quadam, ſive competentia, hoc eſt, Quantitate determinata, conſiſtit. Si quis enim obligetur pœnaliter ad ſolutionem certæ pecuniæ ſummæ, ad diem certum, gravius ei fuerit, nummo unico aureo carere, quam ſi, poſito quod ille unicus parari non potuerit, deeſſent etiam decem alii. Similiter in decoctionibus fortunarum, damnoſior videtur gradus obærationis, qui primus Sortem minuit; quam extremus, qui ad egeſtatem redigit. Huc ſpectant formulæ illæ uſitatæ; *Sera in fundo parſimonia*: *Parum intereſt, utrum nihil habeas, an quod nihil juvet, &c.* Fallit ſecundò, propter illud Principium in natura; quod *corruptio unius, ſit generatio alterius.* Adeo ut *gradus* ipſe *privationis* ultimæ, minꝰ interdum incommodet; quoniam anſam & ſtimulum præbet novæ alicui rationi ineundæ. Unde etiam Demoſthenes ſæpius conqueritur apud Cives ſuos; *Conditiones minus utiles, & honorificas, quas à Philippo impoſitas ſubibant, nihil aliud eſſe, quam alimenta quadam ipſorum ignaviæ & ſocordiæ; ut multo iis fuiſſet ſatius illis omnino carere; propterea quod hoc pacto induſtria illorum melius acui poſſit ad alia paranda remedia.* Novimus certe Medicum quendam, qui, mulieribus delicatis, querentibus ſe male habere, ſed tamen à medicamentis omnibus abhorrere, ſolebat dicere, non minus facete, quam moroſe: *Vobis omnino opus eſt, ut deterius valeatis, quo medicamenta, etiam qualibet, libenter toleretis.* Quinetiam ipſe *gradus privationis*, ſive indigentiæ ultimæ, ſalutaris eſſe poſſit, non tantum ad excitandam induſtriam, verum etiam ad imperandam patientiam.

Quod ad ſecundum membrum hujus *Sophiſmatis*; illud eodem, quo prius, fundamento (de gradibus quidditatis & nullitatis) nititur. Hinc tanta uſurpantur, de initiis negotiorum, præconia.

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet, &c.

Hinc Aſtrologorum ſuperſtitio, qui judicium faciunt de diſpoſitione aut fortuna hominis, ex momento ſive articulo nativitatis, aut conceptus.

Elenchus.

Fallit ſophiſma primo, quoniam in nonnullis primæ rerum inceptiones nihil aliud ſunt, quam quæ Epicurus, in Philoſophia ſua, appellat *tentamenta*, id eſt, rudimenta quædam, quæ nihili ſunt, niſi iterentur, aut provehantur. Itaque in hoc caſu, gradus ſecundus dignior videtur & potentior, quam primus: Quemadmodum in plauſtris, equꝰ qui penultimus eſt, plus confert ad motum plauſtri, quam primus. Etiam non inepte dici ſolet; *Convitium regeſtum, illud eſſe, quod pugnæ ſit reum.* Prius enim fortaſſe prætervolaturum fuiſſet. Itaque *prius malo principium dedit*, *ſed poſterius modum abſtulit.* Fallit Sophiſma ſecundo, propter dignitatem perſeverantiæ; quæ in progreſſu, non in aggreſſu ſita eſt. Etenim caſus aut natura, primum impetum progignere poſſunt; at affectus tantummodo maturus, & judicium, conſtantiam. Fallit tertio in iis rebus, quarum natura, & curſus ordinarius in contrarium rei inceptæ fertur. Ita ut prima inceptio perpetuo evacuetur, niſi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis uſitatis dicitur; *Non progredi, eſt regredi*: Et, *Qui non proficit, deficit*: Ut in curſu in adverſum montis; Remigatione in adverſum gurgitis: At contra, ſi in declivi montis motus incipiat; aut ſecundo Flumine remigatio fiat; tum *gradus inceptus* longe potiores partes tenet. Porro iſte *color*, non tantum extenditur ad *gradum inceptionis*, *qui fit à potentia ad actum*, *comparatum cum gradu*, *qui fit ab actu ad incrementum*: *Verum etiam ad gradum qui fit ab Impotentia ad potentiam*, *comparatum cum gradu, qui fit à potentia ad actum. Etenim gradus ab impotentia ad potentiam, major videtur, quam à potentia ad actum.*

Sophiſma.

10. *Quod ad veritatem refertur, majus eſt: quam quod ad opinionem. Modus autem, & probatio ejus, quod ad opinionem pertinet, hac eſt, quod quis, ſi clam putaret fore, facturus non eſſet.*

Ita pronunciant Epicurei de *felicitate Stoicorum, in virtute collata*, quod ſimilis ſit *felicitati* Hiſtrionis in Scena; qui ſi à Spectatoribus, & plauſu eorum deſtitueretur, animis ſtatim concideret. Itaq; virtutem per ignominiam, *bonum theatrale* vocant. Aliter fit in divitiis, de quibus ille,

Populus me ſibilat; At mihi plaudo.

Itidem in Voluptate,

——Grata ſub imo
Gaudia corde premens, vultu ſimulante pudorem.

Elenchus.

Fallacia hujus *Sophiſmatis* ſubtilior paulo eſt; licet reſponſio ad exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim virtus eligitur *propter auram popularem.* Cum etiā illud præceptum ſit, *Ut quis maxime*

xime omnium ſe ipſum revereatur. Ita ut vir bonus, idem fuerit in ſolitudine, idem in theatro. Licet forte intendatur virtus nonnihil per laudes, quemadmodum calor augetur per reflexionem. Sed hoc ſuppoſitionem negat, non fallaciam redarguit. *Elenchus* vero talis eſt. Dato, quod virtus (præſertim ea, quæ labores & conflictus ſubit) non eligeretur, niſi quod laudes & fama eam comitari ſoleant; haud inde ſequitur, quod appetitus, & motum ad virtutem non ſit præcipue propter ſe. Siquidem fama, poſſit eſſe cauſſa tantum *impulſiva*, aut *ſine qua non*, neutiquam *efficiens*, aut *conſtituens*. Exempli gratia: Si duo fuerint equi, quorum unus, calcaribus non admotis, quævis haud ſegniter præſtaret: at alter; calcaribus admotis, priorem longe ſuperaret: Poſterior iſte (arbitror) palmam referet, & pro equo meliore judicabitur. Neque quenquam judicii ſani commoverit formula illa; *Apage iſtum equum, cujus ſpiritus ſiti ſunt in calcaribus.* Quandoquidem enim inſtrumentum ordinarium equitanti ſit calcar, neque ullo modo oneri aut impedimento ei ſit; non minoris propterea æſtimandus eſt equus, qui calcari incitatur: Neque etiam ille alter, qui abſque calcaribus mira præſtet, eo ipſo melior; ſed delicatior tantum habendus eſt. Simili ratione, gloria & honor; virtuti, pro ſtimulis & calcaribus, ſubſerviunt: Ac licet virtus, ſine illis, paulo futura eſſet languidior; tamen cum ſemper illa præſto ſint ei, etiam non invitata; nil officit, quo minus virtus propter ſe quoque expetatur. Itaque recte redarguitur illa poſitio; *Nota ejus rei, quod propter opinionem, & non propter veritatem eligitur, hæc eſt, quod quis, ſi clam putaret fore, facturus non fuiſſet.*

Sophiſma.

11. *Quod opera & virtute noſtra partum eſt, majus bonum; Quod ab alieno beneficio, vel ab indulgentia fortunæ delatum eſt, minus bonum.*

Cauſæ hujus rei hæ ſunt. Primo, propter *ſpem de futuro.* Siquidem in aliorum gratia, aut fortunæ ipſius ventis ſecundis, non multum ineſt certitudinis; Propria vero induſtria, aut virtus, ſemper domi adſunt. Adeo ut, poſtquam boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, maneant etiā eadem inſtrumenta, in novos uſus parata, quin & conſuetudine & ſucceſſu reddita validiora. Secundo, quia quod *alieno beneficio adipiſcimur*, ejus etiam *alii debitores ſumus*: cum, quæ per nos ipſi comparaverimus, nihil oneris ſecum trahāt. Etiam ſi quid indulgentia Divina in nos cumulaverit, retributionem quādam erga Dei bonitatem efflagitat, quod homines pravos & improbos mordet, ubi in priore genere illud Prophetæ uſuvenit, *Lætantur, & exultant, immolant plagis ſuis, & ſacrificant reti ſuo.* Tertio, quia *ea, quæ à virtute noſtra minime profecta ſunt, nulla ſequitur laus & exiſtimatio.* Quæ enim felicitatis ſunt, admirationem quādam pariunt, laudem minime. Sicut ait Cicero ad Cæſarem: *Quæ miremur, habemus; quæ laudemus, expectamus.* Quarto, quia quæ, *induſtria propria* acquiruntur, cum *laboribus & contentione* fere conjuncta ſunt; quod nonnullam habet in ſe *Suavitatem*; uti Salomon, *Suavis cibus à venatu.*

Elenchus.

At quatuor inveniuntur *colores oppoſiti*, qui rem in contrariam partem inclinant; poſſintque eſſe prioribus inſtar *Elenchorum.* Primo, quia *felicitas* videtur eſſe *ſignum quoddam, & character favoris divini*: & propterea, tum in nobiſmet ipſis confidentiam & alacritatem generat, tum apud alios auctoritatem & reverentiam. Felicitas autem iſta etiam fortuita complectitur, ad quæ virtus ægre aſpirat; Veluti cum Cæſar ad Navis Gubernatorem, animos addendo, dixit: *Cæſarem portas, & fortunam ejus.* Quod ſi dixiſſet, *Cæſarem portas, & virtutem ejus*, frigidum prorſus fuiſſet ſolatium periclitanti in procella. Secundo, quia *ea quæ virtute* aut *induſtria procedunt, ſunt imitabilia*, & aliis patent; cum felicitas ſit res inimitabilis, & prærogativa quædam hominis individui. Itaque, in genere videmus, res naturales artificialibus præponi, quia imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile eſt, potentia vulgatum eſt. Tertio, quæ ex felicitate proveniunt; *bona videntur gratuita, nec laboribus empta*: at quæ virtute propria, pretio veluti acquiſita. Itaque eleganter Plutarchus, de rebus Timoleontis, hominis longè fortunatiſſimi, cum rebus Ageſilai & Epaminondæ, qui uno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuiſſe ſimiles; quæ cum alias excellant, ſponte etiam fluere videantur, & quaſi Genium ſapere.* Quarto, quia, quod *præter ſpem* aut *præter expectatum contingit, gratius, & majore cum voluptate in hominum animos influit.* Illud vero neutiquam competit iis, quæ propria cura & ambitu comparantur.

Sophiſma.

12. *Quod ex pluribus conſtat & diviſibilibus, eſt majus eo, quod ex paucioribus, & magis unum: Nam omnia per partes conſiderata, majora videntur: Quare & pluralitas partium, magnitudinem præ ſe fert: Fortius autem operatur pluralitas partium, ſi ordo abſit: Nam inducit ſimilitudinem infiniti, & impedit comprehenſionem.*

Sophiſma iſtud videtur etiam primo intuitu fallax, & quaſi palpabile: Siquidem, non pluralitas partium tantum, ſed majoritas earundem poterit conſtituere totum auctius. Attamen abripit hoc ipſum *ſophiſma* ſæpius phantaſiam; quinetiam inſidiatur ſenſui. Etenim aſpectui brevior videtur via in planitie, ubi nihil intercurrat quod viſum frangat, quam in tali tractu terræ, ubi ſimul conſpiciūtur arbores, aut ædificia, aut aliud aliquod ſignum, quod ſpatium metiri & dividere poſſit. Sic homini bene nummato, poſtquam arcas ſuas, & marſupia diviſerit, & digeſſerit, major etiam quam antea ſubit divitiarum phantaſia. Habet etiam vim in amplificationibus, ſi res in plures portiones dividatur, atque ſingulæ ſeorſum tractentur. Hoc vero adhuc magis phantaſiam implet, ſi fiat promiſcue, & ſine ordine. Confuſio enim multitudinis opinionem generat. Siquidē quæ ordine oſtenduntur, aut proponuntur, tum ipſa magis finita apparent, tum certum præbent argumentum, nihil eſſe prætermiſſum. At contra, quæ confuſe repræſentantur, non ſolum in ſe numeroſa putantur, ſed & ſuſpicioni locum relinquunt, reſtare adhuc plura, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma.* Primo, ubi quis ampliorem perceperit de re aliqua opinionem, quam pro vera rei ipſius magnitudine. Etenim cum hoc fit, diſtributio falſam illā opinionem deſtruet, & rē in veritate ſua, non autem cum amplificatione, monſtrabit.

Itaque ſi quis morbo aut dolore corripiatur, horæ longiores ei videbuntur abſque horologio, aut clepſydra, quam ſi iiſdem menſurentur. Nam ſi tædium & vexatio morbi, tempus videri longius faciunt, quam revera eſt; at computatio temporis errorem illum corrigit, & brevius facit, quam opinio illa falſa conceperat. Etiam in planitie, contra quam ſuperius dictum eſt, aliquando evenit. Licet enim viſus in principio viam oſtentet breviorem ſenſui, quia indiviſa eſt: tamen ſi ex eo obrepat opinio de longe minori intervallo quam reperitur: opinionis ejus vanæ fruſtratio efficiet, ut videatur demum etiam, quam revera eſt, productior. Itaq; ſi quis opinioni alicujus falſæ magnitudine rei cujuſpiam velificari cupiat, caveat à diſtributionibus, ſed rem integram utique extollat. Fallit *Sophiſma* ſecundo; ſi diſtributio ea diſtrahatur, non autem ſimul obverſetur, aut uno aſpectu viſum feriat. Itaque ſi flores in horto aliquo in plures torulos diſtinguantur, majoris quantitatis ſpeciem præbebunt, quam ſi omnes in uno toro ſimul creſcerent; Modo toruli illi oculis ſimul ſubjiciantur; Aliter enim unio diſtributioni diſtractæ prævalebit. Sic reditus eorum majores videntur, quibus prædia & latifundia ſua vicina aut conjuncta ſunt. Nam ſi ſparſim ſita ſint, non veniunt tam facile ſub aſpectum. Fallit *Sophiſma* tertio, propter dignitatem unitatis, ſupra multitudinem. Omnis enim compoſitio, indigentiæ in ſingulis ſignum eſt certiſſimum; ubi illud uſu venit:

Et quæ non proſunt ſingula, multa juvant.

Itaque Mariæ partes potiores; *Martha, Martha, attendis ad plurima, unum ſufficit.* Hinc illa fabula Æſopi de vulpe, & feli: jactabat enim vulpes, quâtas artes haberet, & effugia, quibus ſe à canibus eriperet; Felis autem ſe unico tantum confidere auxilio dixit, utpote quæ tenuem ſcandendi facultatem haberet. Quod tamen reliquis illis vulpinis longè præſtantius præſidium fuit: unde Adagium; *Multa novit vulpes, ſed felis unum magnum.* Quin etiam in hujus fabulæ ſignificatione morali idem cernitur: Nam potenti & fido amico niti, plus præſidii habet, quam artes & aſtutiæ compluurimæ.

Atque hæc exempli loco ſufficient. Supereſt autem nobis ejuſmodi *colorum* numerus etiam magnus, quos olim adoleſcentes congeſſimus: attamen ſine illuſtrationibus ſuis, atque *Elenchis*; quos hoc tempore concinnare non vacat: ideoque *colores* illos nudos, abſque illuſtrationibus ſuis, (cum ſuperiores iſti veſtiti prodeant) proponere, minimè nobis cõſentaneum videtur. Illud interim monemus, rem iſtam, qualiſcunque ea videri poſſit, haud parvi, judicio noſtro, eſſe pretii: utpote quæ ex *Philoſophia prima*, & ex *Rhetorica* participet. Atque de *ſignis popularibus*, ſive *coloribus boni* ac *mali apparentis*, tam *ſimplicis*, quam *comparati*, hactenus.

Secunda *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuariam* & *deſideratur*, ea eſt, quam Cicero (ut ſuperius in *Logica* diximus) innuit; cum præcipit, ut in promptu habeantur *Loci communes* in utramque partem diſputati & tractati. Quales ſunt, *Pro verbis legis* & *Pro ſententia legis*, &c. Nos vero hoc præceptum etiam ad alia extendimus; ut non ſolum ad genus judiciale, ſed etiam ad deliberativum & demonſtrativum adhibeatur. Omnino hoc volumus, *Locos* omnes, quorum frequens eſt uſus, (ſive ad probationes & refutationes, ſive ad ſuaſiones, & diſſuaſiones, ſive ad laudes & vituperia ſpectent;) meditatos jam haberi, eoſque ultimis ingenii viribus, & tanquam improbe, & prorſus præter veritatem, attolli & deprimi. Modum autem hujus *Collectionis*, tam ad uſum, quam ad brevitatem, optimum fore cenſemus, ſi hujuſmodi Loci contrahantur in ſententias quaſdam acutas & conciſas; tanquam glomos quoſdam, quorum fila in fuſiorem diſcurſum, cum res poſtulat, explicari poſſint. Atq; ſimilem quandam diligentiam in Seneca reperimus, ſed in hypotheſibus ſive caſibus. Ejus generis cum plurima parata habeamus, aliqua ad exemplum proponere viſum eſt. Ea autem *Antitheta Rerum* nominamus.

Exempla *Antithetorum.*

NOBILITAS. I.

Pro.

QUibus virtus à Genere penitus inſita eſt; ii jam non mali eſſe nolunt, ſed nequeunt.

Nobilitas Laurea, qua tempus homines coronat.

Antiquitatem etiam in monumentis mortuis veneramur; quanto magis in vivis?

Si Nobilitatem familiarum contemnas, quæ tandem erit differentia inter ſobolem hominum, & brutorum?

Nobilitas virtutē invidiæ ſubducit, gratiæ tradit.

Contra.

RAro ex virtute Nobilitas, rarius ex Nobilitate Virtus.

Nobiles Majorum deprecatione ad veniam ſæpius utuntur, quam ſuffragatione ad honores.

Tanta ſolet eſſe induſtria hominum novorum, ut Nobiles præ illis tanquam Statuæ videantur.

Nobiles in ſtadio, reſpectant nimis ſæpe; quod mali curſoris eſt.

Forma. II.

Pro.

Deformes naturam ulciſci ſolent.

Et Virtus nil aliud, quam interna forma; & forma nil aliud, quam externa virtus.

Deformes ſe à contemptu, per malitiam utique ſuam vindicare cupiunt.

Forma virtutes ſplendere facit, vitia rubere.

Contra.

Virtus, ut gemma nobilis, melius inſeritur ſine multo auro & ornatu.

Quod veſtis lauta deformi, hoc forma improbo.

Similiter plerumque leves ſunt, quos forma ornat, & quos movet.

Juventus. III.

Pro.

Primæ cogitationes, & juvenum conſilia, plus habent è Numine.

Senes

Contra.

Juventus pœnitentiæ campus.

Ingenitus

Senes ſibi ſapiunt magis: aliis, & Reipublicæ, minus.

Si conſpici daretur, magis deformat animos quam corpora ſenectus.

Senes omnia metuunt, præter Deos.

Ingenitus eſt juvenibus ſenilis auctoritatis contemptus: ut quiſque ſuo periculo ſapiat.

Tempus, ad quæ conſilia non advocatur, nec rata habet.

Senibus Veneres mutantur in gratias.

Valetudo. IV.

Pro.

Cura valetudinis animum humilem facit, & corpori ſupplicem.

Corpus ſanum, hoſpes animæ eſt; Ægrum, ergaſtularius.

Nil tam ſummas actionum promovet, quam proſpera valetudo: at contra, infirma feriatur nimis.

Contra.

Sæpe convaleſcere, eſt ſæpe juveneſcere.

Excuſatio valetudinis polychreſta; ad quam etiam ſani confugimus.

Nimis arcto fœdere corpus animæ jungit ſanitas.

Et lectus magna imperia adminiſtravit, & Lectica magnos exercitus.

Vxor & Liberi. V.

Pro.

Charitas Reip. incipit à familia.

Vxor & Liberi diſciplina quædam humanitatis, at cœlibes tetrici & ſeveri.

Cœlibatus & Orbitas ad nil aliud conferunt, quam ad fugam.

Marti ſacrificat, qui liberos non procreat.

Cæteræ felices, in liberis fere infortunati ſunt: ne Divinæ Sorti nimium appropinquent homines.

Contra.

Qui uxorem duxit, & liberos ſuſcepit, obſides fortunæ dedit.

Generare, & liberi, humana ſunt; creare, & opera, Divina.

Brutorum æternitas ſoboles: Virorum fama, merita, & inſtituta.

Oeconomicæ rationes, publicas plerunque evertũt.

Aliquibus fortuna Priami placuit, qui ſuis omnibus ſuperſtes fuit.

Divitiæ. VI.

Pro.

Divitias contemnunt, qui deſperant.

Invidia divitiarum virtutem effecit Deam.

Dum Philoſophi dubitant, utrum ad virtutem, an voluptatem omnia ſint referenda, collige inſtrumenta utriusque.

Virtus per divitias vertitur in commune bonum.

Cætera bona provincialem habent adminiſtrationem, divitiæ ſolæ generalem.

Contra

Divitiarum magnarum vel cuſtodia eſt, vel diſpenſatio quædam, vel fama, at nullus uſus.

Annon vides lapillis, & id genus deliciis, fingi pretia, ut poſſit eſſe aliquis magnarum divitiarum uſus?

Multi, dum diviti ſuis omnia venalia fore crediderunt, ipſi in primis venierunt.

Non aliud divitias dixerim, quam impedimenta virtutis. Nam virtuti & neceſſariæ ſunt, & graves.

Divitiæ bona ancilla, peſſima domina.

Honores. VII.

Pro

Honores non Tyrannorum, (ut loquuntur) ſed Providentiæ Divinæ calculi ſunt.

Honores faciunt & virtutes & vitia conſpicua: Itaque illas provocant, hæc refrænant.

Non novit quiſpiam, quantum in virtutis curſu profecerit, niſi honores ei campum præbeant apertum.

Virtutis, ut rerum aliarum, rapidus motus eſt ad locum, placidus in loco: Eſt autẽ virtutis locus honos.

Contra.

Dum honores appetimus, libertatem exuimus.

Honores dant fere Poteſtatem earum Rerum, quas optima Conditio eſt Nolle, proxima Non poſſe.

Honorum aſcenſus arduus, ſtatio lubrica, regreſſus præceps.

Qui in Honore ſunt, vulgi opinionem mutuentur oportet, ut ſe ipſos beatos putent.

Imperia. VIII.

Pro.

Felicitate frui, magnum bonum eſt, ſed eam & aliis impertiri poſſe, adhuc majus.

Reges non hominum inſtar, ſed aſtrorum ſunt. Nam & in ſingulos, & in tempora ipſa, magnum habent influxum.

Qui Dei vices gerunt, iis reſiſtere, non tantum læſæ Majeſtatis Crimen eſt, ſed Theomachia quædam.

Contra.

Quam miſerum, habere nil fere quod appetas, infinita quæ metuas.

Qui in Imperiis ſunt, ſimiles ſunt Corporibus Cœleſtibus, quæ magnam venerationem habent, requiem nullam.

Nemo humanæ ſortis ad Deorum convivia admittitur, niſi ad Ludibrium.

Laus. Exiſtimatio. IX.

Pro.

Virtutis radij reflexi laudes.

Laus Honoris eſt, ad quem liberis ſuffragiis pervenitur.

Honores à diverſis Politiis conferuntur, ſed laudes ubique ſunt libertatis.

Vox populi habet aliquid Divinum. Nam quomodo aliter tot capita in unum conſpirare poſſint?

Ne mireris, ſi vulgus verius loquatur, quam honoratiores; quia etiam tutius loquitur.

Contra.

Fama deterior Iudex, quam Nuncia.

Quid viro bono cum ſaliva vulgi?

Fama veluti fluvius, levia attollit, ſolida mergit.

Infimarum virtutum apud vulgus laus eſt, mediarum admiratio; ſupremarum ſenſus nullus.

Laus magis ex oſtentatione, quam ex merito: & ventoſis magis accedit, quam realibus.

Natura. X.

Pro.

Conſuetudinis progreſſus eſt Arithmeticus, Naturæ Geometricus.

Vt in Rebuſpublicis ſe habent Leges communes erga conſuetudines, eodem modo in ſingulis ſe habet Natura ad Conſuetudinem.

Conſuetudo contra naturam, quaſi Tyrannis quædam eſt: & cito ac levi occaſione corruit.

Contra

Cogitamus ſecundum naturam, loquimur ſecundum Præcepta: ſed agimus ſecundum Conſuetudinem.

Natura Pedantius quidam eſt, Conſuetudo Magiſtratus.

Fortuna. XI.

Pro.

Virtutes apertæ laudes pariunt, occultæ fortunas.

Virtutes officiorum laudes pariunt: facultatum, fortunas.

Fortuna veluti galaxia, hoc eſt, nodus quarundam obſcurarum virtutum, ſine Nomine. Fortuna ſaltem ob filias ſuas honoranda eſt, confidentiam ſcilicet, & auctoritatem.

Contra.

Stultitia unius, fortuna alterius.

In fortuna illa præcipue laudaverim, quod cum non eligat, non tueatur.

Viri Magni, dum invidiam virtutum ſuarum declinarunt, inter fortunæ cultores reperti ſunt.

Vita. XII.

Pro.

Abſurdum eſt, Accidentia Vitæ magis amare, quam vitam ipſam.

Præſtat ad omnia, etiam ad virtutem, curriculum longum, quam breve.

Abſque ſpatiis vitæ majoribus, nec perficere datur, nec perdiſcere, nec pœnitere.

Contra.

Philoſophi, dum tantum apparatum adverſus mortem colligunt, ipſam magis timendam effecerunt.

Mortem homines timent, quia neſciunt, ut pueri tenebras.

Non invenias inter humanos affectum tam puſillum, qui ſi intendatur paulo vehementius, non mortis metum ſuperet.

Mori velle, non tantum fortis, aut miſer, aut prudens, ſed etiam faſtidioſus poteſt.

Superſtitio. XIII.

Pro.

Qui Zelo peccant, non probandi, ſed tamen amandi ſunt.

Mediocritates moralibus debentur: extremitates Divinis.

Superſtitioſus, Religioſus Deſignatus.

Fabuloſiſſima quæque Portenta cujusvis Religionis, citius crediderim: quam hæc omnia ſine Numine fieri.

Contra.

Vt Simiæ, ſimilitudo cum homine, deformitatem addit: ita Superſtitioni, ſimilitudo cum Religione.

Quale odium eſt affectationis in civilibus, tale ſuperſtitionis in Divinis.

Præſtat nullam habere de Diis opinionem, quam contumelioſam.

Non Epicuri Schola, ſed Stoa, veteres Reſpublicas perturbavit.

Non cadit in mentem humanam, ut ſit merus Atheiſta Dogmate: ſed magni Hypocritæ, ſunt viri Atheiſtæ: qui Sacra perpetuo contrectant, ſed nunquam verentur.

Superbia. XIV.

Pro.

Superbia etiam vitiis inſociabilis: atque ut venenum veneno, ita haud pauca vitia ſuperbia expelluntur.

Facilis, etiam alienis vitiis obnoxius eſt: Superbus tantum ſuis.

Superbia, ſi ab aliorum contemptu ad ſui contemptum aſcendet, fiet demum Philoſophia.

Contra.

Hedera virtutum ac bonorum omnium ſuperbia.

Cætera vitia virtutibus tantum contraria: Superbia ſola contagioſa.

Superbia optma vitiorum conditione caret, id eſt, latebris.

Superbus, cum cæteros contemnit, ſe interim negligit.

Ingratitudo. XV.

Pro.

Crimen ingrati animi, nil aliud eſt, quam perſpicacia quædam in cauſam beneficij collati.

Dum grati erga quoſdam eſſe volumus; nec cæteris Iuſtitiam præſtamus, nec nobis ipſis Libertatem.

Beneficij gratia eo minus reddenda eſt, quod de pretio non conſtat.

Contra.

Crimen ingrati animi, non ſuppliciis coërcetur, ſed furiis permittitur.

Arctiora ſunt vincula beneficiorum, quam officiorum: quare, qui ingratus, etiam injuſtus, & omnia.

Ea eſt conditio humana: Nemo tam publica fortuna natus eſt, quin privatæ & Gratiæ, & Vindictæ, ſe omnino debeat.

Invidia. XVI.

Pro.

Naturale eſt exprobrationem fortunæ ſuæ odiſſe.

Invidia in Rebuſpub. tanquam ſalubris oſtraciſmus.

Contra.

Invidia Feſtos dies non agit.

Nemo virtuti invidiam reconciliaverit præter mortem.

Invidia virtutes laboribus exercet, ut Iuno Herculem.

Impudicitia. XVII.

Pro.

Zelotypiæ debetur, quod caſtitas ſit facta virtus.

Multa

Contra.

Peſſima Circes transformatio, impudicitia.

Impu-

Multa triſtitia opus eſt, ut quis Venerem rem ſeriam putet.

Quid vel diætæ partem, vel munditiæ ſpeciem, vel ſuperbiæ filiam, inter virtutes collocas?

Amorum, ut avium ſylveſtrium nulla proprietas eſt, ſed jus poſſeſſione transfertur.

Impudicus prorſus reverentiam ſui perdidit: quod frænum eſt omnium vitiorum.

Omnes, ut Paris, qui formæ optionem faciunt, prudentiæ & potentiæ jacturam faciunt.

In Veritatem non vulgarem incidit Alexander: cum Somnum & Venerem, Mortis Arrhabones eſſe dixit.

Crudelitas. XVIII.

Pro.

Nulla virtutum tam ſæpe rea eſt, quam Clementia.

Crudelitas, ſi à vindicta eſt, Juſtitia eſt: ſi à periculo, prudentia.

Qui Miſericordiam inimico impertit, ſibi denegat.

Non ſæpius Phebotomiæ neceſſariæ ſunt in curationibus, quam cædes in civilibus.

Contra.

Cædibus graſſari, aut Feræ, aut Furiæ eſt.

Crudelitas viro bono ſemper fabuloſa eſſe videtur, & fictio Tragica.

Gloria vana. XIX.

Pro.

Qui ſuas laudes appetit, aliorum ſimul appetit utilitates.

Qui tam ſobrius eſt, ut nihil alienum curet, vereor ne & publica aliena putet.

Ingenia in quibus aliquid inane eſt, facilius curam Reipubl. recipiunt.

Contra.

Glorioſi ſemper factioſi, mendaces, mobiles, nimij.

Thraſo Gnathonis præda.

Turpe eſt proco ſollicitare ancillam: eſt autem virtutis ancilla Laus.

Juſtitia. XX.

Pro.

Imperia & Politiæ, Juſtitiæ tantum additamenta ſunt: Si enim Juſtitia aliter poſſit exerceri, illis minime fuerit opus.

Juſtitiæ debetur, quod homo homini ſit Deus, non lupus.

Juſtitia etſi vitia tollere non poſſit, tamen hoc efficit, ut non lædant.

Contra.

Si hoc eſt juſtum eſſe; Quæ tibi fieri nolis, ea alteri non facere, Clementia demum Juſtitia eſt.

Si ſuum cuique tribuendum eſt, certe & venia humanitati.

Quid mihi æquitatem narras, cum ſapienti omnia inæqualia ſint?

Conſidera qualis reorum conditio fuerit apud Romanos, & pronuncia, juſtitiam è Republ. non eſſe.

Vulgaris iſta Juſtitia Politiarum, Philoſophus in aula: hoc eſt, facit tantum ad Reverentiam Imperantium.

Fortitudo. XXI.

Pro.

Nil terribile niſi ipſe timor.

Nil aut in voluptate ſolidum, aut in virtute munitum, ubi timor infeſtat.

Qui pericula apertis oculis intuetur, ut excipiat, advertit & ut evitet.

Cæteræ virtutes nos à dominatu liberant vitiorum; fortitudo ſola à dominatu fortunæ.

Contra.

Præclara virtus velle perire, ut perdas.

Præclara virtus quam etiam ebrietas inducit.

Vitæ ſuæ prodigus, alienæ periculoſus.

Virtus ferreæ ætatis fortitudo.

Temperantia. XXII.

Pro.

Eadem fere vis abſtinendi & ſuſtinendi.

Uniformitates, concordia, & menſura motuum, cœleſtia ſunt, & characteres æternitatis.

Temperantia, velut frigora ſalubria, animi vires colligit & firmat.

Exquiſiti & vagi ſenſus Narcoticis indigent: ſimiliter & affectus.

Contra.

Negativæ iſtæ virtutes non placent: nam Innocentiam præſtant, non merita.

Languet mens, quæ exceſſibus caret.

Amo virtutes, quæ excellentiam actionis inducunt, non hebetudinem paſſionis.

Cum conſonantes animi motus ponis, paucos ponis: Nam pauperis eſt numerare pecus.

Iſta (non uti, ut non appetas: Non appetere, ut non timeas) puſillanimi ſunt & diffidentis.

Conſtantia. XXIII.

Pro.

Baſis virtutum conſtantia.

Miſer eſt, qui qualis ipſe futurus ſit, non novit.

Imbecillitas humani judicij, rebus ipſis conſtare non poteſt: quare ſaltem ſibi conſtet.

Etiam vitiis decus aſpirat conſtantia.

Si ad fortunæ Inconſtantiam accedat etiam inconſtantia mentis, in quantis tenebris vivitur?

Fortuna, tanquam Proteus, ſi perſeveres, ad formam redit.

Contra.

Conſtantia, ut janitrix moroſa, multa utilia judicia abigit.

Æquum eſt, ut conſtantia res adverſas bene toleret, nam fere inducit.

Stultitia breviſſima, optima.

Magnanimitas. XXIV.

Pro.

Si animus ſemel generoſos fines optaverit, ſtatim non modo virtutes circumſtant, ſed & Numina.

Virtutes ex habitu, aut præcepto, gregariæ ſunt: ex fine, Heroicæ.

Contra.

Magnanimitas eſt virtus poëtica.

Scientia. Contemplatio. XXV.

Pro.

Ea demum voluptas eſt ſecundum Naturam, cujus non eſt ſatietas.

Dulciſſimus proſpectus in errores aliorum ſubjacentes.

Quam bonum eſt, orbes mentis habere concentricos Univerſo?

Omnes affectus pravi, falſæ æſtimationes ſunt: atq; eadem ſunt bonitas & veritas.

Contra.

Contemplatio, ſpecioſa inertia.

Bene cogitare, non multo melius eſt, quam bene ſomniare.

Orbem Numen curat, tu patriam.

Vir politicus etiam Contemplationes ſerit.

Literæ. XXVI.

Pro.

Si de rebus minutis libri ſcripti forent, vix ullus eſſet experientiæ uſus.

Lectio eſt converſatio cum prudentibus: Actio fere cum ſtultis.

Non inutiles ſcientiæ exiſtimandæ ſunt, quarum in ſe nullus eſt uſus, ſi ingenia acuant, & ordinent.

Contra.

In Academiis diſcunt credere.

Quæ unquam ars docuit tempeſtivum artis uſum?

Sapere ex regula, & experientia, plane contrariæ rationes ſunt: ut qui alteri aſſuefactus ſit, ad alterum ſit ineptus.

Artis ſæpiſſime ineptus uſus eſt, ne ſit nullus.

Hoc fere omnes Academici habent, ut ex qualibet re ſoleant agnoſcere quod faciant, & non addiſcere quod neſciant.

Promptitudo. XXVII.

Pro

Opportuna prudentia non eſt, quæ celeris non eſt.

Qui cito errat, cito errorem emendat.

Qui ex compoſito & non obiter prudens eſt, nil magni facit.

Contra

Prudentia non alte petitur, quæ præſto eſt.

Prudentia, ut veſtis, levis, quæ expedita.

Cujus conſilia non maturat deliberatio, nec prudentiam ætas.

Quæ ad breve tempus excogitantur, ad breve tempus placent.

Taciturnitas in Secretis. XXVIII.

Pro.

Taciturno nil reticetur, quia omnia tuto communicantur.

Qui facile loquitur quæ ſcit, loquitur & quæ neſcit.

Secretis etiam myſteria debentur.

Contra.

Varietas morum optime animum collocat in ſecreto.

Taciturnitas confeſſoris virtus.

Taciturno omnia reticentur; quia ſilentium rependitur.

Tectus, ignoto proximus.

Facilitas. XXIX.

Pro.

Amo virum alieno affectui obnoxium, ſed tamen judicium ab obſequio revocantem.

Flexibilem eſſe, ad naturam auri proxime accedit.

Contra.

Facilitas, Judicij quædam inepta privatio.

Facilium beneficia, debita videntur; negationes, injuriæ.

Sibi gratiam habet, qui à facili aliquid impetrat.

Facilem omnes Difficultates premunt; nam omnibus ſe implicat.

Facilis fere ſe recipit cum pudore.

Popularitas. XXX.

Pro.

Prudentibus eadem fere placent; at ſtultorum varietati occurrere, prudentiæ eſt.

Colere populum, eſt coli.

Qui ipſi magni viri ſunt, neminem unum fere habent, quem vereantur, ſed populum.

Contra

Qui valde cum ſtultis congruit, ipſe ſuſpectus eſſe poteſt.

Qui turbæ placet, fere & Turbas miſcet.

Nil moderatum vulgo gratum eſt.

Infima aſſentatio eſt aſſentatio vulgi.

Loquacitas. XXXI.

Pro.

Qui ſilet, aut alios habet pro ſuſpectis, aut ſuſpectus eſt ipſe ſibi.

Cuſtodia omnes infelices; miſerrima ſilentij.

Silentium ſtultorum virtus: Itaque recte ille ſilenti: Si prudens es, ſtultus es; ſi ſtultus, prudens.

Silentium, veluti nox, inſidiis opportunum.

Cogitationes in profluente ſaniſſimæ.

Silentium ſolitudinis genus.

Opinioni ſe venditat, qui ſilet.

Silentium

Contra.

Silentium verbis, & gratiam addit, & auctoritatem.

Silentium, veluti ſomnus quidam, alit prudentiam.

Silentium fermentatio cogitationum.

Stylus prudentiæ ſilentium.

Silentium ambit veritatem.

Diſſimula-

Silentium; nec pravas cogitationes egerit; nec bonas diſtribuit.

Diſſimulatio. XXXII.

Pro.

Diſſimulatio compendiaria ſapientia.

Non idem dicere, ſed idem ſpectare debemus.

Etiam in animo deformis nuditas.

Diſſimulatio & decori eſt, & præſidio.

Sepes conſiliorum, diſſimulatio.

Aliqui bono ſuo falluntur.

Qui indiſſimulanter omnia agit, æque deſipit: nam plurimi, aut non capiunt, aut non credunt.

Indiſſimulatio nihil aliud, quam animi impotentia.

Contra.

Cum cogitare ſecundum rerum veritatem non poſſimus, at loquamur ſecundum cogitationem.

Quibus artes civiles ſupra captum ingenij ſunt, iis diſſimulatio pro prudentia erit.

Qui diſſimulat, præcipuo ad agendum inſtrumento ſe privat, Fide.

Diſſimulatio diſſimulationem invitat.

Qui diſſimulat, liber non eſt.

Audacia. XXXIII.

Pro.

Docet improbare, qui verecundatur.

Quod actio oratori, id audacia viro civili, primum, ſecundum, tertium.

Confitentem verecundiam amo, accuſantem odi.

Confidentia morum, animos promptius ſociat.

Placet obſcurus vultus, & perſpicua oratio.

Contra.

Audacia ſtultitiæ viator.

Inverecundia inutilis, niſi ad impoſturam.

Confidentia ſtultorum imperatrix, prudentium ſcurra.

Audacia eſt ſtupor quidam ſenſus; cum malitia voluntatis.

Ceremoniæ. Puncti. Affectatio. XXXIV.

Pro.

Vultus & geſtus decora moderatio, verum condimentum virtutis.

Si & in verbis vulgo paremus; quidni in habitu, & geſtis?

Qui in levibus, & quotidiana conſuetudine, decus non retinet, ſit licet vir magnus, noris tamen, hunc tantum certis horis ſapere.

Virtus & prudentia ſine punctis, velut peregrinæ linguæ ſunt; nam vulgo non intelliguntur.

Qui vulgi ſenſum per congruitatem non novit; is, ſi nec per obſervationem noverit, omnium ſtultiſſimus eſt.

Puncti Tranſlatio ſunt, virtutis in linguam vernaculam.

Contra.

Quid deformius, quam ſcenam in vitam transferre.

Ex ingenuitate decorum, ex arte odium.

Magis placent ceruſſata bucca, & calamiſtrata coma, quam ceruſſati & calamiſtrati mores.

Qui animum ad tam exiles obſervationes applicat, magnæ cogitationis capax non eſt.

Affectatio Ingenuitatis, putredo lucens.

Joci. XXXV.

Pro.

Oratorum ara jocus.

Qui in omnibus modeſtum leporem miſcet, libertatem animi retinet.

Res eſt ſupra opinionem Politica, facile tranſire à joco ad ſerium, à ſerio ad jocum.

Veritatis, alias non perventuræ, ſæpe vehiculum jocus.

Contra.

Iſtos deformitatum ac concinnitatum aucupes quis non contemnat?

Rerum magnitudinem eluere joco, improbum artificium eſt.

Jocos tum conſidera, cum riſu deſtituti ſunt.

Faceti iſti ferè non penetrant ultra ſuperficiem rerum; ubi joci ſedes eſt.

Ubi jocus ad ſeria momenti aliquid habet, ibi levitas puerilis eſt.

Amor. XXXVI.

Pro.

Annon vides, omnes ſe quærere? at amans ſolus ſe invenit.

Non eſt melior ordinatio animi, quam ex imperio affectus alicujus inſignis.

Qui ſapit, Deſiderium quærat: nam qui non aliquid inſigniter appetit, ei omnia ingrata ſunt, & tædio plena.

Quidni in Vnitate acquieſcat Vnus?

Contra.

Amori multum debet ſcena, nihil Vita.

Nil tam varij nominis eſt, quam amor: Nam res, aut tam ſtulta eſt, ut ſe neſciat, aut tam turpis, ut ſe fuco condat.

Odi iſtos monophrontiſtas.

Anguſta admodum contemplatio amor.

Amicitia. XXXVII.

Pro.

Eadem facit amicitia, quæ fortitudo, ſed ſuavius.

Suave Condimentum omnium bonorum amicitia.

Peſſima ſolitudo, non veras habere amicitias.

Digna malæ fidei ultio, amicitiis privari.

Contra.

Qui amicitias arctas copulat, novas neceſſitates ſibi imponit.

Animi imbecilli eſt, partiri fortunam.

Adulatio. XXXVIII.

Pro.

Adulatio magis ex more, quàm ex malitia.

Laudando

Contra.

Adulatio ſtylus ſervorum.

Adulatio

Laudando inſtituere, ſemper formula fuit debita potentioribus.

Adulatio calx vitiorum.

Adulatio aucupij illud genus; quod ſimilitudine vocis, Aves fallit.

Adulationis deformitas comica, nocumentum tragicum.

Auribus mederi, difficillimum.

Vindicta. XXXIX.

Pro.

Vindicta privata, Juſtitia agreſtis.

Qui vim rependit, legem tantum violat, non hominem.

Vtilis metus ultionis privatæ; Nam leges nimium ſæpe dormiunt.

Contra.

Qui injuriam fecit, principium malo dedit; qui reddidit, modum abſtulit.

Vindicta, quo magis naturalis, eo magis coërcenda.

Qui facile injuriam reddit, is fortaſſe tempore, non voluntate, poſterior erat.

Innovatio. XL.

Pro.

Omnis medicina innovatio.

Qui nova remedia fugit, nova mala opperitur.

Novator maximus tempus; quidni igitur tempus imitemur?

Exempla remota inepta ſunt; Recentia corrupta & ambitioſa.

Imperitis & contentioſis permitte, ut ad exempla res agant.

Sicut qui nobilitatem in familiam introducunt, digniores fere ſunt poſteris: ita novationes rerum plerunq; præſtant iis, quæ ad exempla fiunt.

Moroſa morum retentio, res turbulenta eſt, æque ac novitas.

Cum per ſe res mutentur in deterius, ſi conſilio in melius non mutentur, quis finis erit mali?

Moris ſervi, temporis ludibria.

Contra.

Novi partus deformes ſunt.

Nullus auctor placet, præter tempus.

Nulla novitas abſque injuria, nam præſentia convellit.

Quæ uſu obtinuere, ſi non bona, at ſaltem apta inter ſe ſunt.

Quis novator tempus imitatur; quod novationes ita inſinuat, ut ſenſus fallant?

Quod præter ſpem evenit, cui prodeſt, minus acceptum; cui obeſt, magis moleſtum.

Mora. XLI.

Pro.

Fortuna multa feſtinanti vendidit, quibus morantem donat.

Dum initia rerum amplecti properamus, umbras prenſamus.

Fluctuantibus rebus advertendum, inclinantibus agendum.

Prima actionum Argo committenda ſunt, extrema Briareo.

Contra.

Occaſio primum anſam vaſis porrigit, deinde ventrem.

Occaſio inſtar Sibyllæ minuit oblatum, pretium auget.

Celeritas, orci galea.

Quæ mature fiunt, judicio fiunt; quæ ſero, per ambitum.

Præparatio. XLII.

Pro.

Qui parvis copiis rem magnam aggreditur, fingit opportunitatem, ut ſperet.

Parvis apparatibus non fortuna, ſed prudentia emitur.

Contra.

Optimus terminus parandi, prima occaſio agendi.

Nemo ſperet, ſe fortunam apparatu ligare poſſe.

Alteratio apparatus & actionis, Politica ſunt: Diſtinctio tumida & infelix.

Magnus apparatus, prodigus & temporis, & rerũ.

Principiis obſtare. XLIII.

Pro.

Plura pericula fallunt, quam vincunt.

Minus operis eſt, periculo remedium adhibere, quam progreſſus ejus obſervare & cuſtodire.

Non jam leve eſt periculum, ſi leve videatur.

Contra.

Docet periculum progredi, qui accingitur, & periculum figit remedio.

Etiam in remediis periculorum, levia pericula ſubſiſtunt.

Præſtat cum paucis remediis, quæ invaluerunt, rem habere: quam cum minis ſingulorum.

Conſilia violenta. XLIV.

Pro.

Qui lenem iſtam prudentiam amplectuntur, iis augmenta mali ſalubria ſunt.

Neceſſitas, quæ violenta conſulit, eadem exequitur.

Contra.

Omne remedium violentum, prægnans novi mali.

Violenta conſilia nemo dat, præter iram & metum.

Suſpicio. XLV.

Pro.

Diffidentia, nervi prudentiæ; at ſuſpicio medicamentum arthriticum.

Merito ejus fides ſuſpecta eſt, quam ſuſpicio labefacit. Suſpicio fragilem fidem ſolvit, fortem intendit.

Contra.

Suſpicio fidem abſolvit.

Suſpicionum intemperies eſt Mania quædam Civilis.

Verba Contra

Verba Legis. XLVI.

Pro.	Contra.
Non eſt interpretatio, ſed divinatio, quæ recedit à litera.	*Ex omnibus verbis eliciendus eſt ſenſus, qui interpretetur ſingula.*
Cum receditur à litera, judex tranſit in legislatorem.	*Peſſima tyrannis lex in equuleo.*

Pro Teſtibus contra Argumenta. XLVII.

Pro.	Contra.
Secundum Oratorem, non ſecundum cauſam pronunciat, qui argumentis nititur. Qui argumentis potius credit, quam teſtibus: etiam Ingenio magis debet fidere, quam ſenſui.	*Si teſtibus credendum ſit contra argumenta, ſufficit tantum judicem eſſe, non ſurdum.*
Tutum foret argumentis credere ſi homines nihil abſurdi facerent.	*Argumenta antidotum contra venena teſtimoniorum.*
Argumenta, cum ſint contrà teſtimonia, hoc præſtant, ut res mira videatur, non autem ut vera.	*Iis probationibus tutiſſimè creditur, quæ rariſſimè mentiuntur.*

Atque hæc *Antitheta*, (quæ nunc propoſuimus) fortaſſe tanti non fuerint. Sed cum jam olim parata & collecta à nobis eſſent, noluimus diligentiæ noſtræ juvenilis fructum perire: Præſertim cum, (ſi quis acutius introſpiciat) *ſemina* ſint, non *flores*. In illo autem adoleſcentiam plane ſpirant, quod ſint in *morali*, ſive *demonſtrativo genere*, uberiora; in *deliberativo*, & *judiciali*, perpauca.

Tertia *Collectio*, quæ pertinet ad *promptuariam*, atque etiam *deſideratur*, eſt ea, quam vocare placet, *Formularum Minorum*. Illæ autem ſunt, veluti veſtibula, poſticæ, ante-cameræ, recameræ, tranſitus, &c. Orationis, quæ indiſcriminatim omnibus ſubjectis competere poſſint. Quales ſunt *præfationes*, *concluſiones*, *digreſſiones*, *tranſitiones*, *promiſſiones*, *declinationes*, & plurima ejuſmodi. Quemadmodum enim in ædificiis plurimum facit & ad voluptatem, & ad uſum, ut frontiſpicia, gradus, oſtia, feneſtræ, aditus, tranſitus, & hujuſmodi, commode diſtribuantur; eodem modo etiam in oratione fit, ut additamenta & interpoſitiones iſtæ, (ſi decore & perite formentur & collocentur) plurimum tum gratiæ, tum commoditatis, univerſæ orationis ſtructuræ adjiciant. Harum *Formularum* Exemplum unum aut alterum proponemus, neque diutius iiſdem immorabimur. Etſi enim ſint res haud exigui uſus, tamen cum nihil in his addamus de noſtro, ſed tantum *formulas* nudas, ex Demoſthene, aut Cicerone, aut alio quopiam ſelecto Auctore, deſcribamus; inferius quiddam videntur, quam ut in eo tempus teramus.

Exempla *Formularum minorum*.

Concluſio Deliberativæ.

Sic & culpam præteritam fas erit redimere, & futuris incommodis eadem opera proſpicere.

Partitionis accuratæ Corollarium.

Vt omnes intelligant, nihil me & ſubterfugere voluiſſe reticendo, aut obſcurare dicendo.

Tranſitio cum Monito.

Verum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes & reſpectantes, relinquamus.

Præoccupatio contra opinionem inveteratam.

Faciam, ut intelligatis in tota cauſa, quid res ipſa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflaverit.

Hæc pauca enumeraſſe, ad Exempla, ſatis fuerit: cum quibus *Appendices Rhetoricæ*, quæ ad *Promptuariam* ſpectant, concludimus.

Cap. IV.

Appendices generales duæ Traditivæ: Critica; & Pædagogica.

Superſunt duæ appendices *Traditivæ* in genere; Altera *Critica*, Altera *Pædagogica*. Sicut enim pars *Traditivæ* præcipua in *Scriptione Librorum* conſiſtit, ita pars ejus relativa in *Librorum* verſatur *Lectione*: *Lectio* autem, vel Magiſtrorum ope regitur, vel induſtria cujuſque propria perficitur; Atque huic rei inſerviunt *Doctrinæ* illæ, quas diximus, duæ.

Ad *Criticam* ſpectant, primo *Authorum probatorum limata Correctio, & emendata Editio*; quibus & ipſorum Authorum honor vindicatur, & Studioſis lumen præfertur. Qua tamen in re ſtudiis haud parum detrimenti intulit quorundam hominum diligentia temeraria. *Criticis* enim haud paucis mos eſt, ubi incidunt in quidpiam, quod non intelligunt, vitium ſtatim in exemplari ſupponere. Veluti in illo loco Taciti: Cum quædam Colonia jus Aſyli apud Senatum aſſereret, narrat Tacitus, non æquis admodum auribus, quæ ab iis proferebantur, fuiſſe ab Imperatore & Senatu audita: Itaque Legati, cauſa diffiſi, bonam pecuniæ ſummam Tito Vinio dederunt, ut eis patrocinaretur. Hoc itaq; pacto res obtinuit: *Tum* (inquit Tacitus) *Dignitas & Antiquitas Coloniæ valuit*: quaſi Argumenta, quæ antea levia videbantur, accedente pretio novum tum pondus accepiſſent. At *Criticus* quidam, non ex infimis, verbum *Tum* expunxit, & *Tantum* repoſuit. Atque hac prava *Criticorum* conſuetudine factum eſt, ut (quod non nemo prudenter notavit) *Exemplaria maxime caſtigata ſint ſæpenumero minime omnium caſta*. Quinimo, ut verum dicamus, niſi *Critici* fuerint eruditi in Scientiis illis, de quibus Libri ab ipſis editi tractant, periculo diligentia eorum non vacat.

Secundo ad *Criticam* ſpectant, *Authorum Interpretatio* & *Explicatio*, *Commentarii*, *Scholia*, *Notæ*, *Spicilegia*, & ſimilia. In iſtiuſmodi autem laboribus, peſſimus ille *Criticorum* nonnullos quaſi morbus invaſit, ut multa ex obſcurioribus tranſiliant, in ſatis vero perſpicuis ad faſtidium uſque immorentur, & expatientur. Scilicet, non tam illud agitur; ut Author ipſe illuſtretur, quam ut *Criticus* ille multiplicem ſuam eruditionem, & variam lectionem, ubique arrepta occaſione, oſtentet. Optandum inprimis foret, (licet hæc res ad Traditivam principalem, non ad appendices pertineat) ut qui Argumenta obſcuriora & nobiliora pertractet Scriptor, ſuas ipſe explicationes ſubjungat; ut

& textus ipſe digreſſionibus aut explicationibus non abrumpatur; & Notæ à Scriptoris mente non recedant. Cujuſmodi quidpiam ſuſpicamur de *Theone Euclidis*.

Tertio, ad Criticam ſpectat, (quod etiam nomen eidem indidit) *de Authoribus, quos edunt, breve aliquod judicium interponere*; & illos cum cæteris Scriptoribus, qui eadem tractant, comparare; ut per hujuſmodi cenſuram ſtudioſi & de librorum delectu moneantur, & ad ipſam lectionem eorum inſtructiores accedant. Atque hoc ultimum, eſt *Criticorum* tanquam Cathedra, quam certe noſtra ætate obliteraverunt Viri nonnulli magni, majores certe, noſtro judicio, quam pro modulo *Criticorum*.

Ad *Pædagogicam* quod attinet, breviſſimum foret dictu; *Conſule Scholas Ieſuitarum*: Nihil enim, quod in uſum venit, his melius. Nos tamen pauca more noſtro monebimus, tanquam ſpicas legentes. Omnino *inſtitutionem pueritiæ & juventutis collegiatam probamus*; Non in ædibus privatis; Non ſub Ludimagiſtris tantum. Adeſt adoleſcentulis in *Collegiis* æmulatio major erga æquales; Adeſt quoque ipſe vultus & aſpectus virorum gravium; quod facit ad verecundiam, & teneros animos etiam à principio conformat ad exemplar: Denique ſunt quidem plurima *educationis collegiatæ* commoda. In *ordine* autem & *modo* diſciplinæ, illud inprimis conſuluerim; ut caveatur à *compendiis*; & à *præcocitate quadam doctrinæ*, quæ ingenia reddat audacula, & magnos profectus potius oſtentet, quam faciat. Quin & *favendum nonnihil ingeniorum libertati*, ut ſi quis, quæ ex more diſciplinæ ſunt, faciat, & ſimul tempus ac alia, in quæ propenſus eſt, ſuffuretur, ne utique cohibeatur. Porro operæ pretium fuerit, diligenter animadvertere, (quod fortaſſe adhuc non fuerit notatum) eſſe duos *aſſuefaciendi* & *exercendi* & *præparandi ingenia* modos, eoſque tanquam antiſtrophos. *Alter incipit à facilioribus* & ad *magis ardua paulatim deducit*; Alter *ab initio duriora imperat & urget*, ut iis obtentis, facilioribus quis etiam ſuaviter perfundi poſſit. Alia enim eſt *Methodus*, incipere natare cum utribus, qui ſublevent; Alia incipere ſaltare cum calceis ponderoſis, qui aggravent. Neq; facile eſt dictu, quantum *Methodorum* prudens intermixtio conferat ad promovendas, tam animi quam corporis, facultates. Item *applicatio & delectus ſtudiorum*, pro natura ingeniorum quæ erudiuntur, res eſt ſingularis & uſus & judicii; quam etiam bene & vere notatam & perſpectam Magiſtri parentibus adoleſcentiam debent, ut de genere vitæ, cui filios ſuos deſtinent, conſulere poſſint. Verum, & illud attentius paulo obſervandum, non tantum in iis, ad quæ natura quiſque ſua fertur, longe maximos fieri profectus; ſed etiam ad ea, ad quæ vitio naturæ quis maxime fuerit inhabilis, reperiri in ſtudiis ad hoc proprie delectis, remedia & curationes. Exempli gratia; Si cuipiam ingenium tale ſit, quale eſt avium, ut facile abripiatur, nec per moram (qualem oportet) intentum eſſe ſuſtineat; Remedium huic rei præbebunt *Mathematica*, in quibus ſi evagetur paulo mens, de integro renovanda eſt demonſtratio. Etiam *exercitiorum* in erudiendo, partes liquet eſſe vel maximas. At illud à paucis notatum eſt, quod *exercitiorum* debeat eſſe non ſolum prudens inſtitutio, ſed etiam prudens intermiſſio. Optime ſiquidem Cicero notavit, *quod in exercitiis plerunque exerceri contingat, non minus vitia, quam facultates*; adeo ut malus habitus, quandoque ſimul acquiratur, & ſe inſinuet cum bono. Itaque tutius eſt, intermittere *exercitia*, & ſubinde repetere, quam aſſidue continuare & urgere. Verum de his ſatis. Sunt certe hæ res primo aſpectu minus grandes & ſollennes, ſed fructuoſæ tamen & efficaces. Quemadmodum enim in plantis, ad felicitatem vel infelicitatem ipſarum, plurimum faciunt injuriæ, aut auxilia, quæ iiſdem, cum teneræ fuiſſent, intervenerint; quemadmodum etiam incrementa illa immenſa Imperii Romani, merito à quibuſdam attribuuntur virtuti & prudentiæ ſex illorum Regum, qui eidem in pueritia ſua veluti Tutores fuerunt, aut Nutritii: Sic certe cultura & inſtitutio annorum puerilium, aut teneriorum, eas habet vires, licet latentes, & minime in cujuſvis obſervationem incurrentes, quas neq; temporis diuturnitas, neque laborum aſſiduitas & contentio, poſtea, ætate maturiore, poſſint ullo modo æquiparare. Non abs re fuerit etiam, notare, facultates vel mediocres, ſi in magnos Viros aut res magnas inciderint, graves & inſignes interdum producere effectus. Ejus rei ponemus exemplum memorabile; Quod eo magis adducimus, quia Jeſuitæ eandem diſciplinam non videntur aſpernari, ſano (ut nobis videtur) judicio. Atque eſt res, quæ ſi ſit Profeſſoria, infamis eſt: Verum diſciplinaria facta, ex optimis eſt. Intelligimus autem *Actionem Theatralem*. Quippe quæ memoriam roborat; vocis & pronunciationis tonum atq; efficaciam temperat; Vultum & geſtum ad decorum componit, Fiduciam non parvam conciliat, denique oculis hominum juvenes aſſuefacit. Erit autem exemplum à Tacito deſumptum, *Vibuleni* cujuſdam, olim Hiſtrionis, tunc temporis autem militantis in Legionibus Pannonicis. Ille, ſub exceſſu Auguſti, ſeditionem moverat; ita ut Blæſus præfectus aliquos ex ſeditioſis in carcerem conjiceret. Milites vero impreſſione facta, illos effractis carceribus liberarunt. At Vibulenus, apud Milites concionabundus, ſic orſus eſt; *Vos* (inquit) *his innocentibus & miſerrimis lucem & ſpiritum reddidiſtis: Sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit; quem miſſum ad vos à Germanico exercitu, de communibus commodis, nocte proxima jugulavit per gladiatores ſuos, quos in exitium Militum habet atque armat. Reſponde, Blæſe, ubi cadaver abjeceris? Ne hoſtes quidem ſepulturam invident. Cum oſculis, cum lachrymis dolorem meum implevero, me quoque trucidari jube, dum interfectos, nullum ob ſcelus, ſed quia utilitati Legionum conſulebamus, hi ſepeliant.* Quibus verbis invidiæ ac conſternationis nimium quantum concivit. Adeo ut, niſi brevi poſtea innotuiſſet, nihil horum fuiſſe, quin etiam fratrem eum nunquam habuiſſe, vix à Præfecto milites manus abſtinuiſſent: Ille vero rem totam, tanquam fabulam, in ſcena peregit.

Nunc vero, ad Colophonem pervenimus tractatus noſtri, de *doctrinis rationalibus*. In quibus licet à *partitionibus* receptis interdum receſſerimus; nemo tamen exiſtimet, nos illas omnes improbare *partitiones*, quibus uſi non ſumus. Duplex enim nobis imponitur neceſſitas partitiones mutandi: Una, quia hæc duo, nimirum, res natura proximas in unam claſſem redigere, & res ad uſum promendas conji-

conjicere in unum cumulum, fine ipſo, & intentione, ſunt omnino diverſa. Exempli gratia, Secretarius aliquis Regis aut Reipubl. in muſæo chartas ſuas ita procul dubio diſtribuit; ut quæ ſimilis ſint Naturæ, ſimul componat, veluti fœdera ſeorſum, ſeorſum mandata; literas ab Exteris, literas domeſticas, & ſimilia, ſeorſim omnia. Contra, in ſcrinio aliquo particulari, illas ſimul componit, quas licet diverſi generis ſint, ſimul tamen uſui fore exiſtimet; Sic nimirum in hoc univerſali ſcientiæ Repoſitorio nobis, pro natura rerum ipſarum, *partitiones* erant inſtituendæ: cum tamen, ſi particularis aliqua Scientia fuiſſet pertractanda, *Partitiones* fuiſſemus ſecuti, uſui & praxi potius accommodatas. Altera neceſſitas partitiones mutandi eſt, quia *Deſideratorum* ad Scientias adjectio, & eorum cum reliquis in integrum corpus redactio, etiam, per conſequentiam, *Scientiarum* ipſarum partitiones tranſtulit. Nam (demonſtrationis gratia) eſto, quod artes, quæ habentur, rationem habeant Numeri 15. adjectis autem *Deſideratis* Numeri 20. Dico quod partes Numeri 15. non ſunt eædem partes, quæ Numeri 20. Nam partes Numeri 15. ſunt 3. & 5. Partes vero Numeri 20. ſunt 2. 4. 5 & 10. Itaque patet, quod hæc aliter fieri non potuerint. Atque de *Scientiis Logicis* hæc dicta ſint.

FRANCISCI BACONIS DE VERULAMIO, Vice-Comitis ſancti Albani, *De Dignitate & Augmentis Scientiarum*, LIBER SEPTIMUS.

Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitio Ethicæ, *in* Doctrinam de Exemplari; *&* Georgica animi. *Partitio* Exemplaris, (*ſcilicet* Boni) *in* Bonum Simplex, *&* Bonum Comparatum. *Partitio* Boni Simplicis, *in* Bonum Individuale, *&* Bonum Communionis.

Perventum eſt (Rex optime) ad *Ethicam*, quæ *Voluntatem humanam* intuetur & tractat. Voluntatem gubernat recta ratio, ſeducit bonum apparens; Voluntatis ſtimuli affectus, miniſtri organa & motus voluntarii. De hac Salomon, *Ante omnia* (inquit) *cuſtodi, Fili, cor tuum, nam inde procedunt actiones vitæ.* In hujus *Scientiæ* pertractatione, qui de ea ſcripſerunt, perinde mihi feciſſe videntur, ac ſi quis *ſcribendi artem* tradere pollicitus, pulchra tantum exhibeat *exemplaria*, literarum tam ſimplicium quam copulatarum; de *calamo* vero *ducendo*, aut modis characteres efformandi, nihil præcipiat: Ita & iſti propoſuerunt nobis exemplaria bella, & luculẽta, atq; deſcriptiones ſive imagines accuratas, *boni*, *virtutis*, *officiorum*, *felicitatis*, tanquam vera objecta, & ſcopos voluntatis & appetitus humani: Verum quomodo quis poſſit optime ad hos ſcopos (excellentes ſane, & bene ab illis poſitos) collimare, hoc eſt, quibus inſtitutis animus ad illa aſſequenda ſubigi & componi poſſit, aut nihil præcipiunt, aut perfunctorie, & minus utiliter. Diſſeramus, quantum libuerit, virtutes morales in animo humano eſſe habitualiter, non naturaliter: Diſtinguamus ſolenniter, inter ſpiritus generoſos, & vulgus ignobile, quod illi rationum momentis, hi præmio aut pœna, ducantur: Præcipiamus ingenioſe, animum humanum ut rectificetur, inſtar bacilli, in contrariam partem inclinationis ſuæ flecti oportere: Aliaque inſuper hujuſmodi hinc inde ſpargamus: Longe tamen abeſt, ut hæc & alia id genus, abſentiam rei excuſent, quam modo requirimus.

Hujuſce neglectus cauſam haud aliam eſſe reor, quam latentem illum ſcopulum, ad quem tot *Scientiæ* naviculæ impingentes, naufragia paſſæ ſunt: Nimirum, quod faſtidiant Scriptores verſari in rebus vulgatis, & plebejis, quæ nec ſatis ſubtiles ſint ad diſputandum, nec ſatis illuſtres ad ornandum. Sane haud facile quis verbis aſſequatur, quantam calamitatem attulerit hoc ipſum, quod dicimus: quod homines ingenita ſuperbia, & gloria vana, eas materias tractationum, eoſque modos tractandi ſibi delegerint, quæ ingenia ipſorum potius commendent, quam Lectorum utilitatibus inſerviant. Optime Seneca, *Nocet illis eloquentia, quis non rerum facit cupiditatem, ſed ſui:* Siquidem Scripta talia eſſe debent, ut amores documentorum ipſorum, non doctorum, excitent. Ii igitur recta incedunt via, qui conſiliis ſuis id prædicare poſſint, quod fecit Demoſthenes, atque hac clauſula ea concludere, *Quaſi feceritis, non Oratorem duntaxat in præſentia laudabitis, ſed voſmet ipſos etiam, non ita multo poſt, ſtatu rerum veſtrarum meliore.* Ego certe, (Rex optime) ut de me ipſo, quod res eſt, loquar; & in iis quæ nunc edo, & in iis, quæ in poſterum meditor, Dignitatem ingenii & nominis mei (ſi qua ſit) ſæpius ſciens & volens projicio, dum commodis humanis inſerviam: Quique Architectus fortaſſe in Philoſophia & Scientiis eſſe debeam, etiam Operarius & Bajulus, & quidvis demum fio; cum haud pauca, quæ omnino fieri neceſſe ſit, alii autem ob innatam ſuperbiam ſubterfugiant, ipſe ſuſtineam, & exequar. Verum (ut ad rem redeamus) quod cœpimus dicere, delegerunt ſibi Philoſophi in *Ethica* maſſam quandam materiæ ſplendidam & nitentem, in qua potiſſimum vel ingenii acumen, vel eloquentiæ vigorem venditare poſſint. Quæ vero Practicam maxime inſtruunt, quandoquidem tam belle ornari non poſſint, maxima ex parte omiſerunt.

Neq; tamen debuerant Viri tam eximii deſperaſſe de fortuna, ſimili ei, quam Poëta Virgilius, & ſibi ſpondere auſus, & revera conſequutus eſt; qui non minorem, eloquentiæ, ingenii, & eruditionis, gloriam adeptus eſt, in explicando obſervationes agriculturæ, quam Æneæ res geſtas Heroicas enarrando,

Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere, magnum
Quam ſit, & anguſtis his addere rebus honorem.

 Certe,

Certe, ſi ſerio hominibus cordi ſit, non in otio ſcribere, quæ per otium legantur, ſed revera vitam activam inſtruere & ſubornare: *Georgica* iſta *animi humani* non minore in pretio apud homines haberi debebant, quam Heroicæ illæ effigies *virtutis, boni*, & *felicitatis*, in quibus tam operoſe eſt inſudatum.

Partiemur igitur *Ethicam* in doctrinas principales duas; Alteram de *exemplari* ſive *imagine boni*, Alteram de *regimine* & *cultura animi*, quam etiam partem *Georgica animi* appellare conſuevimus: Illa *naturam boni* deſcribit, hæc *regulas de animo ad illa conformando* præſcribit.

Doctrina de *exemplari* (quæ *boni naturam* intuetur & deſcribit) *bonum* conſiderat, aut *ſimplex*, aut *comparatum*; aut *genera* (inquam) *boni*, aut *gradus*. In poſteriore horum, diſputationes illas infinitas, & ſpeculationes circa *boni ſupremum gradum*, quem *felicitatem*, *beatitudinem*, *ſummum bonum* vocitarunt, (quæ Ethnicis inſtar Theologiæ erant) Chriſtiana tandem fides ſuſtulit, & miſſas fecit. Quemadmodum enim Ariſtoteles ait, *Adoleſcentes poſſe etiam beatos eſſe, ſed non aliter, quam ſpe*; eodem modo, à Chriſtiana Fide edocti, debemus nos omnes minorum & adoleſcentum loco ſtatuere, ut non aliam felicitatem cogitemus, quam quæ in Spe ſita eſt.

Liberati igitur, bonis avibus, ab hac *doctrina*, tanquam de cœlo Ethnicorum; (Qua in parte procul dubio elevationem naturæ humanæ attribuerunt majorem quam cujus illa eſſet capax: Videmus enim quali Cothurno Seneca; *Vere magnum, habere fragilitatem hominis, ſecuritatem Dei*) Reliqua certe ab illis, circa *doctrinam exemplaris*, tradita, minore aut veritatis aut ſobrietatis jactura, magna ex parte recipere poſſumus. Etenim, quod ad *naturam boni poſitivi* & *ſimplicis* ſpectat, illam certe pulcherrime, & ad vivum, veluti in tabulis eximiis, depinxerunt *Virtutum & officiorum figuras, poſituras, genera, affinitates, partes, ſubjecta, provincias, actiones, diſpenſationes*, diligentiſſime ſub oculos repræſentantes. Neque hic finis: Nam hæc omnia animo humano, magno quoque argumentorum acumine & vivacitate, & ſuaſionum dulcedine, commendarunt atque inſinuarunt: Quin etiam (quantum verbis præſtari poſſit) eadem contra pravos & populares Errores, & inſultus, fideliſſime muniverunt. Quatenus vero ad *naturam boni comparati*, huic rei etiam nullo modo defuerunt; *In conſtituendis trinis illis ordinibus bonorum*; *in collatione vitæ contemplativæ cum activa*; *in diſcriminatione virtutis cum reluctatione, & virtutis jam ſecuritatem nactæ, & confirmatæ*; *in conflictu & pugna honeſti & utilis, in virtutum inter ſe libramine, nimirum cui quæque præponderet*, & ſimilibus. Adeo ut hanc partem de *exemplari*, inſigniter excultam jam eſſe, & Antiquos, in ea re, mirabiles ſe viros præſtitiſſe, reperiam: Ita tamen, ut Philoſophos longo poſt ſe intervallo reliquerit, quia & ſtrenua Theologorum diligentia, in *officiis, & virtutibus moralibus, & caſibus conſcientiæ, & peccati circumſcriptionibus* penſitandis & determinandis, exercitata.

Nihiloſecius (ut ad Philoſophos redeamus) ſi illi (antequam ad populares & receptas notiones, *virtutis, vitii*; *doloris, voluptatis*, & cæterorum, ſe applicaſſent) ſuperſediſſent paulisper, & radices ipſas boni & mali, & radicum illarum fibras indagaſſent; ingentem, meo judicio lucem illis omnibus, quæ poſtea in inquiſitionem ventura fuiſſent, affudiſſent: Ante omnia, ſi *naturam rerum* non minus quam *axiomata moralia* conſuluiſſent; *doctrinas* ſuas minus prolixas, magis autem profundas reddidiſſent. Quod cum ab illis, aut omnino omiſſum, aut confuſe admodum tractatum fuerit, nos breviter retractabimus; & *fontes* ipſos *rerum moralium* aperire & purgare conabimur, antequam ad *doctrinam* de *cultura animi*, quam ponimus, ut *Deſideratam*, perveniamus. Hoc enim (ut arbitramur) *doctrinam de exemplari* novis quodammodo viribus donabit.

Inditus eſt atque impreſſus unicuique rei appetitus, ad duplicem *naturam boni*; Alteram, qua *res totum quiddam eſt in ſe ipſa*: Alteram, qua eſt *pars totius alicujus majoris*. Atque poſterior hæc illa altera dignior eſt, & potentior, cum tendat ad conſervationem *formæ amplioris*. Nominetur prima, *bonum individuale, ſive ſuitatis*: poſterior, *bonum communionis*. Ferrum Symphatia particulari fertur ad magnetem: at ſi paulo ponderoſius fuerit, Amores illos deſerit, & tanquam Bonus civis & amator patriæ, terram petit, regionem ſcilicet connaturalium ſuorum. Ulterius paulo pergamus; Corpora denſa & gravia terram petunt, congregationem magnam corporum denſorum: Attamen, potius quam natura rerum divulſionem patiatur, & detur (ut loquuntur) *vacuum*, corpora hujuſmodi in ſurſum ferentur, & ceſſabunt ab officio ſuo erga *terram*, ut præſtent officium ſuum *Mundo* ipſi debitum. Ita quaſi perpetuo obtinet, ut Conſervatio *Formæ* magis *Communis* minores Appetitus in ordinem redigat. At Prærogativa iſta *Boni Communionis* ſignatur præcipue in homine, ſi non degeneraverit, juxta memorabile illud Pompeji Magni dictum; Qui, quo tempore Romam fames premeret, annonæ importandæ præpoſitus, vehementiſſime autem ab amicis interpellatus, ne Mari, atroce tempeſtate ingruente, ſe committeret, illud tantum reſpondit, *Neceſſe eſt, ut eam*; *non, ut vivam*: Adeo ut vitæ deſiderium (quod in individuo maximum eſt) amori & fidei in Rempubl. apud eum non præponderaret. Sed quid moramur? Nulla, omnibus ſeculis, reperta eſt vel Philoſophia, vel Secta, vel Religio, vel Lex, aut Diſciplina, quæ in tantum communionis bonum exaltavit, *Bonum* vero *individuale* depreſſit, quantum *Sancta Fides Chriſtiana*: unde liquido pateat, unum eundemque *Deum* fuiſſe, qui creaturis Leges illas naturæ, hominibus vero Legem Chriſtianam dediſſet. Propterea legimus, nonnullos ex Electis & Sanctis Viris, optaſſe ſe potius eraſos ex *Libro Vitæ*, quam ut ſalus ad fratres ſuos non perveniret; Ecſtaſi quadam charitatis, & impotenti deſiderio *boni communionis* incitatos.

Hoc poſitum, ita ut immotum maneat & inconcuſſum, nonnullis ex graviſſimis in *Morali Philoſophia* controverſiis finem imponit. Primo enim *Quæſtionem* illam determinat; de *vita contemplativa activæ præferenda*; idque contra ſententiam Ariſtotelis. Omnes ſiquidem rationes, quæ ab illo pro *contemplativa* afferuntur, *bonum privatum* reſpiciunt, atque *individui* tantum ipſius voluptatem, aut dignitatem, quibus in rebus *contemplativa* palmam haud dubie reportat. Etenim *contemplativa*

plativa non abſimilis eſt comparationi, qua uſus eſt Pythagoras, ut Philoſophiæ & contemplationi honorem ac decus aſſereret. Qui ab Hierone, quiſnam eſſet, interrogatus, reſpondit; *Hieronem non latere, (ſi forte unquam Olympicis certaminibus interfuiſſet) id ibi loci contingere, ut veniant eo Alii fortunæ ſuæ in agonibus periculum facturi: Alii vero, ut mercatores, ad merces diſtrahendas: Alii ut amicos undique confluentes convenirent, & epulis ac hilaritati indulgerent: Alii denique ut cæterorum eſſent ſpectatores: Se autem unum eſſe ex illis, qui ſpectandi gratia venerit.* Verum homines noſſe debent, in hoc humanæ vitæ theatro, Deo & Angelis ſolum convenire, ut *Spectatores* ſint. Neque ſane fieri potuit, ut hac de re dubitatio in Eccleſia unquam ſuſcitaretur: (utcunque plurimis in ore fuerit dictum illud, *pretioſa in oculis Domini mors Sanctorum ejus*; Ex quo loco mortem illam civilem & inſtituta vitæ monaſticæ & regularis attollere ſolebant:) niſi illud etiam una ſubeſſet, quod vita illa monaſtica mere contemplativa non ſit, verum plane in officiis Eccleſiaſticis verſetur; Qualia ſunt jugis oratio, & votorum ſacrificia, Deo oblata; Librorum item Theologicorum, multo in otio, conſcriptio, ad Legis Divinæ doctrinam propagandam: Quemadmodum & Moſes fecit, cum per tot dies in montis ſeceſſu moratus eſſet. Quin etiam Henoch, *ab Adamo Septimus*, qui videtur fuiſſe princeps *Vitæ contemplativæ*, (etenim *cum Deo ambulaſſe* perhibetur) nihilominus Eccleſiam *Prophetiæ Libro* (qui etiam à Sancto Juda citatur) dotavit. *Contemplativam* vero quod attinet meram, & in ſe ipſa terminatam, quæque radios nullos, ſive caloris, ſive luminis, in ſocietatem humanam diffundat; neſcit eam certe Theologia.

Determinat etiam quæſtionem, tanta contentione agitatam, inter *Scholas Zenonis* & *Socratis* ex una parte, qui felicitatem in virtute, aut ſola, aut adornata, (cujus ſemper in officiis vitæ partes potiſſimæ) collocarunt: & reliquas complures Sectas & Scholas, ex altera parte: veluti *Scholas Cyrenaicorum & Epicuræorum*: qui eam in voluptate conſtituerunt, Virtutem autem (ſicut fit in Comœdiis aliquibus, ubi Hera cum famula veſtem mutat) plane ancillam ſtatuerunt: utpote ſine qua voluptati commode miniſtrari non poſſet: nec minus illam alteram *Epicuri Scholam*, quaſi *reformatam*; quæ felicitatem nihil aliud eſſe prædicabat, quam animi tranquillitatem & ſerenitatem, à perturbationibus liberi, & vacui; ac ſi Jovem de ſolio deturbare vellent, & Saturnum cum aureo ſeculo reducere, quando neque æſtas nec bruma fuiſſent, non ver, nec autumnus, ſed una & æquabilis aëris temperies: denique & illam exploſam *Pyrrhonis & Herilli Scholam*, qui ſitam autumaverunt felicitatem in ſcrupulis quibuſque animi prorſus eliminandis, nullam ſtatuentes fixam & conſtantem boni aut mali naturam, ſed actiones pro bonis aut malis habentes, prout ex animo, motu puro & irrefracto, aut contra, cum averſatione & reluctatione, prodirent; quæ tamen opinio in *Hæreſi Anabaptiſtarum* revixit, qui cuncta metiebantur juxta motus & inſtinctus Spiritus, & conſtantiam vel vacillationem fidei. Liquet autem, iſta, quæ recenſuimus, omnia ad privatam animorum tranquillitatem, & complacentiam, nullo modo autē ad *bonum communionis*, ſpectare.

Porro redarguit etiam *Philoſophiam Epicteti*, qui hoc utitur præſuppoſito; Felicitatem in iis poni debere, quæ in poteſtate noſtra ſunt, ne ſcilicet fortunæ & caſibus ſimus obnoxii; quaſi vero non multo fuerit felicius, in rectis & generoſis intentionibus, & finibus, qui publicum bonum amplectantur, ſucceſſu deſtitui, & fruſtrari, quam in omnibus, quæ ad privatam tantum fortunam noſtram referuntur, Voti perpetuo compotes fieri! Sicut Conſalvus, Neapolim digito Militibus indicans, generoſa voce teſtatus eſt, *Multò ſibi optatius fore, unum pedem promovendo, ad interitum certum ruere, quam unius pedis receſſu vitam in multos annos producere.* Cui etiam concinit cœleſtis Dux & Imperator, qui pronunciavit, *Conſcientiam bonam juge eſſe Convivium*; Quibus verbis aperte ſignificat, mentem bonarum intentionum ſibi conſciam, utcunque ſucceſſu careat, verius & purius, & naturæ magis conſentaneum præbere gaudium, quam univerſum illum apparatum, quo inſtrui poſſit homo, vel ut deſideriis ſuis fruatur, vel ut animo conquieſcat.

Redarguit itidem *Philoſophiæ abuſum illum*, circa Epicteti tempora graſſari cœptum: Nempe quod Philoſophia verſa fuerit in genus quoddam vitæ Profeſſorium, & tanquam in Artem; Quaſi ſcilicet inſtitutum Philoſophiæ eſſet, non ut perturbationes compeſcerentur & extinguerentur; ſed ut cauſæ & occaſiones ipſarum evitarentur & ſummoverentur: Ideoque particularis quædam vitæ ratio ad hoc obtinendum ineunda eſſet: introducendo ſane, tale genus ſanitatis in animum, quale fuit Herodici in corpore: cujus meminit Ariſtoteles; illum ſcilicet nihil aliud per totam vitam egiſſe; quam ut valetudinem curaret; & proinde ab infinitis rebus abſtineret, corporis interim uſu quaſi multatus. Ubi ſi hominibus officia ſocietatis conſectari cordi ſit, illa demum valetudo maxime eſt expetenda, quæ quaslibet mutationes & impetus quoſcunque ferre & vincere queat. Eodem modo & animus ille demum vere & proprie ſanus & validus cenſendus eſt, qui per plurimas & maximas tentationes & perturbationes perrumpere poteſt. Ita ut optime Diogenes dixiſſe viſus ſit; qui eas vires animi laudarit, *quæ non ad caute abſtinendum, ſed ad fortiter ſuſtinendum valerent*; quæque animi impetum, etiam in maximis præcipitiis, cohibere poſſint; quæque (id quod in equis bene ſubactis laudatur) præſtent, ut breviſſimo ſpatio, & ſiſtere ſe, & vertere poſſint.

Poſtremo, redarguit idem *teneritudinem quandam & ineptitudinem ad morigerandum*, in nonnullis ex antiquiſſimis Philoſophis, & maxime in veneratione habitis, notatam: Qui nimis facile ſe à rebus civilibus ſubduxerint, ut indignitatibus & perturbationibus ſe exuerent, atque magis, ſua opinione, illibati, & tanquam Sacroſancti, viverent: Ubi conſentaneum eſſet, conſtantiam hominis vere Moralis talem fore, qualem idem Conſalvus in homine militari requirebat: Nimirum ut honor ejus contexeretur tanquam è *tela craſſiore*; minimeque tam tenui, ut quidvis illud vellicare & lacerare poſſit.

CAP. II.

Partitio Boni individualis, *vel* Suitatis, *in* Bonum Activū, *&* Bonum Paſſivum. *Partitio* Boni Paſſivi, *in* Bonum Conſervativum, & Bonum perfectivum. *Partitio* Boni Communionis *in* Officia Generalia *&* Reſpectiva.

REpetamus igitur jam, & perſequamur primum *bonum individuale*, & *ſuitatis*. Illud partiemur in *bonum activum*, & *bonum paſſivum*. Etenim hæc quoque differentia *boni* (non abſimilis certe illis appellationibus, quæ Romanis in Oeconomicis erant familiares, *Promi* ſcilicet, *& Condi*) in univerſa rerum natura impreſſa reperitur: Præcipue autem ſe prodit in duplici rerum creatarum appetitu: altero, ſe *conſervandi* & *muniendi*: altero, ſe *multiplicandi* & *propagandi*: Atque hic poſterior, qui *activus* eſt, & veluti *Promus*, potentior videtur & dignior: Ille autem prior, qui *paſſivus* eſt, & veluti *Condus*, inferior cenſeri poteſt. Etenim in univerſitate rerum natura cœleſtis præcipue *agens* eſt; at natura terreſtris, *Patiens*. Etiam in delectationibus animantium, major voluptas eſt generandi, quam paſcendi. In oraculis quoque Divinis pronunciatur, *Beatius eſſe dare, quam accipere*. Quin & in vita communi, nemo invenitur ingenio tam molli & effœminato, quin pluris faciat, aliquid, quod ei in votis erat, perficere, & ad exitum perducere, quam ſenſualitatem aliquam, aut delectamentum. Atque iſta quidem *boni activi* præeminentia in immenſum exaltatur, ex intuitu conditionis humanæ, quod ſit & mortalis, & fortunæ ictibus expoſita. Nam ſi in voluptatibus hominum poſſet obtineri perpetuitas atque certitudo, magnum pretium eis accederet, propter ſecuritatem & moram. Quandoquidem autem rem videmus huc recidere; *Magni æſtimamus mori tardius*: *&*, *Ne glorieris de craſtino; neſcis partum diei*: mirum minime eſt, ſi contentione feramur ad ea, quæ temporis injurias non reformident. Ea vero nulla eſſe poſſunt, præter opera noſtra: ſicut dicitur, *Opera eorum ſequuntur eos*. Eſt & altera præeminentia *boni activi* haud exigua, indita & ſuſtentata ex eo affectu, qui humanæ naturæ, ut comes individuus, lateri adhæret: Amor ſcilicet novitatis, aut varietatis. Ille vero in ſenſuum voluptatibus (quæ *boni paſſivi* pars ſunt vel maxima) anguſtus admodum eſt, nec latitudinem habet aliquam inſignem: *Cogita quamdiu eadem feceris; Cibus, ſomnus, ludus; per hunc circulum curritur. Mori velle, non tantum fortis, aut miſer, aut prudens, ſed etiam faſtidioſus poteſt*. At in actis vitæ noſtræ, & inſtitutis, & ambitionibus, inſignis eſt varietas; Eaque multa cum voluptate percipitur, dum inchoamus, progredimur, interquieſcimus, regredimur, ut vires augeamus, appropinquamus, deniq; obtinemus, & hujuſmodi; Ut vere admodum dictum ſit, *Vita ſine propoſito, languida & vaga eſt*. Quod ſimul & prudentibus & ſtultiſſimis competit, ut ait Salomon; *Pro deſiderio quærit cerebroſus, omnibus immiſcet ſe*. Quin etiam videmus, Reges potentiſſimos, ad quorum nutum, quæcunque ſenſibus grata ſunt, parari poſſent, nihilominus procuraſſe ſibi interdum deſideria humilia & inania (quemadmodum Cithara fuit Neroni, *Gladiatoria Commodo*, *Antonino Aurigatio*, & alia aliis) quæ tamen ipſis fuerint omni affluentia voluptatum ſenſualium potiora. Tanto voluptatem majorem affert ut aliquid agamus, quam ut fruamur.

Illud interim paulo attentius notandum eſt, *bonum activum*, *individuale*, *à bono communionis* prorſus differre; quanquam nonnunquam ambo coincidant. Quamvis enim *bonum iſtud individuale, activum*, ſæpe opera beneficentiæ (quæ ex *virtutibus communionis* eſt) pariat & producat; illud tamen intereſt, quod illa opera ab hominibus plurimi fiant, non animo alios juvandi, aut beandi, ſed plane propter ſe atque potentiam & amplitudinem propriam. Id quod optime cernitur, quando *bonum activum* in aliquid impingit, quod ſit *bono communionis* contrarium. Siquidem Gigantea illa animi conditio, qua abripiuntur magni iſti orbis terrarum perturbatores, (qualis fuit L. Sylla, & plurimi alii, (licet in modulo longe minore) qui videntur ad hoc anhelare, ut omnes felices & ærumnoſi ſint, prout ſibi fuerint amici, vel inimici; atque ut mundus tanquam ipſorum præferat imaginem: (quæ vera eſt *Theomathia*,) hæc inquam ipſa aſpirat ad *bonum activum*, individuale, ſaltem *apparens*, etſi à *bono communionis* omnium maxime recedat.

At *bonum Paſſivum* partiemur, in *Bonum Conſervativum*; *& Bonum perfectivum*. Etenim inditus eſt unicuique rei triplex appetitus, quatenus ad *Bonum Suitatis, ſive individui*. Primus, ut ſe *conſervet*: Secundus, ut ſe *perficiat*. Tertius ut ſe *multiplicet*, ſive *diffundat*. Atque hic poſtremus appetitus ad *bonum activum* refertur, de quo jam modo diximus, *bona*. Ex quibus præcellit *perfectivum*. Minus enim quiddam eſt, conſervare rem in ſuo ſtatu: Majus vero, eandem ad naturam ſublimiorem evehere. Reperiuntur ſiquidem per res univerſas, naturæ aliquæ nobiliores, ad quarum dignitatem & excellentiam, naturæ inferiores aſpirant, veluti ad origines & fontes ſuos. Sic de hominibus non male cecinit ille:

Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo.

Homini enim, aſſumptio aut approximatio ad Divinam aut Angelicam naturam, eſt formæ ſuæ perfectio. Cujus quidem *boni perfectivi* prava & præpoſtera imitatio, peſtis eſt ipſa vitæ humanæ, & turbo quidam rapidus, qui omnia abripit, & ſubvertit. Nimirum, dum homines, exaltationis vice formalis atque eſſentialis, cœca ambitione advolant ad exaltationem tantummodo localem. Quemadmodum enim ægri, remedium mali ſui non invenientes, de loco in locum corpus agitant & volvunt; quaſi mutatione loci à ſe ipſis abſcedere, & internum malum effugere poſſint: Eodem modo evenit in ambitione, ut homines, ſimulachro quodam falſo naturæ ſuæ exaltandæ abrepti, nihil aliud adipiſcantur, quam loci quandam celſitudinem & faſtigium.

Bonum vero *conſervativum* nihil aliud eſt, quam *receptio & fruitio rerum naturæ noſtræ congruentium*. Hoc vero *bonum*, licet maxime ſit ſimplex, & nativum; tamen ex *bonis* videtur molliſſimum atque infimum. Quin & hoc ipſum *Bonum* recipit differentiam nonnullam, circa quam partim vacillavit judicium hominum, partim omiſſa eſt inquiſitio. *Boni* ſiquidem *fruitionis*, ſive, quod vulgo dicitur, *jucundi* dignitas, & commendatio, aut in *ſinceritate fruitionis* ſita eſt, aut in ejuſdem *vigore*: Quorum alterum inducit & præſtat *æqualitas*, alterum autem *varietas & viciſſitudo*: Alterum minorem habet mixturam mali, alterum impreſſionem magis fortem & vividam *boni*. Cæterum, horum utrum melius, *ambigitur*: Dein, num natura humana utramque ſimul apud ſe retinere poſſit, *non inquiritur*.

Atque

Atque quantum ad id, de quo *ambigitur*, ventilari cœpit illa controverſia inter Socratem & Sophiſtam quendam. Ac Socrates quidem aſſerebat, *felicitatem ſitam eſſe in animi pace conſtante, & tranquillitate*: Sophiſta vero in hoc, *Vt quis multum appetat, & multum fruatur*. Quin & ab argumentis delapſi ſunt ad convitia; Dicente Sophiſta, *Felicitatem Socratis, ſtipitis vel lapidis eſſe felicitatem*; è contra Socrate, *Sophiſtæ felicitatem eſſe ſcabioſi, qui perpetuo pruriret, & ſcalperet*. Neq; tamen deſunt utriq; ſententiæ ſua firmamenta. Nam *Socrati* aſſentitur vel *Epicuri Schola* ipſa, quæ virtutis, ad felicitatem, partes eſſe maximas, non diffitebatur. Quod ſi ita ſit, certo certius eſt, virtutis majorem uſum in perturbationibus ſedandis, quam rebus cupitis adipiſcendis. *Sophiſtæ* autem nonnihil ſuffragari videtur *aſſertio* illa, cujus à nobis mentio modo facta eſt, quod videlicet *bonum perfectivum bono conſervativo ſit ſuperius*; quippe quia cupitarum rerum adeptiones naturam videantur ſenſim perficere: quod licet vere non faciant, tamen & motus ipſe in circulo, ſpeciem nonnullam præ ſe fert *motus progreſſivi*.

At ſecunda *quæſtio*, (*Num* ſcilicet *natura humana non poſſit & animi tranquillitatem, & fruendi vigorem, ſimul retinere*?) rite diffinita, priorem illam reddit otioſam & ſupervacaneam. Annon enim videmus, haud raro animos nonnullorum ita factos & compoſitos, ut voluptatibus afficiantur vel maxime cum adſint, & tamen earum jacturam non gravate ferant? Ita ut ſeries illa Philoſophica, *Non uti, ut non appetas; Non appetere, ut non metuas*, videatur eſſe puſilli cujusdam animi, & diffidentis. Sane *Doctrinæ* pleræque Philoſophorum videntur paulo timidiores, & cavere hominibus, plus quam natura rerum poſtulat. Veluti, cum mortis formidinem medendo augent. Etenim, cum nihil aliud fere vitam humanam faciant, quam mortis quandam præparationem & diſciplinam, quomodo fieri poſſit, ut ille hoſtis mirum in modum non videatur terribilis, contra quem muniendi nullus ſit finis? Melius Poëta, (inter Ethnicos;)

Qui finem vitæ extremum inter munera ponit Naturæ. ——

Similiter & in omnibus annisi ſunt Philoſophi, animum humanum reddere nimis uniformem & harmonicum: eum motibus contrariis & extremis minime aſſuefaciendo. Cujus cauſam arbitror fuiſſe, quod ipſi vitæ ſe privatæ dedicarunt, à negotiis & aliorum obſequiis immuni & liberæ. Quin potius imitentur homines prudentiam gemmariorum; qui, ſi forte in gemma inveniatur nubecula aliqua, aut glaciecula, quæ ita poſſet eximi, ut magnitudini lapidis non nimium detrahatur, eam tollunt; aliter vero intactam eam relinquunt: Pari ratione, ſerenitati animorum ita conſulendum eſt, ut non deſtruatur magnanimitas. Atq; de *bono individuali* hactenus.

Poſtquam igitur de *bono ſuitatis* (quod etiam *particulare, privatum, individuale*, appellare ſolemus) jam dixerimus; repetamus *bonum communionis*, quod *ſocietatem* intuetur. Iſtud nomine *officij* magis proprie attribuitur animo bene diſpoſito erga alios: vocabulum *virtutis* animo intra ſe recte formato & compoſito. Verum iſta pars, primo intuitu, *Scientiæ civili* deberi videtur: Attamen, ſi diligentius attendas, non ita: Siquidem tractat regimen & imperium uniuſcujusque in ſe ipſum, neutiquam vero in alios. Atque ſicut in architectura, alia res eſt, poſtes, trabes, & cæteras ædificii partes efformare, & ad ædificandi uſum præparare; alia autem, easdem ad invicem aptare & compaginare: Sicut etiam in mechanicis, inſtrumentum aut machinam fabricare & conficere, non idem eſt, quod fabricatum erigere, movere, & in opere ponere: Sic *doctrina* de *conjugatione ipſa hominum in civitate*, ſive *ſocietate*, differt ab ea, quæ eos reddit ad hujusmodi *Societatis* commoda conformes, & bene affectos.

Iſta *pars de officiis*, etiam in duas portiones diſtribuitur; quarum altera tractat de *officio hominis in communi*; altera de *officiis ſpecialibus & reſpectivis*, pro ſingulorum profeſſione, vocatione, ſtatu, perſona, & gradu. Harum primam, ſatis excultam, diligenterq; à veteribus & aliis explicatam, jam antea retulimus: Alteram quoq;, ſparſim quidem tractatam, licet non in corpus aliquod integrum Scientiæ digeſtam, reperimus. Neq; tamen hoc ipſum, quod ſparſim tractetur, reprehendimus; quinimo de hoc argumento per partes ſcribi longe conſultius exiſtimamus. Quis enim tanta fuerit vel perſpicacia, vel confidentia, ut de *officiis peculiaribus & relativis*, ſingulorum ordinum & conditionum, perite & ad vivum diſceptare & diffinire poſſit, aut ſuſtineat? Tractatus autem, qui experientiam non ſapiunt, ſed ex notitia rerum generali & Scholaſtica tantummodo deprompti ſunt de rebus hujusmodi, inanes plerumq; evadunt & inutiles. Quamvis enim aliquando contingat, ſpectatorem ea animadvertere, quæ luſorem fugiant, atq; jactetur proverbium quoddam magis audaculum, quam ſanū, de cenſura vulgi circa actiones principum, *ſtantem in valle optime perluſtrare montem*; optandum tamen inprimis eſſet, ut non niſi expertiſſimus & verſatiſſimus quisq; ſe hujusmodi argumentis immiſceret. Hominum enim ſpeculativorum, in materiis activis, lucubrationes, iis, qui in agendo fuerunt exercitati, nihilo meliores videntur, quam diſſertationes Phormionis de bellis æſtimatæ ſunt ab Hannibale, qui eas habuit pro ſomniis & deliriis. Unum duntaxat vitium illos occupat, qui de rebus, ad ſuum munus, aut artem pertinentibus, libros conſcribunt; quod ſcilicet in illis ipſis *Spartis* ſuis ornandis, atq; attollendis, modum tenere neſciant.

In hoc genere Librorum, piaculum foret, non meminiſſe (honoris cauſa) excellētiſſimi illius operis, à Majeſtate tua elucubrati, *De Officio Regis*. Scriptum enim hoc plurimos intra ſe cumulavit ac recondidit Theſauros, tam conſpicuos, quam occultos, *Theologiæ, Ethicæ, & Politicæ*; inſigni cum aſperſione aliarum artium: Eſtque, meo judicio, inter Scripta, quæ mihi perlegere contigerit, præcipue ſanum & ſolidum. Non illud ullo loco, aut inventionis fervore æſtuat, aut indulgentiæ frigore torpet aut dormitat: Non vertigine aliquando corripitur, unde in ordine ſuō ſervando confundatur aut excidat: Non digreſſionibus diſtrahitur, ut illa, quæ nihil ad rhombum ſunt, expatiatione aliqua flexuoſa complectatur: Non odoramentorum aut pigmentorum fucis adulteratur; qualibus illi utuntur, qui Lectorū potius delectationi, quam argumēti naturæ inſerviunt: Ante omnia vero, ſpiritu valet iſtud opus, non minus, quam corpore, utpote

quod & cum veritate optime conſentiat, & ad uſum ſit accomodatiſſimum. Quin etiam vitio illo, de quo paulo ante diximus, (quod, ſi in alio quopiam, in Rege certe, & Scripto de Majeſtate Regia, tolerandum fuerit) omnino caret: Nempe, quod culmen & faſtigium Regium non immodice aut invidioſe extollat: ſiquidem Majeſtas tua Regem non depinxit aliquem, *Aſſyriæ* aut *Perſiæ*, gloria & externo faſtu nitentem, & coruſcantem: ſed vere *Moſem*, aut *Davidem*, Paſtores ſcilicet Populi ſui. Neque vero mihi unquam memoria excidet dictum quoddam vere regium, quod in lite graviſſima terminanda, Majeſtas tua, pro ſacro illo, quo præditus es, Spiritu, ad populos regendos pronunciavit; Nimirum, *Reges juxta Leges Regnorum ſuorum gubernacula tractare, quemadmodum & Deus juxta Leges Naturæ: & æque raro prærogativam illam ſuam, quæ Leges tranſcendit, ab illis uſurpandam, ac à Deo videmus uſurpari poteſtatem Miracula patrandi*. Nihilo tamen ſecius, ex Libro illo altero, à Majeſtate tua conſcripto de *Libera Monarchia*, ſatis omnibus innoteſcit, non minus Majeſtati tuæ cognitam eſſe & perſpectam plenitudinem poteſtatis Regiæ, atque *Vltimitates* (ut Scholaſtici loquuntur) Jurium Regalium, quam Officii & Muneris Regii Limites & Cancellos. Non dubitavi igitur in medium adducere Librum illum à Majeſtatis tuæ calamo exaratum, tanquam exemplum primarium & maxime illuſtre, *Tractatuum de peculiaribus & reſpectivis officiis*. Quo de Libro, quæ à me jam dicta ſunt, dixiſſem profecto, ſi ante Annos mille à Rege quopiam conſcriptus fuiſſet. Neque vero movet Decorum illud, quod vulgo præſcribitur, ne quis coram laudetur: modo Laudes illę nec modum excedant, nec intempeſtive, aut nulla data occaſione, tribuantur. Cicero certe, in luculentiſſima illa Oratione ſua pro M. Marcello, nihil aliud agit, quam ut exhibeat tabulam quandam, ſingulari artificio depictam, de Laudibus Cæſaris, licet coram ipſo Oratio illa haberetur. Quod & Plinius ſecundus erga Trajanum. Itaq; jam ad propoſitum revertamur.

Pertinet porro ad hanc *partem de officiis reſpectivis vocationum, & profeſſionum ſingularum, doctrina* alia, tanquam priori relativa, ſive oppoſita; nimirum de *fraudibus, cautelis, impoſturis*, & *vitiis* ipſarum: Siquidem depravationes & vitia officiis & virtutibus opponuntur. Neque omnino de his, in plurimis Scriptis & Tractatibus, ſiletur: ſed ſæpe, ad illa notanda, ſaltem obiter excurritur. At quo tandem modo? Per Satyram ſcilicet, & Cynice (more Luciani) potius, quam ſerio & graviter. Etenim, plus operæ impenditur, ut pleraq; in artibus, etiam utilia & ſana, maligno dente vellicentur, & ad ludibrium hominibus exponantur, quam ut, quæ in iisdem corrupta ſunt & vitioſa, ſecernantur à ſalubribus & incorruptis. At optime Salomon: *Quærenti deriſori ſcientiam, ipſa ſe abſcondit, ſed ſtudioſo fit obviam*. Quicunque enim ad ſcientiam accedit animo irridendi & aſpernandi, inveniet procul dubio quæ cavilletur plurima; ex quibus vero doctior fiat, perpauca. Verum, Tractatio hujus, de quo loquimur, argumenti, gravis & prudens, atque cum integritate quadam & ſinceritate conjuncta, inter munitiſſima virtutis ac probitatis propugnacula videtur numeranda. Nam ſicut fabuloſe perhibetur de *Baſiliſco*, ſi primus quempiam conſpexerit, illico hominem perimit; ſi quis illum prior, Baſiliſcus perit: pari ratione, fraudes, impoſturæ, & malæ artes, ſi quis eas prior detexerit, nocendi facultate privantur; quod ſi illæ prævenerint, tum vero, non alias, periculum creant. Eſt itaq; quod gratias agamus *Machiavello*, & hujusmodi Scriptoribus, qui aperte & indiſſimulanter proferunt, quid homines facere ſoleant, non quid debeant. Fieri enim nullo modo poteſt, ut conjungatur *ſerpentina* illa *prudentia* cum *innocentia columbina*, niſi quis mali ipſius naturam penitus pernoſcat. Abſq; hoc enim deerunt virtuti ſua præſidia & munimenta. Imo, neq; ullo modo poſſit vir bonus & probus malos & improbos corrigere & emendare, niſi ipſe prius omnia malitiæ latibula & profunda exploraverit. Etenim, qui judicio plane corrupto ſunt, & depravato, hoc habent, ut præſupponant, Honeſtatem in hominibus ab inſcitia & ſimplicitate quadam morum oriri, atque ab eo tantum, quod fides habeatur Concionatoribus, & Pædagogis, item libris, præceptis moralibus, & iis, qui vulgo prædicantur & decantantur, ſermonibus: Adeo ut, niſi plane perſpiciant, opiniones ſuas pravas, ac corrupta & detorta principia, non minus illis qui hortantur & admonēt, quam ſibi ipſis, eſſe explorata, & cognita, Probitatem omnem morum & conſiliorum aſpernentur: Juxta Oraculum illud Salomonis mirabile: *Non recipit ſtultus verba prudentiæ, niſi ea dixeris, quæ verſantur in corde ejus*. Hanc autem partem, de *cautelis*, & *vitiis reſpectivis*, inter *Deſiderata* numeramus; eamq; nomine *Satyræ ſeriæ*, ſive *Tractatus de interioribus rerum*, appellabimus.

Etiam ad *doctrinam de officiis reſpectivis* pertinent *officia mutua*, inter maritum & uxorem, parentes & liberos, dominum & ſervum: Similiter leges amicitiæ, & gratitudinis: Nec non civiles obligationes fraternitatum, collegiorum; etiam vicinitatis; ac ſimilium: Verum intelligatur hoc ſemper, illa iſtic tractari, non quatenus ſunt partes *ſocietatis civilis*, (id enim ad *Politicam* refertur,) ſed quatenus animi ſingulorum, ad illa *ſocietatis vincula* tuenda, inſtrui & prædiſponi debeant.

At *doctrina de bono communionis* (quemadmodum & illa de *individuali*) *bonum* tractat, non tantum ſimpliciter, ſed & comparate: Quo ſpectat, officia perpendere, inter hominem & hominem; inter caſum & caſum; inter privata & publica; inter tempus præſens & futurum. Sicut videre eſt in animadverſione illa ſevera & atroci L. Bruti, contra filios ſuos, illam à pleriſq; in cœlum laudibus efferri; At alius quiſpiam dixit;

Infelix utcunq; ferent ea fata minores.

Id ipſum licet intueri in cœna illa, ad quam invitati ſunt M. Brutus, C. Caſſius, & alii. Illic enim, cum ad animos explorandos, circa conſpirationem in caput Cæſaris intentatam, Quæſtio aſtute mota eſſet, (*num licitum foret Tyrannum occidere?*) Ibant Convivæ in opiniones diverſas; Dum alii dicerent, plane licere, *Quod Servitus ultimum eſſet malorum*: Alii minime, *Quod Tyrannis minus exitialis eſſet, quam bellum civile*. Tertium autem genus, veluti ex Schola Epicuri, aſſerebat, *Indignū eſſe, prudentes periclitari pro ſtultis*. Verum plurimi ſunt caſus de *officiis comparatis*, inter quos frequenter ille intervenit: *Vtrum à Juſtitia deflectendum ſit*,

ſit, propter ſalutem Patriæ, aut hujuſmodi aliquod inſigne bonum in futuro? Circa quam Jaſon Theſſalus dicere ſolebat: *Aliqua ſunt injuſte facienda, ut multa juſte fieri poſſint*: Verum replicatio in promptu eſt: *Authorem præſentis Juſtitiæ habes: Sponſorem futuræ non habes.* Sequantur homines, quæ in præſentia bona & juſta ſunt; futura divinæ Providentiæ remittentes. Atq; circa *doctrinam de Exemplari*, ſive de *bono*, hæc dicta ſint.

Cap. III.

Partitio Doctrinæ de Cultura Animi; *in* Doctrinam de Characteribus Animorum; De Affectibus, *&* de Remediis *ſive* Curationibus. *Appendix* Doctrinæ *ejusdem de* Congruitate inter Bonum Animi, & Bonum Corporis.

NUnc igitur, poſtquam de *fructu vitæ* (ſenſu intelligimus Philoſophico) verba fecerimus; ſupereſt, ut de *Cultura Animi*, quæ ei debetur, dicamus: Sine qua pars prior nihil aliud videtur, quam imago quædam, aut ſtatua, pulchra quidem aſpectu, ſed motu & vita deſtituta. Cui ſententiæ Ariſtoteles ipſe diſertis verbis ſuffragatur: *Neceſſe eſt igitur de virtute dicere, & quid ſit, & ex quibus gignatur. Inutile enim fere fuerit, virtutem quidem noſſe, acquirendæ autem ejus modos & vias ignorare. Non enim de virtute tantum, qua ſpecie ſit, quærendum eſt, ſed & quomodo ſui copiam faciat: Utrumq; enim volumus, & rem ipſam noſſe, & ejus compotes fieri: Hoc autem ex voto non ſuccedet, niſi ſciamus, & ex quibus, & quo modo.* Verbis adeo expreſſis, atque etiam iterato, hanc partem inculcat; quam tamen ipſe non perſequitur. Hoc ſimiliter illud eſt, quod Cicero Catoni Juniori, veluti laudem non vulgarem, attribuit; quod ſcilicet Philoſophiam amplexus eſſet, *non diſputandi cauſa, ut magna pars, ſed ita vivendi.* Quamvis autem, pro temporum, in quibus vivimus, ſocordia, paucis, curæ ſit, ut animum ſedulo colant, & componant, & vitæ rationem ad normam aliquam inſtituant; (ſecundum illud Senecæ, *de partibus vitæ quiſq; deliberat*; *de ſumma nemo*: adeo ut hæc pars cenſeri poſſit ſupervacua:) illud tamen minime nos movet, ut eam intactam relinquamus, quin potius cum illo Hippocratis Aphoriſmo concludimus, *Qui gravi morbo correpti, dolores non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Medicina illis hominibus opus eſt, non ſolum ad curandum morbum, ſed ad ſenſum expergefaciendum. Quod ſi quis objiciat, animorum curationem, Theologiæ Sacræ munus eſſe, veriſſimum eſt quod aſſerit; At tamen *Philoſophum Moralem* in famulitium Theologiæ recipi, inſtar ancillæ prudentis, & pediſſequæ fidelis, quæ ad omnes ejus nutus præſto ſit, & miniſtret, quid prohibeat? Etenim quemadmodum in Pſalmo habetur, quod *Oculi ancillæ perpetuo ad manus dominæ reſpiciunt*: cum tamen minime dubium ſit, quin haud pauca ancillæ judicio & curæ relinquantur: eodem modo & *Ethica* obſequium *Theologiæ* omnino præſtare debet, ejusque præceptis morigera eſſe, ita tamen ut & ipſa, intra ſuos limites, haud pauca ſana & utilia documenta continere poſſit.

Hanc igitur partem (quando præſtantiam ejus in animo recolo) in *corpus doctrinæ* nondum redactam, non poſſum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more noſtro, cum inter *Deſiderata* collocemus, aliqua ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hac re (ſicut & in univerſis, quæ ſpectant ad Practicam) ratio nobis eſt ſubducenda, quid in noſtra ſit poteſtate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero vero applicatio tantum. Agricolæ nullum eſt imperium, aut in naturam ſoli, aut in aëris temperies; Itidem nec Medico, aut in craſin & conſtitutionem naturalem ægri, aut in accidentium varietatem. At in *cultura animi*, & morbis ejus perſanandis, tria in conſiderationem veniunt; *Characteres diverſi diſpoſitionum*; *Affectus*, *&* *Remedia*: Quemadmodum & in corporibus medicandis proponuntur illa tria; *complexio*, ſive *conſtitutio ægri*, *morbus* & *curatio*. Ex illis autem tribus, poſtremum tantum in noſtra poteſtate ſitum eſt; priora duo non item. Verum & in illis ipſis, quæ in poteſtate noſtra non ſunt, non minus diligens facienda eſt inquiſitio, quam in illis, quæ poteſtati noſtræ ſubjiciuntur. Etenim illorum perſpicax & accurata cognitio ſubſternenda eſt *doctrinæ de remediis*, ut eadem commodius & felicius applicentur. Neq; enim veſtis corpori aptari poſſit, niſi menſura corporis ante excipiatur.

Primus igitur articulus, *doctrinæ de cultura animi*, verſabitur circa *diverſos characteres ingeniorum* ſive *diſpoſitionum*. Neque tamen loquimur de vulgatis illis propenſionibus in virtutes & vitia, aut etiam in perturbationes, & affectus: ſed de magis intrinſecis, & radicalibus. Sane ſubit animum, etiam in hac parte nonnunquam admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quam *Politicis*, ut plurimum neglecta aut prætermiſſa ſit; cum utrique ſcientiæ clariſſimum luminis jubar affundere poſſit. In *Traditionibus Aſtrologiæ* non inſcite omnino diſtincta ſunt ingenia, & diſpoſitiones hominum, ex prædominantiis Planetarum; quod alii à Natura facti ſint *ad contemplationes*; alii ad res *civiles*; alii *ad militiam*; alii *ad ambitum*; alii *ad amores*; alii *ad artes*; alii *ad genus vitæ varium.* Item apud *Poëtas* (Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos) ſparguntur ubique ſimulachra ingeniorum, licet fere cum exceſſu & præter modum veritatis. Quin & hoc ipſum argumentum, de *diverſis characteribus ingeniorum*, eſt ex iis rebus, in quibus ſermones hominum communes (quod valde raro, interdum tamen contingit) libris ipſis ſunt prudentiores. At longe optima hujus Tractatus ſupellex & ſylva peti debet ab *Hiſtoricis* prudentioribus: Neque tamen ab Elogiis tantum, quæ ſub obitum perſonæ alicujus illuſtris ſubnectere ſolent, ſed multo magis ex corpore integro *Hiſtoriæ*, quoties hujuſmodi perſona, veluti Scenam conſcendit. Illa enim intertexta imago, potior videtur deſcriptio, quam Elogii Cenſura: Qualis habetur apud T. Livium, *Africani*, & *Catonis Majoris*: Apud Tacitum, *Tiberij*, *Claudij*, & *Neronis*: Apud Herodianum, *Septimij Severi*: Apud Philippum Comineum, *Ludovici undecimi* Gallorum Regis: Apud Franciſcum Guicciardinum, *Ferdinandi*, *Hiſpani*, *Maximiliani Cæſaris*, & *Leonis*, & *Clementis*, Pontificum. Iſti enim Scriptores, harum Perſonarum, quas ſibi depingendas delegerunt, Effigies quaſi perpetuo intuentes, nunquam fere Rerum Geſtarum ab ipſis mentionem faciunt, quin & aliquid inſuper de Natura ipſorum inſpergant. Etiam nonnullæ, in quas incidimus, *relationes de conclavibus Pontificum*, characteres de moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: ſicut & Literæ Legatorum de Conſiliariis Principum. Fiat itaque ex ea, quam diximus, materia (quæ certe fertilis eſt & copioſa) Tractatus diligens,

diligens, & plenus. Neque vero volumus, ut *characteres* iſti in Ethicis (ut fit apud Hiſtoricos, & Poëtas, & in ſermonibus communibus,) excipiantur, tanquam imagines Civiles integræ: ſed potius ut imaginum ipſarum lineæ, & ductus magis ſimplices, quæ inter ſe compoſitæ & commixtæ quaſcunq; effigies conſtituunt, quot & quales eæ ſint, & quomodo inter ſe connexæ, & ſubordinatæ; ut fiat tanquam artificioſa & accurata ingeniorum & animorum diſſectio, atq; ut diſpoſitionum, in hominibus individuis, ſecreta prodantur, atq; ex eorum notitia curationum animi præcepta rectius inſtituantur.

Neque vero *characteres ingeniorum* ex natura impreſſi, recipi tantum in hunc Tractatum debent; ſed & illi, qui alias animo imponuntur, ex *ſexu, ætate, patria, valetudine, forma*, & ſimilibus: atq; inſuper illi, qui ex *fortuna*, veluti *Principum, Nobilium, ignobilium, divitum, pauperum, Magiſtratuum, idiotarum, felicium, ærumnoſorum*, & hujusmodi. Videmus enim, Plautum miraculi loco habere, quod Senex quis ſit beneficus; *Benignitas hujus, ut Adoleſcentuli eſt*. D. autem Paulus, ſeveritatem diſciplinæ erga Cretenſes præcipiens (*Increpa eos dure*) ingenium Gentis ex Poëta accuſat, *Cretenſes ſemper mendaces, malæ Beſtiæ, Ventres pigri*. Saluſtius id in Regum Ingeniis notat, quod apud eos frequens ſit, Contradictoria appetere; *plerumq; Regiæ voluntates, ut vehementes ſunt, ſic mobiles, ſæpeq; ipſæ ſibi adverſæ*. Tacitus obſervat, honores & dignitates ingenia hominum in deterius ſæpius flectere, quam in melius; *Solus Veſpaſianus mutatus eſt in melius*. Pindarus illud animadvertit, Fortunã ſubitam & indulgentem, animos plerumque enervare, & ſolvere; *Sunt, qui magnam felicitatem concoquere non poſſunt*. Pſalmus innuit, facilius eſſe modum adhibere & temperamentum, in fortunæ ſtatu, quam in incremento; *Divitiæ ſi affluant, nolite cor apponere*. De ſimilibus quibusdam obſervationibus ab Ariſtotele in *Rhetoricis* mentionem obiter factam, non inficior, nec non in aliorũ Scriptis nonnullis ſparſim: Verum nunquam adhuc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philoſophiam*: Ad quam principaliter pertinent. Non minus certe quam ad *Agriculturam*, Tractatus de diverſitate ſoli, & glebæ; Aut ad *Medicinam*, Tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diverſis. Id autem nunc tandem fieri oportet, niſi forte imitari velimus temeritatem Empiricorum, qui iisdem utuntur medicamentis ad ægrotos omnes, cujuscunq; ſint conſtitutionis.

Sequitur *doctrinam de characteribus, doctrina de affectibus & perturbationibus*, qui loco morborum animi ſunt, ut jam dictum eſt. Quemadmodum enim Politici priſci de Democratiis dicere ſolebant; Quod *populus eſſet mari ipſi ſimilis, Oratores autem ventis*: Quia ſicut *Mare* per ſe placidum foret & tranquillum, niſi à *Ventis* agitaretur & turbaretur; ſic & *Populus* eſſet natura ſua pacatus & tractabilis, niſi à *ſeditioſis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similiter vere affirmari poſſit; *naturam mentis humanæ* ſedatam fore, & ſibi conſtantem, ſi *affectus*, tanquam *venti*, non tumultuarentur, ac omnia miſcerent. Et hic rurſus ſubiit nova admiratio, Ariſtotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conſcripſit, *Affectus*, ut membrum *Ethicæ* Principale, in illis non tractaſſe; in *Rhetoricis* autem, ubi tractandi interveniunt ſecundario (quatenus ſcilicet Oratione cieri aut commoveri poſſint) locum illis reperiſſe: (in quo tamen loco, de iis, quantum tam paucis fieri potuit, acute & bene diſſeruit:) Nam diſceptationes ejus de *voluptate & dolore* huic Tractatui nullo modo ſatisfaciunt: non magis, quam, qui de luce & *lumine tantum* ſcriberet, de *particularium colorum natura* ſcripſiſſe diceretur: Siquidem *voluptas* & *dolor* erga *affectus particulares* ita ſe habent, ut *lux erga Colores*. Meliorem certe in hoc argumento (quatenus ex his, quæ nunc extant, conjicere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; attamen talem, quæ potius in diffinitionum ſubtilitate, quam in tractatu aliquo pleno, & fuſo, conſiſteret. Equidem reperio etiam libellos quosdam elegantes, de nonnullis ex *affectibus*; veluti de *ira, de inutili verecundia*, & aliis perpaucis. Sed ſi verum omnino dicendum ſit Doctores hujus *Scientiæ* præcipui ſunt *Poëtæ* & *Hiſtorici*, in quibus ad vivum depingi & diſſecari ſolet, Quomodo *Affectus* excitandi ſint & accendendi? Quomodo leniendi & ſopiendi? Quomodo rurſus continendi ac refrænandi, ne in actus erumpant? Quomodo itidem ſe, licet compreſſi & occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices ſubeant? Qualiter ſibi mutuo implicentur? Qualiter inter ſe digladientur & opponantur? Et innumera hujus generis. Inter quæ hoc ultimum plurimi eſt uſus in *moralibus* & *civilibus*; *Qualiter* (inquam) *affectus affectum in ordinem cogat*; *& alterius auxilio, ad alterum ſubjugandum, uti liceat*? Venatorum & aucupum more, qui beſtiæ opera ad beſtias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utuntur: Quod fortaſſe aliter ex ſeſe absq; Brutorum auxilio, homo tam facile præſtare non poſſit. Quin & hoc fundamento nititur excellens ille, & per omnia patens, uſus in Civilibus, *præmii* & *pœnæ*; quæ Rerumpubl. columen ſunt; cum *Affectus* illi prædominantes, *formidinis* & *ſpei*, alios omnes *affectus* noxios coërceant & ſupprimant. Etiã, ſicut in regimine Status, non raro fit ut factio factione in officio contineatur, ſimiliter fit & in regimine mentis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in noſtra ſunt poteſtate, quæq; operantur in animum, voluntatemq; & appetitum afficiunt, & circumagunt, ideoq; ad immutandos mores plurimum valent. Qua in parte debuerant Philoſophi ſtrenue & gnaviter inquirere, *De viribus & energia conſuetudinis, exercitationis, habitus, educationis, imitationis, æmulationis, convictus, amicitiæ, laudis, reprehenſionis, exhortationis, famæ, legum, librorum, ſtudiorum*, & ſi quæ ſunt alia. Hæc enim ſunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab iſtis agentibus animus patitur & diſponitur; Ab iſtis veluti ingredientibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad conſervandam & recuperandam animi ſanitatem conducant, quatenus remediis humanis id præſtari poſſit. Ex quorum numero unum aut alterum ſeligemus, in quibus paululum immorabimur, ut reliquis ſint exemplo. *De conſuetudine* igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Ariſtotelis plane mihi videtur anguſtias quasdam contemplationis, & negligentiam ſapere: cum aſſerit, in illas actiones, quæ naturales ſunt, *Conſuetudinem* nihil poſſe: exemplo uſus, Quod *ſi lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationem quidem ſponte aſcendendi acquirit*: quinetiã, quod

quod *ſæpius videndo aut audiendo, nihilo melius aut videmus, aut audimus.* Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura eſt peremptoria; (cujus rei cauſas reddere in præſentia non vacat) aliter tamen in illis fit, in quibus natura, ſecundum latitudinem quandam, patitur intentionem & remiſſionem. Sane videre potuit, *Chirothecam* paulo arctiorem, manui ſæpius inducendo, laxiorem reddi; *Baculum* uſu & mora in contrarium flexus ſui naturalis incurvari, & in eodem ſtatu paulo poſt durare; *Vocem* exercitando, magis fieri robuſtam & ſonoram; *Frigora Æſtumq; conſuetudine* tolerari; & ejuſdem generis complura. Quæ quidem poſteriora duo exempla propius accedunt ad rem, quam quæ ab ipſo adducta ſunt. Attamen, utcunq; hoc ſe habeat; quo magis verum fuerit, *tam virtutes quam vitia in habitu conſiſtere*; eo magis ei contendendum fuerat, ut normas præſcriberet, quomodo hujuſmodi habitus fuerint acquirendi, aut amovendi. Plurimi ſiquidem confici poſſint præcepta de prudenti inſtitutione exercitationum, animi non minus quam corporis. Illorum paucula recenſebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus à *penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis,* quam res poſtulat: Nam ſi oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre bene ſperandi alacritatem obtundes; apud ingenium fiduciæ plenum opinionem concitabis, qua plus ſibi polliceatur, quam præſtare poſſit; Quod ſecum trahit ſocordiam. In utroque autem ingenii temperamento fiet ut experimentum expectationi non ſatisfaciat; Id quod animum ſemper dejicit, & confundit. Quod ſi penſa leviora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis ſumma, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquam, quo habitus comparetur, duo* inprimis *tempora obſerventur*: Alterum, quando animus optime fuerit ad rem diſpoſitus; Alterum, quando peſſime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex poſteriore, nodos obiceſque animi contentione ſtrenua deteramus: unde tempora media facile & placide labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Ariſtoteles obiter meminit; *Vt totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur*; Sicut cum in adverſum gurgitis remigamus, aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum Præceptum ex illo Axiomate pendet, quod veriſſimum eſt; *Animum ad quæcunque felicius trahi & ſuavius, ſi illud, quo tendimus, in intentione operantis non ſit principale, ſed tanquam aliud agendo ſuperetur*; quoniam ita fert natura, ut neceſſitatem & imperium durum ferme oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi poſſint, de Regimine *Conſuetudinis*: *Conſuetudo* enim, ſi prudenter & perite inducatur, fit revera (ut vulgo dicitur) *altera natura*: Quod ſi imperite & fortuito adminiſtretur, erit tantum *ſimia* naturæ, quæ nihil ad vivum imitetur, ſed inſcite tantum, & deformiter.

Similiter, ſi de *Libris* & *Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influentia, verba facere vellemus; numnam deſunt plurima præcepta, & conſilia fructuoſa, eo ſpectantia? Annon unus ex Patribus, magna cum indignatione, *Poëſim* appellavit *vinum dæmonum*; cum revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum & digna, quæ bene perpendatur, eſt Sententia Ariſtotelis, *Iuvenes non eſſe idoneos moralis Philoſophiæ auditores*: quia in illis perturbationum æſtuario nondum ſedata eſt, nec tempore & rerum experientia conſopita? Atq; ut verum dicamus, an non ideo fit, ut Scriptorum priſcorum præſtantiſſimi libri & ſermones (quibus ad virtutem homines efficaciſſime invitati ſunt: *tam auguſtam ejus majeſtatem* omnium oculis repræſentando, quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *Habitu Paraſitorum* indutas, deriſui propinando) tam parum proſint ad vitæ honeſtatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non conſueverunt à viris ætate & judicio maturis, ſed pueris tantum & tyronibus relinquuntur? Annon & hoc verum eſt, Juvenes multo minus *Politicæ* quam *Ethicæ* auditores idoneos eſſe, antequam *religione* & *doctrina de moribus* & *officiis* plane imbuantur: ne forte judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non eſſe rerum differentias morales veras & ſolidas, ſed omnia ex utilitate, aut ſucceſſu metienda? ſicut Poëta canit;

Proſperum & felix ſcelus virtus vocatur.

& rurſus,

Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc Satyrice & per indignationem loqui videntur. At *Libri* nonnulli *politici* idem ſerio & poſitive ſupponunt. Sic enim Machiavello dicere placet, *Quod ſi contigiſſet Cæſarem Bello ſuperatum fuiſſe, Catilinâ ipſo fuiſſet odioſior*: Quaſi vero nihil interfuiſſet, præter fortunam ſolam, inter Furiam quandam, ex libidine & ſanguine conflatam, atque animum excelſum, & inter homines naturales, maxime omnium (ſi ambitio abfuiſſet) ſuſcipiendum. Videmus etiam ex hoc ipſo, quam neceſſarium ſit, homines *doctrinas pias* & *ethicas*, antequam *Politicam* deguſtent, plenis faucibus haurire. Nimirum, quod qui in aulis Principum, & negotiis civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti ſunt, nunquam fere ſinceram & internam morum probitatem aſſequantur: quanto minus ſi acceſſerit etiam librorum diſciplina? Porro, & in documentis ipſis moralibus, vel ſaltem aliquibus eorum, annon cautio pariter eſt adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & inſociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipſius ſcitote eſſe propria: quæ nonnunquam requirimus, ea ſunt omnia non à natura, ſed a Magiſtris.* Sunt & axiomata alia complura, de iis, quæ à *ſtudiis* & *libris*, hominum animis ingenerantur. Verum eſt enim quod dicit ille, *Abeunt ſtudia in mores*: Quod pariter affirmandum de cæteris illis rebus, *convictu, fama, legibus patriis,* & reliquis, quas paulo ante recenſuimus.

Cæterum *animi* quædam eſt *cultura*, quæ adhuc magis accurata & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in ſtatu perfectiore, aliis, in ſtatu magis depravato.* Hujus igitur culturæ intentio fuerit & inſtitutum, ut *bona* illa *tempora* foveantur; *Prava* vero tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *temporum fixatio* duobus modis procuratur: *votis* aut ſaltem *conſtantiſſimis*

animi

animi decretis, & *obſervantiis* atq; *exercitationibus*; quæ non tantum in ſe valent, quantum in hoc, quod animum in officio & obedientia jugiter contineant. *Malorum temporum obliteratio* duplici itidem ratione perfici poteſt: *Redemptione aliqua*, vel *expiatione præteritorum*, & *novo Vitæ inſtituto*, veluti *de integro*. Verum hæc pars ad religionem plane ſpectare videtur; Nec mirum; cum *Moralis Philoſophia* vera & genuina (ſicut ante dictum eſt) ancillæ tantum vices erga Theologiam ſuppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem de *cultura Animi* cum eo *Remedio*, quod omnium eſt maxime compendioſum, & ſummarium, & rurſus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in ſtatu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem eſt, *Vt fines vitæ actionumque deligamus & nobis ipſis proponamus rectos, & virtuti congruos, qui tamen tales ſint, ut eos aſſequendi nobis aliquatenus ſuppetat facultas.* Si enim hæc duo ſupponantur: ut & *fines actionum ſint honeſti, & boni*, & *decretum animi de iis aſſequendis, & obtinendis, fixum* ſit & *conſtans*, ſequetur, ut continuo vertat & efformet ſe animus, una opera in virtutes omnes. Atque hæc certe illa eſt operatio, quæ *Naturæ ipſius opus* referat, cum reliquæ, quæ diximus, videantur eſſe ſolummodo ſicut *opera manus*. Quemadmodum enim *Statuarius*, quando ſimulachrum aliquod ſculpit aut incidit, illius ſolummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata eſt, non autem cæterarum; (veluti ſi faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe ſaxum, donec ad illud quoque pervenerit;) E contra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimentia partium omnium ſimul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem aut reliquas parum proficimus; quando autem *rectis* & *honeſtis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo noſtro commendaverint & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum imbutos, & prædiſpoſitos habilitate & propenſione nonnulla, ad eam aſſequendam & exprimendam. Atque hic poſſit eſſe ſtatus illius animi, qui egregie ab Ariſtotele deſcribitur: & ab eo, non *virtutis*, ſed *divinitatis* cujuſdam charactere inſignitur. Ipſa ejus verba hæc ſunt: *Immanitati autem conſentaneum eſt, opponere eam, quæ ſupra humanitatem eſt, heroicam* ſive *divinam Virtutem.* Et paulo poſt, *Nam ut feræ, neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dei. Sed hic quidem ſtatus altius quiddam virtute eſt; ille alíud quiddam à vitio.* Plinius certe Secundus, ex licentia magniloquentiæ ethnicæ, Trajani virtutem, divinæ, non tanquam imitamentum, ſed tanquam exemplar proponit, cum ait: *Opus non eſſe hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos æque & propitios ſe dominos mortalibus præſtarent; ac Trajanus præſtitiſſet.* Verum hæc profanam Ethnicorum Jactantiam ſapiunt, qui umbras quaſdam corpore majores prenſabant. At Religio vera, & ſancta fides Chriſtiana, rem ipſam petit: imprimendo animis hominum charitatem; quæ appoſitiſſime *vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes ſimul colligat, & revincit. Sane elegantiſſime dictum eſt à Menandro, de *amori ſenſuali*, qui *Divinum* illum perperam imitatur: *Amor, melior Sophiſta Lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophiſta & præceptore inepto, quem *Lævum* appellat. Siquidem univerſis ſuis operoſis Regulis & Præceptionibus hominem tam dextre & expedite effingere nequeat, ut ſe ipſum & in pretio habeat, & ſe belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, ſi animus cujuſpiam, fervore *Charitatis* veræ incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per univerſam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophiſta* profecto habet rationem, ſi cum altera illa conferatur. Quinetiam, ſicut Xenophon recte obſervavit, *cæteros affectus, licet animum attollant, eum tamen diſtorquere & diſcomponere per ecſtaſes & exceſſus ſuos: amorem vero ſolum, eum ſimul & dilatare, & componere*: Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturā in majus exaltant, exceſſui interim ſunt obnoxiæ: ſola autem *Charitas* non admittit exceſſum. Angli, dum ad potentiam divinæ parem aſpirarent, prævaricati ſunt, & ceciderunt: *Aſcendam, & ero ſimilis Altiſſimo.* Homo dum ad Scientiam Divinæ parem aſpiraret, prævaricatus eſt, & lapſus: *Eritis ſicut Dii: ſcientes bonum & malum.* Verum ad ſimilitudinem Divinæ *Bonitatis* aut *Charitatis* aſpirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipſam *Imitationem* etiam invitamur: *Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Quin & in ipſo Archetypo Naturæ verba ſic collocat Religio Ethnica, (*Optimus Maximus*,) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Miſericordia ejus ſuper omnia opera ejus.*

Hanc itaq; *moralis doctrinæ* partem, de *Georgicis animi*, jam abſolvimus. In qua, ſi ex intuitu portionum ejus, quas perſtrinximus, quis exiſtimet, operam noſtram in hoc tantummodo ſitam eſſe, ut ea in *artem* ſeu *doctrinam* redigeremus, quæ ab aliis ſcriptoribus prætermiſſa ſint, tanquam vulgata & obvia, & per ſe ſatis clara & perſpicua; ſuo judicio libere utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio movimus, propoſitum nobis eſſe, non rerum pulchritudinem, ſed uſum & veritatem ſectari. Recordetur etiam pauliſper commentum illud Parabolæ antiquæ de *geminis ſomni portis*:

Sunt geminæ Somni portæ, quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris;
Altera candenti perfecta nitens Elephanto,
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia Manes.

Inſignis ſane magnificentia *Porta eburnea*; tamen *ſomnia vera* per *corneam* commeant.

Additamenti vice poni poſſit circa *Doctrinam Ethicam* obſervatio illa, inveniri nimirum relationem & congruitatem quandam, inter *bonum animi*, & *bonum corporis*. Nam ſicut *bonum corporis* conſtare diximus ex *ſanitate, pulchritudine, robore*, ac *voluptate*; ſic *animi bonum*, ſi juxta *moralis doctrinæ* ſcita illud contemplemur, huc tendere perſpiciemus; ut animum reddat *ſanum*, & à perturbationibus immunem; *Pulchrum*, veriq; decoris ornamentis excultum; *Fortem*, ac agilem ad omnia vitæ munia obeunda; deniq; non *ſtupidum*, ſed *voluptatis* & ſolatii honeſti ſenſum vivide retinentem. Hæc autem, ſicut in *corpore*, ita & in *animo*, raro

ſimul

ſimul omnia conjunguntur. Facile enim videre eſt multos, ingenii viribus & fortitudine animi pollentes, quos infeſtant tamen perturbationes; quorumq; etiam moribus vix aliquid elegantiæ aut venuſtatis aſpergitur: Alios, quibus abunde eſt in moribus elegantiæ & venuſtatis, illis tamen non ſuppetit, aut probitas animi, ut velint, aut vires, ut poſſint recte agere: Alios, animo præditos honeſto, atq; à vitiorum labe repurgato, qui tamen nec ſibi ipſis ornamento ſunt, nec Reip. utiles: Alios, qui iſtorum fortaſſe trium compotes ſunt, ſed tamen Stoica quadam triſtitia & ſtupiditate præditi, virtutis quidem actiones exercent, gaudiis non perfruuntur. Quod ſi contingat, ex quatuor iſtis duo aut tria aliquando concurrere, rariſſime tamen fit, quemadmodum diximus, ut omnia. Jam vero Principale iſtud membrum *Philoſophiæ humanæ*, quæ *hominem* contemplatur, quatenus ex *corpore* conſiſtit atq; *anima*, ſed tamen *ſegregatum*, & citra *ſocietatem*, à nobis pertractatum eſt.

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De Dignitate & Augmentis Scientiarum,
LIBER OCTAVUS.

Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitio Doctrinæ Civilis, *in* Doctrinam de Converſatione; Doctrinam de Negotiis; *&* Doctrinam de Imperio, *ſive* Republica.

VEtus eſt narratio, (Rex Optime) conveniſſe complures Philoſophos ſolenniter, coram Legato Regis exteri, atque ſingulos pro virili parte Sapientiam ſuam oſtentaſſe; ut haberet Legatus, quæ referret de mirabili ſapientia Græcorum. Unus tamen eorum numero *ſilebat*, & nihil adducebat in medium: adeo ut Legatus ad eum converſus diceret: *Tu vero quid habes, quod referam?* Cui ille: *Refer* (inquit) *Regi tuo, te inveniſſe apud Græcos aliquem, qui tacere ſciret.* Et quidem oblitus eram, in hac artium Synopſi, artem *tacendi* interſerere: Quam tamen (quoniam plerumque *deſideretur*) Exemplo jam proprio docebo. Etenim, cum me tandem ordo rerum ad illud deduxerit, ut paulo poſt de *arte Imperij* tractandum ſit, cumq; ad tantum Regem ſcribam, qui perfectus adeo in arte ſit Magiſter, ipſamq; ab incunabulis ſuis hauſerit; Nec omnino immemor eſſe poſſim, qualem apud Majeſtatem tuam locum ſuſtinuerim; conſentaneum magis exiſtimavi, me ipſum *tacendo* de hac re, apud Majeſtatem tuam, quam ſcribendo, probare. Cicero vero, non ſolum artis, verum etiam eloquentiæ cujusdam, quæ in *tacendo*, reperiatur, meminit. Cum enim ſermones nonnullos ſuos, cum alio quodam ultra citroque habitos, in epiſtola quadam ad Atticum commemoraſſet, ſic ſcribit; *Hoc loco, ſumpſi aliquid de tua eloquentia; nam tacui.* Pindarus vero, (cui illud peculiare eſt, animos hominum inopinato, ſententiola aliqua mirabili, veluti virgula Divina, percutere) hujusmodi quidpiā ejaculatur: *Interdum magis afficiunt non dicta, quam dicta.* In hac parte igitur, *tacere*, aut quod ſilentio proximū eſt, *brevis* admodum eſſe decrevi. Verū, antequam ad *artes imperij* perveniam, haud pauca de aliis *doctrinæ civilis portionibus* ſunt præmittēda.

Scientia civilis, verſatur circa ſubjectum, quod cæterorum omnium maxime eſt Materiæ immerſum: ideoque difficillime ad axiomata reducitur. Sunt tamen nonnulla, quæ hanc difficultatem levant. Primo enim, quemadmodum *Cato* ille *Cenſorius* de Romanis ſuis dicere ſolitus eſt: *Ovibus eos ſimiles eſſe, quarum gregem integrum minore quis moleſtia ageret, quam unam aliquam: quoniam ſi paucas ex grege, ut rectam ineant viam, propellere poſſis, cæteræ ultro ſequentur:* Similiter, hoc quidem reſpectu, Ethicæ munus eſt quodammodo illo politicæ difficilius. Secundo, proponit ſibi *Ethica*, ut animus *bonitate interna* imbuatur, & cumuletur: At *civilis ſcientia* nihil amplius poſtulat præter bonitatem externam; Hæc enim ad *ſocietatem* ſufficit. Itaq; non raro accidit, ut regimen ſit bonum, tempora mala: Siquidem in Sacra Hiſtoria illud non ſemel occurrit (cum de Regibus bonis & piis narratur) *Sed adhuc populus non direxerat cor ſuum ad Dominum Deum Patrum ſuorum.* Itaque, & hoc quoque reſpectu, duriores partes ſunt *Ethicæ*. Tertio, hoc habent Reſpubl. ut tanquam machinæ grandiores tardius moveantur, nec ſine magno molimine, unde haud tam cito labefactantur: Sicut enim in Ægypto ſeptem anni fertiles, ſteriles ſeptem ſuſtentarunt; in Rebuspubl. priorum temporum bona inſtitutio efficit, ut ſequentium errores non ſtatim perniciem inferant: At ſingulorū hominum decreta, & mores, magis ſubito ſubverti ſolent. Hoc deniq; *Ethicam* gravat, *Politicæ* ſuccurrit.

Scientia civilis tres habet partes, juxta tres ſocietatis actiones ſummarias; *Doctrinam de converſatione*; *Doctrinam de negotiis*: *& doctrinam de Imperio* ſive *Republ.* Tria ſiquidem ſunt *bona*, quæ ex *ſocietate civili* homines ſibi parare expetunt: *Solamen contra ſolitudinem, adjumentum in negotiis, & protectio contra injurias.* Suntq; iſtæ tres prudentiæ plane inter ſe diverſæ, & ſæpenumero disjunctæ: *Prudentia in converſando, prudentia in negotiando, & prudentia in gubernando.*

Enimvero, quod ad *converſationem* attinet, illa certe affectata eſſe non debet, at multo minus neglecta: cum prudentia in ejus moderamine, & decus quoddam morum in ſe ipſa præ ſe ferat, & ad negotia tam publica, quam privata, commode adminiſtranda, plurimum juvet. Etenim ſicut actio oratori tanti habetur, (licet ſit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviores & interiores videntur, anteponatur; eodem fere modo, in viro civili, *converſatio*, ejusque regimen, (utcunque in exterioribus occupetur) ſi non ſummum, at certe eximium locum invenit. Quale

enim pondus habet *vultus* ipſe, ejusq; compoſitio? Recte Poëta;

—— *Nec vultu deſtrue verba tuo.*

Poterit enim quis *vim orationis, vultu* labefactare, & plane prodere. Quin & *facta*, non minus quam *verba*, *vultu* pariter deſtrui poſſint, ſi Ciceroni credamus. Qui, cum fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales, non in hoc eam potiſſimum ſitam dixit, ut aditus præberet ad ſe faciles, niſi etiam *vultu* ipſo comiter accedentes exciperet. *Nil intereſt habere oſtium apertum, vultum clauſum.* Videmus quoque, Atticum, ſub primum Ciceronis cum Cæſare congreſſum, bello adhuc fervente, diligenter & ſerio Ciceronem per Epiſtolam monuiſſe, de *vultu* & *geſtu* ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod ſi tantum poſſit *oris* & *vultus* ſolius moderatio, quanto magis *ſermo familiaris*, & alia, quæ ad *converſationem* pertinent? Atque ſane ſumma & compendium decori & elegantiæ morum in hoc fere ſita ſunt, ut quaſi æqua lance & propriam Dignitatem & aliorum metiamur & tueamur: Quod etiam non male expreſſit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo perſonæ charactere; *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius: quorum alterum eſt alienæ libertatis obliti, alterum ſuæ.* Ex contraria vero parte, ſi *urbanitati*, & elegantiæ morum externæ impenſius ſtudeamus, tranſeunt illæ in affectationem quandam Deformem, & Adulterinam. *Quid enim deformius, quam Scenam in Vitam transferre?* Quinetiam, licet in exceſſum illum vitioſum minime prolabantur; temporis tamen nimium in hujusmodi leviculis abſumitur, animusq; ad curam ipſarum, magis quam oportet, deprimitur. Ideoq; ſicut in Academiis, adoleſcentes literarum ſtudioſi, at ſodalium congreſſibus plus ſatis indulgentes, moveri ſolent à præceptoribus, *Amicos eſſe fures temporis:* ſic certe aſſidua iſta, in *converſationis* decorum animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum facit. Deinde, qui primas adeo in *urbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quaſi nati videntur, hoc fere habent, ut ſibi ipſis in illa ſola complaceant, & virtutes ſolidiores, & celſiores, vix unquam aſpirent: Quando è contra, qui ſibi in hac parte defectus ſunt conſcii, decus ex bona exiſtimatione quærunt: Ubi enim adeſt bona exiſtimatio, omnia fere decent: ubi vero illa deficit, tum demum à commoditate morum, atq; *urbanitate*, ſubſidium petendum eſt. Porro, ad res gerendas, vix gravius aut frequentius reperias impedimentum, quam hujusce decori externi curioſam nimis obſervationem; atque illud alterum, quod huic ipſi inſervit, nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egregie enim Salomon: *Qui reſpicit ad ventos, non ſeminat; qui reſpicit ad nubes, non metit.* Creanda ſiquidem nobis eſt opportunitas ſæpius quam oppenenda. Ut verbo dicamus, *urbana* iſta morum *compoſitio*, veluti veſtis animi eſt, & proinde veſtis commoditates referre debet. Primum enim talis eſſe debet, ut ſit in uſu communi: Rurſus, ut non ſit nimis delicata aut ſumptuoſa: Deinde, ita conficienda, ut ſi qua ſit in animo virtus, eam exhibeat maxime conſpicuam; ſi quia deformitas, eandem ſuppleat, & occultet: Poſtremo, & ſuper omnia, ne ſit nimis arcta, atque ita animum anguſtet, ut ejuſdem motus in rebus gerendis cohibeat & impediat. Verum hæc pars *ſcientiæ civilis de converſatione* eleganter profecto à nonnullis tractata eſt, neque ullo modo tanquam *deſiderata* reponi debet.

Cap. II.

Partitio Doctrinæ de Negotiis; *in* Doctrinam de Occaſionibus Sparſis; *&* Doctrinam de Ambitu Vitæ. *Exemplum* Doctrinæ de Occaſionibus Sparſis, *ex* Parabolis *aliquibus* Salomonis. *Præcepta* de Ambitu Vitæ.

Doctrinam de negotiis partiemur in *doctrinam de occaſionibus ſparſis*, & *doctrinam de ambitu vitæ*: Quarum altera univerſam *negotiorum* varietatem complectitur, & vitæ communis tanquam *Amanuenſis* eſt; Altera, ea tantum, quæ ad *propriam cujusq; fortunam* amplificandam ſpectant, excerpit, & ſuggerit, quæ ſingulis, pro intimis quibusdam rerum ſuarum *tabellis* aut *codicillis* eſſe poſſint. Verum antequam ad ſpecies deſcendamus, aliquid circa *doctrinam de negotiis* in genere præfabimur. *Doctrinam de negotiis*, pro rei momento, tractavit adhuc nemo, cum magna, tam literarum, quam literatorum, exiſtimationis jactura. Ab hac enim radice pullulat illud malum, quod notam eruditis inuſſit, nimirum *eruditionem & prudentiam civilem raro admodum conjungi.* Etenim ſi quis recte advertat, ex prudentiis illis tribus, quas modo diximus ad vitam civilem ſpectare, illa *converſationis* ab eruditis fere contemnitur, tanquam ſervile quiddam, atque inſuper meditationibus inimicum. Quod vero ad illam de *Repub. adminiſtranda*, ſane, ſi quando rerum gubernaculis admoveantur eruditi, munus ſuum incommode ſuſtinent; Verum ea promotio contingit paucis. De *prudentia* autem *negotiandi*, (qua de nunc loquimur) in qua vita humana plurimum verſatur, nulli omnino libri conſcripti habentur: præter pauca quædam *monita civilia* in faſciculum unum aut alterum collecta, quæ amplitudini hujus ſubjecti nullo modo reſpondent. Etenim ſi libri aliqui extarent de hoc argumento, ſicut de cæteris, minime dubitaverim, quin viri eruditi, aliquo experientiæ manipulo inſtructi, ineruditos, licet diutina experientia edoctos, longe ſuperarent, & *proprio illorum* (quod dicitur) *arcu uſi*, magis è longinquo ferirent.

Neque vero eſt cur vereamur, ne *ſcientiæ* hujus tam varia ſit materia, ut ſub præceptionibus non cadat: Multo ſiquidem anguſtior eſt, quam illa *Reip. adminiſtrandæ ſcientia*; quam tamen apprime videmus excultam. Hujus generis *prudentiæ* apud Romanos, optimis temporibus, extitiſſe videntur nonnulli profeſſores. Teſtatur enim Cicero, moris fuiſſe, paulo ante ſua ſecula, ut Senatores, prudentia, & rerum uſu maxime celebres, (*Coruncanij, Curij, Lælij*, & alii,) ſtatis horis in foro deambularent, ubi civibus copiam ſui facerent, & conſulerentur, non de jure, ſed de negotiis omnigenis: Veluti *de filia elocanda, ſive de filio educando, ſive de prædio coëmendo, de contractu, accuſatione, defenſione*, aut aliqua quacunq; re, quæ in vita communi interveniat. Ex quo liquet, prudentiam quandam eſſe *conſilium dandi*, etiam in negotiis privatis, ex univerſali rerum civilium cognitione & experientia promanantem, quæ exerceatur quidem in caſibus particularibus, extrahatur autem ex generali caſuum conſimilium obſervatione. Sic enim videmus, in eo libro, quem ad fratrem conſcripſit Q. Cicero, *de petitione conſulatus*, (quem unicum à veteribus habemus, quantum memini, tractatum, de *nego-*

de *negotio aliquo particulari*) quanquam ad conſilium dandum, de re tum præſenti, potiſſimum ſpectaret, plurima tamen contineri axiomata politica, quæ non uſum ſolum temporarium, ſed normam quandam perpetuam, circa electiones populares præſcribant. In hoc genere autem nihil invenitur, quod ullo modo comparandum ſit cum *aphoriſmis* illis, quos edidit Rex Salomon: De quo teſtatur Scriptura, *Cor illi fuiſſe inſtar arenæ maris*: Sicut enim arenæ maris univerſas orbis oras circumdant, ita & Sapientia ejus omnia humana, non minus quam divina, complexa eſt. In *aphoriſmis* vero illis, præter alia magis Theologica, reperies liquido haud pauca præcepta & monita civilia præſtantiſſima, ex profundis quidem ſapientiæ penetralibus ſcaturientia, atq; in ampliſſimum varietatis campum excurrentia. Quoniam vero *doctrinam de occaſionibus ſparſis* (quæ *doctrina de negotiis* portio eſt prior) inter *deſiderata* reponimus, ex more noſtro paulisper in illa immorabimur: Atq; exemplum ejusdem, ex *aphoriſmis* ſive *parabolis* illis Salomonis deſumptũ, proponemus. Neq; vero quis, ut arbitramur, nos merito ſugillare poſſit, quod ex Scriptoribus Sacræ Scripturæ aliquem, ad ſenſum politicum trahamus: Equidem exiſtimo, ſi extarent commentarii illi Salomonis ejusdem, de *natura rerum* (in quibus de *omni vegetabili, à muſco ſuper murum ad cedrum libani*, itemque de *animalibus*, conſcripſit) non illicitum eſſe, eos ſecundum ſenſum naturalem interpretari: Quod idem nobis liceat in *Politicis*.

EXEMPLUM PORTIONIS
Doctrinæ de occaſionibus ſparſis, ex *parabolis aliquibus Salomonis.*

Parabola.

1. *Mollis Reſponſio frangit iram.*

Explicatio.

Si incendatur *ira* Principis vel Superioris adverſus te, & tuæ jam ſint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut *fiat reſponſio*; Alterum, ut *eadem ſit mollis*. Prius continet tria præcepta. Primo, ut *caveas à ſilentio triſti & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac ſi nihil habeas, quod reſpondere poſſis; aut Dominum occulte iniquitatis inſimulat, ac ſi aures ejus, defenſioni, licet juſtæ, non paterent. Secundo, ut *caveas à re comperendinanda*, neq; tempus aliud ad defenſionem poſtules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione efferri; aut plane ſignificat, te artificioſam quandam defenſionem meditari, cum in promptu nihil habeas: Adeo ut optimum ſemper fuerit, aliquid in præſentia, & è re nata, in excuſationem tui adducere. Tertio, ut *fiat prorſus reſponſio*: *Reſponſio*, inquam, non mera *confeſſio*, aut mera *ſubmiſſio*, ſed aliquid apologiæ & excuſationis inſpergatur: Neq; enim aliter tutum eſt facere, niſi apud ingenia valde generoſa & magnanima; quæ rara admodum ſunt. Sequitur poſteriore loco, ut *Reſponſio ſit mollis*, minime perfracta, aut aſpera.

Parabola.

2. *Servus prudens dominabitur in filium ſtultum*; *Et partietur hæreditatem inter fratres.*

Explicatio.

In omni familia, turbata & diſcordi, ſemper exurgit aliquis *ſervus*, aut *humilis amicus*, præpotens, qui pro arbitrio ſe gerat; ad lites familiæ componendas, cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipſe, ſunt obnoxii. Ille, ſi ſuam rem agat, familiæ mala fovet, & aggravat: ſin fidelis revera fuerit & integer, plurimum certe meretur: Adeo ut etiam tanquam inter *fratres* haberi debeat, aut ſaltem *procurationem hæreditatis* accipere *fiduciariam*.

Parabola.

3. *Vir Sapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſive iraſcatur, ſive rideat, non inveniet requiem.*

Explicatio.

Monemur ſæpius, ut *congreſſum imparem fugiamus*, eo ſenſu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minus utile eſt monitum, quod hic exhibet Salomon, *Ne cum indigno contẽdamus*. Iniqua enim prorſus ſorte hæc res tranſigitur. Siquidem, ſi ſuperiores ſimus, nulla ſequitur victoria: ſi ſuperemur, magna indignitas. Neq; juvat etiam in hujusmodi contentione exercenda, ſi interdum veluti *per jocum* agamus, interdum cum *faſtu & contemptu*. Nam quocunq; nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commode nos explicabimus. Peſſime autem fit, ſi hujusmodi perſona, quicum contendimus, (ut Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *ſtulto*, hoc eſt, ſi ſit audaculus, & temerarius.

Parabola.

4. *Sed & cunctis ſermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne forte audias ſervum tuum maledicentem tibi.*

Explicatio.

Vix credi poſſit, vitam quantum perturbet *inutilis curioſitas*, circa illas res, quæ noſtra intersunt: Nimirum, quando ſecreta illa rimari ſatagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferant, ad conſilia autem expedienda nihil juvent. Primo enim ſequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia perfidiæ & ingratitudinis plena ſint. Adeo ut, ſi comparari poſſet ſpeculum aliquod magicum, in quo odia, & quæcunq; contra nos ullibi commoventur, intueri poſſemus, melius nobis foret, ſi protinus projiceretur & collideretur. Hujusmodi enim res, veluti foliorum murmura ſunt, & brevi evaneſcunt. Secundo *curioſitas illa animum ſuſpicionibus nimiis onerat*, quod conſiliis inimiciſſimum eſt, eaque reddit inconſtantia, & complicata. Tertio eadem, *mala ipſa ſæpiſſime figit, alias prætervolatura*: Grave enim eſt conſcientias hominum irritare; qui, ſi latere ſe putent, facile mutantur in melius, ſin deprehenſos ſe ſentiant, malum malo pellunt. Merito igitur ſummæ prudentiæ tribuebatur Pompejo Magno, quod Sertorii chartas univerſas, nec à ſe perlectas, nec aliis permiſſas, igni protinus dediſſet.

Parabola.

5. *Advenit veluti viator pauperies, & egeſtas quaſi vir armatus.*

Explicatio.

Eleganter deſcribitur in parabola, quomodo *prodigis*, & circa rem familiarẽ incurioſis, ſuperveniant *naufragia fortunarum*. A principio enim pedetentim, & paſſibus lentis, inſtar *viatoris*, advenit *obæratio*, & *ſortis diminutio*, neque fere ſentitur: At non multo poſt invadit *egeſtas* tanquã *vir amatus*, manu ſcilicet tam forti, & potente, ut ei amplius reſiſti non poſſit; cum apud Antiquos recte dictũ ſit, *neceſſitatem ex omnibus rebus eſſe fortiſſimam*. Itaq; *viatori* occurrendũ, contra *armatum* muniendum.

Parabola.

6. *Qui erudit deriſorem, ipſe ſibi injuriam facit: & qui arguit impium, ſibi maculam generat.*

Explicatio.

Congruit cum præcepto Salvatoris. *Vt non mittamus margaritas noſtras ante porcos.* Diſtinguuntur autem in hac *parabola* actiones *præceptionis*, & *reprehenſionis*; Diſtinguuntur itidem perſonæ *deriſoris*, & *impij*; Diſtinguitur poſtremo *id quod rependitur*. In priore enim *rependitur opera luſa*; in poſteriore, etiam & *macula*. Cum enim quis erudit & inſtituit *deriſorem*, *jactura* primum *fit temporis*; Deinde & alii *conatum irrident*, tanquam rem vanam, & operam male collocatam; Poſtremo *deriſor* ipſe *ſcientiam, quam didicit, faſtidio habet*. At majore cum periculo tranſigitur res in *reprehenſione impij*; qui non ſolum *impius* non auſcultat; ſed & cornua obvertit, & reprehenſorem, odioſum ſibi jam factum, aut confeſtim convitiis proſcindit, aut ſaltem poſtea apud alios criminatur.

Parabola.

7. *Filius ſapiens lætificat patrem: Filius vero ſtultus mœſtitia eſt matri ſuæ.*

Explicatio.

Diſtinguuntur ſolatia atq; ægritudines œconomicæ, *patris* videlicet *& matris*, circa *liberos* ſuos. Etenim *filius prudens* & *frugi*, præcipuo *ſolatio* eſt *patri*, qui *virtutis* pretium melius novit, quam *mater*; ac propterea *filij* ſui indoli, ad virtutē propenſæ, magis gratulatur: Quinetiam gaudium illi fortaſſe affert inſtitutum ſuum, quod *filium* tam probe educarit; illiq; honeſtatem morum, præceptis & exemplo, impreſſerit: E contra *mater calamitati filij plus compatitur* & indolet; tum ob affectum maternum magis mollē, & tenerum; tum fortaſſe indulgentiæ ſuæ conſcia, qua eum corruperit, & depravaverit.

Parabola.

8. *Memoria juſti cum laudibus; at nomen impiorum putreſcet.*

Explicatio.

Diſtinguitur inter *famam virorum bonorum*, & *malorum*, qualis eſſe ſoleat poſt *obitum*. *Viris* enim *bonis*, extincta invidia; (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) *nomen* continuo effloreſcit, & *laudes* magis indies invaleſcunt: At *viris malis* (licet fama eorum, per gratiam amicorum & factionis ſuæ hominum, ad breve tempus manſerit) paulo poſt faſtidium *nominis* oboritur, & poſtremo *laudes* illæ *evanidæ* in *infamiam*, & veluti in *odorem gravem* & *tetrum*, deſinunt.

Parabola.

9. *Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos.*

Explicatio.

Utile admodum monitum, de *diſcordiis* & *turbis domeſticis*. Plurimi enim, ex *diſſidiis uxorum*, aut *exhæredationibus filiorum*, aut *mutationibus frequentibus familiæ*, magna ſibi ſpondent; ac ſi inde, vel animi tranquillitas, vel rerum ſuarum adminiſtratio felicior, ſibi obventura foret. Sed plerumq; abeunt ſpes ſuæ in *ventos*. Etenim, tum mutationes illæ, ut plurimum, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores iſti familiæ ſuæ moleſtias varias, & ingratitudinem eorum, quos, aliis præteritis, adoptant, & deligunt, ſæpe numero experiuntur. Quin & hoc pacto rumores ſibi progignunt non optimos, & famas ambiguas: Neq; enim male à Cicerone notatum eſt, *Omnem famam à domeſticis manare.* Utrumq; autem malum per *ventorum poſſeſſionem* eleganter à Salomone exprimitur: Nam & *expectationis fruſtratio*, & *rumorum ſuſcitatio*, *ventis* recte comparantur.

Parabola.

10. *Melior eſt finis orationis, quam principium.*

Explicatio.

Corrigit *parabola* errorem frequentiſſimum, non ſolum apud eos, qui verbis præcipue ſtudent, verum etiam apud prudentiores. Is eſt, quod homines de *ſermonum* ſuorum *aditu* atq; *ingreſſu* magis ſint ſolliciti, quam de *exitu*, & accuratius exordia & præfatiunculas meditentur, quam extrema orationum. Debuerant autem nec illa negligere, & iſta, ut longe potiora, præparata & digeſta apud ſe habere; revolventes ſecum, &, quantum fieri poteſt, animo proſpicientes, quis tandem *exitus ſermonis* ſit futurus, & quomodo negotia inde promoveri & maturari poſſint. Neq; hic finis. Quinimo non *epilogos* tantum, & *ſermonum, qui ad ipſa negotia ſpectant, egreſſus*, meditari oportet; verum etiam & illorum *ſermonum* cura ſuſcipienda, *quos ſub ipſum diſceſſum commode & urbane injicere poſſint*, licet à *negotio prorſus alienos*. Equidem novi Conſiliarios duos, viros certe magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc præcipue incumbebat; quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus ſuis de negotiis ipſorum communicarent, colloquia, in rebus ad ipſa negotia ſpectantibus, nunquam terminarent; verum ſemper, aut ad jocum, aut aliud aliquid, quod audite erat volupe, diverticula quærerent; atq; ut adagio dicitur, *ſermones marinos aqua fluviatili ſub extremum abluerent*. Neq; hoc illis inter artes poſtremum erat.

Parabola.

11. *Sicut muſcæ mortuæ fœtere faciunt unguentum optimum; ſic hominem pretioſum ſapientiâ & gloriâ, parva ſtultitia.*

Explicatio.

Iniqua admodum & miſera eſt conditio *hominum virtute præcellentium*, (ut optime notat *parabola*) quia *erroribus* eorum quantumvis leviſſimis, nullo modo ignoſcitur. Verum quemadmodum in gemma, valde nitida, minimum quodq; granulum, aut nubecula, oculos ferit, & moleſtia quadam afficit: quod tamen ſi in gemma vitioſiore repertum foret, vix notam ſubiret: Similiter in *viris ſingulari virtute præditis*, minima quæq; vitia ſtatim in oculos & ſermones hominum incurrunt, & cenſura perſtringuntur graviore: quæ in *hominibus mediocribus* aut omnino laterent, aut veniam facile reperirent. Itaq; viro valde prudenti, parva ſtultitia; valde probo, parvum peccatum; urbano & moribus eleganti paululum indecori, de fama & exiſtimatione multum detrahit. Adeo ut non peſſimum foret *viris egregiis*, ſi nonnulla *abſurda* (quod citra vitium fieri poſſit) actionibus ſuis immiſcerent; ut libertatem quandam ſibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

Parabola.

12. *Homines deriſores civitatem perdunt, ſapientes vero avertunt calamitatem.*

Explicatio.

Mirum videri poſſit, quod in deſcriptione hominum, qui ad Reſpubl. labefactandas & perdendas veluti natura comparati & facti ſunt, delegerit Salomon characterem; Non hominis ſuperbi & inſolen-

inſolentis; Non tyrannici & crudelis; Non temerarii & violenti; Non impii & ſcelerati; Non injuſti & oppreſſoris; Non ſeditioſi & turbulenti; Non libidinoſi & voluptuarii; Non deniq; inſipientis & inhabilis: Sed *deriſoris*. Verum hoc ſapientia ejus Regis, qui Rerumpubl. conſervationes & everſiones optime norat, digniſſimum eſt. Neque enim ſimilis fere eſt peſtis Regnis & Rebuspubl. quam ſi Conſiliarii Regum, aut Senatores, quiq; gubernaculis rerum admoventur, ſint ingenio *deriſores*. Hujusmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, ſemper extenuant; iisque, qui pericula, prout par eſt, ponderant, veluti timidis inſultant: Conſultandi & deliberandi maturas moras, & meditatas diſceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad ſummas rerum nihil facientem, ſubſannant, Famam ad quam Principum Conſilia præcipue ſunt componenda, ut *ſalivam vulgi*, & rem cito prætervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut reticula quædam, quibus res majores minime cohiberi debeant, nil morantur: Conſilia & præcautiones, in longum proſpicientes, ut ſomnia quædã, & apprehenſiones melancholicas, rejiciunt: Viris revera prudentibus, & rerum peritis, atq; magni animi, & conſilii, dicteriis & facetiis illudunt: Deniq; fundamenta omnia regiminis politici ſimul labefactant. Quod magis attendendum eſt, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur: Neq; cœpit eſſe inter homines (prout meretur) ſuſpecta.

Parabola.

13. *Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacij, omnes ſervos habet improbos.*

Explicatio.

Cum *Princeps* talis fuerit, ut ſuſurronibus, & ſycophantis, absq; judicio faciles & credulas aures præbeat; ſpirat omnino, tanquam à parte *Regis*, aura peſtilens, quæ omnes *ſervos* ejus corrumpit, & inficit. Alii metus *Principis* rimantur, eosq; narrationibus fictitiis exaggerant: Alii invidiæ furias concitant, præſertim in optimos quosq;: Alii criminationibus aliorum, proprias ſordes, & conſcientias malas eluunt: Alii amicorum ſuorum honoribus & deſideriis velificant, competitores eorum calumniando, & mordendo; Alii fabularum argumenta, contra inimicos ſuos, tanquam in ſcena, componunt: & innumera hujusmodi. Atq; hæc illi, qui ex *ſervis Principis* ingenio ſunt magis improbo. At illi etiam, qui Natura probiores ſunt, & melius morati, poſtquam in innocentia ſua parum præſidii eſſe ſenſerint, (quoniam *Princeps* vera à falſis diſtinguere non novit) morum ſuorum probitatem exuunt, & ventos aulicos captant, iisq; ſervilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (ut ait Tacitus de Claudio) *tutum eſt apud Principem, cujus animo omnia ſunt tanquam indita & juſſa*. Atque bene Cominæus; *Præſtat, ſervum eſſe Principis, cujus ſuſpicionum non eſt finis, quam ejus, cujus credulitatis non eſt modus.*

Parabola.

14. *Juſtus miſeretur animæ jumenti ſui; ſed miſericordia impiorum crudeles.*

Explicatio.

Inditus eſt, ab ipſa Natura, homini, *miſericordiæ* affectus nobilis, & excellens; qui etiam ad *animalia bruta* extenditur; quæ, ex ordinatione divina, ejus imperio ſubjiciuntur. Itaq; habet iſta *miſericordia* analogiam quandam, cum illa Principis erga ſubditos. Quinetiam illud certiſſimum eſt, quod quo dignior eſt anima, eo pluribus compatiatur. Etenim animæ anguſtæ, & degeneres, hujusmodi res ad ſe nihil pertinere putant: At illa, quæ nobilior eſt portio univerſi, ex communione afficitur. Quare videmus, ſub veteri lege haud pauca fuiſſe præcepta, non tam mere *cæremonialia*, quam *miſericordiæ inſtitutiva*: Quale fuit illud, de *non comedendo carnem cum ſanguine ejus*; & ſimilia. Etiam in ſectis Eſſæorum, & Pythagoræorum, ab eſu animalium omnino abſtinebant. Quod etiam hodie obtinet (ſuperſtitione inviolata) apud incolas nonnullos Imperii Mogollenſis. Quin & Turcæ (Gens licet, & ſtirpe & diſciplina, crudelis, & ſanguinaria) Brutis tamen eleëmoſynas largiri ſolent; neq; animalium vexationes & torturas fieri ſuſtinent. Verum, ne forte hæc, quæ diximus, omnis generis *miſericordiæ* patrocinari videantur, ſalubriter ſubjungit Salomon, *impiorũ miſericordias eſſe crudeles*. Eæ ſunt quando hominibus ſceleratis & facinoroſis parcitur, juſtitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujusmodi *miſericordia*, quam crudelitas ipſa. Nã crudelitas exercetur in ſingulos: at miſericordia illa univerſum facinoroſorũ exercitũ, conceſſa impunitate, in homines innocentes armat & immittit.

Parabola.

15. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus; at ſapiens reſervat aliquid in poſterum.*

Explicatio.

Corrigit parabola præcipue (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui dicenda, tacenda, facile proferunt: non Partheſiam illam, qua absque diſcrimine & judicio in omnes & omnia involant: non garrulitatem, qua ad nauſeam usq; aliis obſtrepunt: ſed vitium aliud magis occultum; nempe ſermonis regimen minime omnium prudens & politicum; hoc eſt, cum quis ita ſermonẽ (in colloquiis privatis) inſtituit, ut, quæcunque in animo habet, quæ ad rem pertinere putet, ſimul, & tanquam uno ſpiritu, & oratione continuata, proferat. Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primo, *oratio intercisa*, & per partes infuſa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata pondus rerum non diſtincte & ſigillatim excipitur, nec per moram nonnullam inſidet, ſed ratio rationem, antequam penitus inſederit, expellit. Secundo, nemo tam potenti & felici eloquentia valet, ut primo ſermonis impetu eum, quem alloquitur, *mutum & elinguem plane reddat*: quin & alter aliquid viciſſim reſpondebit, & fortaſſe objiciet. Tum vero accidit, ut quæ in refutationem aut replicationem reſervanda fuiſſent, præmiſſa jam, & antea delibata, vires ſuas & gratiam amiſerint. Tertio ſi quis ea, quæ dicenda ſunt, non ſimul effundat, ſed per partes eloquatur, aliud primo, aliud ſubinde injiciens; ſentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & reſponſo, quomodo ſingula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut, quæ adhuc reſtant dicenda, cautius aut ſupprimat, aut excerpat.

Parabola.

16. *Si Spiritus poteſtatem habentis adſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris, quia curatio faciet ceſſare magna peccata.*

Explicatio.

Præcipit *parabola*, quomodo ſe quis gerere debeat, cum iram atque indignationem *principis*

incurrit. Præceptum duplex: Primo, *ut non dimittat locũ ſuum*: Secundo, ut *curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute *attendat*. Conſueverunt enim homines, poſtquam commotos contra ſe *Principes* ſuos ſenſerint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulnus obſervando refricent, partim ut triſtitiam & humilitatem eorum Principes ſui perſpiciant, ſe à muneribus & functionibus ſuis ſubducere, quinetiam interdum ipſos Magiſtratus, & Dignitates quas gerunt, in *Principum* manus reſtituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idq; ſumma profecto ratione. Primo enim, *dedecus ipſum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiores ad ſubveniendum. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortaſſe, ſi non evulgaretur, ſponte concideret, *magis figatur*, &, veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius feratur. Poſtremò, *Seceſſus* iſte, *aliquid ſapit ex malevolo*, & temporibus infenſo; Id quod malum indignationis, malo ſuſpicionis cumulat. Ad *curationem* autẽ pertinent iſta. Primo, caveat ante omnia, ne *ſtupiditate* quadam, aut etiam *animi elatione*, *indignationem Principis minimè ſentire*, aut inde, prout debebat, affici, videatur: Hoc eſt, ut & vultum, non ad triſtitiam contumacem, ſed ad mœſtitiam gravem atq; modeſtam componat: & in rebus quibuscunq; agendis ſe minus ſolito hilarem & lætum oſtendat: Quin & in rem ſuam erit, amici alicujus opera, & ſermone, apud *Principem* uti, qui, quanto doloris ſenſu in intimis excrucietur, tempeſtive inſinuet. Secundo, *occaſiones omnes*, vel *minimas*, ſedulo *evitet*, per quas aut *res* ipſa, quæ indignationi cauſam præbuit, *refricetur*, aut *Princeps* denuo excandeſcendi, & ipſum, quacunq; de cauſa, coram aliis objurgandi, anſam arripiat. Tertio, perquirat etiam diligenter occaſiones omnes, in quibus *opera ejus Principi grata eſſe poſſit*; ut & voluntatem promptam redimendi culpam præteritam oſtendat; & *Princeps* ſuus ſentiat, quali tandem ſervo, ſi eum dimittat, privari ſe contigerit. Quarto, *Culpam ipſam*, aut *ſagaciter in alios transferat*; aut *animo* illam non *malo commiſſam* eſſe inſinuet; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipſum Regi detulerunt, vel rem ſupra modum aggravarunt, *indicet*. Deniq; in omnibus evigilet, & *curationi* ſit intentus.

Parabola.

17. *Primus in cauſa ſua juſtus; tum venit altera pars, & inquirit in eum.*

Explicatio.

Prima in unaquaq; *cauſa informatio*, ſi pauliſper animo judicis inſederit, altas radices agit, eumq; imbuit, & occupat; adeo ut ægre elui poſſit, niſi aut manifeſta aliqua falſitas in materia informationis, aut artificium aliquod in eadem exhibenda deprehendatur. Etenim nuda & ſimplex defenſio, licet juſta ſit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ compenſare, aut libram juſtitiæ ſemel propendentem ad æquilibrium reducere, per ſe valet. Itaq; & judici tutiſſimum, ut nihil, quod ad merita cauſę ſpectat, prælibetur, priusquam utraq; pars ſimul audiatur; & defenſori optimum, ſi judicem ſenſerit præoccupatum, in hoc potiſſimum (quantum dat cauſa) incumbere, ut verſutiam aliquam, & dolum malum, ab adverſa parte, in judicis abuſum adhibitum, detegat.

Parabola.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit ſervum, poſtea ſentiet eum contumacem.*

Explicatio.

Servandus eſt, *Principibus & Dominis*, ex conſilio Salomonis, in gratia & favore ſuo erga *ſervos modus*. Is triplex eſt. Primo, ut *promoveantur per gradus, non per ſaltus*: Secundo, ut *interdum aſſueſiant repulſæ*: Tertio, (quod bene præcipit Macciavellus) ut *habeant præ oculis ſuis ſemper aliquid, quo ulterius aſpirare poſſint*. Niſi enim hæc fiant, reportabunt proculdubio *Principes* in fine à *ſervis* ſuis, loco animi grati, & officioſi, faſtidium & contumaciam. Etenim, ex promotione ſubita, oritur *inſolentia*; ex perpetua deſideratorum adeptione, *impatientia repulſæ*; Deniq; ſi vota deſint, deerit itidem alacritas & *induſtria*.

Parabola.

19. *Vidiſti virum velocem in opere ſuo; coram Regibus ſtabit, nec erit inter ignobiles.*

Explicatio.

Inter virtutes, quas *Reges*, in delectu *ſervorum*, potiſſimum ſpectant & requirunt, gratiſſima eſt præ cunctis *celeritas*, & in *negotiis expediendis ſtrenuitas*. Viri profunda prudentia *Regibus* ſuſpecti, utpote qui nimium ſint inſpectores, & dominos ſuos, inſcios & invitos, ingenii ſui viribus (tanquam machina) circumagere poſſint. Populares, inviſi; utpote qui Regum Luminibus officiunt, & oculos populi in ſe convertunt. Animoſi, pro turbulentis ſæpe habentur, & ultra, quam par eſt, auſuris. Probi, & vitæ integræ, tanquam difficiles exiſtimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique non eſt virtus alia, quæ non habeat aliquam quaſi umbram, qua *Regum* animi offendantur; Sola *velocitas admandata*, nihil habet, quod non placeat. Inſuper, motus animorum regiorum celeres ſunt, & moræ minus patientes. Putant enim, ſe quidvis efficere poſſe; Illud tantum deeſſe, ut cito fiat. Itaq; antea omnia iis grata eſt *celeritas*.

Parabola.

20. *Vidi cunctos viventes, qui ambulant ſub ſole, cum adoleſcente ſecundo, qui conſurgit pro eo.*

Explicatio.

Notat *parabola* vanitatem hominum, qui ſe agglomerare ſolent ad *ſucceſſores deſignatos principum*. Radix autem hujus rei eſt inſania illa, hominum animis penitus à natura inſita; nimirum ut ſpes ſuas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectetur magis iis, quæ *ſperat*, quam iis, quæ *fruitur*. Quinetiam *novitas* humanæ naturæ grata eſt, & avide expetitur. In *ſucceſſore* autẽ *Principis* iſta duo concurrunt; *Spes* & *Novitas*. Innuit autem *parabola* idem, quod olim dictum erat; primo a Pompejo ad Syllam; poſtea à Tiberio de Macrone; *Plures adorare ſolem orientem, quam occidentem*. Neq; tamen *imperantes* multum hac re commovẽtur, aut eam magnifaciunt, ſicut nec Sylla, nec Tiberius fecit, ſed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum ſomniis: *Eſt autem* (ut ajebat ille) *ſpes vigilantis inſomnium*.

Parabola.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in ea viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, inſtruxitq; munitiones per gyrum, & perfecta eſt obſidio: inventusq; eſt in ea vir pauper & ſapiens, & liberavit eam per ſapientiam ſuam; & nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis.*

Explicatio.

Explicatio.

Deſcribit *parabola ingenium hominum pravum & malevolum.* Ii in rebus duris,& anguſtis,confugiunt fere ad viros prudentes,& ſtrenuos, licet antea contemptui habitos. Quamprimum autem tempeſtas tranſierit, ingrati demum erga conſervatores ſuos reperiuntur. Macciavellus vero,non ſine cauſa,inſtituit quæſtionem, *Vter ingratior eſſet erga benemeritos,Princeps,aut populus?* Sed interim utrunque ingratitudinis arguit. Attamen hoc non ſolum ex *ingratitudine Principis* aut *populi* oritur, ſed accedit plerunque his *invidia procerum*,qui ſecreto indolent eventui, licet felici & proſpero, quia ab ipſis profectus non ſit: Itaque & meritum hominis extenuant,& ipſum deprimunt.

Parabola.

22. *Iter pigrorum,quaſi ſepes ſpinarum.*

Explicatio.

Elegantiſſime oſtendit *parabola, pigritiam* in fine *laborioſam* eſſe. Diligentia enim,& ſedula præparatio,id præſtant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat; ſed ut complanetur via,antequam ineatur: At qui piger eſt,& omnia in extremum momentum executionis differt, neceſſe eſt, ut perpetuo, & ſingulis paſſibus,quaſi per rubos & ſentes incedat, qui eum ſubinde detineant, & impediant. Idem obſervari poſſit etiam in familia regenda; in qua,ſi adhibeatur cura & providentia, omnia placide & veluti ſponte procedunt, abſque ſtrepitu & tumultu: Sin hæc deſint,ubi major aliquis motus intervenerit, omnia ſimul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur ſervi, ædes perſonant.

Parabola.

23. *Qui cognoſcit in judicio faciem, non bene facit; Iſte & pro buccella panis deſeret veritatem.*

Explicatio.

Prudentiſſime notat *Parabola*, in *judice* magis pernicioſam eſſe *facilitatem morum*, quam *corruptelam munerum. Munera* enim haudquaquam ab omnibus deferuntur: at vix ulla eſt cauſa, in qua non inveniatur aliquid, quod flectat judicis animum,ſi *perſonas reſpiciat.* Alius enim reſpicietur,ut popularis; Alius,ut maledic⁹; Alius,ut dives; Alius, ut gratus; Alius,ut ab amico commendatus. Denique omnia plena ſunt iniquitatis, ubi dominatur *reſpectus perſonarum*; & levi omnino de cauſa, veluti pro *buccella panis, judicium* pervertetur.

Parabola.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi,in quo paratur fames.*

Explicatio.

Parabola iſta antiquitus expreſſa & depicta fuit,ſub fabula *Hirudinis,utriuſque* nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici oppreſſio* longe gravior eſt,quam *oppreſſio* per *divitem & repletum*; quippe quæ omnes exactionum technas, & omnes nummorum angulos,perquirit. Solebat hoc ipſum etiam ſpongiis aſſimilari,quæ aridæ fortiter ſugunt; madidæ,non item. Monitum autem utile continet;tum erga Principes, ne præfecturas provinciarum,aut Magiſtratus, viris indigentibus,& obæratis,committant; tum erga populos,ne Reges ſuos cum nimia egeſtate conflictari permittant.

Parabola.

25. *Fons turbatus pede,& vena corrupta,eſt juſtus cadens coram impio.*

Explicatio.

Præcipit *parabola*, rebuſpublicis ante omnia cavendum eſſe de *iniquo & infami judicio*, in *cauſa aliqua celebri & gravi*: præſertim ubi non abſolvitur innoxius,ſed condemnatur inſons. Etenim injuriæ inter privatos graſſantes, turbant quidem & polluunt *latices juſtitiæ*,ſed tanquam in *rivulis*. Verum judicia iniqua, qualia diximus,à quibus exempla petuntur,*fontes* ipſos *juſtitiæ* inficiunt,& inquinant. Poſtquam enim tribunal ceſſerit in partes injuſtitiæ, ſtatus rerum vertitur tanquam in latrocinium publicum: Fitque plane,ut *homo homini ſit lupus.*

Parabola.

26. *Noli eſſe amicus homini iracundo, ne ambulato cum homine furioſo.*

Explicatio.

Quanto religioſius amicitiæ jura inter bonos ſervanda & colenda ſunt, tanto magis cavendum eſt,jam uſque à principio, de *prudente amicorum delectu*. Atque amicorum natura & mores, quantum ad nos ipſos ſpectant, omnino ferendi ſunt. Cum vero neceſſitatem nobis imponunt, qualem erga alios perſonam induamus,& geramus, dura admodum,& iniqua amicitiæ conditio eſt. Itaque intereſt inprimis,ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem,& præſidia,ne res noſtras cum *hominibus iracundis*, & qui facile lites & jurgia provocant, aut ſuſcipiunt,commiſceamus. Iſtud enim genus amicorum perpetuo nos contentionibus & factionibus implicabit: ut aut amicitiam abrumpere, aut incolumitati propriæ deeſſe,cogamur.

Parabola.

27. *Qui celat delictum, quærit amicitiam: ſed qui altero ſermone repetit,ſeparat fœderatos.*

Explicatio.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi,via. Altera,quæ incipit ab *amneſtia*; Altera,quæ à *repetitione injuriarum*, ſubjungendo apologias,& excuſationes. Equidem memini ſententiam viri admodum prudentis & politici, *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus diſſidii, is magis animos dulcedine concordiæ fallit, quam æquitate componit.* Verum Salomon, illo ſcilicet prudentior, in contraria opinione eſt; & *amneſtiam* probat,*repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc inſunt mala; tum quod ea ſit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à nova altercatione*,(ſiquidem de injuriarum rationibus inter partes nunquam conveniet,) tum deniq; quod *deducat rem ad apologias*; At utraque pars, malit videri, potius offenſam remiſiſſe, quam admiſiſſe excuſationem.

Parabola.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba ſunt plurima,ibi frequenter egeſtas.*

Explicatio.

Separat Salomon hac *parabola* fructum *laboris linguæ*, & *laboris manuum*; quaſi ex altero proveniat *egeſtas*, ex altero *abundantia*. Etenim fit fere perpetuo, ut, qui multa effutiunt, jactant multa, multa promittunt, egeni ſint, nec emolumentum capiant ex illis rebus,de quibus loquuntur. Quin etiam, ut plurimum, induſtrii minime ſunt,aut impigri ad opera,ſed tantummodo ſermonibus ſe, tanquam vento,paſcunt & ſatiant. Sane, ut poeta loquitur, *Qui ſilet, eſt firmus.* Is qui conſcius

eſt, ſe in opere proficere, ſibi plaudit, & tacet: Qui vero è contra conſcius eſt, auras ſe inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

Parabola.

29. *Melior eſt correptio manifeſta, quam amor occultus.*

Explicatio.

Reprehendit *parabola mollitiem amicorum*, qui amicitiæ privilegio non utuntur in admonendo libere & audacter amicos, tam de erroribus, quam de periculis ſuis. *Quid enim faciam* (ſolet hujuſmodi *mollis amicus* dicere) *aut quo me vertam? Amo illum quantum quis maxime; meque, ſi quid illi adverſi contigerit, ipſius loco libenter ſubſtituerim: Sed novi ingenium ejus; ſi libere cum eo egero, animum illius offendam; ſaltem contriſtabo; Neque tamen proficiam; Atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam.* Hujuſmodi *amicum*, tanquam enervem, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus utilitatis ab inimico *manifeſto*, quam ab ejus generis *amico*, ſumi poſſe pronunciat. Siquidem ea fortaſſe audire ei contigerit ab *inimico* per contumeliam, quæ *amicus* muſſat præ nimia indulgentia.

Parabola.

30. *Prudens advertit ad greſſus ſuos; Stultus divertit ad dolos.*

Explicatio.

Duæ ſunt *prudentiæ* ſpecies. Altera vera & ſana: Altera degener & falſa, quam Salomon *ſtultitiæ* nomine appellare non dubitat. Qui priori ſe dederit, viis & veſtigiis propriis cavet, periculis proſpiciens, meditans remedia: proborum opera utens, contra improbos ſe ipſum muniens, cautus inceptu, receptu non imparatus; in occaſiones attentus, contra impedimenta ſtrenuus: cum innumeris aliis, quæ ad ſui ipſius *actiones* & *greſſus regendos* ſpectant. At altera ſpecies, tota eſt conſuta ex *fallaciis & aſtutiis*, ſpemque ponit omnino in aliis circumveniendis, iiſdemque ad libitum effingendis. Hanc merito rejicit *parabola*, non tantum ut improbam, ſed etiam ut *ſtultam*. Primo enim, minime eſt ex iis rebus, quæ *in noſtra ſunt poteſtate*, nec etiam aliqua *conſtanti regula nititur*: Sed nova quotidie comminiſcenda ſunt ſtratagemata, prioribus fatiſcentibus, & abſoletis. Secundo, qui vafri & ſubdoli hominis famam & opinionem ſemel incurrerit, præcipuo ſe ad res gerendas *inſtrumento* prorſus privavit, hoc eſt, *fide*: Itaque omnia parum votis ſuis conſentientia experietur. Poſtremo, *artes iſtæ, utcunque pulchræ videantur*, & *complaceant*; attamen ſæpius fruſtrantur, quod bene notavit Tacitus: *Conſilia callida & audacia, exſpectatione læta, tractatu dura, eventu triſtia.*

Parabola.

31. *Noli eſſe juſtus nimium, nec ſapientior, quam oportet; cur abripiare ſubito?*

Explicatio.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus certiſſimum eſt exitium.* Atque hoc viris virtute & juſtitia egregiis, aliquando ſubito, aliquando diu ante præviſum, contingit. Quod ſi adjungatur etiam prudentia, hoc eſt, ut cauti ſint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum ſubito obveniat ex occultis omnino & obſcuris conſiliis, quibus & evitetur invidia, & pernicies ipſos imparatos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimium*, quod in *Parabola* ponitur, (quandoquidem non Periandri alicujus, ſed Salomonis verba ſunt iſta; Qui mala in hominum vita ſæpius notat, nunquam præcipit) intelligendum eſt, non de virtute ipſa, (in qua *Nimium* non eſt,) ſed de vana ejus atque invidioſa affectatione, & oſtentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido, Miraculi loco ponens, quod nunquam ſervilis alicujus ſententiæ auctor fuiſſet, & tamen tam ſævis temporibus incolumis manſiſſet: *Subit* (inquit) *cogitatio, utrum hæc fato regantur, an etiam ſit in noſtra poteſtate, curſum quendam tenere inter deforme obſequium, & abruptam contumaciam, medium, periculo ſimul & indignitate vacuum.*

Parabola.

32. *Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia.*

Explicatio.

Diſtinguit *Parabola* inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturuerit, & illam, quæ natat tantum in cerebro & conceptu, aut ſermone jactatur, ſed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occaſione, in qua exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur, adeo ut ſe ipſa major videatur: Poſterior vero, quæ ante occaſionem alacris erat, occaſione data, fit attonita & confuſa, ut etiam ipſi, qui ea ſe præditum arbitrabatur, in dubium vocetur; annon præceptiones de ea fuerint inſomnia mera, & ſpeculationes inanes?

Parabola.

33. *Qui laudat amicum voce alta, ſurgendo mane, erit illi loco maledictionis.*

Explicatio.

Laudes moderatæ, & tempeſtivæ, & per occaſionem prolatæ, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt; At immoderatæ, & ſtreperæ, & importune effuſæ, nihil proſunt; imo potius, ex ſententia *Parabolæ*, impenſe nocent. Primo enim manifeſto ſe produnt, aut ex *nimia benevolentia oriundas*, aut ex *compoſito affectatas*; quo *collaudatum* potius falſis præconiis demereantur, quam veris attributis ornent. Secunda, *laudes parcæ & modeſtæ, invitant* fere *præſentes*, ut *ipſis etiam aliquid adjiciant*; profuſæ contra & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod caput rei eſt) conflatur illi invidia, qui *nimium laudatur*; cum *laudes* omnes *nimiæ*, videantur ſpectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

Parabola.

34. *Quomodo in aquis reſplendent facies: ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.*

Explicatio.

Diſtinguit *Parabola* inter *mentes prudentium*, & *cæterorum hominum*; Illas *aquis* aut *ſpeculis* comparans, quæ ſpecies & imagines rerum recipiunt; cum alteræ ſimiles ſint *terræ*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparatur *animus hominis prudentis* ad *ſpeculum*; quia in *ſpeculo imago* propria ſpectari poſſit, una cum *imaginibus aliorum*: Id quod *oculis* ipſis ſive *ſpeculo* non conceditur. Quod ſi *animus prudentis* adeo capax ſit, ut innumera ingenia & mores obſer-

vare

vare & internoſcere poſſit; ſupereſt, ut detur opera, quo reddatur non minus *varius applicatione*, quam *repræſentatione*;

Qui ſapit, innumeris moribus aptus erit.

Atque his *Salomonis Parabolis*, diutius fortaſſe immorati ſumus, quam pro modo exempli; dignitate & rei ipſius, & auctoris, longius provecti.

Neque tantum in uſu erat apud Hebræos, ſed alibi etiam Priſcorum ſapientibus frequentiſſimum; ut ſi cujuſpiam obſervatio in aliquid inciſſet, quod vitæ communi conducibile fuiſſet, id redigeret & contraheret in brevem aliquam *ſententiam*, vel *Parabolam*, vel etiam *Fabulam*. Verum, quod ad *fabulas*, (ſicut alias dictum eſt) illæ exemplorum vicarii, & ſupplementa, olim extiterunt: Nunc quando tempora *hiſtoriarum* copia abundent, ad animatum ſcopum rectius & alacrius collimatur. At modus ſcribendi, qui optime convenit argumento tam vario & multiplici, (quale eſt *tractatus de negotiis & occaſionibus ſparſis*) aptiſſimus ille eſſet, quem delegit Macciavellus, ad tractandas res Politicas; nimirum per obſervationes, ſive *diſcurſus* (ut loquuntur) ſuper *hiſtoriam* & *exempla*. Nam ſcientia, quæ recenter, & quaſi in conſpectu noſtro, ex particularibus elicitur, viam optime novit, particularia denuo repetendi: Atque certe ad Practicam longe conducit magis, cum diſcurſus ſive diſceptatio ſub exemplo militat, quam cum exemplum diſceptationi ſubjungitur. Neque enim hic ordo tantum ſpectatur, ſed res ipſa. Cum enim exemplum ſtatuitur tanquam diſceptationis baſis, univerſo cum circumſtantiarum apparatu proponi ſolet, quæ diſcurſum interdum corrigant, interdum ſuppleant; unde fit loco exemplaris ad imitationem, & practicam: Ubi è contra exempla, in gratiam diſceptationis adducta ſuccincte & nude citantur, & tanquam mancipia, nutus tantum diſceptationis obſervant.

Hoc vero diſcriminis operæ pretium fuerit obſervaſſe; quod ſicut *hiſtoriæ temporum* optimam præbent materiam ad *diſcurſus* ſuper *Politica*, quales ſunt illi Macciavelli; ita *hiſtoriæ vitarum* optime adhibentur ad *documenta de negotiis*; Quoniam omnem occaſionum & negotiorum, tam grandium quam leviorum, varietatem complectuntur. Imo reperire eſt baſin ad *præceptiones de negotiis*, utraq; illâ *hiſtoriâ* adhuc commodiorem: Ea eſt, ut diſcurſus fiant ſuper *epiſtolas*, ſed prudentiores, & magis ſerias; quales ſunt illæ Ciceronis ad Atticum; & aliæ. Siquidem *epiſtolæ* magis in proximo, & ad vivum, negotia ſolent repræſentare, quam vel *Annales*, vel *vitæ*. Quare jam, & de materia, & de forma portionis primæ, *doctrinæ de negotiis*, quæ tractat *occaſiones ſparſas*, diximus; eamque inter *deſiderata* numeramus.

Eſt & alia portio ejuſdem *doctrinæ*, quæ tantum differt ab illa altera, de qua diximus, quantum *ſapere*, & *ſibi ſapere*. Altera enim movere videtur, tanquam à centro ad circumferentiam; Altera tanquam à circumferentia ad centrum. Eſt enim *prudentia* quædam *conſilii aliis impertiendi*, eſt vero & alia *ſuis rebus proſpiciendi*: Atque hæ nonnunquam conjunguntur, ſæpius ſeparantur. Multi ſiquidem in ſuis ipſorum rationibus inſtituendis prudentiſſimi ſunt, qui tamen in rebuſpublicis adminiſtrandis, aut etiam conſiliis dandis, nihil valent: Formicæ ſimiles; quæ creatura ſapiens eſt ad ſeſe tuendum, ſed horto plane noxia. Hæc virtus *ſibi ſapiendi*, Romanis ipſis, licet patriæ optimis curatoribus, non ignota fuit: unde Comicus, *Nam pol ſapiens fingit fortunam ſibi*. Quin & in Adagium apud ipſos verſum eſt, *Faber quiſque fortunæ propriæ*. Et Livius hanc ipſam Catoni Majori tribuit: *In hoc viro tanta vis animi & ingenii inerat, ut quocunque loco natus eſſet, ſibi ipſe fortunam facturus videretur*.

Hoc genus *prudentiæ*, ſi quis ipſum profiteatur, & palam venditet, ſemper habitum eſt, non modo non Politicum, verum etiam infauſtum quiddam, & inauſpicatum: Sicut in Timotheo Athenienſi obſervatum eſt: Qui, poſtquam præclara multa facinora, in decus & commodum civitatis ſuæ, edidiſſet, atque Adminiſtrationis ſuæ (ſicut tum moris erat) populo rationem redderet; ſingula concluſit hac clauſula; *Atque in hac re fortuna partes fuerunt nullæ*. Contigit vero ut poſt id temporis nunquam ei quicquam feliciter ceſſerit. Sane nimis elatum hoc, & altum ſapiens, eodem ſpectans, quo Ezechielis illud de Pharaone; *Dicis, Fluvius eſt meus, & ego feci memet ipſum*, aut illud Habacuc Prophetæ; *Exultant, & ſacrificant reti ſuo*, aut illud etiam Poëtæ, de contemptore Deûm Mezentio:

Dextra mihi, Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint. ———

Denique, Julius Cæſar, nunquam (quod memini) impotentiam cogitationum ſuarum arcanarum prodidit, niſi ſimili dicto: Cum enim Aruſpex ei referret, exta reperta fuiſſe non bona, admurmuravit ſubmiſſe: *Erunt lætiora cum volo*. Quod etiam dictum, mortis ſuæ infortunium non diu præceſſit. Verum exceſſus iſte fiduciæ (ut diximus) res, ut profana, ita ſemper infelix. Quapropter, Viris magnis, & vere ſapientibus, viſum, ſucceſſus quoslibet felicitati ſuæ, non virtuti, aut induſtriæ, tribuere: Nam & Sylla, *felicem* ſe, non *Magnum* cognominat; & Cæſar (melius quam ſupra) ad navis gubernatorem; *Cæſarem vehis, & Fortunam ejus*.

Attamen iſtæ ſententiæ; *Faber quiſque fortunæ ſuæ*; *Sapiens dominabitur aſtris*; *Invia virtuti nulla eſt via*, ac ſimiles; ſi intelligantur & adhibeantur potius pro calcaribus ad induſtriam, quam pro ſtapedibus ad inſolentiam, magiſque ut progignant in hominibus decretorum conſtantiam & robur, quam arrogantiam & jactantiam, tanquam ſanæ & ſalutares merito habitæ ſunt, ac proculdubio in pectoribus hominum magnanimorum ſedem nonnullam occuparunt; eouſque ut cogitationes tales quandoque ægre diſſimulent. Videmus enim, Auguſtum Cæſarem (qui cum Avunculo ſuo comparatus, potius ab illo diverſus quam inferior fuit; ſed Vir certe paulo moderatior) ſub finem vitæ petiiſſe ab amicis, qui lectum ejus circumſtabant, ut, poſtquam expiraſſet, ſibi *plauderent*, quaſi conſcius ſibi fuiſſet, *mimum vitæ à ſe commode tranſactum*. Hæc quoque *doctrinæ* portio inter *deſiderata* numeranda eſt: Non quin in praxi, etiam nimio plus quam oportet, uſurpata ſit & frequentata; Verum quod libri de illa ſilent. Quamobrem ex more noſtro, ſicut in priore, nonnulla ejus capita recenſebimus: Eamque *fabrum*

for-

fortunæ, ſive (ut diximus) *doctrinam de ambitu vitæ* nominabimus.

Ac primo quidem intuitu, novum quoddam & inſolitum argumentum tractare videbor: docendo homines, quomodo *fortunæ ſuæ fabri* fieri poſſint, Doctrinam certe, cui quivis libenter ſe diſcipulum addixerit, donec difficultatem ejuſdem habuerit perſpectam. Non enim leviora ſunt, aut pauciora, aut minus ardua, quæ ad *fortunam* comparandam requiruntur, quam quæ ad *virtutem*: Reſque eſt æque difficilis ac ſevera, fieri vere *Politicum*, ac vere *Moralem*. At hujus *doctrinæ* pertractatio plurimum ad literarum, tum *decus*, tum *pondus*, pertinet. Intereſt enim inprimis *honoris* literarum, ut homines iſti pragmatici ſciant, eruditionem haudquaquam aviculæ, qualis eſt alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri, & cantillando ſe oblectare ſoleat; at nihil aliud: quinimo ex accipitris potius genere eſſe, ut qui in alto volare, ac ſubinde, cum viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere novit. Deinde & ad *perfectionem* literarum hoc ipſum ſpectat, quia legitimæ inquiſitionis vera norma eſt, *ut nihil inveniatur in globo materiæ, quod non habeat parallelum in globo cryſtallino, ſive intellectu.* Hoc eſt, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non ſit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen literæ hanc ipſam *fortunæ architecturam* aliter admirantur, aut æſtimant, quam ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim *fortuna propria*, pro dono *eſſe ſui*, à Deo conceſſo, ullo modo digna retributio eſſe poſſit. Quin & non raro fit, ut viri virtutibus egregii fortunæ ſuæ ſponte renuncient, ut rebus ſublimioribus vacent. Digna tamen eſt *fortuna*, quatenus virtutis ac benemerendi organum eſt, ſua quoque *ſpeculatione* & *doctrina*.

Ad hanc *doctrinam* pertinent præcepta, nonnulla *ſummaria*; nonnulla *ſparſa* & *varia*. Præcepta *ſummaria* verſantur, circa veram *notitiam*, & *aliorum*, & *ſui*. Primum igitur præceptum (in quo cardo *notitiæ aliorum* vertitur) illud conſtituatur, ut procuremus nobis (quantum fieri poſſit) *feneſtram* illam, quam olim requiſivit Momus. Ille, cum in humani cordis fabrica tot angulos & receſſus conſpicatus eſſet, id reprehendit, quod defuiſſet *feneſtra*, per quam in obſcuros illos & tortuoſos anfractus inſpicere quis poſſit. Hanc autem *feneſtram* obtinebimus, ſi omni ſedulitate nobis informationem comparemus, & procuremus, de perſonis, quibuſcum intercedunt negotia, particularibus; earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus, moribus, auxiliis & adminiculis, quibus præcipue ſuffulciuntur & valent; & rurſus, defectibus & imbecillitatibus, quaque ex parte maxime pateant & obnoxii ſint; amicis, factionibus, patronis, clientelis; rurſuſque inimicis, invidis, competitoribus; etiam temporibus & aditibus;

(Sola viri molles aditus & tempora noris;)

denique inſtitutis, & normis, quas ſibi præſcripſerunt; & ſimilibus. Quin etiam, non ſolum informatio capienda eſt de *perſonis*, ſed inſuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu ſunt, & tanquam ſub incude; Quomodo regantur & ſuccedant, quorum ſtudiis foveantur, à quibus oppugnentur, cujuſque ſint ponderis & momenti, & quid ſecum trahant, & hujuſmodi. Etenim *actiones* præſentes noſſe, & in ſe plurimum prodeſt; & illud inſuper habet, quod abſque hoc, etiam perſonarum notitia valde futura ſit fallax & erronea. Mutantur enim homines ſimul cum actionibus: & alii ſunt, dum actionibus ipſis implicantur & obſidentur: alii, poſtquam redierint ad ingenium. Atque hæ de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *perſonas*, quam ad *actiones* ſpectant, ſunt tanquam propoſitiones minores in omni activo Syllogiſmo. Nulla enim obſervationum aut axiomatum (unde conficiuntur majores propoſitiones politicæ) veritas, aut excellentia, ad concluſionis firmamentum ſufficere poſſit, ſi in minore propoſitione fuerit erratum. Quod vero hujuſmodi *notitia* comparari poſſit, fidejuſſor nobis eſt Salomon, qui ait; *Conſilium in corde viri, tanquam aqua profunda, ſed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipſa *notitia* non cadat ſub præceptum, quoniam individuorum eſt; attamen mandata de eadem elicienda utiliter dari poſſunt.

Notitia hominum ſex modis elici & hauriri poteſt: per *vultus* & ora ipſorum, per *verba*, per *facta*, per *ingenia* ſua, per *fines* ſuos, denique per *relationes aliorum*. Quantum ad *vultus* attinet, minime nos moveat vetus adagium, *fronti nulla fides*: Licet enim hoc ipſum non perperam dictum ſit, de *vultus* & *geſtus* compoſitione externa & generali; attamen ſubſunt ſubtiliores quidam motus, & labores *oculorum*, *oris*, *vultus*, & *geſtus*: Ex quibus reſeratur & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *Ianua quædam animi.* Quis Tiberio Cæſare occultior? At Tacitus, notans characterem & modum loquendi diverſum, quo uſus eſt Tiberius in laudando apud Senatum Res à Germanico & à Druſo geſtas, de laudibus Germanici ſic; *Magis in ſpeciem adornatis verbis, quam ut penitus ſentire videretur.* De laudibus Druſi ſic; *Paucioribus, ſed intentior, & fida oratione.* Iterum Tacitus, eundem Tiberium, alias etiam ut nonnihil pellucidum, notans: *in aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum; ſolutius vero loquebatur, quando ſubveniret.* Sane difficile reperiatur ſimulationis artifex aliquis tam peritus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *juſſus*; qui à ſermone artificioſo & ſimulatorio poſſit iſtas notas ſejungere, quin aut ſermo ſit ſolito *ſolutior*, aut magis *vagus* & *oberrans*, aut magis *aridus* & quaſi *eluctans*.

Ad *verba hominum* quod attinet, ſunt quidem illa (ut de Urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed iſti *meretricii fuci* optime deprehenduntur duobus modis: Cum ſcilicet *proferuntur verba* aut *ex improviſo*, aut in *perturbatione*. Sic Tiberius, cum ex Agrippinæ verbis aculeatis ſubito commotus eſſet, & nonnihil abreptus, extra innatæ ſimulationis terminos pedem protulit; *Audita* hæc (inquit Tacitus) *raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque, Græco verſu, admonuit; Ideo lædi, quia non regnaret.* Quare Poëta perturbationes hujuſmodi non inſcite appellat *torturas*, quod ab iis ſecreta ſua prodere homines compellantur;

——— Vino tortus & ira.

Ipſa ſane teſtatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana ſua tam fidi ſint, animumque gerant adeo obfirmatum, quin interdum ex iracundia, interdum ex jactantia, interdum ex intima erga amicum benevolentia, interdum ex animi

animi imbecillitate, qui ſe mole cogitationum onerari amplius non ſuſtineat, interdum denique ex alio quopiam affectu, intimas animi cogitationes revelent & communicent. Ac ante omnia ſinus animi excutit, ſi ſimulatio ſimulationem impulerit; juxta Adagium illud Hiſpanorum; *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *factis* ipſis, licet humani animi pignora ſint certiſſima, non prorſus tamen fidendum, niſi diligenter ac attente penſitatis prius illorum & *magnitudine*, & *proprietate*. Illud enim veriſſimum; *Fraus ſibi in parvis fidem præſtruit, ut majore emolumento fallat.* Italus vero ſe ipſum *In ipſo ſtare lapide* putat, *ubi præco prædicat*, ſi melius ſolito tractetur, abſque cauſa manifeſta. Etenim officia iſta minora homines reddunt oſcitantes, & quaſi conſopitos, tam ad cautionem, quam ad induſtriam: Atque recte à Demoſthene appellantur *alimenta ſocordiæ.* Porro *proprietatem* & naturam nonnullorum *factorum*, etiam quæ *beneficiorum* loco habentur, ſubdolam & ambiguam, luculenter cernere licet ex eo, quod Antonio Primo impoſuit Mutianus: Qui poſt reditum cum eo in gratiam, ſed fide peſſima, plurimos ex Antonii Amicis ad dignitates evexit; *Simul amicis ejus præfecturas & tribunatus largitur.* Hoc autem aſtu Antonium non munivit, ſed exarmavit penitus & deſolavit, amicitias ejus ad ſe transferendo.

Certiſſima autem clavis, ad animos hominum reſerandos, vertitur, in rimandis & pernoſcendis, vel *ingeniis* & *naturis* ipſorum, vel *finibus* & *intentionibus*. Atq; imbecilliores certe & ſimpliciores, ex *ingeniis*; Prudentiores autem, & tectiores, ex *finibus* ſuis optime judicantur. Certe prudenter & facete (licet meo judicio minus vere) dictum fuit à nuntio quopiam Pontificis, ſub reditu ejus à Legatione apud Nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius reſederat. Interrogatus de delectu Succeſſoris ſui, conſilium dedit; *nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie prudens eſſet, ſed potius mediocriter tantum, quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile conjiciet, quid veriſimile foret illius gentis homines facturos.* Sane non raro intervenit ille error, & maxime familiaris eſt Viris Prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii alios metiantur, ac proinde ultra ſcopum ſæpius jaculentur, ſupponendo quod homines majora quædam meditentur, & ſibi deſtinent, & ſubtilioribus technis utantur, quam quæ illorum animos unquam ſubierint. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, prudentiæ, fidei, ſemper minores inveniri rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa abſurda faciunt, capienda eſt conjectura potius ex propenſionibus *ingeniorum*, quam ex deſtinationibus *finium*. Porro, *Principes* quoque (ſed longe aliam ob cauſam) ab *ingeniis* optime judicantur: *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim faſtigium adepti humanorum deſideriorum, nullos fere ſibi propoſitos *fines* habent, ad quos præſertim vehementer & conſtanter aſpirent: ex quorum *finium* ſitu & diſtantia, reliquarum ſuarum *actionum* poſſit excipi & confici Directio & Scala: Id quod inter alia, cauſa eſt vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *ſint inſcrutabilia.* At *privatorum* nullus eſt, qui non ſit plane veluti viator, & proficiſcatur intente ad aliquam itineris metam, ubi conſiſtat: unde non male divinare quis poterit, quid facturus ſit, aut non facturus. Si enim in ordine ſit quidpiam ad finem ſuum, probabile eſt facturum: Sin ſit in contrarium finis, minime. Neque de *finium* aut *ingeniorum* in hominibus diverſitate informatio capienda eſt ſimpliciter tantum, ſed & comparate: Quid ſcilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, ut videmus, Tigellinus, cum ſe Petronio Turpiliano inferiorem ſentiret in voluptatibus Neroni miniſtrandis & prægustandis, *Metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus eſt*, & hoc pacto æmulum evertit.

Ad *notitiam* quod attinet, de hominum animis, ſecundariam, nimirum, quæ ab aliorum *relatione* deſumitur, breviter dicere ſufficiet. Defectus & vitia didiceris optime ab inimicis: Virtutes & facultates ab amicis: Mores & tempora à famulis: Opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miſcent. Fama popularis levis eſt, & ſuperiorum judicia minus certa: Etenim coram illis tectiores incedunt homines; *Verior fama è domeſticis emanat.*

Verum ad *inquiſitionem* iſtam univerſam via maxime compendiaria in tribus conſiſtit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejuſmodi *hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *rerum*, quam *perſonarum*, *notitiam*: Inprimis vero enitendum, ut ſaltem ſingulas habeamus præſto, qui, pro negotiorum atque hominum diverſitate, nos de unaquaque re certiores facere & ſolide informare poſſint. Secundo, ut *prudens temperamentum* & *mediocritatem* quandam perſequamur, & in *libertate ſermonis*, & in *taciturnitate*: frequentius *libertatem* uſurpantes; at, cum res poſtulat, *ſilentium*. *Libertas* ſiquidem in *ſermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur: Et ſic multa deducit ad notitiam noſtram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines ſecreta ſua apud nos, tanquam in ſinu, deponere. Tertio, is nobis paulatim acquirendus eſt *habitus*, ut vigilante & præſente animo, in omnibus colloquiis & actionibus, ſimul & rem, *quæ inſtat*, *geramus*, & alia, *quæ incidunt*, *obſervemus*. Nam ſicut Epictetus præcipit, ut *Philoſophus*, in ſingulis ſuis actionibus, ita ſecum loquatur: *Et hoc volo, & etiam inſtitutum ſervare*; Sic *Politicus* in ſingulis negotiis ita ſecum ſtatuat; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum uſui eſſe poſſit, addiſcere.* Itaque, qui eo ſunt ingenio, ut nimirum *hoc agant*, & toti ſint in præſente negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogitant quidem, (id quod in ſe agnoſcit Montaneus) illi certe Miniſtri Regum aut Rerumpubl. ſunt vel optimi, ſed ad proprias fortunas claudicant. Interim cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi* & *alacritatem* nimiam cohibeamus, ne multa ſciendo, ad nos multis immiſcendum feramur. Infelix enim quiddam eſt, & temerarium, *Polypragmoſyne*. Itaque iſta, quam comparandam præcipimus, *notitia rerum & perſonarum* varietas, huc tandem redit, ut & *rerum*, quas ſuſcipimus, & *hominum*, quorum opera utimur, magis cum judicio delectum faciamus, unde cuncta & magis dextre, & magis tuto, diſponere & adminiſtrare ſciamus.

Notitiam aliorum ſequitur *notitia ſui.* Etenim

non

non minor diligentia adhibenda eſt, ſed major potius, ut nos de nobis ipſis, quam de aliis, vere & accurate informemus. Quippe cum oraculum illud, *Noſce te ipſum*, non tantum ſit canon prudentiæ univerſalis, ſed & in *Politicis* præcipuum locum habeat. Optime enim homines monet S. Jacobus, *eum, qui vultum in ſpeculo conſideravit, obliviſci tamen illico, qualis fuerit*: Ut omnino frequenti inſpectione ſit opus. Idque tenet etiam in *Politicis*. Sed *ſpecula* ſcilicet ſunt diverſa: Nam *ſpeculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, eſt verbum Dei: *Speculum* autem *Politicum*, non aliud eſt, quam Status Rerum, & Temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale eſſe ſolet; Sui nimium Amantis, inſtituendum eſt *homini*, de propriis *facultatibus*, *virtutibus* & *adminiculis*, nec non de *defectibus*, *inhabilitatibus*, & *obſtaculis*: ita rationem ſubducendo, ut hæc perpetuo in majus, illa autem minoris potius, quam revera ſint, æſtimentur. Ex hujuſmodi autem examine, in *conſiderationem* veniant, quæ ſequuntur.

Prima *conſideratio* ſit, quomodo alicui homini, moribuſque & naturæ ſuæ, cum *temporibus* conveniat; quæ ſi inventa fuerint congrua omnibus in rebus, magis libere & ſolute agere, & ſuo ingenio uti liceat: ſin ſit aliqua antipathia, tum demum in univerſo vitæ curſu magis caute & recte eſt incedendum, minuſque in publico verſandum. Sic Tiberius fecit, qui morum ſuorum ſibi conſcius, cum ſæculo ſuo non optime convenientem, ludos publicos nunquam ſpectavit: quin etiam per duodecim continuos annos poſtremos nunquam in Senatum venit: ubi contra Auguſtus perpetuo in oculis hominum vixit: quod & Tacitus obſervat; *Alia Tiberio morum via*. Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda ſit *conſideratio*, quomodo alicui conveniat cum *profeſſionibus & generibus vitæ*, quæ in uſu & pretio ſunt, quorumque ſibi delectus ſit faciendus: ut ſi jam decretum non ſit de *genere vitæ*, maxime aptum & ingenio ſuo congruum ſumat: ſin jam pridem id *genus* vitæ, at quod minus à natura factus eſt, fuerit ingreſſus, ſub prima occaſione ſe ſubducat, & novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgia videmus factum, ad vitam ſacerdotalem à patre innutrito: quam tamen poſtea ejuravit, ſuo obſecutus ingenio, & vitæ militari ſe applicuit: quanquam Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cum utrunque homo peſtilens dehoneſtaverit.

Tertia ſit *conſideratio*, quomodo ſe habeat quis, *comparatus ad æquales & æmulos ſuos*, quos veriſimile ſit eum habiturum in fortuna ſua competitores: eumque vitæ curſum teneat, in quo maxima inveniatur virorum egregiorum ſolitudo: atque in quo probabile ſit, ſe ipſum, inter cæteros, maxime poſſe enitere. Id quod à C. Cæſare factum eſt: qui ab initio Orator fuit, & cauſas egit; & in Toga potiſſimum verſabatur: Cum vero vidiſſet, *Ciceronem*, *Hortenſium*, *Catulum*, eloquentiæ gloria excellere, Rebus vero Bellicis clarum admodum neminem, præter Pompejum; deſtitit ab incepto, & Potentiæ illi Civili multum valedicere jubens, tranſtulit ſe ad artes militares, & Imperatorias: Ex quibus ad ſummum rerum faſtigium conſcendit.

Quarta ſit *conſideratio*, ut naturæ ſuæ & ingenii rationem habeat, in *deligendis amicis*, ac *neceſſariis*: Siquidem diverſis diverſum genus *amicorum* convenit; aliis ſolenne, & taciturnum; aliis audax, & jactabundum; & complura id genus. Certe notatu dignum eſt, quales fuerint *amici* Julii Cæſaris (Antonius, Hirtius, Panſa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:) Illi ſcilicet jurare ſolebant, *Ita vivente Cæſare moriar*; infinitum ſtudium erga Cæſarem præ ſe ferentes; erga omnes alios arrogantes & contemptores: Fueruntque homines in negotiis gerendis impigri; fama, & exiſtimatione, mediocres.

Quinta ſit *conſideratio*, ut caveat quis ſibi *ab exemplis*; neque ad *imitationem aliorum* ſe inepte componat; quaſi quod aliis fuerit pervium, etiam ſibi patere neceſſe ſit; neutiquam ſecum reputans, quantum fortaſſe interfuerit, inter ſuum, & illorum, quod ad exemplum ſibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifeſto incidit Pompejus, qui, ut Cicero ſcriptum reliquit, toties ſolitus erat dicere: *Sylla potuit, ego non potero?* Qua in re vehementer ſibi impoſuit, cum ingenium & rationes agendi Syllæ à ſuis *toto cœlo* (ut ajunt) *diſtarent*: cum alter ferox eſſet, violentus, quique factum in omnibus urgeret: alter gravis, legum memor, omniaque ad Majeſtatem & famam componens, unde longe minus erat, ad perficienda quæ cogitarat, efficax & validus. Sunt & aliæ hujus generis *præceptiones*: verum hæ ad exemplum reliquarum ſufficiunt.

Neque vero, *Noſſe ſe ipſum*, homini ſufficit, ſed ineunda etiam eſt ratio ſecum, quomodo ſe *oſtentare*, *declarare*, denique *flectere ſe & effingere*, commode & prudenter poſſit. Ad *oſtentandum ſe* quod attinet, nihil videmus uſu venire frequentius, quam ut qui virtutis habitu ſit inferior, ſpecie virtutis externa ſit potior. Non parva igitur eſt prudentiæ prærogativa, ſi quis arte quadam, & decore, ſpecimen ſui apud alios exhibere poſſit: *virtutes* ſuas, *merita*, atque *fortunam* etiam, (quoad ſine arrogantia aut faſtidio fieri poſſit) commode *oſtentando*; contra, *vitia*, *defectus*, *infortunia* & *dedecora*, artificioſe occultando; illis immorans, eaſque veluti ad lumen obvertens; his ſubterfugia quærens, aut apte ea interpretando eluens; & ſimilia. Itaque, de Mutiano, viro ſui temporis prudentiſſimo, & ad res gerendas impigerrimo, Tacitus; *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quadam Oſtentator*. Indiget certe res hæc arte nonnulla, ne tædium & contemptum pariat: Ita tamen, ut *oſtentatio* quæpiam, licet uſque ad vanitatis *primum gradum*, vitium ſit potius in *Ethicis*, quam in *Politicis*. Sicut enim dici ſolet de calumnia, *Audacter calumniare, ſemper aliquid hæret*: ſic dici poſſit de jactantia, (niſi plane deformis fuerit & ridicula,) *Audacter te vendita, ſemper aliquid hæret*. Hærebit certe apud populum, licet prudentiores ſubrideant. Itaque exiſtimatio parta apud plurimos, paucorum faſtidium abunde compenſabit. Quod ſi iſta, de qua loquimur, *ſui oſtentatio* decenter & cum judicio regatur; Exempli gratia; Si nativum quendam pectoris candorem & ingenuitatem præ ſe ferat: aut ſi illis temporibus adhibeatur, vel cum pericula circumſtant (ut apud viros militares in bellis,) vel cum alii invidia flagrant; aut ſi verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquam aliud agenti excidiſſe videantur; minimeque vel ſerio,

vel

vel prolixe nimis, iis inſiſtatur; aut ſi ita quis ſe laudibus honeſtet, ut ſimul etiam cenſuris & jocis erga ſe non abſtineat; aut ſi denique hoc facit, non ſponte, ſed tanquam laceſſitus, & aliorum inſolentiis & contumeliis provocatus; non parvum certè hæc res exiſtimationi hominis cumulum adjicit. Neque ſane exiguus eſt eorum numerus; qui, cum natura ſint magis ſolidi, & minime ventoſi, atque propterea hac arte, honori ſuo velificandi, careant, Moderationis ſuæ, nonnulla cum dignitatis jactura, dant pœnas.

Verum hujuſmodi *oſtentationem virtutis*, utcunque aliquis infirmiore judicio, & nimium fortaſſe *Ethicus*, improbaverit; illud nemo negarit, dandam ſaltem eſſe operam ut virtus per incuriam juſto ſuo pretio non fraudetur, & minoris, quam revera eſt, æſtimetur. Hæc vero, in virtute æſtimanda, pretii diminutio, tribus modis ſolet contingere: Primo, quando quis, in rebus gerendis, ſe, & operam ſuam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accerſitus: Hujuſmodi enim officiis, remunerationis loco eſſe ſolet, ſi non repudientur. Secundo, quando quis in principio rei gerendæ viribus ſuis nimium abutitur; & quod ſenſim erat præſtandum, uno impetu effundit; Id quod rebus bene adminiſtratis præproperam conciliat gratiam, in fine autem ſatietatem inducit. Tertio, quando quis virtutis ſuæ fructum, in laudibus, plauſu, honore, gratia, ſibi præbitis, nimis cito & leviter ſentit, atque in iis ſibi complacet, de quo prudens habetur monitum: *Cave ne inſuetus rebus majoribus videaris, ſi hæc te res parva, ſicuti magna, delectat.*

Defectuum enimvero ſedula *occultatio*, minoris haudquaquam momenti eſt, quam *virtutum* prudens & artificioſa *oſtentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maxime, triplici quadam induſtria, & quaſi tribus latebris; *Cautione, prætextu, & confidentia. Cautionem* dicimus, quando iis rebus prudenter abſtinemus, quibus pares non ſumus: Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, ſe facile ingerunt, ſine judicio, rebus, quibus non inſueverunt; & proinde defectus ſuos proprios publicant, & quaſi proclamant. *Prætextum* dicimus, cum ſagaciter, & prudenter, viam nobis ſternimus & munimus, qua benigna & commoda de *vitiis* & *defectibus* noſtris fiat interpretatio; quaſi aliunde provenientibus, aut alio tendentibus, quam vulgo exiſtimatur. Etenim, de latebris vitiorum non male Poëta:

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Quare, ſi quem *defectum* in nobis ipſis perceperimus, opera danda, ut perſonam & prætextum *virtutis finitimæ* mutuemur, ſub cujus umbra lateat. Verbi gratia, *tardo gravitas* prætexenda, *ignavo lenitas*, & ſic de cæteris. Illud etiam utile, probabilem aliquam cauſam obtendere, & in vulgus ſpargere, qua adducti, ultimas vires noſtras promere refugiamus; ut quod *non poſſimus*, *nolle* videamur. Quod ad *confidentiam* attinet, impudens certe eſt remedium, ſed tamen certiſſimum atque efficaciſſimum: Nempe, ut quis ea omnino contemnere, & vilipendere ſe profiteatur, quæ revera aſſequi non poſſit: Mercatorum prudentium more, quibus ſolenne eſt, & proprium, ut pretium mercium ſuarum attollant, aliorum deprimant. Eſt tamen & aliud *confidentiæ* Genus, hoc ipſo impudentius; Nimirum, perfricta fronte *defectus* ſuos etiam opinioni obtrudere, & venditare, quaſi in iis, quibus maxime deſtituitur, ſe eminere credat. Atque ut hoc facilius cæteris imponat, ſe in iis rebus, quibus revera plurimum pollet, fingat diffidentem. Quemadmodum fieri videmus in Poëtis. Poëta enim carmina ſua recitante, ſi unum aliquem verſiculum non admodum dixerit probandum, audias illico: *Atque hic verſus pluris mihi conſtitit, quam reliquorum plurimi.* Tum vero alium quempiam verſum adducet, quaſi ſibi ſuſpectum, & de eo, quid putes, ſciſcitabitur, quem ſatis norit, inter plurimos eſſe optimum, & cenſuræ minime obnoxiū. Ante omnia vero ad hoc, quod nunc agitur, ut ſcilicet ſpecimen ſui quis edat coram aliis illuſtre, & jus ſuum in omnibus retineat, nil magis intereſſe judico, quam ne quis per nimiam ſuam naturæ bonitatem, & ſuavitatem, ſe exarmet, & injuriis & contumeliis exponat: Quin potius in omnibus aliquos animi liberi, & generoſi, & non aculei minus quam mellis intra ſe geſtantis, igniculos, ſubinde emittat. Quæ quidem munita vitæ ratio, una cum prompto & parato ad ſe à contumeliis vindicandum animo, aliquibus ex accidente imponitur, & neceſſitate quadam inevitabili, propter aliquid infixum in perſona aut fortuna ſua: veluti fit in *deformibus*, & *ſpuriis*, & *ignominia aliqua mulctatis*: unde hujuſmodi homines, ſi virtus non deſit, felices plerunque evadunt.

Quod vero ad *ſe declarandum* attinet; id alia res omnino eſt ab *oſtentatione* ſui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes* aut *defectus* hominum refertur; ſed ad *actiones vitæ particulares*. Qua in parte nihil invenitur magis Politicum, quam ut Mediocritas quædam ſervetur, prudens & ſana in ſenſa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim profunda taciturnitas, & conſiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cœcis & (ut modernæ linguæ potius loquuntur) ſurdis artibus & mediis operetur, res ſit & utilis, & mirabilis: tamen non raro evenit, ut (quod dicitur) *Diſſimulatio errores pariat, qui diſſimulatorem ipſum illaqueant.* Nam videmus, viros politicos, maxime omnium inſignes, libere & indiſſimulanter fines, quos peterent, palam proferre non dubitaſſe. Sic L. Sylla manifeſto præ ſe tulit, *ſe, omnes mortales vel felices, vel infelices fieri, cupere, prout ſibi eſſent vel amici, vel inimici.* Sic Cæſar, cum primum profectus eſt in Gallias, nil veritus eſt profiteri: *ſe malle primum eſſe in villa obſcura, quam ſecundum Romæ.* Idem Cæſar, cæpto jam bello, diſſimulatorem minime egit, ſi audiamus, quid Cicero de illo prædicet. *Alter* (Cæſarem innuens) *non recuſat, ſed quodammodo poſtulat, ut, (ut eſt) ſic appelletur Tyrannus.* Similiter videmus, in Epiſtola quadam Ciceronis ad Atticum, quam minime fuerit Auguſtus Cæſar diſſimulator; qui in ipſo ingreſſu ad res gerendas, cum adhuc Senatui eſſet in deliciis, ſolitus tamen erat in concionibus apud populum jurare illa Formula; *Ita parentis honores conſequi liceat.* Illud autem non minus quiddam erat, quam ipſa tyrannis. Verum eſt, ad invidiam paululum leniendam, ſolitum eum ſimul ad ſtatuam Julii Cæſaris, quæ in Roſtris poſita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter ſe ita loquebantur: *Quid hoc eſt? Qualis Adoleſcens?* Sed tamen nihil malitiæ in eo ſuſpicabantur, qui

tam candide & ingenue, quod ſentiret, loqueretur. Et iſti quidem, quos nominavimus, proſpera omnia conſecuti ſunt: Pompejus contra, qui ad eoſdem tendebat fines, ſed viis magis umbroſis & obſcuris, (ſicut Tacitus de eo loquitur, *Occultior, non melior*: atque Saluſtius ſimiliter idem inſimulat, *Ore probo, animo inverecundo*:) id prorſus agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates ſuas & ambitionem alte recondendo, interim Rempublicam in Anarchiam & Confuſionem redigeret, quo illa ſe neceſſario in ſinus ejus conjiceret, atque hoc pacto ſumma rerum ad eum deferretur, quaſi invitum & renitentem. Cum vero hoc ſe putaret conſequutum, factus Conſul ſolus (quod nunquam cuiquam contigiſſet) nihilo plus ad fines ſuos proficiebat, eo quod etiam illi, qui procul dubio eum fuiſſent adjuturi, quid vellet, non perciperent. Adeo ut tandem coactus ſit, tritam & vulgarem inire viam, ut ſcilicet, prætextu ſe Cæſari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeo lenta, caſibus obnoxia, & plerunque infelicia ſolent eſſe ea conſilia, quæ profunda *diſſimulatione* obteguntur. Qua de re, idem ſenſiſſe videtur Tacitus, cum *ſimulationis* artificia, tanquam inferioris ſubſellii prudentiam, conſtituit, præ *artibus politicis*: illam Tiberio, has vero Auguſto Cæſari attribuens. Etenim, de Livia verba faciens, ſic loquitur; Quod fuiſſet illa *cum artibus mariti, & ſimulatione filii, bene compoſita.*

Quod ad animum *flectendum* & *effingendum* attinet; Totis viribus certe incumbendum, ut animus reddatur occaſionibus & opportunitatibus obſequens, neque ullo modo erga eas durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum ad res gerendas, aut fortunas hominum conſtituendas, quam illud; *Idem manebat, neque idem decebat*: videlicet, cum homines iidem ſunt, & natura ſua utuntur, poſtquam occaſiones ſe mutaverint. Bene itaque Livius, cum Catonem majorem introducit, tanquam fortunæ ſuæ architectum peritiſſimum, illud ſubjungit, quòd ei fuerit *ingenium verſatile*. Atque hinc fit, quod ingenia gravia & ſolennia, & mutare neſcia, plus plerunque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc vero vitium in aliquibus à *natura* penitus inſitum eſt, qui ſuopte ingenio ſunt *viſcoſi* & *nodoſi*, & ad verſandum inepti. At in aliis *conſuetudine* obtinuit (quæ eſt altera *natura*) atque opinione quadam, (quæ in animos hominum facile obrepit) ut minime mutandam ſibi putent rerum gerendarum rationem, quam prius bonam & proſperam ſint experti. Prudenter enim obſervat Macciavellus in Fabio Maximo, quod *priſtinum ſuum & inveteratum cunctandi, & belli trahendi morem retinere mordicus voluerit, cum natura belli eſſet alia, & acriora poſtularet conſilia*. In aliis porro idem vitium ex inopia Judicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum non tempeſtive diſcernant; ſed tum demum ſe vertant, poſtquam opportunitas jam elapſa ſit. Tale quidpiam in Athenienſibus ſuis redarguit Demoſthenes, eos ajens eſſe *ruſticis ſimiles, qui in ludo Gladiatorio ſe probantes, ſemper poſt plagam acceptam, in eam partem muniendam ſcutum transferunt, qua percuſſi ſunt; non prius*. In aliis rurſus hoc ipſum contingit, qui operam, in via ea quam ſemel ingreſſi ſunt, collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere ſciunt, ſed potius, ſe occaſionibus ſuperiores fore conſtantia ſua confidunt. Verum iſta animi *viſcoſitas*, & *retinentia*, à quacunque illa tandem radice pullularit, rebus gerendis, & fortunæ hominum, eſt damnoſiſſima: Nihilque magis Politicum, quam animi rotas reddere cùm rotis fortunæ concentricas, & ſimul volubiles. Atque de *præceptis duobus ſummariis*, circa *Fortunæ Architecturam*, hactenus. *Præcepta* autem *ſparſa* haud pauca ſunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *præceptum* eſt; *Faber fortunæ*, amuſſe ſua perite utatur, eamque rite applicet; Hoc eſt, animum aſſuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æſtimet, prout ad fortunam & fines ſuos magis aut minus conducant; Hocq; curet ſedulo, non perfunctorie. Mira enim res, ſed veriſſima; Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (ſi ita loqui licet) eſt bona, *Mathematica* peſſima: videlicet, qui de rerum conſequentiis ſatis firmiter judicant; de pretiis vero imperitiſſime. Hinc fit, ut alii privata & ſecreta cum Principibus colloquia; alii auras populares, tanquam magna adepti, admirentur, cum ſit utrunque ſæpenumero res & invidia & periculo plena: Alii autem res metiuntur ex difficultate atque opera ſua in eis impenſa; fieri oportere exiſtimantes, ut quantum moverint, tantum etiam promoverint: Sicut Cæſar de Catone Uticenſi, veluti per Ironiam, dixit, narrando, quam laborioſus fuerit & aſſiduus, & quaſi indefatigabilis, neque tamen multum ad rem; *Omnia* (inquit) *magno ſtudio agebat*. Hinc etiam illud accidit, ut homines ſæpius ſe ipſos fallant; qui, ſi Magni alicujus aut Honorati viri opera utantur, ſibi omnia proſpera promittunt; cum illud verum ſit, non grandiſſima quæque Inſtrumenta, ſed aptiſſima, citius & felicius opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *animi* informandam, operæ pretium eſt, illud inprimis noſſe, & deſcriptum habere, quid ad cujuſque fortunam conſtituendam & promovendam primum ſtatui debeat, quid ſecundum, & ſic deinceps. Primo loco *emendationem animi* pono; *animi* enim *impedimenta & nodos* tollendo & complanando, citius viam fortunæ aperueris, quam fortunæ auxiliis *animi impedimenta* ſuſtuleris. Secundo loco *opes* pono, & *pecuniam*; Quam ſummo loco plurimi fortaſſe collocaverint, cum tanti ſit ad omnia uſus. Verum eam opinionem, ſimilem ob cauſam abjudico, atque Macciavellus fecit, in alia re, non multum ab ea diſcrepante. Cum enim vetus fuerit Sententia, *Pecuniam eſſe nervos belli*; ille contra, non alios eſſe *nervos belli* aſſeruit, quam *nervos virorum fortium & militarium*. Eodem prorſus modo vere aſſeri poſſit; *Nervos fortunæ*, non eſſe *pecuniam*, ſed potius *animi vires*, ingenium, fortitudinem, audaciam, conſtantiam, moderationem, induſtriam, & ſimilia. Tertio loco colloco *famam & exiſtimationem*; eo magis, quod illa æſtus quoſdam habeant, & tempora, quibus ſi non opportune utaris, difficile erit rem in integrum reſtituere. Ardua enim res, famam præcipitantem retrovertere. Poſtremo loco pono *honores*, ad quos certe facilior aditus per unumquodque ex illis tribus, multo magis per omnia conjuncta, datur, quam ſi ab *honoribus* auſpiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verum, ut in ordine rerum ſervando haud parum eſt momenti, ita non multo minus in ſervando ordine tem-

temporis; Cujus perturbatione frequentiſſime peccatur, dum ad fines tum properatur, quando initia eſſent curanda; atque dum ad maxima quæque ſubito advolamus, quæ in medio poſita ſunt, temere tranſilientes. At illud recte præcipitur; *Quod nunc inſtat, agamus.*

Secundum *præceptum* eſt, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præfidentia, ad magis ardua, quam par eſt, feramur; neve in adverſum fluvii remigemus. Optimum enim conſilium circa fortunas hominum;

—— *Fatis accede, Deiſque.*

Circumſpiciamus in omnes partes, & obſervemus, qua res pateant, qua clauſæ & obſtructæ ſint, qua proclives, qua arduæ; neque viribus noſtris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc ſi fecerimus, & à repulſa nos immunes præſtabimus, & in negotiis ſingulis nimis diu non hærebimus, & moderationis laudem reportabimus, & pauciores offendemus, & denique felicitatis opinionem acquiremus; dum quæ ſponte fortaſſe eventura fuiſſent, noſtræ induſtriæ accepta ferentur.

Tertium *præceptum* cum proxime præcedente nonnihil pugnare videri poſſit; licet, probe intellectum, minime. Illud hujuſmodi eſt: Ut occaſiones non ſemper expectemus, ſed eas quandoque provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demoſthenes, magniloquentia quadam. *Et quemadmodum receptum eſt, ut exercitum ducat Imperator, ſic à cordatis viris res ipſæ ducendæ, ut quæ ipſis videntur, ea gerantur; & non ipſi perſequi eventus cogantur.* Etenim, ſi diligenter attendamus, duas obſervabimus, eaſque diſcrepantes ſpecies, eorum, qui rebus gerendis, & Negotiis tractandis, pares habeantur. Alii ſiquidem occaſionibus commode ſciunt uti, ſed nihil ex ſe moliuntur, aut excogitant; Alii toti ſunt in machinando, qui occaſiones, quæ opportune incidunt, non arripiunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omnino & imperfecta cenſenda eſt.

Quartum eſt *præceptum*; ut nihil ſuſcipiamus, in quo neceſſe ſit, temporis plurimum inſumere; verum ut verſiculus ille aurem ſemper vellicet,

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Neque alia ſubeſt cauſſa, cur ii, qui profeſſionibus laborioſis, aut rebus ſimilibus, ſe addixerunt, veluti Juriſconſulti, Oratores, Theologi doctiores, Librorum Scriptores, & hujuſmodi, in fortuna ſua conſtituenda, & promovenda, minus ſint ſolertes, quam quod tempore (alias ſcilicet inſumpto) indigent ad particularia pernoſcenda, opportunitates captandas, & machinas, quæ ad fortunam ſuam ſpectent, commiſcendas, & meditandas. Quin etiam in aulis Principum & Rebuſpubl. eos reperias, & ad fortunam ſuam promovendam, & ad aliorum invadendam, maxime efficaces, qui nullo publico munere funguntur, ſed in hoc, de quo loquimur, *ambitu vitæ*, perpetuo occupantur.

Quintum eſt *præceptum*; Ut naturam quodammodo imitemur, quæ *nihil facit fruſtra*. Id quod factu non erit admodum difficile, ſi negotia noſtra omnium generum perite commiſceamus & contexamus. In ſingulis enim actionibus ita animus eſt inſtituendus & præparandus, atque intentiones noſtræ aliæ aliis ſubſternendæ, & ſubordinandæ: ut, ſi in aliqua re voti compotes in *ſummo gradu* fieri non poſſimus, in *ſecundo* tamen liceat conſiſtere, imo vel in *tertio*: Quod ſi nec in *aliqua* omnino *parte* rei hærere aut conſiſtere poſſimus, tum vero ad alium quempiam (præter deſtinatum) finem, operam impenſam flectamus: Sin nec in *præſenti* aliquem Fructum demetere queamus, ſaltem aliquid ex ea extrahamus, quod in *futurum* proſit: Si vero nihil *ſolidi*, nec in *præſenti* nec in *futuro*, inde elicere detur, ſatagamus ſaltem, ut aliquid *exiſtimationi* noſtræ inde accreſcat: Et alia id genus: rationes ſemper à nobis ipſis exigendo, quibus conſtet, nos fructus aliquid, plus minus, ex ſingulis actionibus & conſiliis noſtris percepiſſe: neque ullo modo permittendo, ut tanquam confuſi ac conſternati animum illico deſpondeamus, ſi forte ſcopum principalem non licuerit attingere. Nihil enim minus convenit viro Politico, quam uni rei unice eſſe intentum. Qui enim hoc facit, occaſionum innumerarum jactura mulctabitur; quæ rebus agendis ex obliquo intervenire ſolent, quæque fortaſſe magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia quæ poſtea uſui futura ſint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque bene calleamus illam Regulam: *Hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum eſt *præceptum*, ut nos rei alicui nimis peremptorie non aſtringamus; quanquam caſui videatur, primo intuitu, minus obnoxia; Sed ſemper habeamus, vel feneſtram apertam ad evolandum; vel poſticum aliquod ſecretum ad redeundum.

Septimum *præceptum*, eſt antiquum illud Biantis; modo non ad perfidiam, ſed ad cautionem, & moderationem, adhibeatur; *Et ames tanquam inimicus futurus, & oderis tanquam amaturus.* Nam utilitates quaſque, mirum in modum, prodit & corrumpit, ſi quis nimium ſe immerſerit amicitiis infelicibus, moleſtis & turbidis odiis, aut puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco circa *doctrinam* de *ambitu vitæ* ſufficient; Illud enim hominibus in memoriam ſubinde reducendum eſt, longe abeſſe, ut adumbrationes iſtæ, quibus utimur in deſideratis, loco juſtorum tractatuum ponantur: ſed eſſe ſolummodo tanquam ſchedas aut fimbrias, ex quibus de tela integra judicium fieri poſſit. Neque rurſus ita deſipimus, ut fortunam abſque tanto, quantum diximus, molimine minime parari aſſeramus. Probe enim novimus, eam tanquam ſponte in gremium aliquorum defluere: Alii autem eam diligentia ſola & aſſiduitate, (cautione nonnulla aſpera) abſque arte multa aut operoſa, adipiſcuntur. Verum ſicut Cicero, Oratorem perfectum depingens, non id vult, ut cauſidici ſinguli tales eſſe debeant, aut poſſint: ac rurſus, ſicut in Principe aut Aulico deſcribendo (quod nonnulli tractandum ſuſceperunt) modulus effingitur, prorſus ſecundum artis perfectionem, non autem ſecundum Practicam vulgatam: idem & nos *Politico* inſtruendo præſtitimus; *Politico* (inquam) quoad *Fortunam propriam.*

Enimvero, illud utique monendum, *præcepta*, quæ circa hanc rem delegimus & propoſuimus, omnia ex genere eorum eſſe, quæ *bonæ artes* vocantur. Quod enim ad *malas artes* attinet: Si quis Macciavello ſe dederit in diſciplinam: qui præcipit,

pit, *Virtutem ipſam non magnopere curandam, ſed tantum ſpeciem ejus, in publicum verſam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento ſit, virtus ipſa impedimento*: quique alio loco præcipit; *Vt homo Politicus illud tanquam fundamentum prudentiæ ſuæ ſubſternat, quod præſupponat, homines non rectè nec tuto ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci poſſe, præterquam ſolo metu: ideoque det operam, ut omnes, quantum in ſe eſt, obnoxii ſint, atque in periculis & anguſtiis conſtituti*: ita ut Politicus ſuus videatur eſſe, quod Itali dicunt, *ſeminator ſpinarum*: Aut ſi quis axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: *Cadant amici, dummodo inimici intercidant*; Sicut Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum amiciſſimorum exitio redimebant: Aut ſi quis L. Catilinæ imitator eſſe velit, ut Rerumpubl. incendiarius fiat & perturbator; quo melius in aquis turbidis piſcari & fortunam ſuam expedire poſſit; *Ego*, (inquit) *ſi in fortunis meis incendium ſit excitatum, id non aqua, ſed ruina reſtinguam*: Aut ſi quis illud Lyſandri ad ſe transferat; qui dicere ſolebat; *Pueros placentis, viros perjuriis alliciendos*: Cum aliis ejuſdem farinæ pravis, ac pernicioſis dogmatibus; Quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major eſt numerus, quam rectorum & ſanorum: Si quis (inquam) hujuſmodi inquinata prudentia delectetur; non iverim inficias, eum (quandoquidem legibus charitatis & virtutis omnibus ſe ipſum ſolutum, fortunæ ſolummodo manciparit) poſſe, majore compendio, & celerius, fortunam ſuam promovere. Fit vero in *vita*, quemadmodum & in *via*, ut iter brevius ſit fœdius & cœnoſius: neque ſane, ut per viam meliorem quis incedat, multa circuitione opus eſt.

Tantum vero abeſt, ut homines ad hujuſmodi *artes pravas* ſe applicare oporteat; ut potius ſane (ſi modo ſint apud ſe, ſeque ſuſtinere valeant, neq; ambitionis turbine & procella in adverſum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non ſolum mundi chorographiam generalem illam, quod *omnia ſunt vanitas, & vexatio Spiritus*; verum etiam & illam magis ſpecialem, videlicet, quod ipſum *eſſe*, ſejunctum à *bene eſſe*, maledictionis loco ſit, & quo grandius ſit *eſſe*, eo major ſit maledictio; quodque ampliſſimum virtutis præmium ſit ipſa virtus; Quemadmodum & ultimum vitii ſupplicium eſt vitium ipſum; ſicut egregie Poëta;

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus iſtis
Præmia poſſe rear ſolvi? Pulcherrima primum
Dii moreſque dabunt veſtri; ——

& econtra non minus vere ille de ſceleratis, *atque eum ulciſcentur mores ſui.* Quin etiam, Mortales, dum in omnes partes cogitationes ſuas agitant, & diffundunt, ut fortunis ſuis rectè proſpectum atq; conſultum ſit, interim in mediis illis animi tranſcurſibus ad divina judicia & providentiam æternam oculos attollere debent: quæ ſæpiſſime impiorum machinationes, & conſilia prava, licet profunda, ſubvertit, & ad nihilum redigit; ſecundum illud Scripturæ, *Concepit iniquitatem, & pariet vanitatem.* Imo, etſi injuriis & *malis artibus* abſtineant: attamen hæc jugis & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, abſque ceſſatione, & quaſi ſine ſabbato, tributum temporis noſtri Deo debitum minime ſolvit: Qui, ut videre eſt, facultatum noſtrarum decimas, temporis autem ſeptimas, exigit & ſibi ſeponit. Quorſum enim fuerit, os gerere in cœli ſublimia erectum, mentem vero humi proſtratam, & pulverem inſtar ſerpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit;

Atque affigit humo Divinæ Particulam Auræ.

Quod ſi in hoc ſibi quiſquam adblandiatur, quod fortuna ſua, utcunque eam malis artibus obtinuerit, rectè uti decreverit: ſicut de Auguſto Cæſare, & Septimio Severo, ſolitum erat dici, *Debuiſſe illos, aut nunquam naſci, aut nunquam mori*; tanta in ambitu fortunæ ſuæ patrarunt mala; tanta rurſus, ſumma adepti, contulerunt bona: intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compenſationem poſt factum probari, conſilium autem hujuſmodi merito damnari. Abs re poſtremo nobis non fuerit, in curſu iſto incitato, & fervido, verſus fortunam noſtram, frigidam paulisper aſpergere, hauſtam è dicterio illo non inelegante Caroli Quinti Imperatoris, in Inſtitutionibus ſuis ad Filium: *Imitari fortunam mores mulierum, quæ procos plus nimio ambientes plerunque ſuperbe averſantur.* Verum hoc ultimum remedium pertinet ad eos, quibus guſtus ex morbo animi corruptus eſt. Innitantur potius hominis *lapidi* illi, qui *Theologiæ* & *Philoſophiæ* eſt tanquam *Angularis*; quæ idem fere aſſerunt de eo quod *primum quæri* debeat. Etenim *Theologia* edicit: *Primum quærite regnum Dei, & iſta omnia adjicientur vobis.* Philoſophia autem ſimile quiddam jubet: *Primum quærite Bona animi; cætera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamvis autem hoc *fundamentum*, humanitus jactum, interdum locetur ſuper *arenas*; quemadmodum videre eſt in M. Bruto, qui in eam vocem, ſub exitum ſuum prorupit;

Te colui, virtus, ut rem: aſt tu nomen inane es:

At idem *fundamentum*, divinitus locatum, firmatur ſemper in *petra*. Hic autem *doctrinam* de *ambitu vitæ*, & ſimul *doctrinam generalem* de *negotiis*, concludimus.

Cap. III.

Partitiones Doctrinæ *de* Imperio *ſive* Repub. *omittuntur; Tantum aditus fit ad* Deſiderata *duo*; Doctrinam *de* Proferendis Finibus Imperii, & Doctrinam *de* Iuſtitia Univerſali, *ſive de* Fontibus Iuris.

Venio jam ad *artem imperii*, ſive *doctrinam de Repub. adminiſtranda*: Sub qua etiam *Oeconomica* continetur, ut *familia* ſub *civitate*. In hac parte, ſicut jam antea dixi, ſilentium mihi imperavi. Neque tamen prorſus diffidere debui, quin poſſim de illa fortaſſe non imperite aut inutiliter diſſerere: utpote qui longa experientia edoctus, & per tot munerum & honorum gradus ad ampliſſimum Regni Magiſtratum, favore Majeſtatis tuæ indulgentiſſimo, nullo merito meo, evectus fuerim, eundemque Magiſtratum per annos quatuor integros geſſerim: & quod pluris eſt, Majeſtatis tuæ Mandatis & Colloquiis per annos octodecim continuos aſſueverim; (quod etiam è ſtipite aliquem Politicum exſculpere potuiſſet:) quique etiam, inter omnes artes, plurimum temporis in Hiſtoriis & Legibus contriverim. Quæ omnia non jactantia ad Poſteros refero, ſed quia ad literarum dignitatem nonnihil pertinere putem, quod homo quiſpiam, ad literas potius quam ad aliud quicquam natus, & ad res gerendas neſcio quo fato contra Genium ſuum abreptus, ad civilia tamen munera tam honorifica & ardua ſub Rege prudentiſſimo

tiſſimo aſſumptus fuerit. Verum, ſi quid circa *Politicam* poſthac parturiet otium meum, erit fortaſſe *proles* aut *abortiva*, aut *poſthuma*. Interim, ne ſcientiis omnib⁹, jam veluti in ſubſelliis ſuis collocatis, Sedes hæc tam excelſa omnino vacet, decrevi duas tantum *civilis ſcientiæ* portiones, quæ ad *arcana imperii* non pertinent, ſed ſunt naturæ magis communis, ut *deſiderata*, notare, earumque, more noſtro, *exempla* proponere.

Cum *artes imperii* tria *officia politica* complectantur; primo, ut *imperium conſervetur*; ſecundo, ut *beatum efficiatur, & florens*; tertio, ut *amplificetur, fineſque ejus longius proferantur*: de duobus primis *officiis*, maxima ex parte, egregie à nonnullis tractatum eſt; de tertio ſiletur. Illud itaque inter *deſiderata* reponemus, & more noſtro *exemplum* ejus proponemus, eam *doctrinæ* partem, *conſulem paludatum*, ſive *doctrinam de proferendis imperii finibus*, nominantes.

Exemplum Tractatus ſummarii de proferendis finibus imperii.

Dictum Themiſtoclis, ſibi ipſi applicatum, incivile certe fuit, & inflatum; ſin de aliis, atque in genere, prolatum fuiſſet, prudentem ſane obſervationem & per gravem cenſuram complecti videretur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulſaret, reſpondit, *fidibus ſe neſcire; cæterum poſſe oppidum parvum in magnam civitatem evehere*. Iſta certe verba, ad ſenſum politicum translata, facultates duas, multum inter ſe diſcrepantes, in iis, qui rerum gubernacula tractant, optime deſcribunt & diſtinguunt. Etenim, ſi Regum conſiliarios, ſenatores, alioſque ad negotia publica admotos, qui uſquam fuerunt, attente intueamur, reperientur profecto (licet rariſſime) nonnulli, qui *regnum* aut *civitatem* è parvis ampla efficere poſſint; fidicines tamen ſint valde imperiti: Econtra autem alii quamplurimi, in *cithara*, aut *Lyra*, (hoc eſt, aulicis tricis) miri artifices, qui tantum abeſt ut *Rempubl. amplificare* poſſint, ut potius à natura comparari videantur ad ſtatum Reipubl. beatum & florentem labefactandum & evertendum. Sane, artes illæ degeneres, & præſtigiæ, quibus ſæpenumero Conſiliarii, atque Rerum Potentes, & gratiam apud Principes ſuos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *peritiæ* cujuſdam fidiculariæ, utpote cum ſint res magis gratæ in præſens, & artificibus ipſis ornamento, quam ad Rerumpubl., quarum ſunt miniſtri, opes, & amplitudinem, utiles aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alii Conſiliarii, atq; Reipubl. Gubernatores, minime ſpernendi, qui ſint negotiis pares, poſſintque res commode adminiſtrare, eaſque à manifeſtis præcipitiis & incommodis conſervare, à virtute tamen illa rerumpubl. erectrice & amplificatrice longo intervallo abſunt.

Verum, qualeſcunque demum fuerint operarii, conjiciamus oculos in opus ipſum; Qualis nimirum cenſeri debeat vera *Regnorum* & *Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *artibus obtineri* poſſit: Dignum profecto argumentum, quod principes perpetuo in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires ſuas in majus æſtimantes, inceptis ſe vanis & nimis arduis implicent; nec rurſus eaſdem plus æquo deſpicientes, ad conſilia puſillanima & meticuloſa ſe demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad molem & territorium, menſuræ ſubjicitur, quoad reditus, calculis. Numerus civium, & capita, cenſu; Urbium & oppidorum multitudo & amplitudo, tabulis excipi poſſunt. Attamen non reperitur inter civilia res errori magis obnoxia, quam verum & intrinſecum excipere valorem, circa *vires* & *copias imperii* alicujus. Aſſimilatur *regnum cœlorum* non glandi, aut nuci alicui grandiori, ſed *grano ſinapis*, quod inter grana eſt minimum, quod tamen habet interim intra ſe proprietatem quandam & ſpiritum innatum, quo ſe & citius attollat, & latius diffundat: Eodem modo invenire eſt Regna & Status, ambitu quidem & regionum tractu valde ampla, quæ tamen ad *fines ulterius proferendos*; aut latius imperandum, ſunt minus apta; Alia contra, dimenſione ſatis exigua, quæ tamen baſes, in quibus maximæ Monarchiæ inædificentur, eſſe poſſint.

1. Urbes munitæ, plena armamentaria, equorum propagines generoſæ, currus armati, elephanti, machinæ atque tormenta bellica omnigena; & ſimilia, ſunt certe iſta univerſa nihil aliud, quam ovis induta pelle leonina, niſi gens ipſa, ſtirpe ſua, & ingenio, ſit fortis, & militaris. Imo, nec numerus ipſe copiarum multum juvat, ubi milites imbelles ſunt & ignavi. Recte enim Virgilius;

— *Lupus numerum pecorum non curat.*

Exercitus Perſarum in campis Arbelæ oculis Macedonum tanquam vaſtum hominum pelagus ſubjiciebatur, adeo ut Duces Alexandri, nonnihil ipſo ſpectaculo perculſi, Regem interpellarent, atque ut noctu prœlium committeret, ei Auctores erant; Quibus ille, *Nolo*, (inquit) *ſuffurari victoriam*. Ea autem etiam opinione fuit facilior Tigranes Armenius, caſtrametat⁹ in quodam colle cum exercitu quadringentorum millium. Cum ſpectaret aciem Romanorum, quæ quatuordecim millia non exceſſit, contra ſe tendentem, in dicterio illo ſuo ſibi complacuit: *Ecce* (inquit) *hominum pro legatione nimio plus quam oportet; pro pugna longe minus*. Eoſdem tamen, priuſquam occubuiſſet ſol, ſatis multos, ad illum infinita ſtrage profligandum, expertus eſt. Innumera ſunt exempla, quam ſit multitudinis cum fortitudine congreſſus impar. Primo igitur pro re certiſſima & exploratiſſima decernatur, & ſtatuatur, quod caput omnium, quæ ad magnitudinem regni aut ſtatus ſpectent, ſit, ut *populus* ipſe ſit *ſtirpe* & *ingenio bellicoſus*. Atque illud magis tritum quam verum, quod *nervi belli ſint pecunia*, ſi deſint nervi lacertorum in gente molli & effœminata. Recte enim Crœſo oſtentanti aurum reſpondit Solon; *At ſi quis* (O Rex) *venerit, qui melius, quam tu, ferrum geſtet, illi profecto totum hoc cedet aurum*. Quare, quicunque is tandem ſit, Princeps aut Status, cujus ſubditi nativi & indigenæ non ſint animoſi & militares, potentiam ſuam admodum ſobrie æſtimet: Atque econtra, Principes, qui dominantur in gentes animoſas & Martias, norint illi ſatis vires ſuas, ſi ſibi alias non deſint. Quod attinet ad *copias mercenarias*, (quod ſolet adhiberi remedium, cum *copiæ nativæ* deſunt) plena ſunt omnia exemplis, quibus liquido patet, quod quicunque *ſtatus* illis innitetur, poterit fortaſſe pennas, ad tempus breve, nido majores extendere, ſed defluent ille paulo poſt.

2. *Benedictio Iudæ*, & *Iſſacharis*, *in* unum nunquam convenient: Nimirum, ut eadem Tribus aut

 Gens,

Gens, ſit ſimul, & *Leonis Catulus*, & *Aſinus procumbens inter Sarcinas*: Neque unquam fiet, ut *populus* tributis oppreſſus, fortis exiſtat & bellicoſus. Verum eſt, collationes publico conſenſu factas, minus animos ſubditorum dejicere, & deprimere, quam quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquido videre eſt in *tributis Germaniæ inferioris*, quas *exciſas* vocant: atque alia ex parte in iis, quæ *ſubſidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum eſt, ſermonem jam inſtitui de animis hominum, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex conſenſu conferuntur, & quæ ex imperio imponuntur, etſi eadem res ſint, quoad opes exhauriendas, varie tamen omnino animos ſubditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *populum* tributis gravatum, idoneum ad imperandum non eſſe.

3. Adſpirantibus ad *magnitudinem* Regnis & Statibus, prorſus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricii*, atque (quos vocamus) *Generoſi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eo rem deducit, ut *plebs* Regni ſit humilis & abjecta; & nihil aliud fere quam Nobilium mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in ſylvis cæduis; quibus, ſi major, quam par eſt, caudicum ſive arborum majorum relinquatur numerus, non renaſcetur ſylva ſincera, & pura; ſed major pars in vepres & dumos degenerabit. Eodem modo, in *nationibus*, ubi numeroſior juſto eſt *nobilitas*, erit *plebs* vilis & ignava: atque eo demum res redibit, ut nec centeſimum quodque caput ſit ad galeam portandam idoneum: præſertim ſi peditatum ſpectes, qui exercitus plerunque eſt robur præcipuum; Unde ſuccedet magna populatio, vires exiguæ. Nuſquam gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatum eſt, quam exemplis Angliæ & Galliæ. Quarum Anglia, quamvis territorio, & numero incolarum, longe inferior, potiores tamen partes fere ſemper in bellis obtinuit: hanc ipſam ob cauſſam, quod apud Anglos coloni, & inferioris ordinis homines, militiæ habiles ſint, ruſtici Galliæ non item. Qua in re, mirabili quadam & profunda prudentia excogitatum eſt ab Henrico Septimo Angliæ Rege, (id quod in *vita ejus Hiſtoria* fuſius tractavimus) ut prædia minora atque domus agricolationis inſtituerentur, quæ habeant certum eumq; mediocrem agri modum annexum, qui diſtrahi non poſſit, eo fine, ut ad victum liberaliorem ſufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut ſaltem uſufructuarii, non conductitii aut mercenarii. Nam ita demum characterem illum, quo antiquam Italiam inſignivit Virgilius, merebitur Regio aliqua:

—— *Terra potens armis, atque ubere gleba.*

Neque prætereunda eſt illa pars populi, (quæ Angliæ fere eſt peculiaris, nec alibi (quod ſcio) in uſu, niſi forte apud Polonos) *famuli* ſcilicet *nobilium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipſis minime cedunt. Quare certiſſimum eſt; quod magnificentia & ſplendor ille hoſpitalis, atque famulitia, & veluti ſatellitia ampla, quæ in more ſunt apud Nobiles & Generoſos in Anglia, ad potentiam militarem apprime conducant: ubi contra, Nobilium obſcura & magis privata in ſe reducta vitæ ratio copias militares minuit.

4. Danda eſt omnino opera, ut *arbor* iſta *Monarchiæ*, qualis fuit Nebuchadnezaris, *Truncum* habeat ſatis *amplum*, & *robuſtum*, ad *ramos* ſuos & *frondes ſuſtentandos*: Hoc eſt, ut numerus *indigenarum*, ad *ſubditos extraneos* cohibendos, ſatis ſuperque ſufficiat. Illi igitur *ſtatus* ad *imperii magnitudinem* bene comparati ſunt, qui *jus civitatis* facile & libenter largiuntur. Vana ſiquidem fuerit opinio, poſſe manipulum hominum, utcunque animis & conſilio excellant, regiones nimio plus amplas & ſpatioſas imperii jugo cohibere & frænare. Id ad tempus fortaſſe facere poſſint, ſed diuturnitatem hæc res non aſſequitur. *Spartani* parci fuerunt, & difficiles in cooptandis novis civibus. Unde, donec intra parvos limites dominati ſunt, res eorum firmæ fuerunt, & ſtabiles. At poſtquam limites ſuos cœpiſſent proferre, & latius dominari, quam ut ſtirps Spartanorum turbam Exterorum imperio commode coërcere poſſet, potentia eorum ſubito corruit. Nulla unquam Reſpubl. ſinus ſuos ad novos cives recipiendos tam profuſe laxavit, quam *Reſpublica Romana*. Itaque par erat, inſtituto tam prudenti, fortuna; cum in imperium toto Orbe ampliſſimum ſuccreverint. Moris apud eos erat, *jus civitatis* prompte elargiri: idque in ſupremo gradu: Hoc eſt, non ſolum *jus commercij*, *jus connubii*, *jus hæreditatis*; verum etiam *jus ſuffragij*, & *jus petitionis*, ſive *honorum*: Hocque rurſus, non ſingulis tantum perſonis, ſed totis familiis, imo civitatibus, & nonnunquam integris nationibus, communicarunt. Huc adde conſuetudinem *deducendi colonias*, quibus Romanæ ſtirpes in ſolum exterum tranſplantabantur. Quæ duo inſtituta ſi ſimul componas, dices profecto, non Romanos ſe diffudiſſe ſuper Univerſum orbem: ſed contra orbem univerſum ſe diffudiſſe ſuper Romanos: Quæ ſecuriſſima *proferendi imperii* eſt ratio. Subit mirari ſæpius *imperium Hiſpanorum*; quod tam paucis indigenis tot Regna & Provincias amplexari & frænare poſſit. At certe Hiſpaniæ ipſæ pro arboris ſtemmate ſatis grandi haberi debent, cum longe ampliorem contineant Regionum tractum, quam Romæ aut Spartæ, ſub initiis ſuis, contigerat. Porro, quamquam *jus civitatis* ſatis parce ſoleant Hiſpani impertire, quod proximum tamen eſt, faciunt; Quippe qui cujuſcunque nationis homines ad militiam ſuam ordinariam promiſcue admittant. Quin etiam ſummum belli imperium haud raro ad duces natione non Hiſpanos deferunt. Attamen & illam ipſam videntur non ita pridem, *indigenarum* paucitatem ſenſiſſe, eique ſuccurrere cupiiſſe, ut ex *pragmatica ſanctione*, hoc anno promulgata, cernere eſt.

5. Certiſſimum eſt, *artes mechanicas ſedentarias*, quæ non ſub dio, ſed ſub tecto exercentur, atque *manufacturas delicatas*, (quæ digitum potius, quam brachium requirunt) ſua natura militaribus animis eſſe contrarias. In univerſum, populi bellicoſi feriari gaudent, & pericula quam labores minus exhorrent. Atque in hoc ingenio ſuo non ſunt admodum reprimendi, ſi animos ipſorum in vigore conſervare cordi nobis ſit. Magno itaque adjumento Spartæ, Athenis, Romæ, aliiſque antiquis Rebuſpub. fuit, quod habuerint non *ingenuos*, ſed *ſervos* plerunq;, quorum laboribus iſtiuſmodi opificia expediebantur. Verum mancipiorũ uſus, poſt legem Chriſtianam receptam, maxima ex parte abiit

abiit in deſuetudinem. Hinc vero rei proximum eſt, ut artes iſtæ alienigenis tantum permittantur; qui propterea alliciendi, aut ſaltē facile recipiendi ſunt. *Nativorum* autē *plebs* ex tribus generibus hominum conſtare debet; nempe, ex *agricolis: famulis ingenuis*: & *artificibus*, quorum *opera robur* & *lacertos viriles* poſtulant; cujuſmodi ſunt *fabri ferrarij, lapidarij, lignarij*, & ſimiles; non annumerando *militiam deſcriptam*.

6. Ante omnia ad *imperij magnitudinem* confert, ut gens aliqua *armorum ſtudium* profiteatur, tanquam decus ſuum, & inſtitutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitū. Quæ enim à nobis adhuc dicta ſunt, ad habilitates tantum erga arma ſpectant: Quorſum autem habilitas, ſi non rei ipſi incumbitur, ut producatur in actum? *Romulus*, (ut narrant, aut fingunt) poſtquam è vivis exceſſerat, illud civibus ſuis legavit, ut ante omnia rem militarem colerent, unde in caput orbis terrarum urbs eorum inſurgeret. *Imperij Spartani* fabrica univerſa (non nimis prudenter quidem, ſed diligenter tamen) ad illum finem & ſcopum compoſita eſt, & conſtructa, ut cives ſui belligeratores eſſent *Perſarum* & *Macedonum*. Idem erat inſtitutū, ſed non tam conſtans aut diuturnum. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni*, & nonnulli alii, etiam ad tempus armis ſe præcipue dediderunt. *Turcæ* idem inſtitutum, lege ſua haud paululum extimulati, hodie retinent, ſed magna cum militiæ ſuæ (ut nunc eſt) declinatione. In Europa Chriſtiana, gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, ſoli ſunt *Hiſpani*. Verum res eſt tam liquida, & maneſta, unumquemque in proficere maxime, in quo plurimum impendit ſtudii, ut verbis non indigeat. Satis ſit innuiſſe, deſperandum omnino alicui nationi eſſe, quæ non ex profeſſo arma & militiam colat, iisq; præcipue ſtudeat & incumbat, ſibi veluti ultro obventuram inſignem aliquam *imperij magnitudinem*: Contra autem, certiſſimum eſſe temporis oraculum, nationes illas, quæ in armorū profeſſione & ſtudiis diutius permanſerint, (id Romani Turcæq; potiſſimum fecere) miros in imperio amplificando facere progreſſus. Quin & illæ, quæ bellica gloria per unius tantummodo ſæculi ſpatium floruere; inde tamen, unico illo ſæculo, eam imperii amplitudinem aſſecutæ ſunt, quam longo poſt tempore, etiam remiſſa illa armorum diſciplina, retinuerunt.

7. Præcepto præcedenti affine eſt; Ut *ſtatus* quis utatur ejuſmodi *legibus* & *conſuetudinibus*, quæ juſtas illi cauſſas, aut ſaltem prætextus, arma capeſſendi, tanquam in promptu miniſtrent. Etenim, ea eſt inſita animis hominum juſtitiæ apprehenſio, ut bellū, (quod tot ſequuntur calamitates) niſi gravem ob cauſſam, ſaltem ſpecioſa, inferre abſtineant. Turcis præſto & ſemper, & ad nutum, belli cauſſa; Propagatio ſcilicet legis & ſectæ ſuæ. Romani, quanquam pro magno decore Imperatoribus apud eos fuerit, ſi *fines imperij ipſorum protuliſſent*, tamen ob hanc ſolam cauſſam, ut *fines proferrentur*, nunquam bella ſuſceperunt. Aſpiranti igitur ad imperium nationi illud in more ſit: Ut *ſenſum* habeat *vividum* & *acrem injuriæ* alicujus, vel ſubditis ſuis limitaneis, vel mercatoribus, vel publicis miniſtris, illatæ; neq; à prima provocatione diutius torpeat, aut tardet. Item, *prompta* ſit & *alacris* ad *auxilia mittenda ſociis ſuis*, & *fœderatis*; Id quod perpetuum erat apud Romanos: Adeo ut, ſi forte in populum fœderatum, cui etiam cum aliis fœdus defenſivum intercederet, hoſtilis impreſſio facta eſſet; atq; ille à plurimis ſuppetias peteret; Romani omnium primi ſemper adeſſent, beneficii decus nemini præripiendū relinquentes. Quod vero attinet ad *bella*, antiquis temporibus propter *ſtatuum conformitatem* quandam, aut *correſpondentiam tacitam*, geſta, non video, in quo jure illa fundata ſint. Talia fuerunt bella, quæ à Romanis ſuſcepta erant ad Græciam in Libertatem vindicandam: Talia à Lacedæmoniis & Athenienſibus, ad conſtituendas aut evertendas Democratias, & Oligarchias: Talia quandoq; illata ſunt à Rebuſpub. aut Principibus, ſub prætextu, ſubditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præſentem ſufficiat, ut illud decernatur: Non eſſe expectandam *ſtatui* alicui *imperij amplitudinem*, niſi ad quamvis occaſionem juſtam ſe armandi protinus expergiſcatur.

8. Nullum omnino *corpus*, ſive ſit illud *naturale* ſive *politicum*, abſque *exercitatione ſanitatem* ſuam tueri queat. Regno autem, aut Reipub. juſtum atq; honorificum *bellum* loco ſalubris *exercitationis* eſt. Bellum civile profecto inſtar caloris febrilis eſt: At Bellum externum inſtar caloris ex motu, qui valetudini inprimis conducit. Ex pace enim deſide atq; torpente & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed utcunque res ſe habeat quatenus ad alicujus ſtatus felicitatem, *magnitudinis* proculdubio intereſt, ut quaſi ſemper in armis ſit. Atq; exercitus veteranus, perpetuo tanquam ſub vexillis habitus, etſi res magni proculdubio ſumptus & impenſæ, attamen ejuſmodi eſt, ut ſtatui alicui quaſi arbitrium rerum inter vicinos, aut ſaltem plurimum exiſtimationis ad omnia conferat. Id quod inſigniter cernere eſt in Hiſpanis, qui jam per annos centum & viginti exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non ſemper ad eaſdem, aluerunt.

9. *Maris dominium*, Monarchiæ quædam epitome eſt. Cicero, de Pompeji contra Cæſarem apparatu, ſcribens ad Atticum: *Conſilium* (inquit) *Pompeji, plane Themiſtocleum eſt: putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri*. Atq; Cæſarem Pompejus proculdubio delaſſaſſet, & attriviſſet, niſi inani fiducia inflatus, ab illo incepto diſtitiſſet. *Prœlia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. *Pugna* ad *Actium* orbis imperium determinavit. *Pugna* ad *Inſulas Curſolares circulum in naribus* Turcæ *poſuit*. Multoties certe evenit, ut victoriæ navales finem ſummæ belli attulerint. Sed hoc factum eſt, cum alea hujuſmodi prœliorum, totius belli fortuna commiſſa eſt. Illud minime dubium, quod qui *maris* potitur Dominio, in magna libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello ſumere poteſt: Ubi contra, qui terreſtribus copiis eſt ſuperior, nihilominus plurimis anguſtiis conflictatur. At hodie, atq; apud nos Europæos, ſi unquam, aut uſpiam, *potentia navalis* (quæ quidem huic *Regno Britanniæ* in dotem ceſſit) ſummi ad rerum faſtigia momenti eſt; tum quia pleraque Europæ regna mediterranea ſimpliciter non ſunt, ſed maxima ex parte *mari* cincta, tum etiam, quia utriuſque Indiæ theſauri & opes, *imperio Maris*, veluti acceſſorium quiddam exiſtunt.

10. *Bella moderna*, veluti in *tenebris geſta*, cenſeri

poſſunt, præ gloria & decore vario, quæ in homines militares, priſcis temporibus, à rebus bellicis reſilire ſolebāt. Habemus hodie fortaſſe ad animos faciendos, *Ordines* quoſdam honorificos militiæ, qui tamen jam facti ſunt & armis & togæ communes. Etiam in *ſcutis gentilitiis ſtemmata* nonnulla habemus: Inſuper *hoſpitia* quædam *publica*, militibus emeritis & mutilatis deſtinata, & hujusmodi. Verum apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ ſunt, extructa *trophæa*; *Laudationes funebres*, & *monumenta magnifica occumbentium in bello. Coronæ civicæ, militares*, ſingulis conceſſæ. Nomen ipſum *Imperatoris*; quod poſtea Reges maximi à belli Ducibus mutuati ſunt; Redeuntium Ducum, bellis proſpere confectis, *celebres triumphi. Donativa*, atque *largitiones ingentes* in milites; ſub exercituum dimiſſionem. Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam inſigni ſplendore coruſcantia, ut pectoribus mortalium, etiam maxime conglaciatis, igniculos ſubdere, eaque ad bellum inflammare potuerint. Ante omnia vero *mos* ille *triumphandi*, apud *Romanos*, non res erat ex pompa, aut ſpectaculum quoddam inane, ſed inter prudentiſſima plane nobiliſſimaq; inſtituta numerandus. Utpote qui in ſe hæc tria haberet; *Ducum decus & gloriam*; *Ærarij ex ſpoliis locupletationem*, & *donativa militum*. Verum *honor triumphi* fortaſſe *Monarchiis* non competit, præterquam in perſonis *regis* ipſius, aut *filiorum Regis*. Quod etiam temporibus Imperatorum Romæ obtinuit; qui honorem ipſum triumphi, ſibi. & filiis ſuis, de bellis, quæ præſentes ipſi confecerant, tanquam peculiarem reſervarunt: *Veſtimenta* autem ſolummodo, & *inſignia triumphalia*, aliis Ducibus indulſerunt.

Verum, ut ſermones hos claudamus; Nemo eſt (ut teſtatur Sacra Scriptura) *qui ſollicite cogitando poteſt apponere ad ſtaturam ſuam cubitum unum*; In puſillo ſcilicet *corporis humani* modulo: Cæterum, in magna *Regnorum* & *Rerumpub.* fabrica imperium amplificare & *fines proferre*, Reges penes & Dominantes eſt. Nam prudenter introducendo leges, inſtituta, & conſuetudines, quales jam propoſuimus, & alias his ſimiles, poſteris, & ſeculis futuris, *magnitudinis* ſementem fecerint. Verum iſta conſilia apud Principes raro tractantur, ſed res fortunæ plerumq; committitur.

Atq; hæc habuimus, quæ de *proferendis imperij finibus* in præſentia occurrunt. Verum quorum iſta commentatio; cum *Monarchia Romana* futura ſit inter mundanas (ut creditur) ultima? Niſi quod nobis, inſtituto noſtro fidis, neq; uſpiam de via declinantibus, (quandoquidē *amplificatio imperij* fuerit inter *officia* tria *Politices* tertium) illud omnino prętermittere non licuerit. Reſtat jam *deſideratum* alterum ex iis, quæ poſuimus, duobus, nimirum, de *Juſtitia univerſali*, ſive de *fontibus juris*.

Qui de *Legibus* ſcripſerunt, omnes vel tanquam Philoſophi, vel tanquam Juriſconſulti, argumentum illud tractaverunt. Atq; Philoſophi proponunt multa, dictu pulchra, ſed ab uſu remota. Juriſconſulti autem ſuæ quiſque Patriæ Legum, vel etiam Romanarum, aut Pontificiarum, placitis obnoxii & addicti, judicio ſincero non utuntur, ſed tanquam è vinculis ſermocinantur. Certe cognitio iſta ad viros civiles proprie ſpectat: qui optime norunt, quid ferat ſocietas humana, quid ſalus populi, quid æquitas naturalis, quid gentium mores, quid Rerumpubl. formæ diverſæ: ideoq; poſſint de *legibus*, ex principiis & præceptis, tam æquitatis naturalis, quam politices, decernere. Quamobrem id nunc agatur, ut *fontes juſtitiæ*, & *utilitatis publicæ*, petantur, & in ſingulis *juris* partibus *character* quidam & *idea juſti* exhibeatur, ad quam particulariū regnorum & Rerumpub. *Leges* probare, atq; inde emendationem moliri, quisq;, cui hoc cordi erit & curæ, poſſit. Hujus igitur rei, more noſtro, *exemplum*, in *titulo*, proponemus.

Exemplum Tractatus de *Juſtitia Univerſali*, ſive de Fontibus Juris, in uno Titulo, per Aphoriſmos.

PROOEMIUM.

Aphoriſmus 1.

IN *ſocietate civili aut* lex, *aut* vis *valet. Eſt autem & vis quædam* legem *ſimulans*: *&* lex *nonnulla magis* vim *ſapiens*, *quam* æquitatem juris. *Triplex eſt igitur* in juſtitiæ fons, vis mera; illaqueatio malitioſa *prætextu* legis; *&* acerbitas *ipſius* legis.

Aphoriſmus 2.

Firmamentum juris privati *tale eſt. Qui injuriam facit, re utilitatem aut voluptatem capit, exemplo periculum. Cæteri utilitatis aut voluptatis illius participes non ſunt, ſed exemplum ad ſe pertinere putant. Itaque facile coëunt in conſenſum, ut caveatur ſibi per* leges; *ne injuriæ per vices ad ſingulos redeant. Quod ſi ex ratione temporum, & communione culpæ, id eveniat, ut pluribus & potentioribus*, *per* legem *aliquam, periculum creetur, quam caveatur*, factio *ſolvit* legem; *Quod & ſæpe fit.*

Aphoriſmus 3.

At jus privatum *ſub tutela* Juris publici *latet.* Lex *enim cavet civibus*, *Magiſtratus* Legibus. *Magiſtratuum autem auctoritas pendet ex majeſtate imperij, & fabrica Politiæ*, & Legibus Fundamentalibus. *Quare, ſi ex illa parte ſanitas fuerit, & recta conſtitutio*, Leges *erunt in bono uſu*; *ſin minus, parum in iis præſidij erit.*

Aphoriſmus 4.

Neq; tamen jus publicum *ad hoc tantum ſpectat, ut addatur tanquam cuſtos* juri privato, *ne illud violetur, atq; ceſſent injuriæ; ſed extenditur etiam ad religionem, & arma, & diſciplinam, & ornamenta, & opes, deniq; ad omnia circa bene eſſe Civitatis.*

Aphoriſmus 5.

Finis *enim &* ſcopus, *quem* leges *intueri, atq; ad quem juſſiones & ſanctiones ſuas dirigere debent, non alius eſt, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, ſi pietate & religione recte inſtituti; moribus honeſti; armis adverſus hoſtes externos tuti;* legum *auxilio adverſus ſeditiones & privatas injurias muniti; imperio & magiſtratibus obſequentes; copiis & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum inſtrumenta & nervi ſunt* Leges.

Aphoriſmus 6.

Atq; hunc finem *optimæ* leges *aſſequuntur: plurimæ vero ipſarum aberrant.* Leges *enim mirum in modum, & maximo intervallo, inter ſe differunt: ut aliæ* excellant, *aliæ* mediocriter ſe habeant, *aliæ prorſus* vitioſæ *ſint. Dictabimus igitur pro judicij noſtri modulo quaſdam tanquam* legum leges; *ex quibus informatio peti poſſit, quid in ſingulis* legibus *bene aut perperam poſitum aut conſtitutum ſit.*

Aphoriſmus 7.

Antequam vero ad corpus *ipſum* legum particularium

cularium *deveniamus: perſtringemus paucis* virtutes & dignitates Legum *in genere.* Lex *bona cenſeri poſſit, quæ ſit* intimatione certa; præcepto juſta; executione commoda; cum forma politiæ congrua; & generans virtutem in ſubditis.

TITULUS I.

De prima Dignitate Legum, ut ſint certæ.

Aphoriſmus 8.

Legis *tantum intereſt ut* certa *ſit, ut abſq; hoc nec* juſta *eſſe poſſit.* Si enim incertam vocem det tuba, quis ſe parabit ad bellum? *Similiter, ſi incertam vocem det* Lex, *quis ſe parabit ad parendum? Vt moneat igitur oportet, priuſquam feriat. Etiam illud recte poſitum eſt:* Optimam eſſe Legem, quæ minimũ relinquit arbitrio Judicis: *Id quod* certitudo *ejus præſtat.*

Aphoriſmus 9.

Duplex legum incertitudo: *altera, ubi* lex nulla præſcribitur: *altera, ubi* ambigua & obſcura. *Itaque de* caſibus omiſſis à lege *primo dicendum eſt*; *ut in his etiam inveniatur aliqua norma* certitudinis.

De Caſibus omiſſis à Lege.

Aphoriſmus 10.

Anguſtia prudentiæ humanæ, caſus *omnes, quos tempus reperit, non poteſt capere. Non raro itaque ſe oſtendunt* caſus omiſſi & novi. *In hujuſmodi* caſibus *triplex adhibetur remedium, ſive ſupplementum: vel per* proceſſum ad ſimilia; *vel per* uſum exemplorum, licet in legem non coaluerint; *vel per* juriſdictiones, quæ ſtatuunt ex arbitrio boni viri, *& ſecundum diſcretionem ſanam, ſive illæ* curiæ *fuerint* Prætoriæ, *ſive* cenſoriæ.

De proceſſu ad ſimilia, & extenſionibus legum.

Aphoriſmus 11.

In caſibus omiſſis *deducenda eſt norma* legis *à* ſimilibus, *ſed caute, & cum judicio. Circa quod ſervandæ Regulæ ſequentes.* Ratio prolifica; conſuetudo ſterilis eſto, nec generet caſus. *Itaq; quod contra* rationem juris *receptum eſt, vel etiam ubi* Ratio *ejus eſt* obſcura, *non trahendum eſt ad conſequentiam.*

Aphoriſmus 12.

Bonum publicum inſigne, rapit ad ſe caſus omiſſos. *Quamobrem, quando* Lex *aliqua Reipubl. Commoda notabiliter & majorem in modum intuetur, & procurat,* interpretatio *ejus* extenſiva *eſto, &* amplians.

Aphoriſmus 13.

Durum eſt, torquere Leges, *ad hoc, ut torqueant homines.* Non placet igitur, extendi Leges pœnales, multo minus Capitales, ad delicta nova. *Quod ſi crimen vetus fuerit, &* legibus *notum, ſed proſecutio ejus incidat in caſum novum, à Legibus non proviſum; omnino recedatur à placitis juris, potius quam delicta maneant impunita.*

Aphoriſmus 14.

In Statutis, *quæ* Jus Commune (*præſertim circa ea, quæ frequenter incidunt, & diu coaluerunt*) *plane abrogant, non placet procedi per* ſimilitudinem *ad* caſus omiſſos. *Quando enim Reſpubl.* tota lege *caruerit, idq; in* caſibus expreſſis; *parum periculi eſt, ſi* caſus omiſſi *expectent remedium à* Statuto novo.

Aphoriſmus 15.

Statuta, *quæ manifeſto* temporis leges *fuere, atq; ex occaſionibus Reipubl. tunc invaleſcentibus natæ; mutata ratione temporum, ſatis habent, ſi ſe in propriis caſibus ſuſtinere poſſint: præpoſterum autem eſſet, ſi ad* caſus omiſſos *ullo modo traherentur.*

Aphoriſmus 16.

Conſequentiæ non eſt Conſequentia: ſed ſiſti debet extenſio *intra* caſus proximos: *Alioqui labetur paulatim ad diſſimilia, & magis valebunt acumina ingeniorum, quam auctoritates* legum.

Aphoriſmus 17.

In Legibus & Statutis *brevioris ſtyli,* extenſio *facienda eſt liberius. At in illis, quæ ſunt enumerativa caſuum particularium, cautius. Nam ut exceptio firmat vim* Legis, *in caſibus non exceptis; ita enumeratio infirmat eam, in caſibus non enumeratis.*

Aphoriſmus 18.

Statutum explanatorium *claudit rivos ſtatuti prioris; nec recipitur poſtea* extenſio *in alterutro* ſtatuto. *Neq; facienda eſt* ſuperextenſio *à Judice, ubi ſemel cœpit fieri* extenſio *à* Lege.

Aphoriſmus 19.

Solennitas verborum & actorum, *non recipit* extenſionem ad ſimilia. *Perdit enim naturam ſolennis, quod tranſit à more ad arbitrium: Et introductio novorum, corrumpit majeſtatem veterum.*

Aphoriſmus 20.

Proclivis eſt extenſio Legis *ad* caſus poſtnatos, *qui in rerum natura non fuerunt tempore* Legis *latæ. Vel enim* caſus *exprimi non poterat, quia tunc nullus erat, vel* caſus omiſſus *habetur pro* expreſſo, *ſi ſimilis fuerit ratio.*

Atq; de extenſionibus Legum in caſibus omiſſis, hæc dicta ſint: Nunc de uſu exemplorum dicendum.

De exemplis, & uſu eorum.

Aphoriſmus 21.

De exemplis *jam dicendum eſt, ex quibus* Jus *hauriendum ſit, ubi* Lex *deficit. Atqui de* conſuetudine, *quæ* Legis *ſpecies eſt, deque* exemplis, *quæ per frequentem uſum, in conſuetudinem tranſierunt, tanquam* Legem tacitam, *ſuo loco dicemus. Nunc autem de* exemplis *loquimur, quæ raro & ſparſim interveniunt, nec in* Legis *vim coaluerunt, quando, & qua cautione, norma* Juris *ab ipſis petenda ſit, cum* Lex *deficit.*

Aphoriſmus 22.

Exempla *à temporibus bonis & moderatis petenda ſunt, non tyrannicis, aut factioſis, aut diſſolutis. Hujuſmodi* exempla *temporis partus ſpurij ſunt, & magis nocent, quam docent.*

Aphoriſmus 23.

In exemplis, *recentiora habenda ſunt pro tutioribus. Quod enim paulo ante factum eſt, unde nullum ſit ſecutum incommodum, quidni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis* recentia. *Et ſi forte res in melius reſtitui opus ſit,* recentia exempla *magis ſeculum ſuum ſapiunt, quam rectam rationem.*

Aphoriſmus 24.

At vetuſtiora exempla *caute & cum delectu recipienda*; *Decurſus ſiquidem ætatis multa mutat, ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & informitate ad præſentia, ſit plane novum.* Medii *itaq;* temporis exempla *ſunt optima, vel etiam talis* temporis, *quod cum* tempore currente *plurimum conveniat; quo aliquando præſtat* tempus remotius, *magis quam* in proximo.

Aphoriſmus 25.

Intra fines exempli, *vel citra potius, ſe cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Vbi enim non adeſt* norma

Legis

Legis, omnia quaſi pro ſuſpectis habenda ſunt. Itaq; ut in obſcuris, minimum ſequitor.

Aphoriſmus 26.

Cavendum ab exemplorum fragmentis & compendiis: atq; integrum exemplum & univerſus ejus proceſſus introſpiciendus. Si enim incivile ſit, niſi tota Lege perſpecta de parte ejus judicare, multo magis hoc valere debet in exemplis: quæ ancipitis ſunt uſus niſi valde quadrent.

Aphoriſmus 27.

In exemplis plurimum intereſt, per quas manus tranſierint, & tranſacta ſint. Si enim apud ſcribas tantum, & miniſtros juſtitiæ, ex curſu curiæ, abſq; notitia manifeſta Superiorum, obtinuerint, aut etiã apud errorum magiſtrum populum; conculcanda ſunt, & parvi facienda. Sin apud Senatores, aut Judices, aut curias principales, ita ſub occultis poſita fuerint, ut neceſſe fuerit illa, approbatione Judicum, ſaltem tacita, munita fuiſſe, plus dignationis habent.

Aphoriſmus 28.

Exemplis quæ publicata fuerunt, utcunq; minus fuerint in uſu, cum tamen ſermonibus, & diſceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ vero in ſcriniis & archivis manſerunt tanquam ſepulta, & palam in oblivionem tranſierunt, minus. Exempla enim, ſicut aqua, in profluente ſaniſſima.

Aphoriſmus 29.

Exempla, quæ ad leges ſpectant, non placet ab Hiſtoricis peti; ſed ab actis publicis & traditionibus diligentioribus. Verſatur enim infelicitas quædam inter hiſtoricos vel optimos, ut legibus, & actis judicialibus, non ſatis immorentur; aut ſi forte diligentiam quandam adhibuerint; tamen ab authenticis longe varient.

Aphoriſmus 30.

Exemplum, quod ætas contemporanea aut proxima reſpuit, cum caſus ſubinde recurreret, non facile admittendum eſt. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoq; uſurparunt; quam contra, quod experti reliquerunt.

Aphoriſmus 31.

Exempla in conſilium adhibentur, non utiq; jubent, aut imperant. Igitur ita regantur, ut auctoritas præteriti temporis flectatur ad uſum præſentis.

Atq; de informatione ab exemplis, ubi lex deficit, hæc dicta ſint. Jam dicendum de curiis prætoriis, & cenſoriis.

De curiis prætoriis & cenſoriis.

Aphoriſmus 32.

Curiæ ſunto & jurisdictiones, quæ ſtatuant ex arbitrio boni viri, & diſcretione ſana, ubi legis norma deficit. Lex enim, (ut antea dictum eſt) non ſufficit caſibus; ſed ad ea, quæ plerumq; accidunt, aptatur. Sapientiſſima autẽ res tempus, (ut ab antiquis dictum eſt) & novorum caſuum quotidie auctor, & inventor.

Aphoriſmus 33.

Interveniunt autem novi caſus & in criminalibus, qui pœna indigent, & in civilibus, qui auxilio. Curias, quæ ad priora illa reſpiciunt, cenſorias; quæ ad poſteriora, prætorias appellamus.

Aphoriſmus 34.

Habento curiæ cenſoriæ jurisdictionem & poteſtatem, non tantum nova delicta puniendi, ſed etiam pœnas à legibus conſtitutas pro delictis veteribus augendi, ſi caſus fuerint odioſi, & enormes, modo non ſint capitales. Enorme enim tanquam novum eſt.

Aphoriſmus 35.

Habeant ſimiliter curiæ prætoriæ poteſtatem, tam ſubveniendi contra rigorem legis, quam ſupplendi defectum legis. Si enim porrigi debet remedium ei, quem lex præteriit, multo magis ei, quem vulneravit.

Aphoriſmus 36.

Curiæ iſtæ cenſoriæ & prætoriæ omnino intra caſus enormes & extraordinarios ſe continento, nec jurisdictiones ordinarias invadunto; ne forte tendat res ad Supplantationem legis, magis quam ad ſupplementum.

Aphoriſmus 37.

Jurisdictiones iſtæ in ſupremis tantum curiis reſidento, nec ad inferiores communicantor. Parum enim abeſt à poteſtate leges condendi, poteſtas eas ſupplendi, aut extendendi, aut moderandi.

Aphoriſmus 38.

At curiæ illæ uni viro ne committantur, ſed ex pluribus conſtent. Nec Decreta exeant cum ſilentio; ſed judices ſententiæ ſuæ rationes adducant, idq; palã, atq; adſtante corona: ut quod ipſa poteſtate ſit liberũ, fama tamen & exiſtimatione ſit circumſcriptum.

Aphoriſmus 39.

Rubricæ ſanguinis ne ſunto; nec de capitalibus, in quibuscunq; curiis, niſi ex lege nota & certa, pronunciato. Indixit mortem Deus ipſe prius: poſtea inflixit. Nec vita eripienda niſi ei, qui ſe in ſuam vitam peccare prius noſſet.

Aphoriſmus 40.

In Curiis Cenſoriis calculum tertium dato, ut Judicibus non imponatur neceſſitas, aut abſolvendi, aut condemnandi; ſed etiam ut non liquere pronunciare poſſint. Etiam cenſoria non tantum pœna, ſed & Nota eſto: Scilicet, quæ non infligat ſupplicium, ſed aut in admonitionem deſinat, aut res ignominia levi & tanquam rubore caſtiget.

Aphoriſmus 41.

In Curiis Cenſoriis, omnium magnorum criminum, & ſcelerum, actus inchoati, & medii, puniuntur, licet non ſequatur effectus conſummatus: Isq; ſit earum curiarum uſus vel maximus: cum & ſeveritatis interſit, initia ſcelerum puniri; & clementiæ, perpetrationẽ eorũ (puniendo actus medios) intercipi.

Aphoriſmus 42.

Cavendum in primis, ne in Curiis Prætoriis præbeatur auxilium in caſibus, quos Lex non tam omiſit, quam pro levibus contempſit, aut pro odioſis remedio indignos judicavit.

Aphoriſmus 43.

Maxime omnium intereſt certitudinis legum (de qua nunc agimus) ne Curiæ Prætoriæ intumeſcant & exundent in tantum, ut prætextu rigoris legum mitigandi, etiam robur & nervos iis incidant, aut laxent; omnia trahendo ad arbitrium.

Aphoriſmus 44.

Decernendi contra Statutum expreſſum, ſub ullo æquitatis prætextu, curiis Prætoriis jus ne eſto. Hoc enim ſi fieret, judex prorſus tranſiret in legiſlatorem, atq; omnia ex arbitrio penderent.

Aphoriſmus 45.

Apud nonnullos receptum eſt, ut Jurisdictio, quæ decernit ſecundum æquum & bonum, atq; illa altera, quæ procedit ſecundum jus ſtrictum, iiſdem curiis deputentur: apud alios autem, ut diverſis, omnino placet curiarum ſeparatio. Neque enim ſervabitur diſtinctio caſuum, ſi fiat commixtio jurisdictionum: Sed arbitrium legem tandem trahet.

Apho-

Aphoriſmus 46.

Non ſine cauſſa in uſum venerat apud Romanos album prætoris, *in quo præſcripſit, & publicavit, quomodo ipſe jus dicturus eſſet. Quo exemplo* judices *in* curiis prætoriis, *Regulas ſibi certas, (quantum fieri poteſt) proponere, easq; publice affigere debent. Etenim optima eſt* lex, *quæ minimum relinquit arbitrio judicis; optimus judex, qui minimum ſibi.*

Verum de curiis iſtis fuſius tractabimus, cum ad locum de judiciis veniemus; obiter tantum jam locuti de iis, quatenus expediant, & ſuppleant omiſſa à lege.

De Retroſpectione Legum.

Aphoriſmus 47.

Eſt & aliud genus ſupplementi caſuum omiſſorum, cum lex legem ſupervenit, *atque ſimul* caſus omiſſos *trahit. Id fit in* legibus, *ſive* ſtatutis, *quæ* retroſpiciunt, *ut vulgo loquuntur. Cujus generis* leges *raro, & magna cum cautione, ſunt adhibendæ: neque enim placet* Janus *in* legibus.

Aphoriſmus 48.

Qui verba, *aut* ſententiam *legis*, captione & fraude *eludit & circumſcribit, dignus eſt, qui à* lege ſequente *innodetur. Igitur in* caſibus, fraudis & evaſionis doloſæ *juſtum eſt, ut* leges retroſpiciant, *atq; alteræ alteris in ſubſidiis ſint; ut qui* dolos *meditatur, & everſionem* legum præſentium, *ſaltem à* futuris *metuat.*

Aphoriſmus 49.

Leges quæ actorum & inſtrumentorum *veras intentiones contra* formularum *aut* ſolennitatum *defectus roborant & confirmant, rectiſſime præterita complectuntur.* Legis *enim, quæ* retroſpicit, *vitium vel præcipuum eſt, quod* perturbet. *At hujuſmodi* leges confirmatoriæ *ad pacem & ſtabilimentum eorum, quæ tranſacta ſunt, ſpectant. Cavendum tamen eſt, ne convellantur res judicatæ.*

Aphoriſmus 50.

Diligenter attendendum, ne eæ leges *tantum ad* præterita reſpicere *putentur, quæ* anteacta infirmant: *ſed & ea, quæ* futura prohibent & reſtringunt, *cum* præteritis *neceſſario* connexa. *Veluti, ſi quæ* lex *artificibus aliquibus interdicat, ne mercimonia ſua in* poſterum *vendant: hæc ſonat in* poſterum, *ſed operatur in* præteritum: *Neq; enim illis alia ratione victum quærere jam integrum eſt.*

Aphoriſmus 51.

Lex declaratoria *omnis, licet non habet* verba de præterito, *tamen ad* præterita, *ipſa vi* declarationis, *omnino trahitur. Non enim tum incipit* Interpretatio *cum* declaratur, *ſed efficitur tanquam* contemporanea *ipſi* legi. *Itaq;* leges declaratorias *ne ordinato, niſi in caſibus, ubi* leges *cum juſtitia* retroſpicere *poſſint.*

Hic vero eam partem abſolvimus, quæ tractat de incertitudine legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum eſt de altera illa parte, ubi ſcilicet lex extat aliqua, perplexa, & obſcura.

De obſcuritate legum.

Aphoriſmus 52.

Obſcuritas legum, *à quatuor rebus originem ducit: vel ab* accumulatione legum nimia, *præſertim admixtis obſoletis: vel à* deſcriptione earum ambigua, *aut minus perſpicua, & dilucida: vel à* modis enucleandi juris neglectis, *aut non bene inſtitutis: vel denique à* contradictione & vacillatione judiciorum.

De accumulatione legum nimia.

Aphoriſmus 53.

Dicit Propheta; pluet ſuper eos laqueos, *Non autem pejores* laquei, *quam* laquei legum, *præſertim* pœnalium; *Si numero immenſæ, & temporis decurſu inutiles, non* lucernam pedibus *præbeant, ſed* retia *potius objiciant.*

Aphoriſmus 54.

Duplex in uſum venit ſtatuti novi *condendi ratio. Altera,* ſtatuta priora *circa idem ſubjectum* confirmat & roborat; *dein nonnulla* addit *aut* mutat. *Altera* abrogat & delet *cuncta, quæ ante ordinata ſunt, & de* integro legem novam & uniformem ſubſtituit. *Placet poſterior ratio. Nam ex priore ratione, ordinationes deveniunt complicatæ, & perplexæ: & quod inſtat, agitur ſane, ſed* corpus legum *interim redditur vitioſum. In poſteriore autem major certe eſt adhibenda diligentia, dum de* lege *ipſa liberatur; Et anteacta ſcilicet evolvenda, & penſitanda, antequam* lex *feratur: Sed optime procedit per hoc* legum concordia *in futurum.*

Aphoriſmus 55.

Erat in more apud Athenienſes, *ut* contraria legum capita *(quæ antinomias vocant) quotannis à ſex viris* examinarentur, *& quæ* reconciliari *non poterant,* proponerentur populo, *ut de illis* certum *aliquid* ſtatueretur. *Ad quorum exemplum ii, qui poteſtatem in ſingulis Politiis* legum *condendarum habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur,* antinomias *retractanto. Eæ autem à viris, ad hoc delegatis, prius inſpiciantur, & præparentur, & demum Comitiis exhibeantur, ut quod placuerit, per ſuffragia ſtabiliatur & figatur.*

Aphoriſmus 56.

Neq; vero contraria legum capita reconciliandi, *& omnia (ut loquuntur)* ſalvandi, *per diſtinctiones ſubtiles, & quæſitas, nimis ſedula aut anxia cura eſto. Ingenii enim hæc tela eſt: Atque utcunq; modeſtiam quandam & reverentiam præ ſe ferat, inter noxia tamen cenſenda eſt; utpote quæ reddat* corpus univerſum legum *varium, & male conſutum. Melius eſt prorſus, ut ſuccumbant deteriora, & meliora ſtent ſola.*

Aphoriſmus 57.

Obſoletæ leges, *& quæ abierunt in deſuetudinem, non minus quam* antinomiæ *proponantur,* à delegatis ex *officio tollendæ. Cum enim* ſtatutum expreſſum *regulariter deſuetudine non abrogetur, fit ut ex contemptu legum obſoletarum fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis: Et ſequitur tormenti illud genus* Mezentii, *ut* Leges vivæ in complexu mortuarum perimantur. *Atque omnino cavendum eſt à* Gangræna in legibus.

Aphoriſmus 58.

Quin & in legibus & ſtatutis obſoletis, *nec noviter promulgatis*; curiis prætoriis *interim contra eas decernendi jus eſto. Licet enim non male dictum ſit,* neminem oportere legibus eſſe ſapientiorem, *tamen intelligatur hoc de* legibus, *cum* evigilant, *non cum* dormitant. *Contra* recentiora *vero* ſtatuta *(quæ* juri publico *nocere deprehenduntur) non utiq;* prætoribus, *ſed* regibus & ſanctioribus conſiliis, & ſupremis poteſtatibus, *auxilium præbendi jus eſto: earum executionem per edicta aut acta ſuſpendendo, donec redeant comitia, aut hujuſmodi cœtus, qui poteſtatem habeant eas abrogandi; ne ſalus populi interim periclitetur.*

De novis digeſtis legum.

Aphoriſmus 59.

Quod ſi leges *aliæ ſuper alias* accumulatæ, *in tam vaſta excreverint volumina, aut tanta confuſione laboraverint, ut eas de integro retractare, & in corpus ſanum & habile redigere, ex uſu ſit; id ante omnia agito, atq; opus ejuſmodi opus heroicum eſto: Atq; auctores talis operis, inter legiſlatores, & inſtauratores, rite & merito numerantor.*

Aphoriſmus 60.

Hujuſmodi legum expurgatio, & digeſtum novum, *quinq; rebus abſolvitur. Primo omittantur* obſoleta, quæ Juſtinianus antiquas fabulas *vocat. Deinde ex* antinomiis recipiantur probatiſſimæ, aboleantur contrariæ. *Tertio* homoionomiæ, *ſive* leges, quæ idem ſonant, *atq; nil aliud ſunt, quam iterationes ejuſdem rei*, expungantur; *atque* una quæpiam ex iis, *quæ maxime eſt perfecta*, retineatur *vice omnium. Quarto, ſi quæ* legum nihil determinent, *ſed* quæſtiones *tantum* proponant, *eaſque relinquant indeciſas, ſimiliter* faceſſant. *Poſtremo, quæ* verboſæ *inveniuntur, & nimis* prolixæ, contrahantur magis in arctum.

Aphoriſmus 61.

Omnino vero ex uſu fuerit, in novo digeſto legum, leges *pro* jure communi receptas, *quæ tanquā immemoriales ſunt in origine ſua, atque ex altera parte* ſtatuta de tempore in tempus ſuperaddita, *ſeorſum digerere & componere: Cum in plurimis rebus, non eadem ſit, in jure dicendo,* juris communis & ſtatutorum *interpretatio, & adminiſtratio. Id quod fecit* Trebonianus *in* digeſto & codice.

Aphoriſmus 62.

Verum, in hujuſmodi legum regeneratione, *atq;* ſtructura nova veterum legum *atque* librorum, legis verba *prorſus &* textum *retineto, licet per* centones & portiones exiguas *eas excerpere neceſſe fuerit: Ea deinde ordine contexito. Etſi enim fortaſſe commodius, atque etiam, ſi ad rectam rationem reſpicias, melius hoc tranſigi poſſet per textum novum, quam per hujuſmodi conſarcinationem; tamen in* legibus, *non tam* ſtylus, & deſcriptio, *quam* auctoritas, & *hujus patronus* antiquitas, *ſpectanda eſt. Alias videri poſſit hujuſmodi opus* ſcholaſticum *potius quiddam*, & methodus, *quam* corpus legum imperantium.

Aphoriſmus 63.

Conſultum fuerit in novo digeſto legum, vetera volumina *non prorſus* deleri, & *in oblivionem cedere, ſed in* Bibliothecis *ſaltem* manere; *licet uſus eorū vulgaris & promiſcuus prohibeatur. Etenim in cauſis gravioribus, non abs re fuerit*, legum *præteritarum mutationes, & ſeries, conſulere & inſpicere; ac certe ſolenne eſt, antiquitatem præſentibus adſpergere.* Novum *autem hujuſmodi* corpus legum *ab iis, qui in politiis ſingulis habent poteſtatem legiſlatoriam, prorſus confirmandum eſt: ne forte prætextu* veteres leges *digerendi*, leges novæ *imponantur occulto.*

Aphoriſmus 64.

Optandum eſſet, ut hujuſmodi legum inſtauratio *illis* temporibus *ſuſcipiatur, quæ* antiquioribus, *quorum acta & opera tractant*, literis & rerum cognitione *præſtiterint. Quod ſecus in* opere Juſtiniani *evenit. Infelix res namq; eſt, cum ex judicio & delectu ætatis minus prudentis & eruditæ* antiquorum opera *mutilantur, & recomponuntur. Veruntamen ſæpe* neceſſarium *eſt, quod non* optimum.

Atq; de legum obſcuritate, quæ à nimia & confuſa earum accumulatione fit, hæc dicta ſint. Jam de deſcriptione earum, ambigua & obſcura, dicendum.

De deſcriptione legum perplexa, & obſcura.

Aphoriſmus 65.

Deſcriptio legum obſcura *oritur, aut ex* loquacitate & verboſitate earum; *aut rurſus ex* brevitate nimia; *aut ex* prologo legis cum ipſo corpore legis pugnante.

Aphoriſmus 66.

De obſcuritate *vero* legum *quæ ex earum* deſcriptione prava *oritur, jam dicendum eſt.* Loquacitas, *quæ in perſcribendo leges in uſum venit*, & prolixitas, *non placet. Neq; enim, quod vult & cupit, ullo modo aſſequitur, ſed contrarium potius. Cum enim caſus ſingulos particulares verbis appoſitis & propriis perſequi & exprimere contendat, majorem inde ſperans certitudinem; è contra quæſtiones multiplices parit de verbis; ut difficilius procedat interpretatio ſecundum* ſententiam legis, (*quæ ſanior eſt & verior*) *propter* ſtrepitum verborum.

Aphoriſmus 67.

Neq; propterea nimis conciſa & affectata brevitas, *Majeſtatis gratia, & tanquam magis imperatoria, probanda eſt; præſertim his ſeculis, ne forte ſit* lex *inſtar* regulæ Lesbiæ. *Mediocritas ergo affectanda eſt: & verborū exquirenda generalitas, bene terminata; quæ licet* caſus comprehenſos *non ſedulo perſequatur, attamen non* comprehenſos *ſatis perſpicue excludat.*

Aphoriſmus 68.

In legibus *tamen atque* edictis ordinariis & politicis, *in quibus, ut plurimum, nemo Juriſconſultum adhibet, ſed ſuo ſenſui confidit, omnia* fuſius explicari *debent, & ad captum vulgi, tanquam digito monſtrari.*

Aphoriſmus 69.

Neque nobis prologi legum, *qui inepti olim habiti ſunt, &* leges *introducunt* diſputantes, *non* jubentes, *utiq; placerent, ſi priſcos mores ferre poſſemus. Sed* prologi iſti legum *plerumq; (ut nunc ſunt tempora) neceſſario adhibentur, non tam ad* explicationem legis, *quam inſtar* ſuaſionis, *ad* perferendam legem *in* comitiis; & *rurſus ad* ſatisfaciendum populo. *Quantum fieri poteſt tamen* prologi *evitentur*, & lex *incipiat à* juſſione.

Aphoriſmus 70.

Intentio & ſententia legis, *licet ex* præfationibus & præambulis (*ut loquuntur*) *non male quandoq; eliciatur; attamen* latitudo *aut* extenſio *ejus ex illis minime peti debet. Sæpe enim* præambulum *arripit nonnulla ex maxime plauſibilibus & ſpecioſis ad exemplum, cum* lex *tamen multo plura complectatur: Aut contra,* lex *reſtringit & limitat complura, cujus limitationis rationem in* præambulo *inſeri non fuerit opus. Quare* dimenſio & latitudo legis *ex* corpore legis *petenda. Nam* præambulum, *ſæpe aut ultra, aut citra cadit.*

Aphoriſmus 71.

Eſt vero genus perſcribendi leges *valde vitioſum. Cum ſcilicet* caſus, *ad quem* lex *collimat, fuſe exprimitur in* præambulo, *unde* præambulum *inſeritur & incorporatur ipſi legi: Quod & obſcurum eſt, & minus tutum: quia non eadem adhiberi conſuevit diligentia in ponderandis & examinandis verbis* præambuli, *quæ adhibetur in* corpore *ipſius legis.*

Hanc partem de incertitudine legum, quæ ex mala deſcriptione ipſarum ortum habet, fuſius tractabimus, quando de interpretatione legū poſtea

agemus

agemus. Atq; de deſcriptione legum obſcura hæc dicta ſint: Iam de modis enucleandi juris dicendum.

De modis enucleandi juris & tollendi ambigua.

Aphoriſmus 72.

Modi enucleandi juris, & tollendi dubia, *quinque ſunt. Hoc enim fit, aut per* perſcriptiones judiciorum: *aut per* ſcriptores authenticos: *aut per* libros auxiliares: *aut per* prælectiones: *aut per* reſponſa *ſive* conſulta prudentum. *Hæc omnia, ſi bene inſtituantur, præſto erunt magna* legum obſcuritati *ſubſidia.*

De perſcriptione judiciorum.

Aphoriſmus 73.

Ante omnia, judicia reddita *in* curiis ſupremis *& principalibus, atque* cauſſis gravioribus, *præſertim* dubiis, *quæque aliquid habent* difficultatis, *aut* novitatis, *diligenter & cum fide excipiunto.* Iudicia *enim* anchoræ legum ſunt, *ut* leges Reipub.

Aphoriſmus 74.

Modus *hujuſmodi* judicia excipiendi, *& in* ſcripta referendi, *talis eſto.* Caſus *præciſe*, judicia *ipſa exacte perſcribito.* Rationes judiciorum, *quas adduxerunt judices, adjicito:* Caſuum, *ad exemplū adductorum*, auctoritatem, *cum* caſibus principalibus, *ne cōmiſceto: De* advocatorū perorationibus, *niſi quidpiam in iis fuerit admodum eximium, ſileto.*

Aphoriſmus 75.

Perſonæ, *quæ hujuſmodi* judicia *excipiant, ex* advocatis *maxime* doctis *ſunto*; *&* honorarium liberale *ex* publico *excipiunto.* Iudices *ipſi ab hujuſmodi* perſcriptionibus *abſtinento: ne forte opinionibus propriis addicti, & authoritate propria freti, limites* referendarii *tranſcendant.*

Aphoriſmus 76.

Iudicia *illa, in* ordine *&* ſerie temporis, *digerito: non per* methodum *&* titulos. *Sunt enim* ſcripta *ejuſmodi, tanquam* hiſtoriæ, *aut* narrationes legum. *Neque ſolum* acta *ipſa*, *ſed &* tempora *ipſorum*, judici prudenti *lucem præbent.*

De ſcriptoribus authenticis.

Aphoriſmus 77.

Ex legibus ipſis, *quæ* ius commune *conſtituunt: deinde, ex* conſtitutionibus *ſive* ſtatutis: *tertio loco ex* iudiciis perſcriptis, corpus iuris *tantummodo conſtituitor. Præter illa*, *alia* authentica *aut nulla ſunto, aut parce recipiuntor.*

Aphoriſmus 78.

Nil tam intereſt certitudinis legum, *(de qua nunc tractamus) quam ut* ſcripta authentica *intra* fines Moderatos *coerceantur*, *& faceſſat* multitudo *enormis* Auctorum *&* Doctorum in Iure; *unde laceratur ſententia legum, judex fit attonitus, proceſſus immortales, atque advocatus ipſe, cum tot libros perlegere & vincere non poſſit, cōpendia ſectatur.* Gloſſa *fortaſſe aliqua bona*; *& ex* ſcriptoribus claſſicis pauci, *vel potius*, ſcriptorum paucorum paucula portiones, *recipi poſſint pro* authenticis. *Reliquorum nihilominus maneat uſus nonnullus in* Bibliothecis, *ut eorum* tractatus *inſpiciant* iudices, *aut* advocati, *cum opus fuerit: Sed in cauſſis agendis in foro citare eos non permittitor, nec in auctoritatem tranſeunto.*

De libris auxiliaribus.

Aphoriſmus 79.

At ſcientiam iuris, & practicam, auxiliaribus libris *ne nudanto, ſed potius inſtruunto. Ii ſex in genere ſunto*; Inſtitutiones: De verborum ſignificatione: De regulis iuris: Antiquitates legum: Summæ: Agendi formulæ.

Aphoriſmus 80.

Præparandi ſunt iuvenes, *&* novitii, *ad ſcientiam & ardua juris altius & commodius haurienda, & imbibenda, per* inſtitutiones. Inſtitutiones *illas ordine claro & perſpicuo componito. In illis ipſis univerſum* ius privatum *percurrito: non alia omittendo, in aliis plus ſatis immorando, ſed ex ſingulis quædam breviter delibando, ut ad* corpus legum *perlegendum acceſſuro nil ſe oſtendat prorſus novum, ſed levi aliqua notione præceptum.* Ius publicum *in* inſtitutionibus *ne attingito, verum illud ex* fontibus *ipſis hauriatur.*

Aphoriſmus 81.

Commentarium *de* vocabulis iuris *conficito. In explicatione ipſorum, & ſenſu reddendo, ne curioſe nimis aut laborioſe verſator. Neque enim hoc agitur, ut* definitiones verborum *quærantur exacte, ſed* explicationes *tantum, quæ legendis* iuris libris *viā aperiant faciliorem.* Tractatum *autem iſtum, per* literas alphabeti *ne digerito. Id* indici *alicui relinquito: ſed collocentur ſimul verba, quæ circa eandem rem verſantur; ut alterum alteri ſit juvamento ad intelligendum.*

Aphoriſmus 82.

Ad certitudinem legum *facit (ſi quid aliud)* Tractatus *bonus & diligens* de diverſis Regulis Iuris. *Is dignus eſt, qui maximis ingeniis, & prudentiſſimis Iureconſultis committatur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant. Colligendæ autem ſunt* regulæ, *non tantum notæ, & vulgatæ, ſed & aliæ magis ſubtiles & reconditæ, quæ ex* legum *&* rerum iudicatarum *harmonia extrahi poſſint, quales in* rubricis *optimis quandoque inveniuntur: ſuntque dictamina generalia rationis, quæ per materias* legis *diverſas percurrunt, & ſunt tanquam* Saburra Iuris.

Aphoriſmus 83.

At ſingula Iuris, ſcita *aut* placita, *non intelligantur pro* regulis, *ut fieri ſolet ſatis imperite. Hoc enim ſi reciperetur, Quot.* leges, *tot* regulæ. Lex *enim nil aliud, quam* regula imperās. *Verum eas pro* regulis *habeto, quæ in forma ipſa juſtitiæ hærent: unde, ut plurimum, per* iura civilia *diverſarum Rerumpubl. eædem* regulæ *fere reperiuntur, niſi forte propter relationem ad formas politiarum varient.*

Aphoriſmus 84.

Poſt regulam, *brevi & ſolido verborum complexu enuntiatam, adjiciantur* exempla *&* deciſiones caſuum, *maxime luculenta ad* explicationem; diſtinctiones, *&* exceptiones *ad* limitationem; cognata *ad* ampliationem *ejuſdem* regulæ.

Aphoriſmus 85.

Recte jubetur, ut non ex regulis ius *ſumatur; ſed* ex iure *quod eſt*, regula *fiat. Neque enim ex* verbis regulæ *petenda eſt probatio, ac ſi eſſet* textus legis. Regula *enim* legem *(ut* acus nautica polos) indicat, *non ſtatuit.*

Aphoriſmus 86.

Præter Corpus *ipſum* Iuris *juvabit etiam* Antiquitates Legum *inviſere, quibus licet evanuerit* Autoritas, *manet tamen* Reverentia. *Pro* Antiquitatibus *autem* Legum *habeantur* Scripta *circa* Leges *&* Iudicia; *ſive illa fuerint edita, ſive non, quæ ipſum* Corpus Legum *tempore præceſſerunt. Earum ſiquidem jactura facienda non eſt. Itaque ex*

iis utiliſſima quæque excerpito (multa enim invenientur inania & frivola) eaque in unum volumen redigito : ne antiquæ Fabulæ, *ut loquitur* Trebonianus, *cum* Legibus *ipſis miſceantur.*

Aphoriſmus 87.

Practicæ *vero plurimum intereſt, ut* Ius univerſum *digeratur ordine in* Locos & Titulos; *ad quos ſubito (prout dabitur occaſio) recurrere quis poſſit, veluti in promptuarium paratum ad præſentes uſus. Hujuſmodi* Libri ſummarum, *& ordinant ſparſa, & abbreviant fuſa & prolixa in* Lege. *Cavendum autem eſt, ne* Summæ *iſtæ reddant homines* promptos *ad* Practicam, ceſſatores *in* ſcientia *ipſa. Earum enim officium eſt tale, ut ex iis* recolatur jus, *non* perdiſcatur. Summæ *autem omnino magna diligentia, fide & judicio ſunt conficiendæ, ne furtum faciant* legibus.

Aphoriſmus 88.

Formulas agendi *diverſas in unoquoque genere colligito. Nam &* practicæ *hoc intereſt, & certe pandunt illæ oracula & occulta* Legum. *Sunt enim non pauca, quæ latent* legibus*: At in* formulis agendi, *melius & fuſius perſpiciuntur, inſtar* pugni, & palmę.

De *Reſponſis & Conſultis.*

Aphoriſmus 89.

Dubitationes particulares, *quæ de tempore in tempus emergunt, dirimendi aliqua ratio iniri debet. Durum enim eſt, ut ij, qui ab errore cavere cupiant, ducem via non inveniant, verum ut actus ipſe periclitetur, neque ſit aliquis ante rem peractam juris prænoſcendi modus.*

Aphoriſmus 90.

Reſponſa prudentum, *quæ petentibus dantur de* jure *ſive ab* Advocatis, *ſive à* Doctoribus, *tanta valere auctoritate, ut ab eorum ſententia* judici *recedere non ſit licitum, non placet.* Iura à juratis judicibus *ſumunto.*

Aphoriſmus 91.

Tentari judicia *per* cauſas & perſonas fictas, *ut eo modo experiantur homines qualis futura ſit* legis norma, *non placet. Dedecorat* Majeſtatem Legũ, *& pro prævaricatione quapiam cenſenda eſt.*, Iudicia *autem aliquid habere ex* ſcena, *deforme eſt.*

Aphoriſmus 92.

Iudicum *igitur ſolummodo tam* judicia, *quam* reſponſa & conſulta *ſunto. Illa de* litibus pendentibus; *hæc de* arduis juris quæſtionibus *in theſi. Ea* conſulta, *ſive in* privatis rebus, *ſive in* publicis *à* judicibus *ipſis ne poſcito, (id enim ſi fiat,* judex *tranſeat in* advocatum,*) ſed à* Principe, *aut Statu. Ab illis ad* judices *demandentur.* Iudices *vero, tali auctoritate freti, diſceptationes advocatorum, vel ab his, quorum intereſt, adhibitorum, vel à judicibus ipſis, ſi opus ſit, aſſignatorum, & argumenta ex utraque parte, audiunto, & re deliberata* jus *expediunto, & declaranto.* Conſulta *hujuſmodi inter* judicia *referunto & edunto, & paris auctoritatis ſunto.*

De Prælectionibus.

Aphoriſmus 93.

Prælectionibus *de jure, atque* exercitationes *eorum, qui* juris *ſtudiis incumbunt, & operam dant, ita inſtituuntor & ordinantor, ut omnia tendant ad* quæſtiones & controverſias *de jure* ſedandas *potius, quam* excitandas. Ludus *enim (ut nunc fit) fere apud omnes inſtituitur, & aperitur, ad* altercationes, & quæſtiones de jure *multiplicandas, tanquam oſtendandi ingenij cauſa. Atque hoc vetus eſt malum. Etenim etiam apud antiquos gloriæ fuit, tanquam per ſectas & factiones, quæſtiones complures de* Iure *magis fovere, quam extinguere. Id ne fiat, providetor.*

De Vacillatione Iudiciorum.

Aphoriſmus 94.

Vacillant judicia, *vel propter* immaturam & præfeſtinam ſententiam; *vel propter* æmulationẽ curiarum; *vel propter* malam & imperitam perſcriptionem judiciorum; *vel propter* viam præbitam ad reſciſſionem eorum nimis facilem & expeditam. *Itaque providendum eſt, ut* judicia emanent, matura deliberatione prius habita, *atque ut* curiæ ſe invicem revereantur, *atque ut* judicia perſcribantur fideliter & prudenter: *utque* via ad reſcindenda judicia, ſit arcta, confragoſa, *& tanquam* muricibus ſtrata.

Aphoriſmus 95.

Si judicium *redditum fuerit de* caſu *aliquo in aliqua* curia Principali, *& ſimilis* caſus *intervenerit in alia* curia, *ne procedito ad* judicium, *antequam fiat* conſultatio *in* Collegio aliquo judicum majore. Iudicia *enim* reddita *ſi forte* reſcindi *neceſſe ſit, ſaltem* ſepeliuntor cum honore.

Aphoriſmus 96.

Vt curiæ *de* juriſdictione *digladientur, & conflictentur, humanum quiddam eſt; eoque magis, quod per ineptam quandam ſententiam* (quod boni & ſtrenui ſit judicis, ampliare juriſdictionem curiæ*) alatur plane iſta intemperies, & calcar addatur, ubi fræno opus eſt. Vt vero ex hac animorum contentione,* curiæ, judicia *utrobique reddita* (*quæ nil ad* juriſdictionem *pertinent) libenter reſcindant, intolerabile malum, & à Regibus, aut Senatu, aut Politia, plane vindicandum.* P*eſſimi enim exempli res eſt, ut* Curiæ, *quæ pacem ſubditis præſtant, inter ſe duella exerceant.*

Aphoriſmus 97.

Non facilis eſto aut proclivis ad iudicia reſcindenda *aditus per* appellationes, *aut* impetitiones *de errore, aut* reviſus, *& ſimilia. Receptum apud nonnullos eſt, ut* lis trahatur *ad* forum ſuperius, *tanquam res integra:* Iudicio *inde dato ſepoſito, & plane ſuſpenſo. Apud alios vero, ut* iudicium ipſum maneat *in ſuo* vigore, *ſed* executio *ejus tantũ ceſſet. Neutrum placet, niſi* curiæ, *in quibus* iudicium *redditum ſit, fuerint* humiles, & inferioris ordinis: *Sed potius, ut &* iudicium *ſtet,* & *procedat ejus* executio: *modo* cautio *detur à* defendente *de* damnis & expenſis, *ſi* iudicium *fuerit reſciſſum.*

Atque hic *titulus,* de *Certitudine Legum*, ad exemplum *Digeſti* reliqui (quod meditamur) ſufficiet. Iam vero *doctrinam civilem* (quatenus eam nobis tractare viſum eſt) cõcluſimus. Atq; una cum ea *Philoſophiam humanam*: Sicut etiam cum *Philoſophia humana*, *Philoſophiam* in genere. Tandem igitur paululum reſpirantes, atque ad ea, quæ prætervecti ſumus, oculos retroflectentes, hunc tractatum noſtrum non abſimilem eſſe cenſemus ſonis illis & præludiis, quæ prætentant Muſici, dum fides ad modulationem concinnant: Quæ ipſa quidem auribus ingratum quiddam & aſperum exhibent: at in cauſa ſunt, ut quæ ſequuntur, omnia ſint ſuaviora; Sic nimirum nos in animum induximus, ut in cithara Muſarum concinnanda, & ad harmoniam veram redigenda, operam navaremus, quo ab aliis poſtea pulſentur chordæ, meliore digito, aut plectro. Sane, cum nobis ante oculos proponimus

mus temporum horum Statum, in quibus *literæ* jam tertio ad mortales videntur rediiſſe: & una diligenter intuemur, quam variis jam nos inviſerint inſtructæ præſidiis & auxiliis, quia ſunt ingeniorum noſtri temporis complurium acumen & ſublimitas; eximia illa monumenta ſcriptorum veterum, quæ veluti tot faces nobis prælucent; ars Typographica, Libros cujuſque fortunę hominibus larga manu ſuppeditans; Oceani ſinus laxati, & orbis ex omni parte peragratus, unde experimenta plurima Priſcis ignota comparuerunt, & ingens acceſſit Naturali Hiſtoriæ cumulus: otium, quo ingenia optima in Regnis & Provinciis Europæ ubique abundant, cum negotiis minus his in locis implicentur homines, quã aut Græci, propter populares Status, aut propter Ditionum Amplitudinem, Romani ſolebant: pax qua fruitur hoc tempore Britannia, Hiſpania, Italia, etiam nunc Gallia, & aliæ Regiones non paucæ: conſumptio & exinanitio omnium quæ videntur excogitari aut dici poſſe circa Controverſias Religionis, quæ tot ingenia jam diu diverterunt à cæterarum artium ſtudiis, ſumma & excellens Majeſtatis tuæ eruditio, cui (tãquam Phænici Volucres) aggregant ſe undique Ingenia: proprietas denique inſeparabilis, quæ *tempus* ipſum ſequitur, ut veritatem indies parturiat: Hæc (inquam) cum cogitamus, non poſſumus non in eam ſpem animum erigere, ut exiſtimemus, tertiam hanc *literarum periodum* duas illas priores apud *Græcos* & *Romanos*, longo intervallo ſuperaturam: modo ſaltem homines, & vires ſuas, atque defectus etiam virium ſuarum, probe & prudenter noſſe velint: atque alij ab aliis inventionis lampada, non contradictionis torres accipiant atque inquiſitionem veritatis pro incepto nobili, non pro delectamento, aut ornamento putent: Atq; opes ac magnificentiam impendant in res ſolidas & eximias, non in pervulgatas, & obvias. Ad labores meos quod attinet, ſi cui libeat in eorum reprehenſione, aut ſibi, aut aliis placere, veterem certe & ultimæ patientiæ petitionem exhibebunt illi: *Verbera, ſed audi.* Reprehendant homines quantum libuerit, modo attendant & perpendant, quæ dicuntur. Appellatio ſane legitima fuerit, (licet res fortaſſe minus ea indigebit) ſi à primis cogitationibus hominum ad ſecundas provocetur, & ab ævo præſenti ad poſteros. Veniamus nunc ad eam Scientiam, qua caruerunt duæ illæ priſcæ temporum periodi; neque enim tanta illis felicitas conceſſa eſt) *ſacram* dico & *divinitus inſpiratam Theologiam*, cunctorum laborum ac peregrinationum humanarum Sabbathum, ac Portum nobiliſſimum.

FRANCISCI BACONIS
DE VERULAMIO,
Vice-Comitis ſancti Albani,
De Dignitate & Augmentis Scientiarum,
LIBER NONUS.
Ad Regem ſuum.

CAP. I.

Partitiones **Theologiæ inſpiratæ** ***omittuntur; Tantum aditus ſit ad*** **deſiderata** ***tria;*** **Doctrinam** ***de*** **Legitimo uſu Rationis Humanæ** ***in*** **Divinis; Doctrinam** ***de*** **Gradibus Unitatis** ***in*** **Civitate Dei; & Emanationes Scripturarum.**

IAm vero (Rex optime) cum carina parva, qualis noſtra eſſe potuit, univerſum ambitum, tam veteris, quam novi Orbis, Scientiarum circumnavigaverit, (quàm ſecundis ventis, & curſu, poſterorum ſit judicium) quid supereſt, niſi ut vota, tandem perfuncti, perſolvamus? At reſtat adhuc *Theologia Sacra*, ſive *Inſpirata*. Veruntamen ſi eam tractare pergamus, exeundum nobis è *navicula rationis humanæ*, & tranſeundum in *Eccleſiæ Navem*, quæ ſola *Acu Nautica Divina* pollet, ad curſum rectè dirigendum. Neque enim ſufficient amplius *Stellæ Philoſophiæ*, quæ hactenus præcipue nobis affulſerunt. Itaque par foret, ſilentium quoque in hac re colere. Quamobrem *partitiones legitimas* circa eam omittemus: Pauca tamen, pro tenuitate noſtra, etiam in hanc conferemus, loco votorum. Id eo magis facimus, quia in Corpore Theologiæ nullam prorſus Regionem, aut Tractum, plane deſertum, aut incultum, invenimus: Tanta fuit hominum diligentia, in ſeminandis, aut tritico, aut zizaniis.

Tres igitur proponemus *Theologiæ Appendices*, quæ non de *materia* per *Theologiam informata*, aut *informanda*; ſed tantummodo de *modo informationis*, tractent. Neque tamen, circa eos *Tractatus*, (ut in reliquis conſuevimus) vel *exempla* ſubjungemus, vel *præcepta* dabimus. Id Theologis relinquemus. Sunt enim illa (ut diximus) inſtar votorum tantum.

1. *Prærogativa* Dei totum hominem complectitur: nec minus ad *rationem*, quam ad *voluntatem humanam* extenditur: ut homo ſcilicet in univerſum ſe abneget, & accedat Deo. Quare, ſicut *Legi Divinæ* obedire tenemur, licet reluctetur *voluntas*, ita & *Verbo Dei* fidem habere, licet reluctetur *ratio*. Etenim, ſi ea duntaxat credamus, quæ ſunt *rationi* noſtræ conſentanea; *rebus* aſſentimur, non *auctori*: Quod etiam ſuſpectæ fidei teſtibus præſtare ſolemus. At *Fides* illa, quæ *Abrahamo imputabatur ad juſtitiam*, de hujuſmodi re extitit, quam irriſui habebat *Sarah*: Quæ in hac parte imago quædam erat *rationis naturalis*. Quanto igitur *Myſterium* aliquod *Divinum* fuerit magis abſonum, & incredibile, tanto plus in *credendo* exhibetur honoris Deo, & fit *victoria fidei* nobilior. Etiam & peccatores, quo magis conſcientia ſua gravantur, & nihilominus Fidem de ſalute ſua in Dei Miſericordia collocant, eo Deum majore afficiunt honore: omnis autem *Deſperatio* Deo pro contumelia eſt. Quinetiam, ſi attente rem perpendamus, dignius quidnam eſt *credere*, quam *ſcire*, qualiter

nunc *ſcimus*. In *Scientia* enim mens humana patitur à ſenſu, qui à rebus materiatis reſilit, in *Fide* autem anima patitur ab anima, quæ eſt Agens dignius. Aliter ſe res habet in *Statu Gloriæ*: Tunc ſiquidem ceſſabit *Fides*, atque *cognoſcemus, ſicut & cogniti ſumus*.

Concludamus igitur, *Theologiam Sacram* ex *Verbo* & *Oraculis Dei*, non ex *lumine naturæ*, aut *rationis dictamine* hauriri debere. Scriptum eſt enim, *Cœli enarrant gloriam Dei*: At nuſquam ſcriptum invenitur, *Cœli enarrant voluntatem Dei*. De illa pronunciatur. *Ad Legem, & Teſtimonia, ſi non fecerint ſecundum Verbum iſtud*, &c. Neq; hoc tenet tantum in *grandibus* illis *Myſteriis* de *Deitate, Creatione, Redemptione*; verum pertinet etiam ad interpretationem perfectiorem Legis Moralis; *Diligite inimicos veſtros*; *Benefacite his, qui oderunt vos*, &c. *Vt ſitis Filij Patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui pluit ſuper Iuſtos & Injuſtos*. Quæ certe verba plauſum illum merentur; *Non vox hominem ſonat*. Siquidem *vox* eſt, quæ *lumen naturæ* ſuperat. Quinetiam videmus, Poëtas Ethnicos, præſertim cum pathetice loquuntur, expoſtulare non raro cum *legibus* & *doctrinis moralibus* (quæ tamen *legibus divinis* multo ſunt indulgentiores & ſolutiores) ac ſi naturæ libertati cum malignitate quadam repugnent:

——Et quod natura remittit
Invida Iura negant.——

Ita Dendamis Indus, ad Alexandri Nuntios: *Se inaudiſſe quidem aliquid de nomine Pythagoræ, & aliorum ſapientum è Græcia: Et credere, illos fuiſſe Viros magnos; Vitio tamen illo laboraſſe, quod ſcilicet nimia in reverentia & veneratione habuiſſent rem quampiam phantaſticam, quam Legem & Morem vocitabant*. Quare, nec illud dubitandum, magnam partem *Legis moralis* ſublimiorem eſſe, quam quo *lumen naturæ* aſcendere poſſit. Veruntamen, quod dicitur, habere homines, etiam ex *lumine* & *lege naturæ*, notiones nonnullas, *virtutis, vitij, juſtitiæ, injuriæ, boni, mali*; Id veriſſimum eſt. Notandum tamen, *lumen naturæ* duplici ſignificatione accipi. Primo, quatenus oritur ex ſenſu, inductione, ratione, argumentis, ſecundum *leges cœli* ac *terræ*: Secundo, quatenus animæ humanæ interno affulget inſtinctu, ſecundũ *legem conſcientiæ*, quæ ſcintilla quædam eſt, & tanquam reliquiæ, priſtinæ & primitivæ puritatis. In quo poſteriore ſenſu præcipue particeps eſt anima lucis nonnullæ, ad perfectionem intuendam & diſcernendam *legis moralis*; Quæ tamen lux non prorſus clara eſt, ſed ejuſmodi, ut potius vitia quadamtenus redarguat, quam de officiis plene informet. Quare *Religio*, ſive Myſteria ſpectes, ſive mores, pendet ex *revelatione Divina*.

Attamen uſus *rationis humanæ* in ſpiritualibus, multiplex ſane exiſtit, ac late admodum patet. Neque enim ſine cauſa eſt, quod Apoſtolus Religionem appellaverit *Rationalem Cultum Dei*. Recordetur quis cæremonias & typos veteris Legis. *Fuerunt illæ Rationales*, & ſignificativæ, longe diſcrepantes à cæremoniis idololatriæ, & magiæ, quæ tanquam ſurdæ & mutæ erant, nihil docentes plerunque, imo ne innuentes quidem. Præcipue *Chriſtiana fides*, ut in omnibus, ſic in hoc ipſo eminet, quod auream ſervet mediocritatem, circa uſum *rationis* & *diſputationis* (quæ *rationis* proles eſt) inter Leges Ethnicorum & Mahometi, quæ extrema ſectantur. Religio ſiquidem Ethnicorum, Fidei aut Confeſſionis conſtantis nihil habebat; Contra in Religione Mahometi, omnis diſputatio interdicta eſt: Ita ut altera, erroris vagi & multiplicis, altera, vafræ cujuſdam & cautæ impoſturæ faciem præ ſe ferat; Cum ſancta *Fides Chriſtiana rationis* uſum & *diſputationem* (ſed ſecundum debitos fines) & recipiat & rejiciat.

Humanæ rationis uſus, in rebus ad *Religionem* ſpectantibus, duplex eſt alter, in *explicatione Myſterij*, alter, in *illationibus*, quæ inde deducuntur. Quod ad *Myſteriorum explicationem* attinet, videmus, non dedignari *Deum* ad infirmitatem captus noſtri ſe dimittere; *myſteria* ſua ita explicando, ut à nobis optime ea poſſint percipi; atque *revelationes* ſuas in *rationis* noſtræ ſyllepſes & notiones veluti inoculando; atque *inſpirationes* ad intellectum noſtrum aperiendum ſic accommodando, quemadmodum figura clavis aptatur figuræ ſeræ. Qua tamen in parte nobis ipſis deeſſe minime debemus. Cum enim *Deus* ipſe opera *rationis* noſtræ in *illuminationibus* ſuis utatur, etiam nos eandem in omnes partes verſare debemus, quo magis capaces ſimus ad *Myſteria* recipienda & imbibenda. Modo animus, ad amplitudinem *Myſteriorum*, pro modulo ſuo, dilatetur, non *Myſteria* ad anguſtias animi conſtringantur.

Quantum vero ad *illationes*, noſſe debemus, relinqui nobis uſum *rationis* & *ratiocinationis* (quod *Myſteria*) ſecundarium quendam & reſpectivum, non primitivum & abſolutum. Poſtquam enim *articuli*, & *principia Religionis*, jam in ſedibus ſuis fuerint locata, ita ut à *rationis* examine penitus eximantur, tum demum conceditur ab illis *illationes* derivare, ac deducere, ſecundum analogiam ipſorum. In *rebus* quidem *naturalibus* hoc non tenet. Nam & ipſa *principia* examini ſubjiciuntur; per *inductionem*, inquam; licet minime per *Syllogiſmum*: Atque eadem illa nullam habent cum *ratione* repugnantiam, ut ab eodem fonte cum primæ propoſitiones, tum mediæ deducantur. Aliter fit in *Religione*; Vbi & primæ propoſitiones Authypoſtatæ ſunt, atque per ſe ſubſiſtentes; Et rurſus, non reguntur ab illa *ratione*, quæ propoſitiones conſequentes deducit. Neque tamen hoc fit in *Religione* ſola, ſed etiam in aliis *Scientiis*, tam gravioribus, quam levioribus, ubi ſcilicet propoſitiones primariæ *placita* ſunt, non *poſita*: Siquidem & in illis *rationis* uſus abſolutus eſſe non poteſt. Videmus enim in *Ludis*, puta *Schaccorum*, aut ſimilibus, primas Ludi normas, & leges, mere poſitivas eſſe, & ad placitum; quas recipi, non in diſputationem vocari, prorſus oporteat: Vt vero vincas, & perite luſum inſtituas, id artificioſum eſt & rationale: Eodem modo fit & in *Legibus Humanis*: In quibus haud paucæ ſunt *Maximæ*, (ut loquuntur) hoc eſt, *Placita mera Iuris*, quæ *Auctoritate* magis quam *ratione* nituntur; Neque in diſceptationem veniunt; Quid vero ſit juſtiſſimum, non abſolute, ſed relative; (hoc eſt ex analogia illarum *Maximarum*;) id demum rationale eſt, & latum diſputationi campum præbet. Talis igitur eſt *ſecundaria* illa *ratio*, quæ in *Theologia Sacra* locum

cum habet; quæ ſcilicet fundata eſt ſuper *Placita Dei*.

Sicut vero *rationis humanæ* in *Divinis uſus* eſt duplex; ita & in eodem *uſu* duplex *exceſſus*. Alter, cum in *modum Myſterij curioſius*, quam par eſt, *inquiritur*. Alter, cum *illationibus æqua tribuitur auctoritas*, ac *principiis* ipſis. Nam & *Nicodemi diſcipulus* videri poſſit; qui pertinacius quærat; *Quomodo poſſet homo naſci cum ſit Senex?* Et *diſcipulus Pauli* neutiquam cenſeri poſſit, qui non quandoque in doctrinis ſuis inſerat, *Ego, non Dominus*: Aut illud, *Secundum Conſilium meum*. Siquidem *illationibus* pleriſque ſtylus iſte conveniet. Itaque nobis res ſalubris videtur; & imprimis utilis, ſi tractatus inſtituatur ſobrius & diligens, qui de *uſu rationis humanæ* in *Theologicis* utiliter præcipiat, tanquam *Divina* quædam *Dialectica*. Vtpote quæ futura ſit inſtar *Opiatæ* cujuſdam *Medicinæ*; quæ non modo ſpeculationum, quibus ſchola interdum laborat; inania conſopiat, verum etiam controverſiarum furores, quæ in Eccleſia tumultus cient, nonnihil mitiget. Ejuſmodi tractatum inter *deſiderata* ponimus; & *Sophronem*, ſive De *legitimo uſu rationis humanæ in Divinis* nominamus.

2. Intereſt admodum *pacis Eccleſiæ*, ut *fœdus Chriſtianorum*, à *Servatore* præſcriptum in duobus illis *Capitibus*, quæ nonnihil videntur diſcrepantia, bene & clare explicetur: Quorum alterum ſic diffinit; *Qui non eſt nobiſcum, eſt contra nos*: Alterum autem ſic; *Qui contra nos non eſt: nobiſcum eſt*. Ex his liquido patet, eſſe nonnullos articulos, in quibus qui diſſentit, extra *fœdus* ſtatuendus ſit: alios vero, in quibus diſſentire liceat, ſalvo *fœdere*. Vincula enim communionis Chriſtianæ ponuntur, *Vna Fides*, *Vnum Baptiſma*, &c. Non *unus ritus, una opinio*. Videmus quoque, *tunicam Salvatoris* inconſutilem extitiſſe; *Veſtem* autem *Eccleſiæ* verſicolorem. *Palea* in ariſta ſeparandæ ſunt à frumento; at *zizania* in agro non protinus evellenda. *Moſes*, cum certantem reperiſſet Ægyptium cum Iſraëlita, non dixit, *Cur certatis?* Sed gladio evaginato Ægyptium interfecit: At cum Iſraëlitas duos certantes vidiſſet, quamvis fieri non potuit, ut utriq; cauſa juſta contingeret, ita tamẽ eos alloquitur; *Fratres eſtis, cur certatis?* His itaque perpenſis, magni videatur res & uſus eſſe, ut definiatur, qualia ſint illa, & quantæ latitudinis, quæ ab Eccleſiæ corpore homines penitus divellant, & à Communione fidelium eliminent. Quod ſi quis putet, hoc jam pridem factum eſſe, videat ille etiam atq; etiam, quam ſincere & moderate. Illud interim veriſimile eſt, eum qui *Pacis* mentionem fecerit, reportaturum reſponſum illud Iehu ad Nuntium; (*Nunquid pax eſt Iehu*) *Quid tibi & paci? tranſi, & ſequere me*: cum non *pax*, ſed *partes* pleriſque cordi ſint. Nobis nihilominus viſum eſt, Tractatum de *Gradibus Vnitatis in Civitate Dei*, ut ſalubrem & utilem, inter *deſiderata* reponere.

3. Cum *Scripturarum Sacrarum*, circa *Theologiam informandam* tantæ ſint partes, de earum *Interpretatione* inprimis videndum. Neque nunc de *Auctoritate eas interpretandi* loquimur, quæ *in conſenſu* Eccleſiæ firmatur, ſed de *modo interpretandi*. Is duplex eſt; *Methodicus*, & *Solutus*. Etenim Latices iſti Divini, qui aquis illis ex puteis Iacobi in infinitum præſtant, ſimilibus fere hauriuntur & exhibentur modis, quibus aquæ naturales ex puteis ſolent: Hæ ſiquidem, aut ſub primum hauſtum in ciſternas recipiuntur, unde per tubos cõplures ad uſum commode diduci poſſunt; aut ſtatim in vaſa infunduntur, ſubinde, prout opus eſt, utendæ: Atque *modus* ille prior *methodicus*, *Theologiam* nobis tandem peperit *Scholaſticam*; per quã *Doctrinam Theologia* in *artem*, tanquam in *ciſternam*, collecta eſt; atq; inde *Axiomatum* & *Poſitionum rivuli* in omnes partes ſunt diſtributi. At in *Interpretandi modo Soluto* duo interveniunt *exceſſus*. Alter, *ejuſmodi præſupponit in Scripturis Perfectionem*, ut etiam omnis Philoſophia ex earũ fontibus peti debeat; ac ſi Philoſophia alia quævis, res profana eſſet & ethnica. Hæc intemperies in Schola Paracelſi præcipue, nec non apud alios invaluit: Initia autem ejus à Rabbinis & Cabaliſtis defluxerunt. Verum iſtiuſmodi homines non id aſſequuntur quod volunt: Neque enim honorẽ, ut putant, Scripturis deferunt; ſed eaſdem potius deprimunt & polluunt, Cœlum enim materiatũ; & terram, qui in *Verbo Dei* quæſiverit, (de quo, dictum eſt, *Cælum & terra pertranſibunt*, *Verbum autem meum non pertranſibit*) is ſane tranſitoria inter æterna temere perſequitur. Quemadmodũ enim *Theologiam* in *Philoſophia* quærere, perinde eſt, ac ſi *vivos quæras inter mortuos*: Ita contra *Philoſophiam* in *Theologia* quærere, non aliud eſt, quã *mortuos quærere inter vivos*. Alter autem *Interpretandi modus* (quem pro *exceſſu* ſtatuimus) videtur primo intuitu ſobrius & caſtus; ſed tamen & *Scripturas* ipſas dedecorat, & plurimo *Eccleſiam* afficit detrimento. Is eſt (ut verbo dicamus) quando *Scripturæ divinitus inſpiratæ*, eodem, quo *Scripta humana*, *explicantur modo*. Meminiſſe autem oportet, *Deo* Scripturarum Auctori duo illa patere, quæ humana ingenia fugiunt: *Secreta* nimirum *cordis*, & *ſucceſſiones temporis*. Quamobrem, cum *Scripturarum dictamina* talia ſint, ut ad *cor* ſcribantur, & *omnium ſæculorum viciſſitudines* complectantur; cum æterna & certa præſcientia omnium hæreſium, contradictionum, & Status Eccleſiæ varij & mutabilis, tum in communi, tum in electis ſingulis; Interpretandæ non ſunt ſolummodo ſecundum latitudinem & obvium ſenſum loci: aut reſpiciendo ad occaſionem, ex qua verba erant prolata: aut præciſe ex contextu verborum præcedentium & ſequentium: aut contemplando ſcopum dicti principalem; Sed ſic, ut intelligamus, complecti eas, non ſolum totaliter, aut collective, ſed diſtributive, etiam in clauſulis & vocabulis ſingulis, innumeros doctrinæ rivulos & venas ad Eccleſiæ ſingulas partes, & animas fidelium, irrigandas. Egregie enim obſervatum eſt, quod *Reſponſa Salvatoris* noſtri, ad quæſtiones non paucas, ex iis, quæ proponebantur, non videntur ad rem, ſed quaſi impertinentia. Cujus rei cauſa duplex eſt; Altera, quod cum *cogitationes* eorum, qui interrogabant, non ex *verbis*, ut nos homines ſolemus, ſed *immediate* & *ex ſeſe* cognoviſſet, ad *cogitationes* eorum, non ad *verba* reſpondit: Altera, quod non ad *eos* ſolum locutus eſt, qui *tunc aderant*, ſed ad *nos* etiam, *qui vivimus*, & ad *omnis ævi ac loci homines*, quibus *Evangelium* fuerit prædicandum. Quod etiam in aliis *Scripturæ Locis* obtinet.

His itaque prælibatis, veniamus ad *Tractatum* eum, quem *deſiderari* ſtatuimus. Inveniuntur pro-

fecto inter *Scripta Theologica, Libri controverſiarum* nimio plures: *Theologia* ejus, quam diximus *poſitivam*, maſſa ingens; *Loci communes*; *Tractatus ſpeciales*; *Caſus Conſcientiæ*; *Conciones* & *Homiliæ*; Denique prolixi plurimi in Libros Scripturarum *Commentarii*. Quod *deſideramus* autem, eſt hujuſmodi: *Collectio ſcilicet ſuccincta, ſana*, & cum judicio, *annotationum*, & *obſervationum*, ſuper *Textus Scripturæ Particulares*; neutiquam in Locos communes excurrendo, aut controverſias perſequẽdo, aut in artis Methodum eas redigendo, ſed quæ plane ſparſæ ſint, & nativæ. Res certe in concionibus doctioribus, ſe quandoque oſtendens, quæ ut plurimum non perennant; ſed quæ in Libros adhuc non coaluit, qui ad poſteros tranſeant. Certe, quemadmodum vina, quæ ſub primam calcationem molliter defluunt, ſunt ſuaviora, quam quæ à torculari exprimuntur; quoniam hæc ex acino & cute uvæ aliquid ſapiant: Similiter ſalubres admodum ac ſuaves ſunt doctrinæ, quæ ex *Scripturis leniter expreſſis* emanant, nec ad *Controverſias*, aut *Locos communes*, trahunt. Hujuſmodi tractatum *Emanationes Scripturarum* nominabimus.

Iam itaque mihi videor confeciſſe globum exiguum *orbis intellectualis*, quam potui, fideliſſime; una cum deſignatione & deſcriptione earum partium, quas, induſtria & laboribus hominum aut non conſtanter occupatas, aut non ſatis excultas, invenio. Quo in opere, ſicubi à Sententia veterum receſſerim, intelligatur, hoc factum eſſe animo *proficiendi in melius*, non *innovandi* aut *migrandi* in *aliud*. Neque enim mihimet ipſi, aut argumento, quod in manibus habeo, conſtare potui, niſi plane decretum mihi fuiſſet, *aliorum inventis*, quantum in me fuerit, addere; cùm tamen non minus optaverim, etiam *inventa mea* ab aliis in poſterum ſuperari. Quam autem in hac re æquus fuerim, vel ex hoc apparet; quod opiniones meas propoſuerim ubique nudas, & inermes, neque alienæ Libertati, per confutationes pugnaces, præjudicare contenderim. Nam in iis, quæ recte à me poſita ſunt, ſubeſt ſpes, id futurum, ut ſi in prima lectione emergat ſcrupulus, aut objectio, at in lectione iterata reſponſum ſe ultro ſit exhibiturum: In iis vero, in quibus mihi errare contigit, certus ſum, nullam à me illatam eſſe vim veritati per argumenta contentioſa: Quorum ea fere eſt natura, ut erroribus auctoritatem concilient, recte inventis derogent. Siquidem ex dubitatione error honorem acquirit; Veritas patitur repulſam. Interim in mentem mihi venit reſponſum illud Themiſtoclis, qui, cum ex oppido parvo Legatus quidam magna nonnulla peroraſſet, hominem perſtrinxit; *Amice, verba tua Civitatem deſiderant*. Certe objici mihi rectiſſime poſſe exiſtimo, quod verba mea *Seculum* deſiderent. *Seculum* forte *integrum*, ad probandum, *complura* autem *Secula* ad perficiendum. Attamen quoniam etiam res quæque maximæ initiis ſuis debentur, mihi ſatis fuerit, ſeviſſe *poſteris*, & *Deo immortali*: Cujus Numen ſupplex precor, per *Filium* ſuum & *Servatorem* noſtrum, ut has, & hiſce ſimiles, *Intellectus humani victimas*, *Religione*, tanquam *Sale*, reſperſas, & Gloriæ ſuæ *immolatas*, propitius accipere dignetur.

NOVUS ORBIS SCIENTIARUM, SIVE DESIDERATA.

LIB. II.

Errores naturæ, *ſive Hiſtoria prætergenerationum*.

Vincula naturæ, *ſive hiſtoria mechanica*.

Hiſtoria inductiva, *ſive hiſtoria naturalis in ordine ad condendam Philoſophiam*.

Oculus Polyphemi, *ſive hiſtoria literarum*.

Hiſtoria ad Prophetias.

Philoſophia ſecundum parabolas antiquas.

LIB. III.

Philoſophia prima *ſive de axiomatibus ſcientiarum communibus*.

Aſtronomia viva.

Aſtrologia ſana.

Continuatio problematum naturalium.

Placita antiquorum Philoſophorum.

Pars Metaphyſicæ de formis rerum.

Magia naturalis, *ſive deductio formarum ad opera*.

Inventarium opum humanarum.

Catalogus Polychreſtorum.

LIB. IV.

Triumphi hominis, *ſive de ſummitatibus naturæ humanæ*.

Phyſiognomia corporis in motu. Narrationes Medicinales.

Anatomia comparata.

De curatione morborum habitorũ pro inſanabilibus.

De Euthanaſia exteriore.

De medicinis authenticis.

Imitatio Thermarum naturalium.

Filium medicinale.

De prolongando curriculo vitæ.

De ſubſtantia animæ ſenſibilis.

De nixibus ſpiritus in motu voluntario.

De differentia perceptionis & ſenſus.

Radix perſpectivæ, ſive de forma lucis.

LIB. V.

Experientia literata, ſive venatio Panis.

Organum novum.

Topica particulares.

Elenchi idolorum.

De analogia demonſtrationum.

LIB. VI.

De notis rerum.

Grammatica philoſophans.

Traditio lampadis, *ſive methodus ad filios*.

De prudentia ſermonis privati.

Colores boni & mali apparentis, tam ſimplicis, quam comparati.

Anthiteta rerum.

Formulæ minores orationum.

LIB. VII.

Satyra ſeria, *ſive de interioribus rerum*.

Georgica animi, *ſive de cultura morum*.

LIB. VIII.

Amanuenſis vitæ, *ſive de occaſionibus ſparſis*.

Faber fortunæ, *ſive de ambitu vitæ*.

Conſul paludatus, *ſive de proferendis imperii finib*.

Idea juſtitiæ univerſalis, ſive de fontibus juris.

LIB. IX.

Sophron, *ſive de legitimo uſu rationis humanæ in divinis*.

Irenæus, *ſive de gradibus unitatis in civitate Dei*.

Vtres cœleſtes, *ſive emanationes ſcripturarum*.

FRANCISCI
BACONI,
BARONIS
DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI ALBANI,
AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII,

NOVUM ORGANUM SCIENTIARUM.

ſive

Iudicia vera de Interpretatione Naturæ.

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI,

ANNO cIↃ IↃc LXIV.

FRANCISCUS
de
VERULAMIO
ſic cogitavit;

TALEMQVE APVD SE RATIONEM INSTITVIT, QVAM Viventibus & Poſteris notam fieri, ipſorum intereſſe putavit.

CVm illi pro comperto eſſet, Intellectum humanum ſibi ipſi negotium faceſſere, neque auxiliis veris (quæ in Hominis poteſtate ſunt) uti ſobrie & commode; unde multiplex Rerum Ignoratio, & ex Ignoratione Rerum detrimenta innumera: omni ope connitendum exiſtimavit, ſi quo modo commercium iſtud Mentis & Rerum (cui vix aliquid in terris, aut ſaltem in terrenis, ſe oſtendit ſimile) reſtitui poſſet in integrum, aut ſaltem in melius deduci. Vt vero errores qui invaluerunt, quique in æternum invalituri ſunt, alii poſt alios (ſi mens ſibi permittatur) ipſi ſe corrigerent, vel ex vi Intellectus propria, vel ex auxiliis atque adminiculis Dialecticæ; nulla prorſus ſuberat ſpes; propterea quod Notiones Rerum primæ, quas Mens hauſtu facili & ſupina excipit, recondit, atque accumulat, (unde reliqua omnia fluunt) vitioſæ ſint, & confuſæ, & temere à Rebus abſtractæ; neque minor ſit in ſecundis & reliquis libido & inconſtantia. Ex quo fit, ut univerſa iſta Ratio Humana, qua utimur quoad Inquiſitionem Naturæ, non bene congeſta & ædificata ſit, ſed tanquam Moles aliqua magnifica ſine fundamento. Dum enim Falſas Mentis vires mirantur homines & celebrant; Veras ejuſdem (quæ eſſe poſſint, ſi debita ei adhibeantur auxilia, atque ipſa Rebus morigera ſit; nec impotenter Rebus inſultet) prætereunt & perdunt. Reſtabat illud unum, ut res de integro tentetur, melioribus præſidiis; utque fiat Scientiarum, & Artium, atque omnis Humanæ Doctrinæ, in univerſum Inſtauratio, à debitis excitata Fundamentis. Hoc vero licet Aggreſſu infinitum quiddam videri poſſit, ac ſupra vires mortales; tamen idem tractatu ſanum invenietur ac ſobrium, magis quam ea quæ adhuc facta ſunt. Exitus enim hujus rei eſt nonnullus. In iis vero, quæ jam fiunt circa Scientias, eſt Vertigo quædam, & Agitatio perpetua, & Circulus. Neque eum fugit, quanta in ſolitudine verſetur hoc Experimentum, & quam durum & incredibile ſit ad faciendam fidem. Nihilominus, nec rem, nec ſe ipſum deſerendum putavit, quin Viam, quæ una Humanæ Menti pervia eſt, tentaret atque iniret. Præſtat enim Principium dare Rei, quæ Exitum habere poſſit; quam in iis, quæ Exitum nullum habent, perpetua contentione & ſtudio implicari. Viæ autem Contemplativæ Viis illis activis decantatis fere reſpondent; ut altera ab initio ardua & difficilis, deſinat in apertum; altera primo intuitu expedita & proclivis, ducat in avia & præcipitia. Quum autem incertus eſſet, quando hæc alicui poſthac in mentem ventura ſint; eo potiſſimum uſus Argumento, quod neminem hactenus invenit; qui ad ſimiles cogitationes animum applicuerit; decrevit prima quæque, quæ perficere licuit, in publicum edere. Neque hæc feſtinatio ambitioſa fuit, ſed ſollicita; ut ſi quid illi humanitus accideret, extaret tamen Deſignatio quædam, ac deſtinatio Rei quam animo complexus eſt, utque extaret ſimul Signum aliquod honeſtæ ſuæ & propenſæ in Generis Humani Commoda voluntatis. Certe aliam quamcunque Ambitionem inferiorem duxit Re, quam præ manibus habuit. Aut enim hoc quod agitur, nihil eſt; aut tantum, ut merito ipſo contentum eſſe debeat, nec fructum extra quærere.

SERE-

SERENISSIMO

Potentiſſimoque

PRINCIPI AC DOMINO

noſtro,

JACOBO,

Dei Gratia

MAGNÆ BRITANNIÆ, FRANCIÆ ET HIBERNIÆ REGI,

FIDEI *Defenſori, &c.*

Sereniſſime Potentiſſimeque Rex,

POterit fortaſſe Majeſtas tua me furti incuſare, quod tantum Temporis, quantum ad hæc ſufficiat, Negotiis tuis ſuffuratus ſum. Non habeo quod dicam. Temporis enim non fit Reſtitutio; niſi forte quod detractum fuerit Temporis Rebus tuis, id Memoriæ Nominis tui, & Honori Seculi tui reponi poſſit; ſi modo hæc alicujus ſint pretij. Sant certe prorſus nova; etiam toto genere: ſed deſcripta ex veteri admodum exemplari, Mundo ſcilicet ipſo, & Natura Rerum & Mentis. Ipſe certe (ut ingenue fatear) ſoleo æſtimare hoc Opus magis pro partu Temporis, quam ingenij. Jllud enim in eo ſolummodo mirabile eſt; Initia Rei, & tantas de iis quæ invaluerunt Suſpiciones, alicui in mentem venire potuiſſe. Cætera non illibenter ſequuntur. At verſatur proculdubio Caſus (ut loquimur) & quiddam quaſi Fortuitum, non minus in iis, quæ cogitant Homines, quam in iis quæ agunt aut loquuntur. Verum hunc Caſum (de quo loquor) ita intelligi volo, ut ſi quid in his, quæ affero, ſit boni, id immenſæ Miſericordiæ & Bonitati divinæ, & Felicitati Temporum tuorum tribuatur: Cui & vivus integerrimo affectu ſervivi, & mortuus fortaſſe id effecero, ut illa Poſteritati, nova hac accenſa face in Philoſophiæ tenebris, prælucere poſſint. Merito autem Temporibus Regis omnium ſapientiſſimi & Doctiſſimi *Regeneratio* iſta & *Inſtauratio* Scientiarum debetur. Supereſt Petitio, Majeſtate tua non indigna; & maxime omnium faciens ad id quod agitur. Ea eſt, ut quando Salomonem in plurimis referas, Iudiciorum gravitate, Regno pacifico, Cordis latitudine, Librorum denique, quos compoſuiſti, nobili varietate: etiam hoc ad ejuſdem Regis exemplum addas, ut cures Hiſtoriam Naturalem & Experimentalem, veram & ſeveram, (miſſis Philologicis) & quæ ſit in Ordine ad condendam Philoſophiam, denique qualem ſuo loco deſcribemus, congeri & perfici: Vt tandem poſt tot Mundi ætates Philoſophia & Scientiæ non ſint amplius penſiles & aereæ, ſed ſolidis Experientiæ omnigenæ ejuſdemque bene penſitatæ nitantur fundamentis. Equidem *Organum* præbui; verum Materies è Rebus ipſis petenda eſt. Deus Opt. Max. Majeſtatem Tuam diu ſervet incolumem.

Sereniſſimæ Majeſtati Tuæ
Servus Devinctiſſimus
&
Devotiſſimus,
FRANCISCUS VERULAM,
CANCELLARIUS.

FRANCISCI

DE

VERULAMIO

Inſtauratio Magna.

PRÆFATIO.

De ſtatu Scientiarum, quod non ſit felix, aut majorem in modum auctus; quodque alia omnino, quam prioribus cognita fuerit, via aperienda ſit Intellectui humano, & alia comparanda auxilia, ut mens ſuo jure in rerum Naturam uti poſſet.

VIdentur nobis homines, nec opes nec vires ſuas bene noſſe; verum de illis majora quam par eſt, de his minora credere. Ita fit, ut aut artes receptas inſanis pretiis æſtimantes, nil amplius quærant; aut ſe ipſos plus æquo contemnentes, vires ſuas in levioribus conſumant, in iis, quæ ad ſummam rei faciant, non experiantur. Quare ſunt & ſuæ Scientiis Columnæ, tanquam fatales;

cum

cum ad ulterius penetrandum homines nec deſiderio, nec ſpe excitentur. Atque, cum opinio copiæ inter maximas cauſas inopiæ ſit; quumque ex fiducia præſentium, vera auxilia negligantur in poſterum; ex uſu eſt, & plane ex neceſſitate, ut ab illis quæ adhuc inventa ſunt, in ipſo operis noſtri limine (idque relictis ambagibus, & non diſſimulanter) honoris & admirationis exceſſus tollatur; utili monito, ne homines eorum aut copiam, aut utilitatem, in majus accipiant, aut celebrent. Nam ſi quis in omnem illam librorum varietatem, qua Artes & Scientiæ exſultant, diligentius introſpiciat, ubique inveniet ejuſdem rei repetitiones infinitas, tractandi modis diverſas, inventione præoccupatas; ut omnia primo intuitu numeroſa, facto examine pauca reperiantur. Et de utilitate dicendum eſt; Sapientiam iſtam, quam à Græcis potiſſimum hauſimus, pueritiam quandam Scientiæ videri, atque habere quod proprium eſt puerorum; ut ad garriendum prompta, ad generandum invalida & immatura ſit. Controverſiarum enim ferax, operum effœta eſt. Adeo ut Fabula illa de Scylla in literarum ſtatum, qualis habetur, ad vivum quadrare videatur; quæ virginis os & vultum extulit, ad uterum vero monſtra latrantia ſuccingebantur & adhærebant. Ita habent & Scientiæ, quibus inſuevimus, generalia quædam blandientia, & ſpecioſa, ſed cum ad particularia ventum eſt, veluti ad partes generationis, ut fructum & opera ex ſe edant, tum contentiones & oblatrantes diſputationes exoriuntur, in quas deſinunt, & quæ partus locum obtinent. Præterea, ſi hujuſmodi Scientiæ plane res mortua non eſſent, id minime videtur eventurum fuiſſe, quod per multa jam ſæcula uſu venit, ut illæ ſuis immotæ fere hæreant veſtigiis, nec incrementa genere humano digna ſumant: eo uſque, ut ſæpenumero non ſolum aſſertio maneat aſſertio, ſed etiam quæſtio maneat quæſtio, & per diſputationes non ſolvatur, ſed figatur, & alatur; omniſque traditio & ſucceſſio diſciplinarum repræſentet & exhibeat perſonas Magiſtri & Auditoris, non Inventoris, & ejus qui inventis aliquid eximium adjiciat. In artibus autem mechanicis contrarium evenire videmus. Quæ, ac ſi auræ cujuſdam vitalis forent participes, quotidie creſcunt & perficiuntur; & in primis authoribus rudes plerunque & fere oneroſæ & informes apparent, poſtea vero novas virtutes & commoditatem quandam adipiſcuntur, eo uſque, ut citius ſtudia hominum & cupiditates deficiant & mutentur, quam illæ ad culmen & perfectionem ſuam pervenerint. Philoſophia contra, & Scientiæ Intellectuales, ſtatuarum more adorantur & celebrantur, ſed non promoventur. Quin etiam in primo nonnunquam authore maxime vigent, & deinceps degenerant. Nam poſtquam homines dedititii facti ſunt, & in unius ſententiam (tanquam pedarij Senatores) coierunt, Scientiis ipſis amplitudinem non addunt, ſed in certis authoribus ornandis & ſtipandis ſervili officio funguntur. Neque illud afferat quiſpiam; Scientias paulatim ſuccreſcentes, tandem ad ſtatum quendam perveniſſe, & tum demum (quaſi confectis ſpatiis legitimis) in operibus paucorum ſedes fixas poſuiſſe; atque poſtquam nil melius inveniri potuerit, reſtare ſcilicet, ut quæ inventa ſint, exornentur, & colantur. Atque optandum quidem eſſet, hæc ita ſe habuiſſe. Rectius illud, & verius; iſtas Scientiarum mancipationes nil aliud eſſe, quam rem ex paucorum hominum confidentia, & reliquorum ſocordia & inertia natam. Poſtquam enim Scientiæ per partes diligenter fortaſſe excultæ & tractatæ fuerunt, tum forte exortus eſt aliquis, ingenio audax, & propter Methodi compendia acceptus, & celebratus, qui ſpecie tenus Artem conſtituerat, revera veterum labores corruperat. Id tamen poſteris gratum eſſe ſolet, propter uſum operis expeditum, & inquiſitionis novæ tædium, & impatientiam. Quod ſi quis, conſenſu jam inveterato, tanquam Temporis judicio moveatur; ſciat, ſe ratione admodum fallaci & infirma niti. Neque enim nobis magna ex parte notum eſt, quid in Scientiis & Artibus, variis ſæculis & locis, innotuerit, & in publicum emanarit; multo minus, quid à ſingulis tentatum ſit & ſecreto agitatum. Itaque nec Temporis Partus, nec Abortus extant in Faſtis. Neque ipſe conſenſus, ejuſque diuturnitas, magni prorſus æſtimandus eſt. Vtcunque enim varia ſint genera Politiarum, unicus eſt ſtatus Scientiarum, iſque ſemper fuit & manſurus eſt popularis. Atque apud populum plurimum vigent doctrinæ, aut contentioſæ & pugnaces, aut ſpecioſæ & inanes; quales videlicet aſſenſum aut illaqueant, aut demulcent. Itaque maxime ingenia proculdubio per ſingulas ætates vim paſſa ſunt; dum viri captu & intellectu non vulgares, nihilo ſecius exiſtimationi ſuæ conſulentes, temporis & multitudinis judicio ſe ſubmiſerunt. Quamobrem arctiores Contemplationes ſi forte uſquam emicuerint, opinionum vulgarium ventis ſubinde agitatæ ſunt, & extinctæ: Adeo ut Tempus, tanquam fluvius, levia & inflata ad nos devexerit, gravia & ſolida demerſerit. Quin & illi ipſi authores, qui dictaturam quandam in Scientiis invaſerunt, & tanta confidentia de rebus pronuntiant; cum tamen per intervalla ad ſe redeunt, ad querimonias de ſubtilitate Naturæ, veritatis receſſibus, rerum obſcuritate, Cauſarum implicatione, ingenij humani infirmitate, ſe convertunt: in hoc nihilo tamen modeſtiores, cum malint communem hominum & rerum conditionem cauſari, quam de ſe ipſis confiteri. Quin illis hoc fere ſolenne eſt, ut quicquid Ars aliqua non attingat, id ipſum ex eadem arte impoſſibile eſſe ſtatuant. Neque vero damnari poteſt Ars, quum ipſa diſceptet, & judicet. Itaque id agitur, ut ignorantia etiam ab ignominia liberetur. Atque quæ tradita & recepta ſunt, ad hunc fere modum ſe habent: quoad opera ſterila, quæſtionum plena; incrementis ſuis tarda & languida; perfectionem in toto ſimulantia, ſed per partes male impleta; delectu autem popularia, & authoribus ipſis ſuſpecta, ideoque artificiis quibuſdam munita, & oſtentata. Qui autem & ipſi experiri, & ſe Scientiis addere, earumque fines proferre ſtatuerunt, nec illi à receptis prorſus deſciſcere auſi ſunt, nec fontes rerum petere. Verum ſe Magnum quiddam conſequutos putant, ſi aliquid ex proprio inſerant, & adjiciant; prudenter ſecum reputantes, ſe in aſſentiendo modeſtiam, in adjiciendo libertatem tueri poſſe. Verum dum opinionibus & moribus conſulitur, mediocritates iſtæ laudatæ in magnum Scientiarum detrimentum

cedunt.

cedunt. Vix enim datur, authores ſimul & admirari, & ſuperare. Sed fit aquarum more, quæ non altius aſcendunt, quam ex quo deſcenderunt. Itaque hujuſmodi homines emendant nonnulla, ſed parum promovent, & proficiunt in melius, non in majus. Neque tamen defuerunt, qui auſu majore omnia integra ſibi duxerunt, & ingenij impetu uſi, priora proſternendo, & deſtruendo, aditum ſibi & placitis ſuis fecerunt; quorum tumultu non magnopere profectum eſt; quum Philoſophiam & Artes non re ac opere amplificare, ſed placita tantum permutare, atque regnum opinionum in ſe transferre contenderint: exiguo ſane fructu, quum inter errores oppoſitos, errandi cauſæ ſint fere communes. Si qui autem nec alienis, nec propriis placitis obnoxij, ſed libertati faventes, ita animati fuêre, ut alios ſecum ſimul quærere cuperent, illi ſane affectu honeſti, ſed conatu invalidi fuerunt. Probabiles enim tantum rationes ſequuti videntur, & argumentorum vertigine circumaguntur, & promiſcua quærendi licentia ſeveritatem inquiſitionis enervarunt. Nemo autem reperitur, qui in rebus ipſis, & experientia, moram fecerit legitimam. Atque nonnulli rurſus qui experientiæ undis ſe commiſêre, & fere Mechanici facti ſunt; tamen ipſa experientia Erraticam quandam inquiſitionem exercent, nec ei certa lege militant. Quin & plerique puſilla quædā penſa ſibi propoſuêre, pro magno ducentes, ſi unum aliquod inventū eruere poſſint; inſtituto non minus tenui, quam imperito. Nemo enim rei alicujus naturā in ipſa re recte aut feliciter perſcrutatur; verū poſt laborioſam experimentorum variationem non acquieſcit, ſed invenit quod ulterius quærat. Neque illud inprimis omittendum eſt, quod omnis in experiendo induſtria ſtatim ab initio opera quædam deſtinata præpropero & intempeſtivo ſtudio captavit; Fructifera (inquam) Experimenta, non Lucifera, quæſivit; nec ordinem divinum imitata eſt, qui primo die lucem tantum creavit, eique unum diem integrum attribuit, neque illo die quicquam materiati operis produxit, verum ſequentibus diebus ad ea deſcendit. At, qui ſummas Dialecticæ partes tribuerunt, atque inde fidiſſima Scientiis præſidia comparari putarunt, veriſſime & optime viderunt, intellectum humanum ſibi permiſſum, merito ſuſpectum eſſe debere. Verum infirmior omnino eſt malo medicina; nec ipſa mali expers. Siquidem Dialectica quæ recepta eſt, licet ad Civilia & Artes, quæ in ſermone & opinione poſitæ ſunt; rectiſſime adhibeatur; Naturæ tamen ſubtilitatem longo intervallo non attingit, & prenſando quod non capit, ad errores potius ſtabiliendos, & quaſi figendos, quam ad viam veritati aperiendam valuit.

Quare, ut quæ dicta ſunt complectamur, non videtur hominibus aut aliena fides, aut induſtria propria, circa Scientias hactenus, feliciter illuxiſſe; præſertim quum & in demonſtrationibus, & in experimentis adhuc cognitis, parum ſit præſidii. Ædificium autem hujus univerſi, ſtructura ſua, intellectui humano contemplanti inſtar labyrinthi eſt; ubi tot ambigua viarum, tam fallaces rerum & ſignorum ſimilitudines, tam obliquæ & implexæ Naturarum ſpiræ & nodi, undequaque ſe oſtendunt; iter autem, ſub incerto ſenſus limine, interdum affulgente, interdum ſe condente, per experientiæ & rerum particularium ſylvas perpetuo faciendum eſt. Quin etiam duces itineris (ut dictum eſt) qui ſe offerunt, & ipſi implicantur, atque errorum & errantium numerum augent. In rebus tam duris de judicio hominum ex vi propria, aut etiam de felicitate fortuita, deſperandum eſt. Neque enim Ingeniorum quantacunque excellentia, neque experiendi alea ſæpius repetita, iſta vincere queat. Veſtigia filo regenda ſunt: omniſque via uſque à primis ipſis ſenſuum perceptionibus certa ratione munienda. Neque hæc ita accipienda ſunt, ac ſi nihil omnino tot ſæculis tantis laboribus actum ſit. Neque enim eorum quæ inventa ſunt, nos pœnitet. Atque antiqui certe in iis, quæ in ingenio & meditatione abſtracta poſita ſunt, mirabiles ſe viros præſtitere. Verum, quemadmodum ſæculis prioribus, cum homines in navigando per ſtellarum tantum obſervationes curſum dirigebant, veteris ſane Continentis oras legere potuerunt, aut maria aliqua minora & mediterranea trajicere; priuſquam autem Oceanus trajiceretur, & novi Orbis regiones detegerentur, neceſſe fuit, uſum acus nauticæ, ut ducem viæ magis fidum, & certum, innotuiſſe: ſimili prorſus ratione, quæ hucuſque in Artibus & Scientiis inventa ſunt, ea hujuſmodi ſunt, ut uſu, meditatione, obſervando, argumentando, reperiri potuerint; utpote quæ ſenſibus propiora ſint, & communibus notionibus fere ſubjaceant: antequam vero ad remotiora & occultiora Naturæ liceat appellere, neceſſario requiritur, ut melior & perfectior mentis & Intellectus humani uſus & adoperatio introducatur.

Nos certe æterno Veritatis amore devicti, viarum incertis & arduis, & ſolitudinibus, nos commiſimus; & Divino auxilio freti & innixi, mentem noſtram, & contra opinionum violentias & quaſi inſtructas acies, & contra proprias & internas hæſitationes & ſcrupulos, & contra rerum caligines, & nubes, & undequaque volantes phantaſias, ſuſtinuimns; ut tandem magis fida & ſecura indicia viventibus & poſteris comparare poſſemus. Qua in re ſi quid profecerimus, non alia ſane ratio nobis viam aperuit, quam vera & legitima ſpiritus humani humiliatio. Omnes enim ante nos, qui ad artes inveniendas ſe applicuerunt, conjectis pauliſper in res & exempla, & experientiam oculis, ſtatim, quaſi inventio nil aliud eſſet, quam quædam excogitatio, ſpiritus proprios, ut ſibi Oracula exhiberent, quodammodo invocarunt. Nos vero inter res caſte & perpetuo verſantes, Intellectum longius à Rebus non abſtrahimus, quam ut rerum imagines, & radij, (ut in ſenſu fit) coire poſſunt; unde fit ut Ingenij viribus & excellentiæ non multum relinquatur. Atque quam in inveniendo adhibemus humilitatem, eandem & in docendo ſequuti ſumus. Neque enim aut Confutationum triumphis, aut antiquitatis advocationibus, aut authoritatis uſurpatione quadam, aut etiam obſcuritatis velo, aliquam his noſtris inventis majeſtatem imponere aut conciliare conamur; qualia reperire non difficile eſſet ei, qui nomini ſuo, non animis aliorum lumen affundere conaretur. Non (inquam)

ullam

ullam aut vim, aut inſidias hominum judiciis fecimus, aut paramus; verum eos ad res ipſas & rerum fœdera adducimus; ut ipſi videant, quid habeant, quid arguant, quid addant, atque in commune conferant. Nos autem ſi qua in re, vel male credidimus, vel obdormivimus, & minus attendimus, vel defecimus in via, & inquiſitionem abrupimus: nihilominus iis modis res nudas & apertas exhibemus, ut errores noſtri, antequam Scientiæ maſſam altius inficiant, notari & ſeparari poſſint, atque etiam ut facilis & expedita ſit laborum noſtrorum continuatio. Atque hoc modo, inter Empiricam & Rationalem facultatem (quarum moroſa & inauſpicata divortia, & repudia, omnia in humana familia turbavêre) conjugium verum & legitimum in perpetuum nos firmaſſe, exiſtimamus.

Quamobrem, quum hæc arbitrij noſtri non ſint; in principio Operis, ad Deum Patrem, Deum Verbum, Deum Spiritum, preces fundimus humillimas, & ardentiſſimas, ut humani generis ærumnarum memor, & peregrinationis iſtius vitæ, in qua dies paucos & malos terimus, novis ſuis Eleemoſynis, per manus noſtras, familiam humanam dotare dignetur. Atque illud inſuper ſupplices rogamus, ne humana divinis officiant; neve ex reſeratione viarum ſenſus, & accenſione majore luminis naturalis, aliquid incredulitatis & noctis animis noſtris erga Divina myſteria oboriatur: ſed potius, ut ab intellectu puro, à phantaſiis & vanitate repurgato, & divinis oraculis nihilominus ſubdito & prorſus dedititio, fidei dentur, quæ fidei ſunt. Poſtremo, ut Scientiæ veneno à ſerpente infuſo, quo animus humanus tumet & inflatur, depoſito, nec altum ſapiamus, nec ultra ſobrium, ſed veritatem in charitate colamus.

Peractis autem votis, ad homines converſi, quædam & ſalutaria monemus & æqua poſtulamus. Monemus primum, (quod etiam precati ſumus) ut homines ſenſum in officio, quoad Divina, contineant. Senſus enim (inſtar Solis) Globi terreſtris faciem aperit, cœleſtis claudit, & obſignat. Rurſus, ne hujuſce mali fuga in contrarium peccent. Quod certe fiet, ſi naturæ Inquiſitionem ulla ex parte veluti Interdicto ſeparatam putant. Neque enim pura illa & immaculata Scientia naturalis, per quam *Adam* nomina ex proprietate rebus impoſuit, principium aut occaſionem lapſui dedit. Sed ambitioſa illa & imperativa Scientiæ Moralis, de Bono & Malo dijudicantis, cupiditas, ad hoc, ut Homo à Deo deficeret, & ſibi ipſi leges daret, ea demum ratio atque modus tentationis fuit. De Scientiis autem quæ Naturam contemplantur, ſanctus ille Philoſophus pronunciat, *Gloriam Dei eſſe, celare rem; gloriam Regis autem, rem invenire*: non aliter, ac ſi Divina Natura innocenti & benevolo puerorum ludo delectaretur, ideo ſe abſcondunt ut inveniantur, atque animam humanam ſibi colluſorem in hoc ludo, pro ſua in homines indulgentia & bonitate, cooptaverit. Poſtremo omnes in univerſum monitos volumus, ut Scientiæ veros fines cogitent; nec eam aut animi cauſa petant, aut ad contentionem, aut ut alios deſpiciant, aut ad commodum, aut ad famam, aut ad potentiam, aut hujuſmodi inferiora; ſed ad meritum, & uſus vitæ, eamque in Charitate perficiant, & regant. Ex appetitu enim Potentiæ, angeli lapſi ſunt; ex appetitu Scientiæ, homines: ſed Charitatis non eſt exceſſus; neque Angelus, aut Homo, per eam unquam in periculum venit.

Poſtulata autem noſtra, quæ aſſerimus, talia ſunt. De nobis ipſis ſilemus: De re autem quæ agitur, petimus, ut homines eam non Opinionem, ſed Opus eſſe cogitent; ac pro certo habeant, non Sectæ nos alicujus, aut Placiti, ſed utilitatis & amplitudinis humanæ fundamenta moliri. Deinde, ut ſuis commodis æqui, exutis opinionum zelis & præjudiciis, in commune conſulant, ac ab erroribus viarum atque impedimentis, noſtris præſidiis & auxiliis, liberati & muniti, laborum, qui reſtant, & ipſi in partem veniant. Præterea, ut bene ſperent, neque *Inſtaurationem* noſtram, ut quiddam infinitum, & ultra mortale, fingant, & animo concipiant; quum revera ſit infiniti erroris finis, & terminus legitimus; mortalitatis autem, & humanitatis, non ſit immemor; quum rem non intra unius ætatis curriculum omnino perfici poſſe confidat, ſed ſucceſſioni deſtinet; denique Scientias, non per arrogantiam in humani Ingenii cellulis; ſed ſubmiſſe in mundo majore quærat. Vaſta vero, ut plurimum ſolent eſſe, quæ inania: ſolida contrahuntur maxime, & in parvo ſita ſunt. Poſtremo etiam petendum videtur, (ne forte quis rei ipſius periculo nobis iniquus eſſe velit) ut videant homines, quatenus ex eo, quod nobis aſſerere neceſſe ſit, (ſi modo nobis ipſi conſtare velimus) de his noſtris opinandi, aut ſententiam ferendi, ſibi ius permiſſum putent: quum nos omnem iſtam rationem humanam præmaturam, anticipantem, & à rebus temere, & citius quam oportuit, abſtractam, (quatenus ad inquiſitionem Naturæ) ut rem variam, & perturbatam, & male extructam, reiiciamus. Neque poſtulandum eſt, ut eius iudicio ſtetur, quæ ipſa in iudicium vocatur.

NOVUM ORGANUM SIVE JUDICIA VERA DE INTERPRETATIONE NATURÆ.

Organum hoc artem ipſam Interpretandi Naturam, & verioris adoperationis Intellectus, exhibet: neque eam ipſam tamen in Corpore tractatus juſti; ſed tantum digeſtam per ſummas, in Aphoriſmos.

PRÆFATIO.

QUi de Naturâ, tanquam de re exploratâ, pronuntiare auſi ſunt, ſive hoc ex animi fiduciâ fecerint, ſive ambitioſè, & more profeſſorio; maximis illi Philoſophiam & Scientias detrimentis affecêre. Ut enim ad fidem faciendam validi, ita etiam ad inquiſitionem extinguendam & abrumpendam efficaces fuerunt. Neque virtute propria tantum profuerunt, ſed, quantum in hoc, nocuerunt, quòd aliorum virtutem corruperint, & perdiderint. Qui autem contrariam huic viam ingreſſi ſunt, atque nihil prorſus ſciri poſſe aſſeruerunt, ſive ex Sophiſtarum veterum odio, ſive ex animi fluctuatione, aut etiam ex quadam doctrinæ copiâ; in hanc opinionem delapſi ſint; certè non contemnendas ejus rationes adduxerunt; veruntamen nec à veris initiis ſententiam ſuam derivarunt, & ſtudio quodam, atque affectatione, prorſus modum exceſſerunt. At antiquiores ex Græcis (quorum ſcripta perierunt) inter pronuntiandi jactantiam, & *Acatalepſiâ* deſperationem, prudentiùs ſe ſuſtinuerunt: Atque de inquiſitionis difficultate, & rerum obſcuritate, ſæpiùs querimonias & indignationes miſcentes, & veluti frænum mordentes, tamen propoſitum urgere, atque Naturæ ſe immiſcere, non deſtiterunt: Conſentaneum (ut videtur) exiſtimantes, hoc ipſum (videlicet utrùm aliquid ſciri poſſit) non diſputare, ſed experiri. Et tamen illi ipſi, impetu tantùm intellectus uſi, Regulam non adhibuerunt, ſed omnia in acri meditatione, & mentis volutatione, & agitatione perpetuâ, poſuerunt.

Noſtra autem ratio, ut opere ardua, ita dictu facilis eſt. Ea enim eſt, ut certitudinis gradus conſtituamus, Senſum per reductionem quandam tueamur, ſed Mentis opus, quod Senſum ſubſequitur, plerunque rejiciamus; novam autem & certam viam, ab ipſis Senſuum perceptionibus, Menti aperiamus, & muniamus. Atque hoc proculdubio viderunt & illi, qui tantas Dialecticæ partes tribuerunt. Ex quo liquet, illos Intellectui adminicula quæſiviſſe, Mentis autem proceſſum nativum, & ſponte moventem, ſuſpectum habuiſſe. Sed ſerum planè rebus perditis hoc adhibetur remedium; poſtquam Mens ex quotidianâ vitæ conſuetudine, & auditionibus, & doctrinis inquinatis occupata, & vaniſſimis *Idolis* obſeſſa fuerit. Itaque Ars illa Dialecticæ, ſerò (ut diximus) cavens, neque rem ullo modo reſtituens, ad errores potiùs figendos, quàm ad veritatem aperiendam valuit. Reſtat unica ſalus, ac ſanitas, ut opus Mentis univerſum de integro reſumatur; ac Mens, jam ab ipſo principio, nullo modo ſibi permittatur, ſed perpetuò regatur; ac res, veluti per machinas, conficiatur. Sanè ſi homines opera Mechanica nudis manibus, abſque inſtrumentorum vi, & ope, aggreſſi eſſent, quemadmodum opera Intellectualia nudis ferè Mentis viribus tractare non dubitarunt; parvæ admodum fuiſſent res, quas movere & vincere potuiſſent, licèt operas innixas, atque etiam conjunctas præſtitiſſent. Atqui ſi pauliſper morari, atque in hoc ipſum exemplum, veluti in ſpeculum, intueri velimus; exquiramus (ſi placet) ſi forte obeliſcus aliquis, magnitudine inſignis, ad triumphi vel hujuſmodi magnificentiæ decus transferendus eſſet; atque id homines nudis manibus aggrederentur, annon, hoc magnæ cujuſdam eſſe dementiæ, ſpectator quiſpiam rei ſobrius fateretur? Quod ſi numerum augerent operariorum, atque hoc modo ſe valere poſſe confiderent, annon tanto magis? Sin autem delectum quendam adhibere vellent, atque imbecilliores ſeparare, & robuſtis tantum & vigentibus uti, atq; hinc ſaltem ſe voti compotes fore ſperarent, annon adhuc eos impenſius delirare diceret? Quin etiam, ſi hoc ipſo non contenti, artem tādem athleticam conſulere ſtatuerent, ac omnes deinceps manibus, & lacertis, & nervis ex arte bene unctis, & medicatis, adeſſe juberent, annon prorſus eos dare operam, ut cum ratione quadam & prudentia inſanirent, clamaret? Atqui homines tamen ſimili maleſano impetu, & conſpiratione inutili, feruntur in Intellectualibus; dum ab ingeniorum vel multitudine & conſenſu, vel excellentia & acumine, magna ſperant; aut etiam Dialectica (quæ quædam Athletica cenſeri poſſit) mentis nervos roborant: Sed interim, licet tanto ſtudio & conatu, (ſi quis vere judicaverit) intellectum nudum applicare non deſinunt. Manifeſtiſſimum autem eſt, in omni opere magno, quod manus hominis præſtat, ſine inſtrumentis & machinis, vires nec ſingulorum intendi, nec omnium coire poſſe.

Itaque ex his quæ diximus præmiſſis, ſtatuimus, duas eſſe res, de quibus homines planè monitos volumus, ne forte illæ eos fugiant, aut prætereant. Quarum prima hujuſmodi eſt; fieri fato quodam (ut exiſtimamus) bono, ad extinguendas & depellendas contradictiones, & tumores animorum, ut & Veteribus honor & reverentia intacta & imminuta maneant, & nos deſtinata perficere, & tamen modeſtiæ noſtræ fructum percipere poſſimus. Nam nos, ſi profiteamur, nos meliora afferre quàm antiqui, eandem quam illi viam ingreſſi; nullâ verborum arte efficere poſſimus, quin inducatur quædam ingenii, vel excellentiæ, vel facultatis comparatio, ſive contentio; non ea quidem illicita, aut nova; (quidni enim poſſimus, pro jure noſtro, (neque eo ipſo alio, quàm omnium) ſi quid apud eos non recte inventum aut poſitum ſit, reprehendere, aut notare!) ſed tamen utcunque juſta aut permiſſa. Nihilominùs impar fortaſſe fuiſſet ea ipſa contentio, ob virium noſtrarum modum. Verùm quum per nos illud agatur, ut alia omnino via Intellectui aperiatur, illis intentata & incognita, commutata jam ratio eſt; ceſſant ſtudium & partes; noſque indicis tantummodo perſonam ſuſtinemus; quod mediocris certe eſt authoritatis, & fortunæ cujuſdam potius, quam facultatis & excellentiæ. Atque hæc moniti ſpecies ad Perſonas pertinet, altera ad Res ipſas.

Nos ſiquidem de deturbanda ea, quæ nunc floret, Philoſophia, aut ſi quæ alia ſit, aut erit, hac emendatior, aut auctior, minime laboramus. Neque enim officimus, quin Philoſophia iſta recepta, & aliæ id genus, diſputationes alant, Sermones ornent, ad profeſſoria munera, & vitæ civilis compendia, adhibeantur, & valeant. Quin etiam aperte ſignificamus, & declaramus, eam quam nos adducimus Philoſophiam, ad iſtas res admodum utilem non futuram. Non præſto eſt; neque in tranſitu capitur; neque ex prænotionibus Intellectui blanditur; neque ad vulgi captum, niſi per utilitatem, & effecta, deſcendet.

Sint itaque (quod felix fauſtumque ſit utrique parti) duæ doctrinarum emanationes, ac duæ diſpenſationes; duæ ſimiliter Contemplantium ſive Philoſophantium Tribus, ac veluti Cognationes; atque illæ neutiquam inter ſe inimicæ, aut alienæ, ſed fœderatæ, & mutuis auxiliis devinctæ: ſit denique alia Scientias Colendi, alia Inveniendi ratio. Atque quibus prima potior & acceptior eſt, ob feſtinationem, vel vitæ civilis rationes, vel quòd illam alteram ob mentis infirmitatem capere & complecti non poſſint; (id quod longe plurimis accidere neceſſe eſt) optamus, ut iis feliciter & ex voto ſuccedat quod agunt; atque ut quod ſequuntur, teneant. Quod ſi cui mortalium cordi & curæ ſit, non tantum Inventis hærere, atque iis uti, ſed ad ulteriora penetrare; atque non diſputando adverſarium, ſed opere naturam vincere; denique, non belle & probabiliter opinari, ſed certo & oſtenſive ſcire; tales, tanquam veri Scientiarum filii, nobis (ſi videbitur) ſe adjungant; ut omiſſis Naturæ atriis, quæ infiniti contriverunt, aditus aliquando ad interiora pateſiat. Atque ut melius intelligamur, utque illud ipſum quod volumus, ex nominibus impoſitis magis familiariter occurrat; altera ratio, ſive via, *Anticipatio Mentis*; altera, *Interpretatio Naturæ*, à nobis appellari conſuevit.

Eſt etiam quod petendum videtur. Nos certe cogitationem ſuſcepimus, & curam adhibuimus, ut quæ à nobis proponentur, non tantum vera eſſent, ſed etiam ad animos hominum (licet miris modis occupatos & interclusos) non incommode & aſpere accederent. Veruntamen æquum eſt, ut ab hominibus impetremus, (in tanta præſertim Doctrinarum & Scientiarum reſtauratione) ut qui de hiſce noſtris aliquid, ſive ex ſenſu proprio, ſive ex authoritatum turba, ſive ex demonſtrationum formis, (quæ nunc tanquam Leges quædam judiciales invaluerunt) ſtatuere, aut exiſtimare velit; ne id in tranſitu, & velut aliud agendo, facere ſe poſſe ſperet; ſed ut rem pernoſcat; noſtram, quam deſcribimus & munimus, viam ipſe paulatim tentet; ſubtilitati rerum, quæ in experientia ſignata eſt, aſſueſcat; pravos denique, atque alte hærentes mentis habitus, tempeſtiva, & quaſi legitima mora corrigat; atque tum demum (ſi placuerit) poſtquam in poteſtate ſua eſſe cœperit, judicio ſuo utatur.

LIBER PRIMUS,

Digeſtus in

APHORISMOS.

APHORISMI

de Interpretatione

NATURÆ,

&

Regno Hominis.

APHORISMUS I.

Homo Naturæ miniſter, & Interpres tantum facit & intelligit, quantum de Naturæ Ordine re, vel mente, obſervaverit: nec amplius ſcit, aut poteſt.

II.

Nec manus nuda, nec Intellectus ſibi permiſſus, multum valet; Inſtrumentis & auxiliis res perficitur; quibus opus eſt, non minus ad intellectum, quam ad manum. Atque ut Inſtrumenta manus motum aut ciemt, aut regunt; Ita & inſtrumenta Mentis, Intellectui aut ſuggerunt, aut cavent.

III.

Scientia & Potentia humana in idem coincidunt, quia ignoratio cauſæ deſtituit effectum. Natura enim non niſi parendo vincitur: Et quod in Contemplatione inſtar cauſæ eſt; id in Operatione inſtar Regulæ eſt.

IV.

Ad opera nil aliud poteſt Homo, quam ut corpora naturalia admoveat, & amoveat: reliqua, Natura intus tranſigit.

V.

Solent ſe immiſcere Naturæ (quoad Opera) Mechanicus, Mathematicus, Alchymiſta, & Magus: ſed omnes, (ut nunc ſunt res) conatu levi, ſucceſſu tenui.

VI.

Inſanum quiddam eſſet, & in ſe contrarium, exiſtimare, ea, quæ adhuc nunquam facta ſunt, fieri poſſe, niſi per modos adhuc nunquam tentatos.

VII.

Generationes Mentis & Manus numeroſæ admodum videntur in libris, & Opificiis. Sed omnis iſta varietas ſita eſt in ſubtilitate eximia, & derivationibus paucarum rerum, quæ innotuerunt; non in numero Axiomatum.

VIII.

Etiam Opera, quæ jam inventa ſunt, Caſui debentur, & Experientiæ, magis quam Scientiis: Scientiæ enim, quas nunc habemus, nihil aliud ſunt quam quædam Concinnationes rerum antea inventarum; non modi inveniendi, aut deſignationes novorum Operum.

IX.

Cauſa vero & radix fere omnium malorum in Scientiis ea una eſt; quod dum Mentis humanæ vires falſo miramur & extollimus, vera ejus auxilia non quæramus.

X.

Subtilitas Naturæ ſubtilitatem Senſus & Intellectus multis partibus ſuperat; ut pulchræ illæ meditationes, & ſpeculationes humanæ, & Cauſationes, res maleſana ſint, niſi quod non adſit qui advertat.

XI.

Sicut Scientiæ, quæ nunc habentur, inutiles ſunt ad inventionem Operum: Ita & Logica, quæ nunc habetur, inutilis eſt ad inventionem Scientiarum.

XII.

Logica, quæ in abuſu eſt, ad errores (qui in notionibus vulgaribus fundantur) ſtabiliendos & figendos valet, potius quam ad inquiſitionem veritatis; ut magis damnoſa ſit, quam utilis.

XIII.

Syllogiſmus ad Principia Scientiarum non adhibetur, ad media Axiomata fruſtra adhibetur, cum ſit ſubtilitati Naturæ longe impar. Aſſenſum itaque conſtringit, non res.

XIV.

Syllogiſmus ex Propoſitionibus conſtat, propoſitiones ex verbis, verba Notionum teſſeræ ſunt. Itaque ſi notiones ipſæ, (id quod baſis rei eſt) confuſæ ſint, & temere à rebus abſtractæ; nihil in iis, quæ ſuperſtruuntur, eſt firmitudinis. Itaq; ſpes eſt una in *Inductione* vera.

XV.

In Notionibus nil ſani eſt, nec in Logicis, nec in Phyſicis; non *Subſtantia*, non *Qualitas*, *Agere*, *Pati*, ipſum *Eſſe*, bonæ notiones ſunt; multo minus *Grave*, *Leve*: *Denſum*, *Tenue*: *Humidum*, *Siccum*: *Generatio*, *Corruptio*: *Attrahere*, *Fugare*, *Elementum*; *Materia*, *Forma*, & id genus; ſed omnes phantaſticæ & male terminatæ.

XVI.

Notiones infimarum Specierum, *Hominis*, *Canis*, *Columbæ*, & prehenſionum immediatarum ſenſus, *Calidi*, *Frigidi*, *Albi*, *Nigri*, non fallunt magnopere; quæ tamen ipſæ à fluxu Materiæ & Commiſſione rerum quandoque confunduntur;

reliquæ

reliquæ omnes (quibus homines hactenus uſi ſunt) aberrationes ſunt, nec debitis modis à rebus abſtractæ & excitatæ.

XVII.

NEc minor eſt libido & aberratio in conſtituendis Axiomatibus, quàm in Notionibus abſtrahendis; idque in ipſis principiis, quæ ab inductione vulgari pendent. At multo minor eſt in Axiomatibus, & propoſitionibus inferioribus, quæ educit Syllogiſmus.

XVIII.

QUæ adhuc inventa ſunt in Scientiis, ea hujuſmodi ſunt, ut notionibus vulgaribus fere ſubjaceant: Ut vero ad interiora, & remotiora Naturæ penetretur, neceſſe eſt, ut tam Notiones, quā Axiomata, magis certa & munita via à rebus abſtrahantur, atque omnino melior & certior Intellectus adoperatio in uſum veniat.

XIX.

DUæ viæ ſunt, atque eſſe poſſunt, ad inquirendam & inveniendam veritatem. Altera à ſenſu & particularibus advolat ad Axiomata maxime generalia; atque ex iis principiis eorumque immota veritate judicat & invenit Axiomata media: Atque hæc via in uſu eſt. Altera à ſenſu & particularibus excitat Axiomata, aſcendendo continenter & gradatim, ut ultimo loco perveniatur ad maxime generalia; quæ via vera eſt, ſed intentata.

XX.

EAndem ingreditur viam (priorem ſcilicet) Intellectus ſibi permiſſus, quam facit ex ordine Dialecticæ. Geſtit enim Mens exilire ad magis generalia, ut acquieſcat: Et poſt parvam moram faſtidit experientiam: Sed hæc mala demum aucta ſunt à Dialectica ob pompas diſputationum.

XXI.

INtellectus ſibi permiſſus, in ingenio ſobrio & patiente, & gravi, (præſertim ſi à doctrinis receptis non impediatur) tentat nonnihil illam alteram viam (quæ recta eſt, ſed exiguo profectu; cum Intellectus, niſi regatur & juvetur, res inæqualis ſit, & omnino inhabilis ad ſuperandam rerum obſcuritatem.

XXII.

UTraque Via orditur à ſenſu & particularibus, & acquieſcit in maxime generalibus: Sed immenſum quiddam diſcrepant; cum altera perſtringat tantum experientiam & particularia curſim; altera in iis rite & Ordine verſetur; Altera rurſus jam à principio conſtituat generalia quædam abſtracta, & inutilia; altera gradatim exurgat ad ea quæ revera Naturæ ſunt notiora.

XXIII.

NOn leve quiddam intereſt inter humanæ mentis *Idola*, & divinæ mentis Ideas, hoc eſt, inter placita quædam inania, & veras ſignaturas, atque impreſſiones factas in creaturis, prout inveniuntur.

XXIV.

NUllo modo fieri poteſt, ut Axiomata per argumentationem conſtituta ad Inventionem novorum Operum valeant; quia ſubtilitas Naturæ ſubtilitatem argumentandi multis partibus ſuperat. Sed Axiomata à particularibꝰ rite & Ordine abſtracta, nova particularia rurſus facile indicant, & deſignant; Itaque Scientias reddunt activas.

XXV.

AXiomata, quæ in uſu ſunt, ex tenui & manipulari experientia, & paucis particularibus, quæ ut plurimum occurrunt, fluxêre; & ſunt fere ad menſuram eorum facta, & extenſa: ut nil mirum ſit, ſi ad Nova particularia non ducant. Quod ſi forte inſtantia aliqua non prius animadverſa aut cognita ſe offerat, Axioma diſtinctione aliqua frivola ſalvatur, ubi emendari ipſum verius foret.

XXVI.

RAtionem humanam, qua utimur, ad Naturā, *Anticipationes Naturæ*, (quia res temeraria eſt & præmatura,) at illam rationem quę debitis modis elicitur à rebus, *Interpretationem Naturæ*, docendi gratia, vocare conſuevimus.

XXVII.

A*Nticipationes* ſatis firmæ ſunt ad conſenſum; quandoquidem, ſi homines etiam inſanirent ad unum modum & conformiter, illi ſatis bene inter ſe congruere poſſent.

XXVIII.

QUin longe validiores ſunt ad ſubeundum aſſenſum *Anticipationes*, quam *Interpretationes*; quia ex paucis collectæ, iiſq; maxime quæ familiariter occurrunt, Intellectum ſtatim perſtringunt, & phantaſiam implent; ubi contra, *Interpretationes*, ex rebus admodum variis & multum diſtantibus ſparſim collectæ, Intellectum ſubito percutere non poſſunt; ut neceſſe ſit eas, quoad Opiniones, duras & abſonas, fere inſtar myſteriorum fidei, videri.

XXIX.

IN Scientiis, quæ in Opinionibus & placitis fundatæ ſunt, bonus eſt uſus *Anticipationum*, & Dialecticæ; quando opus eſt aſſenſum ſubjugare, non res.

XXX.

NOn, ſi omnia omnium ætatum ingenia coierint, & labores contulerint & tranſmiſerint, progreſſus magnus fieri poterit in Sciētiis per *Anticipationes*: quia errores radicales, & in prima digeſtione mentis, ab excellentia functionum & remediorum ſequentium non curantur.

XXXI.

FRuſtra magnum expectatur augmentum in Scientiis ex ſuperinductione & inſitione novorum ſuper vetera; ſed inſtauratio facienda eſt ab imis fundamentis, niſi libeat perpetuo circumvolvi in Orbem, cum exili & quaſi contemnendo progreſſu.

XXXII.

ANtiquis Authoribus ſuus conſtat honos, atque adeo omnibus; quia non ingeniorum aut facultatum inducitur comparatio, ſed viæ; noſque non Judicis, ſed Indicis perſonam ſuſtinemus.

XXXIII.

NUllum (dicendum enim eſt aperte) recte fieri poteſt judicium nec de via noſtra, nec de iis quæ ſecundum eam inventa ſunt, per *Anticipationes*, rationem ſcilicet quæ in uſu eſt, quia non poſtulandum eſt ut ejus rei judicio ſtetur, quæ ipſa in judicium vocatur.

XXXIV.

NEq; etiam tradendi & explicandi ea, quæ adducimus, facilis eſt ratio; quia, quæ in ſe nova ſunt, intelligentur tamen ex analogia veterum.

XXXV.

DIxit *Borgia* de expeditione *Gallorum* in *Italiam*; eos veniſſe cum creta in manibus, ut diverſoria notarent, non cum armis, ut perrumperent. Itidem & noſtra ratio eſt; ut doctrina noſtra animos idoneos & capaces ſubintret. Confutationum enim nullus eſt uſus, ubi de Principiis & ipſis Notionibus, atque etiam de formis Demonſtrationum diſſentimus.

XXXVI.

REſtat vero nobis modus tradendi unus & ſimplex, ut homines ad ipſa particularia & eorum Series & Ordines adducamus; & ut illi rurſus imperent ſibi ad tempus abnegationem Notionum, & cum rebus ipſis conſueſcere incipiant.

XXXVII.

RAtio eorum, qui *Acatalepſiam* tenuerunt, & via noſtra, initiis ſuis quodammodo conſentiunt; exitu immenſum disjunguntur & opponuntur. Illi enim, nihil ſciri poſſe, ſimpliciter aſſerunt; Nos, non multum ſciri poſſe in Natura, ea, quæ nunc in uſu eſt, via: Verum illi exinde authoritatem ſenſus & intellectus deſtruunt: Nos auxilia iiſdē excogitamus & ſubminiſtramus.

XXXVIII.

IDola & Notiones falſæ, quæ Intellectum humanum jam occuparunt, atque in eo altè hærent, non ſolum mentes hominum ita obſident, ut veritati aditus difficilis pateat; ſed etiam dato & conceſſo aditu, illa rurſus in ipſa inſtauratione Scientiarum occurrent, & moleſta erunt; niſi homines præmoniti, adverſus ea ſe, quantum fieri poteſt, muniant.

XXXIX.

QUatuor ſunt genera *Idolorum* quæ mentes humanas obſident. Iis (docendi gratia) nomina impoſuimus, ut primum genus, *Idola Tribus*; ſecundum, *Idola Specus*; tertium, *Idola Fori*; quartum, *Idola Theatri*, vocentur.

XL.

EXcitatio Notionum & Axiomatum per *Inductionem* veram, eſt certe proprium remedium ad *Idola* arcenda & ſummovenda; Sed tamen indicatio *Idolorum* magni eſt uſus. Doctrina enim de *Idolis* ſimiliter ſe habet ad *Interpretationem Naturæ*, ſicut doctrina de Sophiſticis Elenchis ad Dialecticam vulgarem.

XLI.

IDola Tribus ſunt fundata in ipſa Natura humana, atque in ipſa Tribu ſeu gente hominum. Falſo enim aſſeritur, Senſum humanum eſſe Menſuram rerum; Quin contra, omnes Perceptiones, tam Senſus quam Mentis, ſunt ex analogia Hominis, non ex analogia Univerſi. Eſtq; Intellectus humanus inſtar ſpeculi inæqualis ad radios rerum; qui ſuam naturam Naturæ rerum immiſcet, eamque diſtorquet & inficit.

XLII.

IDola Specus ſunt *Idola* hominis individui. Habet enim unuſquiſque (præter aberrationes Naturæ humanæ in genere) Specum ſive cavernam quandam individuam, quæ lumen Naturæ frangit & corrumpit; vel propter naturam cujuſque propriam & ſingularem; vel propter educationem & converſationem cum aliis; vel propter lectionem librorum, & authoritates eorum quos quiſq; colit & miratur; vel propter differentias Impreſſionum, prout occurrunt in animo præoccupato, & prædiſpoſito, aut in animo æquo & ſedato vel ejuſmodi; ut plane ſpiritus humanus (prout diſponitur in hominibus ſingulis) ſit res varia, & omnino perturbata, & quaſi fortuita. Unde bene *Heraclitus*, homines Scientias quærere in minoribus Mundis, & non in majore ſive communi.

XLIII.

SUnt etiam *Idola* tanquam ex contractu & ſocietate humani generis ad invicem, quæ *Idola Fori*, propter hominum commercium, & conſortium, appellamus. Homines enim per ſermones ſociantur; At verba ex captu vulgi imponuntur. Itaque mala & inepta verborum impoſitio, miris modis intellectum obſidet. Neque definitiones aut explicationes, quibus homines docti ſe munire & vindicare in nonnullis conſueverunt, rem ullo modo reſtituunt: Sed verba plane vim faciunt intellectui, & omnia turbant; & homines ad inanes & innumeras Controverſias, & Commenta, deducunt.

XLIV.

SUnt denique *Idola* quæ immigrarunt in animos hominum ex diverſis Dogmatibus Philoſophiarum, ac etiam ex perverſis legibus Demonſtrationum; quæ *Idola Theatri* nominamus; quia quot Philoſophiæ receptæ aut inventæ ſunt, tot fabulas productas & actas cenſemus, quæ Mundos effecerunt fictitios & ſcenicos. Neque de his quæ jam habentur, aut etiam de veteribus Philoſophiis & Sectis tantum loquimur, cum complures aliæ ejuſmodi fabulæ componi & concinnari poſſint; quandoquidem errorum prorſus diverſorum cauſæ ſint nihilominus fere communes. Neque rurſus de Philoſophiis univerſalibus tantum hoc intelligimus, ſed etiam de Principiis & Axiomatibus compluribus Scientiarum, quæ ex traditione & fide & neglectu invaluerunt. Verum de ſingulis iſtis generibus *Idolorum*, fuſius & diſtinctius dicendum eſt, ut Intellectui humano cautum ſit.

XLV.

INtellectus humanus ex proprietate ſua facile ſupponit majorem ordinem, & æqualitatem in rebus, quam invenit: Et cum multa ſint in Natura monodica, & plena imparitatis, tamen affingit Parallela, & Correſpondentia, & Relativa, quæ non ſunt. Hinc Commenta illa, *In cœleſtibus omnia moveri per circulos perfectos*; lineis ſpiralibus & draconibus (niſi nomine tenus) prorſus rejectis. Hinc elementum Ignis cum Orbe ſuo introductum eſt ad conſtituendum quaternionem cum reliquis tribus, quæ ſubjiciuntur ſenſui. Etiam Elementis (quæ vocant) imponitur ad placitum decupla proportio exceſſus, in raritate ad invicem, & hujuſmodi ſomnia. Neque vanitas iſta tantum valet in dogmatibus, verum etiam in Notionibus ſimplicibus.

XLVI.

INtellectus humanus in iis quæ ſemel placuerunt, (aut quia recepta ſunt & credita, aut quia delectant,) alia etiam omnia trahit ad ſuffragationem, & conſenſum cum illis: Et licet major ſit inſtantiarum vis & copia, quæ occurrunt in contrarium; tamen eas aut non obſervat, aut contemnit,

aut

aut diſtinguendo ſummovet & rejicit, non ſine magno & pernicioſo præjudicio, quo prioribus illis Syllepſibus authoritas maneat inviolata. Itaque recte reſpondit ille, qui, cum ſuſpenſa tabula in templo ei monſtraretur eorum, qui vota ſolverant, quod naufragii periculo elapſi ſint, atque interrogando premeretur, anne tum quidem Deorum Numen agnoſceret? Quæſivit denuo, At *ubi ſunt illi depicti, qui poſt vota nuncupata perierunt*? Eadem ratio eſt fere omnis ſuperſtitionis, ut in Aſtrologicis, in Somniis, Ominibus, Nemeſibus, & hujuſmodi; in quibus, homines delectati, hujuſmodi vanitatibus, advertunt eventus, ubi implentur; aſt ubi fallunt, licet multo frequentius, tamen negligunt, & prætereunt. At longe ſubtilius ſerpit hoc malum in Philoſophiis, & Scientiis; in quibus quod ſemel placuit, reliqua (licet multo firmiora & potiora) inficit, & in ordinem redigit. Quinetiam licet abfuerit ea, quam diximus, delectatio & vanitas, is tamen humano intellectui error eſt proprius, & perpetuus, ut magis moveatur & excitetur Affirmativis, quam Negativis; cum rite & ordine æquum ſe utrique præbere debeat; quin contra, in omni Axiomate vero conſtituendo, major eſt vis inſtantiæ negativæ.

XLVII.

INtellectus humanus illis, quæ ſimul & ſubito mentem ferire & ſubire poſſunt, maxime movetur; à quibus phantaſia impleri & inflari conſuevit: reliqua verò modo quodam, licet imperceptibili, ita ſe habere fingit, & ſupponit, quomodo ſe habent pauca illa quibus Mens obſidetur; ad illum vero tranſcurſum ad inſtantias remotas & heterogeneas, per quas Axiomata tanquam igne probantur, tardus omnino Intellectus eſt, & inhabilis, niſi hoc illi per duras leges, & violentum imperium, imponatur.

XLVIII.

GLiſcit intellectus humanus, neque conſiſtere, aut acquieſcere potis eſt, ſed ulterius petit; at fruſtra. Itaque incogitabile eſt ut ſit aliquid extremum aut extimum Mundi, ſed ſemper quaſi neceſſario occurrit ut ſit aliquid ulterius. Neque rurſus cogitari poteſt quomodo æternitas defluxerit ad hunc diem; cum diſtinctio illa quæ recipi conſuevit, quod ſit *Infinitum à parte ante, & à parte poſt*, nullo modo conſtare poſſit; quia inde ſequeretur, quod ſit unum infinitum alio infinito majus, atque ut conſumatur infinitum, & vergat ad finitum. Similis eſt ſubtilitas de lineis ſemper diviſibilibus, ex impotentia cogitationis. At majore cum pernicie intervenit hæc impotentia Mentis in inventione cauſarum: Nam cum maxime univerſalia in Natura poſitiva eſſe debeant quemadmodum inveniuntur, neque ſunt revera cauſabilia; tamen Intellectus humanus neſcius acquieſcere, adhuc appetit notiora. Tum vero, ad ulteriora tendens, ad proximiora recidit, videlicet ad cauſas finales; quæ ſunt plane ex natura hominis, potius quam Univerſi: atque ex hoc fonte Philoſophiam miris modis corruperunt. Eſt autem æque imperiti & leviter philoſophantis, in maxime univerſalibus cauſam requirere, ac in ſubordinatis & ſubalternis cauſam non deſiderare.

XLIX.

INtellectus humanus luminis ſicci non eſt; ſed recipit infuſionem à voluntate & affectibus; id quod generat *Ad quod vult Scientias*: Quod enim mavult homo verum eſſe, id potius credit. Rejicit itaque difficilia, ob inquirendi impatientiam; ſobria, quia coarctant ſpem; altiora Naturæ, propter ſuperſtitionem; lumen experientiæ, propter arrogantiam & faſtum, ne videatur Mens verſari in vilibus & fluxis; paradoxa, propter Opinionem vulgi; Denique innumeris modis, iiſque interdum imperceptibilibus, affectus intellectum imbuit & inficit.

L.

AT longe maximum impedimentum & aberratio Intellectus humani provenit à ſtupore & incompetentia & fallaciis Senſuum; ut ea quæ Senſum feriant, illis quæ Senſum immediate non feriunt, licet potioribus, præponderent. Itaque contemplatio fere deſinit cum aſpectu; adeo ut rerum inviſibilium exigua aut nulla ſit obſervatio. Itaque omnis operatio ſpirituum in corporibus tangibilibus incluſorum latet, & homines fugit. Omnis etiam ſubtilior metaſchematiſmus in partibus rerum craſſiorum, (quem vulgo alterationē vocant, cum ſit revera latio per minima) latet ſimiliter: & tamen niſi duo iſta, quæ diximus, explorata fuerint & in lucem producta, nihil magni fieri poteſt in Natura quoad opera. Rurſus ipſa natura aëris communis, & corporum omnium, quæ aërem tenuitate ſuperant, (quæ plurima ſunt) fere incognita eſt. Senſus enim per ſe res infirma eſt, & aberrans; neque organa ad amplificandos Senſus aut acuendos multum valent; ſed omnis verior interpretatio Naturæ conficitur per inſtantias, & experimenta idonea & appoſita; ubi Senſus de experimento tantum, experimentum de Natura & re ipſa judicat.

LI.

INtellectus humanus fertur ad abſtracta propter naturam propriam; atque ea, quæ fluxa ſunt, fingit eſſe conſtantia. Melius autem eſt Naturam ſecare, quam abſtrahere, id quod *Democriti* Schola fecit, quæ magis penetravit in Naturam, quam reliquæ. Materia potius conſiderari debet, & ejus Schematiſmi, & Metaſchematiſmi, atq; Actus purus, & lex Actus, ſive Motus; Formæ enim Commenta animi humani ſunt, niſi libeat leges illas Actus Formas appellare.

LII.

HUjuſmodi itaque ſunt *Idola*, quæ vocamus *Idola Tribus*; quæ ortum habent aut ex æqualitate ſubſtantiæ ſpiritus humani; aut ex præoccupatione ejus; aut ab anguſtiis ejus; aut ab inquieto Motu ejus; aut ab infuſione affectuum; aut ab incompetentia Senſuum; aut ab impreſſionis modo.

LIII.

IDola Specus ortum habent ex propria cujuſque Natura & animi & corporis; atque etiam in educatione, & conſuetudine, & fortuitis. Quod genus, licet ſit varium, & multiplex, tamen ea proponemus, in quibus maxima Cautio eſt, quæq; plurimū valent ad polluēdum Intellectū, ne ſit purus.

LIV.

ADamant homines Scientias & Contemplationes particulares; aut quia authores & inventores

tores ſe earum credunt; aut quia plurimum in illis operæ poſuerunt, iiſque maxime aſſueverunt. Hujuſmodi vero homines, ſi ad Philoſophiam & Contemplationes univerſales ſe contulerint, illas ex prioribus Phantaſiis detorquent, & corrumpunt; id quod maxime conſpicuum cernitur in *Ariſtotele*, qui Naturalem ſuam Philoſophiam, Logicæ ſuæ prorſus mancipavit, ut eam fere inutilem & contentioſam reddiderit. Chymicorum autem genus, ex paucis experimentis fornacis, Philoſophiam conſtituerunt phantaſticam, & ad pauca ſpectantem: Quinetiam *Gilbertus*, poſtquam in contemplationibus Magnetis ſe laborioſiſſime exercuiſſet, confinxit ſtatim Philoſophiam conſentaneam rei apud ipſum præpollenti.

LV.

MAximum & velut radicale diſcrimen ingeniorum, quoad Philoſophiam & Scientias, illud eſt; quod alia ingenia ſint fortiora & aptiora ad notandas rerum differentias; alia, ad notandas rerum ſimilitudines. Ingenia enim conſtantia & acuta, figere contemplationes, & morari, & hærere in omni ſubtilitate differentiarum poſſunt: Ingenia autem ſublimia, & diſcurſiva, etiam tenuiſſimas & catholicas rerū ſimilitudines & agnoſcunt, & componunt. Utrumque autem ingenium facile labitur in exceſſum, prenſando aut gradus rerum, aut umbras.

LVI.

REperiuntur ingenia alia in admirationem Antiquitatis, alia in amorem & amplexum Novitatis effuſa; pauca vero ejus temperamenti ſunt, ut modum tenere poſſunt, quin aut quæ recte poſita ſunt ab Antiquis convellant, aut ea contemnant quæ recte afferuntur à Novis. Hoc vero magno ſcientiarum & Philoſophiæ detrimento fit, quum ſtudia potius ſint Antiquitatis & Novitatis, quam judicia: Veritas autem non à felicitate temporis alicujus, quæ res varia eſt; ſed à lumine Naturæ & Experientiæ, quod æternum eſt, petenda eſt. Itaque abneganda ſunt iſta ſtudia: & videndum, ne intellectus ab illis ad conſenſum abripiatur.

LVII.

COntemplationes Naturæ, & corporum in ſimplicitate ſua, intellectum frangūt & comminuunt: Contemplationes vero Naturæ, & corporum in compoſitione & configuratione ſua, intellectum ſtupefaciunt & ſolvunt. Id optime cernitur in ſchola *Leucippi* & *Democriti*, collata cum reliquis Philoſophiis. Illa enim ita verſatur in particulis Rerum, ut fabricas fere negligat: reliquæ autem ita fabricas intuentur attonitæ, ut ad ſimplicitatem naturæ non penetrent: Itaque alternandæ ſunt contemplationes iſtæ, & viciſſim ſumendæ; ut Intellectus reddatur ſimul penetrans, & capax; & evitentur ea quæ diximus incommoda; atq; *Idola* ex iis provenientia.

LVIII.

TAlis itaque eſto Prudentia contemplativa in arcendis & ſummovēdis *Idolis Specus*; quæ aut ex prædominātia, aut ex exceſſu compoſitionis & diviſionis, aut ex ſtudiis erga tempora, aut ex objectis largis & minutis, maxime ortum habent. Generaliter autem pro ſuſpecto habendum unicuiq; rerum Naturam contemplanti, quicquid Intellectum ſuum potiſſimum capit & detinet; tantoque major adhibenda in hujuſmodi placitis eſt cautio, ut Intellectus ſervetur æquus & purus.

LIX.

AT *Idola Fori* omnium moleſtiſſima ſunt; quæ ex fœdere verborum & nominum, ſe inſinuarunt in Intellectum. Credunt enim homines, rationem ſuam verbis imperare. Sed fit etiam ut verba vim ſuam ſuper Intellectum retorqueant & reflectant, quod Philoſophiam & Scientias reddidit Sophiſticas & inactivas. Verba autem plerunque ex captu vulgi induntur, atque per lineas, vulgari intellectui maxime conſpicuas, res ſecant. Quum autem Intellectus acutior, aut obſervatio diligentior, eas lineas transferre velit, ut illæ ſint magis ſecundum naturam; verba obſtrepunt. Unde fit, ut magnæ & ſolennes diſputationes hominum doctorum, ſæpe in controverſias circa verba & nomina deſinant; à quibus (ex more & prudentia Mathematicorum) incipere conſultius foret, eaſque per definitiones in ordinem redigere. Quæ tamen definitiones, in Naturalibus & materiatis, huic malo mederi non poſſunt; quoniam & ipſæ definitiones ex verbis cōſtant, & verba gignunt verba: adeo ut neceſſe ſit, ad inſtantias particulares, earumque ſeries & ordines recurrere, ut mox dicemus, quum ad modum & rationem conſtituendi Notiones & Axiomata deventum fuerit.

LX.

IDola quæ per verba Intellectui imponuntur, duorum generum ſunt: Aut enim ſunt rerum nomina, quæ non ſunt, (quemadmodum enim ſunt res, quæ nomine carent, per inobſervationem; ita ſunt & nomina, quæ carent rebus, per ſuppoſitionem phantaſticam;) aut ſunt nomina rerum quæ ſunt, ſed confuſa, & male terminata, & temere & inæqualiter à rebus abſtracta. Prioris generis ſunt, Fortuna, Primum mobile, Planetarum Orbes, Elementum Ignis, & hujuſmodi commenta, quæ à vanis & falſis theoriis ortum habent. Atq; hoc genus *Idolorum* facilius ejicitur, quia per conſtantem abnegationem & antiquationem theoriarum exterminari poſſunt.

Ad alterum genus perplexum eſt, & alte hærens; quod ex mala & imperita abſtractione excitatur. Exempli gratia, accipiatur aliquod verbum, (*Humidum*, ſi placet) & videamus quomodo ſibi conſtent, quæ per hoc verbum ſignificantur: & invenietur verbum iſtud, *Humidum*, nihil aliud quam nota cōfuſa diverſarum actionum, quæ nullam conſtantiam aut reductionem patiuntur. Significat enim, & quod circa aliud corpus facile ſe circumfundit; & quod in ſe eſt indeterminabile, nec conſiſtere poteſt; & quod facile cedit undique; & quod facile ſe dividit, & diſpergit; & quod facile ſe unit, & colligit; & quod facile fluit, & in motu ponitur; & quod alteri corpori facile adhæret, idque madefacit; & quod facile reducitur in liquidum, ſive colliquatur, cum antea conſiſteret. Itaque quum ad hujus nominis prædicationem & impoſitionem ventum ſit; ſi alia accipias, flamma humida eſt; ſi alia accipias, aer humidus non eſt; ſi alia, pulvis minutus humidus eſt; ſi alia, vitrum humidum eſt; ut facile appareat, iſtam Notionem ex aqua tantum, & communibus & vulgaribus liquoribus, abſque ulla debita verificatione, temere abſtractam eſſe.

In verbis autem; gradus ſunt quidam pravitatis & erroris. Minus vitioſum genus eſt nominum ſubſtantiæ alicujus, præſertim ſpecierum infimarum, & bene deductarum; (nam notio cretæ, luti, bona; terræ, mala:) vitioſius genus eſt actionum, ut *generare*, *corrumpere*, *alterare*: vitioſiſſimum qualitatum, (exceptis objectis ſenſus immediatis) ut *gravis*, *levis*, *tenuis*, *denſi*, &c. & tamen in omnibus iſtis fieri non poteſt, quin ſint aliæ Notiones aliis paulo meliores, prout in ſenſum humanum incidit rerum copia.

LXI.

AT *Idola Theatri* innata non ſunt, nec occulto inſinuata in Intellectum; ſed ex fabulis theoriarum & perverſis legibus Demonſtrationum, plane indita & recepta. In his autem confutationes tentare & ſuſcipere conſentaneum prorſus nō eſt illis, quæ à nobis dicta ſunt. Quum enim nec de Principiis conſentiamus, nec de Demonſtrationibus; tollitur omnis argumentatio. Id vero bono fit fato, ut Antiquis ſuus conſtet honos. Nihil enim illis detrahitur, quum de via omnino quæſtio ſit. Claudus enim (ut dicitur) in via, antevertit curſorem extra viam. Etiam illud manifeſto liquet, currenti extra viam, quo habilior ſit & velocior, eo majorem contingere aberrationem.

Noſtra vero inveniendi Scientias ea eſt ratio, ut non multum ingeniorum acumini & robori relinquatur; ſed quæ ingenia & Intellectus fere exæquet. Quemadmodum enim, ad hoc ut linea recta fiat, aut circulus perfectꝰ deſcribatur, multum eſt in conſtantia & exercitatione manus, ſi fiat ex vi manus propria, ſin autem adhibeatur regula, aut circinus, parum aut nihil; omnino ſimilis eſt noſtra ratio. Licet autem confutationum particularium nullus ſit uſus; de ſectis tamen & generibus hujuſmodi theoriarum nonnihil dicendum eſt; atque etiam paulo poſt de ſignis exterioribus, quod ſe male habeant; & poſtremo de cauſis tantæ infelicitatis, & tam diuturni & generalis in errore conſenſus; ut ad vera minus difficilis ſit aditus, & Intellectus humanus volentius expurgetur, & *Idola* dimittat.

LXII.

IDola Theatri, ſive Theoriarum, multa ſunt, & multo plura eſſe poſſunt, & aliquando fortaſſe erunt. Niſi enim, per multa jam ſæcula, hominum ingenia circa religionem & Theologiam occupata fuiſſent; atque etiam Politiæ Civiles (præſertim Monarchiæ) ab iſtiuſmodi novitatibus, etiā in contemplationibus, eſſent averſæ; ut, cum periculo & detrimento fortunarum ſuarum in illas homines incumbant, non ſolum præmio deſtituti, ſed etiam contemptui & invidiæ expoſiti; complures aliæ proculdubio Philoſophiarum & Theoriarum ſectæ, ſimiles illis quæ magna varietate olim apud Græcos floruerunt, introductæ fuiſſent. Quemadmodum enim ſuper *Phænomena* ætheris, plura *Themata* Cœli confingi poſſunt; ſimiliter, & multo magis, ſuper *Phænomena* Philoſophiæ fundari poſſunt & conſtitui varia dogmata. Atque hujuſmodi *Theatri* fabulæ habent etiam illud, quod in Theatro Poëtarum uſu venit: ut narrationes fictæ ad Scenam, narrationibus ex hiſtoria veris concinniores ſint, & elegantiores, & quales quis magis vellet.

In genere autem, in materiam Philoſophiæ ſumitur aut multum ex paucis, aut parum ex multis; ut utrinque Philoſophia ſuper experientiæ & naturalis hiſtoriæ nimis anguſtam baſin fundata ſit, atque ex paucioribus quam par eſt, pronunciet. Rationale enim genus Philoſophantium ex experientia arripiunt varia & vulgaria, eaque neque certo comperta, nec diligenter examinata & penſitata; reliqua in meditatione atque ingenii agitatione ponunt.

Eſt & aliud genus Philoſophantium, qui in paucis experimentis ſedulo & accurate elaborarunt, atq; inde Philoſophias educere & confingere auſi ſunt; reliqua miris modis ad ea detorquentes.

Eſt & tertium genus eorum, qui Theologiam & traditiones ex fide & veneratione immiſcent; inter quos vanitas nonnullorum, ad petendas & derivandas Scientias, à Spiritibus ſcilicet & Geniis, deflexit; ita ut ſtirps errorum, & *Philoſophia falſa*, genere triplex ſit: *Sophiſtica*, *Empirica*, & *Superſtitioſa*.

LXIII.

PRimi generis exemplum in *Ariſtotele* maxime conſpicuum eſt. Qui Philoſophiam Naturalem Dialectica ſua corrupit; quum Mundum ex Categoriis effecerit; animæ humanæ, nobiliſſimæ ſubſtantiæ, genus ex vocibus ſecundæ intentionis tribuerit; negotium *denſi & rari*, per quod corpora ſubeunt majores & minores dimenſiones ſive ſpatia, per frigidam diſtinctionem Actus & Potentiæ tranſegerit; motum ſingulis corporibus unicum & proprium, &, ſi participent ex alio motu, id aliunde moveri, aſſeruerit, & innumera alia, pro arbitrio ſuo, Naturæ rerum impoſuerit: magis ubiq; ſollicitus quomodo quis reſpondendo ſe explicet, & aliquid reddatur in verbis poſitivum, quam de interna rerum veritate. Quod etiam optime ſe oſtendit in comparatione Philoſophiæ ejus, ad alias philoſophias, quæ apud Græcos celebrabantur. Habent enim Homoiomera *Anaxagoræ*, Atomi *Leucippi* & *Democriti*, Cœlum & Terra *Parmenidis*, Lis & Amicitia *Empedoclis*, Reſolutio corporum in adiaphoram naturam Ignis, & Replicatio eorundem ad denſum, *Heracliti*, aliquid ex Philoſopho naturali; & rerum naturam, & experientiam, & corpora ſapiunt: ubi *Ariſtotelis* Phyſica, nihil aliud quam Dialecticæ voces plerunque ſonet; quam etiam in Metaphyſicis ſub ſolenniore nomine, & ut magis ſcilicet Realis, non Nominalis, retractavit. Neque illud quenquam moveat, quod in libris ejus de Animalibus, & in Problematibus, & in aliis ſuis tractatibus, verſatio frequens ſit in experimentis. Ille enim prius decreverat; neque experientiam ad conſtituenda Decreta & Axiomata rite conſuluit; ſed poſtquam pro arbitrio ſuo decreviſſet, experientiam ad ſua placita tortam circumducit, & captivam; ut hoc etiam nomine magis accuſandus ſit, quam ſectatores ejus moderni (Scholaſticorum Philoſophorum genus) qui experientiam omnino deſeruerunt.

LXIV.

AT Philoſophiæ genus *Empiricum* placita magis deformia & monſtroſa educit, quam *Sophiſticum* aut rationale genus, quia non in luce notionum vulgarium, (quæ licet tenuis ſit & ſuperficialis, tamen eſt quodammodo univerſalis, & ad

multa pertinens) ſed in paucorum experimentorum anguſtiis & obſcuritate fundatum eſt. Itaque talis Philoſophia, illis qui in hujuſmodi experimẽtis quotidie verſantur, atque ex ipſis phantaſiam contaminarunt, probabilis videtur, & quaſi certa: cæteris, incredibilis & vana. Cujus exemplum notabile eſt in Chymicis, eorumque dogmatibus; alibi autem vix hoc tempore invenitur, niſi forte in Philoſophia *Gilberti*. Sed tamen circa hujuſmodi Philoſophias cautio nullo modo prætermittenda erat; quia mente jam prævidemus & auguramur, ſi quando homines, noſtris monitis excitati, ad experientiam ſe ſerio contulerint (valere juſſis doctrinis Sophiſticis,) tum demum propter præmaturam & præproperam Intellectus feſtinationem, & ſaltum, volatum ad generalia, & rerum principia, fore, ut magnum ab hujuſmodi Philoſophiis periculum immineat; cui malo etiam nunc obviam ire debemus.

LXV.

AT Corruptio Philoſophiæ ex *Superſtitione*, & Theologia admiſta, latius omnino patet, & plurimum mali infert, aut in Philoſophias integras, aut in earum partes. Humanus enim Intellectus non minus impreſſionibus Phantaſiæ eſt obnoxius, quam impreſſionibus vulgarium notionũ. Pugnax enim genus Philoſophiæ & *Sophiſticum*, illaqueat Intellectum: at illud alterum phantaſticum, & tumidum, & quaſi Poëticum, magis blanditur Intellectui. Ineſt enim homini quædam Intellectus ambitio, non minor quam voluntatis; præſertim in ingeniis altis & elevatis.

Hujus autem generis exemplum inter Græcos illuceſcit, præcipue in *Pythagora*, ſed cum *Superſtitione* magis craſſa & oneroſa conjunctum; at periculoſius & ſubtilius in *Platone*, atque ejus ſchola. Invenitur etiam hoc genus mali in partibus Philoſophiarum reliquarum, introducendo formas abſtractas, & cauſas finales, & cauſas primas; omittendo ſæpiſſime medias, & hujuſmodi. Huic autem rei ſumma adhibenda eſt cautio. Peſſima enim res eſt errorum *Apotheoſis*, & pro peſte Intellectus habenda eſt, ſi vanis accedat veneratio. Huic autem vanitati, nonnulli ex modernis ſumma levitate ita indulſerunt, ut in primo capitulo Geneſeos, & in libro Job, & aliis Scripturis ſacris, Philoſophiam naturalem fundari conati ſint; inter *viva quærentes mortua*. Tantoque magis hæc vanitas inhibenda venit, & coërcenda, quia ex Divinorum & Humanorum maleſana admiſtione, non ſolum educitur Philoſophia phantaſtica, ſed etiam Religio hæretica. Itaque ſalutare admodum eſt, ſi mente ſobria fidei tantum dentur quæ fidei ſunt.

LXVI.

ET de malis authoritatibus Philoſophiarum, quæ aut in *Vulgaribus notionibus*, aut in *paucis experimentis*, aut in *ſuperſtitione* fundatæ ſunt, jam dictum eſt. Dicendum porro eſt & de vitioſa materia Contemplationum, præſertim in Philoſophia Naturali. Inficitur autem Intellectus humanus ex intuitu eorum, quæ in Artibus Mechanicis fiunt, in quibus corpora per compoſitiones aut ſeparationes ut plurimum alterantur; ut cogitet, ſimile quiddam etiam in natura rerum univerſali fieri. Unde fluxit commentum illud Elementorum, deque illorum concurſu, ad conſtituenda corpora naturalia. Rurſus, quum homo Naturæ libertatem cõtempletur, incidit in ſpecies Rerum, Animalium, Plãtarum, Mineralium: unde facile in eam labitur cogitationem, ut exiſtimet, eſſe in Natura quaſdam formas Rerum primarias, quas Natura educere moliatur; atq; reliquam varietatem ex impedimentis & aberrationibus Naturæ in opere ſuo conficiendo, aut ex diverſarum ſpecierum cõflictu, & tranſplantatione alterius in alteram, provenire. Atq; prima cogitatio qualitates primas elementares, ſecunda proprietates occultas, & virtutes ſpecificas, nobis peperit, quarum utraque pertinet ad inania contemplationum cõpendia, in quibus acquieſcit animus, & à ſolidioribus avertitur. At Medici, in ſecundis rerum qualitatibus & operationibus, Attrahendi, Repellendi, Attenuandi, Inſpiſſandi, Dilatandi, Aſtringendi, Diſcutiendi, Maturandi, & hujuſmodi, operã præſtant meliorem: atq; niſi ex illis duobus (quæ dixi) compendiis (qualitatibus ſcilicet elementaribus, & virtutibus ſpecificis) illa altera (quæ recte notata ſunt) corrumperent, reducendo illa ad primas qualitates, earumq; mixturas ſubtiles & incõmenſurabiles; aut ea non producendo, cũ majore & diligentiore obſervatione, ad qualitates tertias & quartas, ſed contemplationem intempeſtive abrumpendo; illi multo melius profeciſſent. Neque hujuſmodi virtutes (non dico eædem, ſed ſimiles) in humani corporis medicinis tandem exquirendæ ſunt; ſed etiam in cæterorum corporum naturalium mutationibus.

Sed multo adhuc majore cum malo fit, quod quieſcentia rerum principia, *ex quibus*; & non moventia, *per quæ* res fiunt, contemplentur & inquirant. Illa enim ad ſermones, iſta ad opera ſpectant. Neque enim vulgares illæ differentiæ Motus, quæ in Naturali Philoſophia recepta notantur, *Generationis, Corruptionis, Augmentationis, Diminutionis, Alterationis, & Lationis*, ullius ſunt pretii. Quippe hoc ſibi volunt; Si corpus, alias non mutatum, loco tamen moveatur, hoc *Lationem* eſſe; ſi manente & loco, & ſpecie, qualitate mutetur, hoc *Alterationem* eſſe; ſi vero ex illa mutatione moles ipſa, & quantitas corporis non eadem maneat, hoc Augmentationis & Diminutionis motum eſſe; ſi eatenus mutentur, ut ſpeciem ipſam & ſubſtantiam mutent, & in alia migrent, hoc Generationem & Corruptionem eſſe. At iſta mere popularia ſunt, & nullo modo in Naturam penetrant; ſuntque menſuræ & periodi tantum, non ſpecies motus. Innuunt enim illud, *Hucuſque*, & non, *Quomodo*, vel *Ex quo fonte*. Neque enim de corporum appetitu, aut de partium eorum proceſſu, aliquid ſignificant; ſed tantum quum motus ille rem aliter ac prius, craſſo modo, ſenſui exhibeat, inde diviſionem ſuam auſpicatur. Etiam quum de cauſis motuum aliquid ſignificare volunt, atque diviſionem ex illis inſtituere, differentiam motus naturalis & violenti; maxima cum ſocordia, introducunt; quæ & ipſa omnino ex notione vulgari eſt; cum omnis motus violentus etiam naturalis revera ſit, ſcilicet cum externum efficiens naturam alio modo in opere ponet, quam quo prius.

At hiſce omiſſis; ſi quis (exempli gratia) obſervaverit, ineſſe corporibus appetitum contactus ad invicem, ut non patiantur unitatem Naturæ

prorſus

prorſus dirimi, aut abſcindi, ut vacuum detur: aut ſi quis dicat, ineſſe corporibus appetitum ſe recipiendi in naturalem ſuam dimenſionem, vel tenſuram; ut ſi ultra eam, aut citra eam, comprimantur, aut diſtrahantur, ſtatim in veterem ſphæram & exporrectionem ſuam ſe recuperare & remittere moliantur: aut ſi quis dicat, ineſſe corporibus appetitum congregationis ad maſſas connaturalium ſuorum, denſorum videlicet verſus Orbem Terræ, tenuiorum & rariorum verſus ambitum Cœli: hæc & hujuſmodi vere Phyſica ſunt genera Motuum. At illa altera plane Logica ſunt, & Scholaſtica, ut ex hac collatione eorum manifeſto liquet.

Neque minus etiam malum eſt, quod in Philoſophiis & contemplationibus ſuis, in Principiis rerum atque Ultimitatibus naturæ inveſtigandis & tractandis, opera inſumatur; cum omnis utilitas & facultas operandi, in mediis conſiſtat. Hinc fit, ut abſtrahere Naturam homines non deſinant, donec ad materiam potentialem & informem ventum fuerit; nec rurſus ſecare Naturam deſinant, donec perventum fuerit ad Atomum, quæ, etiamſi vera eſſent, tamen ad juvandas hominum fortunas parum poſſunt.

LXVII.

DAnda eſt etiam cautio Intellectui, de intemperantiis Philoſophiarum, quoad aſſenſum præbendum aut cohibendum; quia hujuſmodi intemperantiæ videntur *Idola* figere, & quodammodo perpetuare, ne detur aditus ad ea ſummovenda.

Duplex autem eſt exceſſus: Alter eorum, qui facile *pronuntiant*, & ſcientias reddunt poſitivas & Magiſtrales; Alter eorum, qui *Acatalepſiam* introduxerunt, & inquiſitionem vagam ſine termino. Quorum primus Intellectum deprimit; alter enervat. Nam *Ariſtotelis* Philophia (more Ottomanorum erga fratres ſuos) pugnacibus confutationibus contrucidaſſet; de ſingulis pronuntiavit; & ipſe rurſus queſtiones ex arbitrio ſuo ſubornat, deinde conficit; ut omnia certa ſint & decreta. Quod etiam apud ſucceſſiones ſuas valet, & in uſu eſt.

At *Platonis* ſchola *Acatalepſiam* introduxit, primo tanquam per jocum & ironiam, in odium veterum Sophiſtarum, *Protagoræ*, *Hippiæ*, & reliquorum, qui nihil tam verebantur, quam ne dubitare de re aliqua viderentur. At nova Academia *Acatalepſiam* dogmatizavit, & ex profeſſo tenuit. Quæ licet honeſtior ratio ſit, quam *pronuntiandi* licentia, quum ipſi pro ſe dicant, ſe minime confundere inquiſitionem, ut *Pyrrho* fecit & *Ephectici*, ſed habere quod ſequantur ut probabile, licet non habeant quod teneant ut verum; tamen poſtquam animus humanus de veritate invenienda ſemel deſperaverit, omnino omnia fiunt languidiora: Ex quo fit, ut deflectant homines potius ad amœnas diſputationes & diſcurſus, & rerum quaſdam peragrationes, quam in ſeveritate inquiſitionis ſe ſuſtineant. Verum quod à principio diximus, & perpetuo agimus, ſenſui & intellectui humano, eorumque infirmitati, authoritas non eſt deroganda, ſed auxilia præbenda.

LXVIII.

ATque de *Idolorum* ſingulis generibus, eorumque apparatu, jam diximus; quæ omnia conſtanti & ſolenni decreto ſunt abneganda, & renuntianda, & Intellectus ab iis omnino liberandus eſt, & expurgandus, ut non alius fere ſit aditus ad Regnum Hominis, quod fundatur in Scientiis, quam ad Regnum Cœlorum, *in quod, niſi ſub perſona infantis, intrare non datur*.

LXIX.

AT pravæ demonſtrationes, *Idolorum* veluti munitiones quædam ſunt & præſidia; eæque, quas in Dialecticis habemus, id fere agunt, ut Mundum plane cogitationibus humanis, cogitationes autem verbis addicant & mancipent. Demonſtrationes vero Potentia quadam Philoſophiæ ipſæ ſunt, & Scientiæ. Quales enim eæ ſunt, ac prout rite aut male inſtitutæ, tales ſequuntur Philoſophiæ, & Contemplationes. Fallunt autem, & incompetentes ſunt eæ, quibus utimur in univerſo illo proceſſu, qui à ſenſu & rebus ducit ad Axiomata, & Concluſiones. Qui quidem Proceſſus quadruplex eſt, & vitia ejus totidem. Primo, impreſſiones ſenſus ipſius vitioſæ ſunt; ſenſus enim & deſtituit, & fallit. At deſtitutionibus ſubſtitutiones; fallaciis rectificationes debentur. Secundo, Notiones ab impreſſionibus ſenſuum male abſtrahuntur; & interminatæ, & confuſæ ſunt, quas terminatas & bene finitas eſſe oportuit. Tertio, Inductio mala eſt, quæ per enumerationem ſimplicem Principia concludit Scientiarum, non adhibitis excluſionibus & ſolutionibus, ſive ſeparationibus Naturæ debitis. Poſtremo, modus ille inveniendi & probandi, ut primo Principia maxime generalia conſtituantur, deinde media Axiomata ad ea applicentur & probentur, errorum mater eſt, & Scientiarum omnium calamitas. Verum de iſtis, quæ jam obiter perſtringimus, fuſius dicemus, quum veram interpretandæ Naturæ viam, abſolutis iſtis expiationibus & expurgationibus Mentis, proponemus.

LXX.

SEd demonſtratio longe optima eſt Experientia; modo hæreat in ipſo experimento. Nam ſi traducatur ad alia, quæ ſimilia exiſtimantur, niſi rite & ordine fiat illa traductio, res fallax eſt. At modus experiendi, quo homines nunc utuntur, cæcus eſt & ſtupidus. Itaque cum errant & vagantur nulla via certa, ſed ex occurſu rerum tantum conſilium capiunt, circumferuntur ad multa, ſed parum promovent; & quandoque geſtiunt, quandoque diſtrahuntur; & ſemper inveniunt quod ulterius quærant. Fere autem ita fit, ut homines leviter & tanquam per ludum experiantur, variando paululum experimenta jam cognita; &, ſi res non ſuccedat, faſtidiendo, & conatum deſerendo. Quod ſi magis ſerio & conſtanter, ac laborioſe ad Experimenta ſe accingant; tamen in uno aliquo experimento eruendo operam collocant; quemadmodum *Gilbertus* in Magnete, Chymici in auro. Hoc autem faciunt homines, inſtituto non minus imperito, quam tenui. Nemo enim alicujus rei naturam in ipſa re feliciter perſcrutatur: ſed amplianda eſt inquiſitio ad magis communia.

Quod ſi etiam ſcientiam quandam & dogmata ex Experimentis moliantur; tamen ſemper fere ſtudio præpropero & intempeſtivo deflectunt ad

praxin:

praxin: non tantum propter uſum & fructum ejuſmodi praxeos; ſed ut in opere aliquo novo veluti pignus ſibi arripiant, ſe nõ inutiliter in reliquis verſaturos: atque etiam aliis ſe venditent, ad exiſtimationem meliorem comparandam de iis in quibus occupati ſunt. Ita fit, ut more *Atalantæ*, & via decedant ad tollendum aureum pomum; interim vero curſum interrumpant, & victoriam emittant è manibus. Verum in Experientiæ vero curriculo, eoque ad nova producendo, Divina Sapientia omnino, & Ordo, pro exemplari ſumenda ſunt. Deus autem primo die Creationis Lucem tantum creavit, eique operi diem integrum attribuit; nec aliquid materiati operis eo die creavit. Similiter & ex omnimoda Experientia, primum inventio Cauſarum & Axiomatum verorum elicienda eſt: & lucifera Experimenta, non fructifera quærenda. Axiomata autem recte inventa & conſtituta Praxin non strictim ſed confertim inſtruũt; & Operum agmina ac turmas poſt ſe trahunt. Verum de experiendi viis, quæ non minus quam viæ Judicandi obſeſſæ ſunt & interclusæ, poſtea dicemus: Im præſentiarum de Experientia vulgari, tanquam de mala Demonſtratione, tantum loquuti. Jam vero poſtulat ordo rerum, ut de iis, quorum paulo ante mentionem fecimus, ſignis, (quod Philoſophiæ & Contemplationes in uſu male ſe habeant,) & de Cauſis rei primo intuitu tam mirabilis & incredibilis, quædam ſubjungamus. Signorum enim notio præparat aſſenſum: Cauſarum vero explicatio tollit miraculum. Quæ duo ad extirpationem *Idolorum* ex Intellectu faciliorem & clementiorem multum juvant.

LXXI.

SCientiæ, quas habemus, ferè à Græcis fluxerunt. Quæ enim Scriptores Romani, aut Arabes, aut Recentiores addiderunt; non multa, aut magni momenti ſunt: & qualiacunque ſint, fundata ſunt ſuper baſin eorum quæ inventa ſunt à Græcis. Erat autem ſapientia Græcorum, profeſſoria, & in diſputationes effuſa: quod genus inquiſitioni veritatis adverſiſſimum eſt. Itaque nomen illud Sophiſtarum, quod per contemptum ab iis, qui ſe Philoſophos haberi voluerunt, in antiquos Rhetores rejectum & traductum eſt, *Gorgiam*, *Protagoram*, *Hippiam*, *Polum*, etiam univerſo generi competit, *Platoni*, *Ariſtoteli*, *Zenoni*, *Epicuro*, *Theophraſto*; & eorum ſucceſſoribus, *Chryſippo*, *Carneadi*, reliquis. Hoc tantum intererat; quod prius genus vagum fuerit & mercenarium, civitates circumcurſando, & ſapiẽtiam ſuam oſtentando, & mercedem exigendo; Alterum vero ſolennius & generoſius, quippe eorum qui ſedes fixas habuerunt, & ſcholas aperuerunt, & gratis philoſophati ſunt. Sed tamen utrumque genus (licet cætera diſpar) profeſſorium erat, & ad diſputationes rem deducebat, & ſectas quaſdam atque hæreſes Philoſophiæ inſtituebat & propugnabat: ut eſſent ferè doctrinæ eorum (quod non male cavillatus eſt Dionyſius in Platonem) *Verba otioſorum ſenum ad imperitos juvenes*. At antiquiores illi ex Græcis, *Empedocles*, *Anaxagoras*, *Leucippus*, *Democritus*, *Parmenides*, *Heraclitus*, *Xenophanes*, *Philolaus*, reliqui, (nam *Pythagoram*, ut ſuperſtitioſum, omittimus) Scholas (quod novimus) non aperuerunt: ſed majore ſilentio, & ſeverius, & ſimplicius, id eſt, minore cum affectatione & oſtentatione, ad inquiſitionem veritatis ſe contulerunt. Itaq; & melius, ut arbitramur, ſe geſſerunt: niſi quod Opera eorum à levioribus iſtis, qui vulgari captui & affectui magis reſpondent ac placent, tractu temporis extincta ſint: tempore (ut fluvio) leviora & magis inflata ad nos devehente, graviora & ſolida mergente. Neque tamen iſti à Nationis vitio prorſus immunes erant: ſed in ambitionem & vanitatem ſectæ condendæ, & auræ popularis captandæ, nimium propendebant. Pro deſperata autem habẽda eſt veritatis inquiſitio, cum ad hujuſmodi inania deflectit. Etiam non omittendum videtur judicium illud, ſive vaticinium potius Sacerdotis *Ægyptij* de Græcis: *Quod ſemper pueri eſſent; neque haberent antiquitatem Scientiæ, aut Scientiam Antiquitatis.* Et certe habent id quod puerorum eſt; ut ad garriendum prompti ſint, generare autem non poſſint: Nam verboſa videtur Sapientia eorum, & operum ſterilis. Itaque ex Ortu & Gente Philoſophiæ, quæ in uſu eſt, quæ capiuntur ſigna, bona non ſunt.

LXXII.

NEque multo meliora ſunt Signa, quæ ex natura Temporis & Ætatis capi poſſunt, quàm quæ ex natura Loci & Nationis. Anguſta enim erat & tenuis notitia per illam ætatem, vel Temporis, vel Orbis: quod longe peſſimum eſt, præſertim iis qui omnia in Experientia ponunt. Neque enim mille annorum Hiſtoriam, quæ digna erat nomine Hiſtoriæ, habebant; ſed fabulas & rumores Antiquitatis. Regionum vero tractuumq; mundi exiguam partem noverant; cum omnes Hyperboreos, Scythas; omnes Occidentales, Celtas indiſtincte appellarent: nil in Africa ultra citimam Æthiopiæ partem, nil in Aſia ultra Gangem; multo minus Novi Orbis provincias, ne per auditum ſane aut famam aliquam certam & conſtantem, noſſent: imo & plurima climata & zonæ, in quibus populi infiniti ſpirant & degunt, tanquam inhabitabiles ab illis pronuntiata ſint: quinetiam peregrinationes *Democriti*, *Platonis*, *Pythagoræ*, non longinquæ profecto, ſed potius ſuburbanæ, ut magnum aliquid celebrarentur. Noſtris autem temporibus, & Novi Orbis partes complures, & Veteris Orbis extrema undique innoteſcunt; & in infinitum, Experimentorum cumulus excrevit. Quare ſi ex Nativitatis aut geniture tempore (Aſtrologorum more) ſigna capienda ſint, nil magni de iſtis Philoſophiis ſignificari videtur.

LXXIII.

INter Signa nullum magis certum aut nobile eſt, quam quod ex fructibus. Fructus enim & Opera inventa, pro veritate Philoſophiarum veluti ſponſores & fidejuſſores ſunt. Atque ex Philoſophiis iſtis Græcorum, & derivationibus earum per particulares Scientias, jam per tot annorum ſpatia, vix unum Experimentum adduci poteſt, quod ad hominum ſtatum levandum & juvandum ſpectet, & Philoſophię ſpeculationibus ac dogmatibus vere acceptum referri poſſit. Idque *Celſus* ingenue ac prudenter fatetur; nimirum, experimenta Medicinæ primo inventa fuiſſe, ac poſtea homines circa ea philoſophatos eſſe, & cauſas indagaſſe & aſſignaſſe; non ordine inverſo eveniſſe, ut ex Philoſophia & cauſarum cognitione, ipſa Experi-

Experimenta inventa aut deprompta eſſent Itaque mirum non erat, apud Ægyptios (qui rerum Inventoribus divinitatem & conſecrationem attribuerunt) plures fuiſſe Brutorum animalium imagines, quam Hominum: quia bruta animalia, per inſtinctus naturales, multa inventa pepererunt; ubi homines, ex ſermonibus & concluſionibus rationalibus, pauca aut nulla exhibuerint.

At Chymicorum induſtria, nonnulla peperit; ſed tanquam fortuito, & obiter, aut per Experimentorum quandam variationem, (ut Mechanici ſolent) non ex arte aut Theoria aliqua; nam ea, quam confinxerunt, Experimenta magis perturbat, quam juvat. Eorum etiam, qui in Magia (quam vocant) Naturali verſati ſunt, pauca reperiuntur inventa; eaque levia, & impoſturæ propiora. Quocirca, quemadmodum in Religione cavetur, ut Fides ex operibus monſtretur; idem etiam ad Philoſophiam optime traducitur, ut ex Fructibus judicetur, & vana habeatur, quæ ſterilis ſit: idq; eo magis, ſi loco fructuum uvæ & olivæ, producat diſputationum & contentionum carduos & ſpinas.

LXXIV.

CApienda etiam ſunt Signa ex incrementis & progreſſibus Philoſophiarum & Scientiarum. Quæ enim in Natura fundata ſunt, creſcunt & augentur: quæ autem in Opinione, variantur, non augentur. Itaque ſi iſtæ Doctrinæ plane inſtar Plantæ à ſtirpibus ſuis revulſæ non eſſent, ſed utero Naturæ adhærerent, atque ab eadem alerentur, id minime eventurum fuiſſet, quod per annos bis mille jam fieri videmus: nempe, ut Scientiæ ſuis hæreant veſtigiis, & in eodem fere ſtatu maneant, neque augmentum aliquod memorabile ſumpſerint; quin potius in primo Authore maxime floruerint, & deinceps declinaverint. In Artibus autem Mechanicis, quæ in Natura & Experientiæ luce fundatæ ſunt, contra evenire videmus: quæ (quamdiu placent) veluti ſpiritu quodam repletæ, continuo vegetant & creſcunt; primo rudes, deinde commodæ, poſtea excultæ, & perpetuo auctæ.

LXXV.

ETiam aliud Signum capiendum eſt; (ſi modo Signi appellatio huic competat; cum potius Teſtimonium ſit, atque adeo teſtimoniorum omnium validiſſimum;) hoc eſt, propria Confeſſio Authorum, quos homines nunc ſequuntur. Nam & illi qui tanta fiducia de rebus pronuntiant, tamen per intervalla, cum ad ſe redeunt, ad querimonias de Naturæ ſubtilitate, Rerum obſcuritate; Humani ingenii infirmitate, ſe convertunt. Hoc vero ſi ſimpliciter fieret, alios fortaſſe, qui ſunt timidiores, ab ulteriori inquiſitione deterrere, alios vero, qui ſunt ingenio alacriori & magis fidenti, ad ulteriorem progreſſum acuere & incitare poſſit. Verum non ſatis illis eſt, de ſe confiteri, ſed quicquid ſibi ipſis aut Magiſtris ſuis inconnitum aut intactum fuerit, id extra terminos Poſſibilis ponunt; & tanquam ex arte, cognitu aut factu impoſſibile pronuntiant: ſumma ſuperbia & invidia, ſuorum Inventorum infirmitatem, in Naturæ ipſius calumniam, & aliorum omnium deſperationem, vertentes. Hinc ſchola Academiæ novæ, quæ *Acatalepſiam* ex profeſſo tenuit, & homines ad ſempiternas tenebras damnavit. Hinc opinio, quod Formæ ſive veræ rerum Differentiæ (quæ revera ſunt leges Actus puri) inventu impoſſibiles ſint, & ultra hominem. Hinc opiniones illæ in Activa & Operativa parte; Calorem Solis & Ignis toto genere differre; ne ſcilicet homines putent ſe per opera Ignis, aliquid ſimile iis, quæ in Natura fiunt, educere & formare poſſe. Hinc illud: Compoſitionem tantum opus Hominis, Miſtionem vero opus ſolius Naturæ eſſe: ne ſcilicet homines ſperent aliquam ex arte Corporũ naturalium generationem aut transformationem. Itaque ex hoc ſigno homines ſibi perſuaderi facile patientur, ne cum dogmatibus non ſolum deſperatis, ſed etiam deſperationi devotis, fortunas ſuas & labores miſceant.

LXXVI.

NEque illud ſignum prætermittendum eſt, quod tanta fuerit inter Philoſophos olim diſſenſio, & Scholarum ipſarum varietas: Quod ſatis oſtendit, viam à Senſu ad Intellectum non bene munitam fuiſſe, cum eadem materia Philoſophiæ (Natura ſcilicet rerum) in tam vagos & multiplices errores abrepta fuerit & diſtracta. Atque licet hiſce temporibus diſſenſiones & dogmatum diverſitates circa Principia ipſa, & Philoſophias integras, ut plurimum extinctæ ſint; tamen circa partes Philoſophiæ, innumeræ manent quæſtiones & controverſiæ; ut plane appareat, neque in Philoſophiis ipſis, neque in modis Demonſtrationum aliquid certi aut ſani eſſe.

LXXVII.

QUod vero putant homines, in Philoſophia *Ariſtotelis* magnum utique conſenſum eſſe; cum poſt illam editam, Antiquorum Philoſophiæ ceſſaverint & exoleverint; aſt apud tempora, quæ ſequuta ſunt, nil melius inventum fuerit; adeo ut illa tam bene poſita & fundata videatur, ut utrumque tempus ad ſe traxerit: Primo, quod de ceſſatione Antiquarum Philoſophiarum poſt *Ariſtotelis* Opera edita homines cogitant, id falſum eſt; diu enim poſtea, uſque ad tempora *Ciceronis*, & ſecula ſequentia, manſerunt opera veterum Philoſophorum. Sed temporibus inſequentibus, ex inundatione Barbarorum in Imperium Romanum, poſtquam Doctrina humana velut naufragium perpeſſa eſſet; tum demum Philoſophiæ *Ariſtotelis* & *Platonis* tanquam tabulæ ex materia leviore & minus ſolida per fluctus temporum ſervatæ ſunt. Illud etiam de Conſenſu fallit homines, ſi acutius rem introſpiciant. Verus enim Conſenſus is eſt, qui ex libertate judicii (re prius explorata) in idem conveniente conſiſtit. At numerus longe maximus eorum, qui in *Ariſtotelis* Philoſophiam conſenſerunt, ex præjudicio & authoritate aliorum ſe illi mancipavit; ut ſequacitas ſit potius & coitio, quam Conſenſus. Quod ſi fuiſſet ille verus Conſenſus, & late patens, tantum abeſt ut Conſenſus pro vera & ſolida Authoritate haberi debeat, ut etiam violentam præſumptionem inducat in contrarium. Peſſimum enim omnium eſt augurium quod ex Conſenſu capitur in rebus Intellectualibus: exceptis Divinis & Politicis, in quibus ſuffragiorum jus eſt. Nihil enim multis placet, niſi imaginationem feriat, aut Intellectum vulgarium notionum nodis aſtringat, ut ſupra dictum eſt. Itaque optime traducitur illud *Phocionis* à Moribus ad Intellectualia; *Vt*

atim

ſtatim ſe examinare debeant homines, quid erraverint, aut peccaverint; ſi multitudo conſentiat & complaudat. Hoc ſignum igitur ex averſiſſimis eſt. Itaque quod Signa veritatis & ſanitatis Philoſophiarum & Scientiarum, quæ in uſu ſunt, male ſe habeant; ſive capiantur ex Originibus ipſarum, ſive ex Fructibus, ſive ex Progreſſibus, ſive ex Confeſſionibus Authorum, ſive ex Conſeuſu; jam dictum eſt.

LXXVIII.

IAm vero veniendum ad Cauſas errorum, & tam diuturnæ in illis per tot ſæcula moræ; quæ plurimæ ſunt & potentiſſimæ: ut tollatur omnis admiratio, hæc quæ adducimus, homines hucuſque latuiſſe & fugiſſe; & maneat tantum admiratio, illa nunc tandem alicui mortalium in mentem venire potuiſſe, aut cogitationem cujuſpiam ſubiiſſe: quod etiam (ut nos exiſtimamus) Felicitatis magis eſt cujuſdam, quam excellentis alicujus Facultatis; ut potius pro Temporis partu haberi debeat, quam pro partu Ingenii.

Primo autem tot ſæculorum numerus, vere rem reputanti, ad magnas anguſtias recidit. Nam ex viginti quinque annorum Centuriis, in quibus memoria & doctrina hominum fere verſatur, vix ſex Centuriæ ſeponi & excerpi poſſunt, quæ Scientiarum feraces, earumve proventui utiles fuerunt. Sunt enim non minus Temporum, quam Regionum Eremi & vaſtitates. Tres enim tantum Doctrinarum revolutiones & periodi recte numerari poſſunt: Una, apud Græcos; Altera, apud Romanos; Ultima, apud nos, Occidentales ſcil. Europæ nationes: quibus ſingulis vix duæ Centuriæ annorum merito attribui poſſunt. Media Mundi tempora, quoad Scientiarum ſegetem uberem aut lætam, infelicia fuerunt. Neque enim cauſa eſt, ut vel Arabum, vel Scholaſticorum mentio fiat: qui per intermedia tempora Scientias potius contriverunt numeroſis tractatibus, quam pondus earum auxerunt. Itaque prima Cauſa tam puſilli in Scientiis profectus, ad anguſtias Temporis erga illas propitii, rite & ordine refertur.

LXXIX.

AT ſecundo loco ſe offert Cauſa illa magni certe per omnia momenti: ea videlicet, quod per illas ipſas ætates, quibus hominum ingenia & literæ maxime vel etiam mediocriter floruerint, Naturalis Philoſophia minimam partem humanæ operæ ſortita ſit. Atque hæc ipſa nihilominus pro magna Scientiarum matre haberi debet. Omnes enim Artes & Scientiæ ab hac ſtirpe revulſæ, poliuntur fortaſſe, & in uſum effinguntur; ſed nil admodum creſcunt. At manifeſtum eſt, poſtquam Chriſtiana fides recepta fuiſſet & adoleviſſet, longe maximam ingeniorum præſtantiſſimorum partem ad Theologiam ſe contuliſſe; atque huic rei & ampliſſima præmia propoſita, & omnis generis adjumenta copioſiſſime ſubminiſtrata fuiſſe: Atque hoc Theologiæ ſtudium præcipue occupaſſe tertiam illam partem ſive periodum temporis apud nos Europæos Occidentales, eo magis, quod ſub idem fere tempus & literæ florere, & controverſiæ circa Religionem pullulare cœperint. At ævo ſuperiori, durante periodo illa ſecunda, apud Romanos, potiſſimæ Philoſophorum meditationes & induſtriæ in Morali Philoſophia (quæ Ethnicis vice Theologiæ erat) occupatæ & conſumptæ fuerunt: Etiam ſumma ingenia illis temporibus ut plurimum ad res Civiles ſe applicuerunt, propter magnitudinem Imperii Romani, quod plurimorum hominum opera indigebat. At illa ætas, qua Naturalis Philoſophia apud Græcos maxime florere viſa eſt, particula fuit Temporis minime diuturna; cum & antiquioribus temporibus ſeptem illi qui Sapientes nominabantur, omnes (præter *Thaletem*) ad moralem Philoſophiam & Civilia ſe applicuerint; & poſterioribus temporibus, poſtquam *Socrates* Philoſophiam de cœlo in terras deduxiſſet, adhuc magis invaluerit Moralis Philoſophia, & ingenia hominum à Naturali avertetit.

At ipſiſſima illa periodus temporis, in qua inquiſitiones de Natura viguerint, contradictionibus & novorum placitorum ambitione corrupta eſt, & inutilis reddita. Itaque quandoquidem per tres iſtas periodos, Naturalis Philoſophia majorem in modum neglecta aut impedita fuerit, nil mirum ſi homines parum in ea re profecerint, cum omnino aliud egerint.

LXXX.

ACcedit & illud, quod Naturalis Philoſophia in iis ipſis viris, qui ei incubuerint, vacantem & integrum hominem, præſertim his recentioribus, vix nacta ſit; niſi forte quis Monachi alicujus in cellula, aut Nobilis in villula lucubrantis, exemplum adduxerit: Sed facta eſt demum Naturalis Philoſophia inſtar tranſitus cujuſdam & pontiſternii ad alia.

Atque magna iſta Scientiarum Mater mira indignitate ad officia Ancillæ detruſa eſt; quæ Medicinæ aut Mathematicis operibus miniſtret, & rurſus quæ adoleſcentium immatura ingenia lavet & imbuat velut tinctura quadam prima, ut aliam poſtea felicius & commodius excipiant. Interim nemo expectet magnum progreſſum in Scientiis, (præſertim in parte earum Operativa) niſi Philoſophia Naturalis ad Scientias particulares producta fuerit, & Scientiæ particulares rurſus ad Naturalem Philoſophiam reductæ. Hinc enim fit, ut Aſtronomia, Optica, Muſica, plurimæ Artes Mechanicæ, atque ipſa Medicina, atque (quod quis magis miretur) Philoſophia Moralis & Civilis, & Scientiæ Logicæ, nil fere habeant altitudinis in profundo; ſed per ſuperficiem & varietatem rerum tantum labantur: quia poſtquam particulares iſtæ Scientiæ diſpertitæ & conſtitutæ fuerint, à Philoſophia Naturali non amplius aluntur; quæ ex fontibus & veris contemplationibus, Motuum, Radiorum, Sonorum, Texturæ, & Schematiſmi Corporum, Affectuum, & prehenſionum Intellectualium, novas vires & augmenta illis impertiri potuerat. Itaque minime mirum eſt, ſi Scientiæ non creſcant, cum à radicibus ſuis ſint ſeparatæ.

LXXXI.

RUrſus ſe oſtendit alia cauſa potens & magna, cur Scientiæ parum promoverint. Ea vero hæc eſt; quod fieri non poſſit, ut recte procedatur in curriculo, ubi ipſa Meta non recte poſita ſit, & defixa. Meta autem Scientiarum vera & legitima, non alia eſt, quam ut dotetur vita humana novis Inventis, & copiis. At turba longe maxima nihil ex hoc ſapit, ſed meritoria plane eſt, & profeſſoria; niſi forte quandoque eveniat, ut artifex aliquis acrioris

crioris ingenii, & gloriæ cupidus, novo alicui Invento det operam; quod fere fit cum Facultatum diſpendio. At apud pleroſque tantum abeſt,ut homines id ſibi proponant,ut Scientiarum & Artium Maſſa augmentum obtineat; ut ex ea,quæ præſto eſt,Maſſa,nil amplius ſumant aut quærant, quam quantum ad uſum profeſſorium, aut lucrum, aut exiſtimationem,aut hujuſmodi compendia, convertere poſſint. Quod ſi quis ex tanta multitudine Scientiam affectu ingenuo & propter ſe expetat; invenietur tamen ille ipſe, potius contemplationum & doctrinarum varietatem, quam veritatis ſeveram & rigidam inquiſitionem ſequi. Rurſus,ſi alius quiſpiam fortaſſe veritatis inquiſitor ſit ſeverior; tamen & ille ipſe talem ſibi proponet veritatis conditionem, quæ Menti & Intellectui ſatisfaciat in redditione cauſarum, rerum quæ jampridem ſunt cognitæ; non eam quæ nova operum pignora, & novam Axiomatum lucem aſſequatur. Itaque, ſi finis Scientiarum à nemine adhuc bene poſitus ſit,non mirum eſt,ſi in iis,quæ ſunt ſubordinata ad finem,ſequatur aberratio.

LXXXII.

QUemadmodum autem finis & Meta Scientiarum male poſita ſunt apud homines; ita rurſus etiam ſi illa recte poſita fuiſſent, viam tamen ſibi delegerunt omnino erroneam, & imperviam. Quod ſtupore quodam animum rite rem reputanti perculſerit; non ulli mortalium curæ aut cordi fuiſſe, ut Intellectui humano,ab ipſo ſenſu & experientia ordinata & bene condita, via aperiretur & muniretur; ſed omnia vel traditionum caligini,vel argumentorum vertigini, & turbini, vel caſus & experientiæ vagæ & inconditæ undis, & ambagibus,permiſſa eſſe. Atque cogitet quis ſobrie & diligenter, qualis ſit ea via,quam in inquiſitione & inventione alicujus rei homines adhibere conſueverunt. Et primo notabit proculdubio inveniendi modum ſimplicem & inartificioſum, qui hominibus maxime eſt familiaris. Hic autem non alius eſt,quam ut is qui ſe ad inveniendum aliquid comparat & accingit, primo quæ ab aliis circa illa dicta ſint inquirat & evolvat; deinde propriam meditationem addat, atque per Mentis multam agitationem,ſpiritum ſuum proprium ſollicitet,& quaſi invocet, ut ſibi oracula pandat; quæ res omnino ſine fundamento eſt, & in opinionibus tantum volvitur.

At alius quiſpiam Dialecticam ad inveniendum advocet, quæ nomine tenus tantum ad id quod agitur,pertinet. Inventio enim Dialecticæ non eſt Principiorum, & Axiomatum præcipuorum, ex quibus Artes conſtant, ſed eorum tantum,quæ illis conſentanea videntur. Dialectica enim magis curioſos & importunos, & ſibi negotium faceſſentes, eamque interpellantes de probationibus & inventionibus Principiorum, ſive Axiomatum primorum,ad fidem, & veluti Sacramentum cuilibet Arti præſtandum,notiſſimo reſponſo rejicit.

Reſtat Experientia mera, quæ,ſi occurrat,Caſus; ſi quæſita ſit,Experimentum nominatur. Hoc autem Experientiæ genus nihil aliud eſt, quam (quod ajunt) ſcopæ diſſolutæ, & mera palpatio, quali homines noctu utuntur,omnia pertentando, ſi forte in rectam viam incidere detur; quibus multò ſatius & conſultius foret, diem præſtolari, aut lumen accendere, & deinceps viam inire. At contra, verus Experientiæ ordo primo lumen accendit, deinde per lumen iter demonſtrat, incipiendo ab Experientia ordinata, & digeſta, & minime præpoſtera aut erratica, atque ex ea educendo Axiomata, atque ex Axiomatibus conſtitutis rurſus Experimenta nova, quum nec verbum Divinum in rerum Maſſam abſque ordine operatum ſit.

Itaque deſinant homines mirari, ſi ſpatium Scientiarum non confectum ſit, cum à via omnino aberraverint; relicta prorſus,& deſerta Experientia,aut in ipſa (tanquam in Labyrintho) ſe intricando,& circumcurſando; cum rite inſtitutus ordo, per Experientiæ ſylvas,ad aperta Axiomatum,tramite conſtanti ducat.

LXXXIII.

EXcrevit autem mirum in modum iſtud malum,ex opinione quadam,ſive æſtimatione inveterata,verum tumidâ,& damnoſâ; Minui nempe Mentis humanæ Majeſtatem, ſi experimentis, & rebus particularibus ſenſui ſubjectis,& in materia determinatis,diu ac multum verſetur: præſertim quum hujuſmodi res ad inquirendum laborioſæ, ad meditandum ignobiles, ad dicendum aſperæ,ad practicam illiberales, numero infinitæ, & ſubtilitate tenues eſſe ſoleant. Itaque jam tandem huc res rediit,ut via vera non tantum deſerta, ſed etiam intercluſa & obſtructa ſit; faſtidita Experientia,nedum relicta,aut male adminiſtrata.

LXXXIV.

RUrſus vero homines à progreſſu in Scientiis detinuit & fere incantavit Reverentia Antiquitatis, & virorum,qui in Philoſophia magni habiti ſunt,authoritas,atque deinde Conſenſus. Atque de Conſenſu ſuperius dictum eſt.

De Antiquitate autem, opinio quam homines de ipſa fovent,negligens omnino eſt, & vix verbo ipſi congrua. Mundi enim ſenium & grandævitas pro Antiquitate vere habenda ſunt; quæ temporibus noſtris tribui debent,non juniori ætati Mundi, qualis Apud antiquos fuit. Illa enim ætas reſpectu noſtri, antiqua & major; reſpectu mundi ipſius, nova & minor fuit. Atque revera quemadmodum majorem rerum humanarum notitiam, & maturius judicium,ab homine ſene expectamus, quam à Juvene,propter Experientiam, & rerum quas vidit,& audivit,& cogitavit,varietatem & copiam; eodem modo & à noſtra ætate (ſi vires ſuas noſſet, & experiri, & intendere vellet) majora multo quam à priſcis temporibus expectari par eſt; utpote ætate Mundi grandiore, & infinitis experimentis & obſervationibus aucta & cumulata.

Neque pro nihilo æſtimandum, quod per longinquas navigationes & peregrinationes (quæ ſæculis noſtris increbuerunt) plurima in Natura patuerint, & reperta ſint, quæ novam Philoſophiæ lucem immittere poſſint. Quin & turpe hominibus foret,ſi globi materialis tractus, Terrarum videlicet, Marium, Aſtrorum, noſtris temporibus immenſum aperti & illuſtrati ſint; globi autem Intellectualis fines, inter veterum inventa & anguſtias cohibeantur.

Authores vero quod attinet, ſummæ puſillanimitatis eſt,Authoribus infinita tribuere, Authori autem authorum, atque adeo omnis authoritatis, Tempori, jus ſuum denegare. Recte enim Veritas,

Temporis filia dicitur, non Authoritatis. Itaque mirum non eſt, ſi faſcina iſta Antiquitatis, & Authorum, & Conſenſus, hominum virtutem ita ligaverint, ut cum rebus ipſis conſueſcere (tanquam Maleficiati) non potuerint.

LXXXV.

NEque ſolum admiratio Antiquitatis, Authoritatis, Conſenſus, hominum induſtriam in iis quæ jam inventa ſunt acquieſcere compulit; verum etiam operum ipſorum admiratio, quorum copia jampridem facta eſt humano generi. Etenim quum quis rerum varietatem, & pulcherrimum apparatum, qui per Artes Mechanicas ad cultum humanum congeſtus & introductus eſt, oculis ſubjecerit, eo certe inclinabit, ut potius ad opulentiæ humanæ admirationem, quam ad inopiæ ſenſum accedat; minime advertens, primitivas hominis obſervationes, atque Naturæ operationes, (quæ ad omnem illam varietatem, inſtar animæ ſunt, & primi Motus) nec multas, nec alte petitas eſſe; cætera ad patientiam hominum tantum, & ſubtilem & ordinatum Manus vel Inſtrumentorum motum, pertinere. Res enim (exempli gratia) ſubtilis eſt certe & accurata, confectio horologiorum, talis ſcilicet, quæ cœleſtia in rotis, pulſum animalium in motu ſucceſſivo & ordinato, videatur imitari; quæ tamen res, ex uno aut altero Naturæ Axiomate pendet.

Quod ſi quis rurſus ſubtilitatem illam intueatur, quæ ad Artes Liberales pertinet; aut etiam eam, quæ ad corporum naturalium præparationem, per Artes Mechanicas ſpectat, & hujuſmodi res ſuſpiciat; veluti Inventionem motuum cœleſtium in Aſtronomia, Concentuum in Muſica, literarum Alphabeti (quæ etiam adhuc in regno Sinarum in uſu non ſunt) in Grammatica; aut rurſus in Mechanicis, factorum Bacchi & Cereris, hoc eſt, præparationem vini & cerviſiæ, panificiorum, aut etiam Menſæ deliciarum, & deſtillationum, & ſimilium; ille quoque, ſi ſecum cogitet, & animum advertat, per quantos temporum circuitus (cum hæc omnia, præter deſtillationes, antiqua fuerint) hæc ad eam quam nunc habemus culturam perducta ſint, & (ut jam de horologiis dictum eſt) quam parum habeant ex obſervationibus & Axiomatibus Naturæ, atque quam facile, & tanquam per occaſiones obvias, & contemplationes incurrentes, iſta inveniri potuerint; ille (inquam) ab omni admiratione ſe facile liberabit, & potius humanæ conditionis miſerebitur, quod per tot ſæcula, tanta fuerit Rerum & Inventorum penuria, & ſterilitas. Atque hæc ipſa tamen, quorum nunc mentionem fecimus, Inventa, Philoſophiâ & Artibus Intellectus antiquiora fuerunt: adeo ut, (ſi verum dicendum ſit) cum hujuſmodi Scientiæ rationales & dogmaticæ inceperint, Inventio operum utilium deſierit.

Quod ſi quis ab Officinis ad Bibliothecas ſe converterit, & immenſam quam videmus librorum varietatem in admiratione habuerit, is examinatis & diligentius introſpectis ipſorum librorum materiis & contentis, obſtupeſcet certe in contrarium; & poſtquam nullum dari finem repetitionibus obſervaverit, quumque homines eadem agant & loquantur, ab admiratione varietatis tranſibit ad miraculum indigentiæ & paucitatis earum rerum, quæ hominum mentes adhuc tenuerunt & occuparunt.

Quod ſi quis ad intuendum ea, quæ magis curioſa habentur quam ſana, animum ſubmiſerit, & & Alchymiſtarum aut Magorum opera penitius introſpexerit, is dubitabit forſitan, utrum riſu, an lachrymis potius illa digna ſint. Alchymiſta enim ſpem alit æternam, atque ubi res non ſuccedit, errores proprios reos ſubſtituit; ſecum accuſatorie reputando, ſe aut Artis, aut Authorum vocabula non ſatis intellexiſſe; unde ad traditiones & auriculares ſuſurros animum applicat; aut in practicæ ſuæ ſcrupulis & momentis aliquid titubatum eſſe; unde Experimenta in infinitum repetit: ac interim quum inter Experimentorum ſortes, in quædam incidit aut ipſa facie nova, aut utilitate non contemnenda; hujuſmodi pignoribus animum paſcit, eaque in majus oſtentat & celebrat; reliqua ſpe ſuſtentat. Neque tamen negandum eſt, Alchymiſtas non pauca inveniſſe, & Inventis utilibus homines donaſſe. Verum fabula illa non male in illos quadrat de Sene, qui filiis aurum in vinea defoſſum (ſed locum ſe neſcire ſimulans) legaverit; unde illi vineæ fodiendæ diligenter incubuerunt, & aurum quidem nullum repertum, ſed vindemia ex ea cultura facta eſt uberior.

At Naturalis Magiæ Cultores, qui per rerum Sympathias omnia expediunt, ex conjecturis otioſis & ſupiniſſimis, rebus virtutes & operationes admirabiles affinxerunt; atque ſi quando opera exhibuerint, ea illius ſunt generis, ut ad admirationem & novitatem, non ad fructum & utilitatem, accommodata ſint.

In ſuperſtitioſa autem Magia, (ſi & de hac dicendum ſit) illud imprimis animadvertendum eſt, eſſe tantummodo certi cujuſdam & definiti generis ſubjecta, in quibus Artes curioſæ & ſuperſtitioſæ, per omnes Nationes, atque ætates, atque etiam religiones, aliquid poſuerint. Itaque iſta miſſa faciamus. Interim nil mirum eſt, ſi opinio Copiæ, cauſam Inopiæ dederit.

LXXXVI.

ATq; hominum admirationi quoad Doctrinas & Artes, per ſe ſatis ſimplici, & prope puerili, incrementum acceſſit ab eorum aſtu & artificio, qui Scientias tractaverunt & tradiderunt. Illi enim ea ambitione & affectatione eas proponunt, atque in eum modum efformatas, ac veluti perſonatas, in hominum conſpectum producunt, ac ſi illæ omni ex parte perfectæ eſſent, & ad exitum perductæ. Si enim Methodum aſpicias, & partitiones, illæ prorſus omnia complecti & concludere videntur, quæ in illud ſubjectum cadere poſſunt. Atque licet membra illa male impleta, & veluti Capſulæ inanes ſint; tamē apud Intellectum vulgarem Scientiæ formam & rationem integræ præ ſe ferunt.

At primi & Antiquiſſimi veritatis Inquiſitores, meliore fide & fato, cognitionem illam, quam ex rerum contemplatione decerpere & in uſum recondere ſtatuebant, in *Aphoriſmos*, ſive breves, eaſdemque ſparſas, nec Methodo revinctas ſententias, conjicere ſolebant; neque ſe Artem univerſam complecti ſimulabant, aut profitebantur. At eo quo nunc res agitur modo, minime mirum eſt, ſi homines in iis ulteriora non quærant, quæ pro perfectis & numeris ſuis jampridem abſolutis traduntur.

LXXXVII.

LXXXVII.

Etiam Antiqua magnum exiſtimationis & fidei incrementum acceperunt, ex eorum vanitate & levitate qui nova propoſuerunt; præſertim in Philoſophiæ Naturalis parte activa & operativa. Neque enim defuerunt homines vaniloqui & phantaſtici, qui partim ex credulitate, partim ex impoſtura, genus humanum promiſſis onerarunt: vitæ Prolongationem, Senectutis retardationem, dolorum levationem, Naturalium defectuum reparationem, Senſuum deceptiones, Affectuum ligationes & incitationes, Intellectualium facultatum illuminationes, Subſtantiarum tranſmutationes, & Motuum ad libitum roborationes & multiplicationes, Aeris impreſſiones & alterationes; Cœleſtium Influentiarum deductiones & procurationes, rerum futurarum divinationes, remotarum repræſentationes, occultarum revelationes, & alia complura pollicitando & oſtentando. Verum de iſtis Largitoribus non multum aberraverit, qui iſtiuſmodi judicium fecerit, tantum nimirum in doctrinis Philoſophiæ, inter horum vanitates, & veras Artes, intereſſe, quantum inter res geſtas *Iulij Cæſaris*, aut *Alexandri Magni*, & res geſtas *Amadicij ex Gallia*, aut *Arthuri ex Britannia*, in hiſtoriæ narrationibus interſit. Inveniuntur enim clariſſimi illi Imperatores revera majora geſſiſſe, quam umbratiles iſti Heroes etiam feciſſe finguntur; ſed modis & viis ſcilicet actionum, minime fabuloſis & prodigioſis. Neque propterea æquum eſt, veræ memoriæ fidem derogari, quod à fabulis illa quandoque læſa ſit, & violata. Sed interim minime mirum eſt, ſi propoſitionibus novis (præſertim cum mentione operum) magnum ſit factum præjudicium, per iſtos impoſtores qui ſimilia tentaverunt; cum vanitatis exceſſus & faſtidium, etiam nunc omnem in ejuſmodi conatibus magnanimitatem deſtruxerit.

LXXXVIII.

At longe majora à puſillanimitate, & penſorum, quæ humana induſtria ſibi propoſuit, parvitate & tenuitate, detrimenta in Scientias invecta ſunt. Et tamen (quod peſſimum eſt) puſillanimitas iſta non ſine arrogantia & faſtidio ſe offert.

Primum enim, omnium Artium illa reperitur cautela jam facta familiaris, ut in qualibet Arte Authores, Artis ſuæ infirmitatem in Naturæ calumniam vertant; & quod Ars ipſorum non aſſequitur, id ex eadem Arte impoſſibile in Natura pronunciant. Neque certe damnari poteſt Ars, ſi ipſa judicet. Etiam Philoſophia quæ nunc in manibus eſt, in ſinu ſuo poſita quædam fovet, aut placita, quibus (ſi diligentius inquiratur) hoc hominibus omnino perſuaderi volunt; nil ab Arte, vel hominis opere, arduum, aut in Naturam imperioſum & validum, expectari debere; ut de Heterogenia Caloris, Aſtri & Ignis, & Miſtione, ſuperius dictum eſt. Quæ ſi notentur accuratius, omnino pertinent ad humanæ poteſtatis circumſcriptionem malitioſam, & ad quæſitam & artificioſam deſperationem, quæ non ſolum ſpei auguria turbet, ſed etiam omnes induſtriæ ſtimulos & nervos incidat, atque ipſius Experientiæ aleas abjiciat; dum de hoc tantum ſolliciti ſunt, ut Ars eorum perfecta cenſeatur; gloriæ vaniſſimæ & perditiſſimæ dantes operam, ſcilicet ut quicquid adhuc inventum & comprehenſum non ſit, id omnino nec inveniri, nec comprehendi poſſe in futurum credatur. At ſi quis rebus addere ſe, & novum aliquid reperire conetur, ille tamen omnino ſibi proponet & deſtinabit, unum aliquod Inventum (nec ultra) perſcrutari & eruere; ut Magnetis naturam, Maris fluxum & refluxum, Thema Cœli, & hujuſmodi, quæ ſecreti aliquid habere videntur, & hactenus parum feliciter tractata ſint: Quum ſummæ ſit imperitiæ, rei alicujus naturam in ſe ipſa perſcrutari: quandoquidem eadem Natura, quæ in aliis videtur latens & occulta, in aliis manifeſta ſit, & quaſi palpabilis; atque in illis admirationem, in his ne attentionem quidem moveat. Ut fit in Natura Conſiſtentiæ, quæ in ligno vel lapide non notatur, ſed ſolidi appellatione tranſmittitur, neque amplius de fuga ſeparationis aut ſolutionis continuitatis inquiritur: At in Aquarum bullis eadem res videtur ſubtilis, & ingenioſa; quæ bullæ ſe conjiciunt in pelliculas quaſdam, in Hemiſphærij formam curioſe effictas, ut ad momentum temporis evitetur ſolutio continuitatis.

Atque prorſus illa ipſa quæ habentur pro ſecretis, in aliis habent naturam manifeſtam & communem; quæ nunquam ſe dabit conſpiciendam, ſi hominum Experimenta aut contemplationes in illis ipſis tantum verſentur. Generaliter autem & vulgo, in Operibus Mechanicis habentur pro novis Inventis, ſi quis jampridem Inventa ſubtilius poliat, vel ornet elegantius, vel ſimul uniat & componat, vel cum uſu commodius copulet, aut opus majore, aut etiam minore quam fieri conſuevit mole vel volumine exhibeat, & ſimilia.

Itaque minime mirum eſt, ſi nobilia, & genere humano digna Inventa in lucem extracta non ſint, quum homines hujuſmodi exiguis penſis, & puerilibus, contenti & delectati fuerint; quin etiam in iiſdem ſe magnum aliquod ſequutos, aut aſſequutos putaverint.

LXXXIX.

Neque illud prætermittendum eſt, quod nacta ſit Philoſophia Naturalis per omnes ætates adverſarium moleſtum & difficilem; Superſtitionem nimirum, & zelum Religionis cæcum & immoderatum. Etenim videre eſt apud Græcos, eos, qui primum cauſas naturales Fulminis & Tempeſtatum inſuetis adhuc hominum auribus propoſuerunt, impietatis in Deos eo nomine damnatos: Nec multo melius à nonnullis antiquorum Patrum Religionis Chriſtianæ exceptos fuiſſe eos, qui ex certiſſimis demonſtrationibus (quibus nemo hodie ſanus contradixerit) Terram rotundam eſſe poſuerunt, atque ex conſequenti Antipodas eſſe aſſeruerunt.

Quinetiam, ut nunc ſunt res, conditio ſermonum de Natura, facta eſt durior & magis cum periculo, propter Theologorum Scholaſticorum Summas & Methodos; qui cum Theologiam (ſatis pro poteſtate) in ordinem redegerint, & in Artis formam effinxerint, hoc inſuper effecerunt, ut pugnax & ſpinoſa *Ariſtotelis* Philoſophia Corpori Religionis, plus quam par erat, immiſceretur.

Eodem etiam ſpectant (licet diverſo modo) eorum Commentationes, qui veritatem Chriſtianæ Religionis ex Principiis & Authoritatibus Philoſophorum deducere & confirmare haud veriti

ſunt; Fidei & Senſus conjugium tanquam legitimum multa pompa & ſolennitate celebrantes, & grata rerum varietate animos hominum permulcentes; ſed interim Divina Humanis, impari conditione, permiſcentes. At in hujuſmodi Miſturis Theologiæ cum Philoſophia, ea tantum, quæ nunc in Philoſophia, recepta ſunt, comprehenduntur; ſed nova, licet in melius mutata, tantum non ſummoventur & exterminantur.

Denique invenias, ex quorundam Theologorum imperitia, aditum alicui Philoſophiæ, quamvis emendatæ, pene intercluſum eſſe. Alii ſiquidem ſimplicius ſubverentur, ne forte altior in Naturam inquiſitio ultra conceſſum ſobrietatis terminum penetret; traducentes & perperam torquentes ea quæ de divinis Myſteriis in Scripturis Sacris adverſus rimantes ſecreta divina dicuntur, ad occulta Naturæ, quæ nullo interdicto prohibentur. Alii callidius conjiciunt & animo verſant, ſi media ignorentur, ſingula ad manum & virgulam divinam (quod Religionis, ut putant, maxime interſit) facilius poſſe referri: quod nihil aliud eſt, quam *Deo per mendacium gratificari velle*. Alii ab exemplo metuunt, ne motus & mutationes circa Philoſophiam in Religionem incurrant, ac deſinant. Alii denique ſolliciti videntur, ne in Naturæ inquiſitione aliquid inveniri poſſit, quod Religionem (præſertim apud indoctos) ſubvertat; aut ſaltem labefactet. At iſti duo poſteriores metus nobis videntur omnino ſapientiam animalem ſapere; ac ſi homines in mentis ſuæ receſſibus, & ſecretis cogitationibus, de firmitudine Religionis, & Fidei in Senſum imperio, diffiderent ac dubitarent; & propterea ab inquiſitione Veritatis in Naturalibus periculum illis impendere metuerent. At vere rem reputanti, Philoſophia Naturalis, poſt Verbum Dei, certiſſima Superſtitionis medicina eſt; eademque probatiſſimum Fidei alimentum. Itaque merito Religioni donatur tanquam fidiſſima ancilla: cum altera Voluntatem Dei, altera Poteſtatem manifeſtet. Neque enim erravit ille qui dixit; *Erratis, neſcientes Scripturas & Poteſtatem Dei:* informationem de Voluntate, & meditationem de Poteſtate, nexu individuo commiſcens & copulans. Interim minus mirum eſt, ſi Naturalis Philoſophiæ incrementa cohibita ſint; cum Religio, quæ plurimum apud animos hominum pollet, per quorundam imperitiam & zelum incautum in partem contrariam tranſierit, & abrepta fuerit.

XC.

RUrſus in moribus & inſtitutis Scholarum, Academiarum, Collegiorum, & ſimilium Conventuum, quæ doctorum hominum ſedibus, & eruditionis culturæ deſtinata ſunt, omnia progreſſui Scientiarum adverſa inveniuntur. Lectiones enim & Exercitia ita ſunt diſpoſita, ut aliud à conſuetis haud facile cuiquam in mentem venit cogitare, aut contemplari. Si vero unus aut alter fortaſſe judicii libertate uti ſuſtinuerit, is ſibi ſoli hanc operam imponere poſſit; ab aliorum autem conſortio nihil capiet utilitatis. Sin & hoc toleraverit, tamen in capeſſenda fortuna induſtriam hanc & magnanimitatem ſibi non levi impedimento fore experietur. Studia enim hominum in ejuſmodi locis in quorundam Authorum ſcripta, veluti in carceres, concluſa ſunt; à quibus ſi quis diſſentiat, continuo ut homo turbidus, & rerum novarum cupidus corripitur. At magnum certe diſcrimen inter Res Civiles, & Artes: Non enim idem periculum à novo motu, & à nova luce. Verum in rebus Civilibus mutatio etiam in melius ſuſpecta eſt ob perturbationem; cum Civilia authoritate, conſenſu, fama, & opinione, non demonſtratione nitantur. In Artibus autem & Scientiis tanquam in metalli fodinis omnia novis Operibus & ulterioribus progreſſibus circumſtrepere debent. Atque ſecundum rectam Rationem res ita ſe habet, ſed interim non ita vivitur: ſed iſta, quam diximus, Doctrinarum adminiſtratio & Politia, Scientiarum augmenta durius premere conſuevit.

XCI.

ATque inſuper licet iſta invidia ceſſaverit; tamen ſatis eſt ad cohibendum augmentum Scientiarum, quod hujuſmodi conatus & induſtriæ præmiis careant. Non enim penes eoſdem eſt cultura Scientiarum, & præmium. Scientiarum enim augmenta à magnis utique Ingeniis proveniunt; at pretia & præmia Scientiarum ſunt penes Vulgus aut Principes viros, qui (niſi raro admodum) vix mediocriter docti ſunt. Quin etiam hujuſmodi progreſſus, non ſolum præmiis & beneficentia hominum, verum etiam ipſa populari laude deſtituti ſunt. Sunt enim illi ſupra captum maximæ partis hominum, & ab opinionum vulgarium ventis facile obruuntur & extinguuntur. Itaque nil mirum ſi res illa non feliciter ſucceſſerit, quæ in honore non fuit.

XCII.

SEd longe maximum progreſſibus Scientiarum, & novis penſis ac provinciis in iiſdem ſuſcipiendis, obſtaculum deprehenditur in deſperatione hominum, & ſuppoſitione Impoſſibilis. Solent enim viri prudentes & ſeveri in hujuſmodi rebus plane diffidere: Naturæ obſcuritatem, Vitæ brevitatem, Senſuum fallacias, Judicii infirmitatem, Experimentorum difficultates; & ſimilia ſecum reputantes. Itaque exiſtimant, eſſe quoſdam Scientiarum, per temporum & ætatum Mundi revolutiones, fluxus & refluxus; cum aliis temporibus creſcant & floreant, aliis declinent & jaceant: ita tamen, ut cum ad certum quendam gradum & ſtatum pervenerint, nil ulterius poſſint.

Itaque ſi quis majora credat aut ſpondeat, id putant eſſe cujuſdam impotentis, & immaturi animi; atque hujuſmodi conatus initia ſcilicet læta, media ardua, extrema confuſa habere. Atque cum hujuſmodi cogitationes eæ ſint, quæ in viros graves & judicio præſtantes facile cadant, curandum revera eſt, ne rei optimæ & pulcherrimæ amore capti ſeveritatem judicii relaxemus, aut minuamus; & ſedulo videndum, quid ſpei affulgeat, & ex qua parte ſe oſtendat; atque auris levioribus ſpei rejectis, ea quæ plus firmitudinis habere videntur, omnino diſcutiendæ ſunt & penſitandæ. Quin etiam Prudentia Civilis ad conſilium vocanda eſt & adhibenda, quæ ex præſcripto diffidit, & de rebus humanis in deterius conjicit. Itaque jàm & de Spe dicendum eſt; præſertim cum nos promiſſores non ſimus, nec vim aut inſidias hominum judiciis faciamus aut ſtruamus, ſed homines manu & ſponte ducamus. Atque licet longe potentiſſimum futurum ſit remedium ad ſpem impri-

pri-

primendam , quando homines ad particularia, præſertim in Tabulis noſtris Inveniendi digeſta & diſpoſita , (quæ partim ad ſecundam, ſed multo magis ad quartam *Inſtaurationis* noſtræ partem pertinent) adducemus ; cum hoc ipſum ſit non ſpes tantum, ſed tanquam res ipſa: tamen ut omnia clementius fiant, pergendum eſt in inſtituto noſtro de præparandis hominum mentibus ; cujus Præparationis , iſta oſtenſio Spei pars eſt non exigua. Nam abſque ea , reliqua faciunt magis ad contriſtationem hominum , (ſcilicet, ut deteriorem & viliorem habeant de iis, quæ jam in uſu ſunt, opinionem , quam nunc habent; & ſuæ conditionis infortunium plus ſentiant & pernoſcant) quam ad alacritatem aliquam inducendam, aut induſtriam experiendi acuendam. Itaque Conjecturæ noſtræ, quæ ſpem in hac re faciunt probabilem, aperiendæ ſunt & proponendæ: ſicut Columbus fecit, ante navigationem illam ſuam mirabilem maris Atlantici; cum rationes adduceret, cur ipſe novas Terras & Continentes, præter eas, quæ ante cognitæ fuerunt, inveniri poſſe confideret: Quæ rationes licet primo rejectæ , poſtea tamen experimento probatæ ſunt, & rerum maximarum cauſæ & initia fuerunt.

XCIII.

PRincipium autem ſumendum à Deo : Hoc nimirum quod agitur , propter excellentem in ipſo Boni naturam, manifeſte à Deo eſſe ; qui Author Boni, & Pater luminum eſt. In operationibus autem divinis , initia quæque tenuiſſima exitum certo trahunt. Atque quod de Spiritualibus dictum eſt, *Regnum Dei non venit cum obſervatione*; id etiã in omni majore Opere Providentiæ divinæ evenire reperiatur: ut omnia ſine ſtrepitu & ſonitu placide labantur ; atque res plane agatur, priuſquam homines eam agi putent aut advertant. Neque omittenda eſt Prophetia *Danielis* de ultimis Mundi temporibus; *Multi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia*: Manifeſte innuens & ſignificans, eſſe in Fatis, id eſt , in Providentia, ut pertranſitus Mundi (qui per tot longinquas navigationes impletus plane , aut jam in opere eſſe videtur) & augmenta Scientiarum in eandem ætatem incidant.

XCIV.

SEquitur ratio omnium maxima ad faciendam ſpem; nempe ex erroribus temporis præteriti, & viarum adhuc tentatarum. Optima enim eſt ea reprehenſio, quam de Statu Civili haud prudenter adminiſtrato quiſpiam his verbis complexus eſt: *Quod ad præterita peſſimum eſt , id ad futura optimum videri debet. Si enim vos omnia, quæ ad officium veſtrum ſpectant, præſtitiſſetis, neque tamen res veſtræ in meliore loco eſſent ; ne ſpes quidem ulla reliqua foret, eas in melius provehi poſſe. Sed cum rerum veſtrarum ſtatus, non à vi ipſa rerum, ſed ab erroribus veſtris male ſe habeat ; ſperandum eſt , illis erroribus miſſis aut correctis, magnam rerum in melius mutationem fieri poſſe.* Simili modo, ſi homines per tanta annorum ſpatia viam veram inveniendi & colendi Scientias tenuiſſent, nec tamen ulterius progredi potuiſſent; audax proculdubio & temeraria foret opinio, poſſe rem in ulterius provehi. Quod ſi in via ipſa erratum ſit , atque hominum opera in iis conſumpta in quibus minime oportebat ; ſequitur ex eo , non in Rebus ipſis difficultatem oriri, quæ poteſtatis noſtræ non ſunt ; ſed in Intellectu humano, ejuſque uſu & applicatione ; quæ res remedium & medicinam ſuſcipit. Itaque optimum fuerit illos ipſos errores proponere : Quot enim fuerint errorum impedimenta in præterito , tot ſunt ſpei argumenta in futurum. Ea vero licet in his quæ ſuperius dicta ſunt , non intacta omnino fuerint; tamen ea etiam nunc breviter , verbis nudis ac ſimplicibus, repræſentare viſum eſt.

XCV.

QUi tractaverunt Scientias , aut Empirici, aut Dogmatici fuerunt. Empirici, formicæ more, congerunt tantum , & utuntur : Rationales , aranearum more, telas ex ſe conficiunt: Apis vero ratio media eſt , quæ materiam ex floribus horti & agri elicit; ſed tamen eam propria facultate vertit & digerit. Neque abſimile Philoſophiæ verum opificium eſt ; quod nec Mentis viribus tantum aut præcipue nititur , neque ex Hiſtoria Naturali & Mechanicis Experimentis præbitam materiam, in Memoria integram , ſed in Intellectu mutatam & ſubactam, reponit. Itaque ex harum facultatum (Experimentalis ſcilicet , & Rationalis) arctiore & ſanctiore fœdere (quod adhuc factum non eſt) bene ſperandum eſt.

XCVI.

NAturalis Philoſophia adhuc ſyncera non invenitur , ſed infecta & corrupta: in *Ariſtotelis* ſchola, per Logicam ; in *Platonis* ſchola, per Theologiam naturalem ; in ſecunda ſchola *Platonis*, *Procli*, & aliorum, per Mathematicam ; quæ Philoſophiam naturalem terminare, non generare aut procreare debet. At ex Philoſophia naturali pura & impermiſta, meliora ſperanda ſunt.

XCVII.

NEmo adhuc tanta mentis conſtantia & rigore inventus eſt, ut decreverit & ſibi impoſuerit, Theorias & Notiones communes penitus abolere, & Intellectum abraſum & æquum ad particularia de integro applicare. Itaque illa Ratio humana quam habemus , ex multa fide , & multo etiam caſu , nec non ex puerilibus , quas primo hauſimus , Notionibus , farrago quædam eſt & congeries.

Quod ſi quis ætate matura, & ſenſibus integris, & mente repurgata , ſe ad Experientiam & ad Particularia de integro applicet, de eo melius ſperandum eſt. Atque hac in parte nobis ſpondemus fortunam *Alexandri* Magni: neque quis nos vanitatis arguat, antequam exitum rei audiat , quæ ad exuendam omnem vanitatem ſpectat.

Etenim de *Alexandro* & ejus rebus geſtis *Æſchines* ita loquutus eſt : *Nos certe vitam mortalem non vivimus; ſed in hoc nati ſumus , ut poſteritas de nobis portenta narret & prædicet* : perinde ac ſi *Alexandri* res geſtas pro miraculo habuiſſet.

At ævis ſequentibus *Titus Livius* melius rem advertit & introſpexit , atque de *Alexandro* hujuſmodi quippiam dixit: *Eum non aliud quam bene auſum vana contemnere.* Atque ſimile etiam de nobis judicium futuris temporibus factum iri exiſtimamus : *Nos nil magni feciſſe , ſed tantum ea quæ pro magnis habentur, minoris feciſſe.* Sed interim (quod jam diximus) non eſt ſpes niſi in *Regeneratione* Scientiarum ; ut eæ ſcilicet ab Experientia certo ordine excitentur & rurſus condantur: quod

adhuc factum eſſe aut cogitatum, nemo (ut arbitramur) affirmaverit.

XCVIII.

ATque Experientiæ fundamenta (quando ad hanc omnino deveniendum eſt) aut nulla, aut admodum infirma adhuc fuerunt; nec Particularium ſylva & materies, vel numero, vel genere, vel certitudine, informando Intellectui competens, aut ullo modo ſufficiens, adhuc quæſita eſt & congeſta. Sed contra homines docti (ſupini ſane & faciles) rumores quoſdam Experientiæ, & quaſi famas & auras ejus, ad Philoſophiã ſuam vel conſtituendam vel confirmandam exceperunt, atque illis nihilominus pondus legitimi teſtimonii attribuerunt. Ac veluti ſi Regnum aliquod aut Status non ex literis & relationibus à Legatis & Nuntiis fide dignis miſſis, ſed ex Urbanorum ſermunculis & ex triviis conſilia ſua & negotia gubernaret; omnino talis in Philoſophiam adminiſtratio, quatenus ad Experientiam, introducta eſt. Nil debitis modis exquiſitum, nil verificatum, nil numeratum, nil appenſum, nil dimenſum in Naturali Hiſtoria reperitur. At quod in obſervatione indefinitum & vagum, id in informatione fallax & infidum eſt. Quod ſi cui hæc mira dictu videantur, & querelæ minus juſtæ propiora; cum *Ariſtoteles* tantus ipſe vir, & tanti Regis opibus ſubnixus, tam accuratam *de Animalibus* Hiſtoriam confecerit; atque alii nonnulli majore diligentia (licet ſtrepitu minore) multa adjecerint; & rurſus alii de Plantis, de Metallis, & Foſſilibus, hiſtorias & narrationes copioſas conſcripſerint; is ſane non ſatis attendere & perſpicere videtur, quid agatur in præſentia. Alia enim eſt ratio Naturalis Hiſtoriæ, quæ propter ſe confecta eſt; alia ejus, quæ collecta eſt ad informandum Intellectum in ordine ad condendam Philoſophiam. Atque hæ duæ Hiſtoriæ tum aliis rebus, tum præcipue in hoc differunt; quod prima ex illis ſpecierum naturalium varietatem, non Artium Mechanicarum Experimenta contineat. Quemadmodum enim in Civilibus ingenium cujuſque, & occultus animi affectuum ſenſus, melius elicitur, cum quis in perturbatione ponitur, quam alias: Simili modo, & occulta Naturæ magis ſe produnt per vexationes Artium, quam cum curſu ſuo meant. Itaque tum demum bene ſperandum eſt de Naturali Philoſophia; poſtquam Hiſtoria Naturalis (quæ ejus baſis eſt & fundamentum) melius inſtructa fuerit: antea vero minime.

XCIX.

ATque rurſus in ipſa Experimentorum Mechanicorum copia, ſumma eorum quæ ad Intellectus informationem maxime faciunt, & juvant, detegitur inopia. Mechanicus enim de veritatis inquiſitione nullo modo ſollicitus, non ad alia, quam quæ operi ſuo ſubſerviunt, aut animum erigit, aut manum porrigit. Tum vero de Scientiarum ulteriore progreſſu Spes bene fundabitur, quum in Hiſtoriam Naturalem recipientur & aggregabuntur complura Experimenta, quæ in ſe nullius ſunt uſus, ſed ad inventionem cauſarum & Axiomatum tantum faciunt; quæ nos *Lucifera* Experimenta, ad differentiam *Fructiferorum* appellare conſuevimus. Illa autem miram habent in ſe virtutem & conditionem; hanc videlicet quod nunquam fallant, aut fruſtrentur. Cum enim ad hoc adhibeantur, non ut opus aliquod efficiant, ſed ut cauſam naturalem in aliquo revelent, quaquaverſum cadunt, intentione æque ſatisfaciunt, cum quæſtionem terminent.

C.

AT non ſolum copia major Experimentorum quærenda eſt & procuranda, atque etiam alterius generis, quam adhuc factum eſt; ſed etiam Methodus plane alia, & Ordo, & Proceſſus, continuandæ & provehendæ Experientiæ, introducenda. Vaga enim Experientia, & ſe tantum ſequens, (ut ſuperius dictum eſt) mera palpatio eſt, & homines potius ſtupefacit, quam informat. At cum Experientia lege certa procedet, ſeriatim & continenter; de Scientiis aliquid melius ſperari poterit.

CI.

POſtquam vero Copia & Materies Hiſtoriæ Naturalis & Experientiæ talis, qualis ad opus Intellectus, ſive ad opus Philoſophicum requiritur, præſto jam erit & parata; tamen nullo modo ſufficit Intellectus, ut in illam Materiem agat ſponte & memoriter; non magis, quam ſi quis Computationem alicujus Ephemeridis memoriter ſe tenere, & ſuperare poſſe ſperet. Atque hactenus tamen potiores Meditationis partes, quam Scriptionis, in inveniendo fuerunt; neque adhuc Experientia literata facta eſt: Atqui nulla niſi de Scripto inventio probanda eſt. Illa vero in uſum veniente, ab Experientia facta demum literata, melius ſperandum.

CII.

ATque inſuper, cum tantus ſit particularium numerus, & quaſi exercitus, iſque ita ſparſus & diffuſus, ut Intellectum diſgreget & confundat; de velitationibus, & levibus Motibus, & tranſcurſibus Intellectus, non bene ſperandum eſt; niſi fiat inſtructio & coordinatio per tabulas inveniendi idoneas, & bene diſpoſitas, & tanquam vivas, eorum quæ pertinent ad ſubjectum in quo verſatur inquiſitio, atque ad harum tabularum auxilia præparata & digeſta Mens applicetur.

CIII.

VErum poſt Copiam particularium, rite & ordine, veluti ſub oculos poſitorum, non ſtatim tranſeundum eſt ad Inquiſitionem, & inventionem novorum particularium, aut operum; aut ſaltem, ſi hoc fiat, in eo non acquieſcendum. Neque enim negamus, poſtquam omnia omnium Artium Experimenta collecta & digeſta fuerint, atque ad unius hominis notitiam & judicium pervenerint; quin ex ipſa traductione Experimentorum unius Artis in alias, multa nova inveniri poſſint, ad humanam vitam & ſtatum utilia, per iſtam Experientiam quam vocamus Literatam: ſed tamen minora de ea ſperanda ſunt; majora vero à nova luce Axiomatum, ex particularibus illis certa via & regula eductorum, quæ rurſus nova particularia indicent & deſignent. Neque enim in plano via ſita eſt, ſed aſcendendo, & deſcendendo; Aſcendendo primo ad Axiomata, Deſcendendo ad Opera.

CIV.

NEque tamen permittendum eſt, ut Intellectus à particularibus, ad Axiomata remota & quaſi generaliſſima (qualia ſunt Principia (quæ vocant) Artium, & Rerum) ſaliat, & volet; & ad eorum immotam veritatem Axiomata media probet,

&

expediat: quod adhuc factum eſt, prono ad hoc impetu naturali Intellectus, atque etiam ad hoc ipſum, per Demonſtrationes quæ fiunt per Syllogiſmum, jampridem edocto & aſſuefacto. Sed de Scientiis tum demum bene ſperandum eſt, quando per Scalam veram, & per gradus continuos, & non intermiſſos, aut hiulcos, à particularibus aſcendetur ad Axiomata minora, & inde ad media, alia aliis ſuperiora, & poſtremo demum ad generaliſſima. Etenim Axiomata infima non multum ab Experientia nuda diſcrepant. Suprema vere illa & generaliſſima (quæ habentur) notionalia ſunt, & abſtracta, & nil habent ſolidi. At media ſunt Axiomata illa vera, & ſolida, & viva, in quibus humanæ res, & fortunæ, ſitæ ſunt; & ſupra hæc quoque, tandem ipſa illa generaliſſima; talia ſcilicet, quæ non abſtracta ſint, ſed per hæc media vere limitantur.

Itaq; hominum Intellectui non plumæ addendæ, ſed plumbum potius, & pondera; ut cohibeant omnem ſaltum & volatum, Atq; hoc adhuc factum non eſt; Quum vero factum fuerit, melius de Scientiis ſperare licebit.

CV.

IN conſtituendo autem Axiomate, forma *Inductionis* alia, quam adhuc in uſu fuit, excogitanda eſt; eaque non ad Principia tantum (quæ vocant) probanda & invenienda, ſed etiam ad Axiomata minora, & media, denique omnia. Inductio enim quæ procedit per enumerationem ſimplicem, res pueriliſ eſt, & precario concludit, & periculo exponitur ab inſtantia contradictoria, & plerumque ſecundum pauciora quam par eſt, & ex his tantummodo quæ præſto ſunt, pronunciat. At *Inductio*, quę ad inventionem & demonſtrationem Scientiarum & Artium erit utilis, Naturam ſeparare debet, per rejectiones & excluſiones debitas; ac deinde poſt negativas tot quot ſufficiunt, ſuper affirmativas concludere; quod adhuc factum non eſt, nec tentatum certe, niſi tantummodo à *Platone*, qui ad excutiendas definitiones & ideas, hac certe forma Inductionis aliquatenus utitur. Verum ad hujus Inductionis, ſive Demonſtrationis inſtructionem bonam & legitimam, quamplurima adhibenda ſunt, quæ adhuc nullius mortalium cogitationem ſubiêre; adeo ut in ea major ſit conſumenda opera, quam adhuc conſumpta eſt in Syllogiſmo. Atq; hujus Inductionis auxilio, non ſolum ad Axiomata invenienda, verumetiam ad Notiones terminandas, utendum eſt. Atq; in hac certe *Inductione*, ſpes maxima ſita eſt.

CVI.

AT in Axiomatibus conſtituendis per hanc Inductionem, examinatio & probatio etiam facienda eſt, utrùm quod conſtituitur Axioma aptatum ſit tantum & ad menſuram factum eorum particularium ex quibus extrahitur; an vero ſit amplius, & latius. Quod ſi ſit amplius, aut latius, videndum, an eam ſuam amplitudinem & latitudinem, per novarum particularium deſignationem, quaſi fidejuſſione quadam firmet; ne vel in jam notis tantum hæreamus, vel laxiore fortaſſe complexu, umbras & formas abſtractas, non ſolida & determinata in materia, prenſemus. Hæc vero cum in uſum venerint, ſolida tum demum ſpes merito affulſerit.

CVII.

ATq; hic etiam reſumendum eſt, quod ſuperius dictum eſt de Naturali Philoſophia producta, & Scientiis particularibus ad eam reductis, ut non fiat ſciſſio & truncatio Scientiarum; Nam etiam abſq; hoc, minus de progreſſu ſperandum eſt.

CVIII.

ATq; de deſperatione tollenda, & ſpe facienda, ex præteriti temporis erroribus valere juſſis, aut rectificatis, jam dictum eſt. Videndum autem eſt, ſi quæ alia ſint, quæ ſpem faciant. Illud vero occurrit; ſi hominibus non quærentibus, & aliud agentibus, multa utilia, tanquam caſu quodam, aut per occaſionem, inventa ſint; nemini dubium eſſe, poſſe, quin iiſdem quærentibus, & hoc agentibus, idque via & ordine, non impetu & deſultorie, longe plura detegi neceſſe ſit. Licet enim ſemel aut iterum accidere poſſit, ut quiſpiam in id forte fortuna incidat, quod magno conatu & de induſtria ſcrutantem antea fugit; tamen in ſumma rerum, proculdubio contrarium invenitur. Itaque longe plura, & meliora, atque per minora intervalla, à ratione & induſtria, & directione, & intentione hominum, ſperanda ſunt, quam à caſu, & inſtinctu animalium, & hujuſmodi, quæ hactenus principium Inventis dederunt.

CIX.

ETiam illud ad ſpem trahi poſſit, quod nonnulla ex his quæ jam inventa ſunt, ejus ſint generis, ut antequam invenirentur, haud facile cuiquam in mentem veniſſet, de iis aliquid ſuſpicari; ſed plane quis illa ut impoſſibilia contempſiſſet. Solent enim homines de rebus novis, ad exemplū veterum, & ſecundum phantaſiam ex iis præceptam, & inquinatam, hariolari; quod genus opinandi fallaciſſimum eſt, quandoquidem multa ex his quæ ex fontibus rerum petuntur, per rivulos conſuetos non fluant.

Veluti ſi quis ante tormentorum igneorum inventionem, rem per effectus deſcripſiſſet, atque in hunc modum dixiſſet; Inventum quoddam detectum eſſe, per quod muri, & munitiones quoque maximæ, ex longo intervallo concuti, & dejici poſſint; homines ſane de viribus tormentorum & machinarum, per pondera, & rotas, & hujuſmodi arietationes & impulſus multiplicandis, multa & varia ſecum cogitaturi fuiſſent: De vento autem igneo, tam ſubito & violenter ſe expandente, & exſufflante, vix unquam aliquid alicujus imaginationi, aut phantaſiæ, occurſurum fuiſſet; utpote cujus exemplum in proximo non vidiſſet, niſi forte in terræ motu, aut fulmine, quæ ut Magnalia Naturæ, & non mirabilia ab homine, homines ſtatim rejecturi fuiſſent.

Eodem modo, ſi ante fili bombycini inventionem, quiſpiam hujuſmodi ſermonem injeciſſet; Eſſe quoddam fili genus inventum, ad veſtium & ſupellectilis uſum, quod filum linteum aut laneum, tenuitate, & nihilominus tenacitate, ac etiā ſplendore, & mollitie, longe ſuperaret; homines ſtatim aut de ſerico aliquo vegetabili, aut de animalis alicujus pilis delicatioribus, aut de avium plumis, & lanugine, aliquid opinaturi fuiſſent; verum de vermis puſilli textura, eaque tam copioſa, & ſe renovante, & anniverſaria, nil fuiſſent certe commenturi. Quod ſi quis etiam de verme verbum aliquod injeciſſet, ludibrio certe futurus fuiſſet, ut qui novas Aranearum operas ſomniaret.

Similiter, ſi ante inventionem Acus Nauticæ, quiſpiā hujuſmodi ſermonem intuliſſet; inventum

eſſe quoddam inſtrumentum, per quod Cardines & puncta Cœli, exacte capi & dignoſci poſſint; homines ſtatim, de magis exquiſita fabricatione inſtrumentorum Aſtronomicorum, ad multa & varia, per agitationem phantaſiæ, diſcurſuri fuiſſent: quod vero aliquid inveniri poſſit, cujus motus cum cœleſtibus tam bene conveniret, atque ipſum tamen ex cœleſtibus non eſſet, ſed tantum ſubſtantia lapidea, aut metallica; omnino incredibile viſum fuiſſet. Atque hæc tamen, & ſimilia, per tot mundi ætates, homines latuerunt, nec per Philoſophiam, aut Artes rationales inventa ſunt, ſed caſu, & per occaſionem; ſuntque illius (ut diximus) generis, ut ab iis quæ antea cognita fuerunt, plane heterogenea & remotiſſima ſint, ut prænotio aliqua nihil prorſus ad illa conducere potuiſſet.

Itaque ſperandum omnino eſt, eſſe adhuc in Naturæ ſinu multa excellentis uſus recondita, quæ nullam cum jam Inventis cognationem habent, aut paralleliſmum; ſed omnino ſita ſunt extra vias phantaſiæ; quæ tamen adhuc inventa non ſunt; quæ proculdubio per multos ſæculorum circuitus & ambages & ipſa quandoq; prodibunt, ſicut illa ſuperiora prodierunt; ſed per viam, quam nunc tractamus, propere, & ſubito, & ſimul repræſentari, & anticipari poſſunt.

CX.

AT tamen conſpiciuntur & alia Inventa ejus generis, quæ fidem faciant, poſſe genus humanum nobilia Inventa, etiam ante pedes poſita, prætertire, & tranſilire. Utcunq; enim Pulveris tormentarii, vel fili bombycini, vel Acus nauticæ, vel Sacchari, vel Papyri, vel ſimilium Inventa, quibusdam Rerum & Naturæ proprietatibus niti videantur; at certe Imprimendi artificium nil habet, quod non ſit apertum, & fere obvium. Et nihilominus homines, non advertentes, literarum modulos difficilius ſcilicet collocari, quam literæ per motum manus ſcribantur, ſed hoc intereſſe, quod literarum moduli ſemel collocati, infinitis impreſſionibus, literæ autem per manum exaratæ, unicæ tantum ſcriptioni ſufficiant; aut fortaſſe iterum non advertentes, atramentum ita inſpiſſari poſſe, ut tingat, non fluat; præſertim literis reſupinatis, & impreſſione facta deſuper: hoc pulcherrimo Invento (quod ad Doctrinarum propagationem tantum facit) per tot ſæcula caruerunt.

Solet autem Mens humana, in hoc Inventionis curriculo, tam læva ſæpenumero & male compoſita eſſe, ut primo diffidat, & paulo poſt ſe contemnat; atque primo incredibile ei videatur, aliquid tale inveniri poſſe; poſtquam autem inventum ſit, incredibile rurſus videatur, id homines tamdiu fugere potuiſſe. Atque hoc ipſum ad ſpem rite trahitur; ſupereſſe nimirum adhuc magnum Inventorum cumulum, qui non ſolum ex operationibus incognitis eruendis, ſed & ex jam cognitis transferendis & applicandis, per eam, quam diximus, Experientiam literatam deduci poſſit.

CXI.

NEque illud omittendum ad faciendam Spem; Reputent (ſi placet) homines, infinitas ingenii, temporis, facultatum expenſas, quas homines in rebus, & ſtudiis longe minoris uſus & pretii, collocant; quorum pars quota, ſi ad ſana & ſolida verteretur, nulla non difficultas ſuperari poſſit. Quod idcirco adjungere viſum eſt, quia plane fatemur, Hiſtoriæ Naturalis & Experimentalis collectionem, qualem animo metimur, & qualis eſſe debet, opus eſſe magnum, & quaſi Regium, & multæ operæ atque impenſæ.

CXII.

INterim particularium multitudinem nemo reformidet, quin potius hoc ipſum ad ſpem revocet. Sunt enim Artium & Naturæ particularia *Phænomena*, Manipuli inſtar, ad ingenii Commenta, poſtquam ab evidētia rerum disjuncta & abſtracta fuerint. Atq; hujus viæ, exitus in aperto eſt, & fere in propinquo; Alterius, exitus nullus, ſed implicatio infinita. Homines enim adhuc parvam in Experientia moram fecerunt, & eam leviter perſtrinxerunt, ſed in meditationibus & cōmentationibus ingenii, infinitum tempus contriverunt. Apud nos vero ſi eſſet præſto quiſpiam, qui de facto Naturæ ad interrogata reſponderet, paucorum annorum eſſet Inventio Cauſarum & Scientiarum omnium.

CXIII.

ETiam nonnihil hominibus ſpei fieri poſſe putamus ab exemplo noſtro proprio; neq; jactantiæ cauſa hoc dicimus, ſed quod utile dictu ſit. Si qui diffidant, me videant, hominem inter homines ætatis meæ, Civilibus negotiis occupatiſſimum, nec firma admodum valetudine, (quod magnum habet temporis diſpendium) atque in hac re plane *Protopirum*, & veſtigia nullius ſequutum, neq; hæc ipſa cum ullo mortalium communicantem; & tamen veram viam conſtanter ingreſſum, & ingenium rebus ſubmittentem, hæc ipſa aliquatenus (ut exiſtimamus) provexiſſe: Et deinceps videant, quid ab hominibus otio abundantibus, atque à laboribus conſociatis, atque à temporum ſucceſſione, poſt hæc indicia noſtra expectandum ſit; præſertim in via quæ non ſingulis ſolummodo pervia eſt, (ut fit in via illa rationali) ſed ubi hominum labores & operæ (præſertim quantum ad Experientiæ Collectam) optime diſtribui, & deinde componi poſſint. Tum enim homines vires ſuas noſſe incipient, cum non eadem infiniti, ſed alia alii præſtabunt.

CXIV.

POſtremo, etiamſi multo infirmior & obſcurior aura Spei ab *iſta nova Continente* ſpiraverit; tamen omnino experiendum eſſe (niſi velimus animi eſſe plane abjecti) ſtatuimus. Non enim res pari periculo non tentatur, & non ſuccedit; cum in illo, ingentis boni; in hoc, exiguæ humanæ operæ jactura vertatur. Verum ex dictis, atq; etiam ex non dictis, viſum eſt nobis, ſpei abunde ſubeſſe, non tantum homini ſtrenuo ad experiendum, ſed etiam prudenti & ſobrio ad credendum.

CXV.

ATque de deſperatione tollenda, quæ inter Cauſas potentiſſimas ad progreſſum Scientiarum remorandum & inhibendum fuit, jam dictum eſt: Atq; ſimul ſermo de Signis & Cauſis Errorum, & inertiæ, & ignorantiæ quæ invaluit, abſolutus eſt; præſertim cum ſubtiliores cauſæ, & quæ in judicium populare aut obſervationem non incurrunt, ad ea quæ de *Idolis* animi humani dicta ſunt, referri debeant.

Atque hic ſimul pars deſtruens *Inſtaurationis* noſtræ claudi debet, quæ perficitur tribus Redargutionibus

gutionibus; Redargutione nimirum *Humanæ Rationis Nativæ*, & ſibi permiſſæ; Redargutione *Demonſtrationum*; & Redargutione *Theoriarum*, ſive Philoſophiarum, & Doctrinarum, quæ receptæ ſunt. Redargutio vero earum talis fuit, qualis eſſe potuit: videlicet per ſigna, & Evidentiam Cauſarum; cum confutatio alia nulla à nobis (qui & de Principiis, & de Demonſtrationibus, ab aliis diſſentimus) adhiberi potuerit.

Quocirca tempus eſt, ut ad ipſam Artem & Normam *Interpretandi Naturam* veniamus; & tamen nonnihil reſtat, quod prævertendum eſt. Quum enim in hoc primo *Aphoriſmorum* libro illud nobis propoſitum ſit, ut tam ad intelligendum, quam ad recipiendum ea quæ ſequuntur, Mentes hominum præparentur; Expurgata jam, & abraſa, & æquata Mentis Area, ſequitur ut Mens ſiſtatur in poſitione bona, & tanquam Aſpectu benevolo, ad ea quæ proponemus. Valet enim in re nova ad præjudicium, non ſolum præoccupatio fortis opinionis veteris, ſed & præceptio ſive præfiguratio falſa, rei quæ affertur. Itaq; conabimur efficere, ut habeantur bonæ, & veræ, de iis quæ adducimus, opiniones, licet ad tempus tantummodo, & tanquam uſurariæ, donec res ipſa pernoſcatur.

CXVI.

PRimo itaq; poſtulandum videtur, ne exiſtiment homines, nos more Antiquorum Græcorum, aut quorundam novorum hominum, *Teleſii, Patricij, Severini*, ſectam aliquam in Philoſophia condere velle: Neque enim hoc agimus, neque etiam multum intereſſe putamus, ad hominum fortunas, quales quis opiniones abſtractas de Natura & rerum Principiis habeat? Neq; dubium eſt, quin multa hujusmodi, & vetera revocari, & nova introduci poſſint; quemadmodũ & complura Themata Cœli ſupponi poſſunt, quæ cum *Phænomenis* ſat bene conveniunt, inter ſe tamen diſſentiunt.

At nos de hujuſmodi rebus opinabilibus, & ſimul inutilibus, non laboramus. At contra nobis conſtitutum eſt experiri, an revera potentiæ & amplitudinis humanæ firmiora fundamenta jacere, ac fines in latius proferre poſſimus. Atque licet ſparſim, & in alia quibus ſubjectis ſpecialibus, longe veriora habeamus, & certiora, (ut arbitramur) atq; etiam magis fructuoſa, quam quibus homines adhuc utuntur, (quæ in quintam *Inſtaurationis* noſtræ partem congeſſimus) tamen Theoriam nullam univerſalem, aut integram proponimus. Neque enim huic rei tempus adhuc adeſſe videtur. Quin nec ſpem habemus vitæ producendæ, ad ſextam *Inſtrauratiois* partem (quæ Philoſophiæ, per legitimam Naturæ interpretationem inventæ, deſtinata eſt) abſolvendam; ſed ſatis habemus, ſi in Mediis ſobrie & utiliter nos geramus, atq; interim ſemina veritatis ſincerioris in poſteros ſpargamus, atque initiis rerum magnarum non deſimus.

CXVII.

ATq; quemadmodum Sectæ Conditores non ſumus; ita nec operum particularium Largitores, aut Promiſſores. Attamen poſſit aliquis hoc modo occurrere; quo nos, qui tam ſæpe Operum mentionem faciamus, & omnia eo trahamus; etiam Operum aliquorum pignora exhibeamus. Verum via noſtra, & ratio, (ut ſæpe perſpicue diximus, & adhuc dicere juvat) ea eſt; ut non Opera ex Operibus, ſive Experimenta ex Experimentis, (ut Empirici) ſed ex Operibus & Experimentis Cauſas & Axiomata, atq; ex Cauſis & Axiomatibus rurſus nova Opera & Experimenta (ut legitimi Naturæ Interpretes) extrahamus.

Atq; licet in Tabulis noſtris inveniendi, (ex quibus quarta pars *Inſtaurationis* conſiſtit) atque etiam exemplis particularium, (quæ in ſecunda parte adduximus) atque inſuper obſervationibus noſtris ſuper Hiſtoriam, (quæ in tertia parte Operis deſcripta eſt) quivis vel mediocris perſpicaciæ & ſolertiæ, complurium operum nobilium indicationes & deſignationes ubique notabit; ingenue tamen fatemur, Hiſtoriam Naturalẽ, quam adhuc habemus, aut ex libris, aut ex inquiſitione propria, nõ tam copioſam eſſe & verificatã, ut legitime Interpretationi ſatisfacere aut miniſtrare poſſit.

Itaque ſi quis ad Mechanica ſit magis aptus, & paratus, atque ſagax, ad venanda opera, ex converſatione ſola cum experimentis, ei permittimus & relinquimus illam induſtriam, ut ex Hiſtoria noſtra, & Tabulis, multa tanquam in via decerpat, & applicet, ad Opera; ac veluti fœnus recipiat ad tempus, donec ſors haberi poſſit. Nos vero, cum ad majora contendamus, moram omnem præproperam & præmaturam in iſtiusmodi rebus, tanquam Atalantæ pilas (ut ſæpius ſolemus dicere) damnamus. Neque aurea poma pueriliter affectamus, ſed omnia in victoria curſus Artis ſuper Naturam ponimus; neque muſcum aut ſegetem herbidam demetere feſtinamus, ſed meſſem tempeſtivam expectamus.

CXVIII.

OCcurret etiam alicui proculdubio, poſtquam ipſam Hiſtoriam noſtram, & Inventionis Tabulas perlegerit, aliquid in ipſis Experimentis minus certum, vel omnino falſum; atque propterea ſecum fortaſſe reputabit, fundamentis & Principiis falſis, & dubiis, Inventa noſtra niti. Verum hoc nihil eſt; neceſſe enim eſt, talia ſub initiis evenire. Simile enim eſt, ac ſi in ſcriptione aut impreſſione, una forte litera, aut altera, perperam poſita aut collocata ſit; id enim legentem non multum impedire ſolet, quandoquidem errata ab ipſo ſenſu facile corriguntur. Ita etiam cogitent homines, multa in Hiſtoria Naturali Experimenta falſo credi & recipi poſſe; quæ paulo poſt à Cauſis & Axiomatibus inventis facile expunguntur, & rejiciuntur. Sed tamen verum eſt, ſi in Hiſtoria Naturali, & Experimentis, magna, & crebra, & continua fuerint errata, illa nulla ingenii aut Artis felicitate corrigi aut emendari poſſe itaque ſi in Hiſtoria noſtra Naturali, quæ tanta diligentia, & ſeveritate, & fere religione probata & collecta eſt, aliquid in particularibus quandoq; ſubſit falſitatis, aut erroris; quid tandem de Naturali Hiſtoria vulgari, quæ præ noſtra tam negligens eſt, & facilis, dicendum erit? aut de Philoſophia & Scientiis ſuper hujuſmodi arenas (vel Syrtes potius) ædificatis? Itaque hoc quod diximus, neminem moveat.

CXIX.

OCcurrent etiã in Hiſtoria noſtra & Experimentis plurimæ res: primo leves & vulgatæ, deinde viles & illiberales, poſtremo nimis ſubtiles ac mere ſpeculativæ, & quaſi nullius uſus: Quod genus rerum, hominum ſtudia avertere & alienare poſſit.

Atque de iſtis rebus, quæ videntur vulgatæ, illud homines cogitent: ſolere ſane eos adhuc nihil aliud agere, quam ut eorũ, quæ rara ſunt, cauſas ad ea, quæ frequenter fiunt, referant & accomodent: at ipſo-

at ipſorum, quæ frequenter eveniunt, nullas cauſas inquirant; ſed ea ipſa recipiant tanquam conceſſa & admiſſa.

Itaq; non Ponderis, non Rotationis Cœleſtium, non Caloris, non Frigoris, non Luminis, non Duri, non Mollis, non Tenuis, non Denſi, non Liquidi, non Conſiſtentis, non Animati, non Inanimati, non Similaris, non Diſſimilaris, nec demum Organici cauſas quærunt; ſed illis tanquam pro evidentibus & manifeſtis receptis, de cæteris rebus, quæ non tam frequenter & familiariter occurrunt, diſputant & judicant.

Nos vero, qui ſatis ſcimus, nullum de rebus raris aut notabilibus judicium fieri poſſe, multo minus res novas in lucem protrahi, absque vulgarium rerum cauſis & cauſarum cauſis rite examinatis & repertis; neceſſario ad res vulgariſſimas in Hiſtoriam noſtram recipiendas compellimur. Quinetiam nil magis Philoſophiæ offeciſſe deprehendimus, quam quod res, quæ familiares ſunt & frequenter occurrunt, contemplationem hominum non morentur & detineant, ſed recipiantur obiter, neque earum cauſæ quæri ſoleant: ut non ſæpius requiratur Informatio de rebus ignotis, quam Attentio in notis.

CXX.

QUod vero ad rerum Vilitatem attinet, vel etiam Turpitudinem, quibus (ut ait *Plinius*) honos præfandus eſt; eæ res, non minus quam latiſſimæ & pretioſiſſimæ, in Hiſtoriam Naturalem recipiendæ ſunt. Neq; propterea polluitur Naturalis Hiſtoria: Sol enim æque palatia & cloacas ingreditur, neq; tamen polluitur. Nos autem non Capitolium aliquod aut Pyramidem hominum ſuperbiæ dedicamus aut condimus, ſed Templum ſanctum ad exemplar Mundi in intellectu humano fundamus. Itaque exemplar ſequimur. Nam quicquid Eſſentia dignum eſt, id etiam Scientia dignum; quæ eſt eſſentiæ imago. At vilia æque ſubſiſtunt, ac lauta. Quinetiam, ut è quibusdam putridis materiis, veluti Muſco & Zibetho, aliquando optimi odores generantur; ita & ab inſtantiis vilibus & ſordidis, quandoq; eximia lux & informatio emanat. Verum de hoc nimis multa; cum hoc genus faſtidii ſit plane puerile & effœminatum.

CXXI.

AT de illo omnino magis accurate diſpiciendum: Quod plurima in Hiſtoria noſtra captui vulgari, aut etiam cuivis intellectui, (rebus præſentibus aſſuefacto) videbuntur curioſæ cujusdam & inutilis ſubtilitatis. Itaque de hoc ante omnia & dictum & dicendum eſt. Hoc ſcilicet; Nos jam ſub initiis & ad tempus, tantum *lucifera* Experimenta, non *fructifera* quærere; ad exemplum Creationis divinæ, quod ſæpius diximus, quæ primo die lucem tantum produxit, eiq; ſoli unum integrum diem attribuit, neq; illo die quicquam materiati operis immiſcuit.

Itaq; ſi quis iſtiusmodi res nullius eſſe uſus putet, idem cogitet ac ſi nullum etiam Lucis eſſe uſum cenſeat, quia res ſcilicet ſolida aut materiata non ſit. Atq; revera dicendum eſt, Simplicium Naturarum cognitionem bene examinatam & definitam inſtar Lucis eſſe; quæ ad univerſa Operum penetralia aditum præbet; atque tota agmina Operum & turmas, & Axiomatum nobiliſſimorũ fontes poteſtate quadam complectitur & poſt ſe trahit; in ſe tamen non ita magni uſus eſt. Quin & Literarum elementa per ſe & ſeparatim nihil ſignificant, nec alicujus uſus ſunt; ſed tamen ad omnis ſermonis compoſitionem & apparatum inſtar Materiæ primæ ſunt. Etiam ſemina rerũ poteſtate valida, uſu (niſi in proceſſu ſuo) nihili ſunt. Atq; lucis ipſius radii diſperſi, niſi coëant, beneficium ſuum non impertiuntur.

Quod ſi quis Subtilitatibus ſpeculativis offendatur; quid de Scholaſticis viris dicendum erit, qui ſubtilitatibus immenſum indulſerunt? Quæ tamen Subtilitates in verbis, aut ſaltem vulgaribus notionibus, (quod tantundem valet) non in rebus aut Natura conſumptæ fuerunt; atque utilitatis expertes erant, non tantum in Origine, ſed etiam in Conſequentiis: Tales autem non fuerunt, ut haberent in præſens utilitatem nullam, ſed per conſequens infinitam; quales ſunt eæ de quibus loquimur. Hoc vero ſciant homines pro certo, omnem Subtilitatem diſputationum & diſcurſuum Mentis, ſi adhibeatur tantum poſt Axiomata inventa, ſeram eſſe & præpoſteram: & Subtilitatis tempus verum ac proprium, aut ſaltem præcipuũ, verſari in penſitanda Experientia, & inde conſtituendis Axiomatibus: Nam illa altera Subtilitas Naturam prenſat & captat, ſed nunquam apprehendit aut capit. Et veriſſimum certe eſt, quod de Occaſione ſive Fortuna dici ſolet, ſi transferatur ad Naturam: videlicet, *eam à fronte comatam, ab occipitio calvam eſſe*.

Deniq; de contemptu in Naturali Hiſtoria rerum aut Vulgarium, aut Vilium, aut nimis Subtilium, & in originibus ſuis inutilium, illa vox Mulierculæ ad tumidum Principem, qui petitionem ejus, ut rem indignam, & Majeſtate ſua inferiorem, abjeciſſet, pro oraculo ſit; *Deſine ergo Rex eſſe*: Quia certiſſimum eſt, imperium in Naturam, ſi quis hujusmodi rebus ut nimis exilibus & minutis vacare nolit, nec obtineri nec geri poſſe.

CXXII.

OCcurrit etiam & illud; mirabile quiddam eſſe & durum, quod nos omnes Scientias atq; omnes Authores ſimul ac veluti uno ictu & impetu ſummoveamus: idque non aſſumpto aliquo ex Antiquis in auxilium & præſidium noſtrum, ſed quaſi viribus propriis.

Nos autem ſcimus, ſi minus ſincera fide agere voluiſſemus, non difficile fuiſſe nobis, iſta, quæ afferuntur, vel ad antiqua ſæcula ante Græcorum tempora, (cum ſcientiæ de Natura magis fortaſſe, ſed tamen majore cum ſilentio floruerint; neq; in Græcorum tubas & fiſtulas adhuc incidiſſent) vel etiam (per partes certe) ad aliquos ex Græcis ipſis referre, atque aſtipulationem & honorem inde petere: more novorum hominum, qui nobilitatem ſibi ex antiqua aliqua proſapia, per genealogiarũ favores, aſtruunt & affingunt. Nos vero rerum evidentia freti omnem commenti & impoſturæ conditionem rejicimus, neque ad id quod agitur plus intereſſe putamus, utrum, quæ jam invenientur, Antiquis olim cognita, & per rerum viciſſitudines & ſæcula occidentia & orientia ſint; quam, hominibus curæ eſſe debere, utrum Novus Orbis fuerit Inſula illa Atlantis, & veteri Mundo cognita; an nunc primum reperta. Rerum enim inventio à Naturæ luce petenda, non ab Antiquitatis tenebris repetenda eſt.

Quod vero ad univerſalem iſtam reprehenſionem attinet, certiſſimū eſt vere rem reputanti, eam & magis probabilem eſſe, & magis modeſtā, quam ſi facta fuiſſet ex parte. Si enim in primis Notionibus errores radicati non fuiſſent, fieri non potuiſſet, quin nonnulla recte inventa, alia perperam inventa correxiſſent. Sed cum errores fundamentales fuerint, atq; ejusmodi, ut homines potius res neglexerint ac prætererierint, quam de illis pravum aut falſum judicium fecerint; minime mirum eſt, ſi homines id obtinuerint, quod non egerint; nec ad metam pervenerint, quam non poſuerint aut collocarint; neque viam emenſi ſint, quam non ingreſſi ſint aut tenuerint.

Atque inſolentiam rei quod attinet; Certe ſi quis manus conſtantia atque oculi vigore lineam magis rectam, aut circulum magis perfectum ſe deſcribere poſſe, quam alium quempiam, ſibi aſſumat; inducitur ſcilicet facultatis comparatio: Quod ſi quis aſſerat, ſe adhibita regula aut circumducto circino, lineam magis rectam, aut circulum magis perfectum poſſe deſcribere, quam aliquem alium vi ſola oculi & manus; is certe non admodum jactator fuerit. Quin hoc, quod dicimus, non ſolum in hoc noſtro conatu primo & inceptivo locum habet; ſed etiam pertinet ad eos qui huic rei poſthac incumbent. Noſtra enim via Inveniendi Scientias, exæquat fere ingenia, & non multum excellentiæ, eorum reliquit: cum omnia per certiſſimas Regulas & Demonſtrationes tranſigat. Itaque hæc noſtra (ut ſæpe diximus) Felicitatis cujusdam ſunt potius quam Facultatis, & potius Temporis partus quam Ingenii. Eſt enim certe Caſus aliquis non minus in Cogitationibus humanis, quam in Operibus & factis.

CXXIII.

Itaq; dicendum de nobis ipſis quod ille per jocum dixit, preſertim cum tam bene rem ſecet: *Fieri non poteſt ut idem ſentiant, qui aquam, & qui vinum bibant.* At cæteri homines, tam Veteres quam Novi, liquorem biberunt crudum in Scientiis, tanquam aquam, vel ſponte ex Intellectu manantem, vel per Dialecticam, tanquam per rotas ex puteo hauſtam. At nos liquorem bibimus & propinamus ex infinitis confectam uvis, iisq; maturis & tempeſtivis, & per racemos quosdam collectis ac decerptis; ſubinde in torculari preſſis, ac poſtremo in vaſe repurgatis & clarificatis. Itaq; nil mirum, ſi nobis cum aliis non conveniat.

CXXIV.

Occurret proculdubio & illud: nec metam aut Scopum Scientiarum à nobis ipſis (id quod in aliis reprehendimus) verum & optimum præfixum eſſe. Eſſe enim Contemplationem veritatis, omni Operū utilitate & magnitudine digniorem & celſiorem: longam vero iſtam & ſollicitam moram in Experientia & Materia, & rerum Particularium fluctibus, Mentem veluti humo affigere, vel potius in Tartarum quoddam confuſionis & perturbationis dejicere; atq; ab Abſtractæ Sapientiæ ſerenitate & tranquillitate (tanquam à ſtatu multo diviniore) arcere & ſummovere. Nos vero huic rationi libenter aſſentimur; & hoc ipſum, quod innuunt ac præoptant, præcipue atque ante omnia agimus. Etenim verum exemplar Mundi in Intellectu humano fundamus; quale invenitur, non quale cuipiam ſua propria ratio dictaverit. Hoc autem perfici non poteſt, niſi facta Mundi diſſectione atq; Anatomia diligentiſſima. Modulos vero ineptos Mundorum & tanquam ſimiolas, quas in Philoſophiis phantaſiæ hominum extruxerunt, omnino diſſipandas edicimus. Sciant itaque homines, (id quod ſuperius diximus) quantum interſit inter humanæ Mentis *Idola* & divinæ Mentis Ideas. Illa enim nihil aliud ſunt, quam Abſtractiones ad placitum: Hæ autem ſunt vera ſignacula Creatoris ſuper creaturas, prout in Materiâ per lineas veras & exquiſitas imprimuntur & terminantur. Itaq; ipſiſſimæ Res ſunt (in hoc genere) Veritas & Utilitas: atq; Opera ipſa pluris facienda ſunt, quatenus ſunt veritatis pignora, quam propter vitæ commoda.

CXXV.

Occurret fortaſſe & illud: nos tanquam actum agere; atque Antiquos ipſos eandem, quam nos, viam tenuiſſe. Itaque veriſimile putabit quispiam, etiam nos, poſt tantum motum & molitionem, deventuros tandem ad aliquam ex illis Philoſophiis quæ apud Antiquos valuerunt. Nam & illos in Meditationum ſuarum Principiis vim & copiam magnam Exemplorum & Particularum paraviſſe, atq; in Commentarios, per locos & titulos, digeſſiſſe; atque inde Philoſophias ſuas & Artes confeciſſe, & poſtea, re comperta, pronuntiaſſe; & Exempla ad fidem & docendi lumen ſparſim addidiſſe; ſed Particularium notas, & codicillos, ac commentarios ſuos, in lucem edere, ſupervacuum & moleſtum putaſſe, ideoq; feciſſe, quod in ædificando fieri ſolet; nempe poſt ædificii ſtructuram, machinas & ſcalas à conſpectu amoviſſe. Neque aliter factum eſſe, credere certe oportet. Verum niſi quis omnino oblitus fuerit eorum quæ ſuperius dicta ſunt, huic objectioni (aut ſcrupulo potius) facile reſpondebit. Formam enim inquirendi & inveniendi apud Antiquos & ipſi profitemur, & ſcripta eorum præ ſe ferunt. Ea autem non alia fuit, quam ut ab Exemplis quibusdam & Particularibus (additis Notionibus communibus, & fortaſſe portione nonnulla ex opinionibus receptis, quæ maxime placuerunt) ad Concluſiones maxime generales ſive Principia Scientiarum advolarent; ad quorum veritatem immotam & fixā, Concluſiones inferiores per Media educerent ac probarent, ex quibus Artem conſtituebant. Tum demum ſi nova Particularia & Exempla mota eſſent & adducta, quæ placitis ſuis refragarentur; illa aut per diſtinctiones, aut per regularum ſuarum explanationes, in ordinem ſubtiliter redigebant; aut demum per exceptiones groſſo modo ſummovebant: At rerum Particularium non refragantium cauſas, ad illa Principia ſua laborioſe & pertinaciter accommodabant. Verum nec Hiſtoria Naturalis & Experientia illa erat, quam fuiſſe oportebat; (longe certe abeſt) & iſta advolatio ad Generaliſſima, omnia perdidit.

CXXVI.

Occurret & illud; nos, propter inhibitionem quandam pronuntiandi, & principia certa ponendi, donec per medios gradus ad Generaliſſima rite perventum ſit; Suſpenſionem quandam judicii tueri, atq; ad *Acatalepſiam* rem deducere. Nos vero non *Acatalepſiam*, ſed *Eucatalepſiam* meditamur & proponimus: Senſui enim non derogamus, ſed

ſed miniſtramus; & Intellectum non contemnimus, ſed regimus. Atque melius eſt ſcire quantum opus ſit, & tamen nos non penitus ſcire putare, quam penitus ſcire nos putare, & tamen nil eorum, quæ opus eſt, ſcire.

CXXVII.

ETiam dubitabit quiſpiam potius quam objiciet; utrum nos de Naturali tantum Philoſophia, an etiam de Scientiis reliquis, Logicis, Ethicis, Politicis, ſecundum viam noſtram perficiendis loquamur. At nos certe de univerſis hæc, quæ dicta ſunt, intelligimus: Atq; quemadmodum vulgaris Logica, quæ regit res per Syllogiſmum, non tantum ad Naturales, ſed ad omnes Scientias pertinet; Ita & noſtra, quæ procedit per *Inductionem*, omnia complectitur. Tam enim Hiſtoriam & Tabulas inveniendi conficimus de Ira, Metu, & Verecundia, & ſimilibus; ac etiam de exemplis rerum Civilium: nec minus de motibus mentalibus Memoriæ, Compoſitionis & Diviſionis, Judicii, & reliquorum; quam de Calido & Frigido, aut Luce, aut Vegetatione, aut ſimilibus. Sed tamen cum noſtra ratio *Interpretandi*, poſt Hiſtoriam præparatam & ordinatam, non Mentis tantum motus & diſcurſus, (ut Logica vulgaris) ſed & rerum naturam intueatur; ita Mentem regimus, ut ad Rerum naturam ſe, aptis per omnia modis, applicare poſſit. Atq; propterea multa & diverſa in Doctrina *Interpretationis* præcipimus, quæ ad Subjecti, de quo inquirimus, qualitatem & conditionem, modum Inveniendi nonnulla ex parte applicent.

CXXVIII.

AT illud de nobis ne dubitare quidem fas ſit; utrum nos Philoſophiam & Artes & Scientias, quibus utimur, deſtruere & demoliri cupiamus: Contra enim, earum & uſum & cultum & honores libenter amplectimur. Neq; enim ullo modo officimus, quin iſtæ, quæ invaluerunt, & Diſputationes alant, & Sermones ornent, & ad Profeſſoria munera ac vitæ Civilis compendia adhibeantur & valeant; denique tanquam numiſmata quædam, conſenſu inter homines recipiantur. Quinetiam ſignificamus aperte, ea, quæ nos adducimus, ad iſtas res non multum idonea futura; cum ad vulgi captum deduci omnino non poſſint, niſi per Effecta & Opera tantum. At hoc ipſum, quod de affectu noſtro & bona voluntate erga Scientias receptas dicimus, quam vere profiteamur, Scripta noſtra in publicum edita (præſertim libri *de Progreſſu Scientiarum*) fidem faciant. Itaq; id verbis amplius vincere non conabimur. Illud interim conſtanter & diſerte monemus, his modis, qui in uſu ſunt, nec magnos in Scientiarum doctrinis & contemplatione progreſſus fieri, nec illas ad amplitudinem Operum deduci poſſe.

CXXIX.

SUpereſt ut de Finis excellentia pauca dicamus. Ea ſi prius dicta fuiſſent, votis ſimilia videri potuiſſent: ſed ſpe jam facta, & iniquis præjudiciis ſublatis, plus fortaſſe ponderis habebunt. Quod ſi nos omnia perfeciſſemus & plane abſolviſſemus, nec alios in partem & conſortium laborum ſubinde vocaremus; etiam ab hujusmodi verbis abſtinuiſſemus, ne acciperentur in prædicationem meriti noſtri. Cum vero aliorum induſtria acuenda ſit, & animi excitandi atq; accendendi; conſentaneum eſt, ut quædam hominibus in mentem redigamus.

Primo itaq;, videtur Inventorum nobilium introductio, inter Actiones humanas longe primas partes tenere: id quod antiqua ſæcula judicaverũt. Ea enim Rerum Inventoribus divinos honores tribuerunt: iis autem, qui in Rebus Civilibus merebantur, (quales erant orbium & imperiorum Conditores, Legislatores, Patriarum à diuturnis malis Liberatores, Tyrannidum Debellatores, & his ſimiles) Heroum tantum honores decreverunt. Atque certe ſi quis ea recte conferat, juſtum hoc priſci ſæculi judicium reperiet. Etenim Inventorum beneficia ad univerſum genus humanum pertinere poſſunt; Civilia ad Certas tantummodo hominum ſedes: hæc etiam non ultra paucas ætates durant; illa, quaſi perpetuis temporibus. Atq; Status emendatio in Civilibus non ſine vi & perturbatione plerumque procedit: at Inventa beant, & beneficium deferunt abſq; alicujus injuria aut triſtitia.

Etiam Inventa quaſi novæ Creationes ſunt, & divinorum Operum Imitamenta, ut bene cecinit ille:

Primum frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dediderant quondam præſtanti nomine Athenæ:
Et RECREAVERUNT vitam legesque rogarunt.

Atq; videtur notatu dignum in *Salomone*; quod cum Imperio, Auro, magnificentia Operum, Satellitio, Famulitio, Claſſe inſuper, & Nominis claritate, ac ſumma hominum admiratione floreret, tamen nihil horum delegerit ſibi ad gloriam, ſed ita pronuntiaverit: *Gloriam Dei eſſe, celare rem; gloriam Regis, inveſtigare rem.*

Rurſus (ſi placet) reputet quiſpiam, quantum interſit inter hominum vitam in excultiſſima quapiam Europæ Provincia, & in Regione aliqua Novæ Indiæ maxime fera & barbara: Eas tantum differre exiſtimabit, ut merito *Hominem homini Deum eſſe*, non ſolum propter auxilium & beneficium, ſed etiam per ſtatus comparationem, recte dici poſſit. Atq; hoc, non Solum, non Cœlum, non Corpora, ſed Artes præſtant.

Rurſus, vim & virtutem & conſequentias Rerum inventarum notare juvat: quæ non in aliis manifeſtius occurrunt, quam in illis tribus, quæ Antiquis incognitæ, & quarum primordia, licet recentia, obſcura & ingloria ſunt; *Artis* nimirum *Imprimendi, Pulveris Tormentarij, & Acus Nauticæ.* Hæc enim tria, rerum faciem & ſtatum in Orbe terrarum mutaverunt: primum, in Re Literaria; ſecundum, in Re Bellica: tertium, in Navigationibus: Unde innumeræ rerum mutationes ſequutæ ſunt, ut non Imperium aliquod, non Secta, non Stella majorem efficaciam & quaſi influxum ſuper res humanas exercuiſſe videatur, quam iſta Mechanica exercuerunt.

Præterea non abs re fuerit, tria hominum Ambitionis genera & quaſi gradus diſtinguere. Primum eorum, qui propriam potentiam in Patria ſua amplificare cupiunt; quod genus vulgare eſt & degener. Secundum eorum, qui Patriæ potentiam & imperium inter humanum genus amplificare nituntur: Illud plus certe habet dignitatis, cupiditatis haud minus. Quod ſi quis humani generis ipſius potentiam & imperium in rerum Univerſitatem inſtaurare & amplificare conetur; ea proculdubio Ambitio (ſi modo ita vocanda ſit) reliquis & ſanior eſt & auguſtior. Hominis autem imperium in Res,

in ſolis Artibus & Scientiis ponitur. Naturæ enim non imperatur, niſi parendo.

Præterea, ſi unius alicujus particularis Inventi utilitas ita homines affecerit, ut eum, qui genus humanum Univerſum beneficio aliquo devincire potuerit, Homine majorem putaverint; quanto celſius videbitur, tale aliquid invenire, per quod alia omnia expedite inveniri poſſint? Et tamen (ut verum omnino dicamus) quemadmodum luci magnam habemus gratiam, quod per eam vias inire, Artes exercere, legere, nos invicem dignoſcere poſſimus, & nihilominus ipſa viſio lucis res præſtantior eſt & pulchrior, quam multiplex ejus uſus. Ita certe ipſa Contemplatio Rerum, prout ſunt, ſine Superſtitione aut Impoſtura, Errore aut Confuſione, in ſe ipſa magis digna eſt, quam Univerſus Inventorum fructus.

Poſtremo, ſi quis depravationem Scientiarum & Artium ad malitiam & luxuriam & ſimilia, objecerit; id neminem moveat. Illud enim de omnibus mundanis Bonis dici poteſt, Ingenio, Fortitudine, Viribus, Forma, Divitiis, Luce ipſa, & reliquis. Recuperet modo genus humanum jus ſuum in Naturam, quod ei ex dotatione divina competit; & detur ei copia: uſum vero recta Ratio, & ſana Religio gubernabit.

CXXX.

Iam vero tempus eſt ut Artem ipſam *Interpretandi* Naturam proponamus; in qua licet nos utiliſſima & veriſſima præcepiſſe arbitremur, tamen neceſſitatem ei abſolutam (ac ſi abſq; ea nil agi poſſit) aut etiam perfectionem non attribuimus. Etenim in ea opinione ſumus; ſi juſtam Naturæ & Experientiæ Hiſtoriam præſto haberent homines atque in ea ſedulo verſarentur; ſibiq; duas res imperare poſſent; unam, ut receptas opiniones deponerent; alteram, ut Mentem à generaliſſimis & proximis ab illis, ad tempus cohiberent; fore ut etiam vi propria & genuina Mentis, abſque alia Arte, in formam noſtram *Interpretandi* incidere poſſent. Eſt enim *Interpretatio* verum & naturale opus Mentis, demptis iis quæ obſtant: Sed tamen omnia certe per noſtra Præcepta erunt magis in cinctu, & multo firmiora. Neq; tamen illis nihil addi poſſe affirmamus: ſed contra, nos, qui Mentem reſpicimus, non tantum in facultate propria, ſed quatenus copulatur cum Rebus; Artem Inveniendi cum Inventis adoleſcere poſſe, ſtatuere debemus.

LIBER SECUNDUS APHORISMORUM, de Interpretatione NATURÆ *ſive* de Regno HOMINIS.

APHORISMUS I.

SUPER datum Corpus novam Naturam, ſive novas Naturas generare & ſuperinducere, Opus & Intentio eſt humanæ Potentiæ. Datæ autem Naturæ Formam, ſive Differentiam veram; ſive Naturam naturantem, ſive Fontem emanationis (iſta enim vocabula habemus, quæ ad indicationem rei proxime accedunt) invenire; Opus & Inventio humanæ Scientiæ. Atque his operibus primariis, ſubordinantur alia Opera duo ſecundaria, & inferioris notæ; Priori, transformatio Corporum concretorum de alio in aliud, intra terminos *poſſibilis*; Poſteriori, inventio, in omni generatione & Motu, *latentis proceſſus* continuati ab Efficiente manifeſto, & Materia manifeſta, usque ad Formam inditam; & inventio ſimiliter *latentis Schematiſmi* Corporum quieſcentium, & non in Motu.

II.

QUam infeliciter ſe habeat Scientia humana quæ in uſu eſt, etiam ex illis liquet quæ vulgo aſſeruntur. Recte ponitur; *Vere ſcire, eſſe per Cauſas ſcire.* Etiam non male conſtituuntur Cauſæ quatuor; Materia, Forma, Efficiens, & Finis. At ex his Cauſa Finalis tantum abeſt ut proſit, ut etiam Scientias corrumpat, niſi in Hominis actionibus. Formæ inventio habetur pro deſperata. Efficiens vero & Materia (quales quæruntur & recipiuntur, remotæ ſcilicet, abſque *latenti proceſſu* ad formam) res perfunctoriæ ſunt, & ſuperficiales, & nihili fere ad Scientiam veram & activam. Neque tamen obliti ſumus, ſuperius notaſſe & correxiſſe errorem Mentis humanæ, in deferendo Formis primas Eſſentiæ. Licet enim in Natura nihil vere exiſtat præter Corpora individua, edentia actus puros individuos ex lege; in doctrinis tamen, illa ipſa lex, ejusq; inquiſitio, & inventio atque explicatio, pro fundamento eſt tam ad ſciendum, quam ad operandum. Eam autem *legem*, ejusque *Paragraphos*, Formarum nomine intelligimus; præſertim cum hoc vocabulū invaluerit, & familiariter occurrat.

III.

QUi Cauſam alicujus Naturæ (veluti Albedinis, aut Caloris) in certis tantum ſubjectis novit; ejus Scientia imperfecta eſt; & qui Effectum ſuper certas tantum Materias (inter eas quæ ſunt ſuſceptibiles) inducere poteſt; ejus Potentia pariter imperfecta eſt. At qui Efficientem & Materialem Cauſam tantummodo novit, (quæ Cauſæ fluxæ ſunt, & nihil aliud quam vehicula, & Cauſæ, Formam deferentes in aliquibus) is ad nova Inventa, in Materia aliquatenus ſimili, & præparata, pervenire poteſt; ſed rerum Terminos altius fixos non movet. At qui Formas novit, is Naturæ unitatem in Materiis diſſimillimis complectitur. Itaque quæ adhuc facta non ſunt, qualia nec Naturæ viciſſitudines, neq; Experimentales induſtriæ, neq; Caſus ipſe, in Actum unquam perduxiſſent, neq; cogitationem humanā ſubitura fuiſſent; detegere & producere poteſt. Quare ex Formarum Inventione, ſequitur Contemplatio vera, & Operatio libera.

IV.

LIcet viæ ad Potentiam, atque ad Scientiam humanam, conjunctiſſimæ ſint, & fere eædem; tamen propter pernicioſam & inveteratā conſuetudinem

P dinem

dinem verſandi in abſtractis, tutius omnino eſt, ordiri & excitare Scientias ab iis fundamentis, quæ in ordine ſunt ad partem Activam, atque ut illa ipſa partem Contemplativam ſignet & determinet. Videndum itaq; eſt, ad aliquam Naturam ſuper Corpus datum generandam & ſuperinducedam, quale quis præceptum, aut qualem quis directionem, aut deductionem maxime optaret: idque ſermone ſimplici, & minime abſtruſo.

Exempli gratia; ſi quis argento cupiat ſuperinducere flavum colorem auri, aut augmentum ponderis, (ſervatis legibus materiæ) aut lapidi alicui non diaphano diaphaneitatem, aut vitro tenacitatem, aut corpori alicui non vegetabili vegetationem; Videndum (inquam) eſt, quale quis præceptum, aut deductionem potiſſimum ſibi dari exoptet. Atq; primo, exoptabit aliquis proculdubio, ſibi monſtrari aliquid hujusmodi, quod opere non fruſtret, neque experimento fallat. Secundo, exoptabit quis aliquid ſibi præſcribi, quod ipſum non aſtringat & coerceat ad Media quædam, & Modos quoſdam operandi particulares. Fortaſſe enim deſtituetur, nec habebit faultatem, & commoditatem, talia media comparandi & procurandi. Quod ſi ſint & alia Media, & alii Modi (præter illud præceptum) progignendæ talis Naturæ; ea fortaſſe ex iis erunt, quæ ſunt in operantis poteſtate; à quibus nihilominus per anguſtias præcepti excludetur, nec fructum capiet. Tertio, optabit aliquid ſibi monſtrari, quod non ſit æque difficile, ac illa ipſa operatio de qua inquiritur, ſed propius accedat ad praxin.

Itaque de præcepto vero & perfecto operandi, pronuntiatum erit tale; *ut ſit certum, liberum, & diſponens, ſive in ordine ad actionem.* Atque hoc ipſum idem eſt cum Inventione Formæ veræ. Etenim Forma Naturæ alicujus talis eſt, ut ea poſita Natura data infallibiliter ſequatur. Itaq; adeſt perpetuo, quando Natura illa adeſt, atque eam univerſaliter affirmat, atque ineſt omni. Eadem Forma talis eſt, ut ea amota, Natura data infallibiliter fugiat. Itaque abeſt perpetuo, quando Natura illa abeſt, eamque perpetuo abnegat, atq; ineſt ſoli. Poſtremo, Forma vera talis eſt, ut Naturam datam ex fonte aliquo Eſſentiæ deducat, quæ ineſt pluribus, & notior eſt Naturæ (ut loquuntur) quam ipſa Forma. Itaque de Axiomate vero & perfecto ſciendi, pronuntiatum & præceptum tale eſt; *ut inveniatur Natura alia, quæ ſit cum Natura data convertibilis, & tamen ſit limitatio Naturæ notioris, inſtar generis veri.* Iſta autem duo pronuntiata, Activum & Contemplativum, res eadem ſunt; & quod in operando utiliſſimum, id in ſciendo veriſſimum.

V.

At Præceptum ſive Axioma de transformatione Corporum, duplicis eſt generis. Primum intuetur Corpus, ut turmam ſive conjugationem Naturarum ſimplicium: ut in Auro hæc conveniunt; quod ſit flavum; quod ſit ponderoſum, ad pondus tale; quod ſit malleabile, aut ductile, ad extenſionem talem; quod non fiat volatile, deperdat de quanto ſuo per ignem; quod fluat fluore tali; quod ſeparetur & ſolvatur modis talibus; & ſimiliter de cæteris Naturis, quæ in Auro concurrunt. Itaq; hujusmodi Axioma rem deducit ex Formis Naturarum ſimplicium. Nam qui Formas & Modos novit, ſuperinducendi flavi, ponderis, ductilis, fixi, fluoris, ſolutionum, & ſic de reliquis, & eorum graduationes & modos; videbit & curabit, ut iſta conjungi poſſint in aliquo corpore, unde ſequatur transformatio in aurum. Atq; hoc genus operandi pertinet ad Actionem primariam. Eadem enim eſt ratio generandi Naturam aliquam ſimplicem, & plures; niſi quod arctetur magis & reſtringatur homo in operando, ſi plures requirantur, propter difficultatem tot Naturas coadunandi; quæ non facile conveniunt, niſi per vias Naturæ tritas & ordinarias. Utcunque tamen dicendum eſt, quod iſte Modus operandi (qui Naturas intuetur ſimplices, licet in corpore concreto) procedat ex iis, quæ in Natura ſunt conſtantia, & æterna, & Cathotholica, & latas præbeat potentiæ humanæ vias, quales (ut nunc ſunt res) Cogitatio humana vix capere aut repræſentare poſſit.

At ſecundum genus Axiomatis, (quod à *latentis proceſſus* inventione pendet) non per Naturas ſimplices procedit, ſed per concreta corpora, quemadmodum in Natura inveniuntur, curſu ordinario. Exempli gratia; In caſu ubi fit Inquiſitio, ex quibus initiis, & quo modo, & quo proceſſu, Aurum, aut aliud quodvis metallum aut lapis generetur, à primis menſtruis, aut rudimentis ſuis, usque ad Mineram perfectam: Aut ſimiliter, quo proceſſu herbæ generentur à primis concretionibus ſuccorum in terra, aut à ſeminibus, usque ad plantam formatam, cum univerſa illa ſucceſſione Motus, & diverſis & continuatis Naturæ nixibus; Similiter, de generatione ordinatim explicata Animaliũ, ab Initu ad partum; Et ſimiliter de corporibus aliis.

Enimvero neque ad generationes Corporum tantum ſpectat hæc Inquiſitio, ſed etiam ad alios motus & opificia Naturæ. Exempli gratia; In caſu ubi fit Inquiſitio de univerſa ſerie, & continuatis actionibus alimentandi, à prima exceptione alimenti, ad aſſimilationem perfectam; aut ſimiliter de Motu voluntario in animalibus, à prima impreſſione imaginationis, & continuatis nixibus ſpiritus, usq; ad flexiones & motus artuum; aut de explicato motu linguæ, & labiorum, & inſtrumentorum reliquorum, usque ad editionem vocum articulatarum. Nam hæc quoq; ſpectant ad Naturas concretas, ſive Collegiatas, & in fabrica; & intuentur veluti conſuetudines Naturæ particulares, & ſpeciales, non leges fundamentales & communes, quæ conſtituunt formas. Veruntamen omnino fatendum eſt, rationem iſtam videri expeditiorem, & magis ſitam in propinquo, & ſpem injicere magis, quam illam primariam.

At pars Operativa ſimiliter, quæ huic parti Contemplativæ reſpondet, operationem extendit & promovet, ab iis quæ ordinario in Natura inveniuntur, ad quædam proxima, aut à proximis non admodum remota; Sed altiores & radicales operationes ſuper Naturam, pendent utiq; ab Axiomatibus primariis. Quinetiam ubi non datur homini facultas operandi, ſed tantum ſciendi, ut in Cœleſtibus, (neque enim conceditur homini operari in Cœleſtia aut ea immutare aut transformare) tamẽ Inquiſitio facti ipſius, ſive veritatis rei, non minus quam cognitio Cauſarum & conſenſuum, ad primaria illa & Catholica Axiomata de Naturis ſimplicibus (veluti de Natura Rotationis ſpontaneæ, Attractionis ſive virtutis Magneticæ, & aliorum complu-

complurium, quæ magis communia ſunt, quam ipſa Cœleſtia) refertur. Neque enim ſperet aliquis terminare quæſtionem, utrum in Motu diurno revera Terra aut Cœlum rotet; niſi Naturam Rotationis ſpontaneæ prius comprehenderit.

VI.

LAtens autem *Proceſſus*, de quo loquimur, longe alia res eſt, quam animis hominum (qualiter nunc obſidentur) facile poſſit occurrere. Neq; enim intelligimus menſuras quaſdam, aut ſigna, aut ſcalas proceſſus, in corporibus ſpectabiles; ſed plane proceſſum continuatum, qui maxima ex parte ſenſum fugit.

Exempla gratia; In omni generatione & transformatione Corporum, inquirendum, quid deperdatur & evolet, quid maneat, quid accedat; quid dilatetur, quid contrahatur; quid uniatur, quid ſeparetur; quid continuetur, quid abſcindatur; quid impellat, quid impediat; quid dominetur, quid ſuccumbat; & alia complura.

Neq; hic rurſus hæc tantum in generatione aut transformatione Corporum quærenda ſunt; ſed & in omnibus aliis alterationibus, & Motibus, ſimiliter inquirendum, quid antecedat, quid ſuccedat; quid ſit incitatius, quid remiſſius; quid Motum præbeat, quid regat; & hujusmodi. Iſta vero omnia Scientiis (quæ nunc pinguiſſima Minerva, & prorſus inhabili, contexuntur) incognita ſunt & intacta. Cum enim omnis Actio naturalis per minima tranſigatur, aut ſaltem per illa quæ ſunt minora, quam ut ſenſum feriant; nemo ſe Naturam regere aut vertere poſſe ſperet, niſi illa debito modo comprehenderit, & notaverit.

VII.

SImiliter, Inquiſitio & Inventio *latentis Schematiſmi* in corporibus, res nova eſt; non minus, quam Inventio *latentis proceſſus* & Formæ. Verſamur enim plane adhuc in atriis Naturæ, neque ad interiora paramus aditum. At nemo corpus datum nova Natura dotare, vel in novum corpus feliciter & appoſite tranſmutare poteſt, niſi Corporis alterandi aut transformandi bonam habuerit notitiam. In modos enim vanos incurret, aut ſaltem difficiles, & perverſos, nec pro corporis natura, in quod operatur. Itaque ad hoc etiam via plane eſt aperienda & munienda.

Atque in Anatomia Corporum Organicorum (qualia ſunt hominis, & animalium) opera ſane recte & utiliter inſumitur, & videtur res ſubtilis, & ſcrutinium Naturæ bonum. At hoc genus Anatomiæ ſpectabile eſt, & ſenſui ſubjectum, & in corporibus tantum organicis locum habet. Verum hoc ipſum obvium quiddam eſt, & in promptu ſitum, præ Anatomia vera *Schematiſmi latentis* in corporibus quæ habentur pro ſimilaribus; præſertim in rebus ſpecificatis, & earum partibus, ut ferri, lapidis; & partibus ſimilaribus, plantæ, animalis; veluti radicis, folii, floris, carnis, ſanguinis, oſſis, &c. At etiam in hoc genere non prorſus ceſſavit induſtria humana; hoc ipſum enim innuit ſeparatio corporum ſimilarium per deſtillationes, & alios ſolutionū modos, ut diſſimilaritas compoſiti per congregationem partium homogenearum appareat. Quod etiā ex uſu eſt, & facit ad id quod quærimus; licet ſæpius res fallax ſit; quia complures Naturæ ſeparationi imputantur & attribuuntur, ac ſi prius ſubſtitiſſent in compoſito; quas revera ignis & calor, & alii modi apertionum de novo indunt, & ſuperinducunt. Sed & hæc quoq; parva pars eſt operis, ad inveniendum *Schematiſmum* verum incompoſito; qui *Schematiſmus* res eſt longe ſubtilior, & accuratior, & ab operibus ignis potius confunditur, quam eruitur & eluceſcit.

Itaq; facienda eſt corporum ſeparatio & ſolutio; non per ignem certe, ſed per rationem & *Inductionem* veram, cum Experimentis auxiliaribus; & per comparationem ad alia corpora, & reductionem ad Naturas ſimplices, & earum formas, quæ in compoſito conveniunt & complicantur; & tranſeundum plane à *Vulcano* ad *Minervam*, ſi in animo ſit veras corporum texturas & *Schematiſmos* (unde omnis occulta atque (ut vocant) ſpecifica proprietas & virtus in rebus pendet, unde etiam omnis potentis alterationis & transformationis norma educitur) in lucem protrahere.

Exempli gratia; inquirendum, quid ſit in omni corpore ſpiritus, quid eſſentia tangibilis; atque ille ipſe Spiritus, utrum ſit copioſus & turgeat, an jejunus & paucus; tenuis, aut craſſior; magis aëreus, aut igneus; acris, aut deſes; exilis, aut robuſtus; in progreſſu, aut in regreſſu; abſciſſus, aut continuatus; conſentiens cum externis & ambientibus, aut diſſentiens; &c. Et ſimiliter, Eſſentia tangibilis (quæ non pauciores recipit differentias, quam ſpiritus) atque ejus villi, & fibræ, & omnimoda textura. Rurſus autem collocatio Spiritus per corpoream molem, ejusque pori, meatus, venæ & cellulæ, & rudimenta, ſive tentamenta Corporis organici, ſub eandem Inquiſitionem cadunt. Sed & in his quoq;, atq; adeo in omni *latentis Schematiſmi* Inventione, lux vera & clara ab Axiomatibus primariis immittitur, quæ certe caliginem omnem, & ſubtilitatem diſcutit.

VIII.

NEque propterea res deducetur ad Atomum, quæ præſupponit Vacuum, & Materiam non fluxam, (quorum utrumq; falſum eſt) ſed ad particulas veras, quales inveniuntur. Neq; rurſus eſt, quod exhorreat quiſpiam iſtam ſubtilitatem, ut inexplicabilem; ſed contra, quo magis vergit Inquiſitio ad Naturas ſimplices, eo magis omnia erunt ſita in plano & perſpicuo; tranſlato negotio à multiplici in ſimplex; & ab incommenſurabili ad commenſurabile; & à ſurdo ad computabile; & ab infinito & vago ad definitum & certum; ut fit in elementis literarum, & tonis concentuum. Optime autem cedit Inquiſitio naturalis, quando Phyſicum terminatur in Mathematico. At rurſus multitudinem aut fractiones nemo reformidet. In rebus enim quæ per numeros tranſiguntur, tam facile quis poſuerit aut cogitaverit Millenarium, quam unum; aut milleſimam partem unius, quam unum integrum.

IX.

EX duobus generibus Axiomatum, quæ ſuperius poſita ſunt, oritur vera diviſio Philoſophiæ, & ſcientiarum; tranſlatis vocabulis receptis (quæ ad indicationem rei proxime accedunt) ad ſenſum noſtrum. Videlicet, ut Inquiſitio *Formarū*, quæ ſunt (ratione certe, & ſua lege) æternæ & immobiles, conſtituat *Metaphyſicam*; Inquiſitio vero *Efficientis & Materiæ*, & *latentis proceſſus*, & *latentis Schematiſmi*, (quæ omnia curſum Naturæ communem & ordinarium, non leges fundamentales

mentales & æternas reſpiciunt) conſtituat *Phyſicam*; atque his ſubordinentur ſimiliter Practicæ duæ; *Phyſica Mechanica*; *Metaphyſica* (perpurgato nomine) *Magia*, propter latas ejus vias, & majus imperium in Naturam.

X.

POſito itaque doctrinæ ſcopo, pergendum ad præcepta; idque ordine minime perverſo, aut perturbato. Atq; indicia de *Interpretatione Naturæ* complectuntur partes in genere duas; primam, de educendis aut excitandis Axiomatibus ab Experientia; ſecundam, de deducendis aut derivandis Experimentis novis ab Axiomatibus. Prior autem trifariam dividitur; in tres nempe Miniſtrationes; Miniſtrationem ad ſenſum; Miniſtrationem ad Memoriam; & Miniſtrationem ad Mentem, ſive Rationem.

Primo enim paranda eſt *Hiſtoria Naturalis*, & *Experimentalis*, ſufficiens & bona; quod fundamentum rei eſt: Neque enim fingendum, aut excogitandum, ſed inveniendum, quid Natura faciat, aut ferat.

Hiſtoria vero Naturalis & Experimentalis tam varia eſt & ſparſa, ut Intellectum confundat & diſgreget, niſi ſiſtatur & compareat ordine idoneo. Itaque formandæ ſunt *Tabulæ* & *Coordinationes Inſtantiarum*, tali modo & inſtructione, ut in eas agere poſſit Intellectus.

Id quoque licet fiat; tamen Intellectus ſibi permiſſus, & ſponte movens, incompetens eſt, & inhabilis ad opificium Axiomatum, niſi regatur, & muniatur. Itaque tertio adhibenda eſt *Inductio* legitima, & vera, quæ ipſa *clavis* eſt *Interpretationis*. Incipiendum autem eſt à Fine, & retro pergendum ad reliqua.

XI.

INquiſitio Formarum ſic procedit; Super Naturam datam primo facienda eſt *comparentia ad Intellectum* omnium *Inſtantiarum* Notarum, quæ in eadem Natura conveniunt, per Materias licet diſſimillimas. Atq; hujusmodi collectio facienda eſt hiſtorice, abſque contemplatione præfeſtina aut ſubtilitate aliqua majore. Exempli gratia; In Inquiſitione de Forma Calidi.

Inſtantiæ Convenientes in Natura Calidi.

1. Radii Solis, præſertim Æſtate & Meridie.
2. Radii Solis reflexi & conſtipati, ut inter montes, aut per parietes, & maxime omnium in ſpeculis comburentibus.
3. Meteora Ignita.
4. Fulmina comburentia.
5. Eructationes flammarum ex Cavis montium, &c.
6. Flamma omnis.
7. Ignita ſolida.
8. Balnea Calida Naturalia.
9. Liquida ferventia, aut calefacta.
10. Vapores & Fumi ferventes, atque Aër ipſe, qui fortiſſimum & furentem ſuſcipit calorem, ſi concludatur; ut in Reverberatoriis.
11. Tempeſtates aliquæ ſudæ per ipſam conſtitutionem Aëris, non habita ratione Temporis Anni.
12. Aër concluſus & ſubterraneus in Cavernis nonnullis, præſertim hyeme.
13. Omnia villoſa, ut lana, pelles animalium, & plumagines, habent nonnihil teporis.
14. Corpora omnia, tam ſolida, quam liquida, & tam denſa, quam tenuia, (qualis eſt ipſe Aer) Igni ad tempus approximata.
15. Scintillæ ex ſilice & chalybe per fortem percuſſionem.
16. Omne Corpus fortiter attritum, ut lapis, lignum, pannus, &c. adeo ut temones, & axes rotarum, aliquando flammam concipiant; & Mos excitandi Ignis apud Indos Occidentales fuerit per Attritionem.
17. Herbæ virides & humidæ ſimul concluſæ & contruſæ, ut Roſæ, piſa in corbibus; adeo ut fœnum, ſi repoſitum fuerit madidum, ſæpe concipiat flammam.
18. Calx viva, aquâ aſperſa.
19. Ferrum, cum primo diſſolvitur per aquas fortes in vitro, idque abſque ulla admotione ad ignem: & ſtannum ſimiliter, &c. ſed non adeo intenſè.
20. Animalia, præſertim & perpetuo per interiora; licet in inſectis calor ob parvitatem corporis non deprehendatur ad tactum.
21. Fimus equinus, & hujusmodi excrementa animalium recentia.
22. Oleum forte Sulphuris & Vitrioli exequitur opera Caloris, in linteo adurendo.
23. Oleum Origani, & hujusmodi, exequitur opera Caloris in adurendis oſſibus dentium.
24. Spiritus vini fortis & bene rectificatus exequitur opera Caloris; adeo ut ſi albumen ovi in eum injiciatur, concreſcat & albeſcat, fere in modum albuminis cocti; panis injectus torrefiat & incruſtetur, ad modum panis toſti.
25. Aromata, & herbæ calidæ, ut Dracunculus, Naſturtium vetus, &c. licet ad manum non ſint calida, (nec integra, nec pulveres eorum) tamen ad linguam & palatum parum maſticata, percipiuntur calida, & quaſi adurentia.
26. Acetum forte, & omnia acida, in membro ubi non ſit *Epidermis*, ut in oculo, lingua, aut aliqua alia parte vulnerata, & cute detecta, dolorem cient, non multum diſcrepantem ab eo qui inducitur à calido.
27. Etiam frigora acria & intenſa inducunt ſenſum quendam uſtionis;

Nam Boreæ penetrabile frigus adurit.

28. Alia.

Hanc *Tabulam Eſſentiæ & Præſentiæ* appellare conſuevimus.

XII.

SEcundo, facienda eſt *Comparentia* ad Intellectum *Inſtantiarum*, quæ Natura data privantur: quia Forma (ut dictum eſt) non minus abeſſe debet, ubi Natura data abeſt; quam adeſſe, ubi adeſt. Hoc vero infinitum eſſet in omnibus.

Itaq; ſubjungenda ſunt *Negativa Affirmativis*, & Privationes inſpiciendæ tantum in illis Subjectis, quæ ſunt maxime cognata illis alteris, in quibus Natura data ineſt & comparet. Hanc *Tabulam declinationis*, ſive *Abſentiæ in proximo*, appellare conſuevimus.

Inſtantiæ in proximo, quæ privantur natura Calidi.

Ad Inſtantiam primam Affirmativam.

Lunæ, Stellarum, & Cometarum radii, non inveniuntur calidi ad tactum: quinetiam obſervari ſolent acerrima frigora in Pleniluniis.

Inſtantia

Inſtantia prima Negativa vel Subjunctiva.

At Stellæ fixæ Majores, quando Sol eas ſubit, aut iis approximatur, exiſtimantur fervores Solis augere & intendere; ut fit cum Sol ſiſtitur in Leone, & Diebus Canicularibus.

Ad ſecundam, ſecunda.

Radii Solis in Media (quam vocant) Regione Aëris non calefaciunt; cujus ratio vulgo non male redditur; quia Regio illa nec ſatis appropinquat ad Corpus Solis unde radii emanant, nec etiam ad Terram, unde reflectuntur. Atque hoc liquet ex faſtigiis Montium, (niſi ſint prææalti) ubi nives perpetuo durant. Sed contra notatum eſt à nonnullis, quod in cacumine *Picus de Tenariph*, atque etiam in *Andis Peruviæ*, ipſa faſtigia Montium nive deſtituta ſint; nivibus jacentibus tantum inferius in aſcenſu. Atq; inſuper Aër in illis ipſis Verticibus Montium deprehenditur minime frigidus, ſed tenuis tantum & acer; adeo ut, in *Andis*, pungat & vulneret oculos per nimiam acrimoniam, atq; etiam pungat os ventriculi, & inducat vomitum. Atque ab Antiquis notatum eſt, in vertice *Olympi* tantam fuiſſe Aëris tenuitatem, ut neceſſe fuerit illis, qui eo aſcenderant, ſecum deferre ſpongias aceto & aqua madefactas, easque ad os & nares ſubinde apponere; quia Aër ob tenuitatem non ſufficiebat reſpirationi. In quo Vertice etiam relatum eſt tantam fuiſſe ſerenitatem & tranquillitatem à pluviis, & nivibus, & ventis; ut Sacrificantibus literæ deſcriptæ digito in cineribus Sacrificiorū ſuper aram *Jovis*, manerent in annum proximum absque ulla perturbatione. Atque etiam hodie aſcendentes ad verticem *Picus de Tenariph*, eo vadunt noctu & non interdiu; & paulo poſt ortum Solis monentur & excitantur à Ducibus ſuis, ut feſtinent deſcendere, propter periculum (ut videtur) à tenuitate Aëris, ne ſolvat ſpiritus & ſuffocet.

Ad ſecundam, tertia.

Reflexio radiorum Solis in Regionibus prope Circulos Polares, admodum debilis & inefficax invenitur in Calore: adeo ut Belgæ, qui hybernarunt in nova *Zembla*, cum expectarent navis ſuæ liberationem & deobſtructionem à glaciali mole, (quæ eam obſederat) per initia menſis Julii ſpe ſua fruſtrati ſint, & coacti ſcaphæ ſe committere. Itaque radii Solis directi videntur parum poſſe, etiam ſuper terram planam; nec reflexi etiam, niſi multiplicentur & uniantur, quod fit, cum Sol magis vergit ad perpendiculum; quia tum incidentia radiorum facit angulos acutiores; ut lineæ radiorum ſint magis in propinquo: ubi contra in magnis obliquitatibus Solis, anguli ſunt valde obtuſi, & proinde lineæ radiorum magis diſtantes. Sed interim notandum eſt, multas eſſe poſſe operationes radiorum Solis, atq; etiam ex natura Calidi, quæ non ſunt proportionatæ ad tactum noſtrum: adeo ut reſpectu noſtri non operentur usque ad calefactionem, ſed reſpectu aliorum nonnullorum corporum exequantur opera Calidi.

Ad ſecundam, quarta.

Fiat hujuſmodi Experimentum. Accipiatur ſpeculum fabricatum, contra ac fit in ſpeculis comburentibus; & interponatur inter manum & radios Solis; & fiat obſervatio, utrum minuat calorem Solis, quemadmodum ſpeculum comburens eundem auget & intendit. Manifeſtum eſt enim quoad radios Opticos, prout fabricatur ſpeculum in denſitate inæquali reſpectu Medii & Laterum, ita apparere ſimulachra magis diffuſa, aut magis contracta. Itaq; idem videndum in Calore.

Ad ſecundam, quinta.

Fiat Experimentum diligenter, utrum per ſpecula comburentia fortiſſima & optime fabricata, radii Lunæ poſſint excipi & colligi in aliquem vel minimum gradum teporis. Is vero gradus teporis ſi fortaſſe nimis ſubtilis & debilis fuerit, ut ad tactum percipi & deprehendi non poſſit; confugiendum erit ad Vitra illa quæ indicant conſtitutionem Aëris calidam aut frigidam; ita ut radii Lunæ per Speculum comburens incidant & jaciantur in ſummitatem Vitri hujusmodi; atq; tum notetur, ſi fiat depreſſio aquæ per teporem.

Ad ſecundam, ſexta.

Practicetur etiam Vitrum comburens ſuper Calidum, quod non ſit radioſum aut luminoſum; ut Ferri, & Lapidis calefacti, ſed non igniti, aut Aquæ ferventis, aut ſimilium: & notetur, utrum fiat augmentū & intentio Calidi, ut in radiis Solis.

Ad ſecundam, ſeptima.

Practicetur etiam Speculum comburens in flamma communi.

Ad tertiam, octava.

Cometarum (ſi & illos numerare inter Meteora libuerit) non deprehenditur conſtans aut manifeſtus effectus in augendis ardoribus anni, licet ſiccitates ſæpius inde ſequi notatæ ſint. Quinetiam Trabes, & Columnæ lucidæ, & Chaſmata, & ſimilia, apparent ſæpius temporibus hybernis, quam æſtivis; & maxime per intenſiſſima frigora, ſed conjuncta cum ſiccitatibus. Fulmina tamen & Coruſcationes & Tonitrua raro eveniunt hyeme, ſed ſub tempus magnorum fervorum. At Stellæ (quas vocant) cadentes, exiſtimantur vulgo magis conſtare ex viſcoſa aliqua materia ſplendida & accenſa, quam eſſe naturæ igneæ fortioris. Sed de hoc inquiratur ulterius.

Ad quartam, nona.

Sunt quædam Coruſcationes, quæ præbent Lumen, ſed non urunt: Eæ vero ſemper fiunt ſine Tonitru.

Ad quintam, decima.

Eructationes & eruptiones Flammarum inveniuntur non minus in Regionibus frigidis quam calidis; ut in *Islandia & Groenlandia*: quemadmodum & Arbores per regiones frigidas magis ſunt quandoq; inflammabiles, & magis piceæ ac reſinoſæ, quam per regiones calidas; ut fit in Abiete, Pinu, & reliquis: Verum in quali ſitu & natura Soli hujusmodi eruptiones fieri ſoleant, ut poſſimus *Affirmativæ* ſubjungere *Negativam*, non ſatis quæſitum eſt.

Ad ſextam, undecima.

Omnis flamma perpetuo eſt calida magis aut minus neq. omnino ſubjungitur *Negativa*. Et tamen referunt, Ignem fatuum, (quem vocant) qui etiam aliquando impingitur in parietem, non multum habere caloris; fortaſſe inſtar flammæ ſpiritus vini, quæ clemens & lenis eſt. Sed adhuc lenior videtur ea flamma, quæ in nonnullis Hiſtoriis fidis & gravibus invenitur apparuiſſe circa capita & comas Puerorum & Virginum; quæ nullo modo comas adurebat, ſed molliter circum eas trepidabat. Atque certiſſimum eſt, circa Equum in itinere

ſudantem, noctu & ſuda tempeſtate apparuiſſe quaedoq; Coruſcationem quandam absque manifeſto calore. Atq; paucis abhinc annis notiſſimum eſt, & pro miraculo quaſi habitum, Gremiale cujusdam Puellæ paulo ſmotum aut fricatum coruſcaſſe; quod fortaſſe factum eſt ob alumen aut ſales, quibus gremiale tinctum erat, paulo craſſius hærentia & incruſtata, & ex fricatione fracta. Atq; certiſſimum eſt, Sacchrarum omne, ſive conditum (ut vocant) ſive ſimplex, modo ſit durius, in tenebris fractum aut cultello ſcalptum coruſcare. Similiter Aqua marina & ſalſa, noctu interdum invenitur remis fortiter percuſſa coruſcare. Atq; etiam in tempeſtatibus Spuma Maris fortiter agitata noctu coruſcat; quam Coruſcationem Hiſpani *Pulmonem marinum* vocant. De illa Flamma autem, quam antiqui nautæ vocabant *Caſtorem & Pollucem*, & moderni *Focum Sancti Ermi*, qualem calorem habeat, non ſatis quæſitum.

Ad ſeptimam, duodecima.

Omne Ignitum ita ut vertatur in ruborem igneum, etiam ſine flamma perpetuo calidum eſt; neq; huic *Affirmativæ* ſubjungitur *Negativa*: ſed quod in proximo eſt, videtur eſſe Lignũ putre; quod ſplendet noctu, neque tamen deprehenditur calidum: & ſquamæ Piſcium putreſcentes etiam ſplendent noctu, nec inveniuntur ad tactum calidæ: neque etiam corpus Cicindelæ, aut Muſcæ, (quam vocant Luciolam) calidum ad tactum deprehenditur.

Ad octavam, decima tertia.

De balneis calidis, in quo ſitu & natura Soli emanare ſoleant, non ſatis quæſitum eſt: itaq; non ſubjungitur *Negativa.*

Ad nonam, decima quarta.

Liquidis ferventibus ſubjungitur *Negativa* ipſius Liquidi in natura ſua. Nullum enim invenitur liquidum tangibile, quod ſit in natura ſua & maneat conſtanter calidum; ſed ſuperinducitur ad tempus tantum Calor, ut Natura aſcititia: adeo ut quæ poteſtate & operatione ſunt maxime calida, ut ſpiritus Vini, olea aromatum chymica, etiam olea vitrioli & ſulphuris, & ſimilia, quæ paulo poſt adurunt, ad primum tactum ſint frigida. Aqua autem Balneorum naturalium excepta in vas aliquod, & ſeparata à fontibus ſuis, defervеſcit perinde ac aqua igne calefacta. At verum eſt, corpora Oleoſa ad tactum paulo minus eſſe frigida quam Aquea; ut Oleum minus quam Aqua, Sericum minus quam Linteum. Verum hoc pertinet ad *Tabulam Graduum* de *Frigido.*

Ad decimam, decima quinta.

Similiter Vapori fervido ſubjungitur *Negativa* naturæ ipſius Vaporis, qualis apud nos invenitur. Etenim exhalationes ex Oleoſis, licet facile inflammabiles, tamen non inveniuntur calidæ, niſi à corpore calido recenter exhalaverint.

Ad decimam, decima ſexta.

Similiter Aëri ipſi ferventi ſubjungitur *Negativa* naturæ Aëris ipſius. Neq; enim invenitur apud nos Aër calidus, niſi fuerit aut concluſus, aut attritus, aut manifeſte calefactus à Sole, Igne, aut aliquo alio corpore calido.

Ad undecimam, decima ſeptima.

Subjungitur *Negativa* Tempeſtatum frigidarum magis quam pro ratione temporis Anni, quæ eveniunt apud nos flante Euro & Borea, quemadmodum & contrariæ tempeſtates eveniunt flante Auſtro & Zephyro. Etiam inclinatio ad pluviam (præſertim temporibus hyemalibus) comitatur tempeſtatem tepidam: at Gelu contra, frigidam.

Ad duodecimam, decima octava.

Subjungitur *Negativa* Aëris concluſi in cavernis tempore æſtivo. At de Aëre concluſo omnino diligentius inquirendum. Primo enim non absque cauſa in dubitationem venit, qualis ſit natura Aëris, quatenus ad Calidum & Frigidum in natura ſua propria. Recipit enim Aër Calidum manifeſto ex impreſſione Cœleſtium; Frigidum autem fortaſſe ab expiratione Terræ; & rurſus in Media (quam vocant) Regione Aëris, à vaporibus frigidis & nivibus: Ut nullum judicium fieri poſſit de Aëris natura per Aërem qui foras eſt & ſub Dio, ſed verius foret judicium per Aërẽ concluſum. Atqui opus eſt etiam ut Aër concludatur in tali vaſe & materia, quæ nec ipſa imbuat Aërem calido vel frigido ex vi propria, nec facile admittat vim Aëris extranei. Fiat itaq; Experimentum per ollam figularem multiplici corio obductam ad muniendam ipſam ab Aëre extraneo, facta mora per tres aut quatuor dies in vaſe bene occluſo: deprehenſio autem fit poſt apertionem vaſis, vel per manum, vel per vitrum, graduum ordine applicatum.

Ad decimam tertiam, decima nona.

Subeſt ſimiliter dubitatio, utrum tepor in lana, & pellibus, & plumis, & hujusmodi, fiat ex quodam exili calore inhærente, quatenus excernuntur ab animalibus; aut etiam ob pinguedinem quandam & oleoſitatem, quæ ſit naturæ congruæ cum tepore; vel plane ob concluſionem & fractionem Aëris, ut in articulo præcedente dictum eſt. Videtur enim omnis Aër abſciſſus à continuitate Aëris forinſeci, habere nonnihil teporis. Itaque fiat Experimentum in fibroſis, quæ fiunt ex lino; non ex lana, aut plumis, aut ſerico, quæ excernuntur ab animatis. Notandum eſt etiam, omnes pulveres (ubi manifeſto includitur Aër) minus eſſe frigidos, quam corpora integra ipſorum: quemadmodum etiam exiſtimamus, omnem ſpumam (utpote quæ aërem contineat) minus eſſe frigidam, quam liquorem ipſum.

Ad decimam quartam, viceſima.

Huic non ſubjungitur *Negativa.* Nihil enim reperitur apud nos ſive Tangibile, ſive Spiritale, quod admotum igni non excipiat calorem. In eo tamen differunt, quod alia excipiant calorẽ citius, ut Aër, Oleum, & Aqua; alia tardius, ut Lapis & Metalla. Verum hoc pertinet ad *Tabulam Graduum.*

Ad decimam quintam, viceſima prima.

Huic inſtantiæ non ſubjungitur *Negativa* alia, quàm ut bene notetur; Non excitari ſcintillas ex ſilice & chalybe, aut alia aliqua ſubſtantia dura, niſi ubi excutiuntur minutiæ aliquæ ex ipſa ſubſtantia Lapidis vel Metalli: neq; Aërem attritum unquam per ſe generare ſcintillas, ut vulgo putant: Quin & ipſæ illæ ſcintillæ ex pondere corporis igniti magis vergunt deorſum quam ſurſum, & in extinctione redeunt in quandam fuliginem corpoream.

Ad decimam ſextam, viceſima ſecunda.

Exiſtimamus, huic Inſtantiæ non ſubjungi *Negativam.* Nullum enim invenitur apud nos corpus tangibile, quod nõ ex attritione manifeſto caleſcat; adeo ut Veteres ſomniarent, non ineſſe Cœleſtibus

aliam

aliam vim, aut virtutem calefaciendi, niſi ex attritione Aëris per rotationem rapidam & incitatam. Verum in hoc genere ulterius inquirendum eſt, utrum corpora quæ emittuntur ex Machinis(qualia ſunt pilæ ex Tormentis) non ex ipſa percuſſione contrahant aliquem gradum caloris; adeo ut poſtquam deciderint,inveniantur nonnihil calida. At Aër motus magis infrigidat quam calefacit; ut in ventis,& follibus,& flatu oris contracti. Verum hujuſmodi motus non eſt tam rapidus ut excitet calorem; & fit ſecundum totum, non per particulas:ut mirum non ſit,ſi non generet calorem.

Ad decimam ſeptimam, viceſima tertia.

Circa hanc Inſtantiam facienda eſt inquiſitio diligentior. Videntur enim Herbæ & Vegetabilia viridia & humida aliquid habere in ſe occulti caloris. Ille vero calor tam tenuis eſt, ut in ſingulis non percipiatur ad tactum: Verum poſtquam illa adunata ſint & concluſa, ut ſpiritus ipſorum non expiret in aërem, ſed ſe invicem foveat; tum vero oritur calor manifeſtus, & nonnunquam flamma in materia congrua.

Ad decimam octavam,viceſima quarta.

Etiam circa hanc Inſtantiam diligentior facienda eſt inquiſitio. Videtur enim Calx viva aquâ aſperſa concipere calorem; vel propter unionem caloris qui antea diſtrahebatur, (ut ante dictum eſt de herbis concluſis) vel ob irritationem & exaſperationem ſpiritus ignei ab aqua, ut fiat quidam conflictus & antiperiſtaſis. Utra vero res ſit in cauſa,facilius apparebit, ſi loco Aquæ immittatur Oleum. Oleum enim æque ac Aqua valebit ad unionem ſpiritus incluſi, ſed non ad irritationem. Etiam faciendum eſt Experimentum latius tam in cineribus & calcibus diverſorum corporum, quam per immiſſionem diverſorum liquorum.

Ad decimam nonam,viceſima quinta.

Huic Inſtantiæ ſubjungitur *Negativa* aliorum Metallorum,quæ ſunt magis mollia & fluxa. Etenim bracteolæ Auri ſolutæ in liquorem per Aquam Regis, nullum dant calorem ad tactum in diſſolutione: neque ſimiliter Plumbum in Aqua forti. Neque etiam Argentum vivum, (ut memini) Sed Argentum ipſum parum excitat caloris, atque etiam Cuprum,(ut memini) ſed magis manifeſto Stannum, atque omnium maxime Ferrum & Chalybs; quæ non ſolum fortem excitant calorem in diſſolutione,ſed etiam violentam ebullitionem. Itaque videtur calor fieri per conflictum, cum Aquæ fortes penetrant & fodiunt, & divellunt partes corporis, corpora ipſa reſiſtunt. Ubi vero corpora facilius cedunt, vix excitatur Calor.

Ad viceſimam, viceſima ſexta.

Calori Animalium nulla ſubjungitur *Negativa*, niſi Inſectorum (ut dictum eſt)ob parvitatem corporis. Etenim in Piſcibus collatis ad Animalia terreſtria magis notatur gradus coloris; quam privatio. In Vegetabilibus autem & Plantis nullus percipitur gradus caloris ad tactum, neque in lachrymis ipſorum, neque in Medullis recenter apertis. At in Animalibus magna reperitur diverſitas Caloris,tum in partibus ipſorum; (alius eſt enim calor circa Cor,alius in Cerebro,alius circa Externa) tum in Accidentibus eorum, ut in exercitatione vehementi,& febribus.

Ad viceſimam primam, viceſima ſeptima.

Huic Inſtantiæ vix ſubjungitur *Negativa*. Quin etiam excrementa Animalium non recentia manifeſte habent calorem potentialem, ut cernitur in impinguatione Soli.

Ad viceſimam ſecundam & tertiam, viceſima octava.

Liquores (ſive Aquæ vocentur, ſive Olea) qui habent magnam & intenſam acrimoniam, exequuntur opera caloris in divulſione corporum,atque aduſtione poſt aliquam moram: ſed tamen ad ipſum tactum manus non ſunt calidi ab initio. Operantur autem ſecundum analogiam, & poros corporis cui adjunguntur. Aqua enim Regis Aurum ſolvit, Argentum minime: At contra, Aqua fortis Argentum ſolvit, Aurum minime; Neutrum autem ſolvit Vitrum. Et ſic de cæteris.

Ad viceſimam quartam, viceſima nona.

Fiat experimentum ſpiritus vini in Lignis, ac etiam in Butyro,aut Cera,aut Pice; ſi forte per calorem ſuum ea aliquatenus liquefaciat. Etenim Inſtantia 24. oſtendit poteſtatem ejus imitativam Caloris in incruſtationibus. Itaque fiat ſimiliter Experimentum in Liquefactionibus. Fiat etiam Experimentum per Vitrum Graduum ſive Calendare, quod concavum ſit in ſummitate ſua per exterius; & immittatur in illud concavum exterius ſpiritus vini bene rectificatus, cum operculo, ut melius contineat calorem ſuum; & notetur utrum per calorem ſuum faciat aquam deſcendere.

Ad viceſimam quintam, triceſima.

Aromata,& Herbæ acres ad palatum, multo magis ſumptæ interius, percipiuntur calida. Videndum itaque in quibus aliis materiis exequantur opera caloris. Atque referunt Nautæ, cum cumuli & maſſæ Aromatum diu concluſæ ſubito aperiuntur,periculum inſtare illis, qui eas primo agitant & extrahunt, à febribus & inflammationibus ſpiritus. Similiter fieri poterit Experimentum, utrum pulveres hujuſmodi Aromatum aut Herbarum non areſaciant Laridum,& carnem ſuſpenſam ſuper ipſos,veluti fumus Ignis.

Ad viceſimam ſextam, triceſima prima.

Acrimonia ſive Penetratio ineſt tam Frigidis, qualia ſunt Acetum,& oleum Vitrioli, quam Calidis,qualia ſunt oleum Origani,& ſimilia. Itaque ſimiliter & in Animatis cient dolorem, & in non Animatis divellunt partes & conſumunt. Neque huic inſtantiæ ſubjungitur *Negativa*. Atque in Animatis nullus reperitur dolor, niſi cum quodam ſenſu caloris.

Ad viceſimam ſeptimam, triceſima ſecunda.

Communes ſunt complures actiones & Calidi, & Frigidi,licet diverſa admodum ratione. Nam & nives, puerorum manus videntur paulo poſt urere; & frigora tuentur carnes à putrefactione, non minus quam ignis; & Calores contrahunt corpora in minus, quod faciunt & Frigida. Verum hæc & ſimilia opportunius eſt referre ad Inquiſitionem de Frigido.

Aphor. XIII.

Tertio facienda eſt *Comparentia ad Intellectum* Inſtantiarum,in quibus Natura, de qua fit Inquiſitio, ineſt ſecundum magis & minus; ſive facta comparatione incrementi & decrementi in eodem ſubjecto,ſive facta comparatione ad invicem in ſubjectis diverſis. Cum enim Forma rei ſit ipſiſſima Res; neque differat Res à Forma, aliter

quam differunt Apparens & Exiſtens,aut Exterius & Interius, aut in ordine ad Hominem & in ordine ad Univerſum; omnino ſequitur, ut non recipiatur aliqua Natura pro vera Forma, niſi perpetuo decreſcat quando Natura ipſa decreſcit, & ſimiliter perpetuo augeatur quando Natura ipſa augetur. Hanc itaque Tabulam, *Tabulam Graduum* ſive *Tabulam Comparativæ* appellare conſuevimus.

Tabula Graduum, ſive *Comparativa* in Calido.

PRimo itaque dicemus de iis quæ nullum prorſus gradum Caloris habent ad tactum; ſed videntur habere potentialem tantum quendam calorem, ſive diſpoſitionem & præparationem ad calidum. Poſtea demum deſcendemus ad ea,quæ ſunt actu ſive ad tactum Calida, eorumque fortitudines & Gradus.

1. In corporibus ſolidis & tangibilibus non invenitur aliquid, quod in Natura ſua Calidum ſit originaliter. Non enim lapis aliquis, non metallum, non ſulphur, non foſſile aliquod, non lignum, non aqua, non cadaver animalis, inveniuntur calida. Aquæ autem calidæ in Balneis videntur calefieri per accidens, ſive per flammam aut ignem ſubterraneum, qualis ex Ætna & montibus aliis compluribus evomitur; ſive ex conflictu corporum, quemadmodum Calor fit in ferri & ſtanni diſſolutionibus. Itaque gradus Caloris in Inanimatis, quatenus ad tactum humanum, nullus eſt; veruntamen illa Gradu Frigoris differunt; non enim æque frigidum eſt lignum, ac metallum. Sed hoc pertinet ad *Tabulam graduum in Frigido*.

2. Attamen quoad potentiales Calores & præparationes ad flammam, complura inveniuntur inanimata admodum diſpoſita, ut Sulphur, Naphtha, Petrelæum.

3. Quæ antea incaluerunt, ut fimus equinus ex animali, aut calx, aut fortaſſe cinis aut fuligo ex Igne, reliquias latentes quaſdam caloris prioris retinent. Itaque fiunt quædam diſtillationes & ſeparationes corporum, per ſepulturam in fimo equino, atque excitatur calor in calce per adſperſionem aquæ; ut jam dictum eſt.

4. Inter Vegetabilia non invenitur aliqua Planta, ſive pars Plantæ, (veluti lachryma, aut medulla) quæ ſit ad tactum humanum calida. Sed tamen (ut ſuperius dictum eſt) herbæ virides concluſæ caleſcunt, atque ad interiorem tactum, veluti ad palatum, aut ad ſtomachum, aut etiam ad exteriores partes poſt aliquam moram, (ut in emplaſtris & unguentis) alia vegetabilia inveniuntur calida, alia frigida.

5. Non invenitur in partibus animalium, poſtquam fuerint mortuæ aut ſeparatæ, aliquid calidum ad tactum humanum. Nam neque fimus equinus ipſe, niſi fuerit concluſus & ſepultus, calorem retinet. Sed tamen omnis fimus habere videtur calorem potentialem, ut in agrorum impinguatione. Et ſimiliter, cadavera animalium, hujuſmodi habent latentem & potentialem calorem; adeo ut in Cœmeteriis, ubi quotidie fiunt ſepulturæ, Terra calorem quendam occultum colligat, qui cadaver aliquod recenter impoſitum conſumit, longe citius quam terra pura. Atque apud Orientales traditur inveniri textile quoddam tenue & molle, factum ex avium plumagine, quod vi innata butyrum ſolvat & liquefaciat, in ipſo leviter involutum.

6. Quæ impinguant agros, ut Fimi omnis generis, Creta, Arena maris, Sal, & ſimilia, diſpoſitionem nonnullam habent ad Calidum.

7. Omnis putrefactio in ſe rudimenta quædam exilis Caloris habet, licet non hucuſque, ut ad tactum percipiatur. Nam nec ea ipſa quæ putrefacta ſolvuntur in animalcula, ut Caro, Caſeus, ad tactum percipiuntur Calida, neque lignum putre, quod noctu ſplendet, deprehenditur ad tactum Calidum. Calor autem in putridis quandoque ſe prodit per odores tetros & fortes.

8. Primus itaque Caloris gradus, ex iis quæ ad tactum humanum percipiuntur Calida, videtur eſſe Calor animalium, qui bene magnam habet graduum latitudinem; Nam infimus gradus (ut in inſectis) vix ad tactum deprehenditur; Summus autem gradus vix attingit ad gradum Caloris radiorum Solis in regionibus & temporibus maxime ferventibus; neque ita acris eſt, quin tolerari poſſit à manu. Et tamen referunt de *Conſtantio*, aliiſque nonnullis, qui Conſtitutionis & habitus Corporis admodum ſicci fuerunt, quod acutiſſimis febribus correpti, ita incaluerint, ut manum admotam aliquantulum urere viſi ſint.

9. Animalia ex Motu & exercitatione, ex vino & epulis, ex venere, ex febribus ardentibus, & ex dolore augentur Calore.

10. Animalia in acceſſibus febrium intermittentium, à principio frigore & horrore corripiuntur; ſed paulo poſt majorem in modum incaleſcunt; quod etiam faciunt à principio in Cauſonibus, & febribus peſtilentialibus.

11. Inquiratur ulterius de Calore comparato in diverſis animalibus, veluti piſcibus, quadrupedibus, ſerpentibus, avibus; atque etiam ſecundum ſpecies ipſorum, ut in Leone, Milvio, Homine; Nam ex vulgari opinione, piſces per interiora minus calidi ſunt, aves autem maxime calidæ; præſertim Columbæ, Accipitres, Struthiones.

12. Inquiratur ulterius de Calore comparato in eodem animali, ſecundum partes & membra ejus diverſa. Nam lac, ſanguis, ſperma, ova, inveniuntur gradu modico tepida, & minus Calida quam ipſa caro exterior in animali, quando movetur, aut agitatur. Qualis vero gradus ſit Caloris in cerebro, ſtomacho, corde, & reliquis, ſimiliter adhuc non eſt quæſitum.

13. Animalia omnia, per hyemem & tempeſtates frigidas, ſecundum exterius frigent; ſed per Interiora etiam magis eſſe calida exiſtimantur.

14. Calor Cœleſtium etiam in regione calidiſſima, atque temporibus anni & diei calidiſſimis, non eum gradum Caloris obtinet, qui vel lignum aridiſſimum, vel ſtramen, vel etiam linteum uſtum incendat aut adurat, niſi per ſpecula comburentia roboretur; ſed tamen è rebus humidis vaporem excitare poteſt.

15. Ex traditione Aſtronomorum ponuntur ſtellæ aliæ magis, aliæ minus calidæ. Inter Planetas enim

enim poſt *Solem* ponitur *Mars* calidiſſimus; deinde *Iupiter*, deinde *Venus*; Ponuntur autem tanquam frigidi, *Luna*, & deinde omnium maxime *Saturnus*. Inter fixas autem ponitur calidiſſimus Sirius; deinde Cor Leonis, ſive Regulus; deinde Canicula, &c.

16. *Sol* magis calefacit, quo magis vergit ad perpendiculum, ſive Zenith; quod etiam credendum eſt de aliis Planetis, pro modo ſuo Caloris; Exempli gratia, *Iovem* magis apud nos calefacere, cum poſitus ſit ſub Capricorno, aut Aquario.

17. Credendum eſt, Solem ipſum, & Planetas reliquos, magis calefacere in Perigæis ſuis, propter propinquitatem ad terram, quam in Apogæis. Quod ſi eveniat, ut in aliqua regione Sol ſit ſimul in Perigæo, & propius ad perpendiculum; neceſſe eſt, ut magis calefaciat, quam in regione ubi Sol ſit ſimiliter in Perigæo, ſed magis ad obliquum. Adeo ut Comparatio exaltationis Planetarum notari debeat, prout ex perpendiculo aut obliquitate participet, ſecundum regionum varietatem.

18. Sol etiam, & ſimiliter reliqui Planetæ, calefacere magis exiſtimantur, cum ſint in proximo ad Stellas fixas majores; veluti cum Sol ponitur in Leone, magis vicinus fit cordi Leonis, caudæ Leonis, & Spicæ virginis, & Sirio, & Caniculæ, quam cum ponitur in Cancro, ubi tamen magis ſiſtitur ad perpendiculum. Atque credendum eſt, partes Cœli majorem infundere calorem (licet ad tactum minime perceptibilem) quo magis ornatæ ſint Stellis, præſertim majoribus.

19. Omnino Calor Cœleſtium augetur tribus modis; videlicet ex perpendiculo, ex propinquitate ſive Perigæo, & ex conjunctione ſive conſortio Stellarum.

20. Magnum omnino invenitur intervallum inter Calorem Animalium, ac etiam radiorum Cœleſtium, (prout ad nos deferuntur,) atque flammam, licet leniſſimam, atque etiam Ignita omnia; atque inſuper liquores, aut aërem ipſum; majorem in modum ab igne calefactum. Etenim flamma ſpiritus vini, præſertim rara, nec conſtipata, tamen potis eſt ſtramen, aut linteum, aut papyrum incendere, quod nunquam faciet Calor Animalis, vel Solis, abſque ſpeculis comburentibus.

21. Flammæ autem, & Ignitorum, plurimi ſunt gradus in fortitudine & debilitate Caloris. Verum de his nulla eſt facta diligens Inquiſitio; ut neceſſe ſit iſta leviter tranſmittere. Videtur autem ex flammis illa ex ſpiritu vini eſſe molliſſima; niſi forte Ignis fatuus, aut flammæ, ſeu coruſcationes ex ſudoribus animalium, ſint molliores. Hanc ſequi opinamur flammam ex vegetabilibus levibus & poroſis, ut ſtramine, ſcirpis, & foliis arefactis; à quibus non multum differre flammam ex pilis aut plumis. Hanc ſequitur fortaſſe flamma ex lignis, præſertim iis quæ non multum habent ex reſina aut pice; ita tamen ut flamma ex lignis quæ parva ſunt mole (quæ vulgo colligantur in faſciculos) lenior ſit, quam quæ fit ex truncis arborum & radicibus. Id quod vulgo experiri licet in fornacibus quæ ferrum excoquunt, in quibus ignis ex faſciculis & ramis arborum non eſt admodum utilis. Hanc ſequitur (ut arbitramur) flamma ex oleo, & ſevo, & cera, & hujuſmodi oleoſis & pinguibus, quæ ſunt ſine magna acrimonia. Fortiſſimus autem Calor reperitur in pice & reſina, atque adhuc magis in Sulphure, & Caphura, & Naphtha, & Petrelæo, & Salibus, (poſtquam materia cruda eruperit) & in horum compoſitionibus, veluti pulvere Tormentario, Igne Græco, (quem vulgo Ignem ferum vocant) & diverſis ejus generibus, quæ tam obſtinatum habent Calorem, ut ab aquis non facile extinguantur.

22. Exiſtimamus etiam, flammam, quæ reſultat ex nonnullis metallis imperfectis; eſſe valde robuſtam & acrem. Verum de iſtis omnibus inquiratur ulterius.

23. Videtur autem flamma fulminum potentiorum has omnes flammas ſuperare; adeo ut ferrum ipſum perfectum aliquando colliquaverit in guttas; quod flammæ illæ alteræ facere non poſſunt.

24. In Ignitis autem diverſi ſunt etiam gradus Caloris, de quibus etiam non facta eſt diligens inquiſitio. Calorem maxime debilem exiſtimamus eſſe ex linteo uſto; quali ad flammæ excitationem uti ſolemus; & ſimiliter ex ligno illo ſpongioſo, aut funiculis arefactis, qui ad tormentorum accenſionem adhibentur. Poſt hunc ſequitur carbo ignitus ex lignis, & anthracibus, atque etiam ex lateribus ignitis, & ſimilibus. Ignitorum autem vehementiſſime calida exiſtimamus eſſe metalla ignita, ut Ferrum, & Cuprum, & cætera. Verum de his etiam facienda eſt ulterior inquiſitio.

25. Inveniuntur ex Ignitis nonnulla longe Calidiora, quam nonnullæ ex flammis. Multo enim Calidius eſt & magis adurens Ferrum Ignitum, quam flamma ſpiritus vini.

26. Inveniuntur etiam ex illis quæ Ignita non ſunt, ſed tantum ab igne Calefacta, ſicut Aquæ ferventes, & Aër concluſus in reverberatoriis, nonnulla quæ ſuperant Calore multa ex flammis ipſis, & Ignitis.

27. Motus auget Calorem; ut videre eſt in follibus & flatu; adeo ut duriora ex Metallis non ſolvantur aut liquefiant per ignem mortuum aut quietum, niſi flatu excitetur.

28. Fiat Experimentum per ſpecula comburentia, in quibus (ut memini) hoc fit; ut ſi ſpeculum ponatur (exempli gratia) ad diſtantiam Spithamæ ab objecto combuſtibili, non tantopere incendat aut adurat, quam ſi poſitum fuerit ſpeculum (exempli gratia) ad diſtantiam Semiſpithamæ, & gradatim & lente trahatur ad diſtantiam Spithamæ. Conus tamen, & unio radiorum eadem ſunt, ſed ipſe Motus auget operationem Caloris.

29. Exiſtimantur incendia illa, quæ fiunt flante vento forti majores progreſſus facere adverſus ventum, quam ſecundum ventum; quia ſcilicet flamma reſilit motu perniciore, vento remittente, quam procedit vento impellente.

30. Flamma non emicat aut generatur, niſi detur aliquid concavi, in quo flamma movere poſſit & ludere; præterquam in flammis flatuoſis pul-

pulveris Tormentarii, & ſimilibus, ubi compreſſio & incarceratio flammæ auget ejus furorem.

31. Incus per malleum caleſcit admodum; adeo ut ſi Incus fuerit laminæ tenuioris, exiſtimemus, illam per fortes & continuos ictus mallei poſſe rubeſcere, ut ferrum ignitum; ſed de hoc fiat Experimentum.

32. At in Ignitis quæ ſunt poroſa, ita ut detur ſpatium ad exercendum motum ignis, ſi cohibeatur hujuſmodi motus per compreſſionem fortem, ſtatim extinguitur ignis; veluti cum linteum uſtum, aut filum ardens candelæ aut lampadis, aut etiam carbo aut pruna ardens, comprimitur per preſſorium, aut pedis conculcationem, aut hujuſmodi ſtatim ceſſant operationes Ignis.

33. Approximatio ad corpus Calidum auget Calorem, pro gradu approximationis; quod etiam fit in lumine: Nam quo propius collocatur objectum ad lumen, eo magis eſt viſibile.

34. Unio calorum diverſorum auget Calorem, niſi facta ſit commiſtio corporum. Nam focus magnus, & focus parvus in eodem loco, nonnihil invicem augent Calorem; at aqua tepida immiſſa in aquam ferventem refrigerat.

35. Mora corporis calidi auget Calorem. Etenim Calor perpetuo tranſiens & emanans, commiſcetur cum calore præinexiſtente, adeo ut multiplicet Calorem. Nam focus non æque calefacit cubiculum per moram ſemihoræ, ac ſi idem focus duret per horam integram. At hoc non facit lumen; Etenim lampas aut candela in aliquo loco poſita, non magis illuminat per moram diuturnam, quam ſtatim ab initio.

36. Irritatio per frigidum ambiens, auget Calorem; ut in focis videre eſt per gelu acre. Quod exiſtimamus fieri non tantum per convulſionem & contractionem Caloris, quæ eſt ſpecies unionis; ſed per exaſperationem: veluti cum aër aut baculum violenter comprimitur aut flectitur, non ad punctum loci prioris reſilit, ſed ulterius in contrarium. Itaque fiat diligens Experimentum, per baculum vel ſimile aliquid immiſſum in flammam, utrum ad latera flammæ aduratur citius, quam in medio flammæ.

37. Gradus autem in ſuſceptione Caloris ſunt complures. Atque primo omnium notandum eſt, quòd parvus & exilis calor, etiam ea corpora, quæ Caloris minime omnium ſunt ſuſceptiva, immutet tamen & nonnihil calefaciat. Nam ipſe calor manus, globulum plumbi, aut alicujus Metalli, pauliſper detentum nonnihil calefacit. Adeo facile, & in omnibus tranſmittitur & excitatur Calor, corpore nullo modo ad apparentiam immutato.

38. Facillime omnium corporum apud nos & excipit & remittit Calorem Aër; quod optime cernitur in vitris Calendaribus. Eorum confectio eſt talis; Accipiatur vitrum ventre concavo, collo tenui & oblongo; reſupinetur, & demittatur hujuſmodi vitrum, ore deorſum verſo, ventre ſurſum, in aliud vaſculum vitreum ubi ſit Aqua, tangendo fundum vaſculi illius recipientis, extremo ore vitri immiſſi; & incumbat paulum vitri immiſſi collum ad os vitri recipientis, ita ut ſtare poſſit; quod ut commodius fiat, apponatur parum ceræ ad os ejus vitri recipientis, ita tamen ut non penitus obturetur os ejus, ne ob defectum Aëris ſuccedentis impediatur motus, de quo jam dicetur, qui eſt admodum facilis & delicatus.

Oportet autem ut vitrū demiſſum, antequam inſeratur in alterum, calefiat ad ignem à parte ſuperiori, ventre ſcilicet. Poſtquam autem fuerit vitrum illud collocatum, ut diximus, recipiet & contrahet ſe Aër (qui dilatatus erat per calefactionem) poſt moram ſufficientem pro extinctione illius aſcititii Caloris, ad talem extenſionem ſive dimenſionem, qualis erit Aëris ambientis aut communis tunc temporis, quando immittitur vitrum; atque attrahet aquam in ſurſum ad hujuſmodi menſuram. Debet autem appendi charta anguſta & oblonga, & gradibus (quod libuerit) interſtincta. Videbis autem, prout tempeſtas diei incaleſcit aut frigeſcit, Aërem ſe contrahere in anguſtius per frigidum, & extendere ſe in latius per calidum; id quod conſpicietur per aquam aſcendentem quando contrahitur Aër, & deſcendentem ſive depreſſam quando dilatatur Aër. Senſus autem aëris, quatenus ad Calidum, & Frigidum, tam ſubtilis eſt & exquiſitus, ut facultatem tactus humani multum ſuperet; adeo ut Solis radius aliquis, aut calor anhelitus, multo magis calor manus, ſuper vitri ſummitatem poſitus, ſtatum deprimat aquam manifeſto. Attamen exiſtimamus, ſpiritum animalium magis adhuc exquiſitum ſenſum habere Calidi & Frigidi, niſi quod à mole corporea impediatur & hebetetur.

39. Poſt Aërem exiſtimamus corpora eſſe maxime ſenſitiva Caloris ea, quæ à frigore recenter immutata ſint & compreſſa, qualia ſunt Nix, & Glacies; ea enim leni aliquo tepore ſolvi incipiunt & colliquari. Poſt illa ſequitur fortaſſe Argentum vivum. Poſt illud ſequuntur corpora pinguia, ut oleum, butyrum, & ſimilia; deinde Lignum; deinde Aqua. Poſtremo Lapides, & Metalla, quæ non facile calefiunt, præſertim interius. Illa tamen Calorem ſemel ſuſceptum diutiſſime retinent; ita ut later, aut lapis, aut ferrum ignitum, in pelvim aquæ frigidæ immiſſum, & demerſum, per quartam partem horæ (plus minus) retineat Calorem, ita ut tangi non poſſit.

40. Quo minor eſt corporis moles, eò citius per corpus calidum approximatum incaleſcit; id quod demonſtrat, omnem Calorem apud nos, eſſe corpori tangibili quodammodo adverſum.

41. Calidum, quatenus ad ſenſum & tactum humanum, res varia eſt & reſpectiva; adeo ut aqua tepida, ſi manus frigore occupetur, ſentiatur eſſe calida; ſin manus incaluerit, frigida.

Aphor. XIV.

QUam inopes ſimus hiſtoriæ, quivis facile advertet, cum in *Tabulis* ſuperioribus, præterquam quod loco hiſtoriæ probatæ & Inſtantiarum certarum nonnunquam traditiones & relationes inſeramus, (ſemper tamen adjecta dubiæ fidei & Authoritatis vota) ſæpenumero etiam hiſce verbis, *Fiat Experimentum*, vel *Inquiratur ulterius*, uti cogamur.

XV.

XV.

Atque Opus & officium harum trium Tabularum, *Comparentiam Inſtantiarum ad intellectum*, vocare conſuevimus. Facta autem *Comparentiâ*, in opere ponenda eſt ipſa *Inductio*. Invenienda eſt enim, ſuper *Comparentiam* omnium & ſingularum Inſtantiarum, Natura talis quæ cum natura data perpetuo adſit, abſit, atque creſcat, & decreſcat; ſitque (ut ſuperius dictum eſt) limitatio Naturæ magis communis. Hoc ſi mens jam ab initio facere tentet affirmativè, (quod ſibi permiſſa ſemper facere ſolet) occurrent phantaſmata, & opinabilia, & Notionalia male terminata, & Axiomata quotidie emendanda; niſi libeat (Scholarum more) pugnare pro falſis. Ea tamen procul dubio erunt meliora aut praviora, pro facultate & robore intellectus qui operatur. At omnino Deo (Formarum Inditori & opifici) aut fortaſſe Angelis & Intelligentiis competit, Formas per Affirmationem immediate noſſe, atque ab initio Contemplationis. Sed certe ſupra hominem eſt; Cui tantum conceditur, procedere primo per *Negativas* & poſtremo loco deſinere in *Affirmativas*, poſt omnimodam excluſionem.

XVI.

Itaque Naturæ facienda eſt prorſus ſolutio & ſeparatio; non per Ignem certe, ſed per Mentem, tanquam Ignem divinum. Eſt itaque *Inductionis* veræ opus primum (quatenus ad inveniendas Formas) *Rejectio* ſive *Excluſiva* Naturarum ſingularum, quæ non inveniuntur in aliqua Inſtantia, ubi Natura data adeſt. Aut inveniuntur in aliqua Inſtantia, ubi Natura data abeſt, aut inveniuntur in aliqua Inſtantia creſcere, cum Natura data decreſcat; aut decreſcere, cum Natura data creſcat. Tum vero poſt *Rejectionem & Excluſivam* debitis modis factam, ſecundo loco (tanquam in fundo) manebit (abeuntibus in fumum opinionibus volatilibus) Forma affirmativa, ſolida, & vera, & bene terminata. Atque hoc breve dictu eſt, ſed per multas ambages ad hoc pervenitur. Nos autem nihil fortaſſe de iis, quæ ad hoc faciunt, prætermittemus.

XVII.

Cavendum autem eſt, & monendum quaſi perpetuo, ne cum tantæ partes Formis videantur à nobis tribui, trahantur ea, quæ dicimus, ad Formas eas, quibus hominum contemplationes & cogitationes hactenus aſſueverunt.

Primo enim, de Formis copulatis, quæ ſunt (ut diximus) Naturarum ſimplicium Conjugia ex curſu communi univerſi, ut Leonis, Aquilæ, Roſæ, Auri & hujuſmodi, impræſentiarum non loquimur. Tempus enim erit de iis tractandi, cum ventum fuerit ad *latentes Proceſſus*, & *latentes Schematiſmos*, eorumque inventionem, prout reperiuntur in ſubſtantiis (quas vocant) ſeu Naturis concretis.

Rurſus vero, non intelligantur ea quæ dicimus (etiam quatenus ad Naturas ſimplices) de formis & Ideis abſtractis, aut in materia non determinatis, aut male determinatis. Nos enim quum de Formis loquimur, nil aliud intelligimus, quàm leges illas & determinationes Actus puri, quæ Naturam aliquam ſimplicem ordinant & conſtituunt; ut calorem, lumen, pondus, in omnimoda materia & ſubjecto ſuſceptibili. Itaque eadem res eſt Forma Calidi, aut Forma Luminis, & Lex Calidi, ſive Lex Luminis; neque vero à rebus ipſis & parte operativa, unquam nos abſtrahimus, aut recedimus. Quare cum dicimus (exempli gratia) in Inquiſitione Formæ Caloris, *Rejice tenuitatem*, aut *Tenuitas non eſt ex Forma Caloris*; idem eſt ac ſi dicamus, *poteſt homo ſuperinducere Calorem in corpus denſum*; aut contra, *poteſt homo auferre aut arcere Calorem à corpore tenui.*

Quod ſi cuiquam videantur etiam Formæ noſtræ habere nonnihil abſtracti, quod miſceant & conjungant heterogenea, (videntur enim valde eſſe heterogenea Calor Cœleſtium, & Ignis; rubor fixus in roſa, aut ſimilibus, & apparens in Iride, aut radiis Opalii, aut Adamantis; Mors ex ſummerſione, ex crematione, ex punctura gladii, ex Apoplexia, ex Atrophia; & tamen conveniunt iſta in Natura Calidi, Ruboris, Mortis) is ſe habere intellectum norit, conſuetudine, & integralitate rerum, & opinionibus captum & detenſum. Certiſſimum enim eſt, iſta utcunque heterogenea & aliena, coire in Formam, ſive Legem eam quæ ordinat Calorem, aut ruborem, aut mortem; nec emancipari poſſe potentiam humanam, & liberari à Naturæ curſu communi, & expandi & exaltari ad Efficientia nova, & Modos operandi novos, niſi per revelationem & inventionem hujuſmodi Formarum; & tamen poſt iſtam unionem Naturæ, quæ eſt res maxime principalis, de Naturæ diviſionibus & venis, tam ordinariis, quam interioribus & verioribus, ſuo loco poſtea dicetur.

XVIII.

Jam vero proponendum eſt Exemplum *Excluſionis* ſive *Rejectionis* Naturarum, quæ per *Tabulas Comparentiæ* reperiuntur non eſſe ex Forma Calidi; illud interim monendo, non ſolum ſufficere ſingulas *Tabulas* ad *Rejectionem* alicujus Naturæ, ſed etiam unamquamque ex Inſtantiis ſingularibus in illis contentis. Manifeſtum enim eſt ex iis quæ dicta ſunt, omnem *Inſtantiam contradictoriam* deſtruere opinabile de Forma. Sed nihilominus quandoque perſpicuitatis cauſa, & ut uſus *Tabularum* clarius demonſtretur, *Excluſivam* duplicamus, aut reperimus.

Exemplum *Excluſivæ*, ſive *Rejectionis Naturarum* à forma Calidi.

1. Per radios Solis, *Rejice* Naturam Elementarem.
2. Per Ignem communem, & maxime per Ignes ſubterraneos (qui remotiſſimi ſunt, & plurimum intercluduntur à radiis Cœleſtibus) *Rejice* Naturam Cœleſtem.
3. Per Calefactionem omnigenûm corporum, (hoc eſt, Mineralium, Vegetabilium, partium exteriorum Animalium, Aquæ, Olei, Aëris) & reliquorum ex approximatione ſola ad Ignem aut aliud Corpus calidum; *Rejice* omnem Varietatem, ſive ſubtiliorem Texturam corporum.
4. Per Ferrum & Metalla ignita, quæ calefaciunt alia corpora, nec tamen omnino pondere aut ſubſtantia minuuntur; *Rejice* inditionem ſive mixturam ſubſtantiæ alterius Calidi.
5. Per Aquam ferventem, atque Aërem, atque etiam per Metalla, & alia Solida calefacta, ſed

ſed non uſque ad ignitionem ſive ruborem; *Rejice* Lucem & Lumen.

6. Per radios Lunæ, & aliarum Stellarum, (excepto Sole) *Rejice* etiam Lucem & Lumen.

7. Per *Comparativam* Ferri igniti, & Flammæ ſpiritus vini, (ex quibus Ferrum ignitum plus habet calidi & minus lucidi, Flamma autem ſpiritus vini plus lucidi & minus calidi) *Rejice* etiam Lucem & Lumen.

8. Per aurum & alia Metalla ignita, quæ denſiſſimi ſunt corporis ſecundum totum; *Rejice* Tenuitatem.

9. Per Aërem, qui invenitur ut plurimum frigidus, & tamen manet tenuis; *Rejice* etiam Tenuitatem.

10. Per Ferrum ignitum, quod non intumeſcit mole, ſed manet intra eandem dimenſionem viſibilem; *Rejice* Motum localem, aut expanſivum, ſecundum totum.

11. Per dilatationem Aëris in Vitris Calendariis & ſimilibus, qui movetur localiter & expanſive manifeſtò, neque tamen colligit manifeſtum augmentum Caloris; *Rejice* etiam Motum Localem, aut expanſivum ſecundum totum.

12. Per facilem Tepefactionem omnium corporum abſque aliqua deſtructione aut alteratione notabili; *Rejice* Naturam deſtructivam, aut inditionem violentam alicujus Naturæ novæ.

13. Per Conſenſum & Conformitatem operum ſimilium, quæ eduntur à Calore & à Frigore; *Rejice* Motum tam Expanſivum quam Contractivum, ſecundum totum.

14. Per Accenſionem Caloris ex attritione corporum; *Rejice* Naturam Principalem. Naturam Principialem vocamus eam, quæ Poſitiva reperitur in Natura, nec cauſatur à Natura præcedente.

Sunt & aliæ Naturæ: neque enim Tabulas conficimus perfectas, ſed Exempla tantum.

Omnes & ſingulæ Naturæ prædictæ non ſunt ex Forma Calidi. Atque ab omnibus Naturis prædictis liberatur Homo in operatione ſuper Calidum.

Aphor. XIX.

Atque in *Excluſiva* jacta ſunt fundamenta *Inductionis* veræ, quæ tamen non perficitur donec ſiſtatur in Affirmativa. Neque vero ipſa *Excluſiva* ullo modo perfecta eſt, neque adeo eſſe poteſt ſub initiis. Eſt enim *Excluſiva* (ut plane liquet) *Rejectio* Naturarum Simplicium. Quod ſi non habeamus adhuc bonas & veras Notiones Naturarum ſimplicium, quomodo rectificari poteſt *Excluſiva?* At nonnullæ ex ſupradictis (veluti Notio Naturæ Elementaris, Notio Naturæ Cœleſtis, Notio Tenuitatis) ſunt Notiones vagæ, nec bene terminatæ. Itaque nos, qui nec ignari ſumus, nec obliti, quantum opus aggrediamur, (vid. ut faciamus Intellectum humanum Rebus & Naturæ parem) nullo modo acquieſcimus his quæ adhuc præcepimus: ſed & rem in ulterius provehimus, & fortiora auxilia in uſum Intellectus machinamur & miniſtramus; quæ nunc ſubjungemus. Et certe in *Interpretatione Naturæ* animus omnino taliter eſt præparandus & formandus, ut & ſuſtineat ſe in gradibus debitis certitudinis, & tamen cogitet, (præſertim ſub initiis) ea, quæ adſunt, multum pendere ex iis quæ ſuperſunt.

XX.

Attamen quia citius emergit Veritas ex errore quam ex confuſione, utile putamus, ut fiat permiſſio Intellectui, poſt tres Tabulas *Comparentiæ primæ* (quales poſuimus) factas & penſitatas, accingendi ſe & tentandi opus *Interpretationis Naturæ* in affirmativa; tam ex Inſtantiis Tabularum, quam ex iis quæ alias occurrent. Quod genus Tentamenti; *Permiſſionem Intellectus*, ſive *Interpretationem inchoatam*, ſive *Vindemiationem primam* appellare conſuevimus.

Vindemiatio prima de Forma Calidi.

Animadvertendum autem eſt, Formam rei ineſſe (ut ex iis, quæ dicta ſunt, plane liquet) Inſtantiis univerſis & ſingulis, in quibus Res ipſa ineſt; aliter enim Forma non eſſet: Itaque nulla plane dari poteſt *Inſtantia* contradictoria. Attamen longe magis conſpicua invenitur Forma & evidens in aliquibus *Inſtantiis*, quam in aliis; in iis videlicet ubi minus cohibita eſt Natura Formæ, & impedita, & redacta in ordinem, per Naturas alias. Hujuſmodi autem Inſtantias, *Eluceſcentias* vel *Inſtantias Oſtenſivas* appellare conſuevimus. Pergendum itaque eſt ad *Vindemiationem* ipſam *primam* de Forma Calidi Per univerſas & ſingulas *Inſtantias*, Natura, cujus limitatio eſt Calor, videtur eſſe Motus. Hoc autem maxime oſtenditur in Flamma, quæ perpetuo movetur; & in Liquoribus ferventibus aut bullientibus, qui etiam perpetuo moventur. Atque oſtenditur etiam in incitatione ſive incremento Caloris facto per motum; ut in Follibus, & ventis; de quo vide *Inſtant.29. Tab.3.* Atque ſimiliter in aliis modis Motus, de quibus vide *Inſtant.28. & 31. Tab.3.* Rurſus oſtenditur in extinctione Ignis & Caloris per omnem fortem compreſſionem, quæ frænat & ceſſare facit Motum: de qua vide *Inſtant.30. & 32. Tab.3.* Oſtenditur etiam in hoc, quod omne corpus deſtruitur aut ſaltem inſigniter alteratur ab omni Igne & Calore forti ac vehementi. Unde liquido conſtat, fieri à Calore tumultum & perturbationem, & motum acrem, in partibus internis Corporis; qui ſenſim vergit ad diſſolutionem.

Intelligatur hoc quod diximus de Motu, (nempe, ut ſit inſtar Generis ad Calorem) non quod Calor generet Motum, aut quod Motus generet Calorem; (licet & hæc in aliquibus vera ſint) ſed quod ipſiſſimus Calor, ſive *Quidipſum* Caloris ſit Motus, & nihil aliud: limitatus tamen per *Differentias*, quas mox ſubjungemus, poſtquam nonnullas cautiones adjecerimus ad evitandum Æquivocum.

Calidum ad ſenſum, res Reſpectiva eſt & in ordine ad Hominem, non ad Univerſum; & ponitur recte ut Effectus Caloris tantum in ſpiritum Animalem; Quin etiam in ſe ipſo res varia eſt, cum idem corpus (prout Senſus prædiſponitur) inducat perceptionem tam Calidi quam Frigidi: ut patet per *Inſtant.42. Tab.3.*

Neque vero communicatio Caloris, ſive Natura ejus Tranſitiva, per quam corpus admotum corpori calido incaleſcit, confundi debet cum forma Calidi. Aliud enim eſt Calidum; aliud Calefactivum. Nam per motum Attritionis inducitur Calor abſque aliquo Calido præcedente, unde excluditur Calefactivum à Forma Calidi. Atque etiam

etiam ubi Calidum efficitur per approximationem Calidi, hoc ipſum non fit ex forma Calidi; ſed omnino pendet à Natura altiore & magis communi; vid. ex Natura Aſſimilationis ſive Multiplicationis ſui: de qua facienda eſt ſeparatim inquiſitio.

At notio ignis plebeja eſt, & nihil valet: compoſita enim eſt ex concurſu qui fit Calidi & Lucidi in aliquo corpore; ut in Flamma communi, & corporibus accenſis uſque ad ruborem.

Remoto itaque omni Æquivoco, veniendum jam tandem eſt ad *Differentias* veras quæ limitant Motum, & conſtituunt eum in Formam Calidi.

PRima igitur *differentia* ea eſt, quod Calor ſit Motus Expanſivus, per quem corpus nititur ad dilatationem ſui, & recipiendum ſe in majorem ſphæram vel dimenſionem, quam prius occupaverat. Hæc autem *Differentia* maxime oſtenditur in flamma; ubi fumus ſive halitus pinguis manifeſto dilatatur & aperit ſe in flammam.

Oſtenditur etiam in omni Liquore fervente, qui manifeſto intumeſcit, inſurgit, & emittit bullas; atque urget proceſſum expandendi ſe, donec vertatur in corpus longe magis extenſum & dilatatum, quam ſit ipſe Liquor; vid. in Vaporem, aut Fumum, aut Aërem.

Oſtenditur etiam in omni Ligno & Combuſtibili; ubi fit aliquando exudatio, at ſemper evaporatio.

Oſtenditur etiam in colliquatione Metallorum, quæ (cum ſint corporis compactiſſimi) nõ facile intumeſcunt & ſe dilatant: ſed tamen Spiritus eorum, poſtquam fuerit in ſe dilatatus, & majorem adeo dilatationem concupierit, trudit plane & agit partes craſſiores in Liquidum. Quod ſi etiam Calor fortius intendatur, ſolvit & vertit multum ex iis in volatile.

Oſtenditur etiam in Ferro aut Lapidibus: quæ licet non liquefiant aut fundantur, tamen emolliuntur. Quod etiam fit in baculis ligni; quæ calefacta paululum in cineribus calidis, fiunt flexibilia.

Optime autem cernitur iſte Motus in Aëre, qui per exiguum calorem ſe dilatat continuo & manifeſto, ut per *Inſtant.* 38. *Tab.* 3.

Oſtenditur etiam in natura contraria Frigidi. Frigus enim omne corpus contrahit & cogit in anguſtius; adeo ut per intenſa Frigora clavi excidant ex parietibus, æra diſſiliant, vitrum etiam calefactum & ſubito poſitum in Frigido diſſiliat & frangatur. Similiter Aër per levem infrigidationem recipit ſe in anguſtius: ut per *Inſtant.* 38. *Tab.* 3. Verum de his fuſius dicetur in inquiſitione de Frigido.

Neque mirum eſt, ſi Calidum & Frigidum edant complures actiones communes, (de quo vide *Inſtant.* 32. *Tab.* 2.) cum inveniantur duæ ex ſequentibus *Differentiis* (de quibus mox dicemus) quæ competunt utrique Naturæ; licet in hac *Differentia* (de qua nunc loquimur) actiones ſint ex diametro oppoſitæ: Calidum enim dat motum expanſivum & dilatantem, Frigidum autem dat motum contractivum & coëuntem.

SEcunda differentia eſt modificatio prioris; Hæc videlicet, quod Calor ſit Motus expanſivus ſive verſus circumferentiam: hac lege tamen, ut unà feratur corpus ſurſum. Dubium enim non eſt, quin ſint Motus complures mixti. Exempli gratia: ſagitta aut ſpiculum ſimul & progrediendo rotat, & rotando progreditur. Similiter & Motus Caloris ſimul eſt & Expanſivus, & Latio in ſurſum.

Hæc vero *Differentia* oſtenditur in Forcipe, aut Bacillo ferreo, immiſſo in ignem: quia ſi immittatur perpendiculariter, tenendo manum ſuperius, cito manum adurit; ſin ex latere aut inferius, omnino tardius.

Conſpicua etiam eſt in *Diſtillationibus* per Deſcenſorium; quibus utuntur homines ad Flores delicatiores, quorum odores facile evaneſcunt. Nam hoc reperit induſtria, ut collocent Ignem non ſubter ſed ſupra, ut adurat minus. Neque enim Flamma tantum vergit ſurſum, ſed etiam omne Calidum.

Fiat autem Experimentum hujus rei in contraria Natura Frigidi: vid. utrum Frigus non contrahat corpus deſcendendo deorſum; quemadmodum Calidum dilatat corpus aſcendendo ſurſum. Itaque adhibeantur duo bacilla ferrea, vel duo tubi vitrei, quoad cætera pares; & calefiant nonnihil; & ponatur ſpongia cum aqua frigida, vel nix, ſubter unam, & ſimiliter ſuper alteram. Exiſtimamus enim, celeriorem fore Refrigerationem ad extremitates in eo bacillo ubi nix ponitur ſupra, quam in eo ubi nix ponitur ſubter: contra ac fit in Calido.

TErtia Differentia ea eſt; ut Calor ſit Motus, non Expanſivus uniformiter ſecundum totum, ſed Expanſivus per particulas minores corporis; & ſimul cohibitus, & repulſus, & reverberatus; adeo ut induat Motum alternativum, & perpetuo trepidantem, & tentantem, & nitentem, & ex repercuſſione irritatum; unde furor ille Ignis & Caloris ortum habet.

Iſta vero *Differentia* oſtenditur maxime in Flamma & Liquoribus bullientibus: quæ perpetuo trepidant; & in parvis portionibus tument, & rurſus ſubſidunt.

Oſtenditur etiam in iis corporibus, quæ ſunt tam duræ compagis, ut calefacta aut Ignita non intumeſcant aut dilatentur mole; ut Ferrum ignitum, in qua Calor eſt acerrimus.

Oſtenditur etiam in hoc, quod per frigidiſſimas tempeſtates focus ardeat acerrime.

Oſtenditur etiam in hoc, quod cum extenditur Aër in vitro Calendari abſque impedimento aut repulſione, uniformiter ſcilicet & æqualiter; non percipiatur Calor. Etiam in ventis concluſis, licet erumpant vi maxima, tamen non percipitur Calor inſignis; quia ſcilicet Motus fit ſecundum totum, abſque Motu alternante in particulis. Atque ad hoc fiat Experimentum, utrum Flamma non urat acrius verſus latera, quam in medio flammæ.

Oſtenditur etiam in hoc, quod omnis uſtio tranſigatur per minutos poros corporis quod uritur; adeo ut Uſtio ſubruat & penetret, & fodicet, & ſtimulet; perinde ac ſi eſſent infinitæ cuſpides acus. Itaque ex hoc illud etiam fit, quod omnes Aquæ fortes (ſi proportionatæ ſint ad corpus, in quod agunt) edant opera Ignis, ex natura ſua corrodente & pungente.

Atque iſta *Differentia* (de qua nunc dicimus) communis eſt cum natura Frigidi; in quo cohibetur Motus contractivus; per renitentiam expandendi; quemadmodum in Calido cohibetur Motus expanſivus, per renitentiam contrahendi.

Itaque ſive partes corporis penetrent verſus interius, ſive penetrent verſus exterius, ſimilis eſt ratio; licet impar admodum ſit fortitudo: quia non habemus hic apud nos in ſuperficie Terræ aliquid, quod ſit impenſe Frigidum. Vide *Inſtant.27.Tab.9.*

QVarta *Differentia* eſt modificatio prioris: Hæc ſcilicet, quod Motus ille Stimulationis aut Penetrationis debeat eſſe nonnihil rapidus & minime lentus; atque fiat etiam per particulas, licet minutas; tamen non ad extremam ſubtilitatem, ſed quaſi majuſculas.

Oſtenditur hæc *Differentia* in comparatione operum quæ edit Ignis, cum iis quæ edit Tempus ſive Ætas. Ætas enim ſive Tempus arefacit, conſumit, ſubruit, & incinerat, non minus quam Ignis: vel potius longe ſubtilius: ſed quia Motus ejuſmodi eſt lentus admodum & per particulas valde exiles, non percipitur Calor.

Oſtenditur etiam in comparatione diſſolutionum Ferri & Auri. Aurum enim diſſolvitur abſque calore excitato; Ferrum autem cum vehementi excitatione Caloris, licet ſimili fere intervallo quoad tempus. Quia ſcilicet in Auro, ingreſſus Aquæ Separationis eſt clemens & ſubtiliter inſinuans, & ceſſio partium Auri facilis: At in Ferro, ingreſſus eſt aſper, & cum conflictu, & partes Ferri habent obſtinationem majorem.

Oſtenditur etiam aliquatenus in Gangrænis nonnullis & Mortificationibus carnium; quæ non excitant magnum calorem aut dolorem, ob ſubtilitatem putrefactionis.

Atque hæc ſit *Prima Vindemiatio* ſive *Interpretatio inchoata* de Forma Calidi, facta per *Permiſſionem intellectus.*

Ex *Vindemiatione* autem iſta *prima*, Forma ſive Definitio vera Caloris (ejus, qui eſt in ordine ad Univerſum, non relativus tantummodo ad Senſum) talis eſt, brevi verborum complexu. *Calor eſt Motus Expanſivus, cohibitus, & nitens per partes minores.* Modificatur autem Expanſio; *ut expandendo in ambitum, nonnihil tamen inclinet verſus ſuperiora.* Modificatur autem & Nixus ille per partes; *ut non ſit omnino ſegnis, ſed incitatus, & cum impetu nonnullo.*

Quod vero ad Operativam attinet, eadem res eſt. Nam deſignatio eſt talis *Si in aliquo corpore naturali poteris excitare Motum ad ſe dilatandum, aut expandendum; eumque Motum ita reprimere & in ſe vertere, ut dilatatio illa non procedat æqualiter, ſed partim obtineat, partim retrudatur; procul dubio generabis Calidum:* non habita ratione, ſive corpus illud ſit Elementare, (ut loquuntur) ſive imbutum à Cœleſtibus; ſive luminoſum, ſive opacum; ſive tenue, ſive denſum; ſive localiter expanſum, ſive intra clauſtra dimenſionis primæ contentum; ſive vergens ad diſſolutionem, ſive manens in ſtatu; ſive Animal, ſive Vegetabile, ſive Minerale; ſive Aqua, ſive Oleum, ſive Aër; aut aliqua alia ſubſtantia quæcunque ſuſceptiva Motus prædicti. Calidum autem ad Senſum, res eadem eſt: ſed cum analogia, qualis competit Senſui. Nunc vero ad ulteriora auxilia procedendum eſt.

Aphor. XXI.

POſt *Tabulas Comparentiæ primæ & Rejectionem* ſive *Excluſivam*, nec non *Vindemiationem primam* factam ſecundum eas; pergendum eſt ad reliqua auxilia Intellectus, circa *Interpretationem Naturæ*, & *Inductionem* veram ac perfectam. In quibus proponendis, ubi opus erit Tabulis; procedemus ſuper Calidum & Frigidum; ubi autem opus erit tantum Exemplis paucioribus, procedemus per alia omnia: ut nec confundatur Inquiſitio, & tamen Doctrina verſetur minus in anguſto.

Dicemus itaque primo loco, de *Prærogativis Inſtantiarum:* Secundo, de *Adminiculis Inductionis:* Tertio, de *Rectificatione Inductionis:* Quarto, de *Variatione Inquiſitionis pro Natura Subjecti:* Quinto, de *Prærogativis Naturarum* quatenus ad Inquiſitionem; ſive de eo quod inquirendum eſt prius & poſterius: Sexto, de *Terminis Inquiſitionis,* ſive de *Synopſi* omnium *Naturarum* in Univerſo: Septimo, de *Deductione ad Praxin*, ſive de eo quod eſt in Ordine ad Hominem: Octavo, de *Paraſcevis ad Inquiſitionem:* Poſtremo autem, de *Scala Aſcenſoria & Deſcenſoria Axiomatum.*

XXII.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, Primo proponemus *Inſtantias Solitarias.* Eæ autem ſunt *Solitariæ*, quæ exhibent Naturam, de qua fit Inquiſitio, in talibus Subjectis quæ nil habent commune cum aliis Subjectis, præter illam ipſam Naturam: aut rurſus quæ non exhibent Naturam, de quo fit Inquiſitio, in talibus Subjectis quæ ſunt ſimilia per omnia cum aliis Subjectis, præterquam in illa ipſa Natura. Manifeſtum enim eſt, quod hujuſmodi inſtantiæ tollant ambages, atque accelerent & roborent *Excluſivam*; adeo ut paucæ ex illis ſint inſtar multarum.

Exempli gratia: ſi fiat Inquiſitio de Natura *Coloris*, *Inſtantiæ ſolitariæ* ſunt Priſmata, Gemmæ Cryſtallinæ, quæ reddunt colores, non ſolum in ſe, ſed exterius ſupra parietem. Item Rores, &c. Iſtæ enim nil habent commune cum coloribus fixis in Floribus, Gemmis coloratis, Metallis, Lignis, &c. præter ipſum colorem. Unde facile colligitur, quod Color nil aliud ſit quam Modificatio imaginis lucis immiſſæ & receptæ: in priore genere, per gradus diverſos Incidentiæ; in poſteriore, per Texturas & Schematiſmos varios corporis. Iſtæ autem *Inſtantiæ* ſunt *ſolitariæ* quatenus ad Similitudinem.

Rurſus in eadem Inquiſitione, venæ diſtinctæ Albi & Nigri in Marmoribus & variegationes colorum in Floribus ejuſdem ſpeciei, ſunt *Inſtantiæ ſolitariæ.* Album enim & Nigrum Marmoris, & maculæ Albi & Purpurei in floribus Caryophylli, conveniunt fere in omnibus præter ipſum colorem. Unde facile colligitur, Colorem non multum rei habere cum Naturis alicujus corporis intrinſecis, ſed tantum ſitum eſſe in Poſitura partium craſſiori & quaſi Mechanica. Iſtæ autem *Inſtantiæ* ſunt *Solitariæ*, quatenus ad Diſcrepantiam. Utrunque

que autem genus, *Inſtantias ſolitarias* appellare conſuevimus, aut *ferinas*, ſumpto vocabulo ab Aſtronomis.

XXIII.

INter prærogativas Inſtantiarum, ponemus ſecundo loco *Inſtantias migrantes*. Eæ ſunt, in quibus Natura Inquiſita migrat ad generationem, cum prius non exiſteret; aut contra migrat ad corruptionem, cum prius exiſteret. Itaque in utraque Antiſtrophe, Inſtantiæ tales ſunt ſemper geminæ; vel potius una Inſtantia in motu, ſive tranſitu, producta ad periodum adverſam. At hujuſmodi Inſtantiæ non ſolum accelerant & roborant *Excluſivam*, ſed etiam compellunt *Affirmativam*, ſive Formam ipſam, in anguſtum. Neceſſe eſt enim ut Forma rei ſit quippiam, quod per hujuſmodi *Migrationem* indatur; aut contra per hujuſmodi *Migrationem* tollatur, & deſtruatur. Atque licet omnis Excluſio promoveat *Affirmativam*, tamen hoc magis directe fit in ſubjecto eodem, quam in diverſis. Forma autem (ut ex omnibus quæ dicta ſunt manifeſto liquet) prodens ſe in uno, ducit ad omnia. Quo autem ſimplicior fuerit *Migratio*; eo magis habenda eſt Inſtantia in pretio. Præterea *Inſtantiæ Migrantes* magni ſunt uſus ad partem Operativam; quia cum proponant Formam copulatam cum Efficiente aut Privante, perſpicue deſignant praxin in aliquibus; unde facilis etiam eſt tranſitus ad proxima. Subeſt tamen in illis nonnihil periculi; quod indiget cautione; hoc videlicet, ne Formam nimis retrahant ad Efficientem, & Intellectum perfundant, vel ſaltem perſtringant falſa opinione de Forma, ex intuitu Efficientis. Efficiens vero ſemper ponitur nil aliud eſſe, quam vehiculum, ſive deferens Formæ. Verum huic rei, per *Excluſivam* legitime factam, facile adhibetur remedium.

Proponendum itaque eſt jam Exemplum *Inſtantiæ Migrantis*. Sit Natura inquiſita, Candor, ſive Albedo: *Inſtantia Migrans* ad generationem, eſt vitrum integrum, & vitrum pulveriſatum. Similiter, Aqua ſimplex, & Aqua agitata in ſpumam. Vitrum enim integrum, & Aqua ſimplex, Diaphana ſunt, non Alba: At vitrum pulveriſatum, & Aqua in ſpuma, Alba, non Diaphana. Itaque quærendum, quid acciderit ex iſta *Migratione* Vitro, aut Aquæ. Manifeſtum enim eſt, Formam Albedinis deferri & invehi per iſtam contuſionem Vitri, & agitationem Aquæ. Nihil autem reperitur acceſſiſſe, præter comminutionem partium Vitri & Aquæ, & Aëris inſertionem. Neque vero parum profectum eſt ad inveniendam Formam Albedinis, quod corpora duo per ſe Diaphana, ſed ſecundum magis & minus, (Aër ſcilicet & Aqua, aut Aër & Vitrum) ſimul poſita, per minutas portiones exhibeant Albedinem, per refractionem inæqualem radiorum lucis.

Verum hac in re proponendū eſt etiam Exemplum periculi & cautionis, de quibus diximus. Nimirum facile hic occurret Intellectui ab hujuſmodi Efficientibus depravato, quod ad Formam Albedinis Aër ſemper requiratur; quod Albedo generetur tantum per corpora Diaphana, quæ omnino falſa ſunt, & per multas Excluſiones convicta. Quin potius apparebit, (miſſo Aëre, & hujuſmodi) corpora omnino æqualia (ſecundum portiones Opticas) dare Diaphanum; corpora vero inæqualia, per texturam ſimplicem, dare Album; corpora inæqualia ſecundum texturam compoſitam, ſed ordinatam, dare reliquos colores, præter Nigrum; corpora vero inæqualia per texturam compoſitam, ſed omnino inordinatam & confuſam dare Nigrum. Itaque de *Inſtantia Migrante* ad generationem in Natura inquiſita albedinis, propoſitum eſt jam Exemplum. *Inſtantia* autem *migrans* ad corruptionem in eadem Natura albedinis, eſt Spuma diſſoluta. Exuit enim albedinem, & induit diaphanum aqua, poſtquam fit Integrale ſine aëre.

Neque vero illud ullo modo prætermittendum eſt, quod ſub *Inſtantiis migrantibus* comprehendi debeant non tantum illæ quæ migrant ad Generationem & Privationem; ſed etiam illæ quæ *migrant* ad Majorationem & Minorationem; cum illæ etiam tendant ad inveniendam Formam, ut per definitionem Formæ ſuperius factam, & *Tabulam Graduum*, manifeſto liquet. Itaque Papyrus, quæ ſicca quum fuerit, alba eſt; at madefacta (excluſo aëre, & recepta aqua) minus alba eſt, & magis vergit ad Diaphanum; ſimilem habet rationem cum *Inſtantiis* ſupradictis.

XXIV.

INter Prærogativas Inſtantiarum, tertio loco ponemus *Inſtantias oſtenſivas*, de quibus in *Vindemiatione prima de Calido* mentionem fecimus; quas etiam *Eluceſcentias* ſive *Inſtantias liberatas, & prædominantes*, apppellare conſuevimus. Eæ ſunt, quæ oſtendunt Naturam Inquiſitam nudam & ſubſtantivam, atque etiam in exaltatione ſua, aut ſummo gradu Potentiæ ſuæ; emancipatam ſcilicet, & liberatam ab impedimentis, vel ſaltem per fortitudinem ſuæ virtutis dominantem ſuper ipſa, eaque ſupprimentem & coercentem. Cum enim omne Corpus ſuſcipiat multas Naturarū Formas copulatas, & in Concreto; fit ut alia aliam retundat, deprimat, frangat, & liget; unde obſcurantur Formæ ſingulæ. Inveniuntur autem ſubjecta nonnulla, in quibus Natura Inquiſita præ aliis eſt in ſuo vigore, vel per abſentiam impedimenti, vel per prædominantiam virtutis. Hujuſmodi autem *Inſtantiæ* ſunt maxime *oſtenſivæ* Formæ. Verum & in his ipſis Inſtantiis adhibenda eſt cautio, & cohibendus impetus Intellectus. Quicquid enim oſtentat Formam, eamque trudit, ut videatur occurrere Intellectui, pro ſuſpecto habendum eſt, & recurrendum ad *Excluſivam* ſeveram & diligentem.

Exempli gratia; ſit Natura inquiſita, Calidum. *Inſtantia oſtenſiva* Motus Expanſionis, quæ (ut ſuperius dictum eſt) portio eſt præcipua Formæ Calidi, eſt Vitrum Calendare Aëris. Etenim Flamma, licet manifeſto exhibeat Expanſionem, tamen propter momentaneam extinctionem non oſtendit progreſſum Expanſionis. Aqua autem fervens, propter facilem tranſitionem aquæ in vaporem & aërem, non tam bene oſtendit Expanſionem Aquæ in corpore ſuo. Rurſus Ferrum ignitum & ſimilia, tantum abeſt ut progreſſum oſtendant, ut contra per retuſionem & fractionem ſpiritus, per partes compactas & craſſas, (quæ domant & frænant Expanſionem) ipſa Expanſio non ſit omnino conſpicua ad ſenſum. At Vitrum Calendare clare oſtendit Expanſionem in Aëre, & conſpicuam, & pro-

progredientem, & durantem, neque tranſeuntem.

Rurſus, Exempli gratia; ſit Natura inquiſita, Pondus. *Inſtantia Oſtenſiva* Ponderis, eſt Argentum vivum. Omnia enim ſuperat pondere magno intervallo, præter Aurum; quod non multo gravius eſt. At præſtantior Inſtantia eſt ad indicandam Formam ponderis Argentum vivum, quam Aurum; quia Aurum ſolidum eſt, & Conſiſtens, quod genus referri videtur ad Denſum; at Argentum vivum liquidum eſt, & turgens Spiritu, & tamen multis partibus exuperat gravitate Diamantem, & ea quæ putantur ſolidiſſima. Ex quo oſtenditur, Formam gravis, ſive ponderoſi, dominari ſimpliciter in copia Materiæ, & non in arcta Compage.

XXV.

INter Prærogativas Inſtantiarum ponemus quarto loco *Inſtantias Clandeſtinas*, quas etiam *Inſtantias Crepuſculi* appellare conſuevimus. Eæ ſunt veluti oppoſitæ *Inſtantiis Oſtenſivis*. Exhibent enim Naturam inquiſitam in infima virtute, & tanquam in incunabulis, & rudimentis ſuis; tentantem, & tanquam primo experientem, ſed ſub contraria Natura latentem, & ſubactam. Sunt autem hujuſmodi *Inſtantiæ* magni omnino momenti, ad inveniendas Formas; quia ſicut *Oſtenſivæ* ducunt facile ad Differentias, ita *Clandeſtinæ* ducunt optime ad Genera; id eſt, ad Naturas illas Communes, quarum Naturæ inquiſitæ nihil aliud ſunt quàm limitationes.

Exempli gratia; ſit Natura Inquiſita, Conſiſtens, ſive ſe Determinans; cujus contrarium eſt Liquidum, ſive Fluens. *Inſtantiæ Clandeſtinæ* ſunt illæ, quæ exhibent gradum nonnullum debilem & infirmum Conſiſtentis in fluido; veluti Bulla Aquæ, quæ eſt tanquam pellicula quædam conſiſtens, & determinata, facta ex corpore Aquæ. Similiter Stillicidia, quæ, ſi adfuerit Aqua quæ ſuccedat, producunt ſe in filum admodum tenue, ne diſcontinuetur Aqua; At ſi non detur talis copia Aquæ, quæ ſuccedere poſſit, cadit Aqua in guttis rotundis, quæ eſt Figura quæ optimè Aquam ſuſtinet contra diſcontinuationem. At in ipſo temporis articulo, cum deſinit filum Aquæ, & incipit deſcenſus in guttis, reſilit ipſa Aqua ſurſum ad evitandam diſcontinuationem. Quin in Metallis, quæ quum funduntur ſunt liquida, ſed magis tenacia, recipiunt ſe ſæpe guttæ liquefactæ ſurſum, atque ita hærent. Simile quiddam eſt in Inſtantia Speculorum puerilium, quæ ſolent facere pueruli in ſcirpis ex ſaliva, ubi cernitur etiam pellicula conſiſtens Aquæ. At multo melius ſe oſtendit hoc ipſum in altero illo ludicro puerili; quando capiunt Aquam, per Saponem factam paulo tenaciorem; atque inflant eam per Calamum cavum, atque inde formant Aquam, tanquam in Caſtellum bullarum; quæ per interpoſitionem Aëris inducit Conſiſtentiam, eo uſque ut ſe projici nonnihil patiatur abſque diſcontinuatione. Optime autem cernitur hoc in Spuma & Nive: quæ talem induunt Conſiſtentiam, ut fere ſecari poſſint; cum tamen ſint Corpora formata ex Aëre & Aqua, quæ utraque ſunt liquida. Quæ omnia non obſcure innuunt, Liquidum & Conſiſtens eſſe Notiones tantum plebejas, & ad ſenſum; ineſſe autem revera omnibus Corporibus fugam & evitationem ſe diſcontinuandi; eam in Corporibus homogeneis (qualia ſunt Liquida) eſſe debilem & infirmam; in Corporibus vero quæ ſunt compoſita ex heterogeneis, magis eſſe vividam & fortem: propterea quod Admotio Heterogenei conſtringit Corpora; at Subintratio Homogenei ſolvit & relaxat.

Similiter, exempli gratia; Sit natura Inquiſita, attractio, ſive coitio corporum. *Inſtantia* circa Formam ejus *oſtenſiva* maxime inſignis eſt, magnes. Contraria autem natura attrahenti eſt, non attrahens; licet in ſubſtantia ſimili. Veluti ferrum, quod non attrahit ferrum, quemadmodum nec plumbum plumbum, nec lignum lignum, nec aquam aqua. *Inſtantia* autem *clandeſtina* eſt, magnes ferro armatus, vel potius ferrum in magnete armato. Nam ita fert natura, ut magnes armatus in diſtantia aliqua, non trahat ferrum fortius, quam magnes non armatus. Verum ſi admoveatur ferrum, ita ut tangat ferrum in magnete armato, tunc magnes armatus longe majus pondus ferri ſuſtinet, quam magnes ſimplex & inermis; propter ſimilitudinem ſubſtantiæ ferri verſus ferrum; quæ operatio erat omnino *clandeſtina*, & latens in ferro, antequam magnes acceſſiſſet. Itaque manifeſtum eſt, formam Coitionis eſſe quippiam, quod in magnete ſit vividum & robuſtum, in Ferro debile & latens. Itidem, notatum eſt, ſagittas parvas ligneas abſque cuſpide ferrea, emiſſas ex ſclopetis grandibus, altius penetrare in materiam ligneam, (puta latera Navium, aut ſimilia) quam eaſdem ſagittas Ferro acuminatas, propter ſimilitudinem ſubſtantiæ ligni ad lignum, licet hoc ante in ligno latuerit. Itidem, licet aër aërem, aut aqua aquam manifeſto non trahat in Corporibus integris; tamen bulla approximata bullæ, facilius diſſolvit bullam, quam ſi bulla illa altera abeſſet, ob appetitum Coitionis aquæ cum aqua, & aëris cum aëre. Atque hujuſmodi *Inſtantiæ clandeſtinæ* (quæ ſunt uſus nobiliſſimi, ut dictum eſt) in portionibus Corporum parvis & ſubtilibus maxime ſe dant conſpiciendas. Quia Maſſæ rerum majores, ſequuntur Formas magis Catholicas, & generales; ut ſuo loco dicetur.

XXVI.

INter Prærogativas Inſtantiarum ponemus quinto loco *Inſtantias Conſtitutivas*, quas etiam *Manipulares* appellare conſuevimus. Eæ ſunt quæ conſtituunt unam ſpeciem Naturæ inquiſitæ tanquam Formam minorem. Cum enim Formæ legitimæ (quæ ſunt ſemper convertibiles cum Naturis inquiſitis) lateant in profundo, nec facile inveniantur; poſtulat res & infirmitas humani Intellectus, ut Formæ particulares, quæ ſunt Congregativæ *Manipulorum* quorundam Inſtantiarum (neutiquam vero omnium) in Notionem aliquam Communem, non negligantur, verum diligentius notentur. Quicquid enim unit Naturam licet modis imperfectis; ad inventionem Formarum viam ſternit. Itaque Inſtantiæ quæ ad hoc utiles ſunt, non ſunt contemnendæ poteſtatis, ſed habent nonnullam prærogativam.

Verum in his diligens eſt adhibenda Cautio, ne Intellectus humanus, poſtquam complures ex iſtis Formis particularibus adinvenerit, atque inde Partitiones ſive Diviſiones Naturæ inquiſitæ confecerit; in illis omnino acquieſcat, atque ad Inventionem

tionem legitimam Formæ magnæ ſe non accingat; ſed præſupponat, Naturam velut à radicibus eſſe multiplicem & diviſam, atque ulteriorem Naturæ unionem, tanquam rem ſupervacuæ ſubtilitatis, & vergentem ad merum Abſtractum, faſtidiat & rejiciat.

Exempli gratia; ſit Natura inquiſita, Memoria, ſive Excitans & Adjuvans memoriam. *Inſtantia Conſtitutiva* ſunt; Ordo, ſive Diſtributio, quæ manifeſto juvat Memoriam. Item Loci in Memoria artificiali; qui aut poſſunt eſſe Loci ſecundum proprium ſenſum, veluti Janua, Angulus, Feneſtra, & ſimilia; aut poſſunt eſſe Perſonæ familiares, & Notæ; aut poſſunt eſſe quidvis ad placitum; (modo in ordine certo ponantur) veluti Animalia, Herbæ; etiam Verba, Literæ, Characteres, Perſonæ Hiſtoricæ, & cætera; licet nonnulla ex his magis apta ſint & commoda, alia minus. Hujuſmodi autem Loci Memoriam inſigniter juvant, eamque longe ſupra vires naturales exaltant. Item Carmina facilius hærent, & diſcuntur memoriter, quàm Proſa. Atque ex iſto *Manipulo*, trium Inſtantiarum, videlicet Ordinis, Locorum Artificialis Memoriæ, & Verſuum, conſtituitur Species una Auxilii ad Memoriam. Species autem illa, *Abſciſſio Infiniti* recte vocari poſſit. Cum enim quis aliquid reminiſci aut revocare in Memoriam nititur; ſi nullam prænotionem habeat aut perceptionem ejus quod quærit, quærit certe & molitur, & hac illac diſcurrit, tanquam in Infinito. Quod ſi certam aliquam prænotionem habeat; ſtatim abſcinditur Infinitum; & fit diſcurſus Memoriæ magis in vicino. In tribus autem illis Inſtantiis quæ ſuperius dictæ ſunt, prænotio perſpicua eſt & certa. In Prima videlicet debet eſſe aliquid quod congruat cum Ordine: In Secunda debet eſſe Imago, quæ relationem aliquam habeat, ſive convenientiam ad illa Loca certa: In Tertia debent eſſe Verba, quæ cadant in Verſum. Atque ita abſcinditur Infinitum. Aliæ autem Inſtantiæ dabunt hanc alteram Speciem; ut quicquid deducat Intellectuale ad ferienđum Senſum (quæ ratio etiam præcipue viget in Artificiali Memoria) juvet Memoriam. Aliæ Inſtantiæ dabunt hanc alteram Speciem; ut quæ faciunt impreſſionem in Affectu forti, incutientia ſcilicet Metum, Admirationem, Pudorem, Delectationem, juvent Memoriam. Aliæ Inſtantiæ dabunt hanc alteram Speciem, ut quæ maxime imprimuntur à Mente pura & minus præoccupata ante vel poſt; veluti quæ diſcuntur in pueritia, aut quæ commentamur ante ſomnum, etiam primæ quæque rerum vices; magis hæreant in Memoria. Aliæ Inſtantiæ dabunt hanc alteram Speciem, ut multitudo Circumſtantiarum, ſive Anſarum, juvet Memoriam; veluti Scriptio per partes non continuatas; Lectio, ſive Recitatio voce alta. Aliæ denique Inſtantiæ dabunt hanc alteram Speciem, ut quæ expectantur, & attentionem excitant, melius hæreant, quam quæ prætervolant. Itaque ſi ſcriptum aliquod vicies perlegeris, non tam facile illud memoriter diſces, quam ſi illud legas decies, tentando interim illud recitare, & ubi deficit Memoria, inſpiciendo librũ. Ita ut ſint veluti Sex Formæ Minores eorũ, quæ juvant Memoriam; Videlicet Abſciſſio Infiniti; Deductio Intellectualis ad Senſibile; Impreſſio in Affectu forti; Impreſſio in Mente pura; Multitudo Anſarum; Præexpectatio.

Similiter, Exempli gratia; Sit Natura Inquiſita, Guſtus, ſive Guſtatio. *Inſtantia* quæ ſequuntur ſunt *Conſtitutiva*: videlicet, quod qui non olfaciunt, ſed ſenſu eo à Natura deſtituti ſunt, non percipiant, aut guſtu diſtinguant cibum rancidum, aut putridum; neque ſimiliter Alliatum, aut Roſatum, aut hujuſmodi. Rurſus, illi qui per accidens Nares habent per deſcenſum rheumatis obſtructas, non diſcernunt aut percipiunt aliquid putridum, aut rancidum, aut Aqua Roſacea inſperſum. Rurſus, qui afficiuntur hujuſmodi rheumate, ſi in ipſo momento, cum aliquid fœtidum aut odoratum habent in ore, ſive palato, emungant fortiter; in ipſo Inſtanti manifeſtam perceptionem habent rancidi vel odorati. Quæ Inſtantiæ dabunt & conſtituent hanc Speciem, vel partem potius Guſtus; ut Senſus Guſtationis ex parte nihil aliud ſit, quàm Olfactus interior, tranſiens & deſcendens à Narium Meatibus ſuperioribus in Os & Palatum. At contra, Salſum, & Dulce, & Acre, & Acidum, & Auſterum, & Amarum & ſimilia; hæc (inquam) omnia æque ſentiunt illi, in quibus Olfactus deeſt, aut obturatur, ac quiſquam alius: ut manifeſtum ſit, Senſum Guſtus eſſe Compoſitum quiddam ex Olfactu interiori, & Tactu quodam exquiſito; de quo nunc non eſt dicendi locus.

Similiter, Exempli gratia; Sit Natura inquiſita, Communicatio Qualitatis, abſque Commiſtione Subſtantiæ. Inſtantia Lucis, dabit vel conſtituet unam Speciem Communicationis; Calor vero & Magnes, alteram. Communicatio enim Lucis eſt tanquam Momentanea, & ſtatim perit, amota Luce Originali. At Calidum, & Virtus Magnetica poſtquam tranſmiſſa fuerint, vel potius excitata in alio Corpore, hærent & manent ad tempus non parvum, amoto primo movente.

Denique magna eſt omnino Prærogativa *Inſtantiarum Conſtitutivarum*; ut quæ plurimum faciant, & ad Definitiones, (præſertim particulares) & ad Diviſiones, ſive Partitiones Naturarum; de quo non male dixit *Plato*, *Quod habendus ſit tanquam pro Deo, qui definire & dividere bene ſciat.*

XXVII.

INter Prærogativas Inſtantiarum ponemus ſexto loco *Inſtantias Conformes*, ſive *Proportionatas*; quas etiam *Parallelas*, ſive *Similitudines Phyſicas*, appellare conſuevimus. Eæ vero ſunt, quæ oſtendunt Similitudines & Conjugationes rerum, non in Formis Minoribus (quod faciunt *Inſtantia Conſtitutiva*) ſed plane in Concreto. Itaque ſunt tanquam primi & infimi Gradus ad unionem Naturæ. Neque conſtituunt aliquod Axioma ſtatim ab initio; ſed indicant & obſervant tantùm quendam Conſenſum Corporum. Attamen licet non multum promoveant ad inveniendas Formas; nihilominus magna cum utilitate revelant partium Univerſi fabricam, & in membris ejus exercent veluti Anatomiam quandam; atque proinde veluti manu-ducunt interdum ad Axiomata ſublimia & nobilia; præſertim illa quæ ad Mundi configurationem pertinent, potius quam ad Naturas & Formas ſimplices.

Exempli gratia; Inſtantiæ Conformes ſunt quæ ſequuntur: Speculum, & Oculus; & ſimiliter fabrica Auris, & loca reddentia Echo. Ex qua Conformitate, præter ipſam obſervationem Similitudinis, quæ ad multa utilis eſt, proclive eſt inſuper colli-

colligere & formare illud Axioma; videlicet, Organa Senſuum & Corpora quæ pariunt reflexiones ad Senſus, eſſe ſimilis Naturæ. Rurſus ex hoc ipſo admonitus Intellectus, non ægre inſurgit ad Axioma quoddam altius & nobilius. Hoc nimirum; Nihil intereſſe inter Conſenſus ſive Sympathias Corporum ſenſu præditorum, & inanimatorum ſine ſenſu; niſi quod in illis accedat ſpiritus Animalis ad corpus ita diſpoſitum; in his autem abſit. Adeo ut quot ſint Conſenſus in Corporibus inanimatis, tot poſſint eſſe ſenſus in Animalibus, ſi eſſent perforationes in Corpore Animato, ad diſcurſum ſpiritus Animalis in membrum rite diſpoſitum, tanquam in Organum idoneum. Et rurſus, quot ſint ſenſus in Animalibus, tot ſint proculdubio Motus in Corpore inanimato, ubi Spiritus Animalis abfuerit; licet neceſſe ſit multo plures eſſe Motus in Corporibus Inanimatis, quam Senſus in Animatis, propter paucitatem Organorum Senſus. Atque hujus rei oſtendit ſe Exemplum valde manifeſtum in doloribus. Etenim quum ſint plura genera Doloris in Animalibus, & tanquam varii illius Characteres, (veluti alius eſt Dolor Uſtionis, alius Frigoris intenſi, alius Puncturæ, alius Compreſſionis, alius Extenſionis, & ſimilium) certiſſimum eſt, omnia illa, quoad Motum, ineſſe Corporibus inanimatis; veluti Ligno, aut Lapidi, cum uritur, aut per gelu conſtringitur, aut pungitur, aut ſcinditur, aut flectitur, aut tunditur; & ſic de aliis; licet non ſubintrent Senſus, propter abſentiam Spiritus Animalis.

Item *Inſtantiæ Conformes* (quod mirum fortaſſe dictu) ſunt Radices & Rami Plantarum. Omne enim Vegetabile intumeſcit, & extrudit partes in Circumferentiam, tam ſurſum quam deorſum. Neque alia eſt differentia Radicum & Ramorum, quam quod Radix includatur in terra, & Rami exponantur Aëri, & Soli. Si quis enim accipiat Ramum tenerum & vegetum arboris, atque illum reflectat in aliquam terræ particulam, licet non cohæreat ipſi Solo, gignit ſtatim non Ramum, ſed Radicem. Atque vice verſa, ſi terra ponatur ſuperius, atque ita obſtruatur Lapide, aut aliqua dura ſubſtantia, ut Planta cohibeatur, nec poſſit frondeſcere ſurſum; edet Ramos in Aërem deorſum.

Item *Inſtantiæ Conformes* ſunt, Gummi arborum, & pleræque Gemmæ rupium. Utraque enim nil aliud ſunt, quam Exudationes & percolationes Succorum: In primo genere ſcilicet, Succorum ex Arboribus; in ſecundo, ex ſaxis; unde gignitur Claritudo & ſplendor in utriſque, per percolationem nimirum tenuem & accuratam. Nam inde fit etiam, quod Pili Animalium non ſint tam pulchri, & tam vividi caloris, quam Avium Plumæ complures; quia Succi non tam delicatè percolantur per cutem, quam per calamum.

Item *Inſtantiæ Conformes* ſunt, Scrotum in Animalibus Maſculis; & Matrix in Femellis. Adeo ut nobilis illa Fabrica, per quam Sexus differunt, (quatenus ad Animalia terreſtria) nil aliud videatur eſſe, quàm ſecundum Exterius, & Interius; vi ſcilicet majore Caloris genitalia in Sexu Maſculo protrudente in exterius, ubi in Femellis nimis debilis eſt Calor, quam ut hoc facere poſſit; unde accidit, quod contineantur Interius.

Item *Inſtantiæ Conformes* ſunt, Pinnæ Piſcium, & Pedes Quadrupedum, aut Pedes & Alæ Volucrum, quibus addidit *Ariſtoteles* quatuor volumina in motu Serpentum. Adeo ut in Fabrica Univerſi, Motus viventium plerumque videatur expediri per quaterniones Artuum ſive Flexionum.

Item Dentes in Animalibus terreſtribus, & Roſtra in Avibus, ſunt *Inſtantiæ Conformes*; unde manifeſtum eſt in omnibus Animalibus perfectis fluere duram quandam ſubſtantiam verſus Os.

Item non abſurda eſt Similitudo & Conformitas illa, ut Homo ſit tanquam Planta inverſa. Nam radix nervorum & facultatum Animalium, eſt Caput; Partes autem ſeminales ſunt infimæ, non computatis extremitatibus tibiarum, & brachiorum. At in Planta, radix (quæ inſtar Capitis eſt) regulariter infimo loco collocatur; ſemina autem ſupremo.

Denique illud omnino præcipiendum eſt, & ſæpius monendum; ut diligentia hominum in Inquiſitione & Congerie Naturalis Hiſtoriæ deinceps mutetur plane, & vertatur in contrarium ejus quod nunc in uſu eſt. Magna enim hucuſque, atque adeo curioſa fuit hominum induſtria, in notanda rerum varietate, atque explicandis accuratis Animalium, Herbarum, & Foſſilium differentiis; quarum pleræque magis ſunt Luſus Naturæ, quam ſeriæ alicujus utilitatis verſus Scientias. Faciunt certe hujuſmodi Res ad delectationem, atque etiam quandoque ad Praxin; verum ad introſpiciendam Naturam parum, aut nihil. Itaque convertenda plane eſt opera ad inquirendas & notandas rerum Similitudines & Analoga, tam in integralibus, quam partibus. Illæ enim ſunt, quæ Naturam uniunt, & conſtituere Scientias incipiunt.

Verum in his omnino eſt adhibenda Cautio gravis, & ſevera; ut accipiantur pro *Inſtantiis Conformibus & Proportionatis* illæ quæ denotant Similitudines) ut ab initio diximus) Phyſicas; id eſt, reales & ſubſtantiales, & immerſas in Natura; non fortuitas & ad ſpeciem; multo minus ſuperſtitioſas aut curioſas, quales Naturalis Magiæ ſcriptores (homines leviſſimi, & in rebus tam ſeriis, quales nunc agimus, vix nominandi) ubique oſtentant; magna cum vanitate & deſipientia inanes Similitudines & Sympathias rerum deſcribentes, atque etiam quandoque affingentes.

Verum his miſſis, etiam in ipſa Configuratione Mundi in majoribus, non ſunt negligendæ *Inſtantiæ Conformes*: veluti Africa, & Regio Peruviana, cum Continente ſe porrigente uſque ad Fretum Magellanicum. Utraque enim Regio habet ſimiles Iſthmos, & ſimilia Promontoria, quod non temere accidit.

Item Novus & Vetus Orbis; in eo quod utriq; Orbes verſus Septentriones lati ſunt, & exporrecti; verſus Auſtrum autem anguſti & acuminati.

Item *Inſtantiæ Conformes* nobiliſſimæ ſunt, Frigora intenſa in media (quam vocant) Aëris Regione; & Ignes acerrimi, qui ſæpe reperiuntur erumpentes ex locis ſubterraneis; quæ duæ res ſunt Ultimitates & Extrema; Naturæ ſcilicet Frigidi, verſus Ambitum Cœli, & Naturæ Calidi verſus viſcera Terræ; per Antiperiſtaſin, ſive Rejectionem Naturæ Contrariæ.

Poſtremo autem in Axiomatibus Scientiarum, notatu digna eſt *Conformitas Inſtantiarum.* Veluti

Veluti Tropus Rhetoricæ, qui dicitur *Præter Expectatum*, conformis eſt Tropo Muſicæ, qui vocatur *Declinatio Cadentiæ.* Similiter, Poſtulatum Mathematicum, ut *quæ eidem Tertio æqualia ſunt, etiam inter ſe ſint æqualia*, conforme eſt cum Fabrica Syllogiſmi in Logica; qui unit ea quæ conveniunt in Medio. Deniq; multũ utilis eſt in quamplurimis Sagacitas quædã in conquirendis & indagandis Conformitatibus & Similitudinibus Phyſicis.

XXVIII.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, Ponemus ſeptimo loco *Inſtantias Monodicas*; quas etiam *Irregulares*, ſive *Heteroclitas* (ſumpto vocabulo à Gramaticis) appellare conſuevimus. Eæ ſunt, quæ oſtendunt corpora in Concreto; quæ videntur eſſe Extravagantia, & quaſi Abrupta in Natura, & minime convenire cum aliis rebus ejusdem generis. Etenim *Inſtantiæ Conformes* ſunt ſimiles alterius: at *Inſtantiæ Monodicæ* ſunt ſui ſimiles. Uſus vero *Inſtantiarum Monodicarum* eſt talis, qualis eſt *Inſtantiarum Clandeſtinarum*: vid. ad evehendam & uniendam Naturam ad invenienda Genera, ſive Communes Naturas, limitandas poſtea per Differentias veras. Neq; enim deſiſtendum ab Inquiſitione, donec proprietates & qualitates, quæ inveniuntur in hujuſmodi rebus, quæ poſſunt cenſeri pro Miraculis Naturæ, reducantur & comprehendantur ſub aliqua Forma ſive Lege certa: ut Irregularitas ſive Singularitas omnis reperiatur pendere ab aliqua Forma Communi; Miraculum vero illud ſit tandem ſolummodo in Differentiis accuratis, & gradu & concurſu raro, & non in ipſa Specie: Ubi nunc Contemplationes hominum non procedant ultra, quam ut ponant hujusmodi res pro Secretis & Magnalibus Naturæ, & tanquam Incauſabilibus, & pro Exceptionibus Regularum Generalium.

Exempla *Inſtantiarum Monodicarum* ſunt, Sol, & Luna inter Aſtra; Magnes, inter Lapides; Argentum vivum, inter Metalla; Elephas, inter Quadrupes; Senſus Veneris, inter genera Tactus; Odor Venaticus in Canibus, inter genera Olfactus. Etiam S litera apud Grammaticos, habetur pro Monodica; ob facilem compoſitionem quam ſuſtinet cum Conſonantibus, aliquando duplicibus, aliquando triplicibus: quod nulla alia litera facit. Plurimi autem faciendæ ſunt hujusmodi Inſtantiæ, quia acuunt & vivificant Inquiſitionem, & medentur Intellectui depravato à Conſuetudine, & ab iis quæ fiunt plerunq;.

XXIX.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, ponemus loco octavo *Inſtantias deviantes*; Errores ſcilicet Naturæ, & Vaga, ac Monſtra: ubi Natura declinat & deflectit à curſu ordinario. Differunt enim Errores Naturæ ab *Inſtantiis Monodicis*, in hoc; quod *Monodicæ* ſint Miracula Specierum, at Errores ſint Miracula Individuorum. Similis autem fere ſunt uſus; quia rectificant Intellectum adverſus conſueta, & revelant Formas Communes. Neq; enim in his etiam deſiſtendum ab Inquiſitione, donec inveniatur Cauſa hujusmodi Declinationis. Veruntamen Cauſa illa non exurgit ad Formam aliquam proprie, ſed tantum ad *latentem proceſſum* ad Formam. Qui enim Vias Naturæ noverit, is *Deviationes* etiam facilius obſervabit. At rurſus, qui *Deviationes* noverit, is accuratius Vias deſcribit.

Atq; in illo differunt etiam ab *Inſtantiis Monodicis*, quod magis inſtruant Praxin & Operativam. Nam novas Species generare, arduum admodum foret: at Species notas variare, & inde Rara multa ac Inuſitata producere, minus arduum. Facilis autem tranſitus eſt à Miraculis Naturæ ad Miracula Artis. Si enim deprehendatur ſemel Natura in variatione ſua, ejusq; ratio manifeſta fuerit, expeditum erit eo deducere Naturam per Artem, quo per Caſum aberraverit. Neq; ſolum eò, ſed & aliorſum; cum Errores una parte monſtrent & aperiant viam ad Errores & Deflexiones undequaque. Hic vero Exemplis non eſt opus, propter eorundem copiam. Facienda enim eſt Congeries ſive Hiſtoria Naturalis particularis, omnium Monſtrorum, & partuum Naturæ prodigioſorum; omnis denique Novitatis, & Raritatis, & Inconſueti in Natura. Hoc vero faciendum eſt cum ſeveriſſimo delectu, ut conſtet fides. Maxime autem habenda ſunt pro ſuſpectis, quæ pendent quomodocunque à Religione; ut Prodigia *Livij*. Nec minus, quæ inveniuntur in Scriptoribus Magiæ Naturalis, aut etiam Alchymiæ, & hujusmodi hominibus; qui tanquam proci ſunt & amatores fabularum. Sed depromenda ſunt illa ex gravi & fida Hiſtoria, & auditionibus certis.

XXX.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, ponemus loco nono *Inſtantias Limitaneas*; quas etiam *participia* vocare conſuevimus. Eæ vero ſunt, quæ exhibent ſpecies Corporum tales, quæ videntur eſſe compoſitæ ex ſpeciebus duabus, vel *Rudimenta* inter ſpeciem unam & alteram. Hæ vero Inſtantiæ inter *Inſtantias Monodicas* ſive *Heteroclitas* recte numerari poſſunt: Sunt enim in univerſitate rerum Raræ & Extraordinariæ. Sed tamen ob dignitatem, ſeorſim tractandæ & ponendæ ſunt. Optime enim indicant compoſitionem & fabricam rerum, & innuunt cauſas Numeri & Qualitatis Specierum Ordinariarum in Univerſo, & deducunt Intellectum ab eo quod eſt, ad id quod eſſe poteſt.

Harum Exempla ſunt: Muſcus inter Putredinem & Plantam; Cometæ nonnulli, inter Stellas & Meteora ignita; Piſces volantes, inter Aves & Piſces; Veſpertiliones, inter Aves & Quadrupedes; Etiam

Simia quàm ſimilis turpiſſima beſtia nobis.

& Partus Animalium biformes, & commiſti ex ſpeciebus diverſis; & ſimilia.

XXXI.

INter *Prærogativas Inſtantiarum* ponemus decimo loco *Inſtantias Poteſtatis*, ſive *Faſcium* (ſumpto vocabulo ab Inſignibus Imperii;) quas etiam *Ingenia*, ſive *Manus Hominis*, appellare conſuevimus. Eæ ſunt Opera maxime nobilia & perfecta, & tanquam ultima in unaquaque Arte. Cum enim hoc agatur præcipue ut Natura pareat rebus & commodis humanis; conſentaneum eſt prorſus, ut opera, quæ jampridem in poteſtate Hominis fuerunt, (quaſi Provinciæ antea occupatæ & ſubactæ,) notentur & numerentur; præſertim ea, quæ ſunt maxime enucleata & perfecta: propterea quod ab iſtis proclivior & magis in propinquo ſit tranſitus ad nova & hactenus non inventa. Si quis enim ab horum contemplatione attenta propoſitũ acriter & ſtrenue urgere velit; fiet certe, ut aut producat illa paulo longiꝰ, aut deflectat illa ad aliquid, quod

finitimum eſt; aut etiam applicet & transferat illa ad uſum aliquem nobiliorem.

Neq; hic finis. Verum quemadmodum ab Operibus Naturæ raris & conſuetis erigitur Intellectus & elevatur ad inquirendas & inveniendas Formas, quæ etiam illorum ſunt capaces: Ita etiam in Operibus Artis egregiis & admirandis hoc uſu venit. Idque multo magis; quia Modus efficiendi & operandi hujusmodi Miracula Artis, manifeſtus ut plurimum eſt; cum plerumq; in Miraculis Naturæ ſit magis obſcurus. Attamen in his ipſis cautio eſt adhibenda vel maxime; ne deprimant ſcilicet Intellectum, & eum quaſi humo affigant.

Periculum enim eſt, ne per hujusmodi Opera Artis, quæ videntur velut Summitates quædam & Faſtigia induſtriæ humanæ, reddatur Intellectus attonitus & ligatus, & quaſi maleficiatus quoad illa; ita ut cum aliis conſueſcere non poſſit, ſed cogitet, nihil ejus generis fieri poſſe, niſi eadem via qua illa effecta ſunt, accedente tantummodo diligentia majore, & præparatione magis accurata.

Contra illud ponendum eſt pro certo: vias & modos efficiendi Res & Opera, quæ adhuc reperta ſunt & notata, res eſſe plerumq; pauperculas, atq; omnẽ potentiã majorẽ pendere & ordine derivari à fontibus Formarũ, quarũ nulla adhuc inventa eſt.

Itaq; (ut alibi diximus) qui de Machinis & Arietibus, quales erat apud Veteres, cogitaſſet; licet hoc feciſſet obnixe, atq; ætatem in eo conſumpſiſſet; nunquam tamen incidiſſet in Inventum Tormentorum igneorum operantium per Pulverem pyriũ. Neq; rurſus, qui in Lanificiis & Serico vegetabili obſervationem ſuam & meditationem collocaſſet, unquam per ea reperiſſet naturam Vermis aut Serici Bombycini.

Quocirca omnia Inventa, quæ cenſeri poſſunt magis Nobilia, (ſi animum advertas) in lucem prodiere, nullo modo per puſillas enucleationes & Extenſiones Artium, ſed omnino per Caſum. Nihil autem repræſentat aut anticipat Caſum, (cujus mos eſt, ut tantum per longa ſæcula operetur) præter Inventiones Formarum.

Exempla autem hujusmodi Inſtantiarum particularia nihil opus eſt adducere, propter copiam eorundem. Nam hoc omnino agendum, ut viſitentur & penitus introſpiciantur omnes Artes Mechanicæ, atq; Liberales etiam (quatenus ad Opera) atq; inde facienda eſt Congeries ſive Hiſtoria Particularis, tanquam Magnalium, & Operum Magiſtraliũ, & maxime perfectorum in unaquaq; ipſarum: una cum Modis effectionis ſive operationis.

Neq; tamen aſtringimus Diligentiam, quæ adhibenda eſt in hujusmodi Collecta ad ea quæ cenſentur pro Magiſteriis & Arcanis alicujus Artis tantum, atq; movent admirationem. Admiratio enim proles eſt Raritatis; Siquidem Rara, licet in genere ſint ex Vulgatis Naturis, tamẽ Admirationẽ pariunt.

At contra, quæ revera Admirationi eſſe debent, propter diſcrepantiam quæ ineſt illis in ſpecie, collatis ad alias ſpecies; tamen ſi in uſu familiari præſto ſint, leviter notantur. Debent autem notari *Monodica* Artis, non minus quam *Monodica* Naturæ; de quibus antea diximus. Atq; quemadmodum in *Monodicis* Naturæ poſuimus Solem, Lunam, Magnetem, & ſimilia, quæ Re vulgatiſſima ſunt, ſed Natura tamen fere ſingulari: itidem & de *Monodicis* Artis faciendum eſt.

Exempli gratia: Inſtantia *Monodica* Artis, eſt Papyrus; res admodum vulgata. At ſi diligenter animum advertas, Materiæ Artificiales aut plane Textiles ſunt per fila directa & tranſverſa; qualia ſunt, Pannus Sericus, aut Laneus, & Linteus, & hujusmodi: aut coagmentantur ex ſuccis concretis; qualia ſunt Later, aut Argilla figularis, aut Vitrum, aut Eſmalta, aut Porcellana, & ſimilia; quæ ſi bene uniantur, ſplendent; ſin minus, indurantur certe, ſed non ſplendent. Attamen omnia talia, quæ fiunt ex ſuccis concretis, ſunt fragilia; nec ullo modo hærentia, & tenacia. At contra, Papyrus eſt corpus tenax, quod ſcindi & lacerari poſſit, ita ut imitetur & fere æmuletur Pellem ſive Membranam alicujus Animalis, aut Folium alicujus Vegetabilis, & hujusmodi opificia Naturæ. Nam neque fragilis eſt, ut Vitrum; neque textilis, ut Pannus; ſed habet fibras certe, non fila diſtincta, omnino ad modum Materiarum Naturalium: ut inter Artificiales Materias vix inveniatur ſimile aliquid, ſed ſit plane *Monodicum*. Atq; præferenda ſane ſunt in Artificialibus ea, quæ maxime accedunt ad imitationem Naturæ, aut è contrario eam potenter regunt & invertunt.

Rurſus, inter *Ingenia & Manus Hominis*, non prorſus contemnenda ſunt Præſtigiæ & Jocularia. Nonnulla enim ex iſtis, licet ſint uſu levia & ludicra, tamen informatione valida eſſe poſſunt.

Poſtremo: neque omnino omittenda ſunt Superſtitioſa, & (prout Vocabulum ſenſu vulgari accipitur) Magica. Licet enim hujusmodi res ſint in immenſum obrutæ grandi mole Mendaciorum & fabularum; tamen inſpiciendum pauliſper, ſi forte ſubſit & lateat in aliquibus earum aliqua operatio Naturalis: ut in Faſcino; & Fortificatione Imaginationis; & Conſenſu rerum ad diſtans: & Tranſmiſſione Impreſſionum à Spiritu ad Spiritum, non minus quam à Corpore ad Corpus; & ſimilibus.

XXXII.

Ex iis, quæ ante dicta ſunt, patet: quòd quinq; illa Inſtantiarum genera, de quibus diximus, (vid. *Inſtantiarum Conformium*, *Inſtantiarum Monodicarum*, *Inſtantiarum Deviantium*, *Inſtantiarum Limitanearum*, *Inſtantiarum Poteſtatis*) non debeant reſervari, donec inquiratur Natura aliqua certa; (quemadmodum Inſtantiæ reliquæ, quas primo loco propoſuimus, nec non plurimæ ex iis, quæ ſequentur, reſervari debent:) ſed ſtatim jam ab initio facienda eſt earũ Collectio, tanquam Hiſtoria quædam particularis: eo quod digerant ea quæ ingrediuntur Intellectum, & corrigant pravam complexionẽ Intellectus ipſius, quem omnino neceſſe eſt imbui, & infici, & demum perverti ac diſtorqueri ab incurſibus quotidianis & conſuetis.

Itaque adhibendæ ſunt eæ Inſtantiæ tanquam Præparativum aliquod ad rectificandum & expurgandum Intellectum. Quicquid enim abducit Intellectum à conſuetis, æquat & complanat aream ejus, ad recipiendum Lumen ſiccum & purum Notionum verarum.

Quin etiam hujusmodi Inſtantiæ ſternunt & præſtruunt viam ad Operativam; ut ſuo loco dicemus, quando de *Deductionibus ad Praxin* ſermo erit.

XXXIII.

Inter *Prærogativas Inſtantiarum* ponemus loco undecimo *Inſtantias Comitatus*, atque

Hoſtiles;

Hoſtiles; quas etiam *Inſtantias propoſitionum fixarum* appellare conſuevimus. Eæ ſunt Inſtantiæ, quæ exhibent aliquod Corpus ſive Concretum tale, in quo Natura Inquiſita perpetuo ſequatur tanquam Comes quidam individuus: aut contra, in quo Natura Inquiſita perpetuo fugiat, atq; ex *Comitatu* excludatur, ut Hoſtis & inimicus. Nam ex hujuſmodi Inſtantiis formantur Propoſitiones certæ & univerſales; aut *Affirmativæ*, aut *Negativæ*: in quibus Subjectum erit tale Corpus in Concreto, Prædicatum vero Natura ipſa Inquiſita. Etenim Propoſitiones particulares omnino *Fixæ* non ſunt, ubi ſcilicet Natura Inquiſita reperitur in aliquo Concreto fluxa & mobilis; vid. Accedens, ſive Acquiſita; aut rurſus Recedens, ſive Depoſita. Quocirca particulares Propoſitiones non habent *Prærogativam* aliquam majorem, niſi tantum in Caſu *Migrationis*; de quo antea dictum eſt. Et nihilominus, etiam Particulares illæ Propoſitiones comparatæ & collatæ cum Univerſalibus, multum juvant; ut ſuo loco dicetur. Neq; tamen, etiam in Univerſalibus iſtis Propoſitionibus exactam aut abſolutam Affirmationem vel Abnegationem requirimus. Sufficit enim ad id quod agitur, etiamſi Exceptionem nonnullam ſingularem aut raram patiantur.

Uſus autem *Inſtantiarum Comitatus* eſt, ad anguſtandam *Affirmativam* Formæ. Quemadmodum enim in *Inſtantiis Migrantibus* anguſtatur *Affirmativa* Formæ; vid. ut neceſſario poni debeat Forma rei eſſe aliquid, quod per Actum illum *Migrationis* inditur aut deſtruitur: Ita etiam in *Inſtantiis Comitatus* anguſtatur *Affirmativa* Formæ; ut neceſſario poni debeat Forma rei eſſe aliquid, quod talem Concretionem corporis ſubingrediatur, aut contra ab eadem abhorreat; ut qui bene norit Conſtitutionem aut Schematiſmum hujuſmodi corporis, non longe abfuerit ab extrahenda in lucem forma Naturæ Inquiſitæ.

Exempli gratia; ſit Natura Inquiſita, Calidum. *Inſtantia Comitatus*, eſt Flamma. Etenim in aqua, Aere, Lapide, Metallo, & aliis quamplurimis, Calor eſt mobilis & accedere poteſt & recedere: At omnis Flamma eſt Calida, ita ut Calor in concretione Flammæ perpetuo ſequatur. At *Inſtantia Hoſtilis* Calidi nulla reperitur apud nos. Nam de viſceribus Terræ nihil conſtat ad ſenſum; ſed eorum Corporum, quæ nobis notæ ſunt, nulla prorſus eſt Concretio quæ non eſt ſuſceptibilis Caloris.

At rurſus, ſit Natura Inquiſita, Conſiſtens: *Inſtantia Hoſtilis*, eſt Aer. Etenim Metallum poteſt fluere, poteſt conſiſtere; ſimiliter Vitrum; etiam Aqua poteſt conſiſtere, cum conglaciatur: at impoſſibile eſt ut Aer unquam conſiſtat, aut exuat fluorem.

Verum de *Inſtantiis* hujuſmodi *Propoſitionum fixarum* ſuperſunt duo Monita, quæ utilia ſunt ad id quod agitur. Primum, ut ſi defuerit plane univerſalis *Affirmativa* aut *Negativa*, illud ipſum diligenter notetur tanquam Non-Ens; ſicut fecimus de Calido, ubi Univerſalis Negativa (quatenus ad Entia quæ ad noſtram notitiam pervenerint) in rerum natura deeſt. Similiter, ſi Natura Inquiſita ſit Æternum, aut Incorruptibile; deeſt Affirmativa Univerſalis hic apud nos. Neque enim prædicari poteſt *Æternum* aut *Incorruptibile* de aliquo corpore eorum, quæ infra Cœleſtia ſunt, aut ſupra interiora Terræ. Alterum Monitum eſt, ut Propoſitionibus Univerſalibus, tam Affirmativis quam Negativis de aliquo Concreto ſubjungantur ſimul ea Concreta, quæ proxime videntur accedere ad id quod eſt ex Non-Entibus: ut in Calore, Flammæ molliſſimæ & minimum adurentes; in Incorruptibili, Aurum, quod proxime accedit. Omnia enim iſta indicant terminos Naturæ inter Ens & Non-Ens; & faciunt ad Circumſcriptiones Formarum, ne gliſcant & vagentur extra conditiones Materiæ.

XXXIV.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, ponemus loco duodecimo ipſas illas *Inſtantias Subjunctivas*, de quibus in ſuperiori Aphoriſmo diximus: quas etiam *Inſtantias Ultimitatis* ſive *Termini* appellare conſuevimus. Neque enim hujuſmodi Inſtantiæ utiles ſunt tantum, quatenus ſubjunguntur Propoſitionibus Fixis; verum etiam per ſe in proprietate ſua. Indicant enim non obſcure veras Sectiones Naturæ, & Menſuras rerum, & illud *Quouſque* Natura quid faciat & ferat, & deinde Tranſitus Naturæ ad aliud. Talia ſunt; Aurum, in Pondere; Ferrum, in Duritie; Cete, in Quantite Animalium; Canis, in Odore; Inflammatio Pulveris pyrii, in Expanſione celeri; & alia id genus. Nec minus exhibenda ſunt ea quæ ſunt Ultima gradu infimo, quàm quæ ſupremo: ut Spiritus vini, in Pondere; Sericum, in Mollitie; Vermiculi cutis, in Quantitate Animalium; & cætera.

XXXV.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*; ponemus loco decimo tertio *Inſtantias Fœderis* ſive *Unionis*. Eæ ſunt, quæ confundunt & adunant Naturas, quæ exiſtimantur eſſe Heterogeneæ; & pro talibus notantur & ſignantur per diviſiones receptas.

At *Inſtantiæ Fœderis* oſtendunt, operationes & effectus, quæ deputantur alicui ex illis Heterogeneis ut propria, competere etiam aliis ex Heterogeneis; ut convincatur iſta Heterogenia (quæ in opinione eſt) vera non eſſe, aut eſſentialis; ſed nil aliud eſſe, quam Modificatio Naturæ communis. Optimi itaq; ſunt uſus ad elevandum & evehendum Intellectum à Differentiis ad Genera, & ad tollendum larvas & ſimulachra rerum, prout occurrunt & prodeunt perſonatæ in ſubſtantiis Concretis.

Exempli gratia: ſit Natura Inquiſita, Calidum. omnino videtur eſſe diviſio ſolennis & authentica, quod ſint tria genera Caloris: videlicet Calor Cœleſtium, Calor Animalium, & Calor Ignis: quodq; iſti Calores (præſertim unus ex illis, comparatus ad reliquos duos) ſint ipſa eſſentia & ſpecie, ſive natura ſpecifica, differentes & plane heterogenei: Quandoquidem Calor Cœleſtium & Animalium generet & foveat, at Calor Ignis contra corrumpat & deſtruat. Eſt itaq; *Inſtantia Fœderis*, Experimentum illud ſatis vulgatum, cum recipitur ramus aliquis vitis intra domum ubi ſit focus aſſiduus, ex quo matureſcunt uvæ, etiam menſe integro citius quam foras: Ita ut maturatio fructus etiam pendentis ſuper arborem fieri poſſit, ſcilicet ab Igne, cùm hoc ipſum videatur eſſe opus proprium Solis. Itaq; ab hoc initio facile inſurgit Intellectus, repudiata Heterogenia eſſentiali, ad inquirendum quæ ſint Differentiæ illæ, quæ revera reperiuntur inter Calorem Solis & Ignis, ex quibus fit, ut eorum operationes ſint tam diſſimiles, utcunque illi ipſi participent ex natura communi.

Quæ

Quæ Differentiæ reperientur quatuor: vid. Primo, quod Calor Solis reſpectu Caloris Ignis, ſit gradu longe clementior & lenior: Secundò, quod ſit (præſertim ut defertur ad nos per Aërem) qualitate multo humidior: Tertio, (quod Caput rei eſt) quod ſit ſumme inæqualis, atque accedens & auctus, deinceps recedens & diminutus: id quod maxime confert ad Generationem corporum. Recte enim aſſeruit *Ariſtoteles*, cauſam principalem Generationum & Corruptionum quæ fiunt hic apud nos in ſuperficie Terræ, eſſe viam obliquam Solis per Zodiacum: unde Calor Solis, partim per viciſſitudines Diei & Noctis, partim per ſucceſſiones Æſtatis & Hyemis, evadit miris modis inæqualis, Neque tamen deſinit ille Vir, id quod ab eo recte inventum fuit, ſtatim corrumpere & depravare. Nam ut Arbiter ſcilicet Naturæ (quod illi in more eſt) valde magiſtraliter aſſignat cauſam Generationis, Acceſſui Solis; cauſam autem Corruptionis, Receſſui: cum utraque res (Acceſſus videlicet Solis, & Receſſus) non reſpective, ſed quaſi indifferenter præbeat cauſam tam Generationi quam Corruptioni: quandoquidem inæqualitas Caloris, Generationi & Corruptioni rerum; æqualitas, Conſervationi tantum miniſtret. Eſt & Quarta Differentia inter Calorem Solis & Ignis, magni prorſus momenti: vid. quod Sol operationes ſuas inſinuet per longa temporis ſpatia; ubi operationes Ignis (urgente hominum impatientia) per breviora intervalla ad exitum perducantur. Quod ſi quis id ſedulo agat, ut Calorem Ignis attemperet & reducat ad gradum moderatiorem & leniorē; (quod multis modis facile fit) deinde etiam inſpergat & admiſceat nonnullam humiditatem; maxime autem ſi imitetur Calorem Solis in inæqualitate; poſtremo, ſi moram patienter toleret, (non certe eam quæ ſit proportionata operibus Solis, ſed largiorem, quam homines adhibere ſolent in operibus Ignis;) Is facile miſſam faciet Heterogeniam illam Caloris: & vel tentabit, vel exæquabit, vel in aliquibus vincet opera Solis, per Calorem Ignis. Similis *Inſtantia Fœderis* eſt, reſuſcitatio Papilionum, ex frigore ſtupentium & tanquam emortuorum, per exiguum teporem Ignis: ut facile cernas, non magis negatū eſſe Igni, vivificare Animantia, quam maturare Vegetabilia. Etiam Inventum illud celebre *Fracaſtorij* de Sartagine acriter calefacta, qua circumdant Medici capita Apoplecticorum deſperatorum, expandit manifeſte ſpiritus animales, ab humoribus obſtructionib. Cerebri compreſſos & quaſi exſtinctos; illosq; ad motū excitat, non aliter quam Ignis operatur in Aquam aut Aërem; & tamē per conſequens vivificat. Etiam Ova aliquando excluduntur per Calorem Ignis; id quod prorſus imitatur Calorem Animalem & complura ejuſmodi, ut nemo dubitare poſſit, quin Calor Ignis in multis ſubjectis modificari poſſit ad imaginem Caloris Cœleſtium & Animalium.

Similiter ſint Naturæ Inquiſitæ, Motus & Quies. Videtur eſſe diviſio ſolennis atq; ex intima Philoſophia, quod corpora Naturalia vel rotent, vel ferantur recta, vel ſtent ſive quieſcant. Aut enim eſt Motus ſine termino, aut Statio in termino, aut Latio ad terminum. At motus ille perennis Rotationis, videtur eſſe Cœleſtium proprius: Statio ſive Quies, videtur competere ipſi globo Terræ: At corpora cætera (Gravia quæ vocant, & Levia; extra loca ſcilicet connaturalitatis ſuæ ſita) feruntur recta ad maſſas ſive congregationes ſimilium; Levia ſurſum, verſus ambitum Cœli; Gravia deorſum, verſus Terram. Atq; iſta pulchra dictu ſunt.

At *Inſtantia Fœderis*, eſt Cometa aliquis humilior; qui cum ſit longe infra Cœlum, tamen rotat: Atque commentum *Ariſtotelis*, de alligatione ſive ſequacitate Cometæ ad Aſtrum aliquod, jampridem exploſum eſt; non tantum quia ratio ejus non eſt probabilis, ſed propter experientiam manifeſtam diſcurſus & irregularis motus Cometarum, per varia loca Cœli.

At rurſus alia *Inſtantia Fœderis* circa hoc ſubjectum, eſt Motus Aëris; qui intra Tropicos (ubi Circuli Rotationis ſunt majores) videtur & ipſe rotare ab Oriente in Occidentem.

Et alia rurſus *Inſtantia* foret Fluxus & Refluxus Maris, ſi modo aquæ ipſæ deprehendantur ferri motu Rotationis (licet tardo & evanido) ab Oriente in Occidentem; ita tamen, ut bis in die repercutiantur. Itaq; ſi hæc ita ſe habeant; manifeſtum eſt, Motum iſtum Rotationis non terminari in Cœleſtibus, ſed communicari Aëri & Aquæ.

Etiam iſta proprietas Levium, nimirum ut ferantur ſurſum, vacillat nonnihil. Atq; in hoc, ſumi poteſt pro *Inſtantia Fœderis*, Bulla aquæ. Si enim aër fuerit ſubter aquam, aſcendit rapide verſus ſuperficiem aquæ, per Motum illum *Plagæ*, (quam vocat *Democritus*) per quam aqua deſcendens percutit & attollit aërem ſurſum; non autem per contentionem aut nixum aëris ipſius. Atqui ubi ad ſuperficiem ipſam Aquæ ventum fuerit, tum cohibetur Aër ab ulteriore aſcenſu, per levem reſiſtentiam quam reperit in Aqua, non ſtatim tolerante ſe diſcontinuari: ita ut exilis admodum ſit appetitus Aëris ad ſuperiora.

Similiter ſit Natura Inquiſita, Pondus. Eſt plane diviſio recepta; ut Denſa & Solida ferantur verſus centrum Terræ, Rara autem & Tenuia verſus ambitum Cœli; tanquam ad loca ſua propria. Atque loca quod attinet; (licet in Scholis hujuſmodi res valeant) plane inepta & puerilis cogitatio eſt, Locum aliquid poſſe. Itaque nugantur Philoſophi, cum dicunt, quod, ſi perforata eſſet Terra, corpora gravia ſe ſiſterent quando ventum eſſet ad Centrum. Eſſet enim certe virtuoſum plane & efficax genus Nihili, aut Puncti Mathematici; quod aut alia efficeret, aut rurſus quod alia appeterent: Corpus enim non niſi à corpore patitur. Verum iſte appetitus Adſcendendi & Deſcendendi, aut eſt in Schematiſmo corporis quod movetur, aut in Sympathia ſive conſenſu cum alio corpore. Quod ſi inveniatur aliquod corpus Denſum & Solidum, quod nihilominus non feratur ad Terram; confunditur hujuſmodi diviſio. At ſi recipiatur opinio *Gilberti*, quod Magnetica vis Terræ ad alliciendum gravia, non extendatur ultra orbem Virtutis ſuæ, (quæ operatur ſemper ad diſtantiam certam, & non ultra) hocq; per aliquam Inſtantiam verificetur; ea demum erit *Inſtantia Fœderis* circa hoc ſubjectum. Neq; tamen occurrit impræſentiarum aliqua Inſtantia ſuper hoc certa & manifeſta. Proxime videntur accedere Cataractæ Cœli, quæ in navigationibus per Oceanum Atlanticū verſus Indias utraſq; ſæpe conſpiciuntur. Tanta enim videtur eſſe vis & moles aquarum, quæ per hujuſmodi Cataractas ſubito effunditur; ut videatur Collectio Aquarum fuiſſe ante facta, atq; in his locis hæſiſſe & manſiſſe, & poſtea potius

per

per cauſam violentam dejecta & detruſa eſſe, quam naturali Motu gravitatis cecidiſſe: adeo ut conjici poſſit, corpoream molem, denſam atque compactam, in magna diſtantia à Terra, fore penſilem tanquam Terram ipſam; nec caſuram, niſi dejiciatur. Verum de hoc nil certi affirmamus. Interim in hoc & in multis aliis facile apparebit, quam inopes ſimus Hiſtoriæ Naturalis, cum loco Inſtantiarum certarum, nonnunquam Suppoſitiones afferre pro Exemplis cogamur.

Similiter ſit Natura Inquiſitá, Diſcurſus Ingenii. Videtur omnino diviſio vera, Rationis Humanæ, & Solertiæ Brutorum. Attamen ſunt nonnullæ Inſtantiæ actionum, quæ eduntur à Brutis, per quas videntur etiam Bruta quaſi ſyllogizare: ut memoriæ proditum eſt de Corvo; qui per magnas ſiccitates fere enectus ſiti, conſpexit aquam in trunco cavo arboris; atque cum non daretur ei intrare propter anguſtias, non ceſſavit jacere multos lapillos, per quos ſurgeret & aſcenderet aqua, ut bibere poſſet; quod poſtea ceſſit in Proverbium.

Similiter ſit Natura Inquiſita, Viſibile. Videtur omnino eſſe diviſio vera & certa; Lucis, quæ eſt Viſibile originale, & primam copiam facit viſui; & Coloris, qui eſt Viſibile ſecundarium, & ſine luce non cernitur; ita ut videatur nil aliud eſſe quam imago aut modificatio Lucis. Attamen ex utraque parte circa hoc videntur eſſe *Inſtantiæ Fœderis*; ſcilicet, Nix in magna quantitate, & Flamma ſulphuris: in quarum altera videtur eſſe Color primulum lucens; in altera Lux vergens ad colorem.

XXXVI.

Inter Prærogativas Inſtantiarum ponemus loco decimo quarto *Inſtantias Crucis*; tranſlato vocabulo à *Crucibus*, quæ erectæ in Biviis, indicant & ſignant viarum ſeparationes. Has etiam *Inſtantias Deciſorias, & Judiciales*, & in Caſibus nonnullis *Inſtantias Oraculi, & Mandati*, appellare conſuevimus. Earum ratio talis eſt. Cum in Inquiſitione Naturæ alicujus, Intellectus ponitur tanquam in Æquilibrio, ut incertus ſit, utri Naturarum è duabus, vel quandoq; pluribus, Cauſa Naturæ Inquiſitæ attribui aut aſſignari debeat, propter complurium Naturarum concurſum frequentem & ordinarium; *Inſtantiæ Crucis* oſtendunt conſortium unius ex Naturis (quoad Naturam Inquiſitam) fidum & indiſſolubile, alterius autem varium & ſeparabile; unde terminatur quæſtio, & recipitur Natura illa prior pro Cauſa, miſſa altera & repudiata. Itaq; hujuſmodi Inſtantiæ ſunt maximæ lucis, & quaſi magnæ authoritatis; ita ut Curriculum Interpretationis quandoque in illas deſinat, & per illas perficiatur. Interdum autem *Inſtantiæ Crucis* illæ occurrunt & inveniuntur inter jam pridem notatas; At ut plurimum Novæ ſunt, & de Induſtria atque ex Compoſito quæſitæ & applicatæ, & diligentia ſedula & acri tandem erutæ.

Exempli gratia; ſit Natura Inquiſita Fluxus & Refluxus Maris, ille bis repetitus in die, atque ſexhorarius, in acceſſibus & receſſibus ſingulis, cum differentia nonnulla quæ coincidit in Motum Lunæ. Bivium circa hanc Naturam tale eſt.

Neceſſe prorſus eſt, ut iſte Motus efficiatur, vel ab Aquarum Progreſſu & Regreſſu, in modum Aquæ in pelvi agitatæ, quæ quando latus unum pelvis alluit, deſerit alterum; vel à Sublatione & ſubſidentia Aquarum è profundo, in modum Aquæ ebullientis, & rurſus ſubſidentis. Utri verò Cauſæ fluxus & Refluxus ille aſſignari debeat, oritur dubitatio. Quod ſi recipiatur prior Aſſertio, neceſſe eſt ut cum ſit Fluxus in Mari ex una parte, fiat ſub idem tempus alicubi in Mari Refluxus ex alia. Itaq; ad hoc reducitur Inquiſitio. Atqui obſervavit *Acoſta*, cùm aliis nonnullis (diligenti facta Inquiſitione) quod ad littora Floridæ, & ad littora adverſa Hiſpaniæ & Africæ, fiant Fluxus Maris ad eadem tempora, & refluxus itidem ad eadem tempora; non contra, quod cum fluxus fit ad littora Floridæ, fiat refluxus ad littora Hiſpaniæ & Africæ. Attamen adhuc diligentius attendenti, non per hoc evincitur Motus Attollens, & abnegatur Motus in progreſſu. Fieri enim poteſt, quod ſit Motus Aquarum in progreſſu, & nihilo minus inundet adverſa littora ejuſdem Alvei ſimul; Si Aquæ ſcilicet illæ contrudantur & compellantur aliunde, quemadmodum fit in Fluviis, qui fluunt & refluunt ad utrunq; litus horis iiſdem, cum tamen iſte Motus liquido ſit Motus in Progreſſu, nempe Aquarum ingredientium oſtia Fluminum ex Mari. Itaq. ſimili modo fieri poteſt, ut Aquæ venientes magna mole ab Oceano Orientali Indico, compellantur & trudantur in Alveum Maris Atlantici, & propterea inundent utrumq; latus ſimul. Quærendum itaque eſt, an ſit alius Alveus, per quem Aquæ poſſint iiſdem temporibus minui & refluere. Atq; præſto eſt Mare Auſtrale, Mari Atlantico neutiquam minus, ſed potius magis latum & extenſum, quod ad hoc ſufficere poſſit.

Itaq; jam tandem perventum eſt ad *Inſtantiam Crucis* circa hoc ſubjectum. Ea talis eſt. Si pro certo inveniatur, quod cum ſit Fluxus ad littora adverſa tam Floridæ, quam Hiſpaniæ, in Mari Atlantico; fiat ſimul Fluxus ad littora Peruviæ, & juxta dorſum Chinæ in Mari Auſtrali; Tum certe per hanc *Inſtantiam Deciſoriam* abjudicanda eſt Aſſertio, quod Fluxus & Refluxus Maris de quo inquiritur, fiat per Motum Progreſſivum. Neque enim relinquitur aliud Mare, aut locus, ubi poſſit ad eadem tempora fieri Regreſſus, aut Refluxus. Commodiſſime autem hoc ſciri poſſit, ſi inquiratur ab Incolis Panamæ & Limæ, (ubi uterq; Oceanus, Atlanticus & Auſtralis, per parvum Iſthmum ſeparantur) utrum ad contrarias Iſthmi partes fiat ſimul Fluxus & Refluxus Maris, an è contra. Verum hæc Deciſio, ſive Abjudicatio certa videtur, poſito quod Terra ſtet immobilis. Quod ſi Terra rotet, fieri fortaſſe poteſt, ut ex inæquali rotatione (quatenus ad celeritatem ſive incitationem) Terræ & Aquarum Maris, ſequatur Compulſio violenta Aquarum in Cumulum ſurſum, quæ ſit Fluxus, & Relaxatio earundẽ, (poſtquam amplius cumulari non ſuſtinuerint) in deorſum, quæ ſit Refluxus. Verum de hoc facienda eſt Inquiſitio ſeparatim. Attamen etiam hoc ſuppoſito, illud æque manet fixum, quod neceſſe ſit fieri alicubi Refluxum Maris ad eadem tempora, quibus fiunt Fluxus in aliis partibus.

Similiter, ſit Natura Inquiſita, poſterior ille Motus ex duobus quos ſuppoſuimus; videlicet Motus Maris ſe attollens, & rurſus ſubſidens; ſi forte ita acciderit, ut (diligenti facto examine) rejiciatur Motus alter, de quo diximus, Progreſſivus. Tum vero erit Trivium circa hanc Naturã tale. Neceſſe eſt, ut Motus iſte, per quem Aquæ in Fluxibus & Refluxibus ſe attollunt, & rurſus relabuntur, abſq; aliqua acceſſione Aquarum aliarum quæ advolvuntur,

vuntur, fiat per unum ex his tribus modis; vel quod iſta aquarum copia emanet ex interioribus Terræ, & rurſus in illa ſe recipiat; vel quod non ſit aliqua amplior moles Aquarum, ſed quod eædem Aquæ (non aucto Quanto ſuo) extendantur, ſive rareſiant, ita ut majorem locum & dimenſionem occupent; & rurſus ſe contrahant; vel quod nec Copia accedat major, nec Extenſio amplior, ſed eædem Aquæ (prout ſunt, tam Copia, quam Denſitate aut Raritate) per vim aliquam Magneticam deſuper eas attrahentem, & evocantem, & per Conſenſum, ſe remittant. Itaque reducatur (ſi placet) jam Inquiſitio (miſſis duobus illis Motibus prioribus) ad hunc ultimum; & inquiratur ſi fiat aliqua talis Sublatio per Conſenſum, ſive vim Magneticam. Atqui primo manifeſtum eſt, univerſas Aquas, prout ponuntur in Foſſa, ſive Cavo Maris, non poſſe ſimul attolli, quia deeſſet quod ſuccederet in fundo; adeo ut ſi foret in Aquis aliquis hujusmodi appetitus ſe attollendi, ille ipſe tamen à Nexu rerum, ſive (ut vulgo loquuntur) ne detur Vacuum, fractus foret & cohibitus. Relinquitur, ut attollantur Aquæ ex aliqua parte, & per hoc minuantur & cedant ex alia. Enimvero rurſus neceſſario ſequetur, ut vis illa Magnetica, cum ſuper Totum operari non poſſit, circa Medium operetur intenſiſſime; ita ut Aquas in Medio attollat; illæ vero ſublatæ, latera per ſucceſſionem deſerant & deſtituant.

Itaq; jam tandem perventum eſt ad *Inſtantiam Crucis* circa hoc ſubjectum. Ea talis eſt: Si inveniatur, quod in Refluxibus Maris, Aquarum ſuperficies in Mari ſit arcuata magis & rotunda, attollentibus ſe ſcilicet Aquis in medio Maris, & deficientibus circa latera, quæ ſunt litora; & in Fluxibus eadem ſuperficies ſit magis plana & æqua, redeuntibus ſcilicet Aquis ad priorem ſuam poſitionem; tum certe per hanc *Inſtantiam Deciſoriam* poteſt recipi Sublatio per vim Magneticam; aliter prorſus abjudicanda eſt. Hoc vero in Fretis per lineas nauticas non difficile eſt experiri; videlicet utrum in Refluxibus verſus Medium Maris Mare non ſit magis altum ſive profundum, quam in Fluxibus. Notandum autem eſt, ſi hoc ita ſit, fieri (contra ac creditur) ut attollant ſe Aquæ in Refluxibus, demittant ſe tantum in Fluxibus, ita ut littora veſtiant & inundent.

Similiter, ſit Natura Inquiſita, Motus Rotationis ſpontaneus, & ſpeciatim, utrum Motus Diurnus, per quem Sol & Stellæ ad conſpectum noſtrum oriuntur & occidunt, ſit Motus Rotationis verus in Cœleſtibus; aut motus apparens in Cœleſtibus, verus in Terra. Poterit eſſe *Inſtantia Crucis* ſuper hoc ſubjectum talis. Si inveniatur Motus aliquis in Oceano ab Oriente in Occidentem, licet admodum languidus & enervatus; Si idem Motus reperiatur paulo incitatior in Aëre, præſertim intra Tropicos, ubi propter majores Circulos eſt magis perceptibilis; Si idem Motus reperiatur in humilioribus Cometis, jam factus vivus & validus; Si idem Motus reperiatur in Planetis, ita tamen diſpenſatus & graduatus, ut quo propius abſit à Terra, ſit tardior; quo longius, celerior, atque in Cœlo demum ſtellato ſit velociſſimus; Tum certe recipi debet Motus diurnus pro vero in Cœlis, & abnegandus eſt Motus Terræ; quia Manifeſtum erit, Motum ab Oriente in Occidentem eſſe plane Coſmicum, & ex Conſenſu Univerſi, qui in Summitatibus Cœli maxime rapidus, gradatim labaſcat, & tandem deſinat & extinguatur in Immobili, videlicet Terra.

Similiter, ſit Natura Inquiſita, Motus Rotationis ille alter apud Aſtronomos decantatus, renitens & contrarius Motui diurno, videlicet ab Occidente in Orientem, quem veteres Aſtronomi attribuunt Planetis, etiam Cœlo ſtellato, at *Copernicus*, & ejus Sectatores, Terræ quoque; & quæratur, utrum inveniatur in rerum Natura aliquis talis Motus, an potius res conficta ſit & ſuppoſita, ad Compendia & Commoditates Calculationum, & ad pulchrum illud, ſcilicet de expediendis Motibus Cœleſtibus per Circulos perfectos. Neutiquam enim evincitur iſte Motus eſſe in Supernis verus & realis, nec per Defectum Reſtitutionis Planetæ in Motu diurno ad idem punctum Cœli ſtellati, nec per diverſam Politatem Zodiaci, habito reſpectu ad Polos Mundi, quæ duo nobis hunc Motum pepererunt. Primum enim Phænomenon per Anteverſionem & Derelictionem optime ſalvatur, Secundum per Lineas Spirales; adeo ut Inæqualitas Reſtitutionis, & Declinatio ad Tropicos, poſſint eſſe potius Modificationes Motus unici illius diurni, quam Motus renitentes, aut circa diverſos Polos. Et certiſſimum eſt, ſi pauliſper pro Plebeiis nos geramus, (miſſis Aſtronomorum & Scholæ commentis, quibus illud in more eſt, ut Senſui in multis immerito vim faciant, & obſcuriora malint) talem eſſe Motū iſtum ad Senſum, qualem diximus: Cujus imaginem per fila ferrea (veluti in Machina) aliquando repræſentari fecimus.

Verum Inſtantia Crucis ſuper hoc ſubjectum poterit eſſe talis. Si inveniatur in aliqua Hiſtoria fide digna, fuiſſe Cometam aliquem, vel ſublimiorem, vel humiliorem, qui non rotaverit cum Conſenſu manifeſto (licet admodum irregulariter) Motus diurni, ſed potius rotaverit in contrariū Cœli; tum certe hucusq; judicandum eſt, poſſe eſſe in Natura aliquem talem Motum. Sin nihil hujusmodi inveniatur, habendus eſt pro ſuſpecto, & ad alias *Inſtantias Crucis* circa hoc confugiendum.

Similiter, ſit Natura Inquiſita, Pondus ſive Grave. Bivium circa hanc Naturam tale eſt. Neceſſe eſt, ut Gravia & Ponderoſa vel tendant ex Natura ſua ad Centrum Terræ, per proprium Schematiſmū; vel ut à Maſſa Corporea ipſius Terræ, tanquam à Congregatione Corporum Connaturalium, attrahantur & rapiantur, & ad eam per Conſenſum ferantur. Et poſterius hoc ſi in cauſa ſit, ſequitur, ut quo propius gravia appropinquāt ad Terram, eo fortius & majore cum impetu ferantur ad eam; quo longius ab ea abſint, debilius & tardius, (ut fit in Attractionibus Magneticis;) idque fieri intra ſpatium certum; adeo ut ſi elongata fuerint à Terra tali diſtantia, ut virtus Terræ in ea agere non poſſit, penſilia manſura ſint, ut & ipſa Terra, nec omnino decaſura.

Itaque talis circa hanc rem poterit eſſe *Inſtantia Crucis*. Sumatur Horologium ex iis quæ moventur per Pondera plumbea; & aliud ex iis quæ moventur per compreſſionem laminæ ferreæ; atque vere probentur, ne alterum altero velocius ſit, aut tardius; Deinde ponatur Horologiū illud movens per pondera, ſuper faſtigium alicujus Templi altiſſimi, altero illo infra detento; & notetur diligenter, ſi Horologium in alto ſitum tardius moveatur quam ſolebat, propter diminutam virtutem Ponderum. Idem fiat Experimentum in profundis

Minerarum,altè ſub Terra depreſſarum; utrùm Horologium huiuſmodi non moveatur velocius quam ſolebat,propter auctam virtutem Ponderum. Quod inveniatur virtus Ponderum minui in ſublimi, aggravari in ſubterraneis; recipiatur pro Cauſa Ponderis,Attractio à Maſſa Corporea Terræ.

Similiter, ſit Natura Inquiſita,Verticitas Acus ferreæ,tactæ Magnete. Circa hanc Naturam tale erit Bivium. Neceſſe eſt,ut Tactus Magnetis vel ex ſe indat ferro Verticitatem, ad Septentriones & Auſtrum; vel ut excitet ferrum tantummodò & habilitet: Motus autem ipſe indatur ex præſentia Terræ,ut *Gilbertus* opinatur, & tanto conatu probare nititur. Itaque huc ſpectant ea quæ ille perſpicaci induſtria conquiſivit. Nimirum quod Clavus ferreus,qui diu duravit in ſitu verſus Septentriones & Auſtrum, colligat mora diurina Verticitatem,abſque Tactu Magnetis: Ac ſi Terra ipſa, quæ ob diſtantiam debiliter operatur, (nãque ſuperficies aut extima incruſtatio Terrę virtutis Magneticæ) ut ille vult (expers eſt) per moram tamen longam Magnetis Tactum ſuppleret,& ferrum exciret,deinde excitum conformaret,& verteret. Rurſus quod Ferrum ignitum & candens,ſi in extinctione ſua exporrigatur inter Septentriones & Auſtrum, colligat quoque Verticitatem abſque Tactu Magnetis: Ac ſi partes Ferri in Motu poſitæ per Ignitionem, & poſtea ſe recipientes,in ipſo articulo extinctionis ſuæ, magis eſſent ſuſceptivæ,& quaſi ſenſitivæ Virtutis manantis à Terra,quàm aliàs, & inde fierent tanquam excitæ. Verum hæc,licet bene obſervata,tamen non evincunt prorſus quod ille aſſerit.

Inſtantia Crucis autem circa hoc ſubiectum poterit eſſe talis. Capiatur Terrella ex Magnete, & notentur Poli eius; & ponantur Poli Terrellæ verſus Orientem & Occaſum; non verſus Septentriones & Auſtrum, atque ita iaceant: deinde ſuperponatur Acus ferrea intacta, & permittatur ita manere ad dies ſex aut ſeptem. Acus verò (nam de hoc non dubitatur) dum manet ſuper Magnetem,relictis Polis mundi, ſe vertet ad Polos Magnetis. Itaque quamdiu ita manet,vertitur ſcilicet ad Orientem & Occidentem Mundi. Quod ſi inveniatur Acus illa remota à Magnete,& poſita ſuper Verſorium, ſtatim ſe applicare ad Septentriones & Auſtrum,vel etiam paulatim ſe eo recipere; tum recipienda eſt pro Cauſa, præſentia Terræ: Sin autem vertatur (ut prius) in Orientem & Occidentem,aut perdat Verticitatem,habenda eſt illa Cauſa pro ſuſpecta,& ulterius inquirendum eſt.

Similiter,ſit Natura inquiſita, Corporea ſubſtantia Lunæ;an ſit Tenuis,Flammea ſive Aërea, ut plurimi ex priſcis Philoſophis opinati ſunt; an ſolida & denſa, ut *Gilbertus* & multi moderni, cum nonnullis ex antiquis,tenent. Rationes poſterioris iſtius Opinionis fundantur in hoc maxime,quod Luna radios Solis reflectat; neque videtur fieri Reflexio Lucis niſi à Solidis.

Itaque *Inſtantiæ Crucis* circa hoc ſubjectum eæ eſſe poterunt (ſi modo aliquæ ſint) quæ demonſtrent Reflexionem à Corpore tenui, qualis eſt Flamma,modo ſit craſſitiei ſufficientis. Certe Cauſa Crepuſculi,inter alias, eſt Reflexio radiorum Solis à ſuperiore parte Aëris. Etiam quandoque reflecti videmus radios Solis temporibus veſpertinis ſerenis, à fimbriis nubium roſcidarum,non minori ſplendore,ſed potius illuſtriori, & magis glorioſo, quam qui redditur à Corpore Lunæ, neque tamen conſtat, eas nubes coaluiſſe in Corpus denſum Aquæ. Etiam videmus Aërem tenebroſum pone feneſtras noctu reflectere lucem Candelæ,non minus quam Corpus denſum. Tentandum etiam foret Experimentum immiſſionis radiorum Solis per foramen, ſuper Flammam aliquam ſubfuſcã & cæruleam. Sane radij aperti Solis incidentes in Flammas obſcuriores,videntur eas quaſi mortificare, ut conſpiciantur magis inſtar Fumi albi,quam Flammæ. Atque hæc impræſentiarum occurrunt, quæ ſint ex Natura *Inſtantiarum Crucis* circa hanc rem; & meliora fortaſſe reperiri poſſunt. Sed notandum ſemper eſt, Reflexionem à Flamma non eſſe expectandam, niſi à Flamma alicujus profunditatis: nam aliter vergit ad Diaphanum. Hoc autem pro certo ponendum,Lucem ſemper in Corpore æquali,aut excipi & tranſmitti, aut reſilire.

Similiter,ſit Natura Inquiſita, Motus Miſſilium; veluti Spiculorum,Sagittarum, Globulorum, per Aërem. Hunc Motum Schola (more ſuo) valde negligenter expedit; ſatis habens, ſi eum nomine Motus violenti à Naturali (quem vocant) diſtinguat; & quod ad primam percuſſionem ſive impulſionem attinet,per illud (*quod duo corpora non poſſint eſſe in uno loco,ne fiat penetratio Dimenſionum*) & ſibi ſatisfaciat; de Proceſſu continuato iſtius Motus nihil curet. At circa hanc Naturam Bivium eſt tale: Aut iſte Motus ſit ab Aëre vehente,& pone Corpus emiſſum ſe colligente,inſtar fluvij erga Scapham, aut venti erga paleas; aut à partibus ipſius Corporis non ſuſtinentibus impreſſionem, ſed ad eandem laxandam per ſucceſſionem ſe promoventibus. Atque priorem illum recipit *Fracaſtorius*, & fere omnes qui de hoc Motu paulo ſubtilius inquiſiverunt: Neque dubium eſt, quin ſint Aëris partes in hac re nonnullæ; ſed alter Motus procul dubio verus eſt, ut ex infinitis conſtat Experimentis. Sed inter cæteras poterit eſſe circa hoc ſubjectum *Inſtantia Crucis* talis; Quod Lamina, aut filum Ferri paulo contumacius; vel etiam Calamus ſive penna in medio diviſa,adducta & curvata inter pollicem & digitum,exiliant. Manifeſtum enim eſt, hoc non poſſe imputari Aëri ſe pone Corpus colligenti, quia fons Motus eſt in medio Laminæ vel Calami,non in Extremis.

Similiter ſit Natura Inquiſita,Motus ille rapidus & potens Expanſionis pulveris Pyrij in Flammam: unde tantæ moles ſubvertuntur, tanta pondera emittuntur, quanta in Cuniculis majoribus, & Bombardis videmus. Bivium circa hanc Naturam tale eſt. Aut excitatur iſte Motus à mero Corporis Appetitu ſe dilatandi, poſtquam fuerit inflammatum; aut ab appetitu mixto Spiritus crudi,qui rapide fugit Ignem, & ex eo circumfuſo,tanquam ex Carcere, violenter erumpit. Schola autem,& vulgaris Opinio tantum verſatur circa priorem illum Appetitum. Putant enim homines,ſe pulchre philoſophari,ſi aſſerant, Flammam ex Forma Elementi neceſſitate quadam donari,locum ampliorem occupandi quam

idem Corpus expleverat cum ſubiret Formam Pulveris,atque inde ſequi Motum iſtum.Interim minime advertunt , licet hoc verum ſit , poſito quod Flamma generetur , tamen poſſe impediri Flammæ generationem à tanta Mole quæ illam comprimere & ſuffocare queat; ut non deducatur res ad iſtam Neceſſitatem,de qua loquuntur. Nam quod neceſſe ſit fieri Expanſionem, atque inde ſequi Emiſſionem , aut remotionem Corporis,quod obſtat , ſi generetur Flamma , recte putant.Sed iſta Neceſſitas plane evitatur , ſi moles illa ſolida Flammam ſupprimat,antequam generetur.Atque videmus, Flammam , præſertim in prima generatione,mollem eſſe & lenem , & requirere Cavum,in quo experiri & ludere poſſit.Itaque tanta violentia huic rei per ſe aſſignari non poteſt.Sed illud verum ; generationem hujuſmodi Flammarum flatulentarum , & veluti ventorum igneorum , fieri ex conflictu duorum Corporum,eorumque Naturæ inter ſe plane cōtrariæ;Alterius admodum inflammabilis , quæ Natura viget in Sulphure;alterius Flammam exhorrentis , qualis eſt Spiritus Crudus,qui eſt in Nitro;adeo ut fiat Conflictus mirabilis,inflammante ſe Sulphure quantum poteſt,(nam tertium Corpus, nimirum Carbo Salicis , nil aliud fere præſtat,quam ut illa duo Corpora incorporet,& commode uniat) & erumpente Spiritu Nitri quantum poteſt , & una ſe dilatante, (nam hoc faciunt & Aer,& omnia Cruda,& Aqua,ut à Calore dilatentur) & per iſtam fugam & eruptionem interim Flammam Sulphuris,tanquam follibus occultis,undequaque exufflante.

Poterant autem eſſe *Inſtantiæ Crucis* circa hoc ſubjectum duorum generum. Alterum eorum Corporum quæ maxime ſunt inflammabilia, qualia ſunt Sulphur,Caphura,Naphtha , & hujuſmodi,cum eorum miſturis ; quæ citius & facilius concipiunt flammam,quam Pulvis Pyrius ſi non impediantur:Ex quo liquet Appetitum inflammandi per ſe Effectum illum ſtupendum non operari. Alterum eorum quæ Flammam fugiunt & exhorrent,qualia ſunt Sales omnes. Videmus enim,ſi jaciantur in Ignem , Spiritum Aqueum erumpere cum fragore,antequam Flamma concipiatur ; quod etiam leniter fit in foliis paulo contumacioribus,parte aquea erumpente, antequam oleoſa concipiat Flammam. Sed maxime cernitur hoc in Argento vivo , quod non male dicitur,Aqua mineralis.Hoc enim, abſque inflammatione,per Eruptionem & Expanſionem ſimplicem , vires Pulveris Pyrij fere adæquat; quod etiam admixtum Pulveri pyrio, ejus vires multiplicare dicitur.

Similiter,ſit Natura Inquiſita,Tranſitoria Natura Flammæ , & Extinctio ejus Momentanea. Non enim videtur Natura Flammea hic apud nos figi & conſiſtere, ſed ſingulis quaſi momentis generari , & ſtatim extingui. Manifeſtum enim eſt , in Flammis quæ hic continuantur & durant, iſtam durationem non eſſe ejuſdem Flammæ in Individuo,ſed fieri per ſucceſſionem novæ Flammæ ſeriatim generatæ , minime autem manere eamdem Flammam numero ; Id quod facile perſpicitur ex hoc , quod ſubtracto alimento ſive fomite Flammæ, Flamma ſtatim pereat.Bivium autem circa hanc naturam tale eſt. Momentanea iſta Natura , aut fit remittente ſe Cauſa quæ eam primo genuit,ut in Lumine, Sonis,& Motibus(quos vocant) violentis;aut quod Flamma in Natura ſua poſſit hic apud nos manere , ſed à contrariis Naturis circumfuſis vim patiatur & deſtruatur.

Itaque poterit eſſe circa hoc ſubjectum *Inſtantia Crucis* talis. Videmus , Flammas in Incendiis majoribus , quam alte in ſurſum aſcendant. Quanto enim Baſis Flammæ eſt latior , tanto Vertex ſublimior : Itaque videtur Principium Extinctionis fieri circa Latera, ubi ab Aere Flamma comprimitur,& male habetur. At Meditullia Flammæ,quæ Aer non contingit, ſed alia Flamma undique circundat,eadem numero manent; neque extinguuntur, donec paulatim anguſtentur ab Aere per Latera circumfuſo. Itaque omnis Flamma Pyramidalis eſt Baſi circa fomitem largior. Vertice autem(inimicante Aere,nec ſuppeditante fomite)acutior. At Fumus anguſtior circa Baſim,aſcendendo dilatatur,& fit tanquam Pyramis inverſa;quia ſcilicet Aer Fumum recipit,Flammam (neque enim quiſpiam ſomniet , Aerem eſſe Flammam accenſam , cum ſint Corpora plane Heterogenea)comprimit.

Accuratior autem poterit eſſe *Inſtantia Crucis* ad hanc rem accommodata,ſi res forte manifeſtari poſſit per Flammas Bicolores. Capiatur igitur Situla parva ex metallo, & in ea figatur parva Candela cerea accenſa; ponatur Situla in patera, & circumfundatur Spiritus Vini in modica quātitate,quæ ad labra Situlæ non attingat; tum accende Spiritum Vini. At Spiritus ille Vini exhibebit Flammam magis ſcilicet cæruleam , Lychnus Candelæ autem magis flavam. Notetur itaque utrum Flamma Lychni (quam facile eſt per Colorem à Flamma Spiritus Vini diſtinguere ; neque enim Flammæ,ut Liquores , ſtatim commiſcentur) maneat pyramidalis, an potius magis tendat ad formam globoſam, cum nihil inveniatur quod eam deſtruat aut comprimat. At hoc poſterius ſi fiat, manere Flammam eandem numero,quamdiu intra aliam Flammam concludatur,nec vim inimicam Aeris experiatur, pro certo ponendum eſt.

Atque de *Inſtantia Crucis* hæc dicta ſint. Longiores autem in iis tractandis ad hunc finem fuimus,ut homines paulatim diſcant & aſſuefiant, de Natura judicare per *Inſtantias Crucis*,& Experimenta Lucifera,non per rationes probabiles.

XXXVII.

INter *Prærogativas Inſtantiarum* ponemus loco decimo quinto *Inſtantias Divortij*, quæ indicant Separationes Naturarum earum , quæ ut plurimum occurrunt. Differunt autem ab Inſtantiis quæ ſubjunguntur *Inſtantiis Comitatus*; quia illæ indicant Separationes Naturæ alicujus ab aliquo Concreto , cum quo illa familiariter conſueſcit:hæ vero Separationes Naturæ alicujus ab altera Natura.Differunt etiam ab *Inſtantiis Crucis*;quia nihil determinant, ſed monent tantum de Separabilitate unius Naturæ ab altera. Uſus autem earum eſt ad prodendas falſas Formas , & diſſipandas leves Contemplationes ex rebus obviis orientes; adeo ut veluti plumbum & pondera Intellectui addant.

Exempli gratia:Sint Naturæ Inquiſitæ , quatuor

tuor Naturæ illæ: quas *Contubernales* vult eſſe *Teleſius*, & tanquam ex eadem Camera: vid. Calidum, Lucidum, Tenue, Mobile ſive promptum ad Motum. At plurimæ inveniuntur *Inſtantiæ Divortij* inter ipſas. Aër enim tenuis eſt & habilis ad Motum, non calidus aut lucidus: Luna lucida, abſque Calore: Aqua fervens calida abſque Lumine: Motus Acus ferreæ ſuper Verſorium, pernix & agilis, & tamen in Corpore frigido, denſo, opaco: & complura id genus.

Similiter ſint Naturæ Inquiſitæ, Natura Corporea, & Actio Naturalis. Videtur enim non inveniri Actio Naturalis, niſi ſubſiſtens in aliquo Corpore. Attamen poſſit fortaſſe eſſe circa hanc rem *Inſtantia* nonnulla *Divortij*. Ea eſt Actio Magnetica, perquam Ferrum fertur ad Magnetem, Gravia ad globum Terræ. Addi etiam poſſint aliæ nonnullæ Operationes ad Diſtans. Actio ſiquidem hujuſmodi & in Tempore fit, per Momenta, non in Puncto temporis: & in Loco, per gradus & ſpatia. Eſt itaque aliquod Momentum Temporis, & aliquod Intervallum Loci, in quibus iſta Virtus ſive Actio hæret in Medio inter duo illa Corpora quæ Motum cient. Reducitur itaque Contemplatio ad hoc; utrum illa Corpora, quæ ſunt Termini Motus, diſponant vel alterent Corpora media, ut per ſucceſſionem & tactum verum labatur Virtus à Termino ad terminum; & interim ſubſiſtat in corpore medio: an horum nihil fit, præter Corpora, & Virtutem, & Spatia? Atque in radiis Opticis, & Sonis, & Calore, & aliis nonnullis operantibus ad Diſtans, probabile eſt, media Corpora diſponi & alterari: eo magis, quod requiratur Medium qualificatum ad deferendam operationem talem. At Magnetica illa ſive Coitiva Virtus admittit Media tanquam adiaphora, nec impeditur Virtus in omnigeno Medio. Quod ſi nil rei habeat Virtus illa aut Actio cum Corpore medio, ſequitur, quod ſit Virtus aut Actio Naturalis, ad Tempus nonnullum, & in Loco nonnullo, ſubſiſtens ſine Corpore: cum neque ſubſiſtat in Corporibus terminantibus, nec in mediis. Quare Actio Magnetica poterit eſſe *Inſtantia Divortij*, circa Naturam Corpoream, & *Actionem Naturalem*. Cui hoc adjici poteſt tanquam Corollarium aut Lucrum non prætermittendum: vid. quod etiam ſecundum Senſum philoſophandi ſumi poſſit probatio, quod ſint Entia & Subſtantiæ ſeparatæ & incorporeæ: Si enim Virtus & Actio Naturalis, emanans à Corpore, ſubſiſtere poſſit aliquo Tēpore, & aliquo Loco, omnino ſine Corpore; prope eſt ut poſſit etiam emanare non origine ſua à Subſtantia Incorporea. Videtur enim non minus requiri Natura Corporea ad Actionem Naturalem ſuſtendandam & devehendam, quàm ad excitandam aut generandam.

XXXVIII.

SEquuntur quinque Ordines *Inſtantiarum*, *quas* uno vocabulo generali *Inſtantias Lampadis*, ſive *Informationis primæ*, appellare conſuevimus. Eæ ſunt, quæ auxiliantur Senſui. Cum enim omnis *Interpretatio Naturæ* incipiat à Senſu; atque à Senſuum perceptionibus, recta, conſtanti, & munita via, ducat ad perceptiones Intellectus, quæ ſunt Notiones veræ & Axiomata; neceſſe eſt, ut quanto magis copioſæ & exactæ fuerint repræſentationes, ſive præbitiones ipſius Senſus, tanto omnia cedant facilius & felicius.

Harum autem quinque *Inſtantiarum Lampadis*, Primæ roborant, ampliant, & rectificant actiones Senſus immediatas: Secundæ deducunt non-Senſibile ad Senſibile: Tertiæ indicant Progreſſus continuatos ſive Series earum rerum & motuum, quæ (ut plurimum) non notantur niſi in exitu aut periodis: Quartæ aliquid ſubſtituunt Senſui in meris deſtitutionibus: Quintæ excitant attentionem Senſus & advertentiam, atque una limitant ſubtilitatem rerum. De his autem ſingulis jam dicendum eſt.

XXXIX.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, ponemus loco decimo ſexto *Inſtantias Ianuæ* ſivæ *Portæ*: Eo enim nomine eas appellamus, quæ juvant actiones Senſus immediatas primas tenere Viſum, quoad informationem: quare huic Senſui præcipue auxilia conquirenda. Auxilia autem triplicia eſſe poſſe videntur: vel, ut præcipiat non viſa; vel, ut majore intervallo; vel ut exactius & diſtinctius.

Primi generis ſunt (miſſis Biſ-oculis, & hujuſmodi, quæ valent tantum ad corrigendam & levandam infirmitatem Viſus non bene diſpoſiti, atque ideo nihil amplius informant) ea, quæ nuper inventa ſunt Perſpicilla; quæ latentes & inviſibiles Corporum minutias, & occultos ſchematiſmos & motus (aucta inſigniter ſpecierum magnitudine) demonſtrant: quorum vi, in Pulice, Muſca, Vermiculis, accurata corporis figura & lineamenta, nec non colores & motus prius non conſpicui, non ſine admiratione cernuntur. Quinetiam ajunt, lineam rectam calamo vel penicillo deſcriptam, per hujuſmodi Perſpicilla inæqualem admodum & tortuoſam cerni: quia ſcilicet nec motus manus licet per regulam adjutæ, nec impreſſio atramenti aut coloris, revera æqualia exiſtant; licet illæ inæqualitates tam minutæ ſint, ut ſine adjumento hujuſmodi Perſpicillorum conſpici nequeant. Etiam ſuperſtitioſam quandam obſervationem in hac re (ut fit in rebus novis & miris) addiderunt homines: *vid.* quod hujuſmodi Perſpicilla opera Naturæ *illuſtrent*, Artis *dehoneſtent*. Illud vero nihil aliud eſt, quam quod texturæ Naturales multo ſubtiliores ſint quam *Artificioſæ*. Perſpicillum enim illud ad minuta tantum valet, quale Perſpicillum ſi vidiſſet *Democritus*, exiluiſſet forte, & modum videndi Atomum (quam ille inviſibilem omnino affirmavit) inventum fuiſſe putaſſet. Verum incompetentia hujuſmodi Perſpicillorū, præterquam ad minutias tantum; (neque ad ipſas quoque, ſi fuerint in corpore majuſculo) uſum rei deſtruit. Si enim Inventum extēdi poſſet ad corpora majora, aut corporum majorum minutias; adeo ut textura panni lintei conſpici poſſet tanquam rete; atque hoc modo minutiæ latentes & inæqualitates Gemmarum, Liquorum, Vrinarum, Sanguinis, Vulnerum, & multarum aliarum rerum cerni poſſent; magnæ proculdubio ex eo Invento commoditates capi poſſent.

Secundi generis ſunt illa altera Perſpicilla, quæ memorabili conatu adinvenit *Galilæus*: quorum ope, tanquam per ſcaphas aut naviculas, aperiri

[illegible] ri poſſint propiora cum Cœleſtibus commercia. Hinc enim conſtat, Galaxiam eſſe nodum ſive coacervationem ſtellarum parvarum, plane numeratarum & diſtinctarum: de quare apud Antiquos tantum ſuſpicio fuit. Hinc demonſtrari videtur, quod ſpatia Orbium (quos vocant) Planetarum non ſint plane vacua aliis ſtellis: ſed quod Cœlum incipiat ſtellaſcere, antequam ad Cœlum ipſum ſtellatum ventum ſit: licet ſtellis minoribus, quam ut ſine Perſpicillis iſtis conſpici poſſint. Hinc choreas illas ſtellarum parvarum circa Planetam *Iovis* (unde conjici poſſit, eſſe in motibus ſtellarum plura centra) intueri licet. Hinc inæqualitates luminoſi & opaci in Luna diſtinctius cernuntur & locantur: adeo ut fieri poſſit quædam Seleno-graphia. Hinc maculæ in *Sole*: & id genus: Omnia certe Inventa nobilia, quatenus fides hujuſmodi demonſtrationibus tuto adhiberi poſſit. Quæ nobis ob hoc maxime ſuſpectæ ſunt, quod in iſtis paucis ſiſtatur Experimentum, neque alia complura inveſtigatu æque digna eadem ratione inventa ſint.

Tertij generis ſunt Bacilla illa ad terras menſurandas, Aſtrolabia, & ſimilia: quæ ſenſum Videndi non ampliant, ſed rectificant & dirigunt. Quod ſi ſint aliæ Inſtantiæ, quæ reliquos Senſus juvent in ipſorum actionibus immediatis & individuis: tamen ſi ejuſmodi ſint quæ informationi ipſi nihil addant plus quam jam habetur: ad id, quod nunc agitur, non faciunt. Itaque earum mentionem non fecimus.

XL.

INter *Prærogativas Inſtantiarum* ponemus loco decimo-ſeptimo *Inſtantias Citantes*: ſumpto vocabulo à Foris Civilibus, quia citant ea ut compareant, quæ prius non comparuerunt: quas etiam *Inſtantias Evocantes* appellare conſuevimus. Eæ deducunt Non-Senſibile ad Senſibile.

Senſum autem fugiunt res, vel propter diſtantiam Objecti locati: vel propter interceptionem Senſus per corpora Media: vel quia Objectum non eſt habile ad impreſſionem in Senſu faciendam: vel quia deficit Quantum in Objecto, pro feriendo Senſu: vel quia Tempus non eſt proportionatum ad actuandum Senſum: vel quia Objecti percuſſio non toleratur à Senſu: vel quia Objectum ante implevit & poſſedit Senſum, ut novo motui non ſit locus. Atque hæc præcipue ad Viſum pertinent, & deinde ad Tactum. Nam hi duo Senſus ſunt informativi ad largum, atque de Communibus Objectis: ubi reliqui tres non informent fere, niſi immediate & de Propriis Objectis.

In Primo genere non fit Deductio ad Senſibile, niſi rei, quæ cerni non poſſit propter diſtantiam, adjiciatur aut ſubſtituatur alia res, quæ Senſum magis è longinquo provocare & ferire poſſit: veluti in ſignificatione rerum per Ignes, Campanas & ſimilia.

In Secundo genere fit Deductio, cum ea, quæ interius propter interpoſitionem corporum latent, nec commode aperiri poſſunt, per ea quæ ſunt in ſuperficie, aut ab interioribus effluunt, perducuntur ad Senſum: ut ſtatus humanorum corporum, per Pulſus, & Vrinas, & ſimilia.

At Tertij & Quarti generis Deductiones ad plurima ſpectant, atque undique in rerum Inquiſitione ſunt conquirendæ. Hujus rei Exempla ſunt. Patet quod Aer, & Spiritus, & hujuſmodi res, quæ ſunt toto corpore tenues & ſubtiles, nec cerni, nec tangi poſſint. Quare in Inquiſitione circa hujuſmodi corpora, Deductionibus omnino eſt opus.

Sit itaque Natura inquiſita, Actio & Motus Spiritus qui includitur in corporibus Tangibilibus. Omne enim Tangibile apud nos continet Spiritum inviſibilem & intactilem, eique obducitur, atque eum quaſi veſtit. Hinc fons triplex potens ille, & mirabilis *Proceſſus* Spiritus in corpore Tangibili: Emiſſus corpora contrahit & deſiccat: Detentus, corpora intenerat & colliquat: nec prorſus Emiſſus nec prorſus Detentus, informat, membrificat, aſſimilat, egerit, organizat, & ſimilia. Atque hæc omnia deducuntur ad Senſibile per effectus conſpicuos.

Etenim in omni Corpore Tangibili inanimato, Spiritus incluſus primo multiplicat ſe, & tanquam depaſcit partes Tangibiles eas quæ ſunt maxime ad hoc faciles & præparatæ; eaſque digerit, & conficit, & vertit in ſpiritum, & deinde una evolant. Atque hæc confectio & Multiplicatio Spiritus deducitur ad Senſum per diminutionem Ponderis. In omni enim Deſiccatione aliquid defluit de Quanto; neque id ipſum ex Spiritu tantum præinexiſtente, ſed ex corpore quod prius fuit Tangibile, & noviter verſum eſt: Spiritus enim non ponderat. Egreſſus autem ſive Emiſſio Spiritus deducitur ad Senſibile in Rubigine Metallorum, & aliis Putrefactionibus ejus generis, quæ ſiſtunt ſe antequam pervenerint ad rudimenta vitæ; Nam illæ ad tertium genus *Proceſſus* pertinent. Etenim in corporibus magis cõpactis ſpiritus non invenit poros & meatus per quos evolet: Itaque cogitur partes ipſas Tangibiles protrudere & ante ſe agere, ita ut illæ ſimul exeant; atque inde fit Rubigo, & ſimilia. At Contractio partium Tangibilium, poſtquam aliquid de Spiritu fuerit emiſſum, (unde ſequitur illa Deſiccatio) deducitur ad Senſibile, tum per ipſam duritiem rei auctam, tum multo magis per ſciſſuras, anguſtationes, corrugationes, & complicationes corporum, quæ inde ſequuntur. *Etenim* partes Ligni deſiliunt & anguſtantur; Pelles corrugantur: neque id ſolum, ſed (ſi ſubita fuerit emiſſio Spiritus per calorem ignis) in tantum properant ad Contractionem, ut ſe complicent & convolvant.

At contra, ubi Spiritus detinetur & tamen dilatatur & excitatur per calorem aut ejus analoga; (id quod fit in corporibus magis ſolidis aut tenacibus) tum vero Corpora emolliuntur, ut Ferrũ candens; fluunt, ut Metalla; liqueſcunt, ut Gummi, Cera, & ſimilia. Itaque contrariæ illæ operationes Caloris (ut ex eo alia dureſcant, *alia liqueſcant*) facile reconciliantur; quia in illis, *Spiritus* emittitur; in his, agitatur & detinetur: quorum poſterius, eſt actio propria Caloris & *Spiritus*; prius actio partium Tangibilium tantum per occaſionem Spiritus emiſſi.

Aſt ubi Spiritus nec detinetur prorſus, nec prorſus emittitur; ſed tantum inter clauſtra ſua tentat & experitur, atque nactus eſt partes Tangibiles obedientes & ſequaces in promptu; ita ut quò Spiritus agit, eæ ſimul ſequãtur: tum vero ſequi-

tur

tur efformatio in Corpus Organicum, & membrificatio, & reliquæ actiones vitales, tam in Vegetabilibus quam in Animalibus. Atque hæc maxime deducuntur ad Senſum, per notationes diligentes primorum inceptuum & rudimentorum ſive tentamentorum vitæ in Animalculis ex putrefactione natis, ut in ovis Formicarum, Vermibus, Muſcis, Ranis poſt imbrem, &c. Requiritur autem ad Vivificationem, & lenitas Caloris, & lentor Corporis; ut Spiritus nec per feſtinationem erumpat, nec per contumaciam partium coërceatur: quin potius ad ceræ modum illas plicare & effingere poſſit.

Rurſus, Differentia illa Spiritus, maxime nobilis & ad plurima pertinens, (vid. Spiritus Abſciſſi; Ramoſi ſimpliciter; Ramoſi ſimul & Cellulati: ex quibus Prior eſt Spiritus omnium corporum Inanimatorum; ſecundus, Vegetabiliū; tertius, Animalium:) per plurimas Inſtantias Deductorias tanquam ſub oculos ponitur.

Similiter patet, quod ſubtiliores texturæ & Schematiſmi rerum (licet toto corpore viſibiliū, aut tangibilium) nec cernantur, nec tangantur. Quare in his quoque per Deductionem procedit Informatio. At differentia Schematiſmorum maxime radicalis & primaria ſumitur ex copia vel paucitate Materiæ, quæ ſubit idem ſpatium ſive dimenſum. Reliqui enim Schematiſmi (qui referuntur ad diſſimilaritates partium quæ in eodem corpore continentur, & collocationes ac poſituras earundē) præ illo altero ſunt ſecūdarij.

Sit itaque Natura Inquiſita, Expanſio ſive Coitio materiæ in corporibus reſpective: vid. quantum Materiæ impleat quantum Dimenſum in ſingulis. Etenim nil verius in Natura, quam propoſitio illa gemella; *Ex nihilo nihil fieri*: neq; *Quicquam in nihilum redigi*: verum Quantum ipſum Materiæ ſive Summam totalem conſtare, nec augeri aut minui. Nec illud minus verum; *Ex Quanto illo Materiæ ſub iiſdem ſpatiis ſive dimenſionibus, pro diverſitate corporum, plus & minus contineri*: ut in Aqua plus, in Aere minus: Adeo ut ſi quis aſſerat, aliquod contentum Aquę in par contentum Aeris verti poſſe, idem ſit, ac ſi dicat, *Aliquid poſſe redigi in Nihilum*: Contra ſi quis aſſerat, aliquod contentum Aeris in par contentum Aquæ verti poſſe; idem ſit, ac ſi dicat, Aliquid poſſe fieri ex nihilo. Atque ex copia iſta & Paucitate Materiæ, Notiones illæ *Denſi* & *Rari*, quæ varie & promiſcue accipiuntur, proprie abſtrahuntur. Aſſumenda eſt & Aſſertio illa tertia, etiam ſatis certa: quod hoc, de quo loquimur, Plus & Minus Materiæ in corpore hoc vel illo, ad Calculos (facta collatione) & Proportiones exactas, aut exactis propinquas, reduci poſſit. Veluti ſi quis dicat, ineſſe in dato contento Auri talem coacervationem Materiæ, ut opus habeat Spiritus vini, ad tale Quantum Materiæ æquandum, ſpatio vicies & ſemel majore, quam implet Aurum; non erraverit.

Coacervatio autem Materiæ, & rationes ejus deducuntur ad Senſibile per Pondus. Pondus enim reſpondet Copiæ Materiæ, quoad partes rei Tangibilis: Spiritus autem, & ejus Quantum ex Materia, non venit in computationem per Pondus: levat enim Pondus potius, quam gravat. At nos hujus rei Tabulam fecimus ſatis accuratam: in qua Pondera & Spatia ſingulorum Metallorum, Lapidum præcipuorum, Lignorum, Liquorum, Oleorum, & plurimorum aliorum corporum tam Naturalium quam Artificialium, excepimus. Rem polychreſtam tam ad lucem Informationis, quam ad normam Operationis: & quæ multas res revelet omnino præter expectatū. Neque illud pro minimo habendum eſt, quod demonſtret, omnem varietatem, quæ in Corporibus Tangibilibus nobis notis verſatur, (intelligimus autem Corpora bene unita, nec plane ſpongioſa, & cava, & magna ex parte Aere impleta) non ultra rationes partium 21. excedere: Tam finita ſcilicet eſt Natura, aut ſaltem illa pars ejus cujus uſus ad nos maxime pertinet.

Etiam diligentiæ noſtræ eſſe putavimus, experiri, ſi forte capi poſſint rationes Corporum Non-Tangibilium ſive Pneumaticorum, reſpectu Corporum Tangibilium. Id quod tali molitione aggreſſi ſumus. Phialam vitreã accepimus, quæ unciam fortaſſe unam capere poſſit: parvitate Vaſis uſi, ut minori cum calore poſſet fieri Evaporatio ſequens. Hanc Phialam Spiritu vini implevimus fere ad collum: eligentes Spiritum vini, quod per Tabulam priorem, eum eſſe ex Corporibus Tangibilibus (quæ bene unita, nec cava ſunt) rariſſimum, & minimum continens Materiæ ſub ſuo Dimenſo, obſervavimus. Deinde pondus Aquæ cum Phiala ipſa exacte notavimus. Poſtea Veſicam accepimus, quæ circa duas pintas contineret. Ex ea aerem omnem, quoad fieri potuit, expreſſimus, eo uſque ut veſicæ ambo latera eſſent contigua: Etiam prius Veſicam oleo oblevimus cum fricatione leni, quo Veſica eſſet clauſior: ejus, ſi qua erat, poroſitate oleo obturata. Hanc Veſicam circa os Phialæ, ore Phialæ intra os Veſicæ recepto, fortiter ligavimus: filo parum cerato, ut melius adhæreſceret & arctius ligaret. Tum demum Phialam ſupra carbones ardentes in foculo collocavimus. At paulo poſt Vapor ſive Aura Spiritus vini per calorem dilatati & in Pneumaticum verſi, Veſicam paulatim ſufflavit, eamque univerſam veli inſtar undequaque extendit. Id poſtquam factum fuit, continuo Vitrum ab igne removimus, & ſuper tapetem poſuimus, ne frigore diſrumperetur: Statim quoque in ſummitate Veſicæ foramen fecimus, ne vapor ceſſante calore in liquorem reſtitutus reſideret, & rationes confunderet. Tū vero veſicam ipſam ſuſtulimus, & rurſus pondus excepimus Spiritus vini qui remanebat. Inde quantum conſumptum fuiſſet in vaporem ſeu Pneumaticum, computavimus: & facta collatione, quantum locum ſive ſpatium illud Corpus impleſſet, quando eſſet Spiritus vini in Phiala, & rurſus quantum ſpatium impleverit, poſtquam factū fuiſſet Pneumaticum in Veſica, rationes ſubduximus: ex quibus manifeſte liquebat, Corpus iſtud ita verſum & mutatum, expanſionem centuplo majorem, quā antea habuiſſet, acquiſiviſſe.

Similiter ſit Natura Inquiſita, Calor aut Frigus: ejus nempe gradus, ut à ſenſu non percipiantur ob debilitatem. Hæc deducuntur ad Senſum per Vitrum Calendare, quale ſuperius deſcripſimus. Calor enim & Frigus, ipſa non percipiuntur ad tactum: At Calor Aerem expandit, Frigus cōtrahit. Neque rurſus illa Expanſio & Contractio

Aëris percipitur ad Viſum: At Aër ille Expanſus, Aquam deprimit; Contractus attollit; ac tum demum fit deductio ad Viſum, non ante, aut alias.

Similiter fit Natura Inquiſita, Miſtura Corporum; vid. quid habeant ex Aqueo, quid ex Oleoſo, quid ex Spiritu, quid ex Cinere & Salibus, & hujuſmodi: Vel etiam (in particulari) quid habeat Lac Butyri, quid Coaguli, quid Seri, & hujuſmodi. Hæc deducuntur ad Senſum per artificioſas & peritas Separationes, quatenus ad Tangibilia. At natura Spiritus in ipſis, licet immediate non percipiatur, tamen deprehenditur per varios motus & nixus Corporum Tangibilium, in ipſo actu & proceſſu Separationis ſuæ: atque etiam per acrimonias, corroſiones, & diverſos colores, odores, & ſapores eorundem Corporum poſt Separationem. Atque in hac parte, per Diſtillationes atque artificioſas Separationes, ſtrenue ſane ab hominibus elaboratum eſt; ſed non multo felicius quam in cæteris Experimentis, quæ adhuc in uſu ſunt: Modis nimirum, prorſus palpatoriis, & viis cœcis, & magis operoſe quam intelligenter; & (quod peſſimum eſt) nulla cum imitatione aut æmulatione Naturæ, ſed cum deſtructione (per Calores vehementes, aut virtutes nimis validas,) omnis ſubtilioris Schematiſmi, in quo occultæ rerum Virtutes & conſenſus præcipue ſitæ ſunt. Neque illud etiam, quod alias monuimus, hominibus in mentem aut obſervationem venire ſolet in hujuſmodi Separationibus: hoc eſt, plurimas qualitates in Corporum vexationibus, tam per ignem quam alios modos, indi ab ipſo Igne iiſce corporibus quæ ad Separationem adhibentur, quæ in Compoſito prius non fuerunt: unde miræ fallaciæ. Neque enim ſcilicet Vapor univerſus, qui ex aqua emittitur per Ignem, Vapor aut Aër antea fuit in corpore Aquæ; ſed factus eſt maxima ex parte per dilatationem Aquæ ex calore Ignis.

Similiter in genere omnes exquiſitæ Probationes corporum, ſive Naturalium ſive Artificialium per quas Vera dignoſcuntur ab Adulterinis, Meliora à Vilioribus, huc referri debent: Deducunt enim Non-Senſibile ad Senſibile. Sunt itaque diligenti cura undique conquirendæ.

Quintum vero genus Latitantiæ quod attinet: manifeſtum eſt actionem Senſus tranſigi in Motu, Motum in Tempore. Si igitur Motus alicujus corporis ſit vel tam tardus, vel tam velox, ut non ſit proportionatus ad Momenta, in quibus tranſigitur actio Senſus, Objectum omnino non percipitur: ut in motu Indicis Horologij, & rurſus in motu Pilæ Sclopeti. Atque Motus, qui ob tarditatem non percipitur, facile & ordinario deducitur ad Senſum per Summas Motus: qui vero ob velocitatem adhuc non bene menſurari conſuevit, ſed tamen poſtulat Inquiſitio Naturæ, ut hoc fiat in aliquibus.

Sextum autem genus, ubi impeditur Senſus propter nobilitatem Objecti, recipit Deductionem: vel per Elongationem Objecti à Senſu: vel per Hebetationem Objecti per Interpoſitionem Medij talis, quod Objectum debilitet, non annihilet: vel per Admiſſionem & Exceptionem Objecti Reflexi, ubi percuſſio Directa ſit nimis fortis: ut Solis in pelvi aquæ.

Septimum autem genus Latitantiæ, ubi Senſus ita oneratur Objecto, ut novæ admiſſioni non ſit locus, non habet fere locum niſi in Olfactu & Odoribus; nec ad id, quod agitur, multum pertinet. Quare de Deductionibus Non-Senſibilis ad Senſibile hæc dicta ſint.

Quandoque tamen Deductio fit non ad Senſum hominis, ſed ad Senſum alicujus alterius Animalis, cujus Senſus in aliquibus humanum excellit: ut nonnullorum Odorum, ad ſenſum Canis; Lucis, quæ in aëre non extrinſecus illuminato latenter exiſtit, ad ſenſum Felis, Noctuæ, & hujuſmodi Animalium quæ cernunt noctu. Recte enim notavit *Teleſius*, etiam in Aëre ipſo ineſſe Lucem quandam originalem, licet exilem & tenuem, & maxima ex parte oculis hominum aut plurimorum animalium non inſervientem: quia illa Animalia, ad quorum Senſum hujuſmodi lux eſt proportionata, cernant noctu; id quod vel ſine luce fieri, vel per lucem internam, minus credibile eſt.

Atque illud utique notandum eſt; de Deſtitutionibus Senſuum, eorumque remediis, hic nos tractare. Nam Fallaciæ Senſuum ad proprias Inquiſitiones de Senſu & Senſibili remittendæ ſunt: excepta illa magna Fallacia Senſuum, nimirum quod conſtituant lineas rerum ex analogia Hominis, & non ex analogia Univerſi: quæ non corrigitur, niſi per Rationem & Philoſophiam univerſalem.

XLI.

Inter *Prærogativas Inſtantiarum* ponemus loco decimo-octavo *Inſtantias Viæ*: quas etiam *Inſtantias Itinerantes*, & *Inſtantias Articulatas* appellare conſuevimus. Eæ ſunt, quæ indicant Naturæ Motus gradatim continuatos. Hoc autem genus Inſtantiarum potius fugit Obſervationem, quam Senſum. Mira enim eſt hominum circa hanc rem indiligentia. Contemplantur ſiquidem Naturam tantummodo deſultorie & per periodos, & poſtquam corpora fuerint abſoluta ac completa, & non in operatione ſua. Quod ſi Artificis alicujus Ingenia & induſtriam explorare & contemplari quis cuperet; is non tantum materias rudes Artis, atque deinde opera perfecta conſpicere deſiderat; ſed potius præſens eſſe, cum Artifex operatur & opus ſuum promovet. Atque ſimile quiddam circa Naturam faciendum eſt. Exempli gratia; ſi quis de vegetatione Plantarum inquirat, ei inſpiciendum eſt ab ipſa ſatione ſeminis alicujus, (id quod per extractionem, quaſi ſingulis diebus, ſeminum, quæ per biduum, triduum, quatriduum, & ſic deinceps in terra manſerunt, eorumque diligentem intuitu, facile fieri poteſt) quomodo & quando ſemen intumeſcere & turgere incipiat, & veluti ſpiritu impleri; deinde quomodo corticulam rumpere, & emittere fibras; cum latione nonnulla ſui interim ſurſum, niſi terra fuerit admodum contumax; quomodo etiam emittat fibras, partim radicales deorſum, partim cauliculares ſurſum, aliquando ſerpẽdo per latera, ſi ex ea parte inveniat terram apertam & magis facilem, & complura id genus. Similiter facere oportet circa excluſionẽ Ovorum; ubi facile conſpici dabitur Proceſſus vivificandi & organizandi, & quid & quæ partes fiant ex vitello, quid ex albumine Ovi, & alia. Similis eſt ratio circa Animalia ex putrefactione.

Nam

Nam circa Animalia perfecta & terreſtria, per exectiones fœtuum ex utero, minus humanum eſſet iſta inquirere; niſi forte per occaſiones abortuũ, & venationum, & ſimilium. Omnino igitur vigilia quædam ſervanda eſt circa Naturam, ut quæ melius ſe conſpiciendam præbeat noctu, quam interdiu. Iſtæ enim Contemplationes tanquam Nocturnæ cenſeri poſſint, ob lucernæ parvitatem & perpetuationem.

Quin & in Inanimatis idem tentandum eſt. Id quod nos fecimus in inquirendis Aperturis Liquorum per ignem. Alius enim eſt modus Aperturæ in Aqua, alius in Vino, alius in Aceto, alius in Omphacio; longe alius in Lacte, & Oleo, & cæteris. Id quod facile cernere erat per ebullitionẽ ſuper ignem lenem, & in vaſe vitreo, ubi omnia cerni perſpicue poſſint. Verum hæc brevius perſtringimus; fuſius & exactius de iis ſermones habituri, cum ad inventionem *Latentis* rerum *proceſſus* ventum erit. Semper enim memoria tenendum eſt, nos hoc loco non Res ipſas tractare, ſed Exempla tantum adducere.

XLII.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, ponemus loco decimo nono *Inſtantias ſupplementi*, ſive *Subſtitutionis*; quas etiam *Inſtantias perfugij* appellare conſuevimus. Eæ ſunt, quæ ſupplent Informationem, ubi Senſus plane deſtituitur: atque idcirco ad eas confugimus, cum Inſtantiæ propriæ haberi non poſſint. Dupliciter autem fit Subſtitutio: aut per Graduationem; aut per Analoga. Exempli gratia: Non invenitur Medium quod inhibeat prorſus operationem Magnetis in movendo ferrum: non Aurum interpoſitum, non Argentum, non Lapis, non Vitrum, Lignum, Aqua, Oleum, Pannus aut Corpora fibroſa, Aër, Flamma, & cætera. Attamen per probationem exactam fortaſſe inveniri poſſit aliquod Mediũ, quod haberet virtutem ipſius plus quam aliquod aliud, comparative & in aliquo gradu: veluti quod non trahat Magnes Ferrum per tantã craſſitiem Auri, quam per par ſpatium Aëris; aut per tantum Argentum ignitum, quam per frigidum; & ſic de ſimilibus. Nam de his nos Experimentum non fecimus: ſed ſufficit tamen, ut proponantur loco Exempli. Similiter non invenitur hic apud nos Corpus quod non ſuſcipiat Calidum igni approximatum. Attamen longe citius ſuſcipit calorem Aër, quam Lapis. Atque talis eſt Subſtitutio, quæ fit per Gradus.

Subſtitutio autem per Analoga, utilis ſane, ſed minus certa eſt; atque idcirco cum judicio quodam adhibenda. Ea fit, cum deducitur Non-ſenſibile ad Senſum; non per operationes Senſibiles ipſius corporis Inſenſibilis, ſed per contemplationem Corporis alicujus cognati Senſibilis. Exempli gratia: ſi inquiratur de Miſtura Spirituum, qui ſunt corpora non-viſibilia; videtur eſſe cognatio quædam inter Corpora, & Fomites ſive Alimenta ſua. Fomes autem Flãmæ, videtur eſſe Oleum & Pinguia; Aëris, Aqua & Aquea: Flammæ enim multiplicant ſe ſuper halitus Olei, Aër ſuper vapores Aquæ. Videndum itaque de Miſtura Aquæ & Olei, quæ ſe manifeſtat ad Senſum; quandoquidem Miſtura Aëris & Flammei generis fugiat Senſum. At Oleum & Aqua inter ſe per compoſitionem aut agitationem imperfecte admodum miſcentur, eadem in Herbis & Sanguine, & Partibus Animalium, accurate & delicate miſcentur. Itaque ſimile quiddam fieri poſſit circa Miſturam Flammei & Aerei generis in Spiritalibus: quæ per Confuſionem ſimplicem non bene ſuſtinent Miſturam: eadem tamen in Spiritibus Plantarum & Animalium miſceri videntur: præſertim cum omnis Spiritus Animatus depaſcat Humida utraque, Aquea & Pinguia, tanquam fomites ſuos.

Similiter, ſi non de Perfectioribus Miſturis Spiritalium, ſed de Compoſitione tantum inquiratur; nempe utrum facile inter ſe incorporentur; an potius (exempli gratia) ſint aliqui Venti & Exhalationes, aut alia Corpora Spiritalia, quæ non miſcentur cum aere communi, ſed tantum hærent & natant in eo, in globulis & guttis, & potius franguntur ac comminuuntur ab aere, quam in ipſum recipiuntur & incorporantur: Hoc in aere Communi & aliis Spiritalibus, ob ſubtilitatem corporum, percipi ad Senſum non poteſt; attamen imago quædam hujus rei, quatenus fiat, concipi poſſit in Liquoribus Argenti vivi, Olei, Aquæ; atque etiam in aere, & fractione ejus quãdo diſſipatur & aſcendit parvis portiunculis per Aquam; atque etiam in Fumis craſſioribus, denique in Pulvere excitato & hærente in aere; in quibus omnibus non fit Incorporatio. Atque Repræſentatio prædicta in hoc Subjecto non mala eſt, ſi illud primo diligenter inquiſitum fuerit, utrum poſſit eſſe talis Heterogenia inter Spiritalia, qualis invenitur inter Liquida: Nam tum demum hæc Simulacra per Analogiam non incommode ſubſtituentur.

Atque de *Inſtantiis* iſtis *Supplementi*, quod diximus, Informationem ab iis hauriendam eſſe; quando deſint Inſtantiæ propriæ, loco *Perfugij*, nihilominus intelligi volumus, quod illæ etiam magni ſint uſus, etiam cum propriæ Inſtantiæ adſunt; ad roborandam ſcilicet Informationem una cum Propriis. Verum de his exactius dicemus, quando ad *Adminicula Inductionis* tractanda ſermo ordine dilabetur.

XLIII.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, ponemus loco viceſimo *Inſtantias Perſecantes*; quas etiam *Inſtantias Vellicantes* appellare conſuevimus; ſed diverſa ratione. *Vellicantes* enim eas appellamus, quia vellicant Intellectum; *Perſecantes*, quia perſecant Naturam: unde etiam illas quandoque *Inſtantias Democriti* nominamus. Eæ ſunt, quæ de admirabili & exquiſita Subtilitate Naturæ Intellectum ſubmonent, ut excitetur & expergiſcatur ad attentionem, & obſervationem, & inquiſitionem debitam. Exempli gratia: Quod parum guttulæ Atramenti ad tot literas vel lineas extendatur; Quod Argentum exterius tantũ inauratum, ad tantam longitudinem fili inaurati continuetur: Quod puſillus Vermiculus, qualis in cute invenitur, habeat in ſe ſpiritum ſimul & figuram diſſimularem partium: Quod parum Croci etiam dolium Aquæ colore inficiat: Quod parum Zibethi aut Aromatis, longe majus contentum Aeris, odore: Quod exiguo ſuffitu tanta excitetur nubes fumi: Quod Sonorũ tam accuratæ differentiæ, quales ſint voces articulatæ, per Aerẽ undequaque vehantur, atque per foramina

& poros etiam Ligni & Aquæ (licet admodum extenuatæ) penetrent, quin etiam repercutiantur, idque tam diſtincte & velociter; Quod Lux & Color etiam tanto ambitu & tam perniciter per corpora ſolida Vitri, Aquæ, & cum tanta & tam exquiſita varietate imaginum permeent, etiam refringantur & reflectantur; Quod Magnes per corpora omnigena, etiam maxime compacta, operetur: Sed (quod magis mirum eſt) quod in his omnibus, in Medio adiaphoro (quale eſt Aër) unius actio aliam non magnopere impediat; Nempe, quod eodem tempore per ſpatia Aëris devehantur & Viſibilium tot imagines; & Vocis articulatæ tot percuſſiones; & tot odores ſpecificati, ut Violæ, Roſæ; etiam Calor & Frigus; & virtutes Magneticæ; Omnia (inquam) ſimul, uno alterum non impediente; ac ſi ſingula haberent vias & meatus ſuos proprios ſeparatos, neque unum in alterum impingeret aut incurreret.

Solemus tamen utiliter hujuſmodi *Inſtantiis Perſecantibus* ſubjungere Inſtantias, quas *Metas perfectionis* appellare conſuevimus: veluti, quod in iis, quæ diximus, una actio in diverſo genere aliam non perturbet aut impediat; cum tamen in eodem genere una aliam domet & extinguat; veluti, lux Solis, lucem Cicindelæ; ſonitus Bombardæ, vocem; fortior Odor, delicatiorem; intenſior Calor, remiſſiorem; lamina Ferri interpoſita inter Magnetem & aliud Ferrum, operationem Magnetis. Verum de his quoque, inter *Adminicula Inductionis*, erit proprius dicendi locus.

XLIV.

Atque de Inſtantiis, quæ juvant Senſum, jam dictum eſt: quæ præcipui uſus ſunt ad partem Informativam. Informatio enim incipit à Senſu. At univerſum negotium deſinit in Opera: Atque quemadmodum illud principium, ita hoc finis rei eſt. Sequentur itaque Inſtantiæ præcipui uſus ad *partem Operativam*. Eæ genere duæ ſunt, numero ſeptem: Quas univerſas, generali nomine, *Inſtantias Practicas* appellare conſuevimus. *Operativæ* autem *Partis* Vitia duo, totidemque Dignitates Inſtantiarum in genere. Aut enim fallit Operatio, aut onerat nimis. Fallit Operatio maxime (præſertim poſt diligentem Naturarum Inquiſitionem) propter male determinatas & menſuratas Corporum vires & actiones. Vires autem & Actiones corporum circumſcribuntur & menſurantur, aut per ſpatia Loci, aut per momenta Tẽporis, aut per unionem Quanti, aut per prædominantiam Virtutis: quæ quatuor niſi fuerint probe & diligenter penſitata, erunt fortaſſe Scientiæ ſpeculatione quidem pulchræ, ſed opere inactivæ. Inſtantias vero quatuor itidem, quæ huc referuntur, uno nomine *Inſtantias Mathematicas* vocamus, & *Inſtantias Menſuræ*.

Oneroſa autem fit Praxis, vel propter Miſturam rerum inutilium; vel propter Multiplicationem inſtrumentorum; vel propter Molem materiæ, & Corporum quæ ad aliquod opus requiri contigerint. Itaque eæ Inſtantiæ in pretio eſſe debent, quæ aut dirigunt Operativam ad ea quæ maxime hominum intersunt; aut quæ parcunt Inſtrumentis; aut quæ parcunt Materiæ ſive Supellectili. Eas autem tres Inſtantias, quæ huc pertinent, uno nomine *Inſtantias Propitias* ſive *Benevolas* vocamus. Itaque de his ſeptem Inſtantiis jam ſigillatim dicemus: atque cum iis partem illam de Prærogativis ſive Dignitatibus Inſtantiarum claudemus.

XLV.

Inter Prærogativas inſtantiarum ponemus loco viceſimo primo *Inſtantias Virgæ*, ſive *Radij*: quas etiam *Inſtantias Perlationis*, vel de *Non ultra* appellare conſuevimus. Virtutes enim rerum & Motus operantur & expediuntur per ſpatia, non indefinita aut fortuita, ſed finita & certa; quæ ut in ſingulis Naturis Inquiſitis teneantur & notentur, plurimum intereſt Practicæ; non ſolum ad hoc ut non fallat, ſed etiam ut magis ſit aucta & potens. Etenim interdum datur Virtutes producere, & Diſtantias tanquam retrahere in propius; ut in Perſpicillis.

Atque plurimæ Virtutes operantur & afficiunt tantum per Tactum manifeſtum: ut fit in percuſſione Corporum, ubi alterum non ſummovet alterum, niſi impellens impulſum tangat. Etiã Medicinæ, quæ exterius applicantur, ut Vnguenta, Emplaſtra, non exercent vires ſuas, niſi per Tactũ Corporis. Denique Objecta Senſuum, Tactus & Guſtus, non feriunt niſi contigua Organis.

Sunt & aliæ Virtutes quæ operantur ad Diſtantiam, verum valde exiguam, quarum paucæ adhuc notatæ ſunt, cum tamen plures ſint quam homines ſuſpicentur: ut (capiendo exempla ex Vulgatis,) cum Succinum aut Gagates trahunt paleas: Bullæ approximatæ ſolvunt bullas: Medicinæ nonnullæ Purgativæ eliciunt humores ex alto, & hujuſmodi. At Virtus illa Magnetica, per quam Ferrum & Magnes, vel Magnetes, invicem coëunt, operatur intra orbem Virtutis certum, ſed parvum: Vbi cõtra, ſi ſit aliqua Virtus Magnetica emanans ab ipſa Terra (paulo nimirum interiore) ſuper Acum ferream, quatenus ad verticitatem, operatio fiat ad Diſtantiam magnam.

Rurſus, ſi ſit aliqua Vis Magnetica, quæ operetur per Conſenſum inter globum Terræ & Ponderoſa; aut inter globum Lunæ & Aquas Maris, (quæ maxime credibilis videtur in Fluxibus & Refluxibus Semi-menſtruis) aut inter Cœlum Stellatum & Planetas, per quam evocentur & attollantur ad ſua Apogæa: hæc omnia operantur ad Diſtantias admodum longinquas. Inveniuntur & quædam Inflammationes ſive Conceptiones Flammæ, quæ fiunt ad Diſtantias bene magnas, in aliquibus Materiis: ut referunt de Naphtha Babylonica. Calores etiam inſinuant ſe per Diſtantias amplas: quod etiam faciunt Frigora: adeo ut Habitantibus circa Canadam, Moles ſive Maſſæ glaciales, quæ abrumpuntur & natant per Oceanum Septentrionalem, & deferuntur per Atlanticum verſus illas oras, percipiantur & incutiant frigora è longinquo. Odores quoque (licet in his videatur ſemper eſſe quædam Emiſſio corporea) operantur ad Diſtantias notabiles: ut evenire ſolet navigantibus juxta littora Floridæ, aut etiam nonnulla Hiſpaniæ, ubi ſunt Sylvæ totæ ex arboribus limonum, arantiarum, & hujuſmodi Plantarum odoratarum, aut fruticeс Roriſmarini, Majoranæ, & ſimilium. Poſtremo Radiationes Lucis & Impreſſiones Sonorum operantur ſcilicet ad Diſtantias ſpatioſas.

Verum

Verum hæc omnia utcunque operentur ad Diſtantias parvas ſive magnas, operantur certe ad finitas & Naturæ notas, ut ſit quiddam *Non ultra*; idque pro rationibus; aut Molis ſeu Quanti Corporum; aut Vigoris & Debilitatis Virtutum; aut Favoribus & Impedimentis Mediorum; quæ omnia in Computationem venire & notari debent. Quin etiam Menſuræ Motuũ Violentorum, (quos vocant) ut Miſſilium, Tormentorum, Rotarum, & ſimilium, cũ hæ quoq; manifeſto ſuos habeant limites certos, notandæ ſunt.

Inveniuntur etiam quidam Motus & Virtutes contrariæ illis quæ operantur per Tactum & non ad Diſtans: quæ operantur ſcilicet ad Diſtans, & non ad Tactum. & rurſus, quæ operantur remiſſius ad Diſtantiam minorem, & fortius ad diſtantiam majorem. Etenim Viſio non bene tranſigitur ad Tactum, ſed indiget Medio & Diſtantia. Licet meminerim, me audiſſe ex relatione cujuſdam fide digni, quod ipſe in curandis oculorum ſuorum Cataractis (erat autem Cura talis, ut immitteretur Feſtuca quædam parva argentea intra primam oculi tunicam, quæ pelliculam illam Cataractæ removeret & truderet in angulum oculi) clariſſime vidiſſet Feſtucam illam ſupra ipſam pupillam moventem. Quod utcunque verum eſſe poſſit, manifeſtum eſt, majora corpora non bene aut diſtincte cerni, niſi in cuſpide Coni, coëuntibus radiis Objecti ad nonnullam Diſtantiam. Quin etiam in Senibus Oculus melius cernit remoto objecto paulo longius quam propius. In Miſſilibus autem certum eſt, percuſſionem non fieri tam fortem ad Diſtantiam nimis parvam, quam paulo poſt. Hæc itaque & ſimilia in Menſuris Motuum quoad Diſtantias notanda ſunt.

Eſt & aliud genus Menſuræ Localis Motuum, quod non prætermittendum eſt. Illud vero pertinet ad Motus non Progreſſivos, ſed Sphæricos: hoc eſt, ad Expanſionem Corporum in majorem Sphæram, aut Contractionem in Minorem. Inquirendum enim eſt inter Menſuras iſtas motuum, quantam Compreſſionem aut Extenſionem Corpora (pro Natura ipſorum) facile & libenter patiantur, & ad quem Terminum reluctari incipiant, adeo ut ad extremum *Non ultra* ferant, ut cum Veſica inflata comprimitur, ſuſtinet illa Compreſſionem nonnullam Aëris: ſed ſi major fuerit, non patitur Aër, ſed rumpitur Veſica.

At Nos hoc ipſum ſubtiliore Experimento magis exacte probavimus. Accepimus enim Campanulam ex Metallo, leviorem ſcilicet & tenuiorem, quali ad excipiendum Salem utimur: eamque in pelvim Aquæ immiſimus, ita ut deportaret ſecum Aërem, qui continebatur in Concavo uſque ad fundum pelvis. Locaveramus autem prius Globulum in fundo pelvis, ſuper quem Campanula imponenda eſſet. Quare illud eveniebat, ut ſi Globulus ille eſſet minuſculus (pro ratione Concavi) reciperet ſe Aër in locum minorem, & contruderetur. Quod ſi grandioris eſſet magnitudinis, quam ut Aër libenter cederet, tum Aër majoris Preſſuræ impatiens, Campanulam ex aliqua parte elevabat, & in bullis aſcendebat.

Etiam ad probandum qualem Extenſionem (non minus quam Compreſſionem) pateretur Aër, tale quippiam practicavimus. Ovum vitreum accepimus, cum parvo foramine in uno extremo Ovi. Aërem per foramen exuctione forti attraximus, & ſtatim digito foramen illud obturavimus; & Ovum in Aquam immerſimus, & dein digitum removimus. Aër vero Tenſura illa per exuctionem facta tortus & magis quam pro Natura ſua dilatatus, ideoque ſe recipere & contrahere nitens (ita ut ſi Ovum illud in Aquam non fuiſſet immerſum, Aërem ipſum traxiſſet cum Sibilo) Aquam traxit ad tale Quantum, quale ſufficere poſſet ad hoc, ut Aër antiquam recuperaret Sphæram ſive Dimenſionem.

Atque certum eſt, Corpora tenuiora (quale eſt Aër) pati Contractionem nonnullam notabilem, ut dictum eſt: At Corpora tangibilia (quale eſt Aqua) multo ægrius, & ad minus ſpatium patiuntur Compreſſionem. Qualem autem patiatur, tali Experimento inquiſivimus.

Fieri fecimus Globum ex plumbo Cavum, qui duas circiter pintas vinarias contineret; eumque ſatis per latera craſſum, ut majorem vim ſuſtineret. In illum Aquam immiſimus, per foramen alicubi factum; atque foramen illud, poſtquam Globus Aqua impletus fuiſſet, plumbo liquefacto obturavimus, ut Globus deveniret plane conſolidatus. Dein Globum forti Malleo ad duo latera adverſa complanavimus; Ex quo neceſſe fuit Aquam in minus contrahi, cum Sphæra Figurarum ſit capaciſſima. Deinde, cum Malleatio non amplius ſufficeret, ægrius ſe recipiente Aqua, Molendino ſeu Torculari uſi ſumus; ut tandem Aqua impatiens Preſſuræ ulterioris, per ſolida plumbi (inſtar Roris delicati) exſtillaret. Poſtea, quantum ſpatij per eam Compreſſionem imminutum foret, computavimus: Atque tãtam Compreſſionem paſſam eſſe Aquam (ſed violentia magna ſubactam) intelleximus.

At Solidiora, Sicca, aut magis Compacta, qualia ſunt Lapides & Ligna, nec non Metalla, multo adhuc minorem Compreſſionem aut Extenſionem, & fere imperceptibilem ferunt; ſed vel Fractione, vel Progreſſione, vel aliis Pertentationibus ſe liberant, ut in Curvationibus Ligni aut Metalli, Horologiis moventibus per Complicationem laminæ, Miſſilibus, Malleationibus, & innumeris aliis Motibus apparet. Atque hæc omnia cum Menſuris ſuis in Indagatione Naturæ notanda & exploranda ſunt; aut in Certitudine ſua, aut per Æſtimativas, aut per Comparativas, prout dabitur Copia.

XLVI.

INter *Prærogativas Inſtantiarum* ponemus loco viceſimo ſecundo *Inſtantias Curriculi*, quas etiam *Inſtantias ad Aquam* appellare conſuevimus; ſumpto vocabulo à Clepſydris apud Antiquos, in quas infundebatur Aqua loco Arenæ. Eæ menſurant Naturam per Momenta Temporis, quemadmodum *Inſtantiæ Virgæ* per Gradus Spatij. Omnis enim Motus ſive Actio Naturalis trãſigitur in Tempore; alius velocius, alius tardius, ſed utcunque Momentis certis, & Naturæ notis. Etiam illæ Actiones, quæ ſubito videntur operari, & in ictu oculi, (ut loquimur) deprehenduntur recipere majus & minus quoad Tempus.

Primo itaque videmus, Reſtitutiones Corporum

porum Cœleſtium fieri per Tempora numerata; etiam Fluxus & Refluxus Maris. Latio autem Gravium verſus Terram, & Levium verſus ambitum Cœli, fit per certa Momenta, pro ratione Corporis quod fertur, & Medij. At Velificationes Navium, Motus Animalium, Perlationes Miſſilium, omnes fiunt itidem per Tempora (quantum ad Summas) numerabilia. Calorem vero quod attinet, videmus, Pueros per hyemem manus in flamma lavare; nec tamen uri; & Ioculatores vaſa plena Vino vel Aqua, per motus agiles & æquales vertere deorſum, & ſurſum recuperare, non effuſo liquore; & multa hujuſmodi. Nec minus ipſæ Compreſſiones, & Dilatationes, & Eruptiones Corporum fiunt, aliæ velocius, aliæ tardius, pro Natura Corporis & Motus, ſed per Momenta certa. Quinetiam in exploſione plurium Bombardarum ſimul, quæ exaudiuntur quandoque ad Diſtantiam triginta milliarium, percipitur Sonus prius ab iis qui prope abſunt à loco ubi fit Sonitus, quam ab iis qui longe. At in Viſu (cujus Actio eſt perniciſſima) liquet etiam requiri ad eum actuandum Momenta certa Temporis; idque probatur ex iis, quæ propter Motus velocitatem non cernuntur; ut ex latione pilæ ex Sclopeto. Velocior enim eſt prætervolatio pilæ, quam impreſſio Speciei ejus quæ deferri poterat ad Viſum.

Atque hoc, cum ſimilibus, nobis quandoque dubitationem peperit plane monſtroſam; videlicet, utrum Cœli Sereni & Stellati Facies ad idem Tempus cernatur quando verè exiſtit, an potius aliquanto poſt; & utrum non ſit (quatenus ad Viſum Cœleſtium) non minus Tempus verum, & Tempus viſum, quam Locus verus, & Locus viſus, qui notatur ab Aſtronomis in Parallaxibus. Adeo incredibile nobis videbatur, Species ſive Radios Corporum Cœleſtium, per tam immenſa ſpatia milliarium ſubito deferri poſſe ad Viſum; ſed potius debere eas in tempore aliquo notabili delabi. Verum illa Dubitatio (quoad majus aliquod intervallum Temporis inter Tempus Verum & Viſum) poſtea plane evanuit; reputantibus nobis jacturam illam infinitam; & diminutionem Quanti, quatenus ad apparentiam inter Corpus Stellæ Verum, & Speciem Viſam, quæ cauſatur à diſtantia; Atque ſimul notantibus ad quantam Diſtantiam (ſexaginta ſcilicet ad minimum milliariorum) Corpora, eaque tantum Albicantia, ſubito hic apud nos cernantur; cum dubium non ſit, Lucem Cœleſtium, non tantum Albedinis vividum colorem, verum etiam omnis Flammæ (quæ apud nos nota eſt) Lucem, quoad vigorem radiationis, multis partibus excedere; Etiam immenſa illa Velocitas in ipſo Corpore, quæ cernitur in Motu Diurno, (quæ etiam viros graves ita obſtupefecit, ut mallent credere Motum Terræ) facit Motum illum, Ejaculationis Radiorum ab ipſis (licet celeritate, ut diximus, mirabilem) magis credibilem. Maxime vero omniũ nos movit, quod ſi interponeretur intervallum Temporis aliquod notabile inter Veritatem & Viſum, foret ut Species, per nubes interim orientes, & ſimiles Medij perturbationes, interciperentur ſæpenumero, & confunderentur. Atque de Menſuris Temporum Simplicibus hæc dicta ſint.

Verum non ſolum quærenda eſt Menſura Motuum & Actionum Simpliciter, ſed multo magis Comparative: Id enim eximij eſt uſus, & ad plurima ſpectat. Atque videmus, Flammam alicujus Tormenti ignei citius cerni, quam Sonitus audiatur; licet neceſſe ſit, pilam prius Aërem percutere, quam Flamma quæ pone erat, exire potuerit; fieri hoc autem propter velociorem tranſactionem Motus Lucis, quam Soni. Videmus etiã, Species Viſibiles à Viſu citius excipi, quam dimitti; unde fit, quod Nervi Fidium digito impulſi, duplicentur, aut triplicentur, quoad Speciem, quia Species nova recipitur, antequam Prior dimittatur; Ex quo etiam fit, ut Annuli rotati videantur globoſi, & Fax ardens noctu velociter portata, conſpiciatur Caudata. Etiam ex hoc fundamento Inæqualitatis Motuum quoad Velocitatem, excogitavit *Galilæus* Cauſam Fluxus & Refluxus Maris, rotante Terra velocius, Aquis tardius; ideoque accumulantibus ſe Aquis in ſurſum, & deinde per vices ſe remittentibus in deorſum; ut demonſtratur in vaſe Aquæ incitatius movente. Sed hoc commentus eſt conceſſo non conceſſibili, (quod Terra nempe moveatur;) ac etiam non bene informatus de Oceani Motu ſexhorario.

At Exemplum hujus rei de qua agitur, videlicet de Comparativis Menſuris Motuum, neque ſolum rei ipſius, ſed & Vſus inſignis ejus, (de quo paulo ante loquuti ſumus) eminet in Cuniculis ſubterraneis, in quibus collocatur Pulvis pyrius: ubi immenſæ Moles Terræ, Ædificiorum, & ſimilium, ſubvertuntur, & in altum jaciuntur, à puſilla quantitate Pulveris pyrij. Cujus cauſa pro certo illa eſt, quod Motus Dilatationis Pulveris qui impellit, multis partibus ſit pernicior, quam Motus Gravitatis per quem fieri poſſit aliqua reſiſtentia: adeo ut primus Motus perfunctus ſit, antequam Motus adverſus inceperit: ut in principiis nullitas quædam ſit reſiſtentiæ. Hinc etiam fit, quod in omni Miſſili, Ictus non tam robuſtus, quam acutus & celer, ad Perlationem potiſſimum valeat. Neque etiam fieri potuiſſet, ut parva quantitas Spiritus Animalis in Animalibus, præſertim in tam vaſtis Corporibus, qualia ſunt Balænæ aut Elephanti, tantam molem corpoream flecteret & regeret: niſi propter Velocitatem Motus Spiritus, & hebetudinem corporeæ molis, quatenus ad expediendam ſuam reſiſtentiam.

Denique, hoc unum ex præcipuis fundamentis eſt Experimentorum Magicorum, de quibus mox dicemus: ubi ſcilicet parva Moles Materiæ longe majorem ſuperat, & in ordinem redigit: Hoc inquam: Si fieri poſſit Anteverſio Motuum per velocitatem unius, antequam alter ſe expediat.

Poſtremo, Hoc ipſum *Prius & Poſterius* in omni Actione Naturali notari debet: veluti quod in Infuſione Rhabarbari eliciatur Purgativa vis prius, Aſtrictiva poſt: Simile quiddam etiam in Infuſione Violarum in Acetum experti ſumus: ubi primo excipitur ſuavis & delicatus Floris odor: poſt, pars Floris magis terrea, quæ odorem confundit. Itaque ſi infundantur Violæ per diem integrum, Odor multo languidius excipitur, quod ſi infundantur per partem quartam horæ tantum, & extrahantur: & (quia paucus eſt Spiritus odoratus qui ſubſiſtit in Viola) infundantur poſt ſingulas quartas horæ

horæ Violæ novæ & recentes ad ſexies; tum demum nobilitatur Infuſio, ita ut licet non manſerint Violæ, utcunque renovatæ, plus quam ad ſeſquihoram; tamen permanſerit Odor gratiſſimus, & Viola ipſa non inferior, ad annum integrum. Notandum tamen eſt, quod non ſe colligat Odor ad vires ſuas plenas, niſi poſt menſem ab Infuſione. In Diſtillationibus vero Aromatum maceratorum in ſpiritu vini patet, quod ſurgat primo phlegma aqueum & inutile, deinde Aqua plus habens ex ſpiritu vini, deinde poſt aqua plus habens ex Aromate. Atque hujus generis quamplurima inveniuntur in Diſtillationibus notatu digna. Verum hæc ſufficiant ad Exempla.

XLVII.

INter *Prærogativas Inſtaurationum* ponemus loco viceſimo tertio *Inſtantias Quanti*, quas etiam *Doſes Naturæ* (ſumpto vocabulo à Medicinis) vocare conſuevimus. Eæ ſunt quę menſurant Virtutes per *Quanta* Corporum, & indicant quid *Quantum Corporis* faciat ad *Modum Virtutis*. Acprimo ſunt quædam virtutes quæ non ſubſiſtunt niſi in *Quanto Coſmico*, hoc eſt, tali *Quanto* quod habeat conſenſum cum Configuratione & Fabrica Univerſi. Terra enim ſtat; partes ejus cadunt. Aquæ in Maribus fluunt & refluunt; in Fluviis minime, niſi per ingreſſum Maris. Deinde etiam omnes fere Virtutes particulares ſecundum *Multum* aut *Parum* Corporis operantur. Aquæ largæ non facile corrumpuntur; exiguæ cito. Muſtum & Cerviſia matureſcunt longe citius, & fiunt potabilia in utribus parvis, quam in doliis magnis. Si Herba ponatur in majore portione Liquoris, fit Infuſio, magis quam Imbibitio: Si in minore, fit Imbibitio, magis quam Infuſio. Aliud igitur erga Corpus Humanum eſt Balneum, aliud levis Irroratio. Etiam parvi Rores in Aere nunquam cadunt, ſed diſſipantur, & cum Aere incorporantur. Et videre eſt in anhelitu ſuper Gemmas, parum illud humoris, quaſi nubeculam vento diſſipatam, continuo ſolvi. Etiam Fruſtum ejuſdem Magnetis non trahit tantum Ferri, quantum Magnes integer. Sunt etiam Virtutes in quibus Parvitas *Quanti* magis poteſt; ut *in penetrationibus, ſtylus acutus citius* penetrat, quam obtuſus; *Adamas punctuatus* ſculpit in vitro, & ſimilia.

Verum non hic morandum eſt in Indefinitis, ſed etiam de *Rationibus Quanti* Corporis erga Modum Virtutis inquirendum. Proclive enim foret credere, quod rationes Quanti Rationes Virtutis adæquarent; ut ſi Pila Plumbea unius unciæ caderet in tali tempore, pila unciarum duarum deberet cadere duplo celerius, quod falſiſſimum eſt; Nec eædem rationes in omni genere Virtutum valent, ſed longe diverſæ. Itaque hæ Menſuræ ex rebus ipſis petendæ ſunt, & non ex veriſimilitudine, aut Conjecturis.

Denique in omni Inquiſitione Naturæ *Quantum* Corporis requiri ad aliquod Effectum, tanquam Doſis, notandum; & Cautiones de *Nimis* & *Parum* aſpergendæ.

XLVIII.

INter *Prærogativas Inſtantiarum*, ponemus loco viceſimo quarto *Inſtantias Luctæ*; quas etiam *Inſtantias Prædominantiæ* appellare conſuevimus. Eæ indicant Prædominantiam & Ceſſionem Virtutum ad invicem; & quæ ex illis ſit fortior & vincat, quæ infirmior & ſuccumbat. Sunt enim Motus & Nixus Corporum compoſiti, decompoſiti, & complicati, non minus quam Corpora ipſa. Proponemus igitur primum Species præcipuas Motuum ſive Virtutum Activarum; ut magis perſpicua ſit ipſarum Comparatio in Robore, & exinde Demonſtratio atque Deſignatio *Inſtantiarum Luctæ & Prædominantiæ*.

Motus primus ſit Motus *Antitypiæ* Materiæ, quæ ineſt in ſingulis portionibus ejus; per quem plane annihilari non vult; ita ut nullum incendium, nullum pondus, aut depreſſio, nulla violentia, denique ætas aut diuturnitas temporis poſſit redigere aliquam vel minimam portionem Materiæ in Nihilum, quin illa & ſit Aliquid, & Loci aliquid occupet, & ſe, (in qualicunque neceſſitate ponatur) vel Formam mutando vel Locum, liberet; vel, (ſi non detur copia) ut eſt, ſubſiſtat; neque unquam res eo deveniat, ut aut Nihil ſit, aut Nullibi. Quem Motum Schola (quæ ſemper fere & denominat & definit Res, potius per Effectus & Incommoda, quam per Cauſas Interiores) vel denotat per illud Axioma, quod *Duo corpora non poſſint eſſe in uno loco*; vel vocat Motum, *Ne fiat penetratio dimenſionum*. Neque hujus Motus exempla proponi conſentaneum eſt: Ineſt enim omni Corpori.

Sit Motus ſecundus, Motus (quem appellamus) *Nexus*, per quem Corpora non patiuntur ſe ulla ex parte ſui dirimi à contactu alterius Corporis, ut quæ mutuo nexu & contactu gaudeant. Quem Motum Schola vocat Motum, *Ne detur vacuum*: Veluti cum aqua attrahitur ſurſum exuctione, aut per fiſtulas, caro per ventoſas, aut cum aqua ſiſtitur, nec effluit in hydriis perforatis, niſi os hydriæ ad immittendum aërem aperiatur, & innumera id genus.

Sit Motus tertius, Motus (quem appellamus) *Libertatis*, per quem Corpora ſe liberare nituntur à Preſſura aut Tenſura Præternaturali, & reſtituere ſe in Dimenſum corpori ſuo conveniens. Cujus Motus etiam innumera ſunt exempla: Veluti (quatenus ad Liberationem à Preſſura) aquæ in natando, aeris in volando, aquæ in Remigando, aeris in undulationibus ventorum, laminæ in horologiis. Nec in eleganter ſe oſtendit Motus Aeris compreſſi in Sclopetis ludicris puerorum, cum Alnum aut ſimile quiddam excavant, & infarciunt fruſto alicujus Radicis ſucculentæ, vel ſimilium, ad utroſque fines, deinde per Embolum trudunt radicem vel hujuſmodi farcimentum in foramen alterum: Unde emittitur & ejicitur Radix cum ſonitu ad foramen alterum, idque antequam tangatur à Radice aut Embolo. Quatenus vero ad Liberationem à Tēſura, oſtendit ſe hic Motus in Aere poſt exuctionē in Ovis vitreis remanēte, in Chordis, in Corio, & Panno, reſilientibus poſt Tenſuras ſuas, niſi Tēſuræ illæ per moram invaluerint, &c. Atque hunc Motum Schola ſub nomine Motus ex *Forma Elementi* innuit: ſatis quidem inſcite, cum hic Motus non tantū ad Aerem, Aquam, aut Flammam pertineat, ſed ad omnem diverſitatem Conſiſtentiæ: ut Ligni, Ferri, Plumbi, Panni, Membranæ, &c. in quibus, ſingula Corpora ſuæ habent

Dimenſionis modulum; & ab eo ægre ad ſpatium aliquod notabile abripiuntur. Verum quia Motus iſte Libertatis omnium eſt maxime obvius, & ad infinita ſpectans, conſultum fuerit eum bene & perſpicue diſtinguere. Quidam enim valde negligenter confundunt hunc Motum cum gemino illo Motu *Antitypiæ* & *Nexus*; Liberationem ſcilicet à Preſſura, cum Motu *Antitypiæ*; à Tenſura, cum Motu *Nexus*: ac ſi ideo cederent aut ſe dilatarent corpora compreſſa, ne ſequeretur *Penetratio dimenſionum*; ideo reſilirent & contraherent ſe Corpora tenſa, ne ſequeretur *Vacuum*. Atqui ſi Aër compreſſus ſe vellet recipere in denſitatem aquæ, aut Lignum in denſitatem Lapidis, nil opus foret *penetratione dimenſionum*: & nihilominus longe major poſſet eſſe Compreſſio illorum, quam illa ullo modo patiuntur. Eodem modo ſi Aqua ſe dilatare vellet in raritatem Aëris, aut Lapis in raritatem Ligni; non opus foret *vacuo*: & tamen longe major poſſet fieri Extenſio eorum, quam illa movendo patiuntur. Itaque non reducitur res ad *Penetrationem dimenſionum, & vacuum*, niſi in ultimitatibus Condenſationis & Rarefactionis: cum tamen iſti Motus longe citra eas ſiſtant & verſentur; neque aliud ſint, quam Deſideria Corporum conſervandi ſe in Conſiſtentiis ſuis, (ſive, ſi malint, in Formis ſuis) nec ab iis recedendi ſubito, niſi per modos ſuaves, ac per conſenſum alterentur. At longe magis neceſſarium eſt (quia multa ſecum trahit) ut intimetur hominibus, Motum Violentum (quem nos *Mechanicum*; *Democritus*, qui in Motibus ſuis primis expediendis etiam infra mediocres Philoſophos ponendus eſt, Motum *Plagæ* vocavit) nil aliud eſſe quam Motum Libertatis, ſcilicet à compreſſione ad Relaxationem. Etenim in omni ſive ſimplici Protruſione, ſive Volatu per aërem, non fit ſummotio aut latio localis, antequam partes Corporis Præternaturaliter patiantur & comprimantur ab Impellente. Tum vero Partibus aliis alias per ſucceſſionem trudentibus, fertur Totum; nec ſolum Progrediendo, ſed etiam Rotando ſimul; ut etiam hoc modo Partes ſe liberare, aut magis ex æquo tolerare poſſint. Atque de hoc Motu hactenus.

Sit Motus quartus, Motus cui nomen habetur Motus *Hyles*: Qui Motus antiſtrophus eſt quodammodo Motui, de quo diximus, Libertatis. Etenim in Motu Libertatis Corpora novum Dimenſum, ſive novam Sphæram, ſive novam Dilatationem aut Contractionem, (hæc enim Verborum varietas idem innuit) exhorrent, reſpuunt, fugiunt, & reſilire ac veterem Conſiſtentiam recuperare totis viribus contendunt. At contra in hoc Motu *Hyles*, Corpora novam Sphæram ſive Dimenſum appetunt; atque ad illud libenter & propere, & quandoque valentiſſimo nixu (ut in Pulvere Pyrio) aſpirant. Inſtrumenta autem hujus Motus, non ſola certe, ſed potentiſſima, aut ſaltem frequentiſſima, ſunt Calor & Frigus. Exempli gratia: Aër ſi per Tenſuram (velut per exuctionem in Ovis vitreis) dilatetur, magno laborat deſyderio ſe ipſum reſtituendi. At admoto Calore, è contra appetit dilatari, & concupiſcit novam ſphæram, & tranſit & migrat in illam libenter, tanquam in novam Formam (ut loquuntur.) Nec poſt dilatationem nonnullam de reditu curat, niſi per admotionem Frigidi ad eam invitetur; quæ non Reditus eſt, ſed Trāſmutatio repetita. Eodem modo & Aqua, ſi per compreſſionem arctetur, recalcitrat; & vult fieri qualis fuit, ſcilicet latior. At ſi interveniat Frigus intenſum & continuatum, mutat ſe ſponte ſua & libenter in condenſationem Glaciei: atque ſi plane continuetur Frigus, nec à teporibus interrumpatur, (ut fit in Speluncis & Cavernis paulo profundioribus) vertitur in Cryſtallum, aut materiam ſimilem, nec unquam reſtituitur.

Sit Motus quintus, Motus *Continuationis*. Intelligimus autem non Continuationis ſimplicis & primariæ, cum corpore aliquo altero; (nam ille eſt Motus *Nexus*) ſed Continuationis ſui, in Corpore certo. Certiſſimum enim eſt, quod Corpora omnia ſolutionem Continuitatis exhorreant, alia magis, alia minus, ſed omnia aliquatenus. Nam ut in Corporibus Duris (veluti Chalybis, Vitri) Reluctatio contra Diſcontinuationem eſt maxime robuſta & valida; ita etiam in Liquoribus, ubi ceſſare aut languere ſaltem videtur Motus ejuſmodi, tamen non prorſus reperitur Privatio ejus: ſed plane ineſt ipſis in gradu tanquam infimo, & prodit ſe in Experimentis plurimis; ſicut in Bullis, in rotunditate Guttarum, in filis tenuioribus Stillicidiorum, & in ſequacitate Corporum Glutinoſorum, & ejuſmodi. Sed maxime omnium ſe oſtendit Appetitus iſte, ſi Diſcontinuatio tentetur uſque ad fractiones minores. Nam in Mortariis, poſt contuſionem ad certum gradum, non amplius operatur Piſtillum: Aqua non ſubintrat rimas minores: Quin & ipſe Aër, non obſtante ſubtilitate corporis ipſius, Poros Vaſorum paulo ſolidiorum non pertranſit ſubito, nec niſi per diuturnam inſinuationem.

Sit Motus ſextus, Motus quem nominamus Motum *ad Lucrum*, ſive Motum *Indigentiæ*. Is eſt, per quem Corpora, quando verſantur inter plane Heterogenea & quaſi inimica, ſi forte nanciſcantur copiam aut commoditatem evitandi illa Heterogenea, & ſe applicandi ad magis cognata, *(licet illa ipſa cognata talia fuerint, quæ non habeant arctum conſenſum cum ipſis)* tamen ſtatim ea amplectuntur, & tanquam potiora malunt; & Lucri loco (unde vocabulum ſumpſimus) hoc ponere videntur, tanquam talium corporum indiga. Exempli gratia: Aurum, aut aliud Metallum foliatum, non delectatur aëre circumfuſo. Itaque ſi corpus aliquod tangibile & craſſum nanciſcatur, (ut digitum, papyrum, quidvis aliud) adhæret ſtatim, nec facile divellitur. Etiam papyrus, aut pannus, & hujuſmodi, non bene ſe habent cum aëre qui inſeritur & commiſtus eſt in ipſorum poris. Itaque Aquam aut Liquorem libenter imbibunt, & Aerem exterminant. Etiam Saccharum, aut Spongia infuſa in Aquam aut Vinum, licet pars ipſorum emineat & longe attollatur ſupra Vinum aut Aquam, tamen Aquam aut Vinum paulatim & per gradus attrahunt in ſurſum.

Vnde optimus Canon ſumitur Aperturæ & Solutionum Corporum. Miſſis enim Corroſivis & Aquis fortibus, quæ viam ſibi aperiunt; ſi poſſit inveniri Corpus proportionatum & magis conſentiens

ſentiens

ſentiens & amicum Corpori alicui ſolido, quam illud cum quo tanquam per neceſſitatem commiſcetur; ſtatim ſe aperit & relaxat Corpus, & illud alterum intro recipit, priore excluſo aut ſummoto. Neque operatur, aut poteſt, iſte *Motus ad Lucrum*, ſolummodo ad Tactum. Nam Electrica Operatio (de qua *Gilbertus* & alii poſt eum tantas excitarunt fabulas.) non alia eſt quam Corporis per fricationem levem excitati Appetitus, qui Aërem non bene tolerat, ſed aliud tangibile mavult, ſi reperiatur in propinquo.

Sit Motus ſeptimus (quem appellamus) *Congregationis majoris*; per quem Corpora feruntur ad Maſſas Connaturalium ſuorum: Gravia ad globum Terræ; Levia ad Ambitum Cœli. Hunc Schola nomine *Motus Naturalis* inſignivit, levi contemplatione: quia ſcilicet nil ſpectabile erat ab extra, quod eum Motum cieret: (itaque Rebus ipſis innatum atque inſitum putavit:) aut forte quia non ceſſat. Nec mirum: Semper enim præſto ſunt Cœlum & Terra; cùm è contra cauſæ & origines plurimorum ex reliquis Motibus interdum abſint, interdum adſint. Itaque hunc, quia non intermittit, ſed cæteris intermittentibus ſtatim occurrit, Perpetuum & Proprium; reliquos, Aſcititios poſuit. Eſt autem iſte Motus revera ſatis infirmus & hebes, tanquam is qui (niſi ſit Moles Corporis major) cæteris Motibus, quandiu operantur, cedat & ſuccumbat. Atque cum hic Motus hominum cogitationes ita impleverit, ut fere reliquos Motus occultaverit; tamen parum eſt quod homines de eo ſciunt, ſed in multis circa illum erroribus verſantur.

Sit Motus octavus, Motus *Congregationis Minoris*; per quem Partes Homogeneæ in Corpore aliquo ſeparant ſe ab Heterogeneis, & coëunt inter ſeſe; per quem etiam Corpora integra ex ſimilitudine ſubſtantiæ ſe amplectuntur & fovent, & quandoque ad diſtantiam aliquam congregantur, attrahuntur, & conveniunt: Veluti cum in Lacte Flos lactis poſt moram aliquam ſupernatat; in Vino Fæces & Tartarum ſubſidunt. Neque enim hæc fiunt per motum Gravitatis & Levitatis tantum, ut aliæ partes ſummitatem petant, aliæ ad imum vergant, *ſed multo magis per Deſiderium Homogeneorum inter ſe coëundi, & ſe uniendi.* Differt autem iſte motus à motu *Indigentiæ*, in duobus. Uno, quod in motu *Indigentiæ* ſit ſtimulus major Naturæ malignæ & contrariæ: At in hoc motu (ſi modo impedimenta & vincula abſint) uniuntur partes per Amicitiam, licet abſit Natura aliena quæ litem moveat. Altero, quod arctior ſit unio, & tanquam majore cum delectu. In illo enim, modo evitetur Corpus inimicum, Corpora etiam non admodum cognata concurrunt: At in hoc coëunt Subſtantiæ, germana plane ſimilitudine devinctæ; & conflantur tanquam in unum. Atque hic Motus omnibus Corporibus Compoſitis ineſt; & ſe facile conſpiciendum in ſingulis daret, niſi ligaretur & frænaretur per alios Corporum Appetitus & Neceſſitates, quæ iſtam Coitionem diſturbant.

Ligatur autem Motus iſte plerumque tribus modis: Torpore Corporum; Fræno Corporis Dominantis; & Motu externo. Ad Torporem Corporum quod attinet; certum eſt, ineſſe Corporibus tangibilibus Pigritiam quandam ſecundum magis & minus, & Exhorrentiam Motus Localis: ut niſi excitentur, malint ſtatu ſuo (prout ſunt) eſſe contenta, quam in melius ſe expedire. Diſcutitur autem iſte Torpor triplici Auxilio: aut per Calorem, aut per Virtutem alicujus Cognati corporis eminentem, aut per Motum vividum & potentem. Atque primo quoad auxilium Caloris; hinc fit, quod Calor pronuntietur eſſe illud quod *ſeparet Heterogenea, congreget Homogenea.* Quam definitionem Peripateticorum merito deriſit *Gilbertus*; dicens, eam eſſe perinde ac ſi quis diceret ac definiret Hominem illud eſſe, quod ferat Triticum, & plantet Vineas: eſſe enim Definitionem tantum per Effectus, eoſque particulares. Sed adhuc magis culpanda eſt illa Definitio; quia etiam Effectus illi (quales quales ſunt) non ſunt ex proprietate Caloris, ſed tantum per accidens, (idem enim facit Frigus, ut poſtea dicemus) nempe ex deſiderio partium Homogenearum coëundi, adjuvante tantum Calore ad diſcutiẽdum Torporem, qui Torpor deſiderium illud antea ligaverat. Quoad vero Auxilium Virtutis inditæ à Corpore Cognato; illud mirabiliter eluceſcit in Magnete armato, qui excitat in Ferro virtutem detinendi Ferrum per ſimilitudinem ſubſtantiæ, diſcuſſo Torpore Ferri per Virtutẽ Magnetis. Quoad vero Auxilium Motus, conſpicitur illud in ſagittis ligneis, cuſpide etiam lignea; quæ altius penetrant in alia ligna, quam ſi fuiſſent armatæ ferro, per ſimilitudinem ſubſtantiæ, diſcuſſo Torpore Ligni per motum celerem: de quibus duobus Experimentis etiam in Aphoriſmo de *Inſtantiis Clandeſtinis* diximus.

Ligatio vero motus *Congregationis minoris*, quæ fit per Frænum Corporis Dominantis, conſpicitur in ſolutione Sanguinis & Urinarum per Frigus. Quamdiu enim repleta fuerint Corpora illa ſpiritu agili, qui ſingulas eorum partes cujuſcunque generis, ipſe ut Dominus Totius, ordinat & cohibet; tamdiu non coëunt Heterogenea propter Frænum: ſed poſtquam ille Spiritus evaporaverit, aut ſuffocatus fuerit per Frigus, tum ſolutæ Partes à Fræno, coëunt ſecundum deſiderium ſuum naturale. Atque ideo fit, ut omnia Corpora, quæ continent Spiritum acrem, (ut Sales, & hujuſmodi) durent & non ſolvantur, ob Frænum permanens & durabile Spiritus dominantis & imperioſi.

Ligatio vero motus *Congregationis minoris*, quæ fit per motum externum, maxime conſpicitur in Agitationibus Corporum, per quas arcetur putrefactio. Omnis enim Putrefactio fundatur in Congregatione Homogeneorum; unde paulatim fit Corruptio prioris (quam vocant) Formæ, & Generatio novæ. Nam Putrefactionem, quæ ſternit viam ad Generationem novæ Formæ, præcedit Solutio veteris; quæ eſt ipſa Coitio ad Homogeniam. Ea vero ſi non impedita fuerit, fit Solutio ſimplex; ſin occurrant varia quæ obſtant, ſequuntur Putrefactiones, quæ ſunt rudimenta generationis novæ. Quod ſi (id quod nunc agitur) fiat agitatio frequens per motum externum; tum verò motus iſte Coitionis (qui eſt delicatus & mollis, & indiget quiete ab externis) diſturbatur & ceſſat; ut fieri videmus in innumeris; Veluti, cum quotidiana agitatio aut profluentia Aquæ arceat Putrefactionem; Venti arceant peſtilentiam

Aëris; Grana in granariis verſa & agitata maneant pura; Omnia deniq; agitata exterius non facile putreſiant interius.

Supereſt ut non omittatur Coitio illa Partium Corporum, unde fit præcipue Induratio & Deſiccatio. Poſtquam enim Spiritus, aut Humidum in Spiritum verſum, evolaverit in aliquo Corpore poroſiore, (ut in ligno, oſſe, membrana, & hujuſmodi (tum Partes craſſiores majore nixu contrahuntur & coeunt, unde ſequitur Induratio aut Deſiccatio: quod exiſtimamus fieri, non tam ob motum *Nexus*, ne detur Vacuum, quam per motum iſtum Amicitiæ & Unionis.

Ad Coitionem vero ad diſtans quod attinet, ea infrequens eſt & rara: & tamen in pluribus ineſt, quam quibus obſervatur. Hujus ſimulacra ſunt, cum bulla ſolvit bullam; medicamenta ex ſimilitudine ſubſtantiæ trahunt humores; chorda in diverſis fidibus ad uniſonum moveat Chordam; & hujuſmodi. Etiam in Spiritibus Animalium hunc motum vigere exiſtimam⁹, ſed plane incognitum. At eminet certe in magnete, & ferro excito. Cum autem de motibus magnetis loquimur, diſtinguendi plane ſunt. Quatuor enim Virtutes ſive Operationes ſunt in magnete, quæ non confundi, ſed ſeparari debent, licet admiratio hominum & ſtupor eas commiſcuerit. Una, Coitionis magnetis ad magnetem, vel Ferri ad magnetem, vel ferri exciti ad ferrum. Secunda, Verticitatis ejus ad Septentriones & Auſtrum, atque ſimul declinationis ejus. Tertia, Penetrationis ejus per Aurum, Vitrum, Lapidem, omnia. Quarta, communicationis Virtutis ejus de Lapide in Ferrum, & de Ferro in Ferrum, abſque communicatione ſubſtantiæ. Verum hoc loco de prima Virtute ejus tantum loquimur, videlicet coitionis. Inſignis etiam eſt motus coitionis argenti vivi & auri, adeo ut Aurum alliciat Argentum Vivum licet confectum in unguenta, atque Operarii inter vapores argenti vivi ſoleant tenere in ore fruſtum auri ad colligendas emiſſiones argenti vivi, alias crania & oſſa eorum invaſuras; unde etiam fruſtum illud paulo poſt albeſcit. Atque de Motu *congregationis minoris* hæc dicta ſint.

Sit Motus nonus, *Motus Magneticus*, qui licet ſit ex genere motus *Congregationis minoris*, tamen ſi operetur ad diſtantias magnas, & ſuper maſſas rerum magnas, Inquiſitionem meretur ſeparatam; præſertim ſi nec incipiat à Tactu, quemadmodum plurimi, nec perducat actionem ad Tactum, quemadmodum omnes motus Congregativi; ſed Corpora tantum elevet, aut ea intumeſcere faciat, nec quicquam ultra. Nam ſi Luna attollat aquas, aut turgeſcere aut intumeſcere faciat humida; aut Cœlum Stellatum attrahat planetas verſus ſua Apogæa; aut Sol alliget aſtra Veneris & Mercurii, ne longius abſint à Corpore ejus, quam ad diſtantiam certam; videntur hi motus nec ſub *Congregatione majore*, nec ſub *Congregatione minore* bene collocari, ſed eſſe tanquam Congregativa media & imperfecta, ideoque Speciem debere conſtituere propriam.

Sit Motus decimus, *motus Fugæ*; motus ſcilicet motui *Congregationis minoris* contrarius; per quem Corpora ex antipathia fugiunt & fugant inimica, ſeque ab illis ſeparant, aut cum illis miſcere ſe recuſant. Quamvis enim videri poſſit in aliquibus hic motus eſſe motus tantum per accidens, aut per conſequens, reſpectu motus *Congregationis minoris*, quia nequeunt coire Homogenea, niſi Heterogeneis excluſis & remotis: tamen ponendus eſt motus iſte per ſe, & in Speciem conſtituendus, quia in multis appetitus *Fugæ* cernitur magis principalis, quam appetitus Coitionis.

Eminet autem hic motus inſigniter in Excretionibus animalium; nec minus etiam in Senſuum nonnullorum odioſis Objectis, præcipue in Olfactu & Guſtu. Odor enim fœtidus ita rejicitur ab Olfactu, ut etiam inducat in Os ſtomachi motum Expulſionis per conſenſum; Sapor amarus & horridus ita rejicitur à Palato aut Gutture, ut inducat per conſenſum capitis conquaſſationem & horrorem. Veruntamen etiam in aliis locum habet iſte motus. Conſpicitur enim in Antiperiſtaſibus nonnullis; ut in Aëris media Regione, cujus Frigora videntur eſſe Rejectiones Naturæ frigidæ ex confiniis cœleſtium; quemadmodum etiam videntur magni illi fervores & inflammationes quæ inveniuntur in locis ſubterraneis, eſſe Rejectiones Naturæ calidæ ab interioribus Terræ. Calor enim & Frigus, ſi fuerint in Quanto minore, ſe invicem perimunt; ſin fuerint in Maſſis majoribus, & tãquam juſtis exercitibus, tum vero per conflictum ſe locis invicem ſummovent, & ejiciunt. Etiam tradunt, Cinamomum & Odorifera, ſita juxta latrinas & loca fœtida, diutius odorem retinere, quia recuſant exire & commiſceri cum fœtidis. Certe Argentum vivum, quod alias ſe reuniret in corpus integrum, prohibetur per ſalivam hominis, aut Axungiam porci, aut Terebinthinam, & hujuſmodi, ne partes ejus coëant; propter malum conſenſum quem habent cum hujuſmodi Corporibus; à quibus undique circumfuſis ſe retrahunt; adeo ut fortior ſit earum *Fuga* ab iſtis interjacentibus, quam deſiderium uniendi ſe cum partibus ſui ſimilibus; id quod vocant *Mortificationem* Argenti vivi. Etiam quod Oleum cum Aqua non miſceatur, non tantum in cauſa eſt differentia Levitatis; ſed malus ipſorum conſenſus: ut videre eſt in Spiritu vini, qui cum levior ſit Oleo, tamen ſe bene miſcet cum Aqua. Et maxime omnium inſignis eſt motus *Fugæ* in Nitro, & hujuſmodi corporibus crudis, quæ Flammam exhorrent; ut in pulvere Pyrio, Argento vivo, nec non in Auro. *Fuga* vero ferri ab altero polo Magnetis, à *Gilberto* bene notatur non eſſe *Fuga* propria, ſed Conformitas, & Coitio ad ſitum magis accommodatum.

Sit Motus undecimus, *Motus Aſſimilationis*, ſive *Multiplicationis* ſui, ſive etiam *Generationis ſimplicis*. *Generationem* autem *ſimplicem* dicimus non Corporum integralium, ut in Plantis, aut animalibus; ſed Corporum ſimilarium. Nempe per hunc motum Corpora ſimilaria vertunt Corpora alia affinia, aut ſaltem bene diſpoſita & præparata, in Subſtantiam & Naturam ſuam: ut flamma, quæ ſuper halitus & oleoſa multiplicat ſe, & generat novam Flammam; aër, qui ſuper aquam & aquea multiplicat ſe, & generat novum aërem: ſpiritus vegetabilis & animalis, qui ſuper tenuiores partes tam aquei quam oleoſi in alimentis ſuis multiplicat ſe, & generat novum

ſpiri-

ſpiritum; partes ſolidæ plantarum & animalium, veluti folium, flos, caro, os, & ſic de cæteris, quæ ſingulæ ex Succis alimentorum aſſimilant & generant ſubſtantiam ſucceſſivam, & epiuſiam. Neque enim quenquam cum *Paracelſo* delirare juvet, qui (diſtillationibus ſuis ſcilicet occæcatus) Nutritionem per ſeparationem tantum fieri voluit; quodque in pane vel cibo lateat oculus, naſus, Cerebrum, Jecur; in ſucco terræ radix, folium, flos. Etenim ſicut faber ex rudi maſſa lapidis vel ligni, per Separationem & Rejectionem ſuperflui educit folium, florem, oculum, naſum, manum, pedem, & ſimilia; ita *Archæum* illum Fabrum internum ex alimento per Separationem & Rejectionem educere ſingula membra & partes aſſerit ille. Verum miſſis nugis, certiſſimum eſt partes ſingulas tam ſimilares, quam organicas, in vegetabilibus & animalibus, ſuccos alimentorum ſuorum fere communes, aut nō multum diverſos, primo attrahere cum nonnullo delectu, deinde aſſimilare, & vertere in Naturam ſuam. Neque *Aſſimilatio* iſta, aut *Generatio ſimplex* fit ſolum in corporibus Animatis; verum & Inanimata ex hac re participant; veluti de Flamma & Aëre dictum eſt. Quinetiam Spiritus emortuus, qui in omni Tangibili Animato continetur, id perpetuo agit, ut partes craſſiores digerat & vertat in Spiritum qui deinde exeat; unde fit diminutio ponderis & exſiccatio, ut alibi diximus. Neque etiam reſpuenda eſt in *Aſſimilatione*, accretio illa, quam vulgo ab alimentatione diſtinguunt; veluti cum lutum inter lapillos concreſcit, & vertitur in materiam lapideam; ſquammæ circa dentes, vertuntur in ſubſtantiam non minus duram, quam ſunt dentes ipſi, &c. Sumus enim in ea opinione, ineſſe Corporibus omnibus deſiderium aſſimilandi, non minus quam coeundi ad Homogenea: verum ligatur iſta virtus, ſicut & illa; licet non iiſdem modis. Sed modos illos, nec non ſolutionem ab iiſdem, omni diligentia inquirere oportet; quia pertinent ad Senectutis refocillationem. Poſtremo videtur notatu dignum, quod in novem illis Motibus, de quibus diximus, Corpora tantum Naturæ ſuæ Conſervationem appetere videntur; in hoc decimo autem Propagationem.

Sit Motus duodecimus, *Motus Excitationis*; qui Motus videtur eſſe ex genere *Aſſimilationis*, atque eo nomine quandoque à nobis promiſcue vocatur. Eſt enim Motus diffuſivus, & communicativus, & tranſitivus, & multiplicativus, ſicut & ille; atque Effectu (ut plurimum) conſentiunt, licet efficiendi modo & ſubjecto differant. Motus enim *Aſſimilationis* procedit tanquam cum imperio, & poteſtate; Jubet enim & cogit aſſimilatum in aſſimilantem verti & mutari. At motus *Excitationis* procedit tanquam arte & inſinuatione, & furtim; & invitat tantum, & diſponit excitatum ad naturam excitantis. Etiam motus *Aſſimilationis* multiplicat & transformat corpora & ſubſtantias; veluti, plus fit flammæ, plus aëris, plus ſpiritus, plus carnis. At in motu *Excitationis*, multiplicantur & tranſeunt virtutes tantum; & plus fit calidi, plus magnetici, plus putridi. Eminet autem iſte motus præcipue in calido & frigido. Neque enim calor diffundit ſe in calefaciendo per communicationem primi caloris; ſed tantum per *Excitationes* corporis ad motum illum, qui eſt forma calidi; de quo in *Vindemiatione prima de Natura Calidi* diximus. Itaque longe tardius & difficilius excitatur calor in lapide aut metallo, quam in aere; ob inhabilitatem & impromptitudinem Corporum illorum ad motum illum; Ita ut veriſimile ſit, poſſe eſſe interius verſus viſcera Terræ materias, quæ calefieri prorſus reſpuant; quia ob condenſationem majorem ſpiritu illo deſtituuntur, à quo motus iſte *Excitationis* plerunque incipit. Similiter magnes induit Ferrum nova partium diſpoſitione, & motu conformi; ipſe autem nihil ex Virtute perdit. Similiter fermentum panis, & flos cerviſiæ, & coagulum lactis, & nonnulla ex venenis, excitant & invitant motum in maſſa farinaria, aut cerviſia, aut caſeo, aut corpore humano ſucceſſivum & continuatum; non tam ex vi Excitantis, quam prædiſpoſitione & facili Ceſſione Excitati.

Sit Motus decimus tertius, *Motus Impreſſionis*; qui Motus eſt etiam ex genere Motus *Aſſimilationis*, eſtque ex diffuſivis Motibus ſubtiliſſimus. Nobis autem viſum eſt eum in Speciem propriam conſtituere, propter differentiam inſignem quam habet, erga priores duos. Motus enim *Aſſimilationis* ſimplex Corpora ipſa transformat; ita ut ſi tollas primum Movens, nihil interſit ad ea quæ ſequuntur. Neque enim prima accenſio in Flammam, aut prima verſio in Aërem, aliquid facit ad Flammam, aut Aërem, in Generatione ſuccedentem. Similiter, Motus *Excitationis* omnino manet, remoto primo movente, ad tempora bene diuturna; ut in Corpore calefacto, remoto primo Calore; in Ferro excito, remoto Magnete; in Maſſa farinaria, remoto Fermento. At Motus *Impreſſionis*, licet ſit Diffuſivus & Tranſitivus, tamen perpetuo pendere videtur ex primo movente; adeo ut ſublato, aut ceſſante illo, ſtatim deficiat & pereat; Itaque etiam momento, aut ſaltem exiguo tempore tranſigitur. Quare motus ille *Aſſimilationis & Excitationis*, *motus Generationis Iovis*, quia generatio manet; Hunc autem motum, *motum Generationis Saturni*, quia natus ſtatim devoratur & abſorbetur, appellare conſuevimus. Manifeſtat ſe vero hic Motus in tribus; in Lucis radiis, Sonorum percuſſionibus, & Magneticis, quatenus ad Communicationem. Etenim amota Luce, ſtatim pereunt Colores, & reliquæ Imagines ejus; amota percuſſione prima, & quaſſatione Corporis inde facta, paulo poſt perit Sonus. Licet enim Soni etiam in Medio per ventos tanquam per Undas agitentur: tamen diligentius notandum eſt, quod Sonus non tam diu durat, quam ſit Reſonatio. Etenim impulſa Campana, Sonus ad bene magnum tempus continuari videtur; unde quis facile in errorem labatur, ſi exiſtimet toto illo tempore Sonum tanquam natare & hærere in Aere; quod falſiſſimum eſt. Etenim illa Reſonatio non eſt idem Sonus Numero, ſed renovatur. Hoc autem manifeſtatur ex Sedatione ſive Cohibitione Corporis percuſſi. Si enim ſiſtatur & detineatur Campana fortiter, & fiat immobilis, ſtatim perit Sonus, nec reſonat amplius: ut in chordis; ſi poſt primam percuſſionem tangatur chorda, vel digito, ut in Lyra; vel calamo, ut in Eſpinetis; ſtatim deſinit Reſonatio. Magnete autem remoto, ſtatim Ferrum decidit. Luna autem à Mari non poteſt removeri;

nec Terra à Ponderoſo dum cadit. Itaque de illis nullum fieri poteſt Experimentum; ſed ratio eadem eſt.

Sit Motus decimus quartus, *Motus Configurationis*, aut *Situs*; per quem Corpora appetere videntur nō Coitionem aut Separationem aliquam; ſed *Situm*, & Collocationem, & *Configurationem* cum aliis. Eſt autem iſte motus valde abſtruſus, nec bene inquiſitus. Atque in quibuſdam videtur quaſi incauſabilis; licet revera (ut exiſtimamus) non ita ſit. Etenim ſi quæratur, cur potius Cœlum volvatur ab Oriente in Occidentem, quam ab Occidente in Orientem: aut cur vertatur circa Polos poſitos juxta Urſas, potius quam circa Orionem, aut ex alia aliqua parte Cœli: videtur iſta Quæſtio tanquam quædam Ecſtaſis; cum iſta potius ab Experientia, & ut Poſitiva, recipi debeant. At in Natura profecto ſunt quædam ultima & incauſabilia; verum hoc ex illis non eſſe videtur. Etenim hoc fieri exiſtimamus ex quadam Harmonia & Conſenſu Mundi, qui adhuc non venit in obſervationem. Quod ſi recipiatur Motus Terræ ab Occidente in Orientem; eædem manent Quæſtiones: Nam & ipſa ſuper aliquos Polos movetur. Atq; cur tandē debeant iſti Poli collocari magis ubi ſunt, quam alibi. Item Verticitas, & Directio, & Declinatio Magnetis ad hunc Motum referuntur. Etiam inveniuntur in Corporibus tam Naturalibus quam Artificialibus, præſertim Conſiſtentibus, & non Fluidis, Collocatio quædam & Poſitura partium, & tanquam Villi & Fibræ, quæ diligenter inveſtigandæ ſunt; utpote ſine quarum inventione Corpora illa commode tractari aut regi non poſſunt. At Circulationes illas in Liquidis, per quas illa, dum preſſa ſint, antequam ſe liberare poſſunt, ſe invicem relevant, ut Compreſſionem illam ex æquo tolerent, Motui *Libertatis* verius aſſignavimus.

Sit Motus decimus quintus, *Motus Pertranſitionis*, ſive *Motus ſecundum Meatus*; per quem Virtutes Corporum magis aut minus impediuntur, aut provehuntur à mediis ipſorum, pro Natura Corporum & Virtutum Operantium, atque etiam Medii. Aliud enim Medium Luci convenit, aliud Sono, aliud Calori & Frigori, aliud Virtutibus Magneticis, nec non aliis nonnullis reſpective.

Sit Motus decimus ſextus, *Motus Regius* (ita enim eum appellamus) ſive *Politicus*; per quem Partes in Corpore aliquo Prædominantes & Imperantes, reliquas partes frænant, domant, ſubigunt, ordinant, & cogunt eas adunari, ſeparari, conſiſtere, moveri, collocari, non ex deſideriis ſuis, ſed prout in Ordine ſit, & conducat ad bene eſſe Partis illius Imperantis; adeo ut ſit quaſi *Regimen* & *Politia* quædam, quam exercet Pars Regens in partes Subditas. Eminet autem hic Motus præcipue in Spiritibus Animalium, qui Motus omnes partium reliquarum, quamdiu ipſe in vigore eſt, contemperat. Invenitur autem in aliis Corporibus in gradu inferiore; quemadmodum dictum eſt de Sanguine & Urinis, quæ non ſolvuntur, donec Spiritus qui partes earum commiſcebat & cohibebat, emiſſus fuerit aut ſuffocatus. Neque iſte Motus omnino Spiritibus proprius eſt, licet in pleriſque Corporibus Spiritus dominentur ob Motum celerem, & penetrationem. Veruntamen in Corporibus magis condenſatis, nec Spiritu vivido & vigente (qualis ineſt Argento vivo & Vitriolo) repletis, dominantur potius Partes craſſiores, adeo ut niſi frenum & jugum hoc arte aliqua excutiatur, de nova aliqua hujuſmodi Corporum transformatione minime ſperandum ſit. Neque vero quiſpiam nos oblitos eſſe exiſtimet ejus quod nunc agitur, quia, cum iſta Series & Diſtributio Motuum ad nil aliud ſpectet, quam ut illorum *Prædominantia* per *Inſtantias Luctæ* melius inquiratur, jam inter Motus ipſos *Prædominantiæ* mentionem facimus. Non enim in Deſcriptione *Motus* iſtius *Regij*, de *Prædominantia* Motuum aut Virtutum tractamus, ſed de *Prædominantia* Partium in Corporibus. Hæc enim ea eſt *Prædominantia*, quæ Speciem iſtam Motus peculiarem conſtituit.

Sit Motus decimus ſeptimus, *Motus Rotionis ſpontaneus*; per quem Corpora Motu gaudentia, & bene collocata, Natura ſua fruuntur, atque ſe ipſa ſequuntur, non aliud; & tanquam proprios petunt amplexus. Etenim videntur Corpora aut movere ſine Termino; aut plane quieſcere; aut ferri ad Terminum, ubi pro natura ſua aut rotent, aut quieſcant. Atque quæ bene collocata ſunt, ſi Motu gaudeant, movent per Circulum; Motu ſcilicet æterno, & infinito. Quæ bene collocata ſunt, & motum exhorrent, prorſus quieſcunt. Quæ non bene collocata ſunt, movent in linea recta (tanquam tramite breviſſimo) ad conſortia ſuorū Connaturalium. Recipit autem Motus iſte *Rotionis* Differentias novem. Primam, Centri ſui, circa quod Corpora movent. Secundam, Polorum ſuorum, ſupra quos movent: Tertiam, Circumferentiæ ſive Ambitus ſui, prout diſtant à Centro: Quartam, Incitationis ſuæ, prout celerius aut tardius rotant: Quintam, Conſequutionis Motus ſui, veluti ab Oriente in Occidentem, aut ab Occidente in Orientem: Sextam, Declinationis à Circulo perfecto per Spiras longius aut propius diſtantes à Centro ſuo: Septimam, Declinationis à circulo perfecto per Spiras longius aut propius diſtantes à Polis ſuis: Octavam, Diſtantiæ propioris aut logioris Spirarum ſuarum ad invicem: Nonam & ultimam, *Variationis ipſorum Polorum, ſi ſint mobiles: quæ ipſa ad Rotationem non pertinet*, niſi fiat circulariter. Atque iſte Motus communi & inveterata opinione habetur pro proprio Cœleſtium. Attamen gravis de illo Motu Lis eſt inter nonnullos tam ex Antiquis quam Modernis, qui *Rotationem* Terræ attribuerunt. At multo fortaſſe juſtior movetur Controverſia, (ſi modo res non ſit omnino extra Controverſiam) an Motus videlicet iſte (conceſſo quod Terra ſtet) Cœli finibus contineatur, an potius deſcendat, & communicetur Aëri, & Aquis. Motum autem *Rotationis* in Miſſilibus, ut in Spiculis, Sagittis, Pilis Sclopetorum, & ſimilibus, omnino ad Motum *Libertatis* rejicimus.

Sit Motus decimus octavus, *Motus Trepidationis*, cui (ut ab Aſtronomis intelligitur) non multum fidei adhibemus. Nobis autem, Corporum Naturalium Appetitus ubique ſerio perſcrutantibus, occurrit iſte Motus; & cōſtitui debere videtur in ſpeciem. Eſt autem hic Motus veluti æternæ cujuſdam Captivitatis. Videlicet ubi Corpora non omnino pro Natura ſua bene locata, & tamen non

prorſus

proſſus male ſe habentia, perpetuo trepidant, & irrequiete ſe agunt, nec ſtatu ſuo contenta, nec ulterius auſa progredi. Talis invenitur Motus in Corde & pulſibus Animalium; & neceſſe eſt ut ſit in omnibus Corporibus, quæ ſtatu ancipiti ita degunt inter Commoda & Incommoda, ut diſtracta liberare ſe tentent, & denuo repulſam patiantur.

Sit Motus decimus nonus & poſtremus, Motus ille cui vix nomen Motus competit, & tamen eſt plane Motus. Quem Motum, *Motum Decubitus*, ſive *Motum Exhorrentiæ Motus*, vocare licet. Per hunc Motum Terra ſtat mole ſua, moventibus ſe Extremis ſuis in Medium; non ad Centrum Imaginativum, ſed ad Unionem. Per hunc etiam Appetitum omnia majorem in modum condenſata motum exhorrent; atque illis pro omni Appetitu eſt non moveri; & licet infinitis modis vellicentur & provocentur ad Motum, tamen Naturam ſuam (quoad poſſunt) tuentur. Quod ſi ad Motum compellantur, tamen hoc agere ſemper videntur, ut quietem & ſtatum ſuum recuperent, neque amplius moveant. Atque circa hoc certe ſe agilia præbent, & ſatis perniciter & rapide (ut pertæſa & impatientia omnis Moræ) contendunt. Hujus autem Imago ex parte tantum cerni poteſt; quia hic apud nos, ex Subactione & Concoctione Cœleſtium, omne Tangibile non tantum non Condenſatum eſt ad Ultimitatem, ſed etiam cum Spiritu nonnullo miſcetur.

Propoſuimus itaque jam Species, ſive Elementa ſimplicia Motuum, Appetituum, & virtutum Activarum, quæ ſunt in Natura maxime Catholica. Neque parum Scientiæ Naturalis ſub illis adumbratum eſt. Non negamus tamen, & alias Species fortaſſe addi poſſe; atque iſtas ipſas Diviſiones ſecundum veriores rerum venas transferri; denique in minorem numerum poſſe redigi. Neque tamen hoc de Diviſionibus aliquibus abſtractis intelligimus: Veluti ſi quis dicat; Corpora appetere vel Conſervationem, vel Exaltationem, vel Propagationem, vel Fruitionem Naturæ ſuæ; aut ſi quis dicat, motus rerum tendere ad Conſervationem & Bonum, vel univerſi, ut *Antitypiam & Nexum*; vel univerſitatum magnarum, ut motus *Congregationis Majoris, Rotationis, & Exhorrentiæ Motus*; vel Formarum ſpecialium, ut reliquos. Licet enim hæc vera ſint, tamen niſi terminentur in Materia & Fabrica ſecundum veras lineas, ſpeculativa ſunt, & minus utilia. Interim ſufficient, & boni erunt, ad penſitandas *Prædominantias* Virtutum, & exquirendas *Inſtantias Luctæ*; id quod nunc agitur.

Etenim ex his quos propoſuimus Motibus, alii prorſus ſunt Invincibiles; alii aliis ſunt fortiores, & illos ligant, frænant, diſponunt; alii aliis longius jaculantur; alii alios tempore & celeritate prævertunt; alii alios fovent, roborant, ampliant, accelerant.

Motus *Antitypiæ* omnino eſt Adamantinus & Invincibilis. Utrum vero *Motus Nexus* ſit Invincibilis, adhuc hæremus. Neque enim pro certo affirmaverimus, utrum detur Vacuum, ſive Coacervatum, ſive Permiſtum. At de illo nobis cōſtat; Rationem illam, propter quam introductum eſt Vacuum à *Leucippo, & Democrito*, (videlicet quod abſque eo non poſſent eadem Corpora complecti & implere majora & minora ſpatia) falſam eſſe. Eſt enim plane *Plica Materiæ*, complicantis & replicantis ſe per ſpatia inter certos fines abſq; interpoſitione Vacui: Neque eſt in Aëre, ex Vacuo, bis millies (tantum enim eſſe oportet) plus quam in Auro. Id quod ex potentiſſimis Corporum Pneumaticorum Virtutibus, (quæ aliter tanquam pulveres minuti natarent in Vacuo) & multis aliis Demonſtrationibus, nobis ſatis liquet. Reliqui vero Motus regunt & reguntur invicem, pro rationibus Vigoris, Quanti, Incitationis, Ejaculationis, nec non tum Auxiliorum, tum Impedimentorum quæ occurrunt.

Exempli gratia; Magnes armatus nonnullus detinet & ſuſpendit Ferrum ad Sexagecuplum pondus ipſius; Eo uſque dominatur Motus *Congregationis Minoris*, ſuper Motum *Congregationis Majoris*; Quod ſi majus fuerit Pondus, ſuccumbit. Vectis tanti roboris ſublevabit tantum pondus; Eo uſque dominatur Motus *Libertatis* ſuper Motum *Congregationis majoris*; Sin majus fuerit Pondus, ſuccumbit. Corium tenſum ad Tenſuram talem non rumpitur; Eo uſque dominatur Motus *Continuationis* ſuper Motū Tenſuræ; Quod ſi ulterior fuerit Tenſura, rumpitur Corium, & ſuccumbit Motus *Continuationis*. Aqua per Rimam perforationis talis effluit; Eo uſque dominatur Motus *Congregationis majoris* ſuper Motum *Continuationis*; Quod ſi minor fuerit Rima, ſuccumbit; & vincit Motus *Continuationis*. In Pulvere Sulphuris ſolius immiſſi in Sclopetum cum Pila, & admoto igne, non emittitur Pila; In eo Motus *Congregationis Majoris* vincit Motum *Hyles*; At in Pulvere pyrio immiſſo vincit Motus *Hyles* in Sulphure; adjutus Motibus *Hyles & Fugæ* in Nitro. Et ſic de cæteris. Etenim *Inſtantiæ Luctæ* (quæ indicant *Prædominantiam* Virtutum, & ſecundum quas rationes & calculos prædominentur & ſuccumbant) acri & ſedula diligentia undique ſunt conquirendæ.

Etiam Modi & Rationes ipſius Succumbentiæ Motuum, diligenter ſunt introſpiciendæ. Nempe, an omnino ceſſent, vel potius uſque nitantur, ſed ligentur. Etenim in Corporibus hic apud nos nulla vera eſt Quies, nec in Integris, nec in Partibus; ſed tantum ſecundum apparentiam. Quies autem iſta apparens, cauſatur aut per *Æquilibrium*; aut per abſolutam *Prædominantiam* Motuum. Per *Æquilibrium*, ut in Bilancibus, qua ſtant ſi æqua ſint pondera. Per *Prædominantiam*, ut in Hydriis perforatis, ubi quieſcit Aqua, & detinetur à decaſu per *Prædominantiam* Motus *Nexus*. Notandum tamen eſt (ut diximus) quatenus nitantur Motus illi Succumbentes. Etenim ſi quis per luctam detineatur extenſus in terra, brachiis & tibiis vinctis, aut aliter detentis; atque ille tamen totis viribus reſurgere nitatur; non eſt minor Nixus, licet non proficiat. Hujus autem rei conditio (ſcilicet utrum per *Prædominantiam* Motui Succumbens quaſi annihiletur; an potius continuetur Nixus, licet nō conſpiciatur) quæ latet in Conflictibus, apparebit fortaſſe in Concurrentiis. Exempli gratia; Fiat Experimentum in Sclopetis, utrum Sclopetus, pro tanto ſpatio quo emittat Pilam in linea directa, ſive (ut vulgo loquuntur) in Puncto blanco, debiliorem edat percuſſionem ejaculando in ſupra, ubi Motus Ictus

eſt ſimplex, quam deſuper, ubi Motus Gravitatis concurrit cum Ictu.

Etiam Canones *Prædominantiarum* qui occurrunt, colligendi ſunt. Veluti, quod quo Communius eſt Bonum quod appetitur, eo Motus eſt fortior: ut Motus *Nexus* qui reſpicit Communionem Univerſi, fortior eſt Motu Gravitatis, qui reſpicit Communionem Denſorum. Etiam, quod Appetitus qui ſunt Boni Privati, non prævalent plerunq; contra Appetitus Boni magis Publici; niſi in parvis Quantis. Quæ utinam obtinerent in Civilibus.

XLIX.

INter Prærogativas Inſtantiarum ponemus loco viceſimo-quinto *Inſtantias Innuentes*; eas ſcilicet, quæ Commoda hominum innuunt aut deſignant. Etenim ipſum *Poſſe* & ipſum *Scire*, Naturam humanam amplificant, non beant. Itaque decerpendæ ſunt ex Univerſitate rerum ea quæ ad uſus vitæ maxime faciunt. Verum de iis erit magis proprius dicendi locus, cum *Deductiones ad praxim* tractabimus. Quinetiam in ipſo Opere *Interpretationis* circa ſingula ſubjecta, locum ſemper *Chartæ humanæ*, ſive *Chartæ Optativæ* aſſignamus. Etenim & Quærere & Optare non inepte, pars Scientiæ eſt.

L.

INter *Prærogativas Inſtantiarum* ponemus loco Viceſimo-ſexto *Inſtantias Polychreſtas*: Eæ ſunt, quæ pertinent ad varia, & ſæpius occurrunt; ideoque operæ & novis probationibus haud parum parcunt. Atque de Inſtrumentis ipſis atque Ingeniationibus proprius erit dicendi locus, cum Deductiones ad praxim & Experimentandi Modos tractabimus. Quin etiam quæ adhuc cognita ſunt & in uſum venerunt, in Hiſtoriis Particularibus ſingularum Artium deſcribentur. In præſenti autem ſubjungemus quædam Catholica circa ea pro Exemplis tantum *Polychreſti*.

Operatur igitur Homo ſuper Corpora Naturalia (præter ipſam admotionem & amotionem Corporum ſimplicem) ſeptem præcipue modis: nempe, vel per Excluſionem eorum quæ impediunt & diſturbant: vel per Compreſſiones, Extenſiones, Agitationes, & hujuſmodi: vel per Calorem & Frigus: vel per moram in loco convenienti: vel per Frænum & Regimen motus: vel per Conſenſus ſpeciales: vel per Alternationem tempeſtivam & debitam: atque Seriem & Succeſſionem horum omnium, aut ſaltem nonnullorum ex illis.

Ad Primum igitur quod attinet; Aër communis qui undique præſto eſt & ſe ingerit, atque Radii Cœleſtium, multum turbant. Quæ itaque ad illorum Excluſionem faciunt, merito haberi poſſint pro *Polychreſtis*. Huc igitur pertinent Materies & Craſſities Vaſorum, in quibus Corpora ad Operationes præparata reponuntur. Similiter Modi accurati Obturationis Vaſorum, per Conſolidationem & *Lutum ſapientiæ*, ut loquuntur Chymici. Etiam Clauſura per Liquores in Extimis, utiliſſima res eſt: ut cum infundunt oleum ſuper vinum aut ſuccos herbarum; quod expandendo ſe in ſummitate inſtar operculi, optime ea conſervat illæſa ab Aëre. Neque Pulveres res malæ ſunt; qui licet contineant Aërem permiſtum, tamen vim Aëris coacervati & circumfuſi arcent; ut fit in conſervatione uvarum & fructuum intra arenam, & farinam. Etiam Cera, Mel, Pix, & hujuſmodi tenacia, recte obducũtur ad Clauſuram perfectiorem, & ad ſummovendum Aërem & Cœleſtia. Etiam nos Experimentum quandoque fecimus, ponendo Vas nec non aliqua alia Corpora intra Argentũ Vivum, quod omnium longe denſiſſimum eſt ex iis quæ circumfundi poſſunt. Quinetiam ſpecus & Cavernæ ſubterraneæ magni uſus ſunt ad prohibendum Inſolationem & Aërem iſtum apertũ prædatorium; qualibus utuntur *Germani* Septentrionales pro Granariis. Nec non Repoſitio Corporum in fundo Aquarum ad hoc ſpectat: ut memini me quippiam audiſſe de Utribus vini demiſſis in profundum puteum, ad infrigidationem ſcilicet; ſed caſu & per neglectum ac oblivionem ibidem remanentibus per multos annos, & deinde extractis; unde Vinum factum eſt non ſolum non vapidum aut emortuum, ſed multo magis nobile ad guſtum; per commixtionem partium ſuarum (ut videtur) magis exquiſitam. Quod ſi poſtulet res, ut Corpora demittantur ad fundum Aquarum, veluti intra Fluvios aut Mare, neque tamen Aquas tangant, nec in Vaſibus obturatis concludantur, ſed Aëre tantum circundentur; bonus eſt uſus Vaſis illius, quod adhibitum eſt nonnunquam ad operandum ſubter Aquis ſuper Navigia demerſa, ut Urinatores diutius manere poſſint ſub Aquis, & per vices ad tempus reſpirare. Illud hujuſmodi erat. Conficiebatur Dolium ex Metallo concavum, quod demittebatur æquabiliter ad ſuperficiem Aquæ, atque ſic deportabat totum aërem qui cõtinebatur in Dolio ſecum in fundum Maris. Stabat autem ſuper pedes tres, (inſtar Tripodis) qui Longitudinis erant aliquanto minoris ſtatura hominis; ita ut Urinator poſſet, cum anhelitus deficeret, immittere caput in cavum Dolii, & reſpirare, & deinde opus continuare. Atque audivimus, inventam eſſe jam Machinam aliquam Naviculę aut Scaphæ, quæ homines ſubter Aquis vehere poſſit ad ſpatia nonnulla. Verum ſub tali Vaſe, quale modo diximus, Corpora quævis facile ſuſpendi poſſint; cujus cauſa hoc Experimentum adduximus.

Eſt & alius uſus diligentis & perfectæ Clauſuræ Corporum: nempe, non ſolum ut prohibeatur aditus Aëris per exterius (de quo jam dictum eſt) verum etiam ut cohibeatur exitus Spiritus Corporis, ſuper quod fit operatio per interius. Neceſſe eſt enim ut operanti circa Corpora Naturalia conſtet de Summis ſuis: vid. quod nihil expirarit aut effluxerit. Fiunt enim profundæ alterationes in Corporibus, quando Natura prohibente Annihilationem, Ars prohibeat etiam Deperditionem aut Evolationem alicujus partis. Atque hac de re invaluit opinio falſa; (quæ ſi vera eſſet, de iſta conſervatione Summæ certæ abſque diminutione eſſet fere deſperandum:) vid. Spiritus Corporum, & Aërem majori gradu caloris attenuatum, nullis Vaſorum clauſtris poſſe cõtineri, quin per poros Vaſorum ſubtiliores evolent. Atque in hanc opinionem adducti ſunt homines per vulgata illa Experimenta, Poculi inverſi ſuper Aquam cum Candela aut Charta inflammata; ex quo fit ut Aqua ſurſum attrahatur: atque ſimiliter Ventoſarum, quæ ſuper flammam calefactæ trahunt carnes. Exiſtimant enim, in utroque Experimento Aërem attenuatum emitti, & inde *Quantum* ipſius minui; ideoque

ideoque Aquam aut Carnes per *Nexum* ſuccedere. Quod falſiſſimum eſt. Aër enim non *Quanto* diminuitur, ſed ſpatio contrahitur; neque incipit Motus iſte Succeſſionis Aquæ, antequam fiat exſtinctio Flammæ aut refrigeratio Aëris: Adeo ut Medici, quo fortius attrahant Ventoſæ, ponant ſpongias frigidas aqua madefactas ſuper Vētoſas. Itaque non eſt cur homines multum ſibi metuant de facili exitu Aëris, aut Spirituum. Licet enim verū ſit, etiā ſolidiſſima Corpora habere ſuos poros, tamen ægre patitur Aër aut Spiritus comminutionem ſui ad tantam ſubtilitatem; quemadmodum & Aqua exire recuſat per rimam minuſculam.

De ſecundo vero Modo ex ſeptem prædictis illud inprimis notandum eſt, valere certe Compreſſiones & hujuſmodi Violentias, ad Motum localem, atque aliā id genus, potentiſſime; ut in Machinis & Miſſilibus; etiam ad deſtructionem Corporis Organici, atq; earum Virtutum quæ conſiſtunt plane in Motu. Omnis enim vita, immo etiam omnis Flamma & Ignitio, deſtruitur per Compreſſiones; ut & omnis Machina corrumpitur & confunditur per eaſdem. Etiam ad deſtructionem Virtutum quę conſiſtunt in Poſituris, & diſſimilaritate partium paulo craſſiore; ut in Coloribꝰ: (neque enim idem color Floris integri & contuſi, neq; Succini integri & pulverizati.) Etiam in Saporibus: (neque enim idem ſapor Piri immaturi, & ejuſdem compreſſi ac ſubacti; nam manifeſto dulcedinem majorem concipit.) Verum ad transformationes & alterationes nobiliores Corporum Similarium non multum valent iſtæ Violentiæ; quia Corpora per eas non acquirunt conſiſtentiam aliquam novam conſtantem & quieſcentem, ſed trāſitoriam & nitentem ſemper ad reſtitutionem & liberationem ſui. Attamen non abs re foret, hujus rei facere Experimenta aliqua diligentiora; ad hoc ſcilicet, utrum Condenſatio Corporis bene ſimilaris (qualia ſunt Aër, Aqua, Oleum, & hujuſmodi) aut Rarefactio, ſimiliter per violentiam indita, poſſint fieri conſtantes & fixæ, & quaſi mutatæ in Naturam. Id quod primo experiendum per Motum ſimplicem; deinde per Auxilia & Conſenſus. Atque illud nobis in promptu fuiſſet, (ſi modo in mentem veniſſet) cum Aquam (de qua alibi) per malleationes & preſſoria condenſavimus, antequam erumperet. Debueramus enim Sphæram complanatam per aliquot dies ſibi permiſiſſe, & tum demum Aquam extraxiſſe; ut fieret Experimentum, utrum ſtatim impletura fuiſſet talem dimenſionem, qualem habebat ante condenſationem. Quod ſi non feciſſet aut ſtatim, aut certe paulo poſt; conſtans videlicet facta videri potuiſſet iſta condenſatio: Sin minus; apparuiſſet factam fuiſſe Reſtitutionem, & Compreſſionem fuiſſe tranſitoriam. Etiam ſimile quiddam faciendum erat circa Extenſionem Aëris in Ovis vitreis. Etenim debuerat fieri, poſt exuctionem fortem, ſubita & firma Obturatio; deinde debuerant Ova illa manere ita obturata per nonnullos dies; & tum demum experiendum fuiſſet, utrum aperto foramine attractus fuiſſet Aer cum ſibilo, aut etiam attracta fuiſſet tanta quātitas Aquæ poſt immerſionem, quanta fuiſſet ab initio, ſi nulla adhibita fuiſſet mora. Probabile enim aut ſaltem dignū probatione eſt, hæc fieri potuiſſe & poſſe; propterea quod in Corporibus paulo magis diſſimilaribus ſimilia efficiat Mora Temporis. Etenim Baculum per Compreſſionem curvatum poſt aliquod tempus non reſilit: neq; id imputandum eſt alicui deperditioni ex Quanto Ligni per Moram; nam idem fiet in lamina Ferri, (ſi augeatur mora) quæ non eſt expirabilis. Quod ſi non ſuccedat Experimentum per Moram ſimplicem; tamen non deſerendum eſt negotium, ſed Auxilia alia adhibenda. Non enim parum lucri fit, ſi per Violentias indi poſſint Corporibus Naturæ fixę & conſtantes. Hac enim ratione Aer poſſit verti in Aquam per Condenſationes: & complura alia id genus. Dominus enim eſt Homo Motuum Violentorum, magis quām cæterorum.

At tertius ex ſeptem Modis, refertur ad magnū illud Organum, tam Naturæ, quam Artis, quoad operandum; videlicet Calidum & Frigidum. Atq; in hac parte claudicat plane Potentia humana, tanquam ex uno pede. Habemꝰ enim Calorem Ignis, qui Caloribus Solis (prout ad nos deferuntur) & Caloribus Animalium, quaſi infinitis partibus potentior eſt & intenſior. At deeſt Frigus, niſi quale per tempeſtates hyemales, aut per Cavernas, aut per Circundationes Nivis & Glaciei, haberi poteſt: quod in Comparatione æquari poteſt tum Calore, fortaſſe Solis Meridiani in Regione aliqua ex Torridis aucto inſuper per reverberationes Montium & Parietum: Nam hujuſmodi utique, tam Calores, quam Frigora, ab Animalibus ad Tempus exiguum tolerari poſſunt. Nihili autem ſunt fere præ Calore Fornacis ardentis, aut alicujꝰ Frigoris quod huic gradui reſpondeat. Itaque omnia hic apud nos vergunt ad Rarefactionem, & Deſiccationem, & Conſumptionem: nihil fere ad Condenſationem & Intenerationem, niſi per Miſturas & Modos quaſi ſpurios. Quare Inſtantiæ Frigoris omni diligentia ſunt conquirendæ: quales videntur inveniri in Expoſitione Corporum ſuper Turres quando gelat acriter: in Cavernis ſubterraneis: circundationibus Nivis & Glaciei, in locis profundioribus, & ad hoc excavatis: Demiſſione Corporum in puteos: Sepulturis Corporum in Argento vivo & Metallis; immerſione Corporum in Aquis, quæ vertunt Ligna in Lapides: defoſſione Corporum in Terra; (qualis fertur apud Chinenſes eſſe Confectio Porcellanæ, ubi Maſſæ ad hoc factæ dicūtur manere intra terram per quadraginta aut quinquaginta Annos, & tranſmitti ad hæredes, tanquam Mineræ quædam artificiales) & hujuſmodi. Quinetiam quæ interveniunt in Natura Condenſationes, factæ per Frigora, ſimiliter ſunt inveſtigandæ; ut Cauſis eorum cognitis, transferri poſſint in Artes. Quales cernuntur in exudatione Marmoris & Lapidum: in Rorationibus ſuper Vitra per interius Feneſtrarum, ſub Auroram, poſt gelu Noctis: in Originibus & Collectionibus Vaporum in Aquas ſub Terra, unde ſæpe ſcaturiunt Fontes: & quæcunque ſunt hujus generis.

Inveniuntur autem præter illa quæ ſunt Frigida ad Tactum, quædam alia poteſtate Frigida, quæ etiam condenſant; veruntamen operari videntur ſuper Corpora Animalium tantum, & vix ultra. Hujus generis ſe oſtendunt multa in Medicinis & Emplaſtris. Alia autem condenſant Carnes & Partes tangibiles; qualia ſunt Medicamenta Aſtringentia, atque etiam Inſpiſſantia. Alia con-

denſant Spiritus, id quod maxime cernitur in Soporiferis. Duplex autem eſt Modus Condenſationis Spirituum per Medicamenta Soporifera, ſive provocantia Somnum: Alter per Sedationem Motus; Alter per Fugam Spirituum. Etenim Viola, Roſa ſicca, Lactuca, & hujuſmodi benedicta ſive benigna per vapores ſuos amicos & moderate refrigerantes, invitant Spiritus ut ſe uniant, & ipſorum acrem & inquietum Motum compeſcunt. Etiam Aqua Roſacea appoſita ad Nares in deliquiis animæ, Spiritus reſolutos & nimium relaxatos ſe recipere facit, & tanquam alit. At Opiata, & eorum Affinia, Spiritus plane fugant, ex qualitate ſua maligna & inimica. Itaque ſi applicentur parti exteriori, ſtatim aufugiunt Spiritus ab illa parte, nec amplius libenter influunt: Sin ſumantur interius, vapores eorum aſcendentes ad Caput, ſpiritus in Ventriculis Cerebri contentos undequaque fugant: cumque ſe retrahant Spiritus, neque in aliam partem effugere poſſint, per Conſequens coeunt, & condenſantur; & quandoque plane extinguuntur & ſuffocantur. Licet rurſus eadem Opiata moderate ſumpta, per accidens ſecundarium, (videlicet Condenſationem illam quæ à Coitione ſuccedit) confortent Spiritus, eoſque reddant magis robuſtos, & retundant eorum inutiles & incenſivos Motus: ex quo ad Curas Morborum & vitæ Prolongationem haud parum conferant.

Etiam Præparationes Corporum ad excipiendum Frigus non ſunt omittendæ; veluti quod Aqua parum tepida facilius conglacietur, quam omnino frigida & hujuſmodi.

Præterea, quia Natura Frigus tam parce ſuppeditat, faciendum eſt quemadmodum Pharmacopolæ ſolent; qui quando ſimplex aliquod haberi non poſſit, capiunt Succedaneum ejus, & *Quid* pro *Quo*, ut vocant: Veluti Lignum Aloës pro Xylobalſamo, Caſſiam pro Cinamomo. Simili modo diligēter circumſpiciendum eſt, ſi quæ ſint Succedanea Frigoris; videlicet quibus Modis fieri poſſint Cōdenſationes in Corporibus aliter quam per Frigus, quod illas efficit, ut Opus ſuum proprium. Illæ autem Condenſationes videntur intra quaternum numerum (quantum adhuc liquet) contineri. Quarum prima videtur fieri per Contruſionem ſimplicem: quæ parum poteſt ad denſitatem conſtantem, (reſiliunt enim Corpora) ſed nihilominus forte res auxiliaris eſſe queat. Secunda fit per Contractionem partium craſſiorum in Corpore aliquo poſt evolationem aut exitum partium tenuiorum, ut fit in Indurationibus per Ignem, & repetitis Extinctionibus Metallorum, & ſimilibus. Tertia fit per Coitionem partium homogenearum, quæ ſunt maxime ſolidæ in Corpore aliquo, atque antea fuerant diſtractæ, & cum minus ſolidis commiſtæ: Veluti in Reſtitutione Mercurii Sublimati, qui in pulvere longe majus occupat ſpatium, quam Mercurius ſimplex; & ſimiliter in omni Repurgatione Metallorum à Scoriis ſuis. Quarta fit per Conſenſus, admovendo quæ ex vi Corporum occulta condenſant, qui Conſenſus adhuc raro ſe oſtendunt, quod mirum minime eſt, quoniam antequam Inventio ſuccedat Formarum & Schematiſmorum, de Inquiſitione Conſenſuum non multum ſperandum eſt. Certe quoad Corpora Animalium, dubium non eſt, quin ſint complures Medicinæ tam interius quam exterius ſumptæ, quæ condenſant: tanquam per Conſenſum, ut paulo ante diximus. Sed in inanimatis rara eſt hujuſmodi Operatio. Percrebuit ſane, tam ſcriptis quam fama, Narratio de Arbore in una ex Inſulis ſive Terceris ſive Canariis, (neque enim bene memini,) quæ perpetuo ſtillat; adeo ut Inhabitantibus nonnullam commoditatem Aquæ præbeat. *Paracelſus* autem ait, Herbam vocatam *Rorem Solis* meridie & fervente Sole Rore impleri, cum aliæ Herbæ undique ſint ſiccæ. At nos utramque narrationem fabuloſam eſſe exiſtimamus. Omnino autem illæ Inſtantiæ nobiliſſimi forent uſus, & introſpectione digniſſimæ, ſi eſſent veræ. Etiam Rores illos Mellitos, & inſtar Mannæ, qui ſuper foliis Quercus inveniuntur Menſe Majo, non exiſtimamus fieri & denſari à Conſenſu aliquo, ſive à Proprietate Folii Quercus; ſed cum ſuper aliis Foliis pariter cadant, contineri ſcilicet & durare in Foliis Quercus, quia ſunt bene unita, nec ſpongioſa, ut plurima ex aliis.

Calorem vero quod attinet; Copia & Poteſtas nimirum homini abunde adeſt; Obſervatio autem & Inquiſitio deficit in nonnullis, iiſque maxime neceſſariis; utcunque Spagirici ſe venditent. Etenim Caloris Intenſioris Opificia exquiruntur & conſpiciuntur; Remiſſioris vero, quæ maxime in vias Naturæ incidunt, non tentantur, adeoque latent. Itaque videmus, per Vulcanos iſtos qui in pretio ſunt, Spiritus Corporum magnopere exaltari, ut in Aquis fortibus, & nonnullis aliis Oleis Chymicis, partes tāgibiles indurari, & emiſſo Volatili, aliquando figi; partes homogeneas ſeparari; etiam Corpora heterogenea groſſo modo incorporari & commiſceri; maxime autem Compages Corporum Compoſitorum, & ſubtiliores Schematiſmos deſtrui & confundi. Debuerant autem Opificia Caloris lenioris tentari & exquiri; unde ſubtiliores Miſturæ & Schematiſmi ordinati gigni poſſint, & educi, ad Exemplum Naturæ, & Imitationem Operum Solis; quemadmodum in Aphoriſmo de Inſtantiis *Fœderis* quædam adumbravimus. Opificia enim Naturæ tranſiguntur per longe minores portiones, & poſituras magis exquiſitas & varias, quam Opificia Ignis, prout nunc adhibetur. Tum vero videatur Homo revera auctus Poteſtate, ſi per Calores & Potentias artificiales Opera Naturę poſſint Specie repręſentari, Virtute perfici, copia variari. Quibus addere oportet Accelerationem Temporis. Nam Rubigo Ferri longo tempore procedit, at Verſio in Crocum martis ſubito: Et ſimiliter de Ærugine & Ceruſſa. Cryſtallum longo tempore conficitur, Vitrum ſubito conflatur. Lapides longo tempore concreſcunt; Lateres ſubito coquūtur, &c. Interim (quod nunc agitur) omnes diverſitates Caloris cum Effectibus ſuis reſpective diligenter & induſtrie undique ſunt colligendæ & exquirendæ: Cœleſtium, per radios ſuos directos, reflexos, refractos & unitos in ſpeculis Comburentibus: Fulguris, Flammæ, Ignis Carbonū; Ignis ex diverſis Materiis; Ignis aperti, concluſi, anguſtati & inundātis, denique per diverſas fabricas Fornacium qualificati; Ignis flatu exciti, quieti & non exciti; Ignis ad majorem aut minorem Diſtantiam remoti; Ignis per varia Media permeantis; Calorum humidorum

midorum, ut Balnei Mariæ, Fimi, Caloris Animalium per exterius, Caloris Animalium per interius, Fœni concluſi; Calorum Aridorum, Cineris, Calcis, Arenæ tepidæ, deniq; Calorum cujuſvis generis cum gradibus eorum.

Præcipue vero tentanda eſt Inquiſitio & Inventio Effectuum & Opificiorum Caloris Accedentis & Recedētis, graduatim, & ordinatim, & periodice, & per debita ſpatia, & moras. Iſta enim inæqualitas ordinata revera Filia Cœli eſt, & Generationis Mater: Neque à Calore aut vehementi, aut præcipiti, aut ſubſultorio, aliquid magni expectandum eſt. Etenim & in vegetabilibus hoc maniſeſtiſſimum eſt. Atque etiam in Uteris Animalium magna eſt Caloris Inæqualitas, ex Motu, Somno, Alimentationibus & Paſſionibꝰ Fœmellarum quæ uterum geſtant. Denique in ipſis Matricibus Terræ, iis nimirum in quibus Metalla & Foſſilia efformantur, locum habet & viget iſta Inæqualitas. Quo magis notanda eſt Inſcitia aliquorum Alchymiſtarum ex Reformatis, qui per Calores æquabiles Lampadum, & hujuſmodi, perpetuo uno tenore ardentium, ſe voti compotes fore exiſtimarunt. Atque de Opificiis & Effectibus Caloris hæc dicta ſint. Neque vero tempeſtivum eſt illa penitus ſcrutari, antequam Rerum Formę & Corporum Schematiſmi ulterius inveſtigati fuerint, & in lucem prodierint. Tum enim quærenda & adoperanda & aptanda ſunt Inſtrumenta quando de Exemplaribus conſtiterit.

Quartus Modus operandi eſt per Moram, quæ certe & Promus & Condus Naturæ eſt, & quædam Diſpenſatrix. Moram appellamus, cum Corpus aliquod ſibi permittitur ad tempus notabile, munitum interim & defenſum ab aliqua vi externa. Tum enim Motus inteſtini ſe produnt & perficiunt, cum Motus extranei & adventitii ceſſant. Opera autem ætatis ſunt longe ſubtiliora quam Ignis. Neque enim poſſit fieri talis Clarificatio vini per Ignem, qualis fit per Moram; neque etiam Incinerationes per Ignem, tam ſunt exquiſitæ quam Reſolutiones & Conſumptiones per ſæcula. Incorporationes etiam & Miſtiones ſubitæ & præcipitatæ per Ignem, longe inferiores ſunt illis, quæ fiunt per Moram. At diſſimilares & varii Schematiſmi, quos Corpora per Moras tentant, (quales ſunt putredines) per Ignem aut Calorem vehementiorem deſtruuntur. Illud interim non abs re fuerit notare; Motus Corporum penitus Concluſorum habere nonnihil ex violento. Incarceratio enim illa impedit Motus ſpontaneos Corporis. Itaque Mora in vaſe aperto plus facit ad Separationes; in Vaſe penitus clauſo ad Commiſtiones; in Vaſe nonnihil clauſo, ſed ſubintrante Aëre, ad Putrefactiones; utcunq; de Opificiis & Effectibus Moræ undique ſunt diligenter conquirendæ Inſtantiæ.

At Regimen Motus (quod eſt quintus ex Modis Operandi) non parum valet. Regimen autem Motus vocamus, cum Corpus ſpontaneum aliud occurrens, corporis alterius Motum impedit, repellit, admittit, dirigit. Hoc vero plerunque in Figuris & Situ Vaſorum conſiſtit. Etenim Conus erectus juvat ad Condenſationem Vaporum in Alembicis; At Conus inverſus juvat ad Defæcationem Sacchari in Vaſis reſupinatis. Aliquando autem Sinuatio requiritur, & Anguſtatio, & Dilatatio per vices, & hujuſmodi. Etiam omnis Percolatio huc ſpectat, ſcilicet cum Corpus occurrens, uni parti Corporis alterius viam aperit, alteri obſtruit. Neque ſemper Percolatio aut aliud Regimen motûs fit per extra: ſed etiam per Corpus in Corpore: ut cum Lapilli immittuntur in Aquas ad colligendam Limoſitatem ipſarum; Syrupi clarificantur cum Albuminibus Ovorum, ut craſſiores partes adhæreſcant, & poſtea ſeparari poſſint. Etiam huic Regimini Motus ſatis leviter & inſcite attribuit Teleſius Figuras Animalium, ob rivulos ſcilicet & loculos Matricis. Debuerat autem notare ſimilem efformationem in Teſtis Ovorum, ubi non ſunt rugæ aut inæqualitas. At verum eſt Regimen Motus, Efformationes perficere in Modulis & Proplaſticis.

Operationes vero per Conſenſus aut Fugas (qui ſextus Modus eſt) latent ſæpenumero in profundo. Iſtæ enim (quas vocant) Proprietates occultæ, & ſpecificæ, & ſympathiæ & antipathiæ, ſunt magna ex parte corruptelæ Philoſophiæ. Neque de Conſenſibus rerum inveniendis multum ſperandum eſt ante Inventionem Formarum, & Schematiſmorum ſimplicium. Conſenſus enim nil aliud eſt quam Symmetria Formarum & Schematiſmorum ad invicem.

Atqui majores & magis catholici rerum Conſenſus non prorſus obſcuri ſunt. Itaque ab iis ordiendum. Eorum prima & ſumma diverſitas ea eſt; ut quædam Corpora Copia & Raritate Materiæ admodum diſcrepent, Schematiſmis conſentiant; alia contra, Copia & Raritate Materiæ conſentiāt, Schematiſmis diſcrepent. Nam non male notatum eſt à Chymicis in principiorum ſuorum Triade Sulphur & Mercurium quaſi per Univerſitatem rerum permeare. (Nam de Sale inepta ratio eſt, ſed introducta, ut poſſit comprehendere Corpora terrea, ſicca & fixa.) At certe in illis duobus videtur Conſenſus quidam Naturæ ex maxime Catholicis conſpici. Etenim conſentiunt Sulphur; Oleum, & Exhalatio pinguis; Flamma; & fortaſſe, Corpus Stellæ Ex altera parte conſentiunt Mercurius; Aqua & Vapores Aquei; Aër; & fortaſſe Æther purus & interſtellaris. Attamen iſti Quaterniones gemini, ſive Magnæ rerum Tribus, (utraque intra Ordines ſuos) Copia Materiæ atque Denſitate immenſum differunt, ſed Schematiſmo valde conveniunt: ut in plurimis ſe produnt. At Contra Metalla diverſa Copia & Denſitate multum conveniunt, (præſertim reſpectu vegetabilium, &c.) ſed Schematiſmo multifariam differūt; & ſimiliter Vegetabilia & Animalia diverſa, Schematiſmis quaſi infinitis variantur, ſed intra Copiam Materiæ, ſive Denſitatem paucorum graduum continentur.

Sequitur Conſenſus maxime poſt priorem Catholicus, videlicet Corporum principalium & Fomitum ſuorum; videlicet Menſtruorum, & Alimētorum. Itaque exquirendum, ſub quibus Climatibus, & in qua Tellure, & ad quam profunditatem Metalla ſingula generentur; Et ſimiliter de Gemmis, ſive ex Rupibus, ſive inter Mineras natis: In qua gleba terræ, Arbores ſingulæ, & Frutices, & Herbæ potiſſimum proveniant, & tanquam gaudeant: Et inſimul quæ Impinguationes, ſive per Stercorationes cujuſcunque generis, ſive per Cretam, Arenam Maris, Cineres, &c. maxime juvent;

& quæ

& quæ ſint ex his pro varietate glebarum magis aptæ & auxiliares. Etiam Inſitio & Inoculatio Arborum & Plantarum, earumq; ratio; quæ ſcilicet Plãtæ ſuper quas felicius inſerantur, &c. multum pendet de Conſenſu. In qua parte non injucundum foret Experimentum quod noviter audivimus eſſe tentatum, de Inſitione Arborum Sylveſtrium, (quæ hucuſq; in Arboribus hortenſibus fieri conſuevit) unde Folia & Glandes majorem in modum amplificantur, & Arbores fiunt magis umbroſæ. Similiter Alimenta Animalium reſpective notanda ſunt in genere & cum Negativis. Neque enim Carnivora ſuſtinent herbis nutriri; unde etiam Ordo Folitanorum (licet Voluntas humana plus poſſit quam Animantium cæterorum ſuper Corpus ſuum) poſt experientiam factã, (ut ajunt) tanquam ab humana Natura non tolerabilis, fere evanuit. Etiam Materiæ diverſæ Putrefactionum, unde Animalcula generantur, notandæ ſunt.

Atque Conſenſus corporum Principalium erga Subordinata ſua (tales enim ii poſſint cenſeri quos notavimus) ſatis in aperto ſunt. Quibus addi poſſunt Senſuum conſenſus erga Objecta ſua. Qui Conſenſus cum manifeſtiſſimi ſint; bene notati, & acriter excuſſi, etiam aliis Conſenſibus qui latent, magnam præbere poſſunt lucem.

At Interiores corporum Conſenſus & Fugæ, ſive amicitiæ & Lites, (tædet enim nos fere vocabulorũ Sympathiæ & Antipathiæ, propter Superſtitiones & inania) aut falſo adſcriptæ, aut fabulis conſperſæ, aut per neglectum, raræ admodum ſunt. Etenim ſi quis aſſerat, inter Vineam & Braſſicam eſſe diſſidium, quia juxtà ſata minus læte proveniunt; præſto ratio eſt, quod utraque Planta ſucculenta ſit & deprædatrix, unde altera alteram defraudat. Si quis aſſerat, eſſe Conſenſum & Amicitiam inter Segetes, & Cyaneum, aut Papaver Sylveſtre, quia Herbæ illæ fere non proveniunt in arvis cultis: debuit is potius aſſerere, diſſidium eſſe inter ea, quia Papaver, & Cyaneus emittuntur & creantur ex tali Succo terræ, qualem Segetes reliquerint & repudiaverint; adeo ut Satio Segetum terram præparet ad eorum proventum. Atque hujuſmodi falſarum adſcriptionum magnus eſt numerꝰ. Quoad fabulas vero, illæ omnino ſunt exterminandæ. Reſtat tenuis certe copia eorum Conſenſuum, qui certo probati ſunt Experimẽto; quales ſunt magnetis & Ferri, atque Auri & Argenti vivi, & ſimilium. At in Experimentis Chymicis circa Metalla inveniuntur & alii nõnulli obſervatione digni. Maxima vero frequentia eorum (ut in tanta paucitate) invenitur in Medicinis nõnullis, quæ ex proprietatibus ſuis occultis (quas vocant) & ſpecificis reſpiciunt aut Membra, aut Humores, aut Morbos, aut quandoq; Naturas Individuas. Neque omittendi ſunt Conſenſus inter Motus & Affectus Lunæ, & Paſſiones Corporum Inferiorum, prout ex Experimentis Agriculturæ, Nauticæ, & Medicinæ, aut alias cum delectu ſevero & ſincero colligi & recipi poſſint. Verum Inſtantiæ univerſæ Conſenſuum ſecretiorum quo magis ſunt infrequentes, eo majore cum diligentia ſunt inquirendæ, per traditiones, & narrationes fidas & probas: modo hoc fiat abſque ulla levitate, aut credulitate, ſed fide anxia & quaſi dubitabunda. Reſtat Conſenſus, Corporum Modo operandi, tanquam Inartificialis, ſed uſu Polychreſtus. Qui nullo modo omittendus eſt, ſed ſedula obſervatione inveſtigandus. Is eſt Coitio ſive Unio Corporum proclivis, aut difficilis, per Cõpoſitionem ſive Appoſitionem ſimplicem. Etenim Corpora nonnulla facile & libenter commiſcẽtur & incorporantur: alia autem ægre & perverſe. Veluti pulveres melius incorporãtur cum aquis; Calces & Cineres cum Oleis; & ſic de ſimilibus. Neq; tantum ſunt colligendæ Inſtantiæ *Propenſionis*, aut *Averſionis* Corporum erga Miſturam, ſed etiam Collocationis partium, & diſtributionis, poſtquam commiſta ſint; Denique & Prædominantiæ poſt Miſturam tranſactam.

Supereſt ultimo loco ex Modis ſeptem Operandi ſeptimus & poſtremus; Operatio ſcilicet per alternationem, & viciſſitudines priorum ſex: de quo antequam in ſingulos illos paulo altius fuerit inquiſitum, tempeſtivum non foret exempla proponere. Series autem ſive Catena hujuſmodi Alternationis, prout ad ſingula Effecta accommodari poſſit, res eſt & cognitu maxime difficilis, & ad Opera maxime valida. Summe autem detinet & occupat homines Impatientia hujuſmodi tam Inquiſitionis, quam Praxeos; cum tamen ſit inſtar fili Labyrinthi, quoad Opera Majora. Aq; hæc ſufficiant ad Exemplum Polychreſti.

LI.

INter Prærogativas Inſtantiarum ponemus loco viceſimo ſeptimo atque ultimo *Inſtantias Magicas*. Hoc nomine illas appellamus, in quibus Materia, aut Efficiens, tenuis aut parva eſt, pro magnitudine Operis & Effectus qui ſequitur; adeo ut etiãſi fuerint vulgares, tamen ſint inſtar Miraculi, aliæ primo intuitu, aliæ etiam attentius contemplanti. Has vero Natura ex ſeſe ſubminiſtrat parce; Quid vero factura ſit Sinu excuſſo, & poſt Inventionem Formarum, & Proceſſuum, & Schematiſmorum, futuris temporibus apparebit. At iſta Effecta Magica (quantum adhuc conjicimus) fiunt tribus modis: Aut per Multiplicationem ſui, ut in Igne, & Venenis, quæ vocant Specifica; necnon in Motibus, qui tranſeunt & fortificantur de Rota in Rotam: Aut per Excitationem ſive Invitationem in altero, ut in Magnete, qui excit Acus innumeras, virtute nullatenus deperdita aut diminuta; aut in fermento, & hujuſmodi: Aut per Anteverſionem Motus, ut dictum eſt, de Pulvere pyrio, & Bombardis, & Cuniculis: quarum priores duo Modi Indagationem Conſenſuum requirunt; tertius, Menſuræ Motuum. Utrum vero ſit aliquis Modus mutandi corpora per minima (ut vocant) & tranſponendi ſubtiliores Materiæ Schematiſmos (id quod ad omnimodas Corporum Transformationes pertinet; ut Ars brevi tempore illud facere poſſit, quod Natura per multas ambages molitur) de eo nulla hactenus nobis conſtant Indicia. Quẽadmodum autem in Solidis & Veris aſpiramus ad ultima & ſumma; ita Vana & Tumida perpetuo odimus, & quantum in nobis eſt profligamus.

LII.

ATque de Dignitatibus ſive *Prærogativis Inſtantiarum* hæc dicta ſint. Illud vero monendum, nos in hoc noſtro *Organo* tractare Logicam, non Philoſophiam. Sed cum Logica noſtra doceat Intellectum & erudiat ad hoc, ut non tenuibus Mentis quaſi Claviculis, rerũ Abſtracta captet & prenſet, (ut Logica vulgaris;) ſed Naturam

revera

revera perſecet, & Corporum virtutes & Actus, eorumq; Leges in Materia determinatas inveniat; ita ut non ſolum ex Natura Mentis ſed ex Natura Rerum quoque hæc Scientia emanet: mirum non eſt, ſi ubique Naturalibus Contemplationibus & Experimentis, ad Exempla Artis noſtræ, conſperſa fuerit & illuſtrata. Sunt autem (ut ex iis quæ dicta ſunt, patet) *Prærogativæ Inſtantiarum* Numero 27. Nominibus: *Inſtantiæ Solitariæ: Inſtantiæ Migrantes: Inſt. Oſtenſivæ: Inſt. Clandeſtinæ: Inſt. Conſtitutivæ: Inſt. Conformes: Inſt. Monodicæ: Inſt. Deviantes: Inſt. Limitaneæ: Inſt. Poteſtatis: Inſtantiæ Comitatus & Hoſtiles: Inſt. Subjunctivæ: Inſt. Fœderis: Inſt. Crucis: Inſt. Divortij: Inſt. Januæ: Inſt. Citantes: Inſt. Viæ: Inſt. Supplementi: Inſt. Perſecantes: Inſt. Virgæ: Inſtantiæ Curriculi: Doſes Naturæ: Inſt. Luctæ: Inſt. Innuentes: Inſt. Polychreſtæ: Inſt. Magicæ.* Uſus autem harum *Inſtantiarum*, in quo Inſtantias vulgares excellunt, verſatur in genere aut circa partem Informativam, aut circa Operativam, aut circa Utramque. Atque quoad Informativam, juvant illæ aut Senſum, aut Intellectum. Senſum, ut quinque *Inſtantiæ Lampadis*: Intellectum: aut accelerando Excluſivam Formæ, ut *Solitariæ*; aut anguſtiando & propius indicando Affirmativam Formæ, ut *Migrantes, Oſtenſivæ, Comitatus*, cum *Subjunctivis*: aut erigendo Intellectum, & ducendo ad Genera & Naturas communes: idq; aut immediate, ut *Clandeſtinæ, Monodicæ, Fœderis*: aut Gradu proximo, ut *Conſtitutivæ*: aut Gradu infimo, ut *Conformes*; aut rectificando Intellectum à conſuetis, ut *Deviantes*: aut ducendo ad Formam Magnam, ſive Fabricam Univerſi, ut *Limitaneæ*: aut cavendo de Formis & Cauſis falſis, ut *Crucis & Divortij*. Quod vero ad Operativam attinet; illæ Practicam aut deſignant, aut menſurant, aut ſublevant. Deſignant aut oſtendendo à quibus incipiendum, ne actum agamus, ut *Inſtantiæ Poteſtatis*: aut ad quid adſpirandum, ſi detur facultas, ut *Innuentes*. Menſurant quatuor illæ *Mathematicæ*. Sublevant *Polychreſtæ & Magicæ*.

Rurſus ex iſtis *Inſtantiis* 27. nonnullarum (ut ſuperius diximus de aliquibus) facienda eſt Collectio jam ab initio, nec Expectanda particularis Inquiſitio Naturarum. Cujus generis ſunt *Inſtantiæ Conformes, Monodicæ, Deviantes, Limitaneæ, Poteſtatis, Januæ, Innuentes, Polychreſtæ, Magicæ.* Hæ enim aut auxiliantur & medentur Intellectui & Senſui; aut inſtruunt Praxin in genere. Reliquæ tum demum conquirendæ ſunt, cum conficiemus *Tabulas comparētiæ* ad opus Interpretis circa aliquam Naturam particularem. Sunt enim *Inſtantiæ Prærogativis iſtis* inſignitæ & donatæ Animæ inſtar inter vulgares Inſtantias Comparentiæ: Et ut ab initio diximus, paucæ illarum ſunt vice multarum. Quocirca cum *Tabulas* conficimus, illæ omni ſtudio ſunt inveſtigandæ, & in *Tabulas* referendæ. Erit etiam earum mentio neceſſaria in iis quæ ſequuntur. Præponendus itaque erat earum Tractatus. Nunc vero ad Adminicula & Rectificationes *Inductionis*, & deinceps ad Concreta, & *Latentes Proceſſus, & Latentes Schematiſmos*, & reliqua quæ *Aphoriſmo* 21. ordine propoſuimus, pergendum; ut tandem (tanquam Curatores Probi & fideles) tradamus hominibus fortunas ſuas, emancipato Intellectu, & facto tanquam majore; Unde neceſſe eſt ſequi emendationem Status hominis, & ampliationem poteſtatis ejus ſuper Naturam. Homo enim per lapſum & de Statu Innocentiæ decidit, & de Regno in Creaturas. Utraque autem res etiam in hac vita nonnulla ex parte reparari poteſt; prior per Religionem & Fidem, poſterior per Artes & Scientias. Neque enim per Maledictionem facta eſt Creatura prorſus & ad extremum rebellis. Sed in virtute illius Diplomatis, *In ſudore vultus comedes panem tuum*, per labores varios, (non per Diſputationes certe, aut per otioſas Ceremonias magicas) tandem & aliqua ex parte ad panem homini præbendum, id eſt, ad uſus vitæ humanæ ſubigitur.

Finis Libri Secundi Novi Organi.

PARA-

PARASCEVE
AD
HISTORIAM NATURALEM,
ET
EXPERIMENTALEM.

DESCRIPTIO
HISTORIÆ NATURALIS,
&
EXPERIMENTALIS,
Qualis ſufficiat, & ſit in ordine ad Baſin, & Fundamenta Philoſophiæ veræ.

QUod *Inſtaurationem* noſtram per partes edamus, id eo ſpectat, ut aliquid extra periculum ponatur. Non abſimilis nos movet ratio, ut aliam quandam Operis particulam jam in præſenti ſubjungamus, & cum iis quæ ſupra abſolvimus, una edamus. Ea eſt Deſcriptio & Delineatio Hiſtoriæ Naturalis & Experimentalis, ejus generis, quæ ſit in ordine ad condendam Philoſophiam, & complectatur Materiem probam, copioſam, & apte digeſtam ad opus Interpretis quod ſuccedit. Huic autem rei locus proprius foret quum ad *Paraſcevas* Inquiſitionis ordine deventum fuerit. Hoc vero prævertere, nec locum proprium expectare, conſultius nobis videtur; quod hujuſmodi Hiſtoria, qualem animo metimur, & mox deſcribemus, res perquam magnæ ſit Molis, nec ſine magnis laboribus & ſumptibus confici poſſit; ut quæ multorum opera indigeat, & (ut alibi diximus) opus ſit quaſi Regium. Itaque occurrit illud, non abs re fore experiri, ſi forte hæc aliquibus aliis curæ eſſe poſſint; ita ut, dum nos deſtinata ordine perficiamus, hæc pars, quæ tam multiplex eſt & oneroſa, etiam vivis nobis (ſi ita Divinæ placuerit Majeſtati) inſtrui & parari poſſit, aliis una nobiſcum in id ſedulo incumbentibus, præſertim quum vires noſtræ (ſi in hoc ſoli fuerimus) vix tantæ provinciæ ſufficere videantur. Etenim quæ ad Opus ipſum Intellectus pertinent, nos, Marte noſtro fortaſſe vincemus. At Intellectus Materialia tam late patent, ut ea (tanquam per Procuratores & Mercatores) undique conquiri & importari debeant. Accedit etiam illud, quod Cœptis noſtris vix dignum eſſe æſtimemus, ut in re tali, quæ fere omnium Induſtriæ pateat, nos ipſi tempus teramus. Quod autem Caput rei eſt, Ipſi nunc præſtabimus; ut ejuſmodi Hiſtoriæ Modum & Deſcriptionem, qualis Intentioni noſtræ ſatisfaciat, diligenter & exacte proponamus; ne homines non admoniti aliud agant, & ad Exemplum Naturalium Hiſtoriarum, quæ jam in uſu ſunt, ſe regant, atque ab Inſtituto noſtro multum aberrent. Illud interim quod ſæpe diximus etiam hoc loco præcipue repetendum eſt: Non, ſi omnia omnium Ætatum ingenia coiviſſent, aut poſthac coierint; non, ſi univerſum genus humanum Philoſophiæ dediſſet operam, aut dederit; & totius Terrarum Orbis nihil aliud fuiſſet, quam Academiæ, & Collegia, & Scholæ virorum doctorum; tamen abſque tali, qualem nunc præcipiemus, Hiſtoria Naturali & Experimentali, ullos, qui genere humano digni ſint, progreſſus in Philoſophia & Scientiis, fieri potuiſſe: contra vero, comparata & bene inſtructa hujuſmodi Hiſtoria, additis Experimentis Auxiliaribus & Luciferis, quæ in ipſo Interpretationis Curriculo occurrent aut eruenda erunt; paucorum Annorum opus futuram eſſe Inquiſitionem Naturæ & Scientiarum omnium. Itaque aut hoc agendum eſt, aut Negotium deſerendum. Hoc enim ſolo & unico modo Fundamenta Philoſophiæ veræ & Activæ ſtabiliri poſſunt; Et ſimul perſpicient homines, tanquam ex profundo ſomno excitati, quid inter Ingenii Placita & Commenta, ac Veram & Activam Philoſophiam interſit; & quid demum ſit, de Natura Naturam ipſam conſulere.

Primo igitur de hujuſmodi Hiſtoria conficienda præcepta dabimus in genere. Deinde particularem ejus Figuram hominibus ſub oculos ponemus: Inſerentes interdum non minus *Ad quid* Inquiſitio aptanda & referenda ſit, quam *Quid* quæri debeat. Scilicet, ut Scopus rei bene intellectus & prævisus, etiam alia hominibus in mentem redigat, quæ à Nobis fortaſſe prætermiſſa erunt. Hiſtoriam autem iſtam *Hiſtoriam primam*, ſive *Hiſtoriam Matrem* appellare conſuevimus.

APHORISMI
de
CONFICIENDA HISTORIA
Prima.

APHORISMUS I.

NAtura in triplici Statu ponitur, & tanquam Regimen ſubit trinum. Aut enim libera eſt, & curſu ſuo ordinario ſe explicat; aut à pravitatibus & inſolentiis Materiæ, atque ab Impedimentorum violentia, de ſtatu ſuo detruditur, aut ab arte & miniſterio humano conſtringitur & fingitur. Atque Primus ille Status ad *Species* rerum refertur; Secundus ad *Monſtra*; Tertius ad *Artificialia.* Etenim in Artificialibus Natura jugum recipit ab Imperio Hominis; nunquam enim illa facta fuiſſent abſque Homine. At per operam & miniſterium Hominis conſpicitur prorſus nova Corporum Facies, & veluti Rerum Univerſitas altera, ſive Theatrum alterum. Triplex itaque eſt Hiſtoria Naturalis. Tractat enim aut Naturæ *Libertatem,* aut *Errores,* aut *Vincula*; ut non male eam partiri poſſimus, in *Hiſtoriam Generationum, Prætergenerationum, & Artium*; quarum poſtremam etiam

Mecha-

Mechanicam & Experimentalem appellare conſuevimus. Neque tamen id præcipimus, ut hæc tria ſeparatim tractentur. Quidni enim poſſint Hiſtoriæ Monſtrorum in ſingulis Speciebus cum Hiſtoria ipſarum Specierum conjungi? Etiam Artificialia quandoque cum Speciebus recte conjunguntur, quandoque melius ſeparantur. Quamobrem, è re nata de his conſilium capere optimum eſt. Methodus enim iterationes & prolixitatem gignit, æque ubi nimia eſt, ac ubi nulla.

II.

HIſtoria Naturalis, ut Subjecto (quemadmodum diximus) triplex, ita Uſu duplex eſt. Adhibetur enim aut propter rerum ipſarum cognitionem, quæ Hiſtoriæ mandantur; aut tanquam Materia prima Philoſophiæ, atque veræ Inductionis Supellex ſive Sylva. Atque Poſterius hoc nunc agitur; Nunc, inquam; neque unquam antehac. Neque enim *Ariſtoteles*, aut *Theophraſtus*, aut *Dioſcorides*, aut *Cajus Plinius*, multo minus *moderni*, hunc finem (de quo loquimur) Hiſtoriæ Naturalis unquam ſibi propoſuerunt. Atque in hoc plurimum eſt, ut qui partes ſcribendi Hiſtoriam Naturalem ſibi poſthac ſumpſerint, hoc perpetuo cogitent, atque animo agitent, ſe non Lectoris delectationi, non utilitati ipſi, quæ ex Narrationibus in præſens capi poſſit, debere inſervire, ſed conquirere & comparare Rerum Copiam & varietatem, quæ veris Axiomatibus conficiendis ſufficiat. Hoc enim ſi cogitent, Modum hujuſmodi Hiſtoriæ ipſi ſibi præſcribent. Finis enim regit modum.

III.

QUo autem majoris eſt hæc res operæ & laboris; eo illam minus onerari ſuperfluis conſentaneum eſt. Tria itaque ſunt, de quibus Homines ſunt plane admonendi, ut in illis parce admodum operam ſuam collocent; tanquam iis quæ maſſam Operis in immenſum augeant, virtutem parum aut nihil promoveant.

Primo igitur faceſſant Antiquitates, & Citationes, aut Suffragia Authorum; etiam Lites, & Controverſiæ, & Opiniones diſcrepantes; omnia denique Philologica. Neque enim citetur Author, niſi in re dubiæ fidei; neque interponatur Controverſia, niſi in re magni momenti. Quæ vero ad Ornamenta Orationis, & Similitudines, & Eloquentiæ Theſaurum, & hujuſmodi inania ſpectant, omnino abjiciantur. Etiam quæ recipiuntur omnia, & ipſa proponantur breviter & ſtrictim, ut nihil minus ſint quam verba. Nemo enim qui Materialia ad Ædificia vel naves vel hujuſmodi aliquas Structuras colligit & reponit, ea (Officinarum more) belle collocat & oſtentat ut placeant; ſed in hoc tantum ſedulus eſt, ut proba & bona ſint, & ut in Repoſitorio ſpatium minimum occupent. Atque ita prorſus faciendum eſt.

Secundo, non multum ad rem facit Luxuria illa Hiſtoriarum Naturalium in Deſcriptionis & Picturis Specierum numeroſis, atque earundem Varietate curioſa. Hujuſmodi enim puſillæ Varietates nihil aliud ſunt, quam Luſus quidam Naturæ, & Laſcivia, & prope ad Individuorum Naturam accedunt: Atque habent Peragrationem quandam in Rebus ipſis amœnam & jucundam; Informationem vero ad Scientiam tenuem, & fere ſupervacuam.

Tertio, miſſæ plane faciendæ ſunt omnes Narrationes ſuperſtitioſæ (non dico prodigioſæ, ubi memoria earum reperietur fida & probabilis, ſed ſuperſtitioſæ) & Experimenta Magiæ Ceremonialis. Nolumus enim Philoſophiæ Infantiam, cui Hiſtoria Naturalis primam præbet mammam, fabulis anilibus aſſueſcere. Erit fortaſſe Temp⁹ (poſtquam in Inquiſitionem Naturæ paulo altius penetratum erit) hujuſmodi res leviter percurrendi; ut ſi quid in illis fæcibus hæreat virtutis Naturalis, ea extrahi & in uſum condi poſſit. Interim ſeponendæ ſunt. Etiam Magiæ Naturalis Experimenta diligenter & cum ſeveritate ventilanda ſunt, antequam recipiantur; præſertim illa, quæ ex vulgaribus Sympathiis & Antipathiis, magna cum ſocordia & facilitate credendi ſimul & fingendi, derivari ſolent.

Neque nil aut parum actum eſt in exoneranda Hiſtoria Naturali tribus his (quas diximus) rebus ſuperfluis, quæ alias Volumina impleturæ fuiſſent. Neque tamen hic finis. Æque enim requiritur in Opere magno, ut tam ea quæ recipiuntur, ſuccincte ſcribantur; quam ut ſuperflua abſcindantur: Licet nemini dubium eſſe poſſit, quin hujuſmodi Caſtitas & Brevitas delectationem multo minorem tum Legenti tum Scribenti præbitura ſit. Verum illud ſemper inculcandum eſt; hoc quod paratur, Horreum eſſe tantummodo & Promptuarium Rerum; in quo non manendum, aut habitandum ſit cum voluptate, ſed eo deſcendendum, pro ut res poſtulat, cum aliquid ad uſum ſumendum ſit, circa Opus *Interpretis* quod ſuccedit.

IV.

IN Hiſtoria quam requirimus & animo deſtinamus, ante omnia videndum eſt, ut late pateat, & facta ſit ad Menſuram Univerſi. Neque enim arctandus eſt Mundus ad anguſtias Intellectus, (quod adhuc factum eſt) ſed expandendus Intellectus & laxandus, ad Mundi Imaginem recipiendam, qualis invenitur. Iſtud enim, *Reſpicere pauca, & pronuntiare ſecundum pauca*, omnia perdidit. Reſumentes igitur Partitionem, quam paulo ante fecimus Hiſtoriæ Naturalis, (quod ſit *Generationum*, *Prætergenerationum*, *& Artium*) *Hiſtoria Generationum* conſtituimus Partes quinque. Sit prima, Ætheris & Cœleſtium. Secunda, Meteororum, & Regionum (quas vocant) Aëris; Tractuum videlicet à Luna uſque ad Superficiem Terræ; Cui etiam parti Cometas cujuſcunque generis, tum ſublimiores, tum humiliores (utcunque ſe habeat rei veritas) Ordinis cauſa aſſignamus. Tertia, Terræ & Maris. Quarta, Elementorum (quæ vocant) Flammæ, ſive Ignis, Aëris, Aquæ, & Terræ. Elementa autem eo ſenſu accipi volumus, ut intelligantur non pro Primordiis Rerum, ſed pro Corporum Naturalium Maſſis Majoribus. Ita enim Natura Rerum diſtribuitur, ut ſit quorundam Corporum Quantitas, ſive Maſſa in Univerſo perquam magna; quia ſcilicet ad Schematiſmum eorum requiritur Textura Materiæ facilis & obvia; qualia ſunt ea quatuor (quæ diximus) corpora: At quorundam aliorum Corporum ſit Quantitas in Univerſo parva, & parce ſuppeditata, propter Texturam Materiæ valde diſſimilarem, & ſubtilem, & in plurimis determinatam, & organicam; qualia ſunt Species Rerum Naturalium, Metalla, Plantæ, Animalia. Quare prius Genus Corporum, *Collegia*

majora; poſterius, *Collegia minora* appellare conſuevimus. At *Collegiorum iſtorum Majorum* eſt Pars Hiſtoriæ quarta, ſub nomine Elementorum, ut diximus. Neque vero confunditur Pars quarta cum ſecunda aut tertia, in hoc quod in ſingulis mentionem Aëris, Aquæ, & Terræ fecimus. In Secunda enim & Tertia recipitur Hiſtoria eorum, tanquam Mundi Partium integralium, & quatenus pertinent ad Fabricam & Configurationem Univerſi; At in quarta continetur Hiſtoria Subſtantiæ & Naturæ ipſorum, quæ in ſingulis eorum partibus ſimilaribus viget, nec ad totum refertur. Quinta denique pars Hiſtoriæ *Collegia minora*, ſive *Species* continet; circa quas Hiſtoria Naturalis hactenus præcipue occupata eſt. *Hiſtoriam* vero *Prætergenerationum* quod attinet; jamdudum à nobis dictum eſt, quod illa cum Hiſtoria Generationum commodiſſime conjungi poſſit; ea ſcilicet, quæ ſit prodigioſa tantum, & naturalis. Nam ſuperſtitioſam Miraculorum Hiſtoriam (cujuſcunque ſit generis) omnino relegamus in Tractatum proprium; neque ipſum jam inde à principio ſuſcipiendum, ſed paulo poſt, quando altius in Naturæ Inquiſitionem penetratum fuerit.

At *Hiſtoriam Artium*, & Naturæ ab Homine verſæ & immutatæ, ſive Hiſtoriam Experimentalem, triplicem conſtituimus. Aut enim deprompta eſt ex Artibus Mechanicis; Aut ex Operativa parte Scientiarum Liberalium; Aut ex Practicis compluribus & Experimentis, quæ in Artem propriam non coaluerunt; immo quæ quandoque ex vulgatiſſima Experientia occurrunt, nec Artem omnino deſiderant. Quamobrem ſi ex his omnibus quæ diximus, *Generationibus, Prætergenerationibus, Artibus*, & *Experimentis* confecta fuerit Hiſtoria; nihil prætermiſſum videtur, per quod ſenſus ad informandum Intellectum Inſtrui poſſit. Neque igitur amplius intra Circulos parvos (veluti incantati) ſubſaltabimus, ſed Mundi Pomœria circuitione æquabimus.

V.

INter Partes eas quas diximus Hiſtoriæ, maximi uſus eſt *Hiſtoria Artium*, propterea quod oſtendat Res in Motu, & magis recta ducat ad Praxin. Quinetiam tollit larvam & velum à Rebus Naturalibus, quæ plerunque ſub varietate Figurarum & Apparentiæ externæ occultantur, aut obſcurantur. Denique Vexationes Artis ſunt certe tanquam Vincula & Manicæ *Protei*, quæ ultimos Materiæ Nixus & Conatus produnt. Corpora enim perdi aut annihilari nolunt; ſed potius in varias Formas ſe mutant. Itaque circa hanc Hiſtoriam, licet Mechanicam (ut videri poteſt) & minus Liberalem, (miſſa arrogantia & faſtu) ſumma eſt adhibenda diligentia.

Rurſus, inter Artes præferuntur eæ, quæ Corpora Naturalia & Rerum Materialia exhibent, alterant, & præparant; ut Agricultura, Coquinaria; Chymica; Tinctoria; Opificia Vitri, Eſmaltæ, Sacchari, Pulveris Pyrii, Ignium Artificialium, Papyri, & hujuſmodi. Jejunioris autem ſunt uſus, quæ præcipue conſiſtunt in Motu ſubtili Manuum, & Inſtrumentorum; quales ſunt Textoria; Fabrilis; Architectura; Opificia Molendinorum, Horologiorum, cum ſimilibus; Licet & iſtæ nullo modo negligendæ ſint, tum quia in illis occurrunt multa, quæ ad Corporum Naturalium Alterationes ſpectant; tum quia accurate informant de Motu Lationis; quæ res eſt magni prorſus ad plurima momenti.

Verum in Congerie univerſa iſtius *Artium Hiſtoriæ*, illud omnino monendum eſt, & penitus memoriæ mandandum; recipienda eſſe Experimenta Artium, non ſolum ea quæ ducunt ad finem Artis, ſed etiam quæ ullo modo interveniunt. Exempli gratia, quod Locuſtæ, aut Cancri cocti, cum prius Colorem luti referrent, rubeſcant, nihil ad menſam: ſed hæc ipſa Inſtantia tamen non mala eſt ad inquirendam naturam Rubedinis; cum idem eveniat etiam in Lateribus coctis. Similiter, quod Carnes minori mora ſaliantur hyeme quam æſtate, non eo tantum ſpectat, ut Coquus cibos bene & quantum ſufficit condiat, ſed etiam Inſtantia bona eſt ad indicandam naturam & impreſſionem Frigoris. Quamobrem toto (quod ajunt) cœlo erraverit, qui Intentioni noſtræ ſatisfieri exiſtimaverit, ſi Artium Experimenta colligantur hujus rei ſolum gratia, ut hoc modo Artes ſingulæ melius perficiantur. Licet enim & hoc non prorſus contemnamus in multis; tamen ea plane eſt mens noſtra, ut omnium Experimentorum Mechanicorum rivuli in Philoſophiæ pelagus undequaque fluant. Delectus autem Inſtantiarum in unoquoque genere eminentiorum (quas maxime & diligentiſſime conquirere oportet, & quaſi venari) ex Prærogativis Inſtantiarum petendus eſt.

VI.

REſumendum etiam eſt hoc loco, quod in *Aphoriſmis 99. 119. 120. Libri primi* fuſius tractavimus hic vero, Præcepti more, breviter imperare ſufficiat: Hoc eſt, ut recipiantur in hanc Hiſtoriam; Primo res Vulgatiſſimæ, quales quis ſupervacuum putaret ſcripto inſerere, quia tam familiariter notæ ſunt; Dein, res Viles, Illiberales, Turpes; (*Omnia enim munda mundis*; & ſi Lucrum ex Lotio boni odoris ſit, multo magis Lumen & Informatio ex re qualibet:) Etiam res Leves & Pueriles; (nec mirum; repueraſcendum enim plane eſt:) Poſtremo, res quæ nimiæ cujuſdam Subtilitatis eſſe videntur, quod in ſe nullius ſint uſus. Neque enim (*ut jam dictum eſt*) quæ hac *Hiſtoria* proponentur, propter ſe congeſta ſunt: Itaque neque dignitatem eorum ex ſe metiri par eſt, ſed quatenus ad alia transferri poſſint, & influant in Philoſophiam.

VII.

ILlud inſuper præcipimus, ut omnia in Naturalibus tam Corporibus quam Virtutibus (quantum fieri poteſt) numerata, appenſa, dimenſa, determinata proponantur. Opera enim meditamur, non Speculationes. Phyſica autem & Mathematica, bene commiſtæ, generant Practicam. Quamobrem exactæ Reſtitutiones & Diſtantiæ Planetarum, in Hiſtoria Cœleſtium: Terræ Ambitus, & Quantum occupet in ſuperficie reſpectu Aquarum, in Hiſtoria Terræ & Maris: Quantam compreſſionem Aër patiatur abſque forti *Antitypia*, in Hiſtoria Aëris: Quantum in Metallis alterum alteri præponderet, in Hiſtoria Metallorum; Et innumera id genus perquirenda, & perſcribenda ſunt. Cum vero exactæ Proportiones haberi non poſſunt, tum certe ad Æſtimativas aut Comparativas indefinitas confugiendum eſt. Veluti (ſi forte calculis Aſtronomorum de Diſtantiis diffidimus)

quod Luna ſit infra umbram Terræ; quod Mercurius ſit ſupra Lunam; & hujuſmodi. Etiam cum mediæ Proportiones haberi non poſſint, proponantur extremæ: veluti, quod languidior Magnes attollat Ferrum ad tale pondus, reſpectu ponderis ipſius Lapidis; & quod maxime virtuoſus, etiam ad rationem ſexagecuplam; quod nos in armato Magnete admodum parvo fieri vidimus. Atque ſatis ſcimus, iſtas Inſtantias determinatas non facile aut ſæpe occurrere; ſed in ipſo Interpretationis curriculo, tanquam Auxiliares, (quando res maxime poſtulat) debere exquiri. Veruntamen ſi forte occurrant, modo non progreſſum conficiendæ Naturalis Hiſtoriæ nimis remorentur, etiam in ipſam eas inſerere oportet.

VIII.

Fidem vero eorum, quæ in Hiſtoria ſunt recipienda, quod attinet; neceſſe eſt ut illa ſint aut fidei Certæ, aut fidei Dubiæ, aut fidei Damnatæ. Atque prius genus ſimpliciter eſt proponendum. Secundum, cum nota; vid. per verbum *Traditur*, aut *Referunt*, aut *Audivi ex fide-digno*, & hujuſmodi. Nam argumenta Fidei in alterutram partem, nimis operoſum foret aſcribere: & proculdubio ſcribentem nimis remorabitur. Neque multum etiam refert ad id quod agitur: quoniam (ut in *Aphoriſmo* 118. *Lib.* 1. diximus) falſitatem Experimentorum, niſi ea ubique ſcateant, veritas Axiomatum paulo poſt convincet. Attamen ſi Inſtantia fuerit nobilior, aut uſu ipſo, aut quia alia multa ex illa pendere poſſint; tum certè nominandus eſt Author: neque id nude tantum, ſed cum mentione aliqua; utrum ille ex Relatione, aut Exſcriptione, (qualia ſunt fere, quæ ſcribit *C. Plinius*) aut potius ex Scientia propria illa affirmaverit; atque etiam utrum fuerit res ſui temporis, an vetuſtior; inſuper, utrum ſit tale quippiam, cujus neceſſe foret ut multi eſſent teſtes, ſi verum foret; denique, utrum Author ille fuerit vaniloquus & levis, an ſobrius & ſeverus; & ſimilia, quæ faciunt ad pondus Fidei. Poſtremo res Damnatæ fidei, & tamen jactatas & celebratas, quales, partim neglectu, partim propter uſum Similitudinum, per multa jam ſæcula invaluerunt, (veluti, quod Adamas liget Magnetem, Alium enervet; Electrum omnia trahat præter Ocymum; & alia multa hujuſmodi) oportebit non ſilentio rejicere, ſed verbis expreſſis proſcribere, ne illa amplius Scientiis moleſta ſint.

Præterea non abs re fuerit, ſi forte Origo Vanitatis aut Credulitatis alicujus occurrat, illam notare: veluti, quod herbæ Satyrio attributa ſit vis ad excitandam Venerem, quia Radix ſcilicet in figuram teſticulorum efformata ſit: Cum revera hoc fiat, quia adnaſcitur annis ſingulis nova radix bulboſa; adhærente radice anni prioris; unde Didymi illi. Manifeſtum autem hoc eſt, quod nova Radix ſemper inveniatur ſolida & ſucculenta, vetus emarcida & ſpongioſa. Quare nil mirum, ſi altera mergatur in aqua, altera natet: Quod tamen pro re mira habetur, & reliquis ejus Herbæ virtutibus authoritatem addidit.

IX.

Superſunt Additamenta quædam Hiſtoriæ Naturalis utilia, quæque eam magis commode inflectere & aptare poſſint ad opus *Interpretis*, quod ſuccedit. Illa quinque ſunt.

Primum, Quæſtiones (non Cauſarum dico, ſed Facti) adjiciendæ ſunt, ut inquiſitionem ulteriorem provocent & ſollicitent: ut, in Hiſtoria Terræ & Maris, Utrum Mare Caſpium fluat & refluat, & quali horarum ſpatio; Utrum ſit aliqua Continens Auſtralis, an potius Inſula; & ſimilia.

Secundo, in Experimento aliquo novo & ſubtiliore, addendus eſt modus ipſe Experimenti, qui adhibitus eſt: ut liberum ſit hominum judicium, utrum Informatio per Experimentum illud ſit fida aut fallax, atque etiam excitetur hominum Induſtria, ad exquirendos Modos (ſi fieri poſſit) magis accuratos.

Tertio, ſi quid ſubſit in aliqua Narratione dubii vel ſcrupuli, id ſupprimi aut reticeri omnino nolumus; ſed plane & perſpicue adſcribi, Notæ aut Moniti loco. Cupimus enim, Hiſtoriam primam, veluti facto Sacramento de veritate ejus in ſingulis, religioſiſſime conſcribi; cum ſit Volumen Operum Dei & (quantum inter Majeſtatem Divinorum, & Humilitatem Terrenorum collationem facere liceat) tanquam Scriptura altera.

Quarto, non abs re fuerit Obſervationes quandoque aſpergere; (id quod *C. Plinius* fecit;) veluti in Hiſtoria Terræ & Maris; Quod Terrarum figura (quatenus adhuc cognita eſt, reſpectu Marium, ſit ad Auſtrum anguſta & veluti acuminata, ad Septentriones lata & ampla; Marium, contra: Et quod Oceani Magni interſecent Terras alveis exporrectis inter Auſtrum & Septentriones, non inter Orientem & Occidentem, niſi forte in extremis Regionibus Polaribus. Etiam Canones (qui nil aliud ſunt quam Obſervationes generales & Catholicæ) optime aſcribuntur: veluti in Hiſtoria Cœleſtium; Quod Venus nunquam diſtet à Sole plus partibus 46. Mercurius, 23. Et quod Planetæ, qui ſupra Solem locantur, tardiſſime moveant; cum longiſſime à Terra abſint; Planetæ infra Solem, celerrime. Aliud inſuper Obſervationis genus adhibendum; quod nondum in uſum venit; licet ſit haud exigui momenti. Illud tale eſt: nempe, ut ſubjungantur iis quæ ſunt, ea quæ non ſunt. Veluti, in Hiſtoria Cœleſtium, Quod non inveniatur ſtella oblonga vel triangularis; ſed quod omnis ſtella ſit globoſa: vel globoſa ſimpliciter, ut Luna; vel ad aſpectum Angulata, ſed in medio globoſa, ut reliquæ Stellæ; vel ad aſpectum, comata, & in medio globoſa, ut Sol: Aut quod Stellæ nullo prorſus ſpargantur ordine; ut non inveniatur vel Quincunx, vel Quadrangulum, nec alia Figura perfecta; (utcunque imponantur nomina Deltæ, Coronæ, Crucis, Quadrigarum, &c.) vix etiam linea recta, niſi forte in Cingulo & Pugione Orionis.

Quinto, juvabit fortaſſe nonnihil quærentem, quod credentem prorſus pervertat & perdat: vid. ut Opiniones, quæ nunc receptæ ſunt, cum earum Varietate & ſectis, brevi verborum complexu, & tanquam in tranſitu recenſeantur; ut Intellectum vellicent, & nihil amplius.

X.

Atque hæc ſufficient quatenus ad Præcepta generalia: quæ ſi diligenter obſerventur, & finem recta petet hoc Opus Hiſtoriæ, nec excreſcet ſupra modum. Quod ſi etiam, prout circumſcribitur & limitatur: vaſtum Opus alicui puſillanimo videri poſſit; is in Bibliothecas oculos convertat; & inter alia, Corpora Juris Civilis aut Juris Canonici

nici ex una parte ſpectet, & Commentarios Doctorum & Juriſconſultorum ex altera; & videat quid interſit quoad Molem & Volumina. Nobis enim (qui, tanquam Scribæ fideles, leges ipſas Naturæ, & nil aliud excipimus & conſcribimus) brevitas competit, & fere ab ipſis Rebus imponitur. Opinionum autem, & Placitorum, & Speculationum, non eſt numerus neque finis.

Quod vero in Diſtributione Operis noſtri mentionem fecimus *Cardinalium Virtutum* in Natura; & quod etiam horum Hiſtoria, antequam ad Opus *Interpretationis* ventum fuerit, perſcribenda eſſet; hujus rei minime obliti ſumus, ſed eam nobis ipſis reſervavimus: cum de aliorum Induſtria in hac re, priuſquam homines cum Natura paulo arctius conſueſcere inceperint, prolixe ſpondere non audeamus. Nunc itaque ad Delineationem *Hiſtoriarum Particularium* veniendum.

Verum, prout nunc negotiis diſtringimur, non ulterius ſuppetit otium, quam ut *Catalogum* tantum *Hiſtoriarum* ſecundum Capita ſubjungamus. Enimvero cum primum huic rei vacare poſſumus, conſilium eſt, in ſingulis, veluti interrogando, docere, qualia ſint circa unamquamque Hiſtoriarum illarum potiſſimum inquirenda & conſcribenda, tanquam ea quæ ad finem noſtrum faciunt, inſtar *Topicorum* quorundam particularium: vel potius, ut (ſumpto exemplo à Cauſis Civilibus) in hac *Vindicatione magna* ſive *Proceſſu*, à favore & providentia divina conceſſo & inſtituto, (per quem genus humanum Jus ſuum in Naturam recuperare contendit) Naturam ipſam & Artes ſuper Articulos examinemus.

Catalogus HISTORIARUM particularium Secundum Capita.

1 *Hiſtoria Cœleſtium; ſive Aſtronomica.*
2 *Hiſtoria configurationis Cœli & partium ejus, verſus Terram & partes ejus; ſive Coſmographica.*
3 *Hiſtoria Cometarum.*
4 *Hiſtoria Meteororum ignitorum.*
5 *Hiſtoria Fulgurum, Fulminum, Tonitruum, & Coruſcationum.*
6 *Hiſtoria Ventorum, & Flatuum repentinorum, & undulationem Aeris.*
7 *Hiſtoria Iridum.*
8 *Hiſtoria Nubium, prout ſuperne conſpiciuntur.*
9 *Hiſtoria Expanſionis Cœruleæ, Crepuſculi, plurium Solium, plurium Lunarum, Halonum, Colorum variorum Solis & Lunæ; atque omnis varietatis Cœleſtium ad adſpectum, quæ fit ratione Medii.*
10 *Hiſtoria Pluviarum ordinariarum, procelloſarum, & prodigioſarum; etiam Cataractarum (quas vocant) Cœli, & ſimilium.*
11 *Hiſtoria Grandinis, Nivis, Gelu, Pruinæ, Nebulæ, Roris, & ſimilium.*
12 *Hiſtoria omnium aliorum cadentium ſive deſcendentium ex alto, & ſuperne generatorum.*
13 *Hiſtoria Sonituum in alto (ſi modo ſint aliqui) præter Tonitrua.*
14 *Hiſtoria Aeris, in Toto, ſive in Configuratione Mundi.*
15 *Hiſtoria Tempeſtatum, ſive Temperamentorum Anni, tam ſecundum variationes Regionum, quam ſecundum accidentia Temporum, & periodos Annorum, Diluviorum, Fervorum, Siccitatum, & ſimilium.*
16 *Hiſtoria Terræ & Maris; Figuræ & Ambitus ipſorum, & Configurationis ipſorum inter ſe, atque Exporrectionis ipſorum in latum aut anguſtum; Inſularum Terræ in Mari, Sinuum Maris, & Lacuum ſalſorum in Terra, Iſthmorum, Promontoriorum.*
17 *Hiſtoria Motuum (ſi qui ſint) globi Terræ & Maris; & ex quibus Experimentis illi colligi poſſint.*
18 *Hiſtoria Motuum majorum & Perturbationum in Terra & Mari; nempe Terræ Motuum & Tremorum & Hiatuum, Inſularum de novo enaſcentium, Inſularum fluctuantium, Abruptionum Terrarum per ingreſſum Maris; Invaſionum & Illuvionum, & contra Deſertionum Maris; Eruptionum Ignium è Terra, Eruptionum ſubitanearum Aquarum è Terra, & ſimilium.*
19 *Hiſtoria Geographica Naturalis, Montium, Vallium, Sylvarum, Planitierum, Arenarum, Paludum, Lacuum, Fluviorum, Torrentium, Fontium, & omnis diverſitatis ſcaturiginum ipſorum, & ſimilium: miſſis Gentibus, Provinciis, Urbibus, & hujuſmodi Civilibus.*
20 *Hiſtoria Fluxuum & Refluxuum Maris, Euriporum, Undulationum & Motuum Maris; aliorum.*
21 *Hiſtoria cæterorum Accidentium Maris; Salſuginis ejus, Colorum diverſorum, Profunditatis; & Rupium, Montium, & Vallium ſubmarinorum, & ſimilium.*

Sequuntur Hiſtoriæ Maſſarum majorum.

22 *Hiſtoria Flammæ, & Ignitorum.*
23 *Hiſtoria Aëris, in Subſtantia, non in Configuratione.*
24 *Hiſtoria Aquæ, in Subſtantia, non in Configuratione.*
25 *Hiſtoria Terræ & diverſitatis ejus, in Subſtantia, non in Configuratione.*

Sequuntur Hiſtoriæ Specierum.

26 *Hiſtoria Metallorum perfectorum, Auri, Argenti: & Minerarum, Venarum, Marcaſitarum eorundem: Operaria quoque in Mineris ipſorum.*
27 *Hiſtoria Argenti Vivi.*
28 *Hiſtoria Foſſilium; veluti Vitrioli, & Sulphuris, &c.*
29 *Hiſtoria Gemmarum; veluti Adamantis, Rubini, &c.*
30 *Hiſtoria Lapidum; ut Marmoris, Lapidis Lydii, Silicis, &c.*
31 *Hiſtoria Magnetis.*
32 *Hiſtoria Corporum Miſcellaneorum, quæ nec ſunt Foſſilia prorſus, nec Vegetabilia; ut Salium, Succini, Ambræ-griſeæ, &c.*
33 *Hiſtoria Chymica circa Metalla & Mineralia.*
34 *Hiſtoria Plantarum, Arborum, Fruticum, Herbarum: & Partium eorum, Radicum, Caulium, Ligni, Foliorum, Florum: Fructuum, Seminum, Lachrymarum, &c.*
35 *Hiſtoria Chymica circa Vegetabilia.*

36. Hi-

36 *Hiſtoria Piſcium, & partium ac Generationis ipſorum.*

37 *Hiſtoria Volatilium, & Partium ac Generationis ipſorum.*

38 *Hiſtoria Quadrupedum, & Partium ac Generationis ipſorum.*

39 *Hiſtoria Serpentum, Vermium, Muſcarum, & cæterorum Inſectorum; & partium ac generationis ipſorum.*

40 *Hiſtoria Chymica circa ea quæ ſumuntur ab Animalibus.*

Sequuntur Hiſtoriæ Hominis.

41 *Hiſtoria Figuræ & Membrorum externorum Hominis, Staturæ, Compagis, Vultus & Lineamentorum, eorumque varietatis ſecundum Gentes & Climata, aut alias minores Differentias.*

42 *Hiſtoria Phyſiognomica ſuper ipſa.*

43 *Hiſtoria Anatomica, ſive Membrorum internorum Hominis; & varietatis ipſorum, quatenus invenitur in ipſa naturali Compage & Structura, & non tantum quoad Morbos & Accidentia præternaturalia.*

44 *Hiſtoria partium ſimilarium Hominis; ut Carnis, Oſſium, Membranarum, &c.*

45 *Hiſtoria Humorum in Homine; Sanguinis, Bilis, Spermatis, &c.*

46 *Hiſtoria Excrementorum, Sputi, Vrinarum, Sudorum, Sedimentorum, Capillorum, Pilorum, Rediviarum, Unguium, & ſimilium.*

47 *Hiſtoria Facultatum, Attractionis, Digeſtionis, Retentionis, Expulſionis, Sanguificationis, Aſſimilationis alimentorum in membra, Verſionis Sanguinis & Floris ejus in Spiritum, &c.*

48 *Hiſtoria Motuum Naturalium & Involuntariorum, ut Motus Cordis, Motus Pulſuum, Sternutationis, Motus Pulmonum, Motus Erectionis Virgæ, &c.*

49 *Hiſtoria Motuum mixtorum ex Naturalibus & Voluntariis; veluti Reſpirationis, Tuſſis, Vrinationis, Sedis, &c.*

50 *Hiſtoria Motuum Voluntariorum; ut Inſtrumentorum ad voces articulatas; ut Motuum Oculorum, Linguæ, Faucium, Manuum, Digitorum; Deglutitionis, &c.*

51 *Hiſtoria Somni & Inſomniorum.*

52 *Hiſtoria diverſorum Habituum Corporis; pinguis, macilenti; Complexionum, (quas vocant,) &c.*

53 *Hiſtoria Generationis Hominum.*

54 *Hiſtoria Conceptionis, Vivificationis, Geſtationis in Vtero, Partus, &c.*

55 *Hiſtoria Alimentationis Hominis, atque omnis Edulii & Potabilis, atque omnis Diætæ; & Varietatis ipſorum ſecundum Gentes aut minores differentias.*

56 *Hiſtoria Augmentationis & Incrementi Corporis in Toto & Partibus ipſius.*

57 *Hiſtoria decurſus Ætatis; Infantiæ, Pueritiæ, Juventutis, Senectutis, Longævitatis, Brevitatis vitæ, & ſimilium, ſecundum Gentes & minores differentias.*

58 *Hiſtoria Vitæ & Mortis.*

59 *Hiſtoria Medicinalis Morborum, & Symptomatum & Signorum eorundem.*

60 *Hiſtoria Medicinalis, Curæ, & Remediorum, & Liberationum à Morbis.*

61 *Hiſtoria Medicinalis eorum, quæ conſervant Corpus & Sanitatem.*

62 *Hiſtoria Medicinalis eorum quæ pertinent ad Formam & Decus Corporis, &c.*

63 *Hiſtoria Medicinalis eorum, quæ corpus alterant, & pertinent ad Regimen alterativum.*

64 *Hiſtoria Pharmacopolaris.*

65 *Hiſtoria Chirurgica.*

66 *Hiſtoria Chymica circa Medicinas.*

67 *Hiſtoria Viſus & Viſibilium, ſive Optica*

68 *Hiſtoria Picturæ, Sculptoria, Plaſtica, &c.*

69 *Hiſtoria Auditus & Sonorum.*

70 *Hiſtoria Muſica.*

71 *Hiſtoria Olfactus & Odorum.*

72 *Hiſtoria Guſtus, & Saporum.*

73 *Hiſtoria Tactus, & ejus Objectorum.*

74 *Hiſtoria Veneris, ut ſpeciei Tactus.*

75 *Hiſtoria Dolorum corporeorum, ut ſpeciei Tactus.*

76 *Hiſtoria Voluptatis & Doloris in genere.*

77 *Hiſtoria Affectuum; ut Iræ, Amoris, Verecundiæ &c.*

78 *Hiſtoria Facultatum Intellectualium; Cogitativæ, Phantaſiæ, Diſcurſus, Memoriæ, &c.*

79 *Hiſtoria Divinationum Naturalium.*

80 *Hiſtoria Dignotionum, ſive Diacriſium occultarum Naturalium.*

81 *Hiſtoria Coquinaria; & Artium ſubſervientium, veluti Macellaria, Aviaria, &c.*

82 *Hiſtoria Piſtoriæ, & Panificiorum; & Artium ſubſervientium, ut Molendinaria, &c.*

83 *Hiſtoria Vinaria.*

84 *Hiſtoria Cellaria, & diverſorum generum Potus.*

85 *Hiſtoria Bellariorum & Confecturarum.*

86 *Hiſtoria Mellis.*

87 *Hiſtoria Sacchari.*

88 *Hiſtoria Lacticiniorum.*

89 *Hiſtoria Balneatoria, & unguentaria.*

90 *Hiſtoria Miſcellanea circa curam corporis; Tonſorum, Odorariorum, &c.*

91 *Hiſtoria Aurifabrilis, & Artium ſubſervientium.*

92 *Hiſtoria Lanificiorum, & Artium ſubſervientium.*

93 *Hiſtoria Opificiorum è Serico & Bombyce, & Artium ſubſervientium.*

94 *Hiſtoria Opificiorum ex Lino, Cannabio, Goſſipio, Setis; & aliis Filaceis, & Artium ſubſervientium.*

95 *Hiſtoria Plumificiorum.*

96 *Hiſtoria Textoria, & Artium ſubſervientium.*

97 *Hiſtoria Tinctoria.*

98 *Hiſtoria Coriaria, Alutaria; & Artium ſubſervientium.*

99 *Hiſtoria Culcitraria & Plumaria.*

100 *Hiſtoria Ferrifabrilis.*

101 *Hiſtoria Latomiæ ſive Lapicidarum.*

102 *Hiſtoria Lateraria, & Tegularia.*

103 *Hiſtoria Figularis.*

104 *Hiſtoria Cæmentaria, & Cruſtaria.*

105 *Hiſtoria Lignifabrilis.*

106 *Hiſtoria Plumbaria.*

107 *Hiſtoria Vitri & omnium Vitreorum, & Vitriaria.*

108 *Hiſtoria Architecturæ in genere.*

109 *Hiſtoria, Plauſtraria, Rhedaria, Lecticaria, &c.*

110 *Hiſtoria Typographica, Libraria, Scriptoria, Sigillatoria; Atramenti, Calami, Papyri, Membranæ, &c.*

111 *Hiſtoria Ceræ.*

112 *Hiſtoria Viminaria.*

113 *Hiſtoria Storearia, & Opificiorum ex Stramine, Scirpis, & ſimilibus.*

114 *Hiſtoria Lotricaria, Scoparia, &c.*

115 *Hiſtoria Agriculturæ, Paſcuariæ, Cultus Sylvarum, &c.*

116 *Hiſtoria Hortulana.*

117 *Hiſtoria Piſcatoria.*

118 *Hiſtoria Venationis & Aucupii.*

119 *Hiſtoria Rei Bellicæ, & Artium ſubſervientium; ut Armamentaria, Arcuaria, Sagittaria, Sclopetaria, Tormentaria, Baliſtaria, Machinaria, &c.*

120 *Hiſtoria Rei Nauticæ, & Practicarum, & Artium ſubſervientium.*

121 *Hiſtoria Athletica; & omnis generis Exercitationum hominis.*

122 *Hiſtoria Rei Equeſtris.*

123 *Hiſtoria Ludorum omnis generis.*

124 *Hiſtoria Præſtigiatorum & Circulatorum.*

125 *Hiſtoria Miſcellanea diverſarum Materiarum Artificialium; ut Eſmalta, Porcellana, complurium Cæmentorum, &c.*

126 *Hiſtoria Salium.*

127 *Hiſtoria Miſcellanea diverſarum Machinarum & Motuum.*

128. *Hiſtoria Miſcellanea Experimentorum Vulgarium, quæ non coaluerunt in Artem.*

Etiam Mathematicarum purarum Hiſtoriæ conſcribendæ ſunt, licet ſint potius Obſervationes quam Experimenta.

129 *Hiſtoria naturarum & poteſtatum Numerorum.*

130 *Hiſtoria Naturarum & poteſtatum Figurarum.*

NOn abs re fuerit admonere; quod, cum neceſſe ſit multa ex Experimentis ſub duobus Titulis vel pluribus cadere, (veluti *Hiſtoria Plantarum*, & *Hiſtoria Artis hortulanæ*, multa habebunt fere communia) commodior ſit Inquiſitio per Artes, Diſpoſitio vero per Corpora. Parum enim nobis curæ eſt de Artibus ipſis Mechanicis, ſed tantum de iis quæ afferunt ad inſtruendam Philoſophiam. Verum hæc è re nata melius regentur.

Sequitur nunc ipſa Hiſtoria naturalis.

FRAN-

FRANCISCI BACONI, BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII,

PHÆNOMENA UNIVERSI;

SIVE

Hiſtoria Naturalis & Experimentalis

DE

VENTIS.

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI,

ANNO cIↃ IↃc LXIV.

Illuſtriſſimo, & Excellentiſſimo Principi,

CAROLO,

Sereniſſimi Regis

JACOBI

Filio, & Hæredi.

Illuſtriſſime, & Excellentiſſime Princeps,

PRIMITIAS *Hiſtoriæ* noſtræ *Naturalis* Celſitudini tuæ humillime offero. Rem mole perpuſillam, veluti *Granum Sinapis*: Sed tamen pignus eorum, quæ Deo volente ſequentur. Obſtrinximus enim nosipſos tanquam voto, ſingulis nos menſibus, ad quos Dei bonitas (cujus agitur Gloria tanquam in Cantico novo) vitam noſtram produxerit, unam, aut plures ejus partes, prout fuerint magis aut minus arduæ, aut copioſæ, confecturos, & edituros. Moti etiam fortaſſe erunt alii, noſtro exemplo, ad ſimilem induſtriam: præſertim poſtquam penitus perſpexerint, quid agatur. Nam in *Hiſtoria Naturali* bona, & bene inſtituta, claves ſunt & Scientiarum, & Operum. Deus Celſitudinem tuam diu ſervet incolumem.

Celſitudinis tuæ Servus

humilis & devotus,

FR. ST. ALBAN.

TITULI
Hiſtoriarum & Inquiſitionum in primos ſex menſes deſtinatarum.

Hiſtoria Ventorum.
Hiſtoria Denſi & Rari, nec-non Coitionis, & Expanſionis Materiæ per ſpatia.
Hiſtoria Gravis & Levis.
Hiſtoria Sympathiæ, & Antipathiæ Rerum.
Hiſtoria Sulphuris, Mercurij, & Salis.
Hiſtoria Vitæ & Mortis.

HISTORIA

HISTORIA NATURALIS ET EXPERIMENTALIS,

Ad condendam

PHILOSOPHIAM:

ſive

Phænomena Univerſi : *quæ* eſt Inſtaurationis Magnæ Pars tertia.

M*Onendi utiq; ſunt Homines, & per Fortunas ſuas rogandi, atq; obſecrandi, ut animos ſubmittant, & ſcientias in Mundo Maiore quærant: quinetiam de Philoſophia vel cogitationem abjiciant, vel modicos ſaltem, & tenues fructus ex illa ſperent, uſq; dum Hiſtoria Naturalis, & Experimentalis, diligens & probata, comparata ſit, & confecta. Quid enim ſibi volunt iſta Cerebella Hominum, & potentes Nugæ? Fuerunt apud antiquos, placita Philoſophorum valde numeroſa*; Pythagoræ, Philolai, Xenophanis, Heracliti, Empedoclis, Parmenidis, Anaxagoræ, Leucippi, Democriti Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti, Zenonis, *aliorum. Hi omnes Mundorum argumenta, tanquam Fabularum pro arbitrio confinxerunt, eaſq; Fabulas ſuas recitarunt, publicarunt: alias magis concinnas certe, & probabiles, alias duriores. At noſtris ſæculis, propter inſtituta Scholarum, & Collegiorum, cohibentur ingenia magis. Neq; propterea omnino ceſſatum eſt*; Patricius, Teleſius, Brunus, Severinus *Danus*, Gilbertus *Anglus*, Campanella, *ſcenam tentarunt, & novas Fabulas egerunt, nec plauſu celebres, nec argumento elegantes. Num hæc miramur? Quaſi vero non poſſint infinita oriri hujuſmodi placita, & Sectæ, omnibus ſæculis? Neq; enim eſt, aut erit, hujuſce rei finis aliquis, aut modus. Alius aliud arripit, aliis alia placent; nihil eſt luminis ſicci, & aperti; quiſq; ex Phantaſia ſuæ cellulis, tanquam ex* ſpecu Platonis *philoſophatur; Ingenia ſublimiora, acutius, fælicius; tardiora, minore ſucceſſu, ſed æqua pertinacia. Quin non ita pridem, ex quorundam Virorum doctorum, & prout nunc ſunt, res excellentium diſciplina, ſcientiæ (credo propter Varietatis, & Licentiæ tædia) intra certos, & deſcriptos Authores coërcentur, atq; ita cohibitæ, ſenioribus imponuntur, adoleſcentibus inſtillantur; ut jam (quod cavillatus eſt Cicero in Cæſaris annum)* Stella Lyræ ex edicto oriatur; *& Authoritas pro Veritate, non Veritas pro Authoritate ſit. Quod genus Inſtitutionis, & Diſciplinæ, ad uſum præſentem egregie valet; ſed idem meliorum indicit exilium. Nimirum primorum Parentum Peccatum, & luimus, & imitamur. Illi Dei ſimiles eſſe voluerunt, Poſteri eorum adhuc magis. Etenim Mundos creamus, Naturæ præimus, & dominamur; omnia ita ſe habere volumus, prout noſtræ Fatuitati conſentaneum fore videtur, non prout Divinæ Sapientiæ, nec qualia inveniuntur in rebus ipſis; neſcio an Res, aut Ingenia magis torqueamus; ſed plane Sigilla Imaginis noſtræ, Creaturis, & Operibus Dei imprimimus, non Creatoris Sigilla cum cura inſpicimus, & agnoſcimus. Itaq; non immerito iterum de Imperio in Creaturas decidimus; &, cum poſt lapſum Hominis, nihilominus dominatio nonnulla in Creaturas reluctantes relicta fuerit, ut per veras, & ſolidas artes, ſubigi & flecti poſſint, id ipſum ex inſolentia noſtra, & quia Dei ſimiles eſſe volumus, & propria Rationis dictamina ſequi, maxima ex parte amittimus. Quamobrem ſi qua eſt erga Creatorem Humilitas, ſi qua Operum ejus Reverentia & Magnificatio, ſi qua Charitas in Homines, & erga neceſſitates, & ærumnas humanas relevandas Studium, ſi quis Amor Veritatis in Naturalibus, & Odium Tenebrarum, & Intellectus purificandi Deſiderium; orandi ſunt Homines iterum atq; iterum, ut miſſis pauliſper, aut ſaltem ſepoſitis Philoſophiis iſtis volaticis, & præpoſteris, quæ Theſes Hypotheſibus antepoſuerunt, & Experientiam captivam duxerunt, atq; de Operibus Dei triumpharunt; ſummiſſe, & cum veneratione quadam, ad Volumen Creaturarum evolvendum accedant; atq; in eo moram faciant, meditentur; & ab opinionibus abluti, & mundi, caſte, & integre verſentur. Hic eſt ille Sermo, & Lingua, qui exivit in omnes fines terræ; nec confuſionem Babylonicam paſſus eſt; Hunc perdiſcant Homines, & repueraſcentes, atq; iterum Infantes facti, Abecedaria ejuſdem in manibus habere dignentur. In Interpretatione autem ejus eruenda, atq; enucleanda, nulli operæ parcant, ſed ſtrenue procedant, perſiſtant, immoriantur. Cum igitur in* Inſtauratione *noſtra, Hiſtoriam Naturalem, qualis ſit in ordine ad finem noſtrum, in tertia* Operis *parte collocaverimus; hanc rem prævertere & ſtatim aggredi viſum eſt. Etſi enim haud pauca, eaq; ex præcipuis, ſuperſint in* Organo *noſtro abſolvenda, tamen conſilium eſt, univerſum Opus* Inſtaurationis, *potius promovere in multis, quam perficere in paucis, hoc perpetuo, maximo cum ardore, (qualem Deus Mentibus, ut plane confidimus, addere ſolet) appetentes, ut quod adhuc nunquam tentatum ſit, id ne jam fruſtra tentetur. Simul ſubiit animum illa cogitatio: Spargi proculdubio per* Europam, *complura Ingenia, capacia, libera, excelſa, ſubtilia, ſolida, conſtantia. Quid ſi quis tali Ingenio præditus, rationem, & uſum* Organi *noſtri capiat, probet? Tamen non habet, quid agat, nec quomodo ſe ad Philoſophiam comparet, aut accingat. Si eſſet res, quæ lectione Librorum Philoſophicorum, aut diſputatione, aut meditatione perfici poſſet, ſufficeret fortaſſe ille, quiſquis ſit, & abunde illud præſtaret. Quod ſi ad Hiſtoriam Naturalem, & Experimenta Artium, illum remittimus, (id quod facimus) hæret, non eſt Inſtituti ejus, non Otii, non Impenſæ. Atqui non eſt poſtulandum nobis, ut quis vetera dimittat, antequam in poſſeſſionem Meliorum inducatur. Poſtquam autem Naturæ, & Artium Hiſtoria, fidelis & copioſa, collecta, & digeſta fuerit, atq; veluti ante oculos Hominum poſita, & explicata; non tenuis eſt ſpes. Ingenia, de quibus diximus, grandia (qualia & in antiquis Philoſophis viguerunt, & adhuc non raro reperiuntur) cum tantæ antehac fuerint efficaciæ, ut veluti ex* Scalmo *aut* Concha, *(rara ſcilicet Experientia, & frivola)* Naviculas *quaſdam Philoſophiæ, admirabili ſtructura, quoad opificium, ædificaverint; multo magis poſtquam Sylvam, & Materiem nacta ſint, ſolidiores ſtructuras excitatura; idq; licet via veteri pergere malint, nec via noſtri* Organi *(quæ ut nobis videtur, aut unica eſt, aut optima) uti. Itaq; huc res redit, ut* Organum *noſtrum, etiamſi fuerit abſolutum, abſq;* Hiſtoria Naturali, *non multum*; Hiſtoria Naturalis *abſque* Organo, *non parum, Inſtaurationem Scientiarum ſit provectura. Quare omnino, & ante omnia, in hoc incumbere, ſatius, & conſultius viſum eſt. Deus Univerſi Conditor, Conſervator, Inſtaurator, hoc Opus, & in aſcenſione ad Gloriam ſuam, & in deſcenſione ad Bonum humanum, pro ſua erga Homines Benevolentia, & Miſericordia, protegat & regat, per Filium ſuum unicum,* Nobiſcum Deum.

NORMA HISTORIÆ PRÆSENTIS.

Q*Vamvis ſub finem ejus partis* Organi *noſtri, quæ edita eſt, præcepta de* Hiſtoria Naturali *&* Experimentali *conſcripſerimus; viſum eſt tamen, hujus, quam nunc aggredimur,* Hiſtoriæ Normam, *& Figuram, & accuratius deſcribere, & ſuccinctius.* Titulis *in* Catalogo *comprehenſis, qui pertinent ad* Concreta, Titulos, *de* Naturis Abſtractis, *(quarum ibidem, ut* Hiſtoriæ Reſervatæ, *mentionem fecimus,) ſuperaddimus.*

Hi ſunt,

Hi ſunt, Materiæ Schematiſmi *diverſi, ſive* Formæ primæ Claſſis, Motus ſimplices, Summæ Motuum, Menſuræ Motuum, *alia quædam. De his* Abecedarium Novum *confecimus, & ſub finem hujus voluminis collocavimus.*

Titulos (*cum ad omnes nullo modo ſufficiamus*) *non ex ordine, ſed ex delectu ſumpſimus: quorum ſcilicet Inquiſitio, aut propter uſum erat graviſſima, aut propter copiam Experimentorum maxime commoda, aut propter obſcuritatem rei, maxime difficilis, & nobilis, aut propter diſcrepantiam* Titulorum *inter ſe, latiſſime patens ad Exempla.*

In Titulis *ſingulis, poſt* Aditum *quendam, aut præfationem, ſtatim* Topica particularia, *ſive Articulos Inquiſitionis proponimus, tum ad Lumen Inquiſitionis præſentis, tum ad Provocationem futuræ. Domini enim Quæſtionum ſumus, Rerum non item. Neq; tamen Quæſtionum Ordinem, in* Hiſtoria *ipſa præciſe obſervamus, ne impedimento ſit, quod pro auxilio adhibetur.*

Hiſtoria *&* Experimenta *omnino primas partes tenent. Ea ſi Enumerationem, & ſeriem Rerum particularium exhibeant, in* Tabulas *conficiuntur; aliter ſeorſum excipiuntur.*

Cum Hiſtoria *&* Experimenta *ſæpiſſime nos deſerant, præſertim* Lucifera *illa, &* Inſtantiæ Crucis, *per quas, de veris Rerum cauſis, Intellectui conſtare poſſit;* Mandata *damus de Experimentis novis, quantum proſpicere animo poſſumus, aptis ad id, quod quæritur. Hæc* Mandata *tanquam* Hiſtoria deſignata *ſunt. Quid enim aliud nobis, primo viam ingredientibus, relinquitur?*

Experimenti *alicujus ſubtilioris* Modum, *quo uſi ſumus, explicamus, ne Error ſubſit; atq; alios ad meliores, & magis exactos modos excogitandos, excitemus.*

Monita, *&* Cautiones, *de Rerum Fallaciis, & qui in inquirendo, & inveniendo poſſint occurrere, Erroribus, & ſcrupulis, aſpergimus; ut Phantaſmata omnia, quantum fieri poteſt, tanquam Exorciſmo fugemus.*

Obſervationes *noſtras, ſuper* Hiſtoriam *&* Experimenta, *ſubteximus, ut Interpretatio Naturæ, magis ſit in procinctu.*

Commentationes, *& tanquam Rudimenta quædam* Interpretationis *de* Cauſis, *parce, & magis ſuggerendo, quid eſſe poſſit, quam definiendo, quid ſit, interponimus.*

Canones, *ſed tamen* Mobiles, *ſive Axiomata inchoata, quæ nobis inquirentibus, non pronunciantibus ſe offerunt, præſcribimus, & conſtituimus. Utiles enim ſunt, ſi non prorſus veri.*

Utilitatis humanæ nunquam obliti (licet Lux ipſa dignior ſit iis, quæ à Luce monſtrantur) Vellicationes de Practica, *attentioni & memoriæ Hominum ſubjicimus; cum nobis conſtet, talem, & tam infœlicem eſſe Hominum Stuporem, ut quandoq; res ante pedes poſitas, niſi moniti, non videant, ſed prætereant.*

Opera, *&* Res impoſſibiles, *aut ſaltem adhuc non inventas, quæ ſub ſingulis* Titulis *cadunt, proponimus; atq; una ea, quæ jam inventa ſunt, & in Hominum poteſtate, atq;* Impoſſibilibus *illis, & non Inventis, ſunt* proxima, *& maxime cognata, ſubjungimus; ut ſimul & Induſtria humana excitetur, atque animi addantur.*

Patet ex antedictis, Hiſtoriam *præſentem, non tantum* Tertiæ Partis Inſtaurationis *vices ſupplere, ſed præparationem eſſe non contemnendam ad* Quartam, *propter* Titulos ex Abecedario, *&* Topica; *& ad* Sextam, *propter* Obſervationes Majores, Commentationes, *&* Canones

HISTORIA VENTORUM.

Aditus, ſive

PRÆFATIO.

VENTI *humanæ Genti alas addiderunt. Eorum enim dono feruntur Homines, & volant; non per Aërem certe, ſed per Maria; atque ingens patet janua Commercij, & fit Mundus pervius. Terra autem (quæ Gentis Humanæ Sedes eſt, & Domicilium) Scopæ ſunt: Eamque, atque ſimul Aërem ipſum, everrunt & mundant. Attamen & Mare infamant, alioqui tranquillum, & innoxium; neque alias ſine maleficio ſunt. Motum, abſq; opera humana, cient magnum, & vehementem; unde & ad Navigandum, & ad Molendum, veluti Operarij conducti ſunt; & ad multo plura adhiberi poſſunt, ſi Humana non ceſſet Diligentia. Natura ipſorum inter ſecreta, & abdita reponi ſolet; Nec mirum, cum nec Aëris Natura, & Poteſtas, cognita quoquo modo ſit; cui famulantur, & paraſitantur Venti, ut (apud Poëtas)* Æolus Junoni. *Primariæ Creaturæ non ſunt, nec ex Operibus ſex Dierum; quemadmodum nec reliqua Meteora quoad Actum; ſed Poſt-nati, ex Ordine Creationis.*

TOPICA PARTICULARIA;

SIVE

Articuli Inquiſitionis de Ventis.

NOMINA VENTORUM.

1. DEſcribito Ventos, ex diligentia Nautica, & imponito nomina ipſis ſive vetera, ſive nova, modo conſtantia.

Venti vel Generales ſunt, vel Stati, vel Aſſeclæ, vel Liberi. Generales voco, qui ſemper flant; Statos, qui certis temporibus; Aſſeclas, qui frequentius; Liberos, qui indifferenter.

VENTI GENERALES.

2. An ſint *Venti* aliqui *Generales*, atque ipſiſſimi Motus Aëris; &, ſi ſint, in qua conſecutione Motus, & in quibus locis ſpirent?

VENTI STATI.

3. Qui *Venti Anniverſarij* ſint, aut redeuntes per vices, & in quibus Regionibus? An inveniatur *Ventus* aliquis ita præcisè *Status*, ut redeat regulariter ad dies certos, & horas, inſtar Æſtûs Maris?

VENTI ASSECLÆ.

4. Qui *Venti* ſint *Aſſeclæ*, & familiares *Regionum*; qui *Temporum*, in iiſdem *Regionibus*; qui *Verni*; qui *Æſtivales*, qui *Autumnales*; qui *Brumales*; qui *Æquinoctiales*; qui *Solſtitiales*; qui *Matutini*, *Meridiani*, *Veſpertini*, *Nocturni*?

5. Quales

5. Quales ſint *Venti Marini*, quales qui ſpirant à *Continente*? Differentias autem *Marinorum*, & *Terreſtrium* diligenter excipito, tam eorum qui in Terrâ, & Mari; quam eorum, qui à Terra, & Mari.

VENTI LIBERI.

6. An non ſpirent *Venti* ex omni *Plagâ Cœli*?

Venti non multò plus Plagis Cœli, quam Qualitatibus variant. Alij Vehementes, alij Lenes; alij Conſtantes, alij Mutabiles; alij Calidi, alij Frigidi; alij humectant magis, & ſolvunt, alij deſiccant, & conſtipant; alij congregant nubes, & ſunt pluvioſi, vel etiam procelloſi, alij diſſipant, & ſunt ſereni.

QUALITATES VENTORUM DIVERSÆ.

7. Inquirito & narrato, qui ſint *Venti* uniuscujusque ſpeciei ex prædictis, & quomodo varient, ſecundum Regiones, & Loca?

Origines locales Ventorum triplices: Aut dejiciuntur ex alto; aut emanant à terrâ; aut conflantur in ipſo Corpore Aëris.

ORIGINES LOCALES VENTORUM.

8. Secundùm has tres *Origines*, de *Ventis* inquirito. Qui ſcilicet ex ipſis dejiciantur de *Media* (quam vocant) *Regione Aëris*; Qui vero expirent è *Cavis Terræ*; ſive illi erumpant confertim, ſive efflent inſenſibiliter; & ſparſim; poſtea glomerent, ut rivuli in fluvium; Qui deniq; generentur paſſim ex tumoribus, ſive expanſionibus *Aëris* proximi?

Neq; generationes Ventorum Originales tantum: Sunt & Accidentales, ex compreſſionibus Aëris ſcilicet, & percuſſionibus, & repercuſſionibus ejus.

GENERATIONES ACCIDENTALES VENTORUM.

9. De hujusmodi *Ventorum Generationibus Accidentalibus* inquirito *Generationes Ventorum* proprie non ſunt; etenim augent, & fortificant Ventos potius, quam producunt & excitant.

De communitate Ventorum hactenus. Reperiuntur autem Venti Rari, & Prodigioſi, quales ſunt Preſter, Turbo, Ecnephias: Hi ſuper Terram: At ſunt & & ſubterranei, quorum alij ſunt Vaporoſi, & Mercuriales, ij percipiuntur in Mineris; Alij Sulphurei; illi emittuntur, nacti exitum in Terræ Motibus, aut etiam efferveſcunt ex Montibus ardentibus.

VENTI EXTRAORDINARII ET FLATUS REPENTINI.

10. De hujusmodi *Ventis*, *Raris & Prodigioſis*, atque adeo de omnibus *Ventorum Miraculis* inquirito.

A ſpeciebus Ventorum tranſeat Inquiſitio ad Confacientia ad Ventos, (ita enim loqui volumus, quia vocabulum Efficientis plus ſignificat, Vocabulum Concomitantis minus quam intelligimus) atque ad ea, quæ Ventos putantur excitare, aut ſedare.

CONFACIENTIA AD VENTOS, & EXCITANTIA, & SEDANTIA IPSOS.

11. Circa *Aſtrologica* de *Ventis* inquirito parcè, nec de accuratis *Schematibus Cœli* curato; tantummodo obſervationes manifeſtiores, de Ventis ingruentibus circa exortus aliquorum Aſtrorum; aut circa Eclipſes Luminarium; aut Conjunctiones Planetarum, ne negligito; nec minus, quatenus pendent ex viis Solis, aut Lunæ.

12. Quid confaciant *Meteora* diverſorum generum ad *Ventos*? quid *Terræ Motus*, quid *Imbres*, quid *Concurſus Ventorum* ad invicem? Concatenata enim ſunt iſta, & alterum alterum trahit.

13. Quid confaciat ad *Ventos*, *Vaporum* & *Exhalationum* diverſitas? & quæ ex ipſis ſint magis generativa *Ventorum*; & quatenus Natura *Ventorum* ſequatur hujusmodi *Materias* ſuas?

14. Quid confaciant ea quæ hic in *Terra* ſunt, aut fiunt, ad *Ventos*; Quid Montes, & ſolutiones Nivium in ipſis; Quid Moles glaciales, quæ in Mari innatant, & deferuntur alicubi; Quid differentiæ Soli, aut Terræ, (modo hoc fuerit per Tractus Majores) veluti Paludes, Arenæ, Sylvæ, Campeſtria; Quid ea, quæ hic apud Homines aguntur, veluti Incenſiones Ericæ, & ſimilium, ad culturam agrorum; Incenſiones Segetum, aut villarum in Bellis; Deſiccationes Paludum; Diſploſiones continuæ Bombardarum; Sonitus Campanarum ſimul in magnis Urbibus & ſimilia? Feſtucæ certè ſunt res noſtræ, ſed tamen aliquid poſſunt.

15. De omnimodis *Excitationibus*, aut *Sedationibus Ventorum* inquirito, ſed parcè de Fabuloſis, aut ſuperſtitioſis.

A Confacientibus ad Ventos, tranſeat Inquiſitio, ad inquirendos, Limites Ventorum: de Altitudine; Extenſione; Duratione eorum.

LIMITES VENTORUM.

16. Inquirito diligenter de *Altitudine*, ſive *Elevatione Ventorum*; atque ſi ſint Faſtigia Montium, ad quæ Venti non aſpirent; aut ſi conſpiciantur Nubes quandoque ſtare, & non movere, flantibus eodem tempore Ventis fortiter hic in Terra.

17. Inquirito diligenter de *ſpatiis*, quæ *Venti* deprehenſi ſunt ſimul occupare, & ad quos terminos? Exempli gratia, ſi *Auſter* flaverit tali loco, an conſtet, quod eodem tempore, *Aquilo* flaverit ab illinc milliaribus decem? Contra, in quantas anguſtias *Venti* redigi poſſint, ita ut fluant *Venti* (id quod fieri videtur in *Turbinibus* nonnullis) tanquam per canales.

18. Inquirito, ad quod tempus, vel maximum, vel maximum, vel medium, vel minimum, continuari ſoleant *Venti*, & deinde flacceſcere, & tanquam expirare: qualis etiam eſſe ſoleat Ortus, & inceptio *Ventorum*, qualis languor & ceſſatio; ſubito gradatim, quoquo modo?

A limitibus Ventorum tranſeat Inquiſitio ad ſucceſſiones Ventorum, vel inter ſe, vel reſpectu Pluviæ, & Imbrium. Cum enim choreas ducant, ordinem Saltationis noſſe jucundum fuerit.

SUCCESSIONES VENTORUM.

19. An ſit aliqua Regula, aut obſervatio paulo certior, de *ſucceſſionibus Ventorum* ad invicem, ſive ea ſit in ordine ad Motum Solis, ſive alias; & ſi ſit, qualis ſit illa?

20. Circa *Succeſſionem & Alterationem Ventorum*, & *Pluviæ* inquirito; cum illud familiare, & frequens ſit, ut *Pluvia* ſedet *Ventos*, *Venti* compeſcant & diſſipent *Pluviam*.

21. An poſt certam *Periodum* Annorum, redintegretur *Succeſſio Ventorum*, & ſi ita ſit, quæ ſit ea *Periodus*?

A Succeſſionibus Ventorum, tranſeat Inquiſitio ad Motus ipſorum. Motus Ventorum, ſeptem Inquiſitionibus abſolvuntur: Quorum tres ſuperioribus Articulis continentur, quatuor adhuc manent intactæ.

Nam

Nam de Motu Ventorum diſpertito per Plagas Cœli, inquiſitum eſt, Etiam de Motu trium Linearum ſurſum, deorſum, lateraliter. Etiam de Accidentali Motu Compreſſionum. Reſtant Motus quartus Progreſſivus; quintus Undulationis; Sextus Conflictus; Septimus in Organis, & Machinis humanis.

MOTUS DIVERSI VENTORUM.

22. Cum *Progreſſus* ſit ſemper à termino de loco primi Ortus, & tanquam Fontibus alicujus *Venti*, quantum fieri poteſt, diligenter inquirito. Siquidem videntur *Venti Famæ* ſimiles. Nam licet tumultuentur, & percurrant, tamen *caput inter nubilia condunt*. Item de *Progreſſu* ipſo. Exempli gratiâ, Si *Boreas* vehemens, qui flaverit *Eboraci* ad talem diem, aut horam, flaverit *Londini* biduo poſt?

23. De *Undulatione Ventorum* Inquiſitionem ne omittito. *Undulationem* vocamus eum motum, quo *Ventus* ad parva intervalla intenditur, & remittitur, tanquam undæ Aquarum: quarum vices optimè percipiuntur ex auditu in ædibus. Eò autem magis notato diligenter differentias *Undulationis*, ſive *Sulcationis* inter Aërem & Aquam; quia in *Aëre* & *Ventis* deeſt Motus gravitatis, qui pars magna eſt *Undulationis* in Aquis.

24. De *Conflictu*, & Concurſu Ventorum, flantium ad idem tempus, diligenter inquirito. Primo utrum flent ſimul plures *Venti Originales*, non dicimus Reverberantes? Et, ſi hoc ita ſit, quales *Euripos* in Motu, quales rurſus *Condenſationes*, & *Alterationes* in Corpore Aëris, gignant?

25. An *Venti* alii eodem tempore flent ſuperius, alii hic apud nos in imo? quandoquidem obſervatum eſt à nonnullis, interdum nubes ferri in contrarium verſionis Pinaculi: Etiam nubes ferri forti Aura, cum hic apud nos fuerit ſumma Tranquillitas.

26. Fiat deſcriptio diligens admodum, & particularis *Motus Ventorum*, in impulſu *Navium* per vela.

27. Fiat Deſcriptio *Motus Ventorum* in velis *Molendinorum*, ad *Ventum*; in volatu Accipitrum & Avium, etiam in vulgaribus, & ludicris, veluti Signorum explicatorum, Draconum volantium, Duellorum ad ventum, &c.

A Motibus Ventorum tranſeat Inquiſitio ad vim, & Poteſtates ipſorum.

POTESTATES VENTORUM.

28. Quid poſſint, & agant *Venti*, circa *Currentes*, & Æſtus Aquarum, & circa Detentiones, Immiſſiones & Inundationes ipſarum?

29. Quid circa *Plantas*, & *Inſecta*, inducendo Locuſtas, Erucas, malos Rores?

30. Quid circa *Purgationem*, & *Infectionem* Aëris, & circa *Peſtilentias*, morbos, & affectus Animalium?

31. Quid circa *delationem ſpecierum* (quas vocant) *ſpiritualium*, ut *Sonorum*, *Radiorum*, & ſimilium?

A Poteſtatibus Ventorum, tranſeat Inquiſitio ad Prognoſtica Ventorum, non ſolum propter uſum Prædictionum, ſed quia manu ducunt ad Cauſas: Prognoſtica enim, aut præparationes rerum monſtrant, antequam perducantur ad Actum; aut Inchoationes, antequam perducantur ad ſenſum.

PROGNOSTICÆ VENTORUM.

32. Colligantur, cum diligentia bona, *Prognoſtica* Ventorum omnigena (præter Aſtrologica, de quibus ſuperius diximus, quatenus ſint inquirenda) ſive petantur ex *Meteoricis*, ſive ex *Aquis*, ſive ex *Inſtinctu Animalium*, aut quovis alio modo.

Poſtremò Inquiſitionem claudito, inquirendo de Imitamentis Ventorum, ſive Naturalibus, ſive in Artificialibus.

IMITAMENTA VENTORUM

33. Inquirito de *Imitamentis Ventorum*, in *Naturalibus*: qualia ſunt *Flatus in Corporibus Animalium*, *Flatus in receptaculis Diſtillationum*.

Inquirito de Auris factis, & *Ventis Artificialibus*, ut Follibus, Refrigeratoriis in cœnaculis, &c.

Articuli tales ſint. Neq; nobis dubium eſt, quin ad nonnullos horum reſponderi non poſſit, ſecundum copiam Experientiæ, quam habemus. Verum quemadmodum, in Cauſis Civilibus; quid cauſa poſtulet, ut interrogetur, noverit Jureconſultus bonus; quid Teſtes reſpondere poſſint, non norit: Idem nobis circa *Hiſtoriam Naturæ* accidit. Poſteri cætera viderint.

HISTORIA.

Nomina

VENTORUM.

Ad Artic. I.

NOmina *Ventis*, potius ex ordine, & gradibus, numerata, quam ex Antiquitate propria, imponimus: hoc perſpicuitatis, & memoriæ gratia. Sed Vocabula antiqua adjicimus quoq; propter ſuffragia Authorum veterum, ex quibus cum haud pauca (licet anxio quodam judicio) exceperimus, non agnoſcentur ferè illa, niſi ſub nominibus, quibus illi uſi ſunt. Partitio autem generalis ea eſto: ut ſint Venti *Cardinales*, qui ſpirant à Cardinibus Mundi; *Semicardinales* qui in dimidiis; *Mediani* qui in intermediis: Etiam ex Intermediis *Mediani Majores* vocentur, qui in quadris, *Minores* reliqui. Particularis autem diviſio ea eſt, quæ ſequitur.

Cardin. *Boreas.*
Bor. 1. *ad Eurum.*
Med.Maj. *Bor.* 2. *ad Eur. ſive Aquilo.*
Bor. 3. *ad Eur. ſive Meſes.*
Semicar. *Euroboreas.*
Eurus 1. *à Boreâ.*
Med.Maj. *Eurus* 2. *à Boreâ ſive Cæcias.*
Eur. 3. *à Boreâ.*

Cardin. *Eurus, ſive Subſolanus.*
Eur. 1. *ad Auſtrum.*
Med.Maj. *Eur.* 2. *ad Auſt. ſive Vulturnus.*
Eur. 3. *ad Auſt.*
Semicar. *Euro-Auſter.*
Auſter 1. *ab Euro.*
Med.Maj. *Auſt.* 2. *ab Euro, ſive Phœnicias.*
Auſt. 3. *ab Euro.*
Cardin. *Auſter, ſive Notus.*
Auſt. 1. *ad Zephyrum.*
Med.Maj. *Auſt.* 2. *ad Zeph. ſive Lybonotus.*
Auſt. 3. *ad Zeqhyrum.*
Semicar. *Zephyro-auſt. ſive Lybs.*
Zephyr. 1. *ab Auſtro.*
Med.Maj. *Zeph.* 2. *ab Auſt. ſive Africus.*
Zeph. 3. *ab Auſtro.*

Cardin. *Zephyrus, ſive Favonius.*
Zeph. 1. *ad Boream.*

Med.

Med.Maj. *Zeph. 2. ad Bor. ſive Corus.*
Zeph. 3. ad Boream.
Semicar. *Zephyro-boreas.*
Boreas 1. à Zephyro; ſive Thraſcias.
Med.Maj. *Bor. 2. à Zeph. ſive Circias.*
Boreas 3. à Zephyro.

Sunt & alia *Ventorum* nomina, *Apeliotes*, *Argeſtes*, *Olympias*, *Scyron*, *Helleſpontius*, *Iapyx*. Ea nil moramur. Satis ſit Nomina *Ventorum* ex ordine, & diſtributione plagarum cœli, fixa impoſuiſſe. In Interpretatione Authorum non multum ponimus, cum in ipſis Authoribus parum ſit.

VENTI LIBERI.
Ad Artic. 6.

1. NOn eſt plaga cœli, unde *Ventus* non ſpiret: Quin ſi plagas cœli, in tot partes dividas, quot ſunt gradus in *Horizonte*, invenias *Ventos* aliquando alicubi à ſingulis flantes.

2. Sunt Regiones totæ, in quibus non pluit, aut raro admodum: At non ſunt Regiones, ubi non flent *Venti*, & ſæpius.

VENTI GENERALES.
Ad Artic. 2.

DE *Ventis Generalibus* Phænomena rara. Nil mirum, cum intra *Tropicos* præcipue perſpiciantur loca damnata, apud Antiquos.

Conſtat navigantibus inter *Tropicos*, libero æquore, flare *Ventum* Conſtantem, & jugem (*Brizam* vocant Nautæ) ab Oriente in Occidentem. Is non ita ſegnis eſt, quin partim flatu proprio, partim regendo Currentem Maris, id efficiat, ut nequeant Navigantes verſus *Peruviam*, eadem redire, qua proficiſcuntur, via.

2. In noſtris Maribus *Europæ* percipitur cœlo ſereno, & ſudo, & ceſſantibus *Ventis* particularibus, Aura quædam lenis ab Oriente, ſoliſequa.

3. Recipit obſervatio vulgaris, nubes ſublimiores ferri plerunq; ab Oriente in Occidentem, idq; cum iisdem temporibus circa terram aut tranquillitas ſit, aut *Ventus* diverſus. Id ſi non ſemper faciant, poterit in cauſa eſſe, quod *Venti* particulares quandoq; flant in ſublimi, qui *Ventum* iſtum Generalem obruunt.

MONITUM. *Si quis ſit talis* Ventus Generalis, *ex ordine Motus cœli, is non adeo firmus eſt, quin* Ventis Particularibus *cedat. Manifeſtior autem eſt intra* Tropicos, *propter Circulos, quos conficit, majores; Etiam in ſublimi, propter eandem cauſam, & propter curſum liberum. Quamobrem, ſi hic extra* Tropicos, *& juxta terram, (ubi mollis admodum, & ſegnis eſt) eum deprehendere voles. Fiat* Experimentum *in Aëre libero, & in ſummâ tranquillitate, & in locis altis, & in corpore valde mobili, & tempore pomeridiano, quia per id Tempus*, Ventus *Orientalis particularis, parcius flat.*

MANDATUM. *Fiat diligens obſervatio, circa Pinnacula, & ejusmodi flabella, in faſtigiis turrium & templorum, An non in maximis tranquillitatibus, ſtent perpetuò verſus Occidentem.*

PHAENOMENON OBLIQUUM.

4. *Conſtat* Eurum, *in* Europâ *noſtrâ, eſſe* Ventum *deſiccantem & acrem,* Zephyrum *contra humectantem & almum. Annon hoc ſit, quia (poſito quod Aër moveat ab Oriente in Occidentem) neceſſe eſt, ut* Eurus *qui moveat in eâdem Conſecutione, Aërem diſſipet, & attenuet, unde ſit Aër mordax, & ſiccus,* Zephyrus *autem, qui in contrariâ, Aërem in ſe vertat, & condenſet, unde ſit obtuſior, & demum humidus?*

PHAENOMENON OBLIQUUM.

5. *Conſulito Inquiſitionem de Motu, & fluxu Aquarum, utrum illæ moveant ab Oriente ad Occidentem. Nam ſi extrema hoc motu gaudeant, Cœlum & Aquæ; parum abeſt, quin Aër, qui intermedius eſt, ex eodem participet.*

MONITUM Phænomena *duo, proximè poſita,* Obliqua *appellamus, quia rem deſignatam non rectâ monſtrant, ſed per conſequens; id quod (cum deeſt copia* Phænomenorum rectorum*) etiã avidè recipimus.*

MANDATUM. *Quod* Briza *illa, inter* Tropicos *luculenter ſpiret, res certa, Cauſa ambigua. Poſſit ea eſſe, quia Aer, more cœli movetur; Sed extra* Tropicos, *quaſi imperceptibiliter, propter circulos minores; intra manifeſto, propter Circulos majores, quos conficit. Poſſit alia eſſe, quia calor omnem Aërem dilatat, nec ſe priore loco contineri patitur. Ex dilatatione autem Aëris, neceſſario ſit impulſio Aëris contigui, quæ* Brizam *iſtam pariat prout progreditur Sol. Sed illa intra* Tropicos, *ubi Sol eſt ardentior, inſignior eſt; extra, ferè latet. Videtur eſſe* Inſtantia Crucis, *ad ambiguitatem iſtam tollendam, ſi inquiratur, utrum* Briza *noctu flet annon? Rotatio enim Aeris etiam noctu manet, at calor* Solis *non item.*

6. At certum eſt illam noctu non flare, ſed manè, aut etiam aurorâ adulta. Nihilominus non determinat illa *Inſtantia* quæſtionem. Nam condenſatio Aëris nocturna, præſertim in illis Regionibus, ubi nox & dies non magis pares ſunt ſpatiis, quam differentes calore & frigore, poſſit Motum illum naturalem Aëris (qui lenis eſt) hebetare, & confundere.

7. Si Aër participet ex Motu cœli, ſequitur non tantum, quod *Eurus* cum motu Aëris concurrat, *Zephyrus* concertet; verum etiam, quod *Boreas* tanquam ab alto ſpiret, *Auſter* tanquam ab imo, in hemiſphærio noſtro, ubi *Polus Antarcticus* ſub terra eſt, *Arcticus* elevatur; idq; etiam ab antiquis notatum eſt, ſed titubanter & obſcure; optime autem convenit cum experientia moderna, quia *Briza* (quæ poſſit eſſe Motus Aëris) non eſt *Eurus* integer, ſed *Euro-Aquilo*.

VENTI STATI.
Ad Artic. 3.

CONNEXIO.

UT *in Inquiſitione, de* Ventis Generalibus, *homines* Scototomiam *paſſi ſunt; Ita in illâ, de* Ventis Statis, vertiginem. *De illa ſilent, de hac ſurſum, & deorſum, ſermones faciunt inconditos. Ignoſcendum hoc magis, quod varia res eſt; quia* Stati Venti *cum locis permutantur, ut non iidem in* Ægypto, Græciâ, Italiâ, *ſpirent.*

1. Eſſe alicubi *Statos Ventos*, etiam Nomen impoſitum declarat; ut & Nomen alterum *Eteſiarum*, quod *Anniverſarios* ſonat.

2. Apud Antiquos, inter cauſas Inundationis *Nili*, aſcripta eſt, quòd eo Anni tempore, *Venti Eteſiæ* (*Aquilones* ſcilicet) flarent, qui curſum fluvii in Mare inhibebant, & retrorſum volvebant.

3. Inveniuntur in Mari Currentes, qui nec naturali motui Oceani, nec decurſui ex locis magis elevatis, nec Anguſtiis ex litoribus adverſis, aut Promontoriis excurrentibus attribui poſſint; ſed planè reguntur à *Ventis Statis*.

4. *Columbum* qui nolunt à relatione *Naucleri Hiſpani*, & levius putant, ab obſcuris Antiquitatis veſtigiis, & auris, tam certam, & fixam, de *Indiis Occidentalibus*, opinionem concepiſſe, huc ſe convertunt, quòd à *Statis Ventis*, ad litora *Luſitaniæ*, conjecerit, *Continentem* eſſe à parte Occidentis: Res dubia, nec admodum probabilis, cùm *Ventorum* Itinerarium, ad tam longos tractus vix attingat: Magnus interim honos huic Inquiſitioni, ſi uni Axiomati, aut Obſervationi, ex iis quas multas complectitur, Inventio Novi orbis debetur.

5. Ubicunq; ſiti ſunt Montes alti & nivales, ab ea parte flant *Venti Stati*, ad tempus, quo nives ſolvuntur.

6. Arbitror & à paludibus magnis, quæ aquis cooperiuntur hyeme, ſpirare *Ventos Statos*, ſub tempora, quibus à calore Solis ſiccari cœperint; ſed de hoc mihi compertum non eſt.

7. Ubicunque generationes vaporum fiunt in abundantia, idq; certis temporibus; ibi ſcias *Ventos Statos* iiſdem temporibus orituros.

8. Si *Venti Stati* flent alicubi; nec cauſa eorum reperiatur in propinquo; ſcias *Ventos* hujusmodi *ſtatos* peregrinos eſſe, & à longe venire.

9. Notatum eſt, *Ventos Statos* noctu non flare, ſed tertia, ab ortu Solis, hora, inſurgere: ſunt certe hujusmodi *Venti*, veluti ex longo itinere defeſſi, ut condenſationem aëris nocturnam vix perfringant, at poſt exortum Solis excitati, pauliſper procedant.

10. Omnes *Stati Venti* (præterquam ex locis propinquis) imbecilli ſunt, & *Ventis* ſubitis ſe ſubmittunt.

11. Sunt complures *Venti Stati*, quos nos non percipimus, aut obſervamus, propter infirmitatem ipſorum, unde à ventis liberis obruuntur; Ideo vix notantur hyeme, cum *Venti* liberi vagantur magis; ſed potius verſus æſtatem, cum *Venti* illi Erratici magis deficiunt.

12. In partibus *Europæ*, ex *Ventis Statis*, hi potiſſimi ſunt. *Aquilones* à Solſtitio: ſuntq; exortus *Caniculæ*, tum prodromi, tum ſequaces: *Zephyri*, ab Æquinoctio Autumnali, *Euri* à verno: Nam de Brumali Solſtitio minus curandum, propter hyemis varietates.

13. *Venti Ornithiÿ*, ſive *Aviariÿ*, qui nomen traxerunt, quod Aves à regionibus gelidis tranſmarinis, regionibus apricis immittant, nihil pertinent ad *Ventos Statos*; quia illi tempore ſæpius fallunt: Aves autem eorum Commoditatem, ſive citiùs, ſive tardius flent, expectant; etiam non rarò poſtquam flare paululum incœperint, & ſe ſubinde verterint, deſtituuntur Aves, & merguntur in pelago, aliquando in naves decidunt.

14. Præciſus reditus *Ventorum* ad diem & horam, inſtar Æſtus Maris, non invenitur. Deſignant quandoq; Authores nonnulli diem; ſed potius ex conjectura, quam ex obſervatione conſtante.

VENTI ASSECLÆ.

Ad Artic. 4. & 5.

CONNEXIO.

VEntorum Aſſeclarum *vocabulum noſtrum eſt, quod imponere viſum eſt, ne aut pereat obſervatio circa ipſos, aut confundatur. Senſus talis eſt. Divide, ſi placet, annum in tres, quatuor, quinq; partes, in aliqua Regione. Quod ſi* Ventus *aliquis ibi flet, duas, tres, quatuor portiones ex ipſis;* Ventus *contrarius, unam; illum* Ventum, *qui frequentius flat, ejus regionis* Aſſeclam *nominamus. Sic de temporibus.*

1. *Auſter* & *Boreas Aſſeclæ* Mundi ſunt; Frequentius enim per univerſum ſpirant illi, cum ſuis Sectionibus, quam *Eurus*, & *Zephyrus* cum ſuis.

2. Omnes *Venti Liberi* (non *Stati*) magis Aſſeclæ hyemis ſunt, quam Æſtatis, maxime autem Autumni & Veris.

3. Omnes *Venti* Liberi, potius Aſſeclæ ſunt regionum extra Tropicos, atq; etiam Circulos polares, quam intra; In regionibus enim torridis, & conglaciatis, plerunque parcius ſpirant, in mediis frequentius.

4. Etiam omnes *Venti* Liberi, præſertim fortiores ex ipſis, flant ſæpius, & intenſius, Mane & Veſperi, quam Meridie & Noctu.

5. *Venti* Liberi in regionibus fiſtuloſis & cavernoſis, frequentius ſpirant, quam in firmis, & ſolidis.

MANDATUM. *Ceſſavit ferè humana diligentia in obſervatione* Ventorum Aſſeclarum, *in regionibus particularibus, quod tamen fieri debuit, & ad multa utilis foret. Memini me à Mercatore quodam, prudenti viro, qui ad* Terram Piſcationis, *coloniam duxerat, ibiq; hyemarat, cauſam quæſiviſſe, cur regio illa tam impenſe frigida haberetur, cùm clima ſatis benigum eſſet. Reſpondit, rem eſſe fama aliquanto minorem, cauſam autem duplicem. Unam, quod moles glaciales, a Currenti maris Scythici, juxta ea litora deveherentur. Alteram (quam longe potiorem duxit) quod longè pluribus Anni partibus ſpiraret apud eos* Zephyrus, *quam* Eurus; *quod etiam facit apud nos, (inquit,) ſed apud illos à Continenti, & gelidus; apud nos à Mari, & tepidus. Quod ſi (addidit) tam frequenter & diu ſpiraret in* Angliâ Eurus, *quam apud eos* Zephyris, *longè forent intenſiora frigora apud nos, & paria illis, quæ ibi fiunt.*

6. *Zephyri* ſunt *Aſſeclæ* horarum pomeridianarum: Declinante enim Sole frequentiùs ſpirant *Venti* ab Occidente, ab Oriente rarius.

7. *Auſter* noctis Aſſecla eſt; nam noctu & ſæpiùs oritur, & flat vehementiùs. *Boreas* autem interdiu.

8. *Aſſeclarum* verò Maris, & Continentis, multæ & magnæ ſunt differentiæ. Ea præcipuè, quæ *Columbo* anſam præbuit inveniendi Novi Orbis: Quod *Venti* marini *Stati* non ſunt, terreſtres autem maximè. Cum enim abundet vaporibus mare, qui ubiq; ferè indifferenter adſunt, ubiq; etiam generantur Venti, & magnâ inconſtantiâ huc illuc feruntur, cùm certas origines, & fontes non habeant. At terra ad Materiam *Ventorum*, valdè inæqualiter ſe habet; cum alia loca ad *Ventos* pariendos, & augendos, magis efficacia ſint; alia magis deſtituta. Itaque flant ferè à parte fomitum ſuorum, & inde directionem ſortiuntur.

9. Non ſatis conſtat ſibi *Acoſta*. Ait ad *Peruviam*, & maritima *Maris Auſtralis*, ferè per totum Annum, ſpirare *Auſtros*. Idem alibi ait, ad eas oras, ſpirare potiſſimum *Ventos* Marinos. At *Auſter* illis terreſtris eſt, ut & *Boreas*, & *Eurus*, tantumque *Zephyrus* eſt illis marinus. Sumendum quod certius ponit, hoc eſt, *Auſtrum* eſſe *Ventum Aſſeclam*, & familiarem earum regionum; niſi fortè ex nomine *Maris Auſtralis*, vel phantaſiam, vel modum loquendi corrupit, intelligens *Zephyrum* per *Auſtrum*, quod à Mari Auſtrali ſpiret. At Mare, quod vocant, *Auſtrale*, propriè *Auſtrale* non eſt, ſed

tanquam

tanquam Oceanus ſecundus Occidentalis; quando ſimili, cum *Atlantico*, ſitu exporrigatur.

10. Marini *Venti* ſunt proculdubio terreſtribus humidiores, ſed tamen puriores, quiq; faciliùs, & æqualiùs, cum Aëre puro incorporentur. Terreſtres enim malè coagmentati, & fumei. Neque opponat quiſpiam, eos debere eſſe, propter ſalſuginem Maris, craſſiores. Natura enim terreſtris ſalis, non ſurgit in vaporibus.

11. Tepidi, vel gelidi ſunt *Venti* marini, pro ratione qualitatum duarum prædictarum, humiditatis, & puritatis. Humiditate enim frigora mitigant, (ſiccitas ſiquidem utrumque, & calorem, & frigus, intendit:) at puritate refrigerant. Itaq; extra Tropicos, tepidi; intra, gelidi.

12. Arbitror ubiq; *Ventos* marinos, Aſſeclas eſſe regionum (præſertim maritimarum) ſingularum; frequentius ſcilicet ſpirare *ventos*, à parte, ubi collocatur mare; propter copiam longè uberiorem Materiæ, ad *ventos* in mari, quam in Terrâ: niſi fortè ſit aliquis *ventus* ſtatus, ſpirans à terra, ex cauſa peculiari. Nemo autem confundat *ventos* ſtatos, cum *ventis* Aſſeclis, cùm Aſſeclæ ſemper frequentiores ſint; ſtati, ſæpiùs rariores. Id tamen utriſq; commune eſt, quod *venti* ſpirent à parte fomitum ſuorum.

13. Vehementiores plerumq; ſunt *venti* marini, quàm terreſtres, ita tamen, ut cum ceſſent, major ſit Malacia in medio Mari, quam ad littora; adeo ut Nautæ quandoq; ament, potius littorum obliquitates premere, quàm urgere altum; ad evitandas Malacias.

14. Spirant à Mari ad littora *Venti Tropæi*, ſive verſarii, qui ſcilicet, poſtquam pauliſper progreſſi ſunt, ſubitò vertuntur. Omnino eſt quædam refractio inter Auras maris, & Auras terræ, & inæqualitas. Omnis autem inæqualitas Aëris, eſt inchoatio quædam *Venti*. Maximè autem fiunt *Tropæi*, & *Euripi Ventorum*, ubi mare ſinuat.

15. Spirant quædam Auræ plerumq; circa omnes Aquas majores; potiſſimùm autem ſentiuntur manè; at magis circa fluvios, quàm in mari, propter differentiam auræ Terræ, & auræ Aquæ.

16. In locis proximis juxta mare, flectunt fere ſe arbores, & incurvant, quaſi averſantes auras maris. Neque tamen malicia eſt; ſed *Venti* maritimi, ob humiditatem, & denſitatem, ſunt tanquam ponderoſiores.

Qualitates & Poteſtates Ventorum.

Ad Artic. 7. 28. 29. 30. 31.

CONNEXIO.

C*Irca* Qualitates & Poteſtates Ventorum, *obſervatum eſt ab hominibus, non diligenter, & variè: Nos certiora excerpimus; reliqua, ut levia, ipſis* Ventis *permittemus.*

1. *Auſter* Pluvioſus, *Boreas* Serenus apud nos ſunt: Alter nubes congregat, & fovet; Alter diſſipat, & diſcutit. Itaque *Poëta*, cùm narrant de *Diluvio*, fingunt, eo tempore, *Boream* in carcere concluſum; *Auſtrum* cum Ampliſſimis mandatis emiſſum.

2. *Zephyrus* apud nos pro *Aureæ Ætatis Vento* habitus eſt, qui comes eſſet perpetui veris, & mulceret flores.

3. *Paracelſi* Schola, cùm tribus ſuis principiis, etiam in *Templo Junonis* (Aëre ſcilicet) locum quærerent, tres collocarunt; *Euro* locum non repererunt.

Tincturis liquidum qui Mercurialibus *Auſtrum,*
Divitis & Zephyri rorantes Sulphure *venas,*
Et Boream triſti rigidum ſale.

4. At nobis, in *Britannia*, *Eurus* pro Maleficio habetur, ut in proverbio ſit, *Eurum*, neque homini, neq; beſtiæ, propitium eſſe.

5. *Auſter* à præſentia Solis, *Boreas* ab abſentia ſpirat, in hemiſphærio noſtro: *Eurus* in Conſecutione Motûs Aëris, *Zephyrus* à Mari, *Eurus* à Continente: plerumque in *Europa*, & *Aſia* Occidentali. Hæ ſunt differentiæ *Ventorum*, maximè radicales, unde plurimæ ex qualitatibus, & poteſtatibus *Ventorum*, revera pendent.

6. *Auſter* minùs Anniverſarius eſt, & ſtatus, quàm *Boreas*, ſed magis vagus, & liber; & quando eſt ſtatus, tam lenis eſt, ut vix percipiatur.

7. *Auſter* magis humilis eſt, & lateralis, *Boreas* celſior, & ſpirans ex alto; neq; hoc de Elevatione, & depreſſione polari dicimus, de qua ſupra, ſed quod origines ſuas habeat plerumq; magis in vicino *Auſter*, magis in ſublimi *Boreas*.

8. *Auſter* nobis pluvioſus (ut jam dictum eſt) *Africa* vero ſerenus, ſed magnos immittens fervores, non frigidus, ut alii dixerunt. Eſt tamen *Africa* ſatis ſalubris; At nobis, ſi flaverit paulò diutiùs in ſudo, abſque pluvia *Auſter*, valdè peſtilens eſt.

9. *Auſter* & *Zephyrus* non generant vapores, ſed ſpirant à partibus, ubi maxima eſt copia ipſorum, propter auctum calorem Solis, qui vapores elicit, ideoque ſunt pluvioſi. Quod ſi ſpiraverint à locis ſiccioribus, & jejunis à vaporibus, ſunt ſereni; ſed tamen aliquando puri, aliquando æſtuoſi.

10. Videntur hic apud nos *Auſter* & *Zephyrus* fœderati, ſuntque tepidi & humidi; at ex altera parte Affines ſunt *Boreas* & *Eurus*, ſuntq; frigidi, & ſicci.

11. *Auſter* & *Boreas* (quod & anteà attigimus) frequentiùs ſpirant, quàm *Eurus*, & *Zephyrus*; quia magna eſt inæqualitas vaporum, ex illis partibus, propter abſentiam, & præſentiam Solis; At Orienti, & Occidenti, Sol tanquam adiaphorus eſt.

12. *Auſter* ſaluberrimus marinus, à continente magis morbidus; contra *Boreas* à mari ſuſpectus, à terra ſanus; Etiam frugibus & ſtirpibus *Auſter* marinus valdè benignus, fugans rubigines, & alias pernicies.

13. *Auſter* lenior non admodùm cogit nubes, ſed ſæpè ſerenus eſt, præſertim ſi ſit brevior; Sed flans commotiùs, aut diutiùs, facit cœlum nubilum, & inducit pluviam: ſed potius cum deſinat, aut flacceſſere incipiat, quam à principio, aut in ipſo vigore.

14. Cum *Auſter* aut oritur, aut deſiſtit, fiunt ferè Mutationes tempeſtatum, à ſereno ad nubilum, aut à calido ad frigidum, & è contrà; *Boreas* ſæpe, & oritur, & deſinit, priore tempeſtate manente, & continuata.

15. Poſt pruinas, atque etiam Nives paulò diuturniores, non alius ferè *Ventus*, quàm *Auſter* ſpirat, tanquam facta concoctione frigorum, quæ tum demum ſolvuntur, neque propterea ſemper

V 2 ſequitur

ſequitur pluvia, ſed fit hoc etiam in regelationibus ſerenis.

16. *Auſter*, & frequentius oritur, & fortius ſpirat, noctu, quam interdiu, præſertim noctibus hybernis. At *Boreas*, ſi noctu oriatur (quod contra ſuam conſuetudinem eſt) non ultra triduum fere durat.

17. *Auſtro* flante, majores volvuntur fluctus, quam *Borea*, etiam quando pari, aut minore impetu, ſpirat.

18. Spirante *Auſtro*, fit Mare cœruleum, & magis lucidum, *Borea* contra, atrius, & obſcurius.

19. Cum Aër ſubito fit tepidior, denotat interdum pluviam: rurſus alias, cum Aura ſubito fit gelidior, pluviam præmonſtrat. Sequitur vero hoc naturam *Ventorum*: nam ſi flante *Auſtro* & *Euro* intepeſcit Aër, pluvia in propinquo eſt, itidemque cum flante *Septentrione*, aut *Zephyro*, refrigeſcit.

20. *Auſter* flat plerumq; integer & ſolitarius. At *Boreâ*, & præcipue *Cæciâ*, & *Coro* flantibus, ſæpe contrarii, & alii diverſi *Venti*, ſimul ſpirant; unde refringuntur, & turbantur.

21. *Boreas* ſementi faciendæ, *Auſter* Inſitionibus, & Inoculationibus, cavendus.

22. A parte *Auſtri*, folia ex arboribus, citius decidunt. At palmites vitium, ab ea parte erumpunt, & eò fere ſpectant.

23. In latis paſcuis, videndum eſt paſtoribus (ut ait *Plinius*) ut greges ovium, ad *Septentrionale* latus adducant, ut contra *Auſtrum* paſcant. Nam ſi contra *Boream*, claudicant, & lippiunt, & alvo moventur: Quin etiam *Boreas* coitum illis debilitat, adeò ut ſi in hunc *Ventum* ſpectantes coëant oves, fœmellæ ut plurimum gignantur: Sed in hoc *Plinius* (ut pote tranſcriptor) ſibi non conſtat.

24. *Venti* tribus temporibus, frumento & ſegetibus noccent: in flore aperiente, & defloreſcente, & ſub maturitatem: tum enim exinaniunt ariſtas dejectis granis, at prioribus duobus temporibus, florem, aut in calamo conſtringunt, aut decutiunt.

25. Flante *Auſtro* anhelitus hominum magis fœtet, Appetitus animalium dejicitur magis, morbi peſtilentes graſſantur, gravedines incumbunt, homines magis pigri ſunt, & hebetes: At flante *Borea*, magis alacres, ſani, avidiores cibi. Phthiſicis tamen nocet *Boreas*, & tuſſiculoſis, & podagricis, & omni fluxui acuto.

26. *Eurus* ſiccus, mordax, mortificans; *Zephyrus* humidus, clemens, almus.

27. *Eurus* ſpirans vere adulto, calamitas fructuum, inducendo erucas & vermes, ut vix foliis parcatur; nec æquus admodum ſegetibus: *Zephyrus* contra, herbis, floribus, & omni vegetabili, maxime propitius, & amicus. At *Eurus* quoq; circa æquinoctium autumnale, ſatis gratioſus.

28. *Venti* ab Occidente ſpirantes, ſunt vehementiores, quam illi ab Oriente, & magis curvant, & contorquent arbores.

29. Tempeſtas pluvioſa quæ incipit ſpirante *Euro*, longius durat, quam quæ ſpirante *Zephyro*, & fere ad diem integrum extenditur.

30. *Eurus* ipſe, & *Boreas*, poſtquam inceperint flare, conſtantius flant: Auſter, & Zephyrus, magis mutabiles.

31. Flante *Euro* viſibilia omnia majora apparent. At flante *Zephyro* Audibilia. Etiam longius deferuntur Soni.

32. *Cæciam nubes ad ſe trahere*, apud *Græcos* in proverbium tranſiit, comparando ei Fœneratores, qui pecunias erogando, ſorbent: vehemens eſt *Ventus*, & latus, ut non poſſit ſummovere nubes tam cito, quam illæ renitantur, & ſe vertant; quod fit etiam in majoribus incendiis, quæ contra *Ventum* invaleſcunt.

33. *Venti Cardinales*, aut etiam *Semicardinales*, non ſunt tam procelloſi, quàm *Mediani*.

34. *Mediani*, à *Borea* ad *Euro-boream*, magis ſereni: ab *Euro-boreâ* ad *Eurum*, magis procelloſi. Similiter ab *Euro* ad *Euro-auſtrum*, magis ſereni, ab *Euro-auſtro* ad *Auſtrum*, magis procelloſi. Similiter, ab *Auſtro*, ad *Zephyro-auſtrum*, magis ſereni, à *Zephyro-auſtro* ad *Zephyrum*, magis procelloſi. Similiter, à *Zephyro* ad *Zephyro-boream*, magis ſereni, à *Zephyro-borea* ad *Boream*, magis procelloſi: Ita ut progrediendo ſecundum ordinem cœli, ſemper *Mediani* prioris Semicardinis, diſponantur ad Serenitatem; poſterioris, ad Tempeſtates.

35. Tonitrua, & fulgura, & Ecnephiæ fiunt, ſpirantibus *Ventis* frigidis, quique participant ex *Borea*, quales ſunt *Corus*, *Thraſcias*, *Circias*, *Meſes*, *Cæcias*: Ideoque fulgura ſæpius comitatur grando.

36. Etiam Nivales *Venti* à *Septentrione* veniunt, ſed ab iis *Medianis*, qui non ſunt procelloſi, veluti *Corus*, & *Meſes*.

37. Omnino *Venti* quinque modis naturas ſuas & proprietates nanciſcuntur. Vel ab abſentia aut præſentia Solis: vel à conſenſu & diſſenſu cum naturali motu Aëris: vel à diverſitate Materiæ fomitum ſuorum à quibus generantur; Maris, Nivis, Paludum, &c. vel à tinctura regionum per quas pertranſeunt: vel ab originibus localibus ſuis, in alto, ſub terra, in medio: quæ omnia ſequentes articuli melius explanabunt.

38. *Venti* omnes habent poteſtatem deſiccandi, etiam magis quam ipſe Sol, quia ſol vapores elicit; ſed niſi admodum fervens fuerit, non diſſipat; at *Ventus* eos & elicit, & abducit: Attamen *Auſter* minime omnium hoc facit; quin etiam ſaxa, & trabes ſudant, magis flante nonnihil *Auſtro*, quam in tranquillo.

39. Martii magis longe deſiccant, quam æſtivi: adeo ut Artifices Inſtrumentorum Muſicorum Martios expectent, ad Materiam Inſtrumentorum ſuorum deſiccandam, eamque reddendam poroſam, & ſonoram.

40. *Venti* omnis generis purgant Aërem, eumq; à putredine vindicant, ut Anni in quibus *venti* frequentius ſpirent, ſint maxime ſalubres.

41. Sol Principum fortunam ſubit; quibuſcum ita ſæpè agitur, ut præſides in Provinciis remotis, magis obnoxios habeant ſubditos, & quibus obſequia præſtentur magis, quam principi ipſi. Certe *Venti* qui poteſtatem, & originem habent à Sole, æque, aut plus gubernant temperaturas regionum, & affectus Aëris, quàm ipſe Sol, in tantum, ut *Peruvia* (quæ propter propinquitatem Oceani, vaſtitatem Amnium, & altiſſimos, & maximos montes nivales, maximâ habet copiam *Ventorum*,

& aura-

& aurarum ſpirantium) cum *Europâ*, & de temperamento, & clementia Aëris certet.

42. Nil mirum ſi *Ventorum* tantus ſit impetus, quantus invenitur, quandoquidem *Venti* vehementes, ſint tanquam Inundationes, atq; Torrentes, & Fluctus magni Aëris. Neque tamen, ſi attentiùs advertas, magnum quiddam eſt eorum potententia. Poſſunt dejicere arbores, quæ cacuminum onere, tanquam velis expanſis iisdem commoditatem præbent, & ſe ipſæ onerant; poſſunt etiam Ædificia infirmiora; ſed ſtructuras ſolidiores, niſi fiant cum terræ motibus, non ſubvertunt. Nives quandoque tanquam integras dejiciunt ex Montibus, ut planitiem ſubjacentem fere ſepeliant, quod accidit *Solymanno* in campis *Sultaniæ*: Etiam magnas quandoque immittunt Inundationes aquarum.

43. Amnes quandoq; tanquam in ſicco ponunt *Venti*, & fundos ipſorum diſcooperiunt: Si enim poſt magnam ſiccitatem, *Ventus* robuſtus in conſecutione ſili aquæ, pluribus diebus ſpirarit, ita ut aquas amnis, tanquam everrendo, devexerit in mare, Aquas marinas prohibuerit, fit Siccatio Amnis in multis locis inſolitis.

Monitum. *Verte* Polos, *& verte ſimul Obſervationes, quatenus ad* Auſtrum *&* Boream. *Cum enim Abſentia, & Præſentia Solis in cauſa ſit, variat pro ratione polorum. At illud; conſtans res eſſe poſſit, quod plus ſit Maris verſus* Auſtrum, *plus ſit Terræ verſus* Boream, *quod etiam ad* Ventos *non parum facit.*

Monitum. *Mille modis ſiunt* Venti, *ut ex Inquiſitione ſequenti patebit: Itaq; in re tam varia, figere obſervationes, haud facile eſt. Attamen quæ à nobis poſita ſunt, pro certo plerumq; obtinent.*

Origines locales Ventorum.

Ad Artic. 8.

Connexio.

Ventorum Origines locales *noſſe, ardua eſt Inquiſitionis, cum illud* Unde, *&* Quo *Ventorum, ut res abdita, etiam in* Scripturis *notata ſit. Neq; loquimur jam de Fontibus* Ventorum *particularium, (de quibus poſtea) ſed de Matricibus* Ventorum *in genere. Alij ex alto eas petunt, Alij in profundo rimantur; in medio autem, ubi ut plurimum generantur, vix eas quærunt; ut eſt mos hominum, quæ ante pedes poſita ſunt, præterire, & obſcuriora malle. Illud liquet,* Ventos *aut Indigenas, aut Advenas eſſe; ſunt enim* Venti *tanquam* Mercatores Vaporum, *eosque in nubes collectos, & important in regiones, & exportant, unde iterum* Venti, *tanquam per permutationem. Sed inquiramus jam de Nativis. Qui enim aliunde Advenæ, alibi Nativi. Tres igitur* Origines locales: *Aut expirant & ſcaturiunt è terra; aut dejiciuntur ex ſublimi; aut conflantur hic in Corpore Aëris. Qui autem dejiciuntur ex alto, duplicis generationis: Aut enim dejiciuntur, antequam formentur in nubes, aut poſtea ex nubibus rarefactis, & diſſipatis. Videamus quæ ſit harum rerum* hiſtoria.

1. Finxerunt *Poëtæ, Regnum Æoli*, in Antris & Cavernis, ſub terram fuiſſe collocatum, ubi *Carcer* eſſet *Ventorum*, qui ſubinde emittebantur.

2. Etiam *Theologos* quosdam, eosdemq; *Philoſophos*, movent *Scripturæ* verba: *Qui producit Ventos de theſauris ſuis*; tanquam *Venti* prodirent ex locis theſaurariis ſubterraneis ſcilicet, ubi ſunt Mineræ: ſed hoc nihil eſt. Nam loquitur etiam *Scriptura*, de Theſauris Nivis, & grandinis, quas in ſublimi generari, nemo dubitat.

3. In ſubterraneis proculdubio, magna exiſtit Aëris Copia, eamque & expirare ſenſim veriſimile, & emitti confertim aliquando, urgentibus cauſis, neceſſe eſt.

Phaenomenon obliquum. *In magnis ſiccitatibus, & media æſtate, cum magis rimoſa ſit terra, ſolet erumpere in locis aridis, & arenoſis, magna vis aquarũ. Quod ſi faciant Aquæ (Corpus craſſum) raro; Aërem (Corpus tenue, & ſubtile) hoc frequenter facere, probabile eſt.*

4. Si expirat Aër è terra, ſenſim & ſparſim; parum percipitur primo; ſed poſtquam Aëris illius emanationes multæ minutæ confluxerint, tum fit *Ventus*; ut ex ſcaturiginibus Aquarum Rivus: Hoc vero ita fieri videtur; quoniam notatum eſt ab Antiquis. *Ventos* complures in ortu ſuo, & in locis à quibus oriuntur, primo ſpirare exiguos deinde in progreſſu invaleſcere prorſus, more Fluviorum.

5. Inveniuntur quædam loca in Mari, ac etiam lacus, qui nullis flantibus ventis, majorem in modum tumeſcunt, ut hoc à ſubterraneo flatu fieri appareat.

6. Magna vis requiritur ſpiritus ſubterranei, ut Terra concutiatur, aut ſcindatur: levior, ut Aqua ſublevetur. Itaque tremores terræ rari; tumores & ſublevationes Aquarum, frequentiores.

7. Etiam ubiq; notatum eſt, nonnihil attolli, & tumeſcere Aquas, ante tempeſtates.

8. Spiritus ſubterraneus exilis, qui ſparſim efflatur, non percipitur ſuper terram, donec coierit in *Ventum*, ob poroſitatem terræ; ſed exiens ſubter aquas, ob continuitatem aquæ, ſtatim percipitur ex tumore nonnullo.

9. *Aſſeclas* eſſe *Ventos*, terrarum cavernoſarum, antea poſuimus; ut prorſus videantur Venti illi habere *origines* ſuas *locales* è terra.

10. In montibus magnis & ſaxeis, inveniuntur *Venti*, & citius ſpirare, (antequam ſcilicet percipiantur in vallibus,) & frequentius, (cum ſcilicet valles ſint in tranquillo:) At omnes Montes, & Rupes cavernoſi ſunt.

11. In Comitatu *Denbigh* in *Britannia*, montoſa regione & lapidoſa, ex cavernis quibusdam, tam vehementes (ait *Gilbertus*) ſunt *Ventorum* eruptiones, ut injecta veſtimenta, pannique, rurſus magna vi efflentur, & altius in Aërem efferantur.

12. In *Aber Barry* juxta *Sabrinam* in *VVallia*, in quodam clivo ſaxoſo, in quo ſunt foramina, ſi quis aurem oppoſuerit, Sonitus varios, & murmur flatuum ſub terra exaudiet.

Phænomenon obliquum. *Notavit* Acoſta, *oppida* Platæ *&* Potoſæ, *in* Peruvia, *non longè eſſe diſtantia, & utrumq; ſitum eſſe, in terra elevata, aut montana, ut in hoc non differant; & nihilominus habere* Potoſam *temperaturam aëris frigidam, & hyemalem;* Platam *clementem, & vernam; id quod videtur Argenti fodinis, juxta* Potoſam, *attribui poſſe; quod demonſtrat eſſe ſpiracula terræ, quatenus ad calidum, & frigidum.*

13. Si terra ſit primum frigidum, ut voluit *Parmenides*, (non contemnenda uſus ſententia, cum frigus,

V 3

frigus, & denſitas, arcto copulentur vinculo) non minus probabile eſt, ejici halitus calidiores, à frigore centrali terræ, quam dejici à frigore Aëris ſublimioris.

14. Sunt quidam putei in *Dalmatia*, & Regione *Cerenaica*, ut quidam ex Antiquis memorant, in quibus, ſi dejiciatur lapis, excitantur paulo poſt tempeſtates, ac ſi lapis perfringeret operculum aliquod, in loco, ubi vis *Ventorum* erat incarcerata.

PHÆNOMENON OBLIQUUM. *Flammas evomunt* Ætna, *& complures Montes; ſimiliter & Aërem erumpere poſſe conſentaneum eſt, præſertim calore in ſubterraneis dilatatum, & in motu poſitum.*

15. In terræ motibus, *Ventos* quoſdam noxios, & peregrinos, & ante eruptionem, & poſtea flare, obſervatum eſt: ut fumi quidam minores ſolent emitti, ante, & poſt Incendia magna.

MONITUM. *Aër in terrâ concluſus, erumpere ob varias cauſas compellitur: Quandoque Maſſa terræ male coagmentata in Cavum terræ decidit: quandoque Aquæ ſe ingurgitant: quandoque expanditur Aër per ignes ſubterraneos, ut ampliorem locum quærat: quandoque Terra, quæ antea ſolida erat, & concamerata, per ignes, in cineres verſa, ſe amplius ſuſtinere non poteſt, ſed decidit: & complura id genus.*

Atque de prima *Origine locali Ventorum*, videlicet è ſubterraneis, hæc inquiſita ſunt; Sequitur origo ſecunda, ex ſublimi, nempe media, quam appellant, regione Aëris.

MONITUM. *At nemo tam male, quæ dicta ſunt, intelligat, quaſi negemus, & reliquos* Ventos, *è terra, & mari, per vapores educi; Sed hoc prius genus erat,* Ventorum *qui exeunt è terra jam* Venti *formati.*

16. Increbreſcere murmur ſilvarum, antequam manifeſto percipiantur *Venti*, notatum eſt; ex quo conjicitur *Ventum* à ſuperiore loco deſcendere; quod etiam obſervatur in Montibus (ut dictum eſt) ſed cauſa magis ambigua, propter cava montium.

17. Stellas ſagittantes, (ut loquimur;) & vibratas, ſequitur *Ventus*; atque etiam ex ea parte, ex qua fit jaculatio; ex quo patet, aërem in alto commotum eſſe, antequam ille motus perveniat ad nos.

18. Apertio cœli, & diſgregatio nubium, præmonſtrat *Ventos*, antequam flent in terra; quod itidem oſtendit *Ventos* inchoari in alto.

19. Stellæ exiguæ, antequam oriatur *Ventus*, non cernuntur, licet nocte ſerena; cum ſcilicet (ut videtur) denſetur, & fit minus diaphanus Aër, propter materiam, quæ poſtea ſolvitur in *Ventos*.

20. Circuli apparent circa corpus Lunæ; Sol quandoque Occidens conſpicitur ſanguineus; Luna rubicundior eſt in ortu quarto; & complura alia inveniuntur prognoſtica Ventorum in ſublimi: (de quibus ſuo loco dicemus) quæ indicant materiam *Ventorum* ibi inchoari, & præparari.

21. In iſtis Phænomenis, notabis illam, de qua diximus, differentiam, de duplici generatione *Ventorum*, in ſublimi; nimirum ante congregationem vaporum in Nubem, & poſt. Nam prognoſtica Halonum, & colorum Solis, & Lunæ; habent aliquid ex nube; at Jaculatio illa, & Occultatio ſtellarum exiguarum, fiunt in ſereno.

22. Cum *Ventus* prodit à nube formata, aut totaliter diſſipatur nubes, & vertitur in *Ventum*; aut ſcinditur, & erumpit *Ventus*, ut in procella.

23. Plurima ſunt *Phænomena obliqua*, ubique in natura rerum, de repercuſſione per frigidum; Itaq; cum conſtet eſſe in media regione Aëris, frigora valde intenſa, planum fit, vapores maxima ex parte, ea loca perfringere non poſſe, quin aut coagulentur, aut vibrentur; ſecundum opinionem veterum, in hac parte ſanam.

Tertia *Origo localis ventorum* eſt eorum, qui hic in inferiore Aëre generantur, quos etiam tumores ſive Super-onerationes Aëris appellamus. Res maxime familiaris; & tamen ſilentio tranſmiſſa.

COMMENTATIO. *Horum* Ventorum, *qui conſtantur in aëre infimo, Generatio, abſtruſior aliqua res non eſt, quam hæc ipſa. Quod ſcilicet Aër noviter factus ex aqua, & vaporibus attenuatis, & reſolutis, conjunctus cum aëre priore, non poteſt contineri iiſdem, quibus antea, ſpatiis: ſed excreſcit, & volvitur, & ulteriora loca occupat. Hujus tamen rei duo ſunt Aſſumpta. Unum, quod gutta Aquæ in aërem verſa (quicquid de* decimâ proportione Elementorum *fabulentur) centuplo ad minus plus ſpatii deſiderat, quam prius; Alterum, quod parum Aeris novi, & moti, ſuper-additũ Aeri veteri, totũ concutit, & in Motu ponit; ut videre eſt ex puſillo Vento, qui ex follibus, aut rima feneſtræ efflat, qui tamen totum Aerem in cubiculo in motu ponere poſſit; ut ex flammis lucernarum facile apparet.*

24. Quemadmodum rores, & nebulæ, hic in aëre infimo generantur, nunquam factæ nubes, nec ad mediam regionem penetrantes; eodem modo, & complures *Venti*.

25. Aura continua ſpirat circa maria, & aquas, quæ eſt *Ventus* puſillus, noviter factus.

26. Iris, quæ eſt ex Meteoris quaſi humillima, & generatur in proximo; quando non conſpicitur integra, ſed curtata, & quaſi fruſta ejus tantum in cornibus, ſolvitur in *Ventos*; æque ac in pluviam, & magis.

27. Notatum eſt, eſſe quoſdam *Ventos* in regionibus, quæ diſterminantur, & ſeparantur per Montes intermedios; qui ex altera parte Montium ſpirant familiares, ad alteram non perveniunt; ex quo manifeſtum, eos generari infra altitudinem ipſorum Montium.

28. Infiniti ſunt *Venti*, qui ſpirant diebus ſerenis, atq; etiam in Regionibus, ubi nunquam pluit; qui generantur ubi flant, nec unquam erant nubes, aut in mediam regionem aſcenderunt.

PHÆNOMENA OBLIQUA. *Quicunque norit, quàm facile vapor ſolvatur in Aerem; & quam ingens ſit copia vaporum; & quantum ſpatium occupet gutta Aquæ verſa in Aerem, præ eo quod antea occupabat (ut dictum eſt) & quam modicum ſuſtineat ſe comprimi Aer; non dubitabit quin neceſſe ſit, etiam à ſuperficie terræ, uſque ad ſublimia aeris, ubiq; generari* Ventos. *Neque enim fieri poteſt, ut magna copia vaporum, cum cœperint expandi, ad mediam Aeris regionem attollantur, abſq; Superoneratione Aeris, & tumultu in via.*

Accidentales generationes Ventorum.

Ad Artic. 9.

CONNEXIO.

ACcidentales Generationes Ventorum *eas vocamus, quæ non efficiunt, aut gignunt Motum impulſivum* Ventorum, *ſed eum compreſſione acuunt, repercuſſione vertunt, ſinuatione agitant, & volvunt: quod fit per cauſas extrinſecas, & poſituram Corporum adjunctorum.*

1. In locis, ubi ſunt colles minus elevati, & circa hos ſubſidunt valles, & ultra ipſos, rurſus colles altiores, major eſt agitatio Aëris, & ſenſus *Ventorum*, quam aut in montanis, aut in planis.

2. In urbibus, ſi ſit aliquis locus paulo latior, & exitus anguſtiores, aut Angiportus, & Plateæ ſe invicem ſecantes; percipiuntur ibi Flatus, & Auræ.

3. In Ædibus refrigeratoria per *Ventos* fiunt, aut occurrunt; ubi Aër eſt perflatilis, & ex una parte introit Aër, ex adverſo exit; Sed multo magis, ſi Aër intrat ex diverſis partibus, & facit concurſum auræ ad Angulos, & habet exitum illi Angulo communem: Etiam Concameratio cœnaculorum, & rotunditas plurimum facit ad Auras; quia repercutitur Aer commotus ad omnes lineas; Etiam Sinuatio porticuum magis juvat, quam ſi exporrigantur in recto; Flatus enim in recto, licet non concludatur, ſed liberum habeat exitum, tamen non reddit Aerem, tam inæqualem, & voluminoſum, & undantem, quam confluxus ad Angulos, & anfractus, & glomerationes in rotundo & hujuſmodi.

4. Poſt magnas tempeſtates in Mari, continuatur *Ventus Accidentalis* ad tempus, poſtquam *Originalis* reſederit; factus ex colliſione, & percuſſione Aeris, per undulationem fluctuum.

5. Reperitur vulgo in hortis, repercuſſio *Venti*, à parietibus, & aggeribus; ita ut putaret quis, *Ventum* in contrariam partem ſpirare ejus, à qua revera ſpirat.

6. Si Montes regionem, aliqua ex parte, cingant, & *Ventus*, paulo diutius, ex plano contra montem ſpiraverit, fit, ut ipſa repercuſſione montis, aut contrahatur *Ventus* in pluviam, ſi fuerit humidior; aut vertatur in *Ventum* contrarium, ſed qui brevi tempore duret.

7. In flexionibus Promontoriorum experiuntur Nautæ ſæpius mutationes *Ventorum*.

Venti extraordinarii & Flatus repentini.

Ad Artic. 10.

CONNEXIO.

DE Ventis extraordinariis *ſermocinantur quidam, & cauſantur*; Ecnephia *ſive* procella, Vortice, Typhone, Preſtere: *Sed rem non narrant, quæ certe ex chronicis, & hiſtoria ſparſa, peti debet.*

1. *Repentini flatus* nunquam cœlo ſereno fiunt, ſed ſemper nubilo, & cum imbre; ut eruptionem quandam fieri, & flatum excuti, aquas concuti, recte putetur.

2. *Procellæ*, quæ fiunt cum nebula, aut caligine, quas Belluas vocant, quæque ſe ſuſtinent, inſtar Columnæ, vehementes admodum ſunt, & diræ navigantibus.

3. *Typhones* majores, qui per latitudinem aliquam notabilem corripiunt, & correpta ſorbent in ſurſum, raro fiunt; at *Vortices*, ſive *Turbines* exigui, & quaſi ludicri, frequenter.

4. Omnes *Procellæ*, & *Typhones*, & *Turbines* majores, habent manifeſtum motum præcipitii, aut vibrationis deorſum, magis quam alii Venti; ut torrentum modo ruere videantur, & quaſi per canales defluere, & poſtea à terra reverberari.

5. Fit in pratis, ut cumuli fœni, quandoque in altum ferantur, & tum inſtar Conopei ſpargantur; etiam in agris, ut caules piſarum involutæ, & ariſtæ ſegetum demeſſæ, quin etiam lintea ad exſiccandum expoſita, attollantur à *Turbinibus*, uſque ad altitudinem Arborum, aut ſupra, faſtigia Ædium; hæcque fiunt, abſque aliquo majore *Venti* impetu, aut vehementia.

6. At quandoque fiunt *Turbines* leves, & admodum anguſti, etiam in ſereno; ita ut Equitans, videat pulveres, vel paleas corripi, & verti prope ſe, neque tamen ipſe magnopere *Ventum* ſentiat; quæ proculdubio fiunt hic prope, ex auris contrariis ſe mutuo repellentibus, & circulationem aeris ex concuſſione facientibus.

7. Certum eſt, eſſe quoſdam qui manifeſta veſtigia relinquunt Aduſtionis, & Torrefactionis in plantis. At *Preſterem*, qui eſt tanquam fulgur cœcum, atque Aër fervens, ſed ſine flamma, ad Inquiſitionem de Fulgure rejicimus.

Confacientia ad Ventos; Originales ſcilicet; nam de Accidentalibus, ſupra inquiſitum eſt.

Ad Artic. 11. 12. 13. 14. 15.

CONNEXIO.

QUæ à veteribus, de Ventis *eorumque cauſis, dicta ſunt, confuſa planè ſunt, & incerta, nec, maxima ex parte, vera. Neque mirum ſi non cernant clare, qui non ſpectant prope. Loquuntur, ac ſi* Ventus *aliud quippiam eſſet, ſeparatum ab Aëre Moto; atque ac ſi Exhalationes generarent, & conficerent corpus integrum* Ventorum; *atque ac ſi Materia* Ventorum *eſſet Exhalatio tantum calida, & ſicca; Atque ac ſi origo Motus* Ventorum, *eſſet tantummodo dejectio, & percuſſio à frigore mediæ regionis; omnia phantaſtica, & pro Arbitrio. Attamen ex hujuſmodi filis, magnas conficiunt telas*: Operas *ſcilicet* Aranearum. *At omnis Impulſio Aëris, eſt* Ventus; *Et Exhalationes permiſtæ Aëri, plus conferunt ad Motum, quam ad Materiam; Et vapores humidi, ex calore proportionato, etiam facilius ſolvuntur in* Ventum, *quam exhalationes ſiccæ; & complures* Venti *generantur in Regione infima Aëris, & ex terra expirant, præter illos, qui dejiciuntur, & repercutiuntur. Videamus qualis ſit ſermo rerum ipſarum.*

1. Rotatio naturalis Aeris (ut dictum eſt in *Articulo* de *ventis Generalibus*) abſque cauſa alia externa, gignit *ventum* perceptibilem intra tropicos, ubi Aeris converſio fit per Circulos majores.

2. Poſt Motum Aeris naturalem, antequam inqui-

inquiramus de Sole, qui eſt Genitor *ventorum* præcipuus, videndum, num quid ſit tribuendum Lunæ,& aliis Aſtris, ex experientia clara.

3. Excitantur *venti* magni,& fortes, nonnullis, ante *Eclipſin Lunæ*, horis; ita ut ſi *Luna* deficiat medio noctis, flent *venti* veſperi præcedente; ſi *Luna* deficiat mane, flent *venti* medio noctis præcedente.

4. In *Peruvia*, quæ regio eſt admodum flatilis, notat *Acoſta*, maxime flare *ventos* in *Pleniluniis*.

Mandatum. *Dignum certe eſſet obſervatione, quid poſſint ſuper* Ventos, *Motus & tempora* Lunæ, *cum aliquid poſſint ſuper Aquas; Veluti, utrum* Venti *non ſint paulo commotiores, in* Pleniluniis, *&* Noviluniis, *quam in dimidiis, quemadmodum fit in Æſtibus Aquarum: licet enim quidam commode fingant,* Imperium Lunæ *eſſe ſuper* Aquas; Solis *vero, &* Aſtrorum, *ſuper* Aërem; *tamen certum eſt, Aquam & Aërem eſſe corpora valde homogenea; &* Lunam, *poſt* Solem, *plurimum hic apud nos poſſe, in omnibus.*

5. Circa *Conjunctiones Planetarum*, non fugit hominum obſervationem flare *Ventos* majores.

6. Exortu *Orionis*, ſurgunt plerumque *venti*, & tempeſtates variæ: ſed videndum, annon hoc fiat, quia exortus ejus ſit, eo tempore Anni, quod ad generationem *ventorum* eſt maxime efficax; ut ſit potius Concomitans quiddam, quam Cauſa; quod etiam de ortu *Hyadum*, & *Pleiadum*, quoad imbres, & *Arcturi*, quoad tempeſtates, ſimiliter merito dubitari poſſit. De *Luna*, & *Stellis*, hactenus.

7. *Sol* proculdubio eſt Efficiens primarius *ventorum* plurimorum, operans per calorem, in Materiam duplicem: Corpus ſcilicet Aëris, & Vapores, ſive Exhalationes.

8. *Sol* cum eſt potentior, Aërem, licet purum, & abſque immiſtione ulla, dilatat fortaſſe ad tertiam partem, quæ res haud parva eſt. Itaque per ſimplicem dilatationem, neceſſe eſt ut oriatur Aura aliqua, in viis *Solis*; præſertim in magnis fervoribus; idque potius duas aut tres horas, poſt exortum ejus, quam ipſo mane.

9. In *Europa*, noctes ſunt Æſtuoſiores; in *Peruvia*, tres horæ Matutinæ; ob unam eandemque cauſam; videlicet ceſſationem Aurarum, & *ventorum*, illis horis.

10. In *vitro calendari*, Aër dilatatus deprimit aquam, tanquam flatu. At in *vitro pileato* Aëre tantummodo impleto, Aër dilatatus inflat veſicam, ut *ventus* manifeſtus.

11. *Experimentum* fecimus in turri rotunda, undique clauſa, hujus generis *venti*. Nam foculum in medio ejus locavimus, cum prunis penitus ignitis, ut minus eſſet fumi; At à latere foculi in diſtantia nonnulla, filum ſuſpendimus, cum cruce ex plumis, ut facile moveretur. Itaque poſt parvam moram, aucto calore, & dilatato Aëre, agitabatur crux plumea cum filo ſuo, hinc inde, motu vario; Quin etiam facto foramine, in feneſtra turris, exibat flatus calidus, neque ille continuus, ſed per vices, & undulans.

12. Etiam receptio Aëris per frigus, à dilatatione, creat ejuſmodi *ventum*, ſed debiliorem, ob minores vires frigoris; adeo ut in *Peruvia*, ſub quavis parva umbra, non ſolum majus percipiatur refrigerium quam apud nos, (per *Antiperiſtaſin*) ſed manifeſta Aura ex receptione Aëris, quando ſubit umbram.

Atque de *Vento*, per meram dilatationem, aut receptionem Aeris facto, hactenus.

13. *Venti* ex meris motibus Aeris, abſque immiſtione Vaporum, lenes, & molles ſunt. Videndum de *Ventis Vaporariis*, (eos dicimus qui generantur à vaporibus) qui tanto illis alteris poſſunt eſſe vehementiores, quanto dilatatio guttæ aquæ, verſæ in Aerem, excedit aliquam dilatationem Aeris, jam facti: quod multis partibus facit, ut ſuperius monſtravimus.

14. *Ventorum vaporariorum* (qui ſunt illi qui communiter flant) Efficiens eſt *Sol*, & calor ejus proportionatus: Materia; Vapores, & Exhalationes, qui vertuntur, & reſolvuntur, in Aerem; Aerem inquam (non aliud quippiam ab Aere) ſed tamen ab initio minus ſyncerum.

15. *Solis* calor exiguus non excitat vapores, itaque nec *ventum*.

16. *Solis* calor medius excitat vapores, nec tamen eos continuo diſſipat. Itaque ſi magna fuerit ipſorum copia, coëunt in pluviam, aut ſimplicem, aut cum *vento* conjunctam; ſi minor, vertuntur in *ventum* ſimplicem.

17. *Solis* calor in incremento, inclinat magis ad generationem *ventorum*; in decremento, *Pluviarum*.

18. *Solis* calor intenſus, & continuatus, attenuat, & diſſipat vapores, eoſque ſublimat, atque interim Aeri æqualiter immiſcet, & incorporat; unde Aer quietus fit, & ſerenus.

19. Calor *Solis* magis æqualis, & continuus, minus aptus ad generationem *Ventorum*: magis inæqualis & alternans, magis aptus. Itaque in navigatione ad *Ruſſiam*, minus affligantur *Ventis*, quam in *Mari Britannico*, propter longos dies: at in *Peruvia* ſub Æquinoctio, crebri *Venti*; ob magnam inæqualitatem caloris, alternantem noctu, & interdiu.

20. In Vaporibus, & Copia ſpectatur, & Qualitas: Copia parva gignit auras lenes; media *Ventos* fortiores; magna aggravat Aerem, & gignit pluvias, vel tranquillas, vel cum *Ventis*.

21. Vapores ex mari, & Amnibus, & paludibus inundatis, longe majorem copiam gignunt *Ventorum*, quam Halitus terreſtres. Attamen, qui à terra, & locis minus humidis, gignuntur *Venti*, ſunt magis obſtinati, & diutius durant, & ſunt illi fere, qui dejiciuntur ex alto; ut opinio Veterum, in hac parte, non fuerit omnino inutilis; niſi quod placuit illis, tanquam diviſa hæreditate, aſſignare Vaporibus pluvias, & *Ventis* ſolumodo Exhalationes; & hujuſmodi pulchra dictu, re inania.

22. *Venti* ex reſolutionibus nivium jacentium ſuper montes, ſunt medii inter *Ventos* Aquaticos, & Terreſtres, ſed magis inclinant ad Aquaticos; ſed tamen ſunt acriores, & mobiliores.

23. Solutio nivium in montibus Nivalibus (ut prius notavimus) ſemper inducit *Ventos Statos*, ex ea parte.

24. Etiam *Anniverſarii Aquilones*, circa exortum Caniculæ, exiſtimantur venire à Mari glaciali; & partibus circa circulum Arcticum, ubi ſeræ ſunt ſolutiones glaciei, & nivium, æſtate tum valde adulta.

25. Mo-

25. Moles, ſive Montes glaciales, quæ devehuntur verſus *Canadam*; & *terram Piſcationis*, magis gignunt Auras quaſdam frigidas, quam *Ventos* mobiles.

26. *Venti*, qui ex terris ſabuloſis, aut cretaceis proveniunt, ſunt pauci, & ſicci; iidem in regionibus calidioribus, æſtuoſi, & fumei, & torridi.

27. *Venti* ex vaporibus marinis facilius abeunt retro in pluviam, aqua jus ſuum repetente, & vindicante; aut ſi hoc non conceditur, miſcentur protinus Aëri, & quietem agunt. At Halitus terrei, & fumei, & unctuoſi, & ſolvuntur ægrius, & aſcendunt altius, & magis irritati ſunt in ſuo motu, & ſæpe penetrant mediam regionem Aëris, & ſunt aliqua materia meteororum ignitorum.

28. Traditur apud nos in *Anglia*, temporibus, cum *Gaſconia* eſſet hujus ditionis, exhibitum fuiſſe *Regi* libellum ſupplicem, per ſubditos ſuos *Burdegaliæ*, & confinium; petendo ut prohiberetur Incenſio Ericæ in Agris *Suſſexiæ*, & *Hamptoniæ*, quia gigneret *Ventum* circa finem *Aprilis*, vineis ſuis exitiabilem.

29. Concurſus *Ventorum*, ad invicem, ſi fuerint fortes, gignunt *Ventos* vehementes, & vorticoſos; ſi lenes, & humidi, gignunt pluviam, & ſedant *Ventos*.

30. Sedantur & coërcentur *Venti*, quinque modis: Cum aut Aër, vaporibus oneratus, & tumultuans, liberatur, vaporibus ſe contrahentibus in pluviam: Aut cum vapores diſſipantur, & fiunt ſubtiliores, unde permiſcentur Aëri, & belle cum ipſo conveniunt, & quiete degunt: Aut cum Vapores, ſive halitus exaltantur, & ſublimantur in altum, adeo ut requies ſit ab ipſis, donec à media regione Aeris dejiciantur, aut eam penetrent: Aut cum vapores, coacti in nubes, ab aliis *Ventis* in alto ſpirantibus, tranſvehuntur in alias regiones, ut pax ſit ab ipſis, in regionibus, quas prætervolant: Aut denique, cum *Venti* à fomitibus ſuis ſpirantes, longo itinere, nec ſuccedente nova materia, langueſcunt, & impetu ſuo deſtituuntur, & quaſi exſpirant.

31. Imbres plerunque *Ventos* ſedant, præſertim procelloſos, ut & *Venti* contra ſæpius detinent Imbrem.

32. Contrahunt ſe *Venti* in pluviam (qui eſt primus ex quinque ſedandi modis, iſque præcipuus) aut ipſo onere gravati, cum vapores ſunt copioſi; aut propter contrarios motus *Ventorum*, modo ſint placidi: aut propter obices MONTIUM, & Promontoriorum, quæ ſiſtunt impetum *Ventorum*, eoſque paulatim in ſe vertunt; aut per frigora intenſiora, unde condenſantur.

33. Solent plerunque *Venti*, minores & leviores, mane oriri, & cum Sole decumbere, ſufficiente Condenſatione Aëris nocturna, ad receptionem eorum. Aër enim nonnullam compreſſionem patitur, abſque tumultu.

34. Sonitus Campanarum exiſtimatur Tonitrua, & Fulgura diſſipare; De *Ventis* non venit in obſervationem.

MONITUM. *Conſule locum de* Prognoſticis Ventorum; *eſt enim nonnulla Connexio Cauſarum, & Signorum.*

35. Narrat *Plinius Turbinis* vehementiam, aſperſione Aceti in occurſum ejus, compeſci.

Limites Ventorum.

Ad Artic. 16. 17. 18.

1. Traditur de Monte *Atho*, & ſimiliter de *Olympo*, conſueviſſe ſacrificantes, in Aris, ſuper faſtigia ipſorum extructis, literas exarare in Cineribus ſacrificiorum, & poſtea redeuntes, elapſo anno (nam Anniverſaria erant ſacrificia) eaſdem literas reperiſſe neutiquam turbatas, aut confuſas, etiamſi Aræ illæ non ſtarent in Templo aliquo, ſed ſub dio; unde manifeſtum erat, in tanta altitudine, neque cecidiſſe *Imbrem*, neque ſpiraſſe *ventum*.

2. Referunt in faſtigio *Pici* de *Tenariph*, atque etiam in *Andibus*, inter *Peruviam* & *Chilem* nives ſubjacere per clivos, & latera Montium; at in ipſis cacuminibus, nil aliud eſſe quam Aerem quietum, vix ſpirabilem propter tenuitatem, qui etiam acrimonia quadam, & os ſtomachi, & oculos pungat, inducendo illi nauſeam, his ſuffuſionem, & ruborem.

3. *Venti Vaporarii*, non videntur in aliqua majore altitudine flare; cum tamen probabile ſit, aliquos ipſorum altius aſcendere, quam pleræque Nubes. De *Altitudine* hactenus; de *Latitudine* videndum.

4. Certum eſt, ſpatia, quæ occupant *Venti*, admodum varia eſſe, interdum ampliſſima, interdum puſilla, & anguſta Deprehenſi ſunt *Venti* occupaſſe ſpatium centenorum milliarium, cum paucarum horarum differentia.

5. Spatioſi *Venti* (ſi ſint ex Liberis) plerunque vehementes ſunt, non lenes: Sunt etiam diuturniores, & fere 24. horas durant. Sunt itidem minus pluvioſi. Anguſti contra, aut lenes ſunt, aut procelloſi; aut ſemper breves.

6. *Stati Venti* ſunt itinerarii, & longiſſima ſpatia occupant.

7. *Venti procelloſi* non extenduntur per larga ſpatia, licet ſemper evagentur ultra ſpatia ipſius procellæ.

8. Marini *Venti*, intra ſpatia anguſtiora multo quàm Terreſtres, ſpirant; in tantum, ut in Mari aliquando conſpicere detur, Auram ſatis alacrem, aliquam partem Aquarum occupare, (id quod ex criſpatione Aquæ facile cernitur,) cum undique ſit malacia, & Aqua inſtar ſpeculi plana.

9. Puſilli (ut dictum eſt) *Turbines* ludunt quandoque coram Equitantibus, inſtar vere ventorum ex follibus.

De *latitudine* hactenus; de *Duratione* videndum.

10. Durationes *ventorum*, valde vehementium, in Mari longiores ſunt, ſufficiente copia vaporum; in Terra, vix ultra diem, & dimidiam, extenduntur.

11. *Venti* valde lenes, nec in Mari, nec in Terra, ultra triduum, conſtanter flant.

12. Non ſolum *Eurus Zephyro* magis eſt durabilis, (quod alibi poſuimus) ſed etiam, quicunque ille *ventus* ſit, qui mane ſpirare incipit, magis durabilis ſolet eſſe illo, qui ſurgit veſperi.

13. Cer-

13. Certum eſt, *ventos* inſurgere,& augeri gradatim,(niſi fuerint meræ *Procellæ*;) at decumbere celerius,interdum quaſi ſubito.

Succeſſiones Ventorum.

*Ad Artic.*19.20.21.

1. SI *Ventus* ſe mutet, conformiter ad Motum Solis,id eſt, ab *Euro* ad *Auſtrum*; ab *Auſtro* ad *Zephyrum*;à *Zephyro* ad *Boream*; à *Borea* ad *Eurum*; non revertitur plerunque; aut ſi hoc facit, fit ad breve tempus. Si vero in contrarium Motus Solis, ſcilicet ab *Euro* ad *Boream*, à *Borea* ad *Zephyrum*, à *Zephyro* ad *Auſtrum*, ab *Auſtro* ad Eurum; plerunque reſtituitur ad plagam priorem, ſaltem antequam confecerit Circulum integrum.

2. Si pluvia primum inceperit,& poſtea cœperit flare *ventus*; *ventus* ille pluviæ ſuperſtes erit. Quod ſi primo flaverit *ventus*, poſtea à pluvia occiderit,non reoritur plerunque *ventus*, & ſi facit, ſequitur pluvia nova.

3. Si *venti* paucis horis varient, & tanquam experiantur, & deinde cœperint conſtanter flare, *ventus* ille durabit in dies plures.

4. Si *Auſter* cœperit flare dies duos, vel tres, *Boreas* quandoque poſt eum ſubito ſpirabit: Quod ſi *Boreas* ſpiraverit totidem dies, non ſpirabit *Auſter*, donec *ventus* pauliſper ab *Euro* flarit.

5. Cum annus inclinarit, & poſt Autumnum Hyems inceperit, ſi incipiente hyeme ſpiraverit *Auſter*,& poſtea *Boreas*, erit Hyems glacialis; ſin ſub initiis hyemis ſpiraverit *Boreas*, poſtea *Auſter*, erit Hyems clemens, & tepidus.

6. *Plinius* citat *Eudoxum*, quod ſeries *ventorum* redeat poſt quadriennium, quod verum minime videtur; neque enim tam celeres ſunt revolutiones. Illud ex aliquorum diligentia notatum eſt,tempeſtates grandiores,& inſigniores,(Fervorum,Nivium, Congelationum,Hyemum tepidarum, Æſtatum gelidarum) redire plerunque ad Circuitum Annorum 35.

Motus Ventorum.

Ad Artic. 22.23.24.25.26.27.

CONNEXIO.

L*Oquuntur homines, acſi* Ventus *eſſet corpus aliquod per ſe,atque impetu ſuo, Aërem ante ſe ageret,& impelleret*; *Etiam cum* Ventus *locum mutet, loquuntur ac ſi idem* Ventus,*ſe in alium locum transferret.Hæc vero cum loquuntur plebeji,tamen Philoſophi ipſi, remedium hujuſmodi opinionibus non præbent*; *ſed & illi quoque balbutiunt, neque erroribus iſtis occurrunt.*

1. Inquirendum igitur, & de Excitatione Motus in *ventis*, & de Directione ejus,cum de *Originibus localibus* jam inquiſitum ſit.Atque de iis *ventis*, qui habent principium motus, in ſua prima Impulſione,ut in iis, qui dejiciuntur ex alto, aut efflant è terra,Excitatio motus eſt manifeſta:alteri ſub initiis ſuis deſcendunt, alteri aſcendunt, & poſtea ex reſiſtentia Aëris,fiunt voluminoſi, maxime ſecundum angulos violentiæ ſuæ. At de illis, quæ conflantur ubique in Aëre inferiore (qui ſunt omnium *ventorum* frequentiſſimi) obſcurior videtur inquiſitio, cum tamen res ſit vulgaris, ut in Commentatione, ſub Articulo octavo declaravimus.

2. Etiam hujus rei Imaginem, reperimus in illa turri occluſa, de qua paulo ante. Tribus enim modis, illud *Experimentum* variavimus. Primus erat is, de quo ſupra diximus, Foculus ex prunis ante ignitis,& claris. Secundus erat Lebes Aquæ ferventis, remoto illo Foculo; Atque tum erat Motus Crucis plumeæ, magis hebes, & piger, quam ex Foculo prunarum, hærente in Aëre, rore vaporis aquei, nec diſſipato in materiam *venti*, propter imbecillitatem caloris. At tertius erat ex utriſque ſimul, Foculo,& Lebete; Tum vero longe maxima erat Crucis plumeæ agitatio, adeo ut quandoque illam in ſurſum verteret, inſtar puſilli Turbinis; Aqua ſcilicet præbente copiam vaporis,& Foculo,qui aſtabat,eum diſſipante.

3. Itaque *Excitationis* Motus in *ventis*, cauſa eſt præcipua,ſuperoneratio Aëris, ex nova acceſſione Aëris,facti ex vaporibus. Jam de *Directione Motus* videndum,& de *Verticitate*, quæ eſt *Directionis* Mutatio.

4. *Directionem* Motus progreſſivi *ventorum*, regunt fomites ſui, qui ſunt ſimiles fontibus Amnium; loca ſcilicet,ubi magna reperitur copia vaporum; ibi enim eſt *Patria venti*. Poſtquam autem invenerint currentem, ubi Aër minime reſiſtit,(ſicut Aqua invenit declivitatem,) tum quicquid inveniunt ſimilis materiæ in via, in conſortium recipiunt, & ſuo currenti miſcent; quemadmodum faciunt & Amnes; Itaque *venti* ſpirant ſemper à parte Fomitum ſuorum.

5. Ubi non ſunt Fomites inſignes,in aliquo loco certo,vagantur admodum *venti*, & facile currentem ſuum mutant;ut in medio Mari, & Campeſtribus terræ latis.

6. Ubi magni ſunt Fomites *ventorum*, in uno loco,ſed in locis progreſſus ſui parvæ acceſſiones, ibi *venti* fortiter flant ſub initiis, & paulatim flacceſcunt; ubi contra, Fomites magis continui, leniores ſunt ſub initiis, & poſtea augentur.

7. Sunt Fomites mobiles *ventorum*, ſcilicet in nubibus; qui ſæpe à *ventis*, in alto ſpirantibus, tranſportantur in loca procul diſtantia à Fomitibus vaporum, ex quibus generatæ ſunt illæ Nubes; Tum vero incipit eſſe Fomes *venti*, ex parte, ubi Nubes incipiunt ſolvi in *ventum*.

8. At *Verticitas Ventorum*,non fit eo,quod *Ventus* prius flans,ſe transferat; ſed quod ille, aut occiderit,aut ab altero *vento* in ordinem redactus ſit; Atque totum hoc negotium pendet ex variis collocationibus Fomitum *Ventorum*,& varietate temporum, quando vapores ex hujuſmodi Fomitibus manantes ſolvuntur.

9. Si fuerint Fomites *Ventorum*, à partibus contrariis,veluti alter, Fomes ab *Auſtro*, alter à *Borea*, prævalebit ſcilicet *Ventus* fortior, neque erunt *Venti* contrarii; ſed *Ventus* fortior continuo ſpirabit; ita tamen ut à *Vento* imbecilliore nonnihil hebetetur,& dometur; ut fit in Amnibus, accedente fluxu Maris; Nam Motus Maris prævalet,& eſt unicus, ſed à Motu fluvii nonnihil frænatur. Quod ſi ita acciderit, ut alter ex illis *Ventis* contrariis, qui primum fortior fuerat, ſuccumbat, tum ſubito ſpirabit *ventus* à parte contraria,

unde

unde & ante ſpirabat, ſed latitabat, ſub poteſtate majoris.

10. Si Fomes (Exempli gratia) fuerit ad *Euro-boream*, ſpirabit ſcilicet *Euro-boreas*. Quod ſi fuerint duo Fomites *Ventorum*, alter ad *Boream*, ii *Venti* ad aliquem tractum ſpirabunt ſeparatim; At poſt Angulum confluentiæ, ſpirabunt ad *Euro-boream*, aut cum inclinatione, prout alter Fomes fuerit fortior.

11. Si ſit Fomes *Venti* ex parte Boreali, qui diſtet ab aliqua regione 20. Milliaribus, & ſit fortior, alter ex parte *Orientali*, qui diſtet 10. Milliaribus, & ſit debilior; ſpirabit tamen ad aliquas horas Eurus; paulo poſt (nimirum poſt emenſum iter) *Boreas*.

12. Si ſpiret *Boreas*, atque occurrat ab Occidente Mons aliquis; Spirabit paulo poſt *Euro-boreas*, compoſitus ſcilicet ex *Vento* originali, & repercuſſo.

13. Si ſit Fomes *Ventorum* in terra, à parte *Borea*, halitus autem ejus feratur recta ſurſum, & inveniat nubem gelidam ab Occidente, quæ eam in adverſum detrudat, ſpirabit *Euro-boreas*.

Monitum, *Fomites* Ventorum, *in Terra & Mari, ſunt ſtabiles, ita ut fons & origo ipſorum, melius percipiatur: at Fomites* Ventorum *in Nubibus, ſunt mobiles; adeo ut alibi ſuppeditetur Materia* Ventorum, *alibi vero ipſi formentur; id quod efficit Directionem Motus in* Ventis *magis confuſam, & incertam.*

Hæc Exempli gratia adduximus; ſimilia ſimili modo ſe habent: Atque de *Directione Motus Ventorum*, hactenus. At de *Longitudine*, & tanquam Itinerario *Ventorum*, videndum; licet de hoc ipſo, paulo ante, ſub nomine latitudinis *Ventorum*, inquiſitum videri poſſit. Nam & Latitudo, pro Longitudine, ab imperitis haberi poſſit, ſi majora ſpatia *Venti* ex latere occupent, quam in longitudine progrediantur.

14. Si verum ſit, *Columbum* ex oris *Luſitaniæ*, per *Ventos Statos* ab Occidente, de *Continente* in *America*, judicium feciſſe, longo certe itinere poſſint commeare *Venti*.

15. Si verum ſit, Solutionem Nivium, circa *Mare glaciale*, & *Scandiam*, excitare *Aquilones*, in *Italia* & *Græcia*, &c. diebus Canicularibus, longa certe ſunt ſpatia.

16. Quando citius in Conſecutione, in qua *ventum* movet, (Exempli gratia, ſi ſit *Eurus*) veniat tempeſtas, ad locum aliquem ab Oriente, quanto vero tardius ab Occidente, non-dum venit in obſervationem. De *Motu ventorum in progreſſu* hactenus; videndum jam de *undulatione ventorum*.

17. *Undulatio ventorum* ad parva momenta fit: adeo ut centies in hora, ad minus, *ventus* (licet fortis) ſe ſuſcitet, & alternatim remittat; ex quo liquet inæqualem eſſe impetum *ventorum*; Nam nec Flumina, licet rapida, nec Currentes in mari, licet robuſti, undulant niſi accedente flatu *ventorum*; Neque ipſa illa *undulatio ventorum* aliquid æqualitatis habet in ſe; Nam inſtar pulſus manus, aliquando intercurrit, aliquando intermittit.

18. *Undulatio* Aëris, in eo differt ab *undulatione* Aquarum; quod in Aquis, poſtquam fluctus ſublati fuerint in altum, ſponte rurſus decidant ad planum: ex quo fit, ut (quicquid dicant *Poëtæ* exaggerando tempeſtates, quod *undæ attollantur in Cœlum, & deſcendant in Tartarum*) tamen deſcenſus undarum, non multum præcipitetur, ultra planum, & ſuperficiem Aquarum. At in *undulatione* Aëris, ubi deeſt motus gravitatis, deprimitur, & attollitur Aër, fere ex æquo. De *undulatione* hactenus: jam de *Motu Conflictus* inquirendum eſt.

19. De *Conflictu ventorum*, & compoſitis Currentibus, jam partim inquiſitum eſt. Plane conſtat, *Ubiquetarios* eſſe *ventos*, præſertim leniores: id quod manifeſtum etiam ex hoc, quod pauci ſunt dies, aut horæ, in quibus non ſpirent Auræ aliquæ lenes, in locis liberis, idque ſatis inconſtanter, & varie. Nam venti, qui non proveniunt ex Fomitibus majoribus, vagabundi ſunt, & volubiles, altero cum altero quaſi ludente, modo impellente, modo fugiente.

20. Viſum eſt nonnunquam in Mari, adveniſſe duos ventos ſimul ex contrariis partibus, id quod ex perturbatione ſuperficiei Aquæ ab utraque parte, atque tranquillitate Aquæ in medio inter eos, facile erat conſpicere: poſtquam autem concurriſſent illi *venti* contrarii, aliàs ſecutam eſſe tranquillitatem, in Aqua undique, cum ſcilicet *venti* ſe ex æquo fregiſſent, aliàs continuatam eſſe perturbationem Aquæ, cum ſcilicet fortior *ventus* prævaluiſſet.

21. Certum eſt, in Montibus *Peruvianis*, ſæpe accidere, ut *venti*, eodem tempore, ſuper Montes ex una parte ſpirent, in vallibus in contrarium.

22. Itidem certum apud nos, Nubes in unam partem ferri, cum *ventus* à contraria parte flet, hic in proximo.

23. Quin & illud certum, aliquando cerni Nubes altiores, ſupervolare Nubes humiliores; atque ita, ut in diverſas, aut etiam in contrarias partes abeant, tanquam Currentibus adverſis.

24. Itidem certum, quandoque in ſuperiore Aëre, *ventos* nec diſtrahi, nec promoveri; cum hic infra ad Semi-milliare; inſano ferantur impetu.

25. Certum etiam è contra, eſſe aliquando tranquillitatem infra, cum ſuperne Nubes ferantur ſatis alacriter; ſed id rarius eſt.

Phænomenon Obliquum. *Etiam in fluctibus, quandoque ſupernatans Aqua, quandoque demerſa, incitatior eſt; quin etiam fiunt (ſed raro) varii Currentes Aquæ, quæ volvitur ſupra, & quæ labitur in imo.*

26. Neque prorſus contemnenda illa teſtimonia *Virgilij*, cum Naturalis Philoſophiæ non fuerit ipſe omnino imperitus.

Una Eurus Notuſque *ruunt, creberque procellis* Africus.——

Et rurſus:

Omnia ventorum *concurrere prœlia vidi.*

De *Motibus Ventorum*, in Natura rerum, inquiſitum eſt; Videndum de *Motibus* eorum in *Machinis humanis*; Ante omnia in *velis Navium*.

Motus Ventorum in velis navium.

1. IN *Navibus* majoribus *Britannicis* (eas enim ad exemplum delegimus,) quatuor ſunt *Mali*, ali-

aliquando quinque; omnes in linea recta per medium Navis ducta, alteri poſt alteros, erecti. Eos ſic nominabimus.

2. *Malum principem*, qui in medio Navis eſt: *Malum Proræ*: *Malum Puppis* (qui aliquando eſt geminus:) & *Malum Roſtri*.

3. Habent ſinguli *Mali* plures portiones; quæ ſuſtolli, & per certos *Nodos*, aut articulos figi, & ſimiliter auferri poſſunt; alii tres, alii duas tantum.

4. *Malus Roſtri* ſtat ab inferiori *Nodo*, inclinatus verſus mare, à ſuperiori, rectus, reliqui omnes *Mali* ſtant recti.

5. His *Malis* ſuperimpendent *Vela* decem, & quando *Malus Puppis* geminatur, duodecim. *Malus Princeps*, & *Malus Proræ* tres habent *Ordines velorum*. Eos ſic nominabimus. *Velum ab infra*, *velum à ſupra*, & *velum à ſummo*. Reliqui habent duos tantum, carentes *velo à ſummo*.

6. *Vela* extenduntur in tranſverſum, juxta verticem cujuſque *Nodi Mali*, per ligna quæ *Antennas*, vel virgas dicimus, quibus ſuprema *velorum* aſſuuntur, ima ligantur funibus ad angulos tantum; *vela* ſcilicet *ab infra*, ad latera Navis, *vela à ſupra*, *aut à ſummo*, ad *antennas* contiguas. Trahuntur etiam aut vertuntur iiſdem funibus, in alterutrum latus, ad placitum.

7. *Antenna* ſive virga cujuſque *Mali* in tranſverſum porrigitur. Sed in *Malis puppis*, ex obliquo, altero fine ejus elevato, altero depreſſo; in cæteris in recto, ad ſimilitudinem literæ *Tau*.

8. *Vela ab infra*, quatenus ad *vela Principis Proræ*, & *Roſtri*, ſunt figuræ Quadrangularis, Parallelogrammæ: *vela à ſupra*, *& à ſummo*, nonnihil acuminata, ſive ſurgentia in arctum; at ex *velis puppis*, quod à *ſupra*, acuminatum, quod *ab infra*, triangulare.

9. In *Navi*, quæ erat mille & centum amphorarum, atque habebat in longitudine, in carina, pedes 112; in latitudine, in alveo, 40; *velum ab infra*, *Mali Principis*, continebat in altitudine, pedes 42; in latitudine, pedes 87.

10. *Velum à ſupra* ejuſdem *Mali*, habebat in altitudine pedes 50. in latitudine pedes 84, ad baſim; pedes 42, ad faſtigium.

11. *Velum à ſummo*, in altitudine pedes 27: in latitudine, pedes 42, ad baſim; 21, ad faſtigium.

12. In *Malo Proræ*, *velum ab infra*, habebat in altitudine, pedes 40, cum dimidio; in latitudine pedes, 72.

13. *Velum à ſupra* in altitudine pedes 46, cum dimidio; in latitudine pedes 69, ad baſim; 36, ad faſtigium.

14. *Velum à ſummo*, in altitudine pedes 24; in in latitudine, pedes 36, ad baſim; 18, ad faſtigium.

15. In *Malo Puppis*, *velum ab infra*, habebat in altitudine, à parte *antennæ* elevata, pedes 51. in latitudine, quâ jungitur *antennæ*, pedes 72, reliquo deſinente in acutum.

16. *Velum à ſupra*, in altitudine pedes 30; in latitudine, pedes 57, ad baſim; 30, ad cacumen.

17. Si geminetur *Malus puppis*, in poſteriore, vela minuuntur ab anteriore, ad partem circiter quintam.

18. In *Mali Roſtri*, *velum ab infra*, habebat in altitudine, pedes 28, cum dimidio; in latitudine, pedes 60.

19. *Velum à ſupra*, in altitudine, pedes 25, cum dimidio; in latitudine, pedes 60, ad baſim; 30, ad faſtigium.

20. Variant proportiones *Malorum* & *velorum*, non tantum, pro magnitudine *Navium*, verum etiam pro variis earum uſibus, ad quos ædificantur; ad pugnam, ad mercaturam; ad velocitatem, & cætera. Verum nullo modo convenit proportio dimenſionis *velorum* ad numerum amphorarum, cum *Navis* quingentarum Amphorarum, aut circiter, portet *velum ab infra principis Mali*, paucos pedes minus undique, quam illa altera, quæ erat duplicis magnitudinis. Unde fit, ut minores *Naves* longe præſtent celeritate majoribus, non tantum propter levitatem, ſed etiam propter amplitudinem *velorum*, habito reſpectu ad corpus *Navis*: nam proportionem illam continuare in *Navibus* majoribus, nimis vaſta res eſſet, & inhabilis.

21. Cum ſingula *vela* per ſumma extendantur, per ima ligentur tantum ad angulos; *ventus* neceſſario facit *vela* intumeſcere, præſertim verſus ima, ubi ſunt laxiora.

22. Longe autem major eſt tumor *veli*, in *velis* ab infra, quam in cæteris; quia non ſolum parallelogramma ſunt, cætera acuminata; verum etiam, quia latitudo *antennæ* tanto excedit latitudinem laterum *navis*, ad quæ alligantur: unde neceſſe eſt, propter laxitatem, magnum dari receptum *ventis*: adeo ut, in illa magna, quam exempli loco ſumpſimus, *navi*, tumor in *Vento recto* poſſit eſſe ad 9. aut 10. pedes introrſum.

23. Fit etiam, ob eandem cauſam, quod *vela* omnia à *Vento* tumefacta, ad imum colligant ſe in arcus, adeo ut multum *Venti*, præterlabi, neceſſe ſit: in tantum, ut in illa, quam diximus, *navi*, arcus ille ad ſtaturam hominis accedat.

24. At in *Velo puppis* illo triangulari, neceſſe eſt ut minor ſit tumor, quam in quadrangulari; tum propter figuram minus capacem, tum quia in quadrangulari tria latera laxa ſunt, in triangulari duo tantum: unde ſequitur quod *Ventus* excipiatur magis rigide.

25. Motus *Ventorum* in *velis*, quo magis accedat ad *Roſtrum navis*, eſt fortior, & promovet magis, tum quia fit in loco, ubi undæ, propter acumen *proræ*, facillime ſecantur; tum maxime, quia Motus à *prora*, trahit navem; Motus à *puppi*, trudit.

26. Motus *Ventorum* in *velis ſuperiorum ordinum*, promovet magis, quam in *velis ordinis inferioris*, quia Motus violentus maxime efficax eſt, ubi plurimum removetur à reſiſtentia, ut in vectibus & *velis molendinorum*. Sed periculum eſt demerſionis, aut everſionis *navis*; itaque & acuminata ſunt illa, ne *Ventos* nimios excipiant, & in uſu præcipue, cum ſpirant *Venti* leniores.

27. Cum *vela* collocentur in recta linea, altera poſt altera, neceſſe eſt, ut quæ poſterius conſtituantur, ſuffurentur *Ventum* à prioribus, cum *Ventus* flet recta: itaque ſi omnia ſimul fuerint erecta, tamen vis *Venti* fere tantum locum habet in *velis Mali principis*, cum parvo auxilio, *veli ab infra*, in *Malo Roſtri*.

28. Fœ-

28. Fœliciſſima & commodiſſima diſpoſitio *velorum*, in *Vento recto*, ea eſt, ut vela duo inferiora *mali proræ* erigantur; ibi enim, (ut dictum eſt) Motus eſt maxime efficax: erigatur etiam *velum à ſupra Mali principis*: relinquitur enim ſpatium tantum ſubter, ut *Ventus* ſufficere poſſit *velis* prædictis *Proræ*, abſque ſuffuratione notabili.

29. Propter illam, quam diximus, ſuffurationem *Ventorum*; celerior eſt navigatio, cum *Vento laterali*, quam cum *recto*. *Laterali* enim flante, omnia *vela* in opere poni poſſunt; quia latera ſibi invicem obvertunt, nec altera altera impediunt, neque fit furtum.

30. Etiam flante *vento laterali*, *vela* rigidius in adverſum *Venti* extenduntur, quod *Ventum* comprimit nonnihil, & immittit in eam partem, ubi flare debet: unde nonnihil fortitudinis acquirit. *Ventus* autem maxime propitius eſt, qui flat in quadra, inter rectum & lateralem.

31. *Velum ab infra*, *Mali Roſtri* vix unquam poſſet eſſe inutile, neque enim patitur furtum, quando colligat *ventum* qui flat undequaque, circa latera navis, & ſubter *vela* cætera.

32. Spectatur in *Motu Ventorum* in *navibus* tum Impulſio, tum Directio. At Directio illa quæ fit per *clavum*, non multum pertinet ad Inquiſitionem præſentem; niſi quatenus habeat connexionem cum *Motu Ventorum* in *velis*.

CONNEXIO. *Ut Motus* Impulſionis *in vigore eſt in* Prora, *ita motus* Directionis *in* puppi; *itaque ad eum*, velum ab infra Mali puppis, *eſt maximi momenti*; *& quaſi copiam præbet auxiliarem* clavo.

33. Cum Pyxis nautica in plagas 32. diſtribuatur, adeo ut ſemicirculi ejus ſint plagæ ſedecim, poteſt fieri Navigatio progreſſiva (non angulata, quæ fieri ſolet in *ventis* plane contrariis,) etiamſi ex illis ſedecim partibus, decem fuerint adverſæ, & ſex tantum favorabiles; at ea Navigatio, multum pendet ex *velo ab infra mali puppis*: Cum enim *venti* partes contrariæ itineri, quia ſunt præpotentes, & *Clavo* ſolo regi non poſſunt, alia vela obverſuræ forent, una cum *Navi* ipſa, in partem contrariam itineris, illud *velum* rigide extenſum, ex oppoſito favens *Clavo*, & ejus motum fortificans, vertit & quaſi circumfert *Proram* in viam itineris.

34. Omnis *ventus* in *velis* nonnihil aggravat, & deprimit *Navem*; tantoque magis, quo flaverit magis deſuper. Itaque tempeſtatibus majoribus, primo devolvunt Antennas, & auferunt *vela* ſuperiora; deinde, ſi opus fuerit, omnia; Etiam *Malos* ipſos incidunt; quin & projiciunt onera mercium, tormentorum &c. ut allevent *Navem*, ad ſupernatandum, & præſtandum obſequia undis.

35. Poteſt fieri per motum iſtum *ventorum* in *velis navium* (ſi ventus fuerit alacris, & ſecundus,) progreſſus in itinere, 120. Milliarium *Italicorum* intra ſpatium 24. horarum; idque in *Navi mercatoria*; ſunt enim *Naves* quædam *Nunciæ*, quæ ad Officium celeritatis appoſite extructæ ſunt, (quas *Caruvellas* vocant) quæ etiam majora ſpatia vincere poſſunt. At cum *venti* plane contrarii ſint, remedio ad iter promovendum utuntur hoc ultimo, ut puſillo; ut procedant lateraliter, prout ventus permittit extra viam itineris, deinde flectant ſe verſus iter, atque angulares iſtos progreſſus repetant; Ex quo genere progreſſus (quod eſt minus quam ipſum ſerpere, nam ſerpentes ſinuant, at illi angulos faciunt) poterunt fortaſſe intra 24. horas, vincere milliaria 15.

Obſervationes majores.

1. MOtus *iſte* Ventorum, *in* Velis navium, *habet Impulſionis ſuæ tria præcipua Capita, & Fontes, unde fluit*; *unde etiam præcepta ſumi poſſint, ad eum augendum, & fortificandum.*

2. *Primus Fons eſt ex* Quanto venti, *qui excipitur. Nam nemini dubium eſſe poſſit, quin plus* Venti *magis conferat, quam min⁹. Itaq;* Quantum *ipſum* Venti *procurandũ diligẽter. Id fiet, ſi inſtar patrumfamilias prudentiorum, & frugi ſimus, & à furto caveamus. Quare quantum fieri poteſt, nil* Venti *diſperdatur, aut effundatur; nil etiam ſurripiatur.*

3. Ventus *aut ſupra latera* Navium *flat, aut infra, uſque ad Aream Maris. Atque ut homines providi, ſolent etiam circa minima quæque magis curare, (quia majora nemo non curare poteſt) ita de iſtis inferioribus* ventis *(qui proculdubio non tantum poſſunt, quantum ſuperiores) primo videndum.*

4. *Ad* ventos, *qui circum latera* Navium, *& ſubter* vela *ipſarum potiſſimum flant; plane eſt officium* veli ab infra Mali roſtri, *quæ inclinata eſt, & depreſſa, ut excipiantur; ne fiat diſpendium, & jactura* venti. *Idque & per ſe prodeſt, &* ventis, *qui reliquis velis miniſtrant, nil obeſt: Circa hoc, non video quid ulterius per diligentiam humanam fieri poſſit, niſi forte etiam ex medio Navis, ſimilia* vela *humilia adhibeantur, inſtar Pinnarum, aut Alarum, ex utroque latere gemina, cum* ventus *eſt* rectus.

5. *At quod ad cavendum de furto attinet, quod fit, cum* vela *poſteriora* ventum *ab anterioribus ſurripiant, in* vento *Recto*; *(nam in* Laterali *omnia* vela *cooperantur;) non video quid addi poſſit diligentiæ humanæ; niſi forte, ut flante* vento recto, *fiat ſcala quædam* velorum, *ut poſteriora* vela *à* Malo puppis *ſint humillima, media à* Malo principis *mediocria, anteriora à* Malo proræ *celſiſſima; ut alterum* velum *alterum non impediat, ſed potius adjuvet, &* ventum *tradat, & tranſmittat. Atque de primo Fonte Impulſionis, hæc obſervata ſint.*

6. *Secundus fons Impulſionis, eſt ex Modo* percuſſionis veli, *per* ventum; *quæ ſi propter* ventum *contractum ſit acuta, & rapida, movebit magis; ſi obtuſa, & languida, minus.*

7. *Quod ad hoc attinet, plurimum intereſt ut* vela *mediocrem extenſionem, & tumorem recipiant: nam ſi extendantur rigide, inſtar Parietis* ventum *repercutiunt; ſi laxe, debilis ſit Impulſio.*

8. *Circa hoc, bene ſe expedivit in aliquibus Induſtria humana, licet magis ex caſu, quam ex judicio. Nam in* Vento Laterali, *contrahunt partem* veli, *quæ* Vento *opponitur, quantum poſſunt; atque hoc modo* Ventum *immittunt in eam partem, qua flare debet. Atque hoc agunt, & volunt. Sed interim hoc ſequitur (quod fortaſſe non vident) ut* Ventus *ſit contractior, & reddat* percuſſionem *magis acutam.*

9. *Quid addi poſſit induſtria humana, in hac*

parte,

parte, *non video*; *niſi mutetur Figura in* velis, *& fiant aliqua* vela *non tumentia in rotundo*, *ſed inſtar Calcaris, aut Trianguli cum* Malo, *aut ligno, in illo angulo verticis, ut &* Ventum *magis contrahant in acutum, & ſecent Aerem externum potentius. Ille autem Angulus (ut arbitramur) non debet eſſe omnino acutus, ſed tanquam Triangulus curtatus, ut habeat latitudinem. Neque etiam novimus, quid profuturum foret, ſi fiat tanquam* velum *in* velo, *hoc eſt, ſi in medio* veli *alicujus majoris, ſit burſa quædam, non omnino laxa ex carbaſo, ſed cum coſtis, ex lignis, quæ* Ventum *in medio* veli *excipiat, & cogat in acutum.*

10. *Tertius fons Impulſionis, eſt ex loco, ubi fit percuſſio; iſque duplex. Nam ex anteriore parte* Navis *facilior, & fortior eſt Impulſio, quam ex poſteriore; & ex ſuperiore parte* Mali *&* veli, *quam ab inferiore.*

11. *Neque hoc ignoraſſe viſa eſt induſtria humana, cum & flante* vento *recto, plurimam in velis* Mali Proræ *ſpem ponant; & in malaciis, & tranquillitatibus, vela à ſummo erigere non negligant. Neque nobis in præſentia occurrit, quid humanæ, ex hac parte, induſtriæ addi poſſit, niſi forte quoad primum, ut conſtituantur duo, aut tres* Mali *in* Prora *(medius rectus, reliqui inclinati) quorum vela propendeant: & quoad ſecundum, ut amplientur* vela proræ *in ſummo, & ſint minus, quam ſolent eſſe, acuminata. Sed in utroque cavendum incommodo periculi, ex nimia depreſſione* Navis.

Motus Ventorum in aliis Machinis humanis.

1. MOtus *Molendinorum* ad *Ventum*, nihil habet ſubtilitatis, & nihilominus non bene demonſtrari, & explicari ſolet. *Vela* conſtituuntur, rectà in oppoſitum *Venti* flantis. Proſtat autem in *Ventum* unum latus veli, alterum latus paulatim flectit ſe, & ſubducit à *Vento*. Converſio autem, ſive conſecutio Motus, fit ſemper à latere inferiore, hoc eſt eo, quod remotius eſt à *Vento*. At *Ventus* ſuperfundens ſe, in adverſum Machinæ, à quatuor *velis* arctatur, & in quatuor intervallis, viam ſuam inire cogitur. Eam Compreſſionem non bene tolerat *ventus*; Itaque neceſſe eſt, ut tanquam cubito percutiat latera *velorum*, & proinde vertat, quemadmodum ludicra vertibula digito impelli, & verti ſolent.

2. Quod ſi *vela* ex æquo expanſa eſſent, dubia res eſſet, ex qua parte foret Inclinatio, ut in caſu baculi: Cum autem proximum latus, quod occurrit *vento*, impetum ejus dejiciat in latus inferius, atque illinc in ſpatia, cumque latus inferius *ventum* excipiat, tanquam palma manus, aut inſtar *veli* Scaphæ, fit protinus converſio ab ea parte. Notandum autem eſt, Originem motus eſſe non à prima Impulſione, quæ fit in fronte; ſed à laterali Impulſione, poſt compreſſionem.

3. Probationes quaſdam, & experimenta circa hoc, pro augendo hoc motu fecimus, tum ad pignus cauſæ rectè inventæ, tum ad uſum: Imitamenta hujus Motus effingentes in *velis* ex chartis, & *vento* ex follibus. Igitur addidimus lateri *veli* inferiori, plicam inverſam à *vento*, ut haberet *ventus*, lateralis jam factus, amplius quiddam, quod percuteret; nec profuit: plica illa, non tam percuſſionem *venti* adjuvante, quam Sectionem Aëris in conſequentia impediente. Locavimus poſt *vela*, ad nonnullam diſtantiam, obſtacula, in latitudinem diametri omnium *velorum*, ut *ventus* magis compreſſus, fortius percuteret, at hoc obfuit potius, repercuſſione motum primarium hebetante. At *vela* fecimus latiora in duplum, ut *ventus* arctaretur magis, & fieret percuſſio lateralis fortior: Hoc tandem magnopere ſucceſſit; ut & longe mitiore flatu fieret Converſio, & longe magis perniciter volveretur.

MANDATUM. *Fortaſſe hoc augmentum motus commodius fiet per octo* vela, *quam per* vela *quatuor, latitudine duplicata, niſi forte nimia moles aggravaverit Motum. De hoc fiat Experimentum.*

MANDATUM. *Etiam longitudo* velorum *facit ad Motum. Nam in rotationibus, levis violentia verſus circumferentiam, æquipatur longe majori verſus centrum. Sed tamen hoc conjungitur incommodum; quod quo longiora ſunt* vela, *eo plus diſtant in ſummo, & minus arctatur* ventus. *Res non male fortaſſe ſe habeat, ſi* vela *ſint paulo longiora, ſed creſcentia in Latum circa ſummitatem, ut palma Remi: ſed de hoc nobis compertum non eſt.*

MONITUM. *In his Experimentis, ſi ponantur in uſu ad* Molendina, *robori totius Machinæ, præcipue Fundamentis ejus, ſubveniendum. Nam quanto magis arctatur* Ventus, *tanto magis (licet motum* velorum *incitet) tamen Machinam ipſam concutit.*

4. Traditur alicubi eſſe *Rhedas* moventes ad *Ventum*; de hoc diligentius inquiratur.

MANDATUM. Rhedæ *moventes ad* Ventum *non poterunt eſſe operæ pretium, niſi in locis apertis, & planiciebus. Præterea, quid fiet, ſi decubuerit* Ventus? *Magis ſobria eſſet cogitatio, de facilitando Motu curruum, & plauſtrorum, per vela mobilia, ut Equi, vel Boves minoribus viribus ea traherent, quam de creando Motu, per* Ventum *ſolum.*

Prognoſtica Ventorum.

Ad Artic. 32.

CONNEXIO.

DIvinatio *quo magis pollui ſolet vanitate, & ſuperſtitione, eo purior pars ejus magis recipienda, & colenda. Naturalis vero* Divinatio *aliquando certior eſt, aliquando magis in lubrico, prout ſubjectum ſe habet, circa quod verſatur: Quod ſi fuerit Naturæ conſtantis, & regularis, certam efficit Prædictionem; ſi variæ, & compoſitæ, tanquam ex natura, & caſu, fallacem. Attamen etiam in ſubjecto vario, ſi diligenter canonizetur, tenebit Prædictio ut plurimum; temporis forte momenta non aſſequetur, à re non multum errabit. Quin etiam quoad tempora eventus, & complementi, nonnullæ Prædictiones ſatis certo collimabunt, eæ videlicet, quæ ſumuntur non à cauſis, verum ab ipſa re jam inchoata, ſed citius ſe prodente in Materia proclivi, & aptius diſpoſita quam in alia; ut in* Topicis *circa hunc* 32. Articulum *ſuperius diximus.* Prognoſtica *igitur* ventorum *jam proponemus; miſcentes nonnihil neceſſario de* prognoſticis pluviarum, *&* ſerenitatis, *quæ bene diſtrahi non poterant;*

ſed

ſed juſtam de illis inquiſitionem propriis titulis remittentes.

1. *Sol* ſi oriens cernatur concavus, dabit eo ipſo die *Ventos*, aut *imbres*: Si appareat tanquam leviter excavatus, *Ventos*; ſi cavus in profundo, *Imbres*.

2. Si *Sol* oriatur pallidus, & (ut nos loquimur) aqueus, denotat *pluviam*; ſi occidat pallidus, *Ventum*.

3. Si corpus ipſum *Solis*, in occaſu cernatur, tanquam ſanguineum, præmonſtrat magnos *Ventos*, in plures dies.

4. Si in exortu *Solis*, Radii ejus ſpectantur rutili, non flavi, denotat *pluvias* potius quam *Ventos*; idemque, ſi tales appareant in occaſu.

5. Si in ortu, aut occaſu *Solis*, ſpectantur radii ejus tanquam contracti, aut curtati, neque eminent illuſtres, licet nubes abſint, ſignificat *Imbres*, potius quam *Ventos*.

6. Si ante Ortum *Solis*, oſtendent ſe Radii præcurſores, & *Ventum* denotat, & *Imbres*.

7. Si in Exortu *Solis*, porrigat *Sol* Radios è nubibus, medio *Solis* manente cooperto nubibus, ſignificabit *pluviam*; maxime ſi erumpant Radii illi deorſum, ut *Sol* cernatur tanquam barbatus: Quod ſi Radii erumpant è medio, aut ſparſim, orbe exteriore cooperto nubibus, magnas dabit tempeſtates, & *Ventorum & Imbrium*.

8. Si *Sol* oriens cingitur circulo, à qua parte is circulus ſe aperuerit, expectetur *ventus*: Sin totus circulus æqualiter defluxerit, dabit *Serenitatem*.

9. Si ſub Occaſum *Solis*, appareat circa eum circulus candidus, levem denotat *tempeſtatem*, eadem nocte; Si ater, aut ſubfuſcus, *ventum* magnum in diem ſequentem.

10. Si Nubes rubeſcant exoriente *Sole*, prædicunt *ventum*; Si occidente, *Serenum* in poſterum.

11. Si ſub Exortum *Solis*, globabunt ſe Nubes prope *Solem*, denunciant eodem die *tempeſtatem* aſperam; quod ſi ab Ortu repellantur, & ad Occaſum abibunt, *ſerenitatem*.

12. Si in Exortu *Solis*, diſpergantur Nubes à lateribus *Solis*, aliæ petentes *Auſtrum*, aliæ *Septentrionem*; licet ſit cœlum Serenum circa ipſum *Solem*, præmonſtrat *ventos*.

13. Si *Sol* ſub Nube condatur occidens, *pluviam* denotat in poſterum diem; quod ſi plane pluet occidente *Sole*, *ventos* potius. Sin Nubes videantur quaſi trahi verſus Solem, & *ventos*, & *tempeſtatem*.

14. Si *Nubes*, exoriente *Sole*, videantur non ambire Solem, ſed incumbere ei deſuper, tanquam Eclipſim facturæ, portendunt *ventos*, ex ea parte orituros, qua illæ *nubes* inclinaverint. Quod ſi hoc faciant meridie, & *venti* fient, & *imbres*.

15. Si *Nubes* Sc em circuncluſerint, quanto minus luminis reli quetur, & magis puſillus apparebit Orbis Solis, tanto turbidior erit *tempeſtas*: Si vero duplex, aut triplex Orbis erit, ut appareant tanquam duo, aut tres Soles, tanto erit tempeſtas atrocior, per plures dies.

16. *Novilunia* diſpoſitionum Aeris ſignificativa ſunt; ſed magis adhuc Ortus quartus, tanquam *Novilunium confirmatum*. *Plenilunia* autem ipſa præſagiunt magis, quam dies aliqui ab ipſis.

17. Diuturna obſervatione, *Quinta Luna* ſuſpecta eſt Nautis, ob tempeſtates.

18. Si *Luna* à Novilunio, ante diem quartum non apparuerit, turbidum aerem per totum Menſem prædicit.

19. Si *Luna* naſcens, aut intra primos dies, cornu habuerit inferius, magis obſcurum, aut fuſcum, aut quovis modo non purum; dies turbidos, & tempeſtates dabit, ante *plenilunium*: ſi circa medium fuerit decolor, circa ipſum *plenilunium* ſequentur *tempeſtates*: ſi cornu ſuperius hoc patiatur, circa *Lunam decreſcentem*.

20. Si Ortu in quarto, pura ibit *Luna* per cœlum, nec cornibus obtuſis, neque prorſus jacens, neque prorſus recta, ſed mediocris; *Serenitatem* promittit majore ex parte, uſque ad *Novilunium*.

21. Si in Ortu illo rubicunda fuerit, *ventos* portendit; ſi rubiginoſa, aut obatra, *Pluvias*; ſed nil horum ſignificat ultra *plenilunium*.

22. Recta *Luna* ſemper fere minax eſt, & infeſta, potiſſimum autem denunciat *ventos*; At ſi appareat cornibus obtuſis, & curtatis, *Imbres* potius.

23. Si alterum Cornu *Lunæ* magis acuminatum fuerit, & rigidum, altero magis obtuſo, *ventos* potius ſignificat; ſi utrunque, *pluviam*.

24. Si circulus, aut *Halo* circa *lunam* appareat, *pluviam* potius ſignificat, quam *ventos*; niſi ſtet recta *Luna* intra eum Circulum, tum vero utrumque.

25. Circuli circa *lunam*, *ventos* ſemper denotant, ex parte qua ruperint; Etiam ſplendor illuſtris circuli in aliqua parte, *ventos* ex ea parte, qua ſplendet.

26. Circuli circa *Lunam*, ſi fuerint duplices, aut triplices, præmonſtrant horridas, & aſperas tempeſtates; at multo magis, ſi illi Circuli non fuerint integri, ſed maculoſi, & interſtincti.

27. *Plenilunia*, quoad colores, & Halones, eadem forte denotant, quæ Ortus quartus: ſed magis præſentia, nec tam procraſtinata.

28. *Plenilunia* ſolent eſſe magis ſerena, quam cæteræ ætates *Lunæ*, ſed eadem, hyeme, quandoque intenſiora dant frigora.

29. *Luna* ſub occaſum ſolis ampliata, & tamen luminoſa, nec ſubfuſca, *ſerenitatem* portat in plures dies.

30. *Eclipſes Lunæ*, quaſi ſemper comitantur *venti*; Solis, *Serenitas*; *pluvia* raro alterutrum.

31. A *Conjunctionibus* reliquis *planetarum*, præter Solem, expectabis *ventos*; & ante, & poſt, à Conjunctionibus cum *Sole*, *ſerenitatem*.

32. In Exortu *Pleiadum*, & *Hyadum*, ſequuntur *Imbres*, & Pluviæ, ſed tranquillæ; In exortu *Orionis*, & *Arcturi*, Tempeſtates.

33. *Stellæ* (ut loquimur) diſcurrentes, & ſagittantes, protinus *ventos* indicant, ex ea parte, unde vibrantur. Quod ſi ex variis, aut etiam contrariis partibus volitent, magnas tempeſtates, & *Ventorum & Imbrium*.

34. Cum non conſpiciantur *Stellæ* minuſculæ, quales ſunt, quas vocant *Aſellos*, idque fit ubique per

per totum cœlum, magnas præmonſtrat *Tempeſtates*, & *Imbres* intra aliquot dies: quod ſi alicubi *Stellæ* minutæ obſcurentur, alicubi ſint claræ, *ventos* tantum, ſed citius.

35. Cœlum æqualiter ſplendens, in Noviluniis, aut Ortu quarto, *Serenitatem* dabit per plures dies; æqualiter obſcurum, *Imbres*; inæqualiter, *ventos*, ab ea parte, qua cernitur Obſcuratio. Quod ſi ſubito fiat obſcuratio, ſine nube, aut caligine, quæ fulgorem Stellarum perſtringat, graves & aſperæ inſtant Tempeſtates.

36. Si Planetarum, aut Stellarum majorum aliquam, incluſerit Circulus integer, *imbres* prædicit; ſi fractus, *ventos* ad eas partes, ubi circulus deficit.

37. Cum tonat vehementius, quam fulgurat, *ventos* dabit magnos; ſin crebro inter tonandum fulſerit, *Imbres* confertos, & grandibus guttis.

38. Tonitrua *Matutina ventos* ſignificant; Meridiana *Imbres*.

39. Tonitrua mugientia, & veluti tranſeuntia, *ventos* ſignificant; at quæ inæquales habent fragores, & acutos, procellas, tam *ventorum*, quam *Imbrium*.

40. Cum cœlo ſereno fulguraverit, non longe abſunt *venti*, & *Imbres* ab ea parte, qua fulgurat; quod ſi ex diverſis partibus cœli fulguraverit, ſequentur atroces, & horridæ Tempeſtates.

41. Si fulguraverit à plagis cœli gelidioribus, *Septentrione* & *Aquilone*, ſequentur grandines; ſi à tepidioribus, *Auſtro* & *Zephyro*, *Imbres*, cum cœlo æſtuoſo.

42. Magni fervores, poſt ſolſtitium Æſtivale, deſinunt plerunque in tonitru, & fulgura; quæ ſi non ſequantur, deſinunt in *ventos*, & *pluvias* per plures dies.

43. Globus flammæ, quem *Caſtorem* vocabant Antiqui, qui cernitur navigantibus in mari, ſi fuerit unicus, atrocem Tempeſtatem prænunciat (*Caſtor* ſcilicet eſt Frater intermortuus;) at multo magis, ſi non hæſerit *Malo*, ſed volvatur, aut ſaltet; Quod ſi fuerint gemini, (præſente ſcilicet *Polluce* Fratre vivo) idque tempeſtate adulta, ſalutare ſignum habetur: ſin fuerint tres (ſupervenienti ſcilicet *Helena*, peſte rerum) magis dira incumbet *Tempeſtas*: videtur ſane unicus, crudam ſignificare materiam tempeſtatis; duplex, quaſi coctam, & maturam; triplex, vel multiplex, copiam ægre diſſipalem.

44. Si conſpiciantur Nubes ferri incitatius, cœlo ſereno, expectentur *venti*, ab ea parte, à qua feruntur Nubes. Quod ſi globabuntur, & glomerabunt ſimul, cum Sol appropinquaverit ad eam partem, in qua globantur, incipient diſcuti; quod ſi diſcutientur magis verſus *Boream*, ſignificat *ventum*, ſi verſus *Auſtrum*, *pluvias*.

45. Si occidente Sole, Nubes orientur atræ, aut fuſcæ, *Imbrem* ſignificant: Si adverſus Solem, in Oriente ſcilicet, eadem nocte, ſi juxta Solem ab Occidente, in poſterum diem, cum *ventis*.

46. Liquidatio, ſive diſſerenatio cœli nubili, incipiens in contrarium *venti*, qui flat, *Serenitatem* ſignificat; ſed à parte *venti*, nihil indicat, ſed incerta res eſt.

47. Conſpiciuntur quandoque plures, veluti Cameræ, aut contignationes Nubium, alteræ ſuper alteras (ut aliquando quinque ſimul ſe vidiſſe, & notaſſe affirmet *Gilbertus*) & ſemper atriores ſunt infimæ, licet quandoque ſecus appareat, quia candidiores viſum magis laceſſunt. Duplex contignatio, ſi ſit ſpiſſior, *pluvias* denotat inſtantes (præſertim ſi nubes inferior cernatur quaſi gravida:) plures contignationes perendinant *pluvias*.

48. *Nubes*, ſi ut vellera lanæ ſpargentur, hinc inde, *tempeſtates* denotant; Quod ſi inſtar ſquamarum, aut teſtarum, altera alteri incumbat, ſiccitatem, & *ſerenitatem*.

49. *Nubes* plumatæ, & ſimiles ramis palmæ, aut floribus Iridis, *Imbres* protinus, non ita multo poſt, denunciant.

50. Cum *Montes*, & *Colles* conſpiciuntur veluti pileati, incumbentibus in illis Nubibus, eoſque circumamplectentibus, *Tempeſtates* præmonſtrat imminentes.

51. *Nubes* electrinæ, & aureæ, ante Occaſum Solis, & tanquam cum fimbriis deauratis, poſtquam Sol magis condi cœperit, *ſerenitates* præmonſtrant.

52. *Nubes* luteæ, & tanquam cœnoſæ, ſignificant *Imbrem* cum *vento* inſtare.

53. *Nubecula* aliqua, non ante viſa, ſubito ſe monſtrans, cœlo circum ſereno, præſertim ab Occidente, aut circa Meridiem, *Tempeſtatem* indicat ingruentem.

54. *Nebulæ*, & caligines aſcendentes, & ſurſum ſe recipientes, *pluvias*, & ſi ſubito hoc fiat, ut tanquam ſorbeantur, *ventos* prædicunt; at cadentes, & in vallibus reſidentes, *Serenitatem*.

55. *Nube* gravida candicante; quam vocant Antiqui *Tempeſtatem albam*, ſequitur æſtate, Grando minutus, inſtar confituræ; hyeme, Nix.

56. Autumnus ſerenus ventoſam Hyemem præmonſtrat: ventoſa Hyems, Ver pluvioſum: Ver pluvioſum, Æſtatem ſerenam: ſerena Æſtas, Autumnum ventoſum. Ita ut Annus (ut proverbio dicitur) ſibi debitor raro ſit; neque eadem ſeries tempeſtatum redeat, per duos Annos ſimul.

57. *Ignes* in focis, pallidiores ſolito, atque intra ſe murmurantes, *Tempeſtates* nunciant. Quod ſi Flamma flexuoſe volitet, & ſinuet, *Ventum* præcipue; at Fungi, ſive Tuberes in lucernis *pluvias* potius.

58. *Carbones* clarius perlucentes, *ventum* ſignificant; etiam cum favillas ex ſe citius diſcutiunt, & deponunt.

59. *Mare* cum conſpicitur in portu tranquillum in ſuperficie, & nihilominus intra ſe murmuraverit, licet non intumuerit, *ventum* prædicit.

60. *Littora* in tranquillo reſonantia, Mariſque ipſius ſonitus cum plangore, aut quadam echo, clarius, & longius ſolito auditus, *ventos* prænunciant.

61. Si in tranquillo, & plana ſuperficie *Maris*, conſpiciantur Spumæ hinc inde, aut coronæ albæ, aut Aquarum bullæ, *ventos* prædicunt: Et ſi hæc ſigna fuerint inſigniora, aſperas tempeſtates.

62. In Mari fluctibus agitato, ſi appareant ſpumæ coruſcantes, (quas *Pulmones Marinos* vocant) prænunciat duraturam Tempeſtatem, in plures dies.

63. Si

63. Si *Mare* ſilentio intumeſcat, & intra portum altius ſolito inſurgat, aut Æſtus ad littora celerius ſolitu accedat, *ventos* prænunciat.

64. Sonitus à *Montibus*, nemorumque murmur increbreſcens, atque fragor etiam nonnullus in campeſtribus, *ventos* portendit. Cœli quoque murmur prodigioſum, abſque tonitru, ad *ventos* maxime ſpectat.

65. *Folia* & paleæ ludentes, ſine aura, quæ ſentiatur, & Lanugines plantarum volitantes, plumæque in Aquis innatantes, colludentes, *ventos* adeſſe nunciant.

66. *Aves aquaticæ* concurſantes, & gregatim volantes, *Mergique* præcipue, & *Fulicæ*, à Mari, aut ſtagnis fugientes, & ad littora, aut ripas properantes, præſertim cum clangore, & ludentes in ſicco, *ventos* prænunciant, maxime ſi hoc faciant mane.

67. At *terreſtres volucres* contra, aquam petentes, eamque alis percutientes, & clangores dantes, & ſe perfundentes; ac præcipue *Cornix*, tempeſtates portendunt.

68. *Mergi*, *Anateſque*, ante *ventum* pennas roſtro purgant; at *Anſeres*, clangore ſuo importuno, *pluviam* invocant.

69. *Ardea* petens excelſa, adeo ut nubem quandoque humilem, ſupervolare conſpiciatur, *ventum* ſignificat. At *Milvi* contra, in ſublimi volantes, *ſerenitatem*.

70. *Corvi* ſingultu quodam latrantes, ſi continuabunt, *ventos* denotant, ſi vero carptim vocem eſorbebunt, aut per intervalla longiora crocitabunt, *Imbres*.

71. *Noctua* garrula, putabatur ab antiquis, mutionem Tempeſtatis præmonſtrare: ſi in ſereno, *Imbres*, ſi in nubilo, *Serenitatem*: at apud nos, *Noctua* clare, & libenter ululans, *Serenitatem* plerunque indicat, præcipue Hyeme.

72. *Aves* in arboribus habitantes, ſi in nidos ſuos, ſedulo fugitent, & à pabulo citius recedant, *Tempeſtates* præmonſtrant; *Ardea* vero in arenâ ſtans triſtis, aut *Corvus* ſpatians, *Imbres* tantum.

73. *Delphini* tranquillo Mari laſcivientes, Flatum exiſtimantur prædicere, ex qua veniunt parte; at turbato ludentes, & aquam ſpargentes, contra, *Serenitatem*. At plærique Piſcium, in ſummo natantes, aut quandoque exilientes; *pluviam* ſignificant.

74. Ingruente *vento*, Sues ita terrentur, & turbantur, & incompoſite agunt, ut Ruſtici dicant illud ſolum Animal videre *Ventum*, ſpecie ſcilicet horrendum.

75. Paulo ante *Ventum Araneæ* ſedulo laborant, & nent, ac ſi provide præoccuparent, quia *Vento* flante nere nequeunt.

76. Ante pluviam, *Campanarum* ſonitus auditur magis ex longinquo; At ante *Ventum*, auditur magis inæqualiter accedens, & recedens, quemadmodum fit *vento* manifeſto flante.

77. *Trifolium* inhorreſcere, & folia contra tempeſtatem ſubrigere pro certo ponit *Plinius*.

78. Idem ait, *vaſa*, in quibus eſculenta reponuntur, quandoque ſudorem in repoſitoriis relinquere, idque diras tempeſtates prænunciare.

Monitum. *Cum* Pluvia, *&* Venti, *habeant materiam fere communem*; *cumque* Ventum *ſemper præcedat nonnulla Condenſatio Aëris*, *ex Aëre noviter facto*, *intra veterem recepto*, *ut ex plangoribus littorum*, *& excelſo volatu* Ardeæ, *& aliis patet*; *cumque* pluviam *ſimiliter præcedat Aëris Condenſatio*; (*ſed Aer in* Pluvia *poſtea contrahitur magis*, *in* Ventis *contra excreſcit*) *Neceſſe eſt*, *ut* Pluviæ *habeant complura* Prognoſtica, *cum* Ventis *communia*. *De iis conſule* Prognoſtica Pluviarum, *ſub titulo ſuo*.

Imitamenta Ventorum.

Ad Artic. 33.

Connexio.

Si animum homines inducere poſſent, *ut Contemplationes ſuas*, *in ſubjecto ſibi propoſito*, *non nimium figerent*, *& cætera tanquam* parerga *rejicerent*; *nec circa ipſum ſubjectum in infinitum*, *& plerunque inutiliter ſubtilizarent*; *haudquaquam talis*, *qualis ſolet*, *occuparet ipſos ſtupor*, *ſed transferendo cogitationes ſuas*, *& diſcurrendo*, *plurima invenirent in longinquo*, *quæ prope latent*. *Itaque ut in* Jure Civili, *ita in* Jure Naturæ, *procedendum animo ſagaci*, *ad Similia*, *& Conformia*.

1. *Folles* apud homines *Æoli utres* ſunt: unde *ventum* quis promere poſſit, pro modulo noſtro. Etiam Interſtitia, & Fauces Montium, & Ædificiorum Anfractus, non alia ſunt, quam Folles majores. In uſu autem ſunt Folles præcipue, aut ad excitationem Flammarum, aut ad Organa Muſica. *Follium* autem ratio eſt, ut ſugant Aerem propter rationem *Vacui*, (ut loquuntur) & emittant per Compreſſionem.

2. Etiam *Flabellis* utimur manualibus, ad faciendum Ventum, & refrigeria, impellendo ſolummodo Aërem leniter.

3. De cœnaculorum æſtivorum refrigeriis, quædam poſuimus in *Reſponſo* ad *Artic* 9. Poſſunt inveniri alii modi magis accurati, præſertim ſi Follium modo alicubi attrahatur Aer, alicubi emittatur. Sed ea, quæ jam in uſu ſunt, ad ſimplicem compreſſionem, tantum referuntur.

4. *Flatus* in *Microcoſmo*, & Animalibus, cum *ventis* in Mundo majore, optime conveniunt. Nam & ex humore gignuntur, & cum humore alternant, ut faciunt *venti* & *pluviæ*; & à calore fortiore diſſipantur, & perſpirant. Ab illis autem, transferenda eſt certe ea Obſervatio ad *ventos*; quod ſcilicet gignantur *Flatus*, ex materia, quæ dat vaporem tenacem, nec facile reſolubilem, ut Fabæ, & Legumina, & Fructus; quod etiam, eodem modo ſe habet in *ventis* majoribus.

5. In deſtillatione vitrioli, & aliorum Foſſilium, quæ ſunt magis flatuoſa, opus eſt receptaculis valde capacibus, & amplis, alioqui effringentur.

6. *Ventus* factus ex *Nitro*, commiſto in *Pulvere pyrio*, erumpens, & inflans flammam, *ventos* in Univerſo (exceptis fulminoſis) non tantum imitatur, ſed exuperat.

7. Hujus autem vires premuntur, in Machinis humanis, ut in Bombardis, & Cuniculis, & domibus pulverariis incenſis; utrum autem, ſi in Aëre aperto magna *pulveris pyrii* moles incenſa eſſet, *ventum* ex Aëris commotione, etiam ad plures horas, excitatura eſſet, nondum venit in Experimentum.

8. Latet ſpiritus flatuoſus, & expanſivus, in *Argento vivo*, adeo ut pulverem pyrium, (ut quidam volunt,) imitetur, & parum ex eo, pulveri pyrio admiſtum, eum reddat fortiorem. Etiam de *Auro* loquuntur *Chymiſtæ*, quod periculoſe, & fere tonitrui modo, in quibuſdam præparationibus erumpat; ſed de his mihi non compertum eſt.

Obſervatio major.

MOtus Ventorum *tanquam in ſpeculo ſpectatur, in* Motibus Aquarum *quoad plurima.*

Venti magni *ſunt Inundationes Aeris, quales conſpiciuntur Inundationes Aquarum; utræque ex aucto* Quanto. *Quemadmodum Aquæ aut deſcendunt ex Alto, aut emanant è Terra; ita &* ventorum *nonnulli ſunt dejecti, nonnulli exurgunt. Quemadmodum nonnunquam intra Amnes ſunt contrarij Motus; unus fluxus Maris, alter Curſus Amnis; & nihilominus unicus efficitur Motus, prævalente fluxu Maris: ita & flantibus* ventis *contrariis, Major in ordinem redigit minorem. Quemadmodum in Currentibus Maris, & quorundam Amnium, aliquando evenit, ut Gurges in ſummitate Aquæ in contrarium vergat Gurgiti in profundo: ita & in Aere, flantibus ſimul contrariis* ventis, *alter alterum ſupervolat. Quemadmodum ſunt* Cataractæ Pluviarum, *in ſpatio anguſto; ſimiliter &* Turbines ventorum. *Quemadmodum Aquæ, utcunque progrediantur, tamen ſi perturbatæ fuerint, interim undulant, modo aſcendentes, & cumulatæ, modo deſcendentes, & ſulcatæ; ſimiliter faciunt &* venti, *niſi quod abſit* Motus Gravitatis. *Sunt & aliæ ſimilitudines, quæ ex iis, quæ inquiſita ſunt, notari poſſunt.*

Canones mobiles de Ventis.

Connexio.

CAnones *aut* Particulares *ſunt, aut* Generales; *utrique* Mobiles *apud nos. Nil enim adhuc pronunciamus. At* Particulares *ex ſingulis fere* Articulis, *poſſunt decerpi, aut expromi;* Generales, *eoſque paucos, ipſi jam excerpemus, & ſubjungemus.*

1. Ventus *non eſt aliud quippiam ab Aere moto, ſed ipſe* Aër Motus; *aut per* Impulſionem ſimplicem; *aut per* Immiſtionem Vaporum.

2. Venti *per* Impulſionem *Aeris ſimplicem, fiunt quatuor modis, aut per Motum Aeris naturalem; aut per Expanſionem Aeris in viis ſolis; aut per Receptionem Aeris ex frigore ſubitaneo; aut per Compreſſionem Aeris per Corpora externa.*

Poſſit eſſe & quintus Modus, per Agitationem, & Concuſſionem Aeris ab Aſtris: *ſed ſileant pauliſper hujuſmodi res, aut audiantur parca fide.*

3. Ventorum, *qui fiunt per* Immiſtionem vaporum, *præcipua cauſa eſt Superoneratio Aeris, per Aerem noviter factum ex vaporibus; unde moles Aeris excreſcit, & nova ſpatia quærit.*

4. Quantum *non magnum Aeris ſuperadditi, magnum ciet tumorem in Aere circumquaque; ita ut Aer ille novus, ex reſolutione Vaporum, plus conferat ad Motum, quam ad Materiam; Corpus autem magnum* venti *conſiſtit ex Aere priore, neque Aer novus Aerem veterem ante ſe agit, ac ſi Corpora ſeparata eſſent; ſed utraque commiſta ampliorem locum deſiderant.*

5. *Quando aliud concurrit Principium Motus, præter ipſam Superonerationem Aeris, Acceſſorium quippiam eſt illud, & Principale fortificat, & auget; unde fit, ut* venti *magni, & impetuoſi, raro oriantur ex Superoneratione Aeris ſimplici.*

6. *Quatuor ſunt Acceſſoria ad Superonerationem Aeris: Expiratio è ſubterraneis; Dejectio ex media regione Aeris (quam vocant;) Diſſipatio ex Nube facta; & Mobilitas, atque Acrimonia Exhalationis ipſius.*

7. *Motus* venti *quaſi ſemper lateralis eſt: verum is qui fit per Superonerationem ſimplicem, uſque à principio: is qui fit per Expirationem è terra, aut Repercuſſionem ab alto, non multo poſt: niſi Eruptio, aut Præcipitium, aut Reverberatio, fuerint admodum violenta.*

8. *Aer nonnullam compreſſionem tolerat, antequam Superonerationem percipiat, & Aerem contiguum impellat; ex quo fit, ut omnes* venti *ſint paulo denſiores, quam Aer quietus.*

9. *Sedantur* venti *quinque modis; aut Coëuntibus vaporibus; aut Incorporatis; aut Sublimatis; aut Tranſvectis; aut Deſtitutis.*

10. *Coëunt vapores, atque adeo ipſe Aer in pluviam, quatuor modis: aut per Copiam aggravantem, aut per Frigora condenſantia, aut per* Ventos *contrarios compellentes; aut per Obices repercutientes.*

11. *Tam Vapores, quam Exhalationes, Materia* ventorum *ſunt. Etenim ex Exhalationibus nunquam* Pluvia, *ex vaporibus ſæpiſſime* Venti. *At illud intereſt, quod facti* venti *ex Vaporibus, facilius ſe incorporant Aeri puro, & citius ſedantur, nec ſint tam obſtinati, quam illi ex Halitibus.*

12. *Modus, & diverſæ conditiones* Caloris, *non minus poſſunt in Generatione* ventorum, *quam Copia aut Conditiones* Materiæ.

13. *Solis calor, in Generatione* ventorum, *ita proportionatus eſſe debet, ut eos excitet, ſed non tanta copia, ut coëant in* pluviam; *nec tanta paucitate, ut prorſus diſcutiantur, & diſſipentur.*

14. *Venti ſpirant ex parte Fomitum ſuorum: cumque Fomites varie diſponantur, diverſi* venti, *ut plurimum, ſimul ſpirant; ſed fortior debiliorem, aut obruit, aut flectit in Currentem ſuum.*

15. *Ubique generantur* venti, *ab ipſa terra ſuperficie, uſque ad frigidam Regionem Aeris: ſed frequentiores in proximo, fortiores in ſublimi.*

16. Regiones, *quæ habent* ventos Aſſeclas *ex tepidis, ſunt calidiores, quam pro ratione* Climatis *ſui; quæ ex gelidis, frigidiores.*

Charta humana, ſive optativa cum proximis, circa ventos.

Optativa.

1. VEla Navium, *ita componere & diſponere, ut minore flatu, majorem conficiant viam. Res inſigniter utilis, ad compendia itinerum per Mare, & parcendum impenſis.*

Proxim. Proximum *non occurrit adhuc inventum, præciſe in practica. Sed Conſule de eo* Obſervationes Majores, *ſuper* Art. 26.

2. Optativ. Molendina *ad* ventum *&* vela *ipſo-*

ipſorum ita fabricari, ut minore flatu, plus molant. Res utilis ad lucrum.

PROXIM. *Conſule de hoc,* Experimenta *noſtra, in* Reſponſo *ad* Artic. 72. *ubi videtur res quaſi peracta.*

3. OPTATIV. Ventos *orituros, & occaſuros, & tempora ipſorum prænoſcere. Res utilis ad Navigationes, & Agriculturam; maxime autem ad electiones temporum, ad prælia Navalia.*

PROXIM. *Huc multa pertinent eorum, quæ in Inquiſitione, præſertim in* Reſponſo *ad* Articulum 32. *notata ſunt: At Obſervatio in poſterum diligentior (ſi quibus ea cordi erit) pateſcente jam cauſa* Ventorum, *longe exactiora* prognoſtica præſtabit.

4. OPTATIV. *Judicium, &* Prognoſtica *facere per* ventos, *de aliis rebus: veluti primo, ſi ſint* Continentes, *aut* Inſulæ *in* Mari, *in aliquo loco, vel potius mare liberum. Res utilis ad* Navigationes *novas, & incognitas.*

PROXIM. Proximum *eſt, Obſervatio circa* Ventos ſtatos: *id quo uſus videtur* Columbus.

5. OPTATIV. *Itidem de ubertate, aut Caritate, fructuum, & ſegetum, annis ſingulis. Res utilis ad lucrum, & venditiones anticipantes, & coëmptiones, ut proditum eſt de* Thalete, *circa* Monopolium Olivarum.

PROXIM. *Huc pertinent nonnulla, in* Inquiſitione *poſita, de* Ventis, *aut malignis, aut decuſſivis, & temporibus, quando nocent, ad* Artic. 29.

6. OPTATIV. *Itidem, de Morbis, & Peſtilentiis, annis ſingulis. Res utilis ad exiſtimationem* Medicorum, *ſi illa prædicere poſſint; etiam ad Cauſas, & Curas morborum; & nonnulla alia Civilia.*

PROXIM. *Huc pertinent etiam nonnulla in* Inquiſitione *poſita, ad* Art. 30.

MONITUM. *De* Prædictionibus *ex* Ventis, *circa ſegetes, fructus, & morbos; Conſule* Hiſtorias Agricultuæ, & Medicinæ.

7. OPTATIV. *Ventos excitare, & ſedare.*

PROXIM. *De his habentur quædam ſuperſtitioſa, &* Magica: *quæ videntur digna, quæ in* Hiſtoriam Naturalem *ſeriam, & ſeveram recipiantur. Neque occurrit nobis, aliquid* Proximum, *in hoc genere. Deſignatio ea eſſe poterit, ut Natura Aëris penitus introſpiciatur, & inquiratur; ſi poſſit inveniri aliquid, quod in quantitate non magna, in Aërem immiſſum, poſſit excitare & multiplicare Motum, ad Dilatationem, aut Contractionem, in Corpore Aëris: Ex hoc etenim (ſi fieri poſſit) ſequentur Excitationes & ſedationes* Ventorum; *quale eſt illud Experimentū* Plinii *de* Aceto *injecto in occurſum* Turbinis, *ſi verum foret. Altera deſignatio poſſit eſſe, per Emiſſionem* Ventorum *ex ſubterraneis, ſi congregentur alicubi, in magna copia, quale eſt illud receptum de* Puteo *in* Dalmatia; *verum & loca hujuſmodi Carcerum noſſe difficile.*

8. OPTATIV. *Complura Ludicra, & mira, per motum* Ventorum *efficere.*

PROXIM. *De his cogitationem ſuſcipere, nobis non eſt otium.* Proximum *eſt illud vulgatum* Duellorum *ad* Ventum: *Proculdubio, multa ejuſmodi jucunda reperiri poſſunt; & ad* Motus, *& ad* Sonos.

Aditus ad Titulos in proximos quinque Menſes deſtinatos.

Hiſtoria Denſi & Rari.

ADITUS.

Nil mirum, ſi Natura Philoſophiæ, & Scientiis Debitrix ſit; cum ad reddendas rationes, nunquam adhuc ſit interpellata. Neq; enim de Quanto *Materiæ, &* Quomodo *illud per corpora ſit diſtributū (in aliis copioſe, in aliis parce) inſtituta eſt Inquiſitio diligens, & diſpenſatoria, ſecundum veros, aut proximos veris calculos. Illud recte receptum eſt; Nil deperdi, aut addi Summæ univerſali: Etiam tractatus eſt à nonnullis ille locus; Quomodo corpora laxari poſſint, & contrahi abſq; Vacuo intermiſto, ſecundum plus & minus.* Denſi *autem &* Rari *Naturas, alius ad Copiam, & paucitatem Materiæ retulit; alius hoc ipſum eluſit; plerique, Authorem ſuum ſecuti, rem totam per frigidam illam diſtinctionem Actus & Potentiæ diſcutiunt, & componunt. Etiam qui illa Materiæ rationibus attribuunt, (quæ vera eſt ſententia) neque Materiam primam Quanto plane ſpoliant, licet ad alias formas æquam volunt, tamen in hoc ipſo inquiſitionē terminant, ulterius nihil quærūt, neq; quid inde ſequatur, perſpiciunt; remq; quæ ad infinita ſpectat, & Naturalis Philoſophiæ veluti Baſis eſt, aut non attingunt, aut non urgent.*

Primo igitur, quod bene poſitum eſt, non movendum: Non ſcilicet fieri in aliqua tranſmutatione corporum, Tranſactionem, aut à nihilo, aut ad nihilum; Sed Opera eſſe ejuſdem Omnipotentiæ, creare ex nihilo, & redigere in nihilum; Ex curſu Naturæ vero hoc nunquam fieri. Itaq; Summa Materiæ totalis ſemper conſtat; nil additur, nil minuitur. At iſtam Summam inter corpora per portiones dividi, nemini dubium eſſe poſſit. Neq; enim quiſquam ſubtilitatibus abſtractis tam dementatus eſſe queat, ut exiſtimet tantum Materiæ ineſſe dolio Aquæ, quantum decem doliis Aquæ; neq; ſimiliter dolio Aëris, quantum decem doliis Aëris. At in corpore eodem non dubitatur, quin Copia Materiæ multiplicetur pro menſura corporis: In corporibus diverſis, ambigitur. Quod ſi demonſtretur, unum dolium Aquæ in Aërem verſum, decem dare dolia Aëris, (iſtam enim computationem propter Opinionem receptam ſumimus, licet centupla verior ſit) bene habet: Etenim jam non amplius ſunt diverſa corpora, Aqua & Aer, ſed idem corpus Aëris, in decem doliis. At unum dolium Aëris (ut modo conceſſum eſt) decima tantum pars eſt decem doliorum. Itaq; reſiſti jam non poteſt, quin in uno dolio Aquæ, decuplo plus ſit materiæ, quam in uno dolio Aëris. Itaq; ſi quis aſſerat dolium Aquæ totum, in dolium Aëris unicum verti poſſe, idem prorſus eſt, ac ſi aſſerat aliquid poſſe redigi ad nihilum. Etenim una Decima Aquæ ad hoc ſufficiet, reliquæ novem partes neceſſe eſt ut annihilentur. Contra, ſi quis aſſerat, dolium Aëris, in dolium Aquæ verti poſſe, idem eſt ac ſi aſſerat aliquid poſſe creari ex nihilo. Etenim Dolium Aëris, niſi ad decimam partem Dolii Aquæ attinget; Reliquæ novem partes neceſſe eſt ut fiant ex nihilo. Illud interim plane confitemur, de rationibus, & calculis, & quota parte Quanti Materiæ, quæ diverſis corporibus ſubeſt, & qua induſtria, & ſagacitate de illis Informatio vera capi poſſit, arduam Inquiſitionem eſſe; quam tamen ingens, & latiſſime fuſa utilitas compenſet. Nam & Denſitates, *&* Raritates *Corporum noſſe, & multo magis* Condenſationes, *&* Rarefactiones *procurare, & efficere, maxime intereſt & Contemplativæ, & Practicæ. Cum igitur ſit res (ſi qua alia) plane fundamentalis, & Catholica; Accincti debemus ad*

cam accedere, quandoquidem omnis Philoſophia abſq; ea, plane diſcincta, & diſſoluta ſit.

Hiſtoria Gravis & Levis.

ADITUS.

M*Otum* Gravitatis *&* Levitatis, *Veteres Motus Naturalis nomine inſigniverunt. Scilicet nullum conſpiciebant Efficiens externum; nullam etiam Reſiſtentiam apparentem. Quinimo citatior videbatur Motus iſte in progreſſu ſuo. Huic Contemplationi, vel Sermoni potius, Phantaſiam illam* Mathematicam *de Hæſione Gravium ad Centrum Terræ (etiam ſi perforata foret ipſa Terra,) nec non Commentum illud* Scholaſticum, *de Motu Corporum ad loca ſua, veluti* ſalem *aſperſerunt. His poſitis, perfunctos ſe credentes, nil amplius quærebant, niſi quod de* Centro Gravitatis, *in diverſis figuris, & de iis, quæ per Aquam vehuntur, paulo diligentius quiſpiam ex illis quæſivit. Neq; ex Recentioribus quiſquam operæ pretium circa hoc fecit, addendo ſolummodo pauca* Mechanica, *eaq; per* Demonſtrationes *ſuas detorta. Verum miſſis verbulis, certiſſimum eſt, Corpus non niſi à Corpore pati; nec ullum fieri Motum Localem, qui non ſollicitetur, aut à partibus, vel in contiguo, vel in proximo, vel ſaltem intra Orbem Activitatis ſuæ. Itaq; vires* Magneticas *non inſcite introduxit* Gilbertus, *ſed & ipſe factus* Magnes; *nimio ſcilicet plura, quam oportet, ad illas trahens, &* Navem *ædificans ex* Scalmo.

Hiſtoria Sympathiæ & Antipathiæ rerum.

ADITUS.

L*Is &* Amicitia *in Natura, ſtimuli ſunt Motuum, & Claves Operum. Hinc Corporum Unio & Fuga, hinc Partium Miſtio & Separatio, hinc altæ atque intimæ Impreſſiones Virtutum, & quod vocant, Conjungere activa cum paſſivis; deniq; Magnalia Naturæ. Sed impura eſt admodum hæc pars Philoſophiæ, de* Sympathia *&* Antipathia *Rerum, quam etiam* Naturalem Magiam *appellant, atq; (quod ſemper fere fit) ubi diligentia defuit. Operatio autem ejus in hominibus, prorſus ſimilis eſt ſoporiferis nonullis Medicamentis, quæ ſomnum conciliant, atq; inſuper læta, & placentia ſomnia immittunt. Primo enim Intellectum humanum in ſaporem conjicit, decantando Proprietates ſpecificas, & Virtutes occultas, unde homines ad veras cauſas eruendas non amplius excitantur, nec evigilant; ſed in hujuſmodi otiis acquieſcunt: deinde innumera Commenta, Somniorum inſtar, inſinuat, & ſpargit. Sperant etiam Homines vani,* Naturam *ex fronte & perſona cognoſcere, & per Similitudines extrinſecas; Proprietates internas detegere. Practica quoq;, Inquiſitioni ſimillima. Præcepta enim* Magiæ Naturalis *talia ſunt, ac ſi confiderent homines terram ſubigere, &* Panem ſuum comedere *abſque* ſudore vultus; *& per otioſas, & faciles Corporum Applicationes rerum potentes fieri; ſemper autē in ore habent, & tanquam ſponſores appellant* Magnetem, *conſenſum* Auri *cum* Argento vivo; *& pauca hujus generis, ad fidem aliarum Rerum, quæ neutiquam ſimili contractu obligantur. Verum optima quæq; laboribus, tum Inquirendi, tum Operandi, propoſuit Deus. Nos in jure Naturæ enucleando, & rerum fœderibus interpretandis, paulo diligentiores erimus; nec Miraculis faventes, nec tam Inquiſitionem inſtituentes humilem, aut anguſtam.*

Hiſtoria Sulphuris, Mercurii, & Salis.

ADITUS.

P*Rincipiorum* Trias *iſtud à* Chimiſtis *introductum eſt; atq; quoad Speculativa, eſt ex iis, quæ illi afferunt. Inventum optimum. Subtiliores ex iis, quiq; philoſophantur maxime* Elementa *volunt eſſe* Terram; Aquam; Aërem; Æthera; *Illa autem non* Materiam *rerum eſſe ponunt, ſed* Matrices; *in quibus ſpecifica Semina rerum generant, pro naturâ* Matricis. *Pro* Materia *autem* prima *(quam ſpoliatam, & adiaphoram ponunt* Scholaſtici*) ſubſtituunt illa tria,* Sulphurem, Mercurium, *&* Salem; *ex quibus omnia Corpora ſint coagmentata, & miſta: Nos vocabula ipſorum accipimus; Dogmata parum ſana ſunt. Illud tamen non male cum illorum Opinione convenit, quod duo ex illis,* Sulphurem *ſcilicet, &* Mercurium *(ſenſu noſtro accepta) cenſemus eſſe Naturas admodum primordiales, & penitiſſimos* Materiæ Schematiſmos; *& inter* Formas primæ claſſis *fere præcipuas. Variare autem poſſumus Vocabula* Sulphuris *&* Mercurii, *ut ea aliter nominemus;* Oleoſum, Aqueum; Pingue, Crudum; Inflammabile, Non inflammabile; *hujuſmodi. Videntur enim eſſe hæ duæ Rerum Tribus magna prorſus, & quæ Univerſum occupant, & penetrant: Siquidem in Subterraneis, ſunt* Sulphur, & Mercurius, *ut appellantur: in Vegetabili & Animali genere, ſunt* Oleum, & Aqua: *in Pneumaticis inferioribus, ſunt* Aër, & Flamma: *in Cœleſtibus,* Corpus ſtellæ, & Æther purum, *verum de ultima hac Dualitate nil adhuc pronunciamus, licet probabilis videatur eſſe Symbolizatio. Quod vero ad* Salem *attinet; alia res eſt. Si enim* Salem *intelligunt pro parte Corporis fixa, quæ neq; abit in Flammam, neq; in Fumum; pertinet hoc ad* Inquiſitionem Fluidi, & Determinati; *de quibus nunc non eſt ſermo. Sin* Salē *accipi volunt ſecundū literā, abſq; parabola; non eſt* Sal *aliquid tertium à* Sulphure, & Mercurio, *ſed miſtum ex utriſq; per ſpiritum acrem devinctis. Etenim* Sal *omnis habet partes inflammabiles; habet alias, flammam non ſolum non concipientes, ſed eam exhorrentes, & ſtrenue fugientes. Nihilominus cum* Inquiſitio *de* Sale, *ſit quiddam Affine* Inquiſitioni *de duobus reliquis, atq; inſuper ſit eximij uſus, utpote vinculum utriuſq; Naturæ,* Sulphureæ & Salis, *& Vitæ ipſius rudimentum; illum etiam in hanc* Hiſtoriam, & Inquiſitionem *recipere viſum eſt. At illud interim monemus, de* Pneumaticis *illis,* Aëre, Aqua; Stellis, Æthere; *nos illa (prout certe merentur)* Inquiſitionibus *proprijs reſervare; & de* Sulphure, & Mercurio *(tangibili nimirum vel Minerali, vel Vegetabili, & Animali) hic tantū* Hiſtoriam *inſtituere.*

ADITUS ad hiſtoriam Vitæ & Mortis invenitur in hiſtoria ipſa jam proxime ſequente.

Materiam de forma Calidi, de motu & ratione inveniendi cauſas fluxus & refluxus maris, invenies in novo Organo.

FINIS.

FRANCISCI BACONI, BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII,

HISTORIA VITÆ ET MORTIS

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI,

ANNO CIↃ IↃC LXIV.

VIVENTIBUS ET POSTERIS SALUTEM.

CUM Hiſtoriam Vitæ *&* Mortis, *inter* Sex Deſignationes Menſtruas, *ultimo loco poſuerimus*; *omnino hoc prævertere viſum eſt*, *& ſecundam edere*, *propter eximiam rei utilitatem*; *In qua*, *vel minima temporis jactura*, *pro pretioſa haberi debet. Speramus enim*, *& cupimus futurum*, *ut id plurimorum bono fiat*; *atq; ut* Medici Nobiliores *animos nonnihil erigant*; *neq; toti ſint in* Curarum ſordibus; *neq; ſolum propter* Neceſſitatem honorentur, *ſed fiant demum* Omnipotentiæ, *& Clementiæ divinæ adminiſtri*, *in* vita Hominum *proroganda*, *& inſtauranda*; *præſertim cum hoc agatur per vias tutas*, *& commodas*, *& civiles*, *licet intentatas. Etſi enim nos* Chriſtiani *ad* Terram Promiſſionis *perpetuo aſpiremus*, *& anhelemus*; *tamen interim itinerantibus nobis*, *in hac* Mundi Eremo, *etiam* Calceos *iſtos*, *& tegmina* (*Corporis ſcilicet noſtri fragilis*) *quam minimum atteri*, *erit ſignum* Favoris Divini.

HISTORIA VITÆ & MORTIS.

Aditus.

DE *Vita Brevi*, & *Arte longa*, vetus eſt Cantilena, & querela. Videtur igitur eſſe tanquam ex congruo, ut nos, qui pro viribus incumbimus ad *Artes perficiendas*, etiam de *Vita* Hominum *producenda*, cogitationem ſuſcipiamus, favente & *Veritatis*, & *Vitæ Authore*. Etſi enim *Vita* Mortalium, non aliud ſit, quam Cumulus, & acceſſio Peccatorum, & Ærumnarum; quique ad Æternitatem aſpirant, iis leve ſit lucrum *vitæ*; tamen non deſpicienda eſt, etiam nobis *Chriſtianis*, Operum Charitatis Continuatio. Quinetiam *Diſcipulus Amatus* cæteris ſuperſtes fuit; & complures ex *Patribus*, præſertim *Monachis* ſanctis, & *Eremitis*, longævi fuerunt; ut iſti Benedictioni (toties in *Lege veteri* repetitæ) minus detractum videatur poſt ævum *Servatoris*, quam reliquis Benedictionibus terrenis. Verùm ut hoc pro maximo Bono habeatur, procliv eſt. De Modis aſſequendi, ardua Inquiſitio; eoque magis, quod ſit & Opinionibus falſis, & Præconiis vanis depravata. Nam & quæ à turba *Medicorum*, de *Humore Radicali*, & *Calore Naturali* dici ſolent, ſunt ſeductoria: & laudes immodicæ *Medicinarum Chymicarum*, primò inflant Hominum ſpes, deinde deſtituunt.

Atque de *Morte*, quæ ſequitur ex *Suffocatione*, *Putrefactione*, & variis *Morbis*, non inſtituitur præſens *Inquiſitio*; pertinet enim ad *Hiſtoriam Medicinalem*: ſed de ea tantum *Morte*, quæ fit per *Reſolutionem*, ac *Atrophiam* ſenilem. Attamen de ultimo paſſu *Mortis*, atque de ipſa *Extinctione vitæ*, quæ tot modis, & exterius, & interius, fieri poteſt, (qui tamen habent quaſi *Atriolum* commune, antequam ad *Articulum Mortis* ventum ſit) inquirere; affine quiddam præſenti *Inquiſitioni* eſſe cenſemus: ſed illud poſtremo loco ponemus.

Quod reparari poteſt ſenſim, atque primo *Integro* non deſtructo, id potentiâ æternum eſt, tanquam *Ignis Veſtalis*. Cum igitur viderent *Medici*, & *Philoſophi*, ali prorſus Animalia, eorumque Corpora reparari, & refici neque tamen id diu fieri, ſed paulo poſt ſeneſcere ea, & ad Interitum propere deduci; *Mortem* quæſiverunt in aliquo, quod propriè reparari non poſſit; exiſtimantes *Humorem* aliquem *Radicalem*, & *Primigenium* non reparari in ſolidum, ſed fieri jam usq; ab Infantia Appoſitionem quandam degenerem, non Reparationem juſtam; quæ ſenſim cum Ætate depravetur; & demum *Pravum* deducat ad *Nullum*. Hæc cogitarunt imperite ſatis, & leviter. Omnia enim in Animali, ſub Adoleſcentia & Juventute, reparantur integre; quinetiam ad tempus, Quantitate augentur, Qualitate meliorantur; ut Materia Reparationis quaſi æterna eſſe poſſet, ſi Modus Reparationis non intercideret. Sed revera hoc fit. Vergente ætate, inæqualis admodum fit Reparatio; aliæ partes reparantur ſatis fæliciter, aliæ ægre, & in pejus: ut ab eo tempore Corpora humana ſubire incipiant tormentum illud *Mezentij*, *Ut viva in amplexu mortuorum immoriantur*, atque facile reparabilia, propter ægre reparabilia copulata, deficiant. Nam etiam poſt Declinationem, & decurſum ætatis, *Spiritus*, *Sanguis*, *Caro*, *Adeps*, facile reparantur; at quæ ſicciores, aut poroſiores ſunt partes, *Membranæ*, & *Tunicæ* omnes, *Nervi*, *Arteriæ*, *Venæ*, *Oſſa*, *Cartilagines*, etiam *Viſcera* pleraque, deniq; *Organica* fere omnia, difficilius reparantur, & cum jactura. Illæ autem ipſas partes, cum ad illas alteras Reparabiles partes, actu reparandas, omnino officium ſuum præſtare debeant; activitate ſua, ac viribus imminutæ, functiones ſuas amplius exequi non poſſunt. Ex quo fit, ut paulo poſt, omnia ruere incipiant, & ipſæ illæ partes, quæ in natura ſua ſunt valde reparabiles, tamen deficientibus Organis Reparationis, nec ipſæ ſimiliter amplius commode reparentur, ſed minuantur, & tandem deficiant. Cauſa autem *Periodi* ea eſt; quod Spiritus, inſtar Flammæ lenis, perpetuo prædatorius, & cum hoc conſpirans Aër externus, qui etiam corpora ſugit, & areſacit, tandem officinam Corporis, & Machinas, & Organa perdat, & inhabilia reddat ad Munus Reparationis. Hæ ſunt veræ viæ *Mortis naturalis* bene & diligenter animo volvendæ. Etenim qui Naturæ vias non noverit, quomodo is illi occurrere poſſit, eamq; vertere?

Itaque duplex debet eſſe *Inquiſitio*, altera de *Conſumptione*, aut *Deprædatione* corporis humani; altera de ejusdem *Reparatione*, aut *Refectione*: eo intuitu, ut altera, quantum fieri poſſit, inhibeatur, altera confortetur. Atq; prior iſtarum pertinet præcipue ad Spiritus, & Aërem externum, per quos fit Deprædatio; Secunda ad univerſum proceſſum Alimentationis, per quem fit Reſtitutio. Atque quoad primam *Inquiſitionis* partem, quæ eſt de *Conſumptione*, omnino illa cum Corporibus Inanimatis, magna ex parte, communis eſt. Etenim quæ Spiritus innatus (qui omnibus Tangibilibus, ſive vivis, ſive mortuis ineſt) & Aër ambiens, operatur ſuper Inanimata, eadem & tentat ſuper Animata; licet ſuperadditus Spiritus vitalis, illas operationes partim infringat, & compeſcat, partim potenter admodum intendat, & augeat. Nam manifeſtiſſimum eſt, Inanimata complura, abſq; Reparatione, ad tempus bene longum durare poſſe: At Animata abſq; Alimento, & Reparatione, ſubito concidunt, & extinguuntur, ut & Ignis. Itaque *Inquiſitio* duplex eſſe debet: primo contemplando Corpus humanum, tanquam Inanimatum, & Inalimentatum; deinde tanquam Animatum, & Alimentatum. Verum hæc præfati, ad *Topica Inquiſitionis* jam pergamus.

Topica

Topica particularia,
Sive
ARTICULI INQUISITIONIS
de *Vita* & *Morte.*

DE *Natura* Durabilis, & minus Durabilis, *in Corporibus* Inanimatis, *atque ſimul in* Vegetabilibus, *inquiſitionem habeto*; *non copioſam, aut legitimam, ſed ſtrictim, & per Capita, & tanquam in tranſitu.*

2. *De* Deſiccatione, Arefactione, *&* Conſumptione *Corporum* Inanimatorum, *&* Vegetabilium; *& de* Modis, *&* Proceſſu *per quos fiunt*; *atque inſuper de* Deſiccationis, Arefactionis, & Conſumptionis Prohibitione *&* Retardatione, *Corporumque in ſuo ſtatu* Conſervatione; *atq; rurſus de Corporum, poſtquam ſemel areſieri cœperint*, Inteneratione, *&* Emollitione, *&* Revireſcentia, *diligentius inquirito.*

Neq; tamen de his ipſis, perfecta, aut accurata facienda eſt Inquiſitio, cum ex proprio Titulo *Durabilis* hæc depromi debeant, cumq; non ſint in Inquiſitione præſenti principalia, ſed lumen tantummodò præbeant ad Prolongationem, & *Inſtaurationem* vitæ, in *Animalibus*. In quibus ipſis, (ut jam dictum eſt) eadem fere uſu veniunt, ſed ſuo modo. Ab Inquiſitione autem circa *Inanimata, & Vegetabilia*, tranſeat Inquiſitio ad *Animalia* præter *Hominem.*

3. *De* Animalium Longævitate & Brevitate vitæ, *cum circumſtantiis debitis, quæ ad hujuſmodi Ævitates videantur facere, inquirito.*

4. *Quoniam vero duplex eſt Duratio Corporum, altera in Identitate ſimplici, altera per Reparationem*; *quarum prima in Inanimatis tantum obtinet, ſecunda in Vegetalibus, & Animalibus, & perficitur per* Alimentationem; *ideo de* Alimentatione, *ejuſque viis, & proceſſu inquirito*: *neq; id ipſum exacte* (*pertinet enim ad* Titulos Aſſimilationis, *&* Alimentationis) *ſed ut reliqua in tranſitu.*

Ab Inquiſitione circa *Animalia* atq; *Alimentata*, tranſeat illa ad *Hominem*: cum vero jam deventum ſit ad Subjectum Inquiſitionis principale, debet eſſe in omnibus Inquiſitio magis exacta, & numeris ſuis abſoluta.

5. *De* Longævitate, & Brevitate vitæ *in* Hominibus, *ſecundum* Ætates Mundi, Regiones, *&* Climata, *&* Loca Nativitatis, *&* Habitationis, *inquirito.*

6. *De* Longævitate, *&* Brevitate vitæ *in* Hominibus *ſecundum* Propagines, *&* Stirpes *ſuas* (*tanquam eſſet hæreditaria*;) *atq; etiam ſecundum* Complexiones, Conſtitutiones, *&* Habitus *Corporis*, Staturas, *nec-non* modos, *&* ſpatia grandeſcendi, *atque ſecundum* Membrorum Facturas, *&* Compages *inquirito.*

7. *De* Longævitate, & Brevitate vitæ *in* Hominibus, *ſecundum* Tempora Nativitatis, *ita inquirito, ut* Aſtrologica *&* Schemata cœli *in præſentia omittas*; *recipito tantum Obſervationes* (*ſi quæ ſint*) *plebejas, & manifeſtas, de* partubus ſeptimo, octavo, nono, *&* decimo Menſe; *etiam* Noctu, Interdiu, *&* *quo* Menſe Anni?

8. *De* Longævitate, *&* Brevitate vitæ *in* Hominibus, *ſecundum* Victum, Diætas, Regimen vitæ, Exercitia, *& ſimilia, inquirito*; *Nam quatenus ad* Aërem, *in quo vivunt, & morantur* Homines, *de eo, in* Articulo *ſuperiore de* Locis Habitationis, *inquiri debere intelligimus.*

9. *De* Longævitate, *&* Brevitate vitæ Hominibus *ſecundum* Studia, *&* Genera Vitæ, *&* Affectus Animæ, *& varia* Accidentia, *inquirito.*

10. *De* Medicinis, *quæ putantur vitam prolongare, ſeorſum inquirito.*

11. *De* Signis *&* Prognoſticis *vitæ longæ, & brevis, non illis quæ* Mortem *denotant in propinquo*, (*id enim* ad Hiſtoriam Medicinalem *pertinet*) *ſed de iis quæ etiam in* Sanitate *apparent, & obſervantur, inquirito, ſive ſint* Phyſiognomica, *ſive alia.*

Hactenus inſtituta eſt Inquiſitio de *Longævitate*, & *Brevitate vitæ*, tanquam *Inartificialis* & in confuſo; huic adjicere viſum eſt *Inquiſitionem Artificialem*, atque innuentem ad Praxim, per *Intentiones*. Eæ genere ſunt tres. Diſtributiones autem magis Particulares *Intentionum* earum proponemus, cum ad ipſam *Inquiſitionem* ventum erit. Tres illæ *Intentiones* generales ſunt: *Prohibitio Conſumptionis*; *Perfectio Reparationis*; *Renovatio Veterationis.*

12. *De iis quæ* Corpus *in* Homine, *ab* Arefactione, *&* Conſumptione *conſervant, & eximunt*; *aut ſaltem* Inclinationem *ad eas, remorantur, & differunt, inquirito.*

13. *De iis quæ pertinent ad univerſum* Proceſſum Alimentationis, (*unde ſit* Reparatio *in Corpore* Hominis) *ut ſit proba, & minima cum jactura, inquirito.*

14. *De iis quæ* purgant inveterata, *&* reponunt nova, *quæq; etiam ea, quæ jam arefacta & indurata ſunt, rurſus intenerant, & humectant, inquirito.*

Quoniam vero difficile eſt, vias ad *Mortem* noſſe, niſi ipſius *Mortis Sedem*, & *Domicilium*, (vel *Antrum* potius) perſcrutatus ſis, & inveneris; de hoc facienda eſt *Inquiſitio*; neq; tamen de omni genere *Mortis*, ſed tantum de iis *Mortibus*, quæ inferuntur per *Privationem*, & *Indigentiam*, non per *Violentiam*; Illæ enim ſunt tantum, quæ ad *Atrophiam Senilem* ſpectant.

15. *De* Articulo Mortis, *& de* Atriolis Mortis, *quæ ad illum ducant, ab omni parte*, (*ſi modo id fiat per* Indigentiam, *& non per* violentiam,) *inquirito.*

Poſtremo, quoniam expedit noſſe *Characterem* & formam *Senectutis*, quod fiet optime, ſi differentias omnes, in *Statu Corporis*, & *Functionibus*, inter *Juventutem* & *Senectutem* diligenter collegeris; ut ex iis perſpicere poſſis, quid ſit illud tandem, quod in tot effectus frondeſcat; etiam hanc *Inquiſitionem* ne omittito.

De

De differentiis Status Corporis, *&* Facultatum *in* Juventute, *atq; in* Senectute; *& ſi quid ſit ejuſmodi, quod in Senectute maneat, neq; minuatur, diligenter inquirito.*

Natura Durabilis.

Hiſtoria.

Ad Artic. 1.

1. Metalla *in tantum ævum durant, ut tempus* Durationis *ipſorum, Hominum obſervationem fugiat. Etiam quando ſolvuntur, per ætatem in Rubiginem ſolvuntur, non per Perſpirationem;* Aurum *autem per neutrum.*

2. Argentum vivum, *licet humidum ſit, & fluidum, atque per Ignem facile fiat volatile; tamen (quod novimus) abſq; Igne, per ætatem ſolam, nec conſumitur, nec contrahit Rubiginem.*

3. Lapides, *præſertim duriores, & complura alia ex* Foſſilibus, *longi ſunt ævi; idque licet exponantur in Aerem, multo magis dum conduntur ſub Terra: Attamen Nitrum quoddam colligunt* Lapides, *quod illis eſt inſtar Rubiginis:* Gemmæ *autem, &* Cryſtalla, Metalla *ipſa ævo ſuperant; Attamen clarore ſuo nonnihil, à longa ætate, mulctantur.*

4. *Obſervatum eſt,* Lapides *ex parte* Boreæ, *citius temporis edacitate conſumi, quam* Auſtro *expoſitos; idq; & in Pyramidibus, & in Templis, & aliis Ædificiis manifeſtum eſſe:* Ferrum *contra, ad* Auſtrum *expoſitum citius Rubiginem contrahere, ad* Septentrionem *tardius, ut in Bacillis illis ferreis, aut Cratibus, quæ ad Feneſtras apponuntur, liquet. Nec mirum, cum in omni* Putrefactione *(qualis eſt Rubigo) Humiditas acceleret* Diſſolutionem, *in* Arefactione *ſimplici, Siccitas.*

5. *In* Vegetabilibus *(loquimur de avulſis nec vegetantibus)* Stemmata Arborum *duriorum, ſive trunci, atque ligna, & Materies ex ipſis, per ſæcula nonnulla durant. Partes autem* Stemmatis *varie ſe habent; Sunt enim quædam* Arbores *fiſtuloſæ, ut* Sambucus, *in quibus Pulpa in medio mollior ſit, exterius durius; at in* Arboribus *ſolidis, qualis eſt* Quercus, *interius (quod* Cor Arboris *vocant) durat magis.*

6. Folia Plantarum, *&* Flores, *etiam* Caules, *exiguæ ſunt* Durationis, *ſed ſolvuntur in pulverem, ſeſeq; incinerant niſi putreſiant:* Radices *autem ſunt magis durabiles.*

7. Oſſa Animalium *diu durant, ut videre eſt in* Oſſuariis, *ſcilicet Repoſitoriis,* Oſſium *Defunctorum:* Cornua *etiam valde durant; nec-non* Dentes, *ſicut in* Ebore, *&* Dentibus Equi Marini.

8. Pelles *etiam, &* Corium *valde durant, ut cernere eſt in* Pergamenis *antiquorum Librorum; quinetiam* Papyrus, *complura ſæcula tolerat, licet* Pergamenæ *duratione cedat.*

9. Ignem paſſa *diu durant, ut* Vitrum, Lateres; *etiam* Carnes, *&* Fructus Ignem paſſi, *diutius durant, quam crudi: neq; ob id tantum, quod hujuſmodi Coctio arceat Putredinem; ſed etiam quod emiſſo* Humore aqueo, Humor oleoſus *diutius ſe ſuſtineat.*

10. Aqua *omnium Liquorum citiſſime ſorbetur ab Aere, Oleum contra tardius evaporat; ut cernere eſt, non ſolum in Liquoribus ipſis, verum etiam in Miſtis: Etenim Papyrus* Aqua *madefacta, atque inde nonnihil Diaphaneitatis nacta, paulò poſt albeſcit, & Diaphaneitatem ſuam deponit, exhalante ſcilicet* Vapore Aquæ; *At contra, Papyrus* Oleo *tincta, diu Diaphaneitatem ſervat, minime exhalante* Oleo: *unde qui Chirographa adulterant,* Papyrum Oleatam *Autographo imponunt, atq; hac induſtria lineas trahere tentant.*

11. Gummi *omnia valde diu durant; Etiam* Cera, *&* Mel.

12. *At* Æqualitas, *&* Inæqualitas *eorum, quæ Corporibus accidunt, non minus quam res ipſæ, ad* Durationem, *aut Diſſolutionem valent. Nam* Ligna, Lapides, *alia, vel in Aqua, vel in Aere perpetuo manentia, plus durant, quam ſi quandoque alluantur, quandoq; afflentur. Atque* Lapides *eruti, & in Ædificiis poſiti, diutius durant, ſi eodem ſitu, & ad eaſdem Cœli plagas ponantur, quibus jacebant in Mineris: id quod* plantis *etiam è loco motis, & alio tranſplantatis, accidit.*

Obſervationes majores.

1. Loco *Aſſumpti* ponatur, quod certiſſimum eſt; Ineſſe omni Tangibili *Spiritum,* ſive *Corpus pneumaticum,* Partibus tangibilibus obtectum, & incluſum; Atque ex illo *Spiritu* initium capi omnis *Diſſolutionis* & *Conſumptionis*; Itaq; earundem Antidotum eſt, *Detentio Spiritus.*

2. *Spiritus* detinetur duplici modo; Aut per *Compreſſionem* arctam, tanquam in Carcere; aut per *Detentionem* tanquam ſpontaneam: Atque ea *Manſio* etiam duplici ratione invitatur; videlicet, ſi *Spiritus* ipſe non ſit mobilis admodum, aut acer; atque ſi inſuper ab *Aere* ambiente minus ſollicitetur ad exeundum. Itaque duo ſunt *Durabila*; *Durum,* & *Oleoſum. Durum* conſtringit *Spiritum*: *Oleoſum* partim demulcet *Spiritum,* partim hujuſmodi eſt, ut ab *Aere* minus ſollicitetur; *Aer* enim *Aquæ* conſubſtantialis, *Flamma* autem *Oleo.* Atque de *Natura Durabilis,* & minus *Durabilis* in *Inanimatis,* hæc inquiſita ſint.

Hiſtoria.

13. Herbæ, *quæ habentur ex Frigidioribus, annuæ ſunt, & quotannis moriuntur, tam Radice, quam Caule: ut* Lactuca, Portulaca, *etiam* Triticum, *&* Frumenti *omne genus: Sunt tamen etiam ex frigidis, quæ per tres, aut quatuor Annos durant, ut* Viola, Fragaria, Pimpinella, Primula veris, Acetoſa; *At* Borago, *&* Bugloſſa, *cum videantur vivæ tam ſimiles, Morte differunt;* Borago *enim annua,* Bugloſſa *Anno ſuperſtes.*

14. *At* Herbæ *calidæ plurimæ ætatem, & annos ferunt;* Hyſſopus, Thymus, Satureja, Majorana altera, Meliſſa, Abſynthium, Chamædrys, Salvia, *&c. At* Feniculum *Caule moritur, Radice repullulat:* Ocymum *vero, &* Majorana *(quam vocant)* ſuavis, *non tam Ætatis, quam Hyemis ſunt impatientes; ſata enim in loco valde munito, & tepido, ſuperſtites ſunt; Certe notum eſt,* Schema *(qualibus in Hortis utuntur ad ornamentum) ex* Hyſſopo, *quotannis bis tonſum, usq; ad quadraginta Annos duraſſe.*

15. Frutices *&* Arbores *humiliores, ad ſexageſimum Annum, aliæ etiam duplo magis, vivunt.* Vitis *ſexagenaria eſſe poteſt, & ferax eſt etiam in Senectute.* Roſmarinus, *fœliciter collocatus,*

etiam Sexageſimum Annum complet; *At* Acanthus, *&* Hedera *ultra centeſimum durant. Sed* Rubi *Ætas non percipitur, quia flectendo caput in terram novas nanciſcitur Radices, ut veterem à nova diſtinguere haud facile ſit.*

16. *Ex* Arboribus *grandioribus annoſiſſima ſunt* Quercus, Ilex, Ornus, Vlmus, Fagus, Caſtanea, Platanus, Ficus Ruminalis, Lotos, Oleaſter, Olea, Palma, Morus: *ex his nonnulla uſque ad octingenteſimum Annum*; *etiam earum minus vivaces uſque ad ducenteſimum perveniunt.*

17. *At* Arbores Odoratæ, *&* Reſinoſæ, *materia ſua ſive Ligno, etiam illis, quas diximus, magis durabiles*; *Ætate paulo minus vivaces*, Cupreſſus, Abies, Pinus, Buxus, Iuniperus; *At* Cedrus *Corporis magnitudine adjutus, etiam ſuperiores fere æquat.*

18. Fraxinus *proventu alacris & velox, Ætatem ad centeſimum annum, aut nonnihil ultra producit*; *quod etiam quandoque facit* Ferula, *&* Acer, *&* Sorbus: *At* Populus, *&* Tilia, *&* Salix, *&* (quam appellant) Sycomorus, *&* Iuglans, *non adeo vivaces ſunt.*

19. Malus, Pyrus, Prunus, Malus Punica, Malus Medica, *&* Cytria, Meſpilus, Cornus, Ceraſus, *ad Quinquageſimum, aut Sexageſimum Annum pervenire poſſunt, præſertim ſi à Muſco, nonnullas ipſarum veſtiente, aliquando purgentur.*

20. *Generaliter Magnitudo Corporis in* Arboribus, *cum Diuturnitate vitæ, (cæteris paribus) nonnihil habet commune*; *& ſimiliter durities Materiæ: quin &* Arbores *Glandiferæ, & Nuciferæ, Fructiferis & Bacciferis ſunt plerunque vivaciores: atque etiam Præcocibus, vel Fructu, vel Foliis, ſerotinæ & tardius frondeſcentes, atque tardius etiam Folia deponentes, Ætate diuturniores ſunt: quin & ſylveſtres cultis, & in eadem ſpecie, quæ acidum Fructum ferunt, illis quæ dulcem.*

Obſervatio major.

3. BEne admodum notavit *Ariſtoteles*, diſcrimen inter *Plantas*, & *Animalia*, quoad Alimentationem, & Renovationem, quod ſcilicet *Corpus Animalium* ſuis Clauſtris circumſeptum manet; atque inſuper poſtquam ad juſtam Magnitudinem pervenerit, Alimento continuatur, & conſervatur, ſed nihil novum excreſcit, præter Capillos, & Vngues, quæ pro Excrementis habentur; adeo ut neceſſe ſit Succos *Animalium* citius veteraſcere: At in *Arboribus*, quæ novos ſubinde Ramos, nova Vimina, novas Frondes, novos Fructus immittunt, evenit ut & ipſæ, quas diximus, partes novæ ſint, nec Ætatem paſſæ; cum vero, quicquid viride ſit, & adoleſcens, fortius & alacrius Alimentum ad ſe trahat, quam quod inceperit deſiccari; evenit una & ſimul, ut *Truncus* ipſe, per quem hujuſmodi Alimentum tranſit ad *Ramos*, uberiore & lætiore Alimento in tranſitu irrigetur, perfundatur, & recreetur: Id quod etiam inſigniter patet ex hoc (licet illud non annotaverit *Ariſtoteles*, qui nec ea ipſa, quæ jam diximus, tam perſpicuè explicavit) quod in *Sepibus*, *Sylvis cæduis*, *Arboribus tonſis*, Amputatio Ramorum, aut Surculorum, Caulem ipſum, aut Truncum confortat, illumque efficit longe diuturniorem.

Deſiccatio; *Deſiccationis prohibitio*; *& Deſiccati Inteneratio.*

Hiſtoria.

Ad Artic. 2.

1. IGnis, *&* Calor *intenſus alia deſiccat, alia colliquat*;
Limus ut hic dureſcit, & hæc ut *Cera* liqueſcit;
Vno eodemque *Igne.*

Deſiccat Terram, *&* Lapides, *&* Lignum, *&* Pannos, *&* Pelles, *& quæcunque non fluunt*: *Colliquat* Metalla, *&* Gummi, *&* Butyrum, *&* Sevum, *& hujuſmodi.*

2. *Attamen in illis ipſis quæ colliquat* Ignis, *ſi vehementior fuerit, ea in fine deſiccat*; *nam &* Metalla, *ex* Igne *fortiore, emiſſo* Volatili, *minuuntur pondere (præter* Aurum*) & deveniunt magis fragilia*; *atque* Oleoſa *illa &* pinguia, *ab* Igne *fortiore deveniunt frixa, & toſta, & magis ſicca, & cruſtata.*

3. Aër, *præcipue apertus, manifeſto deſiccat, nunquam colliquat, veluti cum viæ, & ſuperficies Terræ, Imbribus madefacta deſiccantur*; *Lintea lota, quæ ad* Aërem *exponuntur, ſiccantur: Herbæ, & Folia, & Flores, in umbra ſiccantur. At multo magis hoc facit* Aër, *ſi aut Solis radiis illuſtretur, (modo non inducat Putredinem) aut moveatur: ut flantibus Ventis, & in Areis perflatilibus.*

4. Ætas *maximè, ſed tamen lentiſſimè, deſiccat, ut fit in omnibus Corporibus, quæ Vetuſtate (modò non intercipiantur à Putredine) areſiunt*: Ætas *autem nihil eſt per ſe, (cum ſit Menſura tantum Temporis) ſed Effectus producitur à* Spiritu *Corporum innato, qui Corporis Humorem exugit, & una cum ipſo evolat: & ab* Aëre *circumfuſo, qui multiplicat ſe ſuper* Spiritus *innatos, &* Succos *Corporis, eoſque deprædatur.*

5. Frigus *omnium maximè proprie exiccat: ſiquidem* Deſiccatio *non fit niſi per* Contractionem; *quod eſt opus proprium* Frigoris. *Quoniam vero nos* Homines Calidum *potentiſſimum habemus in* Igne: Frigidum *autem infirmum admodum: nihil aliud ſcilicet quam* Hyemis, *aut fortaſſe* Glaciei, *aut* Nivis, *aut* Nitri: *ideo* Deſiccationes Frigoris *ſunt imbecillæ, & facile diſſolubiles: videmus tamen deſiccari* Faciem Terræ *ex* Gelu, *atque ex* Ventis Martiis *plus, quam ex Sole: cum idem* Ventus, *qui* Humorem *lambit, etiam* Frigus *incutiat.*

6. Fumus *Foci deſiccat, ut in* Laridis: *&* Linguis Boûm, *quæ in Caminis ſuſpenduntur: quin etiam Suffitus ex Olybano, aut Ligno Aloes, & ſimilibus, deſiccat* Cerebrum, *&* Catarrhis *medetur.*

7. Sal, *mora paulo longiore, deſiccat, non tantum in extimis, ſed etiam in profundo: ut fit in Carnibus, aut Piſcibus ſalitis, quæ per diuturnam* Salitionem, *manifeſto etiam intrinſecus indurantur.*

8. Gummi *calidiora applicata ad Cutem eam deſiccant, & corrugant: quod faciunt etiam* Aquæ *nonnullæ conſtringentes.*

9. *Spiritus Vini fortis, in tantum deſiccat inſtar* Ignis, *ut & Albumen Ovi immiſſum candefaciat, & Panem torreat.*

10. Pulveres *deſiccant inſtar Spongiarum, ſugendo*

ſugendo Humidum; ut fit in Pulvere, *Atramento injecto poſt Scriptionem*: *Etiam* Lævor, *&* Vnio *Corporis* (*qui non permittit Vaporem* Humidi *ingredi per poros*) *per Accidens deſiccat*, *quia ipſum* Aëri *exponit; ut fit in Gemmis, & Speculis, & Laminis Enſium*; *in quæ ſi ſpires*, *cernuntur illa primo vapore obducta*, *ſed paulo poſt evaneſcit ille vapor, ut Nubecula. Atque de* Deſiccatione *hæc inquiſita ſint.*

11. Granaria *in uſu ſunt hodie*, *ad partes* Germaniæ Orientales, *in Cellis ſubterraneis*, *in quibus* Triticum, *& alia Grana conſervantur*, *ſubſtrato, & circumpoſito undique ſtramine*, *ad nonnullam altitudinem*, *quod Humiditatem Cavernæ arceat, & ſorbeat*: *Qua induſtria ſervantur Grana etiam ad viceſimum*, *aut triceſimum Annum*; *neque ſervantur tantum à Putredine*, *ſed* (*quod ad præſentem* Inquiſitionem *pertinet*) *in tali Viriditate*, *ut Panibus conficiendis optime ſufficiant*; *idemque fuiſſe in uſu in* Cappadocia, *&* Thracia, *& nonnullis locis* Hiſpaniæ, *perhibetur.*

12. Granaria, *in Faſtigiis Ædium*, *cum Feneſtris ad* Orientem *&* Septentrionem *commode collocantur*; *quin etiam conſtituunt quidam duo Solaria*, *ſuperius*, *& inferius*; *Superius autem foraminatum eſt*, *ut Granum per Foramen* (*tanquam Arena in Clepſydra*) *continue deſcendat*, *& ſubinde palis, poſt aliquot dies, reponatur*; *ut Granum ſit in continuo Motu. Notandum autem eſt*, *etiam hujuſmodi res*, *non tantum Putredinem cohibere*, *verum etiam Viriditatem conſervare*, *& Deſiccationem retardare*; *Cujus cauſa eſt ea*, *quam etiam ſuperius notavimus*; *quod Evolatio Humoris Aquei, quæ Motu*, *& Vento acceleratur*, *Humorem Oleoſum in ſuo eſſe conſervat*: *qui alias in conſortio Humoris Aquei fuiſſet una evolaturus. Etiam in quibuſdam* Montibus *ubi Aer eſt purus*, Cadavera *ad plures dies manent*, *non multum defloreſcentia.*

13. Fructus, *veluti* Granata, Cytria, Mala, Pira, *& hujuſmodi*: *etiam &* Flores, *ut* Roſa, Lilium, *in Vaſis Fictilibus bene obturatis diutius ſervantur*: *neque tamen non officit* Aër *ambiens ab extimis*, *qui etiam per Vas inæqualitates ſuas defert*, *& inſinuat*: *ut in Calore*, *& Frigore manifeſtum eſt*: *itaque ſi & Vaſa diligenter obturentur*, *atque obturata ſub Terram inſuper condantur*, *optimum erit*: *neque minus utile eſt*, *ſi non ſub Terrâ*, *ſed ſub Aquis condantur*, *modo ſint umbroſæ*, *ut Putei*, *& Ciſternæ in Domibus*: *ſed quæ ſub Aquis conduntur*, *melius reponuntur in Vaſis Vitreis*, *quam in Fictilibus.*

14. *Generaliter quæ ſub* Terra, *& in* Cellis *ſubterraneis*, *aut in profundo Aquarum reponuntur*, *virorem ſuum diutius tuentur*, *quam quæ ſupra Terram.*

15. *Tradunt in* Conſervatoriis Nivium (*ſive ſint in montibus*, *in Foveis naturalibus*, *ſive per Artem in Puteis ad hoc factis*) *obſervatum fuiſſe*, *quod aliquando* Malum, *aut* Caſtanea, *aut* Nux, *aut ſimile quippiam inciderit, quæ poſt plures Menſes liquefacta nive, aut etiam intra Nivem ipſam*, *inventa ſunt recentia*, *& pulchra*, *ac ſi pridie eſſent accepta.*

16. Vvæ *apud Ruſticos ſervantur in* Racemis *coopertis intra* Farinam; *quod licet guſtui eas reddat minus gratas*, *tamen Humorem & Viriditatem conſervat*; *etiam omnes* Fructus *duriores*, *non tantum in* Farina, *ſed in* ſcobe Lignorum, *etiam inter Acervos* Granorum *integrorum*, *diu ſervantur.*

17. *Invaluit Opinio*, Corpora *intra* Liquores *ſuæ ſpeciei*, *tanquam* Menſtrua *ſua*, *conſervari recentia*; *ut* Vvas *in* Vino, Olivas *in* Oleo, *&c.*

18. *Servantur* Mala Granata, *&* Cotonea *tincta pauliſper in* Aquam Marinam, aut ſalſam, *& paulo poſt extracta, & in* Aëre *aperto* (*modo fuerit in umbra*) *ſiccata.*

19. *In* Vino, Oleo, *aut* Amurca *ſuſpenſa diu ſervantur*; *multo magis in* Melle, *&* Spiritu vini; *atque etiam omnium maxime* (*ut quidam tradunt*) *in* Argento Vivo.

20. Incruſtatio *etiam* Fructuum Cera, Pice, Gypſo, Paſta, *aut aliis oblinimentis*, *aut capſulis*, *diutius eos virides conſervat.*

21. *Manifeſtum eſt* Muſcas *&* Araneas, *&* Formicas, *& hujuſmodi*, *caſu in* Electro, *aut etiam* Arborum Gummis *immerſas*, *& ſepultas*, *nunquam poſtea marceſcere*; *licet ſint Corpora mollia, & tenera.*

22. Vvæ *ſervantur penſiles*; *& ſic de aliis* Fructibus; *duplex eſt enim ejus rei commoditas*; *una*, *quod abſque ulla contuſione*, *aut compreſſione fiat*; *qualis contra fit cum ſuper dura collocantur*; *altera*, *quod* Aër *undequaque ipſas æqualiter ambit.*

23. *Notatum eſt*, *tam* Putrefactionem, *quam* Deſiccationem *in* Vegetabilibus, *non ſimiliter*, *ex omni parte*, *incipere*: *ſed maxime ex ea parte*, *per quam ſolebant*, *cum eſſent viva*, *attrahere* Alimentum; *itaque jubent aliqui* Pediculos Malorum, *aut* Fructuum, Cera, *aut* Pice *liquefacta*, *obducere.*

24. Fila Candelarum *aut Lampadum majora citius abſumunt Sevum*, *aut Oleum*, *quam minora*: *Etiam* Flamma *ex* Goſſipio *citius quam ex Scirpo*, *aut Stramine*, *aut Vimine ligneo*: *atque in* Baculis Cereorum, *citius ex* Junipero, *aut* Abiete, *quam ex* Fraxino: *Etiam omnis* Flamma *mota*, *& vento agitata*, *citius abſumit*, *quam tranquilla*: *itaque intra Cornu minus cito*, *quam in aperto*: *Tradunt quoque*, Lychna *in* Sepulchris *admodum diu durare.*

25. Alimenti *etiam* Natura, *& præparatio non minus facit ad diuturnitatem* Lychnorum, *quam* Natura Flammæ: *Nam* Cera, Sevo *diuturnior eſt*, *&* Sevum *paulò madidum*, Sevo *ſicciore*: *&* Cera *dura* Cera *molliore.*

26. Arbores, *ſi quotannis circa* Radices *earum Terram moveris*, *brevius durant*: *ſi per Luſtra aut Decennia*, *diutius*: *Etiam* Germina, *&* Surculos *decerpere*, *facit ad Longævitatem*; *Item* Stercoratio *aut* Subſtratio cretæ *& ſimilium*, *aut multa Irrigatio*, Feracitati *confert*, *Ætatem minuit. Atque de* Prohibitione Deſiccationis, *&* Conſumptionis, *hæc Inquiſita ſunt*

Inteneratio Deſiccati (*quæ res eſt præcipua*) Experimenta *præbet pauca*; *ideoque nonnulla quæ in* Animalibus *fiunt*, *atque etiam in* Homine, *conjungemus.*

27. Vi-

27. Vimina Salicis *quibus ad ligandas Arbores utuntur, in Aqua infuſa, fiunt magis flexibilia*; *Similiter* virgarum Ferulæ *extremitates in urceis cum Aqua imponuntur, ne ſicceſcant; quin &* Globuli *luſorij, licet per Siccitatem rimas collegerint, poſiti in Aqua rurſus implentur, & conſolidantur.*

28. Ocreæ *ex* Corio *vetuſtate dura, & obſtinata, per illinitionem Sevi ad Ignem, molliuntur; etiam Igni ſimplici admota, nonnihil:* Veſicæ, & Membranæ, *poſtquam fuerunt indurata, ab Aqua calefacta admixto Sevo, aut aliquo Pingui, intenerantur; melius autem, ſi etiam paululum confricentur.*

29. Arbores *veteres admodum, quæ diu ſteterunt immota, fodiendo, & aperiendo terram, circa* Radices *ipſarum, manifeſto tanquam juveneſcunt, novis & teneris Frondibus emiſſis.*

30. Boves Aratores *veteres, & laboribus penitus exhauſti, in læta Paſcua inducti,* Carnibus *veſtiuntur novis, & teneris, & juvenilibus ut etiam ad Guſtum* Carnem Iuvencorum *referant.*

31. Diæta *ſtricta conſumens, & emacians, ex* Guajaco, Pane bis cocto, *& ſimilibus (quali ad curandum* Morbum Gallicum; *& inveteratos* Catarrhos & Leucophlegmatiam *utimur)* Homines *ad ſummam* Macilentiam *deducit, conſumptis* Succis *corporis, qui poſtquam cœperint inſtaurari, & refici, manifeſto cernuntur magis Iuveniles & Virides; quinetiam exiſtimamus* Morbos emaciantes, *poſtea bene curatos, compluribus Vitam prolongaſſe.*

Obſervationes majores.

1. Miris modis Homines, more *Noctuarum*, in Tenebris *Notionum* ſuarum acute vident, ad Experientiam, tanquam lucem diurnam, nictant, & cœcutiunt. Loquuntur de *Elementari Qualitate Siccitatis*; & de Deſiccantibus; & de naturalibus Periodis Corporum, per quas corrumpuntur, & conſumuntur; ſed interim, nec de Initiis, nec de Mediis, nec de Extremis *Deſiccationis, & Conſumptionis*, aliquid, quod valeat, obſervant.

2. *Deſiccatio & Conſumptio*, in Proceſſu ſuo, tribus Actionibus perficitur; atque originem ducunt Actiones illæ à *Spiritu* innato Corporum, ut dictum eſt.

3. Prima Actio eſt, *Attenuatio* Humidi in *Spiritum*; ſecunda eſt, *Exitus*, aut Evolatio *Spiritus*: tertia eſt, *Contractio* partium Corporis craſſiorum, ſtatim poſt *Spiritum* emiſſum: Atque hoc ultimum eſt illa *Deſiccatio*, & *Induratio* de qua præcipue agimus: priora duo conſumunt tantum.

4. De *Attenuatione*, res manifeſta eſt; *Spiritus* enim, qui in omni Corpore Tangibili includitur, ſui non obliviſcitur; ſed quicquid nanciſcitur in corpore (in quo obſidetur) quod digerere poſſit, & conficere, & in ſe vertere, illud plane alterat, & ſubigit, & ex eo ſe multiplicat, & novum Spiritum generat. Hoc ex probatione ea, inſtar omnium, evincitur; quod quæ plurimum ſiccantur, Pondere minuuntur, & deveniunt Cava Poroſa, & ab intus Sonanantia: certiſſimum autem eſt, *Spiritum* rei præinexiſtentem, ad Pondus nihil conferre, ſed illud levare potius; ergo neceſſe eſt, ut *Spiritus* præinexiſtens, Humidum, & Succum Corporis, quæ antea ponderaverant, in ſe verterit; quo facto pondus minuitur; atque hæc eſt prima Actio, ſcilicet *Attenuationis* Humoris, & Converſionis ejus in *Spiritum.*

5. Secunda Actio, quæ eſt *Exitus*, ſive *Evolatio ſpiritus*, res etiam manifeſtiſſima eſt. Etenim illa *Evolatio*, cum fit confertim, etiam ſenſui patet; in vaporibus Aſpectui; in Odoribus Olfactui; verum ſi ſenſim fiat *Evolatio*, ut fit per Ætatem, tum demum peragitur ſine ſenſu; ſed eadem res eſt: Quinetiam, ubi Corporis Compages, aut ita arcta, eſt, aut ita tenax, ut *Spiritus* Poros, & Meatus non inveniat, per quos exeat, tum vero etiam partes ipſas craſſiores Corporis, in nixu ſuo exeundi, ante ſe agit, eaſque ultra Corporis ſuperficiem extrudit; ut fit in Rubigine *Metallorum*, & in Carie omnium *Pinguium*. Atque hæc eſt ſecunda Actio; ſcilicet *Exitus* & *Evolationis Spiritus.*

6. Tertia Actio paulo magis obſcura, ſed æque certa eſt; Ea eſt Contractio Partium craſſiorum poſt *Spiritum* emiſſum; atque primo videre eſt Corpora poſt *Spiritum* emiſſum manifeſto arctari, & minorem locum complere; ut fit in *Nucleis Nucium*, qui ſiccati non implent teſtam; & in Trabibus, & Palis Ligni, quæ primo contiguæ ſunt ad invicem, ex *Deſiccatione* autem hiant; atque ex Globulis luſoriis, & ſimilibus, qui per ſiccitatem rimoſi evadunt: cum Partes ſe contrahant, & contractæ neceſſario ſpatia inter ſe relinquant: Secundo patet ex Rugis Corporum ſiccatorum: Nixus enim ſe contrahendi, tantum valet, ut Partes contrahendo interim adducat, & ſublevet: Quæ enim in extremitatibus contrahuntur, in Mediis ſublevantur: atque hæc cernere eſt in Papyris, & Membranis vetuſtis: atque in Cute Animalium: atque in Extimis Caſei mollioris, quæ omnia vetuſtate corrugantur: Atque tertio ſe oſtendit amplius hæc *Contractio* in illis, quæ à Calore non tantum corrugantur, verum etiam complicantur, & in ſe vertuntur, & quaſi rotulantur: ut cernere eſt in Membranis, & Papyris, & Foliis ad ignem admotis. Etenim *Contractio* per Ætatem, cum tardior ſit, Rugas fere parit: at *Contractio* per Ignem, quæ feſtina eſt, etiam Complicationes. At in plurimis, ubi non datur *corrugatio*, aut *Complicatio*, fit ſimplex *Contractio*, & *Anguſtiatio*, & *Induratio*, & *Deſiccatio*, ut primo poſitum eſt: Quod ſi eouſque invaleſcat *Evolatio Spiritus*, & *Abſumptio Humidi*, ut non relinquatur ſatis Corporis, ad ſe uniendum, & contrahendum, tum vero ceſſat *Contractio* ex neceſſitate, & Corpus redditur putre, & nihil aliud, quam Pulviſculus cohærens, qui levi tactu diſſipatur, & abit in Aërem: ut fit in Corporibus cunctis valde abſumptis: & Papyro, & linteo, ad ultimum combuſtis: & Cadaveribus imbalſamatis poſt plura ſæcula. Atque hæc eſt tertia illa Actio: ſcilicet *Contractionis* Partium craſſiorum, poſt *Spiritum* emiſſum.

7. Notandum eſt Ignem, & Calorem, per Accidens tantum deſiccare; proprium enim eorum Opus eſt, ut *Spiritum* & Humida attenuent, & dilatent; ſequitur autem ex Accidente, ut partes reliquæ ſe contrahant: ſive ob Fugam Vacui tantum, ſive ob alium Motum ſimul: de quo nunc non eſt Sermo.

8. Certum eſt etiam *Putrefactionem*, non minus quam *Arefactionem*, à *Spiritu* innato originem ducere, ſed longe alia via incedere, nam in *Putrefactione, Spiritus* non emittitur ſimpliciter, ſed ex parte detentus, mira comminiſcitur: atque etiam partes craſſiores, non tam localiter contrahuntur, quam coëunt ſingulæ ad *Homogeniam*.

Longævitas, & Brevitas Vitæ in Animalibus.

Hiſtoria.

Ad Artic. 3. Connexio.

DE *Diuturnitate*, & *Brevitate Vitæ* in *Animalibus*; tenuis eſt Informatio quæ haberi poteſt: Obſervatio negligens: Traditio fabuloſa: In *Cicuribus* Vita degener corrumpit: in Sylveſtribus Injuria Cœli intercipit.

Neque quæ Concomitantia videri poſſint huic *Informationi* multum auxiliantur (*Moles Corporis; Tempus Geſtationis in utero; Numerus Fœtus; Tempus grandeſcendi*; alia:) propterea quod complicata ſunt iſta, atque alias concurrunt, alias disjunguntur.

1. Hominis *Ævum cæterorum* Animalium *omnium ſuperat* (*quantum* Narratione *aliqua certa conſtare poteſt*) præter *admodum paucorum. Atque Concomitantia in eo, ſatis æqualiter ſe habent*; Statura & Magnitudo *grandis*; Geſtatio *in* Vtero *novimeſtris*: Fœtus *ut plurimum unicus*; Pubes *ad Annum decimum quartum*: Grandeſcentia *ad vigeſimum.*

2. Elephas, *fide haud dubia, curriculum Humanæ Vitæ ordinarium tranſcendit*: Geſtatio *autem in utero decennalis, fabuloſa; Biennalis, aut ſaltem ſupra annuam, certa*: *At* Moles *ingens*, & Tempus grandeſcendi *uſque ad Annum triceſimum*: Dentes *Robore firmiſſimo*: *Neque etiam Obſervationem* Hominum *fugit, quod* Sanguis Elephanti *omnium ſit frigidiſſimus*: Ætas *autem ducenteſimum Annum nonnunquam complevit.*

3. Leones *vivaces habiti ſunt, quod complures ex iis reperti ſint edentuli; Signo nonnihil fallaci; cum illud fieri poſſit ex* Gravitate Anhelitus.

4. Vrſus *magnus Dormitor eſt*; Animal *pigrum, & iners, neque tamen Vivacitatis notatum*: *Illud autem ſignum brevis Ævi; quod* Geſtatio e*jus in* utero *ſit feſtina admodum, vix ad quadraginta dies.*

5. Vulpi *multa ſe bene habere videntur ad* Longævitatem: *optime tecta eſt, Carnivora, & degit in Antris, neque tamen* Vivacitatis *notata: Certe eſt Generis* Canini, *quod Genus brevioris eſt vitæ.*

6. Camelus *longævus eſt*; Animal *macilentum, & nervoſum*; *ita ut quinquaginta Annos ordinario, centum quandoque compleat.*

7. Equi *vita mediocris, vix quadrageſimum Annum attingit, Ordinarium autem curriculum, viginti Annorum eſt*: *Sed hanc* Brevitatem vitæ *fortaſſe* Homini *debet*: *Deſunt enim jam nobis* Equi Solis, *qui in Paſcuis liberi, & læti degebant. Attamen creſcit* Equus *uſque ad ſextum Annum, & generat in Senectute. Geſtat etiam in utero* Equa *diutius, quam* Fœmina, *& in* Gemellis *rarior eſt.* Aſinus *ſimilis fere ævi ut* Equus: Mulus *utroque vivacior.*

8. Cervorum *vita celebratur vulgo ob Longitudinem; neque tamen* Narratione *aliqua certa*: *Neſcio quid de* Cervo Torquato, *cooperta Torque ipſa pinguedine carnis, circumferunt. Eo minus credibilis eſt Longævitas in* Cervo, *quod quinto Anno perficitur; atque non multo poſt, Cornua (quæ annuatim decidunt, & renovantur) ſuccedunt magis conjuncta fronte, & minus ramoſa.*

9. Canis *brevis eſt ævi, non extenditur Ætas ultra Annum viceſimum; neque ſæpe attingit ad decimum quartum*: Animal *ex calidiſſimis; atque inæqualiter vivens; cum, ut plurimum, aut vehementius moveat, aut dormiat. Etiam Multiparum eſt, & novem Septimanas geſtat in utero.*

10. Bos *quoque, pro Magnitudine & Robore, admodum brevis eſt ævi, quaſi ſexdecim Annorum; Maréſque Fœminis nonnihil vivaciores: Attamen unicum plerumque edit Partum, & geſtat in utero circa ſex Menſes.* Animal *pigrum, & carnoſum, & facile pingueſcens, &* Herbis *ſolis paſtum.*

11. *At Decennalis ætas in* Ovibus *etiam rara eſt: licet ſit* Animal *mediocris Magnitudinis, & optime tectum: atque quod mirum, cum minimum in illis reperiatur Bilis: Capillitium habent omnium criſpiſſimum: neque enim* Pilus *alicujus Animalis tam tortus eſt, quam* Lana. Arietes *ante tertium Annum non generant, atque habiles ſunt ad generandum, uſque ad octavum*: Fœmellæ *pariunt quamdiu vivunt. Morboſum* Ovis Animal, *nec Ætatis ſuæ curriculum fere implet.*

12. Caper *etiam ſimilis eſt Ævi cum* Ove, *nec diſpar multum in cæteris: licet ſit* Animal *magis agile, & carne paulo firmiore, eoque debuerit eſſe vivacius: attamen ſalacius eſt multo, eoque brevioris Ævi.*

13. Sues *ad quindecim Annos quandoque vivunt, etiam ad viginti, cumque ſint Carne, inter* Animalia *omnia, humidiſſima, tamen nihil videtur hoc proficere ad Longitudinem vitæ*: *De* Apro *aut* Sue Silveſtri, *nil certi habetur.*

14. Felis *Ætas eſt inter ſextum Annum, & decimum*: *Agile* Animal, *& Spiritu acri, cujus Semen (ut refert* Ælianus) Fœmellam *adurit: unde increbuit opinio: Quod* Felis *concipit in Dolore, & parit cum Facilitate: vorax eſt in* Cibis, *quos potius deglutit, quam mandit.*

15. Lepores, & Cuniculi *vix ad ſeptem Annos perveniunt*: Animalia *Generativa, etiam Superfœtantia: In hoc diſparia: quod* Cuniculus *ſub terra vivit,* Lepus *in aperto: quodque* Leporis *Carnes atriores ſint.*

16. Aves *mole Corporis,* Quadrupedibus *longe ſunt minores*: *Puſilla enim res eſt* Aquila *aut* Cignus,

Cignus, præ Bove, aut Equo; item Struthio præ Elephanto.

17. Aves optime tectæ ſunt: Pluma enim tepore, & incubitu preſſo ad Corpus, & Lanam, & Capillitia excedit.

18. Aves, cum plures pariant, eos ſimul in Alvo non geſtant, ſed Ova excludunt per vices: unde liberalius ſufficit Alimentum Fœtui.

19. Aves parum, aut nihil Alimenta mandunt, ut integrum ſæpe reperiatur in gulis ipſarum. Attamen frangunt Fructuum Nuces, & Nucleum excerpunt. Exiſtimantur autem eſſe Concoctionis fortis, & calidæ.

20. Motus Avium, dum volant, mixtus eſt, inter Motum Artuum, & Geſtationem; Saluberrimum Exercitationis genus.

21. De Avium Generatione Ariſtoteles bene notavit, (ſed male ad alia Animalia traduxit) minus ſcilicet conferre Semen Maris ad Generationem; ſed Activitatem potius indere, quam Materiam; unde etiam Ova fœcunda, & ſterilia, in plurimis non dignoſcuntur.

22. Aves quaſi omnes, ad Magnitudinem ſuam juſtam perveniunt, primo Anno, aut paulo poſt: verum eſt, quoad Plumas in nonnullis, quoad Roſtrum in aliis, Annos numerari; ad Magnitudinem autem Corporis, minime.

23. Aquila pro longæva habetur; Anni non numerantur: Etiam in Signum trahitur Longævitatis, quod Roſtra removet, unde juveneſcat: ex quo illud, Aquilæ Senectus. Attamen res fortaſſe ita ſe habet: ut Inſtauratio Aquilæ non mutet Roſtrum, ſed contra, Mutatio Roſtri inſtauret Aquilam: Poſtquam enim Roſtrum, aduncitate ſua nimium increverit, paſcit Aquila cum difficultate.

24. Vultures etiam longævi perhibentur, adeo ut vitam fere ad centeſimum Annum producant: Milvi quoque, atque adeo omnes Volucres Carnivoræ & Rapaces, diuturnioris ſunt avi. De Accipitre autem, quia vitam degit degenerem, & ſervilem, ex uſu humano, minus certum fieri poſſit judicium, circa periodum ejus Vitæ naturalem: Attamen ex Domeſticis, deprehenſus eſt Accipiter, aliquando ad Annos triginta vixiſſe; ex Sylveſtribus, ad quadraginta.

25. Corvus traditur eſſe ſimiliter longævus, aliquando centenarius: Carnivora Avis, neque admodum frequens in Volatu: ſed magis Sedentaria, & Carnibus admodum atris. At Cornix, cætera (præterquam Magnitudine, & Voce) ſimilis, paulo minus diu vivit, ſed tamen habetur ex Vivacibus.

26. Cygnus, pro certo, admodum longævus invenitur, & centeſimum Annum haud raro ſuperat: Avis optime plumata, Ichthyophaga, & perpetuo in Geſtatione, idque in Aquis Currentibus.

27. Anſer quoque ex longævis: licet Herba, & id genus Pabulo nutriatur; Maxime autem Sylveſtris: adeo ut in Proverbium apud Germanos ſit, Magis ſenex quam Anſer Nivalis.

28. Ciconiæ longævæ admodum eſſe deberent, ſi verum eſſet, quod antiquitus notatum fuit: Eas Thebas nunquam acceſſiſſe, quia urbs illa ſæpius capta eſſet: Id ſi caviſſent, aut pluſquam unius ſæculi memoriam habebant, aut Parentes pullos ſuos Hiſtoriam edocebant: verum omnia Fabellis plena.

29. Nam de Phænice tantum accrevit Fabulæ, ut obruatur, ſi qua in ea re fuit veritas. Illud autem, quod Admirationi erat, eum, magno aliarum Avium Comitatu, volantem ſemper viſum, minus mirum, Cum hoc etiam in Ulula interdiu volante, aut Pſittaco è Cavea emiſſo, ubique cernere detur.

30. Pſittacus, pro certo, uſque ad Sexaginta annos, cognitus eſt vivere apud nos, quotquot ſupra habuiſſet, cum huc eſſet tranſvectus. Avis Cibi quaſi omnigeni, atque etiam mandens Cibos, atque mutans ſubinde Roſtrum; Aſpera, & ferocula, Carnibus atris.

31. Pavo ad Viginti annos vivit; Oculos autem Argus non recipit ante Trimatum: Tardigrada Avis, Carnibus vero candidis.

32. Gallus gallinaceus, ſalax, pugnax, & brevis Ævi: Alacris admodum Ales & Carnibus etiam albis.

33. Gallus Indicus, aut Turcicus (quem vocant) gallinacei Ævum parum ſuperat: Iracundus Ales, & Carnibus valde albis.

34. Palumbes ſunt ex vivacioribus, ut quinquageſimum Annum aliquando compleant: Aerius Ales, & in alto & nidificans, & ſedens. Columbæ vero, ac Turtures, vita breves, uſque ad Annum octavum.

35. At Phaſiani, & Perdices etiam decimum ſextum Annum implere poſſunt. Aves numeroſi Fœtus, Carnibus autem paulo obſcurioribus, quam Pullorum genus.

36. Fertur de Merula, quod ſit ex Avibus minoribus, maxime longæva; Procax certe Avis, & vocalis.

37. Paſſer notatur eſſe Ævi breviſſimi: Id quod ad Salacitatem refertur in Maribus: At Carduelis corpore haud major, deprehenſus eſt vivere ad Annos viginti.

38. De Struthionibus nihil certi habemus; qui domi nutriuntur, adeo infœlices fuerunt, ut non deprehenſi ſint diu vivere; De Ave Ibi conſtat tantum quod ſit longæva: Anni non numerantur.

39. Piſcium vita magis incerta eſt quam Terreſtrium, quum ſub Aquis degentes minus obſerventur: Non reſpirant ex ipſis plurimi: unde Spiritus Vitalis magis concluſus eſt: Itaque licet refrigerium excipiant per Branchias, haud tamen ita continua fit Refrigeratio, quam per Anhelitum.

40. In Aquis cum degant, à Deſiccatione illa, & Deprædatione, quæ fit per Aerem ambientem, immunes ſunt; Neque tamen dubium eſt, quin Aqua ambiens, atque intra poros Corporis penetrans, & recepta, plus noceat ad Vitam quam Aer.

41. Sanguinis perhibentur eſſe minus tepidi; Suntque nonnulli ipſorum voraciſſimi, etiam Speciei propriæ: Caro autem ipſorum mollior eſt, quam Terreſtrium, & minus tenax. Attamen pingueſcunt majorem in modum, ut ex Balænis infinita extrahatur Quantitas Olei.

42 Delphini traduntur vivere Annos circa triginta; capto Experimento in aliquibus à Cauda præciſa; Grandeſcunt autem ad Annos decem.

43. Mirum eſt, quod referunt de Piſcibus, quod Ætate, poſt annos nonnullos, plurimùm attenuantur Corpore, manente Cauda, & Capite, in Magnitudine priore.

44. Deprehenſæ ſunt aliquando, in Piſcinis Cæſarianis, Murænæ vixiſſe ad Annum ſexageſimum. Certe redditæ ſunt longo uſu tam familiares, ut Craſſus Orator unam ex illis defleverit.

45. Lucius, ex Piſcibus Aquæ dulcis, longiſſime vivere reperitur; ad Annum quandoque quadrageſimum: Piſcis vorax, & Carnibus ſiccioribus, & firmioribus.

46. At Carpio, Abramus, Tinca, Anguilla, & hujuſmodi, non putantur vivere ultra Annos decem.

47. Salmones cito grandeſcunt, brevi vivunt; Quod etiam faciunt Trutæ; At Perca tarde creſcit, & vivit diutius.

48. Vaſta illa moles Balænarum, & Orcarum, quamdiu Spiritu regatur, nil certi habemus; Neque etiam de Phocis, aut Porcis Marinis, & aliis Piſcibus innumeris.

49. Crocodili perhibentur eſſe admodum vivaces, atque grandeſcendi Periodum iiſdem habere inſignem; adeo ut hos ſolos ex Animalibus perpetuo, dum vivunt, grandeſcere Opinio ſit. Animal eſt Oviparum, vorax, & ſævum, & optime tectum contra Aquas. At de reliquo Teſtaceo genere nihil certi, quod ad Vitam ipſorum attinet.

Obſervationes majores.

NOrmam aliquam longævitatis, & Brevitatis vitæ in Animalibus, invenire difficile eſt, propter Obſervationum negligentiam, & Cauſarum Complicationem: Pauca notabimus.

1. Inveniuntur plures ex Avibus Longævæ, quam ex Quadrupedibus; (ſicut Aquila, Vultur, Milvus, Pelicanus, Corvus, Cornix, Cygnus, Anſer, Ciconia, Grus, Ibis, Pſittacus, Palumbis, &c.) licet intra Annum perficiantur, & minoris ſint Molis. Tegumentum certe ipſarum Avium, contra Intemperies Cœli, optimum eſt: cumque in Aere libero plerumque degant, ſimiles ſunt Habitatoribus Montium puriorum, qui longævi ſunt. Etiam Motus ipſarum: qui (ut alibi dictum eſt) mixtus eſt ex Geſtatione, atque Motu Artuum, minus fatigat, aut concutit, & magis ſalubris eſt: Neque in utero Matrum, Compreſſionem, aut Penuriam Alimenti patiuntur Initia Volatilium; quia Ova per vices excluduntur: Maxime vero omnium illud in cauſa eſſe arbitramur: Quod fiant Aves, magis ex Subſtantia Matris, quam Patris; unde Spiritum nanciſcuntur minus acrem, & incenſum.

2. Poni poſſit, Animalia, quæ creantur magis ex Subſtantia Matris, quam Patris, eſſe longæviora, quemadmodum Aves, ut dictum eſt: Etiam, quæ longiore tempore geſtantur in Alvo, plus habere ex Subſtantia Matris, minus è Semine Patris; ac proinde diuturnioris Ævi eſſe. adeo ut exiſtimemus etiam inter Homines, (quod in aliquibus notavimus) eos qui ſimiliores ſunt Matribus, diutius vivere; Nec non Liberos Senum, qui ex uxoribus Adoleſcentulis progignuntur, modo fuerint Patres ſani, & non morbidi.

3. Initia Rerum, & injuriæ, & auxilio maxime ſubjiciuntur: Itaque minorem Compreſſionem, & liberaliorem Alimentationem Fœtus in Utero, ad Longævitatem multum conferre par eſt: Id fit, aut cum exeunt Fœtus per vices, ut in Avibus; aut cum pariuntur unici, ut in Animalibus uniparis.

4. At Tempus longius Geſtationis in utero, tripliciter facit ad Longitudinem vitæ. Primo, quod plus habet Fœtus ex Subſtantia Matris, ut dictum eſt: Deinde, quod prodit confirmatior: Poſtremo, quod Aeris vim prædatoriam tardius experitur. Quinetiam denotat, Periodos ipſius Naturæ per majores fieri Circulos Atque licet, & Boves, & Oves, qui in Utero manent circiter ſex Menſes brevioris ſint Ævi, tamen id ex aliis cauſis ortum habet.

5. Comeſtores Graminis & Herbæ ſimplicis brevis ſunt Ævi; longioris autem Animalia carnivora, aut etiam Seminum, & Fructuum, Comeſtores, ſicut Aves: Nam etiam Cervi, qui longævi ſunt, quaſi dimidium Pabuli (ut vulgo loquuntur) ſupra caput petunt; Anſer autem, præter Gramen, etiam aliquid invenit ex Aquis, quod juvet.

6. Integumentum Corporis ad Longævitatem multum conferre arbitramur: Aeris enim Inæqualitates (quæ miris modis corpus labefactant, & ſubruunt) propulſat, & longius arcet; Id quod in Avibus præcipuè viget; At quod Oves, licet bene tectæ ſint, parum vivant; id Morbis, (qui illud Animal obſident) atque ſimplici Eſui Graminis, imputandum eſt.

7. Spirituum Sedes principalis proculdubio eſt in Capite; atque licet ad Animales Spiritus tantum, hoc vulgo referatur; tamen illud ipſum ad omnia pertinet: Neque illud dubium, quod Spiritus maximè Corpus lambunt, & conſumunt, adeo ut aut major Copia ipſorum, aut major Incenſio & Acrimonia, plurimum Vitam abbreviet: Itaque exiſtimamus magnam cauſam Longævitatis in Avibus eſſe, quod pro Mole Corporis Capita habeant tam minuta, adeo ut etiam Homines qui valde magnum habent Cranium, minus diu vivere exiſtimemus.

8. Geſtationem (in prius notavimus) omne aliud genus Motus, ad Longitudinem vitæ ſuperare arbitramur: Geſtantur autem Aves Aquatiles, ut Cygnus: atque Aves omnes in Volatu, ſed cum Artuum Motu ſubinde contentiore: & Piſces: de quorum vitæ Longitudine parum certi ſumus.

9. Quæ longiore tempore perficiuntur (non loquendo de Grandeſcentia ſola, ſed de aliis Gradibus ad Maturitatem: ſicut Homo primo emittit Dentes, deinde Pubem, deinde Barbam, &c.) longæviora ſunt: Indicat enim Periodos confici per majores Circulos.

10. Animalia mitiora longæva non ſunt, ut Ovis, Columba: Bilis enim compluriumFunctionum in Corpore veluti Cos eſt, & Stimulus.

11. Ani-

11. *Animalia*, quorum Carnes ſunt paulo atriores, longioris ſunt vitæ, quam quæ Carnibus ſunt candidis; Indicat enim Succum Corporis, magis firmum, & minus diſſipabilem.

12. *In omni Corruptibili, Quantitas* ipſa multum facit ad *Conſervationem Integri*: Etenim *Ignis* magnus longiore tempore extinguitur; *Aquæ* Portio parva citius evaporat, *Truncus* non tam cito areſcit, quam *Vimen*: Itaque generaliter (in *Speciebus* dico, non in *Individuis*) quæ Mole grandiora ſunt *Animalia*, puſillis ſunt *longæviora*: niſi aliqua alia Cauſa potens Rem impediat.

ALIMENTATIO
& *Via Alimentandi*, Hiſtoria.

Ad Artic. 4.

1. Alimentum *erga* Alimentatum *debet eſſe Naturæ inferioris, & ſimplicioris ſubſtantiæ*: Plantæ *ex Terra & Aqua nutriuntur*; Animalia *ex Plantis*; Homines *ex Animalibus*: *Sunt &* Animalia Carnivora, *atque* Homo *ipſe Plantas ſumit in partem* Alimenti: Homo *vero*, *&* Carnivora Animalia, *ex Plantis ſolis ægre nutriuntur*; *poſſunt fortaſſe ex Fructibus, & ſeminibus Igne coctis, multo uſu nutriri, ſed* Foliis Plantarum, *aut Herbarum, minime; ut* Ordo Foliatanorum *Experimento comprobavit*.

2. At *nimia* Proximitas, *aut Conſubſtantialitas* Alimenti *erga* Alimentatum, *non ſuccedit: Etenim* Animalia, *quæ Herbis veſcuntur, Carnes non tangunt: Etiam ex* Carnivoris Animalibus, *pauca Carnes propriæ Speciei ſapiunt*: Homines *vero, qui* Anthropophagi *fuerunt, ordinario tamen Humanis Carnibus non veſcebantur; ſed aut ex Vltione in Inimicos, aut pravis Conſuetudinibus in illud deſiderium lapſi ſunt*: At Arvum, *Grano ex ipſo proveniente, fœliciter non ſeritur: neque in Inſitione, Surculus aut Virgultum, in proprium Truncum immitti ſolet*.

3. *Quo* Alimentum *melius eſt præparatum, & paulo propius accedit ad Subſtantiam* Alimentati, *eo* Plantæ *feraciores ſunt, &* Animalia *Habitu ſunt pinguiora*: *Neque enim Virgultum aut Surculus, in Terram immiſſus, tam bene paſcitur, quam ſi idem immittatur in Truncum, cum natura ſua bene conſentientem, ubi invenit* Alimentum *digeſtum, & præparatum*: *Neque etiam (ut tradunt)* Semen Cepæ, *aut ſimilium, in Terram immiſſum, tam magnam producit Plantam, quam ſi Semen in aliam* Cepam *indatur, Inſitione quadam in Radicem, & Subterranea*: *Quinetiam nuper inventum eſt, Virgulta* Arborum Sylveſtrium *veluti* Vlmi, Quercus, Fraxini, *& ſimilium, in Truncos inſita, longe majora proferre* Folia, *quam quæ ſine Inſitione proveniunt*: *Etiam* Homines *Carnibus crudis, non tam bene paſcuntur, quam Ignem paſſis*.

4. Animalia *per Os nutriuntur*: Plantæ *per Radices*: Fœtus Animalium *Vtero per Vmbilicum*: Aves, *ad parum temporis, ex Vitellis Ovorum ſuorum*: *quorum nonnulla pars, etiam poſtquam excluſæ ſunt, in gulis earum invenitur*.

5. *Omne* Alimentum *movet maxime à Centro ad Circumferentiam, ſive ab Intra ad Extra*; *Attamen notandum eſt*, Arbores *&* Plantas *potius per Cortices, & Extima, quam per Medullas, & Intima, nutriri*: *Etenim ſi circumcirca decorticatæ fuerint, licet ad Spacium parvum, non vivunt amplius*: *Atque* Sanguis *in Venis* Animalium *non minus Carnes ſub illis ſitas nutrit, quam ſupra illas*.

6. *In omni* Alimentatione *duplex eſt Actio*, Extruſio, & Attractio; *Quarum prima à Punctione interiore, altera ab exteriore procedit*.

7. Vegetabilia *aſſimilant Alimenta ſua ſimpliciter, abſque Excretione*: *Etenim* Gummi, *&* Lachrymæ *potius Exuberantiæ, quam Excretiones ſunt*: Tuberes *autem Morbi potius*: *At* Animalium *Subſtantia magis ſui ſimilis eſt perceptiva*; *Itaque cum Faſtidio conjuncta eſt, & inutilia rejicit, Vtilia aſſimilat*.

8. *Mirum eſt de* Pediculis Fructuum; *quod omne* Alimentum, *quod tantos quandoque producit Fructus, per tam anguſta* Collula *tranſire cogitur*: *Fructus enim nunquam Trunco inhæret abſque Pediculo aliquo*.

9. *Notandum* Semina Animalium *Nutritionem non excipere, niſi recentia*: *At* Semina Plantarum *manent alimentabilia ad longum Tempus*: *Attamen* Virgulta *non germinant, niſi indantur recentia*: *neque* Radices *ipſa longius vegetant, niſi ſint Terra cooperta*.

10. *In* Animalibus *Gradus ſunt Nutrimenti pro Ætate*: Fœtui *in* utero *ſufficit Succus maternus*: A Nativitate *Lac*: *poſtea Cibi, & Potus*: *Atque ſub* Senectute *craſſiores fere Cibi, & ſapidiores placent*.

[*Mandatum*.] Præcipue omnium ad *Inquiſitionem* præſentem facit, diligenter, & attente indagare: utrum non poſſit fieri *Nutritio* ab extra; aut ſaltem non per Os? Certè *Balnea* ex Lacte exhibentur in Maraſmis, & Emaciationibus: neque deſunt ex *Medicis*, qui exiſtimant *Alimentationem* nonnullam fieri poſſe per *Clyſteria*: omnino huic rei incumbendum: ſi enim *Nutritio* fieri poſſit, aut per Extra, aut alias quam per Stomachum, tum verò Debilitas Concoctionis, quæ ingruit in Senibus, illis auxiliis compenſari poſſit, & tanquam in Integrum reſtitui.

LONGÆVITAS
& Brevitas vitæ in Homine, HISTORIA.

Ad Artic. 5. 6. 7. 8. 9. *&* 11.

1. Ante Diluvium, *plura Centenaria Annorum vixiſſe* Homines, *refert ſacra* Scriptura: *Nemo tamen* Patrum *milleſimum Annum complevit*: *Neque hæc Vitæ Diuturnitas*, Gratiæ *aut* Lineæ Sanctæ, *attribui poſſit*: *cum recenſeantur, ante* Diluvium, Patrum Generationes *undecim*: *at* Filiorum Adami *per* Cain *tantum* Generationes

tiones octo: ut Progenies Cain etiam longævior videri poſſit. Iſta vero Longævitas, immediate poſt Diluvium, dimidio corruit; ſed in Poſt-natis: Nam Noah qui ante natus erat, Majorum Ætatem æquavit; & Sem ad ſexcenteſimum Annum pervenit. Deinde poſt tres Generationes à Diluvio, Vita Hominum, ad quartam quaſi partem Ætatis primitivæ reducta eſt; videlicet, ad annos circiter ducentos.

2. Abraham Annos Centum Septuaginta Quinque vixit; Vir Magnanimus, & cui cuncta cedebant proſpere. Iſaac autem ad annum Centeſimum, & Octogeſimum pervenit; Vir Caſtus, & Vitæ quietioris. At Iacob, poſt multas Ærumnas, & numeroſam Sobolem, ad annum centeſimum quadrageſimum ſeptimum duravit; Vir patiens, & lenis, & aſtutus. Ishmaël autem, Vir militaris, Annos centum triginta ſeptem vixit. At Sarah, (cujus unica ex Fœminis Anni recenſentur,) mortua eſt Anno Ætatis ſuæ centeſimo viceſimo Septimo; Mulier decora, & magnanima, optima Mater & Vxor, neque tamen minus libertate, quam Obſequio erga Maritum, clara. Ioſeph etiam, Vir prudens, & politicus, in Adoleſcentia afflictus, poſtea in magna fœlicitate Ætatem tranſigens, ad Annos centum & decem vixit. Levi autem Frater ejus, natu major, centeſimum triceſimum ſeptimum Annum complevit: Vir contumeliæ impatiens & Vindicativus. Eandemque fere ætatem attigit Filius Levi: itemque Nepos ejus, Pater Aaronis, & Moſis.

3. Moſes centum viginti Annos vixit, Vir animoſus & tamen mitiſſimus, lingua autem impeditus. Ipſe vero Moſes, in Pſalmo ſuo, Vitam Hominis pronunciavit annorum tantum Septuaginta, & ſi quis Robuſtior fuerit, Octoginta eſſe: quæ certe Menſura Vitæ, uſque ad hodiernum diem, maxima ex parte, durat. Aaron autem Tribus Annis Senior, eodem, cum Fratre, Anno mortuus eſt: Vir Lingua promptior, Moribus facilior, & minus conſtans. At Phineas Aaronis Nepos, (ex Gratia fortaſſe extraordinaria,) ad Trecenteſimum Annum vixiſſe colligitur, ſi modo Bellum Iſraelitarum contra Tribum Benjamin (in qua Expeditione Phineas conſultus eſt) eadem ſerie Temporum geſtum ſit, qua res in Hiſtoria narratur: Vir erat omnium maxime Zelotes. Ioshua autem, Vir Militaris, & Dux egregius, & perpetuo florens, ad Annum Centeſimum & Decimum vixit. Cui Caleb fuit contemporaneus, & videtur fuiſſe Æquævus: Ehud autem Iudex, etiam Centenarius ad minimum fuiſſe videtur, cum poſt devictos Moabitas, Octoginta Annos, ſub ejus Regimine Terra Sancta quieviſſet: Vir Acer, & Intrepidus, quique pro Populo ſe quodammodo devoviſſet.

4. Iob poſt Inſtaurationem Fœlicitatis ſuæ, Annos Centum & Quadraginta vixit, cum ante Afflictiones ſuas, eorum Annorum fuiſſet, qui Filios habuerit Ætatis Virilis: Vir Politicus, & Eloquens, & Evergetes, & Exemplum Patientiæ. Eli Sacerdos vixit Annos nonaginta octo: Vir Corpore obeſus, Animo placidus, & indulgens in Suos. Elizæus autem Propheta, videtur mortuus eſſe Centenario major; cum reperiatur vixiſſe poſt Aſſumptionem Eliæ Annos ſexaginta; Tempore vero Aſſumptionis, talis fuerit, ut Pueri eum tanquam Vetulum calvum ſubſannaverint. Vir vehemens, & ſeverus, & auſteræ vitæ, & Contemptor Divitiarum. Iſaias etiam Propheta videtur eſſe centenarius: nam Prophetiæ Munus exercuiſſe ſeptuaginta annos reperitur: Annis tum, quo cœpiſſet prophetizare, tum, quo mortuus eſſet, incertis. Vir admirabilis Eloquentiæ, & Propheta evangelizans, Promiſſis Dei Teſtamenti Novi (tanquam Vter Muſto) plenus.

5. Tobias ſenior, Annos centum quinquaginta octo; junior centum viginti ſeptem vixerunt. Viri miſericordes; & eleemoſynarij. Videntur etiam Tempore Captivitatis, complures ex Iudæis, qui è Babylone reverſi ſunt; longævi fuiſſe: cum utriuſque Templi, (interjecto Annorum ſeptuaginta ſpatio,) dicantur meminiſſe, & Diſparitatem ipſorum deploraſſe. Poſteà defluxis Sæculis compluribus, Tempore Servatoris, Simeon invenitur nonagenarius: Vir Religioſus, & Spei, & Expectationis plenus. Et eodem tempore Anna Propheriſſa, ultra centenarium vixiſſe manifeſto deprehenditur: cum ſeptem Annis nupta fuiſſet, Vidua autem per Annos octoginta quatuor, quibus addendi ſunt Anni Virginitatis, & qui Prophetiam ejus de Servatore inſecuti ſunt. Mulier Sancta, & Vitam degens in Orationibus, & Iejuniis.

6. Longævitates Hominum qui apud Ethnicos Auctores inveniuntur, parum certæ memoriæ ſunt: tum propter Fabulas, in quas hujuſmodi Narrationes proclives admodum ſunt: tum propter Fallaciam in Calculationibus Annorum. Certe de Ægyptiis, nil magni refertur, in his quæ extant; quoad Longævitatem: cum Reges ipſorum, qui longiſſime regnarunt, quinquageſimum, aut quinquageſimum quintum annum, non exceſſerint: quod pro nihilo eſt, cum etiam Temporibus modernis, hujuſmodi Spatia nonnunquam compleantur. At Arcadum Regibus, Vitæ longiſſimæ fabuloſe tribuuntur: Regio certe illa Montana, & Paſtoralis, & Victus incorrupti: Attamen cum ſub Pane, tanquam Deo Tutelari, fuerit, videntur etiam omnia, quæ ad Eam pertinent, fuiſſe tanquam Panica, & Vana, & ad Fabulas idonea.

7. Numa Romanorum Rex Octogenarius fuit: Vir Pacificus, & Speculativus, & Religioni addictus. M. Valerius Corvinus centum annos implevit, interjectis, inter primum & ſextum Conſulatum, Annis quadraginta ſex: Vir Bello, & Animis fortiſſimus, Ingenio civilis, & Popularis, & Fortuna perpetuo florens.

8. Solon Athenienſis, Legiſlator, & Vnus ex Septem, ſupra Annos Octoginta vixit: Vir Magnanimus, ſed Popularis, & amans Patriæ: item eruditus, nec non alienus à Voluptatibus, & Vita teneriore. Epimenides Cretenſis Centum Quinquaginta Septem Annos vixiſſe traditur: mixta Res cum Portento, quia quinquaginta ſeptem ipſorum, ſub Antro eum delituiſſe ferunt. At dimidio Sæculi poſt, Xenophanes Colophonius, Annos centum & duos, aut etiam diutius vixit: utpote qui, viginti quinque annos natus, Patriam reli-

reliquit, ſeptuaginta ſeptem totos annos eſt peregrinatus, ac poſtea rediit: ſed quamdiu à reditu vixerit, non conſtat: Vir non magis Itineribus, quam Mente oberrans, utpote cujus Nomen propter Opiniones, à Xenophane, in Xenomanem traductum eſt; Vaſti proculdubio Conceptus, & nihil ſpirans niſi Infinitum.

9. Anacreon Poëta major Octogenario fuit; Homo laſcivus, & voluptuarius, & bibax. Pindarus Thebanus Octogeſimum Annum complevit; Poeta ſublimis, cum quadam novitate Ingenij, & multus in Cultus Deorum. Sophocles Athenienſis ſimilem Ætatem complevit; Poeta grandiloquus, totus in ſcribendo, & Familiæ negligens.

10. Artaxerxes Perſarum Rex, Annos nonaginta quatuor vixit; Vir hebetioris Ingenij, neque Curarum magnarum patiens, amans Gloriæ, ſed Otij magis. Eodem tempore Ageſilaus Rex Spartanus Octoginta quatuor annos implevit; Vir moderatus, ut inter Reges Philoſophus: ſed nihilominus Ambitioſus, & Bellator, & tam Militia, quam Rebus gerendis ſtrenuus.

11. Gorgias Leontinus Annos Centum & Octo vixit; Vir Rhetor, & prudentiæ ſuæ oſtentator, & qui Adoleſcentes Mercede accepta ut inſtitueret, multum Peregrinator fuit, & paulo ante Mortem, nihil ſe habere quod Senectutem incuſaret, dixit. Protagoras Abderites Nonaginta annos vixit: Iſte ſimiliter Rhetor fuit, ſed non tam Cyclopædia uſus, quam Civiles Res, & inſtructionem, ad Remp. tractandam, docere profeſſus: attamen Circumcurſator Civitatum, æque ac Gorgias. At Iſocrates Athenienſis. Nonageſimum Octavum Annum complevit, Rhetor item, ſed Vir valde modeſtus, & Lucem Forenſem fugiens, atque domi tantum Scholam aperiens. Democritus Abderites, ad Annos Centum & Novem Ætatem produxit, Magnus Philoſophus, & ſi quis alius ex Græcis, vere Phyſicus: Regionum complurium, & multo magis Naturæ ipſius Perambulator; Sedulus quoque Experimentator, & (quod Ariſtoteles ei objicit) Similitudinum potius Sectator, quam Diſputationum Leges ſervans. Diogenes Synopeus, ad Nonaginta Annos vixit; Vir erga alios Liber, in ſe imperioſus; Victu ſordido, & Patientia gaudens. Zeno Cittieus, Centenarius, duobus tantum demptis Annis, fuit; Vir Animo excelſo, & Opinionum Contemptor, magni itidem Acuminis, neque tamen moleſti, ſed quod animos magis caperet, quam conſtringeret; quale etiam poſtea fuit in Seneca. Plato Athenienſis Annum Octogeſimum primum implevit; Vir Magnanimus, ſed tamen Quietis amantior, Contemplatione ſublimis, & Imaginativus, Moribus urbanus, & elegans: attamen magis Placidus, quam Hilaris: & Majeſtatem quandam præ ſe ferens. Theophraſtus Ereſius Annum Octogeſimum quintum complevit: Vir dulcis Eloquio, dulcis etiam Rerum varietate: quique ex Philoſophia Suavia tantum decerpſerit, Moleſta & Amara non attigerit. Carneades Cyrenæus multis poſtea Annis, ad octogeſimum quintum Ætatis Annum ſimiliter pervenit: Vir Eloquentiæ profluentis, quique grata, & amœna Cognitionis varietate, & ſeipſum, & alios delectaret. At Ciceronis Tempore Orbilius, non Philoſophus, aut Rhetor, ſed Grammaticus, ad Centeſimum fere annum vixit: primo Miles, deinde Ludimagiſter: Vir natura acerbus, & Lingua & Calamo, & verſus Diſcipulos etiam Plagoſus.

12. Q. Fabius Maximus, ſexaginta tribus annis Augur fuit: unde conſtat eum Octogenario majorem occubuiſſe: licet verum ſit, in Auguratu, Nobilitatem magis ſpectari ſolitam, quam Ætatem: Vir prudens & Cunctator, & in omnibus Vitæ partibus Moderatus, & cum Comitate ſeverus. Maſiniſſa Rex Numidarum Nonageſimum Annum ſuperavit, & filium genuit, poſt octogeſimum quintum: Vir acer, & Fortunæ fidens, & Juventute multas rerum viciſſitudines expertus, decurſu Ætatis conſtanter fœlix. At M. Porcius Cato, ultra Annum Nonageſimum vixit: Vir ferrei prope Corporis, & Animi: Lingua acerba, & Simultates amans: Idem Agriculturæ deditus, Sibique & Familiæ ſuæ Medicus.

13. Terentia Ciceronis Vxor, ad Annum centeſimum tertium vixit: Mulier multis ærumnis conflictata, primo Exilio Mariti, deinde Diſſidio, & rurſus Calamitate ejus extrema: etiam Podagra ſæpius vexata. Luceja Annum Centenarium haud parum ſuperavit: cum dicatur, Centum Annis totis, in Scena Mimam agens pronunciaſſe: Puella fortaſſe primo partes ſuſcipiens, poſtremo Anus decrepita. At Galeria Copiola, Mima etiam & Saltria, pro Tirocinio ſuo producta eſt in Scenam, quoto Anno Ætatis incertum eſt: verum poſt Annos Nonaginta Novem ab ea productione, rurſus reducta eſt in Scenam, non jam pro Mima, ſed pro Miraculo in Dedicatione Theatri à Pompejo Magno, Neque hic finis, cum etiam in Ludis Votivis pro Salute Divi Auguſti, iterum monſtrata ſit in Scena.

14. Fuit & alia Mima, Ætate paulo inferior, Dignitate ſublimior, quæ ad Nonageſimum Annum Ætatem fere produxit: Livia Iulia Auguſta, Cæſaris Auguſti uxor, Tiberij Mater. Etenim ſi Fabula fuit Vita Auguſti (Id quod ipſe voluit, cum decumbens Amicis præcepiſſet, ut poſtquam expirarit, ſibi Plaudite exhiberent) certe & Livia optima Mima fuit: quæ cum Marito Obſequio, cum Filio Poteſtate quadam, & Prædominantia tam bene congrueret. Mulier Comis, & tamen Matronalis, Negotioſa, & Poteſtatis tenax. At Iunia C. Caſſii Vxor, M. Bruti Soror, etiam Nonagenaria fuit: cum poſt Aciem Philippenſem ſexaginta quatuor Annos vixiſſet, Mulier Magnanima, Opibus fœlix, Calamitate Mariti & Proximorum, & longa Viduitate mœſta, ſed tamen Honorata.

15. Memorabilis eſt Annus Domini Septuageſimus Sextus, Tempore Imperatoris Veſpaſiani; quo reperiuntur Longævitatis tanquam Faſti: Eo enim Anno peractus eſt Cenſus, (Cenſus autem de Ætatibus Auctoritatem, & Informationem habet fidiſſimam) atque in ea parte Italiæ, quæ jacet inter Apenninum & Padum, inventi ſunt Homines, qui Annum Centeſimum æquarunt, & ſuperarunt Centum & Viginti quatuor: videlicet Annorum Centum, Homines quinquaginta quatuor: Annorum centum & decem, Homines quinquaginta ſeptem: Annorum centum & viginti quinque, Homines duo: Annorum centum & triginta, Homines quatuor: Annorum centum & tri-

triginta quinque, aut triginta ſeptem, Homines item quatuor; Annorum centum & quadraginta, Homines tres. Præter hos, ſpeciatim Parma *edidit Quinque, quorum Tres centum viginti Annos, Duo centum triginta compleverunt*; Bruxella *Vnum, Annorum centum viginti quinque*; Placentia *Vnum Annorum centum triginta unius*; Faventia *Vnam Mulierem, Annorum centum triginta duorum*: *Oppidum quoddam (tunc dictum* Vellejacium *) in Collibus circa* Placentiam, *decem dedit*; *quorum Sex Annum Ætatis centeſimum decimum, Quatuor centeſimum viceſimum compleverunt*; Ariminum *denique Vnum, centum & quinquaginta Annorum, nomine* M. Aponium.

[*Monitum.*] Ne res in longum procederet, viſum eſt, tam in illis, quos jam recenſuimus, quã in his, quos mox recenſebimus, Nullum adducere Octogenario Minorem: Appoſuimus autem ſingulis *Characterem*, ſive *Elogium*, verum & perbreve: at ejuſmodi, quod judicio noſtro, nonnullam habeat ad *Longævitatem* (quæ Moribus, & Fortuna non parum regitur) relationem: Sed duplici modo: Aut quod tales Longævi eſſe plerunque ſoleant, aut quod tales, licet minus apte diſpoſiti, tamen Longævi eſſe aliquando poſſint.

16. *Inter* Imperatores Romanos, *&* Græcos, *item* Francos, *&* Germanos, *uſque ad noſtram Ætatem, qui numerum prope ducentorum Principum complerunt, quatuor tantum inventi ſunt octogenarij; quibus addere liceat* Imperatores *duos primos*, Auguſtum, *&* Tiberium, *quorum hic ſeptuageſimum octavum, ille ſeptuageſimum ſextum Annum implevit, & ad octogeſimum forte pervenire Uterque potuiſſet, ſi placuiſſet* Liviæ, *&* Cajo. Auguſtus (*ut dictum eſt*) *Annos vixit ſeptuaginta ſex; Vir moderatus Ingenio: Idem ad res perficiendas Vehemens, cætera Placidus & Serenus, Cibo & potu Sobrius, Venere intemperantior, per omnia* Fœlix; *Quique Anno Ætatis tríceſimo, gravem & periculoſum paſſus eſt Morbum, adeo ut Salus ejus pro deſperata eſſet: quem* Antonius Muſa Medicus, *cum cæteri* Medici *Calida Medicamenta, tanquam Morbo convenientia adhibuiſſent, contraria ratione* Frigidis *curavit: Quod fortaſſe ei ad Diuturnitatem Vitæ profuit.* Tiberius *duos amplius Annos vixit*: Vir lentis maxillis (*ut Auguſtus ajebat*) *Sermone ſcilicet tardus, ſed validus: Sanguinarius, Bibax, quique Libidinem etiam in Diætam tranſtulit: Attamen Valetudinis ſuæ Curator probus, ut qui ſolitus eſſet dicere, Stultum eſſe, qui poſt Triginta Annorum Vitam, Medicum conſuleret, aut advocaret.* Gordianus Senior, *octoginta Annos vixit, & tamen violenta Morte periit, poſtquam vix deguſtaſſet Imperium: Vir Magnanimus, & Splendidus, Eruditus, & Poeta, & conſtanti vitæ tenore (ante ipſum obitum) Fœlix.* Valerianus Imperator, *Septuaginta ſex Annos vixit, antequam à* Sapore Rege Perſarum *captus eſſet; poſt Captivitatem autem ſeptem Annos vixit, inter contumelias; etiam violenta Morte præreptus: Vir mediocris Animi, nec ſtrenuus: Exiſtimatione tamen paulo eminentior, & evectus, Experimento minor.* Anaſtaſius *cognomine* Dicorus, *Octoginta Octo Annos vixit: Homo animi ſedati, ſed Humilior, & Superſtitioſus, & Timidus.* Anicius Iuſtinianus, *Annos octoginta tres vixit: Vir Gloriæ appetens, Perſona propria ſocors, Ducum ſuorum virtute fœlix, & celebris: Vxorius, neque ſuus, ſed aliorum ductu circumactus.* Helena Britanna Conſtantini Magni Mater, *octogenaria fuit: Mulier civilibus Rebus minus ſe immiſcens, nec Mariti, nec Filij Imperio, ſed tota Religioni dedita: Magnanima, & ſemper florens.* Theodora Imperatrix (*quæ* Zoës *ſoror erat*, Monomachi *uxoris, ipſa autem poſt obitum ejus ſola regnavit*) *Annos ſupra octoginta vixit; Mulier negotioſa, & Imperio delectata, Fœlix admodum, & ex Fœlicitate Credula.*

17. *Iam à* Sæcularibus, *ad* Principes Viros in Eccleſia *Narrationem convertemus.* S. Ioannes Apoſtolus Servatoris, *&* Diſcipulus Amatus, *nonaginta tres Annos vixit: Vere* Aquilæ Emblemate *notatus, nihil ſpirans niſi Divinum, & tanquam* Seraph *inter* Apoſtolos, *propter Fervorem Charitatis.* S. Lucas Evangeliſta *octoginta quatuor Annos complevit: Vir eloquens, & Peregrinator*; S. Pauli *Comes individuus, & Medicus.* Symeon Cleophæ, Frater Domini *dictus*, Epiſcopus Hieroſolymitanus, *Annos centum & viginti vixit, licet* Martyrio *præreptus fuerit: Vir Animoſus, & Conſtans, & bonorum Operum Plenus.* Polycarpus Apoſtolorum Diſcipulus, Smyrnenſis Epiſcopus, *videtur ad Centum annos & amplius ætatem produxiſſe*: Martyrio *interceptus: Vir excelſi Animi, & Heroicæ patientiæ, & Laboribus indefeſſus.* Dionyſius Areopagita, Paulo Apoſtolo *Contemporaneus, ad nonaginta Annos vixiſſe videtur:* Volucris cœli *appellatus, ob Theologiam ſublimem: neque minus Factis, quam Meditationibus inſignis.* Aquila *&* Priſcilla Pauli Apoſtoli *primo Hoſpites, deinde Coadjutores, conjugio fœlici & celebri, ad Centum ad minimum Annos vixerunt: cum ſub* Xiſto primo *ſuperſtites fuerint: Nobile Par, & in omnem Charitatem effuſum: quibus inter maximas conſolationes (quales proculdubio primos illos Eccleſiæ Fundatores ſequebantur) etiam illud Conjugalis Conſortij tanquam magnus cumulus acceſſerat.* S. Paulus Eremita, *Annos centum & tredecim vixit: vixit autem in Spelunca, Victu tam ſimplici, & duro, ut eo Vitam tolerare ſupra Humanas Vires videri poſſit: in meditationibus & ſoliloquiis tantummodo Ævum tranſigens: qui tamen non illiteratus, aut Idiota, ſed eruditus fuit.* S. Antonius Cœnobitarum primus Inſtitutor, *aut (ut alij volunt)* Reſtitutor, *ad centeſimum quintum Annum pervenit: Vir devotus, & contemplativus, & tamen Civilibus Rebus utilis: Vita genere auſtero, & aſpero: attamen in glorioſa quadam Solitudine degens, nec ſine Imperio: cum &* Monachos *ſuos ſub ſe habuiſſet, atque inſuper à compluribus, &* Chriſtianis, *&* Philoſophis, *veluti Vivum aliquod Simulachrum, non ſine Adoratione quadam, viſitatus eſſet.* S. Athanaſius *mortuus eſt Octogenario Major: Vir Invincibilis Conſtantiæ, Famæ ſemper imperans, nec Fortunæ ſuccumbens: Idem erga Potentiores liber, erga Populum gratioſus, & acceptus: exercitatus Contentionibus, in iiſque & Animoſus, & Solers.* S. Hieronymus, *plurimorum conſenſu, Annum nonageſimum ſuperavit: Vir Calamo potens, & virilis Eloquentiæ: varie eruditus, & Linguis, & Scientiis: Peregrinator item, atque Vitæ verſus*

enium

ſenium auſterioris; ſed in Vita privata Spiritus gerens alios & late fulgens ex obſcuro.

18. At Papæ Romani numerantur Ducenti Quadraginta Unus; Ex tanto Numero Quinque ſolummodo Octogenarij, aut ſupra reperiuntur; Primitivis autem compluribus, juſta Ætas Martyrij Prærogativa anticipata eſt. Ioannes viceſimus tertius, Papa Romanus, nonageſimum Ætatis Annum complevit; Vir Ingenij inquieti, & Novis Rebus ſtudens, & multa transferens, nonnulla in Melius, haud Pauca in Aliud: Magnus autem Opum, & Theſauri Accumulator. Gregorius dictus Duodecimus, creatus Papa in Schiſmate, & quaſi Interrex, Nonagenarius obijt: De eo, propter brevitatem Papatus, nihil invenimus, quod annotemus. Paulus Tertius, ad octoginta & unum, Annos vixit, Vir ſedati Animi, & profundi Conſilij, idem Doctus, & Aſtrologus, & Valetudinem impenſe regens: more autem veteris Sacerdotis Eli, Indulgens in ſuos. Paulus Quartus octoginta tres Annos vixit: Vir Natura aſper & ſeverus, altos gerens Spiritus, & Imperioſus, Ingenio commotior, Sermone eloquens & expeditus. Gregorius Decimus tertius, ſimilem Ætatem octoginta trium Annorum implevit: Vir plane Bonus, Animo & corpore ſanus, Politicus, Temperatus, Evergetes & Eleemoſynarius.

19. Quæ ſequentur, Ordine promiſcuo, Fidei magis dubiæ, Obſervatione magis jejuna, erunt. Rex Arganthonius, qui regnavit Gadibus in Hiſpania, centum & triginta, aut (ut alij volunt) quadraginta Annos vixit: ex quibus octoginta regnavit: De Moribus ejus, & Vitæ genere, & Tempore quo vixit, ſiletur. Cyniras Cypriorum Rex, in Inſula illa tunc habita Beata, & Voluptaria, centum quinquaginta, aut ſexaginta Annos vixiſſe perhibetur. Reges duo Latini in Italia, Pater & Filius, alter octingentos, alter ſexcentos Annos vixiſſe traduntur: verum hoc narratur à Philologis quibuſdam, quibus & ipſis (cætera ſatis credulis) Fides rei ſuſpecta eſt, imo damnata. Arcadum Reges nonnullos Trecentos Annos vixiſſe alij tradunt: Regione certè ad Vitam longam ſatis idonea: Re fortaſſe Fabulis aucta. Narrant Dandonem quondam in Illyrico, abſque Incommodis Senectutis, Quingentos Annos vixiſſe. Apud Epios, Ætoliæ videlicet Partem, narrant univerſam Gentem admodum longævam fuiſſe: ut multi ex his Ducenum Annorum inventi ſint: Inter eos Præcipuum quendam, nomine Litorium, virum Giganteæ Staturæ, qui Trecentos Annos cumulaverat. In Tmoli Montis Faſtigio (Tempſi antiquitus vocato) Homines complures, centum quinquaginta Annos vixiſſe traditur. Sectam Eſſæorum apud Iudæos, ultra Centum Annos communiter vixiſſe tradunt: Secta autem illa ſimplici admodum Diæta utebatur, ad Regulam Pythagoræ. Apollonius Tyaneus Centum Annos exceſſit, aſpectu (ut in tanta Ætate) pulcher, Vir certe Mirificus, apud Ethnicos Divinus habitus, apud Chriſtianos Magus: Victu Pythagoricus, magnus peregrinator, magna etiam Gloria florens, & tanquam pro Numine cultus: Attamen ſub finem Ætatis, Accuſationes & Contumelias paſſus, unde nihilominus incolumis quoquo modo evaſit. Attamen ne Longævitas ſua Diætæ Pythagoricæ ſolum tribuatur, ſed etiam è Genere ſuo aliquid traxiſſe videatur: Avus ejus etiam Centum Triginta Annos vixit. Q. Metellum ultra centum Annos vixiſſe certa res eſt: Atque, poſt Conſularia Imperia feliciter adminiſtrata, Pontificem Maximum, jam Senem creatum eſſe, & ſacra per viginti duos Annos tractaſſe: neque Ore in Votis nuncupandis hæſitante, neque in Sacrificiis faciendis tremula Manu utentem. Appium Cœcum, Annoſiſſimum fuiſſe conſtat: Annos non numerant, quorum partem majorem, poſtquam Luminibus orbatus eſſet, tranſegit: Neque propterea mollitus, Familiam numeroſam, Clientelas quam plurimas, quinetiam Remp. fortiſſime rexit: Extrema vero Ætate Lectica in Senatum delatus, Pacem cum Pyrrho vehementiſſime diſſuaſit: cujus Principium Orationis admodum memorabile, & invincibile quoddam Robur, & impetum Animi, ſpirans: Magna inquit, patientia, Patres conſcripti, Cœcitatem meam per plures jam Annos tuli; at nunc etiam me Surdum quoque optaverim, cum vos tam deformia Conſilia agitare audiam. M. Perpenna vixit Annos nonaginta octo: omnibus, quos Conſul ſententiam in Senatu rogaverat, (hoc eſt, omnibus Senatoribus ſui Anni,) ſuperſtes fuit: etiam omnibus, quos paulo poſt Cenſor in Senatum legerat, ſeptem tantum exceptis. Hiero Rex Siciliæ, Temporibus Belli Punici ſecundi, ad centeſimum fere annum vixit: Vir & Regimine, & Moribus moderatus: Numinum Cultor, & Amicitiæ Conſervator religioſus: Beneficus, & conſtanter Fortunatus. Statilia ex nobili Familia, Claudij tempore, vixit Annos nonaginta novem. Clodia Ofilij Filia (centum & quindecim. Xenophilus, antiquus Philoſophus è Secta Pythagoræ, centum & ſex Annos vixit, ſana & vivida Senectute, & magna apud Vulgum Doctrina fama. Inſulani Corcyræi habebantur olim Vivaces, ſed hodie communi aliorum Sorte vivunt. Hippocrates Cous Medicus inſignis, centum & quatuor Annos vixit: Artemque ſuam tam longa Vita comprobavit, & honeſtavit: Vir cum Prudentia quadam doctus: in Experientia, & Obſervatione multus: non Verba, aut Methodos captans, ſed Nervos tantum Scientiæ ſeparans, & proponens. Demonax Philoſophus, (non ſolum Profeſſione, ſed Moribus) Tempore Adriani, ad centenarium fere Annum vixit: Vir magni Animi, Atque Animi victor, idque vere ſine affectatione, & in maximo humanarum rerum Contemptu, Civilis, & Urbanus. Is cum Amici de Sepultura ipſius, verba injicerent, Deſinite, inquit, de Sepultura curare: cadaver enim Fœtor ſepeliet: atque illi: Placet ergo Avibus, aut Canibus exponi? Ille rurſus, Cum, inquit, vivus Hominibus prodeſſe pro viribus contenderim, quæ invidia eſt, ſi mortuus etiam Animalibus aliquid præbeam? Populus Indiæ, Pandoræ appellati, admodum Longævi: etiam uſque ad Annum Ducenteſimum. Addunt rem magis miram: Scilicet cum Pueri fere candido Capillo fuerint, Senectute ante Canitiem eos nigreſcere ſolitos: Id tamen ubique vulgare eſt, ut Pueris Capillitio candidiore, virili Ætate, Pili mutentur in obſcurius. Etiam Seres Indorum Populus, cum Vino ſuo ex Palmis, Longævi habiti ſunt, uſque

que

que ad Annum Centeſimum Triceſimum. Euphranor Grammaticus conſenuit in Schola, & docebat Literas, ultra Annum centeſimum. Ovidius Senior, Poëtæ Pater, Nonaginta Annos vixit; Diverſus à Moribus Filij, utpote qui Muſas contempſit, & Poeticen Filio diſſuaſit. Aſinius Pollio, Auguſti Familiaris, Centum annos ſuperavit; Vir ingentis Luxus, Eloquens, Literarum cultor, attamen Vehemens, Superbus, Crudelis, & tanquam ſibi Natus. Invaluit Opinio, de Seneca, quod admodum Annoſus fuerit, uſque ad Annum centeſimum decimum quartum, Quod verum eſſe non poteſt, cum tantum abſit, ut Senex decrepitus ad Neronis tirocinium admotus ſit, ut contra Rebus gerendis ſtrenuè ſuffecerit, quinetiam paulo ante, medio tempore Claudii, exularit, ob adulteria aliquarum Principum Fœminarum, quod in talem Ætatem non competit. Iohannes de Temporibus, ex omnibus poſterioribus Sæculis, Traditione quadam & Opinione vulgari, uſque ad Miraculum, vel potius uſque ad Fabulam, Longævus perhibetur, Annorum ſupra Trecentos, Natione fuit Francus, militavit autem ſub Carolo Magno. Gartius Aretinus Petrarchæ Proavus, ad centum & quatuor Annos pervenit, proſpera ſemper uſus Valetudine, atque in Extremis Vires labantes ſentiens potius quam Morbum, quæ vera eſt Reſolutio per Senium. Ex Venetis reperiuntur haud pauci Longævi, etiam Gradu eminentiori, Franciſcus Donatus Dux, Thomas Contarenus Procurator S.Marci, Franciſcus Molinus item Procurator S.Marci, Alij. At maximè memorabile eſt illud de Cornaro Veneto, qui Corpore, ſub initio, valetudinario, cœpit primum metiri Cibum & Potum, ad certum Pondus, in curam Sanitatis: Ea cura tranſiit uſu in Diætam, & ex Diæta in magnam Longævitatem, uſque ad Annum Centeſimum, & ultra, integris Senſibus, & conſtanti Valetudine. Guilielmus Poſtellus, noſtra ætate, Gallus, ad Centeſimum & prope Viceſimum Annum vixit, etiam ſummitatibus Barbæ in labro ſuperiore nonnihil nigreſcentibus, neque prorſus canis, Vir Capite motus, & non integra omnino Phantaſia, magnus Peregrinator, & Mathematicus, & Hæretica Pravitate nonnihil aſperſus.

20. Apud nos in Anglia arbitror non exiſtere Villulam, paulo populoſiorem, in qua non reperiatur aliquis Vir aut Mulier ex Octogenariis; Etiam ante paucos Annos in Agro Herefordienſi, inter Ludos Florales, inſtituta erat Chorea & Saltatio ex Viris octo, quorum Ætas ſimul computata, Octingentos Annos complebat, cum quod Alteris eorum ad Centenarium deeſſet, Alteris aliquibus ſupereſſet.

21. In Hoſpitali Bethleem, ad Suburbia Londini, quod in Suſtentationem, & Cuſtodiam Phreneticorum inſtitutum eſt, inveniuntur, de tempore in tempus, multi ex Mente captis fuiſſe longævi.

22. Ætates, de quibus fabulantur, Nympharum, & Dæmonum Aereorum, qui Corpore mortales eſſent, ſed admodum longævi, (id quod & Antiqua, & inter quoſdam Recenti ſuperſtitione, & Credulitate, receptum eſt,) pro Fabulis, & Somniis habemus, præſertim cum ſit Res, nec cum philoſophia, nec cum Religione bene conſentiens.

Atque de Hiſtoria Longævitatis in Homine, per Individua, aut Individuis proxima, hæc inquiſita ſint. Iam ad Obſervationes per Capita tranſibimus.

23. Decurſus Sæculorum, & Succeſſio Propaginis, nihil videntur omnino demere de Diuturnitate Vitæ, quippe Curriculum Humanæ Ætatis videmus, uſque à Tempore Moſis ad noſtra, circa octogeſimum Annum ſtetiſſe, neque ſenſim & paulatim (ut quis crederet) declinaſſe. Sunt certe Tempora, in ſingulis Regionibus, quibus Homines diutius, aut brevius degunt. Diutius plerunque, cum Tempora fuerint Barbara, & ſimplicioris Victus, & Exercitationi Corporis magis dedita: Brevius, cum magis Civilia, & plus Luxuriæ & Otij: Verum iſta tranſeunt per Vices, Propago ipſa nihil facit. Neque dubium eſt, quin idem fiat in Animalibus cæteris, ſiquidem nec Boves, nec Equi, aut Oves, & Similia, Ævo, ultimis his Sæculis, minuuntur, Itaque Præcipitatio Ætatis facta eſt per Diluvium, & fieri fortaſſe poteſt, per Similes Majores Caſus, (ut loquuntur) veluti Inundationes particulares, Combuſtiones per longas Siccitates, Terræ motus, & ſimilia. Quinetiam videtur, ſimilis eſſe ratio in Magnitudine Corporum, ſive Statura, quæ nec ipſa per Succeſſionem propaginis defluit: licet Virgilius (communem opinionem ſecutus) divinaſſet Poſteros futuros Præſentibus minores: unde ait de Campis Emathiis, & Æmonenſibus ſubarandis:

Grandiaque effoſſis mirabitur Oſſa ſopulchris.

Etenim cum conſtet, fuiſſe quondam Homines Staturis Giganteis, (quales & in Sicilia, & alibi, in vetuſtis Sepulchris, & Cavernis, pro certo reperti ſunt,) tamen jam per tria fere Millenaria Annorum, ad quæ producitur Memoria ſatis certa, in iiſdem Locis, nil tale continuatur, licet etiam hæc res, per Mores, & Conſuetudines civiles, vices quaſdam patiatur, quemadmodum & illa altera. Atque hæc magis notanda, quia inſedit Animis Hominum penitus Opinio, quod ſit perpetuus Defluxus per Ætatem, tum quoad Diuturnitatem Vitæ, tum quoad Magnitudinem & Robur Corporis, Omniaque labi & ruere in Deterius.

24. Regionibus Frigidioribus & Hyperboreis, diutius Homines vivunt plerumque, quam Calidioribus; Quod neceſſe eſt fieri, cum & Cutis ſit magis aſtricta, & Succi Corporis minus diſſipabiles, & Spiritus ipſi minus acres ad conſumendum, & magis fabriles ad reparandum, & Aer (utpote modicè calefactus, à Radiis Solis) minus Prædatorius, At ſub Linea Æquinoctiali, ubi Sol tranſit, & duplex ſit Hyems, & Æſtas, ſitque etiam major Æqualitas inter Spatia Dierum, & Noctium, (ſi cætera non impediant,) etiam bene diu vivunt, ut in Peruvia, & Taprobana.

25. Inſulani mediterraneis ut plurimum ſunt Longæviores, Neque enim tamdiu vivunt in Ruſſia, quam in Orcadibus, neque tam diu in Africa ejuſdem Paralleli, quam in Canariis, & Terceris, Iaponenſes etiam Chinenſibus (licet hi Longævitatis appetentes ſint uſque ad Inſaniam) ſunt vivaciores, nec mirum, cum Aura Maris, & in Regionibus Frigidioribus foveat, & in Calidioribus refrigeret.

26. Lo-

26. Loca Excelſa *potius edunt Longævos, quam* Depreſſa; *præſertim ſi non ſint* Juga Montium, *ſed* Terræ Altæ, *quatenus ad Situm eorum generalem: qualis fuit* Arcadia *in* Græcia; *&* Ætoliæ *Pars, ubi Longævi admodum fuerunt: At de* Montibus *ipſis eadem foret ratio, propter Aërem videlicet puriorem, & limpidiorem, niſi hoc labefactaretur per accidens; interventu ſcilicet Vaporum ex Vallibus eo aſcendentium, & ibi acquieſcentium. Itaque in* Montibus Nivalibus, *non reperitur aliqua inſignis Vitæ Longitudo: non in* Alpibus, *non in* Pyrenæis, *non in* Apennino, *ſed* Medii Colles, *aut etiam* Valles *dant Homines Longæviores; At in* Montium Jugis protenſis *verſus* Æthiopiam, *&* Abyſſinos, *ubi, propter Arenas ſubjectas, parum aut nihil incumbit in* Montes *Vaporis, diutiſſime vivunt, etiam ad hodiernum Diem; Annum non raro Centeſimum & Quinquageſimum implentes.*

27. Paludes & Tractus *earum, præſertim exporrecti in Plano, Nativis propitij, Advenis maligni, quoad Vitæ prorogationem, aut decurtationem; Quodque mirum videri poſſit,* Paludes *Aqua Salſa per vices inundatæ, minus ſalubres, quam quæ Aqua Dulci.*

28. Regiones Particulares, *quæ notatæ ſunt Longævos produxiſſe; ſunt* Arcadia, Ætolia, India *cis* Gangem, Breſilia, Taprobana, Britannia, Hybernia, *cum* Inſulis Orcadibus, *&* Hebridibus; *nam de* Æthiopia, *quod ab Aliquo ex Antiquis refertur, quod Longævi fuerint, Res vana eſt.*

29. *Occulta eſt res, Salubritas, præſertim perfectior,* Aëris; *& potius Experimento, quam Diſcurſu, & Conjectura, elicitur. Capi poſſit* Experimentum *ex* Vellere Lanæ, *per expoſitionem in Aërem cum mora aliqua Dierum, minus aucto Pondere: Aliud ex* Fruſto Carnis, *diutius manente non putrefacto; Aliud ex* Vitro Calendari *minori ſpatio reciprocante: De his, & Similibus, amplius inquiratur.*

30. Aëris *non tantum* Bonitas, *aut* Puritas, *verum etiam* Æqualitas *quoad Longævitatem ſpectatur:* Collium & Vallium Varietas *Aſpectui & Senſui grata, Longævitati ſuſpecta; At* Planities *modice ſicca, nec tamen nimis ſterilis, aut Arenoſa, nec prorſus ſine Arboribus & Umbra, Diuturnitati Vitæ magis commoda.*

31. Inæqualitas Aëris, *(ut jam dictum eſt) in* loco Manſionis *mala; verum* Mutatio Aëris *in* Peregrinatione, *poſtquam quis aſſueverit, bona: unde & magni* Peregrinatores *Longævi fuere: ſimiliter etiam Longævi, qui in* Tuguriolis ſuis, *eodem loco, perpetuo Vitam degerunt:* Aër *enim Aſſuetus, minus conſumit, at Mutatus magis alit, & reparat.*

32. *Ut* Series, & Numerus Succeſſionum, *ad Diuturnitatem, aut Brevitatem vitæ, nihil eſt (ut jam diximus;) ita* Conditio *immediata* Parentum, *tam ex parte* Patris, *quam* Matris, *proculdubio multum poteſt. Alij ſiquidem generantur ex* Senibus; *Alij ex* Adoleſcentulis; *Alij ex* Viris *Ætate juſtiore; Item alij à* Patribus, *cum Sani fuerint, & bene diſpoſiti; Alij à* Morbidis, & Languidis; *Item Alij à* Repletis, & Ebriis; *Alij poſt* Somnum & Horis matutinis; *Item alij poſt longam* Intermiſſionem Veneris; *Alij poſt* Venerem repetitam; *Item alij flagrante Amore Patrum, (ut fit plerunque in* Spuriis) *Alij deferveſcente, ut in* Conjugiis diuturnis. *Eadem etiam ex parte* Matris *ſpectantur: Quibus addi debent,* Conditio Matris, *dum geſtat Uterum, quali ſanitate, quali diæta? Et* Tempus Geſtationis *ad decimum Menſem, aut celerius? Hæc ad normam reducere, quatenus ad Longævitatem difficile eſt; Atque eo difficilius, quod fortaſſe quæ optima quis putaret, in contrarium cedent: Etenim* Alacritas *illa in* Generatione, *quæ liberos Corpore robuſtos, & agiles producit, ad Longævitatem minus utilis erit, propter* Acrimoniam & Incenſionem Spirituum. *Diximus antea,* Plus habere ex materno Sanguine, *conferre ad Longævitatem; Etiam* mediocria *ſimili ratione optima eſſe putamus,* Amorem *potius* Conjugalem, *quam* Meretricium; Horas Generationis matutinas; Statum Corporis *non nimis* Alacrem, *aut* Turgidum, *& Similia. Illud etiam bene obſervari debet, quod* Habitus Parentum robuſtior, *ipſis magis eſt propitius, quam Fœtui, præcipue in Matre: Itaque ſatis imperite* Plato *exiſtimavit (claudicare virtutem Generationum, quod Mulieres ſimilibus cum Viris Exercitiis tam Animi, quam Corporis, non utantur;) Illud contra ſe habet: Diſtantia enim Virtutis inter Marem, & Fœminam, maxime utilis eſt Fœtui; Atque Fœminæ teneriores magis Præbitoriæ ſunt ad alendum fœtum, quod etiam in Nutricibus tenet. Neque enim* Spartanæ Mulieres, *quæ ante annum viceſimum ſecundum, aut (ut alij dicunt) quintum, nubere non ſolebant (ideoque* Andromanæ *vocabantur) generoſiorem, aut longæviorem Sobolem ediderunt, quam* Romanæ, *aut* Athenienſes, *aut* Thebanæ, *apud quas, Anni Duodecim, aut Quatuordecim Nubiles erant. Atque ſi in* Spartanis *aliquid fuerit Egregium, id magis Victûs Parſimoniæ debebatur, quam Nuptiis Mulierum ſerotinis. Illud vero Experientia docet, Eſſe quaſdam* Stirpes *ad tempus longævas, ut Longævitas ſit, quemadmodum Morbi,* Res Hæreditaria, *in aliquibus periodis.*

33. Candidiores Genis, Cute, & Capillis, *minus vivaces;* Subnigri, *aut Rufi, aut* Lentiginoſi *magis. Etiam* Rubor *nimius in* Juventute, *Longævitatem minus promittit, quam* Pallor. Cutis durior *Longævitatis ſignum, potius quam* mollior; *neque tamen hoc intelligitur de* Cute Spiſſiori *(quam vocant* Anſerinam) *quæ eſt tanquam Spongioſa; ſed de Dura ſimul, & Compacta; Quin &* Frons *majoribus Rugis ſulcatus, melius ſignum quam Nitidus, & Explicatus.*

34. Pili *in* Capite *Aſperiores, & magis ſetoſi oſtendunt vitam longiorem quam Molles, & delicati; Criſpi vero eandem prænunciant, ſi ſint ſimul Aſperi; contra ſi ſint Molles, & ſplendentes. Item ſi ſit Criſpatio potius Denſa, quam per largiores Cincinnos.*

35. *Citius aut ſerius* Calveſcere, *Res eſt quaſi indifferens; cum Calvaſtri plurimi longævi fuerint; Etiam cito* Caneſcere, *(utcunque videatur* Canicies *præcurſor ingruentis Senectutis) Res fallax eſt; cum haud pauci præpropere* Caneſcentes, *diu poſtea vixerint; Quinetiam præmatura* Canities, *abſq; ulla* Calvitie, *ſignum eſt Longævitatis; Contra, ſi concomitetur Calvities.*

36. Piloſitas *Partium Superiorum ſignum Vitæ minus longæ, atq; Pectore hirſuti, & quaſi ſubati, minus Vivaces: at Inferiorum* Piloſitas, *ut* Femorum, Tibiarum, *ſignum longæ Vitæ.*

37. Proceritas Staturæ (*niſi fuerit enormis*) *Compage commoda, & ſine Gracilitate, præſertim ſi concomiteur* Corporis Agilitas, *ſignum longæ Vitæ*; *At contra Homines brevioris Staturæ magis vivaces, ſi fuerint minus Agiles, & Motu tardiores.*

38. *In* Corporis Analogia; *Qui Corpore aliquanto breviores ſunt*; *Tibiis longioribus, longæviores ſunt, quam qui corpore magis demiſſo, Tibiis autem brevioribus: Item, qui* Inferioribus Partibus *largiores ſunt, &* Superioribus *contractiores, (Structura Corporis, quaſi ſurgente in Acutum) longæviores, quam qui Humeros lati, deorſum ſunt tanquam attenuati.*

39. Macies *cum* Affectibus Sedatis, *tranquillis, & facilibus*; Pinguior *autem Habitus cum* Cholera, *vehementia, & pertinacia, Diuturnitatem Vitæ ſignificant*: Obeſitas *autem in* Juventute, *breviorem Vitam præmonſtrat*; *in* Senectute, *Res eſt magis indifferens.*

40. *Diu & ſenſim* Grandeſcere, *ſignum Vitæ longæ*; *ſi ad* Staturam magnam, *magnum ſignum*: *ſi ad* minorem, *ſignum tamen*; *At contra velociter* Grandeſcere *ad* Staturam magnam, *ſignum malum eſt*; *ſin ad* Staturam brevem, *minus malum.*

41. Carnes Firmiores, *& Corpus Muſculoſum, & Nervoſum & Nates minus tumentes, (quantum Sedendo tantum ſufficiant) & Venæ paulo eminentiores, Longævitatem denotant*; *contraria Brevitatem Vitæ.*

42. Caput, *pro Analogia Corporis*; *minutius*; Collum *mediocre, non oblongum, aut gracile, aut tumidum, aut tanquam Humeris impactum*: Nares *patulæ, quæcunque forma Naſi*: Os *largius*: Auris *cartilaginea, non Carnoſa*; Dentes *robuſti, & contigui, non exiles, aut rari, Longævitatem prænunciant*; *Et multo magis, ſi* Dentes *aliqui novi, provectiore Ætate provenant.*

43. Pectus *latius, ſed non elevatum, quin potius adductius*: Humerique *aliquantulum gibbi, & (ut loquuntur)* Fornicati: Venter *planius, nec prominens*: Manus *largior, &* Palma *minus Lineis exarata*: Pes *brevior, & rotundior*, Femora *minus carnoſa*; Suræ *non cadentes, ſed ſe altius ſuſtentantes, Signa Longævitatis.*

44. Oculi *paulo grandiores, atq;* Iris *ipſorum cum quodam Virore*; Senſus *omnes non nimis acuti*: Pulſus *Juventute tardior, ſub Ætatem vergentem paulo incitatior*; Detentio Anhelitus *facilior, & in plura Momenta*; Alvus *Juventute ſiccior, Vergente Ætate humidior, ſigna etiam Longævitatis.*

45. *De* Temporibus Nativitatis, *nihil obſervatum eſt, quoad Longævitatem, memoratu dignum, præter* Aſtrologica, *quæ in* Topicis *relegavimus.* Partus Octimeſtris, *non ſolum pro non Vivaci, verum etiam pro non Vitali habetur. Etiam* Partus Hyemales *habentur pro Longævioribus.*

46. Victus *ſive* Diæta Pythagorica, *aut* Monaſtica, *ſecundum Regulas ſtrictiores, aut ad Amuſſim æqualis, (qualis fuit illa* Cornari*) videtur potenter facere ad Vitæ Longitudinem. At contra ex iis, qui libere, & communi more vivunt, Longæviores reperti ſunt ſæpenumero* Edaces *&* Epulones, *denique qui liberaliore Menſa uſi ſunt.* Media Diæta, *quæ habetur pro Temperata, laudatur, & ad* Sanitatem *confert, ad* vitam Longævam *parum poteſt*: *Etenim, Diæta illa* Strictior, Spiritus *progignit paucos, & lentos, unde minus conſumit*; *at illa* Plenior, *Alimentum præbet copioſum, unde magis reparat*; Media *neutrum præſtat*; *Ubi enim Extrema nociva ſunt, Medium optimum*; *verum ubi Extrema juvativa, Medium nihili fere eſt.* Diætæ *autem illi* ſtrictiori, *convenit etiam* Vigilia, *ne Spiritus pauci, multo Somno opprimantur*; Exercitatio *item modica, ne exolvantur*; Veneris Abſtinentia, *ne exhauriantur*: *At* Diætæ *Uberiori cōvenit contra* Somnus *largior*, Exercitatio *frequentior*, Uſus Veneris *tempeſtivus.* Balnea, *&* Unguenta *(qualia fuerunt in uſu) Deliciis potius, quam Vitæ producendæ, accommodata fuerunt*; *Verum de his omnibus, cum ad* Inquiſitionem *ſecundum* Intentiones *ventum erit, accuratius dicemus. Illud interim* Celſi Medici, *non ſolum Docti, verum etiam Prudentis, non contemnendum eſt*; *Qui* Varietatem *&* Alternationem Diætæ *jubet, ſed cum inclinatione in* Partem Benigniorem: *Scilicet, ut quis* Vigiliis *quandoque ſe aſſueſcat, alias* Somno *indulgeat, ſed* Somno *ſæpius*; *Itidem, interdum* jejunet, *interdum* epuletur, *ſed* epuletur *ſæpius*; *Interdum* Animi Contentionibus *ſtrenue incumbat, interdum* Remiſſionibus *utatur, ſed* Remiſſionibus *ſæpius. Illud certe minime dubium eſt, quin* Diæta *bene inſtituta, partes, ad prolongandam Vitam, potiores teneat*; *neque conveni unquam aliquem valde Longævum*; *qui interrogatus de* Victu *ſuo, non obſervaſſet aliquid Peculiare*; *Alii alia. Equidem memini quendam* Senem *Centenario Majorem, qui productus eſt Teſtis, de antiqua quadam Præſcriptione*; *Is cum, finito Teſtimonio, à* Judice *familiariter interrogaretur, quid agens tam diu vixiſſet*; *reſpondit (præter expectatum, & cum Riſu Audientium)* Edendo, antequam eſurirem; & Potando, antequam ſitirem. *Sed de his, (ut dictum eſt) poſtea.*

47. Vita Religioſa, *& in ſacris, videtur ad Longævitatem facere*; *Sunt in hoc Genere Vitæ, Otium*; *Admiratio & Contemplatio rerum divinarum*; *Gaudia non Senſualia*; *Spes nobiles*; *Metus ſalubres*; *Mœrores dulces*; *denique Renovationes continuæ per Obſervantias, Pœnitentias, & Expiationes*; *quæ omnia ad Diuturnitatem Vitæ potenter faciunt. Quibus ſi accedat* Diæta *illa Auſtera, quæ Maſſam Corporis induret, Spiritus humiliet, nil mirum ſi ſequatur Longævitas inſignis*; *qualis fuit* Pauli Eremitæ, Simeonis Stilitæ, Anachoretæ Columnaris, *& complurium aliorum* Monachorum *ex Eremo, &* Anachoretarum.

48. *Huic proxima eſt* Vita in Literis, Philoſophorum, Rhetorum, *&* Grammaticorum; *Degitur hic quoque in Otio, & in iis Cogitationibus, quæ cum ad Negotia Vitæ nihil pertineant, non mordent, ſed Varietate, & impertinentia, delectant*; *Vivunt etiam ad arbitrium ſuum, in quibus maxime placeat, Horas & Tempus terentes*; *Atque in conſortio plerunque Adoleſcentium, quod paulo lætius eſt. In* Philoſophis *autem magna eſt Diſcrepantia, quoad Longævitatem, inter* Sectas. *Etenim* Philoſophiæ, *quæ nonnihil habent ex Superſtitione, & Contemplationibus ſublimibus, optimæ, ut* Pythagorica, Platonica: *Etiam quæ Mundi Perambulationem, & Rerum Naturalium varietatem complectebantur, & Cogitationes habebant diſcinctas, & alias, & magnanimas, (de* Infinito, *& de* Aſtris, *& de* Virtutibus Heroicis, *& hujuſmodi) ad Longævitatem bona*; *quales fuerunt* Democriti, Philolai, Xenophanis, Aſtrologorum *&* Stoicorum: *Etiam*

quæ

quæ nihil habebant Speculationis Profundioris, ſed ex Senſu Communi, & Opinionibus vulgatis, abſque Inquiſitione acriori, in omnem partem placide diſputabant, ſimiliter bonæ; *quales fuerunt* Carneadis, *&* Academicorum; *item* Rhetorum, *&* Grammaticorum: *At contra,* Philoſophiæ *in Subtilitatum Moleſtiis verſantes, &* Pronunciativæ, *& ſingula ad Principiorum Trutinam examinantes, & torquentes, denique Spinoſiores, & Anguſtiores, malæ*; *quales fuerunt, plerunque* Peripateticorum, *&* Scholaſticorum.

49. Vita Ruſticana *item ad Longævitatem idonea*; *Frequens eſt ſub Dio, & Aëre libero; non Socors, ſed in Motu*; *Dapibus plerunq; Recentibus, & inemtis, ſine Curis & Invidia.*

50. *De* Vita Militari, *in Iuventute, etiam bonam habemus Opinionem*; *Certe complures* Bellatores *egregij longævi fuerunt*; Corvinus, Camillus, Xenophon, Ageſilaus, *& Alij tam Priſci, quam Moderni*: *Prodeſt certe Longævitati, ſi à Iuventute, ad Ætatem Provectam, omnia creſcant in* Benignius, *ut Juventus laborioſa, Dulcedinem quandam Senectuti largiatur*: *Exiſtimamus etiam* Affectus Militares, *ad Contentionis ſtudium, & ſpem Victoriæ, erectos, talem infundere Calorem* Spiritibus, *qui Longævitati proſit.*

MEDICINÆ AD Longævitatem.

Ad Artic. 10. Connexio.

MEdicina quæ habetur, intuetur fere tantum *Conſervationem Sanitatis* & *Curationem Morborum*; de iis autem, quæ proprie ſpectant ad *Longævitatem*, parva eſt Mentio, & tanquam obiter. Proponemus tamen ea *Medicamenta*, quæ in hoc genere notantur, *Cordialia* ſcilicet quæ vocantur. Etenim quæ ſumpta in *Curationibus, Cor* & (quod verius eſt) *Spiritus* muniunt, & roborant, contra *Venena* & *Morbos*, translata cum Judicio & Delectu in *Diætam*, etiam ad Vitam producendam, aliqua ex parte, prodeſſe poſſe, conſentaneum eſt. Id faciemus non promiſcue ea cumulantes, (ut moris eſt) ſed excerpentes Optima.

1. Aurum *triplici Forma exhibetur*; *Aut in* Auro (*quod appellant*) Potabili; *aut in* Vino Extinctionis Auri; *aut in* Auro in Subſtantia; *qualia ſunt*, Aurum Foliatum, & Limatura Auri. *Quod ad* Aurum Potabile *attinet, cœpit dari in Morbis deſperatis, aut gravioribus, pro egregio Cordiali, atque ſucceſſu non contemnendo. Verum exiſtimamus* Spiritus Salis, *per quos fit Diſſolutio, Virtutem illam, quæ reperitur, largiri potius, quam ipſum* Aurum; *Quod tamen ſedulo celatur*: *Quod ſi aperiri poſſit* Aurum *abſque Aquis Corroſivis, aut per Corroſivas, (modo abſit Qualitas Venenata) bene poſtea ablutas, Rem non inutilem fore arbitramur.*

2. Margaritæ *ſumuntur aut in* Pulvere lævigato, *aut in* Malagmate *quodam ſive Diſſolutione, per* Succum Limonum *impenſe acerborum, & recentium*; *atq; dantur aliquando in* Confectionibus Aromaticis *aliquando in* Liquore. Margarita *proculdubio affinitatem habet cum* Concha, *cui adhæret*; *& poſſit eſſe ſimilis fere Qualitatis cum* Teſtis Cancrorum Fluviatilium.

3. *Inter* Gemmas Cryſtallinas *habentur pro Cordialibus præcipue duæ*; Smaragdus *&* Hyacinthus; *quæ dantur ſub iiſdem Formis, quibus* Margaritæ, *excepto quod Diſſolutiones earum (quod ſcimus) non ſint in uſu. Verum nobis magis ſuſpecta ſunt* Gemmæ *illæ* Vitreæ, *ob Aſperitatem.*

[*Monitum.*] De his, quæ memoravimus, quatenus & quomodo Juvamentum præbeant, poſtea dicetur.

4. Lapis Bezoar *probata eſt Virtutis*; *quod Spiritus recreet, & lenem Sudorem provocet.* Cornu *autem* Monocerotis, *de Exiſtimatione ſua decidit*; *ita tamen ut gradum ſervet, cum* Cornu Cervi, *&* Oſſe *de* corde Cervi, *&* Ebore *& ſimilibus.*

5. Ambra Griſia *ex optimis eſt, ad Spiritus demulcendos, & confortandos. Sequuntur* Nomina *tantum* Simplicium, *cum Virtutes ipſarum ſatis ſint cognitæ.*

Calida.

Crocus.
Folium Indum.
Lignum Aloës.
Cortex Citri.
Meliſſa.
Ocymum.
Caryophyllata.
Flores Arantiorum.
Roſmarinus.
Menta.
Betonica.
Carduus Benedictus.

Frigida.

Nitrum.
Roſa.
Viola.
Fragaria.
Fraga.
Succus Limonum dulcium.
Succus Arantiorum dulcium.
Succus Pomorum Fragrantium.
Borago.
Bugloſſa.
Pimpinella.
Santalum.
Camphora.

[*Monitum.*] Cum de iis jam Sermo ſit, quæ in *Diætam* transferri poſſint; *Aquæ* illæ *Ardentiores*, atque *Olea Chymica*, (quæ, ut ait Quidam ex *Nugatoribus*, ſunt ſub *Planeta Martis*, & habent Vim furioſam, & deſtructivam) quinetiam *Aromata* ipſa Acria & Mordacia, rejicienda ſunt; & videndum, quomodo componi poſſint *Aquæ*, & *Liquores ex* Præcedentibus, non *Phlegmatica* illæ *Stillaticiæ*; neque rurſus Ardentes ex *Spiritu vini*, ſed magis Temperatæ, & nihilominus vivæ, & Vaporem benignum ſpirantes.

6. *Hæſitamus de* Frequenti Sanguinis Miſſione; *utrum ad Longævitatem conferat, & potius in ea ſumus Opinione, quod hoc faciat, ſi in Habitum verſa fuerit, & cætera ſint accommodata*; *Etenim Succum Corporis Veterem emittit, & Novum inducit.*

7. *Arbitramur etiam* Morbos *quoſdam* Emaciantes, *bene curatos, ad Longævitatem prodeſſe*; *Succos enim Novos præbent Veteribus conſumptis*; *atque (ut ait ille)* Convaleſcere eſt Juveneſcere; *Itaque inducendi ſunt tanquam* Morbi *quidam* Artificiales, *id quod fit per* Diætas ſtrictas, *&* Emaciantes, *de quibus poſtea dicemus.*

Z 2 IN-

INTENTIONES.

Ad Artic. 12. 13. & 14.

Connexio.

POſtquam autem *Inquiſitionem* abſolverimus ſecundum ſubjecta, videlicet *Corporum Inanimatorum, Vegetabilium, Animalium, Hominis*; propius accedemus, & *Inquiſitionem* per *Intentiones* ordinabimus veras & proprias, (ut omnino arbitramur) quæq; ſint tanquam Semitæ vitæ Mortalis. Neque enim in hac Parte quicquam, quod valeat, hactenus inquiſitum eſt: ſed plane fuerunt Hominum Contemplationes, quaſi ſimplices, & non proficientes. Nam cum audiamus ex una parte Homines, de confortando *Calore Naturali*, atq; *Humore Radicali*; atque de *Cibis*, qui generant Sanguinem laudabilem, quique ſit nec Torridus, nec Phlegmaticus; atq; de *Refocillatione*, & *Recreatione Spirituum*, verba facientes; exiſtimamus ſane, Homines non malos eſſe, qui hæc loquũtur: Sed nihil horum poteter facit ad Finem. Cum vero ex altera parte, audiamus Sermones inferri de *Medicinis ex Auro*, (quia ſcilicet *Aurum* Corruptioni eſt minime obnoxium) & de *Gemmis*, ad recreandos Spiritus, propter Proprietates occultas, & Clarorẽ ſuum; Quodq;, ſi poſſint detineri, & excipi in Vaſibus *Balſama*, & *Quinta Eſſentia Animalium*, Superbam faceret Spem *Immortalitatis*; Quodque *Carnes Serpentum & Cervorum*, conſenſu quodam valeant ad Renovationem Vitæ, quia Alter mutat *Spolia*, alter *Cornua*; (debuerant autem *Carnes Aquilarum* adjungere, quia *Aquila* mutat *Roſtrum*;) Quodque quidam, cum *Unguentum* ſub terra defoſſum reperiſſet, eoque ſe à Capite ad Pedes uſque unxiſſet, (exceptis *Plantis Pedum*) ex hujuſmodi Unctione trecentos Annos vixiſſet abſq; morbo, (præter Tumores *Plantarum Pedum*;) Atque de *Arteſio*, qui cum *Spiritum* ſuum labaſcere ſenſiſſet, *Spiritum Adoleſcentis* cujuſdam Robuſti ad ſe traxiſſet, eumque inde exanimaſſet; ſed ipſe complures Annos ex Alieno illo *Spiritu* vixiſſet; Et de *Horis Fortunatis*, ſecundum *Schemata Cœli*, in quibus *Medicinæ* ad Vitam producendam, colligi, & componi debent; Atque de *Sigillis Planetarum*, per quæ *Virtutes* cœleſtus ad prolongationem vitæ haurire, & deducere poſſimus; & hujuſmodi *Fabuloſis*, & *Superſtitioſis*; prorſus miramur Homines ita Mente captos, ut iis hujuſmodi Res imponi poſſint. Denique, ſubit Humani generis Miſeratio, quod tam duro Fato obſideatur, inter Res inutiles, & ineptas. Noſtras autem *Intentiones*, & Rem ipſam premere, & procul eſſe à Commentis vanis, & credulis, confidimus; & tales, ut Rebus, quæ illis *Intentionibus* ſatisfaciant, à Poſteris quam plurima, Intentionibus autem ipſis non multum, addi poſſe exiſtimemus.

Sunt tamen Pauca, ſed magni prorſus Momenti, quorum Homines præmunitos eſſe volumus.

Primo, nos in hac Sententia ſumus, ut exiſtimemus *Officia Vitæ*, eſſe *Vita ipſa* potiora. Itaque ſi quid ſit ejuſmodi, quod *Intentionibus* noſtris, magis exacte reſpondere poſſit, ita tamen ut *Officia*, & *Munia Vitæ*, omnino impediat; quicquid hujus generis ſit, rejicimus: Levem fortaſſe aliquam Mentionem hujuſmodi Rerum facimus, ſed minime illis inſiſtimus. Neq; enim de vita aliqua, in *Speluncis*, ubi Radii & Tempeſtates cœli non penetrent, inſtar *Antri Epimenidis*; Aut de perpetuis *Balneis*, ex Liquoribus præparatis; Aut de *Superpelliciis*, & Ceratis ita applicãdis, ut Corpus perpetuo ſit tanquam in Capſula; Aut de *Pigmentis Spiſſis*, more *Barbarorum* nonnullorum; Aut de *Ordinatione Victus* & *Diata* accurata, quæ ſolum hoc videatur agere, & nihil aliud curare, quã ut quis vivat; (qualis fuit *Herodici* apud Antiquos, & *Cornari Veneti* noſtro Seculo, ſed majore cum Moderatione;) Aut de hujuſmodi Portentis, Faſtidiis, & Incõmodis, ſermonem aliquem ſerium, & diligentem inſtituimus; Sed & afferimus Remedia, & Præcepta, ex quibus *Officia vitæ* non deſerantur, aut nimias excipiant Moras, & Moleſtias.

Secundo, ex altera parte, Hominibus denunciamus, ut nugari deſinant; nec exiſtiment tantum Opus, quantum eſt *Naturæ potentem Curſum remorari*, & retrovertere, poſſe Hauſtu aliquo Matutino, aut uſu alicujus pretioſę *Medicinæ*, ad Exitum perduci; ſed ut pro certo habeant, neceſſe eſſe ut hujuſmodi opus ſit plane Res operoſa, & quæ ex cõpluribus Remediis, atque eorum inter ſe Connexione idonea, conſtet; Neque enim quiſquam ita ſtupidus eſſe debet, ut credat id quod nunquam eſt factum, fieri poſſe, niſi per Modos etiam nunquam tentatos.

Tertio diſerte profitemur, nonnulla ex iis, quæ proponemus, Experimento nobis non eſſe probata, (neque enim hoc patitur noſtrum Genus Vitæ) ſed tantum ſumma (ut arbitramur) Ratione, ex Principiis noſtris, & Præſuppoſitis, (quorum alia inſerimus, alia Mente ſervamus) eſſe derivata; & tãquam ex *Rupe*, aut *Minera* ipſius *Naturæ*, exciſa & effoſſa. Neq; tamen Curam omiſimus, eamque providentem & ſedulam, quin (quandoquidem de Corpore Humano agatur, quod, ut ait *Scriptura*, *eſt ſupra Veſtimentũ*) ea proponamus Remedia, quę ſint tuta ſaltem, ſi forte non fuerint fructuoſa.

Quarto, illud Homines rite, & animadvertere, & diſtinguere volumus; Non eadem ſemper, quæ ad *Vitam Sanam*, ad *Vitam Longam* conferre. Sunt enim nonnulla, quæ ad *Spirituum Alacritatem*, & *Functionum Robur*, & Vigorem, proſunt, quæ tamen de *Summa Vitæ* detrahunt & alia, quæ ad *Prolongationem Vitæ* plurimum juvant, ſed tamen non ſunt abſque Periculo *valetudinis*; niſi per Accommodata quædam huic Rei occurratur; de quibus tamen (prout Res poſtulat) Cautiones, & Monita exhibere non prætermittemus.

Poſtremo, viſum eſt nobis varia Remedia, ſecundum ſingulas *Intentiones* proponere; Delectum vero Remediorum, atq; Ordinem ipſorum, in medio relinquere. Etenim ex ipſis, quæ *Conſtitutionibus Corporum* diverſis, quæ *Generibus Vitæ* variis, quæ *Ætatibus* ſingulis, maxime conveniant, quæque alia poſt alia ſumenda ſint, & quomodo *Praxis* univerſa harum rerum ſit inſtruenda, & regenda, exacte perſcribere, & nimis longum foret, neq; idoneum eſt quod publicetur.

Intentiones in *Topicis* propoſuimus tres: *Prohibitionem Conſumptionis*; *Perfectionem Reparationis*; & *Renovationem Veterationis*. Verum, cum quæ dicentur, nihil minus ſint, quam *Verba*, *Intentiones* illas tres ad decem *Operationes* deducemus.

1. Prima eſt Operatio ſuper *Spiritus*, ut reviреſcat.
2. Secunda Operatio eſt, ſuper *Excluſionem Aëris*.

3. Tertia Operatio eſt, ſuper *Sanguinem*, & *Calorem Sanguificantem.*

4. Quarta Operatio eſt, ſuper *Succos Corporis.*

5. Quinta Operatio eſt, ſuper *Viſcera*, ad *Extruſionem Alimenti.*

6. Sexta Operatio eſt, ſuper *Partes Exteriores*, ad *Attractionem Alimenti.*

7. Septima Operatio eſt, ſuper *Alimentum* ipſum, ad *Inſinuationem* ejuſdem.

8. Octava Operatio eſt, ſuper *Actum ultimum Aſſimilationis.*

9. Nona Operatio eſt, ſuper *Inteneratione m Partium*, poſtquam cœperint deſiccari.

10. Decima Operatio eſt, ſuper *Expurgationem Succi veteris*, & *Subſtitutionem Succi novi.*

Harum *Operationum* Primæ quatuor pertinent ad *Intentionem* primam; Quatuor Proximæ, ad *Intentionem* ſecundam; Duæ ultimæ, ad *Intentionem* Tertiam.

Cum vero hæc Pars de *Intentionibus*, ad *Praxin* innuat, ſub *Hiſtoriæ* Nomine, non ſolum *Experimenta*, & *Obſervationes*, ſed etiam *Conſilia*, *Remedia*, *Cauſarum Explicationes*, *Aſſumpta*, & quæcunque huc ſpectant, immiſcebimus.

OPERATIO

ſuper Spiritus, ut maneant juveniles, & revireſcant.

I.

HISTORIA.

1. Spiritus *omnium, quæ in Corpore fiunt*, Fabri *ſunt atq; Opifices. Id & Conſenſu, & ex infinitis* Inſtantiis *patet.*

2. *Si quis poſſet efficere, ut in corpore Senili rurſus indantur* Spiritus, *quales ſunt in Iuvene*; Rotam *hanc Magnam*, Rotas *reliquas Minores circumagere*, & Naturæ Curſum *retrogradum fieri poſſe, conſentaneum eſt.*

In omni Conſumptione, *ſive per Ignem, ſive per Ætatem, quo plus* Spiritus *Rei, ſive Calor deprædatur Humorem, eo brevior eſt Duratio Rei. Id ubique occurrit, & patet.*

4. Spiritus *in tali Temperamento, & Gradu Activitatis ponendi ſunt, ut Succos Corporis* (*ut ait ille*) non bibant, & ſorbeant, ſed pitiſſent.

5. *Duo ſunt Genera* Flammarum; *una* Acris & Impotens, *quæ Tenuiora evolare facit, in Duriora parum poteſt*; *ut* Flamma *ex* Stramine, *vel* Ramentis Ligni: *Altera* Fortis & Conſtans, *quæ etiam inſurgit in Dura, & Obſtinata, qualis eſt* Lignorum grandiorum *& ſimilium.*

6. Flammæ Acriores *& tamen minus* Robuſtæ, *Corpora deſiccant, & reddunt effœta, & exucta*; *at* Fortiores *Corpora intenerant, & liquant.*

7. *Etiam ex* Medicinis diſſipantibus, *nonnulla in Tumoribus, tenuia tantum emittũt, ideoq; indurant; nonnullæ potenter diſcutiunt, ideoq; emolliunt.*

8. *Etiam in* Purgantibus, *& Abſtergentibus, quædam magis Fluida raptim aſportant; quædam magis Contumacia, & Viſcoſa trahunt.*

9. Spiritus *tali* Calore *indui, & armari debent, ut potius ament* Dura, *& obſtinata convellere, & ſubruere; quam* Tenuia, *& Præparata emittere, & aſportare: Eo enim modo fit Corpus Viride, & Solidum.*

10. *Spiritus* ita ſubigendi, & componendi ſunt, *ut* fiant *Subſtantia denſi*, non *rari*; *Calore pertinaces*, non *acres*; *Copia*, quanta ſufficit ad Munia Vitæ, non *redundantes*, aut *turgidi*; *Motu ſedati*, non *ſubſultorij*, & inæquales.

11. *Super* Spiritus *plurimum operari*, *& poſſe* Vapores, *ex Somno, & Ebrietate, & Paſſionibus Melancholicis, & Lætificantibus, & Recreatione* Spirituum *per Odores in Deliquiis, & Languoribus, patet.*

12. Spiritus *quatuor modis condenſantur. Aut* Fugando; *Aut* Refrigerando; *Aut* Demulcendo; *Aut* Sedando: *Atq; primum de* Condenſatione *per* Fugam *videndum.*

13. *Quidquid* fugat *undequaque, cogit Corpus in Centrum ſuum, atq; ideo* condenſat.

14. *Ad* Condenſationem Spirituum *per* Fugam, *longe potentiſſimum, & efficaciſſimum, eſt* Opium; *& & deinde* Opiata, *atq; generaliter* Soporifera.

15. *Efficacia* Opii *ad* Condenſationem Spirituum *admodum inſignis eſt; cum tria fortaſſe Grana ejus*, Spiritus *paulo poſt ita coagulent, ut non redeant, ſed extinguantur, & reddantur immobiles.*

16. Opium, *& Similia non* fugant Spiritus *propter* Frigus *ſuum*; (*Habent enim partes manifeſto calidas:*) *Sed è converſo* refrigerant, *propter* Fugam Spirituum.

17. Fuga *Spirituum ex* Opio, *&* Opiatis, *optime cernitur, in illis exterius Applicatis; quia ſubinde* Spiritus *ſtatim ſe ſubducunt, nec amplius accedere volunt, ſed mortificatur Pars, & vergit ad* Gangrænam.

18. Opiata *in magnis* Doloribus, *veluti* Calculi, *aut in* Abſciſſione Membrorum, *Dolores mitigant; maxime per* Fugam Spirituum.

19. Opiata *ſortiuntur bonum Effectum ex mala Cauſa*: Fuga *enim* Spirituum, *mala*; Condenſatio *autem eorum à* Fuga, *bona.*

20. Græci *multum poſuerunt, & ad Sanitatem, & ad Prolongationem Vitæ, in* Opiatis: Arabes *vero adhuc magis; in tantum ut* Medicinæ *ſuæ* Grandiores, (*quas* Deorum manus *vocant*) *pro Baſi ſua, & Ingrediente principali habeant* Opium; *reliquis admiſtis ad ejus noxias Qualitates retundendas, & corrigendas; quales ſunt* Theriaca, Mithridatium, *& cætera.*

21. *Quicquid in* Cura Morborum Peſtilentialium, *& Malignorum, fœliciter exhibetur, ut* Spiritus *ſiſtantur, & frænentur, ne turbent, & tumultuentur; id optime transfertur ad Prolongationem Vitæ; cum idem faciat ad utrumque;* Condenſatio *videlicet* Spirituum. *Id autem præſtant ante omnia* Opiata.

22. Turcæ Opium *experiuntur, etiam in bona Quantitate, innoxium, & confortativum; adeo ut etiam ante Prælia, ad Fortitudinem illud ſumant; Nobis vero niſi in parva Quantitate, & cum bonis Correctivis, lethale eſt.*

23. Opium, *& Opiata, manifeſto deprehenduntur excitare Venerem; & quod teſtatur vim ipſorum ad roborandos* Spiritus.

24. Aqua *Stillatitia ex Sylveſtri* Papavere, *ad* Crapulam Febres, *& varios Morbos fœliciter adhibetur; quæ proculdubio eſt temperatum Genus* Opiati: *Neq; de Varietate Vſus ejus miretur quiſpiam; Idenim* Opiatis *familiare eſt; quia* Spiritus *roboratus & denſatus, inſurgit in quemcunq; Morbum.*

25. Turcæ *habent etiam in uſu* Herbæ *Genus, quam vocant* Daphe, *quam deſiccatum pulverizant, & in Aqua calida propinant; quam dicunt haud parvum*

vum præſtare illis Vigorem, & in Animis, & in Ingeniis: Quæ tamen largius ſumpta, Mentem movet, & turbat;unde manifeſtum eſt eam eſſe ſimilis Naturæ cum Opiatis.

26. *Celebratur in univerſo* Oriente Radix *quædam vocata* Betel, *quam* Indi, *& reliqui in ore habere, & mandere conſueverunt; atque ex ea Manſione mire recreantur,& ad Labores tolerandos,& ad Languores diſcutiendos,& ad Coitum fortificandum; videtur autem eſſe ex* Narcoticis, *quia magnopere denigrat Dentes.*

27. *Incepit noſtro ſæculo in immenſum creſcere uſus* Tobacco; *atque afficit Homines occulta quadam delectatione, ut qui illi ſemel aſſueti ſint,difficile poſtea abſtineant; Et facit proculdubio ad Corpus allevandum, & tollendas Laſſitudines: Atque vulgo virtus ejus refertur,eo quod aperiat Meatus, & eliciat Humores: Attamen,rectius referri poteſt ad* Condenſationem *Spirituum; cum ſit* Hyoſcyami *quoddam genus,& Caput manifeſto turbet, quemadmodum* Opiata.

28. *Sunt aliquando* Humores *generati in Corpore,qui & ipſi ſunt tanquam* Opiati; *ut ſit in aliquibus Melancholiis, quibus ſi quis corripiatur, admodum ſit longævus.*

29. Opiata (*quæ etiam* Narcotica *vocantur,&* Stupefactiva) Simplicia *ſunt*, Opium *ipſum,quod eſt* Succus Papaveris Papaver *utrunq; & in Herba, & in Semine*; Hyoſcyamus; Mandragora;Cicura; Tobacco;Solanum.

30. Opiata Compoſita *ſunt*, Theriaca; Mithridatium;Triferæ, Ladanum Paracelſi, Diacodium,Diaſcordium, Philonium, Pillulæ *de* Cynogloſſa.

31. *Ex his,quæ dicta ſunt, poſſent deduci quædam* Deſignationes, *ſive Conſilia ad prolongationem vitæ, ſecundum hanc* Intentionem, *ſcilicet* Condenſationis Spirituum *per* Opiata.

32. *Sit itaque quotannis à Juventute Adulta*, Diæta *quædam* Opiata: *uſurpetur ſub Fine* Maji; *quia* Spiritus *Æſtate maxime ſolvuntur & attenuantur, & minor inſtat metus ab Humoribus frigidis: Sit vero* Opiatum *aliquod* Magiſtrale, *debilius quam ea, quæ in uſu ſunt, & quoad minorem Quantitatem Opii, & quoad parciorem Mixturam impenſe Calidorum: Sumatur Mane inter Somnos; Victus ſit ſimplicior,& parcior, abſq; Vino aut Aromatibus, aut Vaporoſis: Sumatur autem* Medicina *alternis tantum diebus,& cōtinuetur* Diæta,*ad Quatuordecim Dies. Hæc* Deſignatio *Iudicio noſtro* Intentioni *haud perperam ſatisfacit.*

33. *Poſſit etiam eſſe Acceptio* Opiatorum, *non tantum per* Os,*ſed etiam per* Fumos;*Sed talis eſſe debet,ut non moveat nimis Facultatem Expulſivam, aut eliciat Humores; ſed tantum brevi mora operetur ſuper* Spiritus *intra cerebrum;Itaq;* Suffumigatio matutina,*per Os,& Nares excepta,cum* Tobacco, *admiſta* ligno Aloës, *& Foliis Siccis* Roriſmarini, *& parum* Myrrhæ,*utilis foret.*

34. *In* Opiatis magnis, *qualia ſunt* Theriaca, Mithridatium, *& cætera (præſertim in Iuventute) non malum foret, potius* Aquas *ipſorum* Stillatitias *ſumere, quam* Corpora *ipſorum: Etenim* Vapor *in diſtillando ſurgit*; Calor Medicamenti *fere ſubſidet:* Aquæ *autem* Stillatitiæ, *plerunque in Virtutibus, quæ per Vapores fiunt,bonæ; in cæteris, enerves.*

35. *Sunt* Medicamenta, *quæ Gradum habent quendam debilem, & occultum, & propterea tutum, ad Virtutem* Opiatam; *Ea immittunt Vaporem lentum & copioſum,ſed non malignum, quemadmodum* Opiata *faciunt;Itaq;* Spiritus *non fugant,ſed congregant tamen,& nonnihil inſpiſſant.*

36. Medicamenta *in ordine ad* Opiata *ſunt ante omnia* Crocus,*atque ejus* Flores; *deinde* Folium Indum; Ambra-griſia; Coriandri Semen *præparatum*;Amomum,*&* Pſeudamomum;Lignum Rhodium; Aqua Florum Arantiorum, *& multo magis Infuſio* Florum *eorundem recentium in* Oleo Amygdalino;Nux Muſcata *foraminata, & in* Aqua Roſacea *macerata.*

37. *Vt* Opiata *parce admodum, & certis Temporibus (ut dictum eſt) ita hæc* Secundaria, *familiariter, & in Victu quotidiano, ſumi poſſunt; & multum conferent ad Prolongationem vitæ. Certe* Pharmacopœus *quidam* Calecutiæ, *ex Vſu* Ambræ, *ad centum ſexaginta Annos vixiſſe perhibetur; atque* Nobiles *in* Barbaria, *ex ejusdem Vſu, longævi reperiuntur, cum Plebs brevioris ſit Ævi; Et apud Majores noſtros, qui nobis fuerunt Vivaciores,* Crocus *magno in Vſu fuit, in* Placentis, Juſculis, *&c. Atque de primo Modo* Condenſationis Spirituum,*per* Opiata,*&* Subordinata,*hæc inquiſita ſint.*

38. *Iam vero de ſecundo Modo* Condenſationis Spirituum *per* Frigus, *inquiremus; Proprium enim Opus Frigoris eſt* Denſatio; *atque perficitur abſque Malignitate aliqua,aut Qualitate inimica: ideoque tutior eſt Operatio, quam per* Opiata; *licet paulo minus potens, ſi per vices tantum, quemadmodum* Opiata,*uſurparetur: At rurſus,quia familiariter, & in Victu quotidiano moderate adhiberi poteſt,etiam longe potentior ad prolongationem vitæ eſt, quam per* Opiata.

39. Refrigeratio Spirituum,*fit tribus modis, Aut per* Reſpirationem; *Aut per* Vapores; *Aut per* Alimenta:*Prima optima eſt, ſed fere extra noſtram poteſtatem; Secunda etiam potens, & tamen præſto eſt; Tertia debilis & per Circuitus.*

40. Aër Limpidus *& purus, & nihil habens Fuliginis, antequam recipiatur in Pulmones, & minus obnoxius Radiis ſolis,* Spiritus *optime denſat. Talis invenitur aut in jugis Montium Siccis, aut in Campeſtribus perflatilibus, & tamen umbroſis.*

41. *Quoad* Refrigerationem *&* Denſationem Spirituum *per* Vapores,Radicem *hujus* Operationis *ponimus in* Nitro, *veluti* Creatura *ad hoc* propria,*&* electa; *his uſi & perſuaſi indiciis.*

42. Nitrum *eſt tanquam* Aroma *Frigidum; Idque indicat Senſus ipſe. Mordet enim, & tentat Linguam,& Palatum Frigore, ut* Aromata *Calore; Atq; inter ea quæ novimus, unicum eſt, & ſolum, quod hoc præſtet.*

43. Frigida *fere omnia (quæ ſunt proprie Frigida, non per Accidens, ut* Opium,) *habent* Spiritum exilem,*& paucum; Contra* ſpirituoſa *ſunt omnia fere Calida. Solum invenitur* Nitrum *in Natura Vegetabili quod* Spiritu *abundet, & tamen ſit* Frigidum. *Nam* Caphura *quæ eſt Spirituoſa, & tamen edit Actiones Frigidi, refrigerat per Accidens tantum; nempe Tenuitate ſua, abſq; Acrimonia, juvando perſpirationem in Inflammationibus.*

44. *In* Congelatione *&* Conglaciatione Liquorum *quæ nuper cœpit eſſe in Vſu, per* Nivem *&* Glaciem

Glaciem *ad Exteriora Vaſis appoſita, immiſcetur illis* Nitrum; *atque proculdubio excitat, & roborat* Congelationem; *Verum eſt, etiam uſurpari ad hoc Salem Nigrum communem, qui potius Activitatem indit* Frigori Nivali, *quam per ſe infrigidat; Sed, ut accepi, in Regionibus calidioribus, ubi Nix non cadit, fit Conglaciatio à* Nitro *ſolo; Sed hoc mihi compertum non eſt.*

45. Pulvis Pyrius, *qui præcipue conſtat ex* Nitro, *perhibetur epotus conducere ad Fortitudinem; & uſurpari à Nautis ſæpenumero, & Militibus ante prælia, quemadmodum à* Turcis Opium.

46. *Datur fœliciter* Nitrum *in* Cauſonibus, *& Febribus Peſtilentialibus, ad leniendos, & frænandos Ardores earum pernicioſos.*

47. *Manifeſtiſſimum eſt* Nitrum in Pulvere Pyrio *magnopere exhorrere Flammam; unde fit admirabilis illa ventoſitas, & Exufflatio.*

48. Nitrum *deprehenditur eſſe veluti* Spiritus Terræ: *Etenim certiſſimum eſt, quamcunq; Terram, licet puram, neq; Nitroſis admixtâ, ita accumulatâ, & tectam, ut immunis ſit à Radiis Solis, neq; emittat aliquod Vegetabile, colligere etiam ſatis copioſe* Nitrum: *unde liquet* Spiritum Nitri, *non tantum* Spiritui Animalium, *verum etiam* Spiritui Vegetabilium *eſſe inferiorem.*

49. Animalia *quæ potant ex* Aqua Nitroſa *manifeſto pingueſcunt, quod ſignum eſt Frigidi in* Nitro.

50. Impinguatio Soli *maxime fit à* Nitroſis: *omnis enim Stercoratio eſt* nitroſa; *Atque hoc ſignum eſt* ſpiritus *in* Nitro.

51. *Ex his patet* Spiritus humanos *per* Spiritum Nitri *poſſe infrigidari & denſari; & fieri magis Crudos, & minus Acres; Quemadmodum igitur* Vina fortia, & Aromata, *& Similia,* Spiritus *incendunt, & Vitam abbreviant; ita &* Nitrum *è converſo illos componit, & comprimit, & facit ad Longævitatem.*

52. Uſus *autem* Nitri *poteſt eſſe in Cibo inter Salem, ad decimam partem ſalis; in Juſculis matutinis, ad Grana à tribus ad decem; etiam in Potu; ſed qualitercunq; uſurpatum cum modo, ad Longævitatem ſummè prodeſt.*

53. *Quemadmodum* Opium *præcipuas Partes tenet in* Condenſatione Spirituum *per* Fugam; *atq; habet ſimul ſua* Subordinata, *minus potentia, ſed magis tuta, quæ & majori Quantitate, & frequentiori uſu ſumi poſſunt, de quibus ſuperius diximus: ita ſimiliter &* Nitrum, *quod condenſat Spiritus per Frigus, & quandam (ut Moderni loquuntur)* Freſcuram; *habet quoque & ipſum ſua* ſubordinata.

54. Subordinata *ad* Nitrum *ſunt, omnia quæ exhibent* Odorem *nonnihil* Terreum; *qualis eſt Odor* Terræ puræ, *& bonæ, recenter effoſſæ & verſatæ: In his præcipua ſunt* Borago, Bugloſſa, Hippo-bugloſſa, Pimpinella, Fragaria, *& Fragaipſa,* Frambeſia, Fructus Cucumeris crudus, Pōma cruda fragrantia, Folia *&* Gemmæ Vitis, *etiam* Viola.

55. Proxima *ſunt, ea quæ habent quendam* Vigorem Odoris, *ſed paulo magis vergentem ad* Calidum, *neque omnino expertem virtutis illius* Refrigerii; *Qualia ſunt* Meliſſa, Citrum viride, Arantium viride, Aqua Roſacea ſtillaticia, Pira *aſſa fragrantia; etiam* Roſa Pallida, Rubea, & Muſcatella.

56. *Illud notandum eſt,* Subordinata *ad* Nitrum *plerunq; plus ad* Intentionem *conferre* Cruda, *quam* Ignem paſſa; *quia* Spiritus *ille* Refrigerii, *ab* Igne *diſſipatur; Itaque bene ſumuntur infuſa in* Potu, *aut* Cruda.

57. *Quemadmodum* Condenſatio Spiritus *per* Subordinata *ad* Opium, *fit aliquatenus per* Odores; *ſimiliter & illa, quæ fit per* ſubordinata *ad* Nitrum; *Itaque* Odor Terræ Recentis, *& puræ,* Spiritus *optime compeſcit, ſive Aratrum ſequendo, ſive fodiendo, ſive herbas inutiles evellendo: etiam* Folia *in Sylvis, & Sepibus, vergente Autumno, decidentia, bonum* Refrigerium *præſtant* Spiritibus; *Et maxime omnium,* Fragaria moriens. *Etiam* Odor Violæ, *aut* Florum Parietariæ, *aut* Fabarum, *aut* Rubi ſuavis, & Madre-ſelve, *exceptus dum creſcunt, ſimilis eſt Naturæ.*

58. *Quin & novimus* Virum Nobilem *longævum, qui ſtatim à Somno,* Glebam Terræ Recentis, *ſub Nares apponi quotidie fecit, ut ejus* Odorem *exciperet.*

59. *Dubium non eſt, quin* Refrigeratio, *&* Attemperatio Sanguinis, *per* Frigida, *qualia ſunt* Endivia, Cichorea, Hepatica, Portulaca, *&c. per conſequens infrigidet quoque* Spiritus, *ſed hoc fit per Circuitum; At* Vapores *operantur immediate.*

Atque de Condenſatione Spirituum *per* Frigus *jam inquiſitum eſt; Tertiam diximus eſſe* Condenſationem, *per id quod vocamus,* Demulcere Spiritus; *Quartam, per* Sedationem Alacritatis, *& Motus nimij ipſorum.*

60. Demulcent Spiritus, *quæcunq; illis ſunt* grata, *atque* amica; *neque tamen provocant eos nimium ad* Exterius; *ſed contra faciunt, ut* Spiritus *quaſi ſeipſis contenti, ſe fruantur, & recipiant ſe in* Centrum *ſuum.*

61. *De his, ſi repetas ea, quæ ſuperius poſita ſunt, tanquam* ſubordinata, *& ad* Opium, *& ad* Nitrum; *nihil eſt opus alia Inquiſitione.*

62. *Quod vero ad* Sedationem Impetus Spirituum *attinet, de ea mox dicemus, cum de* Motu *ipſorum inquiremus: Nunc igitur poſtquam de* Denſatione Spirituum *diximus, (quæ pertinent ad* Subſtantiam *ipſorum,) veniendum ad* Modum Caloris *in ipſis.*

63. Calor Spirituum, *ut diximus, ejus generis eſſe debet, ut ſit* Robuſtus, *non* Acris: *& amet Obſtinata ſubruere, potius quam Attenuata aſportare.*

64. *Cavendum ab* Aromatibus, Vino, *&* Potu forti; *ut uſus ipſorum ſit valde temperatus, & abſtinentia interpolatus: Etiam à* Satureja, Origano, Pulegio, *& omnibus, quæ ad Palatum* Acria *ſunt, & Incenſiva. Illa enim præſtant* Spiritibus *Calorem non* Fabrilem, *ſed* Prædatorium.

65. Robuſtum *præbent* Calorem *præcipue* Enula, Allium, Carduus benedictus, Naſturtium adoleſcens, Chamedrys, Angelica, Zedoaria, Verbena, Valeriana, Myrrha, Coſtum, Sambuci Flores, Myrrhis. *Horum uſus cum Delectu, & Judicio, alias in* Condimentis, *alias in* Medicamentis, *huic rationi ſatisfaciet.*

66. *Bene etiam cedit, quod* Opiata *Magna huic quoque Operationi egregie ſerviunt; eo videlicet quod exhibent* Calorem *talem per* Compoſitionem, *qualis in* Simplicibus *optatur, ſed vix habetur: Etenim recipiendo Calida illa intenſiſſima (qualia*

ſunt Euphorbium, Pyrethrum, Staphys-agria, Dracontium, Anacardi, Caſtoreum, Ariſtolochium, Opoponax, Ammoniacum, Galbanum, & ſimilia; quæ intus per ſe ſumi non poſſunt) ad retundendam vim Narcoticam Opii, conſtituunt demum talem Complexionem Medicamenti, qualem jam requirimus; Quod optime perſpicitur in hoc, quod Theriaca, & Mithridatium, & Reliqua, non ſunt Acria, nec mordent Linguam; ſed tantum ſunt paululum Amara, & Odoris potentis, & produnt demum Caliditatem ſuam in Stomacho, & Operationibus ſequentibus.

67. Etiam ad Calorem Robuſtum Spirituum, facit Venus ſæpe excitata, raro peracta: atque nonnulli ex Affectibus, de quibus poſtea dicetur. Atq; de Calore Spirituum Analogo ad Prolongationem vitæ, jam inquiſitum eſt.

68. De Copia ſpirituum, ut non ſint exuberantes, & ebullientes, ſed potius parci, & intra Modum, cum Flamma parva non tantum prædetur, quam magna,) brevis Inquiſitio eſt.

69. Videtur ab Experientia comprobari, quod Diæta tenuis, & fere Pythagorica, vel ex Regulis Severioribus vitæ Monaſticæ, vel ex Inſtitutis Eremitarum, quæ Neceſſitatem & Inopiam habebant pro Regula, vitam reddat Longævam.

70. Huc pertinent Potus Aquæ, Stratum durum, Aër frigidus, Victus tenuis, (ſcilicet ex Oleribus, Fructibus, atque Carnibus & Piſcibus, Conditis & Salitis, potius quam Recentibus & Calidis) Induſium Cilicii, crebra Jejunia, crebræ Vigiliæ, raræ Voluptates ſenſuales, & hujuſmodi: Omnia enim iſta minuunt Spiritus, eoſq; redigunt ad Quantitatem eam, quæ tantummodo vitæ Muniis ſufficiat; unde minor ſit Deprædatio.

71. Quod ſi Diæta fuerit hujuſmodi Rigoribus, & Mortificationibus paulo benignior, ſed tamen ſemper æqualis, & ſibi conſtans, eandem opem præſtat; Etenim etiam in Flammis videmus, Flammam nonnihil majorem, (modo fuerit conſtans & tranquilla) minus abſumere ex Fomite ſuo, quam Flamma minor agitata, & per vices intenſior, & remiſſior, id quod plane demonſtravit Regimen, & Diæta Cornari Veneti, qui bibit & edit tot Annos ad juſtum Pondus, unde centeſimum Annum Viribus & Senſibus validus ſuperavit.

72. Etiam videndum eſt, ne Corpus, quod plenius nutritur, neq; per hujuſmodi (quales diximus) Diætas emaciatur. Veneris uſum Tempeſtivum omittat; ne Spiritus nimis turgeant, & Corpus emolliant, & deſtruant. Itaque de Copia Spiritus moderata, & quaſi frugali, jam inquiſitum eſt.

73. Sequitur Inquiſitio, de Frænatione Motus Spiritus; Motus enim manifeſto eum attenuat & incendit; Illa Frænatio fit tribus modis: Per Somnum; per Evitationem Laboris vehementis, aut Exercitii nimii, denique omnis laſſitudinis; & per Cohibitionem Affectuum moleſtorum. Ac primo de Somno.

74. Fabula habet, Epimenidem in Antro plures Annos dormiviſſe, neq; Alimento eguiſſe; cum Spiritus inter dormiendum minus depaſcat.

75. Experientia docet, Animalia quædam, (qualia ſunt Sorices, & Veſpertiliones) in quibuſdam Locis occluſis, per integram Hyemem dormire; adeo Somnus Deprædationem vitalem compeſcit; Quod etiam facere putantur Apes, & Fuci, licet quandoque à Melle deſtituti: Itidem Papiliones, & Muſcæ.

76. Somnus poſt Prandium, aſcendentibus in Caput Vaporibus non ingratis, (utpote primis Roribus Ciborum) Spiritibus prodeſt, ſed ad alia omnia, quæ ad Sanitatem pertinent, gravis eſt & noxius; Attamen in extrema Senectute eadem eſt Ratio Cibi, & Somni; quia frequens eſſe debet, & Refectio, & Dormitio, ſed brevis & puſilla: quinetiam ad ultimam Metam Senectutis, mera Quies, & perpetuus quaſi Decubitus prodeſt, præſertim Temporibus Hyemalibus.

77. Verum ut Somnus moderatus ad Prolongationem vitæ facit, ita multo magis, ſi ſit Placidus, & non turbidus.

78. Somnum placidum conciliant Viola, Lactuca, (præſertim cocta) Syrupus è Roſis ſiccis, Crocus, Meliſſa, Poma in introitu Lecti, Offa panis ex vino Malvatico, præſertim infuſa prius Roſa Muſcatella: Itaque utile foret, conficere aliquam Pillulam, vel aliquem Hauſtum parvum, ex hujuſmodi Rebus, eoq; uti familiariter. Etiam ea quæ Os Ventriculi bene claudunt, ut Semen Coriandri præparatum, Cotonea, & Pyra Fragrantia aſſata, Somnum inducunt placidum; Ante omnia, Juvenili Ætate, & maxime iis, qui habent Ventriculum ſatis fortem, prodeſt Hauſtus bonus Aquæ puræ, crudæ, in introitu Lecti.

[Mandatum.] De Ecſtaſi voluntaria, ſive procurata, atque de Cogitationibus Defixis, & Profundis, (modo ſint abſque Modeſtia) nihil habeo comperti; Faciunt proculdubio ad Intentionem, & denſant Spiritus, etiam potentius quam Somnus: cum Senſus, æque, aut magis ſopiant, & ſuſpendant: De illis inquiratur ulterius. Atque de Somno hactenus.

79. Quatenus ad Motum & Exercitia; Laſſitudo nocet, atq; Motus & Exercitatio, quæ eſt nimis celeris & velox, quales ſunt Curſus, Pila, Gladiatoria, & ſimilia: Et rurſus cum Impetu extenditur ad ultimas Vires, & Nixus, quales ſunt, Saltus, Lucta, & ſimilia. Certum enim eſt, Spiritus in Anguſtiis poſitos, vel per Pernicitates Motus, vel per ultimos Nixus, fieri poſtea magis Acres, & Prædatorios. Ex altera Parte, Exercitia, quæ ſatis fortem cient Motum, ſed non nimis celerem, aut ad ultimas Vires (quales ſunt Saltatio, Sagittatio, Equitatio, Luſus Globorum, & ſimilia) nihil efficiunt, ſed proſunt potius.

Veniendum jam ad Affectus, & Paſſiones Animi, & videndum, qui ex ipſis, ad Longævitatem ſint Noxii, qui Utiles.

80. Gaudia magna attenuant, & diffundunt Spiritus, & vitam abbreviant: Lætitia familiaris, roborat Spiritus, evocando eos, nec tamen exolvendo.

81. Impreſſiones Gaudiorum ſenſuales, malæ; Ruminationes Gaudiorum in Memoria, aut Prehenſiones eorum ex Spe, vel Phantaſia, bonæ.

82. Magis confortat Spiritus Gaudium preſſum, & parce communicatum, quam Gaudium effuſum, & publicatum.

83. Mœror & Triſtitia, ſi Metu vacet, & non nimium angat, vitam potius prolongat: Spiritus enim contrahit, & eſt Condenſationis Genus.

84. Metus graviores vitam abbreviant: licet enim & Mœror, & Metus, Spiritum uterque anguſtiet,

ſtiet; tamen in Mœrore eſt ſimplex Contractio; at in Metu, propter Curas de Remedio, & Spes intermiſtas, fit Æſtus, & Vexatio Spirituum.

85. Ira compreſſa eſt etiam Vexationis genus; & Spiritum Corporis Succos carpere facit; At ſibi permiſſa, & foras prodiens, juvat; tanquam Medicamenta illa, quæ robuſtum inducunt Calorem.

86. Invidia peſſima eſt, & carpit Spiritus, atq; illi rurſus Corpus; eo magis, quod fere perpetua eſt, nec agit (ut dicitur) Feſtos Dies

87. Miſericordia ex Malo alieno, quod in nos ipſos cadere non poſſe videtur, bona; quæ vero Similitudine quadam poteſt reflecti in Miſerantem, mala, quia excitat Metum.

88. Pudor levis minime officit, cum Spiritus paululum contrahat, & ſubinde effundat; adeo ut Verecundi diu (ut plurimum) vivant: At pudor ex Ignominia magna, & diu affligens, Spiritus contrahit, uſque ad Suffocationem, & eſt pernicioſus.

89. Amor, ſi non fuerit infelix, & nimis ſaucians, ex genere Gaudii eſt; & eaſdem ſubit Leges, quas de Gaudio poſuimus.

90. Spes omnium Affectuum utiliſſima eſt, & ad prolongationem vitæ plurimum facit; ſi non nimium ſæpe intercidat, ſed Phantaſiam Boni intuitu paſcat; Itaque qui Finem aliquem, tanquam Metam vitæ figunt, & proponunt; & perpetuo, & ſenſim, in Voto ſuo proficiunt; vivaces ut plurimum ſunt; Adeo ut, cũ ad Cultum Spei ſuæ venerint, nec habeant quod amplius ſperent, fere Animis concidant, nec diu ſuperſtites ſint; ut Spes videatur tanquam Gaudium Foliatũ, quod in immenſum extenditur, ſicut Aurum.

91. Admiratio, & Levis Contemplatio, ad vitam prolongandam maxime faciunt; Detinent enim Spiritus, in Rebus quæ placent, nec eos turbare, aut inquiete, & moroſe agere ſinunt: Vnde omnes Contemplatores Rerum Naturalium, qui tot & tanta habebant, quæ mirarentur, (ut Democritus, Plato, Parmenides, Apollonius) longævi fuerunt: Etiam Rethores, qui Res deguſtabant tantum, & potius Orationis Lumen, quam Rerum Obſcuritatem ſectabantur, fuerunt itidem Longævi; Vt Gorgias, Protagoras, Iſocrates, Seneca: Atq; certe quemadmodum Senes plerunq; Garruli, & Loquaces ſunt; ita & Loquaces ſæpiſſime ſeneſcunt: Indicat enim levem Contemplationem, & quæ Spiritum non magnopere ſtringat, aut vexet: At Inquiſitio Subtilis, & Acuta, & Acris, vitam abbreviat; Spiritum enim laſſat, & carpit.

Atque de Motu Spirituum per Animi affectus hæc inquiſita ſint; ſubjungemus autem quaſdam alias Obſervationes Generales circa Spiritus, præter Superiores, quæ non cadunt in Diſtributionem præcedentem.

92. Præcipua Cura eſſe debet, ut Spiritus non exolvantur ſæpius; Solutionem enim præcedit Extenuatio; neq; Spiritus ſemel extenuatus, ita facile ſe recipit, & denſatur: Exolutio autem fit per nimios Labores, nimis vehementes Affectus Animi; nimios Sudores; nimias Evacuationes; Balnea tepida; & intemperatum, aut intempeſtivum uſum Veneris; Etiam nimias Curas, & Sollicitudines, & Exſpectationes anxias; Denique per Morbos malignos; & Dolores, & Cruciatus Corporis graves: quæ omnia, quantum fieri poteſt, (ut etiam Medici vulgares monent) evitanda ſunt.

93. Spiritus & Conſuetis delectantur, & Novis. Mirum autem in modum facit ad cõſervandum Vigorem Spirituum, ut nec Conſuetis utamur ad Satietatem, nec Novis, ante Appetitum vividum, & ſtrenuum. Itaque & Conſuetudines abrumpendæ ſunt Iudicio quodam & Cura, antequam proveniant ad Faſtidium; & Appetitus ad Nova, ad tempus cohibendus, donec fiat Fortior & Alacrior. Atque inſuper, Vita, quoad fieri poteſt, ita inſtituenda, ut Multas, & Varias habeat Redintegrationes, neque perpetuo in iiſdem verſando Spiritus torpeant: Licet enim non male dictum ſit à Seneca, Stultus ſemper incipit vivere, tamen illa Stultitia, ut & alia quamplurima, Longævitati prodeſt.

94. Circa Spiritus obſervandum eſt, (etſi contrarium fieri conſueverit) ut, quando percipiant Homines Spiritus ſuos eſſe in Statu Bono & Placido, & Sano, (id quod ex Tranquillitate Animi, & Lætitia datur perſpici) eos foveant, nec mutent; Sin in Statu Inquieto, & maligno, (id quod ex Triſtitia, Pigritia, atque alia Indiſpoſitione animi apparebit) eos ſubinde obruant, & alterent. Continentur autem Spiritus in eodem Statu per Cohibitionem Affectuum, Temperamentum Diætæ, Abſtinentiam à Venere, Moderationem à labore, Otium mediocre: Alterant autem, & obruunt Spiritus, Contraria iſtis; ſcilicet, Affectus vehementes, Epulæ profuſæ, Venus immoderata, Labores ardui, ſtudia intenſa, & Negotia. Atque conſueverunt Homines, cum læti ſunt, & ſibi maxime placent, tum Epulas, Venerem, Labores, Contentiones, Negotia, maxime ſequi, & affectare. Quod ſi quis Longitudini Vitæ conſulere velit, contrario modo (quod mirum dictu) ſe gerere debet: Spiritus enim Bonos fovere, & continuare; male Diſpoſitos exhaurire, & mutare, oportet.

95. Non inepte ait Ficinus, Senes debere ad Confortationem Spirituum ſuorum, Acta Pueritiæ ſuæ & Adoleſcentiæ ſæpe recordari, & ruminare. Certè Recreatio eſt Senibus ſingulis, tanquam peculiaris, Recordatio talis. Itaque dulce eſt Hominibus Societatem habere eorum, qui olim unà educati fuerant, & Loca ipſa Educationis ſuæ inviſere. Veſpaſianus autem huic Rei tantum tribuebat, ut cum eſſet Imperator, nullo modo Animum inducere potuiſſet, ut Ædes Paternas, licet humiles, mutaret; ne aliquid deperiret Conſuetudini Oculorum, & Memoriæ Pueritiæ ſuæ: Quinetiam in Scypho quodam Aviæ ſuæ ligneo, cum Labro argenteo, Diebus Feſtis potabat.

96. Illud ante omnia Spiritibus gratum eſt; ut fiat Progreſſus continuo in Benignius. Itaque eo modo eſt inſtituenda Iuventus, & Ætas virilis, ut Senectuti Nova ſolatia relinquantur; quorum præcipuum ſit Otium moderatum. Itaque ſibi ipſi Manus inferunt Senes Honorati, qui in Otium non ſecedunt: Cujus Rei inſigne reperitur Exemplũ in Caſſiodoro; qui tanta apud Reges Italiæ Gothos Auctoritate pollebat, ut inſtar Animæ eſſet erga eorum Negotia; poſtea autem fere Octogenarius in Monaſterium ſe recepit, ubi non ante Centeſimum demum Annum vitam clauſit. At huic rei duæ Cautiones adhibendæ ſunt: Vna ut non expectent, donec Corpus omnino confectum ſit, & morbidum: etenim in hujuſmodi Corporibus omnis Mutatio, licet in Benignius, Mortem accelerat: Altera, ut Otio plane inerti ſe minime dedant,

dedant, ſed habeant Aliquid quod Cogitationes, & Animum ipſorum placide detinere poſſit; In quo genere, præcipua Oblectamenta ſunt Literæ, deinde Studia Ædificandi, & Plantandi.

97. Poſtremo eadem Actio, Contentio, Labor libenter ſuſceptus, & cum bona Voluntate Spiritus recreat, Cum Averſatione autem, & Ingratiis, Spiritus carpit, & ſternit: Itaque ad Longævitatem confert, ſi quis Arte talem vitam inſtituat, quæ libera ſit, & ad Arbitrium ſuum traducatur; Aut tale Obſequium Animo ſuo conciliaverit, ut quicquid à Fortuna imponatur, eum potius Ducat, quam Trahat.

98. Neque illud omittendum ad Regimen Affectuum; ut præcipua Cura adhibeatur Oris ventriculi; Maxime ne ſit relaxatum nimis; quia plus dominatur illa Pars ſuper Affectus, præſertim quotidianos, quam aut Cor, aut Cerebrum; Exceptis tantummodo iis, quæ fiunt per potentes Vapores, ut in Ebrietate, & Melancholia.

99. De Operatione ſuper Spiritus, ut Juveniles maneant, & revireſcant, hæc inquiſita ſunt: Quod eo diligentius præſtitimus, quod de his Operationibus, potiori ex parte, magnum eſt, apud Medicos, & alios Auctores, Silentium: Maxime autem, quia Operatio ſuper Spiritus, eorumque Recrudeſcentiam, ad Prolongationem Vitæ, eſt Via maxime Proclivis, & Compendiaria, propter duplex ſcilicet Compendium; Alterum, quod Spiritus Compendio operetur ſuper Corpus; Alterum, quod Vapores, & Affectus compendio operentur ſuper Spiritus: Adeo ut hæc Finem, petant, quaſi in Linea recta; cætera magis per Circuitum.

OPERATIO ſuper Excluſionem Aëris.

II.

HISTORIA.

1. Excluſio Aëris ambientis, ad Diuturnitatem Vitæ dupliciter innuit. Primo, quod maxime omnium poſt Spiritum Innatum, Aër Extrinſecus (utcunque Spiritum Humanum quaſi animet, & ad Sanitatem plurimum conferat) Succos Corporis deprædatur, & Deſiccationem Corporis accelerat; Itaque Excluſio Aëris, ad Longitudinem vitæ confert.

2. Alter Effectus, qui ſequitur Excluſionem Aëris, ſubtilior multo eſt, & profundior; Scilicet quod Corpus occluſum, & non perſpirans, Spiritum incluſum detinet, & in Duriora Corporis vertit; unde Spiritus ea emollit, & intenerat.

3. Hujus rei explicata eſt Ratio in Deſiccatione Inanimatorum; Atque eſt Axioma quaſi infallibile, Quod Spiritus Emiſſus Corpora deſiccat; Detentus colliquat, & intenerat: Atque illud inſuper ſimul aſſumendum, Quod Calor omnis proprie attenuat, & humectat, & per Accidens tantum contrahit, & deſiccat.

4. Vita in Antris & Speluncis, ubi Aër non recipit Radios Solis, poſſet facere ad Longævitatem; Aër enim per ſe ad Prædationem Corporis non multum poteſt, niſi Calore excitatus. Certe ſi quis Memoriam Rerum recolat; ex pluribus Reliquiis, & Monumentis conſtare videtur, fuiſſe Hominum Magnitudines, & Staturas, longe iis, quæ poſtea fuerunt, grandiores; ut in Sicilia, & aliis nonnullis Locis. Iſtiuſmodi autem Homines, in Speluncis, plerunque Ætatem degebant: Atqui Diuturnitas Ætatis, & Amplitudo Membrorum, habent nonnihil commune. Etiam Antrum Epimenidis inter Fabulas ambulat. Suſpicor etiam, vitam Anachoretarum Columnarium, ſimile quippiam fuiſſe vitæ in Antris; quippe ubi Radii ſolis parum penetrabant, neque Aer magnas Mutationes, aut Inæqualitates recipere poterat. Illud certum, utrunque Simeonem Stylitam, & Danielem, & Sabam, atque alios Anachoretas Columnares, admodum Longævos fuiſſe. Etiam Anachoretæ Moderni, intra Muros aut Columnas ſepti, & clauſi, Longævi ſæpius reperiuntur.

5. Proxima Vitæ in Antris, eſt Vita in Montibus. Quemadmodum enim in Antra Calores Solis non penetrant, ita in Faſtigiis Montium, reflexione deſtituti, parum poſſunt. Accipiendum autem hoc eſt de Montibus, ubi Aer Limpidus eſt, & purus; Scilicet ubi propter Ariditates Vallium, Nebulæ & Vapores non aſcendunt; Quod fit in Montibus, qui Barbariam cingunt; Ubi etiam hodie vivunt, ſæpenumero ad Annos centum & quinquaginta, ut iam antea notatum eſt.

6. Atque hujusmodi Aer, Antrorum, aut Montium, ex ſua Natura propria, parum aut nihil deprædatur: At Aer, qualis eſt noſter, cum ſit propter Calores Solis Prædatorius, quantum fieri poteſt, à Corpore eſt excludendus.

7. Aer vero prohibetur, & excluditur, duobus Modis: Primo, ſi Claudantur Meatus; ſecundo, ſi Oppleantur.

8. Ad Clauſuram Meatuum faciunt ipſius Aeris Frigiditas; Nuditas Cutis, ex qua illa induratur; Lavatio in Frigida; Aſtringentia Cuti applicata, qualia ſunt Maſtyx, Myrrha, Myrtus.

9. Multo magis huic Operationi ſatisfiet per Balnea, ſed raro uſurpata, (præſertim Temporibus Æſtivis) quæ conſtent ex Aquis Mineralibus Aſtringentibus, quæ tuto exhiberi poſſunt; quales ſunt Chalybeatæ, & Vitriolatæ; Hæ enim Cutem potenter contrahunt.

10. Quod ad Oppletionem attinet; Pigmenta, & hujuſmodi Spiſſamenta Unctuoſa, atque (quod commodiſſime in uſu poteſt eſſe) Oleum, & Pinguia, non minus Corporis Subſtantiam conſervant, quam Pigmenta in Oleo, & Vernix Ligna.

11. Britones Antiqui, Corpus Glaſto pingebant, & fuerunt admodum longævi; Quemadmodum & Picti, qui inde etiam Nomen traxiſſe à nonnullis putantur.

12. Hodie ſe pingunt Braſilienſes, & Virginenſes qui ſunt (præſertim illi priores) admodum lõgævi; adeo ut quinque abhinc Annis, Patres Galli nonnullos convenerint, qui Ædificationem Fernambugi, Annis abhinc centum & viginti, ipſi tunc Virilis Ætatis, meminiſſent.

13. Joannes de Temporibus, qui dicitur ad Trecenteſimum Annum Ætatem produxiſſe, interrogatus quomodo ſe conſervaſſet; reſpondiſſe fertur, Extra, Oleo; intus Melle.

14. Hyberni, præſertim Sylveſtres, etiam adhuc ſunt valde vivaces; Certe ajunt paucis abhinc Annis, Comitiſſam Deſmondiæ vixiſſe ad Annum Centeſimum Quadrageſimum, & ter per vices dentiiſſe. Hybernis autem Mos eſt, ſe nudos ante Focum Butyro Salſo, & Veteri, fricare, & quaſi condire.

15. Iidem Hyberni in uſu habuerunt Lintea, & Induſia croceata; Quod licet ad arcendam Putrefactionem

ctionem introductum fuerat, tamen (utcunque) ad vitæ Longitudinem utile fuiſſe exiſtimamus: Nam Crocus, ex omnibus quæ novimus, ad Cutem & Confortationem Carnis, eſt Res optima; cum & notabiliter Aſtringat, & habeat inſuper Oleoſitatem, & Calorem Subtilem ſine ulla Acrimonia. Equidem memini quendam Anglum, ut Vectigalia ſupprimeret, Croci Saccum, cum transfretaret, circa Stomachum portaſſe, ut lateret; Eumq; cum antea ex Mari graviſſime ægrotare ſolitus eſſet, optime tunc valuiſſe, nec Nauſeam ullam ſenſiſſe.

16. Hippocrates jubet veſtes ad Cutem Hyeme puras portare, Æſtate ſordidas & Oleo imbutas; Hujus Ratio videtur, quod per Æſtatem, Spiritus exhalant maxime; Itaque Pori cutis opplendi ſunt.

17. Ante omnia igitur uſum Olei, vel Olivarum, vel Amygdali dulcis, ad Cutem ab Extra ungendam, ad Longævitatem conducere exiſtimamus. Eaque unctio debet fieri ſingulis Auroris, cum exitur è Lecto cum Oleo, in quo admiſceatur parum Salis Nigri, & Croci: Unctio autem levis debet eſſe, ex Lana, aut Spongia molliori, neque quæ ſtillet ſuper Corpus, ſed Cutem tantum intingat, & inficiat.

18. Certum eſt Liquores in Majori Quantitate etiam Oleoſos, haurire nonnihil ex Corpore, ſed contra, Parva Quantitate imbibi à Corpore: Itaque levis Aſperſio facienda eſt, ut diximus; Aut planè Induſium ipſum Oleo liniendum eſt.

19. Objici vero forte poſſit, Iſtam Unctionem ex Oleo, quam laudamus, (licet apud Nos in uſu nunquam fuerit, atque apud Italos in Deſuetudinem abierit) olim quidem apud Græcos, & Romanos familiarem fuiſſe, & Diætæ partem; neque tamen iis Sæculis Homines magis fuiſſe longævos. Sed reſpondetur rectiſſime; Oleum in Uſu fuiſſe tantum poſt Balnea, niſi forte inter Athletas; Balnea autem ex Calido, Operationi noſtræ tanto contraria ſunt, quanto Unctiones congruæ, cum alterum Meatus aperiat, Alterum obſtruat. Itaque Balneum abſque Unctione ſequenti, peſſimum; Unctio abſque Balneo optima. Etiam ad Delicias potius adhibeatur iſta Unctio, atque (ſi in optimam Partem accipias) ad Sanitatem: ſed nullo Modo in Ordine ad Vitam longævam; Itaque ſimul adhibeantur Unguenta pretioſa, quæ ad Delicias grata, ad noſtram Intentionem noxia ſunt, ob Calorem; Ut bene dixiſſe videatur Virgilius:

Nec Caſia liquidi corrumpitur uſus Olivi.

20. Inunctio ex Oleo, & Hyeme confert ad Sanitatem, per Excluſionem Frigoris; & Æſtate, ad detinendos Spiritus, & prohibendam Exolutionem eorum, & arcendam vim Aëris, quæ tunc maxime eſt Prædatoria.

21. Cum Inunctio ex Oleo Operatio ſit ad vitam longam fere potentiſſima; viſum eſt addere Cautiones, ne periclitetur Valetudo; Eæ quatuor ſunt, ſecundum quatuor Incommoda, quæ exinde ſequi poſſint.

22. Primum Incommodum eſt, quod reprimendo Sudores, Morbos inducere poſſit, ex Humoribus illis Excrementitiis: Huic Remedium adhibendum eſt ex Purgationibus, & Clyſteriis, ut Evacuationi debite conſulatur; Certum enim eſt, Evacuationem per Sudores, Sanitati plerunq; conferre; Longitudini vitæ officere. Purgativa autem moderata in Humores agunt, non in Spiritus, quod facit Sudor.

23. Secundum Incommodum eſt, quod Corpus calefacere poſſit, & ſubinde inflammare; Spiritus enim Occluſus, nec Perſpirans, ferventior eſt: Huic Incommodo occurritur, ſi Diæta, ut plurimum, vergat ad Frigidum, & ſumantur Propria quædam ad Refrigerandum per vices; de quibus mox in Operatione ſuper Sanguinem inquiremus.

24. Tertium eſt, quod Caput gravare poſſit; Omnis enim Oppletio extrinſecus repercutit Vapores, & eos mittit verſus Caput: Huic Incommodo omnino occurrit per Cathartica, præſertim Clyſteria; Et claudendo Os Ventriculi fortiter cum Stipticis; Et pectendo, & fricando caput, etiam cum Lixiviis idoneis, ut aliquid exhalet; Et non omittendo Exercitationem bonam, & qualem convenit, ut etiam per Cutem nonnihil perſpiret.

25. Quartum Incommodum ſubtilius eſt Malum; videlicet, quod Spiritus Detentus per Clauſuram Pororum, videatur poſſe ſeipſum nimis multiplicare; quia cum parum evolet, & continuo Spiritus novus generetur, nimium increſcit Spiritus, & ſic Corpus etiam plus prædari poſſit. Verum hoc non prorſus ita ſe habet; Nam Spiritus omnis concluſus hebes fit, (quandoquidem ventiletur Motu Spiritus, ut & Flamma;) ideoque minus activus eſt, & minus ſui generans; Calore certe auctus, (ut & Flamma;) ſed Motu piger: Sed & huic Incommodo Remedium adhiberi poſſit, à Frigidis, Oleo quandoque admiſtis; qualia ſunt, Roſa, & Myrtus; nam Calidis omnino abſtinendum, ut dictum eſt de Caſia.

26. Neque inutilis eſt Applicatio, ad Corpus, Veſtium, quæ & ipſæ in ſe habent aliquid Unctuoſi, ſive Oleoſi, non Aquoſi: Illa enim exhaurient Corpus minus; quales ſunt ex Lana, potius quam ex Lino: Certe manifeſtum eſt in Spiritibus Odorum, quod ſi ponas Pulveres Odoratos inter Lintea, multo citius Virtutem perdunt, quam inter Lanea. Itaq; Lintea Tactu, & Mundicie jucunda; ſed ad noſtram Operationem ſuſpecta.

27. Hyberni Sylveſtres, dum incipiunt ægrotare, nihil prius faciunt, quam ut Lintea è Stratis tollant, & in Laneis Pannis ſe convolvant.

28. Referunt nonnulli, ſe magno Sanitatis ſuæ commodo, Laneis Carmoſinis proximè ad Cutem, ſub Induſiis ſuis, uſos fuiſſe, tam ad Bracas, quam ad Corporalia.

29. Eſt & illud obſervandum, Aërem Corpori Aſſuetum, minus illud deprædari, quam Novum, & ſubinde mutatum: Itaque Pauperes, qui in Tuguriis ſuis, intra proprios Lares perpetuo vivunt, nec Sedes mutant, ſunt plerunque Longæviores; Veruntamen quoad alias Operationes, Mutationem Aëris, (præſertim Spiritibus non omnino inertibus) utilem eſſe judicamus: Mediocritas autem adhibenda foret, quæ utrinque ſatisfaciat; Illud fiet, ſi Quatuor Temporibus Anni, fiet per ſtata tempora Mutatio Loci ad ſedes idoneas, neq; ſint Corpora, aut in Peregrinatione nimia, aut in Statione. Atque de Operatione per Excluſionem Aëris, & de evitanda Vi ejus Prædatoria, hæc dicta ſint.

OPERATIO
Super Sanguinem & Calorem ſanguificantem.
III.
HISTORIA.

1. Operationes duæ Sequentes ſunt Operationibus

nibus duabus Præcedentibus tanquam Antiſtropha; atque iis reſpondent, quemadmodum Paſſiva Activis; Præcedentes enim duæ, id agunt, ut Spiritus & Aër Actionibus ſuis ſint minus deprædantes; Hæ vero, ut Sanguis & Succus Corporis, ſint minus deprædabiles. Quoniam vero Sanguis eſt Irrigatio Succorum, & Membrorum, & Præparatio ad ea; Operationem ſuper Sanguinem primo loco collocamus. Circa hanc Operationem proponemus Conſilia Numero pauca, ſed Vi valde efficacia. Ea tria ſunt.

2. Primo dubium non eſt, quin ſi Sanguis ſit aliquanto frigidior, minus futurus ſit Diſſipabilis: Quoniam vero, quæ per Os ſumuntur Frigida, cum reliquis Intentionibus haud paucis, male conveniunt; ideo optimum foret alia invenire, quæ non ſint cum iſtiuſmodi incommodis complicata. Ea duo ſunt.

3. Alterum hujuſmodi eſt: Adducantur in Vſum, idque maxime in Juventute Clyſteria nihil omnino Purgantia, aut Abſtergentia; ſed ſolummodo Refrigerantia, & nonnihil Aperientia; Probata ſunt quæ fiunt ex Succis Lactucæ, Portulacæ, Hepaticæ, etiam Sedi majoris, & Mucilaginis Seminis Pſillii, cum Decoctione aliqua temperata Aperiente, admiſto aliquanto Camphoræ: Verum vergente Ætate, omittatur Sedum majus, & Portulaca, & ſubſtituantur Succi Boraginis, & Endiviæ, aut ſimilium; Atque retineantur Clyſteria hujuſmodi, quantum fieri poteſt, ad Horam ſcilicet, aut amplius.

4. Alterum eſt ejuſmodi; In uſu ſint, præſertim Æſtate, Balnea Aquæ dulcis, & modice admodum tepida, prorſus abſque Emollientibus, Malva, Mercuriali, Lacte, & ſimilibus; Adhibeatur potius Serum Lactis Recens in nonnulla Quantitate, & Roſa.

5. Verum, quod Caput rei eſt, & Novum, illud præcipimus; Vt ante Balneationem, inungatur Corpus cum Oleo, cum ſpiſſamentis; ut Qualitas Refrigerii excipiatur, Aqua magis arceatur: Neq; tamen Meatus Corporis nimium occludantur; Etenim cum Frigus Exterius Corpus fortiter occludit, tantum abeſt, ut promoveat Infrigidationem; ut etiam eam prohibeat, & irritet Calorem.

6. Similis eſt uſus Veſicarum, cum Decoctionibus, & Succis Refrigerantibus, applicatis circa inferiorem Regionem Corporis, videlicet ſub Coſtas, uſq; ad Pubem; Nam & hoc eſt Genus Balneationis, ubi Corpus Liquoris, ut plurimum, excluditur; Refrigerium tantum excipitur.

7. Reſtat tertium Conſilium, quod non ad Sanguinis Qualitatem, ſed ad Subſtantiam ejus pertinet, ut reddatur magis Firma, & minus Diſſipabilis; & in quam Calor Spiritus minus agere poſſit.

8. Atque de uſu Limaturæ Auri, aut Auri Foliati, aut Pulveris Margaritarum, Gemmarum, & Coralli, & ſimilium, hodie nihil credimus, niſi quatenus præſenti Operationi ſatisfaciant; Certe, cum Arabes, & Græci, & Moderni, iis Rebus tantas Virtutes tribuerint, non omnino nihil videatur eſſe in iſtis, quæ tot Homines Experti obſervarunt. Itaque miſſis Phantaſticis circa illas Opinionibus, plane arbitramur, ſi univerſæ Subſtantiæ Sanguinis aliquid inſinuari poſſit per Minima, in quod Spiritus, & Calor parum, aut nihil agere poſſint, omnino id non tantum Putrefactioni, ſed etiam Arefactioni obſtiturum; & ad vitam prolongandam fore efficaciſſimum: In hoc tamen plures adhibendæ ſunt Cautiones: Primo, ut fiat admodum exacta Comminutio: Secundo, ut hujuſmodi Dura & Solida, ſint omnis Malignæ Qualitatis expertia, ne cum in Venis diſpergantur & lateant, aliquid Nocumenti inferant: Tertio, ut nunquam ſumantur cum Cibis, nec ita excipiantur, ut diu hæreant; ne generent periculoſas Obſtructiones circa Meſenterium: Quarto, ut Rarus ſit eorum uſus, ne coëant, & cumulentur in Venis.

9. Itaque Modus excipiendi ſit, Stomacho jejuno, in Vino Albo, cui admiſtum ſit parum Olei Amygdalini, & fiat Corporis Exercitatio ſuper Hauſtum eorum.

10. Simplicia autem, quæ Operationi huic ſatisfaciant, poſſint eſſe loco omnium, Aurum, Margaritæ, & Corallus; Metalla enim omnia, præter Aurum, non ſunt abſque maligna Qualitate, in Volatili ipſorum; Neque etiam tam exquiſite comminuuntur, quam Aurum Foliatum; Gemmæ autem Translucidæ, & tanquam Vitreæ, minus nobis placent (ut & antea diximus) propter ſuſpicionem Corroſionis.

11. At noſtro judicio, & tutior, & efficacior foret uſus Lignorum, in Infuſionibus, & Decoctionibus; Satis enim in iis poſſit eſſe ad Firmitudinem Sanguinis; Neque tamen ſimile Periculum eſt ab Obſtructione; præcipue autem, quia poſſunt ſumi in Cibo & Potu; unde facilius Ingreſſum reperient in Venas, nec deponentur in Fæcibus.

12. Ligna ad hoc idonea ſunt, Santalum; Quercus; & Vitis: Ligna enim Calidiora, aut aliqua ex Parte Reſinoſa, rejicimus: Poſſint tamen adjici Caules ſiccæ, & lignoſæ Roriſmarini; cum Frutex ſit Roſmarinus, & Ætatem multarum Arborum æquet; Etiam Hederæ caules Siccæ, & Lignoſæ, ſed ea Quantitate, ut Saporem non reddant ingratum.

13. Sumantur vero Ligna aut in Juſculis decocta, aut infuſa in Muſtum, aut Cerviſiam antequam ſedeat: In Juſculis autem (ut fit in Guajaco, & ſimilibus) ſemper infundantur diu, antequam decoquantur, ut firmior Pars Ligni, & non tantum ea, quæ leviter hæret, eliciatur: Fraxinus autem, licet ad Pocula adhibeatur, nobis ſuſpecta eſt. Atque de Operatione ſuper Sanguinem hæc inquiſita ſint.

OPERATIO
ſuper Succos Corporis.
IV.
HISTORIA.

1. Dvo ſunt Corporum Genera, (ut in Inquiſitione de Inanimatis jam dictum eſt) quæ difficilius conſumuntur: Dura & Pinguia; ut cernitur in Metallis, & Lapidibus; atque in Oleo, & Cera.

2. Operandum itaque eſt, ut Succus Corporis ſit Subdurus; atque etiam ut ſit Subpinguis, aut Subroſcidus.

3. Quatenus ad Duritiem, ea efficitur tribus Modis. Natura Alimenti firma; Frigore condenſante Cutem & Carnes; & Exercitatione Succos fermentante, & compingente, ne ſint molles, & ſpumoſi.

4. Quatenus ad Naturam Alimenti, talis eſſe debet, ut ſit minus Diſſipabilis; quales ſunt Caro Bovina, Caro Suilla, Caro Cervina, etiam Caro Caprearū, Hædo-

Hœdorum , Cygnorum , & Anſerum, & Palumbium Sylveſtrium, (*præſertim ſi hujuſmodi Carnes fuerint modice ſalitæ*) Piſces *itidem Saliti, & ſicci; Etiam* Caſeus *ſubvetus, & hujuſmodi.*

5. *Quoad* Panem *autem*, Avenatus, *aut etiam paululum* Piſatus, *aut* Secalicius, *aut* Hordeaceus, *ſolidior eſt, quam ex* Frumento: *Atq; etiam in* Pane Frumentaceo, *ſolidior qui paulo plus habet ex* Furfure, *quam qui purioris eſt* Pollinis.

6. Orcades, *qui* Piſcibus *veſcuntur* Salitis, *atque generaliter* Ichthyophagi, *Longævi ſunt.*

7. Monachi, & Eremitæ, *qui parce, &* Sicco Alimento *paſcebantur*, *fuerunt ut plurimum Longævi.*

8. *Etiam* Aqua pura *in potu frequenter uſurpata, reddit* Succos *Corporis minus* Spumoſos; *Cui, ſi propter* Spiritus Hebetudinem, (*qui proculdubio in* Aqua *eſt parum* Penetrativus) *admiſceatur aliquid* Nitri; *utile eſſe exiſtimamus. Atq; de* Firmitudine Alimenti *hactenus.*

9. *Quatenus ad* Condenſationem Cutis & Carnium *per* Frigus; *Vivaciores fere ſunt, qui ſub* Dio *vivunt, quam qui ſub* Tecto; *Atq; qui in* Regionibus Frigidis, *quam qui in* Calidis.

10. Veſtes nimiæ, *ſive in Lectis, ſive Portatæ, corpus ſolvunt.*

11. Lavatio Corporis *in* Frigida, *bona ad Longitudinem vitæ; uſus* Balneorum tepidorum, *malus: De* Balneis *autem, ex* Aquis Aſtringentibus Mineralibus, *ſuperius dictum eſt.*

12. *Quatenus ad* Exercitationem; Vita Ocioſa *manifeſto reddit Carnes Molles, & Diſſipabiles:* Exercitatio *autem* Robuſta, (*modo abſint nimij* Sudores, *aut* Laſſitudines) *duras & compactas; Etiam* Exercitatio *intra* Aquas Frigidas, *qualis eſt* Natatio, *valde bona; Atq; generaliter* Exercitatio *ſub* Dio, *melior quam ſub* Tecto.

13. *De* Fricationibus (*quod eſt* Exercitationis *genus*) *tamen, quia Alimenta magis evocant, quam indurant, poſtea ſuo loco inquiremus.*

14. *Iam vero, cum de* Duritie Succorum *dictum ſit, veniendum ad* Oleoſitatem *ſive Roſcidationem ipſorum; quæ perfectior, & potentior eſt* Intentio, *quam* Induratio; *quia non habet* Incommodum, *neq; Malum complicatum: Omnia enim, quæ ad* Duritiem Succorum *pertinent, ejuſmodi ſunt, ut cum* Alimenti Abſumptionem *prohibeant, etiam ejuſdem* Reparationem *impediant; unde fit ut Diuturnitati vitæ, eadem & proſint, & obſint; At quæ ad* Roſcidationem Succorum *pertinent, ex utraq; parte juvant; cum reddunt* Alimentum & *minus* Diſſipabile, & *magis* Reparabile.

15. *Cum vero dicimus, quod* Succus Corporis *debeat fieri* Roſcidus, & Pinguis; *Notandum eſt, hoc nos non intelligere de* Pinguedine, *aut* Adipe *manifeſto, ſed de* Rore perfuſo, & (*ſi placet*) Radicali, *in ipſa Corporis ſubſtantia.*

16. *Neque rurſus exiſtimet quiſpiam*, Oleum, *aut* Pinguia Ciborum, *aut* Medullas, *ſimilia ſibi generare, atque* Intentioni *noſtræ ſatisfacere; Neque enim quæ perfecta ſemel ſunt, retro aguntur; ſed talia debent eſſe* Alimenta, *quæ poſt* Digeſtionem & Maturationem, *tum demum* Oleoſitatem *in Succis ingenerent.*

17. *Neque rurſus exiſtimet quiſpiam*, Oleum, & Pingue Coacervatum, & Simplex, *difficilis eſſe Diſſipationis*; in Miſtione *autem non eandem retinere naturam; Etenim quemadmodum* Oleum *per ſe multo ſerius conſumitur, quam* Aqua; *ita etiam in* Papyro, *aut* Sudario, *diutius hæret, & tardius deſiccatur; ut prius notavimus.*

18. *Ad* Irrorationem *Corporis melius faciunt* Cibi Aſſati, *aut* Furno Cocti, *quam* Elixi: *Atque omnis* Præparatio Ciborum, *cum* Aqua, *incommoda eſt; Quinetiam &* Oleum *copioſius elici videmus ex* Corporibus Siccis, *quam ex* Humidis.

19. *Generaliter ad* Irrorationem *Corporis, prodeſt multus Uſus Dulcium,* Sacchari, Mellis, Amygdalarum dulcium, Pinearum, Piſtaciorum, Dactylorum, Uvarum Paſſarum, Uvarum Corinthi, Ficuum, *& hujuſmodi: Contra, omnia* Acida, *& nimium* Salſa, *& nimium* Acria, *ſunt Generationi* Succi Roſcidi *oppoſita.*

20. *Neq;* Manichæis, *eorumq; Diætæ favere exiſtimabimur, ſi* Semina *quæque, &* Nucleos, & Radices, *in Cibis, aut eorum Condimentis frequentia eſſe debere dicamus; quandoquidem omnis* Panis (Panis *autem Ciborum Firmamentum eſt*) *aut ex* Seminibus *eſt, aut ex* Radicibus.

21. *Ante omnia vero ad* Irrorationem Corporis *maxime facit* Natura Potus, *qui Ciborum Vehiculum eſt: Itaq; in uſu ſint* Potus *illi, qui abſq; omni* Acrimonia, *aut* Acedine, *ſubtiles tamen ſint, quales ſunt* Vina, (*ut ait* Anus *apud* Plautum) Vetuſtate edentula, *&* Cerviſia *ejuſdem generis.*

22. Hydromel (*ut arbitramur*) *non foret malum, ſi fuerit Forte, & Vetus; Attamen quoniam omne* Mel *habet aliquid Acutum,* (*ut patet ex acerrima illa* Aqua, *quam* Chymici *ex eo extrahunt, quæ etiam* Metalla *ſolvit*) *melius foret, ſi fieret ſimilis Potio ex* Saccharo, *non infuſo leviter, ſed ita incorporato, quemadmodum* Mel *ſolet eſſe in* Hydromelite, *& quæ habeat Vetuſtatem Anni, aut ſex Menſium; unde* Aqua *Cruditatem deponat, &* Saccharum *Subtilitatem acquirat.*

23. *Atque* Vetuſtas Vini, *aut* Potus, *hoc habet; quod Subtilitatem generat in Partibus* Liquoris, *Acrimoniam in* Spiritibus; *quorum primum utile, ſecundum noxium; Itaq; ad hanc Complicationem emendandam, mittatur in Dolium, priuſquam reſederit nonnihil Vinum à Muſto,* Caro ſuilla, *aut* Cervina, *bene cocta, ut habeant* Spiritus vini, *quod ruminent, & mandant, atque inde mordacitatem ſuam deponant.*

24. *Similiter, ſi recipiat* Cerviſia, *non ſolum Grana* Tritici, Hordei, Avenarum, Piſarum, *&c. ſed etiam Partem (puta tertiam) ex* Radicibus, *aut* Pulpis *pinguibus,* (*qualia ſunt* Radices Potado, Medullæ Artiplicis, Radices Bardanæ, *aut aliæ* Radices *Dulces, & Eſculentæ*) *utiliorem fore* Potum *ad Longævitatem exiſtimamus, quam* Cerviſiam *ex* Granis *tantum.*

25. *Etiam quæ in Partibus ſuis valde tenuia ſunt, & nihilominus nulla prorſus ſunt* Acrimonia, *aut* Mordacitate, *utilia ſunt in* Condimentis Ciborum: *Qualem Virtutem ineſſe deprehendimus in paucis quibuſdam ex* Floribus; Floribus *ſcilicet* Hederæ, *qui in Aceto infuſi etiam guſtui placent*; Floribus Calendulæ, *qui in uſu ſunt in* Brodiis, *&* Floribus Betonicæ. *Atque de* Operatione *ſuper* Succos Corporis *hæc inquiſita ſunt.*

OPERATIO ſuper Viſcera ad Extruſionem Alimenti. V.

HISTORIA.

1. QUæ Viſcera illa Principalia (quæ Concoctionis Fontes ſunt) Stomachum, Hepar, Cor, Cerebrum, ad Functiones ſuas probe exercendas confortant, (unde Alimenta in partes diſtribuuntur, Spiritus ſparguntur, atq; inde Reparatio Corporis totius tranſigitur) à Medicis, atque eorum Deſcriptis, & Conſiliis, petenda ſunt.

2. De Splene, Felle, Renibus, Meſenterio, Iliis & Pulmonibus, non loquimur; Sunt enim Membra Miniſtrantia Principalibus; Atque cum de Sanitate tractatur, in Conſiderationem vel præcipuam quandoque veniunt; quia patiuntur ſingula ſuos Morbos, qui niſi curentur, etiam in Viſcera Principalia incurrunt: Quatenus vero ad Prolongationem Vitæ, & Reparationem per Alimenta, & Retardationem Atrophiæ Senilis, ſi Concoctiones, & Principalia illa Viſcera bene ſe habeant, cætera maxima ex parte ad Votum ſequuntur.

3. Atque ex Medicorum Libris, qui de Quatuor Membrorum Principalium Confortatione, & Cōmodis, Sermones faciunt, decerpenda ſunt ea unicuique, quæ pro ratione Status Corporis proprii, in Dietam & Regimen Vitæ transferri poterunt: Etenim Sanitas Medicinis temporalibus plerunque indiget; at Diuturnitas Vitæ ex Victus ratione, & conſtanti Medicinarum juvantium ſerie, ſperanda eſt: Nos vero Pauca, eaq; Selecta, & Optima proponemus.

4. Stomachum (qui, ut ajunt, eſt Paterfamilias, & cujus Robur ad reliquas Concoctiones eſt Fundamentale) ita munire decet, & confirmare, ut ſit abſque Intemperie Calidus; deinde Aſtrictus, non Laxus; etiam Mundus, non Humorum Faſtidiis Oppreſſus; Et nihilominus (cum ex ſeipſo, potius quam ex Venis nutriatur) minime prorſus Inanis, aut Jejunus; poſtremo in Appetitu ſervandus eſt; quia Appetitus Digeſtionem acuit.

5. Miramur quomodo illud, Calidum Bibere, (quod apud Antiquos in uſu fuit) in Deſuetudinem abierit; Novimus certe Medicum admodum celebrē, qui in Prandio, & Cœna, Juſculum etiam præcalidum avide ingerere ſolebat, & paulo poſt optare ut regeſtum eſſet; Neque enim mihi Juſculo opus eſt, (inquit) ſed Calido tantum.

6. Omnino utile arbitramur, primam Potionem, ſive Vini, ſive Cerviſiæ, ſive Potus alterius, (cui quis inſuevit) in Cœna ſemper calidam exhiberi.

7. Vinum Extinctionis Auri, utile arbitramur ſemel in Menſa, Non quod Aurum aliquid Virtutis ad hoc largiri credamus, ſed quia Extinctionem omnem Metallicam, in aliquo Liquore, Aſtrictionem potenter indere novimus: Aurum autem deligimus, quia præter illam (quam optamus) Aſtrictionem, nil aliud Metallicæ Impreſſionis poſt ſe relinquit.

8. Offas Panis in Vino, media Menſa, utiliores, quam ipſum Vinum eſſe judicamus; præſertim ſi Vino, cui Offa intingatur, Roſmarinus, & Cortex Citri, fuerint infuſi; idque cum Saccharo, ut tardius labatur.

9. Uſum Cotoneorum, ad Stomachi Robur, utilem eſſe certum eſt; Melius tamen adhiberi judicamus in Succis depuratis, cum Saccharo, (quos Myvas vocant) quam in Carnibus ipſorum, quia Stomachum nimis gravant: Illæ vero Myvæ poſt Menſam, ſimplices; at ante Menſam, cum Aceto, utiliſſime ſumuntur.

10. Utilia Stomacho ſunt præ cæteris Simplicibus Roſmarinus, Enula, Maſtiche, Abſynthium, Salvia, Mentha.

11. Pillulas ex Aloë, & Maſtiche, & Croco, præſertim Temporibus Hyemalibus, ante Prandium ſumptas, probamus; ita tamen, ut Aloë non tantum Succo Roſarum multis vicibus abluta ſit, ſed etiam in Aceto, (in quo diſſolutum fuerit Tragacanthum) & poſtea in Oleo Amygdalino Dulci & Recenti, ad aliquot horas macerata ſit, antequam formetur in Pillulas.

12. Vinum aut Cerviſia Infuſionis Abſynthii, cum modico Enulæ, & Santali Cytrini, recte per vices adhibetur, atq; hoc Hyeme potius.

13. At Æſtate, Hauſtus ex Vino Albo, cum Aqua Fragariæ diluto, in quo Vino, Pulveres exquiſiti Perlarum, & Teſtarum Cancrorum Fluviatilium, & (quod mirum fortaſſe videatur) parum Cretæ fuerint infuſa, Stomachum optime recreat, & roborat.

14. At generaliter, omnis Hauſtus Matutinus (quales frequenter in uſu ſunt) Refrigerantium, (Succorum, Decoctionum, Seri Lactis, Hordeatorum, & ſimilium) fugiendus eſt; nihilq; prorſus immittendum Stomacho jejuno, quod ſit Frigidum purum: Melius exhibebuntur Res hujuſmodi, (ſi neceſſitas poſtulet) vel Hora quinta poſt Prandium, vel Hora una poſt leve Jentaculum.

15. Jejunia frequentia mala ſunt ad Longævitatem; quinetiam Sitis quacunque evitanda, & ſervandus Stomachus ſatis Mundus, ſed perpetuo quaſi Humidus.

16. Oleum Olivarum Recens, & Bonum, in quo Mithridatii nonnihil diſſolutum fuerit, inunctum Spinæ Dorſi, ex adverſo Oris Stomachi, Stomachum mirum in modum confortat.

17. Sacculus ex Floccis Carmoſinis, infuſis in Vinum Auſterum; in quod infuſa fuerint Myrtus, & Cortex Citri, & parum Croci, ſuper Stomachum perpetuo geſtari poteſt. Atque de Stomachum Confortantibus hactenus; cum etiam haud pauca ex his, quæ aliis Operationibus inſerviunt, ad hoc etiā juvēt.

18. Jecori, ſi à Torrefactione, ſive Deſiccatione, atq; ab Obſtructione, immune ſervetur, nil ultra opus eſt: Etenim Exolutio illa, quæ Aquoſitates generat, Morbus prorſus eſt; At reliqua duo etiam Senectus obrepens inducit.

19. Huc pertinent, vel maxime ea, quæ in Operatione ſuper Sanguinem, deſcripta ſunt; Iis adjiciemus pauca admodum, ſed electa.

20. Præcipue in uſu ſit, Vinum Granatorum Dulcium; aut ſi illud haberi non poſſit, Succus ipſorum recens expreſſus; mane ſumendus, cum aliquanto Sacchari, & immiſſo in Vitrum (in quod ſit Expreſſio) modico Corticis Citri recentis, & caryophyllis tribus, aut quatuor integris: Hocq; uſurpetur à Februario ad Finem Aprilis.

21. In uſum adducatur, ante alias omnes Herbas, Naſturtium, ſed tamen Pubeſcens, non Vetus: uſurpetur ſive Crudum, ſive in Juſculis, ſive in Potu; Et poſt hanc Cochlearia.

22. Aloë, *quocunq; modo abluta, aut correcta,* Hepati *noxia; Itaq; nunquam familiariter ſumenda eſt.* Rhabarbarum *contra vitale* Hepati, *modo tres adhibeantur* Cautiones: *Primo, ut ſumatur* ante Cibum, *ne deſiccet nimis, aut Veſtigium* Stypticitatis *relinquat: Secundo, ut* maceretur *ad Horam unam, aut duas, in* Oleo Amygdalino *recenti, cum* Aqua Roſacea, *antequam alias infundatur, aut detur in Subſtantia: Tertio, ut vicibus alternis ſumatur, alias* ſimplex, *alias cum* Tartaro, *aut parum* Salis nigri, *ne leviora tantum aſporiet, & reddat Maſſam Humorum magis obſtinatam.*

23. Vinum, *aut* Decoctum *aliquod* chalybeatum, *ter aut quater in Anno ſumi probo, ad* Obſtructiones *potentiores ſolvendas; ita tamen ut ſemper præcedat* Hauſtus *duorum, aut trium Cochlearium* Olei Amygdalini, *dulcis & recentis, & ſequatur* Motus Corporis, *præſertim* Brachiorum & Hypochondriorum.

24. Liquores dulcorati, *idque cum Pinguedine quadam, ad arcendam* Arefactionem, & Salſedinē, & Torrefactionem, & *deniq;* Senilitatem Jecoris, *præcipue & plurimum poſſunt; præſertim ſi per Vetuſtatem bene incorporentur. Tales fiant ex* Fructibus, & Radicibus *dulcibus; Scilicet* Vina & Potus *ex* Uvis paſſis *recentibus*, Jujubis, Carycis, Dactylis, Paſtinacis, Bulbis *ſive* Potadis, & *hujusmodi, cum admiſtione* Lycoritię *quandoq; Etiam* Potus, *ex granis* Indicis *(quæ* Mayz *vocant) cum* Mixtura Dulcium, *plurimum confert. Notandum eſt autem, Intentionem* Præſervationis Jecoris *in Mollicie quadam, & Pinguedine, longe potentiorem eſſe illa altera, quæ pertinet ad* Apertionem Jecoris, *quæ potius innuit ad* Sanitatem, *quam ad* Diuturnitatem vitæ; *niſi quod* Obſtructio *ea, quæ inducit* Torrefactionem, *æque malitioſa eſt, ac aliæ* Arefactiones.

25. Radices Cichoreæ, Spinachiæ, Betæ, *à Medullis purgatas, atq; ad Teneritudinem coctas in Aqua, cum tertia parte* Vini Albi, *pro* Condimentis *Familiaribus cum* Oleo, & Aceto, *laudo: Etiam Gemmas, ſive Caules* Aſparagi, Pulpas Atriplicis, & Radices Bardanæ, *debitis modis elixas, & conditas;* & Juſcula *(tempore* Veris*) ex Foliis pubeſcentibus* Vitium, *& herba viridi* Tritici. *Atque de* Jecore *muniendo hactenus.*

26. Cor *Iuvamentum ſuſcipit maxime, atq; Nocumentum ex* Aëre, *quem ſpiramus; ex* vaporibus; *atq; ex* Affectibus: *Atq; complura ex iis, quæ de* Spiritibus, *ſupra dicta ſunt, huc transferri poſſunt; Indigeſta autem* Moles Cordialium *apud* Medicos, *ad Intentionem noſtram parum valet: Attamen, quæ* Venenorum Malignitati *occurrere deprehenduntur, ea demum ad muniendas* Cordis *vires, ſano cum Iudicio adhiberi poſſunt, præſertim ſi ſint ex eo genere, quod non tam propriam* Veneni Naturam *frangat, quam* Cor & Spiritus *in* Venenum *inſurgere faciat. Atque de* Cordialibus *conſule* Tabulam *ſuperius poſitam.*

27. Aëris Bonitas *in* Locis, Experientia *potius dignoſcitur, quam* Signis. *Optimum judicamus* Aërem *ſpirare in* Locis Æquis, & *Planis, atq; ex omni parte* Perflatilibus, *Si fuerit* Terra Sicca, *neq; tamen prorſus* Arida, *aut* Arenoſa; *Quæque emittat* Serpillum, & Amaraci *genus, & hinc inde* caules Mentæ Campeſtris; *Quæq; ſit non prorſus* Raſa, *ſed* Arboribus *nonnullis (ad* umbram*) ſparſim conſita; Atq; ubi* Roſa Rubi *ſpiret aliquid* Muſcatellum, & Aromaticum: Flumina *ſi adſint, nocere potius arbitramur, niſi fuerint* Exigua *admodum*, & limpida, & glareoſa.

28. Aërem Matutinum *certum eſt* Veſpertino *eſſe magis Vitalem, licet ad Delicias alter magis ametur.*

29. Aërem *à* Vento *agitatum paulo leniore,* Aere Cœli Sereni *fœliciorem eſſe arbitramur: Optimus autem eſt* Zephyrus Matutinus, & Boreas Poſtmeridianus.

30. Odores *ad* Confortationem Cordis *præcipue utiles ſunt; Neque tamen, ac ſi* Odor bonus, *eſſet* Aeris boni *Prærogativa. Certum enim eſt, quemadmodum inveniuntur* Aeres *prorſus* Peſtilentes, *qui non tantum* fœtent, *quantum alij* minus noxii; *ſimiliter inveniri è contra* Aeres ſaluberrimos, & Spiritibus amiciſſimos, *qui aut prorſus ſint* inodori, *aut ad ſenſum minus* Grati & Fragrantes. *Atq; omnino, ubi degitur in* Aere bono, Odores *per vices tantum repeti debent:* Odor *enim* Continuus *(licet optimus)* Spiritus *non nihil onerat.*

31. *Laudamus ante omnes alios, (ut etiam ſuperius innuimus)* Odores *ex* Plantis Vegetantibus, & *non* Avulſis, *in* Aere aperto *exceptis; quales ſunt ex* Violis, Floribus Caryophylli (*tam* Majoris *quam* Minoris) Floribus Fabarum, Floribus Tiliæ, Floribus *ſive* Pulviſculo Vitium, Floribus Madreſelve, Floribus Parietariæ luteæ; Roſa Muſcatella (*nam cæteræ* Roſæ germinantes *parce emittunt* Odores (*præcipue ineunte* Vere,) Mentha Campeſtri, Lavendula Florente, *atq; in Regionibus Calidioribus*, Malo Arantio, Cytrio; Myrto, Lauro: *Itaque* Ambulatio, *aut* Seſſio *inter hujusmodi* Auras, *in Vſu eſſe debet.*

32. *Ad* Cordis *juvamentum*, Odores Refrigerantes Calidioribus *anteponimus*; Suffitus *itaque* Matutinus, *aut ſub* Calores Meridiei *optimus fuerit, ex æquis Portionibus* Aceti, Aquæ Roſaceæ, & Vini Generoſi, *ſuper* Laminam Ferri *quaſi candentem fuſorum.*

33. *Neq; vero* Matri Telluri *libare nos quis exiſtimet, ſi præcipiamus inter* Fodiendum, *aut* Terram vertendam, vinum Generoſum *ſuper-infundi.*

34. Aquam *è* Floribus Arantiorum *bonam, cum modica Parte* Aquæ Roſaceæ, & Vini Fragrantis, *etiam per* Nares *attrahi, aut per* Syringam Errhini *more immitti, (ſed rarius) bonum eſt.*

35. *At* Maſticatio *(quamvis non habeamus* Betel) & Detentio *in* Ore *eorum quæ* Spiritus *fovent, (licet aſſidua) utilis admodum eſt. Fiant itaque* Grana, *aut puſilli* Paſtilli *ex* Ambra, & Muſco, & Ligno Aloes, & Ligno Rhodio, & Radice Iridis, & Roſa, *atque formentur illa* Grana *aut* Paſtilli *per* Aquam Roſaceam, *quæ per paululum* Balſami Indi *tranſierit.*

36. Vapores *vero, qui ex* Rebus intro ſumptis, Cor *muniunt, & fovent, hæc tria habere debent; ut ſint* Amici, Clari, & Refrigerantes. Caliditas *enim* Vaporum, *mala; Atque ipſum* Vinum, *quod putatur habere* vaporem *ſolummodo* calefacientem, *non expers eſt prorſus* Qualitatis Opiatæ. Claros *autem* Vapores *vocamus eos, qui plus habent ex* Vapore, *quam ex* Exhalatione, *neque ſunt omnino* Fumei, *aut* Fuliginoſi, *aut* Unctuoſi, *ſed* Humidi, & Æquales.

37. *Inter Turbam inutilem* Cordialium, *pauca ad* Diætam *in uſu eſſe debent*; *Loco omnium* Ambragriſia, *&* Crocus, *&* Granum Kermes, *ex* Calidioribus; *Atque* Radices Bugloſſi, *&* Boraginis, *atque* Mala Cytria, *&* Limones dulces, *&* Poma Fragrantia, *ex* Frigidioribus. *Etiam eo* (*quo diximus*) *modo*, *&* Aurum, *&* Margaritæ, *non tantum intra* Venas, *ſed etiam in* Tranſitu, *& circa* Præcordia *aliquid poſſunt*: *per* Refrigerium *ſcilicet*, *abſque aliqua* noxia Qualitate.

38. *De* Lapide Bezoar, *ob multas Probationes*, *Virtuti ejus fidem non prorſus derogamus*; *Sed omnino* Modus *ejus ſumptionis talis eſſe debet*, *ut facillime* Virtus *ejus communicetur* Spiritibus. *Itaque nec in* Juſculis, *nec in* Syrupis, *nec in* Aqua Roſacea, *aut hujuſmodi*, *Uſum ejus probamus*; *ſed tantum in* Vino *aut* Aqua Cynamomi, *aut hujuſmodi* Diſtillato, *ſed* Tenui, *non* Calido *aut* Forti.

39. *De* Affectibus *jam ſuperius inquiſitum eſt*; *Illud tantum adjicimus*, *omne* Deſiderium magnum, *&* conſtans, *&* (*ut loquuntur*) Heroicum, Cordis Virtutes *roborare*, *& ampliare*. *Atque de* Corde *hactenus*.

40. *Ad* Cerebrum *quod attinet* (*ubi* Cathedra, *&* Univerſitas *Spirituum* Animalium *reſidet*) *quæ ſuperius inquiſita ſunt*, *de* Opio *&* Nitro, *&* Subordinatis *ad ipſa*, *& de* Conciliatione Somni placidi, *etiam huc aliquatenus ſpectant*. *Illud quoque certum*, Cerebrum *tanquam in* Tutela *Stomachi eſſe*; *ideoq; quæ* Stomachum *confortant*, *& muniunt*, Cerebrum *per* Conſenſum *juvant*, *atque huc ſimiliter transferri debent*. *Adjiciemus pauca*, *tria* Externa, Internum *unum*.

41. Balneationem *Pedum omnino in uſu eſſe volumus*, *ad minus*, *ſemel in* Septimana; Balneumque *fieri ex* Lixivio, *cum* Sale nigro, *&* Salvia, Camomilla, Fœniculo, Sampſucho, *&* Coſto, *cum Foliis* Angelicæ Viridis.

42. *Suffitum laudamus etiam* Quotidianum, Mane, *ex* Roremarino *arido*, *Ramulis* Lauri *ſiccis*, *&* Ligno Aloës; *nam* Gummi ſuavia Caput *gravat*.

43. *Cavendum prorſus*, *ne* Capiti *per* Exterius *admoveantur* Calida; *qualia ſunt* Aromata, *non excepta* Nuce Muſcata; *Etenim* Calida *illa ad* Plantas pedum *præcipitamus*, *ibique ſolum applicari volumus*: Unctionem *vero* Capitis *levem ex* Oleo, *cum* Roſa, *&* Myrto, *& pauco* Salis, *&* Croci, *laudamus*.

44. *Memores eorum*, *quæ de* Opiatis, *&* Nitro, *& Similibus*, *ante propoſuerimus*, *quæ* Spiritus *tantopere denſant*, *non exiſtimamus ab re fore*, *ſi ſemel* Diebus *quatuordecim accipiantur*, *in* Brodio Matutino, Grana *tria*, *vel quatuor* Caſtorii, *cum modico* Seminis Angelicæ, *&* Calami Aromatici; *quæ & ipſa* Cerebrum *roborant*, *& in* Denſitate Subſtantiæ Spirituum, (*quæ ad vitæ Longævitatem tam neceſſaria eſt*) Motus Vivacitatem, *&* vigorem *excitant*.

45. *In* Confortativis *quatuor* Viſcerum Principalium *ea propoſuimus*, *quæ &* Propria *ſunt*, *atq;* Electa, *atq; in* Diætam, *&* Regimen vitæ *transferri*, *tuto & commode poſſunt*: Varietas *enim* Medicamentorum, ignorantiæ Filia *eſt*; *neque* Multa Fercula (*quod ajunt*) tam multos Morbos *fecere*, *quam* multa Medicamenta paucas Curas. *Atque de* Operatione *ſuper* Viſcera principalia, *ad* Extruſionem Alimenti, *hæc inquiſita ſunt*.

OPERATIO
Super partes exteriores ad Attractionem Alimenti.
VI.
HISTORIA.

1. *Licet* Concoctio *bona*, *per* Partes Interiores *facta*, *primas Partes ad probam* Alimentationem *teneat*; *tamen concurrere etiam debent Actiones* Partium Exteriorum; *ut ſicut* Facultas interior Alimentum *emittit*, *& extrudit*; *ita* Facultas Partium Exteriorum *idem arripiat*, *& attrahat*; *Quoq; imbecillior fuerit* Facultas Concoctionis, *eo magis opus eſt Auxilio concurrente* Facultatis Attractivæ.

2. Attractio valida Partium Exteriorum, *excitatur præcipue per* Motum Corporis, *per quem* Partes calefactæ, *&* confortatæ, Alimentum *ad ſe alacrius vocant*, *& attrahunt*.

3. *Illud vero maxime cavendum*, *& prohibendum*; *Ne idem* Motus, *&* Calor, *qui ad* Membra Novum Succum *evocat*, Membrum *ſimul eo* Succo, *quo antea perfuſum erat*, *nimium exolvat*.

4. Fricationes *huic Intentioni optime ſubſerviunt*, *factæ præcipue* Mane; *ſed hoc perpetuo comitetur*, *ut poſt* Fricationem, *fiat levis* Inunctio *cum* Oleo, *ne* Attritio Partium Exteriorum, *eas per* Perſpirationem *reddat effœtas*.

5. *Proxima eſt* Exercitatio, *per quam* Partes *ipſæ ſe* confricant, *&* concutiunt, *modo ſit* Moderata, *& quæ* (*ut ſuperius notatum eſt*) *nec ſit* Celeris, *nec ad* Ultimas Vires, *nec ad* Laſſitudinem; *Verum in hac ipſa*, *atque* Fricatione, *eadem eſt ratio*, *&* Cautio; *Ne corpus nimium perſpiret*; *Itaque* Exercitatio *melior eſt ſub* Dio, *quàm ſub* Tecto, *&* Hyeme *quàm* Æſtate; *Atq; inſuper*, Exercitatio Inunctione *non tantum* claudi *debet*, *ut* Fricatio; *ſed etiam in* Exercitationibus *vehementioribus*, *adhibenda eſt* Unctio *& in* Principio, *& ſub* finem, *more* Athletarum.

6. *Ad* Exercitationem, *ut quam minimum aut* Spiritus, *aut* Succos *exolvat*, *utile eſt*, *ut uſurpetur* Stomacho *non prorſus* jejuno. *Itaque ut* Exercitatio, *nec* Stomacho repleto (*quod plurimum intereſt* Sanitatis) *nec* Jejuno (*quod non minus intereſt* Longitudinis vitæ) *uſurpetur*; *in uſum adduci debet* Jentaculum *Mane*, *non ex* Medicamentis, *aut* Hauſtibus Matutinis, *aut* Uvis paſſis, *aut* Ficubus, *aut hujuſmodi*; *ſed plane ex* Cibo, & Potu; *at* Levi *admodum*, *&* Modica Quantitate.

7. Exercitationes *ad* Irrigationem Membrorum, *debent eſſe* Membris *omnibus quaſi æquales*; *non ut* (*quemadmodum ait* Socrates) Tibiæ moveant, Brachia quieſcant, *nec è contra*; *ſed ut* Partes univerſæ *ex Motu participent*; *atque omnino ad vitam prodeſt*, *ut* Corpus *nunquam diu in eadem* Poſitura *permaneat*: *ſed ſingulis Semi-horis*, *ad minus*, Poſituram *mutet*, *præterquam in* Somno.

8. *Quæ ad* Mortificationem *uſurpantur*, *ad* Vivificationem *traduci poſſunt*; *Nam &* Induſia ſetoſa, *&* Flagellationes, *& omnis* Exteriorum Vexatio, Vim *eorum* Attractivam *roborat*.

9. Urticationem *commendat* Cardanus, *etiam ad* Melancholiam; *verum de hac parum nobis cōpertum eſt*; *Et ſuſpecta nobis eſt illa*, *ne propter* Venenatam *nonnullā* Qualitatē Urticæ, Serpigines *uſu frequenti*

quenti inducat, & Mala Cutis. *Atque de* Operatione *ſuper* Partes Exteriores, *ad* Attractionem Alimenti, *hæc inquiſita ſunt.*

OPERATIO
Super Alimentum ipſum ad Inſinuationem ejuſdem.
VII.
HISTORIA.

1. Reprehenſio vulgaris *de* multis Ferculis, Cenſorem *potius decet, quam* Medicum; *aut, utcunque constantiæ* Sanitatis *utilis eſſe poteſt, ad* Longitudinem vitæ *noxia eſt*; *Propterea quod* Miſtura Alimentorum varia, & *aliquantum* Heterogenea, *Exitum reperit in* Venis, & Succos, *melius & alacrius, quam* Simplex, & Homogenea; *Cum inſuper ad* Appetitum excitandum, (*qui* Acies *eſt* Digeſtionis) *plurimum poſſit. Itaq;* & Menſam variam, & Mutationes *ſubinde* Ciborum, *pro* Temporibus Anni, *aut alias probamus.*

2. *Etiam illud de* Simplicitate Ciborum *abſque* Condimentis, Simplicitas Judicii *eſt*; *cum* Condimenta *bona, & bene electa, ſint* Præparationes Ciborum *ſaluberrima, atq; tum ad Sanitatem, tum ad Vitam conferant.*

3. *Videndum eſt, ut cum* Cibis Durioribus, *conjungantur* Potus Fortiores, & Condimenta *quæ* penetrent, & incidant: *Cum* Cibis *contra* Facilioribus, Potus Tenues, & Condimenta Pinguia.

4. *Cum paulò ante monuerimus, ut prima* Potio *in cœna excipiatur* Calida; *nunc addimus, quod ad* Præparationem Stomachi, *etiam* Semihora *ante* Cibum, *bonus* Hauſtus Potus (*cui quiſq; maxime inſuevit*) calidus *uſurpetur*; *ſed parum* Aromatizatus *ad gratiam Saporis.*

5. Præparatio *Ciborum*, & Panis & Potuum, *ſi bene*, & *in ordine ad* Intentionem *inſtituatur, magni eſt prorſus Momenti*; *licet ſit* Res Mechanica, & *ſapiat* Culinam, & Cellam; *cum tamen longe præſtet* Fabellis *de* Auro, & Gemmis, & *hujuſmodi.*

6. Humectatio Succorum Corporis *per* Præparationem Alimentorum Humidam, *puerilis Res eſt*; *Ad* Fervores Morborum *nonnihil facit*; *ad* Alimentationem *vero* roſcidam, *omnino contraria eſt*; *itaque* Elixatio Ciborum *longe inferior eſt, ad Intentionem noſtram,* Aſſatione, & Coctione *in* Furno, & *ſimilibus.*

7. Aſſatio *debet fieri* Igne vivido, & *celerius perfici*; *non* Igne lento, & *nimia Mora.*

8. Carnes *omnes* Solidiores *in uſu eſſe debent non prorſus* Recentes, *ſed nonnihil* Salis Expertæ; *ex* Sale *ipſo autem in* Menſa, *eo minus ſumi debet, aut nihil omnino.* Sal *enim* Alimento Incorporatus *magis valet ad* Diſtributionem, *quam per ſe ſumptus.*

9. *Debent in uſum adduci* Macerationes, & Infuſiones Carnium *variæ, & bonæ, in* Liquoribus idoneis, *ante* Aſſationes; *quemadmodum quandoque in uſu ſunt ſimilia, ante* Coctiones *in* Furno, & *in* Muriis *aliquorum* Piſcium.

10. *At* Pulſationes, & *tanquam* Verberationes Carnium, *antequam coquantur, haud parvam rem præſtant*: *Certe in confeſſo eſt,* & Perdices, & Phaſianos, *in* Aucupio; & Damas, & Cervos *in* Venatione *occiſos* (*niſi fuerit ea Fuga longior*) *graviores eſſe etiam ad Guſtum.* Piſces *autem nonnulli* Flagellati & Verberati, *evadunt meliores. Etiam* Pira Duriora, & Auſtera, *atq; alij nonnulli* Fructus, Compreſſione *dulceſcunt. Bonum eſſet in Uſum adduci,* Carnium duriorum *nonnullam* Pulſationem, & Contuſionem, *antequam Ignem patiantur*; *Idque ex optimis* Præparationibus *erit.*

11. Panis *modice* Fermentatus, & *valde parum* Salitus, *optimus eſt*; *quique etiam in* Furno Ferventi *ſatis, nec admodum* Elanguido, *coctus eſt.*

12. Potus Præparatio *ad vitam longam ſimplici fere Præcepto conſtat*: *Atque de* Aquæpotoribus *nihil attinet dicere*; *Poteſt hujuſmodi* Diæta (*ut alibi diximus*) *vitam* aliquandiu remorari, *ſed nunquam* majorem *in* Modum prolongare: *At in aliis* Potibus Spirituoſis, *qualia ſunt* Vinum, Cerviſia, Hydromel, & *Hujuſmodi*; *id tanquam Summa Summarum affectari, & obſervari debet*; *Ut* Partes Liquoris *ſint ſubtiliſſima,* & Spiritus *leniſſimus*: *Hoc* Vetuſtate ſimplici *difficile erit efficere*, *quæ gignit* Partes *paulo* Subtiliores, Spiritus *vero multo* Acriores; *Itaque de* Infuſione *in* Doliis Subſtantiæ *alicujus* Pinguis, *quæ* Spirituum Acrimoniam *compeſcat, jam antea præceptum eſt*: *Eſt & alius modus abſq;* Infuſione, *aut* Mixtura; *Is eſt, ut* Liquor Potus *continuo agitetur*, *ſive per* Vecturam *in* Mari, *ſive per* Vecturam *in* Carris, *ſive ſuſpendendo* utres *ex* Funibus, *eoſque quotidie agitando*, *aut aliis hujuſmodi Modis*: *Certum enim eſt,* Motum *illum* localem; Partes ſubtilizare, *ac* Spiritus *in partibus interim ita* fermentare, *ut* Acedini (*quod* Putrefactionis *genus eſt*) *non vacent.*

13. Vergente *autem* Senectute, *etiam talis* Præparatio Ciborum *inſtituenda eſt, quæ ſit tanquam in media Via ad* Chylum, *Atque de* Diſtillationibus Ciborum; *meræ Nugæ ſunt*; *Etenim* Portio Nutritiva, *vel optima, non aſcendit in* Vaporem.

14. Incorporatio Cibi & Potus, *antequam concurrant in* Stomacho, *gradus eſt ad* Chylum; *Itaque ſumantur vel* Pulli *vel* Perdices, & Phaſiani, & *ſimilia*; *Et coquantur in* Aqua, *cum pauco* Salis; *deinde mundentur, & ſiccentur*: *poſtea ſive in* Muſto, *ſive in* Cerviſia ferveſcente, *infundantur*; *cum pauco* Sacchari.

15. *Etiam* Expreſſiones Ciborum, & Conciſiones minutæ, *bene conditæ,* Senibus *utiles ſunt*; *eo magis quod* Officio Detium *in* Manducatione (*quod* Præparationis *præcipuum Genus eſt,*) *fere deſtituantur.*

16. *Atque de* Juvamentis *ejus* Defectus, (Dentium *ſcilicet* Roboris, *ad* Cibum molendum) *tria ſunt quæ conferre poſſint. Primum, ut alij* Dentes renaſcantur; *Id quod difficile omnino eſſe videtur, nec poſſe perfici abſque* Inſtauratione Corporis Intima, & Potenti. *Secundum eſt ut* Mandibula *per* Aſtringentia debita, *ita firmentur, ut* Officio Dentium, *aliqua ex parte, ſufficere poſſint*; *quod non male cedere poſſe videtur. Tertium, ut* Cibus *ſit ita* præparatus, *ut iſta* Maſticatione *non egeat*; *quod promptum eſt,* & *expeditum.*

17. *Subit etiam cogitatio de* Quantitate Cibi, & Potus; *Eam in* Exceſſu *nonnullo, quandoque ad* Irrigationem *Corporis, utilem eſſe*: *Itaque* & Epulæ Profuſæ, & Perpotationes, *non omnino inhibenda ſunt. Atque de* Operatione *ſuper* Alimenta, & *eorumdem* Præparationem, *hæc inquiſita ſunt.*

OPERATIO Super Actum ultimum Aſſimilationis. VIII.

CONNEXIO.

DE *Actu Ultimo Aſſimilationis*, (quem *Operationes* tres proxime præcedentes intuentur) brevis, & ſimplex erit *præceptio*; Reſque magis *Explicatione* indiget, quam *præceptione* aliqua varia.

COMMENTATIO.

1. CErtum eſt Corpora omnia *Aſſimilandi*, quæ in Contiguo ſunt, *Deſiderio* nonnullo indui: Id faciunt generoſe, & alacriter *Tenuia*, & *Pneumatica*; veluti *Flamma*, *Spiritus*, *Aër*: At contra, quæ *Molem* habent *Craſſam* & *Tangibilem*, debiliter admodum; eo quod *Deſiderium* illud *Aſſimilandi*, à fortiori *Deſiderio Quietis*, & ſe non *Movendi*, ligetur.

2. Certum eſt itidem, *Deſiderium* illud *Aſſimilandi*, in Mole corporea, ligatum ut diximus, & inutile redditum, à *Calore* aut *Spiritu* in Proximo, liberari nonnihil, & excitari, ut tum demum actuetur; Quæ unica eſt Cauſſa, cur *Inanimata* non aſſimilent *Animata* aſſimilent.

3. Certum & hoc quoque eſt; quo durior ſit *Corporis Conſiſtentia*, eo illud indigere *Majore Calore* ad *Stimulum Aſſimilationis*; Quod in *Senibus*, male omnino cedit; quia *Partes* ſunt *obſtinatiores*, *Calor imbecillior*. Itaque aut *Obſtinatio Partium* mollienda; aut *Calor* intendendus; Atque de *Malaciſſatione Membrorum* poſtea dicemus, cum jam ante etiam plura, quæ ad *Duritiem* hujuſmodi prohibendam, & præveniendam pertinent, propoſuerimus. De *Calore* autem *intendendo*, jam ſimplici *Præcepto* utemur, ſi prius etiam alterum *Axioma* aſſumpſerimus.

4. *Actus Aſſimilationis* (qui à *Calore*, ut diximus, *circumfuſo* excitatur,) eſt *Motus* admodum *Accuratus*, & *Subtilis*, & in *Minimis*. Omnes autem hujuſmodi *Motus*, tum demum ſunt in *Vigore*, cum omnis *Localis Motus* ceſſat, qui eum obturbet. Etenim *Motus Separationis* in *Homogenea*, qui in *Lacte* eſt, ut *Flos* ſupernatet, *Serum* ſubſidat, nunquam fiet, ſi *Lac* leniter agitetur: Neque *Putrefactio* ulla in *Aqua*, aut *Miſtis* procedet, ſi illa continuo *localiter moveantur*. Ex his itaque, quæ *aſſumpta* ſunt, hoc jam ad *Inquiſitionem præſentem* concludemus.

5. *Actus* ipſe *Aſſimilationis* perficitur præcipue in *Somno* & *Quiete*, præſertim verſus *Auroram*, facta jam *Diſtributione*: Non habemus igitur aliquid, quod ad præcipiendum occurrit, niſi ut Homines dormiant in *Calido*; Atque inſuper, ut verſus *Auroram* ſumatur aliqua *Inunctio*, vel *Induſium* intinctum, excitans moderate *Calorem*, atque poſt illud ſumptum redintegretur *Somnus*. Atq; de *Actu ultimo Aſſimilationis*, hæc inquiſita ſunt.

OPERATIO Super Intenerationem ejus quod areſieri cœpit, ſive Malaciſſatio Corporis. IX.

CONNEXIO.

DE *Inteneratione* per *Interius*, quæ per multas *Ambages* & *Circuitus* fit, tam *Alimentationis*, quam *Detentionis Spiritus*, (ideoque ſenſim perficitur) ſuperius inquiſitum eſt; De ea autem, quæ fit per *Exterius*, & quaſi ſubito, ſive de *Corpore Malaciſſando*, jam videndum eſt.

HISTORIA.

1. IN Fabula *de* Reſtitutione Peliæ *in* Juventutem, Medea *cum id ſe moliri fingeret, eam propoſuit Rationem Rei conficiendæ, ut* Corpus Senis *in* Fruſta *concideretur*; *deinde in* Lebete *cum* Medicamentis *quibusdam* decoqueretur. Coctio *fortaſſe aliqua ad hoc requiretur*; Conciſione in Fruſta *ſcilicet non eſt Opus*.

2. *Attamen etiam* Conciſio in Fruſta *adhibenda aliquatenus videtur*, *non* Ferro, *ſed* Judicio; *Cum enim* Viſcerum, *&* Partium *ſit* Conſiſtentia *multum diverſa*, *neceſſe eſt ut* Inteneratio *ipſorum*, *non iiſdem Modis abſolvatur*; *ſed ut inſtituatur* Cura ſingulorum, *præter ea quæ pertinent ad* Intenerationem *totius* Maſſæ Corporis; *de qua tamen primum*.

3. *Huic Operationi*, *per* Balnea, Unctiones, *& ſimilia* (*ſi modo ſit ejus Rei aliqua Poteſtas*) *ſatisfieri veriſimile eſt*; *Circa quæ obſervanda ſunt ea, quæ ſequuntur*.

4. *Non nimis indulgendum eſt ſpei*, *quod hæc Res confici poſſet*; *propter ea quæ fieri cernimus in* Imbibitionibus *&* Macerationibus Inanimatorum, *per quas illa intenerantur*; *Cujus aliqua Exempla ſuperius adduximus*; *Facilior enim eſt Operatio hujuſmodi ſuper* Inanimata, *quia* attrahunt, *&* ſugunt Liquores; *At in* Corpore Animali *difficilior*, *quia* Motus *in iis fertur potius ad* Circumferentiam.

5. *Ideo* Balnea, *quæ in uſu ſunt*, emollientia, *parum proſunt*, *ſed obſunt potius*; *quia* extrahunt *magis*, *quam* imprimunt; *&* ſolvunt *Compagem Corporis*, *potius quam* conſolidant.

6. Balnea, *&* Unctiones, *quæ Operationi præſenti* (Corporis *ſcilicet bene & ſolide* malaciſſandi) *inſervire poſſint*, *tres debent habere* Proprietates.

7. *Prima & præcipua eſt*, *ut conſtent ex iis*, *quæ tota* Subſtantia ſimilia *ſunt* Corpori *&* Carni Humanis, *quæque ſint tanquam* Alma, *&* Nutricantia *per* exterius.

8. *Secunda eſt*, *ut habeant* admiſta ea, *quæ* ſubtilitate *nonnulla* imprimant, *ut* Vim nutritivam *eorum*, *quibus admiſcentur*, *inſinuent*, *& inculcent*.

9. *Tertia*, *ut recipiant nonnullam* Mixturam, (*licet reliquis longe minorem*) *eorum*, *quæ ſunt* Aſtringentia; *Non* Auſtera, *aut* Acerba, *ſed* Unctuoſa, *&* Confortantia: *Ut dum reliqua duo operentur*, *interim prohibeatur* (*quantum fieri poteſt*) Exhalatio è Corpore, *quæ* Virtutem Malaciſſantium *perdat*; *ſed potius ut per* Aſtrictionem Cutis, *&* Clauſuram meatuum, Motus *ad* Intra *promoveatur*, *& juvetur*.

10. Conſubſtantiale *maxime* Corpori Humano, *eſt* Sanguis tepidus, *vel ex* Homine, *vel ex aliis Animalibus*: *At* Ficini *illud* Commentum, *ad Inſtaurationem Virium in Senibus*, *de* Exuctione Sanguinis Humani, *ex* Brachio Adoleſcentis ſani, *leve admodum eſt*: *Etenim*, *quod per* Interius *nutrit*, *nullo modo debet eſſe* Æquale, *aut plane* Homogeneum Corpori, *quod nutritur*; *ſed aliquatenus* Inferius, *&* Subordinatum, *ut ſubigi poſſit*; *At in* exterius Applicatis,

plicatis, *quanto* Subſtantia *eſt* ſimilior, *tanto* Conſenſus melior.

11. *Ab Antiquo receptum eſt*, Balneum *ex* Sanguine Infantium *ſanare* Lepram, *&* Carnes *jam* corruptas *reſtituere*; *Adeo ut hoc ipſum fuerit* Regibus *quibusdam Invidiæ apud* Plebem.

12. *Proditum eſt* Heraclitum Hydrope laborantem, *ſe in* Ventre calido Bovis, *nuper occiſi, immerſiſſe*.

13. *In uſu eſt* Sanguis *tepidus* Catulorum Felis, *ad* Eryſipelata, *& inſtaurandas* Carnes *&* Cutem.

14. Brachium, *aut* Membrum *aliquod* abſciſſum, *aut ex quo Sanguis alias nimium profluit, utiliter inſeritur in* ventrem *alicujus* Animalis *nuper diſſectum*; *nam potenter operatur ad* ſiſtendum Sanguinem; Sanguine Membri abſciſſi, Sanguinem recentem Animalis, *per* Conſenſum *ſorbente, & ad ſe vehementer trahente*; *Unde & ipſe ſiſtitur, & refluit.*

15. *Multum in uſu eſt, in* Morbis extremis, *& quaſi* deſperatis, *ut* Columbæ ſciſſæ, *alia poſt alias mutata, ad* Plantas Pedum ægroti *apponantur*; *unde ſequitur interdum Auxilium mirabile*; *Id vulgo imputatur, quaſi* Maligna Morbi traherent; *Sed utcunque, Caput petit iſta* Medicatio, *&* Spiritus Animales *confortat*.

16. *Verum* Balnea *iſta*, *&* Unctiones ſanguinolentæ, *nobis videntur ſordidæ, & odioſa*; *videndum de aliis, quæ minus fortaſſe habent* Faſtidii, *neque tamen minus* Juvamenti.

17. *Poſt* Sanguinem *igitur* recentem, ſimilia Subſtantiæ Corporis Humani, *ſunt* Alimentoſa; Carnes *pinguiores*, Bovinæ, Suillæ, Cervinæ; Oſtrea *inter* Piſces; Lac, Butyrum; Vitella Ovorum; Pollen Tritici; Vinum Dulce, *aut* Saccharatum *aut* Mulſum.

18. *Quæ admiſceri debent ad* Impreſſionem, *ſunt, loco omnium*, Sales, *præſertim* Niger; *Etiam* Vinum (*cum* Spiritu *turgeat*) imprimit, *& utile eſt* Vehiculum.

19. Aſtringentia *ejus generis quæ deſcripſimus*, Unctuoſa *ſcilicet*, *&* Confortantia *ſunt*, Crocus, Maſtiche; *&* Myrrha, *&* Baccæ Myrti.

20. *Ex his, pro noſtro Iudicio, optime fiet* Balneum, *quale deſideramus*. Medici & Poſteri *Meliora reperient*.

21. *Longe autem potentior fiet operatio, ſi* Balneum *quale propoſuimus*, (*quod Caput Rei eſſe arbitramur*) *comitetur quadruplex* Operationis Series, *ſive* Ordo.

22. *Primo, ut* Balneum *præcedat* Fricatio Corporis, *&* Inunctio *ex* Oleo, *cum aliquo* Spiſſamento; *ut Virtus, & Calor humectans* Balnei *potius ſubintret* Corpus, *quam* Aquea pars Liquoris. *Deinde, ſequatur* Balneum *ipſum, ad horas forte duas. A* Balneo *autem* Emplaſtretur Corpus *ex* Maſtiche, Myrrha, Tragacantho, Diapalma, Croco, *ut cohibeatur* (*quantum fieri poteſt*) Perſpiratio, *donec* Malacum *paulatim vertatur in* Solidum; *idque per viginti quatuor Horas, vel amplius. Poſtremo, amota* Emplaſtratione, *fiat* Unctio *cum* Oleo, *addito* Sale, *&* Croco; *Et renovetur* Balneum *poſt Quatriduum, cum* Emplaſtratione, *&* Unctione (*ut prius,*) *& continuetur hujusmodi* Malaciſſatio *per menſem unum*.

23. *Etiam durante tempore* Malaciſſationis, *utile judicamus, & proprium, & ſecundum* Intentionem *noſtram, ut* Corpus *bene nutriatur, & ab* Aëre frigido *abſtineatur, & nil niſi* Calidum *bibatur*.

24. *Hoc vero, (ut Initio in Genere monuimus) eſt ex iis, quæ nobis* Experimento *probata non ſunt, ſed deſcripta tantummodo ex* Collimatione *ad* Finem. *Etenim* Meta *poſita, aliis* Lampada *tradimus*.

25. *Neque negligenda ſunt* Fomenta *ex* Corporibus Vivis. Ficinus *ait* (*neque id per Iocum*) Davidem contubernio Puellæ, alias ſalubriter, ſed nimis ſero uſum fuiſſe; *debuerat autem addere quod* Puellam *illam, more* Virginum Perſiæ, *oportuiſſet inungi* Myrrha, *& ſimilibus, non ad* Delicias, *ſed ad* augendam Virtutem Fomenti, *ex* Corpore vivo.

26. Barbaroſſa Ætate extrema, *ex Conſilio* Medici Judæi, Puerulos *continue* Stomacho, *&* Iliis *applicabat ad* Fomenta: *Etiam* Senes *nonnulli,* Caniculas (*Animalia ſcilicet inter calidiſſima*) Stomacho *noctu applicare conſueverunt*.

27. *De* Hominibus *quibusdam* Naſonibus, (*qui Irriſionis pertæſi,* Naſorum Tuberes, *& quaſi* Surculos *amputarunt, atque in* Brachiorum Ulnas, *Inciſione nonnulla adapertas, ad tempus inſuerunt, atq; inde* Naſos *magis decentes efformarunt*) *increbuit Relatio quaſi certa; idq; in multis Nominibus: Ea ſi vera ſit,* Conſenſum Carnis *ad* Carnem, *præſertim* Vivarum, *plane teſtatur*.

28. *De* Incarnatione *particulari* Viſcerum Principalium, Stomachi, Pulmonum, Jecoris, Cordis, Cerebri, Spinalis Medullæ, Renum, Fellis, Iliorum, Venarum, Arteriarum, Nervorum, Cartilaginum, Oſſium, *nimis longa foret Inquiſitio, & Præſcriptio*; *cum jam non* Praxim *inſtruamus, ſed* Indicationes *ad* Praxim.

OPERATIO

Super Expurgationem Succi veteris, & Reſtitutionem Succi novi, ſive renovationem per Vices.

X.

HISTORIA.

Licet, quæ hic ponemus, ſuperius fere præoccupata ſint, tamen quia iſta Operatio *eſt ex* Principalibus, *retractabimus ea paulo fuſius*.

1. *Certum eſt*, Boves Aratores, *atque* Laboribus exhauſtos, *in* Paſcua nova, *&* læta *admiſſos*, Carnes *recipere* teneras, *&* juveniles: *Idque* Eſu, *& Palato comprobari*; *ut manifeſtum ſit* Carnium Intenerationem *non eſſe difficilem*: *verum &* Carnis Intenerationem *ſæpius* repetitam, *etiam ad* Oſſa, *&* Membranas, *& ſimilia, pervenire poſſe, veriſimile eſt*.

2. *Certum eſt*, Diætas, *quæ in uſu ſunt, ex* Guajaco *præcipue, atque ex* Sarſa-perilla, *&* China, *&* Saſſafras, *præſertim longius continuatas, & ſecundum Regulas rigidiores*, univerſum Corporis Succum, *primo* attenuare, *deinde* conſumere, *atque* ſorbere; *Quod manifeſtiſſimum eſt, quia* Morbum Gallicum *uſque ad* Gummoſitates *provectum, quique intimos* Corporis Succos *occupaverit, & depravaverit, ex illis* Diætis *poſſe curari probatum eſt*: *Atque inſuper quia æque manifeſtum eſt, per hujus-*

hujuſmodi Diætas, *Homines factos* macilentos, Pallidos, *&* *quaſi* Cadaveroſos, *paulo poſt* Impinguari, Colorari, *&* *manifeſto* Renovari. *Quamobrem hujuſmodi* Diætas, *vergente Ætate, ſemel Biennio, ad Intentionem noſtram utiles eſſe, omnino exiſtimamus, tanquam* Exuvias, *&* Spolia Serpentum.

3. *Fidenter dicimus, (neque vero quis, rogo, nos inter* Hæreticos Catharticos *reponat)* Purgationes repetitas, *atque factas* familiares, *longe magis ad Diuturnitatem vitæ facere, quam* Exercitia *&* Sudores. *Id autem fieri neceſſe eſt, ſi teneatur, quod poſitum eſt*, Unctiones Corporis, *&* Meatuum *ab* Extra Oppletiones, *&* Aëris Excluſiones, *&* Spiritus *in Maſſa Corporis* Detentiones, *plurimum conducere ad vitam longævam. Etenim certiſſimum eſt, per* Sudores, *&* Perſpirationes Exteriores, *non ſolum* Humores, *&* Vapores Excrementitios, *exhalari, & abſumi; ſed una etiam* Succos, *&* Spiritus bonos, *qui non tam facile reparantur: In* Purgationibus *autem (niſi fuerint admodum immoderatæ) non item, cum ſuper* Humores *præcipue operentur.* Purgationes *autem, ad hanc* Intentionem, *optimæ ſunt, quæ paulo ante* Cibum *ſumuntur, quia* deſiccant minus; *Ideoque debent eſſe ex iis* Catharticis, *quæ* Ventriculum *minime turbant.*

INtentiones *Operationum* quas propoſuimus, (ut arbitramur) veriſſimæ ſunt; *Remedia Intentionibus* fida. Neque credibile eſt dictu (licet haud pauca ex ipſis velut *Plebeia* videri poſſint.) quanta cum Cura & Delectu, ea à nobis examinata fuerint; ut ſint (ſalva ſemper *Intentione*) & Tuta, & Efficacia. Rem ipſam, Experimentum & comprobabit, & promovebit. Talia autem in omnibus Rebus ſunt Opera Conſilii cujuſque Prudentioris; quæ ſunt Effectu admiranda, Ordine quoque egregia, modis faciendi tanquam vulgaria.

ATRIOLA MORTIS.

Ad Artic. 15. Connexio.

DE *Atriolis Mortis* jam inquirendum; id eſt de iis, quæ accidant *Morientibus* in *Articulo Mortis*, & paulo ante, & poſt: Ut cum multis viis perveniatur ad *Mortem*, intelligi poſſit in quæ *Communia* illa deſinant; Præcipue in *Mortibus*, quæ inferuntur per *Indigentiam Naturæ*, potius quam per *Violentiam*; tametſi etiam aliquid ex his propter Rerum Connexionem, inſpergendum ſit.

HISTORIA.

1. Spiritus Vivus *videtur tribus indigere, ut ſubſiſtat:* Motu commodo; Refrigerio temperato; *&* Alimento idoneo. Flamma *vero duobus ex his tantum indigere videtur;* Motu *nimirum, &* Alimento, *propterea quod* Flamma *ſimplex ſit ſubſtantia.* Spiritus *compoſita; ita ut ſi tranſeat paulo propius in* Naturam Flammeam, *ſe perdat.*

2. *Etiam* Flamma, *majore* Flamma *& potentiore reſolvitur, & necatur, ut bene notavit* Ariſtoteles; *multo magis* Spiritus.

3. Flamma, *ſi comprimatur nimium, extinguitur; ut cernere eſt in* Candela, *ſuperimpoſito* Vitro: *Etenim* Aër *per Calorem dilatatus contrudit* Flammam, *eamque minuit, & extinguit: Neque in* Caminis *concipitur* Flamma, *ſi Materies, abſque Spatio aliquo interjecto, compingatur.*

4. *Etiam* Ignita Compreſſione *extinguuntur; veluti ſi* Carbonem *ignitum* Ferro, *aut* Pede, *fortiter comprimas, extinguitur ſtatim* Ignis.

5. *Aut ut ad* Spiritum *veniamus; Si* Sanguis *aut* Phlegma *irruat in* ventriculos Cerebri, *fit Mors ſubito; cum* Spiritus *non habeat ubi ſe moveat.*

6. Contuſio *etiam* Capitis *vehemens inducit ſubitam Mortem*, Spiritibus *in* ventriculis Cerebri *anguſtiatis.*

7. Opium, *& alia* Narcotica *fortiora, coagulant* Spiritum, *eumq́ privant Motu.*

8. Vapor venenatus Spiritui, *totaliter odioſus, infert Mortem ſubitam, ut in* venenis Mortiferis, *quæ operantur per* Malignitatem (*ut loquuntur*) ſpecificam: *Incutit enim Faſtidium* ſpiritui, *ut amplius movere, aut Rei tam inimicæ occurrere nolit.*

9. *Etiam* Extrema Ebrietas, *aut* Crapula, *quandoque inferunt Mortem ſubitam; cum* Spiritus *non tam* Denſitate, *aut* Malignitate Vaporis, (*ut in* Opio, *&* Venenis malignis) *quam ipſa* Copia, *obruatur.*

10. Extremus Mœror, *&* Metus, *præſertim* ſubitus, (*ut fit in* Nuncio *malo, & improviſo*) *quandoque dant ſubitam Mortem.*

11. *At non ſolum nimia* Compreſſio, *ſed etiam nimia* Dilatatio Spiritus, *mortifera.*

12. Gaudia ingentia *&* repentina *complures exanimarunt.*

13. *In magnis* Evacuationibus, *quales fiunt in ſecandis* Hydropicis, *exeuntibus confertim Aquis; multo magis in* Ingentibus, *&* Repentinis Profluviis Sanguinis, *ſequitur ſæpius Mors ſubita; Idque per meram* Fugam Vacui *in Corpore, omnibus affatim moventibus ad Spatia implenda, quæ exinaniuntur; atque inter alia* Spiritu *ipſo: Nam quoad* Profluvia Sanguinis *tardiora, res ſpectat ad* Indigentiam Alimenti, *non ad* Refuſionem Spiritus: *Atque de* Motu Spiritus, *in tantum vel* Compreſſo, *vel* Effuſo, *ut Mortem inferat, hæc inquiſita ſunt.*

14. *Veniendum ad* Indigentiam Refrigerii. Cohibitio Reſpirationis *Mortem infert ſubitam, ut in omni* Suffocatione *aut* Strangulatione. *Neque tamen videtur Res referri debere, tam ad* Impedimentum Motus, *quam ad* Impedimentum Refrigerii; *quia* Aër *nimis* Calidus, *licet libere attractus, non minus ſuffocat, quam ſi inhibeatur* Reſpiratio. *Ut fit in iis, qui ſuffocati aliquando ſunt ex* Carbonibus *incenſis, aut* Lithanthracibus, *aut* Parietibus recenter dealbatis, *in Cubiculis clauſis, Igne etiam accenſo: Quod genus mortis traditur fuiſſe* Imperatoris Joviniani. *Aut etiam ex* Balneis *ſiccis* ſupercalefactis, *quod uſurpatum fuit in* Nece Fauſtæ, Conſtantini Magni *uxoris.*

15. *Valde puſillum eſt* Tempus, *quo Natura* Anhelitum *repetit, atque expellit* Fuliginem Aëris *in* pulmones *attracti, & recentem introrecipi deſiderat; vix certe ad tertiam partem Minutæ.*

16. *Rurſus*, Pulſus Arteriarum, *&* Motus Cordis, Syſtoles *&* Diaſtoles, *triplo velocior quam* Reſpiratio; *adeo ut ſi fieri poſſet, ut ille* Motus *in* Corde, *abſque inhibita* Reſpiratione *ſiſti poſ-ſet,*

ſet; ſequeretur Mors etiam celerius, quam ex Strangulatione.

17. Uſus *tamen &* Conſuetudo, *in hac Naturali Actione* Reſpirationis *nonnihil valet*; *ut in* Urinatoribus Deliis, *&* Piſcatoribus Perlarum, *qui perpetuo Uſu, Decuplum Temporis ad minimum, retinere* Anhelitum *poſſunt, plusquam pro Ratione aliorum Hominum.*

18. *Sunt ex* Animalibus, *etiam ex iis, quæ* Pulmones *habent, alia quæ ad longius Tempus, alia quæ ad brevius,* Anhelitum *cohibere poſſunt; prout majore ſcilicet, aut minore indigent* Refrigerio.

19. Piſces *minore indigent* Refrigerio, *quam* Animalia Terreſtria; *Indigent tamen, atq; refrigerantur per* Branchias: *Atque quemadmodum* Terreſtria *Aerem nimis fervidum, aut occluſum non ferunt; ita &* Piſces, *in Aqua Glacie totaliter, & diutius cooperta, ſuffocantur.*

20. *Si* Spiritus *inſultum patiatur ab alio* Calore, *proprio longe vehementiore, diſſipatur, & perditur. Si enim* Proprium Calorem *non ſuſtineat abſque* Refrigerio, *multo minus* Alienum intenſiorem *tolerare poteſt*; *Id cernitur in* Febribus Ardentibus, *ubi* Calor Humorum putrefactorum, Calorem Nativum *ſuperat, uſque ad* Extinctionem, *ſive* Diſſipationem.

21. Somni *quoque indigentia, & Uſus, refertur ad* Refrigerium. Motus *enim,* Spiritum *attenuat & rarefacit, &* Calorem *ejus acuit, & intendit.* Somnus *contra* Motum, *&* Diſcurſum *ejus ſedat, & compeſcit. Etſi enim* Somnus *Actiones* Partium, *&* Spirituum Motualium, *& omnem Motum ad Circumferentiam Corporis, roboret, & promoveat; tamen Motum proprium* Spiritus vivi, *magna ex parte conſopit, & tranquillat. At* Somnus *regulariter, ſemel intra 24. Horas, Naturæ humanæ debetur, idq; ad 6. aut 5. Horas ad minimum; Licet ſint etiam in hac parte quandoque Naturæ Miracula, ut refertur de* Mecœnate, *quod longo tempore ante Obitum non dormiſſet. Atque de* Indigentia Refrigerii, *ad* Spiritum conſervandum, *hæc inquiſita ſint.*

22. *Quod vero ad Tertiam* Indigentiam *attinet* (Alimenti *ſcilicet*) *videtur illa ad* Partes *potius, quam ad* Spiritum Vivum *pertinere. Facile enim quis credat,* Spiritum Vivum *ſubſiſtere in* Identitate, *non per* Succeſſionem, *aut* Renovationem. *Atque quoad* Animam Rationalem *in Homine, certo certius eſt, eam nec ex* Traduce *eſſe, nec* reparari, *nec* interire: *Loquuntur de* Spiritu Naturali *Animalium, atque etiam Vegetabilium, qui ab illa altera eſſentialiter, & formaliter differt: Ex horum enim Confuſione,* Metempſychoſis *illa, & innumera tam* Ethnicorum, *quam* Hæreticorum *Commenta emanarunt.*

23. Renovatio *per* Alimentum, *in Corpore Humano, regulariter ſingulis Diebus requiritur.* Triduanum *autem* Jejunium *Sanis vix toleratur: Uſus tamen & Conſuetudo, etiam in hac Parte, haudparum valet: At* Morbo languentibus Inedia *minus gravis eſt. Etiam* Somnus Alimentationi *nonnihil parat, quemadmodum contra* Exercitatio *eam efflagitat magis. Inventi etiam ſunt (ſed raro) aliqui, qui quodam Naturæ Miraculo, ſine* Cibo *&* Potu, *ad Tempus non mediocre vixerunt.*

24. Corpora Mortua, *ſi non intercipiantur à Putredine, diutius ſine notabili Abſumptione ſubſiſtunt: At* Corpora viva *non multum ultra* Triduum *(ut dictum eſt) niſi reparentur per* Alimentationem; *Id quod indicat, etiam illam Aſſumptionem eſſe Opus* Spiritus vivi, *qui aut ſe reparat, aut Partes ponit in Neceſſitate ſe reparandi, aut utrunque: Quam Rem etiam illud aſtruit, (quod paulo ante notatum eſt) nempe, quod poſſint* Animalia *ſine* Alimento *paulo diutius durare, ſi* dormiant. *At* Somnus *omnino nil aliud eſt, quam* Receptio Spiritus vivi *in ſe.*

25. *Copioſa nimis & continua* Effluxio Sanguinis, *qualis aliquando fit ab* Hæmorrhoidibus; *interdum à* Vomitu Sanguineo, *Venis interioribus reſeratis aut fractis; interdum ex* Vulneribus, *Mortem infert feſtinam: cum* Sanguis Venarum, Sanguini Arteriarum *miniſtret*; Sanguis Arteriarum, Spiritui.

26. *Haud parvum eſt* Quantum Cibi & Potus, *quod Homo bis in die paſtus, intra Corpus recipit; Longe plus, quam aut per Sellam, aut per Urinam, aut per Sudores egerit. Nil mirum (inquis) cum reliquum in Succos, & ſubſtantiam Corporis mutetur. Recte: Sed cogita pauliſper, quod ea Acceſſio fit bis in Die, neque tamen Corpus exundat; Similiter, licet* Spiritus *reparetur, tamen* Quanto *ſuo non enormiter excreſcit.*

27. *Nil attinet adeſſe* Alimentum *in* Gradu *remoto, ſed ejus Generis, & ita præparatum, & miniſtratum, ut* Spiritus *in illud agere poſſit. Neque enim Baculus Cerei ſufficiet ad Flammam continuandam, niſi adſit Cera; Neque Homines Herbis ſolis paſci poſſunt: Atq; inde fit* Atrophia Senilis, *quod licet abſit Caro & Sanguis, tamen Spiritus eſt factus tam paucus & rarus, & Succi & Sanguis tam effœti, & obſtinati, ut non teneat Proportio ad Alimentandum.*

28. *Subducamus* Calculos Indigentiæ, *ſecundum Curſum Naturæ Ordinarium, & Conſuetum.* Explicatione Motus ſui, *in ventriculis Cerebri, & Nervis, indiget* Spiritus *perpetuo*; Motu Cordis, *tertia Parte Momenti*; Reſpiratione, *ſingulis Momentis*; Somno *&* Alimento, *intra Triduum*: Potentia *ad* Alimentandum *quaſi poſt Octoginta Annos. Atque ſi alicui ex his Indigentiis non ſuccurratur, ſequitur Mors. Atq; tria plane eſſe videntur* Atriola Mortis; *Deſtitutio Spiritus, in* Motu *ſuo*; *in* Refrigerio; *in* Alimento.

[*Monita.*] 1. Erraverit, qui exiſtimet *Spiritum Vivum*, Exemplo *Flammæ* perpetuo generari, & extingui, nec ad Tempus aliquod notabile durare. Neque enim hoc facit *Flamma* ipſa ex natura ſua, ſed quia inter Inimica verſatur: Nam *Flamma* intra *Flammam* durat. At *Spiritus vivus* inter Amica degit, & Obſequia plurima. Itaque cum *Flamma* ſit ſubſtantia Momentanea, *Aër* autem ſubſtantia Fixa; *Spiritus vivi* media eſt Ratio.

2. De *Interitu Spiritus*, per *Deſtructionem Organorum*, (qualis fit per *Morbos*, & *Violentiam*) non eſt Inquiſitio præſens, (ut ab initio diximus) tametſi & ille in eadem tria *Atriola* deſinat. Atque de ipſa *Forma Mortis* hæc inquiſita ſint.

29. *Duo ſunt magni* Præcurſores Mortis; *Alter à* Capite, *alter à* Corde *miſſus*: Convulſio, *&* extremus Labor Pulſus; *nam etiam* Singultus *ille*

lethalis

lethalis eſt Convulſionis genus, Labor autem Pulſus lethalis, habet Velocitatem inſignem, quandoquidem Cor ſub ipſa Morte ita trepidet, ut Syſtole, & Diaſtole fere confundantur; Habet etiam conjunctam Debilitatem, & Humilitatem, & ſæpius Intermiſſionem magnam, labaſcente motu Cordis, nec fortiter, aut conſtanter inſurgere valente.

30. Præcedunt etiam Mortem in propinquo ſumma Inquietudo; & Jactatio; Motus Manuum tanquam Floccos colligendo; Nixus Prehenſionis, & Tentionis fortis; Dentes etiam fortiter comprimere; Glutire vocem; Tremor Labii inferioris; Pallor oris, Memoria confuſa; Sermonis Privatio; Sudores frigidi; Corporis Elongatio; Sublatio Albuginis Oculorum; Faciei totius Alteratio, (Naſo acuto, Oculis concavis, Genis labantibus;) Linguæ Contractio & Convolutio; Frigus Extremitatum; In aliquibus Emiſſio Sanguinis, aut Spermatis; Clamor acutus; Anhelitus Creber; Inferioris Maxillæ Lapſus, & ſimilia.

31. Mortem ſequuntur, Senſus omnis, & Motus, tam Cordis & Arteriarum, quam Nervorum & Artuum, Privatio; Impotentia Corporis ſe ſuſtentandi erectum; Rigor Nervorum & Partium; Depoſitio omnis Caloris; paulo poſt Putrefactio & Fœtor.

32. Anguillæ, Serpentes, & Inſecta diu moventur ſingulis Partibus, poſt Conciſionem; ut etiam Ruſtici putent, Partes ſingulas ad ſe rurſus uniendum expedire. Etiam Aves Capitibus avulſis ad Tempus ſubſultant: quin & Corda Animalium avulſa diu palpitant. Equidem meminimus ipſi vidiſſe Hominis Cor, qui eviſceratus erat, (Supplicij Genere apud nos verſus Proditores recepto,) quod in ignem de more injectum, ſaltabat in altum, primo ad Seſquipedem, & deinde gradatim ad minus; durante ſpatio (ut meminimus) ſeptem, aut octo Minutarum. Etiam vetus, & Fide digna Traditio eſt, de Bove ſub Eviſcerationem mugiente. At magis certa de Homine, qui eo Supplicij genere (quod diximus) eviſceratus, poſtquam Cor avulſum penitus eſſet, & in Carnificis Manu, tria aut quatuor Verba Precum, auditus eſt proferre; Quod idcirco magis credibile eſſe diximus, quam illud de Sacrificio; quia ſolent Amici hujuſmodi Reorum, Mercedem dare Carnifici, ut Officium ſuum perniciſſime expediat, quo illi celerius à Doloribus liberentur; In Sacrificiis vero non videmus cauſſam, cur ſimilis præſtetur à Sacerdote diligentia.

33. Ad reſuſcitandum eos, qui Deliquia Animi, aut Catalepſes ſubitas patiuntur, (quorum haud pauci, abſque Ope, etiam expiraturi fuiſſent,) hæc ſunt in Vſu. Exhibitio Aquarum ex Vino diſtillatarum; (quas Aquas vocamus Calidas, & Cordiales:) Inflexio Corporis in Pronum; Obturatio fortis Oris & Narium; Flexio Digitorum cum Tortura quadam; Evulſio Pilorum Barbæ, aut Capitis; Frictio Partium, præſertim Faciei, & Extremorum; Subita Inſperſio Aquæ Frigidę in Faciem; Strepitus Acuti, & ſubiti; Appoſitio ad Nares Aquæ roſaceæ, cum Aceto, in languoribus; Incenſio Plumarum, Pannorum, in Suffocatione Uteri; At maxime Sartago fervefacta utilis eſt Apoplecticis; Etiam Forus arctus Corporum vivorum, aliquibus profuit.

34. Complura fuerunt Exempla Hominum tanquam Mortuorum; Aut Expoſitorum è Lecto, Aut Delatorum ad Funus, quinetiam nonnullorum in Terra Conditorum, qui nihilominus revixerunt; Id quod in iis, qui Conditi ſunt, repertum eſt, (terra aliquanto poſt aperta,) per Obtuſionem & Vulnerationem Capitis, ex jactione & Nixu Cadaveris intra Feretrum. Cujus Exemplum recentiſſimum, & maxime memorabile fuit, Joannis Scoti, Subtilis illius & Scholaſtici, qui à Servo, cum ſepultus eſſet, abſente, (quique, ut videtur, hujuſmodi Catalepſium ejus Symptomata noverat) aliquanto poſt effoſſus, in tali Statu repertus eſt. Et ſimile quiddam accidit noſtra Ætate, in perſona Hiſtrionis, ſepulti Cantabrigiæ. Memini me accepiſſe de Generoſo quodam, qui ludibundus, ex Curioſitate, deſiderabat ſcire, qualia paterentur in Patibulo Suſpenſi; ſeſeq; ſuſpendit, ſuper Scabellum ſe allevans, & deinde ſe dimittens; putans etiam penes ſe futurum, ut Scabellum, pro arbitrio ſuo, recuperaret; Id quod facere non potuit; ſed tamen ab Amico præſente adjutus eſt; Ille interrogatus, quid paſſus eſſet? retulit ſe Dolorem non ſenſiſſe; ſed primo obverſatam ſibi fuiſſe circa oculos Speciem Ignis, & Incendii; deinde extremæ Nigredinis, ſive Tenebrarum; poſtremo Coloris cujuſdam cærulei pallidioris, ſive thalaſſini; qualis etiam conſpicitur ſæpe Animo Linquentibus. Audivi etiam de Medico adhuc vivente, qui Hominem, qui ſe ſuſpenderat, atq; per Horam dimidiam ſuſpenſus manſerat, in vitam, Fricationibus, & Balneis calidis, reduxerat; Quiq; etiam profiteri ſoleat, ſe non dubitare, quin Suſpenſum quemcunque ad tempus prædictum, revocare poſſet, modo Cervices ei, per Impetum primæ Demiſſionis, non fuerint effracta.

Diſcrimina Juventutis & Senectutis.

Ad Artic. 16.

1. SCala Humani Corporis talis eſt: Concipi; Vivificari in Utero; Naſci; Mamilla; Depulſio à Mamilla; Uſus Cibi & Potus, ab initio qualis Infantibus convenit; Dentire primo, circa annum ſecūdum; Incipere Gradiri; Incipere Loqui; Dentire ſecundo, circa Annum ſeptimum; Pubeſcere, circa Annum duodecimum, aut decimum quartum, Potentem eſſe ad Generandum, & Fluxus Menſtruorum; Pili circa Tibias, & Axillas, Barbeſcere; atque hucuſque, & quandoque ulterius, Grandeſcere; Deinde Roboris Artuum Status & ultimitas, etiam Agilitatis; Caneſcere, & Calveſcere; Ceſſatio Menſtrui & Potentiæ Generationis; Vergere ad Decrepitum, & Animal Tripes; Mori. Interim Animus quoque ſuas habet Periodos, ſed per Annos non poſſunt deſcribi: Ut Memoriam labilem, & Similia, de quibus poſtea.

2. Diſcrimina Juventutis, & Senectutis hæc ſunt. Cutis Iuveni Lævis, & Explicata; Seni Arida, & Rugoſa, præſertim circa Frontem, & Oculos: Carnes Iuveni Teneræ, & Molles; Seni Duriores: Robur Iuveni, & Agilitas; Seni Diminutio Virium, & Motuum Tarditas: Juveni Coctionum Validitas; Seni Debilitas: Iuveni Viſcera Mollia, & Succulenta; Seni Salſa, & Retorrida: Iuveni Corpus Erectius; Seni Inclinatio in Curvum: Iuveni Conſtantia Artuum; Seni Debilitas,

bilitas; & Tremor: Iuveni Humores Bilioſi, & Sanguis Fervidior; Seni Humores Phlegmatici, & Melancholici, & Sanguis Frigidior: Iuveni Venus in promptu; Seni tardior: Iuveni Succi Corporis magis Roſcidi; Seni magis Crudi, & Aquei: Iuveni Spiritus Multus, & Turgeſcens; Seni Paucus, & Jejunus: Iuveni Spiritus Denſus & Viridis; Seni Acris, & Rarus: Iuveni Senſus Vivaces, & Integri; Seni Hebetiores, & Deficientes: Iuveni Dentes Robuſti, & Integri; Seni Debiles, Attriti, & Decidui: Iuveni Pili colorati; Seni cujuscunque fuerint Coloris, Cani: Iuveni Coma; Seni Calvities: Iuveni Pulſus Grandior, & Incitatior; Seni Obſcurior, & Tardior: Iuveni Morbi magis Acuti, & Curabiles; Seni magis Chronici, & Curatu Difficiles: Iuveni Vulnera citius coaleſcentia; Seni tardius: Iuveni Genæ florentes Colore; Seni aut Pallidæ, aut Rubicundæ, atque Sanguine Spiſſo: Juveni minor Moleſtia ex Catarrhis; Seni major; Neque ſcimus in quæ proficiant Senes, (quoad corpus) niſi quandoque in Obeſitatem; Cujus Cauſſa præſto eſt; quia Corpora Senum, nec bene perſpirant, nec bene aſſimilant; Pinguedo autem nihil aliud eſt, quam Exuberantia Alimenti, ultra id, quod excernitur, aut perfecte aſſimilatur: Etiam in quibusdam Senibus in Edacitatem proficitur, propter Acidos Humores, licet Senes digerant minus. Ac univerſa, quæ jam diximus, Medici quaſi Feriantes, referent ad Caloris Naturalis, & Humoris Radicalis Diminutionem, quæ Res nihili ſunt ad Uſum; Illud certum, Siccitatem in decurſu Ætatis, Frigiditatem præcedere; Atque Corpora cum ſint in Statu, & Acme Caloris, ad Siccitatem declinare, Frigiditatem autem poſtea ſequi.

3. Iam vero etiam de Affectibus Animi videndum. Equidem memini, cum Adoleſcens eſſem Pictavii in Gallia, me conſuevíſſe familiariter cum Gallo quodam, Juvene Ingenioſiſſimo, ſed paululum Loquaci; qui poſtea in Virum Eminentiſſimum evaſit; Ille in Mores Senum invehere ſolitus eſt; atque dicere, ſi daretur conſpici Animos Senum, quemadmodum cernuntur Corpora, non minores apparituras in iisdem Deformitates; Quinetiam Ingenio ſuo indulgens, contendebat Vitia Animorum in Senibus, Vitiis Corporum eſſe quodammodo Conſentientia, & Parallela. Pro Ariditate Cutis, ſubſtituebat Impudentiam: Pro Duritie Viſcerum, Immiſericordiam: Pro Lippitudine Oculorum, Oculum Malum, & Invidiam: Pro Immerſione Oculorum, & Curvatione Corporis verſus Terram, Atheiſmum: (Neque enim cœlum, inquit, reſpiciunt, ut prius:) Pro Tremore Membrorum, Vacillationem Decretorum, & fluxam Inconſtantiam: Pro Inflexione Digitorum, tanquam ad Prehenſionem, Rapacitatem & Avaritiam: Pro Labaſcentia Genuum, Timiditatem: Pro Rugis, Calliditatem, & Obliquitatem: & alia quæ non occurrunt. Sed ut ſerii ſimus; Iuveni adeſt Pudor, & Verecundia; Seni paululum obduruit: Iuveni Benignitas, & Miſericordia; Seni occalluit: Iuveni Æmulatio laudabilis: Seni Invidia maligna: Iuveni Inclinatio ad Religionem, & Devotionem, ob Fervorem, & Inexperientiam Mali; Seni Defervescentia in Pietate, ob Charitatis Teporem, & diutinam Converſationem inter Mala, nec non ob credendi Difficultatem: Iuveni Valde velle; Seni Moderatio: Iuveni Levitas quædam, & Mobilitas; Seni Gravitas major, & Conſtantia: Iuveni Liberalitas, & Beneficentia, & Philanthropia; Seni Avaritia, & Sibi ſapere, & conſulere: Iuveni Confidentia, & bene ſperare; Seni Diffidentia, & plurima habere pro ſuſpectis: Iuveni Facilitas, & Obſequium; Seni Moroſitas, & Faſtidium: Iuveni Sinceritas, & Animus Apertus; Seni Cautio, & Animus Tectus: Iuveni Magna appetere; Seni Neceſſaria curare: Iuveni Præſentibus Rebus favere; Seni Anteacta potiora habere: Juveni Superiores revereri; Seni Cenſura in illos uti: & complura alia, quæ ad Mores potius pertinent, quam ad Inquiſitionem præſentem: Attamen, quemadmodum in Corpore, ita in Animo, in nonnulla proficiunt Senes, niſi fuerint admodum Emeriti; Nempe, ut cum ad Excogitandum minus ſint prompti, Judicio tamen valeant; & Tutiora, & Saniora, quam Specioſiora malint: Etiam, in Garrulitatem proficiunt, & Oſtentationem; Fructum enim Sermonis petunt, cum Rebus minus valeant; ut non abſurde Tithonum in Cicadam verſum fuiſſe, Poëtæ fingant.

CANONES
Mobiles de Duratione Vitæ, & Forma Mortis.

CANON I.

NOn fit Conſumptio, niſi quod deperditum ſit de Corpore, tranſmigret in Corpus aliud.

EXPLICATIO.

NUllus eſt Rerum Interitus: Itaque quod abſumitur, aut evolat in Aërem, aut recipitur in Corpus aliquod Adjacens: Quare videmus Araneam, aut Muſcam, aut Formicam, in Electro, Monumento plus quam Regio, ſepultas, æternizari; cum tamen ſint Res Teneræ, & Diſſipabiles. Verum non adeſt Aër, in quem aliquid evolet; atque Subſtantia Electri eſt tam Heterogenea, ut nihil ex illis recipiat. Simile etiam fore arbitramur, miſſo Ligno, aut Radice, aut ejuſmodi in Argentum Vivum. At Cera, & Mel, & Gummi, habent ſimilem Operationem, ſed ex Parte tantum.

CANON II.

INeſt omni Tangibili Spiritus, Corpore craſſiore obtectus, & obſeſſus; Atque ex eo Originem habet Conſumptio & Diſſolutio.

EXPLICATIO.

NUllum Corpus nobis notum, hic in Superiore Parte Terræ, Spiritu vacat; ſive per Attenuationem, & Concoctionem Caloris Cœleſtium, ſive alias. Neque enim Cava Rerum Tangibilium Vacuum recipiunt; ſed aut Aërem, aut Spiritum Rei proprium. Spiritus autem ille (de quo loquimur) non eſt Virtus aliqua, aut Energia, aut Entelechia, aut Nugæ; ſed plane Corpus Tenue, Inviſile; attamen Locatum, Dimenſum, Reale: Neque rurſus Spiritus ille Aër eſt, (quemadmodum nec Succus Uvæ eſt Aqua) ſed Corpus Tenue, cognatum Aëri, at multum ab eo diverſum: Partes autem Rei Craſſiores, (cum ſint Naturæ Pigræ, nec admodum Mobilis) per periodos longas duraturæ forent: ſed Spiritus ille eſt, qui turbat, &

illas

illas fodicat, & ſubruit, atque Humidum Corporis, & quicquid digerere poteſt, in novum *Spiritum* deprædatur; deinde tam *Spiritus* Corporis præexiſtens, quam noviter Factus, ſimul ſenſim evolant. Id optime oſtenditur, in *Diminutione Ponderis*, Corporum Areſactorum per Perſpirationem. Neque enim quicquid emittitur, erat *Spiritus*, quando ponderaverat; neque *non Spiritus*, quando evolaverat.

CANON III.

Spiritus Emiſſus *deſiccat*; detentus, & moliens intus, aut *colliquat*; aut *putrefacit*; aut *vivificat*.

EXPLICATIO.

Quatuor ſunt *Proceſſus Spiritus*; Ad *Areſactionem*; ad *Colliquationem*; ad *Putrefactionem*; ad *Generationem* Corporum. *Areſactio* non eſt Opus proprium *Spiritus*, ſed *Partium craſſiorum* poſt emiſſum *Spiritum*: tum enim illæ ſe contrahunt, partim per fugam Vacui, partim per unionem Homogeneorum: Ut liquet in omnibus, quæ areſiunt per Ætatem, Et in ſiccioribus Corporibus, quæ deſiccantur per Ignem, ut *Lateribus*, *Carbonibus*, *Panibus*. *Colliquatio* eſt merum Opus *Spirituum*. Neque fit niſi *Calore* excitentur; tum enim *Spiritus* ſe dilatantes, neque tamen exeuntes, ſe inſinuant, & perfundunt inter Partes craſſiores; Eaſque ipſas reddunt Molles, & Fuſiles; ut in *Metallis*, & *Cera*; Etenim *Metalla*, & alia Tenacia, apta ſunt ad cohibendum *Spiritum*, ne excitatus evolet. *Putrefactio* eſt Opus Mixtum, *Spiritus*, & *Partium Craſſiorum*: Etenim *Spiritu* (qui Partes rei continebat, & frænabat) partim emiſſo, partim langueſcente, omnia ſolvuntur, & redeunt in *Heterogeneas* ſuas, ſive (ſi placet) *Elementa* ſua; Quod *Spiritus* inerat Rei, congregatur ad ſe; (unde *Putrefacta* incipiunt eſſe gravis Odoris:) *Oleoſa* ad ſe; (unde *Putrefacta* habent nonnihil Lævoris & Unctuoſitatis:) *Aquea* itidem ad ſe; *Feces* ad ſe (unde fit Confuſio illa in *Putrefactis*.) At *Generatio*, ſive *Vivificatio*, eſt Opus itidem Mixtum *Spiritus*, & *Partium craſſiorum*; ſed longe alio modo: *Spiritus* enim totaliter detinetur, ſed tumet, & movetur localiter; *Partes* autem *Craſſiores* non ſolvuntur, ſed ſequuntur Motum *Spiritus*, atque ab eo, quaſi difflantur, & extruduntur in varias Figuras; unde fit illa *Generatio*, & *Organizatio*: Itaque ſemper fit *Vivificatio* in Materia *Tenaci*, & *Lenta*, atque etiam *Sequaci*, & *Molli*; ut ſimul & *Spiritus* fiat Detentio; atque etiam Ceſſio lenis *Partium*, prout eas effingit *Spiritus*; Atque hoc cernitur in Materia, omnium tam *Vegetabilium*, quam *Animalium*; ſive generentur ex *Putrefactione*, ſive ex *Spermate*; In his enim omnibus, manifeſtiſſime cernitur eſſe *Materia*, difficilis ad *Abrumpendum*, facilis ad *Cedendum*.

CANON IV.

In omnibus *Animatis* duo ſunt Genera *Spirituum*; *Spiritus Mortuales* quales inſunt *Inanimatis*; & Superadditus *Spiritus vitalis*.

EXPLICATIO.

Jam ante dictum eſt, ad Longævitatem procurandam, debere conſiderari *Corpus Humanum*, primo ut *Inanimatum*, & *Inalimentatum*; Secundo, ut *Animatum*, & *Alimentatum*: Nam Prior Conſideratio das Leges de *Conſumptione*; Secunda de *Reparatione*. Itaque noſſe debemus, ineſſe Humanis *Carnibus*, *Oſſibus*, *Membranis*, *Organis*, denique *Partibus* ſingulis, dum vivunt, in Subſtantia earum perfuſos, tales *Spiritus*, quales inſunt in hujuſmodi Rebus, *Carne*, *Oſſe*, *Membrana*, & cæteris, Separatis, & Mortuis; quales etiam manent in *Cadavere*: At *Spiritus Vitalis*, tametſi eos regat, & quendam habeat cum illis Conſenſum; longe alius eſt ab ipſis; *Integralis*, & per ſe *Conſtans*. Sunt autem duo Diſcrimina præcipua, inter *Spiritus Mortuales*, & *Spiritus Vitales*; Alterum, quod *Spiritus Mortuales*, minime ſibi continuentur, ſed ſint tanquam abſciſſi, & circundati Corpore craſſiore, quod eos intercipit; quemadmodum *Aër* permixtus eſt in *Nive*, aut *Spuma*. At *Spiritus Vitalis* omnis ſibi continuatur, per quoſdam *Canales*, per quos permeat, nec totaliter intercipitur. Atque hic *Spiritus*, etiam duplex eſt; Alter *Ramoſus* tantum, permeans per parvos *Ductus*, & tanquam *Lineas*: alter habet etiam *Cellam*, ut non tantum ſibi continuetur, ſed etiam congregetur in Spatio aliquo cavo, in bene magna Quantitate, pro Analogia Corporis; atque in illa *Cella* eſt *Fons Rivulorum*, qui inde diducantur. Ea *Cella* præcipue eſt in *Ventriculis Cerebri*, qui in *Animalibus* magis *Ignobilibus* anguſti ſunt; adeo ut videantur *Spiritus* per univerſum *Corpus fuſi*, potius quam *Cellulati*: Ut cernere eſt, in *Serpentibus*, *Anguillis*, *Muſcis*, quorum ſingulæ *Portiones* abſciſſæ moventur diu: Etiam *Aves* diutius Capitibus avulſis ſubſultant; quoniam parva habeant Capita, & parvas *Cellas*: At *Animalia Nobiliora Ventriculos* eos habent ampliores; Et maxime omnium *Homo*. Alterum Diſcrimen inter *Spiritus* eſt; quod *Spiritus vitalis* nonnullam habeat *Incenſionem*, atque ſit tanquam *Aura Compoſita* ex *Flamma*, & *Aëre*; quemadmodum *Succi Animalium* habeant & *Oleum*, & *Aquam*. At illa *Incenſio* peculiares præbet *Motus*, & *Facultates*; Etenim & *Fumus Inflammabilis*, etiam ante *Flammam* conceptam, Calidus eſt, Tenuis, Mobilis; Et tamen alia Res eſt, poſtquam facta ſit *Flamma*; At *Incenſio Spirituum Vitalium*, multis partibus lenior eſt, quam molliſſima *Flamma* ex *Spiritu Vini*, aut alias; Atque inſuper mixta eſt ex magna parte, cum *Subſtantia Aërea*; ut ſit & *Flammeæ*, & *Aëreæ Naturæ Myſterium*.

CANON V.

Actiones *Naturales* ſunt propriæ *Partium* ſingularum, ſed *Spiritus vitalis* eas excitat, & acuit.

EXPLICATIO.

Actiones ſive *Functiones*, quæ ſunt in ſingulis *Membris*, Naturam ipſorum *Membrorum* ſequuntur; (*Attractio*, *Retentio*, *Digeſtio*, *Aſſimilatio*, *Separatio*, *Excretio*, *Perſpiratio*, etiam *Senſus* ipſe;) pro Proprietate *Organorum* ſingulorum, (*Stomachi*, *Iecoris*, *Cordis*, *Splenis*, *Fellis*, *Cerebri*, *Oculi*, *Auris*, & cæterorum.) Neque tamen ulla, ex ipſis *Actionibus*, unquam actuata foret, niſi ex vigore & præſentia *Spiritus vitalis*, & *Caloris* ejus; Quemadmodum nec *Ferrum* aliud *Ferrum* attracturum foret, niſi excitaretur à *Magnete*; Neque *Ovum* unquam fœcundum foret, niſi *Subſtantia Fœmella* actuata fuiſſet ab *Initu Maris*.

CANON

CANON VI.

SPiritus *Mortuales* Aëri proxime conſubſtantiales ſunt, *Spiritus vitales* magis accedunt ad Subſtantiam Flammæ.

EXPLICATIO.

EXplicatio *Canonis quarti* præcedentis, eſt etiam Declaratio *Canonis præſentis*; Verum inſuper hinc fit, ut quæcunque ſint *Pinguia*, & *Oleoſa*, diu maneant in Eſſe ſuo; Neque enim *Aër* illa multum vellicat, neque illa etiam ipſa cum *Aëre* conjungi multum deſiderant. Illud autem prorſus vanum eſt, quod *Flamma* ſit *Aër Accenſus*, cum *Flamma* & *Aër*, non minus Heterogenea ſint, quam *Oleum* & *Aqua*. Quod vero dicitur in *Canone*, quod *Spiritus Vitales* magis accedant ad *Subſtantiam Flammæ*; Illud intelligendum eſt, quod magis hoc faciant, quam *Spiritus Mortuales*; non quod magis ſint *Flammei*, quam *Aërii*.

CANON VII.

SPiritus *Deſideria* duo ſunt; Unum ſe *Multiplicandi*; Alterum *Exeundi*, & ſe *Congregandi* cum ſuis Connaturalibus.

EXPLICATIO.

INtelligitur *Canon* de *Spiritibus Mortualibus*; Etenim quoad *Deſiderium ſecundum*, *Spiritus Vitalis* Exitum è Corpore ſuo maxime exhorret; neque enim invenit *Connaturalia* hic in Proximo. Ruit forte in Occurſum Rei Deſiderabilis, ad Extima Corporis ſui; ſed Egreſſum, ut dictum eſt, fugit: Verum de *Spiritibus Mortualibus*, utrunque *Deſiderium* tenet. Quod ad primum enim attinet, *Omnis Spiritus inter craſſiora locatus, non fœliciter habitat*; Itaque cum *Simile ſui* non inveniat, eo magis *Simile ſui* creat, & facit, in tali Solitudine poſitus; & ſtrenue laborat, ut ſe multiplicet, & Volatile Craſſiorum deprædetur, ut augeatur ſuo *Quanto*. Quod vero ad ſecundum, *Deſiderium Evolandi*, & ſe in Aërem recipiendi; Certum eſt omnia Tenuia, (quæ ſemper ſunt Mobilia) ad ſui ſimilia in proximo libenter ferri; ut *Bulla Aquæ* fertur ad *Bullam*, *Flamma* ad *Flammam*: At multo magis hoc fit, in *Evolatione Spiritus* in *Aërem* ambientem; quia non fertur ad *Particulam* ſui ſimilem; ſed etiam tanquam ad *Globum Connaturalium* ſuorum. At illud interim notandum, quod Exitus, & *Evolatio Spiritus*, in Aërem, eſt duplicata Actio; partim ex *Appetitu Spiritus*, partim ex *Appetitu Aeris*, *Aer* enim communis tanquam Res indigens eſt, atque omnia avide arripit; *Spiritus*, *Odores*, *Radios*, *Sonos*, & alia.

CANON VIII.

SPiritus *detentus*, ſi alium *Spiritum* gignendi Copiam non habeat, etiam *Craſſiora* intenerat.

EXPLICATIO.

GEneratio *novi Spiritus* non fit niſi ſuper ea, quæ ſunt in Gradu ad *Spiritum*, propiore: qualia ſunt *Humida*. Itaque ſi *Partes Craſſiores* (inter quas verſatur *Spiritus*) ſint in Gradu remotiore, licet *Spiritus* eas conficere non poſſit, tamen (quod poteſt) eas labefactat, & emollit, & fundit, ut cum Quantum ſuum augere non poſſit, tamen habitet laxius, & inter ea degat, quæ ſint magis Amica: Iſte autem *Aphoriſmus*, ad Finem noſtrum, admodum utilis eſt; quia innuit ad *Intenerationem Partium* Obſtinatarum, per *Detentionem Spiritus*.

CANON IX.

INteneratio *Partium* Duriorum bene procedit, cum Spiritus nec evolet, nec generet.

EXPLICATIO.

ISte *Canon* ſolvit Nodum & Difficultatem in *Operatione Intenerandi*, per *Detentionem Spiritus*: Si enim *Spiritus* non emiſſus deprædetur omnia intus, nil fit Lucri ad *Intenerationem Partium*, in Eſſe ſuo; ſed potius ſolvuntur illæ, & corrumpuntur. Itaque una cum *Detentione* refrigerari debent *Spiritus*, & aſtringi, ne ſint nimis *Activi*.

CANON X.

CAlor *Spiritus*, ad *Viriditatem* Corporis, debet eſſe *Robuſtus*, non *Acris*.

EXPLICATIO.

ETiam iſte *Canon* pertinet ad ſolvendum Nodum ſupradictum, ſed longe latius patet; Deſcribit enim, qualis debeat eſſe Temperamenti *Calor* in Corpore ad Longævitatem; Hoc vero utile eſt, ſive *Spiritus* detineantur, ſive non; Utcunque enim talis debet eſſe *Calor Spirituum*, ut vertat ſe potius in *Dura*, quam deprædetur *Mollia*; Alterum enim deſiccat, alterum intenerat. Quin etiam, eadem Res valet ad *Alimentationem* bene perficiendam; talis enim *Calor* optime excitat *Facultatem Aſſimilandi*, atque una optime præparat *Materiam* ad *Aſſimilandum*. Proprietates autem hujuſmodi *Caloris*, tales eſſe debent; Primo ut *Tardus* ſit, nec *Subito* calefaciat: Secundo, ut non ſit admodum *Intenſus*, ſed *Mediocris*: Tertio, ut ſit *Æqualis*, non *Incompoſitus*, ſcilicet ſe Intendens, & Remittens: Quarto, ut ſi inveniat *Calor* iſte, quod ei reſiſtat, non facile *ſuffocetur*, aut *langueat*. Subtilis admodum hæc *Operatio*; ſed cum ſit ex Utiliſſimis, non deſerenda eſt. Nos vero in *Remediis* (quæ ad indendum *Spiritibus Calorem Robuſtum*, ſive eum, quem vocamus *Fabrilem*, non *Prædatorium*, propoſuimus) huic Rei aliqua ex Parte ſatisfecimus.

CANON XI.

SPirituum *Denſatio* in ſubſtantia ſua, valet ad Longævitatem.

EXPLICATIO.

SUbordinatus eſt *Canon* ad Præcedentem; Etenim *Spiritus Denſior* ſuſcipit omnes illas quatuor *Caloris Proprietates*, quas diximus. Modi autem *Denſationis*, in Prima ex decem *Operationibus* habentur.

CANON XII.

SPiritus in *Magna Copia* & magis feſtinat ad Exitum, & magis deprædatur, quam in *Exigua*.

EXPLICATIO.

CLarus eſt per ſe *Canon* iſte, cum *Quantum* ipſum regulariter augeat *Virtutem*; Atque cernere eſt in *Flammis*, quod quanto fuerint majores, tanto & erumpant fortius, & abſumant celerius. Itaque nimia *Copia*, aut *Turgeſcentia Spiritus*, prorſus nocet Longævitati: Neque amplior eſt optanda *Copia Spirituum*, quam quæ Muniis Vitæ & bonæ Reparationis Miniſterio ſufficiat.

CANON XIII.

SPiritus *æqualiter perfuſus*, minus feſtinat ad exitum, & minus deprædatur, quam *impariter locatus*.

EXPLICATIO.

NOn ſolum *Copia Spirituum* ſecundum Totum, Durationi Rerum obeſt, ſed etiam

eadem *Copia*, minus refracta, ſimiliter obeſt. Itaque quo magis fuerit *Spiritus comminutus*, & per Minima inſinuatus, eo deprædatur minus. *Diſſolutio* enim incipit à Parte, ubi *Spiritus* eſt laxior; Itaque & *Exercitatio*, & *Fricationes*, Longævitati multum conferunt: *Agitatio* enim optime comminuit, & commiſcet Res per Minima.

CANON XIV.

MOtus *Spirituum Inordinatus*, & *Subſultorius* magis properat ad Exitum, & magis deprædatur, quam *Conſtans*, & *Æqualis*.

EXPLICATIO.

IN *Inanimatis* tenet iſte *Canon* certo; *Inæqualitas* enim *Diſſolutionis Mater*; In *Animatis* vero (quia non ſolum ſpectatur *Conſumptio*, ſed *Reparatio*: *Reparatio* autem procedit per Rerum *Appetitus*: *Appetitus* rurſus acuitur per *Varietatem*) non tenet rigide; ſed eouſque tamen recipiendus eſt, ut *Varietas* iſta potius ſit *Alternatio*, quam *Confuſio*, & tanquam conſtans in Inconſtantia.

CANON XV.

SPiritus in *Corpore Compagis ſolidæ*, detinetur licet invitus.

EXPLICATIO.

OMnia *Solutionem Continuitatis* ſuæ exhorrent; attamen pro Modo Denſitatis, aut Tenuitatis ſuæ. Etenim, quo Corpora ſunt magis Tenuia, eo in minores, & anguſtiores Meatus ſe compelli patiuntur: Itaque *Aqua* ſubintrabit Meatum, quem non ſubintrabit *Pulvis*; *Aër* etiam, quem non ſubintrabit *Aqua*; Quin *Flamma*, & *Spiritus*, quem non ſubintrabit *Aër*. Veruntamen eſt hujuſce rei aliquis Terminus; Neque enim *Spiritus* in tantum Deſiderio exeundi laborat, ut patiatur ſe diſcontinuari nimis, & in nimis arctos Poros, aut Meatus agi; Itaque ſi *Spiritus Copore Duro*, aut etiam *Unctuoſo*, & *Tenaci*, (quod non facile dividitur) circumdetur, plane conſtringitur, & tanquam incarceratur, & *Appetitum exeundi* poſthabet; Quare videmus *Metalla*, & *Lapides* longo Ævo egere, ut exeat *Spiritus*; niſi aut *Spiritus* Igne excitetur, aut Partes craſſiores *Aquis Corrodentibus*, & *Fortibus* disjungantur. Similis eſt Ratio *Tenacium*, qualia ſunt *Gummi*, niſi quod leniore Calore ſolvantur. Itaque *Succi Corporis Duri*, *Cutis Conſtricta*, & ſimilia, (quæ procurantur ab *Alimentorum Siccitate*, & *Exercitatione*, & *Aëris Frigore*) utilia ſunt ad Longævitatem; quia Clauſtra circundant *Spiritui* arcta, ne exeat.

CANON XVI.

IN *Oleoſis*, & *Pinguibus* detinetur *Spiritus* libenter, licet non ſint Tenacia.

EXPLICATIO.

SPiritus, ſi nec à Corporis circundati *Antipathia* irritetur, nec à Corporis nimia *Similitudine* paſcatur, nec à *Corpore Externo* ſollicitetur, aut provocetur, non tumultuatur multum ad Exeundum: Quæ omnia *Oleoſis* deſunt; Nam nec tam *Spiritui Infeſta* ſunt, quam *Dura*; nec tam *Propinqua*, quam *Aquea*; nec cum *Aëre ambiente* bene conſentiunt.

CANON XVII.

EVolatio cita Humoris Aquei, conſervat diutius *Oleoſum* in Eſſe ſuo.

EXPLICATIO.

DIximus *Aquea*, utpote *Aëri* conſubſtantialia, citius evolare, *Oleoſa* tardius, ut cum *Aëre* minus conſentientia: At cum *Humidum utrunque* pleriſque Corporibus inſit, evenit ut *Aqueum* veluti prodat *Oleoſum*: Nam illud ſenſim exiens, hoc etiam aſportat. Itaque nil magis juvat ad Corporum Conſervationem, quam *Siccatio Lenis*, quæ *Humorem Aqueum* expirare faciat, nec *oleoſu* ſollicitet, tum enim *Oleoſum* fruitur Natura ſua; Neque hoc ſpectat ad inhibendam *Putredinem*, (licet etiam & illud ſequatur) ſed ad conſervandam *Viriditatem*. Hinc fit ut *Fricationes molles*, & *Exercitationes Moderatæ*, *ad Perſpirationem* potius quam ad *Sudorem*, Longævitati plurimum conferant.

CANON XVIII.

AEr excluſus confert ad Longævitatem, ſi aliis *Incommodis* caveas.

EXPLICATIO.

DIximus paulo ante, *Evolationem Spiritus* eſſe Actionem duplicatam, ex *Appetitu Spiritus*, & *Aeris*. Quare ſi altera tollatur, haud parum proficitur; Id quod ex *Inunctionibus* præcipue expectari debet. Attamen hoc ſequuntur varia *Incommoda*; quibus quomodo ſubveniatur, in *Operatione* ſecunda ex decem, annotavimus.

CANON XIX.

SPiritus Juveniles Senili Corpori inditi, Naturam compendio retrovertere poſſunt.

EXPLICATIO.

NAtura *Spirituum* eſt quaſi *Rota* ſuprema, quæ alias *Rotas* in Corpore Humano circumagit. Itaque illa in *Intentione* Longævitatis, prima poni debet. Huc accedit, quod facilior, & magis expedita Via patet ad alterandos *Spiritus*, quam ad alia. Etenim duplex eſt Operatio ſuper *Spiritus*; Altera per *Alimenta*, quæ eſt Tarda, & tanquam per Circuitum; Altera (& illa Gemina) quæ eſt Subita, & *Spiritus* recta petit. Nempe per *Vapores*; Aut per *Affectus*.

CANON XX.

SUcci Corporis *ſubduri*, & *roſcidi*, faciunt ad Longævitatem.

EXPLICATIO.

RAtio perſpicua eſt, cum antea poſuerimus *Dura* & *Oleoſa*, ſive *Roſcida* ægrius diſſipari. Illud tamen intereſt (ſicut etiam in *Operatione* Decima notavimus) quod *Succus Subdurus* minus diſſipabilis eſt, ſed eſt ſimul minus *Reparabilis*. Itaque *Commodum* cum *Incommodo* conjunctum eſt: Neque poſſit propterea aliquod *Magnale* per hoc præſtari; At *Succus Roſcidus* utrique Rei ſatisfacit: Itaque diligentius huic incumbendum.

CANON XXI.

QUicquid *Tenuitate* penetrat, neque tamen *Acrimonia* rodit, gignit *Succos Roſcidos*.

EXPLICATIO.

CAnon iſte magis difficilis eſt Practica, quam Intellectu: Manifeſtum eſt enim, quicquid bene *penetrat*, ſed tamen cum *Stimulo*: aut *Dente*, (qualia ſunt omnia *Acrida* & *Acida*) relinquere, ubicunque tranſit, Veſtigium nonnullum *Siccitatis*, & *Divulſionis*, ut *Succos* induret, *Partes* convellat: At contra, quæ penetrant mera *Tenuitate*, tanquam furtim, & inſinuative, abſque violentia, irrorare, & irrigare in tranſitu. De his in *Operationibus* quarta, & ſeptima, haud pauca deſcripſimus.

CA-

CANON XXII.

ASſimilatio optime fit ceſſante omni *Motu locali.*

EXPLICATIO.

HUnc *Canonem* in *Commentatione* ad *Operationem* octavam, ſatis explicavimus.

CANON XXIII.

ALimentatio per Exterius, aut ſaltem non per *Stomachum*, Longævitati utiliſſima, ſi fieri poſſit.

EXPLICATIO.

VIdemus omnia, quæ per *Nutritionem* peraguntur, fieri per longas Ambages, quæ vero per *Amplexus ſimilium*, (ut fit in *Infuſionibus*) non longam requirere Moram: Itaque utiliſſima foret *Alimentatio* per Exterius, atque eo magis, quod deciduæ ſint *Facultates Concoctionum* ſub *Senectute*. Quamobrem ſi poſſint eſſe *Nutritiones* aliæ Auxiliares, per *Balneationes*, *Unctiones*, aut etiam per *Clyſteria*, *Conjuncta* poſſint proficere, quæ *Singula* minus valeant.

CANON XXIV.

UBI *Concoctio* debilis eſt ad *Extruſionem Alimenti*, ibi *Exteriora* confortari debent ad *Evocationem Alimenti*.

EXPLICATIO.

NOn eſt hoc, quod in iſto *Canone* proponitur, eadem Res cum Præcedente; Aliud enim eſt, ſi *Alimentum Exterius* introtrahatur, aliud, ſi *Alimentum Interius* extrahatur; At in hoc concurrunt, quod Debilitati *Concoctionum* Interiorum, alia Via ſubveniant.

CANON XXV.

OMnis ſubita *Renovatio* Corporis fit; aut per *Spiritus*; aut per *Malaciſſationes*.

EXPLICATIO.

DUo ſunt in Corpore, *Spiritus* & *Partes*; Ad utrunque, longa via pervenitur per *Nutritionem*, At viæ breves ad *Spiritus* per *Vapores* & *Affectus*, & ad *Partes*, per *Malaciſſationes*. Illud autem paulo attentius notandum, quod nullo modo confundimus *Alimentationem* per *Exterius*, cum *Malaciſſatione*; neque enim Intentio eſt *Malaciſſationis*, ut nutriat Partes; ſed tantum ut eas reddat magis idoneas ad nutriendum.

CANON XXVI.

MAlaciſſatio fit, per *Conſubſtantialia*, *Imprimentia*, & *Occludentia*.

EXPLICATIO.

MAnifeſta Ratio eſt; quod *Conſubſtantialia* proprie malaciſſent; *Inprimentia* deducant; *Occludentia* retineant, & *Perſpirationem*, quæ eſt Motus *Malaciſſationi* oppoſitus, cohibeant. Itaque (ut in *Operatione* Nona deſcripſimus) *Malaciſſatio* ſimul bene fieri non poteſt, ſed per Seriem, & Ordinem. Primum excludendo *Liquorem*, per *Spiſſamenta*: quia extranea & craſſa *Infuſio* non bene coagmentet Corpus; ſubtile debet eſſe, & ex Vaporis genere, quod intrat. Secundo *Intenerando*, per *Conſenſum Conſubſtantialium*: Corpora enim ad Tactum eorum, quæ valde conſentiunt, ſe aperiunt, & Poros laxant. Tertio, *Imprimentia Vehicula* ſunt, & nonnihil Conſubſtantialia inculcant; & *Mixtura* leniter *Aſtringentium*, *Perſpirationem* interim paululum cohibet. At ſequitur quarto loco Magna illa *Aſtrictio* & *Clauſura* per *Emplaſtrationem*; & poſtea gradatim per *Inunctionem*; donec *Malacum* vertatur in *Solidum*, ut ſuo loco diximus.

CANON XXVII.

CRebra *Renovatio Reparabilium*, irrigat etiam minus *Reparabilia*.

EXPLICATIO.

DIximus in *Aditu* ipſo *Hiſtoriæ* hujus, Eam eſſe Viam Mortis, quod magis *Reparabilia*, in conſortio minus *Reparabilium* intereant; ut totis viribus, in *Reparatione* hujuſmodi *Partium* minus *Reparabilium* ſit exudandum; Itaque admoniti *Ariſtotelis* Obſervatione de *Plantis*, quod ſcilicet, *Novitas morum Truncum ipſum in tranſitu reficiat*; ſimilem Rationem fore arbitrati ſumus, ſi ſæpe reparentur *Carnes*, & *Sanguis* in Corpore Humano; ut inde ipſa *Oſſa*, & *Membranæ*, & reliqua, quæ Natura minus ſunt *Reparabilia*, partim per Tranſitum alacrem *Succorum*, partim per Veſtitum illum novum *Carnium* & *Sanguinis* Recentiorum, irrigentur, & renoventur.

CANON XXVIII.

REfrigeratio, quæ non tranſit per *Stomachum*, utilis ad Longævitatem.

EXPLICATIO.

RAtio præſto eſt, quia cum *Refrigeratio* non Temperata, ſed Potens (præſertim Sanguinis) ad vitam Longam ſit præcipue neceſſaria; omnino hoc non fieri poſſit per intus, quantum opus eſt, abſque Deſtructione *Stomachi* & *Viſcerum*.

CANON XXIX.

COmplicatio illa, quod tam *Conſumptio*, quam *Reparatio*, ſint *Caloris Opera*, maximum eſt Obſtaculum ad Longævitatem.

EXPLICATIO.

DEſtruuntur fere omnia Magna Opera à *Naturis Complicatis*; cum quod alia Ratione juvet, alia noceat; Atque hic librato Iudicio, & ſagaci Practica opus eſt: Id nos, quantum res permittit, & in præſentia occurrit, fecimus; Separando *Calores Benignos* à *Nocivis*; & ea, quæ ad utrunque faciunt.

CANON XXX.

CUratio *Morborum* temporariis eget *Medicinis*; at *Longævitas vitæ* expectanda eſt à *Diætis*.

EXPLICATIO.

QUæ ex *Accidente* ſuperveniunt, ſublatis *Cauſis* deſinunt; At *Curſus Naturæ* Continuus, inſtar *Fluvij* labentis, etiam continua indiget *Remigatione*, aut *Velificatione* in adverſum: Itaque operandum eſt, regulariter per *Diætas*. *Diætæ* autem genere duplices ſunt; *Diæta Stata*, quæ certis temporibus; & *Diæta Familiaris*, quæ in victu quotidiano uſurpari debet: Potentiores autem ſunt, *Diætæ Statæ*, id eſt, Series Remediorum ad Tempus: Etenim quæ tanta Virtute pollent, ut naturam retrovertere valeant, fortiora ſunt plerunque, & magis ſubito alterantia, quam quæ familiariter in Uſum recipi tuto poſſint. Atque in *Remediis* noſtris *Intentionalibus*, tres tantum *Diætas Statas* reperias; *Diætam Opiatam*; *Diætam Malaciſſantem*; & *Diætam Emaciantem*, & Renovantem. At inter ea, quæ ad *Diætam Familiarem*, & *Victum quotidianum* præſcripta à nobis ſunt, efficaciſſima ſunt hæc, quæ ſequuntur; quæ etiam validitatem *Diætarum Statarum* fere æquant: *Nitrum*, & *Subordinata ad Nitrum*; *Regimen Affectuum*, & *Studiorum Genus*; *Refrigeria*, quæ non tranſeunt

per *Stomachum*; *Potus Roſcidantes*; *Perſperſio Sanguinis* cum *Materia Firmiore*, ut *Margaritis*, *Lignis*, *Inunctiones* debitæ, ad cohibendum *Aërem*, & Detentionem *Spirituum*; *Calefactoria per Exterius*, tempore *Aſſimilationis* poſt *ſomnum*; *Cautio* de iis, quæ incendunt *Spiritum*, induntque ei *Calorem acrem*, ut de *Vinis*, & *Aromatibus*; & *Vſus Moderatus*, & Tempeſtivus eorum, quæ indunt *Spiritibus* Calorem Robuſtum, ut *Croci*, *Naſturtii*, *Allii*, *Enulæ*, *Opiatorum Compoſitorum*.

CANON XXXI.

S*Piritus vivus Interitum* patitur immediate, cum deſtituitur aut *Motu*; aut *Refrigerio*; aut *Alimento*.

EXPLICATIO.

SUnt hæc ſcilicet illa tria, quæ ſuperius vocavimus *Atriola Mortis*; Suntque *Paſſiones Spiritus* propriæ, & immediatæ. Etenim Organa omnia partium Principalium ſerviunt, ut hæc tria *Officia* præſtentur: Et rurſus, Omnis *Deſtructio Organorum*, quæ eſt Lethifera, eo rem deducit, ut unum, aut plura ex his tribus deficiant. Itaque alia omnia ſunt diverſæ viæ ad Mortem; ſed in hæc deſinunt. *Fabrica* autem *Partium Organum Spiritus* eſt; quemadmodum & ille, *Animæ rationalis*; quæ Incorporea eſt & Divina.

CANON XXXII.

F*Lamma* Subſtantia Momentanea eſt; *Aer* Fixa; *Spiritus Vivi* in Animalibus, media eſt Ratio.

EXPLICATIO.

RES eſt hæc & altioris Indagationis, & Longioris Explicationis, quam faciat ad *Inquiſitionem* præſentem. Sciendum interim *Flammam* continenter generari, & extingui; ut per Succeſſionem tantum continuetur. *Aer* autem Corpus fixum eſt, nec ſolvitur; licet enim *Aer* ex Humido Aqueo Novum *Aerem* gignat; tamen vetus *Aer* nihilominus manet; unde fit *Super-oneratio* illa *Aeris*; de quo diximus in *Titulo* de *Ventis*. At *Spiritus* utriuſque Naturæ particeps eſt, & *Flammea*, & *Aerea*; quemadmodum & Fomites ejus ſunt *Oleum*, quod eſt Homogeneum *Flammæ*; & *Aer*, qui eſt Homogeneus *Aquæ*. *Spiritus* enim non nutritur ex *Oleoſo* Simplici, neque ex *Aqueo* Simplici, ſed ex utroque: atque licet nec *Aer* cum *Flamma*, nec *Oleum* cum *Aqua* bene componantur, tamen ſatis conveniunt in Miſto. Etiam *Spiritus* habet ex *Aere* faciles ſuas & delicatas *Impreſſiones*, & *Receptiones*; A *Flamma* autem, Nobiles ſuos, & Potentes *Motus*, & *Activitates*. Similiter etiam *Duratio Spiritus* Res compoſita eſt, nec tam momentanea, quam *Flammæ*, nec tamen tam fixa, quam *Aeris*; Atque eo magis non ſequitur rationes *Flammæ*, quod *Flamma* etiam ipſa extinguitur per Accidens; nempe à Contrariis, & Deſtruentibus circumfuſis; quam cauſam & neceſſitatem non habet pariter *Spiritus*. Reparatur autem *Spiritus* ex *Sanguine* vivido, & Florido *Arteriarum* exilium, quæ inſinuantur in *Cerebrum*; Sed fit *Reparatio* iſta ſuo modo, de quo nunc non eſt Sermo.

FINIS.

FRANCISCI BACONI, BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII,

SCRIPTA IN NATURALI ET UNIVERSALI PHILOSOPHIA.

Contenta hujus Libri reperies Pagina ſequenti.

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI,

ANNO CIƆ IƆC LXIV.

CONTENTA

Hujus Libri.

I. COgitata & Viſa de Interpretatione Naturæ, ſive de Inventione, Rerum & Operum.

Epiſtola Thomæ Bodlei ad Franciſc. Baconum, Qua candide expendit ejus Cogitata & Viſa. Latine verſa ex Anglico ab Iſ. Grutero.

II. Deſcriptio Globi Intellectualis.

III. Thema Cœli.

IV. De fluxu & Refluxu Maris.

V. De Principiis atque originibus ſecundum Fabulas Cupidinis & Cœli. Sive Parmenidis & Teleſii, & præcipue Democriti Philoſophia tractata in fabula De Cupidine.

VI. Impetus Philoſophici, in quibus continentur.

1. *Iudicia vera de Interpretatione Naturæ.*
2. *Phænomena univerſi; ſive Hiſtoria naturalis ad Condendam Philoſophiam.*
3. *Scala Intellectus ſive Filum Labyrinthi.*
4. *Prodromi ſive Anticipationes Philoſophiæ ſecundæ.*
5. *Cogitationes de Natura rerum, De ſectione corporum, continuo, & vacuo.*
6. *Filum Labyrinthi, ſive Inquiſitio legitima De motu.*
7. *Aphoriſmi & Conſilia de Auxiliis mentis, & Accenſione Luminis naturalis.*
8. *De Interpretatione naturæ Sententiæ 12.*
9. *De Interpretatione naturæ Proœmium.*
10. *Topica Inquiſitio De luce & lumine.*

LECTORI S.

ISAACUS GRUTERUS.

QVæ tibi damus, Amice Lector, ad Univerſalem & Naturalem Philoſophiam ſpectantia, ex Manuſcriptis Codicibus, quos accurate recenſuerat & varie emendarat author, me emanuenſe apographa ſunt. Sola Bodlei *epiſtola, quæ ad examen vocat* Cogitata & Viſa, *per me ex Anglico facta Latina eſt, atq; ex opere epiſtolarum Baconi, quæ tali idiomate circumferuntur, huc translata ob materiæ cognationem. Titulus, quem frons libri præfert, & totum complectitur opuſculi, in varias diſſertationes ſecti, argumentum, ab ipſo* Verulamio *eſt; quem ſingulæ exhibent paginæ ex rerum tractatarum ſerie diſtinctum, à me, ut minus confunderet quærentem Lectorem, indiculi defectus. Quicquid ſequitur ab eo loco, cujus inſcriptio eſt in ipſo contextu* Judicia vera de interpretatione Naturæ *usq; ad finem, donavi eo nomine* Impetus Philoſophici, *quod ex familiaribus Viri magni colloquiis notaſſem, cum de iſtis chartis mecum ageret. Non aliter enim appellare ſolebat quicquid prioribus per titulos ſuos ſeparatis connecteretur; ne quis imperfectum ſtatim ſuſpicetur, quod deferveſcente* Impetu *non videt trahere ſyrma prolixæ tractationis. Omnia autem hæc inedita (niſi quod ineditis pauciſſimis rara exſtent quarundam ex his meditationum veſtigia) debes, Amice Lector, Nobiliſſimo* Guil. Boſvvello, *ad quem ex ipſius Baconi legato pervenerant, cum aliis in politico & morali genere elaboratis, quæ nunc ex dono τοῦ μακαρίτου penes me ſervantur non diu premenda.* Boſvvello, *inquam, viro nobilitate, prudentia inſigni, varia eruditione, humanitate ſumma, & Oratori olim apud Batavos Anglo; cujus ſancta mihi memoria eſt. Vale & conatibus noſtris fave, qui mox plura daturi ſumus Baconiana latinè verſa, maximā partem inedita; & συλλογὴν adornamus epiſtolarum, quas Vir Eminentiſſimus Hugo Grotius ſcripſit ad Belgas, Germanos, Italos, Suecos, Danos, Gallis exceptis, quas Clariſſimus Sarravius Senator Pariſienſis edidit. Rogantur itaq; in quorum manus hæc inciderint, ut, ſi quid ejus nota habent, aut ſciunt unde haberi queat, ad typographum tranſmittant, & ſignificent, cæteris jam collectis aggregandum.*

FRANCISCI BACONI
DE VERULAMIO,

COGITATA ET VISA

De

INTERPRETATIONE NATURÆ,

Sive de

INVENTIONE

Rerum & Operum.

FRANCISCUS BACONUS *ſic cogitavit.* Scientiam, in cujus poſſeſſione genus humanum adhuc verſatur, ad certitudinem & magnitudinem operum non accedere. *Medicos* ſiquidem morbos complures inſanabiles pronunciare, & in reliquorum cura ſæpius errare & deficere: *Alchymiſtas* in ſpei ſuæ amplexibus ſeneſcere & immori: *Magorum* opera fluxa nec fructuoſa; *Mechanicas* artes non multum lucis à Philoſophia petere, ſed experientiæ telas, lentas ſane ac humiles, paulatim continuari. *Caſum,* authorem rerum proculdubio utilem; ſed qui per longas ambages & circuitus, donaria ſua in homines ſpargat. *Itaq; viſum eſt ei:* Inventa hominum, quibus utimur, admodum imperfecta & immatura cenſeri. Nova vero hoc ſcientiarum ſtatu, nonniſi per ſeculorum ſpatia expectari: eaq; ipſa quæ hactenus humana exhibuit induſtria, Philoſophiæ haud attribui.

Cogitavit & illud; in iis rerum humanarum anguſtiis, id maxime & ad præſens deploratum, & in futurum ominoſum eſſe; quod homines, contra bonum ſuum, cupiunt ignorantiam ignominiæ eximere, & ſibi per inopiam iſtam ſatisfieri. *Medicus* enim præter cautelas Artis ſuæ (in quibus ad exiſtimationem Artis tuendam haud parum præſidii eſt) hanc generalem veluti totius Artis cautelam advocat; quod Artis ſuæ infirmitatem in Naturæ calumniam vertit; & quod Ars non attingit, id ex Arte impoſſibile in Natura ſupponit. Neque certe damnari poteſt Ars, cum ipſa judicet. Etiam Philoſophia, ex qua Medicina iſta (quam in manibus habemus) exciſa eſt; habet & illa & in ſinu nutrit, quædam Poſita aut Placita, in quæ ſi ſeverius inquiratur, hoc omnino perſuaderi volunt, nil arduum aut in Natura imperioſum, ab Arte vel ope humana exſpectari debere. Ab hoc fonte illud: calorem Aſtri ſive Solis, & calorem ignis toto genere differre: & illud, compoſitionem opus Hominis, at Miſtionem opus ſolius Naturæ eſſe, & ſimilia; quæ ſi diligentius notentur, omnino pertinent ad humanæ poteſtatis circumſcriptionem malitioſam, & ad quæſitam & artificioſam deſperationem, quæ non ſolum ſpei auguria, ſed etiam experiendi aleas abjiciat, & omnes induſtriæ ſtimulos & nervos incidat: dum de hoc tantum ſolliciti ſunt, ut Ars perfecta cenſeatur, & gloriæ vaniſſimæ & perditiſſimæ dant operam; ſcilicet, ut quicquid inventum non ſit, id nec inveniri poſſe credatur. *Alchymiſta* vero ad Artis ſuæ ſublevationem, errores proprios reos ſubſtituit, ſecum accuſatoriè reputando, ſe aut Artis & Authorum vocabula non ſatis intellexiſſe, unde ad Traditionum & oretenus eloquiorum ſuſurros animum applicat, aut in practicæ ſcrupulis, proportionibus, & momentis aliquid titubatum eſſe; unde experimenta felicioribus (ut putat) auſpiciis in infinitum repetit. Ac interim cum inter experimentorum vertiginoſas ambages, in inventa quædam, aut ipſa facie nova, aut utilitate non contemnenda impingat; hujusmodi pignoribus animum paſcit, eaque in majus oſtentat & celebrat, reliqua ſpe ſuſtentat. *Magus,* cum nonnulla ſupra Naturam (pro ſuo nimirum captu) prorſus effici videat: poſtquam vim ſemel Naturæ factam intelligit, imaginationi alas addit; remq; magis & minus recipere vix putat; quare maximarum rerum ſibi adeptionem ſpondet, non videns eſſe ſubjecta certi cujus-

cujuſdam & fere definiti generis, in quibus Magia & ſuperſtitio per omnes nationes & ætates potuerit & luſerit. *Mechanicus* autem, ſi ei contigerit jam pridem inventa ſubtilius polire, vel ornare elegantius; aut, quæ ſeparatim obſervaverit, componere & ſimul repræſentare: aut res cum uſu rerum commodius & felicius copulare: aut opus majore, aut etiam minore, quam fieri conſuevit, mole & volumine exhibere, ſe demum inter rerum inventores numerat. *Itaq; viſum eſt ei*, homines rerum & Artium novarum inventionem, ut conatum inanem & ſuſpectum, faſtidire; vel credere, exſtare quidem inventa nobilia, ſed inter paucos ſummo ſilentio & religione quadam cohiberi: vel huc deſcendere, ut minores iſtas induſtrias & inventorum additamenta pro novis inventis æſtiment. Quæ omnia eò redeunt, ut animos hominum à legitimo & conſtanti labore, & à nobilibus & genere humano dignis inventorum penſis avertant.

Cogitavit & illud; Homines cum operum varietatem & pulcherrimum apparatum, quæ per artes mechanicas ad cultum humanum congeſta ſunt, oculis ſubjiciunt, eò inclinare, ut potius ad opulentiæ humanæ admirationem, quam ad inopiæ ſenſum accedant; *minime videntes, primitivas hominis obſervationes & naturæ operationes*, quæ animæ aut primi motus inſtar, ad omnem illam varietatem ſint, nec multas, nec alte petitas eſſe: cætera ad patientiam hominum, & ſubtilem & ordinatum manus vel inſtrumentorum motum pertinere: atq; in hac parte officinam cum Bibliotheca mire congruere, quæ & ipſa tantam librorum varietatem oſtentet, in quibus ſi diligentius introſpicias, nil aliud quam ejuſdem rei infinitas repetitiones reperias, tractandi modis & ſtructura quadam novas, inventione præoccupatas. *Itaque viſum eſt ei*, opinionem copiæ inter cauſas inopiæ poni: & tum opera, tum doctrinas, ad intuitum numeroſa, ad examen pauca eſſe.

Cogitavit & illud; eas quas habemus doctrinas ea ambitione & affectatione proponi, atq; in eum modum efformatas, ac veluti perſonatas in conſpectum venire, ac ſi ſingulæ artes omni ex parte perfectæ eſſent, & ad exitum perductæ. Hujuſmodi enim methodis, & iis partitionibus tradi, quæ omnia prorſus, quæ in illud ſubjectum cadere poſſunt, tractata complecti & concludere videantur. Atq; licet membra illa male impleta, & quod ad vividum aliquem rerum ſuccum attinet, deſtituta ſint: Totius tamen cujuſdam formam & rationem præ ſe ferre, eoque rem perduci, ut pauca quædam, neq; illa ex optimo delectu, recepta Authorum ſcripta pro integris ipſis & propriis Artibus habeantur. Cum tamen primi & antiquiſſimi veritatis inquiſitores, meliore fide ac eventu, Scientiam, quam ex rerum contemplatione decerpere, & in uſum condere ſtatuebant, in Aphoriſmos fortaſſe, ſive breves eaſdemque ſparſas nec methodis revinctas ſententias conjicere ſolerent: quæ cum & rerum inventarum nuda ſimulachra, & rerum non inventarum manifeſta ſpatia & vacua indicarent, minus fallebant; atque hominum ingenia & meditationes ad judicandum & ad inveniendum ſimul excitabant. At nunc ſcientias iis modis exhiberi qui fidem uſurpent, non judicium ſollicitent, & authoritate triſti lætis inventionum conatibus intercedant: adeò ut omnis ſucceſſio & devolutio Diſciplinarum, perſonas magiſtri & auditoris complectatur, non inventoris & ejus qui inventis addat: unde neceſſario evenire, ut Scientiæ ſuis hæreant veſtigiis, nec loco omnino moveantur. Quod & per multa jam ſecula uſu venit, euſque ut non ſolum aſſertio maneat aſſertio, ſed etiam quæſtio maneat quæſtio, & eodem plane ſtatu alatur. *Quare viſum eſt ei*, Columnas non ultra progrediendi magnopere fixas eſſe & quaſi fatales, & mirum minime eſſe id haud obtineri, cujus adipiſcendi homines nec ſpe, nec deſiderio teneantur.

Cogitavit & illud; quæ de hominum tum deſperatione, tum faſtu, dicta ſunt, quod ad pleroſq; Scientiarum Sectatores attinet, nimis alte petita eſſe; turbam enim longe maximam prorſus aliud agere. Doctrinam ſiquidem vel animi & delectationis cauſa petere, vel ad uſum & emolumentum profeſſorium, vel etiam ad ornamentum & exiſtimationis ſuæ adminiculum: quæ ſi ut finis Scientiarum proponantur, tantum abeſt ut homines id velint, ut ipſa Doctrinarum maſſa augmentum ſumat, ut ex ea quæ præſto eſt maſſa, nil amplius quærant, quàm quantum ad uſum deſtinatum vertere & decoquere poſſit. Si quis autem in tanta multitudine Scientiam affectu ingenuo & propter ſe expetat, invenietur tamen rerum potius varietatem quam veritatem aucupari. Quod ſi & veritatis ſit inquiſitor ſeverior, illa ipſa tamen veritas erit hujuſmodi, quæ res jam in lucem proditas ſubtilius explicet, non quæ novam lucem excitet. Sin adhuc ſtudium cujuſpiam in tantum expandatur, ut & novam lucem ambiat: eam ſcilicet lucem adamabit, quæ ex longinquo contemplationes ſpecioſas oſtentet, non quæ ex propinquo opera & inventa nobilia demonſtret. *Quare viſum eſt ei*, eodem rurſus referri, ſcilicet mirum non utique eſſe, curriculum non confici, cum homines ad hujuſmodi minora deflectant: multo magis cum nec ipſa meta adhuc ulli, quod ſciat, mortalium poſita ſit & defixa. Metam autem non aliam eſſe, quam ut genus humanum novis operibus & poteſtatibus continuo dotetur.

Cogitavit & illud; Inter iſta Scientarum detrimenta, naturalis Philoſophiæ ſortem, præ omnibus minus æquam eſſe: ut quæ à laboribus hominum leviter occupata, facile deſerta, nec majorem in modum culta & ſubacta ſit. Poſtquam enim fides Chriſtiana adolevit & recepta eſt, longe maximam ingeniorum partem ad Theologiam ſe contuliſſe, hominumque ex hac parte ſtudio & ampliſſima præmia propoſita, & omnis generis adjumenta copioſiſſime ſubminiſtrata eſſe. Quin & ævo ſuperiore potiſſimas Philoſophorum commentationes in morali Philoſophiâ (quæ Ethnicis magna ex parte vice Theologiæ erat) conſumptas eſſe; utriſque autem temporibus ſumma ingenia haud infrequenti numero ad res civiles ſe applicaſſe, præſertim durante Magnitudine Romanâ, quæ ob imperii amplitudinem plurimorum operis indigebat. Eam ipſam vero ætatem, qua Naturalis philoſophia apud Græcos maxime florere viſa eſt, fuiſſe particulam temporis minime diuturnam: ac ſubinde contradictionibus ac novorum placitorum ambitione corruptam & inutilem redditam. Ab illis autem usque temporibus neminem

neminem prorſus nominari, qui Naturalem Philoſophiam ex profeſſo colat, nec ejus inquiſitioni immoriatur, adeo ut virum vacuum & integrum hæc Scientia jamdiu non occupaverit, niſi quis forte Monachi alicujus in ſellula, aut nobilis in villula lucubrantis exemplum adduxerit, quod & rariſſimum reperietur. Sed factum deinceps inſtar tranſitus cujusdam & pontiſternii ad alia, magnamque iſtam ſcientiarum Matrem in Ancillam mutatam eſſe, quæ Medicinæ aut Mathematicis operibus miniſtret, aut Adoleſcentium immatura ingenia lavet & imbuat, veluti tinctura quadam prima, ut aliam rurſus felicius & commodius excipiant. *Itaq; viſum eſt ei*, Naturalem Philoſophiam, incumbentium & paucitate & feſtinatione, & tyrocinio deſtitutam jacere. Nec ita multo poſt viſum eſt ei, hoc ad univerſum Doctrinarum ſtatum ſummopere pertinere. Omnes enim Artes & ſcientias, ab hac ſtirpe revulſas, poliri fortaſſis aut in uſum effingi, ſed nil admodum creſcere.

Cogitavit & illud, quam moleſtum ac in omni genere difficilem adverſarium nacta ſit Philoſophia Naturalis, ſuperſtitionem nimirum & Zelum Religionis, cæcum & immoderatum. Comperit enim ex Græcis nonnullos, qui primum cauſas naturales fulminis & tempeſtatum inſuetis adhuc hominum auribus propoſuerunt, impietatis eo nomine damnatos: nec multo melius exceptos, ſed in idem judicium adductos, non capitis ſane ſed famæ, Coſmographos, qui ex certiſſimis demonſtrationibus, quibus nemo hodie ſanus contradixerit, formam terræ rotundam tribuerunt, & ex conſequenti Antipodas aſſeruerunt, accuſantibus quibusdam ex Antiquis Patribus fidei Chriſtianæ. Quin & duriorem (ut nunc ſunt res) conditionem ſermonum de Natura effectam ex temeritate Theologorum Scholaſticorum, & eorum clientelis, qui cum Theologiam (ſatis pro poteſtate) in ordinem redegerint, & in Artis fabricam effinxerint; hoc inſuper auſi ſunt, ut contentioſam & tumultuariam Ariſtotelis Philoſophiam corpori Religionis immiſcuerint. Eodem ſpectare etiam, quod hoc ſeculo haud alias opiniones & diſputationes magis ſecundis ventis ferri reperies, quam eorum qui Theologiæ & Philoſophiæ, id eſt, fidem & ſenſus, conjugium veluti legitimum, multa pompa & ſolennitate celebrant, & grata rerum varietate animos hominum permulcentes, interim divina & humana inauſpicatò permiſcent. Revera autem ſi quis diligentius animum advertat, non minus periculi naturali philoſophiæ ex iſtiuſmodi fallaci & iniquo fœdere, quàm ex apertis inimicitiis imminere. Tali enim fœdere & ſocietate recepta in philoſophiâ tantum comprehendi: aucta autem vel addita, vel in melius mutata, etiam ſeverius & pertinacius excludi. Deniq; verſus incrementa, & novas veluti oras & regiones philoſophiæ, omnia ex parte Religionis, pravarum ſuſpicionum, & impotentis faſtidii plena eſſe. Alios ſiquidem ſimplicius ſubvereri, ne forte altior in Naturam inquiſitio ultra datum & conceſſum ſobrietatis terminum penetret, traducentes non recte ea quæ de divinis myſteriis dicuntur, quorum multa ſub ſigillo divino clauſa manent, ad occulta Naturæ, quæ nullo interdicto ſeparantur: Alios callidius conjicere, ſi media ignorentur, ſingula ad manum & virgulam divinam (quod religionis, ut putant, maxime interſit) facilius referri; quod nil aliud eſt, quam Deo per mendacium gratificari velle. Alios ab exemplo metuere, ne motus & mutationes philoſophiæ in Religionem incurrant & deſinant. Alios denique ſollicitos videri, ne in naturæ inquiſitione aliquid inveniri poſſit, quod Religionem labefactet. Quæ duo cogitata incredulitatem quandam ſapiunt & ſapientiam animalem: poſterius autem abſq; impietate ne in dubitationem aut ſuſpicionem venire poteſt. Quare ſatis conſtabat, in hujusmodi opinionibus multum infirmitatis, quin & invidiæ & fermenti non parum, ſubeſſe. Naturalem enim philoſophiam poſt verbum Dei certiſſimam ſuperſtitionis medicinam, eandem probatiſſimum fidei alimentum eſſe. Itaque merito Religioni tamquam fidiſſimam & acceptiſſimam ancillam attribui: cum altera voluntatem Dei, altera poteſtatem manifeſtet. Neque erraſſe eum qui dixerit: *Erratis neſcientes ſcripturas & poteſtatem Dei*, informationem de voluntate, & meditationem de poteſtate, nexu individuo copulantem. Quæ licet veriſſima ſint, nihilominus illud manet, in potentiſſimis naturalis philoſophiæ impedimentis, ea quæ de Zelo imperito & ſuperſtitione dicta ſunt, citra controverſiam numerari.

Cogitavit & illud, in moribus & inſtitutis Academiarum, Collegiorum, & ſimilium conventuum, quæ ad doctorum hominum ſedes & operas mutuas deſtinata ſunt, omnia progreſſui ſcientiarum in ulterius adverſa inveniri. Frequentiam enim multò maximam profeſſoriam primo, ac ſubinde meritoriam eſſe. Lectiones autem & exercitia ita diſpoſita, ut aliud, à conſuetis ne facile cuiquam in mentem veniat cogitare. Sin autem alicui inquiſitionis & judicii libertate uti contigerit, is ſe in magna ſolicitudine verſari ſtatim ſentiet. Sin & hoc toleraverit, tamen in capeſſanda fortuna induſtriam hanc & magnanimitatem ſibi non levi impedimento fore experietur. Studia enim hominum in ejusmodi locis in quorundam Authorum ſcripta veluti relegata eſſe; à quibus ſi quis diſſentiat, aut controverſiam moveat, continuo ut homo turbidus & rerum novarum cupidus corripitur; cum tamen (ſi quis verus æſtimator ſit) magnum diſcrimen inter rerum civilium ac Artium adminiſtrationem reperiatur. Non enim idem periculum à nova luce ac à novo motu inſtare. Verum in rebus civilibus motum etiam in melius ſuſpectum eſſe ob perturbationem, cum civilia authoritate, conſenſu, fama, opinione, non demonſtratione & veritate conſtent. In artibus autem & ſcientiis, tamquam in metalli fodinis, omnia novis operibus & ulterioribus progreſſibus ſtrepere debere. Atque recta ratione rem ſe ita habere. In vita autem *viſum eſt ei*, Doctrinarum politiam & adminiſtrationem, quæ in uſu eſt, ſcientiarum augmenta & propaginem, duriſſime premere & cohibere.

Cogitavit & illud, etiam in opinione hominum & ſenſu communi, multa ubique occurrere, quæ novas ſcientiarum acceſſiones libero aditu prohibeant. Maximam enim partem hominum, præſentibus non æquam, in Antiquitatem pro-

pendere

pendere, ac credere, ſi nobis, qui nunc vivimus, ea ſors obveniſſet, ut quæ ab Antiquis quæſita & inventa ſunt, primi tentaremus, nos eorum penſa longo intervallo non fuiſſe æquaturos: credere ſimiliter, ſi quis etiam nunc ingenio ſuo confiſus, inquiſitionem de integro ſuſcipere affectet, hunc hujuſce rei eventum fore, ut aut in ipſa incidat, quæ ab Antiquitate probata ſunt; aut ſane in alia, quæ ab Antiquitate jampridem judicata & rejecta in oblivionem meritò ceſſere. Alios, ſpreta omnino gente & facultate humana, utriusque temporis, ſive antiqui ſive novi, in opinionem labi curioſam & ſuperſtitioſam; exiſtimantes, ſcientiarum primordia à ſpiritibus manaſſe, & ab eorum dignatione & conſortio ſimiliter nova inventa authoramentum habere poſſe. Alios opinione magis ſobria & ſevera, ſed diffidentia graviore, de auctiore ſcientiarum ſtatu plane deſperare, Naturæ obſcuritatem, brevitatem vitæ, ſenſuum fallacias, judicii infirmitatem, & experimentorum difficultates & immenſas varietates reputando. Itaq; hujusmodi ſpei exceſſus, quæ majora, quàm quæ habemus, ſpondeat, eſſe impotentis animi & immaturi, atque læta ſcilicet principia, media ardua, extrema confuſa habere, nec minorem deſperationem præmii quam facti eſſe. Scientias ſiquidem in magnis ingeniis proculdubio innaſci & augeri; pretia autem & æſtimationes Scientiarum penes populum aut principes viros, aut alios mediocriter doctos eſſe. Itaque non eorundem propoſitionem ſcientiarum & judicium eſſe: unde fieri, ut ea tantum inventa vigeant, quæ populari judicio & ſenſui communi accommodata ſunt; ut in *Democriti* opinione de Atomis uſu venit, quæ quia paulo remotior erat, luſu excipiebatur. Itaq; altiores contemplationes Naturæ, quas fere Religionis inſtar, duras ſenſibus hominum accedere neceſſe eſt, oriri aliquando poſſe, ſed fere non multo poſt (niſi evidenti & excellenti utilitate demonſtrentur & commendentur, quod huc usque factū non eſt) opinionum vulgarium ventis agitari & exſtingui; Adeo ut tempus tanquam fluvius levia & inflata vehere, gravia & ſolida mergere conſueverit. *Viſum eſt ei itaq;* impedimenta melioris ſcientiarum ſtatus non tantum externa & adventitia, ſed & innata, & ex ipſis ſenſibus hauſta eſſe.

Cogitavit & illud, etiam verborum naturam vagam & male terminatam intellectui hominum illudere, & fere vim facere: verba enim certe tanquam numiſmata eſſe, quæ vulgi imaginem & principatum repræſentent: Illa ſiquidem ſecundum populares notiones & rerum acceptiones (quæ maxima ex parte erroneæ ſunt & confuſiſſimæ) omnia componere & dividere; ut etiam infantes, cum loqui diſcunt, infelicem errorum cabalam haurire & imbibere cogantur. Ac licet Sapientiores & Doctiores ſe variis artibus ab hac ſervitute vindicare conentur, nova vocabula fingendo, quod durum, & definitiones interponendo, quo moleſtum eſt, nullis tamen viribus jugum excutere poſſe, quin infinitæ etiam in acutiſſimis diſputationibus controverſiæ de verbis moveantur, & quod multo deterius eſt, iſtæ ipſæ pravæ verborum ſignaturæ etiam in mentem radios ſuos & impreſſiones reflectant; nec tantum in ſermone moleſtæ; ſed etiam judicio & intellectui infeſtæ ſunt. *Itaq; viſum eſt ei*, inter internas cauſas errorum hanc ipſam ut gravem ſane & innoxiam ponere.

Cogitavit & illud, præter communes ſcientiarum & Doctrinarum difficultates philoſophiam naturalem, præſertim activam & operativam, etiam alia propria habere præjudicia & impedimenta. Non parvam enim exiſtimationis jacturam & fidei feciſſe per quosdam procuratores ſuos, leves & vanos, qui partim ex credulitate, partim ex impoſtura, humanum genus promiſſis onerarunt, vitæ prolongationem, ſenectutis retardationem, dolorum levationem, naturalium defectuum reparationem, ſenſuum deceptiones, affectuum ligationes & incitationes, Intellectualium facultatum illuminationes, exaltationes, ſubſtantiarum tranſmutationes, motuum ad libitum multiplicationes, aëris impreſſiones & alterationes, rerum futurarum divinationes, remotarum repræſentationes, occultarum revelationes, & alia complura pollicitando. Verum de iſtis largitoribus opinari, non multum aberraturum, qui iſtiusmodi judicium fecerit; Tantum nimirum intereſſe inter horum vanitates & veras Artes in Philoſophia, quantum interſit inter pugnas Julij Cæſaris aut Alexandri; & rurſus Amadiſii ex Gallia, aut Arthuri ex Britannia, in Hiſtoria. Conſtat enim clariſſimos illos Imperatores majora revera præſtitiſſe, quam umbratiles iſti Heroës feciſſe fingantur; ſed modis & viis actionum minime fabuloſis & prodigioſis. Itaque æquum non eſſe fidem veræ memoriæ derogare, quia illa à fabulis quandoq; læſa & violata ſit. Nam *Ixionem* è nube *Centauros*, nec ideo minus *Jovem* è vera *Junone Heben* & *Vulcanum*, virtutes ſcilicet admirandas & divinas, *Naturæ* & *Artis*, genuiſſe. Quæ licet vera comperiantur, & homines absq; rerum diſcrimine incredulos eſſe ſummæ ſit imperitiæ: *viſum tamen eſt ei*, veritatis aditum per hujusmodi commenta interclusum aut certe arctatum jampridem eſſe; & Vanitatis exceſſus, etiam nunc omnem magnanimitatem deſtruere.

Cogitavit & illud, reperiri in animo humano inclinationem quandam à Natura inſitam, & hominum opinione & diſciplina nonnulla corroboratam, quæ Naturalis Philoſophiæ, activæ nimirum & operativæ, progreſſus remorata ſit & averterit. Eam eſſe opinionem ſive æſtimationem humidam & damnoſam, minui nempe majeſtatem mentis humanæ; ſi in experimentis & rebus particularibus, ſenſui ſubjectis, & in materia terminatis, diu ac multum verſetur: Præſertim cum hujusmodi res ad inquirendum laborioſæ, ad meditandum ignobiles, ad dicendum aſperæ, ad practicam illiberales, numero infinitæ, & ſubtilitate puſillæ videri ſoleant, & ob hujuſmodi conditiones, gloriæ Artium minus ſint accommodatæ. Quam opinionem ſive animi diſpoſitionem, vires maximas ſumpſiſſe ex illa altera opinione elata & commentitia; qua veritas humanæ mentis veluti indigena, nec aliunde commigrans; & ſenſus intellectum magis excitare, quam informare aſſerebatur. Neq; tamen errorem hunc, & mentis (ſi verum nomen quæratur) alienationem ab iis ulla ex parte correctam, qui ſenſui debitas, id eſt primas partes, tribuerunt. Quin & hos quoque exemplo & facto

ſuo,

ſuo,relicta prorſus Naturali Hiſtoria, & mundana perambulatione,omnia in ingenii agitatione poſuiſſe,& inter opaciſſima Mentis Idola ſub ſpecioſo contemplationis& rationalium nomine perpetuo volutaſſe. *Quare viſum eſt ei*, iſtud rerum particularium repudium & divortium omnia in familia humana turbaſſe.

Cogitavit & illud,non tantum ex iis,quæ obſtant, conjecturam capiendam; fieri enim poſſe, ut humani generis fortuna iſtas difficultates, & vincula perfregerit & ſuperaverit.Itaq; illud videndum ac penitus introſpiciendum, qualis ſit ea Philoſophia quæ recepta ſit, aut alia quæpiam ex antiquis,quæ inſtar tabulæ naufragii ad littora noſtra impulſa ſit. Atq invenit,Philoſophiam Naturalem, quam à Græcis accepimus,pueritiam quandam Scientiæ cenſeri, atq; habere id quod proprium puerorum eſt,ut ad garriendum prompta,ad generandum inhabilis & immatura ſit. Hujus autem Philoſophiæ jam conſenſu Principem *Ariſtotelem*, intacta fere ac illibata Natura,in communibus notionibus,atque earum inter ſe comparatione,colliſione & reductione inutiliter verſatum eſſe. Neq; ſane quicquam ſolidi ab eo ſperari, qui etiam mundum è Categoriis effecerit. Parum enim intereſſe,utrum quis materiam,formam,& privationem, an Subſtantiam, Qualitatem, & Relationem principia rerum poſuerit: verum iſtis ſermonibus ſuperſederi oportere. Nam & juſtam confutationem inſtituere (cum neque de Principiis,nec de demonſtrationum modis conveniat) immemoris eſſe. Et rurſus hominem tantam authoritatem & fere Dictaturam in Philoſophia adeptum, per Satyram præſtringere, levius pro dignitate ſermonis inſtituti,& tamen ſuperbum fore. Illum ſane,Dialecticis rationibus,utpote à ſe (quod ipſe licentius gloriatur) oriundis, Naturalem Philoſophiam corrupiſſe. Verum,ut illum mittamus, *Platonem* virum ſine dubio altioris ingenii fuiſſe; ut qui & formarum cognitionem ambiret, & inductione per omnia (non ad principia tantum) uteretur. Sed inutili utrobique ratione, cum inductiones vagas, formas abſtractas prenſaret & reciperet. Atque hujus Philoſophi ſi quis attentius & ſcripta & mores conſideret, eum de Philoſophia naturali non admodum ſollicitum fuiſſe reperiet, niſi quatenus ad Philoſophi nomen & celebritatem tuendam, vel ad majeſtatem quandam moralibus& civilibus doctrinis addendam & adſpergendam ſufficeret. Eundem Naturam non minus Theologia, quam *Ariſtotelem* Dialectica inficere: &,ſi verum dicendum eſt,tam prope ad Poetæ,quam illæ ad Sophiſtæ partes accedere. Atque horum Placita ex ipſis fontibus haurire licere,cum opera eorum exſtent. Reliquorum vero, *Pythagoræ,Empedoclis,Heracliti,Anaxagoræ,Democriti,Parmenidis, Xenophanis*, &aliorum,diverſam rationem eſſe, quod illorum opiniones per internuntios quoſdam, & famas, & fragmenta ſolummodo habeamus; atq; idcirco majore inquiſitione,ac majore etiam judicii integritate (quæ ſortis iniquitatem levet) opus eſſe. Se tamen cum ſumma diligentia ac cura, omnem de illis opinionibus auram captaſſe;ut quidquid de illis,vel dum ab *Ariſtotele* confutantur, vel dum à *Platone* vel *Cicerone* citantur: vel in *Plutarchi* faſciculo, vel in *Laertij* vitis, vel in *Lucretij* poëmate, vel alicubi in quavis alia ſparſa memoria & mentione inveniri poſſit, evolviſſe: & cum fide & judicio librato examinaſſe. Ac primò ſane dubium non eſſe,quin ſi opiniones eorum in propriis exſtarent operibus, majorem firmitudinem habituræ fuiſſent,cum Theoriarum vires in apta & ſe mutuo ſuſtinente partium harmonia, & quadam in orbem demonſtratione conſiſtant, ideoque per partes traditæ infirmæ ſint:quare non contemptim de illis judicium feciſſe. Reperiſſe etiam inter Placita tam varia, haud pauca in obſervatione Naturæ,& cauſarum aſſignatione non indiligenter notata; alios autem in aliis (ut fere fieri ſolet) feliciores fuiſſe. Tantummodo *Pythagoræ* inventa & Placita (licet numeri ejus quiddam phyſicum innuant) talia majore ex parte fuiſſe, quæ ad Ordinem potius quendam Religioſorum fundandum,quam ad Scholam in Philoſophia aperiendam pertinerent; quod & eventus comprobavit. Nam eandem diſciplinam plus in hæreſi *Manichæorum* & ſuperſtitione *Mahumeti*, quam apud Philoſophos valuiſſe. Reliquos vero Phyſicos certe fuiſſe; atque ex iis nonnullos, qui *Ariſtotele* longè & altius & acutius in Naturam penetraverint. Atque illum ſcilicet Ottomannorum more in fratribus trucidandis occupatum fuiſſe; quod & ei ex voto ſucceſſit. Verum & de *Ariſtotele*, & de reliquis iſtis Græcis non diſſimile judicium fecit, eſſe nimirum hujusmodi Placita ac Theorias, veluti diverſa diverſarum fabularum in theatro argumenta, in quandam veriſimilitudinem, alia elegantius, alia negligentius, aut craſſius conficta; atque habere quod fabularum proprium eſt, ut veris narrationibus concinniora & commodiora videantur. Neque in iſtis tantum exhibitis & publicatis Theoriis, humani ingenii peregrinationes & errores ſe ſiſtere, aut finiri potuiſſe. Niſi enim mores hominum, & affectus & rerum civilium inclinationes hujusmodi, novitatibus (etiam in contemplativis) adverſæ & infenſæ extitiſſent, dubium minime eſſe, quin & aliæ multæ in Naturali Philoſophia ſectæ introductæ fuiſſent. Quemadmodum enim in *Aſtronomicis*, & iis quibus terram rotari placet, & iis qui per *Eccentricos & Epicyclos* motus expediunt, eorum, quæ in cœlis ſub ſenſu apparent, patrocinia,& advocationes æquæ & ancipites ſunt; quin & tabularum calculi utriſque reſpondent: eodem modo & multo etiam facilius eſſe in Naturali Philoſophia complures Theorias excogitare, longe inter ſe ad invicem differentes, ſed tamen ſingulas ſibi conſtantes, & inſtantiarum vulgarium, quæ in ejusmodi quæſtionibus judicia exercere ſolent, ſuffragatione abutentes, atque in diverſa trahentes. Neque enim defuiſſe, qui noſtra & Patrum ætate novas Philoſophiæ Naturalis fabricas meditati ſunt. Nam *Teleſium* noſtra memoria ſcenam conſcendiſſe, & novam fabulam egiſſe, magis argumento probabilem, quam plauſu celebrem: & *Fracaſtorium* non ita pridem licet novam Sectam non elegerit, tamen libertate judicii & inquiſitionis honeſtiſſime uſum eſſe: *Cardanum* etiam non minus auſum, ſed leviorem. Quin & nuper *Gilbertum* noſtratem,cum naturam Magnetis laborioſiſſime, & magna judicii firmitudine & conſtantia, nec non experimentorum magno comitatu & ferè agmine perſcrutatus eſſet, ſtatim novæ in philoſophia Naturali

Sectæ

Sectæ imminere cœpiſſe; nec *Xenophanis* nomen in ludibrium verſum expaviſſe, in cujus ſententiam inclinabat. Hos itaq;, & ſi qui ſunt, aut erunt horum ſimiles, Antiquorum turbæ aggregandos, unam enim eandemque omnium rationem haberi. Eſſe nimirum homines ſecundum pauca pronuntiantes, & naturam leviter attingentes, nec ita ſe illi immiſcentes, ut aut contemplationum veritatem, aut operum utilitatem aſſequi poſſint. Credere enim ex tot philoſophiis per tot annorum ſpatia elaboratis & cultis, ne unum quidem experimentum adduci poſſe, quod ad hominum ſtatum levandum, aut locupletandum ſpectet, & hujusmodi ſpeculationibus vere acceptum referri poſſit. Quin contra, *Ariſtotelis* de quatuor Elementis commentum, cui ipſe potius authoritatem quam principium dedit (quod avide à Medicis acceptum, quatuor complexionum, quatuor humorum, & quatuor primarum qualitatum conjugationes poſt ſe traxit) tamquam malignum aliquod & infauſtum ſidus infinitam & Medicinæ, nec non compluribus Mechanicis rebus ſterilitatem attuliſſe; dum homines per hujusmodi concinnitates & compendioſas ineptias ſibi ſatisfieri patientes, nil amplius curant. Quæſtionum interim & controverſiarum turbas circa hujusmodi philoſophias undique ſonare & volitare; adeo ut fabula de Scylla in eas ad vivum competere videatur, quæ virginis os & vultum extulit, ad uterum vero monſtra latrantia ſuccingebantur & adhærebant. Ita habere & iſtas Doctrinas quædam primo aſpectu ſpecioſa, ſed cum ad partes generationis ventum eſt, ut fructum ex ſe edant, tum nil præter lites & inquietas diſputationes inveniri, quæ partus vicem obtineant. Atque illud interim notandum, quæ de Placitorum rejectione dicta ſunt, opinionibus tantum, non ingeniis Authorum aut laboribus derogare. Quanto enim quis ingenio & ſtudio maxime valeat, eundem, ſi Naturæ lucem & hiſtoriam, & rerum particularium evidentiam deſerat, tanto magis in obſcuriores & magis perplexos phantaſiarum & Idolorum receſſus & quaſi ſpecus ſe detrudere & involvere. Neq; inſuper, generales Philoſophiarum Theorias argui, ut particulares & inferiorum cauſarum aſſignationes, quæ in hujusmodi Philoſophorum operibus reddi & quæri ſolent, probentur: verum & has nihilo illis meliores eſſe, non tantum quod ab illis pendeant, ſed quod & ipſæ nullam ſeveritatem inquiſitionis præ ſe ferant, ad paulo notiora & fere obvia deducentes, in quibus mens humana leviter acquieſcat & ſibi complaceat, verum ad interiora Naturæ minime penetrantes. Atque hoc vitii (quod omnium inſtar eſt) ſemper habentes, ut experimenta & effecta jam nota, cohærentiâ quadam & veluti reticulo connectant, ad eorum, quæ nota ſunt, juſtam menſuram facto: ſed neutiquam cauſam aliquam aut regulam demonſtrent, quæ nova nec prius cognita effecta aut experimenta deſignet. Atque poſt has Philoſophiarum oras peragratas, ſe undique circumſpicientem etiam ad Antiquitatis penetralia oculos conjeciſſe, veluti verſus tractum quendam nubiloſum & obſcurum. Atque ſcire ſe, ſi minus ſincera fide agere vellet, non difficile eſſe hominibus perſuadere, apud antiquos Sapientes, diu ante Græcorum tempora, Scientiam de Natura, majore virtute, ſed majore etiam fortaſſe ſilentio floruiſſe: atque ideo ſolennius fore, ea, quæ jam afferuntur, ad illa referre: ut novi homines ſolent, qui nobilitatem antiquæ alicujus proſapiæ per Genealogiarum rumores & conjecturas ſibi affingunt: ſed ſe rerum evidentiâ fretum, omnis impoſturæ conditionem recuſaſſe; Et qualemcunque ipſe opinionem de illis ſeculis habeat, tamen ad id quod agitur non plus intereſſe putare, utrum quæ jam invenientur, Antiquis cognita & per rerum viciſſitudines, occidentia & orientia ſint: quam hominibus curæ eſſe debere, utrum novus orbis fuerit Inſula illa *Atlantis*, & veteri mundo cognita, an nunc primum reperta. Rerum enim inventionem à Naturæ luce petendam, non ab Antiquitatis tenebris repetendam eſſe. Interea venire alicui in mentem poſſe, de *Chymiſtarum* arte ſive Philoſophiâ taceri; quod ſe honoris cauſa feciſſe: quia cum illis Philoſophiis, quæ prorſus operum effœtæ ſunt, conjungere noluerit; cum ipſa inventa nobilia non pauca exhibuerit & donarit. Verum fabulam illam in hanc artem non male congruere, de ſene, qui *filiis aurum in vinea defoſſum* (nec ſatis ſcire quo loco) legaverit; unde illos ad vineam diligenter fodiendam verſos eſſe, & aurum quidem nullum repertum, ſed vindemiam eâ culturâ factam uberiorem. Simili modo & *Chymiæ* filios, dum aurum (ſive vere ſive ſecus) defoſſum invenire ſatagunt, movendo & experiendo haud parvo proventui hominibus & utilitati fuiſſe. Sed illorum inventa non alio modo nec ratione aliqua meliore, quam Artium Mechanicarum principia & incrementa cœpiſſe, id eſt per experientiam meram. Nam philoſophiam & ſpeculativam eorum, rem minus ſanam eſſe; & illis, de quibus locuti jam ſumus, philoſophiarum fabulis duriorem. Utcunque enim principiorum Trias inventum non inutile fuerit, ſed rebus aliqua ex parte finitimum: tamen maxima ex parte, eos paucis deſtillationum experimētis aſſuetos, omnia in philoſophia, ad ſeparationes & liberationes retuliſſe, verarum alterationum oblitos. Illam autem opinionis fabricam, qua veluti baſi eorum philoſophia nititur, nempe eſſe quatuor rerum matrices *ſive Elementa*, in quibus ſemina & *ſpecies* rerum fœtus ſuos abſolvant, atque *hæc quadriformia* eſſe, pro differentia nimirum cujusque Elementi, adeo ut in cœlo, aëre, aqua, terra, nihil inveniatur quod non habeat in tribus reliquis conjugatum aliquod & parallelum: huic certe phantaſticæ rerum Naturalium phalangi peritum Naturæ contemplatorem vix inter ſomnia ſua locum daturum. Neque diſſimiles eſſe rerum harmonias, quæ *Naturalis Magiæ* cultoribus placuerunt; qui & ipſi per rerum ſympathias & antipathias omnia expediunt; & ex otioſis & ſupiniſſimis conjecturis, rebus virtutes & operationes admirabiles affingunt. Verum & iis ſe parcere, quod inter tot fabulas, tamen opera aliquando exhibeant: licet ea fere hujuſmodi ſint, ut ad admirationem & novitatem, non ad fructum & utilitatem accomodata ſint. Sed tamen & novitatis hunc uſum plerumque eſſe, ut ſinus Naturæ nonnihil excutiat, & luce ſaltem, ſi minus actu, juvet. *Quare viſum eſt ei*, neque

neque in Græcorum, neq; in novorum hominum placitis, neq; in *Alchymiæ* aut *Naturalis magiæ* traditionibus aliquid inveniri, quod ad opes humanas majorem in modum augendas ſpectet. Itaque hæc omnia vel oblivioni devovenda eſſe, vel popularibus ſtudiis permittenda, dum veri Scientiarum filii alio curſum dirigant.

Cogitavit & illud, etiam de Demonſtrationum modis videndum: Demonſtrationes enim potentia quadam Philoſophiam eſſe: atque prout illæ aut rectæ aut pravæ ſint, inde Doctrinas perfectas aut imperfectas ſequi, probabile eſſe. Comperit autem, *Demonſtrationes*, quæ in uſu ſunt, nec plenas, nec fidas eſſe. Neque tamen ſenſibus derogandum, quod quidam fecerunt. Senſuum enim errores in ſingulis ad ſummam ſcientiarum non multum facere; quin & ab Intellectu fidelius informato, corrigi poſſe. Sed Intellectum ipſum Natura ſola fretum, ſine arte & diſciplina, rebus imparem & minorem, ſine cunctatione pronuntiandum. Neque enim aut ita capacem eſſe, ut omnigenam particularium ſupellectilem ad informationem neceſſariam recipiat & diſponat, neque ita vacuum & purum, ut rerum imagines veras & nativas, abſque phantaſia & tinctura admittat. Quin certiſſimum eſſe, tum generaliter mentem humanam inſtar Speculi inæqualis eſſe, quæ rerum radios ſecundum propriæ ſectionis angulos, & non in ſuperficie plana ſuſcipiat & reflectat; tum etiam cuique ex educatione, ſtudiis, & natura ſua, vim quandam ſeductoriam, & quaſi Dæmonem familiarem adeſſe, qui mentem variis & vanis ſpectris ludat & turbet. Neque propterea ad opinionem *Acatalepſiæ* deveniendum. Cuilibet enim manifeſtum eſſe, nulla manus conſtantiâ, nec oculorum judicio maxime exquiſito, lineam rectam, vel circulum perfectum deſcribi poſſe. Attamen admotâ regulâ, aut circino circumducto, rem præſto eſſe. Atque in Mechanicis manus hominum nudas ad quantula opera ſufficere? eaſdem vi & ope inſtrumentorum vaſtiſſima quæque ac rurſus ſubtiliſſima vincere. Sequi igitur ut ad artem confugiendum, & de Demonſtratione, quæ per artem regitur, videndum ſit. Atque de *Syllogiſmo*, qui Ariſtoteli oraculi loco eſt, paucis ſententiam claudendam. Rem eſſe nimirum, in Doctrinis quæ in opinionibus hominum poſitæ ſunt, veluti moralibus & politicis, utilem & Intellectui manum quandam auxiliarem. Rerum vero naturalium ſubtilitati & obſcuritati imparem & incompetentem. Nam Syllogiſmum certe ex propoſitionibus conſtare, propoſitiones ex verbis, verba notionum ſive animi conceptuum teſtes & ſignacula eſſe. Quamobrem notiones ipſæ, quæ verborum animæ ſunt, ſi vagæ, neſciæ, nec ſatis definitæ fuerint, (quod in Naturalibus longe maxima ex parte fieri conſuevit) omnia ruere. Reſtare *Inductionem*, tamquam ultimum & unicum rebus ſubſidium & perfugium: neque immerito in ea ſpes ſitas eſſe, ut quæ operâ laborioſâ & fidâ rerum ſuffragia colligere, & ad Intellectum perferre poſſit. Verum & hujus nomen tantummodo notum eſſe; vim & uſum homines hactenus latuiſſe. De *Inductione* enim ita decernendum: In uſu ejus atque etiam forma homines dupliciter peccaſſe; primo quod moræ impatientes, & compendia viarum undique luſtrantes, & quædam in certo ponere, circa quæ tanquam circa Polos diſputationes verterentur, properantes, Eam tantum ad generalia Scientiarum principia adhibuerunt, media per Syllogiſmorum derivationes expedire temere ſperantes. Rurſus, quod de Syllogiſmo accurate, de hac autem demonſtratione curſim & negligenter inquirentes, formam ejuſdem meditati ſunt admodum ſimplicem & plane puerilem, quæ per enumerationem tantum procedat, atque propterea precario non neceſſario concludat. Itaque cum circa Demonſtrationes talia cogitet, mirum nemini videri poſſe, ſi in Philoſophia naturali ſibi cum aliis, ſive veteribus ſive novis, non conveniat. Neque enim fieri poſſe (quod ille per jocum dixit) ut idem ſentiant qui aquam & qui vinum bibunt. Illos enim liquorem imbibere crudum & ex Intellectu vel ſponte manantem, vel induſtria quadam hauſtum: ſe autem liquorem parare & propinare ex infinitis uvis, iiſq; maturis & tempeſtivis, & per racemos decerptis & collectis, & ſubinde in torculari preſſis, & in vaſe repurgatis & clarificatis, conſtantem, qui tamen ab omni inebriandi qualitate rectificetur, cum nil prorſus Phantaſiarum vaporibus tribuat aut relinquat. *Quare viſum eſt ei*, Philoſophias illas, quas jamdudum diximus, non tantum propter operum ſterilitatem, ſed etiam propter Demonſtrationum infirmitatem & fallacias rejici, cum non ſolum à rebus deſertæ, ſed & ab auxiliis, quæ ſibi paraverunt, deſtitutæ ac proditæ ſint.

Cogitavit & illud, etiam de Inveniendi modis, qui in uſu ſunt, ſeparatim videndum, ſi modo aliqui ſint. In hac enim parte non tam errores & devia, quam ſolicitudinem & vacua inveniri; quod ſtupore quodam animum perculerit. Non ulli mortalium cordi aut curæ fuiſſe, ut ingenii & Intellectus humani vires ad Artes & Scientias inveniendas & promovendas dirigeret eoque viam muniret. Sed omnia vel traditionum caligini, vel argumentorum veſtigiis & turbini, vel caſus & experientiæ undis & ambagibus permiſſa eſſe & permitti. Itaque non ſine cauſa fuiſſe, quod apud *Ægyptios* (qui rerum inventores, more apud Antiquitatem recepto, conſecrare ſolebant) tot brutorum effigies in templis reperirentur; cum Animalia rationis expertia ex æquo fere cum hominibus Naturæ operationum inventores fuerint, neq; ad hoc homines ſua prærogativa admodum uſi ſunt: ſed tamen de iis, quæ fiunt videndũ. Et primò de *inveniendi modo* ſimplici & inartificioſo, quod hominibus familiare eſt, id non aliud eſſe, quam ut is, qui ſe ad inveniendum aliquid comparat & accingitur, primo quæ ab aliis circa illud dicta ſint, inquirat & involvat; deinde meditationem propriam addat. Verum ut quis vel aliorum fidei ſe committat, vel ſpiritum ſuum ſollicitet, & fere invocet, ut ſibi oracula pandat, rem prorſus ſine fundamento eſſe, ſequi *Inventionem* quæ apud Dialecticos recepta ſit. Eam ſolummodo nomine tenus, ad id, quod agitur, pertinere. Non enim principiorum & axiomatum eſſe, ex quibus Artes conſtant, ſed tantum eorum, quæ illis conſentanea videntur. *Dialecticam* enim magis curioſos & importunos & ſibi negotium faceſſentes, ad fidem & veluti ſacramentum cuilibet arti præſtandum

notiſſimo reſponſo rejicere. Reſtare experientiam meram, quæ, ſi occurrit caſus, ſi quæſita ſit, experimentum nominatur. Atque hanc (non aliud quam (quod ajunt) ſcopas diſſolutas eſſe. Quin & eos qui in aliquâ naturâ vel operatione, per multâ & erraticam quandam experimentorum variationem, revelanda & in lucem educenda ſedulo occupati ſunt, aut attonitos ſtare, aut vertiginoſos circumire, aliquando geſtientes, aliquando confuſos atque ſemper invenire quod ulterius quærant. Neque prorſus aliter fieri poſſe. Inſciam enim & imperitam valde cogitationem eſſe, alicujus rei naturam in ſeipſa perſcrutandi: eandem enim Naturam in aliis latentem, in aliis manifeſtam & quaſi palpabilem eſſe; atq; in illis admirationem, in his ne attentionem quidem movere: veluti eam corporum naturâ quæ ſeparationi reſiſtit, in aquarum bullis rem ſane ſubtilem & fere ingenioſam videri, quæ hujus rei gratia in pelliculas quaſdam in hæmiſphæru formam effictas ſe conjiciunt. Eandem in ligno vel lapide non magnopere notari, ſed ſolidi appellatione tranſmitti. *Quare viſum eſt ei*, hominibus non tam ignorantiam, quam infelicitatem quamdam imputari, cum à curriculo & via [illegible] fortunium aut blandimenta deflexerint, non in ejusdem ſpatiis minus ſe ſtrenuos præſtiterint.

Cogitavit & illud, finem aliquando deſperationi, aut ſaltem querimoniis imponendum: ac illud potius videndum, an omnino ceſſandum, & iis, quę habemus, utendum ſit, an aliquid, ut melius res procedant, tentandum & moliendum. Ac primum finis ipſius & propoſiti meritum & pretium intueri par eſſe, ut in materia dura & opere arduo major fiat induſtriæ accenſio. Veniebat autem ei in mentem antiquis ſeculis, rerum inventoribus (modum excedente hominum affectu & impetu) divinos honores attributos eſſe. Iis autem qui in rebus civilibus merebantur, quales erant Urbium & Imperiorum conditores, legiſlatores, Patriarum à diutinis malis liberatores, Tyrannidum debellatores, & his ſimiles, intra heroum modum honores ſtetiſſe. Nec immerito hanc diſtinctionem priſcis illis temporibus invaluiſſe, cum illorum beneficia ad univerſum genus humanum, horum ad certas regiones & definitas hominum ſedes pertinerent: illa inſuper ſine vi aut perturbatione humanam vitam bearent; hæc vero non abſque tumultu & violentia fere introducta ſint. Quod ſi particularis alicujus inventi utilitas ita homines affecerit, ut eum, qui univerſum genus humanum unico aliquo beneficio complecti poſſet, homine majorem putarent. At multo celſius inventum eſſe, quod alia omnia inventa particularia potentia quadam in ſe contineat, ac animam humanam carceribus liberet, eique vias aperiat, ut ad nova & ulteriora quæque ductu certo & recto penetrare poſſit. Quemadmodum enim ſeculis prioribus, cum homines in navigando per ſtellarum tantum obſervationes curſum dirigebant, eos veteris ſane Continentis oras legiſſe, aut maria aliqua minora & mediterranea trajeciſſe: neceſſe autem fuiſſe, uſum acus nauticæ, ut ducem viæ magis fidũ, innotuiſſe, antequam Oceanus trajiceretur, & novi Orbis regiones detegerentur. Simili prorſus ratione, quæ hucusq; in Artibus & Scientiis hominum inventa ſunt, potuiſſe inſtinctu, uſu, obſervatione, meditatione, aperiri, utpote ſenſui propiora. Antequam vero ad remotiora & occultiora Naturæ appellere liceat, neceſſario præcedere, ut melior & perfectior mentis humanæ uſus & adoperatio inveniatur. Quare hujuſcemodi inventum proculdubio temporis partum nobiliſſimum, & vere maſculum eſſe. Rurſus in Scripturis ſacris notabat, Salomonem Regem, cum imperio, auro, magnificentia operum, ſatellitio, famulitio, ſervorum & famulorum pulcherrima deſcriptione & ordine, claſſe inſuper, nominis claritudine, & ſumma hominum admiratione floreret, nil horum tamen ſibi gloriæ duxiſſe, verum ita pronuntiaſſe: *gloriam Dei eſſe rem cœlare, gloriam Regis autem rem invenire*: non aliter ac ſi divina natura innocenti & benevolo puerorum ludo delectaretur, qui ideo ſe abſcondunt ut inveniantur; ac animam humanam ſibi colluſorem in hoc ludo, pro ſua in homines indulgentia & bonitate optaverit. Atque hanc inveniendi gloriam eam eſſe, quæ humanam naturam nobilitet, nec interim cuiquam mortalium moleſta ſit (ut civilia eſſe ſolent) nec Conſcientiam in aliquo remoretur aut mordeat, ſed omnino meritum & beneficium ſine alicujus pernicie, injuria aut triſtitia deferat. Lucis enim naturam puram & absq; maleficio eſſe; uſum ejus perverti, ipſam non pollui. Rurſus etiam hominum ſtudia & ambitiones reputans, *tria ambitionis genera* reperiebat, ſi modo uni ex iis id nomen imponere fas ſit; *Primam* eorum, qui ad propriam potentiam in Patriis ſuis amplificandam magna contentione feruntur; atque hanc vulgarem eſſe & degenerem. *Secundam* eorum, qui Patriæ ſuæ potentiam inter humanum genus provehere nituntur; quæ ſane plus habet dignitatis, cupiditatis haud minus. *Tertiam* eorum, qui hominis ipſius, ſive humani generis potentiam & imperium in rerum Univerſitatem inſtaurare & attollere conantur, quæ reliquis proculdubio & ſanior eſt & auguſtior. Hominis autem imperium ſola ſcientia conſtare: tantum enim poteſt quantum ſcit: neque ullas vires naturalium cauſarum catenam perfringere poſſe: naturam enim non aliter quam parendo vinci. Cogitabat etiam & animo volvebat, qualia ſint quæ de virtute ac vi inventorum tam ſimplici & mera, quam ea quæ cum merito & beneficio conjuncta ſit, cogitationem ſubire poſſunt. Ac illam quidem non in aliis manifeſtius occurrere, quam in tribus illis inventis, quæ & ipſa antiquis incognita, & quorum primordia etiam nobis obſcura & inglorià ſunt; *Artis* nimirum *imprimendi, pulveris Tormentarij & Acus nauticæ*. Hæc enim tria, numero ſcilicet pauca, ac inventu non multum devia, rerum faciem, & ſtatum in orbe terrarum mutaſſe: *Primum in re literaria, ſecundum in re bellica, tertium in re navali*, unde infinitas rerum mutationes ſecutas eſſe, attentius intuentibus conſpicuas; ut non imperium aliquod, non ſecta, non ſtella majorem efficaciam & quaſi influxum in res humanas habuiſſe videatur, quam iſta mechanica habuerunt. Quod autem ad merita attinet, id optime percipi, ſi quis conſideret, quantum interſit inter hominum vitam in excultiſſima aliqua Europæ provincia & in regione aliqua novæ Indiæ maxime fera & barbara. Tan um ſane, ut merito hominem homini Deum eſſe, non ſolum ex auxilio & beneficio, ſed ex ſtatus comparatione dici poſſit. Atque hoc non ſolum, non

cœlum.

cœlum,non corpora ſed Artes præſtare. At non novũ Orbem Scientiarũ,& novum Orbẽ terrarum in eo conventuros,ut vetera novis ſint longe cultiora. Quin contra neceſſe eſſe,acceſſiones Artiũ iis,quæ jam habemus, multo ſe oſtendere præſtantiores,ut quæ Naturam non leviter inflectere,ſed vincere & ſubigere, & in imis fundamentis concutere poſſint: fere enim perpetuo fieri, ut quod inventu ſit obvium, id opere ſit infirmum,cum radices demum rerum virtute validæ,eædem ſitu abditæ ſint. Si quis autem ſit, cui in contemplationis amorem & venerationem effuſo, iſta operum frequens, & cum tanto honore mentio, quiddam aſperum & ingratum ſonet, is pro certo ſciat, ſe propriis deſideriis adverſari; etenim in Natura,opera,non tantum vitæ beneficia,ſed & veritatis pignora eſſe. Et quod in religione veriſſime requiritur, ut fidem quis ex operibus monſtret; idem in Naturali Philoſophia competere,ut ſcientia ſimiliter ex operibus monſtretur. Veritatem enim per operum indicationem, magis quam ex argumentatione, aut etiam ex ſenſu & patefieri & probari. Quare unam eandemque rationem, & conditionis humanæ,& mentis dotandæ eſſe. *Itaq; viſum eſt ei*, quæ de finis, quem animo metimur & deſtinamus, dignitate dicta ſunt,ea non verbis in majus aucta, ſed vero minora eſſe.

Cogitavit & illud, quæ de finis excellentia dicta ſunt,poſſe votis ſimilia videri. Itaq; videndum ſedulo, quid ſpei affulgeat, & ex qua parte ſe oſtendat: ac curandum, ne rei optimæ ac pulcherrimæ amore capti, ſeveritatem judicii amittamus aut minuamus. Conſentaneum enim eſſe,prudentiam civilem in hac parte adhibere, quæ ex præſcripto diffidit,& de humanis in deterius conjicit. Leviores igitur ſpei auras rejiciendas:eas autem quæ aliquid firmitudinis habere videntur, diſcutiendas. Atq; auguria rite capienti,Primo illud occurrebat, hoc quod agitur, ob boni naturam eminentem manifeſte à Deo eſſe: atque in operibus divinis tenuiſſima quæq; principia eventum trahere. Etiam ex natura temporis bene ominabatur: omnium enim conſenſu veritatem temporis filiam eſſe. Summæ igitur infirmitatis & puſillanimitatis eſſe, Authoribus infinita tribuere, authori autem authorum atque omnis authoritatis Tempori, jus ſuum denegare. Neq; ſolum de temporis communi jure, ſed & de noſtræ ætatis prærogativa bene ſperabat. Opinionem enim, quam homines de Antiquitate fovent, negligentem eſſe, ac vix verbo ipſi congruam. Antiquitatem enim proprie dici mundi ipſius ſenium, aut ætatem provectiorem. Atq; revera conſentaneum eſſe, quemadmodum majorem rerum humanarum notitiam & maturius judicium ab homine ſene expetamus, quam à juvene, ob experientiam & eorum quæ vidit & audivit & cogitavit multitudinem: eodem modo & à noſtra ætate (ſi vires ſuas noſſet, & experiri & intẽdere vellet) majora quam à priſcis temporibus ſperari par eſſe; utpote ætate mundi grandiore, & infinitis experimentis & obſervationibus cumulata & aucta. Neq; pro nihilo æſtimandum, quod per longinquas illas navigationes & peregrinationes, quæ ætate increbuerunt, plurima in natura patuerunt, quæ novam Philoſophiæ lucem affundere poſſint. Quin & turpe hominibus eſſe, ſi globi materialis tractus, terrarum videlicet, marium, aſtrorum, noſtris temporibus in immenſum aperti & illuſtrati ſint: Globi autem Intellectualis fines intra veterum inventa & anguſtias ſteterint. Etiam temporum conditionem in Europa, civilium rerum reſpectu, non alienam eſſe. Aucta Anglia, pacata Gallia, laſſata Hiſpania, immota Italia & Germania. Itaque libratis Regum maximorum potentiis, & incuſſo nationum nobiliſſimarum ſtatu, res ad pacem, quæ ſcientiis inſtar tempeſtatis ſerenæ & benignæ eſt, inclinare. Neq; ipſum rei literariæ ſtatum hiſce temporibus incommodum eſſe: ſed & quandam opportunitatem præ ſe ferre, tum ob imprimendi artem Antiquis incognitam, cujus beneficio ſingulorum inventa & cogitata fulguris modo tranſcurrere queant, tum ob Religionis controverſias, quarum tædio fortaſſe homines ad Dei poteſtatem, ſapientiam, & bonitatem in operibus ſuis contemplandum facilius animum adjicere poſſint. Si quis autem ſit qui conſenſu & temporis diuturnitate in Veterum placitis moveatur, is, ſi in res acutius introſpiciat, ductores admodum paucos, reliquos ſectatores tantum & numerum eſſe reperiet. Homines nimirum qui ab ignorantia ad præjudicium tranſierunt, neque in verum conſenſum (qui interpoſito judicio fit) unquam coïerunt. Atque ipſam temporis diuturnitatem recte conſideranti in anguſtias parvas redigi. Nam ex viginti quinque annorum centuriis, in quibus memoria hominum fere verſatur, vix quinque centurias ſeponi, quæ Scientiarum proventui utiles & feraces fuerint, eaſque ipſas longe maxima ex parte aliis Scientiis, non illa de Natura ſatas & cultas fuiſſe. *Tres enim Doctrinarum revolutiones* & periodos numerari: *Unam apud Græcos, alteram apud Romanos, ultimam apud Occidentales Europæ nationes*: reliqua mundi tempora bellis & aliis ſtudiis occupata, & quoad Scientiarum ſegetem, ſterilia & vaſta inveniri. Atque de tempore ſic cogitabat: Etiam ex caſus vi & natura hujuſmodi divinationem ſumpſit. Caſum nimirum procul dubio multis inventis principium dediſſe, ſumpta ex natura rerum occaſione. Num ideo in ignis invento Prometheum novæ Indiæ ab Europæo diſſenſiſſe, quod apud eos ſilicis non eſt copia. Itaque in his, quæ præſto ſunt, caſum largius inventa exhibere, in iis, quæ ab uſu quotidiano ſemota ſunt, parcius, ſed utcunque omnibus ſeculis parturire & parere. Neque enim cauſam videri, cur caſus conſenuiſſe putetur, aut effœtus jam factus. Igitur ita cogitabat, ſi hominibus non quærentibus & aliud agentibus multa inventa occurrunt, nemini ſane dubium eſſe, quin iiſdem quærentibus, idque via & ordine, non impetu & deſultorie, longe plura detegi neceſſe ſit. Licet enim ſemel aut iterum accidere poſſit, ut quiſpiam in id forte fortuna incidat, quod magno conatu ſcrutantem antea fugit, tamen in ſumma rerum procul dubio contrarium inveniri. *Caſum* enim operari raro, & ſero, & ſparſim; *Artem* contra conſtanter, & compendio, & turmatim. Etiam ex inventis ipſis, quæ jam in lucem prodita ſunt, de iis, quæ adhuc latent, conjecturam rectiſſime capi putabat. Eorum autem nonnulla ejus eſſe generis, ut antequam invenirentur, haud facile cuiquam in mentem veniſſet, de iis aliquid ſuſpicari. Solere enim homines de novis rebus ad exemplum veterum & ad phantaſiam ex iis

præceptam hariolari: quod opinandi genus fallaciſſimum eſt, quandoquidem ea, quæ ex rerum fontibus petuntur, per rivulos conſuetos non utique fluunt: veluti ſi quis ante tormentorum igneorum inventionem, rem per effectus deſcripſiſſet, atq; ita dixiſſet, Inventum quoddam detectum eſſe, per quod muri & munitiones quæque maximæ ex longo intervallo quaterentur & dejicerentur; homines ſane de viribus tormentorum & machinarum per pondera & rotas & ſimilia multiplicandis, multa & varia commentaturos fuiſſe; de vento autem igneo, vix unquam imaginationem aliquam occurſuram fuiſſe, ut cujus exemplum non vidiſſent, niſi forte in terræ motu aut fulmine, quæ ut non imitabilia rejeciſſent. Eodem modo ſi ante fili bombycini inventionem quiſpiam hujusmodi ſermonem injeciſſet: eſſe quoddam fili genus ad veſtium & ſupellectilis uſum, quod filum lineum aut laneum longe tenuitate ac nihilominus tenacitate, ac etiam ſplendore & mollitie excelleret, homines ſtatim aut de ſerico aliquo vegetabili, aut de alicujus animalis pilis delicatioribus, aut de avium plumis & lanugine aliquid opinaturos fuiſſe: de vermis autem alicujus textura, eaq; tam copioſa & anniverſaria, nil cogitaturos. Quod ſi quis etiam de vermi verbum aliquod emiſiſſet, ludibrio certe futurum fuiſſe: ut qui novas aranearum operas ſomniaret. Quare eandem & eorum, quæ in ſinu Naturæ adhuc recondita ſunt, magna ex parte, rationem eſſe, ut hominum imaginationes & commentationes fugiant & fallant. Itaque ſic cogitabat, ſi cujus ſpem de novis inventis cohibeat, quod ſumpta ex iis quæ præſto ſunt conjectura, ea aut impoſſibilia, aut minus veriſimilia putet, eum ſcire debere, ſe non ſatis doctum ne ad optandum quidem commode & apposite eſſe. Sed rurſus cogitabat, eſſe ex jam inventis alia, diverſæ & fere contrariæ naturæ, quæ fidem faciant, poſſe genus humanum nobilia inventa etiam ante pedes poſita præterire & tranſmittere. Utcunq; enim pulveris tormentarii, vel fili bombycini, vel acus nauticæ, vel ſacchari, vel ſimilia inventa quibusdam rerum & naturæ proprietatibus niti videantur; imprimendi certe artem nihil habere, quod non ſit apertum, & fere obvium, & ex antea notis conflatum. Solere autem mentem humanam in hoc inventionis curriculo, tam lævam & male compoſitam eſſe, ut in nonnullis primo diffidat, & non multo poſt ſe contemnat: atq; primo incredibile videri, aliquid tale inveniri poſſe: poſtquam autem inventum ſit, rurſus incredibile videri, id homines tam diu fugere potuiſſe. Atq; hoc ipſum quoque ad ſpem trahebat, ſupereſſe nimirum adhuc magnum inventorum cumulum, qui non ſolum ex operationibus incognitis eruendis, ſed & ex jam cognitis transferendis & applicandis deduci poſſit. Etiam illa auſpicia ut bona & læta accepit, quæ in artibus Mechanicis obſervavit, atq; eorum ſucceſſu, præſertim ad Philoſophiam comparato. Artes enim mechanicas ut auræ cujusdam vitalis participes, quotidie creſcere & perfici; Philoſophiam vero ſtatuæ more adorari & celebrari, nec moveri. Atque illas in primis authoribus rudes & fere informes ac oneroſas ſe oſtendere: poſtea novas vires & commoditates adipiſci. Hanc autem in primo quoque authore maxime vigere ac deinceps declinare. Neq; aliam hujus contrarii ſucceſſus cauſam veriorem eſſe, quam quod in Mechanicis multorum ingenia in unum coeunt; in Philoſophia autem ſingulorum ingenia ab uno quopiam deſtruuntur. Nam poſtquam dedititii facti ſunt, amplitudinem non addere, ſed in uno ornando aut ſtipando ſervili officio occupati. Quare omnem Philoſophiam ab experientiæ radicibus, ex quibus primum pullulavit, & incrementum cepit, avulſam, rem mortuam eſſe. Atque hac cogitatione attrectus, etiam illud notavit; *facultates Artium* & Scientiarum *aut Empiricas aut Rationales* ſive philoſophicas omnium conſenſu eſſe: has autem ſe non bene adhuc commiſſas & copulatas videre. *Empiricos* enim formicæ more congerere tantum & uti: *Rationales* autem aranearum more telas ex ſe conficere. Apis vero rationem mediam eſſe, quæ materiam ex floribus tam horti quam agri eliciat, ſed eam etiam propria facultate vertat & digerat. Neque abſimile veræ philoſophiæ opificium eſſe; quæ ex hiſtoria naturali & mechanicis experimentis præbitam materiam non in memoria integram, ſed in Intellectu mutatam & ſubactam reponit. Neque ſe neſcire, eſſe ex Empiricorum numero, qui ſe non mere Empiricos haberi volunt, & ex Dogmaticis, qui ſe in experientia induſtrios & perſpicaces videri ambiunt: verum hæc fuiſſe & eſſe quorundam hominum artificia, exiſtimationem quandam, ut alteruter in ſua ſecta excellere videatur, captantium: Revera autem harum facultatum divortia & fere odia ſemper valuiſſe. Quare ex arctiore earum & ſanctiore fœdere omnia fauſta & felicia portendi putabat. Etiam illud libenter vidit: Intuebatur nempe infinitas ingenii, temporis, facultatũ expenſas, quas homines in rebus & ſtudiis (ſi quis vere judicet) inutilibus collocant, quarum pars quota ſi ad ſana & ſolida verteretur, nullam non difficultatem ſuperare poſſet. Neq; eſſe quod homines particularum multitudinem reformident, cum Artium phænomena manipuli inſtar ſint ad ingenii commenta ſemel ab evidentia rerum disjuncta & diſtracta. Atq; hæc quæ dicta ſunt ſingula, impulſum quendam ad ſpem faciendam habere: ante omnia autem certiſſimam ſpem eſſe, ex præteriti temporis erroribus. Atque (quod etiam quiſpiam de civili ſtatu non prudenter adminiſtrato dixit) *quod ad præterita ſpectando peſſimum, id ipſum ad futura optimum eſſe.* Ceſſantibus enim hujusmodi erroribus (ad quod ipſa monita primum gradum præſtant) maximam rerum converſionem fore. Quod ſi homines per tanta annorum ſpatia viam tenuiſſent, nec tamen ulterius progredi potuiſſent, ne ſpem quidem ullam ſubeſſe potuiſſe. Tunc enim manifeſtum fuiſſe, difficultatem in materia & ſubjecto (quæ noſtræ poteſtatis non ſunt) non inſtrumento (quod penes nos eſt) hoc eſt in rebus ipſis earumq; obſcuritate; non in animo humano & ejus adoperatione eſſe. Nunc autem apparere, viam non aliqua mole aut ſtrue imperviam, ſed ab humanis veſtigiis deviam eſſe: itaque ſolitudinis metum pauliſper offundere, nec ultra minari. Poſtremo & illud ſtatuit, ſi ſpei multo imbecillior & obſcurior aura ab iſto novo Continente ſpiraverit, tamen experiundum fuiſſe. Non enim pari periculo rem non tentari & non ſuccedere: cum in illo ingentis boni, in hoc puſillæ humanæ operæ jactura vertatur. Verũ & dictis & non

dictis viſum eſt ei, ſpei abunde eſſe, non tantum homini induſtrio ad experiendum, ſed etiam prudenti & ſobrio ad credendum.

Cogitavit & illud, ſtudio accenſo & ſpe facta, de modis perficiendi videndum eſſe. Hinc itaque ſunt quæ ei circa hoc generaliter viſa ſunt: quæ etiam nudis & apertis ſententiis claudere & complecti conſentaneum putavit. Viſum eſt ei, plane ab iis quæ jam facta ſunt, diverſa facienda; itaq; rerum præteritarum redargutionem, ad futura vice oraculi fungi. Viſum eſt ei, Theorias & opiniones, & notiones communes, quantum rigore mentis & conſtantia obtineri poteſt, penitus aboleri: & Intellectum planum & æquum, ad particularia de integro accedere: ut fere non alius ad regnum Naturæ, quam ad regnum cœlorum pateat aditus; ad quod nemini niſi ſub perſona infantis ingredi liceat. Viſum eſt ei, particularium ſylvam & materiem, & numero, & genere, & certitudine aut ſubtilitate ad informationem ſufficientem colligi & congeri, tum ex naturali hiſtoria, tum ex experimentis mechanicis, atq; ex iis potiſſimum, quia natura plenius ſe prodit, cum ab arte tenetur & urgetur, quam in libertate propria. Viſum eſt ei, eandem materiã ea ratione in tabulas atq; in ordinem redigi & digeri, ut Intellectus in eam agere, atque opus ſuum exequi poſſit: cum nec verbum divinum in rerum maſſam absque ordine operatum ſit: viſum eſt à particularibus in tabulas relatis, ad novorum particularium inquiſitionem minime confeſtim tranſeundum (quod tamen & ipſum res utilis ſit, & inſtar experientiæ cujusdam literatæ) ſed ad generales & communes comprehenſiones prius procedendum, & naturali ſane intellectus proceſſui eatenus indulgendum. Sed ſimul viſum eſt ei, Intellectus motum & impetum naturalem, ſed pravum, à particularibus ad comprehenſiones ſuperiores & magis generales (qualia ſunt principia quæ vocant Artium & rerum) ſaliendi, & reliqua deſcendendo per media expediendi omnino cohibendum: ſed comprehenſiones proximas primo, ac deinceps medias eliciendas & inveniendas, atque per gradus continuos, & ſcalam veram adſcendendum: fere enim contemplationum & Intellectus vias in Bivium, illud moralium Antiquis decantatum coincidere: Alteram enim viam primo ingreſſu planam ad avia ducere, alteram à principio arduam & ſuſpenſam in plana deſinere. Viſum eſt ei, talem Inductionis formam introduci, quæ ex aliquibus generaliter concludat; ita ut inſtantiam contradictoriam inveniri non poſſe demonſtretur: ne forte ſecundum pauciora quam pareſt, & ex iis quæ præſto ſunt, pronunciemus, & (quod unus ex antiquis dixit) ſcientiam in mundis propriis & non in mundo communi quæramus. Viſum eſt ei, eam tantum comprehenſionem probari & recipi, quæ non ad menſuram facta ſit & aptata particularium ex quibus elicitur: ſed amamplior aut latior ſit, eamque amplitudinem ſive latitudinem ſuam ex novorum particularium deſignatione, quaſi fidejuſſione quadam firmet. Ne vel in jam notis tantum hæreamus, vel laxiore fortaſſe complexu umbras & formas abſtractas prenſemus. *Viſum eſt ei*, multa præter hæc inveniri, quæ non tam ad perfectionem rei, quam ad operis compendium, ac etiam ad meſſem humanam inde accelerandam, inſigniter faciant. Quæ omnia utrum recte cogitata ſint an ſecus, ab opinionibus (ſi opus ſit) provocandum & effectis ſtandum.

Cogitavit & illud, rem, quam agit, non opinionem, ſed opus eſſe, eaque non Sectæ alicujus aut placiti, ſed utilitatis & amplitudinis immenſæ fundamenta jacere. Itaq; de re non modo perficienda, ſed & communicanda & tradenda (qua par eſt cura) cogitationem ſuſcipiendam eſſe. Reperit autem, homines in rerum ſcientia quam ſibi videntur adepti, interdum proferenda, interdum occultanda, famæ & oſtentationi ſervire: quin & eos potiſſimum, qui minus ſolida proponunt, ſolere ea quæ adferunt, obſcura & ambigua luce venditare, ut facilius vanitati ſuæ velificare poſſint. Putare autem, ſe id tractare, quod ambitione aliqua, aut affectatione polluere minime dignum ſit: ſed tamen neceſſario eo decurrendum eſſe (niſi forte rerum & animorum valde imperitus eſſet, & prorſus inexploratò viam inire vellet) ut ſatis meminerit, inveteratos ſemper errores, tanquam phreneticorum deliramenta, arte & ingenio ſubverti, vi & contentione efferari. Itaque prudentia ac morigeratione quadam utendum (quanta cum ſimplicitate & candore conjungi poteſt) ut contradictiones ante exſtinguantur quam excitentur. Ad hunc finem parare ſe de Natura opus, quod errores minima aſperitate deſtruere, & ad hominum ſenſus non turbide accedere poſſit: quod & facilius fore, quod ſe non pro duce geſturus, ſed ex Natura ipſa lucem præbiturus & ſparſurus ſit, ut duce poſtea non ſit opus. Sed cum tempus interea fugiat, & ipſe rebus civilibus plus, quam vellet, immiſtus eſſet, id longum videri: præſertim cum incerta vitæ cogitaret & aliquid in tuto collocare feſtinaret. Venit ei itaq; in mentem, poſſe aliquid ſimplicius proponi, quod in vulgus non editum, ſaltem tamen ad rei tam ſalutaris abortum arcendum ſatis fortaſſe eſſe poſſit. Atq; diu & acriter rem cogitanti & perpendenti, *ante omnia viſum eſt ei*, Tabulas Inveniendi, ſive legitimæ Inquiſitionis formulas, hoc eſt materiem particularium ad opus intellectus ordinatam, in aliquibus ſubjectis proponi, tanquam ad exemplum, & operis deſcriptionem fere viſibilem. Neque enim aliud quicquam reperiri, quod aut vera viæ, aut errorum devia in clariore luce ponere; aut ea quæ afferuntur nihil minus quam verba eſſe, evidentius demonſtrare poſſit; neque etiam quod magis fugiendum eſſet, ab homine qui aut rei diffideret, aut eam in majus accipi, aut celebrari cuperet. Fieri autem poſſe ut ſi deſtinata perficere non detur, ut ſunt humana tamen ingenia firmiora & ſublimiora, etiam absque majoribus auxiliis, ab oblatis monita, reliqua ex ſe & ſperare, & potiri poſſint. Fere enim ſe in ea eſſe opinione, nempe (quod quiſpiam dixit) prudentibus hæc ſatis fore, imprudentibus autem ne plura quidem. Viſum eſt autem, nimis abruptum eſſe, ut à Tabulis ipſis docendi initium ſumatur. Itaque idonea quædam præfari oportuiſſe, quod & jam ſe feciſſe arbitratur; nec univerſa quæ huc uſque dicta ſunt, alio tendere. Poſtremo viſum eſt ei, ſi quid in his quæ dicta ſunt, aut dicentur, boni inveniatur, id tanquam adipem ſacrificii Deo dicari, & hominibus ad Dei ſimilitudinem, ſano affectu & charitate hominum bonum procurantibus.

EPISTOLA THOMÆ BODLEI

Ad

FRANCISC. BACONUM,

Qua candide expendit ejus

COGITATA ET VISA.

Latine verſa ex Anglico

AB

ISAACO GRUTERO.

FINITO, quod mihi ſtatueram, tempore, cum laxius te feriari opinarer, bis terve in procinctu ſteti, ut gratias acturus te adirem, potius id à me fieri debere ratus coram, quam per literas. Sed propoſito ſemper injecta fuerunt obſtacula, ut & nunc *Felhami* me detinet gravioris momenti negotium, quod ſententiam quoque meam ſcripto mandandam perſuaſit. Non dubitas, quin *Cogitata & Viſa* tua legerim, teſtor id factum à me ſumma cum voluptate, cum id præcipui amoris argumentum interpreter, quod habeas me in tuorum numero, quibus cenſendos offers ingenii tui nondum evulgatos labores. Quo nomine fer me quæſo hæc dicentem. Primo, ſi intimo erga te affectui, ingenium tuum, actiones & ſermones id pretium diceretur, quod tui in me amoris eſt, liceret hæc mutuis illigata complexibus ſociari. Sed omnis excluditur paritas, ubi ea ſortis noſtræ diſparitas eſt, & tam longe diſſident, quibus favor utrinque noſter probare ſe nititur. Me itaque quod attinet, ex ſeſe illa æſtimari permitto, & æterno obſervantiæ nexu habebis me tibi devinctiſſimum. Ad operis tui argumentum ut accedam, eſt id ampla maxime inſignium ſpeculationum congeries, ut in admirationem me rapiat (qua perpetuo me defixum tenebis) quod civilibus negotiis occupatiſſimus & ſumme acciti otii, quibus nullum prorſus cum declamatis in Schola dogmatibus commercium eſt, quicquid tamen optimæ frugis recondunt Scientiarum præcipuæ, id omne accuratiſſimo ſelectu tranſtuleris in Libri tui materiam. Quamquam enim alicubi prorſus declines à trita & pervulgata in Scholis docendi ratione, quæ apud nullius non gentis & ſeculi ſapientes habita fuit unica veri norma; tamen & in illis & quicquid toto moliris opere artificem te nobis probas verſatili dexteritate. De me id fateor exerte, ſi inſtitutum ſpectetur quà in Eruditionis latifundia excurrit, excerpendum me literatorum gregi. Cum tamen ita prompte vocatis ad tui tractatus cenſuram amicis audire libenter velle videaris, ſi quid mihi aut aliis occurrerit decretorio confodiendum ſtilo, eo me redactum ſentio, ut judicium meum diſſimulare non liceat, aperteque conteſtor ex eorum me numero, qui ſolidiora eſſe ſtatuunt Artium noſtrarum fundamenta, quam tota diſſertationis tuæ ſeries admittit. Primo enim cum objicis ſiniſtros eventus & errores practicæ Medicinæ, non ignoras mali id redundare ex neglecta Artis regula. Nam ne centeſimus quidem medicæ cautionis obſervantem ſe præbet, & ea aliquando ægri corporis conſtitutio eſt, ut exacte doceri Medicum non patiatur. Paucos enim reperias, qui rebus ſic ſeſe habentibus recte ſe explicent. Eſt & ubi malum ex ſe Arti cedere neſcit, quod in multis morbis accidens eſſe noſti; quandoque & in abdito cauſa, quam nullæ deprehendant conjecturæ. Quicquid ſit; ego mihi perſuadeo, illud practicæ Medicinæ (prout hodie exercetur) probrum refundi in profitentium incuriam, aut inſcitiam, aut aliam ingenii mei caliginem, quod minus felices habeat ſucceſſus. Pauci enim Medicos agentium ita in arte ſua exercitati ſunt, ut quidem quæ ex Arte præſcribunt, flagitant. Atque hæc licet ad eam perfectionem non aſſurgat, admirandis tamen ſanitatis adminiculis abundat, ut per tot ſeculorum decurſum exploratiſſimæ fidei docuerunt experimenta; quæ regiam velut viam pandunt ad commendatiſſimam per te quoque ſcientiam. Alchymia & Magia axiomatibus quibuſdam conſtant ſane dignis, quæ aſſenſum impetrent. Sed tota Artificum induſtria ita ſubtilitatem & impoſturas miſcet, ut non tantum fraus & fraudum fabri contemptum incurrant, ſed & ludibriis excipiantur. Atque hic ut in ſolido locetur quod inſtituti tui pars eſt potiſſima, videntur mihi exempla tua fuiſſe petenda ex iis quæ liberales tradunt ſcientiæ, ſepoſitis quæ ſunt de raro contingentibus, & ut in confeſſo eſt, facile refutari poſſunt, ſed convertendam fuiſſe cenſorii ſtili aciem in ea, quæ generalia præſtruunt & tamquam non ſubverenda axiomata & Canones defenderunt nobiliſſima omnis ævi ingenia. Apud Eruditos enim nihil certius, quam illud Artium genus, cui ſcholaſtica olim natio nomen dedit *Quadriviales*, poſitiones ſuas per irrefutabiles demonſtrationes aſſeruiſſe. In aliis quoq; *Triviales* dictis ex nobis ſuperſunt regulæ, velut per manus traditæ, quæ plerumq; fine ſuo, in quem ſcientia quæque collineat, non excedunt. Jam vero ſi nos conſilio tuo ductiles præbeamus, id eſt communes notiones homini inſitas exuamus, deletiſque omnibus actionibus noſtris, operibus & maximis repueraſcere conemur, quò liceat intrare *regnum Naturæ*, ut ex ſacri Codicis præſcripto enitendum nobis eſt ad *regnum cœlorum*, me quidem judice, nihil certius eſt, quam ſic præcipiti gradu eundum eſſe in barbariem, unde poſt aliquot ſeculorum millia nihilo inſtructiores emergamus Theoreticis adjumentis, quam nunc ſumus. Nam ita demum vere ſecundam ordiremur pueritiam facti *tabala raſa*, ubi deletis priorum principiorum veſtigiis, reſuſcitare jubemur novi mundi primordia, & ab experimentis operum & ſenſuum (hanc enim in particularibus inſiſtis probandi viam) colligere, quod in intellectu efformetur in notionē generalem, ex decantato illo apud omnes effato, *in intellectu nihil eſſe, quod non prius fuerit in ſenſu*. Neq; veriſimilitudine careat, poſſe nobis evenire, ut ſi ratio ineatur Eruditionis, cum

cum finienda erit Platonici anni revolutio, longe ea infra iſtud, quo nunc cenſetur, pretium decreviſſe videri poſſit. Quod doctrinam nobis ſpondes excellentiorem, quam hodie inter nos viget, ab experimentis petendam, ſi latentes naturæ ſinus pertentare & aperire liberet ſtabilitâ in particularibus fide, non magis ad rem facit, quam ſi eo incites, quo naturalis hominem inſtinctus rapit ſine admotis exterius hortationibus. Neque enim aliud patitur ratio, quam ut infinita ſint membra in omnibus mundi partibus (Neque enim hic cogitationes noſtræ intra Europæ terminos cohibendæ ſunt) quæ viam inſiſtunt quo digitum intendis, tam acri & ſollicitâ diligentiâ, ut magis intendi nequeat induſtria. Omnibus enim inſita eſt ſciendi cupiditas, non ita exſatianda, quin exardeſcat vehementius; ut hydrops ſibi indulgens creſcit. Sed quomodo aures præbituros perſuadere paranti, evertendas prorſus quibus ſolide conſtitutis inhærent ſententias, & univerſim admiſta Theorica, tam ſuis quam Majorum experimentis ſuperexſtructa; non video adferri quo inducar ut credam. Porro aſſerere mihi licet non invita, ut opinor, probabilitate, ſi tacitas intra cogitationes ad examen revocetur, quantum exuberent Naturæ documenta uſu comperta per totum, qua expanditur, Univerſum, quinque aut ſex iſta, quæ venditas, ſelecta & à te probata, & hodiernæ curioſitati deberi vis, miſere ſe tuerentur inter aliquot centena Naturæ arcana, quibus in lucem quotidie protrahendis aut ſolertia miniſtra eſt, aut favet caſus, & comparari poſſunt, aut partim præferri iis, quæ à te deſignata ſunt. Sed demus, ſequatur aſſenſus poſſe à te conferri quod ad Scientiarum faciat augmentum & univerſalis apud nos Theoriæ notiones & axiomata fingamus exſtincta ſuffectis noviter repertis, quid beneficii redundabit ex hac mutatione in Eruditionem & Scientias? nihil certius quam nova hæc, & quæ in eorum appendicem veniunt, ubi ſemel recepta fuerint commendantibus Inventoribus; & illorum aſſeclis gratiam priſcam ſenſim amiſſura & oblivioni tradenda ex Naturæ ſcito fluxus illos & refluxus alternantis, atque ita ex temporum decurſu penitus habitura interitum; fortaſſe etiam aliis idem, quod tu nunc venditas, agitantibus nimirum propoſitis adminiculis, quibus exactius limentur augendæ ſcientiæ. Semper enim quæ Majoribus fuerunt probro, in Minoribus renaſci ſolent. Quare fruſtra eſt, quiſquis ab illorum exercitationibus & totâ commentandi induſtria aliud ſperaverit, quam quod priſcæ obſervationis ſit, ut fido nobis & per ſcripta tradito relatu conſtat. Hic in mentem mihi venit quod notat Paterculus, ubi de excellentiſſimis Græcorum & Romanorum ingeniis agit, cum florentiſſimæ eſſent ipſorum res, hanc dari poſſe non improbabilem cauſam quæ ea peſſum dedit, ut poſtea docuit eventus, *natura quod ſummo ſtudio petitum eſt, aſcendit ad ſummum, difficiliſque in perfecto mora eſt.* Adeo ut homines, ſi ſenſerint ulteriore ſe prohiberi adſcenſu, in ipſo conſtitutos faſtigio, ſponte deſcendant, abdicatiſque exercitationibus quibus plurimum ineſt momenti, nova affectent, tamquam occupatâ ab aliis materia, in quâ prius laborabant. Et præſertim id Eloquentiæ fatum fuit illis temporibus, ut cum poſteriores deſperarent poſſe à ſe præteriri priores aut eos æquari, ſequeretur neglectus & contemptus priſcæ exercitationis, & per aliquot ſecula ſermo & ſtilus contraheret ſordes & rubiginem, donec ultima periodus novam reduxit faciem, emergentibus & ſe incitantibus illuſtribus ingeniis ad reſumendos recens animatæ diligentiæ impetus, propellendoſque in ſummum perfectionis faſtigium labores non in Eloquentiæ duntaxat ſtudio, ſed & quouſque ſe porrigunt ſcientiarum omnium pomœria. Neque enim falli illum puto, quiſquis exiſtimaverit, Artes omnes, prout publicè nunc docentur, nullo non ævo exſtitiſſe, non tamen pari in omnibus locis menſura, neque eodem loco ſemper pari numero, ſed ex temporum genio mutationibus obnoxio, nunc auctiores florentioreſque, nunc in exuſcitatæ & cum tenebricoſæ inſtitutionis methodo rudi. Ratio ex me ſi quæratur, facit pro me doctrina Ariſtotelis & aliorum elaboratiſſimi ingenii virorum, à quibus ſuperſunt nobis plurima adminicula, unde id probetur & ad liquidum deducatur, quod aliis in rebus idem in Artibus contingere, darique ortum & interitum; congrua prorſus, ſi me interpretem audias, ſententiâ ei quod dici ſolet. *Nihil novum ſub ſole,* & quæ non in *facta* magis quam *dicta* quærat, *ut nihil neque dictum neque factum ſit, quod non & dictum & factum prius.* Patrocinatur 2. etiam celebris illa *Salomonis* ad filium querela in prurientes ſuo ſeculo voluminum fabros, non alio ſenſu accipienda, quam quod magna eorum pars & fuerint obſervationes & in qualibet literatura artificioſi inſtar ſyntagmatis. Neque ex tam ampla congerie vel pulviſculus ſupereſt, ſi cupias quædam ſacri codicis, poſteritati relicta. Et anne tunc quidem per tot ſcriptorum millia, qui *Salomonis* ævum anteceſſere, reperiri potuit quidquam novitatis titulo donandum? habenda tamen ei fides eſt, cum ait, non obſtantibus quæ vel ſua ferebant, vel priora tulerant tempora, non potuiſſe dici, *ecce novi quid.* Unde id colligo, cum per omnia ſecula & in omnibus Artibus & Scientiis eadem fuerint in hominibus labor, exercitatio & cognitio, cum iis quæ noſtro videmus tempore, etſi mutationum æſtu fluctuantia, prout temporum & locorum occaſioniſque veriat ratio, & incaleſcit Scriptorum induſtria, intendi & remitti ſolita tam in Theoreticis ſuis quam Practicis, ſi aſſentimur tibi, Primo, ut Scientia noſtra rejiciatur tanquam dubia & incerta (quod affirmas duntaxat non minus argumentorum robore) deinde ut abdicentur Axiomata noſtra & Maximæ, generaleſque aſſertiones, à Majoribus quaſi per manus traditæ, quæ tamen (aliter enim hæc intelligi nequeunt) ſubtiliſſimis omnis ævi judiciis comprobata ſunt; ultimo, ut excogitetur ratio, quæ nos jam factos Abecedarios per tortuoſas particularium experimentorum ambages provehat ad cognitionem ex ſolide collectis generalibus, unde nova exſculpantur Artium principia, finis erit ut exuti, quas nunc habemus, diſciplinis, & fatigati redeuntibus in circulum laboribus, illuc tendamus, unde incepimus, eoque deducamur felicitatis, quæ nos in integrum reſtituat. Res ea eſt tot ſeculorum, quot ante nos tranſacta fluxerunt, ut tandem in perfectionis meta conſiſtamus. Neque ita hic

cenſor ſedeo, quaſi faſtidioſe explodam quicquid augendis per nova inventa impenditur ſcientiis, cum conatus iſte nobilis ſit, neque ſumma laude fraudandus, ob beneficium quo in præſens perfrui licet. Nunquam defuit mundo ingens illorum agmen, qui novis excogitandis operam dederunt, neque futura carebunt ſecula, in quibus induſtria pertinax & excellens hac in parte peperit nobis ea quæ in admirationem rapiunt, captum popularem & ſpem transgreſſa. Noſtræ tamen notiones & axiomata tam ab iis quam ab Eruditorum eminentiſſimis ſemper cum gratiis recepta ſunt. Vides quam in me fiduciam tua crearit humanitas; ſi in iſta tui impugnandi licentia laſciviente protervia efferor, quam de erecta tua indole concepi, opinio, & libertate, quam hic amicorum præcipuis indulges, eo me impulit alioquin reſtitantem. Et quamquam equi inſtar ſub auriga rectore non recedam à veteri & trita via, quam ſedulo calcavi, ita tamen ſentio de tuis *Cogitatis*, & fateri me res ipſa cogit, tecum & cum mundo iniquius te egiſſe, cùm tantas opes domeſtico carcere damnatas invidiſti publico uſui. Licet enim perſuaſum habeam quoad tenorem & ſubjectum præcipuæ diſſertationis, nulla in Academia te reperturum Tribunal, quod erroris te abſolvere ſuſtineat; tamen negari non poteſt, tractatum tuum ubique ſcatere conceptibus ſelectæ frugis ſuper præſenti ſtatu ſcientiarum, & ingenioſiſſimis Commentationibus ſuper adjumentis eas promovendi, ut efficaciſſime eum trahat quicunque earum rerum ſtudio capitur, penituſque explorandi gignat haud iners deſiderium, non ut eo tantum enitatur quod in pervulgatis hodie Scientiis ſummum eſt, ſed ut altius quaſi feratur in ipſa latentis Naturæ viſcera, omneſque ingenii & judicii nervos intendat; donec D. Pauli illud perfecerit *Conſectari meliora dona*. Utinam hanc ingreſſus eſſes viam (votum id auribus tuis depono) cum primum ad hæc ſtudia animum adjiceres, vir longe alterius Scholæ! nihilominus utcunque hæc ſe habebant, cùm id tibi firmum fixumque ſedeat, & Patriæ fidem tuam probes, toto affectu precor, quod & piſſime facio, ut paria meritis tuis obtingant. Quod, ſpero, affluet aliquando plenis honorum & felicitatis rivis. *Fulhami* Feb. 19. 1607.

DESCRIPTIO GLOBI INTELLECTUALIS.

CAPUT PRIMUM.

Partitio univerſalis humanæ doctrinæ in Hiſtoriam, Poëſin, Philoſophiam, *ſecundum triplicem facultatem* mentis; memoriam, Phantaſiam, Rationem; *quodque eadem partitio competat etiam in Theologicis: Cum idem ſit vas (nempe intellectus humanus) licet materia & Inſinuatio ſint diverſa.*

PARTITIONEM doctrinæ humanæ eam deligimus, quæ triplici facultati Intellectus reſpondeat. Tres itaque ejus partes à nobis conſtituuntur: *Hiſtoria, Poeſis, Philoſophia. Hiſtoria*, ad memoriam refertur: *Poeſis* ad phantaſiam: *Philoſophia* ad rationem. Per *Poeſin* autem nihil aliud intelligimus hoc loco, quam hiſtoriam fictam. *Hiſtoria* propria Individuorum eſt; quorum impreſſiones ſunt mentis humanæ primi & antiquiſſimi hoſpites; ſuntque inſtar primæ materiæ Scientiarum. In his Individuis atque in hac materia, Mens humana aſſiduo ſe exercet, interdum ludit. Nam Scientia omnis Mentis & exercitatio & opificium; *Poeſis* ejuſdem luſus cenſeri poſſit. In *Philoſophia* Mens mancipatur rebus; in Poeſi ſolvitur à nexu rerum, & exſpatiatur & fingit quæ vult. Hæc vero ſe ita habere facile quis cernat, qui ſimpliciter tantummodo, & pingui quadam contemplatione Intellectualium Origines petat. Etenim Individuorum imagines excipiuntur à Senſu, & in memoria figuntur. Abeunt autem in memoriam tanquam integræ, eodem quo occurrunt modo. *Has rurſus* retrahit & recolit Mens; atque (quod officium ejus proprium eſt) portiones earum componit, & dividit. Habent enim Individua ſingula aliquid inter ſe commune, atque aliquid rurſus diverſum & multiplex. Ea vero compoſitio atque diviſio vel pro arbitrio Mentis fit, vel proac invenitur in rebus. Quod ſi fiat pro arbitrio Mentis, atque transferuntur portiones illæ ad placitum, in ſimilitudinem quandam Individui, Phantaſiæ opus eſt, quæ nulla Naturæ aut Materiæ lege & neceſſitate aſtricta, ea quæ in rerum natura minime conveniunt, conjungere; quæ vero nunquam ſeparantur, diſcerpere poteſt, ita tamen ut intra primas illas ipſas Individuorum portiones coërceatur. Nam eorum, quæ nulla ex parte ſe Senſui obtulerunt, non eſt phantaſia, ne ſomnium profecto. Quod ſi eædem Individuorum portiones componantur & dividantur, pro ipſa rerum evidentia, & prout vere in Natura ſe produnt, aut ſaltem pro captu cujuſque ſe prodere notantur, eæ partes Rationis ſunt: atque univerſa hujuſmodi diſpenſatio rationi attribuitur. Ex quo liquido conſtat, ex tribus hiſce fontibus, eſſe tres illas emanationes *Hiſtoria, Poeſis, & Philoſophia*; neque alias, aut plures eſſe poſſe. Nam ſub *Philoſophiæ* nomine complectimur omnes artes & Scientias, & quicquid denique à ſingularum rerum occurſu per Mentem in generales notiones collectum & digeſtum eſt. Neque alia cenſemus ad Doctrinam partitione, quam illa ſuperiore, opus eſſe. *Informationes enim oraculi, & Senſus, & re procul dubio, & modo inſinuandi differunt; ſed tamen Spiritus humanus unus atque idem eſt*: perinde ac ſi diverſi liquores, atque per diverſa infundibula, tamen in unum atque idem vas recipiantur. Quare & Theologiam ipſam, aut ex hiſtoria ſacra conſtare aſſerimus, aut ex præceptis & dogmatibus divinis, tamquam perenni quadam Philoſophia. Ea vero pars, quæ extra hanc diviſionem cadere videtur (quæ eſt Prophetia) & ipſa Hiſtoriæ ſpecies eſt cum prærogativa divinitatis, in qua tempora conjunguntur, ut narratio factum præcedere poſſit; modum autem enuntiandi & vaticiniorum per viſiones, & dogmatum cœleſtium per parabolas, participat ex poëſi.

CAPUT II.

Partitio Hiſtoriæ *in Naturalem & Civilem, Eccleſiaſtica & Literaria ſub Civili Comprehenſa. Partitio* Hiſtoriæ *Naturalis in* Hiſtoriam *Generationum, Prætergenerationum & Artium ex triplici ſtatu Naturæ*, liberæ *videlicet*, aberrantis & conſtrictæ.

HISTORIA aut *Naturalis* eſt, aut *Civilis*. In Naturali Naturæ res geſtæ & facinora memo-

rantur

tantur; in Civili, hominum. Elucent procul dubio divina in utriſque, ſed magis in humanis, ut etiam propriam in Hiſtoria ſpeciem conſtituant, quam Sacram aut Eccleſiaſticam appellare conſuevimus. Itaque eam Civili attribuimus: at primo de Naturali dicemus. Naturalis Hiſtoria rerum ſingularium non eſt, non quod perperam à nobis poſitum ſit, Hiſtoriam verſari in Individuis; quæ loco & tempore circumſcribuntur. Nam proprie ita ſe res habet. Sed cum promiſcua ſit rerum Naturalium ſimilitudo, adeo ut ſi unum noris, omnia noris; ſuperfluum quiddam eſſet, & infinitum de ſingulis dicere. Itaque ſicubi abſit illa promiſcua ſimilitudo, recipit etiam Hiſtoria Naturalis individua; ea ſcilicet quorum non eſt numerus, aut natio quædam. Nam & Solis, & Lunæ, & Terræ, & ſimilium, quæ unicæ ſunt in ſpecie ſua, rectiſſime conſcribitur Hiſtoria: nec minus eorum quæ inſigniter à ſpecie ſua deflectunt, & monſtroſa ſunt; quandoquidem in illis, deſcriptio & cognitio ipſius ſpeciei, nec ſufficit, nec competit. Itaque hæc duo Individuorum genera Hiſtoria Naturalis non rejicit: ut plurimum autem (quemadmodum dictum eſt) in ſpeciebus verſatur. At partitionem Hiſtoriæ Naturalis moliemur ex vi & conditione ipſius Naturæ, quæ in triplici ſtatu poſita invenitur, & tamquam regimen ſubit trinum. Aut enim *libera eſt* Natura ac ſponte fuſa, atque curſu conſueto ſe explicans, cum ſcilicet ipſa Natura per ſe nititur, nullatenus impedita aut ſubacta; ut in Cœlis, Animalibus, plantis & univerſo Naturæ apparatu; *aut rurſus* illa à pravitatibus & inſolentiis materiæ contumacis & rebellis, atque ab impedimentorum violentia, de ſtatu ſuo plane convellitur, & detruditur, ut in monſtris & heteroclitis Naturæ; *aut denique* ab Arte & miniſterio humano conſtringitur, & fingitur & plane transfertur & tanquam novatur, ut in artificialibus. Etenim in artificialibus Natura tamquam facta videtur, & conſpicitur prorſus nova corporum facies & veluti rerum Univerſitas altera. Itaque tractat Hiſtoria Naturalis aut *libertatem* Naturæ, aut *Errores* aut *Vincula*. Quod ſi cuiquam moleſtum ſit; Artes dici Naturæ Vincula, cum potius liberatores & vindices cenſeri debeant, quod Naturam in nonnullis ſuæ Intentionis compotem faciant, impedimentis in ordinem redactis: Nos vero hujuſmodi delicias & pulchra dictu nil moramur; id tantum volumus & intelligimus, Naturam per Artem tanquam *Proteum*, in neceſſitate poni id agendi, quod abſque Arte actum non fuiſſet: ſive illud vis vocetur & vincula, ſive Auxilium & perfectio. Partiemur itaque Hiſtoriam Naturalem in Hiſtoriam, *Generationum*; Hiſtoriam *Prætergenerationum*; & Hiſtoriam *Artium*, quam etiam *Mechanicam & Experimentalem* appellare conſuevimus. Libenter autem Hiſtoriam *Artium* ut Hiſtoriæ Naturalis ſpeciem conſtituimus; quia inveteravit prorſus mos diſſerendi & opinio, ac ſi aliud quippiam eſſet Ars à Natura, ut Artificialia à Naturalibus ſegregari debeant, tanquam toto genere diſcrepantia: unde & illud mali, quod plerique Hiſtoriæ Naturalis Scriptores perfunctos ſe putant, ſi Hiſtoriam Animalium aut Plantarum, aut Mineralium confecerint, omiſſis Artium Mechanicarum experimentis (quæ longe maximi ad Philoſophiam momenti ſunt;) tum etiam illabitur animis hominum ſubtilius aliud malum; nempe ut Ars cenſeatur ſolummodo ut additamentum quoddam Naturæ; cujus ſcilicet ea ſit vis, ut Naturam vel inchoatam perficere, vel inclinatam emendare poſſit; minime vero radicitus tranſmutare, atque in imis concutere; quod plurimum rebus humanis deſperationis intulit. At contra illud penitus animis hominum ſedere debuerat, Artificialia à Naturalib⁹ non formâ aut eſſentiâ, ſed efficiente tantum differre; homini vere in Naturam plane nullius rei poteſtatem eſſe, præterquam Motus; ut Corpora ſcilicet Naturalia aut admoveat, aut amoveat; reliqua Naturam intus per ſe tranſigere. Itaque ubi datur debita admotio corporum Naturalium aut remotio, omnia poteſt homo, atque Ars; ubi non datur, nihil. Rurſus autem modo corporum fiat debita illa admotio, aut remotio, in ordine ad aliquem effectum, ſive hoc per hominem & Artem fiat, ſive Naturaliter abſque homine, parum refert. Neque hoc illo fortius eſt, veluti ſi quis ex aſperſione aquæ ſimulachrum Iridis ſuper parietem excitet, non minus obſequente utitur Natura, quam cum idem fit in aëre ex nube roſcidâ. Contra vero cum Aurum invenitur in renulis purum; æque ſibi ipſi miniſtrat Natura, ac ſi aurum purum per fornacem & miniſterium hominis excoqueretur. Aliquando autem miniſterium ex lege univerſi aliis Animalibus deputatur; neque enim minus artificiale quiddam eſt mel, quod fit mediante induſtriâ Apis, quam ſaccharum, quod hominis, atque in manu,) quod ſimilis eſt generis) Natura ſeipſa contenta eſt. Itaque cum una atque eadem ſit Natura, ejus autem vis per omnia valeat, neque unquam illa à ſeipſa deſciſcat; omnino tamquam ex æquo ſubordinata tantum ad Naturam poni debent hæc tria, Curſus Naturæ; Exſpatiatio Naturæ; & Ars ſive additus rebus *Homo*; ideoque in Hiſtoria Naturali ea omnia, unâ & continuâ narrationum ſerie, involvi par eſt; quod etiam *Cajus Plinius* magna ex parte fecit; qui Hiſtoriam Naturalem pro dignitate complexus eſt, ſed complexam indigniſſime tractavit. Atque hæc ſit Naturalis Hiſtoriæ partitio prima.

Caput III.

Partitio Hiſtoriæ Naturalis, ex uſu & fine ſuo: quodque finis longe nobiliſſimus Hiſtoriæ Naturalis, *ſit miniſtratio prima ad condendam Philoſophiam, & quod hujuſmodi Hiſtoria (quæ ſcilicet ſit in ordine ad eum finem) deſideretur.*

CÆterum *Hiſtoria Naturalis* ut ſubjecto triplex (quemadmodum diximus) ita uſu duplex eſt. Adhibetur enim aut propter cognitionem rerum ipſarum, quæ Hiſtoriæ mandantur, aut tanquam materia prima Philoſophiæ. Nobiliſſimus autem finis Hiſtoriæ Naturalis is eſt; ut ſit Inductionis veræ & legitimæ ſupellex atque ſylva; atque ſatis trahat ex ſenſu ad inſtruendum Intellectum. Illa enim altera, quæ aut narrationem jucunditate delectat, aut experimentorum uſu juvat, atque hujuſmodi voluptatis aut fructus gratiâ, quæſita eſt; inferioris profecto notæ eſt, & genere ipſo vilior, præ ea, cujus ea eſt vis & qualitas, ut propria ſit paraſceve ad condendam philoſophiam. Hæc enim demum

ea eſt,

ea eſt Hiſtoria Naturalis, quæ veræ & activæ philoſophiæ ſolida & æterna baſis conſtituitur; quæque lumini Naturæ puro & minime phantaſtico primam accenſionem præbet; cujus quoque neglectus & Genius non placatus, acies illas Larvarum, ac veluti regna umbrarum, quæ in Philoſophiis volitare cernuntur, cum maxima & calamitoſa operum ſterilitate nobis peſſimo fato immiſit. Affirmamus autem, & plane teſtamur, Hiſtoriam Naturalem, qualis in ordine eſſe debeat ad iſtum finem, non haberi, ſed deſiderari, atque inter omiſſa poni oportere. Neque vero aciem mentis alicujus perſtringant aut magna Antiquorum nomina, aut magna Novorum volumina, aut querelam iſtam noſtram minus juſtam cogitet. Satis enim ſcimus haberi Hiſtoriam Naturalem, mole amplam, varietate gratam, diligentiâ ſæpius curioſam. Attamen ſi quis ex eâ fabulas, & Antiquitatem, atque Authorum citationes, & ſuffragationes; lites item inanes & controverſias, philologiam denique & ornamenta eximat, (quæ ad convivales ſermones, hominumque doctorum noctes potius; quam ad inſtituendam philoſophiam ſunt accommodata) profecto ad nihil magni res recidat. Itaque theſaurus quidam potius ad Eloquentiam à nonnullis, quam ſolida & fida rerum narratio quæri & parari videtur. Præterea, non multum ad rem faciat, memorare aut noſſe florum, Iridis, aut Tulipæ, aut etiam Concharum aut Canum, aut Accipitrum eximias varietates. Hæc enim & hujuſmodi nil aliud ſunt, quam Naturæ luſus quidam & laſcivia; & prope ad Individuorum naturam accedunt. Itaque habent cognitionem in rebus ipſis exquiſitam: informationem vero ad ſcientias tenuem & fere ſupervacuam. Atque hæc ſunt tamen illa, in quibus Naturalis Hiſtoria vulgaris ſe jactat. Cum autem degeneraverit hiſtoria Naturalis ad aliena, & rurſus luxuriata ſit in ſuperfluis; tamen è contra, magnæ utique & ſolidæ ejuſdem partes, aut prorſus prætermiſſæ ſunt, aut negligenter & leviter tractatæ. Univerſa vero inquiſitione ſua & congerie, nullo modo ad eum, quem diximus, finem (condendæ ſcilicet philoſophiæ) aptata & qualificata reperitur. Id in membris ipſius optime apparebit, atque ex comparatione ejus hiſtoriæ, cujus deſcriptiones hominibus ſub oculos jam proponemus, ad eam quæ habetur.

Caput IV.

Incipit tractatus qualis eſſe debeat Hiſtoria deſiderata, nempe Hiſtoria Naturalis ad condendam Philoſophiam. *Id ut clarius explicetur, primo ſubjungitur partitio* Hiſtoriæ Generationum. *Ejus conſtituuntur partes quinque: Prima* Cœleſtium. *Secunda* Meteororum. *Tertia*, Terræ *&* Maris. *Quarta* Collegiorum majorum, *ſive* Elementorum *aut* maſſarum. *Quinta* collegiorum minorum *ſive* Specierum. Hiſtoria *vero* virtutum primarum *rejicitur donec explicatio prima illius partitionis* Generationum, Prætergenerationum *&* Artium, *ſit abſoluta.*

QUAMQUAM vero è fide noſtra eſſe cenſemus, hujus ipſius Hiſtoriæ quam deſideramus, confectionem non aliis relinquere, ſed nobis ipſis deſumere, propterea quod quò magis hæc res omnium induſtriæ patere videatur, eo major ſubeſt metus, ne ab inſtituto noſtro aberrent; ideoque eam ut tertiam Inſtaurationis noſtræ partem deſignavimus: tamen ut inſtitutum noſtrum de explicationibus ſive repræſentationibus omiſſorum, perpetuo ſervemus; atque etiam ſi quid nobis humanitus acciderit, ut aliquid in tuto poſitum ſit; ſententiam noſtram & Conſilia de hac re jam hoc loco ſubjungere viſum eſt. Hiſtoriæ *Generationum* ſive *Naturæ ſoluta* quinque partes conſtituimus; eæ ſunt Hiſtoria *Ætheris*, Hiſtoria *Meteororum* & *Regionum* quas vocant *aëris*. Etenim tractum ſublunarem ad ſuperficiem uſque Terræ & corpora in eo locata, Hiſtoriæ *meteororum* attribuimus, Etiam Cometis cujuſcunque generis (utcunque ſe habeat rei veritas) tamen ordinis cauſa locum inter *meteora* aſſignamus. Tertio ſubit Hiſtoria *terræ & maris*, quæ conjunctâ globum conſtituunt unicum. Atque huc uſque rerum Natura diſtribuitur ex locis & locatis: reliquæ duæ partes ſubſtantias rerum diſtinguunt, vel maſſas potius. Congregantur enim corpora connaturalia ad majores & minores maſſas: quæ *Collegia rerum* majora & minora appellare conſuevimus; habentque in politiâ mundanâ rationes inter ſe tamquam tribus & familiæ. Itaque quarto ordine ponitur hiſtoria Elementorum ſive *Collegiorum* majorum; Quinto & ultimo hiſtoria *Specierum* ſive *Collegiorum* minorum. Elementa enim eo ſenſu accipi volumus, ut intelligantur non exordia rerum, ſed tantum corporum connaturalium maſſæ majores. Majoritas autem illa accidit propter texturam materiæ facilem, ſimplicem, obviam & paratam; cum Species à Naturâ parce ſuppeditentur, propter texturam diſſimilarem, atque in plurimis organicam. Virtutum vero illarum quæ in Natura cenſeri poſſint tamquam Cardinales & Catholicæ, Denſi, Rari, Levis, Gravis, Calidi, Frigidi, Conſiſtentis, Fluidi, Similaris, Diſſimilaris, Specificati, Organici, & ſimilium una cum motibus ad illa facientibus, uti Antitypiæ, nexus, coitionis, expanſionis, & reliquorum; (quorum hiſtoriam omnino congeri & confici volumus, etiam priuſquam ad opus *Intellectus* deveniatur) virtutum, & motuum, hiſtoriam, ejuſque conficiendæ modum tum tractabimus, poſtquam explicationem triplicis illius partitionis, *Generationum, Pratergenerationum & Artium* abſolverimus. Neque enim eam ſcilicet intra triplicem illam noſtram partitionem incluſimus, cum non propriè ſit hiſtoria, ſed inter hiſtoriam & Philoſophiam, veluti terminus medius. Iam vero de Hiſtoria *Cœleſtium* & deinceps de reliquis dicemus atque præcipiemus.

Caput V.

Reſumitur tractanda hiſtoria Cœleſtium; *qualis & eſſe debeat in genere, & quod legitima hujuſce Hiſtoriæ ordinatio verſetur in triplici genere præceptorum; videlicet de fine, de materia ac de modo conficiendæ hujuſmodi Hiſtoriæ.*

HISTORIAM *Cœleſtium* ſimplicem eſſe volumus, nec dogmatibus imbutam; ſed veluti ſuſpenſa vi & doctrina Theoriarum; quæque ſolummodo phænomena ipſa ſincera complectatur & ſeparata, quæ jam dogmatibus fere concreverunt; denique quæ narrationes proponat, eo prorſus modo ac ſi nihil ex artibus Aſtronomiæ & Aſtrologiæ decretum eſſet, ſed experimenta tantum & obſervationes exacte collecta & perſpicue deſcripta forent. In quo genere Hiſtoriæ

nihil

nihil aliud invenitur, quod noſtro reſpondeat voto. Hujuſmodi quiddam tantummodo curſim & licenter attigit *Cajus Plinius* : ſed optima foret ea Hiſtoria *Cœleſtium*, quæ ex *Ptolemeo* & *Copernico* & doctoribus Aſtronomiæ ſcriptoribus exprimi & erui poſſit, ſi artem experimento plane ſpolies, adjunctis etiam Recentiorum obſervationibus. Quod ſi cui mirum videatur, nos tanto labore parta, aucta, emendata rurſus ad primam imperitiam, & nudarum obſervationum ſimplicitatem retrahere velle: nos vero nullâ cum priorum Inventorum jactura tamen longe majus opus movemus; neque enim calculos aut prædictiones tantum meditamur, ſed Philoſophiam; eam ſcilicet, quæ de ſuperiorum corporum non motu ſolummodo, ejuſque periodis, ſed ſubſtantia quoque & omnimoda qualitate, poteſtate, atque influxu; intellectum humanum informare ſecundum rationes naturales atque indubitatas abſque traditionum ſuperſtitione & levitate poſſit; atque rurſus in motu ipſo invenire, atque explicare, non quid phænomenis ſit conſentaneum, ſed quid in Natura penitus repertum atque actu & reipſa verum ſit. Facile autem quis cernat, & eos quibus terram rotari placet, & eos contra qui primum mobile, & veterem conſtructionem tenuerunt, æqua fere & ancipiti phænomenorum advocatione niti. Quin & ille novæ conſtructionis noſtra ætate author, qui Solem ſecundi mobilis, quemadmodum Terram primi Mobilis centrum conſtituit, ut Planetæ in propriis ſuis converſionibus circa Solem choreas ducere videantur (quod ex Antiquioribus nonnulli de *Venere* & *Mercurio* ſuſpicati ſunt) ſi Cogitata ad exitum perduxiſſet, belle profecto rem conficere potuiſſe videtur. Neque vero nobis dubium eſt, quin & aliæ hujuſmodi conſtructiones ingenio & acri cogitatione adinveniri poſſint. Neque illis qui iſta proponunt admodum placet, hæc, quæ adducunt, prorſus vera eſſe, ſed tantummodo ad Computationes & tabulas conficiendas commode ſuppoſita. At noſtra ratio alio ſpectat; non enim concinnationes, quæ variæ eſſe poſſunt, ſed veritatem rei quærimus, quæ ſimplex eſt. Ad hoc vero Hiſtoria phænomenorum ſincera viam aperiret, infecta dogmate obſtruet. Neque illud tacemus, nos in hac ipſa hiſtoria Cœleſtium, ad normam noſtram facta & congeſta, ſpem per ſe ponere veritatis circa cœleſtia inveniendæ; ſed multo magis in obſervatione communium paſſionum & deſideriorum materiæ in utroque globo. Etenim iſta æthereorum & ſublunarium quæ putantur divortia, commenta nobis videntur & ſuperſtitio cum temeritate; cum certiſſimum ſit complures effectus veluti expanſionis, contractionis, impreſſionis, ceſſionis, congregationis ad maſſas, attractionis, abactionis, aſſimilationis, unionis & ſimilium, non ſolum hic apud nos, ſed & in faſtigiis cœli, & in viſceribus terræ, locum habere. Atque non alii interpretes magis fidi adhiberi aut conſuli poſſunt, ut Intellectus humanus & ad profunda terræ, quæ omnino non cernuntur, & ad alta cœli, quæ plerunq; fallaciter cernũtur, penetret. Itaq; optime Antiqui qui *Proteum* illum multiformem, etiam vatem ter maximum fuiſſe retulerunt; qui futura, præterita, & occulta præſentium noviſſet. Nam qui materiæ paſſiones catholicas novit, atque per hæc novit quid eſſe poſſit, non poterit non noſſe etiam quid fuerit, quid ſit, & quid futurum ſit, ſecundum ſummas rerum. Itaque plurimum & Præſidii ad contemplationem cœleſtium in Phyſicis rationibus collocamus; per Phyſicas rationes intelligendo non eas, quæ vulgo eſſe putantur, ſed tantum doctrinam circa illos appetitus materiæ, quos nulla regionum aut locorum diverſitas diſtrahere aut diſterminare queat. Neque propterea (ut ad propoſitum revertamur) ulli diligentiæ parci volumus, quæ circa phænomenorum ipſorum cœleſtium narrationes & obſervationes poſſit impendi. Nam quando uberior ſuppetat apparentiarum hujuſmodi copia, tanto omnia erunt & magis in promptu & firmiora. De quo antequam plura dicamus, eſt plane quod gratulemur & Mechanicorum induſtriæ, & doctorum quorundam hominum curæ & alacritati, quod jam nuper per inſtrumentorum Opticorum veluti ſchaphas & naviculas nova tentari cœperint cum cœleſtibus Phænomenis commercia. Atq; hoc inceptum & fine & aggreſſu nobile quoddam & humano genere dignum eſſe exiſtimamus. Eò magis quod hujusmodi homines & animo laudandi ſint & fide; quod ingenue & perſpicue propoſuerunt quomodo ſingula illis conſtiterint. Supereſt tantum conſtantia cum magna judicii ſeveritate, ut & inſtrumenta mutent; & teſtium numerum augeant; & ſingula, & ſæpe experiantur, & varie, denique ut & ſibi ipſi objiciant, & aliis patefaciant quicquid in contrarium objici poſſit, & tenuiſſimum quemque ſcrupulum non ſpernant; ne forte illis eveniat quod *Democrito* & Aniculæ ſuæ evenit circa ficus mellitas, ut vetula eſſet Philoſopho prudentior, & magnæ & admirabilis ſpeculationis cauſæ ſubeſſet error quiſpiam tenuis & ridiculus. At iſta tanquam præfati in genere, accedamus ad deſcriptionem Hiſtoriæ cœleſtium magis explicatam; ut oſtendamus quæ & qualia circa cœleſtia quæri oporteat. Primo igitur quæſtiones Naturales, aut ſaltem ex iis nonnullas, eaſque præcipuas proponemus: iis uſus humanos, quales veriſimile eſt ex cœleſtium contemplatione educi poſſe, adjiciemus; hæc utraque tanquam Hiſtoriæ ſcopum; ut quibus hiſtoriam cœleſtium componere curæ erit, norint quid agatur, eaſque quæſtiones una cum operibus illis & effectis habeant in animo & intueantur; unde talem inſtituant & parent hiſtoriam, qualis ad judicia hujuſmodi quæſtionum, & præbitionem hujuſmodi fructus & utilitatem erga genus humanum, ſit accommodata. Quæſtiones autem intelligimus ejus generis, quæ de facto Naturæ quærant, non de cauſis. Hoc enim pertinet proprie ad Hiſtoriam. Deinde diſtincte monſtrabimus in quibus hiſtoria cœleſtium conſiſtat; quæq; ejus ſint partes; quæ res ſint apprehendendæ aut exquirendæ, quæ experimenta ſint comparanda & procuranda, quæ obſervationes adhibendæ & penſitandæ, proponentes tamquam Topica quædam inductiva, ſive Articulos ad interrogandum de cœleſtibus. Poſtremo præcipiemus nonnulla non ſolum de eo quod quæri oporteat, ſed & de hoc, quomodo quæſita debeant penſitari, etiam exhiberi, atque in literas referri, ne primæ inquiſitionis diligentia pereat in ſucceſſione, aut quod pejus eſt, infirmis & fallacibus initiis nitantur progreſſus

qui

qui ſequentur. In ſumma, dicemus & ad quid quæri debeat circa cœleſtia, & quid, & quomodo.

CAPUT VI.

Quod quæſtiones philoſophicæ circa cœleſtia, *etiam quæ præter opinionem ſunt, & quodammodo duræ, recipi debeant: proponuntur vero quinque quæſtiones circa Syſtema ipſum, videlicet*, an ſit Syſtema? *&, ſi ſit*, quod ſit centrum ejus, *&* qualis profunditas *&* qualis connexio, *&* qualis partium collocatio.

EXISTIMABIMUR autem pleriſque procul dubio reliquias quæſtionum veterum jampridem quaſi tumulo conditas & ſepultas rurſus eruere, & fere manes earum evocare, iiſque novas inſuper quæſtiones aſpergere. Sed cum ea, quæ adhuc habetur circa cœleſtia, Philoſophia, nihil habeat firmitudinis; cumque illud nobis perpetuo ratum & fixum ſit, omnia novo legitimæ Inductionis judicio ſiſtere; cumque ſi forte quæſtiones aliquæ à tergo relinquantur, tanto minus operæ & diligentiæ conſumetur in hiſtoria, propterea quod ſupervacuum fortaſſe videbitur ea inquirere, de quibus quæſtio non fuerit mota; neceſſe habemus quæſtiones, quas ubique porrigit rerum natura, in manus accipere. Quin quo minus certi ſumus de quæſtionibus per viam noſtram determinandis, eo nos minus difficiles præbemus in iiſdem recipiendis. Exitum enim rei videmus. Prima igitur ea quæſtio eſt, *An ſit Syſtema?* hoc eſt, an mundus ſive Univerſitas rerum ſit globoſa ſecundum Totum, cujus ſit centrum aliquod? An potius globi particulares Terræ & Aſtrorum ſpargantur; & ſinguli ſuis hæreant radicibus, abſque Syſtemate & medio ſive centro communi. Atque certe jactavit Schola *Democriti* & *Epicuri*, Authores ſuos mœnia mundi diruiſſe. Neque tamen id prorſus ſecutum eſt ex iis quæ ab illis dicta ſunt. Nam *Democritus* cum materiam ſive ſemina Copia infinita, attributis & poteſtate finita, eademque agitata, nec ab æterno quovis modo locata poſuiſſet, vi ipſa illius opinionis adductus eſt, ut Mundos multiformes, ortui & interitui obnoxios, alios melius ordinatos, alios male hærentes, etiam tentamenta Mundorum & intermundia ſtatueret. Sed tamen ut hoc receptum fuiſſet; nihil officiebat quin illa pars Materiæ, quæ deputata eſt huic ipſi mundo, qui noſtro generi eſt conſpicuus, obtinuerit figuram globoſam. Neceſſe enim fuit ut ſinguli ex illis mundis figuram aliquam accepiſſent. Etſi enim in infinito medium aliquod eſſe nequeat, tamen in partibus infiniti rotunda figura ſubſiſtere poteſt, non minus in mundo aliquo quam in pila. Verum *Democritus* ſector mundi bonus fuit, in integralibus autem mundi, etiam infra mediocres Philoſophos. At opinio illa, de qua nunc loquimur, quæ deſtruebat & confundebat Syſtema, fuit *Heraclidis* Pontici, & *Ecphanti* & *Nicetæ* Syracuſani, & præcipue *Philolai*, atque etiam noſtra ætate *Gilberti* & omnium, (præter *Copernicum*) eorum, qui Terram planetam & mobilem, & tanquam unam ex Aſtris crediderunt. Atque illa opinio hanc vim habet, ut planetæ & ſtellæ ſingulæ, atque etiam aliæ innumeræ, quæ conſpectum noſtrum ob diſtantiam fugiunt, nec non aliæ quæ nobis ſunt inviſibiles, propter naturam non lucentem ſed opacam ſuos quæque ſortitæ globos, & formas primarias, per expanſionem iſtam quam ſuſpicimus immenſam, ſive vacui, ſive corporis cujuſdam tenuis & fere adiaphori, tamquam inſulæ in pelago immenſo ſpargantur & pendeant, atque ſuper centrum non commune aliquod, ſed quæque globi ſui proprii volent; aliæ ſimpliciter, aliæ cum motu nonnullo centri progreſſivo. Atque illud maxime durum eſt in hac opinione, quod tollunt quietem ſive immobile è natura. Videtur autem, quemadmodum ſunt in univerſo corpora quæ rotant, id eſt motu feruntur infinito & perpetuo; ita & ex oppoſito debere eſſe corpus aliquod, quod quieſcat: quibus interponitur media natura eorum quæ feruntur recta, cum motus rectus partibus globorum conveniat, & rebus exulantibus extra patrias ſuas, quæ ad globos connaturalitatis ſuæ movent, ut cum iis unitæ ipſæ quoque aut rotent aut quieſcant. Verum huic quæſtioni (nempe *An ſit ſyſtema*) finem dabunt ea quæ circa motum Terræ, *An* ſcilicet *terra ſtet* aut *rotet*? atque circa ſubſtantiam aſtrorum, *an ſit ſolida aut flammea*, & circa Æthera ſive ſpatia cœli interſtellaria, *an ſint corporea aut vacua*, decerni poterunt. Nam ſi terra ſtet & cœli motu diurno circumvolvantur, procul dubio eſt ſyſtema; quod ſi terra rotet, tamen non prorſus evincitur non eſſe ſyſtema, propterea quod aliud poſſit poni centrum ſyſtematis, videlicet Sol aut aliud quippiam. Rurſus ſi unicus globus terræ ſit denſus & ſolidus, videtur materia univerſi coire & denſari ad centrum illud; quod ſi inveniantur luna aut alii ex Planetis conſtare etiam ex materiâ denſâ & ſolidâ, videntur ex eo coire denſa non ad centrum aliquod, ſed ſparſim & quaſi fortuito. Poſtremo ſi ponatur vacuum coacervatum in ſpatiis interſtellaribus, videntur globi ſinguli habere circa ſe effluvia tenuiora & deinde vacuum. Quod ſi & illa ſpatia corpore replentur, videtur eſſe unio denſorum in medio, & rejectio tenuiorum ad circumferentiam. Plurimum autem confert ad ſcientias, noſſe conjugationes quæſtionum, propterea quod in aliquibus invenitur hiſtoria ſive materia inductiva ad eas dirimendas, in aliquibus non non item. Dato verò ſyſtemate proxime accedit quæſtio ea ſecunda, *Quod ſit centrum ſyſtematis?* Enimvero ſi aliquis ex globis locum centri occupare debeat, occurrunt globi inprimis duo, qui naturam medii ſive centri præferre videntur, Terra & Sol. Pro Terrâ ſuffragantur aſpectus noſter & inveterata opinio, atque illud omnium maximè, quod cum denſa coëant in anguſtum, rara in latum diffundantur, (area autem omnis circuli contrahatur ad centrum) videtur ſequi quaſi neceſſario, ut anguſtiæ circa medium mundi ſtatuantur, ut proprius locus & tanquam unicus ad corpora denſa. Pro ſole autem facit ratio illa, quod cujus partes ſunt in ſyſtemate maximæ & potiſſimæ, ei is locus aſſignari debeat, ex quo ipſe in univerſum ſyſtema maxime agere & ſe communicare poſſit. Quando vero is ſit Sol, qui mundum vivificare plurimum videatur, impertiendo calorem & lucem; ritè omnino atque ordine videri poſſit collocatus in medio mundi. Accedit & illud, quod ſol manifeſte habeat aſſectatores *Venerem* & *Mercurium*, etiam ex ſententiâ *Tychonis* planetas reliquos; adeo ut plane videatur Sol centri naturam ſuſtinere poſſe, & vices gerere in aliquibus; eo

pro-

propius abeſt, ut univerſi centrum conſtitui poſſit; quæ *Copernici* aſſertio fuit. Verumtamen in ſyſtemate *Copernici* multa & magna inveniuntur incommoda; Nam & quod triplici motu terram oneravit, incommodum magnum, & quod Solem à cœtu Planetarum divulſit, cum quibus tot habet paſſiones communes, ſimiliter durum; & quod tantum immobilis introduxit in Naturam, ponendo ſolem & ſtellas immobiles præſertim corpora maximè omnium lucida & radiantia; & quod Lunam Terræ tamquam in Epicyclo adhærere voluit; & alia nonnulla quæ ille ſumit, ejus ſunt viri, qui quidvis in Natura fingere, modo calculi bene cedant, nihili putet. Quod ſi detur motus Terræ, magis conſentaneum videatur, ut tollatur omnino ſyſtema, & ſpargantur globi, ſecundum eos quos jam nominavimus, quam ut conſtituatur tale Syſtema, cujus ſit centrum Sol. Idque conſenſus ſeculorum & Antiquitatis potius arripuit & approbavit. Nam opinio de motu Terræ nova non eſt, ſed ab Antiquis repetita, quemadmodum diximus; at illa de Sole ut ſit centrum mundi, & immobile, prorſus nova eſt (excepto uno verſiculo male traducto) & primò à *Copernico* introducta. Sequitur tertia quæſtio de profunditate Syſtematis; non ut aliqua ejus menſura capiatur perfecta, ſed ut in certo ponatur; *An cœlum ſtellatum ſit inſtar unius Regionis; ſive, ut vulgo loquuntur, Orbis*; An vero *ſtellæ fixæ quas vocant, ſint alia aliis ſublimiores immenſa quadam profunditate*; Neque enim ullo modo fieri poteſt, ut illæ ſint paris altitudinis, ſi hoc intelligatur exacte; ſtellæ enim procul dubio non ſunt ſitæ tamquam in plano, quæ habeant dimenſionem quandam tantum in ſuperficie inſtar macularum aut bullarum, ſed ſunt illæ globi integri, magni atque profundi. Itaque cum tam diſparis reperiatur eſſe magnitudinis, omnino neceſſe eſt, ut aliæ ex iis magis quam aliæ promineant, vel ſurſum verſus, vel deorſum, nec fieri poteſt ut aut per ſuperiora aut inferiora unâ conjungantur ſuperficie. Hoc vero ſi fiat in partibus ſtellarum, temerarium plane eſſet aſſerere etiam in corpore integro, ſtellas non eſſe alias aliis altiores, ſed ut hoc verum ſit, tamen aſſeri poteſt craſſities quædam definita (licet inſignis) ejus regionis, quæ vocatur ſphæra ſive cœlum ſtellatum, quæ hujuſmodi prominentias & altitudinis gradus quodammodo terminet; videmus enim ex apogæis & perigæis planetarum, ſingulis eorum cœlis competere craſſitiem notabilem, per quæ aſcendant & deſcendant. At quæſtio iſta tantum eo ſpectat, utrum ſtellæ aliæ ſint ſuper alias, tamquam planeta ſuper planetam, & quaſi in diverſis orbibus. Atque hæc quæſtio illi alteri quæſtioni de motu aut ſtatu Terræ, ſimiliter affinis eſt. Nam ſi ſtellæ moveantur motu diurno circa terram; quandoquidem eæ univerſæ pari incitatione, & uno veluti ſpiritu agantur, (cumque in planetis plane conſtet, prout variatur in ſublimitate & humilitate ſitus, ita etiam variari in celeritate & tarditate motus) probabile eſt, ſtellas velocitate curſus pares, etiam in una regione Ætheris locari, cujus licet craſſities ſive profunditas ponatur eſſe magna, tamen non ſit tanta, ut faciat ad diſcrimen incitationis ſive celeritatis in motu; ſed ut per eam regionem univerſam omnia putentur tamquam vinculo connaturalitatis devincta pariter rotare, vel ſaltem cum diſcrepantia tali, quæ ad adſpectum noſtrum propter diſtantiam deferri non poſſit. Quod ſi terra moveatur, ſtellæ vel ſtare poterunt, quod *Copernico* placuit, aut quod longe magis veriſimile eſt, & à *Gilberto* introductum, illæ poterunt ſingulæ rotare ſuper centrum ſuum in loco ſuo, abſque aliquo motu centri ſui, quemadmodum & ipſa terra, ſi modo illum motum diurnum terræ ab adſcititiis illis duobus motibus, quos *Copernicus* ſuperadidit, ſejungas. Utrumvis autem horum ſi fiat, nihil prohibet, quin ſtellæ aliæ ſupra alias ſint donec aſpectum noſtrum effugiant. *Quarta proponitur quæſtio de nexu* ſive connexione ſyſtematis. Atque de natura & eſſentia corporis, vel rei quæ æther purus cenſetur, & aſtris interjacet, poſtea inquiremus. Nunc tantum de cohærentia ſyſtematis dicemus. Ejus rei ratio eſt triplex. Aut enim datur vacuum, aut contiguum, aut continuum; Itaque primo quæritur, *An ſit vacuum coacervatum in ſpatiis interſtellaribus?* id quod *Gilbertus* diſerte poſuit, atque etiam Antiquorum nonnulli ex iis, qui globos ſpargi ſine ſyſtemate opinati ſunt, innuere videntur; præſertim ii, qui Aſtrorum corpora compacta aſſeruêre. Opinio talis eſt, Globos univerſos tam Aſtra, quam terram, ex materia ſolidâ & denſâ conſtare. Illos autem in proximo circumdari genere quodam corporum, quæ ſint ipſi globo aliquatenus connaturalia, ſed tamen magis imperfecta, languida, & attenuata, quæque nil aliud ſint quam globorum ipſorum effluvia & emanationes; qualia ſunt vapores & halitus, atque adeo aër ipſe, ſi conferantur terræ; Hæc effluvia ad diſtantiam circa unumquemque globum non magnam pertingere, reliquum intervallum (quod longe ampliſſimum eſt) inane eſſe. Cui opinioni illud fidem aſtruere poſſit, quod ex tam immenſâ diſtantiâ corpora aſtrorum conſpiciuntur. Si enim univerſum illud ſpatium plenum eſſet, præſertim corporum quæ procul dubio raritate & denſitate valde inæqualia ſunt, tanta foret radiorum refractio, ut ad viſum noſtrum pertingere non poſſint, quam ſi longe maxima ejus ſpatii pars vacua ſit, facilius ſane perferri conſentaneum eſt. Atque revera hæc quæſtio magna ex parte pendebit ex quæſtione quam ſtatim adducemus de ſubſtantia ſtellarum, *An ſit denſa vel tenuis & explicata?* Nam ſi ſubſtantia earum ſit ſolida, videbitur utique Natura circa globos eorumque confinia tantummodo fere occupata eſſe & ſollicita: ſpatia vero interjacentia deſerere, & tamquam permittere. Itaque non abſimile vero fuerit, Globos circa centrum ſpiſſiores, circa ſuperficiem laxiores, in ambientibus & effluviis quaſi deficientes, in vacuo tandem terminari. Contra, ſi natura aſtrorum ſit tenuis & flammea, apparebit naturam *tenuis* non eſſe ſolummodo *Denſi* decrementum, ſed per ſe potentem & primariam, non minus quam naturam ſolidi, eamque & in ſtellis ipſis & in æthere, & in aëre vigere, ut vacuo illo coacervato non ſit opus. Pendebit quoque iſta quæſtio de vacuo in ſpatiis interſtellaribus ex quæſtione illa, quæ pertinet ad principia Naturæ, *An detur vacuum.* Neque tamen hoc ipſum niſi adhibita diſtinctione. Aliud enim eſt negare vacuum ſim-

plicitèr,aliud negare vacuum coacervatum. Longe enim firmiores ſunt eæ rationes, quæ adduci poſſunt ad aſtruendum vacuum intermiſtum ad laxamentum corporum, quam quæ aſſerunt vacuum coacervatum,ſive in ſpatiis majoribus. Neque hoc ſolum vidit *Hero* vir ingenioſus & Mechanicus, ſed etiam *Leucippus* & *Democritus* inventores opinionis de vacuo, quam *Ariſtoteles* argutiis quibuſdam obſidere & expugnare conatur; qui duo Philoſophi acutiſſimi certe & celeberrimi,ita vacuum intermiſtum dant, ut vacuum coacervatum tollant. Ex ſententia enim *Democriti* vacuum terminatur & circumſcribitur, ut ultra certos fines non detur diſtractio ſive divulſio corporum, non magis quam compulſio aut compactio. Licet enim in iis quæ ex *Democrito* habemus, hoc nunquam diſerte poſitum ſit, tamen hoc dicere videtur, cum corpora æque ac ſpatia infinita conſtituit; ea uſus ratione, aliter (ſi ſpatium ſcilicet infinitum, corpora finita eſſent) corpora nunquam hæſura. Itaque propter coinfinitatem materiæ cum ſpatio, neceſſario compingitur vacuum ad terminos certos, quæ videtur ejus fuiſſe opinio vera & recte intellecta, ut ſcilicet conſtituatur finis quidam explicationis ſive expanſionis corporum per vacuum copulatum; neque vacuum detur ſolitarium,aut corpore non obſeſſum. Quod ſi non detur vacuum inſtar ſolutionis continuitatis in Syſtemate, tamen cum tanta inveniatur in partibus & regionibus ſyſtematis corporum diverſitas, ut ſint tanquam alterius gentis & patriæ, oritur quæſtio ſecunda quæ ad connexionem ſyſtematis pertineat; Ea eſt, *an æther purus ſit unus perpetuus ſive continuus fluor, An vero conſtet ex pluribus contiguis*. Neque vero noſtrum eſt de verbis argutari, ſed intelligimus per contiguum, corpus quod ſuperjacet nec miſcetur: neque rurſus intelligimus contignationem duram, qualem vulgus Aſtronomorum comminiſcitur, ſed qualem poſſint recipere fluores, ac ſi argento vivo ſupernataret aqua, aquæ oleum, oleo aër. Nemini enim dubium eſſe poteſt, quin in immenſo illo tractu ætheris puri ſint eximiæ differentiæ quoad raritatem & denſitatem & alia non pauca: ſed utrolibet dato (id eſt continuo ſive contiguo) hoc fieri poteſt. Nam ſatis conſtat, nec in mari ipſo aquam in ſummo & aquam in imo ejuſdem eſſe conſiſtentiæ & ſaporis; in aëre vero inter aërem terræ conterminum, & aërem ſuperiorem plurimum intereſt, & tamen unus & integer eſt & perpetuus fluor. Itaque deducitur quæſtio ad hoc, *Utrum differentiæ in tractu ætheris puri ſe inſinuent gradatim & fluxu quodam continuo; An conſtituantur & diſtribuantur ad certos & notabiles limites, ubi corpora conjunguntur, quæ non ſint commiſcibilia, quemadmodum apud nos aër incumbit aquæ*. Enimvero ſimplius contemplanti videtur totum iſtud purum & limpidum corpus, in quo globi terræ & aſtrorum tamquam in vaſtiſſimo pelago pendent & natant, quodque interjunctum illis globis quanto ipſo & ſpatio quod occupat, globorum menſuras quaſi innumeris partibus ſuperet, eſſe indiviſa quædam res & ſumme unita. Verum naturam diligentius intuenti, illud plane conſtabit, Conſueſſe Naturam ad ſpatia nonnulla per gradus, deinde ſubito per ſaltus procedere, atque hunc proceſſum alternare. Aliter ſi quis vere introſpiciat, nulla poſſit conſtitui fabrica rerum, nulla figura organica, ſi per gradus inſenſibiles perpetuo procederetur. Itaque proceſſus ille per gradus intermundiis competere poſſit, non mundo, ad cujus conſtructionem neceſſe eſt longe diſſimilia diſcludi alia ab aliis, & tamen approximari. Itaque terram & aquas excipit & contingit aër corpus longe diverſum, & tamen in proximo locatum, non primo limus, deinde vapor, aut nebula, dein aër purus, ſed confeſtim aër abſque medio. In aëre vero & æthere (illa enim duo conjungimus) diſpertitio maxime omnium inſignis & radicalis ſumi poſſe videtur, ex natura magis aut minus ſuſceptiva naturæ ſtellaris. Itaque tres ſecundum genera videntur eſſe regiones maxime notabiles à globo terræ ad faſtigia cœli; nimirum tractus aëris, tractus cœli planetarum, & tractus cœli ſtellati. Atque in infimo tractu natura ſtellaris non conſiſtit; in medio conſiſtit, ſed coit ad globos ſingulos, in ſupremo ſpargit ſe per globos plurimos, adeo ut per ſummitates ejus videatur tranſire, quaſi in empyreum integrum. Neque interim obliviſcendum ejus quod paulo ante diximus, conſueſſe Naturam proceſſum graduatum & perſultorium alternare, adeo ut regionis primæ confinia communicent cum ſecunda, & ſecundæ cum tertia. Nam & in aëre ſublimiore poſtquam aër ceperit eſſe ab effluviis terræ defœcatior, & à cœleſtium magis attenuatus, tentat & experitur conſiſtere flamma; ut in Cometis humilioribus fit; qui ſunt mediæ cujuſdam naturæ inter naturam ſtellarem conſiſtentem & evanidam; Et rurſus videtur cœlum circa Solem fortaſſe ſtelleſcere & tranſire incipere in naturam cœli ſtellati. Nam poſſint illæ maculæ, quæ in Sole obſervatione certe fidâ & diligenti deprehenſæ ſunt, eſſe rudimenta quædam materiæ ſtellaris: at in cœlo Iovis etiam ſtellæ abſolutæ & perfectæ conſpiciuntur, licet propter parvitatem abſque commoditate perſpecillorum inviſibiles; & rurſus in ſummitatibus cœli ſtellati ex innumeris micationibus ætheris inter ſtellas numeratas (cujus aliæ cauſæ ſatis frigidæ reddi ſolent) videtur natura ſtellaris magis fundi & continuari. Verum de his in quæſtionibus, quas mox proponemus de ſubſtantiâ & aſtrorum & cœli interſtellaris, plura dicemus. Hæc enim quæ diximus, pertinent tantum ad quæſtiones de nexu Syſtematis. Supereſt quinta quæſtio *de collocatione partium Syſtematis, ſive de ordine cœlorum*. Atque dato quod non ſit ſyſtema, ſed ſpargantur globi; aut dato quod ſit ſyſtema, cujus ſit centrum Sol; aut etiamſi videant Aſtronomi de aliquo novo ſyſtemate, tamen manet utique inquiſitio, *quis Planeta ad alium Planetam ſit magis propinquus aut remotus; & ſimiliter qui Planeta magis aut minus elongetur à terra aut etiam à Sole*. Quod ſi recipiatur Syſtema Veterum, non videtur cauſa cur magnopere inſiſtatur inquiſitioni novæ de quatuor cœlis ſuperioribus *Stellarum fixarum*, ſcilicet *Saturni*, *Iovis*, & *Martis*. Nam de eorum poſiturâ atque ordine & ſeculorum conſenſus ſuffragatur, nec Phænomenon ullum adverſatur; atque rationes motuum (unde ſumitur de altitudinibus cœlorum præcipua probatio) accommodatæ ſunt, & nuſquam turbant. Verum de *Sole*, *Venere* & *Mercurio* & *Luna* etiam ſecundum ſyſtema Veterum dubitatum eſt ab Antiquis;

atque

atque apud Recentiores quoque de *Venere* & *Mercurio* ambigitur, *Uter Planeta ſit altero ſuperior.* Nam pro *Venere* ut ſit ſuperior, ſtat illa ratio, quod tardius nonnihil movet, & pro *Mercurio* quod alligatur ad diſtantiam propiorem à Sole, unde quis aſſerat debere eum proxime ad Solem collocari. De *Luna* vero nemo unquam dubitavit, quin locata ſit proxime ad terram, licet variatum ſit de appropinquatione ejus ad Solem. Neque ſerio contemplantem fugere debet aliud genus quæſtionis, pertinens ad conſtitutionem ſyſtematis; hoc eſt, *Utrum Planeta alter alterum per vices ſupergrediatur quandoque, & quandoque rurſus ſubeat, id quod de Venere per demonſtrationes quaſdam non indiligentes evinci videtur, ut illa aliquando inveniatur ſuper Solem locata, aliquando ſubter.* Atque omnino recte quæritur, *Utrum Apogæum humilioris planetæ perigæum ſuperioris non ſecet, ejuſque fines ſubintret.* Reſtat ultima quæſtio *de collocatione partium Syſtematis*, hoc eſt, *Utrum ſint plura & diverſa centra in Syſtemate, & plures tamquam chorea*, cum præſertim non ſolum terra primi mobilis, Sol (ex ſententia *Tychonis*) ſecundi mobilis, verum etiam *Iupiter* minorum & nuperorum illorum errorum ex *Galilæo* centrum conſtituatur. Atque hæ ſunt quæſtiones illæ quinque, quæ de Syſtemate ipſo proponendæ videntur, *An ſit* videlicet *Syſtema*, & *quod ſit centrum* ejus, & *quanta profunditas*, & *qualis nexus ejus*, & *quis ordo in collocatione partium.* De extimis vero Cœli, & Cœlo aliquo empyreo Theſes aut quæſtiones non conficimus. Neque enim iſtarum rerum eſt hiſtoria, aut extat phænomenon ullum. Itaque quæ de iis ſciri poſſunt, ea per conſecutionem tantum, ac nullatenus per Inductionem ſciri poſſunt. Erit igitur talis inquiſitionis & tempus congruum, & ratio & modus quidam. De cœlis vero & ſpatiis immateriatis, Religioni omnino ſtandum & permittendum. Quæ enim à *Platonicis* & nuper à *Patritio* (ut diviniores ſcilicet habeantur in Philoſophia) dicuntur non ſine ſuperſtitione manifeſta, & jactantia, & quaſi mente turbatâ, denique auſu nimio, fructu nullo, ſimilia *Valentini* æonibus & ſomniis; ea nos pro rebus commentitiis, & levibus habemus. Nullo modo enim ferenda eſt Moriæ Apotheoſis, tamquam *Divi Claudii.* Quin pessimum eſt & plane peſtis & tabes intellectus, ſi vanis accedat veneratio.

CAPUT VII.

***Sequuntur quæſtiones de ſubſtantiâ Cœleſtium*, qualis, *videlicet*, ſit ſubſtantia cœleſtium in genere comparata ad corpora ſublunaria; & qualis ſubſtantia ætheris interſtellaris comparata ad corpus ſtellæ; & qualis ſit ſubſtantia aſtrorum ipſorum comparata ad invicem, & comparata ad ignem noſtrum, & in natura propria; & qualis ſit ſubſtantia Galaxiæ, & macularum nigrarum in hæmiſphærio Antartico. *Tum proponitur quæſtio prima*, An ſit heterogenia inter cœleſtia & ſublunaria, & qualis ea eſſe poſſit.**

Abſolutis quæſtionibus de Syſtemate, pergendum ad quæſtiones de ſubſtantiâ cœleſtium. Nam de ſubſtantiâ cœleſtium inquirit præcipue philoſophia, & de cauſis motus eorum. De motu ipſo vero & ejus accidentibus Aſtronomia, de influxu & poteſtate utraque. Debuerat autem eſſe cautum inter Aſtronomiam & philoſophiam, ut Aſtronomia præferat hypotheſes, quæ maxime expeditæ ad compendia calculorum; philoſophia vero quæ proxime accedunt ad veritatem Naturæ. Atque inſuper, ut Aſtronomiæ hypotheſes ad commoditatem ſuam, rei veritati nullo modo præjudicent, viciſſim ut philoſophiæ decreta talia ſint, quæ ſint ſuper phænomena Aſtronomiæ omnino explicabilia. At nunc contra fit, videlicet ut Aſtronomiæ figmenta in philoſophiam invecta ſint, eamque corruperint; & philoſophorum ſpeculationes circa cœleſtia ſibi tantum placeant, & Aſtronomiam fere deſerant, cœleſtia generaliter intuentes, verum ad phænomena particularia atque eorum cauſas nullo modo ſe applicantes. Itaque cum utraque ſcientia (qualis nunc habetur) ſit res levis & perfunctoria, fortius omnino figendus eſt pes; ac ſi iſta duo, quæ propter anguſtas hominum contemplationes, & uſum profeſſorium, per tot ſæcula disjungi conſueverunt, una atque eadem res ſint, atque in unum ſcientiæ corpus conflata. Itaque proponitur primò ea quæſtio, *An ſubſtantia cœleſtium ſit heterogenea ad Subſtantiam inferiorum?* Nam *Ariſtotelis* temeritas & cavillatio nobis cœlum peperit Phantaſticum, ex quinta eſſentia, experte mutationis, experte etiam caloris. Atque miſſo in præſenti ſermone de quatuor elementis, quæ quinta eſſentia illa ſupponit; Erat certe magnæ cujuſdam fiduciæ, Cognationem inter Elementaria, quæ vocant, & cœleſtia prorſus dirimere, cum duo ex Elementis aër videlicet & ignis, cum ſtellis & æthere tam bene conveniant, niſi quod moris erat illi viro, ingenio abuti & ſibi ipſi negotium faceſſere, & obſcuriora malle. Neque tamen dubium eſt quin regiones ſub luna poſitæ & ſupra, unà cum corporibus quæ ſub iiſdem ſpatiis continentur, multis & magnis rebus differant. Neque rurſus hoc certius eſt, quam illud, corporibus utriuſque regionis ineſſe complures communes inclinationes, paſſiones, & motus, ut, ſalvâ Naturæ unitate, iſta diſtinguere potius debeamus quam diſcerpere. Quod vero attinet ad illam heterogeniæ partem, ut cœleſtia ponantur æterna, inferiora corruptibilia, videtur ſententia illa ſub utraque parte fallere, quod nec cœlo ea competat æternitas, quam fingunt, neque terræ ea mutabilitas. Siquidem de terra vere rem reputanti, judicium minime faciendum ex illis quæ nobis ſunt conſpicua, cum nihil ex corporibus, quæ oculus humanus videt, erutum ſit aut ejectum ex magis profundo, quam ſpatio fortaſſe trium milliarium ad plurimum; quod res nihili eſt, collatum ad ambitum globi terreſtris univerſi. Itaque nihil obſtat, quin intima terræ pari prædita ſint æternitate ac ipſum cœlum. Enimvero ſi terra pateretur mutationes in Profundo, fieri non poteſt, quin conſequentiæ earum mutationum etiam in noſtra regione, quam calcamus, majores caſus parituræ fuiſſent quam fieri videmus. Etenim earum, quæ nobis ſe dant conſpiciendas, mutationum hic verſus ſuperficiem terræ, fere ſe oſtendit quaſi ſemper ſimul cauſa aliqua manifeſta deſuper impoſita, ex tempeſtatibus cœli, per imbres, fervores, & ſimilia, ut terra ipſa ex ſe & vi propria nulli admodum mutationi cauſam præbere videatur. Quod ſi concedatur (quod certe veriſimile eſt) etiam terram ipſam non ſolum cœleſtia in regio-

nes aëris agere, aut frigora exſpirando, aut ventos emittendo, aut hujuſmodi alia; tamen & iſta omnis varietas referri poteſt ad regiones terræ ex propinquo, in quibus plurimas evenire mutationes & vices nemo ſanus negaverit. Verum fatendum omnino eſt, ex Phænomenis terræ longe maxime penetrare in Profundum terræ motus, &, quæ ejus ſunt generis, eruptiones aquarum, eructationes ignium, hiatus & abruptiones terrarum, & ſimilia; quæ tamen ipſa videntur non inſurgere ex longinquo, cum plurima ipſorum parvum aliquod ſpatium in ſuperficie terræ occupare ſoleant. Quantò enim latius ſpatium in facie terræ occupat terræ motus ſive aliud quippiam hujuſmodi, tantò magis radices & origines ejus ad viſcera terræ penetrare putandum eſt, & quantò anguſtius, minus. Quod ſi quis afferat, fieri quandoque terræ motus, qui amplos & ſpatioſos regionum tractus quatiant, prorſus ita eſt. At illi certe rarò eveniunt, ſuntque ex caſibus majoribus. Itaque æquiparari poſſunt Cometis ſublimioribus, qui & ipſi infrequentes ſunt. Neque enim id agitur, ut terræ ſimpliciter aſſeratur æternitas, ſed ut illud appareat (quod initio diximus) inter cœlum & terram, quatenus ad conſtantiam & mutationem non multum intereſſe. Neque operæ pretium eſt argutari de æternitate ex rationibus motus: quemadmodum enim motus circularis terminis non indiget, ita nec quies, atque æque ſuſceptivum eſt æternitatis, ut denſa in loco & congregatione magna Connaturalitatis ſuæ conſiſtant, quam ut tenuia rotent: cum partes avulſæ amborum ferantur recta. Etiam illud in argumentum ſumi poteſt, quod terræ interiora corruptioni magis obnoxia non ſint, quam ipſum cœlum, quod ibi aliquid deperire ſolet, ubi aliquid refici poteſt. Cum vero imbres, & quæ de alto decidunt, quæ faciem ſuperiorem terræ renovant, nullo modo penetrare poſſint ad interiora terræ, quæ tamen ipſa ſtant mole ſua, & quanto ſuo; neceſſario fieri, ut nihil dependatur, quando nihil adſit quod ſuccedat. Poſtremo, mutabilitas quæ in extimis terræ deprehenditur, videtur & ipſa per accidens eſſe. Nam incruſtatio illa parva, quæ ad milliaria pauca deorſum extendi videtur (intra quos terminos præclaræ illæ officinæ & fabricæ, plantarum nempe & mineralium, concluduntur) nullam fere reciperent varietatem, multo minus tam pulchra & elaborata artificia, niſi ea pars terræ à cœleſtibus pateretur & perpetuo vellicaretur. Quod ſi quis exiſtimet calorem & vim activam ſolis & cœleſtium univerſæ terræ craſſitudinem transverberare poſſe; is ſuperſtitioſus & fanaticus cenſeri poſſit; cum liquido pateat, quam parvo objectu ea retundi & cohiberi poſſint. Atque de conſtantia terræ hactenus: videndum jam de mutabilitate cœleſtium. Primo igitur non ea utendum eſt ratione, mutationes in cœlo non fieri, quia ſub aſpectum noſtrum non veniunt. Aſpectum enim fruſtrat & loci diſtantia, & lucis ſive exceſſus ſive defectus, & corporis ſubtilitas aut parvitas; Neque enim, ſcilicet ſi oculus in circulo Lunæ poſitus eſſet, hic quæ apud nos in ſuperficie terræ fiunt mutationes, veluti inundationes, terræ motus, ædificia, ſtructuras aut moles, cernere poſſet; quæ parvæ feſtucæ rationem non exæquant ad tantam diſtantiam. Neq; ex eo quod cœlum interſtellare diaphanum ſit, & ſtellæ noctibus ſerenis eædem numero, & facie cernuntur, quis facile pronunciet univerſum corpus ætheris limpidum, purum & immutabile eſſe. Nam & aër innumeras varietates ſuſcipit, æſtus, frigoris, odorum, & omnigenæ miſturæ cum vaporibus ſubtilioribus; neque propterea exuit diaphanum; ſimiliter nec imagini aut faciei illi cœli credendum. Nam ſi magnæ illæ nubium moles, quæ cœlum interdum involvunt, & ſolis & aſtrorum conſpectum tollunt à nobis, propter propinquitatem ipſarum ad viſum noſtrum in ſuperioribus cœli partibus penderent, neutiquam illæ faciem cœli ſereni mutarent: nam nec ipſæ cerni poſſent propter diſtantiam, nec ullam Eclipſin facere in aſtris, propter corporum parvitatem reſpectu magnitudinis aſtrorum. Quin & corpus ipſum Lunæ, niſi quâ parte lumen excipit, faciem cœli non mutat, ut ſi lumen illud abeſſet, tantum corpus nos latere plane poſſet. At contra liquido patet ex maſſis corporum, quæ mole & magnitudine ſpatiorum diſtantiam vincere, & propter materiam luminoſam aut ſplendidam viſum noſtrum laceſſere poſſint, admirandas in cœlo accidere mutationes atque inſolentias. Id enim perſpicitur in Cometis ſublimioribus, iis nimirum qui & figuram ſtellæ induerunt abſque Coma, neque ſolum ex doctrina parallaxium ſupra Lunam collocati eſſe probantur, ſed configurationem etiam certam & conſtantem cum ſtellis fixis habuerunt, & ſtationes ſuas ſervarunt, neque errones fuerunt; quales ætas noſtra non ſemel vidit; primo in *Caſſiopea*, iterum non ita pridem in *Ophiucho*. Quod vero hujuſmodi conſtantia, quæ conſpicitur in Cometis, fiat ob ſequacitatem ad aliquod aſtrum (quæ *Ariſtotelis* opinio fuit,) qui ſimilem rationem eſſe poſuit,) qui ſimilem rationem eſſe poſuit, Cometæ ad aſtrum unicum, & galaxiæ ad aſtra congregata (utrumque falſo) id jam olim exploſum eſt non ſine nota ingenii *Ariſtotelis*, qui levi contemplatione hujuſmodi res confingere auſus eſt. Neque vero iſta mutatio in cœleſtibus circa ſtellas novas, locum tenet ſolummodo in iis ſtellis, quæ videntur eſſe naturæ evanidæ, ſed etiam in iis quæ morantur. Nam & in ſtella illa nova *Hippachi*, apparitionis mentio facta eſt apud Veteres, diſparitionis nequaquam. Etiam conſpici nuper cœpit ſtella nova in pectore Cygni, quæ jam per duodecim annos integros duravit, ætatem cometæ (qualis habetur) longo intervallo ſupergreſſa, nec adhuc deminuta aut adornans fugam. Neque illud rurſus proprium & perpetuum eſt, ut veteres ſtellæ mutationem prorſus non patiantur, ſed tantum ſtellæ recentioris Epiphaniæ, in quibus nil mirum ſi mutatio eveniat, cum ipſa generatio & origo ipſarum immemorialis non ſit. Miſſa enim Arcadum fabula de prima Epiphania Lunæ, qua ſe jactant illi fuiſſe antiquiores, non deſunt exempla in rerum memoria ſatis fida, cum Sol per tres vices abſque incidentia Eclipſis, aut interpoſitione nubium, aëre liquido & ſereno prodiit vultu mutato per multos dies, neque tamen ſimiliter affectus, ſemel luce exili, bis ſubfuſca. Talia enim evenerunt anno 790. per ſeptemdecim dies, & temporibus *Juſtiniani* per annum dimidium, & poſt mortem *Julii Cæſaris* per complures dies. Atque *Julianæ* illius obtenebrationis manet teſtimonium illud inſigne *Virgilii*.

Ille

Ille etiam exſtincto miſeratus Cæſare Romam,
Cùm caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſecula noctem.

Varronis verò hominis in Antiquitate peritiſſimi narratio, quæ invenitur apud *Auguſtinum* de ſtella *Veneris*: illam ſcilicet tempore *Ogygis* Regis mutaviſſe colorem, magnitudinem & figuram, dubiæ fidei eſſe potuit, ni ſimile eventum celebri ſpectaculo ætate noſtra 1578. recurriſſet. Nam tum quoque per annum integrum novatio facta eſt memorabilis in ſtella *Veneris*, quæ conſpiciebatur magnitudine & ſplendore inſolitis, rubedine *Martem* ipſum ſuperabat, & figuram ſæpiùs mutabat facta quandoque triangularis, quandoque quadrangularis, etiam rotunda, ut in ipſa maſſa & ſubſtantia prorſus pati videretur. Quin etiam ſtella illa ex Veteribus, quæ in coxâ caniculæ ſita eſt, quam ipſe ſe vidiſſe dicit *Ariſtoteles*, comæ nonnihil habentem, eamque comam præſertim obiter intuenti vibrantem, mutata jam videtur & comam depoſuiſſe, cùm nihil ejuſmodi jam noſtra ætate deprehendatur. Adde etiam, quòd complures mutationes cœleſtium præſertim in ſtellis minoribus ex neglectu obſervationum facilè præterlabuntur, & nobis pereunt. At promptum erit ſciolo alicui iſta ad vapores & diſpoſitionem medii referre; ſed mutationes, quæ corpus aſtri alicujus conſtanter, & æquabiliter, & diu obſidere deprehenduntur, & unà cum aſtro circumvolvi; omninò in aſtro ipſo, aut ſaltem in æthere propinquo ſtatui debent, non in regionibus aëris inferioribus; cujus rei etiam argumentum ſumitur planè validum, quod hujuſmodi mutationes rarò fiunt, & longis intervallis annorum; quæ autem in aëre fiunt per interpoſitionem vaporum, frequentiùs. Quod ſi quis judicium faciat ex ordine cœli, atque motus ipſius æquabilitate, cœlum immutabile eſſe, atque certitudinem illam periodorum & reſtitutionem ſumat in æternitatis teſſeram non dubiam, cùm ſubſtantiæ corruptibili vix competere videatur motus conſtantia; is paulò attentius diſpicere debuerat, iſtam reditionem rerum per vices, & tamquam in Orbem per tempora certa, etiam hic infra apud nos reperiri in nonnullis; maximè in æſtu Oceani; differentiæ autem minores, quæ in cœleſtibus eſſe poſſunt, & periodis & reſtitutionibus ſuis aſpectum noſtrum & computationes noſtras fugiunt. Neque magis motus ille circularis cœli in argumentum æternitatis ſumi poteſt; quod ſcilicet lationis circularis non ſit terminus; motus autem immortalis ſubſtantiæ immortali convenit. Nam etiam Cometæ inferiores ſubter Lunam locati rotant, idque ex vi propria; niſi quis fortè credere malit commentum illud de alligatione ad aſtrum. Enimvero ſi placeat argumentari de æternitate cœleſtium ex motu circulari, id ad univerſitatem cœli trahi debuit, non ad partes cœli; etenim aër, mare, terra, maſſis æterna, partibus caduca. Quin potiùs contra, non ita benè ominari licet de æternitate cœli ex motu illo rotationis; quia ille ipſe motus non eſt perfectus in cœlo, nec reſtituit ſe exactè in circulo integro & puro, ſed cum declinationibus, ſinuationibus, & ſpiris. Porro ſi quis illud, quod diximus de terra, retorqueat (videlicet quod mutationes, quæ in ea fiunt, per accidens fieri diſſeruimus, eo quòd terra patiatur à Cœlo;) atque aſſerat contrariam eſſe rationem cœli, cùm cœlum nullo modo pati poſſit viciſſim à terra, quandoquidem omnis emiſſio à terra citra cœlum deſinat, ut probabile ſit cœlum ultra omnem vim inimicam ſepoſitum, ſuſceptivum eſſe æternitatis, cùm à natura oppoſita minimè concutiatur, aut labefactetur; is non contemnenda quædam objicit. Neque enim ii ſumus, qui *Thaleſis* ſimplicitatem revereamur, qui ignes cœleſtes depaſcere vapores è terra & oceano ſublimatos, atque inde ali & refici opinatus eſt, (illi vero vapores recidunt ferè ſimili quanto ac adſcenderunt, neque reficiendis & terræ & globis cœleſtibus ullo modo ſufficiunt, neque prorſus in tam altum pervenire poſſint) ſed tamen utcunque terræ effluvia materiata longè infra cœlum ſe ſiſtant, nihilominùs ſi terra ſit primum frigidum ex ſententia *Parmenidis* & *Teleſii*, non facilè quis affirmet, aut certò ad quam altitudinem vis illa adverſatrix & rivalis cœli ſe inſinuet ſeriatim & per ſucceſſionem, præſertim cùm tenuia naturam & impreſſionem frigidi & calidi imbibant, & longè perferant. Sed tamen dato quod cœlum non patiatur à terra, nil obſtat, quin cœleſtia à ſe invicem pati poſſint & immutari, Sol nimirum à ſtellis, ſtellæ à Sole, Planetæ ab utriſque, univerſæ ab æthere circumfuſo, præſertim in deſinentiis globorum. Præterea videtur opinio de æternitate cœli magnas vires ſumſiſſe ex ipſa machina & conſtructione cœli, quam Aſtronomi plurima cum ſatagetia introduxerunt. Cautum enim magnoperè videtur ex ea, ut cœleſtia nil patiantur, præter ſimplicem rotationem, in cæteris conſiſtant nec perturbentur. Itaque corpora aſtrorum in orbibus ſuis tamquam clavis fixa poſuerunt. Singulis autem declinationibus, ſublationibus, depreſſionibus, ſinuationibus ipſorum tot circulos perfectos convenientis craſſitudinis attribuerunt, circulorum eorum & concava & convexa egregiè tornantes & polientes, ut in eis nil eminens, nil aſperum inveniatur, ſed alter inter alterum receptus & ob lævorem exactè contiguus, & tamen labi facilis moveat placidè & feliciter, quæ immortalis ſcilicet ingeniatio ſummovet omnem violentiam & perturbationē, individuas profectò corruptionis prænuntias. Nam certè ſi corpora tanta, qualia ſunt globi aſtrorum, æthera ſecant, neque tamen perpetuò meant per eaſdem ætheris partes, ſed per partes & tractus longè diverſos, cùm aliquando ſuperna invadant, aliquando verſus terram deſcendant, aliquando vertant ſe ad auſtrum, aliquando ad boream, periculum eſt procul dubio, ne fiant plurimæ in cœlo impreſſiones, & concuſſiones, & reciprocationes, & fluctus, atque inde ſequantur condenſationes & rarefactiones corporum, quæ generationibus & alterationibus viam præſtinent, & præſtruant. Quandoquidem verò ex rationibus phyſicis, atque inſuper ex phænomenis ipſis planè conſtabit hoc poſterius verum eſſe, atque commenta illa priora Aſtronomorum, de quibus diximus (ſi quis ſanam mentem ſumat) naturæ prorſus illudere videantur, & rerum reperiantur inania: conſentaneum eſt, ut etiam opinio de æternitate cœleſtium, quæ cum illis conjuncta eſt, idem ſubeat judicium. Quod ſi quis hîc religionem opponat, illi reſponſum volumus, Ethnicam jactantiam

tiam tantummodo iſtam æternitatem cœlo ſoli attribuere, Scripturas ſacras æternitatem terræ & cœlo ex æquo. Neque enim legitur ſolùm, *Solem & Lunam æternos & fideles teſtes in cœlo eſſe*, ſed & illud, *Generationes advenire & migrare, terram autem in æternum manere.* De natura autem labili & caduca utriusque uno ſimul oraculo concluſum eſt: *Cœlum & terram pertranſire; verbum autem Domini non pertranſire.* Deinde, ſi quis adhuc inſtet, negari tamen non poſſe, quin in ipſa ſuperficie orbis terrarum & partibus proximis, infinitæ fiant mutationes, in cœlo non item; huic ita occurrimus; nec nos hæc per omnia æquare, & tamen ſi regiones (quas vocant) ſuperiorem & mediam aëris, pro ſuperficie aut interiore tunica cœli accipiamus, quemadmodum ſpatium iſtud apud nos, quo animalia, plantæ, & mineralia continentur, pro ſuperficie vel exteriore tunica terræ accipimus; & ibi quoque varias & multiformes generationes inveniri. Itaque tumultus fere omnis & conflictus & perturbatio in confiniis tantùm cœli & terræ locum habere videtur; ut in rebus civilibus fit, in quibus illud frequenter uſu venit, ut duorum Regnorum fines continuis incurſionibus & violentiis infeſtentur, dum interiores utriusque Regni provinciæ diutina pace fruuntur, & bellis tantùm gravioribus & rarioribus commoventur. Quod verò ad illam alteram partem heterogeniæ cœleſtium attinet (prout aſſeritur ab Ariſtotele) quod calida non ſint, ne fortè ſequatur conflagratio *Heracliti*, ſed quod calefaciant per accidens, conterendo & diverberando aërem; neſcimus quid ſibi velit hujusmodi deſertor experientiæ, idque contra conſenſum veterum. Sed in illo minimè novum eſt, ut unum aliquid ab experientia abripiat, & ſtatim Naturæ inſultet, puſillanimus ſimul & audax. Verùm de hoc mox dicemus in quæſtione *Utrum aſtra ſint veri ignes?* fuſius vero & accuratius in conſiliis noſtris circa Hiſtoriam virtutum, ubi origines & cunabula *calidi* & *frigidi* tractabimus, mortalibus adhuc incognita & intacta. Atque quæſtio de heterogenia cœleſtium ad hunc modum propoſita ſit. Damnare enim ſententiam Ariſtotelis abſq; comperendinatione, res fortaſſe poſtulat, ſed noſtrum non patitur inſtitutum.

Altera proponitur quæſtio, *Quale ſit contentum ſpatiorum interſtellarium?* Illa enim aut vacua ſunt, quod *Gilbertus* ſenſit, aut repleta corpore, quod ſit ad aſtra inſtar aëris ad flammam; quod familiariter accedit ad ſenſum; vel repleta corpore homogeneo cum ipſis aſtris, lucido & quodammodo empyreo, ſed ſecundum minus, lucis ſcilicet non tam præfulgidæ & vibrantis: id quod ſibi velle videtur recepta opinio, quod ſtella ſit pars denſior ſphæræ ſuæ. Nihil autem officit quo minus lucidum ſit Diaphanum ad tranſmittendam lucem magis fortem. Nam acutè notavit *Teleſius* etiam aërem communem continere aliquid in ſe lucis, eo uſus argumento, quod ſint quædam animalia, quæ noctu vident, quorum ſcilicet viſus ad tenuem hujusmodi lucem recipiendam & fovendam ſit proportionatus. Nam actum lucis abſque ulla luce, vel ex ipſa ſpiritus viſivi luce interna fieri, minus credibile eſſe. Sed & flamma ipſa diaphana conſpicitur, etiam ad tranſmittendam ſpeciem corporis opaci, ut in filis lucernarum patet; multò magis ad tranſmittendam ſpeciem lucis intenſioris. Etiam ex flammis aliæ aliis ſunt pellucidiores. Idque accidit vel ex natura corporis inflammati vel ex copia. Nam flamma ſevi, aut ceræ magis luminoſa eſt, & (ſi ita loqui licet) magis ignea; at flamma ſpiritus vini magis opaca, & tamquam aërea, præſertim ſi in parva ſit quantitate, ut flamma ſeipſam non inſpiſſet. At nos hujus rei etiam experimentum fecimus; videlicet accipientes candelam ceream, eamque in ſitula erigentes (ſitulâ idcircò uſi metallicâ, ut corpus candelæ à flamma, quæ circumfundenda erat, poſſet muniri) ſitulam verò in patera, ubi erat parum ſpiritus vini, collocantes, tumque primo candelam, deinde ſpiritum vini accendentes; ubi facilè erat cernere flammam candelæ coruſcantem & candidam per medium flammæ ſpiritus vini infirmæ & vergentis ad diaphanum. Atque pari ratione cernuntur ſæpiùs per *cœlum* trabes lucidæ lucem manifeſtam ex ſe præbentes, & tenebras noctis inſigniter illuſtrantes; per quarum corpora tamen datur conſpicere aſtra. Attamen iſta inæqualitas ſtellæ & ætheris interſtellaris non benè definitur per tenue & denſum, ut ſtella ſcilicet ſit denſior, æther tenuior. Nam generaliter hic apud nos flamma aëre eſt corpus ſubtilius, magis, inquam, expanſum, & minus habens materiæ pro ſpatio quod occupat; quod etiam in cœleſtibus obtinere probabile eſt. Durior verò eſt error, ſi ſtellam ſphæræ partem eſſe intelligant veluti clavo fixam, & æthera ſtellæ deferens. Hoc enim fictitium quiddam eſt, quemadmodum & orbium contiguatio illa, quæ deſcribitur. Nam corpus ſtellæ in curſu ſuo aut æthera ſecat, aut & æther ipſe rotat ſimul æqualiter. Si enim inæqualiter rotet, etiam ſtellam ſecare æthera neceſſe eſt. Fabrica autem illa orbium contiguorum, ut concavum exterioris orbis recipiat convexum interioris, & tamen propter lævorem utriusque alter alterum in converſionibus ſuis, licèt inæqualibus, non impediat, realis non eſt; cùm perpetuum & continuum ſit corpus ætheris, quemadmodum & aëris; & tamen quia magna reperiatur in utroque corpore diverſitas, quatenus ad raritatem & alia, regiones ipſorum docendi gratia rectiſſimè diſtinguantur. Itaque recipiatur ſexta quæſtio ſecundùm hanc noſtram explicationem. Sequitur quæſtio altera nec ea ſimplex; de ſubſtantia ipſorum aſtrorum. Primò enim quæritur, *An ſint alii globi ſive maſſa ex materia ſolida & compacta, præter ipſam terram?* Sanâ enim mente proponitur ea contemplatio in libro de facie in orbe lunæ, non eſſe veriſimile, in diſperſione materiæ naturam, quicquid compacti corporis erat, in unicum terræ globum concluſiſſe, cùm tantus ſit exercitus globorum ex materia rara & explicata. Huic verò cogitationi tam immoderatè indulſit *Gilbertus* (in quo tamen habuit præcurſores vel duces potiùs nonnullos ex Antiquis) ut non ſolùm terram & lunam, ſed complures alios globos, ſolidos & opacos, per expanſionem cœli inter globos lucentes, ſparſos aſſerat. Neque opinio ejus hìc ſtetit, ſed & globos illos lucentes ad aſpectum, nimirum ſolem & clariſſima quæque aſtra, ex materia quapiam ſolida, licèt magis ſplendida & æquali, conſtitui exiſtimavit, lucem primitivam cum lumine, quod ejus cenſetur imago, confundens: (nam,

&no-

& noſtrum mare ex ſeſe lucem ad diſtans proportionatum ejaculari cenſuit) nullam autem conglobationem agnovit *Gilbertus*, niſi in materia ſolida, cujus corpora illa circumfuſa rara & tenuia, effluvia quædam tantùm eſſent, & tamquam defectiones, & deinde vacuum. Verùm diligentiſſimi cujuſque & maximè ſobrii inveſtigatoris Naturę animum perſtringere poſſet cogitatio illa de Luna, quod ſit ex materia ſolida. Nam & lucem reverberat, nec lucem tranſmittit, & propriæ lucis tamquam expers eſt, & plena eſt inęqualitatis; quę omnia ſolidorum ſunt. Videmus enim ęthera ipſum & aërem, quæ tenuia ſunt corpora, ſolis lucem excipere, ſed minimè reflectere, quod Luna facit. Solis verò radiorum is eſt vigor, ut denſas admodum nubes, quæ materiæ ſunt aqueæ, trajicere & penetrare poſſit; Lunam tamen neutiquam. At lux Lunæ ipſius in Eclipſibus aliquibus cernitur nonnulla licet obſcura; in noviluniis autem & ætatibus Lunæ, nulla, præter partem irradiatam à Sole. Porrò, flammæ impuræ & fæculentæ (ex quo genere ſubſtantiæ *Empedocles* conſtare Lunam opinatus eſt) ſunt certè inæquales, ſed tamen eæ inæqualitates non locantur, ſed mobiles plerumq; ſunt; cùm maculæ in Luna conſtantes putentur. Accedit quoque quod maculæ illæ etiam ſuas ſubinæqualitates habere deprehendantur per ſpecilla optica, ut jam planè multipliciter figurata reperiatur Luna, & Selenographia illa ſive typus Lunæ, quem animo agitabat *Gilbertus* jam ex *Galilæi* & aliorum induſtria præſto eſſe videatur. Quod ſi Luna ex materia quapiam ſolida conſtitui poſſit ut terræ affinis, aut fæx *cœli* (hujuſmodi quædam jactantur) videndum rurſus an illa ſit in hoc genere ſola. Nam & *Mercurius* quandoque repertus eſt in conjunctione Solis, tamquam macula quædam, ſive puſilla Eclipſis. At maculæ illæ nigricantes, quæ in hemiſphærio antartico inveniuntur, ſuntque fixæ, non ſecus ac Galaxia, majorem injiciunt dubitationem de globis opacis, etiam in partibus *cœli* ſublimioribus. Nam quod illud in cauſa ſit, quia *Cœlum* in illis locis ſit tenue & tamquam perforatum, id minus veriſimile eſt; propterea quòd hujuſmodi decrementum & tamquam privatio rei viſibilis ex tanta diſtantia viſum noſtrum nullo modo percutere poſſit, cùm etiam reliquum corpus ætheris inviſibile ſit, nec niſi per comparationem ad corpora ſtellarum cernatur. Illud fortaſſe magis probabile foret, nigrores illos luminis imputare, quia rariores inveniuntur ſtellę circa eam partem *cœli*, quemadmodum circa Galaxiam crebriores; ut alter locus continenter luminoſus videatur, alter umbroſus. Magis enim committi videntur ignes cœleſtes in Antarctico hæmiſphærio, quàm in noſtro; majores ſiquidem ſtellas habeat, ſed pauciores & ſpatia interſtellaria majora. Verùm ipſa traditio de maculis illis non admodum fida eſt, ſaltem non tam magna circa eam obſervationem adhibita eſt diligentia, ut conſequentiæ inde deduci adhuc debeant. Illud magis premit inquiſitionem præſentem, quòd poſſint eſſe plures globi opaci per æthera ſparſi, qui omnino non cernuntur. Nam & Luna ipſa in primis ortibus, quatenus illuſtratur à Sole, viſum ſanè ferit, cornu & labro illo tenui circuli extimi, in profundo autem minimè; ſed cernitur eadem ſpecie tamquam reliquus æther: & ſtellulæ illæ erraticæ circa *Jovem* à *Galilæo* (ſi fides conſtet) repertæ, merguntur ad viſum noſtrum in pelago illo ætheris, tamquam inſulæ minores & non conſpicuæ; ſimiliter & illæ ſtellulæ, quarum glomeratio efficit Galaxiam, ſi ſingulæ ſparſim, non congregatæ confertim, collocatæ eſſent, prorſus conſpectum noſtrum effugerent; quemadmodum & complures aliæ, quæ noctibus ſerenis, præſertim per hiemem, micant; etiam nebuloſæ illæ ſtellæ ſive foramina ad *præſepe* jam diſtinctæ per ſpecilla numerantur; quin per eadem ſpecilla in fonte lucis omnium puriſſimo (ſolem dicimus) macularum, & opaci, & inæqualitatis ſcrupulus nonnullus objectus eſſe videtur. Quod ſi nihil aliud, certè gradatio ipſa inter aſtra cœleſtia quoad lucem, à clariſſimis deſcendens & pertingens ad obſcura & caliginoſa, eò rem deducit, ut fidem faciat poſſe eſſe & globos omninò opacos. Minor enim gradus eſſe videtur à ſtella nebuloſa ad opacam, quam à ſtella clariſſima ad nebuloſam. Aſpectus autem noſter planè fallitur & circumſcribitur. Quicquid enim ſpargitur in cœlo, neque habet magnitudinem inſignem, atque etiam lucem vividam & fortem, latet, nec faciem cœli mutat. Neque verò imperiti cujuſquam animum percellat, ſi in dubium veniat, utrùm globi ex materia compacta penſiles iſti poſſint. Nam & terra ipſa in medio aëris, rei molliſſimæ, circumfuſi, penſilis natat, & magnæ nubium aquoſarum moles & grandinis congeries hærent in regionibus aëris, & inde magis dejiciuntur quàm deſcendunt, antequam terræ vicinitatem perſentiſcant. Itaque optimè notavit *Gilbertus*, corpora gravia poſt longam à terra diſtantiam motum verſus inferiora paulatim exuere, utpote qui à nullo alio corporum appetitu, quam illo coëundi & ſe congregandi ad terram (quæ eſt corporum cum iiſdem connaturalium maſſa) ortum habet, atque intra orbem virtutis ſuæ terminatur. Nam quod de motu ad terræ centrum aſſeritur, eſſet profectò virtuoſum genus nihili, quod tanta ad ſe raperet; Neque corpus niſi à corpore patitur. Itaque quæſtio iſta de globis opacis & ſolidis, licèt nova & ad opiniones vulgares durior recipiatur; atque unà conjungatur quæſtio illa vetus, nec tamen deciſa, *quæ ex aſtris lucem promant primitivam, atque ex ſeſe, & quæ rurſus ex illuſtratione ſolis*, quarum altera conſubſtantialia videntur Soli, altera Lunæ. Denique omnem inquiſitionem de diverſitate ſubſtantiæ aſtrorum ad invicem, quæ multifaria videtur, cùm alia rutila, alia plumbea, alia candida, alia ſplendida, alia nebuloſa manifeſtò & conſtanter cernantur, ad ſeptimam quæſtionem intelligimus referri. Altera quęſtio ea eſt, *An aſtra ſint veri ignes*; quæ tamen quæſtio deſiderat prudentiam quandam intelligendi. Aliud eſt enim dicere, *Aſtra eſſe veros ignes*; Aliud, *Aſtra (ſint licet veri ignes) cunctas exercere vires atque eaſdem edere actiones, quas ignis communis.* Neque propterea ad ignem aliquem notionalem aut phantaſticum deveniendum eſt, qui nomen ignis retineat, proprietates abneget. Nam & noſter ignis ſi in tali quanto, quale eſt quantum aſtri, in æthere collocaretur, differentes daturus fuerit operationes ab iis, quæ reperiuntur hic apud nos; cùm entia longè diverſas nanciſcantur virtutes, & ex quanto ſuo & ex conſitu ſive collocatione ſua. Etenim maſſę majores, hoc eſt corpora connaturalia, quæ congregantur in tali quanto, quod

habeat analogiam ad ſummam univerſi, induunt virtutes coſmicas, quæ in portionibus ſuis nullatenus reperiuntur. Nam oceanus, qui eſt aquarum congregatio maxima, fluit & refluit; at ſtagna & lacus, minime. Similiter univerſa terra pendet, portio terræ cadit. Collocatio autem entis plurimi ad omnia momenti eſt & in portionibus majoribus & minoribus, propter contigua & adjacentia vel amica vel inimica. At multo majorem etiam evenire neceſſe eſt actionum diverſitatem inter ignem aſtrorum & noſtrum, quia non tantum in quanto & collocatione, ſed etiam in ſubſtantia aliquatenus varietur. Ignis enim aſtrorum purus, integer & nativus; at ignis noſter degener, qui tamquam *Vulcanus* in terram dejectus ex caſu claudicat. Si quis enim advertat, habemus ignem apud nos extra locum ſuum, trepidum, contrariis circumfuſum, indigum, & ſtipem alimenti, ut conſervetur, emendicantem, & fugientem. At in *cœlo* exiſtit ignis vere locatus, ab impetu alicujus contrarii disjunctus, conſtans ex ſe & ſimilibus conſervatus, & proprias operationes libere & absque moleſtia peragens. Itaq; nihil opus fuit *Patritio*, ut formam flammæ pyramidalem, qualis apud nos invenitur, ſalvaret, comminiſci ſuperiorem partem aſtri, quæ verſus æthera vertitur, poſſe eſſe pyramidalem, licèt inferior pars, quæ à nobis conſpicitur, ſit gibboſa. Nam Pyramis illa flammæ per accidens eſt ex coactione & conſtrictione aëris, ſiquidem flamma circa fomitem ſuum plenior, ab inimicitia aëris ſenſim conſtringitur & effingitur in formam pyramidis. Itaque in flamma, baſis flammæ lata eſt, vertex acutus; in fumo, contra, inferius acutum, vertex latus, & tamquam pyramis inverſa; quia aër fumum recipit, flammam comprimit. Quare conſentaneum eſt flammam apud nos eſſe pyramidalem, in cœlo globoſam. Similiter & flamma apud nos corpus momentaneum eſt, in æthere permanens & durabilis. Attamen & apud nos flamma & ipſa manere poſſit in forma ſua & ſubſiſtere, niſi à circumfuſis perderetur, quod manifeſtiſſimum eſt in flammis majoribus. Omnis enim portio flammæ in medio flammæ ſita, & flammâ undique circumdata, non perit, ſed eadem numero manet inexſtincta, & *Cœlum* rapide petens; At in lateribus laboratur atque abinde orditur exſtinctio. Cujus rei modus (flammæ interioris ſcilicet permanentia in figura globoſa, & flammæ exterioris vaneſcentia & pyramis) in flammis bicoloribus experimento demonſtrari poſſit. Quin etiam de ipſo ardore flammæ inter cœleſtem & noſtram, plurimum variari poteſt. Nam flamma cœleſtis libenter & placide explicatur, tamquam in ſuo, at noſtra tamquam in alieno compingitur, & ardet, & furit. Omnis enim ignis conſtipatus & incarceratus fit ardentior. Enimvero & radii flammę cœleſtis poſtquam ad corpora denſiora & magis obſtinata pervenerint, & ipſi lenitatem ſuam deponunt, & fiunt magis adurentes. Itaque non debuit *Ariſtoteles* conflagrationem *Heracliti* orbi ſuo metuere, licèt aſtra veros ignes ſtatuiſſet. Poterit igitur iſta quæſtio recipi ſecundùm hanc explicationem. Sequitur altera quæſtio, *An aſtra alantur atque etiam an augeantur, minuantur, generentur, exſtinguantur?* atque certè ex veteribus aliquis obſervatione quadam plebeja ali aſtra putavit, inſtar ignis, atque aquas & Oceanum & humiditatem terræ depaſcere, atque ex vaporibus & halitibus reparari. Quæ certè opinio non videtur digna eſſe, ut quæſtioni materiam ſubminiſtret. Nam & vapores hujuſmodi longè citra aſtrorum altitudines deficiunt. Neque illorum tanta eſt copia, ut & aquis & terræ per pluvias & rores reparandis, atque inſuper tot & tantis globis cœleſtibus reficiendis ſufficere ullo modo queant; præſertim cum manifeſtum ſit terram & oceanum humore evidenter per multa jam ſecula non decreſcere, ut tantundem reponi videatur, quantum exſorbetur. Neque etiam ratio alimenti aſtris tanquam igni noſtro competit. Ubi enim aliquid deperit & decedit, ibi etiam reponitur quippiam & aſſimulatur. Quod genus aſſimulationis ex Tartariſmis eſt, & ex contrariorum aut diſſimilium circumfuſione ortum ducit. At in aſtrorum mole ſimilari & interiore nil tale evenit, non magis quàm in viſceribus terræ, quæ nec ipſa aluntur, ſed ſubſtantiam ſuam ſecundùm identitatem, non ſecundùm aſſimulationem. Attamen de extimis oris corporum ſidereorum rectè datur quæſtio, *Utrum ea uno eodemque tenore maneant, aut æthera circumfuſum deprædentur, atque etiam inficiant?* Quare eo ſenſu de alimoniis aſtrorum etiam quæri poterit. De augmentis verò & diminutionibus aſtrorum in toto ſuo, rectè adjungitur quæſtio; licèt rara admodum fuerint Phænomena, quæ illi dubitationi occaſionem præbere poſſint. Primo enim exemplum nullum, neque ſimile aliquid inter ea, quæ apud nos reperiuntur, huic quæſtioni patrocinantur; cùm globus noſter terræ & aquarum non videatur ſuſcipere ſecundùm totum ſuum augmentationem, aut diminutionem evidentem, aut inſignem, ſed molem ſuam & quantum ſuum ſervare. At ſtellæ apparent ad aſpectum noſtrum interdum majore, interdum minore corpore. Verum eſt; ſed illa majoritas & minoritas ſtellæ vel ad longinquitatem & ad vicinitatem refertur, ut in apogæis & perigæis planetarum, vel ad conſtitutionem medii. Quæ verò fit ex conſtitutione medii facile dignoſcitur, quod non alicui certæ ſtellæ, ſed omnibus ex æquo apparentiam mutet, ut fit noctibus hiemalibus, gelu intenſiore, quando ſtellæ auctæ videntur magnitudine; quia vapores & parcius ſurgunt, & fortius exprimuntur, & univerſum corpus aëris nonnihil condenſatur, & vergit ad aqueum ſive criſtallinum; quod ſpecies exhibet majores. Quod ſi forte fuerit aliqua particularis interpoſitio vaporum inter aſpectum noſtrum & aſtrum certum, quæ ſpeciem aſtri ampliet (quod in Sole & Luna frequenter & manifeſtò fit, & in reliquis accidere poteſt) ea apparentia nec ipſa fallere poteſt, quia mutatio illa magnitudinis non durat, neq; ſequitur aſtrum, nec cum corpore ejus movetur, verum aſtrum ab ea citò liberatur, & ſolitam recuperat ſpeciem. Verumtamen quamvis iſta ita ſe habeant, tamen cùm & olim temporibus priſcis, atq; etiam ætate noſtra, celebri & magno ſpectaculo magna novatio facta fuerit in ſtella *Veneris* & magnitudine & colore, atque etiam figura; cumque mutatio, quæ aſtrum aliquod certum perpetuo & conſtanter ſequitur, & cum corpore ejus circumvolvi cernitur, neceſſario ſtatui debeat in aſtro ipſo, & non in medio; cumque ex obſervationum neglectu multa, quæ in cœlo fiunt conſpicua, prætereantur & nobis pereant; iſtam partem quæſtionis

nonæ

nonæ recte admitti cenſemus. Ejusdem generis eſt altera pars quæſtionis, *Utrum aſtra per longos ſeculorum circuitus naſcantur & diſſipentur?* niſi quod major ſuppetat Phænomenorum ubertas, quæ hanc quæſtionem provocat, quam illam de augmentis; ſed tamen in uno genere tantum. Nam quoad veteres ſtellas, omni ſeculorum memoriâ nec alicujus earum ortus primus notatus eſt (exceptis iis quæ *Arcades* de Luna olim fabulati ſunt) nec aliqua ex iis deſideratur. Earum vero, quæ Cometæ habitæ ſunt, ſed forma & motu ſtellari, & prorſus veluti ſtellæ novæ & apparitiones vidimus, atq; etiam ab Antiquis accepimus, & diſparitiones, dum aliis hominibus tamquam conſumptæ viſæ ſunt, aliis tamquam aſſumptæ (utpote quę ad nos devectæ tamquam in perigæis, poſtea ad ſubliniora remearunt) aliis vero tamquam rareſcentes exiſtimatæ ſunt, atque in æthera ſolutæ. Verum univerſam iſtam quæſtionem de ſtellis novis ad eum locum rejicimus, ubi de Cometis dicemus. Supereſt quæſtio altera, de *Galaxia* videlicet, *An Galaxia ſit glomeratio aſtrorum minimorum, aut corpus continuatum, & pars ætheris, media natura inter æthercam & ſideream?* Nam opinio illa de exhalationibus jam diu exhalavit, non ſine nota ingenii *Ariſtotelis*, qui tale aliquid confingere auſus eſt, rei tam conſtanti & fixæ imponendo naturam tranſitoriam & variam. Quin & finis etiam hujus quæſtionis, prout à nobis proponitur, adeſſe jam videtur, ſi iis credimus, quæ *Galilæus* tradidit, qui confuſam illam lucis ſpeciem in aſtra numerata & locata digeſſit. Nam quod *Galaxia* non tollit aſpectum aſtrorum, quæ intra ipſam inveniuntur, illud certe litem non dirimit, nec rem inclinat in alterutram partem; id tantummodo fortaſſe abnegat, non collocari *Galaxiam* inferius æthere ſtellato. Hoc enim ſi foret, atque inſuper corpus illud continuatum *Galaxiæ* aliquam haberet profunditatem, aſpectum noſtrum interceptum iri conſentaneum eſſet. Si vero pari collocetur altitudine cum ſtellis quæ per eam conſpiciuntur, nil obſtat quin ſtellæ ſpargi poſſint in ipſa Galaxia, non minus quam in reliquo æthere. Itaque & iſtam quæſtionem recipimus. Atque hæ ſex quæſtiones pertinent ad ſubſtantiam cœleſtium; qualis ſcilicet ſit ſubſtantia cœli in genere, & qualis ætheris interſtellaris, & qualis *Galaxiæ*, & qualis aſtrorum ipſorum, ſive conferantur ad invicem, ſive ad ignem noſtrum, ſive ad corpus proprium. At de numero, magnitudine, figurâ & diſtantia aſtrorum præter phænomena ipſa & quæſtiones hiſtoricas, de quibus poſtea dicetur, problemata philoſophica fere ſimplicia ſunt. De numero ſcilicet ſequitur quæſtio altera, *An is ſit numerus aſtrorum qui videtur, quique Hipparchi diligentiâ notatus & deſcriptus eſt, & in globi cœleſtis modulum concluſus?* Nam & ſatis frigida eſt ratio ea quæ redditur innumeræ illius multitudinis ſtellarum occultarum & tamquam inviſibilium, quæ noctibus ſerenis præſertim per hiemem conſpici ſolent; ut illæ apparentiæ ſcilicet ſint non ſtellæ minores, ſed radiationes tantum & micationes & tamquam ſpicula ſtellarum cognitarum; & nova jam cenſa ſunt plebeculæ cœleſtis capita à *Galilæo* non ſolum in illa turma, quæ *Galaxiæ* nomine inſignitur, verum etiam inter ſtationes ipſas & ordines planetarum. Stellæ autem inviſibiles fiunt aut propter corporis parvitatem, aut propter opacitatem (nam tenuitatis nomen non admodum approbamus, cum flamma pura ſit corpus eximiæ tenuitatis) aut propter elongationem & diſtantiam. De auctario autem numeri aſtrorum per generationem ſtellarum novarum, quæſtionem, ut prius, ad locum de Cometis rejicimus. Quod vero ad magnitudinem aſtrorum attinet, ea quæ eſt ſecundum apparentiam magnitudo pertinet ad phænomena, vera autem ad inquiſitionem philoſophicam, ſolo illo contenta problemate duodecimo: *Quæ ſit vera magnitudo cujusq; aſtri, vel menſurata, vel ſaltem collata?* facilius enim eſt inventu & demonſtratu, globum Lunæ eſſe globo terræ miriorem, quam globū Lunæ in ambitu tot millia paſſuum continere. Itaque tentandum & contendendum, ut exactæ magnitudines inveniantur; illæ ſi minus haberi poſſint, utendum comparatis. Capiuntur autem atque concluduntur magnitudines veræ vel ab Eclipſibus & umbris, vel ab extenſionibus tam luminis quam aliarum virtutum, quas corpora quæq; pro ratione magnitudinis longius aut propius ejaculantur & diffundunt; vel poſtremo per ſymmetriam Univerſi, quæ portiones corporum connaturalium ex neceſſitate quadam temperat & terminat. Minime vero ſtandum iis quæ ab Aſtronomis de veris magnitudinibus aſtrorum tradita ſunt (licet videatur eſſe res magnæ & accuratæ ſubtilitatis) ſatis licenter & incautè; ſed exquirendæ (ſi quæ ſe oſtendunt) probationes magis fidæ & ſinceræ. Magnitudo vero & diſtantia aſtrorum ſe invicem indicant ex rationibus opticis; quæ tamen & ipſæ excuti debent. Iſta autem de vera magnitudine aſtrorum quæſtio numero duodecima eſt. Sequitur quæſtio altera de figura, *An aſtra ſint globi?* hoc eſt, coacervationes materiæ in figura ſolida rotunda. Videntur autem ad apparentiam tres ſe oſtendere figuræ aſtrorum, globoſa & crinita, ut Sol; globoſa & angulata, ut ſtellæ (crines vero & anguli ad aſpectum tantum referuntur, forma globoſa tantum ad ſubſtantiam) globoſa ſimpliciter, ut Luna. Neque enim conſpicitur ſtella oblonga, aut triangularis, aut quadrata, aut alterius figuræ. Atque ſecundum Naturam videtur ut maſſæ rerum majores, ad conſervationem ſui & veriorem unionem, ſe congregent in globos. Decima quarta quæſtio pertinet ad diſtantiam; *Quæ ſit vera diſtantia alicujus ſtellæ in profundo cœli?* Nam diſtantiæ planetarum tam ad invicem, quam cum ſtellis fixis laterales ſive per ambitum cœli reguntur à motibus earum. Quemadmodum autem ſuperius de magnitudine aſtrorum diximus, ſi exacta magnitudo & plane menſurata haberi non poſſit, utendum eſſe magnitudine comparata; idem de diſtantiis præcipimus; ut ſi exacte capi diſtantia non poſſit (exempli gratia à terra ad *Saturnum*, vel ad *Jovem*) tamen ponatur in certo *Saturnum* eſſe *Iove* ſublimiorem. Neque enim ſyſtema cœli quoad interius, ſcilicet ordo Planetarum quoad altitudines, omnino ſine controverſia eſt, neque quæ nunc obtinuerunt, olim credita ſunt. Atque etiam adhuc lis pendet de *Mercurio* & *Venere*, utra ſit ſublimior. Inveniuntur autem diſtantię aut ex parallaxibus, aut ex Eclipſibus, aut ex rationibus motuum, aut ex apparentiis diverſis magnitudinum. Etiam alia auxilia huic rei comparanda ſunt,

ſunt, quæ humana queat induſtria comminiſci. Prӕterea craſſitudines ſive profunditates ſphærarum pertinent etiam ad diſtantias.

THEMA COELI.

CUM vero tanta reperiantur undequaque incommoda, ſatis habendum, ſi aſſeratur quippiam, quod minus durum ſit. Conſtituemus itaque & nos *Thema Univerſi*, pro modo hiſtoriæ, quæ nobis hactenus cognita eſt, omnia integra ſervantes judicio noſtro, poſtquam hiſtoria & per hiſtoriam philoſophia noſtra inductiva magis adulta ſit. Proponemus autem primo quædam de materia cœleſtium, unde motus & conſtructio ipſorum melius intelligi poſſit, poſtea de motu ipſo (quod nunc præcipue agitur) quæ cogitata & viſa nobis ſunt, proferemus. Videtur itaq; natura rerum in diſpertitione materiæ, diſcluſiſſe tenuia à craſſis, atque globum terræ craſſis, omnia vero ab ipſa ſuperficie terræ & aquarum ad ultima cœli uſq; tenuibus ſive pneumaticis aſſignaſſe, tamquam geminis rerum claſſibus primariis, non æquis ſcilicet ſed convenientibus portionibus. Neque vero vel aqua in nubibus hærens, vel ventus in terra concluſus naturalem & propriam rerum collocationem confundit. Hæc vero differentia tenuis vel pneumatici, & craſſi vel tangibilis, omnino primordialis eſt, & ea quâ maxime utitur *Syſtema Univerſi*. Sumpta autem eſt ex rerum conditione omnium ſimpliciſſimâ, hoc eſt copiâ & paucitate materiæ pro exporrectione ſua. Pneumatica vero quæ hic apud nos inveniuntur (de iis loquimur quæ ſimplicia & perfecta exiſtunt, non compoſita & imperfecte miſta) ſunt plane illa duo corpora *Aer & flamma*. Ea vero ut corpora plane heterogenea ponenda ſunt, non ut vulgo putatur, quod flamma nil aliud ſit quam aër incenſus. His vero reſpondent in ſuperioribus Natura *Æthérea* & *Syderea*, ſicut & in inferioribus *Aqua & Oleum*, & magis in profundo *Mercurius & Sulphur*, & generaliter corpora cruda & pinguia; vel aliter corpora flammam exhorrentia & concipientia (ſales vero compoſitæ naturæ ſunt ex partibus crudis ſimul & inflammabilibus. Iſtæ vero duæ magnæ rerum familiæ *Aerea & Flammea*, videndum quo fœdere Univerſi partem longe maximam occupaverint, & quas partes habeant in Syſtemate. In aëre terræ proximo flamma vivit tantum vitam momentaneam, & affatim perit. Poſtquam autem aër cœperit eſſe ab effluviis terræ defæcatior & bene attenuatus, natura flammæ per varios caſus tentat & experitur in aëre conſiſtere, & quandoq; acquirit durationem nonnullam, non ex ſucceſſione ut apud nos, ſed in identitate; quod in aliquibus Cometis humilioribus ad tempus obtinet, quæ ſunt mediæ fere naturæ inter flammam ſucceſſivam & conſiſtentem; non tamen figitur aut conſtat flammea natura, antequam perventum fuerit ad corpus Lunæ. Eo loco flamma exſtinguibile illud deponit, & ſe tuetur utcunque; ſed tamen infirma & ſine vigore eſt ejuſmodi flamma & parum habens radiationis, nec propriâ naturâ vivida, nec à contrariâ naturâ admodum excitata. Etiam integra non eſt, ſed ex compoſitione cum ſubſtantiâ æthereâ (qualis ibi invenitur) maculoſa & interpolata. Neque in regione *Mercurij* admodum feliciter collocata eſt flamma, cum ex coadunatione ſuâ parvum tantummodo planetam conficere potis ſit, eumque cum magna & perturbata varietate & fluctu motuum, tamquam ignem fatuum, laborantem & confligantem, nec ſe à ſolis præſidiis niſi per parva ſpatia disjungi ſuſtinentem. Atque poſtquam ad regionem *Veneris* eſt ventum, incipit roborari flammea natura & clareſcere, & in globum bene amplum congregari; qui tamen & ipſe famulatur ſoli, & longius ab eo recedere exhorret. In Solis autem regione tamquam in ſolio collocatur flamma; media inter flammas planetarum, fortior etiam & vibrantior quam flammæ fixarum propter majorem antiperiſtaſin, & intenſiſſimam unionē. At flamma in regione *Martis* etiam robuſta cernitur, ſolis vicinitatem rutilatione referens, ſed jam ſui juris, & quæ per integrum cœli diametrum ſe à Sole disjungi patiatur. In regione autem *Iovis* flamma contentionem paulatim deponens, magis placida videtur & candida, non tam ex natura propriâ (ut ſtella *Veneris*, quippe ardentior) ſed ex naturâ circumfuſâ minus irritata & exaſperata; in qua regione veriſimile eſt illud, quod reperit *Galilæus*, cœlum incipere ſtelleſcere, licet per ſtellas parvitate ſua inviſiles. In *Saturni* autem regione rurſus natura flammæ videtur nonnihil langueſcere & hebeſcere, utpote & à Solis auxiliis longius remota, & à cœlo ſtellato in proximo exhauſta. Poſtremo flammea & ſiderea natura, ætheræ naturæ victrix, cœlum dat ſtellatū, ex natura æthérea & ſidereâ (quemadmodū globus terræ ex continenti & aquis) varie ſparſis conflatum, verſâ tamen & ſubactâ atque adeo aſſimulatâ ſubſtantiâ æthereâ, ut ſidereæ ſit prorſus patiens & ſubſerviens. Itaque tres repeiiuntur à terra ad faſtigia cœli regiones generales, & tria tamquam tabulata, quoad naturam flammeam. Regio exſtinctionis flammæ; Regio coadunationis flammæ; & Regio diſperſionis flammæ. Atque de contiguo & continuo argutari in corporibus mollibus & fluoribus, plebejum omnino foret. Illud tamen intelligendum, conſueſſe naturam ad ſpatia quædam per gradus, deinde ſubito per ſaltus procedere, atq; hujuſmodi proceſſum alternare; aliter nulla poſſet fieri fabrica, ſi per gradus inſenſiles perpetuo procederetur. Quantus enim ſaltus (quoad explicationem materiæ) à terrâ & aquâ ad aërem vel maxime craſſum & nebuloſum? Atque hæc tamen natura tam diſtantia corpora loco & ſuperficie conjunguntur, ſine medio aut intervallo. Nec minor ſaltus (quoad naturam ſubſtantialem) à regione aëris ad regionem Lunæ, ingens ſimiliter à cœlo Lunæ ad cœlum ſtellatum. Itaque ſi quis continuum & contiguum, acceperit non eo modo nexus, ſed ex diverſitate corporum connexorum, tres illas, quas diximus, regiones, in limitibus ſuis pro contiguis tantum haberi queant. Jam vero videndum liquido & perſpicue, hæc noſtra de ſubſtantiis Syſtematis theoria, quæ & qualia neget, & quæ & qualia affirmet, ut facilius teneri vel deſtrui poſſit. Negat illud vulgatum, *flammam eſſe aerem incenſum*, affirmando corpora illa duo *aerem & flammam* plane eſſe heterogenea, inſtar *aquæ & olei*, *Sulphuris & Mercurij*. Negat *vacuum illud coacervatum Gilberti inter globos ſparſos*, ſed ſpatia vel aërea vel flammeâ naturâ repleri,

repleri. Negat *Lunam eſſe corpus aqueum, vel denſum vel ſolidum*, ſed ex naturâ flammeâ licet lentâ & enervi, primum ſcilicet rudimentum & ſedimentum ultimum flammæ cœleſtis; cum flamma (ſecundum denſitatem) non minus quam aër & liquores, innumeros recipiat gradus. Affirmat, *flammam vere & libenter locatam figi & conſtare*, non minus quam aërem vel aquam, nec eſſe rem momentaneam & ſucceſſivam tantum in mole ſua, per renovationem & alimentum, ut hic fit apud nos. Affirmat *flammam habere naturam coitivam vel congregativam in globos*, quemadmodum natura terrea, minime ſimilem aëri & aquæ, quæ congregantur in Orbibus & interſtitiis globorum, ſed nuſquam in globos integros. Affirmat, *eandem naturam flammeam in loco proprio* (id eſt) *cœlo ſtellato ſpargi glomerationibus infinitis*, ita tamen ut non exuatur dualitas illa, ætheris & ſideris, nec continuetur flamma in Empyreum integrum. Affirmat, *Sidera veras flammas eſſe*, ſed actiones flammæ in cœleſtibus neutiquam trahendas ad actiones flammæ noſtræ, quarum pleræque per accidens tantum perfunguntur. Affirmat *ætherem interſtellarem & ſidera habere rationes ad invicem aëris & flammæ, ſed ſublimatas & rectificatas*. Atque de ſubſtantia Thematis ſive Syſtematis Univerſi, hujuſmodi quædam occurrunt. Nunc de motibus Cœleſtium dicendum, cujus gratiâ hæc adduximus. Conſentaneum videtur, ut quies non tollatur è natura ſecundum aliquod totum (nam de particulis nunc non eſt ſermo.) Hoc (miſſis argutiis Dialecticis & Mathemathicis) ex eo maxime liquet, quod incitationes & celeritates motuum cœleſtium remittant ſe per gradus, ut deſituræ in aliquod immobile, & quod etiam cœleſtia participent ex quiete ſecundum polos; & quod ſi tollatur immobile, diſſolvitur & ſpargitur Syſtema. Quod ſi ſit coacervatio quædam & maſſa naturæ immobilis, non videtur ulterius quærendum, quin ea ſit globus terræ. Compactio enim denſa & arctata materiæ inducit diſpoſitionem erga motum torpeſcentem & averſam; quemadmodum contra explicatio laxa, promptam vel habilem. Neq; male introducta eſt à *Teleſio* (qui inſtauravit philoſophiam *Parmenidis* & diſputationes in libro de *primo frigido*) in naturâ non certe coëſſentialitas & conjugatio (quod ille vult) ſed tamen affinitas & conſpiratio, videlicet ex altera parte, *calidi, lucidi, tenuis & mobilis*: & ex parte oppſita, *frigidi, opaci, denſi*, & *immobilis*; ponendo ſedem primæ conſpirationis in cœlo, ſecundæ in terra. Quod ſi ponatur *quies & immobile*, videtur etiam poni debere *motus abſque termino & ſumme mobile*, maxime in naturis oppoſitis. Is motus eſt fere rotationis, qualis invenitur in genere in cœleſtibus. Agitatio enim in circulo terminum non habet, & videtur manare ex appetitu corporis, quod movet ſolummodo ut moveat, & ſe ſequatur, & proprios petat amplexus, & naturam ſuam excitet, eaq; fruatur, & propriam operationem exerceat; cum contra, latio in recta, itineraria videatur, & movere ad terminum ceſſationis, ſive quietis, & ut aliquid aſſequatur, & dein motum ſuum deponat. Itaq; de motu iſto rotationis, qui eſt motus verus & perennis, & cœleſtibus vulgo putatur proprius, videndum quomodo ſe expediat, & quo moderamine ſe incitet, & frenet, & qualia omnino patiatur. Quæ dum explicamus, formoſitatem illam Mathematicam (ut motus reducantur ad circulos perfectos, ſive eccentricos, ſive concentricos) & magniloquium illud (quod terra ſit reſpectu cœli inſtar puncti, non inſtar quanti) & complura alia Aſtronomorũ inventa commentitia, ad calculos & tabulas relegabimus. At primo motus cœleſtium dividemus; *Alij Coſmici ſunt, alij adinvicem*. Eos dicimus *Coſmicos*, quos cœleſtia ex conſenſu non cœleſtium tantum, ſed Univerſitatis rerum nanciſcuntur. *Eos adinvicem*, in quibus alia corpora cœleſtia ex aliis pendent. Atque vera & neceſſaria eſt iſta diviſio. Terra itaque ſtante (id enim nunc nobis videtur verius) manifeſtum eſt cœlum motu diurno circumferri, cujus motus menſura eſt ſpatium viginti quatuor horarum vel circiter; Conſequentiâ autem ab Oriente in Occidentem; Converſio ſuper puncta certa (quos polos vocant) Auſtrale & Boreale. Etenim non jactantur cœli ſuper polos mobiles, nec rurſus alia ſunt puncta quam quæ diximus. Atque hic motus vere videtur Coſmicus, atque ideo unicus, niſi quatenus recipit & decrementa & declinationes; Secundum quæ decrementa & declinationes tranſverberat motus iſte Univerſum rerum mobilium, & permeat à cœlo ſtellato uſq; ad viſcera & interiora terræ; non raptu aliquo prehenſivo, aut vexativo, ſed conſenſu perpetuo. Atque iſte motus in cœlo ſtellato perfectus eſt & integer, tam menſura juſta temporis quam reſtitutione plena loci. Quanto autem deceditur è ſublimi, tanto iſte motus imperfectior eſt, reſpectu tarditatis, & reſpectu etiam aberrationis à motu circulari. Ac primo de tarditate dicendum ſeparatim. Affirmamus *Saturnum* motu diurno tardius moveri, quam ut circumferatur aut reſtituatur ad idem punctum intra viginti quatuor horas; ſed cœlum ſtellarum incitatius ferri, & prævertere Saturnum eo exceſſu, qui intra tot dies, quot annos conficiunt triginta, univerſo cœli ambitui reſpondeat. Similiter de reliquis Planetis dicendum, pro diverſitate periodorum cujuſque planetæ; adeo ut motus diurnus cœli ſtellati (in ipſa periodo, abſq; reſpectu ad magnitudinem circuli) ſit fere per horam unam velocior, quam motus diurnus Lunæ. Si enim Luna curſum ſuum 24. diebus poſſet expedire, tum exceſſus ille horæ integræ foret. Itaque motus decantatus *Adverſitatis & Renitentiæ* ab Occidente in Orientem, qui attribuitur Planetis tamquam proprius, verus non eſt, ſed tantum per apparentiam, ex præcurſione cœli ſtellati Occidentem verſus, & relictione à tergo Planetarum verſus Orientem. Quo poſito, manifeſtum eſt velocitatem iſtius motus Coſmici, ordine non perturbato, deſcendendo decreſcere, ut quo propius quique planeta appropinquet ad terram, eò tardius moveat; cum recepta opinio ordinem perturbet & invertat; & motum proprium tribuendo planetis, in illud abſurdum incidat, ut planetæ, quo propinquiores ſint ad terram (quæ eſt ſedes naturæ imobilis) eo velocius moveri ponantur, id quod per remiſſionẽ violẽtiæ primi mobilis, Aſtronomi excuſare nugatorie & infeliciter conantur. Quod ſi cui mirũ videatur, tantis ſpatiis, quãta ſunt à cœlo ſtellato ad Lunam, motũ iſtum tam parvis partibus, minus ſcilicet hora una, quæ eſt motus

diurni

diurni pars 24. decreſcere; ſuccurrit illud, quod ſinguli Planetæ, minores circulos quo terræ propiores ſint, conficiant, & breviore ambitu rotent; ut addito decremento magnitudinis circuli ad decrementum temporis ſive periodi, motus iſte inſigniter decreſcere cernatur. Atque hactenus de velocitate ſeorſim locuti ſumus, perinde ac ſi planetæ poſiti (exempli gratia, ſub æquinoctio, aut aliquo ex parallelis) anteverterentur tantum à cœlo ſtellato, & ab invicem, ſed tamen ſub eodem illo circulo. Hæc enim ſimplex foret relictio abſque obliquitate. At manifeſtum eſt, planetas non ſolum impari gradu contendere, ſed nec ad idem punctum circuli reverti, verum deflectere verſus Auſtrum & Boream, cujus deflexionis limites ſunt Tropici; quæ deflexio nobis Circulum Obliquum, & Diverſam Politatem ejus progenuit; quemadmodum illa celeritatis inæqualitas motum illum Renitentiæ. Neque vero hoc etiam commento Naturæ rerum opus eſt, cum recipiendo lineas ſpirales (id quod proxime accedit ad ſenſum & factum) res tranſigatur, & iſta ſalventur. Atq; (quod caput rei eſt) ſpiræ iſtæ nil aliud ſunt quam defectiones à motu circulari perfecto, cujus planetæ ſunt impatientes. Prout enim ſubſtantiæ degenerant puritate, & explicatione, ita degenerant & motus. Evenit autem, quemadmodum in celeritate ſublimiores Planetæ feruntur velocius, humiliores tardius; ita etiam ut ſublimiores planetæ propiores conficiant ſpiras, quæque circulos propius referant; humiliores vero, ſpiras magis disjunctas & hiantes. Deceditur enim perpetuo deſcendendo magis ac magis, & à flore illo velocitatis, & à perfectione motus circularis, ordine nusquam perturbato. In eo tamen planetæ conſpirant (utpote corpora multum retinentia Naturæ communis, licet aliter differentia) ut habeant eosdem limites deflexionis. Neq; enim *Saturnus* intra Tropicos remeat, neq; *Luna* extra Tropicos exſpatiatur (& tamen de exſpatione ſtellæ *Veneris* non negligendum quod ab aliquibus traditū & notatum eſt) ſed univerſi planetæ ſive ſublimiores ſive humiliores, poſtquam ad Tropicos perventum eſt, ſe vertunt & retexunt, pertæſi minoris ſpiræ, qualis ſubeunda foret, ſi polis magis appropinquarent; eamq; jacturam motus, veluti deſtructionem naturæ ſuæ exhorrentes. Utcunque enim in cœlo ſtellato & ſtellæ prope Polos, & ſtella circa Æquinoctium, ordines & ſtationes ſuas ſervant, aliæ ab aliis in ordinem redactæ, ſumma & æquabili conſtantia; Planetæ nihilominus videntur eſſe hujusmodi mixtæ naturæ, ut nec breviorem gyrum omnino, nec ampliorem libenter ferant. Atque iſta videntur nobis paulo meliora circa motus cœleſtes, quam Raptus & motuum Repugnantia, & diverſa politas Zodiaci, & inverſus ordo celeritatis, & hujusmodi quæ nullo modo cum Natura rerum conveniunt, licet pacem qualem qualem colant cum calculis. Neque iſta non viderunt Aſtronomi præſtantiores, ſed arti ſuæ intenti, & circa perfectos circulos inepti, & ſubtilitates captantes, & philoſophiæ malum morigeri, Naturam ſequi contempſerunt. Verum iſtud Sapientium arbitrium imperioſum in Naturam, eſt ipſa vulgi ſimplicitate & credulitate deterius; ſi quis manifeſta, quia ſunt manifeſta faſtidii. Et tamē ingens eſt illud malum, & latiſſime patet, ut ingenium humanum, cum par rebus eſſe non poſſit, ſupra res eſſe malit. Jam vero inquirendum utrum motus iſte unicus & ſimplex, in circulo & ſpira, ab Oriente in Occidentem, ſuper polos certos Auſtralem & Borealem, deſinat & terminetur cum cœlo, an etiam deducatur ad inferiora. Neq; enim liberum erit hujusmodi placita confingere hic in proximo, qualia ſupponunt in cœleſtibus. Itaque ſi in his regionibus quoque reperiatur ille motus, apparebit etiam in cœlo eum talem eſſe ſecundum naturam communem ſive coſmicam; qualem nos illam experimur. Primò itaque plane conſtat, illum cœli terminis non contineri. Verum hujuſce rei demonſtrationes & evidentias in Anticipatione noſtra de fluxu & refluxu maris plene tractavimus; Itaque ad illam homines rejicimus; & hoc veluti poſito & conceſſo, ad reliquos motus cœleſtium pergemus. Eos autem non Coſmicos, ſed ad invicem eſſe diximus. Quatuor ſunt genera motuum in cœleſtibus viſibilium, præter eum quem diximus Coſmicum, qui eſt motus diurnus per ſpiras intra Tropicos. Aut enim attolluntur ſtellæ altius, & rurſus dimittuntur humilius, ut ſint longius & propius à terrâ: aut flectunt ſe & ſinuant per latitudinem Zodiaci, excurrendo magis ad Auſtrum, aut magis ad Boream, atque efficiendo eos, quos vocant, Dracones: aut incitatione atq; etiam conſecutione motus (hæc enim duo conjungimus) variant; gradiendo aliquando celerius, aliquando tardius, aliquando in progreſſu, aliquando in regreſſu; aliquando etiam ſtando & morando aut ad diſtantiam aliquam à ſole magis aut minus alligantur, & circumſcribuntur. Horum cauſas & naturas reddemus tantum in genere & per capita; id enim hoc loco noſtrum poſtulat inſtitutum. Verum ad hoc ut viam præmuniamus & aperiamus, dicendum aperte quid ſentiamus de quibusdam tam placitis philoſophicis quam hypotheſibus Aſtronomicis, & de obſervationibus etiam Aſtronomorum per varia ſecula, ex quibus artem ſuam inſtaurant; quæ omnia videntur nobis eſſe erroris & confuſionis plena. Sunt itaq; *Axiomata, ſive potius placita nonnulla, quæ à Philoſophis accepta, & in Aſtronomiam translata,* & male credita, artem corruperunt. Simplex autem erit rejectio & judicium noſtrum; neq; enim tempus refutationibus terere convenit. Horum primum eſt, quod omnia ſupra Lunam incluſive ſint incorruptibilia, neque novas generationes aut mutationes ullo modo patiantur. De quo alibi dictum eſt, quod ſit ſuperſtitio & vaniloquium. Verum ex hoc fonte illud ingens malum, quod ex omni anomalia novas, atque, ut putant, emendatas configant Aſtronomi Theorias, & rebus ſæpius tamquam fortuitis applicant cauſas æternas & invariabiles. Secundum eſt, quod cœlo (cum ſit ſcilicet ex eſſentia quinta & minime elementari) non competant actiones illæ turbulentæ, compreſſionis, relaxationis, repulſionis, ceſſionis & ſimilium, quæ videntur progigni à mollitia quadam corporum & duritia, quæ habentur pro qualitatibus elementaribus. Hæc vero aſſertio eſt abnegatio inſolens & licentioſa rerum & ſenſus. Ubicunque enim corpus naturale poſitum ſit, ibi eſt Antitypia quoque, idq; pro modo corporis. Ubicunq; vero corpora naturalia, & motus localis, ibi vel repulſio, vel ceſſio, vel ſectio; hæc enim quę dicta ſunt, cōpreſſio

relaxatio

relaxatio, repulſio, ceſſio, cum multis aliis, ſunt paſſiones materiæ catholicæ ubiq; locorum. Attamen ex hoc fonte nobis emanavit illa multiplicatio circulorum perplexorum ad libitum, quos tamen volunt ita & conſignari inter ſe, & alios intra alios moveri & verti, tanto lævore & lubricitate, ut nulla nihilominus ſit impeditio, nulla fluctuatio; quæ omnia phantaſtica plane ſunt & rebus inſultant. Tertium eſt quod ſingulis corporibus naturalibus ſinguli cōpetant motus proprij; & ſi plures inveniantur motus, omnes, excepto uno ſint aliunde, & ex movente aliquo ſeparato. Quo falſius quicquid nec excogitari poteſt, cum univerſa corpora ex multiplici rerum conſenſu motibus etiam pluribus prædita ſint, aliis dominantibus, aliis ſuccumbentibus, aliis etiam latentibus niſi provocentur; proprij autem rerum motus nulli ſint niſi menſuræ exactæ, & modi motuū communium. Atque hinc rurſus nobis prodiit primum mobile ſeparatum, & cœli ſuper cœlos, & inædificationes novæ continenter, ut motuum tam diverſorum præſtationibus ſufficere poſſint. Quartum eſt, quod omnes motus cœleſtium diſpenſentur per circulos perfectos; quod onéroſum valde eſt, & portenta illa Eccētricorum & Epicyclorum nobis peperit, cum tamen, ſi naturam conſuluiſſent, motus ordinatus & uniformis ſit circuli perfecti; motus vero ordinatus, ſed multiformis, qualis invenitur in cœleſtibus compluribus, ſit aliarum linearum; meritoq; *Gilbertus*, hæc deridet, quod non veriſimile ſit Naturam confinxiſſe rotas, quæ, exempli gratia, in circuitu contineant milliare unum aut alterum, ad hoc ut feratur pila palmaris. Tantulæ enim magnitudinis videtur eſſe corpus planetæ, ad eos, quos ad deferendum illud fingunt, circulos. Quintum eſt, quod ſtellæ ſint partes orbis ſui tamquam clavo fixæ. Hoc vero evidentiſſime eſt commentum eorum, qui mathemata, non naturam tractant, atq; motum corporum tantum ſtupide intuētes, ſubſtantiarum omnino obliviſcuntur. Iſta enim fixatio, particularis eſt affectus rerum compactarum & conſiſtentium, quæ firmas habent præhēſiones ob preſſuras partium. Inopinabile autem prorſus eſt, ſi transferatur ad mollia vel liquida. Sextum eſt, quod ſtella ſit denſior pars Orbis ſui: illæ vero neque partes ſunt, neque denſiores. Non enim homogenea ſunt cum æthere, & gradu tantum, ſed plane heterogenea, & ſubſtantia differunt: atque ea quoque ſubſtantia quoad denſitatem rarior eſt, & magis explicata, quam æetherea. Sunt & alia complura placita ejuſdē vanitatis, ſed hæc ad id quod agitur, ſufficient. Atq; hæc de placitis Philoſophiæ circa cœleſtia, dicta ſint. Quod vero ad hypotheſes Aſtronomorū attinet, inutilis fere eſt earum redargutio, quæ nec ipſæ pro veris aſſeruntur, & poſſint eſſe variæ, & inter ſe contrariæ, ut tamen phænomena æque ſalvent & concinnēt. Itaque ſit cautum, ſi placet, inter Aſtronomiam & Philoſophiam, tamquam fœdere convenienti & legitimo, ut ſcilicet Aſtronomia præhabeat hypotheſes, quæ maxime expeditæ ſunt ad compēdia computandi, Philoſophia eas, quæ proxime accedunt ad veritatem Naturæ, atque ut Aſtronomiæ hypotheſes rei veritati non præjudicent, & philoſophiæ decreta talia ſint, quæ ſint ſuper Phænomena Aſtronomiæ explicabilia. Atque de hypotheſibus ita eſto. At de obſervationibus Aſtronomicis quæ accumulantur aſſiduè, quæque jugiter à cœlo tamquam aquæ ſcaturiunt, illud omnino homines monitos volumus; ne forte de illis verū ſit, quod eleganter fingitur de Muſca *Æſopi*, quæ ſedens ſuper temonem currus *Olympici*, quantum, inquit, pulverem ego excito? ita obſervatio aliqua puſilla, eaq; quandoque inſtrumento, quandoque oculo, quandoque calculo titubans, quæque poſſit eſſe propter veram aliquam in cœlo mutationem, novos cœlos, & novas ſphæras, & circulos excitat. Neque hæc eo dicimus, quod remitti debeat aliqua induſtria obſervationum & hiſtoriæ, quam omnibus modis acuendam & intendendam eſſe dicimus, ſed tantummodo ut adhibeatur prudentia, & ſumma & ſedata judicij maturitas, in abjiciendis aut mutandis hypotheſibus. Itaque patefacta jam via de motibus ipſis dicemus pauca & in genere. Quatuor autem genera eſſe diximus motuum majorum in cœleſtibus. *Motum per profundum* cœli attollentem & demittentem: *Motum per latitudinem Zodiaci* exſpatiantem ad *Auſtrum* & *Boream*: *Motum ger conſequentiam Zodiaci* citum, tardum, progreſſivum, retrogradum, ſtatarium: *& Motum elongationis* à Sole. Neque objiciat quiſpiam, Motum illum ſecundum latitudinis ſive Draconum potuiſſe referri ad Motum illum magnum Coſmicum, cum ſit inclinatio alternans verſus Auſtrum & Boream, quod & ſpiræ illæ de Tropico in Tropicum ſimiliter ſunt, niſi quod ille motus ſit tantum ſpiralis, iſte vero etiam ſinuoſus & minoribus multo intervallis. Neque enim hoc nos fugit. Sed plane non ſinit conſtans & perpetuus motus Solis in Ecliptica abſq; latitudine & Draconibus, qui tamen Sol communicat cum cæteris planetis quoad ſpiras inter Tropicos, nos in hac opinione verſari. Itaque alij fontes & hujus & reliquorum trium motuum quærendi ſunt. Atque hæc ſunt illa quæ circa motus cœleſtium nobis videntur, minus habere incommodi. Videndum vero quid negent, & quid affirment. Negant *terram rotare*. Negant *eſſe in cœleſtibus duos motus ab oriente, in occidentem alterum*: atque affirmant *anteverſionem & relictionem*. Negant *obliquum circuitum & diverſam politatem ejus*: & affirmant *Spiras*. Negant *primum Mobile ſeparatum & raptum*: & affirmant *conſenſum Coſmicum tamquam commune vinculum Syſtematis*. Affirmant *motum diurnum inveniri non in cœlo, ſed & in aere, aquis, etiam extimis terræ, quoad verticitatem*. Affirmant *Conſecutionem & volubilitatem illam Coſmicam in fluidis eſſe verticitatem & directionem in conſiſtentibus, uſque quo perveniatur ad immobile ſincerum*. Negant *ſtellas figi tamquam nodos in tabula*. Negant *Eccentricos, Epicyclos, & hujuſmodi fabricas eſſe reales*. Affirmant *motum magneticum ſive congregativum vigere in aſtris ex quo ignis ignem evocat & attollit*. Affirmāt *in cœlis planetarum corpora planetarum velocius ferri & rotare quam reliquum cœli, ubi ſiti ſunt, quod utique rotat, ſed tardius*. Affirmant *ex ea inæqualitate fluctus & undas & reciprocationes Ætheris Planetarum, atque ex iis varios motus educi*. Affirmant *neceſſitatem, in planetis volvendi celerius & tardius, prout locantur in cœlo ſublimius aut humilius, idque ex conſenſu Univerſi*. Sed ſimul affirmant *tædiū præternaturalis incitationis in planetis*

& majoris & minoris circuli. Affirmant *ſoliſequium ex natura inopioſa in ignibus infirmioribus Veneris & Mercurij*; cum etiam inventa ſint à *Galilæo* ſtellulæ errantes *Iovis* aſſeclæ. Iſta autem nos tamquam in limine hiſtoriæ naturalis & philoſophiæ ſtantes proſpicimus; quæ quanto quis magis ſe immerſerit in Hiſtoriam naturalem, tanto fortaſſe probabit magis. Attamen teſtamur iterum nos hic teneri nolle. In his enim, ut in aliis, certi viæ noſtræ ſumus, certi ſedis noſtræ non ſumus. Hæc vero interfati ſumus, ne quis exiſtimet nos vacillatione judicij, aut inopia affirmandi negativas quæſtiones malle. Itaque tenebimus, quemadmodum cœleſtia ſolent (quando de iis ſermo ſit) nobilem Conſtantiam.

DE FLUXU
Et
REFLVXV MARIS.

CONTEMPLATIO de cauſis fluxus & refluxus maris ab Antiquis tentata, & deinde omiſſa, à junioribus repetita, & tamen varietate opinionum magis labefactata quam diſcuſſa, vulgo levi conjectura refertur ad Lunam, ob conſenſum nonnullum motus ejuſdem cum motu Lunæ. Attamen diligentius perſcrutanti veſtigia quædam veritatis ſe oſtendunt, quæ ad certiora deducere poſſint. Itaque ne confuſius agatur, primo diſtinguendi ſunt motus maris, qui licet ſatis inconſiderate multiplicentur à nonnullis, inveniuntur revera tantum quinque; quorum unus tamquā anomalus eſt, reliqui conſtantes. *Primus* ponatur motus ille vagus & varius (quos appellant) Currentium; *Secundus* motus magnus Oceani Sexhorarius, per quem aquæ ad littora accedunt & recedunt alternatim bis in die, non exacte, ſed cum differentia tali, quæ periodum conſtituat menſtruam. *Tertius* motus ipſe menſtruus, qui nil aliud eſt quam reſtitutio motus (ejus quem diximus) diurni ad eadem tempora. *Quartus* motus Semimenſtruus, per quem fluxus habent incrementa in noviluniis & pleniluniis, magis quam in dimidiis; *Quintus* motus Semeſtris, per quem fluxus habent incrementa auctiora & inſignia in Æquinoctiis. Atque de ſecundo illo motu magno Oceani ſexhorario ſive diurno, nobis in præſentia ſermo eſt præcipue & ex intentione, de reliquis ſolummodo in tranſitu & quatenus faciant ad hujuſce motus explicationem. Primo igitur quod ad motum *Currentium* attinet, dubium non eſt, quin pro eo ac Aquæ vel ab anguſtiis premuntur, vel à liberis ſpatiis laxantur, vel in magis declivia feſtinant, ac veluti effunduntur, vel in eminentiora incurrunt ac inſcendunt, vel fundo labuntur æquabili, vel fundi ſulcis & inæqualitatibus perturbantur, vel in alios Currentes incidūt, atque cum illis miſcent & compatiuntur, vel etiā à ventis agitantur præſertim Anniverſariis ſive ſtatariis, qui ſub Anni certas tempeſtates redeunt, Aquas ex his & ſimilibus cauſis impetus & gurgites ſuos variare tam conſecutione ipſius motus atque latione, quam velocitate ſive menſura motus, atque inde conſtituere eos quos vocant *Currentes*. Itaque in maribus tam profunditas foſſæ ſive canalis, atque interpoſitæ voragines & rupes ſubmarinæ, tum curvitates littorum, & terrarū prominentiæ, ſinus, fauces, Inſulæ multis modis locatæ, & ſimilia, plurima poſſunt, atque agunt prorſus Aquas, earumque meatus & gurgites in omnes partes, & verſus Orientem, & verſus Occidentem, Auſtrum verſus ſimiliter & Septentriones, atq; quaquaverſum prout obices illi aut ſpatia libera & declivia, ſita ſint, & invicē configurentur. Segregetur igitur motus iſte Aquarum particularis, & quaſi fortuitus, ne forte ille in inquiſitione, quam proſequimur, obturbet. Neminem enim par eſt conſtituere & fundare abnegationem eorum, quæ mox dicentur de motibus Oceani naturalibus & catholicis, opponēdo motum iſtum Currentium veluti cū theſibus illis minime convenientem. Sunt enim Currentes meræ compreſſiones Aquarum, aut liberationes à compreſſione. Suntq;, ut diximus, particulares & reſpectivi, prout locantur Aquæ & Terræ, aut etiam incumbunt venti. Atq; hoc quod diximus eò magis memoria tenendum eſt, atq; diligenter advertendum, quia motus ille univerſalis Oceani, de quo nunc agitur, adeo mitis eſt & mollis, ut à compulſionibus Currentium omnino dometur, & in ordinem redigatur, cedatq; & ad eorum violentiam agatur & regatur. Id autē ita ſe habere ex eo perſpicuū eſt vel maxime, quod motus ſimplex fluxus & refluxus maris in pelagi medio, præſertim per maria lata & exporrecta non ſentiatur, ſed ad littora tantum. Itaq; nihil mirum ſi ſub Currentibus (utpote viribus inferior) lateat & quaſi deſtruatur, niſi quod ille ipſe motus, ubi Currentes ſecundi fuerint, eorum impetum nonnihil juvet atq; incitet, contra ubi adverſi, modicum frænet. Miſſo igitur motu Currentium pergendū eſt ad motus illos quatuor conſtantes, *Sexhorariū, menſtruum, ſemimenſtruum & ſemeſtrum*, quorū ſolus *ſexhorarius* videtur fluxus maris agere & ciere, *menſtruus* vero videtur tantummodo motum illum determinare & reſtituere. *Semimenſtruus* autem & *Semeſtris* eundem augere & intendere. Etenim fluxus & refluxus Aquarum, qui littora maris ad certa ſpatia inundat & deſtituit, & horis variat, & vi ac copia Aquarum, unde reliqui illi tres motus ſe dant cōſpiciendos. Itaq; de illo ipſo motu Fluxus & Refluxus ſigillatim ac proprie (ut inſtituimus) videndum. Atque primo illud dari prorſus neceſſe eſt, motum hunc, de quo inquirimus, vnum ex duobus iſtis eſſe, vel motū *Sublationis & Demiſſionis* Aquarum, vel motū *Progreſſus*. Motum autem Sublationis & Demiſſionis talem eſſe intelligimus, qualis invenitur in Aqua bullienti, quæ in Caldario attollitur & rurſum reſidet. At motum progreſſus talem, qualis invenitur in Aqua vecta in pelvi, quæ unum latus deſerit, cum ad latus oppoſitum advolvitur. Quod vero motus iſte neutiquā ſit primi generis, occurrit illud inprimis, quod in diverſis mundi partibus variāt æſtus ſecundum tempora; ut fiant in aliquibus locis fluxus & augmenta aquarum, cum alibi ſint ad eas horas refluxus & decrementa. Debuerant autem Aquæ, ſi illæ non progrederentur de loco in locum, ſed ex profundo ebullirent, ibiq; ſimul ſe attollere, atque rurſus ſimul ſe recipere. Videmus enim duos illos alios motus *Semeſtrem & Semimenſtruum* per univerſum orbem Terrarum ſimul perfungi atque operari. Fluxus enim ſub æquinoctiis ubiq; augentur; non in aliis partibus ſub *æquinoctiis*, in aliis ſub *Tropicis*; atq; ſimilis eſt ratio motus Semimenſtrui. Vbique enim Terrarum invaleſcunt Aquæ in *Noviluniis & Pleniluniis*, nullibi

nullibi in *Dimidiis*. Itaque videntur revera Aquæ in duobus illis motibus plane attolli & demitti, & veluti pati apogæum & perigæum, quemadmodum cœleſtia. Atque in fluxu & refluxu Maris, de quo ſermo eſt, contra fit: quod motus in progreſſu certiſſimum ſignum eſt. Præterea ſi fluxus Aquarum ponatur eſſe ſublatio, attendendum paulo diligentius quomodo iſta ſublatio fieri poſſit. Aut enim fiet tumor *ab aucto quanto* Aquarū, aut ab *Extenſione* ſive *rarefactione* Aquarum in eodem quanto, aut per *ſublationem* ſimplicem in eodem quanto atque eodem corpore. Atq; tertium illud prorſus abjiciendum. Si enim Aqua, qualis eſt, *attollatur*, ex hoc relinquatur neceſſario inane inter terram atque ima Aquæ, cum non ſit corpus quod ſuccedat. Quod ſi ſit nova moles Aquæ, neceſſe eſt eam emanare atque ſcaturire è terra. Sin vero ſit *Extenſio* tantum, id fiet vel per ſolutionem in magis rarum, vel appetitū appropinquādi ad aliud corpus, quod Aquas veluti evocet & attrahat, & in ſublimius tollat. Atque certe iſta Aquarum ſive ebullitio ſive rarefactio, ſive conſpiratio cum alio quopiam corpore ex ſuperioribus, non incredibilis videri poſſit in mediocri quantitate, atq; adhibito etiam bono temporis ſpatio, in quo hujuſmodi tumoris ſive augmēta ſe colligere & cumulare poſſint. Itaq; exceſſus ille Aquarum, qui inter æſtum ordinarium, atque æſtum illum largiorem Semimenſtruum, aut etiam illum alterum profuſiſſimum Semeſtrem notari poſſit, cum nec mole exceſſus inter fluxum & refluxum æquiparetur, atque habeat etiam bene magnum intervallum temporis ad incremēta illa ſenſim facienda, nihil habeat alienum à ratione. Ut vero tanta erumpat moles Aquarum, quæ exceſſum illum, qui invenitur inter ipſum fluxū & refluxum, ſalvet, atque hoc fiat tanta celeritate, videlicet bis in die, ac ſi terra ſecundum vanitatē illam *Apollonij* reſpiraret, atque Aquas per ſingulas ſex horas efflaret, ac deinde abſorberet; incōmodum maximum. Neque moveatur quiſpiam levi experimento, quod putei nonnulli in aliquibus locis memorentur conſenſum habere cum fluxu & refluxu Maris, unde ſuſpicari quis poſſit, Aquas in cavis terræ concluſas ſimiliter ebullire, in quo caſu tumor ille ad motum progreſſivum Aquarum referri commode non poſſit. Facilis enim eſt reſponſio, poſſe fluxum Maris acceſſione ſua multa loca cava ac laxa terræ obturare atque opplere, atque aquas ſubterraneas vertere, etiam aerem concluſum reverberare, qui ſerie continuata hujuſmodi puteorum aquas trudendo attollere poſſit. Itaque hoc in omnibus puteis minime fit, nec in multis adeo, quod fieri debuit, ſi univerſa maſſa aquarum naturam haberet ebullientem per vices, & cum æſtu maris Conſenſionem. Sed contra raro admodum fit, ut inſtar miraculi fere habeatur; quia ſcilicet hujuſmodi laxamenta & ſpiracula, quæ à puteis ad mare pertingunt, abſque obturatione aut impedimento raro admodum inveniantur. Neque abs re eſt memorare quod referunt nonnulli, in fodinis profundis non procul à Mari ſitis, aerem incraſſari & ſuffocationem minari ad tempora fluxus Maris: ex quo manifeſtum videri poſſit nō aquas ebullire (nullæ cum cernuntur) ſed aerem retroverti. At certe aliud urget experimentum non cōtemnendum, ſed magni ponderis, cui reſponſio omnino debetur; hoc eſt, quod diligenter obſervatum ſit, idque non fortuito notatum, ſed de induſtria inquiſitum atque repertum, Aquas ad littora adverſa *Europæ* & *Floridæ* iiſdem horis ab utroque littore refluere, neq; deſerere littus *Europæ* cum advolvantur ad littora *Floridæ*, more Aquæ (ut ſupra diximus) agitatæ in pelvi, ſed plane ſimul ad utrumq; littus attolli & demitti. Verum hujus objectionis ſolutio perſpicue apparebit in iis quæ mox dicētur de curſu & progreſſu Oceani. Summa autem rei talis eſt, quod Aquæ à mari *Indico* profectæ, & ab objectu terrarum Veteris & Novi orbis impeditæ truduntur per mare *Atlanticum* ab Auſtro in Boream; ut non mirum ſit eas ad utrumque littus ſimul ex æquo appellere, ut Aquæ ſolent, quæ contruduntur à mari in oſtia & canales fluminum, in quibus evidentiſſimum eſt motum maris eſſe progreſſivum quatenus ad flumina, & tamen littora adverſa ſimul inundare. Verum id pro more noſtro ingenue fatemur, idque homines attendere & meminiſſe volumus, ſi per experientiam inveniatur, fluxus maris iiſdem temporibus ad littora *Peruviæ* atque *Chinæ* affluere, quibus fluunt ad littora præfata *Europæ* & *Floridæ*, opinionem hanc noſtram, quod Fluxus & Refluxus maris ſit motus progreſſivus, abjudicādam eſſe. Si enim per littora adverſa tam maris *Auſtralis* quam maris *Atlantici* fiat fluxus ad eadem tempora, non relinquuntur in Univerſo alia littora, per quæ refluxus ad eadem illa tempora ſatisfaciat. Verum de hoc judicio faciendo per experientiam (cui cauſam ſubmiſimus) loquimur tamquam ſecuri. Exiſtimamus enim plane, ſi ſumma hujus rei per univerſum terrarum orbem nobis cognita foret, ſatis æquis conditionibus iſtud fœdus tranſigi, nempe ut ad horam aliquam certam fiat refluxus in aliquibus partibus orbis, quantum fiat fluxus in aliis. Quamobrem ex iis, quæ diximus, ſtatuatur tandem, motus iſte fluxus & refluxus eſſe progreſſivus.

Sequitur jam Inquiſitio ex qua cauſa, & per quem conſenſum rerum oriatur atq; exhibeatur iſte motus Fluxus & Refluxus. Omnes enim majores motus (ſi ſunt iidē regulares & cōſtantes) ſolitarij, aut (ut Aſtronomorū vocabulo utamur) ferini non ſunt, ſed habent in rerum natura cum quibus conſentiant. Itaque motus illi, tam Semimenſtruus incrementi, quam menſtruus Reſtitutionis, convenire videntur cum motu Lunæ. Semimenſtruus vero ille ſive æquinoctialis cum motu Solis. Etiam ſublationes & demiſſiones Aquarum cum apogæis & perigæis cœleſtium. Neque tamen continuo ſequetur (idque homines advertere volumus) quæ periodis & curriculo temporis, aut etiam modo lationis conveniunt, ea natura eſſe ſubordinata, atque alterum alteri pro cauſa eſſe. Nam non eo uſque progredimur, ut affirmemus motus Lunæ aut Solis pro cauſis poni motuum inferiorum, qui ad illos ſunt analogi; aut Solem & Lunam (ut vulgo loquuntur) dominium habere ſuper illos motus maris (licet hujuſmodi cogitationes facile mentibus hominum illabantur ob venerationem cœleſtium) ſed & in illo ipſo motu Semimenſtruo (ſi recte advertatur) mirum & novum prorſus fuerit obſequij genus, ut æſtu ſub Noviluniis & Pleniluniis eadem patiantur, cum Luna patiatur contraria: & multa alia adduci poſſint, quæ hujuſmodi do-

minationum phantaſias deſtruant, & eo potius rem deducant, ut ex materiæ paſſionibus Catholicis, & primis rerum coagmentationibus conſenſus illi oriantur, non quaſi alterũ ab altero regatur, ſed quod utrumq; ab iiſdem Originibus & Concauſis emanet. Verumtamen (utcunq;) manet illud quod diximus, Naturam conſenſu gaudere, nec fere aliquid Monodicum aut ſolitarium admittere. Itaque videndum de motu fluxus & refluxus Maris Sexhorario, cum quibus aliis motibus ille convenire aut conſentire reperiatur. Atque inquirendum primo de Luna, quomodo iſte motus cum Luna rationes aut Naturam miſceat. Id vero fieri omnino non videmus, præterquam in Reſtitutione menſtrua: nullo modo enim congruit curriculum Sexhorarium (id quod nunc inquiritur) eum curriculo menſtruo; neque rurſus fluxus Maris paſſiones Lunæ quaſcunque ſequi deprehenduntur. Sive enim Luna ſit aucta lumine, ſive diminuta, ſive illa ſit ſub terra, ſive ſuper terram, ſive illa elevetur ſuper horizontem altius aut depreſſius, ſive illa ponatur in Meridiano, aut alibi, in nulla prorſus harum conſentiunt fluxus atque refluxus.

Itaq; miſſa Luna de aliis conſenſibus inquiramus. Atq; ex omnibus motibus cœleſtibus cõſtat, motum diurnum maxime curtũ eſſe, & minimo temporis intervallo (ſpatio videlicet 24. horarũ) confici. Itaq; conſentaneum eſt, motum iſtum, de quo inquirimus (qui adhuc tribus partibus diurno brevior eſt) proxime ad eum motũ referri, qui eſt ex cœleſtibus breviſſimus; ſed hoc rem minus premit. Illud vero longe magis nos movet, quod ita ſit iſte motus diſpertitus, ut ad diurni motus rationes reſpondeat, aut licet motus Aquarũ ſit motu diurno quaſi innumeris partibus tardior, tamen ſit cõmenſurabilis. Etenim ſpatium Sexhorarium eſt diurni motus quadrans, quod ſpatium (ut diximus) in motu iſto maris invenitur cum ea differentia, quæ coincidat in menſurã motus Lunæ. Itaq; hoc nobis penitus inſedit, ac fere inſtar oraculi eſt, motum iſtum ex eodem genere eſſe cum motu diurno. Hoc igitur uſi fundamento pergemus inquirere reliqua; atque rem omnem triplici inquiſitione abſolvi poſſe, ſtatuimus. Quarum prima eſt, *An motus ille diurnus terminis cœli contineatur, aut delabatur, & ſe inſinuet ad inferiora?* Secunda eſt, *an Maria regulariter ferantur ab Oriente in Occidentem, quemadmodum & cœlum?* Tertia, *unde & quomodo fiat reciprocatio illa Sexhoraria æſtuum, quæ incidit in quadrãtem motus diurni, cum differentia incidente in rationes motus Lunæ?* Itaq; quod ad primam inquiſitionem attinet, arbitramur motum rationis ſive converſionis ab Oriente in occidentem eſſe motum non proprie cœleſtem, ſed plane coſmicum, atque motum in fluoribus magnis primarium, qui uſque à ſummo cœlo ad imas aquas inveniatur, inclinatione eadem, incitatione autem (id eſt velocitate & tarditate) longe diverſa; Ita tamen ut ordine minime perturbato minuatur celeritate, quo propius corpora accedunt ad globũ terrę. Videtur autem primo probabile argumentũ ſumi poſſe, quod motus iſte non terminetur cum cœlo, quia per tantã cœli profunditatem, quãta interjicitur inter cœlum ſtellatum & Lunam (quod ſpatium multo amplius eſt, quam à Luna ad terram) valeat atq; vigeat iſte motus, cum debitis decrementis ſuis; ut veriſimile non ſit Naturam iſtiuſmodi, conſenſum, per tanta ſpatia continuatum, & gradatim ſe remittentem, ſubito deponere. Quod autem res ita ſe habeat in cœleſtibus, evincitur ex duobus, quæ aliter ſequentur, incommodis. Cum enim manifeſtum ſit ad ſenſum, Planetas diurnum motum peragere, niſi ponatur motus iſte tamquã naturalis, ac proprius in Planetis omnibus, confugiendum neceſſario eſt vel ad raptum primi mobilis, quod naturæ prorſus adverſatur, aut ad rotationem terræ, quoad etiam ſatis licẽter excogitatũ eſt, quoad rationes phyſicas. Itaq; in cœlo ita ſe res habet. Poſtquam autem à cœlo diſceſſum eſt, cernitur porro iſte motus evidentiſſime in Cometis humilioribus, qui cum inferiores orbe Lunæ ſint, tamen ab Oriente in Occidentem evidenter rotant. Licet enim habeant motus ſuos ſolitarios & irregulares, tamen in illis ipſis conficiendis interim cõmunicandi cum motu ætheris, & ad eandem converſionem feruntur; Tropicis vero non continentur fere, nec habent regulares ſpiras, ſed excurrunt quandoq; verſus polos, ſed nihilominus in conſecutione ab Oriente in Occidentem rotant. Atq; hujuſmodi motus iſte licet magna acceperit decrementa (cum quò propius deſcendatur verſus terrã, eò & minoribus circulis converſio fiat, & nihilominus tardius) validus tamen utique manet, ut magna ſpatia brevi tempore vincere queat. Circumvolvuntur enim hujuſmodi Cometæ circa univerſum ambitũ & terrę & aëris inferioris ſpatio 24. horarum, cum horæ unius aut alterius exceſſu. At poſtquam ad eas regiones deſcenſu continuato perventum ſit, in quas terra agit non ſolum cõmunicatione Naturæ & Virtutis ſuæ (quæ motum circularem reprimit & ſedat) ſed etiam immiſſione materiali particularum ſubſtantiæ ſuæ per vapores & halitus craſſos; iſte motus immenſum hebeſcit, & fere corruit, ſed non propterea prorſus exinanitur aut ceſſat, ſed manet languidus & tamquam latens. Etenim jam in confeſſo eſſe cœpit, navigantibus intra Tropicos, ubi libero æquore motus aëris percipitur optime, & aër ipſe (veluti & cœlũ) majoribus circulis, ideoq; velocius rotat, ſpirare auram perpetuã & jugem ab Oriente in Occidentẽ; adeo ut qui Zephyro uti volunt, eum extra Tropicos ſæpius quærant & procurent. Itaque non extinguitur iſte motus etiam in aëre infimo, ſed piger jam devenit & obſcurus, ut extra Tropicos vix ſentiatur. Et tamen etiã extra Tropicos in noſtra *Europa* in mari, cœlo ſereno & tranquillo, obſervatur aura quædam ſoliſequa, quæ ex eodem genere eſt: etiam ſuſpicari licet, quod hic in *Europa* experimur, ubi flatus Euri acris eſt, & deſiccãs, cum contra Zephyri ſit generalis & humectans, non ſolum ex hoc pendere, quod ille à Continente, iſte ab Oceano apud nos ſpiret, ſed etiã ex eo, quod Euri flatus cum ſit in eadem conſequentia cum motu aëris proprio, eum motum incitet & irritet, ac propterea aërem diſſipet & rarefaciat: Zephyri vero flatus, qui in contrariâ conſequentiâ ſit cum motu aëris, aërem in ſe vertat, & propterea inſpiſſet. Neq; illud contemnendũ, quod vulgari obſervatione recipitur, nubes, quæ feruntur in ſublimi plerumq; movere ab Oriente in Occidentem, cum venti circa terram ad eadem tempora flant in contrarium. Quod ſi hoc non ſemper faciunt, id in cauſa eſſe, quod ſint quan-

doque

doque venti contrarij alij in alto, alij in imo, illi autem in alto ſpirantes (ſi adverſi fuerint) motũ iſtum verum aëris diſturbent. Quod ergo cœli terminis non contineatur iſte motus, ſatis patet.

Sequitur ordine ſecunda inquiſitio, *An aquæ ferantur regulariter & naturaliter ab Oriente in Occidentem?* Cum vero Aquas dicimus, intelligimus Aquas coacervatas, ſive maſſas Aquarũ quæ ſcilicet tantæ ſunt portiones Naturæ, ut conſenſum habere poſſint cum fabrica & ſtructura Univerſi. Atque arbitramur plane, eundem motum maſſæ Aquarum cõpetere atq; ineſſe, ſed tardiorem eſſe quam in aëre, licet ob craſſitudinẽ corporis ſit magis viſibilis & apparens. Itaq; ex multis, quæ ad hoc adduci poſſent, tribus in præſens contenti erimus experimentis, ſed iiſdem amplis & inſignibus, quæ rem ita eſſe demonſtrant. Primum eſt, quod manifeſtus reperiatur motus & fluxus Aquarum ab Oceano *Indico* uſque in Oceanum *Atlãticum*, iſque incitatior & robuſtior verſus fretum *Magellanicum*, ubi exitus datur verſus Occidentem; magnum itidem ex adverſa parte Orbis terrarũ à mari *Scythico* in mare *Britannicũ*. Atque hæ conſequentiæ Aquarum manifeſto volvuntur ab Oriente in Occidentem. In quo advertendum inprimis, in iſtis tantum duobus locis maria eſſe pervia, & integrum circulum cõficere poſſe; cum contra per medios mundi tractus, objectu duplici Veteris & Novi Orbis abſcindatur & compellantur (tamquam in oſtia fluminum) in duos illos alveos Oceanorum geminorum *Atlantici & Auſtralis*, qui Oceani exporriguntur inter Auſtrum & Septentriones: quod adiaphorum eſt ad motum conſecutionis ab Oriente in Occidentem. Vt veriſſime omnino capiatur motus verus Aquarum ab iſtis, quas diximus, extremitatibus Orbis, ubi non impediuntur, ſed permeant. Atque primum experimentum hujuſmodi eſt. Secundum autem tale.

Supponatur fluxum maris ad *oſtiũ freti Herculei* fieri ad horam aliquam certam, conſtat accedere fluxum ad *caput Sancti Vincentij* tardius quam ad oſtium illud: ad *caput finis terræ* tardius quam ad *caput Sancti Vincentij*: ad *Inſulam Regis* tardius quam ad *caput finis terræ*: ad *inſulã Hechas* tardius quam ad *Inſulam Regis*: ad *ingreſſum Canalis Anglici* tardius quam ad *Hechas*: ad *littus Normannicum* tardius quam ad ingreſſum Canalis. Hucuſque ordinatim: ad *Gravelingam* vero verſo prorſus ordine (idque magno ſaltu) quaſi ad eandem horam cum *oſtio freti Herculei*. Hoc experimentũ ſecundum ad experimentum primum trahimus. Exiſtimamus enim, (quemadmodum jam dictũ eſt) in mari *Indico*, & in mari *Schytico* veros eſſe curſus Aquarum, ab Oriente ſcilicet in Occidentem, pervios & integros: at in alveis maris *Atlantici* atque *Auſtralis* cõpulſos, & tranſverſos, & refractos ab objectu terrarum, quæ utrimq; in longum ab Auſtro ad Boream exporriguntur, & nuſquam, niſi verſus extremitates, liberum dant exitum aquis. Verum compulſio illa Aquarum, quæ cauſatur à mari *Indico* verſus Boream, & in oppoſito à mari *Schytico* verſus Auſtrũ, ſpatiis immenſum differunt ob differentem vim & copias Aquarum. Vniverſus igitur Oceanus *Atlanticus* uſque ad mare *Britannicum* cedit impulſioni maris *Indici*: at ſuperior tantum *Atlantici* maris pars, nimirum ea quæ jacet verſus *Daniam* & *Norvegiam*, cedit impulſioni *maris Schytici*. Hoc vero ita fieri neceſſe eſt. Etenim duæ magnæ Inſulæ Veteris Orbis & Novi orbis eam ſunt ſortitæ figuram, atque ita exporriguntur, ut ad Septentriones latæ, ad Auſtrum acutæ ſint. Maria igitur contra ad Auſtrum magna occupant ſpatia, ad Septentriones vero (ad dorſum *Europæ* & *Aſiæ* atque *Americæ*) parva. Itaq; ingens illa moles Aquarum, quæ venit ab Oceano *Indico*, & reflectit in mare *Atlanticum*, potis eſt compellere & trudere curſum Aquarum continua ſucceſſione quaſi ad mare *Britannicum*, quæ ſucceſſio eſt verſus *Boream*. At illa longe minor portio Aquarum, quæ venit à mari *Schytico*, quæq; etiam liberum fere habet exitum in curſu ſuo proprio verſus Occidentem ad dorſum *Americæ*, nõ potis eſt curſum Aquarum compellere verſus Auſtrum, niſi ad eam, quam diximus, metam, nempe circa fretum *Britannicum*. Neceſſe eſt autẽ, ut in motibus iſtis oppoſitis ſit tandem aliqua meta, ubi occurrant & confligantur, atque ubi in proximo mutetur ſubito ordo acceſſionis: quemadmodũ circa *Gravelingam* fieri diximus, limite videlicet acceſſionis *Indicæ* & *Schyticæ*. Atque inveniri Euripum quendam ex contrariis fluxibus circa *Hollandiam*, non ſolum ex ea (quam diximus) inverſione ordinis horarum in fluxu, ſed etiam peculiari & viſibili experimento à plurimis obſervatum eſt. Quod ſi hæc ita fiant, reditur ad id, ut neceſſe ſit fieri, ut quo partes *Atlantici* & littora magis extenduntur ad *Auſtrum*, & appropinquãt mari *Indico*, eo magis fluxus antevertat in præcedentia, utpote qui oriatur à motu illo vero in mari *Indico*: quo vero magis ad *Boream* (uſque ad limitem communem, ubi repelluntur à gurgite antiſtropho maris *Schytici*) eo tardius atq; in ſubſequentia. Id vero ita fieri experimentum iſtud progreſſus à *freto Herculeo* ad *fretum Britannicũ*, plane demonſtrat. Itaque arbitramur etiam fluxum circa littora *Africæ* antevertere fluxum circa *fretum Herculeum*, & verſo ordine fluxum circa *Norvegiam* antevertere fluxum circa *Suediam*: ſed id nobis experimento aut hiſtoria compertum non eſt.

Tertium experimentum eſt tale: Maria clauſa ex altera parte, quæ *Sinus* vocamus, ſi exporrigantur inclinatione aliqua ab Oriente in Occidentem, quæ in conſequentia eſt cum motu vero Aquarum, habent fluxus vigentes & fortes: ſi vero inclinatione adverſa, languidos & obſcuros. Nam & mare *Erythræum* habet fluxum bene magnum, & *Sinus Perſicus* magis recta petens Occidentem, adhuc majorem. At *mare Mediterraneum* quod eſt Sinuum maximus, & hujus partes *Tyrrhenum*, *Pontus* & *Propontis*, & ſimiliter *mare Balticum*, quæ omnia reflectunt ad Orientem, deſtituuntur fere, & fluxus habent imbecillos. At iſta differentia maxime eluceſcit in partibus *Mediterranei*, quæ quamdiu vergunt ad orientẽ, aut flectunt ad ſeptentriones (ut in *Tyrrheno* & in iis, quæ diximus, Maribus) quiete agunt abſq; æſtu multo. At poſtquam ſe converterint ad occidentẽ, quod fit in *mari Adriatico*, inſignem recuperat fluxũ. Cui accedit & illud, quod in *Mediterraneo* refluxus ille tenuis (qualis invenitur) incipit ab Oceano, fluxus à contraria parte, ut aqua magis ſequatur curſum ab Oriente, quam refuſionem Oceani. Atque his tantum tribus experimentis in præſentiã

ſentia utemur ad inquiſitionem illam ſecundam.

Poſſit tamen adjici probatio quædam conſentanea cum his quæ dicta ſunt, ſed abſtruſioris cujuſdam naturæ; Ea eſt, ut petatur argumentum hujuſce motus ab Oriente in Occidentem, quem Aquis aſtruximus, non ſolum à conſenſu cœli (de quo jam dictum eſt) ubi iſte motus in flore eſt ac fortitudine præcipua, ſed etiam à terra, ubi protinus videtur ceſſare, ita ut iſta inclinatio ſive motus vere ſit Coſmicus, atque omnia à faſtigiis cœli uſque ad interiora Terræ tranſverberet. Intelligimus enim converſionem iſtam ab Oriente in Occidentem fieri ſcilicet (quemadmodum revera invenitur) ſuper polos *Auſtralem* & *Borealem*. Veriſſime autem diligentia *Gilberti* nobis hoc reperit; omnem terram & naturam (quam appellamus terreſtrem) non delinitā ſed rigidam, &, ut ipſe loquitur, robuſtam, habere directionem ſive verticitatem latentem, ſed tamen per plurima exquiſita experimenta ſe prodentem verſus *Auſtrū* & *Boream*. Atq; hanc tamen obſervationē plane minuimus, atque ita corrigimus, ut hoc aſſeratur tantum de exterioribus concretionibus circa ſuperficiem terræ, & minime producatur ad viſcera ipſius terræ (nam quod Terra ſit magnes interim levi omnino phantaſia arreptum eſt; fieri enim prorſus nequit, ut interiora Terræ ſimilia ſint alicui ſubſtantiæ, quam oculus humanus videt, ſiquidē omnia apud nos à Sole & cœleſtibus laxata, ſubacta, aut infracta ſint, ut cum iis quæ talem nacta ſunt locum, quo vis cœleſtium non penetret, neutiquam cōſentire poſſint) ſed quod nunc agitur, ſuperiores incruſtationes ſive concretiones terræ videntur conſentire cum cōverſionibus cœli, aëris, atque aquarum, quatenus conſiſtentia & determinata cum liquidis & fluidis conſentire queant, hoc eſt non ut volvantur ſuper Polos, ſed dirigantur & vertantur verſus Polos. Cum enim in omni orbe volubili, qui vertitur ſuper Polos certos, neq; habet motum centri, ſit participatio quædam naturæ mobilis & fixæ; poſtquam per naturam conſiſtentem ſive ſe determinantem, ligatur virtus volvendi; tamen manet & intenditur, & unitur virtus illa & appetitus dirigendi ſe; ut directio & verticitas ad polos in rigidis, ſit eadem res cum volubilitate ſuper polos in fluidis.

Supereſt inquiſitio tertia. *Vnde & quomodo fiat reciprocatio illa ſexhoraria æſtuum, quæ incidit in quadrantem motus diurni cum differentia quā diximus?* Id ut intelligatur, ſupponatur orbem terrarū univerſum Aqua cooperiri, ut in diluvio generali. Exiſtimamus Aquas, quippe ut in Orbe integro, neq; impedito, ſemper in progreſſu ſe commoturas ab Oriente in Occidentem ſingulis diebus ad certum aliquod ſpatium (idque profecto nō magnum, ob exſolutionem & enervationem virium hujus motus in confiniis terræ) cum ex nulla parte objectu terræ impediantur Aquæ, aut cohibeantur. Supponatur rurſus, Terram unicam Inſulam eſſe, eamque in longitudine exporrigi inter Auſtrū & Septentriones, quæ forma ac ſitus motum ab Oriente in Occidentem maxime frenat & obſtruit: Exiſtimamus Aquas curſum ſuum directum & naturalem ad tempus perrecturas, ſed rurſus ab Inſula illa repercuſſas paribus intervallis relapſuras; itaq; unicum tantum fluxum maris in die futurum fuiſſe, & unicum ſimiliter refluxū, atque horum ſingulis circiter 12. horas attributum iri. Atque ponatur jam (quod verum eſt, & factum ipſum) terram in duas inſulas diviſam eſſe, Veteris ſcilicet & Novi Orbis (nam terra Auſtralis ſitu ſuo rem iſtam non magnopere diſturbat, quemadmodum nec *Groenlandia* aut *Nova-zembla*) eaſque ambas inſulas per tres fere mundi zonas exporrigi, inter quas duo Oceani *Atlanticus* & *Auſtralis* interfluunt, & ipſi nunquam niſi verſus polos pervij; exiſtimamus neceſſario ſequi, ut duo iſti obices naturam duplicis reciprocationis univerſæ moli Aquarum inſinuent & communicent, & fiat quadrans ille motus diurni; ut Aquis ſcilicet utrimque frænatis, fluxus & refluxus maris bis in die per ſpatia ſcilicet ſex horarum ſe explicet, cum duplex fiat proceſſio, & duplex itidem repercuſſio. Illæ vero duæ inſulæ ſi inſtar cylindrorum aut columnarum, per quas exporrigerentur æquis dimenſionibus & rectis littoribus, facile demonſtraretur, & cuivis occurreret iſte motus, qui jam tanta varietate ſituræ Terræ & Maris confundi videtur & obſcurari. Neq; etiam eſt difficile conjecturam capere nonnullam, qualem iſti motui Aquarum incitationē tribuere conſentaneum ſit, & quanta ſpatia in uno die conficere poſſit. Si enim ſumantur (in æſtimationem hujus rei) littora aliqua ex iis quæ minus montoſa aut depreſſa ſunt, & Oceano libero adjacent, & capiatur menſura ſpatij terræ, inter metam fluxus & metam refluxus, interjacentis, atque illud ſpatium quadruplicetur propter æſtus ſingulis diebus quaternos, atque is numerus rurſus duplicetur propter æſtus ad adverſa littora ejuſdem Oceani, atque huic numero nonnihil in cumulum adjiciatur, propter omnium littorū altitudinem, quæ ab ipſa foſſa Mari ſemper aliquantum inſurgunt: iſta computatio illud ſpatiū productura eſt, quod Globus Aquæ uno die, ſi liber ab impedimento eſſet, ac in Orbe circa Terram ſemper in progreſſu moveret, conficere poſſit; quod certe nil magnum eſt. De differentiā autem illā quæ coincidit in rationes motus Lunæ, & efficit periodum menſtruam, id fieri exiſtimamus, quod ſpatium Sexhorariū non ſit menſura exacta reciprocationis; quemadmodum nec motus diurnus alicujus planetarum non reſtituitur exacte in horis 24. minime autem omnium Luna. Itaque menſura fluxus & refluxus non eſt quadrans motus ſtellarum fixarum, qui eſt 24. horarum, ſed quadrans diurni motus Lunæ.

MANDATA.

INquiratur utrum hora fluxus circum littora *Africæ* antevertat horam fluxus circa *fretum Herculeum*? Inquiratur utrum hora fluxus circa *Norvegiam* antevertat horam fluxus circa *Suediam*, & ille ſimiliter horam fluxus circa *Gravelingam*?

Inquiratur utrum hora fluxus ad littora *Braſiliæ* antevertat horam fluxus ad littora *Hiſpaniæ Novæ* & *Floridæ*?

Inquiratur utrum hora fluxus ad littora *Chinæ* non inveniatur ad vel prope horam fluxus ad littora *Peruviæ*, & ad vel prope horam refluxus ad littora *Africæ* & *Floridæ*?

Inquiratur quomodo hora fluxus ad littora *Peruvianæ* diſcrepet ab hora fluxus circa littora *Hiſpaniæ Novæ*, & particulariter quomodo ſe habeāt differentiæ horarum fluxuum ad utraque littora

tora

tora *Iſthmi* in *America*; & rurſus quomodo hora fluxus ad littora *Peruviana* reſpondeat horæ fluxus circa littora *Chinæ*?

Inquiratur de magnitudinibus fluxuum ad diverſa littora non ſolum de temporibus ſive horis. Licet enim cauſentur fere magnitudines fluxuum per depreſſiones littorum, tamen nihilominus communicant etiam cum ratione Motus veri Maris, prout ſecundus eſt aut adverſus.

Inquiratur de mari *Caſpio* (quæ ſunt bene magnæ portiones Aquarum concluſæ abſque ullo exitu in Oceanum) ſi patiantur fluxum & refluxum, vel qualem, ſiquidem noſtra fert conjectura Aquas in *Caſpio* poſſe habere fluxum unicum in die, non geminatum, atque talem ut littora Orientalia ejuſdem maris deſerantur, cum occidentalia alluantur.

Inquiratur utrum fluxus augmenta in Noviluniis & Pleniluniis, atque etiam in æquinoctiis, fiant ſimul in diverſis mundi partibus? Cum autem dicimus (ſimul) intelligimus non eadem hora, (variantur enim horæ ſecundum progreſſus Aquarum ad littora, ut diximus) ſed eodem die.

MORÆ.

Non producitur inquiſitio ad explicationem plenam conſenſus motus menſtrui in mari cum motu Lunæ; ſive illud fiat per ſubordinationem, ſive per concauſam.

ZYZYGIÆ.

Inquiſitio præſens conjungitur cum inquiſitione, *Vtrum terra moveatur motu diurno?* Si enim æſtus maris ſit tamquam extrema diminutio motus diurni; ſequetur globum terræ eſſe immobilem, aut ſaltem moveri motu longe tardiore quam ipſas aquas.

DE PRINCIPIIS ATQUE ORIGINIBUS

Secundum Fabulas

CVPIDINIS ET COELI.

Sive

PARMENIDIS ET TELESII, ET PRÆCIPVE DEMOCRITI, Philoſophia, tractata in Fabula

De

CUPIDINE

QVÆ de *Cupidine* ſive *Amore* ab antiquis memorata ſunt, in eandem perſonam convenire non poſſunt; quin etiam ab ipſis ponuntur *Cupidines* duo, & longo ſane intervallo diſcrepantes: cum unus ex iis Deorum Antiquiſſimus, alter natu minimus fuiſſe diceretur. Atque de Antiquo illo nobis in præſentia ſermo eſt. Narrant itaq; Amorem illum omnium Deorū fuiſſe antiquiſſimū, atque adeo omnium rerum, excepto chao, quod ei coævum perhibetur. Atq; Amor iſte prorſus ſine parente introducitur. Ipſe autem cum cœlo miſtus, & Deos & res univerſas progenuit. A nonnullis tamen ovo progenatus incubante nocte traditus eſt. Ejus vero attributa ponuntur diverſa, ut ſit Infans perpetuus, cæcus, nudus, alatus, ſagittarius. Vis autē ejus præcipua, & propria, ad corpora unienda valet: etiam claves Ætheris, Maris, & Terræ ei deferebantur. Fingitur quoq; & celebratur alter Cupido Minor, Veneris filius, in quem attributa Antiquioris transferuntur, & propria multa adjiciuntur.

Fabula iſta cum ſequenti de Cœlo, brevi parabolæ complexu proponere videtur *Doctrinam de Principiis rerum & Mundi Originibus*, non multum diſſidentem ab eâ Philoſophiâ, quam *Democritus* exhibuit; niſi quod videatur aliquāto magis ſevera, & ſobria, & perpurgata. Ejus enim viri, licet acutiſſimi & diligentiſſimi, contemplationes gliſcebant tamen, & modum tenere neſciæ erāt, nec ſe ſatis ſtringebant, aut ſuſtinebant. Atq; etiam hæc ipſa placita, quæ in parabola deliteſcunt, quamvis paulo emendatiora, talia ſunt, qualia eſſe poſſunt illa, quæ ab Intellectu ſibi permiſſo, nec ab experientia continenter & gradatū ſublevato, profecta videntur: Nā illud vitium exiſtimamus etiam priſca ſecula occupaſſe. Inprimis autē intelligendum eſt, quæ hic afferuntur, concluſa & prolata eſſe ex Authoritate Rationis humanæ ſolummodo, & ſenſus fidem ſecuta: cujus jampridē ceſſantia & deficientia oracula meritò rejiciuntur, poſtquā meliora & certiora mortalibus ex parte verbi divini affulſerint. Itaque chaos illud, quod Cupidini coævū erat, maſſam ſive cōgregationem materiæ inconditam ſignificabat. Materia autē ipſa, atque vis & natura ejus, deniq; Principia rerum in *Cupidine* ipſo adumbrata erāt. Ille introducitur ſine Parente, id eſt ſine cauſa: Cauſa enim effectus veluti Parens eſt: idq; in tropis familiare & fere perpetuū eſt, ut Parens & Proles cauſam & effectum denotent: materiæ autem primæ, & virtutis atque actionis propriæ ejus cauſa nulla eſſe poteſt in Natura: (Deum enim ſemper excipimus) nihil enim hac ipſa prius. Itaq; efficiens nulla, nec aliquid Naturæ notius; ergo nec genus, nec forma. Quamobrē quæcunq; tandem ſit illa materia, atque ejus vis & operatio, res poſitiva eſt & ſurda, atque prorſus ut invenitur accipienda, nec ex prænotione aliqua judicanda. Etenim modus ſi ſciri detur, tamen per cauſam ſciri non poteſt, cum ſit poſt Deū cauſa cauſarum, ipſa incauſabilis. Eſt enim terminus quidam verus & certus cauſarum in Natura; atque æque imperiti eſt & leviter philoſophantis, cùm ad ultimam Naturæ vim & legem poſitivam ventum ſit, cauſam ejus requirere aut fingere; ac in iis, quæ ſubordinata ſunt, cauſam non deſiderare. Quare *Cupido* ab antiquis Sapientibus ponitur in parabola ſine Parente, id eſt, ſine cauſa. Neq; nihil in hoc eſt: imo haud ſcimus an non res omnium maxima. Nihil enim philoſophiam peræq; corrupit, ac illa inquiſitio Parentū *Cupidinis*; hoc eſt, quod philoſophi principia rerum, quemadmodum in Natura inveniuntur, nō receperunt & amplexi ſunt, ut doctrinam quandam poſitivam,

& tamquam fide experimentali;ſed potius ex legibus ſermonum,& ex Dialecticis & Mathematicis concluſiunculis,atque ex communibus notionibus,& hujuſmodi mentis extra naturam exſpatiationibus, ea deduxerunt. Itaque philoſophanti quaſi perpetuo hoc animo agitandum eſt, non eſſe Parentes *Cupidini*, ne forte intellectus ad inania deflectat:quia in hujuſmodi perceptionibus univerſalibus gliſcit animus humanus, & rebus & ſe ipſo abutitur,& dum ad ulteriora tendit,ad proximiora recidit.Cum enim propter anguſtias ſuas,iis,quæ familiariter occurrũt,& quæ una & ſubito mentem ſubire & ferire poſſunt, maxime moveri conſuerit:fit ut cum ad ea, quæ ſecundum experientiã maxime univerſalia ſunt, ſe extenderit, & nihilominus acquieſcere nolit: tum demum tamquam adhuc notiora appetens, ad ea,quæ ipſum plurimũ affecerint,aut illaqueaverint,ſe vertit, & ea ut magis cauſativa,& demonſtrativa quam ipſa illa Univerſalia ſibi fingit.

Itaque quod prima rerum eſſentia,vis & *Cupido* ſine cauſa ſit,jam dictum eſt. De modo vero ejus rei(quæ cauſam non recipit) videndum. Modus autem & ipſe quoq; per obſcurus eſt: idque à parabola ipſa monemur,ubi eleganter fingitur *Cupido*,ovum nocte incubante excluſum.Certe ſanctus Philoſophus ita pronuntiat:*Cuncta fecit Deus pulchra tempeſtatibus ſuis,& Mundum tradidit diſputationibus eorum:ita tamen ut non inveniat homo opus quod operatus eſt Deus à principio uſque ad finẽ.* Lex enim ſumma eſſentiæ atque Naturæ, quæ viciſſitudines rerum ſecat & percurrit; (id quod ex verborum complexu deſcribi videtur: *opus quod operatus eſt Deus à principio uſque ad finem)* vis ſcilicet primis particulis à Deo indita, ex cujus multiplicatione omnis rerum varietas emergat & confletur, cogitationem mortalium perſtringere poteſt,ſubire vix poteſt. Aptiſſime autẽ fertur illud de ovo Noctis ad demonſtrationes per quas *Cupido* iſte in lucem editur. Quæ enim per Affirmativas concluduntur,videntur partus lucis:quæ vero per Negativas & excluſiones, ea tamquam à tenebris & nocte exprimuntur & educuntur.Eſt autem iſte *Cupido* vere ovum excluſum à Nocte:notitia enim ejus (quæ omnino haberi poteſt) procedit per excluſiones & Negativas.Probatio autem per excluſionem facta,quædam ignoratio eſt, & tamquam *Nox*, quoad id quod includitur.Quare præclare *Democritus* Atomos ſive ſemina,atque eorum virtutẽ, nullius rei ſimilia,quæ ſub ſenſum cadere poſſet, aſſeruit:ſed ea prorſus cæca & clandeſtina natura inſignit.Itaque de ipſis pronuntiavit:

--- *Neque ſunt igni ſimulata,neque ulli*
Præterea rei, quæ corpora mittere poſſit
Senſibus,& noſtros adjectu tangere tactus.

Et rurſus de virtute eorum:

At primordia gignundis in rebus oportet.
Naturam clandeſtinam cæcamque adhibere,
Emineat ne quid,quod contra pugnet & obſtet.

Itaque Atomi neque ignis ſcintillis,neque Aquæ guttis,neque Auræ bullis,neque pulveris granis, neque ſpiritus aut ætheris minutiis,ſimiles ſunt. Neque vis & forma eorum aut grave quiddam eſt aut leve,aut calidum aut frigidum,aut dẽſum aut rarum,aut durum aut molle, qualia in corporibus grandioribus inveniuntur:cum iſtæ virtutes,& reliquæ id genus compoſitæ ſint & conflatæ. Neque ſimiliter motus Naturalis Atomi,aut motus ille eſt deſcẽſus, qui appellatur naturalis, aut motus illi oppoſitus (plagæ) aut motus expanſionis,& contractionis, aut motus impulſionis & nexus,aut motus rotationis cœleſtium,aut quiſpiam ex aliis motibus Grandiorum,ſimpliciter. Atque nihilominus & in corpore Atomi elementa omnium corporum,& in motu & virtute Atomi initia omnium motuum & virtutum inſunt. Veruntamen in hoc ipſo, nimirum de motu Atomi,collato ad motum Grandiorum,Philoſophia parabolæ à Philoſophia *Democriti* diſſentire videtur.*Democritus* enim non omnino parabolæ tantum,ſed & ſibi quoque impar,& fere contrarius reperitur in iis,quæ amplius ab eo circa hoc dicta ſunt.Debuit enim motum heterogeneum Atomo tribuere,non minus quam corpus heterogeneum & virtutem heterogeneam. Verũ ille motus duos deſcenſus gravium,& adſcenſus levium(quem per plagam ſive percuſſionem magis gravium pellendo minus gravia in ſuperius expediebat)delegit ex motibus grandiorum, quos Atomo ut primitivos communicaret. Parabola autem heterogeniam & excluſionem ubique tuetur,tam ſubſtantia quam motu. At parabola ulterius innuit,harum, de quibus diximus,excluſionum finem aliquem & modum eſſe:Neque enim perpetuo Nox incubat. Atque Dei certe proprium eſt,cum de ejus Natura inquiritur per ſenſum,ut excluſiones in affirmativis non terminentur. Alia vero eſt hujus rei ratio, ea ſcilicet ut poſt debitas excluſiones & negationes, aliquid affirmetur, & conſtituatur,& ut Ovum quaſi à tempeſtiva & matura incubatione excludatur: neque tantum Ovum excludatur Nocte, ſed etiam ex ovo excludatur perſona *Cupidinis*: hoc eſt ut non tantum educatur & extrahatur hujuſce rei notio quædam ex ignoratione, verum etiam notio diſtincta & confuſa.Atque de demonſtrationibus,quales eæ circa Materiam Primam eſſe poſſint,hæc habuimus,quæ cum ſenſu parabolæ maxime convenire arbitramur. Veniendum igitur ad *Cupidinem* ipſum,materiam ſcilicet primã, & dotes ejus,quas tanta circumſtat nox: & vidẽdum,quid parabola ad illam lucis afferat. Neque nos fugit,opiniones hujuſmodi duras & incredibiles ad hominum ſenſus & cogitationes accedere. Atque ejus certe rei periculum jam factũ eſſe plane cernimus in hac ipſa *Democriti* Philoſophia de Atomis,quæ quia paulo acutius & altius in Naturam penetrabat; & à communibus notionibus erat remotior,à vulgo pueriliter accipiebãtur;ſed & Philoſophiarum aliarum, quæ ad vulgi captum magis accedebant, diſputationibus tamquam ventis agitata, & fere exſtincta eſt. Et tamen etiam ille Vir ſuis temporibus ſumma admiratione floruit, & *Pentathlus* dictus eſt ob multiplicem ſcientiam,& inter omnes Philoſophos,omnium conſenſu, maxime Phyſicus eſt habitus,ut Magi quoque nomen obtineret. Neque *Ariſtotelis* pugnæ & dimicationes (qui *Ottomannorum* more de regno ſuo Philoſophiæ anxius erat, niſi fratres trucidaſſet; cui etiam curæ erat, ut ex ejus verbis liquet, ne quid poſteri ſcilicet dubitarent) tantum ſua violentia,nec etiam *Platonis* majeſtas & ſolennia tantum reverentiã potuerunt,ut Philoſophiam hanc *Democriti* delerent. Sed dum illa *Ariſtotelis* & *Platonis*

Platonis ſtrepitu & pompa profeſſoria in Scholis circumſonarent & celebrarentur, hæc ipſa *Democriti* apud Sapientiores, & contemplationum ſilentia & ardua arctius complexos, in magno honore erat. Certe in ſeculis illis Romanæ Doctrinæ, illa *Democriti* & manſit & placuit; cum *Cicero* ejus viri ubiq; ſumma cum laude mentionem faciat, & non ita multo poſt præconium illud Poëtæ, qui videtur ex temporis ſui judicio (ut ſolent illi) de eo locutus eſſe, conſcriptum ſit & exſtet.

---Cujus prudentia monſtrat,
Magnos poſſe Viros, & magna exempla daturos
Vervecum in Patria, craſſoque ſub aere naſci.

Itaque non *Ariſtoteles* aut *Plato*, ſed *Genſericus* & *Attila*, & Barbari hanc Philoſophiam peſſundederunt. Tum enim, poſtquam doctrina humana naufragium perpeſſa eſſet, tabulæ iſtæ *Ariſtotelicæ* & *Platonicæ* Philoſophiæ, tamquam materiæ cujuſdam levioris & magis inflatæ, ſervatæ ſunt, & ad nos pervenerunt, dum magis ſolida mergerentur, & in oblivionem fere venirent. Nobis vero digna videtur *Democriti* Philoſophia, quæ à neglectu vindicetur, præſertim quando cum authoritate priſci ſeculi in plurimis conſentiat. Primo itaq; deſcribitur *Cupido* ut perſona quædam; eique attribuuntur Infantia, Alæ, Sagittæ, alia, de quibus ſigillatim poſtea dicemus. Sed hoc interim ſumimus; Antiquos propoſuiſſe materiam primam (qualis rerum principium eſſe poteſt) formatam & dotatam, non abſtractam, potentialem, informem. Atque certe materia illa ſpoliata, & paſſiva, prorſus humanæ mentis commentum quoddam videtur, atque inde ortum, quia Intellectui humano illa maxime eſſe videntur, quæ ipſe potiſſimum haurit, & quibus ipſe plurimum afficitur. Itaque fit ut formæ (quas vocant) magis exiſtere videantur, quam aut Materia, aut Actio: quod illa latet, hæc fluit; altera non tam fortiter impingitur, altera non tam cõſtanter inhæret. Imagines autem illæ contra, & manifeſtæ & conſtantes putantur; adeo ut Materia illa prima & communis, tamquam acceſſorium quiddã videatur, & loco Suffulcimenti; Actio autẽ quævis tamquam Emanatio tantum à forma; atque prorſus primæ partes formis deferantur. Atque hinc fluxiſſe videtur formarum & Idearum regnum in Eſſentiis, Materia ſcilicet addita quadã phantaſtica. Aucta etiam ſunt iſta ſuperſtitione nonnulla (errorem, intemperantiam, ut fit, ſecuta) & Ideæ abſtractæ quoque introductæ, & earum dignitates; tanta confidentia & majeſtate, ut cohors ſomniantium vigilantes fere oppreſſerit. Verum iſta ut plurimum evanuerunt, licet alicui, noſtro hoc ſeculo, curæ fuerit, ea ſponte inclinantia, fulcire & excitare majore auſu (ut nobis videtur) quam fructu. Verum quam præter rationem materia abſtracta principium ponatur (niſi obſtent præjudicia) facile perſpicitur. Formas ſiquidem ſeparatas quidam actu ſubſiſtere poſuerunt, materiam ſeparatam nemo; ne ex iis, qui eam ut principium adhibuerunt; atque ex rebus phantaſticis entia conſtituere durum videtur ac perverſum, neque inquiſitioni de principiis conſonum. Neque enim quæritur quomodo naturam Entium commodiſſime cogitatione cõplectamur, aut diſtinguamus, ſed quæ ſint vere Entia prima & maxime ſimplicia, ex quibus cætera deriventur. Primum autem Ens non minus vere debet exiſtere, quam quæ ex eo fluunt quodammodo magis. Authupoſtaton enim eſt, & per hoc reliqua. At quæ dicuntur de materia illa abſtracta, non multo meliora ſunt, quam ſi quis Mũdum & res, ex Categoriis & hujuſmodi Dialecticis notionibus, tamquã ex principiis, fieri aſſerat. Parum enim intereſt, utrum quis mundum fieri ex materia & forma, & privatione dicat, an ex ſubſtantia & qualitatibus contrariis. Sed omnes fere Antiqui, *Empedocles*, *Anaxagoras*, *Anaximenes*, *Heraclitus*, *Democritus*, de Materia prima in cæteris diſſidentes, in hoc convenerũt, quod Materiam activam, forma nonnulla, & formam ſuã diſpenſantem, atq; intra ſe principium motus habentem, poſuerunt. Neq; aliter cuiquam opinari licebit, qui non experientiæ plane deſertor eſſe velit. Itaq; hi omnes mentem rebus ſubmiſerunt. At *Plato* mundum cogitationibus, *Ariſtoteles* vero etiam cogitationes verbis, adjudicarunt; vergentibus etiam tum hominum ſtudiis ad diſputationes & ſermones, & veritatis inquiſitionem ſeveriorẽ miſſam facientibus. Quare hujuſmodi placita magis toto genere reprehendenda, quã proprie confutanda videntur. Sunt enim eorum, qui multum loqui volunt, & parum ſcire. Atq; abſtracta iſta materia eſt materia diſputationũ, nõ Univerſi. Verum rite & ordine philoſophanti, Naturæ plane facienda eſt diſſectio, nõ abſtractio (qui autem ſecare eam nolunt, abſtrahere coguntur) atq; omnino materia prima ponenda eſt conjuncta cũ forma prima, ac etiam cũ principio motus primo, ut invenitur. Nam & motus quoq; abſtractio infinitas phantaſias peperit, de animis, vitis & ſimilibus, ac ſi iis per materiam & formam non ſatisfieret, ſed è ſuis propriis penderent illa Principiis. Sed hæc tria nullo modo diſcerpenda, ſed tantũmodo diſtinguenda, atq; aſſerenda materia (qualiſcunq; ea ſit) ita ornata, & apparata, & formata, ut omnis virtus, Eſſentia, actio, atque motus naturalis ejus conſecutio, & emanatio eſſe poſſit. Neque propterea metuendum, ne res torpeant, aut varietas iſta, quam cernimus, explicari non poſſit, ut poſtea docebimus. Atque quod Materia prima forma nonnulla ſit, demonſtratur à Parabola in hoc, quod *Cupidinis* eſt perſona quædam. Ita tamen ut materia ex toto ſive maſſa materiæ quondam informis fuerit: Chaos enim informe; *Cupido* perſona quædam, Atque hæc cum Sacris literis optime conveniunt. Neque enim ſcriptum eſt, quod Deus Hymen in principio creavit, ſed Cœlum & Terram.

Subjungitur etiam deſcriptio nonnulla ſtatus rerũ, qualis fuerit ante opera dierũ, in qua diſtincta mentio fit Terræ & Aquæ, quæ ſunt nomina formarũ: ſed tamẽ quod maſſa ſecundum totum erat informis. Verum introducitur in Parabolam *Cupido* ita perſonatus, ut ſit tamẽ nudus. Itaq; poſt illos, qui materiam ponunt abſtractam, proxime (ſed in contrarium) peccant illi, qui eam ponunt non exutam. Atque de hac re quædam aſperſimus in iis, quæ de Demonſtrationibus, quales in materiam primam conveniant, & de Heterogenia ipſius materiæ, à nobis jam dicta ſunt. At hic, quem nunc ingrediemur, eſt proprius ejus rei tractandæ locus. Videndum ergo ex iis, qui principia rerũ in materia formata fundaverunt, quinam ſint illi, qui formam materiæ tribuerint nativam & nudam, & qui rurſus ſuperfuſam & in-

dutam

dutam. Inveniuntur autem omnino *quatuor opinantium ſectæ. Prima eſt* eorum, qui unum quippiam aſſerunt rerum principium, diverſitatem autem entium conſtituunt in Natura ejuſdẽ principij fluxu & diſpenſabili. *Secunda* eorum, qui principium rerum ponunt ſubſtantia unicum, idque fixum & invariabile, diverſitatem Entium deducunt per hujuſmodi principij diverſas magnitudines, figuras, & poſituras. *Tertia* eorũ, qui plura conſtituunt rerum principia; & diverſitatẽ entium ponunt in eorum temperamento & miſtione. *Quarta* eorum, qui infinita aut ſaltem numeroſa conſtituunt rerum principia ſed ſpecificata & effigiata; quibus nihil opus ut comminiſcantur aliquid, quod res deducat ad multiplex, cum Naturam jam à principio diſgregent. Inter quos ſecunda ſecta nobis videtur ſolummodo *Cupidinem* exhibere, ut eſt, nativum & exutum. Prima vero introducit eum tanquã velo diſcretum. Tertia tunicatum. Quarta etiam chlamydatum & fere ſub larva. Atq; de ſingulis pauca dicemus ad meliorem parabolæ explicationẽ. Primo igitur ex iis qui unum rerum principium ſtatuerunt, neminem invenimus, qui illud de Terra affirmaret. Obſtabat ſcilicet Terræ natura quieta, & torpens, & minime activa, ſed cœli & ignis & reliquorum patiens; ne id cuipiam in mentem veniret aſſerere. Attamen priſca ſapientia Terrã proximam à chao ponit, cœlique primo parentem, deinde nuptam; ex quo conjugio omnia. Neque propterea hoc accipiendum, ac ſi veteres unquam ſtatuiſſent Terram principium Eſſentię; ſed principium vel originem potius ſchematiſmi ſive ſyſtematis. Itaque hanc rem ad parabolam ſequentem de cœlo rejicimus, ubi de Originibus inquiremus; quæ eſt inquiſitio, ad illam de principiis, poſterior.

At *Thales* Aquam principium rerum poſuit. Videbat enim Materiam præcipue diſpenſari in humido, humidum in Aqua. Conſentaneum autem eſſe illud rerum principium ponere, in quo virtutes Entium & vigores, præſertim Elementa generationum & inſtaurationum potiſſimum invenirentur. Genituram Animalium humidam; etiam Plantarum ſemina & nuclea, quamdiu vegetarent, nec effœta eſſent, tenera & mollia. Metalla quoq; liqueſcere & fluere, & eſſe tamquam terræ ſuccos concretos, vel potius Aquas quaſdã minerales. Terram ipſam imbribus aut irrigatione fluviorum fœcundari & inſtaurari, nihilque aliud videri Terram & Limum, quam fæces & ſedimenta Aquæ. At aërem planiſſime eſſe aquæ expirationem atque expanſionem. Quin & ignem ipſum non concipi, neque omnino durare aut ali, niſi ex humido & per humidum. Pinguedinem autem illam humidi, in qua flamma & ignis ſuſtentantur & vivunt, videri quandam Aquæ maturitatem & cõcoctionem. Corpus rurſus & molem Aquæ per Vniverſum, ut fomitem communem, diſpertiri. Oceanũ terræ circumfundi: vim maximam aquarum dulcium ſubterraneam, unde fontes & fluvij, qui venarum inſtar, aquas per terræ & faciem & viſcera deportent. At immenſas vaporum & Aquarum congregationes in ſupernis eſſe, utque aliam quandam Aquarum Vniverſitatem, utpote à qua inferiores Aquæ, atque adeo oceanus ipſe reparentur & reficiantur: Etiam ignes cœleſtes exiſtimabat Aquas illas & vapores depaſcere. Neque enim aut ſine alimento ſubſiſtere, aut aliunde ali poſſe: figuram autem Aquæ, quæ in ejus particulis (guttis videlicet) cernitur, eandem cum figura Vniverſi eſſe, rotundam nempe & ſphæricam: quin & undulationem Aquæ, etiam in aëre & flammâ, notari & conſpici, motum deniq; aquæ habilem, nec torpeſcentem, nec præfeſtinam: numeroſiſſimam autem piſcium & Aquatilium generationem. Sed *Anaximenes* aërem delegit, quod unum eſſet rerũ principium. Nam ſi moles in conſtituendis rerum principiis ſpectanda ſit, videtur aër longe maxima univerſi ſpatia occupare. Niſi enim detur vacuum ſeparatum, aut recipiatur ſuperſtitio illa de Heterogenia cœleſtium & ſublunarium: quicquidà globo terræ ad ultima cœli extenditur ſpatia, atq; aſtrum aut meteorum non eſt, aërea ſubſtantia compleri videtur. Atq; globi terreſtris domicilium inſtar puncti ad cœli ambitum cẽſetur. In æthere vere ipſo, quantula portio in ſtellis cõſpergitur? cum in citimis ſphæris ſingulæ conſpiciantur, in ultima licet ingens earum numerus ſit, tamen præ ſpatiis interſtellaribus, exiguum quiddam ſpatij ſidereum appareat: ut omnia tãquam in vaſtiſſimo aëris pelago natare videantur. Neque parva eſt ea portio aeris & ſpiritus, quæ in aquis & cavis terræ locis, ſedem & moram habet: unde aquæ fluorem ſuum recipiunt. Quin & extenduntur quandoq; & intumeſcunt: Terræ autem non ſolum poroſitas ſua accidit, ſed etiã tremores & concuſſiones, evidentia ſigna venti & aëris incluſi. Quod ſi media quædam Natura ſit propria principiorum, ut tantæ varietatis poſſit eſſe ſuſceptiva: ea prorſus in aere reperiri videtur. Eſt enim aer tamquam commune rerum vinculum, non tantum quia ubique præſto eſt, & ſuccedit, & vacua poſſidet, ſed multo magis quod videtur eſſe Naturæ cujuſdam mediæ & adiaphoræ. Hoc enim corpus illud eſt, quod lucem, opacitatem, omniumq; colorum tincturas, & umbrarum Eclipſes excipit & vehit: quod ſonorũ etiam harmonicorũ, & (quod multo majus eſt) articulatorum impreſſiones & ſignaturas motu accuratiſſimo diſcriminat: quod odorum differentias, non tantum generales illas ſuavis & fœtidi gravis, acuti & ſimilium, ſed proprias & ſpecificatas, Roſæ, Violæ, ſubit nec confundit: quod ad celebres & potentiſſimas illas qualitates calidi, frigidi, etiam humidi, ſicci, quodammodo æquum ſe præbet, in quo vapores aquei, halitus pingues, ſpiritus ſalium, metallorum fumi, ſuſpenſa volant. Denique in quo radij cœleſtes, & arctiores rerum conſenſus & diſcordiæ, ſecretò commeant, & obmurmurant, ut ſit aer veluti Chaos ſecundum, in quo tot rerum ſemina agant, errent, tentent, atque experiantur. Poſtremo, ſi vim generalem & vivificantem in rebus conſulas, quæ ad rerum principia manuducat eaque manifeſtet, etiam aeris potiores partes eſſe videntur: adeo ut aeris & ſpiritus & Animæ vocabula uſu nonnunquam confundantur. Idque meritò cum vitæ paulo adultioris (exceptis ſcilicet rudimentis illis vitæ in Embryonibus & ovis) reſpiratio aliqua omnes ſit veluti individuus: adeo ut piſces concreta & conglaciata Aquarum ſuperficie ſuffocentur. Etiam ignis ipſe niſi ab aura circumfuſa animetur, extinguitur, nihilque aliud videtur, quam aer attritus,

tus,irritatus & incenſus, quemadmodũ Aqua è contra videri poſſit aëris coagulum & receptus. Etiam Terram perpetuo aërem exhalare,neq; ut per aquam in formam aëris,tranſitũ faciat, opus habere.*Heraclitus* vero magis acutus, ſed minus credibilis,Ignem rerum principium poſuit.Neq; enim naturam mediam,quæ maxime vaga&corruptibilis eſſe ſolet,ſed naturam ſummam&perfectam,quæ corruptionis & alterationis terminus quidam ſit;ad rerum principia conſtituenda quæſivit.Videbat autem maximam rerũ varietatem & perturbationem in corporibus ſolidis & conſiſtentibus inveniri. Talia enim corpora Organica eſſe poſſunt,& veluti machinæ quædam: quæ etiam ex figura innumeras variationes naniſcuntur,qualia ſunt corpora Animaliũ & Plantarum.Etiam in his ipſis,ea quoque, quæ Organica non ſunt ,tamen ſi acutius introſpiciantur, valde eſſe diſſimilia reperiuntur. Quanta enim diſſimilitudo inter partes Animalium illas ipſas, quæ vocantur Similares? cerebrum , humorem cryſtallinum,albuginem oculi,os,membranam, cartilaginem,nervum,venam,carnem,pinguedinem,medullam , ſanguinem,ſperma , ſpiritum, chilum,reliqua?etiam inter partes Vegetabiliũ , radicem,corticem,caulem,folium,florem,ſemẽ, & ſimilia? At foſſilia organica non ſunt certe, ſed tamen & in una ſpecie varie commiſta ſunt,& ad invicem admodum copioſam varietatem oſtendunt.Quamobrem baſis illa diverſitatis Entium, ampla,lata,& exporrecta , in qua tantus rerum apparatus eluceſcit & obverſatur , conſtitui videtur in Natura ſolida & conſiſtenti. Corpora vero liquorum,vis ſchematiſmi Organici plane deſerit.Neq; enim reperitur per totam iſtamNaturam viſibilem , aut Animal,aut Planta,in corpore mere fluido.Ergo numeroſiſſima illa varietas à Natura liquida abſcinditur, & ſubducitur; Manet nihilominus varietas non parva,ut in tãta diverſitate fuſilium,ſuccorum,deſtillatorum,& hujuſmodi,manifeſtum eſt. At in aëris & pneumaticis corporibus arctatur multo magis varietas,& obducitur promiſcua quædam rerũ ſimilitudo.Certe vis illa colorum&ſaporum,quibus liquores quandoq; diſtinguuntur,omnino ceſſat: odorum vero manet,atque aliarum nonnullarũ, ita tamen,ut tranſeant,confundantur, & minus hæreant; adeo ut in univerſum quo magis ad ignis naturam fiat appropinquatio , tantum de varietate depereat.At poſtquam ad ignis naturã ventum eſt,ejuſque rectificati & purioris, omne organum omniſque proprietas,omnis diſſimilaritas exuitur,atque Natura tamquam in vertice pyramidali in unum coire videtur, atque ad terminum actionis ſuæ propriæ perveniſſe.Itaq; incenſionem ſive igneſcentiam pacem nominavit, quia Naturam componeret:Generationem autẽ bellum,quia ad multiplex deduceret. Atque ut iſta ratio(qua res à varietate ad unum & ab unitate ad varium,fluminis inſtar fluerent & refluerent) aliquo modo explicare poſſet : ignem ei denſari & rareſcere placuit,ita tamen ut *rareſcentia* illa verſus Naturam igneam , actio eſſet Naturæ directa & progreſſiva:*Denſatio* autẽ veluti retrogradatio Naturæ &deſtitutio. Vtrumque fato & certis periodis(ſecundum ſummam) fieri cenſebat:ut mundi iſtius,qui volvitur, futura ſit quandoque conflagratio, & deinde inſtauratio , atque incenſionis & generationis ſeries perpetua & ſucceſſio. Ordinem autem (ſi quis diligenter verſetur in tenui ea, quæ de hoc Viro atque ejus decretis ad nos pervenit, memoria) diverſum ſtatuit *Incenſionis* & *Extinctionis*. In ſcala enim *Incenſionis*,nihil ab iis,quæ vulgata ſunt, diſſentiebat:ut progreſſus *Rareſcentiæ* & extenuationis eſſet à Terra ad Aquam, ab Aqua ad Aërem , ab Aëre ad Ignem:at non idem decurſus: ſed ordinem plane invertebat. Ignem enim per exſtinctionem Terram educere aſſerebat , tamquam fæces quaſdam atque fuligines ignis : eas deinceps uditatem concipere & colligere, unde aquæ fiat effluvium,quæ rurſus aërem emittat& exſpiret:ut ab igne ad terram mutatio fiat in præceps,non gradatim.

Atque hæc,aut iis meliora,cogitabant illi, qui unum rerum principium ſtatuerunt , Naturam ſimpliciter intuiti,non contentioſe. Atque laudandi ſunt,quod veſtem unicam *Cupidini* tribuerint,id quod nuditati proximum eſt; atque hujuſmodi veſtem,quæ eſt(ut diximus) veli cujuſpiam inſtar,non profecto telæ ſpiſſioris. Veſtem autem *Cupidinis* appellamus formam aliquam Materiæ primæ attributam , quæ aſſeratur eſſe cum forma alicujus ex Entibus ſecundis ſubſtantialiter homogenea. Iſta autem quæ de Aqua , Aëre,Igne,ab iſtis aſſeruntur, non firmis admodum rationibus nixa; reprehendere non fuerit difficile;neque cauſa videtur cur de ſingulis diſſeramus,ſed tantum in genere.Primò itaqne videntur Antiqui illi in inquiſitione Principiorũ, rationem non admodum acutam inſtituiſſe, ſed hoc ſolummodo egiſſe , ut ex corporibus apparentibus & manifeſtis,quod maxime excelleret, quærerent:&,quod tale videbatur , Principium rerum ponerent:tamquam per excellentiam,non verò aut realiter.Putabant enim hujuſmodiNaturam dignam , quæ ſola eſſe diceretur qualis apparet : Cætera vero eandem ipſam Naturam eſſe exiſtimabant,licet minime ſecundum apparentiam:ut vel per tropum locuti , vel tamquam faſcinati videantur , cum impreſſio fortior reliqua traxerit.At vere contemplantem, æquum ſe præbere oportet ad omnia,atque principia rerũ ſtatuere,quæ etiam cum minimis & rariſſimis,& maxime deſertis quibuſcunq;Entium cõveniãt, non tantum cum maximis & plurimis & vigentibus.Licet enim nos homines Entia, quæ maxime occurrunt,maxime miremur, tamen Naturæ ſinus ad omnia laxatur.Quod ſi principium illud ſuum teneant non per excellentiam,ſed ſimpliciter:videntur utriq;in duriorem Tropum incidere: cum res plane deducatur ad æquivocum,neq; de Igne naturali,aut naturali Aëre,aut Aqua , quod aſſerunt , prædicari videatur,ſed de igne aliquo phantaſtico&notionali,(& ſic de cæteris)qui nomen ignis retineat,definitionem abneget.Porrò videntur&illi in eadem incõmoda compelli,quæ aſſertores Materiæ abſtractę ſubeunt. Vt enim illi Materiam potentialem & phantaſticam ex toto, ita& iſti ex parte introducunt.Ponunt etiam Materiam quoad aliquid (Principium illud nempe ſuum) formatam & Actualem : quoad reliqua tantum potentialem.Neq; aliquid lucri fieri per iſtud genus principij unici videtur,magis quã per illud

illud Materiæ abſtractæ; niſi quod habetur aliquidquod obſervetur ad Intellectum humanum, in quo cogitatio humana magis defigatur & acquieſcat, & per quod Notio principij ipſius paulo plenior ſit, reliquorum omnium abſtruſior, & durior. Sed ſcilicet illa ætate *Prædicamenta* regnū non acceperant, ut potuiſſet principium illud materiæ abſtractæ latere ſub fide & tutela Prædicamenti ſubſtantiæ. Itaque nemo auſus eſt confingere materiam aliquam plane phantaſticam, ſed principium ſtatuerunt ſecundum ſenſum, aliquod Ens verum: modum autem ejus diſpenſandi (liberius ſe gerentes) phantaſticum. Nihil enim inveniunt imo nec comminiſcuntur, quo appetitu aut ſtimulo, aut qua ratione, via, aut ductu, illud principium ſuum à ſe degeneret, & rurſus ſe recipiat. At cum tanti appareant per Univerſum contrariorum exercitus, deſi, rari, calidi, frigidi, lucidi, opaci, animati, inanimati, & aliorum plurimorum quæ ſe invicem oppugnant, privant, perimunt: hæc omnia ab uno quopiam rei materiatæ fonte manare putare, neque tamen ullum ejus rei modum oſtendere, ſpeculationis cujuſdam attonitæ videtur, & inquiſitionem deſerentis. Nam ſi de re ipſa per ſenſum conſtaret, ferendum eſſet, licet modus eſſet in obſcuro: rurſus ſi modus vi rationis erutus eſſet aliquis habilis & credibilis, diſcedendum fortaſſe ab apparentiis; ſed minime poſtulandum, ut iis aſſentiamus, quorum nec Entia per ſenſum manifeſta, neque explicationes per rationem probabiles. Præterea, ſi unum eſſet rerum Principium, debuerat ejus conſpici in omnibus rebus nota quædam, & tamquam partes potiores, & prædominantia nonnulla: neque inveniri principatum ullum, quod Principio ex Diametro opponatur. Etiam in medio collocari debuerat, ut omnibus commodius ſui copiam faceret, & per ambitum ſe diffunderet. At horum nihil eſſe in illis placitis invenitur. Nam terra, quæ à principij honore ſeparatur, & excluditur, videtur ſuſcipere & fovere naturas illis tribus Principialibus oppoſitas, cum ad nobilitatem & lucidam naturam ignis, opponat naturam quietam & opacam: ad tenuitatem & mollitiem Aeris, opponat ſimiliter naturam denſam & duram: & ad humiditatem & ſequacitatem Aquæ, naturam ſiccam, rigidam, & aſperam: atque ipſa quoque Terra medium locū occuparit, cæteris deturbatis. Porro, ſi unicum eſſet rerum Principium, debuerat & illud tum ad rerum generationem, tum ad earum diſſolutionem, æquam præbere naturam. Tam enim eſt principij, ut res in illud ſolvantur, quam ut res ex illo gignantur. At hoc non fit; ſed ex iis corporibus Aer & Ignis ad materiam generationis præbendam inepta videntur, ad eorum reſolutionem excipiendum parata. At Aqua contra ad generationem benigna & alma: ad reſolutionem ſive reſtitutionem magis aliena & averſa: id quod facile cerneretur, ſi imbres pauliſper ceſſarent. Quin & putrefactio ipſa nullo modo res ad Aquam puram & crudam redigit. Sed longe maximus error, quod conſtituerunt principium corruptibile & mortale. Id enim faciunt, cum principium introducunt tale, quod naturam ſuam in compoſitis deferat & deponat.

Nam quodcunque ſuis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors eſt illius, quod fuit ante.

Verum hac ratione magis nobis opus erit ſtatim cum ad illam tertiam ſectam, quæ plura decrevit rerum principia, ſermo jam ordine devectus ſit; quæ certe Secta plus roboris habere videri poſſit, plus præjudicij certe habet. Itaque ad opiniones non ſecundum genus & in communi, ſed ſingulas accedemus.

Itaque ex iis, qui plura principia dixerunt, ſeparabimus eos qui infinita aſſerunt. Ille enim locus de Infinito ad parabolam Cœli pertinet. Verum ex Antiquis *Parmenides* duo rerum Principia ignem & terram, dixit, ſive cœlum & terrā. Solem enim & ſidera, verum ignem eſſe aſſeruit, eumque purum & limpidum, non degenerem, qualis apud nos eſt ignis, qui tamquam *Vulcanus* in terram dejectus ex caſu claudicat. *Parmenidis* vero Placita inſtauravit ſeculo noſtro *Teleſius*, Vir Peripateticis rationibus (ſi aliquid illæ eſſent) potens & inſtructus, quas etiam in illos ipſos vertit: ſed affirmando impeditus; & deſtruendo quam aſtruendo melior. Ipſius vero *Parmenidis* inventorum parca admodum & perexilis memoriā. Attamen fundamenta ſimilis opinionis plane jacta videntur in libro, quem *Plutarchus* de primo frigido conſcripſit: qui tractatus videtur ex aliquo tractatu antiquo, qui tunc temporis exſtabat, jam periit, deſcriptus & deſumptus. Habet enim non pauca & acutiora & firmiora, quam ſolent eſſe authoris ipſius, qui ea vulgavit; à quibus monitus atque excitatus videtur *Teleſius*, ut ea & ſtudioſe arriperet & ſtrenue perſequeretur in ſuis de Natura Rerum commentatiis. Placita autem hujus Sectæ ſunt hujuſmodi. Primas formas ac prima Entia activa, atque adeo primas Subſtantias, calorem & frigus eſſe; Eadem nihilominus incorporea exiſtere: ſed ſubeſſe materiam paſſivam & potentialem, quæ corpoream molem præbeat, atque ſit utriuſque naturæ ex æquo ſuſceptiva, ipſa omnis actionis expers. Lucem pullulationem caloris eſſe, ſed caloris diſſipati, qui coëundo multiplicatus, ſit robuſtus & ſenſibilis. Opacitatem ſimiliter deſtitutionem & confuſionem naturæ radiantis ex frigore. Rarū & Denſum caloris & frigoris texturas & veluti telas eſſe; calorem vero & frigus eorum effectores & opifices, denſante opus frigore & inſpiſſante, divellente autem calore & extendente. Ex ejuſmodi texturis indi corporibus diſpoſitionem erga motum, vel habilem vel averſam, Raris videlicet promptam & habilem, Denſis torpeſcentem & averſam. Itaque calorem per tenue motum excitare, & peragere, frigus per denſum, motum compeſcere & ſedare. Quare eſſe & poni quatuor naturas coëſſentiales, atque conjugatas, eaſque duplices, ordinem eum, quem diximus, ad invicem ſervantes; (fons enim calor & frigus, cæteræ emanationes) ſed tamen perpetuo concomitantes & inſeparabiles. Eas eſſe, Calidū, Lucidum, Rarum, Mobile. Et quatuor rurſus his oppoſitas, Frigidum, Opacum, Denſum, Immobile. Sedes vero & contignationes primæ conjugationis, in cœlo, ſideribus, ac præcipue in Sole ſtatui; ſecundæ in Terra. Cœlum enim è ſummo integroque calore & materia maxime explicata eſſe calidiſſimum, lucidiſſimum, tenuiſſimum, maxime mobile. Terram contra, ex frigore inte-

gro-

gro & irrefracto, & materia maxime contracta, frigidiſſimam, tenebricoſiſſimam, denſiſſimam, penitus immobilem, ac ſummopere motum exhorrentem. Summitates vero cœli naturam ſuam integram atque illæſam ſervare, diverſitatem nonnullam inter ſe admittentes, ſed à contrarii violentia & inſultu penitus ſemotas: ſimilem per ima ſive intima Terræ conſtantiam eſſe, extrema tantum ubi contrariorum ſit appropinquatio & concurſus, laborare, & ab invicem pati & oppugnari. Cœlum itaque tota mole & ſubſtantiâ calidum & omnis contrariæ naturę prorſus expers, ſed inæqualiter; aliis partibus ſcilicet magis calidum, aliis minus. Stellatum enim corpus intenſius calidum, interſtellare remiſſius; Quin & ſtellis ipſis alias aliis ardentiores, & ignis magis vividi & vibrantis: ita tamen ut contraria Natura frigoris, aut aliquis ejus gradus, nunquam eo penetret; recipere enim diverſitatem Naturæ, contrarietatem non recipere. Neque vero de calore aut igne cœleſtium, qui eſt integer & nativus, ex igne communi judicium omnino fieri. Ignem enim noſtrum extra locum ſuum, trepidum, contrariis circumfuſum, indigum, & ſtipem alimenti, ut conſervetur, emendicantem, & fugientem: At in cœlo vero locatum, ab impetu alicujus contrarii disjunctum, conſtantem, ex ſe & ſimilibus conſervatum, & proprias operationes libere & abſque moleſtia peragentem. Item cœlum omni parte lucidum, ſed ſecundum magis & minus. Cum enim ſint ex ſtellis notis & numeratis, quæ niſi cœlô ſerenô conſpici non poſſint, atque in Galaxiâ ſint nodi minutarum ſtellarum, quæ albedinem quandam conjunctæ, non corpus lucidum diſtinctæ repræſentent; Nemini dubium eſſe poſſe, quin & ſint ſtellæ complures, quoad nos inviſibiles; atque adeo univerſum cœli corpus luce prædìtum ſit, licet fulgore non tam robuſto & vibrante, nec radiis tam confertis & conſtipatis, ut tâta ſpatia diſtantiarum vincere queat, & ad noſtrum aſpectum pervenire. Ita rurſus cœlum univerſum ex ſubſtantia tenui & rara, nil in ea contruſum, nil illibenter compactum, ſed tamen alia parte materiam magis explicatam, alia minus explicatam ſortiri. Poſtremo, motum cœli eum inveniri, qui rei maxime mobili competat, converſionis nimirum ſive rotationis; motus enim circularis abſque termino eſt, & ſui gratia. Motus in linea recta, ad terminum & ad aliquid; & tamquam ut quieſcat. Itaque univerſum cœlum motu circulari ferri, nec ullam ejus partem hujus motus expertem eſſe; ſed tamen quemadmodum & in calore, & in luce, & raritate cœli verſatur inæqualitas, ita & in motu eandem notari; adeoque magis inſigniter, quia obſervationem humanam magis laceſſit & ſuſtinet, ut etiam calculos pati poſſit. Motum autem Orbicularem & incitatione differre poſſe, & latione; & incitatione, ut ſit celerior aut tardior; latione, ut ſit in circulo perfecto, aut aliquid habeat ſpiræ, neque ſe plane reſtituat ad eundem terminum; (nam linea ſpiralis ex circulo & recta compoſita eſt) Itaque hæc ipſa cœlo accidere, varietatem nempe incitationis, & deflexionem à reſtitutione, ſive ſpiralitatem. Nam & ſtellæ inerrantes & Planetæ impariter properant; & planetæ evidenter à Tropico in Tropicum deflectunt, atque quo ſublimiora cœleſtia ſunt, eo & majorem incitationem ſortiuntur, & propiorem ſpiram. Nam ſi Phænomena ſimpliciter, atque ut conſpiciuntur, accipiantur, & ponatur motus diurnus unus naturalis & ſimplex in cœleſtibus, & formoſitas illa Mathematica (ut motus reducantur ad circulos perfectos) contemnatur, & recipiantur lineæ ſpirales; & contrarietates illæ motuum in conſecutione, ab Oriente in Occidentem (quem vocant primi Mobilis) & rurſus ab Occidente in Orientem (quem vocant motum proprium planetarum) redigantur in unum, ſalvando differentiam temporis in reſtitutione per præfeſtinationem & derelictionem; & diverſam politatem Zodiaci per ſpiras; manifeſtum eſt hoc, quod diximus, evenire. Exempli gratia, ut Luna, quæ eſt Planetarum infima, incedat & tardiſſime, & per ſpiras maxime raras & hiantes. Atque talis quædam natura portionis illius cœli, quæ ſit (propter diſtantiam à contrario) firma & perpetua, huic Sectæ videri poſſit. Utrum vero veteres terminos ſervarit *Teleſius* ut talia eſſe putaret, quęcunque ſupra Lunam collocantur, cum Luna ipſa, an altius vim inimicam adſcendere poſſe, perſpicue non ponit. At terræ (quæ eſt oppoſitæ Naturæ contignatio & ſedes) portionem itidem maximam, intemeratam & inconcuſſam ſtatuit, & quo cœleſtia non penetrent. Eam vero qualis ſit non eſſe cur inquiratur, ait. Sat eſſe ut quatuor illis naturis, frigiditate, opacitate, denſitate, & quiete, iiſque abſolutis, & nullatenus imminutis, dotata judicetur. Partem autem terræ verſus ſuperficiem ejus, veluti quendam corticem, aut incruſtationem, generationi rerum aſſignat; omniaque entia, quæ nobis quovis modo innotuerunt, etiam ponderoſiſſima, duriſſima & altiſſime demerſa, metalla, lapides, mare, ex terra per calorem cœli, aliqua ex parte verſa & ſubacta, & quæ nonnihil caloris, radiationis, tenuitatis, & mobilitatis jam conceperit, & denique ex media inter ſolem & terram purâ naturâ participet, conſiſtere. Itaque neceſſe eſt ut terra illa pura, infra profundiſſima Maris, Minerarum & omnis generati deprimatur; & à terrâ illâ purâ uſque ad Lunam aut altiora fortaſſe, media quædam natura ex temperamentis & refractionibus cœli & terræ colloeetur. Poſtquam autem interiora utriuſq; regni ſatis muniſſet, expeditionem & bellum molitur. Nam in ſpatiis illis intrà extima cœli & intima Terræ, omnem tumultum & conflictum, & tartariſmum inveniri, ut fit in Imperiis, in quibus illud uſuvenit, ut fines incurſionibus & violentiis infeſtentur, dum interiores provinciæ ſecurâ pace fruuntur. Has itaque Naturas & earum concretiones, ſeſe aſſidue generandi & multiplicandi, & quaqua verſus offundendi, & molem Materiæ univerſam occupandi, & ſeſe mutuo oppugnandi & invadendi, & propriis ſe ſedibus deturbandi & ejiciendi, & ſeſe in iis conſtituendi, præterea & alterius Naturæ vim, & actiones, & proprias etiam percipiendi & prehendendi, & ex hujuſmodi perceptione ſe movendi & accommodandi, appetitum & facultatem habere, atq; ex iſta decertatione, omnium Entium, atque omnis Actionis & virtutis varietatem deduci. Videtur tamen alicubi, licet titubanter & ſtrictim, aliquid dotis materiæ impertiri; primò, ut non augeatur, nec minuatur, per formas & activa Entia, ſed ſummâ Univerſali conſtet: deinde ut motus gravitatis ſive deſcenſus ad illam refe-

referatur; etiam quiddam de ingredine materię injicit. Illud autem perſpicue; calorem & frigus eadē vi & copiâ, in materia explicata vires remittere, in complicata intendere, cum menſuram non ſuam ſed materiæ impleant. Modum vero excogitat atq; explicat *Teleſius*, quo ex hoc certamine & lucta induci atque expediri poſſit tam fœcunda & multiplex entium generatio. Ac primò cavet Terræ, inferiori ſcilicet principio, ac oſtendit quid in cauſa ſit, cur à Sole terra jampridem deſtructa, & abſorpta non ſit, nec in futurum eſſe poſſit. Caput huic rei diſtantiam ponit Terrę à ſtellis fixis immenſam, à Sole ipſo ſatis magnam, & qualis eſſe debeat, bene menſuratam. Secūdo; declinationem radiorum ſolis, à perpendiculo, habito reſpectu ad partes Terræ diverſas; quod videlicet ſupra majorem partem terræ Sol nunquam ſit in vertice, aut incidentia radiorum perpendicularis; adeo ut univerſum Terræ globum vigore aliquo caloris notabili nunquam occupet. Tertiò, obliquitatem motûs ſolis, in tranſcurſu per Zodiacum, habito reſpectu ad eaſdem Terræ partes, unde calor ſolis in qualicunque vigore non aſſiduo ingeminatur, ſed per intervalla majora redit. Quartò, celeritatem ſolis reſpectu motûs diurni, qui tantum ambitum tam exiguo temporis ſpatio conficit, unde minor mora caloris, neque momentum aliquod temporis, in quo calor conſtet. Quintò, continuationem corporum inter Solem & Terram, quod ſol non per vacuum integras caloris demittat vires, ſed per tot corpora renitentia permeans, & cum ſingulis ſatagens, & dimicans, in immenſum langueat, & enervetur; tantò magis quod quò longius procedat atque debilior evadat, eò corpora inveniat magis inobſequentia, maxime omnium, poſtquam ad terræ ſuperficiem ventum eſt, ubi videtur non ſolum renitentia, ſed plane quædam repulſio. Proceſſum vero immutationis talem aſſerit. Bellum plane inexpiabile, atque internecivum eſſe; neque contrarias iſtas naturas ullo ſymbolo convenire, neque per tertiam, præterquam hylen. Itaque utramque naturam hoc ipſum appetere, niti, contendere, ut alteram plane perdat, ſeque ſolam & ſuam materiæ indat; ut ſit Solis opus (quod perſpicue & ſæpe dicit) plane terram vertere in Solem, & viciſſim opus Terræ, Solem vertere in Terram; neque hoc officere quin omnia certo ordine, definitis temporibus, & juſtis menſuris fiant; atque actio quæque curſu debito incipiat, moliatur, vigeat, langueat, ceſſet. Quod tamen per leges fœderis aut concordiæ ullas non fieri, ſed omnino per impotentiam: omne enim plus & minus in virtute & actione non ab intenſionis moderamine (quæ integrum quiddam concupiſcit) ſed ab oppoſitæ naturæ ictu & fræno eſſe; Operationis diverſitatem & multiplicitatem atque etiam perplexitatem, omnino propter unum ex tribus iſtis evenire; vim caloris, diſpoſitionem materiæ, modum ſubactionis; quæ tamen tria nexu quodam inter ſe implicantur, atque ſibi ipſis concauſæ ſunt. Calorem ipſum, vi, copia, mora, medio, ſucceſſione differre: Succeſſionem vero ipſam in plurimis variari, Accedentia, Recedentia, ſive intenſione, remiſſione, ſaltu, gradu, reditu; ſive repetitione per majora aut minora intervalla; atque hujuſmodi alterationibus. Calores itaque prorſus vi & natura longe diverſiſſimos eſſe, prout puriores vel impuriores, habita ratione ad primum fontem (Solem videlicet) facti ſint. Neque calorem omnem calorem fovere; ſed poſtquam gradibus bene multis ad invicem diſtent, ſe mutuo non minus quam frigora perimere ac perdere, & proprias actiones agere & alterius actionibus adverſari atque opponi; ut minores calores ad multo majores conſtituat *Teleſius* tamquam proditores & perfugas, & cum frigore conſpirantes. Itaque vividum illum calorem, qui in igne eſt, & vibratur, exilem illum calorem, qui in aqua ſerpit, omnino interimere; atque ſimiliter calorem præternaturalem humorum putridorum in corpore humano, calorem naturalem ſuffocare & exſtinguere. Copiam vero caloris plurimum intereſſe, manifeſtius eſſe, quam ut explicatione egeat. Neque enim unam aut alteram ignis prunam æque vehementer, ac multas coacervatas, calefacere; maxime autem inſigniter copiæ caloris effectum demonſtrari in multiplicatione caloris Solis, per reflexionem radiorum; numerus enim radiorum conduplicatur per reflexionem ſimplicem, multiplicatur per variam. Copiæ caloris vero debet adſcribi vel addi & Unio, quod etiam obliquitate & perpendiculo radiorum optime oſtenditur, cum quo propius & ad acutiores angulos radius directus & reflexus coëat, eo validiorem caloris ictum jaciat. Quin & Sol ipſe, cum inter majores illos & robuſtiores ſtellarum fixarum ignes Regulum, Caniculam, ſpicam, verſatur, valentiores fervores efflat. Moram vero caloris evidentiſſime maximi momenti operationem eſſe, cum omnes virtutes naturales tempora colant, obſervent, ut ad vires actuandas tempus requiratur nonnullum, ad roborandas, bene multum. Itaque moram caloris, calorem æqualem in progreſſivam & inæqualem convertere, quia calor & antecedens & ſubſequens ſimul conjugantur; id & in fervoribus Autumnalibus, quia fervoribus ſolſtitialibus; & in horis æſtivis pómeridianis, quia horis ipſis meridianis ardentiores ſentiuntur, manifeſtum eſſe; etiam in frigidioribus regionibus debilitatem caloris, mora & longitudine dierum æſtivis temporibus quandoque compenſari. At medii potentiam & efficaciam in calore deferēdo inſignem eſſe. Hinc enim tempeſtatum temperiem magnopere variam, ut cœlum indicibili inconſtantia per dies æſtivos algidum nonnihil, per dies hiemales ſudum quandoque inveniatur; ſole interim iter ſuum & ſpatia ſua conſtanter & legitime ſervante; Etiam ſegetes & uvas flantibus Auſtris & cœlo nubiloſo, magis mutari. Atque omnem cœli ſecundum varias annorum revolutiones diſpoſitionem & execrationem, aliquando peſtilentem & morbidam, aliquando ſalubrem & amicam, hinc cauſam & originem ſumere; medio ſcilicet aëre variante, quæ diſpoſitionem ex ipſa viciſſitudine & alteratione tempeſtatum diverſam, longa fortaſſe ſerie colligit. Succeſſionis vero caloris atque ordinis quo calor calorem conſequitur, ut multiplicem rationem, ita ſummam virtutem eſſe. Neque ſolem tam numeroſam & prolificam generationem educere potuiſſe, niſi corporis ſolis moventis configuratio verſus Terram & Terræ partes; plurimæ inæqualitatis & variationis particeps eſſet. Nam & circulariter movetur

vetur Sol, & rapide & ex obliquo, & ſe retexit, ut & abſens ſit & præſens, & propior & remotior & magis ex perpendiculo; & magis ex obliquo, & citius rediens & tardius, neque ullo temporis momento calor emanans à Sole ſibi conſtet, neque brevi intervallo uſquam (niſi ſub ipſis Tropicis) ſe reſtituat; ut tanta variatio generantis, cum tanta varietate generati optime conveniat. Cui addi poſſe medii ſive vehiculi naturam diverſiſſimam. Cætera quoque quæ de inæqualitate & gradibus caloris unici dicta ſunt, poſſe ad viciſſitudines & varietates ſucceſſionis in caloribus diverſis referri. Itaque *Ariſtotelem* non male generationem & corruptionem rerum obliquæ viæ ſolis attribuiſſe, eamque ut efficientem cauſam earum conſtituiſſe, ſi libidine pronuntiandi, & arbitrum Naturæ ſe gerendi, & res ad placitum ſuum diſtinguendi & concinnandi, recte inventum non corrupiſſet. Illum enim & Generationem & Corruptionem (quæ nunquã prorſus privativa, ſed generationis alterius prægnans eſt) inæqualitati caloris Solis ſecundum totum, hoc eſt, Accedentiæ & Recedentiæ Solis conjunctim, non generationem Accedentiæ, Corruptionem Recedentiæ diviſim aſſignare debuiſſe; quod pinguiter & ex vulgi fere judicio fecit. Quod ſi cui mirum videatur, generationem rerum Soli attribui, cum Sol ignis eſſe aſſeratur, & ſupponatur; Ignis autem nil generet; id leviter objici. Somnium enim plane eſſe illud de Heterogenia calorum Solis & ignis. Infinitas enim eſſe operationes, in quibus actio Solis & actio Ignis conveniant; ut in maturatione fructuum, conſervatione plantarum tenerarum, & clementiæ cœli aſſuetarum in regionibus frigidis, excluſione ovorum, reſtitutione urinarum ad claritatem, (calorem enim Solis & Animalis conjungimus (reſuſcitatione animalculorum frigore obrigentium, evocatione eorum & vaporum, & id genus. Sed nihilominus ignem noſtrum malum mimum eſſe; nec Solis actiones bene imitari, aut prope attingere, cum Solis calor tribus dotatus ſit proprietatibus, quæ ignis communis ægre ullo artificio repræſentare poſſit. Primò, quod ſit ob diſtantiam, gradu ipſo minor & blandior; hoc vero ejuſmodi eſſe, ut aliquo modo æquiparari poſſit; caloris enim talis modus, magis incognitꝰ eſt, quam imparabilis. Secundo, quod per tot & talia media fluens & gliſcẽs, diſſimularem quandam & generativam vim mutuetur & obtineat; maxime vero quod tam regulari inæqualitate augeatur, minuatur, accedat, recedat, nunquam vero ſubſultorie aut præcipitanter ſibi ſuccedat. Quæ duo poſtrema ab igne fere ſunt inimitabilia, licet induſtria perſpicaci & perpenſa res provehi poſſit. Atque hujuſmodi quædam de diverſitate Calorum à *Teleſio* dicuntur.

Frigidi autem, contrarii nempe principii, atque diſpenſationis ejus vix meminit; niſi forte quæ de diſpoſitione materiæ jam ſecundo loco dicentur, ea huic rei ſatisfacere poſſe putaverit; quod tamen facere non debuit, quandoquidem frigus nullo modo privationem caloris, ſed omnino principium activum, caloris æmulum, & tamquam competitorem, videri voluit. Quæ autem de Materiæ diſpoſitione diſſeruit, eo pertinent, ut oſtendant quomodo Materia à calore patiatur, & ſubigatur, & vertatur, miſſa frigoris mentione aut cura. De frigore autem (nos enim in omnium inventis ſumma cum fide, & tamquam faventes, verſamur) hujuſmodi quædam dicere potuit. Sedem frigidi immotam & fixam ad ſtructuram caloris mobilem & verſatilem optime convenire; tamquam incudem ad malleum. Nam ſi utrumque principium varietatem & alterationem habuiſſet, genuiſſent procul dubio Entia horaria & momentanea. Etiam immenſas regiones calidi (cœlum ſcilicet) compacta natura globi, Terræ & circumjacentium, nonnihil compenſari; cum non ſpatia, ſed copia Materiæ in ſpatiis, ſpectetur; frigidi vero naturam, virtutes & rationes, merito aut ſilentio præteriri, aut brevi ſermone tranſmitti debere, cum nil certi & explorati de eo haberi poſſit per experientiam. Habemus enim ignem communem, tamquam Solis vicarium, qui caloris Naturam manifeſtet. At frigidi Telluris nulla eſt ſubſtitutio, quæ in manu hominis ſit & adhibeatur præſto ad experimentum. Etenim illos horrores & rigores frigidi, qui ex globo & ambitu Terræ hiemalibus temporibus, & in regionibus frigidiſſimis exſpirant in aërem, tepores plane & balnea eſſe, præ natura primi frigidi, in viſceribus terræ incluſi; ut frigus illud, cujus homines ſenſum & poteſtatem habeant, ſimile quiddam ſit, ac ſi calorem nullum alium haberent, præter eum qui à Sole æſtivis diebus, & in calidis regionibus emanat; qui ad ignes fornacis ardentis collatus, refrigerium quoddam cenſeri poſſit. Sed in iis, quæ ſubditita ſunt, minus morandum. Videndum igitur deinceps, qualia ſint ea quæ à *Teleſio* dicuntur circa diſpoſitionem materiæ, in quam color agat; cujus ea eſt vis, ut actionem ipſam caloris promoveat, impediat, immutet. Ejus ratio quadruplex. Prima, differentia ſumitur ex calore præinexiſtente, aut non præinexiſtente. Secunda, ex copia aut paucitate materiæ. Tertia, ex gradibus ſubactionis. Quarta, ex clauſura vel apertura corporis ſubacti. Quod ad primam attinet, ſupponit *Teleſius* in omnibus entibus, quæ nobis cognita ſunt, ſubeſſe atque latitare calorem nonnullum, licet ad tactum minime deprehendatur, qui calor cum novo aut ſuperveniente calore conjungitur; quin & ipſe ab eodem adventitio calore ad actiones ſuas peragendas etiam in proprio modulo excitatur atque incenditur. Hujus rei argumentum eſſe inſigne, quod nullum ſcilicet ſit ex Entibus, non metallum, non lapis, non aqua, non aër, quod non ex attactu, atque etiam ab admotione ignis, aut corporis calidi caleſcat. Quod factum iri veriſimile non eſt, niſi calor præinexiſtens & latens, præparatio quædam eſſet ad calorem novum & manifeſtum. Etiam illud magis & minus, nempe facilitatem aut tarditatem in calore concipiendo, quod in Entibus invenitur, ſecundum modum caloris præinexiſtentis competere. Aërem enim parvo calore tepeſcere, atque eo qui in corpore Aquæ non percipiatur ſed ſenſum fugiat: Etiam Aquam citius tepeſcere, quam lapidem, aut metallum, aut vitrum. Nam quod aliquod ex iſtis, metallum ſcilicet aut lapis, citius tepeſcere videatur quam Aqua, id tantum in ſuperficie fieri, non in profundo; quia corpora conſiſtentia minus communicabilia ſunt in partibus ſuis quam liquida. Itaque extima Metalli citius calefieri quam extima Aquæ, univerſam autem

tem molem, tardius. Secunda differentia ponitur in coacervatione & exporrectione materiæ. Ea ſi denſa fuerit, fit ut caloris vires magis uniantur, & per unionem magis augeantur & intendantur; cõtra ſi laxior fuerit, ut magis diſgregentur & per diſgregationem magis minuantur, & enerventur. Itaque fortiorem eſſe calorem metallorum ignitorum, quam Aquæ ferventis, etiam quam flammæ ipſius, niſi quod flamma per tenuitatem magis ſubintret. Nam flammam carbonum ſive lignorum, niſi flatu excitetur, ut per motum facilius impellatur & penetret, non admodum furere; quin & nonnullas flammas (qualis eſt ſpiritus vini inflammati, præſertim in exigua quantitate & diſperſa) adeo lenis caloris eſſe, ut ad manus fere toleretur. Tertia differentia, quæ ſumitur ex ſubactione materiæ, multiplex eſt; *Gradus enim ſubactionis* memorantur ab eo quaſi ſeptem; quorum *primus eſt*, Lentor, qui eſt diſpoſitio materiæ exhibens corpus ad majorem violentiam nonnihil obſequens, & compreſſionis, & præcipue extenſionis patiens, fluxibile denique aut ductile. *Secundus*, Mollities, cum majore violentia nil opus eſt, ſed corpus etiam levi impulſione, atque ad tactum ipſum ſive manum cedit abſque evidenti retinentia. *Tertia*, Viſcoſitas ſive Tenacitas, quæ eſt principium quoddam fluoris. Videtur enim corpus viſcoſum ad contactum & complexũ alterius corporis incipere fluere & continuari, nec ſe ipſo finiri, licet ſponte & ex ſeſe non fluat; fluidum enim ſui ſequax eſt, viſcoſum alterius magis. *Quarta*, ipſe fluor, cum corpus ſpiritus interioris particeps in motu verſatur libens & ſeipſum ſequitur, atque ægre definitur, aut conſiſtit. *Quinta*, Vapor, cum corpus attenuatur in intactile, quod etiam majore cum agilitate & mobilitate cedit, fluit, undulat, trepidat. *Sexta*, Halitus, qui vapor eſt quidam magis coctus & maturus, & ad igneam naturam recipiendam ſubactus. *Septima*, aër ipſe; aërem autem contendit *Teleſius* omnino calore nativo, neque eo parvo aut impotenti, præditum eſſe; quod etiam in frigidiſſimis regionibus aër nunquam congelatur aut concreſcit. Etiam illud evidenti indicio eſſe, aërem in natura propria calidum eſſe, quod omnis aër clauſus, & ab univerſitate aëris divulſus, & ſibi permiſſus teporem manifeſte colligit, ut in lana & rebus fibroſis. Etiam in locis clauſis & anguſtis, aërem ad reſpirationem ſentiri quodam modo ſuffocativum, quod à calido eſt. Atque hæc propterea fieri quod aër clauſus, ſua natura uti incipiat, cum aër foras & ſub dio refrigeretur à frigore, quod globus Terræ perpetuo immittit & efflat. Quin etiam aërem noſtrum communem tenui quadam cœleſtium dote inſigniri, cum habeat nonnihil in ſe lucis; quod ex viſu Animalium, quæ noctu & in locis obſcuris cernere poſſunt, oſtenditur. Atque talis eſt *Teleſio* diſpoſitionis materiæ ſeries, in mediis videlicet; ſiquidem extrema, videlicet ex altera parte corpora dura & rigida, ex altera, ignis ipſe, tamquam termini mediorum nõ recenſentur. Sed præter hoſce gradus ſimplices magnam aucupatur diverſitatem in diſpoſitione materiæ ex corpore ſimilari & diſſimilari, cum ſcilicet portiones materiæ in uno corpore compoſitæ & coadunatæ, vel ad unum ex gradibus ſupradictis æqualiter referri poſſunt, vel ad diverſa impariter. Longe enim maximam inde ſequi in operatione caloris differentiam. Itaque quartam illam differentiam neceſſario adhiberi ex natura ac etiam poſitura Corporis, in quod calor agat, clauſa aut poroſa & aperta. Quando enim in aperta & expoſita operatur calor, operatur ſeriatim & per ſingula, attenuando & ſimul educendo & ſeparando. Cum vero in occluſa & compacta, operatur ſecundum totum, & ſecundum maſſam, nulla facta jactura caloris, ſed calore novo & vetere ſe conjungentibus & plane conſpirantibus; unde fit ut potentiores & magis intrinſecas & exquiſitas alterationes & ſubactiones conficiat. Verum de hoc plura mox dicentur, cum de modo ſubactionis diſſeremus. Sed interim ſatagit & æſtuat *Teleſius* & miris modis implicatur, ut expediat modum divortu & ſeparationis qualitatum ſuarum primarum connaturalium, caloris, lucis, tenuitatis, & mobilitatis, ac quaternionis oppoſitæ prout corporibus accidunt: cum corpora alia inveniantur calida, aut ad calorem optime præparata, ſed eadem inveniantur quoque denſa, quieta, nigra; alia tenuia, mobilia, lucida ſive alba, ſed tamen frigida; & ſimiliter de cæteris, una quapiam qualitate in rebus exiſtente, reliquis non competentibus; alia vero duabus ex iſtis naturis participent, duabus contra priventur, varia admodum permutatione & conſortio. Qua in parte *Teleſius* non admodum feliciter perfungitur, ſed more Adverſariorum ſuorum ſe gerit; qui cum prius opinantur quam experiuntur, ubi ad res particulares ventum eſt, ingenio & rebus abutuntur, atque tam ingenium quam res miſere lacerant & torquent; & tamen alacres & (ſi ipſis credas) victores, ſuo ſenſu utcumque abundant. Concludit autem rem per deſperationem, & votum, illud ſignificans, licet & caloris vis & copia, & Materiæ diſpoſitio craſſo modo & ſecundum ſummas diſtingui & terminari poſſint; tamen exactas & accuratas eorum rationes, & diſtinctos & tamquam menſuratos modos, extra inquiſitionis humanæ aditus ſepoſitos eſſe; ita tamen, ut (quo modo inter impoſſibilia) diverſitas diſpoſitionis Materiæ, melius quam caloris vires & gradus, perſpici poſſit; atque nihilominus in his ipſis (ſi qua fata ſinant) humanæ & ſcientiæ & potentiæ faſtigium & culmen eſſe. Poſtquam autem deſperationem plane profeſſus eſſet, tamen in vota preceſque non ceſſat. Ita enim dixit: *Qui porro calor vel quantus, hoc eſt, quod caloris robur, & quæ ejus copia, quam Terram & quæ Entia in qualia invertat, minime inquirendum videtur, ut quod homini nulla (ut nobis videtur) innoteſcere queat ratione. Qui enim vel caloris vires & calorem ipſum veluti in gradus partiri, vel materiæ, cui inditus eſt, copiam quantitatemque diſtincte percipere, & certis determinatiſque caloris viribus copiaque, certam Materiæ quantitatem, diſpoſitionemque, certaſque actiones, aut contra, certæ Materiæ quantitati, certiſque actionibus, certam determinatamque caloris copiam aſſignare liceat? Utinam id otio fruentes & perſpicaciore præditi ingenio, & quibus in ſumma tranquillitate Rerum Naturam perſcrutari licuerit, aſſequantur: ut homines non omnium modo ſcientes, ſed omnium fere potentes fiant!* honeſtius paulo quam ſolent ejus adver-

adverſarii, qui quicquid Artes, quas ipſi pepererunt, non aſſequuntur, id ex Arte omnino impoſſibile ſtatuunt, ut nulla Ars damnari poſſit, cum ipſa & agat & judicet. Reſtat Tertium quod erat; ſubactionis videlicet Modus. Hoc triplici dogmate abſolvit *Teleſius*. Primum eſt, id quod antea à nobis obiter eſt notatum, nullam prorſus Symbolizationem intelligi (ut in Peripateticorum doctrina) per quam res tamquam concordia quadam foveantur & conſpirent. Omnem enim generationem, atque adeo omnem effectum in Corpore Naturali, victoria & prædominantia, non pacto aut fœdere tranſigi. Id quod novum non eſt, cum etiam *Ariſtoteles* in doctrina *Empedoclis* hoc ipſum notaverit. Quod ſcilicet cum *Empedocles* Litem & Amicitiam, rerum principia efficientia ſtatuiſſet, tamen in explicationibus ſuis cauſarum, Inimicitia fere utatur, alterius tamquam oblitus. Secundum eſt, calorem actione ſua propria perpetuo vertere Ens in humidum, & quod calori ſiccitas nullo modo coëat, nec frigori humiditas. Idem enim eſſe attenuare & humectare; atque quod maxime tenue, id etiam maxime humidum eſſe; cum per humidum intelligatur id quod facillime cedit, abit in partes, & rurſus ſe reſtituit, atque ægre finitur aut conſiſtit. Quæ omnia magis inſunt flammæ, quam aëri; qui à Peripateticis conſtituitur maxime humidus. Itaque calorem, humidum perpetuo allicere, depaſcere, extendere, indere, generare; contra, frigus omnia agere in ſiccitatem, concretionem, duritiem; ubi vult *Ariſtotelem* & hebetem in obſervatione, & ſibi diſcordem, & erga Experientiam imperioſum & libidinoſum videri, quod calorem cum ſiccitate copulet. Nam quod aliquando Entia deſiccet calor, id per accidens fieri; nimirum in corpore diſſimilari, & ex partibus aliis magis craſſis, aliis magis tenuibus coagmentato, eliciendo, & (per attenuationem) exitum dando parti tenuiori, dum pars craſſior inde cogatur, & magis ſe conſtringat: quæ tamen ipſa pars craſſior, ſi advenerit calor ferocior, & ipſa fluit, ut in lateribus manifeſtum eſt. Primo enim calor non ita ſervans lutum cogit in lateres, tenuiore parte evaporata. At fortior calor etiam illam ſubſtantiam lateritiam ſolvit in vitrum. Atque hæc duo dogmata veluti errorum redargutiones cenſeri poſſunt; Tertium plane affirmat, neque id ſolum, ſed & perſpicue diſtinguit ſubactionis Modum. *Is duplex eſt, vel Rejiciendo, vel Vertendo*; atque alteruter ex iis modis perducitur in actum ſecundum vim caloris & diſpoſitionem Materiæ. Cujus rei tamen duo videtur tamquam Canones. Unus, quod cum calidum & frigidum magna mole, & tamquam juſto exercitu concurrunt, ſequitur ejectio. Nam entia, veluti acies, loco moventur & impelluntur. Ubi vero minore quantitate res geritur, tum ſequitur verſio; nam interimuntur Entia & Naturam potius quam locum mutant. Hujus rei inſigne & nobile exemplum eſſe in regionibus Aëris ſuperioribus, quæ licet ad calorem cœleſtem magis appropinquent, tamen frigidiores inveniuntur, quam confinia Terræ. In illis enim locis, poſtquam propius ad ſedem primi calidi ventum eſt, calor ſe colligens univerſam frigoris vim, quæ aſcenderat, ſimul ejicit & detrudit, & aditu prohibet. Quinetiam ſimiliter fieri poſſe, ut ſint per profunda Terræ calores vehementiores quam in ſuperficie; poſtquam ſcilicet ad ſedem primi frigidi appropinquatio facta eſt, quod ſe excitans, magno impetu calidum rejicit, & fugit, & in ſe vertit. Alter Canon eſt, quod in aperto ſequitur ejectio; in clauſo verſio. Hoc autem inſigniter conſpici in vaſibus occluſis; ubi emiſſio corporis attenuati (quod ſpiritum fere vocamus) prohibita & retruſa profundas & intrinſecas in corporibus alterationes & fermentationes generat. At hoc ipſum ſimiliter fieri, cum corpus ob partium compactionẽ ſibi ipſi inſtar vaſis occluſi eſt. Atque hæc ſunt quæ *Teleſio*, & fortaſſe *Parmenidi*, circa rerum Principia, viſa ſunt; niſi quod *Teleſius* Hylen addidit de proprio; Peripateticis ſcilicet notionibus depravatus.

Atque ſimilia veri fuiſſent, quæ à *Teleſio* dicuntur, ſi homo tollatur è Natura & ſimul Artes Mechanicæ, quæ materiam vexant, atque Fabrica Mundi ſimpliciter ſpectetur. Nam paſtoralis quædam videtur iſta Philoſophia, quæ Mundum contemplatur placide, & tamquam per otium. Siquidem de Syſtemate Mundi diſſerit non male, de Principiis imperitiſſime. Quin & in ipſo quoque Syſtemate ingens eſt lapſus, quod tale conſtituat Syſtema, quod videri poſſit æternum; nec ſupponat Chaos, & mutationes ſchematiſmi magni. Sive enim ea eſt *Teleſii* philoſophia, ſive Peripateticorum, ſive quæ alia, quæ in eum modum Syſtema inſtruat, libret, muniat, ut non videatur fluxiſſe à chao; ea levior philoſophia videtur, atque omnino ex anguſtiis pectoris humani. Nam omnino ſecundum ſenſum Philoſophanti Materiæ æternitas aſſeritur; Mundi (qualem eum intuemur) negatur; quod & priſcæ Sapientiæ, & ei, qui ad ipſam proxime accedit, *Democrito* viſum eſt. Idem ſacræ Literæ teſtantur. Illud præcipue intereſt, quod illæ etiam Materiam à Deo; hi ex ſeſe ſtatuunt. Tria enim videntur eſſe dogmata, quæ ſcimus ex fide, circa hanc rem. Primo, quod materia creata ſit ex nihilo. Secundo, quod eductio Syſtematis fuerit per verbum Omnipotentiæ, neque quod Materia ſe ipſa eduxerit è Chao in Schematiſmum illum. Tertio, quod Schematiſmus ille (ante prævaricationem) fuerit optimus, ex iis quæ Materia (qualis creata erat) ſuſcipere poſſet. At Philoſophiæ illæ ad nullum horum adſcendere potuerunt. Nam & creationem ex nihilo exhorrent, & hunc Schematiſmum poſt multas ambages & molimina Materiæ, eductum ſentiunt; nec de optimitate laborant, cum Schematiſmus aſſeratur occiduus & variabilis. In his itaque fidei atque ejus firmamentis ſtandum. Utrum vero Materia illa creata, per longos ſeculorum circuitus, ex vi primo indita, ſe in illum optimum Schematiſmum colligere & vertere potuiſſet, (quod miſſis ambagibus ex verbi imperio continuo fecit) non inquirendum fortaſſe eſt. Tam enim eſt miraculum, & ejuſdem omnipotentiæ Repræſentatio Temporis, quam Efformatio Entis. Videtur autem Natura divina utraque Omnipotentiæ emanatione ſe inſignire voluiſſe: Primo, operando Omnipotenter ſuper Ens & Materiam, creando ſcilicet Ens è Nihilo: Secundo, ſuper Motum & Tempus, anticipando Ordinem Naturę & accelerando proceſſum Entis. Verum hæc ad parabolam de cœlo pertinent, ubi,

quæ nunc breviter perſtringimus, fuſius diſſeremus. Itaque ad Principia *Teleſii* pergendum. Atque utinam hoc ſaltem ſemel & inter omnes conveniret, ne aut ex non Entibus Entia, aut ex non Principiis Principia, conſtitui placeret, neque manifeſta recipiatur cōtradictio. Principium autem abſtractum non eſt Ens; rurſus Ens mortale non eſt Principium; ut neceſſitas plane invincibilis hominum cogitationes (ſi ſibi conſtare velint) compellat ad Atomum, quod eſt verum Ens, materiatum, formatum, dimenſum, locatum, habens Antitypiam, Appetitum, Motum, Emanationem. Idem per omnium corporum Naturalium interitus manet inconcuſſum & æternum. Nam cum tot & tam variæ ſint corporum majorum corruptiones, omnino neceſſe eſt, ut quod tamquam centrum manet immutabile, id aut potentiale quiddam ſit, aut minimum; at potentiale non eſt. Nam potentiale primum reliquorum, quæ ſunt potentialia, ſimile eſſe non poteſt, quæ aliud actu ſunt, aliud potentia. Sed neceſſe eſt ut plane abſtractum ſit, cum omnem actum abneget, & omnem potentiam contineat. Itaque relinquitur ut illud immutabile ſit Minimum; niſi forte quis aſſerat omnino Principia nulla exiſtere, ſed rem alteram alteri pro principiis eſſe, legem atque ordinem mutationis conſtantia eſſe & æterna, Eſſentiam ipſam fluxam & mutabilem. Atque ſatius foret hujuſmodi quiddam diſerte affirmare, quam ſtudio æternum aliquod principium ſtatuendi, in durius incommodum incidere, ut idem principii ponatur phantaſticum. Illa enim prior ratio aliquē exitum habere videtur, ut res mutentur in Orbem; hæc prorſus nullum, quæ notionalia, & Mentis adminicula habet pro Entibus. Et tamen quod hoc ipſum nullo modo fieri poſſit, poſtea docebimus. *Teleſio* tamen *Hyle* placuit, quam ex juniore ævo poſt natam in *Parmenidis* philoſophiam tranſtulit. At certamen inſtituit *Teleſius* agentium ſuorum principiorum, mirum & plane iniquum, & copiis & genere bellandi. Nam quod ad copias attinet, Terra ei eſt unica, at cœli exercitus ingens; Etiam Terra puncti fere inſtar; Cœli vero ſpatia & regiones immenſæ. Neq; huic incommodo illud ſubvenire queat, quod Terra & Connaturalia ejus ex Materia maxime compacta aſſerantur, Cœlum contra & ætherea ex materia maxime explicata. Licet enim plurimum certe interſit, tamen hæc res nullo modo copias vel longo intervallo æquabit. At robur dogmatis *Teleſii* verſatur in hoc vel præcipue, ſi tamquam æqualis portio Hyles (ſecundum quantum, non ſecundum exporrectionem) utrique principio agenti aſſignetur, ut res durare poſſint, & Syſtema conſtitui & ſtabiliri. Quicunque enim cum *Teleſio* ſentiet in cæteris, & exſuperantiam Hyles præſertim tam amplo exceſſu, in uno principio, ad alterum recipiet; hærebit, nec ſe omnino explicabit. Itaque in Dialogo *Plutarchi* de facie in orbe Lunæ, ſana mente proponitur illa conſideratio, non eſſe veriſimile, in diſperſione Materiæ, Naturam quicquid compacti corporis erat in unicum terræ globum concluſiſſe, tot interim volventibus globis Aſtrorum. Huic vero cogitationi tam immoderatè indulſit *Gilbertus*, ut non ſolum Terram & Lunam, ſed complures alios globos ſolidos & opacos, per expanſionem cœli, inter globos lucentes, ſparſos aſſereret. Quin & ipſi Peripatetici, poſtquam cœleſtia ſuo ſtatu; ſublunaria autem per ſucceſſionem & renovationem æterna poſuiſſent, non confiſi ſunt ſe hoc dogma tueri poſſe, niſi Elementis veluti aquas Materiæ portiones aſſignaſſent. Hoc eſt enim illud quod de decupla illa portione, qua ambiens Elementum interius Elementum ſuperet, conſomniant. Neque iſta eo adducimus, quod nullum ex iis nobis placeat, ſed ut oſtendamus inopinabile quiddam eſſe; atque cogitationem prorſus male menſuratam, ſi quis Terram, contrarium agens cœli principium ſtatuat: quod *Teleſius* fecit. Atque hoc ipſum durius multo invenitur, ſi quis præter quantum ipſum, diſparem virtutem & actum cœli & terræ intueatur. Perdita enim omnino ſit dimicationis conditio, ſi ex altera parte telorum hoſtilium ictus perferantur, ex altera non pertingant, ſed citra cadant. At liquet plane Solis vires in Terram mitti; Terræ autem vires uſque ad Solem pervenire nemo ſpondeat. Etenim inter omnes virtutes, quas Natura parit, illa lucis & umbræ longiſſime emittitur, & maximo ſpatio ſive orbe circumfunditur. Umbra autem Terræ citra Solem terminatur, cum lux Solis, ſi terra diaphana eſſet, globum Terræ tranſverberare poſſit. Nominatum calidum, frigidum (de quibus nunc eſt ſermo) nunquam deprehenduntur tam magna ſpatia vincere, in virtute ſua perferenda, quam lux & Umbra. Itaque ſi Umbra Terræ non pertingit ad Solem, multo minus frigidum Terræ eo adſpirare poſſe conſentaneum eſt. Id ſi ita ſit, nempe ut Sol & calidum in quædam corpora media agat, quo contrarii principii virtus non adſcendat, nec ullo modo eorum actum impediat; neceſſe eſt ut illa (Sol, inquam, & calidum) proxima quæque occupent, & dein remotiora quoque conjungant, ut tandem futura ſit *Heracliti* conflagratio, Solari & cœleſti natura gradatim verſus terram & confinia ejus deſcendente & magis appropinquante. Neque illa admodum conveniunt, ut vis illa Naturam ſuam imponendi & multiplicandi, *& alia in ſe vertendi*, quam *Teleſius principiis attribuit*, non operetur in ſimilia, æque aut magis quam in contraria; ut cœlum jam excandeſcere debuerit, & ſtellæ inter ſe committi. Verum ut propius accedamus, quatuor omnino demonſtrationes proponendæ videntur, quæ *Teleſii* Philoſophiam de Principiis plane convellere & deſtruere poſſint, etiam ſingulæ, multo magis conjunctæ. Harum prima eſt, quod inveniantur in rebus nonnullæ actiones & effectus, etiam ex potentiſſimis & latiſſime diffuſis, quæ ad calorem & frigus nullo modo referri poſſint. Proxima, quod inveniantur naturę nonnullæ, quarum calor & frigus ſint effectus & conſecutiones; neque id ipſum per excitationem caloris præinexiſtentis, aut admotionem caloris advenientis; ſed prorſus per quæ calor & frigus in primo eſſe ipſorum indantur & generentur. Itaque principii ratio in iis ex utraque parte deficit, tum quia aliquid non ex ipſis, tum quia ipſa ex aliquo. Tertia, quod etiam ea quæ à calore & frigore originem ducunt (quæ certe ſunt quamplurima) tamen procedunt ab illis, tamquam ab Efficiente & Organo, non tamquam à cauſa propria & intima. Poſtremo, quod conjugatio illa quatuor connaturaliū omnino permiſcetur

miſcetur & cõfunditur. Quare de his ſigillatim dicemus. Atq; alicui fortaſſe vix operæ pretium videri poſſit, nos in Philoſophia *Teleſii* arguenda tam diligenter verſari, philoſophia ſcilicet non admodum celebri aut recepta. Verum nos hujuſmodi faſtidia nil moramur. De *Teleſio* autem bene ſentimus, atq; eum ut amantem veritatis, & Scientiis utilem, & nonnullorum Placitorum emendatorem & novorum hominum primum agnoſcimus. Neq; tamen nobis cum eo res eſt tamquam *Teleſio*, ſed tamquã inſtauratore Philoſophiæ *Parmenidis*, cui multa debetur reverentia. Sed illud in primis in cauſa eſt, quod hæc fuſius agamus, quod in eo, qui primus nobis occurrit, complura diſſerimus, quæ ad ſequentium Sectarum (de quibus poſtmodum tractandum erit) redargutionem trãsferri poſſint, ne ſæpius eadem dicere ſit neceſſe. Sũt enim errorum (licet diverſorum) fibræ miris modis inter ſe implicatæ & intextæ, quæ tamẽ ſæpenumero una redargutione, tamquam falce, demeti & ſuccidi poſſint. Verum ut occœpimus dicere, vidẽdum quales inveniantur in rebus virtutes & actiones, quę ad calidum & frigidum nullo rerum conſenſu, aut ingenii violentia trahi poſſint. Primo itaque ſumendum quod à *Teleſio* datur, materiæ ſummam æternum conſtare, nec augeri aut minui. Hanc ille dotem, qua Materia ſe ſervat, & ſuſtinet, trãſmittit, ut paſſivam, & tamquam ad rationem quanti potius, quã ad formam & Actionem, pertinentem, ac ſi nihil opus eſſet eam calori & frigori deputare, quæ agentium tãtum formarum, & virtutum fontes ponuntur; Materiam enim non ſimpliciter, ſed omni agente virtute deſtitui & exui. Atq; hæc aſſeruntur magno Mẽtis errore, & prorſus mirabili, niſi quod conſenſus atque opinio pervulgata & inveterata miraculum tollit. Nil enim ſimile fere inter errores repetitur, quam ut quis virtutem iſtam materiæ inditam, per quam ipſa ſe ab interitu vindicat, adeo ut minima quæque Materiæ portio, nec univerſa mundi mole obrui, nec omnium agentium vi & impetu deſtrui, aut ullo modo annihilari, & in ordinem redigi queat; quin & ſpatii nonnihil occupet, & renitentiam ſervet cum dimenſione impenetrabili, & ipſa viciſſim aliquid moliatur, nec ſe deſerat; pro agente virtute non habeat, cum contra ſit omnium virtutum longe potentiſſima, & plane inſuperabilis, & veluti merum fatum, & neceſſitas. Hanc autem virtutem nec conatur *Teleſius* ad calidum & frigidum referre. Atque hoc recte; neq; enim ſcilicet aut incendium, aut torpor, & congelatio huic rei aliquid addunt, vel detrahunt, nec ſuper eum aliquid poſſunt, cum ipſa interim & in Sole, & ad centrum Terræ & ubique vigeat. Sed in eo lapſus videtur, quod molem Materiæ certam & definitam agnoſcit; ad virtutem qua ſe numeris ſuis tueatur, excutit, eamque (profundiſſimis Peripateticorum tenebris immerſus) acceſſorii loco ducit, cum ſit maxime principalis, corpus ſuum vibrans, aliud ſubmovens, ſolida & adamantina in ſeipſo, atque unde decreta & poſſibilis & impoſſibilis emanant authoritate inviolabili. Schola itidem vulgaris eam facili verborum complexu pueriliter prenſat, ſatisfactum huic cogitationi putans, ſi duo corpora in eodem loco non poſſe eſſe pro canone ponat, virtutem autem iſtam, atque ejus modum, nunquam apertis oculis contemplatur, & ad vivum diſſecat; parum ſcilicet gnara, quanta ex ea pendeant, & qualis lux inde Scientiis exoriatur. Verum (quod nunc agitur) iſta virtus quantacunque extra *Teleſii* principia cadit. Tranſeundum jam ad virtutem illam, quæ ad priorem hanc eſt tamquam Antiſtropha, eam ſcilicet quę nexum materiæ tuetur. Ut enim Materia à Materia obrui non vult, ita nec Materia à Materia divelli. Atque nihilominus utrum hæc Naturæ lex ſit æque ac illa altera peremptoria, magnam habet dubitationem. *Teleſio* enim, quemadmodum & *Democrito*, vacuum coacervatum & ſine meta dari placuit, ut Entia ſingularia contiguum ſuum deponant, nonnunquam & deſerant, ægre (ut ajunt) & illibenter, ſed majore nempe aliqua violentia domita & coacta; idq; ille nonnullis experimentis demonſtrare contendit, ea potiſſimum adducens, quæ paſſim citantur ad abnegandum & refellendum vacuum, eaque tamquam extrahens & amplians eo modo, ut Entia videri poſſint in levi aliqua neceſſitate poſita, contiguum illud tenere; ſin majorem in modum torqueantur, vacuum admittere; ſicuti in clepſydris aqueis, in quibus ſi foramen, per quod aqua deſcendere poſſit, minutius ſit, ſpiraculo egebunt, ut Aqua deſcendat; ſin latius, etiam abſque ſpiraculo Aqua in foramen majore mole incumbens, & vacuum ſupra nil morata, deorſum fertur. Similiter in follibus, in quibus ſi ea comprimas & occludas, ut nullus illabenti aëri aditus pateat, ac poſtea eleves & expandas, ſi pellis gracilis ſit & debilis, dirumpitur pellis; ſi craſſa & frangi inepta, non item; & alia hujuſmodi. Verum experimenta iſta nec exacte probata ſunt, nec inquiſitioni omnino ſatisfaciunt, aut quæſtionem terminant, atque licet per illa *Teleſius* ſe addere rebus & inventis putet, & quod ab aliis confuſius obſervatum eſt, ſubtilius diſtinguere nitatur, tamen nullo modo par rebus evadit, nec exitum rei evolvit, ſed in mediis prorſus deficit; quod ex more eſt & ipſi Peripateticis, qui ad experimenta contuenda inſtar noctuarum ſunt, neque id tam ob facultatis imbecillitatem, ſed ob cataractas opinionum, & contemplationis plenæ & fixæ impatientiam. Quæſtio vero iſta (ex maxime arduis) quouſque detur vacuum, & ad quæ ſpatia fieri poſſit ſeminum vel coitio vel diſtractio, & quid ſit in hoc genere peremptorium, & invariabile, ad locum ubi de vacuo tractandum erit, rejicimus. Neque enim multum intereſt ad id quod nunc agitur, Utrum Natura vacuum penitus reſpuat, an Entia (ut emendatius ſe loqui putat *Teleſius*) mutuo contactu gaudeant. Illud enim planum facimus, iſtam ſive vacui fugam, ſive contactus Cupidinem, nullo modo à calido & frigido pendere, nec à *Teleſio* ipſi adſcribi, nec ex rerum ulla evidentia illis adſcribi poſſe; cum Materia loco mota aliam prorſus materiam trahat, ſive illa ſit calida, ſive frigida, ſive liquida ſive ſicca, ſive dura ſive mollis, ſive amica ſive inimica, adeo ut corpus calidum, corpus gelidiſſimum citius attraxerit ut ei adſit, quam ſe ab omni corpore disjungi & deſeri patiatur. Nam vinculum Materiæ fortius eſt, quam diſſidium calidi & frigidi. Et ſequacitas Materiæ non curat diverſitatem formarum ſpecialium. Itaque nullo modo hæc virtus nexus ab illis principiis

piis calidi & frigidi. Sequuntur virtutes duæ invicem oppoſitæ, quæ regnum hoc principiorum (ut videri poſſit) ad calidum & frigidum detulerunt, ſed jure malę enucleato; Eas dicimus, per quas Entia ſe aperiunt & rareſaciunt, dilatant & expandunt, ita ut majus ſpatium occupent, & ſe in majorem ſphæram conjiciant; aut rurſus ſe claudunt & condenſant, coarctant & contrahunt, ita ut ſpatiis decedant, & in minorem ſphæram ſe recipiant. Oſtendendum itaque eſt, quatenus iſta virtus à calido & frigido ortum habeat, & quatenus ſeorſim moretur, nec cum illa rationes miſceat. Atque veriſſimum eſt, quod affirmat *Teleſius*, rarum & denſum caloris & frigoris eſſe veluti opificia propria: longe enim maximæ ſunt illorum partes ad hoc, ut corpora majus & minus ſpatium occupent; Sed tamen confuſius iſta accipiuntur. Videntur enim corpora quandoque ab una ſpatiatione naturali in alteram migrare & ſe transferre; idque libenter & tamquam volentia, & formam mutantia; quandoque autem tantummodo à naturali ſpatiatione depulſa, & manente forma veter. in conſuetam ſpatiationem reverti Atque virtus illa progreſſiva in novum ſpatium à calido & frigido fere regitur. At virtus altera reſtitutiva non item; ſiquidem expandit ſe Aqua in vaporem & aërem, oleum ſimiliter & pinguia in halitum & flammam ex vi caloris; nec (ſi perfecte tranſmigraverint) reverti ſatagunt; Quin & aër ipſe ex calore intumeſcit & extenditur Quod ſi migratio fuerit ſemiplena, poſt caloris abſceſſum, in ſe facile recidit; ut etiam in virtute reſtitutiva partes frigoris & caloris ſint nonnullæ. At quæ non mediante calore, ſed violentia aliqua extenſa ſunt & diſtracta, etiam abſque ulla frigoris acceſſione, aut diminutione caloris, in priora ſpatia (ceſſante violentia) cupidiſſime revertuntur; ut in exſuctione ovi vitrei, & follibus levatis. Id vero in ſolidis & craſſis longe evidentius eſt. Nam ſi diſtendatur pannus vel chorda, remota vi, magna velocitate reſiliunt; atque eadem eſt compreſſionis ratio. Nam aër violentia aliqua contruſus & incarceratus multo conatu erumpit; atque adeo omnis ille motus mechanicus, quo durum à duro percutitur, qui vulgo motûs violēti nomine appellatur, per quem res ſolidę mittuntur & volant per aërem & aquam, nihil aliud eſt quam nixus partium corporis emiſſi ad ſe expediendum à compreſſione; & tamen nuſquam hic apparent veſtigia calidi & frigidi. Neque eſt, quod quis argutetur ex doctrina *Teleſii* hoc modo, ut dicat; eſſe ſingulis ſpatiationibus naturalibus aſſignatam portionem quandam calidi & frigidi, ex certa quadam Analogia. Itaque fieri poſſe, ut tametſi nihil addatur caloris & frigoris, tamen ſi ſpatia materiati extendantur aut contrahantur, res eodem recidit, quia plus & minus imponitur Materiæ in ſpatio, quam pro ratione caloris & frigoris. Verum iſta licet non abſurda dictu, tamen ſunt eorum qui ſemper aliquid comminiſci ſolent, ut quod ſemel viſum eſt, teneant, nec Naturam & res perſequuntur. Nam ſi addatur calor & frigus hujuſmodi corporibus extenſis aut compreſſis, idque majore menſura quam pro ratione & naturâ Corporis ipſius, veluti ſi pannus ille tenſus calefiat ad ignem, tamen nullo modo rem compenſabit, nec impetum reſtitutionis exſtinguet. Itaque planum jam fecimus, iſtam virtutem ſpatiationis, ex calore & frigore in parte notabili non pendere, cum tamen ſit ipſa illa virtus, quæ plurimum authoritatis his principiis tribuerit. Sequuntur duæ virtutes quæ omnibus in ore ſunt, atque longe & late patent, per quas ſcilicet corpora maſſas ſive congregationes majores rerum connaturalium petunt, in quarum obſervatione, ut in reliquis, aut nugantur homines, aut plane aberrant. Schola enim communis ſatis habet, ſi motum naturalem à violento diſtinguat; & gravia deorſum, levia ſurſum ferri ex motu naturali pronuntiet. Verum parum proficiunt ad philoſophiam hujuſmodi ſpeculationes. Iſta enim Natura, Ars, violentia, compendia verborum ſunt, & nugæ. Debuerunt autem hunc motum non tantum ad naturam referre, ſed etiam affectum & appetitum particularem & proprium corporis naturalis in hoc ipſo motu quærere. Sunt enim & alii motus complures naturales ex paſſionibus rerum longe diverſis. Itaq; res ſecundum differentias proponenda eſt. Quin & ipſi illi motus, quos violentos appellant, magis ſecundum Naturam appellari poſſint, quam iſte quem vocant Naturalem; ſi ſit illud magis ſecundum Naturam quod eſt fortius, aut etiam quod eſt magis ex ratione Univerſi. Nam motus iſte adſcenſus & deſcenſus, non admodum imperioſus eſt, nec etiam univerſalis, ſed tamquam provincialis & ſecundum regiones; quin & aliis motibus obſequens & ſubjectus. Quod vero gravia deorſum ferri ajunt, levia ſurſum, idem eſt ac ſi dicerent, gravia eſſe gravia, levia levia. Quod enim prædicatur, id ex vi ipſa termini in ſubjecto aſſumitur. Si vero per grave denſum, per leve rarum intelligunt, promoverint nonnihil, ita tamen ut ad junctum & concomitans potius, quam ad cauſam rem deducant. Qui vero gravium appetitum ita explicant, ut ad centrum Terræ illa ferri contendant, levia ut ad circumferentiam & ambitum cœli, tamquam ad loca propria; aſſerunt certe aliquid, atque etiam ad cauſam innuunt; ſed omnino perperam. Loci enim nullæ ſunt vires, neque corpus niſi à corpore patitur, atque omnis incitatio corporis, quæ videtur *eſſe ad ſe collocandum*, appetit atque molitur configurationem verſus aliud corpus, non collocationem aut ſitum ſimplicem.

INDICIA VERA
De
INTERPRETATIONE
NATURÆ.

QUI de Natura tamquam de re explorata pronuntiare auſi ſunt, ſive hoc ex animi fiducia fecerint, ſive ambitioſe, & more profeſſorio, maximis illi Philoſophiam & Scientias detrimentis affecere. Ut enim ad fidem faciendam validi, ita etiam ad inquiſitionem exſtinguendam & abrumpendam efficaces fuerunt; neque virtute propria tantum profuerunt, quantum in hoc nocuerunt, quod aliorum virtutem corruperunt & perdiderunt. Qui autem contrariam huic viam ingreſſi ſunt, atque nihil prorſus ſciri poſſe aſſeruerunt; ſive ex Sophiſtarum veterum odio, ſive ex animi fluctuatione, aut etiam ex quadam Doctrinæ copia in hanc opinionem delapſi ſunt, certe non contemnendas ejus rationes adduxerunt. Verumtamen nec

nec à veris initiis ſententiam ſuam derivarunt, & ſtudio quodam atque affectatione provecti, prorſus modum excellerunt. At Antiquiores ex Græcis (quorum ſcripta perierunt) inter pronuntiandi jactantiam, & Acatalepſiæ deſperationem prudentius ſe ſuſtinuerunt, & de inquiſitionis difficultate, & rerum obſcuritate ſæpius querimonias & indignationes miſcentes, & veluti frænum mordentes, tamen propoſitum urgere, atque Naturę ſe immiſcere non deſtiterunt, conſentaneum, ut videtur, exiſtimantes, hoc ipſum videlicet, utrum quid ſciri poſſit, non diſputare ſed experiri. Atque tamen illi ipſi impetu tantum Intellectus uſi ſunt, regulam non adhibuerunt, ſed omnia in meditatione acri, & mentis volutatione, & agitatione perpetua poſuerunt. Noſtra autem ratio, ut opere ardua, ita dictu facilis eſt; ea enim eſt ut certitudinis gradus conſtituamus: Senſum per reductionem quandam tueamur; ſed Mentis opus quod ſenſum ſubſequitur (ſi ſibi ipſa permittatur) plerumque rejiciamus; novam autem & certam viam ab ipſis Senſuum perceptionibus Menti aperiamus & muniamus. Atque hoc procul dubio viderunt & illi, qui tantas Dialecticæ partes tribuerunt. Ex quo liquet illos Intellectus adminicula quæſiviſſe, & Mentis proceſſum nativum & ſponte moventem; ſuſpectum habuiſſe. Sed ſerum tamen reb⁹ perditis hoc adhibetur remedium, poſtquam Mens ex quotidiana vitæ conſuetudine, & auditionibus, doctrinis inquinatis occupata, & vaniſſimis Idolis obſeſſa fuerit. Itaque Ars illa Dialecticæ ſero (ut diximus) cavens, neq; rem ullo modo reſtituens, potius ad errores figendos quam ad veritatem aperiendam valuit. Reſtat unica ſalus ac ſanitas, ut opus univerſum Mentis de integro reſumatur, ac Mens jam ab ipſo principio nullo modo ſibi permittatur, ſed perpetuo regatur, ac res veluti per machinas conficiatur. Sane ſi opera Mechanica homines nudis manibus abſque inſtrumentorum vi & ope aggreſſi eſſent, quemadmodum opera Intellectualia nudis fere Mentis viribus tractare non dubitarunt; parvę admodum fuiſſent res, quas movere & vincere potuiſſet, licet operas enixas, atq; etiam cōjunctas præſtitiſſent. Atq; ſi pauliſper morari, atq; in hoc ipſum exemplum veluti in ſpeculum intueri velimus, exquiramus (ſi placet) ſi forte obeliſcus aliquis magnitudine inſignis ad triumphi vel hujuſmodi magnificentiæ decus tráſferendus eſſet, atq; id homines nudis manibus aggrederentur; an non hoc magnæ cujuſdam eſſe dementiæ, ſpectator quiſpiam ſobrius rei fateretur? quod ſi numerum operariorum augerent, atque hoc modo ſe valere poſſe confiderent, an non tantò magis? Sin autem delectum quendam adhibere vellent, atque imbecilliores ſeparare, & robuſtis tantum & vigentibus uti, atq; hinc ſaltem ſe voti fore compotes ſperarent; an non adhuc eos impenſius delirare diceret? Quin etiam ſi hoc ipſo non contenti, artem tandem Athleticam conſulere ſtatuerent, ac omnes deinceps cum manibus & lacertis & nervis ex arte bene unctis, & medicatis adeſſe juberent; an non prorſus eos dare operam, ut cum ratione quadam & prudentia inſanirent, clamaret? Atq; tamen ſimili homines maleſano impetu, & conſpiratione inutili feruntur in Intellectualibus; dum ab ingeniorum vel multitudine & cōſenſu, vel excellentia & acumine, magna ſperant, aut etiam Dialectica, (quæ quædam Athletica cenſeri poſſit) Mentis nervos roborant, ſed interim licet tanto ſtudio & conatu (ſi quis vere judicet) Intellectum nudum applicare non deſinunt. Manifeſtiſſimum autem eſt in omni opere magno, quod manus hominis præſtat, ſine inſtrumentis & machinis, vires nec ſingulorum intendi, nec omnium coire poſſe. Itaque ex his, quæ diximus, præmiſſis, ſtatuimus duas eſſe res de quibus homines plane monitos volumus, ne forte illæ eos fugiant, aut prætereāt. Quarum prima hujuſmodi eſt; fieri fato quodam, ut exiſtimamus bono, ad extinguendas & depellendas contradictiones, & tumores animorum, ut & Veteribus honor, & reverentia intacta & imminuta maneāt; & nos deſtinata perficere, & tamen modeſtiæ noſtræ fructum percipere poſſimus. Nam nos ſi profiteamur nos meliora afferre, quam Antiqui, eandem quam illi viam ingreſſi: nulla verborum arte efficere poſſimus, quin inducatur quędam ingenii, vel excellentiæ vel facultatis comparatio ſive contentio, non ea quidem illicita, aut nova, quidni enim poſſimus pro jure noſtro (neq; eo ipſo alio quam omnium) ſi quid apud eos non recte inventum, aut poſitum ſit, reprehendere, aut notare? ſed tamen utcunque juſta aut permiſſa, nihilominus fortaſſe impar ea ipſa fuiſſet contentio ob virium noſtrarum modū; ſed cum per nos illud agatur, ut alia omnino via Intellectui aperiatur, illis intentata & incognita; commutata ratio eſt; ceſſant ſtudium & partes; noſque Judicis tantummodo perſonam ſuſtinemus, quod mediocris certe eſt authoritatis, & fortunæ cujuſdam potius, quam facultatis & præſtantiæ. Atque hæc moniti ſpecies ad perſonas pertinet, altera ad res ipſas. Nos ſiquidem de exturbandâ eâ, quæ nunc floret, philoſophiâ, aut ſi qua alia ſit, aut erit, hac emendatior aut auctior, minime laboramus. Neque enim efficimus, quin philoſophia iſta recepta, & aliæ id genus diſputationes alant, ſermones ornent, ad profeſſoria munera, & vitæ civilis compendia adhibeantur & valeant. Quin etiam ſignificamus aperte & declaramus eam, quam nos adducimus, philoſophiam ad iſtas res multum utilem non futuram. Non præſto eſt, neque in tranſitu capitur, nec ex prænoitonibus Intellectui blanditur, nec ad vulgi captum, niſi per utilitatem & effecta, deſcendet. Sint itaque (quod felix fauſtumque ſit utrique parti) duæ Doctrinarum emanationes, ac duæ diſpenſationes; duæ ſimiliter contemplantium ſive philoſophantium Tribus ac veluti cognationes; atque illæ neutiquam inter ſe inimicæ aut alienæ, ſed fœderatæ, & mutuis auxiliis devinctæ; ſit denique alia ſcientias colendi ratio, alia Inveniendi. Atque quibus prima potior eſt, & acceptior, ob feſtinationem, vel vitæ civilis rationes, vel quod illam alteram ob infirmitatem Mentis capere & complecti non poſſint, (id quod longe plurimis accidere neceſſe eſt) optamus ut iis feliciter, & ex voto, quod agunt, eveniat, atque ut quod ſequuntur teneant. Quod ſi cui mortalium cordi & curæ ſit, ut non tantum inventis hæreat, atque iis utatur, ſed ut ad ulteriora penetret, atque ut non diſputando adverſarium, ſed Naturam opere vincat; denique qui non belle & probabiliter opinari, ſed certo & oſtenſive ſcire cupiat; tales tamquam veri ſcientiarum filii nobis (ſi videbitur) ſe

adjun-

adjungant, ut omiſſis naturæ atriis, quæ infiniti conniverunt, aliquando ad interiora aditus pateat. Atque ut melius intelligamur, & ut illud ipſum quod volumus ex nominibus impoſitis magis familiariter occurrat, altera ratio ſive via, Anticipatio Mētis, altera Interpretatio Naturæ, à nobis appellari conſuevit. Eſt etiam quod petendum videtur. Nos certe cogitationem ſuſcepimus, & curam adhibuimus, ut quæ à nobis proponentur, non tantum vera eſſent, ſed etiam ad animos hominū (licet miris modis occupatos & intercluſos) non incommode aut aſpere accederent; veruntamen æquum eſt, ut ab hominibus impetremus in tanta præſertim Doctrinarum & Scientiarum regeneratione, ut qui de hiſce noſtris aliquid, ſive ex ſenſu proprio, ſive ex turba authoritatum, ſive ex demōſtrationum formis (quæ nūc tamquam leges quædam judiciales invaluerunt) ſtatuere, aut exiſtimare velit; ne id ſe in tranſitu, & velut aliud agendo facere poſſe ſperet; ſed ut rē pernoſcat, viam noſtrā, quam deſcribimus, & munimus, ipſe paulatim tētet; ſubtilitati rerum, quæ in experiētia ſignata eſt, aſſueſcat; deniq; pravos atq; alte hærentes Mentis habitus, tēpeſtiva & quaſi legitima mora corrigat; & tum demum (ſi placuerit) poſtquam in poteſtate ſua eſſe cœperit, judicio ſuo utatur.

Partis Inſtaurationis Secundæ Delineatio & Argumentum.

Memores autem inſtituti noſtri omnia perſpicue proponemus, atq; ordine non perturbato. Pateat itaq; hujus partis deſtinatio & diſtributio. Deſtinatur huic parti Doctrina de meliore ac perfectiore uſu rationis, quam huc uſque hominibus ſit cognitus, aut monſtratus, eo cōſilio, ut per hoc Intellectus humanus (quātum conditio mortalitatis recipit) exaltetur, & facultate amplificetur ad Naturæ obſcuritatem vincendam, & interpretandam. Namq; ipſi interpretationi Naturæ attribuūtur libri tres; Tertius, Quartus, & Sextus; ſiquidē Quintus, qui ex Anticipationibus eſt ſecundum uſum Rationis communem, ad tempus tantum ſumitur, & deinceps poſtquam figi cœperit, atque ex uſu Rationis legitimo verificari, & transfertur & commigrat in Sextum. Huic vero libro Secundo committitur Intellectus ipſe, ejuſque cura & regimen, omniſque apparatus atq; instructio ad veram Rationis adminiſtrationem conducens, deſcribitur. Atque licet nomen ipſum Logicæ, ſive Dialecticæ, propter depravationes, apud nos ingratum fere ſonet, tamen ut homines per conſueta tamquam manuducamus, eſt certe Ars ea, quam adducimus, ex genere Logicæ, quæ & ipſa (vulgaris inquam) auxilia & præſidia Intellectu parat & molitur. Differt autem noſtra à Logica vulgari, tum aliis rebus, tum præcipue tribus; videlicet initiis inquirendi, ordine demonſtrandi, atque fine & officio. Nam & inquiſitionis initium altius ſumit, ea ſubjiciendo examini, quæ Logica vulgaris veluti ex fide aliena, & authoritate cœca recipit; Principia, Notiones primas, atque ipſas Informationes Senſus; & ordinem demonſtrandi plane invertit, Propoſitiones & Axiomata, ab Hiſtoria & particularibus ad generalia per ſcalam adſcenſoriam continenter ſubvehendo & excitando, non protinus ad principia, & magis generalia advolando, atque ab illis medias propoſitiones deducendo & derivando. Finis autem hujus ſcientiæ eſt, ut Res & Opera, non argumenta & rationes probabiles, inveniantur & judicentur. Quare inſtitutum hujus libri ſecundi hujuſmodi eſt. Nūc diſtributionem ejuſdem ſimiliter proponemus. Quemadmodum in generatione luminis requiritur, ut corpus lumen recepturum poliatur, atque deinde in debito ad lucem ſitu ſive converſione ponatur, antequam lucis ipſius fiat immiſſio; prorſus ita eſt operandum. Primo enim Mentis area æquanda, & liberanda ab eis quæ hactenus recepta ſunt; Tum converſio Mentis bona & congrua facienda eſt ad ea, quæ afferuntur; Poſtremo Menti præparatæ Informatio exhibenda. Atque pars deſtruens triplex eſt, ſecundum triplicem naturam Idolorum, quæ Mentem obſident. Illa enim aut adſcititia ſunt, idque dupliciter, nimirum quæ immigrarunt in Mentem eamque occuparunt, vel ex Philoſophorum placitis atque ſectis; vel rurſus ex perverſis legibus & rationibus Demonſtrationum; Aut ea quæ Menti ipſi & ſubſtantiæ ejus inhærentia ſunt, atque innata. Sicut enim ſpeculum inæquale veros rerum radios ex ſectione propria immutat: *ita & Mens, quando à rebus per ſenſum patitur, in motibus ſuis expediendis, haud quaquam optima fide, rerum Naturæ ſuam naturam inſerit & immiſcet.* Itaque primus imponitur labor, ut omnis iſta militia Theoriarum, quæ tantas dedit pugnas, mittatur ac relegetur. Accedit labor ſecundus, ut mens à pravis Demonſtrationū vinculis ſolvatur. Hunc excipit tertius, ut vis iſta Mentis ſeductoria coerceatur, atque Idola innata vel evellantur, vel, ſi evelli non poſſint, ita tamen indicentur, atque pernoſcantur, ut variationes reſtitui poſſint. Inutilis enim & fortaſſe damnoſa fuerit errorum in philoſophiis demolitio & deſtructio, ſi ex prava complexione Mētis novi errorum ſurculi, & fortaſſe magis degeneres pullulaverint; neque prius abſiſtendum, quam omnis ſpes præcidatur, ex uſu Rationis communi, aut ex vulgaris Logicæ præſidiis & auxiliis, philoſophię abſolvendæ, aut majorem in modum amplificandæ, ne forte errores non abjiciamus, ſed permutemus. Itaq; pars iſta, quam *deſtruentem appellamus*, tribus redargutionibus abſolvitur; Redargutione Philoſophiarum; Redargutione Demonſtrationum; & Redargutione Rationis humanæ nativæ. Neque nos fugit, abſque tanto motu acceſſiones non parvas ad Scientias à nobis fieri potuiſſe, atque aditu fortaſſe ad laudem molliore. Verum nos neſcii quando hæc alicui alii in mentem ventura ſint, fidem noſtram in integrum liberare decrevimus. Poſt aream Mentis æquatam, ſequitur ut Mens ponatur in converſione bona, & veluti in adſpectu benevolo ad ea quæ proponemus. Cum enim in re nova valeat ad præjudicium, non ſolum præoccupatio fortis opinionis veteris, verum etiam præceptio ſive præfiguratio falſa rei, quæ affertur, etiam huic malo remedium adhibendum eſt, atque Mens non tantum vindicanda, ſed & præparandā. Ea præparatio nihil aliud eſt quam ut veræ habeantur de eo, quod adducimus, opiniones, ad tempus tantummodo; & tamquam uſurariæ, donec res ipſa pernoſcatur. Atque hoc in eo fere ſitum eſt, ut pravæ & ſiniſtræ ſuſpiciones, quales ex prænotionibus receptis (veluti ex atra bile quadam epidemica) Mentes hominum ſubituras facile conjicimus, arceantur atque intercipiantur, quod ait ille:

ne qua

ne qua
Occurrat facies inimica, atque omnia turbet.

Primo igitur ſi quis ita cogitet, occulta Naturæ veluti ſigno divino clauſa manere, atque ab humana ſapientia interdicto quodam ſeparari, dabimus operam ut hæc opinio infirma atque invida tollatur, eoque rem perducemus ſimplici veritate freti, ut non ſolum ne qua oblatret ſuperſtitio, verum etiam ut Religio in partes nobis accedat. Rurſus ſi cui hujuſmodi quippiam in mentem veniat opinari, magnam illam & ſollicitam moram in experientia, & in materiæ & rerum particularium undis, quam hominibus imponimus, Mentem veluti in Tartarum quendam confuſionis dejicere, atque ab abſtractæ ſapientiæ ſerenitate & tranquillitate, ut à Statu multo diviniore, ſubmovere, docebimus, atque in perpetuum, ut ſperamus, ſtabiliemus, (non ſine rubore, ut exiſtimamus, omnis Scholæ, quæ meditationibus inanibus, atque ab omni Eſſentia deſertiſſimis apotheoſin quandam attribuere non veretur) quantum inter divinæ Mentis Ideas, & humanæ Mentis Idola interſit. Quin etiam illis, quibus in Contemplationis amorem effuſis, frequens apud nos operum Mentio aſperum quiddam atque ingratum & Mechanicum ſonat, monſtrabimus quantum illi deſideriis ſuis propriis adverſentur, cum puritas contemplationum, atque ſubſtructio & Inventio Operum prorſus iiſdem rebus nitantur, ac ſimul perficiantur. Adhuc ſi quis hæſitet, atque iſtam Scientiarum ab integro regenerationem, ut rem ſine exitu, & vaſtam, & quaſi infinitam accipiat, oſtendemus eam contra cenſeri debere potius Errorum & vaſtitatis Terminum & verum finitorem; atque planum faciemus, Inquiſitionem rerum particularium juſtam & plenam, demtis Individuis, & gradibus rerum, & variationibus minutis (id quod ad Scientias ſatis eſt) atque inde debito modo excitatas notiones ſive Ideas, rem eſſe multis modis magis finitam, & habilem, & comprehenſibilem, & ſui certam, & de eo quod confectum eſt, atque eo, quod ſupereſt, gnaram, quam ſpeculationes & meditationes abſtractas, quarum revera nullus eſt finis, ſed perpetua circulatio, volutatio, & trepidatio. Atque etiamſi quis ſobrius (ut ſibi videri poſſit) & civilis prudentiæ diffidentiam ad hæc transferens, exiſtimet, hæc quæ dicimus votis ſimilia videri, quæque ſpei nimis indulgeant, revera autem ex Philoſophiæ ſtatu mutato nil aliud ſecuturum, quam ut placita fortaſſe transferantur, res autem humanæ nihilo futuræ ſint auctiores; huic fidem, ut putamus, faciemus, nil minus agi quam Placitum aut Sectam, noſtramque rationem ab iis, quæ hucuſque in Philoſophia & Scientiis præbita ſunt, toto genere differre: Operum autem certiſſimam meſſem ſponderi, ni homines muſcum, ſive ſegetem herbidam demetere præoccuparint, atque affectu puerili, & conatu fallaci, operum pignora intempeſtive captaverint. Atque ex his, quæ diximus, pertractatis, ſatis cautum de Præjudicio fore exiſtimamus illius generis, quod ex prava & iniqua rei, quæ adducitur, præceptione conflatur, atque una ſecundam partem, quam præparantem appellamus, abſolvi; poſtquam & ex parte Religionis, & ex parte Contemplationis abſtractæ, & ex parte prudentiæ Naturalis, atque ejus Comitatu, diffidentia, & ſobrietate & ſimilibus, omnis adverſa aura conticuerit, & reflare deſierit. Attamen ut omnibus numeris completa adhibeatur præparatio, illud deeſſe videtur, ut languor ipſe Mentis & torpor ex rei miraculo contractus tollatur. Hæc autem mala diſpoſitio Mentis tantum per cauſarum indicationem aufertur. Sola enim cauſarum cognitio miraculum rei, & ſtuporem Mentis ſolverit. Itaque omnes impedimentorum malitias & moleſtias, quibus interclusa Philoſophia vera remorata eſt, ſignabimus, ut minime mirum ſit humanum genus erroribus tam diuturnis implicatum, atque exercitum fuiſſe. In qua parte etiam illud opportune, ad ſpem ſolido argumento fovendam, patebit, nimirum licet vera illa Naturæ Interpretatio, quam molimur, merito maxime difficilis, tamen multo maximam difficultatis partem in iis ſubeſſe, quę in poteſtate noſtra ſunt atque corrigi poſſunt, non in iis quæ extra poteſtatem noſtram ſita exiſtunt; in mente (inquam) non in rebus ipſis, aut in ſenſu. Quod ſi cui ſupervacua videatur accurata iſta noſtra, quam adhibemus ad mentes præparandas, diligentia, atque cogitet hoc quiddam eſſe ex pompâ, & in oſtentationem compoſitum; itaq; cupiat rem ipſam miſſis ambagibus & præſtructionibus ſimpliciter exhiberi; certe optabilis nobis foret (ſi vera eſſet) hujuſmodi inſimulatio. Utinam enim tam proclive nobis eſſet difficultates & impedimenta vincere, quam faſtum inanem & falſum apparatum deponere. Verum hoc velimus homines exiſtiment, nos haud inexplorato viam in tanta ſolitudine inire, præſertim cum argumentū hujuſmodi præ manibus habeamus, quod tractandi imperitiâ perdere, & veluti exponere nefas ſit. Itaque ex perpenſo & perſpecto tam rerum quam animorum ſtatu, duriores fere aditus ad hominum Mentes, quam ad res ipſas invenimus, ac tradendi labores Inveniendi laboribus haud multo leviores experimur, atque quod in Intellectualibus res nova fere eſt, morem gerimus, & tam noſtras cogitationes quam aliorum ſimul bajulamus. Omne enim Idolum vanum, arte atque obſequio, ac debito acceſſu ſubvertitur, vi & contentione atque incurſione ſubita & abrupta efferatur. Neque hoc ideo tantum fit, quod homines vel admiratione Authorum captivi, vel propria fiducia tumidi, vel aſſuetudine quadam renitentes, ſe æquos præbere nolint. Si quis libentiſſime ſibi æquitatem imperare voluerit, atq; omne præjudicium veluti ejuraverit, tamen & tali mētis diſpoſitioni neutiquam propterea fidere oporteret. Nemo enim Intellectui ſuo ex arbitrio voluntatis ſuæ imperat, neque philoſophorum (ut Prophetarum) ſpiritus philoſophis ſubjecti ſunt. Itaque non aliorum æquitas, aut ſinceritas, aut facilitas, ſed noſtra propria cura, atque morigeratio & inſinuatio nobis præſidio eſſe poſſit. Qua in re accedit & alia quædam difficultas ex moribus noſtris haud parva, quod conſtantiſſimo decreto nobis ipſi ſancivimus, ut candorē noſtrum & ſimplicitatem perpetuo retineamus, nec per vana ad vera aditū quæramus, ſed ita obſequio noſtro moderemur, ut tamen non per artificium aliquod vafrum, aut impoſturam, aut aliquid ſimile impoſturę, ſed tantummodo per ordinis lumen, & per novorum ſuper ſaniorem partem Veterum ſolertem inſitionem, nos noſtrorum votorum compo-

compotes fore ſperemus. Itaque eo redimus, ut hanc præmuniendi diligentiam minorem potius pro tãtis difficultatibus, quam minus neceſſariam eſſe judicemus. Miſſa autem jam parte præparante, ad partem informantem veniemus, atque Artis ipſius, quam adducimus, figuram ſimplicem & nudam proponemus. Quæ ad Intellectum perficiendum, ad Interpretationem Naturæ faciunt, dividuntur in tres miniſtrationes, Miniſtrationem ad *Senſum*, Miniſtrationem ad *Memoriam*, & Miniſtrationem ad *Rationem*. In miniſtratione ad *Senſum* tria docebimus. *Primò* quomodo bona Notio conſtituatur & eliciatur, ac quomodo Teſtatio Senſus, quæ ſemper eſt ex Analogia hominis, ad Analogiam Mundi reducatur & rectificetur; Neque enim multum Senſui tribuimus in perceptione immediata, ſed quatenus motum ſive alterationem rei manifeſtat. *Secundò*, quomodo ea, quæ Senſum effugiunt aut ſubtilitate totius corporis, aut partium minutiis, aut loci diſtantia, aut tarditate, vel etiam velocitate motus, aut familiaritate objecti, aut alias, in ordinem Senſus redigantur, atque ejus judicio ſiſtantur, ac inſuper in caſu, quo adduci non poſſunt, quid faciendum, atque quomodo huic deſtitutioni vel per inſtrumenta, vel per graduum obſervationem peritam, vel per corporum proportionatorum ex ſenſibilibus ad inſenſibilia indicationes, vel per alias vias ac ſubſtitutiones, ſit ſubveniendum. *Poſtremo* loco de Hiſtoria Naturali, & de modo Experimentali dicemus, qualis ſit ea Hiſtoria Naturalis quæ ad Philoſophiam condendam ſufficere poſſit; & rurſus qualis Experimentatio deficiente Hiſtoria neceſſario ſit ſuſcipienda: ubi etiam quædam de provocanda & figenda attẽtione admiſcebimus. Multa enim in Hiſtoria Naturali atque experimentis, notitia ipſa adeſſe jampridem, uſu abeſſe ſolent, propter vim animi appreheñſivam minime excitatam. His tribus Miniſtratio ad ſenſum abſolvitur. Aut enim Senſui materia prębetur, aut juvamentũ; nimirum vel ubi deficit, vel ubi declinat. Materiæ, Hiſtoria & Experimenta, defectui Senſus ſubſtitutiones; declinationi Rectificationes debentur. *Miniſtratio ad Memoriam*, hoc officium præſtat, ut ex turba rerum particularium, & Naturalis Hiſtorię generalis acervo, particularis Hiſtoria excerpatur, atque diſponatur eo ordine, ut judicium in eam agere, & opus ſuum exercere poſſit. Etenim vires Mentis ſobrie æſtimandæ, neque ſperandum ut eæ in rerum infinitate diſcurrere poſſint. Manifeſtum autem eſt, Memoriam tum in rerum multitudine comprehendenda incapacem & incompetentem; tum in rerum delectu, quæ ad inquiſitionem aliquam definitam faciant, ſuggerendo imparatam atq; inhabilem eſſe. Quod autẽ ad prius malum attinet, facilis eſt medendi ratio, unico enim remedio abſolvitur; ut nulla niſi de ſcripto inquiſitio aut Invẽtio recipiatur. Perinde enim eſt, ut quis Interpretationem Naturæ in aliquo ſubjecto memoria ſola nixus complecti velit; ac ſi computationes Ephemeridis memoriter tenere aut perficere tentet. Quinetiam ſatis liquet, quantum Memoriæ & Mentis diſcurſui tribuamus, cum nec de ſcripto Inventionem, niſi per Tabulas ordinatas probemus. De poſteriore igitur magis laborandum. Atque certe poſtquam ſubjectum Inquiſitioni cõſtitutum & terminatum ſit, atq; à corpore rerum abſciſſum & in confuſum conſtiterit (in quo habem⁹ nonnulla quæ utiliter præcipiamus) Miniſtratio iſta ad Memoriam tribus operis ſive officiis conſtare videtur. Primo, docebimus qualia ſint ea, quæ circa ſubjectum datum ſive propoſitum (diſcurrendo per Hiſtoriam) inquiri debeant, quod eſt inſtar Topicæ. Secundo, quo ordine illa diſponi oporteat, & in Tabulas digeri. Neque tamen ullo modo ſperamus veram rei venam, quæ ex Analogia Univerſi ſit jam à principio inveniri poſſe, ut eam partitio ſequatur, ſed tantum apparentem, ut res aliquo modo ſecetur in partes. Citius enim emerget veritas è falſitate, quam è confuſione; & facilius ratio corriget partitionem, quam penetrabit maſſam. Tertio itaq; oſtendemus, quo modo, & quo tempore Inquiſitio ſit reintegranda, & chartæ ſive Tabulæ præcedentes in chartas novellas tranſportandæ, & quoties Inquiſitio ſit repetenda. Etenim primas chartarum ſeries vel ſequelas ſuper polos mobiles verti ſtatuimus, & tantum probationes eſſe & tentamenta Inquiſitionis; ſiquidem Mentem in Naturam rerum jus ſuum perſequi & obtinere poſſe, *niſi repetita actione*, plane diffidimus. Itaque *Miniſtratio* ad Memoriam tribus (*ut diximus*) *doctrinis* abſolvitur. De locis Inveniendi, de Methodo contabulandi, & de modo Inſtaurandi Inquiſitionem. Supereſt *Miniſtratio ad Rationem*, cui Miniſtrationes duæ priores ſubminiſtrant. Nullum enim per eas conſtituitur axioma, ſed tantum notio ſimplex cum Hiſtoria ordinata; certo verificata per Miniſtrationem primam atque ita repræſentata per ſecundam, ut tamquam in poteſtate noſtra ſit. Atque Miniſtratio ad Rationem ea maxime probari meretur, quę Rationem ad opus ſuum exequendum, & finem obtinendum optime juvabit. *Opus* autem *Rationis* natura unicum; fine & uſu geminum eſt. Aut enim *ſcire & contemplari*, aut *agere & efficere*, homini pro fine eſt. Itaque aut cauſæ expetitur cognitio & contemplatio; aut effecti poteſtas & copia. Quamobrẽ dati effectus vel naturæ in quovis ſubjecto cauſas noſſe intentio eſt humanæ ſciẽtiæ. Atque rurſus, ſuper datam materiæ baſin effectum quodvis ſive naturam (inter terminos poſſibilis) imponere vel ſuperinducere, intentio eſt humanæ præſentiæ. Atq; hæ intentiones acutius inſpicienti, & vere æſtimanti, in idem coincidunt. Nam quod in contemplatione inſtar cauſæ eſt, in operatione eſt inſtar medii; ſcimus enim per cauſas, operamur per media. Et certe ſi media univerſa, quæ ad opera quælibet requiruntur, homini optato ad manum ſuppeterent, nil opus foret magnopere, iſta ſeparatim tractare. Verum cũ operatio humana in multo majores anguſtias compellatur, quam ſcientia, propter individui multiplices neceſſitates & inopias; adeo ut ad partem operativã requiratur ſæpius non tam ſapiẽtia univerſalis, & libera de eo quod fieri poteſt, quam prudentia ſagax & ſolers ad delectum eorum quæ præſto ſunt: iſta tractatu felicius disjungi conſentaneum eſt. Quare & miniſtrationis eandem partitionem faciem⁹, ut aut parti Contemplativæ, aut activæ miniſtretur. Atque quod ad *partem contemplativam* attinet, ut verbo dicamus, in uno plane ſunt omnia. Hoc ipſum non aliud eſt, quam ut verum conſtituatur Axioma, ſive idem copulata; Hæc enim eſt veritatis portio ſolida, cum ſimplex notio inſtar ſuperfi-

ſuperficiei videri poſſit. Hoc autem Axioma non elicitur, aut efformatur, niſi per inductionis formam legitimam & propriam; quæ experientiam ſolvat & ſeparet, atque per excluſiones & rejectiones debitas, neceſſariò concludat. Vulgaris autem Inductio (à qua tamen principiorum ipſorum probationes petuntur) puerile quiddam eſt, & precario concludit, periculo ab inſtantia contradictoria expoſita; adeò ut Dialectici de ea nec ſeriò cogitaſſe videantur, faſtidientes & ad alia properantes. Illud interim manifeſtum eſt, quæ per Inductionem cujusvis generis concluduntur, ſimul & inveniri & judicari, nec à principiis aut mediis pendere, ſed mole ſtare ſua, neq; aliunde probari. Multo magis neceſſe eſt ea, quæ ex vera Inductionis forma excitantur axiomata, eſſe ſeipſis contenta, atque ipſis principiis, quæ vocantur, certiora & firmiora. Atq; hoc genus Inductionis illud eſt, quod interpretationis formulam appellare conſuevimus. Itaq; præ omnibus doctrinam de conſtitutione axiomatis & formula interpretandi diligenter & perſpicuè complectimur. Reſtant tamen, quæ huic rei ſerviunt tria, maximi omninò momenti; ſine quorum explicatione, inquiſitionis iſtius præſcriptum, licet poteſtate validum, tamen uſu operoſum cenſeri poſſit. Ea ſunt, Inquiſitionis ipſius continuatio, variatio & contractio; ut nihil in Arte aut abruptum, aut incongruum, aut pro humanæ vitæ brevitate longum relinquatur. Docebimus itaque primo uſum Axiomatum (jam per formulam inventorum) ad alia Axiomata inquirenda & excitanda, quæ ſuperiora & magis generalia ſint; ut per veros & nuſquam intermiſſos gradus ſcalæ adſcenſoriæ, ad unitatem naturæ perveniatur. In quo tamen adjiciemus modum, eadem Axiomata ſuperiora per Experientias primas examinandi & verificandi, ne rurſus ad conjecturas & probabilia, atque Idola prolabamur. Atque hæc eſt ea doctrina, quam Inquiſitionis continuationem appellamus. Variatio autem Inquiſitionis ſequitur naturam diverſam, aut cauſarum, quarum gratia Inquiſitio inſtituitur; aut rerum ipſarum, ſive ſubjectorum, in quibus Inquiſitio verſatur. Itaque miſſis cauſis finalibus, quæ naturalem Philoſophiam prorſus corruperunt, initia ſumemus ab Inquiſitione variata ſive accommodata formarum; quæ res pro deſperata huc uſq; abjecta eſt, idque merito. Neque enim ulli obvenire poſſit tanta facultas, aut felicitas, ut ex Anticipationibus & Dialecticis Argumentationibus, alicujus rei formam eruat. Sequentur Inquiſitiones materiarum & efficientium. Cùm autem efficientia & materias dicimus, non efficientia remota, aut materias cōmunes (qualia in diſputationibus agitantur) ſed efficientia propiora, & materias præparatas intelligimus. Id ne ſæpiùs ſubtilitate inutili repetatur, inventionem latentis proceſſus ſubtexemus. Latentem autem proceſſum appellamus ſeriem & ordinem mutationis; rem ſcil. ex efficientis motu & materiæ fluxu conflatam. Quæ autem ſecundùm ſubjecta ſit Inquiſitionis variatio, ex duabus rerum conditionibus ortum habet; aut ex natura ſimplicis & compoſiti (alia enim accommodatur Inquiſitio ad res ſimplices, alia ad compoſitas & decompoſitas & perplexas) aut ex Hiſtoriæ copia & inopia, quæ ad Inquiſitionem peragendam parari poſſit. Ubi enim Hiſtoria abundat, expedita eſt ratio inquiſitionis; ubi tenuis eſt, in arcto eſt labor, & multifaria induſtria & arte opus habet. Itaque per iſta, quæ jam dicta ſunt tractata, variationem inquiſitionis abſolvi putamus. Reſtat Inquiſitionis contractio, ut non tantùm in inviis via, ſed & in viis compendium, & tamquam linea recta, qua per ambages & flexus ſecet, ex indiciis noſtris innoteſcat. Hoc autem (veluti & omnis ratio compendiaria) maximè in rerum delectu conſiſtit. Duas autem invenimus veluti rerum prærogativas, quæ ad Inquiſitionis compendia plurimum faciunt; Prærogativam Inſtantiæ & Prærogativam Inquiſiti. Itaque docebimus primo quales ſint illæ Inſtantiæ, ſive experimenta, quæ ad illuminationem præ cæteris excellant, adeo ut paucæ idem quod aliæ plures præſtent. Hoc enim & moli ipſius Hiſtoriæ, & diſcurrendi laboribus parcit. Deinde etiam explicabimus, qualia ſint ea Inquiſita, à quibus Interpretationem auſpicari oporteat, utpote quæ prædiſpoſita ſequentibus facem quandam præferunt, aut ob exquiſitam certitudinem in ſe, aut ob naturam univerſalem, aut ob neceſſitatem ad probationes mechanicas. Atque hîc miniſtrationi, quæ ad contemplativam partem ſpectat, finem imponimus.

Activam autem partem ac ejus miniſtrationem triplici doctrina claudemus, ſi priùs duo monita ad aperiendas hominum mentes præmittamus. Horum primum eſt, in Inquiſitione ea, quæ fit per formulam, inter contemplativam partem Activam ipſam perpetuo intercurrere. Hoc enim fert rerum natura, ut propoſitiones & axiomata à magis generalibus per argumentationem dialecticam deducta & derivata ad particularia & opera, obſcurè admodum & incerto innuant. Quod autem ex particularibus axioma educitur, ad nova particularia, tamquam correſpondentia manifeſto & conſtanti tramite ducat. Alterum hujuſmodi eſt, ut meminerint homines in Inquiſitione Activa neceſſe eſſe rem per ſcalam deſcenſoriam (cujus uſum in contemplativa ſuſtulimus) confici. Omnis enim operatio in Individuis verſatur, quæ infimo loco ſunt. Itaque à generalibus per gradus ad ea deſcendendum eſt. Neq; rurſus fieri poteſt, ut per axiomata ſimplicia ad ea perveniatur; omne enim opus atq; ejus ratio ex coitione axiomatum diverſorum inſtituitur & deſignatur. Itaque hæc præfati ad triplicem illam doctrinam activam veniemus; quarum prima proponit modum Inquiſitionis diſtinctum & proprium, ubi non jam cauſa, aut axioma, ſed operis alicujus effectio ex Intentione eſt, atque Inquiſitioni ſubjicitur. Secunda oſtendit modum conficiendi Tabulas practicas generales, per quas omnigenę operum deſignationes faciliùs & promptiùs deducantur. Tertia ſubjungit modum quendam Inquirendi ſive Inveniendi opera, imperfectū certè, ſed tamen non inutilem, quo ab experimento ad experimentum procedatur abſque conſtitutione axiomatis. Nam quemadmodum ab axiomate ad axioma, ita etiam ab experimento ad experimentum datur & aperitur quædam via ad Inveniendum inſtabilis & lubrica, ſed tamen non prorſus ſilentio prætermittenda. Jam igitur & Practicam Miniſtrationem quoque, quæ in diſtributione ultima poſita eſt, abſolvimus. Atq; hæc eſt hujuſce ſecundi libri aperta & brevis delineatio. Quibus explicatis, Thalamum nos Mentis humanę & Univerſi Pronuba divina bonitate planè conſtituiſſe confidimus. Epithalamii autem votum ſit, ut ex eo

connubio auxilia humana, tamquam ſtirps Heroum, quæ neceſſitates & miſerias hominum aliqua ex parte debellent & doment, ſuſcipiatur & deducatur. Sub finem tamen quædam de laborum conſociatione & ſucceſſione ſubjiciemus. Tunc enim demum homines vires ſuas noſcent, cùm non eadem infiniti, ſed omiſſa alii præſtabunt. Neque ſanè de futuris ætatibus ſpem abjecimus, quin exoriantur qui iſta à tenuibus profecta initiis in majus provehant. Illud enim occurrit, hoc quod agitur ob boni naturam eminentem, manifeſtè à Deo eſſe. In divinis autem operibus minima quæque principia eventum trahunt.

Atq; in redargutione ipſa Philoſophiarum, quã paramus, neſcimus ferè, quò nos vertamus, cùm via, quæ aliis in confutationibus patuit, nobis intercluſa ſit. Nam & tot & tanta ſe oſtendunt errorum agmina, ut ea non ſtrictim, ſed confertim evertere & ſummovere neceſſe ſit; & ſi propiùs accedere, & cum ſingulis manum conſerere velimus, id fruſtra fuerit; ſublata diſputationis lege, cùm de principiis non conſentiamus; & multo magis quod ipſas probationum & demonſtrationum formas & poteſtates rejiciamus. Quod ſi (id quod ſolum relinqui videtur) ea, quæ nos aſſerimus, à ſenſu ipſo & experientia educere & excitare connitamur; rurſus eodem revolvimur; & obliti eorum, quæ de animorum præparatione dicta ſunt, contrariam ingreſſi viam inveniamur; nam in res ipſas abruptè & directò incidamus, ad quas viam quandam aperiri & ſubſterni, propter obfirmatas animorum præoccupationes & obſeſſiones, *neceſſe eſſe* decrevimus. Sed tamen propterea *ipſi* nos minimè deſeremus; ſed aliquid comminiſci & tentare, quod propoſito noſtro conſentaneum ſit, conabimur; tum ſigna quædam adducentes, ex quibus de philoſophiis judicium fieri poſſit; tum interim inter ipſas philoſophias, portenta errorum nonnulla & mera animorum ludibria ad earum authoritatem labefactandam notantes. Neque tamen nos fugit, fortius hujuſmodi errorum aëra figi, quam ut eis per ſaturam derogetur; præſertim cùm viris doctis non ſit nova, aut incognita ea *confidentiæ & jactantiæ ſpecies*, quæ opiniones abjicit, non frangit. Sed nec nos aliquid levius aut inferius, quàm pro rei, quæ agitur, majeſtate afferemus, neque ex hoc genere redargutionis prorſus fidem facere, ſed tantùm patientiam & æquanimitatem, idque in ingeniis tantùm altioribus & firmioribus, conciliare ſperamus. Neque enim quiſpiam ex iſto aſſiduo & perpetuo errorum contubernio ita ſe recipere poteſt, & ad noſtra cum tanta benevolentia & animi magnitudine accedere, ut non cupiat habere interim, quæ de veteribus & receptis cogitet & opinetur. Sanè in Tabellis non alia inſcripſeris, niſi priora deleveris; in Mente ægrè priora deleveris, niſi alia inſcripſeris.

Itaque huic deſiderio ſubveniendum putavimus, atque hæc prorſus eò ſpectant (ut quod res eſt, apertè eloquamur) ut volentes ducant, non ut nolentes trahant. Omnem violentiam (ut jam ab initio profeſſi ſumus) abeſſe volumus: atque quod Borgia facetè de Caroli VIII. expeditione in Italiam dixit, Gallos veniſſe in manibus cretam tenentes, qua diverſoria notarent, non arma quibus perrumperent. Similem quoque Inventorum noſtrorum & rationem & ſucceſſum animo præcipimus; nimirum ut potius animos hominum capaces & idoneos ſeponere & ſubire poſſint, quam contra ſentientibus moleſta ſint. Verùm in hac parte, de qua jam loquimur, quæ ad redargutionem philoſophiarum pertinet, feliciter ſanè levati ſumus, caſu quodam opportuno & mirabili. Nam dum hæc tractarem, intervenit amicus meus quidam ex Gallia rediens, quem cùm ſalutaſſem, atque ego illum, ille me, de rebus noſtris familiariter interrogaſſem; Tu verò, inquit, vacuus tuis ab occupationibus civilibus ſpatiis, aut ſaltem remittentibus negotiis, quid agis? opportunè, inquam; nam ne nihil me agere exiſtimes, meditor *Inſtaurationem* Philoſophiæ, quæ *nihil* inanis aut abſtracti habeat, quæque vitæ humanæ conditiones in melius provehat. Honeſtum profectò opus, inquit: & quos ſocios habes? Ego certè, inquam, in ſumma ſolitudine verſor. Duræ, inquit, partes tuæ ſunt: & ſtatim addidit: Atque tamen ſcito hæc aliis curæ eſſe; tum ego lætatus, animam, inquam, reddidiſti. Ego enim hoc animo præceperam, fœtum meum veluti in eremo periturum. Vis, inquit, ut tibi narrem, quæ *mihi* in Gallia circa hujuſmodi negotium evenerunt? *libentiſſimè*, inquam, atque inſuper gratiam habebo. *Tum retulit, ſe Pariſiis vocatum* à quodam amico ſuo, atque introductum in conſeſſum virorum; qualem, inquit, vel tu videre velles; nihil in vita mihi accidit jucundius. Erant autem circiter quinquaginta viri, neque ex iis quiſquam *adoleſcens, ſed omnes* ætate provectiores; quique vultu *ipſo dignitatem* cum probitate ſinguli præ ſe ferrent. Inter quos ajebat ſe cognoviſſe nonnullos honoribus perfunctos, atque alios ex Senatu; etiam Antiſtites ſacrorum inſignes, atque ex omni ferè Ordine eminentiore aliquos. Erant etiam quidam, ut ajebat, peregrini ex diverſis nationibus. Atque cùm primo introiiſſet, inveniſſe eos familiariter inter ſe colloquentes; ſedebant tamen ordine ſedilibus diſpoſitis, ac veluti adventum alicujus exſpectantes. Neq; ita multo poſt ingreſſum ad eos virum quendam aſpectus (ut ei videbatur) admodum placidi & ſereni; *niſi* quod oris compoſitio erat tamquam miſerantis; cui cùm omnes aſſurrexiſſent: Ille circumſpiciens & ſubridens, nunquam, inquit, exiſtimavi potuiſſe fieri, ut otium omnium veſtrum, cùm *ſingulos* recognoſco, in unum atque idem tempus coinciderit; idque quomodo evenerit, *ſatis* mirari non poſſum. Cumque unus ex cœtu reſpondiſſet, eum ipſum hoc otium illis feciſſe, cùm, quæ ab illo exſpectarent, illi ducerent omni negotio potiora. Atque (ut video inquit) univerſalis illa jactura ejus, quod hic conſumetur, temporis, quo certè vos ſeparati multis mortalibus profuiſſetis, ad meas rationes accedet. Quod ſi ita eſt, videndum profectò, ne vos diutiùs morer; ſimul conſedit abſque ſuggeſto, aut cathedra, ſed ex æquo cum cæteris; atque hujuſmodi quædam apud eum conſeſſum verba fecit. Nam ajebat, qui hæc narrabat, ſe illa tum excepiſſe ut potuit: licet cùm apud ſe unà cum illo amico ſuo, qui eum introduxerat, ea recognoſceret, fateretur ea longè inferiora iis, quæ tum dicta eſſent, viſa eſſe. Exemplum autem orationis, quod circa ſe habebat, proferebat. Illud ita ſcriptum erat: Vos certè filii homines eſtis; hoc eſt, ut ego exiſtimo, non animantes erecti, ſed Divi mortales. Deus mundi conditor & veſtrûm, animas vobis donavit, mundi

ipſius

ipſius capaces;nec tamen eo ipſo quovis modo ſatiandas.Itaque fidem veſtram ſibi ſepoſuit, & retinuit,mundum ſenſui attribuit; neutra autem oracula clara eſſe voluit,ſed involuta ; neque queri poteſtis,ſi vos exerceat, quandoquidem excellentiam rerum rependat.Atque de rebus divinis optima de vobis ſpero; circa humana autem,metuo vobis, ne diuturnus error vos uſucepetit.Exiſtimo enim hoc apud vos penitùs credi ; vos ſtatu uti ſcientiarum florente & bono. Ego rurſus moneo vos , ne eorum,quæ habetis,aut copiam,aut utilitatem,quaſi ad magnum aliquod faſtigium evecti, & votorum compotes,aut laboribus perfuncti,accipiatis. Idq; ſic conſiderate;ſi omnem illam Scriptorum varietatem,qua ſcientiæ tument & luxuriantur,excutiatis,& de eo, quod adferunt, ſcripta illa interpelletis,& ſtrictè & preſsè examinetis;ubique reperietis ejusdem rei repetitiones infinitas; verbis, ordine, exemplis, atque illuſtratione diverſas, rerum ſummâ & pondere,ac vera poteſtate prælibatas, ac demum ferè iteratas;ut in pompa paupertas ſit ; & in rebus jejunis faſtidium. Atque ſi vobiscùm familiariter loqui & jocari hac de re liceat ; videtur doctrina veſtra cœnæ illius hoſpitis Chalcidenſis ſimillima;qui cùm interrogaretur , unde tam varia venatio ; reſpondit ; illa omnia condimentis ex manſueto ſue eſſe facta.Neq; enim negabitis, univerſam iſtam copiam , nil aliud eſſe quàm portionem quandam philoſophiæ Græcorum ; eamque certè minimè in ſaltu aut ſylvis Naturæ nutritam; ſed in ſcholis & cellis , tamquam animal domeſticum ſaginatum. Si enim à Græcis iisq; paucis abſcedatur,quid tandem habent vel Romani,vel Arabes, vel noſtri, quod non ab Ariſtotelis, Platonis, Hippocratis, Galeni, Euclidis, Ptolemæi inventis derivetur,aut in eadem recidat?Itaque videtis divitias veſtras eſſe paucorum cenſus;atque in ſex fortaſſe hominum cerebellis ; ſpes & fortunas omniũ ſitas eſſe. Neque verò idcircò Deus vobis animas rationales indidit;ut Authoris veſtri partes (fidem ſcilicet veſtram,quæ Deo & divinis debetur) hominibus differretis:neq; ſenſus informationem firmam & validam attribuit,ut paucorum hominum opera, ſed ut ipſius Dei opera, Cœlum & Terram contemplaremini ; laudes ejus celebrantes,& hymnum conditori veſtro canentes, iis etiam viris ſi placet (nihil enim obſtat) in chorum receptis.

***

PHÆNOMENA UNIVERSI; *Sive* HISTORIA NATURALIS *Ad* CONDENDAM PHILOSOPHIAM.

PRÆFATIO.

Cum nobis homines nec opinandi nec experiendi vias tenere prorſus videantur,omni ope huic infortunio ſubveniendum putavimus.Neque enim major aliunde ſe oſtendit benè merendi ratio,quam ſi id agatur, ut homines & placitorum larvis & experimentorum ſtuporibus liberati, ipſi cum rebus magis fida & magis arcta inita ſocietate contrahant , quaſi per experientiam quandam literatam. Hoc enim modo Intellectus & in tuto,& in ſummo collocatur,atque præſto inſuper erit ; atque ingruet rerum utilium proventus.Atque hujus rei exordia omninò a Naturali Hiſtoria ducenda ſunt; nam univerſa philoſophia Græcorum, cum Sectis ſuis omnigenis, atque ſi qua alia philoſophia in manibus eſt, nobis videtur ſuper nimis anguſtam baſin Naturalis Hiſtoriæ fundata eſſe , atque ex paucioribus, quàm par erat,pronuntiaſſe. Arreptis enim quibusdam ab Experientia traditionibus, neque iis interdum aut diligenter examinatis,reliqua in meditatione & ingenii agitatione poſuêre,aſſumpta in majorem rei fiduciam *Dialectica*. Chymiſtæ autem & univerſum Mechanicorum & Empiricorum genus,ſi & illis contemplationes & philoſophiam tentare audacia creverit,paucarum rerum accuratæ ſubtilitati aſſueti,miris modis reliquas ad eas contorquent ; & placita magis deformia & monſtroſa,quàm Rationa[illegible]es illi producunt.Illi enim parum ex multis,hi rurſus multum ex paucis,in philoſophiæ materiam ſumunt;utriusque autem ratio,ſi verum dicendum ſit,infirma eſt & perdita. Sed *Naturalis Hiſtoria*, quæ hactenus congeſta eſt,primò intuitu copioſa videri poſſit,cùm reverà ſit egena & inutilis, neque adeò ejus generis, quod quærimus. Neque enim a fabulis & delriis purgata eſt,& in Antiquitatem,& Philologiam,& narrationes ſupervacuas excurrit,circa ſolida negligens & faſtidioſa,curioſa & nimia in inanibus.Peſſimum autem eſt in hac copia,quod rerum Naturalium inquiſitionem amplexa eſt,rerum autem Mechanicarum magna ex parte aſpernata.Atque hæ ipſæ ad Naturæ ſinus excutiendos longè illis præſtant;Natura enim ſponte ſua fuſa & vaga disgregat Intellectum,& varietate ſua confundit;verùm in mechanicis operationibus contrahitur judicium,& naturæ modi & proceſſus cernuntur,non tantùm effecta.Atque rurſus univerſa Mechanicorum ſubtilitas citra rem,quam quærimus,ſiſtitur. Artifex enim operi & fini ſuo intentus ad alia (quæ forſan ad Naturæ inquiſitionem magis faciunt) nec animum erigit,nec manum porrigit.Itaque magis exquiſita cura opus eſt,& probationibus electis,atque ſumptu etiam,ac ſumma inſuper patientia.Illud enim in Experimentalibus omnia perdidit,quod homines etiam à principio fructifera Experimenta,non lucifera,ſectati ſunt,atque ad opus aliquod magnificum educendum omninò incubuêre,non ad pandenda Oracula Naturæ,quod opus operum eſt,& omnem poteſtatem in ſe complectitur.Intervenit & illud ex hominum curioſitate & faſtu,quod ad ſecreta & rara ſe plerumque converterunt, & in his operam & inquiſitionem poſuerunt,ſpretis experimentis atque obſervationibus vulgatis : quod videntur feciſſe aut admirationem & famam captantes,aut in eo lapſi & decepti, quod Philoſophiæ officium in accommodandis & reducendis rarioribus eventibus,ad ea quæ familiariter occurrunt,non æquè in ipſarum illarum vulgarium rerum cauſis & cauſarum cauſis altioribus eruendis,ſitum eſſe exiſtimarunt.Univerſæ autem hujus de Naturali Hiſtoria querelæ cauſa, ea præcipua eſt,quod homines non in opere tantùm,ſed in ipſo inſtituto aberrarunt.Namque Hiſtoria illa Naturalis, quæ exſtat, aut ob ipſorum experimentorum utilitatem,aut ob narrationum jucunditatem confecta videtur, & propter ſe facta, non

 ut phi-

ut philoſophiæ & ſcientiis initia, & veluti mammam præbeat. Itaque huic rei pro facultate noſtra deeſſe nolumus. Nobis enim quantum philoſophiis abſtractis ſit tribuendum, jampridem conſtitutum eſt. Etiam vias Inductionis veræ & bonæ, in qua ſunt omnia, tenere nos arbitramur, & Intellectus humani verſus ſcientias facultatem incompetentem & prorſus imparem, veluti per machinas, aut filum aliquod Labyrinthi poſſe juvare. Neque neſcii ſumus, nos ſi Inſtaurationem illam ſcientiarum, quam in animo habemus, intra inventa ulla majora cohibere voluiſſemus, ampliorem fortaſſe honoris fructum percipere potuiſſe. Verùm cùm nobis Deus animum indiderit, qui ſe rebus ſubmittere ſciat, quique ex meriti conſcientia & ſucceſſus fiducia ſpecioſa libens prætereat; eam etiam partem operis nobis deſumpſimus, quam exiſtimamus alium quemquam aut in univerſum fugere, aut non pro inſtituto noſtro tractare voluiſſe. Circa hoc autem duo ſunt, de quibus homines & alias & nunc præcipuè, cùm ad rem ipſam accingimur, monitos volumus. *Primò*, ut mittant illam cogitationem, quæ facilè hominum mentes occupat & obſidet, licet ſit falſiſſima & pernicioſiſſima, eam videlicet, quod rerum particularium inquiſitio infinitum quiddam ſit & ſine exitu: Cùm illud verius ſit, opinionum & diſputationum modum nullum eſſe; ſed phantaſias illas ad perpetuos errores & infinitas agitationes damnari; particularia autem & informationes Senſus (demptis individuis & rerum gradibus, quod Inquiſitioni veritatis ſatis eſt) Comprehenſionem pro certo, nec eam ſanè vaſtam aut deſperatam, patiuntur. *Secundò* ut homines ſubinde meminerint quid agatur, atque cùm inciderint in complures res vulgatiſſimas, exiles, ac ſpecie tenus leves, etiam turpes, & quibus (ut ait ille) honos præfandus ſit; non arbitrentur nos nugari, aut Mentem humanam inferius, quàm pro dignitate ſua deprimere. Neque enim iſta propter ſe quæſita, aut deſcripta ſunt, ſed nulla prorſus alia patet Intellectui humano via, neque ratio operis aliter conſtat; Nos ſiquidem conamur rem omnium maximè ſeriam, & humana Mente digniſſimam, ut lumen Naturæ purum & minimè phantaſticum (cujus nomen hactenus quandoque jactatur, res hominibus penitus ignota eſt) per facem à divino Numine præbitam & admotam, hoc noſtro ſeculo accendatur. Neque enim diſſimulamus, nos in ea opinione eſſe, præpoſteram illam argumentorum & meditationum ſubtilitatem, primæ informationis, ſive veræ Inductionis ſubtilitate, & veritate ſuo tempore prætermiſſa, aut non rectè inſtituta, rem in integrum reſtituere nullo modo poſſe, licet omnia omnium ætatum ingenia coierint; ſed Naturam, ut fortunam, à fronte capillatam, ab occipitio calvam eſſe. Reſtat itaque ut res de integro tentetur, idque majoribus præſidiis atque exutis opinionum zelis, detur aditus ad regnum Philoſophiæ & Scientiarum (in quo opes humanæ ſitæ ſunt, Natura enim nonniſi parendo vincitur) qualis patet ad regnum illud Cœlorum, in quod niſi ſub perſona Infantis ingredi non licet: uſum autem hujus operis plebejum illum & promiſcuum ex experimentis ipſis omninò non contemnimus (cùm & notitiæ & Inventioni hominum, pro varietate Artium & ingeniorum, plurima utilia procul dubio ſuggerere poſſit) attamen minimum quiddam eſſe cenſemus præ eo aditu ad Scientiam & potentiam humanam, quem ex miſericordia divina ſperamus. A qua etiam ſupplices iterum petimus, ut novis Eleemoſynis per manus noſtras familiam humanam dotare dignetur.

Natura rerum aut *libera* eſt, ut in *ſpeciebus*, aut *perturbata*, ut in *monſtris*, aut *conſtricta*, ut in *experimentis* Artium; facinora autem ejus cujuſcunque generis digna memoratu & Hiſtoria. Sed *Hiſtoria Specierum*, quæ habetur, veluti plantarum, Animalium, Metallorum & foſſilium, tumida eſt & curioſa; *Hiſtoria Mirabilium*, vana & è rumore; *Hiſtoria Experimentorum* manca, tentata per partes, tractata negligenter, atque omninò in uſum practicæ, non in uſum philoſophiæ. Nobis itaque ſtat decretum, Hiſtoriam ſpecierum contrahere, Hiſtoriam Mirabilium excutere atque expurgare; præcipuam autem operam in Experimentis Mechanicis & Artificialibus, atque naturæ erga manum humanam obſequiis collocare. Quid enim ad nos luſus Naturæ & laſcivia? hoc eſt puſillæ ſpecierum ex figura differentiæ, quæ ad opera nil faciunt, in quibus nihilominus Naturalis Hiſtoria luxuriatur. Mirabilium autem cognitio grata certè nobis, ſi expurgata & electa ſit; ſed quamobrem tandem grata? Non ob ipſam admirationis ſuavitatem, ſed quod ſæpè Artem officii ſui admonet, ut naturam ſciens eò perducat, quò ipſa ſponte ſua nonnunquam præivit; omninò primas partes ad excitandum lumen naturæ Artificialibus tribuimus; non tantùm quia per ſe utiliſſima, ſed quia naturalium fideliſſimi Interpretes. Num fortè fulguris, aut Iridis naturam tam clarè explicaſſet quiſquam, antequam per tormenta bellica, aut artificioſa Iridum ſuper parietem ſimulachra, utriuſque ratio demonſtrata eſſet? Quod ſi cauſarum fidi Interpretes, etiam effectorum & operum certi & felices indices erunt. Neque tamen conſentaneum putamus ex triplici iſta partitione Hiſtoriam noſtram diſtrahere, ut ſingula ſeorſim tractentur, ſed genera ipſa miſcebimus, naturalia artificialibus, conſueta admirandis adjungentes, atque utiliſſimis quibuſque maximè inhærentes.

Atque à Phænomenis ætheris ordiri ſollennius foret. Nos autem nil de ſeveritate inſtituti noſtri remittentes, ea anteferemus, quæ naturam conſtituunt & referunt magis communem, cujus uterque globus eſt particeps. Ordiemur verò ab Hiſtoria corporum ſecundùm eam differentiam, quæ videtur ſimpliciſſima; ea eſt copia aut paucitas Materiæ intra idem ſpatium ſive eandem circumſcriptionem contentæ & exporrectæ; Nam cùm ex pronunciatis de Natura nil verius ſit quàm propoſitio illa gemella, *Ex nihilo nihil fieri, neque quicquam in nihilum redigi*, ſed *quantum ipſum Naturæ*, ſive *materiæ ſummam univerſalem* perpetuò manere & conſtare, & neutiquam augeri aut minui. Etiam illud non minus certum, tametſi non tam perſpicuè notatum, aut aſſertum ſit; (quicquid homines de potentia Materiæ æquabili ad formas fabulentur) ex quanto illo Materiæ ſub iiſdem ſpatiorum dimenſionibus, plus & minus contineri, pro corporum diverſitate à quibus occupantur, quorum alia magis compacta, alia magis extenſa ſive fuſa evidentiſſimè reperiuntur. Neque enim parem Materiæ portionem recipit vas aut concavum aqua & aëre impletum; ſed illud plus, iſtud minus. Itaque ſi quis aſſerat, ex pari aëris contento, par aquæ contentum effici poſſe; idem eſt ac ſi dicat, aliquid fieri poſſe ex nihilo. Nam quod deeſſe ſupponitur ex materia, id ex nihilo ſuppleri neceſſe foret. Rurſus ſi quis aſſerat, par contentum aquæ in par contentum aëris poſſe verti, idem eſt, ac ſi dicat, aliquid poſſe redigi in nihilum. Nam quod ſupereſſe ſupponitur ex materia, id ad nihilum evanuiſſe ſimiliter neceſſe foret. Neque nobis dubium eſt, quin hæc res etiam calculos pati poſſit, ſurdos fortaſſe in aliquibus ſed definitos & certos, & Naturæ notos. Veluti ſi quis dicat, auri corpus collatum ad corpus ſpiritus vini, eſſe coacervationem materiæ ſuperantem ratione viceecupla ſimpla aut circiter, non erraverit. Itaque exhibituri jam Hiſtoriam eam, quam diximus, de copia & paucitate materiæ, atque de materiæ coitione atque expanſione, ex quibus notiones illæ *Denſi* & *Rari* (ſi propriè accipiantur) ortum habent; hunc ordinem ſervabimus, ut primò corporum diverſorum (ut auri, aquæ, olei, aëris, flammæ) rationes ad invicem recenſeamus. Examinatis autem rationibus corporum diverſorum, poſtea unius atque ejuſdem corporis ſubingreſſus & expatiationes cum calculis ſive rationibus memorabimus. Idem enim corpus etiam abſque acceſſione aut oblatione, aut ſaltem minimè pro rata contractionis & extenſionis, ex variis impulſibus tum externis tum internis, ſuſtinet ſe congerere in majorem & minorem ſphæram. Interdum enim luctatur corpus, & in veterem ſphæram ſe reſtituere nititur; interdum planè transmigrat, nec revertere ſatagit. Hic curſus primo atque differentias & rationes corporis alicujus naturalis (quoad extentum) collati cum aperturis aut clauſuris ſuis memorabimus, videlicet cum pulveribus ſuis, cum calcibus ſuis, cum vitrificationibus ſuis, cum diſſolutionibus ſuis, cum diſtillatis ſuis, cum vaporibus & auris, exhalationibus, & inflammationibus ſuis memorabimus; deinde actus ipſos & motus, & progreſſus & terminos contractionis & dilatationis proponemus, & quando ſe reſtituant corpora, quando transmigrent ſecundùm extentum; præcipuè autem efficientia & media, per quæ hujuſmodi corporum contractiones & dilatationes ſequuntur, notabimus: atque interim virtutes & actiones, quas corpora ex hujuſmodi compreſſionibus & dilatationibus induunt & nanciſcuntur, obiter ſubtexemus. Cumque probè noverimus, quàm difficilis res ſit in præſenti animorum ſtatu jam ab ipſo principio cum natura conſueſcere, obſervationes noſtras ad attentionem hominum & meditationem excitandam & conciliandam abjiciemus. Quod ad demonſtrationem autem attinet, ſive retectionem denſitatis & raritatis corporum, nil dubitamus aut cunctamur quin quoad *Corpora craſſa & palpabilia motus gravitatis* (quem vocant) loco optimæ & maximæ expeditæ probationis ſumi poſſit; quò enim corpus compactius, eò gravius. Verùm poſtquam ad gradum aëreorum & ſpiritualium ventum eſt, tum profectò à lancibus deſtituimur, atque alia nobis induſtria opus erit. Incipiemus autem ab *Auro*, quod omnium, quæ

habemus

habemus (neque enim tam adulta eſt philoſophia, ut de viſceribus terræ ſtatuere debeamus) graviſſimum eſt, atque plurimum materiæ minimo ſpatio complectitur; atque ad hujus corporis ſphæram reliquorum rationes applicabimus; illud monentes, Hiſtoriam ponderum hic nos minimè tractare, niſi quatenus ad corporum ſpatia ſive dimenſa demonſtranda lucem præbeat. Cùm verò non conjicere & ariolari, ſed invenire & ſcire nobis propoſitum ſit, hoc autem in examine & probatione experimentorum primorum, magnoperè poſitum eſſe, judicemus, prorſus decrevimus in omni Experimento ſubtiliore motum experimenti, quo uſi ſumus, apertè ſubjungere; ut poſtquam patefactum ſit, quomodo ſingula nobis conſtiterint, videant homines & quatenus fidem adhibeant, & quid ulteriùs faciendum ſit, ſive ad errores corrigendos, qui adhærere poſſint, ſive ad excitandas atque ad operandas probationes magis fidas & exquiſitas. Quin & ipſi de iis, quæ nobis minus explorata atque errori magis expoſita, & quaſi finitima videbuntur, ſedulò & ſincerè monebimus. Poſtremò obſervationes noſtras (ut modò diximus) adjiciemus, ut licet omnia integra Philoſophiæ ſervemus, tamen faciem ipſam Hiſtoriæ Naturalis etiam in tranſitu verſus Philoſophiam obvertamus. Atque porrò illud curabimus, ut quæcunque ea ſint ſive experimenta, ſive obſervationes, quæ præter ſcopum Inquiſitionis occurrunt atque interveniunt, & ad alios titulos propriè pertinent, notemus, ne Inquiſitio confundatur.

TABULA COITIONIS ET EXPANSIONIS MAteriæ per ſpatia in Tangibilibus, cum ſupputatione rationum in Corporibus diverſis.

Idem ſpatium occupant, ſive æquè exporriguntur.

Auri puri	*uncia ſive*	*Den.* 10.	*Gran.* 0.	1
Argenti vivi		*Den.* 19.	*Gran.* 9.	2
Plumbi		*Den.* 12.	*Gran.* 1. *dim.*	3
Argenti puri		*Den.* 10.	*Gran.* 21.	4
Plumbi cinerei, Anglicè Tynglaſſe.		*Den.* 10.	*Gran.* 13.	5
Cupri		*Den.* 9.	*Gran.* 8.	6
Aurichalchi		*Den.* 9.	*Gran.* 5.	7
Chalybis		*Den.* 8.	*Gran.* 10.	8
Æris Communis		*Den.* 8.	*Gran.* 9.	9
Ferri		*Den.* 8.	*Gran.* 6.	10
Stanni		*Den.* 7.	*Gran.* 22.	11
Magnetis		*Den.* 5.	*Gran.* 12.	12
Lapidis Lydii		*Den.* 3.	*Gran.* 1.	13
Marmoris		*Den.* 2.	*Gran.* 22. *D. qu.*	14
Silicis		*Den.* 2.	*Gran.* 22. *D.*	15
Vitri		*Den.* 2.	*Gran.* 20. *D.*	16
Cryſtalli		*Den.* 2.	*Gran.* 18.	17
Alabaſtri.		*Den.* 2.	*Gran.* 12.	18
Salis Gemmæ		*Den.* 2.	*Gran.* 10.	19
Luti Communis		*Den.* 2.	*Gran.* 8. *D.*	20
Luti Albi		*Den.* 2.	*Gran.* 5. *D.*	21
Nitri		*Den.* 2.	*Gran.* 5.	22
Oſſis Bovis		*Den.* 2.	*Gran.* 5.	23
Pulveris Margaritarum		*Den.* 2.	*Gran.* 2.	24
Sulphuris		*Den.* 2.	*Gran.* 2.	25
Terræ Communis		*Den.* 2.	*Gran.* 1. *D.*	26
Vitrioli Albi		*Den.* 1.	*Gran.* 22.	27
Eboris		*Den.* 1.	*Gran.* 21. *D.*	28
Aluminis		*Den.* 1.	*Gran.* 21.	29
Olei Vitrioli		*Den.* 1.	*Gran.* 21.	30
Arenæ Albæ		*Den.* 1.	*Gran.* 20.	31
Cretæ		*Den.* 1.	*Gran.* 18. *D.*	32
Olei Sulphuris		*Den.* 1.	*Gran.* 18.	33
Salis Communis		*Den.* 1.	*Gran.* 10.	34
Ligni vitæ		*Den.* 1.	*Gran.* 10.	35
Carnis ovillæ		*Den.* 1.	*Gran.* 10.	36
Aquæ fortis		*Den.* 1.	*Gran.* 7.	37
Cornu bovis		*Den.* 1.	*Gran.* 6.	38
Balſami Indi		*Den.* 1.	*Gran.* 6.	39
Ligni Santal. rubei		*Den.* 1.	*Gran.* 5.	40
Gagatis		*Den.* 1.	*Gran.* 5.	41
Cepæ recentis in corpore		*Den.* 1.	*Gran.* 5.	42
Caphuræ		*Den.* 1.	*Gran.* 4.	43
Radicis Caricæ recentis		*Den.* 1.	*Gran.* 4.	44
Ligni Ebeni		*Den.* 1.	*Gran.* 3. *D.*	45
Sem. fœniculi dulcis		*Den.* 1.	*Gran.* 3. *Dem.*	46
Succini lucidi		*Den.* 1.	*Gran.* 3.	47
Aceti		*Den.* 1.	*Gran.* 3. *D.*	48
Agreſtæ ex pomis acerbis		*Den.* 1.	*Gran.* 3.	49
Aquæ Communis		*Den.* 1.	*Gran.* 3. *paulò minus.*	50
Urinæ		*Den.* 1.	*Gran.* 3.	51
Olei Caryophyllorum		*Den.* 1.	*Gran.* 3. *paulò minus.*	52
Vini Clareti		*Den.* 1.	*Gran.* 2. *D. qu.*	53
Sacchari Albi		*Den.* 1.	*Gran.* 2. *D.*	54
Ceræ flavæ		*Den.* 1.	*Gran.* 2.	55
Radicis Chinæ		*Den.* 1.	*Gran.* 2.	56
Carnis pyri brumalis crudi		*Den.* 1.	*Gran.* 2.	57
Aceti diſtillati		*Den.* 1.	*Gran.* 1.	58

Aqua roſacea diſtillata	*Den.*	1.	*Gran.*	1.	59
Cineris Communis	*Den.*	1.	*Gran.*	D.	60
Beniovis	*Den.*	1.	*Gran.*	0.	61
Myrrha	*Den.*	1.	*Gran.*	0.	62
Butyri	*Den.*	1.	*Gran.*	0.	63
Adipis	*Den.*	1.	*Gran.*	0.	64
Olei amygdalini dulcis	*Den.*	1.	*Gran.*	23. *D.*	
Olei Maceris viridis expreſſi	*Den.*	0.	*Gran.*	23. *D.*	
Herba Sampſuchi	*Den.*	0.	*Gran.*	22.	
Petrolei	*Den.*	0.	*Gran.*	23.	
Florum Roſa	*Den.*	0.	*Gran.*	22.	
Spiritus vini	*Den.*	0.	*Gran.*	21.	
Ligni quercus	*Den.*	0.	*Gran.*	19. *D.*	
Fuliginis Communis & Camino preſſ.	*Den.*	0.	*Gran.*	17.	
Ligni abietis	*Den.*	0.	*Gran.*	15.	

MODUS EXPERIMENTI CIRCA Tabulam ſupraſcriptam.

INtelligantur pondera, quibus uſi ſumus, ejus generis & computationis, quibus aurifabri utuntur, ut libra capiat uncias 12. uncia viginti Denarios, Denarius grana 24. Delegimus autem corpus auri, ad cujus exporrectionis menſuram reliquorum corporum rationes applicaremus, non tantum quia graviſſimum, ſed quia maximè unum & ſui ſimile. Reliqua enim corpora, quæ quiddam continent volatilis, etiam ignem paſſa varietatem retinent ponderis & ſpatii; ſed aurum depuratum eam planè exuiſſe videtur, atque ubiq; ſimile eſſe. Experimentum verò hujusmodi erat. Unciam auri puri in figuram aleæ ſive cubi efformavimus; dein vaſculum quadratum paravimus, quod corpus illud auri caperet, atque ei exactè conveniret, niſi quod eſſet nonnihil altius, ita tamen ut locus intra vaſculum, quo cubus ille auri adſcenderat, lineâ conſpicuâ ſignaretur. Id fecimus liquorum gratia, ut cùm liquor aliquis intra idem vaſculum immittendus eſſet, ne difflueret, atque hoc modo juſtâ menſura commodiùs ſervari poſſet. Simul autem aliud vaſculum fieri fecimus; quod cum altero illo, pondere & contento prorſus par eſſet; ut in pari vaſculo corporis contenti tantùm ratio appareret. Tum cubos ejuſdem Magnitudinis ſive dimenſi fieri fecimus, in omnibus materiis in Tabula ſpecificatis, quæ ſectionem pati poſſent; liquoribus verò ex tempore uſi ſumus, implendo ſcilicet vaſculum quouſque liquor ad locum illum ſignatum adſcenderet; Pulveres eodem modo; ſed intelligantur pulveres maximè & fortiter compreſſi. Hoc enim potiſſimùm ad æquationem pertinet, nec caſum recipit. Itaque non alia fuit probatio, quàm ut unum ex vaſculis vacuum cum uncia in una Lance, alterum ex vaſculis cum corpore in altera parte poneretur, & ratio ponderis exciperetur; quod quantò eſſet diminutum, tantò dimenſum ejuſdem corporis intelligitur auctum. Exempli gratia, cùm auri cubus det unciam unam, Adipis vero denarium unum; liquet exporrectionem corporis auri collatam ad exporrectionem corporis adipis habere rationem vicecuplam. Menſuræ autem ejus, quæ unciam auri capiebat, modum etiam excipere & notare viſum eſt; Ea erat pintæ vinariæ, qualis apud nos Anglos in uſu eſt, pars 269, paulo minus. Probatio vero talis erat. Pondus aquæ, quod intra vaſculum ſub illa linea continebatur; notavimus, ac tum pondus aquæ intra pintam contentam ſimiliter notavimus, & ex rationibus ponderum rationes menſurarum collegimus.

MONITA

VIdendum num fortè contractio corporis arctior ex vi unita nanciſcatur majorem rationem ponderis, quàm pro quantitate materiæ, id utrum fiat necne, ex hiſtoria propria ponderis conſtabit. Quod ſi fiat, fallit certè ſupputatio; & quo corpora ſunt extenſiora, eo plus habent materiæ, quam pro calculo ponderis & menſuræ, quæ ex eo pendet.

2. Parvitas vaſis, quo uſi ſumus, & forma etiam (licet ad cubos illos recipiendos habilis & apta) ad rationes exquiſitas verificandas minus propria fuit. Nam nec minutias infra grani dimidium & quadrantem facilè excipere licebat, & quadrata illa ſuperficies in parvo nec ſenſibili adſcenſu ſive altitudine notabilem ponderis differentiam trahere potuit, contra quam fit in vaſis in acutum ſurgentibus.

3. Minimè dubium eſt etiam complura corpora, quæ in Tabula ponuntur, intra ſuam ſpeciem magis & minus recipere quoad pondera & dimenſa. Nam & aquæ & vina, & ſimilia ſunt certè alia aliis graviora. Itaque quoad calculationem exquiſitam caſum quendam iſta res recipit, neque ea individua, in quæ Experimentum noſtrum incidit, naturam ſpeciei exactè referre, neque cum aliorum experimentis fortaſſe omnino in minimis conſentire poſſunt.

4. In Tabulam ſuperiorem conjecimus ea corpora, quæ ſpatium ſive menſuram commodè implere corpore integro, & tamquam ſimilari poſſent, quæque etiam pondus habeant, ex cujus rationibus de materiæ coacervatione judicium faciamus. Itaque tria genera corporum huc retrahi non poterant. Primò, ea quæ dimenſioni cubicæ ſatisfacere non poterant, ut folia, flores, pelliculæ, membranæ. Secundò, corpora inæqualiter cava & poroſa, ut ſpongiæ, ſuber, vellera. Tertiò, pneumatica pondere non dotantur.

OBSERVATIONES.

COacervatio materiæ in corporibus tangibilibus, quæ ad noſtram notitiam pervenerunt, intra rationes partium 21. vel circiter vertuntur. Coacervatio enim maximè compacta invenitur in auro, maximè expanſa in ſpiritu vini, (ex corporibus dicimus quæ unita ſunt, nec evidenter poroſa.) Namque ſpiritus vini occupat ſpatium vicies & ſemel repetitum, quod occupat aurum, juxta rationes unciæ unius ad grana 22. Ex 21. enim illis partibus, quibus corpora alia aliis ſunt magis compacta, 13. partes occupant metalla; nam ſtannum, quod metallorum eſt leviſſimum, ponderis eſt denar.

nar. ferè 8. quod decrevit infra pondus auri denariis 13. Omnigena autem illa varietas poſtquam à metallis deceſſimus, intra 8. illas reliquas partes clauditur; ac rurſus inſignis illa varietas, quæ incipiendo à lapidibus incluſivè ad alia illa protenditur, intra tres tantùm partes aut non multo plus cohibetur. Nam lapis Lydius, qui eſt ex lapidibus graviſſimus (excepto Magnete) parum denariis 3. præponderat. Spiritus autem vini, qui eſt terminus levitatis in corporibus unitis, denario uno paulo levius eſt.

Videtur ſaltus magnus ſive hiatus ab auro & argento vivo ad plumbum; ſcilicet à 20. denariis & paulò minus ad 12. Atque licet metallica magna varietate exuberent, vix tamen exiſtimamus in hoc hiatu multa inveniri corpora media; niſi ſint prorſus rudimenta Argenti vivi. A plumbo autem gradatim adſcenditur ad ferrum & ſtannum. Rurſus alterum magnum hiatum ſive ſaltum invenimus inter metalla & lapides; ſcilicet ab 8. denariis ad tres; tantum enim aut circiter à ſtanno diſtat ad lapidem Lydium. Solummodo inter hæc ſe interponit, & ferè ex æquo Magnes, qui eſt lapis Metallicus, atque exiſtimamus inveniri & alia foſſilia miſturæ imperfectæ, & compoſitæ naturæ inter metallum & lapides. A lapidibus certè ad reliqua parvis intervallis proceditur.

In vegetabilibus autem minimè dubitamus, ac etiam in partibus Animalium ſe oſtendere quam plura corpora etiam ſatis æqualis texturæ, quæ ſpiritum vini levitate ſuperent. Namque etiam lignũ quercûs, quæ videtur eſſe ex lignis robuſtis & ſolidis, ſpiritu vini eſt levius: & lignum Abietis adhuc magis. Florum autem & foliorum plurima, & membranæ & pelliculæ, ut ſpolia Serpentum & alæ inſectorum, & ſimilia, procul dubio ad minores rationes ponderum (ſi dimenſionem illam cubicam capere poſſent) accederent, ac multo magis artificialia, ut papyrus, linteus pannus extinctus (quali ad fomites flammarum utimur) folia roſarum, quæ ſuperſunt à diſtillatione, & hujuſmodi.

Reperimus plerumque in partibus animalium corpora nonnulla magis compacta, quàm in plantis. Oſſa enim & carnes magis ſunt compacta, quàm ligna & folia, cohibenda ac etiam corrigenda eſt illa cogitatio, in quam animus humanus propendet; compacta nimirum quæque & maximè ſolida, eſſe duriſſima, & conſiſtere maximè; fluido verò adeſſe naturam minùs contractam. Nam coacervatio materiæ non minor eſt in corporibus quæ fluunt, quàm in iis, quæ conſiſtunt, ſed major potiùs. Siquidem aurum mollitie quadam vergit ad fluorem, atque cùm liqueſcit, neutiquam extenditur, ſed priore ſpatio continetur. Et Argentum vivum ex ſe fluit, & plumbum facilè fluit, ferrum ægrè, quorum alterum ex graviſſimis metallis eſt, alterum ex leviſſimis. Sed illud præcipuum quod generaliter metalla, lapides (fluida videlicet corpora) fragilia pondere longè ſuperent.

Accidit Auro & Argento vivo, quæ ex metallis reliquis tantò ſunt graviora, res mira, nempe ut reperiantur quandoque in granis & parvis portionibus quaſi à natura perfecta, & ferè pura; quod nulli ferè aliorum metallorum contingit, quæ neceſſe habent, ut per ignem purgentur, & coëant; cùm tamen hæc duo, quorum coitio longè maxima eſt & veriſſima, id à natura quandoque abſque ignis beneficio conſequantur.

In Inquiſitione de re metallica ac de natura lapidum attendatur parum, quæ ſint ea metalla, quæ ſolent eſſe cæteris depreſſiora & magis in profundo ſita, ſi quæ hujus rei norma ſit & experimentum conſtans; in quo tamen ipſo ratio habenda eſt regionis, in qua fodinæ ſunt, an ipſa fuerit terra alta, an terra humilis. Similiter de Lapidibus & Gemmis, Cryſtallis, an natura lapidea penetret terram tam profundè, quàm metallica, an potius in ſuperficie hæreat, quod magis exiſtimamus.

Sulphur, quem patrem metallorum eſſe communis eſt opinio, licet à peritioribus ferè repudiata, aut ad ſulphurem quendam naturalem non communem tranſlata, habet coacervationem materiæ, omni metallo, etiam Lapidibus, & terris robuſtioribus inferiorem, ſcilicet denariorum 2. & granorum 2. neque id tamen obſtat (ſi cætera convenirent) quin cum Mercurio confuſum, propter ejuſdem eximiam gravitatem, pondera omnium metallorum pro ratione temperamenti reddere poſſet, præter pondus Auri.

Efficiens coitionis in corporibus ad coacervationem non ſemper ſpectatur. Nam vitrum, quod coit per ignem acrem & fortem, præponderat Cryſtallo, quod nativum eſt & educitur ſine igne aut evidenti calore (nam quod glacies ſit concreta, id populare eſt) atque ipſum cryſtallum longè ponderoſius eſt, quæ manifeſtè à frigore cogitur, ac tamen aquæ ſupernatat.

Mixtura liquorum ex rationibus ponderum ſolummodo non pendet aut procedit, ſiquidem ſpiritus vini cum oleo amygdalarum expreſſo non miſcetur; ſed (quod quis fortaſſe non putaret) ſupernatat oleo, quemadmodum oleum ſupernatat aquæ; & tamen grano tantum & dimidio (ut in Tabula conſpicitur) levior eſt. At idem ſpiritus vini Aquæ licet graviori longè faciliùs miſcetur; ut & Aqua ipſa rurſus faciliùs miſcetur cum oleo vitrioli, quàm cum oleo amygdalarum; & tamen oleum vitrioli aquâ eſt granis 18. gravius; oleum amygdalarum verò tantum granis 4. levius. Neque hoc accipiendum eſt, quin in corporibus proportionatis ad mixturam præcipua ſit ponderis ratio. Nam videmus vinum aquæ ſupernatare, ſi cohibeatur agitatio, vel primi caſus ſive deſcenſus perturbatio; veluti cùm in vaſe, ubi continetur aqua, vinum ſuperinfunditur, ſed mediante offâ panis, vel linteo, quod vim ipſam caſus primi frangat. Atque idem in aqua ſuper oleum vitrioli, cum hac induſtriâ infusâ, uſu venit. Atque quod magis eſt, licet vinum infundatur priùs & aqua poſteriùs, (ſuper offam, vel per pannum, ut dictũ eſt) invenit locum ſuum, & permeat per vinum, & in fundo ſe colligit.

Continuatio Hiſtoriæ Coitionis & Expanſionis Materiæ in Corpore eodem.

Rationes pulverum majore cum utilitate inquiri, ſi fiat collatio eorum cum corporibus ipſorum integris, quàm ſi ponerentur per ſe & ſimpliciter, judicavimus. Hoc enim modo & de corporum diverſitate, & de arctiſſimis illis naturæ integralis nexibus & vinculis judicium fieri, & rationes iniri poſſe animum advertimus. Intelligimus autem in rationibus pulverum, pulveres fortiter & maximè preſſos. Hoc enim facit ad æquationẽ, nec recipit caſũ. Mercurius in corpore habet in menſura illa Experimentali, ſecundùm quam Tabula ordinatur, denar. 19. Grana 9. ſublimatus verò in pulvere habet denar.

denar.3.gran.22. plumbum in corpore denar. 12. gran.1.dimid.in Ceruſſa vero in pulvere Denar. 4. gran.8.dimid.

Chalibs in corpore denar.8.gran.10.In pulvere præparato (quali ad Medicinas utimur) denar.2. gran.9.

Cryſtallum in corpore denar.2 gran.18. in pulvere Denar.1.gran.20.

Santalum rubeum in corpore denar.1 gran.5.dimid.in pulvere gran.16.dimid.

Lignum quercus in corpore gran. 19. dimid. in cinere denar.1. gran.2.

Ut autem meliùs intelligantur rationes pulveris preſſi & non preſſi, idque pro diverſitate corporum, nos pondus Roſarum, quod integraliter in Tabulam recipi non poterat, in pulvere excepimus; illud in pulvere non preſſo dabat gran.7.in pulvere preſſo gran. 22. ſed idem in ligno Santali rubei experti, Santalum rubeum in pulvere non preſſo gran.10.in pulvere preſſo gran.19. dimid.dare comperimus,ut ſit pulvis Roſæ pulvere ſantali, ſi non premantur, multo levior, ſi premantur, gravior. Etiam ad ſupplementum Tabulæ priorisrationes pulveris excepimus in aliquo ex floribus, ex herbis,& ex ſeminibus, (nam radicum dimenſio cubica eſſe poterat) ad exemplum reliquorum in ſua ſpecie; ac invenimus pulverem floris roſæ, ut ſuperiùs dictum eſt, dare gran. 22. herbæ ſampſuchi gran. 23. Seminis fœniculi dulcis denar.1. gran.3.dimid. Etiam aliorum corporum, quæ in Tabula recipi non poterant, pondera in pulveribus excepimus,ut Arenæ Albæ. Hæc dabat denar. 1.gran.20. Salis communis, qui dat denar.1.gran. 10.Sacchari,quod dat denar.1.gran.2.dimid. Myrrhæ,quæ dat denar.1. Biniorum, quæ dat denar.1. Conſpicere autem eſt in ipſa Tabula ſulphur in corpore dare denar.2.gran.2.in oleo Chymico denar.1 gran.18. vitriolum autem in corpore denar.1. gran.22.in oleo denar.1.gran.21.Vinum in corpore dare denar.1. gran. 2. d. qu. in diſtillato gran.22. Acetum in corpore dare denar.1.gran.2.d.in diſtillato denar.1.gran.1.

MONITA.

QUando dicimus pondus in corpore,pondus in pulvere, non intelligimus de eodem individuo,ſed de corpore & pulvere ejuſdem ſpeciei,intra eandem illam menſuram Tabularem contento. Nam ſi lignum quercus accipiatur,& idem lignum in individuo in cinerem redigatur, & plurimum de pondere deperdit, & cinis ille menſuram ligni ex magna parte non implet.

Modus verſionis corporis in pulverem ad apertionem ſive expanſionem corporis multum facit. Alia enim eſt ratio pulveris, qui fit per ſimplicem contuſionem ſive limaturam; Alia ejus qui per diſtillationem,ut ſublimati: Alia ejus qui per aquas fortes & eroſionem vertendo tamquam in rubiginem: Alia ejus qui per exuſtionem, ut cinis,calx. Itaque iſta cum ad contemplationem adhibeantur,æquiparari nullo modo debent.

Nos in ſingulis diutius quàm pro inſtituti noſtri ratione morari non poſſumus, & tamen quæ præſtare non licet, deſignare juvat; Ea demum foret Tabula exacta corporum cum ſuis aperturis, quæ corpora ſingula cum pulveribus ſuis,cum calcibus ſuis, cum vitrificationibus ſuis, cum diſſolutionibus ſuis,cum diſtillatis ſuis conferret.

Hiſtoria variationis ponderum in Individuis,id eſt, ejuſdem corporis integri & pulverizati, ut ejuſdem aquæ in nive aut glacie, & ſolutæ ejuſdem,ovi crudi & coctí,ejuſdem pulli vivi & mortui,& ſimilium,ad hiſtoriam propriam ponderum rejicimus.

OBSERVATIONES.

IN corporibus magis compactis longè arctior eſt compactio partium, quàm ulla pulverum ſuorum poſitione aut preſſura æquari poteſt. Et quò corpora ſunt graviora & ſolidiora, eò major differentia redundat inter integra ſua & aperturas ſuas, ut Ratio Argenti vivi crudi ad ſublimatum in pulvere eſt quintupla,& amplius,Rationes chalibis & plumbi non adſcendunt ad quadruplam; Rationes cryſtalli & ſantali non adſcendunt ad duplam.

In corporibus levioribus & poroſis laxior fortaſſe eſt partium poſitura in integris, quàm in pulveribus preſſis,ut in foliis ſiccis roſarum. Atque in hujuſmodi corporibus major intercedit differentia inter pulveres ſuos preſſos & non preſſos.

Pulverum partes ita ſe ſuſtentare poſſunt, ut pulvis non preſſus triplicem impleat menſuram ad pulverem non preſſum.

Corpora Metallica, ut Sulphur, Vitriolum, in Olea, quæ vocant, converſa, pondus eximiè retinent,nec magnum intercedit diſcrimen inter olea & ipſa corpora.

Deſtillata procul dubio attenuantur & pondere decreſcunt; ſed hoc facit vinum duplo plus quàm acetum.

Digniſſima obſervatione eſt inſignis illa apertura in pulvere ſublimati ad corpus crudum, hoc nomine,quod licet tanta ſit (quintupla enim eſt, ut diximus) idque in corpore non transeunte, ut in vaporibus Argenti vivi,ſed conſiſtente, tamen tam parvo negotio rurſus coit ad veterem ſphæram.

Continuatio Hiſtoriæ Coitionis & Expanſionis Materiæ per ſpatia in corpore eodem

Animalia natando palmis vel pedibus aquam deprimunt,ea ultra naturalem conſiſtentiam depreſſa & denſata reſurgit,reſurgens corpus grave ſublevat & ſuſtinet. Homines verò natandi peritiores corpus ſuum ſuper aquam ita librare poſſunt,ut ad tempus abſque motu brachiorum vel tibiarum ſe ſuſtineant;etiam pedibus aquam calcant erecti, & alias agilitates ſuper aquam exercent. Aves certè aquatiles palmipedes ſunt, & pedum membranis aquam aptè deprimunt; in profundiore autem aqua facilior eſt natatio.

Aves volando aërem alis verberant & condenſant,aër verò (ut ſuperius de aqua dictum eſt) ad conſiſtentiam ſuam ſe reſtituens avem vehit. Atque aves quoque nonnunquam radunt iter ſuum expanſis,ſed immotis alis, aut ſubinde alas parum concutiendo,atque iterum labendo. Neque diſſimilis eſt ratio pennatorum & aliorum volatilium. Nam Muſcæ & id genus habent ſuas alarum tunicas,quibus aërem pulſant.Infirmitas autem alarum parva corporis mole ſive pondere compenſatur. Etiam in ſublimi faciliùs feruntur alata, præſertim quæ alas habent amplitudine latiores, motu non ita pernices,ut Ardea. Atque omnes aves,quæ aliquantæ magnitudinis ſunt, magis laborioſè feruntur,cùm primum ſe à terra elevant, ubi ſcilicet neceſſe eſt aërem eſſe minus profundum.

Mo-

MONITUM.

Motus condenſationis in aqua, aut aere, aut ſimilibus per verberationem ſive impulſionē manifeſtus eſt. Is hujusmodi eſt. Aeris vel aquę partes, quantò ab impulſu primo ſeu verbere remotiores ſunt, tantò infirmius impetuntur & tardius cedunt; quanto autem propius, tanto fortius & velocius; unde neceſſariò fit, ut anterior aer celerius fugiens poſteriorem tardiùs ſe expedientem conſequatur, atq; hoc modo coëant. Poſtquam autem ex ea coïtione major provenerit condenſatio quàm Natura patitur, corpora aquæ vel aeris, ut ſe aperiant & laxent, reſiliunt & revertuntur.

HISTORIA.

Facies aquæ atq; omnis fluidi ab agitatione & perturbatione inæqualis eſt, idq; inæqualitate mobili & ſucceſſiva, quouſque aqua debitam recuperet conſiſtentiam, & preſſura liberetur, ut in undis maris & fluviorum, etiam poſtquam venti conciderint, & in omni aqua quovis modo turbata.

Neque dubium eſt, quin & ſimilis inæqualitas verſetur in ventis, qui & ipſi in morem fluctuum ſe volvunt; neque vel ceſſante prima violentia ſe ſubito recipiunt in tranquillitatem; niſi quod in undulatione aeris non intervenit motus gravitatis, qui in aqua cum motu liberationis à preſſura conjungitur.

Lapis ſuper aquam lateraliter jactus (ut pueri ludendo ſolent) reſilit atq; iterum & ſæpiùs cadit, & ab aqua repercutitur. Etiam natantes cùm ex loco altiore in aquas ſe ſaltu dejiciunt, cavent ſibi, ne in femorum juncturâ vi aquæ ſecentur. Denique aqua manu aut corpore fortiter percuſſa ferulæ aut corporis durioris inſtar verberat, & dolorem incutit. Atque in ſcaphis & carinis, quæ vi remorum aguntur, aqua remis ponè remiges truſa & preſſa, non aliter ſcapham impellit, eamque prolabi & emicare cogit, quam cum conto ad littus poſito ſcapha à littore ſummovetur. Neque enim ejus rei cauſa præcipua eſt, aqua ponè puppim ſcaphæ ſe colligens, & ſcapham in contrarium protrudens, quod ipſum tamen fit à preſſura ſe laxante.

Aer ad evitandam preſſuram omnia opera corporis ſolidi & robuſti edit & imitatur, ut fit in ventis, qui naves agunt, arbores, domos evertunt, proſternunt, & ſimilia. Etiam non alia vi, quàm ipſorum anhelitu cum baliſta cava & longa, quæ aeris compreſſionem juvet, jaculamur ictu nonnullo.

Pueri ad imitationem tormentorum alnum excavant, & partes radicis Iridis, aut papyri globulari ad utrumque ſiphonis finem infarciunt, deinde cum embolo ligneo globulum protrudendo emittunt, globulus autem ulterior emittitur cum ſono & impetu, antequam ab Embolo ullo modo tangatur à vi aeris incluſi & compreſſi.

Aer impulſu denſatus frigidior, & magis ad naturam aquæ appropinquans videtur, ut cum flabris ventum facimus, aut concitato gradu aerem impellendo rurſus reflantem ſentimus, aut ore contracto frigidum ſpiramus, aut ex follibus ventum emittimus. Quin etiam ſub dio ventis flantibus, major fit refrigeratio, quàm aere quieto & placido.

In ſonorum generatione aer denſatus corporis ſolidi naturam imitatur, nā quemadmodum inter duo corpora ſolida percuſſione ſonus generatur, ita etiam inter corpus ſolidum & aerem denſatum fit ſonus, & rurſus inter aerem denſatum, & alium aerem ex adverſo denſatum. Nam in Inſtrumentis Muſicis cum chordis manifeſtum eſt, ſonum non emitti ex tactu ſeu percuſſione inter digitum vel plectrum & chordam, ſed inter chordam & aerem. Chorda enim cùm reſilit, idque motu celerrimo propter intenſionem, aerem primo denſat, de in percutit. Inſtrumenta autem ex ſpiritu, propter infirmiorem motum ſpiritus, quàm chordæ, neceſſe habent, ut formâ ſint cavâ & concluſâ ad juvandam compreſſionem aeris; quod etiam in Inſtrumentis cum chordis juvamenti loco adhibetur.

Aqua arctata & conſtipata magno impetu ſe laxat & diffundit in latera, ut latitudinem debitam conſequatur, ut ſub arcubus pontium. Simili modo & ventus per anguſtias denſatus invaleſcit & furit. Adverſi autem gurgites aquarum turbines aquarum generant vorticoſos, ut quoniam debita relaxatio fieri non poteſt, ſingulæ partes preſſuram ex æquo tolerent.

Aqua ex anguſtiis ſubito violenter emiſſa corporis continui velati fili aut virgæ, aut trunci imaginem refert, & fit primum directa, poſt arcuata, deinde ſe ſcindit, & in guttas hinc illinc in orbem ſe dispertit, ut in fiſtulis ſive ſyringis & impluviis.

Eſt genus turbinis in paludibus non infrequens, præſertim poſt fœnum demeſſum, aut ſaltem ex ea occaſione ſe conſpiciendum præbens. Iſte typhon quandoque cumulum fœni in aerem ſublevat, & ad tempus ferè unitum & non multum diſperſum evehit, donec poſtquam ad altitudinem magnam evectum ſit, fœnum conopei inſtar diſtendat & ſpargat.

Catinum ligneum vacuum verſum, & ad ſuperficiem aquæ æqualiter appoſitum, & poſtea ſub aquam demerſum, ſecum portat uſque ad fundum vaſis aerem univerſum, qui antea in catino continebatur: quod ſi cum ſimili æquilibrio rurſus ex aqua educatur, invenias aerem in non multo minus ſpatium, quam antea implebat, ſe recepiſſe, quod ex coloratione labri catini ad locum, quo aqua adſcenderat, & à quo introrſum aer ſe receperat, manifeſtum erit.

In cubiculo, ubi ventus flarit apertâ feneſtrâ, ſi non detur exitus ex aliqua alia parte, ventus, niſi vehemens fuerit, non admodum ſentitur, cùm à corpore aeris, quod cubiculum impleverat, & ſub primo flatu nonnihil denſatum fuerat, & amplius denſari recuſat, non recipiatur; dato autem exitu tum demum manifeſtò ſentitur.

Ad commodiorem moram operariorum, qui ſub aqua opus aliquod moliuntur & peragunt, excogitatum fuit, ut dolium quoddam inſtar alvei pararetur ex metallo ſive aliqua materia, quę fundum peteret, id tripode ſuſtineretur, pedibus ad labrum dolii affixis, qui pedes eſſent altitudinis minoris quàm ſtaturæ hominis. Dolium iſtud in profundū demittebatur, cum univerſo, quem continebat, aere, eo modo, quo de catino dictum eſt, & in pedes ſuos plantabatur & ſtabat, juxta locum, ubi opus faciendum eſſet. Urinatores autem, qui iidē erant operarii, cùm ſibi reſpiratione opus eſſet, caput in cavum dolii inſerebant, & recepto aere rurſus ad opus ſe conferebant. Nos quoq; in balneo famulū fecimus caput ſuum in pelvim ſubter aquā cum aere depreſſam inſerere, qui ad dimidium

quartæ

quartę partis horæ ſub eodem manſit, donec aërem ex anhelitu ſuo tepefactum ſenſum quendam ſuffocationis induxiſſe ſentiret.

Aër exiguam aliquam contractionem non ægrè admittit, id in veſica experiri res fallax eſt. Nam cùm inflatur veſica, denſatur ipſo flatu aër, ut aër intra veſicam denſior ſit, quàm aër communis, ideoque non mirum eſt, ſi ad novam condenſationem ſit ineptior. Sed in experimento illo vulgari de catino ligneo ſubter aquam depreſſo cerni datur, aquam ſubintrantem ex extremo vaſis nonnihil occupaſſe, atque aërem tantidem ſpatii detrimentum feciſſe.

Sed ut de proportione magis liquidò conſtet, globulum, vel aliud corpus ſolidum, & ima petentem, in fundo vaſis poſuimus, ſuper quod Catinus imponendus eſſet, tum Catinum (metallicum ſcilicet non ligneum, quod in imo vaſis ſtare ex ſeſe poſſet) ſuperimpoſuimus. Quod ſi corpus illud exiguæ ſit magnitudinis, cùm in concavum catini recipitur, aërem contrudit, non extrudit. Quod ſi grandioris fuerit magnitudinis, quàm ut aer libenter cedat, tum aer, majoris preſſuræ impatiens, catinum ex aliqua parte elevat, & in bullis adſcendit.

Atque fieri fecimus Globum cavum ex plumbo lateribus non admodum exilibus, ut vim mallei vel torcularis ſuſtinere meliùs poſſet. Globus autem ille malleis percuſſus ad utrumque polum, ad planiſphærium magis & magis appropinquabat. Atque ſub primis contuſionibus faciliùs cedebat, poſtea pro modo condenſationis, ægriùs; ut ad extremum mallei non multum proficerent; ſed preſſorio, eoque forti opus eſſet. Verùm id præcepimus, ut à preſſuris aliqui dies interponerentur, quod in præſentia nihil attinet, ſed aliò ſpectat.

Aer in vaſa clauſa exuctione forti extenditur ſeu dilatatur, adeò ut parte aeris ſublatâ reliquus aer tamen eandem menſuram impleat, quam totus impleverat, ita tamen ut magna contentione ſe reſtituere, & ab illa tenſura liberare nitatur. Id videre eſt in ovis, quæ aquam odoratam continent, & per luſum jaciuntur & franguntur, ut adſperſione & odore ſuavi aerem imbuant. Modus autem eſt, ut parvo admodum facto in extremo ovi foramine, ovi cibum univerſum exſugant integra teſta; tum vero fortiter aerem ipſum, qui ſubintravit, exſuctione forti alligant, & ſtatim ſub exſuctione digito foramen obturent, atque ovum hoc modo clauſum ſubter aquam illam ponant, & tum demum digitum amoveant. Aer vero tenſura illa tortus, & ſe recipere nitens aquam trahit & introcipit, quouſque portio illa aeris antiquam recuperet conſiſtentiam.

Nos idem cum ovo vitreo experti ſumus, & aquam receptam circa octavam partem contenti reperimus; tãtum ſcilicet aer per exſuctionem erat extenſus. Sed hoc pro violentia majore aut minore exſuctionis caſum recipit. Sub finem vero exſuctionis labrum ipſum trahebat. Sed præterea cura nobis fuit novi experimenti, nimirum ut poſtquã exſuctio facta fuiſſet, foramen cera benè obturaretur, & ovum ita obturatum per diem, integrum maneret. Ideo fecimus, ut experiremur, an mora illa appetitum aeris minueret, ut fit in rebus conſiſtentibus, viminibus, laminis ferreis & ſimilibus, quorum motus ad ſe recipiendum à tenſura, mora elangueſcit, ſed cõperimus tantula illa morâ nihil effectum, quin ovum illud æquè fortiter ac ſimilem traheret aquæ quantitatem, ac ſi continuo ab exſuctione immiſſum eſſet; adeo ut etiam foramine illius aperto extra aquam novum aërem cum ſonitu & ſibilo manifeſto traheret, ſed effectum ulterioris moræ experiri neglexımus.

In follibus ſi nullum detur ſpiraculum, & ſubitò folles eleventur & aperiantur, franguntur, ſcilicet cùm attrahi non poſſit per roſtri follium anguſtias tanta aëris quantitas, quæ ventrem à plano in altum ſubitò ſurgentem implere poſſit, nec aër, qui adeſt, in tantum extendi; unde ſequitur follium effractio.

Historia.

SI aqua accipiatur in vitro ad menſuram juſtam, & locus, uſque quem aqua adſcenderit, ſignetur, & immittatur in aquam cinis communis per cribrum mundatus, & permittatur donec reſederit; videbis ſpatium in fundo cinere occupatum adſcendere quadruplo altius, quàm corpus aquæ in ſuperficie adſcenderit à loco priùs ſignato, ita ut manifeſtum ſit, aquam cum cinere commiſtam, aut ſphæram mutare & ſe contrahere, aut cinerem intra cava aquæ recipere, cùm nullo modo ſe expandat pro ratione cineris recepti. Verùm ſi hoc in arena vel tenuiſſima (ſed neutiquam calcinata aut combuſta) experieris, videbis aquam ſurgere in ſuperficie pari ſpatio ac arena ſurrexerit in fundo. Exiſtimamus etiam infuſiones pleraſque aquas onerare, neque tamen extendere pro mole corporis recepti; verùm hujus rei experimentum omiſimus.

Monitum.

MOtum ſucceſſionis, quem motum, ne detur vacuum, appellant, nullo modo cum motu receptionis à tenſura confundimus. Sunt enim duo iſti motus tempore & opere conjuncti, ratione diverſi, ut in propria Hiſtoria ejus motus patebit.

Aër per reſpirationem receptus exiguâ morâ ita naturam vaporis induit, ut & ſpeculum caligine quadam, & tanquam roſcida materia obducat; & frigore brumali circa barbam congeletur. Illa autem irroratio ſupra laminam enſis lucidam, aut adamantem, inſtar nubeculæ diſſipatur, ut corpus politum ſe veluti expurget.

Modus proceſſus aquæ circa expanſionem & contractionem, quæ fiunt in ejus corpore, mediante igne, hujuſmodi eſt. Aqua modico calore laceſſita vaporem paucum & rarum emittit, antequam intra corpus ejus alia conſpiciatur mutatio; deinde continuato & aucto calore, corpore tamen integro, non inſurgit, nec etiam bullis minutioribus in modum ſpumæ efferveſcit, ſed per bullas majores adſcendens in vaporem copioſum ſe ſolvit, citò autem evolat aqua & abſumitur. Atque vapor ille, ſi non impediatur, aëri ſe miſcet, primum conſpicuus, etiam poſtquam conſpectum effugerit, ſenſibilis, vel odorem fundendo, vel etiam aërem ad tactum & anhelitum humectando & leniendo. Tandem verò intra pelagus illud aëris ſe condit & diſperdit. Quod ſi priùs occurrat corpus ſolidum (& eò magis ſi æquale fuerit & politum) vapor ille ſe ipſe ſubingreditur, & in aquam reſtituitur excludendo ſive excernendo aërem, qui priùs vapori immiſtus fuerat. Atque univerſus ille proceſſus & in decoctione aquæ, ut in deſtillatione fit manifeſtus. Sed porrò videmus vapores, qui à

terra

terra emittuntur, ſi penitùs à calore Solis diſſipati atque edomiti non fuerint, neque ab aëris frigore fortaſsè corpori ipſi aëris æqualiter commiſti, licet corpori ſolido non occurrant, tamen à frigore & ipſa caloris deſtitutione, in aquam reſtitui, ut in rore veſpertino præſentiùs, in pluviis tardiùs fit. Ex æſtimatione eaque diligenti ſtatuimus, expanſionem aëris, ſi ad aquam conferatur, ad rationem centuplam, vicecuplam aut circiter accedere.

Hiſtoria Exporrectionis Materiæ in pneumaticis.

Phialam vitream accepimus, quæ unciam fortaſſe unam capere poſſet; parvitatem autem vaſis duas ob cauſas experimento convenire exiſtimavimus, unam, quod minore cum calore ad bullitionem properaret, ne fortè calore intenſiore veſica, quæ ſuperimponenda eſſet, adureretur atq; exſiccaretur; alteram, ut minorem portionem aëris in ea parte, quæ aqua implenda non eſſet, caperet; cùm ipſum aërem extenſionem per ignem ſuſcipere probè cognoſſemus. Itaque ut illa extenſio rationes aquæ minus diſturbaret, non multum aëris adhiberi conſultum putavimus. Phiala autem erat ejus figuræ, non quæ collum rectum haberet ſine limbo ſive labro (nam in hujuſmodi phiala aquæ vapor citiùs deſtillaret, & in partem veſicæ collo phialæ conjunctam ros incumberet & delaberetur) ſed quæ collum haberet paululum primo adductum, & deinde tamquam reverſum cum labro. Hanc phialam ad dimidiam non amplius (exiſtimantes hoc etiam ad celeritatem bullitionis conferre) aquâ implevimus, atque pondus aquæ cum phiala ipſa exactè notavimus per arenam in bilance immiſſam; deinde veſicam accepimus, quæ circiter pintam dimidiam contineret. Eam accepimus non veterem neque ſiccam & per ſiccitatem magis renitentem, ſed recentem & molliorem; veſicam autem primò in ſufflando probavimus an integra eſſet, ne fortè foramina haberet, poſtea ex eadem aërem omnem, quoad fieri potuit, expreſſimus. Etiam prius veſicam oleo extra oblivimus, & oleum quoq; fricatione nonnulla recipi fecimus. Hoc eo pertinebat, ut veſica clauſior eſſet, ejus ſi qua erat poroſitate oleo obturata. Hanc veſicam circa os phialæ, ore phialæ intra os veſicæ recepto, fortiter ligavimus, filo parum cerato, ut meliùs adhæreſceret & arctiùs ligaret. Sed hoc ipſum melius fit luto ex farina & albumine ovi facto & cum papyro nigra ligato & benè ſiccato, ut experti ſumus. Tum demum phialam ſupra carbones ardentes in foculo collocavimus. Aqua non ita multò poſt bullire incepit, ac paulatim veſicam ex omni parte ſufflare, & ferè ad rupturam uſque extendere. Continuo vitrum ab igne removimus, & ſuper tapetem poſuimus, ne frigore vitrum diſrumperetur; & ſtatim in ſummitate veſicæ foramen acu fecimus, ne vapor ceſſante calore in aquam reſtitutus recideret ac rationes confunderet. Poſtea verò veſicam ipſam cum filo ſuſtulimus, lutum autem ſi adhibitum fuerat, expurgavimus, tum rurſus aquam, quæ remanſerat, cum phiala ſua ponderavimus; comperimus autem circiter pondus duorum denariorum per vaporem abſumptum fuiſſe. Quicquid autem corporis veſicam, cùm ſufflata eſſet, impleverat, ex illo, quod de aqua perditum fuerat, factum & productum fuiſſe cognovimus. Itaq; materia cùm in corpore aquæ contracta fuiſſet, tantum implebat ſpatii, quantum pondus 2. denariorum corporis aquæ implebat, at eadem materia in corpore vaporis expanſa dimidiam pintam implebat. Itaque ſecundùm dimenſionem in tabula expreſſam rationes ſubduximus; vapor aquæ ad corpus aquæ habere poteſt rationem octogecuplam. Veſica eo, quo diximus, modo ſufflata, ſi nullum detur ſpiraculum, ſed integra ab igne removeatur, ſtat in ab inflatione illa decreſcit, & ſubſidet, & contrahitur. Vapor, dum veſica turget, ex foramine emiſſus aliam ferè ſpeciem à vapore communi aquæ habebat, magis raram & perſpicuam, & erectam, nec cum aëre tam citò ſe miſcentem.

MONITA.

Ne quis putet, ſi major fuiſſet aquæ abſumptio, tanto majorem veſicam impleri potuiſſe; nobis enim hoc expertis res non ſucceſſit, ſed inflatio quæ fit, ferè confertim fit, nec gradatim. Id partim aduſtioni veſicæ tribuimus, quæ facta eſt obſtinatior nec cedebat facilè, & erat fortè poroſior; (hoc verò calore humido, ut balneo Mariæ, corrigi poterat) ſed illud magis in cauſa eſſe putamus, quod vapor copioſior factus per ſucceſſionem continuam, vergit ad reſtitutionem, & ſeipſe condenſat. Itaque nec eſt æquiparandus vapor iſte, qui in veſicam recipitur, vaporibus qui intra cibona recipiuntur, quia illi ſe mutuo ſubſequentes & trudentes denſant, iſti verò à veſicæ mollitie & ceſſione, præſertim ſub initiis (ut diximus) antequam copia reſtitutionem incitet, ſe expandunt ut volunt.

Expanſio vaporis aquæ omninò non eſt judicanda ex adſpectu vaporis, qui in aërem evolat; ille enim vapor ſtatim cum aëre miſtus longè maximam corporis miſti dimenſionem ab aëre mutuatur, nec ſua ſtat mole. Itaq; amplificatur ad molem quampiam aëris, in quem recipitur, ad exemplum parvæ portionis vini rubei, aut alterius rei infectæ & coloratæ, quæ magnam quantitatem aquæ tingit. Rationes exactæ in tanta ſubtilitate, nec ſine inutili & curioſa indagine haberi poſſunt, nec ad id quod agitur magnoperè juvant. Satis eſt, ut pateat ex hoc experimento, rationem vaporis ad aquam non eſſe duplam, non decuplam, non quadragecuplam, non rurſus millecuplam, non ducentuplam &c. Termini enim Naturarum, non gradus in præſentia inveſtigantur. Itaque ſi quis ſuo experimento in ratione iſtam octogecuplam, (vel propter figuræ Vitri differentiam, vel propter veſicæ duritiem, aut mollitiem, vel propter caloris modum) non incidat, id rem nullius eſſe momenti ſciat. Nemo erit (exiſtimamus) tam imperitus, qui putet pneumatica & volatilia, quæ ex corporibus ponderoſis evolant, latere in poris eorundem corporum, nec eſſe illam ipſam materiam, quæ ponderoſa erat, ſed à ponderoſa parte ſeparari, cùm aqua quaſi tota conſumatur, & ad nihilum evaporet. Pruna ardens ſi in bilance ponatur, & uſque ad extinctionem permittatur ut ſit carbo, longè levior invenietur. Metalla ipſa per evolationes fumorum pondere inſigniter mutantur. Itaque prorſus eadem materia numero tangibilis eſt & pondere dotatur, & fit pneumatica & pondus exuit.

HISTORIA.

Modus proceſſus olei talis eſt; ſi accipiatur oleum in phiala vitrea vulgari, & ponatur ſuper ignem, tardius multò bullire incipit, & majorem calorem, ad hoc ut bulliat, deſiderat, quàm aqua.

aqua. Ac primò guttulæ quædam aut granula per corpus olei ſparſa apparent, adſcendentia cum crepitatione quadam; Interim nec bullæ in ſuperficie ludunt, ut in aqua fit, nec corpus integrum mole inſurgit, nec quicquam ferè halitus evolat, ſed paulo poſt corpus integrum inflatur, & dilatatur proportione notabili tamquam ad duplum inſurgens. Tum demum copioſiſſimus & ſpiſſus evolat halitus: ad illum halitum ſi flamma admoveatur, etiam bono ſpatio ſupra os phialæ, flammam halitus continuò concipit, atque ſtatim ad os phialæ deſcendit, atque ibi ſe figit, & perpetuò ardet. Quod ſi etiam majorem in modum calefactum fuerit oleum ad extremum halitus ille extra vitrum flammans abſque flamma aut corpore aliquo ignito admoto, prorſus ſe ipſe inflammat & expanſionem flammæ induit.

MONITUM.

Videndum eſt, ut phiala ſit oris anguſtioris, ut fumos conſtringat, ne aëri ſe ſtatim ac largiter miſcentes naturam inflammabilem deponant.

HISTORIA.

Modus proceſſus ſpiritus vini talis eſt. Ille minore multo calore excitatus & celeriùs ad expanſionem ſe comparat, eamque præſtat, quam aqua. Ebullit autem magnis utique bullis abſque ſpuma, aut etiam totius corporis elevatione, vapor autem ejus dum confertus eſt, in bona ab ore vitri diſtantia, flammâ admotâ flammam concipit, non tam lucidam certè & benè compactam, quàm oleum, ſed tenuem & jejunam, cœruleam quoque & ferè perſpicuam. Inflammatus autem fertur ad os vitri, ubi pabuli magis copioſi datur ſubminiſtratio, quemadmodum & oleum. Verum tamen ſi inflammetur vapor in parte ab ore vitri nonnihil deflectente in obliquum, fit inflammatio in aëre penſilis, undulata, aut arcuata, imaginem vaporis ſecuta, & procul dubio longius ipſum comitatura, ſi vapor ille conſtipatus maneret, nec cum aëre ſe confunderet. Atque corpus ipſum ſpiritus vini nullo præcedente vapore notabili, flammâ admotâ & parum immorante, in flammam ejusque expanſionem mutatur, eò citius & facilius, quò ſpiritus latius diffuſus ſit, & minorem occupet altitudinem. Quod ſi ſpiritus vini in cavo palmæ manus ponatur, & candela accenſa inter digitos juxta palmam collocetur (ut pueri cum pulvere reſinæ ludere ſolent) & ſpiritus ille leviter projiciatur, & prorſùm non ſurſum directo, ardet corpus ipſum in aëre, & accenſum interdum deſcendit recta, interdum nubeculam in aëre volitantem explicat, quæ tamen ipſa ad deſcenſum vergit, interdum ad tecti faſtigium, vel latera, vel pavimentum, utique inflammatum, adhæreſcit & ardet, & ſenſim exſtinguitur.

Habent autem Acetum, Agreſta, Vinum, lac, atque alii liquores ſimplices (ex vegetabilibus & Animantibus, dico, nam de mineralibus ſeorſim memorabimus) ſuos expanſionum modos, atq; in iis notabiles nonnullas differentias, quas hoc loco referre ſupervacuum viſum eſt. Verſantur autem iſtæ differentiæ in illis naturis, quas in proceſſibus aquæ & olei & ſpiritus vini notavimus; gradu nempe caloris; & modo expanſionis, quæ triplex eſt, vel toto corpore, vel ſpuma, vel bullis majoribus. Nam pinguia ferè toto corpore; ſucci immaturi, ut agreſta, bullis majoribus; ſucci effœti, ut acetũ, minoribus aſcendunt. Etiam congregatio ſpiritus ſitu differt. Nam in vini bullitione bullæ circa medium, in aceto circa latera ſe congregate in ebullitione primo incipiunt; quod etiam in vino maturo & forti, & vapido rurſus aut fugiente, cùm infunduntur, fieri ſolet.

Omnes autem liquores, etiam oleum ipſum, antequam bullire incipiunt, paucas & raras ſemibullas circa latera vaſis jaciunt. Atque illud etiam omnibus liquoribus commune eſt, ut parva quantitate citiùs bulliant, & abſumantur, quàm magna.

MONITUM.

Liquores manifeſtè compoſitos, ad Hiſtoriam expanſionis & coitionis Materiæ mediante igne, haud idoneos aut proprios, exiſtimavimus, quia ſeparationibus & miſturis ſuis rationes ſimplicis expanſionis & coitionis diſturbant & confundunt. Itaque illos ad propriam Hiſtoriam ſeparationis & miſturæ ablegavimus.

HISTORIA.

Spiritus vini in experimento poſitus, cum pileo illo tenſibili, (*quem, cùm de aqua loqueremur, deſcripſimus*) *hujusmodi ſortitus eſt expanſionem. Comperimus pondus* 6. denariorum conſumptum, & in vaporem ſolutum, veſicam grandem, quæ 8. pintas capere poſſet, expleviſſe & fortiter inflaſſe; quæ veſica decuplo-ſextuplo erat major, quàm veſica illa, qua ad aquam uſi ſumus, quæ dimidiam pintam tantùm recipiebat. Sed in experimento aquæ ponderis ſolummodò 2. denariorum facta erat conſumptio; quæ tertia tantùm pars eſt denariorum ſex. Ita ſupputatis rationibus, expanſio vaporis ſpiritus vini ad expanſionem vaporis aquæ, quintuplam rationem habet, & ampliùs. Neque tamen obſtabat immenſa iſta expanſio, quin vaſe ab igne remoto, corpus ad ſe reſtituendum properaret, veſica continuò flaveſcente, & ſe inſigniter contrahente. Atque ex hoc experimento corporis flammæ expanſionem æſtimare cœpimus, conjectura non admodum firma, & tamen probabili. Cùm enim vapor ſpiritus vini res ſit tam inflammabilis, atque ad naturam flammæ tam prope accedat, judicavimus rationes vaporis ſpiritus vini ad flammam, cum rationibus vaporis aquæ ad aërem convenire. Quales enim ſe oſtendunt rationes rudimentorum, ſive corporum imperfectorum & migrantium (vaporum ſcilicet) tales etiam evadere corporum perfectorum & ſtatariorum, (flammæ ſcilicet & aëris) conſentaneum eſt. Ex quo ſequetur, flammam aërem raritate ſive expanſione materiæ quintuplo & ampliùs ſuperare. Tanto enim ſe invicem ſuperant vapores ſui, ut dictum eſt; flamma verò ipſa ad proprium vaporem, non impurum ſed ſummè præparatum ſeſquialteram rationem habere poteſt, ut aërem item ad vaporem aquæ ſummæ præparatum habere poſuimus.

Neque hæc multum diſcrepant ab iis, quæ viſu obiter percipiuntur, & familiariter occurrunt. Nam ſi candelam ceream accenſam flatu exſtinguas, & fili illius fumei, qui adſcendit (in ima parte antequam diſpergatur) dimenſionem animadvertas; & candelam prope flammam admoveas, & rurſus portionem flammæ, quæ primò allabitur, contempleris, eam fumi magnitudinem non multo plus quam duplo excedere judicabis; & tamen ille fumus impurior eſt & preſſior. Quod ſi

pulveris

pulveris tormentarii corporis dimenſionem diligenter notes, aut ad meliorem conjecturam in fiſtula metiaris, atq; rurſus poſtquam flammam corripuerit, dimenſionem flammæ ſuæ advertas: flammam, corpus (quomodo hujusmodi res ſubito intuitu comprehendi poſſit) mille vicibus ſuperare non admodum negabis. Atque hujusmodi quædam proportio flammæ ad nitrum, ex iis, quæ prius poſuimus, debetur. Verum de his cum ad obſervationes noſtras ſuper hanc Hiſtoriam ventum erit, clarius explicabimus.

Aërem ipſum expandi & contrahi ex calore & frigore in ventoſis, quibus utuntur Medici ad attractionem, luculenter videmus. Illæ enim ſuper flamma calefactæ, & continuo ad carnem applicatę, carnem trahunt, contrahente ſe & reſtituente paulatim aëre. Atque hoc operatur ex ſeſe, licet ſtuppa immiſſa atq; inflammata non fuerit, qua ad vehementiorem attractionem uti ſolent. Quin etiam ſi ſpongia frigida infuſa ventoſis ſuperimponatur exterius, tantò magis ſe contrahit aër virtute frigoris, & fortior fit attractio.

Salinum Argenteum, quale forma campanili vulgatiſſima ad menſæ uſum adhibemus, in lavacro aut patera aqua plena collocavimus, aërem depreſſum ſecum una ad vaſis fundum vehens. Tum prunas ardētes duas aut tres in concavo illo parvo, quod ſalem excipere ſolet, poſuimus, atque ignem flatu excitavimus. Evenit autem non multo poſt, ut aër per calorem rarefactus, & antiquę ſphærę impatiens, ſalini fundum ex aliquo latere elevaret, & in bullis adſcenderet.

Hero deſcribit altaris fabricam, eo artificio, ut ſuperimpoſito holocauſto & incenſo, ſubito aqua decideret, quæ ignem exſtingueret. Id non aliam poſcebat induſtriam, quam ut ſub altare loco cavo & clauſo aër reciperetur, qui nullum alium (cum ab igne extenderetur) inveniret exitum, niſi qua aquam in canali ad hoc paratam impelleret & extruderet. Erant etiam Batavi quidam nuper apud nos, qui organum quoddam Muſicum confecerant, quod radiis ſolis percuſſum ſymphoniam quandam edebat. Id ab aëris tepefacti extenſione, quę principium motus dare potuit, factum fuiſſe veriſimile eſt, cum certum ſit, aërem vel exigui admodum caloris contactu laceſſitum expanſionem ſtatim moliri.

Verum ad magis accuratam expanſionis aëris notitiam ad veſicam illam ſenſibilem verſi, vitrum accepimus vacuum (ſcilicet aëre ſolo impletum) ei pileum illum ex veſica (de quo jam antea locuti ſumus) impoſuimus. Vitro autem ſuper ignem impoſito, celerius & minore calore ſe extendebat aër, quam aqua aut ſpiritus vini; ſed expanſione non admodum ampla. Hanc enim proportionem ferebat: ſi veſica ex ſemiſſe minoris contenti erat, quam vitrum ipſum, aër illam fortiter ſane & plane inflabat. Ad majorem expanſionem non facile aſcendebat; foramine autem in ſummitate veſicæ, dum inflaretur, facto, nullum exibat corpus viſibile.

SCALA INTELLECTUS
Sive
FILUM LABYRINTHI.

DIFFICILIS ſane foret reprehenſio eorum, quibus nihil ſciri placuit, ſi decretum durum interpretatione molliore correxiſſent. Si quis enim aſſerat, hoc ipſum ſcire recte acceptum, eſſe per cauſas ſcire, cauſarum autem cognitionem gliſcere, & ſerie & veluti catena perpetua ad notiſſima Naturæ ſcandere, adeo ut particularium rerum cognitio abſque exacta univerſæ Naturæ comprehenſione, proprie non abſolvatur; non facile invenias, quod ſano cum judicio contradici poſſit. Nam & veram alicujus rei Scientiam haberi poſſe, antequam Mens in cauſarum explicatione plane conſiſtat, minus conſentaneum; & perfectam Univerſi cognitionem humanæ Naturæ attribuere atq; aſſerere, temerarium fortaſſe quiddam, atq; impotentis cujusdam animi cenſeri poſſit. Verum illi contra nulla hujusmodi uſi interpretatione aut moderatione, Senſuum oracula prorſus prophanare non veriti ſunt, quod cum ſummâ rerum deſperatione conjunctum eſt. Quod ſi verum omnino dicendum ſit; etiamſi ab hac calumnia abſtinuiſſent, tamen hæc ipſa lis intempeſtive & contentioſe mota videatur, cum citra iſtam quam intelligere videntur ipſiſſimam veritatem, tantus humanæ induſtriæ pateat campus, ut ſit res prępoſtera & quaſi mentis cōmotæ & perturbatæ, de extremis obtinendis ſollicitum, tantas in medio ſitas utilitates prætermittere. Nam utcunque per *veri & probabilis* diſtinctionem, Scientiæ certitudinem deſtruere, uſum retinere, videri volunt, atque quoad Activam partem, delectum rerum illæſum relinquere; tamen ſublata ex animis hominum veritatis exquirendę ſpe, procul dubio nervos inquiſitioni humanæ inciderunt, & promiſcuâ quęrendi licentia, inveniendi negotium, in exercitationem quandam Ingenii & diſputationis verterunt. Veruntamen negare plane non poſſumus, quin ſi qua nobis cum Antiquis intercedat ſocietas, ea cum hoc genere philoſophiæ maxime conjuncta ſit; cum multa ab illis de Senſuum variationibus, & judicii humani infirmitate, & de cohibendo & ſuſtinendo aſſenſu, prudenter dicta & animadverſa probemus; quibus etiam innumera alia, quæ eodem pertinent, adjungere poſſemus; Adeo ut inter nos & illos hoc tantum interſit, quod illi nil vere ſciri poſſe prorſus, nos nil vere ſciri poſſe eâ qua adhuc gens humana ingreſſa eſt via, ſtatuamus. Neque vero hujus ſocietatis nos pudet. Si enim in hunc cœtum recipiantur non ſolum ii, qui ſententia & placito hoc tenent & opinantur, ſed & illi qui idem aut forma ipſa interrogandi & objiciendi præ ſe ferunt, aut conquerendo de rerum obſcuritate, & indignando fatentur & quaſi clamant, aut ſecreto animo agitant, & raris & occultis vocibus veluti inſuſurrant, invenias in hoc numero Viros ex Antiquis longe maximos, & contemplationum principes, in quorum conſortium includi neminem pœniteat. Pronuntiandi enim confidentiam fortaſſe unus aut alter ex antiquis uſurpavit neque tamen invaluit ea ipſa, niſi haud ita pridem barbaris ſeculis, nunc autem factione quadam, atq; conſuetudine & incuria retinetur. Sed tamen rurſus in hac, de qua diximus, ſocietate facile quis perſpexerit, nos erga illos viros initiis opinionum conjunctos, exitu in immenſum diviſos eſſe. Etſi enim primo non multum diſſentire videamur, quod illi in competentiam humani Intellectus ſimpliciter, nos ſub modo aſſeramus; nihilominus huc res redit, ut illi nullum huic malo remedium invenientes aut ſperantes, negotium deſerant, & ſenſus certitudinem

invadendo, ſcientiã ab imis fundamentis evertant; Nos novam viam afferentes, tum ſenſus, tum mentis errores regere & reſtituere conemur. Itaque illi jactam arbitrati aleam, ad ingenii quandam peregrinationem liberam & amœnam ſe vertunt; nobis ex opinione noſtra difficilis & remota obvenit provincia, quæ ut generi humano felix & fauſta ſit, perpetuo precamur. Itaque initia viarum ſecundo libro deſcripſimus; easdem ipſi continuo ingreſſi, Tertio Phænomena Univerſi & Hiſtoriam tractavimus; in quo certe Silvas Naturæ, & variatione infinita experimentorum veluti foliis opacas & obſcuras, & obſervationum ſubtilitate, veluti virgultis & vepribus implicatas penetravimus & pręterivimus. Atque nunc ad magis aperta fortaſſe, ſed tamen ad magis ardua pervenimus, ex Sylvis ſcilicet ad Radices Montium. Nam ab Hiſtoria ad univerſalia certo atque conſtanti tramite (licet via nova & intentata) ducemus. Atque certe non male in vias contemplationum conveniret illud celebre & decantatum apud antiquos bivium Vitæ Activę, ex quo via altera primo ingreſſu plana & facilis ducebat ad prærupta & impervia; Altera à principio ardua & ſuſpenſa in plana deſinebat. Nam eodem prorſus modo, qui jam inde à prima inquiſitione immobilia quędam in ſcientiis principia prenſabit, quibus acquieſcens cætera veluti per otium expediat; illum, ſi modo perrexerit, nec nimiũ ſibi placens aut diſplicens ab inquiſitione deſtiterit, prioris viæ fortuna manet. Qui autem judicium cohibere & gradatim aſcendere, & rerum, veluti Montium juga, unum primo, deinde alterũ, ac rurſus alterum ſuperare cum patientia vera & indefeſſa ſuſtinuerit, ille ad ſummitates & vertices Naturę mature perveniet, ubi & ſtatio ſerena, & pulcherrimus rerum proſpectus, & deſcenſus molli clivo ducens ad omnes practicas. Itaq; conſilium noſtrum eſt, veræ & legitimæ de rebus inquiſitionis (ut in Secundo libro præcepta) ita hic exemplaria proponere & deſcribere pro varietate ſubjectorum; idq; ea forma, quam cum veritate ſummum conſenſum habere putamus, atq; ut probatam & electam tradimus. Neq; tamen more apud homines recepto, omnibus hujus formulæ partibus neceſſitatem quandam attribuimus, tamquam unicæ eſſent & inviolabiles. Neq; enim hominum induſtriam & felicitatem veluti ad columnam alligandas exiſtimamus. Atq; nihil officit, quominus ii, qui otio magis abundant, aut à difficultatibus, quas primo experientem ſequi neceſſe eſt, liberi jam erunt, rem monſtratam in potius perducant. Quin contra, Artem veram adoleſcere ſtatuimus.

PRODROMI

Sive

ANTICIPATIONES PHILOSOPHIÆ SECUNDÆ.

PRÆFATIO.

EXISTIMAMUS eum & amantis civis & viri prudentis perſonam bene ſimul ſuſtinuiſſe, qui interrogatus an optimas leges ſuis civibus dediſſet, optimas certe dixit ex iis, quas illi accepturi fuiſſent. Atque certe quibus non tantum bene cogitaſſe ſatis eſt (quod non multo ſecus eſt ac bene ſomniaſſe) niſi obtineant quoque & rem ad effectum perducant, iis non optima utique, ſed ex iis, quæ probari veriſimile eſt, potiſſima quandoque eligenda ſunt. Nobis vero licet Humanam Rempublicam, Patriam communem, ſummo proſequamur amore, tamen legiſlatoria illa ratione, & delectu uti liberum non eſt. Neque enim leges Intellectui aut rebus damus ad arbitrium noſtrum, ſed tanquam ſcribæ fideles ab ipſius Naturæ voce latas & prolatas excipimus & deſcribimus. Itaque ſive illæ placeant, ſive per opinionum ſuffragia antiquentur, fides noſtra omnino exſolvenda eſt. Neque tamen ſpem abjecimus, quin atque exoriantur apud poſteros nonnulli, qui optima quæq; capere & concoquere poſſint, & quibus ea perficere & colere curæ erit. Itaque ad *illa* ipſa tendere, atq; fontes rerum & utilitatum aperire, & viarum indicia undique conquirere (invocata Numinis ope) nunquam, dum in vivis erimus, deſiſtemus. Iidem nos de eo, quod ad omnes pertinere, & in commune prodeſſe poſſit, ſolliciti, dum ad majora contendimus, minora non aſpernamur (cum illa remota, hæc parata eſſe ſoleant) nec potiora (ut arbitramur) afferentes, idcirco Veteribus ac receptis, quo minus illa apud plurimos valeant, intercedimus; quin etiam ea ipſa & aucta & emendata, & in honore eſſe cupimus. Neque enim homines aut omnes aut omnino, aut ſtatim à receptis & creditis abducere conamur. Sed quemadmodum ſagitta aut miſſile fertur certe in proceſſu, ſed tamen interim converſiones ſuas perpetuo expedit progrediendo & nihilominus rotando; ita & nos dum ad ulteriora rapimur, in receptis & cognitis volvimur & circumferimur. Quamobrem nos quoque Rationis ipſius communis & demonſtrationum vulgarium (abdicato licet imperio earum) honeſta opera utimur; atque ea quæ nobis ſecundum eas inventa & judicata ſunt, quæque plurimum & veritatis & utilitatis habere poſſunt, pari cum cæteris jure proponemus. Sed tamen neque per hoc iis, quæ de Rationis nativæ & Demonſtrationum Veterum incompetentia dicta ſunt, derogatum quidquam intelligimus. Quin hæc potius adjuximus, ad tempus & in gratiam eorum, qui juſta excuſatione aut vitium, aut occupationum retardati, Contemplationes ſuas intra Veteres Scientiarum plagas & provincias, aut ſaltem earum confinia contermina, ſiſtere volent; Eadem iis, qui veram Naturæ interpretationem ſecundum indicia noſtra accedent, eamque molientur, loco diverticulorum, aut tabernaculorum in via præbitorum ad ſolatium & levamentum eſſe queant, atque interim humanas fortunas aliqua ex parte juvare, & Mentes cogitationibus, quæ paulo arctiorem cognationem habeant cum natura, perfundere. Id vero ex facultate aliqua noſtra, aut ejus fiducia, minime ominamur. Verum nobis dubium non eſt, ſi quis, mediocris licet ingenii, ſed tamen animi maturus, Idola mentis ſuæ deponere, atque Inquiſitionem de integro ſibi decernere, atque inter vera Hiſtoriæ Naturalis atque ejus calculos attente & diligenter, & libere verſari velit, & poſſit; quin ille ipſe, quisquis ſit, longe altius in Naturam penetraturus ſit ex ſeſe, & propriis & genuinis Mentis viribus, denique ex meris Anticipationibus ſuis, quam per omnigenam Authorum lectionem, aut meditationem abſtractam infinitam, aut diſputationes aſſiduas & repetitas; etſi machinas non admoverit, nec Interpretandi formam ſecutus fuerit. Quare & ſimile quippiam nobis uſu venire poſſe non diffidimus; præſertim cum accedat Interpretandi experimentum & exercitatio, quam ipſum habitum Mentis corrigere & mutare probabile eſt. Neque tamen hæc in eam partem accipi volumus, ſi fidem, quam Antiquorum placitis denegavimus, noſtris adhiberi poſtulemus. Quin contra teſtamur & profitemur, Nos ipſos iſtis, quæ jam proponemus, qualiacunque ea ſint, teneri minime velle, ut omnia Philoſophiæ noſtræ ſecundæ & Inductivæ tamquam integra ſerventur. Cogitata autem ipſa ſpargere, non Methodo revincire viſum eſt. Hæc enim forma, pubeſcentibus tamquam à ſtirpe de integro Scientiis debetur; atque ejus eſt, qui non Artem conſtituere ex connexis, ſed Inquiſitionem liberam inſtituere in ſingulis, in præſentia tantum velit.

COGI-

COGITATIONES *De* NATURA RERUM.

De Sectione corporum, Continuo, & Vacuo.

COGITATIO I.

DOCTRINA Democriti de Atomis aut vera eſt, aut ad demonſtrationem utiliter adhibetur. Non facile enim eſt Naturæ ſubtilitatem genuinam, & qualis in rebus ipſis invenitur, aut cogitatione complecti, aut verbis exprimere, niſi ſupponatur Atomus. Accipitur autem duobus ſenſibus Atomus, non multum inter ſe diverſis. Aut enim accipitur pro corporum ſectionis ſive fractionis termino ultimo, ſive portione minima: aut pro corpore quod vacuo caret. Quod ad primum attinet, hæc duo poſita, tuto & certo ſtatui poſſunt. Alterum, inveniri in rebus diſpertitionem & comminutionem longe ea, quæ ſub adſpectum cadit, ſubtiliorem. Alterum, eam tamen infinitam non eſſe, nec perpetuo diviſibilem. Si quis enim diligenter attendat, reperiet rerum minutias in corporibus continuatis eas, quæ in corporibus fractis & diſcontinuatis inveniuntur, ſubtilitate longè vincere. Videmus enim parum Croci in aqua infuſum & agitatum, puta dolium aquæ, ita inficere, ut ab alia aqua pura etiam viſu diſtingui poſſit. Quæ certe diſpertitio Croci per aquam, ſubtilitatem exquiſitiſſimi pulveris ſuperat. Quod manifeſtum fiet, ſi tantundem pulveris ligni *Braſilii*, vel Balauſtiorum, vel alicujus rei optime coloratæ (quæ tamen Croci lentorem ad ſe in liquoribus aperiendum & incorporandum, non habeat) immiſceas. Itaque ridiculum erat, Atomos pro parvis illis corpuſculis, quæ ſub radiis ſolis conſpiciuntur, accipere. Ea enim pulveris inſtar ſunt, atomum autem, ut ipſe Democritus ajebat, nemo unquam vidit, aut videre poſſit. Sed iſta rerum diſpertitio in odoribus multo magis mirabilem ſe oſtendit. Etenim ſi parum Croci dolium aquæ, colore; at parum zibethi cænaculum amplum, odore imbuere, & inficere poteſt, & ſubinde aliud, & rurſus aliud. Neque quiſquam ſibi fingat, odores, luminis more, aut etiam caloris & frigoris, abſque communicatione ſubſtantiæ diffundi; cum notare poſſit, odores etiam rebus ſolidis, lignis, metallis, adhæreſcere, idque ad tempus non exiguum; poſſe etiam frictione, lavatione ab iiſdem diſcuti & purgari. Verum in hiſce & ſimilibus, quod proceſſus infinitus non ſit, nemo ſanus contradixerit, cum intra ſpatia & limites, & corporum quantitates, hujuſmodi diſpertitio ſive diffuſio cohibeatur; ut in exemplis antedictis evidentiſſimum eſt. Quod ad ſecundum ſenſum Atomi attinet, quod vacuum præſupponit, atomumque ex privatione vacui definit; bona & ſeria diligentia Heronis fuit, quæ vacuum coacervatum negavit, vacuum commiſtum aſſeruit. Cum enim perpetuum corporum nexum cerneret, neque inveniri prorſus aut aſſignari ſpatium aliquod, quod corpore vacet, & multo magis, cum corpora gravia & ponderoſa ſurſum ferri, & naturas ſuas quoquo modo deponere & violare potius quam divulſionem abſolutam à corpore contiguo patiantur, videret; Naturam à vacuo majoris notæ ſive coacervato abhorrere prorſus ſtatuit. Contra, cum eandem corporis materiam contrahi, & coarctari, & rurſus aperiri & dilatari perſpiceret, & ſpatia inæqualia interdum majora, interdum minora occupare & complere; non vidit quomodo hujuſmodi ingreſſus & egreſſus corporum in locis ſuis fieri poſſit, niſi propter vacuum admiſtum, minus videlicet, corpore compreſſo, plus relaxato. Neceſſe enim eſſe, contractionem iſtam per unum ex his tribus modis fieri, aut eo, quem diximus, nempe quod vacuum pro ratione Contractionis excludatur; aut quod aliud aliquod corpus prius intermixtum exprimatur; Aut quod ſit quædam Naturalis (qualis qualis ea ſit) corporum condenſatio & rarefactio. Atq; quod ad corporis tenuioris expreſſionem attinet, iſta ratio nullum exitum habere videtur. Nam verum eſt, ſpongias, & hujuſmodi poroſa, expreſſo aëre contrahi. De aëre ipſo autem manifeſtum eſt per plurima experimenta, cum ſpatio notabili contrahi poſſe. Num ergo & ipſius aëris ſubtiliorem partem exprimi putandum eſt? & deinceps hujuſmodi partis aliam, & ſic in infinitum? Nam adverſiſſimum tali opinioni eſt, quod quo tenuiora corpora ſint, eo majorem contractionem ſuſtineant, cum contra fieri oporteret, ſi contractio per expreſſionem partis tenuioris fieret. Atque de illo altero modo, corpora ſcilicet eadem, nec alias mutata, tamen magis & minus in raritate aut denſitate recipere, non multum laborandum eſt. Poſitivum enim quiddam videtur eſſe, & ratione ſurda, & inexplicata niti, qualia ſunt fere Ariſtotelis pronuntiata. Reſtat itaque tertius ille modus, qui vacuum ſupponit. Quod ſi illud quis objiciat, Durum videri & fere incredibile, ut vacuum admiſtum ſit, cum corpus ubique reperiatur; is ſi exempla, quæ modo adduximus, aquæ croco, vel aëris odoribus infecti, animo ſedatiore conſideret, facile perſpiciet, nullam partem poſſe aſſignari aquæ, ubi crocus non ſit, & tamen manifeſtum eſſe ex comparatione croci & aquæ antequam miſcerentur, corpus aquæ corp⁹ croci, multis numeris excedere. Quod ſi id in diverſis corporibus invenitur, multo magis in corpore & vacuo hoc fieri putandum eſt. Verum in ea parte *Heronis*, utpote hominis Mechanici, contemplatio illa *Democriti* Philoſophi clariſſimi inferior fuit: quod *Hero*, quia hic apud nos in noſtro iſto orbe vacuum coacervatum non reperit, ideo illud ſimpliciter negavit. Nil enim impedit, quominus in regionibus ætheris, ubi proculdubio majores ſunt corporũ expanſiones etiam vacuum coacervatum ſit. In iis autem Inquiſitionibus & ſimilib⁹ ſemel monitum ſit, ne quis propter tantam Naturæ ſubtilitatem confundatur & diffidat. Cogitet enim & unitates & ſummas rerum ex æquo ſupputationi ſubmitti. Tam facile enim quis mille annos dixerit, aut cogitaret, quam mille momenta; cum tamen anni à multis momentis conſtituantur. Neque rurſus exiſtimet aliquis, hæc potius ſpeculationis curioſæ eſſe, quam ad opera & uſum referri, Videre enim eſt omnes fere philoſophos & alios qui in Experientia & rebus particularibus

ſedulò verſati ſunt,& Naturam ad vivum diſſecuerunt,in hujuſmodi Inquiſitiones incidere,licet eas feliciter non peragant. Neque alia ſubeſt cauſa potentior & verior,ob quam Philoſophia, quam habemus, effectuum ſit ſterilis, niſi quod verborum & notionum vulgarium ſubtilitates captavit; Naturæ ſubtilitatem non perſecuta eſt, nec inquirere conſtituit.

De æqualitate ac inæqualitate Atomorum ſive Seminum.

II.

PYthagoræ inventa & placita talia ex majore parte fuere,quæ ad Ordinem potius quendam Religioſorum fundandum, quam ad Scholam in philoſophia aperiendam, accommodata eſſent; quod & eventus comprobavit. Ea enim diſciplina plus in hæreſi Manichæorum,& ſuperſtitione Mahumeti, quam apud Philoſophos valuit & floruit. Opinio tamen ejus, Mundum ex numeris conſtare,eo ſenſu accipi poteſt, ut ad Naturæ principia penetret. Duplex enim eſt,atque adeo eſſe poteſt, opinio de Atomis ſive rerum ſeminibus; una *Democriti*,quæ Atomis inæqualitatem & figuram, & per figuram ſitum attribuit: Altera fortaſſe *Pythagoræ*, quæ eas omnino pares & ſimiles eſſe aſſeruit. Qui enim æqualitatem Atomis aſſignat, is omnia in numeris neceſſario ponit; qui autem reliqua attributa admittit, is naturas primitivas Atomorum ſingularium præter numeros ſive rationes coitionum adhibet. Activa autem quæſtio,quæ huic ſpeculativæ reſpondet, eamque determinare poteſt, ea eſt, quam etiam *Democritus* adducit; Utrum omnia ex omnibus fieri poſſint. Quod cum ille à ratione alienum putaſſet, Atomorum diverſitatem tenuit. Nobis vero ea quæſtio non bene inſtituta, nec quæſtionem priorem premere videtur, ſi de tranſmutatione immediata corporum intelligatur. Verum utrum etiam per debitos circuitus & mutationes medias univerſa non tranſeant, ea demum quæſtio legitima eſt. Dubium enim non eſt, ſemina rerum,licet ſint paria, poſtquam ſe in certas turmas & nodos conjecerint, corporum diſſimilium naturam omnino induere, donec eædem turmæ,aut nodi diſſolvantur; Adeo ut compoſitorum natura & affectus tranſmutationi immediatæ non minori impedimento ac obici, quam ſimplicium eſſe poſſit. Verum *Democritus* in corporum principiis inveſtigandis acutus; in motuum autem principiis examinandis ſibi impar & imperitus deprehenditur;quod etiam commune vitium omniū philoſophorum fuit. Atque hujus,de qua loquimur,Inquiſitionis de prima conditione ſeminum ſive Atomorum,utilitas,neſcimꝰ, an non ſit omnino maxima; ut quæ ſit actus & potentiæ ſuprema regula,& ſpei & operum vera moderatrix. Etiam alia Inquiſitio inde fluit, cujus utilitas complexu minor,ſed rebus & operibus propior eſt. Ea eſt de Separatione & alteratione, hoc eſt, quid per ſeparationem fiat,& quid alia ratione. Familiaris enim eſt animo humano error, qui etiam à Chymiſtarum philoſophia magnum robur & incrementum accepit; ut ea ſeparationi deputentur, quæ alio ſpectent. Exempli gratia; cum aqua in vaporem tranſit,facile quis opinetur partem aquæ ſubtiliorem emitti,craſſiorem ſubſiſtere; ut in ligno videre eſt,ubi pars in flamma & fumo evolat, pars in cinere manet. Simile quiddam & in aqua fieri quis putet,licet non tam manifeſto. Quamvis enim tota aqua quandoque ebullire & conſumi videatur, tamen fæces quaſdam ejus,tamquam cinerem,vaſi adhæreſcere poſſe. Verum & iſta ratio cogitationem fallit. Certiſſimum enim eſt,totum corpus aquæ in aërem poſſe mutari,& ſi quid vaſi adhæreſcat,id non ex delectu & ſeparatione partis craſſioris, ſed forte ut aliqua pars (licet pari omnino cum ea, quæ evolat,ſubſtantia) ſitu vas tetigerit, evenire; Idque exemplo argenti vivi eluceſcit, quod totum fit volatile, & rurſus totum abſque diminutione vel tantilla conſiſtit. Etiam in oleo lampadum,& ſevo candelarum, totum à pingui fit volatile,nec aliqua fit incineratio, nam fuligo poſt flammam non ante flammam gignitur; & flammæ cadaver, non olei aut ſevi ſedimentum eſt. Atque hoc aditum quendam ad *Democriti* opinionem de diverſitate ſeminum ſive Atomorum labefactandā præbet. Aditum,inquam,in natura; nam in opinione aditus ille eſt multo mollior & blandior, quod philoſophia vulgaris materiam ſuam commentitiā ad omnes formas æquam & communem fingit.

De negligentia veterum in Inquiſitione de Motu, & Moventibus rerum principiis.

III.

INquiſitionem de Natura in motu contemplando & examinando maxime collocare, ejus eſt, qui opera ſpectet. Quieta autem rerum principia contemplari aut comminiſci, eorum eſt, qui ſermones ſerere,& diſputationes alere velint. Quieta autem voco principia, quæ docent ex quibus res conflentur & conſiſtant, non autem qua vi & via coaleſcant. Neque enim ad agendum, & poteſtatem ſive operationem humanam amplificandam ſufficit,aut magnopere attinet,noſſe ex quibus res conſtent,ſi modos & vias mutationum & transformationum ignores. Nam ſumpto exemplo à Mechanicis (à quarum phantaſia celebres illæ de principiis rerum Inquiſitiones fluxiſſe videntur) an forte qui ſimplicia Theriacam ingredientia novit, is pro certo Theriacam componere poteſt? Aut qui Sacchari, vitri, panni, materialia recte deſcripta apud ſe habet, num propterea Artem, quæ ad eorum præparationem & effectionem pertinet tenere videtur? Atque in hujuſmodi tamen principiis mortuis inveſtigandis & examinandis hominum ſpeculationes præcipue occupatæ ſunt; ac ſi quis cadaveris Naturæ Anatomiam inſpicere, non Naturæ vivæ facultates & virtutes inquirere ſibi proponat & deſtinet. De moventibus autem rerum principiis ſermo fere in trāſitu habetur; ut omnem admirationem ſuperet, ſi intueamur quam negligenter & diſſolute res omnium maxima & utiliſſima inquiratur & tractetur. Etenim ſi cogitationem de iis,quæ dicuntur,pauliſper ſuſcipiamus; num ſtimulus materiæ per privationem? num efformatio materiæ ad Ideam? num aggregatio particularum ſimilium? num agitatio fortuita Atomorum in vacuo? num lis & Amicitia? num cœli & terræ impreſſiones reciprocæ? num Elementorum commercium per qualitates ſymbolizantes? num influxus cœleſtium? num ſympathiæ & antipathiæ rerum? num occultæ & ſpecificæ virtutes & proprietates? num fatum, fortuna, neceſſitas? num, inquam, hujuſmodi generalia, quæ nil aliud ſunt quā ſpectra,& ſimulachra in ſuperficie rerum, veluti in aquis, natantia & ludentia humanum genus beabunt?

bunt? aut à pes humanas efficient auctiores. Iſta enim phantaſiam implent, vel inflant potius, ſed nil prorſus ad operum effectionem, corporum mutationem, aut motuum regimen faciunt. Atq; rurſus, de motu Naturali & violento, de motu ex ſe ipſo & aliunde, de terminis motuum argutari & ſubtilitates captare; & hæc quoq; nil admodum de corpore Naturæ ſtringunt; ſed potius in cortice deſcribuntur. Itaq; his miſſis, vel ad populares ſermones damnatis & relegatis, illi demum rerum appetitus & inclinationes inveſtigandæ ſunt, à quibus iſta, quam videmus, tanta effectuum & mutationum varietas, in operibus & Naturæ & Artis conflatur & emergit. Atq; tentandum ut Naturæ veluti *Proteo* vincula injiciamus. Sunt enim genera motuum recte inventa & diſcreta; vera *Protei* vincula. Nam prout motuum, id eſt, incitationum & cohibitionum ſtimuli & nodi adhibentur, ad illud ſequitur materiæ ipſius cõverſio & transformatio.

De diviſione vulgari Motus, quod ſit inutilis, & minus acuta.

IV.

Diviſio Motus recepta in philoſophia popularis videtur & abſque fundamento, ut quæ rem per effectus tantum dividit, atq; ad hoc, ut per cauſas ſciamus, nihil conducit. Nam *Generatio, Corruptio, Augmentatio, Diminutio, Alteratio, Latio ad locum*, nil aliud quam opera & effectus motuum ſunt, qui cum ad manifeſtam rerum mutationem pervenerunt, quæ populari notæ ſubjacet, tum demum hiſce nominibus (pingui ſatis contemplatione) inſigniuntur. Neq; enim dubitamus, quin hoc ſibi velint, cum corpora per motum (cujuscunq; ſit generis) eo usq; proceſſerint, ut formam novam teneant, vel veterem ponant, (quod veluti periodus quædam eſt, & juſti ſpatii confectio) id motum *Generationis* & *Corruptionis* nominari; ſin autem manente forma quantitatem tantummodo & dimenſionem novam adipiſcantur; id motum *Augmentationis* & *Diminutionis* dici; ſic manente etiam mole & clauſtris, ſive circumſcriptione, tamen qualitate, Actionibus & paſſionibus mutentur, id Motum *Alterationis* appellari; ſin manente utiq; & forma, & mole, & quantitate, locum & nil aliud mutent, id per Motum *Lationis* ſignificari. Verum hæc omnia acutius & diligentius inſpicienti, menſura Motus ſunt, & periodi, ſive curricula quædam motuum & veluti penſa, non veræ differentiæ, cum quid factum ſit deſignent; at rationem facti vix innuant. Itaq; hujusmodi vocabula docendi gratia ſunt neceſſaria, & Dialecticis rationibus accommodata, Naturalis autem Scientiæ egentiſſima. Omnes enim iſti motus compoſiti ſunt, & decompoſiti, & multipliciter compoſiti; cum perite contemplantibus ad ſimpliciora penetrandum ſit. Nam principia, fontes, cauſæ, & formæ motuum, id eſt omnigenæ materiæ appetitus & paſſiones, philoſophiæ debentur; Ac deinceps Motuum impreſſiones ſive impulſiones; fræna & reluctationes; Viæ & obſtructiones; Alternationes & Mixturæ; circuitus & catenæ: demq; enim diſputationes animoſæ, aut ſermones probabiles, aut contemplationes vagæ, aut denique placita ſpecioſa, multum juvant. Sed id agendum ut modis debitis & miniſterio Naturæ convenienti, motum quemcunque in materia ſuſceptibili excitare, cohibere, intendere remittere, multiplicare, ac ſopire & ſiſtere poſſimus; atque inde corporum conſervationes, mutationes, & transformationes præſtare. Maxime autem ii Motus ſunt, ex quibus reliqui conflantur. Certiſſimum enim eſt, quanto ſimpliciores motus invenientur, tanto magis humanam poteſtatem amplificari, & à ſpecialibus & præparatis materiis liberari, & in nova opera invaleſcere. Et certe quemadmodum verba ſive vocabula omnium linguarum immenſa varietate, è paucis literis ſimplicibus componuntur: pari ratione univerſæ rerum actiones & virtutes à paucis motuum ſimplicium naturis & originibus conſtituuntur. Turpe autem fuerit hominibus, propriæ vocis tintinnabula tam accurate exploraſſe, ad Naturæ autem vocem tam illiteratos eſſe, & more priſci ſeculi (antequam literæ inventæ eſſent) ſonos tantum compoſitos, & voces dignoſcere; elementa & literas non diſtinguere.

De Quanto Materiæ certo, & quod Mutatio fiat absq; interitu.

V.

Omnia mutari, & nil vere interire, ac ſummam materiæ prorſus eandem manere, ſatis conſtat. Atque ut omnipotentia Dei opus erat, ut aliquid crearetur è nihilo; ita & ſimilis omnipotentia requiritur, ut aliquid redigatur in nihilum. Id ſive per deſtitutionem virtutis conſervatricis, ſive per actum diſſolutionis fiat, nihil ad rem: tantum neceſſe eſt, ut decretum intercedat creatoris. Hoc poſito ne cogitatio abſtrahatur, aut materia aliqua fictitia intelligatur, etiam illud ſignificamus: eam à nobis introduci materiam, atq; ea natura inveſtitam, ut vere dici poſſit, huic corpori plus materiæ adeſſe, illi autem (licet eandem menſuram expleant) minus. Exempli gratia, plumbo plus, aquæ minus, aëri multo minus, neq; hoc ſolum indefinite & ratione incerta & ſurda, ſed præciſe; adeo ut calculos hæc res pati poſſit, veluti plus duplo, triplo & ſimiliter. Itaque ſi quis dicat, aërem ex aqua fieri poſſe, aut rurſus aquam ex aëre, audiam, ſi vero dicat ſimilem menſuram aquæ in ſimilem menſuram aëris verti poſſe, non audiam; idem enim eſt, ac ſi dixiſſet, aliquid poſſe redigi in nihilum. Similiter è converſo, ſi dicat datam menſuram aëris (exempli gratia veſicam contenti certi aëris plenam) in ſimilem menſuram aquæ verti poſſe, idem eſt ac ſi dicat, aliquid fieri poſſe ex nihilo. Ex his itaque poſitis, tria præcepta ſive conſilia ad uſum derivare jam viſum eſt, ut homines peritius, & propter peritiam felicius cum Natura negotientur. Primum hujusmodi eſt, ut homines frequenter Naturam de rationibus ſuis reddendis interpellent; hoc eſt, cum corpus aliquod, quod prius ſenſui manifeſtum erat, aufugiſſe & diſparuiſſe videant, ut non prius rationes admittant, aut liquident, quam demonſtratum eis fuerit, quo tandem corpus illud migraverit, & ad quæ receptum ſit. Hoc, ut nunc ſunt res, negligentiſſime fit, & contemplatio plerumque cum aſpectu deſinit; adeo ut flammæ, rei vulgatiſſimæ, receptum homines non norint, quandoquidem eam in corpus aëris mutari falſiſſimum ſit. Secundum hujusmodi, ut cum homines conſiderent neceſſitatem Naturæ prorſus adamantinam, quæ materiæ ineſt, ut ſe ſuſtentet, nec

in Nihilum cedat, aut ſolvatur, illi rurſus nullum genus vexationis & agitationis materiæ prætermittant, ſi ultimas ejus operationes & obſtinationes detegere atque educere velint. Atque hoc conſilium non admodum artificioſum certe videri poſſit; quis negat? ſed utile tamen quiddam videtur, neq; nihil in eo eſt. Veruntamen ſi placet etiam nunc parum obſervationis huic rei adſpergamus. Itaq; ſic habeto. Maximum certe homini, ſive operanti, ſive experienti, impedimentũ occurrit, quod Materiæ maſſam certam abſque diminutione aut acceſſione, ſervare & premere, & ſubigere vix licet; ſed ſeparatione facta, ultima vis eluditur. Separatio autem duplex intervenit, aut quod pars materiæ evolet, ut in decoctione; aut ſaltem quod ſeceſſio fit, ut in flore lactis. Intentio itaque mutationis corporum profundæ, & intimæ non alia eſt, quam ſi materia omnino debitis modis vexetur; Sed tamen iſtæ duæ ſeparationes nihilominus interim prohibeantur. Tum enim materia vere conſtringitur, ubi fugæ omnis via intercipitur. Tertium denique hujusmodi, ut homines cum corporum alterationes in eadem Materiæ maſſâ, neq; auctâ, neque diminutâ, fieri videant, primum eo errore phantaſiam liberent, qui alte hæret; Alterationem nempe tantummodo per ſeparationem fieri; deinde ut ſedulo & perite diſtinguere incipiant de Alterationibus, quando ad ſeparationem referri debeant; quando ad diſordinationem tantum, & variam poſitionem partium abſq; alia ſeparatione; quando ad utramq;. Neq. enim credo, cum pyrum immaturum & acerbum manibus fortius attrectamus, contundimus, & ſubigimus, unde illud dulcedinem acquirit; aut cum Succinum vel Gemma in pulverem ſubtiliſſimum redacta colorem deponunt, materiæ pars notabilis deperditur, ſed tantum partes corporis in nova poſitione conſtituuntur. Reſtat ut errore quendam ex opinionibus hominum evellamus, cujus ea vis eſt, ut ſi fides ei adhibeatur, aliqua ex his, quæ diximus, pro deſperatis haberi poſſint. Vulgaris enim opinio eſt, rerũ ſpiritus, cum ad intenſiorem quendam gradum tenuitatis per calorem evecti ſunt, etiam in vaſis ſolidiſſimis (puta argenti, vitri,) per occultos eorundem poros & meatus evolari; quod minus verum eſt. Neq; enim aër aut ſpiritus, licet accedente calore, rarefactus, non flamma ipſa, tam libenter ſe comminuit, ut per hujusmodi poros exitum ſibi quærere aut facere ſuſtineat. Verũ ut nec aqua per rimam valde parvam, ita nec aër per hujusmodi poros effluit. Nam ut aër aquâ longe tenuior, ita & tales pori rimis conſpicuis longe ſubtiliores ſunt; neq; opus haberet ſub vaſe operto ſuffocari, hujusmodi perſpirationes illi ullo modo præſto eſſent, aut competerent. Exemplum autem, quod adducunt, miſerum eſt, vel potius miſerandum, ut ſunt pleræq; Contemplationes vulgaris philoſophiæ, cum ad particularia ventum eſt. Ajunt enim, ſi charta inflammata in poculum mittatur, & ſubito os poculi ſuper vas aquæ convertatur, aquam ſurſum trahi; propterea quod poſtquam flamma, & aër per flammam rarefactus, quæ ſpatii aliquantũ impleverant, per poros vaſis exhalaverint, reſtare ut corpus aliquod ſuccedat. Idem in ventoſis fieri, quæ carnes trahunt. Atq; de ſucceſſione aquæ vel carnis bene ſentiunt, de cauſa, quæ præcedit, imperitiſſime. Neq; enim eſt aliqua corporis emiſſio, quæ ſpatium præbet, ſed ſola corporis contractio. Corpus enim, in quod flamã recidit, longe minus ſpatium complet, quam flamma antequam exſtingueretur. Hinc fit illud inane, quod ſucceſſionẽ deſiderat. Atq; in ventoſis hoc evidentiſſimũ eſt. Nam cum eas fortius trahere volunt, ſpongiâ aquæ frigidæ infusâ illas tangunt, ut per frigus aër interior cõdenſetur, & ſe in minus ſpatium colligat. Itaq; demimus certe hominibus eam ſollicitudinem, ne de ſpirituum tam facili evolatione laborent: quum & illi ſpiritus, quos ſæpe deſiderant, odorum, ſaporum, ſimilium, non ſemper extra ſepta evolent, ſed intra confundantur, hoc certiſſimum eſt.

De Quiete apparente, & Conſiſtentiâ & Fluore.

VI.

QUod quædam quieſcere videantur & motu privari, id ſecundum totum aut integrum recte videtur, ſecundum partes autem, hominũ opinionem fallit. Quies enim ſimplex & abſoluta, & in partibus & in toto nulla eſt, ſed quæ eſſe putatur per motuum impedimenta, cohibitiones, & æquilibria efficitur. Exempli gratia, cum in vaſis in fundo perforatis, quibus hortos irrigamus, aqua (ſi os vaſis obturetur) ex foraminibus illis non effluit, id per motum retrahentem, non per Naturam quieſcentem fieri perſpicuum eſt. Aqua enim tam contendit deſcendere, quam ſi actu ſuo potiatur; ſed cum in ſummitate vaſis non ſit quod ſuccedat, aqua in imo ab aqua in ſummo retrahitur, & vim patitur. Si quis enim alterum infirmiorem in lucta teneat, ut ſe movere non poſſit, atque ille nitatur ſedulo, non propterea tamen minor eſt motus renitentiæ, quia non prævalet, & à motu fortiori ligatur. Hoc autem, quod dicimus de falſa quiete, & in rebus innumeris utile cognitu eſt, & non minimum lucis præbet in Inquiſitione naturæ ſolidi & liquidi, ſive conſiſtentiæ & fluoris. Solida enim videntur in poſitione ſua manere & quieſcere, liquida autem moveri & confundi. Neq; enim columna ex aqua, aut alia effigies exſtrui poteſt, ut de ligno vel lapide. Itaq; in promptu eſt opinari, partes aquę ſuperiores contendere (motu, quem appellant, naturali) ut defluant; partes autem ligni non item. Atqui hoc verum non eſt, cum idem inſit motus partibus ligni, quæ in ſummo collocantur, ut deorſum ferantur, qui aquæ: idque in actum perduceretur, niſi ligaretur & retraheretur iſte motus à motu potiore. Is autem eſt certe appetitus continuitatis, ſive Separationis fuga, quæ & ipſa tam Aquæ quam ligno competit, ſed in ligno eſt motu gravitatis fortior, in Aqua debilior. Nam quod ex hujusmodi Motu etiam quæ liquida ſunt participent, id manifeſtum eſt. Videmus enim in bullis Aquæ ad ſeparationem evitandam, aquam ſe in pelliculas conjicere, in hemiſphærii formam confictas. Videmus etiam in ſtillicidiis, aquam, ut aquæ continuetur, in filum exile ſe producere & attenuare, quoad ſequens aqua ſuppetat; ſin autem deficiat Aqua ad continuationem, tum ſe in guttas rotundas recipere, quarum diameter filo illo priore ſit multo major. Simili modo videmus, Aquam comminutionem magis exquiſitam ægre pati, cum ex foraminibus & rimis (ſi ſubtiliores ſint) naturali ſuo pondere abſq; concuſſione non effluat. Quare conſtat, appetitum continuitatis etiam liquidis ineſſe, ſed debilem. At contra in rebus ſolidis viget,

viget & motui naturali ſive gravitati prædominatur. Si quis enim exiſtimet in columna ligni vel lapidis ſuperiores partes non diffluere cupere, ſed ſe in eodem plane ſtatu ſuſtinere, is facile ſe corriget; ſi conſideret columnam, ſive ſimilia, ſi altitudo ejus ad latitudinem baſis non ſit proportionata, ſed modum excedat, ſtare non poſſe, ſed devexo pondere ferri; adeo ut ſtructuris præaltis neceſſe ſit, ut ad pyramidis formam inclinent, & ſint verſus ſummitatem anguſtiores. Qualis autem ſit ea Natura, quæ appetitum iſtum continuitatis intendat, aut remittat, non facile inquirenti occurret. Illud fortaſſe ſuggeretur, partes ſolidorum eſſe magis denſas & compactas; liquidorum magis raras & ſolutas; aut liquidis ſubeſſe ſpiritum, quod fluoris ſit principium, qui in ſolidis deſit, & hujuſmodi. Sed neutrum horum veritati conſonum eſt. Manifeſtum enim eſt, nivem & ceram, quæ ſecari & fingi, & impreſſiones recipere poſſunt, argento vivo aut plumbo liquefacto, longe eſſe rariora, ut in ratione ponderum evincitur. Quod ſi quis adhuc inſiſtat, fieri poſſe, ut nix aut cera, licet ſit (in toto) argento vivo rarior, tamen habere poſſit partes magis clauſas & compactas; verum quia ſit corpus ſpongioſum, & cava multa, & aërem recipiat, ideo in ſumma effici leviorem, ut in pumice ſit, qui cum pro ratione molis ſit fortaſſe ligno levior, tamen ſi utrumque in pulverem redigatur, pulverem pumicis pulvere ligni futurū graviorem, quia cavitates illæ non amplius adſint. Hæc bene notata & objecta ſunt. Sed quid ad Nivem & Ceram colliquatam dicent, ubi jam cavitates expletæ ſunt; vel quid ad Gummi corpora, Maſtichen & ſimilia, quæ cavitates iſtas manifeſtas non habent, & tamen ſunt pluribus liquoribus leviora? Quod autem de ſpiritu afferunt, per cujus vim & impetum res fluant; id certe primo intuitu probabile eſt, & notionibus communibus familiare, reipſa autem durius eſt, & magis erroneum, cum veræ rationi non ſolum non innitatur, ſed fere opponatur. Spiritus enim ille, quem dicunt, revera (quod mirum fortaſſe dictu) conſiſtentiam inducit, non fluorem. Quod & optime in Inſtantia Nivis cernitur, quæ cum ex aqua & aëre compoſitum corpus ſit, cumque & Aqua & aër ſeorſim fluant, in mixtura tamen conſiſtentiam adipiſcitur. Quod ſi quis objiciat, id evenire poſſe ex condenſatione aqueæ partis per frigus, & non ab interpoſitione aëris; is ſe corriget, ſi animadvertat etiam ſpumum corp⁹ ſimile Nivi eſſe, quod tamen à frigore nullo modo condenſetur. Sin adhuc urgeat, & in ſpuma præcedere condenſationē, non à frigore, ſed tamē ab agitatione, & percuſſione; is pueros conſulat, qui ex levi aura per fiſtulam ſive calamum inſpirata, & aqua (ob parum ſaponis admixtum) paulo tenaciore, miram & turritam bullarum ſtructuram conficiunt. Res autem ſic ſe habet; Corpora ad tactum corporis amici ſive ſimilis ſe ſolvere & laxare, ad tactum autem corporis diſſentientis ſe ſtringere & ſuſtinere. Itaque appoſitionem corporis alieni eſſe conſiſtentiæ cauſam. Sic videmus oleum aquæ admiſtum, ut ſit in unguentis, liquiditatem, quæ & in aqua & in oleo antea vigebat, quadantenus exuere. Contra videmus, papyrū aqua madefactam ſe ſolvere, & conſiſtentiam (quæ ob aërem antea in poris admiſtum valida erat) deponere; oleo vero madefactam, minus, quia oleum papyro minus conſentiat. Idem quoq; in ſaccharo videmus & ſimilibus, quæ ad aquam vel vinum intromittenda ſe laxant, neq; ſolum cum liquores illis incumbunt, ſed eoſdem quoque ſugunt & ſurſum trahunt.

De conſenſu corporum, quæ ſenſu prædita ſunt, & quæ ſenſu carent.

VII.

PAſſiones corporum, quæ ſenſu dotantur, & quæ ſenſu carent, magnum conſenſum habent; niſi quod in corpore ſenſibili accedat ſpiritus. Nam pupilla oculi ſpeculo ſive aquis æquiparatur; & ſimili natura imagines lucis & rerum viſibilium excipit & reddit. Organum autem auditus obici intra locum cavernoſum conforme eſt, à quo vox & ſonus optime reſultat. Attractiones autem rerum inanimatarum, & rurſus horrores ſive fugæ, (eas dico, quæ ex proprietate fiunt) in Animalibus, olfactui atque odoribus gratis & odioſis, conveniūt. Tactus autem ratio & guſtus, omnem, quæ in corporib⁹ inanimatis accidere poſſit, aut violentiam aut contra inſinuationē almam & amicam, ac univerſas earundem paſſionū figuras, veluti vates aut interpres exprimit. Nam compreſſiones, extenſiones, eroſiones, ſeparationes & ſimilia in corporibus mortuis in proceſſu latent, nec niſi poſt effectum manifeſtum percipiuntur. In animalib⁹ autē cum ſenſu doloris ſecundum diverſa genera aut characteres violentiæ peraguntur, permeante per omnia ſpiritu. Atque ab hoc principio deducitur cognitio, Num forte alicui Animantium adſit alius quiſpiam ſenſus præter eos, qui notantur; & quot & quales ſenſus in univerſo Animantium genere eſſe poſſint. Ex paſſionibus enim materiæ rite diſtinctis ſequetur numerus ſenſuum, ſi modo organa competant & accedat ſpiritus.

De Motu violento, quod ſit fuga, & diſcurſatio partium rei propter preſſuram, licet minime viſibilis.

VIII.

MOtus violentus (quem vocant) per quem miſſilia, ut lapides, ſagittæ, globi ferrei, & ſimilia per aërem volant, fere omnium motuum eſt vulgatiſſimus. Atque in hujus tamen obſervatione & inquiſitione miram & ſupinam negligentiam hominum notare licet. Neque parvo detrimento in motu iſtius Natura & poteſtate inveſtiganda offenditur; cum ad infinita ſit utilis, & tormentis, Machinis, & univerſæ rei Mechanicæ ſit inſtar animæ & vitæ. Plurimi autem ſe perfunctos inquiſitione putant, ſi motum illum violentum eſſe pronuntient, & à naturali diſtinguant. Atque is ſane eſt Ariſtotelis & ſcholæ ejus mos proprius & diſciplina, curate ut habeant homines quod pronuntient, non quod ſentiant; & docere quomodo aliquis affirmando aut negādo ſe expedire, non cogitando ſe explicare, & ſibi ſatisfacere poſſit. Alii paulo attentius, arrepto illo poſito, duo corpora in uno loco eſſe non poſſe, reſtare ajunt, ut quod fortius ſit impellat, debilius cedat, Eam ceſſionem ſive fugam, ſi minor adhibeatur vis, non ultra durare, quam prima impulſio continuetur, ut in protruſione; Si autē major, etiam remoto corpore impellente, ad temp⁹ vigere, donec ſenſim remittatur, ut in jactu. Atque hi rurſus, alio ejuſdem ſcholæ more inveterato, primordia rei captant, de proceſſu & exitu non ſolliciti, tamquam prima quæque cætera trahant; quo fit ut immatura quadam impatientia contem-

 plationem

plationem abrumpant. Nam ad id, quod corpora ſub ipſum ictum cedant, aliquid afferunt; ſed poſtquam corpus impellens jam remotum ſit, adeo ut neceſſitas illa confuſionis corporum jam plane ceſſaverit, cur poſtea motus continuetur, nihil dicunt, nec ſeipſi ſatis capiunt. Alii autem magis diligentes, & in Inquiſitione perſeverantes, cum vim aëris in ventis & ſimilibus, quæ vel arbores & turres dejicere poſſit, animadvertiſſent: opinati ſunt eam vim, quæ hujuſmodi miſſilia poſt primam impulſionem deducat & comitetur, aëri debere attribui, pone corpus, quod movetur, collecto & ingruenti, cujus impetu corpus tamquam navis in gurgite aquarum vehatur. Atque hi certe rem non deſerunt, atque contemplationem ad exitum perducunt, ſed tamen à veritate aberrant. Res autem vere in hunc modum ſe habet. Præcipuus motus partibus ipſius corporis, quod volat, ineſſe videtur: qui cum viſu ob nimiam ſubtilitatem non percipiatur, homines non ſatis attendentes, ſed levi obſervatione rem tranſmittentes latet. Accuratius autem ſcrutandi manifeſte conſtat, corpora, quæ duriora ſunt, preſſionis eſſe impatientiſſima, & ejuſdem veluti ſenſum acutiſſimum habere, adeo ut quam minimum à naturali poſitione depulſa magna pernicitate nitantur, ut liberentur & in priſtinum ſtatum reſtituantur. Quod ut fiat, partes ſingulæ facto principio à parte pulſata, ſe invicem non ſecus ac vis externa, protrudunt, ac vigent; & fit continua & intentiſſima (licet minime viſibilis) partium trepidatio & commotio. Atque hoc videmus fieri in exemplo vitri, Sacchari, & hujuſmodi rerum fragilium, quæ ſi mucrone aut ferro acuto ſecentur, aut dividantur, protinus in aliis partibus, à tractu mucronis remotis, quaſi in inſtanti diſrumpuntur. Quod evidenter demonſtrat communicationem Motus preſſuræ in partes ſuccedentes. Qui motus cum per omnia moliatur, & ubiq; tentet, ea parte confractionem inducit, qua ex præcedente corporis diſpoſitione minus fortis erat compactio. Neque tamen ipſe motus, quando per omnia turbat & percurrit, ſub aſpectum venit, donec aperta fiat effractio, ſive continuitatis ſolutio. Rurſus videmus, ſi forte filum ferreum, aut bacillum, aut durior pars calami (vel hujuſmodi corpora, quæ flexibilia quidem ſunt, non abſque aliqua renitentia) inter pollicem & Indicem per extrema ſua curventur, & ſtringantur, ea ſtatim proſilire. Cujus motus cauſa manifeſte deprehenditur non eſſe in extremis corporis partibus, quæ digitis ſtringuntur, ſed in medio, quod vim patitur, ad cujus relevationem motus ille ſe expedit. In hoc autem exemplo plane liquet, cauſam illam Motus, quam adducunt de impulſione aëris, excludi. Neque enim ulla fit percuſſio, quæ aërem immittat. Atque hoc etiam levi illo experimento evincitur, cum pruni nucleum recentem & lubricum premimus, digitoſque paulatim adducimus, atque hac ratione emittimus. Nam & in hoc quoque exemplo compreſſio illa vice percuſſionis eſt. Evidentiſſimus autem hujuſce motus effectus cernitur in perpetuis converſionibus ſive rotationibus corporum miſſilium dum volant. Siquidem ea procedunt utique, ſed progreſſum ſuum faciunt in lineis ſpiralibus, hoc eſt procedendo & rotando. Atque certe is *motus ſpiralis* cum tam ſit rapidus, & nihilomin⁹ tam expeditus, & rebus quodammodo familiaris, nobis dubitationem movit, num forte ex altiore Principio non penderet. Sed exiſtimam⁹ non aliam cauſam huic rei ſubeſſe, quam eandem quam nunc tractamus. Namque preſſura corporis affatim motum in partibus ſive minutiis ejus excitat, ut ſe quacunque via expediant & liberent. Itaq; corpus non ſolum in linea recta agitur & provolat, ſed undequaq; experitur, atq; ideo ſe rotat; utroq; enim modo ad ſe laxandum nonnihil proficit. Atq; in rebus ſolidis ſubtile quiddam & abditum: in mollibus evidens & quaſi palpabile eſt. Nam ut cera vel plumbum, & hujuſmodi mollia, malleo percuſſa cedunt, non tantum in directum, ſed & in latera, undequaque: eodem modo & corpora dura ſive renitentia fugiunt & in recta linea & in circuitu. Ceſſio enim corporalis in mollibus, & localis in duris, ratione conveniunt; atque in corporis mollis efformatione, corporis duri paſſio, cum fugit & volat, optime conſpicitur. Interim nemo exiſtimet nos præter motum iſtum (qui caput rei eſt) non etiam aliquas partes aëri devehenti tribuere, qui motum principalem adjuvare, impedire, flectere, regere poſſit. Nam & ejus rei poteſtas eſt non parva. Atque hæc motus violenti ſive Mechanici (qui adhuc latuit) explicatio veluti fons quidam practicæ eſt.

De cauſa Motus in tormentis igneis, quod ex parte tantum, nec ea potiore, inquiſita ſit.

IX.

Tormentorum igneorum cauſa, & Motus tam potentis & nobilis explicatio, manca eſt, & ex parte potiore deficit. Ajunt enim pulverem tormentarium, poſtquam in flammam converſus ſit, & extenuatus, ſe dilatare & majus ſpatium occupare: unde ſequi, ne duo corpora in uno loco ſint, aut dimenſionum penetratio fiat, aut forma Elementi deſtruatur, aut ſit⁹ partium præter naturam totius ſit (hæc enim dicuntur) corporis, quod obſtat, expulſionem, vel effractionem. Neque nihil eſt, quod dicunt. Nam & iſte appetitus, & materiæ paſſio, & hujuſmodi motus pars aliqua. Sed nihilominus in hoc peccant, quod ad neceſſitatem iſtam corporis dilatandi, rem præpropera cogitatione deducunt, neque quod natura prius eſt, diſtincte conſiderant. Nam ut corpus pulveris, poſtquam in flammam mutatus eſt, majorem locum occupet, neceſſitatem ſane habet; ut autem corpus pulveris inflammetur, idque tam rapide, id ſimili neceſſitate non conſtringitur; ſed ex præcedente motuum conflictu & comparatione pendet. Nam dubium non eſt, quin corpus illud ſolidum & grave, quod per hujuſmodi motum extruditur, vel removetur, antequam cedat, ſedulo obnitatur: & ſi forte robuſtius ſit, victoria potiatur; id eſt, ut non flamma globum expellat, ſed globus flammam ſuffocet. Itaque ſi loco pulveris tormentarii, Sulphurem, vel Caphuram, vel ſimilia accipias, quæ flammam & ipſa cito corripiunt, & (quia corporum compactio inflammationi impedimento eſt) ea in grana pulveris, admiſta cineris Juniperi, vel alicu j⁹ ligni maxime combuſtilis aliqua portione, efformes; tamen (ſi nitrum abſit) motus iſte rapid⁹ & potens nō ſequitur: ſed mot⁹ ad inflamationem, à mole corporis renitentis, impeditur & conſtringitur; nec ſe explicat aut ad effectū pertingit. Rei autem veritas ſic ſe habet. Motum iſtū de quo quæritur, geminatū & compoſitū reperias. Nam præter motum

motum inflammationis, qui in ſulphurea pulveris parte maxime viget, ſubeſt alius magis fortis & violentus. Is fit à ſpiritu crudo & aqueo, qui ex nitro maxime, & nonnihil à carbone ſalicis concipitur, qui & ipſe expanditur certe (ut vapores ſubdito calore ſolent) ſed una etiam (quod caput rei eſt) impetu rapidiſſimo à calore & inflammatione fugit & erumpit, atque per hoc etiam inflammationi vias relaxat & aperit. Hujuſce motus rudimenta & in crepitationibus aridorum foliorum Lauri vel Hederæ cernimus, cum in ignem mittuntur; & magis etiam in ſale, qui ad rei inquiſitæ naturam propius accedit. Simile etiam quiddam & in ſevo candelarum madido, & in flatulentis ligni viridis flammis ſæpe videmus. Maxime autem eminet iſte motus in Argento vivo, quod corpus maxime crudum, & inſtar aquæ Mineralis eſt; cujus vires (ſi ab igne vexetur, & ab exitu prohibeatur) non multo pulveris tormetarii viribus inferiores ſunt. Itaq; hoc exemplo monendi homines ſunt & rogandi, ne in cauſarum inquiſitione unum aliquod arripiant, & facile pronuntient; ſed circumſpiciant, & & contemplationes ſuas fortius & altius figant.

De diſſimilitudine Cœleſtium & Sublunarium quoad æternitatem & mutabilitatem; quod non ſit verificata.

X.

QUod receptum eſt, Univerſitatem Naturæ veluti per globos recte dividi, & diſtingui; ut alia ſit ratio cœleſtium, alia ſublunarium, id non abſque cauſa introductum videtur; ſi in hac opinione modus adhibeatur. Dubium enim non eſt, quin regiones ſub orbe Lunari poſitæ, & ſupra, una cum corporibus, quæ ſub eiſdem ſpatiis continentur, multis & magnis rebus differant. Neque tamen hoc certius eſt, quam illud: corporibus utriuſque globi ineſſe communes inclinationes, paſſiones & Motus. Itaque unitatem Naturæ ſequi debemus, & iſta diſtinguere potius quam diſcerpere, nec contemplationem frangere. Sed quod ulterius receptum eſt, cœleſtia mutationes non ſubire, ſublunaria vero, aut Elementaria, quæ vocant, iiſdem obnoxia eſſe; & materiam horum inſtar Meretricis eſſe, novas formas perpetuo appetentem; illorum autem inſtar Matronæ, ſtabili & intemerato connubio gaudente; popularis opinio videtur eſſe, & infirma, & ex apparentia & ſuperſtitione orta. Videtur autem nobis hæc ſententia ex utraq; parte labilis & ſine fundameto. Nam neq; cœlo ea competit æternitas, quam fingunt, nec rurſus terræ ea mutabilitas. Nam, quod ad cœlum attinet, non ea nitendum eſt ratione, mutationes ibidem nõ fieri, quia ſub aſpectum non veniunt. Aſpectum enim fruſtrat & corporis ſubtilitas, & loci diſtantia. Nam variæ inveniuntur aëris mutationes, ut in æſtu, frigore, odoribus, ſonis, manifeſtum eſt, quæ ſub viſum non cadunt. Neque rurſus (credo) ſi oculus in circulo Lunæ poſitus eſſet, à tanto intervallo, quæ hic apud nos fiunt, & qui in ſuperficie Terræ obveniunt Motus & mutationes Machinarum, Animalium, plantarum, & hujuſmodi (quæ puſillæ alicujus feſtucæ dimenſionem, ob diſtantiam, non æquant) cernere poſſet. In corporibus autem, quæ tantæ molis & magnitudinis ſunt, ut ob dimẽſionum ſuarum amplitudinem, ſpatia diſtantiarum vincere, atque ad adſpectum pervenire poſſunt, mutationes in regionibus cœleſtibus fieri, ex cometis quibuſdam ſatis liquet, iis dico, qui certam & conſtantem configurationem cum ſtellis fixis ſervarunt qualis fuit illa, quæ in Caſſiopea noſtra ætate apparuit. Quod autem ad Terram attinet; poſtquam ad Interiora ejus, relicta ea, quæ in ſuperficie & partibus proximis invenitur, incruſtatione & mixtura, penetratum eſt, videtur & ibi quoque ſimilis ei, quæ in cœlo ſupponitur, perpetuitas exiſtere. Proculdubio enim eſt, ſi in profundo Terra pateretur mutationes, conſequentiam earum mutationum, etiam in noſtra regione, quam calcamus, majores caſus fuiſſe parituram, quam fieri videmus. Sane Terræ motus plerique & eruptiones aquarum, vel eructationes ignium, non ex profundo admodum, ſed prope inſurgunt, cum parvum aliquod ſpatium in ſuperficie occupent. Quanto enim latiorem regionem & tractum hujuſmodi Accidentia in facie terræ occupant, tanto magis radices ſive origines eorum ad viſcera Terræ penetrare putandum eſt. Itaque majores Terræ motus (majores, inquam, ambitu, non violentia) qui rarius eveniunt, recte cometis ejus generis, de quo diximus, æquiparari poſſunt; qui & ipſi infrequentes ſunt; ut illud maneat quod initio diximus, inter cœlum & terram, quatenus ad conſtantiam & mutationem, non multum intereſſe. Si quem autem æquabilitas & certitudo Motus in corporibus cœleſtibus apparens, movet veluti æternitatis comes individuus, præſto eſt Oceanus, qui in æſtu ſuo haud multo minorem conſtantiam oſtendat. Poſtremo, ſi quis adhuc inſtet, negari tamen non poſſe, quin in ipſa ſuperficie orbis terrarum & partibus proximis, infinitæ fiant mutationes, in cœlo non item: Huc ita reſponſum volumus, nec nos hæc per omnia æquare, & tamen ſi regiones (quas vocant) *ſuperiorem* & *Mediam* aëris pro ſuperficie aut interiore tunica cœli accipiamus, quemadmodum ſpatium iſtud apud nos, quo Animalia, Plantæ, & Mineralia continentur, pro ſuperficie vel exteriore tunica Terræ accipimus; & ibi quoque varias & multiformes generationes & mutationes inveniri. Itaque tumultus fere omnis, & conflictus, & perturbatio, in confiniis tantum cœli & terræ locum habere videtur. Ut in rebus civilibus fit; in quibus illud frequenter uſu venit, ut duorum regnorum fines continuis incurſionibus & violentiis infeſtentur, dum interiores utriuſque regni provinciæ ſecura pace atque alta quiete fruuntur. Nemo autem, ſi recte attenderit, Religionem hic opponat. Nam Ethnica jactantia ſolummodo prærogativa iſta Cœlum materiatum donavit, ut ſit incorruptibile. Scripturæ autem Sacræ æternitatem & corruptionem cœlo & terræ ex æquo, licet gloriam & venerationem diſparem attribuunt. Nam ſi legatur, *Solem & Lunam fideles & æternos in cœlo teſtes eſſe*: legitur etiam, *Generationes migrare*, *Terram autem in æternum manere*. Quod autem utrumque tranſitorium ſit, uno oraculo continetur, nempe *Cælum & terram pertranſire, verbum autem Domini non pertranſire.* Neque hæc nos novi placiti ſtudio diximus, ſed quod iſta rerum & regionum conficta divortia & diſcrimina, ultra quam veritas patitur, magno impedimento ad veram Philoſophiam, & Naturæ contemplationem fore, haud ignari, ſed exemplo edocti providemus,

FRANCISCUS BACON LECTORI.

SI qui fuerint, qui in veterum Placitis ſibi acquieſcendum non putarunt, quod aliquando ab animi conſtantia, ſæpius ab ingenii levitate fieri vidimus; ii qualeſcunque fuerint, hac fere defenſione communi uſi ſunt; ſe, licet ab Antiquitate deſciverint, tamen ea afferre, quæ cum ſenſu optime conveniant; atque homines ſi hoc ſibi in animum inducere poſſint, ut authoritate non perſtringantur, ſed ſibi ipſi & Senſibus credant, facile in eorum partes tranſituros. Nos vero Senſum nec Contradictione violavimus, nec abſtractione deſtruimus, & materiam ei longe uberiorem, quam alii, præbuimus, & multo miniſterio errores ejus reſtituimus, poteſtates auximus, atque judicium ejus, damnatis phantaſiis, atque in ordinem redactâ ratione munivimus, & firmavimus; ut alii profeſſione quadam, nos reipſa ſenſum tueri videamur; atque Philoſophia noſtra una fere atque eadem res ſit cum ſenſu reſtituto & liberato. Neque propterea tamen nobis de hominum fide & aſſenſu large pollicemur, cum noſtra ratio cum nulla priorum conſentiat, ſed plane in diverſum trahat. Nam qui hucuſque pertœſi eorum, quæ veteres afferunt, ad Experientiam & Senſum tamquam de integro ſe contulerunt, in hunc modum fere ſe geſſerunt; ut nonnulla primo ſecundum Senſum acriter & ſtrenue inquiſiverint; ea potiſſimum ſumentes, quæ illis maxime rationem totius habere viſa ſunt. Atque ex his confeſtim Experientiæ manipulis; & tamquam factionibus placita confinxerint: anguſte & inæqualiter philoſophati, & omnia paucis condonantes. Atque iſte tamen modus philoſophandi, ad fidem faciendam ſæpenumero validus & felix eſt; ob anguſtias pectoris humani, quod illis, quæ una & ſubito mentem ſubire poſſunt, maxime movetur, & acquieſcendi cupidum cætera vel negligit, vel modo quodam non perceptibili ita ſe habere putat, ut illa pauca quibus phantaſia impleri, aut inflari conſuevit. At contra nos non manipulares, ſed juſtum divinorum operum exercitum poſt nos trahentes, & ex æquo, & ſecundum ſummas rerum, pronunciantes, non habemus fere quo nos vertamus, aut ex qua parte aditum ad humanam fidem reperiamus; cum ea, quæ adducimus, altius quam notiones, latius quam hujuſmodi Experimenta, ſe extendant. Itaque neceſſe eſt, ut ex illis pleraque, præproperis & propenſis ſenſuum prehenſionibus non ſatisfaciant, nonnulla autem dura, & inſtar religionis incredibilia ad ſenſus accedant. Senſus enim humani fallunt utique, ſed tamen etiam ſe indicant; verum errores præſto, Indicia accerſita ſunt. Itaque & novam prorſus tradendi viam ingreſſi ſumus, rei ipſi convenientem; non diſputando, aut Exempla rara & ſparſa adducendo; cum uterque fidei faciendæ modus fortaſſe adverſus nobis futurus fuiſſet, quorum decreta nec in cura notionum, nec in anguſtiis experientiæ abſciſſæ & truncatæ, fundata ſint: Sed experientiam coacervatam & continuam adhibuimus, atque homines ad fontes rerum adduximus, ac univerſum Intellectus proceſſum & derivationes ſub oculos poſuimus. Quare quicunque eo animo ſunt, ut aut argumentis nitantur, aut paucis exemplis cedant, aut authoritatibus impediantur, aut opus hoc noſtrum evolvere & introſpicere propter aut animi aut temporis anguſtias non poſſint; cum illis nos profecto de hac re nec ſerio colloqui poſſumus. Satis fuerit, ſi illud *Philocratis* de *Demoſthene* dictum huc transferamus. *Atque nolite mirari, (Athenienſes) ſi mihi cum Demoſthene non conveniat. Ille enim aquam, ego vinum bibo.* Illi enim certe liquorem bibunt crudum, ex Intellectu vel ſponte manantem, vel induſtria quadam hauſtum. Nos autem liquorem paramus & propinamus ex infinitis uvis confectum, iiſque maturis & tempeſtivis, & per racemos decerptis, & collectis, & ſubinde torculari preſſis, & rurſus in vaſe ſe ſeparantibus, & clarificatis. Ne enim hoc Deus ſiverit, ut phantaſiæ noſtræ ſomnium pro exemplare mundi edamus; ſed potius benigne faveat, ut Apocalypſin & viſionem veſtigiorum & viarum Creatoris in Natura & Creaturis conſcribamus.

FILUM LABYRINTHI,

Sive Inquiſitio legitima

DE MOTU.

Machina Intellectus inferior: ſeu ſequela chartarum ad apparentiam primam.

Racemi ſive charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum primum: de formis & differentiis Motus.

Motus Applicationis exterioris, ſive motus adhærentiæ.

Motus Applicationis Interioris, ſive motus Mixturæ.

Motus Applicationis ad Fibras, ſive motus identitatis.

Motus Aſſimilationis, ſeu Motus Generationis Iovis.

Motus Signaturæ, ſive Motus Generationis Saturni.

Motus Excitationis, ſive Motus Generationis Fictæ.

Racemi ſive charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Secundum.

De Subjectis ſive Continentibus Motum.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Tertium.

De vehiculis ſive deferentibus Motum.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Quartum.

De Operationibus & Conſequentiis Motus.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ Ordinatæ ad Articulum Quintum.

De curriculis ſive Clepſydris Motus.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Sextum.

De orbe virtutis Motus.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Septimum.

De Hierarchia Motus.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Octavum.

De Societatibus Motus.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Nonum.

De Affinitatibus Motus.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Decimum.

De viribus Vnionis in Motu.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Vndecimum.

De viribus Conſuetudinis & novitatis in Motu.

Racemi ſive Charta Hiſtoriæ ordinatæ ad Articulum Duodecimum.

De aliis omnibus Motus.

Syllabæ ſive Charta Anatomiæ.

Vena relicta ſeu Charta Diviſionis Secundæ.

Axioma Exterius, ſive Charta obſervationis.

Columnæ ſive Charta Impoſſibilis Apparentis, ſive Humana optativa.

Fœnus ſive Charta uſus intervenientis ſive Humana Activa.

Anticipatio ſive Charta Interpretationis Sylveſtris.

Pons ſive Charta ad Chartas Novellas.

Machina Intellectus Superior; ſive ſequela Chartarum ad Apparentiam Secundam.

Charta Novellæ.

Atque exemplum Inquiſitionis de natura (ut videre eſt) abſolvimus, idque in ſubjecto omnium maxime capaci & diffuſo; eaque forma, quam judicamus cum veritate & Intellectu ſummum conſenſum habere. Neq; tamen more apud homines recepto formulæ alicui neceſſitatem imponimus; tamquam unica eſſet, & inſtar Artis ipſius. Sed certe omnib⁹ pertentatis, ex longo uſu, & nonnullo, ut putamus, judicio, hanc ipſam formam ſive rationem diſponendi materiam rerum, ad opus Intellectus, ut probatam & electam exhibemus. Nihil autem officit, quominus ii qui otio magis abundant, aut à difficultatibus, quas primo experientem ſequi neceſſe eſt, liberi jam erunt, aut majoris etiam & altioris ſunt ingenii, rem in potius perducant. Nam & ipſi ſtatuim⁹, Artem Inveniendi adoleſcere cum inventis; neque ad aliquid immotum & inviolabile Inveniendi artificium, hominum induſtriam & felicitatem aſtringendam. Artis enim perfectionem Artis uſum remorari, nihil eſt neceſſe. Quod autem viam novam ſcientiam docendi & tradendi ingreſſi ſumus, quod doctrinam & præcepta quaſi prætereuntes, & aliud agentes diſtulimus; atque in exemplo præcipue elaboravimus: hoc ſumma ratione nos feciſſe arbitramur. Neque ſane homines latere volumus, quid in hac re ſecuti ſumus: nam obtinere in hominum æquitate poſitum eſt, vel potius in fortuna communi. Res enim humani generis agitur, non noſtra. Primum hoc videmur adepti, quod maximum eſt, ut plane intelligamur. Longe enim aliud eſt ſingulis præceptis exempla ſubnectere: Aliud, univerſi operis figuram perfectam & quaſi ſolidam conſtruere & repræſentare. Etenim in Mathematicis, adſtante machina aut fabrica ſequitur demonſtratio facilis & perſpicua: ſed abſque hac commoditate, omnia videntur involuta, & quam revera ſunt, ſubtiliora Atque etiam illud uſuvenit, ut quo grandius inſtrumentum demonſtrationis fiat, eo ſit & fidelius & illuſtrius. Etiam putamus nos aliquem modeſtiæ & ſimplicitatis fructum percipere poſſe, quod nec vim nec inſidias hominum judiciis fecimus aut paravimus; ſed rem nudam & apertam exhibuimus. Nemo enim ante nos, homines ad fontes Naturæ & res ipſas adduxerunt, ut in medium conſulerent: ſed exempla & Experientiam ad dictorum ſuorum fidem, non ad alieni judicii libertatem adhibuerunt: ut dupliciter nos de Humano genere meritos exiſtimemus, duas res maxime Mortalibus charas & gratas, poteſtatem & libertatem ſimul deferentes: poteſtatem operum, libertatem judicii. Ac veluti in judiciis civilibus ea maxime incorrupta & recta ſunt, ubi minimum oratorum licentiæ & turbis, aut etiam Eloquentiæ conceditur: ſed omnis fere opera & tempus in teſtibus conſumitur. Eodem modo & de Natura judicia exercentur optima, cum nec pugnaci nec probabili orationi aut diſputationi maximæ partes tribuuntur, ſed Experientiæ teſtimoniis evidentibus & coacervatis res conficitur. Nam certe in Authorum teſtimoniis libido & ſtimulus verſatur: rerum autem teſtimonia & reſponſa, interdum obſcura & perplexa, ſed ſemper ſincera & incorrupta ſunt. Liberati etiam videmur magno malo, ex hominum faſtidio & præjudicio. Solent enim viri prudentes, & graves, & Cunctatores, novitatem omnem levitatis & vanitatis nomine ſuſpectam habere: novas autem ſectas, & nova placita ut larvas & umbras aſpernari. Neque enim multum intereſſe putant, utrum homines in Theoriis conſentiant aut diſſentiant: niſi quod vetera & recepta magis ſint, ob conſenſum & mores, rebus gerendis accommodata. Huic malo non aliud remedium reperiebatur, niſi ut amplitudine exempli, in ipſos hominum ſenſus ita incurramus, ut primo aſpectu, quivis mediocris judicii rem ſolidam & ſobriam eſſe, atque opera & utilitatem ſpirantem; & à novæ ſcholæ, aut novæ ſectæ ratione & conſuetudine prorſus alienam, ſtatim perſpiciat & agnoſcat. Speramus etiam hoc potiſſimum modo, Antiquis & aliis, qui in philoſophia aliquid opinati ſunt, authoritatem & fidem abrogari; honorem & reverentiam conſervari poſſe, idque non artificio quodam, ſed ex vi ipſa rei. Exiſtimamus enim ſubituram animos hominum cogitationem, num & illi hujuſmodi diligentiam adhibuerint, aut placita & opiniones ſuas à tali fundamento excitaverint. Atque ſane hoc dubium alicui videri potuiſſet, ſi opiniones eorum tantum ad nos perveniſſent, modus autem Inquiſitionis & demonſtrationis non apparuiſſet. Tum enim tale quippiam in mentem nobis veniſſet cogitare, illos proculdubio à meditationum ſuarum principio magnam vim & copiam exemplorum paraviſſe, eamque ſimili quo nos ordine, vel fortaſſe meliore diſpoſuiſſe. Sed poſtquam re comperta, illis pronuntiare viſum eſſet; tum demum pronuntiata & eorum explicationes & connexiones in ſcripta redegiſſe: addito ſparſim uno aut altero exemplo ad docendi lumen: ſed primordia illa & notas, ac veluti Codicillos & commentarios ſuos in lucem edere, & ſupervacuum & moleſtum putaſſe. Itaque feciſſe ut in ædificando facere decet; nam poſt operis ipſius ſtructuram, machinas & Scalas, & hujuſmodi Inſtrumenta à conſpectu amovenda eſſe. Verum hæc de ipſis cogitare, nobis per ipſos integrũ non eſt: formam enim & rationem ſuam inquirendi, & ipſi profitentur, & Scripta eorum ejuſdem expreſſam imaginem præ ſe ferunt. Ea non alia fuit, quam ut ab exemplis quibuſdam quibus Senſus plurimum aſſueverat, ad concluſiones maxime generales ſive principia Scientiarum advolarent: ad quorum immotam veritatem, concluſiones inferiores per media derivarent. Ex quibus

Arte

Arte conſtituta, tum demum ſi qua controverſia de aliquo exemplo mota eſſet, quod placitis ſuis refragari videretur, illud per diſtinctiones aut regularum ſuarum explanationes in ordinem redigerent: aut ſi de rerum particularium cauſis mentio injiceretur, eas ad ſpeculationes ſuas ingenioſe accommodarent. Itaque res & totius erroris proceſſus prorſus patet: nam & miſſio Experientiæ præpopera fuit: & concluſiones mediæ (quæ operum vitæ ſunt) aut neglectæ, aut infirmo fundamento impoſitæ ſunt; & Senſui ipſi (qui non repræſentatur) ingenii quædam facta eſt ſubſtitutio illegitima & infelix, & ſi qua frequens alicubi inter eorum Scripta inveniatur exemplorum & particularium mentio, id ſero, & poſtquam jam decretum eſſet de placitis ſuis, factum eſſe conſtat. Noſtra autem ratio huic maxime contraria eſt: quod Tabulæ affatim extra controverſiam ponunt. Quibus poſitis & illud ſequitur, admirationem quæ quibuſdam ex Antiquis aut alii cuipiam tribuitur, intactam & imminutam manere. Nam in iis, quæ in Ingenio & meditatione poſita ſunt, illi mirabiles homines ſe præſtiterunt. Noſtra autem talia ſunt, quæ hominum ingenia & facultates fere æquant. Nam quemadmodum ad hoc, ut *linea recte* deſcribatur, plurimum eſt in manus & viſus facultate, ſi per conſtantiam manus & oculorum judicium tantum res tentatur; ſin per regulam admotam, non multum. Aut ut etiam ſimplicius verba faciamus, quemadmodum ad hoc ut longa oratio recitetur memoriter, homo memoria pollens ab homine oblivioſo mirum in modum differt; ſin de ſcripto, non item: Eâdem ratione, & in Contemplatione rerum, quæ mentis viribus ſolum incumbit, homo homini præſtat vel maxime. In ea autem quæ per Tabulas fit & earum uſum rite adhibitum, non multo major in hominum Intellectu eminet inæqualitas, quam in Senſu ineſſe ſolet. Quin & ab ingeniorum acumine & agilitate, dum ſuo motu feruntur, periculum metuimus. Itaque hominum ingeniis non plumas aut alas: ſed plumbum & pondera addimus. Accedit & illud, quod rem omnium difficillimam (ſi vis & contentio adhibeatur) per *Tabulas* noſtras *ſponte ſecuturam* non diffidimus; hanc ipſam ut poſtquam homines primo aditu fortaſſe difficiles & alieni, paulo poſt nativæ rerum ſubtilitati, quæ oculis ſuis ſubjicitur, & differentiis in experientia plane ſignatis & expreſſis, aſſueverint; continuo fere ſubtilitatem verborum & diſputationum, quæ huc uſque hominum cogitationes occupavit, & tenuit, quaſi pro re ludicra & quadam incantatione & ſpectro habituri ſint; atque de Natura decreturi, quod de fortuna dici ſolet, eam à fronte capillatam, ab occipitio calvam eſſe. Omnem enim iſtam ſeram & præpoſteram ſubtilitatem, poſtquam tempus rerum præterierit, Naturam prenſare & captare, ſed nunquam apprehendere & capere poſſe. Etiam vivum nos & plane animatum docendi genus adhibuiſſe arbitramur. Non enim Scientiam à ſtirpibus avulſam, ſed cum radicibus integris tradimus, ut in ingeniis melioribus velut in gleba feraciore tranſplantata, magnum & felix incrementum recipere poſſit. Nos autem ſi qua in re vel male credidimus, vel obdormivimus & minus attendimus, vel defecimus, & inquiſitionem abrupimus: nihilominus rem ita propoſuimus, ut & errores noſtri, antequam maſſam ſcientiæ altius inficiant, notari & ſeparari poſſint: atque etiam ut facilis & expedita ſit laborum noſtrorum ſucceſſio & continuatio: Tum autem homines vires ſuas noſcent, cum non eadem infiniti ſed omiſſa alii præſtabunt. Etiam illud ludibrium avertiſſe videmur, cui frequens noſtra operum mentio & inculcatio exponi poſſet; niſi homines inter res ipſas verſari coëgiſſemus, hoc eſt, ut homines opera quæ ab aliis exigimus, & à nobis poſcerent: facile enim quivis jam perſpiciet, non fruſtra nos de operibus ſermonem intuliſſe, cum in Tabulis ipſis paucas nec novorum operum deſignationes & fœnora reperiet, atque ſimul rationem noſtram plane perſpiciet: non opera ex operibus, (ſcilicet ut Empirici ſolent) ſed ex operibus cauſas, ex cauſis rurſus opera nota, ut *legitimi Naturæ Interpretes*, educendi: atque propterea evitandi præmaturam & effuſam à principio ad opera deflexionem, atque hujus rei legitimum & præſtitutum tempus obſervandi & expectandi. Poſtremo & illud videmur effeciſſe, ut homines non ſolum de vi & inſtituto hujus Inſtaurationis noſtræ, ſed etiam de mole & quantitate ejus veras opiniones habeant, ne forte alicui in mentem venire poſſit, hoc quod molimur, vaſtum quiddam eſſe, & ſupra humanas vires, cum contra plerumque fiat, ut quod magis utile magis finitum ſit: Hæc vero de Natura Inquiſitio, vel ſingulis non ſit pervia; conjunctis vero operis etiam expedita. Quod ut pateat magis, Digeſtum Tabularum addere viſum eſt. Primæ Tabulæ ſunt de Motu; Secundæ de calore & frigore; Tertiæ, de radiis rerum & impreſſionibus ad diſtans; Quartæ, de vegetatione & vitis; Quintæ, de *paſſionibus corporis Animalis*: *Sextæ de ſenſu & objectis*: *Septimæ de Affectibus animi*: *Octavæ de Mente & ejus facultatibus*. Atque hæ Tabulæ ad Naturæ ſeparationem pertinent, & ſunt ex parte formæ. Ad conſtructionem autem Naturæ pertinent & ex parte Materiæ ſunt Tabulæ, quæ ſequuntur. Nonæ, de Architectura Mundi; Decimæ, de Relativis Magnis, ſive accidentibus Eſſentiæ: Undecimæ, de corporum conſiſtentiis, ſive inæqualitate partium: Duodecimæ, de ſpeciebus ſive rerum fabricis & ſocietatibus ordinariis; Decimæ tertiæ, de Relativis parvis, ſive proprietatibus; ut univerſa Inquiſitio per Tredecim tabulas abſolvatur. Minores autem Tabulas (quas ſpecilla appellamus) ex occaſione & uſu præſenti conficimus. Neque enim in illis ipſis ullam niſi per Tabulas, & de ſcripto Inquiſitionem recipimus. Reſtat pars altera mole minor, vi potior; ut poſtquam conſtructionem Machinæ docuimus, etiam de uſu *Machinæ lucem & conſilia præbeamus.*

FRAN-

FRANCISCI BACONI APHORISMI ET CONSILIA, *De* AUXILIIS MENTIS *Et* ACCENSIONE LUMINIS NATURALIS.

HOmo Naturæ miniſter & Interpres, tantum facit & intelligit, quantum de ordine naturæ opere vel mente obſervaverit; nec amplius novit aut poteſt.

Manus hominis nuda, quantumvis robuſta & conſtans, ad opera pauca & facile ſequentia ſufficit: Eadem ope Inſtrumentorum, multa & reluctantia vincit. Similis eſt & Mentis ratio.

Inſtrumenta manus, motum aut cient, aut regunt: & Inſtrumenta mentis, Intellectui aut ſuggerunt, aut cavent.

Super datam materiæ baſim naturam quamvis imponere, intra Terminos poſſibiles, Intentio eſt humanæ potentiæ. Similiter dat effectus in quovis ſubjecto cauſas noſſe, Intentio eſt humanæ ſcientiæ; quæ Intentiones in idem coincidunt. Nam quod in Contemplatione inſtar cauſæ eſt, in Operatione inſtar Medii eſt.

Qui cauſam alicujus Naturæ, veluti Albedinis, aut Caloris in certis tantum ſubjectis novit: ejus ſcientia imperfecta eſt. Et qui Effectum ſuper certam tantum materiam, ex iis quæ ſunt ſuſceptibiles, inducere poteſt; Ejus potentia pariter eſt imperfecta.

Qui cauſas Naturæ alicujus in aliquibus ſubjectis tantum novit: is Efficientem aut Materiatam cauſam novit, quæ cauſæ fluxæ ſunt & nihil aliud quam vehicula, & cauſæ formam deferentes. Qui autem unitatem naturæ in materiis diſſimillimis comprehendit, is formas rerum novit.

Qui Efficientes & Materiatas cauſas novit, is jampridem inventa componit aut dividit, aut transfert aut producit; Etiam ad nova Inventa in materia aliquatenus ſimili & præparata pertingit: Terminos rerum altius fixos, non movet.

Qui formas novit, is quæ adhuc facta non ſunt, qualia nec naturæ viciſſitudines, nec experimentales induſtriæ unquam in actum produxiſſent, neque cogitationem humanam ſubitura fuiſſent, detegit & educit.

Eadem eſt veritatis & poteſtatis via & perfectio; hæc ipſa ut formæ rerum inveniantur: Ex quarum notitia ſequitur contemplatio vera & operatio libera.

Formarum Inventio ſimplex eſt & unica, quæ procedit per Naturarum excluſionem ſive rejectionem. Omnes enim Naturæ, quæ aut data Natura præſente abſunt, aut data Natura abſente adſunt, ex forma non ſunt; atque poſt rejectionem aut negationem completam, manet forma & affirmatio. Exempli gratia, ſi caloris formam inquiras, & aquam calentem invenias, nec lucidam, rejice lumen: ſi aërem tenuem invenias, nec calidum, rejice tenuitatem. Hoc breve dictu eſt; ſed longo circuitu ad hoc pervenitur.

Prolatio verborum contemplativa aut operativa re non differunt. Cum enim hoc dicis, Lumen non eſt ex forma Caloris; idem eſt ac ſi dicas: In calore producendo non neceſſe eſt, ut etiam lumen producas.

Reliqua non erant perfecta.

Neque hæc Numine noſtro eunt. Tu, Pater, converſus ad opera, quæ fecerunt manus tuæ, vidiſti quod omnia eſſent bona valde; ~~Homo autem converſus ad opera, quæ fecerunt manus ſuæ, vidit quod omnia eſſent bona valde;~~ Homo autem converſus ad opera, quæ fecerunt manus ſuæ, vidit quod omnia eſſent vanitas & vexatio ſpiritus. Itaque ſi in operibus tuis ſudabimus, facies nos gratulationis tuæ, & ſabbati tui participes. Supplices rogamus ut hæc Mens nobis conſtet; atque ut per manus noſtras, familia Humana novis Eleemoſynis tuis dotetur. Hæc æterno Amori tuo commendamus, per Ieſum Noſtrum, Chriſtum tuum, nobiſcum Deum.

De INTERPRETATIONE NATURÆ SENTENTIÆ XII.

De Conditione Hominis.

I.

HOmo Naturæ miniſter & Interpres tantum facit aut intelligit, quantum de Naturæ ordine re vel mente obſervabit, ipſe interim Naturæ legibus obſeſſus.

II. Terminus itaque humanæ potentiæ ac ſcientiæ in dotibus quibus ipſe præditus eſt à natura ad movendum & percipiendum tum etiam in ſtatu rerum præſentium. Ultra enim has baſes illa inſtrumenta non proficiunt.

III. Dotes hæ per ſe tenues & ineptæ, rite tamen & ordine adminiſtratæ tantum poſſunt, ut res à ſenſu & actu remotiſſimas judicio & uſui coram ſiſtant, majoremque & operum difficultatem & ſcientiæ obſcuritatem ſuperent. quam quis adhuc optare didicerit.

IV. Una veritas, una Interpretatio: Senſus autem obliquus, animus alienus, res importuna, ipſum tamen Interpretationis opus magis declinans quam difficile.

De impedimentis Interpretationis.

V. Quiſquis dubitationis impos, & aſſerendi avidus principia demum ſtatuet probata (ut credit) conceſſa & manifeſta, ad quorum immotam veritatem cætera ut pugnantia vel obſecundantia recipiet vel rejiciet, is res cum verbis, rationem cum inſania, Mundum cum fabula commutabit. interpretari non poterit.

VI. Qui omnem rerum diſtinctionem, quæ in conſtitutis vulgo ſpeciebus, vel etiam inditis nominibus eluceſcit, non miſcuerit, confuderit, & in maſſam redegerit, non unitatem Naturæ, non legitimas rerum lineas videbit, non interpretari poterit.

VII. Qui primum & ante alia omnia animi motus humani penitus non explorarit, ibique Scientiæ meatus & errorum ſedes accuratiſſime deſcriptas non habuerit, is omnia larvata & veluti incantata reperiet, faſcinum ni ſolverit, interpretari non poterit.

VIII. Qui in rerum obviarum & compoſitarum cauſis exquirendis veluti flammæ, ſomnii, febris, verſabitur, nec ſe ad naturas ſimplices conferet, ad iſtas primo, quæ populari ratione tales ſunt; deinde etiam ad eas, quæ arte ad veriorem ſimplicitatem reductæ ſunt & veluti ſublimatæ, is fortaſſe, ſi cætera non peccat, addet inventis quædam non ſpernenda, & Inventis proxima. Sed nil contra majores rerum ſecularitates movebit, nec Interpres dicendus erit.

De Moribus Interpretis.

IX. Qui ad interpretandum acceſſerit, ita ſe comparet & componat; ſit nec novitatis, nec conſuetudinis, vel Antiquitatis ſectator, nec contradicendi licentiam, nec authoritatis ſervitutem amplectatur. Non affirmandi ſit properus, nec in dubitationem ſolutus, ſed ſingula gradu quodam probationis inſignita provehat. Spes ei laboris, non otii author ſit; Res non raritate, difficultate, aut laude, ſed veris momentis æſtimet. Privata negotia perſonatus adminiſtret, rerum tamen proviſus ſubveneranſ. Errorum in veritates, & veritatum in errores ſubingreſſus prudenter advertat, nihil contemnens aut admirans. Naturæ ſuæ commoditates norit. Naturæ aliorum morem gerat, cum nemo lapidi impingenti ſuccenſeat. Uno veluti oculo rerum naturas, altero humanos uſus pererret. Verborum mixtam naturam & juvamenti & nocumenti in primis participem diſtincte ſciat. Artem Inveniendi cum Invento adoleſcere ſtatuat. Sit etiam in ſcientia, quam adeptus eſt, nec occultanda nec proferenda vanus, ſed ingenuus & prudens, tradatque Inventa non ambitioſe, aut maligne, ſed modo primum maxime vivaci & vegeto, id eſt ad injurias temporis munitiſſimo, & ad ſcientiam propagandam fortiſſimo, deinde ad errores pariendos innocentiſſimo, & ante omnia, qui ſibi legitimum Lectorem ſeponat.

De officio Interpretis.

X. Ita moratus & comparatus Interpres ad hunc modum procedat. Conditionem hominis reputabit, impedimenta Interpretationis removebit, tum ad opus accinctus Hiſtoriam parabit & ordinatas chartarum ſequelas, unaque uſus, coordinationes, occurrentias & Schedulas inſtituet. Rerum ſolitudinem & ſui ſimilitudinem repræſentabit. Quin & rerum delectum habebit, quæq; maxime primitivæ ſunt vel inſtantes, id eſt vel rerū aliarum intentione; vel humanis neceſſitatibus præcipue conducunt, præordinabit. Inſtantiarum etiam præeminentias obſervabit, quæ ad operis compendium plurimum poſſunt. Atque ita inſtructus reordinationes demum, & chartas novellas ac ipſam Interpretationem facilem jam & ſponte ſequentem, imo mente fere præreptam mature & feliciter aggredietur & perficiet. Quod ubi fecerit, continuo veros, æternos & ſimpliciſſimos Naturæ motus, ex quorum ordinato & calculatiſſimo progreſſu infinita hæc tum præſentis, tum omnis ævi varietas emergit, pura & nativa luce videbit & numerabit. Interimque ab initio operis humanis rebus multa & incognita veluti fœnus, aſſidue recipere non omittet. Sed hinc denuo totus in humanos uſus rerumque præſentium ſtatum converſus & intentus, omnia diverſa via & ad actionem ordinabit & diſponet. Naturis ſecretiſſimis alias declaratorias, & abſentiſſimis alias ſuperinductorias aſſignabit. Et deinde tandem veluti altera Natura plerumquitates condet, quarum errores pro monſtris ſint, ſalva etiam tamen ſibi Artis prærogativa.

De proviſu rerum.

XI. Tu autem ſpe & ſtudio languidis hæc hauris (*fili*) mirariſque ſi tanta ſuperſit operum fructuoſiſſimorum & prorſus incognitorum ubertas, ea non antehac, aut jam ſubito eſſe inventa, ſimul etiam, cujuſmodi ea ſint, nominatim requiris, viſq; tibi aut immortalitatem, aut Indolentiam, aut voluptatem transportantem promitti. Verum tu tibi largire (*fili*) ſpemque ex Scientia aucupabere, ut ex ignorantia deſperationem cœpiſti. An etiam Arte adoptandum eſt opus? At dubitationi tuæ quoad licet ſatisfaciam, moremque tibi geram. Quod hæc ſubito nota ſint, nil mirum (*fili.*) Scientia celeris, tempus tardi partus eſt. Etiam nobilia, quæ ante hæc inventa ſunt, non luce prioris cognitionis ſenſim, ſed caſu (ut loquuntur) affatim inventa ſunt. In Mechanicis autem eſt quædam rei jam inventæ extenſio, ſed novæ inventionis nomen non meretur. Non longum (*fili*) ſed ambiguum eſt iter. Quod autem hæc non ante hoc tempus in conſpectum ſe dediſſe ajo, An tibi compertum eſt quantum omni Antiquitati, vel omnibus in regionibus, vel etiam ſingulis hominibus innotuerit? Sed fere aſſentior tibi (*fili*) teque altius manu ducam. Non dubitas quin ſi homines non forent, multa eorum quæ Arte (ut loquuntur) facta ſunt, defutura fuiſſent, ut ſtatuam marmoream, ſtragulam veſtem. Age vero, & homines an non habent & ipſi ſuos motus quibus obtemperant? Sane (*fili*) magis ſubtiles, & difficilius à ſcientia comprehenſos, ſed æque certos. Profecto, inquies, homines Voluntati parent. Audio, ſed hoc nihil eſt. Qualis cauſa eſt Fortuna in Univerſo, talis eſt Voluntas in homine. Si quid ergo nec ſine homine producitur, & jacet etiam extra hominis vias, an non nihilo æquale eſt? Homo etiam in quædam veluti occurrentia impingit, alia ſine præviſo & mediis cognitis exequitur. Mediorum tamen Notitiam ex obviis ſumit. Quo igitur in numero reponentur ea, quæ nec effectum obvium, nec operationis modum & lucem ex obviis ſortiuntur. Talia opera *Epiſtemides* vocantur, id eſt ſcientiæ filiæ, quæ non alias in actum veniunt, quam per ſcientiam & Interpretationem meram, cum nihil obvii continent. Inter hæc autem & obvia quot gradus numerari putas? Tene (*fili*) & obſigna.

XII. Poſtremo loco tibi conſulo (*fili*) quod facto inprimis opus eſt, hoc eſt ut mente illuminata & ſobria Interpretationem rerum divinarum & naturalium diſtinguas, neve has ullo modo inter ſe committi patiare. Satis erratum eſt in hoc genere. Nihil hic niſi per rerum inter ſe ſimilitudines addiſcitur. Quæ licet diſſimillimæ videantur, premunt tamen ſimilitudinem germanam interpreti notam. Deus autem tibi tantum ſimilis eſt

abſque

abſque tropo. Quare nullam ad ejus cognitionem hinc lucis ſufficientiam exſpecta. Da fidei, quæ fidei ſunt.

Tradendi Modus legitimus.

Reperio (*fili*) complures in rerum Scientia quam ſibi videntur adepti vel proferenda, vel rurſus occultanda neutiquam è fide ſua ac officio gerere. Eodem damno, licet culpa fortaſſe minore, peccant & illi, qui probe quidem morati, ſed minus prudentes ſunt, nec artem ac præcepta tenent, quo quæq; modo ſint proponenda. Neq; tamen de hac tradentium Scientias ſive malignitate ſive inſcitia querela eſt inſtituenda. Sane ſi rerum pondera docendi imperitia fregiſſent, non immerito quis indignetur. Rerum vero ineptiis docendi importunitatem vel jure deberi exiſtimandũ eſt. Ego autem longe ab his diverſus te imperititurus, non ingenii commenta, nec verborum umbras, nec religionem admiſtam, nec obſervationes quaſdam populares, vel experimenta quædam nobilia, in Theoriæ fabulas concinnata; ſed revera Naturam cum fœtibus ſuis tibi addicturus & mancipaturus, num videor dignum argumentũ præ manibus habere, quod tractandi vel ambitione, vel inſcitia, vel vitio quovis polluam? Ita ſim (*fili*) itaq; humani in Univerſum imperii anguſtias nunquam ſatis deploratas ad datos fines proferam (quod mihi ex humanis ſolum in votis eſt) ut tibi optima fide, atq; ex altiſſima mentis meæ providentia, & exploratiſſimo rerũ & animorũ ſtatu hæc traditurus ſim modo omniũ maxime legitimo. Quis tandẽ (inquies) eſt modus ille legitimus? Quin tu mitte Artes & ambages, rem exhibe nudam nobis, ut judicio noſtro uti poſſimus. Atque utinam (*fili ſuaviſſime*) eo loco ſint res veſtræ, ut hoc fieri poſſet. An tu cenſes, cum omnes omnium Mentium aditus ac meatus obſcuriſſimis Idolis, iisque alte hærentibus & inuſtis obſeſſi & obſtructi ſint, veris rerum & nativis radiis ſinceras & politas areas adeſſe? Nova eſt ineunda ratio, qua mentibus obductiſſimis illabi poſſimus. Ut enim Phreneticorum deliramenta arte & ingenio ſubvertuntur, vi & contentione efferantur omnino, ita in hac univerſali inſania mos gerendus eſt. Quid? leviores illæ conditiones, quæ ad legitimum ſcientiæ tradendæ modum pertinent, an tibi tam expeditæ & faciles videntur? ut modus innocens ſit, id eſt, nulli prorſus errori anſam & occaſionem præbeat? ut vim quandam inſitam & innatam habeat tum ad fidem conciliandam, tum ad pellendas injurias temporis, adeo ut ſcientia ita tradita veluti planta vivax & vegeta quotidie ſerpat & adoleſcat? ut idoneum & legitimum ſibi lectorem ſeponat, & quaſi adoptet? Atq; hæc omnia præſtiterim nec ne, ad tempus futurum provoco.

Caput Secundum.

PLane autem non diſſimulo (*fili*) mihi quopiam ſubmovendos eſſe philoſophaſtros iſtos poëtis ipſis fabuloſiores, ſtupratores Animorum, rerum falſarios, & multo etiam magis horum ſatellites & paraſitos, profeſſoriam illam & meritoriam turbam. Quis carmen præit, ut hoc oblivioni devoveam? quod enim veritati ſilentium, ſiſti brutis ſuis & inarticulatis rationibus obſtrepant? verum tutius forſitan fuerit nominatim eos damnare, ne, cum tanta authoritate vigeant, non nominati excepti videantur; neve quis putet cum inter ipſos tam gravia & internecina exerceantur odia, & tanta dimicatione certetur, me ad has larvarum & umbrarum pugnas alteri parti velut ſubſidio miſſum. Itaq; citetur Ariſtoteles, peſſimus ſophiſta, inutili ſubtilitate attonitus, verborum vile ludibrium. Auſus etiam, tum cum forte Mens humana ad verticẽ aliquam caſu quopiam tamquam ſecunda tempeſtate delata acquieſceret, injicere duriſſimas animis compedes, Artemque quandam inſaniæ componere, noſq; verbis addicere? Quin & ex iſtius ſinu educti nobis ſunt ac enutriti, vaferrimi illi nugatores, qui cum à perambulatione mundana, ac omni rerum ac Hiſtoriæ luce ſe avertiſſent, ex hujus maximẽ præceptorum & poſitionum ductili admodum materia, & ingenii inquieta agitatione, numeroſiſſimas Scholarum quiſquilias nobis exhibuêre. Iſte autem horum Dictator tanto illis accuſatior, quod etiam in Hiſtoriæ apertis verſatus, ſubterraneæ alicujus ſpecus opaciſſima Idola retulit. Atque ſuper ipſam quidem Hiſtoriam rerum particularium quaſdam veluti operas aranearum exſtruxit, quas cauſas videri vult, cum ſint nullius prorſus roboris vel pretii. Quales etiam noſtra ætate multa cum ſatagentia fabricavit Hieronymus Cardanus, uterque rebus ac ſibi diſcors. Ne vero (*fili*) cum hanc contra Ariſtotelem ſententiam fero, me cum rebelle ejus quodam neoterico *Petro Ramo* conſpiraſſe augurêre. Nullum mihi commercium cum hoc ignorantiæ latibulo, pernicioſiſſima literarum tinea, compendiorum Patre, qui cum Methodi ſuæ & compendii vinclis res torqueat & premat, res quidem, ſi qua fuit, elabitur protinus & exilit; Ipſe vero aridas & deſertiſſimas nugas ſtringit. Atque *Aquinas* quidem cum *Scoto* & Sociis etiam in non rebus rerum varietatem effinxit, hic vero etiam in rebus non rerum ſolitudinem æquavit. Atq; hoc hominis cum ſit, humanos tamen uſus in ore habet impudens, ut mihi etiam pro Sophiſtis prævaricari videatur. Verum hos miſſos faciamus. Citetur jam & Plato, cavillator Urbanus, tumidus Poëta, Theologus mente captus. Tu certe dum rumores neſcio quos Philoſophicos limares & ſimul committeres ac Scientiam diſſimulando ſimulares, ánimosque vagis inductionibus tentares & exſolveres, vel literatorum vel civiliũ Virorũ conviviis ſermones, vel etiam ſermonibus quotidianis gratiam & amorem ſubminiſtrare potuiſti. Verum cum veritatem humanæ Mentis incolam, veluti indigenam nec aliunde commigrantem mentireris, animosq; noſtros ad Hiſtoriam & res ipſas nunquam ſatis applicatos & reductos averteres, ac ſe ſubingredi, ac in ſuis cæcis & confuſiſſimis Idolis volutare contemplationis nomine doceres, tum demum fraudem capitalem admiſiſti. Deinde etiam tu ſcelere haud minore ſtultitiæ apotheoſin introduxiſti, & viliſſimas cogitationes religione munire auſus es. Nam levius malum eſt, quod Philologorum parens extitiſti, ac tuo ductu & auſpiciis plurimi ingenii fama & cognitionis rerum populari & molli jucunditate capti & contenti ſeveriorem veri perveſtigationem corruperunt. Inter quos fuêre *Marcus Cicero* & *Annæus Seneca*, & *Plutarchus Chæroneus* & compluresalii neutiquam his pares. Nunc ad Medicos pergamus. Video *Galenum*, virum anguſtiſſimi animi, deſertorem experientiæ, & vaniſſimum cauſatorem. Tune Galene is es, qui

 Medi-

Medicorum inſcientiam & deſidiam etiam infamiæ eximis,& in tuto collocas, Artis ac officii eorum finitor ignaviſſimus ? qui tot morbos inſanabiles ſtatuendo, tot ægrotorum capita proſcribis, horumq; ſpem, illorum induſtriam præcidis ? ô Canicula! ô peſtis! Tu miſtionis commentum Naturæ prærogativam ; Tu inter calores aſtri & ignis ſeditionem avide arripiens & oſtentans, ubique humanam poteſtatem malitioſe in ordinem redigis, & ignorantiam deſperatione in æternum munire cupis. Do indignitati tuæ ne te amplius morer. Abducas etiam tecum licet ſocios tuos & fœderatos Arabes diſpenſatoriorum conditores, qui pari cum cæteris in Theoriis amentia copioſius quidem è ſupiniſſimis conjecturis Medicinarum vulgarium pollicita magis quam auxilia compoſuêre. Nec non cape comites perfunctoriam Neotericorum turbam. Heus nomenclator ſuggere. Atqui reſpondet , ne dignos eſſe quorum nomina teneat. Sane ut inter hujuſcemodi nugatores gradus quoſdam agnoſco peſſimum & abſurdiſſimum genus eorum, qui Methodo & acribologia univerſam artem comprehendunt, quibus vulgo ob elocutionem & ordinem applauditur; qualis eſt *Fernelius*. Minus incommodi ſunt, qui majorem obſervationum & experimentorum varietatem & proprietatem oſtendunt, licet ſtultiſſimis cauſationibus dilutam & immerſam, ut *Arnoldus de Villa Nova*, & alii id genus. Intueor ab altera parte cohortem chymiſtarum, inter quos ſe ante alios jactat *Paracelſus*, qui audacia meruit ut ſeparatim coërceatur. Atque ſuperiores illi, quos modo perſtrinximus, mendacia, tu Monſtra. Quæ tu novis Bacchi oracula in Meteoricis fundis æmule *Epicuri*? Ille tamen in hac parte tamquam indormiſcens & aliud agens opiniones veluti ſorti committit. Tu omni ſorte ſtultior in abſurdiſſimi cujusque mendacii verba jurare paratus es. Verum alia tua videamus. Quas tu fructuum elementorum tuorum inter ſe imitationes? quas corroſpondentias? quæ parallela ſomnias, Idolorum conjugator fanatice? Nam hominem ſcilicet pantomimum effeciſti. Quam præclaræ autem ſunt interpunctiones illæ, quibus Naturæ unitatem laceraſti, ſpecies nimirum tuæ ? Quare facilius Galenum fero elementa ſua ponderantem , quam te ſomnia tua ornantem. Illum enim occultæ rerum proprietates, te communes & promiſcuæ qualitates exagitant. Nos interim miſeros qui inter tam odioſas ineptias degimus. Principiorum autem Triadem, commentum haud ita prorſus inutile & rebus aliqua ex parte finitimum, quam importune inculcat homo impoſturæ peritiſſimus ? Audi adhuc crimina graviora. Tu divina Naturalibus, ſacris profana, fabulis hæreſes miſcendo veritatem (ſacrilege impoſtor) tum humanam, tum religioſam polluiſti. Tu lumen Naturæ (cujus ſanctiſſimū nomen toties impuro ore uſurpas) non abſcondiſti, ut Sophiſtæ, ſed exſtinxiſti. Illi Experientiæ deſertores, Tu proditor. Tu evidentiam rerum crudam & perſonatam contemplationi ex præſcripto ſubjiciens, & ſubſtantiarum Proteos pro motuum calculis, quærens , Scientiæ fontes corrumpere, & humanam Mentem exuere conatus es ; & ambages & tœdia Experimentorum, quibus Sophiſtæ adverſi , Empirici impares ſunt, novis & adſcititiis auxilii , tantum abeſt ut Experientiæ repræſentativam ſecutus ſis, aut noveris. Neonon Magorum hiatus ubique pro viribus amplificaſt, importuniſſimas cogitationes ſpe, ſpem promiſſis premens, impoſturæ tum artifex, tum opus. Invideo tibi (*Paracelſe*) è ſectatoribus tuis unum *Petrum Severinum*, virum non dignum, qui iſtis ineptiis immoriatur. Tu certe *Paracelſe* ei plurimum debes, quod ea quæ tu (Aſinorum adoptive) rudere conſueveras, cantu quodam & modulatione, & gratiſſimo vocum diſcrimine jucunda & harmonica effecit, & mendaciorum odia in fabellæ oblectamenta traduxit. Tibi vero, *Severine*, veniã do, ſi Sophiſtarum doctrinam non ſolum operum effœtam , verum deſperationem ex profeſſo captantem ; pertœſus alia rebus noſtris labentibus firmamenta quæſiviſti. Cumque Paracelſica iſta ſe obtuliſſent & oſtentationum præconiis, & obſcuritatis ſubterfugiis, & religionis affinitatibus, & alio fuco commendata, te in hoc non rerum fontes , ſed ſpei hiatus jactu quodam indignationis dediſti. Rite & ordine feceris, ſi ab ingenii placitis ad Naturæ ſcita te transtuleris, tibi non modo *Artem brevem* , *ſed & vitam longam* porrectura. Jam cæteros Chymiſtas ſententiâ in *Paracelſum* latâ defixos cerno obſtupeſcere. Agnoſcunt profecto decreta ſua , quæ iſte magis promulgavit, quam poſuit, ac arrogantia pro cautelis (haud plane ex antiqua diſciplina) communivit. Ubi ſane magna mentiendi reciprocatione inter ſe conciliati largas ubique ſpes oſtentant, & per Experientiæ quidam devia vagi, in quædam utilia caſu, non ductu, quandoque impinguntur. In Theoriis vero iiſdem ab arte ſua (utpote fornacis diſcipuli) non receſſerunt. Verum & delicatus ille adoleſcentulus, cum ſcalmum in littore reperiſſet, navem ædificare concupivit: Ita carbonarii iſti ex pauculis diſtillationum experimentis Philoſophiam condere aggreſſi ſunt, ubique iſtis ſeparationum & liberationum abſentiſſimis Idolis obnoxiam. Nec hos tamen uno ordine omnes habeo: ſiquidem utile genus eorum eſt, qui de Theoriis non admodum ſolliciti ; Mechanicâ quadam ſubtilitate rerum inventarum extenſiones prehendunt; qualis eſt *Bacon*. Sceleratum & ſacrum eorum, qui undique Theoriis ſuis plauſus conquirunt, ambientibus etiam & pro iis ſupplicantibus Religione, ſpe, & impoſtura. Talis eſt *Iſaac Hollandus*, & turbæ Chymiſtarum pars longe maxima. Age citetur jam *Hippocrates*, Antiquitatis creatura & annorum venditor. In cujus Viri authoritatem cum *Galenus* & *Paracelſus* magno uterque ſtudio, velut in umbram Aſini, ſe recipere contendat, quis non cachinnum tollat. Atque iſte homo certe in Experientia obtutu perpetuo hærere videtur, verum oculis non natantibus & acquirentibus, ſed ſtupidis & reſolutis. Deinde à ſtupore viſu parum recollecto Idola quædam non immania quidem illa Theoriarum , ſed elegantiora iſta , quæ ſuperficiem Hiſtoriæ circumſtant, excipit , quibus hauſtis tumens & ſemiſophiſta, & brevitate (de illius ætatis more) tectus oracula demum (ut his placet) pandit, quorum ii ſe interpretes haberi ambiunt; cum revera nihil aliud agat, quam aut ſophiſtica quædam per abruptas & ſuſpenſas ſententias tradens redargutioni ſubducat; aut ruſticorum obſervationes ſupercilio donet.

Atque ad hujus quidem Viri inſtituta, non tam improba quam inutilia proxime (ut etiam vulgo creditur) accedit *Cornelius Celſus*, ſed intentior ſophiſta, & Hiſtoriæ modificatæ magis obſtrictus, idem moralem moderationem Scientiæ progreſſibus aſpergens, & errorum extrema amputans, non prima evellens. Atque de iſtis veriſſima quidem hæc ſunt. Nunc autem ſciſcitantem te audio (*fili*) an non forte deteriora, ut fit, voluêre? Præſertim cum ſtatus ſcientiæ ſit ſemper fere Democraticus? An non tempus veluti flumen levia & inflata ad nos devexit, ſolida & gravia demerſit? Quid veteres illi veritatis inquiſitores *Heraclitus, Democritus, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles* & alii, alienis non propriis ſcriptis noti? Quid denique de ſilentio & ſecretis Antiquitatis ſtatuis. Ego (*fili*) ut tibi (ex more meo, id eſt uſu tuo) reſpondeam, Antiquitatis fragmentum unum aut alterum (Inventorum dico non librorum) agnoſco: idque ipſum tamen magis ut diligentiæ & ingenuitatis ſpecimen, quam ſcientiæ authoris. De iis vero rebus, quæ cum veſtigiis ſuis aufugere, ſi innuerem laborioſa eſſe iſta conjecturarum aucupia, nec conſentaneum me utilitates in poſterum humano generi parantem ad Antiquitatis philologiam retrogredi, ſat ſcio pro modeſtia tua acquieſceres. Verumtamen ut perſpicere poſſis, quam res præſentes bifrontes vates ſint, quamque & futuras & præteritas coram ſiſtant, decrevi utriuſque temporis tabulis (quæ non tantum ſcientiæ decurſus & fluxus, ſed & alios rerum proviſus complectantur) tibi gratificari. Neque tu hoc quale ſit (antequam videas) augurêre. Non enim cadit in te vera hujuſce rei Anticipatio. Nec ſi minus ad manus tuas veniat, requiras. Gratificor enim (inquam) quibuſdam veſtrum hac in re (fili) & delicatioribus ſpiritus concilio. Omnino Scientia ex Naturæ lumine petenda, non ex Antiquitatis obſcuritate petenda eſt. Nec refert quid factum fuerit, illud videndum quid fieri poſſit. An tu ſi regnum tibi armis & victori bello ſubjugatum traderetur, quæſtiones necteres utrum Majores tui illud tenuerint nec ne, & Genealogiarum rumores ſollicitares? Atque hæc de Antiquitatis penetralibus dicta ſunt. De iſtis vero Sectarum ducibus, quæ nominaſti, & compluribus aliis id genus, facilis ſententia eſt. Errori varietas, veritati unitas competit. Ac niſi temporum politiæ & proviſus ejuſmodi ingeniorum peregrinationibus adverſiores exſtitiſſent, multa etiam aliæ Errorum Oræ fuiſſent peragratæ. Immenſum enim pelagus veritatis Inſulam circumluit; & ſuperſunt adhuc novæ ventorum Idolorum injuriæ & disjectiones. Quin etiam nudiuſtertius *Bernardinus Teleſius* ſcenam conſcendit, & fabulam novam egit, nec plauſu celebrem, nec argumento elegantem. At non vides (*fili*) tum Eccentricorum & Epicyclorum ingeniatores, tum terræ Aurigas, æqua & ancipiti Phænomenorum advocatione gaudere? Prorſus ita & in univerſalibus Theoriis fit. Nam veluti ſi quis lingua tantum vernacula uti ſciens (adverte *fili*, nam ſimile eſt admodum) Scripturam ignoti ſermonis capiat, ubi paucula quædam verba ſparſim obſervans ſuæ linguæ vocabulis ſono & literis finitima, illa quidem ſtatim ac fidenter ejuſdem eſſe ſignificationis ponit (licet ab ea ſæpius longiſſime recedat) poſtea ex iis invicem collatis reliquum orationis ſenſum multo ingenii labore, ſed & multa libertate, divinat. Omnino tales & iſti Naturæ Interpretes inveniuntur. Nam Idola quiſque ſua (non jam ſcenæ dico, ſed præcipue fori & ſpecus) veluti linguas vernaculas diverſas, ad Hiſtoriam afferentes, confeſtim quæ ſimile aliquid ſonant, arripiunt, cætera ex horum ſymmetria interpretantur. Atque jam tempus eſt (*fili*) ut nos recipiamus & expiemus, utpote qui tam profana & polluta (licet importandi animo) attrectaverimus. Ego vero adverſus iſtos omnes minora quam pro ipſorum ſontiſſimo reatu dixi. Tu tamen fortaſſe minus iſtam redargutionem intelligis. Nam pro certo habeas (*fili*) ſententias iſtas, quas adverſus iſtos tuli, nihil minus eſſe quam contumeliam. Ego enim non ut *Vellejus* apud *Ciceronem*, declamator & philologus opiniones curſim perſtringens, & magis abjiciens quam frangens, velut *Agrippa*, Neotericus homo, in iſtiuſmodi ſermone ne nominandus quidem, ſed trivialis ſcurra, & ſingula diſtorquens & luſui propinans (me miſerum, qui hominum defectu cum brutis me conferre neceſſe habeam!) ita me geſſi. Verum ſub maledicti velo miras accuſationum animas, & ſingulari artificio in ſingula fere verba contractas & reductas & exquiſitiſſima oculi acie in ipſa criminum ulcera directas & vibratas poſtmodum reſpiciens videbis. Atque cum iſti criminibus & reatu valde inter ſe mixti & implicati forent, tamen ſingulos indiciis maxime propriis, iiſdem autem capitalibus, reos feci. Mens enim humana (*fili*) rerum incurſibus & obſervationibus turgida varias admodum errorum ſpecies molitur & educit. Ariſtoteles vero velut unius eſt ſpeciei planta procerior, ſic & Plato & alii deinceps. At confutationes particulares requiris. Næ illud peccatum fuerit largiter in humani generis *fortunam auream* pignus imperii, ſi ego ad umbrarum fugaciſſimarum inſecutionem deflecterem. Unum (*fili*) in medio ponendum eſt veritatis lumen clarum & radioſum, quod omnia colluſtret, & errores univerſos momento diſpellat. Non infirmi quidam & pallidi lychni ad ſingulos errorum & mendaciorum angulos & ſinus circumferendi ſunt. Quare quod petebas deteſtare (fili) nam profanum eſt valde. Subinde vero interrogantem te audio, Num quæ iſti univerſi aſſeruerunt, omnia prorſus vana & falſa fuere? Atqui (*fili*) infelicitatem jam narras, eamque prodigioſam, non ignorantiam. Nemo enim non quandoque in aliquod verum impingitur. *Heraclitum*, cum Scientiam ab hominibus in mundis privatis, non in mundo communi quæſitam diceret, bene in philoſophiæ introitu litaſſe video. *Democritum*, cum Naturæ immenſam varietatem & infinitam ſucceſſionem tribuens, ſe è regione ſiſteret cæterorum fere Philoſophorum, *ſecularitatibus* deditiſſimorum, & mancipiorum conſuetudinis, & hac oppoſitione utrumque mendacium in ſe collidendo perderet, & veritati inter extrema viam quandam aperiret, non infeliciter philoſophatum eſſe reputo. *Pythagoræ* numeros etiam boni ominis loco pono. *Dindamum* Indum quod morem *Antiphyſin* dixerit, laudo. Quin & *Epicurum* adverſus cauſarum (ut loquuntur) per intentiones & fines explicationem diſputantem licet pueriliter & Philologice, tamen non invitus audio. Etiam *Pyrrhonem* & *Academicos* vacillantes, & è lintre loquentes, & erga

Idola ſe gerentes veluti amatores quoſdam moroſos (qui Amaſios ſuos ſemper probris afficiunt, nunquam deſerunt) animi & hilaritatis gratia adhibeo. Nec immerito. Cæteros enim Idola prorſum agunt, hos vero in orbem; quod jocoſius eſt. Denique *Paracelſum* & *Severinum* cum tantis clamoribus homines ad Experientiæ ſuggeſtum convocant, præcones mihi exopto. Quid igitur? Num veritatis compotes iſti ? Nihilo minus. Et ruſticorum (*fili*) proverbia nonnulla appoſite ad veritatem dicuntur. Sus roſtro ſi forte humi A literam impreſſerit, num propterea ſuſpicabere integram Tragœdiam veluti literam unam, ab ea poſſe deſcribi ? Longe alia eſt ratio (*fili*) veritatis quæ eſt ſcientiæ analogia, alia quæ ex Idoli ſectione enuntiatur. Illa conſtans & quota-gemina, hæc diſcors & ſolitaria. Quod etiam in operibus fit. Pulvis tormentorum ſi ductu non caſu (ut loquuntur) & impactu inventum fuiſſet, non ſolitarium, ſed cum multa inventorum nobilium (quæ ſub eundem Meridianum cadunt) frequentia prodiiſſet. Sic & alia tum opera, tum poſita. Quare moneo, ſi forte Idolum aliquod alicujus iſtorum meam, id eſt, rerum veritatem aliquo in puncto ſecuerit, noli aut de iis majora, aut de me inferiora cogitare, cum ſatis appareat, ex reliquorum ignoratione ipſa illa non ex ſcientiæ Analogiâ eos dixiſſe. Adhuc inſtas (*fili*) num ergo univerſas iſtorum chartas thori & odoribus amicula fieri jubes ? Non illud dixerim. Manet enim pauliſper aliquis eorum uſus, tenuis quidem & anguſtus, & longe alius quam in quem deſtinatæ erant, ac nunc uſurpantur, ſed tamen aliquis. Adde & alias multas chartas illis celebritate obſcuriores uſu præſtantiores eſſe. Ariſtotelis & Platonis moralia plerique mirantur. Sed Tacitus magis vivas morum obſervationes ſpirat. Verum quæ tandem utilitas ex chartis capi poſſit, quæque aliæ aliis utilitate antecedant, quæque minima pars ſint chartarum munera eorum, quæ ad Interpretationem Naturæ conferunt, ſuo loco dicetur. Poſtremo (*fili*) ita te querentem audio. Num tu te in iſtorum omnium locum ſufficis ? Reſpondebo, atque id diſſimulanter, & ex intimo ſenſu meo. Ego (*fili ſuaviſſime*) tibi ſanctum, caſtum & legitimum connubium cum rebus ipſis firmabo. Ex qua conſuetudine (ſupra omnia Epithalamiorum vota beatiſſimam prolem vere Heroum (qui infinitas humanas neceſſitates, omnibus Gigantibus, monſtris & Tyrannis exitioſiores, ſubacturi ſunt, & rebus veſtris placidam, & feſtam ſecuritatem, & copiam conciliaturi) ſuſcipies. Ego vero (*fili*) ſi te jam animo ab Idolis non repurgato, vertiginoſis Experientiæ ambagibus committerem, næ tu Ducem citò deſiderares. Idola autem exuere ſimplici præcepto meo ſine rerum notitia, ne ſi velles maxime, poſſes. In Tabulis niſi priora deleveris, non alia inſcripſeris. In Mente contra. Niſi alia inſcripſeris non priora deleveris. Atque ut hoc fieri poſſet, ut *Idola hoſpitii* exueres, tamen periculum omnino eſt, ut ab *Idolis viæ* non initiatus obruare. Nimis duci aſſuevisti. Etiam Romæ firmata ſemel Tyrannide ſemper poſtea ſacramentum in Senatus populique Romani nomen irritum fuit. Confide (*fili*) & da te mihi, ut te tibi reddam.

De

INTERPRETATIONE NATURÆ

PROOEMIUM.

EGo cum me ad utilitates humanas natum exiſtimarem, & curam Reip. inter ea eſſe, quæ publici ſunt juris, & velut *undam aut auram omnibus patere* interpretarer, & quid hominibus maxime conducere poſſet quæſivi, & ad quid ipſe à Natura optime factus eſſem, deliberavi. Inveni autem, nil tanti eſſe erga Genus Humanum meriti, quam novarum rerum & artium, quibus hominum vita excolatur, inventionem & auctoramentum. Nam & priſcis temporibus apud homines rudes, rudium rerum Inventores & monſtratores, conſecratos fuiſſe, & in Deorum numerum optatos, animadverti; & acta Heroum, qui vel urbes condiderunt, vel Legumlatores exſtiterunt, vel juſta imperia exercuerunt, vel injuſtas dominationes debellarunt, locorum & temporum anguſtiis circumſcripta eſſe notavi. Rerum autem Inventionem, licet minoris pompæ ſit res, ad Univerſalitatis & æternitatis rationem magis accommodatam eſſe cenſui. Ante omnia vero ſi quis non particulare aliquod inventum, licet magnæ utilitatis, eruat, ſed in Natura lumen accendat, quod ortu ipſo oras rerum, quæ res jam inventas contingunt illuſtret, dein paulo poſt elevatum abſtruſiſſima quæque patefaciat & in conſpectum det, is mihi humani in Univerſum imperii propagator, libertatis vindex, neceſſitatum expugnator, viſus eſt. Me ipſum autem ad veritatis contemplationes, quā ad alia magis fabrefactum deprehendi, ut qui Mentem & ad rerum ſimilitudinem (quod maximum eſt) agnoſcendum, ſatis mobilem, & ad differentiarum ſubtilitates obſervandas ſatis fixam & intentam haberem, qui & quærendi deſiderium, & dubitandi patientiam, & meditandi voluptatem, & aſſerendi cunctationem, & reſipiſcendi facilitatem, & diſponendi ſollicitudinem tenerem, quique nec novitatem affectarem, nec Antiquitatem admirarer, & omnem impoſturam odiſſem. Quare Naturam meam cum veritate quandam familiaritatem & & cognationem habere judicavi. Attamen cum genere & educatione rebus civilibus imbutus eſſem, & opinionibus aliquando, utpote Adoleſcens, labefactarer, & Patriæ me aliquid peculiare, quod non ad omnes alias partes ex æquo pertineat, debere putarem, ſperaremque me, ſi gradum aliquem honeſtum in Rep. obtinerem, majore ingenii, & induſtriæ ſubſidio quæ deſtinaveram perfecturum, & Artes civiles didici, & quâ debui modeſtiá Amicis meis, qui aliquid poſſent, ſalva ingenuitate me commendavi. Acceſſit & illud, quod iſta, qualiacunque ſint, non ultra hujuſce mortalis vitæ conditionem & culturam penetrant, ſubiit vero ſpes me natum Religionis ſtatu haud admodum proſpero, poſſe ſi civilia munia obirem, & aliquid ad animarum ſalutem boni procurare. Sed cum ſtudium meum ambitioni deputaretur, & ætas jam conſiſteret, ac valetudo affecta & malæ tarditatis meæ me admoneret, & ſubinde reputarem me officio meo nullo modo ſatisfacere, cum ea, per quæ ipſe hominibus per me prodeſſe poſſem, omitterem, & ad ea quæ ex alieno arbitrio penderent, me applicarem, ab illis cogitationibus me prorſus alienavi, & in

in hoc opus ex priore decreto me totum recepi: nec mihi animum minuit,quod ejus, quæ nunc in uſu eſt,doctrinæ & Eruditionis declinationē quandam & ruinam in temporum ſtatu proſpicio; Tametſi enim Barbarorum incurſiones non metuam (niſi forte Imperiū Hiſpanum ſe corroboraverit,& alios armis,ſe onere oppreſſerit & debilitarit) tamē ex bellis civilibus (quæ mihi videntur propter mores quoſdam,non ita pridem introductos, multas regiones peragratura) & ex Sectarum malignitate, & ex compendiariis iſtis artificiis & cautelis, quæ in Eruditionis locum ſurrepſerunt, non minor in literas & ſcientias procella videbatur impendere. Nec typographorum officina his malis ſufficere queat. Atque iſta quidem imbellis Doctrina, quæ otio alitur, præmio & laude effloreſcit, quæ vehementiam opinionis non ſuſtinet,& artificiis & impoſturis eluditur, iis quæ dixi, impedimentis obruitur. Longe alia ratio eſt Scientiæ, cujus dignitas utilitatibus & operibus munitur. Ac de Temporum injuriis fere ſecurus ſum, de hominū vero injuriis non laboro. Si quis enim me nimis altum ſapere dicat, reſpondeo ſimpliciter, In civilibus rebus eſſe modeſtiæ locum,in contemplationibus veritati. Si quis vero opera ſtatim exigat, ajo ſine omni impoſtura,me hominē non ſenem valetudinarium,civilibus ſtudiis implicatum, rem omnium obſcuriſſimam ſine duce ac luce aggreſſum ſatis profeciſſe,ſi machinam ipſam ac fabricam exſtruxerim ; licet eam non exercuerim aut moverim. Ac eodē candore profiteor, Interpretationem naturæ legitimā in primo adſcenſu, antequam ad gradum certum Generalium perventum ſit, ab omni applicatione ad opera puram ac ſejunctam ſervari debere. Quin & eos omnes, qui Experientiæ ſe undis aliqua ex parte dediderunt cum animo parum firmi , aut oſtentationis cupidi eſſent, in introitu operum pignora intempeſtive inveſtigaſſe, & inde exturbatos & naufragos fuiſſe ſcio Si quis autem pollicitationes ſaltem particulares requirat,is noverit homines per eam, quæ nunc in uſu eſt, ſcientiam, ne ſatis doctos ad optandum quidem eſſe. Quod autē minoris momenti res eſt, ſi quis ex politicis judicium ſuum in iſtiuſmodi re inſererē præſumat, quibus moris eſt ex perſonæ calculis ſingula æſtimare, vel ex ſimilis conatus exemplis conjecturam facere, illi dictum volo & illud vetus, claudum in via, curſorem extra viam antevertere,& de exemplis non cogitandum, rem enim ſine exemplo eſſe. Publicandi autem iſta ratio ea eſt, ut quæ ad Ingeniorum correſpondentias captandas,& Mentium areas purgandas pertinent, edantur in vulgus & per ora volitent; Reliqua per manus tradantur cum electione & judicio. Nec me latet, uſitatum & tritum eſſe impoſtorum artificium , ut quædam à vulgo ſecernant, nihilo iis ineptiis, quas vulgo propināt, meliora. Sed ego ſine omni impoſtura ex providentia ſana proſpicio ipſam Interpretationis formulā,& Inventa per eandem, intra legitima & optata ingenia clauſa, vegetiora & munitiora futura. Ipſe vero alieno periculo iſta molior. Mihi enim nil eorum, quæ ab externis pendent, cordi eſt. Neque enim famæ auceps ſum, nec Hæreſiarcharum more Sectam condere gratum habeo, & privatum aliquod emolumentum ex tanta molitione captare ridiculum & turpe duco. Mihi ſufficit meriti conſcientia,& ipſa illa rerum effectio, cui ne fortuna ipſa intercedere poſſit.

FRANCISCI BACONI

TOPICA INQUISITIONIS DE LUCE ET LUMINE.

I. *Tabula præſentiæ.*

Videndum primò, quæ ſint ea, cujuſcunque generis, quæ progignunt lucem: ut ſtellæ, meteora ignita, flamma, ligna, metalla & alia ignita: ſaccharum interſcalpendum & frangendum, Cicendula, rores aquæ ſalſæ percuſſæ & ſparſæ, oculi quorundam animalium, ligna nonnulla putria, magna vis nivis, aer fortaſſe ipſe tenuem poſſit habere lucem, animalium viſui, quæ noctu cernunt, conformem; ferrum & ſtannum, cum in aquam forte immittuntur reſolvenda, ebulliunt & ſine igne ullo acrem calorem concipiunt, utrum vero lucem aliquam edant, inquiratur, oleum lampadum magnis frigoribus ſcintillat, nocte ſuda circa equum ſudantem conſpicitur nonnunquam lux quædā tenuis ; circa capillos quorundā hominum accidit, ſed raro, lux etiam tenuis, tanquā flammula lambens, ut factum eſt Lucio Martio in Hiſpania; ventrale cujuſdam fœminæ nuper inventum eſt, quod micaret, ſed inter fricandum, erat autem tinctum in viridi, atq; tincturam illam ingreditur alumen, & crepabat nonnihil cum micabat. Utrum alumen interſcalpendum aut frangendum micet, inquiratur; ſed fortiore, ut puto, indiget fractione , quia magis contumax eſt quam ſaccharum ; Similiter tibialia nonnulla, inter exuendum nituerunt, ſive ex ſudore, ſive ex tinctura aluminis. *Alia.*

II. *Tabula abſentiæ in proximo.*

Videndum etiam quæ ſint ea, quæ nullam lucem edant, quæ tamen cum iis quæ edant, magnā habent ſimilitudinem. Aqua bulliens non edit lu[illegible]; aer licet inſolenter fervefactus non edit lucem; Specula & Diamantes, quæ lucem tam inſigniter reflectunt, nullam edunt lucem originalem. *Alia.*

Videndum eſt etiam accurate in hoc genere inſtantiarū de Inſtantiis migrantibus, ubi ſcilicet adeſt & abeſt lux quaſi tranſiens. Carbo ignitus lucet, ſed fortiter compreſſus ſtatim lucem deponit; Humor ille Cryſtallinus Cicendulæ, mortē vermis, etiam fractus & in partes diviſus, lucem ad parvum tempus retinet, ſed quæ paulo poſt evaneſcat. *Alia.*

III. *Tabula graduum.*

Videndum quæ lux ſit magis intenſa & vibrans, quæ minus: flamma lignorū forte edit lucē; flamma ſpiritus Vini debiliorē; flamma carbonum penitus accenſorum, fuſcam admodum & vix viſibilē. *Alia.*

IV. *Colores Lucis.*

Videndum eſt de coloribus lucis, quales ſint, quales non ſtellæ aliæ candidæ ſunt, aliæ ſplendidę, aliæ rubeæ, aliæ plumbeæ; flammæ ordinariæ fere croceæ ſunt, & inter eas coruſcationes cœlitus, & flammæ pulveris pyrii maxime albicant; flamma ſulphuris cœrulea eſt & pulchra in aliquibus autem Corporibus ſunt purpureæ flammæ ; non inveniuntur flammæ virides: quæ maxime ad viriditatem inclinat, eſt Cicendulæ. Nec inveniuntur coccineæ flammæ: ferrum ignitum rubicundū eſt, & paulo intenſius ignitum, quaſi candeſcit. *Alia.*

V. *Reflexiones Lucis.*

Videndum quæ corpora lucem reflectunt, ut ſpecula, aquæ, metalla polita, Luna, gemmæ; omnia liquida & ſuperficie valde æquata & lævi ſplēdent nōnihil: ſplendor autē eſt gradus quidā puſillis lucis,

Videndum attente, utrum lux corporis lucidi, ab alio corpore lucido, reflecti poſſit, ut ſi ſumatur ferrum ignitum & opponatur radiis Solis Nam reflexiones Lucis omnino ſuperflectuntur (elanguentes tamen paulatim) de ſpeculo in ſpeculum. *Alia.*

VI. *Multiplicatio Lucis.*

Videndum de multiplicatione Lucis ut per ſpecula

cula perſpectiva & ſimilia,quibus acui poteſt lux & in longinquam projici aut etiam reddi , ad diſtinguendas res viſibiles ſubtilius & mollius, ut videre eſt apud pictores,qui phialam aqua plenam ad candelam adhibent.

Videndum etiam , num omnia in majore quanto,lucem non reflectant.Lux enim (ut credi poteſt, aut pertranſit aut reflectitur:qua de cauſa Luna,etiamſi fuerit corpus opacum,tamen ob magnitudinem, lucem reflectere poſſit.

Videndum etiam,utrum aggregatio corporum lucidorum lucem multiplicet. Atque de æqualiter lucidis dubitandum non eſt : utrum vero lux, quæ majore luce plane obruitur , ut videri per ſe non poſſit,adjiciat tamen aliquid lucis inquiratur. Etiã ſplendida quæq; nonnihil lucis contribuunt,magis enim lucidum fuerit cubiculum ſerico quam lunæ ornatum. Multiplicatur etiam lux per refractionẽ, nam gemmæ angulis interciſæ , & vitrum fractum magis ſplendent quam ſi plana fuerint. *Alia.*

VII. *Modi obruendi lucem.*

Videndum de modis obruendi lucem,veluti per exſuperantiam majoris lucis,mediorum craſſitudines & opacitates:radii ſolis certe in flammam foci immiſſi flammam veluti fumum quendam albiorem apparere faciunt. *Alia.*

VIII. *Operationes ſive effectus lucis.*

Videndum de operationibus ſive effectibus lucis,quæ paucæ ſunt, ut videtur , & ad corpora præſertim ſolida,alteranda parum poſſunt. Lux enim præ omnibus ſe generat,alias qualitates parce. Lux certe aerem nonnihil attenuat , ſpiritibus animaliũ grata eſt,eoſq; exhilarat,colorum omnium & viſibilium radios ſubmortuos excitat , omnis enim color lucis imago fracta eſt. *Alia.*

IX. *Mora lucis.*

Videndum eſt de mora lucis , quæ (ut videtur) momentanea eſt. Neq; enim lux , ſi per multas horas in Cubilo duraverit , magis illud illuminat, quam per momentum aliquod ; cum in calore & aliis contra fiat.Etenim & prior calor manet,& novus ſupperadditur.Attamen crepuſcula nonnihil à reliquiis Solis provenire,ab aliquibus putantur.

X. *Via & proceſſus lucis.*

Videndum attente de viis & proceſſibus Lucis. Lux circũfunditur ; utrum vero una aſcendat paululum,an æqualiter deorſum & ſurſum circumfundatur,inquiratur. Lux ipſa lucem undique circa ſe parit, ut cum corpus lucis , umbraculo ſcilicet interpoſito,non cernatur,Lux ipſa tamen omnia circum illuminat,præterea quæ ſub umbram umbraculi cadunt;quæ tamen ipſa nonnihil Lucis accipiunt à Luce circumjecta; nam multo melius aliquid intra umbram umbraculi ſitum cerni poteſt,quam ſi nulla omnino adeſſet Lux. Itaque corpus viſibile corporis alicujus lucidi , & ipſa Lux,res diſcrepantes eſſe videntur. Lux,corpora fibroſa & inæqualis poſituræ non penetrat,ſed tamen à ſoliditate duritiæ corporis non impeditur,ut fit in vitro & ſimilibus.Itaq; recta linea & pori non tranſverſi,hæc tantũ videntur lucem perferre. Delatio Lucis fit optime per aerem; qui quo purior fuerit,eo melius lucem tranſmittit. Utrum lux per corpus aeris vehatur,inquiratur. Sonos certe videmus è ventis vehi, ut longius ſecundo vento quam adverſo audiri poſſint. Utrum vero ſimile aliquid fiat in Luce , inquiratur. *Alia.*

XI. *Diaphaneitas Lucidorum.*

Videndum eſt etiam de diaphaneitate Lucidorum. Filum Candelæ intra flammã cernitur,at per majores flammas objecta ad viſum non perveniũt. At contra, omnis Diaphaneitas , corpore aliquo ignito perit,ut in vitro videre eſt,quod ignitũ, non amplius manet diaphanum. Corpus aeris diaphanum eſt,item aquæ ; at illa duo diaphana commiſſa, in nive aut ſpuma, non amplius diaphana ſunt, ſed acquirunt lucem quandam originalem.

XII. *Cognationes & hoſtilitates Lucis.*

Videndum de Cognationibus atq; etiam hoſtilitatibus lucis.Cognationem maxime habet lux cum tribus rebus (quatenus ad generationem lucis) calore,tenuitate & motu.Videndum igitur de conjugiis & divortiis earum,erga lucem, atq; eorundem conjugiorum & divortiorum gradibus. Flamma ſpiritus vini, aut ignis fatui , longe ferro ignito,calore lenior eſt,verum lumine fortior. Cicendulæ & rores aquæ ſalſæ, & multa ex illis quæ enumeravimus,lucem jaciunt,calida ad tactum non ſunt. Etiam metalla ignita tenuia non ſunt,at calore tamen ardente prædita. At contra aer eſt inter tenuiſſima corpora,ſed luce vacat, rurſus idem aer, atq; etiam venti,motu rapidi ſunt,lucem tamen non præbent. At contra , metalla ignita motum ſuum hebetem non exuunt,lucem nihilominus vibrant.

In cognationibus autem lucis,quæ non ad generationẽ lucis,ſed ad proceſſum tantum ſpectant,nihil tam conjunctum eſt quam ſonus. Itaq; de eorũ ſympathiis & diſſidiis accurate videndũ.In his conveniunt *lux & ſonus in ambitũ circumfunduntur.* Lux & ſonus,*per longiſſima ſpatia feruntur*,ſed lux pernicius,ut *in tormentis videmus* , ubi lux citius cernitur,quam auditur ſonus , cum tamen flamma pone ſequatur.Lux & ſonus ſubtiliſſimas diſtinctiones patiuntur,ut in verbis articulatis ſoni,in omnibus viſibiliũ imaginibus lux.Lux & ſonus nihil fere producunt aut generant,præterquam in ſenſibus & ſpiritibus Animaliũ.Lux & Sonus facile generantur & brevi evaneſcunt. Nam non eſt quod quis putet ſonum illũ,qui ad tempus aliquod,à Campana aut chorda percuſſa,durat,à prima percuſſione fieri,nã ſi campana vel chorda tangatur,ſonus ſtatim perit. Unde manifeſtum eſt,durationẽ ſoni per ſucceſſionem creari.Lux à majore luce,ſicut ſonus à majore ſono, obruitur.Et cætera. Differunt autẽ,quod lux (ut diximus) ſono velocior ſit. Lux majora ſpatia vincat quam ſonus.Lux utrũ in corpore aeris deferatur,quemadmodũ ſonus,incertũ ſit.Lux *in* linea recta tantum,ſonus in linea obliqua & undiquaq; feratur.Etenim cum quid in umbra umbraculi cernitur,non eſt quod quis putet,quod *lux ipſa* penetret umbraculũ , *ſed aerem tantũ circumfuſum* illuminat,qui etiam aerem pone umbraculũ, vicinitate nonnihil illuſtrat.At ſonus ab uno latere parietis redditus, ex altera parte parietis auditur , non multũ debilitatus. Etiã ſonus intra ſepta Corporũ ſolidorum auditur, *licet* exilior factꝰ,ut fit in ſonis infra lapides hæmatites,aut corpora percuſſa intra aquam. At *lux* in corpore ſolido & non diaphano undiq; obſtructo,omnino non cernitur. Lux magis in profundum penetrat , quam ſonus, ut in fundo aquarum. Omnis ſonus generatur in motu, & Eliſione corporum manifeſta ; Lux non item.

At hoſtilitates lucis (niſi quis privationes pro hoſtilitatibus habere velit) non occurrunt. Verũ quod maxime credibile eſt,torpor corporum, in partibꝰ ſuis maxime eſt luci inimicus.Nam fere nihil lucet, quod non aut propria natura inſigniter mobile eſt, aut excitatum vel calore vel motu , vel ſpiritu vitali. *Alia.*

Intelligo autem ſemper, quod non tantum aliæ inſtantiæ inveſtigãdæ ſint (iſtas enim paucas ſolummodo exempli loco adduximus) ſed etiam,ut novi Topici articuli,prout rerum natura fert, adjiciantur.

F I N I S.

FRAN.

FRANCISCI
BACONI,
BARONIS
DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII,
SYLVA SYLVARUM,
Sive
HISTORIA NATURALIS.

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI,

ANNO cIↄ Iↄc LXIV.

INTERPRES
LECTORI.

FRANCISCI BACONI Verulamii *Hiſtoria Naturalis diu Latine expetitum opus eſt. Typographi non ſemel impenſe ejus verſionem etiam pretio ſollicitarunt. Omnes hactenus abſterruit argumenti varietas multis difficultatibus perplexi, Anglos quoq; & Eruditos fatigatura. Me huc impulit nulla ſtudiorum, quorum* vix meſſis in herba eſt, *fiducia, aut penitior Anglicanæ linguæ cognitio, ſed fortuna; bene an ſequius ceſſura, penes te, benevole Lector; ſi conatus meos tenuitatis ſuæ conſcios, neq; unquam prælo deſtinatos, blanda tamen amicorum importunitate huc delatos, unde reſilire non datur, intra ſpem veniæ tutos eſſe patiaris; dum Latina Philoſophorum auditoria diutius carere nolo labore Illuſtris Viri, ſtruendis Phyſicæ, cum Natura paria facientis, regulis utiliſſimo. Poſtquam enim reciſum ab occupationibus & remiſſionibus otium permittere ſtatui ſtili exercitijs, realia, ut ſic loquar, & pluſculum abducta ab incorporeo verborum ſtrepitu quærens, incidi in hæc, jucundiſſima quidem, & fovendis Medicinæ meæ ſtudiis, opportuna; ſed alibi non raro intricata vertenti, imo vel deſperata niſi Doctiſſimorum virorum humanitas (quorum digniora nomina quam ut huic veſtibulo præfigantur) manum ſubinde auxiliarem porrexiſſet. Salebris totoq; eluctatus curriculo, ubi chartæ in σωμάτιον jam redactæ pervenerunt in eorum manus, quibus non obſequi religio mihi foret, ſenſi protinus admotas machinas, donec privatis amplius eſſe non licuit diligentiæ meæ fructibus. Sic igitur prodeo tandem, navatâ Bacono interpretis Latini operâ; quæ metuit quidem audire* ſervum pecus, *cavitq; ne* verbum verbo; *ſed ut perſpicuitatem attendenti non infuſcatam reddat ſtilus liberior; qui & ipſe non eodem ubiq; filo decurrit, alibi aſtrictior, alibi effuſior; ut fortaſſe lectionis olim noſtræ variatam redderet effigiem. Nec tamen penitus me aſſecutum quod accurate ſecutus ſum, ſpondere audeo. Imo occurrent nonnulla, quæ facile teſtentur quam non ubiq; mihi fecerim ſatis. Sic Anglica quædam paginis addita videbis, etiam ubi Latina non deſunt; aliquando etiam ubi exprimere poſſe deſperavi. Sed & hic & illic exſpecto à te, benigne Lector, locis non ſanis medicinam; ſi forte per ſeculi eruditi benevolentiam ſpes ſecundæ emendatiorisq; editionis improba non fuerit, & in opere difficili rebusq; naturæ ita diſſitæ Latine reddendis aliqua ignorantia extra culpam, imo ſi intra ſpem veniæ peccet dormitans quoq; attentio. Novus Atlas eſt ex Romana ipſius Baconi officina. Vale Lector, & fave hoc primum mare tentanti non ſine naufragii metu.*

SYLVA SYLVARUM,
Sive
HISTORIA NATURALIS
FRANCISCI BACONI,
Baronis Verulamii, Vicecomitis S. Albani, &c.
CENTURIA PRIMA.

Experimenta varia ſpectantia percolationem & penetrationem corporis unius per aliud.

EFFODE puteum, paulo ſupra quam extremus maris fluctus excurrit, ea profunditate quæ reſpondeat ultimo refluxui maris decremento; replebit hunc æſtuans mare aqua dulci potuiq; accommoda. Illud in oris Mauritaniæ populari conſtat experientia, ubi aquæ dulcis defectum illa ſola penſat. Intellexit id probe Julius Cæſar cum Alexandriæ obſeſſus teneretur. Effoſſis enim in littore puteis, operoſas hoſtium molitiones eluſit, qui aquam marinam in Alexandriæ fontes derivaverant; atq; incolumem tunc ſervavit exercitum, cum ſpes ſalutis decollaſſe videretur. Cæſar vero cauſæ ignarus, exiſtimavit arenis maris ineſſe dulcis aquæ ſcaturiginem; ſed adſcribendum id eſſe aquæ marinæ, manifeſtum eſt, quæ ad menſuram incrementumq; æſtus ſui puteum repleat, & ſubingreſſa arenas, percolataq; ſalſedinē deponit.

2. Memini legiſſe experimentum in aqua ſalſa percolanda per terram, decem vaſis ſibi invicem ſuperpoſitis, nec ſalſedinem tamen exuiſſe, ut potui apta foret. Narrat idem Scriptor ex relatu aliorum, aquam ſalſam per viginti vaſa derivatam extitiſſe dulcem. Hoc experimentum alteri de puteis in littore effoſſis adverſari videtur; dicit tamen vicies repetitum, non carere effectu. Sed notatu dignum eſt quam miſeræ imitationes noſtræ deprehendantur, prout vulgo ad experimenta accingimur, niſi magno judicio & quadam axiomatum luce regantur. Primò enim, non parvum diſcrimen eſt inter tranſitum aquæ per viginti vaſcula, & inter diſtantiam qualis increſcente & decreſcente aqua apparet. Secundò, magna differentia eſt inter arenam & terram. Nam omnis terra ſpeciem quandam ſalis nitroſi continet, cujus arena plerumq; expers eſt. Deinde terra aquam tam exquiſite non percolat quam arena. Sed tertia ratio jam ſupereſt, quæ æque ſuſpecta mihi ac reliquæ duæ. Eſt autem hæc, quod in experimento tranſmiſſionis aquæ marinæ in puteos, aqua adſcendat, atque in experimento tranſmiſſionis aquę per vaſa, deſcendat. Jam conſtat, aquæ partes magis ſalſas (ſi ſemel ſale penitus imbutæ fuerint) ad fundum penetrare. Ideoque mirum non eſt, ſi derivatio aquæ per deſcenſum, eam dulcem haud reddat: Deinde ſubdubito, num illiſio aquæ ex mari propulſæ, magis accōmoda ſit excutiendis ſalſis partib⁹, quā cum aqua labitur propriomotu.

3. Percolatio aut tranſmiſſio videtur ſpecies quædam ſeparationis, quæ non ſolum craſſas à tenuibus, & fæculentas ab aliis partibus ſejungit, ſed multo ſubtiliores naturas; & varia eſt, prout corpora exiſtunt, per quæ tranſmiſſio inſtituitur; ut ſi per laneum ſaccum liquor pinguedinem deponit, ſi per arenam, ſalſedinem. Referunt de ſeparatione vini ab aqua, tranſmiſſi per hederæ lignum, aut ſimile poroſum corpus, ſed non conſtat.

4. Gummi arborum (quod nobis plerumq; apparet pellucidum ac clarum) eſt tantū tenuis tranſmiſſio aut percolatio ſucci arboris per lignum & corticem; & perinde adamantes angulis prædiri, & carbunculi è rupibus collecti (qui etiam magis ſplendent quam gummi) ſubtiles lapidis exſudationes ſunt.

5. Ariſtoteles ineptam reddit cauſam, quare plumæ avium vividi magis ſint coloris, quam pili animalium; nulla enim beſtia cyani lapidis, vivæque carnis colorem repræſentantes aut virides pilos habet. Cauſa eſt, inquit, quod aves frequentius in radiis Solis verſentur, quam beſtiæ. Sed id manifeſte falſum eſt: nam pecudes crebrius in Sole agunt quam aves, quæ plerumq; in ſylvis aut umbraculo vivunt. Veriſſima cauſa eſt, quod humor excremētitius animantium, qui æque conſtituit plumas in avibus ac pilos in beſtiis, in avibus tenuiori & delicatori colatura tranſmittatur, quam in beſtiis; plumæ enim tranſeunt pennas, pili vero cutem.

6. Clarificatio liquorum per adhæſionem eſt velut interna percolatio, & fit cum aliquod glutinoſum corpus liquoribus immixtum ſimul cum iis agitatur. Præſtat hic motus, ut craſſiores particulæ adhæreant glutinoſo corpori; atque hoc modo tenuiores particulæ craſſioribus exſolvuntur. Sic pharmacopolæ clarificant ſyrupos albumine ovorum, permixto & agitato in ſuccis clarificandis, quod albumen omnes fæces & craſſiores partes colligit, & poſtquam ſyrupus igni impoſitus eſt, albumina ovorum indureſcunt & eximuntur. Hoc modo vinum Hippocraticum clareſit ſi cum lacte miſceatur, penituſque agitetur, & deinde per laneum ſaccum, quam manicam Hippocratis vocant, tranſmittatur. Et quod in lacte glutinoſum eſt, pulverem aromaticum craſſioreſq; liquorum partes ad ſe pertrahit.

7. Clarificatio aquæ eſt experimentum ſanitati cōducens; præterquam quod oculos oblectat aqua cryſtallina & pellucida; fit autem projectis & poſitis ad caput ſcaturiginis calculis, ut aqua per eos percoletur.

8. Fortaſſis & dulcedinem ſaporemq; conciliabit percolatio, non modo pelluciditatem & ſplendorem. Nam & illa conſequitur æquè pelluciditatem, quando craſſiores partes ab aliis ſeparantur. Ita quoq; compertum eſt, quod ſudor hominis natura calidiore, quiq; exercitatione corporis gaudet, ac illud non immundum habet, tenuemq; cutem, ſuavem odorem emittat; ut de Alexandro tráditur, & vulgo videmus, quod gummi ſuaves odores contineant.

Experimenta varia ſpectantia motum corporis ex preſſura.

9. Sume vitrum aqua repletum, madefactumq; digitum circumfer ad vitri marginem, duriuſcule illud premens. Circumductus parvo temporis

ſpatio digitus aquam criſpare & in tenues ſubſilire rores faciet. Hæc inſtantia egregie vim compreſſionis in ſolidis corporibus demonſtrat. Si quando enim ſolidum corpus (ut lignum, lapis, metallum, &c.) premitur, internus partium ejus tumultus oritur, ut ſe liberet à compreſſione, atque hæc omnis violenti motus cauſa eſt, & ſumma admiratione dignum eſt, quod hic motus nunquam fuerit obſervatus, cum maxime inter omnes motus ſit obvius, & præcipua omnium operationum mechanicarum radix. Hic motus primò operatur in circulum, quaſi tentando quærens ſe liberandi viam, & in progreſſu explorat, ſicubi facilior detur liberatio. Hic motus in liquoribus manifeſtus eſt, omnes enim liquores efficiunt circulos, eoſque in ſe illidunt; ſed in corporibus ſolidis (quæ non franguntur) adeo ſubtilis eſt, ut viſum effugiat; variis tamen effectis ſe prodit: ut in hoc exemplo quod in manibus habemus. Nam preſſio, digiti madefactione, facilitata (quoniam tanto faciliùs margini vitri adhæret) poſt aliquod ſpatium omnes vitri particulas ad operationem ciet, ut aquam acriter feriant: quæ percuſſio gignit aquarum ſubſultum.

10. Si percutias aut pungas ſolidum corpus fragile, ut vitrum aut ſaccarum, non ſolum frangitur ea parte qua vis proxime impreſſa eſt, ſed diſrumpitur circumcirca in ſegmenta & ramenta. Motus ex preſſura omnes vias explorans, diſrumpit, qua corpus maxime imbecille reperit.

11. Pulvis pyrius dilatatus in tantam flammam, quæ compreſſionem non patiatur, circulariter movet (flamma enim natura liquidi corporis conſtat) aliquando retrocedens, aliquando tormentum diſrumpens, ſed generaliter explodens globum, quod eo loci facillimam liberationem reperiat.

12. Hunc motum preſſuræ, quiq; ei reſpondeat tenſuræ, ſoleo vocare (plebeio vocabulo) motum libertatis; qui eſt, cum corpus aliquod à præternaturali extenſione & dilatatione in naturalem abit, ſeq; reſtituit. Sic veſica vento repleta ſi comprimatur, reſurgit, & corium & pannus extenſus reſilit. Hoſce duos motus (circa quos infinitæ inſtantiæ dari poſſunt) ſuo loco tractabimus.

13. Hic motus ex preſſione egregie quoque in ſonis demonſtratur, ut pulſatum tintinnabulum ſonos edit, qui impoſita ei manu protinus ceſſant. Sic quoque ſonus clavicymbali, ſimulac oram tunicæ injectam ſentit, deſinit. Hi enim ſoni producuntur à ſubtili percuſſione minimarum partium tintinnabuli aut fidium aëri impreſſa; perinde ut aqua emicat ex ſubtili percuſſione minimarum partium vitri in aquam, de qua paulo ante egimus nono experimento. Neq; enim eſt quod exiſtimes localem tremorem tintinnabuli aut fidium illud efficere, quemadmodum abunde declarabimus, in illa de Sonis materia.

Experimenta varia ſpectantia ſeparationes corporum ex pondere.

14. Sume vitrum ventre capax & oblongi colli; ventrem partim aqua imple. Accipe & aliud vitrum, cui vinum rubellum aqua mixtum infundas. Inverte primum ventre ſurſum acto, collumque digito obtura. Deinde ejus orificium alteri vitro inſere, digitumque amove. Hoc ſtatu aliquamdiu retentum, ſeparabit vinum ab aqua, vinum aſcendet inque ſuperioris vitri vertice hærebit, aqua deſcendet, ac in inferioris vitri fundo ſubſiſtet, tranſitus oculis obvius eſt; vinum enim conſpicies exili (ut ſic loquar) vena emergere in aſcenſum. Feſtivitatis ergo (cum pauxillum temporis requirat experimentū) expediat ſuperius vitrum ex clavo ſuſpendere. Simulac enim in fundo vitri inferioris tantum aquæ puræ & non miſtæ fuerit collectum, ut orificium ſuperioris ei immergatur, motus ſubſiſtet.

15. In ſuperiori vitro ſit vinum, in inferiori aqua, nullum omnino experiri poteris motum. Sit in ſuperiori aqua pura, in inferiori aqua colorata, aut contra, nullus exiſtet motus. Sed experientia conſtat, etiamſi mixturam vini & aquæ in inferiori, conſtituant tres partes aquæ, una vini, nullum naſci motus impedimentum. Hæc ſeparatio vini & aquæ exiſtere dignoſcitur ex pondere, inæquale enim corporum pondus requiritur, alioquin eluditur operatio. Et ponderoſius corpus ſemper in ſuperiori vitro ſit. Sed advertas, quod aqua penſilis facta ſit, magnumque aquæ pondus in vitri ventre quaſi ſuſtentetur à columella aquæ in collo vitri. Hæc enim motum ciet cauſa; nam aquam & vitrum in uno vitro etiam longior mora vix ſeparat.

16. Hoc experimentum poſſit transferri à mixtura variorum liquorum ad ſimplicia corpora, quæ ex variis partibus iiſque ſimilaribus conſtant. Adhibe igitur in experimentum muriam aut aquam ſalſam & dulcem, infundens ſalſam (quæ ponderoſior eſt) ſuperiori vitro, & vide num dulcis aſcendat. Tenta idem cum ſaccaro & aqua pura, & attende, an quæ aſcendit aqua, deponat dulcedinem ſuam: in quem finem opus eſſet in ventre ſuperioris vitri ſiphunculo.

Experimentia varia ſpectantia accuratam infuſionem tam in liquoribus quam aëre.

17. In Corporibus, tenuiores, quique facile diſſipantur, ſpiritus continentibus, quando infuſionem paras, hæc obſerva. Brevis mora corporis in liquoribus ſpiritum recipit, longior confundit, quia terreſtres ſimul partes prolicit, tenuioreſque corrumpit. Ideoque error eſt in medicis, ſi moræ ſolummodo longiori confidant tamquam virtutem roboranti. Sed infuſionem validam ſi requiras in corporibus, quæ ſpiritibus conſtant tenuioribus, regula ſit, ut longior mora non concedatur, ſed repetatur ſæpe corporis infuſio. Cape violas, juſtumque earum pugillum infunde duabus pintis aceti. Conſiſtant per tres horæ quadrantes, eaſque tunc exime, ac redintegra ſepties infuſionem ſimili quantitate violarum; efficiet acetum tam fragrans odore florum, ut, ſi poſt duodecim menſes proferatur in acetario, percepturus ſis odorem antequam tibi offeratur. *Nota*, quod perfectius fragrantiam floris redoleat longiori poſt ſpatio, quam prima vice.

18. Hæc regula, quam præſcripſimus, eximii uſus eſt ad præparationes medicamentorum aliaſque infuſiones. Exempl. gr. folia Borraginis excellenti ſpiritu valent ad diſcutiendos melancholiæ vapores, adeoq; medentur inſaniæ: nihilominus tamen ſi folia diutius infuſa maneant, crudam tantum præbent ſubſtantiam, omnis virtutis expertem: propterea ſuppono, quod ſi in muſto aut fæce cereviſiæ, dum fermentatur, necdum

tranſvaſata

tranſvaſata Borrago parvum temporis ſpatium maceretur, novis ſubinde additis, confecturum me potionem efficaciſſimam adverſus melancholicam paſſionem. Idem quoque ſtatuo de floribus mali Aurantii.

19. Rhabarbarum plane continet partes contrariæ ſibi invicem operationis, purgativas ſcilicet ac corpus aſtringentes; priores facile ſeparantur, poſteriores firmius cohærent; ita ut ſi Rhabarbarum per horum infundatur probeq; contundatur, melius ſit purgaturum & corpus poſt purgationem minus aſtrictυrum, quam ſi per 24. horas maceretur; ut experientia edocuit. Concipio quoque, repetita ſæpius Rhabarbari infuſione (ut de violis dictum) brevi tantum mora ſingulis vicibus conceſſa, atque validum purgans effici poſſe, ac per Scammonium. Nec res fuerit exigui in medicinâ adjumenti, Rhabarbarum & medicamenta benigniora tam reddere poſſe efficacia, quam illa quæ malignitate non carent.

20. Purgantium medicamentorum pars maxime purgativa reſidet in tenuiori ſpiritu, ut apparet ex eo, quod nullam patiantur ebullitionem abſque magna virtutis jactura; ideoque boni uſus fuerit in medicina, purgativam vim retinere poſſe, & tollere tetricum purgantis ſaporem. Et videtur fieri id poſſe, obſervata infuſionis per breve temporis ſpatium ſæpius repetita ſerie: probabile enim eſt horridum & tetricum ſaporem craſſioribus inhæreſcere particulis.

21. In genere, operatio per infuſiones rudis & cæca eſt, niſi obſervetur quarum in corpore partium exitus celerior, quarum tardior, ut proportionato ſingulis tempore, & removeas quam cupis, & relinquas qualitatem; hoc ut cognoſcas, duplici inſiſtendum via: prima eſt, ut experiaris, quid longa breviſve mora efficiat, ut jam dictum, altera, ut obſerves ordine infuſiones unius & ejuſdem corporis in variis liquoribus ſibi invicem ſuccedentes. Ex.grat. ſume cortices Aurantii, aut Roſmarinum, aut cinamomum, quodcunq; volueris, & infundantur per ſemihoram in aquam; deinde exime, rurſusque in aliam aquam infunde, & ſic tertia vice. Tum guſta & conſidera primam, ſecundam, & tertiam aquam. Deprehendes differre illas non virtute tantum & inefficacia, ſed & odore & ſapore. Fieri enim poſſit, ut prima aqua plus odoris, utpote fragrantior, ſecunda plus obtineat ſaporis, utpote amara & mordax, &c.

22. Infuſiones in aërem (ſic odores vocare liceat) eaſdem differentias habent, quas infuſiones in aquam. Varii enim odores (qui in floribus aut alio corpore exiſtunt) prodeunt variis temporibus, alii citius, alii tardius. Ita comperimus quod violæ, periclymenus, fraga, ſuavem emittant odorem, qui primo prodit, ſed paulo poſt, tetricum plane à priori differentem, quod non tam fit maceratione, quam tardiori ſpirituum craſſiorum egreſſu.

23. Ut quandoque tenuiſſimos extrahere ſpiritus, ſic alias eoſdem, utpote noxios, removere cupimus: vinum uſtum minus inflammat, laudaturque in febribus, quia tenuiores ſpiritus exhalarunt. Opium venenatæ quiddam qualitatis deperdit, ſi evaporaverit mixtum cum ſpiritu vini, aut ſimili quopiam. Folia Senæ decocta nonnihil flatuoſitatis deponunt, & generaliter ſubtiles flatuoſique ſpiritus auferuntur incenſione aut evaporatione. Adeoque in infuſionibus rerum quæ vehementes ſpiritus habent, præſtiterit prima infuſione brevi poſt tempore rejecta, poſteriorem adhibere in uſum.

Experimentum ſpectans appetitum continuationis in liquidis

24. Bullæ formam hemiſphærii habent, intus aërem, extus tenuem ex aqua membranulam; neque indigna admiratione res eſt, quod aër tam ſubito intumeſcere poſſit ab aqua comprehenſus, adeoque cum ſe in apicem collegerit, tam fragili operculo, quale bulla eſt, cohiberi. Quantum ad celerem aëris aſcenſum aqua concluſi, motus eſt percuſſionis ab aqua, quæ ipſa deſcendens propellit ad ſuperiora aërem, non motus à levitate in aëre. Hunc Democritus plagæ motum vocat: in obvio hoc experimento cauſa claudentis ſe undique bullæ eſt, quod appetitus ſeparationi & diſcontinuationi reſiſtens (qui in ſolidis corporibus validus eſt) in liquoribus etiam reperiatur, etſi languidior remiſſiorq;, ut in hoc bullæ motu videre eſt. Datur & illud conſpici in parvis vitris ex ſaliva, quæ pueri ex juncis conficiunt; & in bullarum caſtellis, quæ ex inſufflatione in aquam parant, quæ nonnullum tenacitatis gradum ex ſapone acquiſivit. Patet idem in aquæ ſtillicidiis, quæ copiam nacta ut defluat, in tenue filum protrahitur ne ſeparetur; illa ſi deſit, in rotundas guttas contrahitur; figura maxime diſcontinuationem corporis prohibente. Cauſa rotunditatis in bulla eadē eſt, & quoad membranulam aquæ & quoad aërem internum. Aër enim perinde ſeparationem fugit, ideoq; ſe in rotundam figuram convolvit. Subſiſtentia & aëris brevi ſpatio mora, oſtendit aërem ex ſe lento aut nullo appetitu ferri in aſcenſum.

Experimentum Unicum ſpectans fontes artificiales.

25. Rejectio experimentorum, qua ſubinde utor, etſi non appareat, varia eſt; experimentum vero in operatione uſum ſui ſi probet, recipio, ſed tanquam dubiæ fidei trado. Vir ignobilis modum deſcribit parandi fontem artificialem. Exquire declivem terram, ubi commode celerem decurſum aqua pluvia habeat. Diſpone alveum ſemiplenum lapidibus juſtæ magnitudinis ad profunditatem trium aut quatuor pedum in eadem terra. Altera pars in acclivi, altera in declivi collocetur: reple alveum ſilicibus convenienti copia, ſuperficiei arenam ingere; videbis (inquit) poſt aliquoties iteratos imbres, decliviorem alvei partem fontis inſtar promicare. Nec mirum ſi hoc fiat, dum aqua pluvia in procurſu eſt. Sed addit longo poſt pluviæ defluxum tempore duraturum; quaſi multiplicetur aqua ex aëre adjuta à frigiditate, terræ condenſatione, & prioris aquæ conſortio.

Experimentum unicum ſpectans venenatam humana carnis qualitatem.

26. Galli (à quibus morbus Neapolitanus denominationem accepit) referunt fuiſſe in Neapolitana obſidione improbos Mercatores, qui carnem hominum recens occiſorum in Mauritania vaſis conditam, loco thynnorum divenderent; atq; tam fœdo & gravi nutrimento adſcribi hujus morbi originem. Neq; à vero abludit; conſtat enim Canibalos ad Occidentem vaſci carne humana; eaque India, primum detecta cum eſſet, plurimum laboravit hoc morbo. Noſtro quoque tempore

venena, quæ Occidentalibus Indis præſentiſſima ſunt, ex ſanguinis, pinguedinis aut carnis humanæ miſcela conſtant. Plurimæ quoque Sagæ & veneficæ tam apud Ethnicos, quam Chriſtianos, paſcuntur humana carne, corroborandæ (ut videtur) imaginationi fædis & acribus vaporibus.

Experimentum unicum ſpectans verſionem & tranſmutationes aëris in aquam.

27. Videntur hæ maxime ſimiles vero rationes mutandi vapores aut aërem in aquam. Prima eſt frigus, quod condenſat, ut prodit condenſatio aëris in vitro calendari, ubi gradu quodam ſimilior aquæ evadit. Videmus quoq; in generatione fontium, quibus veteres ortum aſſignabant (admodum probabiliter) ex verſione aëris in aquam, facilitata per quietem, qua gaudet in hiſce terræ partibus aër, ut diſſipari non poſſit, & à rupium frigiditate; fontes enim iis in locis maxime generantur. Patet idem ex effectis frigoris in media (ut appellant) aëris regione, quæ rores & pluvias procreat; atque experimento mutationis aquæ in glaciem auxilio nivis, nitri & ſalis (de quo poſtea nobis ſermo erit), quæ ad hanc aëris in aquam converſionem transferri poſſit. Secunda ratio eſt, compreſſio, ut in Alembicis, in quibus vapor repellitur in ſe ex obſtantibus Alembici lateribus; in rore adhærente operculis ebullientis ollæ, in rore, tempore pluviæ, marmore & opere tabulato. Sed hæc parum conferunt, niſi craſſior in vaporibus aër adſit, quique jam in proximo ad aquam gradu ſit. Tertia ratio eſt, (explorandaadhuc & nondum manifeſta ſatis) mixtura humidiorum vaporum cum aëre. Fiat experimentum an major aquæ copia prodeat ex regreſſu quam antea fuerat; hoc ſi fiat, incrementum ex aëris converſione eſt. Alembici fundum aqua imple collo obturato, ſed explorato prius aquæ pondere. In alembici medio ſpongiam ſuſpende, & vide quantum aquæ ex ea exprimere poſſis. Quicquid plus minusve fuerit cum aqua abſumpta conferatur. Sciendum enim, ſi aliqua fieri poſſit mutatio, facillime contingere ubi exigui ſunt pori; atque hæc cauſa eſt cur ſpongia adhibenda præſcribatur. Quarta ratio probabilis etiam eſt, quanquam nondum comperta; eſtque cum aër exiles poros ſubintrat corporum. Quippe (ut jam audivimus) quælibet res exiguo ſui quanto proclivior eſt ad verſionem. Tangibilia corpora non delectantur aëris conſortio, ſed illum ſubigere tentant in corpus denſius. In corporibus integris illud prohibetur, quia condenſato aëri nihil eſt quod ſuccedat. Itaque fieri debet in laxis corporibus, ut arena & pulvere; quæ ſi recondita ſerventur, humorem colligunt.

Experimentum unicum quomodo bonus corporis habitus & ſtatura producatur

28. Referunt veterum quidam, catulos aliasve animantes, ſi tenellæ includantur tali caveæ aut pyxidi, ut juſtam ſui generis menſuram implere nequeant, ſed in latitudinem aut altitudinem adoleſcant, creſcere ad ſui loci formam. Si antiquorum relatu non fallimur, fieriq; poſſit ut tenelli partus in hunc modum compreſſi arctiusque habiti non moriantur, inventa ratio, quæ monſtroſæ exorbitantisque figuræ nanos edat. Illud extra controverſiam poſuit longi temporis obſervatio, quod premendo, conformatæ partes tenelli fœtus non modice à forma deſciſcunt. Sic frontes infantium, manibus contrectatæ (quod antiquis notatum) efficiunt macrocephalos; quæ capitis forma tunc in pretio erat. Modica elevatio ponticuli in naſo impedit ſimi naſi deformitatem. Hæc obſervatio probe excuſſa monſtrat medium, quo viri & fœminæ multimode venuſtiores habitioresque evadant, quam nativæ conformationis infantia pateretur. Sic ſurarum ad ſuperiora retractio efficit ne cadant, ſed ſe ſuſtineant. Frontis itidem ad ſuperiora retractio ſpatioſam nec humilem reddit. Conſuetudo obvia infantes faſciis involvendi graciliores ut adoleſcant efficit, melioriq; forma. Videmus enim juvenculas arctiore corporum conſtrictione uti adverſus craſſitiem.

Experimentum unicum ſpectans condenſationem aëris, ut poſſit ponderari & nutrimentum præſtare.

29. Cæpæ ſuſpenſæ ſponte germinant; necnon pulegium, & herba quædam Orpinagria Latinis appellata, qua in agris ædes adornantur, alligata aſſerculo aut bacillo & ad parietem conſtituta, ſimile quid præſtat. Sed expreſſius id videmus in majori ſemperviva, quæ frondes geret per duos tresve annos. Sed radicem ejus linteo oleato involvi conſtat, quod ſingulo quoque ſemeſtri recentatur. Neque diſſidet quod antiqui de ſtipite Liliorum referunt. Cauſa eſt validus, denſus & ſucculentus in iſtis partibus humor, qui non facile exhalat, adeoq; ad priorem copiam etſi nihil ex terra ſubſidii accedat, germinationi ſufficit; quæ extremo vere aut prima æſtate fit, temporibus germinationi accommodis. Arborum quoque truncos in terram delapſos fruticare videmus ad tempus. Sed eſt nobile experimentum, & quod conſequenter ad plura innuat, ſi exploretur, an hæc, dum germinant, pondere augeantur, quod inquirito, iis, antequam ſuſpendantur, libratis, & poſtquam germina emiſerunt. Si pondere non augeſcant, nihil aliud conficitur inde, quam aliis partibus decedere, quod in germinatione aliis accedit. Si pondere autem creſcant, tunc ex magnalibus naturæ unum eſt. Oſtendit enim aërem ſic poſſe craſſeſcere, ut in corpus denſum converti queat; cum omnium, quæ ſupra terram ſunt, periodus, in extenuationem deſinat, resque pneumaticas potius & raras efficiat, quam viciſſim & retrograde ex pneumaticis ſolidas. Demonſtratur ſimul aëri ineſſe nutriendi facultatem, laxe patente conſequentia. *Nota*, hoc experimentum tentandum eſſe ſumpto ſempervivo ſine linteo inuncto, ne planta alimentum ex oleo recipere putetur.

Experimentum unicum ſpectans commixtionem flammæ & aëris, & magnam ejus vim.

30. Flamma & aër non facile miſcentur niſi in inſtanti, aut in vitalibus ſpiritibus vivisque animantibus. In pulvere pyrio vehementia ejus adſcripta fuit rarefactioni terreſtris ſubſtantiæ in flammam. Hactenus verum, & tunc (profecto) aliud evadit elementum, cujus forma occupat majus ſpatium, unde neceſſario dilatatio ſequitur, &, ne duo corpora unum repleant locum, neceſſaria globi expulſio, aut ſufflatio cuniculorum. Sed habent hæ ſpeculationes crudi nonnihil ac ſtupidi; flamma enim, ſi nihil aliud adeſſet, nec maxima quantitate prævaleret, ab alio duro corpore ſuffocari poteſt,

poteſt, ut eſt globus ferreus aut tubus ſclopeti. Ita ut flamma duro corpori expellendo haud ſufficiat, ſed durum corpus flammam extinguat, incendiq;, aut diſpergi non patiatur. Sed motus tam vehementis cauſa in nitro eſt (alias ſalem petri appellamus) quod in ſe continens crudum & flatuoſum ſpiritum primo ignis calore ſe dilatat (nec ignoramus, quod ſimplex aër, præter naturam calore attenuatus, ſibi locum parabit, diſſolvens & obſtantia flatu diſpellens) ſecundo ubi dilataverit ſe nitrum, foras flatu propellit flammam, velut internus follis. Ideoq; conſpicimus, quod ſulphur, pix, camphora, ignis artificialis ex bitumine, aliæque præterea inflammabiles materiæ, quanquam vehementi vixque delebili flamma ardeant, flatus tamen ignei tantum non concitent, ut pulvis pyrius. Contra videmus, quod Mercurius (maxime crudum & aquoſum corpus) calefactus arcteque concluſus, eadem cum pulvere pyrio vi polleat. Quod attinet ad animantia, certiſſimum eſt vitales eorum ſpiritus ſubſtantiam eſſe ex aërea & flammea materia compoſitam, & quanquam aër & flamma per ſe non facile miſceantur, copulari tamen in fixo corpore non abnuunt; quod patet in duobus corporibus (quæ alimenta eorum ſunt) aqua & oleo. Nam illa quoq; ſponte ſua non facile coëunt, ſed in corporibus plantarum & animantibus mixtionem admittunt. Non mirum igitur ſi parva quantitas ſpirituum in ventriculis cerebri & ductibus nervorum movere poſſit tantæ molis corpus tanta vehementia, ut in lucta, curſu, tantaque agilitate, ut in tremulo teſtudinis luſu; tanta ſcilicet vis eſt aëris & flammæ quando incorporantur.

Experimentum unicum ſpectans occultam naturam flammæ.

31. Sume ceream, & ſtatue in tubulo ferreo aut æneo: poſtea impone illum erectum ſcutellæ, ſpiritu vini plenæ & calefactæ; deinde cerea & ſpiritu vini ſimul igni impoſitis, flammam cereæ dilatari videbis, & quadruplo quintuploque magis intumeſcere, quam ante ſoleret; apparetque in rotunda non pyramidali figura. Inſuper internam cereæ flammam conſpicies ſervato colore, neque quicquam cærulei contrahere verſus colorem externæ flammæ in ſpiritu vini. Hæc egregia eſt inſtantia, duo notatu digna ſuppeditans. Primum eſt, quod flamma flammæ involuta non extinguatur, ſed eſt fixum corpus continuumque ut aër aut aqua. Ideo flamma continue pari aſcendet magitudine, niſi à lateribus repreſſa extinguatur; & quo major in baſi flamma, eo altius exurgit. Alterum eſt, quod flamma non miſceatur cum flamma, ut aër cum aëre, aut aqua cum aqua, ſed duntaxat maneat contigua, ut uſuvenire ſolet in corporibus conſiſtentibus: ſimul apparet figuram pyramidalem (qua plerumque oculis offertur) eſſe merum accidens, quodque aër externus carpendo latera flammæ comprimat illam, in eamque tenuet formam; nam ſua ſponte rotunda exiſteret; ideoque fumus eſt figura pyramidali inverſa, cum aer exſtinguat flammam & recipiat fumum. Adverte porro, quod flamma cereæ intra flammam ſpiritus vini turbetur, neque ſolum ſeipſam laxet, ſurſumque aſcendat, ſed ultro citroque motu fluctuet, quaſi flamma ſua natura ſi non exſtingueretur, æque motu erratico ac multiplici provolveretur, ac ſurſum petit. Ex quibus omnibus apparet, corpora cœleſtia (maxima ex parte) eſſe veros ignes ac flammas ex opinione Stoicorũ; tenuiores fortaſſe rarioreſque quam flamma eſt apud nos, Nam illæ Sphæricæ & terminis circumſcriptæ ſunt, rotantur, & colorem, fulgoremque flammæ obtinent; ita ut flamma durabilis in cœleſti regione conſtantisq; naturæ ſit ac loco naturali, apud nos extranea, momentanea, & impura, tanquam Vulcanus ex lapſu ſuo claudicat.

Experimentum unicum ſpectans diſcrepantem flammæ vim in Medio & lateribus.

32. Sagittam flammæ impoſitam tene durante ſpatio decem pulſuum; ea deinde exempta comperies partes ſagittæ exteriores verſus flammam magis uſtulatas & nigricantes, maximaque ex parte in carbonem verſas; cum in medio quod fuit, videatur duntaxat libatum igne. In multas hæc inſtantia obſervationes ducit circa enucleandam flammæ figuram, manifeſtoque demonſtrat, flammam vehementius circa latera, quam in medio adurere, quodque momenti majoris eſt, calorem aut ignem violentem efferumve haud eſſe, niſi qua parte compreſſior ſe attenuat. Ideoque peripatetici (quanquam eorum de elemento aut igne ſupra aerem opinio merito exploſa ſit) hic optime ſe expediunt. Objicientibus enim, ſi ignea daretur ſphæra, quæ tam propinquo complexu mundum involveret, fieri non poſſe, quin omnia igni abſumenda pateſcerent, reſpondent pure elementarem ignem naturali in loco, nec irritatum, moderato tantum eſſe calore.

Experimentum unicum ſpectans diminutionem naturalis motus gravitatis in magna diſtantia & quadam terræ profunditate.

33. Conſtans multorum aſſertio eſt, obvio firmata experimento, poſſe in fundo cuniculi maſſam metalli crudi moveri & provolvi opera duorum virorum, quæ tranſlata in terræ ſuperficiem, junctas ſex virorum ad minimum vires requirat, ut loco dimoveatur ſuo. Nobilis inſtantia eſt, expeditque exactius haberi rationem hujus experimenti: probabile enim admodum eſt, motum gravitatis tarde operari tam in magna diſtantia à terra, quam in terra interiori: prius fit, quia appetitus unionis denſorum compactorumque corporum cum terra in diſtantia languidior eſt; poſterius, quoniam corpus aliqua ex parte naturam ſuam obtinuit, ex quo ſub terra in quadam altitudine fuerit. Sed quoad motum verſus punctum aut locum quendam (quæ veterum ſententia fuit) prorſus vanitas.

Experimentum unicum ſpectans contractionem maſſæ aut molis corporeæ ex mixtura liquidorum Corporum cum ſolidis.

34. Mirum eſt, cum veteres experimenta admitterent aliena fide, magni momenti res potuiſſe iis ſuperſtruere. Obſervatio eorum ex fide digniſſimis hæc eſt. Tradunt audacter, vas repletum cineribus recipere eandam aquæ quantitatem, quam vacuum ſi eſſet; ſed plane falſum eſt: quintam enim aquæ partem non imbibit. Differentiam hanc ſtatuo in laxius arctiusve locatis cineribus; ut videmus cineres per ſe & non mixtos, ſi comprimantur, minus occupare ſpatium; ſic quoque cum aere cineres haberi laxiore ſpatio, cum

aqua, arctiore. Nondum mihi exploratum eſt, an aqua ipſa admixto cinere aut pulvere in anguſtiorem locum contrahatur.

Experimentum Unicum ut fœcundiores reddantur vineæ.

55. Ex relatu non ſuſpecto habemus, ſi acinorum multitudo apponatur vineæ radicibus, maturius illam feliciusque ſuccreſcere: poſſet explorari per grana alterius generis poſita ad radicem plantæ ejusdem ſpeciei, ut grana fici, oſſicula malorum, &c. cauſa poteſt ſtatui, quod grana proliciunt è terra ſuccum nutriendæ arbori aptum, utpote quæ ſponte ſua arbores fierent, etiam radicibus deſtituta. Sed hæ majore virtute pollent, attrahentes conſumentesq; omne nutrimentum attractum, ut magni piſces devorant minores.

Experimenta varia ſpectantia purgantia medicamenta.

56. Operatio purgantium medicamentorum eorumque cauſæ hactenus inter naturæ arcana relatæ ſunt, ideoque ſupina hominum ignorantia eas occultæ proprietati, ſpecificæ virtuti & quartæ qualitati attribuit, ſimilibusque inſcitiæ latibulis. Cauſæ purgantium variæ ſunt, omnes apertæ & perſpicuæ, penitusq; experiendo comprobatæ. Prima eſt, quodcunque calore ſtomachi non poteſt confici & digeri, ventriculus expellit aut per vomitum, aut dejicit ad inteſtina, atque expulſorius ſtomachi inteſtinorumque motus alias corporis partes (ut orificia venarum & ſimiles) ad expulſionem provocat per conſenſum. Nullus enim in humano corpore familiarior crebriorq; motus quam ille ex conſenſu. Prægravationem ventriculi cauſatur aut qualitas, aut quantitas medicamenti. Qualitas eſt in triplici differentia, aut eſt ſumma amaritudo, ut in Aloë, Colocynthide, &c. aut nauſea ex ingrato maxime & tetrico ſapore, ut in Agarico, Helleboro nigro, &c. aut abdita & infeſta humano corpori malignitas, ſæpe guſtatu ſe non exercens, ut in Scammonio, Mechoacan, Antimonio, &c. Obſervandum, ſi quod ex purgantibus medicamentis nullam harum qualitatum prodat, juſtam veneni ſuſpicionem moveri. Aut enim corroſione illud efficit, aut latenti malignitate, & quadam cum natura repugnantia; ideoque iſtius generis medicamentis & præparandis & ſumendis cautio adhibenda eſt. Aſſumptorum etiam quantitas purgationem excitat, ut videmus in magna copia lactis recenter mulcti, quin etiam immodice hauſtis cibis; nimis enim avida ciborum ingeſtio ſæpe in purgationem convertitur, tam per ſupera quam per infera. Propterea animadvertimus generaliter operationem purgantium ſuccedere poſt duas aut tres horas ex quo ſumpta ſunt medicamenta, quia ſtomachus digerere illa prius tentat. Simile quid onerato nimis ventriculo experimur, aut lacte immodice ſumpto.

57. Secunda cauſa eſt acris mordaxq; vellicatio orificiorum in partibus, præcipue venis meſeraicis, ut conſtat ſalem aut ſimile quid vellicans mordensq; ano inſertum partem iſtam ad expulſionem provocare; ſinapi ſternutamentum excitat, & quicquid oculis acrimonia infeſtum eſt, lachrymas movet. Ideo videmus omnia purgantia ſpecie quadam vellicationis valere, præter mordicationem quam flatus cauſantur. Atque hæc vellicatio ſi in ſummo conſiſtat gradu, paulum prævalet corroſioni ex venenatis; idq; aliquando accidit in Antimonio, præcipue ſi exhibitum fuerit quibus corpora non repleta ſunt humoribus. Ubicunq; enim humores abundant, ibidem partibus illi proſpiciunt.

58. Tertia cauſa eſt attractio; non enim nego vim ineſſe purgantibus, quæ in attractionem ex ſe dirigitur, ut emplaſtris attrahentibus in Chirurgia: ut videmus ſalviam & betonicam contuſam, pulverem ſternutatorium, & alios pulveres aut liquores (quos Phyſici errhina vocant) naribus ſumptos prolicere pituitam & humores ex capite. Sic quoq; in Apophlegmatiſmis & gargariſmis uſu venit, quæ catharrum per os educunt. Atque hæc proculdubio virtus eſt, qua purgantium quædam hunc, quædam alium humorem trahunt ex opinione vulgari; ut Rhabarbarum trahit bilem, folia Senæ Melancholiam, Agaricum pituitam, &c. Attamen alia plus alia minus promiſcue trahunt. *Nota* quoque, quod præter ſympathiam inter purgantia & humorem, alia inſuper cauſa ſit, quare medicamenta quædam humorem ſibi conſentaneum trahunt magis quam alium. Ea eſt, quod medicamenta quædam celerius operentur quam alia, & illa quæ cito trahunt ſolummodo tenuiores & magis fluidos humores, illa vero quæ tarde trahunt, vim ſuam exerunt in magis tenaces & viſcoſos humores. Ideoque cautio adhibenda eſt, quomodo utendum rhabarbaro & ſimilibus, non per ſe nullisq; admixtis aut familiariter. Tenuiorem enim humoris partem raptim aſportat, relicta humorum maſſa magis contumaci: ſimile quid poſſit dici de abſinthio tantopere celebrato.

59. Quarta cauſa eſt flatuoſitas; flatus enim excitatus cauſatur expulſionem. Et revera compertum, quod omnia purgantia contineant in ſe crudum ſpiritum & flatum; qui præcipua cauſa eſt torminis in ventriculo & abdomine. Adeoq; purgantia deponunt (pleraque ſaltem) decocta virtutem, eaq; de cauſa exhibentur præſertim in infuſione, juſculo aut pulvere.

40. Quinta cauſa eſt compreſſio, ut cum aqua exprimitur ex ſpongia. Sic videmus aquam frigidam movere profluxum ex contractione cutis exterarumq; partium, & eodem modo frigus cauſatur Catharros defluxionesq; ex capite, & quædam aſtringentia emplaſtra exprimunt purulentam materiam. Hujuſmodi operatio non deprehenditur in multis medicamentis. Myrobalami hac qualitate valent, corticesq; malorum perſicorum. Hæc enim virtus requirit aſtrictionem, ſed corpori ingratam. Aſtrictio enim grata humores magis conſtringit, quam expellit; ideoq; talis aſtrictio deprehenditur in rebus tetrici guſtus.

41. Sexta cauſa eſt lubrefactio & relaxatio, ut patet in medicamentis emollientibus, ut ſunt lac, mel, malvæ, lactuca, parietaria, & alia. Sic & occulta relaxationis virtus eſt in frigido. Calor enim corporis conſtringit partes & humores corporis, quos frigus relaxat: ut videre eſt in urina, ſanguine, juſculentis & conſimilibus. Quæ ſi frigida fuerint, diſſolvuntur; atq; iſtius generis relaxatione, metus ſolvit alvum, quia calore intus ad cor refugo inteſtina aliæq; partes relaxantur; eodem modo ut metus etiam tremorem in nervis excitat: atq; hujus naturæ purgantia conſtituuntur ex medicamentis Mercurialibus.

42. Septima

42. Septima cauſa eſt abſterſio, quæ eſt plane depurgatio, aut inciſio maxime viſcoſorum & tenacium humorum, quæq; eosdem reddit fluidos, eſtque inciſoria ſeparatio à parte; quod aqua nitroſa comprobat, quæ lineas veſtes facile depurgat, abſterſisq; ſordibus nitidas reddit. Hanc vero inciſionem neceſſe eſt conſtituat acrimonia carens aſtrictione, quam habemus in ſale & abſinthio, oxymele, aliisq; conſimilibus.

43. Sunt medicamenta quæ ſedes movent & non urinam, alia urinam & non ſedes. Quæ purgant per ſedes talia ſunt, ut nequaquam aut parum intrent meſentericas venas; aut partim digeri primo non poſſunt à ventriculo, ideoque immediate ad inteſtina ab infra movent, aut alioqui poſtea rejiciuntur à venis menſentericis, ſicque eodem modo ad inteſtina revertuntur; hujusq; duplicis generis pleraque ſunt purgantia. Sed quæ urinam movent talia ſunt, quæ facile à ſtomacho confici poſſunt, recipique à venis Meſentericis, ſi usq; ad hepar perveniant, quod tranſmittit urinam ad veſicam tanquam ſerum ſanguinis. Aq; hæc medicamenta aperientia & penetrantia corroborant operationem lienis tranſmittendo ad infra ſeroſas partes ſanguinis ad renes. Medicamenta enim urinam moventia non operantur per rejectionem & indigeſtionem ut ſolutiva.

44. Medicamenta varia ſunt quæ majori quantitate movent ſedes, & minori urinam & contra quæ majori quantitate movent urinam & minori ſedes. Primi generis eſt Rhabarbarum, aliaq; nonnulla. Cauſa eſt, quia Rhabarbarum eſt medicamentum quod ſtomachus minori quantitate digerit conficitque (eſt enim non flatulentum nec faſtidioſum) & ſic tranſmittit ad venas Meſentericas, aperiensque ad inferiora dejicit urinam. Sed majori quantitate ſumptum ventriculus non conficit, & ſic tranſit ad inteſtina. Piper à quibusdam antiquorum notatum eſt ſecundi eſſe generis, quod exigua quantitate movet flatus in ſtomacho, & ſic expellit per ſedes, ſed majori quantitate diſcutit flatus, idemq; tranſit ad meſentericas venas, & ſic ad hepar & renes, ubi calefaciendo & aperiendo tranſmittit ad infra abunde urinam.

Experimenta varia ſpectantia cibum & potum maxime nutritiva.

45. Egimus de evacuatione corporis, nunc tranſimus ad repletionem ejus ex reſtaurativis in conſumptionibus & morbis emaciantibus. In vegetabilibus una pars aliam ſuperat nutritiva facultate. Sic grana & radices plenius alunt quam folia, ita ut ordo Foliatanorum à Papa Romano rejectus ſit, utpote qui frondes nutritioni corporis humani ineptas cenſeret. An & carnes Animantium ſic differant, necdum rite exploratum eſt; veluti an jecora & alia viſcera magis nutriant, quam externæ partes. Apud Romanos jecur anſerinum in deliciis fuiſſe comperio, adeo ut & ab arte media habuerint, quibus & elegantius & majus redderetur; ſed an plenius nutriat, non apparet. Conſtat medullam alere largius pinguedine, & concipio, decoctum ex oſſibus & nervis contuſis probeque percolatis admodum alimentare eſſe juſculum. Sic deprehenditur quoq; Schotchſchink (caro hæc juſculenta eſt) miri alimenti; conſtat autem cruribus & nervis carnis bubulæ diu coctis; etiam gelatinum, quo utuntur, loco reſtaurativi eſt, confectum ex oſſibus carnis vitulinæ. Medulla cancri, quæ aromatibus & butyro conſperſa incoquetur, magis alimentationi apta eſt, quam ipſa cancri caro. Vitellus magis nutrit quam albumen. Ita ut partes viventium magis interiores plus nutrire videantur, quam exterior caro; excepto cerebro, quod ſpiritus nimium carpit, quam ut vis alimenti ulla ineſſe ſuperſtes poſſit. Hæc poſſent adhiberi in ſenum alimentationem aut extreme emaciatorum, quæ in gradu ad chylum proximo ſunt, etiam antequam in ſtomachum demittantur.

46. Sume duos magnos capones, eosque lento igne coque circiter ſpatio ſemihoræ aut plus, donec abſumptus fuerit ſanguis. Decoctioni corticem dulcis pomi medici aut bonam partem citrii, parumque macis indito. Abſciſſa crura rejice: minutim deinde cultro diſſeca utrumq; caponem, nec non oſſa, ut caro ſolet in minutal ſecari. Impone magno mundoque cribro: ſume doliolum pravo odore non imbutum, capacitate 4. amphorarum cereviſiæ recentis & muſtæ. Amplum quodque ſatis ſit vaſculo, apta orificium; cui injiciatur cribrum cum caponibus in longitudine extenſis. Macerentur in eo per tres dies noctesque aperto ad operationem orificio. Deinde claudatur, ſicque permaneat ad diem & dimidium. Poſtea in lagenas diffunde, tertioque poſt diffuſionem die potabilis eſt, ſexque ſeptimanas durabit (experimentum edocuit) & vegeta bibetur floreaq; & ſpumans, neq; muſtea erit. Hauſtus valde conducit tabeſcentibus, vel per ſe, vel cum alia mixtus cereviſia. Sedat ſitim, nec flatulentus eſt. *Nota*, fieri vix poſſe ut cibus & panis in juſculo ſumptus aut potu (ut fieri ſolet) ſtatim in venas parteſque extremas abeat tam tenuiter & facile quam hoc modo incorporatus, aut pene in chylum verſus.

47. Experimentum quoque poſſet fieri ſimilis juſculi & mixturæ cum bulbis ſive potadis, aut radicibus bardanæ, aut medulla cardui altilis, quæ valde faciunt ad alimentationem. Probatio quoque fieri poſſet per alias carnes, ut phaſianorum perdicum, porcellorum, carnis ferinæ, præſertim tenellæ.

48. Pulmentarium poteſt fieri ex caponum pulpa contuſorum & percolatorum, & (poſtquam confectum fuerit) admixta pari (ad minimum) quantitate butyri amygdalarum, cibus nutritioni debilium egregie accommodus, præferturq; pulmento vulgo dicto Blanckmange, aut gelatino; ſic quoq; viſcera gallorum probe excocta cum ſimili mixtura butyri amygdalarum. Pulmentaria enim aut viſcera per ſe minus ſapida & efficacia ſunt; ac adeo convenientia alimentationi corporum imbecillium; ſed amygdalæ, quæ ſapore carni cedunt, optima qualitate imbuunt ea.

49. Maiz Indicum (proculdubio) excellente alimenti ſpiritu conſtat; ſed probe decoqui & ad cremorem quoque redigi oportet, ut paratur cremor hordei. Idem de Oryza ſtatuo unde cremor conficitur. In Turcia enim aliisq; ad Orientem regionibus oryza plurimum veſcuntur, quæ propter duritiem valide decoqui ſolet; præterea quoque quia corpus nimium aſtringit.

50. Piſtacia ſi proba ſint, neque rancida, lacti amygdalarum immiſta, aut ſola in lac redigantur, veluti lac amygdalarũ, ſed viriditate illud excedens,

alimentum eſt excellens; ſed optime nonnihil contuſi Zinziberis addatur, quod flatulentia ſubtili non careant.

51. Lacti recens mulcto ineſſe magnam nutriendi vim exploratum; bonum itidem ad curandas emaciationes remedium. Sed imponantur ei, dum vacca mulgetur, duo parvi ſacci, alter cum pulvere Menthæ, alter cum pulvere rubrarum roſarum. Lac enim aliquo modo in ſtomacho præſervant à coagulatione: Adde quoque ſaccarum eadem de cauſa, partim quoq; ſaporis gratia. Sed juſto hauſtu ſumendum, ne diu in ſtomacho hæreat & coaguletur. Poculum, quo lac excipis, impone majori poculo cum aqua fervida, ut illo calido veſcaris. Lac vaccinum hac præparatione lacti aſinino præferendum judico, quod (dubio procul) non tam facilis mutationis eſt, ſed acidulum. Lac equinum magis adverſus urinæ acrimoniam valet, & veſicæ exulcerationem, in omnibus quoque lenientibus. Lac muliebre etiam præſcribitur aliis deficientibus; ſed in bonis alimentis non habeo, utpote ſucco humani corporis paulo vicinius, præterquam infantibus, quibus naturale eſt.

52. Oleum Amygdalarum dulcium recenter extractum, cum ſaccaro & pauxillo aromatis pani toſto injunctum, nutrimentum eſt egregium; ſed ut oleum africtione conſervetur in ſtomacho, poſtea recens cereviſia magno hauſtu bibenda, & ne ſtomachum nimis laxet, nonnihil pulveris cinnamomi admiſcendum.

53. Vitelli Ovorum in tam propinqua ad alimentum potentia ſunt, ut nova præparatione aut mixtura non indigeant, ſi frixa, aut ſorbilia ſint: crudis quoq; veſci licet, ſed recentibus cum vino malvatico & dulci; optime addideris ſegmenta quædam orbiculata radicis Eryngii, & parum Ambræ gryſiæ. Hoc enim modo præter eam, quæ immediate adeſt, alimenti facultatem, talis potus inſuper corroborabit, ut urinam tam crebro non depellat; nimia enim urinæ profuſio ſemper alimento nocet.

54. Cibi intritio, ut in artocreis & intrito, addito butyro, proſpicit molituræ dentium; ideoque (nec dubites) magis alit, præcipue in ſenectute, aut iis quibus dentes minus ſunt ſolidi. Butyrum vero debilibus corporibus haud ita convenit, niſi humectetur pauxillo vini clareti, cortice mali cytrii, aurantij minutim conciſi, ſaccari & perpuſillo cinnamomi aut myriſticæ. Quod ad minutalia, itidem intritum eſt, ſed loco butyri aut pinguedinis præſtaret illa humectare partim cremore, amygdalis, aut lacte piſtaciorum, aut cremore hordei, aut Maiz, addito nonnihil ſeminis coryandri & cari, & perpuſillo croci. Pleniorem de alimentis tractatum reſervamus ſuo loco.

Hactenus tractavimus particularia, quæ optimum, paratiſſimum & copioſiſſimum nutrimentum præbeant, nunc agemus de optimis mediis, quibus & deducantur ad alendas partes, & convertantur alimenta.

55. Prima ratio eſt, ut curetur ne nutrimentum diſſipetur & carpatur. Qua in re illud antea dictum convenientiſſimam intentioni obſervationem meretur, ne renes nimis vehementer magnam admodum ſanguinis partem per urinam deponant. Adde & Ariſtotelis præceptum, ut omne vinum in conſumptionibus prohibeatur, quod ſpiritus vini roſcidum corporis ſuccum deprædentur, ſeſeq; corporis ſpiritibus immiſceant, adeoq; eas nutrimento ſuo privent fruſtrenturque. Proinde ſi conſumptioni, quam ſtomachi cauſatur debilitas, uſus vini indulgendus ſit, ſemper combuſtum exhibeatur, mobilioresq; ſpiritus evaporent, aut ſaltem extinguantur duabus auri maſſulis ſeptiesrepetitis. Accedat inſuper hæc cautela, ne nimia alimenti diſſipatio exiſtat ab exhalatione & & ſudore. Ideoq; ſi æger ad ſudorem proclivis ſit, leniter cohibeatur. Inſiſtendum vero præcipue Hippocratis præcepto, qui plane contrarium conſulit, quam uſus obtinet. Scilicet ut lintea aut veſtimenta corpori proxime admota, hyeme ſicca ſint crebroque mutentur, æſtate vero raro varientur, oleoque inungantur. Veriſſimum enim quod omnis pinguis ſubſtantia poros corporis nonnihil repleat, ſudoremq; inhibeat quodammodo. Sed cultior habitus eſt lintea geſtare leviter inuncta oleo dulcium amygdalarum, & minime mutationem prohibere, ſi quando opus ſit.

56. Secunda ratio eſt, nutrimentum ad partes alendas validius tranſmittere. In hunc finem corroborando ſtomacho opera detur. Et quia ſtomachus præcipue vino aliiſque calefacientibus confirmatur, hic nocituris, conſultum erit ad externas ad ſtomachum applicationes confugere; inter quas uſu compertum eſt fomenta ex roſis, aromatibus, maſtiche, abſinthio, mentha non adeo conducere, quam libum ex pane recens cocto, conſperſum modico vini Hiſpanici aut Illiceni, quod exſiccetur, & poſteaquam igne nonnihil arefactū, inſeratur nitido muccinio ac ſtomacho applicetur. Conſtat enim omnem florem obtinere ab aſtrictione validam virtutem, adeo ut fruſtum carnis aut florem impoſitum induret: propterea ſaccus furfure repletus apprime conducit: ſed quia nimium exſiccat, ne diu maneat applicatum.

57. Tertia Ratio, præcedentis velut quædam propago eſt, ut alimentum melius in ſomno digeratur. Videmus enim urſas & alia, quæ per hyemem dormiunt, animalia admodum pingueſcere. Et verum eſt (ut vulgo creditur) ſomnum maxime nutrire, duplici de cauſa, tum quia ſpiritus alimentum in ſomno minus conſumunt, quam dum viventia vigilant; tum etiam (quod huc præcipue facit) quia alimenti diſtributionem in partes promovet. Ideoque in ſenibus & corporibus debilibus, quibusque cholera non abundat, brevis à prandio ſomnus nutritionem promovet. In ejusmodi enim corporibus non timenda eſt præpropera digeſtio, unicum à pomeridiano ſomno nocumentum. Sic quoque ſomnus mane poſt aſſumptum quid facilis digeſtionis, ut lac bovinum, juſculum nutritivum aut ſimile quid, accelerat nutritionem. Sed hoc agendum erecto corpore, ut lac & juſculum tanto celerius deſcendere poſſit ad fundum ſtomachi.

58. Quarta ratio eſt, ſi procuretur ut partes iſtæ fortiter alimentum ad ſe trahere poſſint. Egregia eſt Ariſtotelis obſervatio, quod præcipua ratio, cur plantis quibusdam longior quam animantibus ætas, hæc ſit, quod illæ annuis ramis & frondibus germinent, hæc peracto adoleſcentiæ curſu nihil novi producant, præter ungues & crines, excrementa, non partes. Atq; indubium eſt, à tenellis trahi melius alimentum quam adultis; tumque (obſer-

(obſervationis id myſterium eſt) dum novelli rami & frondes ſuccum attrahunt, in tranſitu ſimul corpus alunt. Ad oculum demonſtrat quoque illud amputatio ſepium, arborum, herbarum, durationi earum utiliſſima. Obſervationem igitur hanc transfer ad meliorationem alimenti in animalibus cujus nobiliſſimus præcipuuſque finis eſt prolongatio vitæ, reſtauratio aliqualis perditi vigoris, & inteneratio partium. Certum enim eſt viventia habere partes facile nutricabiles & reparabiles, & contrariæ naturæ; quarum illæ refocillandæ reſtaurandæque, ut in tranſitu hæ reficiantur, & quaſi imbibant alimentum. Videmus enim jumenta in bona paſcua compulſa recuperare juvenculam carnem, hominesque à diæta emaciati pingues evadere, corpulentoſque ac quaſi novos. Adeo ut videamur tuto poſſe concludere, in frequenti prudentique artificialium emaciationum purgationumque uſu, & fortaſſe nonnulla ſanguinis miſſione verti præcipue prolongationem vitæ & aliqualem juventæ reſtaurationem. Ut enim ſæpe diximus, mors ſupervenit viventibus creaturis ut tormentum Mezentii.

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibuſque manus, atque oribus ora.

Cum partes in humano corpore facile reparabiles (ut ſunt ſpiritus, ſanguis, caro) immoriantur complexui partium difficile reparabilium (ut ſunt oſſa, nervi, & membranæ.) Similiter quædam inteſtina (ſpermaticis partibus annumeranda) difficulter reparantur; quanquam illa ſpermaticarum & & menſtruarum partium diviſio ſolidi nihil habeat. Poſſet hæc obſervatio derivari in uſum (quem hic ſpectamus) alendorum corporum poſt emaciationem. Ideoq; mollis fricatio alimentum prolicit efficiendo partes aliquantiſper famelicas, eaſq; excalefaciendo ut melius attrahant alimentum. Fricatio hæc mane fiat, utq; commode peragatur, manu, aut parte lanæ coccineæ, intincta pauxillo oleo amygdalarum, additoque modico nigri ſalis aut croci. Sic & equos probe depexos videmus pingues reddi nitidoque habitu.

59. Quinta ratio eſt, ipſum actum aſſimilationis alimenti promovere, quod fit externe adhibitis quibuſdam emollientibus, quæ partes magis idoneas aſſimilationi reddant. In quem finem unguentum aliquod fragrantiſſimi odoris compoſui, quod Romanum vocare ſoleo. Vide formulam. Uſus inter dormiendum eſt; in noviſſimo ſomno partes præcipue aſſimilant.

Experimentum unicum ſpectans ſilum Medicinale.

60. Plurima ſunt medicamenta quæ per ſe nullam curam faciunt, & fortaſſis noxia ſunt; ſed applicata certo ordine unum poſt alterum magnam curam faciunt. Ipſe experimento didici remedium adverſus podagram, quod raro fefellit, ſed abegit ſpatio 24. horarum: primum eſt puls applicanda, cujus vide, in fine hujus operis ante Indicem, præſcriptum, deinde balneum aut fomentatio, cujus præſcriptum vide, poſtea emplaſtrum, vide præſcriptum. Puls laxat poros humoremque aptum reddit exhalationi. Fomentatio prolicit humores in modum vaporum, ſed reſpectu viæ à pulte factæ modice extrahit nulloſque præterea aliunde trahit. Eſt enim lenis fomentatio, habetque mixturam & ſpeciem ſtupefactionis, quanquam exiguæ. Emplaſtrum eſt modice aſtringens, quod ita repellit ne novus humor incidat. Puls ſola partem magis mollem reddit aptioremque recipiendo defluxui, impreſſionique humoris: fomentatio ſola ſi minus eſſet efficax, abſque via facta à pulte, parum extraheret; ſi nimis valida, traheret tam ad partem quam ex parte. Emplaſtrum ſolum cohiberet humorem contentum in parte, ſicque eum tam exaſperaret quam prohiberet acceſſum novi humoris. Ideo ordine applicari debent, ut dictum eſt: puls applicanda eſt ad ſpatium duarum aut trium horarum, fomentatio ad quadrantis aut paulo longius præcalide adhibenda, & ſepties, octieſve repetenda; emplaſtrum continue applicandum donec pars confirmetur.

** Experimentum unicum ſpectans curam ex aſſuetudine.*

61. Eſt & occulta quædam curandi ratio, in uſum nondum tranſlata, ex aſſuetudine rei per ſe noxiæ. Venena quibuſdam familiaria ſunt reddita, ut dictum eſt. Qui vulgo curam habent laborantium ex peſte, raro inficiuntur ex contagione. Toleratio cruciatuum ex aſſuetudine, eos reddit leviores. Digeſtio immodici cibi aut vini in conſuetudinem verſa crapulam & ebrietatem prohibet. In univerſum, morbi chronici, ut tuſſes, phthiſes, quædam paralyſeos ſpecies, lunatici, &c. in principio maxime periculoſi exiſtunt. Ideoque prudentis eſt medici conſiderare utrum morbus ſit incurabilis, atq; an exacta ejus cura periculo careat. Si metus eſt, ad palliationem recurrat, ſymptomata levet, haud occupatus nimium in perfecta curatione: ſæpe autem hæc ratio (ægro tantum conſtet patientia) plus præſtat quam opinio ſibi ſpoſponderit; ut & ſi ſymptomata ſuperare in paroxyſmo queat affectus, patientiamque in naturam vertere.

62. Varios morbos chronicos (quales ſunt quartani) ſæpius ingluvies & exceſſus curat, ut nimia cibi & potus ingeſtio, frequentata extra ordinem jejunia, immodicus corporis motus, aut laſſitudo, & ſimilia. Cauſa eſt, quod morbi continui adventitiam ex aſſuetudine vehementiam acquirant, præter materialem humorum cauſam, ut aſſuetudinis interruptio eos primæ ſolum cauſæ relinquat, quæ ſi imbecillis ſit, concidet: præterea, tales exceſſus excitant & irritant naturam, quæ ſic vehementius inſurgit adverſus morbum.

Experimentum unicum ſpectans curam ex motu per conſenſum.

63. Magnus in humano corpore conſenſus eſt ex motu variarum partium. Videmus in luſu puerorum, quo tentant an una manu pectus fricare & altera frontem percutere leviter poſſint, continuo aliquando ambabus fricare & percutere manibus. Nec obſcurum eſt, ſpiritus qui ad nares aſcendunt, ſi tetrum trahant odorem, ſtomachum irritari ad vomitum: compertum quoque conſumptis pulmonibus, ſi nulla per tuſſim fiat ejectio, ſequi profluvia alvi, moxque hominem mori. Morbi quoq; peſtilentes ſi per ſudores expugnari nequeant, in fluxum alvi deſinunt, quod plerumque lethale eſt. Ideoque Medici ingenioſi diſpiciant quomodo ex motibus, in quos valent, excitare eos poſſint quos per conſenſum in ſua poteſtate habent; ut ſuffocatio uteri curatur fœtore plumarum aut ſimilium.

Experimentum unicum ſpectans curam morborum, qui prædiſpoſitioni corporis ſunt contrarii.

64. Hippocratis aphoriſmus, ſcilicet in morbis minus, &c. bonam continet ac profundam ſpeculationem. Deſignat enim, morbos conſtitutioni corporis, ætati, ſexui, tempeſtati anni, diætæ contrarios, magis eſſe periculoſos, quam qui hiſce conſentanei ſunt. Nonnemo contra opinetur, ubi enim morbi ſymptoma & naturalis diſpoſitio mutuum quaſi præſtant auxilium, vehementiorem fore morbum; neque ea res dubium habet, præſuppoſita ſimili materiæ quantitate. Sed quod Aphoriſmum aſtruit, eſt, quod tales morbi materiam uberius collectam deſignent, eoque naturales inclinationes in contrarium vertere queant. Ideoque tali morborum ſtatu medicus ſpectet magis purgationem quam alterationem, cum peccetur quantitate, qualitateſque ſponte in ordinem redigantur.

Experimentum unicum ſpectans præparationem ante purgationem, corporiſque in integrum reſtitutionem.

65. Prudens medicorum obſervatio eſt in adhibendis præparationibus ante juſtas purgationes; verum quippe eſt lædi ſæpius magnopere corpus, ſi & prævia purgationi & conſectanea negligantur. Damnum ex præparationis defectu eſt, humorum non fluidorum tenacia, eorumque incommodus exitus; quod in corpore magnas perturbationes cauſatur pravaq; accidentia, dum in opere eſt purgans; unde hebeſcit decreſcitque vis medicamenti, ut ſufficienter haud purget. Itaque duplex præparationis officium eſt, ut maturos fluidoſque reddat humores, ductuſq; magis pervios; utrumq; enim humoribus exitum facilitat. Quantum ad hoc, ſyrupi maxime proſunt, ad illud apozemata aut juſcula præparantia. Clyſteres quoque efficiunt ne medicamenta in inteſtinis hæreant, operenturque per avulſionem. Sed verum eſt, quod corpora humoribus plena & pinguia, & ſuda ſerenaque aëris tempeſtas per ſe ſint præparativa, humoreſq; fluidiores reddant. Sed attendat medicus ad purgationes per gelu exhibendas, & glacibus corporibus, non præparatis. Quicquid enim noxæ poſt purgationem exiſtit, naſcitur ex male conſtipatis alibi humoribus; verum ſiquidem eſt nonnullos certis corporis locis affixos humores quieſcere ſine damno, aliis partibus (præſertim ductibus) multum adferre nocumenti. Itaque conſultum fuerit poſt purgationem uti apozematis & juſculis, non tam aperientibus, ut ante purgationem, ſed in abſterſivos & mundificantes clyſteres deſinere, ut auferantur humorum, qui deſcendere ad inferiorem corporis regionem potuerunt, reliquiæ.

Experimentum unicum ſpectans qui ſanguis ſiſtatur.

66. Sanguis ſiſtitur variis modis. Primo aſtringentibus repercuſſiviſq; medicamentis. Secundo tractione ſpirituum & ſanguinis ad interiora, quod frigido efficitur, ut ferrum aut lapis cervici applicatus ſanguinem è naribus ſiſtit. Nec non compertum, teſticulos acri inſertos aceto ſpiritus repuliſſe, ſanguinemque ſtitiſſe. Tertio regreſſu ſanguinis ex Sympathia. Exploratum enim uſu, quod pars, ſanguinem mittens, inſerta caponis aut ovi recens diſſectæ, quæq; ſanguinem adhuc habeat, repreſſerit ſanguinem; exſugens, ut videtur, atque, ex ſimilitudine ſubſtantiæ, reſorbens ſanguinem ſibi obvium, atque ita retrogrediens. Quarto conſuetudine & lapſu temporis. Sic primum ab Hiſpano inflictum Principi Auriaco vulnus adhibita ſiſtendo ſanguini medicamenta & ligamēta evicit. Tandem orificio vulneris obturato per pollices hominum ſibi invicem ſuccedentium ſpatio ſaltem bidui conſuetudo ſanguinem repreſſit. Eſt & quinta ratio, ut mittatur ſanguis in adverſa parte per revulſionem.

Experimentum unicum ſpectans mutationem alimentorum & medicamentorum.

67. Tam medicamenti, quam alimenti mutatio conducit; neque perſeverandum in frequentato utriuſque uſu. Cauſa eſt, quia naturæ ſatietatem ea continuatio parit, ut appetitus & operatio ejus obtundatur. Sic videmus res noxias aſſuetudine evadere innoxias: ut venenum, cui conficiendo parem nonnulli ſtomachum habent ex uſu continuo. Quare haud mirum ſi ſalutaria quædam conſuetudine deperdant vim auxiliatricem. Eadem autem mihi intermiſſio cum mutatione eſt, cum intermiſſa poſtmodum evadant nova.

Experimentum unicum ſpectans diætam.

68. Dictat experientia, diætas ex Guajaco, Sarza, ſimilibuſque ſevere inſtitutas magis in ingreſſu affligere ægrum quam in progeſſu. Unde plerique delicatiores in medio ſubſtiterunt, hac opinione decepti, non ſufficere ſe iis uſque ad finem, ſi initia tantas cieant perturbationes. Sed cauſa eſt, quia tales diætæ exſiccent humores, catharros & ſimilia, nec queunt exſiccare niſi prius attenuent. Dumque humor attenuatur magis fit fluidus quam antea, corpuſque perturbat, donec exſiccatus ac conſumptus fuerit. Itaque ægros oporteret expectare juſtum temporis ſpatium, neque principiis offendi.

Experimenta varia ſpectantia productionem frigoris.

Productio frigoris inquiſitione digniſſima eſt, tam ob uſum, quam cauſarum cognitionem. Calor enim & frigus duæ manus ſunt quibus præcipue operatur natura. Calorem habemus in promptu, reſpectu ignis. Frigus expectandum eſt donec adveniat, aut in cavernis quærendum, altiſſimis montibus; & omnia cum tentata ſunt, obtinere illud in ſummo gradu non poſſumus. Fornaces enim igne excalefactæ longe ſuperant Solis calorem; ſed fornicata & colles haud magnopere gelu hibernum frigore præcellunt.

69. Prima producendi frigoris cauſa eſt quam natura nobis ſuppeditat, nempe expiratio frigida ex terræ interraneis tempore hiberno, quando Sol illud evincere non valet. Terra enim (ut à quibuſdam bene notatum) primum eſt frigidum. Aſtruunt id tam antiqui, quam novitii Philoſophi. In hac ſententia Parmenides fuit, & author illius diſcurſus apud Plutarchum (nam Plutarchum non agnoſco illius authorem) de primo frigido. Senſit idem Teleſius, qui Parmenidis Philoſophiam reduxit, interque novitios præ omnibus commendatur.

70. Secunda cauſa frigoris eſt contactus corporis frigidi. Frigus enim activum eſt, inque adjacentia tranſit corpora, ut calor; quod patet in iis.

quæ

quæ nix & frigida contingunt. Ideoque quiſquis naturæ ſcrutinio ſe dedit, ad conſervatoria nivis & glaciei oculos & mentem reflectat; qualia in deliciis habentur ad refrigerium æſtivo tempore, ſed uſus ille tanti non eſt, & rejiciendus præ aliis, quos ejuſmodi conſervatoria exhibent.

71. Tertia cauſa eſt primaria natura omnium corporum tangibilium: accurate enim notandum, quod omne tangibile natura ſua frigidum ſit, niſi adventitium ex igne, vita, motu, habeat calorem; nam ipſi ſpiritus vini, aut olea Chymica, quorum inſignis eſt virtus in operando, ad tactum frigida ſunt, compreſſuſque & condenſatus aër frigoris nonnihil flatu oris contrahit.

72. Quarta cauſa eſt denſitas corporis, omnia enim denſa corpora aliis pleriſque frigidiora ſunt, ut metalla, lapides, vitra diutiuſque calent quàm molliora. Et certiſſimum eſt, terram, denſum, & tangibile participare naturam frigidi: cauſa eſt, quod cum omnia materiata tangibilia exiſtant frigida, neceſſario compactior materies frigus infert vehementius.

73. Quinta cauſa frigidi, aut potius quod illud augeat intenſiuſque reddat, ſunt ſpiritus vegeti celerioreſque frigido corpori incluſi; ut attente naturam conſideranti variæ comprobabunt inſtantiæ. Sic nitrum (vegeto ſpiritu præditum) frigidum eſt, & frigidius linguæ, quam lapis. Aqua oleo frigidior eſt, quia mobiliores ſpiritus poſſidet. Omnia olea; quanquam partes tangibiles melius aqua digeſtas obtineant, tardiores tamen ſpiritus habent. Nix aqua frigidior eſt, quia pluribus conſtat ſpiritibus.

Sic quoque evidens, quod ſal glaciei appoſitus (ut in artificioſa glaciei productione) operationẽ frigidi adaugeat. Sic inſecta quædam vivum habentia ſpiritum, ut angues, bombyces, frigida tactui apparent. Sic Mercurius inter metalla frigidiſſimum eſt, quod ſpiritibus abundet.

74. Sexta cauſa frigoris eſt propulſio & fuga ſpirituum, qui caloris gradum obtinent, nam caloris exturbatio corpus aliquod neceſſario frigidum relinquit. Hoc ad viſum patet in operatione opii & ſtupefactivis, ſi animantium ſpiritibus admoveantur. Operæ pretium eſſet experiri opium impoſitum vertici vitri calendaris, an aërem contraheret; ſed de ſucceſſu dubito. Præterquam enim quod vis opii vix penetrare poſſit vitri corpus, exiſtimo opium & ſimilia, malignitate potius, quam frigiditate, depellere ſpiritus.

75. Septima cauſa eſt, exhalatio & extractio ſpirituum calidorum, effectum conſimile ei, quod ex fuga ſpirituum oritur. Percrebuit opinio, quod Luna polleat magnetica virtute in calorem, ut Sol in frigus & humiditatem: digna igitur eſſet inquiſitio per aquas calidas; alteram radiis lunaribus expoſitam, alteram cum umbella quadam poſita inter radios Lunæ & aquam, quali uti ſolent adverſus Solem pro umbraculo; utra prius frigeſceret. Explorare porro neceſſe eſt rationem extrahendi exiguum calorem; aëris magni momenti arcanum, ut cœlum reddatur frigidum.

Experimenta varia, ſpectantia verſionem & tranſmutationem aëris in aquam:

In prioribus modum præſcripſimus aërem in aquam vertendi, experimento 27. Sed quia magnale naturæ exiſtit, & ad magnos effectus digitum intendit, varioſque uſus habet, inſtantias nonnullas dabimus, quæ lucem iſti rei præbebunt.

76. Memoriæ proditum eſt, quod nautæ per noctem vellera ſuſpendant ad latera navium lana aquæ obverſa, & mane dulcem aquam exprimant in ſuos uſus. Et experimento nobis conſtat, quantitatem lanæ laxius conſtrictam, & in puteum profundum demiſſam, ſuſpenſamque trium circiter ulnarum interſtitio ab aqua, per noctem tempore hiberno augeſcere pondere (ut bene memini) ad quintam partem.

77. Quidam ex veteribus refert, operarios nonnullos in Lydia prope Pergamum flagrante bello in cavernas ſe recepiſſe, earumque ingreſſu ab inimicis obſtructo fame periiſſe. Sed longo poſt tempore oſſa reperta ſunt, & vaſa eodem delata ſecum, aqua plena, quæ aqua vulgari craſſior glaciẽ prope referret. Notatu digna inſtantia condenſationis & indurationis per defoſſionem ſub terra in cavernis per longum temporis ſpatium, & verſionis quoque (ut nobis videtur) aëris in aquam, ſi quædam horum vaſorum fuerint vacua. Ideo veſiculam in nive ſuſpenſam explora, & æqualem in nitro, ejuſdemque magnitudinis in Mercurio vivo, ac ſi reperias veſicas detumuiſſe aut contractas, certum habe aërem condenſatum fuiſſe ex frigore horum corporum, ut fieri poſſet in caverna ſubterranea.

78. Relatum eſt à fide dignis, quod in Indiâ Orientali labrum aqua repletum & ſine operculo conſtitutum ubi gariophylla ſervantur, ſpatio 24. horarum exinanitum reperietur, etiam in quadam à gariophyllis diſtantia. Sæpe apud agreſtes in emptorum fraudem conſtituunt in lana recens detonſa ſitulas aqua repletas, ut lana pondere augeſcat. Sed fieri poſſit, quod calor lanæ à corpore ovis in ea relictus, aut collectus ex laxo ſitu aqueos humores attrahat; ſed illud nihil ad verſionem.

79. Narratur ex fide, quod lana recens detonſa fortuito impoſita vaſi omphacio repleto, paulo poſt magnam ejus partẽ hauſerit, etiamſi vas rimis non eſſet patulum, & clauſum eſſet orificium. In hac inſtantia notanda inſuper percolatio aut ſuctio omphacii trans lignum. Omphacium enim ſponte lignum non tranſiiſſet; at videtur quod prius vaporis quadam ſpecie penetrare debuiſſet.

80. Præcipue notanda cauſa eſt, quæ verſionem aëris in aquam promoveat, cum aer non ſit denſus, ſed ſubtiliter tangibilibus corporibus immixtus (ut partim antea dictum eſt) quia tangibilia corpora antipathiam habeant cum aere, & ſi liquidum aliquod corp° denſius in vicinia habeant, illud attrahent, attractum magis condenſant, & reipſa incorporant. Videmus enim ſpongſam, lanam, ſaccarum aut laneam veſtem, altera parte vino aut aquæ impoſitam altius humorem imbibere, ultraque ſpatium illud quo aqua aut vinum adſcendit: ad oculum quoq; patet, lignum, fides teſtudinis, ſimiliaq; cœlo humido intumeſcere, ut oſtendit fidium divulſio, difficiliſque verticulorum circumactio, neque abſimilis pyxidum januarumque ex opere tabulato, apertura; quæ infuſionis quædam ſpecies, infuſionique in aquam par eſt, & lignum intumeſcere facit, ut videmus in coëuntibus per repletionem rimis, globorumque fiſſuris, ſi aquæ imponantur. Sed hæc pars experimenti attractionem

ctionem ſpectans, reſervanda proprio titulo de attractione.

81. Verſio aëris in aquam conſpicitur quoque in exſudatione marmorum aliorumque lapidum & operis tabulati ante & jam humida cœli tempeſtate. Cauſa videtur aut humor quem corpus ſuppeditat, aut humidus condenſatuſque in duro corpore aër. Sed ad hoc poſterius referendum patet, cum videamus lignum oleoſo colore illitum citius colligere guttas per noctem vaporoſam, quam lignum per ſe; quod fit ex levigatione & denſitate, quæ nullum admittit vaporem, repulſumque condenſat in rorem. Neque ignoramus quod exhalatio in vitrum aut corpus lævigatum efficiat rorem; & per matutinum (quod pruinoſum vocamus) gelu comperimus guttulas roris interiori feneſtræ parti adhæreſcentes. Ipſum quoque gelu in terra eſt tantum verſio aut condenſatio, qua humidiores noctis vapores in aqueam ſubſtantiam abeunt. Similiter ros & pluvia ſunt recurſus duntaxat vaporum humidiorum condenſatorum; ros ſolummodo ex ſolis receſſu, unde modicum frigus; pluvia ex frigore in media (ut vocant) aëris regione, quod acrius eſt.

82. Admodum probabile eſt (ut diximus) quicquid aquam in glaciem vertit, aliquo etiam modo proximius vertere poſſe aërem in aquam. Ideo experimentum illud artificioſæ converſionis aquæ in glaciem (cujus alibi à nobis facta mentio) transfer ad aërem loco aquæ & glaciem circa illum. Et quanquam major alteratio ſit aëris in aquam converſi, quam aquæ in glaciem, ſpes tamen adhuc eſt, continuo aëris uſu fieri poſſe. Illa enim artificioſa aquæ in glaciem converſio paucis horis fit, aëris hæc menſium ſpatio aut ſimili, tentari poſſet.

Experimenta varia ſpectantia indurationem corporum.

Induratio & lapidificatio ſubſtantiarum molliorum alter eſt indurationis gradus, ingens alterationis in natura momentum. Effectum ejuſque acceleratio digna ſunt ut inquirantur. Tribus autem efficitur rationibus. Primum frigore, cujus proprietas eſt condenſare ac conſtipare, ut dictum. Secundum calore, qui idem non proprie ſeu per ſe agit, ſed per conſequentiam. Calor enim attenuat, attenuando propellit ſpiritus humidioreſque corporis partes, inde craſſiores tangibileſque partes ſe contrahunt, ne detur vacuum (ut vocant) atq; ita ſe muniant adverſus vehementiam ignis quam ſuſtinuerunt. Tertium aſſimilatione, quando corpus durum aſſimilat molle, ſibi contiguum. Exempla indurationis, promiſcue ſumpta, varia ſunt, ut generatio lapidum ſub terra, qui prius erant rudis terra & argilla. Atque ita de mineralibus; quæ primo (proculdubio) ex ſuccis concretis proveniunt, qui poſtea indureſcunt; & ſic de porcellaneis vaſis, quæ ſunt artificiale cæmentum ſub terra defoſſum. Sic quoque confectio laterum & tegularum, & vitri ex arena quadam, & radicibus fractis & alia materia. Sic exſudationes adamantum in rupibus repertorum, & cryſtalli qui progeſſu temporis indureſcunt. Sic induratio electri, quod primo ſubſtantia exiſtit molli, ut apparet ex muſcis & araneis in eo inventis; pluraque alia. Sed diſtincte de iis agendum.

83. Quantum ad indurationem ex frigore, pauca ejus experimenta ſunt. Nullum enim vehemens & intenſum frigus datur in hac terræ ſuperficie, adeo expoſita radiis ſolaribus & cœlo. Convenientiſſimum experimentum dabit nix & glacies, quæ, utraque cum corroboretur ſpecialiter, inque actum deducatur frigus admixto nitro & ſale, ſalem in glaciem convertet, idque paucis horis. Forte longiuſculo tempore convertet lignum aut argillam duram in lapidem. Itaque puteo, in quo nix & glacies conſervantur, impone particulam ligni aut tenacis argillæ, addito ſalis & nitri quanto, & per menſis ſpatium aut diutius in eo jaceat.

84. Aliud experimentum fit per aquas metallorum quæ potentiali frigore præditæ ſunt. Pone igitur lignum aut argillam in aqua extinctionis ferri, aut alia aqua metallica, & explora num juſto temporis ſpatio indureſcant, ſed illas aquas metallicas intelligo quæ lotione aut extinctione parantur, & minime de aquis fortibus quæ corroſione fiunt; magis enim corroſiva ſunt quam ut conſolident.

85. Hactenus conſtat, naturales quoſdam eſſe fontes, qui lignum in lapidem convertunt, ut conſpicere dabitur in particula quadam ligni, cujus pars extra aquam prominens ſervabit naturam ligni, altera autem pars in ſpeciem quandam lapidis ſabulati convertetur. Veriſimile eſt aquas haſce mixturam quandam metallicam obtinere, ſed exactior in iis inquiſitio deſcendat ad particularia. Certiſſimum eſt, ovum quod per multos annos in fundo foſſæ jacu iſſet, terra fortuito ſuperingeſta leviter tectum, duritie lapidem æquaſſe, coloreſque vitelli & albuminis diſtinctos conſervaſſe, teſtam vero reſplenduiſſe inſtar ſaccari aut alabaſtri tenuiſſimis ſuis granis.

86. Aliud experimentum eſt indurationis per frigus, quod hodie inventum eſt; metalla ſcilicet repetita ex calefactione & extinctione in frigido indureſcere. Validiſſime enim frigus à præcedente calore operatur.

87. Induratio quæ fit per calorem conſideranda eſt, qui ob exhalationem partium humidarum aut indurat corpus, ut in lateribus & tegulis, aut ſi vehementior ſit, ipſas duriores partes liquefacit, ut in vulgari artificio vitri, & vitrificatione terræ (quod videmus in interioribus partibus fornacum) & in vitrificatione laterum & metallorum. In priori harum, quæ eſt induratio per coctionem abſque liquefactione, calor hos gradus obtinet, primo indurat, ſecundo fragile reddit, denique in cineres redigit & calcinat.

88. Sed ſi cupias indurationem cum tenacitate quadam efficere, minorique fragilitate, media via eligenda eſt; quam Ariſtoteles bene notavit, ſed non probavit, nempe ut corpora per tres quatuorve dies in aqua decoquantur. Oportet autē corpora ſint minime penetranti aquæ pervia, ut lapides & metalla: talia enim corpora ſi ſint quibus inſinuare ſe poſſit aqua, diuturna coctio emolliet potius quam indurabit, ut probatum eſt in ovis, &c. Ideo molliora corpora lagenis imponenda ſunt, & lagenæ in aqua ebulliente ſuſpendēdæ aperto orificio extra aquam, ne aqua ſubingredi poſſit. Hoc enim modo potētialis aquæ calor intrabit, & quidem ejuſmodi, qui corpora nequaquam fragilia aut aduſta reddat, ſed ſubſtātia aquæ excluſa manebit. Hoc experimentum aliquando à no-

à nobis factum cum tali eventu. Compertum eſt fragmentum lapidis cæſi, & ſtanni aquæ impoſitum copioſæ paululum aquas attraxiſſe. Mollior enim & raſuræ aptior evaſerat, quam altera ejuſdem lapidis ſicci particula. Sed ſtannum, aquæ ingredienti impervium, candorem auxerat, propiuſque argentum colore referebat, longe minus flexibile. Sic quoque lagenæ fictili, ut ſupra collocatæ, injectus eſt globulus argillaceus juſtæ magnitudinis, fruſtum caſei, particula cretæ & lapidis cæſi. Ex iis argilla æquabat fere lapidem duritie, caſeus quoque admodum durus & haud facile ſcindendus: creta vero & lapis cæſus multo duriora quam antea. Color argillæ colorem laterum coctiliũ non referebat, ſed potius accedebat ad candorem, qualem vulgo reddit inſolatio. *Nota*, quod omnia prædicta experimenta ad luculentum & validum ſatis focum habita ſint, conſumptæque aquę denuo aqua ſuperingerebatur fervida. Coctio autem duodecim explevit horas; neque veriſimilitudine caret, quod experimentum fuiſſet efficacius, ſi coctio per duos treſve dies fuiſſet continuata, ut in præcedentibus à nobis dictum.

89. Quantum ad aſſimilationem (in corporibus enim inanimatis gradus quidam aſſimilationis reperitur) exempla ejuſdem præbent lapides in terra argilloſa, proxime ſuperficiem terræ; ubi calculi ſunt, in quibus manifeſtò conſpicere datur varios calculos congregatos, & cruſtam cæmenti aut lapidis interpoſitam, pari cum calculis duritie, atque operæ pretium eſſet periculum facere, ſi argillæ ſatis magna quantitate ſumptæ, varii inſerantur calculi, an lapſu temporis durior evaderet altera ejuſdem maſſæ argilla, quæ calculis careret. Videmus quoque in ruinis vetuſtorum murorum, præcipue in fundo, cæmentum tam evadere durum ac later. Lignum quoque ad latera vaſorum vinariorum cruſtam tartari colligit, quæ lignum duritie ſuperat. Sic dentibus quoque adnaſcuntur ſquamæ, ipſis duriores.

90. Maxime omnium induratio ex aſſimilatione apparet in corporibus arborum & animantium. Nullum enim alimentum, quo arbores aluntur, quodque & animantia recipiunt æque durum exiſtit ac lignum, os, aut cornu, &c. attamen poſtea aſſimilatione indurantur.

Experimentum unicum ſpectans verſionem aquæ in aërem.

91. Oculus intellectus oculo ſenſus eſt ſimilis: nam ut grandia objecta per rimulas & pinnicidia in dioptra conſpici poſſunt; ſic quoque magna naturæ axiomata ex vilibus & abjectis inſtantiis ad oculum patent. Repentina deprædatio aëris in humorem aqueum, ejuſdemque verſio in aërem, in nullis viſibilibus magis conſpicua eſt, quam in celeri reſolutione & evaneſcentia tenuis nubeculæ exhalationis aut vaporis ex vitro, & lamina enſis, & ad eum modum polito corpore, quod nequaquã detinet aut imbibit humorem; nam nebuloſa caligo repente diſcutitur & diſſipatur. Similis vero nubecula, oleoſis aut pinguibus impacta, non diſſolvitur, quod tenacius adhæreat, ſed quia aër aquam deprædatur, flamma & ignis oleum. Ideo tollendæ maculæ ex adipe, adhibent carbonem chartæ bibulæ involutum, quia ignis in adipem operatur aut oleum, ut aër in aquam. Videmus quoq; chartam oleo inunctam, aut lignum oleo illitum, aut ſimile quid diutiſſime humorem ſervare, ſed aquis madefacta citius exſiccari aut putreſcere. Cauſa, quod aër difficulter cum oleoſa humiditate miſceatur.

Experimentum unicum ſpectans vim unionis.

92. Admiratione dignum eſt, quod eadem levis inſtantia tenuiculę nubeculæ in vitris, gemmis, aut laminis enſium, demonſtrat efficaciam unionis etiam in minima quantitate & tenuiſſimis corporibus, quantum ea conducat ad conſervationem formæ præſentis aut reſiſtendum novæ. Nam exacte ſi obſervas reſolutionem iſtius nubeculæ, conſpicies eam diſſipari primo in marginibus, & ultimo, in medio. Videmus quoque aquam copioſam extrahere ſuccum corporis infuſi; ſed pars aquæ à corpore imbibitur. Atque hæc præcipua cauſa eſt, quod in operatione, qua corpora convertuntur & alterantur, experimentum in magna quantitate non reſpondeat experimento in minima, & ſic multos fallat. Nam (ut dixi) majus corpus magis reſiſtit alterationi formæ, & multo majorem efficaciam requirit in activo corpore, quo illam reactionem expugnare valeat.

Experimentum unicum ſpectans productionem plumarum & pilorum varii coloris.

93. In præcedentibus locuti ſumus in quinta inſtantia de cauſa colorum in avibus ex tenuitate coli, jam vero conabimur illud axioma ad uſum referre. Hæc enim conſcriptio noſtræ hujus Sylvæ Sylvarum, proprie loquendo non eſt naturalis Hiſtoria, ſed ſublimior quædam ſpecies naturalis Magiæ, utpote non ſolum deſcribens naturam, ſed eandem in magna & mirabilia opera reſolvens. Fac ergo experimentum, ungens columbas aut alias aves, quando adhuc lanugine tantum veſtiuntur, aut etiam catulos, pilos eorum decurtãs quantum liceat, aut alias beſtias, unguento carni minime noxio, quod indureſcat firmiterq; adhæreat, & vide num colores plumarum aut pilorum immutentur. In confeſſo eſt, quod evulſio plumarum primo ſubnaſcentium in avibus prorſus novas candido colore eliciat. Certum quoq;, album colorem ex penuria humoriſq; defectu eſſe. Sic violæ cæruleæ, aliiq; flores cum emarceſcunt, pallidi & albi evadunt. Aves & equos ætas & cicatrix canos reddit, eademque cauſa canos in homine producit. Ideo admodum veriſimile eſt, quod, quæ in avibus primo erumpunt plumæ, ſæpe diverſi coloris ſint pro natura avium, prout cutis magis poroſa exiſtit; ſed ubi ea firmior eſt, plumæ alborem contrahunt. Optimum id experimentum eſt, non ut aves ſolum & beſtiæ variatis mirum in modum coloribus habeantur, ſed etiam ut colorum natura penitius innoteſcat, quinam eorum tenuiorem, quinam craſſiorem poroſitatem requirant.

Experimentum unicum ſpectans alimentum animantium antequam in lucem edantur.

94. Opus providentiæ eſt, veriſſime à quibuſdam obſervatum; vitellum ovi parum facere ad generationem avis, ſed tantum ad alimentum ejuſdem. Si enim pullus recẽs excluſus diſſecetur, multas vitelli reliquias invenies; & neceſſe eſt, ut aves, quæ extra matricem fœmellarum generantur, habeant in ova tam alimenti materiam, quam unde generetur corpus! nam poſt excluſionem ovi, & à cor-

à corpore gallinæ ſeparationem, nullum præterea alimentum à gallina recipit, ſed ſolum calorem vivificantem ab ea incubante. Sed beſtiæ & homo nullo alimento interno indigent, quoniam generantur intra uterum fæmellæ; continueque nutriuntur ex corpore illius.

Experimenta varia ſpectantia Sympathiam & Antipathiam in uſum Medicum.

95. Vetus & recepta opinio eſt, cantharides applicatas alicui corporis parti veſicam contingere, eamque exulcerare, ſi diutius admotæ teneantur. Fidem quoque invenit, quod lapis ex India Orientali huc advectus, peculiarem vim habeat depellendi calculos ex renibus, eoſque diſſolvendi; adeo ut carpo admotus tam vehementer calculos depulerit per inferius, ut præ violentia removendus eſſet.

96. Receptum eſt, & quotidiana experientia comprobatum, plantas pedis conſenſum habere cum capite & orificio ſtomachi, ut videmus in iis qui calceis aſſueverunt, ſi nudati incedant, utramque partem affici. Applicati pedibus pulveres calidi primo attenuant, poſtea catharros exſiccant. Hinc medicus quidam, affectate venditans artis myſteria, curando catharro præſcribit, continuam per ambulacrum camomillo conſperſum ambulationem, ſubinnuens inferendum ſoccis camomillum. Sic quoque recens diſſectæ columbæ, plantiſque pedum applicatæ medentur capiti, & ſoporifera ipſis applicata ſomnum conciliant.

97. Videtur, ut capiti cum pedibus ſympathia intercedit, ſic carpos & manus obtinere ſympathiam cum corde, cum affectus & morbi cordis & ſpirituum ex pulſibus manifeſto judicentur. Et uſus edocuit, ſuccos floris cariophyllati, Roſæ Campianæ, allii, & ſimilia applicata carpis manuum, & ſubinde recentata, chronicos morbos curaſſe. Lotionem quoque palmarum in quibuſdam liquoribus multum prodeſſe exiſtimo; & bene faciunt qui in febribus ardentibus manu tenent ova ex alabaſtro, globoſque ex cryſtallo. De his rebus agemus fuſius, cum perventum erit ad titulum de ſympathia & antipathia.

Experimentum unicum ſpectans occultos naturæ proceſſus.

98. Cognitio humana determinata hactenus fuit ſpeculatione & viſu, ita ut quicquid oculos fugeret, ſive propter tenuitatem corporis, aut partes exiles, aut ſubtilitatem motus, parum ſit exploratum. Hæc tamen naturam maxime regunt, illiſq; poſthabitis vera analyſis inſtitui nequit, aut indicari naturæ proceſſus. Spiritus aut pneumatica quæ omnibus tangibilibus inſunt, vix cognoſcuntur. Aliquando vacui nomen illis inditur, cum in corpore maxime activa ſint. Aliquando ſumuntur pro aëre, à quo mirum quantum differant, ut vinum ab aqua, lignum à terra. Aliquando naturalem ignem eſſe autumant, aut portionem elementaris, cum quidam eorum crudi & frigidi exiſtant. Aliquando virtutes & qualitates tangibilium partium appellant, quæ viſu cognoſcuntur, cum per ſe ſubſiſtant; cum de plantis & animantibus agitur, animas vocant. Ejuſmodi ſpeculationibus ſuperficialibus indulgent, velut proſpectiva quæ res in receſſu exhibeat, cum ſolum depictæ ſint. Nec quæſtio hæc ſtat intra verba, ſed infinite ſolidatam in natura materiam habet. Spiritus enim nihil ſunt præter corpora naturalia, proportionaliter rarefacta, tangibilibus corporum partibus incluſa velut tegumento. Neq; minus inter ſe differunt quã denſæ & tangibiles partes, omnibuſque tangibilibus corporibus inſunt plus minuſve, & plerumque nunquam ceſſant. Ab his eorumque motibus præcipue procedunt arefactio, colliquatio, concoctio, maturatio, putrefactio, vivificatio, & præcipua naturæ effecta. Ut enim in Sapientia veterum illos deſcripſimus in fabula Proſerpinæ, in regimine infernali paucos Plutonis actus comperies, plurimos Proſerpinæ; cum tangibiles corporis partes ſtupidæ ſint, & ſpiritus omnia efficiant. Ad differentias tangibilium in corporibus partium induſtria Chymicorum nonnihil lucis contulit, dum ſeparationibus ſuis diſcernunt oleoſas, crudas, puras, impuras, tenues, craſſas & ſimiles partes. Medici in cognitione illa acquieſcunt, nempe herbas & fæces, diverſis conſtare partibus; ut quod opium habeat partem ſtupefactivam & calefactivam, quarũ prior ſomnũ conciliet, poſterior eliciat ſudorem. Rhabarbarum purgantibus & aſtringentibus partibus conſtare; ſed plenior inquiſitio negligenter admodum & tenuiter habita eſt. Quantum ad ſubtiliores differentias partium minutarum; earumq; poſituram in corporibus (quæ magnos edunt effectus) non omnes notatæ, & motus minutarum in corporibus partium, qui tantum valent, nõ omnes obſervati ſunt, quia ſunt inviſibiles, & in oculos nõ incurrunt, ſed experientia deprehendendi ſunt. Ut bene *Democritus*, cum carperetur, quod aſſereret mundum conſtare ex tam puſillis atomis qui in ſole conſpiciuntur; *Atomus* (inquit) *neceſſitate rationis & experientiæ eſſe convincitur*; atomum enim nemo unquam vidit. Ideoq; tumultus in partibus ſolidorum corporũ, quando illa comprimũtur (unde omnis corporũ per aërem fuga, & cauſa aliorum motuum mechanicorum, ut partim ante dictum eſt, & pertractabitur ſuo loco) nequaquã viſui patet. Ignorantia tamen illius rei & indiligens ac ſuperficiaria inquiſitio obſtabit quo minus diſcernas, multoq; minus producas numerum motuum mechanicorum. *Rurſus, quantum ad motus* corporales intra corporum compagem, unde effecta (ante nobis memorata) inter ſpiritus & tangibiles partes peraguntur (*quales ſunt* arefactio, colliquatio, concoctio, maturatio) nondum plene tractati *ſunt*; *ſed tantum* facultatum, naturarum, actionum, & paſſionum nominibus, ſimilibuſque *Logicæ* vocabulis, expreſſi exſtant.

Experimentum unicum ſpectans efficaciam ignis.

99. Certum eſt, calorem omnium facultatum præcipuam exiſtere, tam in fabrica naturæ, quam operibus artis. Illud quoque liquet, effecta caloris promoveri maxime, cum in corpora vim ſuam exerit ſine diſſipatione aut detrimento materiæ, quod rationes confundit. Ideoque verum eſt, efficaciam optime poſſe percipi in deſtillationibus, quæ perficiuntur clauſis vaſis & receptaculis. Sed altior tamen quidam gradus eſt: quanquam enim deſtillationes corpora conſervent in cellis & clauſtris ne diſpergantur, tamen ſpatium concedunt corporibus ut in vapores mutentur, reciproceque abeunt in liquores, & ſeparantur à ſe mutuo; ut natura ſolet exſpatiari, quanquam libertate plena non fruatur, quo fit ut veræ & ultimæ operationes

caloris

caloris non obtineantur. Sed ſi corpora calore alterari poſſint,& tamen talem reciprocationem rarefactionis, condenſationis, & ſeparationis non admittant, veroſimile eſt hunc Proteum, materiæ tanquam manicis comprehenſum, ſe converſurum in varias metamorphoſes. Sume igitur vas quadratum ferreum, forma cubi, quod latera craſſa & ſolida habeat. In eo ſtatuas cubum, ex ligno, qui impleat ipſum arctiſſime, & operculum habeat ferreum æque validum ac latera, lutoque obturetur more Chymicorum. Imponas tum vas ardentibus carbonibus; probe accenſum paucas per horas conſerves. Exiſtimo, cum inflammatio & evaporatio prorſus ſit prohibita, corpore continuo in ſe verſo, alterum ex his conſecuturum, aut ligni corpus in quandam malagmatis ſpeciem converſum iri (ut Chymici vocant) aut tenuiores partes in aërem mutandas, & craſſiores, ut coctas & incruſtatas lateribus vaſis adhæſuras, denſiori materia conſtantes, quam ipſum lignum crudum. Fiat experimentum alterum, cape aquam & ſimili vaſi impone, obturato ut ante, ſed calore utendum remiſſiori, & vas ſubinde ab igne removendum; parvoque temporis ſpatio elapſo, ubi refrixerit, calor renovandus: aliquoties hæc repetenda alteratio: & efficere unquam ſi poſſis, ut aqua, unum ex ſimpliciſſimis corporibus, mutet calore odorem aut guſtum, prout in corporibus compoſitis, perſuaſum habeas magnum quid in natura produxiſſe, & obſervatione dignum introitum factum ad miras corporum mutationes, & productiones, rationemque inventam, qua ignis producat parvo tempore, quod Sol & ætas longo temporis decurſu moliuntur. De miris vero operationibus deſtillationis hujus clauſæ (ita enim illam vocamus) quæ non abſimilis exiſtit uteris & matricibus animantium, in quibus nihil exhalat aut ſeparatur, plenius agemus ſuo loco. Non ut quis exiſtimet nos Paracelſi pygmæos affectare, aut prodigioſas nugas, ſed ut cognoſcamus caloris effecta eſſe talia, ut vix ſubeant hominum cogitationes, ſi vis ejus omnis concluſa retineatur.

Experimentum unicum non dari Annihilationem.

100. Nihil certius in natura, quam fieri non poſſe ut corpus aliquod penitus in nihilum redigatur: ſed ut Omnipotentiæ Dei opus fuit, aliquid ex nihilo creare, ſic quoque omnipotentiæ eſt prorſus, diſperdere. Ideoque benedictum eſt ab obſcuro quodam ſcriptore inter Chymiſtas, non aliam eſſe rationem miras corporum tranſmutationes producendi, quam ſi omnibus modis urgeatur & tentetur redactio in nihilum. Ingens hic ſecretum ut præſervetur corpus à mutatione. Si enim prohibere poſſis ne in aërem vertantur, quia nullus aër intrare poſſit, nec in corpora adjacentia tranſmeent, quoniam prorſus heterogenea ſunt, nec in ſe circulum conficiant, nunquam mutabuntur, etiamſi ex natura ſua maxime peritura & mutabilia. Videmus enim quomodo muſcæ aut araneæ ſepulchrum in electro nanciſcantur perennius quam cadaveri Regio conſervationes præſtent ex balſamo. Idem ſentio de corporibus Mercurio impoſitis. Sed tum illa oportet eſſe tenuia, ut folia, & particula chartæ aut membranæ. Si enim majori ſint craſſitie, proprio in corpore alterabuntur, etiamſi non conſumantur. Sed de his plura in titulo de conſervatione corporum.

Finis primæ Centuriæ Naturalis Hiſtoriæ.

FRANCISCI BACONI DE VERVLAMIO HISTORIÆ NATVRALIS CENTURIA SECUNDA.

Experimenta varia ſpectantia Muſicam.

Varie hactenus, neque infeliciter, praxis Muſicæ exculta eſt, Theoria vero, præcipue quæ Practicæ cauſas continet, admodum perfunctorie habita; reducta enim eſt in myſticas quaſdam ſubtilitates, quarum nec uſus nec veritas conſtat. Itaque pro more noſtro contemplativam cum activa parte jungemus.

101. Omnes ſoni aut Muſici ſunt, quos tonos vocamus, unde harmonia componitur: atque hi æquales ſemper, ut cantus, ſoni tam inſtrumentales quam vocales, & illi tintinnabulorum, &c. aut non muſici, qui inæquales ſemper, ut voces loquentium, omnes ſuſurri, voces beſtiarum & avium, (exceptis quæ canunt) omnes ſoni ex percuſſis lapidibus, lignis, membranis, pellibus, (ut in tympanis) & infiniti alij.

102. Soni, qui tonos conſtituunt, ab ejuſmodi gignuntur corporibus, quæ partibus & poris æqualibus conſtant, ut & ipſi ſoni æquales ſunt. Tales producit metallorum percuſſio, ut in campanis, aut vitris, impacto in ea talitro, aëris, ut in hominum canentium vocibus, tibiis, fiſtulis, organis, & inſtrumentis Muſicis, &c. aquæ, ut in tibiis philomelam imitantibus, organorum portatilium, aut organis grandioribus, & aliis hydraulicis, apud veteres in uſu, & à Nerone in magno pretio habitis, nunc per deſuetudinem incognitis. Si quis exiſtimet, chordas, plectrum & inſtrumentum minime æqualia corpora eſſe, & tamen ſonos edere, errat. Sonus enim non producitur inter plectrum & chordam, ſed inter chordam & aerem, ut nec inter digitum aut calamum & chordam in aliis inſtrumentis fieri ſolet. Tres tantum percuſſiones revera tonos producunt, metallorum (ſub quibus vitra, & ſimilia comprehendo) aeris, & aquæ.

103. Diapaſon aut octava in Muſica, ſuaviſſimum gignit concentum, adeo ut vere ſit uniſona: quod in teſtudine apparet inſtructa fidibus gravioris ſoni, duabus fidibus ſimul junctis, octava diſtantibus, & unum tantummodo ſonum efficientibus: & quælibet nota octava in aſcenſu (ut ab octava ad decimam quintam, à decima quinta ad vigeſimam ſecundam & porro in infinitum) ſcalæ ſolum ſunt diapaſontis: cauſa latet, & à nemine unquam data, exactiorem meretur inveſtigationem. Aer ſubjectum ſoni in iis, quos ut tonos non eſſe, ita omnes inæquales ſupra diximus,

videtur magnam admittere varietatem, ut animalium, ſimiliterq; quorundam hominum voces docent, quorum ſingulos ex vocibus dignoſcere licet, atque in literarum conjugationibus animadvertere eſt, unde articulati ſoni, omniū maxime varij. In ſonis vero, qui toni dicti, ſemperq; æquales, aer tot modis variari nequit, ſed unam eandemque figuram ſubire cogitur, magnitudine tantum & exilitate diſtinctam. Sic & figuras ex lineis obliquis, rectis, in infinitum variare poſſumus, ſicubi detur inæqualitas. Circuli autem, cubi, trianguli æquilaterales (quæ figuræ omnes æqualibus lineis conſtant) tantum ſecundum majus & minus differre poſſunt.

104. *Notatu* dignum (eoque magis, ne quis numero octonario peculiarem vim adſcribat, qua diapaſon produceretur) hanc octavi computationem cuilibet alteri prælatam eſſe, cum juſta computatio ſemper partitionem in æquas partes recipere debeat. Iam vero in aſcenſu octavæ (in tonis) duæ bemolles aut ſeminotæ intercedunt; nam ſi æqualiter in tonos dividas, octava ſolum ſeptem integris & æqualibus notis conſtat; quæ ſubdiviſæ in ſeminotas (uti occurrit in tangendis teſtudinis fidibus) numerum decimum tertium efficiunt.

105. Verum tamen eſt, quod ordinarie in aſcenſu & deſcenſu vocis humanæ (ubi neutiquā tonos integris notis aut ſeminotis menſuramus, quæ *æqualis* menſura vocatur) occurrant duæ bemolles, ut dictum inter uniſonum & diapaſonta. Atque hæc à natura varietas eſt. Si quis enim vocē ſuam continue per ſeminotas attollere aut deprimere conetur, ut cum in teſtudine digiti fides ſupra deprimunt, aut per integras notas, donec aſcendendo ad octavam pervenerit; in hunc modum ſonos efformare haud poterit: unde patet, naturam poſt tres integras notas requirere ſeminotæ interpoſitionem harmoniæ gratia.

106. Animadverſione dignum eſt, nempe quæcunque tandem virtus numero adſcribatur notas concentus attemperandi, eam potius tribuendam numero integrum præcedenti, quā integro; ſcilicet quod ſonus poſt *ſex* aut *duodecim* recurrat, ita ut ſeptima aut *decima tertia* nihil efficiat, ſed *ſexta* aut *duodecima*; *ſeptima* vero & *decima tertia limites* & *confinia* recurſus tantū ſint.

107. In concentibus muſicis, qui perfecti aut ſemiperfecti vocantur, inter uniſonum & diapaſonta, quinta omnium *perfectiſſima exiſtit*, deinde tertia; ſexta magis tetrica; & *judicio veterum*, ut & meo, aliorumque, quarta, quam diateſſaron vocant. Decima autem, duodecima, aut decima tertia, & ſic in infinitum, præcedentium tantum recurſus ſunt, nempe tertiæ, quintæ, & ſextę, utpote octava inter ſe diſtinctæ.

108. In diſſonantiis, ſecunda & ſeptima omnium maxime auribus ingrata occurrit, quarum prior uniſonum proxime antecedit, poſterior vero diapaſonti proxime in deſcenſu ſuccedit; unde apparet quod Harmonia juſtam notarum diſtantiam requirat.

109. In cantionibus muſicis ſi cum baſſo diſſonantia non ſentiatur, nullam perturbationem generat intercedens cum aliis partibus diſſonantia, modo duarum diſſonantia abſit, maxime faſtidioſa. Ideo vulgaris quatuor partium concentus conſtat octava, quinta, & tertia cum baſſo. Sed quinta illa, ſi cantum ſuperiorem reſpicias, quarta eſt, & tertia, ſexta. Ratio eſt, quia baſſus plus aeris percutit; ſuperior vero cantus ſuperat deprimitque (niſi diſſonantia ſit admodum tetrica) ac parvum errorem obſcurat. Videmus enim aliquam ex inferioribus teſtudinis fidibus nullum ſuperioris ſonum edere nec mixtum; ſed tantum baſſi ſonum.

110. Nullus concentus quadrantibus notatum conſtat, propterea quod nullam harmoniam fortaſſe admittant. Experimur enim quod ſeminotæ tantum aliquando recurrant: nihilominus tamen ſunt vocis & fidium tremulæ variationes & gradationes quædam continua ſerie ab uno tono ad alium ſubinde depreſſæ aut elevatę maxima cum voluptate.

111. Cauſæ ſoni, vel grati vel ingrati auribus, illuſtrari poſſunt ex iis, quæ viſum aut oblectant aut offendunt. Duo viſui grata ſunt (omiſſis formarum picturis, quæ objecta tantū ſunt ſecundaria, recordantiq; ſolum aut placent aut diſplicēt) colores & ordo. Delectamentum ex coloribus ſymbolizat ſive conſenſum habet cum voluptate quam ex uno & ſimplici tono percipimus; ſed delectamentum ex ordine, ſymbolizat cum harmonia. Hinc videmus quātopere topiaria in hortis & prominentiæ ædificiorum, & quælibet figuræ æqualitate rite proportionatæ *placeant* (ut globi, pyramides, coni, *cylindri*) *cum inæqualibus inſit tantummodo deformitas. Vtraque hæc* voluptas, ad aures æque ac *viſum ſpectās*, ex obſervata rite proportione naſcitur; adeo ut certū ſit ex æqualitate & ſymmetria procreari Harmoniam. Sed proportio ſymmetriæ difficilis & in obſcuro eſt: conabimur tamen aliquid cum de tonis agemus, in generali ſonorum inquiſitione.

112. Toni non tam apti ſunt conciliando ſomno, quam alij ſoni, ut ventus, aquæ ſtrepitus, bombus apum, & amabilis legentis vox. Ratio eſt, quia utpote æquales, nec aures prælabentes, *magis aliis perſtringunt excitantque ſenſum, & nimia attentio ſomnum impedit.*

113. In *Muſica figuræ quædam & tropi occurrunt, illis Rhetoricæ admodum ſimiles*; quique affectibus animi aliiſque ſenſibus reſpondent. Primo diviſio, & *vocis vibratio tanti in Muſica* delectamenti, *cum ſcintillatione* luminis convenit, ut Lunæ radij, *dum in fluctibus* ludentes errant. Deinde, tranſitus à diſſonantia ad conſonantiā, maximæ ſuavitatis cauſa, cum affectibus conſentit, qui poſt offenſiones quaſdam, in ordinem reducuntur. Guſtui quoque affinis, cui continuus dulcedinis uſus faſtidium creat. Prolapſus ex clauſula aut cadentia, figuræ Rhetoricæ haud abſimilis exiſtit, quæ vocatur præter exſpectatū; gratum enim eſt ſic decipi. Repetitiones & fugæ conveniunt cum figura Rhetoricæ, repetitio aut traductio dicta. Triplæ aut temporum variatio mutationibus perturbationum ſive affectuum reſpondent, ut cum in medio tripudij geſtus alacritatis excitatur.

114. Illud experientia comprobatum recepit antiquitas, ex auditu variatiſque Muſicæ modulis ſequi in moribus magnam alterationem. Sic hominem bellico ſpiritu impleri, molleſcere, effœminari, reddi gravem, alacrem, & ad miſericordiam

diam proclivem,&c. ratio eſt, quod auditus magis immediate percellendo commoveat, quàm cæteri ſenſus, magiſq; incorporaliter, quam odoratus. Viſus enim & tactus organa habent, quæ tam obvium & immediatum ad ſpiritus acceſſum haud præſtant, ut auditus. Quãtum ad odoratum (qui certe vim ſuam immediate ſpiritibus imprimit, & objecto manente vehemens exiſtit) ille communicatio quædam eſt halitus aut vaporis ex objecto odorem emittente. Harmoniæ vero patet ingreſſus facilis, ut abſque ulla mixtura & manifeſto motu accedens crebro afficiat ſpiritus, quibus in æqualem poſituræ ordinem redactis conſequitur non exigua in iiſdem alteratio & motus, etiam ex remoto ad intervallum objecto. Quæ omnia oſtendunt intercedere tonis & modulatis cautionibus ex natura ſua affinitatẽ quandam cum affectibus. Tonorum enim alij hilares, mœſti. [*Solemne tunes.*] ſolennes, animum ad miſericordiam inclinantes & ad bellum; ut mirum non ſit alterari ſpiritus, conſiderata in tonis habilitate ad eos movendos. Obſervatum tamẽ, utut variati toni varie ſpiritus diſponãt, exque iis affectus gignant conformes ſibi, in genere tamen ali & foveri à Muſica primam, quæq; ante alterationem obtinuit, ſpirituum diſpoſitionem. Conſtat quoque diverſos tonos, & ex illis cantus, arridere aliis atque aliis gentibus hominibuſque, prout ſympathiam cum eorum ſpiritibus habent.

Experimenta varia ſpectantia tonos: ac primo nullitatem & entitatem ſonorum.

Proſpectiva diligenter hactenus tractata eſt, neque quoad Muſicam ea felicitas defuit naturæ ſonorum: quæ tamen generaliter ſpectata perfunctorias ſuperficiariaſque obſervationes habet. Recenſetur inter ſubtiliſſima naturæ arcana. Illud mihi in animo, ut ante monui, inquiſitioni rerum, immerſarum materiæ, ſubnectere aut immateriata, aut minus de materia participantia: quale illud de ſonis: ut nec confundatur intellectus, nec mordicus uni rei inhæreat.

115. Primo animadvertendum, magnos in naturalibus peragi motus abſque ſtrepitu. Cœlum rapidiſſimè circumagitur, nec ſonus tamen percipitur; quanquam in quorundam inſomnjis ſuaviſſimam excitare Muſicam dicatur. Motus itidem cometarum & meteororum ignitorum (ut ſtellæ cadentis, &c.) nullum edunt ſonitum. Si cui magna diſtantia putetur cauſa eſſe quo minus ad nos uſque penetret ſonitus, cogitet fulgura & coruſcationes in ſpatio non admodum à nobis diſſito generatas conſpici abſq; ullo prorſus ſono, cum tamen ſine percuſſione aëriſque diſçiſſione non fiant. Venti in ſuprema aëris regione nubes movent, motu hic apud nos imperceptibili, tranſeuntéque abſque ſonitu. Humilius ſpirantes venti in plano, niſi vehementes ſint, nullum efficiunt ſonitum, qui tamen inter arbores percipiuntur. In univerſum venti cum ſonum edunt, agunt id ſemper inæqualiter cum intenſione & remiſſione, quandoque ubi acriores fuerint in ſummo impetu trepidant.

Pluvia & grando decidens cum magna etiam vi, aërem tranſeundo ſonitum haud cient, niſi in ſolum, aquam, domos aut ſimile quid impacta. Rapidus fluvij decurſus per alveum, ſi profundior fuerit, auditum non movet, ſed tacite fertur. Illapſus vadis, ſabuloſis, calculiſve, auditur; Aqua littori illiſa aut anguſtiis compreſſa (ut in defluxu per pontes) aut per ventos colliſa, reboantem ſonitum edit. Tignus aut ſolidum aliquod corpus ab alio contiguo propulſum abſque colliſione, ſonitu caret. Sic quoque corpora librata ſibi mutuo impoſita, etſi ſuperius deprimat inferius, nullum ſonitum proferunt. Sic minutarum in ſolidis corporibus partium motus (præcipua violenti motus cauſa, hactenus non obſervata) peragitur ſine ſonitu. Sonus enim ille aliquando notus producitur tantum ab aëris fractione, nõ vero à partium impulſione. Patet quoque, ubicunque corpus anterius cedit, poſteriore ſuccedente, ſonitum nullum reddi, etiamſi motus maximus celerrimuſque ſit.

116. Aër apertus & expanſus nullum efficit ſonitum, niſi acute percutiatur, ut in chordæ tono, ubi aër à duro & rigido corpore percutitur, celerique contactu; fides enim niſi vehementius percuſſæ ſonum non edent. Sicubi vero clauſus aër & compreſſus eſt, ibi flatus, levem tantũ percuſſionem efficiens excitando ſufficit ſonitui; ut in fiſtulis & inſtrumentis pneumaticis. Sed notandum in fiſtulis, quæ flatum duntaxat requirunt modicum, quod concavum earum, ſine obturamento aërem cõprimente (multo efficacius quã nudum concavum) nullum redderet ſonum; reliqua pneumatica validius inflãtur, ut tubæ, buccina, cornua venatoria, &c. quod produnt inflatæ eorum genæ, qui ea ſpiritu replent. Organa quoque vehementi ex follibus vento inflantur. Obſerva deinde iterum, quod inſtrumentorum pneumaticorum nonnulla per exiguum ad latus foramen inflantur, quod flatũ in primo ingreſſu conſtringit; eoque magis quod adſit tranſverſum impedimentum ſupra foramen, quod obturamẽtum conſtituit, ut conſpicere datur in fiſtulis ad latus inflari ſolitis aliiſque ejuſdem ſpeciei minoribus, quæ nullum ſonum edunt, ab extrema parte inflatæ, ut tibiæ. Similiter in omni ſibilo cõtrahitur os, utque anguſtius reddatur, digitus adhibetur: ſed in aere aperto projectus lapis, aut jaculum, minime ſonat: perinde ſe habent globi, niſi aliqualis concavitas, dũ provolvuntur, aerem comprimat: ſagittæ quoque, niſi fuerint alatæ, & ſic aerem coarctent. Exiles fiſtulæ, aut tenues Opilionũ avenæ ſonum edunt ob ſummam gracilitatem, qua fit ut aer magis cõprimatur quam in fiſtulis laxioribus. Rurſus voces hominum aliorumque viventium tranſeunt guttur, quod ſpiritum coarctat: quantum ad crembala, acris eſt percuſſio aeris, ſed in ore coarctati.

117. Solida corpora leniter percuſſa prorſus carent ſono, ut ſi quis per conſtratos in pavimento aſſeres molliter obambulet. Arcæ quoque aut januæ, aere ſudo, cum facile aperiuntur, nullum edunt ſonum; rotæ aqua humectatę non crepant.

118. Flamma candelarum quoque, celer licet ſit motus, aeremque diffindens, ſonora non eſt; ut nec aer in fornacibus, quanquam ſe dilatet quaſi ebulliendo, repercutiaturque.

119. Flamma percuſſo aere ſonitum edit, ut in igne per folles excitato, majorque exiſtit, quam ſi folles in ipſum aerem agerent. Flammæ quoque vehemens in aerem impreſſio (quem ſcilicet repẽte flamma corripiens expanditur) ſonum ciet:

ingentes itidem flammæ; quarum aliæ alias impellunt, *flatus* ſonoros gignunt.

120. Iactatur ſermonibus popularibus, reperiri album quendam pulverem explodendis ſine ſonitu tormentis; periculoſa certe res, ſi veritas non laboret, cum ad clandeſtinas cædes valeat. Sed mihi videtur fieri haud poſſe, ut expulſus, qui comprimitur, aer, in apertum ſine ſonitu ingruat. Quod ad album pulverem (modo reperiatur ſonitus extinguendi tollendique adminiculum) ille mixturam quandam ex ſale petræ & ſulphure abſque carbonibus obtinere videtur: ſal enim petræ ignem per ſe concipit. Si quis putet aboleri & extingui poſſe ſonitum, exploſo, qui clauſus fuit, aere, antequam ad orificium tormenti & apertum aerem perveniat, concipit illa quæ ratio fugit, cum ſonos tanto magis diviſos reddere debeant: veluti ſi tubus tranſverſus excavetur in ſclopeti tubo, varios poſſit ſonos edere, tam per anterius orificium quam à lateribus. Sed mens mihi dictat, ſi tale quid effectum dari queat, ne aer circa orificium tormenti compreſſus exiſteret, globum cum exiguo aut nullo ſonitu evolaturum. Primo enim ex flammæ in globum impreſſione nullum excitari ſonitum conſtat, ut neque globi per aerem propulſione, ut diximus. Deinde, ſi nihil clauſi aeris ſit, unde in apertum aerem percuſſio fiat, deeſt ſonitus cauſa, neque tamen à procurſu ceſſabit globus; cum motus ille (quod repetitum aliquoties) partibus globi, non aeris, inhæreat; quod experimento docemur, ſi parvum ex metallo concavum ſumatur, tormentario pulvere replendum, cujus orificio imponatur globus, dimidia ſui parte exſtans in aere aperto.

121. Memini aſſeruiſſe quendam, naturæ arcana intime ſibi cognita venditantem, ſed vaniſſime tumidum, detectam à ſe conſpirationem, qua Regina Maria Eliſabethæ ſoror petebatur, ope ſpeculi urentis ex plumbeo domus tecto, dum in cæmiterio Sancti Iacobi deambularet. Hactenus proculdubio vera hæc ſunt, ſi ſpeculis ea conciliari efficacia poſſit, quam apud veteres nobilitavit classis incendium. *Percuſſio aeris ſola ex ejuſmodi ſpeculis nullum edet ſonitum; non ſecus ac* coruſcationes *& fulgetra tonitru.*

122. *Suppono, facta in aerem ſoni impreſſione, ſpatium temporis requiri, quo illa ad ſenſum deferatur; perinde ac impreſſio ſpecierum viſibilium, alioquin exaudiri non poſſet. Ideoque ut* globi moti tanta poteſt eſſe celeritas, quæ viſum fugiat, ſic & motus pernicitas datur, auditu non perceptibilis. Conſtat enim perceptionem oculi eſſe velociorem ac auditus.

123. Omnis aeris ruptio, utut minima & exilis, entitatem ſono confert, quam crepitum, flatum, ſcreatum vocant, &c. ut in nigro ſale, & foliis lauri in ignem conjectis, caſtaneis quoque è cinere exilientibus, in ligno viridi ſuper focum repoſito, præcipue radicibus, candelis flammam vomentibus, ſi humor aſpergatur, in raſura, ſternutatione, &c. itidem folio roſæ conformato in burſam, ſi diſrumpatur in fronte aut averſa manu, ut ſolent pueri.

Experimenta varia ſpectantia productionem, conſervationem & delationem ſonorum, & in iis aeris miniſterium.

124. Quæ vulgo redditur ſonorum cauſa, eliſio, videlicet aeris (quæ ſectionem, diviſionem, attenuationem quoque aeris ſignificat) ignorantiæ latibulum eſt, formatq; ſibi hujus motus conceptum talem mens è paucis inſtantiis, ut vulgaris Philoſophiæ mos eſt; omnibuſque id inſitum, ut facile admittant quæ per vocabulum artis ſcitulam expreſſionem præ ſe ferunt, etſi rerum vacua. Hanc eliſionem falſam arguunt ſonus tintinnabuli, fidium, ſimileſque continuo langueſcentes paulo poſt percuſſionē, qui ſtatim emoriuntur ſi tintinnabulū fidesve *manu ſiſtatur.* Atq; hæc ſubita motus exſtinctio *fieri non poſſit, ſi cū* eliſio aeris produceret. *Clarius illud patet, ſi exterior ſuperficies tintinnabuli pulſetur malleo.* Sonus enim *tintinnabuli* concavo interius reſpōdebit, cum *eliſio* aeriſq; attenuatio tantum inter malleum exterioremque tintinnabuli ſuperficiē producatur. Rurſum, ſi eliſio eſſet cauſa, ingens malleus & ſubula metallo illiſa ſonos ederet tam varietate quam claritate diſcrepantes: hoc autem non fit: ſed licet unus altero clarior ſit, tamen æqualitate toni conveniunt. Præterea in vocibus repercuſſis, quas Echo vocant, (percipiuntur nōnullæ ex iis claræ ac velut primigeniæ) non fit nova eliſio, ſed repercuſſio ſolū: omnium autem maxime falſi convincitur ex eo, quod ſoni creantur ubi nullus adſit aer. Hæ ſimileſque *opiniones* evaneſcent inſtar nebulæ; ſi intellectus luce ex*perientiæ illuſtretur.*

125. *In confeſſo eſt, nullum ab initio produci* motum, *niſi localis aeris motus aut flammæ*, aut ejuſmodi quid medium intercedat, idque cum quadam reſiſtentia, ſive in aere, ſive in corpore: mera enim ceſſio ſi fuerit, nullus producitur ſonus, ut ante diximus, in eoque ſoni à luce & coloribus differunt, qui aerem tranſeunt: aut aliud corpus, ſine locali aeris motu, ſive in principio, ſive poſtea. Sed accurate diſtinguendum eſt inter localem aeris motum (vehiculum ſolummodò *cauſæ*) & ipſos ſonos per aerem delatos. Quantum ad prius, patet nullum ſonum generari (ne quidem ex *aeris in aerem impulſu, ut in organis; &c.) niſi cum perceptibili aeris flatu,* & aliquali *reſiſtentia* aeris percuſſi; perinde ac omnis loquela (qui leniſſimus aeris motus eſt) exigua expulſione ſpiritus fit; fiſtulæque æque flatum ac ſonū reddunt. Sentimus quoque vento ſonos deferri, qui ſecundus ad longius intervallum eos exaudiri patitur quam adverſus, pariterque cum venti intenſione & remiſſione attolluntur & deprimuntur. Sed prorſus aliter ſe habet ſoni impreſſio, quæ plane locali aeris motu perceptibili caret, ea ratione ſpeciebus viſibilibus haud abſimilis eſt: nam poſt alicujus tinnitum & campanæ ſonitum, motus localis in aere non poteſt diſcerni, quamdiu ſonus exauditur, ſed in principio tātum. Neq; ventus (quouſque vocem deducere valeat) ipſiuſq; motus delicatas *tenellaſve* ullas & articulatas aeris figurationes in tanta vocabulorum varietate confundit. Et ſi quis elata voce loquatur adverſus candelæ flammam, haud magnū in ea tremorem excitabit; ſed tum maxime, quando literæ pronuntiantur quibus os contrahitur, ut f & ſ. vel aliæ quædam. Sed lenis ſpiritus flatuſque inarticulatus multo magis candelam movebit; quod facilius comprobet, ſonum fieri ſine

ullo

ullo aëris locali motu, quoniam ut in eo differt à viſu,quod in principio indigeat locali aeris motu;ſic ſonus in aliis multis cum viſu & radiatione rerum viſibilium convenit, quæ proculdubio nullum localem motum aeri imprimunt, ut jam dictum.

126. Nihilominus tamen conſtat vitreas feneſtras conquaſſari ex ſonitu tonitrui aut tormenti bellici; piſceſque ferunt perterrefieri motu ex ejuſmodi ſonitu aquam ſubingreſſo. Sed hæc localis in aere motus effecta ſunt, concomitantia ſonum(ut diximus)non à ſono producta.

127. Memoriæ prodiderunt veteres,fidemque apud alios impetravit,maximos applauſus populique acclamationes in confertam multitudinem collecti,adeo aerem rarefeciſſe,& diſrupiſſe, ut ſupervolantes aves deciderint, aerque ſuſtinendo non eſſet: multis quoque creditum, vehementes campanarum ſonitus in populoſis civitatibus tonitru propulſaſſe, eaque ratione peſtiferum aerem diſſipaſſe,quæ omnia concuſſio, non ſonus,efficere poteſt.

128. Ingens ſonus, è proximo delatus multos reddidit ſurdos,qui eo ipſo momento diruptam quaſi in auribus membranam ſentiebant. Mihi quoque dum adſtarem cuidam alte & acute tinnienti,ſubito noxa illata eſt, tanquam in auribus ruptura quadam aut dislocatione facta; & paulo poſt,tinnitus exſtitit ſonorus(non vulgaris cãtus, aut ſibili,ſed multo clarior & diſpar) ita ut ſurditatem metuerem;ſed poſt quadrantem horæ evanuit.Hoc effectum veriſſime ad ſonum referri poteſt.Vt enim dictat in vulgus uſitatum axioma, potentius objectum deſtruit ſenſum; ſpecieſque ſpiritales tam viſibiles quam audibiles in ſenſoriis vim ſuam imprimere, etiamſi præterea nullum corpus moveant.

129. Delatos ſonos arctum conſervat receptaculum,efficitque ut longius audiantur; cujus rei experimentũ eſt in membranarum voluminibus & ſyringis.Si enim os alteri parti admoveatur, alteri auris,ſonus percipitur multo lõgius,quam in aperto aëre.Cauſa eſt,ſoni per aerem apertum diſperſio diſſipatioque, & in ejuſmodi concavis conſervatio, coarctatioque. Si vocem quoque immittas tormentarij pulveris exceptulo, ſive loculamento, alterque autem applicet tormenti bellici orificio, ſonus pertranſiens percipitur multo clarius quam in aëre patulo.

130. Conſiderandum præterea,quid ſit futurum,ſi incluſus per integram meatus longitudinem non devolvatur ſonus, ſed exteriorem partim aërem tranſeat;veluti ſi ad nonnullam à corpore ſonis pervio diſtantiam loquaris, vel ad aliquod ſpatium ab altera ejus parte aurem removeas,vel os pariter & auris à corpore diſtent; cõpertumq; quod in corpore decem aut octo pedes longo,ſonus facilitetur, licet os & auris manus latitudinem removeantur à corporis extremis; pauloque commodius promoveatur, propius ſe applicante auditore,quam ore loquentis. Conſtat quoque vocem è publico prolatam melius percipi in cubiculo,quam foris è cubiculo.

131. Quemadmodum receptaculum integre rotundum conſervat ſonum,ita & ſemiconcavũ, ſed minori gradu, id eſt proportionaliter minorem.Quare,ſi diſpeſcas corpus,calamumve dividas in duas partes, alioque ad hanc partem loquente,alteri quis aurem admoveat,longius vox deducetur, quam patulum per aërem. Simile quid tentari poterit, in non perfecte concavis, malo etiam navis aut pertica oblonga,tormentove bellico(voce per ejus ſuperficiem miſſa, non per foramina)ſentiemuſque vocem longius devehi,quam per apertum aerem.

132. Sumendum foret experimentum,quî quantumque decreſceret vox delata in cornu per lineam arcuatam,aut in tuba per reflexam, aut in quibuſdam fiſtulis ſinuoſis.

133. Certiſſimum eſt(quanquam receptæ opinioni adverſetur) ſonos ſine adjumento aeris poſſe generari,etiamſi aër commodiſſimum ſoni vehiculum ſit.Sume vaſculum aqua repletum,& forcipem ad aliquod ſub aqua ſpatium collide, ſonum manifeſte percipies,non magnopere diminutum,cum tamen prorſus abſit aer.

134. Vaſculum aliquod argenteum cape, alterum vero ligneum,utrumque aqua plenum, deinde collide forcipis brachia,ut ante, manus latitudine à fundo; deprehendes ſonum ex argenteo vaſculo,quam ligneo,clariorem. Si tamen vaſculum fuerit vacuum,nullam colliſio inter argenteum & ligneum vaſculum differentiam prodit. Vnde præter illam magni momenti obſervationem,nullum ex aere ſonum procreari, duo hæc colligere datur;prius quod ſonus vaſculi fundo communicetur:poſterius, quod ejuſmodi communicatio melius aquam,quã aerem,pertrãſeat.

135. Solida quædam corpora in medio flammę collidito,ſonumque modice à ſono aeris diſcrepantem percipies.

136. Pars ſpiritalis omnibus corporibus tangibilibus inexiſtens,& quodammodo aeri affinis, miniſterium aeris aliqua ex parte peragit. Sic vas vacuum ſi pulſetur,ſonus partim in exteriori,partim ab interiori aere generatur,qui eo major exiliorve,quo plenius magiſve vacuum fuerit vas, participato tamen ſpiritu ligni, qui ab exteriori ad interiorem pertranſit ſuperficiem. Idem evenit pulſatis in extima ſuperficie tintinnabulis,unde ſonus etiam penetrat ad internam. Similes inſtantiæ dari poſſent plurimæ,quas tractatui de ſoni communicatione reſervamus.

137. Non excuſanda ejus eſſet ignorantia, qui putaret (ut partim ante diximus) ſonos fidium produci inter manum & chordas, aut plectrum & chordas,aut arcum & chordas,cum hæc tantum vehicula motus ſint, quo ſonus procreatur: ſono alioquin vere inter fides & aerem naſcente, non tamen ex impulſione aeris facta ex primo fidiũ motu, ſed ex regreſſu aut reſultu fidiũ in priſtinum locum,per tactum digiti intenſæ. Motus ille reſultus celer & acutus exiſtit,cum prior mollis & hebes ſit:ſic plectrum continuo fides torquet,eaque ratione perpetuo eas trepidare facit.

Experimenta varia ſpectantia magnitudinem & exilitatem ſonorum,extinctionem vel obtuſionem.

138. Fiſtulæ ab una parte quis ſibilum indat, aure alteri parti admota,ſentietur tam acris percuſſio ſoni,ut vix poſſit tolerari.Cauſa eſt,ſoni in circulum diffuſio,qui,alioquin per aerem diſpergendus,ſi coarctetur canali quodam, majorem ſonitum neceſſario generabit.In quo experimẽto illud notandum, receptaculis comprimentibus non ſolũ conſervari,ſed augeri & acui ſonos.

139. Cornu venatorium; altera parte laxius, magis intendet ſonum, quam ſi foramen prorſus æquale foret. Ratio eſt, quod aer primo arctiora ingreſſus ſpatia contrahatur, deinde majora nactus, in largiorem ſe effundat exitum, ſeſeque dilatet. In egreſſu quoque plus aeris percutiens, conſequenter ſeipſo major & gravior exiſtit. Adeoque cornua venatorum, quæ aliquando recta, non obliqua fiunt, ſemper ad inferiores partes latius pateſcunt. Experimentum fieri poſſet in fiſtulis infra laxioribus; aut cum capacitate quadam, deinde in rectam concavitatem deſinentibus.

140. Eſt in campis Sancti Iacobi canalis lateritius, cui lacunar quoddam humile contiguum, & ad cujus extremum rotunda domus ex lapide. Canalis ille feneſtram habet, domus fiſſuram aut modicæ latitudinis rimam. In hanc immiſſa vox terribilem circa feneſtram excitat fremitum. Ratio eadem cum præcedenti, quæ dictat, omnia concava anguſtiis laxe creſcentibus, in regreſſu ſonum edere ampliorem.

141. Tintinnabula accipitrum foraminibus ad latera patentibus majorem efficiunt tinnitũ, quam globulus in æs impactus ſub dio. Cauſa cum priori inſtantia ſyringæ eadem, videlicet quod ſonus, tintinnabuli parietibus concluſus, integer fortiorque ad foramina perveniat.

142. Tympana ambientes clauſuræ, ſoni diſperſionem impedientes, efficiunt ſoni ex tympani orificio egreſſum & vehementiorem & clariorẽ; quam ſi pulſetur ſimilis pellis in libero aere extenſa; ratio cum præcedenti coincidit.

143. Soni commodius percipiuntur, longiuſq; veſpertino aut nocturno tempore quam meridie aut interdiu; cauſa eſt, quod aere per diem tenuiore, ſonus magis penetrat, eodem per noctem denſiore, conſumitur minus & diſpergitur. Atq; ita nox quædam clauſuræ ſpecies exiſtit: conducit huc quoque univerſale noctis ſilentium.

144. Duobus modis reflectuntur ſoni, aut ad diſtantiam, quæ Echo vocatur, ubi vox primigenia ejuſque reflexio diſtincte percipitur, de qua in poſterum agemus; aut in concurrentia, cum ſonus reflectens (è proximo enim oritur reflexio) regreditur immediate poſt primigeniam, ideoque non iteratur, ſed amplior redditur. Hinc Muſica magis ſonora in aquis deprehenditur, & in cubiculis tabulas incruſtatas quam velatas habentibus.

145. Fides teſtudinis aut panduræ, aut clavecymbala multo majorem ſonum edunt propter orbiculum inſtar roſæ, per quem ſonus redditur, & operculum, concavumque inferius, quam ſi ſola aſſeris ſuperficies daretur, orbiculo & concavo remotis, ut ſuperior aer ad inferiorem admittatur. Ratio eſt, communicatio aeris ſuperioris cum inferiori, quæ claudendo prohibet utriuſque diminutionem diſperſionemve.

146. Lyra Hybernica ab utroque fidium latere circumfluum habet aerem, ſine concavo in longitudine, ſed in ſola fidium extremitate; magiſque ſonora eſt quam pandura, orpharion, aut cythara, quæ chordis quoq; metallicis conſtant. Cauſam videor aſſignare poſſe, quod aer ab utroq; latere liber & patens proſit, ſi adſit concavũ; quod propterea cõmodius extremitatẽ obtinet.

147. Clavecymbala non ſublato operculo exiliorem reddunt ſonum, quam contra: ratio eſt, quod quælibet aeris concluſio ſufficiente flatu deſtituta ſonum refringat. Vnde prior quoque inſtantia confirmatur. Concavum enim teſtudinis aut panduræ aerem nonnihil cohibet.

148. Gloceſtriæ templum eſt (cui ſimile aliis quibuſdam in locis extare intellexi) in quo ſi verſus parietem loquaris leniter, alter è longinquo commodius, quam è proximo, tuam percipiet vocem: exactius loci fabrica inquirenda. Statuo fornicem eo loci eſſe, aut vacuum interſtitium aliquod, aut ambulacrum poſt parietem, & meatum quendam in ulteriori parietis extremitate, verſus quem vocem emittis; ita ut vox loquentis provolvatur per parietem, tumque meatum aliquem intret, communicetq; cum aere in concavo ſubſiſtente; conſervatur enim ob planitiem parietis. Sed hoc minime ſufficit ut ſonum edat perceptibilem, niſi communicet cũ aere poſteriori.

149. Percuſſa arcus chorda, cornibus ſcilicet propius auri applicatis, ſonum auget gradumque toni producit: ratio eſt, quia ſenſorium propter compreſſionem percutitur, antequam aer diſpergatur. Idem quoque fit ſi cornu dentibus contineatur. Sed hæc eſt manifeſta ſoni delatio à dentibus ad auditus organon, propter magnum inter hæc duo commercium; quod vel inde patet, quod tetricus & aſper tonus dentes hebetet. Idem contigit ſi cornu arcus admoveatur temporibus. Sed hic tantum ſoni prolapſus eſt illinc ad aurem.

150. Radius ferreus aut æneus, altera parte auri admota, altera percuſſa, multo majorem producet ſonum, quam ſi impulſio ſimilis fiat radio non adeo auri contiguo. Ex hiſce & aliis quibuſdam inſtantiis, partim jam memoratis, apparet ſonos non ſolum per corporis lævis ſuperficiem devolvi, ſed communicari quoque ſpiritibus poros corporis inſidentibus.

151. Memini in collegio Trinitatis Cantabrigiæ fuiſſe cubiculum ſuperius, cujus fornix labefactus in medio cubiculi columna ferrea fulciebatur, brachij craſſitudine, quæ percuſſa ſonitum obſcuriorem edidit, ſed inferiori cubiculo magnum excitabat ſtrepitum.

152. Sonus, quem ſitulæ in puteo efficiunt in aquam illiſæ, aut putei lateribus impactæ, aut invicem colliſæ, profundior pleniorque exiſtit, quam in aere aperto: ratio eſt, compreſſio & concluſio aeris in concavo putei.

153. Vaſa ſub tabulatis cubiculi collocata quoſvis in cubiculo ſonitus pleniores magis reſonantes reddunt.

Adeo ut quinque in univerſum dentur rationes ſonum amplificandi. Clauſura ſive compreſſio ſimplex, clauſura cum dilatatione, reflexio concurrens, & ad ſenſorium acceſſus.

154. Quantum ad exilitatem vocis aut quorumlibet ſonorum, conſtat vocem penetrare ſolida & dura corpora, modo non nimis craſſa, & aquam, corpus ſatis compactum aeremque excludens. Vox autem & ſonus eo tranſitu debilis & exilis redditur. Si igitur foramina accipitrarij tintinnabuli obtures, nullum edet tinnitum, ſed ſonitum obſcuriorem & clangorem. Simile fit in Aetite, lapillum in ſe continente.

155. Aqua

155. Aqua certiſſimum ſuppeditat experimentum, ſi balneum quis ingrediatur ſumta ſitula, cujus inverſo fundo orificium æqualiter depreſſum ad ſuperficiem aquæ deducat, inde ſub aquam deprimat ad ſeſquimanus latitudinem, ſervato continuè æquilibrio, ne pars attollatur, aëri præſtitura egreſſum. Tum ille in balneo conſiſtens ad eam profunditatem ſe immergat aquæ, ut caput poſſit inſerere ſitulæ, tantumque aeris bullas excitantis prorumpet, quantum ſpatij requiret ipſius caput. Vocem tunc proferat, manifeſte ab altero extra aquam conſiſtente percipiendam, ſed ea exilitate qualis puparum eſſe ſolet, ut tamen ſonus articulate vocabula referens non confundatur. Notandum multo id poſſe fieri dexterius, ſi imponatur ſitula capiti viri nondum aquas ingreſſi, qui tum ſubſidat, depreſſa ſimul cum eo ſitula; genubus quoque innitatur, aut ſedeat, quo aqua fiat depreſſior. Non vane fortaſſe quis conjecerit, Siculum poëtam, habuiſſe hujus experimenti notitiam, cum narrat, Hylam, famulum Herculis, egreſſum ut repleret ſitulam aqua ex amœniſſimo fonte in littoris vicinia, à Nymphis, illius amore correptis, vivum ſub aquas ſurreptum fuiſſe. Herculem vero clara voce amiſſum famulum compellaſſe ut littus reſonaret. Hylamque ex aquis reſpondiſſe, ſed (quod huc facit) tam exili & tenui voce, ut putaverit trium milliarium ſpatio à ſe disjunctum, cum fons revera in propinquo eſſet.

156. In teſtudine aliiſque inſtrumentis Muſicis, ſi altè impoſitis digitis premantur chordæ (quo fit ut minus ſpatij relinquatur quo tremat) ſonus acutior exiſtit, ſed magis moribundus.

157. Sume duo acetabula, aciemque unius fundo alterius illide in hydria aquam continente, experimentoque conſtabit, quo illas profundius aquæ immergis, ſonum creari tanto obſcuriorem, etiamſi pars alterius aquis exſtet. Sed obſcuritas conjuncta eſt cum ſoni inæqualitate, quæ ex eo eſt, quod pars acetabuli aquis immerſa ſit, pars emineat: totum ſi aquis obruatur, ſonum efferet clariorem, ſed humiliorem & depreſſiorem, quaſi è longinquo delatum.

158. Mollities corporis, magis quam ſoliditas, ſonum extinguit; ut campana panno aut ſerico involuta, ſuffocatiores ſpargit ſonos, quam ligneo prætexta tegumento; proinde in monaſteriis claves panno veſtiuntur, & in collegiis calculi.

159. Experimentum in tibia variè hac ratione tentatum. Fundum palmæ manus admotum fuit, cerâ undique obturatum; applicitum pulvinari damaſceno; infixum arenæ, cineri, aquæ (latitudine ſemi-pollicis ſub aqua) firmiter impoſitum fundo argenteæ pelvis; ſed ſonus continue remanſit. Laneo autem tapeto impoſitum, holoſerico, tomento (quanquam leviter) inſertum nivi, ſonum prorſus exſtinxit, inſtar halitus.

160. Ferri candentis ſonus eſt infirmior frigidi; quia dum candet, mollius apparet, minuſque reſonans: ſic & aquæ calidæ lapſus minus, quam frigidæ ſonorus; quod (ut mihi quidem videtur) mollior ſit, & olei naturæ magis affinis; magis enim lubrica eſt, & hoc, quia melius purgat.

161. Tibia paretur in utroque extremo obturamentum habens, ejus vero corpus duas tibias longitudine æquet, foraminum utrimq; pari proportione; duo pariter eandem cantilenam illa modulentur in uno ſono, noteturque num ſonus cõfundatur, aut amplificetur, aut hebetetur. Similiter, crux paretur conſtans gemino corpore prorſus cavato, duo loquantur aut modulentur, alter in longitudine, alter ex tranſverſo; duo ex oppoſitis partibus auſcultent, obſerventque an ſonus confundatur, augeatur, an obſcuretur. Hæ duæ inſtantiæ facem allucebunt, ubi de mixtura ſonorum agemus, de qua poſtea.

162. Si folles inſerti orificio tympani inflentur, deinde illud percutiatur, ſonum paulo obſcuriorem reddit, abſque ulla manifeſta alteratione: cauſa patet, quod & ſoni egreſſum impediat, & aërem flatu compreſſum motui ineptum reddat.

Experimenta varia ſpectantia claritatem & ſubmiſſionem ſonorum, eorumque ad longius aut brevius intervallum delationem.

163. Claritas & ſubmiſſio ſonorum differt ab eorundem magnitudine ac exilitate: hypate enim leviter tantum tacta majorem ſonum edit; nete duriter percuſſa multo longius exaudiri poteſt. Cauſa eſt, quod hypate plus aëris impellat, nete vero minus, ſed acutiori percuſſione.

164. Vehementia ergo percuſſionis claritatem, tenuitatemque ſonorum generat, ut in vehementiori & leniori percuſſione, inflatione cornuum intenſiori & remiſſiori, tintinnabuli impulſu fortiore aut lentiore, &c. Vehementia ſeu intenſio percuſſionis plus minus conſiſtit in duritie corporis percuſſi, aut viribus corporis pulſantis. Pannus enim percuſſus minus ſonat, lignum magis, metallum tanto fortius; interque metalla, auri, utpote flexibilioris, ſi pulſetur, obſcurior eſt ſonus, argentum aut æs magis tinnulum, aër autem, ſicubi fortiter comprimatur, æquat durum corpus, quod excitatus exploſione tormenti ſonus probat. Viſu quoque cognoſcimus exploſum globulum, aut chartam humectatam compactamque valide, & expulſam, aut pulverem ſolummodo vehementius compreſſum, producti ſoni claritate pene eſſe pares.

165. Acrimonia motuſque celeritas multum tam ad claritatem quam ad vehementiam momenti conferunt. Sic flagella & virgæ, quo celerius acriuſq; aerem percutiunt, eo clariorem ſonum producunt. Atq; in cantu ad teſtudinem, & clavecymbalorum agilis ictus ſonum maxime vegetum edit: ratio eſt quod percuſſio velox aerem citius diſſecet; cum mollis potius pulſet quam ſecet.

Experimenta varia ſpectantia communicationem ſonorum.

Communicatio ſonorum, (in cavitate teſtudinis, vacui vaſis, &c.) tantum delibata eſt in majoratione ſonorum; ſed quæ peculiarem titulum, & ſuo quidem meritò, vindicat.

166. Inſigne experimentum, quo demonſtretur communicatio ſonorum, eſt in pulſatione æris campani. Hic, ſi malleo ſupremâ ejus partem pulſes, mox mediâ, deinde infimâ, ſonum ſenties acutiore & graviorem concavo interius reſpondentem, quamvis externa tantum percuſſio ſit.

167. Etſi procreetur ſonus inter flatum

oris & aërem fiſtulæ contiguum; aliqualem tamen communicationem obtinet cum lateribus fiſtulæ, ſpiritibuſque ibi contentis: alius enim ex fiſtula lignea, alius ex tuba ænea ſonus oritur. Veſtita quoq; panno aut ſerico fiſtula diverſum producet ſonum ab eo, quem per ſe daret; humectata etiam nonnihil, interius aliter ſonat quā ſicca.

168. Sonus ſub aqua productus facilius communicabitur duro corpori per aquam, quam in aere factus aëri. Vide experimentum 134.

Experimenta varia ſpectantia æqualitatem & inæqualitatem ſonorum.

In præcedentibus (ubi Muſicam ſpectavimus) actum de ſonis Muſicis, ex quibus aut concentus aut diſſonantia duarum partium oritur, quos tonos vocamus: pariterque de ſonis non muſicis: cujus rei ratio à nobis data, quod illi ex æqualitate, hi ex inæqualitate generentur. Addidimus quoque, quænam eſſent corpora æqualia tonos producentia, quæ inæqualia toniſque carentia. Iam vero de ejuſmodi ſonorum æqualitate agemus, quæ non à natura corporum, ſed accidentalis eſt: ſeu ex aſperitate aut obliquitate meatuum, aut iterata percuſſione, aut trepidatione motus.

169. Tintinnabulum rima dehiſcens, unde impeditior ſono tranſitus, tetricum & abſonum edit ſonum: ſic & vox humana, ubi aſpera arteria frigore correpta ſcabritie laborat, &, quaſi mucore obducta, rauceſcit; ſoniq; his duabus inſtantiis ingrati, ex mera inæqualitate ſunt. Sed ſi inæqualitas ſuam habeat æqualitatem, allubeſcit ſonus cum ſibilo aut ſtridore.

170. Omnia inſtrumenta, ſive quæ regreſſu gaudent, ut tuba: aut flexione, ut incurva buccina: aut nunc elevata mox depreſſa ſint, ut tuba ductilis, ſonum tremulum edunt. Verum tibia, aut fiſtula, quæ ejuſmodi inæqualitate carent, liquidum producunt ſonum. Attamen fiſtula aut tibia paululum humectata interius, ſonum edit graviorem modico cum tremore aut ſibilo. Rurſus fides contorta, qualis ſolet eſſe hypate panduræ, ſtridulum excitat ſonum.

171. Verum fides teſtudinea, ſi prorſus in partibus ſuis inæqualis exiſtat, tetricum edit ſonum, quique tono caret, atque abſona vocatur. Inde chordæ metallicæ nunquam abſonæ deprehenduntur. Videmus quoque exploratam teſtudinis fidem, quæ falſa vocatur, firmiter inter digitos extendi ſolere, impactoque talitro ſi ſe reduplicat, probam æſtimari, ſi vero acutam aut majorem prodat ſpeciem, falſa cenſetur.

172. Aquæ ſonitus rapido curſu latæ auribus occurrit tremulus; & in organis portatilibus (in quibus philomelæ, ut vocant, tibia continet aquam) continue tremulus editur ſonus. Pueri gaudent ſiphunculis ludicris aqua repletis, qui inflati, aut excitato in iis ſibilo, tremulum producunt ſonum. Eaque trepidatio affinitatem cum litera L habet. Inæqualitates hæ trepidationis gratæ ſunt potius, quam offendunt.

173. Notæ omnes vocis gravis, quin & acutæ, aſperum edunt ſonum, quoniam baſſus plus aëris percutit, quam poſſit alioqui æqualiter. Et Superius tam acriter aerem diſſecat, ut celeriter nimis regrediatur, quam ut ſonus æqualis exiſtat, Ideoq; media vox (Tenor) cenſetur ſuaviſſima.

174. Nihil occurrit præter vocem hominis aut avis, cui arbitrarium ſit edere ſonum Muſicum aut non: ratio prorſus petenda ex aſpera in gutture arteria. Hæc probe extenſa æqualitatem acquirit: ut veſica in rugas contracta, ſi explicetur, lævis evadit. Extenſio illa magis in tonis quā loquela requiritur, adeo ut interna vox aut ſuſurrus tonum producere nequeat. In cantu quoque magis manifeſto guttur laborat, quam in ſermone, quod extenſio menti, aut retractio in cantantibus docet.

175. Bombus apum inæqualis exiſtit, ſtatuuntque ex antiquis quidam, hunc non prodire ex ore ipſarum, ſed ſonum eſſe internum. Sed utrumque forte à vero exerrat, cum motus alarum hunc cieat, quem, nonniſi dum moventur, exaudimus.

176. Omnia metalla, dum aquis exſtinguuntur, ſibilum quendam edunt, haud abſimilem literæ Z. Generatur tamen ſonus inter aquam aut vaporem & aerem. Coctio quoque in modica aquæ copia ſibilantem gignit ſonum; ebullitio autem in vaſe repleto ſonum ebullientem, qualis quodammodo in ſiphunculis ludicris, quibus pueri utuntur.

177. Fiat experimentum, utrum inæqualitas aut mutatio medij, non producat ſoni inæqualitatem, ut in tribus campanis ſibi invicē contiguis, aëre intermedio: quarum extima malleo pulſetur, ut pateat quantū ſonus differat ab illo ſimplicis campanæ. Sume & æneā laminam, ligneumq; aſſerem, ex iiſque conjunctis alterum percutiatur, obſerveturque num inæqualis inde ſonus oriatur. Partire itidem ligna in dolio cum orificiis ſuis & nodis, & notetur differentia ſoni in dolio quod ejuſmodi partitionibus caret.

Experimenta ſolitaria ſpectantia ſonos acutiores & graviores, & Muſicos.

178. Evidens eſt, aeris majore quantitate percuſſa ſonum exiſtere gravem; minore acutum. Percuſſio quantitatis majoris eſt à corporis percutientis magnitudine, latitudine concavi, quod à ſono pertranſitur, ejuſdemque longitudine; Unde hypate major nete; fiſtulæ ſoni gravis inſunt majora foramina, quam acuti ſoni. Atq; hæ fiſtulæ ſimileſque eo graviorem edunt ſonum quo foramina ad inferius remotiora ſunt, longiuſque ab orificio diſtant: quantoque propiora orificio, tanto acutiorem. Quinetiam corpus ſolidum, quale ferrum focarium in vertice pulſatum producet acutiorem ſonum: in partibus inferioribus, graviorem.

179. Patet quoque, eo acutiorem eſſe ſonum, quo acutior & celerior aeris percuſſio eſt: eoque graviorem, quo tardior. Idem conſpicimus in fidibus, quæ, quāto magis intenſæ & contortæ (unde reſultus celerior) tanto acutior ſonus exiſtit. Sic fides craſſiores magis intenſæ, & tenuiores minus intenſæ, eundem reddunt ſonum.

180. Pueri, mulieres, Eunuchi tenuiores acutioreſque voces edunt, quam viri: ratio eſt, non quod hi majus habeant caput, unde fortior emergat vox (efficacia enim vocis ſonive ad differentiā valet quoad claritatē mollitiemve, minime quoad tonos) ſed organon dilatatius; conferente etiā ad dilatationē calore, ut certo cōſtat. Verū ratio, cur pubertatis anni mutent vocē, magis nos fugit. Videtur id fieri, quod multo corporis humido,

unde

unde plenius antea partes irrigabantur, ad vaſa ſpermatica depulſo, calor in corpore exuberare incipiat, qui dilatatos magis reddit meatus; cum omnia caloris effecta occurrant, piloſitas, hirſutia cutis, cutiſque durities.

181. Muſicorum induſtria duas excogitavit alias rationes intendendi fides, præter contortionem. Prior eſt depreſſio fidium digitis, ut in collo teſtudinis, &c. Poſterior fidium brevitas, ut in lyra, clavecymbalis, &c. eadem utriuſque effecti cauſa, productio ſcilicet celerioris fidium reſultus.

182. Quo longius intenditur chorda, eo minor ſuperintenſio in nota requiritur. Iuſta enim chordæ exigitur intenſio, antequam notam aliquam producat. In teſtudinis quoque tactibus, &c. quo altius aſcendunt, eo minor eſt diſtantia inter ligamenta.

183. Vitreum poculum, præſertim infra arctius, & ſupra laxius, aqua reple, marginique ejus talitrum impinge; aqua deinde intervallis repetitis magis magiſque effuſa, tonum ſemper talitro explora, ſenties decreſcere ſonum, & graviorem fieri quo poculum inanius.

Experimenta varia ſpectantia motus proportionem acuti & gravis ſoni.

184. Iuſta & menſurata aeris percuſſi proportio, quoad gravitatem ſonorum & acumen, maximi inter alia arcani res eſt in excutienda tonorum natura. Veram enim eorundem coincidentiam in diapaſon explicat, qui regreſſus eſt ejuſdem ſoni. Præterea conſonantiam aut diſſonantiam inter uniſonum & diapaſon, de quibus antea obiter egimus in experimentis Muſicę. Operæ vero pretium eſt, hic repetere, ut præcipuam inquiſitionis noſtræ partem, quoad naturam ſonorum. Fieri poſſet inveſtigatio in proportione intenſionis fidium, in proportione diſtantiæ in ligamentis, & in proportione cavitatis fiſtularum, &c. ſed commodiſſime in hac poſtrema.

185. Fiat igitur experimentum, chorda ſemel tantum intenſa, ut tonum edere queat; mox repetita ſecundam & tertiam vicem intẽſione, &c. obſervetur ſcala, aut aſcenſui proportionata ſoni differentia. Duo ſimul effecta pateſcent hac opera; prius ſonorum proportio exæquata menſuræ intenſionis; poſterius ſonorum proportio cum fidibus ex majori aut minori inenſione. Sed hæc æſtimandæ menſuræ adhibenda cautio eſt, ut longitudo in recta chordæ linea ſumatur, in qualibet intenſione verticillorum.

Quantum ad tactus, numerus ligamentorum ineundus eſt; præcipue vero lineæ longitudo à primo tactu chordæ, ad eum quæ diapaſon producet, ratione prioris tactus in eadẽ chorda.

186. Sed optime (ut dictum) res ſuccedet in foraminibus inſtrumentorum pneumaticorum. Sume ergo ſex fiſtulas longitudine aliiſque requiſitis pares; quarum alia ſimplex alia duplex, & ſic porro uſque ad ſex, foramen habeat; attende quam ſoni cadentiam quæq; earum præſtet. Sed diligenter in tribus his poſtremis obſervandum, quæ chordæ longitudo, quæ diſtantia tactus, qui in concavo aer, quem ſoni edat aſcenſum; quoad ultimum ex hiſce (ubi aptiſſima præbetur demõſtratio) annotandum eſſet, quo concavi augmento, ad notam unicam altior progreſſus fiat, quo ad duas, quo ad tres; ſicque porro ad Diapaſon uſque maximum hinc numerorum arcanum exſculpetur. A vero non abludit, quod fabri fiſtularum, &c. cognitione ejus rei non careant, quoniã eas cum certis menſuris patent. Sic & campanarũ fuſores in earum tonis concinnandis, ita ut experimentum inquiſitione ſalvari poſſit. Atqui obſervatum ex antiquis cuidam, vas vacuum digito percuſſum diapaſon edere reſpectu ſoni ex vaſe repleto; ſed non concipio qui fieri hoc queat, cum percuſſio vaſis repleti aut vacui vix ſonum aliquem edat.

187. Aliqua perceptibilis ad ſenſum requiritur differentia in proportione productionis notæ alicujus, reſpectu ipſius ſoni, qui paſſivus eſt; ne propinquus nimium ſit, ſed aliquantum diſtans. Nam in tibia tria ultima foramina patem edunt tonum, quæ nota exiſtit ſubmiſſior tono trium priorum: ſimile quid procul dubio in intenſione aut tactu fidium requiritur.

Experimenta varia ſpectantia ſonum interiorem & exteriorem.

Alia præterea eſt ſoni differentia, quam nos interiorem & exteriorem vocamus, qui nec ſubmiſſus eſt nec clarus; nec gravis nec acutus; nec muſicus nec immuſicus; quanquam verum ſit, nõ ineſſe interiori ſono vim generandi tonum; ſed contra, ſonus exterior ſit muſicus aut non. Ideoque potius enumerationi quam exactæ diſtinctioni operam dabimus; etiamſi (ut aliquo modo opinionem noſtram adumbremus) interior nobis ſit verius impulſio, aut aëris contuſio, quam ejuſdem eliſio aut ſectio; ita ut percuſſio unius differat reſpectu alterius, ut ictus à ſectione.

188. In hominum loquela ſuſurrus ſeu clatior ſeu lenior, vocatur ſonus interior; ipſa pronunciatio eſt ſonus exterior; ideoque nunquam è ſuſurro tonus aut cantus naſcitur, ut elocutione: ſic reſpiratio aut flatus, qui fit ore, follibus aut ventis, utut clarus, interior eſt ſonus; inſpiratio ope fiſtulæ aut concavi, quamvis mollis, exterior: pari ratione vehementiſſimi venti, ſi non coarctentur aut cavum ſpirent, ſonum producunt interiorem; ſibilus aut ventus cavus edit cantum aut ſonum exteriorem; cum prior aliquo corpore cõprimatur, poſterior ſua denſitate coarctetur, unde cavus ſi ſpiret ventus, pluviæ ſignum eſt: flamma cum in ſe movetur aut follibus inflatur, murmur edit aut ſonum interiorem.

189. Omne corpus durum alteri corpori duro illiſum producit ſonum exteriorem, ſecundum majus aut minus; adeo ut ſi molliſſima fuerit percuſſio, nullus inde oriatur ſonus, nunquam vero interior. Vt ſi quis leni, & qui non ſentiatur, inceſſu ambulet.

190. Vbi ab aëre eſt percuſſio ſeu compreſſo ſeu non, in corpus durum, nunquam exteriorem ciet ſonum: ut ſi converſis in parietem follibus vehementiſſime ſpires.

191. Soni tam exteriores quam interiores poſſunt generari tam emiſſo quam retracto ſpiritu, veluti in ſibilo aut reſpiratione.

Experimenta varia ſpectantia ſonos articulatos.

192. Evidens eſt, nec non maxime admirandis ſonorum ſecretis accenſetur, ſonum nulla ſui parte imminutum per totum aerem diſpergi, integrum

tegrumque etiam minimis aëris inhærere particulis; adeo ut ſcite articulata ſonorum diverſitas tam ex hominibus quam ex avibus, inconfuſa anguſtiſſimam quoque fiſſuram pertranſeat.

193. Inæqualis agitatio ventorum, & ſimilia, etiamſi deferendo ad magis minuſve diſſita ſono vehiculum præbeant; minime tamen turbat ſonorum diſcrimina intra illud ſpatium quo percipi queant: quamvis forte in cauſa ſint, quo minus longe audiantur quam cœlo tranquillo: ut ex parte ante dictum.

194. Nimia diſtantia confundit articulatos ſonos, ut patet ex eo, quod vocem concionatoris aut ſimilem percipiens, diſtinguere ſermonem nequeas, unuſque articulatus ſonus ab alio confunditur, ut fit cum multi ſimul loquuntur.

195. In experimento illo, ſi quis ſub aqua vocem proferat, vox exilis redditur: ſed ut articulatos verborum ſonos diſtinguere liceat, quod ante diximus.

196. Sic mecum ſtatuo, quod ſonus extreme tenuis, aut extreme gravis, articulatus eſſe nequeat: ſed articulatio verborum ſoni mediocritatem requirat: quod & tenuitas nimia ſoni articulationem confundat contractione, nimia intenſio diſperſione. Et quanquam (ut in præcedentibus dictum) ſonus articulatus omnino poſt productionem poſſit contrahi in anguſtæ fiſſuræ tranſitu, tamen prior articulatio majorem requirit dimenſionem.

197. Docuit obſervatio, concionatorem *in loco aut ſacello ſupra & infra fornicato* tam commode exaudiri non poſſe, quam *in aliis locis*: ratio eſt, quia ſubſequentia accedunt antequã præcedentia evaneſcunt: ideoque articulati ſoni magis confunduntur, etſi quantitas ſoni major ſit.

198. Motus linguæ, labiorum, gutturis, palati, &c. quæ ad variam pronunciationem literarum alphabeti inſerviunt, inquiſitione digni ſunt, & ad præſentem ſonorum inveſtigationem pertinent. Sed quoniam ſubtiles ſunt longaq; deſcriptione egent, omittendos cenſemus, & inter experimenta loquelæ recenſendos. Hebræi induſtriam oſtenderunt, deſignantes, quænam literæ eſſent labiales, dentales, gutturales, &c. Latini vero & Græci inter ſemivocales & mutas diſtinctionem adhibuerunt, inque mutis alias fecerũt tenues, medias & aſpiratas: nec fruſtra, ſed non ſatis exacte: nam ſpeciales motus & ictus, unde horum ſonorum efformatio, parum diligenter inveſtigati: velut literas B. P. F. M. exprimi non poſſe, niſi oris contractione aut os claudendo; quod literæ N. & B. pronuntiari nequeant, quin litera N. mutetur in M. ut Hecatonba fiat Hecatomba: quod M. & T. proferri nequeant, niſi P. intercedat, ut emtus pronũciatur emptus, & multæ ſimiles: adeo ut in hanc inveſtigationem penitius incumbendo deprehenſuri ſint, pauciores motus requiri ad efformationem integri alphabeti, quam numerantur literæ.

199. Pulmones ex omnibus corporis partibus maxime ſpongioſi, ideoque contractioni & dilatationi aptiſſimi ſunt: contracti aërem expellunt, qui tranſeundo arteriam, guttur, os, vocem efformat; ſed articulatio opem linguæ, palati, &c. requirit, quæ inſtrumenta vocis appellantur.

200. Cognatio quædam obſervata eſt inter ſonos ab inanimatis corporibus aut animatis quę articulatam vocem non edunt: & varias articulatæ vocis literas, plerunque enim ſonos hoſce deſignant ſimili articulatas voces referente. Ita trepidatio aquæ ſimilitudinem quandam cum litera L. obtinet: metallorum exſtinctio cum litera Z. hirritus canum cum R. ſonitus ſtrigis cum S. H. ſonus felum cum diphthongo eu, vox cuculi cum diphthongo ou: ſonus fidium cum N. G. Si quis igitur in hanc curioſitatem aut novitatem incumbat, ut effictæ à ſe pupulæ aut cadaveri pronuntiandum indere cupiat verbum, conſiderare primum debet motus inſtrumentorum vocis, exinde ſimiles in animatis efformare corporibus, & attendere ad conformitatem ſimilitudinis iſtius cauſam: ſicque eluceſcet iſtius effecti notio.

Finis Centuriæ Secundæ Hiſtoriæ Naturalis.

FRANCISCI BACONI DE VERVLAMIO HISTORIÆ NATVRALIS

CENTVRIA TERTIA.

Experimenta varia ſpectantia motus ſonorum in quacunque linea circulari, obliqua, recta, ſurſum, deorſum, antrorſum, retrorſum.

201. Omnes ſoni, qualeſcunque ſint, in circulum moventur; hoc eſt in omnes partes, ſurſum, deorſum, antrorſum, retrorſum, quod omnes docent inſtantiæ.

202. Soni non requirunt ut recta linea ad ſenſum devehantur, quemadmodum viſibilia, ſed poteſt eſſe arcuata; quamvis verum ſit, quod fortiſſime per rectam lineam moveant: neque tamen id lineæ debetur rectitudini, ſed minori intervallo; linea enim recta eſt breviſſima. Hinc ſi quis ab altera interjecti parietis parte vocem proferat, ab altera queat exaudiri; non quod vox parietem tranſeundo penetret, ſed quod arcuata ultra parietem aſcendat.

203. Sonus obturatus repercuſſuſque perveniet ad alteram partem per lineam obliquam. Sic ad alteram Rhedæ partem demiſſo velo, ad alteram ſublato, ſi quis ad clauſum latus mendicans loquatur, apertæ, non tectæ parti, adſtare videbitur. Tintinnabulum quoque aut campana, ex. gr. ad ſeptentrionalem cubiculi partem collocata, & feneſtra ad meridionalem, ille qui in cubiculo verſabitur, ſonum tanquam ex meridie percipiet.

204. Sonorum motus quamvis in orbem ſit (quippe & illorum datur orbis aut area Sphærica) vehementiſſimus tamen eſt, longiſſimeque devehitur per lineas anteriores, & prima locali aëris impulſione. Ideoque concionatoris vox commodius percipitur è regione ſuggeſtus, quã pone aut à lateribus, etſi pateat. Ita & ſclopetum

aut

aut tormentum bellicum antrorſum è regione orificij longius audietur, quam retrorſum, aut ad latera.

205. Poſſit in dubium vocari, an melius ſoni ſurſum quam deorſum moveantur. Pulpita erecta ſunt & exſtant; & Imperatores olim verba facturi ad exercitum, conſcendebant ſuggeſtum è ceſpitibus, quod vox è plano audientibus & loquenti æque depreſſo incurreret obſtaculis. Sed majoris quid momenti ſubeſſe videtur. Fieri enim poſſit, ut ſpiritales tam viſibilium quam ſonorum ſpecies moveantur facilius deorſum, quam ſurſum. Mirum eſt, quod homo in terra conſiſtens eos, qui in faſtigio Sancti Pauli ſunt, videat minori ſtatura, neque dignoſcere queat; cum contrarium eveniat è culmine deſpicienti, ubi nec tantum contrahitur ſtatura, nec omne diſcrimen prorſus evaneſcit. Certum tamen eſt, in excelſo ſtanti offerri ſubjecta corpora & ad ſpeciem imminuta, inque figuram collectiorem; ut topiaria ex alto deſpicienti gratius ſe offerunt.

206. Verum ut experimentum accurate tentetur, cubiculum ſit à pavimento non longe diſtans, è cujus feneſtra aliquis quam poteſt ſubmiſſe loquatur alteri in plateis conſiſtenti, qui corpori ſonis pervio aurem quam proxime admoveat, & viciſſim vox conſiſtentis infra ſervet eandem mollitiei proportionem: dum ille in cubiculo aurem corpori ſonos tranſmiſſuro applicat: ratio hæc convenientiſſima erit explorandi commodiorne ſoni aſcenſus an deſcenſus ſit.

Experimenta varia ſpectantia durationem & evaneſcentiam ſonorum, tempuſque generationi & delationi neceſſarium.

207. Soni productio momentanea, inter quam & deliquium ejus interjicitur pauxillum temporis. Atq; hic mirus hominum error deprehenditur, illud exiſtimantium ſoni continuationem, quod nihil aliud quam renovatio: corporis enim percuſſio imprimit minutis partibus trepidationem, atque ſic aëris percuſſionem renovat: manifeſte id colligas ex eo, quod emoriens campanæ aut chordæ percuſſæ ſonus, qui cenſetur continuatio, penitus deficit, ſimulac cāpana aut chorda injectam ſentit manū, ut in clavecymbalis, ubi operculum decidit, fidemq; tangit, ſonus deſinit. Tintinnabulum quoque ſi poſt percuſſionem attingatur, ſonus ceſſat. Duplex hic diſtinguenda trepidatio eſt, altera manifeſta & localis, ut in tintinnabulo penſili, altera occulta minutarum partium, qualis in 9. inſtantia deſcribitur. Sed verum eſt, ex locali accedere adjumentum occultæ. Videmus quoque in fiſtulis aliiſque inſtrumentis vento inflandis, ſonum flatui commori. Neque ignoramus, ubi deluſum eſt, inerrare organis confuſum murmur ad tempus, dum folles ſcilicet, antea inflati, ſubſidant.

208. Certum eſt, ſonum tormenti bellici, quod plurimos proſtravit, per viginti ad minimum milliaria poſſe devehi in terra; multo longius in mari; qui auribus accidet, non ipſo exploſionis momento, ſed poſt horam aut multo tardius. Neceſſariò hæc prioris ſoni continuatio eſt, cum nulla deprehendatur trepidatio, unde poſſit renovari, nec contactus tormenti ſonum celerius extinguet; ita ut in majoribus ſonis continuatio pluſquam momentanea ſit.

209. Tempus autem quo defertur ſonus ut exacte obſervetur, conſcendat quis pyramidem vel pharum aſſumpta face, cui velum prætendatur, alter ad milliaris ſpatium remotus conſiſtat. Tunc tintinnabulum percutiat, eodemque percuſſionis momento velum removeatur. Alter in campo conſiſtens, ex enumeratis arteriæ pulſibus colligat temporis intervallum inter affulgens lumen & ſoni perceptionem; cum certum ſit in momento lumen deferri. Idem experimentum tentari poſſet ad diſtantiam longiorem, proportionata ei magnitudine luminis & ſoni.

210. Omnibus id ex obſervatione innotuit, celerius moveri objectum viſus quam auditus; cum tormenti bellici coruſcatio citius oculis, quam ſonitus auribus percipiatur: quod & in ligno findendo fieri ſolet, ubi paulum diſtans, manus ad ſecundum ictum levari videbit, antequam ex priore ſonum ſenſerit: quoque diſtantia major, eo & præventio: quemadmodum tonitrui longiſſime à nobis remoti coruſcatio fragorem juſto ſpatio antevenit.

211. Colores cum ſe oculis repræſentant, flacceſcere aut deficere ſenſim perque gradus non ſolent, ſed perſtat continuatus vigor & efficacia, ſonis ſenſim depereuntibus: ratio eſt, quod colores non æque ac ſoni participant cum motu aëris: cujus locali motui (ut cauſæ ſine qua non) aliqualiter ſonum communicare vel illud argumēto, quod tam cito intercidat; cum ſectus & impulſus aer continuo reſtauretur, ſeque reuniat, quod & in aqua fit, ſed non pari celeritate.

Experimenta varia ſpectantia tranſitus & ſonorum interceptiones.

In explorandis ſonorum meatibus aut contra, advertas oportet ne in corpore aliquo exitus ad latus decipiat te pro tranſitu recta pervio, ideoq; intercipiens corpus arctiſſime claudendum eſt, cum ſonus vel anguſtiſſima evolet rima.

212. Sicubi ſonus tranſeat corpus ſolidum & bene clauſum (ut aquam, parietem, metallum, ut in tintinnabulis obturatis, &c.) oportet ſolidum illud corpus tenue ſit ac gracile, ne ſonitum penitus exſtinguat. Proinde ubi quis ſub aqua loquitur ope aeris, vox infra aquam longe depreſſa ne ſit, ut penetrare poſſit. Ita quoque ſi ad alteram parietis clauſi partem vox proferatur, nimia craſſities obſtabit ne ad alteram ejus partem audiatur. Finge dolium eſſe vacuum, laterum craſſitie ad duos pedes, clauſoque orificio, concipio tenuem fore, quo reſonat ex communicatione aeris exterioris cum interiore, aut nullum prorſus ſonum: perceptibili tantum ſtrepitu exterioris percuſſionis, quaſi repleto vaſe.

213. Certum eſt, ſonis tranſeuntibus per corpora ſolida cooperari ſpiritum aut partes pneumaticas iſtius corporis. Sed multo exactius id notabitur, ſi latera duri corporis percutiantur, quā ſi ab intra percutiantur, nō impacto in latera ictu. Sume igitur tintinnabulum, cujus foramina obturentur, ſuſpendaturq; in ampulla vitrea, orificio vitri arctiſſime cera clauſo; agitato deinde vitro, attēde num tintinnabuli percipiatur ſonus, quamq; mollis. Notandum quod loco fili ſumenda ſit chorda metallica: aut alioqui ea fit vitri

capa-

capacitas, ut agitatio fiat ſine illiſione ad vitri latera.

214. Patet, longo, & directo ad perpendiculum arcu (linea ſoni vectrice) extingui penitus ſonum; ita ut qui ultra parietem poſſit exaudiri, ultra templum non percipiatur; neque ad aliquam à pariete diſtantiam perceptibilis, proxime ad parietem ſentiatur.

215. Mollia & poroſa corpora ſuffocant ſonum in primis, ut ſic loquar, natalibus; ictus enim in pannum pelleſve exilem reddit ſonum, ut diximus: facilius autem admittunt tranſeuntem, quam alia corpora: ut cortinæ docent, & periſtromata, ſonos non admodum retardantia: feneſtræ vitreæ arcte clauſæ reprimendo ſono magis valent, quam panni craſſities par. Sic apparet in ventris ſtrepitu, quam commode ſonus inteſtina & membranas pertranſeat.

216. Operæ pretium eſt inquirere, num ſoni majores, quales tormentorum aut campanarum, tranſitu per rimarum anguſtias debilitati exileſcant: articulata enim ſonorum ſubtilitas arctiſſimos meatus inconfuſa forte ſubit, fortaſſis autem magnitudo ſoni obſtiterit, ne id tam commode fiat.

Experimenta varia ſpectantia medium ſonorum.

217. Medium, quo vectatur ſonus, aër eſt; mollia quoque corpora & poroſa, nec non aqua, corporum durities non penitus huic ſonorum vehiculo inepta eſt: ſed quodlibet eorum deferendis ſonis inutile facit hebetudo, aërem ſi excipias.

218. Aër ſiccior tenuiorque non tam devehendo ſono commodus, quam denſior, ut oſtendunt nocturni veſpertinique ſoni, cœlum quoque humidum, ventique auſtrales; rationem, cum de ſonorum incremento ageremus, dedimus; nempe quod aëris tenuitas ſit penetrabilior, ſed denſitas aptior conſervationi ſonorum. Fiat præterea experimentum per altos in nebulis tenuibuſque imbribus clamores: fortaſſis enim aliquantum exſtinguendo faciant ſono.

219. Quatenus flamma ſoni medium exiſtere poſſit (præſertim qualis producitur ope aëris, minime vero inter dura corpora) tentetur per loquelam intermedio luculento foco. Tunc vero admittendus videtur, propter aliqualem perturbationem, ſonitus, quem flamma in ſe generat.

220. Fiat experimentum; num alij liquores, tanquam media adhibiti, diverſum ab aqua ſonum edant; ut in colliſione brachiorum forcipis, aut impulſo fundo vaſis lacte oleove repleti; quæ etiamſi leviora ſint, habent tamen corpora magis inæqualia quam aër.

Egimus hactenus de natura mediorum, quæ diſpoſitionem ſuam acquirit ex aëris compreſſione, aut contra. Tractavimus hoc ſub titulo de ſonorum delatione; facit quoque huc concavi figura, per quod tranſitus datur; illud nunc agendum reſtat.

Experimenta varia, quantum figura fiſtularum aut concavitatis, aut corpora deferentia conducant edendis ſonis.

Quantum figuræ fiſtularum, aut concavi à ſono tranſeundi, aut corporum devehentium cōferant ad ſonorum varietatem atque alterationem: ſive major minorve aëris ſpectetur quantitas in concava recepti; ſeu ſpatium per quod brevius longiuſve defertur ſonus, aut aliæ circumſtantiæ, per alios digeſta titulos tractavimus. Hic expendendis figuris debetur locus, quas ut lineas concipio, ſonis pervias. Tales ſunt recta, obliqua, angularis, circularis, &c.

221. Campanæ figura haud abſimilis eſt pyramidi, niſi quod declinatio dilatatioque celerius quaſi devergit expanditurque. Figura cornuum venatoriorum, tibiarumque obliqua eſt: inveniuntur & recta cornua totidem cum obliquis foraminibus, ſed modica ſoni differentia; niſi quod recta vehementius inflentur: figuræ tibiarum & fiſtularum rectæ ſunt; ſed hæ minori & majori conſtant foramine ſupra & infra. Tuba figuram habet literæ S, qua ſtridor iſte excitatur. In genere, figura recta ſonos edit puriſſimos: obliqua raucum magis & abſonum.

222. Experimentum poſſit fieri in fiſtula ſinuoſa, cum quatuor flexionibus; ſed & in fiſtula in crucis formam efformata, in medio patula; item fiſtula angulari, quam ſonorum varietatem gignant. Rurſum fit & fiſtula circulari, exacteq; ſinuata rotunditate, indito foramine flatus receptaculo; cui non longe aliud ſubjungatur, interjecto obſtaculo tranſverſim, ut flatus tranſmeet circulum, accedatque ſic ad foramen ſecundum. Quin etiam corpora ſolida variæ figuræ ſuis tentanda percuſſionibus, ut globoſæ, planæ, cubicæ, crucis, triangularis, &c. Fiat & eorum combinatio; plani contra planum: convexi contra convexum; & convexi contra planum: exacteque ſonorum diverſitates annotentur. Explorandi quoque à duris varia craſſitudine corporibus producti. Expertus ſum ego egregium eſſe aurei tintinnabuli ſonum, neque argentei aut ænei imparem, imo meliorem. Nummi tamen aurei ſonus obtuſior eſt argenteo.

223. Lyra conſtat concavo, non in fidium longitudinem, ſed tranſverſali; neque ullum inſtrumentum ſono eſt ita paulatim perque longiuſcula intervalla deficiente, ut lyra Hybernica. Itaque ſtatuo, ſi clavecymbalum duplici concavo formetur, priore per longitudinem ejus, poſteriore ad fidium extremitatem, ut in lyra, fore ut neceſſario perfectior emergat ſonus, non adeo depreſſus & abſonus: tentandum id eſſet abſque aſſere ſubſtrato, duntaxat in modum & formam lyræ, in altero fidiū extremo; aut deniq; cū duplici concavo in ſingulis fidium extremitatibus uno.

Experimenta varia ſpectantia mixturam ſonorum.

224. Manifeſtum inter ea, quæ viſu aut auditu percipiuntur, diſcrimen apparet, quod viſibilia medium impermixta tranſmeent, alia in medio confundantur: quippe circumlatis per cœlum, ſtellas plurimas, arbores, colles, homines, beſtias oculis, omnia ſub unicum ſimul obtutum cadūt; neque emanans ab uno imago, aliis confluentibus ad oculum turbatur. Soni autem variis è partibus effuſi unius ſequuntur prædominium. Vocum quoque diſſidentium mixtura in harmoniā temperatur: quod coloribus negatum. Verum nihilominus à majori lumine minus exſtingui, ut viſum fugiat; velut cicindulæ lumen à ſole: non ſecus ac gravis ſonus exilem abſorbet. Præterea ſtatuo è duabus laternis è vitro, illo coloris coccinei, hoc cærulei, impoſita utrique candela, lumina

mina coloribus hiſce tincta confuſum iri, impreſſuraq; chartæ albæ colorem purpureum. Debilitate quoq; langueſcit colorum mixtura; à dealbatis enim parietibus magis quam nigris locus illuſtratur, &c. Sed cauſa quæ ſonos confuſim, viſibiliumque imagines inconfuſas devehat, eſt, quod viſus per rectam lineam operetur, conoſque producat varios: atque eo modo nulla coincidentia in oculo aut puncto viſuali fieri queat. Soni vero per obliquas, tortuoſaſque lineas moti coincidant neceſſe eſt, ſicque invicem diſturbent.

225. Suaviſſima & optima harmonia eſt, quæ nullius inſtrumenti per ſe ſonum exaudiri patitur, ſed unum duntaxat ex omnibus concentum; qui ad juſtam percipitur diſtantiam, velut in mixtura ſuffitus, aut odoris floribus è variis ſparſi per aërem ſenſu.

226. Diſpoſitio aëris quoad alias qualitates, niſi in ſonorum miſcela, haud magni ad ſonos momenti eſt: ſive enim ſerenus, ſive obſcurus aër ſit, calidus aut frigidus, tranquillus aut agitatus (niſi adſit ſtrepitus) ſuavis & fœtidus, ſimiliterve affectus, parum refert: cum exiguæ tantum alterationis aut differentiæ cauſa exiſtere poſſit.

227. Sed & invicem ſe diſturbant mutantq; ſoni; ubi alter alterum ſic obruit, ut ſenſorium afficere nequeat. Eſt & ubi in ſe mutuò inſinuati diſcrepantiam confuſionemq; pariunt; interdum in harmoniam mixti coaleſcunt.

228. Duæ voces eadem claritate per duplo longius ſpatium non percipiuntur, quam ſimplex & unica; neque candelæ eadem luminis quantitate efficient ut objecta duplo remotius cōſpiciantur, quam unica. Cauſa latet; ſed videtur, impreſſiones ex objectis ſenſilib⁹ miſceri cum homogeneis, ſed ſine proportione, ut antea oſtendimus. Fuerit fortaſſe ratio, quod prima impreſſio ex tranſitu à privatione ad actum (veluti ex ſilentio ad ſonitum, ex tenebris ad lucem) majoris ſit gradus, quam ſi ex minori ad majorem ſonus excreſcat; ſimiliterque luminis augmenta fiant: illud fortaſſis ex eo, quod aër poſt primam impreſſionem alterius impreſſionis ſuperventum non admittat, eodem quo prioré appetitu; qua proportione univerſum commenſuretur materiæ incrementum virtutis, ampliſſimæ diſquiſitionis campus eſt, peculiariſque tractatus diligentiam expoſcit.

Experimenta varia ſpectantia meliorationem ſonorum.

229. Ex reflexionum concurſu major eſt ſonus, corpus vero unde aut vocis primigeniæ origo, aut reflexio, ſi purum aut leve fuerit, gratiorem reddit. Experimentum poſſit fieri in teſtudine aut barbyto, cujus concavum ex ære polito, non ligno, ſit. Videmus in aëre aperto ſonum auribus allabi gratius quam ex chordis metallicis. Ad reflexiones plurimum quoq; valet aqua; quod modulationes docent ubi aquæ in propinquo ſunt, aut Echo comprobat.

230. Conſtat experimenti fide, fiſtulam humectatis nonnihil lateribus, ſed guttis omnino diſcuſſis, clarius ſonare; quā ſicca ſi fuerit; ſuavi exiſtente ſibilo, ut ante ſub titulo de inæqualitate à nobis dictum. Ratio eſt, quod poroſa, ubi humectata fuerit, ſuperficies, quaſiq; in confinio humidi & ſicci, nonnihil æqualitatis & lævitatis acquirat. Sed ſibilus, cui ex inequalitate origo, mea opinione, oritur inter ſuperficiem fiſtulæ internam, quæ & levis & humida, reliquamq. materiam ex ligno, inſinuati humoris expertem & ſiccam.

231. Cœlum pruinoſum Muſicæ intra ædes gratiæ nonnihil conciliat. Ratio fortaſſe non diſpoſitio aëris, ſed ligni aut fidium in inſtrumentis, quæ magis criſpantur, & ſic poroſa & cava evadunt. Teſtudines quoq; ex crebro uſu clarius ſonant recens confectis, eadem de cauſa. Idem deprehenditur in fidibus teſtudinis diu aſſervatis.

232. Facit ad ſoni meliorationem aëris liberi & compreſſi mixtura; ideoque fiat experimentum in teſtudine aut barbyto, cujus duplex concavum, alterum cum orbiculo inſtar roſæ ſupra fides; ita tamen ut ſufficiens ſpatium relinquatur fidibus, & ad eas tangendas locus infra concavitatem. Idem tentetur in lyra Hybernica cum duplici utrimque concavo, quæ ſimplici alioqui contenta eſt. Dubitare liceat, an non futura ſic reſonantiæ nimietas efficeret, ut nota notam præverteret.

233. Prolata in orificio tympani modulata vox ſuaviorem reddit vocem. Idem ſtatuo futurum, ſi cantus in partes diviſus variis immittatur tympanis. Elegantiæ quoq; novitatiſq, cauſa operæ pretium eſſet cortinam extendere inter locum, quo tympana collocata ſunt, & auditorium.

234. Pneumatica inſtrumenta licet ſonum generent inter flatum & aërem, ſonus tamen communicatus magis æquali fiſtulæ corpori, melior eſt: procul dubio enim ſonum cum aliquo diſcrimine tuba reddit, & fiſtula lignea, rurſumq; tuba & fiſtula ænea: non inutile foret tentare ſonum ex fiſtulis & æneis venatorum cornibus.

235. Attentio meliorandis prodeſt ſonis, ubi ſenſus communis maxime collectus diſcedit in particularem auditus ſenſum, viſuſq; ſuſpenditur operatio. Hinc & nox præ die ſonos ſuavitate & magnitudine increſcere facit; quos cœco gratiores quam aliis accidere arbitror. Inter ſomnum quoq; & vigiliam marcentibus dum ligati velut hærent ſenſus, ſuavior muſica obvenit, quam ubi penitus evigilaverint.

Experimenta varia ſpectantia imitationem ſoni.

236. Naturæ quoddam miraculum eſt, ſi in attentionem non fugitivam incidat, quod pueri & aves nonnullæ ad exprimendas imitatione voces ſtupenda valeant dexteritate. Volucribus inobſervatum eſt os loquentis ejuſque motus, quæ non minus recte in obſcuro lucido loco inſtituuntur. Exquiſitæ nonnihil curioſitatis eſt circa ſonos ex ſermone, cujus lectio non caritura difficultate videatur. Sed oblatæ in principio moleſtiæ ſenſim ita decreſcūt, ut repetita ſubinde cum interjecti temporis progreſſu tentamenta eas evincant: ſed hoc novitatem rei non tollit. Cogitet forte quiſpiam (etſi, ut verum fatear, juſtam admirationis cauſam præbere poſſit) dari quandam ſpirituum tranſmiſſionem, qui in doctore moti ingenerent diſcipuli ſpiritibus prædiſpoſitionem ut invitetur ad imitationem, quæ ſic paulatim perficiatur. Sed operatio tranſmittendis ſpiritibus debita (maximum arcanum naturæ) ſuam alibi exſpectat tractationem; præſertim ubi de viribus imaginationis inquiſitio inſtituetur. Imitationem quod ſpectat, negare omnino haud poſſumus, ineximere homini aliiſq; creaturis habilitatem imitandi. Obvium eſt,

quam dextre & prompte hominum geſtus ac motus exprimant Simiæ & Cercopitheci, atq; in captura avium quas vocãt Dottrebs, patet quam artificioſe volucris ea agat, dum Simiam imitatur: neq; ullus frequentato alterius conſortio (præſciº enim eſt) non geſtus quoſdam aut vocem aut aliam configurationem didicit.

237. Imitationi ſonorum Metallicis, quam fidibus ex inteſtinis non prærequiri inſtitutionem neceſſariam volucres oſtendunt, quæ mutua inter ſe documenta habent, ſine mercede imitationis aut ex paſtu aut aliunde. Inveniuntur preterea pſittaci, non tantum vocem ſequi artifices, ſed & riſum, pulſationem, ictum, crepitum ex januis in cardine ſuo motis, vel plauſtri, quemcunque demum ipſis obvium ſonum.

238. Beſtiarum nullæ, preter aves, imitari valent ſermones humanos. Simia enim expedita alioqui imitatrix, in exprimendo ſermone deficit: vidi tamen moloſſum, qui ululatum auribus immiſſum per aliquod temporis ſpatium redderet: quænam vero avium, comparate ad alias beſtias, ſolertia ſit imitandi ſermonem, ulterioris eſt indaginis. Conſtat ineſſe volucribus conformata ad hũc uſum inſtrumenta, ut labia, dẽtes, &c. humanis quam brutis ſimiliora. Collum, per quod tranſmiſſum jugulum deſcendit, multæ beſtiæ æque ac volucres habent oblongum. Ulterius protendatur inquiſitio, an guttur reliquuſq; apparatus in avibus excellentior ſit? Aves ad loquelam aptæ, ſunt pſittacus, picus, graculus, monedula, corvus; ex quibus adunco pſittacus roſtro eſt, reliquæ minimè.

239. Sed iſta volucrum habilitas non adeo ex organis ſermoni aptis, quam attenta auſcultatione eſt, cum loquelam auditus & doctrina faciant, aviumq; major in obſervandis ſonis cura ſit, quam aliarum beſtiarum; quod & ab inſito naturaliter delectamento & frequentiore eſt exercitio, ut ex earum cantu patet. Illi quoque, penes quos inſtituendi labor, vigiles habere ſtudent, augendæ velut attentioni: neq; ignoramus maſcularum, inter aves cantatrices, aliquam eſſe prerogativam; cujus fortaſſe cauſa eſt & vivacitas major & acrior auſcultatio.

240. Studium & intenta exprimendis vocibus ſolertia facilitandæ imitationi plurimum conducit. Unde pantomimos reperias, qui voces hiſtrionum adeo referant dextrè, ut ipſos, non conſpectos, eſſe re perſuaſus exiſtimes: par circa alias voces ratio eſt.

241. Reperiuntur, qui voces velut ex lõgiore intervallo delatas effingant (ſecundarium auditus objectum diſtantia eſt) adeo ut adſtantium ſermonem è longinquo procedere putes, nõ ſine terrore quodam: ratio inquirenda; ſed cujus nullum uſum agnoſco, preterquam ubi impoſtorem agere libet, efficta quaſi ſpirituum loquela.

Experimenta varia ſpectantia reflexionem ſonorum.

Tria in ſonis reflexionum genera ſunt, reflexio concurrens, iterans, quæ Echo, & ſuperreflexio, Echo ex priori Echo. Priori ſub titulo de ſonorum magnitudine tractata, de duabus poſterioribus agendum.

242. Reflexio effluviorum ex viſibilibus objectis per ſpecula dirigi poteſt, utpote quæ egreſſa progreſſaq; rectis lineis ad aliquod punctum perduci queat, ſed reflexio ſonorũ regi vix ſe patitur, quoniam ſonus laxius lineis arcuatis ſpatium complens ejuſmodi regimen non admittat, unde artificiales echos parandi ratio necdum venit in uſum; & quæcunque Echo hactenus innotuit in anguſto loco regreſſum non admittit.

243. Naturalis Echo in parietibus, lignis, rupibus, collibus & ripis generatur: aqua vero, ubi in proximo eſt, concurrentem Echo creat, ubi longe diſſita, iterantem efficit; concurrens enim & iterãs Echo non aliter diſcernuntur niſi regreſſus celeritate tarditateve. Sed extra cõtroverſiam eſt, ut delationem ſoni originalis aqua promovet, ita longius deferendæ Echo inſervire.

244. In præcedentibus dictum, voce per corpus ſonis pervium prolata, altero ejus extremo obturato, flatus regreſſum ad os ſentiri poſſe, non ſonũ; ratio eſt, quod originalis ſoni per clauſtrum cõſervatio nihil faciat ad reflexi conſervationem: præterea echûs generatio niſi ex claris ſonis rara omnino eſt. Hinc artificialis echus ſpem omnem tollit aeris in arcto concavo compreſſio. Experimentis tamen conſtat, ſi quis incumbẽs puteo ad 25. ulnas profundo loquatur ſubmiſſe, non adeo tamen ut ſuſurrus ſit, regeri Echo ex aqua ſatis perceptibilẽ. Tentetur utrum loquela cavis immiſſa, non alio, niſi per quem vox deſcendit, regreſſu, æque ut in puteis gignat Echo.

245. Echo circulariter in aere provolvitur, ut ſonus primarius; unde expediret explorare num repercuſſio à corpore angulum confecturo Echo crearet, ut verſus parietis recurſum, &c. ut in ſpeculis videmus ſimilem incidentię angulum dari ab objecto in vitrum, & à vitro ad oculum, atq; ſi pilam tranſverſim percutias, nõ in ſuperficie, par fiet reſultus. Utrum & Echo illum producat (hoc eſt, utrum quis à latere corporis repercutientis conſiſtens melius audiat, an vero ubi vox profertur, aut uſpiam in recta linea) tentari poſſet; item ſi propiº adſtet loco unde repercuſſio, quam loquens, aut vice verſa. Simul in notitiam deveniretur, utrum Echo, originalis primigeniique inſtar ſoni vehementior ſit in propinquo.

246. Multa ſunt loca, varias echus formas creantia, quarum altera alteram ſubſecuta excipit. Fit illud ubi varii colles aut arbuſta inter ſe vicinia diſtantiave diſpares exiſtunt; ita ut ultimæ recurſus ultimus quoque auribus accidat ſentiaturve.

247. Uti vox circulariter tam antrorſum quam retrorſum pergit quoad loquentem, ſic & Echo: multæ enim Echi à tergo percipiuntur ratione loci in quo conſiſtis.

248. Ut echo fiat ter quater quinquieſve regerens voces diſtincte, opus eſt juſta ad proportionem diſtantia corporis repercutientis. In propinquo enim (cum hoc tamen intervallo ne concurrens echo emanet) ſubitaneo allapſu regreditur, requiritur quoq; haud nimia aeris compreſſio; coarctatus enim ad magnam diſtãtiam aer idem prodit effectum cum aere libero ad parvam diſtãtiam. Ideo in experimento loquelæ in puteo, quamvis alto, vox ſubito recurrit, & duo tantum vocabula regerit.

249. Quod ad Echus ex priori ortas, nova datur ejus rei inſtantia ex loco, cujus jam deſcriptionem aggredior. Diſtat quatuor aut quinque milliaria Pariſiis, non procul à pago Ponte Carentoniano,

niano, & quantum conficiat ſpatii jactus ſagittæ à Sequana locus, ſacellum anguſtumve templum; cujus parietes omnes tam à lateribus quam in extremis ſuperſtites & gemina columnarum ſeries ad modum ambulacrorum in templis, concamerationis plane nihil, ad ſingulas columnas ſarmentorum cumulus humanam ſtaturam æquans, quæ navicularius flumine devecta ratibus non cymbis eo loci deponit (ut videtur) quo ſe levet, ab una parte emiſſam vocem ter & decies diſtinctis intervallis regredi ſentiebam, meminique ex relatu decies & ſexies reflexam: eram ibi hora tertia pomeridiana, ſed commodiſſimum eſt (quod in qualibet echo uſuvenit) tempus veſpertinum. Manifeſtum eſt non fieri echus proceſſionem variis è locis, ſed eſſe jactationem echus ultro citroque inſtar pilæ; non ſecus ac in reflexionibus ſpeculorum fieri amat. Speculo anteriori ſi alterum ſubſtituas, poſterius hoc cum ſua imagine reddet ſpeculum anterius, & vice verſa, & ita porro ſuper-reflexio fit, donec exſtincta ſpeciei ſpecies evaneſcat, cum à ſingulis regreſſibus debilitata ſenſim in umbram refugiat. Sic & vox iſti immiſſa ſacello ſpeciem ſpeciei generat, ſuccedentesque ſibi invicem reflexiones, quarum ſingulæ prioribus languidiores emoriuntur. Adeo ut ſi tria verba proferas, fortaſſe tria reddet condiſtincta temporum vicibus integre, poſt decreſcente temporis ſpatio duo poſteriora, denique ad aliquod tempus regeret ultimam vocem, & deficiet, ulterius langueſcere neſcia. Echus unius recurſus magnum quid præſtat, ſi quatuor aut quinque vocabula exaudiantur. Hæc Echo in recurſus tam multiplices regyrans ultra viginti vocabula auribus percipienda offert.

250. Similis Echo ex Echo, ſed cum duplicata repercuſſione, obſervatur, ſi quis inter domum & collem medius lyram percutiat verſus collem; à retro enim venientem Echo domus producit, alteraque alteri tranſmittitur, ut poſtrema languidior ſit.

251. Dantur & literæ, quas ægre exprimat Echo, velut S, præcipue initiale: memini cum aliquando Pont-charenton peterem, adfuiſſe Pariſienſem, provectæ ætatis hominem, qui hunc pronunciandi defectum à bono eſſe genio interpretabatur. Si enim, inquit, Diaboli nomen efferas, Echo illud minime referet, ſed vat'en, quod ex Gallico idem eſt cum apage. Mihi ſubiit, quod Echo literam S non repercutiat, utpote cum ſibilus & interior tantum ſonus ſit.

252. Echo nonnunquam celerior eſt, reſilitque ſtatim à prolata voce, ut partim eſt dictum; alia vero magis velut deliberata procedit, hoc eſt, plus ſpatii relinquit inter vocem & reflexionem; quod vel propinquitas vel diſtantia loci facit: quædam longiore tractu verba repellit, quædam breviori; alia clarior (pari cum primigenia voce claritate, nonnunquam majori) alia languidior dilutiorque.

253. Si Echo variis è locis ad eandem diſtantiam varia emergat, chorus quaſi quidam reflexionum exiſtat neceſſe eſt; unde & major recurſus, quin etiam Echo continuata; quod quibuſdam in locis contingere ſolet inſtar Theatri.

254. Nondum inveſtigatio docuit, an ut in ſpeciebus viſibilibus, ita & in ſonis fiat refractio; perſuadeo enim mihi, ſi diverſa per media vehatur ſonus (ut aërem, pannum, lignum), alio, quam in quem tendebat, loco non proditurum; atque hic primus refractionis modus: major ratio autem, alter refractionis modus, in ſono manifeſta eſt (ut pleniſſime nobis demonſtratum cum ibi verſamur) ſed diverſitate medii nihil huc conferente.

Varias obiter inſtantias ex viſu viſibiliumque imaginibus petitas aſperſimus illuſtrandæ ſonorum naturæ; ſed viſum nobis operæ pretium laxius inſiſtere comparatæ demonſtrationi.

Experimenta varia ſpectantia conſenſum & diſſenſum inter ea quæ viſu & auditu percipiuntur.

255. Utrumque circulariter ſe diffundit, integrumque orbem, ſed non ultra certos determinatosque progreſſus limites, implet, languet, emoriturque paulatim ex proportionata objectorum à ſenſoriis diſtantia.

256. Utrumque integram nihilque imminutam ſpeciem ſuſtinet, inſinuatq; in quamlibet minutas aëris mediiq; partes; utq; ſpecies anguſtis rimis inconfuſæ ſe inferunt, tranſeuntque, uti patet, in inſtrumento æquilibrii indice quoad viſum; & in fiſſuris rimisq; quoad ſonos.

257. Utriuſque ſubita & facilis generatio propagatioque, cum pari evaneſcendi celeritate, remoto ſcilicet lumine, corporibusq; ſonum edentibus.

258. Utrumq; recipit & ſecum devehit exquiſitas accuratasq; differentias, ut colores, figuras, motus, diſtantias in viſibilibus; articulatarum vocum tonos, cantus, vibrationes in audibilibus.

259. Utrumque corporalis effluvii nihil in medium effundere videtur, quo activitatis ſuæ ſphæram compleat, neque evidenter localem medio, quod tranſitur, motum imprimere, ſed ſpiritales modo propagines abripere ſecum: cujus rei cauſa cum inveſtigantium induſtriæ hactenus non plene ſe indulſerit, ſui loci examen merebitur.

260. Utrumq; nullius effecti, præter illud objecto ſuo ſenſuique appropriatum, generativum apparet, exceptoq; eo cætera ſterile videtur.

261. Sed utrumq; actu proprio tria manifeſte effecta producit; quorum primum, quod ſpecies magis (ut ſic loquar) quantitativa majoriſque impreſſionis minorem invalentioremque ſubigat, ut lumen ſolis, lumen cicindulæ, boatus tormenti bellici vocem. Secundum quod vis objecti in exceſſu prægravansq; deſtruat ſenſum, ut lumẽ ſolis oculum, violentus ſonus prope aurem, auditum. Tertium, quod utrumque admittat repercuſſionem, ut in ſpeculis, & Echo.

262. Neutrum ſpeciem alterius deſtruit impeditve, in eodem licet medio obviam, velut lumen aut color ſonum non tollit, aut contra.

263. Utrumq; animantia afficit objectis diverſimode ſenſus moventibus, prout grata ingrataque fuerint; quæ tamen, ſi rite attendatur, inanimata quoq; afficiunt, conformitatem ſcilicet quandam cum utriuſq; ſenſus organis habentia: ſic viſibilia in ſpeculis operantur, quæ haud abſimilia ſunt pupillæ in oculo; & audibilia in locis Echo generantibus quæ referunt concavitatem & ſtructuram auris.

264. Utriuſque variant actiones ex varia medii diſpoſitione: ita tremulum medium (quale fumus)

objecto trepidationem infert; & intenſionis remiſſionisque capax (ut ventus) ſonum attollit & deprimit.

265. Aër utriq; commodum & propitium maxime vehiculum eſt; aqua enim aut vitrum comparationem cum eo haud ſuſtinent.

266. Utriuſque objectum tenue ſi fuerit & accuratum, ſenſus oportet habere erectos & attentos; adeo ut oculi contractio ſequatur diſtinctiſſimæ viſionis propoſitum, aureſque corrigantur ad exactam auſcultationem ſe componentibus; quod in beſtiis aures habentibus mobiles obvium magis.

267. Radii luminis collectione multiplicati gignunt calorem, operatione longe à viſu diverſa. Soni vero conglomerati multiplicatiq; ſummam generant aëris rarefactionem, actionem materiatam ſonorumque productioni diſſimilem, ſi non fallit nos antiquitas, quæ narrat aves decidiſſe ad ſublatos in cœlum clamores collectæ multitudinis.

Diſſenſus eorum quæ viſu & auditu percipiuntur.

268. Emanantes ex objectis viſibilibus ſpecies videntur eſſe quædam radiorum has conſtituentiũ emiſſiones; quale quid in odoribus diffuſim propagatis contingit; niſi quod illæ magis à corpore ſecretæ ferantur, ſpecieſq; auditum ferientes magis communicẽt Locali motui, velut impreſſiones in aërem factæ, ejusq; percuſſiones; ita quicquid corporeum eſt cum actionem ſuam exerat gemino modo, aut realiter naturam ſuam communicãdo, aut motum, prior viſibilibus aſſignanda diffuſio, poſterior audibilibus.

269. Manifeſtior per aërem vectatio eſt audibilium quam viſibilium, cum obluctantis venti obex non magnopere (mea opinione) horum perceptionem impediat, in illis contraria eveniant deferendis.

270. Hæc præ omnibus notanda eſt differentia inter viſus auditusque objecta, unde minoris momenti aliæ fluunt; nempe quod illa (lumine excepto) per rectas lineas vehantur, hæc per curvas; qui diffundendi modus minime incurrit mixturæ confuſionisve incommoda, ut ante diximus ſonos hiſce obnoxios. Hinc corporum ſoliditas viſioni impedimentum vix creat, modo pellucida ſint, obverſis ad rectas lineas poris, ut in vitro, cryſtallo, adamante, aqua, &c. tenuis autem mitella aut ſudarium, corpora licet minus ſolida, viſui obſtãt, cum è contra poroſa parum impedimenti auditui injiciant, ſed ſolida aut ſiſtunt aut potius attenuant. Hinc quoque reflectendis viſibilium radiis vitra parva ſufficiunt, ſonorum reverberationi majora requiruntur ſpatia; quod nec in præcedentibus omiſſum nobis.

271. Viſibilia ad longiorem diſtantiam, quam ſoni, ingerunt ſe ſenſui, ſervata magnitudinis proportione, cum ad remotius interſtitium dimanet intenſior ſonus, quam exiguum corpus conſpiciatur.

272. Viſibilia nonniſi aliquo inter viſum & objectum dato intervallo commode percipiuntur, audibilia quo ſenſui propius admoventur, eo melius ſe inſinuant. Sed duplex error hic occurrit, primo quod, cum ſine luce non peragatur viſio, ſi qua res pupillam ita contingat ut prorſus tegat, lumen excluditur. Memini audire ex homine fide digniſſimo (cujus oculorum alter ex catharro laboraverat) nihil clarius ſe exactiusq; vidiſſe, quam argenteam acum, dum in oculo verſaretur removendæ catharri membranulæ; cujus ratio proculdubio, quod acus pupilla minor lucem non arceret. Secundo objectum viſus directe pupillam ferit abſque ulla interceptione; cavum auris parum ſoni recipit ratione organi, ſed aliqualis tamen utrobique requiritur diſtantia.

273. Viſibilia in afficiendo ſenſu celeriora audibilib⁹, quod in tonitru & fulgure apparet, flamma & ictu tormẽti bellici repercuſſo, motu aëris dum finduntur ligna: hæc quidem in anteceſſum dedimus, huc tamen proprie pertinentia.

274. Exiſtimo emanantes ad auditum ſonos diutius in aëre ſubſiſtere, quam ſpecies ad oculum delatas; quæ & ipſe tamen aliquandiu in ſpatio hærent intermedio, ut patet in annulis circumactis ſphæras quaſdam repræſentantibus, in fidibus teſtudineis taliter impulſis, torre longius tranſlato, qui tractum luminis poſt ſe ſignat, in crepuſculo & ſimilibus. Sed non dubitem ſonis aſſignare largius moræ ſpatium, ventis eos ſurſum deorſumq; volventibus, & propter temporis intermedii diſtantiam; in quam ſententiam mihi præit exploſio tormenti ad viginti milliaria percepta.

275. Viſibilibus abeſt illud unde ingrata exiſtãt, quod audibilibus non ita evenit. Rerum enim turpium conſpectus in eo diſplicent, quod obſcœnitatis magis memoriam vellicent, quam quod immediate eas objiciant oculis. Ideo picturæ parum pudica repræſentantes, non ita offendunt, ut in audibilibus ſerra dum acuitur, cum & ſtupidos reddat dentes. In Muſica quodlibet harmoniæ contrarium auris reſpuit.

276. Si ex circumfuſa luce tenebroſo te inferas loco, aut contra, oculus aliquamdiu præſtringitur, viſuſque confunditur. An ſimile quid experiamur poſt ingentes ſonos altumve ſilentium, accuratiori inquiſitione eget. Remotæ vetuſtatis fama eſt, ſurdos eſſe qui cataractis Nili accolunt: ſed conſimile quid in bombardariis, molitoribus, ponteſque inhabitantibus non deprehenditur.

277. Impreſſioni colorum ea ineſſe videtur debilitas, ut non niſi per rectas lineas, faſtigiatisque in conum radiis agat, cujus in objectis baſis & verticale punctum in oculo, ut quædam radiorum velut acuminata corrivatio & conjunctio ſit; qui eo propagati effluvio ſecundariam lucem niſi ſola reflexione gignere nequeunt; hic nobis non tractanda. Tranſeuntes enim radii modice tingunt vicinum aërem, unde colores conſpiciuntur extra rectam lineam. Sed ut in hiſce deprehenditur illud, ita contrarium obtinet in corpore luminoſo. Interpoſita enim umbella inter oculum & candelam, lumen nihilominus chartæ illapſum ſcribentem dirigit, inconſpicua tamen candelæ flamma; cujus loco ſi conſtituatur res colorata, non ingeret ſe oculis color. Poſteriori huic naturæ ſonus communicat, cum duobus ad utrumque parietibus latus conſiſtentibus audita vox (quantum ego quidem iudico) non ſit modo primarius & arcuata linea progreſſus ſonus, ſed & qui recta linea parietem pererrans priori ſimilem in circulo motum gignit, ſed languidiorem magiſque flacceſcentem.

Experi-

Experimenta varia ſpectantia ſympathiam & antipathiam ſonorum inter ſe.

278. Omnis conſonantia & diſſonantia in Muſicis nihil aliud quam antipathia & ſympathia ſonorum, in Muſica quoq; illa quam fractam appellant, aut ſociatam. Ex coaleſcentibus Inſtrumentorum quorundam ſonis, aliud alio gratius exiſtit eorundem conſortium (res hactenus non ſatis diligenter per obſervationes habita) ut lyra Hybernica optime jungitur cum barbyto gravioris toni, & fiſtula cum Muſica fidibus canenda, organa admixtas non reſpuunt canentium voces, &c. ſed Clavecymbala & Teſtudo, aut Lyra Cambro-Britannica & Hybernica, vocem ſolam cum fiſtulis recte coaleſcere negant: ſed plurima reſtant ad experimentum revocāda quoad exquiſitam inſtrumentorum conjunctionem, unde magna ad emendatioris Muſicæ gratiam fieret acceſſio.

279. Triviis jam innotuit, ſi reſupinatâ teſtudine barbytove imponatur ex fidibus uni ſtramen, & in proximo alterâ ſit teſtudo, cujus, uniſona cum priore, fides tangatur, moveri & in reſupinata fidem huic reſpondentem; quod ad oculum patet excuſſo ſtramine. Simile quid continget ſi diapaſon reſpectu iſtius fidis percutiatur in eadem teſtudine aut barbyto, aut in diverſis proxime collocatis: ſed neutrum experimentum prodit ſoni repercuſſionem quæ diſcerni poſſit, ſed motum merum & ſimplicem.

280. Excogitata barbyti inſtruendi ratio cum inferiori ſerie chordarum metallicarum arctiſſime applicata ad concavum, ut in teſtudine; fides deinde ex inteſtinis confectæ per ſubjectum ponticulum digerantur; quod plerumque ſervatur in barbytis; ut ſuperiorum fidium percuſſio afficiat per ſympathiam inferiores, gratiorque ad aures accidat. Si eventus reſpondeat intentioni, tum per conſenſum non ex primario tantum motu ſonus, ſed & ſecundario ſive repercuſſione emergit. Sed inventum hoc uſu caret, quia fides ſuperiores dum varie tanguntur, diapaſon aut uniſonum ſervare nequeunt reſpectu inferiorum, quæ minime ſic tanguntur: quid vero conferat, in inſtrumentis quæ non habent touchen, ut vocant, explorandum; qualia ſunt clavecymbala & lyræ, in quibus tentanda fidium duplex ſeries omiſſo intervallo.

281. Poſſet comprobatæ in inſtrumentis, quæ chordis reſonant, ſympathiæ tranſlatio fieri ad alia ſonos per ſe reddentia; explorariq; num percuſſio ex duobus tintinnabulis altero, motus in altero ſentiretur; quod melius hic quam in alio quovis concentu ſuccedet. In fiſtulis quoq; eadem ſympathiæ ratio attendatur, ſi & foraminibus & ſono cōveniant, an leviculum ſtramen aut pluma moveretur ubi alterius uniſonum inflatur.

282. Et oculi & auris teſtimonio conſtat, quod ſenſuum organa ſympathiam habeant & conformitatem cum eo unde reflexio naſcitur, ut ante dictum. Nam ſicuti lumen oculi cryſtallo haud abſimile eſt, aut vitro, aut aquæ, ſic in aure ſinuoſa eſt concavitas cum oſſiculo duro ſiſtendis & reverberandis ſonis, habetque illud cum locis, unde Echo prodit, ſimilitudinem.

Experimenta varia ſpectantia impedimenta & auditus ſubſidia.

283. Oſcitatio aurium ſenſum impedit, propter membranæ in aure extenſionem, quæ repellit potius, quam admittit ſonum.

284. Retentio ſpiritus ad exactiorem facit auditum, quam ſi fiat contrarium; atque adeo in omni auſcultatione quæ è longinquo venientes ſonos aucupatur, contineri ſpiritus ſolet: ratio eſt, quod omnis exſpiratio ſit motus ad extra, repellens potius quam attrahēs vocem; ubicunq; etiam operoſius in rem incumbimus, & cum laboris vehementi intenſione, ſpiritum intra retractum quaſi ſiſtimus; omniſq; auditum fugientis ſoni difficilior captatio, laboris quædam ſpecies eſt.

285. In ſubſidium auditus fiat inſtrumentum infundibili inſtar, de cujus bono ſucceſſu non deſpero. Anguſta ejus pars craſſitiem habeat auris concavo reſpondentem, extra laxius pateat, inſtarque tintinnabuli circa oras ſuas, ad pedis dimidium aut amplius, quà in arctum coit, auri proxime admoveatur, obſerveturque num aërem libere permeās ſonus diſtincte percipi queat è lōginquiori diſtantia, quam ſine ejuſmodi adminiculo, ut ſit quaſi auri-ſpicillum hauriendis ſonis. Intellexi conſimile quid Hiſpanis excogitatum, quod auribus applicitum ſurdaſtris facilitet auditum.

286. Os arctiſſime licet clauſum ſit, murmur à palato editur mutis uſitatū; quod obturatis ſimul naribus ceſſat, niſi in palati fundo verſus guttur: quod oſtendit ſonum manifeſte, excepto præcedenti, ore occluſo à palato per nares progredi.

Experimenta varia ſpectantia ſpiritalem & tenuem ſonorum naturam.

287. Repercuſſio ſonorum (Echo dicta) valide ſpiritalem ſoni eſſentiam docet. Corporea enim ſi foret, eadem, quoad modum & inſtrumenta, generatio eſſet ſecundarii ſoni ſive repercuſſionis, quæ primarii. Verborum autem pronunciatio inſtrumenta exigit varia & exquiſita, quæ ſimilis ſtructuræ nulla agnoſcit eorum regreſſus; ſed merum impedimentum, unde repercuſſio.

288. Exquiſita articulatorum ſonorum diſcrimina aërem permeantia, negāt meras eſſe ſoni impreſſiones in aërem, ut & antiquis bene obſervatum cum refutatione contra ſentientium: ſignacula enim impreſſionibus egregie inſerviunt, quibus analogum quid prima ſonorū generatio exhibet, ſed delatio & continuatio eorum, abſq; ſignatura, impreſſionum numero excludunt.

289. Subitaneus eſt ortus, & ad illum modum diſparentia eſt; ſed nec illud ut accurata differentia habet quod magnopere miremur. Vibratio enim & trepidatio in teſtudine & fiſtulis celeritatem eam exæquat, linguaque (inſtrumentum certe non gracile) in pronunciando non pauciores ciet motus, quam ſunt in vocabulis omnibus literæ pronunciandæ. Sed citiſſimi ſonorum (ſi fas loqui) natales non æque ac momentanea, quaquaverſum longiſſime diffuſio, admirationem meretur, ex gr. elatè in medio campi jactatā vox ſtatum percipiēda circuit; idque in ſonis articulatis, qui ſinguli minimas aëris particulas integri inſident, & minuto brevius ſpatium eſt quo abſolvitur derivatio.

290. Subita generatio & evaneſcentia ſonorum alteram ex hiſce duabus cauſam habet, ſive quod aër ex ingruente ſono vim paſſus ſe inſtauret, quod in aqua fit, quæ diviſa varios producit circulos, donec primam conſiſtentiam nacta reſidat; ſive quod

quod aer non gravate ſonum, utpote gratiſſimum, hauriat, ſed retinere nequeat, occulto receptionis appetitu, ſubingreſſum ſoni, quem poſtea craſſæ magiſque materiatæ aeris qualitates ſuffocant: ſic flammam vivide generatam ſtatim extinguit aeris inimicitia, aut alterius, quo ambitur, corporis.

Hæ ſonorum differentiæ ſunt, quibus univerſim dividuntur: 1. Muſici, immuſici. 2. Graves, acuti. 3. Obtuſi, acres. 4. Submiſſi, clari. 5. Exteriores, interiores. 6. Liquidi, tetrici, aut cum ſibilo. 7. Articulati, aut inarticulati.

Hucuſque inquirendæ ſonorum eſſentiæ operam haud indiligentem navavimus, partim quia vulgo nobiliſſimis naturę myſteriis annumeratur, ut ſub initium dixi, partim quia virtus eſt & corpore libera, & materiæ exemta commercio; quales paucæ dantur. Præterea centurias haſce priores libuit in exemplum proponere exactæ indaginis, & velut normam præſtruere, quam ipſi quoque in aliis quibuſdam præſtabimus; eandem induſtriam promerituris. Unice enim hoc agimus, ut inſinuemus, genuinam rerum naturalium inquiſitionem legitimeq; inſtitutam opus eſſe ſeveritatis dignitatiſque pleniſſimum; ut & aſſueſcant collecta ex particularibus luce animos laxare ad amplitudinem totius mundi, nec univerſum hoc exigant ad mentis ſuæ anguſtias.

Experimentum unicum ſpectans colores ſplendidos in diſſolutione metallorum.

291. Metallorum diſſolutiones exhibent vividos & puros colores; aurum egregie flavum, Mercurius ſumme viridem, ſtannum intenſe cæruleum. Idem cernitur in putrefactionibus eorum aut rubigine, velut minium, viridis color, Biſe, cirrus, &c. nec non in vitrificationibus; ratio eſt, quod durities ferèdo igni ſit, aut aquis fortibus, & in æquali poſitura haberi queant, partem quoq; principalis ſpiritus retinent; quæ duo, æqualis ſcilicet poſitura & ſpiritus agilis, primas tenent ut lucidi reddantur colores.

Experimentum unicum ſpectans prolongationem vitæ.

292. Hominum actionibus ſi iſta conſtiterit libertas, ut nihil invita Minerva, ſed genio excitante aggrediantur, optimis adminiculis inſiſtet vitæ prolongatio, cui cōducit lenior ſpirituum motus, ut minus prędatorii non ita depaſcant ſuccum corporis. Deinde regulis & moderamine circumſcribendæ actiones, exercito in ſe invicem imperio. Victoria enim & imperii non vana opinio optimã ſpiritibus diſpoſitionem ingenerat, præſertim inſtituto gradatim proceſſu, ubi victoriæ ſenſus vegetior. Prioris exemplum præbet vita ruſtica, poſterioris, inſtituta Monachorum, & qui Philoſophiæ colendæ totos ſe applicuerunt, quiq; continue ſeipſis potiuntur.

Experimentum unicum ſpectans appetitum unionis in corporibus.

293. Omnia corpora habent appetitum ſe uniendi, & evitant ſolutionem continui, atque hujus appetitus varii dantur gradus, ſed obſervatu digniſſimi; quique diſtincte notari poſſunt tres ſunt. Primus in liquidis, ſecundus in ſolidis, tertius in glutinoſis, & tenacibus corporibus; quorum liquida exilem produnt hunc appetitum, conſpicuum in connexione quaſi per fila in ſtillicidiis, ubi in rotundas guttas conglomerantur (ſpecies hæc unionis eſt) & ubi aliquamdiu in bullis & ſpuma conſiſtunt. Secundi gradus flagrantior appetitus eſt in ferro, lapide, ligno, &c. Tertius in prioris utriuſque confinio medius hæret, ubi corpora partim ad contactum alterius ſequacia obhæreſcunt; partim lenteſcentia continuitatem non deſerunt, unde & in fila duci ſe patiuntur, ut pix, gluten, viſcum, &c. ſed notandum, ineſſe omnibus ſolidis corporibus plus minus tenaciæ, ut magis gaudeant contactu alicujus tangibilis, quam aëris. Aquæ enim parva etiam quantitas ſuperficiei rei ſolidæ adhæreſcit, metalla quoque adhærent niſi qua pondus degravat & avellit: aurum foliatum, aut quodvis foliatum ex metallis, adhæret. ſed glutinoſa & viſcida indifferenti magiſ ſunt appetitu ad alterius corporis ductum, ſervandamque ſui cohærentiam, ac proinde iſtius ſunt mixturæ, quæ imperfectior extranei corporis complexu delectatur magis, quam ſua conſervatione, & in quibus ſiccitas humiditasq; nō admodũ prævalet.

Experimentum unicum ſpectans ſimilem caloris & temporis operationem.

294. Tempus & calor in multis conveniunt. Calor exſiccat corpora, quæ facile evaporant, qualia ſunt membrana, folia, radices, lutum, &c. ſic tempus aut ætas arefaciunt, ut in corporibus jam dictis, calor diſſolvit ſpiritoſa corpora; ut variæ docent liquefactiones; præſtat idem in aliis conſiſtentiæ mollioris, ut in melle, quod ætas reddit magis liquidum, in ſaccaro, oleo veteri, cui claritas conciliat calorem in uſum medicum. Calore laxantur ſpiritus, exitumque quærunt, quod teſtatur metallorum volatilitas. Idem à tempore effectum, in ferri rubigine; ſed univerſim, caloris temporiſq; effecta differunt ſpatio intra quod abſolvuntur, illic brevi, hic longo.

Experimentum unicum ſpectans diverſas ignis & temporis operationes.

295. Quædam ignem paſſa prius molleſcunt deinde indureſcunt, ut mica panis; quædam indurat ignis, poſtea emollit, ut cruſtam panis, biſcoctum, ſvveetmeats, ſal, &c. Ratio eſt, quod in iis quæ tempore indurantur, operatio ignis quædam liquefactionis ſpecies eſt. In iis vero quæ tempore molliuntur, ignis operatio ſpecies quædam coctionis eſt, omniaque per ignem excocta tempus aliquo modo diſſolvit.

Experimentum unicum ſpectans motum ex imitatione.

296. Motus de corpore in corpus migrant non tam per imaginationem excitati, quam invitati, prævia imprimis inclinatione & habilitate. Sic oris diductio, diſtentio, oſcitatio, de corpore in corpus tranſeunt, ortæ ex ſpirituum tarditate, quos vapor gravat, aut ſimile quiddam, certantq; excutere agilitatis ſuæ impedimentum. Sic ſomnolentus, quique in febris paroxyſmo oſcitare, ſeſeq; extendere ſolet, emiſſa etiam voce ac ſono poſt expulſionem, interjecto, alterq; eodem modo diſpoſitus ex conſpectu ad imitationem invitatur, ut ex uno in alium tradux eſt riſus.

Experimentum unicum ſpectans morbos contagioſos.

297. Morbi alii tranſitione nocent, alii non; illi præcipue ſpiritus aggrediuntur, neq; tantopere in humoribus ſedem habent, unde de corpore in corpus tranſmittuntur, ut morbi peſtiferi, lippitudines, ac ſimi-

ac ſimiles. Secundo, quoq; inficiunt animam cum manifeſta migratione de corpore in corpus, neq; enim viſum fugiunt, ut qui ſpiritus afficiunt. In hoc genere eſt tabes pulmonum, &c. Tertio, & in cutem penetrant, in qua ſe exerūt, tranſlato in aërem contagio, ad jacensve corpus; præſertim quorum pinguiuſcula, neque facile diſſipabilis ſubſtantia eſt, ut ſcabies, lepra. Quarto, qui maſſam humorū obſident, non ſpiritibus, animæ, exhalationibusve inhærentes, qui non niſi contactu nocent, & quidem tali, qualis Epidermidi proprius eſt. Tales, venenum, morbus Gallicus, & morſus canis rabidi.

Experimentum unicum ſpectans incorporationem pulverum & liquorum.

298. Pulveres pleroſq; arctius cohærere videas, admixtâ aquâ quam oleo, licet hoc ſit corpus craſſius, ut farina, &c. ratio eſt ex corporum convenientia, quæ quo major, perfectiorem imbibitionē & incorporationem facit. Atq; hęc in pleriſq; pulveribus major intercedit cum aqua quam cum oleo: colores tamen pictorum & cineres melius incorporantur cum oleo.

Experimentum unicum ſpectans exercitium corporis.

299. Frequens motus & exercitium quibuſdam corporibus conducit, aliis quies vel motus lenior. Corpori calido quodque humoribus non redundat, nimia agitatio noxam conciliat; in eoq; errant Medici, quod homines tali corporis habitu ad exercitia hortentur, ipſis damno futura, ſtrictiore diæta viventibus. Sed crebreſcentibus exercitiis plenior reſpondeat victus; parcioribus in paſtu tale ſit & exercitium; cujus hæc commoda: Primum, quod nutrimentum ad partes alendas magis tranſmittat, deinde per ſudores facilitet excretionem, unde perfectior in partibus aſſimilatio; tertium quod corpus reddat ſolidius compactiuſque, minusq; deprædantibus ſpiritibus obnoxium. Contraria mala ſunt, quod ſpiritus incendat, faciat prædatorios, quod abſorbeat attenuetq; nimis humiditatem corporis, quod interiora nimis concutiat, violentum præſertim, quæ magis quiete gaudent. In genere, exercitium ſi ſit nimium, prolongationi vitæ adverſatur; unde fœminæ viris vivaciores, quia minus moventur.

Experimentum unicum ſpectans cibos qui ſatietatem inducunt.

300. Quibuſdam alimentis ſæpe & diu uti licet ſine faſtidio, ut pane, carne non pingui, aut putida, &c. Quidam, licet grati, faſtidium accelerant, ut dulces cibi pingueſque, &c. Ratio eſt, quia orexin ciet inanitum ventriculi os aut aſtringens, utpote frigidum & ſiccum. Sed dulcia & pinguia magis ſaturant, circaq; os ventriculi magis hærent fluctuantque, neq; tam cito deſcendunt, & in choleram faciliusmutantur, quæ calida eſt, & orexin ſemper tollit. Altera faſtidii cauſa eſt in uſu crebro, cum appetitus novis excitetur, ideoq; cibi nimium frequentati nauſeam pariunt. Si quis porro cauſas dare velit, ſatietatis, ſuavitatis, novitatis, neq; diſtinguere modo cibos & potus, ſed & motus, amores, conſortia, voluptates, ſtudia, quibus ex conſuetudine allubeſcimus, aut quæ averſamur, inquiſitionis campum ingrederetur ampliſſimum. Sed quoad cibos, cauſa eſt attractio, quæ celerior eſt, magiſque excitatur verſus nova, quam ea, quorum ex prævio uſu ſuperſtes ſapor quaſi palati arbitrio nōdum evanuit. Atque in genere hæc ratio eſt, quod conſuetudo gratiam conciliet iis quæ in principio ingrata fuerunt, & contra; ſed ſub initium uſus blandientia ſubitaneam pariunt nauſeam.

Finis Centuriæ Tertiæ Hiſtoriæ Naturalis.

FRANCISCI BACONI DE VERULAMIO
NATURALIS PHILOSOPHIÆ
CENTURIA QUARTA.

Experimenta varia ſpectantia clarificationem liquorum, atque ejuſdem accelerationem.

Uſitatum operanti naturæ tempus prævertere artificio in accelerandis ejuſdem effectis, inter Magnalia Naturæ merito referendum. Quin & poſt materiæ ex nihilo creationem ſecundo ad divinitatem loco accedit illa temporis quaſi in anteceſſum retractio. Ad excutienda igitur hæc penetralia noſtræ inquiſitionis labor progreditur; ſepoſita alium in locum acceleratione germinationis, cui generalem de Plantis tractatum reſervamus. Nunc in aliis occupatas accelerationes exequemur.

301. Plurimos liquores permeantes toto corpore fæces exhibent primo turbidos, ut muſtum, cereviſiam non ſatis excoctam vel cereviſiæ chylum, expreſſos fruticum herbarumque ſuccos, &c. Aquæ temporis tractu ubi ſubſederint, clareſcere eos patiuntur. Efficere autem id ſolito citius, ex iis eſt quæ ſuo ſe momento maxime commendant. Admotis enim ſtimulis naturam impellimus, in cujus ſic ordinem involamus, eum pervertentes. Habet illa quoque res uſum optimum in potu, potabiliumq; & condimentorum apparatu feſtino, aliiſq; eodem pertinentibus. Sed cauſas clarificationis productrices præmittere oportet cognoſcendis auxiliis eam promoventibus. Primam cauſam ſeparatio præbet, qua craſſiuſculæ liquoris partes à tenuioribus ſecernuntur. Secundam, æqualis ſpirituum in liquorib9 diſtributio cum partibus tangibilibus; quæ & ipſa per ſe quoque repræſentandis valet corporibus non turbidis. Tertiam, ipſorum ſpirituum attenuatio, unde liquori pelluciditas conciliatur.

302. Separationem pondus perficit, ut in obvio liquorum ſedimento conſpicimus; calor, motus, præcipitatio aut ſublimatio, (id eſt, variarum partium ſurſum deorſumque propulſio) quædam attractionis ſpecies) adhæſio, ut cum corpus viſcoſius liquori commixtum agitatur, quod poſtea ſeparatum contrahit craſſiores partes; denique percolatio.

303. Æqualis ſpirituum diſtributio eſt à modico calore, & motu (tempus non exprimitur cui anticipando hæc opera datur) alteriuſque corporis mixtura, quod virtutem habeat aperiendi liquorem, ſpirituſque ad permeandum habiles reddat.

304. Spirituum attenuationem peragit calor quoque, motus, corpuſque admixtum attenuandi facul-

facultate præditum. Nunc autem poſt explicatas cauſas ut in univerſum inſtituendæ clarificationis acceleratio procedat, ad has inſtantias experimentaque attendendum.

305. Obvium eſt, per derivationem liberare vinum aut cereviſiam à fœcibus, ut celerius nanciſcantur clarorem. Fœces enim, utut conſervandis potus viribus arcendæq; diutius corruptelæ valeant, tamen ſpiſſum quid pariter egerunt. Atq; hæc inſtantia cum ſeparatione facit.

306. Non inutile contra arbitror tentamentum, quid conferant fœces liquori non ſuo inditæ; quæ quamvis in genere turbant liquores, ſpiritus tamē attenuant. Geminum ergo vas ſume recenti cereviſia impletum, derivataſque ex altero fœces alteri infunde, obſervaturus quid notabile oſtendat hæc operatio. Totū ad ſpiritus attenuādos ſpectat.

307. Cereviſiæ recenti modicam veteris quantitatem admiſce, & attende num maturetur clarificatio aperto cereviſiæ corpore, diſſectiſque, quæ craſſiores ſunt, partibus, ut fœcibus aggregentur. Separationis hæc inſtantia eſt.

308. Quo diutius byne aut herbæ, aut ſimile quid corpori liquoris infunditur, eo magis craſſeſcere turbidumque exiſtere ſolet. Decoctio autem quo longior, eo plus defœcādo valet. Atq; in aperto ratio eſt, quæ dictat, plus craſſi corporis liquori admiſceri, quo infuſio longius protrahitur. Decoctio autem à tempore longiore habet, ut expurget ſuperficiem, aut fœculenta ad fundum dejiciat: quare exactiſſima clarificationis ratio eſt, primò infundere, deinde infuſum decoquere, ut in cereviſia fieri ſolet, cui ante inditur braſium, quod poſt cum lupulo decoquitur. Hoc ad ſeparationem pertinet.

309. Circumpone favillas ignitas lagenæ cereviſia recenti plenæ ea altitudine quæ collum attingat, utq; nihil effluat, accurate obturetur: renovatis per ſingulos dies favillis uſque ad decem, inſta eidem operi; quo abſoluto confer eam cum altera lagena ejuſdem cereviſiæ: præterea ſume calcem vivam atq; exſtinctam, cui lagena, ut ante, imponatur. Spectant hæc & ad diſtribuendos æquali portione & attenuandos calore ſpiritus.

310. Contentum lagenis liquorem crebris agitationibus ſurſum deorſumq; impelle, aut illas per aſperum & inæquale ſolū vehiculo deferendas cura quot diebus bis; ſed cave ad ſummum orificium repletis deſit vētilando aëri ſpatium. Liquor enim ſi proxime epiſtomiū attingat, libero curſu recurſuq; caret; quem probe in omnes partes agitatum diffunde in lagenam aliam, arcte more ſolito clauſam. Multum enim aëris inhærētis pallorem potui conciliat, efficitq; ne undiq; probum & æquale ſedimentum ſit. Lagenam ſic 24. horarum ſpatio habitam denuo transfunde in aliam quæ aëre nō careat, ut ante; rurſus in aliam quæ ſit obturata, ut dictum. Ad hanc normam ſeptem diebus repetitum opus continua: ſed feſtinandum eſt, ne transfuſio tardior palleſcere potum faciat. Sine illa quoq; exploretur cum modico infra lagenæ collum aëre. Æqualis diſtributio ſpirituumq; per motum attenuatio hanc ſibi vindicat inſtantiam.

311. Percolatio interna & externa (quæ ſeparationem attingit) tentetur clarificationis experimento per adhæſionem, ubi lac cereviſię recenti infunditur, cumque ea agitatur; fortaſſis enim craſſiores partes lacti adhæreſcent. Sed difficultas eſt, num lac ſeparationem admittat, quod facili tentamento poſſit innoteſcere. Clarificationi potus Hypocratici infuſum lac adhibetur; mox ſecretione facta, lacti aggregātur craſſiora, ut alibi dictum. Hic clarificandi per percolationem modus promovetur, ubi transvaſanda recens cereviſia, admoto colo, pro cujus majori minorive tenuitate exiſtit claroris varietas.

Experimenta varia ſpectantia maturationem ejuſdemq; accelerationem, primo quoad potum, deinde quoad fructus.

Progredimur ad plenam inquiſitionem maturationis accelerandæ, quæ pro triplici objecto triplex, maturatio ſcilicet fructuum, potus, ulcerum atque apoſtematum. Ultima hæc ſpecies aliò nunc à me rejicitur, ubi experimentis medicis immorabimur. Sunt & plures maturationes, ut metallorum, &c. quarum deſcriptione defungemur prout ſe res dabit & materiæ contextus. Nunc auſpicari libet à potus maturatione ob affinitatem cum eo, quem egreſſi ſumus, de clarificandis liquoribus tractatu.

312. Maturatio potus perficitur congregatione ſpirituum, ubi craſſiores partes perfectius digeruntur. Conſtat hæc iiſdem cum clarificatione (de qua ante) adjumentis: ſed notandum, per ultimos clarificationis conatus reddi ſpiritus tam læves, ut torpeant, potuſq; flacceſcat, qui modice eſfloreſcere debeat. Hinc potus ex ambra velut emoriens propinatur.

313. Gradus maturationis conſpicere licet in muſto, vino potui apto, aceto. Inter ea muſtum cōgregatos probe ſpiritus non habet; vinum bene unitos obtinet, ita ut partes magis oleoſas reddant; Omphacium habet congregatos quidem, ſed magis jejunos minoriq; quantitate, tenuiſſimis maximam partem exhalando diſſipatis. Videmus enim acetum parari cum vaſculum vinarium Soli calido exponitur, neque comburitur illud, quod partes ex tenuioribus plurimas exhauſerit diſjeceritque exhalatio.

314. Potus flacceſcendo mortuus reviviſcit ac mucorem deponit ſi vegetentur corroborenturq; motu ſpiritus. Sic aër ſudus laxat ſpiritus motuque vegetiores reddit. Cereviſiæ quoq; recentis in lagenas transfuſio (adeo ut remoto operculo emicet) potum exhibet vividiorem, eumque flatibus implet; ebullitionique iterandæ conducit patella carbonibus inſtructa & in cella collocata. Recens potus fugienti mixtus fermentationem provocat; ut & recens cocta cereviſia (ſi verum narratur) veteri appoſita novam operatur ebullitionem. Neq; inutile fore autumem admiſcere unde mobiliores validioresque evadant ſpiritus, ut ſi lagenis inſeratur nitrum, calx, limus, &c. Conſtat cremorem maturari, celeriusque aſcendere ad impoſitæ frigidæ contactum virtualem, unde ſerum deprimi videtur.

315. Uſu comprobatum eſt, ſi lagenas repletas probeq; obturatas quis defodiat ſub terra ſicca ad aliquod temporis ſpatium, aut in putei fundū demittat, aut (quod cæteris præſtat) ſuſpenſas habeat paulo ſupra aquam putei profundioris per duas ſeptimanas, vigore invaleſcere potum. Frigus enim non æque ut calor, cauſatur ſpirituum exhalationem, quanquam reliquias rarefaciat, ſed vegetos facit,

facit, eoſque irritando perfectius omnibus liquidi partibus incorporat.

316. Fructuum maturatio fit evocatis ad externas corporis partes ſpiritibus, & ſic æqualiter in tranſitu diſperſis: accedit & nonnulla craſſiorum digeſtio à calore, motu, attractione, putrefactioniſque rudimentis, cujus initium maturationis inſtar habet.

317. Poma inſeruntur aliquando ſtramini, fœno, floribus, calci, limo; cæpis teguntur aut pomis auſteris, ceræ pyxidive includuntur, &c. ſuſpenditur & pomum in fumo. Omnia hæc experimenta eventum nacta ſunt hujuſmodi.

318. Elapſo menſis ſpatio, pomum cera coopertum integram ſervaverat viriditatem ſuam & vigorem, ſed granis albicantibus; ratio eſt, quia aëris aperti excluſio (qui ſemper prædatorius) arcet omnia quæ in corpore humorem vigoremq; depaſcunt. Sed incommodum eſt ex eo, quod ſapor ceræ, guſtum vitiet. Pomum granatum (ut ego quidem ſentio) aut conſimilis duro craſſoque cortice fructus, huic periculo minime obnoxia fuerint.

319. Pomum infumatum referebat pomum mite, vetuſtum, rugoſum, ſiccum, molle, dulce, interius flaveſcens; ratio eſt, quia ejuſmodi calor non liquefaciens aut torrens (videmus enim uti intenſior calor poma toſta ſic faciat emolleſcere ut & liqueſcant, nec non pyra illa, quæ in quatuor partes diviſa ſubjecto aduruntur igne, carbonem toſtæ ambitu pelliculę referant) maturitatem promovet nec adurit: fumus quoq; quaſi fuligine veſtit, quæ maturationi conducit: pyra itidem & pruna furno exſiccanda ſubinde ab emiſſo ſudore remota, non diſparis operationis argumentum habent, licet intenſiorem caloris vim.

320. Poma limo cineribusq; immerſa plenæ erant maturitatis, ut perſuadebat flavedo ſuaviter allubeſcẽs; ratio eſt, quia is caloris gradus limo aut cineri inſitus (utpote æqualitate conſtans) inter omnes proxime ad genuinum accedit, cum nec liquefaciat nec areſaciat, quæ maxime vera maturatio. *Notandum*, hęc poma fuiſſe grati ſaporis; experimento facili & ad uſum accommodatiſſimo.

321. Mala, auſteris abdita pomis & cœpis, probe maturuerant. Neque calori adſcribendus iſte effectus, ſed ſpiritibus, integrum corpus æquali ex diſtributione permeantibus, duritiemq; tollentibus, dum poma auſtera & cœpæ eos provocant. Sic pomum ex pomo maturitatem contrahit, pomaque conficiendo citro cumulatim confunduntur; uvaque contacta ducit ab uva maturitatem feſtinatam; botrus contra botrum citius matureſcit.

322. Illa fœno ſtramentove impoſita inferiorem ceteris obtinebant maturitatis gradum, quam completiorem nanciſcuntur mala ſtramento ſubdita; quia fœnum aut ſtramen cõtinent minimum caloris gradum, ſed arctius clauſi leniſq;, minimeque ad exſiccationem operantis.

323. Pyxidi incluſa ad maturitatem perducta erant, quia aëri intra clauſtra hærenti ineſt calor, uti patet in lana, pellibus, holoſerico, &c. Advertendum ſingula in totidem experimentis poma, cum alio ejuſdem generis ſeparatim habito, comparata, hujus reſpectu, dulcedinem, flavedinemque habuiſſe potiorem, atque adeo maturitate præcelluiſſe.

324. Malum aut pyrum ſimilemve fructum ex validiori in menſa volutatione, conſtat vulgaris experimenti fide, emolleſcere, protinusq; dulceſcere, leniter ſolummodo in partes diſtributis ſpiritibus, quorum inæqualis diſtributio procreat auſteritatem, ſed dura volutatio medium eſt inter concoctionem ſimplicemque mutationem. Quare probabilitatem non exceſſerit, leni volutatione forte bis de die ſic per ſeptiduum continuata maturitatem conciliari per incrementa naturæ maxime æmula.

325. Ex ambiente malum cuticula reſcinde particulam, mox reconde, ut experiaris quid ad maturationem feſtinam faciat illa continui ſolutio, cum arroſus à veſpa, muſca aut verme botrus, aliudve pomum citius dulceſcat.

326. Compunctum undique cuſpide, foraminibus non alte impreſſis, malum leviter inunge Hiſpanico vino, aqua cinnamomi, ſpiritu vini per ſingulos dies uſque ad decem, probaturus num cruditatem ſic exuere poſſit admoto, quem vini & aquarum fortium virtus gerit, calore.

Quod in præcedentibus experimentis actum, in hiſce quoque repetendum, ut adhibitio ſimili pomo per comparationem exploretur flavedinis & dulcedinis diſparitas.

Experimentum unicum ſpectans confectionem auri.

Turpiter hactenus mundo illuſit cõficiendi auri ſpes, quam ego vanam non eſſe nec humanæ facultatis anguſtias excedere ſtatuo. Sed media iſti effecto deſtinata, fallaciis & erroribus, quoad praxin, laborant, & conceptibus *nihil ſani complexis*, quoad Theoriã. Quod enim natura dicitur intendere omnium metallorum in aurum converſionẽ, neq; aberraturam à ſcopo ſi vinculis & impedimẽtis liberetur; atq; metalla expurgatis cruditatibus, impuritatibus, ablataq; ſcabritie in aurum abitura, modicamq, Medicinæ quantitatem vilibus metallis injectam ſufficere mutandis magno numero in aurum & multiplicandis, mera ſunt ſomnia; quibus conſona ſunt reliqua Alchymiæ fundamenta. Ut ſpecioſe adornetur hęc fabula, Alchymiſtę plurimas ex Aſtrologia vanitates in auxilium advocant, aliasque ex naturali magia ſubſidiarias habent, ex ſuperſtitioſis ſcripturæ interpretationibus, auricularibus traditionibus, confictiſque veterum teſtimoniis, & aliis ad hunc modum. Contra, negari non poteſt deberi ipſis haud pauca bonę frugis experimenta, & mundi quandam inſtaurationem. Nos vero de corporum tranſmutationib⁹ acturi, experimentiſq; metalla ſpectantibus, veras & naturæ tritas vias, certoque ducentia veſtigia monſtrabimus, unde tam inſigni operi lux affulgeat. Laudamus Chinenſium induſtriam, qui deſperata auri confectione in argento parando deſudãt, ad inſaniam uſque ſeduli. Prius enim illud, ponderoſiſſimum utique, interque metalla maxime materiatum, moleſtias habet non facile explicandas, quales in aliis, pondus & materiam auri minime æquantibus; leviorisque operæ fuerit ex plumbo aut Mercurio argentum parare, pondus tamen argenti excedentibus, ut potius major fixationis gradus, quam ulla requiratur condenſatio. Interim dũ in axiomata maturationem ſpectantia incidimus, experimentũ dabimus maturandis metallis cõmutationis ratione, qua ex iis nonnulla in aurum abeãt. Sic enim mihi perſuadeo, rite percocta, digeſta, & ma-

& maturata ſi fuerint metalla, producendi auri expeditos pateſcere tramites. Atq; hic ſuccurrit, innotuiſſe mihi Germanum, quem jactata auri parandi ſcientia arctius præclaro viro & interiori familiaritate conjunxerat. Illius ſermonib⁹ interfui, cum diceret tale quid fieri poſſe, ſed vulgares Alchymiſtas perdere conatus ſuos nimis intenſo igne. Auri enim, inquit, confectio, calorem requirit juſte temperatum, utpote ſubterraneum naturæ opus, in quod modicus calor emanat, ſed magis ac normâ exactus, quam in aliis metallis. Itaq; ſe effecturum illud uſu magnæ lampadis, cujus caſtigatus & æqualis eſſet calor, futurum aliquot menſium opus. Commentum lampadis ſapit ſtultitiam, ſed quod de calore nimis vehementi, totius molitionis clade, de eo ad æqualitatem redigendo, juſtoque temporis ſpatio, non prorſus rejectaneum eſt.

Regredimur ergo ad noſtra de maturatione axiomata ante à nobis deſignata. Primum ſit, ut calor intra moderamen adhibeatur, qui demum ille eſt, ad digeſtionem plenamq; percoctionem ſufficiens. Caloris tamen temperies legitima æſtimatur ex eo, quod naturæ ſubjecti accommodetur, cùm fructibus & liquidis congruis, in metallis habeatur inefficax. Secundū, ut ſpiritus metalli vegetentur, parteſq; tangibiles aperiantur; ſine hiſce enim duobus adminiculis quicquid in ſpiritus metallicos conaberis, erit inutile digeſtioni partium. Tertium, ut æqualiter ſe diſpergant ſpiritus, nec moveatur ſubſultorie, quod partes arcte clauſas & flexibiles reddet. Hic calor requiritur; non intenſione remiſſioneq; varius, ſed quantum fieri poſſit, continue æqualis. Quartum, ne qua ſpiritibus tranſitus pateat, qui detinendi, cum illis emiſſis corpus durum aſperumq; evadat. Illud efficiet temperatus ignis & accurata vaſis clauſio. Quintum, ut legantur convenientiſſima ad tranſmutationem metalla optimeq; præparata, unde opus facilitabitur. Sextum, ut juſtum temporis ſpatium operationi concedatur; non ut ſpes prolongetur (more Alchymiſtis uſitato) ſed ut determinato convenienter intervallo natura ſe explicet. Principia hęc certiſſima & veriſſima ſunt, ex quibus nunc derivanda experimenti norma, quod fortaſſis longior improbet meditatio.

327. Anguſta paretur fornax, temperatuſque excitetur calor, & quidem talis, ut metallū perpetuo liquefactum conſervet, non vehementior; quod ad rem vel maxime facit. Materia ſit argētum, metallum maxime cum auro ſymbolizans, cum eo quoq; decima Mercurii vivi pars imponatur, duodecima nitri juſto pondere, quæ vegetando, corpuſque metalli aperiendo ſerviunt. Operatio per ſex menſes ad minimum continuetur. Velim & oleoſas quandoque injici ſubſtantias, quales adhibentur recuperando auro, tormentis ſeparationum exaſperato; in eum finem, ut partes arctius læviuſq; diſponantur, magnum inſtituti momentum. Aurum enim, ut conſtat, compactiſſimum omniumq metallorum ponderoſiſſimum eſt, maximeq; flexibile, & extenſibile. *Nota*, nemini ſperandum ut ex Mercurio vivo aurum conficiat, eo quod pondere valeat; nam Mercurius nullo modo exploratricibus flammis reſiſtendo par eſt; ſecundum ab argento locum æs, meo judicio, mereatur, materia ad prioris aptitudinem proxime accedens.

Experimentum unicum ſpectans naturam auri.

328. Haſce auro prærogativas indulſit natura, quod maximi ſit ponderis, partibus arcte clauſis, gaudens fixatione, flexibilitate aut mollitie, rubigine carens, colore & tinctura flava. Quare tutiſſima auri parandi (ſed longis implicata ambagibus) ratio eſt, ut eruendis in apertam cognitionem cauſis vigilet circumlata per naturas ante dictas attentio, teneanturque axiomata eas concernentia. Si quis enim metallum conſimile prius nominato, producere poſſit, ambigant aurumne ſit, necne.

Experimenta varia ſpectantia productionem atque accelerationem putrefactionis.

Evincere maturandæ putrefactionis moras, habet aliquid univerſali latiſſimeque diffuſa inquiſitione digniſſimum, cum ex adverſo reſpondeat generationi corruptio, ſuntque illa duo velut circumſcribentes operantem naturam termini, quibuſque totam ſe includat, confinia; geminus ad vitam mortemque manuduca. Putrefactio, eſt actio ſpirituum, qui è corpore abitum tentant, ut in aërem diſperſi libero fruantur Sole. Ille ad aëris corpus congregandorum ſpirituum conatus (qui egreſſus gradum facit) quinque habet diverſi effectus argumenta. Si detentos in corpore ſpiritus vehementior ſollicitet motus, colliquatio conſequitur, ut in metallis, &c. ſi lenior, digeſtio aut maturatio, ut in potu & fructibus. Si non plane detineantur ſpiritus, verum modice protrudantur motu confuſo & inordinato, exiſtit putrefactio, cujus eſt inæqualiter admodum ſolvere corporis conſiſtentiam, uti in carne, pomis corruptis, ligno ſplendido, &c. nec non metallorum rubigine apparet: motus autem ille ſi certo ordine procedat, vivificatio eſt & figuratio, ut docent animata ex putredine genita, & quæ iſtius generis perfectiora ſunt. Si abiturientibus ſpiritibus egreſſus pateat, ſequitur exſiccatio, induratio; conſumptio, &c. ut oſtendunt lateres, evaporatio corporis liquidi.

329. Adjumenta putrefactionis cauſas continētia, eiq; celeritatem conciliantia, ſunt quæ ſequentium contextus enarrat. Primum, ſi crudus vel aquoſus humor addatur, teſte humectatione cujuſlibet carnis, pomi, ligni in aqua, &c. cum debeatur unctiuſculis oleoſiſq; conſervatio.

330. Secundum eſt, invitatio excitatioque, ut ſi pomum corruptum integro applicetur; aut fimus (ſubſtantia totalem putrefactionem paſſa) aliis addatur corporibus. Hujus rei indicium manifeſtum præbent cœmiteria, in quibus quotidie fiunt ſepulturæ, ubi terra cadaver aliquod recens impoſitum conſumit longe citius, quam terra pura.

331. Tertium, eſt arctior compreſſio ſpirituum, quæ eos vehementius intra carcerem cogit quam ferant; unde irritatio & fugæ molitio, velut in frumento & veſtimentis quæ ſitum contraxerunt, & ventilante perflanteq; aëre conſervari ſolent. Latius ejus rei documentum prębent febres, plerumque ex obſtructionibus conſtipatiſque & putrefactionem cauſantibus humoribus oriri ſolitæ.

332. Quartum eſt, ſolutio continui, ut videmus in malis, quæ diſciſſa aut perforata celeriorem experiuntur corruptionem, nec non lignum, &c. caro quoque animata ex inflicto alicubi vulnere.

333. Quin-

333. Quintum, exhalatio aut disjectio præcipuorum ſpirituum, qui in corpore verum conſiſtentiæ retinaculum. Turbato per diſſolutionem regimine eorum, pars quælibet homogeneis aggregãda in ſuam ſecedit ſphæram. Sic urina & ſanguis refrigerata diſſolvuntur. Qualis effectus ſe prodit quoq; in gangræna aut mortificatione carnis ex opiatis, quamq; intenſum frigus procreat. Neque aliud de peſtilentia ſtatuo, ubi malignitas vaporis contagioſi principales ſpiritus ſubſultu quoſdã exagitat, propellitque ut imperio exuat: tunc humores, caro, & ſecundarii ſpiritus diſſolvuntur & franguntur, ut fit in Anarchia.

334. Sextum, ſi extraneus ſpiritus, domeſtico corporis ſpiritu acrior, ſubingrediatur, ut in ſerpẽtinis aculeis. Ratio generalis hæc eſt, quod venenum qualecunq; creet tumorem, qui itidem generatur ex coëuntibus nimium ſpiritibus, ut in plagis colliſionibuſque, aut ſi conſtipentur nimium, ut in tumore ex frigore, ſpiritus quoq; ex putrefactione in febribus orti, &c. qui extranei, licet intra corpus nati, extinguunt ſuffocantq; naturales ſpiritus & calorem.

335. Septimum, debilis adeo caloris gradus, ut ſpiritus modice moveantur, nequeatq; vel partes digerere, vel ſpiritus expellere; uti patet in carne loco non frigido conſervata, cum in carnario frigido & humido diutius aſſerventur. Conſtat quoque vivificationem (ad quam ſe habet putrefactio ut ſpurius frater) eſſe à placido calore, ut probat excluſio ovorum, calor matricis, &c.

336. Octavum, laxatio ſpirituum, quos antea receptaculi ſoliditas conſtipaverat, refrœnato egrediendi appetitu, ut in artificiali rubigine per aquas fortes, ferro, plumbo, &c. Ideo humectatio rubiginem accelerat, aut putrefactionem cujuslibet corporis, emollita, ſpiritibusque abiturientibus viam dante cruſtula.

337. Nonum, viciſſitudo caloris aut frigoris, humidi aut ſicci, ut in [*mouldring.*] friatione terræ, minimaſq; in particulas diſſolutione, in gelu & Sole; in ligni celeriori corruptione, ſi per vices humectetur exſiccetur que.

338. Decimum, eſt tempus & operatio proceſſuſque ſpirituum, ſtatione ſua dejectorum, præſertim ſibi ipſis relictorũ ſine ulla agitatione aut motu locali, ut in frumento minime ventilato, humaniſq; corporibus exercitatione deſtitutis.

339. Omnis [*moulds*] mucor rudimentum putrefactionis exiſtit, ut mucor in artocreis, malis aurantiis, citriiſq;, qui lapſu temporis in vermes abit, magiſve faſtidioſe putreſcit; unde plerumq; fœtorem edunt. Si corpus liquidum ſit, nec quod facile totum putrefactio pervadit, in ſuperficiem fœces egerit, uti conſpicimus in fœcibus deſtillatarum aquarum.

340. [*moſſe.*] Muſcus quædam mucoris ſpecies in terra aut arboribus videtur, ſed magis ex vero rudimentum germinationis habeatur, quo eum referimus.

Experimenta varia ſpectantia prohibitionem & anticipationem putrefactionis.

Uſum habent inquiſitione digniſſimum ea, quibus arcetur putrefactio, corporumq; integritatem tuemur, quæ gemino diſſolutionis periculo obnoxia, deſiccationis ſcilicet, conſumptionisve, & putrefactionis. Hæc autem in corporibus humanis aliiſq; viventibus (per febres, vermes, phthiſes pulmonum, apoſtemata, ulcera tam interna quam externa) maxima ſui parte Medicorum & Chirurgorum libros occupat. Quare iſtam indaginem conſtituentia peculiari delegamus titulo, qui per medica omnis generis experimẽta evagabitur. Cæteris hunc locum aſſignamus, quibus præcedentia facem allucere poſſunt, ubi de acceleranda per artificium putrefactione egimus. Remotis enim putrefactionem cauſantibus, ipſa excluditur.

341. Primum quod putrefactionem arcet, frigus eſt, cum diutius incorrupta perſtent cibaria, & potius hiberno quam æſtivo tempore. Flores quoq; & fructus in nivium conſervatoriis vigorem ſervãt illibatum; detentis ſcilicet ſpiritibus partibusque tangibilibus conſtipatis.

342. Secundum, aſtrictio, quæ diſſolutioni reſiſtit, cum in univerſum ex medicamentis aſtringentia putrefactionem arceant. Eadem aſtrictionis ratio efficit, ut exiguum olei vitrioli quãtum, aquam prohibeat putreſcere. Iſta aſtrictio ſubſtantiæ inhæret, cujus virtuale frigus eſt, quæq; fere eodem, ut frigida, modo operatur.

343. Tertium, excluſio aëris, ejuſdemq; admiſſio, quæ, naturæ licet in diverſum tendentis, ejuſdem tamen effecti (ut ſæpius uſu venit) cauſa ſunt, ex conditione ſubjectæ materię. Sic vinum aut cerevisia ex lagenis accurate clauſis durabilitatẽ quãdam nanciſcuntur. Horrea ſubterranea frumẽtum diutius conſervant quam ſuperterranea. Fructus ceræ incluſi virorem non amittunt, corpora melli aut farinæ immerſa, vegeta perſtant, liquoresque potus & ſucci, oleo ſuperficiei illorum ſuperfuſo, recentes eſſe non deſinunt. Cõtra, veſtimentis aëri non expoſitis, tineæ innaſcuntur & muceſcunt. Ratio diverſitatis eſt, quod excluſio aëris, ubi ſpirituũ detentione opus, corporib⁹ tribuit ut integra maneant, quod potus & frumentum comprobat; ubi vero ſpirituum emiſſio requiritur egerendo humori qui ſuperfluus eſt, noxam ſentiunt, quæ neceſſe habent corpora ut aëri exponantur.

344. Quartum, motus & agitatio putrefactioni adverſaria, quæ requiem exigit. Subtilis enim & non perceptibilis motus, putrefactionis efficiens, turbatur agitatione, motuſque localis corpora eorumque partes integra tuetur. Sic horreum, ubi ventilatur frumẽtum, aut devolvitur, velut in clepſydra ex loco ſuperiore in inferiorem incommoda primę dulcedinis prohibet. Aqua profluens putrefactione caret; quam & corpus humanum relegat frequentatis exercitiis. Contra, quies, motus defectus, aut obſtructiones (ad quos obices ſiſtitur humorum fluxus, motuſque perſpirationis) putrefactionem promovent, uti paulo ante partim indicavimus.

345. Quintum, exhalatio adventitii in corporibus humoris. Cum enim humectatio putrefactionem acceleret, juſta & cõveniens exſiccatio (humori ſcilicet radicali coërcendo) excludit putrefactionem, ut in herbis & floribꝰ; qui ſi in umbra exſiccentur aut inſolentur parvo temporis ſpatio, optime aſſervantur. Emiſſio quippe laxi & adventitii humoris radicalem prodit; ſecumq; in conſortio avehit.

346. Sextum, corroboratio ſpirituum in corpore: nam ut magnus calor putrefactioni corporum reſiſtit,

reſiſtit, lentuſque calor eidem magis reddit obnoxia; ſic & ſpiritus robore pollens præſervat, debilis & languidus corruptioni viam ſternit. Salſæ quoq; aquæ diutius quam dulcis arcetur corruptio; & oſtrea ſale conſperſa, cibique aromatum ope longius putrefactionem excludunt. Tentari poſſet, num idem eſſet effectus calce aquis aut potui indita, diutiuſque amoveretur acor. Cerviſia melioris notæ tenuem durabilitate anteit, & quicquid calidum aut aromaticum, in conſervatione liquidorum ac pulverum, uſum habet nō exiguum, &c. tam quod corroborent ſpiritus, quam quod ſuperfluos humores eliquari patiantur.

347. Septimum, ſeparatio crudarum partium corpus reddens lævius: mixtionis enim imperfectio oſtentat putrefactionis metuendæ noxam, in quam aquoſis major quam oleoſis proclivitas eſt. Aquæ enim deſtillatæ magis durant quam crudæ, quæque ignem paſſæ ſunt, aliis durabiliora, ut pyra ſiccata, &c.

348. Octavum; continua partis putreſcetis protractio, quæ laxus plerumq; & aqueus eſt humor: neq; ratio tantum prædicta hoc flagitat, quod radicalem ſimul provocet aſportetq; humorem, ſed quia non evacuatus, partis quam occupavit, cōtagio reliquas inficit; ut oſtendit corporum per balſama conſervatio; cujus parratio eſt in fructibus, herbis, floribus ſub furfure aut farina conditis.

349. Nonum eſt, mixtura rei oleoſæ aut dulcis, cujus naturæ quæ ſunt, non ita ad putrefactionem inclinant, atq; parum aëri in illa licet, quæ incorrupta, aliis ut ſint talia, in cauſa ſunt. Sic ſyrupi & unguenta ſuccis duratione prævalent.

350. Decimum, mixtura corporis alicujus ſicci, quia putrefactio à ſpiritibus incipit, deinde ab humore; ſiccum vero à putrefactione liberum. Sic fumus conſervat carnem, ut conſtat ex pernis, linguis vaccinis, bubula infumata.

351. Fuit hæc quorundam apud veteres ſententia, conſervationem corporum in aëre perflabili diuturniorem eſſe quam illa in aëre non tali. Nihil præter probabilitatem ſtatuiſſe mihi videtur, quia aër, vento pervius, ſi ſuperoneretur comprimaturque, exhalationi pene omni ingreſſum præcludit, quam potius repellit. Periculum factum in veſica flatu diſtenta, cui caro prius fuerit impoſita; nec non flore; ſed fallente eventu, quia veſicæ ſiccę inflari negant, recentes putrefactionem juvant. Tentandum illud fuerit flatu per folles vehementius in dolium impulſo, cui ante inſerantur quæ conſervationis indigeant, ut quo momento extrahuntur folles, orificium arcte claudatur.

Experimentum unicum ſpectans lignum lucidum in obſcuro.

352. Experimento ligni in tenebris lucidi rite exequendo operam ſane non levem dedimus; eoque libentius, quod maxima, præ cæteris apud nos lucem emittentibus, durabilitate valeat cum motu vix ad ſenſum deprehenſibili. Ignis & flammæ continua conſumptio eſt. Saccharum ſolummodo dum raditur, ſplēdet, aqua marina dum colliditur, noctilucæ dum vivunt, aut paulo poſt, ſquammæ piſcium duntaxat putreſcentes ejuſdem videntur eſſe naturæ cum ligno ſplendente. Neque ignoramus, ineſſe omni putrefactioni motum internum, non ſecus ac igni, aut lumini. Tentamenti iſtius eventum talem ſenſit diligens attentio, 1. Lux quibuſdam ex partibus vegetior emergit, ex aliis, dilutior, ſed maxima noctilucæ ſplendorem non adæquat. 2. Ligna de ſe luculam ſpargentia ſunt ſalices, fraxinus & corylus. Forte & in aliis idem deprehendatur. 3. Radices & corpora ſplendent; ſed ut radicibus prærogativa ſit luminis. 4. Color partis lucidæ alibi interdiu albicat, alibi ſubrubet, ut agreſtes id appellant. 5. Particula, ſcintillās eſt mollior atque ad tactum humida, aliæ ſolidiores, ut figura crucis aut teſſeræ exſculpi inde poſſit. Sed imaginem non reddet nec ſimile quid repræſentabitur ſic lucido in corpore, neque aliud effigiatum in ferro candenti occurret, confuſis lucidi & tenebricoſi confiniis quæ figuram exhibent. 6. Pars lucida reſecta fuit uſque ad eam in qua terminabatur ſplendor, ſed bidui ſpatio rori expoſita pars lucidæ proxima, lumine refulſit, ut diſperſione propagari videatur putrefactio. 7. Aliud ejuſdem generis lignum emortuum neq; inſitæ quicquam lucis evibrans una nox pari ſplēdore perfudit ſub dio locatum. 8. Aliud inſuper in promptu erat lignū, quod prius emicabat, deinde in ædibus ubi exſiccari cæpit, intra quatuor aut quinque dies radiare deſiit, recuperato per aërem, cui exponebatur, ſplēdore. 9. Lignum ſplendens ſicce habitum intra ſeptiduū tenebreſcit, in cella aut obſcuro loco poſitum, tuetur lucem. 10. Perforatio talis ligni, deinde publico expoſiti, fulgoris adjumentū eſt; ratio, quia omnis cōtinui ſolutio putrefactionem promovet, ut ante dictum. 11. Nullum comperti ſplēdoris lignum eſt, ſi vivum cedatur, ſed quod germinans vitium ſentire cæpit in radicibus & caudice. 12. Pars ligni lucētis oleo delibuta ſervabit, qua effulgebat, lucem per 14. dies. 13. Similis eorum fuit eventus, quæ in aqua macerata ſunt, imo multo melior. 14. Nondū explorando eouſq; penetratum eſt, quid lucis diuturnitati conferat, ſingulis noctibus ſub dio habere, interdiu inde removere, aquiſque aſpergere. 15. Aëri expoſitum, gelu aſpero, detrimentum non cepiſſe docuit experimenti fides. 16. Non exigua radicis portio ſplendorem emittebat, quæ reſciſſa, dum ille emoritur; nihilominus poſt binoctium etiam ſicco in loco retenta novo radiavit lumine.

Experimentum unicum ſpectans accelerationem partus.

353. Acceleratio partus in animantibus duplicem habet reſpectum; ſi vel embryoni maturitas & feſtinata concilietur perfectio, vel ratio aliqua maternis clauſtris expediendi detur. Primo modo ineſt aliquid non illaudatum, quod robur teſtetur: ſecundus malignus eſt, & præterea ſymptoma aut morbum habet cauſam. Vera ideo antiquorum obſervatio, partum ſeptimeſtrem plerumque eſſe vitalem; ſed octimeſtrem utplurimum mortualē. Sed fabuloſa eſt, quæ aſſignatur, ratio, quod ſcilicet octavus menſis Saturno regni ſui periodum inchoet, Planetæ, ex ipſorum figmentis, maligno; ſeptimo autem menſe Luna regnet, Planeta benignior. Sed ex vero datur hæc ratio, ſi tanto ſpatio ordinatum tempus anticipet partus, vigori infantis id adſcribendum eſſe, ſin minori, maternæ invaletudinis id vitium eſt.

Experimentum ſolitarium ſpectans accelerationem accretionis & ſtaturæ.

354. Staturæ humanæ velocia ſunt incrementa vel ex pleniore victu, vel ex natura nutrimenti, vel vegeto magis & excitatiori, quē natura cōfert,

calre.

calore. Quoad prius, obeſt in alimento exceſſus, utpote corpus diſtendens potius & in latum, quam longũ, progrediens. Cujus rei in plantis imago eſt, raro proceritatem nactis, ubi tenellæ in latum exire cœperint. Quoad naturam alimenti, ſiccius hoc ne eſto, quia infantes lacte paſti, in quibus regionibus frequentatur ejus uſus, proceritate illos ſuperant, quibus crebrior ex pane & carne nutricatio. Sermone quoq; populari tritum eſt, bellidis radices elixatas in lacte (quibus inſignis exſiccandi facultas eſt) canes reddere puſillos. Neq; controverſiam patitur, ſicco nimis alimento ineſſe staturæ retardationem. Deinde polleat alimentum vi aperiendi, unde ſuccus attenuatur, ſpiritusque ſurſum promovetur. Neq; caret ratione, quod Xenophon in educandis Perſarum infantibus tantopere commendat cardamomi uſum, utpote facientis ad incrementum agilioremq; corporis habitum. Cardamomum Latinè naſturtium vocatur, quæ herba cum tenella, eſt eſui grata. Excitatio caloris nativi maxime fit per exercitia, ut proinde in ſcholis frequentatis ſedentaria puerorum vita detrahat accretioni eorum, cum homines agreſtes in ſimilia non miſſi gymnaſia plerumq; potiori ſint ſtatura. Cavendum rurſus ne quid pueris operatione frigidum concedatur. Diuturnus quoque lactatus ingenio obeſt, perditque corporis habitum. Experimentum docuit, catulos lacte nutritos, cui nitrum inditum, puſillos manſiſſe, ſed admodum vivaces, cum ejus ſpiritus ſit frigidus. Et quamquam adultę ætati medicamentum ſuppetat eximium ad curandam vitæ prolongationem, in pueris tamen tenelliſque animantibus ponit incrementi obicem, eadem de cauſa; calor enim eſt qui accretionem promovet. Sed ubi homo in ſtatæ verſatur ætatis meta, calor ſpiritus depaſcit, quos frigidior in nitro ſpiritus condenſat & corrigit.

Experimenta varia ſpectantia ſulphur & Mercurium, duo ex Paracelſi principiis.

Duæ magnæ ſunt rerum familiæ, variis nominibus deſignatæ, ſulphurea & Mercurialis, appellationes Chymicæ (quod ſal, tertium eorum principium, attinet, ex aliis duobus componitur) inflammabilis & contra, matura & cruda, oleoſa & aquoſa. Conſtat enim ſulphur & Mercurium in ſubterraneis velut patres eſſe ſuarum tribuum. In vegetabilibus & vita præditis aqua & oleum dantur. In ordine inferiori pneumaticorum aër & flamma. In ſuperiori corpus ſtellæ & æther purus. Hæc paria enim, quamquam primitivæ ſegregant materiæ differentiæ, in multis tamẽ videntur conſentire; cum Mercurius & ſulphur præcipua metallorum materia exiſtat, aqua & oleum vegetabilium & animalium, diſcreta duntaxat maturatione aut concoctione. Flamma, ex vulgati opinione, eſt tantum aër accenſus, utraque & motus celeritate & facili ceſſione admodum paria. Atque æther interſtellaris (etiamſi vana ſit opinio, ſtellam denſiorem orbis ſui partem eſſe) tantam cum ſtellis habet affinitatem, ut in utriuſq; conſpiciatur rotatio. Quare ex penitiſſimis naturæ ſecretis eſt, aquam vel aquoſum ſuccum vertere in oleum, majoriſq; momenti quoad nos, quam illa argenti aut Mercurii vivi in aurum mutatio.

355. Inſtantiæ dari ſolitæ, ubi crudæ & aqueæ ſubſtantiæ migrant in pinguem & oleoſam, quadruplicis ſunt generis. Prima conſiſtit in mixtura terræ & aquæ, quæ ope ſolis confuſa nitroſam pinguedinem colligunt, cum exceſſu ejus quæ in ſingulis ſeparatim deprehenditur; uti ex eo innoteſcit, quod plantas proferant, temperato utriuſque ſucco alendas.

356. Secunda in aſſimilatione alimenti intra Plantarum corpora & animantium, in quib⁹ plantæ ſimplicem meræ aquæ & terræ ſuccum tranſdunt in partem juſtam oleoſæ materiæ. Animantia, quamquam maximam pinguedinis & carnis portionem alimenta oleoſa conſtituant, ut cibus & potus, aliquatenus tamen aqueum potum aſſimilant, &c. Sed gemina hæc verſio aquæ in oleum (ex mixtura ſcilicet atque aſſimilatione) per varias meatuum percoctionumque ambages, placideque & longo temporis lapſu continuatum calorem, abſolvitur.

357. Tertia in rudimento putrefactionis, ut in aqua corrupta atque fæcibus aquarum deſtillatarum; quæ utraque pinguedinis atque olei quendam gradum obtinent.

358. Quarta in dulcoratione quorundam metallorum, quale Saccharum Saturni, &c.

359. Aquæ in oleoſam magis ſubſtantiam mutatio fit digeſtione; nam oleum nihil præter aquam digeſtam. Atque hæc digeſtio fit calore, qui aut externus aut internus. Rurſum provocatione aut excitatione poſſet fieri, quæ admixto corpore oleoſo aut digeſto fit, quorum natura aliquo ſui conſortio reliqua complectetur. Digeſtio quoque efficax redditur directe cruda aſſimilando corporibus omnino digeſtis, ut fit in plantis & animantibus, quorum nutrimentum nutriendis corporibus exiſtit crudius. Sed, ut dictum, longi circuitus hæc digeſtio eſt. Fuſius perſequemur tractatum de gemino iſto principio (profundæ in naturalibus ſpeculationis) ubi perventum fuerit ad titulum de verſione corporum; contenti nunc exhibito velut ſpecimine. Eſt & ubi doceri haud negabunt eodem ſpectantia, capite de primis materiæ congregationibus. Effigiatur hic ſupremus quidam ordinum conſeſſus, legem omnibus corporib⁹ præſcribens.

Experimentum unicum ſpectans Chamaleontas.

360. Chamaleon fere eſt magnitudine vulgaris lacertæ, capite magnitudini non proportionato, oculis ingentibus. Caput movet immoto collo, flecti neſcio, ut porcis contingit. Incurvatur tergum, pellis conſperſa tuberculis, minus abdomen verſus eminentibus. Cauda gracilis & longa. In ſingulis pedibus quinq; ſunt digiti, tres exterius porrecti, duo interius refugi; lingua admirabili longitudine præ reliquo corpore, cavitatem habens in extremitate, exeriturque captandis muſcis. Color viridis eſt ac ſubflavus, verſus abdomen magis albore alluceſcens, interſperſa tamen maculis cærulеis, albis, rubris. Rebus virore coloratis impoſitus, cæteris quaſi extinctis coloribus viret. Flaveſcit, flavo admotus; cœruleo autem, rubro vel albo, ſatura tantum viriditate effulgent maculæ. Ex nigri contactu nigreſcit, intercurrente viroris mixtura. Non ſolo paſcitur aëre (præcipuo licet ejus alimento) cum & captatis (uti diximus) veſcatur muſcis. Fuere tamen, qui aſſervato per integrum annum, quid in nutricatum ei ceſſerit præter aërem, perſpicere ſe potuiſſe negarunt. *Notandum*, hauſto aëre ventrem intumeſcere, maxillaſq; claudi, quas plerunque Solis obverſi radiis aperiunt.

Stulta magiæ traditio eſt, ex combuſto in ſummis ædibus Chamæleonte orituras tempeſtates (efficta hæc ſunt ex ſympathiæ ſomniis) cum enim aëre veſcatur, magna vi pollere ipſis creditur ad impreſſionem aëri ingenerandam.

Experimentum unicum ſpectans ignes ſubterraneos.

361. Narrat veterum aliquis, in quadam regione Mediæ flammas erumpere ex plano, quas puras & eructati fumi copia, cineribus, pumicibuſve involutas, negat, quales montium cavernæ evomunt. Ratio certa eſt, quia abeſt flammis conſtipatio, ut in montibus, aut terræ motibus ad flammarum uſque ejaculationes igneſcentibus. Efferunt ſe & cæci ignes, flammeſcere ignari, & affuſo demum oleo promicantes. Ratio, quod videatur ignis adeo ſuffocari, ut lapidem removere nequeat, calorque ſit potius quam flamma, ſufficiens tamen inflammando oleo.

Experimentum unicum ſpectans nitrum.

362. Memoriæ proditum eſt, aquam in lacubus nonnullis adeo reperiri nitroſam, ut veſtimenta in eam conjecta ſponte inhærentibus ſordibus expurgentur, diutius vero ibidem habita in cineres redigantur. Purgativa nitri vis tanto magis notanda eſt, quanto corpus eſt frigidius, cum conſtet aquam calidum melius frigida purgare. Sed cauſa eſt, ſpiritus in eo ſubtilitas, qui ſeparat dividitque quicquid viſcoſum & ſordidum corpori adhæret.

Experimentum unicum ſpectans congelationem aëris.

363. Sume ex veſicis quantam poſſis maximam, eam vento repletam circa collum obliga filo ſerico cerato, & obdito præterea ex cera ſpiſſamento arctiſſime claude, ut exſiccato quoq; veſicæ collo aër ingreſſu egreſſuque prohibeatur. Deinde quatuor aut quinque pedum altitudine terræ infodias in fornice aut nivis conſervatorio, ut nix excavetur circa veſicam: exactoque ſpatio quatuordecim dierum, vide num ſe contraxerit. Hoc ſi contigerit, ex circumfuſo terræ aut nivis frigore apparet condenſatum eſſe aërem, & aquæ ſimiliorem evaſiſſe. Experimenti huj⁹ efficacia late patet.

Experimentum unicum ſpectans congelationem aquæ in cryſtallum.

364. Referunt bona fide, in cavernis interioribus penſile inveniri cryſtallum, inque illud dari ſtillicidium ex cryſtalli rudimentis. In aliis quibuſdam, ſed rarius, ab infra oriri dicitur. Quamquam frigoris id effectum ſit; fieri tamen poſſit, ut aqua ſe terræ inſinuans colligat naturam magis glutinoſam, congelationique aptiorem, ſoliditatemq; acquirat, cujus aqua ſponte ſua capax non eſt. Fiat ergo experimentum, demittaturque magnus terræ acervus in baſis concavum, tempore intenſi gelu, interponatur cannabis, ne fundum petat; deinde ſuperingeratur ea aquæ quantitas quæ percolari poſſit: exploretur poſt, num in fundo glacies ſolito durior, ſolutuque difficilior deprehendatur. Putem quoque ſi terra à vertice uſque ad fundum in anguſtum decreſcendo coëat in eum conum, quo inverſo conſtat acuminata ſacchari in paulum redacti compages, experimentum promoveri poſſe. Glacies enim, ſicubi eliquaverit, evadet maſſæ gracilioris, exiguo quantitatis juvante verſionem.

Experimentum unicum ſpectans conſervationem tum coloris tum odoris in foliis roſæ.

365. Sume evulſa roſarum Damaſcenarum folia, quæ in faſtigio domus ſuper plumbo exſicces ad ſolem die ſereno, hora inter ſecundam ſolummodo & duodecimam, aut præter propter: exſiccata inſere fictili lagenæ boni odoris neque humidæ, aut vitro anguſti oris: compreſſius illa coge, ſed ut abſit contritio; obtura lagenam aut vitrum arcte. Iſtis roſis non odor tantum, ſed & color, conſtabit vegetus; ad minimum anni ſpatio. Obſervandum, nihil plantis aut aliis corporibus, vel putrefactione, vel arefactione perdendis, æque nocuum accidere ac humorem adventitium, qui laxa corporum ſpatia occupat, niſi extrahatur. Innatum enim ac radicalem humorem prolicit egreſſus ſui comitem. Hinc animati corporis ſuccum conſervat moderatior ſudor. *Nota*, ſubmotis ab inſolatione roſis nullas aut modicas odoris primitivi ineſſe reliquias; adeo ut ſecundarius ſit qui nativo ſupervenit.

Experimenta varia ſpectantia continuationem flammæ.

366. Continuatio flammæ inquiſitionem ſuo merito expoſcit pro ratione diverſitatis, quæ & à corpore inflammato, & aliis exiſtit circumſtantiis. Præcipuum tamen quod flamma, quamvis momentaneæ plerumque ſit durationis, recipiat magis & minus. Quare longius immorabimur corporibus inflammationem admittentibus quoad integram ſui maſſam & immediate, ſine ellychnio, ut laxior exeat inflammatio. Cochleare ſpiritu vini plenum, modiceque excalefactum arſit ſpatio *116. arteriæ pulſuum*. Eadem quantitas ſpiritus vini admixta parti ſextæ nitri cochleare implentis flagravit dum *94.* pulſus numerarentur. Cum pari quantitate ſalis nigri uſque ad 83. pulſus, cum pari quantitate pulveris tormētarii, qui diſſolvitur in aquam nigram uſque ad 110. pulſus peractos. Cubus aut glans ceræ flavæ ad dimidiam quantitatem ſpiritus vini, atque in medio collocatus ſolummodo ad ſpatium 87. pulſuum; admixtus ſextæ parti cochlearis repleti lacte, ad ſpatium 100. pulſuum ardebat, lacte coagulato; admixtus ſextæ parti cochlearis repleti aqua, ad ſpatium 86. pulſuum; æquali vero quantitati aquæ, tantum ad ſpatium 4. pulſuum. Exiguus in medio locabatur calculus, ſpiritusque vini ad 94. uſque pulſus conflagravit. Ligni ramento, quod ſagittæ craſſitudinem, longitudinem fere digiti æquabat, medium occupante, ſpiritus vini exhauſit 94. ateriæ momenta. Adeo ut ſpiritus vini duratione cætera anteiret, ſpiritusque vini cum ſale nigro, atque æquali aquæ quantitate, præ reliquis haberet flagrationis tempus breviſſimum.

367. Exactam meretur obſervationem, an emicationis in flamma celeritas ſit à flamma vivida magis, an ex corporis admixti contrario niſu, ignisque conceptionem fugiente. Comprobabit hoc quantitas ſpiritus vini poſt flammæ exſtinctionem reſidui, manifeſteque docebit prius in cauſa eſſe, cum rei quæ combuſtionem verſatur mixtura celerrimam reddat extinctionem. *Notandum* obiter, ſpiritum vini non amplius flammam concipere, ubi ſemel ſponte evanuerit, nec guſtui eandem offerre acrimoniam qua pollebat ante. Sed nec aceſcit, aliqua ad acetum proximitate, quod vino combuſto accidit, ſed obtuſi emortuiq; ſaporis eſt.

368. *Notandum*, in dicto ceræ experimento, ceram igne diſſolvi, ut cum vini ſpiritu non concorporea

porea in unam & eandem flammam exire nequeat, quæ à diffluente cera retrahit ſe, donec evaganti nimium diſperſione totum vendicet ſpatium, flammamque exſtinguat.

369. Experimento mixturæ ſpiritus vini inflammati lucifera ſunt, non frugifera: jam agemus de flammæ continuatione, qualem exhibent candelæ, lampades, cerea, ex materia inflammabili, atque ellychnio inflammationem provocante. Neq; hæc illuſtrationi duntaxat ſerviunt, ſed uſu & commodo ſe probant; magnum enim ad parcimoniam momentum adferunt iſta lumina, ſi parari poſſint, ut luce & venuſtate cum cæteris certarent, duratione etiam antecellerent. Simplex cera in candelam efformata, variaque ceræ mixtura cum materia candelarum, additis ſingulatim recenſendis, videlicet, aqua vulgari, aqua vitæ, lacte, ſale nigro, oleo, butyro, nitro, ſulphure, ſerragine, ut ex hiſce ſingula ſextam partem faciant reſpectu ceræ; & harum candelarum ex iſta miſcela quælibet, pondus & ellychnium ad ceram puram habeat, ex juſto demenſo æquum, combuſtionis & durationis tale dederunt experimentum: celerrima conſumptio fuit ejus quæ ex ſerragine formata, proba primum luce, donec depaſta candelæ partem ſerrago circa mucum colligeretur; quo facto mucus, oblongus & craſſus lucem candelæ imminuit; quam dimidio temporis ſpatio, ratione ſimplicis ceræ, liqueſcere vidimus. Conſumptionis celeritate proxime ad hanc acceſſit oleum & butyrum, quinta velocitatis parte ceram puram excedentia. Tertium celeritatis in conſumptione gradum cera obtinuit pura; tum ſal nigrum, præter propter octava durationis parte ceram puram ſuperans. Sequebatur lac & aqua vulgaris exili diſcrimine reſpectu aquæ vitæ, ſed aqua tardiſſime. In quatuor poſtremis ellychnium ſcintillulas exſpuet. Quoad nitrum, non ultra duodecim pulſus lucebit, ejectis interim flammæ particulis, poſtea in vapores abeuntibus. Sulphur lucis fere ſpatium cum nitro æquabit, ſed paulo poſt indureſcit, & cruſtæ inſtar muco adhæreſcit; adeo ut mixtura ſalis nigri cum cera, octava durationis parte ſuperaverit, aqua vero quinta.

370. Poſt experimenta ſecundum materias variata, ad ellychnii diverſitatem tranſiit tentamenti curioſitas; quo refer vulgare goſſypium, fila ſutoria, juncum, ſericum, ſtramen & lignum. Hæc tria poſteriora modice flammam concipient, qua ceram corripiente exſtinguuntur. Ex tribus priorib⁹, filum goſſypio tardius conſumitur, & ſexta quidem temporis parte. Goſſypio proximus debetur locus, Iunci præ goſſypio tardior conſumptio eſt, ad minimum tertia temporis parte. Æqua fere portione craſſeſcit flamma goſſypii & fili, quæ & in junco & minor & obſcurior. Inquiratur, utrum lignum ellychniumque, ut in facibus, lentius depaſcantur quam ſimplex ellychnium.

371. Hactenus materiæ ellychniique conſiderata diverſitas; ſed & ad flammæ durationem quoque facit materiæ qualitas, ſi dura, mollis, vetus, recens fuerit, &c. Frugi matresfamilias ut candelæ diuti⁹ ardeant, ſolent eas ſeparatim furfuri aut floribus imponere ut indureſcant, prohibeaturq; velox conſumptio, cum ſpatium durationis alterum tantū impleant, ſi cum aliis ejuſdem materiæ candelis comparetur; furfure & floribus indurādi vim habentib⁹, adeo ut ætas & uſus furfuris addant durationi. Conſtat quoq, cereas ſebaceis cādelis longius durare, quoniam cera firmior duriorq; exiſtit.

372. Vivacitas flammæ longior eſt ubi facilior nutrimenti attractio, ut conſpicitur in aula Regis Angliæ in lumine, cujus pernox miniſterium eſt, unde & illi nomen, inſtar magnæ placentæ ex cera confecto, ellychniumq; in medio poſitum habenti. Unde efficitur, ut ex longinquo magis accedat ellychnio alimentum. Lampadum quoque flamma diutius vivit, quod vaſa ſint laxiora, quam latitudo cereæ aut candelæ.

373. Cape lampadem ſtanneam inſtar turriculæ, in formam quadræ effictam. Altitudo turriculæ triplo major ſit longitudine partis inferioris, cui lampas inſiſtit. Fiat unicum foramen in parte inferiori longiſſime à turricula. Inverte eam, & oleo per illud foramen reple, deinde erectam conſtitue. Inſere ellychnium foramini & accende. Tarde conflagrare & non niſi poſt longum tempus comperies. Cauſa ante tradita, quia ſcilicet è longinquo flamma nutritur. Videbis quoque, ut conſumpti olei deſcenſus eſt, ita faſtigium turriculæ paulatim aëre repleri, rarefacto nimirum per calorem oleo. Neque obſervatione indignum fuerit explorare, an, ſi in turriculæ faſtigio foramen fiat, conſumpto fere oleo, aër ex oleo factus, applicata ei candelæ flamma dum emittitur, flammam ſit concepturus. Expediret quoque lampadem non ſtanneam ſed vitream parare, ut videas quomodo vapor aut aêr paulatim in vertice colligatur.

374. Quintus modus prolongandi flammæ vitam, eſt aëris concluſio, in quo flamma ardet. Videmus enim candelam vento agitanti expoſitam ſenſim liqueſcere, longiuſq; durare in laternis, quam in aperto. Tradunt quoque lampades candelaſque diutiſſime in cavernis & monumentis arſiſſe.

375. Quintus modus juvandæ durationis eſt in natura aëris, in quo candela ardet, calidusne ſit an frigidus, humidus an ſiccus. Aër frigidus flammam irritat, efficitque ut acrius flagret (ut ignis per gelu vehementior) atque ita conſumptionem accelerat. Aër ſemel excalefactus (mea quidem ſententia) leniorem reddit flammam continuationique favet. Aër ſiccus eſt indifferens, humidus aliquo modo flammam exſtinguit, ut patet in luminibus per vapores fodinarum exſtinctis. Quicquid ſit, languidius ſaltem lumen creat, eaque ratione continuandi adjumentum ſuppetit.

Experimenta varia ſpectantia defoſſiones atque infuſiones variorum corporum ſub terra.

376. Defoſſiones ſub terra conſervationi, condenſationi & indurationi corporum præbet uſum haud exiguum. Condenſationi indurationique inſervit ille defodiendi modus qui terræ contactum non arcet; adhiberique ſolet artificio parandi vaſa porcellana, &c. Neq; diſſimilis ratio eſt in conſervandis duris ſolidiſque corporibus, ut luto, ligno, &c. Hoc vero ſi agas ut corpora ſervando molleſcant inteneraſcantq;, alterum ex hiſce tentandum, ut in thecis recondita terram contingere nequeant, aut exſtructa in fornicatum opus terra immineat illis neque tangat. Hoc ſi fiat, ex humiditate putrefactio ſequetur potius, quam ut terræ inſinuata frigidi virtute conſerventur, niſi terra & ſummæ ſiccitatis & arenoſa ſit.

377. Malum aurantium, citrium, malumque

vulgare linteo involuta & ſpatio 14. dierum defoſſa ſub terra, quatuor pedum altitudine, loco quamvis humido, pluvioque cœlo, incorrupta neq; muceſcentia deprompſimus, ſed quæ ſolito pluſculum obduruerant, colore alioquin vegeto, ſapore marcido. Ultra dicti temporis ſpatium ibidem detenta rudimentum putredinis exhibebant.

378. Cereviſiæ in lagena repleta defoſſæ, ut (*Experiment.* 315.) ante, vividæ magis limpidæq; probus fuit guſtus. Idem & lagenæ vinum gerenti evenit, ut & aceti, in lagena conſimiliter ſepulta, major fuit vivacitas & fragrantia, ſapore violas fere referente. Poſt integrum menſem illa tria ex reconditoriis ſuis oblata ſunt vigore & vivacitate illibata penitus, ſi non emendatiori.

379. Frugiferum id eſſet experimentum, ſi mala aurantia, citria, punica in æſtatem uſque ſervari poſſent, quo tempore quanti vis eſſent pretii. Tentare liceret, illis vaſi aut ollæ impoſitis arcte clauſis, ne qua terræ humiditas penetret, aut in nivis conſervatorio recondantur. Atq; in univerſum ſtatuo, eum, qui explorandis frigidi effectus operam daturus ſit, tribus egere adminiculis, chionotameo ſive theca nivaria, fornicata infra viginti pedum depreſſionem terra, puteo quoque profundo.

380. Ajunt gemmas, corallia jaſpidem ſub terra recuperare deperditum colorem. Miræ profecto frugis, ſi reſpondeat ſucceſſus. Sed per ſex ſeptimanas defoſſis defuit illis eventus, expediret tentare illud in putei profunditate, aut nivis conſervatorio, ubi ſtringens magis frigus eſt, & ſic corpus uniendi vis major, unde ſplendor minus dilutus.

Experimentum unicum ſpectans affectus corporis humani ex variis ventis.

381. Flante Auſtro corpus humanum langueſcit, conceptoq; corpore lenteſcit admodum; Borea contrarium cauſante. Ratio eſt, quia prior ventus humores velut liquidos fluidoſque reddit, ut partes incumbendo prægravent, quod lignum aliaque nos docent; quæ Auſter facit intumeſcere. Præterea motus agilitaſq; corporis præcipue conſiſtit in nervis, quos Auſter magis relaxat.

Experimentum unicum ſpectans morbos æſtivales & brumales.

382. Trivio innotuit, plures æſtate ægrotare, plures hyeme obire mortem; niſi graſſante peſte, quæ plerumque æſtatem vel autumnum invadit. Ratio eſt, quia morbis, ut plurimum, originem præbet calor, qui maxime per ſudores & purgationes curantur, conferente huc æſtatis tempore, ut illi facilius provocentur, quantum ſcilicet ad morbos peſtiferos, ratio cur æſtate plerique enecent, hæc eſt, quia iſta anni tempeſtas iis generandis maxime fœcunda. Alioqui ejuſmodi lue correptis hyeme, non deeſt præſentanei periculi metus.

Experimentum unicum ſpectans tempeſtates peſtiferas.

383. Popularis opinio eſt, annis calidis humidiſq; ineſſe plerunque unde peſtis generandæ ſuſpecti habeantur, hoc invalido argumento, quod ex calore & humiditate putrefactio originem trahat. In Anglia fides laborat, cum per multas æſtates ſiccitate notabiles, cum maxima clade regnaverit ea lues; ratio forte ſit, quod ſiccitas in corporibus Inſulanorum, humido aëri aſſuetis, exaſperat humores, magiſque ad putrefactionem inclinat aut inflammationem. Præterea, aquas plerumq; inficit minuſque ſalubres reddit. Adde, quod in Mauritania peſtes menſibus æſtivis graſſentur, cœlo calido & ſicco.

Experimentum unicum ſpectans errorem popularem de morbis Epidemicis.

384. Multis morbis, tam Epidemicis quam aliis, ſuum & proprium ſerviendi tempus eſt: falſo id imputatur aëris per id tempus conſtitutioni, cum lateat cauſa in antecedanei temporis devoluto in illud circuitu & ſerie tempeſtates anni copulante. Ideo Hippocrates in ſuis prognoſticis bonas obſervationes habet morborum, qui temporis elapſi indolem teſtantur.

Experimentum unicum ſpectans alterationem & conſervationem liquorum in puteis & fornicibus profundis.

385. Lagenas fictiles probe obturavimus, ſuſpendimuſque in puteo ad minimum viginti ulnas profundo. Alias infra aquas demerſimus, nonnullis ſupra aquam, ab ejus ad ulnæ menſuram ſuperficie remotis. Liquores ad hoc experimentum delecti ſunt, cereviſia, non recens, ſed potui apta, vinum & lac, cum hoc ſucceſſu. Cereviſia & vinum ſupra & infra aquam non penitus expalluerant, ſed bonitas & vetuſtas potior erat, quam lagenis cum eodem potu in cella aſſervatis. Inter ſe vero illas ſi conferres, ſuſpenſæ ſupra aquam diſcrimine haud dubio præſtabant; eaq; cereviſia paululum effloreſcebat, non ita quæ infra aquæ ſuperficiem latuerat, vegeta nihilominus. Lac aceſcebat ad putredinem vergens. Verum tamen, prope *Blæſas pagum eſſe, ubi in cavernis profundis lac coagulari ſinunt, & gratiſſimi quidem ſaporis. Iſta occaſione experiri id in lacte ſtatui in puteo ſuſpenſo; ſed* fefellit eventus. Ignoro autem an lac Blæſenſe prius ſit coctum. Quare tentari poſſet in lacte cocto, ejuſque flore, cum illud ſcilicet ex ſua natura compoſitum ſit corpus ex cremore, coagulo & ſero, ut mutatio diſſolutioque facilis ſit. Neque obfuerit periculum facere in cereviſia, cujus nondum coctus ſit liquor, ut pateat, ſuſpenſio ne in puteo maturationem ejus & clarificationem acceleret.

Experimentum unicum ſpectans Hæſitantiam.

386. Multos conſtat eſſe blæſos. Cauſa forſan eſſe queat linguæ refrigeratio, unde naturalis motus tarditas. Ideoq; conſpicimus deliros, plerumq; balbutire, blæſos quoq; poſt hauſtum modice vinum, minus balbutire, quia excalefacit. Neq latet nos, in principio ſermonis balbos magis hæſitando offendere, quam in progreſſu, caleſcente ſcilicet pauliſper per motum lingua. In quibuſdam tamen cauſa fuerit fortaſſe (licet raro) linguæ ſiccitas, par, cum frigore, motus retinaculum, malum viris ſapientibus & præclaris frequens, qualis fuit Moſes, vir præpeditæ linguæ. Plurimi balbi admodum cholerici deprehenduntur, cholera linguæ ſiccitatem inducente.

Experimenta varia ſpectantia odores.

387. Odorum major in aëre libero & ex modico intervallo flagrantia eſt, quam ſi naſo admoveantur, ut præcedentia alibi monſtrarunt; ratio duplex: prima tenuior mixtura aut incorporatio odoris. Sic gratiſſime ſoni auribus accidunt, ſi pars quælibet ac diſſociata ſenſum non feriat. Altera, quia omnis fragrantia crudis terreiſque odoribus admixtis conſtat & defertur. Ex diſtantia conciliatur ſuavitas, quæ ex majori ſpiritualitate, deſe-

deſerente ejus comitatum quicquid terrei vehebat.

388. Latitantem in ſiccis ſubſtantiis odoris ſuavitatem contuſio ad maximum vigorem reducit. Sic compuncti aurantiorum & citriorum cortices magis ea reddunt odora. In genere motio & agitatio ex corporibus, etiam non contuſis, fragrantiam elicit, uti ſacculus odoratus ſi agitetur. Ratio duplex, prior, ſpirituum largius effluvium facilitato per contuſionem, punctionem, compreſſionem, & aliqua ex parte motum, egreſſu: poſterior alteram includit, impulſio ſcilicet aëris, inde flexum odoris vehiculum.

389. Maximas in floribus odorum delicias produnt plantæ, quarum inodoræ penitus ſunt frondes, ut in violis, roſis, parietaria, cariophyllis, veronica, caprifolio, flore vitis, mali, citreæ, fabarum, &c. ratio eſt, quod ubicunque calor & vigor plantæ ſufficit inſinuando frondib⁹ odori, ibi flos languidi & evanidi odoris eſt præ frondibus, ut videre eſt in roſmarini & lavendulæ floribus, roſiſque caninis. Si calor non ſit validus, plantæ ſpiritus digeſtus & attenuatus exiſtit, admoto velut ſucci crudioris ſecerniculo ubi efflorеſcere cœperit, non ante.

390. Plerique odores optime fragrant diſcerpti aut contuſi, ut dictum; preſſi autem vel percuſſi exuunt fragrantiæ vigorem; ratio eſt, quia compreſſio craſſiorem magiſque terreum ſpiritum in tenuioris conſortio elicit, confunditque, cum in iis quæ acriorem de ſe odorem ſpargunt, talis in exitu odoris gradus non detur.

Experimenta varia ſpectantia bonitatem & delectum aquæ.

391. Uſus optimi eſt in exploranda aquarum bonitate verſari. Momentum aliquod eſt in guſtu aquæ potorum, ſed ut tutius acquieſcere liceat aliis experimentis, Primo, exploratis ad pondus aquis; ubi diſcrimen occurrit, ſed ut parum huc faciat; optimaque cenſetur levitate.

392. Secundo, coctione ad ignem æqualiter ſtructum, præferendaque cujus velocior conſumptio eſt.

393. Tertio, obſerva in lagenis diverſis, aut vaſibus apertis inter ſe, quoad reliqua, paribus, quæ diutiſſime fætorem arceat perſtetque incorrupta, cæteris antehabenda.

394. Quarto, fac periculum in fortioris tenuiorisve potus paratu, indita utrobique eadem maltæ quantitate. Et ſtatuere omnino licebit, magis concoctam & nutritivam eſſe aquam, unde potus fit generoſior; quamquam in medicis uſibus illa futura ſit rejicula. Talem plerumque ſuppeditant ampla & ſolita navigari flumina, nec non ſtagna larga puraque; regnante magis hic Solis efficacia, quam in fontibus fluviiſque anguſtioribus. Proximum ab hac bonitatis locum aſſignaverim aquæ cretaceæ, parando inde potui. Prodeſt quoq; concoctioni, ſi ex profundo hauriatur puteo, tollendis ſcilicet aquæ cruditatibus. Sed aqua cretacea verſus ſuperficiem terræ nimis eſt mordicans, uti apparet in purgatione veſtium, quas ſenſim exedit talis aquæ uſus.

395. Quinto, matresfamilias diſtinguunt aquas ex eo, quod aliis ſmegma adhibeatur, aliis non: probabile eſt, pinguiorem optime omnium ſmegma admiſſuram, cum jejuna unctuoſam ſmegmatis naturam diluendo tollat.

396. Sexto judicare licet de aquis ex indole locorum unde oriuntur & ſcaturiunt. Pluvia apud medicos omne punctum fert, tenuitatis prærogativa; facillime tamen putreſcere ajunt, forte ob ſpiritus tenuitatem. In receptaculis aquæ pluviæ (qualia apud Venetos, &c. extant) pejoris ſunt notæ, fortaſſis quod ſuperne tecta ſolem excludant. Aqua nivalis habetur inſalubris; adeo ut populus ad montium nive tectorum radices habitans, aut in aſcenſu (fœminæ præſertim) ex potu aquæ nivalis inſigni tumore guttur extans gerant. Aqua puteana, niſi ex fundo cretato, aut copioſa ſcaturigine, incoctum ei cibum reddit rubrum, ſignum prorſus malum. Fontes in altorum collium verticibus optimi ſunt, cum levitatem talis aqua præ ſe ferat aſcendendi appetitu, puriſſima porro & mixtionis ignara, riteque percolata ingenti terræ pervagatæ tractu. Vallium enim aquæ alias quaslibet & corrivatas ad idem ſub terra perpendiculum admittunt; hæ in montium faſtigiis erumpentes maximam puræ terræ partem pertranſeunt, longe minus extranei humoris vehentes.

397. Septimo, aquæ & ex ſolo, fluenti alveo, cenſentur, commendantque ſe puritate & ſapore quæ per calculos devolvuntur: pretio vicina iſtis, aqua per conſolidatos luto acta tramites. Tertia cretacea, quarta ſabuloſa, omnium peſſima eſt limoſa. Nec fidendum eis, quarum dulcis ſapor, utpote inventis plerumque in acclivi magnarum civitatum fundo, multas neceſſario ſordes contrahentibus.

Experimentum unicum ſpectans calorem temperatum ſub æquinoctiali.

398. In Peruvia, aliiſque Indiæ Occidentalis partibus, quamvis ſub linea, æſtus non tam intolerabilis quam in Mauritania, atque oris Zonæ torridæ ſubjectis. Cauſa eſt *the great Brizes which* motus aëris in majoribus circulis (quales ſunt in zonis mundi) producit, unde refrigeratio. Neque propterea hic calor meridianus eſt tantus quando *the Brizes are great*, quam circa horam nonam aut decimam antemeridianam. Altera cauſa eſt, longitudo noctium, quibus ros caloris diurni incommoda penſare ſolet. Tertia cauſa commoratio Solis non cum reſpectu ad diem & noctem (de his enim ante dixi) ſed tempeſtatem anni. Per lineam enim Solis obliquo curſu tranſitus æſtatem hyememque geminat, cum in regionibus Zonæ torridæ duplicet, retrocedatque, & ſic unam æſtatem longam efficiat.

Experimentum unicum ſpectans fuſcum colorem in Æthiopibus.

399. Calor Solis homines quibuſdam in locis nigricante colore tingit, ut in Æthiopia, Guinea, &c. non eſſe illud ignis effectum, oſtendunt vitrarii, continuo ad ignem occupati. Ratio fortaſſe, quod ignis in ſpiritus & ſanguinem agat, ut exhalent, hominеſque ſic reddat pallidos & ſubfuſcos. Benignior autem Solis calor ſanguinem duntaxat in corporis extimas partes prolicit, concoquitque eum potius quam eliquat. Hinc omnes Æthiopes carnoſo quidem, ſed inconcinno, habitu ſunt corporis, craſſiſque labiis, quæ humidum detentum, non elicitum, arguunt. Naſci quoque videmus illos in regionibus aqua propter fluvios aliaſque cauſas abundantibus. Meroë enim, Æthiopiæ metropolis amplū lacum adſidet. Congo quoq;, ubi Æthiopes reperiuntur, aquis ſcatet, & regio circa

Capoverde eſt humida, unde & peſti obnoxia. Regiones Abiſſinorum, Mauritaniæ atque Peruviæ, quarum incolas tingit ravus & oliveſtris color, fuſcuſque, paſſim arenoſæ, ſiccæque ſunt. Quantum ad Æthiopes, ut toroſo & abnormi corporis habitu ſunt, ita forte & ſanguinei ſint rubrique intus coloris, niſi extima cutis nigricans viſum ſiſteret.

Experimentum unicum ſpectans motum pauciſſimis à morte momentis.

400. Quædam animantia aliquamdiu decollata moventur, ut aves; tempore admodum exiguo, homo, omneſq; beſtiæ. Quædam motum teſtantur ſecto varias in partes corpore, ut angues, anguillæ vermes, muſcæ, &c. Primo itaque conſtat, quod immediata mortis cauſa ſit ſolutio aut exſtinctio ſpirituum, deſtructio aut corruptio organorum mediata. Organa tamen quædam ſunt adeo abſolute neceſſaria, ut eorum deſtructionem protinus ſequatur ſpirituum exſtinctio, interveniente minimi temporis ſpatio. Quidam ex antiquis ſcriptor claſſicus, neque ſuſpectæ fidei refert, beſtiæ ad ſacrificium mactatæ auditum fuiſſe mugitum, exemto corde. Conſimilis authoritatis hæc narratio eſt, capite porcelli aperto, cerebrum exemptum & palmæ alicujus impoſitum palpitaſſe, nulla cerebri parte læſa, & abſque ſeparatione à medulla ſpinæ. Toto hoc intervallo temporis porcellus ad viſum mortuus fuit, omnique motu deſtitutus. Paulo poſt repoſito in locum cerebro, clauſoque porcelli cranio, ille paululum obambulavit: neque ignotum, oculo ex lege talionis eliſo, ut aliquamdiu pependerit ex nervo viſuali, per illud tempus potentia videndi privatus, paulo poſt ex reſtitutione rediiſſe videndi actum. Spiritus itaque præcipue in capite ventriculiſque cerebri continentur, quos amplos & capaces homo beſtiaque habent, ut diſſecto capite parum aut prorſus nihil moveantur: ſed avium pepuſilla ſunt capita, ideoq; ſpiritus magis per nervos diſperſi, unde motus in iis paulo diuturnior. Adeo ut memoriæ prodiderint Hiſtoriæ, Imperatorem Romanum, oſtentandæ ejaculationis dexteritatis ingentem ſagittam bifidam deſtinaſſe in Struthionem, dum Theatrum veloci curſu tranſmitteret, caputque ejus abſtuliſſe, ablatoque, nihilominus ad breve tempus curriculo inſtitiſſe. Vermes, muſcæ, anguillæ, ſpiritus per univerſum corpus diſperſos habent, ut ſeparatarum quoque ejus partium motus ſentiatur.

Finis quartæ Centuriæ Hiſtoriæ Naturalis.

FRANCISCI BACONI
DE VERULAMIO
NATURALIS HISTORIÆ
CENTURIA QUINTA.

Experimenta varia ſpectantia acceleratam germinationem.

Tranſeat inquiſitio ad plantas & vegetabilia, eaque non perfunctoria, utpote præcipuis tertiæ diei operibus occupanda. De iis primo extat effatum illud Producat, *genuinus animationis character, cum eſſentiam ſolummodo cætera verba deſignent. Eſt & præclarus imprimis diffundenſque ſe per nutricandi rationem, Medicinam, neque unam artium mechanicarum ſpeciem, uſus.*

401. Areolam conſeri juſſimus ſemine raparum, raphani, cucumerum, tritico & piſis; nomenque dedimus excalfactoriæ, in hunc modum præparatæ. Adhibebatur fimus equinus, vetus, probe putrefactus, inſtratuſque eſt tumulo dimidii pedis altitudine, undique tabulis ſuffulto; cujus ſuperficiei injiciebatur terra cribro excuſſa, duorum digitorum profunditate. Inſpergebatur illi ſemen per integram noctem maceratum in aqua admixto fimo bovino. Semen raparum triticumque excrevit bidui ſpatio ad dimidium pollicis, abſque irrigationis adjumento. Cætera exeruerunt ſe tertio die. Experimentum fecimus menſe Octobri, verni fortaſſe temporis aura acceleratura maturationem. Egregium illud eſt, eluceſcitque inde, remotis adminiculis germinationem futuram fuiſſe quadruplo tardiorem. Sed non occurrit hic quod ullo ſe probet emolumento, niſi in ſerendis piſis, quorum præcox proventus quantivis pretii. Transferatur tentamentum ad ceraſa, fraga, alioſque ſimiles fructus magnæ caritatis ex feſtinata maturatione.

402. Triticum maceravimus in aqua admixto fimo bovino, aliud admixto equino, aliud in aqua admixto fimo columbino, aliud in urina, aliud addita creta in pulveres redacta, aliud fuligine addita, aliud cineribus, aliud nigro ſale addito, aliud in vino rubello, aliud in Malvatico, aliud in ſpiritu vini. Aquæ proportio, cæteris hanc miſcelam conſtituentibus, quadrupla fuit; admixta tantum octava ſalis parte. Urina, vina, ſpiritus vini ſimplex fuit & ſine aqua. Macerationi duodecim horas dedimus. Tempeſtas anni October. Conſevimus & aliud triticum non maceratum, ſed aqua calida bis de die irrigatum. Aliud itidem reſpectu cæterorum ſimplex. Succeſſus fuit ejuſmodi: Ea cum fimo, urina, fuligine, creta, cineribus, ſale, mixta, ſemina intra ſex dies excreverunt; quæ poſtea præcelluerunt altitudine, craſſitie, & venuſtate, fuerunt hoc ordine, urina, deinde fimus, creta, fuligo, cineres, ſal, triticum ſimplex nec maceratum, nec irrigatum; inde aqua calida bis diebus ſingulis irrigatum, vinum rubellum. Tribus hiſce poſterioribus fuit incrementi tarditas infra triticum vulgare per ſe conſitum, obfuitque potius hæc cultura quam profuit. Macerata in vino Malvatico ſpirituq; vini prorſus non excreverunt. Experimentum illud haud modice frugiferum, cum levi pleræque macerationes pretio conſtent, proventuſq; copia magnam faciat lucri ſpem, ſi per feſtinatam maturitatem nihil decedat probatæ macerandorum indoli; quod non videtur, cum utriuſque cauſa ſit vigor ſeminis, ut partim ex præcedentibus colligere datur. Simile quid tentari poſſet in aliis granis, ſeminibus, nucleis, quorum forte nonnullis convenientior fuerit maceratio. Explorare idem liceat maceratis radicibus, ut ante, ſed cum temporis auctario, recurrente quoq; cum variis anni tempeſtatibus inquiſitione, ex quibus præcipua veris habeatur ratio.

403. Fraga irrigata (interſtinguente irrigationis

tionis vices tridui ſpatio) aqua, quæ ſtercus ovinum & columbinum maceravit, maturitate prævertent. Probabile videtur eundem in aliis baccis, herbis, floribus, granis, arboribus futurum effectum. Quare licet ex vulgo petitum ſit fragorum experimentum, nondum tamen in uſum venit generalem pluribusque applicandum. Terram enim ſtercore corrigere obvium eſt, ut & reſtaurare eam admoto radicibus fimo. Sed aqua quæ ſtercus maceravit, quod efficaciæ videtur eſſe majoris, nondum uſu populari receptum.

404. Stercus, creta, vel ſanguis ut ſunt applicata tempeſtive arborum radicibus præcoces reddent earum fructus. Sed herbis eadem admovere non admixta terra aut aqua, nimii forte videatur caloris adminiculum.

405. Quæ præmiſimus ſpectantia germinationem, cauſam habent vel probum & efficax alimentum, aut corroboratos excitatosq; in plantis ſpiritus, attrahendo melius nutrimento. Ad corroborandos in illis ſpiritus ſequentia referimus, non applicanda tamen arborum radicibus aut ſemini. Arbores loco calido plantatæ in aggere, expoſitæque Auſtro Vulturnoq;, accelerata germinatione maturos edunt fructus; & præfertur Vulturnus Africo, calidiori licet. Sed ratio imprimis eſt, quod calori antemeridiano ſuccedat nocturnum frigus; partim quoq; quod Sol ab Africi cardine radians peccat exceſſu caloris. Plantatio earum ad exteriorem camini, frequente foco calentis, partem, promovet totum incrementi & maturationis opus. Ramos quoq; ad interiora ejus loci retrahere, in quo creber ignis uſus, eandem prodit efficaciam; exemplum habemus in vitibus, aliarum, cœlo in diverſa parte expoſitarum, maturitatem integro menſe antevertentibus.

406. Præter geminam velocius matureſcendi rationem, emendationem ſcilicet alimenti & corroboratione ſpiritus, tertia eſt, ut accedenti nutrimento via facilitetur. Ideo modica foſſio, laxandæ nimirum circa arborum radices terræ, & herbarum florumq; quaſi coloniæ in novam terram deducendæ, ſemel biennio (foſſioni id reſpondet, cum terræ novæ inſit quædam laxitas) maximi ſunt ad incrementi felicitatem conferendamq; plantis præcocitatem momenti.

407. Sed præ cæteris admirationem meretur augmenti acceleratio per expeditius trahendi alimenti iter, quod aqua præſtat. Truncus roſæ Damaſcenæ integris radicibus in cubiculum, remoto igne, delatus, erectusq; in fictili patella, quam nitida, & perſpicua implebit aqua, nullis admixtis, dimidio pedis infra aquam hærens, ſupraq; eam extans ultra duos pedes, decendii ſpatio frondes exhibuit virore gratiſſimo, protuberantesque gemmas, per ſeptem dies ſine ullo vel lapſus vel marcoris ſigno integra amœnitate: quæ frondibus poſt deceſſit. Sed recenter gemmata vernare cœpit, ut in pulchellas frondes cum trimeſtris decurſu explicaretur, donec abitu noſtro experimentum fuit deſertum. Sed *notandum*, frondes ſuppalluiſſe, albeſcente nonnihil colore, præ illis ſub dio; deinde in fine Octobris primas oſtendiſſe gemas. Conjicere liceat, ſi tempeſtas anni fuiſſet verna, efficacius illas protrudi potuiſſe, & fors excreſcere in pleni floris maturitatem. Sic non vane quis cenſeat, roſas in media palude poſſe collocari, aliquo fulcro ſuſtentatas. Res nova & grata, ſed nullius uſus. Tantoque id admirabilius, quia truncus priori ſimilis aquæ fuit impoſitus admixto fimo equino, cui aqua erat quadrupla, neq; integro quadrimeſtri (quantum obſervare licuit) ullam produxit frondem, præter aliquot gemmas in principio, ut alter.

408. Florem ex Belgio bulboſa radice per idem tempus, infra aquas duorum triumve digitorum profunditate collocavimus, qui intra ſeptiduum germinavit, continuo aliquantiſper incremento. Habita ſimiliter ſub aquis radix betæ, borraginis, raphani, frondibus eouſq; ſucciſis, quæ intra ſemeſtre pulchre frondebat, eo in Novembrem usq; ſtatu.

409. Obſervanda duplicis lucri occaſio, ſi radices, piſa, flores, redigi poſſent ad acquirendam germinandi & matureſcendi celeritatem; quorum alterum, ex magno harum rerum, ſi præcoquantur, pretio, alterum ex conjuncta iterandi proventus felicitate: terra enim aſcititia virtute pollens menſis ſpatio producet raphanum, quem alia ſibi relicta vix intra duos menſes dabit, adeo ut duplicari proventus queat.

410. Triticum quoque aquæ impoſitum prorſus non excrevit, ut efficacia & craſſities quædam videatur requiri corporis, in aqua collocandi. Habent eam radices; cum frigus aquæ grana & ſemina enecet. Verum ex caſu appoſitum patellæ triticũ exſudato per patellas humore leviter imbutum, quod intra ſex ſeptimanas (ut ante diximus) videbatur mucidũ, excrevit ad ſemidigiti longitudinẽ.

411. Ex hiſce de aqua inſtantiis patet, ejus ad alimentum partes eſſe præcipuas; terram præſtare plantæ, ut & erecta ſit & tuta adverſus fervoris frigorisq; injuriam experimento potatoribus proficuo; unde noſtra quoq; in antecedentibus ſententia robur accipit, quod potus carni radicibusq; incorporatus (ut probat cereviſia in qua comminutus eſt capo) facilius nutriat, quam cibus & potus per ſe ſumpta.

412. Plantæ tectis exceptæ (ut ego quidem concipio) velocem oſtendent germinationẽ editis floribus, & plantis per frigidiores anni tempeſtates. Atq; ut in ædes admittimus exotica cœli calidioris dona, quo in genere ſunt mala citria, aurantia, myrti, ut inſueti aëris arceantur incomoda; ſic intra domos fovendæ patrii ſoli ſtirpes, quo incrementi felicitas curetur, & alienis anni temporibus proventus reddendi ubertas, ſuisq; violis, fragis, piſis hyems ſcateat; rite obſervata & conferendi & removendi opportunitate. Refer hoc experimentum ad corroborationem ſpiritus in plantis, ex calore, ramisq; intra habitacula receptis, &c. modus igitur accelerandæ germinationis in ſpecie octuplex, in genere triplex eſt

Experimenta varia ſpectantia retardationem germinationis.

413. Voluptatis eſt, roſis aliisq; floribus, injecta velut mora, incrementum dare tardius, cum roſa ſerotina in magno apud veteres pretio fuerit. Nata profecto menſe Novembri ſuavitatis prærogativa gaudet, utpote minus eliciente Solis calore exhalans. Quo producatur, modus non unus eſt; primus, ſi vertex abſcindatur immediate poſtquam germinavit, unde circa ejusdem anni Novembrem redintegrato flore vernabit; ſed non exacte in vertice, qui ferrum paſſus eſt, ſed ex ſurculis qui quaſi

ſtolones erant. Ratio eſt, quia ſuccus, futurum alioquin verticis nutrimentum (etiam poſt germinationem) propter reſectionem ejus, facto ad ſurculos circumlaterales divortio, tardioris roſæ fœtum geret.

414. Secundus, ſi gemmas roſæ decerpſeris ubi in primos tumuerint nodos. Tunc germina ad latus fructifera ſunt. Cauſa cum præcedenti eadem, quod verticis reſectio & gemmarum avulſio parem edant effectum, & retento ad tempus ſucco, & ad ſurculos revulſo, qui non adeo excreſcebant.

415. Tertius, ablatio quorundam in faſtigio germinum verno tempore, relictis inferioribus ut excreſcant. Ratio eſt, quod rami conducant, ut vehementius attrahatur ſuccus; cui deducendo in ſummitatem amputatis arboribus, duo treſve rami ibidem relinquantur. Ajunt ſi ramo arboris ſurculus inſeratur reciſis veterum ramorum nonnullis, novorum ſurculorũ, qui emoriuntur, noxã ſequitur.

416. Quartus, radices nudare circa Domini nativitatem ad aliquot dies. Ratio diluceſcit, quia aliquamdiu prohibetur ſucci aſcenſus, amotoq; poſt retinaculo, ſi radix terra injecta contegatur, ſuccedit aſcenſus ſucci, ſed tardior.

417. Quintus, eximere arborem terræ ad aliquot menſes antequam protrudat gemmas. Ratio eſt, quia poſt exemtionem tempus requiritur priusquam terræ reddita ſuccum trahat, quod dum labitur, naſcituros retardat flores.

418. Sextus, retrahere inſitionem roſarum in menſem Majum, Hortulanis vulgo ante Julium non uſitatam. Atq; iſta ſequenti demum anno fructum promittit, cum hæc menſis Maji ſpem indubiam eidem anno faciat, ſed fœturæ ſerotinæ.

419. Septimus, arboris corpus filo circumligato ſtringere, quod aliquatenus retinendo ſucco facit, & ſuccreſcenti arbori moram.

420. Octavus, plantare eas in locis umbram jacientibus aut ad ſepem; ratio eſt, quod & Sol excludatur, unde ſucci celeratur aſcenſus, & nutrimento prædatrix immineat ſepes: tentamenta totidem modis ad alia, tam arbores quam flores, tranſeant, mutatis mutandis.

421. Opinionem nonnulli ſpecioſam fovent, nempe, ſi fructum ſerotinum inſeras trunco arboris præcoquæ, inſitus fructus prævertet maturitate; ut ſi malum Perſicum ceraſo inſeratur, & contra, ſi fructu præcoci notabilis ſtirps inſeratur matureſcenti ſerius ſtipiti, adoptivus ſurculus indolem nativam præferet, ut ſi ceraſus malo Perſico inſeratur. Sed luduntur iſtius ſententiæ authores vanis imaginibus. Ratio eſt, quia ſurculis in ſtipitem dominium eſt, qui paſſive ſe habet, nec motum ſurculo tribuens.

Experimenta varia ſpectantia meliorationem fructuum in arboribus atq; plantis.

Nunc in eo verſabimur ut oſtendamus quomodo fructibus, floribus, radicibus indatur auctioris proventus liberalitas, & præter ſolitum ſuavitas, arboribusq; concilietur proceritas, amplitudo, &, ſupra uſu indolem, feſtinata præcocitas. Huic indagini proculdubio ex præcedaneis accelerandæ maturitatis experimentis plurimum accedet momenti, &, quem præ manibus habemus tractatum, priori mutuæ illuſtrationis vicem reponet, utroq; effecto referendo ad vigoris in arbore augmentũ, ſed ut vitato confuſionis periculo ſingulis ſua redduntur, ubi rationes uni magis, alteri effecto minus appropriatæ ſunt, ſeorſim tractanda fuêre.

422. Uſu comprobatum, ſilices, lapideſve ad radices arboris ſylveſtris (ut roboris, ulmi, fraxini, &c.) congeſtos, dum plantatur primo, ſoliti augmenti celeritas duplo ut excedatur facere. Ratio eſt, quia ſiſtitur ne diffluat humor, ſuperne arbori adventitius, neq; ad incidentem ſolis calorem exhalare patiuntur. Deinde arboris calorem tuentur, ventosq; frigidos & gelu, objecto velut domicilio, arcent. Fortaſſis & aliquid huc facit continua ejus ab initio usque retentio. Inquiratur num ſtramen circa corpus arboris ad quandam altitudinem collocatum, celeritatis gradum addat. Quanquam ſucci diſpenſator ſit radix, corpore tamen toto diſtribuendum trahitur. Sed *notandum*, ſi cauli lactucæ alteriusve plantæ mollioris lapides admoveantur, ſuffocari eam nimio humore, ut à vermibus corrodatur.

423. A [illegible] cens plantata ne concutiatur, donec ſolidatis inſtat radicibus. Ideo nonnulli duabus furcillis arbores circa fundum includunt, ut erectæ ſuccreſcant. Sed poſtquam annus firmaverit radices, prodeſt concuſſio, quod terrã laxet ac forte exercitium velut atq; agitatio ſucci in arbore ſit.

424. In univerſum, germina ſtolonesq; è radice intermedioq; ſtipitis corpore ſuo pullulantes, tollere, proceritati arboris curandæ utile eſt: detondere contra & defalcare faſtigium, ut expandant ſe arbores, diffuſiorisq; *inſtar dumeti exeant, efficit, uti conſtat in arboribus amputatis.*

*425. Ratio traditur, qua celeriter nemoroſus redda*tur *locus, eſtq; hæc. Sumantur ſalix, populus,* alnus ſeptennales, terſæque ad juſtam profunditatem non erectæ, ſed incurvatæ oblique infigantur. Sic radicibus multiplicatis idem truncus plures dabit ſurculos ex ſe natos.

426. Si fructiferarum arborum radices & novellas & auctiores cupias, incurvetur pumila arbor, cujus omnes ramos in fundum inclinatos ſuperingeſta terra tegas; quilibet ſurculus radicem aget: experimentum illud lucri ſpem facit in arboribus, quarum aliquod eſt pretium (ramis caudicem ſine ſumptu producentibus) ut ſunt malus armenica, perſica, amygdalus, cornus, morus, ficus, &c. Simile quid fieri conſuevit in vineis, roſis moſcatis, vel odorem moſchi referentibus.

427. A menſe Majo ad Julium usque decorticare licet ramos quoſdam craſſitie trium aut quatuor pollicum; nudatusque locus tegatur undiq; intrita bene temperata fimo equino, firmiterque conſtringatur: tum reſectus circa feſtum omnium Sanctorum decorticato in loco ramus terræ inſeratur, anni ſpatio arborem redditurus ſpecioſam. Cauſa fortaſſe ſit, quod decorticatio, ſucci prohibeat deſcenſum inſtante hyeme, eumque in ramo conſervet. Fieri quoq; poſſit, quod intrita fimusq; equinus loco nudato applicatus humectet eum foveatque, ut aptiorem agendæ radici faciat. *Nota*, eſſe hic aliquid quod univerſim ſpectatum, ut ſcilicet in ramis ſuccus retineatur, ut alibi uſum præſtare queat.

428. Compertum, arbores ſpecioſas & infœcundas perforata medulla ſterilitatem deponere, Cauſa forte, quod arbor antea repletione laboraverit (abundantiori ſucco velut obruta) cum illa generationi inimica ſit.

429. Fa-

429. Factum in arboribus infœcundis periculum, ut duabus aut tribus, quæ præcipuæ ſunt, radicibus diffiſſis calculus insereretur ne fiſſura coiret, rediitq; perdita fœcunditas; cauſa forte, quod radix arboris fieri poſſit quaſi coriaginoſa non minus quam truncus; neq; diffiſſa patebit, niſi aliquo interpoſito.

430. Obvium eſt, arbores calidi ſolaris indigas conſtituere in aggere verſus meridiem; cujus generis ſunt Armeniaca malus, perſica, prunus, vinea, ficus & ſimiles. Commoditas duplex, altera ex calore aggeris per reflexionem, altera ex ſecluſione umbræ. Arbor enim ſi in rotunditatem excreſcat, ſuperiores rami inferioribus umbram faciunt. In aggere ſi expanditur, ſuperne & inferne incidentes Solis radios excipit.

431. Uſu nonnullis explorata, in arbore jactis latius ramis exeunte, quædam defrondatio, ut ferienti Soli commodior ad ramos fructusq; ſit acceſſus. Sumptum & curioſitatis experimentum in arbore ad Septentrionalem aggeris partem conſtituenda (exigua ejus altitudine trans aggerem deducta) partiq; Meridionali exponenda; putantes qui id molirentur fore, ut allapſo ex umbra frigore radix & arboris inferiora fruerentur, rami ſuperiores & fructus adjumento Solis. Sed ſpem eluſit eventus, ea fortaſſis de cauſa, quod non corpus magis quam radix, quamvis ſubterranea, requirat Solis ſubſidium; imo inferiora plus ſuperioribus, ut infimarum in arbore partium tegumenta ex circumjecto ſtramine docent.

432. Humilitas rami fructum gerentis, majorem reddit fructum, maturioremq; ſemper enim conſpicimus in malo Armenica, Perſica, melo-cotonibus in aggere fructus cæteris grandiores pendere verſus inferiora. In Gallia quoq; vites vinum præbituræ, humiles naſcuntur additis exilium paxillorum, quibus obvolvuntur, ſuſtentaculis; vineæq; in arborum proceritatem eductæ omphacium tantum gignunt. In Italia aliisque regionibus æſtuantem magis Solem paſſis, in ulmos aliasq; arbores erigi ſolent. Sed opinor, ſi Gallorum mos humiles plantandi vineas, iſtis terris tradux immigraret, haberent & vegetiores & dulciores vites. Sed ob pedamenta majoris longe impendii eſt. Suaſerim tentare, num arbor propius terram inoculata retentis ſolummodo inferioribus ramis, altioribus continuo reſectis, fructu foret largiore.

433. Copioſiorem arboris proventum reddit non inſitio ſolum in tenellos ſtipites, ſed varios annoſæ arboris ramos, terra magnæ ubertatis ſpes, quæ exileſcit per inſitionem in unum ſolummodo caudicem.

434. Nullibi hactenus in uſum venit annua circa radices foſſio; magni futura momenti ut & præcox & melior ſit fructus; vineis tantum adhibita, quæ in aliis arboribus fruticibusque (ut roſis, &c.) frequentata, maturitati velocitatem adderet; ut ego quidem rem illam concipio.

435. Conſtat, quod arbor fructifera circa radices maxime ſufflata, denuoque repoſita proximi anni proventum valde auxerit. Ratio alia non detur præter terræ laxationem arbori proficuam; commodo in alia, extra frugiferas arbores derivando, cum earum difficilior quam florum & herbarum translatio ſit in terram novam.

436. Emortuæ arboris reſuſcitatur vitalitas circumfoſſis radicibus, quibus recens fimus applicatur. Neque ignoramus jumentis in nova eductis paſcua redire novam & tenellam carnem, atq; adeo in omnibus rebus nutrimentum ſolito melius juvat renovationem; præcipue ſi non tantum fuerit melius, ſed quod mutatio etiam priori fecerit diſpar.

437. Reſciſſa à radicibus herba, terræque poſt validius conculcandæ, pedisque & ligonis opera comprimendæ indita ſub primum hyemis frigus, radicibus æſtate immenſum auctis excreſcit. Ratio eſt, quod humor prohibitus, ne plantæ intima pervaderet, longius in radice hæret, eamq; dilatat. Olitoribus quoq; in more poſitum, poſt mandatas terræ cæpas & rapas, &c. terram laxiorem calcando comprimere.

438. Panicum infimæ radicis parti admotum maximopere eam craſſeſcere faciet; ratio eſt, quia cum ſubſtantiæ ſit ſpongioſæ, exſugit terra humorem, radicis alimentum. Magni id uſus eſt in cæpis, rapis, paſtinacis luteis.

439. Cribratio terræ, & arborem, & fructum emendat, hac cautione adhibita, quod cum omnia magis proſpere degant, ubi fit translatio ad melius; neceſſe ſit ſtipites ſteriliori inhæreant terræ, quam ſit illa quo traduces eunt. Sic qui pecudibus ſaginandis operam dant, ſolent eos in lætiora ſemper inducere paſcua. Sic corporis in juventute ſoliditas facit ad vitæ prolongationem, cujus ab ætate exſpectatur curatio. Quin & in exercitiis conducit auſpicari à difficilioribus, ut in ſaltando adhibere calceos ponderoſiores, &c.

440. Obſervatum, conſciſſos arborum cortices tam ad perpendiculum, quam tranſverſim ut fiſſura potius quam continua videatur inciſio, profuiſſe, tum ne ipſæ evadant coriaginoſæ, tum ut exſtinguatur muſcus.

441. Plantarum nonnullas umbra præ Sole juvat, ut lætiores largioresq; ſuccreſcant, quod oſtendunt fraga & laurus, &c. Ideo interſerendum fragis ſemen borraginis ſub cujus frondibus plura quam alibi reperiuntur. Lauros plantandas obverte Septentrioni, aut continue oppoſita ſæpe adverſus Solem eas tuere. Si fraga ſeveris, ne primo ſemeſtri expurgentur eorum areolæ herbis inutilibus, utpote umbram præbentibus.

442. Ut incrementum plantis augeatur, conſiderandum eſt non augmentum duntaxat vigoris in terra aut planta, ſed & ut conſervetur quod alioquin conſumeretur. Ita nuper tentata tritici plantatio, ſed deſerta propter moleſtias & labores. Verum tamen eſt multum plantatione conſervari, ſi id quod conſitum eſt reſpicias, cum ne avibus cedat in prædam, tum ut vitetur depreſſus ejus ſitus, quo fit, ut ſata radices non agant.

443. Præceperunt veterum quidam, ut arbores parvæ, quibus ficus aliusve fructus enaſcitur, illo adhuc immaturo, circa autumni medium fimo contegantur usq; in tempus veris, cœloq; tunc tepeſcente in bonam transferantur terram denuo plantandæ. Hoc modo prioris anni arbor velut ex recenti generatione maturitatem præferet, cum ejusdem ſpeciei aliæ ſolummodo flores dabunt. Sed illud probabilitate carere videtur.

444. Narrant, nitrum cum aqua mixtum uſque ad mellis conſiſtentiam ſi inungendis gemmis adhibeatur, poſt amputationem vineæ, germinationem

tionem oſtendere intra octiduum. Cauſa veriſimilis eſt (ſi adulterino experimento nobis fucus haud ſit) in ſpiritu nitri, quod vegetabilium anima eſt, ſubingreſſo gemmam parteſq; contiguas, easque, dum penetrat, aperiente.

445. Sume ſemina, & nucleos malorum, pyrorum, & malorum Aurantiorum, oſſiculumve mali Perſici aut pruni, &c. eaque inſere ſquillæ marinæ (haud abſimilis grandiori cępæ) ſentientque celerius, quam ex terra incrementum. Eſt hæc, mea ex ſententia, inſitionis quædam ſpecies in radice. Ut enim ſtipes adoptivis ſurculis communicat nutrimentum magis præparatum, quam terra cruda & per ſe, ita ſemini omnino idem pręſtat ſquilla. Suſpicor ſimile quid tentari poſſe, nucleis, rapæ, teiq; illius generis inſertis; præterquam quod calor vigorq; ſquillæ præpolleat. Conſulenda quoq; me authore, experientia, an ſemen cæparum capiti cæpæ inditum feſtinet ditetque cæparum proventus.

446. Fructum hinc inde, ubi juſtam fere impleverit craſſitiem & maturitatem, diſperſis notare punctiunculis, res fuit optimi ſucceſſus, & anticipatæ maturitatis quidam velut ſtimulus. Exemplū accelerationis iſtius eſt in fructibus, quos impreſſis morſiunculis veſpæ aut vermes inſederunt.

447. Perhibent, algam marinam radicibus braſſicarum, forte & aliarum plantarum, inſertam, facere ad incrementi promotionem. Virtus enim ejus proculdubio cum ſale pariat, magno fertilitatis adjumento.

448. Uſus edocuit, ſi cucumerum caudex prope terram abſcindatur protinus à germinatione, ſuperſtitiq; plantæ injiciatur quanta ſufficit terra, ſequentis anni fructus longe pręvertere conſuetum tempus; ratio forte ſit, celerior ſucci deſcenſus nec in caudicem, nec in frondes conſumpti, fructu amoto reliquas. Obſerva hinc, quod per hibernum frigus mors radicum & plantarum annuatim reviviſcentium oriri videatur ex nimio ſucci impendio diſtributi in caudicem & frondes. Si ſuſpendatur illud injecto obice, perennabunt calido loco conſtitutæ.

449. Avulſio florum crebra in arbore fructifera, arborem venuſtiorem reddit; ratio eſt manifeſta, quod ſuccus alendo minus ſufficiat. Compertum quoque frequentibus & obviis experimentis, exſtingui arborem non avulſis, ubi primum arbor effloruerit, nonnullis floribus.

450. Profuerit tentare eventus fortunam, ſi omnes arboris frugiferæ flores decerperentur, aut glandes, & caſtanearum gemmæ, &c. arbori ſylveſtri demerentur per continuum biennium. Conjicio, craſſiores futuros & copioſiores tertii anni fructus, aut frondibus luxuriaturam ex ſucco abundantiore.

451. Vulgaris opinio eſt, plantam calida irrigatam felicius citiusque excreſcere quam frigida aut imbre perfuſam. Sed, quod nos fecimus, experimentum tritico affuſa [ut *Exper.* 402. diximus] calida, caruit ſucceſſu. Cauſa forte, error in delecta anni tempeſtate, fine videlicet Octobris, cum ſemen aqua calida emollitum frigoris injuriam ſenſiſſe potuerit.

452. Non dubitatur, plerumq; ab inoculatione fructum eſſe meliorem. Ratio ſe ingerit, quod nutrimentum in caudice magis quam in cruda terra ſit præparatum. Obſervandum tamen, quod ajunt, arbores nonnullas felicius ex nucleo quā inſitione ſubnaſci, uti melocotones, & malum Perſicū. Cauſam ſtatuo, nutrimentū, quod hæ plantæ requirunt humidius. Et quamquam illud caudicis tenuitate & coctione præcellat, tamen humiditate & copia cum alimento ex terra certare nequit, cum videamus fructus eos natura ſua eſſe frigidiſſimos.

453. Neminem hæc ſententia refragrantem habet, quod exilius pyrum ſi inſeratur ſtipiti pyra majora proferre ſolito, mole augebitur. Sed me judice, eadem in hac veritas, quæ in illa de præcōquo fructu ſententia, ſi inſeratur ſtipiti ſerotino, atque è converſo; quod utrumque (*Exper.* 421.) antea nobis rejectum, cum penes ſurculos dominium ſit. Nihilominus ſatis probabilitate ſe tuentur, qui cenſent, ſi in caudicem fiat inſitio ex heterogeneis, ſuo caule ſucculentioribus, fructus fore grandiores ex nutrimenti ſuggerendi copia; quamquam à vero non abeat conjectura, futuras viliores. Sed in genere ſiccior inoculationi deligitur caulis; ſic mali domeſticæ fit tradux in malum ſylveſtre, pyri in ſpinam, &c. Referunt tamen, in regionibus depreſſiore ſolo ex mali ſurculis braſſicæ cauli inditis *grandia & flaccidi ſaporis prodire poma*; quorum plantato nucleo enaſcetur braſſica non malus. Operæ pretium fuerit advertere, an ex malo ſurculorum proſpera magis futura ſit germinatio, ſi in ſalicem adoptandi transferuntur, aut populum, alnum, ulmum, aut etiam pruna aſinina, omnium arborum humidiſſimas. Ex auditu habeo, tentatum id in ulmo non caruiſſe optato eventu.

454. Experimentis conſtat, flores translatos fieri grandiores, quoniam ubicunque laxiori terra, ibi magis ex facili ſuccedit nutrimentum. Habet plurimum veroſimile, ex crebro repetita eorundem ſurculorum inſitione fructus grandeſcere; ut ſi primo anno inſita caudici poſt abſcindas, eademq; ſequenti anno indas alteri ſtipiti, continuata ſic per tertium aut quartum annum inſitione, alio migratura; ubi ceſſaveris à translatione, grandiores fructus percipies quoſcunq; dabunt.

Multa inſitionis experimenta exſtant notatu digna, ſed proprium hiſce locum aſſignamus.

455. Reſectus fici frondeſcentis vertex facit ad fructus emendatiores: ratio eſt manifeſta, quia & minus alendi quantum eſt, & via, qua ſuccus affluit, compendioſior, quam in aſcenſu ejusdem. Sed inducit nos probabilitas ut exiſtimemus tardiorem proventum fore, ſicuti ante notavimus. Poſſet in aliis arboribus ſimile quid tentari.

456. Narrant, perforato varie arborum trunco, inſertoque, qua pervius, cuneo arboris calidæ, ut Terebinthi, Lentiſci, Guajaci, Juniperi, &c. excellentiora reddi mora, augerique arborum fertilitatem; ratio fortaſſis, quod adventitio calore vegetetur foveaturq; nativus arboris ſuccus.

457. Ex relato habemus, accedere arborum granditati fructibusque ut meliores evadant, ſi ſalem, fæcem vini, aut ſanguinem radicibus applices. Cauſa forte, quod reſtauretur vigor ſpiritus in radicibus augmentumque capiat, cum major iſtis, quam quæ vulgo adhibentur, efficacia inſit.

458. Aſſerit veterum non nemo, carduos altiles tenereſcere & deponere quicquid habent

aſperitatis,

aſperitatis, ſi capita ſeminum hebetet & abradat ſilex.

459. Herbis teneritudinem & venuſtatem dabis, ſi ex areolis quamprimum enatas in ollas meliori terra repletas tranſtuleris: Supra audivimus de permutandis areolis, ſed medio annorum interſtitio, hic vero repentina neque tempore interſtincta translatio eſt. Cauſam includit præcedentium translationum obſervatio.

460. Cujusdam ex antiquis ſententia eſt, braſſicas lætius creſcere & ſapore eſſe gratiori, irrigatas quandoq; aqua ſalſa; imprimis cui nitrum admixtum; ſpiritu, præ ſale, minus adurente.

461. Ajunt, magis teneros delicatioresque fore cucumeres, quorum ſemina paulùlum in lacte fuerint macerata. Ratio forte, quod ſemen lacte emollitum non ita craſſiores terræ ſuccos, ſed tenuiores attrahere valeat. Tranſire poſſet illud experimentum ad carduos altiles, aliaq; ſemina ſublato marcore aut amaritudine. Simile effectum iis, aqua melle admixto maceratis, tribuitur. Sed aſſenſum meum non impetrant, cum mel mobili nimis conſtet ſpiritu.

462. Referunt, minus aqueos fore cucumeres, ſimilioresq; peponi, ſi t putei, cui imponendi, dimidium repleatur acere, lignorumq; ramentis, terra ſuperingeſta. Cucumeres enim magnopere humore gaudent, nimioq; obruuntur; quod acer ſchidiæq; prohibent. Ulterius progreditur hæc narratio, nimirũ, ſi cucumeri enato apponas ollam aqua repletam & quatuor aut quinq; pollicum intervallo remotam, idque ad ſpatium 24. horarum, totam intercapedinem implebit largius exitura germinatio. Si experimentum ex vero eſt, excellentioris naturæ habendum, quam ut ſub hunc ſe titulum redigi patiatur. Arguit enim perſentiſcere plantas moveriq; verſus illud unde adjumentum percipiant, utut ad diſtantiam aliquam ſejunctum. Vetus traditio de vinea plus admirationis meretur; quod nempe eo germinando prorepet, ubi, ex interſtitio aliquo, conſtitutum fuerit fulcimentum aut paxillus. Præcedentibus id magis (ut diximus) ſtupendũ: prius enim illud ad ſympathiam attractionis referri poſſit, hæc ratiocinativi diſcurſus operatio eſt.

463. Inter præmiſſas obſervatio eſt de arboribus perforandis, & ſic fæliciore illis incremento conferendo; quæ fructus quoq; ſuaviores melioresq; teſtatur. Ratio eſt, quod obicem alimento, quantum ſufficit, recipiendo non ponat terebratio, ſed dimanare illud patiatur cui mutando digerendoq; valeant, rejecto per ſudorem viliore, inutiliq; ſucco. Sic animantia videmus ex modico alimento, exercitio, ſudore, habitum corporis comparare validæ ſanitatis.

464. Quod fructibus terebratio arborum eſt, illud ſanguinis miſſio plantis; ut compunctio vinearum, aliarumq; arborum, aliquo poſt germinationem tempore, unde emiſſio gummi aut lachrymarum oritur; ſed cui, aliter quam terebrationi, abeſſe debet continuitas, facto anni tempeſtatum ſelectu. Perhibent hoc artificio amygdalas amaras dulceſcere.

465. Veteres ſtercus porcinum præ cæteris habent commendatiſſimum ad edulcandos fructus. Forte quod plurimum in iſta pecude humidi, retundat excrementorum acrimoniamm, cum ſuilla carne nulla ſit humidior.

466. Obſervatum quibusdam eſt, herbas odore & ſapore ſuaviores enaſci ſurculo, cæteris, ab aliquo poſt germinationem tempore amputatis, ſuperſtite. Fors ob longiorem ſucci in radice moram, & ſic concoctionem magis elaboratam. Inter alias enim ſolidiſſima ratio, cur granis, ſeminibus, fructibus major inſit nutriendi facultas quam frondibus, petitur excogitatis commode adminiculis retardatos in æſtatem usque protrahere herbarum ſuccos ſimiliave, quæ anni tempeſtas valeret forte illis in majorem nutriendi vim.

467. Velut inoculationi univerſim adſcribitur felicius incrementũ, fructuumq; probatior indoles, quam ſi ex nucleis oſſiculisve eorũ ſubnaſcantur, propter nutrimentum accuratioris concoctionis; ſic ab inſitione idem ſperandum putamus pari de cauſa ſi caulis deligatur huic rei, adhibita cautione ut ſurculis paulum ſit inferior, ne virtus ejus retuſa hebeſcat. Maximopere commendant pyrorum aut malorum in malo cotoneo inſitionem.

468. Præter ea quæ ad corrigendos fructus repræſentavimus, memoriæ prodita eſt, tanquam uſu comprobata, mixtura furfuris & fimi porcini, aut aceris & fimi porcini, (præſertim ſi congeſtis, ut putreſcant, menſis detur integer) inſigne nutrimentum & adjumentum arbori fructiferæ.

469. Tradunt, cepas naſci grandiores, ſi terra eximantur & per viginti dies exſiccandę inſolentur, rurſusq; plantentur, quin etiam ſi extremę cuticulæ ambitu exuantur.

470. Vulgatur quorundam ſermonibus, ſi ramus ex arbore pumila & fructum ferente, à nupera germinatione leniter inflectatur vitato læſionis periculo, deducaturq; in vas fictile fundo perforato, quo admiſſus exeat, deinde vas injecta tegatur terra, ſub fundo fructus conſpici largiſſime. Experimentũ hoc mera fructus convaſatio eſt ſine remotione, fructu in terra relicto. Similem fore narrant eventum, ſi vacua ſit olla fructui impoſita, qui ſolo fulciatur paxillo dum ex arbore pendet meliusque proceſſurum negotiũ, ſi nonnullis in locis pertundatur olla. Rationem addunt, præterquam quod caloris ſolaris vehementia aërisq; injuria excludatur, quod fructus hauſtu liberioris aëris gaudens appetensq; Solę invitatur ex hiſce pertuſionibus, diſpergitq; ſeſe egreſſus in apertum aëra quam licet proxime, nactus ſic ampliationem ſui.

471. Profundius terram immiſſis poſſideant radicibus plantatæ arbores ubi altum & arenoſum eſt ſolum; ubi vero illud aquoſius, minus alte adactis. Preterea, quando transferendæ (imprimis fructiferæ) ratio habenda ut diſpoſitę Septentrioni & meridiei obvertantur, &c. quas partes antea ſpectarunt. Idem plane lapidi tribuitur è lapicidina, cui durabilitas tribuatur major. Sed videtur hic deficere probabilitas, quod non adeo Soli exponatur lapis, quam arbor dum germinat.

472. Arbor fabris datura materiam in nemore creſcit felicius quam in patenti campo, partim quia non habet quo largiore propaginis excurſu effundatur, quem totum proceritati impendit; partim (quod altero potius) quia nec à Sole nimio vel vento (præſentaneis fructuum germinationi periculis) vexatur. Atq; ita proculdubio arbores fructiferæ aut vineæ aggeri implantatæ, aut Soli obverſæ, inter ædium antes aut circumjecto ad aliquam altitudi-

altitudinem cumulo lapidum, matureſcunt melius, quam ſi in plano collocentur.

473. Ajunt, radices Potadi ſeu potatas aut batatos Hiſpaniæ impoſitas ollæ terra repletæ, quæ deinde ad quatuor aut quinque pollices infra terræ ſuperficiem removeatur, præter morem grandeſcere: cauſa poſſit eſſe, quod terræ quantum ſatis nactæ ut nutriantur, & objecto ollæ fundo, velut impedimento, prohibitæ, quo minus extruſis deorſum fibris terram altius occupent, neceſſario referant incrementi vires in craſſitiem & latitudinem. Forte cujusvis generis ſeminibus radicibusve ollæ impoſitis & ſub terra reconditis eadem obtigerit felicitas.

474. Si frondes raphano aut alteri radici reſecentur ubi hyemare cæperit annus, neq; illæ prorſus emarcuerint, & radix denuo ad juſtam altitudinem terra cooperiatur, illæſa integrā fieret hyemem, proximumq; ver craſſiorem videbit, uti ex parte hoc antea nobis obſervatum. Itaq; amputatio hæc gemino commodo notabilis eſt, cum & plantas radicibus eſculentis, ut ſunt raphani, paſtinacæ, radicibus grandeſcere faciat, cui ſimile quid fit in cæparum capitibus; & fructus edules, corroboratis radicibus, majores reddat.

475. Magnæ voluptatis eſt, frondibus umbroſarum arborum augere menſuram; dubium omne evicit tentamenti fides, ſi caudex vulgaris ulmi inſititios acceperit ſurculos ulmi latifoliæ ſeu montanæ quaſi petaſi marginem implebit frondium productarum latitudo. Neq; omnino præter verū opinemur, ut inſita fructiferis arboribus majores fructus, ſic arboribus ſterilibus exhibitura frondes grandiores. Præcipue igitur faciendum foret periculum in tilia, tremula, ſalice, ea imprimis quæ ſplendet, vocaturq; cauda hirundinis, propter frondium venuſtatem.

476. Accidentaria arborum ſterilitas (ſi vitium excipias ſoli, ſeminis, radicis, aëriſq; injuriam) eſt ex nimia muſci excreſcentia, aut ex eo quod coriaginoſæ ſint, aut plantatione nimis profunda, aut ſucco nimium in frondes abeunte. Malis hiſce præcedentia exhibuerunt medelam.

Experimenta varia ſpectantia compoſitionem fructuum & florum.

Viventia quæ ſexus diſcriminat, ex vario coitu varia conſpicimus, & in creaturis velut quandam compoſitionem. Sic mulus generatur ex equo & Aſina; danturque aliæ ſpecierum mixtiones, quæ monſtra vocantur, ſed rariores. Proverbium quoque illud, *Africa ſemper aliquid monſtri parit*, non putatur ex alia fluxiſſe origine, quam quod aquæ fontanæ inopia in ſiticuloſa regione varias undiq; beſtias in aquationis locum colligat, quæ depulſa ſiti refocillatæ creberrime cum ſpecie non ſua miſceantur. Compoſitionis coitusq; varietas in plantarum generibus necdum perſpecta eſt experimentis, quæ tamē, ſi tentari queat, magis ſubeſt imperio noſtro quam illa animantiū, ſubrepente voluptatis pruritu, & ſpontaneo motu in Venerem ruentium. Quare nobiliſſima futura eſt, ſi haberi poſſit ea plantarum compoſitio, utpote diverſa novaq; fructuum & ignotorum florum nomina promittens. Inoculatio nihil huc facit, fructum emendans, floresque duplicans, &c. ſed novæ ſpeciei generandæ inefficax; ſurculis caudici prædominantibus.

477. Memoriæ prodidit veterum non nemo, germina arborum fructiferarū variæ ſpeciei, conjunctis lateribus arctiſſimeq; conſtrictis, terræ impoſita unum efformatura ſtipitem ex quo pullulent, impermixtis fructibus, ſuæ ſpeciei indolem non confuſam teſtantibus. Hinc obiter *notandum*, levioris operis eſſe continuationis unitatem quam illam ſpeciei. Referunt quoq; ſi vineæ rubris albisque uvis fœteſcere ſolitæ, terræ infigantur, collectis colligatisq; ſupremis partibus, eodem in ramo varii coloris uvas fore, ſimiliterq; diſtincta vinacea ejusdem uvæ; ſed ubi unius & alterius anni decurſus unitatem (ut videtur) germinando magis perfecerit. Utile fuerit poſt prima unitionis velut rudimenta ſæpius irrigare; cum humori cuilibet inſit uniendi vis. Suadent quoq; ligationem gemmæ ſimulac intumuerit; ad minimum pro tempore.

478. Memorant varia ſemina, linteolo involuta, & impoſita terræ probe ſtercoratæ, productura plantas contiguas, incorporandis poſtea ſurculis ſi colligentur. Congenea de nucleis narratio eſt, inſerendis lagenæ anguſti orificii, terra repletæ.

479. Debetur & illud aliorum ſermonibus, quod tenellæ arbores ſpecie differentes *ſi contiguæ ponantur, non ligatæ, in terra fertili, ſæpiusq; irrigentur, ipſa luxurie incorporabuntur atque coaleſcent. Probabilitate id cætera hactenus propoſita anteit, cùm præpediat ligatura ne arbor ad naturæ legem intumeſcat, unione per motum commodiori.*

Experimenta varia ſpectantia ſympathiam & antipathiam plantarum.

Plurimæ ex profunda vetuſtate traditiones obſervationesq; ad nos dimanarunt, publica fide occupata, ſpectantes ſympathiā & antipathiam plantarum; quod aliæ aliarum vicinia gaudeant, vegetiores ex ſympathia, aliæ refugiant male ſe habentes ex antipathia. Sed ignorantiam hi conceptus præferunt, vera cauſarum notitia excidentes, ut experimentorum plurima, ſympathiam & antipathiā concernentia, docent. In plantis non datur ejusmodi ex amicitia conſenſus aut ex inimicitia diſſenſus, qualem vana imagitione ſibi confingunt, quamq; erronea prorſus ſympathiæ & antipathiæ nomenclatura inſigniunt. Ex contrario hic omnia eveniunt, ſympathia in antipathiam deſciſcente, & vice verſa, cùm ad hunc modum fiat. Si planta ſuccum trahit proprium, qualis terram imbuit, ut, qui à priore ſecretus relinquitur, alteri plantæ ſit incōveniens, prodeſt vicinia, ob contrarium, neq; e jusdem generis nutrimentum. Sin autem duæ plantæ eodem alantur ſucco ſatis copioſo, obeſt vicinia, altera alteram fraudante.

480. Prima igitur quæcunq; planta large ex terra paſcitur, atq; ita dehumectando eam exhaurit, omnibus juxta ſe collatis nocet; velut arbores grandes (præcipue fraxinus) & quotquot non longe à terræ ſuperficie radices agunt. Sic braſſicam inter & vineam non ſolum diſcordia eſt, veteribus licet haud ignota, ſed & iſti male cum alijs conveniunt arboribus, utpote, quæ pinguiſſimos terræ ſuccos prędetur quam maxime. Et, verum ſi fuerit, vineam rependo braſſicæ propinquam alio declinare iter, cauſa poſſit eſſe, pejus, cui occurrit, alimentum; & quamquam radix eodem cum illa ſit loco, tamen (ſubdito nihilominus) planta nutrienda ſeſe avertet.

481. Plantæ indolis non unius, & ſucco diverſo alendæ,

alendæ, amica conjunctione geſtiunt, ut diximus; & veterum plures ſcribunt, rutam fico appoſitam feliciter admodum creſcere reddiq; efficaciorem. Fit hoc,ut opinor, non ex conſenſu, ſed extractione ſucci contrarii, quem altera ut dulceſcat, altera ut amareſcat,elicit. Ex illorum quoque narratione habemus, Roſam ex allii vicinia gratiorem reddi, vel ob hoc etiam, quod ſuccus magis fœtidus allium ſubintret, fragrantior roſam.

482. Naſci quoque flores manifeſtum eſt inter frumentum, qui plantati, rariſſime aut nunquam alibi oriuntur, niſi eo loco quem diximus; quales ſunt blaveolus, ſpecies flavæ calendulæ, papaver agreſte, fumaria. Neq; arando aut ſulcando id præſtat ſoli cultura; ut herbæ quædam & flores non niſi in novis foſſis proveniunt, quos ligonibus intacta nec conſita terra haud ederet; adeo ut frumentum videatur terram qualitate imbuere, eamque naſcituris præparare.

483. Huic obſervationi ſi non deeſt eventus, quem ſpondet probabilitas corrigendo in fructibus herbisq; edulibus ſapori plurimum contulerit. Non dubito enim ſi adſita ficus intendat rutæ efficaciam & amarorem (ut notant antiqui) quin magna rutæ copia in circuitu fici, ſuavitate fici aucta vicem reponat. Sapores enim in fructibus, herbis, radicibus, maxime ingrati, ſunt amarus, tetricus, acidus & aqueus. Expediat igitur ſequentia deducere ad experimentum.

484. Abſinthio aut rutæ adſere lactucam aut braſſicam pompejanam, aut carduum, altilem, & vide an lactucæ cæterisq; increſcat ſuavitas.

485. Sorbum, cornum, ſambucum, tetrici aſtringentisq; ſucci arbores colloca vineæ aut ficui propinquas, exploraturus quid gratiæ acceſſerit fructibus.

486. Cucumeres aut pepones ſparſim velut interſere melonibus moſcatis, ut experiaris an melonum magis vinulus gratiorq; exiſtat ſapor. Cucumere inſuper raphanis circumſitis commiſcuo, an raphanus acrimoniam intendat, obſerva.

487. Sume acidulam interq; rubum Idæum ſpinoſum conſere, & attende utrum rubus ſuavior fuerit.

488. Cynosbatum inter violas & parietariam defige, & adverte num violis aut parietariæ auctior ſit ſuavitas, odore minus terreo. Sic quoq; cumeres aut lactuca inter Roſmarinum aut laurum oſtendent, an Roſmarini aut Lauri lætior fragrantia ſit magisq; aromatica.

489. Contra evites oportet herbarum viciniam eodem gaudentium ſucco. Hac opinor, Roſmarinus ſentiet ſuavitatis noxam, lavendulæ, lauro, ſimilive appoſitus. Sin efficaciam herbæ extenuare libeat, conſultum alias ejusmodi in proximo jungere, ut exileſcat virtus. Artemiſia Angelicæ appoſita forte languidior evadet, aptiorque mixturæ in ſuffitu, & ruta ex abſinthii vulgaris propinquitate fieri poteſt ut magis ad Romanum abſinthium degeneret.

490. Plurima complectitur hujus axiomatis ſenſus, ideoque ſelectu opus uti exactior ineatur experimenti ratio, nec tam varietas hic ſpectanda, quam ulterior perfectio.

491. Periculum facere liceat in herbis venenatis purgantibusq; quæ malignitatem nativam tolli aut refringi paterentur appoſita illis efficacioris veneni aut purgantis temperie.

492. Tradunt, fruticem, qui brionia lævis ſive nigra vocatur, & ſpecies brioniæ eſt, braſſicamque proxime ſibi invicem admota noxiam aut alteri, aut utrique habere conjunctionem: gemini enim prædones terram inſident in mutuam perniciem. Simile quid dicitur de arundine atque filice, utraq; ſucculenta, alteraque alteram fruſtrante. Idem de cicuta & ruta, quas vehementes ſucci trahones vocare liceat.

493. Antiqui & Neoterici ſcriptores nonnulli ex naturalis magiæ ſchola, obſervarunt ſympathiam inter Solem, Lunam & Stellarum præcipuas, ac herbas plantasque. Hinc à Sole & Luna denominationes manarunt & quæ alia ex ineptiarum myrothecio faſtuoſe adornata venditarunt. Conſtat, herbis quibusdam ad Solem eſſe reſpectum duplicem, ut aut explicent ſe claudantve, aut flectant inclinentve caput. Caltha enim, tulipæ, pimpinella & plerique flores ad ſplendorem Solis expandunt frondes; partim adveſperaſcentis aut cœli nebuloſi ſenſu contrahuntur. Neque tam pompatice aſſignanda ratio, quod Solis præſentia gaudeant, abſentia contriſtentur, cum nihil aliud ſit clauſio, quam frondium prægravatio & tumor circa partes infimas ex aëris humido, qui ſiccus eas extendit. Et miraculi inſtar reputant, quod trifolium hortenſe caudicem occultet radiante Sole, cum ſit pleniſſima tantum frondium expanſio. Verticis inclinationem roſa Solis demonſtrat, calendula, verrucaria, quæ chondrillæ ſpecies, flores malvæ, aliaque. Cauſa nonnihil obſcurior eſt præcedenti, aliam tamen non agnoſco, quam quod partem Soli expoſitam, languidiuſculam, flaccidulamque caudex emittat, minus ſuſtinendo flori validam.

494. Quid humidi parum præſtet in vegetabilibus, etiam emortuis atque à terra ſeparatis, præſtigiatores docent, quibus quandoque in uſu ariſta avenæ, bene ſi attendas, contorta in parte inferiori, in faſtigio autem integrum & leve ſtramentum. Partem contortam capiunt, alia reſecta, relictaque ariſtæ digiti longitudine. Exiguam deinde crucem formant ex calamo, hujusq; partem ſeligunt quæ medulla conſtat in longitudinem directa, & tranſverſa eſt reſpectu ejus quæ in calamo caret medulla, ut crux integra erecti digiti altitudinem æquet. Poſtea vellicant fundum qui medullam continet, eiq; ariſtam inſerunt, dimidia parte calamo exſtante. Tum pyxidem capiunt ex ligno exiguam & albam, quaſi artificio ſubſidiariam, cui pinnâ foramen imprimitur, ſufficiens capiendæ ariſtæ, ut non tranſmiſſa ad fundum crux hæreat. Impoſturæ cautius habendæ prætexitur quæſtio, velut, quæ in hoc conventu fœmina præcipuæ ſit pulchritudinis? aut quis chirothecam chartasve occultet luſorias? Alius interim jubetur varia recenſere nomina, atque ad ſingularum perſonarum appellationem crux in pyxide defigitur, prius ori admota, velut incantandi gratia; neque movetur tamen, niſi cum ad perſonam intra ſe deſignatam pervenerint, dum crucem ori admovent, ariſtam extremitate linguæ attingunt, eamque humectant, & ſic crux in pyxide defigitur. Poſtmodum conſpicitur leviter placideq; converti quater quinquieſve, quod oritur explicatione

barbæ avenæ propter illitum tacite humorem. Magis hæc pateſcent, ſi crux inter digitos defigatur, loco pyxidis. Quare dilucet, hunc motum ab exigua humectatione efficaciorem eſſe, quam ſit illa frondium contractio, aut verticis in calendula inclinatio.

495. Ex quorundam relatu innotuit, herbam, quæ vocatur Solis (unde aqua fortis conficitur) medio cum Sol altiſſimus & calidiſſimus orbe eſt, plurimum roris frondibus inſperſum gerere, unde rorem Solis dicere liceat. Imputatur id conſenſui, & quæ cum Sole ei intercedit, ſympathiæ. Homines miraculis favere ſolent. Inquirendum itaque primo foret, an non matutini roris reliquiæ in hoc usque meridiei tempus perſeverent, ubi in aliis ros exhalando conſumptus evanuit. Lævibus enim craſſisque foliis conſtat, quibus non ita facile ros extergitur, ut aliis herbis mage poroſis & ſpongioſis. Idem deprehendi poſſet in portulaca aliave quapiam, & fugiſſe minus huc intentam obſervantium induſtriam. Sed ita ſi res ſe habeat, ut plus humidi meridies quam mane oſtendat, tum profecto ipſius herbæ exſudatio videtur, ut pruna furno impoſita exſudant. Neq; enim puto exiſtimari eam Gedeonis velleri ſimilem, quod ſolum cæteris ſiccis exceptum rorem ſervavit.

496. Certum eſt, mel roſcidum inveniri frequentius in frondibus quercus, quam fraxini aut fragi, ſimilisve arboris. Sed controverſiam patitur, an ipſis id frondibus imputandum ut ros concoquatur, an ſolummodo quod arctæ & læves ſint, ideoq; rorem haud imbibant, ſed oſtentent ſervatum. Accurata opus eſſet inquiſitione, utrum manna, medicamentum ſive pharmacum frondibus quibusdam duntaxat aut herbis inſpergatur. Flores profundis folliculis in fundo colligunt ſpeciem mellis, ut periclimenos (tam volucrum majus quam trifolium) lilia, ſimiliaq;. In iis Hercule flos particeps fit roris.

497. Experientia docuit, ſpumam, quæ vvoſeſſare vocatur, ſive ſputum cuculinum (ſalivæ ſpecies) in herbarum nonnullis colligi, iisque calidis, ut lavendula, abſinthio pontico tenui folio, ſive Romano, ſalvia, hyſſopo, &c. cauſam inquirito; ex arcanis enim naturæ eſt. Rubigine quoq; vitiantur ſegetes, quæ forte alias quoque herbas lædit, eatenus nondum obſervata.

498. Utile foret experiri, quantus plantis cum aqua conſenſus ſit, primario earum nutrimento; ad diſtantiamne, nec ſolo ex contactu affluat. Proinde vas ſume, cujus medium latenti inſtruatur fundo ex cannabo craſſiore, ut terram gerat non madidam cui inſpergatur ſemen: ſub cannabo ad pedis dimidium in vaſis fundo magnam colloca ſpongiam humore plenam. Interpoſito decendio inſpice an ſemina excreverint, terraque humeſcat ſicceſcente ſpongia. Illud de cucumere prorepente ad ollam aqua repletam (quod in *Exper*. 461. & præcedentibus exſtat) admiratione dignius eſt.

Experimenta varia ut herbæ fructusq; uſibus medicis aptentur.

499. Vana ſunt & figmentis paria quæ narrantur de alterando odore, colore, ſapore, fructus ex infuſione, mixtura, inſitione in cortice aut radice arboris, floris, herbæ, cujus hoc vel illo colore imbuta ſubſtantia, quæ ſit aromatica aut medica; ratio, quod hæc omnia ſuam abſolverint periodum, neq; nutriant, & quælibet tandem in vegetabilibus alteratio ejusmodi qualitatũ neceſſario fiat ex eo quod in nutrimentũ plantæ cedere poſſit. Sed illud ex vero eſt, ſi vaccæ allio ſylveſtri paſcantur, allii ſapore lac perfunditur. Ovina quoq; caro guſtui gratior, ſi ſerpillo paſcatur ovis, aliisque herbis ſaluberrimis. Galenus lac vaccinum memorat in curatione ſcirri hepatis, cum ei beſtiæ paſtus ſit tantummodo ex quibuſdam herbis. Mel Hiſpanum Roſmarinum pene malumve Aurantium redolet, unde apis illud colligit. Ab antiquis manavit illud de puella, Napello enutrita (quo ex omnibus vegetabilibus præſentaneum magis venenum non eſt) innoxiumq; ei fecerat uſus continuus, cum alios enecaret, rem cum ipſa habentes. Obſervarunt alii, Bezoar dari validum, & nullius efficaciæ, diſparitate viſu quoq; dignoſcenda, alterumq; colligi ex beſtiis paſci ſolitis in montibus, ubi herbæ theriacales; alterũ, ineſficacem ſcilicet, ex iis quibus in vallibus paſtus eſt, ubi tales herbæ non reperiuntur. In ea hactenus ſum ſententia, quod ut vina cereviſiasq; maceratio medicas reddit, inſuperq; pulverum quædã temperies panẽ imbuit; ita quoq; cibos, (carnẽ, piſces, lac, ova) redigi poſſe in medicamenti vices & diætę ſubſubſidium, ſi delectis ad hoc morboq; convenientibus alatur beſtia, avis, piſcis. Periculo autẽ res non careret in ſecretis veneficiis. Sed vetant aſſerere dubia, ad plãtas herbasq; referri hęc poſſe, utpote ſucco, illarum nutrimento, exiſtente magis comuni, & ægre admittente qualitatẽ, plantæ non aſſimilatam.

500. Sed ne utiliſſimis tentamentis obſtet incredulitatis prejudicium, (prẹſertim cum veterũ multi literis conſignatos dederint) operępretium duximus breviter proponere modos quatuor ex illorũ commento, ut plantæ fiant medicæ. Primus, fiſſura eſt radicis, & medicamenti in eam infuſio, ut ſunt helleborus, opium, ſcammoniũ, theriaca, &c. Et deinde colligatio. Deeſt huic ſententiæ probabilitas, quia radix immediate ex terra trahit, unde nutrimentũ eſt vulgarius minusq; qualificatum. Adde quod & longior requiritur mora, priusquam fructibus inſinuetur. Secundus eſt, perforare corpus arboris, eiq; indere medicamentũ; quod priori antehabendũ. Si enim aliqua recipiatur medicamenti vis, brevior ad aſcenſum minoriq; tempore conficienda via eſt. Tertius, ſeminis aut nuclei maceratio in liquore cui medicamentũ infuſum eſt. Suſpectus mihi admodum hic modus, cum ſemen (ut opinor) non attrahat partes materiæ proprietate imbutas. Sed veriſimilius longe eſt, ſi medicamentum fimo admiſceatur; quod ſemẽ naturaliter ex fimo humidũ imbibens pariter quoq; proprietatem aliquam recipere poſſit. Quartus, crebra plantæ irrigatio cum infuſo medicamento. Hic modus cæteris pręvalere videtur eo nomine, quia crebra frequensq; medicationis repetitio fit, cum alia ſemel tantũ applicentur, ut facilius evaneſcere virtus queat. Sed prorſus dubito vereorq;, ne radix contumacior impreſſiones tenuiculas repellat. Pręterea (ut ante diximus) longa aſcenſus intercapedo eſt. Quod minus à veriſimilitudine recedit (me quidẽ judice) eſt perforatio arboris ſparſim per varia trunci loca, & foraminum, quæ alia aliis ſuperiora ſint, repletio ex fimo cui medicamentum miſceatur, & irrigatio maſſæ fimoſæ aſpergine medicamenti ex aqua fimo infuſa, ſemel per triduum quatriduumve.

Finis quintæ Centuriæ Hiſtoriæ Naturalis.

FRAN-

FRANCISCI BACONI
DE VERULAMIO
NATURALIS HISTORIÆ
CENTURIA SEXTA.

Experimenta varia ſpectantia curioſitatem fructuum plantarumq́ʒ.

TOtus hujus induſtriæ labor in eo verſatur (quod ſubinde Lectori ingerimus) ut experimenta ſint fructifera aut lucifera, impoſturas exoſus & quibuscunq́ʒ curioſulorum velificatur opera. Cum tamen nonnihil dandum ſit alienæ libidini, excutiemus aliquantum curioſitatis, quoad plantas, ſcrinia.

501. Hujus generis eſt, habere in una arbore fructus varios; præſertim ſi alii alios præcocitate præveniant, ut nulla æſtatis pars ſit quæ non reddat fructus ibidem maturos. Neque difficile id eſt, ſi in ramos, qui ex uno ſtipite complures exeunt, inſeras ſurculos variæ indolis in ſolo opimo & ſucci abundantioris. Sic non unius ſpeciei ceraſa, pruna, mala Perſica, Armeniaca idem dabit truncus. Sed diverſos fructus cum dico, tales intelligo, quos non averſatur pugnans ſtipitis natura. Hinc dubito, an qui pruna adoptat caudex, recipiendis pomis, malis aurantiis, ſe indulgeat.

502. Curioſitas eſt, fructibus indere varie excogitatas figuras: levis id operæ negotium eſt, ſi in fictilibus ligneisve modulis teneros efformes. Sic cucumeres habere licet oblongos inſtar calami, rotundos inſtar Sphæræ, natos in formam crucis. Mala quoq; pyrorum inſtar effigiata aut citriorum. Imo & accuratiſſima figura donare poſſis fructus, hominis ſcilicet, beſtiarum, avium, ex conficta, quam naſcendo imitari doces, imagine. Cum hac tamen obſervatione, ut juſtam capacitatē expleat, quem circundas, modulus, nec anguſtia cauſetur fructus imperfectionem, ſi in magnitudinem juſtam excreverit. Contra ſi fiat, prohibebis ne extenſio ſuæ molis, totum diſperſa concavum impleat, votoque ectypi fruſtraberis, ut in liquidis efformandis uſuvenire ſolet. Sed dubitet quiſpiam, an non excluſio Solis nocitura ſit fructui? Reſpondet obvia experientia in fructibus, qui cooperti creſcunt. Inquiratur etiam an non factis hic illic in ligno foraminibus Sol admitti poſſit. *Nota*, optime adhiberi huic tentamento typos partibiles, qui glutine aut cemento commiſſi, ſejungi queant, ſi fructus eximendus ſit.

503. Ex eodem curioſitatis genio eſt, fructibus aut arboribus inſcribere aut inſculpere quod gerant. Facile id præſtetur, ſi acu, calamiſtro, ſcalpello, ſimilive inſtrumento imprimantur fructibus tenellis literæ, quæ illis creſcentibus notas præferent grandiores.

—*Teneriſq́ʒ m. : incidere amores*
Arboribus, creſcent illæ, creſcetis amores.

504. Poſſunt & floribus herbisve enaſcentibus ornari arbores, ſi perforatis earum truncis terra ſimo vegetata inſeratur, cui inſpergatur ſemina, violarum ſurculi, fragorum, ſerpilli, camomilli, & ſimilium. Arbor, velut olla, hæc omnia exhibebit, quamvis ex arbore fortaſſis præſtita nutrimenti parte. Tentari quoq; poſſet in ſurculis vineæ radicibusq; roſarum rubrarum; forte ipſi arbori incorporandis; utpote ligneæ magis naturæ.

505. Jactatur vulgo curioſitatis exemplum, in peculiari conformatione arborum fruticumq; (quales roſmarinum & ſimiles) quam conſtituit & interna quaſi directio & externa amputatio. Sed nugantur, cum exilitas earum non admittat figurationem. Deprædicavit antiquitas arcuum moles ex arboribus confectas ſuper ligneis machinis, additis turriculis arcubusq;.

506. Locum hic dabo colorationi, utut exiguum ſit quod illa præſtat, cum excellentiæ prærogativa ſit floribus ex venuſtate. Obſervatum quibusdam, caryophyllos, Armerias, violas coloratas, nempe ſi negligantur, neq; irrigentur, neq; de novo terebrentur, neq; tranſplantentur, ita degenerare ut albeſcant. Atque à probabilitate non abeſt alba quæ ſunt, ex frequenti cultura colorari; cum albore m ex alimenti penuria oriri veriſſimum ſit, exceptis floribus, quibus ille nativus eſt, qui alium omnem colorem reſpuunt.

507. Quare expedit diligenter conſulere naturam, quos exerat colores, ut quo prævia obſervationis lux monſtrat iter, eam imitando, rebus naturatis colores comproducas. Albi flores odore plerumque longe ſunt infra alios ejusdem ſpeciei alio colore conſpicuos. Docent id, alba viola ſimplex, roſæ albæ, caryophylla alba, leucoïum incanum arboreſcens. Sic quoq; conſtat albicantes arborum flores plerumq; exiſtere inodoros, ut ceraſi, pyri, pruni, floribus mali domeſticæ & ſylveſtris, amygdali, mali perſici ſubrubentibus & fragrantibus. Ratio, quia ſubſtantia floris eſt ex eo quod in planta tenuiſſimum puriſſimumq; eſt, unde tam grato colore pictus ridet. Si illud parcum nimis & exile adfuerit, languebit inefficax odor niſi in plantis admodum ſucculentis; ut requiratur potius nutrimenti diminutio quam augmentum, ſi quis conciliandæ ſtudeat fragrantiæ. Conſpicitur illud in candido ſatyrione, ſive orchidibus albis, delicati admodum odoris, in floribus piſorum. Rurſus ſi planta ex ſe floribus albicat, non tenuibus aut ſiccis, faſtidioſo plerumq; odore nares ferit, ut flores majales faciunt & lilia alba.

508. Contra, ex baccis quæ candent, ſuavi ut plurimum ſapore alias ſuperant; ut apparet in uvis albis, fructu rubi Idæi albo, fragis albis, & ribeſia alba. Ratio, quia alio colore tincti viliore habentur ſucco, eoque turgentiore, ut proba & æqualis deſit concoctio, quæ candidis contingit convenientior.

509. Inter fructus albi plerumque ſunt pejoris notæ, ut pruna pyriformia, damaſcena, &c. præcellunt quæ nigricant. Ex moris (quæ inter baccas recenſentur, cum ſint ex fructuum genere) nigra præferuntur albis. Prunum album autumnale viliora inter habetur, atq; pruna veridacia, ſive verdacea Camerarii, & Auguſtana pruna, ſive dactyla, improbantur, quod aqueo humore diluatur ſapor, cum exactior digeſtio faciat ad dulcedinem ejus & ſuavitatem. Hinc pruna cæteris delicatiora naturę ſunt ſiccioris, atq; ex officulo naſcuntur; ut pruna

muſculos marinos referentia & damaſcena, malum Perſicum & Armeniacum, &c. fructus tamen quidam nigreſcere non ſoliti naturam baccarum referunt, atque ex illis ſubpallidi ſuavitate præcellunt, ut ceraſa cor referentia quo propius albeſcunt, eo plus rubris dulceſcunt, ceraſa Gallis *griottes* dicta, magis aceſcunt.

510. Sume caryophylli ſemen unius ſpeciei (qualis illa caryophylli ruberrimi flore multiplici vulgatiſſima) ex eo conſito naſcentur caryophylli vario colore, prout natura ſeminis cum terræ nutrimento concurrit, & pariat; adeo ut hortulanos uſus edocuerit ex centenis tres quatuorque dari poſſe digniores pretiique majoris, ut ſunt pupurei, ruſſi, variis diſtincti maculis. Cauſa procul dubio ex ſucci diverſitate; quem ejuſdem licet areolæ terra ſuppetit non unum, &, prout caſus ſemini ſuum appropriat, ita naſcitur. Peculiaris obſervatio eſt, illos purpurei coloris ſemper provenire ſimplices, ſucco, ut videtur, inepto, ut ſufficiat in colorem ſucculentum duplicemq; frondem. Hoc experimentum varii coloris ex uno ſemine producti poteſt transferri ad Delphinum, aconitum cæruleum, papaver, malvam hortenſem.

511. Pauci fructus intus rubent, ut mala dicta reginea, quæq; vocant mala roſacea; mora quoque & uvæ, ſed maxime circa oſſiculum rubet, & ceraſa acida interna rubedine tinguntur. Sed nulla ex pyris vulgaribus, aut quæ vvardens dicuntur, ſeu pyris volemis, prunis, malis Armeniacis, etſi extima ſuperficie rubeant, interiori ſic colorantur. Cauſa inquiratur.

512. Color in plantis paſſim conſpicuus eſt viridis, quem nullus flos præfert. Invenitur primula veris flore viridi, ſed pallet potius quam viret. Frondes arborum quarundam ferrugineæ ſunt, aut ſubrubido colore; quales plerumq; ſunt tenellæ in quercu, vinea, corylo. Frondes ex putredine flaveſcunt, & ex Ilicibus quædam flavas habent frondes, quæ omnibus videntur æque vegetæ & ſplendentes ac virides. Perſuadeo mihi etiam, flavum colorem minus viridi eſſe ſucculentum, & albo magis affinem. Docuit enim obſervatio frondes ilicis flavas obverti ſemper Septentrioni, aut Aquiloni. Radicum quædam flavæ ſunt, ut paſtinaca lutea: plantarum aliæ exhibentur ſanguineæ quoad ſtipitem, frondes, ut amaranthus. Herbæ quædam præferunt purpuræ affinitatem & rubedinem, ut ſpecies quædam ſalviæ, menthæ, roſa Solis, &c. Aliarum frondes albent, ut alia ſalviæ & menthæ ſpecies. Sed cæruleum purpureumve colorem frondium nulla repræſentat Unde colligas in flores digeri attenuatum terræ ſuccum, ut & in fructus, viliorem magisq; vulgarem in frondes.

513. Curioſitatis pars eſt, florem reddere duplicem, crebra translatione in terram novam, contra, tranſplantandi negligentia ex duplici ſimplicem facit. Expedita, qua id fit, ratio eſt, ſi quicquid conjectum florum ſemen, aut plantati illorum ſurculi, extulerint, protinus inſeras novæ & probæ terræ. Inquiratur porro, an florum inoculatio (ut Leucoi incani, roſarum vulgarium & moſcatarum, &c.) duplicet eos. Exſtat ceraſus duplicis floris, ſed arbor fructum non gignit. Forte quæ arbori applicata accelerant ſucci aſcenſum, eum in flores digerent duplicandos, ſpectaculo prorſus jucundo; præcipue in malis vulgaribus, malis Perſicis, amygdalis, quorum ſubrubent flores.

514. Curioſitatis eſt, aut ea præſtantius quid, fructus reddere exoſſes; quia quocumque demum modo illud efficere detur, ſemper evadent teneriores, delicatioresque. Germen aut ſurculus leviter emedullatus (ne deſint tamen, queis vita conſervetur, reliquiæ ejus) fructus proferet aut non omnino aut parumper oſſeos. Tale quid narrant, ſi arbor creſcens & vigens ad terram uſque diſſecetur, exemptaq; medulla rurſus colligetur.

515. Tradunt & malum citreum ſi inſeratur arbori cydoniæ, aut parum aut nihil ſeminis habiturum. A probabilitate quoque non abeſt, fructum acidum, ex inſitione in ſtipitum ſuaviori fructu, emendare ſaporem, depoſita nucleorum ſeminumq; tetricitate.

516. Referunt, non emedullatis tantum, ut diximus, plantis, ſed & repreſſo medullari ſucco, ne locum in ſuum perveniat, facto ad partes exteriores divortio, exoſſes fieri fructus, ut perforata arbore, cuneoq; ei impoſito. Ex vero eſt, medullæ cum oſſiculis cognationem intercedere, quod utriusq; tetrica ſit ſubſtantia, utrumque occupet medium.

517. Hoc quoq; ex vulgi traditione manat, arbores, quas continue aqua calida irriges, fructum edituras cum exili aut prorſus nullo oſſiculo. Obtinet quoque hæc regula, quicquid arbori ſylveſtri indolem exuit, hortenſi & mitiori donata, illud idem ex hortenſi fructus dabit cum minore oſſiculo.

Experimenta varia ſpectantia degenerationem plantarum atq; tranſmutationem unius in aliam.

518. Uſu frequenti comprobatum eſt, plantas ex culturæ defectu degenerantes evileſcere in eadem ſpecie, adeo interdum ut ſequatur mutatio ſpeciei. Huc facit 1. Diuturnus eodem, non mutato ſubinde loco, ſitus. 2. Siccitas, niſi terræ inſitus humor ſuffecerit. 3. Tranſplantatio, & in coloniam velut maligniorem deductio, aut omiſſio eorum quæ ſpectant compoſitionem terræ. Sic glectu mutatur menta criſpa in hortenſem, & braſſica in rapam.

519. Quilibet fructus in radicem ſurculumve inſitivus, ſi conferatur, à priori deſciſcet genio. Uvæ, fici, amygdalæ, mali punici, oſſicula conſita edunt fructus degeneres, & ſylveſcentes Rurſus, fructuum pleroſq; ex genere inſitivorum, ex plantatis nucleis oſſiculiſve ſi exſpectes, degenerare videbis. Verum quidem eſt, mala Perſica (ut præcedentia docuerunt) felicius adoleſcere ex plantatis oſſiculis, quam ſi inoculentur; ſed exceptio hæc à regula ſit, ut, quæcunque planta multo gaudet humore ex oſſiculo nucleove melius, quam ſi inſeratur, ſpondeat incrementum. Quanquam enim ex ſtipite nutrimentum ſit tenuius, tamen parcius, terra largius alente.

520. Semina admodum vetuſta, nondum tamen omni deſtituta vigore qui in plantam ſufficiat, degenerare ſolent. Unde induſtrii Hortulani explorant probitatem ſeminum, impoſitis iis aquæ tenuiter ebullienti; quæ horæ ſpatio, ſi proba fuerint, germinabunt.

521. Admirationem meretur quod de ocymo narrant,

narrant, ſi nimio ſcilicet exponatur Soli, verti in ſerpyllū; herbis licet illis nullum naturæ confinium agnoſcentibus. Sed ocymum planta calidiſſima eſt, opimis ſucculentiſq; frondibus. Quę oleaginoſitas ſi eliciente Sole protrahatur, veriſimile videtur orituram inde mutationem.

522. Ex veteri traditione eſt, ſi ramus quernus terra obruatur vineam ex eo ſurgere ſylveſtrem: ſi non deludimur figmento, quercus proculdubio non induit vineæ naturam, ſed ramus ille putreſcens terram qualitate imbuit; vineam proditura.

523. Fieri poteſt, & interfui eorum ſermonibus, qui aſſererent ex vero, quod ex ſucciſa arbore ad fabriles operas tranſitura ſtirps quandoq; alterius ſpeciei arborem dederit, ut fagus tiliam. Si vera narrant, cauſa dari poſſit, quod relictus truncus ex arbore frondibus denudata, parciore vegetetur ſucco, quam ut prioris generis arborem proferat; ideo in vilius deſciſcit, & minoris nutrimenti indigum.

524. Inter ruricolas regnat opinio, ſi eidem terræ ſæpius triticum mandes, ex ea naſciturum fore ut in deterius vergat.

525. Certum eſt, frumentum ſteriliſſimis annis ſatum mutari in aliam ſpeciem:

Grandia ſæpe quibus mandavimus Hordea Sulcis,
Infelix Lolium, & ſteriles dominantur Avenæ.

Et univerſalis inſtar axiomatis eſt, plantas, culturæ miniſterio producendas, ut frumentum, facilius degenerante natura in aliam ſpeciem mutari, quam quas injuſſa tellus ſponte exerit, cultura adventitiam conciliante indolem, facile exuendam.

Hæc plantarum tranſmutatio qua ſpecies in ſe invicem commeant, eſt ex naturæ miraculis; cum inter vulgaris Philoſophiæ effata ſit, eam fieri non poſſe; & profecto res eſt operæ nō levis & ſcrutinii intimos naturæ receſſus pertentantis. Sed impoſſibilitatis opinionē evincunt inſtantiæ nonnullæ ab experimentis eductæ, ut cauſarum examen ingredi liceat. Magnam tranſmutationem unius in aliud docent animata ex putrefactione genita, ut muſcæ ex convolvulis, &c. & ſpecioſè dicatur, quod animantia non ex ſemine nata ſpeciē ſuam mutare poſſint. Quæ enim ſemen intimè conſtituit natura, prohibet creaturam exſpatiari injectis veluti vinculis. Ita ut liceat concludere, quoniam terra abſq; ſemine plantas profert, migrationem illarum plantarum de ſpecie in ſpeciem dari poſſe. Quare cum inſtantiæ obviæ deficiant, conabimur normam præſtruere inveſtigationis, per experimenta probabilitatem ingerentia. Et univerſim petimus, quotquot ad hoc opus Sylvæ Sylvarum Lectores accedent, ut admirationis cauſas procul habeant, nec feſtinationi imputent velut crudos impetus, quod particularibus ad experimenti fidem necdum revocatis hic locum damus. In contraria enim verſor ſententia, particularibus ſcilicet iſtiuſmodi eam eſſe dignitatem quâ tentatis hactenus prævaleant, & quæ penitus innotuerunt; cum ea ex poſteriorum genere, prout offeruntur, admittenda ſint; priora indaginem cauſarum dirigendo acuant, juventq; axiomatum conſtitutionem.

526. Ante omnia ſciendum, ſi plantarum in ſe invicem tranſmutationi ſtudeas, neceſſarium eſſe ut nutrimentum prædominetur ſemini; quod in hoc tentamento requiritur maximè pugnans cum natura herbæ, ne tamen excreſcendi facultas ligetur. Semen ſit quoq; debiliſſimum minimiq; vigoris. Quare conſultum fuerit paluſtres herbas plantare in collium jugis, & locis campeſtribus; Quæ contra plantæ plurimo geſtiunt humido, damnare ſoli arenoſi ſiccitatibus; ſic dendromalacha, & carex in colles transferatur, cucumeres, lactucæ ſemen, & braſſicæ in planitiem ſabuloſam viciſſim plantetur ſpina, ericetum, elleborus albus, filix in loco paluſtri. Statuo & illud, herbas edules & hortenſes in collium jugis evadere magis medicas, minus tamen eſui aptas, quam antea. Forte & herbas, quæ ſylveſcunt indole, mutare licet in acetaria. Hæc transferendæ quaſi ſubſtantiæ in aliam regula eſto prima.

527. Secunda ſit, herbæ iſtius paucum ſemen, cujus deſtinata converſio, aliis mixtum ſeminibus terræ mandare, ut docearis num aliorum ſeminum ſuccus ea qualitate terram imbuat unde alteretur ſemen, in quod dirigitur imitationis intentio. Ex. gr. ſemen portulacæ ſemini lactucæ commiſcuum feratur, aut lactuca, cum portulaca, aut ocymi inter thymi ſemen. Obſervetur ſaporis mutatio aut aliud quid. Sed optime feceris, ſi linteolo involvas, ſemenque extraneum excludas ab eo, cujus mutationem paras.

528. Tertia, apparatus terræ miſcendo plantas contuſas aut aliter comminutas, ſive in fronde, ſive radice. ex. gr. confunde in terra contuſas braſſicæ frondes, cui carduos altiles aut paſtinacas impone. Sic in terram majorano, origano, aut ſerpyllo contuſis præparatam fœniculum conjice, &c. In hac operatione proceſſus naturæ continuus exiſtet (ut ego quidem exiſtimo) non quod herba mutanda, extraneæ ſucco paſcetur (illud enim in præcedentibus rejeci) ſed res abibit in novam terræ compoſitæ confectionem; unde fortaſſis ſemen alteretur, non perſtante prioris herbæ ſpecie.

529. Quarta, notetur quales injuſſa terra herbas producat. Hujus ſumptam portiunculam ollę aut vaſi imponito, inſperſo ei ſemine mutando, ex. gr. ad mæniorum radices quamcunque demum terram cape aut ſimilem, quæ urticas copioſiſſime alat, fibris aut urticæ radicibus omnino rejectis. Ea ollæ impoſita accipiat leucoja incana & lutea, aut ſemina eorum in illam ſpargito; eventum, quicunq; futurus ſit, obſervato. Aut terræ producendis ſponte fungis præparatæ (hujus argumenti inſtantias nonnullas dabunt ſequentia) aliquantum in ollam transfer, conſerendæ portulaca aut lactuca. Tentamenta enim hæc veriſimile faciunt, quod humus ſimplicis nutrimenti, novo ſemini alterationem præſtabit.

530. Quinta, ut herba ordinem naturæ ſuæ contrarium inſiſtat. Veluti ſi efficias ut herbę humilitate notabiles excreſcant in altum, ut camomillum, ſerpyllum, ex. gr. aut fraga viridia defixis applica bacillis, ut lupulus in perticis convolutus erepere ſolet, attenteq; eventum obſerva.

531. Sexta, ut plantę Soli, liberoq; aëri ſubductæ creſcant, valide id naturam alterat, mutationemq; ſeminis inducit. Sic terram dolio impoſitam conſere, quod in fund ſtagni conſtituas, aut in magna arbore excavata. Tentetur quoq; quid futurum ſit ſi cava conſerantur, aut ollæ mandatis ante ſeminibus ſuſpendantur in puteis in nonnulla ab aquæ ſuperficie diſtantia.

Experimenta varia ſpectantia proceritatem, & artificium arbores pumilas reddendi.

532. Certum eſt, arbores fabriles in nemoribus excreſcere magis erectas, ramiſque minus per inferiora luxuriantibus, quam eæ quæ campos occupant. Ratio eſt, quia plantis ineſt motus naturalis ut fruantur Sole. Adde quod nec nutrimento nimio ſaturantur, partem iſtius in ſe derivante ſylva, repletione ſemper noxia ſtaturæ. Denique calidæ conſervantur, quod ingens ad plantarum proceritatem momentum eſt.

533. Arbores natura ſua calidiſſimæ (oſtendit autem calorem gummi inflammabile) ut abies & pinus, ſpontaneo in altum incremento efferuntur donec faſtigium impleverint, nullis huic à latere ramis quidquam detrahentibus. Ratio partim in calore, partim ſucci tenuitate, utraq; prærogativa ſuccum in altitudinem tranſmittente. Juniperus frutex tantum eſt, nec ea craſſitie ut proceritati conferre poſſit.

534. Referunt, quod proba firmaq; cannabis ſuper arborem humiles alentem ſurculos explicata, ubi eos emittere cæperit, pumilem reddet eam expandetq;. Ratio manifeſta eſt, quia loci capacitati commenſurat extenſionem ſuam planta omnis.

535. Arborum matrix è qua naſcantur, aut radices, aut nucleus ſunt. Si ſurculos earum terræ imponas (ut in quibuſdam, moris præcipue, licet) quidam ex iis germinabunt; ſed (ut ajunt) arbores exiſtent humiles. Ratio eſt, quia ſurculus non tam valide nutrimentum trahit, quam aut radix aut nucleus.

536. Omnis planta ſuccum celeriter protrudens, corpus habet longitudini non proportionatum, ideoque contortiles aut erraticæ ſunt, ut hedera, brionia, lupulus, periclimenum, cum artificium arbores pumilas reddendi requirat protruſionem ramorum tardiorem; minoremq; aſſurgendi impetum.

Experimenta varia ſpectantia plantarum rudimenta atq; excreſcentias aut ſuperfœtationem in plantis.

Narrant Sacræ Literæ, Salomonem naturalem ſcripſiſſe Hiſtoriam à cedro in Libano ad muſcum in valle creſcentem, ut habent verſiones optimæ. Et verum eſt, quod muſcus tantum ſit plantæ rudimentum, quaſi mucor terræ aut corticis.

537. Muſcum gignunt præcipue ædes tegulis aut ſtramine obductæ, & murorum extremitates, qui viroreni præfert limpidum & gratum. In declivibus provenit, quia ut aqua & humor muſcum generat, ita & diffluentem vult, non ſtagnantem. Excreſcentia in muris aut tegulis eſt ex ſiccitate loci, cujus humidum quia plantæ producendæ non ſufficit, muſcū protrudendo germinat. Quamquam ſi ætate aliiſve cauſis molleſcentes reſolvantur, plantas nonnunquam edant, ut parietariam, & omni fere muſco puſillus caulis eſt, præter villos & fibras in inferiori parte.

538. Muſcus in ambulacris naſcitur, iis præſertim quæ expoſita ſunt frigori, & ſeptentrioni obverſa, ut in variis pergulis apertis. Rurſum, ſi crebro conculcentur, aut primo conſpergantur ſabulo: ubicunque enim plantæ ſupprimuntur, terra muſcum exhibet.

539. Veteri ſolo, cui pridem cultura defuit, muſcus innaſcitur. Ideo agricolæ arva ſubigunt ſi muſco conveſtiantur, eaq; uno alterove anno excolunt. Cauſa eſt eadem, parcior enim emorienſq; terræ ſuccus, gignendis plantis haud ſufficiens profert muſcum.

540. Conſeneſcentes arbores plus muſci proferunt quam juvenculæ, quia ſuccus non ita vegetus eſt ut totus abeat in ramos, ſed in via velut delaſſatus ſubſiſtit, muſcoq; gignendo impenditur.

541. Vicinus fontibus ager muſcum oſtendit,
— *Muſcoſi fontes.*
Ratio eſt, quia fontes dum ex circumjacente ſolo derivant ſuccū, relinquunt humidū ſufficiens muſco gignendo, adjuvante etiam aquę frigiditate.

542. Arboribus adnatus muſcus capillitii inſtar eſt; neq; aliud præter excrementum ſucci arborei, non aſſimilati; qui in magnis arboribus in frondis figuram abit.

543. Arbores humido magis ſaturæ raro veſtiuntur muſco, ut oſtendunt tremulæ, populi, ſalices, fagi, &c. cujus rei cauſa partim jam dicta, libera ſcilicet ſucci propulſio in ramos, partim quia cortices harum arborum minoribus ſpatiis hiant; minuſq; inæqualitatibus aſperę ſunt, quam quercus aut fraxini, ut ſucco ægrior ſit egreſſus.

544. *In terra argillacea omnes arbores fructiferas muſcus obſidet tam in corpore & trunco,* quam ramis, partim ex frigido terræ, unde & minus creſcunt; partim ex ejuſdem lentore & viſciditate, ſuccum comprimente, & per impeditum aſcenſum conſtricta diſtributionis libertate, qua alias utimur.

545. Supra diximus, coriaginoſas arbores ſterileſcere, & muſcum colligere, diffindendoq; curari illud vitium, &c. ideo ex contrariorum natura, ſi arbores reſtibus conſtringantur, aut, quicquid liget, externe injiciatur, abundabit muſcus. Quod puto iis evenire arboribus, quæ nudę & ventis frigidis objectę patent. Tentandum foret, ſi decorticata in faſtigio arbor ad aliquam profunditatem contegatur, an amplius protruderet muſcum. Suggerit quoq; mihi animus, arbores aqua ex fontibus frigida irrigatas muſco denſiſſime obduci.

546. Invenitur muſcus, ſuffimenta parantibus in uſu, quem malus edit, egregio odore. Inquirito particulariter rationem incrementi ejuſque naturam, atq; hujus experimenti, pretium operæ penſantis, gratia, propoſui hęc poſteriora de multiplicando augendoq; muſco.

Proximum à muſco locum aſſignamus fungis, plantę infra perfectionem ſubſiſtenti; gemina fungos commendat proprietas, & quod in menſæ deliciis ſint, & incrementi celerrimi, quos una ſcilicet nox gignit, non tamen conſitos. Hinc illos, qui ſubito fortunæ ſuę fabri ſunt, per ignominiam fungos appellant. Neceſſe eſt igitur ut copioſo humore, & quidē pingui, craſſoq; & parū concocto enaſcantur. Compertum fungos cauſari illud ſtomachi vitium, quod incubum vocant. Quare nimis avide ingeſti ſuffocant & veneno enecant. Unde flatulentos eſſe arguitur; atq; ea ventoſitas craſſa & tumorem ciens, non acris & mordax. Quæ ratio fungos etiam Veneris nepotulis gratos facit.

547. Referunt, corticem albæ aut nigræ populi (illæ inter arbores maxime pumilæ) minutim conciſum, ſulciſq; probe ſtercoratis inſertum, terram diſponere proferendis qualibet anni tempeſtate fungis

fungis edulibus. Addunt alii mixturæ fermentum panis in aqua diſſolutum.

548. Perhibent quoq; ſuperſtites in agro collibus frequenti ſtipulas, ſi accendantur pluvio cœlo prodere magnam fungorum copiam.

549. Ex rumore & illud, ex cornu cervi raſo aut in minutulas partes conciſo, fimo admixto & irrigato, naſci fungos. Notum enim, cornu cervinum conſtare pingui & viſcoſa ſubſtantia; forte & idem effecerit cornu bovis.

550. Memorant, ſed ut fides appellet authorem, hederam enatam fuiſſe ex cornu cervi, ſtatuuntq; illud potius fieri ex confricato ad hederam cornu, quam ex cornu per ſe. Nulla hactenus innotuit ſubſtantia præter terram, ejuſque effecta (ut tegulas lapides, &c.) unde muſcus herbidaque ſuccreſcat ſubſtantia. Periculum fieri poteſt in ſeminibus, ut fæniculi, ſinapi, raparum inſertis in foramina in cornu cervi aut bovis parata, ut exploretur, num in germen adoleſcant.

551. Eſt & altera quæ non perficitur planta, magno fungo ſimilis, quæque pilei quandoque inſtar expanditur (vocant fungum venenoſum) ſed eſui inepta eſt, ac plerumq; emortuæ arboris ſtipiti adnaſcitur, nec non radicibus putredine conſumptarum arborum. Unde ſuccum recipere videtur ex ligno putrefacto; quod obiter oſtenditur concedere vegetum humorem.

552. Invenitur placenta, quam exteriora emortuæ arboris gignunt, nomine adhuc carentem. Larga eſt, colore puniceo, dura & nervoſa. Quod arguit ne mortuas quidem arbores eſſe penitus effœtas, ut ſolent ex hominis cadavere ad tempus excreſcere ungues, capilli.

553. Datur ſiliqua aut folliculus, naſci plerumq; in campis ſolitus. Primo duritie pilam adæquans palmariam, albeſcit, poſt degenerat in colorem fungoſum, extimæque cutis ambitu pulviſculum tegit, quem fracta prodit. Noxia putatur oculis, ſi pulverem ſentiant, pernionibus medela; fortaſſis conſtans natura corrodenti & mordaci.

554. Herba, Anglis dicta auriculæ Iudaicæ, (fungi ſpecies eſt) quæ radicibus innaſcitur, partibuſque in arborum corpore inferioribus; inprimis Sambuci, quandoq; & Fraxini. Miranda ei indoles, cum in aqua calida intumeſcat & magnopere laxetur. Calor eſt non viridis, ſed tenebricoſe nigricans; uſus ejus in angina & gutturis inflammationibus, ut virtute emolliendi leniendique pollere videatur.

555. In excreſcentiarum genere quædam ſpongioſa eſt, quæ imprimis radicibus laſerpitii innaſcitur; etiam quandoq; cedro, aliiſq; arboribus. Admodum alba, levis & friabilis eſt, appellaturq; agaricus. Celebrat eam Medicina in expurganda pituita viſcida & tenaci, inſigniterq; conducit deobſtruendo lieni. Stomacho noxia, ad guſtum primo dulcis, poſt amara.

556. Nulla plantarum ſuperfœtat vel arboribus ſupernaſcitur, ut reddatur forma plantæ præter illam viſci. Ex vanitatis promptuario eſt, avem inveniri, nomine viſcariæ ſeu turdi, quæ alitur ſemine quod ſæpius digerere nequit, atq; ita, cum excrementis integrum expellit, illud in diffiſſos arboris ramos incidens viſcum producit. Sed fabula eſt, cũ fidem excedat aves ali eo quod nequeant digerere. Illud etſi concedatur, tamen alia probabilitati obſtant. Primo enim in quibuſdam tantum arboribus invenitur, quæ fructuum illicio carent, ut ibidem quieſcens avis nutriatur. Forte illa gaudet baccis viſci, ut ſæpius ob eam cauſam ibi deprehendatur; quam & figmenti puto eſſe originem. Sed quod hoc in caſu peremptorium, viſcum infra ramis quoque naſcitur, non modo ſupra. Itaque non eſt quod opinemur aliquid ramis incidiſſe. Viſcum præcipue innaſcitur malo ſylveſtri, malo hortenſi, quandoque & corylis, raro quercubus; quarum Viſcũ admodum medicũ cenſetur, virore per hyemem æſtatemq; integro, baccam ſplendide albeſcentem proferens: adeo ut diſpar prorſus, cui innaſcitur, plantæ exiſtat. Duo igitur velut extra dubium ſtatui poſſunt, & quod ſuperfœtatio fiat ex abundantia ſucci in ramo qui eam prodit, & ſuccus ille talis ſit, quem arbor excernit, ut aſſimilare nequeat alioquin ramo inſinuandum. Præterea pinguior videtur & magis unctus vulgari arborum ſucco; ut apparet ex bacca, quæ glutinoſa cum ſit, tota æſtate & hyeme viret, arbor vero minime.

557. Hoc experimentum, de Viſco ad alia Luciferum eſt. Ideo tentari poſſet reſciſſo mali ſylveſtris ramo in cortice, & vulnere irrigato per ſingulos dies aqua calida fimo admixto, ut exploretur num proferat miſſeltoe ſeu plantam viſci aut ſimile quid. Sed præſtaret periculum facere irrigatione aut inunctione quæ arbori minus naturalis quam aqua, ut oleo, flore cereviſiæ, &c. modo talia ſint quæ arborem non enecent.

558. Profuerit animadvertiſſe, quid ex plantis germinabit, ſi naſcendis ramis ponatur obſtaculum. Amputatæ igitur arboris ſummitatem obducto ad aliquam profunditatem limo tege. Perſuadet meus de iſto negotio conceptus naſcituras radices, quas & ſurculi limo inſerto gignunt. Quare in hoc experimento arctiſſime arbori applicandũ velamentum ex iis, quæ minus, quam limus, naturæ plantæ congrua. Probetur corio, panno, ceruſſa, ſi arbori innocua. Certum eſt quod filix inventa fuerit enaſci ex arbore ramis orbata.

559. Aculei arborum faciunt etiam excreſcentiæ ſpeciem, cum in ramos aut folia non excreſcant. Plantæ ramis aculeatæ ſunt ſpina alba & nigra, rubus, roſa, malus citria, malum ſylveſtre, uva criſpa, berberis. Quæ foliis aculeatæ ſunt, Ilex, Iuniperus, Oxyacanthus Galeni, carduus, Urtica exili & venenato armatur aculeo; ut borrago, innoxio. Cauſa eſt, celeritas excreſcentiæ, inopia humoris, corticis arcta compreſſio. Spiritus enim germinationem feſtinans, nutrimentum ramo proferendo non ſufficiens, arctatuſque nimium cortex aculeatos reddunt ramos. Hinc & pyramidis in modum faſtigiantur, conſumpto ſcil. humore ubi modicum protuberavit. Frondes aculeatas facit nimii in eas ſucci propulſio, quam ut æqualiter in frondem diſtribuendus eat. Ideo aſperitas illis adeſt, ut in borragine, urtica. Frondes Ilicis læves ſunt, non planæ, ſed quaſi rugoſæ, eandem ob cauſam.

560. Plantarum nonnullæ, non aculeatæ, cortici aliquid habent affine in frondibus lanuginoſum & villoſum, ut thryallis, leucoïum incanum arboreſcens, tuſſilago. Earum lanugo eſt à ſubtili ſpiritu in molli & pingui ſubſtantia. Nam certum eſt quod leucoïum incanum & Thryallis contuſæ, bono cum ſucceſſu applicatæ fuerit carpis manuum in

in laborantibus febri tertiana aut quartana. Vapor tuſſilaginis virtute valet quæ pulmones ſanet. Frons quoque conſolidat in Chirurgia.

561. Alia excreſcentiæ ſpecies eſt exſudatio plantarum, conjuncta cum putrefactione, ut patet in malis quercus, quæ præſertim in frondibus quernis reperiuntur, & in ſalicibus. Agricolæ confinxerunt ſibi prognoſticon, ſi mala quercina vermibus intus ſcateant, anni futura peſte infamis ſignum eſſe. Neque à veriſimili abit, quoniam ex corruptione proveniunt.

562. Cynosbati excrementum aut alia vepris gerit tenuiculum apicem aut verriculum ex muſco, vario colore, quæ diſſciſſa deprehenduntur ſcatere parvis & albis vermiculis.

Experimenta varia ſpectantia productionem perfectarum plantarum ſine ſemine.

563. Controverſiam non patitur, quod terra ex fundamentis fornicati operis aut ædium, ex fundis puteorum, in ollas translata novas herbarum ſpecies dabit, ſed interveniente juſti temporis interſtitio antequam germinet. Si enim ſumatur ad ulnæ profunditatem ſub terra recondita, primo anno fœcunda erit, ſin altius depreſſam cogeras, nonniſi poſt anni bienniive ſpatium.

564. Natura plantarum, quas iis ex locis ſumpta terra educit, imitatur refertque indolem glebæ ipſius: ſi gleba ſit purior & mollior, molles dat herbas, ut gramen, plantaginem, & ſimiles. Sin dura ſit & jejuna, aſperas alit, ut carduum, abietem, &c.

565. Vulgaris experimenti eſt, quod in ambulacris denſo ſabulo conſtratis terra primo anno gramen nodoſum oſtendit, poſt, gramen ſpicatum. Cauſa eſt, durities glareæ aut calculi primum projecti, qui gramen aſſurgere non patiuntur, ſed detorquent, ut, qua data via, exeat. Relaxata vero pauliſper terræ ſuperficie vulgare gramen emergit.

566. Ajunt, ex terra umbroſæ aqueæque ſylvæ ad aliquam profunditatem effoſſa vaſiſque figulinis impoſita prodire herbas pingues & ſucculentas, ut nummulariam, portulacam, ſedium, pulegium, &c.

567. Quin & in aquis plantæ naſcuntur non actis in fundum radicibus; ſed ſunt ex genere minus perfectarum, cum plerumq; præter frondes nihil ſint, eaſq; parvas, ut quam vocant ulvam paluſtrem vel amatam, cujus frons paulo magis Thymi fronde craſſeſcit, ſed lætiori virore eſt, producitq; exilem fibram infra aquas, ſed longe à fundo remotam. Lilium aquoſum radice nititur. Magnus præterea herbarum numerus eſt in lacubus creſcentium.

568. Teſtimoniis Veterum & Neotericorum comprobatur, maris ſuperficiem nonnullas exhibere herbas, quas illi putant ex concreto aquæ limo provenire, ubi regnat maxime Solis fervor, & lentus omnino maris motus eſt. Alga marina & eryngium radicantur, ſed prior ſub aqua, poſterius in littore.

569. Obſervatum antiquis, è nive valide compacta & putrefacta pullulare herbas, omneſq; deprehendi amaras. Præcipuæ apud illos deſignationis flomus vocata. Certum eſt, in nive plerumque vermes reperirii lumbricis haud abſimiles; unde fuerit non improbabile plantas ex ea oriri poſſe.

570. Aſſerunt veteres, ex lapidibus herbas gigni. Fieri poſſe docet id quod velut indubium admittitur, bufones ſcilicet in medio lapidis cæſi aliquando repertos fuiſſe. Silices quoq; terræ injecti muſcum colligunt; & parietaria, aliique flores muris innaſcuntur. Sed an vulgaris ſit later aut lapis, an ex limo & rimis, nondum docuit obſervatio accuratior. Sambucum enim Fraxinumq; aliquando ex turrium muris provenire notarunt, cum ex fiſſuris creſcere non controvertenda veritas ſit; adeo ut craſſeſcentibus iter præbeat dividens ſe lapis. Præterea dubitatur, an & cæmento illud debeatur, aut an non aves ſemina disjiciant. Scopuli quoq; herbeſcunt; ſed putem herbas tales reperiri ubi terra putreſcit. Compertum & illud, magnas arbores in lapicidinis creſcentes ſaxis impreſſiſſe radices.

571. Fodinas Germanicas memorant in fundo vegetabilibus fœteſcere, aſſeruntque operarii, magicæ quid virtutis ineſſe, quod colligi ſe non patiantur.

572. Maris arena raris vernat plantis. Veterum nonnulli imputant id Soli humorem prædanti per exhalationes, antequam terræ incorporetur, & plantam nutrire queat. Teſtantur, arenæ radices ſemper limo infigi, neque dari arenæ venas ſi proceſſeris ad aliquam à ſuperficie profunditatem.

573. Circumfertur ex vero, plantas quaſdam ad tempus germinantes ſuo victitare ſucco, ſine extranei nutrimenti adminiculo, quod terra, aqua, lapis, &c. ſuggerat. De hac re videatur Experimentum 29.

Experimenta varia ſpectantia plantas peregrinas.

574. Ex relatu eſt, Terram Indicani cœli diſſitarumq; regionum ſaburrandæ navi exportatam in aliquod Italiæ ſolum, herbas protuliſſe Exoticas, Europæis incognitas. Ex earum quoq; radicibus, corticibus, ſeminibus ſimul contuſis, aliiſq; admixtis terræ, probeque irrigatis aqua calida, proveniunt herbæ aliis non abſimiles.

575. Plantæ ex calidis plagis traduces in aliaſque tranſvectæ laborant in extrudendo germine eo tempore, quod climatis ſui proprium. Ut igitur noxa arceatur, nihil amplius requiritur, quam ut tutæ ſint adverſus injuriam retardationis ex frigore. Ex Hiſtorica quoque fide exſtat, quod frumenta calidi ſoli in frigidius translata præcocitate ſuperent vulgare illud frigidioris terræ. Veriſimile eſt, meliorem fore experimenti ſucceſſum in frumento quam arboribus, cum grana tantum ſint annua, unde virtus ſeminis non conſumitur, cum in arbore vileſcat ex ea, in quam translata migrat humo.

576. Complures plantæ, quas aura benignioris cœli educat, expertæ rigidioris inclementiam ſub extremum nihilominus ver pullulabunt, germine maximam æſtatis partem integro, ut docet ſemen mali aurantii, citri, &c. eorum ſemina extremo Aprilis in terram conjecta dabunt gratiſſima acetaria, aliis herbarum admixtis: nec dubito quin ſemen caryophylli, piperiſve, &c. ſi hic viride haberi poſſit tempore ſementis, idem comprobaret.

Experimenta varia ſpectantia tempeſtates quibus plantæ proveniant.

577. Ex floribus, granis, fructibus quædam præcocia ſunt, alia ſerotina. Florum apud nos præcoqui ſunt, primula veris, violæ, anemonæ, aſphadeli

deli paluſtres, crocus vernus, tulipæ nonnullæ, quæ omnes frigidæ, proptereaq; ut videtur, augeſcent calorem Solis acrius perſentiſcunt, quam herbæ calidæ; ut frigida manus citius quam calida minimum percipit calorem. Illis proximæ ſunt parietaria, Verbaſcum, hyacinthus, flores roſmarini, &c. poſt illas, veronica, roſa, pſeudoacorus, &c. noviſſimæ ſunt cariophylli, malva hortenſis, delphinum, &c. maturrimi flores ſunt, illi mali perſici, amygdali, corni, chamæleæ, &c. quoſcunque iſtæ dant arbores, multo turgent humore & aqueo & oleoſo. Ideo crocus vernus, cum herba ſit oleoſo ſucco, præcox eſt, citius enim illas, quam arbores ſicciores Sol afficit. Granorum hi ſunt gradus, ſecale & triticum, avena, hordeum, piſa, fabæ; nam etſi fabæ & piſa virentia eſui apta prius reddantur, ſicca tamen, equorum paſtus, tardiſſime matura videmus; pinguibus granis minus talia prævertentibus. Fructuum præcociſſimi ſunt, fraga, ceraſa, uva criſpa, uvæ corinthiacæ; deinde mala, & pyra, præcoqua armeniaca, fructus rubi Idæi: inde pruna damaſcena, & pleræque prunorum ſpecies & mala perſica, &c. ultimo ſunt loco mala, pyra hiberna, uvæ, nuces, cotonea mala, amygdalæ, pruna ſylveſtria, baccæ cynosbati, lupuli, meſpila, ſorba, corna.

578. *Notandum*, arbores, quarum ſera maturitas, plerumq; citius efflorescere, ut probant malus perſica, cornus, prunus ſylveſtris, amygdala, &c. & naturæ providè ſua adminiſtrantis hic elucet induſtria, quod feſtinos emittant flores, cum alioquin efficax Solis calor ad plenam maturitatem comitari non poſſet.

579. Fructuum quorundam geminus, ſed raro, proventus eſt: quo refer pyra nonnulla, fraga, &c. Sunt illi ex eorum genere qui nutriuntur plenius; quo fit, ut abſoluta periodo antequam Solis calor nimium elangueſcat, aliam implere queant. Ex floribus violæ uno in anno bis renaſcuntur, præſertim albæ duplices; atq; iſta planta humido abundat. Roſarum ſimilis fœcunditas, ſed ſine amputationis neglectu, ut ante audivimus.

580. Moſcovia quanquam nonniſi ultimo vere frumentum excreſcere patiatur, meſſis tamen eorum noſtræ maturitatem æquat. Ratio eſt, quod diſperſa nix comprimat terræ vigorem, uſuq; edocti ſumus, longas apud nos hyemes facere ad anni fertilitatem; quibus elapſis flores frumentumque præcocius & ſerotinum proventu ſimultaneo fere pariant, unde agricolis ſæpe turbæ. Roſas enim rubras & damaſcenas idem tempus conſpiciendas præbet, concurritque frumenti & hordei meſſis. Sed plerumque id accidit, quod præcociora quaſi præſtolando ſerotinis coincidant, non vero quod illa tardioris proventus accelerentur.

581. Arborum fructiferarum varias alit mitius clima terræ, quæ teneros maturoſque fructus donant, continuata integri fere anni per vices ſibi ſuccedentes fertilitate. Idem pene tribuunt apud nos malo aurantio per magnam æſtatis partem, ut & ficui. Et profecto huc tendit natura dirigẽs plantarum motus. Sed quia vel ſucco abſumendo deſtituantur, aut incubo hiemis frigore retardentur, ideo non niſi ſucculenta calido in ſolo hanc ſuccedaneæ maturitatis periodum abſolvunt.

582. Quædam herbæ tantum ſunt annuæ, atq; hoc temporis circuitu prorſus cum ſuis radicibus emoriuntur, ut borrago, lactuca, cucumeres, melones, moſchati, ocymus, tabacum, ſemen ſinapi, atq; omne frumenti genus. Aliæ in complures annos integræ perſtant, ut hyſſopus, chamædryos, lavendula, fœniculum, &c. Ratio, quare emoriantur, duplex eſt; prima eſt ſeminis teneritudo aut debilitas, anguſtæ vitalitatis, ut apparet in borragine, lactuca, cucumere, frumento, &c. Ideoque nihil horum exiſtit calidum: altera, quod herbæ quædam leviſſimo frigore perſtringantur, ut ocymus, ſemen ſinapi, omneſque illæ calore prævalent.

Experimenta varia ſpectantia durationem herbarum aut arborum.

583. Durabilitas maxime in iis conſpicua, quibus corpus eſt largiſſimum, ut ſunt quercus, ulmus, caſtanea, lotus arbor, &c. Sed arbores hoc ſpectat; in herbis enim ſæpe contrarium obtinet: cum borrago, braſſica, pepones vaſta ſatis mole, brevi duratione ſint, & hyſſopus, ſatureia, chamædryos, thymus, ſalvia diu integra perſtent. Ratio eſt, quia vitalitas arborum ex vigoris demenſo & ſucci quantitate dependet, ſatis alioquin munitarum corticis circuitu adverſus injurias aëris. Herbæ autem ſucco aluntur languido, molli cortice armatæ, quæq; vita longiori præcellunt, acri odore lignoſoque caule ſunt.

584. Arbores glandiferæ fructiferis præſtant durabilitatis prærogativa; imprimis quarum fructus ſunt humidiores, ut quercus, fagus, caſtanea, juglans, amygdalus, pinus, &c. durabilitate anteunt malum, pyrum, prunum, &c. cauſa eſt pinguedo & oleoginoſitas ſucci, qui conſumptioni magis reſiſtit, quam aqueus.

585. Arbores, quæ ſerius frondeſcunt, & defrondeſcunt, longævitate illas excedunt quibus frondes citius enaſcuntur, deciduntque. Cauſa eſt, quia tardior productio fixum magis humorem arguit, altera magis laxum, faciliuſq; reſolubilem: eadem ratio obtinet, cur agreſtes arbores longius quam hortenſes ævum agitent; & in eadem ſpecie illæ fructibus acidis, quam dulcibus.

586. Nihil eſt quod æque conducit prolongandæ arborum, ſpinarum, herbarum vitæ ac frequens amputatio, quæ quoties repetitur, ſuccum plantæ renovat ne tam late effuſa luxuriet, nec tam languide adoleſcat, quam ſi amputatione caruiſſet; adeo ut plantæ annum vivere ſolitæ, ſi tempeſtiva reſectio non intermittatur, parciorque earum ſit uſus, continuoque excreſcere permittantur, vitalitate annum exceſſuræ ſint; ut ex parte notatum, tales, lactuca, portulaca, cucumer, & ſimiles. Arbores luxuriantes in cæmiteriis aut ædium ruinis ſunt ſine ramis adeo denſis & pumilæ.

587. Aliquo experimento tentari poſſet artificioſa plantarum longævitas ſupra eam quam nativa cujuſque periodus includit; ut ſi caulem tritici efficere cupias explendo integri anni ſpatio parem. Præſupponimus ſemper, eam ita tractandam, ut enecantis hyemis periculum effugiat; cum ſermo noſter intra prolongationem dati à natura ævi ſubſiſtat. Concipio, velut axioma admittendum, quicquid ſerotinam reddit arborem, longævitati conducere. Expediret periculum facere in umbrato tritici caule, & circumjecto receptaculo ligneo, ſtramen ejus non attingente, ut publicè circumfluus aër excludatur.

De

De conſervatione fructuum plantarumque tam in arbore aut caule quam decerptorum, agemus ſub titulo de conſervatione corporum.

Experimenta varia ſpectantia varias plantarum figuras.

588. Particulares plantarum figuras relinquimus deſcriptioni ſpeciatim iis occupatæ, contenti generatim inſtituta quorundam eo ſpectantium obſervatione. Arbores & herbæ in ramis producẽdis non habent figuram, nec ordinem ſequuntur. Cauſa eſt, quia ſuccus in cortice repreſſus nõ ſimul prorumpit (ut in arborum corporibus truncisve aut herbarum caulibus) donec ramos proferunt; & quando prorumpunt, fortuito ſe exerunt, qua via datur in cortice. Verum eſt, quaſdam diſperſis magis exire ramis, ut ſolet ilex, pyrus hiberna, malus cotonea, meſpilus, citrea, quædam exactiori pyramide faſtigiantur, & in umbonem aſſurgunt ternũ, ut pyrus (cujus originem Critici arceſſunt ἀ πῦρ, ignis) malus Aurantia, abies, ſorbi arbores, tiliæ, malus medica, quædam magis expanſæ ſunt, ut fagus, fagi fœmina, &c. cæteræ magis indifferenter ſe habent. Cauſa cur ita diſpergant ramos, eſt feſtinata ſucci eruptio, unde juſta proceritate corpus non efferunt, ſed oberrantibus circa terram ramis. Cauſa pyramidis, eſt ſucci repreſſio longe antequam ramos emittit, ejuſque æquali gradu conſumptio ſimulac illi prodeunt. Diſperſio eſt ex ſucco copioſe ſurſum delato ſine conſumptione, & ſimultanea feſtinatione non intermiſſis vicibus.

589. Herbæ, non vero arbores, inveniuntur, quę poſſent dici obſervare ordinem in edendis frondibus; utpote articulis nodiſque diſtinctæ totidem obſtaculis germinationis, vices flagitantis ut ſe promoveat, quales garyophyllus flore ſimplici, fœniculum, frumentum, arundines, cannæ. Cauſa, inæqualis aſcenſus ſucci, ut ad viæ obices quaſi retardatus ſubſiſtat. Videntur quoque arctius compacto caule dureſcere, unde impedimentum ſurſum tendenti ſucco, donec in nodum ſe collegerit, ex quo coactior exit urgeturque ad proferendum. Hinc earum pleræque cavæ ſunt, caule ſicco, ut fœniculum, ſtipula, arundo.

590. Floribus omnibus accurata figura eſt, quorum numerus quaternarium aut quinarium non excedit, ut primulæ veris, flores cynosbati, roſæ moſcatæ flore ſimplici & caryophylli tales, &c. qui frondibus quinis conſtant: lilia, Irides, flores borraginis, bugloſſæ, &c. qui quaternas habent: quædam innumeros proferunt flores, ſed parvos, ut calendula, trifolium. Videmus etiam folliculos & pediculos quibus flores ſuſtentantur, figuratos eſſe, ut quinque folia externa graminea, quibus flos roſæ includitur ante expanſionem folliculi caryophyllorum. Sunt & frondes figura aliæ rotunda, aliæ oblonga, nullæ quadrata, multæ extremitatibus ſerratæ vel lacinioſæ; quales in floribus raræ: exiſtimo enim lacinias caryophyllorum reſpondere inæqualitati foliorum in quercu, vinea, & ſimilibus. Sed illæ raro aut nunquam potius ſpiras habent.

Experimenta varia ſpectantia præcipuas plantarum differentias.

591. Paucæ plantæ florent antequam frondeſcant, ut amygdalus, malus Perſica, cornus, ſpina nigra, &c. ſed plurimis frondes priores ſunt floribus, ut probat malus, pyrus, prunus, ceraſus, ſpina alba, &c. cauſa, in his ubi flores antevertant, eſt acer ſpiritus (ideo plerumque citius exhibent fructus tempore veris, ſed quorum ſerior maturitas, ut pleraque prædicta particularia) aut oleoſus ſuccus, frondibus quam floribus producendis aptior.

592. Quaſdam plantas tota hieme viror non deſerit, aliæ defrondeſcunt. Quæ hiemem ferunt illæſo virore, ſunt ilex, hedera, buxus, abies, taxus, cypreſſus, juniperus, laurus, roſmarinus. Cauſa viriditatis integræ eſt arctior compactiorque foliorum ſubſtantia, pediculorumque. Cujus iterum cauſa eſt tenax & viſcoſus plantæ ſuccus, aut vigor, earumque calor. Prioris generis eſt ilex, cujus ſuccus ea viſciditate, ut ex ejus cortice paretur viſcus, Caudex hederæ tenax eſt, nec ea fragilitate, quam in aliis parvis virgultis experimur: abies præbet picem: lignum buxi ſolidũ & ponderoſum eſt; quod globi docent. Taxus conſtat valido & flexili ligno, arcubus id probantibus qui ex eo fiunt. Secundi generis eſt Iuniperus, ligno odoro, fortiter ignis calorem intendente: lauri quoque calidum & aromaticum eſt lignum. Sic quoque ſe habet roſmarinus inter frutices. *Frondium denſitatem cauſatur* lævitas & ſplendor, ut in lauro, & ilice, buxo, &c. aut durities in ſpiram coiens, ut in cæteris. Tentari poſſet roſmarini inſitio, lauri, aut buxi in truncum ilicis, cum iſtas plantas integra ſuppetat hiems. Operæ quoq; pretium foret experiri inſitionem aliarum arborum, ſeu fructiferæ deligantur aut ſylveſtres, *ut obſervetur ſcilicet, an non fructus frondeſve ſerotinas in provectiorem extendant hiemem, quia ilex ut plurimum hiemi ſua donat. Forte* chamælea in ilicem vel agrifolium inſitione tranſlata grandior præcociorque evadat.

593. Plantis nonnullis utut flores, tamen fructus non deſunt, & contra; in aliis utrumq; requiras fruſtra: pleræq; arbores fabrilis materiæ, grandiores, ut quercus, fagus, &c. conſpicuo flore non vernãt, ex fructiferis quoq; arboribus paucæ, ut morus, juglans, &c. quædam frutices, ut juniperus, ilex, flores non edunt: variæ herbæ ſemina, fructibus paria, proferunt, non flores, ut portulaca, &c. quæ nec flore, nec fructu induuntur, paucæ omnino ſunt, ut ceraſus duplex, ſalix, &c. ſed de ceraſo dubitatur, an non artificii aut culturæ hoc opus ſit. Si ars hic regnat, tentari poſſet, quid valeat in duplicandis mali aliorumq; fructuum floribus. Quæ & flore & fructu deſtituuntur, multæ non ſunt, ut ulmus, populus, buxus, filix, &c.

594. Sunt quæ continuo in altum efferuntur incremento, ſeq; ipſis ſuſtentantur, ut quæ inter arbores plantaſq; ſunt grandiores. Aliæ humi repunt, arboribuſq; vel pedamentis fulciendæ implicantur, erigere ſe invalidæ, ut vinea, hedera, vepres, vitis alba, periclimentum vel caprifolia, lupulus, clematis, camomillum, &c. cauſa ex parte jam dicta, quod omnes plantæ ſurſum naturaliter aſcenſu nitantur. Sed ſi ſuccus protrudatur ſurſum præpropere, gracileſcit truncus ponderi ferendo impar, unde in poſtrema hac ſpecie proventus celeritas.

Experimenta varia ſpectantia modum compoſitionis & terrarum emendationem.

595. Quod primum ſeſe offert ac uſitatiſſimum adjumentum, ſtercoratio eſt. Bonitate cæteris præſtat

præſtat ſtercus ovium, ſecundas tenet ſtercus vaccinum, tertio loco habetur equinum, ſed calore per mixturam refringendo. Columbinum horto imprimis prodeſt, quæque terræ menſura modica conſtant. Stercorandi ratio in uſum venit hæc, ut terra aratro inverti ſolita fimum diſperſum accipiat protinus ante arationem aut ſementem, atque ita arando obruatur. Iacto enim diu ante per arva, Sol pinguedinis plurimum decoquit. Si paſcua ſit terra, aliquanto ſerius & ſub hiemis viciniam disjice, ut langueſcens Solis calor minus exſiccet. De Compoſitione qua ſpecialiter ſpectat horti culturam, ut de areola calefactoria, &c. ante [*Exper.*401.*&* 2.] egimus.

596. Alterum, miſcellas terras inſpergere, ut mergam, calcem, arenam marinam, paluſtrem, terra terræ ſuperingeſta, eiſque varie miſcendo temperatis. Mergam commendat pinguedo, & calor inter extrema medius: proxima eſt arena marina, cui proculdubio aliqua virtutis prærogativa eſt ex ſale, vitæ rudimento. Calx nimium aliquanto terram adurit; ut convenientior ſit locis frigido-limoſis, humidiſve. Sed agricolæ verſatiſſimi ſermonibus interfui, cum errare vulgo diceret eos, qui calcem terræ aratoriæ prodeſſe cenſent, non vero paſcuæ, cum & gramini, & frumento proficua ſit. Sed errori occaſionem dediſſe, quod terram calce ſubactam, vario neque intermiſſionem paſſo proventu, deterant, exhauriantque, ut deinde exhauſta nonniſi parce in gramen ſufficiat. Utile fuerit tentare quid ſit futurum, ſi terra aratrum paſſura calcem accipiat paulo antequam ſubigatur, quæ deinde tractetur ut fimus; ſed oportet friabilem reddiderit pluvia, aut quod jacuerit inculta; terra gleboſa in circuitum ſe volvente: memini enim inſignem hortum, cui campus quaſi ſuperingeſtus erat, primo plantationis anno egregie protuliſſe fructus, cum terræ ſuperficies plerumque fœcundiſſima ſit; quæ tali apparatu duplicatur. Sed ego prorſus mihi perſuadeo, ſi abſque magnis impendiis effici poſſit ut terra abundet ſale petræ, optimam eam fore. Modus accelerandi productionem ſalis petræ, eſt ut Sol arceatur, & germinaturis vegetabilibus ponatur obſtaculum. Ideo ſi operimento, terræ aliquantum complexo, ex ſtramine tegumentum imponas, aut tabulis terram tectam conſternas, ſalem petræ fundus dabit. Ex paluſtri aut fluviali terra fit optima compoſitio, ſi præſertim diu purgata non fuerit palus, ne aqua nimis ſit jejuna. Addo, & admixta ei calce fore adjumentum.

597. Tertius modus terram corrigendi eſt ex aliis ſubſtantiis, quæ fœcundandi virtute impregnatæ ſunt, etſi mera terra non ſit. Hic cineres excellunt; adeo ut circumvicina Ætnæ regio & Veſuvio compenſet quodammodo crebrarum eruptionum diſpendia, rara ſoli benignitate, quam diſperſi huc illuc cineres ingenerant. Fuligo non ſpiſſe conſperſa per campum aut hortum, probatam compoſitionem reddit. Sal quoque, ſed obſtat pretium. Docuit tamen experientia quod frumento ſativo admixtus atque una conſitus proſit. Sedet mihi hæc ſententia, quod calx in cinerem redacta frumentoque ſativo addita conducere poſſit, forte ut calx ſuper terram diſperſa. De ſeminum maceratione in variis cum aqua mixturis ut vigorem colligant, aut de irrigatione terræ per aquas compoſitas, ante [*Exper.*402.*&c.*] egimus.

598. Quartum corrigendi terram remedium eſt, ſi vegetabilia putreſcere in terra patiaris, atque ea ratione pinguefacias; ut frumenti ſtipulas, præſertim piſorum. Filices in terram conjectæ cœlo primum hiemante, fœcunditatem conciliant. Expediret periculum facere an congeſtæ arborum frondes, calce aut fimo admixtis, ut intendatur vigor, bonam in compoſitionem coirent, cum nihil æque neglectim habeatur, pereatque, quam frondes arborum. Nunc autem prout diſperſæ jactantur, neque mixturam ſubeunt, acida potius qualitate, quam ulla alia terram imbuunt.

599. Quintum terræ adjumentum eſt calor. Antiqui ericam, filices, carecta vento flammas per agrum terramque rapienti exurenda dedere. Calor quoq; ex parietibus & receptaculis ad emendationem faciunt. Terra etiam ad meridiem obverſa commodum colligit; velut & ovium caulis adjuvatur, calore ſcilicet ac compoſitione. Conjiciat forte quis, an ſub adventum hiemis non proſit terram ſparſis obducere filicibus (quod præcedens experimentum voluit) ut intendatur calor. Quin etiam ſuſpicio eſt quorundam agriculturæ artem intime callentium, quod collecti & ſuper terram lapidoſam cumulati ſilices (cujus rei frequens uſus) non conſtituant probatam atq; ex artis præſcripto agriculturam, quod contineant terræ calorem, ne dilabatur.

600. Sextam telluris juvandæ rationem præbet irrigatio, quæ duplex. Altera conſtat tempeſtiva aquæ admiſſione & excluſione; quæ nunc juſti morata ſpatio temporis proficit, nunc nimia ſi ſtagnet ac diutius ſubſiſtat, nocere ſolet. Sed fiunt hæc ſolo pratorum commodo, quæ diſſitum longe flumen habent. Altera eſt, aquæ derivatio ex terris, ubi ſcaturigines dantur, declivibus in ſolum humilius per canales, ex quibus tranſverſim actis diſperſa latius aqua effluat. Atque hæc deductio lucri ſpem facit ex frumenti & graminis feliciore proventu; eo luculentiore, quo terra declivis fœcundior eſt, quia abraſum nonnihil ex terræ pinguedine, ſecum abripit. Sed quocunque demum ſpectetur modo, nunquam utilitate caret. Generatim, ubi paludes quæque iis ſimilis aquæ facto velut diluvio exeunt, illa exundatio per hiberna aquarum incrementa ſequenti æſtati fertilitatem præſtat. Cauſa fuerit, quod & terræ conſervet calorem & illam ipſam nutriat. Sed in paludibus verſati, affirmant foſſas vel canales ſic habendos, ne nimia aquæ ſtagnantis mora, ulvam paluſtrem & & carices gignat. Tum enim terra inſtar nemoris excludit Solem, unde ſubſiſtens humor efficit ne iſtius anni gramen ex voto ſit. Tantum de irrigatione. Quæ ad evitandam percolandamque nimiæ aquæ copiam, & terræ in eo genere adjumenta, ſpectant, alibi diligentiam noſtram haud effugient.

Finis Centuriæ ſextæ Hiſtoriæ Naturalis.

FRANCISCI BACONI
DE VERULAMIO
NATURALIS HISTORIÆ
CENTURIA SEPTIMA.

Experimenta varia ſpectantia affinitates & differentias plantarum & corporum anima carentium.

601. QUicquid inter animata & inanimata diſcriminis eſt, accurate meditabimur titulo, cui tractatum de vita, ſpiritibus vitalibus facultatibuſq; ſeponimus; perfunctoria hic narratione contenti. Ad duo igitur velut capita revocantur iſtæ differentiæ, cum nullis non corporibus inſint ſpiritus & pars pneumatica. Sed duo præcipue animata & inanimata diſcriminant. Primum eſt, quicunque animata vegetat ſpiritus, indiviſus meat continuato in venas abditoſq; canales profluxu, ut ſanguis; niſi quod ille non ramos ſuos tantum habet, ſed ventriculos quoſdam aut receptacula, principalis ſpiritus ſedem, & quo velut corrivantur. Inanimatorum vero ſpiritus concluſi ſunt, & à partibus tangibilibus abſciſſi, ſibi invicem impervii, ut aër in nive exiſtit. Secundum, quod omnes animatorum ſpiritus plus minuſve accenduntur & ſubtilis quid flammulæ admixtum habent, ſubſtantiaque aëreſcunt. Corpora autem inanimata ſpiritus inflammari neſcios alunt. Neq; hæc differentia calorem aut frigus ſpirituum deſignat; nam garyophylla, aliaque aromata, naphtha aut Petroleum calidiſſimis conſtant ſpiritibus (olei, ceræ calorem longe excedentibus) ſed non accenſis; & quodcunq; ex his corporibus temperatis languidioreſque ſpiritus foventibus inflammatur, valide incaleſcit præ aliis ubi inflammata non ſunt, præter lucem & motum, &c.

602. Differentiæ ſecundariæ, quæque ex prioribus tanquam radicalibus exſurgunt, hæ ſunt. Plantis omnibus ex determinata conformatione figura eſt, non inanimatis corporibus. *Nota* enim, quouſque ſpiritus diſpergi continuatus poteſt, neque ſeriem deſerit, eouſq; procedit configuratio, terminoſque ab extremo conatu accipit. Deinde, plantæ nutriuntur, non vero inanimata corpora; accretionem habent, non alimentationem. Tertio, plantarum vitalitas fixa includitur periodo, quæ ſtata non eſt animatis corporibus. Quarto, ſuccedanea ſibi invicem individuorum propagatione plantæ conſervant ſpeciem; quod non deprehenditur in corporibus inanimatis.

603. Plantæ & metalla foſſiliave, quæ inanimatis accenſeo, præter quatuor ante dictos modos, etiam hiſce diſtant. Plantæ metallis cedunt longævitate. Secundo, ſoliditate & duritie. Tertio, illæ ſupra & infra terram geminum clima poſſident, cum hæc ſubterranea tantum, uno contenta ſint.

604. Pauca videas, quæ plantis & metallis communicant naturæ utriuſque conſortio. Corallium utriq; ſpeciei maxime cognatum eſt, ut vitriolum; quod commodiſſime ex humido ſuccreſcit.

605. Altera ſpecialis differentia eſt inter plantas & putrefactionem; quod hæc omnis (ſi non deſinat in arefactionem) in plantas abeat, aut animantia ex putredine naſci ſolita. Certum enim mihi omnino videtur, muſcum, fungos, atque agaricum, aliaque ejuſdem generis, eſſe tantum terræ certo modo putrefactæ ſobolem, aut murorum, aut arborum, ſimiliumve. Caro autem, piſcis, ipſæque plantæ, quæque plura huc referri poſſunt, putrefacta aut corrupta vermes generant. Putrefactiones, quæ indolem plantarum referunt, hæc ab iſtis diſcriminant, quod in ſucceſſoria prole non reviviſcant, quamvis & nutriantur, & ad periodum ſuam exſpirent, neque figura prorſus careant.

606. Cum ad trimeſtre æſtivum quæſita ſeceſſus temperie gauderem, reliqueram forte in clauſo undique loco malum citrium diſſciſſum. Ubi redii, video ex ſecta medulla enatos apices capillares pollicis longitudine, cum puſillis capitibus nigris, herbæ inſtar repræſentantibus.

Experimenta varia ſpectantia affinitatem & differentiam plantarum & animantium, & quo participent confinio.

607. Quo naturæ conſortio copulentur plantæ & animantia, quaque contrarietate à ſe invicem recedant, ſequentia docebunt. Utraque ſpiritus ramis efflorefcentes continuato fluxu protrudunt, inflammationique aptos poſſident, ſed qui in animantibus ventriculos & receptacula habent, non in plantis, ut ante *[Exp.1. Cent.7.] diximus. Secundo, illorum ſpiritus flammæ magis communicant,* quam plantarum. Atq; *hæ primariæ ſunt differentiæ*; ſecundarias accipe. Primo, plantas in arcto terræ contubernio educari videmus, animantia à matrice ſeparata per ſe ſubſiſtere. Secundo, animantibus ineſt locomotiva facultas, non plantis. Tertio, animantia à partibus ſuperioribus alimentum hauriunt, præcipue per os; plantæ inferioribus, nempe radicibus. Quarto, ſemen vaſaq; ſeminalia, quæ ſurſum vergunt, plantæ partes habent, in animantibus illæ, quæ deorſum reſidunt. Quare non venuſte modo, ſed & philoſophicè dictum, homo eſt planta inverſa; quod enim in plantis eſt radix, caput eſt in animantibus. Quinto, exactè magis configurantur animantia quam plantæ. Sexto, major organorum diverſitas illis eſt intra corpus, & velut interior conformatio, quam plantis. Septimo, illa ſentiendi facultate valent, hæ carent. Octavo, animantia ſpontaneum habent motum, quo plantæ deſtituuntur.

608. Differentiam in plantis ex ſexu haud raro videas. Sic datur mas & fœmina pæonia, mas & fœmella roſmarinus, mas & fœmella ilix: generare ex coitu non poſſunt, ſed ab eo proxime abeſt quod de mare & fœmina palma tradunt; nimirum alteram alteri adſitam in mutuos inclinare amplexus; adeo ut (magis id mirum) velint, quo erectæ indeflexæque ſuccreſcant arbores, innexa, quæ ab una ad alteram porrigantur, reſti aut linea curari corporis intermedii ope, contactum. Sed non abludere ultimum id videtur à figmento, aut ſaltem amplificandæ rei datū. In ea tamen opinione ſum, binarium ejuſmodi potentioris & languidioris, inſtar maris & fœminæ, in omnibus reperiri animantibus. Aliquando confuſa deliteſcunt, ut in quibuſdā è putrefactione natis non exprimi patet diverſitatis

tatis notas. Aliquando duplice agnoſcuntur, ut in harmaphroditis; ſed in univerſum pleræque ſpecies aliquo pollent vigore.

609. Quæ plantas & animantia aliquo naturæ confinio jungunt, hæc ſunt, quod fixa exiſtant, & motum localem ignorent, licet aliquem in partib⁹ habeant, ut oſtrea, cochleæ, ſimiliaq;. Ex fabula eſt quod narrant, in regionibus Septentrionalib⁹ herbam creſcere in formã agni, gramine nutriri, adeo ut illud circa ſe abſumat. Putaverim, ex herbæ figura originem fabulæ eſſe; ut ſcimus dari etiam ſatyrion floribus apes referens, &c. Quantum ad gramen, videtur planta prægrandi ſuſtentata caudice, verticeque amplo, illud depaſcere ad aliquod in vicinia ſpatium, ſubtrahendo ei ſuccum terræ.

Miſcellanea experimenta ſpectantia Plantas.

610. Ficus Indica ramos ſuos intra unum annum adeo incurvatos demittit, ut ſponte novas agat radices, quibus denuo ex ſe invicem multiplicitet auctis, una arbor ſpeciem nemoris exhibet. Cauſa eſt, copia ſucci, caudiciſque mollities, qui ramos, ſi nimium onerentur, nec valide ſuſtenteutur, deprimit. Frondes minoris ſcuti latitudinem æquant, fructus piſæ craſſitiem. Ratio eſt, quod continua umbra augendis frondibus opitulatur, fraudato fructu, qui ſuaviſſimi ſaporis eſt. Atque proculdubio eſt ex humiditate oleaginoſa ſucciq; teneritudine, qui ramos in iſta planta tam flexibiles reddit.

611. Antiquorum nonnemo aſſerit, apud Indos arborem eſſe, quæ paucis, ſed immenſis longitudine tricubitali, latitudineque bicubitali frondibus veſtitur, fructumq; ſaporis optimi cortice enaſci. Poſſet fieri, ut plantæ exiſtant, quæ tam valide ſuccum propellant, ut tempus deſit, aut varios in ramos diſtribuendo, aut fabricando caudici qui fructus ferat. Apud nos, ſi ratio ineatur comparationis, in genere arbores habent parvas frondes. Fic⁹ maximas præfert, deinde vinea, morus, ſycamorus. Ultimi ordinis ſunt, ſalix, tilia, ſpina. Sed invenias ubi herbis, præ arboribus, magnarum frondium prærogativa eſt, ut in lappa, cucurbita, cucumere, braſſica. Cauſa coincidit cũ ea quam dedim⁹ in ficu Indica, præceps & copioſa ſucci protruſio.

612. Tria ſunt, quæ popularis uſus à dulcedine fecit commendatiſſima, ſaccarum, mel, manna. Primum veteribus cognitum vix fuit, & raro in uſu. In calamis reperitur, ſed inquiratur an in primo, an ulteriori nodo, utrumve etiam cortex calami ſaccarum largiatur. Apes mel conficiunt aut colligũt. Audire memini ex homine, cujus in agriculturæ ſtudio excelleret induſtria, quod apes cera paranda occupentur, & in menſis Maji principio alvearia melle deſtituta repererit, atque intra quatuordecim dies cum rores dulces ſparguntur, ſtipata inſtar cellæ. Veterum nonnulli ſcribunt, in Hyrcaniæ vallibus arborem nomine Occhum, mel deſtillare matutino tempore. Veri ſpeciem habeat, ſuccum & quarundam arborum lachrymas dulci eſſe ſapore. Poſſent quoque dulces è fructibus quibuſdam ſucci decoctione varios in uſus temperari, conſiſtentia mellis fortaſſe aut ſaccari. Sed prompte magis id ſpondeant uvæ paſſæ inſolatæ, ficus, uvæ Corinthiacæ, ſed ut modus adhuc inquiſitionem ſubire debeat.

613. Ab antiquis ſumpta narratio eſt, ad mare perſicum in arenoſo littoris tractu arborem nutriri aqua ſalſa, cujus radices, refluo mari, conſpiciantur velut ſine cortice, & ſalſugine corroſæ, cancrique inſtar immiſſis uncis arenam habitare, neq; fructibus carere. Profuerit tentamentum arboris duræ, ut ſorbæ, abietiſve, arenis implantatæ.

614. Sunt & plantæ, quæ veſtiẽdo inſerviant homini, ut ſequentes, cannabus, linum, goſſypium, urticæ (unde veſtes fiunt vocatæ linteamen ex urticis) ſericum creſcens. Conficiuntur etiam rudentes ex cortice tibiarum. Caudex plerumq; ſuppeditat materiam filaceam; aliquando ei ſolita innaſci lanugo.

615. Ferunt regiones quædam roſei coloris plantam, quæ noctis ſenſu contrahitur, mane aperitur, ſub meridiem ornatu laxe explicato; quam populares deſignant titulo ſomniculoſæ. Plurimæ igitur dormitatrices ſint neceſſe eſt, cum omnibus floribus illa ſit indoles.

616. Arbores ſunt, etſi raræ, muſcoſis & lanuginoſis radicibus. Aliæ plurimis filis velut barbatæ circumveſtiuntur, ut mandragora, præſtigiatorum imposturis accommoda. Formidandam enim ex illa imaginem ſtruunt, & facie radicis faſtigio impreſſa, fibras illas barbæ inſtar promittunt ad pedes uſque. Vernat & Cretæ ſolum quadam Nardi ſpecie (illis phu annumeranda) cujus villoſa radix eſt inſtar columbæ pedib⁹ hirſutæ. Sic radices bulboſas, fibroſas & hirſutas habemus. De bulboſis hoc ſtatuo, ſuccum magis properare verſus aërem & Solem. In fibroſis delectari magis ſubterranea ſede, hirſutas mediæ inter utraſq; naturæ eſſe, quæ ſucco ſurſum deorſumque miſſo circularem quoque ejus protruſionem addit.

617. Quarundam arborum lachrymæ depectũtur barbis caprarum, quæ cum illis dentes imprimunt admordentque, mane præſertim nondum exſiccato rore, prodeuntes, lachrymæ ſparſim adhæreſcunt caprarum barbis. Eſt conſimilis quoq; ladani ſpecies.

618. Platanus irrigata vino, ſi antiquitati habenda fides, exuit ſterilitatem: tentetur idem in radicibus; nam in ſemine vix notabilis operatio eſt.

619. Modus transferendi per longinqua terrarum ſpatia radices extero ſolo innutritas, hic eſt: ut in fictilibus arcte habeantur. Vaſarum capacitas ſi ex æquo magna non ſit, fundus inditis foraminibus pervius ſit, ut ſentiat arbor quibus foveatur, emoritura alioquin, &, ut videtur, ſuffocanda.

620. Cinnamomum vetus germinandi tempore præ cæteris plantis ſervari curabam ſicciſſime, omniaq; quibus aliæ proficiebant, hujus cedebant damno. Malignius enim incrementum erat cœlo pluvio. Inter dumeta quoq; alterius ſpeciei, à quibus plantas abhorrere plerumque videmus, hoſpitabatur, neq; admiſſo delectabatur Sole. Cauſa tot pariter complexa effectus dari poſſet, nutrimentũ, quod illa planta trahit parci⁹. Inquiratur, quouſq; Caſſia, cinnamomo ſuffecta, hæc in ſe comprobet.

621. Vetus ſcriptor narrat, caſſiam collectam inſeri pellibus beſtiarum recens excoriatarum, pellibuſq; putreſcẽtibus & vermes producentib⁹, exedi ab illis medullam ejus, eaq; ratione excavari; cortice, utpote quem amaror ingratũ reddit, abſtinent.

622. Hodiernæ vites infra illam, qua olim conſpiciebantur, magnitudinem ſunt, cũ pocula ex iis & Iovis imago efformaretur. Sed immitiore indole ſylveſtres fuiſſe videntur. Illi enim vini genitrices, crebra amputatio, repetita effoſſio, & cultura, diſtri-

diſtributo in uvas ſucco, fœtas reddit, prohibito, caudicis ne nimium craſſeſceret,incremento. Vinearum lignum multos in annos integrum arcet putredinem. Et, quod miremur,quamvis in nulla arbore,germinum,dum viret, par fragilitas ſit, ligni tamen exſiccati ea lentities eſt, ut Romanis Centurionibus præbuerit ſcipionis miniſterium.

623. Perhibent,vineas alibi,velut herbas,naſci terræ inerrantes, earumq; botros admodum grandeſcere.Profuerit experimentum,an plantæ,pedamentis fulciri ſolitæ, frondibus & fructibus augeſcant,ſi humo reptiles inſiſtant,ut lupulus, hedera,periclimenum,&c.

624. Cotonea aut alia mala, &c. melli immerſa diu illæſa perſtant,ſed quia forte melo ſaporem ex dulcore faſtidioſum illis conciliat, præſtiterit ſaccari pulveriſati,aut ſyrupi vini, ad octavam decocti,uſus Utriuſque fiat experimentum in malis aurantiis,citriis, punicis, cum ſaccari iſtius & ſyrupi miniſterium aliquoties repeti poſſit.

625. Illibatos noxæque expertes fructus etiam vaſcula forte tuentur, repleta arena tenui, cretæ pulvere,farina & polline, aut pulvere ligni querni & molæ.

626. Quoſcunq; fructus deſtinas longiori conſervationi, illorum prævertenda in carpendo maturitas eſt, colligendique ſereno ſiccoque die circa meridiem, non flante auſtro, ſilente decreſcentique Luna.

627. Uvas in vaſculo inani probe clauſo ſuſpenſas,non in cella,ſed loco ſicco, poſitas, ajunt diu ſervari integras. Nonnulli melius id fieri dicunt in vaſculo,quod ita vino repleatur, ne uvæ ſuſpenſæ illud attingant.

628. Quicquid ſervando impenderis caudici, botri commodis cedere ferunt; præſertim ſi caudex inſeratur medullæ Sambuci, ne Sambucus tamen fructum c ntingat.

629. Antiquorũ obſervatio eſt,fructus,lagenis, infra putei aquas depreſſis,impoſitos,diu vivere.

630. Herbarum & plantarum aliæ,etiam crudæ neq; coci operam paſſæ,epulis adhibentur, ut lactucæ, endivia, portulaca,dracunculus hortenſis, naſturtium,cucumeres, melones moſcati, raphanus,&c. aliæ nonniſi excoctæ,ut apium, ſalvia Romana, paſtinaca, rapa, aſparagus,carduus altilis (quanquam & hic, tener dum eſt juvenculuſque menſis non abdicetur,eduliſq; ſit etiam incoctus) aliarum eſus nulla opera attemperatur, ut abſinthii graminis,frumenti in herba, centaurii, hyſſopi,lavendulæ,meliſſæ,&c.ratio, quia damnati eſus herbæ duobus carent ſaporibus omnem nutriendi vim continentibus, pinguedine & dulcedine; aut contra amarore acrique ſapore conſtant, aut ſucco tam crudo, ut ad aliquam nutrimenti maturitatem excoqui nequeat. Quibus herbis plantiſve licet crudis veſci, utraque qualitate, jam dicta, valent (qualis omnium edulium indoles eſt) ut cæpa, lactuca, &c. Sed in dulcore hoc requirimus (cum dulcia quæ ſunt,ſtomachus admittat) ne craſſior ſit prægravetq;:paſtinaca enim & allium pinguedinẽ habent,ſed decoquendam ut craſſities deponatur. Subſtantia quoque tenera ſit oportet, cum videamus, triticum, hordeum,carduum altilem,probi non eſſe alimenti,niſi focum experta, qui emollit & tenereſcere facit,& artificioſa velut maturitate, palato conciliat.Raphanus & dracunculus hortẽſis ſimileſve condimenti loco adhibentur, haud nutrimenti. Sunt & herbæ, quarum eſum refugias, poculis tamen uſum præbituræ; ut lupulus, geniſta,&c. Inquiratur, quænam præter dictas,herbæ potum miſcere aptæ ſint; fecerit enim forte ad minuenda coctionis impendia, ſi cereviſia parari queat minus abſumptura maltæ,ſive byne,& hauſtus datura probæ diutius notæ.

631. Nutritivæ plantarum partes ſunt, ſemina, radices, fructus; ſed ut ſemina & radices alimenti prærogativa commendet, cum illud aut nullum aut parciſſimum in frondibus reſideat,florumque & caudicis par ratio ſit. Cauſa,quia radices,ſemina,fructus (omnes enim plantas oleoſæ aqueæque ſubſtantiæ miſcela conſtituit) plus ſubſtantiæ oleoſæ continent, frondes & flores plus aqueæ. Deinde,magis concoquuntur,cum radix,perpetuo ſubterranea, illo in gremio nutricis emolliatur (fructuſq; & grana (manifeſtum id) ſemeſtre ſpatium aut amplius mutaret, frondes vel menſis perficiat.

632. Plantarum plerarumq; ſemina ſapore & odore prævalent frondibus aut radicibꝰ. Ratio,quia quotquot plantas aſper & acer ſpiritus non vegetat,earum virtus concoctione & maturitate augeſcit,conſpicua ſemper in ſemine. Sed quas acer fovet ſpiritus,per ſe efficaciores ſunt,cum ille radicibus incluſus regnet; & aër perceptuſq; Sol faciat, ut langueſcens diſſipetur. Obvium id in cæpis,allio,dracunculo,&c. Sunt & plantæ radicibus calidiſſimis atque aromaticis, ſeminibus inſipidis, ut Zingiber.ratio jam dicta,calor *ſcilicet hujus plantæ admodum diſſipabilis, qui ſub terra cohibitus invaleſcit,ad aëris ſenſum exhalat evanidus.*

633. Succi fructuum aut aquei aut oleoſi ſunt. Illis accenſeo omnes, ex quibus exprimitur potus, ut uva,vulgare malum & punicum, ceraſum; ſunt & alii, qui potum licet præbere non ſoleant, ejuſdem tamen naturæ deprehenduntur,ut pruna,ſorba,mora,rubi Idæi,mala aurantia,citria,&c. ſucci ea craſſitie,ut in potus uſum exprimi nolint, forte temperari ſe patientur admixta aqua:

Poculaque admiſtis imitantur vitea ſorbis. Fructus ſpinæ albæ & cynosbati inodori idem præſtiterint. Oleoſo ſucco ſunt olivæ,amygdalæ,nuces omnis generis,pineæ,&c.etiam inflammabili. *Notandum*,alios ex aqueis ſuccis acquiſito ſpiritu turgidos, accendi, ut vinum. *Tertia* fructus ſpecies dulcorem habet acrimoniæ expertem & oleaginoſitatis,quales ſunt ficus,dactylus.

634. Sana & ex re obſervatio eſt, complures arbores,præcipue ex glandiferarum genere, ſemel tantum biennio fœteſcere: cauſa procul dubio eſt ſucci conſumptio; cum hortenſium arborum plurimæ,bene habitæ & cultæ multos per annos continue fructum gerant.

635. Nulla datur arbor, excepta quercu,quæ, præter nativos, tot fructuum notham ſobolem alat:juxta glandes producit gallas,poma quandoq; & nuces,quæ inflammari poſſunt, baccas quoque parit firmiter arbori inhærentes ſine caudice; profert quoq; viſcum, ſed raro. Cauſa in tot effectus ſufficiens poſſit eſſe compactum ligni corpus & ſoliditas quercuſq; medulla,quæ varios ſuccos varie exerit. Quare ſuperfœtationes in plantis meditanti ſucci aſcenſus largior,difficilis egreſſus curandus eſt.

636. Duæ ſunt excreſcentiæ arboribus innaſci

&

& in fungis haberi ſolitæ. Altera Romanis boletus dicta, in quercus radicibus inventa, menſarumque deliciis adhibita. Altera Medicorum uſibus celebrata, agaricum vocatur (ante nobis memoratum) ſummitates quercuum poſſidens, affirmantibus tamen nonnullis, etiam in radicibus reperiri. Facile adducor in eam ſententiam, quæ perſuadet, plures excreſcentias eſſe ab emortua aut marceſcenti arbore, naturali ejus ſucco in præternaturalem ſubſtantiam degenerante.

637. Arborum aliæ plerumq;, idque optime, inferiores ramos fructibus ditant, ut quercus, ficus, juglans, pyrus, &c. quædam ſuperiores melius, ut malus ſylveſtris. Quæ infra fœcundiores ſunt, umbram magis in adjumento habent, quam ut obſit. In univerſum, optimi fructuum ſunt infimi, utpote ſucco vegeto minimæq; effœto, qui breviſſimam nutricationis peragit viam. Hinc in aggerib⁹ plantatæ arbores fructus infimos exhibent maximos, uti antea [*Cent.6.*] dictum. Sic & umbra inferioribus nocet ramis, niſi in iis, quæ umbra gaudent, arboribus, aut ſaltem fœcundiores ſunt; atque ex earum genere, quæ aut validæ, ut quercus, aut latis frondibus, ut juglans, & ficus, aut pyramidali creſcunt forma, ut pyrum, ſed valentiori Sole ſi animandæ ſunt, optime in vertice proferunt, ut malus ſylveſtris & hortenſis, prunus, &c.

638. Nonnullis arboribus ipſa demum ſenecta imprægnata fœtificat, ut amygdalo, pyro, vineæ, omnibus glandiferis. Cauſa eſt, quod glandiferæ fructus alunt oleoſos; tenelliſq; arboribus ineſt ſuccus magis aqueus, minuſque concoctus. Refer huc Amygdalum velut congenerem; ut & pyrum; quæ, licet non oleoſa, multum tamen ſucci probeq; excocti requirit; ut conſtat ex fructuum pondere & ſoliditate majori, quam in malis, prunis, &c. vinea, ut annotatum reperio, juvencula, fœcunditate prævalet; adulta botros profert, vino illis exprimendo pocula commendaturos, concoctiori utpote ſucco. Vinum quoque flammam cõcipere videmus ex inſita oleaginoſitate: ſed pleraturmq; arborum tenella ætas, malo & pruno connumeratis, &c. lætiori proventu beat.

639. Plantæ ſunt, ex quibus diſciſſis lac emicat, ficus, lactuca vetus, ſonchus, tythymalli, &c. ratio forte ſit putrefactionis rudimentum, cum acrimoniam lac illud prodat, licet putetur lenitivi facultate pollere. Charta enim lacte fici conſcripta literas gerit inconſpicuas, niſi admoveatur igni; quo facto nigreſcere videas, ut acris mordaxq; inde ſuccus arguatur. Lactuca iſtius vetuſtatis ut lac includat, veneno infamis eſt. Tythymalli venenata quoque indole ſunt; & quamvis cuniculos ſonchus paſcat, oves tamen pecudeſq; illas averſantur. Adde, quod lac earum, verrucas aperiendo, breviq; conſumendo vim corrodendi prodit. Triticum quoq; & aliud cujuſvis generis frumentum ſi è terra eximas antequam germina protrudant, lacte abundare deprehendes. Germinationis etiam initium nihil eſt præter quandam ſeminum putrefactionem. Euphorbio ineſt lac, licet haud nimium albeſcens, inſignis tamen acrimoniæ. Flaveſcit chelidonii lac non ſine valida ſatis acrimonia, oculis nebula laborantibus, & catharris expurgandis medela.

640. Fungi tam in arborum corporibus, quam radicibus, & terra naſci dicuntur; præcipue quercu: ratio, quia arborum ſolidiſſime ejuſmodi excreſcentiis terræ vicem præbeant, ut muſcum, fungos, & ſimilia protrudant.

641. Vix datur planta rubro in foliis & ſpica ſucco, excepta quæ ſanguinem Draconis profert, cujus inprimis genitrix eſt Inſula Soquotra. Amaranthus tota rubeſcit, ut & lignum Braſilianum, nec non Sandalus. Illa ſanguinem Draconis præbens arbor creſcit forma coni ſaccharini: putaverim non extra omnem veri ſpeciem, ſuccum iſtius plantæ in arboris corpore concoqui; cum in uvis & malis punicis ſuccus rubeat, lachrymæ vireant. Hinc arbor unde ſanguis Draconis non tam celeri in altum incremento augeſcit, ſucco non ita verſus ſuperiora properante. Eſt præterea valde aſtringens, unde tarde movetur.

642. Populus quoque, ut ex relatu habemus, muſcum quandoq; fert dulcem, præter illum qui innaſcitur malis; cum tamen lævi & æquali veſtiatur cortice, parum etiam muſcoſa. Arboris laricis muſcus accenſus ſuavem ſpargit odorem, ſcintillatque. Tranſeat inquiſitio ad arborum odoratarum muſcos, ut cedri, cypreſſi, ligni aloës, &c.

643. Mortem minimo doloris ſenſu infert temperata potui cicuta; pœna levis uſurpata Athenienſibus in capitali ſupplicio dignos. Geminus pene huic eſt, corpori impreſſus aſpidis, à Cleopatra adhibiti, morſus. Ratio, quia mortis cruciatus præcipue formidandos reddit ſpirituum certamen, qui hic velut offuſa ſoporis nebula, vaporibus ſenſim indormiſcunt; ut in morte decrepiti ſenis accidere ſolet: minus tamen affligere putem quam opium, quod partes calidas habet admixtas.

644. Fructus quidam ante maturitatem dulceſcunt, ut myrobalani. Sic fœniculi ſemina, nondum matura, dulcia ſunt, poſt aromatica. Quibuſdam nunquam maturitas conciliat dulcorem, ut ſunt thamarindi, oxyacanthæ fructus, poma Sylveſtria, acaciæ. Ratio, quia priores copioſo ſubtilique ſpiritu pollent, præcoqui, dulcoris parente. Poſteriora frigidum & acidum obtinent ſuccum, quem Solis calor ut dulceſcat, percoquere nequit. Myrobolanus autem conſtat partibus naturæ ſibi invicem adverſantibus; nam dulcis eſt & adſtringit.

645. Paucas herbas ſapor imbuit ſalſus. Contra, omnium animantium ſanguis eſt ſalſus. Cauſa fuerit, quod ſal, quamvis vitæ rudimentum, primarii tamen ſaporis locum in plantis ſervare nequeat, cum eas amaras, acidas, dulces, mordaces guſtus oſtendat, raro ſalſas. Illi vero graves ſapores quandoq; ſimul in animantium humoribus ſe offerunt, non ita crebro in carne aut ſubſtantia naturæ magis oleoſæ, quę haud facile ejuſmod ſapores admiſceri ſibi patitur. Atq; ipſa ſanguinis ſalſugo levis & velut latens eſt. Plantarum quædam ſalſuginem teſtantur, alga marina, crythmum, vel feniculum marinum, cochleare. Ajunt, in quodam apud Indos mari herbam natantem reperiri, quæ Salgazus vocata per undas ſe diſpergit, ut prati inſtar intuentibus præferat. Certum eſt ex plantarum cineribus ſal extrahi in uſus Medicos.

646. Antiqui ſcriptoris narratio eſt, herbam aquis innaſci dictam Lincoſtin, quæ ſpinis ſcatet, atque è foliis aliam ſuccreſcentem oſtentat. Origo refertur ad humorem, qui intra ſpinas collectus & admoto Solis calore putreſcens germinat. Sed

memini vidiſſe cum admiratione roſam ex roſa natam, caprifolio ſimilem prolifero.

647. Hordeum (ut apparet in ejus præparatione ad conficiendam cerevisiam) triduo maceratum in aqua, eaq; percolata ſicco tabulato instratum pullulabit ad medii pollicis longitudinem; quantoq; magis quieſcit minuſque ventilatur, tanto majus futurum eſt augmentum, donec exhauſtum fuerit. Idem in tritico apparet. Fiat ſimile experimentũ in fabis & piſis. Hoc autem iſti in agria & ſempervivo diſpar videtur: illa enim ex reſidua prioris aquæ copia, nõ addita recenti, hæc ab aqua nutriuntur. Procedat ulterius inquiſitio, cum ex antedictis pateat, primam plantarum germinationem non egere terræ adjumento. Docent id roſarum gemmæ, quę affuſis aquis efflorescunt. Quare tentari ſuadeam, an ulterius promoveri nequeant ejuſmodi granorum germina, puta in herbam aut florem, aquæ ſolius beneficio, aut exiguo terræ addito. Succeſſum enim fortuna ſi præbeat, parem illis brynes & roſarum experimentis, felicior illorũ in aqua quam terra proventus erit, quanto commodior ex aqua nutrimenti attractio. Facem huic rei allucebit, quod potus carni infuſus, ut in capone vidimus, &c. melius faciliuſque nutriat, quam cibus potui diviſim ſociatus. Ad idem examen revoca radices, æque ac grana. Ex gr. rapam macera aliquamdiu; & ſiccata deinde num creſcat, attende.

648. Braſium (vulgo maltha) maceratum intumeſcit adeo, ut, poſtquam germina extruſerit, exſiccatumque fuerit ſuper fornacem, ex octo unus ad minimum modius creverit, ablatis etiam quæ pullulaverint; ac ſupra braſium dabitur pulveris modius. Suppono id fieri non ex laxiore ſolum magiſque patenti partium ſitu, ſed & ſubſtantiæ augmento ex aqua macerationi adhibita.

649. Byne ſaporem aſciſcit palato magis blandientem; cujus rei clarius exemplum eſt in liquore cereviſiæ incocto. Dulcoratio ſane accuratas exploratricis induſtriæ obſervationes meretur, cum gradus ad nutricationem ſit; quæque nutritiva non ſunt, facere ut ſint talia, verſo in dignius naturæ inſtituto, experimentum fuerit ingentis lucri, ut per ſuffectionem nova ſemper annona exhauriri nequeat.

650. Plerorumq; ſeminum ſiliqua aut folliculus circa radicem reconditur, cæpa ſecum in lucem effert, ut videatur haud abſimilis cucullæ in vertice cæpę tenellę. Ratio forte ſit, quod pellis aut ſiliqua facile haud diſrumpatur, ut excoriatio cæparum docet, quam tenacis ſubſtantiæ ſit pellis ea.

651. Criſpatæ plantarum frondes humoris copiam arguunt, qui tam continue prorumpens pergit, ut ad æqualitatem redigi diſtribuendus nequeat, ſed neceſſe eſt ut alibi neglectior ſubſiſtat. Criſpatio maxime debilis eſt hirſuties, ut in ſalvia Romana & lappa. Proxima eſt illa in extremitatibus, ut in lactuca, braſſica tenella. Tertia eſt, in braſſica adulta, lactuca ſeſſili.

652. Extat de abiete & pinu traditio, præſertim præ vetuſtate putrefactis, etſi ut ligna quædam corrupta non ſplendeant, in ſubitis tamen diſruptionibus ſcintillare, inſtar ſaccari duri.

653. Arborũ quarundam radices profunde terra reconditas immergit, ut quercus, abietis, pinus. Aliæ ſuas circa terræ ſuperficiem diffundunt, fraxin⁹, cypreſſus, oliva, &c. cauſa in poſterioribus eſſe queat, quod arbores liberalius admiſſo Sole gaudentes, ægre terram alte deſcendentibus radicib⁹ premant, quas plerumq; notabiles reddit proceritas. Deſiderium enim fruẽdi Sole, efficit ne mole craſſeſcant. Eadem ratio militat ſub terra, ut tanto minus deorſum tendant, quanto magis abhorrent à Sole recedenti. Quaſdam nimis profunda plantatione in terram adactas, quod radiis ſolarib⁹ largiſſime perfundi geſtiant, priorem radicem deſtituiſſe, nova propius terræ ſuperficiem ſuffecta, docuit experientia. Certum omnino eſt, olivam ſcatere ſucco oleoſo, fraxini luculentum eſſe ſtruendo foco miniſteriũ; cypreſſum quoq; calidam exiſtere, Quercus, prioris generis arbor, terra delectatur; ideoq; tarde terra ſuccreſcit. Pinus & abies tantum nativi caloris poſſident, ut adventitio Solis minus indigeant. Herbas etiam quaſdam eadem indoles diſcriminat; ut illa vocata morſus Diaboli, tã profunde actis inſiſtit radicibus, ut illæſa revelli nequeat, unde & nomini & fabulæ origo. Ajunt enim tam ſalubrem fuiſſe radicem, ut Diabolus invidi dentis morſum impreſſerit. Tranſmittit ad nos antiquitas, *inſignem abietem, cujus integræ mutandum erat alia loci regione ſolum, depreſſis ad octo cubitos radicibus terram poſſediſſe, ut ſine noxa eximi haud potuerint.*

654. Perſuaſit obſervatio, arboris cujuſdam ramum aliquo ab infra ſpatio decorticatum, & terræ inſertum creviſſe. Arborum certe iſtius generis ramus *niſi cortice exutus & plantatus haud germinaſſet.* Contra, videm⁹ arborem decorticato ſupra terram corpore emori. Cauſa fortaſſe, quod pars veſtita nutrimentum attrahit melius, quod cortex duntaxat continuo tranſmittit.

655. Botri vegeti humidique totam edurabunt hiemem, racemis junctim ſuſpenſis in fornicato, qui caleat, loco; præſertim ſi decerpendis nonnihil abrupti cum racemo caudicis adhæreſcere patiaris.

656. Arundo aut calamus planta eſt aquoſa, aquis tantum innaſci ſolita, proprietates habet, quod ſit excavata, quod caulem & radicem nodis interſtinguat; exſiccata lignum quodvis duritie & fragilitate vincit, nullos profert ramos, plurimis caudicibus ex una licet radice pullulantibus. Diſpari ſunt magnitudine, minimæ adhibentur tegendis ædibus, aut obſtruendis navium ramis; idque melius glutine & pice; quæ ſecundaria ſunt craſſitie, piſcantibus præbent perticæ uſum & bacilli. In China maleficorum femora iis percutiuntur. Species differentiis ſuis notabiles ſunt, vulgaris arundo, caſſia fiſtula, calamus ſaccarites. Omnium plantarum & flectitur facillime & flexa in ſe redit. Inter eas, quibus ex mixta cum aquis terra paſtus eſt, videtur plurimo nutriri humido; unde & cortex læviſſimus & corpus maxime cavum.

657. Succi arboribus contecti varia, ſi emittatur, natura eſt. Aquoſior clariorque eſt vineæ, fagi, pyri. Craſſior eſt mali; gummoſior eſt ceraſi; ulmi ſpumoſus; fici lacteus. Mori ſuccus plerumq; in corticis hæret vicinia, qui impacto leviter lapide cæſus eum prodit, adacto penitius inſtrumẽto ſiccus deprehenditur. Arbores, quarũ humidiſſimi fructus, plerumque corpore conſtant tali. Vineæ & pyri humidiſſima ſunt, mali ſpongioſiores, lac fici refert qualitatem coaguli. Acidis quibuſdam herbis

ſimile

ſimile ineſt lac, quale efformandis tempore verno caſeis inſervit.

658. Aliis arboribus lignum purius, aliis nodoſius eſt. Laudatum ejus circumfertur experimentum, ſi ab uno extremo loquentis ſermo captetur, applicita alteri extremo aure. Nodoſa enim difficilem voci tranſitum præbent. Quædam ſparſim errantes venas habent undulatimq; contortulas, ut quercus, operis tabulati luculenta materies; Acer, unde quadræ conficiuntur. Lignum aliud lævius & æqualius eſt, ut abietis & juglandis. Aliud vermes & araneæ magis infeſtant, aliud minus eo laborat incommodo; tale quid narratur de arboribus Hibernicis. Neque modice arbores uſus diſcriminat; ſic quercus, cedrus, caſtanea ædificiis accommoda ſunt. Aliæ aratoriis armis aptiores, ut fraxinus; aliæ palis pontium: quæ humidi ſiccique vices alternant, ut ulmus; quædam tabulis, ut abietes; nonnullæ menſis, abacis, & pluteis, ut juglans. Navibus fabricandis recte deſtinantur quercus in humido ſolo natæ, unde ligni tenacitas, ut ad exploſionem tormentorum bellicorum non fatiſcat aut rimas agat. Hic Anglicum Hibernicumque lignum excellere putatur. Malis parandis datur abies & pinus ob proceritatem, rectitudinem, & levitatem. Quædam palis, ut quercus; alia fomiti, ut fraxinus. Atque ita de reliquis.

659. Productio arborum plantarumq; in quibuſdam regionib⁹, minime in aliis, quandoq; multum fortunæ debet. Plurimæ enim non ſine felici ſucceſſu genitale mutarunt ſolum, ut roſæ damaſcenę, Anglis ante ſeculum incognitæ, jam vulgatiſſimo in uſu. Sed quod plantæ cum terra velut cognata magis lætæ conſueſcant, aliam minus amplectantur, genius ſubeſt & latentis naturæ ſtimulus. Sic abies & pinus montibus gaudent; populus, ſalix, alnus, fluminibus locisq; humidis, fraxinus ſylvis ceduis, ſed extra illa ſolitaria ſi conſiſtat, melior eſt. Iuniperus cretam amat ut & pleræq; arborum fructiferarum arundines, & vimina aquæ viciniam. Fœniculum marinũ delectatur rupium contubernio, vineæ collium declivibus, obverſæ vulturno.

660. Eſt & ubi ex naſcentibus herbis colligitur quæ ſolo natura ſubſit, ut ſerpyllum arguit terram pecudi paſcendæ accommodam; betonica & fraga ligno idoneam; chamemælam, tritico. Semen ſinapi poſt arationem ſubnaſcens inſignem ſoli vigorem notat, gignendo quoq; tritico. Ex prunella, de paſcuorum felicitate fertur judicium, & ſic porro.

661. Non una regio plantas extulit ex ipſis arborum plantarumque corporibus, præter viſcum in quercubus. Apud Syros Caſſytas herba arborum procerarum ſoboles eſt, quę parenti ſtipiti circumplicat ſe; ſpinas etiam quandoq; illigata amplectitur. Species quædam polypodii ex arboribus creſcit, licet genitali trunco diffuſa non inerret. Herba faunos dicta olivæ ſylveſtri innaſcitur; hippophæſton quoq; thamno cathartico, epilepſiæ amuletũ.

662. Quorundam ex antiquitate obſervatio, quos Oriens emittit ventos, licet frigidi ſint neque ſine fructuum noxa ſpirent, Auſtrales tamen quandoque damnoſo regnare flatu, præſertim dum in flore eſt arbor, cœloq; pluvio ut omnino vehemẽter nimis humidum cieant. Zephyr⁹ maxime cenſetur benignus, exploratrix quoq; ſedulitas docuit virides neq; gelu aſtrictas hiemes nocere arboribus; adeo ut ſi bis terve talis recurrat bruma, amygdalas aliaſq; arbores enecet. Cauſa cum præcedenti coïncidit, quia ſcilicet fatiſcit nimium conſumptus terræ vigor; veterum licet nonnullis calidas hiemes commendantibus.

663. Nix ſi diutius ſparſa terram tegat, fœcunditatis eo anno index cenſetur; quod & ſoli vigorem dilabi non patiatur, & humectandi partes pluviā potiores habeat, cum nivem terra velut uber exſugat, & humore ſit tenuiſſimo, utpote ſpuma aquarum nubibus contentarum.

664. Imbres ſi paulo antevertant maturitatem, ſucculentis, humidiſque fructibus læti cadunt, ut vineis, oleis, malis punicis; ſed ut plus faciant ad copiam quam fructuum dignitatem; cum optima vina ſiccæ reddant vindemiæ. Modici autem imbres frumento quoq; proficui veniunt, ne nimium Solis æſtus torreat. In genere, imbres nocturni præ diurnis commendantur, quia Solis calor adurens non ita prope eos ſubſequatur. Uſurpata quoque per æſtatem irrigatio patet quod veſpertina optima ſit.

665. Diſpar ſoli genius diligentem ſane experimentorum operam meretur. Sic quæ hauſtis imbribus facillime molleſcit terra, commendari ſolet, dura tamen admodum & ſicca ante perceptos imbres. Quæ aratro proſciſſa majores glebas egerit, bonitate inferior eſt, ceditq; ei quæ minores facit. Quæ muſco luxuriat, ut mucida vocari queat, haud proba eſt. Quæ effoſſa aut arata ſuavem edit odorem, laudatur ſucci nomine, quem vegetabilibus præparatum fovet. Quidam ſtatuunt extremitates humilis & terræ vicinioris Iridis magis huic quam illi terræ incumbere. Fieri id poſſe non abnuo, prout terra magis exiſtit roſcida optimo probatioris ſoli indicio. Herbarum penuria manifeſto prodit terræ jejunæ maciem; colore præſertim earum in obſcurum vergente. Marcidæ herbæ & æruginoſæ in ſummitatibus arguunt frigus ſoli, quod & in muſcoſis arboribus locum habet. Terra, cujus gramen Sol cito torret exuritque, advocatum plerumque teſtatur emendationis artificiũ per ſe ſterilis. Tenera, matura, mitiſque, optima, magis gleboſa exiſtens in confinio limoſæ & arenoſæ, præcipue non lutoſa & tenax. Terra quę poſt pluvias ſe vix ſubigi aratro patitur, plerumque fœcunda eſt, utpote tenax & ſucci plena.

666. Miramur quod antiqui prodiderunt memorię, adjecto pulvere fœcundatas felicius creſcere arbores, præcipue vineas; ut de induſtria pulverem illis ſuperingerant. Poſſet videri illa pulveris conſperſio poſt imbres quædam culturæ ſpecies, vel ſtercorationis vice, utpote terra aquæ admixtæ leviter injecta. Notant, regiones campis viiſq; pulverulentis, alere vineas feliciſſime.

667. Veteres deprædicant tanquam inſigne arborum adjumentum, lupinorum caudices, foliaq; radicibus applicata, aut arando ſubacta, ſicubi deſtinata ferendo frumento area. Faciunt huc & vineæ ſarmenta combuſta terræque inſperſa; emeruitque antiquitatis ſuffragia ſtercorandæ terræ inſtitutum Zephyro flante, decreſcenteq; luna, tanquam magnopere profuturum, cum illa tum arida magis exiſtat & recipiendo fimo aperta.

668. Inſitio vineæ in vineam (qualem mea mihi ſuggerit imaginatio) hodie obſolevit veterib⁹ uſitata, & quidem trifariam. Prima erat quæ vulgo innotuit. Altera caudicis medii terebratio, qui adop-

tivos reciperet ſurculos. Tertia fuit, duarum vinearum ſociatis velut incremētis naſcentium reſectio uſque ad medullam, earumque arcta colligatio.

669. Morbi & frumēto nocua malignitas inquiſitionem merentur: forentq; eo accuratius per veſtiganda, ſi in homine eſſet, deprehenſis malis opponere excogitatā medelam. Nunc multa remediis inexpugnata non cedunt. Ros melleus vel melligo ex iis, quę maxime infeſtant, eſt, ort⁹ procul dubio, ex arctiori aëris compreſſione, ut raro collibus terriſq; late patentibus ſe infundat; qualis apud nos tractus Eboracenſis Campeſtris, hoc malum tolli nequit, niſi incluſa anguſtiis, terra in laxiores campos extendatur. Neq; ignoro id fundis quibuſdam profuiſſe. Alius morb⁹ eſt productio lolii avenæq; ſterilis, in quæ ſæpe frumentum (hordeum in primis) degenerat, naſciturq; ex conſiti frumenti debilitate, quod aut vetuſtius aut mucidum ſi fuerit, proferre lolium ſolet alius, ſatietas terræ, quæ ejuſdem frumenti (non intelligo ibidem naſcens, ſed grana ejuſdem ſpeciei, puta hordeum, triticū, &c.) proventum continuans priſtina felicitate excidit; ut ſolum non interquieſcere tantum conveniat, ſed & ſemen commutari. Etiam malignus ventorum afflatus eſt, qui gemino nocent tempore, aut dum flores excutiunt, aut in plena maturitate frumentum. Alia fundi lues eſt magnus æſtus cum triticum ſpicas extrudit, apud nos rara, plagis calidioribus frequens; ut vocis calamitas origo fuerit à calamo, quando frumentum è caule prodire non poſſet. Æque noxia eſt humectatio nimia tempore ſementis, magna annonæ caritate apud noſtrates infamis, ut frumentum nullo modo excreſcat; unde coguntur ſępe æſtivum ſerere quo loco hiemale fuit conſitum. Par infelicitas ex continuato abſq; nivibus acri gelu, ubi præſertim hibernare cœperit aër brevi poſt mandatū terræ ſemen. Aliud detrimentum ex vermibus, qui aliquando generantur in radice, atq; immediate poſt ſementem, poſtq; acres Solis æſtus qui imbribus [*Vide Exper. 664.*] ſuperveniunt, regnant. Alium vermem ſpica producit, erumpente præſertim ſæpe è nubib⁹ fervore. Sunt & herbæ noxiæ, aut ſuffocantes aut inumbrantes frumentum, quod depreſſum aut enecant, aut nutrimento privant. Morbus quoq; eſt nimia frumēti luxuries, quæ illud demetendo tollitur, aut immiſſis ad depaſcendum ovibus. *Malum itidem eſt,* frumentum ſerere tempore ingentium pluviarū circa, vel ipſa autumni tempeſtate. Incommodū etiam oleum aliave infert pinguedo, ſi ſemen iis imbuatur, ſubſtantiis ſcilicet illis antipathiam cum derivando ex aqua nutrimento exercentibus.

670. Sideratæ vitiatæque ſegetis medelam obſervatio peperit. Grana ante ſementē modico tempore macerantur in vino; commendaturque illud inſtar prophylactici: prodeſſe putatur etiam frumenti ſativi mixtura cum cineribus, & decreſcente luna ſi committatur ſulcis ſemen, ſanum illud ac vegetum reddi exiſtimant. An frumentum aliis commixtum proventu ſe probet, nondum experimenti fides certum fecit; ex uſu tamen fore conjectura eſt, & ſi paucæ cū tritico ſerantur fabæ, tanto melioris notæ triticum. Notant ex obſervatione ſedium cum frumento ſatum, hujus proficere incremento. Et quamvis grana oleo aut pinguedine imbuta noxam ſentiant, tamen in fece olei putreſcente (amurcam vocant) macerata putantur à vermibus minus lædi. Ajunt, frumento, ſi demetatur, grana quidem fore longiora, ſed magis caſſa, pluſque habitura ſiliquæ.

671. Reperio inter animadverſiones, ſemen annotinum eſſe optimum, binum, pejus; quod illud vetuſtate anteit, prorſus eſſe infœcundum; quamvis certum ſit, ſemina quædam & grana vinci ab aliis duratione. Optimæ notæ frumentum peracta ventilatio oſtendit infimum, quodque fractum & comminutum dentibus ſubflaveſcit, præfertur nimium albeſcenti.

672. Uſu monſtrante innotuit, præ cæteris plantis radices acetoſæ ſub terram ire profundiſſimas, ut quandoq; deprehenſæ fuerint penetraſſe fundū ad tres cubitos; eæq; ſolæ reliquas in eo ſuperant, quod ſæpius iterandæ replantationi non repugnēt. Eſt herba frigida & acida, quæ terra delectari videtur, Solis fugitans.

673. Obſervatum fuit, herbarum quaſdam lætius creſcere, aqua ſalſa irrigatas, ut raphanum, betam, rutam, pulegium. Poſſent laxari hujus experimenti anguſtiæ, extendendi ad alias & efficaciores herbas, ut tarchon, ſemē ſinapi, erucam, & ſimiles.

674. Mira eſt, quæ vulgo admiſſa regnat opinio, herbas odoratas & ſalutares venenatis quibuſdam beſtiis appeti; nempe quod angues delectentur fœniculo; bufo ſæpius ſub ſalvia deliteſcat, raro in quinquefolio reperiantur. Fieri poſſet, quod vel umbram vel aliud potius captent ibi refugium, quam herbæ virtutem.

675. *Compendioſam ad ingentes opes viā ſpondens (niſi quod conjecturalitas nimis alte defixa fidem; mea quidem opinione, omnem excludit)* ſi quis ſub auſpicia anni ex prognoſticis diſcernere ac colligere poſſet, futuram frumenti, herbæ, fructuſve alicuj⁹, copiā inopiamve, ſignis ſpem ubertatis præferētibus, toti⁹ provētus è fundo naſcituri poſſet fieri coëmptio; ut Thaletem veteres tradūt, cum oſtendere vellet quibus diteſcendi ſubſidiis inſtructus eſſet philoſophus, prævidiſſetq; feliciſſimam oleæ vindemiam, monopolio ſpem ſegetis in ſe tranſtuliſſe; penuriam vero ſi perſuadeant indicia, ex reſidua prioris anni copia ſuo conſuleret lucro. Nives longius continuatæ augurium præbere dicuntur anni frumento fœcundioris, ut matura aut ſerotina hiems ſterilitatem ſecum trahit. Cœlum apertum & bruma ſerenior frugibus iniqua eſt. Horum nonnulla in præcedentibus memorata extant. Sed alia ejuſdem naturæ prognoſtica diligenti inquiſitione excutienda ſunt.

676. Nativa proprietatum diſcrimina in plantis nonnullis occurrere videntur, quibus à ſe invicem aliiſq; omnibus recedunt. Quicquid in oliva oleoſum extremitates occupant, cum alii fructus in nuce aut nucleo collectam ſiſtant proprietatē. Abies ſane omni oſſiculo, nuce nucleove caret; niſi hoc nomine dones exilia grana. Malum punicum vel malogranatum & pineæ arboris mala ſola variis quaſi cellulis grana diſtinguūt. Nullæ herbæ frondes criſpant præter braſſicam aut lactucā ſeſſilem. Nulla frondem duplicat, cum caudice & fructu aut ſemine ex æquo dividendam, præter carduum altilem. Nullus flos ita diſperſus exit, ut periclimenos. Laxus huic contemplationi campus pateſcit, quæ oſtendit in illa, quam natura molitur, fabrica, dum ſpecies quaſdam producit, dari accidentariam ſæpe materiæ compoſitionem, varieque mutabilem;

bilem; alibi raro, nec ullatenus variandam; perinde ut in beſtiis evenit. Sic canes cum lupo & vulpe ſimilitudinem habent, equi cum aſinis, vaccæ & boves cum bufalis, lepus cum cuniculis, &c. ſic inter aves milvus & fringillarius forma haud longe diſſident ab accipitre, columba vulgaris à palumbo torquato & turture; merula à turdo majori & minori; cornix à corvo, monedula, & graculo, &c. Inter beſtias, Elephas & porcus, avis Paradiſea & pavo inter aves, aliæq; paucæ vix ſpeciem habent cui magis ſint affines.

Egredimur plantarum deſcriptionem, earumq; explicandas virtutes herbariis & naturalis hiſtoriæ libris delegamus, quibus diligenter homines inſudarunt ad curioſitatis usq; anxietatem. Nos vero experimentorum inſtituto ſic invigilamus, ne in humili morentur, ſed ad cauſarum inveſtigationem aſcendant, eliciendisq; præluceant axiomatibus. Neq; ignoro antiquis neotericisque ſcriptoribus tritum hoc curriculum, ſed ita ut in reddendis cauſis extruendisq; regulis imaginationis ludibria pepererint; atque adeo vetus & quæ in uſum venit theoria meras ſanioris experientiæ inquinationes ſapit; neq; eam concoquit.

Experimentum unicum ſpectans curationem vulnerum.

677. Annotatum reperio priſcis ſcriptoribus, pelles præcipue arietum, recens detractas & vulneribus applicatas facere, ne ea intumeſcant & exulcerentur, & conſolidata rurſus ſanare. Ovi albumen eadem vi pollet. Cauſa eſt temperata conglutinatio, cum utrumq; corpus ſit tenax & viſcoſum, humorumque defluxu à vulneribus depulſo haud nimium comprimat.

Experimentum unicum ſpectans pinguedinem quæ per carnem diffunditur.

678. Omnis caro plerumq; in pinguem ſubſtantiam verti poteſt, ſi minutim diſſecetur, partesque indantur vitro membrana clauſo, quod per ſex ſeptemve horas aquæ bullienti imponatur. Non careat lucro iſtud experimentum in pinguedine aut adipe varios in uſus paranda. Sed oportet caro ſit epulis humanis abdicata, ut equina, canina, urſina, vulpina, caſtorea, &c.

Experimentum unicum ſpectans acceleratam potus maturationem.

679. Ab antiquitate derivata narratio eſt, muſtum vaſculis impoſitum probe clauſis, & in mare demiſſis celerrime percoqui in potus uſum. Idem tentandum foret in liquore cereviſiæ incocto.

Experimentum unicum ſpectans piloſitatem & plumas.

680. Beſtiæ præ hominibus piloſæ ſunt, hominesq; agreſtes præ urbanis; & avium plumæ vincunt denſitate pilos beſtiarum. Cauſa, cur homo glabra ſit cute, non eſt calor & humor abundans, quamvis Hercle pilis affatim ſuccreſcentibus inde origo ſit; ſed non tam uterq; ille requiritur, quam calor & humor excrementitius, (quicquid enim aſſimilatur, non vertitur in pilos) qui in beſtiis prævalet, hominibusq; agreſtibus. Eadem fere quoad avium pennas ratio eſt, cum illæ minus aſſimilent, & plus quam beſtiæ excernant. Excrementa enim earum plerumq; liquida, caro in genere ſicca eſt. Adde quod inſtrumenta urinæ propria non habeant, ut omnis humor excrementitius abeat in plumas. Unde non miror commendari menſis aves præ beſtiis, quia caro illarum tenuiter magis aſſimilat, & ſubtilius excernit. Præterea, caput hominis à primo partu piloſum eſt, non vero aliæ corporis partes. Cauſa fortaſſe fuerit defectus perſpirationis, cum plurima pilorum materia in aliis corporis partibus inſenſibili perſpiratione exhalat. Deinde, cranium ſolidiori conſtans ſubſtantia minus nutritur, atq; aſſimilat, plusq; excernit. Sic & mentum ſe habet: pilos etiam manuum palmis & pedum plantis haud innaſci manifeſtum eſt, quæ corporis partes magis ſunt perſpirabiles. Talis cum etiam puerorum cutis ſit, minus illi conſpiciuntur piloſi.

Experimentum unicum ſpectans motus celeritatem in avibus.

681. Avium in motu celeritas illam beſtiarum excedit, quarum plerumq; volatum nullius beſtiæ curſus adæquat. Cauſa eſt ſpirituum in avibus copia proportione quoad corpuſculi anguſtias majori, quam in beſtiis. Ratio à quibusdam allata, quod motus ille vectioni participet, cum beſtiæ incedant, nulla eſt, cum ſic natatio curſu pernicior eſſe debeat. Neque vectio illa non habet ſubſidiariam alarum operam ut perficiatur.

Experimentum unicum ſpectans diverſimodum maris clarorem.

682. Magis perſpicuum reddit mare Boreæ quam Auſtri flatus; cauſa eſt, quod aquæ ſalſæ ſuperficies parum oleaginoſa, ut dies calidiſſimi comprobant. Deinde, quia Auſter aquam paululum relaxat; ut neq; ebulliens aqua pellucet æque ac frigida.

Experimentum unicum ſpectans differentiam caloris in igne & aqua fervida.

683. Ignis accendit lignum, prius illud reddendo luminoſum, tum nigrum & fragile, denique confringit, & in cineres redigit. Nihil tale exſpectes ab aqua fervida. Cauſa eſt, quia ignis ſpiritum corporis attenuat, poſt emittit. Attenuatio autem lumen gignit, emiſſio fragilitatem efficit primo, deinde diſſolutionem in cineres, nec ullum præterea corpus ſubintrat. In aqua ſpiritus corporis non ita attenuatur, aquæ etiam portio ingreditur, auctura ſpiritus, & quadantenus ignem extinctura; ut ab aqua calida fieri videmus. Itidem in corporibus, quæ aquæ ingreſſu prohibito inſinuantem admittunt calorem, aqua calida ignis abſolvit partes. Sic inter ova elixa & aſſata (quæ aqua prorſus nulla penetrat) vix conſpicuum diſcrimen eſt, ſatis notabile in fructibus & carne, aliquantum aquæ ingredienti perviis.

Experimentum unicum ſpectans qualificationem caloris ex humore.

684. Fundus vaſis aqua fervida pleni (ut experientia teſtis eſt) in tantum calet, ut admoventis manū, illudq; amoventis ferat. Cauſa eſt, quia humor aquæ, ut prunas exſtinguit qua patet ingreſſus, ſic calorem temperat, quamcunque attigerit partem. Quare *notandum*; quod humor, quamvis corpora non tranſmeet ſine communicatione ſubſtantiæ (ut calor & frigus ſolent) operationis fidem facit, non ingrediendo corpus, ſed qualificando calorem & frigus, ut hæc docet inſtantia. Videmus quoque aquam deſtillatorum in aqua (quod balneum vocant) non multum differre ab aqua deſtillatorum in igne; uti nec patinas ſtanneas aqua repletas facile liqueſcere; ſine aqua, omnino. Inſuper butyrum,

oleum, ex ſe inflammationis facillimæ, idem præſtant, imputandum virtuti humiditatis.

Experimentum unicum ſpectans oſcitationem.

685. Non præteriit antiquorum diligentiam, cum periculo ſcilicet pungi oſcitanti aures. Cauſa eſt, quia oſcitatio interiorem auris membranulam tendit, attracto ſpiritu & anima. Iſta enim, ut & ſuſpiratio, ſpiritum primo valide attrahit, deinde expellit.

Experimentum unicum ſpectans ſingultum.

686. Ex eadem antiquitatis officina eſt, quod ſternutatio ſingultum pellat. Ratio, quia motus ſingultus eſt ſtomachi elevatio, quem ſternutatio aliquantum deprimit, alioque motum divertit: primo enim ex ingeſto nimium cibo oriri ſingultum videmus (præcipue in pueris) unde ſtomachi extenſio. Acidus quoque cibus & potus vellicando ſtomachum eundem cauſatur, ceſſatq; hic motus aut divertendo aut ſpiritum detinendo. Prius fit in ſternutatione, alterum patet ex eo quod ſpiritus detentus ex parte ſingultum tollit. Idem ſenties converſo ad ſeria animo, uti vulgo fieri ſolet; & aceto naribus admoto aut gargariſato, quia aſtringit motumque ſpirituum inhibet.

Experimentum unicum ſpectans ſternutationem.

687. Obverſus Soli obturus ciet ſternutationem. Cauſa eſt, non excalefactio narium, apertis alioquin naribus ad Solem eam unico momento excitaturis, ſed humorum cerebri depreſſio, qui oculos ſuffundunt, unde motu per conſenſum ad nares rapiuntur, ſternutationemq; creant. Sic contra, titillatio narium interna humores ad nares pertrahit, per conſenſum vero ad oculos, qui humectantur. Sed tamen crebro ſternutare ſolitus, ſi oculos perfricet donec aquei humoris defluxu ſuffundantur, ſternutationem evincere poſſe obſervatio dictat. Ratio eſt humoris ad nares deſcenſuri divortium ad oculos.

Experimentum unicum ſpectans imbecillitatem dentium.

688. Dentes magis afficiuntur frigido potu ſimilibuſve, quam aliæ partes. Ratio duplex, quia os magis reſiſtit frigori quam caro, quæ ei cedit; unde ex oſſis reſiſtentia intenditur frigus: poſterior, quia partes ſunt exangues, cum ſanguis qualificet frigus; ideo in nervos validam impreſſionem frigus facit, partes utpote exangues: Sic frigus acre fragilia reddit oſſa; conſpicimuſque oſſium contuſiones cœlo inclementiori difficiles eſſe curatu.

Experimentum unicum ſpectans linguam.

689. Literis conſignatum, linguæ facilius imprimi morborum ſigna, quam aliis partibus; etiam caloris interni, cujus rei, vel imprimis exemplum eſt lingua nigricans. Pecus quoque varii coloris, linguas gerit maculis ſparſis interſtinctas, &c. Ratio procul dubio eſt partis iſtius teneritudo, quæ facilius omnes exhibet alterationes quam ulla carnoſa.

Experimentum unicum ſpectans guſtum.

690. Os nullo guſtu, ſalſi ſaporis index eſt, præcipue amari, ſæpe & faſtidioſi, nunquam dulcis: ratio eſt, humor in lingua corruptus, quia non raro ſalſedinem, amarorem, & faſtidium parit, nunquam dulcorem. Cæteri enim ſunt gradus ad corruptionem.

Experimentum unicum ſpectans prognoſtica quædam peſtiferarum tempeſtatum.

691. Cum graſſaretur præterito anno ſævæ peſtis laniena, conſpecti fuerūt prope Londinum variis in foſſis terriſq; depreſſioribus multi bufones, caudati ad minimum trium quatuorve pollicum longitudine, cum plerumq; excaudes eſſe ſoleant. Qui huc obſervationem intenderunt, deprehendiſſe videbantur ſibi terram & aërem mire ad putrefactionem diſpoſita. Addunt & radices (quales paſtinacæ, drauci) magis faſtidioſe dulces eſſe, per contagioſam anni tempeſtatem.

Experimentum unicum ſpectans ſpecialia ſimplicia in Medicina.

692. Medicæ prudentiæ eſt, diligenter excutere, quibus ſimplicibus natura dederit partes extreme ſubtiles, mordicationis aut acrimoniæ expertes. Dura enim ſubruunt, obſtructa aperiunt, noxiaque expellunt, leni offenſione, & quæ magna perturbatione careat. Hujus generis ſunt flores alni, calculo laborantibus dicati; Chamæpytis morbo regio; *cornu cervi, febribus & contagiis; pæonia*, deobſtruendo capiti; *fumaria, lieni*, & alia numero non pauca. Univerſim, animalcula varia ex putrefactione genita, guſtui licet faſtidioſa, hac cenſentur natura, ut lumbrici, multipedæ, limaces, &c. Viperarum quoque trochiſci tantopere decantati, & anguium caro nonnihil condita correctaque (*in aliquo apud antiquos pretio*) *mea quidem ſententia* conſimili ſunt indole. Partes quoque beſtiarum putrefactæ (*uti caſtoreum & moſchus*, quæ ſubtiliſſimas partes habent) huc referendæ. Putrefactiones quoque plantarum (ut agaricum, aſelli fungi Sambuco adnaſcentes) eximiæ eſſe virtutis, manifeſtum. Ratio eſt, quia putrefactio motus eſt in corporum partibus præ reliquis ſubtiliſſimus, & cum vita animantium non admittat ſui uſum (quæ ex ſententia quorundam Paracelſi aſſeclarum, ſi fas adhiberi & intra corpus ſumi permitteret, immortalitate nos donaret) operationis ſubtilitate proxima ſumimus, corpora ſcilicet putrefacta, quæ tuto uſurpari poſſunt.

Experimenta varia ſpectantia Venerem.

693. Ex veterum ſcitis, frequentata Venus obtundit viſus aciem, cum tamen Eunuchi, ad generandum inepti, debilitate oculorum laborent. In illis cauſa eſt conſumptio ſpirituum, in hiſce cerebrum humidius. Redundans enim cerebri humidum radios viſuales craſſeſcere facit, eorumque meatus obſtruit, ut monſtrat quæ ab ætate eſt viſus infirmitas, in comitatu habens cauſam ſecundam, imminutos nimirum ſpiritus, Cæcitatem Catharris quoque & defluxionibus vere imputes. Eunuchi omnes habent, quibus humidiores arguantur, notas, ut femorum intumeſcentiam, alvum laxam, lævitatem cutis, &c.

694. Quæ ex actu venereo percipitur voluptas, illa cæteros ſenſus afficiente longiſſime potior eſt; Comparatio cum pruritu in exprimenda proprietate deficit, quamvis ille tactui grat° occurrat. Sed cauſæ in abdito ſunt. Prima, motus ſpirituum qualificantur ex omnibus ſenſuum organis, quæ tot generant motus, & inde voluptates offenſioneſve,

quot ipſa organorum ſpeciebus diſtinguuntur. Inſtrumenta viſus, auditus, guſtus, & odoratus varia conſtant ſtructura, ut & partes genitales. Scaliger propterea non inepte voluptatem ex coitu pro ſexto ſenſu agnoſcit. Atque ſi alia ſuppeterent organa, & qualificatæ perforationes, tranſeuntibus ſpiritibus permeabiles, augeretur ſenſuum numerus. Neque in explorato eſt, an beſtiis quibusdam, avibusque ſenſus nobis incogniti, dati ſint. Certe odoratus canum plerumque ſenſus eſt peculiaris. Secunda, voluptas ex tactu major occultiusque inſinuata ſubit ſupra reliquos ſenſus; quod calefactio poſt frigus, aut refrigeratio poſt calorem docet. Pari enim paſſu non ambulant dolores ex tactu & offenſiones aliorum ſenſuum, cum illi vehementiores ſint, & ad hunc itidem modum voluptates ſe habeant. Et quamvis immediate & independēter ab organis agat quicquid ſpiritus afficit, & per conſequens impreſſio illa cæteris major videatur; tamen non ita late patet, in paucis tantum conſpicua, in odorum nempe fragrantia, vino, aliisque gratis vaporibus. Odorum magna & in expedito eſt virtus, refocillando homines animi deliquium paſſos. Quoad potum, certum videtur, ex ebrietate voluptatem illi ex Venere proximam eſſe. Magna gaudia valido in ſpiritus motu ingruunt eosq; afficiunt, ſimilisque pene oblectatio regnat in Venere.

695. Non coarguendæ obſervationis eſt quod ajunt, mares hyemante cœlo magis exardeſcere in amplexus uxorios, fœminas æſtate in Venerem ruere. Cauſa eſt, quia ſpiritus in corpore calidiore & ſicciore, quale maſculum eſt, Æſtas magis exhalando diſſipat, Hibernum frigus magis condenſat integrosque conſervat. In corporibus frigidis & humidis (qualia ſunt fœminarum) æſtus fovet provocatq; ſpiritus, hiems obtundit. Deinde, abſtinentia aut actus Venerei longior intermiſſio in humidis & optime cōnſtitutis corporibus varios gignit morbos, præſertim inflammationes periculoſas. Ratio evidens, quia ceſſat præcipua ſpirituum evacuatio; alia enim vix datur niſi in Venere & corporis exercitatione; ut alterutrius miſſio morbos ex repletione generet.

Experimenta varia ſpectantia inſecta.

Digne & cum operæ pretio laboret hominum induſtria in excutienda vivificationis natura; cujus ingenioſas molitiones plerumque melius parva detegunt quam magna, imperfecta quam perfecta, partes quam totum. Sic vivificationem exactius cognoſcendum proponunt ex putredine genita, contemplatione maxime profutura; primo in explicanda vivificationis origine; ſecundo, configuratione; tertio, protrahendis in lucem plurimis, quæ perfecte genitorum naturam ſpectant, longiusque receſſerunt in obſcurum à populari notitia; quarto, traducendo aliquam obſervationum ſpeculationem in inſectis ad operationem & effecta in animantibus perfectis producenda. *Nota*, vocabulum inſecti non ſatisfacere materiæ & inſtituto, ſemper tamen nos eo uti brevitatis cauſa cum ſignificare volumus ex putredine genita animantia.

696. Varia inſectorum materia eſt. Alia naſcuntur ex limo aut fimo, ut lumbrici, anguillæ, angues, &c. utrumque enim genus ex putrefactione eſt, cum aqua in limum concreſcente non habeant quo conſerventur. Quod ad fimum, omnia excrementa putreſcentis nutrimenti ejectanea ſunt. Alia in ligno aut creſcenti aut cæſo, inquiratur, quæ ligna magis hoſce fœtus edant, quæque anni tempeſtas. Videmus vermes polypodes, in globos convolvi ſolitos, præcipue ſub truncis generari, non in ligno. Dicuntur & in hortis inveniri, ubi nulli omnino trunci. Sed illorum generatio requirit aliquod receptaculum, adverſus ſolem, pluviam, rorem, quale in ligno datur: propterea veneni expertes, & apud Medicos ſanguinem purificare dicuntur. Fovent & cubilium latibula cimices. Alia in animantium pilis naſcuntur, ut pediculus, & reduvius ex ſudore, arctius concluſo, & à pilis nonnihil ſiccato. Excrementa animantium non ſolum inſectis fœcunda ſunt à corpore ſeparata, ſed & in eo retenta, ut vermes oſtendunt, malum pueris maxime frequens, præcipue in inteſtinis. Nupera quoque Medicorum experientia docuit, graſſantibus ſæpe morbis peſtilentibus vermes inveniri in extremis corporis partibus, ubi excrementa deſunt, non humores putrefacti, pulices inprimis, ſtramen & ſtorea, nonnihil humectata, produnt; aut ſtramen cubilis aëri non expoſitum; quos recepta opinio eſt enecari ſparſo iis in locis abſynthio. Ex vero quoq; obſervatum, amara tollendæ magis quam promovendæ facere putrefactioni; pinguia & dulcia maxime putredinis includere rudimēta. Vermis eſt, quem farina edit, figura magni & albi termitis, philomelæ in deliciis. Tineæ veſtes aliaq; lanificia, præſertim ſi humida & madida recondas, creant, gaudetq; candelæ flamma. Terra quoque vermem producit in ſinu, nomine curculionem, qui radicibus alitur, ut paſtinacis, draucis, &c. Aliorum genitrix eſt aqua, præcipue inumbrata, quæq; ſtagnat, ut araneæ aquaticæ ſex pedibus; muſcæ dictæ phryganium, naſci ſolitæ ex re ſuperficiei aquæ innatante, acciditq; plerumq; circa lacus. Emorientis quoq; vini fæx impregnatur verme, qui poſtea (ut inter veteres nonnulli obſervarunt) in culicem mutatur. Et illud Antiquitati ex facto teſtanti debemus, nivem veteraſcentē exerere vermem colore rubido, motu tardo, paululum natalibus ſuperſtitem. Unde arguitur latens nivis calor, ſine quo vix conſtaret vivificatio. Ratio, cur tam repente vermis ille natus intercidat, poſſit eſſe, ſubita ſpiritus tenelli exhalatio, ſimul à frigore circumfuſo, & in quo herebat concluſus, receſſerit. Ut enim papiliones animat calor, frigore torpidos; ſic quos frigus tuetur ſpiritus, calor prædatorius diſperdit. Veterum & Neotericorum calculo comprobata experientia eſt, in fornacibus æneis & cupreis, quibus ſæpe chalcites (vitriolum vulgo dictū) injectum excoquitur corrigendæ operationi, repente muſcam prodire, quæ aliquando movetur quaſi fornacis lateribus inhærens, aliquando ſub igne conſpicitur, & egreſſa fornacem interit. Egregia certe inſtantia & recte æſtimantium attentione digna, utpote oſtendens vehementi ignis calore, æque ac animantium placido, vivificari proportionatam materiam. Luculentum enim vivificationis axioma eſt, quod calor dilatando corporis ſpiritui requiratur; ſpiritus activus expandendus, materia viſcoſa & tenax, ſpiritus receptaculū, in configurationē diducenda. Spiritus fervida fornace dilatatus

ad mo-

ad modici frigoris ſenſum protinus congelatur. Proculdubio accipit & hæc actio à chalcitide adjumentum, cui ſpiritus producendi & germinandi avidus; ut chymicorum experimentorum fide conſtat. Ut abſolvam, pleriſque è putrefactis naſcuntur inſecta varii nominis, mihi nunc haud enumeranda.

697. Docent veteres, inſecta pauxillo nutriri: ſed fugit id obſervantium diligentiam. Cicadæ enim quicquid in tota regione viret, depaſcunt; bombyces cito folia abſumunt; formicæ largo ſibi commeatu victum convehunt. Verum eſt, animantia ſomno plurimum indulgere ſolita modico victitare, ut glires, Veſpertiliones, &c. ſunt enim exſangues. Ratio forte ſit, quod ſuccus in eorum corporibus unicus ſit, non vero ſanguis, caro, cutis, oſſa, uti in perfectis animantibus; cum partium integralium magna ſit varietas, ſimilarium parva. Neque hoc præter verum, eſſe quibusdam diaphragma & inteſtina, omnibus cutem, in ſectis ſæpe mutandam. In genere, brevioris ſunt vitæ. Apes tamen ſeptennaños vivere compertæ ſunt; anguesq; potius ob deponendas ſubinde exuvias, attingere putantur ætatem grandiorem. Anguillæ, ut plurimum putreſcentis materiæ ſoboles, diutiſſime vivunt, creſcuntq;: quæ æſtate ex vermibus in muſcas migrant, & hieme ex muſcis in vermes redeunt, pyxidibus aſſervata quatuor ad minimum annos implent. Sunt tamen ex muſcarum genere, quas ephemetas vocant, unius diei vitam ſortitas. Cauſa eſt, ſpiritus exilitas, aut forte Solis abſentia, cum Soli expoſitæ aut arctius ſervatæ, vivere poſſent diutius. Plurimis inſectis (ut papilionibus, aliiſque muſcis) facile vita redit *cum mortua videntur, admoto ſcilicet Sole aut igne. Ratio eſt, diffuſio ſpiritus vitalis, faciliſq; ejus ad exilem calorem dilatatio.* Aliquandiu moventur reſecta eorum capità, aut in particulas diſciſſa; quia vitales earum ſpiritus laxe per omnes partes diffuſi exeunt, minusque organis affixi ſunt, quam in perfectis animantibus.

698. Inſectis voluntarius eſt motus, ideo & imaginatio. Ex antiquis autem qui dixerunt, quod motus eorum indeterminatus eſt, imaginatio indefinita, prodidere negligentiam ſuam. Formicæ enim recta petunt latibula ſua, apesq; non ſine attendentium admiratione viam dignoſcunt qua petant ex florida camporum planitie per duo quatuorve milliaria, alveare ſuum. Forte culicibus & muſcis imaginatio magis mutabilis & vertiginoſa; uti avibus parvis veterum nonnulli ſolummodo tactum tribuerunt. Sed veritate exciderunt; nam ſi recta aliquo tendant, neceſſe eſt viſu illas inſtrui. Præterea, floris aut herbæ, qua magis gaudeant, delectum inſtituunt; ergo & guſtu valent. Apes quoq; ſonitu impulſi æris revocantur; quod auditum arguit, &, quamvis diffuſum euntibus ſpiritibus, ſedes ſenſuum dari in capite.

Quæ porro huic de inſectis materiæ annectandæ ſe ingerebant, una cum eorum enumeratione, rejicimus ad titulum de animalibus in genere.

Experimentum unicum ſpectans curſum.

699. Currentis augetur celeritas à pondere manibus comprehenſo. Cauſa eſt, quia pondus (proportionatum nempe) nervos contrahendo, illos corroborat. Qua contractione ubi opus non eſt, impedimento erit pondus; quod in curſus certamine per equos inſtituto patet. Accurate enim præcavent, ne vel minimo pondere alter præ altero equus gravetur. In curſu cum pondere brachia prius retrorſum pelluntur, deinde antrorſum, cum impetu ſenſibiliter increſcente; manus enim retro mittuntur antequam promoventur. Inquire, an motus ſpirituum contrarius motui intento, idque immediate antequam in partem deſtinatam moveri incipiamus, ſpiritus vehementius impulſos prorumpere faciat; ut ſpiritus attractus & retentus expellitur vehementius. In projectione quoq; brachia retroaguntur, ut validior ſit rotatio.

Experimentum unicum ſpectans voluptates & offenſiones ſenſuum, præcipue auditus.

700. Antea deſcripſimus muſicos & inæquales tonos, ſed non ita exacte voluptates & offenſiones ſenſuum. Soni tetrici, ut dum ſerra acuitur, contritio lapidis in lapidem, ejulatus, ſonus ſtreperus horrore vel tremore corpus perfundunt, dentesque obtundunt. Ratio eſt, quia aurium objecta ſpiritus immediate plerumque aut grate afficiunt aut offendunt. *Videmus nullum dari colorem qui oculos valde offendat. Spectacula terroris plena, memoriæ excitatæ occurrunt talia, ſed picta parum movent.* Olfactus, guſtus, tactus afficitur participatione aut impulſione corporis ab objecto. Solus eſt ſonus qui nullo mediante neque corporeus ſenſum ferit. Muſica hujus rei fidem fecerit, vel in harmoniam placide temperata, vel diſſonantiis aſpera. Omnibus enim ſonis ſeu elatis, ſeu depreſſis ex ſuavitate rotunditas & æqualitas eſt, tetricis inæqualitas. Quid enim aliud diſſonantia quam tetricus variarum vocum concurſus. Verum quidem, ſi inæqualitas non fixa dominetur, ſed velut tranſitoria evaneſcat, augeri potius ſuavitatem, uti in ſuſurro chordæ contortæ, rauco tubæ clangore, in canali vel tibia luſciniali organi majoris & regii, Anglis dicti philomela, atque ubicunque diſcordiam ſonorum mox ſecuta abſorbet concordia. Sed ſi moram faciat, ingrata accidit & offendit. Quare voluptas & offenſio ex ſonis tribus gradibus variatur, ſoni ſuavis, diſſonantiæ, & ſoni tetrici, quos variis nominibus inſignimus, ut ſtridoris, aut ſoni qui radit aures; quæ jam deſcribendo exſequimur. Ex eo, quod dentes obtundant, manifeſto patet; quo intervallo dentes & organum auditus diſtent; ut ſi alterum arcus extremum dente teneatur dum fides percutiatur.

Finis ſeptimæ Centuriæ Hiſtoriæ Naturalis.

FRANCISCI BACONI
DE VERULAMIO
NATURALIS HISTORIÆ
CENTURIA OCTAVA.

Experimentum unicum ſpectans venas terræ medicæ.

701. Magna mineralium foſſiliumq; varietas eſt, ſed paucas terra medica venas habet. Præcipuæ ejus ſpecies ſunt, terra Lemnia, terra ſigillata communis, bolus Armenius; ſed ut dignitatis prærogativa debeatur terræ Lemniæ. Commendatæ autem virtutis ſunt in vulnerum curatione, ſanguine ſiſtendo & defluxus catharroſq; reprimendo, figendoq; quaſi venenũ, contagium & putrefactionem, ne latius diffuſa exeant. Ex omnibus ſimplicibus perfectiſſima puriſſimaq; ſiccandi efficacia valent, exili aut nullo admixtæ qualitatis conſortio. Certum tamen, boli Armenii maximum eſſe frigus, terræ Lemniæ calorem; ut hoc nomine fabuloſa antiquitas Inſulam Lemnon, in qua effoditur, Vulcano conſecrarit.

Experimentum unicum ſpectans germinationem ſpongiarum.

702. Haud procul à fretorum fundo multæ colliguntur ſpongiæ, ex rupium lateribus coëuntes, quę nihil quam copioſius tenaxq; muſcus ſunt. Hęc autem eò magis notanda, quod in paucæ ſubſtantiæ ambitu configurationem plantæ imitantes genitalibus undis gaudeant; aliquando enim ad quindecim cubitorum profunditatem conquirendæ. In littus extractæ mentiuntur molis amplitudinem; compreſſæ, minimum loci ſpatium occupant.

Experimentum unicum ſpectans piſces marinos in aquam dulcem translatos.

703. Piſces in aqua ſalſa victitare aſſueti, videntur dulcem antehabere. Salmones, Eperlanus, flumen penetrant, etiam in adverſum obnixi. In portu Conſtantinopolitano haud procul ingens colligitur piſcium multitudo, ex Ponto Euxino illabentium, qui aqua dulci inebriantur, ut in tergum converſi manu capiantur. Dubito an ſatis in comperto ſint, quæ pertinent ad piſces ex mari in dulces lacuum aut ſtagnorum aquas transferendos. Res eſt & magni uſus & voluptatis, cum recentes eos habere liceat, longiore etiam à mari intervallo; ne dicam poſſe & gratius nutriri & nova augeri ſobole. Ajunt oſtrea Colcheſtriana puteis impoſita, reciproco maris æſtu prolui ſolitis, (ne tamen dulcis aqua deſit, quæ refugo mari ea ingrediatur) ſic magis pingueſcere & creſcere.

Experimentum unicum ſpectans attractionem ex ſimilitudine ſubſtantiæ.

704. Turcici arcus vehementiſſimus eſt ictus, adeo ut ex facto conſtet, impacta ſagitta penetrari clypeum chalybeum, aut laminam æneam, gemini pollicis craſſitie. Sed quod magis mireris eſt, ſagittam lignea tantum cuſpide munitam perforaſſe tabulam ligneam, octo pollicum craſſitie. Certum eſt in navalibus præliis olim fuiſſe in uſu miſſilia brevia, quæ vocabant lemures vel ſpiritus volantes, acumine tantum ligneo, è ſclopetis intorqueri ſolita, penetraſſeque navium latera glandi plumbeæ impervia. Sed reconditum hic naturæ myſterium eſt, atq; ex maximis quidem, ob ſimilitudinem ſubſtantiæ dari attractionem, ſi corpus motu gravitatis non fuerit innexum. Ille enim amoveri ſi poſſet, plumbum à plumbo attraheretur, aurum ab auro, etiam ferrum ſine intermedio virtutis magneticæ adjumento. Sed idem motus ponderis aut gravitatis, (qui prorſus materiæ eſt, nihil habens formæ) alterum perimit, niſi inefficacem reddiderit motus violentia; quod hęc ſagittarum inſtantia docet. Tum enim motus ex ſimilitudine ſubſtantiæ ſe prodit. Sed de hac materia fuſius ſuo loco.

Experimentum unicum ſpectans quoſdam in Turcia potus.

705. Turcia & Oriens confectiones quaſdam habet in uſu, quas vocant cherbeta Turcice, haud abſimiles conditis glaciatis aut more glaciei. Conſtant autem ſaccaro & malis citriis, aut ſaccaro & malis Heſperiis, aut ſaccaro & violis, aliiſque floribus; quibus ambræ nonnihil delicatuli admiſcent. Ex hiſce in aqua diſſolutis fit potus, quia per leges vino uti haud licet: Sed valde miror, ab Anglis aut Germanis Conſtantinopoli officinam cereviſiariam non conſtitui, tanta illis in regionibus hordei copia. Quod homines in univerſum aquæ potores ſint; forte frugalitati reſtrictiori tribuatur, cum haud modici ſit compendii ſitim gratis peſlere. Sed quibus res lautæ domi, ſumptib9 non parcerent. Mirari tamen deſino, quoties in Italiam, Galliam, Hiſpaniam cogitationes reflecto, cereviſia adhuc deſtitutas; cujus uſu ſanitati forte & corporis habitudini conſulerent.

Experimenta varia ſpectantia ſudorem.

706. Balneum aquæ calidæ ſudorem ex partibus ſub aqua non prolicit: ratio prima eſt, quia ſudor ſpecies eſt colliquationis, quam calor tantum ſicciſſimus aut humidiſſimus non efficit. Nimius enim humor aliquatenus calorem exſtinguit, ut aqua calida ignem; & calor nimium ſiccus occludit poros. Ideo quis tectus in Sole, aut ad focum facilius emittet ſudorem, quam nudus; & lagenæ fictiles aqua fervida repletæ provocant in lecto ſudorem mollius, quam balnea lateritia calida. Secunda, aqua calida cutem evaporare facit, ut conſumpta prius materia ſit in partibus infra aquam, quam in ſudorem verſa prodeat. Deinde, magis copioſe ſudorem prolicit calor moderate auctus, quam primo vehementior & intenſus æqualiter. Cauſa eſt, quod calor placidus melius violento poros aperiat; quibus patefactis ſudor largius effluit. Quare ex rationis præſcripto fecerunt Medici, qui admotis lagenis in lecto provocarunt ſudorem, per herbas ſudoriferas in aqua calida decoctas, calorem admenſi per gradus; ut minus calida lagena primas, poſt, calidior ſecundas partes abſolveret.

707. Sudorem guſtus ſalſum arguit. Ratio, quia pars nutrimenti recens & dulcis in ſanguinem & carnem mutatur, ſudor vero pars eſt excrementitia. Sanguis crudus carnem ſalſedine vincit, quia aſſimilatio in carnem non fit ſine exili & ſubtili ſanguinis excretione.

708. Sudo-

708. Sudorem magis ſuperiora corporis quam inferiora emittunt. Ratio, quia illa ſpiritibus magis turgent, qui ſudorem propellunt; prætereaminus ſunt carnoſa, à quibus & ſiccioribus maxime ſudor prodit. Talia ſunt frons & pectus.

709. Sudorem magis ciet ſomnus quam vigilia, qui tamen alios defluxus ſiſtit potius quam incitat, ut catharros, alvum laxam, &c. ratio eſt, quia ſomnus calorem & ſpiritus naturaliter introrſum agit, ibi commoraturos. Sed intus collectus fortius erumpit calor, irritatuſq; ſudorem expellit.

710. Sudores frigidi ſæpe ſunt fatales & mortis indices; at ſemper maligni & ſuſpecti, ut in magnis timoribus, affectibus Hypochondriacis, &c. ratio eſt, quia ſudorem frigidum cauſatur aut relaxatio aut ſpirituum deliquium ſive deſertio & fuga, quod corporis humorem, à calore in partibus arcte retentum, ſeparat egrediq; patitur.

711. Quos ſudor non diſcutit morbos, in illis ſudor, tanquam malus, ſiſtendus eſt; ut in morbis pulmonis & fluxibus alvi. Quos ſudor expurgata malignitate curat, ibi prodeſt, neque difficulter ferri poteſt, ut in febribus & peſtilentiis, &c. cauſa eſt, quia ſudor poſterior partim eſt *criticus* peccantemque expellit materiam. *Sed prior aut ex labore ſpirituum prodit, eoſque oppreſſos teſtatur*; aut ex motu per conſenſum, cum natura ejiciendo morbo impar, eo quem invaſit loco, indifferentem per univerſum corpus expulſionem molitur.

Experimentum unicum ſpectans Cicindulam.

712. Natura Cicindulæ hactenus non explorata ſatis. Illud conſtat, generari præcipue per calidiſſimos æſtatis menſes, neque in campis, ſed rubis & ſepibus. Unde intelligi datur ſpiritus in eo tenuitas, non attenuandi niſi æſtivo calore; & rurſus, quod illa tenuitas facilem admittat exhalationem. Italia & regiones calidiores ferunt muſcam, quæ lucciola ibi vocatur, cicindulæ inſtar reſplendens, fueritq; forte volans cicindula, ſed lacus præſertim & paludes hæc muſca frequentat. Duæ tamen priores obſervationes huc referri queunt. Neq; enim conſpicua eſt niſi per æſtatem; & carecta, aut quicquid circa paludes viret, umbram præbent æque bonam ac rubi. Forte aliarum plagarum frigus cicindulam eousque excreſcere non patitur ut alatæ reperiantur.

Experimenta varia ſpectantia impreſſiones ex paſſionibus animi in corpus.

713. Paſſiones animi in corpus explicandas hic impreſſiones faciunt: timor pallorem inducit, tremores, capillos erigit, reſultum cauſatur, horrorem & repercuſſionem. Pallor oritur ex repulſo ad cordis ſubſidium ſanguine; tremor ex ſpirituum introrſus abactorum fuga, quibus extrema corporis deſtituuntur. Ob clauſos cutis poros eſt erectio capillorum, quos oblique decumbentes neceſſe eſt erigi. Reſultus eſt apprehenſio rerum terribilium, & ſic motus contractivus eſt; & velut inquiſitio, quis principium excipiat eventus; atque hac ratione eſt erectivus. Unde qui ad ſubitam auſcultationem accingitur, reſilit, ſpiritus enim erigit ad attentionem. Horror eſt appetitus expellendi quod ſubito perculit ſpiritus. *Notandum* enim, plurimos motus, quamvis inutiles expellendis offendiculis, eſſe naturæ irritamenta, & producere motus per conſenſum, ut in gemitu & ejulatu præ dolore.

714. Dolor & pœna cient ſuſpirium, ſingultum, gemitum, trepidationem & ejulatum, vel ſucclamationem, lachrimas, faciei diſtortionem, dentiū contritionem, ſudorem. Suſpirium ex ingenti ſpirituum copia, ad refocillandum cor attracta, eſtq; velut magnus hauſtus ardente ſiti. Singultum, ex eadem cauſa, ſed validiori. Gemitum, trepidationem, ejulatum, ex appetitu expulſionis, ut diximus. Spiritus enim diſcutiendæ noxæ impares, per motum ex conſenſu expellunt vocem. Atque hoc fit, ſi cedant ſpiritus atq; reſiſtendo ſuccumbant. Quisquis enim conſtanter dolori obluctatur, in gemitus non erumpit. Lachrimas, ex contractione ſpirituum in cerebro, quam conſequitur humoris ibidem aſtrictio, & ſic lachrymarum ad oculos tranſmiſſio. Compreſſio illa cauſatur contortionem matuū, quæ geſt9 eſt expreſſionis humoris. Diſtortionem vultus, ex contentione ad perferendum & reſiſtendum obfirmata, deinde expellendum; quæ partes primo coarctat, poſt relaxat. Contritionem dentium ex compreſſis collectiſq; ad reſiſtendum *ſpiritibus, unde ſolide comprimuntur dentes. Sudatio eſt motus compoſitus ob laborantes ſpiritus, primo ut reſiſtant, deinde expellant.*

715. Ex gaudio hilaritas & oculi vividiores, quod & cantum, curſum, ſaltationem, quandoque etiam lachrimas ciet. Omnia hæc à dilatis & in partes externas progreſſis ſpiritibus, quos *expanſio* vegetiores mobilioreſque reddit. *Notum eſt, repentina & immenſa gaudia quibusdam ſubitanei interitus fuiſſe cauſam, diſperſis in tantum ſpiritibus, ut regredi nequirent.* Lachrimæ effecta ſunt humiditatis in cerebro ex dilatione ſpirituum, qui compreſſi per conſenſum exprimunt humiditatem cerebri, ut diximus, in dolore. Sed tum in gaudio diverſimode operatur, propulſione ſcilicet humoris, quando ſpiritus expanduntur, & majorem locum occupant.

716. Ira in quibusdam creat pallorem, in aliis variam alternati coloris mutationem, in aliis tremōrem, tumorē, aliis os ſpumare facit, alios pedem in terrā impingere, pugnos comprimere, pallor & coloris varie reciprocantis mutatio oritur, ex ſpirituū circa cor inflamatione, qui refocillandi ab externis partibus alios retrahunt. *Etſi pallor ſit ſolitarius, nec color reſtituatur, plerumque cum metu conjungitur. Sed multi palleſcere neſciunt, rubeſcentibus tantum genis & infima aurium parte ex* emiſſione ſpirituum in vindictæ cupiditatem. Tremorem ex ira etiam ſpiritus introrſum revocati gignunt, plerumque coëuntibus ira & timore. Intumeſcentiam producit & dilatatio ſpirituum ex nimia calefactione, & liquefactio ebullitioq; humorum, quæ dilationem ſequitur. Spumam oris eidem cauſæ tribue, cum ſit ebullitio. Calcatio aut pugni compreſſio eſt ab imaginario vindictæ actu.

717. Levis offenſio & quicquid minus allubeſcit, inducit ad concutiendum caput, & caperandam frontem. Hæc ſunt effecta ejusdem cauſæ, tremorem & horrorem producentis, ſpirituum ſcilicet regreſſus, ſed non tam vehemens. Capitis motitatio enim eſt tantū tardus & definitus tremor; geſtus leviculum quid denegandi. Pateṫq; ex non allubentia ſępe naſci eum manus geſtum, qui denegationi

aut

aut repudio duntaxat adhiberi ſolet. Caperatio frontis & conſtrictio ſuperciliorum, eſt collectio & compreſſio ſpirituum ad quadamtenus reſiſtendum. Talis quoque caperatio ſtudium aliquod ſeriamque meditationem ſubſequitur, licet abſque offenſione.

718. Pudor ſuffundit rubore, oculoſque dejicit. Rubor eſt ſanguinis in vultum regreſſus, partem maxime laborantem ex facta pudoris impreſſione. Et quamvis per univerſum pectus ſparſus exundet rubor, ſi nudum oculis pateret, in tranſitu tamen verſus faciem conſpicitur. Oculos dejicit reverentia quædam ex dignitate perſonæ, ut pudore correptus confidenter alterum intueri non ſuſtineat. Vtraque autem & pudor & oculorum dejectio, magis regnant ubi in turba nos ſiſtimus. Ore Pompeij quid verecundius? nunquam non coram pluribus erubuit. Illuſtres quoque, & quos dignitas venerandos facit, ſi conveniendi, idem patimur.

719. Aliquando miſericordia lachrimas exprimit, deflexoſque alio detorquet oculos. Lachrima eandem cum dolore cauſam habet; cum commiſeratio tantum dolor ſit ob alterius ærumnas. Oculos amovemus, ut eo geſtu averſari aut abominari nos ſignificemus, quod miſericordiam ciet.

720. Ex admiratione ſtupeſcimus aut immoto corporis ſtatu hæremus, oculos attollimus, manus protendimus. Super eſt ex fixatione animi in objecto cogitato, qua fit ut non latietur & tranſcurrat fugitiva attentione, ut ſolet. Admiratio enim ſpiritus diffugere non patitur, ut metus, ſed ſolummodo ſiſtit, minuſque aptos motui reddit. Oculorum & manuum elevatio ſpecies eſt provocationis ad Deum, qui ex potentiæ & providentiæ ſuæ theſauro miracula depromit.

721. Riſus dilatat os & labia, ſpiritumque continuo & ſonore expellit, laterum & pectoris ſuccuſſationem efficit, ſuffundit oculos liquore, violentus & continuus ſi fuerit. Hic primo *notandum* occurrit, quod riſus vix proprie ſit paſſio vocanda, origine ejus ex intellectu derivanda, cum riſum præcedat ſemper conceptus rei ludicræ; unde homini proprius. Secundo, cauſa riſus, tantum eſt levis ſpirituum contactus, nec tam alte penetrans impreſſio, ut aliæ paſſiones inſinuant. Ideo nulla cum animi pathematis affinitate, movetur, & valide quidem ex ſola quarundam in corpore partium titillatione; ut quiſpiam vel compoſito ad gravitatem animi ſtatu, riſum tamen aliquando non compeſcat. Tertio, ſemper cum aliqua conjungitur delectatione, unde exhilaratio affinitatem habet cum gaudio, motus licet multo levior; res ſevera eſt verum gaudium. Quarto, objectum ejus, deformitas, abſurditas, infortunia, & ſimilia. Iam loquamur de cauſis, ad quas effecta commemorata referri poſſunt, quibus lux aliqua affulget ex generalibus hiſce notis. Dilatatio enim oris & labiorum, continua expulſio ſpiritus & vocis, pectoris & laterum ſuccuſſatio, ex ſpiritibus expanſis oriuntur, præcipue in riſu ſubitaneo. Suffuſi quoque rubore oculi (ut ante ex parte dictum, ubi de lachrimis & gaudio & dolore egimus) hanc dilatati ſpiritus cauſam agnoſcunt; quo & repentinus ejus ortus magna ex parte pertinet; cum videamus, infortunium infortunio additum vel ſuccedens, deformia, &c. in inſtanti movere riſum, interpoſitaque morula, eviléſcere riſus pretium. Sic nihil obſoletum, ſed quicquid novum, ſplenem movet; ipſaque titillatio vellicatis placide lateribus, ſi præmoneas, duriterve aut continue attrectes non magnopere in riſum valet.

722. Libido igneſcere facit oculos, & Priapiſmum inducit. Cauſa utriuſque, quia voluptas viſus & tactus flagrantiſſimos ſubdit deſiderij ſtimulos; ut ſpiritus eo confluant, ubi partes maxime afficiuntur. Poteſt in genere hoc notari (magno uſui futura obſervatione) in omnibus paſſionibus deferri maxime ſpiritus ad partes laborantes, & ubi validior impreſſio eſt; ut in iis quæ nuper diximus, ad oculos & partes Veneri dicatas; in ira & timore, ad cor recurrunt; in pudore, ad faciem; in levi offenſione ad caput.

Experimenta varia ſpectantia ebrietatem.

723. Antiquitatis obſervationi calculum adjecit poſteritatis fides, ſemen nimirum hominis potatoris eſſe ſterile. Ratio, quia humidũ nimis eſt, juſtaque carens ſpiſſitudine diffluit. Noſtratium quoque ſermonibus frequentatur jocus, ebrium filias gignere.

724. In ebrio nihil eſt quod officium præſtet, adeoque & ſpontanei motus arbitrio excidit, vacillat, tremit, firmare veſtigium aut loqui nequit. Cauſa eſt, quod ſpiritus vini opprimant ſpiritus animales, occupata loci parte, in qua verſantur, & ſic languidos reddunt in motu. Vnde dormiturit; atque opiata & ſtupefactiva (ut papaver, hyoſcyamus, cicuta, &c.) inducunt quandam ebrietatis ſpeciem, eructata craſſorum vaporum nebula, ut vinum facit, iiſdem nimium augeſcentibus. Præterea ſpiritus animales nutritivam materiam deprædantur; quam ſpiritus vini, æque ac illa, depaſcunt; unde non tenereſcunt ſpiritus animales, atque inertes peragendis obſequuntur motibus.

725. Ebrius imaginaria vertigine cuncta rapi perſuadet ſibi, extraque ſe poſita in caput ſuum ingruere. Longius diſſita errante viſu non diſcernit, propius admota ſpectat loco non ſuo, & quandoque omnia videntur offerri gemina. Cauſa putatitiæ circumgyrationis ſunt acti in orbem ſpiritus, compreſſi nempe vaporibus vini (quodlibet enim liquidum compreſſio gyrare facit, ut patet in aqua) & quoad viſum perinde eſt, ſeu ſpiritus viſuales moveatur, ſeu objectum, ſeu medium. Neque ignoramus, ex diutina circumrotatione corporis noſtri eandem naſci imaginationem. Cauſa quod externa in ſe ruere exiſtimet, eſt quia ſpiritus viſuales ſe retrahunt, quo fit ut objectum accedere videatur; præterea conficta vertigo & motus ludit eos imaginario quoque metu, ne ſcilicet mota in ſe præcipitentur. Quod procul abjuncta non videant, eſt ex ſpirituum debilitate; cum hemicrania & vertigo quælibet tenebrarum nonnihil pariat, & apparentiam circumgyrationis; quod & leviora animi deliquia comprobant. Quod res non ſuo loco conſpiciant, eſt ex refractione ſpirituum viſualiũ:

Vapor enim eſt medium inæquale, neque abſimilis conſpectui rerum extra locum in aquis. Quod omnia appareant gemina, eſt celer & irrequietus ſpirituum motus (oppreſſorum) ultro citroque. Vt enim ante diximus, motus ſpirituum viſualium & motus objecti ſimilem efficit apparentiam. Quod ad celerem objecti motum, fides teſtitudinis percuſſa talitro, tremula gemino criſpari videtur motu.

726. Minores hauſtus citius quam magni inebriant; vinum ſaccarites minus, quam vinum purum. Cauſa prioris eſt, quod vinum non tam continuo deſcendat in ſtomachi fundum; ſed diutius immoretur ſuperficiei ſupremæ, vaporeſque eo magis ad caput tranſmittat; propterеaque citius inebriet. Sic & offa vino macerata (par modo ſit quantitas) magis inebriat quam ipſum vinum. Ratio poſterioris, quia ſaccarum inſpiſſat vini ſpiritus, nec eos tam facile in vapores diſſolvi permittit. Referunt & ebrietatis amuletum, ſi vinum ſaccarites hauriatur, poſt vinum purum. Idem adjumentum adſcribitur oleo aut lacti ſumpto poſt ſtrenuam potationem.

Experimentum unicum ſpectans commodum aut damnum ex vino etiam modice ſumpto.

727. Vſus vini ſiccis & tabe confectis corporibus nocet, humidis & ſucci plenis prodeſt. Ratio, quia ſpiritus vini depaſcunt rorem aut radicalem humorem (ut vocant) corporiſve, atque hoc modo ſpiritus animales fruſtrantur. Sicubi humor ſufficit aut redundat, vinum digeſtionem & deſiccationem humoris promovet.

Experimentum unicum ſpectans convolvulos.

728. Convolvulus inter vermes maxime generalis eſt, produci ſolitus ex rore & frondibus, examina enim convolvulorum videas in arboribus & ſepibus producta, calamitatem frondium in arboribus & ſepibus maxima ex parte, quod & naſcantur ex illis & nutriantur iiſdem. Vernum imprimis tempus iſta lue infeſtatur, quod nec ros nec frondes tum deſint, generanturque plerumque ſi diutius ſpiraverit Eurus. Cauſa eſt, venti iſtius ſiccitas, cum omnis ex putredine vivificatio, requirat, ne materia ſit nimis humida. Quod autem veſtiri conſpicimus aranearum telis, ſignum eſt limoſæ ſiccitatis; ut in terris, quas ex rore & Sole cooperiunt aranearum telæ. Virides quoque convolvulos internæ roſarum partes gignunt, præſertim non perflantes expertæ ventos, in quibus ros muceſcit, ſed maximos & plurimos convolvulos braſſicæ producunt, pinguibus foliis & putreſcere aptis. Convolvulos exſpirans æſtas oſtendit volatiles, mutatque in papiliones aut aliam muſcam. Datur & convolvulus lanuginoſo corpore magna cum bombycibus affinitate.

Experimentum unicum ſpectans muſcas Cantharides.

729. Muſcæ Cantharides generantur ex verme aut convolvulo; ſed fructiferarum arborum quaſdam præ cæteris inſident, ut ficum, pinum, rubum ſylveſtrem; dulci omnes fructu, qui aliquam occultæ mordicationis & acrimoniæ indolem comprobet. Ficus enim lac continet, dulce & corrodens; Pineæ nucleus acer eſt atque abſterſivus; fructus rubi veſcentes pueros ſcabie inficere dicitur, ut omnino mirari non liceat, ſi cantharides corrodente & cauterizante virtute polleant. Nullum enim ex reliquis inſectis non generatur ex materia craſſiori & obtuſa. Corpus cantharidum colore luceſcit; & forte egregio colore tinctæ muſcæ pavones vel libellæ eandem habent corrodendi vim.

Experimenta varia ſpectantia laſſitudinem.

730. Laſſitudinem curat balneum, aut inunctio oleo, aut aqua calida. Cauſa eſt, quia omnis laſſitudo ſpecies eſt contuſionis & compreſſionis partium, balneum vero & inunctio relaxat & emollit; & mixtum cum aqua oleum præſtat ſeparatim adhibitis; quia aqua melius partes ſubintrat, oleumque poſt rectius emollit. Experientia teſtatur, uſum tabaci abigere laſſitudinem. Ratio, quia refocillat corroboratque ſpiritus, partes contuſas aut compreſſas aperit, & præcipue quia opiatæ virtutis beneficio ſpiritus reficit, atque ſic laſſitudinem aufert; ut in ſomno quoque evenire videmus.

731. Aſcendentis collem genua defatigantur, deſcendentis coxæ. Cauſa eſt, quia dum pedes alternat ut montem ſuperet, corporis onus genibus incumbit, in deſcenſu, femoribus.

Experimentum unicum ſpectans exuvias animalium quorundam.

732. Exuviæ animalium comparantur ab antiquis cum ruptura ſecundinarum; ſed minus recte. Singulæ enim exuviæ haberent inſtar novæ generationis. Præterea, ſecundinæ ſunt tantum generale tegumentum, partium figuræ haud accommodatum, ſed pellis partibus ex æquo reſpondet. Animantia pellem exuere ſolita ſunt, anguis, vipera, cicada, lacerta, bombyx, &c. Quæ vero rejiciunt novantque ſquammas, ſunt aſtacus, cancer, teſtudo, coclea, &c. Exuvias reperiri conſtat, ſed rejectas ſquamas, minime; ut veriſimile videatur, ſic deſquammari ut ſenſim defluant; dignoſcunturque novæ ſquammæ inſigni teneritudine & mollitie, & quodammodo florido colore. Cauſa exuviarum & deſquammationis poſſet videri ingens materiæ quantitas in hiſce animantibus, quæ apta nata eſt producere pellem aut ſquammam; deinde laxitas pellis aut ſquammæ minus preſſim carni circumvolutæ. Certum enim eſt, à nova pelle aut ſquama veterem extrudi. Sic in animalibus novum cornu vetus excutit, & in avibus novæ plumæ veteres. Illæ quoque aves, quæ ſufficientem roſtro gignendo materiam habent, roſtra novant, recenſque roſtrum veteri locum præripit.

Experimenta varia ſpectantia poſituram corporis.

733. Decubitus non erectus, ſed inflexus, ut in ſternendo lecto fit; aut cruribus ſurſum attractis, ut in ſtatu corporis, maxime eſt ſalubris. Cauſa, quia ſtomachus, ſic minus penſilis, corroboretur. Videmus enim ſtomacho laborantes, cruribus ſurſum attractis genubuſque ad os velut admotis mire juvari; & ad

trire-

triremes damnatos in ipſis ærumnis pingui eſſe & velut bene habito corpore. Ratio, quia ſeſſilis vita ſtomachum aliquo modo ſupportat, quem ſtataria & crebri inceſſus penſilem faciunt. Vnde exercitia deligere prolongandæ vitæ conducit, quæ artus magis quam ſtomachum aut abdomen movent, ut ſedentes remigent, aut ſerram reciprocent.

734. Hemicranias & vertigines potius à diuturna ſeſſione parit ſurrectio, quam ſeſſio. Cauſa eſt, quia vapores, ſedendo collecti ſubito motu caput magis petunt.

735. Qui parti alicui diu innititur, ſtupidam eam reddit, &, ut ajunt, obdormiſcentem. Cauſa eſt, compreſſio partis, intercluſa ſpiritibus libertate acceſſus. Compreſſæ partis relaxatio compunctiunculam ſentiri facit ex regreſſu ſpirituum.

Experimentum unicum ſpectans annos peſtiferos.

736. Annos (perhibente teſtimonium experientia) peſtis ſuſpicione infamat & inſalubres fore perſuadet ranarum, muſcarum, & locuſtarum multitudo, &c. Cauſa ex abdito non eruenda, cum hæc animantia, ex putredine nata, oſtendant annum ex generali diſpoſitione, aërisque conſtitutione velut conſpirare in morbos & putrefactionem. Eidem prognoſtico (ut ante *Centur.* 6. dictum) locus, ſi vermes conceperint mala in quercubus quandoque reperta: malignam enim aëris temperiem hæc ſubtilius è proximo repræſentant, quam ſenſus penetret humanus.

Experimentum unicum ſpectans prognoſticon intenſioris brumæ.

737. Ex ruſticorum obſervationibus eſt, annos in quibus abundarit fructus vel baccæ ſpinæ albæ, vel cynosbati inodori, portendere hiemes acres. Cauſam in divinæ providentiæ arcanis latere illi ajunt, quæ (ſacris literis teſtibus) ne paſſeres quidem in terram cadentes negligit, ut tanto illuſtrius præbeat ſui notas in conſervandis avibus per illas anni tempeſtates. Ex naturæ ſcrutinio hæc forte cauſa promatur, quod præcedens æſtas & caloris laboraverit defectu & humoris abundantia; quod productio iſtorum fructuum comprobat. Neceſſe præterea frigidos vapores magna copia reſiduos eſſe, neque diſſipari, unde frigus hiemis ſecuturæ intenditur.

Experimentum unicum ſpectans medicamenta quæ condenſant & ſpiritus refocillant.

738. Turcis in uſu eſt potus, quem vocant Coffa, ex bacca cognomine, quæ nigricat inſtar fuliginis, & acri neque aromatico odore eſt. Illa in pulverem redacta ab ipſis ſumitur in aqua ſic calente ut hauſtum admittat. Et potu utuntur in ſuis tabernis (quæ vocantur Coffa-houſes) corroborante cerebrum & cor digeſtionemque juvante. Bacca ſane hæc Coffa, radix & folium betel, folium tabaci, lachryma papaveris (opium) Turcis uſitatiſſimum, quod metum tollere putent, condenſant ſpiritus, validos illos hilareſque reddunt. Sed vario uſus modo diſtingui videntur; Coffa enim & opium intro ſumuntur; tabaci ſolum fumus; betel tantum ore manducatur, cum pauxillo viſci: plura ejus generis dari, ſi non dormitet inquiſitio neque deſit correctio, à vero alienum haud fuerit. Quære de hyoſcyamo, mandragora, croci tam radice quam flore, de folio Indico, ambra, amomo Aſſyrio, ſi haberi poſſit, nec non de pulvere purpureo, quem kermes vocant, & in univerſum de omnibus illis, quæ inebriant & ſomnum provocant. *Nota*, quod tabaci radix aut ſemen non fumatur, utpote validiora ipſis foliis.

Experimentum unicum ſpectans picturam corporum.

739. Turcæ pulverem habent nigrum ex minerali Alcohole confectum, quem tenui penicillo denigrandis palpebris illinunt, ut oculi album eluceſcat. Eodem pulvere tingunt cilia & ſupercilia arcuatim producto. Xenophon memoriæ prodidit Medos oculis ſuis pigmenta adhibuiſſe. Eadem tinctura crines & barbæ Turcis ut nigricent, præſtat. Noſtrates etiam, ut fucata canitie mentiantur juvenilis formæ venuſtatem, varie excogitatis adjumentis crines denigrant, eoſque pectine plumbeo ſimilive adjumento comunt. Chinenſes prava corporis conſtitutione (olivaſtri enim ſunt colore) tingunt malas adhibito purpuræ artificio; Rex præcipue & Optimates. In genere, barbari omnes, qui nudi incedunt, non ſolum tingunt ſe, ſed concidunt, raduntque cutem; variiſque adornant operibus. Indis ad Occidentem idem in more poſitum; & antiquis Pictonibus Brittonibuſque frequentatum; ut colligere liceat, exornaturos ſe homines avium plumis, ſi aliqua ſuppeteret ratio; aut ad minimum teſtari velle nitidam cutem pro veſtimentorum nitore.

Experimentum unicum ſpectans uſum balnei & inunctionis.

740. Miramur, uſum balnei, partem diætæ, in deſuetudinem abiiſſe. Romanis ac Græcis fuit cibi inſtar & potus. Hodie apud Saracenos non deperiit ejus ſtudium; noſtris tantum velut medicationis partem agnoſcentibus. In ea ſum ſententia, balneum eo, quo Romani uſurparunt modo, nocuiſſe ſanitati, corpus emolliendo, & conſumptioni obnoxium reddendo. Turcis illud magis attemperat victus ratio, cum potus aquæ atque oriza, qua veſcuntur, aliuſque cibus modici nutrimenti, corpora eorum ſolida & dura reddat, ut vanus ſit metus ne eos uſus balnei debilitet. Gaudent præterea Turcæ vita ſedentaria, raraque deambulatione, quo fit ut minus egeſtus ſudor balneum eis commendatius faciat. Verum tamen, balneo & præcipue inunctioni, recte adhibitis ineſſe ſanitatis & prolongandæ vitæ adminiculum. Sed hæc alibi inter experimenta Medica exſpectant tractandi opportunitatem.

Experimentum unicum ſpectans chartam undulatam.

741. Turcæ egregij ſunt artifices chartæ, quam vocamus undulatam; induſtria noſtratibus ignota. Varios ſumunt colores oleo tinctos, eoſque ſingulis aquæ guttis inſpergunt, & aquam leviter motitant, qua deinde chartam

craſſiuſculam humectant quæ venarum undantium ductus trahit,ut veſtis aut marmor.

Experimentum unicum ſpectans ſepiæ atramentum.

742. Mirari liceat, avibus, beſtiiſque omnibus & piſcibus rubere ſanguinem, ſoli ſepiæ inſtar atramenti nigricare. Putet forte aliquis cauſam eſſe ex ſanguine admodum percocto; cum videamus in farciminibus vulgati uſus ſanguinem ebullitione nigreſcere. Sepia autem in deliciis eſt, avideque expetitur.

Experimentum unicum ſpectans incrementum ponderis terræ.

743. Referunt, quorum fidem nefas in dubium vocare, terram è locis Nilo adſitis ſumtam, ſi & humectatio & conſumptio præcaveatur, ſingulisque diebus ad pondus exploretur, eo conſtare uſque ad decimum ſeptimum Iunij; qua die Nilus intumeſcit; pondereque augeri, donec flumen juſtam impleverit altitudinem. Si non laborat narrationis veritas, non aliunde niſi ab aëre cauſam habet, qui tum condenſari incipit, atque ita mutatur in exiguo terræ, in humorem, ponderis incrementum. *Exploratum* quoque conciſo & appenſo Tabaco, decedere aliquantum prioris ponderis, ſi igne exſiccetur; aëri poſt expoſitum recuperare quicquid deperdidit. Videri poteſt, flumen augeſcens integro aëris corpori in vicinia circumflui, aliquam inferre mutationem. Nam (quod cauſas admirationis potiores habet) ex vero narrant, eo die, quo Nilus intumeſcit, graves plagas in Cairo exoriri ſolere.

Experimenta varia ſpectantia ſomnum.

744. Qui valde frigent, præſertim pedibus, iis ſomnus impeditur. Cauſa potuit eſſe, quia in ſomno requiritur libera reſpiratio, quam frigus prohibendo nocet. Videmus ex acri frigore naſci reſpirationis difficultatem. Altera quoque cauſa fuerit, quia frigus ciet in auxilium ſpiritus, ut tam collecti aſcendere in caput nequeant; quod ſomnus ſemper requirit. Vnde & dolor & ſtrepitus totidem ſomni obſtacula ſunt; quem contra tenebræ conciliant.

745. Quidam ſtrepitus (de quibus experimento 112. egimus) ſomno favent; ut flatus venti, aqua profluens, bombus apum, cantus mollis, lectio, &c. ratio, quia excitant in ſpiritibus lenem attentionem, & hanc quicquid promovet ſine labore gravi, ſedat ſpiritus naturali & diſcurſivo motu actuoſos.

746. Somnus nutrit, aut ſaltem corpora conſervat diu ſine alimento. Beſtiæ quæ per hiemem valde dormiunt (quod de Vrſis annotatum reperio) pingueſcunt durante ſomno, etiam non paſtæ. Veſpertiliones in furnis reperti ſunt, aliiſque cavernis, compacti ſupra ſe mutuo, unde facta conjectura, totam illis hiemem dormiri, & nihil comedi. Inquire, an non apes hiemem ſomno traducant, mellique parcant? papiliones, aliæque muſcæ, non tantum ſomno indulgent, ſed velut mortuæ quieſcunt, modico Solis aut ignis calore animandæ. Glires æſtate aut hieme aliquot dies impaſti dormiendo vivunt.

Experimenta varia ſpectantia dentes & duras ſubſtantias in corporibus animantium.

Si dentes inſtaurandi ratio ſuppeteret, detecto naturæ myſterio gloriari liceret; intendant homines in hanc rem cogitationes. Quicquid ſit, natura dentis meretur inquiſitionem, æque ac aliæ partes animantium.

747. Quinque ſunt in corporibus animantium ſolidæ durioriſque ſubſtantiæ: cranium, dens, oſſa, cornua, ungues. Caput paſſim oſtentat plurima iſtius ſoliditatis, quod & cranium habet ex integro oſſe, dentes, maxillaria oſſa, & duriuſculum illud auditus inſtrumentum, unde cornua prodeunt; ut fabrica animantium ſit velut compages ædificij, cujus parietes & alia columnis trabibuſque ſuſtentantur, cum tecta elegantius-elaborata conſtent ex imbricibus, plumbo aut lapidibus. Aves tria habent ipſis peculiaria, roſtrum, ejuſdem cum dente ſubſtantiæ (dentibus enim carent) teſtam ovi, & pennas, cum calcar nihil ſit ab ungue diverſum. Sed animantia nulla, quibus teſta ſolidior (ut oſtrea, conchæ, muſculi, pectines, aſtaci, cancri, teſtudines fluviatiles, ſquilla gibba, & præcipue teſtudo) oſſa habent interna, ſed cartilagines tantum.

748. Oſſa juſti incrementi menſuram nacta manent in eadem magnitudine, cranium quoque, & cornua in quibuſdam exuta renovantur; dentes in ſtatu velut creſcendi non augentur, niſi quod uſus eos atterat. Vngues continuo creſcunt, etiam roſtra, adeo ut emineant, quæ in aquilis & pſittacis mutantur.

749. Pleraque duræ ſubſtantiæ receſſerunt ad extremas corporis partes; ut cranium, cornua, dentes, ungues, roſtra. Oſſa ſolummodo interiora ſunt, carnis amictu prætexta. Viſcera omnia carent oſſibus; niſi quod aliquando os in corde cervi fuerit repertum, forte & in aliis animantibus.

750. Cranium cerebri receptaculum eſt, quod medullam refert. Spina dorſi medullam habet informem, magna cum cerebro affinitate, quæque aliis corporis oſſibus diverſa eſt. Mandibula non continent peculiarem medullam, ſed parum pulpoſæ medullæ diffuſum; denti quoque medullæ ſpecies per ſubſtantiam diſtributæ adſcribitur, quam ſenſatio & dolor afficit, eſtque potius nervus, cum medulla ſenſus ſit expers, ut ſanguis. Cornua prorſus partes ſunt ſimilares, ut & ungues.

751. Inter ſubſtantias ſoliditate notabiles, nulla ſenſu prædita eſt præter dentes; neque doloris tantum ſenſu valent, ſed & frigoris.

Sed alia, quibus ſubſtantiæ obdureſcit compages, relegemus in ſuum locum, contenti inſtituta de dentibus inquiſitione.

752. Dentes hominibus triplices ſunt: acuti, ut primores ſive principales; lati, ut molares; canini aut acuminati, prioribus interjecti. Sed inventi homines quibus os continuum pro dentibus fuit; exili nota diſcriminante ſingulos; quod de Pyrrho narratur. Animantia quædam oblongos aut eminulos habent dentes, qui brochi vocantur, ut Vrſæ, Lucij, Salmones,

nes, Canes, ſed raro; quædam dentes dentibus indiviſim junctos, ut homo, equi; quædam dentes præcipue primores ſive principales dentibus inſertos inſtar ſerræ, ut Leones & Canes. Quibuſdam piſcibus varia dentium ſeries, ut luciis, Salmonibus, trutis, &c. pluribuſque aliis aquas ſalſas habitantibus. Angues aliique ſerpentes venenatis ſunt dentibus, quos male videas aliquando ſumi pro aculeis.

753. Cornuta animalia ſuperiori dentium ordine carent, neque inferiori deſtituuntur, quæ ſuperiorem habent. Sed tamen in illis ejuſdem ſpeciei animantibus non ſequitur, ſi ſubſtantia dura in dentes ſuperiores non mutetur, in cornua abire nec contra. Damis enim, qui non cornuti, deſunt dentes ſuperiores.

754. Equi trimi dentem ferunt, quem vocant gnomonem, quo dignoſcitur trium amorum teneritudo, quadrimi dentem, quo ætas adulta 4. annorum, atque ille foramen habet piſæ capax, quotannis minui ſolitum; donec octenni dens lævis fiat, coalitumque foramen ſui veſtigium non relinquat; & tunc notam in ore equi evanuiſſe ajunt.

755. Dentiunt pueri, cum annum aut ſeſquiannum agunt. Septennibus primi dentes mutantur novis. In multis dentes molares prodeunt anno vigeſimo, trigeſimo & quadrageſimo. Inquire generationis modum. Ferunt Deſmondiæ Comitem, provectæque ætatis fœminam, utpote quæ ad centum & quadraginta annos vitam produxerit, bis terve dentiiſſe, totieſque veteres dentes novis ſuccedentibus mutaſſe.

756. Dulcia dentibus noxam creant, ut & Mercurij inunctio, nimiſque calida & nimis frigida atque catharti: dentium dolor acerbiſſimus cenſetur.

757. In dentibus hæc conſideranda, 1. conſervatio. 2. albedinis, ne depereat, cura. 3. exemtio eorum minori cum cruciatu. 4. Odontalgiæ levamen & medela. 5. artificialis inſertio ubi defuerint eliſi; & poſtremo illa magni momenti reſtauratio, ubi provectior eos ætas abſumpſerit. Inſtantiæ, quæ in hoc ultimo aliquam præbent veri ſpeciem, ſunt, ſera in nonnullis dentitio, roſtrorum in avibus reſtauratio. Quæ eandem cum dentibus materiam habent, & cornuum. Accuratius hic igitur opera collocetur in explorando modo. Hactenus tamen latet dentes provocandi artificium. Quare tentetur cornuane elicere detur in beſtiis, quæ illis carent, & quomodo? & largiora ſolito ut proveniant, efficere, velut quo liceat bovis aut vaccæ caput amplis cornubus reddere ornatius; & in ſubula ætate magis acuminata quæ fiunt cornua facere magis ramoſa. Ex talibus experimentis conſtabit, quantum ars tam duræ ſubſtantiæ dominetur. Diſpice etiam, in avibus adhuc tenellis adhiberi quid poſſit, ut longiora majoraque fiant roſtra, ungueſque grandiores & longiores: & pueris tinctura parari aut ſimile quid, ut dentes eorum validiores melioreſque generentur. Corallium commendatur tanquam dentientibus puerulis futurum adjumento.

Experimenta varia ſpectantia generationem & geſtationem animantium in utero.

758. Animantia quædam certis anni tempeſtatibus generant, ut dama, ovis, cuniculi ſylveſtres, &c. aves pleræque & piſces. Alia quovis anni tempore ut homo, &c. & omnia domeſtica, ut equi, porci, canes, feles, &c. cauſa generationis qualibet anni tempeſtate, eſt copia. Redundantia enim generationem uniformem promovet; quæ gemino ex fonte fluit, vel natura animantis, ſi illud calidum, humidum, aut ſanguineum fuerit, vel ex copioſo nutrimento. Quoad primam, homo, equi, canes, &c. quibus ad generandum quælibet anni tempeſtas favet, calore & humore ſunt auctioribus, columbæ avium calidiſſimæ & humidiſſimæ ſæpiſſime fœtus edunt: cicures perpetuo fere. Dama melancholicum & ſiccum animal eſt, quod timiditas probat carniſque durities. Ovis animal eſt frigidum, ut apparet ex lenitate, & quod raro bibant. Pleriſque avibus ſiccior, quam beſtiis, ſubſtantia eſt. Piſces ſunt frigidi quod ad ſecundam cauſam, quæ eſt alimenti copia: homo, vacca, ſus, canis, &c. largius paſcuntur; neque obſcurum, animantes ſylveſtres raro generare, cicures ſæpius: quod & calor & nutrimenti abundantia præſtat. Coëundi tempus à feris obſervari Septembrem, certum eſt, quia quicquid alimenti & graminis confert æſtas, cedit in hanc generandi facultatem. Quo maturius September pluvia madeſcit, eo citius catulciunt; ſiccitas retardat. Ovis quoque, modice calens, generat circa idem tempus aut paulo ante. Sed quibus ſtata & in circuitum recurrens generatio, verno fætui operam dant, ut aves & piſces; conferente, ad præparationem & hiemis deliquio & calore fomentoque veris. Alia quoque ratio eſt definitæ ſua periodo generationis, eſtque relatio geſtationis ad tempus generationis, cum nullum animal novo ſtudeat partui, fæmella uterum geſtante, nec parturiente, aut catulos in lucem edente. Ideo dictat experientia, ſublatis è nido ovis aut catulis, redire ad Venerem, repetitis etiam vicibus.

759. Nonnullis animantium in utero geſtandis tempus longius breviuſve præfixit natura. Mulier novem plerumque menſes explet; vacca & fæmella ovis, ſex fere; damæ novem; equæ undecim; canis novem Septimanas; Elephas geſtare uterum dicitur bienni j ſpatio: fabulam enim ſapit quicquid de decennio venditant. Duo ſe in avibus offerunt quæ figunt attentionem, quid diſſideat à coitu, ovi excluſio, deinde ab ovo excluſo; teſtæ ruptura. Atque in avibus minor eſt temporis diverſitas, quam aliis animantibus; eſt tamen aliqua. Gallina enim incubatui tres impendit hebdomadas, Gallina Aſiatica, anſer, anas, menſem. De aliis quære. Cauſa tantæ quoad tempus differitatis inter animantia, eſt aut natura ſpeciei, aut conſtitutio uteri. Quoad prius, quæ tardius matureſcunt, diutius geſtantur in utero; ut docemur exemplo hominis. Elephas longam requirit moram, ut juſtam adoleſcendi menſuram impleat. Sed in pleriſque aliis ſpeciebus conſtitutio uteri (id eſt, durities & ſiccitas) cum priori

cauſa concurrit. Pullus enim equinus quadriennio fere eget ut adoleſcat, ſic & hinnulus, & vitulus. Catuli autem, quibus plerumque adoleſcendi periodus novem includitur menſibus, totidem ſeptimanas in utero geſtantur. Aves ut minori tempore partum diſtinguunt, ita & minori adoleſcunt; pleriſque earum intra duodecim menſes abſolventibus incrementum.

760. Animalibus quibuſdam unicus partus numeroſam præbet ſobolem; ut canibus, leporibus, cuniculis, &c. alia unipara ſunt, ut mulier, leæna, &c. poteſt illud contingere ex quantitate ſpermatis requiſiti ad unius productionem iſtius ſpeciei; quod ſi minus exigatur, major admitti poteſt numerus, ſi plus, minor; aut ex partitis uteri cellulis, in quas diviſum ſecernitur ſperma.

Experimenta varia ſpectantia ſpecies viſibiles.

761. Extra controverſiam eſt, lucem ex refractione æque augeri ac res coloratæ. Vt enim ſolidi, in aquæ fundo creſcit magnitudo, ſic & candelæ, quæ ſub aquis laternæ impoſita tenetur. Audiſſe experimentum memini, cicindulas vitris inſertas & ſub aqua collocatas ad alliciendos piſces. Sed hactenus me latet, an urinator ſub undis oculos apertos gerens, tergoque innatans, res in aëre conſtitutas auctas an diminutas conſpiciat. Indubium enim, ſi oculus conſiſtat in medio tenuiori, objectum in craſſiori, increſcere oblatam ſpeciem. Contra, oculi radiis denſius medium tranſeuntibus, ſi objectum conſtituatur in tenuiori, quid futurum ſit, me latet.

762. Penitius ſcrutari expediat, an non reflexio magnam facere poſſit refractionem, quam radij recte emiſſi. Ex. gr. ſume vacuam pelvim, eique aureum nummum impone, aut aliud quodcunque, tum longius à pelvi recede, donec evaneſcat nummi conſpectus, utpote extra rectam lineam. Pelvis deinde aqua repleatur, illum loco non ſuo repræſentabit reflexio. Vt igitur procedas, inſere ſpeculum pelvi aqua repletæ, ſuppono, non conſpiciendam directe imaginem, aut angulis æqualibus, ſed obliqua. Ignoro, an hoc experimentum non poſſit eo modo inſtitui, ut indeprenſo oculis ſpeculo prodeat in conſpectum imago. Certat hic cum venuſtate novitas; imagine, ſpiritus inſtar, aerem occupatura & inde conſpicua. Ex. gr. ex adverſo ciſternæ aut paludis collocetur diaboli pictura aut quicquid volueris, ne tamen aqua oculis percipiatur, aquæ imponatur ſpeculum. Si ex obliquo, pictura diaboli viſum feriat, non aqua, diaboli inſtar obvium habebis. Iam à longo tempore apud Oxonienſes fama tenet, Monachum Rogerium Baconium inter binos duorum templorum obeliſcos tranſiviſſe per aërem, quod vitrorum ope tum credebatur factum, cum tamen terræ inambularet.

Experimenta varia ſpectantia impulſionem & percuſſionem.

763. Corpus grave, ſemel motum, facilius impellitur, quam prima vice cum quieſceret. Cauſa eſt, partim quia motus diſcutit torporem ſolidi corporis, quod præter motum gravitatis habet præterea in ſe naturalem appetitum quieſcendi; partim etiam, quia corpus quieſcens, validiorem ex reſiſtentia corporis in quo quieſcit, patitur compreſſionem partium, quam ex ſe habeat; ut adhibenda ſit vis major, quæ ſtatu ſuo deturbet. Si enim corpus ponderoſum ſit penſile, etiam ex filo, impulſus erit æque facilis, ac ſi omnino moveretur.

764. Corpus ingens aut perpuſillum tam longe projici nequit, quam aliud mediæ menſuræ, ut requiri videatur ad proportionis legem commenſurata corpori moto vis, quæ moveat. Cauſa eſt, quia impulſio non fit ſine virtute corporis moventis & reſiſtentia moti; corpus autem ſi enormi ſit magnitudine, tardius cedit; ſi exilitate, non ſatis valide reſiſtit.

765. Innotuit vulgo, nullum pondus tam fortiter premere & dirumpere ſi alteri corpori imponatur, quam ſi ſuperne in illud impellatur, aut percutiatur. Forte aëri aliquid tribuendum in promovenda percuſſione. Sed cauſa mihi videtur præcipua, quia partes corporis moti ex impulſu aut motu gravitatis continuæ in ſe æque habent compreſſionem deorſum, ac projectæ & emiſſæ per aerem, antrorſum. Concipio quoque, celerem iſtius motus impreſſionem prævenire reſiſtentiam corporis inferioris; virium prioritate ubique efficaciam ſuam comprobante, ut in infinitis apparet inſtantiis.

Experimentum unicum ſpectans titillationem.

766. Titillatio maxime percipitur in planta pedis, ſub axillis, & in coſtis lateralibus. Cauſa eſt, tenuitas cutis, quæ haſce partes veſtit, rara quoque earum contrectatio. Omnis enim titillatio eſt levis ſpirituum motus, quem cutis tenuitas, repentinus & rarus contractus promovet. Sic penna aut juncus labiis aut malis leviter inerrans, titillationem ciet, non res obtuſior aut durior contactus. Quod ad repentinum contactum, patet, neminem à ſe ipſo titillari; palmam quoque æque tenui, ac jam dictæ partes, cute, titillationem non admittere, ex contrectationis frequentia. Titillatio quoque riſum movet. Cauſa forte, emiſſio ſpirituum & ſic animæ, fuga titillationis, in qua ſemper notatur reſultus & retroceſſio partis ut eam declinet. In naribus quoque penna aut ſtramine interius titillatis ſternutationem cient; quæ ſubitaria ſpirituum emiſſio eſt, & humorem expellit. Eſt & cum dolore conjuncta titillatio, ut tolerari nequeat.

Experimentum unicum ſpectans pluviæ penuriam in Ægypto.

767. Mirum, inundante Ægyptum Nilo, ut fieri conſuevit, tenues aut nullas in iſta regione pluvias ſentiri. Cauſa referri poſſit, vel ad aquæ, vel aeris, vel utriuſque naturam. Aquæ, ſi & longior attendatur procurſus, cum pernici rapta defluxu minus exhalet quam ſtagnans; & ejus concoctio, cum probe concocta non adeo evaporet ac cruda, ut aqua ſuppoſito igne ebulliens parcius emittit vapores modico à prima coctione interſtitio, quam ſub ipſum initium. Conſtat etiam, aquas Nili aliis dulciores guſtu arbitro deprehendi; in calculo quoque & mel-

lan-

lancholia hypochondriaca commendari; unde virtus leniendi arguitur; & per clima calidum, plana nec ſylvis aut montibus umbroſa regione, deferri; ut neceſſe ſit Solem magna vi incumbentem fluvio adimere cruditates. Aëri imputari queat (partes ejus in hac pluviæ egeſtate primas eſſe concipio) quod tenuis ex ſe & ſiticuloſus ſit, aqueumque humorem avide abſorbeat, perque integrum corpus ita diſpergat, ut ſub vaporum forma remanere non patiatur quibus in pluvias intumeſcat.

Experimentum unicum ſpectans clarificationem.

768. Diximus titulo de percolatione (illa nempe interna) albumen ovi & lac clarificandis adhiberi liquoribus. Ægyptij, aquas Nili præparant & clarificant hauſtas ciſternis vel vaſis ex lapide, & agitatas cum paucis amygdalis contuſis, quibus orificia vaſorum inungunt, removentque, ubi paululum ſubſederint. Profuerit clarificationis hujus cum amygdalis experimentum transferre ad recentem cereviſiam aut muſtum, ut acceleretur expurgationis opera.

Experimentum unicum ſpectans plantas foliis carentes.

769. Vix reperiuntur vegetabilia, quæ foliis deſtituta ramos habeant, niſi corallium excipiatur. Sed deſerta S. Mocarij in Ægypto plantam alunt, longam, foliis carentem, nigri coloris, inſtar corallij ramoſam, niſi quod vertice ſit clauſo. Illa ædibus excepta & aquæ impoſita mirum in modum explicatur; invaſitque populum confiniis adſitum ſuperſtitio, quod mulieribus in partu laborantibus opituletur.

Experimentum unicum ſpectans materiam vitrorum.

770. Vitris cryſtallinis apud Venetos materia eſt ex mixtis æqua proportione lapidibus, quos ex Pavia fluvio Ticino devehunt, & herbæ cujuſdam noxiæ cineribus, apud Arabes dictæ Kall, naſcentis in deſerto inter Alexandriam & Roſettam. Ægyptiis hæc primo fomitis uſum præbet, poſtmodum cineres in maſſam, velut lapidem, compreſſos, vendunt Venetis, futuros iis materiæ vitrariæ loco.

Experimentum unicum ſpectans prohibitionem putredinis & longam cadaverum conſervationem.

771. Non tralatitiam meretur animadverſionem illa cadaverum per annos complures conſervatio, integris neque ulla ex parte fugientibus dimenſionum notis; ut in mummiis Ægyptiis apparet; quarum nonnullæ perduraſſe creduntur tria annorum millia. Perſpecta quidem eſt ipſis ratio eximendi cerebrum, & quorum corruptionem vix arceas, viſcera; ſed id tanti non eſt, ut exprimat admirationem. Videmus enim quam mollis ſubſtantia ſit caro, & facillime nata putredini præ cæteris corporis partibus. Sed videri poſſet ex noſtra obſervatione & axiomate, quod centeſimo experimento dedimus, putredo ex meo conceptu naturalis corporum periodus, tantum eſſe accidens; nec materia acceleratæ corruptionis cauſa. Unde ſtatuitur, corpora in ambra ſplendenti, Mercurio, Balſamo (de quo jam egimus) cera, melle, gummis, & forte chionotamiis ſeu nivium conditoriis, &c. diu admodum ſervari. Neque opus eſt, ſi revocemus huc illo experimento dicta, repetitione eorum quæ ſpectant annihilationem. Nempe ſi tria putrefactionem cauſari ſolita prohibeantur, penitus arceri poterit corruptio. Primum eſt, ut excludatur aër, qui corpus tacite ſubruit, & cum ſpiritu ejus in diſſolutionem velut conjurat. Secundum, ne, quod in ambitu corpus eſt adjacetque, ejuſdem ſit materiæ, ſed heterogeneum plane quoad corpus conſervandum; ſic enim alterum recipere nihil, ex altero progredi nihil poteſt. Talia ſunt Mercurius, ſuccinum album in herbis, muſcis, & ejuſmodi corporibus. Tertium, ut corpus conſervandum non ſit ea mole, ut ſponte diffluere queat in corruptionem, etiam nihilo ejus egrediente in adſitum corpus. Ideo tenue potius & parvum ſit oportet, quam vaſtum. Datur & quartum adjumentum, ut ſi corporis conſervandi ea ſit magnitudo, qua plerumque conſpicitur, tum corpus continens præditum ſit facultate attrahendi & exſiccandi humidum corporis contenti, ne interius inchoata invaleſcat putredo, quamvis nihil egrediatur. Memini narrare Livium, repertos aliquando fuiſſe duos loculos plumbeos in quodam monumento; alterique corpus regis Numæ, alteri libros ſacrorum rituum & Pontificum diſciplinam fuiſſe incluſa. Loculus cadaver continens nihil exhibuit niſi paucos leveſque cineres in extremitatibus; alter libros ita illæſos noxæque prorſus expertes, ac ſi recens Amanuenſis ſcriptura fuiſſet. Erant autem in membrana ſcripti & candelis ex cera, quarum in ſacris vigiliis uſus eſt, tecti velut involutro ter quaterve repetito. Hinc colligas, Romanos regnante Numa non adæquaſſe Ægyptiorum induſtriam in condiendis balſamo corporibus; unde ſecuta fuerit corporis inventi conſumptio. Notant Plutarchus & alij, cum Auguſtus Cæſar viſeret Alexandri Magni ſepulchrum; cadaver integris inconfuſiſque repertum fuiſſe dimenſionibus. Balſamum tamen, quod præſtantiſſimum fuiſſe par eſt, nimiam cadaveris mollitiem adeo prohibere non potuit, ut ex ſolo naſi contactu Cæſar totum deformaverit. Auget hoc mihi admirationem, cum Mummiæ Ægyptiacæ dicantur velut lapideſcere. Neque enim diſcrimen video, niſi unum, quod plurimum ad rem facit; nempe quod priſcæ Ægyptiorum Mummiæ variis linteis, gummi inunctis, fuerint involutæ, inſtar cerati; quibus omnibus caruit Alexandri cadaver.

Experimentum unicum ſpectans copiam nitri in quibuſdam littoribus.

772. Prope arcem Catiæ, puteoſque Aſſanios in Idumæa, longo itineris tractu, mare, licet remotius, velut & propinquo percipitur; nitri ex arenis fulgore viciniam mentiente; tanta nitri copia littus illud exundat.

Experimentum unicum ſpectans corpora quæ aqua innatant.

773. Mare mortuum, bitumen egerens, tanta eſt ſpiſſitudine, ut animantia manibus pedibuſque ligatis injecta ei innataverint, nec ſub-

ſubmerſa fuerint. Quo docemur, depreſſionem ſub aqua nihil eſſe præter corporis pondus, quo excedit aquæ pondus; adeo ut illa tam ponderoſa validaque reddi poſſit ex Mercurio forte aut ſimilibus, ut ſuſtinendo ferro ſufficiat: cujus rei nullum video uſum, ſed dandam impoſturæ occaſionem. Eadem ratio oſtendit omnia metalla, aurum excipe, Mercurio innatare.

Experimentum unicum ſpectans fomitem qui parum aut nihil conſumit.

774. Ajunt ad radicem collis prope mare mortuum, lapidem reperiri nigrum (habitum Eremitis in parandi ignis adminiculo) qui carbonis inſtar ardens imminui neſciat, ſed ſplendore & candore augeſcat. Si res ita ſe habet, non equidem miror, cum ferrum ex calore rubeſcat, nec conſumatur; ſed quod perduret aliquamdiu, illud eſt quod admirari liceat: ferri enim ex igne ſublati, protinus diffugit rubor. Res profecto eſſet haud exigui commodi & lucri, ſi excogitetur fomes, qui accenſus & calefaciat & longiore vivat ſpatio. Neque prorſus abnuo, candelas dari ex lana Salamandri, quadam metalli ſpecie, quod inflammatum candeſcat, nec conſumatur. Quæſtio eſt, flammam res alit, & plerumque corpus tangibile pondere conſtans. Sed fieri poſſe videtur ut ſpiritus aut vapor (uterque ponderis expers) in corpore eam excitet; qualis ignis fatui materia eſt. Regeres forte, vapor iſte brevi exſpiraturus marceſcet. Reſpondebitur, olei & ceræ adminiculo alteriuſve materiæ, parandis candelis deſtinatæ, flammam nutriri poſſe, ellychnio non conſumpto.

Experimentum unicum Oeconomicum ſpectans fomitem vilis pretij.

775. Foſſilis carbo diutius vivit quam ille ex lignis, & carbo ex radicibus, magna in fruſta diſſectis, vulgo uſitatis ex ligno longius durat. Ceſpes vulgaris & ille exerica, & ſtercus bovinum exſiccatum pretij ſunt vilis, & illanguidi diu fomitis. Carbo ex ramis & fruticibus vel ſpinis ſuperinjectus carbonibus ex ligno vegeti longe ignis alimentum præbet. Carectum eſt fomes levis pretij, cujus frequens cereviſiariis & piſtoribus eſt uſus, cætera alioquin inutilis. Exploretur terra aut creta carboni foſſili admixta. Hæc mixtura (qua carbonarij clandeſtine ſolent uti) ſi adhibeatur, ut auctior reddatur carbonis maſſa, impoſtura eſt, ſin ſolum cognoſcendi ſtudium ſpectetur, compendij res fuerit.

Experimentum unicum ſpectans venti collectionem ad refrigerium.

776. Gazenſes hodie teſtas aut vaſa fictilia parietibus inſerunt, ut captatum ex faſtigio ventum porrectis ſiphunculis deducant in loca inferiora; opponi ſolitum magnis æſtibus refrigerium. Italia quoque & Hiſpania dicuntur admoderandis anni fervoribus excogitaſſe, quæ placido derivati venti & aeris divortio refocillent. Sed illa nihil ſunt præter compreſſiones venti, ejuſque novas dilatationes, efficiuntque ut reverberatus in circulum magis eat, quam ſiphunculorum in parietibus artificium.

Experimentum unicum ſpectans judicia de aeris ſalubritate aut contra.

777. Non ignave oportet in hoc incumbere, ut quæcumque deligas corpora aut loca, exploretur aëris ſalubritas aut contra, tam quoad anni tempeſtates, quam inhabitatam regionem. Certum eſt, in aliis ædibus magis, in aliis minus periculi eſſe conditis & artocreis à mucore. Neque temere mihi perſuaſerim carnem aut piſcem citius in hoc quam illo aëre ſentire noxam. Egregia ſunt experimenta, quæ rebus iſtiuſmodi necdum perſpectis facem allucent: commodant enim naturalibus tempeſtatum prognoſticis, melius quam Aſtronomicæ ſolertiæ adminicula. Edocent præterea homines, quæ deligenda habitationi ſedes, ut in tuto ſanitas ſit, meliuſque ei conſulatur.

Experimentum unicum ſpectans lactis incrementum in lac præbentibus animalibus.

778. Invenitur lapis circa Bethleemum, qui in pulverem redactus, & aquæ, cujus hauſtu pecudes refocillantur, injectus, lacte aucto diſtendit ubera. Vtilius profecto tentetur aquarum mixtura in ſtagnis pecudum commodo, ut lac copioſius præbeant, aut pingueſcant, aut à lue defendantur. Forte creta & nitrum optime hanc miſcelam conſtituant temperentque.

Experimentum unicum ſpectans arenam quæ vitri naturam referat.

779. Referunt, in valle prope montem Carmel in Iudæa, arenam eſſe maximæ cum vitro affinitatis; adeo ut mineralia illic deprehenſa vertat in ſubſtantiam vitri ſine adminiculo ignis, & vitrum in arenam primigeniam. Res admiranda, ſi figmento non ludimur. Videturque pati ſimilitudo veri, quod oriatur ex naturali fornace aut calore ſubterraneo. Nulla tamen flammæ erumpentis mentio fit. Sed expediret revocare illud ad materias vitrarias, utrum crudæ vitro jam excocto rurſumque liquefacto admixtæ, minus requirant caloris facilitandæ vitri confectioni.

Experimentum unicum ſpectans corallij germinationem.

780. Ad maris Siculi plagam meridionalem multa colliguntur corallia: Planta hæc eſt ſubmarina, frondibus carens, ſub aquis tantum ramoſa, mollis & colore viridi, ſed expoſita aëri indureſcit, mixto cum ſplendore rubore, ut conſtat. Ajunt & baccas ferre candidas, ſed necdum cum coralliis tranſvectas; forte inter rejicula ibi habitas: ſed exactius profundiorique indagine eruenda plantæ natura eſt.

Experimentum unicum ſpectans mannæ collectionem.

781. Mannam optimam & uberi proventu fert Calabria, quam ex frondibus mori colligit, longe diverſi ab iis quæ in vallibus naſcuntur. Manna velut alij rores, per noctem in frondes depluitur. Putet forte quiſpiam rores ejuſmodi diſſipandos ne ſubſiſtant, antequam arborum foliis in vallibus adhæreſcunt. Videri quoque poſſet, mori frondibus ineſſe coaguli vim, quo ros inſpiſſetur, quia in nulla arbore præter illam unicam conſpicitur. Bombyces, foliis iſtis

iſtis nutriri ſolitæ, ſatis etiam oſtendunt, delicato & æquabili eſſe ſucco. Adde, quod folia (mori præſertim nigri) paululum hirſuta ſunt, eoque magis conſervando rori accommoda. Foret ſane operæ pretium, rores arboribus herbiſque montanis inſidere ſolidos accuratæ cognitionis ſedulitate dignari. Forte multos diſſipari contingit, antequam ad valles perveniant. Et omnino ſic ſtatuo, ſi in uſus Medicos ros Majalis optimus colligendus ſit, in montibus quærendum eſſe.

Experimentum unicum ſpectans vini correctionem.

782. Circumfertur modus quo vinum Græcum paretur, ne exhalet aut inebriet, pauxillo ſulphuris vel aluminis addito; quorum prius eſt unctuoſum; poſterius aſtringens; neque dubitatur quin hæc duo optime exhalationem prohibeant. Traducatur illud ad alia vina & cereviſias melioris notæ, impoſitis quæ ſimilis ſunt ſubſtantiæ, dum fermentantur, ut & minus exhalent, & inflamment.

Experimentum unicum ſpectans materiam ignis artificialis ex ſulphure, bitumine, & pulvere pyrio.

783. Excogitata quibuſdam non improbabilis ratio, quare ignis artificialis (qui præcipue bituminoſus) aqua exſtingui nequeat, quod bitumen primo concreſcat ex igne & aqua mixtis, non vero ſulphur. Teſtatur id locus Puteolis proximus, aula Vulcani dictus, qui horribile aquæ & ignis mutuo ſe conflictu vexantium, tonitru refundit, cum aquarum ferventium per ſiphones eruptione. Magna autem ibi bituminis copia; cum Ætnæ & Veſuvij incendia ſimiliumque montium, qui ſulphurei, eructent fumum, cineres, pumices, non aquam. Perhibent quoque bitumen glutini permixtum & aquæ impoſitum, in artificioſæ rupis ſubſtantiam velut obdureſcere.

Experimentum unicum ſpectans emplaſtrum inſtar marmoris indureſcens.

784. Datur cæmentum, ex farina, albumine ovi, lapidibus in cineres redactis, quod marmoris inſtar indureſcit, quo piſcina miranda prope Cumas incruſtatos habet parietes. Certe ex re cognitum, pulverem magnetis & ſilicis, addito ovi albumine, & gummi draconis, in paſtam redactum paucis diebus lapidis acquirere duritiem.

Experimentum unicum ſpectans judicium de curatione quorundam ulcerum & vulnerum.

785. Memoriæ prodiderunt veteres, in corporibus ſucci plenis & impuris vulnera ſurarum ægre curari, capitis vero facilius. Cauſa eſt, quia ulcera & plagæ in ſuris requirant deſiccationem; quam defluxus humorum verſus inferiora impedit, cum ulcera & plagæ capitis illam non requirant, ſed contra ſiccitas efficiat ne conſolidari commode poſſint. Noſtri temporis obſervatio ſimilem deprehendit differentiam Anglum inter & Gallum; illum humida, hunc ſicca corporis conſtitutione: ut plaga capitis in Gallo, ſuræ in Anglo curatu difficilior ſit.

Experimentum unicum ſpectans ſalubritatem & inſalubritatem venti Meridionalis.

786. Tradunt antiqui, ventos Meridionales diu continue impluvio cœlo ſpirantes morboſam anni luem creare, ſin pluviis quandoque interjectis madeant, ceſſare fatalis tempeſtatis ſuſpicionem. Cauſa eſt, quia venti Meridionales ex ſe febrili qualitate aërem inficiunt, ex conjunctis imbribus refrigerium temperat calorem quaſi ſuffocantem. Sed reſpuunt hæc regiones maritimæ, vaporibus ex mari, ſatis abſque imbre, æſtui moderantibus.

Experimentum unicum ſpectans vulnera.

787. Eadem antiquitas literis ad nos tranſmiſit, vulnera ære inflicta curari facilius, quam illa ferro. Cauſa, quod æs ſanativa virtute polleat, & ſic præſentaneam ferat medelam. Ferrum autem corrodendi vim habet, non ſanandi; ut futurum ſit utile, ſi inſtrumenta chirurgorum, curandis vulneribus adhibenda, ex ære potius quam ferro fiant.

Experimentum unicum ſpectans mortificationem ex frigore.

788. In Regionibus gelu & cœlo inclementiore aſperis, naſi & aures mortificatæ & quaſi gangræna & frigore correptæ ſi igni admoveantur ſtatim putreſcunt. Cauſa eſt, quia paucos ſpiritus, in affectis partibus reſiduos, ignis repente prolicit, ut ita abſolvatur inchoata putredo. Nix autem illis applicata prodeſt, ſuperſtites enim ſpiritus conſervat donec reviviſcant. Præterea, occulto calore conſtat; uti Monachus ex ſacro textu probabat; qui dat nivem ſicut lanam, gelu ſicut cineres ſpargit. Vnde inferebat, quod nix inſtar lanæ calefaceret, & gelu inſtar cinerum eroderet. Profuerit etiam aquæ calidæ uſus, quod lenſim poros aperiat abſque repentina in ſpiritus actione. Mutuari poſſet ab hoc experimento adjumentū curatio gangrænarum, ſive ſponte naſcentium, ſive quas nimia opiatorum applicatio induxit; in quibus vitandus eſt calor ſiccus, recurrendumque ad refrigerantia, internum calorem virtutemque fovendi continentia.

Experimentum unicum ſpectans pondus.

789. Seorſim exploretur ferri & aquæ fortis pondus, in qua diſſolvatur ferrum; diſſoluti examina de novo pondus, deprehendes idem, quod ſeparatim appenſi fuit corporis; cum tamen magnam partem ſpecie craſſi vaporis conſumſerit inter operandum exhalatio. Vnde apparet, diſſolutum corpus pondere augeri. Semel atque iterum id tentavimus, ſed ignoro, an experimento latens error illuſerit.

Experimentum unicum ſpectans corporum ſupernatationem.

790. Sume aquæ fortis uncias duas, Mercurij vivi drachmas totidem (illud enim pondus aqua fortis ſuſtinere poteſt) ſi diſſolvas, non feret ſilicem craſſitie nucis myriſticæ. Nihilominus tamen aucta pondere aqua vim vectionis auget; ut muria ſalis quantum ſatis habens, ovum vehet innatans. Memini à Medico uſurpata fuiſſe balnea ex quodam minerali ad curationem podagræ, &c. corpus balneo impoſitū tam

facile

facile non deſcendebat, quam in vulgari aqua. Sed videtur pondus Mercurij vivi majus illo ſilicis, non magis compenſare pondus ſilicis quam aquæ fortis.

Experimentum unicum ſpectans volatum corporis inæqualis in aere.

791. Corpus inæquali pondere (ut ligni & plumbi, aut oſſis & plumbi) ſi projiciatur extremitate leviori antrorſum obverſa, mutabit ſitum, extremumque gravius antevertet, niſi corporis longitudo nimia obſtiterit. Cauſa eſt, quia denſius corpus vehementiorem patitur partium preſſionem ex prima impulſione; eſtque hæc cauſa (quamvis hactenus ignota, ut ſæpe dictum) omnis violenti motus: cumque pars poſterior celerius moveatur (quia minorem patitur compreſſionem partium) quam anterior loco cedere poteſt, neceſſe eſt corpus converti: converſum enim facilius partem leviorem antrorſum protrahere valet. Galilæus bene notat, ſi alveus patens, & aqua plenus, validius impellatur quam ut aqua ſubſequi poſſit, tum aqua in cumulum colligitur verſus partem poſteriorem, unde motus initium fuit. Hanc ille (confidenter ſuppoſito terræ motu) ſtatuit cauſam fluxus & refluxus in mari, quia terra aqua celerius movetur. Quæ Theoria quamvis ſit falſa, prius tamen experimentum eſt verum. Inæqualis partium preſſio manifeſte apparet, ſi ſumas ferrum aut ſilicem, aliud vero corpus ſit lignum, eadem magnitudine & forma; æquali virium nixu projectis, lignum à lapide aut ferro ulterius tendentibus, omninò deſeretur.

Experimentum unicum ſpectans aquam ut medium ſit ſoni.

792. Extra controverſiam eſt (ut partim *Centur.* 2. ante diximus) quod aqua poſſit fieri medium deferendi ſoni. Colliſio duorum lapidum ſub aqua, ſonum edit; ut & longa pertica ſub aqua calculis illiſa. Si quis aſcendere mediante pertica ſonum putet, obſervet anchoram rudente demiſſam ſonare, cum tamen rudens non ſit corpus ſolidum, quo interiecto aſcendendus ſonus communicetur.

Experimentum unicum ſpectans fugam ſpirituum ex objectis ingratis.

793. Objecta ſenſus admodum offendentia ſpiritus retrocedere cogunt, quibus in fugam ſparſis partes deſtituuntur, unde trepidatio & horror. Quod ad ſonos, compertum, reciprocatæ ſerræ aut alio, qui tetricus ſit, ſono, dentes hebetari, corpuſque inſinuato penitus horrore perfundi. Quod ad guſtum; ſentimus hauſtu medicatæ potionis ſumptiſve pilulis caput & collum horreſcere. Idem faciunt odores ingrati; ſed minus percipitur illud effectum, quia obturatis naribus remedium offenſionis in promptu habemus. Sed equos, ubi locum non habet illa impediendi ratio, videmus quomodo fœtor cadaveris, præſertim equini, in fugam præcipitet quaſi furore correptos, quantum ad tactum, ſi ex Sole repente feccdas in umbram, per totum corpus excitatur algor & horror: quin & viſum, ut qui objecto vere ingrato non feritur, ſubitaneo in tenebroſa proceſſu, horror eum percellat.

Experimentum unicum ſpectans ſuper reflexam Echo.

794. Ticini in Italia templum eſt ſumma tantum parte feneſtratum, longitudine centum pedum, latitudine viginti, altitudine circiter quinquaginta. In medio ejus janua eſt, vocem duodecies aut decies ter reflectens; ſi conſiſtas ad parietem extremum ex adverſo januæ, Echo evaneſcit & perit paulatim, ut illa ad [*Vide Exper.* 249.] Pontcharenton. Sonat autem vox quaſi prodiret ex parte, qua janua ſuperior eſt. Sin conſiſtas in parte inferiori, aut ad januæ utrumlibet latus, non ceſſat. Si in janua ſtes, aut in medio è regione januæ, audiri ſe non patitur. *Nota*, quod omnis ſoni reflexio melius fiat verſus parietes veteres, quam novos, utpote ſicciores & magis cavos.

Experimentum unicum ſpectans vim imaginationis ad imitationem ſenſus.

795. Effecta illa, quæ perculſi ſenſus edunt, èque rebus actualibus manant, quodammodo etiam ex imaginatione dependent. Hinc qui alium acida & auſtera edentem conſpicit, eaque quibus dentes ſtupidi fiunt & obtunduntur, imbutam hoc objecto imaginationem gerit, ut ex alieni facti conſpectu ſuos ſibi dentes hebetari ſentiat. Sic qui alium diuturnos in gyros actum videt, aut rotas ſæpe in circulum euntes, ipſe vertigine rapitur; & in ſublimi conſtitutus ſine repagulis objectis, aut retinaculis (niſi aſſuetudo leve id fecerit) incertis veſtigiis vacillans inhærebit. Multi etiam ex conſpecto alterius ſanguine, tortura, ſtrangulatione, patiuntur animi deliquium ac ſi ipſorum flueret ſanguis, & in ſe affligerentur.

Experimentum unicum ſpectans conſervationem corporis.

796. Sume florem caryophillatum leniterque bacillo alliga. Vtrumque vitro leviter circa os inclinato vel declivi impone, quod repleveris Mercurio vivo, adeo ut flos cooperiatur. Pondus modicum vitri orificio impone, ut bacillus deprimatur. Elapſis quatuor aut quinque diebus redi ut inſpicias, deprehendeſque flore vegeto, caule duriore minuſque flexili quam fuit, ſi comparaturus juxta ponas alium florem, quem eodem tempore collegeris, manifeſtius erit diſcrimen. Vnde apparet, corporibus ſervandis optime adhiberi Mercurium vivum, qui non tuetur ſolum, ſed & frigore indurat. Quod ad vigorem floris; poſſit eſſe mera conſervatio (quod eo magis obſervandum, quia Mercurius vivus florem deprimit) ſed caulis durities, ſine facultate indurante à frigore (ut videtur) Mercurij, eſſe nequit.

Experimentum unicum ſpectans germinationem & multiplicationem metallorum.

797. Ex veterum relationibus habemus, in Cypro inveniri ſpeciem ferri, quod minutim conciſum & in terra collocatum, ſi irrigetur, in majus excreſcit. Illud quoque cereum, & antiquitatis teſtimonio munitum, plumbum multiplicari,

plicari, & proventu augeſcere: ut in ſtatuis vetuſtis ex lapide videmus, quæ poſitæ in cellis & plumbeis pedum vinculis ligatæ oſtenderunt lapſu temporis plumbum intumuiſſe, ut lapidi inhæreret tanquam verruca.

Experimentum unicum ſpectans ſubmerſionem vilioris metalli in pretioſiore.

798. Submerſionem metalli voco, quando vilius pretioſiori ita incorporatur, ut prorſus ſeparari nequeat. Species hæc verſionis eſt, ſed ſpuria: quaſi argentum inſeparabiliter incorporetur auro: aut æs aut plumbum argento. Electrum antiquum, reſpectu auri argento erat quintuplum: & metallum efficitur compoſitum, æque variis uſibus accommodatum ac aurum, ſplendore majoris & nonnulla qualitatum prærogativa. Sed tum facilem admittebat ſeparationem. Si quis clam huic rei operam det, aut compoſitione diſſimulata pro ſimplici pretioſo metallo obtrudat, adulterationis impoſtura eſt. Sin deliberato & ſine fuco tentetur, magnum fuerit pretioſioris metalli compendium. Memini audiviſſe ex homine rei metallicæ peritiſſimo, decimam quintam partem argenti incorporati auro recuperari non poſſe ulla ſeparationis aqua, niſi major argenti quantitas imponatur ut attrahat minorem, quod, ut ajebat ille, ultimum ſeparationis refugium eſt. Sed hæc ratio tædiis complicatur, ut ad explorandum nemo fere ſit acceſſurus. Exacte magis illud eſſet inquirendum, mutandaque quantitas decimæ quintæ partis in vigeſimam: tenui inſuper cum additamento, ut intrinſeca incorporatio promoveatur. *Nota*, argenti cum auro mixturam pondere exploratore deprehendi; ſi comparetur cum dimenſione. Sed plumbum in argento (cum ſit metallum ponderoſius) non poteſt detegi: ſi exceſſus ponderis in plumbo ſit ſupra argenti pondus.

Experimentum unicum ſpectans fixationem corporum.

799. Aurum eſt ſubſtantia quæ nihil volatile contineat, & tamen ſine ulla difficultate liqueſcit. Liquefactio oſtendit non eſſe jejunum, aut ſpiritus egenum, ut ejus fixatio non ſit defectus ſpirituum, ut exhalent, ſed æqualis tangibilium partium diſtributio, arctaque earum coactio, unde minor illis appetitus, nec ulla exeundi ratio. Expediret itaque tentare, an vitro reliquefacto aliquid ponderis decedat, partes enim in vitro æqualiter ſunt diſtributæ ſed non tam arctæ, quales ſunt in auro; uti ex eo patet, quod facile admittat lucem, calorem, frigus, & pondere ſit exiguo. Alia ſunt corpora fixa, paucis aut nullis prædita ſpiritibus; uti nihil exhalare poſſit. Qualis materia eſt, ex qua aurificum patellæ fiunt, quas fornacibus imponunt, ignis vi illæſas. Tres itaque ſunt fixationis cauſæ, æqualis ſpirituum diſtributio, & tangibilium partium, earundemque arctatio, & jejunitas & extrema ſpirituum comminutio; quarum duę priores conſortium patiuntur naturæ liqueſieri aptæ, ultima vero non.

Experimentum unicum ſpectans naturalium rerum inquietudinem in ſe, & appetitum mutationis.

800. Profunda eſt naturæ contemplatio, ſi conſideretur egeſtas (ut ita dicam) & inſatisfactio variorum corporum, atque appetitus alia admittendi. Aër lucem, ſonos, odores, vapores imbibit; & manifeſtum eſt illud ab eo fieri cum quadam velut aviditate, quaſi priore conſiſtentia non ſit contentus; alioquin enim nunquam illa tam facile & repente admitteret. Aqua & liquida ſubito recipiunt ſicca & magis terrea corpora ſibi proportionata; ſicca viciſſim imbibunt aquas, & liquores; ita ut alterum (quod ille apud veteres dixit de terreſtribus & aqueis ſubſtantiis) alteri ſit gluten. Membrana, pelles, veſtimenta, &c. liquores recipiunt intra ſe, quamvis continua ſint corpora, minimeque partibus ita hiantibus, ut arena & cineres, nec ad ſenſum poroſa. Ipſa metalla imbuuntur prompte aquis fortibus, & hæ non aliter penetrant metalla & lapides. Aqua fortis in aurum efficax, languet in argentum & contra. Aurum, quod ex pondere compactiſſimum & ſolidiſſimum corpus exiſtimes, avide Mercurium imbibit. Neque receptio hæc aliorum corporum violenta videtur; ſæpe enim reciproca eſt & quaſi ex conſenſu. De cauſis horum omnium, & ad quod axioma referri poſſint, attente cogitandum. Venuſtulum illud, quod materia ſimilis ſit ſcorto corpus vulganti, quia omnes formas deſiderat, notio tantum eſt vaga: ſola flamma, quodlibet corpus non admittit, ſed aut ſuperat, aut in ſuam naturam convertit tanquam triumphatrix, aut ſeipſum perimit ac exſtinguit.

Finis Centuriæ Octavæ Hiſtoriæ Naturalis.

FRANCISCI BACONI DE VERVLAMIO HISTORIÆ NATVRALIS CENTVRIA NONA.

Experimenta varia ſpectantia perceptionem in corporibus inſenſibilibus, tendentia ad naturalem divinationem aut ſubtilia experimenta.

Inter exploratiſſima eſt, omnibus corporibus, quacunque demum indole, ſenſu etiam deſtitutis, aliquam eſſe percipiendi facultatem. Corpus enim corpori cum applicatur, aliquid electioni cognatum deprehenditur in admittendis gratis, & excludendis rejiciendiſque ingratis. Pravia quoque ſemper operationi perceptio, alterant alteratumque corpus diſcriminat; indifferenti alioquin omnium inter ſe corporum reſpectu. Vis hac percipiendi longe alibi excedit ſubtilitatem ſenſus, quem præ illa brutum comparatio demonſtrat. Sic thermometra vel pſychiologion aeris

aeris calorem aut frigus, leviſſime etiam variata, prodit, hominibus alioquin anxie ſe hic fatigaturis. Perceptio illa quandoque ad diſtantiam eſt, quandoque ad contactum; ut cum magnes trahit ferrum; aut flamma corripit naphtham Babylonicam ex magno intervallo. Non inglorie igitur occupetur perveſtigatrix curioſitas, quæ ſtudio prehendat perceptionis ſubtilitatem; clavem reſerandæ naturæ alteram cum ſenſu, cui ſæpe antehabetur. Fundus quoque rationis eſt, quæ magiam naturalem animat, & quicquid hic ante ſe offert, in magnis poſtea rerum effectus pateſcit. Neque tam revelandis arcanis inſervit, quam futurorum prædictiones juvat; ut plurium experimentorum ſubtilitas docet. Ex. gr. dubitantem ſemina vetuſtane ſint an nova, deſtituit ſenſus fides. Si coquantur in aqua ferventi nova dignoſces ex celeriori germinatione. Aquæ melioris non guſtus index, ſed ſubitanea ejus conſumptio; aliiſque antea deſcriptis tutius creditur. In Phyſiognomicis lineamenta corporis prodent tacitos, quos natura ciet, impetus, quibus aut celandis diſſimulatio prætextum obtendit, aut evincendis doctrina fuit magiſtra. Quare inſtituto noſtro materiam præſtruimus geminæ ſolummodo perceptionis, quæ utraque naturali magiæ aut revelationi, favet; ſejuncto nunc, & alibi reddendo, tractatu perceptionis quoad alia. Verum quidem eſt, alias quoque patere vias, quibus in divinationis penetralia eatur; ut ſi cauſæ non lateant, ſin concomitantia cognôris, licebit de ſecuturo effectu judicium ferre; quod & de revelatione dicendum. Sed noſtra præcipue opera verſabitur in iſta divinatione & revelatione, quam ſuggerit matura & ſubtilis perceptio.

Aer vel aqua occulte ad corruptionem & putredinem inclinans, inquirentis proculdubio examini velut ſiſtenda, priuſquam veniat manifeſta arboribuſque ſatiſque lues & letifer annus. Sic in aliis. Proponemus itaque prognoſtica tempeſtatum peſte & inſalubritate laborantium.

801. De vento Meridionali diutius flante ſine pluvia, aut vermibus in Galla ſive malis quercuum [*Vide Exper.* 734.] ante egimus; & quomodo ranarum, cicadarum, muſcarum, ſimiliumque animantium ex putredine natorum multitudo portendat annos peſtilentes.

802. Æſtus magni & temporis non ſui, quos ver (præcipue Majus) fert ſine ventis, idem præbent omen; & in genere anni raris ventis & tonitru.

803. Notabiles per æſtatem ſiccitates, quæ in finem uſque Auguſti excurrunt, & modici, qui eas excipiunt, imbres, cœlo deinde iterum ſicceſcente, ſiniſtra anni ſequentis æſtati prænuntiant. Auguſti enim exitus, ſuavem terræ vigorem, quo plantæ & arbores animantur, exhalatum abſumit (eo magis quo ſiccior) ut terra nihil tum refundere poſſit niſi craſſos vapores, certam aëris noxam. *Vaporibus* illis primi imbres, ſi *modici fuerint*, copioſe erumpendi ſpatium dant. Vnde qui paulo poſt delapſos imbres in publicum prodeunt, morbo plerumque corripiuntur; quo tempore Africani penitus abſtinent publico. Sin largiores decidant imbres, terram aptius proluunt, replentque, quam ſtatim exhalare permittunt. Si redeat cœli ſiccitas, tum figit quaſi & continuat aëris corruptionem poſt priores imbres, inſinuatque penitus in proximam uſque æſtatem futuri mali ſemen; niſi frigoris acrimonia diſcutiat, quam raro ſiccitates ejuſmodi habent ſuccedaneam.

804. Contagia infectioneſque minores variolorum & purpurearum febrium & febricularum ex præcedenti æſtate reſidua, ſi hiememintegram inexſtincta duraverint, æſtate proxima graſſaturæ peſtis indicia ſunt. Neque enim inchoata ſimul & ſemel perfectaque putredo eſt.

805. Caro cruda aut piſcis aëri nudo expoſita ſi putredinem etiam contraxerint, aëris ad putrefactionem diſpoſiti nota eſt: quia autem de celeritate tarditateve putredinis certus eſſe non potes, niſi experimento hujus & alterius anni juxta ſe poſito, operæ pretium fuerit, eodem anno, eodemque tempore particulam carnis aut piſcis alteram *aëri* aperto exponere, alteram eadem *& ſpecie, & craſſitie*, illi *intra ædes. Statuo enim*, ſi univerſalis aerem *diſpoſitio* imbuit ad putredinem, *carnem aut piſces* citius putreſcere foris, ubi *aer* efficacior, quam ſub tecto, ubi minus valet; cum non una ejus corrigendi ibi ratio detur. Experimenti hujus tempus eſt finis Martij, tempeſtas aptiſſima detegendis & ipſæ brumæ & æſtatis venturæ effectis operationibuſque in aerem. *Ille etiam* quia proculdubio magnas ex terra *impreſſiones recipit*, expediat tentare *quid futurum*, ſi caro aut *piſcis* ſuſpendatur in *lignea* pertica ad aliquam à terra *diſtantiam*, & in ſuperficie terræ poſita ſervetur.

806. Inquiratur, ros Majalis cito nec ne putreſcat, cum non exiguum ſit momentum ad indicandam qualitatem aeris aut vaporis ex terra magis minuſve corrupta.

807. Siccitas Martij & Maij, interjecto Aprili pluvio, æſtatis ſalubritati favet; alioquin peſtis ſuſpectam facit tempeſtatem.

808. Explorata aeris conditio prædictioni ſalubrium inſalubriumque annorum conducit; majoris futura commodi in deligendo habitationis loco, ſaltem ſeceſſus ſanitatis cauſa, cum in figenda manſionis ſede æque ſpectemus, ut rationi commeatus ac ſanitatis conſulatur. Huic inſtituto experimenta, quæ in præcedentibus extant; ſervire poterunt.

809. *Sed* ubi habendus loci, cui penates inferantur, delectus eſt, non aeris tantum notanda propenſio ad corruptionem, ſed obſervanda humiditas *& ſiccitas*, caloris frigoriſque *temperies*; quorum omnium non eſt u*nus & idem* ad ſanitatem reſpectus. [*Vide Centur. 7. Exper.* 777.] Aliæ enim ædes magis, aliæ minus dulces cibos emolliunt, coctoſque muceſcere faciunt; in quibuſdam etiam opus tabulatum adeo exſudat, ut humore ſuffundatur. Cauſa proculdubio eſt aeris iſtis in locis humiditas. Sed quia melius eſt explorata hæc habere antequam ad condendas ædes accingaris, quam poſtea diſcere uſu magiſtro, accipe ſequentia experimenta.

810. Lanam, ſpongiam, aut panem eo, quem explorare cupis, loco pone, & inſtituta cum alio loco, &c. comparatione, dijudica an humectet, lanam aut ſpongiam, &c. & pondere augeat præ aliis? id ſi fiat, craſſus humiduſque aër arguitur.

811. Quia certum eſt, aliis in locis, ſive ſic geniata terra ſit, ſeu adſitæ ſylvæ monteſve id

præ-

præſtent, aërem magis, in aliis minus eſſe inæquali temperie; cùm inæqualitas ejus ſanitati adverſaria ſit, profuerit geminos thermometras vel thermoſcopia, ex æquo ſibi in omnibus reſpondentia, collocare eadem unius diei hora variis in locis, nihil umbræ ſentientibus, ſed undique patulis. Eos ſic diſpoſitos notetur quouſque aqua impleat, ut rediturus compares cum eo, quem aqua tum tangit, gradu. Comperta inæqualitas certiſſimum erit ſignum calidioris aëris, ubi aqua fuerit depreſſior; ubi altior frigidioris quoq; inæqualitas in aſcenſu & deſcenſu aquę major fuerit, eò magis eſt aëris inæqualis temperies & conſtitutio.

812. Par utilitas commendat prædictiones intensè frigidæ diuturnæque hiemis, & calidæ ſiccæque æſtatis; tam ut in cauſas aditus detur, quàm ut aliter conſulatur hominum commodis. De copia baccarum in ſpina alba, in vepri vel cynosbato inodoro & ĭmororum in rubis, in [*vide Exper.* 737.] præcedentibus egimus. Opus tabulatum, aut lapis exſudare ſolita, ſi ſub adventum hiemis fuerunt ſicciora; aut ſtillicidia ex ſuggrundiis aſſueto tardius decidant, acre gelu, rigidioremque brumam portendunt. Cauſa eſt, quia denotatur futura aëris ſerenitas, quam hiems cum gelu conjunctam habere ſolet.

813. Univerſim, humida & frigida æſtas prænuntia eſt ſævæ hiemis. Cauſa eſt, quia quos æſtas vapores ex terra attollit, calor Solis non diſſipat, ut in adventum hiemis ſuperſtites recurrant.

814. Calida & ſicca æſtas, & autumnus, præſertim ſi provectior September eodem calore & ſiccitate aduratur, in propinquo eſſe ſignificat hiemem, quæ in principium etiam veris inclinata frigore rigeſcit; cùm eouſque antecedens calor & ſiccitas dominetur, neque vaporum quantum ſatis aſſurgat.

815. Calidior neque ſatis aſtricta hiems deſignat calidam & ſiccam æſtatem, vaporibus in imbres hibernos abeuntibus, quos incumbens frigus & gelu cohibitos transfert in veris ſenium, æſtatemque conſecuturam.

816. Aves, quæ pro anni tempeſtate mutant regionis hoſpitium, ſolito maturiùs regreſſæ indicant temperiem cœli ſimilem plagæ, ex qua advenæ deferuntur; ut aves hibernanti cœlo aſſuetas (gallinagines nempè, glauces, &c.) ſi ſeptentrio citiùs dimittat, apud nos brumæ rigentis indices habentur: ſub ejuſdem autem regionis cœlo id ſi fiat, tempeſtas anni ſignificatur pari temperie cum illa, quæ elicere eas ſolet; ut hirundines, veſpertiliones, cuculi, &c. ad æſtatis initium conſpicuæ. Si tempus anticipent, omen præbent fervoris in æſtatem ſecuturam.

817. Prognoſtica variandi cœli minus remota ab eventu, iis certiora ſunt, unde tempeſtas anni colligitur. Mare littori immurmurans, ventorum ſibilus ſylvis inerrans, vento cætera torpido, prædicunt flatus. Ejuſmodi enim venti, quos præcipuè terra exhalat, non percipiuntur, niſi aqua & ligno compreſſi. Ideò emergenti è cavernis murmuri idem adſcribitur.

818. Suprema aëris regio perſentiſcit materiam tempeſtate ventiſque gravidam, antequam infima aëris noſtri percipiat; ideò minuſculæ ſtellæ inconſpicuæ præmonſtrant tempeſtates. Complures iſtius generis inſtantias ſuppeditabit noſtra circa Ventorum naturam opella.

819. Vaſti montes citiùs quàm valles aut plana afficiuntur aëris tempeſtates parituri ſenſu. Ideò in Wallia, cùm colles quidam pileis nocturnis induti ſunt, mali ominis ſuſpicionem movent. Cauſa eſt, quia tempeſtates, quas ut plurimum cœli plaga remotior generat, in media (ut vocant) aëris regione citiùs percipiuntur, utpote in confiniis collectæ.

820. In aëre & igne ſubtilis, quo exoriturus cognoſcitur ventus, modus, qui homines latet. Tremulo candelæ motu ventum prædiſcimus, nobis alioquin indeprenſum; flamma flexuosè oberrans monſtrat tacitè ſollicitari aërem; ut & carbones, ubi cineres citiùs diſcutiunt. Cauſa eſt, quia nullus ventus primò ad ſenſum eſt manifeſtus, niſi percuſſo agitatoque aëre; ſed flamma aëre citiùs movetur. Quantum ad cineres, non mirum diſcuti eos vento impercepto, cùm videamus quacunq; venti flatus perrexerit, gramen, paleam, aut ejuſmodi levia in aërem attolli.

821. Ventus ex profundo mari aſſurgens, ut in aqua murmur ciet (de quo ante) ita & bullas excitat, aut albeſcentem coronæ formâ ſpumam. Cauſa, ventus ſenſum fugit, donec erumpens ex aqua quantitas prehenſibilem faciat. Atque hac demum ratione corpus penetrat, cùm primò erumpens exiles tantùm protrudat in egreſſum particulas.

822. De carbonibus, qui cineres excutiunt, de gramine, palea, quæ agitata ventus ſpargit, [*Exper.* 820.] egimus; ſic quicquid leviculum movetur, cùm alioqui ventus non percipiatur, imminentem ventum denotat, ut cùm plumas, aut lanuginem ſeu tribulorum pappos aër volitantes disjicit.

Quantum ad cœli prognoſtica ex animantibus, *notandum* occurrit, ea, quæ ſub dio vivunt, acutiùs dignoſcere futuras aëris mutationes, quàm homo ſub tectis ferè degens; cæteraque animantia vincuntur ab avibus, illa (ut ſic loquar) augurandi ſolertia, utpote quæ aërem maximè liberum & puriſſimum habitant, compertaque vocibus ſuis ſignificare & adminiſtro volatus motu exprimere poſſunt.

823. Aves aquaticæ (ut lari ſeu Gaviæ, fulicæ) concurſantes & gregatim à mari ad littora properantes, & viciſſim, aves terreſtres, (ut cornices, hirundines) à terra aquam petentes, eamque alis percutientes, pluviarum & venti prænuntiæ ſunt. Cauſa eſt, delectatio, quam utriusque parit humidus & denſus aër, ut ita in motu eſſe geſtiant, & volando alas quatiant, cùm aliàs incedant quacunque licet via. Mirum enim haud ſit, quod avis aquatica gaudeat illo aëre, qui ad aquam proximè accedit; cùm avium terreſtrium plurimæ balneo & aëris humido delectentur. Hæc quoque ratio eſt, cur volucres multæ plumas concinnent comantve, atque anſeres gingriant vel ſtrepant, cornicesque pluviam quaſi implorent; ſignis teſtantibus voluptatem, qua afficit aëris mollities.

824. Ardea ſolito altiùs evolans, ut nubes quandoque ſupergreſſa conſpiciatur, ventum ſignificat. Milvi contra volatu in celſa evecti, ſerenitatem. Cauſa fortaſſe ſit, quia utraque avis pervadit ejus temperiei aërem, quo maximè delectatur. Atque ardea, utpote aquatica, aere gaudet condenſato; & alas cùm gerat graviores, aere indiget craſſiore. Milvus non adeò hunc affectat, quàm ex illo refrigerium; nam cùm avis ſit prædatrix & calida, aerem petit frigidiuſculum, ſæpiusque adverſo obnititur

titur vento, ut Salmones, & trutæ adverſo flumine natant. Verum etiam tamen eſt, omnibus avibus captari profundum aërem, ut natatores profundis aquis recreantur. Ideò in ſublimi volantes explicatis ſe alis ſuſtinent, ut vix moveri videantur.

825. Piſces in ſuperficie aquæ laſcivientes pluviam prænuntiant. Ratio eſt, quia piſcis fugitans ſicci, non appropinquat aëri, niſi humido, ſiccum continuò declinat depreſſiore natatu.

826. Beſtias in univerſum humidus aër in tantum recreat, ut lautiùs paſcantur. Hinc ovis, pluviæ inſtantis præſaga, multo mane pratis immittenda evigilat. Pecudes, dama, cuniculi inſtante pluvia paſcuntur pleniſſimè. Bucula quoque imminente pluvia captat patulis naribus aërem.

827. Trifolii caulis intumeſcit inſtante pluvia, ut rectior ſic exſurgat; cùm humor caules erigat, folia deprimat. Flos eſt exiguus colore rubro inter campi demeſſi ſtipulas (quem agreſtes vocant Wincopipe) qui ſe mane ſi explicet, ſerenandæ diei præſagium edit.

828. Inſtans pluvia aut gelu hominis dolores ex plagis aut aliunde intendit, quorum alterum humores copioſos colligit; alterum acriores reddit; quæ duo extrema podagram generant.

829. Vermes quoq; pluviæ ſecuturæ velut præludunt. Lumbrici enim ſe exerunt, talpæ plus effoſſæ terræ egerunt, pulices acriùs mordent cœlo imbres parturiente.

830. Ex ſolidis etiam corporibus habes imbrium præſagia, ut lapidibus, opere tabulato, cùm exſudant; pyxidibus & verticillis ligneis cum ægrè aperiuntur aut circumaguntur, quamvis prioris externa cauſa ſit; cùm lapis & opus tabulatum aerem repellat in ſe: in poſteriori verò interna velut corporis in ligno intumeſcentia detur.

Experimentum unicum ſpectans naturam appetitus in ſtomacho.

831. Frigida præcipuè & ſicca valent excitando appetitui. Cauſa eſt, quia frigus quædam velut naturæ indigentia eſt, ſubſidium requirens; ſiccitas ei par. Hinc omnia acida (ut acetum, ſuccus limonis, oleum vitrioli, &c.) famem provocant. Morbum, cui boulimia vel appetitus caninus nomen, gignit acidum & vitreum phlegma in orificio ſtomachi. Appetitus quoque acidis excitatior fit, quia nervos orificio ſtomachi inſertos contrahunt; ingens ad famem momentum. Quod cæpe, ſal, piper in cibis excocta orexin invitant, oritur ex vellicatione nervorum, quos diximus; motus enim acuit. Abſynthium, olivæ, capparides, & alia ejuſmodi amarore valida, abſtergendo appetitum excitant; ut quatuór præcipuè exiſtant cauſæ appetitus, refrigeratio ſtomachi cum ſiccitate conjuncta, contractio, vellicatio & abſterſio. Eſt & fames ex inanitione, diuturno tamen nimis jejunio ſæpiùs eam tollente. Defectus enim cibi ſtomachum cogit attrahere humores, qui tenues & cholerici cùm ſint, appetitum perimunt.

Experimentum unicum ſpectans ſuavem Iridis odorem.

832. Obſervarunt antiqui, quocunque Iris velut imminens aut incumbens devergit, ſuavem exhalari odorem. Cauſa eſt, quorundam corporum indoles, inſita ſuavitate præditorum, quam placidus Iridis ros prolicit. Idem efficiunt modici imbres, qui terram ſuavitate perfundunt; ſed nulli tam delicati ſunt quàm ros Iridis, quemcunque in locum deciduus forte, quod ipſi aquæ inſit ſuavitas, cùm Iris nihil ſit quàm agglomeratæ guttulæ, quæ deplui nequeunt niſi ex aere admodum humili, qui fragrantiam herbarum & florum, inſtar aquæ deſtillatæ, retinere integram queat. Pluvia enim aliusque ros, ex alto delabens odorem ſervare non poteſt, quem in aſcenſu diſſipatum perdidit exhalatio. Neſcio etiam an non ipſa aqua ſuavitatis aliquod habeat rudimentum. Verum quidem, talem non inveniri in paludibus, fluminibus, fontibus; ſed terra proba, recens ſubacta, vigorem gratumque odorem teſtatur, quo & aqua; *niſi nimium æqualis ſit* (*æqualia enim objecta nunquam movent ſenſus*) conſtare poteſt. Certum eſt, quod ſal niger aquæ tantum congelatæ ſpecies, quandoque violarum inſtar fragret.

Experimentum unicum ſpectans fragrantiam.

833. Fragrantia requirit & calorem materiæ concoquendæ, & humorem, illi per exhalationes diſpergendæ. Quod ad calorem, ligna & aromata magis odora ſunt in regionibus calidis quàm frigidis. Quod ad humorem, *nimis ſicca* perdere ſuavitatem manifeſtum eſt; & flores, dum germinant, ſuaviùs mane quàm veſperi olere. Quibusdam deſtruit fragrantiam admotus ignis, ut violis, parietariæ, garyophyllo, veronicæ, & in univerſum omnibus floribus, qui frigido & delicato conſtant ſpiritu. Aliis illibata manet in igne & ab eo remotis, ut aquæ roſaceæ, &c. quorundam fragrantia vix elicitur, aut ſaltem non tam delicatè, niſi adminiculo ignis, ut juniperi, dulciúq; gummi, &c. omniumq; odorum, qui duris incluſi latent corporibus. Sed in genere odores gignit gratiſſimos temperatus calor, aut ubi acrimonia refringitur, cùm potiùs procentur, quàm exſaturent ſenſum. Hinc è violis roſiſq; emanans odor ſuavitate excedit illum ex aromatibus & gummi; vehementiusque fragrantes odores interjecta loci, è quo deferuntur, longinquitas nobis ceu leviter neq; cum toto impetu allabentes conciliat.

Experimentum unicum ſpectans corpoream odorum ſubſtantiam.

834. Extra controverſiam eſt, nullum odorem niſi ſubſtantiæ corporeæ effluvio invehi; aliter quàm fit in luce, coloribus, & *ſonis*. Videmus enim illud ab effuſo odore non pertingi intervallum, ad quod illa alia progrediuntur. Verum quidem eſt, ſylvas & plana locorum malis citriis & roſmarino crebris conſita, odore magnis in mare ſpatiis tranſmiſſo ſentiri, forte ad viginti milliaria; ſed quantulum hoc eſt, præ eo, quod tormenti bellici ſonus efficit, parvulo in ambitu moti; cùm ſylvæ & planities ſæpiùs vaſtè pateant. Præterea odores duris adhæreſcunt corporibus, ut cùm manicas imbuunt, &c. Unde corporei intelliguntur & aliquamdiu ſubſiſtere, luce & ſonis evaneſcentibus.

Experimentum unicum ſpectans fœtidos & fragrantes odores.

835. Excrementa plerorumque animalium fœtent, præſertim iis, quæ ſe exonerant; columbas enim & equos, hominem excipe, videmus optimè ſe habere, ſi ſtabula & quibus aluntur loca, ſerventur munda. Idem de avibus ſtatuo, quæ caveis incluſæ victitant; feliſque excrementa ſua ab oculis recondita ſubmovet. Habet id præcipuè locum in

in beſtiis, quibus ex carne nutrimentum. Canes ferè ſoli inter beſtias, fœtidis delectantur odoribus; quod in ipſorum odoratu peculiare quid arguit, ab aliarum animantium odoratu diſſidens. Cauſa cur excrementa fœteant, in promptu eſt, quia ipſum corpus illa rejicit, quanto magis ſpiritus; neque ignoramus excrementa primæ digeſtionis peſſimè olere, ut excrementa abdominis; illa ſecundæ, minus; & tertiæ tanto minus; ſudor enim non tam malignæ naturæ ut altera duo; præſertim in hominibus calido abundantibus. Sic ex pleriſq; putrefactis fœtor effluit, aut enim fœtent aut mucent. Cauſa poſſit eſſe, quia putrefactio conſiſtentiam præſtat contrariam conſiſtentiæ corporis ſanitate vigentis, cùm mera ſit iſtius formæ diſſolutio. Datur & alia ratio ex naturæ petita receſſibus, quod objecta ſenſui grata habeant æqualitatem, & quaſi ordinem in contextura ſui; ubicunque illa ceſſant, objecta fiunt ingrata. Sic pugnantium colorum miſcela non blanditur oculis; neque diſcordium ſonorum confuſio aures capit; cibos varii ſaporis non ritè temperatos guſtus damnat; corporis hirſuti aſperitas tactum offendit. Jam verò non dubitatur, quin putrefactio, cùm prioris formæ ordinem turbet, mera ſit confuſio, & rudis indigeſtaq; partium moles. Nihilominus tamen mirum, & priori obſervationi adverſarium, putrefactiones alias & excrementa probi eſſe odoris, ut moſchum & Zibethum, atque, ut quidam cenſent, ambram; quam ex piſcium ſpermate refundi, plurium, ſed extra probabilitatis ſpeciem, opinio eſt, muſcus (intelligo autem malorum) excremento præferendus paululum. Ratio fortè ſit, quia bonos ſpiritus excrementa ingreſſos putredo non relaxatos demittit præſertim ſi ab animantibus ſint calidiſſimis. Sed accedat cauſa ſubtilior, nempè quod voluptatis exceſſum refugiat ſenſus, ſed ingrati alicujus geſtiat conſortio. Sic muſica repugnantes ſonos in concentum temperans auribus gratiſſima accidit, ſive ubi diaphona cum ſymphonis coincidunt, periodos muſicas reddunt longè dulciores, & abſurdus quandoque ſapor guſtui arridet, ut halec fumo indurata, cavearii cibus unctuoſus ex ſturionis ſpina confectus, caſeus Parmenſis, &c. Forte idem in odoribus experiri liceat; quorum illi ante à nobis propoſiti acrimonia pungunt, vellicantque ſenſum. Conſtat è locis, in quibus urina excernitur, violarum plerumque odorem percipi; nucisque myriſticæ eſus imbuit urinam odore ſuo.

Supinæ & in indefinitum vagæ contemplationes, notionesque de elementis eorumq; conjugationibus, de influentiis, cœli, de calore, frigore, humiditate, ſiccitate, qualitatibus, activis, paſſivis, ſimilibusve, everterunt verum ordinem, proceſſus, affectiones, & quæ materiæ naturaliumque corporum intimas ſpectant contexturas. Removenda ergò illa tanquam meræ & malè definitæ notiones; atq; axiomata definita ex inſtantiis menſuratis depromenda ſunt; atque ita gradatim extructis generalibus præbendus aſſenſus. De ejusmodi naturæ proceſſibus & materiæ characteriſmis ſubjungemus jam quasdam inſtantias.

Experimentum unicum ſpectans cauſas putrefactionis.

836. Omnis putrefactionis, interni præſertim, ſpiritus cauſa ſunt, partim ambiens corpus, ſive aër, liquor aut quicquid fuerit. Ultimum hoc duabus fit rationibus, vel ingreſſu ſubſtantiæ ex ambienti corpore in corpus putreſcens; vel excitatione & ſollicitatione corporis putreſcentis ejusque partium ex corpore ambiente. Recepta opinio, quod putrefactionem cauſetur frigus, aut internus & præternaturalis calor à nugis non abeſt. Frigus enim rerum inanimatarum putrefactioni inimiciſſimum, quamvis vivificationem exſtinguat, quæ ſemper conſiſtit in ſpiritibus attenuatis, quos frigus congelat & coagulat. Quod ad calorem extraneum, hactenus benè, ſi calor adventitius exceſſu proportionis prædominetur naturali & inſito, corporisque ſpiritibus, in diſſolutionem aut manifeſtam abire alterationem. Sed oritur id potius ex emiſſione, ſuppreſſione aut ſuffocatione ſpirituum nativorum; atque ex confuſaneo ordine perverſoque partium tangibilium ſitu, aliisq; inobſervatis, quos natura infixit meatibus, non ex conflictu calorum.

Experimentum unicum ſpectans corpora imperfectè mixta.

837. Ubi verſiones magnasque corporum alterationes natura molitur, datur corpus prius exiſtenti & poſtmodum emergenti interjectum; quod imperfectè mixtum eſt, tranſitorium nec permanens; ut nebulæ, fumus, vapores, chylus in ſtomacho, animantia in vivificationis exordio. Media actio, qua imperfecta ea producuntur corpora, aptè vocatur ab antiquis quibusdam inquinatio aut inconcoctio, quæ eſt inſtar putrefactionis; partes enim confuſæ hærent, donec ſubſiſtant hac aut illa forma.

Experimentum unicum ſpectans concoctionem & cruditatem.

838. Vocabulum concoctio aut digeſtio præcipuè traductum ab animantibus eorumque organis eſt ad liquores & fructus, &c. Sic cibum, urinam, excrementa concocta dicimus; & quatuor concoctionis modos in ſtomacho, jecore, arteriis & nervis, ſingulisque corporis partibus, audimus, & omnes quidem à calore eſſe. Has notiones peperit ſtupiditas ingenii vix ad pauca attenti; quæ maximè tamen in hominum obſervationes obvia incurrunt. Conſtantiſſima concoctionis notio eſt, qua ſignificat gradus alterationis corporis unius in aliud ex cruditate ad perfectam concoctionem, actionis & totius proceſſus metam. Corpus convertendum & alterandum dum converſionem aut alterationem molienti validè reſiſtit, illibata priori forma & conſiſtentia, toto illo tempore crudum & incoctum eſt; proceſſusque vocatur cruditas & incoctio; quam à calore valido perfici verum eſt, ſed non ſolo; omnia enim, quæ concoctionis & alterationis ſtudium promovent, quies, mixtura corporis concocti, &c. Media concoctionis abſolvendæ ſunt. Concoctio duas habet periodos; alteram, quę aſſimilatio, aut abſoluta converſio aut ſubactio; alteram, quæ maturatio dicitur: priori maximè in corporibus animantium conſpicua, quæ perfectè aſſimilant nutrimentum corpori; & in plantis, metallisque completam transmutationem prodentibus; altera, maturatione ſcilicet, in liquoribus & fructibus, in quibus non requiritur aut intenditur ultima converſio, ſed alteratio tantùm in eam formam, qua res uſui humano accommoda evadat; ut in clarificatione potus, & maturatione fructuum, &c. Sed *notandum*, duas eſſe abſolutæ & perfectæ conver-

converſionis ſpecies; prior eſt, quando corpus in aliud corpus convertitur, ante memorata; ut cùm nutrimentum in carnem abit, aſſimilatio dicta Poſterior eſt, quæ corpus planè novum producit, ante non propoſita; ut ſi argentum mutari poſſit in aurum, aut ferrum in æs. Atque hæc converſio, diſtinctionis gratia, vocatur transmutatio.

Experimentum unicum ſpectans alterationes, quæ vocari poſſint majores.

839. Præter eas, quæ ad concoctionem & maturationem tendunt; datur non una & magna materiæ corporumque alteratio, quo nomine ſic inſigniri poſſit, quicquid corpus ſic alterat, ut ad priorem formam regreſſus prohibeatur; ut cùm cibus coquitur, aſſatur aut frigitur, &c. aut ubi panis & cibus coquuntur, aut caſeus fit ex coagulo, aut butyrum ex lactis cremore; aut carbones ex ligno, lateres ex terra, plurimaque alia. Sed ſi notiones philoſophicæ popularibus applicentur rebus; aut ſi dicatur ubi notionum diſſidia commodam non admittunt conciliationem, quod terminus deficiat, aut nomenclatura ejus (ut antiquis in more fuit poſitum) ignorantiæ tantum ſunt refugia. Cognitio enim ſemper erit vaga & indigeſta, ſi miſceantur paucæ notiones obviæ, nec excitatæ ex ſufficienti inſtantiarum numero, probè inter ſe collatarum.

Conſiſtentia corporum varia eſt, denſa, rara, tangibilis, pneumatica, volatilis, fixa, determinata, indeterminata, dura, mollis, adhærens & contra, congelabilis, non congelabilis, liquefacere apta & non, fragilis, tenax, flexilis & contra, tactilis aut in longum ductilis, intractilis, poroſa, ſolida, æqualis & lævis, inæqualis, venoſa, fibroſa, granis plena, integra & complures aliæ. Si hæc omnia calori, frigori, humiditati, ſiccitati adſcribantur, compendioſa, ſed inutilis contemplatio erit. Sed ſuper his conſule noſtrum Naturæ abecedarium, & paſſim hanc naturalium experimentorum ſylvam. Indulgebimus tamen hic aliquantum vario earum ſcrutinio.

Experimentum unicum ſpectans corpora liqueſcere nata & contra.

840. Liquefactio eſt à detentione ſpirituum, qui in corpore verſantur, illudque aperiunt. Unde corpora maximè ſpiritibus turgida, aut ubi ſtrictius incarcerantur, aut rurſus placidi magis & inturbidi hoſpitantur, liqueſcere nata ſunt; cùm corpora tribus iſtis modis ſe habentia ſpirituum fugam ignorent. Exemplum utriuſque prioris proprietatis eſt in metallis, poſterioris in ſebo, pice, ſulphure, butyro, cera, &c. Inclinatio ad non liqueſcendum eſt à facili ſpirituum emiſſione, quæ partes craſſiores contrahit. Hinc corpora jejuna ſpiritu, aut quæ ſpiritum ſuum faciliùs amittunt, non liqueſcunt, ut lignum, argilla lapis cæſus, &c. horum tamen corporum plurima, liqueſcere neſcia, penitùs vel citò molleſcunt, ut ferrum in incude; & bacillus calidis cineribus abditus flexibilitatem majorem acquirit. Sunt & quæ liqueſcunt, aut igne diſſolvuntur, ut metalla, cera, &c. Alia ſolvuntur in aqua, ut ſal, ſaccarum, &c. cauſa in prioribus eſt dilatatio ſpirituum ex calore, in poſterioribus, laxatio partium tangibilium, liquorem admittentium. Dantur & in quibus ſolvendis uterque valet modus, ut gummi, &c. Atque hæc aut copioſo ſpiritu turgent, aut tangibiles partes habent, humoris indigas; prius expandendis inſervit ſpiritibus ad recipiendum ignem; poſterius ſtimulat partes, ut humorem admittant.

Experimentum unicum ſpectans corpora fragilia & tenacia.

841. Quædam corpora ſunt fragilia, quædam tenacia & non fragilia; & dirumpere ſi coneris quædam eo loco ſecedunt, in quem vis ingruit; alia ſic ſeparantur, ut in varias partes diſſiliant. Fragilitatis cauſa eſt impotentia, extenſionem non ferens; ſic lapis eſt fragilior metallis; & fictile fragilius terra cruda; lignum ſiccum, viridi. Cauſa impotentiæ in extenſione eſt exigua ſpirituum quantitas, qui extenſionem & dilatationem corporum promovent, conjunctaque ſolet eſſe cum poroſitate & ſiccitate in partibus tangibilibus. Contra, corporibus tenacibus ſpiritus ſunt largiores & pori pauciores, parteſque tangibiles humidiores. Hinc membrana aut corium extenſionem patitur; charta non; lanea item veſtis fert, linea vix.

Experimentum unicum ſpectans duas pneumaticorum ſpecies in corporibus.

842. Corpora ſolida conſtant partibus non unius naturæ ſibique adverſantis, pneumaticæ ſcilicet ac tangibiles; & benè *notandum*, ſubſtantiam pneumaticam in quibuſdam corporibus nihil eſſe præter nativum corporis ſpiritum, in aliis merum, qui ſe inſinuavit, aërem, ut in iis, quæ aut calor, aut ætas exſiccavit. Ex illis enim cùm ſpiritus nativus fugam parans comitem traxerit humorem, aer lapſu temporis poros ſubintrat. Suntque hæc eò fragiliora, ſpiritus enim ille magis cedit, extendique ſe patitur (præſertim ut partes ſequatur) quam aer. Magna quoque ſpiritus nativi diverſitas eſt, qui vel calidus, vel frigidus, activus, hebes, &c. unde virtus & qualitates (ut vocant) corporum. Sed intermixtus aer inefficax eſt, redditque res inſipidas, obtuſiſque ſtimulis languidas.

Experimentum unicum ſpectans concretionem & diſſolutionem corporum.

843. Concreta corpora plerumque à ſuis ſolvuntur contrariis, ut glacies, quam frigus parit, calore diſperit; ſal & ſaccarum, quæ ignis excoquens compingit, frigus & humor ſejungit. Cauſa eſt, quia actiones illæ vocandæ potius regreſſus ad priorem formam, quàm alterationes; ita ut à contrario hic adjumentum fit. Oleum nec facilè frigus congelat, nec calor inſpiſſat. Utriuſque effecti cauſa, contraria quamvis ſibique repugnans, eadem videtur. Nempe quod ſpiritus olei utralibet ratione parum exhalet, reprimente frigore & calore (niſi intenſus ſit) eum non provocante. Frigus licet in partes tangibiles ingruat, tamen ſpiritus intumeſcere potius facit, quàm congelat; ut cùm in poculo conglaciatur potus, glacies intumeſcit potius quàm contrahitur, & quandoque rimas agit.

Experimentum unicum ſpectans dura & mollia corpora.

844. Corpora quædam dura videmus eſſe, quædam mollia. Duritiem præcipuè conciliant ſpiritus jejuni, eorumq; cũ partibus tangibilibus imparitas. Duo hæc ſi plurium ſint graduum, nõ dura tantum, ſed & fragilia reddunt corpora, & compreſſionem minus ferentia, ut chalybs, lapis, vitrum, lignũ aridum, &c. Mollitiem contra præſtat major ſpirituum quantitas (unica ceſſionis cauſa) & æquabilior in partes tãgibiles diſtributio, unde & ductiles & lubricę magis fiunt, ut in auro, plumbo, cera, &c.

Sed

Sed *notandum*, duas eſſe mollium (noſtra ratione) corporum ſpecies, primam eorum quæ facilè alteri corpori locum cedunt, neque mutata mole in extenſiorem ambitum aſſurgunt. Sic cera à ſuperimpoſitis non excreſcit capacitate, ſed cedit ſolùm; nec concipiendum, ceram univerſam à preſſione attolli, ſed pars tantùm depreſſa cedit, altera priorem ſitum ſervat. Secundam eorum, quæ cedendo mutant capacitatem, ut aqua aut liquores alii, injecto lapidi aut alii corpori cedunt profectò facilè, ſed univerſim aſſurgunt; ceſſione ſpuria, cùm in loco detur non in corpore.

Experimentum unicum ſpectans corpora ductilia & tenſilia.

845. Omnibus corporibus ductilibus & tenſilibus (ut metallis, quæ in chordas ductilia ſunt; lanæ & ſtupæ, quæ in ſtamen & fila protrahi extenſa poſſunt) validus ineſt appetitus non diſcontinuandi ſe; quo fit ut viribus producentis obſequantur; ne tamen diſcontinuentur, aut corpus ſuum deſerant. Similis viſcoſorum natura, ut nimirum in fila duci ſe patiantur, qualia ſunt pix, cera, viſcum, caſeus toſtus. Diſcrimen verò inter fibroſa & viſcoſa manifeſtum eſt; cùm omnis lana, ſtupa, goſſypium, ſericum (præſertim crudum) præter appetitum continuationis, quoad tenuitatem filorum, deſideret humiditatem, quæ conjungat, aliiſque filis incorporet, adhibito præſertim modicæ contorſionis auxilio, ut apparet in filis torquendis, uſuque conglomerationis in fuſis. Neque aureum argenteumve filum ſine torſione fieri manifeſtum eſt.

Experimentum unicum ſpectans alias materiæ affectiones, & characteres corporum.

846. Differentia impreſſibilium & contra; figurabilium & infigurabilium; fuſilium & non fuſilium; ſciſſibilium & viciſſim, aliæque materiæ affectiones, ſunt notiones triviales, inſtrumentis & uſibus hominum obviis applicatæ. Omnia autem illa ſunt tantùm effecta ex cauſis enumerandis dependentia, non applicandis, ne prolixitatis naſcatur faſtidium. Prima cauſa eſt ceſſio aut non, quæ corporibus arctat loci ſpatium ſine externæ capacitatis diſpendio. Secunda eſt, validior languidiorve motus appetendi continuationem aut diſcontinuationem fugiendi. Tertia, diſpoſitio corporum, ut ſe contrahant aut non contrahant, rurſuſque extendant aut non. Quarta magna aut exigua copia pneumaticorum in corporibus. Quinta, ipſa pneumaticorum natura, ſive ſit nativus corporis ſpiritus, ſive aër vulgaris & communis. Sexta, natura ſpirituum in corporibus, ſeu activi ſint & acres, ſeu tardi & placidi. Septima, emiſſio aut detentio ſpirituum. Octava, dilatatio aut contractio eorundem, dum detinetur. Nona, collocatio ſpirituum, æqualis aut inæqualis; & illi coacervati an diffuſi ſint. Decima, denſitas & raritas tangibilium partium. Undecima, earundem æqualitas aut inæqualitas. Duodecima, illarum cruditas aut digeſtio. Decima tertia, natura materiæ, ſulphurea aut mercurialis, aquoſa an oleoſa, ſicca & terreſtris, humida an liquida ſit; ex quibus natura ſulphurea & mercurialis videtur radicalis & principalis. Decima quarta, ſitus partium tangibilium, in longum an transverſum (ut in ſtamine & opere textorio) magis externus an internus, &c. Decima quinta, poroſitas eſt, aut non, partibus tangibilibus interjecta; pororumque magnitudo aut exilitas. Decima ſexta, eſt collocatio pororum. Plures cauſæ dari poſſunt, ſed hæ jam ſe ingerebant.

Experimentum unicum ſpectans indurationem ex ſympathia.

847. Sume plumbum & liquefac, atque in ejus medio, ubi incipit congelari, fac crenam exiguam aut foramen, cui impone Mercurium vivum, linteo involutum. Ille figetur, nec fluet ampliùs, malleabiliſque fiet. Hæc nobilis inſtantia indurationis ex conſenſu corporis cum corpore, & motum excitationis imitandi. Sin adſcribas tantum vapori ex plumbo, recedit magis à probabilitate. Inquire, utrum fixatio talis detur, quæ figurari poſſit, ut alia metalla. Hoc ſi deprehendatur, opera fierent in uſus aliquos, ignem haud nimis paſſa.

Experimentum unicum ſpectans ſal & ſaccarum.

848. Saccarum mellis uſum ſuſtulit; ut obſervationes & præparationes mellis antiquis uſitatæ, cū majori eſſet in pretio, obſoleverint. Videtur tum temporis arboreum fuiſſe mel æquè ac illud apum, lachrymam aut ſanguinem arboris; & veterum aliquis narrat, Trebiſonte ex buxo mel hominem ad inſaniam redigere. Illa quoq; ætas mel norat, quod aut ex ſe, aut ab arte in ſaccari craſſitiem cogeretur; ſapore tamen infra noſtrum. Vinum quoque ex melle habebant hoc modo parandum. Melle in magna aquæ copia agitato liquorem percolabant, poſtea in cupreo vaſe coquebant, inde diffundendum in vaſa fictilia ad aliquod temporis ſpatium, ligneis denique vaſis exceptum ſervabant multos in annos. Hodie in Ruſſia & regionibus Septentrionalibus ſimplicis melicrati uſus eſt, quod ritè confectum & conditum ſalubres præbet hauſtus & liquidiſſimos. Wallia quoque uſurpat potum melicrati, ſed compoſitum additis herbis & aromatibus. Interim ut obſoletus mellis uſus compenſetur, utile fuerit propinari melicratum ex ſaccaro (ſic enim vocare liceat) nullo tamen melle admixto, quod excoctum diu aſſervetur, ut in melicrato fieri ſolet. Profectò quamvis ea abſtergendi, aperiendi, ſolvendique virtute non eſſet iſte potus, qua melicratum, gratior tamen ſtomacho, magiſque leniens, & accommodus acribus morbis ſentiretur. Conſtat enim uſum ſaccari in cereviſia cum & ſine lupulo, tali corporis ſtatu profuiſſe.

Experimentum unicum ſpectans purius metallum inter viliora.

849. Perhibent veteres, chalybem extitiſſe quibuſdam in locis, qui politus & lævigatus argenti candorem & ſplendorem ferè æquaret; & Indiam tuliſſe æs, vix ab auro, ſi polires, diſtinguendum in uſu naturali ſeu ſpecie. Sed dubito, an homines metalla ſatis expurgent, quæ vilia vocamus; an ferro, æri, & ſtanno eam impendant operam, ut niteſcere ulteriùs non poſſit. Cùm enim attigerunt eum gradum, ut vulgo illa præbeant ſui uſum, ceſſat expurgationis propioris tentamentum.

Experimentum unicum ſpectans cæmenta & lapicidinas.

850. Cæmenta quædam tellus edit, admodum mollia, quæ Sol radiis ſuis obvia marmoris inſtar obdurat. Lapicidinas vulgares habet Somerſettenſis tractus, ubi ſaxa mollia, in quamlibet craſſitiem efformari poſſunt, quæ ſtructuræ ædificiorum adhibita indureſcunt.

Experimentum unicum ſpectans alterationem colorum in pilis & plumis.

851. Animantibus in univerſum ætas mutat pilos, adeò ut canitiem inducat, ut patet in homine; licet in aliis citius, in aliis ſerius. In equis, qui ſubalbis maculis diſtincti, albi evadunt; & in annoſis ſciuris qui ſubcanos gerunt pilos, multiſque aliis. Aves quoque nonnullæ, ut cygnorum pulli, cinereos mutant albis; accipitres nigros magis albeſcentibus. Reperiuntur & volucres, quæ pennis delapſis, alium induunt colorem, ut rubecula pennis mutatis, paulatim rubeſcit denuò; ut & carduelis, capite. Cauſa eſt, quia humiditas præſertim pilos & plumas colore imbuit; & ſiccitas canos & albos gignit; pennis quoque, ceu pili, ætate ſicceſcentibus. Quod ad pennas, ubi deciderunt novæ, ſuccreſcunt ſimiles iis pullorum. Sic barba capillis junior, ut plurimum caneſcit ſerius. Ex hoc fundamento derivanda ratio alterandi calores avium, excogitandaque canorum retardatio. Sed de hiſce vide quintum experimentum.

Experimentum unicum ſpectans differentiam animalium quoad ſexum.

852. Sexus in quibuſdam animalibus confunditur, niſi qua genitalia diſcrimen faciunt; ut in equis & equabus, canibus mare & fæmella, columbis itidem & in aliis. Sed quorundam differentiam conſtituit magnitudo, idque modo non uno; plerumq; enim mas eſt major, ut in hominibus, Phaſianis, pavis, gallis Numidicis, & ſimilibus, in quibuſdam paucis, ut inter accipitres, fœmina. Alia & plumæ diſcriminant, quantitate, criſpatione & coloribus; ut Leones hirſuti ſunt, magnis inſuper jubis, Leænæ læves, ſunt ut feles. Bubalis magis quàm vaccis criſpantur frontium pili. Pavo, Phaſianus, & carduelis mares gerunt pennas fulgido colore, & tenues, non fœminæ. In genere fœminis avibus pennarum pulchrior ornatus eſt. Quædam differunt variis formis, ut hirci habent cornua, damæ non; arietum cornua magis intorta ſunt quàm fæmellis ovibus. Galli & criſtati ſunt & calcaribus armantur; gallinæ aut nulla, aut exigua criſta eſt; verri grandiores ſunt dentes, ſuibus multò minores. Gallis Numidicis branchiæ magnæ ſiunt & tumidæ, Gallinæ minores. Maribus in genere vox gravior & robuſtior. Quædam differunt facultatibus, ut galli gallinacei inter aves cantatrices, optimè canunt. Præcipua horum omnium cauſa (procul dubio) quia mares quàm fœminæ intenſius calent; quod vel ex eo colligas, quod mares tenella ætate ſimiles ſint fœminis. Sic eunuchi & animantia caſtrata cujuſcumq; generis propiùs ad fœminas accedunt. Jam calor in genere proceritatis efficiens, ſi ſuppetat humor, in quem operetur. Sin animans aliquod (de rarò contingentibus hoc eſt) reperiatur, in quo caloris quoad humorem exceſſus ſit; ibi fœmina præ mare grandeſcit; ut inter accipitres & paſſeres. Si calor humori exæquata proportione reſpondeat, nulla marem & fœminam differentia ſecernit, ut in inſtantiis equorum & canum. Boum quoque & vaccarum cornua illis Bubalorum ampliora ſunt, ex abundantia humoris, qui in cornibus bubalorum exileſcit. Porrò, à calore piloſitas & criſpatio eſt, ut & barba in viris; expellit quoq; reſiduum humoris tenuioris, quod à defectu caloris ſubſiſtit. Hinc cauſa petitur illius, quæ pennas commendat, pulchritudinis & varietatis. Rurſum, calor multas protrudit excreſcentias, ſolidioremq; materiam, in quibus elaborandis deficiens calor hebeſcit. Atq; hæc eſt cauſa cornuum, & cur ampla ſint, magnæque gallorum gallinaceorum criſtæ & calcaria, branchiæ in gallis Numidicis, & in verre dentes. Calor quoq; dilatat meatus & organa, unde vocis gravitas; purgat ſpiritus, efficitque ut aves maris cantu ſuperent fœminas.

Experimentum unicum ſpectans comparativam magnitudinem animantium.

853. Inveniuntur piſces quavis beſtia majores; & cete magnitudine Elephantem longè ſuperat. Beſtiæ in univerſum avibus grandiores ſunt. Quod ad piſces, cauſa fortaſſe, quia ſub Dio non degunt, nec humor eorum provocetur, nec aër eum radiive ſolares attenuent; ſed perpetuo quaſi quieſcunt & aquis invehuntur, cùm motus & labor conſumat. Quod aves mole vincantur à beſtiis, eſt, quia hæ diutiùs in utero geſtantur, ibique nutriuntur & creſcunt; cùm avibus, excluſo ovo, nihil præterea quoad augmentum & nutrimentum præſtetur à matre; incubatio enim vivificat, non nutrit.

Experimentum unicum ſpectans exoſſationem fructuum.

854. Ex parte in antecedentibus modum deſignavimus producendi fructus ſine cicis & oſſiculis. Hoc addimus, requiri humorem largiorem, quia oſſicula ſucco è ſicciore formantur; & fieri poſſe apparet, ut arbor flores tantùm producat, non fructus; ut in ceraſis cùm duplici flore, tanto magis in fructibus, qui oſſiculis carent. Ajunt ſurculum mali inſitum cauli braſſicæ, proferre magnum malum ſine oſſiculo. Non excedit probabilitatem, ſi interna arboris medulla eximatur, ut ſolùm per corticem ſuccus aſcendat, effectum ſecuturum. Obſervatio enim docuit in arbore amputatis ramis ſi qua ſupernè verticem ingreſſa excavet, felicioris eſſe proventus. Addo ab aliis pro certo traditum, ſi pars ſurculi tenuior inverſa inſeratur, producere fructus exiguis aut nullis omnino oſſiculis.

Experimentum unicum ſpectans meliorationem Tabaci.

855. Tabacum merx eſt pretii non levis, ſi emptores ſollicitet. Jugerū enim vel area ejus (ajunt) ducentas nummorum libras quotannis valebit, ad reparanda impendia in ſoli culturam, & alia; quæ grandia quidem ſunt, ſed longè infra lucrum. Tabacum vero Anglicanum vili æſtimatur, cùm ſit languido & terreo ſapore. Sanè tabacum Virginianum, cùm educetur cœlo ſub calidiore, eadem ex cauſa in pretio eſſe nequit; ut ſpes ſit ingentis lucri ſi per repetita tentamenta excogitetur ratio, quæ hîc in Anglia tabacum reddat magis aromaticum & percoctius. Factum à quibuſdam periculum macerando tabacum Anglicanum in infuſione tabaci Indicani. Sed nugas & impoſturas hęc ſapiunt, cùm nihil admittat emendationem, quod jam in perfectionis (ut ſic loquar) meta conſiſtit; in melioratione enim ſemper ad rerum principia recurrendum. Tabaci maturandi ratio eadem ſit oportet, quæ aliis plantis adhibetur, calor nempè ſeu terræ ſeu Solis. Videmus aliquod hujus rei experimentum in melonibus moſchatis conſitis in area calefactoria ſubtus ſtercorata, ad Solem meridianum obverſa, ut reflexio intendat calorem inſtrata tegulis, augendo calori, & ſtramine tecta, ut frigus arceatur. Illius renovatio etiam ad vigorem facit.

Atque

Atque hæc adminicula præſtant, ut Anglica non cedant bonitate Italicis, aut Provincialibus. Iſta & ſimilia in tabaco tentanda ſunt. Progrediatur inquiſitio ad macerationem radicum in ejusmodi liquore, qui vegetet ut lætius adoleſcat.

Experimentum unicum ſpectans varios calores eadem effecta producentes.

856. Calor Solis ad fructus percoquendos, & calor animantium, repræſentatur, & qua uterq; deficit, juvatur calore ignis. Sic calor Solis & vitæ mutuam ſui gerunt imaginem. Arbores caminis extrinſecùs receptæ, anticipant maturitatem vineæ, intra cubiculi feneſtras admiſſæ, toto menſe prævertunt vindemiam. Calefactoria parietibus inſerta malis citriis præſtant matureſcendi ſubſidium. Ova, ut teſtantur quidam, excluſit calor furni. Memoriæ proditum, ſtruthionem ova ſub arena deponere, excludenda calore Solis.

Experimentum unicum ſpectans intumeſcentiam & dilatationem in elixando.

857. Hordeum decoquendo non admodum intumeſcit; triticum magis; oriza magnoperè; adeò ut quadrans pintæ crudæ augeatur ad pintam decoctæ. Cauſa proculdubio, quod corpus quò arctius & compactum magis eſt, eò appetentius ſit relaxationis. Hordeum igitur maximè cavum eſt, triticum illo ſolidius, oriza omnium ſolidiſſima: fortè & quod corpora nonnulla ſpeciem lentoris habeant, & naturam magis fluxilem ſive diffuſibilem, quàm alia; ut in coloratione videmus, exiguum croci plus tingere quàm multum ligni Braſiliani, aut vini rubei ſive tinctorii.

Experimentum unicum ſpectans dulcorationem fructuum.

858 Fructus volutando & manibus leniter premendo dulceſcit, ut pyra, pruna damaſcena, &c. putreſcendo, ut meſpila, ſorba, pruna ſylveſtria, vepris, mora, vel fructus cynosbati inodori. Lapſu temporis, ut mala, pyra ſylveſtria, mala punica, &c. Peculiari maturandi ratione, ut imponendo ſtramini, fœno, &c. igne, ut torrendo, macerando, coquendo, &c. Cauſa dulcoris ex volutatione & preſſione eſt emollitio, leniter inducta, ut cùm percutitur aſellus ſiccatus, caro, &c. ex corruptione eſt, quia ſpiritus in fructu ex putrefactione calorem contrahunt, & ſic partes duriores digerunt; cùm omnis putrefactio aliquem caloris gradum habeat. Tempore & aſſervando, quia ſpiritus corporis continuò partes tangibiles depaſcuntur, easque attenuant variis maturãdi modis, ob caloris quendam gradum. Igne, quia propria caloris actio eſt purgare & incorporare: atque omnis aciditas conſiſtit in quadam corporis craſſitie; omnisq; incorporatio mixturam corporis reddit in omnibus partibus magis æqualem, quod ſapori gratiam addit.

Experimentum unicum ſpectans carnem eſculentam & contra.

859. Caro alia eſui apta, alia nonniſi in fame editur. Carnium, quas eſus refugit, cauſa eſt, nimius plerumque amaror; unde quæ ferociunt & cholerica ſunt animalia epulis abdicantur, ut leones, lupi, ſciuri, canes, vulpes, equi, &c. vaccas, oves, capras, cervos, ſues, cuniculos, lepores, &c. conſtat placida eſſe & meticuloſa animantia. Verum eſt tamen ab equorum eſu, quæ beſtia eſt animoſa, gentes quasdam non abſtinere; & Schytas vocari hippophagos, & Chinenſes hodie equina carne veſci; helluonesq; quosdam carne pullorum in opere piſtorio. Aves carnivoræ & prædatrices plerumque cibum non præſtant probum; ſed ratio potius eſt cholerica earum natura, quàm quod carne nutriantur. Buteones, mergi, veſpl atacea, pelecani, anates, carne aluntur, & tamen epulis gratæ. Adde, quod & aves prædatrices, ut ut carne alantur, palato probentur juvenculæ, ut accipitres, cornices è nido ſubreptæ, ululæ, &c. humana caro cibum præbere inepta tribus de cauſis. Prima, quia hominem averſari facit humanitas. Secunda, quia nullum animal ex ſe moriens, carnem præbet eſculentam. Ipſi Cannibales non veſcuntur carne hominum, quos mors ſua perimit, ſed violenta. Tertia, quia in genere aliqua disparitas ſit neceſſe eſt inter nutrimentum & corpus nutritum, nec admodum affinia eſſe debent aut ſimilia. In magnis tamen languoribus & conſumptionibus hominem lacte fœminino paſtum fuiſſe ſcimus. Ficinus ſtolidè, mea ſententia, conſulit ad prolongationem vitæ, ut ſecta in brachio juvenis vegeta ſanitate vena, ſanguis exſugatur. Ajunt ſagas avidè in ventrem demergere carnem humanam, quod ſi verum ſit, præter diabolicum earum appetitum, videtur ex eo eſſe, quod caro humana ſuſcitet graves & gratos vapores movendæ imaginationi, quæ præcipua moderatrix aſſidet felicibus veneficarum tentamentis, ut diximus alibi.

Experimentum unicum ſpectans Salamandram.

860. Omnium penè calculos tulit traditio de Salamandra, quod in igne vivat, eumque exſtinguere valeat. Si non fallimur commento, duo requiruntur rei efficiendæ, prius compacta admodum pellis, quam flamma, in medio minus calens, penetrare neqſit. Videmus enim, palmam manus ſpiſſe inunctam albumine ovi, infuſa illi aqua vitæ, & incenſa, aliquamdiu flammam ferre poſſe. Alterum eſt ſummum frigus, visque exſtinctiva in corpore illius animalis, quæ ignem ſuffocant. Compertum eſt lacte melius exſtingui ignes artificioſos quàm aqua infuſa, quia penetrat magis.

Experimentum unicum ſpectans contrariam operationem temporis in fructibus & liquoribus.

861. Temporis lapſu fructus (mala vulgaria, pyra, mala punica, &c.) ex acidis redduntur dulciores, liquores contra (etiam quos expreſſus fructuũ ſuccus dedit) ex dulcioribus acidi; (ut liquor cereviſiæ incoctus, muſtum, recens omphacium, &c.) cauſa eſt congregatio ſpirituum; quos in utriſque tempus attenuat, ſed ibi, magis ſunt diffuſi & in partium craſſiorum dominio, quas tantùm ſpiritus digerunt; ſed hic, in potibus ſcilicet, regnant ſpiritus, & reſiſtentia partium minore invaleſcunt, unde in liquoribus vis & vigor; adeò ut, ſi ſpiritus magis incaleſcant, liquor reddatur inflammabilis, ſin tempus acriores ſpiritus exhalando decoxerit, magis aceſcat.

Experimentum unicum ſpectans plagas & contuſiones.

862. Antiquitatis ſententia eſt, laminas ex metallis, præſertim ære, ſtatim applicatas plagis, tumorẽ arcere. Cauſa eſt repercuſſio ſine humectatione, aut ingreſſu alicujus corporis; lamina enim conſtat potentiali tantũ frigore, quod in plagam ſe non inſinuat; cùm unguenta & emplaſtra penetrent. Cauſa certè quare ex plagis & contuſionibus exiſtat tumor, eſt, quia ſpiritus parti laboranti ſuccurren-

tes ſimul humores attrahunt; à repulſione & regreſſu humoris ad partem eam læſam illud non effici, manifeſtum, quia podagræ & dolores dentium tumorem producunt, ubi nulla prorſus percuſſio.

Experimentum unicum ſpectans radicem Orris dictam.

863. Radix Orris vocata, aliquam naturę prærogativam habet, cùm radices paucæ ſint odoriferæ & quodammodo dulces, fragrantia tantùm in ligno aut folio perceptibili. Sed Orris frondes non fragrant, neque flos ullatenus æquat ſuavitatem radicis; quæ tenerum & delicatum videtur fovere calorem, evaneſcentem protinùs ad Solis & aëris ſenſum. Calore enim admodum emolleſcit, ſparſo inſtar violæ odore.

Experimentum unicum ſpectans compreſſionem liquorum.

864. Antiquitatis ex obſervatione placitum eſt, vaſculo repleto in lagenas diffuſo, liquorem deinde vaſculo rurſus inditum non explere ut antea; ſed ut plus admittere queat, & in vino magis quàm aqua illud eſſe conſpicuum. Cauſa poſſit eſſe trivio digna, liquoris ex diffuſione diſpendium, qui fortè lagenarum adhæreſcit lateribus. Sed cauſa ſubtilior eſt, quod liquor in vaſculis non ita comprimitur, ut in lagenis, & in vaſculis liquor liquori præcipuè obvius eſt; & in lagenis exigua liquoris quantitas lateribus lagenarum occurrit, quæ illum ita comprimunt, ut ſe laxare rurſus nequeat.

Experimentum unicum ſpectans operationem aquæ in aërem contiguum.

865. Aqua aëri contigua eum refrigerat, & non, niſi emiſſis vaporibus humectat. Cauſa eſt, quia calor & frigus potentias tantùm in ſe invicem tranſitorias habent, incommunicata ſubſtantia; non ſic humiditas, cùm requiratur in omni madefactione imbibitio. Sin corporum tam varia levitas & gravitas ſit, ut commixtionem fugiant, imbibitio dari nequit. Ideò oleum aquæ impermixtum innatat, & gutta aquæ celeriter ſtramen percurrit, aut corpus læve, nec humectat.

Experimentum unicum ſpectans naturam aëris.

866. Noctes illuſtres ſtellis, neque illunes, frigidiores ſunt noctibus nubilis. Cauſa eſt, ſiccitas & tenuitas aëris, quæ propterea magis penetrans & acris redditur; ut magna Continens Inſulam frigore ſuperat. Luna autem, in aëre licet rudimenta humiditatis excitet, tamen clarè ſplendens arguit aërem eſſe ſiccum. Sic aër compreſſus libero & aperto magis calet, fortaſſis quia vera frigoris cauſa eſt exſpiratio ex globo terræ, quam loca patentia vehementiorem habent. Rurſum, ipſe aër, niſi turbet talis exſpiratio, non eſt ſine occulti caloris gradu, ut nec ſine aliquo lucis. Feles enim & ululæ per noctem videre non poſſent, ſi aër modica luce careret, proportionata ſcilicet viſualibus iſtorum animalium radiis.

Experimenta varia ſpectantia oculos & viſum.

867. Oculi moventur eadem ratione & via; uno enim moto ad nares, alter abſcedit. Cauſa eſt motus ex conſenſu, qui in ſpiritibus & partibus ſpiritalibus exiſtit validus. Contrarium tamen uſus doceat; quidam enim ex libitu ſtrabones agunt; & vulgaris traditio eſt, ſi puerum in menſa collocès candela pone ipſum ardente; utrumq; oculum extrorſum moveri, quaſi lucem videre affectet, & ſic ſtrabiſmum induci.

868. Exactius uno oculo clauſo videmus quàm utroque aperto. Cauſa eſt; quia ſpiritus viſuales uniunt ſe magis, & ſic invaleſcunt. Docet enim ſpeculum, altero oculorum clauſo, pupillam alteri aperti dilatari.

869. Oculis in uno angulo non fixis objecta occurrunt duplicia. Cauſa eſt, quia ſi duæ res ſpectentur, & una bis, idem producitur effectum. Hinc globulus duobus digitis tranſverſim poſitis compreſſus, duplex apparet.

870. Luſcioſus videt rectiùs in luce crepera; eique ex propinquo viſus acrior, quàm non luſcioſo; ut & legere & ſcribere norit literas minuſculas. Cauſa eſt, quia ſpiritus viſuales in luſcioſis, quàm aliis, tenuiores rarioreſque, ut lux major illos diſpergat. Unde & oculorum contractione indigent, quæ ſpiritus intendit ſupra vim eorum in oculis vulgaribus; ut cùm directus per dioptrę pinnacidia viſus roboratur. Idem experiri licet, contractis oculorum palpebris; quas à luſcioſis plerumque coarctari videmus. Senex autem in lectione oculos à charta abducit. Ratio, quia ſpiritus viſuales in ſene, ut in luſcioſis, non uniuntur, niſi remoto ad juſtam diſtantiam objecto.

871. Homines exactiùs vident, oculis ex adverſo Solis aut candelæ conſtitutis, & manu nonnihil oculis prætenſa. Cauſa eſt, quia Sol aut candela, plena luce ſe ingerens, viſum debilitat, quæ circumfuſa perceptioni ſufficit; nimio etiam calore oculos perſtringente, ut pertinax in Solem obtutus excæcet. Præterea, ſi quis ex magna luce in locum tendat obſcurum, aut contra, nebula oculis obverſante caligat, pejuſque videt, quàm ſi pauliſper ſubſtitiſſet aut in luce, aut in tenebris. Ratio, quia ſpiritus viſuales repentè mutantur, diſturbantur, extraque ordinem rediguntur, neque officium faciunt niſi recollecti, & cùm tenebræ plurimum eos contrahant, ſubitò dilatari nequeunt. Exceſſus in utroque, dilatatione ſcilicet & contractione ſpirituum viſualium, ſi diuturnus ſit, deſtruit oculos; qui aut in Solem defixi aut ignem, ex dilatatione noxam ſentiunt. Sic ad curioſitatem minuſcule elaborata ſcriptio in libellis, & frequentata ſimilium literarum lectio obeſt oculis ex contractione.

872. Obſervatum, ex dolore oculos rubeſcere, ex pudore non oculos, ſed aures & partes pone eas. Cauſa eſt, quia in dolore ſpiritus aſcendunt & acriores fiunt; quod facilè in oculis patet, utpote translucidis; quamvis & in malas & infimas aures ſe diffundat rubor iſte. In pudore autem verum quidem in aſcenſum tendere ſpiritus, ut ſuccurrant tam oculis quàm faciei, partibus laborantibus, ſed tum ab oculis repelluntur aſcendentes ſpiritus, circumſpicere abnuentibus. Nemo enim quem ſtatu ſuo ille affectus dejecit, acri eſt viſu, ſed humili & demiſſo; ſpiritibus & calore per eam oculorum repulſionem divertentibus ad aures & partes circumvicinas.

873. Objecta viſus, voluptate & recreatione ſpiritus perfundere poſſunt, non pœna aut offenſione torquere, niſi ex memoria, ut alibi diximus. Adamas rutilans oculos perſtringit, inſignes in pennis Indicis colores, horti amœnitas, locus pretioſa ſuppellectile ornatus, formæ elegantia & ſimilia exhilarant valdè ſpiritus. Ratio (quæ in offenſa locum non habet) eſt, quia viſus præ cæteris ſenſibus maxi-

maximè ſpiritales, quo fit ut nullo objecto ſatis craſſo offendatur. Sed cauſa princeps, quia non dantur objecta activa unde oculis malè ſit. Soni enim harmonici, & diſcordes ſimul & activi ſunt & aliquid notant poſitivum; fragrantia quoque & fœtor quoad odoratum; amarum & dulce, quoad guſtum; nimis calidum & frigidum in tactu; ſed tenebræ ſunt verè aliquid privativum, cum nulla aut exili activitate contriſtant, ſed admodum parum.

Experimentum unicum ſpectans colorem maris & cujuscumque aquæ.

874. Aquam marinam aliamve quamlibet motus infuſcatam offert, magis perſpicuam quies. Cauſa eſt, quia motus radios lucis tranſire recta non patitur, unde obſcurior tenebreſcit; cùm quies radios exceptos rectà transmittat. Eſt præterea in ſplendore gradus candoris præſertim ſi modica adſit repercuſſio. Speculum enim chalybeatum magis candeſcit vitro ſimplici. Hoc experimentum meretur ut extendatur ulteriùs, tentando, qua ratione motus viſum impediat.

Experimentum unicum ſpectans piſces ſquammatos.

875. Piſcibus ſquammatis antiquitas inter inſecta locum dedit. Facti ratio me fallit. Sexu enim diſtinguuntur ut alii piſces, nec generantur ex putrefactione, ii præſertim qui moventur. Oſtrea, cochleas, muſculos, motus expertes, illo diſcrimine non ſejungi, certum eſt. Inquire, quo tempore & quomodo gignantur: oſtrearum teſtæ naſci videntur, ubi nullæ ante reperiebantur; atque experientia fidem fecit, muſculos majores cum tenui teſtulâ, quos ſtagna edunt, intra triennium generari. Tum vel illud ſine admiratione non transmittendum, quod non hient & claudantur, ut oſtrea, ſed & locum mutent.

Experimentum unicum ſpectans lævum aut dextrum latus.

876. Senſus efficacia in dextro ſiniſtro ve latere non variat, ſed membra in dextro validiora ſunt. Cauſa fortè, quod cerebrum, inſtrumentum ſenſus, utrique lateri ex æquo eſt; ſed motus, quæque eum juvant facultates, aliquid à jecore mutuantur ſubſidii, cui in dextro latere ſedes; vel quia ſenſus ad exercitia ducuntur indifferenter in utroque latere à tempore nativitatis. Membris autem dextri lateris magis utimur; ut tamen aliquod hic conſuetudinis dominium agnoſcamus. Ita conſtat nonnullos magis eſſe lævos, quod ſiniſtra plurimum fuerint uſi.

Experimentum unicum ſpectans frictionem.

877. Frictio partes reddit magis carnoſas & plenas, uti patet in homine & equis depectendis, &c. Cauſa eſt, quia plus ſpirituum & ſanguinis ad partes retrahitur; alimentum in exteriora validius elicitur; pororum relaxatio faciliorem ſpiritibus, ſanguini & alimento viam præbet; inutilis & excrementitius humor in carne hærens digeritur & diſſipatur; omnia aſſimilationis adjumenta. Frictiones magis replent & impinguant corpus, quàm exercitia; cauſa, quia frictio partibus internis indulget quietem, quas exercitatio ſæpè nimis agitat. Eadem eſt ratio, ut [*vide Exper.* 733.] ante notatum, cur remiges plerumque pingues & carnoſi ſint, quia membra exteriora magis in motu ſunt, quàm internæ partes.

Experimentum unicum ſpectans globos quos diſtantia planos exhibet.

878. Omnes globi è longinquo apparent plani. Cauſa eſt, quia diſtantia ſecundarium viſus objectum non diſcernitur niſi validiori vel debiliori luce. Hæc diſparitas turbata omnium inducit æqualitatem, ut in genere in objectis non diſtinctè perceptis. Sic literæ, ad illud intervallum remotæ ut diſcrimen evaneſcat, infuſcata videntur charta; & omnes ſculpturæ & toreumata offeruntur plana eminus intuentibus.

Experimentum unicum ſpectans umbras.

879. Umbra extremitatibus ſuis conſpicitur tremula. Cauſa eſt, continuus atomorum in Sole motus, etiam vento ad ſenſum non manifeſto. Ideò motus ille in confinio lucis & umbræ, ex luce in umbram, & ex umbra in lucem, repræſentat umbram tremulam, quia medio ineſt motus.

Experimentum unicum ſpectans undationem maris, & in eo brevia.

880. Vada & anguſtiæ undas magis refringunt, quàm maris profunditas, quaquaverſum patens. Cauſa eſt, impulſio utrobique eadem; niſi quod ubi plus aquæ & ſpatii, illa tardiùs moveatur, inæquali minus aſcenſu & deſcenſu, vel undatione minus montoſa ſeu acclivi. Sed ubi minus & aquæ & ſpatii, & illa fundo magis illiditur, celeriùs movetur & in præcipitio, quod omnis gignit undarum refractio.

Experimentum unicum ſpectans dulcorationem aquæ ſalſæ.

881. Tradunt veteres, aquam ſalſam, ſi excoquatur, & cocta refrigeretur, potui aptiorem evadere, quàm ſi cruda fuerit; cùm tamen ſal ignem deſtillatorium paſſus inter exhalatos vapores non aſcendat, & aqua deſtillata ſit dulcis. Cauſa fuerit, quòd pars aquæ ſalſa aſcendat partim ſub ſpecie ſpumæ, partim in ſedimentum abeat, fundumque petat; ut potius ſeparatio dicenda ſit quàm evaporatio. Sed craſſities in vapores aſſurgere vetat, ut & aſcendere negat amaror; ſimplicibus aquis abſinthii & ſimilium, ubi deſtillatæ fuerint, amarorem deponentibus.

Experimentum unicum ſpectans regreſſum ſalſedinis in puteos in littoribus effoſſos.

882. Diximus [*vide Exper.* 1.] ante, è puteis in littore effoſſis aquam hauriri dulcem, percolata per arenas ſalſugine maris. Sed notant veterum alii, in quibusdam Africæ locis, lapſu temporis, aquam in illis puteis ſalſeſcere. Cauſa eſt, quia poſt temporis ſpatium ſale imbuuntur arenæ, aquis marinis pertranſiri ſolitæ, atque ita percolatorii perdit officium. Remedio fuerit, continuo novos effodere veteribus ſalſeſcentibus; cùm perinde ſit ac mutare percolatorium.

Experimentum unicum ſpectans attractionem ex ſimilitudine ſubſtantiæ.

883. Teſtatur antiquitas, in aqua ſalſa citiùs diſſolvi injectum ſal, quàm in dulci. Cauſa fortaſſis, quod ſal aquæ prioris trahit ad ſe injectum ex ſimilitudine ſubſtantiæ, quo fit, ut citiùs in liquorem diſperſus evaneſcat. Quantivis pretii experimentum, ſi non ſuſpecta veritas; rationem enim deſignat, quæ infuſiones & celeriores & faciliores præſtet, ſimul egregia inſtantia eſt circa attractionem

nem ex ſimilitudine ſubſtantiæ. Fac periculum ſaccaro in aquam conjecto, priùs ſaccaro imbutam, & in aquam ſaccaro ante non temperatam.

Experimentum unicum ſpectans attractionem.

884. Impone ſaccarum vino parte ſupra vinum extante, parte vino immerſa. Miraberis prominens ſaccarum citiùs molleſcere & diſſolvi, quàm vino tectum. Cauſa eſt, quia vinum intrat partem ſaccari vino immerſam ſimplici infuſione aut diſperſione, ſed pars extans fodicante ſuctione ſubruitur; cùm ſpongioſa corpora aërem expellant, & liquorem attrahant contiguum; quod ſpongiæ docent parte aquis ſuperextante. Operæ pretium fuerit inquirere, qui infuſiones fiant accuratiores ope attractionis.

Experimentum unicum ſpectans calorem ſubterraneum.

885. Aqua in puteis hieme magis calet, quàm æſtate, ut & aër in cavernis. Cauſa, quia in partibus terræ non interioribus ſeu ſuperficiei propioribus, quidam caloris gradus eſt (ut oſtendunt venæ ſulphureæ, &c.) quem arctiùs concluſum hiems intendit, æſtas perſpirando relaxatum imminuit.

Experimentum unicum ſpectans volatum per aërem.

886. Narratum Scriptoribus, Leucadienſes ex ſuperſtitione hominem ex alta rupe in mare dediſſe præcipitem, circumligatis ei ad magnam diſtantiam multis magniſque avibus, & affixis corpori diverſis pennis allevando lapſui expanſis. Multæ profectò volucres fortioribus invehuntur alis (ut milvi, & ſimiles) quibus in volatu etiam grande onus ſuſtineant. Pennæ æqualiter diſpoſitæ, neque ut hient, in latitudinem expanſæ, non exiguo etiam ponderi pares, ſit modo in æquilibrio poſitum, neque altrinſecus inclinatum. Fiat inquiſitio ulterior quoad volatus adminicula.

Experimentum unicum ſpectans tincturam purpuræ.

887. Naſcitur alibi (in Cephalonia nempe) exiguus frutex, quem vocant ſacram quercum vel nanam, cujus frondes tumorem præferunt, inſtar puſtulæ, ex quo collecto exteritur pulvis ruber, qui paulò poſt mutatus in vermes abit, vino enecandos (uti referunt) ſimul viviſcunt. Pulvis ille purpuræ præſtat tincturam.

Experimentum unicum ſpectans maleficationem.

888. Apud Santones percrebuit, viro inefficax reddere coitus cum uxore tentamentum. In Gaſconia idem frequens eſt maleficium, ubi vocatur noüer l'eguillette; adhiberi plerumque ſolitum diebus deſponſationis. Apud Santones matrum illæ partes eſſe ſolent, ut ſic aliorum præveniant incantationes; cùm ſuas ex libitu facere poſſint inutiles. Ex legibus in illas animadvertitur, ut res leviula non ſit.

Experimentum unicum ſpectans aſcenſum aquæ adjumento flammæ.

889. Experimentum in triviis decantatum, ſed cauſa in abdito eſt. Ollam ſume, aut potiùs vitrum, ut in eo motum conſpicias, atque accenſam candelam colloca in fundo labri aqua repleti, orificiumque ollæ aut vitri inverte ſuper candelam, effecturus ut aqua aſcendat: qui adſcribunt attractioni caloris, à vero exorbitant, cùm pateat motum eſſe nexus, quem vocant, ne detur vacuum, qui ſic procedit. Flamma candelæ cooperta cùm ſuffocari incipit ab aëre compreſſo, exileſcit paulatim, & tum modicè aſcendit aqua, flamma ſenſim minorem occupante locum, & detrimento æquatur aquæ ſucceſſio. Sed in ipſo inſtanti cùm candela exſtinguitur, repentè aſcendit aquæ magna pars, quia corpus flammæ nullum ampliùs replet locum; atque ita aër & aqua ſuccedit. Idem eveniet, ſi loco aquæ farinam aut arenam labro impoſueris; quod arguit, cauſam non eſſe attractionem liquoris velut nutrimenti, ut ſupponitur. Omnia enim corpora in eo conveniunt, quòd in iis motus locum habeat; ut conſpexerim vitrum manu comprehenſum, labrum, cæteraque de loco ſuſtuliſſe, tam validè motus nexus fundum labri affixit. Iſti experimento, cùm labrum attolleretur, oleum non aqua adhibita fuit; neque tamen eventus ſpem fefellit; cùm primò ſcilicet orificium vitri imponeretur fundo labri, modicè attollebatur aqua, deinde paululum ſubſiſtebat, donec candela ferè exſtingueretur, ut diximus. Illud primò attractionem oſtendit; cui largiorem operam deſtinamus inter attractiones ex calore.

Experimenta varia ſpectantia influentias Lunæ.

De virtute & actionibus corporum cœleſtium, & quaſcunq; præterea occultas habent influentias, præter duas manifeſtas, calorem ſcil. & lucem, agemus inter experimenta, quæ ſpectant corpora cœleſtia. Interim quaſdam præſtruemus directiones ad plura experimenta de viribus & influentiis Lunæ, quæ proximum nobis inter planetas ſidus eſt.

Influentias Lunæ quatuor imprimis celebrat obſervatio; provocationem caloris, inductionem putrefactionis, augmentum humiditatis, excitationem motus in ſpiritibus.

890. Quantum ad provocationem caloris, præſcripſimus ante, ut aqua calida ſumatur, cujus pars exponenda radiis Lunaribus, pars interpoſitæ umbellæ prætextu arcenda ab iis, ut explores, citiusne refrigeretur Lunæ expoſita. Sed quia hæc interpoſitio parvi eſt momenti (licet in Sole umbra plurimum ad rem faciat) præſtiterit tentare idem, ſplendente & non ſplendente Luna, in aqua calida in lagena vitrea æquè ac in patina, in cinders ſive reliquiis duris ex carbone minerali & ferro candente, &c.

891. Putrefactionem experiri liceat carne aut piſce expoſitis Lunaribus radiis, & rurſus expoſitis aëri, Luna non ſplendente, utrobique pari temporis ſpatio, ut quid corruptionem acceleret, agnoſcatur. Capone etiam aut alia volucri ſub dio collocata ad examen revoca, citiusne mortificetur & tenerior evadat, ex muſcis quoque emortuis & vermibus, ſuperinfuſo illis pauxillo aquæ, dignoſces putredinis celeritatem, ut & ex malo vulgari aut citrio, ſi foramen vertici imprimas, patebit, quod putreſcet muceſcetque citiùs. Idem fiat in caſeo Hollandico, vino illi infuſo, utrum generabit vermes ocyus & majores.

892. Quantum ad humorem, recepta opinio eſt, ſemina, capillos, ungues, ſepes & herbas, &c. citiſſimè germinare & excreſcere ſi plantentur, amputentur & præſecentur creſcente Luna. Cerebrum quoque in cuniculis, gallinaginibus, vitulis, &c. maximè per plenilunium abundat. Tunc medulla in oſſibus largior, oſtreaque & cochleæ magis carnea; quæ poſtrema exploratu facillima, ſi in puteis aſſerventur.

893. Ca-

893. Cape ſemina quædam aut radices (ut cepas, &c.) ex illis alia plantentur immediatè poſt Lunam decreſcentem; alia ejusdem ſpeciei immediatè poſt plenilunium, ſed ut per omnia exactiſſimè, quantum licet, conveniant, quoad terram quoque, opera detur. Commodiſſimè id fit in ollis conſtituendis eo loco, quem nec pluvia, nec Sol penetrat, ne varietas cœli turbet experimentum. Obſerva deinde, quo tempore ſemina Luna decreſcente conſita, ad quam altitudinem progerminent, & quomodo differant ab iis decreſcente Luna conſitis.

894. Veriſimile eſt, cerebrum homini per plenilunium humoribus magis turgere. Unde illis humidiore cerebro & ſtrenuis potoribus conducit ſumere lignum aloës, roſmarini, thuris, &c. circa plenilunii tempus. Probabilitatis quoque ſpeciem habet, humores in corpore humano, Lunæ æmulos augeſcere & decreſcere; ut non inutilis futura ſit potio medica die uno aut altero poſt plenilunium; quia tum temporis humores tam citò non turgeſcunt.

895. Quod ad excitationem motus in ſpiritibus, *notandum*, quod ſepes, herbæ, capilli, &c. meliùs excreſcant, Lunæ beneficio id fieri, excitante ſpiritus, & conferre huc incrementum humoris. Sed de ſpiritibus in particulari, magna datur inſtantia in Lunaticis.

896. Poſſunt & alia effecta, non paſſim obvia, ad Lunæ influentias referri, ſed nondum hic ſe probavit obſervantium diligentia. Poſſet fieri, (ſed caſus in eventu eſt) ut ſeptentrionali vento aut Cauro ſpirante per plenilunium frigus intendatur; & Auſtri flatus vel Africi aërem aliquamdiu inclinet ad calorem & pluviam. Quod *notandum*.

897. Neque abnuerim, infantes & pullos in lucem editos tempore plenilunii, validiores & majores eſſe iis, qui nati declinante Luna. De illis per plenilunium conceptis idem puto ſtatuendum; ut agriculturæ pars ſit non contemnenda, ſi arietes & tauri coëunt paulò ante plenilunium, ova quoque eodem plenilunii tempore excludi felicius. Plurima ſunt iſtius generis, quæ ad experimenta poſſent traduci. Obſervetur, an magna tonitrua & terræ motus plenilunium non cauſetur.

Experimentum unicum ſpectans acetum.

898. Mutatio vini in acetum putrefactio quædam eſt; & aceto parando ſolent vaſa vino repleta exponi Soli Meridionali; qui provocando diſcutit oleoſos magis ſpiritus, relinquitque magis acidos & auſteros. Vinum etiam combuſtum magis auſterum & aſtringens eſt, vino non combuſto. Ferunt citram potam ex ſucco pomorum in navigationibus ſub linea matureſcere, cùm vinum & cereviſia aceſcit. Omphacii quoque oracula per æſtatem Soli exponenda, inſtar aceti, ut edoceamur num matureſcat & dulceſcat.

Experimentum unicum ſpectans animalia quæ totam hiemem dormiunt.

899. Varia ſunt animalia, quibus tota dormitur hiems, urſus, erinaceus, glis, apis, &c. quæ ſomno pingueſcunt, neque quicquam excernunt. Cauſa pinguedinis durante ſomno poſſit eſſe defectus aſſimilationis, cùm in ſudorem aut pinguedinem mutetur quicquid non aſſimilatur. Hæc animalia per aliquod ſomni tempus deprehenſa ſunt prorſus nôn moveri, reliquo tempore moveri quidem, ſed non loco; quæruntque calidos ſomno ſuo & concluſos receſſus. Belgis in nova Zembla hibernantibus obſervatum, urſas obdormiſcere circa medium Novembris, & tum vulpes prodire, antea exterritas. Priſcis ſcriptoribus memoratum reperio, urſam [*vide Exper.* 758. *&* 9.] gravidam eſſe & catulos ſuos parere per ſomni ſui tempus; gravidamq; rarò conſpici.

Experimentum unicum ſpectans generationem animalium ex coitu & putrefactione.

900. Animalia quædam coitu fœcunda ſunt, quædam naſcuntur ex putrefactione. Atque ex illis, quæ putredo animat, plurima poſtmodum ex coitu generant. De cauſis utriusque generationis ut agamus, primò certum eſt, cauſam omnis vivificationis eſſe placidum calorem & proportionatum, qui operationem exerceat in glutinoſam & ductilem ſubſtantiam. Calor enim in ea ſubſtantia excitat ſpiritus, quæ cùm ſit glutinoſa, duo præſtat; prius, ut ſpiritus detineatur, ne erumpere poſſit; alterum, ut materia placida & ductilis, poſtquam motu ſpirituum intumuit, formam & membra induat. Hinc omne ſperma & menſtruoſa ſubſtantia, omnis materia, quæ per putrefactionem gignit, habet ſemper ſoliditatem, lentorem & ſequacitatem. Generationem igitur ex ſpermate duntaxat, & illam ex putrefactione geminæ cauſæ diſcriminant. Prima eſt, quod animalia determinatæ & accuratæ figuræ (qualia coïtus prodit) non poſſunt produci languido & fortuito calore, neque ex materia non exactè præparata convenienter ſpeciei ſuæ. Secunda eſt, quod majus requiratur tempus abſolvendis animalibus perfectis. Illud vivificationi requiſitum ſi nimis diuturnum ſit, ſpiritus exhalat ante introductam planè formam; niſi loco includatur, qui præſtet continuationem caloris, miniſtret alimentum quo ſuſtentetur, & receptaculum prohibendæ exhalationi. Talia loca ſunt uteri & matrices fœminarum. Hinc omnibus ex putredine natis indeterminata magis figura & perficiendis brevior menſura temporis, nec tam accurato indigent formando receptaculo, quamvis plerumque aliquod requiratur. Ethnicorum ſententiam, qua ſtatuunt, in magnis Mundi mutationibus perfecta animalia primò ex concretione extitiſſe, ut ranæ, vermes, muſcæ producuntur, vanam eſſe conſtat. Tale verò quid ſi admittatur, ut ex ſenſuum conſultis judicium feratur, revocandum priſtinum chaos eſt, & rudis indigeſtaque cœli ac terræ moles. Ordinata enim ſemel mundi compages illud non permittit, ulla vel declinatione à ſtatutis ſemel legibus, vel fortuitos concurſus moliente caſu.

FINIS CENTVRIAE NONAE HISTORIAE Naturalis.

FRANCISCI BACONI DE VERULAMIO

HISTORIÆ NATURALIS

CENTURIA DECIMA.

Experimenta varia ſpectantia Transmiſſionem & Influxum immateriatarum virtutum & vim imaginationis.

PHiloſophia Pythagorica dementata ſuperſtitionibus genuit illud imaginationis monſtrum, quod Platonis aliorumque ſchola poſtmodum enutrivit; mundum ſcilicet eſſe unum, integrum & perfectum animal vita praditum; adeò ut Apollonius Thyanæus, ex Pythagoricorum tripode propheta, affirmaret, fluxum & refluxum maris eſſe reſpirationem mundi, haurientis aquam inſtar halitus, eamque rurſus egerentis. Pergunt & iſti effato ſuperſtruunt, ſi mundus vivat, habet animam & ſpiritum, qui ex ipſorum ſententia eſt, vocaturque ſpiritus mundi. Neque hoc vocabulo Deum notant (quamquam non ignota ipſis Deitas) ſed animam duntaxat, atque eſſentialem mundi formam. Hoc poſito fundamento confingere ipſis liceret, quicquid obtruderet ſpecioſus error. In animantibus enim, etiam vaſtæ molis (Ex.gr. in balæna) ſenſus & affectus cujuslibet partis in corpore in inſtanti per univerſum corpus diffunditur. Neque aliud inſinuatum volebant illâ commenti inſaniâ, quàm magicas operationes evincere quamlibet loci diſtantiam, neque hærere ad materiæ non præſtructæ deliquium; ſed quod (Ex.gr.) Europæ rei in China geſtæ ſenſum ingereret, effectumque produci poſſet ſine & contra quam pateretur materia, nulla angelorum aut ſpirituum ope, ſed ſola quam naturæ conſenſus parit, unitate. Fuerunt, quibus non huc uſque tantum error illuderet, ſed ulteriùs de recto tramite rationis palantes ageret, dum ſic ſtatuunt; ſi ſpiritus in homine (quem microcoſmum vocant) commodam facturus impreſſionem influat in ſpiritum mundi, vim & efficaciam imaginationis, & firmam perſuaſionem, naturæ dominari poſſe. Paracelſus enim & ignobiles aliquot magiæ authores imaginationi exaltatæ tribuunt virtutem fidei miraculoſæ. Vaſta illa atque ex putidis ineptiis conflata nugacitas plurimos amabili afflavit inſania.

Nos verò per Dei veſtigia operibus impreſſa conſtanter incedentes, neque à ſenſu devii, qui eſt lucerna Dei (atque hæc ſpiraculum hominis) ſobriè & ſeverè inquiremus an natura uſquam patiatur ejusmodi tranſmiſſionem & immateriatæ virtutis influxum; quæ vis imaginationis, ſive in corpus unde ipſa oritur, ſive in aliud. Labor profectò non diſpar Herculeis moleſtiis in expurgando Augiæ ſtabulo, ut natura ſui juris & repurgata à ſuperſtitioſis ac magicis obſervationibus conſiſtat; ſi non cum applauſu excipiendus, certè non omninò damnandus erit. Et quamquam in hanc materiam excurrendo paſſim dabitur occaſio, jam tamen aperire libet ad alia introitum.

Experimenta varia monitoria ſpectantia transmiſſionem ſpirituum & vim imaginationis.

901. Monendi ſunt homines, ne fidem detrahant operationibus ex transmiſſione ſpirituum, & vi imaginationis, quia eventus quandoque fallit. Ut enim contagio de corpore in corpus transfuſa ſæpè recipitur, robur quandoque & bonus paſſivi corporis habitus repellit, antequam ſe morbus figat; ita & tantò magis impreſſio de anima in animam, aut de ſpiritu in ſpiritum victrix ſæpè exultat, ſed ut anima & ſpiritus patiens ſe recolligat, vinculisque eluctatus necdum ſolidati imperii, expugnet, priusquam revelli neget dominatrix lues. Vis illa maximè *inſolens* in animos & ſpiritus languidos, quales fœminarum, ægrorum, ſuperſtitioſorum, puerorum & animantium tenella ætate.

Neſcio quis teneros Oculus mihi faſcinat
Agnos.

Poeta loquitur non de ovibus, ſed agnis. Quod Reges & terrarum Dominos faſtigii ſui reverentia tueatur adverſus iſtas impreſſiones, tribui poſſet (præter rationem principem, Dei ſcilicet excubias, vicarios ſuos in plena ſecuritate foventis) imaginationis impotentiæ imaginantem hic deſtituenti. Vix enim eſt ut veneficæ & ſagæ fidem inveniant, cùm & iſtos in noxam ſibi patêre credi volunt.

902. Retrahendi rurſus homines à credulitatis periculo, ne nimis *huc* temerè inclinata fide propendeant, quod reſpondere eventum operationibus ſæpè videant. Cauſa enim ſucceſſus non rarò ad vires affectus & imaginationis in corpus agens referenda, quod ſecundaria quadam ratione agere poteſt in corpus diverſum. Ex.gr. Si quis circumferat ſignum planetæ, aut annulum, aut particulam beſtiæ, certo perſuaſus, adjumento ſibi futurum in promovendis amoribus, aut ut conſervetur à periculo aut vulnere in prælio, aut ſuperior evadat in ambitu, &c. poteſt excitatius reddere ingenium, & ſtimulos ſubdere induſtriæ, aut fiduciam alere & fulcire conſtantiam, qua fortaſſis excidiſſet. Jam verò quis ignorat, quid induſtria & propoſiti tenax animus deſignet, præſertim in civilibus negotiis? videmus enim ad alienæ audaciæ impetus reſilire homines tenerioris debilioriſq; animi, & rerum in hoc mundo ſtatus tam facilè varianda conditione *fluctuat*, ut *ſæpè* tentamenti urgendi pertinacia ad miraculum uſq; felix ſit. Erraret ergò & falleret falleretur que, qui adſcriberet hæc viribus imaginationis in corpus alterius, quæ illa in proprium exercet; cùm nobis indubium ſit, imaginationem actioresque affectus plurimum valere in corpus imaginantis, uti ſuo loco demonſtrabitur.

903. Ut in operationibus illis earumque cauſis error cavendus eſt, ita quoque danda vel imprimis opera eſt, ne *effecta* nobis imponant, temerè judicantibus talia eſſe, quæ eouſque nondum proceſſerunt. Sic prudentes judices, præſcripta velut norma, fidem haberi temerè nolunt confeſſionibus Sagarum, nec etiam factorum contra illas probationi. Sagas enim turbat imaginationis vertigo, ut putent ſe illud facere, quod non faciunt; populumque hic ludit credulitas, ut naturæ opera imputent faſcino. Obſervatione dignum, quod priſca & noſtris

ſtris temporibus propiori ætate (de ſagis ſcilicet olim Theſſalis deprædicatisq; non ita pridem veneficarum congreſſibus, quorum plurimæ meminerunt confeſſiones) quæ extant prodita ſcriptis miracula, ut ſublatio in aërem, transformatio ſui ipſius in aliud corpus, &c. non incantationibus aut magicis ceremoniis geſta narrentur, ſed corpore unguentis delibuto. Quæ merito ſuſpicionem movere poſſent ludibria hæc eſſe imaginationis, cum certum ſit unguenta, ubicunque applicata, obturare poros, vaporesque cohibitos tranſmittere ad caput, & quod ad particularia ex quibus unguenta illa componuntur, veriſimile, opiata & ſoporifera eſſe. Inunctionem enim frontis, colli, pedis, ſpinæ dorſi novimus adhiberi conciliandis ſomnis lethalibus. Si quis exiſtimet, melius id fieri hauſtis potionibus, accipiat reſponſum, quod medicamenta, unguentorum materies, tantæ ſint efficaciæ, ut intra corpus ſumpta utentes enecare poſſent. Valide ergo operantur, ſed applicata extrinſecus.

Operationum ex tranſmiſſione ſpirituum & imaginatione, ſpecies aliquas dabimus, unde lux nõ parva experimentis ſequẽtibus affulgebit. Omnes autem illæ actiones hoc habent peculiare, quod ad diſtantiam ſe exerant, non ad contactum, ſuntq; ex diviſionis inſtituto.

904. Prima, quæ emittit tenuiores magisque aërias corporis partes, ut in odoribus & infectionibus; atque hæc præ cæteris maxime corporea. Sed meminiſſe oportet multas dari emiſſiones iſtius generis tam ſalubres quam inſalubres, nullo protſus odore deprehendendas. Peſtis ubi transfuſa quempiam corripit, odore nõ dignoſcitur. Aërem etiam ſanitati accommodum habitatio aliaq; experimenta demonſtrãt, quem odor ab alio nequaquam diſcriminat. Ad hoc caput revocandi ſunt omnes aëris imbibitiones, ubi odor ſubſtantiæ materiali invehitur. Harum nõnullæ admirandæ, quæ ocyſſime diffunduntur, ut alteratio aëris in Ægypto, fere immediate poſt incrementum Nili, de qua *Exper.* 743. 767. egimus.

905. Secunda eſt tranſmiſſio aut emiſſio rerum, quæ vocantur ſpiritales, ut ſpecies viſibiles & ſoni; in horum explicatione verſati *Centur.* 2. & 3. ſumus; illis pertractandis ſuus dabitur locus. Horum motus celerrime & ad magnam diſtantiam agunt, ſed medio prius rite diſpoſito; earumq; tranſmiſſio facile ad obſtaculum refracta ſiſtitur.

906. Tertia, eſt emiſſio, quæ corporum ex intervallo attractionem cauſatur. Sic licet magneti primus aſſignetur locus, viſum nobis eſt nũc illum excipere, alteri capiti tranſſcribendum. Sed attractionem ambræ & gagatis, aliorumque electricorum, attractionem auro, ſpiritus Mercurii vivi ad diſtantiam, caloris itidem, & ignis ad naphtam, quarundam herbarum ad aquam, eminus licet, aliasq; varias dabimus non hoc titulo, ſed illo de attractione in genere.

907. Quarta, emiſſio ſpirituum & virtutis immateriatæ in iis, quæ operantur ex univerſali congregatione & ſympathia mundi, non ex formis aut cœleſtium effluviis (ut vane & docetur & diſcitur) ſed ex primitiva materiæ natura & ſeminum genitalium. Talis eſt (ut ſupponimus) operatio magnetis, ex conſenſu cum globo terræ. Hujus generis eſt motus gravitatis, ex conſenſu itidem corporum denſorum cum eodem terræ globo; diſpoſitio quoque corporum ad rotationem, & particulariter ab Oriente in Occidentem. Sic concipimus magnum fluxum & refluxum maris, ex conſenſu univerſi, ut partem diurni motus. Immateriatæ virtutis hæc, qua aliis antehabetur, prærogativa eſt, quod ad nullam medii diverſitatem tardata reſiſtet, pervio ubiq; tranſitu; ſed determinata activitatis ſphærâ. De his paſſim agemus prout in varios ſpargenda titulos in occurſum ſe dabunt.

908. Quinta, emiſſio ſpirituum, huic præcipue loco delecta materies; nempe operatio ſpirituum animi humani in alios ſpiritus; quæ duplex, affectionum, ſi concitatiores ſint; & imaginationis, ſi valida. Sed facit illarum nexus arctior, ut in ſimultaneæ tractationis operam veniant. Cum enim malignus invidi oculus, aut amore accenſus, aliorum inficit ſpiritus, conjungitur affectio & imaginatio.

909. Sexta, influxus corporum cœleſtium, præter duos manifeſtos, calorem & lucem. Sed de hiſce, ubi de corporibus cœleſtibus & motibus.

910. Septima, operationes Sympathiæ, quas naturalis Magiæ ſcriptores in artis formam redigunt. Exercentur autem ſic, ſi ſuperinducenda virtus aut diſpoſitio in perſonam, ſumes corpus animatum, eminẽti virtute & perfectioris gradus. Seligendæ ejus partes, quibus hæc virtus propria, & eo tempore cum in actu eſt, applicandæq; parti in homine, quæ præcipua hujus virtutis ſedes, Ex. gr. Si fortitudo & audacia ſupra inſitã excitanda, Leonis cor, dentem & palmam, aut galli cor, & calcar, immediate poſtquam illa animalia decertarũt, circumfer applicata cordi aut carpio. Haſce ſimilesve ſympathias hoc titulo exequemur.

911. Octava & ultima eſt emiſſio immateriatæ virtutis, cujus exempla proponere religio eſſet (tam prodigioſa nobis res videtur) niſi plurimorum fidem & aſſenſum impetraſſet, & mihi velut ex dictæ legis ſeveritate, ſumpſiſſem accurati examinis partes, nihil admittendo aut rejiciendo, cujus non excuſſa penitus foret probabilitas. Hæc eſt ſympathia individuorum (datur & ſpecierum) id eſt, talis, quæ in rebus aut earum partibus, ſemel contiguis, aut integris tuetur reciprocam ſpirituum inter ſe tranſmiſſionem; ut inter arma & vulnus; unde deprædicatiſſima unguenti armarii operatio; inter particulam laridi & verrucas eo confricatas, aut bacillum ex alno, &c. ut ſi pars ejus conſumatur aut putreſcet, vim ſuam exerat in partem ſeparatam. Jam vero perſequemur inſtantias.

Experimenta varia ſpectantia emiſſionem ſpirituum ſub ſpecie vaporis, aut exhalationem ſub ſpecie odoris.

912. Peſtis ſæpe corripit aliquem ſine manifeſto ſenſu, ut *Exper.* 904. dictum eſt. Ajunt, ſicubi ulla exarſerit, odorem ſpargere pomorum mitium, aut (ex aliorum ſententia) florum majalium. Recepta quoq; opinio eſt, odores ex floribus nimium ſuavibus abſque contrariæ qualitatis temperamento peſtis tempore malignos eſſe, ut ex liliis albis, verbaſcula odorata, hyacinthis.

913. Minus eos peſtis invadit, qui continue verſantur cum peſte laborantibus; ut qui ægrorum curam habent, Medicos, aut qui ſe muniunt prophylagmate ſive intus ſumpto (ut mithridatio, granis Juni-

Juniperi; rutæ foliis & ſemine, &c.) ſive externo (ut Angelica, Zedoaria & ſimilibus ore contentis, picis liquidi, galbani ſuffitu) nec homines decrepitos ſibi habet obnoxios, aut ſicca & frigida complexione. Contra, peſtis contagio citiſſime tranſit in illos, qui ex puro prodeunt aëre, qui jejunio indulgent, pueros, & ſi non fallit obſervatio, cognatos magis quam peregrinos.

914. Pernicioſiſſimus eſt fœtor carceris, qui captivos diu arcte & ſqualide habuit; experientia apud nos bis terve notabili, neq; ſupra memoriam meam; cum tam judicum nonnulli, qui in carcere conſederant, quam plurimi ex iis qui negotio intererant, aut ex ſpectatoribus, ingruente morbo exceſſerunt è vita. Quare prudenter omnino, tali caſu, carcer ventilaretur, antequam captivi producerentur.

915. Controverſiam non patitur fœtores illos artificio paratos, cum præcipue ex carne humana & ſudore putrefactis conſtent, non inferre perniciem; utpote quos nares continuo averſantur expelluntque. Sed talis aura nocet, quam aliqua cum corpore humano cognatio penitiſſime inſinuat, ſpiritusque proditorie afficit. Res eſſet cum magno conjuncta periculo, compoſitiones ejuſmodi parare in ædibus, magno populi confluxu, in templis, judiciis publicis, ludorum ſolemnitatibus, & ſimilibus; cum aëris intoxicatio non minus ſit metuenda, quam aquæ, Turcis in bello frequentata, adhibita quoque ab Emmanuële Commeno in Chriſtianos, cum tranſitu per regionem ejus peterent terram Sanctam. Atq; artificioſa aëris contagio tanto eſt periculoſior in Comitiis, quanto exundantior tunc populi halitus magis facit ad recipiendam infectionem. Expedit igitur loca publica iſtius malignitatis ſuſpecta, ſuffitu purgare ante conventum.

916. Odorum veneficia in ſingulares homines, hauriuntur ex manicis odoratis & ſimilibus; neq; à vero alienum videtur, venenum præſentaneum admiſceri odoribus ſuavibus, ut citius receptum noceat. Peſtem quoque excitavit januarum, rimarum, aliorumque inunctio, non tam ex contactu, quam quod homini in more poſitum, ſi quid humidi adhæreſcat digitis, naſo illud admovere. Moneri ſe patientur, apud quos ea inolevit conſuetudo, ut præcaveant. Interim conſultum judicamus ſaluti noſtræ vel ex eo, quod peſtilens inficiendi aëris apparatus ſecum trahit diſcrimẽ vitæ eorum, qui huc ſtudium conferunt. Sed quid ſi antidotis ſe muniant? nemini ſecuro eſſe licebit.

917. Magnam peſtis luem alibi ediderunt putrefacta cicadarum & locuſtarum examina.

918. Sæpius eructant fodinæ vapores mortiferos, ſeu ſuffocatio ſit, ſeu venenata mineralis natura. Qui occupantur expurgandis metallis aliiſque circa illa operationibus, illis cerebrum lædunt & ſtupefaciunt vapores metallici. Notatum eſt, ſpiritum Mercurii vivi petere continuo cranium, dentes & oſſa: adeo ut aurifices contenta in ore auri particula attractum colligant Mercurii ſpiritum, aurumque poſtea contraxiſſe alborem deprehendatur. Lacus & putei, ut avernus, volucres ſupervolantes peſtiferis exhalationibus enecare dicuntur, aut homines diutius adſtantes.

919. Vapor carbonum ex ligno atque ex carbone foſſili concluſus multos perdidit, qui vel hoc nomine periculoſior eſt, quod nullus fœtor cautionis admoneat, ſed latenter ſubrepentem languorem, nullo manifeſto ſuffocationis indicio in mortem continuet. Belgæ in nova Zembla hibernãtes, cum ſtruendo foco lignum deficeret, ignem excitarunt ex carbone foſſili qui ad manum, magno prius refocillandi ſubſidio; ſed quod mox, ubi paululum aſſediſſent, ipſorum incõmodo vertebatur. Orto enim inter eos ſilentio & velut ſermonis tædio, quidam infirmior animi deliquium paſſus eſt. Hærebant alii quid rei eſſet, apertaque janua cum aëri ingreſſum præbuiſſent, vitæ conſuluerunt. Effectum proculdubio inſpiſſati aëris, & ſic halitus & ſpirituum. Idem experieris ſi in loco recens incruſtato focum ſtruas; eventus Imperatoris Joviniani morte nobilitatus.

920. Vide experimentum 803. ſpectans aëris contagium ex primis poſt diuturnam ſiccitatem imbribus.

921. Graves aliquando alvi fluxiones pharmacopolis concitavit ſolus ex contuſa colocyntide vapor.

922. Piperis, quod vocant Ginni-peper, forte Guinenſe, tentata combuſtio, continuam adſtantium provocavit ſternutationem; cum acri valeat ſpiritu.

923. Ab ultima antiquitate derivata traditio eſt, aliena lippitudine ſanos infici oculos atque ex mulieris menſtruo laborantis intuitu ſpeculum inquinari. Circumfertur etiam quorundam ſermonibus, ſed à fabuloſa narratione haud alienis, menſtruoſæ fœminæ per campos aut hortos inceſſum, frumento aut herbis conducere, quia vermes enecat.

924. Neque minus antiqua traditio hæc eſt, Baſiliſcum aſpectu enecare; & lupum, ſi prius hominem conſpexerit, ſolo intuitu reddere raucum.

925. Suffitus conveniens exſiccat & cerebrum corroborat, catharros & defluxiones ſiſtit; ut patet in fumo roſmarini exſiccati, ligni aloës, & calami ore & manibus hauſto. Neq; ignoramus dari & alios ſuffitus, humectantes & refocillantes, quorum inſignis in febribus ardentibus, conſumptionibus & nimiis vigiliis eſt uſus; quales ſunt ex aqua roſacea, aceto, mali citrii cortice, violis, foliis vinearum conſperſis pauxillo aquæ roſaceæ.

926. In repentinis languoribus & deliquiis animi ſudarium aqua roſacea imbutum, aut acetum naſo admovendum commendantur; quo ſpiritus mox alioquin reſolvendi & in fugam disjiciendi recolligantur.

927. Tabacum roborat ſpiritus, languoremque tollit; operaturque aperiendo, ſed virtute præſertim opiata, quæ ſpiritus condenſat. Expediat igitur tentaſſe hauſtum fumi aliorum ex tubulis (ut in tabaco fieri ſolet) tam ad exſiccandum & confortandum, quam ad alias intentiones. Optem exploretur fumus exſiccandi vi præditus ex roſmarino, ligno aloës, antea propoſitis, quæ tubulis inſerta uſurpentur, &c. nec non ex nuce myriſtica & folio Indico.

928. Arandi intereſſe laboribus & ſtivam ſequi facit ad refocillationem ſpirituum & excitandam famem. Id vero ſi fiat in colenda terra, quæ triticum & ſecale fert, obeſſe ſolet, quia tellus producendis æſtate vegetabilibus conſumpſit omnem

omnem halitus ſuavitatem. Prӕſtaret ergo illud fieri dum hordeum ſulcis mandatur. Sed quia excolendis agris commoda & ſtata tempeſtas ſuis includitur ſpatiis, extra quæ protrahi neget; captetur halitus terræ recens ligonibus verſatæ, aut aſſiſtatur foſſoribus. Nobiles fœminæ conſulerent ſibi optime ſi pulvinaribus ſtratis genua inflecterent, noxiaſque herbas eradicarent. Sed invadenda eſſet temporis opportunitas, qualis eſſet adultum ver, priuſquam vegetabilia producat. Et habendus quidem terræ ſuaviſſimo odore delectus. Neq; abnuerim etiam id fieri, ut ros nonnihil evanuit, ne vapor nimis ſit humidus. Novi virum Ampliſſimũ longævum, cui in lecto decumbenti mane gleba terræ pura offerri ſolebat, in quam inclinato aliquamdiu capite recumberet. Velim effodiendæ terræ nonnihil quoque vini malvatici & Græci infundi; ut ex terra & vino mixtus vapor ſpiritus magis recrearet. Cave tamen exiſtimes, Ethnicum eſſe ſacrificium aut libationem terrę religioſe prӕſtitam.

929. Medicina præbet paſtillos odoratorios aut pilas pulvere aromatico refertas ad catharros exſiccandos, cor corroborandum, & ſomnum conciliandum. Quamvis enim ſuffitui efficacia cedant, manibus tamen circumferre licet; cum ſuffitus per intervalla adhibeatur. Adde quod complura ſunt, quæ per ſe melius exhalant, quam igni admota, ut nigella Romana, ſemen melanthium, amomum, &c.

930. Duo ſunt, quæ intra corpus ſumpta, refrigerant, ſpirituſque condenſant, & author eſſem ut idem tentetur per vapores externos; alterum eſt nitrum, diſſolvendum (ex mea ſententia) in vino malvatico aut Græco, ut emanans odor vini captetur; & majoris efficaciæ ſi expetatur, infundendum ſartagini probe excalefactæ, ut aqua roſacea & acetum ſolet. Alterum aqua deſtillata ex papavere ſylveſtri, miſcenda (ex meo conceptu) cum altero tanto aquæ roſaceæ; & ſumenda additis garyophillis in ignitabulo ſuffitorio, ſimile quid tentandum per aquam deſtillatam ex floribus croci.

931. Odor moſchi, ambræ, Zibethæ, Veneris ſtimulos excitare creditur, refocillando & provocando ſpiritus.

932. Thus & nidoroſi odores (quales ſacrificiis adhiberi ſolent) dicuntur intoxicare cerebrum & homines reddere devotos, inducẽdo mœſtitię ſpeciem, & contriſtationem ſpirituum, partim quoque excalefaciendo eoſque extollendo. Inter Judæos videmus, præcipuum Sanctuarii ſuffitum communi & vulgari uſui fuiſſe abdicatum.

933. Magiæ naturalis ſcriptores tradunt quoſdam ſuffitus, qui jucundos cient ſomnos; alios qui propheticos (ut ajunt) ut lini ſemina, pſyllium, &c.

934. Certum eſt, odores parum nutrire, præſertim illos vini; & hominem famelicũ percepto panis calidi odore aſſici. Narrant Democritum, cum in agone mortis verſaretur, & mulierem audiviſſet conquerentem quod feſti ſolemnibus familiæ utpote præſes non intereſſet (quod tamen ardentiſſime optabat) collyram panis recentis adferri juſſiſſe, & apertæ infudiſſe pauxillum vini, & ſic vitæ ſervatæ authorem ſibi fuiſſe, hauſto ejus odore; donec feſti tempus pręteriiſſet. Novi nobilem, qui per tres, quatuor, etiam quinque dies jejunaret, nec cibo nec potu guſtato, ſed ille magno herbarũ faſciculo uti ſolebat, cujus odore frueretur; inſerebatque illis herbis eſculentas acris odoris; ut cæpam, allium & ſimiles.

935. Tollendis uteri ſuffocationibus plumæ accenduntur, aliaque peſſimi odoris, quorum fœtor malo reprimendo conducit.

936. Ex medicorum conſultis aër aliquando ægris deligitur, in quem transferuntur aut in tabe, aut reconvaleſcentes ex morbis diuturnis. Plerumque hunc uſum præſtant camporum planities gramine veſtita, non ericetis ſimilibuſve, aſpera, aut umbræ arborum, ut in nemoribus, &c. notant arboreta ex lauro excludere aërem peſtilentem; unde ſalubritas aëris Antiocheni colligebatur. Sunt & terræ quæ herbis odoratis vireſcunt injuſſis, ut quæ ferunt ſerpyllum vel thymum ſylveſtrem & majoranam talem, herbam nummulariam, camomillum; & ubi albæ veprium roſæ haud aliter quam moſchatæ redolent, ſigna optime conſtituti aëris.

937. Conſultum fuerit intra ædes ſalubrem excitare aërem. Sed fieri id nequit, ubi loca aut ſunt humilia, aut feneſtris & januis plena; altero aërem comprimente & refrigerante; altero inæqualem reddente; quod ſanitati maxime adverſatur. Feneſtræ fornici (eleganter & ad pompam elaborando) ne propius admoveantur, ſed humiles ſint. Parietes lapidei inſalubres; lignei plus ad ſanitatem faciunt; ſed imprimis lateritii. Quibuſdam optime ſucceſſit parietum craſſities, creta lateribus interjecta, prohibendæ evaporationi.

Experimentum unicum ſpectans emiſſiones ſpiritualium ſpecierum quæ ſenſus afficiunt.

938. Hujuſmodi emiſſiones (ut ante diximus) in ſeparatos & proprios digerendæ titulos, hoc eſt, viſibiles & audibiles ſuum merentur tractatum ſingulæ. Hic ſufficiet generalia & utriuſque communia adferre. Primo videntur incorporeæ. Secundo celeriter operantur. Tertio ad magnam diſtãtiam vis earum exeritur. Quarto curioſa ſunt varietate. Quinto, nihil efficiunt ut opus poſt ſe relinquant, ſed meræ ſunt energiæ. Operationes enim earum in ſpeculis & locis echo gignentibus nihil in hiſce corporibus mutant: verum eadem eſt actio cum primaria, ſed repercuſſa, quantum ad feneſtrarum motum ex concuſſione; aut rarefactionem aëris ex ingruente grandium ſonorum vi, & calorem ex vitris comburentibus, potius ſunt talia quæ concomitantur ſpecies audibiles viſibileſque, quam eorum effecta. Sexto, teneræ ſunt debiliſque naturæ, cum duntaxat afficiant exilem tenuemque ſubſtantiam, qualis eſt ſpiritus animantium.

Experimenta varia ſpectantia emiſſionem immateriatã virtutis ex animis & ſpiritibus hominum, ſive per affectus; imaginationemve, ſive alias impreſſiones.

939. Hiſtoriæ memorant, pueros tenella ætate parentibus ſubtractos & expoſitos, ſi ignoti in conſpectum parentum veniſſent, occulto eos gaudio aliave alteratione perfudiſſe.

940. Ægyptius Augur olim perſuadere conabatur

tur Antonio, ipſius genium (magnanimum, alioquin & præſidentem) ſub oculis Octaviani Cæſaris ignobilem & velut degenerem eſſe, conſultũ fore ratus, ſubducere ſe, quantum liceret, & fugere ejus conſpectum. Augurem hunc à Cleopatra ſubornatũ fuiſſe creditur, ut in Ægypti ſeceſſu viveret Roma procul. Quicquid ſit, ſententia de prædominante & imperioſo alterius in alterum ſpiritu, vetus eſt, & evulgata penitus.

941. Homines melancholici putantur pravum & ſui ſimilem diſpoſitionem transfundere in illud, cui interſunt conſortium; & contra, alios excitatioris ad feſtivitatem genii parere conſimilem in aliis præſentibus affectum. Præterea, alii in negotiis felices, alii infelices. Sane ratio non abnuit, dari ſaltem leviuſcula effluvia ſpiritus in ſpiritum, quos propior ſociat conventus, æque ac de corpore in corpus.

942. Obſervatum, ſenes, qui juvenum congreſſui frequentes ſe miſcuerunt, converſatione non interrupta, longævos evaſiſſe; cum ſpiritus eorum ex tali conſortio fuerint recreati. Tales antiqui Rhetores & Sophiſtæ fuerunt ſemper inter auditores & diſcipulos juvenculos verſati, ut Gorgias, Pythagoras, Iſocrates, &c. qui ad centeſimum annum vixerũt; grammaticorum quoque plurimi, ut Orbilius, &c.

943. Audacia & confidentia in negotiis civilibus admirandæ virtutis ſunt, ut non ſine ratione quis dubitare poſſit; an non audacia, induſtria, & importunitate ſua urgens, dominetur occulta cõſtrictione & inclinatione ſpirituum alterius in tales.

944. Ex [*Vide Exper.* 722.] affectu ſpiritus invaleſcere magiſque reddi activos certum eſt, & præſertim eo, qui ſpiritus in oculos propellit. Tales ſunt duo, amor & invidia, quæ vocatur oculus malus. Quantum ad amorem, ex Platonicis nonnulli euſque deveniunt, ut ſtatuant ſpiritum amantis tranſmiſſum cum ſpiritibus amati occulto hærere nexu; qui deſiderium regrediẽdi in corpus, ex quo exceſſit, fovet; unde ſequitur appetitus ille contactus & conjunctionis in amantibus. Uſus præterea edocuit, aſpectus, quos amor ciet, nõ eſſe fixos, ſed ſubitas ſcintillationes & vibrationes oculorum. Invidia emittit malignos & venenatos ſpiritus, qui ſpiritum alterius hæreſcendo impetunt: magna quoque virtute eſt, ſi ex obliquo intorqueat oculi ictum. Tempus, quod ictum & percuſſionem oculi invidi reddit validiorem & maxime noxium, notatur eſſe, cum glorioſe triumphat, gaudiiſque perfruitur, quem invidiæ peſtis ſuis deſtinat ſpiculis. Ratio eſt, quia tum maxime ſpiritus perſonæ inviſæ prodit exteriuſque diffunditur in occurſum percuſſionis, quam intentat oculus invidentis. Unde compertum, homines poſt magnos triumphos male ſe habuiſſe per aliquot dies. Opinio faſcini duabus ex cauſis antiqua eſt, ob excitationem amoris, & morbum ex invidia; ſoletque in oculis ſedem habere unde defluit. Si tamen infectio eſt ex ſpiritu in ſpiritum, dubium non eſt, quin ex præſentia operetur, nec ſolum ex oculo; quamvis ex eo vehementius.

945. Aliquod etiam pudoris & timoris contagium eſt; fuga unius alios quoque in fugam inclinante, & tranſeunte in alios pudore, qui unum ſuffudit ex illius reſpectu.

Explicare nunc aggredimur vires imaginationis in corpus alterius; quibꝰ illa modis exaltata roboretur. Imaginationem intelligo, quæ ſit repræſentatio cogitationis individualis; eſtque triplex. Prima eſt conjuncta, cum fide rei futuræ; ſecunda cum memoria, præteritæ; tertia eſt præſentis; aut quaſi præſentis, qua complector quicquid imaginatio confingit & animi gratia fabricat; ut ſi quis imaginetur talem hominem põtificis ornamentis indutum aut alatum. Eximo, & ab hoc tractatu ſejungo illam ex fide futuri. Opera hic collocanda ex methodi noſtræ legibus (quæ conſtat inductione) maximis implicatur argumenti moleſtiis; cum illa quæ popularibus circumferuntur ſermonibus, fabulis ſcateant, & nova vix fieri poſſunt, niſi cautiſſime, propter rationem poſt à nobis proponendam.

Vires imaginationis in triplici ſunt differentia, vel in ipſum imaginantis corpus agunt, quo & fœtus in utero materno comprehenditur; vel tendunt in corpora inanimata, ut plantas, lignum, lapidem, metallum, &c. vel in ſpiritum hominis, vel quicquid vita præditum. Hanc ultimam tantum tractandam ſuſcipimus.

Problema itaq; eſt, utrum conſtanter credendo tale quippiam futurum (ex. gr. quod hic vel ille ſe amore proſequetur, aut petitioni annuet, aut recõvaleſcet, &c.) res efficienda felicius deducatur ad exitum? Atq; hic rurſus varie diſtinguendum; neq; enim intelligitur (ut partim ante *Exper.* 902. & 910. audivimus) an quid conferat, quo audacior magiſque induſtrius reddatur homo (ubi conſtans fides plurimum poteſt) ſed mere occulta operatio, aut conſtrictio, aut mutatio ſpiritus in altero. Atq; hoc caſu difficile eſt (ut dicere *Exper.* 945. cœpi) novum aliquod capere experimentum. Non enim mihi ipſi imperare poſſum, ut credam quicquid voluerim, atq; ita nullum poteſt fieri experimentum; imo pejus eſt.

Quicquid enim imaginatur quiſpiam dubitans aut timẽs, lædit, ſi ulla imaginationis virtus eſt: homo enim ſæpius ſibi repræſentat quod metuit, quã contrarium. Remedium itaque eſt, ſi ope alterius conetur efficere, cujus in animo fidem generare poſſit, non vero per ſeipſum; niſi experimentis ipſi fuerit perſpectum, prævalere imaginationem; tum enim uſu comprobata fidem in ipſo excitant; ſi fides, tale ſcilicet quidpiam futurum eſſe, conjungatur cum fide, quod imaginatio illud efficere poſſit.

946. Ex. gr. Narravi aliquando viro talium curioſo, ſed quem vana ſcientia haud modice inflaret, vidiſſe me præſtigiatorem, qui ex chartis luſoriis, quamcunque cogitatione conceptam oſtenderet. Vir ille ſua opinione eruditus reſpondit, me errare, non enim (inquit) fuit notitia cogitationis in altero (ſolius id Dei eſt) ſed fuit compulſio cogitationis in ſe, & conſtrictio imaginationis, ut nullam aliam cogitare poſſet chartam. Tum unam & alteram mihi quæſtionem propoſuit; quod callide ab ipſo fieri putabam, utpote cui omnino præſtigiatorum artes eſſent cognitæ. Domine, inquit, an meminiſti utrum ipſe chartam alterius cogitatione deſignatam indicaret, an vero rogaret, ut quis eam alteri ſignificaret. Reſpondi (ut verum erat) rogaſſe ut alteri declararet eam. Tum ille, ſic & ego rem concepi, ipſe enim induere tam efficacem imaginationem non poterat; ſed alteri chartam

tam indicatam (cum mira ſibi de præſtigiatore ſponderet) alter firma apprehendit imaginatione. Arrectis adſtabam auribus,delectatus vanitatis feſtivitate. Quærit deinde, meminiſti utrum prius rogaret hominem, ut chartam cogitationibus aliquam præfiguraret, poſtea vero alteri in aurem ſuggereret,quã mente concepiſſet,aut utrum prius homini chartam oſtenſuro inſuſurraret, quod hic vel ille talem concepiſſet, & deinde rogaret illum, ut chartam conciperet. Reſpondi rem ſic ſe habere,prius ſcilicet alicui in aurem dixiſſe, talem quempiam ejuſmodi chartam cogitaturum. Hic ille doct⁹ magnopere ſibi placebat;&vides,inquit, recte me ſenſiſſe: ſi enim alter prius concepiſſet chartam, cogitatio ſua fuiſſet fixa: ſed alterius prior imaginatio cogitationes ejus conſtringebat. Quanquam illud aliquantum apud me valeret, tamen rem minoris momenti eſſe repoſui, etiam lõge infra opinionem meam. Dixi enim verſari me in ea opinione, quod præſtigiator & bini famuli rem ex compacto geſſerint,nulla licet ratione huc inductum.Patri enim uterque operam ſuam debebat, neque præſtigiator unquam ante in ædibus fuerat verſatus: qui periſcelidem quoque attolli juſſit, aſſerens ſe noſſe, ab hoc vel illo contingendam tali loco,tot pollicum diſtantiæ ab extremitate longiori,tot à breviori: & continuo præſtitit, prius ſuggerendo imaginatori, deinde rogando actorem ut cogitaret.

Expeditus hac narratione, non quod tanti ſit momenti, ſed quod dextre rem totam ob oculos ponat: regredior ad intermiſſa, quod experimenta imaginationis ab aliis eſſent præſtanda,nõ à ſeipſo. Tres enim modi ſunt fidem muniendi: primo, experientia;ſecunda,ratio;tertia authoritas:quæ præ cæteris maximi eſt ponderis, cum fides ex ratione aut experientia vacillet.

947. Fides ex authoritate duplex eſt, in artem & artificem.Res ex fide in artem,per noſmet exerceri poſſunt: fides in artificem, dependet præſtanda ab alio: ut ſi quis fidem habeat Aſtrologiæ,& figuram proſperam inveniat; aut naturali magiæ, & quod annulus tali cum ſigillo,aut talis pars animãtis geſtata conducat, imaginationem ſuam corroborat.Sed fides in artificem multo magis eſt activa. Quicquid ſit, omnis authoritas naſci debet ex ſeipſo,converſa (ut dictum) aut in artem, aut in hominem;ubi illa derivatur in alium,ille ignarus non eruditus, aut phantaſticus ſit oportet. Tales plerumque ſunt veneficæ & ſuperſtitioſi, quorum fides doctoribus & traditionibus ſic obſtringitur,ut ratio aut experientia convincere nequeant. Unde magia plerumq; pueros & juniores adhibet, quorum ſpiritibus facile tradux fides aut imaginatio imprimitur.

Jam vero corroborandæ imaginationis triplex via eſt; authoritas, unde fides derivatur,rationes quibus excitetur confirmeturq; imaginatio,&media quibus illa repetatur & renovetur.

948. De authoritate egimus; quod ad rationes imaginationem corroborantes & excitantes, in magia adhiberi ſolent (ſi in horum uſu quicquam ſit mere naturale) veſtimenta,characteres,verba, ſigilla, partes quædam plantarum & animantium, horæ certæ,geſtus & motus,thura,odores,conſortium ex ſelectu, quod imaginationem intendit,diætæ & præparationes ad aliquod temporis ſpatium. Vocabula ſemper ſunt aut barbara, nihil ſignificantia,ne imaginationem turbent; aut ſimilitudines ſignificantia, quæ imaginationem fovere poſſunt. Atq; hæc tam uſitatæ ethnicis incantationes ſuppeditant,quam illæ poſterioribus temporibus. Admiſcentur & voces ex ſacris literis; at fides,textus religioſi, & quæ iſtius generis corroborare imaginationem poſſunt; ut eadem de cauſa voces Hebraicæ (quæ lingua nobis habetur ſancta) & magis myſticæ ſæpius uſurpentur.

949. Ad renovandam imaginationem (tertia hæc illam exaltandi ratio) quæ à Magis adhibentur obvia ſunt, ut imagines ceræ & ſimilia paulatim liqueſcentia,aut alia fimo ſepulta,ſenſim putreſcentia,&c. quoties enim imagines illæ memoriæ quaſi præſentes ſiſtuntur, toties imaginationi occurrit effectus optatus.

950. Si virtus imaginationi tribuenda,haud par eſt tam ab omni ſejuncta corpore & materiæ commercio exemta ſit,ut & longum intervallum ſuperet,&quodlibet medium,& nulla non corpora penetret;ne tamen diſtantia ſit enormis, medium cõtrarium,& corpus patiens proportionatum. Si itaque rerum natura aliquam patiatur operationem in corporibus ſibi non præſentibus, illa videtur tranſire de viro in virum,ut de fama dicitur. Ut venefica alicui procul remoto noxam creet, per naturam fieri nequit,ſed agendo in ſpiritum ejus,qui veneficam convenit; virtute in imaginationem alterius traduce, & ſic porro donec ad eum perveniatur cui cum homine deſignato familiaritas intercedit; atque ita tandem ad ipſum in quem faba cudebatur,ut ajunt. Quicquid garriant ſufficere,ſi fibula ſumatur,aut pars veſtimenti,aut nomen ejus, &c. parce talibus habenda fides,utpote commento propioribus,niſi malignorum ſpirituum opera intercedat.

Experimenta,quæ vim imaginationis in corpora aliena ſolide probent; pauca aut nulla prorſus ſunt;cum faſcini exempla huc non faciant; quod dæmonum interventu fortaſſe non careant. Ideo cogemur in hac inquiſitione ad nova experimenta confugere;ubi directiones tantum eorum præſcribi poſſunt,non ulla poſitiva in medium adferri. Si quis putet ſubſiſtendum nobis fuiſſe, donec tentamentis res penitus innotuiſſet, (ut feciſſe nos ubique probant alii tituli) ſciat dubia nos fide amplecti quæcunq; imaginationis effecta circumferuntur, animum tamen eſſe illa per otium exigere ad Lydium veritatis lapidem,id eſt,experimentorum lucem.

951. Si quid coneris per imaginationem alterius,neceſſe eſt ille, qui operationi tuæ deſtinatur, præconceptam de te habeat opinionem, mira te poſſe,aut hominem eſſe verſatiſſimæ induſtriæ,cũ ſimplex affirmatio, hoc aut illud effectum iri, languidam tantum in ipſius imaginationem impreſſionem gignere queat.

952. Quia vires imaginationis intime cognitas diſcernere nõ potes in uno magis quam alio, foret operæ pretium imaginatione plurium uti, quod imaginatio comperiatur fortior; ut ſi medicus tribus aut quatuor ægri famulis indicet, fore ut dominus omnino convaleſcat.

953. Imaginatio ejus in quem actione tua colliineas, ſemper æque conſtans & valida eſſe nequit, tam varie mens humana fluctuat; & ſucceſſus niſi

ex voto acceleretur, labefactata concidet atq; exarmabitur. Ut præcaveatur vacillatio, prætextus varii ſpecioſe obtendendi, ut inductus ille, cujus imaginatione uteris, perſiſtat donec conſummetur intentio. Ex. gr. Si preſcribas illi, per tres continuos dies dum ſpes ſucceſſus in ambiguo eſt, aliam adhibeat radicem, partem beſtiæ, aut annulum, &c. quaſi efficaciæ majoris. Ea quoq; ſi votum fallat, aliam, ſi illa quoq; aliam, donec ſepties innovetur tentamenti adminiculum. Neq; coarctandus temporis ſpatio eventus eſt, ut promiſſi fides aſſeratur; ut ſi famulo ægri dicas, ſanitatem domino reſtituendam, ſed poſt elapſos demum quatuordeciem dies. Illud videbitur veri ſpeciem præferre, &c. Omnia hæc ne vacillet imaginatio, efficient.

954. Certum eſt, intra corpus ſumpta, thura & ſuffitus naribus excepta, atq; inunctiones quarundam partium, naturaliter in imaginatorem eſſe valida, ejus ſc. qui talibus utitur. Sed neceſſe eſt magnopere cooperetur ejus imaginationi, quem adhibere libet; ut ſi præſcribas, antequam ex formula tētet ſummam voti, ut ſumat talem pilulam, aut cochlear liquoris; aut cōburat ejuſmodi thus, aut tempora inungat, aut plantas pedum tali unguento aut oleo; atque ad compoſitionem talis pilulæ, ſuffitus, unguenti talia ſeligat ingredientia, quę ſpiritus craſſiores & limoſiores reddant, ut imaginatio melius figatur.

955. Corpus paſſivum, & in quod operatio intenditur (non intelligo imaginantis) felicius operationem admittet quibuſdam temporibus, ut ex parte diximus. Ut ſi ſuadeas famulo qui ægri miniſteriis vacat (cui jam ſignificaſti dominum recuperaturum ſanitatem) ut hero profundum dormiente, tali vel tali utatur radice. Imaginatio enim videtur melius operari in dormientem, quam vigilem; quod demonſtrabimus ubi de ſomniis agemus.

956. Ars memoriæ teſtatur, imagines viſibiles prævertere aliis conceptibus; ut ſi nolis excidere tibi vocem Philoſophia, melius id fiet, imaginando hominem (homines enim loca ſunt optima) qui Ariſtotelis Philoſophiam evolvat, quam ſi repræſentes tibi, Philoſophiæ operam do. Hæc obſervatio transferenda ad argumentum in manibus; quo enim imaginatio illuſtrior, eo figet rectius & imprimet. Quare exiſtimo, te minus illo deceptum iri, ſi proponas experimentū, cujus ante facta mentio, figendi & conſtringēdi imaginationem; ſi dicas alicui, talem inter viginti homines unum aliquem nomine ſuo compellaturum facilius certiuſve, quā unam ex viginti chartis luſoriis. Experimentum figendi cogitationes variari poteſt, & exactiſſime tentari; & obſervandum utrum fere plerumq; ſuccedat, licet non ſemper.

957. Expediat conſiderare in quas res imaginatio maxime valeat. Regula (ſi recte concipio) eſt, vim exerere præcipuam in leviſſima, quæque facillime moventur, ideoque præ cæteris in ſpiritus humanos, atq; ibi in tales affectus qui non operoſe concitantur, ut in ſtimulando amore, libidine concitāda, ubi dominatur imaginatio; Homine timore perculſo, aut mentis vacillantis, &c. Strictius deducatur inquiſitio per omnia quæ hujus ſunt generis. Poſſent hęc tentari in plantis, idq; diligenter; ut ſi cuipiam ſignifices hāc vel illam arborem hoc anno emorituram, impereſque ut aliquo intermedio tempore inſpectet quomodo vigeat. Quod ad res inanimatas, verum eſt, motus chartas luſorias miſcendi, aut jactus aleę, eſſe leviſſimos. Stoliditas quoque eſt frequens admodum, ex quibuſdam adſtantibus augurari luſus fortunam minus ex voto. Tentetur & per annulum ex filo pendulum, qui intra vitrum contineatur; & prædicas alicui annulum toties nec amplius latera vitri percuſſurum, aut ſi clavem duo contineant digitis ſuis ſine incantatione, eiſq; dicas, qui tale nomen gerit, digitis ejus excidet; duo enim hi motus leviſſimi ſunt. Et quamquam rebus iſtis fidem prorſus derogo, tamen cōcipio verum eſſe, fortem imaginationem magis valere in animata, aut quæ fuerunt talia, quam prorſus inanimata; efficacioreſq; eſſe leves & ſubtiles motus, quam vehementes & cum pondere.

958. Vulgatiſſimum eſt, cadaver in conſpectu homicidæ de novo per inflictum vulnus ſanguinem emittere. Quidam aſſerunt, cadaveri apertos oculos ad præſentiam occiſoris; atq; ejuſmodi motus extitiſſe æque ſtrangulato aut ſubmerſo, ac in eo quem vulnus exanimaſſet. Poſſet hoc juſto Dei judicio tanquam miraculum adſcribi, qui plerumq; homicidia latere non patitur; ſin ad naturalem vim revocetur, imaginationi tribuendum.

959. Membri virilis ligatio (artificio inductus languor) tempore matrimonii, qua vir impotens redditur ad coitum, frequens admodum (ut *Exper.* 888. audivimus) apud Santones & in Gaſconia; ſi naturam non excedit, vim habet ex imaginatione ligantis membrum virile. Putem ego illud ab incantatione alienum eſſe, quia non à certis tantum perſonis (quales incantatores) ſed à quolibet fieri poteſt.

Experimenta varia ſpectantia ſecretam virtutem Sympathiæ & Antipathiæ.

960. Multa in ſpiritus humanos agunt ex Sympathiæ & Antipathiæ viribus. Vetus & univerſaliter recepta opinio eſt, lapides pretioſos in ornatu haberi ſolitos pollere facultatibus ſuſpiciendis, & referri ad illos effecta curioſulæ vanitatis. Hactenus bene, quod lapides contineant tenues ſpiritus, quos comprobat eorum ſplendor, ut per conſenſum in ſpiritus humanos operari poſſint, refocillando & exhilarando, quorum in hoc genere teſtatiſſima virtus, ſunt adamas, ſmaragdus, hyacinthus Orientalis, lapis aureus qui & viridis Topazius. Sed quod referunt ſpeciales proprietates, ex vano eſt, neque fidem meretur. Manifeſtum eſt, lucis primas eſſe partes ſupra omnia alia in refocillando ſpiritus humanos, & probabile admodum eſt, variato lucis ſplendore idem produci effectum, & majori quidem cum novitatis gratia. Atque hæc una ex cauſis eſt, cur pretioſi lapides corroborent. Utile ergo fuerit laternas aut umbellas ex vitro tingere colore viridi, cæruleo, gilvo, coccineo, purpureo, &c. quibus inſertæ candelæ noctem diſcutiant; aut habere vitra rotunda, non penitus colorata, ſed coloribus inter cryſtalla ſparſis, & anſata ut geſtentur. Priſma quoque robur addit; ut & artificium Pariſienſe, quo ſpecula fiunt prætexta amplis marginibus cryſtalli anguſti, inſigniter picta, ornata pretioſis lapidibus omnigeni coloris, quæ oculis gratiſſima, noctu præſertim, fulgent. Picturæ quoque ex pennis Indicis confortant, jucundumq; ſui conſpectum indulgent. Etiam limpida & amœna ſtagna placidiſſime oculos & ſpiritus afficiūt; refocillantq;, præſertim ubi radii Solis

nubibus

nubibus obductis,non penitus interclufi emicant; aut ſplendente Luna.

961. Variæ armillarum ſpecies ſunt roborandis ſpiritibus accommodæ, ſerviuntq; tribus potiſſimum intentionibus;refrigerantes,corroborantes, & aperientes. Ad refrigerandũ faciunt illæ ex margaritis aut corallio vulgari; quod notant palleſcere ſi male habet qui geſtat. Neque diſſentio, cum alia intemperies caloris perdat corallii colorem nativum. Commendo armillas, ex lapide lazulo, aut ex nitro ſolo,aut quibuſdam cardiacis admixtis.

962. Ad corroborationem ſelige corpora aſtringentia ſine manifeſto frigore. Suaſerim adhiberi armillas ex ambra,quæ aſtringentior,&tamen unctuoſa eſt,ſine frigore, & geſtantes dicitur reddere pinguiores. Probaverim & armillas ex cornu cervi, ebore, & quæ ſimilem vim habent; itidem ex malo citro,ligno aloës, maceratis prius in aqua roſacea,deinde ſiccatis.

963. Ad aperiendum utiles(me authore)armillæ aut particulę radicum cardui benedicti,nec non pæoniæ maris,oris calami aromatici,& rutæ.

964. Spaſmus proculdubio nihil aliud quam nervorum contractio, unde ex frigore & ſiccitate oriri colligitur; ut poſt emaciationes & diuturnas febres; cum frigus & ſiccitas contrahant & corrugent. Neq; dubium, ſi frices paulum ſupra partem laborantem,ceſſare ſpaſmum, dilatatis ſcilicet per excitatum calorem, quos frigus contraxerat, nervis,præcavendo ſpaſmo adhibentur, vel annuli ex equi marini dentibus geſtati in digitis, vel vincula ex viridi pervinca (herba) circundata furæ aut fæmori,&c. quibus locis pręcipue imminet ſpaſmus. Sed mihi hæc neutiquam probantur, cum neutri inſit relaxandi vis, ſed potius contraria. Exiſtimaverim illa operari in ſpiritus nervis contentos, ut minus confligant, non in corpoream nervorum ſubſtantiam.

965. Duas alias armillarum ſpecies uſu tentari velim, ad cor & ſpiritus corroborandum, alteram ex trochiſco viperarum: cum enim plurimum juvent intra corpus ſumptæ (præſertim in febribus peſtilentibus)non improbandum videtur, exteriº applicatas prodeſſe, ubi major quantitas adhiberi poteſt. Trochiſci etiam ex anguibus fiant,quorum caro exſiccata aperiendi & cardiaca virtute pollere dicitur. Alteram ex coronis ex pulvere purpureo confectis, quem vocant Kermes,qui præcipuum eſt ingrediens cardiacæ cõfectionis alkermes. Poſſint etiam armillæ ex ambra griſia & paſtillo odoratorio concinnari.

966. Pridem receptum eſt,& variis experimentis confirmatum,radicem pæoniæ,ſiccatam & collo alligatam epilepſiæ amuletum eſſe, nec non incubi. Cauſa utriuſq; morbi,& præſertim epilepſię, ex ſtomacho; qui craſſos vapores emittit repletq; cerebri ventriculos. Operatio igitur eſt ad ſummam ſubtilitatem redacta attenuatio, qua ſimplex illud conſtat. Eandem eſſe ſtatuo in caſtoreo, moſco,ſemine rutæ,& agni caſti,&c.

967. Lapis qui hæmatites vocatur,geſtatus,ſanguinem è naribus fluentem ſiſtit; proculdubio ex aſtrictione & ſpirituum refrigeratione. Inquire nũ lapis ex bufonum capite non probet ſe virtute pari,cum bufo umbra delectetur & frigore.

968. Lucem præbere queat experimẽtum ſumptum ex vinculo ex dentibus equinis, & vinculo ex cochleis marinis, quomodo illa,quæ ſpiritus à cõflictu in quietem componunt, morbis proſint cõtra intentionem expetitam. In curatione enim ſpaſmi,intentio eſt relaxare nervos,ſed contractio ſpirituum,ut minus prælientur, optimum eſt remedium. Sic ut partus facilitetur, intentio eſt,fœtum pellere deorſum,ſed cura maxime laudanda, ſiſtere nimiam fœtus depulſionem; cui rei conducere ajunt bufonis lapillum. In febribus peſtilentibus intentio eſt expellere contagium per ſudores & evaporationes;ſed optima,qua illud confieri poſſit, intentio eſt in nitro,diaſcordio,aliiſq; frigidis;quæ ad tempus expulſionem remorantur, donec natura lenius id perficiat. Venuſte enim ille dixit,in exſtinguenda flamma febris peſtilentis natura ſimilis eſt populo, incendium domus exſtinguere conanti;qui adeo occupatur,ut alter alteri ſit impedimẽto. Egregium profecto axioma & uſus varii, ut quicquid ſedat ſpirituum contentionem, actionem eorum promoveat.

969. Naturalis magiæ Scriptores commendant exuvias anguis circumferendas ad cõſervationem ſanitatis. Dubito an non ſit commentum,quia anguis renovare juventutem ſuam creditur, depoſitis exuviis. Roſtrum quoq; eadem de cauſa ſumere liceret,aut particulam cornu cervi, quia & hæc renovantur.

970. Et olim (ut Periclis Athenienſis exemplum docet) & nunc uſitatum, geſtare veſicas ex Mercurio vivo, aut tabellas ex arſenico, peſtis amuletum;non ut alii cenſent, corroborandis ſpiritibus;ſed,cum venena ſint, virtus ad ſe trahunt ſpiritibus infuſum.

971. Vide Experimenta 95.96.97. ſpectantia varias antipathias & ſympathias in uſus Medicos.

972. Dicunt exta aut pellem lupi applicatam abdomini, curare colicum dolorem. Verum eſt, lupum animal eſſe maxime vorax, & valde digetere; atque fieri poſſit, ut partes ejus corroborent ſpiritus.

973. Terriculamenta eriguntur abigendis, ne fructus & ſegetes deprædentur, avibus Perhibent alii,caput lupi integrum, ſiccatum, & in columbario ſuſpẽſum abſterrere vermes, ut muſtelas, martes,&c. Forte canis caput idem effecerit, cum vermes iſtius generis apud nos melius canibus quam lupis noti ſint.

974. Exemptum animantibus quibuſdam cerebrum (ubi capita aſſantur) & in vino ſumptum, ajunt eſſe ex firmandæ memoriæ adminiculis;ut cerebrum leporum,gallorum,ferarum,&c. Et videtur proprie locum habere in animantibus meticuloſis.

975. Unguenta ſagis uſurpari ſolita dicuntur fieri ex pinguedine puerorum ſepulchris erutorũ, ex ſuccis apii, vvolfebane, & quinquefolii, admixtis farinæ ex tritico optimo. Sed quantum ego cõcipio, medicamenta ſoporifera maxime huc fecerint,qualia ſunt hyoſciamus, cicuta, mandragora, moneshade, tabacum, opium, crocum, frondes populi,&c.

976. Teſtantur quidam,affectus beſtiarum dum vegetiores ſunt,indere quandam rebus inanimatis virtutem,ut pellem ovis à lupo devoratę pruritum excitare,lapidem,quem canis ira flagrans momorderit,ſi in pulverem redactus ſumatur, choleram provocare.

977. Obſervatum eſt, diætam mulieris gravidæ eſſe in fœtu conſpicuæ virtutis; ut ſi mater ſæpius cotonea edat, & ſemen coriandri (cujus utriuſque natura eſt reprimere vapores ne ad caput adſcendant) fœtum reddi ingenioſum; contra ſi mater crebro cæpis, fabis veſcatur, aut ſimili nutrimento vaporibus pleno; aut vinum potumque nimis efficacem ingurgitet, aut crebro jejunet, meditationibus indulgeat (quæ omnia mittunt aut trahunt vapores ad caput) verendum ne fœtus ſit Lunaticus, aut labilis memoriæ. Idem efficere videtur tabacum, matri ſæpius uſurpatum.

978. Naturalis magia dictat, cor ſimiæ humano cordi applicatum corroborare illud & audaciam augere. Nō negamus, ſimiam eſſe animal lepidum & audax. Simiæ item cor applicatum collo aut capiti, ingenio prodeſſe & facere adverſus Epilepſiā. Simia eſt animal ingenioſum & ſicco cerebro, unde forte attenuatio vaporum in capite. Sed & ſomnia provocare dicitur. Cor humanum plus juverit, ſi non uſus ejus plus adverſaretur humanitati; niſi apud eos qui circumferunt reliquias Sanctorū.

979. Caro Erinacei ſi præparata edatur, valde exſiccare dicitur. Neceſſe eſt ſuccus erinacei ſit acidus & ſiccus, ob varios, quibus armantur, aculeos; cum plantæ aculeatæ in univerſum deprehendantur ſiccæ, ut rubus, ſpina, uva urſina. Hinc cineres erinacei fiſtulis adhibiti exſiccare admodum perhibentur.

980. Mummiæ in ſiſtendo ſanguine virtus eſt maxima; quæ ut ut referri poſſit ad mixturam balſamorum, quæ glutinoſa ſunt, tamen & occultæ indolis qualitas fuerit in eo, quod ſanguis attrahat humanam carnem. Uſus comprobavit, muſcum innaſcentem cranio cadaveris inſepulti ſanguinem ſiſtere; fœces quoq; & pulverem ſanguinis ab urina ſeparati & ſiccati.

981. Ab experimento eſt, hirundines albas reddi ſi ova inunguantur oleo. Forte quod occluſis teſtę poris ſuccus, qui in pennas poſtea ſecedit, fiat magis jejunus, fierique poſſit, ut inunctioni ovorum eadem vis tribuenda ſit quæ corporis; de qua vide Exper. 93.

982. Referunt, albumen ovi, aut ſanguinem aqua ſalſa mixtum, ſalſedinem colligere & aquam reddere dulciorem. Forte illud præſtat adhæſio, ut in 6. exper. clarificationis, vel quod ſanguis & albumen ovi (quæ animati materia eſt) habeat cum ſale ſympathiam; cum omne vivens habeat ſympathiam cum ſale; qui vulnerato quoq; digito applicatus ſanat, ut ſal æque videatur trahere ſanguinem ac vice verſa.

983. Inolevit apud veteres opinio, lepori marino antipathiam eſſe cum pulmonibus (ſi corpori approximet) eoſque erodere. Cujus rei cauſa putatur qualitas calefaciendi halitum & ſpiritus; ut cantharides agunt in aquoſas corporis partes, ut in urinam & aquam hydropici. Regula eſt optima, quicquid in aliquas materiæ ſpecies agit, illud in corporis humani partes eas maxime vim ſuam exerere, in quibus illa materia abūndat.

984. In univerſum, quicquid mortuum, corruptum, excretum eſt, antipathiam habet cum rebus iiſdem, dum vita conſtat & ſanitas viget; cumque partibus excretioni deſtinatis. Cadaver hominis maxime contagioſum & odioſum eſt homini; cadaver equi equo, &c. puruleta materia vulnerum, ulcerum, carbunculorum, luis, puſtularum, ſcabiei, lepræ, carni ſanæ; excrementumque cujuslibet animantis [*Vide Exper.* 835.] excernenti: ſed excrementa minus noxæ inferunt quam corruptiones.

985. Vulgaris experientia perſuadet, canes dignoſcere eum qui in necem ſuam armatus graſſatur; ut cum emiſſarius, aëre peſtilenti, canes è medio tollit, quamvis nunquam ante conſpexerint eum, omnes prodeunt, allatrant & impetunt.

986. Quæ de vi imaginationis, & ſecreto naturę inſtinctu circumferuntur, tam dubiæ fidei ſunt, ut maximam partem in examinis ſeveri trutina caſtiganda ſint, antequam exſtruendis Concluſionibus ſervire poſſint; velim prius inquiri, an occulti dentur ſympathiæ tranſitus inter cōſanguinitate & cognatione junctos, ut parentes, pueros, fratres, ſorores, nutrices, patresfamilias, uxores, &c. Narrationes habemus plurimas, quomodo internus motus edoceat alicujus ex cognatione mortem. Memini, cùm Lutetiæ commorarer, pater viveret Lōdini, duos treſve ante ejus obitum dies ſomniaſſe, ædes noſtras ruri ſitas nigri fuiſſe cæmenti tectoria incruſtatas; quod variis nobilibus Anglis memoravi. Sermonibus evulgatur (an vanis, equidem ignoro) viros uxoris amantes & benignos percepiſſe uxoris partum ex ſymptomate quodam in ſuo corpore.

987. Proximus poſt cognatione junctos, gradus occulti tranſitus & inſtinctus naturæ dari poſſit inter amicos & inimicos. Eſt & ubi tertio quid ex revelatione innoteſcit, non ex inimicis alteri. Recordor ex lectione Philippi Cominei (ſcriptoris gravis) Archiepiſcopum Viennenſem (præſulem prorſus reverendum) quodam die finita miſſa dixiſſe Ludovico undecimo regi Franciæ, ô Rex, capitalis tuus inimicus obiit, eo tempore quo Carolus dux Burgundiæ occiſus eſt in prælio Granſonienſi adverſus Helvetios. Tentari poſſet, an pacto aut conventioni hic quicquam liceat; ut ſi duo amici ſe obſtringant; ſe tali cujuslibet ſeptimanæ die, locis disjunctiſſimos, alterum pro altero preces concepturos, aut annulum aut monile geſtaturos in gratiam alterius, utrum ſi à voto alter reſiliat, promiſſumque reſcindat, alter id perſentiat abſens.

988. Si vis imaginationi & affectibus ſingulorum tribuenda; probabilius eſt, majorem eam reperiri in conjunctis imaginationibus & affectibus multitudinis; ut in victoria aut ſtrage disjunctiſſimis in terris edita, an non percipi queat in populo, cujus interſit, ex magno gaudio aut mœrore, qui, multos ſæpe uno temporis momento invadit? Pius Quintus, ipſo puncto, quo Chriſtianis obtigit memoranda victoria adverſus Turcas navali ad Echinadas prælio, cum in conſiſtorio cauſis cognoſcēdis vacaret, repente exiliit, proximeque adſidentibus dixit, tempus requirit ut Deo gratias agamus pro inſigni victoria nobis contra Turcas conceſſa: cujus hic velut ſympathia cum ipſius ſpiritibus apparet, cum Soli ipſius operæ deberetur iſta unio. Forte & revelationis divinę negotium eſt. Sed quid reſpondebimus tum ad exempla & Græca & Romana? cum populus theatris & ludis indulgens victoriæ & ſtragis certior factus eſt paucis ante nuncii adventum diebus.

Sed in hiſce rebus generalis ex ſuperſtitione ratio locum ſibi vindicat; nempe, quod homines ad

animum

animum revocant facta ab eventu notanda, quæq; ſcopo non excidunt, languida attentione ad ea quę illudente fortuna aberrant; alterumq; memoriæ, alterum oblivioni traditur. Sed quantum ad divinationem & aberrationem ſive defectionem, agemus de iis in generali de natura animorum, animarum, & ſpirituum tractatu.

989. In præcedentibus regulas quaſdam roborandæ imaginationi [*Vide Exper.* 957.] præſtruximus; propoſitis quoq; inſtantiarum paucis, & directione quoad vires imaginationis in beſtias, aves, &c. in plantas, in corpora inanimata. Atq; in hiſce omnibus obſervandum, ut experimenta fiant per leves & ſubtiles motus, non contra. Ope imaginationis enim faciliùs avem à cantu cohibeas, quam eſu, & volatu, cuilibet deinde arbitrarium facio experimentorum ſelectum, ut quæ ſibi videtur commodiſſima, traducat in aleam tentamenti. Nunc pauca tantum dabimus exempla ſingularum ex tribus iſtis ſpecierum.

990. Adhibe imaginantem aliquem (obſervata præſcripti norma) ut conſtringas avem ne cantet, canem ne latret. Experire imaginationem quorundam quos uſui accommodis robores; ut in conflictu gallorum gallinaceorum, ut alteri creſcat audacia, alter reddatur imbellior. Tentetur idem in volatu accipitrum; dum venaris feras aut lepores; in canibus venaticis, in equorum curſu, ſimilibuſque motibus comparativis. Facilius enim ope imaginationis acceleraveris aut tardaveris motum, quam excitaveris aut ſtiteris; ut facilioris operæ eſt, canis curſum leneſcere, quam ſimul & ſemel hærere velut ligato motu.

991. In plantis quoq; vim imaginationis experiri licet, quoad motus leviores, ut repetinum marcorem, aut vegetam earum adoleſcentiam, aut inclinationem hac aut illac, aut conſtrictionem & explicationem, &c.

992. Vires imaginationis quoad res inanimatas oſtendet inhibita cereviſiæ fermentatio, fœcibus illi admiſtis; aut butyri aut caſei apparatus, agitato lacte & coagulo indito.

993. Priſca traditio eſt ab omnibus adducta loco exempli occultarum proprietatum & influxuum, de torpedine marina, quæ tangentis manum immiſſo per lōgum etiam bacillum ſtupore ligat. Eſt ſpecies operationis ad diſtantiam, ſi medium apte continuetur; ſic impulſo arcus nervo, tonus aurem feriet, ſi cornu eam admoveris.

994. Apud ſcriptores naturalis magiæ decantatiſſima virtus eſt partium ex animantibus, modo illibata eorum vita ſeparentur; quaſi vivum animal partibus ſeparatis infunderet immateriatæ virtutis vigorem. Hactenus conſtat veritas, quòd pars animalis recens mactati majore vi polleat, quam ex ſimili animali ſponte mortuo; quia magis abundat ſpiritibus.

995. In Experimentum quoq; traducere liceat ad partes ex individuis plantarum & animalium; ut ſi partem taleæ reſectam putreſcere ſinas, exploraturus reliquumne taleæ exareſcat; aut partem ex cauda aut crure canis feliſve abſciſſam, an putreſcendo obſit curationi partis relictæ.

996. Ferunt, annulum, armillamve ex crinibus amaſiæ geſtatam paſcendo amori conducere. Forte quod excitet imaginationem; futura chirothecæ eadem vi, aut alterius rei favorem teſtaturæ.

997. Sympathia individuorum, quæ fuerunt integra, aut ex contactu, omnium maximè fidem ſuperat. Quare in penitiori ejus examine verſari libet ex methodi noſtræ inſtituto. Triviale eſt, verrucas tolli, ſi quod affricueris, putredini permiſeris. Fides mea hic minus vacillat, quia proprio experimento refragari nefas, puer admodum in digito verrucam habui, circa annum ætatis meæ decimum ſextum cum Pariſiis degerem, ſenſi in utraque manu ſubnaſcentibus pluribus, ad minimum centum, menſis ſpatio. Angli oratoris uxor, fœmina minime ſuperſtitioſa, dixit quodam die, velle ſe quicquid verrucarum man⁹ fœdabat, tollere. Poſt accepit lardi particulam, pelle non exutam, cujus pinguedine illevit omnes verrucas & inter eas quę pene mihi eouſq; fuerat coæva. Clavo deinde affixam lardi particulam ad poſtem feneſtræ cubiculi ſui, quod meridiem ſpectabat, Soli expoſuit putrefaciendam. Succeſſus fuit, quod omnes verrucę intra ſeptem menſes prorſus evanuerunt; etiam illa, quæ reliquas ætate anteibat. Nō miror brevi tempore natas brevi fuiſſe emortuas; ſed illius interitus, quæ per tot annorum ſpatia ſuperſtes inhæſerat manui, adhuc animo meo obverſatur. Idem effectus tribuitur Sambuco, ſi perfricandis verrucis adhibeas viride ex ea bacillum, quod poſtea fimo impoſitum putrefaciat. Tentari poſſet in clavis pedum & ſtrumis atq; ejuſmodi excreſcentiis; in partibus etiam animantium, quæ excreſcentiis maxime ſunt affines, ut criſtis & calcaribus gallorum, beſtiarum cornibus, &c. modus tentādi ſit duplex, ut vel perfricentur partes lardo aut ſambuco, ut in antedictis; aut partibus illis in minores reſectis, habeas quæ conſumendæ relinquantur, videaſque quid conſumptio particulæ ſeparatæ valeat in aliquando conjunctam.

998. Invaluit apud plurimos opinio, ferro & quicquid vulnus inflixit inuncto, vulnus ſanari. Ex relatu viri fide digniſſimi (quamquam hactenus induci nequeo ut credam experimentis) hæc ſequentia notabis. Primo, unguentum armariū conſtare variis ingredientibus, inter quæ admirandum maxime & comparatu difficillimum; muſcus ex cranio cadaveris inſepulti, pinguedo urſæ, & urſa in partu enecata. In duobus poſterioribus facile ſuſpicor quæſitum eſſe refugium, ut, ſi non ſuccederet curatio, prætendi poſſet, beſtias non fuiſſe occiſas ſuo tempore. Muſci magnam copiam ſuppeditat Hibernia ex corporibus peremtis, in cumulum congeſtis, & inſepultis. Reliqua ingredientia ſunt, hæmatites in pulverem redactus, & alia quędam ſanguinem ſiſtentia; quod & muſcus facit. Deſcriptio totius unguenti exſtat in diſpenſatorio Chymico Crollii. Secundo, unguentum illud non vulneri ſed ipſis armis applicatū exercere vim. Tertio (quod perplacet) ad confectionē unguenti non requirunt certam conſtellationem; uſitato ignorātiæ latibulo in medicamentis magicis, ſi fruſtretur, non præparata fuiſſe ſub eo ſigno, quod in cœlo cōfectioni deſtinatur. Quarto, poteſt armis applicari, etiam ægro ad lōga intervalla remoto. Quinto, non videtur neceſſe ut imaginatio ſanandi concurrat; cum curari læſus poſſit etiam ſine ulla ejus, quod intenditur, notitia. Atq; hactenus experientia teſtis eſt, unguēto ex. gr. abſterſo ab armis ignorante vulnerato, recruduiſſe dolores, donec arma iterum inungerentur. Sexto aſſerunt, ſi armorum

copia

copia non detur, ſufficere ſi inſtrumẽtum ferreum ligneumve, formæ non diſſimilis, vulneri inſeratur, ut ſanguinem mittat; cujus inunctio æque ad curationem momentoſa. Illud confictum puto, ut mira ſanandi ratio magis expetatur, & uſurpetur; cum ſæpius arma deſint. Septimo, vulnus prius expurgari debet vino albo aut urina hominis læſi, deinde arcte tenui linteo obſtringendum, quod ante peractum curationis officium ne removeatur. Octavo, gladius rite involucro tegendus, ne pars inuncta vento exponatur. Nono, unguenti gladio abſterſi & ſervati poſſe geminari miniſterium; aucta potius quam imminuta ejus virtute. Decimo, multo citius ſanare quam alia unguenta vulneraria. Ultimo, curatio in homine & beſtia futura eſt pari ſucceſſu; quod præ cæteris mihi arridet, cum facilius res tota explorari poſſit.

Experimentum unicum ſpectans occultas proprietates.

999. Velim homines ſciant, quamvis reprehendatur à me ſupina in exquirendis rerum cauſis negligentia; dum illæ tribuuntur occultis facultatibus, & proprietatibus (remora & lethalis ſopor inſtitutæ ad ulteriorem ſcientiam indaginis) non ſtatuere me tamen, quin multum relinquendum ſit probationi per experimenta in practica cognitionis parte, quo tam exacte non penetrat judicatio; idque non ſolum in ſpecie, ſed in individuo. Sic in Medicina, ſi curare cupis morbum regium, non ſufficit dicere ne medicamentum ſit refrigerans, cum deobſtructionem impediat, quam morbus requirit; ne ſit calidum, cum choleram exaſperet, ut ad veſiculam fellis penetret, in ea enim obſtructio hæret, morbi cauſa, &c. Sed ab experientia eſt recipiendum, quod pulvis chamæpytis aut ſimilis ſumptus in cereviſia morbo regio medetur. Rurſum, prudens medicus non continuo idem medicamentum adhibebit, ſed variabit, ſi prius medicamentum fallat ſucceſſus ſpem. Remedia enim morbi regii, calculi, febrium, &c. quæ alibi proſunt, alibi obſunt; ſecundum eam, quæ intercedit medicamento cum corpore individuo, convenientiam.

Experimentum unicum ſpectans generalem ſympathiam ſpiritus humani.

1000. Voluptas, quam in hominibus gignit popularitas, fama, honor, ſubmiſſio, ſubjectioque animorum, voluntatum, affectuum (quanquam illis expetendis alius finis proponi queat) videtur res grata & indoli humanæ conveniens, neque admittere ulteriorem contemplationem latius patentis conſequentiæ. Sed profecto attendenti occurrit profundior ſignificatio, quaſi omnes ſpiritus & animi humani ex uno limbo divino prodierint. Alioquin enim, quî homo tãtopere afficeretur iis, quæ alii mente concepta proferunt? Optima animi temperies & conſtitutio expetit ſolide bonam famam & verum honorem; levior, popularem auram captat, & poplicolæ titulo applauſuque fruitur. Pejor expetit ſubjectionem & tyrannidem molitur, ut patet in victoribus gloria affectata cumulatiſſimis, & mundi turbonibus. Magis tamen id diluceſcit in Archi-hæreticis, cum introductio novitatis in doctrina ſalutis, ſpecies ſit tyrannicæ dominationis in intellectum & fidem humanam.

Finis Centuriæ Decimæ & ultimæ Hiſtoriæ Naturalis.

Excogitatum Bacono remedium Podagræ, quo ſpectat Exper. 60. hoc ordine conſtat.

I. *Pultis præſcriptum.*

Recipe panis ſimilaginei circa tres uncias, medullam tantum minutim ſciſſam; coquatur in lacte donec coaleſcat in pulticulam. Adde in fine drachmam & ſemi pulveris roſarum rubrarum. Croci decem grana. Olei roſarum unciam. Linteolo illinatur, & applicetur tepide, & continuetur ad tres horas.

II. *Balneum aut fomentatio.*

℞. Foliorum ſalviæ ſemi manipulum. Radicis cicutæ conciſæ ſex drachmas. Radicum Brioniç ſemi unciam. Foliorum roſarum rubrarum duos pugillos. Coquantur in olla aqua repleta in qua chalybs exſtinctus, donec liquor ad quadrantem conſumptus fuerit. Poſt percolationem adde ſemipugillum ſalis nigri; admoveatur cum coccineo panno aut lana coccinea intincta in liquore calido tinctura ſepties repetita. Fiant hæc ſpatio quadrantis aut paulo plus.

III. *Emplaſtrum.*

℞. Emplaſtrum Diacalciteos quantum ſatis parti tegendæ. Diſſolvatur in oleo roſarum tali conſiſtentia ut adhæreat, illinatur linteolo tenui & applicetur.

FINIS.

NOVUS

NOVUS ATLAS,
Opus imperfectum.

LECTORI
S.

Fabulam hanc Novæ Atlantidis eo animo confinxit honoratiſſimus auctor, ut in ea modulum quendam & deſcriptionem Collegii, *ad interpretationem naturæ, & operum magnitudinem ac potentiam, inſtituti, exhiberet: idque nomine* domus Salomonis, *ſive* Collegii operum ſex dierum, *inſigniret Atque eouſque ſermonis filum produxit, donec hoc conficeret. Modulus, (fateor) pro more Poëtices, grandior & celſior eſt, quam qui, in omnibus, imitationi pateat; verum tamen, in pleriſq; induſtria hominum ſibi non diffidat. In animo etiam habuit, hac ipsâ in* fabulâ, librum de legibus, *ſive de* optimo Civitatis ſtatu, *exaraſſe; ſed cum opus hoc prolixum futurum præ
videret; nec non* Hiſtoriæ Naturalis colligendæ, *aliorumq; inſtaurationis partium contexendarum (quas longe potiores duxit) deſiderio abriperetur; hic pedem fixit.*

FRANCISCI BACONI DE VERULAMIO

NOVUS ATLAS.

NAvigabamus è *Peruvia* ubi per annum integrum commorati ſumus: petebamus autem *Chinam*, & *Iaponiam*; commeatum in duodecim menſes nobiſcum portantes; atque per ſpatium quinque menſium, & amplius, ventis ſecundis ab Ortu flantibus, licet lenioribus & remiſſioribus, uſi ſumus. Tum vero vertit ſe ventus, & ab Occidente, per multos dies, conſtanter ſpiravit; adeo ut progredi lente admodum poſſemus, atque de reditu quandoque cogitaremus. Sed tunc rurſus orti ſunt Auſtri fortes & vehementes; cum inclinatione nonnulla in Orientem; qui nos (quantum fieri potuit) contra nitentes, verſus Septentrionem compulerunt: quo tempore commeatus noſter, (etſi parce admodum eum diſtribuiſſemus) penitus abſumptus. Itaque, cum nos ipſos, in medio vaſtiſſimæ, per univerſum Orbem, aquarum eremi, poſitos videremus, abſque commeatu, perditos nos plane putabamus, & mortem propinquam expectabamus. Attamen corda noſtra, & voces, ad *Deum* in *Cœlis* levavimus; *Qui Mirabilia ſua in profundis monſtrat*; eum precantes, pro Miſericordia ſua, ut, quemadmodum in principio, *Congregationes Aquarum* mandavit, & *Aridam* apparere fecerat; ita tunc quoque terram nobis oſtenderet, ne periremus. Contigit autem, ut die ſequente, ſub veſperi, intra modicam diſtantiam, cerneremus, Septentrionem verſus, tanquam Nubes ſpiſſas: quæ nobis de terra ſpem injecerunt, ſatis gnaris, tractum illum *Maris Auſtralis*, penitus incognitum fuiſſe: atque Inſulas, & Continentes, adhuc non detectas, complecti potuiſſe; itaque curſum, tota illa nocte, eo direximus, ubi terra ſe, ut conjiciebamus, oſtenderat: atque illuceſcente die poſtero, manifeſtum fuit, id quod videramus, terram revera fuiſſe, depreſſam quidem & ſilvoſam; quod eam magis obſcuram monſtraverat. Atq; poſt ſeſqui-horæ navigationem, Portum Tutum appulimus: Portum urbis cujuſdam, non magnę quidem, ſed pulchre exſtructæ, & quæ, ex qua parte Mare ſpectabat, elegantiam magnam præ ſe tulit. Nos vero ſingula momenta tarda æſtimantes, quibus à terra abeſſemus, ad littus properavimus, & ad deſcenſum in terram nos comparavimus. Confeſtim autem vidimus, nonnullos ex populo urbis, cum bacillis in manibus, qui nutu & ſignis, nos in terram deſcendere prohibuerunt: abſque tamen clamoribus, aut ferocia. Unde, haud parum contriſtati, quid faciendum eſſet, apud nos deliberamus. Interim perrexit verſus nos ſcapha haud magna, octo circiter viros vehens; quorum unus in manu geſtabat baculum ex arundine lutea, ad utrunque finem cæruleo colore imbutum. Qui navem noſtram fidenter conſcendit. Cumque vidiſſet unum è noſtris obviam illi prodeuntem, è ſinu extraxit Rotulum quendam pergamenæ, (ſed pergamena noſtra paulo flavioris, atque ad inſtar Foliorum Codicillorum ſplendentis, alias autem mollis ſatis & flexibilis.) Eique in manum dedit, qui primus è noſtris ſe obtulerat. In quo Rotulo, Lingua Hebraica priſca, Græca quoque priſca, Latina ſatis pura, & Hiſpanica, ſcripta erant hæc Verba; *In terram ne deſcendatis; nedum quiſpiam è veſtris. Quin & diſceſſum ab his Oris maturate, intra ſexdecim dies, niſi licentia vobis diutius morandi concedatur. Interea, ſi aqua vobis opus ſit dulci, aut commeatu, aut Medicina & curatione pro ægrotis, aut ſi navis veſtra reparatione indigeat, ſingula, quibus caretis, in ſcriptis exhibete. Nos autem Officiis ullis miſericordiæ vobis non deerimus.* Rotulus iſte, ſigillo firmatus erat, *ex alis Cherubim*, minime expanſis, ſed deorſum pendentibus, & juxta eas *Cruce*. Hoc tradito, *Miniſter* ille diſceſſit, & unum ex famulitio ſuo nobiſcum reliquit, qui reſponſum noſtrum reportaret. Cum jam apud nos, de hac re deliberaremus, timidi & anxii hærebamus. Arceri à deſcenſu in terram, & moneri de præpropero noſtro diſceſſu, male nos afflixerunt. Contra, cum videremus, populum illum *Linguas* externas callere, tantaq; humanitate præditum eſſe, conſolationi nobis erat non exiguæ: ante omnia, ſignum *Crucis* inſtrumento appoſitum, ſingulari gaudio nos affecit, tanquam ſalutis augurium manifeſtum. Reſponſum à nobis eſt *lingua Hiſpanica*; *Navem noſtram ſatis commode ſe habere, quandoquidem malacias, & ventos contrarios potius experti eſſemus, quam tempeſtates: quan-*

tum

tum ad ægrotos noſtros, eos plurimos eſſe, quin & graviter laborantes, ita ut niſi deſcenſus in terram illis permitteretur, de vita periclitarentur. Alia, quibus carebamus, ſpeciatim exhibuimus, addentes; *Adeſſe nobis merces pauculas, quas ſi eis emere placeret, neceſſitatibus noſtris ſubveniri poſſe, ne illis oneri eſſemus.* Obtulimus ſervo præmium exiguum in ducatis; & holoſerici carmoſini parcellam, quæ *Miniſtro ſuperiori* offerretur; ſed ille non accepit, imo vix aſpicere ſuſtinuit: atque ita, in alia parva ſcapha, quæ ad eum miſſa fuit, diſceſſit.

Tribus plus minus horis elapſis, poſtquam ſervus reſponſum noſtrum accepit, lembo verſus nos devectus eſt, *Vir* (ut videbatur) ex *Magiſtratibus*. Indutus erat toga cum manicis amplis, ex cameloto, coloris cærulei pulcherrimi, ſplendidioris multo quam nos in *Europa* habemus: tunica interior viridis erat; & ſimiliter galerus ejus, qui factus erat in figuram Turbani, eleganter compoſiti, neque prægrandis, qualia ſolent eſſe Turcica; atque capillorum ſuorum cincinni, infra oram Turbani dependebant. Vir ſane aſpectu venerabilis. Vectus eſt in lembo, aliqua ex parte inaurato, quatuor ſolummodo viris, in eodem lembo, comitatus. Alius autem à tergo ſequebatur, in quo erant viri circiter viginti. Quamprimum intra ſpiculi jactum veniſſet, ſignis quibuſdam è lembo moniti ſumus, ut aliquos è noſtris ad illum mitteremus. Id quod ſtatim fecimus, in navis noſtræ ſcapha; virum ex noſtris, (uno excepto,) primarium mittentes, & quatuor cum illo. Cumque circiter ſex virgatas à lembo abeſſemus, jubebant ut nos ſiſteremus, nec propius accederemus. Quod & fecimus. Tum vero vir, quem modo deſcripſi, in pedes ſe erexit, & alta voce *Hiſpanice* interrogavit; *Num Chriſtiani eſtis?* Reſpondimus; *Chriſtianos nos eſſe:* minus metuentes, quia ſignum *Crucis* in inſtrumento illo videramus. Ad quod Reſponſum, dexteram ille verſus Cœlum ſuſtulit, & deinde leniter ad os ſuum adduxit; qui geſtus, in uſu illis eſt; cum *Deo* gratias agunt. Tunc autem perrexit; *Si jurabitis (Unusquisque Veſtrûm;) per merita Servatoris, piratas vos non eſſe; nec ſanguinem humanum effudiſſe, ſive jure, ſive vi, intra ſpatium quadraginta dierum, ultimo elapſarum; licentiam obtinebitis in terram deſcendendi.* Reſpondimus; *Paratos nos omnes eſſe ad illud Iuramentum præſtandum.* Unde unus ex comitatu ejus, qui videbatur *Notarius* eſſe, illud in ſcriptum redegit. Quo facto, alter è comitatu *Viri* illius primarii, qui in eodem lembo vehebatur, poſtquam *Dominus* in aurem ei quidpiam locutus eſſet, alta voce dixit: *Dominus meus, hoc vobis notum eſſe velit, non ex ſuperbia, aut faſtu eſſe, quo minus navem veſtram conſcendat; ſed quia ex Reſponſo veſtro innoteſcit, plurimos inter vos ſe male habere, à conſervatore ſanitatis in urbe monitus erat, ut ad aliquam diſtantiam colloqueretur.* Submiſſo capite nos inclinavimus, & reſpondimus; *Servos ejus humillimos nos omnes eſſe; magnoque honori ducere, & ſingulari ſuæ humanitati tribuere, id quod jamdudum factum eſſet: ſed ſperare nos, morbum illum, quo ægroti noſtri laborant, contagioſum minime eſſe.* Ita *Vir* ille primarius reverſus eſt. Paulo poſt adfuit *Notarius*, & navem noſtram conſcendit; in manu ſua fructum quendam ejus regionis tenens, Aurantio non abſimilem, verum colore magis in coccineum vergente, qui odorem ſpirabat ſuaviſſimum. Illum, (ut videtur) geſtabat, ut ei, contra contagionem, antidoti vice eſſet. Exhibuit autem nobis juramentum: *Per Ieſum Dei filium, & merita ejus*; Ac deinde nobis dixit, poſtero die, ante Solis exortum, affuturum, qui nos accerſeret, ac ad *Domum Peregrinorum* perduceret, ubi præſto nobis eſſent, quæcunq; neceſſaria, ſive pro ægrotis, ſive pro ſanis. Sic à nobis diſceſſit: cumq; ei aureos aliquos obtuliſſemus, ſubridens dixit: *Se binum ſalarium, pro una opera accipere non debere.* Quorum verborum (ut arbitror) is ſenſus erat, quod ſalarium è publico, ob operam ſuam, reciperet. Nam (ut poſtea intellexi) Officiarium, qui præmia accipit, *Hominem bini ſalarij* vocant.

Poſtero mane, diluculo, acceſſit ad nos *Miniſter* ille, qui primus, cum arundine ſua nos adierat; & retulit: ſe veniſſe, ut ad domum peregrinorum nos deduceret: *Se autem horam anticipaſſe, ut commoditatem integri diei, ad negotia noſtra haberemus. Si autem (inquit) mihi auſcultabitis, primo mecum aliquos veſtrûm mittetis, qui locum circumſpiciant, & quomodo optime ad vos recipiendos accommodari poſſit, poſtea autem ægrotos veſtros accerſetis, & reliquos, quos in terram deſcendere vultis.* Gratias ei egimus, & diximus; *Curam hanc, quam pro peregrinis miſeris ſuſcepit, Deum pro certo remuneraturum.* Itaque ſex è noſtris eum comitati ſunt. Præit ille, & reſpiciens ad nos, dixit perhumane certe: *Se ſervum noſtrûm tantummodo commodo eſſe; & viæ ducem.* Duxit autem nos per tres plateas, pulchras admodum: atque per totam, quam pertranſivimus, viam, haud pauci è populo, ad utrumque latus congregati ſunt, ordine ſtantes; verum more adeo civili, ut viderentur non tam ad otioſum ſpectaculum cõveniſſe, quam ut adventum noſtrum gratularentur. Multi autem ex iis, cum incederemus, brachia ſua paululum aperuerunt: quo geſtu utuntur, cum adventum alicujus, ſibi gratum eſſe, ſignificare volunt. *Domus peregrinorum*, ædificium eſt ſpecioſum & ſpatioſum, extructum ex lateribus noſtris, colore paulo magis purpureis: cum feneſtris decoris, aliquibus ex vitro, aliquibus autem ex pãno linteo delicato, oleo intincto. Deduxit nos primo in cœnaculum ſatis elegans, ſuper gradus locatum: tunc autem à nobis quæſivit; *Quot numero eſſemus?* Et, *Quot è noſtris ægroti?* Reſpondimus: *Univerſum numerum, tam ſanorum, quam ægrotorum, eſſe ad unum & quinquaginta homines: ex quibus ægroti erant ſeptendecim.* Rogavit nos, ut aliquantiſper præſtolaremur, dum ad nos rediret. Quod poſt horam circiter fecit. Tum vero adduxit ad cubicula viſenda, quæ nobis parata erant, numero novendecim: computatione ſcilicet inita, (quemadmodum videtur,) ut quatuor ex illis cubiculis, quæ reliquis nonnihil præſtabant, quatuor ex Primariis noſtris, exciperent, in quibus ſeorſim cubarent; reliquorum quindecim ſingula binis aſſignarentur. Cubicula elegantia erãt, & lucida, nec non ſuppellectili ſatis lauta ornata. Tum demum in porticum longam divertimus; qualia ſolent eſſe *Dormitoria Monachorum*; ubi oſtendit nobis, per latus unum integrum, (nam latus adverſum nihil aliud erat, quam paries, & feneſtræ) cellas ſeptendecim, nitidas, partitiones habẽtes ex Cedro.

Quæ

Quæ porticus, cum cellis, numero quadraginta, (multo ſcilicet pluribus, quam nobis opus erat,) inſtituta erat ad uſum infirmorum. Simulque monuit, quod quamprimum aliquis ex ægrotis convaleſceret, transferri poſſet è cella in cubiculum. Ad quem uſum parata erant decem alia cubicula, præter illa, de quibus ante diximus. Hoc facto, in cænaculum nos reduxit, & attollens paululum arundinem ſuam, (quod in more illis erat, quoties *Miniſtri* mandata Superiorum referunt,) ita ad nos locutus.

Notum vobis facio, conſuetudinem Regni hujus poſtulare, ut poſt diem inſtantem, & craſtinum, (quos vobis ad transferendos è navi homines, & res veſtras, permittimus) contineatis vos ipſos, intra fores haſce, in triduum. Veruntamen, hoc vos non perturbet, neque propterea intra carcerem vos compingi exiſtimate; ſed potius indultum hoc eſſe, quo ab itinere veſtro ſpiritus recreetis & reficiatis. Nullius rei egebitis: Quin & ſex famuli aſſignati ſunt, qui vobis miniſtrent, & negotia veſtra expediant. Gratias ei egimus, cum omni affectu, & humilitate: & diximus: *Deus procul dubio in hac terra manifeſtatur.* Obtulimus ei etiam viginti aureos, ſed ille quoque ſubridens, hoc ſolum dixit: *Quid, vultis me eſſe hominem bini ſalarii!* ſic abiit. Paulo poſt, prandium noſtrum allatum eſt: quod certe ſatis lautum, & ſalubrem victum, tam reſpectu ciborum, quam potus, exhibuit: meliorem certe & uberiorem, quam pro modulo Collegii ullius, quantum novi, in *Europa*. Potus erat trium generum: unumquodq; eorum bonum & ſalubre: Vinum ex uvis: potus ex granis, qualis eſt apud nos cereviſia, ſed clarus & limpidus: & ſiceræ, genus ex fructu quodam ejus *Regionis* confectum, potus ſane gratiſſimus, & miri refrigerii. Allata etiam eſt nobis magna copia Aurantiorum illorum coccineorum, in uſum ægrotorum: ajebant enim, ea præſens & efficax eſſe remedium contra ægritudinem in navigatione contractam. Præterea, pyxidem nobis tradidit, pillulis albeſcentibus ſive cineritiis, plenam: monuitque, ut ægroti noſtri, unam earum, ſingulis noctibus, in introitu lecti, ſumerent: quas dixerat ſanitatem eorum acceleraturas. Proximo die, cum à labore & opere, circa vecturam hominum, & rerum noſtrarum è navi, requievimus, viſum eſt mihi, ſocios noſtros in unum convocare: cum autem conveniſſent, ita eos allocutus ſum: *Amici mei chariſſimi, noſcamus nos ipſos, & quo loco res noſtræ ſint. Viri ſumus, in terram projecti è mari, ſicut Ionas è ventre Balenæ, cum in alto veluti ſepulti eſſemus. Iam vero, licet terram rurſus calcamus, inter vitam tamen, & mortem, medii conſiſtimus. Etenim fines, & veteris & novi Orbis, prætervecti ſumus, Atque utrum nobis Europam rurſus conſpicere dabitur, ſoli Deo notum. Miraculo quodam huc advecti ſumus, atque à miraculo prope aberit, ſi hinc abvehamur. Quocirca, Salutem præteritam ac pericula præſentia, & futura, animo recolentes, ad Deum nos convertamus, corda levemus, & vias noſtras ſinguli corrigamus. Præterea, ad populum Chriſtianum, pietatis & humanitatis plenum, venimus: curemus (quæſo,) ne illam faciei confuſionem, ſuper nos inducamus, ut coram illis vitia noſtra, aut malos mores, palam faciamus. Adhuc reſtat amplius. Illi enim, (etſi ſub humanitatis forma) nos hujuſce domus clauſtris ad triduum concluſerunt, quis novit, num nam hoc faciant, quo morum noſtrorum experimentum ſumant; quos ſi repererint pravos, confeſtim exulare nos jubebunt; ſin probos, moram hic longiorem indulgebunt: Quos enim aſſignarunt, famuli iſti, quidni etiam ſpeculatorum vices agant? Itaque, propter amorem Dei, atque ſi charum nobis ſit bonum animarum & corporum noſtrorum, ita nos geramus, ut & pacem cum Deo habeamus, & gratiam in oculis populi hujus inveniamus.* Socii noſtri, una voce mihi, de iis quæ admonueram, gratias egerunt, promiſeruntque ſobrie ſe & modeſte victuros, abſque ſcandalo vel minimo. Itaque tres illos dies læti, & curis vacui, peregimus, nihil ſoliciti de eo, quod nobis poſt triduum illud, contingere poſſet: quo etiam dierum curriculo, aſſidue propter convaleſcentiam ægrorum noſtrorum, exhilarati ſumus. Qui ſe, velut in *Probaticam* aliquam divina ſanandi virtute præditam, miſſos exiſtimabant: tam celeriter ſiquidem, & conſtanter convaleſcebant.

Craſtino poſt illud triduum elapſum, venit ad nos Homo novus, quem antea non videramus, veſte cærulea amictus, quemadmodum & prior, niſi quod Turbanum ejus album eſſet, cum *Cruce* parva, rubea in vertice. Habuit etiam Liripipium circa collum, ex linteo puriſſimo. Sub introitum ſuum paululum ſe inclinavit, & brachia ſua nonnihil explicavit. Nos vero eum reſalutavimus, modo admodum humili & ſubmiſſo, ab ore ejus ſententiam, vel vitæ, vel mortis expectantes. Poſtulavit, ut cum paucis aliquibus hominum noſtrorum colloqueretur. Itaque ſex tantum manſerunt, cæteri ſe ſubduxerunt. Tum ille: *Ego quidem* Domus *hujus* peregrinorum *officio Præpoſitus ſum*; *Vocatione autem* Presbyter Chriſtianus. *Itaque jam acceſſi, ut operam meam, vobis, in omnibus, præſtarem, tanquam peregrinis, ſed præcipue tanquam Chriſtianis. Nonnulla habeo quæ vobis referam, quæ (ut arbitror) non illibenter audietis. Status iſte licentiam vobis dedit per ſex ſeptimanas ulterius commorandi. Neque vos conturbet, ſiquidem negotia veſtra ſpatium amplius poſtulent: nam neque lex ipſa Regni, in hac parte, rigida eſt; tum vero minime dubito, quin & ipſe vobis comperendinationem temporis iſtius, prout res veſtræ flatigabunt, procurare poſſem. Quin & inſuper narro vobis domum hanc peregrinorum, iſto tempore, ſat diteſcere, & pecunia numerata bene inſtrui: reditus enim ſuos accumulavit, jam per ſeptem & triginta annos: tot enim effluxerunt, ex quo peregrinus aliquis ad has partes appulerat: itaque de impenſis veſtris ſolliciti ne ſitis; ſumtus, quamdiu hic manſeritis, è publico ærario miniſtrabitur: neque vel punctum temporis, hujus rei cauſſa, de mora veſtra decidet. Quantum vero ad merces, quas adduxiſſe dicitis, nullæ vobis imponentur conditiones duræ, ſed juſtis pretiis eas vendetis, valorem earum accipientes, vel in mercibus aliis, vel in auro & argento: noſtri enim nihil intereſt. Sin vero quicquam ſit, quod à Statu iſto petere velitis, illud nos ne celetis. Reperietis enim, nos reſponſum tale relaturos, quo vultus veſter minime decidat, aut contriſtetur. Hoc tantum vobis edico, ne quis veſtrum, Karanna longius, (illa apud eos ſeſquimilliari æquivalet,) à mœniis urbis abſcedat, ſine licentia ſpeciali.* Reſpondimus, poſtquam nos viciſſim intuiti eſſemus,

gratioſam hanc & quaſi paternam benignitatem admirantes, non habere nos, quod diceremus, cum & gratiis agendis verba non ſuppeterent, & prænobilis ejus & inopinata munificentia, omnia, quæ à nobis petenda eſſent, præoccupaſſet. Nos certe cogitationem illam ſubire, quaſi effigiem Salutis æternæ, in Cœlis, ante oculos haberemus: ſiquidem, qui paulo ante, in faucibus mortis conſtituti eramus, adductos jam eſſe in locum, ubi conſolationes perpetuæ, & nil aliud, ſpirant. Quantum ad mandatum nobis impoſitum, obedientiam ſummam præſtituros, etſi fieri non poſſet, quin corda noſtra, ardentiſſimo, ſanctam illam & felicem terram ulterius viſendi, deſiderio, inflammarentur. Adjecimus; *Linguas prius faucibus noſtris adhæſuras*, quam nos mentionem, vel perſonæ ejus venerandæ, vel gentis hujus univerſæ, in precibus noſtris, omitteremus. Supplicavimus etiam ei, ut nos in numero ſervorum ſuorum verorum merito, & fidorum, reputaret, jure non minore, quam quo unquam mortales mortalibus devincti fuerint: itaque nos ipſos, & omnia noſtra, ad pedes ejus, humiliter projicere. Dixit; *Sacerdotem* ſe eſſe, & *Sacerdotis mercedem* expectare: id eſt, Fraternum amorem noſtrum, & bonum animarum & corporum noſtrorum. Ita à nobis diſceſſit, non ſine lachrimis, præ teneritudine animi, obortis, nos quoq; reliquit gaudio & affectu gratitudinis confuſos, & perculſos, atque invicem dicebamus, nos veniſſe in terram quandam Angelorum, qui nobis quotidie apparebant, & conſolationibus præveniebant, quas ne cogitare quidem potuiſſemus, nedum expectare.

Die proximo, horam circiter decimam matutinam, denuo nos inviſit *Præpoſitus*: & poſt ſalutationes utrinque factas, dixit familiariter: *Se veniſſe, ut nos viſitaret, & tempus nobiſcum tereret.* Tum cathedram popoſcit, & conſedit. Nos autem, numero decem, (nam cæteri aut inferiores erant, aut foras abierant,) circa eum ſedimus: ac deinde ita exorſus. *Nos de* Inſula *hac* Benſalem, (*ita enim eam vocant* lingua *ſua*,) *hoc habemus: quod ob ſitum Inſulæ noſtræ ſolitarium: & leges peregrinantibus è nobis impoſitas, de terra hac celanda, & raram exterorum admiſſionem in regionem noſtram, nobis quidem maxima pars Orbis habitabilis nota ſit, ipſi vero aliis penitus ſimus incogniti. Itaque cum Quæſtiones illis aptiores ſunt, qui minus norunt, conſentaneum eſt magis, ut vos me interrogetis, quam ut ego vos.* Reſpondimus: *Nos illi gratias maximas referre, quandoquidem hanc nobis licentiam indulgeret: tum ex iis, quæ jam obſervavimus, facile nos conjicere, non eſſe rem in mundanis cognitu digniorem, quam ſtatum & conditionem terræ hujus felciſſimæ. Sed ante omnia, (diximus,) cum ab extremis terræ oris jam convenerimus, nec non in Regno Cœleſti nos olim conventuros ſperamus, (eo quod utrinque Chriſtiani ſimus,) ſcire avemus, quandoquidem terra iſta in tantum diſſita ſit, & vaſtis & incognitis maris tractibus, diviſa, à terra illa, in qua Servator noſter, dum in carne fuit, verſabatur: Quis tandem hujus gentis Apoſtolus, & quibus modis ad Fidem converſa fuerit?* Facile erat, ex vultu ejus perſpicere, gratam illi imprimis fuiſſe hanc quæſtionem noſtram: *Cor meum, (inquit) vobis mirifice attraxiſtis, quod quæſtionem hanc primo in loco proponitis: Indicat enim, vos quærere primum Regnum Dei: Atque libenter, & breviter, poſtulato huic veſtro ſatisfaciam.*

Annos circa viginti, ab Aſcenſione Domini, *factum eſt, ut conſpiceretur à populo* Renfuſæ, (*urbis maritimæ ad Orientalem plagam* Regionis *noſtræ* ſitæ,) *noctu*, (*nox autem erat nubila, ſed placida,*) *juxta mille paſſus à littore, columna Lucis præaltat non figura pyramidali, ſed veluti cylindri, à pelago verſus cœlum erecta, & in vertice ejus Crux Lucis ampla, corpore columnæ aliquanto ſplendidior. Ad ſpectaculum hoc tam mirabile, congregatus eſt (ut fit) populus urbis, ſuper arenas maris, & ſtabat pauliſper attonitus: Verum paulo poſt ſcaphis parvis plurimi ſe commiſerunt, ut rem tanti ſtuporis propius inſpiceret. Verum, poſtquam ſcaphæ intra ſexaginta circiter à columna virgatas, adveniſſent, ecce omnes ſubito ſe ſiſtebant, nec ulterius procedere poterant: ita tamen, ut in circuitu movere, ſed non accedere propius liceret: adeo ut ſcaphæ veluti in Theatro ſtarent, lucem hanc tanquam ſcenam cœleſtem ſpectaturæ. Evenit autem forte fortuna, ut in ſcapharum una, adeſſet quiſpiam ex Sapientibus noſtris*; Societatis nimirum Domus Salomonis: *Quæ* Domus *ſive* Collegium, (*fratres mei chariſſimi,*) *oculus plane eſt hujuſce* Regni. *Qui poſtquam aliquandiu, columnam hanc, una cum Cruce, attente, & devote contemplatus eſſet, in faciem ſe proſtravit, & dein ſe in genua erigens, manuſque ad Cœlum attollens, hujuſmodi preces fudit.*

Domine Deus Cœli & terræ; ex gratia tua ſpeciali, Ordinis noſtri hominibus, dignatus es, opera tua creationis, & eorum ſecreta, noſſe; atque dijudicare, (quantum generationibus hominum datur,) inter miracula divina, opera naturæ, effectus artis, & illuſiones dæmonum, cum impoſturis omnimodis. Agnoſco & teſtor coram hoc populo, Rem hanc quam ante oculos intuemur, eſſe Digitum tuum, & Miraculum Verum. Quoniam autem è Libris noſtris didicimus, Miracula nunquam à Te edita, niſi ob Finem aliquem Divinum, & excellentem, (etenim Leges Naturæ Leges tuæ ſunt, à quibus niſi magnam ob Cauſſam minime recedis;) humillime obſecramus, ut ſignum hoc magnum nobis fortunes, atq; ejus Interpretationem & uſum in Miſericordia concedas; id quod, dum idem ad nos mittas, tacite & ſecreto polliceris.

Poſtquam ita precatus eſt, continuo Schapham, in qua vehebatur, ſolutam ſenſit & mobilem, cæteris adhuc veluti ligatis manentibus. Illud in ſignum certum licentiæ appropinquandi interpretatus, ſcapham fecit placide, & cum ſilentio, verſus Columnam, remigio impelli. Verum antequam ad illam perveniſſet, Columna cum Cruce lucis diſſipata eſt, & ſe undiq; tanquã in firmamentum quoddam Stellarum multarum vertit: Quæ etiam & ipſæ brevi evanuerunt: neque aliud reſtabat ſpectandum, præter Arcam *quandam parvam ex cedro, ſiccam quidem, neque aqua ullatenus madefactam, etſi nataret. In parte autem ejus priore verſus Sapientem, ramus palmæ, exiguus quidem & viridis, creſcebat. Is, poſtquam plurima cum veneratione* Arcam *in ſcapham ſuam recepiſſet, ecce* Arca *ſponte ſe aperuit, in qua reperti ſunt*, Liber et

Epi-

Epistola: *uterque in membrana pura ſcriptus, & ſindonibus linteis involutus.* Liber *continebat* canonicos libros *univerſos* Veteris et Novi Testamenti, *prout vos illos habetis, (etenim ſatis ſcimus quos* libros ecclesiæ *apud vos recipiunt:). atque* Apocalypsis *ipſa, & nonnulla alia ex* Novi Testamenti *ſcriptis, quæ eo tempore edita non erant, nihilominus eò* Libro *continebantur.* Quod vero ad Epistolam, illa in hæc verba ſcripta erat.

Ego Bartholomæus, Servus Altiſſimi, & Apoſtolus Ieſu Chriſti, monitus ſum ab Angelo, qui in viſione Gloriæ mihi apparuit, ut Arcam hanc maris fluctibus committerem. Itaque teſtor, & annuntio, ei populo, ad quem Deus ordinaverit hanc Arcam appellere; eo ipſo die ad eos venire Salutem, & Pacem, & bonam Voluntatem, à Patre, & Domino Ieſu.

Præterea in duobus his ſcriptis, tam *Libro*, quam *Epiſtola*, operatus eſt *Deus* miraculum inſigne, illi, quod *Apoſtolis* oſtendit, (*Dono* originali *Linguarum*) non diſſimile. Etenim, cum eo tempore, in hac terra viverent, *Hebræi, Perſæ, & Indi*, præter ipſos indigenas ſinguli in *Libro* illo, ac *Epiſtola*, legerunt, ac ſi in *Lingua* cujuſque propria ſcripta fuiſſent. Hoc pacto, (fratres mei,) ſervata eſt hæc terra, ab infidelitate (quemadmodum & reliquiæ mundi veteris ſervatæ fuerunt ab aquis,) per *Arcam*, ope Apoſtolicæ & miraculoſæ *Evangelizationis ſancti Bartholomæi*. Atque hic loqui deſiit. Quando nuncius quidam venit, qui eum acceſſivit. Sicque eo colloquio nihil aliud intervenit.

Die poſtero, ſtatim à prandio, rurſus ad nos venit *Præpoſitus*; ſeque excuſavit, dicens; *Se pridie à nobis ſubito & inopinato avocatum, nunc vero rediiſſe, ut illud compenſaret, tempuſque nobiſcum una inſumeret, ſi modo gratum nobis conſortium ejus aut colloquium fuerit. Reſpondimus, imo illud tam gratum nobis accidit, ut nec miſeriarum præteritarum, nec periculorum futurorum memores ſimus, quamdiu colloquio ejus fruamur.* Addidimus, *exiſtimare nos, horam unam, ſermones cum illo conferendo, inſumptam, annis integris vitæ noſtræ prioris præſtare.* Inclinavit ſe paululum, & poſtquam conſediſſemus, dixit: *Bene habet, quæſtiones veſtræ* ſunt. Tum unus è noſtris, parva interpoſita mora, ita dixit: *eſſe rem quandam, cujus cognoſcendi quidem avidi, interrogandi autem timidi eſſemus, ne forte nimio plus præſumpſiſſe videremur. Veruntamen ſingulari ejus erga nos humanitate confirmatos, (cum nos vix pro exteris ducamus, qui ſervi ejus addictiſſimi & devotiſſimi ſumus,) ejus proponendi libertate uſuros, humillime obteſtantes, ut ſi reſponſione vix dignaretur, quæſtioni tamen ignoſceret, licet eam rejiceret.* Dixit; *Nos obſervaſſe ſatis, & memoria adhuc tenere, verba illa ab ipſo prolata, terram hanc fœlicem, in qua jam pedem figimus, paucis admodum cognitam eſſe, atque nihilo ſecius pleraſque orbis nationes ſatis noſſe: id quod verum eſſe plane perſpiciebamus, quandoquidem Linguas Europæ callerent, & res noſtras in plurimis intelligerent, cum nos è contra in Europa, poſt tot & tam remotas navigationes, hac ætate poſtrema ſuſceptas, nihil prorſus de hac Inſula inaudiverimus. Hoc mirari ſatis non poſſe, cum nationes omnes, aut per peregrinationes in partes exteras, aut per adventus exterorum ad eas, ſibi invicem innoteſcant. Licet autem, qui in natione extera peregrinatur, plus notitiæ & informationis viſu nanciſcatur, quā domi manens à peregrinante, auditu ſolo, addiſcere poſſit, attamen, utroque modo, notitiam mutuam, aliqua ex parte, haberi poſſe. Verum quantum ad hanc inſulam, nunquam nova ad nos allata, de alicujus navis, ab ea, ad oras noſtras, appulſu, nedum ad littora Europæ, neque ad littora Indiarum, Occidentalis aut Orientalis: neque aliquid accepiſſe, de navi ulla, cujuſcunque ea populi ſit, quæ à terra hac redierit. In hoc autem, illud quod admirationem movet, non conſiſtere, ſitum enim ejus, (ut Dominatio ſua dixerat,) in tam vaſti pelagi conclavi ſecreto, huic rei in cauſſa eſſe poſſe: verum, ut illi contra notitiam linguarum, librorum, rerum haberent, gentium ab iis tam immenſis ſpatiis diſſitarum, id omnem admirationem ſuperare: neque nobis quomodo fieri hoc poſſit, ullo modo in mentem venire: nobis ſiquidem Divinarum Mentium & Poteſtatum, non autem hominum quorumvis conditionem videri, ut ipſæ occultæ & inviſibiles lateant, cæteris interim illarum viſui patentibus, & velut in aprico poſitis.* Ad hæc verba, *Præpoſitus* placide ſubriſit, & dixit: *Non ſine cauſſa, veniam nos hujus quæſtionis petere, ſiquidem innuere, ac ſi terram hanc, non aliam, quam terram* Magorum *duceremus, quæ ſpiritus aëreos, in omnes partes, emitteret; quorum ope & famulitio, quæcunque in aliis regionibus gererentur, pernoſceret.* Omnes uno ore humiliter reſpondimus, vultu tamen ita compoſito, ut eum non alias quam joco hoc dixiſſe, præ nobis ferremus: nos ſane facile in eam cogitationem venire, eſſe aliquid, in hac natione, plane ſupernaturale; illud tamen, potius *Angelicum*, quam *Magicum*, ducere: verum perſpicue apud *dominationem* ſuam eloqueremur, quid tandem illud fuerit, quod ſcrupulum hunc, ne quæreremus, injeciſſet, nihil ex hac re ſapuiſſe, ſed quoniam in ſermone præterito eum innuiſſe memineramus, gentem iſtam, de ſilentio erga peregrinos, per leges caviſſe. *Ad hoc reſpondit:* recte quidem meminiſtis: itaque in iis, quæ proferre apud vos inſtituo, nonnulla reſervanda ſunt, quæ omnino revelare licitum non eſt, haud pauca tamen ſupererunt, quæ ſatisfactionem vobis abunde præſtabunt.

Intelligetis igitur, (id quod vobis fortaſſe vix credibile videbitur,) ter mille circiter abhinc annis, aut paulo plus, navigationes Orbis terrarum, (præſertim in Regiones remotas,) majores fuiſſe, & magis ſtrenue ſuſceptas, quam hodierno die. Ne exiſtimetis, neſcire me, quantum apud vos creverint navigationes, intra annos centum & viginti proxime elapſos: ſatis mihi hoc cognitum. Et tamen, majores (inquam) fuerunt, eo tempore, quam nunc. *Sive* conſervatio illa reliquiarum humani generis, per *Arcam*, à *Diluvio univerſali*, hāc navigandi confidentiam hominibus indiderit, ſive aliud quid in cauſſa fuerit. Sed utcunque, hoc quod dico, verum eſt. *Phœnices*, ac præcipue *Tyrii*, magnas habebant claſſes. Similiter habebant & *Carthaginienſes*; Colonia ipſorum, quamvis ad Occidentem magis ſita ſit. Ab Oriente vero, claſſes *Ægyptiorum*, & *Palæſtinæ*, potentes erant, & numeroſæ. China autem, & *Atlantis* magna, (quam vos

Americam vocatis,) quæ nunc Yuncas tantum & Canoas, habent, vi magna abundabant, illis diebus, navium grandiorum. *Inſula* hæc noſtra, (ut ex fidelibus ejus ætatis Hiſtoriis plane liquet,) inſtructa tum fuit navibus mille quingentis, iiſq, fortibus, & magnæ capacitatis. De hoc, quod loquor, apud vos, exigua admodum, aut nulla eſt memoria, at nobis pro certo cognitum eſt.

Eo etiam tempore, ad inſulam hanc, naves & carinæ, earum omnium, quas modo nominabam, nationum, appulerunt. Atque, ut fieri ſolet, naves illæ præter populares ſuos, vehebant multos, ex aliis *regionibus*, quæ ipſæ maritimæ non erant; veluti *Perſas, Chaldæos, Arabes*, ita ut omnes fere nationes potentes & celebres, locum hunc adierunt: ex quibus nonnullas habemus ſtirpes, & tribus, uſque in hodiernum diem. Quod vero ad naves noſtras attinet, in omnes propemodum oras navigarunt, tam ad fretum veſtrum, quod *Columnas Herculis* appellatis, quam ad alias, tum *Mediterranei*, tum *Atlantici* Maris, regiones: veluti ad *Paguinum*, (Civitatem in *China* antiquiſſimam) quæ eadem eſt cum *Cambalu*, & *Quinze*, ad Orientale pelagus ſita, non procul à finibus *Tartariæ Orientalis*.

Eodem præterea tempore, & ſeculo integro inſequente, aut amplius, populi magnæ *Atlantidis potentes* admodum erant. Etſi enim narratio & deſcriptio, à viro magno veſtri Orbis facta, (ſcilicet, progeniem *Neptuni* ſedes ſuas ibi fixiſſe) tum de magnificis, Templo, Palatio, urbe, & colle, quin & de multiplicibus pulchrorum & magnorum fluviorum ſpiris, quæ (tanquam totidem torques,) Templum illud & Urbem cingebant; ac deniq; de gradibus illis inſignibus aſcenſus per quos ad eadem perveniebatur, veluti per Scalam quandam Cœli, ſit fabuloſa & Poëtica: hoc tamen veritatis immiſcetur, regionem illam *Atlantidis*, tam illam *Peruviæ*, tunc *Coyam* vocatam, quam illam alteram *Regni Mexicani*, tunc dictam *Tirambel*, regna fuiſſe, armis, claſſe, & opibus, potentia & ſuperba. Tam (inquam) potentia, ut eodem tempore, (vel ſaltem intra ſpatium decem annorum,) duas magnas expeditiones navales ſuſceperint: hi nimirum de *Tirambel*, per *Atlanticum* mare, uſque ad *mare Mediterraneum*; illi autem de *Coya* per *mare Auſtrale*, uſque ad hanc *inſulam* noſtram. De priore autem expeditione, videtur *auctor* ille veſter, aliquid à *ſacerdote Ægyptio*, quem citat, hauſiſſe. Pro certo enim expeditio talis fuit. Utrum vero *Athenienſes* antiqui illi fuerint, qui copias illas repulerunt & profligarunt, atque hæc eis gloria tribuenda, non habeo quid dicam: illud extra omnem dubitationem, nec navem, nec virum, unquam ab ea expeditione rediiſſe, neque meliore fortuna uſa eſſet claſſis illa *Coyæ*, quæ nos invaſit, niſi in hoſtes clementiores incidiſſet. Etenim *Rex inſulæ* hujus, (nomine *Altabin*,) vir prudens, & Imperator in bello optimus, cui tum hoſtium, tum propriæ vires, ſatis exploratæ erant, ita rem geſſit, ut copias eorum terreſtres, poſtquam in terram deſcendiſſent, à claſſe eorum intercluderet, atque veluti indagine utraſque copias cingeret, majori exercitu quam illorum fuit, & terreſtri & navali, ſicque eos ad deditionem, abſque prælio, compelleret: cumque in poteſtate ſua eſſent, haud duriores conditiones impoſuit, quam jusjurandum ab iis exigendo, ſe in poſterum, contra illum, nunquam arma laturos: quo facto eos incolumes omnes dimiſit. Veruntamen *vindicta divina*, non multo poſt, ſuperbos illos auſus ulta eſt, ſiquidem, intra curriculum centum annorum, aut minus, *Atlantis* illa magna omnino perdita & deſtructa fuit, non terræ motu abſorpta, ut Vir ille veſter affirmat. (Etenim tractus ille totus, terræ motibus parum eſt obnoxius.) ſed per particulare diluviū, ſive inundationem: quandoquidem etiam hodierno die, regiones illæ, majores habeant amnes, atq; etiam montes altiores, qui aquas in planities effundant, quam alia pars quæcunq; Orbis veteris. Sed illud verum eſt, inundationem illam non fuiſſe profundam, non amplius forſan, in pluribus locis, quam ad quadraginta pedes, unde factum, ut licet homines, & beſtias, undiq; demerſerit, ſilveſtres nihilominus habitatores quidam montium evaſerint. Aves quoque in tuto fere fuerunt, ad montes, aut arbores præaltas, convolando. Homines vero, licet in aliquibus locis ædificia haberent altiora quam quo aquæ pervenire poſſent; inundatio tamen illa, licet minime profunda, diuturna fuit. Unde, qui in valle degebant, propter penuriam cibi, & rerum aliarum neceſſariarum, fame & inopia, perirent. Itaque, ne miremini, ſi *America* habitatorum tam rara ſit, neque ſi populus ejuſdem adeo ſimplex & barbarus exiſtat. Etenim rationem ſic inſtituere debetis; *populum Americanum* novum eſſe, & recentem (inquam) præ cæteris orbis habitatoribus, annis non minus mille. Tantum enim temporis interceſſerat inter diluvium univerſale, & illud *Americæ* particulare. Siquidem tenues illæ & raræ humani generis reliquiæ, quæ in montibus manſerant, in inferiores regionis partes, tarde ſobolem dederunt; cumque eſſent homines feri, & omnium rerum rudes, (neutiquam *Noacho*, & filiis ejus ſimiles, qui familia erant, ex univerſo orbe electa,) ad literas, artes, & vitæ cultum, poſteris tranſmittendum, nō ſufficiebant. Atq; inſuper, cum in habitationibus ſuis montanis, (propter aſperrimū frigus regionū illarum, pellibus urſorum, tigridum, & caprorum magnorū & hirſutorum, qui in illis partibus abundant, veſtire ſe conſueviſſent, poſtea autē in vallem deſcendentes, intolerabiles ibi fervores ferre non poſſent, neq; veſtium magis levium ulla copia eis præſto eſſet, coacti ſunt morem nude incedendi introducere, qui apud illos, uſq, in hodiernum diem, in uſu eſt. Solummodo magna voluptate, & deſiderio afficiuntur, avium plumas geſtandi; atque hoc proculdubio, à traditione, & exemplo majorum, qui in montibus habitabant, hauſerūt; qui ad hunc forte uſum allecti fuerunt, ex innumera aviū multitudine, alta petentium, cum ima aquis ſtagnarēt. Videtis, (fratres) per caſum hunc majorem, & temporis quaſi miraculum, commercium noſtrū cum *Americanis* ceſſaſſe, cum ipſi amplius non eſſent: cum quibus, ſupra omnes mortales, commercium antea habuimus; utpote regioni noſtræ proximis. Quantum vero ad alias orbis partes, maniſeſtiſſimū eſt, ſeculis ſuccedentibus ſive propter bella mota, ſive ex periodo & viciſſitudine temporum, navigationes ubiq; majorem in modum elanguiſſe: præcipue autem navigationes longinquas; propterea quod triremes, & ejuſmodi carinæ,

quæ

quæ Oceanum vix tolerare poſſent, in uſum venire cœperunt. Hinc igitur, quam ob cauſam, notitia illa regionis noſtræ, quæ à navigantibus ad nos acquiri potuit, multis abhinc ſeculis defecerit, clare cernitis; niſi forſan raro eventu talis appulſus obtigerit, quemadmodum ante dies paucos veſter. Iam vero, de navigationis noſtræ, in alias partes, ceſſatione, aliam vobis cauſſam aſſignare oportet. Neque enim denegare poſſum, (ſi verum fateri cupiam,) quin apparatus & inſtructio noſtra navalis, numero & robore navium, abundantia nautarum, peritia gubernatorum, & aliis rebus quibuſcunque, æque hodie valet, ac olim valebat. Itaque, quid in re ſit, quod domi, jam ſedeamus, ſeparatim vobis declarabo: atque hoc propius accedet, ad quæſtionem veſtram, quam initio propoſuiſtis, elucidandam.

Regnavit in hac Inſula, ante annos mille nongentos, *Rex*, cujus memoriam, ſupra alios omnes, maxime colimus & veneramus: non ſuperſtitioſe, ſed tanquam divini cujuſdam inſtrumenti, licet hominis mortalis. Nomen ei fuit *Solamona*. Eum autem pro *legislatore* hujus *gentis* ducimus. *Regi* iſti cor *Deus* indidit latum, & in bonis inſcrutabile; qui in illud totus incumbebat, ut regnum, & populum ſuum bearet. Itaq; cum ſecum reputaret, quã ſufficiens, & (ut dicam) ſubſtantiva, terra hæc ex ſeſe fuerit, ad ſeipſam ſuſtentandam, abſq; opibus aut copiis exterorum; quippe quæ in circuitu, quinquies mille & ſexcenta milliaria, plus minus, contineret: & maxima ex parte ferax inprimis eſſet, & bonitate ſoli præſtaret: atque rurſus perpendens claſſem & naves regni, non ſegniter applicari & exerceri poſſe, tam per tranſportationem & vecturam de portu in portum: necnon per navigationes ad Inſulas quaſdam adjacentes, & imperio huic & legibus ſubditas: tum vero in memoriam revocans, quam felix & florẽs, eo tempore, regni hujus ſtatus fuerit: ita ut mille modis in deterius, ſed vix ullo modo in melius, mutari poſſet, nihil omnino deeſſe putabat, quo fines ſuos nobiles plane & heroicos aſſequeretur, niſi ut, (quantum humana providentia efficere poſſet) res illas, quæ ſuo tempore tam fœliciter eſſent fundatæ & ſtabilitæ, perpetuitate donaret. Quocirca, inter leges alias ſuas fundamentales, leges plurimis ſanxit, de introitu exterorum interdicendo; qui eo tempore, (licet poſt calamitatem *Americanam*,) ſatis frequens erat: iſthoc inſtituto, quia à novitatibus, & mixturis morum, metuebat. Verum eſt, interdictum ſimile, de introitu exterorum, ſcito veteri apud *Chinenſes* valuiſſe, atque etiamnum valere. Sed ibi res eſt deſpicabilis, eoſque reddidit, gentem curioſam, imperitam, timidam, & ineptam. At *legislator* noſter, in lege ſua condenda, diverſum longe adhibuit temperamentum. Primum enim, jura humanitatis omnia ſarta tecta ſervavit, in inſtitutis & fundationibus ſuis, pro levamine & ſolatio peregrinorum afflictorum; quod & vos experti eſtis. *Ad quod dictum, ut par erat, conſurreximus omnes, noſque inclinavimus. Ille perrexit. Rex* idem, cupiens factis humanitatis conſilia politica adjungere: atq; humanitati minime convenire putans, ut exteri inviti detinerentur, nec minus rationibus ſtatus non convenire, ut redirent, & *inſulæ* hujuſce arcana evulgarent, hanc viam iniit. Conſtituit, ut ex exteris, quibus permiſſum foret in terram hanc deſcendere, qui abire vellent, nõ prohiberentur; qui autem manere præoptarent, conditiones & vivendi facultates à ſtatu reciperent, in qua re, viſu tam acri polluit, ut poſt tot ſeculorũ ſpatia, à lege hac condita, memoriam nullam habeamus, ne vel unicæ duntaxat navis, quæ reditum prætulit; atque tredecim tantum virorum temporibus diverſis, qui in noſtris navibus reverti elegerunt. Quid autem pauci illi, qui ſic redierũt, de *regione* hac propalarint, nos fugit. Facile autem exiſtimare poteſtis, quicquid retulerint, non aliter quam pro inſomnio quodam habitum eſſe. Navigationes autem noſtras, ad partes exteras, viſum eſt, *legislatori* noſtro, penitus coërcere. In *China* hoc non fit. Etenim *Chinenſes*, quo volunt, & poſſunt, navigant. Quod ſatis oſtendit, legem illorum, de exteris arcendis, à puſillanimitate ſola, & metu, provenire. Interdictio autem hęc noſtra, unam tantum recipit reſtrictionem: eamq; certe admirabilem: Bonum enim, quod à communicatione cum exteris trahi poſſit, conſervat, malũ autẽ evitat. Id vobis nunc aperiã. Atq; hic videbor aliquantiſper, ab eo quod agitur, digredi; ſed mox, hoc ipſum, ad rem pertinere perſpicietis. Intelligetis itaq; (amici mei præchari) inter acta illius regis, unum maxime eminere. Illud eſt, fundatio ſive inſtitutio ordinis cujuſdam & Societatis, quam nos *Domum Salomonis* vocamus. Nobiliſſimam dico (quantum nos arbitramur,) omnium, per terrarũ orbem, fundationem, atq; regni hujuſce *Luminare magnum*. *Domus* hæc ſtudiis & contemplationibꝰ, operum & creaturarum Dei, dicata eſt. Putant nonnulli, nomen traxiſſe à fundatore, paululum corruptum: ac ſi deberet dici *Solamonæ Domus*: verum archiva ipſa authentica, ſic ſcriptum habent, prout in ſermone quotidiano nunc profertur. Itaq; nomen fluxiſſe arbitror, à Rege illo Hebræorum, qui apud vos celebris eſt, nobis autem non ignotus, habemus enim portiones aliquas operum ſuorũ, quæ apud vos deſiderantur. *Hiſtoriam* illam *Naturalem dico*, quam conſcripſit de *Plantis* omnibus, à *Cedro Libani*, uſque ad *Hyſſopum*, quæ de pariete egreditur, atque de omnibus rebus, quibus vita & motus ineſt. Hinc animum meum cogitatio illa ſubiit, *regem* noſtrum, quandoquidem ſe in multis cum *rege* illo *Hebræorum* conſentire ſenſit, (qui multis ante eum annis vixerat,) ejus titulo fundationem hanc honoraſſe. Atq; in hanc opinionem præcipue adducor, quod in hiſtoriis admodum antiquis invenio, *Societatem* hanc, interdum *Domum Salomonis* vocari, interdum autem *Collegium Operum ſex dierum*. Unde perſuaſum habeo, *regem* illum noſtrum præcellentem ab *Hebræis* didiciſſe, *Deum*, Mundum hunc, & omnia quæ ei inſunt ſex dierum ſpatio creaſſe, ideoque, cum domum illam inſtitueret, ad inquiſitionem & inventionem, naturæ veræ, & interioris, rerum omnium, quo Deus conditor majorem reciperet gloriam, ob fabricam earum; homines autem uberiorem perciperent fructum, in uſu earum, indidiſſe etiam ei illud alterum nomen, nimirum, *Collegii operum ſex dierum*. Verum, ut redeamus tandem ad id quod nunc agitur. Poſtquam *rex* omnem ſubditis navigationẽ interdixiſſet, preterquam in partes huic imperio ſubditas, hanc nihilominus ordinationem ſancivit: nimirum, ſingulis duodenis annis mittendas ex hoc *regno* naves binas, in partes orbis diverſas: in utraque navium harum, tres ex Fraternitate *domus*

Salomonis, ſeorſim vehendos: his in mandatis dandum, ut nos, de rebus, & ſtatu locorum illorum, ad quos appellerent, certiores facerent, præcipue autem de ſcientiis, artibus, manufacturis, & inventionibus mundi univerſi, utq; in reditu, libros, inſtrumenta, exemplaria in unoquoq; genere, ad nos perferrent: navibus, poſtquam in terram *fratres* expoſuiſſent, redeundum; *fratribus* autem, uſque ad novam miſſionem, peregre manendum: naves haſce non aliis mercibus inſtruendas, quam commeatus copia bona, nec non theſauri ſatis larga quantitate, in uſum *fratrum*, ad res eas coëmendas, & homines tales remunerandos, quibus opus eſſet. Iam vero, ut vobis proferam modos, quibus vulgus nautarum coërcentur, ne in terris, ad quas appellant, dignoſcantur: aut quibus modis, in terram expoſiti, ſub nomine nationum aliarum lateant: aut ad quæ loca navigationes noſtræ deſignatæ ſint: aut quæ loca novis rurſus miſſionibus præfigantur, atque alias hujus generis circumſtantias, quæ ipſam practicam partem ſpectant, mihi proloqui fas non eſt: neque multum certe ad quæſtionem veſtram conducet. Sic itaque videtis, commercium nos inſtituiſſe: non pro auro, argento, & gemmis, non pro ſericis, aut aromatibus, neque pro aliis, quibuſvis rebus ci aſſis, ſed tantum pro *Creatura Dei* prima, *Luce* ſcilicet: *Luce*, inquam, in quacunque tandem terræ regione, prorumpente, & germinante.

Cum hæc dixiſſet, conticuit: nos etiam aliquandiu ſilebamus. Revera enim omnes attoniti eramus, cum audiremus, res tam mirabiles, oratione tam probabili recenſeri. Ille autem animos noſtros, cogitationibus aliquibus gravidos ſentiens, partui autem non maturos, civiliter admodum nos explicuit; & ad quæſtiones de itinere, & fortunis noſtris, deflexit: ſub finem autem dixit; *Recte nos facturos, ſi conſultationem inter nos iniremus, de tempore, pro mora noſtra, à ſtatu petendo. In quo juſſit minime verecundari nos; tempus enim quodcunque nobis poſtulare viſum fuerit, ipſe non dubitabat ſe impetraturum*: ad quod dictum ſurreximus omnes, & humiliter fimbriam Liripipii ſui exoſculati cœpimus. Ille autem tenuit, & continuo à nobis diſceſſit. Poſtquam vero, inter homines noſtros evulgatum fuit, ſtatum illum, conditiones exteris, qui manere vellent, largiri ſolere: vix ulli eorum perſuadere potuimus, ut navem noſtram curarent, aut quo minus, *Præpoſitum* mox adirent, ad conditiones petendas. Sed, non ſine magna difficultate, eos tandem cohibuimus, donec ex conſenſu, quid faciendum eſſet, ſtatueremus.

Iam autem, tanquam liberos nos rebamur, cum metum omnem extremæ ruinæ depulſum vidimus. Iucundiſſime item viximus: civitatem ipſam, nec non pomærium illud, quod nobis conceſſum erat, perambulantes: in quo, quæcunq; viſu digna, aut grata erant, perquirebamus, & ſpectabamus. Interea familiaritatem cum plurimis ex civitate, iiſque non ex inferiore ordine, contraximus: inter quos, humanitatem tantam perſpeximus, adeoque conſuetudinem tam jucundam & liberam, peregrinos veluti in ſinu amplectendi, & fovendi; ut vix abeſſet, quin oblivionem nobis omnium eorum, quæ in patriis noſtris chara antea erant, induceret. Quin & quotidie incidimus, in res obſervatu, & relatu, digniſſimas. Certe, ſi ulli ubi terrarum ſpeculum ſit, quod oculos hominum allicere debeat, & detinere, illud exhibet hæc *regio*. Evenit die quodam, ut duo ex noſtris invitarentur ad *Feſtum* quoddam (quod vocant) *familiæ*. Mos autem celebrandi *feſtum* illud, cenſeri merito poſſit, maxime pius, ex ipſa naturæ lege depromptus, & veneratione dignus: monſtrans proculdubio nationem illam omni Bonitate refertam eſſe. Qui talis eſt: Conceſſum eſt, per leges *regni*, cuivis, cui vivere contigerit, dum triginta è corpore ſuo prognatos, ſimul ſuperſtites, viderit; eoſque omnes tertium ætatis annum egreſſos; feſtum hoc celebrare. Quod ex publico ſumptu fit. *Pater familiæ* (quem *Tirſanum* vocant,) biduo ante *feſtum*, tres ex amicis ſuis, quos eligere placuerit, ſibi advocat, ac inſuper, Magiſtratus civitatis, aut oppidi, ubi *feſtum* celebratur, præſentia honoratur: omnes autem ex familia utriuſque ſexus adeſſe jubentur. Per dies hoſce duos, *Tirſanus* cum amicis illis ſuis, & Magiſtratu, circa bonum familiæ, conſultationem init. Tunc ſi quæ diſcordiæ, aut lites, in familia obortæ ſint, terminantur, & ſedantur. Tunc ſi qui ex familia, in paupertate redacti fuerint, aut quovis modo afflicti, iiſdem ſubveniendi, & neceſſarium victum ſuppeditandi, ratio initur. Tunc ſi qui eorum vitiis addicti, aut genus vitæ iners & pravum agant, reprehenduntur, & cenſuram ſubeunt. Quinetiam circa nuptias, & vitæ conditionem alicui eorum maxime convenientem, conſilium tunc capitur; & alia ſimilia tractantur, & decernuntur. Magiſtratus ideo aſſidet, ut decreta & mandata *Tirſani*, ſi quis forte ex familia non pareat, auctoritate ſua muniat, & executioni demandet: licet hoc raro admodum requiratur, tantam nimirum, ordini naturæ, obedientiam præſtant, tunc etiam *Tirſanus*, ex filiis ſuis, unum eligit, qui cum eo, in domo ſua, perpetuo vivat; qui exinde vocatur *Filius Vitis*. Ratio nominis poſtea patebit. Die *feſto*, poſt *Liturgiam* divinam celebratam, progreditur *Tirſanus*, in aulam quandam amplam, ubi ſolennia *feſti* peraguntur: quæ aula, à parte ſuperiori gradum habet unicum aſcenſus. Illic ad parietem, in medio, collocatur cathedra, cum menſa, & periſtromate ſuper eam: ſupra cathedram extenditur conopæum, rotundum, vel ovatum, ex hedera; hedera certe, præ noſtra, plurimum albeſcente colore, non abſimili folio populi, quam vocamus argenteam: ſed aliquanto magis ſplendido: viret enim per hyemem. Conopæum autem, filis argēteis, & byſſinis, diverſorum colorum, quæ hederam colligant, eleganter contexitur; atque opificium plerunq; eſt alicujus ex filiabus familiæ: in vertice, reticulo tenui, ex byſſo & argento velatur: verum materia conopæi hædera vera eſt: ex qua, poſt ſolennitatem finitam, amici familiæ, folium aliquod, aut ramuſculum, decerpere amant. Progreditur *Tirſanus*, prole ſua univerſa ſtipatus, maſculis præeuntibus, fœminis à tergo inſequentib⁹. Sin mater familiæ fuerit, quæ prolem univerſū peperit, collocatur ad dextrū lat⁹ cathedræ, orcheſtra quædam cooperta cū oſtio ſecreto, & feneſtris, ubi illa clam ſedet. *Tirſanus* poſtquam ingreſſus fuerit, in cathedra illa conſidet, univerſa familia, juxta parietem, tam à tergo, quam à lateribus aulæ, ſuper gradum aſcenſus, ſecundū ordinem ætatis non habito ſexus diſcrimine, ſe ſiſtente, & ſuper pedes erecta. Cum conſederit, (aula interim frequētia haud

parva

parva referta, ſed ſine turba aut ſtrepitu,) poſt moram nonnullam ingreditur, ab inferiori parte aulę, *Taratannus*, (quod verbum apud eos ſignificat, *Haraldum*;) cujus latera tegunt adoleſcentuli duo; quorum unus rotulum gerit ex ſplendente illa lutea membrana, alter botrum uvarum aureum cum pedicillo ſive caule longa. *Haraldus*, & uterq; adoleſcentulus, palliis ſericis, coloris thalaſſini, veſtiuntur; verum pallium *haraldi*, radios habet aureos, & dimittitur adeo ut terram nonnihil verrat. *Haraldus*, ter ſe aliquantulum inclinans, accedit usq; ad gradum aſcenſus, ibiq; primo in manum ſumit rotulum. Rotulus iſte, charta regia eſt, & redituum, privilegiorum complurium, exemptionum, & inſignium honorificorum, *Patrifamiliæ* conceſſorum, dona continet: inſcribitur autem ſemper, *Tali, Amico noſtro dilecto, & creditori*: qui titulus, à *Rege*, in hoc ſolummodo caſu, tribuitur. Ajunt enim *Regem*, nulli debitorem eſſe, niſi ob propagationem ſubditorum. Sigillum huic chartæ affixum, eſt *Regis* effigies, auro inſculpta: atq; quamvis hujusmodi chartæ, ex officio, & tanquam jure, expediantur, pro arbitrio tamen, ſecundum numerum & dignitatem familiæ, variantur. Hanc chartā perlegit *Haraldus*, voce alta; dumque legitur, *Tirſanus* ſe in pedes erigit, à duobus filiorum ſuorum, quos delegerit, ſupportatus. Tum *Haraldus* ſuper gradum aſcendit, & *Tirſano* chartam in manus tradit: quo facto, ab omnibus qui adſunt, acclamatio magna fit, lingua ſua, quæ hoc ſignificat; *Fœlices ſunt populi Benſalem*. Deinde *Haraldus*, ab adoleſcentulo altero botrum uvarum recipit, qui (ut diximus) aureus eſt, tam caule, quam uvis ipſis, ſed uvæ eleganter colorantur, atque, ſi maſculi ex familia, numero excedant fœminas, uvæ purpureæ ſunt, cum Sole parvo in vertice poſito; ſin fœminę mares, uvę virides ſunt, cum Luna creſcente in vertice. Uvę autem numerum liberorum familiæ exæquant. Iſte etiam racemus aureus, ab *Haraldo* traditur *Tirſano*; qui eundem ſtatim filio illi, quem antea elegerat, ut ſecum in domo maneret, tradit: is autem perpetuo eum ante patrem geſtat, quoties in publicum progreditur, tanquam inſigne honoris: atque inde nomen (ut dictum eſt,) *Filij vitis*, accipit. Peracta hac ſolennitate, *Tirſanus* ſe recipit, atq; poſt moram aliquam interjectam, rurſus ad prandiū egreditur, ubi ſedet ſub conopæo ſolus, neq; cuivis ex liberis, cujuscunq; gradus aut dignitatis, una ſedere conceditur, niſi forte fuerit ex *Domo Salomonis*. Servitium menſæ præſtant maſculi ex familia, qui hoc faciunt, quoties ei aliquid dandum, in genua procumbentes: fœminæ autem, tantum juxta parietē, circumſtant. Pars aulæ, quæ infra gradum eſt, menſas habet utrinq; ſitas, pro convivis, quibus decore admodum, & ordine bono, miniſtratur: ſub finem autem prandii, (quod apud illos, in maximis ſuis ſolennitatibus, non ultra ſeſqui-horam durat) cantatur hymnus, pro ingenio componentis variatus, (habent enim Poëtas optimos,) ſubjectum vero ejus, perpetuo ſunt laudes, *Adami, Noachi, & Abrahami*: quorum primi duo, univerſi generis humani parentes extiterunt, tertius, *Pater fidelium*. Concluditur tamen ſemper, cum gratiarum actione, propter nativitatem *Servatoris* noſtri: *in quo univerſæ terræ generationes benedictionem conſequuntur*. Finito prandio, *Tirſanus* iterum ſe recipit: atq; ſolus ſubducitur in locum interiorem, ubi preces ſecretas fundit: dein progreditur tertio, ut benedictionem ſuam impertiat un verſis liberis ſuis, qui eum circumſtant, ut prius. Tum eos nominatim, ad ſe, ſingulos vocat, prout ei placuerit, licet raro ætatis ordo immutetur. Perſona quæ vocatur, (menſa prius ſemota,) continuo in genua, ante cathedrā procumbit: *Pater* autem manus capiti ejus imponit, atque ei benedicit in hæc verba: *Fili Benſalem, (aut filia Benſalem,) pater tuus dicit: Ille, per quem auram vitalem hauſiſti, verbum loquitur: benedictiones patris æterni, principis pacis, & columbæ ſanctæ, deſcendant ſuper te, & dies peregrinationis tuæ, reddant multos & bonos.* Hanc benedictionem ſingillatim impertit. Quod ſi aliqui ex liberis maſculis, virtute & meritis præcelluerint, (modo numerum duorum non excedant,) poſt benedictionem generalem, ſeorſim eos vocat: manus autem ſuper humeros eorum extendens, illis ſtantibus, ſic infit: *Fili, bene habet quod natus es, da Deo gloriam, & in finem perſevera*. Atque una ei monile tradit, in figuram ſpicæ frumenti, formatum: quod is ſemper poſtea, in fronte Turbani, aut Galeri ſui, portat. Hoc peracto, ad muſicam & ſaltationem, & hilaritates id genus alias, apud eos uſitatas, pro reſiduo diei ſe accingunt. Atque iſte eſt modus *feſtum* illud celebrandi.

Intra paucos dies ſequentes, amicitiam & familiaritatem cum mercatore quodam civitatis illius, cui nomen *Ioabin*, contraxi. Erat autem *Iudæus & circumciſus*. Paucas enim quasdam *Iudæorum* ſtirpes, inter eos nunc degentes habent, quibus religionē ſuam permittunt: quam veniam facilius indulgere poſſunt, quandoquidem *Iudæi* illi, à *Judæis* in reliquis orbis partibus, moribus longe diverſi ſunt. Nam cum *Iudæi* alii, nomen *Chriſti* odio habeant, atq; adverſus populum, inter quem degunt, ſecretam & inveteratam malitiam foveant, hi contra, Servatori noſtro, attributa plurima ſublimia reddunt, nationem autem *Benſalem* amant impenſiſſime. Sane vir iſte, de quo loquor, confiteri ſemper ſolebat, *Chriſtum* natum fuiſſe ex virgine, atq; homine mero majorē extitiſſe: tum narrare ſolebat, quod *Deus* eum *Seraphim*, qui Thronum ſuum ſtipant, præfecit: vocabat eum etiam quandoq; *Viam lacteam*, quandoq; *Eliam Meſſiæ*, & aliis compluribus nominibus magnis eum inſigniebat. Quæ omnia, licet divina *Chriſti* majeſtate longe inferiora ſint, à ſtilo tamen *Iudæorum* cæterorum multum differunt. Regionis autem *Benſalem* laudandæ, idē nullum faciebat finem: quin & credi voluit, ex traditione quorundam *Iudæorum* illic degentium, populum *Benſalem*, ex ſtirpe *Abrahami*, per alium filium, quem *Nacharum* vocat, fuiſſe: quin & *Moſem*, per ſecretam quandam *Cabalam*, leges illis, quibus populus de *Benſalem* hodie utitur, condidiſſe: atq; in adventu *Meſſiæ*, cum conſeſſurus ſit *Hieroſolymis*, in throno ſuo, regem *Benſalem* ad pedes ejus ſeſſurum; cæteris regibus ad diſtantiam longam amotis. Veruntamen, ſomnia iſta *Iudaicā* ſi ſeponas, vir fuit admodum prudens, & doctus, & conſilii profundi; quiq; legum & conſuetudinum gentis illius *Benſalem* perquam gnarus extitit. Inter ſermones alios die quodam, forte dixeram, me relatione illā, quam è quibuſdam ex noſtris acceperam, circa conſuetudinem illorum, in celebrando *feſto* quod vocant, *familiæ* magnopere delectatum eſſe; neque enim videbar mihi, unquam de

ſolemnitate aliqua inaudiviſſe, in qua natura tã inſigniter præſideret. Quoniã vero familiarum propagatio, ex nuptiali copula procedit, cupiebã aliquid ex eo reſcire, tum circa leges & conſuetudines ipſorum circa nuptias; tum utrum Matrimonia intemerata conſervarent; tum deniq; utrum polygamia inter illos interdiceretur? Quandoquidẽ nationes, quę ſubditorũ, propagationi tantopere ſtuderent, polygamiã plerumq; tolerarent. *Ad hæc reſpondit:* Non ſine cauſſa certe, inſtitutionẽ illam excellentem, *feſti familiæ*, laudas. Quin & experientia apud nos comprobatum eſt, *familias* illas, quæ ex *feſti* illius benedictione participarunt, mirifice poſtea ſemper floruiſſe. Verum arrige aures modo, & narrabo tibi quod ſcio. Intelliges, ſub ſole vix reperiri gentem ullam tam caſtam, quam hæc de *Benſalem*: nec ab omni labe, & pollutione adeo puram. Virginem mundi plane dixerim. Memini me legiſſe, in uno ex libris veſtris *Europæis*, de ſancto inter vos *Eremita*, qui ſpiritum fornicationis videre cupiit; atq; parvum, deformem, & turpem æthiopem illico ei apparuiſſe: quod ſi ſpiritum caſtitatis *Benſalem* videre expetiiſſet; proculdubio in forma *Cherub* alicujus pulchri & glorioſi, ei apparuiſſet. Nihil enim inter mortales pulchrum, aut admiratione dignũ, præ gentis iſtius animis caſtiſſimis. Quamobrem, notum tibi velim, nulla inter eos eſſe lupanaria, proſtibula nulla, nullas meretrices conductitias, neq; aliquid hujusmodi. Imo, non ſine deteſtatione quadam mirantur, vos in *Europa* talia tolerare. Ajunt, vos nuptias de officio ſuo deturbaſſe: nuptiæ enim in remedium concupiſcentiæ illicitæ inſtitutæ ſunt, concupiſcentia autem naturalis, ad nuptias inſtar ſtimuli eſt. Verum, cum hominibus remedium, corruptis ſuis cupiditatibus, magis gratum adſit, nuptiæ fere expelluntur. Itaq; innumeros apud vos videre eſt, qui uxores non ducunt, ſed cælibatum potius impurum, & libidinoſum præoptant, quam jugum matrimonii honorabile. Multi inſuper, qui uxores ducunt, ſero hoc faciunt, cum juventutis & flos & robur evanuerint. Sin forte matrimonium contrahant, quid aliud eſt matrimoniũ illis, quam mercatura mera? In quo affinitas, aut dos, aut exiſtimatio, quæritur, cum deſiderio nonnullo, (ſed tamen tanquam rei indifferentis,) ſobolis: minime autem, fidelis illa, inter virum & fœminam, nuptialis unio, quæ in principio inſtituta eſt, in mentem venit. Neque etiam fieri poteſt, ut illis, qui tam magnam partem ætatis & roboris ſui, adeo viliter conſumpſerunt, liberi, (pars noſtri altera,) omnino in pretio ſint. Quin & durante vinculo matrimonii, numnam res hæc in melius vertitur, ut fieri debuit, ſi exceſſus iſti, neceſſitatis ſolummodo cauſa, tolerarentur? Nequaquam: manent autem deſideria eadẽ etiam poſt matrimonium, in matrimonii ipſius dedecus & opprobrium. Neq; enim lupanarium frequentatio, aut conſuetudines meretriciæ, in maritis magis, quam in cælibem vitam agentibus, puniuntur. Ad novos autem amores proclivitas & meretricium amplexuum delectatio, (ubi peccatum in artem converſum eſt) nuptias reddit rem inſipidam, & veluti onus, aut tributum quoddã. Audiunt, hæc à vobis defendi, utpote ad majora mala evitanda, tolerata: veluti, adulteria, virginum conſtuprationem, libidinem contra naturam, & ſimilia. Verum prudentiam hanc cenſent eſſe præpoſteram: eamq; vocant, conditiones *Lothi*; qui, ut hoſpites à contumelia eximeret, filias obtulit. Imo ulterius dicunt, ex hoc parum aut nihil lucri fieri, cum vitia eadem, & appetitus pravi usq; maneant, & abundent: quandoquidẽ libido illicita, inſtar fornacis ſit, ubi, ſi flammam omnino contineas, ilico extinguitur; ſin exitus aliquis detur, furit. Quantum vero ad amores maſculorum, iſtos ne fando quidẽ norunt, neq; tamen amicitias, per univerſum orbem, magis fideles, inviolatas, reperies. Atque, ut verbo, dicam, (ſicut antea quoq; dixi,) non ullibi legi, tantam vigere caſtitatem, quantam in hac terra. Quin & ſermo apud eos uſitatus eſt; *Qui impudicus eſt, ſui reverentiam perdit*: reverentia autem ſui, ſecundum *Deum* & religionem, vitiorum omnium fræmum potentiſſimum.

Hæc cum dixiſſet, *Iudæus* ille, vir egregius, pauliſper tacuit. Atq; ego, licet audiendi, magis quam loquendi, cupidus, decorum tamen exiſtimans, ut dum ille aliquantiſper reſpiraret, ipſe protinus non ſilerem, hoc tantum dixi. *Me ad eum, verbis illis uſurum, quibus uſa eſt ad Eliam vidua Sareptana, veniſſe eum, ad revocanda in memoriam nobis peccata noſtra; quodq; ingenue confiteri oportet, abundare Iuſtitiam Benſalem plus quam Europæorum.* Ad quæ verba paululum ſe inclinavit, & ſermonem hoc modo continuavit.

Leges etiam habent circa nuptias, complures prudentiſſimas ſane, & honeſtiſſimas. Polygamiam non tolerant. Sanxerunt, ut nec nuptiæ celebrentur, nec contractus de nuptiis futuris fiant, niſi poſt menſem, à tempore, quo uterq; mutuo ſe primum conſpexerunt. Nuptias abſq; conſenſu parentum factas, irritas quidem non habent, ſed hæreditate mulctant: etenim talium nuptiarum liberos duabus tertiis hæreditatis privant. Equidem, in libro cujusdam è veſtris, de Rep. quadam Imaginaria, legi, ubi matrimonium contracturis, ſe invicem nudos conſpicere, permittitur. Hoc illi non probant. Etenim contumeliæ loco ducunt, ut quis, poſt notitiam tam familiarem, rejiciatur: veruntamen, propter defectus in viris & mulieribus complures ſecretos, qui matrimonium poſtea infœlix reddere poſſint, more utuntur magis civili: prope oppida ſingula, ſtagna duo habent; quæ vocant ſtagna Adami & Evæ, ubi permiſſum eſt, uni ex amicis viri, atq; itidem alteri ex amicis fœminæ, ſpectare eos ſeparatim in balneo lavantes.

Dumq; hoc modo colloqueremur, venit quidam, qui nuncius videbatur indutus tunica picta & inaurata; qui *Iudæum* allocutus eſt. Unde ad me vertit, & dixit; *ignoſcas mihi, obſecro; ſine mora hinc accerſor.* Poſtridie mane, rurſus ad me venit *Iudæus*, lætabundus, ut videbatur, & dixit: *Perlatus heri eſt nuncius ad præfectum urbis, intra dies ſeptem acceſſurum huc unum ex Patribus domus Salomonis. Duodecim jam anni elapſi ſunt, ex quo ullum eorum hic vidimus. Adventus ejus ſolennis futurus, cauſa in occulto. Curabo, ut tibi & ſociis tuis, locus commodus apparetur, unde celebritatem ingreſſus ejus ſpectare poſſitis.* Gratias ei egi, & dixi, nuncium hunc de acceſſu ejus, mihi pergratiſſimum eſſe.

Die conſtituto ingreſſus eſt *Pater*. Vir fuit ſtaturæ, & ætatis, mediocris, aſpectu decorus, vultum præ ſe ferens quaſi miſerantis. Veſtitus erat toga, ex panno nigro, ſincero, cum manicis largis, & Capa. Veſtis interior ex lino erat, elegantiſſimo

certo

certe & albiſſimo,usq; ad pedes demiſſa, cum balteo itidem candido,ex lino. Liripipium etiam geſtabat circa collũ, ex lino puriſſimo. Chirothecas habebat ſumptuoſas,&gemis ornatas.Calceos hyacinthinos ex holoſerico.Collum usq; ad humeros nudum.Galerus,figura galeæ erat,aut *Montera*, ut vocant *Hiſpani*: ſub qua propendebant cincinni ejus,ſubcriſpi,& modo decenti compoſiti. Color eorum ſubniger,quemadmodum & barbæ,quæ in figuram rotundam tonſa erat.Vehebatur autem in cathedra ſplendida, ſine rotis,lecticæ more: binis equis,magnifice phaleratis,ex holoſerico cæruleo, auro intexto,cathedram ad utrunq; finem ſupportantibus:una cum duobus curſoribus, ad utrumq; cathedræ,pari ornatu. Cathedra ex cedro erat, inaurata, atque cryſtallo ornata:niſi quod pars anterior quadras haberet ex ſapphiris, auro interſtinctis,poſterior autẽ ſimiles ex ſmaragdis coloris Peruviani.Etiam in medio verticis cathedræ,Sol erat, ex auro radians: & in fronte ejus *Cherub parvus*, alis expanſis,ex auro itidem.Operimentum cathedræ erat pannus, ex filis aureis, cum ſerico cœruleo.Cathedram præibant quinquaginta Juvenes, in tunicis laxis,ex ſerico itidem albo,calceis autem ex holoſerico cæruleo &galeris ex eodẽ, cum plumis elegantibus, diverſorum colorum, galerum ambientibus, in formam chordæ. Proxime ante cathedram incedebant duo viri, capitibus nudis, veſtiti linteo albo, usq; ad talos demiſſo, & ſuccincti calceis itidem ex holoſerico cæruleo: qui geſtabant,alter crucem,alter pedum paſtorale:neutrum ex metallo,ſed crucem ex Xylobalſamo,pedum ex cedro. Equites comitabantur nulli, nec ante, nec pone cathedram, ea (credo) ratione, ut tumultus omnis, & ſtrepitus, evitarentur. Poſt cathedram ſequebantur Magiſtratus & Fraternitates urbis.Sedebat ſolus, ſuper pulvinar,ex holoſerico quodam hirſutiore,coloris cærulei: ſub pedibus autem veſtem ſtragulam habebat, ex ſerico item, colorum diverſorum,ſimilem Perſicæ quidem, ſed elegantiorem.Dextram,qua ibat,ſuſtulit nudam, populo benedicens,ſed cum ſilentio.Plateæ ita erant ordinatæ, ut via ampla pateret,nullibi intercluſa: neq; (credo) acies unquam in exercitu,ordinata melius fuit, quam populus,eo tempore, in plateis. Quin & intra feneſtras ipſas,non indecenter ſtabant ſpectatores,ſed quisq; velut ordine ſuo locatus. Celebritate finita, *Judæus* mihi dixit: *Per aliquot jam dies, detinebor, quo minus vobiſcum,pro ſoluto, & ut cupio, verſari poſſim*: *eo quodà præfecto urbis,munus mihi demandatum eſt ut viro huic ſummo inſervirem.* Triduo poſt,*Judæus* ad me reverſus eſt, & dixit: *Bonis avibus huc adveniſtis: Pater enim domus Salomonis, de veſtra in hac urbe mora, certior factus eſt: mihiq; mandavit, ut renunciem vobis,ſe univerſam ſocietatem veſtram ad conſpectum ſuum admiſſurum,ſeorſim etiam,cum uno aliquo veſtrûm, quem ad hoc deligetis,collocuturum. Cui rei diem perendinum deſignavit. Quoniam autem vos, benedictione ſua impertire,in animo habet: tempus ante meridianum præſtituit.* Die & hora præfixis venimus: ego autem, à ſociis meis, ad privatum illud colloquiũ, deputatus ſum. Invenimus eum,cubiculo ſpecioſo, aulæis ſplendentibus inſtructo, & tapetibus ſtrato,absq; ullo gradu aſcenſus ad cathedram ubi ſedebat. Sedebat ſuper ſolium humile, magnifice ornatum, ſupra caput autem habebat conopæum, ex ſerico cæruleo,auro eleganter intertexto. Conclave hominibus vacuum erat,niſi quod ab utroq; latere ſolii,honoris ergo,ſtabat ſervus, albis veſtibus indutus. Veſtis ejus interior ſimilis fuit illi, qua amictum eum vidimus in platea. Sed loco Togæ,indutus erat pallio,cum Capa,ex panno nigro, admodum ſincero,circa humeros revincto.Sub ingreſſum noſtrum, prout edocti fueramus, inclinavimus nos ſubmiſſe: cumq; prope ſolium acceſſiſſemus,erexit ſe in pedes,dextram ejus exuta chirotheca attollens, in modum benedicentis: nos autẽ ſinguli,fimbriam Liripipii ſui,proni, exoſculati ſumus. Hoc facto, reliqui ex ſociis meis receſſerunt, ego autem ſolus manſi. Tunc innuit adoleſcentulis,ut illi quoq; ſe ſubducerent,meq; juxta aſſidere voluit, atque *lingua Hiſpanica*, ad hunc modum, exorſus eſt.

Benedicat tibi *Deus*, fili mi, gemma præcipua, ex iis quas habeo,te impertiar: etenim haud gravabor,propter *Dei* & hominum amorem,ſtatum verum *Domus Salomonis* tibi revelare. Fili, ut perſpicue cognoſcas ſtatum verum *Domus Salomonis*, hoc ordine procedam. Primo declarabo *finem fundationis* noſtræ: Secundo *apparatum & inſtrumenta*, quibus ad *opera* inſtruimur: Tertio *officia diſtincta, & functiones*,quæ ſociis noſtris aſſignantur:Poſtremo,*ordinationes*,*& ritus*, quibus utimur.

Finis fundationis noſtræ,eſt cognitio cauſſarum, & motuũ,ac virtutũ interiorum in natura,atq; terminorũ imperii humani prolatio,ad omne poſſibile.

Apparatus autem, & *inſtrumenta* noſtra, hæc ſunt. Habemus *cavernas* amplas,& profundas, diverſarum altitudinum. Profundiſſimæ earum deprimuntur usq; ad ſexcentas orgyas. Atq; nonnullæ ex iis effoſſæ ſunt ſubter magnos montes, adeo ut ſi altitudinem cavernæ ſimul conferas, profunditatem habent aliquæ earum trium milliarum. Reperimus enim altitudinem montis,usq; ad planum,& altitudinem *cavernæ* à plano, idem revera eſſe,utrumq;,æque à Sole, & radiis cœleſtibus, & aëre aperto,remotum. Has *Cavernas Regionem infimam* vocamus. Iisdem autem utimur, ad omnes coagulationes, indurationes, refrigerationes, & conſervationes corporum. Utimur etiam iis, ad mineras naturales imitandas; atq; ad productionem novorum metallorum artificialium, ex materiis & cæmentis,quæ ibi præparamus,& in multos annos ſepelimus. Utimur illis quandoq;(quod mirum videri poſſit,) ad curationem quorundam morborum,& prolongationem vitæ, in aliquibus *Eremitis*,qui illic vivere præoptant, bene inſtructi omnibus rebus neceſſariis, qui certe vivaciſſimi ſunt; à quibus etiam multa addiſcimus.

Habemus etiam alias *ſepulturas* corporum naturalium, & materiarum, non in concavo aliquo, ſed in ipſa terra contigua, ubi complura cæmenta condimus,ut *Chinenſes* condunt *porcellanam* ſuam. Sed nos ea habemus majori varietate, & nonnulla ex iis elegantiora,quam *porcellana Chinenſis*. Quin & habemus *ſtercorationum*, & *fimorum* varietatem magnam,item *congeſtionum* & maſſarum aliarum, quæ terram impinguant,& fertilem reddunt.

Habemus *Turres* præaltas, quarum altiſſimæ, usque ad altitudinem ſemi milliaris, linea perpendiculari,inſurgunt. Nonnullæ vero earum ſupra montes excelſos ſitæ, ita ut, ſi altitudinem montis & altitudines *turris* ſimul componas, extenditur

altitudo

altitudo in aliquibus earum, usq; ad tria milliaria ad minimum. Hæc autem loca *Regionem ſupremam* appellamus, æſtimantes aeris tractum univerſum, inter ſupremam & infimam, pro *Regione aeris media*. Utimur his *turribus*, prout altitudinibus & ſitibus earum diverſis convenit, ad inſolationes, refrigerationes, cõſervationes, & ad meteora diverſa ſpectanda, veluti ventos, pluvias, nives, grandines, & aliqua ex meteoris ignitis. Atq; etiam, ſupra eas, in aliquibus locis, ſita ſunt habitacula *Eremitarum*, quos quandoq; viſitamus, atq; inſuper, quid obſervare debeant, edocemus.

Habemus *lacus* magnos, tam ſalſos, quam dulces, utimur autem iis, ad ſuppetendos nobis piſces, aves item paluſtres & aquaticas, omnis generis. Utimur etiam iis ad ſepulturas corporum nonnullorũ naturalium. Differentiam enim operationis invenimus, in rebus, quæ in terra ſepeliuntur, aut in aere ſubterraneo, & iis quæ in aqua ſubmerguntur. Habemus *ſtagna*, in quorum nonnullis, aqua dulcis percolatur ex ſalſa, in aliis autem, per artem, aqua dulcis in ſalſam mutatur. Habemus inſuper *rupes*, in medio Maris, & loca quædam aprica ad littora ipſa, pro quibusdam operibus efficiendis, in quibus Aura Maris requiritur. Habemus quoq; *gurgites* rapidos, & *cataractas*, ad uſum complurium motuum violentorum, ad ſimilem uſum: habemus *Machinas* complures, quæ ventos excipiant, multiplicent, & roborent.

Habemus etiam *puteos* multos, & fontes artificiales, ad imitationem naturalium ſcaturiginum, & balneorum, factos, vitriolo, ſulphure, calybe, ære, plumbo, nitro, & aliis mineralibus tinctos: habemus inſuper *puteos*, & receptacula parva, ad rerum multarum infuſionem; ubi aqua, (currens ſcilicet) virtutem corporum, melius & vivacius, quam in vaſis, & catinis, excipit. Inter quos habemus aliquos, in quibus conficitur *Aqua*, quam vocamus; *Paradiſi*, per præparationes quasdam noſtras, valde ſalubris & efficax facta, ad ſanitatẽ, & longævitatẽ.

Habemus etiam *ædificia* ampla & ſpatioſa, in quibus *imitamenta & repræſentationes meteororum* exhibemus: veluti, nivis, grandinis, pluviæ, pluviarum artificialium ex corporibus miſtis non aquis, tonitruum, fulgurum, coruſcationum, & generationũ inſectorum & animalculorum in aere, veluti ranarum, muſcarum, locuſtarum & aliorum.

Habemus etiam *cubicula* nonnulla, quæ *cubicula ſanitatis* vocamus, ubi aerem ad libitum tingimus, & temperamus, prout ad curationes complurium morborum, & conſervationem valetudinis, conducere, & proprium eſſe, judicamus.

Habemus etiam *balnea* pulchra, & ampla, ex diverſis mixturis, ad curationem complurium morborum, & corporis humani reſtaurationem ab arefactione; alia item ad roborationem, & confortationem nervorum, partium vitalium, atque ipſius corporis ſucci & ſubſtantiæ.

Habemus etiam *pomaria*, & *hortos* amplos & varios, in quibus, non tam nobis cordi eſt, pulchritudo ambulacrorum & ſimilium, quam varietas terræ, & ſoli, diverſis *arboribus* & *herbis* proprii. Aliqui autem eorum, *arboribus & baccis* conſiti ſunt, ad potuũ compluragenera conficienda, præter vineas. In his etiam experimenta facimus, inſitionum, & inoculationum, *arborum*, tam ſilveſtrium, quam fructiferarum, quæ multos & magnos effectus producunt. Atq; efficimus per artem, in iisdem *pomariis* & *hortis*, ut fructus & flores proveniant citius aut ſerius, quam pro tempeſtate ſua: item, ut minoribus intervallis pullulent, germinent, & fructum ferant, quam natura ſua conſueverunt. *Arbores* etiã & *plantas* grandiores efficimus, quam pro natura ſua; & fructus earum majores & ſuaviores; atq; ſapore, odore, colore, & figura differentes à ſpecie ſua: & multos ex iis ita præparamus, ut ad *uſus Medicinales* valeant. Habemus etiam modos, per quos *plantæ* complures, per ſolas terræ mixturas, absque ſemine, exurgere, & creſcere faciamus: atq; etiam novas, & incognitas *plantas* educimus, à vulgaribus differentes, atq; *plantas*, ex una ſpecie, in aliam tranſmutamus.

Habemus etiam *ſepta*, & *vivaria*, pro *beſtiis*, & *avibus*, omnigenis: quibus, non tam propter novitatẽ & raritatem, quam ad diſſectiones, & experimenta anatomica, utimur, ut ab iis, quid fieri poſſit, circa corpus humanum, lucem accipiamus. In quibus, mirabiles multos effectus reperimus, veluti vitæ in iis continuationem, licet nonullæ partes, quas vos pro vitalibus habetis, perierint, aut extractæ fuerint; reſuſcitationem nonnullarum, quæ ſpecie tenus, mortuæ erant, & ſimilia. Experimentũ etiam ſumimus ſuper illas, venenorum omnium, in antidotorum, & aliorum medicamentorum, tam Chirurgicorum, quam Medicinalium, ut corpori humano melius caveamus. Arte etiam reddimus alias majores, & proceriores, quam pro natura ſua, è contra, alias nanas facimus, & ſtatura juſta privamus: Præterea alias feraciores, & partu numeroſiores reddimus, quam natura earum fert, è contra, alias ſteriles, & generationi ineptas. Etiam colore, figura, & animoſitate, eas multis modis variamus. Procuramus etiam mixturas & copulationes animalium diverſarum ſpecierum, quæ novas ſpecies produxerunt, neq; tamen eas ſteriles, prout communis fert opinio. Inſuper, complura genera ſerpentum, vermium, muſcarum, piſcium, ex putrefactione producimus, quorum nonnullæ in perfectas ſpecies maturantur, ſicut aves, aut beſtiæ, aut alii piſces: & ſexu diſcriminantur, & generant. Neq; tamen caſu hoc facimus, ſed ſatis novimus, ex quali materia, quale animal ſit producibile.

Habemus etiam *piſcinas* particulares, ubi ſimilia experimur in piſcibus, quæ prius de beſtiis, & avibus diximus.

Habemus etiam *loca* propria, ad generationem ejusmodi *vermium*, & *muſcarum* quæ vobis incognitæ, & inprimis utiles ſunt: quales ſunt apud vos *bombyces*, & *apes*.

Non te remorabor, commemorando quales habemus *domus*, pro conficiendis, *vino*, *ſicera*, *cereviſia*, & aliis *potibus*, aut pro *panibus* omnimodis conficiendis: aut *culinas*, in quibus conficiuntur & præparantur jura, cibi rari & inuſitati, ad effectus ſpeciales. *Vina* habemus ex uvis: *potus* item ex aliis ſuccis fructuum, decoctionibus granorum & radicũ & mixturis mellis, ſacchari, mannæ, fructuum multorum (ſicut in uvis faciunt) paſſorum, etiam ex lachrymis arborum, & medullis arundinum. *Potus* autem iſti ſunt ætatum diverſarum, nonnulli uſque ad annum quadrageſimum ſervati. Habemus etiam *potus medicatos* ex infuſionibus & mixturis diverſarum radicum, herbarũ, aromatum, quin & additis quandoq; carnibus, ovis, lacticiniis, & aliis eſculentis, ex quibus nonnulli ſunt inſtar cibi & potus conjunctim, adeo ut complures, pręſertim ætate decrepita, ex illis ſolis vivant, cum exiguo, aut nullo uſu, cibi, aut panis. Atq; ante omnia contendimus, ut *potus* tenuiſſimarum partium conficiamus, quo facilius in corpus ſe inſinuent, ſed abſque omni mordacitate, acrimonia, aut corroſione: adeo ut nonnulli eorũ, ſuper dorſum manus impoſiti, poſt exiguam morã, inſenſibiliter ferme ad palmam penetrabunt; qui tamen, linguam, aut palatum, non mordebunt.

Habemus

Habemus etiam *aquas* quas ita maturamus, ut nutritivæ plane fiant, & in potus excellentes evadant; unde complures alio potu uti nolint. *Panes* habemꝰ ex diverſis granis, radicibus, nucibus, & glandibus, aliquos etiã ex carnibus, & piſcibus arefactis, cum fermentorum, & ſalitionum generibus variis, quorum alii, mirum in modum, appetitum excitãt, alii ita nutritivi, ut ex iis ſolis, abſq; alio cibo, complures vivant, qui tamen longævi plerumq; ſunt. *Cibos* habemus, quos ita tundimus, inteneramus, & mortificamus, ſed tamen abſq; aliquo gradu putredinis, ut calor ſtomachi debilis eos facile in chylum bonum vertat, non minus quam calor ſtomachi fortis operari poſſit in cibos communes. *Genera* quædã *cibi, panis, & potus*, habemus, quæ ſumta diutius quam pro conſueto, jejunium tolerare facient: alia item, quibus qui inſueſcunt, carne ſiunt duriore, & ſolidiore, quam antea: tum & robur ipſorum, ad motum quemlibet, augetur & intenditur.

Habemus etiam *diſpenſatoria*, vel *officinas pharmacorum*: in quibus facile eſt exiſtimare, cum nos tanta copia & varietate plantarum, & animalium, præ vobis in *Europa* abundamus, (etenim ſatis novimus quid apud vos inveniatur,) *Simplicia* item, *Pharmaca*, & *ingredientia* ad *Medicinas*, tanto debere eſſe magis varia, & multiplicia. Ibi quoq; *pharmaca* habemus, ætatũ diverſarũ, & fermentationis diuturnæ. Quantum vero ad *medicinarum præparationes*, non ſolum *diſtillationes* omnigenas exquiſitas, & ſeparationes, habemꝰ, præcipue autem per calores lenes, & percolationes, per diverſa lintea, lanea, ligna, imo & ſubſtantias ſolidiores, ſed multo magis componendi modos excellentes, per quos compoſitorum incorporationem talem aſſequimur, ut videantur ferme ſimplicia naturalia.

Habemus etiam *artes* complures *mechanicas*, vobis incognitas, & materias per eas confectas, veluti *papyros, lintea, ſerica, textilia, conſuta* ex *plumis* elegantiſſime ſplendoris mirabilis; *tincturas* & *infectiones colorum* pulcherrimas, & alia complura. Quin & *officinas* etiam aliquarum artiũ prædictarum, tam earum, quæ in uſum communem receptæ non ſunt, quam earũ quæ ſunt. Etenim ſcire debes, ex iis quæ jam recenſui, complura per univerſum regnum in uſu eſſe, quamvis, ſi ab inventione noſtra fluxerint, eorumquandoq; exemplaria, tanquam primigenia, & optime elaborata, in domo noſtra retinemus.

Habemus etiam *fornaces* valde diverſas, quæque gradus *calorum* diverſos exhibent & ſervant, *caloris* ſcilicet acris & celeris, robuſti & pertinacis, lenis & moderati, ſufflati, tranquilli, humidi, ſicci, & ſimilium. Sed ante omnia *calores* miniſtramus, ad imitationẽ *caloris Solis*, & cœleſtium, qui pertranſeunt inæqualitates multiplices, & veluti orbes, progreſſus, & periodos, per quas opera mirabilia educimꝰ, nec non habemus imitationes *caloris* fimorum; & ventrium animalium, atq; ſanguinis & corporum ipſorum: fœnorum, & herbarũ dum humidæ ſunt congeſtarum & concluſarum: calcium vivarum, & rerum aliarum. Item habemus *inſtrumenta*, quæ *calorem* excitant, per motum tantum: atq; inſuper *loca* ad *inſolationes* fortes, & rurſus *loca ſubterranea*, quæ vel natura, vel arte, *calores* excitant. Hos *calores* diverſos exhibemus, prout natura operationis, quam deſignamus, poſtulat.

Habemus etiam *Domus Perſpectivæ*, ubi experimenta exhibemus omnium *Luminum* & *Radiationũ*; Omnium quoq; colorum; atq; ex corporibus diaphanis & incoloratis, repræſentamus *colores* ſingulos: non in forma iridum gliſcentes, (ut fit in *gemmis*, & *priſmatibus*,) ſed per ſe, ſimplices, & conſtantes. Præterea exhibemus omnem *radiorum multiplicationem*, adeo ut *lumen* ejaculemur, ad diſtantias magnas; illiq; eam virtutem, & fortitudinem indimus, ut per hujuſmodi *lumen*, cerni poſſint lineæ & puncta tenuiſſima. Exhibemus omne genus *luminũ* tinctorum, & coloratorum, atq; omnes eluſiones & deceptiones viſus, in figuris, magnitudinibus, motibus, coloribus; omnes *demonſtrationes umbrarum*, & *imaginum* in aere volitantium. Invenimus quoq; media complura, apud vos ignota, *luminis* originalis producendi, ex diverſis corporibus. Rurſus, *artificia* invenimus, per quæ objecta valde remota, in oculos incurrant, veluti, in Cœlo, & aliis locis remotis. Imo etiam quæ prope ſunt tanquam ex longinquo oſtendimus, & quæ ex longinquo tanquam prope, fictas ad libitum exhibentes diſtantias. Præterea habemus *oculorum adminicula*, quæ biſoculis veſtris, & ſpeculis, uſu, longe præſtant. Habemus etiam *artificia*, & *perſpicilla*, quibus corpora minuta & puſilla, diſtincte & perfecte cernimus; veluti membra, & colores, muſcarum exiguarum, & vermium; grana & glacies in gemmis alias non viſibiles; plurima in urinis, & ſanguine, alias item non viſibilia. Porro exhibemus *artificiales irides, halones, circulos, vibrationes* & *trepidationes luminis*. Denique exhibemus omnes *modos reflectionis, refectionis*, & *conduplicationis* objectorum.

Habemus etiam *gemmas* omnium generum, multaſque earum pulcherrimas, & vobis incognitas; item *cryſtalla*, & *vitra* diverſorum generum, inter ea autem quædam ex *metallis vitrificatis*; & nonnullis materiis aliis, præter eas, ex quibus apud vos *vitra* conficiuntur. Tum complura etiam *foſſilia*, quæ vos non habetis. *Magnetes* item virtutis prodigioſæ, & *lapides* alios raros, tam naturales, quam artificiales.

Habemus etiam *Domos ſonorum*, ubi experimur & demonſtramus ſonos omnes, eorumq; generationes. Habemus *harmonias*, quæ apud vos in uſu non ſunt, miſcentes non tantum b[illegible]llud acutum & molle, ut vos, ſed *quadrantes ſonorum*, & ſonos tremulos aliquos dulciſſimos. Habemus *inſtrumenta* complura *muſica*, quæ vobis nondum innotuerunt, aliqua eorum melodiam exhibentia ſuaviorem, quam veſtra. *Campanas* quoque & *tintinnabula* ſoni jucundiſſimi. Exhibemus *ſonos* exiles tanquam magnos & graves; ſimiliter tanquam extenuatos, & acutos. Dein fingimus *trepidationes* plurimas ex *ſonis*, qui in ortu ſuo primo integri ſunt. Exhibemus atq; imitamur, *ſonos* omnes articulatos, & literas, item *Voces*, & *Cantus*, quadrupedum, & avium. Habemus quoq; *adminicula auditus*, quæ auribus appoſita, majorem in modum ſenſum ipſum, & *ſonorum* delationem, promovent. Habemus vocum reflexiones, (quas *Echo* dicitis,) complures mirabiles, & artificiales, vocem non tantum multipliciter repercutientes & jactantes, ſed earum alias vocem augentes, alias extenuantes: nonnullas autem earum vocem articulatam reddentes differentem ab originali. Habemus ultimo, *Modos deferendi ſonos*, in *tubis*, & *concavis* aliis: ad magnam diſtantiam, atq; in lineis tortuoſis.

Habemus etiam *Domos ſuffituum & odorum*, ubi & experimenta *ſaporum* adjungimus. *Odores* ibi, (quod mirum videri poſſit,) multiplicamus & fortificamus. Imitamur *odores* naturales, efficientes ut *odores* omnigeni ex aliis mixturis expirent, quam ex genuinis. Similiter etiam *ſapores* imitamur; ita ut guſtum, quamvis accuratum, plane fallant. In *domo* hac continetur inſuper *confectionarium*, ubi conficimus *bellaria, placentas*, & hujuſmodi alia, tam humida, quam ſicca: imo & condimus ea cum rebus aliis dulcibus, gratiſſimis, præter ſaccharum, & mel. *Vina* ibi conficimus jucundiſſima, *lacticinia, jura,*

ſalſamenta,

ſalſamenta,& *acetaria*,grata certe ad guſtum, & vobis minime in uſu.

Habemus etiam domus *Machinarum*,ubi præſto ſunt *machinæ*,& *organa*, ad omnia genera motuum. Ibi tentamus celeriores educere *motus*, quam apud vos ullos habetis, ſive ex ſclopetis veſtris minoribus,ſive alia quacunque *machina*. Tentamus item *motus* reddere faciliores, & intenſiores, eos multiplicando per rotas,&modos alios.Tum *motus* educimus fortiores & potentiores , quam vos habetis , in majoribus veſtris bombardis, & baſiliſcis quibuſcunq;.Exhibemus *tormenta bellica*, & *machinas*,omnis generis;novas *mixturas pulveris pyrii*:*ignes Græcos* in aqua ardentes, & inextinguibiles: *ignes miſſiles* in omni varietate, tam ad voluptatē,quam ad uſum. Imitamur ibi *avium volatus*; gradus quoſdam habemus, & commoditates *vecturæ per aerem*, inſtar animalium alatorum. *Naves* habemus,& *ſcaphas*,quæ ſubter aquas navigare poſſint,&pelagi furores melius perferre: *cingula* etiam ad natandum, & ſuffulcimenta. Habemus *horologia* complura exquiſita,& alios *motus* aeris & aquarum,in orbem,& vices,revertentes;item *motus* nonnullos perpetuos. Imitamur *Motus* Animalium, in *ſimulachris* eorum: veluti, in ſimulachris hominum, quadrupedum, avium,piſcium,& ſerpentum. Alios denique habemus *motus*,æqualitate inſignes,& ſubtilitate.

Habemus etiam *Domum Mathematicam*, ubi *inſtrumenta* omnia,tam *Geometrica*,quam*Aſtronomica*, exquiſitiſſima, repræſentantur.

Habemus etiam *Domum præſtigiarum*, ubi omnimodas *præſtigias*,*impoſturas & illuſiones*,& earum *fallacias*, exhibemus. Facile autem credetis,nos qui tot habemus vere naturalia,quæ admiratione moveant,poſſe etiam infinita hominum ſenſibus imponere;ſi ea in miraculum ornare,& exaltare vellemus.Verum nos omnem *impoſturam*,& *mendaciū*, odio habemus [illegible] inetiam ſociis omnibus domus noſtræ, ſub pœna ignominiæ & mulctæ, ſevere interdiximus, ne quid ex naturalibus artificioſo apparatu ementitum,oſtentent; ſed purum ſolum, & omni fuco,& affectatione miraculi,immune. Atq; hæ ſunt,(fili,)*Domus Salomonis* divitiæ.

Quantum ad *functiones & munera ſociorum* noſtrorum; duodecim habemus, qui in regiones exteras navigant,ſub aliarum nationum nomine,(noſtram enim terram nōn revelamus:) qui libros, materias & exemplaria experimentorum, ad nos perferunt. Hos *Mercatores lucis* vocamus.

Tres habemus,qui experimēta,quæcunq; in libris inveniuntur,colligunt. Hos *Deprædatores* vocamus.

Tres habemus,qui experimenta artium omnium mechanicarum;atq; etiam ſcientiam liberalium,inſuper & practicarum omnium, quæ in artem non coaluerunt,colligunt.Hos *Venatores* appellamus.

Tres habemus,qui ad nova experimenta ſe accingunt,prout ipſis expedire viſum fuerit.Hos *foſſores*, ſive *Operatores in mineris*,vocamus.

Tres habemus, qui experimenta reliquorum ſupradictorum,in titulos,& tabulas, digerunt, ut intellectus in ea melius agere poſſit, ad eliciēdas ex iis obſervationes,& axiomata.Hos *Diviſores* vocamus.

Tres habemus,qui adhoc ordinantur,ut in experimenta *ſociorum* ſuorum introſpiciant,& ex iis extrahant,& comminiſcantur inventa, quæ ad uſum vitæ,& practicam ſpectent,nec non quæ inſerviant ſcientiis, non ſolum quoad opera, ſed etiam ad liquidas cauſſarū demonſtrationes,modos eliciendi naturales divinationes, aut facilem & manifeſtam informationē,quæ ſint in corporib. ſingulis partes latentes,quæ virtutes?Hoc *Euergetas* appellamus.

Tum vero poſt multos *ſociorum* univerſorum conventus & conſultationes, qui labores & collectiones priores penitus introſpiciunt,&quaſi ruminantur; tres habemus, quibus curæ eſt, ex iis quæ jam ſub oculis ſunt,nova experimenta, lucis ſublimioris,atq; in naturam altius penetrantia,excitare, & dirigere. Hos *Lampadas* vocamus.

Tres habemus, qui experimenta ita injuncta & mandata re exequuntur, eorumq; ſucceſſus referunt.Hos *Inſitores* vocamus.

Poſtremo,tres habemus, qui inventiones & revelationes priores in natura, per experimenta, in *obſervationes majores*, *axiomata*, & *aphoriſmos*, erigunt,& promovent,quod faciunt, non niſi conſultatione, & colloquio, prius habitis, cum *ſociis* univerſis.Hos *Interpretes naturæ* appellamus.

Habemus etiam, (ut res ipſa poſtulat,) novitios quoſdam,& tyrones, ut ſucceſſio hominū ad experimenta& axiomata deſignatorum,non intercidat, præter famulos multos & miniſtros, tam viros, quam mulieres:hoc etiam apud nos in more eſt,ut accurate deliberemus, quæ ex inventis & experimentis noſtris,in lucē eductis, evulgari conveniat, quæ autem minime. Quin etiam jurejurando nos omnes aſtringimus, ad ea celanda, quæ celari decrevimus:etſi nonnulla ex iis,cum conſenſu, interdum *Regi*,aut *Senatui*,revelemus: alia autem omnino intra notitiam noſtram cohibemus.

Quantum ad *ordinationes, & ritus* noſtros, habemus *porticus* duas ſpatioſas,& pulchras. In quarum una,ordine collocamus, *exemplaria* rariorum omniū & præſtantiorum *inventionum*, in altera autem, *ſtatuas inventorum* inſigniorum, ibi ſtatuā videre eſt *Columbi* veſtri,qui primus *IndiasOccidētales* aperuit. Itidē *fabricatoris primi navium*. Item *monachi* veſtri, qui primus *tormenta* invenit *ignea*,& *pulverem pyriū*. Item *inventoris muſicæ*. Item *inventoris literarum*. Item *inventoris imprimendi typis*. Item *inventoris phænomenorum Aſtronomiæ*. Item *inventoris operandi in metallis*. Item *inventoris vitri*.Item *invētoris fili bombycini*.Item *inventoris vini*.Item *inventoris ſegetum & panis*. Item *inventoris ſacchari*.Atq; inventores hoſce omnes, apud nos ſervamus, ex traditione magis certa & fideli, quam apud vos habetur. Deinde habemus *ſtatuas*, *inventorum* compluriū inſigniorum ex noſtris, qui res, & opera nobilia invenerunt: Quæ cum ipſi non videritis, deſcriptiones eorū facere, nimis longum eſſet, tum in iiſdem recte intelligendis, proclive erit errare: Etenim *inventori* rei cujusq; dignioris, *ſtatuam* mox erigimus, eiq; *honorarium* ſatis liberale elargimur. *Statuarū* iſtarū, aliæ ex ære ſunt; aliæ ex marmore, & lapide lydio; aliæ ex cedro, & aliis lignis quibuſdā pretioſis, inauratis, & adornatis; ex ferro aliæ; aliæ ex argento, quædā ex auro.

Habemus etiam *hymnos* quoſdam, & *liturgiarum* formas, quas quotidie cantamus,& recitamus; quibus laudes ac jubilæa, & gratiarum actiones reſonamus *Deo*, propter mirabilia opera ſua: *precum* item formulas quaſdam, quibus auxilium & benedictionem ejus imploramus, ut labores noſtros dirigere & illuminare dignetur, atque in bonos uſus,& ſanctos convertere.

Poſtremo,apud nos in uſu eſt, præcipuas in *regno urbes*, ſubinde adire,& viſitare,in quibus,(prout occaſio ſe offert) talia *inventa* utilia revelamus, qualia nobis viſum fuerit. Prædicimus etiam,antequam adveniant,(id quod ad *naturales divinationes* pertinet,) *morbos epidemicos*, *peſtes*, *animalium noxiorum examina*, *famem*, *tempeſtates & procellas*, *terræ motus*, *inundationes aquarum*, *cometas*, *anni temperaturam*,& alia: quin etiam conſilia ſuper rebus hiſce damus, & quid populo facere conveniat, ad præventiones, & remedia, hujuſmodi *malorum*.

Dumq; hæc dixiſſet, ſe in pedes erexit: ego autem, ut edoctus fueram, in genua procubui, unde dextrā capiti meo imponens, dixit: *Benedicat tibi Deus, fili mi, huic itidem relationi, quam feci, Deus benedicat. Licentiam tibi concedo, in bonum gentium aliarum eandem evulgandi. Siquidem nos hîc in ſinu Dei vivimus, natio aliis penitus incognita.* Hæc locutus diſceſſit: Aſſignaverat autem bis mille circiter Aureos, muneris loco, mihi & ſociis meis numerandos. Largitores enim magni ſunt, ubicunque venerint, &c.

F I N I S.

FRANCISCI BACONI, BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII,

HISTORIA REGNI HENRICI SEPTIMI, ANGLIÆ REGIS.

OPUS VERE POLITICUM.

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI.

ANNO cIↄ Iↄc LXIV.

Vv

Illuſtriſſimo & Excellentiſſimo PRINCIPI

CAROLO,

PRINCIPI WALLIÆ, DUCI CORNUBIÆ, COMITI CESTRÆ, &c.

Excell. Princeps!

UT in parte recognoſcerem Debitum infinitum, quo Celſitudini *veſtræ obſtrictus ſum, operam dedi, ut Honorem exhiberem, Memoriæ* Regis *illius* Angliæ, *qui ex Progenitoribus* Regis Patris veſtri, *& veſtri ipſius fuit poſtremus: Cui* Regi *utraq;* Unio *quodammodo attribui poſſit: Quandoquidem illa* Roſarum *in ipſo conſummata fuit, illa vero* Regnorum *fundata & inchoata. Quinetiam, Tempora ejus celebrari merentur. Vir enim Prudens fuit, & Rex Egregius: Tempora nihilominus ſua turbida, & Mutationum & Eventuum rariorum plena. Etenim in* Temporibus *idem uſu venit, quod in* Viis: *ut alia ſint magis Acclivia & Declivia, alia vero magis Plana & Æquabilia. Quorum alterum Genus* Temporum *Viventibus commodius, alterum Scribentibus gratius. Neutiquam eum aſſentatione colui, ſed Imaginem ejus ad vivum excepi; quantum fieri potuit, ſtando tam procul, & luce paulo obſcuriore. Verum eſt,* Celſitudinem *veſtram ante oculos habere, Exemplar Incomparabile,* Regis Jacobi Patris veſtri: *Attamen, non abs re vobis fuerit, unum ex Antiquioribus etiam Exemplaribus intueri.* Deus Opt. Max. Celſitudinem *veſtram conſervet incolumem.*

Celſitudinis veſtræ Servus
Humillimus & Devotiſſimus
FR. S. ALBAN.

HISTORIA REGNI HENRICI SEPTIMI, REGIS ANGLIÆ.

POſtquam *Richardus* ejus Nominis *Tertius*, de Facto *Rex*, ſed Titulo & Regimine *Tyrannus*: atq; ita hucusq; appellatus & habitus, Ultione divina, exulis Expeditionē fortunante, in prælio apud *Boſvvorth*, victus fuiſſet & interfectus: ſucceſſit ei in Regno, *Comes Richmondiæ*, exinde *Rex*, *Henricus Septimus* appellatus. *Rex* ſtatim à Victoria, ut qui ſub Matre admodum pia, & devota, educatus fuiſſet: atq; Naturæ ſuæ ductu, Sacris operandis deditus eſſet; Canticum *Te Deum* cantari ſolenniter juſſit, toto exercitu præſente, in Loco ipſo, ubi pugnatum fuerat. Ipſe autem, magno Applauſu, & lætis Acclamationibus, Militari quadam electione, aut Recognitione, *Rex* eſt ſalutatus. Interim, Corpus *Richardi*, poſt multas Injurias & Contumelias, (quæ pro Commemorationibus Funebribus, & Exequiis, plebi, verſus Tyrannos, eſſe conſueverunt) obſcure ſepultum eſt. Etſi enim *Rex* ipſe, qua fuit Nobilitate, *Fratribus Monaſterij* de *Leiceſtria* mandaſſet, ut honorifice humaretur, attamen Religioſi ipſi (à Vulgi affectibus haud im̄unes) hoc facere neglexerunt: Neq; tamen propterea ullius Reprehenſionem aut Cenſuram ſubierunt: Cum nemo ullum Ignominiæ aut Contumeliæ Genus, in eum Virū injurioſum fuiſſe exiſtimaret, qui propriis Manibus *Henrici Sexti* (Principis innocentiſſimi) Carnifex fuiſſet; Qui necem etiam Fratris ſui *Clarentiæ Ducis* procuraſſet; Qui *Nepotes* ſuos, primo Juventutis flore (quorum Alter eo tempore Rex ejus erat Legitimus: Alter quoq; in futuro, ſi aliquid Fratri humanitus contigiſſet) occidiſſet; Qui deniq; gravi infamia laboraſſet, quod *Uxorem* ſuam veneno ſuſtuliſſet; ut ad Inceſtuoſas cum *Nepti* ſua Nuptias lectum ſterneret. Quanquam autem Princeps fuiſſet in Militari Virtute probatus, atq; Honoris Anglici Aſſertor ſtrenuus, Legislator item bonus, in Levamen & Solatium Vulgi; tamen omnium Opinione, longe, Virtutib. & Meritis ejus, præponderabant Parricidia & Scelera; Quin & Opinione Prudentium, ipſæ illæ Virtutes habitæ ſunt potius, pro Rebus Affectatis & Fictis, ut Ambitioni ſuæ velificaret, quam pro Dotibus Naturæ ſuæ aut Judicio inſitis. Itaq; notatum eſt, à Viris perſpicacioribus (qui priora Geſta ejus ad poſteriora trahebant) eū, etiam tempore Regni Fratris ſui *Edvvardi Quarti*, in hoc callide & ſecreto incubuiſſe: ut Fratris Regimini Invidiam & Odiū conflaret: Cum expectaret, & quaſi divinaret, Regem, propter Luxum & Intemperantiam, diu non victurum, ſed Filios ſuos, tenera adhuc ætate, relicturum: Tum vero ſatis noverat, quam facilis eſſet Aſcenſus, à faſtigio *Protectoris*, & primi Regii ſanguinis Principis, ad ipſam Coronam. Atq; ex hoc Ambitionis profundæ Fonte promanaſſe, quod, tam ſub Tractatum illum Pacis & Fœderis, inter *Edvvardum*, & *Ludovicum Undecimum Galliæ* Regem, icti, & colloquio utriusque Regis apud *Piqueneam* firmati, quam alias, *Richardus* tunc *Gloceſtriæ Dux*, Pacem pro viribus impugnaſſet, & à parte Honoris ſtetiſſet, Exiſtimationem ſuam in Fratris contumeliam attollēs, oculos omnium (præſertim Nobilium & militum) à Fratre in ſeipſum convertere cupiens: quaſi Rex, vita ſua luxurioſa, & minus nobili conjugio, effœminatus factus eſſet, minusque Honoris ſenſu, & Reipublicæ cura, quam Regem deceret, tangeretur. Quatenus vero, ad Leges illas Salubres, & Politicas, quæ ejus tempore introductæ erant & ſancitæ, interpretabantur Homines, eas nihil aliud fuiſſe, quam Tyranni ineſcationes, & Lenocinia, quibus ſe Populo oſtentaret, eorumque benevolentiam captaret: cum ſibi ipſi conſcius eſſet, quod plane deeſſet ſibi verum Obedientiæ Subditorum Vinculum; Jus ſcilicet ad Regnum, Legitimum. At *Henrico*, in Introitu in Regnum ſuum, & in ipſo Momento, quo Corona ad ipſum delata eſt, occurrit res perplexa prorſus & nodoſa, nec facile ſolubilis: quæq; poſſet Regem vel prudentiſſimum, præſertim in Regni ſui Novitate, perturbare, & in diverſas partes trahere; Atque eo magis, quod erat hujuſmodi Res, quæ moram & Deliberationem non pateretur, verum neceſſe foret, de ea, ſimul & deliberare, & ſtatuere. Evenit, ut in ejus Perſona, tres Tituli diverſi, quibus Regnum ſibi vendicare poſſet, concurrerent. Primus erat Titulus *Reginæ* ſuæ *Elizabethæ*; Cui etiam acceſſerat Pactum illud, quo ſe Proceribus,

quorum auxiliis Regnũ adeptus eſt, obſtrinxerat, de Nuptiis cum illa contrahendis, Quod illum in jure ejus regnaturum, haud obſcure ſubinnuebat. Secundus, vetus ille, & tam Jure quam Armis diſceptatus Titulus, inter *Familias Lancaſtriæ* & *Eboraci*; Quarum alteri, *Lancaſtriæ* ſcilicet, ipſe ſe pro Hærede gerebat. Poſtremus erat Titulus *Gladij* & *Armorum*, quod Victoria ſibi aditum feciſſet, & quod *Rex*, qui in poſſeſſione Regni fuit, in pugna fuiſſet occiſus. Horum Titulorum Primus, maxime erat favorabilis, quique animos Subditorum ſibi potiſſimum conciliare poſſet; qui per ſpatium viginti duorum Annorum, quibus *Edvvardus Quartus* regnarat, opinionem penitus imbiberant, de Jure *Roſæ Albæ* ſive *Familiæ Eboracenſis*; atq; in eam Stirpem, propter benignum & gratioſum ejusdem *Edvvardi*, præcipue poſterioribus vitæ ſuæ Annis, Regimen, propendebant. Attamen obverſabatur ei ante oculos cogitatio illa, quod ſi huic Titulo inniteretur, precario fere Rex futurus fuiſſet, atq; Matrimoniali potius Jure, quam vere Regio imperaturus; Jure Regni in Perſona *Reginæ* ſuæ permanente: quę ſi deceſſiſſet, vel prole relicta, vel ſine Liberis, neceſſe illi fuiſſet Regno cedere, & in Fortunam privatã redigi. Et licet magna Spes ſubeſſet, quod Comitiorum ſuffragiis, Regnum in Perſona ſua, durante Vita ſua, continuare, & ſtabilire poſſet: Attamen reputabat ſecum Rex prudentiſſimus, haud parum intereſſe, ſi quis Actorum Civiliũ Auctoritate, in Regnum aſcitus eſſet, & ſi quis Regnũ Jure naturali, & Jure Sanguinis, obtineret. Neque defuerunt, eo tempore, Rumores & Suſurri ſecreti (qui poſtea vires nacti ſunt validas, & magnas perturbationes pepererunt) quod ſcilicet, duo illi *Edvvardi Quarti* Filii, (aut ſaltem ex illis Alter) qui in Turri Londinenſi dicebantur eſſe ſublati, re vera Mortui non eſſent, ſed clanculum è Cuſtodia emiſſi, & adhuc viverent. Quod ſi verum fuiſſet, actum eſſet de Titulo *Vxoris* ſuæ *Elizabethæ*. Ex altera parte, ſi Juri proprio & in Perſona ſua inhærenti, tanquam *Hærede Familiæ Lancaſtrenſis*, inſiſteret, ſatis ſciebat, Titulum illum, à Comitiis Parlamentariis, jampridem damnatum fuiſſe, & totius Populi præjudicio excluſum: Quodq; hæc Res ad ad Exhæredationem *Familiæ Eboracenſis*, tunc pro indubitatis Regni Hæredibus habitæ, manifeſto tendebat: Animoq; providebat fore, ut ſi nullos ex *Elizabetha* Liberos progigneret, in quibus Jura utriusq; *Familiæ* coaleſcerent, tunc veteres illæ Diſcordiarum & Bellorum inteſtinorum Flamæ, & Incendia, iterum redire, & redivivæ factæ, per omnia graſſari poſſent. Quatenus verò ad Jus *Victoriæ* & *Armorum*; quamvis *Guilielmus Stanlejus*, poſt Militum à prælio Acclamationes, *Coronã* (non imperialem illam, ſed quam Ornamenti & Ominis cauſſa, *Richardus* ſecum in bellũ attulerat,) tunc forte inter Spolia repertam, Capiti *Henrici* impoſuiſſet, ac ſi Jure Belli Regno potitus eſſet; haud tamẽ oblitus erat, quibus Pactis & Legibus ad Imperium vocatus eſſet; Quodque ſi Jure Armorum regnare ſe prædicaſſet, non minus ſuæ Factionis Homines, quam alios omnes, in magnos metus conjecturus fuiſſet; Utpote quod ei poteſtatem feciſſet, Leges, pro libitu ſuo, abrogandi, & de Fortunis ac Opibus omnium ſtatuendi, & cæterarum Rerum quæ abſoluti ſunt Imperii: Quæ Res tam aſperæ & odioſę viſæ ſunt, ipſi *Guilielmo Normanno*, *Angliæ Regi*, (quem vulgo vocant *Conqueſtorem*) ut licet Victoris Jura reipſa exerceret, ad *Normannos* ſcilicet ſuos remunerandos, verbo tamen abſtinuerit: Neq; hoc jure ſe regnum tenere unquam profeſſus ſit, ſed illud titulari quodam Prætextu velaverit, in Teſtamento, & Deſignatione *Edvvardi Confeſſoris* fundato.

Verum *Rex*, pro Animi ſui Magnitudine, Aleam ſtatim jecit: Et incommodis ſe ex omni parte prodentibus, recte appenſis; & ſatis gnarus, inter regnum aut Tituli ſuſpenſionem, Leges Regni non permittere; Sive Amori erga Familiã ſuam reliqua poſt habens: Sive Titulũ illum præoptans, qui ſeſe ſiſteret maxime liberum, & independentem: Quin & Natura, atque Animi Conſtitutione, minime in longum proſpicere ſolitus, ſed veluti Fortunam, ut apud ſe per diem mereretur, conducere: Titulo *Lancaſtriæ* tanquam Principali niti decrevit: Reliquis autem duobus, (videlicet *Nuptiarum* & *Armorum*) pro Adminiculis tantummodo uti: Priore, ad ſecretam Invidiam leniendam; Poſteriore, ad Murmura & Contradictiones apertas compeſcendas: Minime oblitus, ipſum illum Titulum *Lancaſtriæ*, per tres continuas Regum Succeſſiones valuiſſe, atq; plane perpetuari potuiſſe, niſi per Judicii Debilitatem, in Principe poſtremo regnante, defeciſſet. Unde ipſo Prælii Die, qui fuit *Auguſti* viceſimus ſecundus, ſuo nomine, nulla facta Uxoris mentione, Regnum aſſumpſit. In quo conſilio, ad extremum usq; perſtitit, quod multarum ei Seditionum & Turbarum telam quandam texuit.

Rex harum Cogitationum plenus, ante ſuum à *Leiceſtria* Diſceſſum, *Robertum VVilloughbejum* Equitem Auratum, ad Caſtrum de *Sherry Hutton*, in Comitatu *Eboracenſi*, miſit, ubi in ſalva cuſtodia, juſſu *Richardi*, detinebantur, tam Domina *Elizabetha Regis Edvvardi* Filia, ad nuptias *Henrici* deſtinata, quam *Edvvardus Plantageniſta*, Filius & Hæres *Georgij* nuper *Clarentiæ Ducis*. *Edvvardus* iſte, traditus fuit à Caſtri Præfecto, per Mandatum *Regis* expreſſum, in Manus *Roberti VVilloughbeii*; Et per eum, magna cura & diligentia, Turri Londinenſi incluſus, ubi in arcta cuſtodia ſervatus eſt. Quod Factum *Regis* (Imperio mero, & Politicis Rationibus tantummodo ſubnixum) nõ ex eo proveniebat, quod Rex alicujus momenti putarat eſſe Fabulã illam, quam *Doctor Schavvus*, ad *Crucem D. Pauli*, in concione publicavit, de Natalibus illegitimis Liberorum *Regis Edvvardi*; in quo caſu *Edvvardus* iſte proximus fuiſſet Regni Hæres, (illa enim Fabula jampridem exploſa fuit) ſed quod in Animo fixum & conſtitutum apud ſe haberet, Perſonas quaſcunque eminentiores, ex Linea Eboracenſi oriundas, deprimere. In quo inſtituto, Rex perpetuo, ſive ex Affectus ſui pertinacia, ſive ex Judicii imbecillitate, potius ſe Partibus addictum præbuit, quam Regii Decoris memorem.

Quatenus ad Sponſam *Elizabetham*, Literas ad eam miſit, ut quamprimũ *Londinum* ſe conferret, ibiq; cum Regina vidua, Matre ſua, maneret. Quod paulo poſt illa præſtitit, multis ex Proceribus & Fœminis Nobilioribus, comitata. Interea *Rex* itineribus exiguis *Londinũ* verſus contendit, Populi Plauſibus & Acclamationibus eum ubiq; deducentibus, quæ proculdubio fuerunt ſinceræ, & minime ſimulatæ: Quod in eo cernere erat, quia tanta Alacritate, & Impetu fundebantur. Recipiebant enim

eum, veluti Principem cœlitus demiſſum, qui inveteratis, inter duas illas *Familias*, Diſcordiis finem imponeret; Quæ, licet temporibus *Henrici Quarti*, *Henrici Quinti*, & aliquibus Annis *Henrici Sexti*, ex una parte, & *Edvvardi Quarti* ex altera, lucidis Intervallis, & felicibus Ceſſationib9, gaviſæ eſſent: nihilominus perpetuo, veluti Nubes procelloſæ, Regno imminebant, novos Motus & Calamitates minantes. Et ſicut ex *Victoria* ejus, flexa ſunt Hominum Genua, ita ex *Nuptiis Elizabetha* deſtinatis, etiam & Corda.

Ipſe interim, pro ſumma ſua prudentia, (Affectuum & metuum populi non ignarus) ut Opinionem & Terrorem de Regno debellato diſſiparet, præceperat, ut Profectio ſua nihil Profectionis Militaris ſimile haberet, ſed potius Itineris pacifici, quali Reges, Animi cauſa Provincias ſuas peragrantes, uti ſolent.

Civitatem *Londini* Die Saturni ingreſſus eſt, ſicut & in Die Saturni Victoriã obtinuerat: Quem Diem Septimanæ, primum ex Obſervatione Eventuum, dein ex Memoria & Opinione, præ cæteris, tanquam ſibi fauſtum & proſperum ſubinde delegit.

Major Londinenſis, Comitatus Fraternitatibus Civitatis, ſolenni pompa, apud *Shore-ditch*, eum recepit: Ex quo loco, magna Procerum & Virorum primariorum caterva ſtipatus, Urbẽ ingreſſus eſt: Ipſe, non Equo, aut aperto aliqua Sella, aut Throno, ſed Curru clauſo vectus eſt, utpote qui Regni univerſi quondam Hoſtis publicatus, & Proſcriptus, ſatius ſibi duxit, Majeſtatem ſuam tueri, & Reverentiam ſui Populo incutere, quam Favorem ejus ullatenus aucupari.

Primum omnium Templum *D. Pauli* adiit; ubi minime volens populum citius, quam oportebat, oblivi ſci, ipſum Prælio Regnum adeptum, Vexillũ ſuum in Templo obtulit, & repoſuit, precibuſq; pro more ſolennibus interfuit, Hymnumq; *Te Deum*, iterum cantari fecit: Deinde, ad Palatium Epiſcopi Londinenſis, ubi Hoſpitium ei paratum erat, ſe contulit, atq; illic per aliquot dies manſit.

Dum ibi moraretur, Sanctius Concilium ſuum, adhibitis etiam aliis magnæ Dignitatis Viris, convocavit, in quorum præſentia Pactum ſuum, de ineundo cum *Elizabetha* Matrimonio, renovavit. Quod ut faceret, illud eum maxime impulit, quia ſub diſceſſum ſuum è *Britannia*, ſpem nonnullam ſummo cum artificio injecerat, (prout tunc Res ſuæ poſtulabant) ſe, ſi in Regno Angliæ obtinendo ſibi Res feliciter cederent, *Annam Ducatus Britanniæ* Hæredem, (quæ paulo poſt *Carolo Octavo Franciæ* nupſit) in Uxorem ducturum. Itaque ſuſpicio nonnulla oborta eſt, eum minus ſincere aut minus conſtanter ſe gerere, in Tractatu Matrimonii cum *Elizabetha*, omnium votis vehementer expetiti: Quæ etiam Fama, licet Sermonibus tantum Hominum jactata, miſeram *Elizabetham* miris modis afflixerat. Verum ille, optima fide agebat; Quin & hoc ab omnibus credi expetebat (ut hoc modo, Invidiam & Contradictiones, ad ea quæ animo volvebat, facilius reſtingueret) cum tamen apud ſe ſecreto ſtatuiſſet, ad Conſumationem Matrimonii non procedere, donec ſolennis ſua inauguratio, & Comitia Parlamentaria, celebrata eſſent. Quorum primum eo ſpectabat, ne Coronatio Sui ipſius, & Reginæ conjunctim (ut par erat) facta, ſpeciem aliquam Participationis in Jure Regni, præ ſe ferret; Alterum, ne in Jure Coronæ ſtabiliendo, in perſona ſua, (id quod Comitiorum Auctoritate ſe conſecuturum confidebat) vota Ordinum ullatenus in *Elizabetham* reflecterent.

Circa hoc tempus, in *Autumno*, verſus Finem *Septembris*, graſſari cœpit, tum in ipſa urbe Londini, tum in aliis Regni Partibus, Morbus quidã Epidemicus, tunc temporis novus: Cui, ex natura & Symptomatibus ejus, Febris Sudorificæ nomen indiderunt. Morbus iſte, breves ſortitus eſt Periodos, tam in Morbi ipſius Criſi, quam in Tempore Durationis ipſius: Quippe, qui eodẽ correpti erant, ſi intra ſpatium viginti quatuor Horarum non morerentur, ſecuri fere & ſine metu erant. At quoad ſpatium temporis, per quod Malitia Morbi duravit, incœpit quidem circa viceſimumprimum *Septembris* diem, ceſſavit autem ſub finem *Octobris* ſequentis: Adeo ut Feſtum Regiæ Coronationis, quod celebratum eſt ultimo *Octobris*, neutiquam procraſtinaverit aut impediverit; Neque itidem Comitia Parlamentaria, quæ intra ſeptem à Coronatione dies ſucceſſerunt. Fuit iſte Morbus, Febris peſtilentis genus quoddam; Neq; tamen (ut videtur) in Venis aut Humoribus ſedem occupans, cum non Puſtulæ, non purpureæ aut lividæ Maculæ ſequerentur, (Maſſa ſcilicet Corporis intacta:) Tantũ malignus quidam Vapor, & Aura, ad Cor advolavit, Spirituſque Vitales petebat & occupabat; unde Natura excitabatur ad eundem per Sudores emittendum & exhalandum. Patuit autem per Experientiã, quod Morbus iſte, Naturæ potius inſidiator erat, eamq; imparatam opprimebat, quam adverſus Remedia obſtinatus, ſi in tempore ſubventum foret. Etenim ſi Ægrotus, in æquabili temperamento, quoad Veſtes, & Focum, detentus eſſet, tepidumq; bibiſſet, & Cordialia etiam temperata ſumpſiſſet, unde Naturæ ipſius Opus, nec Calore irritaretur, nec Frigore repelleretur, plerumque Sanitas ſequebatur. Verum innumeri Homines ex eo ſubito occubuerunt, antequam Curationis Modus, & Regimen Ægroti, innoteſceret. Opinio erat. Morbum iſtum, neutiquam ex Epidemicis illis, qui ſimul contagioſi ſunt, & de Corpore in Corpus fluunt, fuiſſe: ſed à malignitate quadam, in ipſo Aëre: ex Prædiſpoſitione Tempeſtatum, & Mutationibus Cœli crebris, & inſalubribus, impreſſa, manaſſe: Atque brevis ejus Mora hoc ipſum indicabat.

In Vigilia Sanctorum *Simonis & Iudæ*, pranſus eſt *Rex*, apud Ædes *Thomæ Bourchieri*, *Archiepiſcopi Cantuariæ*, & *Cardinalis*: Et à *Lambitha*, per Prata profectus eſt, (Pontem tranſiens,) ad *Turrim Londinenſem*: Ubi die ſequenti duodecim Equites Vexillarios (quos vocant *Bonarrettos*) creavit. At Creationes Nobilium parca manu diſpenſavit: Etenim, licet Prælium nuper commiſſum fuiſſet, & Coronationis Celebritas prope inſtaret, tres tantum evexit. *Iaſpar Comes Pembrochiæ*, *Regis* Avunculus, promotus eſt in *Ducem Bedfordiæ*, *Thomas Baro Stanlejus*, *Regis* Socer, factus eſt *Comes Derbiæ*: *Edvvardus* autem *Courtnejus*, *Devoniæ*. Quamvis *Rex* etiã tunc apud ſe ſtatuiſſet, tempore Comitiorum, in plures Nobilitatis gradum conferre; Ita rem diſtribuens, ut civiliter admodum & decore, hujuſmodi Magnificentiis, partim Feſtum Coronationis ſuæ, partim Conventum Comitiorum, ornaret.

Sequuta poſt biduum Coronatio ipſa, triceſimo die *Octobris*, *Anno Salutis* 1485. Quo tempore, ſedit

ſedit *Innocentius Octavus Papa Romanus*: *Fredericus Tertius Imperator Alemanniæ*; fuit *Maximilianus* autem Filius ejus nuper electus in *Regem Romanorũ*; *Carolus Octavus* in *Galliis* regnavit; *Ferdinandus* & *Iſabella Hiſpaniis* imperarunt; *Iacobus Tertius Scotiæ* Regnum tenuit; Interquos omnes Principes, & Regem, Pax & Amicitia, eo tempore, interceſſit. Quo inſuper die (quaſi Corona Capiti impoſita, etiam Formidines Animo inſtillaſſet) inſtituit, ad majorem Securitatem, *Cohortem quinquaginta Sagittariorum*, ſub Præfecti Regimine, qui corpus ejus ſtiparent, per Nomen *Satellitij Inferioris*. Veruntamen, ut hoc ſe feciſſe putaretur, potius Majeſtatis ſuæ augendæ gratia, atq; imitatione Moris illius, quem in Partibus transmarinis obſervaverat, quam metu, quaſi rebus ſuis diffideret, ordinavit hoc pro Inſtituto non temporaneo, ſed quod etiam apud Succeſſores ſuos retineretur.

Septimo *Novembris*, *Rex* Comitia Regni ſui inchoavit, quæ immediate poſt Adventũ ſuum Londinum ſummoveri fecit. Conſilia ejus & Fines, in Comitiis tam propere convocandis, fuerunt præcipue tres. Primus, ut Regnum in perſona ſua, Suffragiis Ordinũ, ſtabiliretur. Secundus, ut Condemnationes & Proſcriptiones eorũ, qui à partibus ſuis ſteterant (quæ fuerunt plurimæ) reſcinderentur; & facta quæcunq; Hoſtilia, quæ ab illis, in cauſa ejus, fuerunt perpetrata, à pœna eximerentur, plenaq; iis venia fieret: Atque ex altera parte, ut præcipui ex Hoſtibus ſuis, & potentiſſimi, judicio Ordinum damnarentur. Tertius, ut inferioris Conditionis Homines, qui *Richardo* adhæſerant, (ne forte novis Motibus materiam præberet) Remiſſionem generalem, qualis in fine Comitiorum à Rege emanare ſolet, conſequerentur: Haud immemor, quantum *Regi* periculi immineat à Subditis ſuis, cum maxima pars eorum ſibi conſcia ſit, periculum ſibi imminere à *Rege*. Accedebat & alia cauſſa Comitiorum non parva. Nimirum quod ipſe, tanquam Princeps Prudens & Moderatus, ſecum reputabat, rebus ſuis convenire, ut mora omiſſa, manifeſtum Populo ſuo fieret, ſibi in animo eſſe, ex norma Legũ ſuarum regnare, licet in ore Gladii ingreſſus eſſet. Nec minus, ut aſſuefaceret Subditos, pro *Rege* eum venerari & recognoſcere, quem modo pro Hoſte & Exule ducebant. Quod ad ſtabilimentũ Coronæ, præterquam quod illud mordicus tenebat, ne Sponſæ ſuæ ulla prorſus fieret mentio (imo nec quod minimum erat permittẽs. *Vt Liberi ex ea ſuſcepti primi ante omnes ſuccederẽt*) alias magna prudentia & moderatione, rem tractavit. Neq; enim illud urgebat, ut per viam Declarationis, aut Recognitionis Juris ſui, Statutum perſcriberetur: Sicut ex altera parte, ut tanquam Lex nova ſanciretur, minime volebat; Sed potius media via inſtitit, ſimplicis ſcilicet ſtabilimenti, idq; verbis tectis & utrinq; nutantibus; His ſcilicet. *Vt Hæreditas Coronæ reſideret, remaneret, & continuaretur in Rege, &c.* Quæ verba, in utrumq; ſenſum trahi poterant: Illud cõmune habentia, ut ſcilicet Corona in eo ſtabiliretur; Sed, utrum hoc ex Jure præexiſtente, (quod in dubium vocabatur) an quod de Facto, in poſſeſſione Coronæ erat, (quod nemo negabat) in medio relinquebatur, ut utramlibet Interpretationem reciperet. Quinetiam in Propaginis, quæ ad Succeſſionem admittebatur, limitatione, eam non ultra perſonam ſuam, & Hæredes ex Corpore ſuo, extendi volebat: omiſſa Hæredum Generaliũ mentione, ſed illud Legis Deciſioni, qualis ex verbis antedictis elici poterat, ſubjiciebat. Ita ut Stabilimentum iſtud, potius gratiam perſonalem ſibi, & Liberis ſuis factã, quam *Familiæ Eboracenſis* Exhæredationẽ totalem, ſaperet. Atq; tali temperamento Lex condita & ſancita eſt: Quam legem *Bulla Papali*, proximo Anno, muniri procuravit; Mentione nihilominus facta per viam *Recitationis*, Reliquorum titulorum, tam *Sanguinis*, quam *Victoriæ*. Ita ut jam Triplex ille *Titulus* ſuus factus eſſet Quintuplex: Addita ſcilicet tribus illis, quibus initio nitebatur, Auctoritate *Papali*, & *Parlamentaria*.

In iiſdem quoq; Comitiis, Rex, in reſcindendis eorum, qui à partibus ejus ſteterant, Convictionibus, iiſdemque ab omnibus Criminibus, & pœnis, propter ea quæ in ſua cauſa commiſerant, eximendis, quod voluit, obtinuit; Sancitaq; ſunt Statuta in eam ſententiam. Cum vero Statutum illud eſſet ſub Incude, intervenit Quæſtio Juris ſatis ſubtilis. Dubitatum eſt enim, utrum Suffragia Complurium, in inferiori Conſeſſu tunc exiſtentium, valida eſſent & legitima, eo quod, Proditionis, tempore *Richardi*, damnati fuiſſent: Unde incapaces, & inhabiles redditi eſſent, in ſummo gradu. Incongruum enim quiddam videbatur, ut illi Leges conderent, qui ipſi Ex-leges eſſent. Sic autem ſe res habuit; Plurimi ex iis, qui temporibus *Richardi*, in *Regis Henrici* partes, maxime inclinarant, pro Equitibus & Burgenſibus Parlamenti, electi & delegati fuerunt; ſive hoc Rex ſecreto procuraverit, ſive ex mero Populi Affectu proceſſerit: Quorum pleriq;, temporibus *Richardi*, damnati fuerant, & proſcripti. *Rex* Quæſtione iſta nonnihil commotus eſt. Etſi enim gravi & ſpecioſo prætextui inniteretur, *Regis* tamen partes haud obſcure perſtringebat. Sed prudenti admodum conſilio ſe reprimens, Quæſtioni illi ſatis æquum ſe præbuit, quaſi nihil aliud eſſet, quam Controverſia quædam de Apicibus Juris. Ideoq; Judices de ea conſulebant, qui in eum finem *Sacchari Camera* (ubi haberi ſolet Judicum Concilium) convenerunt. Illi autem, re maturius deliberata, gravem & ſobriam Sententiam tulerunt, ex Legum Norma, & Æquitate Naturali temperatam. Pronunciarunt enim, ut Equites & Burgenſes illi damnati & proſcripti, à Conventu Parlamentario abſtinerent, donec perlata eſſet Lex, de Convictionibus eorum revocandis.

Eodem quoq; tempore, mota forte erat Quęſtio, inter Judices (dum de priore Quęſtione conſultarent) quid fieri deberet circa *Regem* ipſum, qui, ut cæteri, condemnationem ſubierat. Sed fuit unanimi Judicum conſenſu concluſum & firmatum; *Coronam ipſam omnes Sanguinis Oppilationes, quæ Deſcenſum Coronæ ullatenus impediunt, deobſtruere.* Itaq; à quo tempore *Rex* Coronam aſſumpſerat, Fontem Sanguinis fuiſſe expurgatum; Omneſque Sanguinis Corruptiones & Impuritates ſublatas, ut *Regi* opera Parlamentaria non fuiſſet opus. Veruntamen, Honoris cauſſa, ab *Ordinibus* Regni tunc mandatum eſt: ut quæcunque Archiva, & Memoriæ, Condemnationis *Regis*, aliquam facerent mentionem, obliterarentur, cancellarentur, & penitus abolerentur.

Ex parte autem Hoſtium *Regis*; Parlamento condemnati ſunt, nuper *Dux Gloceſtriæ*, *Richardum Tertium* ſe appellans; *Dux Norfolciæ*; *Comes Surriæ*;

Vicecomes Lovellus; *Baro Ferrerius*; *Baro Zouchus*; *Richardus Ratcliffus*; *Guilielmus Catesbeius*; Et alii complures eminentioris Conditionis Homines. In quibus Statutis Condemnatoriis, complures inſertæ ſunt Clauſulæ, juſtæ admodum & temperatæ Reſervationis, & Limitationis, liquido indicantes & præmonſtrantes, qualis eſſet prudentia *Regis*, qualis temperantia & Moderatio ejus; quæ ſpem etiã in futurũ facere poterant, Imperii Æquabilis & Manſueti. Quatenus vero ad Condonationem generalem, qua cæteris, qui contra *Regem* Arma tulerant, indulgere in animo habebat, *Rex* ſecundis uſus Cogitationibus, minus convenire putabat, ut à Parlamentaria Auctoritate promanaret: Sed potius, ut cum eſſet Res gratioſa & honorifica, integrã Beneficii gratiam in ſeipſum transferret: Uſus tantum opportunitate conſeſſus Parlamenti, quo melius in Venas univerſi Regni, Fama rei ſpargeretur. Itaq; durante adhuc Parlamento, *Edictum Regium* promulgavit: Veniam præteritorum, & Reſtitutionem Fortunarum, impertiendo iis, qui contra eum Arma tulerant, aut Hoſtilia machinati erant, modo, intra Diem præfixum, Miſericordiæ ſuæ ſe ſubmitterent, & Juramentum Fidelitatis ſuſciperent. Unde multi ex *aſylis* emigrarunt; Plures autem ex Metu, non minus nocentes, quam ii, qui intra ſepta *Aſylorum* ſe receperant.

Quod vero ad *Pecunias* attinet; judicavit *Rex* tempeſtivũ non eſſe, & minus convenire, ut ab Ordinibus, his Comitiis, aliquas poſtularet; Tam quia in Rebus tanti momenti, Subditi ejus ſibi gratificati erant; Quam etiã, quod eos remunerare nequiverat Remiſſione generali, (qualis in Parlamentis concedi ſolet) quia hanc Munificentiam ſibi præripuerat ſimilis Remiſſio, quæ ſub Coronationẽ ejus paulo ante, de more exiit: Maxime autẽ, quia ante oculos omniũ obverſabatur, quantas Foriſfacturas & Confiſcationes tunc temporis obtinuerat, quæ theſauris ſuis replendis ſufficeret: Unde Caſualia illa Coronę, merito poſſent Contributionibus Subditorum parcere, tempore præſertim, quo pacem cum omnibus Principibus Vicinis coleret. Paucæ admodum Leges in iis Comitiis latæ ſunt, quaſi pro Forma tantum: Inter quas, una fuit, ut Exteri, licet Civitate donati, nihilominus Vectigalia, qualia imponi ſolent meris Exteris, ſolverent: Altera, ut Mulctæ Mercatorum *Italorum*, propter Pecunias, quæ proveniebant ex Mercibus ſuis venundatis, in Nativas Regni Merces non impenſas, *Fiſco Regio* applicarentur. Utraq; Lex ad Pecunias corrogandas ſpectabat; Cujus rei, jam à principio Regni ſui, *Rex* immemor non erat, atq; ad finem Regni felicius ei ceſſiſſet, ſi Providentia iſta matutina (quæ ab Indigentia omni, propter quam neceſſe haberet Subditos ſuos gravare, eum muniebat) potuiſſet una Ingenium ejus, in hac parte, frænare & temperare. Durante tempore Comitiorum, addidit & alias Creationes Nobilium, ut ſupra innuimus. *Baro Chandos* de *Britannia* factus eſt *Comes Bathoniæ*. *Ægidius Daubenejus* Eques Auratus, factus eſt *Baro Daubenejus*: & *Robertus VVilloughbejus*, Eques itidem Auratus, *Baro Brokus*.

Præterea *Rex*, ſumma cum Magnanimitate & Munificentia, (quæ Virtutes adhuc per vices in eo valebant) *Edvvardum Staffordum*, (Filium Primogenitum *Henrici Ducis Buckinghamiæ*, tempore *Richardi* condemnati) reſtituit, non ſolum Honoribus & Dignitatibus Paternis, verum etiam Fortunis & Poſſeſſionibus, quæ ampliſſimæ fuerunt. Ad quam Rem, ſummæ certe Liberalitatis & decoris, inter cætera eum movit, grati & generoſi Animi ſenſus quidam, quod præfatus *Dux* is fuiſſet, qui primum Lapidem contra tyrannidem *Richardi* moverat; Et revera, pontem *Regi* ad Regnum ſuper Ruinas proprias ſtraverat. Atque his peractis Comitia Parlamentaria ſoluta ſunt.

Solutis Comitiis, *Rex* confeſtim pecunias miſit ad *Marchionem Dorceſtriæ*, & *Iohannem Bourchierum* Equitem Auratũ, redimendos; quos pignorum loco *Pariſiis* reliquerat, pro pecuniis quas mutuo ſumpſerat, cum Expeditionem in *Angliam* ſuſceperat. Atq; hac occaſione arrepta, Literas miſit ad *Majorem*, & *Cives Londinenſes* per manus *Domini Theſaurarij*, & *Magiſtri Braii* (quem Conſiliarii loco habuit) quibus petebat, ut ab iis mutuaretur Summam quatuor mille Librarum. Cujus Summę, poſt varios ſermones utrinq; habitos, Dimidium tantum impetrare potuit. Quod tamen eorum Reſponſum, *Rex* in bonam partem accepit; ut facere ſolent, qui Pecunias mutuantur, antequam eos premat Neceſſitas. Sub hoc tempus, *Rex* in Concilium ſuum Sanctius aſcivit, *Iohannem Mortonum*, & *Richardum Foxum*, alterum *Elienſem*, alterum *Exonienſem Epiſcopum*; Homines exſomnes, & multi ſilentii, quiq; una cum eo, excubias quaſdam agebant, in alios omnes. Uterq; Negotiis ſuis admotus fuerat, antequam ad Regnum aſcendiſſet, & Fortunæ illius adverſæ participes. *Mortonum* iſtum, paulo poſt diem ſuum obeunte *Burchiero*, ad *Epiſcopatum Cantuarienſem* evexit. *Foxum* autem *Cuſtodem Privati ſui Sigilli* conſtituit; Et poſtea, gradatim eum tranſtulit, à Sede *Exonienſi* ad *Bathonienſẽ*, dein ad *Dunelmenſem*, & poſtremo ad *VVintonienſem*. Etſi enim *Rex*, ad Negotia ſua tractanda, conſueverat *Epiſcoporum* opera uti; quia cum magnis Reditibus gauderent, Præmia ſua ſecum portabant: attamen per Gradus hoc facere amabat, ut *Primitias Epiſcopatuum* ſibi accumularet, quæ per hanc Graduũ Seriem multiplicabantur. Licet enim tunc temporis *Reditus* ille ex *Primitiis*, *Reditibus Regiis* non fuiſſet annexus, ſed *Tributo Papali* ceſſerat: Attamen, ipſe ita cum *Collectoribus Papæ* ſe gerere ſolebat, ut haud parvum inde Commodum ſibi redundaret.

Verum tandem aliquando, Decimo Octavo die *Januarij*, ſecutæ ſunt Nuptiæ, tam diu expectatæ & expetitæ, inter *Regem*, & *Dominam Elizabetham* ei antea deſponſatam. Qui quidem *Dies Nuptiarum*, majori Populi favore, & Lætitia celebratus eſt, quam fuerant aut *Regis* in Civitatẽ Ingreſſus, aut ejuſdem Coronatio: Quod *Rex* notavit potius quam probavit. Veriſſimũ enim eſt, quod per totã deinceps vitam ſuam, quamdiu *Regina* in vivis eſſet (nam illa prior diem ſuum obiit) haud quaquam ſe pro Marito nimis indulgente geſſit; Licet illa forma amabilis, obſequio facilis, & Puerperiis inſignis fuiſſet. Verum pertinax illa ſua, à *Familia Eboracenſi*, Animi Abalienatio, tantum apud eum poterat, ut locum reperiret, non ſolum in Bellis ſuis, & Conſiliis, verum etiam in Cubili & Thoro.

Jam autem *Rex* fiduciæ plenus, ut Princeps qui Prælio Victor fuiſſet: Neq; à Comitiis ſuis ullam omnino repulſam tuliſſet: Quemq; adhuc Acclamationes & plauſus Populi recentes circumſtrepebant: Impe-

Imperium ſuum in futurum, nihil aliud niſi Ludum fore, & Regni tantummodo Fruitionem ſine moleſtiis, pro certo ſibi perſuaſerat. Nihilominus, ut Princeps Cautus & Vigilans, conſtitutum apud ſe habebat, nihil omittere eorum, quæ ad Præſidium & Securitatem ſuam pertinerent: Cum ea tamen opinione, quod in poſterum, Adminiſtrationem Regni ſui potius cum Voluptate & Alacritate, quam Labore & Anxietate, exercere poſſet. Itaque indiciis certis edoctus, *Partes* Regni ſui *Septentrionales*, non tantum affectu in *Familiam Eboracenſem* propenſas eſſe, ſed etiam Memoriæ ipſius *Richardi* Regis devotiſſimas, cogitabat Æſtatem proximam melius inſumi non poſſe, quam ſi Provincias illas ipſe perluſtraret, Preſentiaq; ſua, & Majeſtate ſimul ac Comitate, Populi illarum *Partium* Animos ſanaret. Verum *Rex* in Fortunæ ſuæ Supputatione & Calculis, judicio ſuo magnopere falſus eſt, quæ, per multos annos continuos, variis fluctibus & tempeſtatibus agitata eſt & quaſſata. Quamprimum enim *Lincolniam* venit (ubi *Feſtum Paſchatis* celebravit) certior factus eſt, *Baronem Lovellum*, *Humphredum* & *Thomam Staffordos* (qui antea apud *Colceſtriam*, Aſyli privilegio ſe muniverant) ex Aſylo erepſiſſe; ſed quem locum petiiſſent, neminem ſcire. Quem Nuncium *Rex* aſpernatus eſt, & *Eboracum* uſq; iter perrexit. *Eboraci* cum eſſet, recentior & certior accurrit Nuncius, *Baronem Lovellum*, cum Copiis magnis, prope adeſſe. *Staffordos* autem in *Comitatu VVigorníeſi* Arma cepiſſe, & ad Urbem *VVigorniæ* prope acceſſiſſe, eamq; oppugnare in animo habere. *Rex*, utpote Princeps magni & profundi judicii, non multum his Nunciis commotus eſt: Putabat enim, illas Copias, Prælii apud *Boſvvorthum* reliquias quaſdā eſſe, neq; ad Cauſſam *Familiæ Eboracenſis* quicquam pertinere. Magis autem ſolicitum eum habuit Copiarum Delectus, quibus reſiſteret Rebellibus, quam ipſorum Rebellium Debellatio, cum in medio Populi ſibi ſuſpecti veluti obſeſſus eſſet. Sed cum Res moram non pateretur, magna celeritate Copias coëgit (quæ contra *Lovellum* mitterentur), ad tria Millia, male armatas, ſed bene animatas (Paucis eorum ex ipſius Aula & Comitatu delectis, Reliquis vero ex Colonis & Famulis illorum, quos ſibi fidos expertus eſt) ſub ductu *Bedfordiæ Ducis*; Et pro more ſuo, quo veniam & gratiam, potius ante Pugnam quam poſt, impertire ſolebat, eidem *Duci* poteſtatem dedit, Condonationem præteritorum promulgandi, iis qui ſtatim Arma deponerent, & ſe dederent: Quod *Dux*, quamprimum ad Caſtra *Lovelli* appropinquaſſet, præſtitit. Nec *Regem* fefellit expectatio ſua, Heraldi enim pro Tormentis Bellicis erant. Siquidem *Baro Lovellus*, hac Re perculſus, & Militibus ſuis diffiſus, in Comitatum *Lancaſtriæ* fugam cepit; & ad tempus apud *Thomam Broughtonum* Equitem Auratum, latitans, in *Flandriam*, ad *Duciſſam Burgundiæ Margaretam*, poſt trajecit. Milites autem ejus, à *Duce* ſuo deſerti, confeſtim *Duci Bedfordiæ* ſe ſubmiſerunt. *Staffordi* quoque, & eorum Copiæ, audito quo loco Res *Lovelli* eſſent, (in cujus ſucceſſu ſpem maximam collocarant) etiam ipſi plane deſperarunt, & fugam capeſſiverunt: Fratribus duobus ad *Colnhamiam*, Oppidulum prope *Abingtoniam*, in Aſylum ſe recipientibus: Sed inſpecta ejus loci Charta Privilegii, per Iudices de *Banco Regis*, atque ad Proditores minime extendere judicata, *Humphredus* apud *Patibulum* de *Tiburne*, ſupplicio affectus eſt: *Thomæ* autem, utpote à Fratre natu majore allecto, ignotum eſt. Sicque Rebellio hæc, ut Nubecula quædam, tranſiit: Atque Rex, Fœcibus & Fermento *Partium Septentrionalium* aliquantum expurgatis, quæ prius in eum non bene animatæ erant, *Londinum* rediit.

Septembri ſequenti, *Regina* Filium ſuum Primogenitum peperit; cui Rex (in Honorem Stirpis veterum *Brittonum*, à qua ipſe erat oriundus.) *Arthuri* Nomen indidit; Prænomen ſecutus illius priſci *Regis Brittonum*; In cujus Rebus geſtis afferendis, ſatis invenitur in Hiſtoria vera, & Monumentis antiquis, quod illum, demptis Fabulis, magna gloria regnaſſe teſtetur. Infans robuſtus erat, & corpore validus, licet octavo Menſe editus eſſet, de quo Medici & Aſtrologi malè ominantur.

Secutum eſt hoc Anno, qui erat *Regis* Secundus, mirum quoddam Facinus, & audacia plenum; quodque Statum *Regis* & *Regni* vehementer perturbavit: De quo, Narrationes, quas in manibus habemus, adeo nudæ ſunt & jejunæ, ut rem relinquant vix credibilem: Non tam, ob Eventus naturam (Ejuſmodi enim Accidentia in Rerum Memoria non raro reperiuntur,) ſed propter peculiares quaſdam Rei Circumſtantias; præſertim ſub initiis. Iudicium igitur faciemus, de hoc Negotio, ex Rebus ipſis, quatenus ſibi invicem Lucem præbeant, Veritatem tanquam ex Minera effodientes. *Rex* in Regno ſuo novus erat, contraque opinionem ſuam, etiam & meritum, magna apud populum Invidia, & Odio, flagrabat. Radix hujus Invidiæ plane erat, ſedula ejus & continua *Familiæ Eboracenſis* Depreſſio, quam Corpus totius Regni favore adhuc proſequebatur. Hoc animos Populi indies à *Rege* magis magiſque avertebat; præſertim cum viderent, *Regem*, poſt Nuptias ſuas, & Filium ex illis Nuptiis natum, nihilominus Coronationem *Reginæ* ſuæ (quæ conjunctim cum Coronatione propria ab omnibus prima erat expectata.) adhuc diſtuliſſe; ne Matrimonialis quidem Coronæ Honore eam dignatum. Neq; enim ſecuta eſt Coronatio *Reginæ*, niſi poſt duos Annos; poſtquam ſcilicet Pericula *Regi* pro Præceptis fuerunt, quid agendum ſibi eſſet, edocentia. Invaluerat autem Invidia multo magis, poſtquam rumor increbuerat (ſive caſu volitans, ſive Malitia Hominum male animatorum ſparſus) *Regem* conſtituiſſe *Edvvardum Plantageniſtam*, clanculum, in *Turri Londinenſi*, necare: Cujus caſus tantam habebat, cum caſu Liberorum *Regis Edvvardi*, ſimilitudinem; cum Sanguinis ipſius Propinquitas, par Ætas, Locuſq; ipſe Turris, illius Crudelitatis Memoriam refricarent; ut in *Regem*, odioſiſſimam quandam Opinionem, & Famam concitaret, ac ſi ipſe alter *Rex Richardus* futurus fuiſſet. Etiam illud Murmur, adhuc ſopitum non erat, ex *Regis Edvvardi* Filiis ſaltem alterum ſuperſtitem eſſe. Qui quidem Rumor, ab iis qui rebus novis ſtudebant, artificioſe & occulto fovebatur Neq; vero in *Regis* Ingenio & Moribus, inerat aliquid ad diſſipandas iſtiuſmodi Caligines commodum; verum è contra, ita ſe gerere conſueverat, ut Dubitationes potius injiceret, quam compeſceret. Atque ex his, Fomes præparatus eſt Scintillæ. Quæ quidem tantum

tum rerum omnium datura Incendium, ab initio deſpicabilis fuit.

In *Oxonia* vivebat *Sacerdos* quidam, aſtutus & vafer, *Richardus Simon* vocatus, cui erat Pupillus, piſtoris Filius, dictus *Lambertus Simnellus*, Ætatis circiter quindecim annorum: Puer quaſi venerabilis, multum in Ore & Aſpectu præ ſe ferens Majeſtatis, & Decoris. *Sacerdos* iſte in Cogitationem quandã male-ſanam incidit (dũ Sermones Hominum avide imbiberet, & in Epiſcopatum aliquem amplum ſe promotum iri ſperaret) ut Adoleſcentulum illum, ad Filii Secundi *Regis Edvvardi* (de quo opinio erat eum in Turri fuiſſe trucidatum) perſonam induendam & ſimulandam, ſubornaret: Et paulo poſt (nam inter Rem agendam, Conſilium ſuum, quatenus ad Perſonam, mutavit) ad *Edvvardi Plantageniſtæ*, tum in Turri detenti, Perſonam repræſentandam: Et in omnibus, quæ ad fidem faciendam conduceret, eum egregiè inſtruxit. Hoc erat illud incredibile; de quo prius diximus: Non quod fictarum Perſonarum Ludibria, ad Regnum adipiſcendum ſubornarentur; (Etenim Temporibus antiquis, & recentioribus, hoc interdum contigerat) Neque quod in Mentem venire potuiſſet, Homini tam vili & abjecto, ut tantam Rem ſuſciperet, & amplecteretur; (Etenim magnæ Cogitationes, & ſublimes, quandoque in infimæ Conditionis Homines influunt, præſertim quando inebriati fuerint Vulgi ſermonibus:) Sed hoc (inquam) illud eſt, quod minime videtur probabile; *Sacerdotem* iſtum, cui omnino ignota erat Perſona vera, ad cujus exemplar Perſona falſa efformanda eſſet, ullo modo in Animum inducere potuiſſe, ut Actorem Fabulæ ſuæ edocere ſperaret, vel Geſtu externo; vel in præteritis Vitæ ſuæ & Educationis Actis & Accidentibus recenſendis; vel in idoneis Reſponſis ad Quæſtiones, quas veriſimile erat ei propoſitas fore; vel ſimilibus; ulla ex parte, ad vivum, Imaginem ejus, quem perſonandũ ſuſceperat, commode exprimere. Etenim Pueroiſti, perſonare non contigit eum, qui è Cunabulis diu ante ſubreptus fuerat, aut in prima Infantia aſportatus; verum Adoleſcentulum talem, qui uſq; ad Ætatem decem fere annorum, perpetuo in Aula Regia fuerat educatus, ubi Oculi innumeri eum conſpexiſſent. Rex enim *Edvvardus*, Cædis Fratris ſui *Ducis Clarentiæ* conſcientia morſus, Filium ejus (de quo nunc loquimur) in integrum reſtituere ſane noluit, ut *Dux Clarentiæ* eſſet; ſed tamen eum Comitem *VVarvvici* creavit; Honore, qui ex parte *Matris* ad eum pertinebat, reſuſcitato: Eumq;, dũ vixit, honorifice admodũ tractavit; Licet *Richardus Tertiꝰ* eum poſtea in Cuſtodia habuerat. Adeo ut plane fieri nequiverit, quin aliqua Perſona ex Eminentioribus, cui *Edvvardus Plantageniſta* ſpecialiter & familiariter notus fuiſſet, negotio præſideret, à qua *Sacerdos* Mandata reciperet. Quod vero maxime probabile eſt, (ſi quis ex Actis præcedentibus & ſubſequentibus Rem recte æſtimet) huc redit, ut Perſona quæ telam illam ordiretur & texeret, ſtatuenda ſit *Regina Vidua*, Fœmina Negotiatrix, & Pragmatica, quæq; Civilibus rebus tractãdis inſueta erat. Sane in illius Conclavi, felix illa Conjuratio in *Richardum Tertium*, pro Rege Henrico, inita, tractata; & agitata eſt; (Id quod Rex optime noverat, & fortaſſe nimis alte recõdiderat.) Illa etiam, hoc tempore, Regi erat infenſiſſima, eo nomine, quod putaret Filiam ſuam (ea qua Rex inſiſtebat via) non promotam, ſed depreſſam. Nemo autẽ proculdubio, tanta cum rerũ notitia, Scenam iſtam totam ornare, æq; ac illa, poterat. Neq; tamen Conſilium ejus erat, nec etiam cæterorum ex prudentioribus, qui huic Machinationi favebant, & vires ſubminiſtrabunt, ut Idolum iſtud revera Corona potiretur, ſed illius periculo, viam ad ruinam *Regis* aperire: Quo peracto, ſinguli diverſas intra ſe ſpes & Conſilia fovebant. Huic conjecturæ maxime illud ſuffragatur, quod quamprimum Conjuratio iſta maturuerat, & eruperat, Rex ita afficiebatur, ut *Reginam* illam repente in Monaſterio de *Bermondſey* concluſerit; omneſque Fortunas ejus & Reditus Fiſco applicarit; Hocque ordinavit, per Concilium & Conventum quendã, oſtiis clauſis habitum, abſq; Proceſſu aliquo legali, exili admodũ & longe petito uſus Prætextu; *Quod nempe Filias ſuas, ex Aſylo, in poteſtatem* Regi Richardo, *contra promiſſum ſuum, tradidiſſet.* Ex quo genere procedẽdi, etiam à principio, pro nimis ſevero, & plane irregulari habito, tam quoad materiam, quã quoad formam, valde probabiliter concludi poſſit, Accuſationes graves contra illam *Reginam* prodiiſſe, quas Rex, propter Rationes Statꝰ, & ad vitandã Invidiam, publicare nõluit. Non levi etiam Argumento fuit, Secreti aliquid latuiſſe, & Examinationes ſuppreſſas & cohibitas fuiſſe, quod *Sacerdos* ipſe *Simon*, poſtquam comprehenſus eſſet, ad ſupplicium nunquam palam productꝰ fuiſſet, imo nec in publicum Iudicium tractus, (ſicut compluribus ex Clero, ob proditiones minus atroces, contigerat) ſed tantum in Gurguſtio quodam incarceratus manſiſſet. Accedit, quod poſt mortẽ *Comitis Lincolniæ* (ex *Familia Eboracenſi* Viri principalis) qui in prælio *Stokenſi* occiſus fuerat, Rex hoc Pectoris ſui Arcanum, quibuſdam ex Conſiliariis ſuis, aperuit; Se mortẽ *Comitis* ægre ferre, quod ab illo, ſi vixiſſet, Intima Periculi ſui, & Conjurationis contra ſe factæ, reſcire potuiſſet.

Verum ut ad Narrationem Rei ipſiꝰ revertamur, Primo *Simon*, ut diximus, Diſcipulum ſuũ edocuit, Perſonam Richardi *Ducis Eboracenſis*, imitari; Hoc vero factum eſt, ſub idem tempus, quo Fama illa ſparſa eſt; Quod Rex conſtituerat, *Edvvardum Plantageniſtam*, tum in turri detentum, neci tradere: Quo divulgato, magnum ſecutum eſt Populi Murmur. Sed non multo poſt, diverſo Rumore ingruente; quod nimirum *Edvvardus* ille *Plantageniſta*, è Turri aufugiſſet; Atq; ſimul Callidus iſte *Sacerdos*, audiens, illum charũ vulgo fuiſſe, tantamq; ob ejus Periculi depulſionem, lætitiam, conceptã, Perſonam Larvæ ſuæ mutavit, & in perſonã *Plantageniſtæ*, tanquam magis idoneam, transformavit; Quippe qui in ore Populi magis erat, & Sermonibus tum præcipue jactatus: Simul concinniꝰ erat, ut poſt famam Fugæ *Edvvardi*, hoc quod ſtruebat ſubſequeretur. Attamen, cum ſecum reputaret, minus ſibi tutum futurum, & Hominum Curioſitati & Inquiſitioni magis obnoxium, ſi Fabulam iſtam hic in *Anglia* egiſſet, conſultius fore putavit, ſi more Scenarum, in Tragœdiis & ſimilibus, magis è longinquo Rem oſtentaret: Itaque cum Diſcipulo ſuo in *Hiberniam* transfretavit, ubi Favor erga *Familiam Eboracenſem*, majorem in modũ, fervebat. Rex ſane, in Rebus *Hiberniæ* conſtituendis, minus impiger & providus fuerat; neque Magiſtratus & Con-

Conſiliarios ſuos, in illo regno, mutaverat, aut alios ſibi probatos & fidos cæteris immiſcuerat, ut facere debuerat; Præſertim cum Inclinationē ejus populi, erga *Familiam Eboracenſem*, ſatis noſſet: Quamq; etiam lubricus eſſet ejus Regni ſtatus, & ad res novas amplectendas pronus, magis multo quam ipſa *Anglia*: Sed Victoriis ſuis, & Succeſſibus in *Anglia* confiſus, per otium Res *Hiberniæ*, in ordinem ſe redacturum, minime dubitabat.

Quamobrem hac *Regis* ſocordia factum eſt, ut ſub adventum *Simonis*, cum falſo ſuo *Plantageniſta*, in *Hiberniam*, omnia ad Defectionem & Seditionem parata invenirentur, ac ſi ex compoſito fere Res tranſacta fuiſſet. Primo omnium, adiit *Simon Thomam Fitz Gerardum Comitem Kildariæ*, & *Hiberniæ* tum *Præſidem*; Cujus oculos tanta caligine perſtrinxit (partim Sermonum ſuorum vi & inſinuatione, partim Habitu & Geſtu Pupilli ſui, cujus etiam ori Majeſtas quædam *Regia* inſidebat) ut illecebræ illæ, Fumis fortaſſe quibuſdam Ambitionis adjutæ, ita *Comitem* affecerint, ut perſuaſiſſimū ei eſſet, verum prorſus illum *Plantageniſtam* fuiſſe. *Comes* negotium ſtatim communicavit cum proceribus nonnullis, & aliis; Primo quidem, occulto. Eos autem ſimiliter ſecum affectos perſpiciens, de induſtria rem in publicum exire & ſpargi permiſit; veritus, id quod deſtinaverat, patefacere, priuſquā Populi animos tentaſſet. Sed ſi Potentiores alacriter, certe Plebs furioſe agebat; Aërium iſtud Phantaſma, incredibili Gaudio & Favore excipiens; partim quod eſſent in *Familiam Eboracenſem* propenſiſſimi; partim ex Gentis ipſius Superbia, ut Regē *Angliæ Regno* dediſſe & impoſuiſſe viderentur. Neq; vero Scrupulus ille, de Damnatione *Georgii Ducis Clarentiæ*, iſtius *Edvvardi* Patris, apud eos quicquam valebat; Cum nuper *Regis* HENRICI exemplo didiciſſet, Damnationes illas legales, Titulo & Prætenſioni ad Coronæ faſtigium, nullo modo officere. Quatenus vero ad *Edvvardi Quarti Filias*, facile innitebantur Repulſæ quam à *Rege Richardo*, Hæreditate Regni ſummotæ, tuliſſent; Eaſque etiam, tanquam HENRICI factionis portionem quandam, æſtimabant, cum in ejus Manu omnino eſſent. Adeo ut mirabili conſenſu, & plauſu, & magna omnium ordinum frequentia, *Plantageniſta* iſte Fictitius, ad *Caſtrum Dublinenſe* adductus eſſet, atq; ibi tanquam Rex ſalutatus, ſtipatus, & honoratus; Puero ſatis decore ſe gerente, nihilque committente, quod Ignobilitatem Generis ſui argueret. Quin & paucis diebus elapſis, Rex proclamatus eſt, per Nomen *Edvvardi Sexti*, ne Gladio quidem uno, pro Cauſſa *Regis* HENRICI, evaginato.

Rex nunciis perlatis de Rebellione iſta, tam repentina & inexpectata, plurimum commotus eſt, duas præcipue ob cauſſas: Prima erat, quod Motus iſte illud tentabat, à quo ſibi maxime metuebat; Tituli ſcilicet *Eboracenſis Familiæ* Reſuſcitationē: Secunda, quod Motus idem contigerat tali loco, quo tuto Perſonam ſuam transferre non poterat. Nam partim ex Fortitudine innata, partim ex Suſpicione quadam univerſali, (Neſcius & hæſitans cui fidere ſecure poſſet:) Perſonam ſuam propriā, ad omnes Motus reprimendos, transferre amabat. *Rex* igitur Concilium ſuum convocavit, apud *Cœnobium Carthuſianorum* ad *Shinam*. Quod quidem Concilium admodum ſecreto habitum eſt; At decreta ejus, quæ in publicum ſtatim prodierunt, tria fuerunt.

Primum erat, ut *Regina Vidua* (ſicut antea obiter dictum eſt) eo quod contra Pactum, & Fidem ſuam iis præſtitam, qui cum ea, de Matrimonio Filiæ ſuæ *Elizabethæ* cum HENRICO ineundo, contraxerant, eam nihilominus ex Aſylo in manus *Regis Richardi* tradidiſſet, *Cœnobio Monialium* de *Bermondſey* includeretur, utque Fortunæ & Reditus ejus omnes Fiſco cederent.

Secundum erat, ut *Edvvardus Plantageniſta*, tūc temporis in Cuſtodia Turris arcta habitus, modis omnibus, qui excogitari poterant, maxime publicis & notoriis, Populo monſtraretur. Hoc eo ſpectabat, partim ut Rex illa, quam apud Populum ſubierat, Invidia exoneraretur, de nece clandeſtina *Edvvardi*: Sed præcipue, ut omnibus liquido detegerentur, eorum quæ in *Hibernia* acta ſunt, Levitas & Impoſtura; quodque revera *Plantageniſta* quem colebant, Idolum & Res Fictitia tantummodo eſſet.

Tertium erat, ut denuo publicaretur *Remiſſio Generalis Anteactorum*, iis, qui intra diem præfixum, delicta ſua revelare vellent, & ſe *Regiæ Clemētiæ* ſubmitterent; Utque *Diploma Remiſſionis*, verbis tam largis & amplis perſcriberetur, ut nullum prorſus Genus Altæ Proditionis (vel in *Regis* ipſius Perſonam) exciperetur. Quod licet mirum videri poſſet, attamen *Regi* prudenti & ſagaci probabatur; Qui ſatis ſciret, maxima ſibi Pericula, non à Proditionibus levioribus, ſed ab atrocioribus imminere. Iſta vero *Regis* & *Concilii* ſui Decreta, ſtatim executioni mandata ſunt. Ac primo *Regina Vidua*, in *Cœnobio Monialium* apud *Bermondſey*, concluſa erat, & Fortunis omnibus exuta. Quod res mirabilis Populo viſa eſt: Fœminam infirmam & calamitoſam, quod Tyranni Minis & Promiſſis ſuccubuiſſet, idque poſt tantum temporis ſpatium elapſum, (quo Rex nullum Offenſæ, aut Animi exulcerati Signum oſtendiſſet) multo autem magis, poſt tam felix Matrimonium inter *Regem* & *Filiam* ſuam, cum Prole Maſcula ſuſcepta, è Rege tam ſubito mutato, aut tam tarde Senſus ſuos aperiente, tanta cum ſeveritate tractari.

Regina iſta, inter Exempla Fortunæ inſigniter inconſtantis, & Adverſa cum Proſperis ſæpe alternantis, reponi poſſit. Primo à Supplice afflicta, & Vidua deſolata, aſſumpta eſt in Thorum *Regis, Regis*, inquam, *Cœlibis*, quique inter viros Ætatis ſuæ fuerat pulcherrimus. Etiam, in ipſo *Regni Edvvardi* Curriculo, miſeram ſubierat Fortunæ aleam, & Felicitatis ſuæ Eclipſim, ex Fuga Regis, & Coronæ ſuæ amiſſione temporaria. Inſuper, eo nomine fortunata cenſeri poſſet, quod Prolem ei pulcherrimam egregia cum fœcunditate peperit, atque Amorem ejus Maritalem (Patientia, & Obſequio, & Amorum *Regis* Diſſimulatione, aliquantulum adjuta) uſq; ad finem retinuit. In Cognatos ſuos, & Sanguinis propinquitate conjunctos, etiam ad Factionem uſq; propenſa fuit: Quæ res apud Proceres ex parte *Regis*, qui *Regium Sanguinem* mixtura illa quaſi pollui exiſtimabant, magnam ei Invidiam conflaverat: Quibus Proceribus *Regii Sanguinis*, ſe adjunxerat *Dominus Haſtingus*, magna apud *Regem* Gratia florens, qui licet *Regi* tam charus eſſet, putabatur per vices, Malitia & Artibus hujus *Reginæ*, non abſque periculo Ruinæ vixiſſe.

Poſt

Poſt Mortem *Regis* Mariti ſui, veluti Subjectũ aliquod Tragœdiæ facta eſt; Cum vitam eouſq; produxiſſet, ut videret Fratri ſuo caput amputatum; Utroſq; Filios ſuos Regno privatos,Spurios declaratos,& crudeliter interfectos. Attamen inter has tam acerbas Calamitates,Libertate ſua,Dignitate, & Fortunis fruebatur. Verum poſtea demum,Rota aliquantulum in proſperum verſa,cum *Regem* in *Generum* nacta eſſet,& facta *Avia Nepotis Maſculi*. Nihilominus (ob Cauſſas obſcuras & incognitas, & ſub Prætextibus non minus admirandis) præcipitata eſt,& mundo exulavit, in Monaſterio clauſa,ubi periculoſum pene erat eam inviſere. In quo paulo poſt vitam finivit. *Regis* tamen juſſu, juxta *Regem* Maritum ſuum, *VVindeſoriæ* honorifice ſepulta fuit. *Collegium Reginale* apud *Cantabrigiam* fundavit. Hoc rigore,*Rex* magna apud populum ſuum incurrit obloquia; Quæ tamen,tam ob Rationes ſtatus, quam ob Confiſcationem tam amplam,ei reddita ſunt dulciora.

Sub idem tempus. *Edvvardus Plantageniſta* verus,in die Dominico,per univerſas *Londini* Plateas principales,ductus eſt,ut à Populo ſpectaretur. Et poſt Spectaculum Populi in Plateis, ſolenni Proceſſione Templum *D.Pauli* ingreſſus eſt, ubi & frequens Populi Multitudo convenerat. Atq; ſimul appoſite & decore proviſum eſt, ut complures ex Nobilitate, & alii Gradus Eminentioris (maxime ex iis qui *Regi* ſuſpecti eſſent, quique Speciem & Perſonam *Plantageniſtæ* optime noſſent) Sermones cum Adoleſcente, inter eundum,familiariter conferrent. Atque hoc *Regis* prudentiſſimum Remedium, Malum illud *Hiberniæ* plane diſcuſſit, apud Populum *Angliæ*;Præſertim eam Populi partem,quæ Errore,non Malitia,Toxicum illud hauſerat;In *Hibernia* tamen,ubi non dabatur à Facinore in tantum aucto Receptus, parum aut nihil valuit:Sed contra,ultro Impoſturam totam in *Regem* retorſerunt; Et ſermones ſerebant,*Regem*,ut verum *Regni* Hæredem depelleret, & Mundo Fucum faceret, & Hominum imperitorum Oculos faſcinaret,Adoleſcentulum ſuppoſititiũ, in ſimilitudinem *Edvvardi Plantageniſtæ*,ornaſſe, eumque Populo monſtraſſe, ne abſtinendo quidem à ſacris Proceſſionis Ritibus,quo majorem Fabulæ fidem conciliaret. Circa idem quoq; tempus,Edictum de *Remiſſione Generali* promulgatum eſt: Simul etiam *Rex* multã adhibuit diligentiam, ut Portus Regni clauderentur,ne Fugitivi, Rebus præſentibus infenſi,aut ſuſpecti, Mare trajicerent,in *Hiberniam* aut *Flandriam*.

Interim Rebelles *Hiberniæ*,nuncios,tam in *Angliam*,quam *Flandriam* clam miſerant,qui utrobiq; locitæs haud parvi Momenti tranſegerant. In *Anglia* enim,in partes ſuas pertraxerant, *Ioannem Comitem Lincolniæ*, *Ioannis Poli Ducis Suffolciæ* Filiũ, ex *Elizabetha Edvvardi Quarti* Sorore. *Comes* iſte Spiritus altos & elatos gerebat, ſimulque ſtrenuus erat,& ingenio pollens, & ſublimibus jampridem Cogitationibus inſueverat. *Richardo* enim *Tertio* conſtitutum erat,odio Fratris ejus utriuſque, *Regis Edvvardi*,& *Clarentiæ Ducis*,) atq; eorum Stirpis (cum ſcilicet Sanguine amborum Manus ſuas imbuiſſet) Poſteros eorum,ſub variis & falſis Prætextibus (de quibus antea diximus) Succeſſione in *Regnum* privare, atque *Comitem* iſtum (ſi ipſe ſine Liberis diſcederet) in *Regem* deſtinare. Neq; hoc *Regem* latuerat,qui propterea Actiones ejus ſecreto obſervabat. Verum cum Populi Invidiam, ob Incarcerationem *Edvvardi Plantageniſtæ*, jam deguſtaverat,conſultum non putabat,hujuſmodi Invidiam accumulare, per Incarcerationem *Comitis Lincolniæ*; Quin & rebus ſuis conducere putabat, illum tanquam alterius Rivalem conſervare. *Comes* autem *Lincolniæ*,Rebellionis *Hiberniæ* ut particeps fieret,movebatur, non quod leviter niteretur iis,quæ ibi geſta erant, inſtar Bullæ fragilis evanida, ſed Literis à *Margareta* de *Burgundia* receptis;In cujus Suppetiis auxiliaribus,atq; ipſa Declaratione, quod in partes deſcendiſſet,plus longe Ponderis erat,tum quoad Famam, tum quoad vires ipſas. Neq; *Comes* Negotium repulit, quod ſciret prætenſum *Plantageniſtam* Idolum merum, & nihil amplius eſſe:Sed contra lætabatur, eũ falſum potius,quam verum *Plantageniſtam* fuiſſe: Quod cum ſatis ſciret falſum *Plantageniſtam* ſponte in Fumos abiturum, verũ autem *Regis* Conſiliis peſſum iri,ſecum reputaret, aditũ ſibi ad Regnum proprio Titulo & Iure patefieri poſſe. Hæc animo agitans, ſecreto in *Flandriam* transfretavit,quo paulo ante appulerat *Dominus Lovellus*,qui Conſiliorum ſuorũ veluti Procuratorem in *Anglia* reliquerat *Thomam Broughtonum*, Equitem Auratum,qui in *Comitatu Lancaſtriæ* magnas Clientelas, & multos Sequaces habebat. Nam paulo ante (ut ſupra diximus) cum prætenſus *Plantageniſta* primo in *Hiberniam* receptus fuiſſet, Nuncii clandeſtini ad *Margaretam* miſſi fuerant,eam de Rebus jam in *Hibernia* geſtis certiorem facientes; ejus Auxilium in Cauſſa (ut ipſi dicebant) tam pia & juſta, & cujus initiis Deus tam manifeſto affuiſſet, implorantes; Cum Promiſſis & Proteſtatione, omnia deinceps Arbitrio ejus permiſſa fore,tanquam ſupremæ ejus Actionis Patronæ & Protectricis. *Margareta*,*Edvvardo Quarto* Soror fuit ſecunda; Etiam *Carolo Burgundiæ* Duci,*Strenuo* Cognominato, ſecunda Uxor;Ex quo cum nullos Liberos ſuſcepiſſet,magnam curam, cum inſigni Benevolentiæ Affectu, *Philippi* & *Margaretæ* (prioris Mariti Nepotum) Educatione impendit. Id quod magnum ei Amorem & Auctoritatem apud Belgas conciliavit. Princeps hæc Animo virili, Malitia autem Muliebri, prædita; Theſauris quoque non exiguis affluens, propter Dotis ſuæ Amplitudinem, providamque ejus Diſpenſationem:Et ipſa Liberorum exors,curiſque aliis fere ſoluta; pro fine Conſiliorum ſuorum ſibi propoſuerat,ut videret in Solio *Regni Angliæ*,*Familiam* ſuam iterum collocatam; Henricum autem,tanquam Metam ſibi poſuerat,ad cujus Ruinam,omnes Actiones ſuæ tenderent,& collimarent:Adeo ut ex ejus Conſiliis, (tanquam ex pharetra,) Turbæ per multos Annos excitatæ in *Regem*,emiſſæ fuerint. Tanto autem flagrabat, adverſus *Familiam Lancaſtriæ*, & præcipue in *Regis* Perſonam,odio,ut neutiquam per *Familiarum*, in Nepti ſua,tam Honorificam Conjunctionem,mitigaretur; Sed contra, ipſam Neptem ſuam odio haberet,quod ſuis Nuptiis,*Regi* ad Regnum adipiſcendum,& in ſe ſtabiliendum, aditum patefeciſſet. Magno igitur & vehementi Animi Impetu,oblatam à Rebellibus Occaſionem arripuit, eorumque Poſtulatis annuit:Et Conſilio habito cum *Comite Lincolniæ*,& *Domino Lovello*,& aliis,decretum eſt, ut Proceres illi duo, cum Cohorte bis Mille

Ger-

Germanorum, (qui omnes erant Veterani,) ſub ductu *Martini Svvarti* (Duce forti & in Militia experto) in *Hiberniam* ſe conferrent, ad novũ *Regem*: Magna ſiquidem in ſpe erant, quando Actio illa Regalitatis planæ conſtitutæ & fixæ ſpeciem habuiſſet, & *Comitis Lincolniæ*, veluti Secundæ Perſonæ, nec non Copiarum exterarum in auxilium ſubmiſſarum, reputatione aucta eſſet, fore ut harũ rerũ fama animos adderet illis, qui in *Anglia* partibus ſuis favebant, ut præſto eſſent cũ Auxiliis, quo tempore Exercitus in *Angliam* tranſvectus eſſet. Inſuper, & hoc decretum eſt, ut ſi res ſucceſſiſſet, Suppoſititius ille *Plantagениſta* deponeretur, & verus reciperetur. In qua tamen Actionis Periodo, *Comes Lincolniæ* privatas ſuas ſpes fovebat. Poſtquam, Copiæ iſtæ, ex *Flandria* in *Hiberniam* veniſſent; & Partium Confidentia, ex conſpectu mutuo, & Exercitus juſti jam in unum Corpus coacti facie, mirum in modum creviſſet; de Succeſſu minime dubii, ſibi magna pollicebantur, ac ſecum Sermonibus & Colloquiis jactabant, ſe copiis multo majoribus inſtructos, ad Regnum Henrici ſubvertendum proficiſci, quam idem Henricus, ad *Regis Richardi* Regnum ſubvertendum ſubfeciſſet: Quodque, ſi nullus adverſus ſe Gladius ſtrictus eſſet in *Hibernia*, Conjectura ex eo recte capi poſſet, Gladios etiam in *Anglia* cito aut vaginis conditos, aut repulſos fore. Primo autem jactantia quadam, ob tantas copiarũ Acceſſiones, *Regem* ſuum novum, in *Eccleſia Cathedrali Dublinenſis*, coronaverunt; qui antea Proclamatione tantum Rex declaratus erat; Tum vero Concilium habuerunt de iis quæ ulterius agenda erant. In quo Concilio, etſi opinabantur nonnulli, quod conſultiſſimum foret, res in *Hibernia* primum conſtituere, illamq; Regionem pro belli Sede deligere, eoq; *Regem* ipſum Henricum, neceſſitate Belli compulſum, pertrahere; (Ex cujus abſentia ſperabant, haud parvos Motus & Mutationes in *Anglia* ſecuturos:) nihilominus, quia Regnum *Hiberniæ* inopia laborabat, unde Exercitum alere, & *Militibus Germanis* Stipendia ſolvere, nullo modo poſſent; Quia etiam ſtudia & Vota *Hibernicorum* atque generaliter militum (Qui in ſtatu rerum tumultuario, potius Duces ſuos regere, quam ab illis regi conſueverunt) magno impetu & cupiditate multa ferebantur, Spoliis *Regni Angliæ* ſe ditandi; in eam ſententiam itum eſt, ut Copias ſuas, quanta fieri poſſet celeritate in *Angliam* transferrent. *Rex* interim, qui cum primum audierat, quid in *Hibernia* geſtum eſſet, haud multum commotus eſt, ſed ſperabat ſe nullo negotio Copias *Hibernicas* (tanquã Avium gregem) Lapidis jactu diſperſurum, atque Examen iſtud Apum, cum *Rege* ſuo, veluti Tinnitu & Cymbalis abacturum; Cum poſtea certior factus eſſet, *Comitem Lincolniæ* ſe partibus adjunxiſſe, atque *Duciſſam Margaretam* Factioni præſidere, periculum vere æſtimare cœpit; atque tanquam ea, quæ oculis cernuntur, proſpiciebat, Regnum ſuum iterum in Diſcrimen venturum, Sibique neceſſe fore rurſus de eo dimicare. Ac primo, antequam audiiſſet *Comitem Lincolniæ*, è *Flandria* in *Hiberniam* profectum, conjiciebat fore, ut à duabus ſimul Regni partibus oppugnaretur: videlicet ad Orientalem *Angliæ* Plagam, facta Invaſione à copiis è *Flandria*; atque ad Occidentalem Plagam verſus Septentrionem, à Copiis ex *Hibernia*. Itaq; poſtquam mandaſſet, ut Delectus Militum in utriuſque Partibus haberentur, & duos conſtituiſſet Strategos, *Iaſparum Ducem Bedfordiæ*, & *Ioannem Comitem Oxoniæ*, (in Animo habens, etiam in propria Perſona adeſſe, ubi Occaſiones ejus præſentiam maxime requirerent) nullam tamen eo ipſo tempore Invaſionem exſpectans (cum Hyems jam adulta eſſet) Iter ſuum inſtituit verſus *Suffolciam* & *Norfolciam*, ut eas Provincias confirmaret. Poſtquam autem ad *Sancti Edmundi Burgum* veniſſet, accepit, *Thomam Marchionem Dorceſtriæ* (qui unus ex Pignoribus fuerat in *Galliis*) ad ipſum properare, ut ſe à quibuſdam Accuſationibus, contra ſe exhibitis, purgaret. At licet *Rex* Aurem ei benignam reſervaret, erat tamen Conditio Temporis tam periculoſa, ut ſtatim miſerit *Comitem Oxoniæ*, qui obviam ei factus, ad *Turrim Londinenſem* illum perduceret: Verbis tamen gratioſis eum permulceret, & poſtularet, ut Ignominiam illam non ægre ferret, quia nihil à *Rege* periculi ei imminebat; Quin & hanc rem ei præſidio fore, ut nec Rebus *Regis*, nec Fortunis propriis quicquam nocere poſſet: Et quod in *Regis* Manu ſemper futurum eſſet (poſtquam ab iis, de quibus inſimulabatur, ſe purgaſſet) Honorem ejus reſarcire.

A *Burgo Sancti Edmundi*, ad Civitatem *Norvvici* perrexit. Inde tanquam in Peregrinatione quadam ſacra *VValſinghamiæ* Templum, *Virgini Mariæ* dicatum, & multis miraculis celebre, viſitavit; & vota pro Salute ſua nuncupavit: Atque inde, per *Cantabrigiam*, *Londinum* reverſus eſt. Poſt paucos dies, Rebelles *Hibernici* cum *Rege* ſuo (ſub ductu *Comitis Lincolniæ*, *Comitis Kildariæ*, *Domini Lovelli*, & *Svvarti* Præfecti Cohortis) ad *Fouldriam* in Comitatu *Lancaſtriæ*, appulerunt; Ad quos ſtatim ſe contulit *Thomas Broughtonus* Eques Auratus, cum exigua admodum Manu *Anglorum*. *Rex* per hoc jam certus, Procellam iſtam non diruptam iri, ſed in unum Locum caſuram, Copias ſatis amplas coëgerat; Atq; ipſe, aſſumptis etiam duobus, quos delegerat, Strategis, (nempe *Duce Bedfordiæ*, & *Comite Oxoniæ*) *Coventriam* uſq;, manum cum iis conſerturus, advenerat; Unde turmam Equitum, ad Hoſtium res explorandas, emiſit; utque ſimul aliquos ex Exercitu eorum palantes interciperet, ex quibus melius ſcire poſſet, eorum & Progreſſus, & Conſilia; Quod & factum eſt: Etſi *Regi*, in ipſo Rebellium Exercitu, Exploratores non deeſſent.

Rebelles verſus *Eboracum* iter ceperunt, vaſtatione Agrorum, & alia violentia Hoſtili, abſtinentes, ut melius in gratiam Populi ſe inſinuarent, & *Regis* ſui decus tuerentur; Qui ſcilicet, ex vero ſenſu Animi Regii, calamitatibus Subditorum indoleret. Verum Globulus iſte Nivalis, inter volvendum, augmenta nulla ſuſcipiebat. Neque enim Populus ad illos ex ulla parte confluxerat: Neque etiam, in aliis Regni partibus, Motus ullus in eorum favorem factus eſt; Cui rei in cauſſa erat, partim Experimentum, quod jam exhibuerat *Rex*, moderati Regiminis ſui, cum opinione Felicitatis conjunctum; Partim, quod odioſa admodum res eſſet Populo *Angliæ*, Regem accipere, humeris *Hibernorum* & *Germanorum* geſtatum, & introductum; Ex quibus Nationibus, maxima pars Copiarum Rebel-

Rebellium erat conflata. Neque ab ipſis Rebellibus ſatis prudenter factum eſt, ut primo in partes Boreales Exercitum ſuum ducerent; Nam licet, præteritis temporibus, fuiſſent illæ Regiones amicorum ſuorum Altrices; Tamen iiſdem locis Exercitus *Domini Lovelli* diſperſus fuit; Atque ibidem, *Rex* ipſe præſentia ſua, Populi Animos paulo ante leniverat. At *Comes Lincolniæ* ſpe ſua fruſtratus, (Populum enim ad ſe certatim confluxurum ſibi promiſerat, in quo caſu in animo ei erat Bellum protrahere) remq; jam ſine receptu eſſe ſatis ſciës, decreverat cum *Regis* Copiis, qua poterat celeritate, confligere; Itaque verſus Oppidum *Nevvarci* Exercitum duxit, Oppidum ſperans ſe, ſubito ſuo adventu, in poteſtatem ſuam redacturum. Sed *Rex* paulo ante *Nothinghamiam* venerat, ubi Concilium Caſtrenſe convocavit; In quo deliberatū eſt, an tempus protelare, aut Hoſtes ſtatim odoriri oporteret? In quo Concilio, *Rex* ipſe (qui multas Animo Suſpiciones agitabat, quarum Nemo conſcius eſſet) manifeſto in eam ſententiam propendebat, ut prælio quamprimum decertarent. Verum, hanc Dubitationem repente eximerunt magna Auxilia, quæ in ipſo Articulo hujus Conſultationis ſe adjunxerant, partim Literis miſſis excitata, partim ſponte à multis *Regni* Partibus venientia.

Principales autem Perſonæ, quæ tum in *Regis* Auxilium advolarunt, fuerunt, ex Nobilitate quidem, *Comes Salopiæ*; & *Dominus Strange*; Ex Equitibus autem, & Nobilibus minoribus, ad Septuaginta Homines, cum Cohortibus ſuis numerum ſex mille Armatorum, implentibus, præter Copias, quæ *Regi*, ante eorum adventum, præſto fuerant. Quocirca *Rex*, cum cerneret Copias ſuas in tantū auctas, magnamq; in omnibus, ad pugnam, alacritatem, in eo, quod prius decreverat, confirmatior erat; atq; propere Exercitum duxit, ita ut inter Caſtra Hoſtium, & Oppidum *Nevvarci*, ſe medium ſiſteret; Nolens eorum Exercitum illius Oppidi Commoditate gaudere. *Comes* neutiquam territ⁹, eo ipſo die, ad pagum quendam, *Stoke* dictum, perrexit, ibiq; illa nocte caſtra metatus eſt, ſuper Clivum cujuſdam Colliculi. *Rex* autem, die ſequente, Aciem inſtruxit in Campeſtribus. Nec minus animoſe *Comes* de Colle deſcendit, & Prælium cum eo conſeruit. De quo quidem Prælio, Narrationes, quæ nunc extant, tam exiles ſunt & nudæ, (etſi fuerit Res tam recentis memoriæ) ut potius Succeſſum Prælii, quam Modum Pugnæ declarent. Ajunt *Regem*, Copias ſuas in tres Acies diviſiſſe; Quarum prima Acies tantum, Alis utrinq; bene roborata, reapſe pugnaverat, totumq; Exercitus Hoſtilis impetum ſuſtinuerat: Pugnam fuiſſe atrocem & obſtinatam, & per tres horas duraſſe, antequam Victoria in aliquā partem inclinarit; niſi quod, quandoquidem prima tantum *Regis* Acies pugnaverat (duabus reliquis Aciebus veluti otioſe ſtantibus) judicium fieri poſſit, qualis in fine ſucceſſus Pugnæ expectandus eſſet: *Martinum Svvartum* cum ſuis Germanis, egregie perfunctos eſſe: Itemq; *Anglos*; Neq; etiam *Hibernos* officio defuiſſe, Animis aut Ferocia; Sed cum eſſent fere inermes; Spiculis tantum & Enſibus inſtructi, in eos potius Occiſionem, quam Pugnam fuiſſe: ita ut furioſa eorum trucidatio, reliquo Exercitui, magno terrori fuiſſet: Univerſos autem Duces in Acie cecidiſſe: Nempe, *Comitem Lincolniæ*, *Comitem Kildariæ*, *Franciſcum* Dominum *Lovellum*, *Martinum Svvartum*, & *Thomam Broughtonum*, omnes fortiter præliantes, nec terga vertentes, aut retro cedentes. Tantum de *Lovello* exiit Sermo, quod è prælio fugerit, & *Flumen Trenti* equo tranſnataverit, ſed adverſum Littus propter ripæ præcipitium conſcendere non potuit, unde in Fluvio ſubmerſus eſt. At alius Sermo eum in Fluvio non relinquit; Sed refert, quod diu poſt, in Caverna quadam ſubterranea, vitam produxerit. Numerus Occiſorum, ex parte *Hoſtium*, fuit ad minimum quatuor Millium: Ex parte autem *Regis*, primæ Aciei circiter Dimidium cecidit, præter multos ſaucios, ſed minoris Conditionis Homines. Inter alios Captivos, fuerunt Suppoſititius ille *Plantageniſta* (iterum *Lambertus Simnellus* factus) unaq; verſutus ille *Sacerdos*, ejus Pædagogus. *Lambertum* quod attinet, *Rex* vita eum privare noluit; Sive ex Animi Magnitudine, reputans illum inſtar imaginis tantum Cereæ fuiſſe, quam alii temperarant, & finxerant; Sive ex alta quadam prudentia, putans eum, ſi capite plecteretur, nimis propere in Oblivionem iturum; Sin in vivis maneret, futurum eum aſſiduum ſpectaculum, & inſtar Remedii aut Exorciſmi adverſus ejuſmodi Spectra, & Incantationes, temporibus venturis. Itaq; receptus eſt in Famulitium *Regis* in Aula ſua, ſed vili admodum Loco, in Culina; Adeo ut, inſigni humanæ Fortunæ Ludibrio, Veru circumageret ille, qui Coronā geſtarat; (Cum tamen Fortuna, poſt Tragœdiam minime ſoleat Comœdiam, aut Exodium introducere;) Poſtea autem promotus eſt, ut eſſet ex Falconariis *Regis*. Quod vero ad *Sacerdotem*, in Gurguſtium quoddam obſcurum incluſus eſt, neq;, quid de eo poſtea factum eſſet, innotuit: Cum in Natura *Regis* penitus inſitum eſſet, Pericula ſua veluti ſub Sigillo obſignare.

Poſt Prælium, profectus eſt *Rex Lincolniam*, ubi Preces ſolennes, & Gratiarum Actiones, celebrari fecit, pro Salute ſua & Victoria. Utq; Devotiones ejus plenum ſuum Circulum complerent, miſit Vexillum ſuum ad Templum *Beatæ Virginis VValſinghamiæ*, in Oblationem; ibi vota ſolvens, ubi nuncupaſſet. Atq; hoc modo, ab iſta tam inſigni Fortunæ Machina (quæ in eum intentata fuerat) liberatus, ad priſtinam Animi Confidentiam rediit; Secum cogitans, univerſa ſua infortunia ſimul in eum irruiſſe. Verum id contigit, quod Sermo Vulgi, in principio Regni ſui, ei ominatus eſt; Futurum ſcilicet, *Ut laborioſe regnaret, quod Regnū ſuum, à Morbo Sudorifico initium cepiſſet.* Sed quamvis *Rex* ſe jam in portu navigare putaret, tamē tanta fuit prudentia, ut Fiducia ſua providentiam neutiquam obfuſcaret, præſertim in rebus non remotis. Itaque tam recenti & inexſpectato periculo expergefactus, animo volvebat, quibus modis, tam Rebellionis præteritæ Participes & Fautores eradicaret, quam ſimilium Periculorum Semina in futurum extingueret: Simulque Hominum, male erga res ſuas Animatorum, Receptacula omnia & Refugia, ubi Rebellionibus ſuis paulo poſt viviſicandis incubabant, amoveret. Primo igitur, Profectionem novam à *Lincolnia*, in Partes Septentrionales, inſtituit; quamvis revera hoc iter potius Curiam quandam Iudicialem Itinerariam ſaperet, quam alias. Nam ubicunque ſe contulit,

magna

magna cum Severitate,& ſtricta Inquiſitione; partim Iure Militari, partim via Iuſtitiæ ordinaria, animadvertebat in eos, qui Rebellioni præteritæ adhæſerant,eique vires præbuerant.NequeMorte pleroſq; afficiebat,(cum ipſum prælium haud parum cruoris profudiſſet) ſed Mulctis pecuniariis; Vitæ parcens,Theſauros autē corrogans.Inter alia ejus generis Crimina,ſedulo inquiſitum eſt, de iis, qui rumorem quendam excitarunt & ſparſerunt, paulo ante Prælium commiſſum; *Rebelles Prælio viciſſe,Regiſq; Exercitum debellatum fuiſſe, Regemque ipſum fugiſſe.* Unde opinio orat, complures, qui aliter in *Regis* ſuppetias venturi fuiſſent, iſto Artificio detentos fuiſſe,& perterritos. Quæ quidem Accuſatio,licet Fundamento non penitus caruerit, attamen callide & avide à nonnullis arrepta erat,qui cum ipſi,ad *Regis* partes tuendas, ſocordes fuiſſent,& negligentes, hoc prætextu utebantur, ad Teporem eorum & Inertiam tegendam. Quam nihilominus Calliditatem, *Rex* deprehendere noluit,etſi eam anime reconderet,quaten⁹ ad Perſonas quaſdam particulares,ut ſui moris erat.

Verum quoad Extirpationem Radicū,& Cauſſarum Motuum ſimilium,temporibus futuris,cœpit *Rex* ſentire, ubi eum Calceus ſuus urgeret; Quodq; Depreſſio *Familiæ Eboracenſis*, in omnibus tanquam Unguis in Ulcere eſſet. Factus igitur jam cautior, neq; Pericula amplius contemnere, aut Remedia eorum dedignatione quadam rejicere volens; atque aliquid, quod in hac re Animos hominum ſanare poſſet,præſtare cupiens, (præſertim in cæremonia quapiam externa) decrevit tandem Coronationem *Reginæ* maturare. Poſtquam igitur *Londinum* reverſus eſſet, quo magna cum pompa,& tanquam Triumphali,ingreſſus eſt, victoriamq; ſuam,per biduum,ſacris obeundis celebraſſet; (priore enim die Templum *D. Pauli* adiit,& Hymnum *Te Deum* cantari fecit; Craſtino autem,ſolennem Proceſſionem habuit,&Concioni apud *Crucem Divi Pauli* interfuit) Regina, ſumma cum magnificentia, & ſplendidiſſimo apparatu,apud *VVeſtmonaſterium* coronata eſt, *Novembris* viceſimo quinto, Anno autem Regis tertio;Quæ Coronatio,duos circiter Annos,Nuptias ſuas inſecuta eſt; *Tanquam Baptiſma ſerotinum, quodCompatres diu expectaſſet.* Quæ mira &inexpectata Temporis Protractio,ſic notata eſt ab omnibus, ac ſi Res Stomacho *Regis* minime grata erat, ſed neceſſitate quadam, & propter Rationes Status,ei fuiſſet impoſita. Paulo poſt,ut omnibus palam fieret, Serenitatem quandam jam factam, quodque Incarceratio *Thomæ Marchionis Dorceſtriæ*, Temporis potius Res quam Hominis eſſet, idem *Marchio* Libertati reſtitutus eſt, abſq; Examinatione aliqua, aut alia quavis Formula. Sub idem tempus, *Rex* Legationem ad *Innocentium Pontificem* miſit, quæ de Nuptiis ſuis eum certiorem redderet: atque inſuper referret,*Regem* jam (ſicut alterum Æneam) ex Fluctibus & diutinis Erroribus Fortunæ ſuæ emerſiſſe, atq; in portum ſecurum appuliſſe: ac ſimul Gratias *Sanctitati* ſuæ ageret,quod Celebrationem Nuptiarum ſuarum, præſentia Nuncii ſui,honoraſſet, Atq; tam Perſonam ſuam, quam Vires Regni,ad Mandata ſua exſequenda prolixe offerret.

Legatus autem *Regis*, Orationem habens coram *Papa*,in præſentia Cardinalium, *Regem Reginamque* tanta Verborum grandiloquentia extulit, ut Faſtidio eos qui aderant prope enecaret. At poſtquam ad *Papæ* laudes perveniſſet, ita eum ad cœlos uſque elevavit, & deificavit, ut omnia quæ de *Rege* & *Regina* jam modo dixerat, moderata viderentur & tolerabilia. A *Papa* ſane honorifice admodum exceptus eſt,& multa cum gratia dimiſſus. Cum enim *Papa* ſibi conſcius eſſet ſocordiæ ſuæ, quodq; Orbi Chriſtiano prorſus inutilis haberetur, magna affectus eſt lætitia, quod Nomen ſuum & Laudes,apud Regna remotiora tam feliciter reſonare cerneret.Obtinuit etiam à *Papa*, juſtam admodum & honorificam *Bullam*,ad Privilegia *Aſylorum* (quæ *Regi* tantas moleſtias pepererunt) in tribus Articulis moderanda.

Primo, ut ſi quis ex Aſylo noctu,aut alias clanculum,exiiſſet, & Maleficii aliquid vel Tranſgreſſionis commiſiſſet,ac deinde ſe in Aſylum recepiſſet,Aſyli jure in perpetuum decideret. Secundo,ut licet Corpus ejus,qui in Aſylo degebat, à Creditoribus immune eſſet,tamen Bona, quæ extra Aſylum inventa eſſent,Legi ſubjicerentur. Tertio,ut ſi quis ad Aſylum, propter Crimen læſæ Majeſtatis,confugiſſet,bene liceret *Regi*, Cuſtodes ei intra Aſylum ipſum apponere, qui ejus Dicta & Facta obſervarent.

Rex quoq;,in majorem Regni ſui Securitatem, contra ſeditioſos & malevolos Subditos,(quibus Regnum abundare ſciebat) qui in *Scotiam* ad libitum aufugere poſſent; Quippe quæ non ſub clavibus erat, quemadmodum erant Regni Portus; Hujus rei Cauſſa,magis quam quod Hoſtilia ab eo Regno metueret, ante adventum ſuum *Londinum* (dum apud Oppidum *Novi Caſtri* maneret) Legatos ſolenniter miſerat ad *Iacobum* Tertium *Scotiæ Regem*,qui de Pace cum eo tractarent & concluderent. Fuerunt autem Legati,*Richardus Foxus Epiſcopus Exonienſis*, & *Richardus Edgcombus Eques Auratus,Regii Hoſpitii Contra-rotulator*,qui honorifice apud eum *Regem* excepti fuerunt. Verum *Rex Scotiæ*,eodem,quo *Rex Angliæ*,Morbo laborans,(licet,ut poſtea apparebat, magis Atroci & Lethali) hoc eſt, Subditis malignis, ad tumultus ciendos idoneis, etſi affectu proprio, in pacem cum *Rege* componendam, multum inclinaret; tamen Proceres ſuos in hac re cognoſcens averſiſſimos, (quos irritare timebat) Inducias tantum in Septennium conceſſit;In ſecreto tamen pollicitus, eas Inducias de tempore in tempus renovatas iri, quamdiu uterque *Rex* in vivis eſſet.

HUcuſq; *Rex* occupatus fuit,in reb⁹ domi conſtituendis;Verum circa hoc tempus oblata eſt occaſio,ut foras proſpiceret, atq; ad res exteras Animum applicaret. *Carolus Octavus Galliarum Rex*, Virtute & Fortuna Patris & Avi ſui,(*Caroli* Septimi,& *Ludovici* Undecimi,) Regnum *Franciæ* acceperat, & opibus florentius, & ipſo Territorio amplius, quam multis retro Annis fuerat: Cum redintegratio facta eſſet, in illis Membris principalibus, (quæ olim, Portiones Coronæ *Franciæ*, poſtea autem ab ea avulſæ fuiſſent; Ita ut jam diu, ſub Homagio tantum Coronæ, non in Dominio tenerentur; cum à Principibus propriis, Iure tanquam Regio,adminiſtrarentur) *Andegavia* ſcilicet, *Normannia,Provenza,*& *Burgundia*.Reſtabat tantum *Britannia*, quæ cum Corona *Franciæ* uniretur; ut ſic Monarchia *Franciæ*, ad veteres Terminos & Limites proferretur.

Rex Carolus,haud parva flagrabat Ambitione &

Cupiditate, illum *Ducatum* recuperandi & re-annectendi. Quæ quidem ejus Ambitio prudens admodum fuit, & pondus inſigne habebat; minime certe ſimilis Ambitioni Expeditionum ſuarum ſequentium in *Italiam*. Sub initiis enim Regni ſui, Paternis Conſiliis regebatur (Conſiliis inquam, non Conſiliariis) cum Pater ejus Conſiliariis fere non uſus ſit, ſed ipſe ſibi pro Concilio eſſet; nec Virum quenquam prudentiorem juxta ſe haberet. Atque illum *Regem* Patrem ſuum, ſatis ſciebat *Carolus*, Bellis *Italicis* averſum fuiſſe, & in *Britanniam* oculos ſuos conjeciſſe. Multæ erant Res, quæ Animum *Caroli*, ſpe proſperi Succeſſus, in hac re paſcerent. *Dux Britanniæ* ævo confectus, & Lethargicus, & Mercenariis Conſiliariis innitens, duarum tantum Filiarum Patens, ex quibus altera valetudinaria erat, nec diu ſuperſtes futura. At *Carolus* in ipſo ætatis flore & Robore jam erat; Et Populus *Regni Franciæ* pro ratione ejus temporis, Bellicis Copiis, tam quoad Duces, quam quoad Milites, ſatis inſtructus; Viris Militaribus, qui in *Bellis Burgundicis* meruerant, nondum abſumptis: Pacem etiam cum omnibus vicinis Principibus ſe colere non ignorabat. Quatenus vero ad illos, qui Conſiliis ſuis perficiendis ſe opponere poſſent; *Maximilianum Romanorum Regem*, qui ſibi Rivalis futurus eſſet, (tam pro *Ducatu*, quam pro *Nuptiis Filiæ*) Pecuniarum indigum ſciebat; *Regem* autem Henricum, tam ſibi nonnihil devinctum ob Favores & officia ejus præterita; quam domeſticis Turbis implicatum. Erat ei inſuper præbita Occaſio pulchra & ſpecioſa, quæ Ambitionem ſuam tegeret, & Belli anſam adverſus *Britanniam* porrigeret; Eo ſcilicet nomine, quod *Dux Britanniæ*, *Ducem Aurelianenſem*, & alios ex Nobilitate *Franciæ*, (qui contra *Regem Carolum* Arma ſumpſiſſent) ad ſe recepiſſet. Quocirca *Rex Carolus*, de Bello *Britanniæ* inferendo certus, ſatis cognoverat à nullo tam potenter ſibi opponi poſſe, quam ab Henrico: (ſive Ratione Status permoto, ne Regnum *Franciæ* in nimiam potentiam excreſceret; Sive gratitudine quadam adducto, quod ipſe *Duci* etiam *Britanniæ*, non minus quam ſibi, ob ejus in rebus ſuis adverſis merita, obſtrictus fuiſſet) ſi modo ille Partibus ſe adjungere vellet. Itaque quamprimum *Carolus* audiſſet, *Regem* victoria ſua in tuto collocatum, ſtatim Legatos ad eum miſit, qui Auxilium ab eo peterent, aut ſaltem ut ne alterutri Parti ſe addiceret. Legati illi *Regem* apud *Lancaſtriam* offenderunt, & Legationem in hanc ſententiam declararunt: Primo *Regi* impertiti ſunt Succeſſum *Caroli*, quem paulo ante contra *Maximilianum* habuerat, in Oppidis quibuſdam, quæ invaſerat *Maximilianus*, recipiendis. Iſtud autem genus Sermonis, familiariter præmiſſum fuerat, ac ſi *Carolus* Henricum, non pro Amico aut Fœderato exteriore haberet, ſed intimo, ſuorumq; tum Affectuum, tum Fortunarum Participe. Poſt iſtam Inſinuationem, ac deinde Gratulationem *Regi* ob Victoriam ſuam in Rebelles factam, ad rem de qua miſſi erant pervenerunt; ſignificantes Henrico, *Regem* ſuum compulſum eſſe ad juſtum contra *Britanniam* Bellum, quod *Dux* Rebelles ſuos & Hoſtes declaratos recepiſſet, & Auxiliis juvaſſet. Non eſſe eos, humiles aut Calamitoſos Supplices, qui in *Britanniam* ad Auxilia imploranda aufugerint, ſed tam eminentes Viros, ut liquido pateret, Conſilia eorum, non ad Fortunarum propriarum præſidium, ſed ad *Regis* Fortunas infeſtandas & invadendas, ſpectare: Cum Caput eorum eſſet, *Dux Aurelianenſis*, primus *Regii Sanguinis* Princeps, & Perſona ab ipſo *Rege* ſecunda. Ideoq; ſi res recte perpenderetur, Bellum merito judicari poſſe, ex parte Domini ſui, potius Defenſivum, quam Offenſivum; utpote quod omitti non poterat, ſi ſtatus proprii conſervatio ſibi curæ eſſet: Neque profecto primum Ictum, Bellum conſtituere Invaſivum (quem Princeps prudens nullus expectare vellet) ſed primam Provocationem, aut ſaltem primam Præparationem. Imo Bellum hoc, magis Rebellium Suppreſſionem ſapere, quam Bellum cum Hoſte legitimo; Cum Res huc redierit, quod Subditi *Regis* (Proditores) à *Duce Britanniæ*, *Regis* Feudatario, protegerentur. Satis ſcire *Regem* Henricum, quam pernicioſi Exempli res ſit, ſi Principes vicini Rebellium patrocinia ſuſciperent, contra Ius Gentium & Fœderum. Neq; tamen ignorare *Regem* ſuum, quod *Rex* Henricus, in Rebus ſuis Adverſis, multis & opportunis Ducis *Britanniæ* officiis, nonnihil obligatus fuiſſet; Neque ex altera parte dubitare, quin *Rex* Henricus non oblitus eſſet, quam promptus *Rex* ſuus fuiſſet, in Auxiliis ei ſubmittendis, Cum *Dux Britanniæ*, & Conſiliarii ejus Mercenarii eum deſtituiſſent, & tantum non prodidiſſent: Quodq; haud parvum ſubeſſet diſcrimen, inter Officia quæ *Rex* ſuus, & ea quæ *Dux Britanniæ* præſtiterat; Cum *Ducis Britanniæ* Conſilia, ex rationibus utilitatis, & emolumenti, manare poſſent; contra vero ea, quæ Dominus ſuus contulerat, nulli alii cauſſæ, quam Amori, & ſincero Affectui tribui poſſint; Eo quod, ſi res hæc, ad amuſſim politicam examinata eſſet, longe fuiſſet rebus ſuis conſultius, ut Tyrannus in *Anglia* regnaret, odio populi & turbis expoſitus, quam talis *Princeps*, cujus virtutes non poterant non magnum & potentem eum reddere, quandocunque eum Rerum ſuarum compotem fieri contigiſſet. Sed quomodocunque ſe res haberent, quoad Obligationis reſpectum, quem *Rex Duci Britanniæ* debere videtur: tamen *Regem* ſuum adduci non poſſe, ut crederet, *Regem* Henricum, ab eo quod juſtum eſt declinaturum, aut in cauſſam tam iniquam deſcenſurum. Itaque cum Bellum iſtud, quod *Regi* ſuo gerendum erat, nihil aliud eſſet, quam ut ſe à periculis imminentibus liberaret, ſperare *Regem* ſuum, Henricum, non minore ſtudio & Affectu, ad Conſervationem Status ejus concurſurum, quam ipſe Henrico, ad adeptionem Regni ſui, concurriſſet. Saltem non dubitare, quin Rex Henricus, pro ſua in pacem propenſione, quam ſemper præ ſe tulerat, Spectator tantum Belli futurus eſſet, & inter Partes Neutralis; Neque enim poſſe Dominum ſuum, niſi iniquus foret, à *Rege* poſtulare, ut partem Belli capeſſeret, qui tam nuper à Seditionibus & Motibus inteſtinis cœperat reſpirare. Verum de Myſterio illo Reunionis *Britanniæ* ad Coronam *Franciæ*, ſive per Bellum, ſive Nuptias cum Hærede *Britanniæ*, ne verbum quidem; Legati enim hoc, veluti Scopulum quendam, exhorruerunt; Satis ſcientes illud poſtulatis ſuis maxime obfuturum. Sed è contra Sermonibus ſuis, quaſi obiter inſeruerunt; *Regem* ſuum, apud ſe omnino conſtituiſſe, Filiam *Maximiliani* in uxorem ducere: Simul & Henricum

cre-

credere voluerunt, *Regem* ſuum totum in eo eſſe, ut Expeditionem in perſona propria, in *Italiam*, ad Ius ſuum ad Regnum Neapolitanum armis vindicandum, ſuſciperet; Quæ omnia eo ſpectabant, ut HENRICUM, ab omni Suſpicione abducerent, *de Bello Britannico*, niſi quatenus ad reſtinguendam Flammam, quam in Regnum proprium alias graſſaturam merito formidaret, conduceret.

Rex negotio, cum Concilio ſuo ſanctiore, communicato, Legatis in hunc modum Reſponſum dedit. Primo autem, (quod Legati fecerant,) comitatem quandam verborum præmiſit, inquiens; Se magna lætitia affectum, quod *Regem*, Oppida illa è manu *Maximiliani* recepiſſe, ab illis didiciſſet. Deinde familiariter eis com memorabat particularia nonnulla; de rebus ſuis, quamdiu in periculo fuiſſet, & de victoria poſtea ſecuta. Quod vero ad negotium *Britanniæ*, Rex paucis reſpondit; *Regem Galliæ*, & *Ducem Britanniæ*, duos eſſe viros, quibus ante omnes plurimum deberet; Quodque pro magno ſibi ipſi infortunio duceret, ſi res ita inter eos procederent, ut ei non liceret Gratitudinem Animi ſui erga utrumque demonſtrare. Quodque nulla alia ſibi pateret via, tanquam Principi Chriſtiano, & utriuſque Amico communi, qua Fidem ſuam erga Deum & Homines exſolveret, quam ut ſe Pacis & Concordiæ inter eos Interceſſorem offerret; Eaq; inita via minime ſe dubitare, quin *Regi* eorum, Status & Honos, minore cum Periculo, minore etiam cum Invidia, conſervari poſſint, quam Bello: Neque ulli ſe impenſæ, aut labori, parſurum eſſe (imo ſe veluti in Peregrinationem aliquam ſacram paratum eſſe proficiſci) ut tam pium aſſequeretur Effectum. Ita autem ſermonem clauſit; Se in re tanti ponderis, quæ ſibi hærebat in medullis, Animum ſuum, per Legatos proprios fuſius declaraturum; Quos, omni mora ſepoſita ad *Regem Galliæ*, in eum finem miſſurus eſſet. Ita Legati *Galliæ* domum remiſſi ſunt. Noluit autem Rex, de Re-unione *Britanniæ* ad Coronam *Franciæ*, quicquam intelligere videri; quemadmodum & Legati nullam de ea mentionem feciſſent; Niſi quod Rex, verbo illo *Invidiæ*, aliquid de hac re ſubinnuiſſe viſus eſt. Res autem ita ſe habuit; Rex neq; Iudicio tam imbecilli fuit, neq; negligenter informatus, ut *Regis Galliæ* Conſilium, de *Britannia* in Ditionem ſuam redigenda, eum fugeret. Sed primum, (utcunq; ſimulabat) à Bello contra *Regem* illum ineundo, averſiſſimus fuit. Fama de ejuſmodi Bello ei grata erat, ſed Res ipſa minime: Ex altera enim cernebat ſe locupletiorem fore, ex altera pauperiorem; Etiam adhuc metuebat ſibi à Populo ſuo, quem idcirco armare nolebat. Veruntamen, ut Princeps prudens & animoſus, non in tantum à Belli Conſiliis abhorrebat, quin decretum ei eſſet Bellum eligere, potius quam ut *Gallum* ſibi *Britanniam* ſubjicere permitteret: Quod tam amplus & opulentus fuiſſet *Ducatus*, & tam opportune ſitus, ad *Angliam* infeſtandam, ſive Bello, ſive impediendo Commercium. Sed ſpes has fovebat Rex, quod partim negligentia, (quæ *Gallis* vulgo imputari ſolet) partim viribus *Ducatus Britanniæ* propriis, quæ parvæ non erant, præcipue autem, ob potentem Factionem, *Ducis Aurelianenſis* in Regno *Galliæ*, (qui plurimis modis Motus in *Gallia* inteſtinos ſuſcitare poſſit, ad *Regis Galliæ* Conſilia circa *Britanniam* diſcutienda;) Poſtremo autem, ob potentiam *Maximiliani*, qui ei erat Rivalis; Res aut ex ſeſe ſolvi, aut ad pacem flecti poſſet. In quibus omnibus, Rex trutina non juſta res perpendebat, ut poſtea patuit. Miſit igitur confeſtim Rex Legatum ad *Regem Galliæ*: Is erat *Chriſtophorus Vrſuvicus*. Capellanus ſuus; Vir, cujus Fidem & Prudentiam in multis obeundis Negotiis perſpexerat: Eum potiſſimum eligens, quod cum Eccleſiaſtica Perſona eſſet, eo magis ad Legationem Pacificatoriam idoneus videretur; Eique etiam in mandatis dedit, ut, ſi *Rex Galliæ* Tractatum Pacis inire non abnueret, in *Britanniam* quoque ad *Ducem* proficiſceretur, Tractatumque Pacis utrinque ad maturitatem perduceret. *Vrſuvicus*, ad *Regem Galliæ*, verba fecit, quæ, cum *Regis* HENRICI ad Legatos Reſponſo, ut plurimum convenirent; Inſtillando, ſed molliter, nonnulla, quæ ſpumarent ad Reconciliationem *Ducis Aurelianenſis* cum *Rege*, & quædam de concordia inter omnes partes ſarcienda. At Rex *Galliæ*, ex altera parte, non ſincere in hoc Negotio verſatus eſt, ſed ſummo cum Artificio, & ſimulatione inſigni, ad eam Metam collimans, ut tempus lucraretur, Auxiliaque *Anglorum*, ſub ſpe Pacis retardaret, donec *Britanniam* Armis ſuis occupaſſet. Reſpondit igitur Legato, ſe prorſus in manu & poteſtate *Regis* HENRICI fore, eumque Pacis Arbitrum conſtituturum; Et facile, ut Legatus in *Britanniam* proficiſceretur, conſenſit, qui in hac re conſenſum ſuum declararet, Animumque *Ducis* ſuper hac re cognoſceret; ſatis gnarus, *Ducem Aurelianenſem*, (cujus Conſilio Res *Britanniæ* omnino regebantur) ſecum reputantem, nullis ſe Conditionibus *Regi* conciliari poſſe, Pacem prorſus diſturbaturum. Itaque hoc modo ſperabat ſe, ſimul ambitionem ſuam apud omnes velaturum, & exiſtimationem juſti & moderati Animi aſſecuturum; atque etiam, Gratiam apud *Regem Angliæ* ſummam initurum, utpote qui omnia ejus Arbitrio permiſiſſet: Imo (callidiſſimo conſilio uſus) fore providebat, ut licet Bellum actu proſequeretur, tamen *Regem Angliæ* in opinione perſtiturum, eum illud ſolum agere, ut Gladium in manu oſtentaret, quo contrariæ partis pertinaciam, ad pacem recipiendam inflecteret; Atq; hoc modo Rex HENRICUS, nihil proſecutione Belli commoveretur, ſed fore ut tractatus Pacis ad ultimum uſque continuaretur, donec ipſe rem Armis confeciſſet.

Quæ cum *Rex Galliæ* recte admodum & prudenter æſtimaſſet, omnia ex voto ejus ſucceſſerūt. Nam cum Legatus *Anglus* ad Aulam *Ducis Britanniæ* veniſſet, *Dux* ipſe vix ſanæ memoriæ fuit, omniaque *Ducis Aurelianenſis* nutui parebant; qui Legatum *Vrſuvicum* mandata perferentem audivit, & quaſi commotus, & elato Animo reſpondit; *Ducem Britanniæ*, qui *Regi* HENRICO Hoſpes olim fuiſſet, imo Parentis loco, in tenera ejus Ætate, & afflicto rerum Statu, expectaſſe illo tempore, ab HENRICO (Glorioſo illo *Anglorum Rege*) potius Copias Equitum & Peditum validas, quam inanem de Pace Legationem. Quod ſi Rex præterita *Ducis* Merita oblivioni mandaſſet, ſciebat tamen *Regem*, qua erat prudentia, provide conſulturum, & ſolide reputaturum, quantum ejus & Securitatis, & Famæ, tam apud Exteros, quam apud Populum ſuum intereſſet, non pati, ut *Britanni* (veteres *Angliæ* Fœderati) à *Gallia* abſorberentur

rentur; utque tot Portus commodi, & Oppida maritima munita, Imperio tam potentis *Regis* vicini, & Inimici tot per Sæcula inveterati, adjicerentur. Itaque humiliter ſe *Regem* obſecrare, ut de hac re, tanquam de re ſua, cogitaret. Atque hoc modo ſermonem abrupit, & negavit ſe de ea re amplius tractaturum.

Vrſvvicus primum ad *Regem Galliæ* rediit, atque ei, quid in *Britannia* factum eſſet, retulit. Qui cum res, ſecundum Expectationem ſuam, cedere videret, occaſionem arripuit dicendi; Legatum jam cernere potuiſſe, id quod, pro ſua Parte, ipſe partim præviderat. Quando ſcilicet *Dux Britanniæ*, in poteſtate *Ducis Aurelianenſis*, & ſuæ Factionis eſſet, nullam Pacem ſequi poſſe, niſi ex Tractatu mixto ex Armis & Argumentis. Itaque ſe alteram partem ſuſcepturum, *Regem* autem rogare, ne alteram deſereret. Se utcunq; ſibi conſtare, *Regique* fideliter promittere, ſe ſemper in *Regis* poteſtate futurum; ut eas Leges ſubiret in negotio Pacis, quas *Rex Angliæ* præſcriberet. Hæc quemadmodum acta eſſent, *Vrſvvicus Regi* retulit; ea tamen adhibita moderatione, ac ſi Tractatus pacis pro re deſperata minime haberi deberet, ſed tantum Horam magis propitiam præſtolaretur, donec Malleus incudem ſæpius percuſſiſſet, atque *Britannos* & eorum Sequaces emolliviſſet. Ex quo factum eſt, ut perpetuo inter *Reges Anglum* & *Gallum*, Literæ & Nuncii volitarent, ab altero *Rege* cupide ſed candide, ab altero per Simulationem, ſuper Negotium Pacis. Interea *Rex Gallus Britanniam* cum magnis Copiis invaſit, & Urbem *Nantiæ* arcta obſidione cinxit; Atq; ut Princeps, non magni certe Iudicii, ſed tamen qui ſimulationum Artes in ſinu Patris optime perdidicerat, quo magis Bello inſtabat, eo magis Tractatum Pacis urgebat. Adeo ut, durante *Nantiæ* Obſidione, poſt multas retro citroque commeantes Literas, & Nuncios, *Gallus* ad HENRICUM miſerit *Bernardum Daubenejum* (virum ſpectatum & eminentem) qui ab eo enixe peteret, ut Negotio Pacis, ſub quacunque Conditione, finem imponeret.

Neque *Rex* minus alacris & promptus fuit, ad Tractatum Pacis inſtaurandum, & accelerandum. Itaque tres Legatos in *Galliam* miſit, *Abbatem Abingdoiæ*, *Richardum Tunſtallum* Equitem Auratum, & Capellanum ſuum *Vrſvvicum*, quem prius miſerat; Mandans, ut totis viribus, in Tractatum Pacis ſtrenue incumberent.

Circa hoc tempus, *Baro* de *VVoodvilla* (*Reginæ* Avunculus) Vir animoſus, & Gloriæ appetens, à *Rege* petiit, ut Copias aliquas Evocatorum ſecreto cogeret, atque abſque Commeatu, aut Fide publica, in Auxilium *Britannorum* duceret. Rex petitioni ejus minime annuit, (aut ſaltem ita credi voluit) eique pro imperio ſuo injunxit, ut nihil moveret, eo quod Rex, in Iacturam Honoris ſui fieri putaret, durante Tractatu Pacis, Auxilia ſummittere. Attamen *Baro* iſte, (aut Impetu effræni, aut Opinione temeraria, *Regem* clam ei rei favere, quam tamen palam agnoſcere refugiebat) ſecreto in *Vectum Inſulam* trajecit, cujus erat Præfectus, & Copias electas, ad numerum Quadringentorum Virorũ coëgit, & cum illis in *Britanniam* perrexit, eaſque Copiis *Ducis* adjunxit. Cujus rei Nuncii poſtquam in Aulam *Franciæ* allati ſunt, ita nonnullos juvenili ſanguine ferventes, veluti Furiis conciverunt, ut *Legati Angli* non ſine periculo eſſent, ne Motu aliquo repentino violarentur. Verum *Rex Carolus*, tum quod Ius Legatorum inviolatum ſervare volebat; tum conſcius ſibi, quod in hoc Negotio Pacis, ad *Regem Angliæ* collatus, ipſe Simulationis Palmam mereretur, ſevere edixit, ne ulla fieret, aut verbo, aut facto, in *Anglos Legatos*, aut eorum Comitatum & Famulitium, Contumelia. Statimque à *Rege* HENRICO Nuncius advolavit, qui eum de Baronis *VVoodvillæ* facto purgaret; Eo principali uſus Argumento, *Regem* minime illius Facti notitiam habuiſſe, quod Copiæ tam exiguæ fuiſſent, ut neque Auctoritate publica aliqua, emanaſſe eas veriſimile eſſet, neque Res *Britannicas* quicquam promovere poſſent. Cui Nuncio, etſi *Rex Galliæ* non prorſus Fidem adhiberet, tamen cum Serenitate quadam *Regi* reſpondit, ſibique ſatiſfactum eſſe de ea re, ſignificavit. Paulo poſt, Legati illi tres domum redierunt: Quorum duo etiam in *Britanniam*, ad res inſpiciendas, profecti fuerant, neq; negotium ullo modo in melius provectum invenerunt. Poſt Reditum ſuum, *Regem* de ſtatu Rerum plene informarunt, quamque longe *Rex Galliæ* à Conſiliis Pacis abeſſet, edocebant: Itaque videndum *Regi*, ut alia quapiam via inſiſteret, & negotium Pacis deſereret. Neque tamen Rex, in univerſo hoc Pacis Negotio tractando, credulitate mera peccarat, (ut vulgo ei imputabatur) verum Error ejus ortum habuit, non tam ex Facilitate credendi, quam ex Copiis alterius Partis (quod antea innuimus) male menſuratis.

Ita enim Rex cogitaverat; Primum de rebus *Britannicis* judicabat eas, propter Urbium & Oppidorum munitorum, & Copiarum etiam vires, haud celeriter acciſas fore. Etenim Conſilia, quæ à *Rege Galliæ*, eo tempore cælibe & ſine Liberis, contra Regni Hæredem agitata eſſent, lenta admodum & enervia futura exiſtimabat: Neq; etiam fieri poſſe, quin Status *Galliæ*, Motibus & Turbis in *Ducis Aurelianenſis* favorem conquaſſaretur. *Maximilianum* etiam *Regem Romanorum* ut Principem bellicoſum & magnæ potentiæ æſtimabat: Quem ad *Britanniorum* Auxilium propere accurſurum minime dubitabat. Itaque, cum rem haud parvæ moræ futuram putaret, ejus moræ Uſuram & Fructum, ad ſe & res ſuas, trahere deſtinabat. Primo autem, hoc apud *Ordines Parlamenti*, ſibi emolumento futurum nũ dubitabat; quia ſatis ſciebat, eos in Favorem Rerum *Britannicarum* propenſiſſimos, larga manu Pecunias collaturos. Quos quidem Theſauros, ut Fama Belli elicere potuit, ita Pax ſecuta eos in Impenſas Belli erogari, non permiſſura erat. Quoniam autem norat Populum ſuum erga Res *Britanniæ* optime affectum, prorſus videri volebat, quoad præterita ſe potius *Gallorum* Artibus deceptum, & veluti in ſoporem conjectum, quam ex motu proprio ad Bellum minus alacrem fuiſſe: Cum ſciret Subditos ſuos, Rationum Status, quæ ipſum merito retardare potuerunt, minus capaces eſſe. Itaq; ad hæc, quæ animo diſpoſuerat, nihil magis conducibile judicabat, quam ut Tractatum Pacis perpetuo continuaret: eum intermittendo, aut renovando, prout Rerum Progreſſus poſtularet. Neque oblitus erat, lucrifacturum ſe ſibi haud levem Honorem, Perſonam *Beati Pacificatoris* aſſumendo. Etiam illud non

infimo loco ponebat, quod proſpiciebat, ſe poſſe nonnullum ex Invidia, quæ in *Regem Galliæ*, propter *Britanniam* occupatum redundatura eſſet, fructum capere, in novis Amicis & Fœderatis ſibi adjungendis; veluti *Ferdinando Hiſpaniarum Rege*, quocum ſemper etiam Natura & Moribus Sympathiam quandam habebat; *Maximiliano* item, cujus res manifeſto agebatur. Itaq; in ſumma, ſibi Pecunias, Honorem & Decus, Fœderatos, & in fine Pacem qualem optabat, ſatis indulgenter promiſerat. Verum iſtæ Cogitationes nimis ſubtiles erant, quam ut fortunatæ eſſe poſſent, & Succeſſum in omnibus ſortiri. Etenim res magnæ, fere magis rigidæ & contumaces eſſe ſolent, quam ut callidioribus conſiliis, fingi & affabre efformari poſſint. Rex etiam, in duobus illis Fundamentis jaciendis, quæ ei pro principalibus erant, magnopere deceptus eſt. Etſi enim probabiliter judicabat, Concilium *Franciæ* magna cautione uſurum, ne *Regem* in bellum, contra Hæredem Regni proximum conjicerent; tamen oblitus fuerat, *Carolum*, à Viris è Concilio primariis, minime regi, ſed à quorundam Virorum Ignobiliorum Conſiliis pendere; Qui illud maxime ſpectarent, ſibique & Honori & gratiæ futurum putabant, ſi Senatores fortes viderentur, & ad animoſa, licet pernicioſa Conſilia, *Regem* impellerent; Qualia Nemo è Potentioribus aut Prudentioribus, dare aut auderet, aut vellet. Quod vero ad *Maximilianum* attinet; majore tum is exiſtimatione agebat, quam poſtea; Neque enim Mores ejus inſtabiles, & Conatus ob Indigentiam ſuam ſemper fere inutiles, adhuc noti erant.

Poſtquam cum *Legatis* deliberaſſet, qui revera nihil Novi ei retulerunt, ſed quæ ipſe prius ſecreto expectaverat (licet ab iis rem totam perdidiciſſe præ ſe ferret) Parlamentum ſtatim convocavit; Et primo Parlamenti die, Ordinibus ſimul ex more congregatis, *Britanniæ* cauſſam, per *Cancellarium* ſuum *Mortonum, Cantuariæ Archiepiſcopum*, propoſuit; Qui in hunc modum locutus eſt:

Domini *mei, &* Magiſtri; Rex *Supremus Dominus noſter, mihi mandavit, ut vobis Cauſſas declararem, quibus adductus fuit, ut Ordinum hunc Conventum convocaret: Quas paucis perſtringam, veniam à* Celſitudine *ſua, & à vobis omnibus, humiliter petens, ſi hoc pro tenuitate mea, & non pro rei dignitate, præſtiterim.*

Celſitudo *ſua, primo omnium vobis notum facit, quam alta mente repoſuerit, Amorem, & Fidelitatem, quam in ultimo Conventu, ei egregie exhibuiſtis, in* Regali *ſua* Auctoritate *ſtabilienda, Hominibus Partium ſuarum periculo eximendis, & Hoſtibus ac Proditoribus ſuis ulciſcendis: Quibus plura à Subditis, erga* Regem *ſuum in unica Actione cumulari non potuerunt. Hoc in tam bonam partem à vobis accepit, ut apud ſe decreverit, communicare & deliberare cum Subditis, à quibus tanta ei tributa ſunt Amoris & Fidei Pignora, de omnibus Negotiis, (quæ quidem ejus generis ſint, ut publicari debeant) tam domi, quam foras.*

Duæ igitur ſunt Cauſſæ præſentis Conventus: Una, circa Negotium magni momenti, in Partibus Exteris: Altera, circa Reipub. Adminiſtrationem Domeſticam.

Rex Galliæ (*ut proculdubio audiſtis*) *Bello* Ducem Britanniæ, *hoc tempore, acriter invadit. Exercitus ejus jam* Nanteſiam *oppugnat, & arcta Obſidione premit; Principalem ſcilicet (ſi minus Cæremonia & Præ-eminentia, at certe Robore & Opulentia) ejus* Ducatus *Urbem. De Spe ejus conjectura recte capi poteſt, quod difficillimam Belli partem, primo loco aggreſſus eſt. Hujus Belli Cauſſam ipſe* Rex Gallus *optime novit. Prætexit receptos, apud* Britannos, *Ducem* Aurelianenſem, *alioſque* Galliæ *Proceres, (quos* Rex *Hoſtium ſuorum loco numerat) eiſque Auxilia ſubminiſtrata. Alij aliter divinant. Utraque Pars, à* Rege *noſtro, non ſemel, per* Legatos *ſuos, Auxilia petierunt.* Rex Gallus *ſane, Auxilia aut Neutralitatem:* Dux Britannus *Auxilia ſimpliciter; Hæc enim Res ſuæ poſtulant.* Rex *tanquam Princeps Chriſtianus, & Filius Eccleſiæ pius, ſe medium interpoſuit, ut Pax componeretur.* Rex Gallus *de Tractatu annuit, at Belli proſecutionem intermittere recuſat.* Britanni *autem, qui Pacem maxime optant, conſiliis de Pace minus auſcultant; Non Confidentia aliqua, aut etiam Contumacia, ſed ſuſpicione & diffidentia, de* Regis Galli *ſincera Intentione, cum videant Bellum non refrigeſcere. Ita ut* Rex, *poſt tantam Curam & Diligentiam, quantam unquam in alia re quavis inſumpſerat, adhibitam, cum neque ex una parte Bellum, neque ex altera parte Suſpiciones propter Belli proſecutionem magis magiſque impreſſas, compeſcere poſſet, Tractatui finem dedit; Non pœnitentia motus, ſed plane deſperatione. Itaque ex hac Narratione, Statum Quæſtionis percipere poteſtis, ſuper qua* Rex *à vobis Conſilium poſcit: Quæ huc redit; Utrum* Rex *ſuſcipere debeat Bellum Defenſivum & Auxiliare, à parte* Britannorum, *contra* Regem Gallum?

Atque ut Judicium veſtrum melius de hoc Negotio informetur; juſſit, ut nonnulla apud vos proponerem, de Perſonis, *quæ in hoc Negotio intercedunt; Nonnulla autem de Negotii* Conſequentiis, *quatenus in hoc Regnum reflectere poſſint; Nonnulla denique, de* Exemplo *ejus in genere: Neq; tamen, in alteram partem concludendo, aut judicium faciendo, donec* Celſitudo *ſua, fidele & politicum Conſilium veſtrum, de hac re intellexerit.*

Primo, quantum ad Regem *Dominum noſtrum, (qui Perſona principalis eſt, quam in hoc negotio intueri debetis) plane profitetur* Celſitudo *ſua; Se ex Animo & conſtanter cupere, ut in Pace regnet. Sed ſimul ait, ſe neque jactura Honoris ſui Pacem empturum, neq; Conditiones Pacis ſub fœnore periculorum accepturum; Sed pro felici Rerum ſuarum converſione habiturum, ſi Deo viſum fuerit, inteſtinas Seditiones, quibus hactenus exercitus fuit, cum Bello Externo Honorabili commutare.*

Quod vero attinet ad reliquas duas Perſonas, quas hæc Actio complectitur (Regem *nimirum* Gallum, *&* Ducem Britanniæ) Celſitudo *ſua notum vobis facit, eos eſſe Principes, quibus, ex omnibus amicis ſuis & Fœderatis, plurimum debet: Cum alter, Manu ſua Protectrice, à malitia Tyranni eum conſervaſſet; Alter ei Manum Salutarem, ad Regnum ſuum obtinendum, porrexiſſet. Ita ut affectus ſuus, quatenus ad naturalem Perſonam ſuam, neutro inclinet. Atque ſi forte audieritis* Celſitudinem *ſuam compulſam fuiſſe, è* Britannia *in* Galliam *fugere, Metu Proditionis, hanc Rem, nolle* Celſitudinem *ſuam, nullo modo* Duci Britanniæ *imputari, in Beneficiorum ante collatorum Obliterationem; quod* Rex *plene ſe informaverit, eam rem, ad Mercenarios quoſdam* Ducis *Conſiliarios*

rios tantum pertinere; qui, cum Dux ipſe graviter ægrotaret, ejuſmodi conſilia, Duce prorſus inſcio, agitarunt.

Se utcunque iſtæ res, Celſitudinem ſuam, ſi privatam Perſonam tantum gereret, devincire poſſent, ſatis tamen novit ſuperiorem illam Obligationem, qua ſe ad illa procuranda, quæ Subditis ſuis præſidio & commodo eſſe poſſint, obſtringit, ſe itidem inferiore hoc Obligationis genere exſolvere; Niſi forte hoc ſibi relinquat, ut ſi ad Bellum Celſitudo ſua compulſa ſit, illud ſine Acerbitate, aut Ambitione, proſequatur.

Quantum ad Negotii hujus Conſequentias, quoad Regni Angliæ ſtatum, eæ tales eſſe poſſint, quales fuerint Regis Galli Fines & Intentiones. Quæ ſi ulterius non tendant, quam ut Subditos ſuos in ordinem redigat, nihil ad nos. Quod ſi Regi Gallo in animo ſit, (vel licet non fuerit, tamen ſi ſponte ſecuturum ſit) ut Britanniam in Provinciæ Formam conſtituat, & Coronæ Franciæ eam reuniat, tum digna eſt res; quæ magna cum ſollicitudine, & anxio Iudicio perpendatur; Quantum ſcilicet hæc Innovatio Angliæ interſit, tam propter inſigne Regni Franciæ Augmentum, (ampliſſima adjecta Regione, quæ in oras Maris noſtri, per Tractum non parvum, porrigitur;) Quam quod inde privetur hæc Natio, & nudetur, tam firmis & fidelibus Fœderatis, quales Britones ſe ſemper præſtiterunt. Tum enim fore, ut Regnum hoc noſtrum, cum olim etiam in continente potens eſſet, primum Territorio, poſtea Affinitatibus, Burgundia ſcilicet & Britannia, (quarum Principes Fœderati noſtri tantum erant, ſed tamen fœderati ex hujus Regni Conſiliis pendentes;) Altera jam nuper disjecta, partim in Augmentum potentiæ Gallorum, partim Auſtriacorum cedat; Altera jam prope ſit, ut in Galliæ potentiam coaleſcat; Atque exinde Regnum hoc, intra Aquas ſalſas cohibeatur, cinctum maritimis Provinciis potentiſſimorum Monarcharum.

Quantum ad Exemplum, quod inde promanare poſſit, illud (ut de Conſequentiis dictum eſt) ita ſe habet, prout ſe habent Regis Galli intentiones. Nam ſi Britanniam Gallia devoraverit, quemadmodum Vulgi Sermones (parati ſemper Actionibus Regum Ambitionis notam inurere) divinant, tum vero, Res profecto eſſet Exempli pernicioſi, ut Minor Status à Majore opprimeretur. Ex hoc enim periculum imminere poſſit, Scotiæ ab Anglia, Luſitaniæ ab Hiſpania, minoribus Italiæ & Germaniæ Statibus à majoribus: imo etiam (Si parva magnis componere liceat) perinde eſſet ac ſi Aliquibus ex vobis Minoris Ordinis, tuto vivere non liceret, in vicinitate aliquorum ex his Proceribus potentioribus. Hujus autem Exempli Introductionem, Regi potiſſimum imputatam fore veriſimile eſt, ut Principi, qui illud, etiam cum Bono Reip. ſuæ, impedire maxime potuiſſet. Verum contra, tam ſpecioſus ſe offert, ex parte Regis Galli, Prætextus, (at Prætextus Potentiæ nunquam defuit) propter periculum Regno ſuo imminens, quod Bellum hoc ex neceſſitate gerat, non Ambitione, ut Periculum ab Exemplo nonnihil corrigat & mitiget. Siquidem, Periculum ejus Belli, quod ſolum in defenſionem propriam ſuſcipitur, nullum eſſe poteſt, quia penes quemlibet eſt illud pro libitu devitare. Verum in hoc Negotio univerſo, Rex ſe veſtris gravibus & maturis Conſiliis permittit, in quibus acquieſcere decrevit.

Atque in hanc ſententiam, Cancellarius locutus eſt, quantum ad Res Britanniæ. Rex enim ei mandarat, ut tali orationis moderatione uteretur, quæ Ordines ad Britanniæ Auxilium accenderet, Regem autem aperta aliqua Declaratione non obſtringeret.

Cancellarius ad Domeſtica orationem tranſtulit.

QVantum ad Adminiſtrationem Domeſticam, Rex mihi in mandatis dedit, ut hæc dicerem: Creuere ſe, nulli unquam Regi (tam brevi Regni ſpatio emenſo) majores & juſtiores cauſas fuiſſe, duarum contrariarum paſſionum, Gaudii & Doloris, quam ſibi. Gaudii, ob immenſos & manifeſtos Dei Omnipotentis favores; qui eum gladio Regio cinxerat, eidemq; Gladio contra Hoſtes ſuos univerſos ſemper adfuit, Seque tot probis & fidelibus Servis & Subditis beavit, qui nunquam deſtiterunt fidelibus Conſiliis, prompta Obedientia, & animoſa Defenſione, eum proſequi: Doloris, quod nondum Deo placuerit permittere ei, ut Gladium conderet, (quod maxime expetebat, præterquam in adminiſtratione Iuſtitiæ) Sed quod toties compulſus ſit Enſem ſtringere, ad proditorios & ſeditioſos Subditos reſecandos; Quos (ut videtur) Deus reliquit (inter multos bonos, aliquos malos) tanquam inter Iſraëlitas, Cananæos, veluti Spinas in Lateribus ſuis, ad eos tentandos, & probandos: Etſi is ſemper fuerit rerum Exitus (ſit Nomen Domini ob hoc benedictum) ut malitia eorum in Caput proprium reciderit.

Quamobrem Rex ait, ſe jam admonitum eſſe; quod Sanguis in Acie effuſus, neutiquam Sanguini in Civitate parcere poſſit; Neque gladius Martialis ſit ſatis validus ad Regnum hoc in plena Pace conſtituendum: Sed quod vera via huc tendat, ut Rebellionum Semina & Origines ſub initiis eorum comprimantur: Et ad hoc obtinendum, Leges bonæ & ſalubres excogitentur, confirmentur, & acuantur, contra vim omnem, & illicitos Hominum Cœtus, eorumque Confœderationes & Combinationes omnes, per veſtium ſcilicet diſtinctiones, teſſeras, & alia hujuſmodi Factionis Symbola; ut pax Regni, talibus Statutis, veluti Cancellis ferreis, ſolide muniatur & ſtabiliatur; omniſque violentia, & in Aula, & in Agris, & in Domibus privatis, reprimatur. Cujus rei Curam, quæ ad voſmetipſos tam prope pertinet, quamque Temporis Ratio ſummopere flagitat, Celſitudo ſua Prudentiis veſtris commendat.

Quoniam vero Regi Cordi & Curæ eſt, ut Pax hæc, in qua regnare & Subditos ſuos tueri cupit, non tantum vobis Folia producat, ſub quarum umbra ſecure recumbere poſſitis, verum etiam Fructus vobis edat, Divitiarum & Opulentiæ, Rogat vos Celſitudo ſua, ut Cogitationē ſuſcipiatis, de Mercatura & Commercio regulando; nec minus de Manufacturis Regni promovendis, unaque ſpurium illum & ſterilem Pecuniarum uſum, in Fœnus & illicita Excambia jam erogari ſolitarum, coërceatis; unde ad naturalem ſuum uſum, Mercaturæ & Commercii Legitimi, & Nobilis, applicentur. Similiter, ut Populo noſtro copia fiat, ſe in Artibus Mechanicis exercendi, quo modo Regnum ex ſe, & Nativis ſuis Mercibus ſubſiſtere poſſit, ut in otio non degant, atque Theſaurus noſter, propter Manufacturas forinſecas, non exhauriatur; Quin & ulterius providere debetis, ut quæcunq; Merces à Partibus exteris, in Regnum introductæ fuerint, prorſus ad Merces Nativas noſtras coëmendas convertantur; unde Sors Regni non minuatur, ex Super-Importatione Mercium Exterarum.

Po

Poſtremo, quoniam Regi *certo perſuaſum eſt, vos eum Pauperem nolle, qui vos Divites eſſe cupit, minime dubitat, quin curæ vobis futurũ ſit, ut* Reditus *ſui, tam ex Vectigalibus, quam alias, conſerventur, & augeantur; Atq; inſuper, ut Subſidia Pecuniaria, ſi poſtulet occaſio, alacriter conferatis. Eo magis, quod ſatis noſtis* Regem *frugi eſſe, atq; pro Diſpenſatore tantum ſe gerere in Commodum Regni; Quodq; eæ Pecuniæ, quæ à vobis conferuntur, ſint tantum inſtar Vaporum, qui è Terra in ſublime attrahuntur, & in Nubes coëunt, quæ rurſus in Terram imbres refundunt. Quin & probe ſcitis, vicina vobis Regna magis magisque amplificata, atq; Tempora iſta variis Motibus obnoxia: Itaq; minime convenire, ut* Regem *à pecuniis imparatum offendant. Plura non habeo quæ dicam: Optarem autem, ut quæ dicta ſunt, melius fuiſſent declarata: Illud vero Prudentia, & Benevolentia veſtra ſupplebit.* Deus *Conſiliis veſtris aſpiret.*

Hanc Orationem *Cancellarius* habuit, non comptam certe, ſed ſolidam & perſpicuam.

Res difficilis non erat, *Parlamentum* ad iſtud *Britanniæ* Negotiũ diſponere, & afficere; tam propter Æmulationem inter Nationes *Angliæ* & *Galliæ*, atq; Invidiam recentem, quod Regnum *Galliæ* nuper Incrementa acceperat; quam propter periculum, quod *Angliæ* imminere poterat, ſi *Galli* tam amplam Provinciam maritimam acquirerent, ut ſupra diximus. Commovebatur etiam *Parlamentũ* Oppreſſionis Intuitu; Etſi enim, quæ afferebat Rex *Gallus*, eſſent ſatis probabilia, tamen apud Multitudinẽ impares ſemper ſunt Congreſſus Argumentorum & Suſpicionum; Itaq; Conſilium *Regi* dederunt, ut Cauſſam *Britanniæ* ſtrenue amplecteretur, & auxilia celeriter mitteret; Magnaque Alacritate *Regi* amplum Pecuniæ Subſidiariæ Modum conceſſerunt, horum auxiliorum contemplatione. Verum Rex, tum ut decorum ſervaret erga *Regem Gallum*, cui ſe devinctũ profitebatur; tum quod revera Belli potius oſtentãdi, quam gerendi erat cupidus; iterum ſolennes Legatos ad *Regem Gallum* miſit, qui ei intimarent Decretum *Ordinum*; & verbis dulciſſimis Interceſſionem ſuam, prius factam, renovarent; Ut ſcilicet *Rex Gallus* à Bello *Britannico* deſiſteret; aut ſi neceſſario Bellum habendum eſſet, in bonam partẽ acciperet, ſi Populi ſui precibus motus, (qui Cauſſæ *Britannorum*, tanquam veterum Amicorum & Fœderatorum ſuorum, impenſe favebant) Suppetias eis mitteret; proteſtando nihilominus, ſe quo Leges Amicitiæ & Fœderum cum *Gallia* religioſe ſervaret, Copiis ſuis imperare in animo habere, ut *Britannis* quidẽ ſuccurrerent, ad *Gallos* autem Bellũ minime extenderent, niſi quatenus ad Poſſeſſionẽ *Britanniæ* tuendam. Verum antequam iſta ſpecioſa Legatio adveniſſet, *Ducis Britanniæ* Res haud leviter perculſæ ſunt, & manifeſto declinare cœperunt. Nam prope Oppidum *Sancti Albani* in *Britannia*, Prælium commiſſum fuerat, in quo *Britanni* profligati ſunt, *Dux q; Aurelianenſis* & *Princeps Auraſionenſis* capti, cæſis ex Copiis *Britannorum* ſex Millibus, atque inter eos, Domino de *VVoodvilla*, & Cohorte ejus prope univerſa, dum fortiſſime dimicarent. Ex parte autem *Regis Galli*, Mille & ducenti ceciderunt, cum Duce ſuo *Jacobo Galleotto*, viro in rebus Bellicis ſpectato.

Poſtquam Nova de hoc Prælio in *Anglia* audita eſſent, expergefactus eſt Rex, qui nullum jam Subterfugium habebat, ſub quo Tractatum Pacis honeſte continuare poſſet. Jam enim plane tanquam oculis cernebat, *Britanniã* rapide perditã iri prorſus contra ſpes ſuas. Cum autẽ conſcius ſibi eſſet, ſe tam apud Populum ſuum, quam apud Exteros magnam ſuſtinere Invidiam, imo & Infamiam, propter priores moras; ſtatim Auxilia, quanta potuit cum celeritate, in *Britanniam* miſit. Quod fecit ſub Ductu *Roberti* Domini *Brooki*, ad numerum octo Millium, Virorum lectorũ, & bene armatorũ; qui propitio uſi vento, intra paucas horas *Britanniam* tenuerunt, & ſe Copiarum *Ducis* Reliquiis adjunxerunt, ſtatimq; perrexerunt ad Hoſtes, atque prope eos caſtrametati ſunt. *Galli* poſſeſſione victoriæ ſobrie utentes, atq; Animos & Alacritatem *Anglorum* probe cognoſcentes, præſertim ſub initiis militandi, ſe intra vallum continuerunt, Caſtris optime munitis, certi manum non conſerere. Sed interim, ut Copias *Anglas* ſurſum deorſum jactarent & defatigarent, eas, levis Armaturæ Equitibus, adoriebantur & vexabant; In quibus Certaminibus tamen, plerumq; detrimenta acceperunt, potiſſimum per Sagittarios *Anglorum*.

Verum, hoc rerum Statu, *Franciſcus dux Britanniæ* obiit: Quod quidem Accidens Rex facile prævidere potuerat, & debuerat certe hoc ipſum ſupponere, & huic Eventui Conſilia ſua aptare; niſi quod Honoris Contemplatio, propter Nova de prælio facto allata, quæ *Regem* ad aliquid propere exequendum extimulavit, Belli Rationes pervertiſſet.

Poſt *Ducis* Obitum, primarii *Britanniæ* Viri, partim empti, partim factionibus imbuti, omnia permiſcuerunt; Adeo ut *Angli*, nec Caput nec Corpus reperientes, quibus ſe adjungerent, atq; non minus à Sociis quam ab Hoſtibus ſibi metuentes, Hyeme jam ingruente, domum, poſt quinq; Menſes ab eorum Trajectu, redierint. Atq; hoc modo, Prælium *Sancti Albani*, Mors *Ducis Franciſci*, & Auxiliorum *Anglorum* Receſſus *Britanniam* tandem perdiderunt. Quam rem, alii ut Judicii *Regis* Maculam, alii ut Temporum ejus Infortunium, acceperunt.

Sed utcunq; Fructus *Parlamenti* horarii, circa res *Britannicas*, male ceſſerant, nihilominus *Fructus* illi durabiles, & *Parlamentorum* proprii, (bonæ ſcilicet & ſalubres Leges) proſpere ſe habuerunt, atq; in hunc diem permanent. Nam ex Monitis *Cancellarij*, eo *Parlamento*, Leges nonnullæ egregiæ, circa ea quæ Rex propoſuerat, latæ fuerunt.

Primo, Auctoritas *Cameræ Stellatæ*, quæ antea Legi *Regni* communi tantum nitebatur, in aliquibus Caſibus, robore Statuti ſuffulta eſt. Curia autem iſta, ex maxime prudentibus & generoſis hujus *Regni* Inſtitutis, cenſeri poſſit. Nam in Diſtributione Tribunaliũ *Regni*, (excepta Curia ſuprema *Parlamenti*) in qua Curia *Banci Regis*, Criminibus quæ contra *Coronã* committuntur; Curia *Banci Communis*, Litibus civilibus; Curia *Scaccarij*, Cauſſis quæ ad Reditus & proventus *Regis* ſpectant; & *Curia Cancellariæ*, Cauſſis, quæ Mitigationẽ Rigoris Juris, ex Arbitrio boni Viri, ad Exemplum Juris Prætorii, merentur, politice admodũ aſſignatæ ſunt; ſemper tamen reſervata eſt, magna & præeminens Juriſdictio, Cõſilio ſanctiori Regis, in Cauſſis, quæ vel Exemplo, vel Conſequentia, Regni ſtatum publicum, oppugnare & convellere poſſent: Quæ ſi Criminales fuerint, cõſueverunt Conſiliarii in *Camera* (quæ vocatur) *Stellata*; Sin Civiles, in *Camera* vel *Aula* (quam vocant) *Alba*, convenire. At quemadmodũ

Cancellaria Jus Prætorium, ita *Camera Stellata* Jus Cenſorium, (demptis tamen Rebus Capitalibus) imitatur. Iſta autem Curia *Camera Stellata* ex bonis compoſita eſt Elementis. Ex quatuor enim Generibus Perſonarum commiſſa eſt; *Conſiliariis Regis, Proceribus, Prælatis*, & *Judicibus* aliarum Curiarũ *principalibus*. Etiam quatuor Cauſſarum Genera præcipue tractat; *Vim illatam*; *Fraudes*; *Crimina* varia *Stellionatus*; & *inchoamenta* ſive *actus medios*, qui vergunt ad *Crimina Capitalia*, aut alias Atrocia, licet nunquam actualiter commiſſa & perpetrata fuerint. Sed quod præcipue in hoc ſtatuto Rex volebat, erat Suppreſſio Turbarum illicitarum, una cum cauſſis earum præcipuis, hoc eſt, Multitudinis Combinationibus, & Potentium Patrociniis.

Ab univerſali *Regni* Pace, deſcendit *Regis* Cura, ad Pacem Aulæ & Famulitii ipſius *Regis*, & Securitatem Conſiliariorum ſuorum, ac Magiſtratuum eminentium. Verum hoc Statutum miri cujusdam erat temperamenti. Nam in hanc ſententiã perſcriptũ eſt: Ut ſi quis ex *Regio Famulitio* (qui tamen infra gradum *Baronis* ſit) in vitam alicujus Conſiliarii *Regis*, aut *Baronis* Regni, conjuraſſet, factum eſt Crimen, licet res peracta non fuerit, Capitale. Iſta Lex, à *Cancellarij* ſuſpicionibus fluxiſſe exiſtimata eſt; Qui cum Vir auſterus & imperioſus eſſet, atq; in Aula *Regia* Inimicos nonnullos ſibi infenſiſſimos degere cognoſceret, ſuæ Securitati proſpexit; Invidiam generali Legis Ordinatione obruens, præſidium nempe hoc cum omnibus Conſiliariis & Nobilibus communicando: Neq; tamen auſus eſt, Legem ulterius extendere, quam ad Famulitium conſcriptum ipſius *Regis*, ne minori Nobilitati & Plebi *Regni*, nimis dura res videretur: Quæ merito credere poſſent, libertatem ſuam antiquam, & Clementiam Legum *Anglicarum*, ſenſim invadi; *Si Voluntas mera, alias quam in* Criminibus Læſæ Majeſtatis, *pro Facto reputaretur*. Attamen Cauſſa, quæ in Statuto ipſo inſerta eſt (nimirum quod, *Qui in vitam* Conſiliariorum *conſpirat, merito cenſeri poſſit, obliquè & mediate, ipſius* Regis *mortem moliri*) æq; omnibus Subditis ac Aulicis communis eſt. Verum hæc Legis Anguſtia, ad id quo *Cancellarius* tetenderat, ſatis erat: Sed tamen vitam eo uſq; produxit, ut ei etiam Lege generali opus fuiſſet, cum non minus Populo, quam *Aula Regia* poſtea odio fuerit.

A Pace Aulæ, & Familiæ *Regiæ*, rurſus Cura *Regis* deſcendit, ad Pacem Familiarum privatarum. Lata eſt enim Lex juſta & moralis, per quam Aſportatio Fœminarum per vim, contra voluntatem ſuam, (exceptis Pupillis Femellis, & Ancillis,) Capitalis facta eſt.: Parlamento prudenter, & merito cenſente, Crimen abripiendi Fœminas per vim, in poſſeſſionem Extraneorum, (licet poſtea per Illecebras aut Aſtutias concilietur earum Aſſenſus) nihil aliud eſſe, quam Raptum in longum productum, quia prima Vis reliqua traxiſſe præſumitur.

Sancita eſt alia quoq; *Lex*, ad Pacem Subditorum in genere, & Cædium & Homicidiorum repreſſionem, atq; in emendationem Legum Antiquarum. Ea fuit; ut cum per *Legem Communem* Proſecutio Homicidiorum in nomine *Regis*, Annum & Diem expectaret, quod ſpatium Uxori aut Hæredi Occiſi datũ eſt, ut nomine proprio Accuſationem peragerent: Cumque Experientia monſtraret, quod Pars aggravata ſæpius pretio aut variis modis inducta, aut Lite ipſa defatigata, Accuſationem deſereret: atq; eo temporis tractu Res quaſi in Oblivionem tranſiret; & hoc modo proſecutio in nomine *Regis*, (quæ ſemper, *Flagrante Crimine*, vivacior eſt) neglecta eſſet; ordinatum fuit prudentiſſime: Ut Proſecutio in Nomine *Regis*, etiam intra Annum & Diem, admitti poſſit, abſq; præjudicio tamen Proſecutionis in Nomine Partis læſæ.

Tum quoque Rex cœpit, non minus prudenter quam juſte, clericis privilegia nonnihil amputare, facta ordinatione, *Ut Clerici Capitalis Criminis convicti, candente ferro in manu ſignarentur*, tam ut aliquo corporali Supplicio afficerentur, quam ut Ignominiæ notam ſecum ferrent. Verum hujus Salubris *Legis* gratia, Rex poſtea *Perkini Edicto* laceratus eſt, tanquam Privilegiorum ſanctæ Eccleſiæ immanis & execrabilis Violator.

Etiam alia *Lex* lata fuit, *Paci Regni* conſulens: qua puniebantur *Officiarij* & *Firmarij Regis*, amiſſione Officiorũ & Firmarum ſuarum, ſi Famulitiis Nobilium, aut aliorum, niſi Domeſtici eſſent, ſe aggregarent, aut illicitis Cœtibus participarent.

Atque hæ *Leges*, ad vim, & Turbas reprimendas ordinatæ ſunt, quibus Tempora illa maxime indigebant; Et adeo prudenter conſtitutæ ſunt, ut in hunc usque diem Temporis ipſius Suffragiis confirmatæ, durent.

Latæ ſunt etiam *Leges* bonæ & politicæ, contra Fœnus, quod eſt Uſus Pecuniæ ſpurius: Et contra illicita Excambia, & Contractus fictos, qui ſunt item inſtar Fœnoris ſpurii. Aliæ etiam pro ſecuritate Vectigalium *Regis*: Atque Converſione Pecuniarum, ex Mercibus externis provenientium, in Merces Regni nativas: Una cum aliis minoris Momenti *Legibus*.

Verum, quamvis *Leges* in iis Comitiis latæ, bonum & ſalubrem ediderint Fructum: *Subſidium* tamen *Pecuniariũ*, iiſdem Comitiis conceſſum, Fructum exhibuit acerbum. Sane, univerſa Meſſis in fine in Horrea *Regis* coacta eſt, ſed poſt Procellam grandem. Cum enim Deputati cœperunt taxare *Subſidiũ*, in *Comitatu Eboracenſi*, & *Epiſcopatu Dunelmenſi*, Populus ex improviſo in Seditionẽ erupit, aperte loquens, ſe hiſce annis proximis, innumeras miſerias perpeſſos eſſe; Quare nec poſſe ſe, nec velle *Subſidium* conferre. Neq; tamen proculdubio, hæc Contumacia ex Indigentia mera illius Populi manavit, ſed etiam ex inveterato ſtudio Partium, quod illis Regionibus penitus inſederat, ubi Memoria *Richardi Tertij* adhuc in tanto vigore erat, ut tanquam Fæces quædam acres in Animis Hominum, veluti in Fundo Vaſis ſubſiderent; quę, ſi Vas paululum agitaretur, in ſurſum aſcendebant. Accedebat etiam (ut credere par eſt) inſtigatio alicujus Malevoli, & Rebus præſentibus infenſi, ex iis qui apud eum populum maxime erant gratioſi. Hoc Accidente tam inopinato, Deputati fere attoniti, rem ad *Comitẽ Northumbriæ* detulerunt, qui Vir erat Auctoritate primarius in iis Partibus. Ille ſtatim ad R*egem* Literas miſit, aperte ſignificans, quale incendium obortum eſſet in Populo; ſimulq; petens, ut Rex, quid fieri vellet, mandaret. Rex Reſponſum dedit peremptorium, ſe ne Obolum quidem remittere velle, ex Summa, quæ in Comitiis conceſſa fuerat: Tum quia exemplum ejus alias Provincias animare poſſit, ad ſimilem mitigationẽ poſcendam; Tum præcipue, quia nunquam eſſet

paſſurus,

paſſurus,ut vulgus ignobile,Ordinum munificentiam fruſtraretur,in quorum conſenſu etiamPlebis ipſius vota concluderentur.His Literis à *Rege* acceptis,*Comes* Principales illius Comitatus Juſticiarios,& Liberos Tenentes,convocavit; & eos allocutus, verbis æque imperioſis ac Rex ſcripſerat, (quibus nihil opus fuit, niſi quod Negotium aſperum infeliciter in Virum etiam aſperum inciderat) non ſolum animos eorum irritavit,ſed etiam ſuſpicionē injecit, ex acerbitate verborū ejus, quæ tanquam *Regis* ipſius verba retulerat,ipſum *Comitem*, aut Auctorē fuiſſe,aut Suaſorem principalem ejus Conſilii. Quo factum eſt,ut Turba vilis cœtus miſcuerit;& inſultum in *Comitem* ipſum faciens,eum, cum compluribus ex Servis ſuis,trucidaverit.Neq; hic deſtiterunt Seditioſi illi,ſed *Joannem Egremondum* Equitem Auratum, Virum turbidum & factioſum, (quiq; diu ante *Pegi* infenſus erat) in Ducem ſuum cooptarunt: Atque animati & extimulati à quodam ex infima Plebe, vocato *Ioanne Chamberio*, tanquam Face Seditionis, qui apud Vulgus multum poterat,in apertam Rebellionem eruperunt; Quin & frementes diſertis verbis dixerunt,ſe contra *Regem Henricum* ituros, & cum eo pro Libertate ſua pugnaturos.

PoſtquamRex certior factus eſt,de nova hac Inſurrectione,(ſimilibus enim Motibus tanquam Febre anniverſaria, quotannis corripi ſolebat) ſuo more,parum aut nihil commotus, *Thomam Comitē Surriæ*, (quem paulo ante,non ſolum è Turri liberaverat, eiq; præterita omnia condonaverat, verū etiam in gratiam ſuam ſpecialem receperat) cum Exercitu ſatis valido, contra Rebelles miſit; Qui cum Copiis eorum conflixit, eoſque Acie vicit, & *Ioannem Camberium* Anteſignanum eorum vivum cepit.*Ioannes* vero *Egremondus*,fuga ſe eripuit,& in *Flandriam* transfretavit, ad *Margaretam Burgundiæ*: Cujus Palatium, Aſylum & receptaculum fuit proditorum omnium,qui *Regem* infeſtabant. *Ioannes Camberius Eboraci* ſupplicio affectus eſt,magna pompa:Suſpenſus eſt enim in Patibulo præalto,extructo in medio Furcarūm quadratarū, tanquam Proditor tranſcendens: Atq; magnus Numerus ex Complicibus ſuis, ſuper trabem Patibuli inferiorem,circa eum itidem ſuſpenſus: Cæteris autem generaliter venia facta eſt.Neque Rex conſuetudinem ſuam interrupit, ut vel primus, vel inter primos eſſet,in omnibus Bellicis ſuis Expeditionibus: Juxta id quod familiariter dicere ſolebat, cum de Rebellibus quid nunciatum eſſet: *Se nihil amplius cupere,quam ut eos aſpiceret*.Nam ſtatim,poſtquam *Comitem Surriæ* in eos miſiſſet, ipſe ſubſecutus eſt: & licet Nuncium de Victoria accepiſſet in via, tamen uſq; ad *Eboracum* perrexit, ut eas Regiones componeret & pacaret; Poſtea vero *Londinum* reverſus eſt, *Comitem Surriæ*, Locum tenentem ſuum, in *Partibus Borealibus*, relinquens, & *Richardum Tunſtallum*, Militem Auratum, principalem ſuum Commiſſarium conſtituens, ad *Subſidium* levandum,cujus ne Dodrantem quidem remiſit.

Eodem autem tempore, quo Rex Servum tam bonum,quam fuit *Comes Northumbriæ*, amiſerat: etiam Amicum & Affinem fidelem, *Iacobū* Tertium *Scotiæ Regem*, ſimiliter amiſit, qui miſerabili Fato functus eſt. Iſte enim Princeps infelix,poſt diuturna,tam Procerum ſuorum,quam magnæ partis Populi,odia, quæ ſubinde in Seditiones, & crebras Aulæ Mutationes eruperant,tandē ab iis oppreſſus eſt.Siquidē Arma contra eum ſumpſerunt,& *Iacobi Principis* Filii ſui perſonam,ex improviſo,intra poteſtatē ſuam redegerunt,partim Vi,partim Minis: Interminantes ſe aliter Regnum in manus *Regis Angliæ* traditùros. Eo autem Conſilio hoc moliebantur,ut Rebellionē ſuam obvelarent,ſicq; *Princeps* Titulare & pictum quoddā Caput Rebellionis fieret. Unde Rex *Scotiæ* (ſe viribus minime parem cogitans) à *Rege Henrico*, etiam à *Papa*, & *Rege Gallo*, popoſcit,ut res inter ſe & ſubditos ſuos componerent. *Reges*,prout petiit, mediationem ſuam, modo honorifico, & qui *Reges* magnos deceret, interpoſuerunt: Non tantum poſtulando,& ſuadendo, verum etiam proteſtando,& minando; Rebellib⁹ denunciantes, ſe, communem *Regum* Cauſſam agi, cenſere, *Si Subditi permittantur Leges Regibus ſuis imponere*. Seq; in Ultionem ejuſmodi Sceleris prorſus ituros. At Rebelles, qui jam ante Obedientiȩ Jugum majus excuſſerant, facile Modeſtiæ Vinculum minus abjecerunt: & Furore Metum ſuperante reſponderunt: Inanem eſſe de Pace mentionem, niſi Rex ſe Imperio abdicaret. Quocirca (Tractatu Pacis abrupto) ad Arma ventum eſt, Præliumque ad *Bannochiæ* Rivulum, juxta *Sterliniā*, commiſſum eſt. Quo Prælio Rex, Iracundia & Indignatione licet juſta, exæſtuans, Pugnam temere iniens;& manum præcipitanter conferens, antequam univerſæ ejus Copiæ conveniſſent, interfectus eſt,(nihil obſtante expreſſo & præciſo Mandato *Principis* Filii ſui, qui hoc interdixerat) dum ad Molendinum quoddam fugiſſet, in Campo, ubi pugnatum eſt, ſitum.

Quatenus vero ad *Legationē Papæ*, quȩ per *Adrianum de Caſtello, Italum*, miſſa eſt,(quæq; illis temporibus, magis forſitan futura fuiſſet efficax) ſero illa advenit, ſi *Legatio* ipſa ſpectetur, ſed ſatis in tempore, pro commodo *Legati*.Nam cum per *Angliam,Scotiam* peteret,& honorifice admodū à *Rege Henrico* exceptus eſſet (qui perpetuo ſe erga *Sedem Romanam* officioſum præbuit,) *Regis* favorȩ majorem in modum aſſecutus eſt, ſimulque magnam cum *Mortono Cancellario* familiaritatem contraxit. Adeo ut Rex moribus ejus delectatus, & eum rebus ſuis utilem fore credens, eundem ad Epiſcopatum *Herefordienſem* promoverit, & poſtea ad *Epiſcopatum Bathonienſem*; Ejuſque opera uſus ſit, in compluribus negotiis, quæ ad *Curiam Romanā* pertinebant. Certe Vir magnus fuit *Adrianus*, & multa Eruditione, Prudentia, & in rebus Civilibus Dexteritate præditus: Et non diu poſt in Honorem *Cardinalis* evectus, largum *Regi* tributum ob Beneficia ſua rependit: *Regē*, magno cum Judicio, & Diligentia, de rebus *Italiæ* ſubinde per Literas informans. Nihilominus, ſub finem Vitæ ſuæ, Particeps fuit Conjurationis, quam *Cardinalis Alphonſus Petruccius*, & alii quidam *Cardinales*, in vitam *Leonis Pontificis* inierunt, Atq; hoc ejus Crimen, per ſe atrox valde, aggravatum eſt, propter Cauſſam, quæ eum impulerat: Quæ Malitia ſane aut Odio minime nitebatur, ſed Ambitione fœda adipiſcendi *Papatum*. Atq; in hoc Impietatis exceſſu, non defuit tamē Levitatis & Vanitatis mixtura quædam. Nam (ut apud omnes increbuerat) ad *Papatum* expectandum, fatali quodam Ludibrio inductus eſt, ſcilicet Prædictione Harioli cujuſdā, quæ talis fuit: *Succeſſurum* Leoni, *cujus nomen eſſet* Hadrianus, *Senem, humili loco natū, ſed doctrina & prudentia eminentem*. Quo

Chara-

Charactere & Schemate ſe deſcribi putavit; Etſi hoc Vaticinium impletum poſtea fuerit, in *Adriano Belga*, (Filio Cereviſarii ex eadem *Belgia*, *Cardinale de Torſa*, & *Caroli Quinti* Præceptore) qui poſtea, mortuo *Leone*, Nomine proprio non mutato, *Adrianus Sextus* vocatus eſt.

Verum iſta anno ſequente, quinto ſcilicet *Regis*, contigerunt. Sed in fine Anni quarti, Rex iterum *Ordinum Conventus* egit; Non (ut videtur) ob aliquam Occaſionem tum emergentem, ſed præcipitatis & abruptis *Comitiis* præcedentibus, propter Apparatus Belli *Britannici*, Rex cogitavit ſe non ſatis ampliter Subditos ſuos Legibus bonis hactenus remuneraſſe; Quæ ſemper ei fuerunt pro retributione erga Subditos, propter Pecunias ab ipſis collatas; Cumq; Alienationis Subditorum, ex iis quæ in Borealibus Partibus geſta erant, memor eſſet, viſum eſt ei, eo magis Subditos ſuos ſolatiis reficere. Sane Tempora ejus, in bonis Legibus condendis, excelluerunt. Ita ut merito cenſeri poſſit, inter *Reges Angliæ*, poſt *Edvvardum Primum*, Legiſlator optimus. Leges enim ejus, (ſi quis attentius eas introſpiciat) ex Prudentia profunda ortas inveniet, neq; vulgaris eſſe naturæ; non occaſſione aliqua præſente ſtimulante latas, ſed vere ex Providentia futuri, ut ſtatus ejus *Regni* indies fieret magis florens & beatus; Ex more *Legiſlatorum* Temporibus Antiquis & Heroicis.

Primo igitur Legem tulit, quæ cum Temporibus & Actis ſuis optime conveniebat. Quemadmodum enim ipſe, in Perſona ſua & Nuptiis, finalem introduxerat Concordiam, in Lite illa magna, quæ de Titulo Coronæ tamdiu pependerat: ita & hac Lege (de qua loquimur) ſimilem Pacem & Tranquillitatem, circa privatas Subditorum terras, & Poſſeſſiones, ſtabilivit. Ordinatum eſt enim, ut *Fines*, quos vocant (quod Genus eſt Tranſactionis cujuſdam ſolennis) revera finales eſſent, ad Jura non Partium tantum, ſed aliorum omnium, extinguenda: Ita tamen, ut poſt *Fines* hujuſmodi levatos, & ſolenniter proclamatos, haberet Subditus ſpatium quinq; Annorum, poſt Titulum ſuum devolutum, ad Jus ſuum recuperandum, aut ſaltem vindicandū; Quod ſi prætermiſiſſet, Jure ſuo in perpetuum excluderetur; Cum exceptionibus tamen nonnullis, Ætate minorum, Nuptarum, & ſimilium Perſonarum, Juris ſui perſequendi, incapacium. Hoc Statutum aliud *Regni* Statutum antiquum tantum reſtituit; quod & ipſum latum fuerat, juxta tenorem Legis Communis. Mutatio Legis intervenit, per Statutum quoddam vulgariter dictum de *non Clameo*, factum tempore *Edvvardi Tertij*. Atq; iſta Lex, de *Finibus* levandis, inſtar Prognoſtici cujuſdam erat boni, de Pace illa, quæ in hunc uſq; diem, à temporibus ejus, ut plurimum ſecuta eſt. Statuta enim de *non Clameis*, Belli temporibus conveniunt, cum animi Hominum inquietantur, ita ut rebus ſuis domeſticis proſpicere nequeant: Statuta vero quæ poſſeſſionibus favent, temporibus Pacis maxime ſunt accommodata, ut Lites & querelæ extinguantur, quæ Pacis ſunt Fructus pernicioſi.

Aliud Statutum latum eſt, Prudentiæ, & in Rebus politicis Peritiæ ſingularis; Incrementum Populi *Regni* manifeſto, & (ſi quis acutius inſpexerit) Militiam etiam, & vires *Regni* Bellicas promovens.

Cœperunt eo tempore, magis quàm retro ſolitum, fieri Septa & Clauſuræ in Agris; Ex quo Terra arabilis (quæ ſine Populo & Familiis coli non poterat) verſa eſt in Paſcua, quæ Armentariorum paucorum opera tantum indigebant; Etiam *Firmæ* & *Tenementa* ad Terminum vitæ, Annorum, & ad voluntatem Domini, (in quibus Coloni complures habitabant) verſa ſunt in *Dominicum*. Hoc infrequentiam & diminutionem peperit Populi, & (per conſequentiam) Oppidorum, Eccleſiarum, Decimarum, & ſimiliū: Probe etiam noverat Rex, neq; ullo modo oblitus erat, ſequi etiam ex hoc Diminutionem *Subſidiorum* & Cenſus: Quanto enim major numerus fuerit Generoſorum, tanto ſemper *Subſidiorum* Summæ decreſcunt magis. In qua re medenda, prudentia *Regis* & *Parlamenti* enituit. Clauſuras Agrorum prohibere noluerunt: Hoc enim fuiſſet, Soli Culturam fructuoſiorem, atq; inde ſecuturam patrimonii *Regni* Meliorationem, prohibere: Neq; etiam Arationes Hominibus juſſu Legis imponere conſultum putarunt: Hoc enim fuiſſet cum Natura ipſa, & Rebus, pugnare. Sed tale temperamentum adhibuerunt, ut Clauſuras tantum & Paſcua, quæ Depopulationem liquido invehebant, tollerent: neq; tamen expreſſe, aut Interdicto aliquo imperioſo, ſed ſolummodo per Conſequentiam. Ordinatio fuit talis; ut omnes Domus Agricolationis, quibus fuerunt annexa viginti Jugera Terræ, aut amplius, in perpetuum ſuſtentarentur & conſervarentur, abſq; Decaſu; una cum Portione Terræ competente, quæ à Domibus illis nullo modo ſeparari poſſet: ut & per Statutū aliud, quoddam, Succeſſoris ſui tempore factum, fuſius declaratum fuit. Neque tamen, ſi quis deliquiſſet, ſancitum erat, ut populari Actioni ſubjiceretur, ſed ut Terra ipſa in Manus *Regis*, aut *Domini*, caperetur, quoad dimidium Proficuorū, donec Domus, ac Terræ reparatæ forent, & reſtitutæ. Hoc modo Ædificia ſuſtentata neceſſario Habitatorem traxerunt: & Portio Terræ iiſdem annexa neceſſario etiam poſcebat, ut Incola is non eſſet Mendicus, aut Tuguriaſtes, ſed ex paulo Opulentioribus, qui familiam alere, & Aratrum in opere ponere poſſet. Hoc Populi numerum miris modis augebat, quin & potentiæ Regni militaris intererat: ut ſcilicet Firmæ & Tenementa, certum Terræ Dimenſum ſortirentur, quod Virum non infimæ conditionis, citra penuriam, ſuſtentaret: Eademq; res quodammodo magnam partem Fundi *Regni*, Agricolis & mediæ ſortis Hominibus, mancipabat, & perpetuabat: Mediæ (intelligimus) Conditionis, inter Generoſos & Operarios Ruſticos. Jam quantum hæc Res militarem Regni Potentiā (ut occœpimus dicere) promoveat, liquet, tum ex Militaris Diſciplinæ principiis, tum ex aliarum Nationum Exemplis. Etenim opinione fere generali, Virorum maximi circa Res Bellicas Judicii, (etſi pauci quidam aliter ſenſerint, quum revera Caſuum diſtinctionem hæc Quæſtio ſubire poſſit) Robur præcipuum Exercitus alicujus in *Peditatu* maxime conſiſtit. *Pedites* autem ut fortes & bellicoſi evadant, opus eſt, ut in Conditione aliqua non ſervili, aut inopi, ſed libera & copioſa degant. Itaq;, ſi quod Regnum, aut Status, in Nobiles & Generoſos potiſſimum excreſcat: Agricolæ autem & Aratores loco tantum, & Conditione Operariorum illis inſerviant, aut forte Tuguriaſtri meri exiſtant, (qui pro Mendicis tecto coorpertis tantum haberi poſſunt) *Equitatu* certe pollere poſſit, ſed *Peditatu* minime: Tanquam

Sylvæ

Sylvæ cæduæ, quæ ſi Arboribus grandiorib. abundent, Dumos & vepres progignent, Ligna autem Puri[illegible] non educent. Atq; hoc cernere eſt in *Gallia*, *Italia*, & aliis nonnullis *Europæ* Partibus, ubi Populus univerſus, vel ex Nobilibus, vel ex Ruſticis vilioribus, componitur (De populo in Agris degente loquor, non in Urbibus,) Mediocris autem ſortis Populus fere deficit: Quo fit, ut *Copiis pedeſtribus* parum polleant: Adeo ut, ad *Peditatum* ſuum conſtituendum, & roborandum, mercenarias Cohortes *Helvetiorum*, aut *Germanorum*, adhibere fere conſueverint. Unde etiam fit, ut Nationes illæ, Populum quidem numeroſum, Milites autem paucos edant. *Rex* autem videbat, ex contraria parte, *Anglos* ſuos, quamvis Territorio multo anguſtiores, tamen Militibus, & Copiis nativis, præ illis (quas diximus) Nationibus, longe magis abundare. Hoc Conſilio atq; Inſtituto, *Rex Hydræ Dentes* occulto ſerebat, ex quibus (juxta *Fabulas Poëtarum*) Milites armati exurgerent, in Regni ſui Præſidium, & Amplificationem.

Iisdem etiam Comitiis, *Rex* (curam adhibens, ut Regni potentia, non minus Mari quam Terra, augeretur) in Claſſis ſui Adornationem, & Incrementum, ordinavit, ut Vina & Glaſtum, ex partibus *Gaſconiæ*, & *Languedociæ*, allata, non niſi Navibus *Anglicis* importarentur; Inflectens paulatim politiam *Regni Angliæ*, ab Intuitu Ubertatis & Utilitatis rerũ venalium, ad Intuitum potentiæ Militaris. Antiqua enim ſtatuta, fere omnia, Mercatores exteros invitant, ut Merces omnigenas in *Regnum Angliæ*, importent; pro fine habentia Vilitatem & Copiam earundem Mercium, neutiquam reſpicientia ad Rationes politicas, circa *Regni* potentiam Navalẽ.

Tulit etiam Legem illis *Comitiis Rex*, & Monitoriam, & Minatoriã, erga Juſticiarios Pacis, ut munus ſuũ diligenter exequerentur, Delationes contra eos Auctoritate ſua Regia invitans, & Neglectus eorũ primo Sociis ſuis Juſtificiariis committens, poſtea Juſticiariis Aſſiſarũ, poſtremo *Cancellario*: Mandando ſimul, ut Edictum, (quod in eam Scientiam promulgaret,) quotannis quater *publicis Seſſionibus* legeretur, ne forte Juſticiarii obdormiſcerent: Hoc modo fore putabat, ut Leges ſuæ pœnales, executioni demandarentur; utq; inde, vel Obedientiæ, vel Mulctarum Fructum perciperet: In qua re, verſus finem Vitæ ſuæ, declinavit nimis in partem ſiniſtrã. Hunc ad finem etiam cohibuit *Pragmaticam* quandam, nuper ortam, qua Informationes veræ, ſuper Legibus pœnalibus exhibitæ, Informationibus aliis Illuſoriis ſuffocabantur, exhibitis ſcilicet, per quoſdam, quos Delinquentes ſubornarant, ut ad libitum eorum fieret, Litis vel Proſecutio, vel Deſertio, atq; hoc modo, veras proſecutiones (ſcilicet ne duplex foret vexatio) regerebant.

Legem etiam tulit de re Monetaria reformanda, & Nummorum externorum (Eorum ſcilicet qui Edicto Regio eſſent in uſum Regni recepti) adulteratione punienda: Utq; in Pecuniis perſolvendis, nulla fieret Solutio in Auro, quibuſcunq; Mercatoribus alienigenis; ut hoc modo Theſaurus *Regni* intra *Angliam* melius aſſervaretur: Quandoquidem Aurum ejus generis Metallum ſit, quod facillime, & in occulto tranſportari poſſit.

Statutum etiam fecit, de Re Pannaria, & Lanis intra *Regnum* conſervandis: Neq; hoc tantum, ſed de preciis etiam Pannorum limitandis, & moderandis; Pretio uno, Pannis tenuioris fili, alio craſſioris, impoſito. Quod eo libentius refero, tum quia rarum ſit, Pretia per Statutum aliquod imponere, præſertim Mercibus Regni Nativis: Tum propter hujus *Legis* prudens Temperamentum, quod Pretia præciſe Pannorum diverſi generis non præſcriberet; Sed ſanciret tantum, ne Pretium à Statuto limitatum Pannarii excederent; ut liberum eſſet Pannario pannos ſuos ita conficere & accommodare, ut jacturam nullam in eis faceret.

Fuerunt & alia Statuta his Comitiis ordinata, ſed hæc præcipue. Hic vero petendum videtur, ab iis, in quorum manus hoc Opus noſtrum inciderit, ut in bonam partem accipiant, quod tam diu in Legibus, quæ hujus *Regis* tempore latæ ſunt, commemorandis immoremur. Cujus rei has Cauſſas habemus; Primo quoniã virtus illa præcellens, & Meritum proprium in hoc *Rege* fuit (cujus Memoriæ honorem deferimus) ut optimus Legiſlator eſſet; Dein quod cum Vitæ noſtræ Genere, & Inſtituto conjunctũ ſit; Præcipue vero quod (noſtro quidẽ Judicio) hoc ipſum, optimis Hiſtoriæ Scriptoribus deſit, quod ſcilicet non ſatis crebro, ſummarie referant Leges maxime memorabiles, quæ temporibus, de quibus ſcripſerint, perlatæ ſunt; cum ſint Leges revera Acta Pacis principalia. Etſi enim, in Voluminibus Legum ipſarum, maxima ex parte, reperiri ſoleant, neutiquam tamen hoc tam bene informat Judicium, *Regum*, & Conſiliariorum, & Virorum Civilium, quam ſi videant eas deſcriptas, & veluti depictas, in Tabulis Temporum.

Circa id tempus, *Rex* quater mille Libras à Civitate *Londini*, mutuo ſumpſit; Quæ ſumma, priori quam crediderunt, dupla erat, & fuit debite & præciſe ad diem præfixum, repenſa, quemadmodum etiam prior Summa fuerat: *Rege* præoptante ſemper, potius mutuari citius quam egebat, quam ſolvere tardius quam debebat; Id quod ei Fidem admodum conciliavit.

Neq; abjecerat adhuc *Rex* Curam, aut ſpem de Rebus *Britannicis*, verum Occaſiones Conſilio & Arte vincere anniſus eſt, (quamvis Arma ſua infeliciter ceſſerant) atq; Regem *Gallum*, licet victoria ipſa non potuiſſet, tamen Victoriæ Fructu privare. Summa *Regis* Conſilii fuit, *Maximilianum Regẽ*, ut in Nuptiis *Annæ Britanniæ* Hæredis ambiendis perſiſteret, extimulare, atq; ad earum Confirmationẽ adjuvare. Verum Res *Maximiliani*, eo tempore, in magna Perturbatione, & Combuſtione fuerunt, propter Rebellionem Subditorum ſuorum in *Flandria*. Nam populi *Gandavi* præſertim, & *Brugarum*, (præſente ipſo *Maximiliano*) arma ſubito ceperant, & nonnullos, ex officiariis ejus principalibus, interfecerant, eique ipſi cuſtodiam circumdederant; uſq; quo, & ipſum, & aliquos ex Conſiliariis ſuis, jurejurando obſtrinxiſſent, ut veniam omnium Ante-actorũ concederet; Neq; ea in poſterum quæſtioni ſubjicere, aut vindicare vellet. Attamen *Fredericus* Imperator, *Maximiliani* pater, permittere noluit, ut Contumelia hæc, & Indignitas, Filio ſuo illata, maneret impunita, ſed acriter Bellũ *Flandris* intulit. Sed *Dominus Ravenſtonnus*, vir magnæ apud *Maximilianum* Auctoritatis, (qui & ipſe Juramentum Abolitionis ſimul cum *Domino* ſuo ſumpſerat,) Religionem in ea re prætexens, ſed revera privata motus Ambitione, (atq; (ut credebatur) incitatus & corruptus à *Gallis*,) *Imperatorem* &

Maximi-

Maximilianum Dominũ ſuum deſeruit: Seq; Partibus Populi Ducem & Caput prębuit: Oppidaq; *Hyprarum*, & *Sluſiæ*, cum Caſtellis, occupat: Statimq; ad Dominum *Cordeſium*, *Picardiæ* ſub *Rege Gallo* Pręſidem, miſit, ad Auxilia ab eo petenda: Atq; inſuper poſtulans, ut ipſe *Cordeſius Regis* ſub nomine, Unitorũ Oppidorum Protector eſſe, & Armis reliqua ſubigere, vellet. *Dominus Cordeſius* ad Occaſionem arripiendam paratus erat, (quam partim ipſemet inſtruxerat,) & continuo Auxilia ſummiſit ampliora, quam, ſi res ex improviſo geſta fuiſſet, tanta feſtinatione cogere potuiſſet: Præfectis Copiarum mandans, ut Oppida inter *Galliã* & *Brugas* caperent. Copiæ *Gallorum*, oppidum parvum, vocatum *Diximeum*, obſiderunt, ubi *Belgicarũ Copiarum* pars ſe cum eo conjunxerat. Dum illa Obſidio duraret, *Rex Angliæ*, ſub prætextu Præſidii Finium ſuorum juxta *Caletum*, ſed revera minime volens, ut Maximilianus contemptui exponeretur, & propterea Matrimonio *Britannæ* decideret: *Baronem* Morleiũ, cum Mille Militibus, ad *Dominum Daubeneium*, *Caleti* Prefectum, miſit, cum mandatis ſecretis, ut *Maximiliano* auxiliarentur, & Obſidione *Diximeũ* eximerẽt. *Daubeneus*, (ſparſis vocibus hæc omnia ad ſecuritatem Finium Anglicorum fieri) ex Militibus Pręſidiariis *Caleti*, *Hammeſiæ* & *Guineſiæ*, alios Mille eduxit: Ita ut cum recentibus Auxiliis conjuncti, duorũ ad minimum Millium, numerum explerent. Quæ Copiæ, una cum aliis nonnullis *Alemannorũ*, *Diximeum* clanculum ingreſſæ ſunt, inſciis Hoſtibus; atq; Oppidum pertranſeuntes (additis nonnullis ex ipſius Oppidi Copiis) Caſtra hoſtium, negligenter cuſtodita, (utpote qui nihil tale metuebãt) adortæ ſunt, ubi magna cædes facta fuit; *Angli* autẽ, & eorum Socii, victoria potiti ſunt, interfectis octo Hoſtium Millibus, *Anglorum* vero centum tantũ, aut circiter, deſideratis; Inter quos fuit *Dominus Morleius*. Ceperunt etiam Tormenta Hoſtium majora, cum Spoliis haud exiguis, quæ omnia ad Oppidum *Novi portus* aſportarunt. His peractis, *Dominus Daubeneius* *Caletũ* reverſus eſt, ſaucios ſuos, & alios nonnullos ſponte manentes, apud *Novum Portum*, relinquens. At *Dominus Cordeſius*, ad *Hypras* cum magnis Copiis ſedens, Jacturã & Ignominiam Pugnæ ad *Diximeum* ſarcire ſperans, ſtatim advolavit, & *Novum Portum* Obſidione cinxit; Et poſt aliquorum dierum Obſidionem, Oppugnationis Fortunam tentare ſtatuit; Quod etiam die quodam fecit, eo ſucceſſu, ut *Turrim* Oppidi principalem ceperit, & Vexillum *Gallorum* ſuper eam erexerit. De qua tamen, paulo poſt ab *Anglis Galli* dejecti ſunt, ope recentium quorundam Auxiliorum, ex Sagittariis; qui feliciter in ipſo Pugnæ Articulo, in Portum Oppidi appulerunt. Unde perterrefactus *Cordeſius*, atq; Auxilia *Anglorum* (quæ parva erant) ex ſucceſſu Rei (qui erat magnus) metiens, Obſidionem ſolvit. Hoc modo, res inter *Henricum*, & *Regem Gallum*, nonnihil exacerbatæ ſunt, quia in hoc *Flandriæ* Bello, Auxiliares Copiæ utriusq; *Regni*, ſanguine mutuo haud exiguo, ſe conſperſerunt. Quæ Acerbitas aucta eſt ex inani Jactatione *Cordeſii*, qui ſe pro aperto *Anglorũ* Hoſte gerebat, magis certe quam *Regis* ſui rebus conducebat. Solitus enim erat dicere, Se libenter in Inferno, per Septennium jacere velle, ea conditione, ut *Caletum* è manibus *Anglorum* recuperaret.

Rex, poſtquam res & exiſtimationẽ *Maximiliani* hoc modo ſuſtentaſſet, conſilium ei dedit, ut jam Nuptias cum *Britanna* acceleraret. Quod & *Maximilianus* fecit, & eo usque, tum apud Principiſſam ipſam, tum apud Conſiliarios ejus principales, prævaluit, ut Matrimonium per Procuratorẽ conſummatum fuerit, cum Cæremonia, tunc temporis, in his partibus, nova. Neq; enim ſolum publice deſponſata eſt, ſed etiã tanquam Nupta per omnia tracta, atq; in Thalamo collocata: Poſtquam autem decubuiſſet, ingreſſus eſt Legatus *Maximiliani* cum Literis Procurationis, & aſtantibus multis, tam Viris, quam Fœminis, primariis, Tibiam ſuam ad Genu uſq; nudatam, inter Lintea nuptialia inſeruit; ut Cæremonia illa, Conſummationi, & Cognitioni actuali, æquipollere putaretur. Hoc facto, *Maximilianus* (cujus moribus penitus inſitũ erat, ut Negotia ſemper ſemiperfecta relinqueret, & reliqua Imaginatione tantum forti conſummaret: tanquam Sagittarius malus, qui ſagittas ad cuſpidẽ uſq; attrahere non ſolet: Cui etiam tam facile fuiſſet Sponſam ſuam præſens amplexari, quam hujuſmodi Ludibria inſtituere) omnia jam pro certis ducens, neglexit ad tempus cogitationem de Nuptiis, & Bello totus incubit. *Carolus* interim, (poſtquam Theologos ſuos conſuluiſſet, atque ab iis edoctus fuiſſet, iſtiuſmodi fictitiam Conſumationem, potius Inventum quoddam Aulicum eſſe, quam apud Eccleſiã receptam) magis ſolide rem aggreſſus eſt; & ſecretis & callidis Inſtrumentis, (tam Matronis ſcilicet, quam Conſiliariis,) primo Conſcientiæ & Honoris ſcrupulũ amovere conatus eſt; Qua in re duplex erat labor. Neq; enim ſolum *Maximilianus* cum *Britanna*, ſed etiã *Carolus* ipſe cum *Filia Maximiliani* contraxerat: Ita ut Nuptiæ, ex utroq; pede claudicarent, & ex neutra parte dubitatione carerent. Verum quatenus ad Contractum, cum *Rege Carolo*, exceptio erat juſta & liquida, eo quod *Filia Maximiliani* infra Annos conſenſus eſſet, ideoque Lege non teneretur. Sed quoad Contractum *Maximiliani* ipſius, duriores ſuſtinebat partes *Carolus*, cum nihil adducere poſſet, niſi quod Contractus ille, ſine conſenſu *Domini Capitalis*, *Caroli* ſcilicet, (cujus Pupilla & Vaſalla erat, atque ipſe erga eam Parentis loco) initus eſſet; Ideoq; ob Defectum hujuſce Conſenſus prorſus irritus. Qui Defectus (dixerunt) licet Matrimonium ipſum, poſt Cohabitationem & actualem Conſumationem, dirimere non poſſet, tamen ad Contractum invalidandum ſufficiebat. Nam quoad Conſummationẽ illam Ludicram, riſu eam excipiebant, inquientes; argumento eſſe quod *Maximilianus* Viduus eſſet, & Procus admodum tepidus, qui Sponſi partes per Deputatum præſtare contentus fuerat; neque laborem Itineris parvi adire ſuſtineret, ut omnia extra controverſiã ſtatuerentur. *Britanna* igitur, hiſce rationibus permota, artificioſe inſtillatis, ab iis, quos *Rex Gallus* (qui Præmiis & Promiſſis non pepercerat) in ſuas partes traxerat; & illecta proculdubio pręſente gloria, & potentia *Regis Caroli* (præſertim cum in Flore ætatis eſſet, & cœlebs,) atq; Patriam ſuam, Sedem diuturni & Calamitoſi Belli, conſtituere verita, ſecreto in Matrimoniũ *Caroli* conſenſit. Sed durante hoc Tractatu ſecreto, *Carolus*, ut rem, ab adverſis Oppoſitionis & Diſſuaſionis Auris, illæſam ſervaret, ad ſolitas Artes confugiens; & ſperans ſe Nuptias, ſicut antea Bellum, poſſe recte conficere, ſi *Regem Angliæ* inani ſpe lactaſſet; ſolennem Legationem in *An-*

in *Angliam* miſit, per *Franciſcum Dominum de Luxemburgo*; *Carolum Marignianum*, & *Robertum Gaguienum* Generalem Ordinis *bonorum Hominum* (qui appellantur) de *Trinitate*; qui Pacem & Fœdus cum *Rege* componerent, intermiſcendo veluti preces, ut *Carolo* liceret cum Henrici *Regis* bona voluntate (pro jure ſuo tanquam Domino Feudi, atque inſuper Tutori) de Nuptiis *Britannæ* ad arbitrium ſuum diſponere. Suſcipiebat autem in ſe, Nuptias *Maximiliani* per viam Juris ſe dirempturum. Atque hoc ipſo tempore, ut Hominum oculos averteret & perſtringeret, Filiam *Maximiliani* in Aula ſua habere non deſtitit; quæ diu ante ei commiſſa fuerat, ut in *Gallia* educaretur; Eam minimè dimittendo aut remandando, ſed contra, conſtanter aſſerendo & declarando, ſibi in animo eſſe, Nuptias illas tempore idoneo perficere: Atque quoad *Britannam*, ſe nihil aliud cupere, quàm ut jus Dominii ſui retineret, eamque alicui Affini, ſibi fideli & obſervanti, nuptam traderet.

Poſtquam tres *Legati* in Aulam Henrici veniſſent, Legationem *Regi* retulerunt, qui eos ad Concilium ſuum remiſit, ubi poſt aliquot dies auditi ſunt; Orationem autem habuit *Prior Trinitatis*, qui, licet loco ultimus eſſet, eloquio tamen cæteris præſtare putabatur. Is locutus perhibetur in hunc modum:

DOmini *mei*; Rex *noſter, maximus & potentiſſimus inter* Reges Galliæ *univerſos*, *qui à tempore* Caroli Magni *regnarunt*, (*cujus etiam Nomen gerit*;) *Attamen à Magnitudine ſua nihil alienum ſe facturum putavit, ſi hoc tempore pacem iniret cum* Rege Angliæ, *imo etiam peteret. In quem finem, nos Legatos ſuos miſit, cum plena Poteſtate, pacem & tractandi, & concludendi; Nobis ſimul in mandatis dans, ut ſecreta Conſiliorum ſuorum, in aliquibus, vobis impertiremur. Hæc ſunt demum illa, quæ inter* Reges *magnos*, *pro certiſſimis Amoris Pignoribus & Teſſeris, meritò cenſeri poſſunt; Communicatio ſcilicet & Participatio mutua Negotiorum ſtatus, prætermiſſis Honoris Cæremoniis curioſis, quæ affectui alicui inſigni poſtponi debent. Hoc pro certo apud* Dominationes *veſtras teſtari poſſum; Fieri vix poſſe ut animo planè concipiatis, cordialem illum & verum amorem, quo* Rex Dominus *noſter*, Regem *veſtrum proſequitur, niſi præſentes cum eo eſſetis, ut nos ſolemus; Nominis ejus, cum magno Honore, mentionem ſemper facit; Familiaritatis ipſorum & Convictus* Pariſiis, *ſæpè cum delectatione quadam & voluptate, meminit; Imò nunquam de illo loquitur, quin ſtatim excurrat in ſermones de* Regum *magnorum miſeriis, quod non cum Æqualibus ſuis; ſed tantùm cum Servis, converſari eis concedatur. Hunc affectum inſignem erga* Regem *veſtrum*, *proculdubio* Numen Divinum *cordi* Regis *noſtri indidit, ad Bonum Reip. Chriſtianæ, & ad Fines nobis omnibus hactenus incognitos. Neque enim alia ejus poſſit eſſe radix, quandoquidem eodem animo fuerit olim erga* Comitem Richmondiæ, *quo nunc eſt erga* Regem Angliæ. *Primus igitur Motor, ad pacem, à* Rege *veſtro petendam, iſte, (quem diximus,) eſt affectus, & cordis ſui ſenſus genuinus. Atque affectus idem, Rationibus Status armatus eſt. Audite enim jam (ſi placet) occulta Conſiliorum* Regis *noſtri, quæ ſummo candore & libertate vobis intimat. Conſtitutum ei eſt, Expeditionem honorificam & ſanctam, in Partes à Regno ſuo remotas, ſuſcipere: Itaque ipſe ſecum reputat, non exigui momenti fore, ad exiſtimationem Sui, & Expeditionis ſuæ augendam, ſi ubique innoteſcat, eum pace cum omnibus* Principibus *vicinis ſuis perfrui*; *& præcipuè cum* Rege Angliæ, *quem meritò plurimi facit.*

Iam verò (Domini *mei*) *veniam à vobis peto, ſi paucis verbis nonnulla complectar, quæ ſcrupulos omnes & interpretationes ſiniſtras, inter* Reges *noſtros, circa Actiones quaſdam nuperas delere poſſint; Quæ ſi minimè amoveantur, pacem hanc fortaſſe ſint diſturbatura; ſperans fore, ut his rectè intellectis, quatenus ad præterita, neuter* Rex, *quæ ab alterutro geſta ſunt, aut in malam partem accipiat, aut in malam partem accipi ſuſpicetur. Actiones illæ duæ ſunt; Altera* Britanniæ, *altera* Flandriæ. *In quibus duabus Actionibus, negari non poteſt, Subditorum utriuſque* Regis *enſes ſtrictos fuiſſe, & ſanguinem utrinq; hauſiſſe; Atque ſimul intentiones & affectus utriuſq;* Regis, *quatenus ad Confœderatos & Affines ſuos, longè diverſos extitiſſe.*

Quatenus ad Actionem Britanniæ; Rex *Veſter optimè novit, quæ in illa intervenerint. Bellum erat illud, ex* Domini *noſtri parte; neceſſitate mera conflatum. Attamen quamvis ſtimuli & provocationes ejus belli acriter* Regem *noſtrū pupugerint: nihilominus potiùs Olivæ, quàm Laureæ ramum in manu geſtans, illud tranſegit. Præterea, indies ferè ad* Regem *veſtrum mittebat, veluti chartas abraſas & puras, in quibus* Rex *veſter, pro arbitrio ſuo, pacis & belli Leges conſcriberet. Licet enim, & Honor* Regis *noſtri, & Securitas, in ea Actione ſita eſſent; tamen neutrum eorum tam charum aut pretioſum duxit, quod in manus* Regis *veſtri non committeret. Neque* Rex *noſter ex ſua parte, ad iniquam aliquam interpretationem trahit, quod* Rex *veſter auxilia* Duci Britanniæ *præſtiterit. Satis enim novit* Rex, *multa à Regibus, ad populo ſuo complacendum, fieri neceſſe eſſe: neque difficile eſt diſtinguere in rebus hujuſmodi, quid à* Regis *mero motu emanaverit. Verùm hæc Actio* Britanniæ *jam (Decreto divino) tranſacta eſt & finita; Et (ſicut* Rex *noſter ſperat) eſt tanquam* Via Navis in Mari, *nullo relicto veſtigio & impreſſione in animis alterutrius* Regis: *Ipſe certè ſibi conſcius eſt, nihil hujuſmodi in animo ſuo reſidere.*

Quod verò ad Actionem Flandriæ *attinet; Quemadmodum Bellum* Britannicum *Regi noſtro neceſſitas imperabat: ita & Bellum* Flandriæ *Munus & Debitum Juſtitiæ: Quod* Regi *bonò perinde eſt, ac ipſa neceſſitas, aut periculum ſtatus ſui; Aliter enim* Rex *eſſe deſineret. Subditi* Burgundiæ, *Coronæ* Franciæ, *quatenus ad Ius* Domini Capitalis, *etiam ſubditi ſunt:* Duxque *eorum*, Franciæ *Feudatarius & Vaſſallus eſt. Soliti certè erant* Burgundi, *ſubditos ſe bonos & fideles* Duci *ſuo præſtare, utcunque eos* Maximilianus *nuper in intemperiem quandam conjecerit. Ad* Regem *confugerunt, ut Iuſtitiam, & ab oppreſſione vindicationem impetrarent. Iuſtitiam eis denegare non poterat; Emolumentum aliquod ſibi ipſi minimè expetebat. Hoc etiam ipſi* Maximiliano *utile erat, ſi rem rectè perpendiſſet, nempe, ut in populo commoto, furori obviam iretur, & deſperatio ultima prohiberetur. His, quæ dixi* (Domini *mei*) *fortaſſe opus non erat, niſi quod* Rex *noſter, tenero quodam affectu & anxio, quicquid in* Angliæ *amicitiam reflectere poſſit, amplectatur. Amicitia proculdubio inter duos* Reges *ſtat ſarta, tecta & inviolata. Quod verò enſes ſubditorum colliſi ſint, nihil ad pacem publicam: Cum*

uſitatiſſimum ſit copias auxiliares Fœderatorum inter ſe committi ſanguine utrinque effuſo. Quin etiam quandoque fit, ut auxiliares copiæ ejuſdem Nationis ex utraque parte in acie ſtent & dimicent; Neque tamen propterea, Regnum in ſe diviſum, *dici poteſt.*

Supereſt (Domini mei) *ut vobis negotium impertiam, quod ſatis ſcio vos magna cum lætitia & gaudio audituros. Quippe quod* Reipublicæ Chriſtianæ *magis interſit, quam Actio ulla poſt noſtram memoriam.* Rex, Dominus *noſter, in animo habet, Bello* Regnum Neapolitanum *recuperare, hoc tempore uſurpatum quidem à Spurio Vitulamine* Arragonum, *ſed Iure evidente & indubitato ad* Regem *noſtrum devolutum: Quod niſi armis vindicare anniteretur, neque honorem ſuum illæſum conſervare, neque cauſſam hujuſmodi deſidiæ populo ſuo probare poſſit. Sed cogitationes ejus generoſæ, & verè Chriſtianæ in hoc non acquieſcunt. Spe enim haud levi non inflatur quidem, ſed fulcitur, Expeditionem pro* Regno Neapolitano *recuperando, inſtar Pontis fore, ad copias ſuas in* Græciam *transportandas. Quin etiam conſtitutum ei eſt, neque ſanguini, neque ſumptui parcere (non ſi* Coronam *ſuam oppignorare, &* Franciam *ipſam deſolare compelleretur) antequam aut* Tyrannidem Ottomannorum *debellaverit, aut hac via in* Paradiſum *aditum ſibi patefecerit. Neque tamen neſcit* Rex, *hoc incœptum nulli* Regi *in mentem venire potuiſſe, niſi qui ad* Deum *præcipuè oculos attolleret, Cujus cauſſa agitur, & à quo, &* Velle, & Poſſe *datur. Certè congruit illud cum perſona, quam* Rex *ſuſtinet, (licet indignus,)* Regis Chriſtianiſſimi, & Filii Eccleſiæ Primogeniti. *Quinetiam invitatus eſt exemplo prænobilis illius* Regis Angliæ, Henrici IV. *(qui primus Sceptrum tenuit ex* Familia Lancaſtrenſi; *Prædeceſſor quidem, licet non Progenitor* Regis *veſtri,) Qui ſub finem vitæ (ut vos melius noſtis) ſimilem Expeditionem in* Terram Sanctam *deſtinabat. Necnon exemplo præſenti inductus eſt belli illius pii & honorifici, quod nunc gerit, & ferè ad exitum perduxit* Rex Hiſpaniæ, *pro* Regno Granadæ *à Sarracenis recuperando: Etſi autem* (Domini mei), *hoc incœptum primo intuitu vaſtum videri poſſit & immodicum, ut* Rex *propriis copiis illud aggrediatur, quod conjunctæ copiæ tot* Principum Chriſtianorum *non ſine magnis laboribus & diuturno bello olim confecerunt; Attamen* Celſitudo Sua *prudenter ſecum reputat, interdum copias minores, ſub uno Imperio unitas, ſucceſſu feliciores evadere, (etſi fama & opinione minus jactentur) quàm copias multò ampliores, variè commiſtas, & vinculo fœderum & ſocietatum tantùm colligatas, quæ plerunque paulò poſt principia vertuntur in diſſidia & diſſociationes. Verùm* (Domini mei) *id quod, tanquam vox de cœlo,* Regem *ad hoc incœptum vocat, eſt ſciſſura hoc tempore inſignis in* Familia Imperatoria Ottomannorum. *Non dico quin* frater contra fratrem *ante hac in illa Familia arma ſumpſerit, & pro Imperio decertarit: Verum nunquam prius factum eſt, ut aliquis fratrum ad arma* Chriſtianorum *confugeret, quemadmodum nunc facit* Gemes (Bajazethi *qui jam regnat, frater) virtute Germanum ſuum longè ſuperas.* Bajazethus *ſiquidem ingenio & moribus, veluti medius eſt inter Monachum & Philoſophum, Ac potius in* Alchorano, *aut Philoſophia* Averrois Arabis *inſtructus, quàm habilis ad gubernacula tractanda Imperii tam bellicoſi. Tale igitur eſt* Regis *Domini noſtri memorabile & Heroicum Inſtitutum circa bellum ſacrum. Et quia in hac re perſonam gerit non minus* Militis Chriſtiani, *quàm* Regis potentis, *ab humilitate auſpicatur, Et in cauſſa tam religioſa pacem ab aliis* Principibus Chriſtianis *emendicare non detrectat. Supereſt tantum civile quoddam potius poſtulatum, quàm Legationis noſtræ pars eſſentialis, quod* Dominus *noſter* Regi *veſtro commendat.* Rex *(ut omnes norunt) Dominus eſt Capitalis* Ducatus Britanniæ. *Nuptiæ Hæredis ad eum, tanquam Tutorem & Gardianum, jure ſpectant. Eſtque hoc genus Iuris, Privatum Ius & Patrimoniale, non* Regium. *Attamen, (ut amanter & ingenuè cum* Rege *veſtro agat, quem tanquam alterum ſe efficere cupit, & una eademque res cum eo fieri) hoc petit, ut bona* Regis *gratia & conſenſu de Nuptiis ejus diſponere poſſit, prout ſibi commodum videbitur; Et Matrimonium* Maximiliani *prætenſum & intruſum, per viam Iuris, irritum facere. Hæc habui* (Domini mei) *quæ apud vos dicerem, veniam petens, ſi minus ornatè & pro rerum dignitate dixerim.*

IN hunc modum, *Legati Regis Galli,* verbis ſuaviſſimis & planè mellitis, *Regis* ſui propenſionem in Henricum *Regem* repræſentare, & aſpera quæque inter *Reges* duos lenire & dulcorare conati ſunt: duas res ex hoc ſperantes. Quarum altera erat, ut *Regem* conſopirent, donec *Nuptiæ Britannicæ* eſſent conſummatæ: Hoc vero æſtimabant, Rem eſſe unius tantùm æſtatis, & tanquam fructum jam propè maturum, & citò decerpendum: Altera verò inſtar fructus plurium annorum erat, ut ſcilicet *Regis* Henrici animum ita temperarent, ut Expeditioni *Italicæ* neutiquam eſſet impedimento. Conſiliarii *Angli* ſilebant: illud tantummodo dicentes, ſe ſcire, *Legatos* Reſponſum minimè expectaturos, antequam rem *Regi* ſuo retuliſſent. Atque ita Concilium dimiſſum fuit. Rex interim animi dubius erat, quid de Nuptiis *Britannæ* judicaret. Liquido cernebat, *Regis Galli* ambitionem eo ferri, ut *Ducatu* eo potiretur: Sed res prorſus mirabilis ei viſa eſt, *Gallum* in Familiam ſuam introducere velle, Nuptias controverſas & litigioſas, præſertim cùm talem haberet Succeſſorem. Sed omnia ſimul perpendendo, *Britanniam* quidem ut rem perditam æſtimabat: Verum negotium hoc *Britanniæ,* ut anſam belli cum *Gallia,* arripere conſtituit; Et *Expeditionem Neapolitanam* in promptu habere, pro anſa pacis, quando opus foret: Probè ſiquidem informatus erat, quanto Rex *Gallus* Expeditionis illius flagraret deſiderio. Poſtquam igitur ſæpiùs cum Concilio ſuo de re deliberaſſet, animi autem ſui ſenſum parcè aperuiſſet, *Cancellario* in Mandatis dedit Reſponſum quoddam formale, quod *Legatis* redderet, idque præſentibus reliquis Conſiliariis fecit. Sed poſtea *Cancellarium* ſolum ad ſe vocans, juſſit eum tali Stilo verba facere, quæ convenirent Tractatui, qui in Fœderis rupturam deſiturus foret, Utque ante omnia caveret, ne ullo modo Expeditionem in *Italiam* averteret. Paulò poſt *Legati* ad *Concilium* accerſiti ſunt, ubi *Cancellarius* in hunc modum locutus fertur.

DOmini *mei* Legati, *ex Mandato* Regis, *reſpondeo Orationi* Domini Prioris, *eloquenti admodum & ornatæ, paucis & perſpicuis verbis.* Rex *minimè*

nimè oblitus eſt veteris ſui amoris & familiaritatis cum Rege *veſtro. Commemoratione autem ejus non eſt opus. Nam ſi res inter eos eodem maneant loco, benè habet; Sin aliqua intervenerit mutatio, ea verbis in integrum reſtitui non poteſt.*

Quatenus ad Actionem Britanniæ; *miratur* Rex, Regem *veſtrum ejus rei mentionem facere, ac ſi illam meriti loco apud* Regem *noſtrum duceret. Illud enim meritum huc tantùm redit, quod* Regis *noſtri opera uſus ſit, ad decipiendum unum ex optimis ſuis Fœderatis. Quoad* Nuptias *verò*, Rex *ei rei ſe immiſcere nunimè vellet, ſi* Rex *Dominus veſter, Liturgia non gladio, Matrimonium contraheret.*

Quatenus verò ad Actionem Flandriæ, *ſi* Burgundiæ *Subditi à principio per viam Supplicationis veſtrum* Regem *appellaſſent, ut* Dominum *ſupremum, illud demum ſpeciem quandam Juſtitiæ præ ſe ferre viſum eſſet. Sed nova prorſus erat Proceſſus forma, ut Subditi* Regem *ſuum primò in cuſtodiam darent, & Officiarios ejus interficerent, & poſtea querimoniam inſtituerent.* Rex *ait, ſibi è memoria non excidiſſe, quando ipſe cum* Rege Gallo *ad* Scotos (*qui contra* Regem *ſuum arma ſumpſerant*) *Legatos ſuos miſiſſet, ſe alio ſtilo locutos, atque prout* Reges *decebat, populares iſtos Motus contra Principes ſuos deteſtatos eſſe. Verùm* (Domini mei Legati) *has duas Actiones in hoc ſtatu* Rex *noſter relinquit. Profitetur quidem ſibi, ex iis, quæ à vobis dicta ſunt, nullo modo ſatisfactum; Sed tamen ſe ea non tam graviter ferre, ut eorum reſpectu de pace tractare recuſet, modo alia conjunctim tractentur. Quantum verò ad* Bellum Neapolitanum *& incœptum contra* Turcas, Rex *expreſsè mihi mandavit, ut dicerem; Se ex animo optare, ſuo bono Fratri* Regi Galliæ, *ut fortuna, ejus ſpes, & conſilia honorifica exæquet: Et quandoque* Regi *audire contigerit*, Regem *veſtrum in* Græciam *trajicere paratum eſſe, ſicut hoc tempore placuit* Domino *veſtro dicere, ſe pacem à* Rege *emendicare, ita tunc* Regem *noſtrum à veſtre partem belli emendicaturum.*

Iam verò, (Domini mei *Legati,*) *habeo inſuper, quæ vobis ex parte* Regis *noſtri proponam.* Rex *veſter* Regem *noſtrum, quod ei proponendum aut petendum eſſet, docuit. Dicis* (Domine Prior) Regi *veſtro decretum eſſe, Ius ſuum in* Regnum Neapolitanum *injuſtè detentum, perſequi. Quod ſi non faceret, neque honorem ſuum illæſum conſervare, neque cauſſam talis deſidiæ populo ſuo probare poſſit. Hæc fuerunt ipſiſſima verba veſtra, quæ non aliis verbis meliùs exprimere poſſum. Putate,* (Domini mei,) Regem *noſtrum eadem verba vobis regerere, circa* Normanniam, Gaſconiam, Andiam, *imò circa* Regnum Galliæ *ipſum. Si igitur* Rex *veſter conſenſerit, ut in hoc Tractatu Ius* Regis *noſtri ad* Franciam (*aut ſaltem tributum eo nomine rependendum*) *ſimul in deliberationem veniat,* Rex *de cæteris quoque deliberare non abnuit; alias Tractatum longius producere recuſat.*

L*Egati* hac re nova attoniti, non ſine indignatione quadam reſponderunt; Se minimè dubitare, quin gladius *Domini* ſui Sceptrum ſuum facilè poſſit defendere: Ac pro certo ſcire, *Regem* ſuum nec poſſe, nec velle aliquid de Juribus *Coronæ Franciæ* imminuere, ſive in Territorio, ſive in Regalibus. Sed utcunque, res illas nimio majoris momenti eſſe, quam ut ipſi de illis diſſererent, cùm nihil ejusmodi haberent in Mandatis. Ad quæ Conſiliarii dixerunt tantùm, *Regem* ab ipſis nullum aliud Reſponſum expectaſſe, ſed Legatos proprios ad *Regem Gallum* propediem miſſurum. Injecta autem, tanquam obiter, eſt Quæſtio à quibusdam ex Conſiliariis; Num fortè *Rex Gallus* conſentire vellet, ut Nuptias *Britannæ* pro arbitrio diſponeret; cum exceptione tamen ſive excluſione, ne ipſe eam in uxorem duceret. Cui interrogationi *Legati* prudenter & cautè reſponderunt: Rem illam à *Regis* ſui cogitationibus tam procul abeſſe, ut de ea nihil dederit in Mandatis. In hunc modum *Legati* dimiſſi ſunt, præter unum *Priorem*. Secuti autem ſunt confeſtim *Regis Angliæ Legati* in *Galliam*; videlicet, *Thomas Ormondiæ Comes*, & *Thomas Goldenſtonus Prior Eccleſiæ Chriſti Cantuarienſis.* Interea *Lionellus, Epiſcopus Concordiæ*, ad utrumque *Regem* à *Papa Alexandro VI.* miſſus eſt Nuncius de pace. *Alexander* enim ſe in arctum compulſum eſſe, & quaſi obſeſſum ſentiens à fœdere quodam & ſocietate inter præcipuos *Italiæ Status* inita, ut nullus ei aditus ad Familiam ſuam evehendam (cujus rei cupiditate immani flagrabat) pateret, aquas in *Italia* turbare expetebat, ut in turbido feliciùs piſcaretur: Rete ſcilicet jaciens, non ex *Petri*, ſed ex *Borgiæ* navi. Atque dubitans, ne metus ab *Anglis* Expeditionem *Galli* in *Italiam* remorari poſſet, *Epiſcopum* hunc miſit, ut res inter duos *Reges*, ſi poſſet, componeret. Qui primùm ad *Regem Gallum* ſe contulit, eumque benè animatum (ut ipſe arbitrabatur) offendens, verſus *Regem Angliæ* perrexit, & *Legatos Anglos* apud *Caletum* reperit. Poſtquam cum iis collocutus eſſet, honorificè in *Angliam* transvectus eſt, ubi apud *Regem* Mandata expoſuit. Attamen licet boni ominis nomen ad pacem componendam ſortitus eſſet, nihil inde ſecutum eſt. Etenim jam conſilium *Regis Galli*, de deſponſanda Hærede *Britanniæ*, diutiùs diſſimulari non poterat. Itaque *Legati Angliæ*, quo in ſtatu res eſſent, ſatis perſpicientes, domum redierunt. *Prior* etiam *Trinitatis* monitus eſt hic in *Anglia*, ut diſcederet. Qui poſtquam tergum vertit, more *Pedantii* potiùs quàm *Legati*, petulantiſſimum Libellum, verſibus Latinis, contra *Regem* ſparſit; Cui *Rex* (licet nihil haberet è Pedantio) Reſponſum tamen Verſibus ſimiliter Latinis, ſcribi juſſit; in perſona quidem *Regis* ipſius, magno tamen cum vilipendio Prioris; Cujus genio & petulantia, tanquam facetiis ſcurræ, ſe oblectabat. Circa hoc tempus etiam natus eſt *Regi* filius ſecundogenitus Henricus, qui poſtea regnavit. Secuta eſt paulo poſt Nuptiarum Solennizatio, inter *Carolum* & *Annam Britanniæ Duciſſam*, cum qua *Carolus Ducatum Britanniæ*, nomine dotis, accepit; *Maximiliani* Filia paulò ante domum remiſſa. Quod poſtquam ad aures *Maximiliani* perveniſſet, qui illud nunquam crediderat, antequàm peractum eſſet; Quique in ſeipſo decipiendo principales ſemper partes obtinebat: (etſi hoc quidem in negotio *Rex Gallus* partes ſecundas eleganter ſuſtineret) atque cogitationibus ſuis ſurſum deorſum agitans & revolvens: quale hoc eſſet, ut ipſe uno ictu, duplici autem ludibrio, tam Nuptiis propriis, quàm Nuptiis Filiæ ſuæ dejiceretur, (ex quarum utriſque magna ſibi & ſublimia auguratus erat) patientiam omnem amiſit: atque abjiciens reverentiam illam atque decus, quod magni *Reges*

(etiam cùm Sanguis eorum maximè effervefcat) mutuo ſervare debent, *Regis Galli* perſonam & facta acerbiſſimis conviciis proſcidit. Et quanto factis minus poterat, tanto verbis intemperantior, quaſcunque poterat excogitare contumelias, in *Regem Carolum* effudit; ajens: Eum inter omnes ſub Sole homines eſſe maximè perfidum: Illumque monſtrum quoddam Nuptiarum peperiſſe, ex raptu & adulterio commiſtum: Quod juſtiſſimo *Dei* Judicio (ut ajebat) decretum erat, ut (nullitate hujus Matrimonii toti mundo conſpicua) poſteri perſonæ tam indignæ in *Gallia* non regnarent. Et ſtatim *Legatos* tam ad *Regem Angliæ*, quàm ad *Regem Hiſpaniæ* expedivit, qui eos ad bellum & fœdus offenſivum ineundum contra *Gallum* excitarent: Se cum magnis copiis in bellum adfuturum pollicitus. Hinc *Rex Angliæ* (etſi propria inſiſtens via) Parlamentum ſuum convocavit, *Regni* ſcilicet Anno ſeptimo, & in primo Solennitatis die (in Solio ſuo ſedens) ipſe ad hunc modum in Conventu Ordinum locutus eſt.

PRoceres *mei, & vos Populi* Deputati: *Cùm bellum* Britannicum *inſtituiſſem, per* Locum-tenentem *meum gerendum, allocutus ſum vos per* Cancellarium *meum*; *Nunc verò, cùm decreverim bellum* Franciæ *inferre, in perſona propria rem vobis ipſe exponam. Bellum illud ad Fœderati noſtri Ius defendendum ſpectabat*; *Hoc verò ad Ius proprium noſtrum vindicandum & recuperandum. Illud caſu fortuito terminatum eſt*; *Hoc in victoriam deſiturum ſperamus.*

Rex Gallus *Orbem Chriſtianum perturbat. Quæ poſſidet, ſua non ſunt, & tamen ulteriora appetit.* Britanniam *in Ditionem ſuam redegit. Rebelles* Flandriæ *contra* Regem *ſuum fovet*; Italiæ *minatur. Quatenus ad nos ipſos, à diſſimulatione exorſus ad neglectum proceſſit, à neglectu ad contumeliam, Fœderatos noſtros invaſit*: *Tributum noſtrum ſolvere renuit*: *Vt verbo dicam, bellum quærit. Non ſic* Pater *ejus, ſed pacem à nobis petiit*; *Quod etiam* Rex *iſte fortaſſe faciet, poſtquam Conſilium ſanum, aut tempus ipſum, eum proſpicere rebus ſuis docuerit, quemadmodum Pater fecit.*

Interim ambitionem ejus in commodum noſtrum convertamus: *neque nummulis paucis,* Tributi *aut* Recognitionis *nomine, contenti ſimus*; *ſed (divino favore innisi) de Iure noſtro ad* Regnum *ipſum* Galliæ *armis experiamur*; *Memores planè,* Regem Franciæ *in* Anglia *quondam captivum*; *Rurſus,* Regem Angliæ *in* Gallia *coronatum, Majores noſtros vidiſſe.* Fœderati *noſtri nullatenus ſunt diminuti.* Burgundia *hodie potentiore manu regitur, quàm unquam antehac, neque magis unquam irritata fuit.* Britannia *quidem nobis auxilio eſſe non poſſit, eis tamen nocumento futura eſt. Novæ* Provinciæ *Imperio additæ, oneri magis ſunt, quàm robori. Qui res novas moliti ſunt, in* Regno *ipſius non ignobiles, plebeii, aut titularii impoſtores extiterunt, ſed gradus ſublimioris.* Rex Hiſpaniæ (*ne dubitetis*) *nobiſcum conjunctus erit, incertus quo* Regis Galli *ambitio progreſſura ſit.* Sanctus Pater *noſter* Papa *Transmontanos in* Italia *non libenter videt. Verùm hic de Fœderatis ſermo in conſiderationem rectè venire debet, in computationem autem minimè. Abſit enim, ut* Angli *Ius ſuum in* Galliam *aſſerere non valeant, niſi aliunde adjuti.*

In præliis Creſſei, Pictavii, Agincurti, *ipſi abſque auxiliis ſtetimus.* Gallia *populo maximè abundat, militibus haud item. Stabiles peditum phalanges & cohortes nullas habent. Equitatu certè utuntur bono, verùm copiæ equitum in bello defenſivo minoris ſunt uſus*; *ubi actiones belli ab invadentis electione pendent. Diſcordiæ noſtræ ſolæ in cauſſa fuerunt, quod* Regnum Galliæ *perdiderimus*: *Atque* (Deo *annuente*) *Pax, qua nunc domi fruimur, idem reſtituet.* Deus *hucuſque gladio meo affuit. Hoc tempore, quo* Regnum *tenui, malos Subditos extirpare, & bonos probare, mihi contigit. Populus jam meus, & Ego, ſatis nos invicem novimus, quod confidentiam parit. Quod ſi Sanguis aliquis pravus aut infenſus in Regno reliquus ſit, honorificum bellum externum, remedium fuerit optimum, ad eum expurgandum aut rectificandum. In negotio hoc magno & arduo conſilio & auxilio veſtro me juvate. Si cui veſtrûm, filium ſuum in* Equitem *Auratum cooptari, contigerit, auxilium illi, à Tenentibus ſuis, Lege debetur. Hæc verò, quæ agitur, res, ad honorem & calcaria* Regni *ſpectat, cujus ego Parens ſum, atque ad illud non ſolùm tuendum, verùm etiam amplificandum* Regio *munere obligatus. Quantùm verò ad pecunias, illæ hominibus tenuioris fortunæ non imponantur, ſed iis, ad quos belli ipſius commoda aliquatenus pervenire poſſint.* Gallia *Eremus non eſt*: *Ego verò, qui me* Regem *frugi profiteor, ſpero me effecturum, ut bellum poſt initia ſe ipſum alat. Ite in Conſilium in* Dei *nomine, neque temporis jacturam facite*; *Etenim hujus negotii gratia ſolius hoc* Parlamentum *convocavi.*

IN hunc modum Rex locutus eſt. Veruntamen, etſi magnam alacritatem ad belllum inferendum, non ſolùm *Parlamento* & *Aulæ* ſuæ, verùm etiam *Concilio* ſuo *ſanctiori*, (exceptis duobus *Epiſcopis* & paucis aliis) oſtendiſſet, nihilominus in ſecreto ſuo ad *Bellum Gallicum* animum non adjecit. Veritas autem rei ſic ſe habuit: Mercaturam quandam inſtituebat *Rex*, belli famas cum pecuniis permutandi. Satis ſciebat *Galliam* hoc tempore in omnibus ſuis partibus fuiſſe redintegratam, neque à multis retro annis tanta potentia floruiſſe. Vidit etiam, experientia edoctus, atque exemplo copiarum in *Britanniam* paulò ante miſſarum, *Gallos* non ignorare, qualis optima res belligerandi cum *Anglis* ratio; nimirum, ut prælii aleæ rem non committerent; ſed eos obſidione oppidorum & caſtris metandis, in locis opportunis & munitis, fatigarent. *Iacobum III. Scotiæ Regem* ſibi fidiſſimum periiſſe meminerat. *Iacobum* autem *Quartum*, qui ſucceſſerat, *Gallis* addictiſſimum, adverſus ſe malevolum noverat. Conjunctionibus autem *Ferdinandi Hiſpani* & *Maximiliani* parum fidebat. Alteri enim copiæ aderant, voluntas deerat; Alteri contra voluntas aderat, deerant copiæ. Præterea *Ferdinandus* tunc noviter reſpirare cœperat à bello *Granadæ*; Et cum Gallia hoc ipſo tempore negotiabatur circa reſtitutionem *Provinciarum*, *Ruſſigniani* & *Perpigniani*, paulò ante oppignoratarum. Neque etiam penitùs ſine metu erat, à motibus inteſtinis, quos cùm ſemper præſens compeſcere ſolitus eſſet, minimè volebat, ut ſe in Partibus transmarinis bello implicatum

tum deprehenderent. Quare, cum belli difficultates & incommoda rectè perpendiſſet, ſecum animo volvebat, qua tandem ratione duo, quæ expetebat, obtinere poſſet. Primum erat, quomodo ex bello denunciato & inchoato utilitati ſuæ inſerviret; Alterum, quomodo ſe à bello, cùm opportunum foret, ſalvo honore, ſubduceret. Utilitatem & emolumentum duobus modis aucupabatur. A *ſubditis* ſuis propter bellum, ab *hoſtibus* propter pacem, tanquam mercator prudens, qui lucrum facit tam ex mercibus exportatis, quàm ex importatis. Quantum verò ad honoris conſiderationem, ne fama ſua paulo ad metas hæreret, ſi à bello deſiſteret, rectè ſecum cogitabat: Quod ſicut auxiliis *Ferdinandi* & *Maximiliani* fidere ſecurè non poſſet ad belligerandum; ita alterius impotentiam, alterius verò duplicitatem & minus ſincera Conſilia ſemper præſto habiturus eſſet ad pacem excuſandam. Hæc omnia prudentiſſimè prævidit, nec minus artificioſè executus eſt; Unde omnia ex voto, veluti in gremium ſuum, placidè delapſa ſunt.

Interea *Ordines Parlamenti* ſine mora flammam conceperunt, inde ab antiquo belli *Gallici* cupidi, atque etiam præſente occaſione excitati, ut honorem *Regis* & *Regni*, ex amiſſione *Britanniæ* (ut putabant) imminutum, repararent. Itaque magna cum alacritate conſilium *Regi* dederunt, ut bellum cum *Gallis* ſuſciperet. Quamvis autem *Parlamentum*, ex prima & ſecunda Nobilitate, unà cum civibus & Burgenſibus principalibus conſiſteret; attamen juſtè admodum & cum dignitate, potius ad populum (cujus Deputati erant) quàm ad privatas ſuas fortunas reſpicientes; quin & *Regis* moniti memores in hoc conſenſerunt, ut Contributio, (quam *Benevolentiam* appellabant) ab opulentioribus tantùm exigeretur. Hoc Contribuendi genus, (dictum *Benevolentia*;) ab *Edvvardo IV.* excogitatum fuerat; Ob quod invidiam magnam ſuſtinuit; Poſtea verò à *Rege Richardo III.* per ſuffragia Ordinum damnatum fuit & abolitum, quo gratiam apud populum iniret; Jamque à *Rege* denuò introductum eſt, ſed tamen accedente auctoritate *Comitiorum*: Hoc enim tempore *Edvvardi IV.* defuit. Hac autem ratione Summas pecuniarum ingentes corrogavit: Ita ut *civitas Londini* (etiam illa ætate) novies mille Libras & ampliùs contribuerit; præcipuè à locupletioribus collatas. Traditur *Mortonum Cancellarium* Dilēma quoddam excogitaſſe, quo *Benevolentiam* iſtam in majus augeret: Quod alii *Furcam* ejus, alii *Hamum* nominabant: Etenim Mandatis *Commiſſariorum ad Benevolentiam* exigendam aſſignatorum inſeri voluit; ut ſi incidiſſent in homines frugi & parſimoniæ deditos, illos monerent, Fieri non poſſe, quin illi pecuniis abundarent; quod magnos ſumptus non facerent: Si verò in eos, qui liberaliùs viverent, itidem dicerent; Illis pecunias proculdubio ſuppetere ex impenſis, quas faciebant, conſpicuum eſſe: Ita utroſque captabat.

Hæc *Comitia* merè erant militaria: Neque enim aliud tractabant, quàm Declarationem belli contra *Galliam* & *Scotiam*, cum aliquibus Statutis eò tendentibus. Veluti circa ſeveram animadverſionem in Capitaneos, qui aut ſtipendia militum mortuorum, vel abſentium, in rationes ſuas referrent, aut etiam ſtipendia militum detinerent. Severè etiam ſancitum eſt contra milites, qui poſt delectum habitum, niſi licentia ſe ſubtraherent. Etiam Protectiones, quæ priùs Lege Communi in uſu erant, pro iis, qui militabant, Statuto roboratæ ſunt. Atque alio Statuto porta patefacta eſt omnibus, qui terras ſuas vendere, vel oppignorare vellent, ne aliquid inde pro earum alienationibus *Regi* ſolverent, ut ſumptui in militiam & uſus belli ſufficerent. Poſtremo edictum eſt, ut omnes *Scoti* ex *Anglia* abſcederent. Lata etiam eſt Lex, ut Exemplar Ponderum & Menſurarum, quod in *Scachario Regis*, ut authenticum, repoſitum eſt, in univerſum Regnum diſpergeretur; & Pondera atque Menſuræ ubique ad eam normam examinarentur & reducerentur. Aliæ etiam nonnullæ minoris momenti ſimiliter latæ.

Poſtquam *Parlamentum* finitum eſſet (quod ad breve tempus duraverat, *Rex* ſe accinxit ad apparatum in omnibus inſtruendum pro bello *Gallico*. Neque tamen interea Res *Maximiliani* neglexit, pro motu *Flandriæ* ſedando, & auctoritate *Maximiliani* inter ſubditos ſuos reſtituenda. Eo enim tempore *Dominus Ravenſtonus*, non tantùm Subditus rebellis, ſed & Servus Proditor; (eoque malitioſior & violentior) adjutus copiis *Brugarum* & *Gandavi*, oppidum atque caſtella ambo *Sluſiæ* ceperat, ut ſuperiùs diximus. Et poſtquam (opportunitate uſus Portus illius,) naves quaſdam & lembos coëgiſſet; cœpit Piraticam quandam exercere prædando & ſpoliando, & in captivitatem abducendo, naves & rates omnium Nationum, quæ per illas Oras navigabant verſus Nundinas *Antverpiæ*, vel aliquam partem *Brabantiæ*, *Zelandiæ* & *Frizlandiæ*; Commeatu ſemper adjutus ex *Picardia*, præter eum, quem percipiebat ex *Sluſia*, & Regionibus circumjacentibus, & ex præda propria. *Galli* eum perpetuò, ſed in occulto adjuvabant; Ipſe quoque (ut omnes ſolent, qui partes ſubinde alternarunt) ſe ſecurum minimè putabat, niſi in tertiæ alicujus perſonæ protectionem ſe reciperet.

Fuit autem oppidum quoddam parvum, duobus miliaribus diſtans à *Brugis*, verſus mare, dictum *Damnum*; Quod propugnaculum fuit *Brugarum*, & ad eam aditum præbebat, & ad *Sluſiæ* quoque res utile eſſe poterat. Hoc oppidum *Rex Romanorum* ſæpiùs tentârat (non quod oppidum ipſum tanti erat, ſed ut *Brugas* ſuffocaret, & maris commoditate privaret) atqui irrito ſemper conatu. At ſub idem tempus *Dux Saxoniæ* in *Flandriam* advenerat, pro arbitro ſe gerens, ad res inter *Maximilianum* & ſubditos ſuos componendas, revera tamen *Maximiliano* impensè favens; Sub hoc Neutralitatis & Tractatus prætextu ad *Brugas* profectus eſt; à Magiſtratibus *Brugarum* petens, ut in urbem ei pacificè ingredi liceret cum comitatu tali armatorum, qualis Dignitati ſuæ conveniret; Quos eò plures ſecum adducere par erat ob ſecuritatem ſuam in loco, ubi omnia armis ſtrepebant: Simul etiam eis intimans, ſe multa habere magni prorſus momenti, quæ cum illis cōmunicaret in commodum ipſorum. Quod poſtquam impetraſſet, Impedimenta ſua & Epiſtathmos ante ſe miſit, qui hoſpitium ei apparatenti

rent; Ita ut milites ſui ordine inſtructi urbem intraverint, ipſe autem ſequeretur. Qui agmen ducebant, de diverſoriis & hoſpitiis percontabantur, ac ſi in animo haberent, in ea urbe pernoctare; Atque hoc modo perrexerunt ad portam urbis, quæ verſus *Damnum* rectâ ducebat; Cives autem *Brugarum* mirabundi tantum, eos ſpectabant, neque tranſitu arcebant. Præfecti etiam & inhabitantes apud *Damnum* nihil mali ſuſpicabantur, ab aliquibus, qui à *Brugis* venerant, atque copias à longe aſpicientes, eas in auxilium ſuum à *Gallis* ſubmiſſas credebant, qui pericula aliqua nova illis intenta noſſent. Itaque nil hoſtile, niſi ſerò nimis, metuentes, eos in oppidum ſuum admiſerunt. Qua certè fraude potius quàm ſtratagemate oppidum *Damnum* captum eſt; & urbs *Brugarum* damno affecta, magna cum civium contriſtatione.

Dux Saxoniæ, capto *Damno*, ſtatim ad Henricum *Regem* miſit, certiorem eum faciens, *Sluſiæ* maximè, & *Domino Ravenſtono* imputari debere, quod rebellio *Flandriæ* adhuc arderet: Quodque ſi Rex *Sluſiam* ex parte Maris obſidere vellet, ſe certè Terrâ illam obſidere paratum eſſe, atque hoc modo medullam ipſam belli ſe extracturos.

Rex Auctoritatem *Maximiliani* apud Subditos ſuos munire cupiens, (ut Fræno *Galliæ* eſſet) atque etiam mercatorum ſuorum querelis commotus, eò quod Mare navibus *Ravenſtoni* multum infeſtaretur; *Edvvardum Poyningum*, Equitem Auratum, virum ſtrenuum, & qui antea bene res geſſerat, confeſtim miſit, cum duodecim navibus, Militibus & Tormentis bene inſtructis, ut Mare liberarent, & *Sluſiam* ab ea parte obſiderent. *Angli* his copiis non tantùm *Ravenſtonum* veluti in Ergaſtulum compulerunt, ita ut ſe nullam in partem commovere poterat; & ſimiliter maritimam *Sluſiæ* partem obſidione cinxerunt; verum etiam unum ex *Caſtellis Sluſiæ* adorti ſunt, atque inſultum per dies viginti ſubinde renovarunt, (ſub refluxum Maris ſemper è navibus exeuntes) ita ut magnam cædem eorum, qui caſtellum defendebant, facerent, qui aſſiduè, ut eos repellerent, pugnabant; licet ex parte etiam *Anglorum* quinquaginta viri cecidiſſent, inter quos fuit Frater *Comitis Oxoniæ*.

Sed obſidione *Sluſianos* arctiùs quotidie premente: & utroque Caſtello (quæ præcipua Oppidi robora fuerunt) afflicto, altero per *Saxoniæ Ducem*, altero per *Anglos*; & Ponte quodam Scapharum, quem *Ravenſtonus* inter utrumque Caſtellum extruxerat, ut alterum alteri ſuppetias ferre poſſit, noctu ab *Anglis* incenſo; *Ravenſtonus* ampliùs oppidum ſe tenere poſſe planè deſperabat: Itaque tandem Caſtella *Anglis*, Oppidum autem *Duci Saxoniæ* per compoſitionem dedidit. Quo facto, *Dux Saxoniæ* & *Poyningus* cum *Brugenſibus*, ut ſe *Maximiliano* Domino ſuo ſubmitterent, egerunt; Quod paulo poſt *Brugenſes* fecerunt; ſolventes magna ex parte belli impenſas; unde *Germani* & *Angli* dimiſſi ſunt. Exemplum *Brugarum* reliqua Oppida, quæ defecerant, ſecuta ſunt: ita ut *Maximilianus* à periculo jam liber eſſet, ab indigentia autem (prout ipſe res ſuas adminiſtrabat) nunquam: *Poyningus* verò (poſtquam aliquot dies apud *Sluſiam* moratus eſſet, donec res in tuto eſſent) ad *Regem*, tunc *Bononiam* obſidentem, reverſus eſt.

Circa hoc tempus venerunt Literæ à *Ferdinando* & *Iſabella Regibus Hiſpaniæ*, quæ ſignificarant debellatum jam eſſe cum *Mauris* apud *Granadam*: Quod facinus per ſe tam memorabile *Ferdinandus* (cui in more erat, nullam ex virtutibus ſuis malè repræſentando obſcurare) Literis ſuis fusè admodum & magno verborum ornatu depinxerat, cum omnibus circumſtantiis, & religioſis Ceremoniis, & Magnificentiis, quæ in receptione ejus *Regni* fuerant adhibitæ. Inter alia commemorabat, quod ab ingreſſu ſuo in urbem abſtinebat, donec Crucem ſuper altiſſimam *Granadæ* Turrim erectam à longe vidiſſet, unde Solum ipſum redditum fuiſſet *Chriſtianum*: Quodque etiam, antequam ingreſſus eſſet, Homagium feciſſet *Deo* è faſtigio Turris, per Patrem patratum proclamando: Se recognoſcere & confiteri, *Regnum* illud ſe recuperaſſe auxilio *Omnipotentis Dei*, & *Glorioſæ Virginis*, & *Beati Apoſtoli Iacobi*, & *Sancti Patris Innocentii VIII.* Egregiam ſibi inſuper operam præſtantibus *Prælatis*, *Nobilibus*, & *Populis* ſuis: Quodque è caſtris pedem non moviſſet, donec exercitum exiguum *Martyrum*, ad numerum ſeptingentorum, & ampliùs, *Chriſtianorum* (qui in vinculis & crudeliſſima ſervitute *Maurorum* permultos annos vixerant) ante oculos ſuos tranſire vidiſſet, pro redemptione ſua gratias agentes, & Hymnum canentes; Atque unà Tributum Deo ſolviſſet per Eleemoſynas, quas ſingulis largitus eſſet, propter ſuam in *urbem* receptionem. Hæc in Literis inſerta erant, cum aliis multis Cæremoniis, plenis ſacræ cujuſdam oſtentationis.

Rex, qui ſemper in omnibus Actionibus religioſis, Conſortio & Choro eorum, qui illas celebrabant, ſe libenter adjungere conſueverat, & ex genii ſui inclinatione *Regi Hiſpaniæ* addictus erat, (pro modulo amoris, quo *Reges*, alter alterum proſequi poſſint) partim ob *virtutes* ejus, partim ad potentiæ *Gallorum* libramentum, his Literis receptis, ſtatim *Magnates* & *Prælatos* ſuos, qui circa *Vrbem* & *Aulam* manebant, unà cum *Majore* & *Senatu Londinenſi*, magna cum ſolennitate, Ædem *D. Pauli* adire juſſit, ut ibidem Declarationem à *Cancellario*, jam *Cardinale* facto, audirent. Poſtquam conveniſſent, *Cardinalis* in ſupremo gradu Aſcenſus ad Chorum ſtans; *Nobiles* omnes, *Prælatos* & *Magiſtratus Civitatis*, juxta gradus in imo manentes, allocutus eſt; declarans eos, illo conſecrato loco, ex *Regis* Mandato, conveniſſe, ut *Deo* cantarent Canticum novum. Nam per plures jam annos, *Chriſtianos* ajebat nullas Provincias novas, aut Territoria à *Saracenis* & *Mahumetanis* eripuiſſe; Neque *Chriſtiani Orbis* Terminos protuliſſe: Hoc verò jam factum eſſe virtute & auſpiciis *Ferdinandi* & *Iſabellæ Regum Hiſpaniæ*; Qui (in nominis ſui decus immortale & gloriam) *Regnum* magnum & opulentum *Granadæ*, unà cum *urbe* populoſiſſima & potentiſſima ejuſdem nominis, recuperaſſent à *Saracenis*, qui poſſeſſionem ejus per ſeptingentos annos & ampliùs uſurpaverant. Itaque ab hoc cœtu & *Chriſtiano Orbe* univerſo, gratias maximas *Deo* agendas eſſe; Ac celebrandum etiam nobile hoc & inſigne facinus *Regis Hiſpaniæ*; Qui certè hoc nomine, non tantùm illuſtrem victoriam obtinuiſſe, ſed etiam Apoſtolico munere

munere perfunctum eſſe, meritò cenſeri poſſet; quod ſcilicet Provincias novas *Chriſtianæ Fidei* aggregaſſet: Tanto magis, quod victoria hæc abſque multa ſanguinis effuſione parta eſſet. Unde benè ſperare liceret, lucrum demeti poſſe, non tantùm Territorii, ſed innumerarum Animarum in *Eccleſia Chriſti* augmentum; quandoquidem tam multos *Deus* pro ſua bonitate vivere voluiſſet, ut demum converterentur. Tum verò *Cardinalis* retulit res maximè memorabiles, quæ in victoria potiunda intervenerunt. At Oratione finita, cœtus univerſus ſolenni Proceſſione *Hymnum, Te Deum,* cecinerunt.

Non multis diebus ab hac Solennitate *Rex Feſtum Sanctorum Philippi & Iacobi*, apud Palatium ſuum de *Shine*, nunc *Richmondiam* dictam, celebravit; ubi, ut Sanguis Aulicorum & Juventutis nonnihil incaleſceret, ſpectacula edidit magnifica *Haſtiludiorum & Turneamentorum*, & hujuſmodi Pugnarum umbratilium per totum illum menſem. In quibus Ludis contigit, ut *Iacobus Parkerus* Eques Auratus, & *Hugo Vaughanus* (unus ex *Regis* Oſtiariis) inter ſe altercantes de Inſignibus quibuſdam, quæ *Rex Ceremoniarum* dederat *Vaughano* geſtanda, haſtis decertare conſenſerunt. Et infortunio quodam Galeæ pravæ, quam *Parkerus* portabat, primo curſu in ore percuſſus eſt, ita ut lingua ejus gutturi ferè affigeretur, unde ſubitò in ipſo loco animam efflavit. Quod factum, propter controverſiam præcedentem & mortem ſecutam, habitum eſt vulgo, ut Monomachia pro Deciſione Juris. *Rex* ſub finem æſtatis, poſtquam copias ſuas, quibus *Galliam* eſſet invaſurus, præparaſſet (ſed minimè congregaſſet) miſit *Urſuvicum* (jam factum ejus *Eleemoſynarium*) & *Ioannem Riſlejum* Equitem Auratum ad *Maximilianum*; qui ſignificarent ei, *Regem* jam arma cepiſſe, & ad trajiciendum in *Galliam* paratum eſſe, ſolumque expectare, ut ab eo certior fieret, quo loco & tempore copias ſuas cum copiis *Regis* conjuncturus foret, prout promiſerat per Legatum ſuum *Countebaltum*.

Legati Angliæ, cùm ad *Maximilianum* advenîſſent, facultates ejus & pollicitationes longo intervallo inter ſe disjunctas repererunt; Cùm omnino ei deeſſent pecuniæ, milites, arma, quæ tantæ Expeditioni ſufficerent. *Maximilianus* enim, cùm neutram Alarum ſuarum integram haberet, (quoniam *Patrimonium* ſuum *Auſtriæ* ad eum nondum devenerat, Patre ſiquidem adhuc vivo; Atque ex altera parte, *Territoria* ſua *Matrimonialia*, partim *Duciſſæ Viduæ* in dotem ceſſerant, partim recentibus rebellionibus exhauſta erant) copiis ad bellum neceſſariis planè deſtitutus erat. Neque hoc non viderunt *Legati*, ſed prudente conſilio ſatius eſſe duxerunt, *Regi* hoc per Literas ſignificare, quàm ab Aula *Maximiliani* diſcedere, antequam *Regis* mentem circa hanc rem cognovîſſent; eo magis, quod *Maximilianus* ipſe nihil de magniloquiis ſuis detrahebat, ſed eos Reſponſis, quæ rem in dies differebant, detinebat; Adeo ut moræ juſtam cauſſam habere viderentur. *Rex* (qui hoc fore præſenſerat, & eventum negotii ſui uſque à principio præceperat) ad *Legatos* reſcripſit, diſcretionem eorum in reditu differendo laudans; ſimulque jubens, ut quo in loco *Maximiliani* res eſſent, ſedulo occultarent, donec ab ipſo ulteriora Mandata recepiſſent. Ipſe interim ad Expeditionem ſuam *Regalem in Galliam* accingebatur; Nuncium hunc de inopia & puſillis viribus *Maximiliani* ad tempus ſupprimens.

Jam exercitus magnus & potens *Londini* convenerat: In quo erant, *Thomas Marchio Dorceſtriæ*, *Thomas Comes Arundeliæ*, *Thomas Comes Derbiæ*, *Georgius Comes Salopiæ*, *Edmundus Comes Suffolciæ*, *Edvvardus Comes Devoniæ*, *Georgius Comes Cantii*, *Comes Eſſexiæ*, *Thomas Comes Ormundiæ*, cum magno numero *Baronum*, *Equitum Auratorum*, & aliorum virorum eminentiorum; Inter cæteros autem memoratur *Richardus Thomas* merito celebratus, ob cohortes pulcherrimas, quas adduxit è *Wallia*. Univerſus exercitus numerum viginti quinque millium peditum, & mille ſexcentorum equitum complevit. Quibus copiis *Rex* (conſtanter ſe gerens in delectu Ducum ſuorum) præfecit *Iaſparum Ducem Bedfordiæ*, & *Ioannem Comitem Oxoniæ*, ſub perſona ſua propria. Nono *Septembris*, octavo *Regni* ſui anno, à *Grenovico* movit, verſus Mare: mirantibus omnibus, quod tempeſtatem illam anni elegiſſet (cùm jam hyems adeſſet) ad bellum inchoandum: Quidam autem hoc in ſignum trahebant, bellum minimè diuturnum futurum. Attamen *Rex* contrarium credi voluit, inquiens: Se, cùm bellum ejus generis inſtituiſſet, quod non opus unius æſtatis futurum eſſet, ſed abſque termino præfixo, *Regni Galliæ* ſubjugationem, pro periodo haberet, non curare, quo anni tempore inciperet; præſertim, cùm *Caletum* à tergo haberet, ubi, ſi ratio belli poſtularet, hyemare poſſit. Sexto *Octobris* apud *Sandovicum* naves conſcendit, eodemque die *Caletum* appulit, qui locus deſignatus erat, ubi copiæ univerſæ convenirent: Verùm in itinere verſus Mare (in quo, ob cauſſam quam nunc memorabimus, hærebat diutiùs) literas à Domino *Cordeſio* recepit: Qui, quo violentior fuiſſet in negotio belli contra *Anglos*, eo in tractanda pace ſincerior habebatur; Qui etiam aliàs homo verax, & pectoris aperti exiſtimabatur. His Literis Pacis Conditiones à parte *Regis Galli* proponebantur, quæ *Regis* Henrici guſtui non prorſus erant ingratæ: Verùm negotium iſtud Pacis à principio mirabili artificio occultatum eſt. Quamprimùm *Rex Caletum* veniſſet, Pacis auræ lenes flare cœperunt. Primùm enim *Legati Angli* ad *Maximilianum* miſſi è *Flandria* redierunt; *Regemque* certiorem fecerunt, eum à *Maximiliano* auxilia neutiquam ſperare poſſe, quod ad bellum prorſus imparatus erat. Voluntatem ſanè ei adeſſe, pecunias deeſſe. Hæc autem, quæ ferebant *Legati*, nota facta ſunt exercitui, & undique ſparſa. Quamvis autem *Angli*, eo nuncio allato, animos nihil demiſerunt; Nec non moris ſit apud milites, ex malis Nunciis, magis fieri alacres & erectos; & magnificentiùs loqui; nihilominus loco Præparativæ erat ad Pacem. Hunc Nuncium è *Flandria* excepit Nuncius ex *Hiſpania*. (ita enim *Rex* rem diſpoſuerat) *Ferdinandum & Iſabellam Hiſpaniæ Reges* Pacem cum *Rege Carolo* feciſſe;

ciſſe; *Carolumque* iis Provincias *Ruſſignian* & *Perpigniani* reſtituiſſe, prius à *Ioanne Rege Arragoniæ* Patre *Ferdinandi Hiſpaniæ*, pro tercentum mille Coronatis oppignoratas; Quæ Summa per hanc pacem gratis ei remiſſa eſſet. Hoc etiam, ad pacem Henrici cum *Gallo* promovendam, eleganter viam ſtravit; tum quia Fœderatus tam potens (qualis fuerit *Ferdinandus*) ſe ſubtraxerat, tum quia pacis emptæ præclarum exemplum exhiberet, ita ut *Rex* pacis non futurus eſſet mercator ſolus. Inter has auras Pacis *Rex* ſe non difficilem præbuit ad pacem tractandam; Conſenſitque, ut *Epiſcopus Exoniæ* & Dominus *Daubenejus* Præfectus *Caleti* colloquerentur cum *Domino Cordeſio* ſuper Tractatum Pacis. Ipſe tamen cum exercitu ſuo decimo quinto *Octobris* à *Caleto* movebat, & poſt quatuor dies *Bononiam* obſidere cœpit.

Durante obſidione *Bononiæ*, (quæ ad menſem ferè producta eſt) nil memorabile intervenit; Solummodo *Ioannes Savagius* Eques Auratus, vir fortis, dum muros urbis inſpiciendi gratia circumequitaret, interfectus eſt. Oppidum & benè munitum erat, & militibus abundabat: Attamen in arcto res ejus erant, & omnia ad inſultum aggreſſoribus erant parata. Qui ſi factus fuiſſet, opinio erat, multo ſanguine conſtiturum; ſed tamen in fine oppidum captum fore. Interea Pax per *Legatos* utriuſque *Regis* firmata eſt, ad terminum vitarum amborum *Regum*. In qua videre minimè erat Articulum alicujus momenti; Nec mirum, cùm Mercatura quædam potius eſſet, quàm Tractatus: Omnia enim in ſtatu relinquebantur, in quo tunc fuerunt, niſi quod *Regi* Henrico perſolvi deberent à *Rege Gallo* ſeptingenta quadraginta quinque millia Ducatorum præ manibus, pro impenſis in ea Expeditione factis; Et viginti quinque millia Coronatorum annuatim pro impenſis, circa res *Britannicas* erogatis: Pro qua Summa poſteriore, licet *Maximilianum* ante ei obligatum haberet, tamen debitoris mutationem non minus, quàm ſi debitum ipſum eſſet perſolutum, æſtimabat; Etiam hujus Summæ annua ſolutio nullo Termino præfixo definita eſt: Id quod *Angli* in eam partem accipiebant, ac ſi pro Tributo penderetur, ſed ſpecioſo tamen obtentu. Atque veriſſimum eſt, Penſionem illam & *Regi* Henrico, & Filio ejus Henrico *VIII.* diutius perſolutam eſſe, quàm ex ulla Impenſarum ſupputatione continuari poſſit. Inſuper, præcipuè *Regis* Conſiliarii, magnis Penſionibus annuis à *Rege Gallo* donati erant, præter munera larga in præſenti. Quod utrum *Rex* ideo permiſiſſet, ut propriæ munificentiæ parceret; an ut invidiam negotii apud populum ingrati communicaret; diverſam interpretationem ſubiit. Pro certo enim *Rex* hujus pacis auctor videri detrectavit. Itaque paulo ante multos è Ducibus ſuis & Viris militaribus primariis ſecreto ſubornarat, ut in Scriptis ad pacem eum hortarentur, idque obnixè contenderent per viam Supplicationis. Veritas autem rei ita ſe habet; Pacem hanc utrique *Regi* pergratam fuiſſe; *Carolo* quidem, quod ei poſſeſſionem *Britanniæ* confirmaret, Expeditionem *Neapolitanam* ab omni Impedimento liberaret; Henrico, quod arcas ſuas pecuniis implevit; quodque hoc ipſo tempore prævidit, Procellam quandam motuum inteſtinorum ingruentem, quæ non ita multo poſt erupit. At contra, Nobilitatem & viros in exercitu primarios (utcunque nonnulli ex illis ad ejus nutum ſe accommodaſſent) malè admodum habebat; quorum plurimi fortunas ſuas aut vendiderant, aut oppignorarant, in bello ſpes collocantes. Neque veriti ſunt dicere: *Regi nihil penſi eſſe, Nobilitati & populo ſuo plumas detrahere, modo ſeipſum benè plumatum redderet.* Alii autem ridebant ea verba, quæ *Rex* apud *Comitia* protulerat; Nempè, *Se minimè dubitare, quin bellum poſt principia ſeipſum compenſare poſſet*; Eum promiſſo ſuo ſtetiſſe dicentes.

Cùm moviſſet *Bononia*, *Caletum* rediit, ubi per aliquod tempus manſit. Unde etiam literas ſcripſit (quo genere comitatis interdum utebatur) ad *Majorem* & *Senatum Londinenſem*, gloriando ferè de pecuniis, quas propter pacem receperat; Satis gnarus, arcas *Regis* plenas *Londinenſibus* rem ſuaviſſimam auditu eſſe. Magis tamen lætati fuiſſent illi, ſi Contributio ipſorum, (Benevolentia dicta,) mutuatio ſola fuiſſet. Verùm decimo ſeptimo *Decembris* ſequentis *Weſtmonaſterium* rediit, ubi *Feſtum Nativitatis Domini* celebravit.

Haud multò poſt *Regis* in *Angliam* reditum, miſit ad *Alphonſum* Filium primogenitum *Ferdinandi Regis Neapolitani*, *Ducem Calabriæ*, Inſigne Ordinis Periſcelidis; Honorem quidem à *Duce* ipſo petitum, qui eum in oculis *Italorum* eveheret: Siquidem arma *Caroli* expectans; plurimi æſtimabat amicitiam *Angliæ*, utpote quæ frænos ambitioni *Caroli* injicere poſſit. Illud inſigne ab *Alphonſo* maxima cum celebritate & pompa receptum eſt; ut ſolet fieri in iis, quæ exiſtimationis gratia procurantur. Miſſum autem fuerat per *Urſwicum*, in quem *Rex* hanc Legationem contulit, ut ei poſt multas Legationes, unde nihil lucri percipi poterat, propter liberalitatem *Ducis Alphonſi*, præmii loco eſſet.

SUb hoc tempus *Rex* rurſus Spiritibus maliguis obſideri & infeſtari cœpit; Per Magicam ſcilicet & Artes curioſas *Duciſſæ Margaretæ*; Quæ ab Inferis evocavit umbram *Richardi*, *Ducis Eboraci*, Filii ſecundo-geniti *Edvvardi IV.* ut obambularet, & *Regem* vexaret. Gemma iſta, (licet adulterina,) ſplendidior tamen erat, oculosque fulgore magis perſtringebat, & in digitis Principum majorum geſtata eſt, quam *Lambertus Simnellus*: Quippe quam non ſolùm *Duciſſa Burgundiæ*, ſed & *Rex Gallus*, etiam & *Rex Scotiæ* in pretio habuerunt. In *Simnello* certè parum erat, niſi quod puer erat venuſtus, quemque veſtimenta ſua Regalia non dedecerent: Verùm adoleſcens iſte (de quo nunc loqui occœpimus) tam verſutus erat, & veluti Mercurialis, ut ſimilem vix ferè reperias; Iſque, qui, ſi fortè in Scena partibus ſuis excidiſſet, eas acumine proprio promptè ſupplere poſſit. Itaque cùm inter Exempla Pſeudo-Principum, quæ vel recentibus, vel antiquis temporibus extiterunt, hoc ipſum emineat, narrationem certè pleniorem & accuratiorem meretur; Etſi *Regis* inveterata conſuetudo, res per obſcuram lucem & partes divulſas & disjectas monſtrandi, hanc rem tanta caligine involverit, ut ad hodiernum uſque diem ferè inſtar Myſterii ſe habeat.

Duciſſa

Ducissa Margareta (quam *Regis* amici *Iunonem* appellabant, quia talis erat verſus eum, qualis fuit *Iuno* verſus *Æneam*, *Superos & Acheronta movendo*, in perniciem ejus) loco baſis machinarum ſuarum, quas contra *Regem* extruebat, perpetuò, omnibus viis & modis alebat, confirmabat & ſpargebat famam illam volitantem, nimirum, *Richardum Ducem Eboraci*, Filium ſecundo genitum *Edvvardi IV.* minimè fuiſſe in *Turre Londinenſi* (prout ferebatur) necatum, ſed vivum emiſſum: Quoniam Carnifices illi, qui operam ſuam præſtiterunt ad barbarum illud facinus, poſtquam Primogenitum trucidatum vidiſſent, horrore & miſericordia perculſi, *Richardum iſtum* clam emiſerunt, ſortem ſuam experturum. Hanc eſcam & illecebram undique projecit, credens hujus rei famam & fidem (unà cum recente exemplo *Lamberti Simnelli*) aliquas volucres fortè aliquando tracturam, quæ eam captarent. Alia quoque diligentia uſa eſt, non omnia caſui permittendo. Adhibuit enim occultos quoſdam Emiſſarios (ſimiles *Turcæ* miniſtris, qui puerorum tributum exigunt) qui adoleſcentulos venuſtos & formoſos conquirerent, unde *Plantageniſtas* & *Duces Eboraci* effingeret. Tandem verò incidit in quendam, in quo omnia, quæ requiri videbantur, concurrebant, ad *Ducem Eboraci* repræſentandum.

Iſte fuit *Perkinus* ille *Warbeckus*; cujus facinora & labores jam narrabimus. Primò enim ætas in utroque benè conveniebat: Secundò, Adoleſcentulus erat, oris elegantia & corporis lineamentis cum dignitate quadam amabilis. Atque inſuper mores & geſtus ejus tam erant vafri, & quaſi veneficiis quibusdam obliti, tam ad miſericordiam commovendam, quàm ad fidem imprimendam, ut faſcini cujusdam & incantationis loco eſſent iis, qui eum aut videbant, aut audiebant: Tertiò tam egregius, uſque à pueritia, Erro fuerat, aut (ut *Rex* eum appellare ſolebat) Terrarum calcator, ut difficile admodum eſſet nidum ejus, aut parentes reperire. Neque etiam potuiſſet aliquis per diuturnam cum eo converſationem, aut familiaritatem plenè conjicere, aut detegere quis eſſet; Solum ſiquidem tam crebrò mutabat. Poſtremò contigerat etiam res quædam levis (à Scriptore ejusdem temporis memoriæ tradita) quam tamen probabile eſt, ad ea, quæ poſtea geſta ſunt, nonnihil attuliſſe, eisque tanquam anſam præbuiſſe. Ea fuit, quod *Rex Edvvardus IV.* Compater hujus *Perkini* fuiſſet. Quod ſicut ſuſpicioſum valdè erat in *Rege* tam laſcivo, quod in Familia tam ignobili Compater eſſe non dedignaretur, atque opinionem cuivis facilè injicere poterat, *Perkinum* Sanguinis illegitimi *Familiæ Eboraci* aliquid in ſe habuiſſe; Ita (licet illud minimè fuiſſet) occaſionem ſaltem puero miniſtrare poterat (quod ſcilicet ſubinde *Regis Edvvardi* Filius luſtricus, aut joco fortaſſe Filius vocaretur) cogitationes tales arripiendi & fovendi. Tutorem enim nullum nactus eſt, (ut *Lambertus Simnellus*) donec ad *Duciſſam Margaretam* veniſſet, quæ eum in omnibus egregiè inſtruxit.

Ad hunc igitur modum hæc fabula peracta eſt. Fuit Oppidanus quidam in *Civitate Turnacenſi*, qui Magiſtratu in eo Oppido perfunctus erat, cui nomen erat *Ioannes Oſbeckus*: Judæus ad Fidem converſus, qui in uxorem duxit *Catharinam* de *Faro*, cujus negotiorum procuratio eos traxit, ut ad tempus *Londini* habitarent, temporibus *Edvvardi IV.* Hoc ſpatio Filium ex ea genuit; Cumque in Aula *Regis* notus eſſet, *Rex* aut pietate quadam motus, quod *Iudæus converſus* eſſet: aut privata quadam notitia adductus, eo honore eum dignatus eſt, ut filium ejus è Fonte ſuſciperet, eumque *Petrum* nominaret; Poſtea autem, cùm puer delicatus & effœminatus fuiſſet, vulgò vocatus eſt, Diminutivo Nominis ſui, *Peterkinus*, aut *Perkinus*. Etenim nomen *Warbecki* ei ex conjectura tantùm impoſitum erat, antequam examinationes de eo negotio habitæ fuiſſent. Attamen ita invaluerat nomen *Warbecki*, ut etiam poſt verum nomen ejus cognitum retineretur. Dum adhuc infans erat, parentes cum eo *Turnacum* reverſi ſunt. Paulò poſt commiſſus eſt cuidam ex cognatis ſuis, *Joanni Stenbecko* dicto, qui *Antvverpiæ* habitabat, unde ſæpiùs, *Antvverpiam* & *Turnacum* inter, & circa alia *Flandriæ* Oppida curſitabat; ut plurimùm cum *Anglis* verſatus, quo pacto etiam Linguam *Anglicam* ad unguem callebat. Tandem, paucis annis elapſis, poſtquam in adoleſcentem formoſum creviſſet, à quodam ex *Duciſſæ Margaretæ* exploratoribus ad eam deductus eſt. Quæ eum accuratè intuita, & cernens eum vultu & corpore fortunam ſublimem poſſe ſuſtinere; ac ſimul perſpiciens eum ingenii acumine & morum elegantia eminere, putabat ſe jam reperiſſe marmor quoddam pretioſum, ex quo imago *Ducis Eboraci* exſculpi poſſet, eumque apud ſe diu detinuit, ſed prorſus in occulto. Quo temporis ſpatio multis ſecretis colloquiis eum inſtruxit. Primò quidem edocens, quomodo perſonam Principis aſpectu & geſtu imitaretur: atque qualiter majeſtatem ſuam, cum ſenſu tamen infortunii ſui, tueretur. Tum verò diligentiſſimè eum informavit de omnibus circumſtantiis & notis particularibus, quæ ad *Ducem Eboraci* (cujus perſona ei agenda eſſet,) pertinerent. Deſcripſit enim effigiem, faciem, & lineamenta corporis; *Regis* & *Reginæ* Parentum ſuorum; Etiam Fratrum, & Sororis ipſius, & famulorum, & aliorum, qui pueritiæ ejus præcipuè affuerunt: unà cum rebus multis, aliis vulgo notis, aliis ſecretioribus, quæ *Duci* obtigerunt, (& tales videbantur, quas puerili captui & memoriæ inhærere veriſimile erat,) uſque ad mortem *Edvvardi IV.* Addidit & particularia omnia, quæ à tempore mortis *Regis* inſecuta ſunt, donec ipſe & frater ejus in Turrim concluſi eſſent; tam cùm libertate frueretur, quàm poſtea cùm in aſylo degeret. Quod verò ad tempus detentionis ſuæ in Turre, & modum fratris ſui necis, atque emiſſionis ſuæ: ſatis ſciebat illa omnia tam clandeſtina fuiſſe, ut pauci admodum, quæcunque tandem ei confingere liberet, arguere poſſent: Itaque libero prorſus mendacio ſe uti poſſe. Quamobrem terſam *Perkino* & probabilem earum rerum narrationem contexuit: jubens, ut ne hylum quidem ab ea abſcederet. Convenit etiam inter eos, qualis adoleſcenti ratio reddenda eſſet peregrinationum ſuarum: miſcendo multa vera, & quæ alii abunde

teſtari

teſtari poſſint, cum falſis, ad fidem faciendam: verùm cavendo ſemper, ut perſonæ, quam jam acturus eſſet, omnia congruerent. Inſtituit eum inſuper, quomodo quæſtiones quaſdam captioſas & tentantes, de quibus veriſimile eſſet alios eum interrogaturos, evitaret. Verum in hoc, eum indole propria, ita inſtar anguillæ lubricum, & ad elabendum promptum repperit, ut ingenio ejus & dexteritati facilè confideret; Ideoque minus in eo laboravit. Poſtremo animos ei, nonnullis in præſens præmiis, & ingentibus in poſterum promiſſis addidit: Ante oculos illi proponens opes & gloriam Regni, ſi res ſucceſſiſſent; ſin ſecus eveniſſent, certiſſimum in ſua Aula refugium. Poſtquam eum Documentis ſuis ſatis inſtructum perſpexiſſet, cœpit ſecum cogitare, à qua cœli plaga Cometa iſte ſe primò oſtendere deberet, & quo tempore. Conſtituit autem hoc fieri oportere ab Horizonte *Hiberniæ*. Illic enim hujuſmodi Meteororum potentem antea emiſerat influxum. Tempus autem apparitionis maximè opportunum fore, cùm *Rex Bello Gallico* implicaretur. Hoc autem ſatis noverat, quicquid à ſe profectum eſſet, ſuſpicionibus obnoxium futurum. Ideoque ſi *Perkinus* continuò è *Flandria* in *Hiberniam* pergeret, ipſa ſe ei rei immiſcere putaretur. Præterea tempus nondum maturum erat, quod Reges duo tunc de pace tractarent. Itaque circumrotabat *Ducifſa*, atque ut omnes ſuſpiciones tolleret, & metuens eum diutiùs apud ſe retinere, (ſatis gnara, Arcana brevis ævi plerunque eſſe) clam eum miſit in *Luſitaniam* cum *Domina Bramptona, Angla*, quæ illo tempore in *Luſitaniam* navigavit: una cum homine fido ex famulitio proprio, qui facta ejus ſedulò obſervaret; ubi morari eum voluit, donec nova Mandata ab ea acciperet. Interim non omiſit ea parare & inſtruere, quæ adventum ejus acceptiorem & magis proſperum redderent, non ſolùm in *Regno Hiberniæ*, verùm etiam in Aula *Galliæ*. In *Luſitania* circiter annum unum manſit: quo tempore *Rex* Henricus (ut jam dictum eſt) Comitia ſua convocaverat, & bellum *Gallis* apertè indixerat. Jam itaque Signum benevolum regnare, & Conſtellatio advniſſe viſa eſt, ſub qua *Perkinus* oriri deberet. Itaque Mandata à *Duciſſa* accepit, ut *Hiberniam* ſine mora proficiſceretur, ſecundum quod primo deſtinaverat. In *Hibernia* ad urbem de *Corke* appulit. Poſtquam illuc veniſſet (ſi quis propriæ Relationi & Confeſſioni, quam poſtea exhibuit, credere velit) *Hiberni* eum ſatis ſplendidè veſtitum reperientes, ad eum undique frequentes convolarunt, ei imponentes, quod *Dux Clarentiæ* eſſet. Idem qui antea apud illos manſerat; & poſtea mutata opinione, quod Filius eſſet Nothus *Richardi III.* poſtremò hanc etiàm opinionem aſpernati, eum pro certo *Richardum Ducem Eboraci*, Filium ſecundogenitum *Edvvardi IV.* eſſe volebant, & affirmabant: Se vero (ajebat) iſta omnia (pro virili) abnegaſſe, & Juſjurandum, tactis *Evangeliis* obtuliſſe, quod ipſe nihil tale eſſet: donec in fine vi quadam ad quicquid illi vellent agnoſcendum eum adegiſſent, unde juſſerunt eum bono animo eſſe, & ſine metu. Sed revera compertum eſt, quod ipſe ſtatim ab adventu ſuo in *Hiberniam*, perſonam *Ducis Eboracenſis*, in ſe ſuſcepiſſet, ſibique, quibus potuit modis, ſocios & conjuratos adjunxiſſet: Adeo ut Literas expreſſas ad *Comites Deſmondiæ* & *Kildariæ* miſerit, petens, ut in auxilium ſuum properarent: Quarum Literarum Chartæ Originales adhuc extant.

Circa idem tempus *Duciſſa* ad ſe pellexerat unum ex ſervis *Regis* interioribus (cui nomen erat *Stephanus Frionus*) Secretarium *Regis* pro Lingua *Gallica*; hominem induſtrium, ſed turbulentum & *Regi* infenſum. *Frionus* iſte confugerat ad *Carolum Regem Gallum*, ſeque in ejus famulitium inſinuaverat, ſub ipſum tempus, quo bellum inter *Reges* apertè pullulare cœpiſſet. At *Carolus*, poſtquam de perſona & incœptis *Perkini* audiiſſet (ſatis ex ſeſe promptus ad occaſiones quaſcunque arripiendas, in detrimentum *Regis Angliæ*; atque à *Friono* inſtigatus, & antea *Duciſſæ Margaretæ* artibus allectus) ſtatim miſit quendam *Lucam* unà cum *Friono* iſto, (de quo diximus) tanquam Legatos ad *Perkinum*, qui eum, de *Regis Caroli* bono in eum animo, certiorem facerent; Quódque auxilia ei abundè mittere decreviſſet, ad recuperandum *Regnum* ſuum è manibus Henrici, Coronæ *Angliæ* uſurpatoris, & *Galliæ* hoſtis: Invitans eum, ut ad ſe, in Regnum *Galliæ*, veniret. *Perkinus* ſe in cœlo jam collocatum exiſtimabat, cùm à tanto *Rege*, tam honorifica *Legatione*, accerſitus eſſet: Atque amicis ſuis in *Hibernia* narrans, quomodo à fortuna ipſa vocatus eſſet, quantaque ſpe ageret, continuo in *Franciam* navigavit. Cùm ad Aulam *Regis Galli* perveniſſet, *Rex* magno cum honore eum excepit, eumque ſalutavit & appellavit per nomen *Ducis Eboracenſis*, hoſpitium & alia ei aſſignans, quæ magnum Principem decerent. Etiam, quo magis ad Principis magni imitationem accederet, Satellitium ei circumdedit, cujus *Dominus Congreſſallus* erat Præfectus. Aulici etiam (licet apud *Gallos* Ludos facere in proclivi non ſit) ad *Regis* nutum ſe componebant: Satis gnari Rationes ſtatus ab ea parte ſtare. Eodem quoque tempore nonnulli ex *Anglia* viri primarii ad *Perkinum* profecti ſunt; *Georgius Nevillus*, *Ioannes Taylerus*, Equites Aurati; Et circiter centum alii: Et inter cæteros *Frionus* iſte; Qui fortunis *Perkini* ſe totum tradidit, & tunc, & diu poſt: Et revera ei fuit præcipuus Conſiliarius, & ad omnia Inſtrumentum benè efficax. Verùm hæc omnia ex parte *Regis Galli* artificioſè tantùm facta ſunt, quo faciliùs Henricum ad pacem flecteret. Itaque à primo uſque Thuris Grano, ſuper Altare Pacis, apud *Bononiam* incenſo, *Perkinus* veluti fumo abactus eſt: Attamen eum *Regi* Henrico in manus tradere *Carolus* renuebat, (licet ab eo de hoc interpellatus) honoris ſui gratia, ſed eum liberum dimiſit. Etiam, ex ſua parte, *Perkinus* diſceſſum ſuum acceleravit, veritus ne ſubitò & occulto interciperetur. Itaque in *Flandriam* ad *Ducißam Burgundiæ* properavit, narrans ſe variis fortunæ fluctibus jactatum, ad ejus Aulam, veluti Portum ſecurum confugiſſe; Diſſimulans prorſus, ſe unquam antea illic manſiſſe, ſed tanquam jam primum ſe eo recepiſſet. Nec minus ex altera parte, *Duciſſa* ipſa tanquam rem novam & miram, ejus adventum videri voluit; A principio egregia cum ſimulatione verba injiciens, quod edocta fuiſſet, & prudentior facta, ab

Exem-

Exemplo *Lamberti Simnelli*, ne merces adulterinas reciperet; Licet (ut ajebat) etiam de illo ipſo *Lamberto Simnello*, ei non planè adhuc conſtiterit. Prætendebat autem, (verum hoc ſemper fuit aſtantibus aliis) ſe contendere, ut *Perkinum interrogationibus* ſatis captioſis tentaret & implicaret, ut experiretur, num verus *Dux Eboraci* fuiſſet; Verùm quando Reſponſis ſuis ſibi magnoperè ſatisfactum fuiſſe affirmaret, tum verò ſe quaſi attonitam, & in Ecſtaſim raptam fingebat, propter mirabilem adoleſcentis è periculis emerſionem: eum amplexa, ac ſi è morte in vitam rediiſſet: Atque argumenta, *Deum*, qui modis tam miris eum ab interitu eripuiſſet, ſimul reſervare eum conſtituiſſe ad proſpera fortunæ & magnum aliquod facinus. Quod verò ad ejus è *Francia* dimiſſionem; nolebat eam interpretari, ac ſi fraudes *Perkini Gallis* ſuboluiſſent, aut propter neglectum aliquem; ſed contra, hoc pro ſigno certo aſtruebat, eum pro viro aliquo magno habitum fuiſſe; Quoniam cauſſæ ejus deſtitutio & deſertio revera tanti erit, ut ſi quis rectè animadvertat, pacem confeciſſet: Immolando ſcilicet Principis innocentis & calamitoſi fortunas, utilitati & ambitioni duorum potentium *Monarcharum*. Neque ſibi *Perkinus* ipſe defuit; aut majeſtate & comitate quadam *Regia*; Aut promptis & appoſitis Reſponſis; Aut ſe benignum & gratioſum præbendo, favorem ejus ambientibus: Aut indignatione & vilipendio quodam modeſto verſus eos, qui de veritate rerum ſuarum ſubdubitare videbantur; ſed in omnibus mirabiliter ſe geſſit. Ita ut non ſolùm apud Eminentiores conſtanter creditum ſit, eum verum fuiſſe *Ducem Richardum*: Quin & ipſe ex diuturna & aſſidua ſimulatione, & mendacium ſæpiùs narrando, verſus ferè eſt in habitum ejus rei, quam ſimulabat: quaſi quæ fingeret ſimul & crederet. *Duciſſa* igitur, tanquam in re explorata, honoribus pluribus *Perkinum* cumulavit, eum perpetuò Nepotem ſuum compellans, eique tribuens Titulum illum delicatum *Albæ Roſæ Angliæ*, & ad corporis ejus cuſtodiam ſatellites ei aſſignavit, ad numerum triginta hominum, cum bipennibus, tunicis variegatis, ex purpureo & cæruleo, indutos. Aulici quoque univerſi, & generaliter tam *Flandri*, quàm peregrini, eum magno honore proſequebantur.

Hæc nova, veluti Fulgura & Tonitrua, in *Angliam* pervenerunt, *Ducem* ſcilicet *Eboraci*, pro certo vivere. Nomen autem *Perkini* eo tempore incognitum fuit, ſed rumores de *Duce Eboraci* tantùm volitarunt; Eum in *Hibernia* agnitum, in *Gallia* venundatum, jamque in *Flandria* receptum & in magno honore eſſe. Rumores iſti plurimum prævalebant: Apud nonnullos quidem propter malevolentiam; Apud alios propter ambitionem; Apud aliquos propter levitatem, & rerum novarum ſtudium. Apud paucos fortaſſe propter conſcientiam & credulitatem: Apud plurimos autem propter imbecillitatem Judicii; Et apud haud paucos propter obſequium, erga viros quoſdam primarios, qui his rumoribus in ſecreto favebant, eoſque alebant. Neque magno poſt intervallo ſecuta ſunt hos rumores rerum novarum murmura & ſcandala, contra Regem & regimen ſuum; quæ infamiam ei inurebant, quod magnus eſſet Exactor, & Nobiles *Regni* deprimeret. Amiſſio *Britanniæ*, & Pax cum *Gallis* facta, neutiquam ſilentio prætermiſſa. Sed ante omnia injuriam urgebant, qua *Rex Reginam* ſuam afficiebat, quod in ejus Jure non regnaret. Dicebant igitur, *Deum* jam tandem ramum Maſculum *Familiæ Eboracenſis* in lucem produxiſſe, qui precario regnaturus non eſſet, utcunque *Rex* uxorem ſuam miſeram Regno ſpoliaret. Nihilominus, (ut fieri ſolet in iis, quæ apud vulgus fidem obtinent, quæque illi libenter audiunt) famæ iſtæ ita invaleſcebant, ut Auctores, inter multitudinem loquentium, caput conderent; Similes herbis quibuſdam ſerpentibus, quæ radicem certam non habent; Aut veſtigiis ultro citroque impreſſis, quæ ſequi non licet. Sed paulò poſt maligni iſti humores in ulcus confluxerunt, atque occultò in viris aliquibus magnæ dignitatis, veluti in partibus nobilibus, ſedes repererunt. Quorum præcipui erant *Gulielmus Stanlejus Hoſpitii Regii Camerarius*; *Dominus Fitzvvalterus*, *Simon Mountfortus*, *Thomas Thvvaitus*, Equites Aurati; cum aliis. Hi in occulto conjurarunt, promittentes ſe *Ducis Richardi* Titulum promoturos. Nihilominus nemo Conjuratorum apertè fortunas ſuas periculo objecit, præter duos; nempè *Robertum Cliffordum* Equitem Auratum, & *Gulielmum Barlejum*, qui duo in *Flandriam* trajecerunt, miſſi à Conjuratis in *Anglia*, ut veritatem earum rerum, quæ in *Flandria* agitatæ ſunt, diligenter inquirerent & explorarent; unà cum bonæ pecuniæ Summa, ſed ſub conditione, ne eam diſtraherent, niſi illa, quæ ferebantur, vera eſſe, & ſine fuco, perſpicerent. Adventus *Roberti Cliffordi*, quod ex magna Familia oriundus, & fama celebratus eſſet, gratus ſupra modum *Duciſſæ* erat. Quæ poſtquam cum eo collocuta eſſet, eum in conſpectum *Perkini* adduxit, cum quo ſermones crebro conſeruit: Adeo ut in fine (ſive à *Duciſſa* adductus, ut conatibus ſuis faveret; ſive à *Perkino*, ut fabulæ crederet,) reſcripſit in *Angliam*, ſe perſonam *Ducis Eboraci* æque noſſe, ac ſuam propriam; atque proculdubio adoleſcentem iſtum verum eſſe *Ducem*. Hoc modo factum eſt, ut omnia hic in *Anglia* ad defectionem & ſeditionem ſpectarent.; & conjuratio foveri cœpit mutuo tractatu inter *Flandriam* & *Angliam*.

Rex, ex ſua parte, non dormiebat: verùm arma ſumere, aut copias cogere, adhuc intempeſtivum putabat: ne metum proderet, aut idolo iſti cultum nimium exhiberet. Attamen Portus *Regni* clauſit; vel ſaltem Miniſtros præfecit, qui commeantes ultro citroque obſervarent, & ſuſpectos examini ſubjicerent. Quoad reliqua vero, fraudem fraude propellere elegit. Duo autem erant, quæ animo deſtinaverat. Unum, ut impoſturam *Perkini* omnium oculis ſubjiceret: Alterum, ut conjuratos inter ſe committeret. Ad impoſturam convincendam, duæ tantummodo patebant viæ, Prima, ut liquido appareret, *Ducem Eboraci* revera trucidatum fuiſſe: Altera, ut ſive mortuus eſſet, ſive vivus, *Perkinum* utcunque Impoſtorem eſſe omnibus conſtaret. Quantum ad primam, ita ſe res habebat: Quatuor tantùm erant Teſtes, qui ex notitia propria de nece *Ducis Eboraci* affirmare aliquid poterant; Ii erant *Iacobus Tirrellus*, qui à *Rege Richardo* Mandata de ea re acceperat;

Joannes

Joannes Dightonus, & *Milo Forreſtus*, Servi *Tirrelli*, Carnifices ipſi; & Capellanus *Turris Londinenſis*, qui eos ſepelivit. Ex quibus quatuor, *Milo* & *Sacerdos* jam mortui erant. In vivis autem ſupererat ſolùm *Tirellus* & *Dightonus*. Hos duos in Turre incarcerari juſſit *Rex*, & ſtrictè examinari, de nece Principum illorum innocentium. Qui duo confeſſionem exhibebant (ut *Rex* ipſe publicabat) per omnia conſentientem, in hanc ſententiam: Nimirum, *Regem Richardum* primò mandata dediſſe *Brackenburio*, *Locum-tenenti Turris Londinenſis*, ut Principes interficeret, eum autem munus illud recuſaſſe: Itaque *Richardum* ſimilia mandata *Iacobo Tirrello* renovaſſe; Nempe ut claves *Turris* à *Locum-tenente* reciperet, in unam noctem, ad obeunda *Regis* juſſa ſpecialia: *Tirrellum* igitur, noctu, ſe ad *Turrim* contuliſſe unà cum duobus ſervis prænominatis, quos ad facinus delegerat: *Tirrellum* ipſum in imo graduum manſiſſe, & ſervis ſuis negotium commiſiſſe, ut illi homicidium patrarent: Illos autem in lecto decumbentes Principes ſuffocaſſe: Quo facto, *Dominum* ſuum vocaſſe, ut corpora mortuorum nuda, quæ idcircò expoſuerant, videret: Poſtea verò, Principes in terram defoſſos ſub gradibus fuiſſe, & acervum lapidum in foſſam injectum: Quando verò ad *Richardum Regem Tirrellus* retuliſſet Mandatum ſuum jam peractum eſſe, eum magnas eidem gratias egiſſe, locum ſolummodò ſepulturæ eorum improbaſſe, quod vilis nimium eſſet, cùm è *Rege* nati eſſent: Unde nocte alia, ex Mandato *Regis*, per *Capellanum Turris* corpora eorum tranſlata fuiſſe, & alio loco ſepulta: qui (per mortem *Sacerdotis* paulò poſt defuncti) penitùs incognitus eſſet. Hanc examinationum earum fuiſſe Summam in vulgus publicatum eſt. *Rex* tamen Henricus, ipſarum examinationum & confeſſionum luce, in nullis ſuis Declarationibus, quas edidit, uſus eſt: unde (probabile eſt) eas negotium reliquiſſe obſcurum & perplexum. Quantum verò ad *Iacobum Tirrellum*, ei caput paulò poſt abſciſſum eſt, in Turre ipſa, propter alia læſæ Majeſtatis crimina. *Ioannes* autem *Dightonus* (qui, ut videbatur, ad Regis votum optimè locutus eſt) ſtatim liber dimiſſus eſt: atque hujus Traditionis evulgandæ principale erat Organum. Itaque quanto hoc prius teſtimonium & probationis genus magis nudum & jejunum apparebat, tanto majorem adhibuit *Rex* diligentiam, in poſteriore enucleando: De vita ſcilicet & veſtigiis *Perkini*. Ad hunc finem, in diverſas partes, præcipuè autem in *Flandriam*, nonnullos ſecretos & induſtrios exploratores miſit: Alios, quaſi ad *Perkinum* confugiſſent, eique adhærere conſtituiſſent: Alios autem, ſub variis aliis prætextibus: Qui omnes ſpeciales quaſque circumſtantias & eventus rimarentur, circa *Perkini* Parentes, Natalia, Perſonam, Peregrinationes: ut verbo dicamus, qui Diarium conficerent, ejus vitæ & factorum. Hos exploratores ſuos liberaliter pecuniis inſtruxit, ut homines, qui notitiam hujuſmodi rerum haberent, ad ſe traherent, eoſque remunerarentur: dans etiam eis in Mandatis, ut quæ repererant, ſibi ſubinde ſignificarent, & nihilominùs in inquiſitione pergerent. Et perpetuo evocante alium alio nuncio, novos homines adjunxit, ubi Negotii Ratio hoc poſtulabat. Alios autem emiſit cum interioribus Mandatis, & clariore Conſiliorum ſuorum participatione, qui in rebus, quas in interruptionem & diſſipationem incœptorum *Perkini* ſtruebat, operam navarent. His commiſſum eſt, ut ſe in familiaritatem eorum, qui à partibus *Perkini* ſtabant in *Flandria*, penitùs inſinuarent, eoque modo expiſcarentur, quos jam ſocios & conſiliorum participes illi ſibi aſciviſſent, tam hìc in *Anglia*, quàm foràs, & quouſque ſinguli eorum, de ſe, fidem aut pignus dediſſent; Quoſque inſuper tentare, & allicere, in animo haberent. Neque de Perſonis tantummodò, ut inquirerent, ſed etiam de actionibus, ſpe & machinamentis *Perkini* & *Conjuratorum*, quantum fieri poſſet, ſe informarent. Hi exploratores pro fidelioribus habiti, (aut ſaltem ex his aliqui) ſecretiora mandata receperunt, ut principales *Perkini* amicos & ſervos occultè ab eo abalienarent, & averterent, proponendo & intimando eis, quàm futili & debili res ejus niterentur fundamento, & quàm prudente & potente cum *Rege* illis res eſſent, eoſque *Regi* reconciliarent, venia promiſſa necnon præmiis, prout mererentur. Ante alios autem omnes ut conſtantiam *Roberti Cliffordi* invaderent & ſubruerent, eumque ad *Regis* partes, ſi poſſent, traherent: Cùm ille vir intima arcanorum adverſæ Partis optimè noſſet: Quique, ſi eas Partes deſeruiſſet, reliquos maximè deterrere, & mutuis ſuſpicionibus implere poſſet.

Mirum etiam quiddam traditur, *Regem* nimirum Sylva immani ſuſpicionum circumdatum & involutum, neque cui fidem haberet, ſatis certum, cum *Confeſſoribus* & *Capellanis* complurium virorum primariorum ſecretò egiſſe, ut ex iis de Conſiliis adverſariorum ſuorum edoceretur: Quinetiam, quo exploratoribus ſuis transmarinis, plus fidei apud exteros conciliaret, *Regem* ſæpiùs juſſiſſe, illos ipſos exploratores, inter cæteros ſuos hoſtes, pro more illis temporibus uſitato, in *Templo Divi Pauli*, nominatim diris devoveri. Iſti autem utriuſque generis exploratores officio ſuo tam diligenter perfuncti ſunt, ut *Rex Perkini* licet vivi Anatomiam jam reciperet, & ſimul de plurimis in *Anglia* Conjuratis benè informatus eſſet, atque alia inſuper Myſteria ei eſſent revelata. *Robertus* autem *Cliffordus* imprimis in *Regis* partes attractus fuit, atque ad res *Regis* promovendas jam factus eſt Miniſter induſtrius & officioſus. *Rex* igitur (diligentiæ ſuæ proventum largum metens, & de plurimis rebus, quas eum ſcire intererat, ampliter informatus) primò per univerſum *Regnum* Relationes de impoſtura & præſtigiis *Perkini*, cum omnibus, quæ eò ſpectabant, fuſè & plenè divulgavit & ſparſit. Hoc autem fecit, non per Edictum (quandoquidem examinationes nondum eſſent perfectæ, ideoque magis & minus recipere poſſent) ſed per Famas Aulicas, quæ ut plurimum altiùs penetrant, quàm Edicta Typis excuſa. Tempeſtivum quoque jam putavit, *Legationem* in *Flandriam* mittere, ad *Archi-Ducem Philippum*, cum eo acturam, ut *Perkini* cauſam deſereret, ipſumque è Territoriis ſuis dimittere vellet. In hac *Legatione* uſus eſt *Rex* opera *Edvvardi Poyningi, Equitis Aurati*, & *Guilielmi Warhami, Equitis* itidem *Aurati*, & *Iuris Canonici Doctoris*.

Archi-

Archi-Dux tum in minore Ætate erat, & à Conſiliariis ſuis regebatur; In quorum præſentia Legati Mandata ſua declararunt, & VVarhamus in hunc modum locutus fertur:

Dominimei; Rex noſter ægre admodum fert, quod, cum Anglia & Ducatus veſter Burgundiæ habiti ſunt tamdiu inſtar Mariti & uxoris, jam Regio iſta veſtra veluti Scena facta ſit, ſuper quam vilis Præſtigiator partes Regis Angliæ ageret: Non ſolum ad Celſitudinis ſuæ Moleſtiam & Dedecus, verum etiam in Contumeliam & Opprobrium, quotquot ſunt, Regum & Principum. Adulteratio Imaginis Regis alicujus, in Moneta ſua, capitale, omnium Legum conſenſu, judicatur: Verum, Regis vivi Imaginem, in perſona ſua adulterare, ſuper omnia Impoſturarum crimina merito palmam fert: Niſi forte excipi debeat, Impoſtura Mahometi alicujus aut Antichriſti, qui Majeſtatem divinam ſimularunt. Rex Dominus noſter, meliora de Concilio hoc graviſſimo ominatur, quam ut credere poſſit, aliquem ex vobis, hac fabula captum eſſe: (etſi fortaſſe Paſſio alius Perſonæ particularis vos aliquatenus inflectere poſſit:) Res ipſa per ſe tam eſt incredibilis: Ut teſtimonia omittam, de morte Ducis Richardi, quæ Rex Inſtrumentis Authenticis deſcripta habet (quoniam ea in poteſtate Regis propria eſſe quiſpiam putare poſſit) res ipſa pro ſe loquatur: Rationi enim & Argumentis Nemo imperat. An fieri poſſe creditis, ut Richardus Tertius, Animam ſuam damnare, & Nomen ſuum maculare, tam nefando Homicidio vellet, abſque tamen ullo rerum ſuarum in melius profectu? Aut etiam exiſtimare poteſtis, Homines Sanguinarios (qui Carnifices ei erant) in medio Facinoris, ad miſericordiam converſos? Cum contra in Feris ipſis, nec minus in Hominibus Ferinæ Naturæ, primus Sanguinis Guſtus, eos magis in furorem agere & rabioſos reddere ſoleat. An neſcitis, Tyrannorum Miniſtros cruentos, ad hujuſmodi ſcelera perpetranda, veluti cum Laqueis in collo ſemper miſſos? Adeo ut, ſi mandata non perfecerint, certæ morti addicti ſint: Et putatis hoſce Sceleratos, vitæ propriæ periculo, alienam ſalutem redimere voluiſſe: verum eſto, ut Duci pepercerint, ubi gentium eum exponerent? Numnam in Plateas Londini immitterent, ut Vigiles ſcilicet eum prehenderent, & coram aliquo ex Iuſticiariis Pacis ſiſterent, unde omnia, quæ egerant, per Examinationem proderentur? An autem ſecreto eum ſervarent? Atqui hoc certe, multæ curæ, ſumptus, & aſſidui periculi, res fuiſſet. Verum (Domini mei) in Re non dubia, Argumentis utor non neceſſariis. Rex prudentia adeo abundat, necnon Amicis fidelibus in partibus exteris, ut jam Ducem Perkinum, etiam à Cunabulis, pernoverit. Et quoniam, magnus profecto eſt Princeps, ſi apud vos inveniatur aliquis Poeta idoneus, Memorias ei ſuppeditare poſſit, ad Vitam ejus conſcribendam; introducendo eum, veluti parallelum Lamberto Simnello, nunc uni ex Regis Accipitrariis. Quamobrem (ut nihil apud Dominationes veſtras diſſimulem) omnem Admirationem certe ſuperat, Duciſſam Margaretam (ignoſcite, obſecro, ſi eam nominem, cujus in Regem odii nulla eſt Cauſſa, nullus finis) jam ſeniorem, ætate qua Mulieres aliæ à puerperiis ceſſare ſolent, duo ejuſmodi Monſtra peperiſſe: non novem aut decem Menſium, ſed Annorum complurium Partus. Cumque aliæ Matres Naturales, Infantes pariant infirmos, quique ſeipſos attollere & juvare nequeant: Illa contra Adoleſcentes proceros pariat, qui non multo poſtquam in lucem prodierint, cū Regibus potentibus præliari poſſint. Domini mei, non libenter huic parti immoror. Utinam tandem Duciſſa illa guſtare ſibi in animum induceret Gaudia, quæ Deus Omnipotens, manu benigna, ei porrigit, tuendo Neptem ſuam tanto in honore regnantem, & tam numeroſa ſobole Regia beatam: ſi ei placeret, poſſit illa pro propria ducere. Regis certe poſtulatum, Archi-Duci & Dominationibus veſtris jam à nobis exhibendum, poſſit tale eſſe: ut ſecuti Regis Caroli Exemplum, qui jampridem eum abegit, Nebulonem iſtum è Territoriis veſtris eliminare velitis: Verum quoniam Rex Majus expectare merito poſſit, à Fœderato antiquo, quam ab Hoſte nuper reconciliato, petit à vobis; ut eum in Manus ſuas tradatis: præſertim cum Piratæ, & Impoſtores hujus generis, pro communibus Generis Humani Hoſtibus haberi debeant, nec Juris Gentium præſidio inniti poſſint.

Poſt nonnihil Temporis, ad deliberandum, interpoſitū, Legati hoc breve Reſpōſum tulerunt.

Archi-Ducem in Henrici gratiam, nullatenus Ducis Eboraci prætenſo, auxilia aut favorem præſtiturum, ſed in omnibus Amicitiam, quæ ei cum Rege erat, conſervaturum. Quatenus vero ad Duciſſam Dotariam, illam in Terris Dotis ſuæ, plenam habere poteſtatem: Ideoque in manu Archi-Ducis non eſſe, quo minus re ſua pro Arbitrio ſuo utatur, eam impedire.

Rex, poſt reditum Legatorum, neutiquam ſibi hoc Reſponſo ſatisfactum eſſe judicavit. Satis enim ſciebat, Dotem Matrimonialem, nihil quod abſoluti Imperij eſſet, (quale eſt Copiarum Adminiſtratio,) ſecum transferre. Quin & Legati diſertis verbis ei retulerunt, Duciſſam in Conſilio Archi-Ducis magna Auctoritate pollere: Et quod utcunque Archi-Dux ad res Perkini connivere tantum ſimularet, ſecreto tamen ejuſdem Incœpta promoveret; Itaque (partim Animum explere cupiens, partim Rationibus politicis inductus) ſtatim Burgundos omnes è Regnis ſuis exulare juſſit, tam Homines, quam Merces ipſorum; Mandans Subditis ſuis, (& nominatim Mercatoribus vulgo vocatis Adventurariis) qui Antuerpiæ reſidebant, ut ſtatim domum redirent: Emporium (quod plerunque pannos Anglicos ſequebatur) Caletum transferens; Omne etiam commercium in futurum cum Burgundis interdicens. Hoc Rex faciebat, partim ut nihil Honore ſuo indignū fieri permitteret; qui haud parum perſtringi poſſet, ſi quis ad Coronam Angliæ Prætenſor, eum ex tam propinquo laceſſeret; atque interim ipſe cum Natione, in qua Prætenſor ille ſe oſtentaret, amicitiam non interrumperet. Sed ſimul prudentiſſimo Conſilio ſecum reputabat, ſubditos Flandriæ tanta lucra ex Commercio Anglorum percipere; ut, eo Interdicto publicato, cito tædio Rerum Perkini affici poſſint: Quodque Tumultus Flandriæ, tam recentes & graves fuiſſent, ut Principi Populum irritare intempeſtivū eſſet. Nihilominus, Archi-dux, quaſi per Talionem quandam, Anglos etiam è Flandria exulare juſſit: In quo, ſi quis rem recte introſpiciat, ſolummodo actum agebat.

Rex bene jam & certo informatus, quod ſpes *Perkini*, magis à Conjuratis intra *Angliam*, quam ab Armis tranſmarinis, penderent, judicabat Remediũ Mali eo optime applicari, ubi Fomes Morbi erat; Itaque conſultiſſimum exiſtimavit in Iudicium adducere, præcipuos aliquos ex conjuratis in *Anglia*; unde & malignos Humores in *Anglia* expurgaret, & ſpes in *Flandria* ebullientes redderet tepidiores. Iuſſit itaque apprehendi (eodem quaſi temporis momento) *Ioannem Ratcliffum*, Dominũ *Fitz-vvaterum*, *Simonem Mountfortum*, *Thomam Thvvaitum*, Equites Auratos; *Guilielmum Daubenejum*, *Robertum Ratcliffum*, *Thomam Creſſenorum*, & *Thomam Aſtvvodum*. Hi omnes, læſæ Majeſtatis impetiti, convicti, & damnati, quod *Perkino* adhæſiſſent, eique Auxilia polliciti eſſent. Ex his, *Dominus Fitz-vvaterus Caletum* tranſvectus eſt, ibique arcte cuſtoditus, ſpe etiam vitæ ei facta, donec paulo poſt, (aut impatiens cuſtodiæ, aut aſtu proditus) cum cuſtode ſuo de fuga egiſſet, unde ſtatim decollatus eſt. At *Simoni Mountforto, Roberto Ratcliffo* & *Guilielmo Daubenejo*, immediate poſt Sententiam in eos prolatam, capita abſciſſa ſunt. Cæteris gratia facta eſt, tam *Clericis*, quam *Laicis*; inter quos fuerunt duo *Fratres Dominicani*; Necnon *Guilielmus VVorslejus, Eccleſiæ D. Pauli Decanus*: *Clerici* autẽ, Examinationẽ quidem ſubierũt, ſed in Iudicium publicum adducti non fuerunt.

Camerarius Hoſpitij Regij, illo ſane tempore, intactus permanſit: Sive quod *Rex* Humores varios ſimul movere metuerit, more *Medicorum* prudentium, qui caput ultimo loco expurgant; Sive quod *Cliffordus* (ex cujus Literis plurima de Conjuratis *Rex* didicerat) hanc partem in adventum ſuum, ut rem maximi meriti, reſervarat; *Regi* tamen interim ſignificans, ſuſpicari ſe aliquos ex Potentioribus, huic Conjurationi nomina dediſſe; de qua re *Regi* coram ſatisfacere in animo haberet.

In *vigilia omnium Sanctorum*, decimo autem *Regis* Anno, Filius *Regis* ſecundo-genitus Henricus, *Dux Eboraci* creatus eſt; Et ſimul, tam *Dux* ipſe, quam alij complures Nobiles, Equites Aurati, & Generoſi Eminentiores, in ordinem *Equitum de Balneo*, pro ritu uſitato, cooptati ſunt. Craſtino *Epiphaniæ*, *Rex* à *Palatio* ſuo *VVeſtmonaſterij* (ubi *Feſtum Nativitatis Domini* celebraverat) ad *Turrim Lõdinenſem* ſe contulit; Hoc fecit, ſimul ac audiviſſet *Cliffordum* (in cujus ſinu aut capſula plurima *Perkini* Arcana repoſita erant) in *Angliam* appuliſſe. Manſio autem *Regis* apud *Turrim* eo conſilio delecta eſt, ut ſi *Cliffordus* ullos ex Potentioribus accuſaret, poſſint illi ſine ſuſpicione, aut ſtrepitu, aut Mandatis huc illuc mittendis, ſtatim comprehendi: Cum tam Palatium, quam Carcer, unica muri cinctura clauderentur. Poſt diem unum aut alterum elapſum, convocavit Concilium ſecretum, & electum, atque *Cliffordum* ad conſpectum ſuum admiſit: Qui primo pedibus *Regis* advolutus, humillime ejus veniam & gratiam imploravit: quã *Rex* ei tunc non gravate conceſſit, etſi occulto antea ſecuritatem de vita ſua accepiſſet. Tum juſſus, ut quæ ſciret, referret, inter complures alios (ex motu proprio, neutiquam interrogatus) *Guilielmum Stanlejum Camerarium* impetivit.

Rex ad nomen hujus Viri prænobilis viſus eſt obſtupeſcere; ac ſi de Prodigio aliquo miro ac formidabili nuncium accepiſſet. Fieri ne poſſe, ut vir, qui eum tanto officio obligaſſet, quale fuit, Vitam ejus ſervaſſe, & Coronam capiti impoſuiſſe: Vir qui tam ſplendida & copioſa fortuna frueretur, favore ejus, tam Opibus, quam Honoribus auctus: Vir, qui etiam tam propinquo Affinitatis gradu devinctus eſſet, cum *Frater* ejus germanus *Matri Regis* matrimonio junctus eſſet: Denique vir, cujus fidei *Rex* perſonam ſuam commiſerat, eum conſtituendo *Camerarium* ſuum: ut Vir iſte, adhuc apud *Regem* gratia florens, nec ullo modo gravatus, nec etiam metu aliquo perculſus ſibi infidus eſſet: *Cliffordus* juſſus eſt, ut iterum atque iterum Capita Accuſationis ſuæ adverſus *Stanlejum* recenſeret: Admonitus ſubinde, ut in re tam incredibili, & quæ tantum Virum impeteret, veritatis limites nullo modo excederet. At *Rex* videns moderationem & conſtantiam ejus, in iis quæ affirmabat aſſerendis abſque hæſitatione aliqua aut vacillatione, & cum iis proteſtationibus quæ decebant: Cum etiam Teſtimonium ſuum, Vitæ & Animæ ſuæ periculo, ſe defenſurum recipiebat, eum ſemoveri juſſit: Et multum prius queſtus de Fortuna ſua apud Conſilium, mandavit, ut *Stanlejus* in Cubiculo ejus proprio, intra *Turrim Quadratam*, ubi prius manſerat, cuſtodiretur. Die autem ſequente examinatus eſt *Stanlejus* à Conſiliariis. In Examinatione ſua, nihil fere eorum, quæ objiciebantur, negavit; neque Delictum ſuum magnopere excuſare aut extenuare conatus eſt. Ita ut (haud ſatis prudenter) dum culpam ſuam elevare ſperaret ingenue confitendo, ita rem in liquido ponebat, ut ad condemnationem ſuam ſufficeret. Opinio erat, eum multũ ſuperioribus Meritis ſuis confiſum, atque Interceſſioni *Fratris* ejus. Verum iis adjumentis præponderabant complura, quæ contra eum faciebant, & in *Regis* Ingenio & Animo prædominabantur, Primo Meritorum ejus exuperantia; Etenim *Regibus* grata eſt Meritorum mediocritas, quibus Præmia paria eſſe poſſint. Deinde, Apprehenſio Potentiæ ejus: Subiit enim *Regem* ea Cogitatio, ab eodem qui ipſum extuliſſet, periculum ſibi imminere, ne rurſus dejiceretur. Tertio, confiſcationis magnæ expectatio; Etenim, omnium *Regis* Subditorum *Stanlejus* erat ditiſſimus; quod poſtea patuit, inventis, in *Caſtello* ſuo de *Holt*, quadraginta Millibus Marcarum in Pecuniis Signatis, & vaſis Aureis & Argenteis, præter Iocalia, Suppellectilem lautam, Pecorum Greges & Armenta, & alia Bona mobilia, ingenti copia. Quod vero ad Reditus ejus attinet in Terris & Feudis, illi ad tria Millia Librarum, antiqui cenſus, annuatim aſcendebant; pro ratione temporũ illorum, res mira, & fere inaudita. Poſtremo Tẽporis ipſius Conditio; Si enim *Rex* à metu, quoad ſtatum proprium, plane immunis fuiſſet, veriſimile eſt *Regem Stanlejo* vitæ gratiam fuiſſe facturum: Verum impendente tam atrocis rebellionis tempeſtate, ſecuritati ſuæ conſulere neceſſe habuit. Itaque poſt ſex Hebdomadarum ſpatium elapſum (quam moram *Rex* honorifice interpoſuit, tam ut Fratris Interceſſioni ſpatium daret, quam ut palam fieret, ſe non ſine conflictu quodam

dam

dam Animi ad hoc compulſum,)altæ Proditionis condemnatus eſt, & ſtatim poſt decapitatus.

Attamen uſque ad hodiernum diem, incertæ memoriæ eſt, tam crimen ipſum hujus prænobilis Perſonæ, propter quod morte mulctatus eſt; quam cauſſa Defectionis ſuæ à *Rege*, & infenſi ſui erga *Regem* animi. Caſus ejus talis fuiſſe perhibetur; Quod ſcilicet, in Colloquiis ſuis cum *Roberto Cliffordo* dixiſſet; *Se ſi exploratum ſibi eſſet, Adoleſcentem illum, verum fuiſſe Edvvardi Quarti Filiū, nunquam contra eum arma geſturum.* Caſus iſte videtur, primo intuitu, paulo durior; tam propter Particulam conditionalem, quam propter verba reliqua. Sed quantum ad Clauſulam illam conditionalem, videntur *Judices* illius temporis (qui viri fuerunt in Legibus apprime eruditi, quorūque tres primarij à Concilio ſanctiori *Regi* erant) cenſuiſſe, periculoſam admodum rem futuram, ſi Conditionalia admitterentur ad verba Proditoria qualificanda: Fore enim, ut cuivis liceret Malitiam ſuam proferre, Periculum vero vitare. Fuit autem Caſus ille, non abſimilis Caſui, qui poſterioribus temporibus emerſerat *Elizabethæ Bartonæ*, dictæ *ſanctæ virginis Canty*: Quæ dixerat; *Si Rex Henricus Octavus, Catharinam repudiatam, rurſus ad ſe non recepiſſet, futurum ut à Regno ſuo dejiceretur, & mortem Canis obiret.* Poſſunt autem Caſus innumeri hujus generis adduci. Quos (ut videtur) Iudices illi graviſſimi in memoriam revocantes, noluerunt prorſus Proditionibus cum Clauſula Conditionali patrocinari. Quantum vero ad Verba poſitiva illa, *Stanlejum* nunquam contra *Regis Edvvardi Filiū arma geſturum*; etſi verba illa lene quidem ſonarent, nihilominus hoc dixiſſe, diſerta & directa fuit Oppugnatio, & Abnegatio Tituli *Regis*, ſive per *Lineam Lancaſtrenſem*, ſive per *Auctoritatem Parlamenti*. Quod Proculdubio *Regem* altius pupugit, quam ſi *Stanlejus*, in Acie, haſtam ſuam contra eum vibraſſet. Si enim *Stanlejus* eam Opinionem defenderet, Filiū *Edvvardi* aliquem, Titulo ad Regnum, *Regis* Titulo potiore inniti, cum ipſe tanta auctoritate, & gratia apud *Regem* floreret; nihil aliud hoc fuit, quam univerſæ *Angliæ* verbis præire, ut idem affirmaret. Itaque ſi quis temporum illorum conditionem recte introſpiciat, verba illa ad vivum uſque perſecarunt. Verum Scriptores nonnulli extra dubium rem ponunt. Ajunt enim, *Stanlejum*, & Promiſſo expreſſo, & Pecuniarum miſſarum pignore, ſe *Perkino* obſtrinxiſſe.

Iam vero, quantum ad Cauſſam Defectionis ſuæ à *Rege*; Verum eſt, *Regem* in Prælio de *Boſvvorth*, Turmis Hoſtium undique circumſeptū, in extremo vitæ ſuæ periculo fuiſſe; cum *Stanlejus* iſte à Fratre miſſus fuit, cum tribus millibus Armatorum, ad *Regem* eripiendum; Quod tam fortiter & fœliciter præſtitit, ut *Rex Richardus*, in eo ipſo loco, occiſus eſſet. Adeo ut vita Mortalium majus Beneficium accipere nequeat, quam *Rex* à manu *Stanleji* acceperat; Cum quodammodo *Chriſti* Beneficio ſimile quiddam eſſet, ſimul & *Servare* & *Coronare*. Pro quo tam inſigni Merito *Rex* ei maximam gratiam habuit: Eumque *Conſiliarium* & *Camerarium* ſuum cōſtituit; atque etiam, (nonnihil contra Ingenium ſuum) ad Spolia illa ingentia Prælii de *Boſvvorth*, connivetat, quæ univerſa fere in hujus Viri commodum ceſſerūt, adeo ut inde ſupra modum ditaretur. Attamen tanto merito inflatior, ſibi gratiam à *Rege* relatam minime exiſtimavit; Saltem non ex menſura preſſa, & redundante, ut expectabat. Itaque Ambitio ejus in tantum exorbitavit & modum omnem exceſſit, ut à *Rege* ſe *Comitem Ceſtriæ* creari peteret. Qui Honor, cum ſemper ut Appennagium *Principatus VValliæ* reputaretur, & *Filio Regis primo-genito* ex more cedere ſoleret; Petitio illa, non ſolum à *Rege* repulſam tulit, ſed etiam Animum ejus ſecreto offendit: Cum ex hoc, R*ex* ſatis perſpiceret, Cupiditates *Stanleji* immoderatas eſſe, & Cogitationes ejus vaſtas, & irregulares; atque Beneficia priora R*egis* ei ſordeſcere, nec prout decuit, æſtimari. Cœpit itaque Rex ei intra animum ſuum minus favere. Et quemadmodum modicum Fermenti, totam Maſſam corrumpere ſolet, R*egis* Sagacitas jam Paſſioni ſuæ ex nova offenſa irritatæ ſuggerere cœpit, *Stanlejum*, in Prælio de *Boſvvorth*, licet ſatis celeriter adveniſſet, ad vitam R*egis* ſervandam; contra tamen, ſatis diu moratum eſſe, ut de vita R*ex* periclitaretur. Nihilominus, cum nihil haberet, Accuſatione in eum dignum, eum Honoribus ſuis frui, uſque ad præcipitium iſtud extremum permiſit.

Poſt eum factus eſt C*amerarius Hoſpitij* R*egis Ægidius Dominus Daubenejus*, Vir magnæ prudentiæ & fortitudinis: Quæ virtutes magis in eo enituerunt, quod ſimul humanus fuerit & moderatus.

Invaluerat Opinio, quod R*obertus Cliffordus* (qui jam factus erat veluti Delator R*egius*) etiam ab initio fuiſſet Emiſſarius, & Explorator R*egis*: & quod in F*landriam* confugiſſet non ſine R*egis* notitia & conſenſu. Verum hoc minus eſt probabile: tum quia nunquam Menſuram illam gratiæ apud R*egem* recuperavit, qua ante diſceſſum ſuū fruebatur: tum præcipue, quia Delatio ejus circa *Stanlejum* (quod ei pro maximo merito erat) minime proceſſit ex iis, quæ in F*landria* didicerat, ſed ei res illa ante Diſceſſum ſuum ex *Anglia* innotuerat.

Supplicium *Stanleji* & cæterorum (præcipue vero *Stanleji*, qui Robur fuerat Partium) & Defectio *Cliffordi*, qui omnium erat apud Rebelles intimus, *Perkini* & Conjuratorum incœpta miris modis turbavit, tam metum injiciendo, quam Suſpiciones & Diffidentiam: Adeo ut jam, inſtar Arenæ eſſent ſine calce, male inter ſe cohæretes; præcipue qui ex *Anglis* eſſent: Qui jam attoniti, ſe mutuo oblique intuebantur: incerti, quis Partibus ſuis fidus eſſet, quis ſecus. ſed exiſtimabant plane R*egem*, partim præmiis ineſcando, partim Arte irretiendo, omnes, qui alicujus eſſent pretii, in ſuas partes tracturum. Et revera factum eſt, ut plurimi ſigillatim recederent, alij poſt alios. *Barlejus* (qui una cum *Cliffordo* miſſus fuerat) ex iis fuit, qui diutiſſime in fide erga Rebelles permanſit, donec *Perkinus* fere attritus eſſet; attamen etiam *Regi* ad extremum reconciliatus eſt. Sed ruina hujus Viri magni, (*Stanleji* ſcilicet,) qui tanta gratia & auctoritate (ut credebatur) apud R*egem* floruerat: Atque Modus ipſe quo R*ex* Negotium illud tractavit, unde liquido patebat, Inquiſitionem occultam ei diu, antequam in judicium

dicium adductus fuiſſet, incubuiſſe: ſimul & Cauſa, propter quam ſupplicio affectus eſt; quæ vix alia fuit, quam quod affirmaſſet, *Titulum familiæ Eboracenſis Titulo familiæ Lancaſtrenſis fuiſſe potiorem:* In quo Caſu omnes fere includebantur, ſaltem quoad opinionem internam. Hæc omnia (inquam) res fuerunt incredibilis Terroris univerſis Regis ſervis & Subditis: Adeo ut nemo fere tutum ſe reputaret: Quinetiam eo res proceſſerat, ut vix ſermones inter ſe cōferere Homines auderent, ſed univerſalis cunctos invaderet Diffidentia: Ex quo factum eſt, ut *Rex* magis abſoluto certe, ſed minus tuto Imperio frueretur: *Nam, Sanguis in Interiora fluens, & vapores intus concluſi, opprimunt & ſuffocant magis.*

Hinc orti ſunt innumeri famoſi Libelli (qui Libertatis ſermonis cohibitæ Eruptiones ſunt, & Seditionum quaſi Femellæ) infinita in *Regem*, & aliquos ex Conſiliariis ſuis intimis, Scandala & Invectivas ejaculantes. Pro quibus componendis & ſpargendis, poſt multam & diligentem Inquiſitionem, quinque tantum tenuis conditionis Homines apprehenſi ſunt, & morte mulctati.

Rex interea res *Hiberniæ* non neglexit: Is enim Ager erat, in quo Fungi illi (qui nocte una ſe attollunt) maxime vigere ſolebant. Miſit igitur ex *Anglia* (quo res ſuas in eo Regno melius componeret & ſtabiliret) utriuſque Togæ Delegatos: *Priorem* nempe de *Lanthony*, ut *Cancellarij* munere ibi fungeretur: & *Edvvardum Poyningum* Equitem Auratum, cum Copiis Militaribus, & Poteſtate Imperatoria: Atque una Diploma dedit, Auctoritatem in eum conferens *Locumtenentis* ſui, in Regimine Civili: In qua Clauſula erat, *Vt etiam Kildariæ Comes tunc Hiberniæ Deputatus ei pareret.* Verum *Hiberni* agreſtes (qui maxime deliquerant) more ſuo, in Sylvas & Paludes fugerunt; quique in pacato *Hiberniæ* ſimilis Criminis conſcii ſibi erant, ad eos ſe receperunt: Adeo ut *Poyningus*, erga Erraticos *Hibernos*, Erraticam quandam Expeditionem ſuſcipere compulſus fuerit: In qua, propter Montes & Saltus, parum profecit: Quod (ſive ex Melancholia quadam ſuſpicioſa, quod res ei male ſucceſſerunt: ſive ut Conatus ſuos ab infamia vindicaret) imputari prorſus voluit favori, quo *Comes Kildariæ* ſecreto Rebelles proſequebatur: Leviſſima quaque ſuſpicione locum habente in eum, propter *Kildariæ Comitem* illum, qui *Lamberto Simnello* adhæſerat, & in *Prælio Stokenſi* occubuerat. Itaque *Comitem* comprehendi juſſit & in cuſtodiam dari, eumque in *Angliam* miſit: qui examine debito facto, ita ſe purgavit, ut in Munus priſtinum *Deputati Hiberniæ* reſtitutus fuerit. Sed *Poyningus* (quo Meriti ſui, in Rebus Bellicis, exilitatem, Actis pacis compenſaret) *Parlamentum* convocavit: In quo Lex lata eſt illa memorabilis, quæ etiam hodie *Lex Poyningi* vocatur: per quam, *Statuta Angliæ* univerſa, etiam in *Hibernia*, recipi & obtinere ſancitum eſt. Antea ſiquidem *Hibernos* minime obligabant: neq; ſimiliter ullum Statutum in *Anglia* ordinatum, poſt tempora illa, ſcilicet Annum decimum *Regis*, *Hibernos* obligat.

Circa hoc tempus cœpit in *Rege* notari, Inclinatio illa, quæ poſtea à Conſiliariis & Miniſtris pravis excitata & aucta, Macula plane facta eſt Regiminis ſui. Illa erat Induſtria & Artes, pecunias à ſubditis ſuis emungendi, per Mulctas & Foris-facturas ex Legibus Pœnalibus. Id quod Hominum Animos magis hoc tempore perculſit, quoniam facile erat cernere, hoc in Ingenio *Regis* penitus inſitum fuiſſe, cum nullæ eum premerent Rei pecuniariæ anguſtiæ: ſed contra, Theſauro ubertim abundaret. Etenim, pecunias à *Gallo* propter Pacem nuper receperat: à Subditis item eæ, quæ nomine *Benevolentiæ* collatæ fuerant, ſolutæ jam erant. His Caſualia ampliſſima, ex confiſcatione *Stanlejana*, acceſſerant: præter alia Lucra diverſa. Primus Caſus in hoc genere memorabilis, fuit ille *Guilielmi Capelli, Equitis Aurati, Aldermani Civitatis Londinenſis*: Qui vigore diverſarum Legum Pœnalium mulctatus eſt, ad Summam bis mille & Septingentarum Librarū: Et pro mille Sexingentis libris, cum *Rege* tranſegit: A quo tamen *Capello*, diu poſt, *Empſonus* novas pecunias extorquere anniſus eſt: idq; feciſſet, niſi *Rex*, ſub ipſum tempus, mortuus fuiſſet.

Æſtate ſequente *Rex*, ut Matrem ſuam conſolaretur, quam ſemper unice dilexit & reveritus eſt: atque ut fidem apud omnes faceret, Severitatem contra *Stanlejum* (quam impoſuit ei Neceſſitas, & Ratio ſtatus) nihil prorſus Amori ſuo, erga *Thomam* Fratrem ejus, detraxiſſe: profectus eſt, ad *Lathamam*, ut cum *Matre* & *Comite*, hilares aliquot ageret dies: ibique moram nonnullam fecit.

Durante adhuc hac *Regis* profectione, *Perkinus* videns tempus & moram, quæ (dum Incœpta ſua occulta fuiſſent, nec in lucem prodiiſſent, & in *Anglia* ſatis proſpere ſucceſſiſſent) rebus ſuis conducebant; nunc viciſſim, eum Conſilia ſua patefacta eſſent, contra eum potius facere (propterea quod cum Res in declivi poſitæ ſint, non facile ſuſtinentur, aut ſiſtuntur, abſque novo impetu) conſtituit fortunam ſuam, per novam aliquam, in Angliam ipſam, Impreſſionem, experiri; ſpem adhuc ponens in populi Inclinatione, & Favore erga *Familiam Eboracenſem*. At Corpus illud Vulgi, neutiquam ſimilibus artibus tractari oportere, ac Perſonas eminentes, judicabat. Sed nullū aliud Affectuum vulgi Experimentum capi recte poſſe, quam Vexillo in Campis expanſo. Delegit autem, ex locis, in quibus Invaſio fieri deberet, Oras *Cantij*:

Interea vero *Regis* Prudentia & Providentia, ad tale Opinionis & Famæ Culmen aſcenderūt, ut quicquid proſpere evenerat, de induſtria, & ex compoſito, ab eo factum eſſe, exiſtimaretur. Itaq; creditum eſt, etiam hunc particularem *Perkini* de *Cantio* invadendo conatum, *Regi* prævisum & præcognitum fuiſſe. Ideoque, quo facilius *Perkinum* in *Cantium* alliceret, eum in partes *Septentrionales* procul Profectionem ſuſcepiſſe: Luctatorum more, latus apertum *Perkino* oſtendendo, ut irrueret, & incaute dejiceretur; cum *Rex* eam *Cantij* Provinciam, jam antea ſibi fidam, & erga ſe bene animatam, effeciſſet.

Perkinus autem, eo tempore, Colluviem quandam, ex omnibus Nationibus, collegerat: Nec numero certe, nec Animis, aut Fortitudine contemnendam: Sed qui tali eſſent Ingenio & Fortuna, ut non minus Amicis, quam Hoſtibus eſſent formidabiles: Cum plurimi eorum ex-leges

eſſent,

eſſent,& facinoroſi,quique ex rapto vivere ſolerent. Hos in naves impoſuit, iiſque comitatus *Sandvvicum* & *Dealam* Oppida Provinciæ *Cantij*, circa *Menſem Iulij* appulit.

Illic Anchoras jecit, atque ut animos Plebis tentaret, aliquos ex ſuis in littus expoſuit, multa jactando de Copiis, quæ præſto eſſent, ſtatim ſubſecuturis. At populus *Cantij* (cum ſatis perſpexiſſent, in Copiis *Perkini*, neminem comparere ex *Anglis* melioris notæ, ſed Exteros tantum, eoſque infimæ Conditionis Homines, ac fere Latrones, longe magis idoneos ad oras maritimas depopulandas, quam ad Regnum Domino ſuo recuperandum) ad primarios *Cantij* viros ſe cõtulerunt; ſtudium ſuum & fidem verſus *Regem* profeſſi, & operam ſuam ultro offerentes, & præcipi ſibi petentes, quibus modis *Regi* maxime utiles eſſe poſſint. Primarij illi Viri, conſilio inter ſe habito, juſſerunt, ut Copiæ nonnullæ, numero haud exiguo, ſe circa Littora oſtenderent : aliquæque ex ipſis Copias *Perkinianas* ſignis allicerent, tanquam ſe cum illis conjuncturæ: Aliiq; nonnulli, à Littore ſe in Interiora recipere & aufugere ſimularent, quo *Perkinum* ad Homines ſuos in terram exponendos animarent; At *Perkinus* (qui in partibus *Regis* agendis jam peritus, aut fortaſſe à *Friono* Secretario inſtructus, didicerat Milites imperio parentes, primo ſtare, poſtea ordine incedere : Rebelles contra confuſe omnia agere & miſcere) omnia ſedate & ſine tumultu agi, obſervans, rem in duriorem partem interpretabatur. Itaque quo erat Ingenio ſubdolo, pedem è Navi movere noluit, priuſquam omnia in tuto videret. Quamobrem, Copiæ *Regis* animadvertentes, ſe plures allicere non poſſe, quam eos qui primo in terram expoſiti fuerant, Rebelles ſtatim adortæ ſunt, & conſciderunt, priuſquam in naves ſe recipere potuiſſent. Qua pugna (præter occiſos, & eos qui fuga ſe eripuerunt) capti ſunt circiter centum quinquaginta Homines: Quos omnes (quoniam *Rex* judicabat, Morem illum paucos ad Terrorem reliquorum ſupplicio afficiendi melioris notæ Hominibus competere; verum fæcem Populi protinus internecioni dandam, præſertim in principio Rebellionis; Simulque animo proſpiciens, Copias *Perkini* poſthac, ex Colluvie & Sentina Hominũ projectorum, compoſitas iri) in patibulo ſuſpendi juſſit, ad majorem terrorem ejuſmodi Nebulonibus incutiendum. Omnes *Londinum* perducti ſunt funibus utrinque alligati, ut Equi in plauſtro, & morte affecti, alii *Londini* & *VVappingi*, alii circa Oras Maritimas (*Cantij, Suſſexiæ, & Norfolciæ*, ut loco Signorum Nauticorum & Laternarum eſſent, quæ *Perkini* Aſſeclas à Littoribus *Angliæ* abſterrere poſſent. *Rex* cum primum de Rebellium in *Cantium* impreſſione certior factus fuerat, profectionem ſuam abrumpere cogitavit ; Sed proximo die, nuncio accepto, quod partim devicti, partim fugati fuiſſent, Iter ſuum continuavit; & *Richardum Guilfordum* Equitem Auratum in *Cantium* miſit; Qui populum convocãs, eos, (ex parte *Regis*) Laudibus cumulavit : quod non ſolum in fide permanſiſſent, ſed operam ſuã tam prompte & prudenter præſtitiſſent : atque univerſis gratias egit, præmia etiam aliquibus privatim pollicitus.

Decimo ſexto *Novembris*, Anno autem *Regis* undecimo, Electio *Servientium ad Legem*, in Ædibus *Epiſcopi Elienſis* celebrata eſt : quà novem in eum ordinem cooptati fuerint. *Rex* Solennitatem illam præſentia propria, & Reginæ ſuæ honoravit: utpote Princeps, qui ſemper Iureconſultos ornare & decorare conſueverat: Id agens, Vt *Subditos Legibus ſuis, Leges autem Iure-conſultis regeret & flecteret.*

Hoc etiam Anno, Fœdus iniit *Rex* cum Principibus *Italis*, pro Defenſione *Italiæ* contra *Gallos*. *Carolus* enim *Regnum Neapolitanum* ſubjugaverat, & paulo poſt amiſerat : quaſi per Somnium fœlix: Vniverſam Longitudinem *Italiæ* pervaſerat, nuſquam Arma expertus: Adeo ut verum eſſet, quod *Alexander Papa* dicere ſolitus eſt ; *Gallos in Italiam veniſſe, cum creta in manibus, quâ diverſoria ſua notarent, potius quam cum Armis, quibus pugnarent.* Etiam ipſo Regno Neapolitano univerſo potitus eſt, gladium vix ſtringendo. Verum ſtatim poſt, tot & tantos Errores cumulavit, ut iis nulla fortuna, licet optima, par eſſe poſſet : *Barones Neapolitanos* Partium *Angeovinarum* minime demeruit; ſed præmia ſua, pro Arbitrio quorundam Famulorum ſuorum, qui lucra captabant, diſperſit. *Italiam* univerſam contra ſe excitavit, eo quod *Oſtiam* cepiſſet, & tenuiſſet, & libertatem *Piſanorum* protexiſſet: Quæ ſuſpicionem omnibus injecerunt, Ambitionem ejus ultra *Regnum Neapolitanum* extendere. Nimis propere Amicitiam cum *Ludovico Sforza* dirupit; qui revera Claviger fuit, *Gallumque* introduxit, & excluſit. Nonnullas etiam Belli Reliquias, in *Regno Neapolitano* adhuc fumãtes, extinguere neglexit. Poſtremo, quia *Italiam* ſine oppoſitione pervaſerat, Arma *Italorum* nimis deſpicere cœpit; Vnde *Regnum Neapolitanum Italorum* Copiis minus inſtructum reliquit. Ita ut, paulo poſt reditum ejus, univerſum *Regnum* ad *Ferdinandum Iuniorem* defecerit, & *Gallos* expulerit. Nihilominus *Carolus*, cum ingentibus Minis, & magno Copiarum Apparatu, novam Expeditionem in *Italiam* deſtinabat. Itaque ad inſtantiam *Statuum Italiæ* complurium (& maxime *Papæ Alexandri*) Fœdus ictũ eſt, inter eundem *Alexandrum Papam, Maximilianum Romanorum Regem*, HENRICUM *Regem Angliæ, Ferdinandum* & *Iſabellam Reges Hiſpaniarum*, (ita enim in Tractatu Originali Nomina Principum illorum conſtanter collocantur) *Auguſtinum Barbadicum Ducem Venetiarum* & *Ludovicum Sforzam Ducem Mediolani*: pro Communi defenſione *Statuum* ſuorum ſingulorum. in quo Tractatu, licet Nomen *Ferdinandi Iunioris*, ut Partis principalis, non fuiſſet inſertum, nihilominus *Regnum Neapolitanum*, proculdubio erat incluſum, tanquam Feudum *Eccleſiæ Romanæ*.

Mortua etiam eſt hoc Anno *Cecilia Duciſſa Eboraci, Edvvardi Quarti* Mater, apud *Caſtrum* ſuum de *Barckhamſted*, Ætate extrema: Quæque eo vitam produxerat, donec vidiſſet, tres *Principes* ex Sobole ſua, coronatos: quatuor autem trucidatos. Sepulta eſt apud *Foderinghamiam*, juxta *Ducem* Maritum ſuum.

Hoc etiam Anno, *Rex* Comitia Ordinum convocavit: In quibus complures Leges latæ fuerũt, naturæ magis privatæ & vulgaris, quam ut Hiſtoriæ Lectorem detinere mereantur. Atque me-

rito quis ſuſpicari poſſit, ex iis quæ poſtea ſecuta ſunt, *Regem*, ſicut in ſalubribus Legibus ordinandis præcelleret: ita, in ſecreto, apud ſe conſtituiſſe, ex Legibus ſuis fructum percipere, non minus ad colligendas pecunias, quam ad corrigendos Mores: atque in hunc Finem eas in majus accumulaſſe.

Lex Principalis, quæ his Comitiis perlata eſt, fuit miræ cujuſdam Naturæ: Iuſta potius ſecundũ æquitatem naturalem, quam ex norma Iuris: & Magnanima magis, quam Cauta. Statuit hæc *Lex*, ut nemo, qui *Regis* partes tunc de facto regnantis ſecutus fuerat, propter ejuſmodi crimen, unquam impeteretur aut condemnaretur, vel proceſſu Legis, vel per Actum Parlamenti: Atque inſuper, ſi tale aliquod Actum Parlamenti condemnatorium fieri poſt contigiſſet, irritum & invalidum prorſus foret. Iſta Conſtitutio in hoc fundabatur, quod rationibus Status magnopere conveniret, ut Subditi de Iure *Regni* minime inquirerent: Atque rurſus, Conſcientiæ Leges hoc poſtularent, ut (quicunq; Belli exitus foret) Subditi obedientiæ ſuæ pœnas non darent. Genius hujus Legis pius & nobilis certe fuit: cum id in Bello ſtatueret, quod *David* in peſte à Deo petiit, qui dixit: *Si peccavi, percute me, iſta autẽ oves quid fecerunt?* Simul occulto ſapiebat iſta *Lex* providentiam & prudentiam quandam profundam: Nam omnem occaſionem ſuſtulit, cur Subditi in *Regis* Titulum curioſe inquirerent: cum ipſorum Securitati, quæcunque eſſet Belli fortuna, cautũ jam eſſet. Præterea, non potuit non Corda & Amorem Subditorum ſibi conciliare, quoniã magis videbatur proſpicere illis, quam Regi ipſi. Attamen interea Milites hæc Lex exuebat & exolvebat, magno illo vinculo, & calcari Neceſſitatis (quæ illis alias incumbebat) pugnandi, & nõ, niſi parta victoria, abſcedendi: Quandoquidem vitæ Militum & fortunæ in tuto eſſent, ſive fortiter pugnarent, ſive terga verterent. Verum quoad partem *Legis* ſecundam, vis ipſius plane vana fuit, & illuſoria; cum ſcilicet per Statutum præcedẽs, Statutum aliquod futurum fruſtrari poſſe quis cogitet? Abſoluta enim, & ſuprema poteſtas, ſeipſam conſtringere non poteſt: Neque, quod Natura revocabile eſt, figi poteſt: Non magis, quam ſi quis Teſtamento ſuo declaraverit, quod ſi Teſtamentum novum conderet, illud irritum eſſe. Et quantum ad Caſum Acti Parlamenti, memorabile prorſus acceſſit Exemplum temporibus *Henrici Octavi*: Qui ſe, durante minore Ætate Filij ſui, mortem obire poſſe prævidens, Statutũ condi fecit: *Vt nullum Statutum, durante minore Ætate Regis, latum, Regem aut Succeſſores ejus teneret, niſi à Rege, poſtquam ad plenam Ætatem perveniſſet, ſub Sigillo magno Angliæ confirmatum foret.* Verum primum Statutum, quod tempore Regis *Edvvardi Sexti*, tunc minoris, inactitatum fuit, illud prius Actum prorſus reſcidit. Verum, res quæ non ſunt peremptoriæ ad obligandum, poſſint tamen eſſe commodæ, pro tempore, ad ſatisfaciendum populo.

Lata eſt etiam *Lex*, in Adminiculum & Firmamentum *Contributionis* ejus, quæ dicta eſt *Benevolentia*. Quæ ſancivit, ut Pecuniæ ſumma, in quã aliquis conſenſerat, neque tamen ſoluta eſſet, Legis proceſſu exigeretur. Quod Statutum, ſicut Pecuniarum detentarum Solutionem acceleravit, ita Rei ipſi Auctoritatem addidit: Lata autem *Lex* eſt (ut prætendebatur) ad Inſtantiam ipſorum, qui jam antea ſolviſſent.

His etiam Comitiis lata eſt *Lex* illa bona, quæ Breve *de Attincta* vocatum introduxit, per quod Iudicia Iuratorum (quæ Veredicta vocantur,) falſa reſcindi poſſint; quæ ante illud tempus *Evãgelij* cujuſdam inſtar erant, atque plane irrevocabilia. Ad Cauſſas Capitales hæc *Lex* ſe non extẽdit; tam quia plerumque *Regis* nomine eæ Cauſſæ aguntur, quã quia illæ (ſi per viam *Indictamẽti*, quod *Regis* nomine ſemper procedit, tractentur) duplici *Veredicto* tranſiguntur; Nimirum eorum qui inquirunt, & eorum qui Quæſtionem terminant: unde fit, ut non duodecim Viri tantum, ſed viginti quatuor Viri de re pronuncient. Verum (ut videtur) non fuit id ſolum in cauſſa, quod ad Capitalia *Lex* non extenderetur. Iſta enim ratio, ubi Cauſſa Capitalis à Parte gravata peragitur, non tenet: Sed illud in primis, in Conſiderationem venerat, ne forte Iuratores in Cauſſis Capitalibus timidius ſe gererent, ſi obnoxij eſſent novis Litibus & periculis, ubi favor vitæ cõtra eos faceret. Neque etiam extenditur iſta *Lex* ad Litem aliquam infra valorem quadraginta Librarum, quia in Litibus, tam exigui valoris, ſuperaturæ eſſent impenſæ Summam principalem, ſi retractarentur.

Lex alia ſancita eſt, contra ingratitudinem Fœminarum, quæ à Maritis ſuis, aut Maritorum ſuorum Parentibus, aut Cognatis, ad Terras promotæ eas alienarent, in Præjudicium, & Exhæredationem Hæredum, aut eorum ad quos, poſt mortem ipſarum, Terræ illæ redire deberent. Huic malo Remedium porrigebat Lex, ut ſcilicet liceret Hæredibus, & cæteris, in Terrarum poſſeſſionem, nomine Foris-facturæ, non expectata morte Mulieris, continuo venire.

Lata eſt etiam illa *Lex*, Charitatis plena: ut ſcilicet Homines egeni, Lege agentes, admitterentur *in Forma pauperis*: Hoc eſt, ut nihil ſolvant Advocatis, Procuratoribus, aut Scribis: Vnde tamen factum eſt, ut Homines egeni, ſicut *Lege* experiri melius poſſent, ita ad alios Litibus vexandos promptiores eſſent. Fuerunt & aliæ, iiſdem comitiis, *Leges* introductæ, bonæ & ſanæ, ut prius dictum eſt: Sed more noſtro, eas excerpimus, quę naturæ ſunt minime vulgaris.

Rex interim, licet Comitiorum Negotiis incumberet, tanquam in plena pace; videriq; vellet Conſilia *Perkini* (qui jam in *Flandriam* redierat) veluti Floralia quædam, deſpectui habere: tamen *Regis* prudentiſſimi Conſtitutionem nactus (foris Animoſi, intra providi) mandavit, ut Phari ad Oras maritimas vigiliis cuſtodirentur; Et plures etiam Phari erigerentur, ubi nimium inter ſe diſtarent. Et diligenter obſervabat, ubi tandẽ Nimbus iſte erraticus erupturus foret. Sed *Perkinus*, à ſuis monitus, ut Ignem ſuum (qui hactenus tantum in viridi ligno depaſceret) vivum ſervaret, follibus veluti aſſiduis, iterum in *Hiberniam* navigavit, unde prius, propter ſpes præbitas à Gallis, potius quam propter aliquod Impedimentũ, aut Tepiditatem, quam in illo Populo expertus eſſet, diſceſſerat. Verum tempus ipſum, cum *Regis* ipſius Diligentia, & *Poyningi* prudente Adminiſtra-

ſtratione,ita res *Hiberniæ* compoſuerat, ut nihil reliquum fieret *Perkino*, præter turbulentos impetus ſylveſtrium & nudorum Hominum. Itaq; qui res ejus curabant, conſilium ei dederunt, ut à *Rege Scotorum* Auxilia peteret; Principe Iuvene & Animoſo, & Populo ſuo ac Proceribus acceptiſſimo, & erga *Regem* HENRICUM male affecto. Hoc etiam ipſo tempore, tam *Maximilianus Rex*, quam *Carolus*, cœperunt à *Rege* HENRICO, averſo animo eſſe. Alter in malam partem accipiens prohibitionem Commercij cum *Flandria*: Alter *Regi* jam diffidens propter Fœdus nuper ictum cum *Italis*. Itaque præter Auxilia aperta *Duciſſæ Burgundiæ*, quæ tanquam velis & remis contenderat, ut *Perkini* Conatus promoverentur; nô deerant ſecreti quidam Favores à *Maximiliano* & *Carolo*: Adeo ut, occultis Literis, & Nunciis, res ejus *Regi Scotiæ* commendaſſe putentur.

Perkinus igitur, hujuſmodi Fiducia fultus, in *Scotiam* adveniens, cum Comitatu decente, à *Rege Scotiæ* (ad hoc antea bene præparato) honorifice exceptus eſt: & paulo poſt adventum ſuum ad *Regis* conſpectum admiſſus, ritu ſolenni. Etenim *Rex* eum excepit, in Camera Præſentiali, aſtantibus multis ex Proceribus *Scotiæ*. *Perkinus* autem, cum ſatis ſplendido Comitatu, tam eorû quos ipſe adduxerat, quam eorum quos *Rex* adverſum miſerat, ingreſſus eſt Cubiculum; ubi *Rex* aſſederat; Et ad *Regem* accedens, ſeque aliquantum incurvans, eum amplexurus; retro ſe aliquot paſſus recepit; Atque voce clara (ut à præſentibus omnibus exaudiretur) tali Declaratione uſus eſt.

REX *Excelſe, & potens*; Celſitudo *veſtra, & Proceres hi veſtri, qui adſunt, benigne* (*ſi placet*) *aures præbeatis Tragicæ Narrationi Adoleſcentis, qui Iure debuerat Pilam Regni in Manu ſua geſtare, ſed* Fortuna *Iniquitate factus eſt ipſe Pila de Calamitate in Calamitatem, & de Regione in Regionem jactatus. Conſpicitis ante Oculos veſtros poſitam* Plantageniſtæ *Effigiem: qui à Gynecæo abreptus fuit in Aſylum: ab Aſylo, in dirum Carcerem: à Carcere in Manum cruenti Carnificis: atque ab ejus Manu expoſitus in Deſertum: Sic enim Orbem Terrarum nobis vocare par eſt. Ita ut ille, qui in ſpem, & Ius* Regni *potentis, natus eſt, ne Palmam quidem Terræ, in qua pedem ſiſtat, poſſideat: præter eam, in qua nunc Regio veſtro favore admiſſus*. Edvvardus Quartus *nuper* Angliæ Rex (*Quod* Celſitudinem *veſtram fugere non poteſt*) *duos reliquit Filios*, Edvvardum Principem, *&* Richardum Ducem Eboraci, *utrûque Ætate tenera. Primo-genitus, in* Regnum *Patris ſucceſſit*, Edvvardus Quintus *dictus. Verû* Richardus, Dux Gloceſtriæ, *Patruus eorum crudelis, primo per Ambitionem*, Regnum, *deinde Nepotum Sanguinem, ad Status ſui ſecuritatem ſitiens, cuidam ſcelerato, & ſibi* (*ut putabat*) *fido, mandavit, ut utrûque jugularet. Verum Carnifex ille, qui ad hoc facinus miſſus eſt, poſtquam* Edvvardum *Primo-genitû crudeliter trucidaſſet, motus eſt, partim Compunctione quadam, partim aliis modis* (*de quibus ſilemus*) *ut* Richardum, *Iuniorem Filium, ſervaverit; Tyranno tamen referens, ſe Iuſſa ejus, in utroque interficiendo executum. Iſti* Relationi *à Tyranno fides adhibita eſt, eademque publicis Declarationibus eſt confirmata: Ita ut generalis invaluerit Opinio, utrumque ſublatum fuiſſe, etſi Veritas fere ſemper quoſdam Igniculos habeat, qui paſſim volant, donec tempore ſuo manifeſtetur & emicet: quod etiam in hoc negotio contigit: Verum* Deus Omnipotens, *omniaque diſponens, qui* Leonum ora obturavit, parvumque Ioam côſervavit à Tyrannide Athaliæ, *cum* Regis *Liberos neci mandaſſet: Atque etiam* Iſaacum *liberavit, in ipſo temporis articulo, in quo manus ad eum jugulâdum extenſa eſt*: Fratrem *Iuniorem conſervavit. Ille enim ego, qui coram adſum, verus ſum* Richardus, Dux Eboraci, *infelicis Principis* Edvvardi Quinti *Frater, Legitimuſque Hæres Maſculus Inclyti illius* Regis Edvvardi Quarti, *nuper* Angliæ Regis. *Quod ad modum Emiſſionis meæ è Turre attinet, conſentaneum eſt, ut ſilentio prætermittatur; aut ſaltem* Relatione *ſecretiore tradatur; Quoniam nonnullorum adhuc ſuperſtitum intereſſe poſſit, atq; etiam memoria aliquorû, qui jam fato functi ſunt. Satis ſit memoraſſe, me Matrem eo tempore in vivis habuiſſe*, Reginam *illam quidem, quæque indies Mandatum à Tyranno, de nece Filiorum expectaverat. Hoc modo, Ætate mea adhuc tenera, ſumma* Dei *Miſericordia, à* Londino *migrans, in partes tranſmarinas occulto tranſvectus fui: Vbi, qui mei curam habebat (utrû novus Timoribus, aut animi Inconſtâtia, aut aliorum Artibus & Sollicitatione adductus, novit* Deus*) ſubito me deſeruit. Vnde huc illuc errare & tenues conditiones ſubire, côpulſus ſum, ad vitam ſuſtentandam. Quare diverſis paſſionibus diſtractus, ex altera parte, Metu, ne res palâ fieret, Tyrannique inſidiis rurſus exponerer: Ex altera parte, Dolore & Indignatione, quod ignotus in tam vili & abjecta vita conditione degerem, decrevi mecum mortê Tyranni opperiri, & tunc me in manus Sororis meæ, quæ proxima* Regni *Hæres eſſet, committere. Verum interea venit, ut quidâ* Henricus Tidderus, *Filius* Edmundi Tidderi, Comitis Richmondiæ, *è* Gallia *appelleret in* Angliâ, *atque modis ſubtilibus & turpibus, Coronam* Angliæ *acquireret; quæ jure mihi debebatur. Adeo ut res meæ non proveherentur in melius, ſed tantû Tyrannum mutarent*. Henricus *iſte, Hoſtis meus infenſiſſimus &* Capitalis, *quamprimum me vivere intellexerat, omnibus viis & modis perniciem meâ machinari cœpit. Nam* Capitalis *ille Hoſtis meus, non ſolum me falſo, & impudenter criminatus eſt, quod* Perſona *ficta & ſuppoſititia eſſem, mihi nomina imponens contumelioſa, ut Mundo illuderet; verû etiam, ut Reditus meus in* Angliam *prohiberetur, amplas obtulit Pecuniarum Summas, quibus* Principes, *apud quos receptus fueram, aut ſaltem eorum Miniſtros corrumperet; Quinetiam importune, cum quibuſdam ex Famulis meis interioribus egit, ut veneno, vel alio modo, me è medio tollerent; Cum aliis autem, ut à Cauſſa mea juſta deſciſcerent, atque ex Servitio meo abſcederent; quemadmodum* Robertus Cliffordus *& alij, à* Tiddero *ſeducti, fecerunt. Ita ut quivis animi compos, facile perſpicere poſſet*, Henrico *iſti, ſe dicenti* Regem Angliæ, *non opus fuiſſe tantas pecuniarum Largitiones & Impenſas profundere, neque tam indefeſſo labore & ſollicitudine, necem meam & ruinam moliri, ſi ejuſmodi fictâ* Perſona *fuiſſem. Verum Cauſſæ meæ Iuſtitia, tam liquido apparens*, Chriſtianiſſimum Regem Carolum, *nec non Nobiliſſimam Heroinam*, Duciſſam Dotariam Burgundiæ; *Amitam meam chariſſimam: permovit, ut non ſolum Cauſſam meam probarent, ſed etiam Auxiliis benigne juvarent. Verum (ut videtur)* Numini *Cœleſti complacet (ad Bonum commune* Inſulæ *hujus univerſæ, quo hæc* Regna *poten-*

potentiſſima Angliæ & Scotiæ, *melius & arctius, Amicitiæ fœdere, ex tanto merito conglutinarentur*) *Collocationem mei in Solio Avorum meorum* Regum Angliæ, *Armis & Auxiliis* Celſitudinis veſtræ *reſervare. Neq; hæc prima viſa ſunt, quibus* Rex Scotiæ, Reges Angliæ, Regno *exutos, reſtituit: ſicut recente Memoria factũ eſt in Perſona* Henrici Sexti. *Itaque, cum* Celſitudo *veſtra jam pridem Specimen egregium ediderit, ſe, nulla virtute* Regia, *Progenitoribus ſuis eſſe inferiorem, ego afflictus & calamitoſus* Princeps, *veluti divino nutu monitus, ad vos acceſſi; Meque fortunaſque meas in Manus veſtras* Regias *trado; Opem veſtram implorans, qua in* Regnum *meum* Angliæ *reſtituar; Fideliter vobis pollicitus: me erga* Celſitudinem *veſtram, non aliter affectum iri, quàm ſi* Frater *veſter eſſem germanus; Atque poſt* Regni *mei Adeptionem, grate omnia pro viribus meis præſtiturum, quæ tanta Me obligatione exſolvere poſſint.*

Poſtquam *Perkinus* hanc Declarationem ſuam finiverat, *Rex Jacobus* generoſe & prudenter reſpondit; *Quiſquis tandem ille fuerit, fore; ut eum nunquam pœniteret, quod ſe in manus ejus tradidiſſet.* Atque ab illo tempore, etſi non deeſſent, qui perſuadere ei conarentur, hæc omnia meras eſſe præſtigias, tamen ſive *Perkini* blandis Obſequiis captus; ſive in gratiam magnorum illorum *Principum* Exterorum; ſive promptus ad arripiendam Belli contra *Henricũ* occaſionem, eum excepit in omnibus ac ſi verus fuiſſet *Dux Eboracenſis*; Cauſſamque ejus ſuſcepit; Atque (quo magis fidem faceret, ſe pro magno Principe eum habere, minime autem pro Perſona ficta) conſenſit, ut *Dux* iſte *Perkinus*, in Matrimonium duceret, Dominam *Catharinam Gordonam*, prænobilem Fœminam, *Comitis Huntleii* Filiam, *Regique* ipſi Sanguine conjunctam; Virginemque in flore Ætatis, eximiæ formæ, & virtutis.

Non diu poſt, *Rex Scotiæ* in perſona propria, *Perkinum* ſecum ducens, *Northumbriam* Exercitu magno invaſit; licet ex Limitaneis, quos ſubito coëgerat, maxima ex parte conflato: *Perkinus* autem, pro Suffitu quodam, in locis ad quæ venerat, promulgari fecit Edictum, in tenorem ſequentium, ſub Nomine *Richardi Quarti, Angliæ Regis.*

P*Lacuit* Deo Omnipotenti (*qui Potentes de Solio eorum dejicit, & Humiles attollit, neque ſpes Juſtorum, in exitu perire ſinit*) *Nobis tandem benigne indulſiſſe, ut Armatos nos, Subditis noſtris* Angliæ, *oſtenderemus. Verum abſit, ut eorum Damnũ aut Nocumentum cogitemus, aut Bello illos impetere in animo habeamus, aliter, quam ut illos nobiſcum una, à Tyrannide & Oppreſſione vindicemus. Etenim, Capitalis Hoſtis noſter,* Henricus Tidderus, *falſus Coronæ* Angliæ *uſurpator, (quæ Iure Naturali & Hæreditario ad nos devoluta eſt) ſatis ſibi conſcius de Iure noſtro indubitato, (cum ſimus verus* Richardus Quartus Angliæ Rex; *utpote Hæres Maſculus, Inclyti & glorioſi* Edvvardi Quarti, *nuper* Regis Angliæ) *non ſolum Regno noſtro nos dejecit, ſed omnibus modis pravis, & ſceleratis, nos prodere, & vita privare, conatus eſt. Attamen, ſi Tyrannis ejus ad Perſonam tantummodo noſtram ſe extenderet (etſi ſanguis noſter* Regius *Injuriarum ſenſum adaugeat) minus dolore afficeremur. Verum* Tidderus *iſte, qui ſe de Tyranni Excidio jactat, nihil aliud fere ab Introitu in* Regnum *ſuum maleficio uſurpatum, exercet, & executus eſt, præter Tyrannidem, & Tyrannidis Artes, & Facinora.*

Richardus *enim,* Patruus *noſter impius, etſi Regnandi Cupiditas eum occœcaverit, tamen, in aliis rebus & Actis ſuis (ut verus* Plantageniſta) *generoſi Animi fuit, & honorem* Gentis Anglicæ *adamavit, atque Procerum & populi ſui Solatia & Commoda procuravit. Verum Capitalis iſte Hoſtis noſter (pro Generis ſui Ignobilitate) Honorem* Gentis Anglicæ *conculcavit, Fœderatos noſtros chariſſimos vendendo & Mercaturam quandam Sanguinis & Fortunarum, Nobilium & aliorum Subditorũ noſtrorum, exercendo, per Bella ficta & Paces ignominioſas; Non alium in finem, quam ut Arcas ſuas theſauris impleret. Neque diſſimile extitit odioſum ſuum Regimen, & malæ verſationes domi. Primo enim (ut Cauſſam ſuam injuſtiſſimam crudelitate muniret) plures ex* Nobilibus Regni, *quos ſuſpectos habebat, ſibique infenſos, atrociſſime necari juſſit; veluti chariſſimum Conſanguineum noſtrum* Guilielmum Stanlejum *Camerarium*, Simonem Mountfortum, Robertum Ratcliffum, Guilielmum Daubenejum, Humphredum Staffordum; *& complures alios, præter eos, qui vitas ſuas immani pretio redemerunt: Ex quibus, haud pauci jam in Aſylis degunt. Etiam diu in Carcere detinuit; & adhuc detinet, excellentiſſimum & præchariſſimum Conſanguinenm noſtrum,* Edvvardum, *Filium & Hæredem patrui noſtri,* Ducis Clarentiæ, *& alios; Eos Poſſeſſionibus eorum ſpolians, in eum finem, ut opibus deſtituti, nobis, in Cauſſa noſtra juſtiſſima, pro Ligeantia & Fidelitate ipſorum, auxiliari non poſſint. Etiã, per vim & minas, aliquas ex* Sororibus *noſtris, necnon* Sororem *prædicti* Conſanguinei *noſtri,* Comitis Warvvici, *atque complures alias prænobiles Fœminas, ſanguinis* Regii, *nuptas dedit nonnullis ex Cognatis & Amicis ſuis, humilis conditionis Hominibus; atque ſepoſitis* Nobilibus, *quibus* Patria *ſua Cordi eſt: nullos circa ſe habet, quibus fidit, præter* Foxum Epiſcopum, Smithum, Brajum, Lovellum, Oliverum Kingum, Davidem Audoenum, Riſelejum, Turbervillum, Tilerum, Cholmejum, Empſonum, Iacobum Hobartum, Ioannem Cuttum, Garthum, Henricum Wiatum, *& hujuſmodi alios Villanos, & Terræ Filios, qui callidis Inventis, & expilatione* Populi, *præcipua extiterunt Inſtrumenta, Conſiliarij, & Cauſſæ Malorum & Calamitatum, quæ nunc ubique regnant in* Anglia.

Nos in memoriam revocantes præmiſſa, necnon immania & execrabilia Maleficia, aſſidue perpetrata, per Hoſtem iſtum noſtrum Capitalem, ejuſque Complices, violando libertates & immunitates Sanctæ noſtræ Matris Eccleſiæ, *ſub Prætextibus mundanis, & quæ* Hominem mere Animalem *ſapiunt, non ſine ſumma* Omnipotentis Dei *Indignatione: Cui accedunt multiplices* Proditiones, *infanda* Murdra, Homicidia, Latrocinia, Concuſſiones, Extortiones, *Perpetuæ Populi* Expilationes, *per* Decimas, Tributa, Tallagia, Benevolentias, *& alias à Lege prohibitas* Impoſitiones, *& graves* Exactiones; *cum multis aliis Factis odioſis, quæ Ruinam & Deſolationem* Regno, *in propinquo, minantur; Gratia divina fulti, atque ope & auxilio illuſtriũ Procerum,* Regij *noſtri* Sanguinis, *adhibitis etiam*

etiam aliorum Hominum prudentium Conſiliis, providebimus in poſterum, atque ita Rem publicam ordinabimus, ut Merces Regni noſtri nativæ maximo cum lucro impendantur: Commercia Regni cum Partibus Exteris ita adminiſtrentur, ut in majus emolumentum cedant ſubditis noſtris: & omnes illæ (quas recenſuimus) Decimæ, Tributa, Tallagia, Benevolentiæ, Impoſitiones & graves Exactiones penitus aboleantur, & in deſuetudinem veniant, neque unquam poſthac reſuſcitentur, niſi in illis caſibus in quibus Inclyti Progenitores noſtri Reges Angliæ, ab antiquo, Subſidia & Collationes Subditorum, & fidorum Ligeorum, recipere conſueverunt.

Atque ulterius, ex Gratia & Clementia noſtra, per præſentes ſimul promulgamus & promittimus, omnibus ſubditis noſtris, plenam & gratuitam Remiſſionem & Condonationem, omnium præteritorum Delictorum, & Offenſarum, cujuſcunque Generis, contra Perſonam, aut Coronam noſtram in adhærendo Hoſti illi noſtro Capitali, à quo ſatis ſcimus eos fuiſſe ſeductos, ſi intra tempus conveniens ſe nobis ſubmittant. Quantum vero ad eos, qui cum primis nobis ſe aggregaverint, in Defenſionem & auxilium Iuris noſtri, eos tam ampliter ſentire faciemus Regiam noſtram Gratiam, & Munificentiam, ut in magnum ſolatium ceſſurum ſit, tam illis ipſis, quã ſuis, & durante ipſorum vita, & poſt mortem ſuam. Atque inſuper, omnibus viis & mediis, quæ Deus in manus noſtras dederit, ita Sceptra tractabimus, ut omnibus Hominum Gradibus & Ordinibus, Solatia & Beneficia præſtemus. Immunitates ſanctæ Eccleſiæ illæſas conſervando; Honores, Privilegia, & præeminentias Nobilitatis noſtræ pro dignitate Natalium eorum, à Contemptu & vilipendio vindicando: Item Iuga ſolvemus Subditis noſtris univerſis, Onerum & Gravaminum omnigenum: civitatibus quoque noſtris, Burgis & Oppidis Chartas ſuas & libertates confirmabimus, & amplificabimus etiam, ſi merebuntur. Denique, in omnibus rebus, Subditis noſtris occaſionem præbebimus, exiſtimandi, fœlix illud & clementiſſimum Edvvardi Inclyti Patris noſtri, poſterioribus vitæ ſuæ Annis, Regimen, in nobis revixiſſe.

Quoniam vero, Mors, aut Captivitas, prædicti Hoſtis noſtri Capitalis, multæ Sanguinis Effuſioni parcere poſſit, aliter proculdubio ſecuturæ, ſi Terrore, aut Promiſſis, complures ex ſubditis noſtris in Partes ſuas contra nos pertraxerit, quod protinus evitare cupimus (etſi pro certo informemur, prædictum Hoſtem noſtrum, decreviſſe, jamque in procinctu eſſe, quo è Regno aufugiat, magnis Theſauris Coronæ noſtræ, in exteras Partes, jamdudum tranſmiſſis, ut copioſius vitam in exilio ſuſtentare poſſit) per præſentes edicimus, ſi quis Hoſtem illum noſtrum ceperit, aut afflixerit, (qualiſcunque demum fuerit Conditionis qui hoc fecerit) eum remuneratum iri, mille Libris Pecuniæ, in manus ſuas ſtatim numerandis: atque inſuper centum Mercis Redituum per Annum, ſibi & Hæredibus ſuis concedendis in perpetuum: præterquam quod Deo, & omnibus Subditis bonis, rem gratam faciet, ejuſmodi Tyrannum tollendo.

Poſtremo omnibus notum facimus, Deumque omnipotentem teſtamur: Cum Deus Cor chariſſimi Conſanguinei noſtri, Regis Scotiæ, excitaverit, quo huic cauſſæ noſtræ juſtiſſimæ, in propria Perſona ſua adeſſet: Hoc ab eo factum eſſe abſque aliquo pacto, & promiſſo, aut etiam poſtulato, in præjudicium Coronæ, aut Subditorum noſtrorum: ſed contra, Fide data, ex parte dicti Conſanguinei noſtri, ſe, quandocunque nos invenerit, ſatis virium habere, ad Hoſtem noſtrum debellandum, (quod ſperamus brevi futurum) confeſtim, pacifice in Regnum ſuum reverſurum: Gloria tantum tam egregii Incœpti contentum, una cum vero & fido noſtro Amore & Amicitia. Quam, (Gratia divina aſpirante) ita ſemper diſpenſabimus, & fovebimus, ut magno ſolatio futura ſit utriuſque Regni ſubditis.

Hujus Edicti Originale Scriptum, reponitur in Bibliotheca Roberti Cottoni, Equitis Aurati, Eximii ſane Conſervatoris & Theſaurarii Antiquitatum rariorum: Cujus Manuſcripta magnam nobis præbuerunt Informationis Lucem, ad hoc Opus conficiendum.

Verum Edictum Perkini Populum Angliæ parum permovit: Neque gratior erat ejus Adventus, propter Conſortium illius, cum quo venerat. Itaque Rex Scotiæ, animadvertens, neminem ad Perkinum venire, neque alicubi in favorem cauſæ ejus ſe armare, Bellum in Incurſionē vertit, & Provinciam Northumbriæ, Gladio & Incendiis vaſtavit, & diripuit: Verum, poſtquam audiſſet, Copias contra ſe venire: neque volens Homines ſuos ſpoliis onuſtos, & graves deprehendi, in Scotiam, cum præda ampla rediit: Incœpti proſecutionem in aliud tempus differens. Traditum eſt, Perkinum, perſonam Principis probe imitantem, cum videret Scotos Regionem illam depopulantes, queribundum, ad Regem acceſſiſſe, eumque obſecraſſe: Ne Bellum in eum modum gereretur: Sibi enim nullam Coronam tam charam eſſe, ut eam Patriæ ſuæ ſanguine, & Ruina, redimere vellet. Cui Rex Scotiæ fere per Ironiam reſpondit: Se multum vereri, quod de re non ſua ſollicitudinem ſuſciperet: Quodque ipſe nimis providus villicus Hoſti futurus eſſet, ſi Regionem in uſus ejus ſervaſſet.

Per hoc tempus, Annum ſcilicet Regis undecimum, Interruptio Commercii inter Anglos & Flandros, cœpit Mercatores utriuſque Nationis graviter pungere. Majorem igitur in modum cōmoti, omnem Lapidem moverunt, ut Principes ſuos reſpective flecterent, ad Commercium illud denuo aperiendum, qua in re Tempus iis favit. Cœperunt enim jam Archi-Dux & Conſiliarii ſui, cernere, Perkinum Erronem, & Coſmopolitam inventum iri: Quodque puerorum eſſet, circa pupas, rixari. Quin & Rex ipſe Henricus, poſt Impreſſiones illas Perkini, in Cantium & Northumbriam, factas, & fruſtratas, Perkini Negotium minus æſtimare cœpit: Adeo ut, aliquo Conſilio ſtatus, ejus rationem habere, conſentaneum non putaverit. Verum, quod eum maxime movit, illud fuit, Quod cum Rex eſſet, Theſauri & Opum appetentiſſimus, pati non potuerit, Commercium tanquam Atrophia langueſcere; Aut ullam manere Obſtructionem in Vena porta, per quam Sanguis ille flueret. Attamen Majeſtatem ſuam eo uſque tuebatur, ut ſe rogari primum vellet, Quinetiam Mercatores, qui Adventurarii dicebantur (Quorum Societas tunc opulentia floruit, & magno Locupletum numero, & bonis Contributionibus corroborata

etat)

erat) nihil humile fecerunt, ſed Nativas Regni Merces coëmerunt, etſi in manibus ſuis, veluti mortuæ, jacerent, Exportatione ceſſante. Tandē *Londini* convenêre Delegati ex utraque parte, qui de negotio tractarent. Ex parte *Regis Foxus Epiſcopus Privati Sigilli Cuſtos*; *Vice Comes VVellenſis*; *Kandallus Prior Sancti Iohannis*; *VVarrhamus Cuſtos Rotulorum*, qui in *Regis* Gratia, & bona Opinione, indies magnopere proficiebat; *Urſvvicus*, qui in omnibus fere negotiis adhibitus eſt; & *Riſelejus*. Ex parte *Archi-Ducis*, *Dominus Beverus Admirallius* ejus: *Dominus Verunſellus Præſes Flādriæ*: & alii. Hi Tractatum ad Exitum perduxerunt, tam de Amicitia, quam de Commercio, inter *Regem* & *Archi-Ducem*; Articulos complectētem, tum Status, tum Commercii, & liberæ Piſcationis. Hic eſt ille Tractatus, quem *Belgæ*, in hodiernum diem, vocant *Intercurſum magnum*; Tā quia omnibus numeris ſuis magis eſſet abſolutus, quam Tractatus præcedentes; tertii & quarti Annorum *Regis*; Præcipue vero, ad diſcrimen alterius Tractatus, qui ſecutus eſt, Anno viceſimo primo *Regis*, quem *Intercurſum malum* vocant. In hoc Tractatu continebatur Articulus expreſſus (Ne alteruter *Princeps* alterius Rebelles reciperet) in hunc tenorem; *Ut ſi alter ex Principibus, à Fœderato ſuo, Rebellem aliquem ſuum, ſibi tradi petiiſſet, ſtatim Fœderatus ille, eum è Territoriis ſuis excedere Edicto juberet. Cui niſi Rebellis intra quindecim dies paruiſſet, ſtatim pro Proſcripto eſſet.* Verum in iſto *Articulo*, *Perkinus* nominatus non eſt, nec fortaſſe incluſus, quia Rebellis non erat; Sed tamen per hoc, Alæ ejus ſuccifæ erant, quatenus ad Sequaces ſuos ex *Anglia*. Quin inſuper, in *Tractatu* diſertis verbis inſertum erat, ut hæc Prohibitio, ad Territoria *Duciſſæ Viduæ*, extenderet. Poſt Commercium redintegratum, *Mercatores Angli*, in Sedem ſuam *Antvverpiæ*, redierunt; ubi *Solenni Proceſſione*, & inſigni lætitia excepti ſunt.

Hyeme ſequente, nimirum Anno duodecimo *Regis*, *Rex* Comitia ſua iterum convocavit, in quibus majorem in modum queſtus eſt, de malitia *Regis Scotiæ*, & de crudeli ac prædatorio Bello, quo *Angliam* invaſerat. *Regem* illum, qui Fœdere ſibi junctus eſſet, & nulla re à ſe provocatus, tanto erga ſe odio arſiſſe, ut Fæces *Perkini* Intoxicationis epotaverit; quos jam cæteri omnes ubique abiecerant, & deſpexerant; Cumque vidiſſet, ſupra vires ſuas eſſe, ut *Regi* noceret, Arma ſua in Inermes & Imparatos vertiſſe, ſpoliando & depopulando Agros; contra Iura, & Pacis, & Belli: Orationem autem ſuam claudebat, ſe non poſſe, abſque Honoris ſui jactura, & Subditorum ſuorū periculo (quibus Protectionem debebat) Injurias illas inultas pati. *Comitia*, quid *Rex* ſibi vellet, ſatis intellexerunt, eique *Subſidium* conceſſerunt, limitatum certe, ſed tamen ampliſſimum, ad Summam videlicet centum & viginti Mille Librarū, una cum Quindecimis duabus. Bella enim *Regis* Henrici, ei ſemper fuerunt inſtar Mineræ cuiuſdam admirabilis, quæ Ferrum habebat in ſummo, Aurum vero & Argentum in Fundo. His *Comitiis*, (quia Anno ſuperiore tantum temporis in ferendis Legibus impenſum fuit; atque etiam, quia hæc *Comitia* ob *Scotiæ* Bellum ſolummodo convocata erant) nullæ *Leges* memoria dignæ ſancitæ ſunt: Præter unam, quæ perlata eſt, ad Inſtantiam *Mercatorum Adventurariorum* per *Angliam* ſparſorum, contra *Mercatores Adventurarios Londinenſes*, propter Monopolium quoddam, & Exactiones novas, Mercibus impoſitas. Quod, ut videtur, à *Londinenſibus* factum eſt, ut ſibi paulum ſubvenirent, poſt dura tempora, quæ ſuſtinuerunt, ob Defectum Exportationis. Verum Novitates illæ à *Parlamento* ſublatæ ſunt.

Sed *Regi* fatale erat, pro pecuniis ſuis dimicare. Etſi enim pugnam cum Hoſtibus exteris devitaret, tamen ſemper pugnare compulſus eſt cum Rebellibus domi. Quam primū enim cœpit *Subſidium* exigi in *Provincia Cornubiæ*, Populus confeſtim murmura, & verba odioſa jactare cœpit: Cum *Cornubienſes*, Genus hominum eſſent, Animis obſtinatum, Corporis compage & viribus robuſtiſſimum, quique duriter in terra ſterili degerent; Quinetiam complures ex iis (ſi neceſſitas poſtularet) ſub terra vivere poterant, cū Stannarii eſſent. Illi immaniter frendebant. Rem eſſe prorſus non tolerabilem, ut propter puſillos motus *Scotiæ*, cito diſſipatos, ipſi ad pulverem uſque Exactionibus permolerentur: Quin & vociferabantur, Solutiones eiuſmodi iis competere, qui haberent quod ſolvere poſſent, quique vivebant ocioſe; Se vero panem, quem in ſudore vultus paraſſent, plane comeſturos: neque quenquā eum ipſis erepturum. Quemadmodum autem accidit, ut cum Æſtus Populorum ſævire incipiant, non deſint plerunque venti turbidi, qui eos maiorem in modum exagitent; ita Populus iſte, in duos incidit Anteſignanos, & Rebellionis Faces: Alter erat, nomine *Michael Ioſephus*, *Faber Ferrarius*, ex villa *Bodmini*: Nebulo audax & loquax, & qui Infimorum Sermonibus celebrari geſtiebat. Alter erat *Thomas Flammockus*, Iureconſultus, qui multum apud vicinos ſuos poterat, quia ſcilicet, cum de Iure conſuleretur, Legem ab eorum parte ſtare, fere ſemper reſponderet. Iſte Sciolus erudite loqui volebat: quaſi modum teneret, quo Rebellio poſſit iniri, abſque violatione Pacis. Populum autem magno cum ſupercilio edocuit, Subſidia in hoc præſenti caſu, jure concedi non potuiſſe: hoc eſt, propter Bella *Scotiæ*, (quia *Lex* aliud excogitaverat Remedium, nimirum *Servitium Scutagii*; pro hujuſmodi Expeditionibus) multo minus, cum rebus ſatis pacatis, Bellum tantum prætexebatur, ad expilandum Populum. Itaque conſentaneum eſſe, ut neutiquam ſtarent tanquam Oves coram Tonſore, ſed ſe armarent, & Tela arriperent: Ita tamen, ut nulli creaturæ nocumentum infligerent, ſed tantum *Regi* petitionem, valida manu, porrigerent: ut eiuſmodi graves Exactiones revocaret; Atque eos, qui Conſilii eius Auctores fuerāt aut Suaſores, ſupplicio afficeret: quo cæteris metus incuteretur, ne ſimilia in tempus futurum auderent. Atque pro ſua parte, non videre ſe, quomodo officio *Anglorum* fidelium, & bonorum Ligiorum, ſatisfacere poſſent, niſi *Regem* à tam perniciosis Conſiliariis liberarent, qui tam ipſum, quā Populum ſuum protinus everſuri eſſent. Innuebant *Cardinalem Mortonum*, & *Reginaldū Brajū*, qui *Regi* Umbellæ in huiuſmodi rebus erant.

Poſtquam iſti duo *Flammockus*, & *Faber Ferrarius*, garrulitate ſua, partim publice, partim ſecreto, aures Populi impleſſent, & Animos vulgi inclinatos, & promptos ad Conſilia ſua, inveniſſent,

ſent, ſe pro Ductoribus populo offerebant, donec alij viri eminentioris gradus, à partibus ſuis ſe declararent, quod brevi fore dixerunt: Se vero nihil aliud quam ſervos ipſorum futuros; in periculis tantum primos: Minime vero dubitare, quin Fines extremi, Occidentales & Orientales *Angliæ*, in tam juſta cauſſa concurſuri ſint: quodque univerſa iſta (ſi quis recte rem intelligeret,) pro *Regis* ſervitio, & bono, facerent. Populus hujuſmodi ſeditioſis ſermonibus inſtigatus, Arma ſumpſit (plurimis eorum, Arcus & Sagittas; & Falces, atque hujuſmodi Agreſtium Tela geſtantibus) & continuo ſub Imperio *Ductorum* ſuorũ (quod Imperium in hujuſmodi caſibus ſemper tenetur ad bene-placitum populi) è *Cornubia*, per *Devoniam*, uſque ad Oppidum *Tauntoni*, in *Provincia Sommerſettenſi* perrexerunt, ſine ulla cæde, violentia, aut Præda. Apud *Tauntonam* autem œſtro perciti, unum ex Exactoribus Subſidij rigidioribus, qui appellatus eſt *Præpoſitus Perkini*, trucidarunt. Inde profecti ſunt *Welleſiam*, ubi *Baro Audlejus*, (cum quo Ductores Rebellium Conſilia antea ſecreto miſcuerant) Vir nobilis, ex antiqua proſapia, ſed Ingenio turbido, & in ruinam propriam aſpirāte, ſe cum illis conjunxit; atque ab illis lætis clamoribus, pro *Imperatore* ipſorum, agnitus fuit; Animos jam novos ſumentibus ipſis; cum ſenſerint ſe ab uno ex Proceribus duci. *Dominus Audlejus*, *Welleſia Saliſburiam*, *Saliſburia Wintoniam*, eos duxit. Inde Stultus Populus, (qui ſcilicet *Ductores* ſuos ducebat) omnino in *Cantium* duci volebat; ſecũ fingentes Populum *Cantij* ſibi hæſurum, inſulſiſſimo prorſus Conſilio: Cum *Cantiani* nuper magnam Fidelitatem & Animi promptitudinem erga *Regem* oſtendiſſent. Verum fatuus ille Populus audierat *Flammockum* dicere, *Cantium* nunquam fuiſſe ſubjugatum; Atque *Cantianos* fuiſſe homines, inter *Anglos*, in Libertate aſſerenda acerrimos. Atque his frivolis ſermonibus, magna de iis ſibi promiſerant, in Cauſſa, quam pro libertate Subditorum ſuſceptam credi volebant, Sed cum in *Cantium* veniſſent, *Provincia* illa adeo bene compoſita erat, & ſedata, tam recenti *Regis* erga eos Comitate, quam Auctoritate & Exiſtimatione *Comitis Cantij*, *Baronis Abergavennij* & *Baronis Cobhami*, ut ne unus quidem, ſive ex Eminentioribus, ſive ex Inferioribus, ad eos accederet. Quod haud parum terruit, & fregit multos ex iis, qui minus erant contumaces: Adeo ut ab exercitu aufugerint, & domũ redierint. Verum Pertinaciores, quique ſe promptiſſimos in cauſſa declaraverint, perſiſtebant; & ſuperbiebant potius quam Animos ſubmittebant. Quemadmodum enim illud nonnihil eos terrebat, quod nemo ſe iis adjungeret; ita & ſpiritus addebat, quod Copiæ *Regis* minime eos invaſerant; cum ab Occidentali ad Orientalem Extremitatem *Angliæ* pertranſiſſent. Itaque Profectionem ſuam continuarũnt, & caſtrametati ſunt ſuper *Blackheath* inter *Grenovicum* & *Elthamam*: minantes ſe, aut cum *Rege* prælium conſerturos (jam enim Fluctus ſe altius quam ad *Mortonum* aut *Brajum* extulerunt) aut *Londinum*, in Conſpectu ejus, capturos: Sperantes ſe in *Urbe* inventuros, non minus Formidinis, quam Opulentiæ.

Sed ut ad *Regem* revertamur. Cum primum certior factus eſſet, de Inſurrectione *Cornubienſium*, propter Levationem *Subſidij*; majorem in modum commotus eſt. Non rei ipſius ergo, ſed propter aliorum periculorum, quæ eodem tempore ei impendebant, concurſum. Metuebat enim, ne bellum è *Scotia*, Rebellio illa ex *Cornubia*, & conjuratio *Perkini*, ejuſque ſequacium, ſimul in eum ingruerent: Satis gnarus, periculoſam eſſe eam Monarchiæ Triplicitatem, cum Bellum Externum, Rebellio Inteſtina, & Competitor Titularis, ſimul impendeant. Attamen, Occaſio eum ex parte invenit paratum. Simul ac enim *Comitia* ſoluta fuiſſent, *Rex* potentem Exercitum coëgerat, quo *Scotiæ* Bellum inferret. Quin & *Rex Scotiæ Iacobus* ſimiliter magnas Copias inſtruxerat; vel quo Regnum ſuum defenderet, vel quo Regnum *Angliæ* iterum invaderet. Verum *Regis* HENRICI Copiæ, non ſolum præparatæ erãt, ſed plane in procinctu, ſub Ductu *Dawbeneij*, *Camerarij* ſui. Sed audita rebellione *Cornubiæ*, *Rex* eas Copias apud ſe tenuit, ad Præſidiũ ſuum proprium. Attamen interea *Comitem Surriæ* in partes *Boreales* celeriter miſit, ad Defenſionem, & Robur earum Regionum, ſi forte *Scoti* aliquid molirentur. Verum quoad modum ſuum cum Rebellibus procedendi, is longe diverſus erat, à præcedente ſua conſuetudine, & Practica, quæ ſemper fuit, cum magna alacritate, & celeritate conjuncta; ſolebat enim eis ſine mora reſiſtere, aut etiam eos adoriri. Hoc ei prius in more fuerat. Verum nunc, præterquam quod erat ætate provectior, minuſque periculorum appetens; propter diutinam fruitionem *Regni*; tempus ejus generis fuit, ut varia periculorum facies, diverſæ Naturæ, & à Partibus diverſis, eum in hoc conſilium adduceret, ad vires ſuas unitas conſervandas, in Sede & Centro *Regni*: Secundum vetus illud *Indorum* Emblema, in rebus tam tumidis: *Manum in medium veſicæ imponere, ut neutrum latus inſurgeret.* Præterea, nulla ei incumbebat neceſſitas, propter quam ab hujuſmodi Conſilio decederet. Neque enim Rebelles Regiones depopulabantur, quo caſu parum ei honorificum fuiſſet Populo non ſuccurrere: Neque, ex altera parte, eorum Copiæ ulla acceſſione augebantur; Quæ eum moveret, ut properaret, & rem præcipitaret, antequam in vires nimias excreſcerent. Poſtremo, & ſtatus, & Belli Rationes, ab hoc conſtare videbantur; quia Motus populares plerunque magis furioſi ſunt in principio. Atque inſuper, hoc modo, eos plus in arcto habebat; & magis ſibi obnoxios, cum longe à Patria ſua remoti eſſent; ideoque fieri non poterat, ut domum ſe reciperent, & Motus fortaſſe renovarent.

Cum igitur Rebelles (ut dictum eſt) ſuper Collem de *Blackheath*, caſtrametati eſſent, unde conſpicere poſſent urbem *Londini*, & pulcherrimam Vallem circumiacentem: *Rex* ſecum reputans, plurimum honoris ſui intereſſe, ut quo magis in iis adoriendis rem hactenus diſtuliſſet, eo citius Prælium conſereret, ne Cunctatio illa ex aliqua tepiditate, ſed ex prudentia, & opportuna temporis electione, proveniſſe videatur; decrevit, omni mora ſepoſita, cũ iis cõgredi; hocq; nihilominus, ea cũ providentia, & circũſpectione,

ut parum Fortunæ relinqueret. Cumque ampliſſimas Copias coëgiſſet, quo magis omnia Accidentia in ordinem redigeret, eaque veluti ſuperior regeret, illas trifariam diviſit. Atque exercitus primus, à *Comite Eſſexiæ* & *Suffolciæ*, ducebatur. His datum eſt in Mandatis, ut cum Turmis aliquot Equitum, & Peditum Cohortibus, & Tormentorum firmo apparatu, collem circumirent, ubi Rebelles caſtrametati fuerunt, ſeque ultra eos ſiſterent; Omneſque Collis Fimbrias, & Declivia obſiderent; præterea, quæ verſus *Londinum* patebant; ut Feræ iſtæ, tanquam indagine, clauderentur. Secundum exercitum (qui maxime in pugnam venturus eſſet; & in cujus Manu fortuna prælij ejus diei maxime ſita foret) *Domino Camerario* attribuit: Cui præceperat, ut à fronte Rebelles invaderet, ex ea parte, quæ *Londinum* proſpiciebat. Tertium Exercitum, maximum certe & inſtructiſſimum, circa ſe retinuit; ut in omnes Eventus paratus eſſet, vel ad pugnam inſtaurandam, vel ad victoriam conſummandam, atque interim, ut *Vrbs* in ſecuro eſſet. Atque in eum finem, caſtrametatus eſt ipſe, in *Campis S.Georgij*, ut ſe medium poneret, inter Rebelles, & *Vrbem. Civitas* autem *Londini*, præcipue ſub initiis, eum Rebelles tam prope caſtrametatos cerneret, magno tumultu egit: Vt fieri ſolet in opulentis & populoſis *Civitatibus* (præſertim iis, quæ Regionum ſuarum tanquam Reginæ ſint) quæ raro admodum ex feneſtris aut turribus ipſarum, Hoſtilem Exercitum vident. Verum, quod maxime eos pupugit, illud erat, quod cum incondita turba rem habituri eſſent, cum qua nulla erat Compoſitionis, aut Conditionum, aut legitimi alicujus Tractatus ſpes, ſi opus eſſet; ſed quæ in rapinas, & prædam, ruitura videbatur. Etſi enim audiiſſent, Rebelles in Itinere ſuo, ſe pacate & modeſte geſſiſſe; tamen male metuebant, hoc ipſorum temperamentum, non diu duraturum: ſed potius hoc ipſum eos acuere poſſe, ad ſpolia in fine captanda. Itaque Populus *Londinenſis*, perpetuo huc illuc curſitabat, alij ad Portas, alij ad Muros, alij ad littora Fluvij; ſibi ubique metus, & *Panicos Terrores* injiciendo. Nihilominus, *Prætor Civitatis Tatus*, necnon *Shanus & Haddonus Vice-Comites*, officio ſuo ſtrenue, & fortiter functi ſunt, in populo armando & inſtruendo. Quibus *Rex* adjunxit nonnullos ex viris Militaribus, qui Cives conſilio & opera juvarent. Verum haud multo poſt, cum intellexiſſent Cives, *Regem* ita rem adminiſtraſſe, ut neceſſe foret Rebelles ter Victores evadere, antequam ad Civitatem appropinquarent; Quodque Perſonam ſuam propriam, inter eos & Rebelles, mediam ſtitiſſet; Quodque cura major eſſet Rebelles circumcludendi, ne aliquis eorum effugeret, quam quod de victoria in ipſos omnino dubitatio ſubeſſet, tumultuari deſtiterunt. & ſe in tuto eſſe credebant. Eo magis, quod magnam fiduciam habuerunt, in tribus Ductoribus, *Comitibus Oxoniæ*, & *Eſſexiæ*, & *Daubenejo*, qui omnes celebrati & gratioſi fuerunt apud populum. Quantum vero ad *Iaſparum Ducem Bedfordiæ* (quem *Rex* Bellis ſuis præficere ſolebat) tunc temporis ægrotabat, neque diu ſuperſtes fuit.

Dies Prælij inſecuti fuit viceſimus ſecundus *Iunij*, & *Dies Saturni*, (quem Diem Hebdomadæ *Rex* pro fauſto ducebat) etſi *Rex* qua poterat Arte, falſum Diem in vulgus jecerat; Ac ſi in animo haberet, Rebelles proximo *Die Lunæ* invadere, quo magis eos imparatos, & Ordinibus ſolutos, deprehenderet. Nobiles illi, quibus ea pars Belli aſſignata erat, ut Collem circumſepirent, aliquot ante dies in locis opportunis ſe ſtiterunt, Rebelles intercepturi. Tempore autem pomeridiano, Die paulum declinante, (quod factum eſt, ut Rebelles certius crederent ſe eo die non conflicturos) *Daubenejus* contra eos Copias duxit: Ac primo Cohortes aliquot à Ponte *Detfordienſi*, retro ſe recipere compulit, licet fortiſſime & acerrime pugnaſſent. Sed cum Numerus eorum haud magnus eſſet, ſe ad Aciem ipſam, quæ in colle morabatur, receperunt. At Exercitus Rebellium, audito quod Copiæ *Regis* jam adeſſent, Ordines ſuos inſtruebat, ſed non ſine magna confuſione. Verum neque Copias, ut ratio Belli poſtulabat, in primo Collis aſcenſu verſus Pontem collocaverunt, quæ iis Subſidio eſſent, quæ Pontem cuſtodirent: neque Exercitum ſuum promoverunt, ad acclivia Collis, ubi iniquo loco, à *Regis* Copiis, pugnam conſeri, neceſſum fuiſſet: ſed in planitie Collis procul inſtruxerunt. Ita ut *Daubenejus* Collem aſcenderet, & æquo loco ſe ſiſteret, antequam ei reſiſteretur. *Daubenejus* eos ferociter admodum adortus eſt, ita ut Fortuna ejus Diei periclitaretur. Etenim cum in fronte Copiarum ſuarum, oblitus ſalutis ſuæ, temere dimicaret, à Rebellibus captus eſt, ſed ſtatim ereptus. Rebelles pugnam, in breve tempus, ſuſtinebant, neque ignave rem geſſerunt: Sed cum male armati eſſent, & ſub *Ducibus* imperitis, neque ab Equitatu aut Tormentis inſtructi, abſque difficultate magna devicti, & in fugam conjecti ſunt. Quantum vero ad tres illos *Ductores* ſuos, *Audlejum* ſcilicet, Fabrum Ferrarium, & *Flammockum* (ut fere Popularium Motuum Auctores ignavi ſunt, & ſemifortes) illi ſe vivos capi ſuſtinuerunt. Numerus Occiſorum, ex parte Rebellium, fuit circa bis mille hominum, cum totus eorum Exercitus numerum ſedecim Millium (ut dictum eſt) compleſſet. Reliqui plerique omnes capti ſunt, cum Collis, undiquaque, *Regis* Copiis obſeſſus eſſet. Ex *Regis* parte trecenti circiter occubuerunt: Plurimi eorum Sagittis confixi, quæ Sagittæ, ut fama ferebat, longitudinis erant virgæ ſciſſoriæ; Tam potentibus ſcilicet Arcubus *Cornubienſes* uſi ſunt.

Victoria in hunc modum parta, *Rex* complures *Equites Banarettos* creavit; Tam in Colli de *Blackheath*, ubi *Locum-tenens* ejus prælio vicerat, (quo ipſe Equo vectus eſt, ut Ceremoniam illam præſens præſtaret;) Quam in *Campis Georgianis*, ubi ipſe caſtrametatus fuerat. Quantum vero ad Munificentiam, aut Donativa, edixit, ut omnia Prælio-Captorum Bona, iis, qui illos ceperant, cederent: ſive in ſpecie, ſive per viam Redemptionis. Honores & Munificentiam Severitas & Supplicia ſecuta ſunt. *Baro Audlejus* à Carcere de Porta nova, ad Collem *Turris* ductus eſt; In Tunica papyracea, Inſignibus ſuis depicta; Inſignibus autem reverſis, & Tunica lacerata; ibique decapitatus eſt. *Flammockus*, & *Faber Ferrarius*, ad

ad Furcas de *Tiburne* ſuper crates tracti, ſuſpenſi, & deartuati ſunt: *Fabro* etiam ſuper Cratem, ut ex verbis ejus nonnullis perſpicere licebat, geſtiente, ſe temporibꝰ futuris memorabilem fore. *Rex* paulo ante conſtituerat, *Flammockum* & *Fabrum* in *Cornubiam* remittere, ut ibi in majorem terrorem ſupplicio afficerentur: Sed certior factus, Provinciam illam adhuc intumeſcere, ſecunda uſus cogitatione, populum neutiquam irritare, conſultius putabat. Reliquis omnibus Edicto *Rex* veniam largitus eſt: cujus Diplomata ſub magno Sigillo procurare poterat, qui vellet. Ita ut, excepto Sanguine, quem prælium hauſerat, *Rex* ſibi ſatisfieri paſſus ſit, trium tantummodo hominum ſupplicio, ad tantæ Rebellionis expiationem.

Erat profecto res mira, *Regis* illa inæqualitas & Alternatio, in infligendis Suppliciis, & ſpargendis Gratiis. Ac primo quidem Intuitu, rem quis ſorte aut caſu gubernari putaret? Verum ſi magis à prope introſpiciat, reperiet magna ratione factum fuiſſe: Majore fortaſſe, quam poſt tantum temporis Intervallum, notari jam queat. Motu *Cantiano*, (cum Manipulus tantum Rebellium eſſet,) ad numerum centum & quinquaginta morte mulctati ſunt: At in hac Rebellione tam numeroſa, homines tres tantum; Sive illud in cauſſa fuerat, quod *Rex* ſatisfactum in parte putaret, Sanguine in Acie effuſo; Sive quod in Cauſſa populari ſeverius agere inconſultum arbitraretur; Sive quod Populi iſtius Innocentia quædam, (cum Longitudinem *Angliæ* emenſi eſſent, fere abſque maleficio, vel præda,) Cor *Regis* aliquantum emolliſſet, & ad Miſericordiam flexiſſet; Sive deniq; quod res magni diſcriminis putaret, Rebellionem ex Laſcivia, & Rebellionem ex Inopia.

Poſt *Cornubienſes* devictos, venit *Caleto* ad *Regem* honorifica Legatio, à *Rege Galliæ*; Quæ *Caletum* acceſſerat ante menſem; Ibique propter perturbationes Regni remanſerat, ſed honorifice admodum, & impenſis *Regis* HENRICI, excepta.

Rex, ſub primum eorum ad *Caletum* Adventum, ad eos miſit; Rogans ut ibi pauliſper manerent, donec Fumus puſillus, qui in Regno ſuo excitatus erat, diſſiparetur; Quod propediem fore non dubitaret: More ſuo illud palam contemnens, cui nihilominus ſerio incumbebat.

Legatio iſta negotium alicujus magni Momenti non ferebat, ſed tantum procraſtinationem petebat Diei, ad ſolutionem pecuniarum, præfixi; Una cum aliis quibuſdam particularibus, quæ ad *Limitaneos* ſpectabant. Et revera, nihil aliud fuit iſta Legatio, quam Blanditiæ, ad *Regem* Comitate deliniendum, ut amice erga *Gallum* affectus eſſet: Sed nihil in ea tractatum eſt, ad præjudicium Fœderis cum *Italis* icti.

Verum, durante tempore Profectionis *Cornubienſium*, verſus *Londinum*, *Rex Scotiæ* (bene de Rebus *Anglicis* informatus, certuſque ſibi Bellum inſtare ab *Anglis*, quamprimum illæ turbæ conſediſſent) opportunitatem non amiſit: Sed *Regem*, ſatis implicatum credens, Fines *Angliæ*, iterum cum Exercitu, ingreſſus eſt; Atque ipſe præſens Caſtellum *Norhami* obſedit, cum parte tantum Copiarum, reliquis ad Agros depopulandos immiſſis. Verum, *Foxus Epiſcopus Dunelmenſis*, (vir prudens, quique per præſentia ad Futura, acri Judicio, penetrare poterat,) hoc ipſum prævidens, Caſtrum illud ſuum *Norhami*, Tormentis atque Apparatu Bellico omnigeno inſtruxerat atq; muniverat; Quinetiam Præſidium Militum fortiſſimorum, magno numero in eo collocaverat, magis quam pro Caſtri magnitudine; Expectans potius Inſultum acrem, quam obſidionem longam. Populum præterea Regionis, cum Pecoribus & Bonis ſuis, in loca tuta, & prærupta, ſe recipere, ante juſſerat: Et equis citatis, ad *Comitem Surriæ*, (qui, in Provincia Eboracenſi, non procul aberat.) literas miſit, ut celeriter ſubveniret. Ita ut, *Rex Scotiæ*, & Incœpto ſuo contra *Caſtellum*, intercideret, & Militibus prædam ſatis jejunam compararet. Ac poſtquam intellexerat *Comitem Surriæ*, cum magnis Copiis adventare, in *Scotiam* rediit. *Comes*, cum Caſtrum liberatum, & Hoſtem retroceſſiſſe comperiſſet, in *Scotiam* celeriter perrexit: ſperans ſe *Regem Scotiæ* aſſecuturum, ut prælio cum eo decertaret. Verum cum tarde veniſſet, *Caſtrum Atoni*, (quod inter *Barvvicum* & *Edingburgum* pro munitiſſimo habebatur) obſedit, illudque intra paucos dies cepit. Sed paulo poſt, *Rege Scotiæ*, in Interiora *Regni* ſui ſe recipiente, cumque tempeſtas Anni eſſet præter modum procelloſa, & aſpera, *Comes* in *Angliam* reverſus eſt. Adeo, ut Summa Expeditionum utrinque, nihil aliud eſſet, quam Caſtrum captum, & Caſtrum oppugnatum. Sicque Res geſtæ, nec Copiarum Viribus, nec Odiorum Fervori, nec Expectationis Magnitudini, reſpondebant.

Inter hos Tumultus, & inteſtinos, & exteros, ex *Hiſpania* in *Angliam* venit, *Petrus Hialas*; (nonnulli eum *Eliam* dixerunt;) Sane Præcurſor fuit Fœlicitatis, qua hodie *Anglia* fruitur. Legatio enim ejus Inducias inter *Angliam* & *Scotiam* induxit; Induciæ Pacem; Pax Matrimonium; Matrimonium vero Regnorum Unionem. *Hialas* iſte vir prudens fuit, atque (pro ratione temporum illorum) non ineruditus: Fuit autem à *Ferdinando* & *Iſabella*, *Regibus Hiſpaniæ*, miſſus ad *Regem* HENRICUM; ut tractaret de Nuptiis, inter *Catharinam* Filiam eorum ſecundo-genitam, & *Arthurum Principem*. Tractatus iſte, dexteritate Legati, non ſegniter promotus, quin & fere ad Maturitatem perductus fuit. Verum contigit interim, ut Colloquio quodam, quod ei cum *Rege* circa Negotium *Hiſpanienſe* interceſſit, *Rex* (cui proprium erat in Sinus Legatorum, Principum exterorum, illabi, ſi viri ipſi ei placuiſſent: Ita ut, haud raro, de Negotiis propriis, cum illis deliberare ſoleret; Quin & eorum nonnunquam opera uti;) obiter inciderit in ſermones, de Rebus componendis cum *Scotia*. Etenim *Rex*, naturaliter, ſterilia illa cum *Scotis* Bella, non amabat; etſi commodum interdum, è fama eorum, eliceret. Neque defuerunt ei in Concilio *Scotiæ*, qui parati erant *Regi* ſuo viciſſim perſuadere, ut eandem viam iniret, & Bellum cum *Anglia* finiret; Amorem Patriæ prætexentes, ſed ſecreto Rebus HENRICI faventes. Solummodo, ſpiritus nimis altos gerebat HENRICUS, quam ut primus pacis mentionem facere ſuſtineret. Ex altera parte, Affinem talem comparaverat, *Ferdinandum* ſcilicet *Arragoniæ*, qualem optare poterat. Poſtquam enim ille *Rex*, certus jam Matrimonii conficiendi, Perſonam Fraterni affinis in ſe ſuſcepiſſet, non dubitabat (*Hiſpanica cum gravitate*) *Regi*, in rebus ſuis propriis, conſilia

præbere. *Rex* quoque, ex altera parte, ſui non immemor, ſed aliorum Mores in rem ſuam vertere conſuetus, uſus eſt hoc, quo diximus, *Arragonienſis* Ingenio, ad negotia, quæ HENRICUS ipſe, aut ſe minus decere, aut apud alios minus grata fore, cognoverat. Itaque libenter aſſenſit, ut *Hialas* (tanquam in re, ex motu proprio nata,) de Concordia cum *Scoto* tractaret, eamque ob cauſſam in *Scotiam* proficiſceretur. *Hialas* negotium ſuſcepit, atque ad *Regem* profectus, poſtquam multa Arte id effeciſſet, ut *Rex Iacobus* ad conſilia ſaniora propenderet, ſcripſit ad *Regem* HENRICUM, ſe minime dubitare, quin pax facile coaleſcere & coagmentari poſſit; ſi *Rex* aliquem ex Conſiliariis ſuis, prudentem & moderatum, ad *Regem Scotiæ*, de Conditionibus Pacis tractandis, mitteret. Itaque *Rex Epiſcopum Foxum*, (tunc apud Caſtrum ſuum *Northami* manentem,) miſit, ut cum *Hiala* colloqueretur; Atque poſt, uterque cum Delegatis *Regis Scotiæ*, tractarent. Delegati utrinque convenerunt: Sed poſt multas Diſceptationes de Conditionibus Pacis, modo ab uno ex *Regibus*, modo ab altero propoſitis, de Pace quidem concludere nequiverunt. Præcipua cauſa, propter quam tranſigi non potuit de pace, fuit *Regis* HENRICI poſtulatum, ut *Perkinus* in manus ſuas traderetur, tanquam *Regum* omnium Contumelia, & Perſona *Iure Gentium* non privilegiata. *Rex Scotiæ*, ex altera parte, hoc facere conſtanter recuſavit, dicens, ſe pro ſua parte, de Titulo *Perkini*, Judicem non eſſe competentem; Verum ſe eum recepiſſe ut Supplicem; protexiſſe ut Profugum; Cum Conſanguinea ſua deſponſaſſe; Atque Armis ſuis juvaſſe, cum crederet eum verum Principem fuiſſe. Itaque nunc prorſus non poſſe, ſalvo ſuo Honore, ita diſſuere; & quodammodo mendacii arguere, omnia quæ ante à ſe dicta & acta eſſent, ut eum in manus Hoſtium traderet. *Epiſcopus* ſimiliter, (qui Mandata quædam à *Rege* ſuperba acceperat, ſaltem in fronte eorum, etſi in pede inſerta fuiſſet clauſula mollior, quæ omnia ad *Epiſcopi* Arbitrium rejiceret, etiam diſertis verbis præcipiens, ut nullo modo pacis ſpem abrumperet,) poſtquam Traditio *Perkini* ei denegata fuiſſet, alterum Articulum, quem in mãdatis habebat, propoſuit: Ille fuit, ut *Rex Scotiæ*; cum *Rege* HENRICO, apud *Novum Caſtrum*, congredi, & in Colloquium venire vellet. Hoc ubi *Regi Scotiæ* relatum eſt, reſpondit; *Se pacem tractare velle, non emendicare. Epiſcopus* etiam, (ut ei inſuper erat in Mandatis) Reſtitutionem urgebat ſpoliorum per *Scotos* captorum, vel ſaltem compenſationem eorum. Verum Delegati *Scotiæ* reſponderunt: *Ea eſſe inſtar Aquæ in Terram effuſæ, quæ recolligi non poſſet; quodque Subditi* HENRICI *facilius poſſent Damna illa tolerare, quam* Rex Scotiæ *ea perſolvere.* Attamen in fine, (ut Homines moderati & Rationi non recalcitrantes,) Receſſum potius quendam ad tempus fecerunt, quam Tractatum interruperunt, & in Inducias, pro certis Menſibus, conſenſerunt. Sed *Rex Scotiæ*, etſi Judicium ſuum formaliter de *Perkino* retractare recuſaſſet, quod tantis pignoribus obſtrinxerat: Tamẽ, intra ſecreta animi ſui, frequentibus *Anglorũ*, quos circa ſe habebat, Sermonibus, & aliis diverſis Relationibus motus, cœpit eum pro *Impoſtore* ducere. Quamobrem honorifice certe, & more Regio, eum ad ſe vocavit; Et Beneficia ſua & Favores in eum collocatos recenſuit; Quod Conſanguineam ei in Matrimonium dediſſet, quodq; potentem & opulentum *Regem* Bello offenſivo, in cauſſa ejus, per ſpatium duorum Annorum laceſſiſſet. Imo etiam, quod Pacem honorificam, ultra oblatam, ſi eũ dedere voluiſſet, omnino rejeciſſet: Quodque etiam *Nobiles*, & *Populum* ſuum, non mediocriter, dũ promiſſis ſuis erga eũ ſtare vellet, offendiſſet, quos diutius ſibi infenſos perſiſtere, tutum ſibi non eſſet. Itaq; monuit, ut Fortunis ſuis conſuleret, & locum exilio ſuo magis opportunũ deligeret: Simul inquiens, illum negare non poſſe, quin *Angli*, prius quam *Scoti* eum deſeruiſſent; Cum facto bis Experimento, nemo *Anglus* ad eum acceſſiſſet. Nihilominus, ſe quod ſub primum Adventum ejus dixerat, confirmaturum; Nimirum, *Eum pœnutentiam minime acturum, quod in manus ſuas ſe commiſiſſet*: Quandoquidem eum minime ablegare protinus conſtituiſſet; ſed Navibus & Pecuniis ad juvare, ut quo vellet, tuto tranſportaretur. *Perkinus* nihil omnino de Theatrali ſuo faſtigio deſcendens, paucis reſpondit; *Se ſatis videre tempus ſuum adhuc non veniſſe; Sed quacunque tandem Fortuna uſus foret, ſe honorifice, & ſentire de Rege, & loqui non deſtiturum.* Itaque à *Rege* dimiſſus, de *Flandria* amplius non cogitavit, utpote Loco minus tuto, poſt Tractatum cum *Archi-Duce*, ſuperiore Anno concluſum; ſed Uxore & Amicis, & Servis, qui eum deſerere nolebant, comitatus, in *Hiberniam* trajecit.

Hoc Anno duodecimo ſcilicet *Regis*, *Alexander Papa*, (qui maxime ſolitus eſt amare eos Principes, qui remotiores erant; & cum quibus minimum ei intercederet Negotii,) grato animo recolens, *Regis*, ad Fœdus *Italorum* Acceſſionem, propter Defenſionem *Italiæ*, eum, Gladio conſecrato, & *Pileo*, quem vocant, *Manutentionis*, per Nuncium ſuum remuneratus eſt. Idem ante eum, fecerat *Papa Innocentius*, ſed minore cum ſolennitate & gloria recepta ſunt. Etenim *Rex* nunc mandavit *Majori*, & *Aldermannis Civitatis*, ut *Oratori Papæ*, ad pedem *Põtis Londinenſis*, obviam fierent; Atq; plateæ univerſæ, inter *Pontem*, & *Palatium Epiſcopi Londinẽſis* (ubi *Rex* tũc hoſpitabatur,) Civium Fraternitatibus, in Sagulis ſuis veſtitis, utrinq; clauderentur. Quin & ipſe *Rex*, die craſtino, (in quem inciderat *Feſtum omnium Sanctorum*,) magna ſtipate Caterva, Prælatorum, Procerum, & Aulicorum, ſolenni cum Proceſſione, ad *Ædem D. Pauli* perrexit, Inſignibus illis, *Gladij*, & *Pilei*, ante ſe geſtatis. Et Proceſſione illa finita, *Rege* in *Choro* ſedente, *Archiepiſcopus Cantuarienſis*, ſuper Gradus ante *Chorum* ſtans, longam habuit Orationem; Amplitudinem & ſublimitatem Honoris illius extollẽs, quo *Papa*, per hæc Ornamenta, & Inſignia Benedictionis, *Regem* decoravit: Etiam quam raro, quamq; eminentium Meritorum contemplatione, illa concedi conſueſſent. Deniq; præcipua *Regis* Acta & Merita recenſuit, quibus *Papa* motus, eum tali Honore dignatus eſſet.

Uſq; ad hoc tempus, Rebellio *Cornubienſis* (de qua jam diximus,) nihil affine habere viſa eſt, cum rebus geſtis *Perkini*; Niſi forte quod *Edictum Perkini* promiſſo innuiſſet, ſe Exactiones & Tributa deinceps aboliturum; Eoq; effeciſſet, ut interdum erga illum non peſſime animati eſſent. Jam vero

Bullæ

Bullæ hæ frequenti agitatione concurrere cœperunt, ut in ſuperficie Aquarum facere ſolent. *Regis* Clementia Rebelles *Cornubienſes*, poſtquam domum rediiſſent, ſine pœna dimiſſi, verum (ut diximus, ſolidi unius aut duorū pretio redempti,) magis animaverat, quàm ſanaverat. Adeo ut apud Vicinos & populares ſuos, jactare nō dubitarent; *Regem in iis ignoſcendis prudenter ſibi conſuluiſſe, quoniam ſatis ſciebat, ſibi paucos Subditos in Anglia reliquos fore, ſi omnes ſuſpendiſſet, qui cum iis ſenſiſſent.* Atq; alii alios acuētes Motum renovare cœperūt. Quidam autem ex iis aſtutiores, clam ad *Perkinum* in *Hiberniam* miſerunt, qui ei intimarent, ſe, ſi ad illos veniſſet, ei præſto futuros.

Cum *Perkinus* hunc Nuncium accepiſſet, cœpit iterum ſe erigere, & cum Conſiliariis ſuis rem communicavit; Ex quibus tres plurimum apud eū poterant; *Hernus* Sericorum Propola, qui obæratus profugerat; *Skeltonus* Sciſſor; & *Aſtlejus* Notarius; Etenim *Frionus* Secretarius diſceſſerat. Hi apud eum diſſerebant, illum magnopere erraſſe, cū in *Cantium*, & iterum cum in *Scotiam* profectus eſſet: Quandoquidem Locus alter tam prope *Londinum* eſſet, & quaſi ſub oculis *Regis*; Alter autem locus, Nationis eſſet, populo *Angliæ* tam inviſæ, ut quamvis eum ſumma Benevolentia complexi fuiſſent *Angli*, nunquam tamen ei ita comitato adhærere vellent: Verum ſi Fortuna in tantum arriſiſſet, ut in principio motus *Cornubienſis* adeſſe ei contigiſſet, ante hoc tempus, eum *Weſtmonaſterij* coronatum iri. *Reges* enim iſtos, (ut ipſe jam ſatis expertus eſſet) *Principes* calamitoſos, pro Calceamentis vendere, nihil penſi habere; Ejus vero Rationes poſtulare, ut ſe totum Populo committeret; Itaque ei Conſilium dederunt, ut, cum qua poterat feſtinatione, in *Cornubiam* trajiceret. Quod & fecit, ſecum ducens quatuor Naviculas, quæ circiter centum & viginti Milites vehebant. *Menſe Septembri* appulit ad Oram *Whitſandi*: & continuo *Bodminum*, oppidū *Fabri Ferrarij*, de quo ante diximus, profectus eſt: quo ad eum confluxerunt circiter tria Millia Agreſtium. Illic novum *Edictum* promulgavit, Populum bellis promiſſis demulcēs; & Favorem eorū Invectivis in *Regem*, & Regimen ſuum, prenſans. Et ut fit in Fumo, qui cum in altiſſimum pervenit, ſe perdit, magnifice admodum de Seipſo loquebatur. Conſiliarii ejus, ante omnia, eū moverunt, ut in poteſtatem ſuam redigeret Oppidum aliquod opulentum & munitum; Quo & Milites ſuos Dulcedine prædæ devinciret, & Homines perditos, & ſine Lare, undiquaque, ſimili ſpe lucri, alliceret; Et rurſus, ut Copiis ſuis, Oppidum illud præſidio & receptui eſſet, ſi forte in Acie aliquid adverſi cōtigiſſet. Itaq; animos ſumentes proceſſerunt, & *Exoniam* obſidione cinxerunt; Urbem, in illis partibus, tam Munitionibus, quam Opulentia, florentiſſimam.

Circa *Exoniam* caſtrametati, vi primo abſtinuerunt, ſed aſſiduis Clamoribus & vociferationibus inſtabant, ut Oppidanos terrerent. Præterea Populum, ſub Muris ſtantes ſæpe interpellabant, ut ſe illis adjungerent; Dicentes, *Regem* RICHARDUM illud Oppidum *Londini* æmulum effecturum, ſi primum in ſuas partes deſcendiſſent. Sed pro ſua Inſulſitate, viros nullos delectos, ad eos miſerunt, qui animos eorum tentarēt & cum iis tractarent. Cives *Exonienſes*, ex ſua parte Subditos ſe fidos & fortes præſtiterunt. Neque inter eos erat Tumultus aut Diſſenſio ulla; ſed unanimi Conſenſu, ſe ad Defenſionem Oppidi compararunt. Nam viderunt, Rebelles adhuc non tantis viribus pollere, ut ab iis metuere deberent; Ac rurſus ſperabant, antequam numerus Rebellium augeri poſſit, ſibi à *Rege* Auxilia ſubmiſſa fore. Atque utcunque eventus foret, Extremum malorum putabant, ſe illi famelicæ & inconditæ turbæ permittere. Quare cum res Oppidi bene ordinaſſent, nihilominus, Nuncios diverſos de Muris, per Funiculos, clam demiſerūt, (ut ſi unus interciperetur, alius evaderet,) qui *Regem*, de ſtatu Urbis, certiorem facerent, ejuſq; Auxilia implorarent. Similiter & *Perkinus* metuebat ſibi ab auxiliis à *Rege* celeriter mittendis; Ideoque conſtituit ultimas ſuas vires experiri, ad Oppidum expugnādum. Quamobrem admotis ſcalis ad Muros, in diverſis locis, ſimul Inſultum fecit in unam ex Portis. Cum autem nec Tormenta, nec Machinæ ei ſuppeterent; Et comperiens ſe Arietatione Truncorum Ligneorum parum proficere; Cumq; etiam per Claves aut Roſtra ferrea, ac per alia ſimilia Inſtrumenta, quæ præſto erāt, nihil ei reliquum fuiſſet, niſi ut ex Portis unam incenderet; Illam rem adortus eſt, ut Portam incenderet. At Cives periculum prævidentes, priuſquam Porta integra flamma corripi & conſumi poſſet, Portam ipſam ex interiore parte, & ſpacii nonnihil adjacentis, faſcibus ligneis, obſtruxerunt: Quos ſimiliter incenderunt, eo pacto, Ignem Igne propulſantes. Atque Interea, propere Aggeres Terræ congeſſerunt, cum foſſis profundis, ut loco Muri & Portæ eſſent. Quantum vero ad Aggreſſiones per ſcalas, eæ tam perperam Rebellibus ceſſerunt, ut non ſine Jactura Hominum Ducentorum, à Mæniis pulſi eſſent.

Rex, cum de Obſidione *Exoniæ*, per *Perkinum*, nuncium accepiſſet, luſu rem excepit, ajens ad eos, qui circa eum erant; *Regem Nebulonum in Angliam Occidentalem appuliſſe; Seque jam tandem in ſpe eſſe, honore Conſpectus ejus fruendi, quod hactenus facere nequiverat.* Atque re vera præſentibus Aulicis facile conſtabat, *Regem* magnopere lætari, ob nuncium, de *Perkini* in *Anglicum* ſolum adventu, ubi nulla ei ſpes erat per terram elabendi: Sperans jam, ſe liberatum in poſterum iri, ſecretis illis Convulſionibus, quæ diu Cor ejus obſederant, & interdum Somnos ſuos, in medio Fœlicitatis, abruperant. Itaq;, quo omnium Animos & Studia accenderet, cunctis quibus poterat modis, palam fecit, eos, qui nunc alacriter ei adeſſent, ut Finem his perturbationibus imponerent, non minus ei gratos & acceptos futuros, quā ii, qui Hora Diei undecima acceſſerant, qui tamē integræ Diei Mercedem acceperunt. Itaque nunc, veluti ſub finem Ludi, complures ſimul in Scena aſtantes, ſpectare erat. *Camerarium* ſuum, & *Baronem Brookum*, & *Ricium Thomaſium* Equitem Auratum, cum expeditis Militibus, *Exoniam* miſit, ad Oppidum Obſidione liberandum; Et una ad Famam ſpargendam, de celeri ſuo Adventu, cum *Copiis Regiis*, *Comes Devoniæ* & Filius ſuus, cum *Carois*, & *Fulfordiis*, & aliis ejuſdem Provinciæ Viris eminentibus, (non accerſiti, ſed audientes *Regem* huic Expeditioni tāto Animi impetu incumbere,) cum Turmis & Cohortibus, quas conſcripſerant, feſtinabant, ut primi Urbi *Exoniæ* auxiliarentur, & *Regis* ipſius Copias præverterent: *Dux* etiam *Buckinghamiæ*, cum multis

multis Viris fortibus,& primariis, Arma ſumpſerat; Neque ipſe adventum *Regis*, aut *Camerarij* profectionem opperiens, ſed Corpus quoddam Copiarum,ex ſeſe conficiens, quo meritum ſuum extolleret; *Regi* ſignificans, ſe paratum atq; in Armis eſſe,& ejus Mandata expectare.Ita ut,juxta Adagium; *In Deſcenſu omnes Sancti manum admoverent.*

Perkinus hos Armorum Sonitus & Tonitrua audiens, & tantas undiquaque Copias illi minari, obſidionem ſuam ſolvit, & *Tauntoniam* profectus eſt;Jam tum incipiens alterum oculum,inſtar ſtrabonum, in Coronam, alterum in Aſylum flectere: Etſi *Cornubienſes*, inſtar Metallorum ſæpe ignitorum & viciſſim extinctorum,facti eſſent obſtinati; Et potius frangi,quam flecti ſuſtinerent, Jurantes & voventes, ſe nunquam eum, uſque ad ultimam Sanguinis guttam,deſerturos.Copias habebat circa ſe, cum ab *Exonia* diſcederet, fere ſeptem millium Hominum:Multi enim ad eum,poſtquam ad *Exoniæ* oppugnationem ſe comparaſſet, confluxerant, tum propter tanti incœpti famam, tum etiam ut ex ſpoliis participarent. Etſi ſub Obſidionis ſolutione, nonnulli dilapſi eſſent. Cum autem ad *Tauntoniam* appropinquaſſet,Metum egregie diſſimulavit, atq; diem integrum abſumpſit, in præparandis iis, quæ ad prælium neceſſaria futura eſſent. Verum circa mediam noctem, cum ſexaginta Equitibus aufugit, ad *Bevvlejum*, in *Nova Forreſta*,ubi ipſe cum nonnullis ex Comitibus ſuis, nomina dederũt in Aſylum; *Cornubienſes* autem ſuos, in quamcunq; Fortunæ Aleam,expoſuit. Hoc tamen modo,eos à votis ſuis ſolutis reddidit, & ſolita ſua ſcilicet Miſericordia *Regali* uſus eſt; *Vt neutiquam præſens eſſe vellet, cum Sanguis Subditorum ſuorum effunderetur.*

Rex, audita *Perkini* fuga, confeſtim Equites quingentos expeditos miſit,qui eum comprehenderent,antequam vel mare repeteret,vel ad Inſulã illam exiguam, (*Aſylum* ſcilicet) appelleret. Sed quatenus,ad poſterius ex his,tarde venerunt.Itaq;, quod potuerunt,fecerũt: Hoc eſt, *Aſylum* magno præſidio,& vigilia diligentiſſima,cinxerunt,donec *Regis* de ea mandata accepiſſent. Quantum vero ad Rebelles cæteros,illi (jam à Duce ſuo deſtituti) ſe *Regis* Clementiæ univerſos ſubmiſerunt. *Rex* autem,qui (Medicorum more) Phlebotomia uti ſolebat,potius ad vitam conſervandam, quam eripiendam; Neque unquam ſanguinarius erat,cum eſſet ſecurus; poſtquam jam periculum tranſiiſſe cerneret,omnibus tandem ignovit; præter paucos ex profligatiſſimis, quos ſupplicio deſtinavit, ut Clementia ejus erga reliquos magis eluceſceret. Miſſi ſunt etiam, quanta fieri poterat celeritate, nonnulli Equites ad *Montem Sancti Michaëlis* in *Cornubia*, ubi *Perkini* Uxor, Domina *Catharina Gordona* à Marito ſuo relicta erat,quem in utraque Fortuna unice ſemper dilexit: virtute Nuptiali alias ſuas virtutes cumulans. *Rex* autem tanto diligentius ad eam mittere feſtinavit, neſciens utrum gravida ex *Perkino* forte eſſet,unde Turbæ iſtæ,in Perſona *Perkini* deſituræ non videbantur. Cum illa ad *Regem* perducta eſſet, traditum eſt, eum illam,non ſolum miſericorditer, ſed etiam cum nõnullo Amoris affectu,excepiſſe: Miſericordia Formæ ejus,qua erat,ſingulari,decus addente. Itaque ſolatus eam,(ut ſimul & Aſpectui ſuo, & Famæ inſerviret,) ad *Reginam*,illam miſit,ut cum ea maneret; Honorificos ei Reditus aſſignans, quibus Dignitatem ſuam ſuſtentaret: Quos etiam retinuit, tam durante vita Regis, quam multos annos poſt.Nomen certe *Roſa Alba*, (quod falſo Mariti ſui Titulo applicatum erat) veræ ſuæ Pulchritudini remanſit.

Rex profectionem ſuam nihilominus continuavit, & magno cum Jubilo & Lætitia *Exoniam* ingreſſus eſt:Ibi Civibus ingentes gratias egit, eoſq; miris Laudibus cumulavit. Quinetiam,Gladium ipſum, quo accinctus erat,à latere ſuo ſolvit, & *Majori* Civitatis dedit;ſtatuens, ut ſemper poſtea, coram *Majore* geſtaretur. Ibi quoque è *Cornubienſibus* præcipuos aliquot,ſupplicio affici juſſit,uti Piacula quædam; quæ Cives pro formidinibus & moleſtiis ipſorum placarent. Apud *Exoniam*, *Rex* cum Concilio ſuo deliberavit, utrum *Perkino*, ſi ſpõte ex *Aſylo* exiret, ſeq; *Regiæ* clementiæ ſubmitteret, de vita ſua ſecurum reddere oporteret. Conſiliarii autẽ inter ſe opinionibus diſcrepabant. Alii *Regi* conſilium dederunt, ut vi eum ex *Aſylo* extraheret,& morte mulctaret,utpote in cauſa Neceſſitatis; Quæ ipſo facto cum Locis & Rebus Sacratis diſpenſat. Qua in re, minime dubitabant, quin *Rex Papam* facilem reperturus eſſet, in facti ſui Rati-habitione: Aut per viam Declarationis, aut ſaltem per viam Indulgentiæ. Alii autem opinabantur, poſtquam jam *Rex* in portu navigaret, & pericula omnia prætervolaſſent, non opus eſſe *Regi*,novo Scandalo, aut Invidia. Tertium Genus erat eorum,qui *Regem* diſerte præmonebant,eum neque de Impoſturæ Certitudine mundo ſatisfacere poſſe, neque Conjurationis Latebras & Anfractus penitus excutere, niſi *Perkinum*, promiſſis vitæ & veniæ, & aliis modis ſuavibus, in manus ſuas pertraxiſſet. At nemo ex Conſiliariis erat, qui non in præfatione ſua, *Regis* Fortunæ magnopere indolere viſus eſt, una cum Indignatione quadam: Quod *Rex* tantus, & tam inſigni prudentia & virtute præditus, tam diu,& tam crebro, Idolis ejuſmodi vexatus fuiſſet. Verum *Rex* intulit, *Dei Omnipotentis* proprium eſſe, ut *Idolis* vexaretur; Ideoque illud, nullum ex Amicis ſuis male habere debere.Quodque ipſe pro ſua parte,ea ſemper deſpexiſſet; Se tamen multo dolore affectum fuiſſe, quod populo ſuo tantas Calamitates inflixiſſent. Verum, in fine Deliberationis, tertiæ opinioni *Rex* ſe adjecit; Ideoque quoſdam miſit,qui cum *Perkino* tractarent. Qui ſe Captivum videns,& ab omni ſpe deſtitutum, jam Principes & Populos, ſummos & infimos,expertus, quos Infidos, Meticuloſos, aut Infelices, deprehenderat, lætanter Conditionem accepit. *Rex* etiam, dum *Exoniæ* moratus eſt, Commiſſarios deputavit, *Baronem Darcium*,& alios,qui omnes,qui *Perkino*,aut *Cornubienſibus*, ſive in prælio, ſive in fuga adhæſerant, pecuniis mulctarent.

Commiſſarii autem iſti, tanto cum Rigore & Severitate proceſſerunt, ut Clementiam *Regis* in parcendo ſanguini multum obſcurarẽt,quod Theſauri Sanguinem tam duriter emunxiſſent. *Perkinus* ad Aulam *Regis* adductus eſt, ad Conſpectum ejus minime; Etſi *Rex* (quo curioſitati ſuæ ſatisfaceret,) ſpectaverit eum interdum in Tranſitu.Specie tenus jam liber *Perkinus* erat, ſed ſecreto magna diligentia & cura cuſtoditus; Et in Comitatu *Regis Londinum*

num proficiſci juſſus eſt. Verum ſub primum hunc *Perkini* in Scenam conſcenſum, in perſona ſua nova, Sycophantæ ſcilicet & præſtigiatoris, depoſita perſona ſua priore, quæ erat Principis, facile quivis exiſtimare poterit, quantæ Irriſioni & Ludibrio expoſitus fuerit, non ſolum Aulicorum, verum etiam vulgi, qui circa eum ubique convolabant; Adeo ut quis conjicere poſſet, ulula ubi eſſet, ex congregatione Avium: Aliis irridentibus, mirantibus aliis, aliis execrantibus, aliis Os ejus & Geſtus curioſe intuentibus, ut materiam Sermonum captarent: In tantum, ut falſus ille Honor, quo tamdiu gaviſus eſſet, abunde repenſus fuerit, Contemptu & Contumelia. Quam primum *Rex Londinum* venit, etiam horum Ludorum Floraliũ, Civibꝰ ſpectaculum, & ſolatium exhibuit. Etenim *Perkinus* Equo inſidens, lentis paſſibus, (ſed abſq; habitu aliquo ignominioſo,) perductus eſt, per plateas de *Cheapſide*, & *Cornhill*, ad *Turrim Londinenſem*; atque exinde revectus eſt ad *Weſtmonaſterium*, cum Choro mille Maledictionum & Contumeliarum. Verum, ad ſpectaculi ornatum majorem ſecutus eſt, parvo à *Perkino* Intervallo, unus ex intimis ejus Conſiliariis: Qui *Faber Ferrarius Regi* fuerat. Iſte Erro, cum *Perkinus* profugiſſet ad Aſylum, optavit potius Habitum Sacratum ſumere, quam loco Sacrato ſe munire; Atque veſtitum *Eremitæ* induit, & illo Habitu per Regiones obambulabat, donec detectus & comprehenſus eſſet. At preſtigiator iſte, manibus pedibuſq; ſuper Equum vinctus fuit, neque cum *Perkino* rediit, ſed paucis poſt diebus morte mulctatus eſt. Paulo poſt, cum *Perkinus* ſe, quis eſſet, melius cognoviſſet, ſtricte examinatus eſt, & capta ejus Confeſſione, factum eſt Breve vel Extractum earum rerum, quas divulgari cõſentaneum foret: Quod typis commiſſum, & publicatum eſt. Quia in re, *Rex* Famæ ſuæ minus conſuluit. Quemadmodum enim Narrationẽ continebat laborioſam, Particularium de *Perkini* Patre & Matre, & Avo, & Avia, & Avunculis, & Cognatis, per Nomina, & Cognomina ſua, & in quibus Locis ſurſum deorſum erraverat: Ita parum, aut nihil proferebat, de Conſiliis ejus, aut de iis, cum quibus Conſilia communicaſſet; Neque ipſa *Duciſſa Burgundiæ*, (quam omnes noverint inſtar Animæ fuiſſe univerſi Negotii,) vel nominata eſt, aut deſcripta, ſed prorſus ſilentio prætermiſſa. Ita ut Homines, quod expectabant, non reperientes, multa deſiderarent, & majore in dubio eſſent, quam prius. Verum *Regi* magis placebat, vulgo non ſatisfacere, quam Grandium animos irritare. Neque etiam eo tempore, conjicere erat, ex novis aliquibus Examinationibus, aut Incarcerationibus, aliquem alium præter eos, qui jam pridem innotuerant, detectum aut accuſatum fuiſſe; Etſi *Regis* Animus abditus hoc ipſum in dubio diu reliquiſſet.

Circa hoc tempus, noctu, magnum coortum eſt Incendium, apud *Regis Palatium* de *Shine*, prope Cameras *Regis* ipſius: Quo incendio magna pars Ædium conflagravit, nec non multa lauta ſupellex abſumpta eſt: Id quod *Regi* occaſionem dedit, uſq; à ſolo ædificandi nobilem iſtam ſtructuram *Richmondiæ*, quæ hodie cernitur.

Etiam paulo ante hoc tempus, evenit Accidens quoddam memorabile: Fuit quidam *Sebaſtianus Gabatus*, patria *Venetus*, qui *Briſtojæ* habitabat: Vir Coſmographiæ, & Navigationis peritus. Iſte vir, Succeſſum videns, & fortaſſe Fortunæ *Chriſtophori Columbi* æmulatus, in illa Fortunata Expeditione verſus *Zephyro-Auſtrum*, ante ſex Annos, facta, cogitavit ſecum, etiam novas terras detegi poſſe, verſus *Zephyro-Boream*. Atque ſane probabile eſt, ejus opinionem magis firmis & prægnantibus conjecturis fultam fuiſſe, quam fuerat ea *Columbi*. Cũ enim duæ illæ magnæ inſulæ, veteris & novi Orbis, ſint verſus Septentriones, ipſa Fabrica, latæ & exporrectæ, verſus *Auſtrum* autem, acuminatæ; veriſimile eſt, illic primum innotuiſſe Terras novas, ubi minore Intervallo à veteribus disjunctæ eſſent. Quin & memoria extabat aliquarum Terrarum ad *Zephyro-Boream* ante diſcoopertarum, & pro Inſulis habitarum, quæ tamen revera eſſent pars Cõtinentis *Americæ Borealis*. Fieri autem poſſit, ut aliqua Notitia de hac re ad *Columbum* poſtea perveniẽs, & ab eo ſuppreſſa, (cupido fortaſſe, ut in hujuſmodi Incœpto primus videretur) ei pro firmiore Argumento fuerit, ad credendum, univerſum illud ſpatium ad Occidentem *Europæ* & *Aſiæ*, pelagus perpetuum non fuiſſe, quam aut *Senecæ* Prophetia, aut *Platonis* Antiquitates, aut currentium Maris & Ventorum à Terra ſpirantium Natura, & ſimilia; quæ, ut fama ſpargebatur, eum maxime moverunt. Etſi non ſim neſcius, imputatum fuiſſe illud *Columbi* Incœptum fortuitæ, & tempeſtate actæ Navigationi, (paulo ante) gubernatoris cujuſdam *Hiſpani*, qui in Ædibus *Columbi* mortuus dicebatur. *Gabatus* autem iſte, *Regi* fidem faciens, ſe *Inſulam* quandam Mercibus pretioſis abundantem, reperturum, adduxit *Regem* ut Navem apud *Briſtojam*, Commeatu & Nautis, inſtrueret, pro ea *Inſula* detegenda. Quam Navem Regiam comitatæ ſunt tres Naviculæ, à Mercatoribus *Londinenſibus* miſſæ, mercibus quibuſdam vilibus & levibus oneratæ, quæ eſſent Commercio cum *Barbaris* exercendo idoneæ: Navigavit autem *Gabatus*, (ut ipſe poſt Reditum ſuum referebat, adducens etiam Navigationis ſuæ univerſæ chartam,) longe admodum verſus Occidentem, cum quarta parte Septentrionalis plagæ, juxta Boreale latus, *Terræ* de *Labrador*, uſque dum ad latitudinem perveniſſet Sexaginta ſeptem Graduum cum dimidio, Mare continuo reperiens apertum, & perviũ. Certum eſt etiam *Regis* fortunæ, oblationem porrectã imperii illius ampliſſimi *Indiæ Occidentalis*. Neque renuit ipſe *Rex*, ſed mora fortuita, res diſturbata eſt. Etenim *Chriſtophorus Columbus*, à *Rege Portugalliæ* repulſam ferens, (qui & *Occidentales* & *Orientales Indias* ſimul complecti conſultum nõ putabat.) *Bartholomæum Columbum*, Fratrem ſuũ, ad HENRICUM *Regem*, Nuncium miſit, ut cum eo de ſuo Incœpto negotiaretur. Contigit autem, ut *Bartholomæus* à Piratis, in mari, captus fuiſſet: quo fortuito Impedimento detentus, non niſi diu poſt ad *Regem* pervenit: Tam diu, ut priuſquam cum *Rege* HENRICO trãſegiſſet, Expeditio illa à Fratre ſuo *Chriſtophoro* ſuſcepta eſſet: Quo pacto, providentia divina, *Indiæ Occidentales*, Coronæ *Caſtiliæ*, ut tunc, reſervatæ fuerunt. Attamen hæc *Regem* acuerũt, ut non ſolum *Gabati* Expeditionem promoveret, verum etiam poſtea decimo ſexto Anno Regni ſui, atque iterum decimo octavo, nova Diplomata cõcederet, ad Terras adhuc incognitas detegendas, & occupandas.

Hoc etiam Anno, decimo quarto ſcilicet *Regis*, (admirabili *Dei* providentia qui *Res* ad Beneplacitum ſuam flectit, & in minimis maxima ſuſpendit,) occurrit Accidens quoddam leve, ac etiã perverſum, quod magnos & fœlices effectꝰ poſt ſe traxit. Durantibus cum *Scotia* Induciis, quidam Juvenes Nobiles ex *Scotia*, ad Oppidum *Norhami* venerunt; ibiq;, cum quibuſdam ex Familiaribus ſuis *Anglis*, ſe exhilararunt. Cumq; in Otio eſſent, interdum ex Oppido deambularunt, & *Caſtellum* curioſe ſpectarũt. Quidam autem ex Præſidiariis *Caſtelli*, cum hoc bis aut ter animadvertiſſent, cumq; animos adhuc exulceratos gererent, ex Hoſtilitate, quæ paulo ante interceſſerat, eos pro Exploratoribus, aut habebant, aut calumniabantur. Unde Jurgia inter eos orta ſunt, Et à Jurgiis manus conſerebant: Adeo ut complures ex utraq; parte vulnerati eſſent: *Scotis* uti veriſimile erat, cum in Oppido eſſent peregrini, duriores partes ſuſtinentibus. Quinetiam nonnulli ex iis interfecti ſunt reliquis, citato gradu, in *Scotiam* redeuntibus. Hæc res, poſtquam inter Cuſtodes Limitaneos, ex utraque parte tractata eſt, nec finis Controverſiæ impoſitus, *Rex Scotiæ* in ſuam Contumeliam factam eſſe interpretatus eſt, & Fecialem ad *Regem* HENRICUM miſit, qui hujꝰ Injuriæ reparationem poſtularet, cum proteſtatione, eum alias Bellum denunciaturum. *Rex* autem (qui Fortunæ Aleam ſæpius expertus erat, & ad pacem inclinabat) reſpondit; Quod hactenus factum eſſet, prorſus contra voluntatem ſuam, & ſine conſenſu aut notitia, contigiſſe: Verum ſi Præſidiarii in culpa fuiſſent, ſe in eos ſevere animadverſurum, atque Inducias in omnibus conſervaturum. Verum hoc Reſponſum *Regi Scotiæ* Dilatio quædam viſa eſt, ut Querela, interpoſito ſpatio elangueſceret: Itaque eum magis irritavit, quam placavit. At *Epiſcopus Foxus* à *Rege* audiens, quod *Rex Scotiæ* adhuc exæſtuaret, & impatiens eſſet, turbatus, Occaſionem Rupturæ Induciarum, à ſuis Hominibus ortam eſſe, quamplures humiles & deprecatorias Literas ad *Regem Scotiæ* miſit, quibus eum placaret; Unde *Rex Iacobus*, *Epiſcopi* mollibus & blandis Literis delinitus, ad eum reſcripſit, ſe, licet haud parum Literis ſuis tribuerit, tamen plenam Satisfactionem non recipere poſſe, niſi cum eo colloqueretur; Tam circa præſentis Controverſiæ Compoſitionem, quam circa Res alias, quæ ad bonum utriuſque *Regni* ſpectarent. *Epiſcopus* Mandata à *Rege* accipiẽs, in *Scotiam* profectus eſt. Convenerunt apud *Melroſſe*, *Abbatiam Ciſterciorum*, ubi *Rex* tum morabatur. *Rex* primo, diſertis verbis *Epiſcopo* ſignificavit, quam inique tulerat inſolentem illam Rupturam Induciarum, ab Hominibus ejus, apud Caſtrum de *Norhamo* factam. Quibus *Foxus* reſpondit tam humiliter, & tam blande, ut inſtar olei eſſet vulneri infuſi, unde ſanari cœpit. Atque hoc factum eſt, *Rege* & *Concilio* ſuo præſentibus. Poſtea, *Rex* cum *Epiſcopo* collocutus eſt ſolus; Atq; intima animi ſui exprompſit, dicendo; Temporarias iſtas Inducias & Paces, cito concluſas, cito etiam ruptas eſſe ſolere; Se autem arctiorem cum *Rege Angliæ* Amicitiam cupere: Ideoq; ſi *Rex* HENRICUS, Primo-genitam Filiam, Dominam *Margaretam*, in Matrimonium ei dare vellet, ita demum Nodum fore indiſſolubilem. Se ſatis noſſe, quantum *Epiſcopus* Auctoritate & gratia, apud *Regem* ſuum merito poſſit. Itaque ſi ipſe huic rei ſtudioſè incumbere vellet, ſe minime dubitare, quin pro voto ſuo ſucceſſura eſſet. *Epiſcopus* ſobrie reſpondit; Quod ſe potius fœlicem, quam dignum reputaret, qui in tali Negotio Miniſter eſſet: Operam vero ſuam libentiſſime collaturum. *Epiſcopus* igitur ad *Regem* HENRICUM reverſus, quæque acta eſſent referens, *Regemq;* propenſum, & fere cupidum inveniens, *Regi* Conſilium dedit; Ut primum pacem ſtabiliret; deinde Tractatum Matrimonii gradatim cõſummaret. Pax itaque facile concluſa, quæ paulo ante *Natalem Domini* promulgata eſt, decimo quarto *Regis* Anno, duratura in vitam amborum *Regum* ſimul, aut eorum Superſtitis, & Annum unum deinceps. In hac Pace, continebatur Articulus, Ut nullus *Anglus Scotiam*, aut *Scotus Angliam* ingrederetur, niſi cum Literis Commendatoriis ſui *Regis*. Hoc, primo intuitu, videri poſſet eo ſpectare, ut Familiaritas inter Nationes abrumperetur: ſed factum eſt ad Limitaneos coërcendos, qui Diſſidiorum cauſſa eſſe conſueverant.

Hoc etiam Anno, natus eſt *Regi*, Filius Tertius, *Edmundus* nominatus, qui paulo poſt obiit. Circa idem fere tempus, allatus quoque eſt nuncius, de Morte *Caroli*, *Regis Galli*; Cujus nomine celebratæ ſunt Exequiæ ſolennes & Regiæ.

Nec multum Temporis interceſſit, quin *Perkinus* (qui ex Argento vivo compoſitus erat, quod non facile contineri aut incarcerari poteſt,) titubare cœperit. Etenim Cuſtodibus deluſis, ſe in Fugã dedit, & verſus Mare properavit. Verum ſtatim omnes Anguli excuſſi, tamq; ſedula facta eſt Inquiſitio, ut redire compulſus eſſet, & ad *Domũ* de *Bethleem*, dictam *Prioratum* de *Shine*, (quæ *Aſyli* privilegio gaudebat) confugere, Seque *Priori* illius *Monaſterij* in manus tradere. *Prior* iſte pro ſancto admodum viro habitus eſt, quem omnes, eo tempore, multum reverebantur. Ille ad *Regem* acceſſit, & pro vita tantum *Perkini* deprecatus eſt, eum alias *Regis* Arbitrio relinquens. Multi apud *Regem*, ardentius etiam quam antea inſtiterunt, ut *Rex* eum ſine mora ex *Aſylo* abriperet, & ſuſpenderet. Verum *Rex* (qui elati erat Animi: neque odiſſe quendam poterat, quem deſpiceret;) juſſit: *Vt Nebulo ex Aſylo extraheretur, & in cippis poneretur*: Atque ita vitam ejus, *Prioris* precibus largitus, *Perkinum* educi fecit. Et intra duos aut tres dies, ſuper pegma, in *Area Palatij Weſtmonaſterienſis* erectum, compedibus vinctus & cippo clauſus, per integrum diem ſedit. Dieque ſequente ſimiliter, cum eo, ad Crucem de *Cheapſide* actum eſt. Atque in utroque loco Confeſſionem ſuam, (de qua ſupra mentionem fecimus) perlegit: Exinde autem in *Turrim Londinenſem* perductus eſt. Verum (ut paulo ante notavimus) *Rex*, talem Societatem cum Fortuna inierat, ut nemo diſtinguere poſſit, quæ Actiones Fortunæ, quæ autem *Regis* Induſtriæ, deberentur. Creditum enim eſt ubique, *Perkinum* proditum fuiſſe; eumq; non ſine *Regis* notitia elapſum; Qui eum, toto tempore Fugæ ſuæ, veluti injecta chorda, tenuiſſet: *Regemque* hoc feciſſe, ut cauſſam haberet eum Morte mulctandi, & Finem illis rebus imponendi. Verum hoc minus probabile eſt; Quandoquidem iidem Miniſtri, qui eum in Fuga ſua obſervabant, etiam ab *Aſylo* intercludere potuiſſent.

Verum fatale erat, ut Hedera iſta ſerpens *Plan-*

tageniſta,

tageniſta, veram *Plantageniſtæ* Arborem, necaret. *Perkinus* enim, haud diu poſt, ſe in Gratiam & Favorem Cuſtodum ſuorum, Servorum *Iohannis Digbeij Equitis Aurati*, Præfecti Turris, numero quatuor, (*Strangvvaij*, *Blevvetti*, *Aſtvvoodi* & *Rogeri Longi*,) inſinuaverat. Atque Nebulones iſtos, promiſſorum Montibus corrumpere anniſus eſt, ut Carcere ſe eximeret. Sed ſatis gnarus, Fortunam ſuam tam contemptibilem redditam, ut nullius ſpes paſcere poſſit; (Spe autem perficienda res erat; Nam præmia deerant;) apud ſe vaſtum & tragicum Facinus machinatus eſt: Illud fuit, ut in ſocietatem Conſiliorum ſuorum, *Edvvardum Plantageniſtam*, *Comitem Warvvici*, tum in Turre detentum, pertraheret; Quem, tædium diuturnæ Incarcerationis, & recurrentes ſubinde Metus, ita emolliverant, ut ad quamlibet Impreſſionem, de libertate ſua recuperanda, recipiendam, aptus eſſet. Hunc Principem Juvenem, arbitrabatur *Perkinus*, ſervos illos, quos ſupra memoravimus, officioſe reverituros, licet ipſe iis deſpicatui eſſet. Itaque poſtquam per nuncium unum aut alterum, per aliquos ex illis ſervis miſſum; *Comitis* conſenſum deguſtaſſet; conſtitutum inter eos fuit, ut quatuor hi, Dominum ſuum, *Præfectum Turris*, Noctu, ſecreto obtruncarent; & pecunias & Bona ejuſdem Præfecti, quæ commode exportari poſſent, eriperent; Clavesque *Turris* caperent, & *Perkinum* cum *Comite* ſtatim emitterent. Verum, hæc Conjuratio detecta eſt, priuſquam perpetrari poſſit. Atque in hac quoque re, *Regis* præalta prudentia eum gravi Invidia onerabat; *Perkinum* ei tantum inſtar eſcæ fuiſſe, ad *Comitem* captandum. Atque eodem Temporis momento, dum Cōjuratio iſta iniretur, (quaſi etiā illud ipſum *Regis* Induſtria effectum eſſet,) in Fatis erat, ut adulterinꝰ quidam *Comes Warvvici* prodiret, *Calcearij Filius* cui nomen erat *Radulphus Wilfordus*; Adoleſcens autem edoctus & inſtructus erat à *Fratre* quodam *Auguſtiniano*, *Patricio* dicto. Uterque horum à partibus *Suffolciæ* in *Cantium* pervenerunt; ubi non ſolum clam, & per Suſurros, Rumores ſpargebāt, *Wilfordum* iſtum verum *Comitem VVarvvici* eſſe; Verum etiam *Frater* ille Populum ad credendum propenſiorem expertus impudentiſſime Conciones de ea re ad Populum habuit, eoſq; ut in Auxilium ſuum properarent, hortatꝰ eſt; unde uterq; comprehenſus eſt, & ſuppoſititius *Comes* morte affectus, *Frater* autem perpetuo carceri damnatus. Hoc vero opportune admodum accidit, ad repræſentandum periculum, quod *Regi* à *Comite VVarvvici* imminebat, & ad velandam *Regis* Severitatem, quæ ſecuta eſt: Eaq; ipſa Opportunitas, accedente veſania *Fratris*, qui tantam proditionem, antequam ullas nacta eſſet vires, publicare eſſet auſus; Quin & ejuſdem *Fratris* vitæ Cōdonatio, (cujus tamen revera, nihil aliud in cauſſa fuit, quā Ordinis ſui Privilegiū;) Deniq; Miſericordia vulgi, (quæ ſi Gurgite rapido fluat, ſemper cœnum Invidiæ & Scandali excitat,) effecerunt, ut ubiq; potius Sermone hominum jactatum, quam plane creditum eſſet, omnia Artificio *Regis* inſtructa fuiſſe. Sed utcunque hoc fuerit, *Perkinus* (qui jam tertio contra Gratiam peccarat) tandem in Judicium adductus eſt, apud *VVeſtmonaſterium*, & coram *Commiſſariis* de *Audiendo & Terminando*, impetitus, de diverſis Proditionibus commiſſis & perpetratis, poſt ejus in *Angliam* Adventum, (ita enim Judices conſuluerunt, quoniam extraneus eſſet,) denique condemnatus eſt, & intra paucos dies, apud *Tiburne*, capitali Supplicio affectus. Ubi rurſus Confeſſionem illam ſuam perlegit, & veram eſſe, jam ſub ipſam Mortem, agnovit. Atque is exitus fuit Baſiliſci hujus, qui potis erat eos necare qui eum primi non aſpexiſſent. Fabula erat certe ex hujꝰ generis Fabulis, quæ memorantur, longiſſima; Et alium fortaſſe finem ſortita eſſet, niſi res incidiſſet, in *Regem* prudentem, animoſum, & fortunatum.

Quantum vero ad tres *Perkini* Conſiliarios, ii ſe *Aſylarios* regiſtrari fecerunt, cum *Perkinus* id ipſum feciſſet. Verum, ſive quod iis ignotum eſſet, ſive quod intra privilegium ſe continuiſſent, in Judicium minime adducti ſunt. Una cum *Perkino* ſuſpenſi ſunt, *Major Civitatis* de *Corke*, in *Hibernia*, & Filius ejus; Qui proditionum *Perkini*, inter præcipuos Fautores fuerant. Paulo poſt ſimiliter Morti adjudicati ſunt octo alii, propter Conjurationem factam in *Turre*; Quorum quatuor *Præfecti Turris* Servi erant. Et ſtatim poſt, in Judicium adductus, coram *Comite Oxoniæ* (*Seneſchallo Magno Angliæ* ea vice facto,) infelix ille Princeps *Comes VVarvvici*, non propter Conatum è *Turre* evadendi, (hoc enim peractum non eſt; Atq; etiam, cum Incarceratio propter proditionē minime fuiſſet, Evaſio pro Proditionis crimine, lege haberi non debuit;) Sed propter Cōjurationem cum *Perkino* initam, Seditiones in *Regno* excitandi, & *Regem* deſtruendi. *Comes* autem *VVarvvici* Accuſationem Confeſſione ſua firmavit, & paulo poſt, apud *Collem Turris*, decapitatus eſt.

Sic etiam finivit, non ſolum Nobilis iſtius, & vere commiſerabilis Perſonæ, *Comitis VVarvvici*, Primo-geniti *Ducis Clarentiæ*, Tragœdia; verum etiam Stirps & Linea maſcula *Plantageniſtarum*, quæ tanto cum ſplendore & gloria floruerat, uſq; à temporibus Celeberrimæ memoriæ *Regis* HENRICI *ſecundi Regis Angliæ*. Fuerat autem hæc Stirps, ſæpe ſanguine proprio intincta. Manet autem adhuc Progenies illa, ſed in alias Familias, tam Imperiales, quam Nobiles, tranſplantata. Verum nec Criminis Reatus, nec Rationes Status, Invidiam extinguere poterant, quæ *Regi*, ob hanc Executionem incumbebant. Itaque conſultum putabat *Rex*, Invidiam iſtam, ex *Anglia* exportare; eamque, in novum ſuum Affinem, *Ferdinandum Regem Hiſpaniarum*, exonerare; *Regibus* enim iſtis duobus, vel ſolo nutu ſe mutuo intelligentibus, res ita ſe habuit, ut literæ ex *Hiſpania* reperirentur, atque oſtenderentur, quibus inter alios Sermones, circa Tractatum Matrimonii, *Ferdinandus* ad *Regem* HENRICUM, diſertis verbis ſcripſerat: ſe ſecuritatem nullam de Liberorum *Regis* in Regnum Succeſſione videre, quamdiu *Comes VVarvvici* in vivis eſſet; Seque Filiam ſuam, in manifeſta pericula & turbas mittere, haud libenter ſuſtenturum. Verum hoc facto, etſi *Rex* aliquatenus Invidiam à ſe ipſo amoliretur; tamen non animadvertit, ſe ſimul Maledictionem quandam, & omen infauſtum, Nuptiis ipſis impingere. Quod quidem eventu ita completum eſt; ut & *Princeps Arthurus* uxore ſua ad breve tempus potiretur: Atque ipſa *Principiſſa Catharina* (Fœmina triſtis & Religioſa,) diu poſt cum *Regis* HENRICI *Octavi*, de ea repudianda, conſilium ei primum nunciatum eſt, diceret; *Se*

quidem culpa vacare : ſed hoc juſto Iudicio Dei factum eſſe , quod nuptiæ ſuæ in ſanguine fundatæ fuiſſent ; Intelligendo Sanguinem *Comitis Warvvici.*

Hoc Anno, *Regis* decimo quinto, magna graſſata eſt peſtis, tam *Londini*, quam in aliis *Regni* partibus. Itaque *Rex*, poſt loca crebro mutata, (ſive ut à Contagione tutior eſſet; ſive ut Occaſionem Colloquii cum *Archi-Duce* præberet : ſive ob utrunque:) *Caletum* cum *Regina* ſua transfretavit. Poſtquam *Rex Caletum* veniſſet, *Archi-Dux* ſtatim ad eum Honorificam Legationem miſit : Tam ut de Adventu *Regis* in eas partes gratularetur, quam ut ſignificaret ſe præſto eſſe, (ſi *Regi* placeret,) præſentia ſua obſequium ei deferre. Sed ſimul Legati *Regi* intimarunt, ut Locum Congreſſus deſignaret, extra aliquod munitum Oppidum, aut Caſtellum; quoniam, hoc *Regi Gallo*, ſimili occaſione, denegaſſet. Quamvis autem (ut ajebat) nõ exiguum diſcrimen inter illos duos *Reges* agnoſceret; tamen ab exemplo ſe metuere, ne forte illud ipſum, à *Rege* quopiam in poſterum, cui minus quam *Regi* HENRICO fideret, poſtularetur. *Rex* Comitatẽ *Archi-Ducis* ſibi gratam eſſe, excuſationem autem probatam eſſe oſtendit; Et locum ad *Ædem Sancti Petri* extra *Caletum*, colloquio deſignavit. Simul etiam *Archi-Ducem* Legatis à ſe miſſis honoravit; Hi fuerunt, *Baro* de *Sancto Ioanne*; & unus ex *Secretariis Regis* : Quos *Archi-Dux* eo honore excepit, ut (ad *Miſſam* celebrandam *Sancti Audomari* profectus :) medius inter *Baronem* de *Sancto Ioanne* à Dextra, & *Secretarium* à Siniſtra, equitaret. Die ad colloquium aſſignato, *Rex* Equo vectus, ad nonnullum ab *Æde Sancti Petri* Intervallum, in occurſum *Archi-Ducis*, perrexit. Cũ appropinquaſſent, *Archi-Dux* propere de Equo deſcendit, & ad Stapedem *Regis* tenendum, ſe obtulit: Id *Rex* nullo modo permittere voluit, ſed cum & ipſe ab *Equo* deſcendiſſet, magnis cum Amoris Indiciis ſe mutuo complexi ſunt; Atque in locum, in Templo ad hoc ornatum, ad longum Tempus collocuti ſunt; Non ſolum tractantes de Fœderum præteritorum Confirmatione, & Cõmerciorum libertate ; Sed etiam de Nuptiis reciprocis, inter HENRICUM *Ducem Eboraci*, Filium *Regis* ſecundo-genitum, & *Archi-Ducis* Filiam; Et rurſus inter *Carolum Archi-Ducis* Filium primo-genitum, & *Mariam* Filiam ſecundo-genitam *Regis*. Verum Gemmulæ iſtæ immaturarum Nuptiarum, nihil aliud erant, quam vota quædam *Principum* Amicorum, & Auræ Benevolẽtiæ, etſi alterum Matrimonium poſtea Tractatu concluſum, ſed minime conſummatum fuerit. Verum toto illo tempore, quo *Principes* iſti, inter ſe cõverſabantur, in *Suburbiis Caleti*, mira fuit inter eos Cordialis & intimi Amoris Demonſtratio: præcipue ex parte *Archi-Ducis*. Qui (præterquam quod eſſet *Princeps* humaniſſimus, & moribus ſuaviſſimis,) conſcius ſibi, quam moroſe & parum amanter *Rex* à Concilio ſuo tractatus fuiſſet, in negotio *Perkini*, omnibus modis contendit, ut priſtinum in *Regis* Benevolentia locum recuperaret. Atq; inſuper Patris & Soceri ſui Monitis, perpetuo obſeſſus erat, qui (propter odium ſuum & ſuſpiciones adverſus *Regem Gallum*,) ſemper *Archi-Ducis* Aures obtuderunt, ut ſuper amicitiam *Regis Angliæ*, veluti Anchoram jaceret: hac data occaſione, eorum monita & præcepta exequi gauderet: *Regem* appellans Patronum ſuum, & Patrem, & Protectorem : (Nam hæc ipſa verba *Rex* Literis ſuis poſtea inſeruit, ad Civitatem *Londini* miſſis: Quibus Humanitatem *Archi-Ducis* prolixe commendavit,) cum aliis verbis Honorificentiſſimis, quæ Amorem ſuum, & obſervantiam erga *Regem*, teſtarentur. Venerunt etiam *Caletum* ad *Regem Præſes Picardiæ*, & *Balivus Amieni*, à *Ludovico Rege Gallo* miſſi: Tam ut honorem ei exhiberent; quam ut certiorem eum facerent, de victoria ſua, & ſubjugatione *Ducatus Mediolanenſis*. *Rex* viſus eſt ſibi complacere in honoribus, qui illi, durante mora ſua *Caleti*, ab Exteris exhibiti erant. Etenim *Caleto* fuſe de iis ſcripſit ad Majorem & Senatum *Londinenſem* : quod (haud dubie) cauſſam multis ſermonibus in urbe præbuit. *Rex* enim, etſi Cives ſibi conciliare non poterat, modis ab *Edvvardo Quarto* uſitatis: tamen Affabilitate, & aliis Favoribus Regiis, eos ſemper devinciebat, ſeq; illis multum dabat.

Hoc etiam Anno mortuus eſt *Ioannes Mortonus*, *Archi-epiſcopus Cantuarienſis*, & *Cardinalis*, ſummusq; etiam *Angliæ Cancellarius*. Vir prudens erat, & eloquens, ſed Ingenio aſpero, & imperioſo; *Regi* acceptiſſimus ; ſed Nobilitati inviſus, Populo itidem odioſus. Neque ex Benevolentia aliqua, nomen ejus omiſſum eſt, in Catalogo Adulatorum *Regis*, quos Edictum *Perkini* perſtrinxit; Sed eum noluerunt reliquis admiſcere, quoniam *Imaginem* & *Superſcriptionem Papæ* in ſe habuit: *Cardinalatus* ſcilicet Honore impreſſam. *Regem* ſibi obſtrinxerat, Conſiliorum Occultatione, & Diligentia: ſed præcipue, quod *Regi*, in Fortuna ſua minore, fidum ſe præbuit: Et ſimul, quod (affectu ſuo ſecreto) inveterata malitia non vacabat, adverſus *Familiam Eboracenſem*, ſub qua Calamitates nonnullas ſubierat. Quinetiam, libenter Invidiam à *Rege* in ſe derivabat, etiam plus quam *Rex* vellet. *Rex* enim, ſubterfugia non quærebat, ſed Invidiæ in os ſe objicere ſolebat, & cupiditates ſuas aperte præferre: Id quod Invidiam contra eum auxit ſane, ſed minus audere effecit. Verum, quatenus ad duras illas *Regis* Exactiones, Tempus poſtea prodidit, *Epiſcopum* iſtum *Regis* Ingenio obſequendo, illi potius temperaviſſe. Sub *Richardo Tertio*, cuſtodiæ commiſſus fuerat, in Domo *Ducis Buckinghamiæ*. Quem ad Defectionem à *Richardo* ſecreto impulit. Sed poſtquam *Dux* Negotio ſe implicaret, *Epiſcopumq;* præcipuum ſibi in Tempeſtate Gubernatorem Navis fore ſperaſſet, *Epiſcopus* in Scapham tranſiliverat, & trans mare profugerat. Verum, utcunque iſte Vir laudandus, aut reprehendendus occurrat, certe feliciſſimam Memoriam meritus eſt: Eo quod principale fuerat Inſtrumentum in Conjunctione duarum Roſarum. Grandævus admodum mortuus eſt : Sed corpore validus, & Animi Facultatibus integris.

Anno ſequente, qui fuit Sextus Decimus *Regis*, Annuſque Domini milleſimus quingenteſimus, Jubilæum *Romæ* celebratum eſt. Verum *Papa Alexander*, quo Impenſis & Periculo longi Itineris, ad *Romam* uſq; parceret, conſultum putavit, Gratias eas Spirituales, per viam permutationis transferre, ad eos, qui certas pecuniæ ſummas ſolviſſent: cum minus grave eſſet, eas in Patria quemque ſua recipere. Quo nomine, in *Angliam* miſſus eſt, *Iaſper Pons Hiſpanus*, *Papæ* Commiſſarius. Meliore

Judicio

Judicio electus, quam fuerant illi, qui nonnullis Annis poſt in *Germaniam*, à *Leone Papa* miſſi ſunt. Etenim negotium, magna cum Prudentia, & ſpecie Sanctitatis, *Pons* iſte geſſit. Ita ut ampliſſimas pecuniarum ſummas, intra hoc *Regnum Angliæ*, in uſum *Papæ* corrogaverit, exiguo aut nullo Scandalo. Opinio prava increbuerat, *Regem* pecuniæ participaſſe. Verum apparet ex Literis *Cardinalis Adriani Regis* Peſionarii, ad *Regem* poſt aliquot Annos miſſis, hoc minus verum fuiſſe. Etenim, *Cardinalis* iſte, à Rege adhibitus, ut *Papæ Iulio* perſuaderet, Bullam Diſpenſationis pro Matrimonio inter HENRICUM *Principem* & Dominam *Catharinã* ineundo, expedire, *Papamq;* in ea concedenda difficiliorem expert⁹, pro principali Argumento, merito *Regis* erga eam Sedem, uſus eſt: Quod pecuniæ illæ, quam *Pons* intra *Angliam* collegit, ne Denariũ quidem tetigerat. Verum, quo clarius eluceſceret, (ad Populu ſatisfaciendum,) pecuniam iſtam ſacram fuiſſe: Idem Nuncius *breve Regi* à *Papa* detulit: Per quod *Rex* excitatus, & ſummonitus fuit, ut in Perſona propria *Bello Sacro* contra *Turcam* intereſſet. Quoniam *Papa* (ex Sollicitudine *Patris Vniverſalis*,) quaſi ſub oculis cernens Succeſſus & Progreſſus magni illius Fidei Hoſtis, multas conſultationes in *Conclavi*, præſentibus *Legatis Principum* Exterorum, circa *Bellum Sacrum*, & generalem *Principum Chriſtianorum* in *Turcam* Expeditionem ſuſcipiendam, habuiſſet. In quibus conſultationibus decretum fuiſſet; ut *Hungari*, *Poloni*, & *Boëmi*, *Thraciam* Bello invaderent: *Galli* & *Hiſpani*, *Graciam*: *Papa* vero (promptus ad ſe immolandum pro cauſſa *Chriſtiana*,) in Perſona ſua, & Comitatu *Regis Angliæ*, *Venetorum*, & aliorum Statuum, qui Mari pollerent, navigaret cum Claſſe potentiſſima, per *Mare Mediterraneum*, uſque ad *Conſtantinopolim*. Quodq;, in hunc finem, *Sanctitas Sua*, Nuncios ad omnes *Principes Chriſtianos* miſiſſet; Tam ut Ceſſatio fieret omnium Diſſidiorum & Querelarum inter ſe, quam ut Apparatus Bellici, & Contributiones pecuniarum, ſine mora fierent, ad ſacrum hoc Incœptum ad exitum perducendum.

Huic *Papali Legationi Rex*, (de Animo & Conſiliis *Papæ* bene informatus) Reſponſum dedit, magis ſolenne, quam ſerium, ſignificans:

Nullum in Terra *Principem* ſeipſo promptiorem, aut obſequentiorem futurum, tam Perſona propria, quam univerſis ſuis Copiis, & Fortunis, ad *Bellum* hoc *Sacrum* ineundum. Verum, tantam eſſe Locorum diſtantiam, ut nullæ maritimæ Copiæ à ſe apparandæ & cogendæ, niſi duplici ſumptu, inſtrui poſſint, & duplici etiam (ad minimum) mora, quam poſſet fieri à *Regibus*, quorum Territoria magis eſſent in propinquo. Præterea, neque ſtructuram navium ſuarum, (cum nullas haberet Triremes,) neque Experientiam *Navarchorum* & *Nautarum* ſuorum, illis Maribus tam apte convenire poſſe, quam Nationum illarum. Itaque conſultius facturam ſuam *Sanctitatem*, ſi ab uno ex *Regibus* illis, qui commodius poſſet, impetraret, ut ſe Mari comitaretur; Quo pacto, omnia, & minore Impendio, & majore celeritate, confici poſſint. Quinetiam, Æmulatio & Diviſio, circa Imperium Exercitus, quæ inter illos duos *Reges*, *Gallum* & *Hiſpanum*, intervenire fortaſſe poſſint, ſi uterque in Bello terreſtri ſuper *Graciam* procederet, prudenter evitaretur. Se vero, pro ſua parte, Auxiliis & pecuniis non defuturum. Nihilominus, ſi uterq; *Rex* hoc facere recuſaret, ſe potius, quam *Sanctitas* ſua ſola navigaret, quam primum poſſet, eidem inſerviturum. Sub Conditione tamen, ut primo diſcordias omnes inter *Principes Chriſtianos* depoſitas, & ſedatas videret; Quemadmodum, ipſe, ex ſua parte, nullis omnino implicatus eſſet: Atque ſimul, Oppida aliqua munita ad Littora *Italiæ*, in manus ſuas traderentur, quæ hominibus ſuis, & præſidio & Receptui eſſe poſſint.

Cum hoc Reſponſo reverſus eſt *Iaſper Pons* neutiquam triſtis. Attamen hæc *Regis* Declaratio (utcunq; ſuperficialis) ei talem, apud Exteros, Exiſtimationem peperit, ut non diu poſt, ab *Equitibus Rhodi* electus eſſet Ordinis illius Protector: Omnibus rebus in multiplicationem honoris cedẽtibus, *Regi* qui tantam obtinuerat Famam, Prudentiæ, & in rebus Civilibus peritiæ.

His duobus poſterioribus Annis, in Judicium vocati ſunt, quidam Hæretici; Quod tempore hujus *Regis*, rarum admodum erat: & ſi aliquando contigerat, Pœnitentiis potius, quam Igne luebãt. *Rex* (licet Scholaſticus non eſſet,) tamen honorem ſortitus eſt, ut *Cantuariæ*, unum ex iis convinceret, & ad Sanitatem perduceret.

Hoc etiam Anno, licet *Rex* à Spiritibus & Illuſionibus non eſſet vexatus: Quos aſperſione partim Sanguinis, partim Aquæ, abegerat: Attamen, Apparitionibus quibuſdam inquietabatur: ſemper ab eadem Regione ſe oſtendentibus, *Familia* ſcilicet *Eboracenſi*. Evenit, ut *Comes Suffolciæ*, Filius *Elizabethæ*, (Sororis natu majoris *Edvvardi Quarti*, ex *Ioanne Duce Suffolciæ*, ſecundo ejus Marito) & Frater *Joannis Comitis Lincolniæ*, qui apud prælium de *Stoke* occubuerat, vir iracũdus & cholericus, hominem in Iræ fervore occideret. Cujus criminis *Rex* ei gratiam fecit. Verum, aut ut ei Nubem quandam Infamię impingeret: Aut ut ſenſum Gratiæ ſuæ majorem incuteret; Eum palam in Judicium produxit, & *Diploma Condonationis* ſuæ aperte allegare voluit. Hoc in *Comite* illum effectum peperit, quem ſimilibus cauſſis, in animis elatis parere conſuevit. Nimirum, ut Ignominia altius inſideret, quam Gratia. Itaque infenſus animi, clam in *Flandriam* aufugit ad Materterã ſuam *Duciſſam Burgundiæ*. *Rex*, hac de re turbatus nonnihil eſt. Sed prioribus periculis edoctus, ut lenibus & tempeſtivis uteretur remediis, Nũciis benignis ita eum emollivit, (*Duciſſa* etiam *Margareta*, tot in Alchymia ſua fruſtrationibus, fatigata: ideoq; à novis Experimentis facta aliena; partim etiam nonnihil dulcorata, quod ejus Nominis, in Confeſſione *Perkini*, nulla facta fuerat mentio:) ut *Comes* placatus rediret *Regiq;* reconciliaretur.

Principio Anni ſequentis, qui erat *Regis* Decimus Septimus, Domina *Catharina*, *Ferdinandi* & *Iſabellæ*, *Regis* & *Reginæ Hiſpaniæ*, Filia quarta, *Angliã* appulit, apud *Portum Plimmouthi*, ſecundo die *Octobris*: Et decimo quarto *Novembris* inſequentis, *Principi Arthuro* nupſit; Matrimonio in *Templo D. Pauli* ſolenniter celebrato. *Princeps*, tunc Annorum erat circiter quindecim, Spõſa autem ejus circiter octodecim. Modus eam in *Angliam* recipiendi; Modus Ingreſſus ejus in *Londinum*; Atque Nuptiarum ipſarum Celebritas, magna & vera cũ Magnificẽtia peracta ſunt; Sive Sumpt⁹ ſpectetur, ſive

ſive Splendor, ſive Ordo. Præcipuus vir, qui univerſum apparatum curavit, erat *Foxus Epiſcopus*; Qui non ſolum prudens erat Conſiliarius, in Negotiis tam Belli, quam Pacis, verum etiam bonus Præfectus operum, bonus itidem *Magiſter Ceremoniarum*; Deniq; omnia erat, quæ competerent parti Activæ, & pertinerent ad Servitium Aulæ, aut ſtatus, *Magni Regis*. Nuptiarum harum Tractatus ſeptem Annorum Opus erat; cujus partim cauſſa erat ætas tenera *Principũ*, præſertim ipſius *Arthuri*. Sed vera cauſſa ſuberat, quod hi duo *Reges*, prudentiſſimi ſcilicet, & profundi Judicii, ſtabant diu alter in fortunam alterius intuẽtes: ſatis gnari, Tractatum ipſum interea, Opinionem ubique creare arctæ inter illos Conjunctionis, & Amicitię; Quod ipſum utrinque utile erat rebus amborum *Regum*, licet liberi adhuc manerent. Verum in fine, cum utriuſq; *Regis* Fortuna, indies magis proſpera & ſecura evaderet; atq; cum circumſpectantes, nullam invenirent Conditionem meliorem, Tractatum Matrimonii concluſerunt.

Summa Dotis (quæ in *Regem* translata erat per viam Renunciationis,) fuit Ducenta Millia Ducatorum. Quorum centum Millia ſolvi debebant, poſt decem dies à Solennizatione Matrimonii: Altera vero centum Millia, æquis portionibus, proximis duobus Annis. Pars tamen poterat per Jocalia, aut per Vaſa aurea & argentea, repræſentari: Et Ratio inita eſt, quo pacto juſte & indifferenter æſtimarentur. Reditus autem Principiſſæ aſſignatus, fuit tertia pars *Principatus Walliæ* & *Ducatus Cornubiæ*, & *Comitatus Ceſtriæ*, poſtea per Metas ſeparanda. Verum, ſi contigerit eam *Reginam Angliæ* fore, indefinitus relinquebatur: Ita tamen, ne minor foret, quam ulla *Regina Angliæ* ante hac frueretur.

In Spectaculis & triumphis Nuptialibus, multa ex *Aſtronomiâ* deſumpta ſunt. Sponſa enim per *Heſperum* adumbrata eſt, Princeps autem per Arcturum: Sed & vetus *Rex Alphonſus*, (qui inter *Reges* maximus fuerat *Aſtrologus*, atque ſimul ex Progenitoribus *Principiſſæ*;) introductus eſt, ut Fortunam Nuptiarum prædiceret. Certe, quiſquis is fuerit, qui iſtas Nugas continuaret, ultra Pedantium ſapuit. Sed pro certo ducas, *Arthurum* illum *Regem Britannum*, ad *Fabulas* uſque celebrem, atq; Proſapiam *Principiſſæ Catharinæ* à *Familia Lancaſtrenſi*, extractam, nullo modo oblivione prætérita fuiſſe. Verum, (ut videtur) non fauſta res eſt, Fortunam ex *Aſtris* petere. Nam *Princeps* iſte Juvenis, (Qui, eo tempore, in ſe trahebat, non ſolum Spes & Affectus Patriæ ſuæ, verum etiam Oculos & Expectationem Exterorum) poſt paucos Menſes, ineunte *Aprile*, apud *Caſtrum* de *Ludlovv* obiit, quo miſſus erat, ut cum Aula ſua reſideret, tanquam *Princeps Walliæ*. Hujus *Principis*, eo quod cito mortuus eſt; Et quia in more Patri erat, Liberos ſuos modice illuſtrare, exigua manet Memoria. Illud tandem traditur, eum bonarum Literarum ſtudioſiſſimum fuiſſe & magnos in iis profectus feciſſe, ſupra Annos ſuos, & ſupra Conſuetudinem *Principum* magnorum.

Dubitatio quædam temporibus ſequentibus oborta eſt, cum Divortium HENRICI *Octavi*, & Dominæ *Catharinæ*, tantas turbas in orbe concitaverat, utrum *Arthurus* carnaliter cognoviſſet *Catharinam* uxorem ſuam: Quo iſta pars, de Cognitione carnali, caſui infereretur. Verum autem eſt, *Catharinam* ipſam rem negaſſe; vel ſaltem Advocatos illius ei rei inſtitiſſe, & ut firmamentum cauſæ non contemnendum omitti noluiſſe; Etſi plenitudo Poteſtatis *Papalis* in diſpenſando, Quæſtio fuiſſet primaria. Iſta autem Dubitatio per longum tempus duravit, reſpectu duarum *Reginarum* quæ ſucceſſerunt, *Mariæ* & *Elizabethæ*; Quarum Legitimationes erant inter ſe incompatibiles, etſi Succeſſio ipſarum, vigore *Actus Parlamenti*, ſtabilita fuiſſet. Tempora autem quæ *Mariæ Reginæ* Legitimationi favebant, credi volebant: nullam fuiſſe carnalem cognitionem. Non quod videri vellent abſolutæ *Papæ* poteſtati quicquam derogare, vel eo caſu diſpenſandi; Sed Honoris tantum cauſa, atque ut Caſus magis eſſet favorabilis, & mollius laberetur. E contra, Tempora, quæ Legitimationi *Reginæ Elizabethæ* favebant, (quæ & longiora, & recentiora fuerunt,) contrarium defendebant. Illud certæ Memoriæ eſt, interceſſiſſe Tempus ſemeſtre, inter Mortem *Principis Arthuri*, & Creationem *Henrici*, in *Principem Walliæ*; Quod eo pertinere Homines interpretabãtur, quo ſpatium illud temporis, in certo poneret, utrum *Catharina* ex *Arthuro* gravida facta fuiſſet. Quin & *Catharina* ipſa, novam à *Papa Bullam* procurari fecit, ad Matrimonium melius corroborandum, cum clauſula illa, (*Vel forſan Cognitam*) quæ in priore *Bulla* comprehenſa non erat. Datum etiam in Evidentiis fuit, dum Cauſa Divortii tractaretur, Scomma quoddam facetum; Nimirum quod *Arthurus* mane cum è lecto *Principiſſæ* ſurrexiſſet, potum poſtulaſſet, præter Conſuetudinem ſuam; Cumq; Generoſus quidam è Cubiculo ſuo, qui potum ei porrigeret, ſubrideret, remq; notaſſet; *Princeps* jocans, ad eum dixiſſet, *Se in medio Hiſpaniæ*, *quæ calidâ eſſet Regio, fuiſſe*. Iter autem ſuum ſitibundum eum reddidiſſe; Quodq; ſi Adoleſcens ille, è tam calido Climate veniſſet, potum avidius hauſiſſet. Quinetiam *Princeps* fuerat Annorum circiter ſexdecim, cum mortuus eſt, & Corpore ſanus & robuſtus.

Februario ſequente, *Henricus Dux Eboraci* factus eſt *Princeps Walliæ*, & *Comes Ceſtriæ* & *Flintæ*; Etenim *Ducatus Cornubiæ*, ſtatuto ad eum devolutus eſt. At *Rex* Ingenio tenax, & non libenter Reditus novos, ſi alibi nupſiſſet *Henricus*, aſſignaturus; ſed præcipue propter affectum ſuum, quo & Natura, & propter Rationes politicas, *Ferdinandum* proſecutus eſt, affinitatis prioris continuandæ cupidus, à *Principe* obtinuit, (etſi non abſque aliqua Reluctatione, qualis ea Ætate, quæ Duodecimum Annum nondum complevit, eſſe poterat,) ut cum *Principiſſa Catharina*, contraheretur: Secreta Dei Providentia ordinante, ut Nuptiæ illæ, magnorum Eventuum & Mutationum Cauſa exiſterent.

Eodem Anno, celebratæ ſunt Nuptiæ, *Iacobi Regis Scotiæ*, cum *Margareta*, Filia HENRICI Primo-genita: Quæ per Procuratorem contractæ ſunt, & apud *Crucem Divi Pauli* publicatæ, Viceſimo quinto *Ianuarij*, & *Hymnus Te Deum* ſolenniter ibi cantatus eſt. Verum hoc certum eſt, Lætitiam Civium *Londinẽſium*, per ſonitum Campanarum, Ignes Exultationis, & hujuſmodi Plebis ſuffimenta, monſtratam, majorem fuiſſe, quam quis expectare in animum induxiſſet, cum tam gravia & recentia, inter Nationes odia extitiſſent; præſer-

præſertim *Londini*, quod tam longe fuerat à ſenſu Periculorum & Moleſtiarum ex bellis præcedentibus: Ideoque vere attribui poterat, ſecreto Augurio & Inſpirationi, (quæ ſæpenumero influit, nō tantum in Corda *Regum*, verumetiam in pulſas & venas Populorum,) de Fœlicitate, ex eo Conjugio, temporibus futuris ſecutura. Matrimonium hoc, Menſe *Auguſti* ſequētis, conſummatum fuit apud *Edenburgum*. *Rex* Filiam ſuam, uſque ad Oppidum de *Collivveſton* comitatus eſt; Ibique eam Curæ & Famulitio *Comitis Northumbriæ* commiſit. Qui magno cum Comitatu Virorum, & Fœminarum Nobilium, eam in *Scotiam*, ad Maritum ſuum perduxit.

Hoc Matrimonium, per tres fere Annos, tractatum erat; à tempore ſcilicet, quo *Rex Scotiæ*, cum *Epiſcopo Foxo*, Arcanum Animi ſui communicaſſet. Summa dotis, à *Rege* HENRICO data, fuit Decem Mille Librarum. Reditus autem annui, à *Rege Scotiæ*, in Suſtentationes Uxoris ſuæ, aſſignati, fuerunt bis Mille Librarum, poſt Mortem *Iacobi*; & Mille Librarum in præſenti. Qui Reditus ſeparandi erant, ex præcipuis & certiſſimis Reditibus. Traditur, cum de hoc Matrimonio deliberaretur, *Regem Concilio* ſuo *ſanctiori* Negotium remiſiſſe; Quoſdam vero ex Concilio, uſos Conſiliariorum libertate, (Rege tum præſente) ſuppoſuiſſe; Si duo *Regis* Filii, ſine Hæredib⁹ Maſculis defuncti eſſent, *Regnum Angliæ* ad Lineam *Scotiæ* devolutum iri; quod *Monarchiæ Anglorum* præjudicio eſſe poſſit. Cui Objectioni *Rex* ipſe, nihil moratus reſpondit; Id ſi contigerit, *Scotiam* Acceſſionis *Angliæ* futuram, non *Angliam Scotiæ*: Majus enim Regnum minus ad ſe tracturum. Ideoq; Unionem iſtam tutiorem futuram, quam fuerat illa *Franciæ*. Hoc Reſponſum *Regis*, inſtar Oraculi habitum eſt; & Silentium de ea re ſecutum.

Annus item fatalis erat, tam Funeribus, quam Nuptiis: Idque æquali temperamento. Gaudia enim & Feſta Nuptiarum duarum, compenſata erant, Luctibus & Funeribus *Principis Arthuri*, (de quo jam diximus,) & *Reginæ Elizabethæ*, quæ ex puerperio mortua eſt, apud *Turrim*; *Infante* non diu ſuperſtite. Mortuus eſt etiam eodem Anno *Reginaldus Brajus*, *Eques Auratus*, qui notatus eſt, majorem habuiſſe, apud *Regem* conſulendi libertatem, quam aliquis alius Conſiliarius: Verum id genus Libertatis erat, quod Adulationem redderet magis ſapidam. Attamen plus juſto ex Invidia participavit, circa *Regis* Exactiones.

Hoc tempore Status *Regis* fuit florentiſſimus; Amicitiis *Scotiæ* munit⁹, *Hiſpaniæ* roboratus, *Burgundiæ* ditatus; univerſæ Turbæ inteſtinæ ſiluerunt; Atque omnis Belli ſtrepitus, (tanquam Tonitru ex longinquo,) in *Italiam* delatus. Itaque Natura, quæ ſæpenumero vinculis Fortunæ feliciter conſtringitur, & frænatur, cœpit prævalere, & prædominari effrænis, in Animo *Regis*; Affectus ſuos & Cogitationes (tanquam Gurgite forti) impellendo, ad corrogandos & accumulandos Theſauros. Sicut autem *Reges*, multo facilius, Miniſtros & Inſtrumenta inveniunt, qui Cupiditatibus eorum inſerviant, quam qui Rebus ſuis & Honori; Nactus eſt duos Miniſtros, ex voto ſuo, aut etiam ultra votum ſuum, *Empſonum* & *Dudlejum*, (quos Populus æſtimabat pro Sangui-ſugis & Expilatoribus) ambos Audaces & Famæ Contemptores; Quiq; ex Domini ſui mulctura, haud parum ad ſe ipſi trahebāt. *Dudlejus* bona Familia ortus fuit. Vir eloquens, & qui Negotia aſpera bonis Verbis condire poterat. Sed *Empſonus*, qui filius fuit Rudiarii, factum ſemper urgebat, deque eo triumphabat, miſſis aliis quibuſcunque reſpectibus, tanquam inanibus. Hi duo, ſcientia Juris periti, authoritate Conſiliarii, (quemadmodum Corruptio rerum optimarum eſt peſſima,) *Legem*, & *Iuſtitiam* in *Abſynthium* & *Rapinam* verterunt. Primo enim, Mos illis erat, efficere ut plurimi ex Subditis diverſorum criminum rei peragerentur; atq; eouſque juxta formam Legis procedere; Cum vero *Bullæ Impetitionis*, quæ vim tātum Accuſationis, non Deciſionis habebant, veræ repertæ fuerint, ſtatim eos Cuſtodiæ tradere. Neq; tamen cauſam Juridica via proſequebantur, aut eos tempore cōvenienti ad ſe defendendum producebant, ſed in Carcere languere permittebant; & diverſis Artificiis & Terroribus, plurimas ab illis mulctas & redemptiones, extorquebant, quas Compoſitiones & Mitigationes vocabant.

Quinetiam, uſu audaciores facti, tandem tam contemptim & incurioſe proceſſerunt, ut ne dimidiam illam partem, (de qua diximus,) Faciei Juſtitiæ retinerent, ut per viam *Indictamenti* procederent; Sed Præcepta ſua & Miſſivæ paſſim volitabāt, ad homines comprehendendos, & coram ſeipſis, & aliis, in ædibus ſuis privatis, colore ſcilicet Commiſſionis ſuæ, ſiſtendos; Ibique via quadam Juſtitiæ ſummaria, & irregulari, per Examinationem ſolam, abſq; duodecim virorum Judicio, cauſſas terminabant, poteſtatem ſibi aſſumentes, in his Juſtitiæ latebris, tam Cauſſas Coronæ, quam Controverſias civiles dirimendi.

Præterea, mos illis erat, Terras & Reditus Subditorum, *Tenuris Feodalibus*, (quæ in *Capite* vocantur,) onerare, & captivare, falſas *Inquiſitiones* procurando, atque inde Cuſtodias & Matrimonia *Minorum* captando; Atq; etiam *Liberaturas*, *primas ſeiſinas*, & mulctas pro *Alienationibus*; (hujuſmodi Tenurarum fructus ſcilicet,) exigendo; Recuſantes, ſub variis prætextibus & procraſtinationibus, Subditos admittere ad tales falſas Inquiſitiones, juxta normam Legis, evincendas. Quinetiam *Pupillis Regis*, cum ad majorem Ætatem perveniſſent, nō licebat Reſtitutionem Terrarum ſuarum obtinere, niſi immanes Pecuniarum Summas perſolverent. Rurſus mos illis erat, Subditos, Informationibus, de Intruſione in Terras *Regias*, vexare, ex meris calumniis, & prætextibus vix probabilibus.

Cum vero Subditos, ob cauſas aliquas civiles, ex-leges fieri contigiſſet, eos chartam Condonationis ſuæ, de more, procurare non paſſi ſunt, niſi magnas & intolerabiles Pecuniarum Summas dediſſent; Rigori Legis innixi, quæ *Vt-legatorum* Bona Fiſco applicat. Quinetiam, de proprio addebāt, abſque aliquo omnino Juris adminiculo, *Regi*, nomine Mulctæ, in caſu *Vt-legationis*, dimidiam partem Terrarum & Redituum Subditorum, deberi, durante ſpatio duorum Annorum integrorum. Etiam cum *Duodecem-Viris*, & Juratoribus *Grandioribus*, minaciter agere ſolebant, eoſq; compellere, ut quod ſibi libitum eſſet, renunciarent: Quod ſi minus feciſſent, in Quæſtionem eos adducere, incarcerare, & mulctare conſueverunt.

Has,

Has, cum multis aliis, oppreſſiones, & concuſſiones exercebant, Oblivione potius ſepeliendas, quam memoriæ tradendas; Tam ſicut Accipitres Domeſtici, pro *Domino* ſuo, quam ſicut Accipitres Sylveſtres, pro ſeipſis, prædantes; In tantum, ut Opes ampliſſimas ſibi comparaverint. Præcipuum autem eorum Flagellum erant *Foriſfactura*, exactæ ſuper Leges pœnales: In quibus proceſſibus nulli pepercerunt; neque eminentioris Ordinis neque Inferioris: Neque diſtinguendo, num Lex poſſibilis fuerit, aut impoſſibilis; In uſu, aut obſoleta: Sed ſtatuta omnia, tam antiqua, quam nova, tanquam raſtris percurrendo: Etſi complura ex illis, magis in Terrorem condita eſſent, quam ut ſummo jure ageretur. Habebat autem ſemper circa ſe catervam Delatorum, Calumniatorum, & Juratorum pragmaticorum; Ita ut quidvis pro Arbitrio ſuo *Vere-dicto* exhiberi & confirmari efficerent, ſive de Facto, ſive de valore.

Manet etiam in hodiernum diem Narratio; Regem, quodam tempore, fuiſſe à *Comite Oxoniæ*, (qui præcipuus ei erat Servus, tam Bello, quam Pace) magnifice & ſumptuoſe exceptum, apud *Caſtrum* ſuum de *Heveningham*. Sub diſceſſu autem *Regis*, ſtabant Servi *Comitis*, ordine decente, Tunicis ſuis, Famulitiis, cum Inſignibus *Comitis*, utrunque latus *Regis* prætereuntis claudentes. *Rex Comitem* ad ſe vocavit, & dixit; *Domine mi, multa audiveram de Hoſpitalitate tua, eam autem video Fama eſſe majorem. Iſti generoſi, & probi homines, quos ab utraque manu aſpicio, ſunt certe ſervi tui Domeſtici; Nonne?* Comes autem ſubridens reſpondit: *Si placet Celſitudini veſtræ, hoc opes meæ non ferrent. Sunt certe illi plerique Famuli Extraordinarij, ſuis viventes Impenſis, qui hoc tempore venerunt, ut Familiam meam decorarent, præcipue autem, ut Celſitudinem veſtram ſpectarent.* Rex ad hæc paulum ſubſiluit, & dixit; *Medius fidius (Domine mi) de lauto & ſplendido apparatu, quo me excepiſti, Gratias ago, ſed pati minime poſſum, Leges meas ſub Conſpectu meo, violari. Procurator meus tecum aget.* Atque ſimul traditur *Comitem* eo Nomine, cum *Procuratore Regis*, non minoris quam triginta mille Ducatorum, & amplius tranſegiſſe. Atque ut *Regis* incredibilis Diligentia, in ejuſmodi Rebus, manifeſtius appareat, memini me, multis abhinc Annis, vidiſſe Librum Rationum *Empſoni*, cujus ſingulas fere Paginas *Rex* propria manu ſubſignavit, & in aliquibus locis, poſtillæ erant etiam ex manu *Regis*. In quo libro fuit Memoriola iſta *Empſoni*.

Item recepta (à tali) quinque merca, propter Condonationem A. B. *impetrandam; & ſi Condonatio non concedatur, Pecunia eſt rependenda, niſi eidem alias ſatisfactum fuerit.*

In margine autem hujus Memoriolæ per manum *Regis* propriam, appoſita ſunt hæc verba.

Alias ſatisfactum.

Cujus ideo potius mentionem facio, quod in *Rege* magnam parſimoniam oſtendit, ſed tamen cum Juſtitia conjunctam. Itaque puſillæ iſtæ Arenulæ, & Granula, Auri & Argenti (ut videtur) haud parum fecerunt ad mirabilem illam Struem Theſauri conſtituendam.

Verum interea (ne *Rex* obdormiſceret) *Comes Suffolciæ*, in Nuptiis *Arthuri Principis*, propter ſplendidas veſtes, & alios Sumptus obæratus, animum iterum adjicit, ut fieret Eques Erraticus, & in Regionibus exteris nova Facinora experiretur; unde cum Fratre ſuo in *Flandriam* rurſus aufugit. Quod animos ei addidit, fuit proculdubio univerſalis Murmur populi, contra Regimen HENRICI. Cumque eſſet vir levis, & temerarius, cogitavit ille, Vapores quoſque in Tempeſtates verſos iri. Neque defuit ei Factio nonnulla intra *Regnum*; Etenim Murmur Populi etiam in Nobilibus novarum Rerum ſtudium excitat; Idque rurſus, caput aliquod Seditionis evocat. *Rex* ad ſolitas Artes confugiens, *Robertum Curſonum, Equitem Auratum, Caſtelli* de *Hammes Præfectum* (tum trans Mare degentem; Ideoque minus ſuſpectum, qui cum *Rege* Conſilia miſceret.) Præfecturam ſuam deſerere juſſit, Seque Servum *Comitis* profiteri. Eques iſte poſtquam in Arcana *Comitis* ſe ſedulo inſinuaſſet; atque ab eo exploraſſet, in quibus fiduciam præcipue reponeret, *Regem* de omnibus, quam fieri potuit occultiſſime, certiorem fecit: Et nihilominus, eundem locum in Confidentia *Comitis*, retinuit. Literis & Nunciis à *Curſono* acceptis *Rex* motus, comprehendi juſſit *Guilielmum Courtnejum*, *Comitem Devoniæ*, arctiſſima Affinitate cum *Rege* conjunctum (quippe qui in Matrimonium duxerat, Dominam *Catharinam Edvvardi Quarti* Filiam:) *Guilielmum Polum Comitis Suffolciæ* Fratrem; *Iacobum Tirrellum*, & *Iohannem Windhamum*, Equites Auratos; Et nonnullos alios gradus inferioris Homines, & in cuſtodia habuit. Eodem quoque tempore comprehenſi ſunt, *Georgius Baro Abergavennius*, & *Thomas Greenus* Eques Auratus; Sed ſicut ob leviorem ſuſpicionem comprehenſi erant, ita ſolutiore cuſtodia habiti, & paulo poſt Libertati reſtituti. Ex his, *Comes Devoniæ*, qui cum ſanguine *Familiæ Eboracenſis*, tam alto gradu, commixtus erat; ideoque à *Rege* metuebatur ſane, licet omnino inſons fuerit; Nihilominus tanquam illa Perſona, quæ pravorum Conſiliorum, in aliis Objectum eſſe poſſet, in cuſtodia *Turris* detentus eſt, durante vita *Regis*. *Guilielmus Polus* ſimiliter, diu incarceratus fuit, etſi minus arcta cuſtodia. Sed quantum ad *Iacobum Tirrellum* (contra quem Sanguis *Principum Innocentium Edvvardi Quarti*, & *Fratris* ejus *ſub Altari clamabat*) & *Joannem Windhamum*, & alios Inferiores, illi in Judicium adducti; & ſupplicio affecti ſunt; Equites autem duo decollati. Nihilominus, ut *Curſono* Fides confirmaretur, (qui, ut veriſimile eſt, nondum omnes Artes ſuas depromſerat, neque quæ ab eo agenda erant, perfecerat;) publicata eſt, apud *Crucem D. Pauli*, tempore Executionum prædictarum, *Bulla Papalis Excommunicationis & Anathematis* in *Comitem Suffolciæ* & *Thomã Curſonum*, & alios quoſdam nominatim; Ac generaliter in omnes Fautores ejuſdem *Comitis*: In qua re, fatendum certe eſt, Cœlum ad Terram nimis incurvatum fuiſſe, & Religionem Rationibus politicis. Verum, haud diu poſt, *Curſonus* (Oportunitatem nactus) in *Angliam* venit, & ſimul in priſtinam apud *Regem* gratiam, ſed majore cum Infamia apud Populum. Cujus reditu *Comes* haud parum territus eſt, Seque videns ſpe omni deſtitutum, (*Duciſſa* quoque *Margareta*, Tractu temporis, & infœlicibus ſucceſſibus, facta tepidiore,) poſt vagas quaſdam Peregrinationes, in *Gallia* & *Germania*; Et puſilla quædam Incœpta, nihilo meliora, quam Ignes Exulis miſſiles, defeſſus tandem in *Flan-*

in *Flandriam*, in Protectionem *Archi-ducis* ſe demum recepit; Qui per mortem *Iſabellæ*, eo tempore *Rex Caſtiliæ* eſſet, in Jure *Ioannæ* uxoris ſuæ.

Hoc Anno (decimo nono ſcilicet *Regni* ſui) *Rex Comitia Ordinum* convocavit. Facile autem conjicere erat, quam abſolutam poteſtatem ſe crederet *Rex* habere apud *Ordines* ſuos, ex hoc, quod *Dudlejus*, odioſus ille Miniſter *Regis*, factus eſſet *Prolocutor inferioris Conſeſſus*. In hoc *Parlamento*, paucæ admodum latæ ſunt Leges memorabiles, circa Adminiſtrationem *Regni* publicam. Quæ vero latæ fuerunt, *Regis*, ut ſemper, prudentiæ, & Artis imperandi, Imaginem impreſſam habuerunt.

Lata eſt *Lex*, qua irritæ factæ ſunt omnes Dimiſſiones aut Conceſſiones *Regis* adverſus eos, qui rite citati, ad ſerviendum *Regi* in Bellis ſuis, ſive contra Hoſtes, ſive contra Rebelles, non venirent, aut, ſine *Regis* licentia diſcederent; Cum Exceptione tamen quorundam virorum Togatorum: Ita tamen, ut quiſque ſtipendia *Regis*, à primo die Profectionis ſuæ, uſque ad Reditum in domum ſuam reciperet. Simile *Statutum*, quatenus ad Conceſſiones Officiorum Civilium, ante ordinatum erat; Hoc vero Sanctionem illam *Regis*, etiam ad Terras extendebat. Certe, per plurimas *Leges*, hujus *Regis* tempore conditas, liquido apparet, *Regem* tutiſſimum judicaſſe, Leges Militares, Legibus Parlamentariis, roborare.

Alia *Lex* condita eſt, quæ prohiberet Importationem alicujus Manufacturæ, ex byſſo, vel ſimpliciter, vel cum mixtura alterius fili, textæ. Verum ad pannos integros ſericos non extendebat, (quoniam, eo tempore, Ars hujuſmodi Manufacturas conficiendi in uſu apud *Anglos* non erat,) verum ad byſſum textilem tantum, veluti Teniolarum, Aſtrigmentorum, Reticulorum; Ligularum, & Cingulorum, &c. quas Manufacturas Artifices *Angliæ* ſatis callebant. *Lex* hæc veræ Regulæ nixa eſt, videlicet; Ubi *Materialia extera ſuperflua ſint, ibi Manufacturas earum apud exteros prohibendas.* Hoc etenim aut ſuperfluitates illas arcebit, aut Manufacturam lucrabitur.

Lata eſt etiam *Lex* alia, qua Chartæ Regiæ de peculiaribus Carceribus revocarentur, illiq; Muneri *Vice-Comitis* reannecterentur. Peculiaribus ſcilicet, & privilegiatis Officiariis, non minus ad Interruptionem Juſtitiæ facientibus, quam Locis privilegiatis.

Lata eſt inſuper *Lex*, quæ *Leges* Municipiorum reſtringeret; quæ ſæpenumero impugnare ſolebant *Prærogativam* Regis, Legem communem Regni, & Libertatem Subditorum; Hujuſmodi Municipiis & Collegiis, nil aliud exiſtentibus, quam *Fraternitatibus in Malo*. Ordinatum igitur eſt, ne hujuſmodi *Leges* peculiares, Executioni demandarentur, niſi recognitæ fuiſſent, & approbatæ à *Cancellario* & *Theſaurario Angliæ*, ac duobus *Capitalibus Iuſticiariis*: ſive eorum tribus; Aut etiam à duobus *Iuſticiariis itinerantibus*, in Locis ubi Municipium ſitum eſſet.

Lata eſt etiam Lex alia, quæ hoc revera agebat, ut Argentum Regni, in Monetariam *Regis*, adduceretur. Ordinabat autem, ut omnes Nummi Argentei tonſi, aut diminuti; in Solutionibus Pecuniarum, minime reciperentur; Ne grani quidem facta gratia, quam Remedium vocant, ſed tantum cum Exceptione Attritionis Competentis, quæ ob Incertitudinem Exceptio, erat quaſi Illuſoria: Adeo ut per Conſequentiam, omnes Nummos Argenteos in Monetariam *Regis*, iterum recudendos, adduci neceſſe fuerit, unde *Rex* propter novam cuſionem, fructum perciperet.

Ordinatum eſt etiam *Statutum* prolixum, contra Mendicos, & Errones; In quo duæ Res occurrunt, notatu dignæ. Prima, Comitiis diſplicuiſſe hujuſmodi Erronum Incarcerationem; utpote quæ Populo ſumptui eſſet, Carceres ſuperoneraret, neque publicum Exemplum, quod in Oculos Hominum incurreret, exhiberet. Altera, quod in Statutis hujus *Regis*, (Neque enim hoc *Statutum* Anni Decimi noni ſolum eſt in eo genere,) ſemper copulantur Erronum Supplicia, cum Interdictis de Alea, aut Chartis pictis, & hujuſmodi Ludis illicitis, à Servis & Plebeiis utendis; Atque una de Cauponulis ſive Cerviſiariis ſupprimendis: Cum hæc Fibræ ſint unius Radicis, atque ac ſi alterum abſque cæteris extingui poſſe, vana opinio eſſet.

Quod vero ad turbulentas Hominum Coitiones, & illicita Famulitia, vix fuit *Parlamentum*, tempore hujus *Regis*, abſque Statuto aliquo contra eas lato; *Rege* ſemper excubias quaſdam agente, contra Magnatum Potentiam, & populares Cœtus.

Conceſſum etiam *Regi* fuit, eo *Parlamento* Subſidium Pecuniarum tam à Laicis, quam à Clero. Nihilominus, ante finem Anni, exivit Commiſſio, ad Benevolentiam generalem colligendam: Etſi nullum eſſet Bellum, nulli metus. Eodem quoque Anno, Civitas *Londini*, quinque Millia Mercarum *Regi* dedit, pro Confirmatione Immunitatum ſuarum; Res certe, quæ magis Initiis *Regis* conveniret, quam Temporibus ultimis. Neq; paulum lucri *Regi* acceſſit, Occaſione *Statuti* recentis, de recudendis Drachmis, & Semi-drachmis, hodie Solidos, & Monetam ſex Denariorum, æquantibus. Quantum vero ad Molendina *Empſoni* & *Dudleii*, illa etiam nunc magis, quam unquam antea, molebant. Ita ut res eſſet plane ſtupenda, videre quot Imbres Aurei, in *Regis* Theſauros, ſimul deſcenderint. Nam primo, *Solutiones poſteriores Dotis Nuptiales ex Hiſpania* in illud tempus incidebant; *Subſidium Parlamentarium* exigebatur: *Benevolentia* colligebatur: Adde Commodum ex *Monetis recuſis*: *Immunitatum Londini Redemptiones*: *Caſualia* undique emergentia. Hæc autem Pecuniarum congeries, eo magis fuit mirabilis, quod *Rex* eo tempore, nullis omnino Bellis aut Motibus implicabatur: Quin & unicum tantum Filium habuit: Filiam etiam unam innuptam: Præterea *Rex* is fuit, qui prudentia excelleret; Altoſque itidem Spiritus gereret: Adeo ut Gloriam ei ex Divitiis petere opus non eſſet: Cum aliis Rebus plurimis, (Niſi quod certum eſt, Avaritiam ſibi Materiam Ambitionis ſemper proponere) emineret. Ita ut, unde tanta Pecuniarum Cupiditas Regem obſederit, non facile quis habeat, quod conjiciat. Forſitan Amor Filii, hanc Cogitationem animo ſuo ſuggeſſit,

ſe tam potens *Regnum*, & tantos Theſauri cumulos, relicturum, ut Filius Arbiter Fortunæ propriæ futurus eſſet.

Hoc etiam Anno, Feſtum *Servientium ad Legem* celebratum fuit Quod fuit tempore *Regis* hujus Secundum.

Circa hoc tempus, *Iſabella, Regina Caſtiliæ*, deceſſit: Fœmina Heroica, ac Ornamentum, & Sexus ſui, & Temporum: Quæque Magnitudinis *Regni Hiſpanici*, quæ ſecuta eſt, *Lapis Angularis* fuit. Hoc Accidens, *Rex*, non ut nova, peregrina accepit, ſed tanquam illud, quod magnum haberet cum rebus ſuis Conſenſum; Idque duplici reſpectu præcipue. Nimirum, tam propter Exemplum, quam propter Conſequentiam. Primo ſecum reputabat, Caſum *Ferdinandi Arragoniæ*, poſt mortem *Iſabellæ*, eundem prorſus eſſe, cum Caſu ſuo, poſt mortem *Elizabethæ*. Caſumque *Ioannæ*, *Hæredis Caſtiliæ*, convenire cum Caſu Filii ſui, *Principis* Henrici. Etenim ſi uterque *Rex*, *Regnumque* teneret, in Jure uxoris ſuæ, deſcendebat utiq; ad hæredem, neque marito accreſcebat. Et licet Caſus ſuus proprius, magis quam ille *Ferdinandi*, & Ferro, & Membrana, firmatus, (hoc eſt Victoria in Acie, & Actu Parlamentario) nihilominus, naturale illud Jus Sanguinis ita (etiam in animo Viri prudentis) præponderabat, ut Dubitationem injiceret, num reliquis duobus, tuto & ſolide quis niti poſſet. Itaque diligentiſſime obſervabat, quomodo cum *Rege Arragoniæ* actum foret in Retentione *Regni Caſtiliæ*; Atque inſuper, ſi forte retinuiſſet; utrum in Jure proprio, vel ut Adminiſtrator Bonorum Filiæ ſuæ, ſe illud tenere profiteretur. Secundo, animo volvebat Statum *Europæ*, per hanc mortem, converſionem quandam pati poſſe. Cum enim, temporibus anteactis, conjunctio ſui ipſius cum *Arragonia* & *Caſtilia* (quæ Res una fuerant,) Amicitiaque *Maximiliani*, & *Philippi* Filii ſui, *Archi-Ducis*, Potentiam *Gallorum* longe ſuperarent; Metuere jam cœpit, ne forte *Rex Gallus*, (qui in Affectibus *Philippi Regis* Juvenis *Caſtiliæ*, Locum inſignem obtinebat, & *Philippus* ipſe, jam *Caſtiliæ Rex*, (Cui Inimicitiæ intercedebant cum Socero ſuo circa præſens Regimen *Caſtiliæ*,) Nec-non & ipſe *Maximilianus Philippi* Pater, (qui mobili eſſet Ingenio, & de quo Conjectura illa fere ſola merito capi poterat, eum non diu eundem futurum, qui paulo ante fuiſſet,) Hi tres potentiſſimi *Principes*, in arctam aliquam Amicitiam & Fœdus, inter ſe coirent. Quo facto, licet Periculum minime ſibi ab illis immineret, tamen Amicitiæ *Arragoniæ* nudæ, relinqueretur. Unde fieret, ut cum ipſe prius velut Arbiter Rerum *Europæ* extitiſſet, jam Poteſtate minutus foret, & tanta conjunctione in ordinem redactus. Quin & *Rex* Henricus (ut videtur) de nuptiis ſecundis cœpit cogitare, & circumſpicere, quales Conditiones Matrimoniorum, in *Europa*, tunc ſe oſtenderent. Inter alias audiverat, de Pulchritudine & Moribus ſuaviſſimis, *Reginæ* Juvenis *Neapolitanæ*, Viduæ *Ferdinandi* junioris, tunc temporis Matronali Ætate, Annorum circiter viginti ſeptem. Per quas Nuptias exiſtimabat *Regnum Neapolitanum* (de quo tam diu, inter *Regem Arragoniæ*, & *Regem Gallum*, certatum fuerat, quodque noviter tandem tranquillitatem ſortitum eſt,) poſſe ſaltem in parte, deponi intra ſuas manus, qui pignus tam tuto tueri poſſit: Miſit igitur tanquam Legatos aut Nuncios, tres Viros, quibus multum fidebat; *Franciſcum Marſinum*, *Jacobum Braybrokum*, & *Ioannem Stilum*, revera ad Inquirendum potius, quam Negotiandum; idq; ſuper duas Materias. Prima erat, de Perſona, & Fortunis *Reginæ* Juvenis *Neapolitanæ*: Altera, de omnibus Rebus, quæ Relationem quampiam habebant ad Fortunam & Conſilia *Ferdinandi*. Cum autem ii commodiſſime obſervare poſſint, qui ipſi minime obſervantur, eos miſit, ſub prætextibus ſpecioſis, tradens iis in manus Literas Amoris & Comitatis à *Catharina Principiſſa* ad Amitam ſuam, & Neptim, Seniorem, & juniorem, *Reginas Neapolis*: Etiam commiſit iis librum Articulorum novorum circa Pacem; Qui Liber, licet antea datus fuiſſet *Doctori* de Puebla Legato *Hiſpano* in *Anglia* Reſidenti, ab illo in *Hiſpaniam* mittendus: Tamen viſum eſt *Regi*, quia pluſculum temporis interceſſerat, ex quo nihil ab *Hiſpania* accepiſſet, ut illi Nuncii, poſtquam duas illas *Reginas* viſitaſſent, recta ad Aulam *Ferdinandi* pergerent, atque ſecum Exemplar Libri perferrent. Mandata circa *Reginam Neapolis* juniorem, tam accurata erant, & exquiſita, cum Articulos continerent, adeo præciſos, ut veluti Tabulam quandam conficerent Perſonæ ejus, quoad Complexionem, Aſpectum, Lineamenta Corporis, Staturam, Valetudinem, Annos, Mores, Geſtum, Fortunas; ut ſi *Rex* Juvenis fuiſſet, eum quis facile Amoribus deditum judicaret; cum vero Ætate provectior eſſet, interpretari potius quis debeat, eum proculdubio caſtum inſigniter fuiſſe, utpote qui omnia in una Fœmina conjuncta deſideraret, quo Affectus ſuos ab Amoribus vagis contineret. Verum in his Nuptiis *Rex* cito refrixit; poſtquam à Legatis ſuis accepiſſet, *Reginam* iſtam juvenem, pulchris quidem & Amplis Reditibus, in Regno *Neapolitano*, dotatam primo fuiſſe, quos integros recepit, durante vita *Frederici* Patrui ſui: Etiam durante tempore *Ludovici*, *Regis Galli*; Intra cujus Limites Proventus illi jacebant: Verum poſtquam *Regnum* ad *Regem Ferdinandum* perveniſſet, omnes Reditus illius *Regni*, Exercitui & Præſidiis aſſignatos fuiſſe: Illam autem penſionem tantum, aut Exhibitionem ex Arcis ejus recipere.

Alteri Inquiſitionis parti Relatione gravi & diligenti ſatisfactum eſt, quæ *Regem* plene informabat de præſenti ſtatu *Regis Ferdinandi*. Ex hac Relatione, *Regi* conſtitit, *Ferdinandum* Regimen *Caſtiliæ* retinere, in jure *Adminiſtratoris* Filiæ ſuæ *Ioannæ*; Adminiculo etiam Teſtamenti *Iſabellæ Reginæ* defunctæ, & partim ex conſuetudine *Regni*; ut *Ferdinandus* prætexuit. Quodque omnia Mandata, & Chartæ *Regiæ* expediebantur nomine *Ioannæ* Filiæ ſuæ, ſuique ipſius tanquam Adminiſtratoris, nulla facta mentione *Philippi Mariti* ejus. Quodq; *Rex Ferdinandus*, licet nomine *Regis Caſtiliæ* abſtineret, conſtitueret tamen apud ſe *Regnum* tenere, abſoluta poteſtate, abſque reddendis rationibus.

Referebant etiam, *Regem Ferdinandum* ſe ſpe nonnulla paſcere, *Philippum* ei permiſſurum Regimen *Caſtiliæ*, durante vita ſua; Quod *Ferdinandus* certe ei perſuadere vehementer conatus eſt, tam opera Conſiliariorum quorundam ipſius *Philippi*

quo

quos *Ferdinandus* ſibi devotos habuit, quam præcipue Proteſtatione, quod ſi *Philippus* in hoc non acquieſceret, ſe Juvenem aliquam uxorem ducturum; unde eum Succeſſione in *Regna Arragoniæ* & *Granadæ* privaret, ſi forte ipſi Filius natus foret: Poſtremo intimando ei, *Imperium Burgundorum* ab *Hiſpanis*, nullo modo toleratum iri, antequam *Philippus*, mora & Tractatu Temporis, factus eſſet tanquam *Hiſpanus* Naturalis. Sed in iis omnibus rebus, (etſi prudenter poſitis & captatis) *Ferdinandus* ſpe ſua fruſtratus eſſet; Niſi quod Pluto erga eum magis fuit propitius, quam Pallas.

Eadem autem Relatione, Legati, qui homines erant mediocris conditionis, ideoque majore apud *Regem* Libertate gaudebant, rem tetigerunt, de qua tutum vix videbatur, apud *Regem* diſſerere. Etenim non dubitarunt *Regi* apertis verbis narrare, Subditos *Hiſpaniæ*, tam Proceres, quam populum, melius affectos eſſe erga Partes *Philippi*, (ſi modo Uxorem ſecum in *Hiſpaniam* adduxiſſet,) quam *Ferdinandi*; & cauſſam ſimul adjunxerunt, quoniam *Ferdinandus* magnis Exactionibus eos gravaret: Quæ certe ſimul repræſentata, ipſiſſimum Caſum exprimebant, inter *Regem* & Filium ſuum.

Complectebatur etiam iſta Relatio Declarationem, de propoſitione quadam Matrimonii; quam *Amaſon*, *Ferdinandi Secretarius* Legatis intimavit, (ſed tanquam magnum Secretum) inter *Carolum Principem Caſtiliæ*, & *Mariam Filiam Regis* Secundo genitam; *Regi* pro certo referentes, Tractatum de Matrimonio tunc agitatum, inter *Principem* præfatum, & Filiam *Regis Galli* ruptum iri; Filiamque *Galli* proculdubio nuptam iri Angoleſmio, qui Hæres erat apparens *Regni Galliæ*.

Etiam diſperſum erat quidpiam, de Matrimonio *Ferdinandi*, cum Domina de *Foix*, Fœmina Nobili, ex Sanguine *Regio Galliæ*, quod poſtea certe completum eſt. Verum hoc referebant, tanquam Rem, quam in *Gallia* perdidicerant, in *Hiſpania* autem Silentio cohibitam.

Rex hac Relatione, quæ magnam ſuis Rebus Lucem præbebat, bene informatus, & edoctus fuit, quomodo ſe gereret, inter *Ferdinandum Regem Arragoniæ*, & *Philippum* Generum ejus, *Regem Caſtiliæ*. Decrevit autem apud ſe, omnem navare operam, ut illi inter ſe bene congruerent: Sed utcunque hoc ſucceſſiſſet moderatis Conſiliis, & perſonam Amici communis præ ſe ferendo, neutrius amicitia ſe privare: Ita tamen, ut interiori Affectu *Ferdinandi* Rebus faveret: Externis vero Demonſtrationibus & Officiis *Philippum* magis demereretur. Sed ante omnia maxime delectatus eſt, Propoſitione Matrimonii Filiæ ſuæ *Mariæ*, cum *Principe Carolo*: Tum quod matrimonium eſſet, inter omnia *Europæ Chriſtianæ*, celſiſſimum; Tum quod ex utraque affinitate participaret.

Verum ad corroborandam Affinitatem ſuam cum *Philippo*, venti colloquium ei detulerunt. Etenim *Philippus* Hyemem potius eligens, ut *Regem Arragoniæ* imparatum offenderet, cum magna Claſſe è *Flandria* in *Hiſpaniam* ſolvit, Menſe *Januarii*, Anno *Regis* Henrici Viceſimo primo. Coorta autem eſt, dum navigaret, atrox Tempeſtas, quæ Naves ejus in diverſas *Angliæ* Oras disjecit. Navis vero, in qua *Rex* & *Regina* vehebantur, (cum duabus aliis Naviculis ſolis,) lacerata, & vix à Furore Tempeſtatis elapſa: *VVaimoutham* appulit, *Philippus* ipſe, (utpote Mari & Navigationibus inſuetus) defeſſus, & Æger, in Terram prorſus aſcendere voluit, ut vires ſuas reficeret, licet Conſiliarii ejus contrarium ſuaderent: Moram metuentes, cum Res ejus celeritatem potius requirerent.

Fama Claſſis potentis, ad *Angliæ* Littora viſæ, Populum Arma ſumere adegit. *Thomas* autem *Trenchardus*, *Eques Auratus*, cum Copiis quas ſubito coëgerat, neſciens quid rei eſſet, *VVaimoutham* venit, Ubi re intellecta, ſumma cum humilitate & humanitate, *Regem* & *Reginam* ad ædes ſuas invitavit; Statimque Equites expeditos ad Aulam miſit. Paulo poſt, ſupervenit *Joannes Carous*, *Eques Auratus*, cum magno Comitatu Armatorum, qui ſimile obſequium *Regi Philippo* præſtitit. *Philippus* autem merito dubitans, hos Equites, utpote Subditos, non auſuros eum, abſque Notitia & Licentia *Regis* ſui, demittere, eorum poſtulatis annuit, donec ex Aula mandata acciperent. *Rex*, quamprimum nova de hoc Eventu accepiſſet, juſſit ſtatim, ut *Comes Arundeliæ*, ſuo nomine, *Regem Caſtiliæ* viſitaret; Atque ei ſignificaret, ſe, ſicut dolebat de Infortunio ejus, ita lætari, quod periculum maris evaſiſſet; Quodque ſibi Occaſio daretur eum honore debito proſequendi; Et ab eo petere, ut ipſe ſe, quaſi in ſuo eſſe Regno exiſtimaret, Ipſumque *Regem* Henricum, qua poterat celeritate, in ejus amplexus feſtinare. *Comes*, inſigni cum magnificentia, ad *Regem Philippum* acceſſit, cum Turma ſplendida Equitum trecentorum; Et ad majorem pompam, Noctu, Tædis accenſis, *Regem* adiit. *Philippus*, poſtquam *Comes* mandata retuliſſet, *Regis* animum ſatis perſpiciens, quo citius abiret, equis citatis ad Henricum *VVinteſoriæ* perrexit, *Regina ſua*, parvis itineribus, ſubſequente. *Reges* duo in occurſu ſuo, ſummis Amoris & Charitatis Indiciis, ſe mutuo exceperunt. *Rexque Caſtiliæ* urbane Henrico dixit; *Se pœnas jam ſolvere, quod intra munitum Oppidum Caleti ingredi refugiſſet, cum prius collocuti eſſent.* Cui *Rex* reſpondit; *Muros & Maria pro nihilo eſſe, ubi Corda aperta eſſent; Quodque hic ad nihil aliud adeſſet, quam ut honore afficeretur.* Poſt unius aut alterius diei Intermiſſionem, otio, & levamento datæ, *Reges*, ſermones de renovando Tractatu, contulerunt; Allegante Henrico, quod licet Perſona *Philippi* eadem eſſet, tamen Fortuna ejus & ſtatus altius evecta eſſent. In quo caſu Tractatuum Renovationes in more apud *Principes* erant. Verum dum iſta tractarentur, Henricus, Opportunum Tempus deligens, *Regemque Caſtiliæ* in interius Cubiculum adducens, ubi nemo præter ipſos *Reges* aderat, manuq; leniter ſuper brachium *Philippi* poſita, vultuq; nonnihil ad ſerium compoſito, ei dixit: *Rex optime; Tu ad oras meas ſalutem reperiſti; ſpero te minime permiſſurum, ut ad Oras tuas ego naufragium faciam.* Quæſivit ab eo *Rex Caſtiliæ*; *Quid ſibi vellet is Sermo? Loquor (inquit Rex* Henricus) *de temerario illo & cerebroſo Subdito meo, Comite Suffolciæ, qui in ditione tua protectus eſt, & partes Fatui jam arripit, cum alij omnes eas faſtidierint.* Rex *Caſtiliæ* reſpondit; *Putaram (Domine mi) Felicitatem tuam ſupra*

tales Cogitationes ſitam; *Verum ſi hoc moleſtum tibi ſit, Finibus meis eum ejiciam.* Replicavit *Rex*, *hujuſmodi crabrones in nido proprio minus damni facere, atqui peſſimos eſſe, cum circumvolitent. Se autem poſtulare, ut in manus ſuas traderetur. Rex Caſtiliæ* hoc poſtulato nonnihil confuſus, & tanquam in ſe deſcendens dixit; *Hoc, ſalvo honore meo, facere non poſſum*; *Minus etiam ſalvo honore tuo*; *Videberis enim me tanquam Captivum habuiſſe.* Cui *Rex* Henricus ſubito reſpondit: *Tum vero res peracta eſt. Ego enim illam Honoris mei jacturam perferam, quo honor tuus illibatus ſervetur. Rex Caſtiliæ*, qui *Regem* plurimi faciebat: Non immemor etiam in quo loco eſſet: Neque ſciebat quanto uſui amicitia *Regis* ei eſſe poſſet, quandoquidem ipſe in *Regno Hiſpaniæ* novus eſſet: Atque nec Socero ſuo, nec Populo ipſi adhuc gratus, vultu ſedato, dixit; *Legem tu quidem mihi imponis, ego itidem viciſſim tibi: Habebis eum: Sed honorem tuum obligabis te vitam ei minime adempturum. Rex*, *Philippum amplexus*, dixit: *Aſſentior.* Addidit *Rex Caſtiliæ*: *Neque tibi diſplicebit, ſi ad eum mittam, tali modo, ut partim ſponte redire poſſit. Rex* Henricus reſpondit: *Regem Philippum rem bene diſpoſuiſſe: Seque, ſi ei placeret, in hoc cooperaturum, & Nuncium ad Comitem, in eum finem miſſurum.* Ambo *Reges* ſeparatim miſerunt, atque interea, Conviviis, & Triumphis, tempus protrahebant. *Rege* hoc agente, ut *Comes* in ejus poteſtate eſſet, antequam *Philippus* diſcederet: *Rege* etiam *Caſtiliæ* in hoc conveniente, ut Res manifeſtius à ſe extorta putaretur. *Rex* itidem Henricus, multis prudentibus & egregiis Monitis & Argumentis, *Philippo* ſuadebat, ut Soceri ſui Conſiliis ſe regeret, *Principis* ſcilicet tanta prudentia, tanta experientia, tanta felicitate. *Rex Caſtiliæ*, (qui à *Ferdinando* animo alieno erat,) reſpondit: *Quod ſi Socer ejus ei permitteret, ut Regna ſua, ſicut par erat, regeret, ipſe etiam ab illo libenter regi vellet.*

Confeſtim Nuncii, ab utroque *Rege*, miſſi ſunt ad accerſendum *Comitem Suffolciæ*: Qui blandis verbis facile incantatus fuit, & in Reditum ſuum libenter conſenſit: De vita ſua ſecurus, & de Libertate ſpem bonam habens. A *Flandria*, *Caletum* adductus eſt, & inde *Dorobherniam* appulit, & ſtipatus cuſtodia conveniente, traditus; & receptus in *Turrim Londinenſem*. *Rex* per hoc tempus, *Regem Caſtiliæ*, in *fraternitatem Periſcelidis*, cooptavit; Et reciproce, Filius ejus, *Henricus Princeps*, in Ordinem *Aurei velleris* admiſſus eſt: Et paulo poſt, *Philippus* cum *Regina* ſua, *Rege* comitante, ad urbem *Londini* venit; ubi excepti ſunt omni magnificentia, & Apparatu, quantam quidem temporis anguſtiæ paterentur. Poſtquam autem *Comes Suffolciæ*, ad *Turrim* perductus eſſet, (quod maxime Henricus expetebat) ceſſarunt Triumphi: *Regeſque* mutuo ſibi valedixerunt. Nihilominus, durante mora *Philippi* in *Anglia*, etiam concluſus eſt Tractatus ille, quem *Belgæ Intercurſum malum* nominarunt; gerens Datum apud *VVindeſoriam*; Quoniam in eo continentur Articuli nonnulli, in favorem *Anglorum*, potius quam *Belgarum*; Præcipue quod Articulus ille, de libera *Belgarum* piſcatione, qui in Tractatu priore, Anno *Regis* undecimo, inſertus erat, in hoc altero omiſſus eſt, & minime confirmatus. Omnibus quoque Articulis, qui ad priores Tractatus confirmandos pertinerent, præciſe & caute limitatis, ut ad Negotium Commercii tantum, nec ad alia extenderent.

Obſervatum eſt, eandem Tempeſtatem, quæ *Philippum*, in Oras *Angliæ* compulerat, etiam *Aquilam Auratam*, de ſpira *Templi D. Pauli*, dejeciſſe; inter cadendum autem impegit in ſignum *Aquilæ nigræ*, quod in *Cœmiterio* erat, illudque confregit, & in terram conjecit. Quod erat, profecto, mira quædam & præceps Accipitris in Alitem Advolatio. Hoc interpretabatur Populus, mali ominis loco, in *Familiam Imperialem*: Quod etiam impletum eſt in *Philippo Imperatoris* Filio, non ſolum in Infortunio illo Tempeſtatis: Sed & in iis quæ ſecuta ſunt: *Philippus* enim, *Hiſpaniam* ingreſſus, & *Regni Caſtiliæ* poſſeſſionem ſine vi adeptus; (Adeo ut *Ferdinandus*, qui tam magnifice antea loquebatur: non ſine difficultate, ad Colloquium Generi ſui admiſſus eſſet:) paulo poſt, Morbo correptus eſt, & diem ſuum obiit. Eo tamen ipſo Intervallo, notatũ eſt à prudentioribus, quod ſi diutius vixiſſet *Philippus*, ſocer ejus, ita apud eum ſe inſinuaturus fuiſſet, ut ſi minus in affectibus ejus, at certe in Conſiliis, & Regimine, magna apud eum Auctoritate valiturus eſſet. Morte *Philippi*, univerſum *Regnum Hiſpaniæ*, ad *Ferdinandum* rediit, ſtatu priſtino, præcipue per Infirmitatem *Ioannæ* Filiæ ſuæ: Quæ Maritum ſuum unice diligens, (ex quo multos ſuſceperat liberos,) nec minus ab eo adamata, (utcunque Pater ejus, quo *Philippo* Invidiam faceret, apud Populum *Hiſpaniæ*, moroſe eum erga uxorem ſuam ſe geſſiſſe divulgaverat,) Mariti ſui obitum impatienter ferebat, & inde in Maniam plane decidit. Cujus Morbi Curationi, Pater ejus, incurioſe incumbere exiſtimabatur, quo *Imperium* in *Caſtilia* retineret. Ita ut, quemadmodum Felicitas *Caroli Octavi*, ſolita erat dici Felicitas Somni: Ita etiam Res Adverſæ *Ferdinandi*, ſomni res Adverſæ dicerentur: utræque tam ſubito tranſierunt.

Circa hoc tempus, *Regem* cupiditas inceſſit, introducendi, in *Familiam Lancaſtriæ*, honores cœleſtes, unde *Papæ Iulio* ſupplicavit, ut *Regem* Henricum *Sextum*, pro *Sancto* canonizaret. Inter alia, Argumento uſus, quod de *Rege* ipſo in *Regnum* ſucceſſuro, tam clare vaticinatus eſſet. *Julius*, (pro more) rem *Cardinalibus* quibuſdam commiſit, qui verificationem, de ſanctis ejus Operibus, & miraculis, examinarent. Verum Res ſub hac commiſſione extincta eſt. Generalis fuit Opinio, *Iulium Papam* rem nimio pretio æſtimaſſe, *Regemque* noluiſſe eam tanti emere. Sed veriſimilius eſt, *Papam* illum *Iulium*, (qui honoris *Sedis Romanæ*, & actorum ejus, fuit ſtudioſiſſimus,) ſatis gnarum, eundem Henricum ubique pro homine ſimplici & minus capaci, habitum, metuiſſe, ne honoris, tali admiſſione, vileſceret: nimirum, ſi diſcrimen rite ſervatum non eſſet, inter *Innocentes*, & *Sanctos*.

Eodem etiam Anno, tractari cœpit matrimonium inter *Regem* ipſum, & Dominam *Margaretam*, *Duciſſam Dotariam Sabaudiæ*, unicam *Maximiliani Imperatoris* Filiam, & *Philippi Regis Caſtiliæ* ſororem: Fœminam prudentem, & Famæ integerrimæ. Hujus rei Mentio aliqua facta erat, inter duos *Reges*, quando convenerant, ſed paulo poſt in deliberationem denuo venit: In quo negotio pro Tyrocinio *Rex* opera utebatur *Capellani* ſui, *Thoma VVolſai*, illo, qui poſtea ad tanti Prælati culmen aſcen-

aſcendit. Matrimonium hoc tandem concluſum eſt, ſub Conditionibus, in *Regis* favorem ampliſſimis: ſed firmatum tantum per verba de futuro. Fieri poteſt, ut *Rex* in hoc matrimonium eo magis inclinaret, quod indies audiſſet procedere Matrimonium, inter veterem affinem, & amicum ſuum, *Ferdinandum Arragoniæ*, & Dominam de *Foix*: unde *Rex* ille *Regi Gallo* adhærere cœpit: A quo ſemper antea fuiſſet alienus. Adeo fatale eſt, *Regum* amicitias intimas & arctiſſimas; citius aut tardius, converſionem rotæ experiri. Imo, Traditio quædam invaluit, (non certe apud nos, verum in *Hiſpania*,) metuiſſe *Ferdinandum*, poſtquam accepiſſet Matrimonium, inter *Carolum Principem Caſtiliæ*, & Mariam *Regis* Henrici Filiam ſecundo-genitam, abſque Impedimento procedere; (Quod matrimonium licet à *Rege Ferdinando* primo propoſitum; poſtea tamen opera *Maximiliani*, & amicorum ejus præcipue, promotum & ad exitum perductum fuiſſet:) ne forte *Rex* Henricus ad Regimen *Caſtiliæ* aſpiraret, ut Adminiſtrator: durante minori Ætate *Generi* ſui. Videbantur enim futuri, tres ejus Regiminis Competitores; *Ferdinandus* Avus ex parte Matris, *Maximilianus* Avus ex parte Patris: Et *Rex* Henricus, Principis Adoleſcentis Socer. Certe non abſimile vero eſt, Regimen Henrici, (ſecum *Principem* Adoleſcentem adducentis,) magis gratum futurum fuiſſe *Hiſpanis*, quam reliquorum duorum. Etenim *Proceres Caſtiliæ*, qui *Regem Arragoniæ* tam recenter expulerant, in favorem *Regis Philippi*, & ſenſa animi ſui tam aperte protulerant, non poterant non habere pro ſuſpecto & inviſo, *Regem Ferdinandum*. *Maximiliani* autem Ambitus, propter cauſas plurimas, vanus proculdubio fuiſſet. Verum hoc *Regis* Inceptum, quod jactatur, nobis quidem videtur (*Regis* mores reputantibus, & Conſilia tuta & ſolida, nec cum vaſtis aut periculoſis Cogitationibus commiſta,) minus probabile: Niſi forte cupiiſſet ſpirare calidum, quod Pulmones affectos haberet. Hoc Matrimonium cum *Margareta*, de di● in diem, procraſtinatum fuit, propter infirmã *Regis* valetudinem, qui jam Viceſimo ſecundo Anno *Regni* ſui, cæpit laborare *Morbo Arthritico*. Verum Catarrhus, ſimul in Pulmones delatus, eos tabefecit; Adeo ut ter in Anno, (quaſi periodis certis,) præcipue autem vere, magnas experiretur Acceſſiones, & Labores *Phthiſis*. Attamen negotiis ſe, quantum unquam alias, impertitus eſt. Ita tamẽ, ut his Infirmitatibus monitus, magis ſerio de Vita Futura, meditaretur; Et ſeipſum conſecraret, potius quam *Henricum Sextum*, Theſauris melius erogatis, quam ſi dati eſſent *Papæ Iulio*. Etenim hoc Anno, majores conſuetis Eleemoſynas diſtribuit; Etenim incarceratos omnes circa Civitatem *Londini*, redemit, qui detenti erãt pro Debitis aut Feudis ad Summam Quadraginta Solidorum, aut infra. Acceleravit etiam Fundationes religioſas: Et Anno ſequente, (qui fuit *Regni* ſui Viceſimus tertius,) illam *Savoiæ* perfecit. Quin etiam, acerbas Populi ſui Querimonias, contra Exactiones & Oppreſſiones *Dudleii* & *Empſoni*, & eorum ſequacium, audiens; partim per homines probos & devotos, qui circa eum erant; partim per Conciones publicas, (Concionatoribus in hac parte, munere ſuo libere fungentibus) magna circa eas res pœnitentia, & conſcientiæ morſibus, ut pius Princeps, tactus eſt. Nihilominus, *Empſonus* & *Dudlejus*, etſi non potuiſſent non audire, de *Regis* in hac parte Conſcientiæ ſcrupulis, tamen ac ſi *Regis* anima & Pecunia diſtinctis officiis attributæ & aſſignatæ eſſent, ut nihil rei haberet una earum cum altera, nihilo lentius Populum gravabant, quam antea. Eodem enim Anno viceſimo tertio, crudeliſſime actũ eſt cum *Guilielmo Capello*, *Equite Aurato*, jam ſecunda vice, prætextu, quod ſe male geſſiſſet, in Prætura ſua *Londinenſi*. Crimen autem non aliud erat, quam quod, in Solutionibus quibuſdam, Nummos aliquot adulterinos ſciens accepiſſet: Neque tamen, de illis, qui Nummos adulteraſſent, Inquiſitionem diligentem, & exactam feciſſet. Propter hoc crimen & alia quædam ei imputata, condemnatus eſt in Summa bis Mille Librarum: Cumque Vir eſſet animoſus, & prioribus vexationibus induratus, ne Dodrantem quidem ſolvere voluit: Et ſimul (ut videtur) verbis quibuſdam contumacibus, in ejuſmodi proſecutiones, invectus eſt: unde *Turri* commiſſus eſt, ibiq; remanſit uſq; ad Mortem *Regis*. *Kneſworthus* quoq;, nuper *Major Londinenſis*, & uterq; *Vice-Comes* ejuſdem Anni, pro delictis quibuſdam, in Adminiſtratione Munerum ſuorum, in Judicium adducti, incarcerati, & poſtea Solutione Mille & Quadringentarum Librarum, redempti. Item *Hawiſius*, unus ex *Aldermannis Londini*, impetitus fuit, & Dolore & Anxietate Animi, antequam lis ad finem perducta eſſet, mortuus. *Laurentius* etiam *Ailinerus*, Eques Auratus, qui ſimiliter *Major Londinenſis* fuerat, & ambo ejus *Vice-Comites*, Mulctam mille librarum ſubierunt. *Laurentius* autem, quod ſolvere mulctam recuſaſſet, cuſtodiæ commiſſus eſt; Ubi remanſit, uſque dum *Empſonus* ipſe, loco ejus, incarceratus eſſet.

Minime mirum erat, (cum delicta tam levia, mulctæ tam graves eſſent) ſi theſauri *Regis* reconditi, quos moriens reliquit; quorumq; pars maxima, in locis occultis, ſub clave & cuſtodia ſua propria, *Richmondiæ*, repoſita erat; aſcendiſſent ad Summam quinque millionum, & Dimidiæ, Aureorum: Maſſam certe grandem Pecuniæ, etiam pro ratione temporum præſentium.

Ultimum Negotium Status, quod *Regis* hujus Felicitatem temporalem clauſit, fuit Concluſio glorioſi illius Matrimonii, inter Filiam ſuam *Mariam*, & *Carolum Principem Caſtiliæ*, poſtea *Imperatorem* celeberrimum; utraq; parte, teneræ Ætatis tunc exiſtente. Qui Tractatus conſummatus erat, per *Epiſcopum Foxum*, & alios *Regis* Delegatos, *Caleti*, Anno proximo ante *Regis* Obitum. Qua Affinitate, (ut videtur,) ita delectatus eſt, & quaſi raptus, ut in Literis, quas illa de re ad *Civitatem Londini* ſcripſit, (mandans ut omnia lætitiæ & Exultationis Indicia exhiberent,) gloriaretur, ac ſi muro Aheneo *Regnum* iſtud circum dediſſet. Cum Generos ſibi jam aſciviſſet; *Regem Scotiæ*, & *Principem Caſtiliæ* ac *Burgundiæ*, Ita ut jam, nihil videretur addi poſſe, ad hujus magni *Regis* mundanam Felicitatem, uſq; ad ſummum faſtigium evectam, (ſive quis intueatur excelſas illas Liberorum ſuorum Nuptias, ſive Famam ejus, longe lateque, per Orbem ſparſam; ſive Divitias fidem fere ſuperantes; ſive Succeſſuum ſuorum perpetuam Conſtan-

 tiam;)

tiam;) præter Mortem opportunam, quæ eum ab aliquo Fortunæ impetu futuro, ſubduceret: Qui certe (propter Odia Populi ſui, & Titulum Filii ſui, tunc Ætatem octodecim Annorum implentis, Principis certe Audacis & Liberalis; quiq; ipſo Aſpectu, & Oris Majeſtate, Oculos Populi in ſe trahebat, fortaſſe in eum irruere potuiſſet.

Ad coronandum etiam *Vitæ* ſuæ Exitum, æque ac *Regni* ſui Initium, Opus Pietatis & Miſericordiæ edidit, eximium & Imitatione dignum. Nam Condonationem generalem promulgavit, qualis in Coronatione *Regum* concedi ſolet; Ut certus novæ Coronationis, in *Regno* meliore Quin & Teſtamento ſuo declaravit, ſe velle, ut Reſtitutio fieret earum Summarum Pecuniæ, quæ ab Officiariis ſuis, injuſte extortæ fuiſſent.

Hoc modo, *Salomon* iſte *Anglorum*, (Nam & *Salomon* ipſe exactionibus Populo ſuo gravis fuit,) cum quinquaginta duos Annos vixiſſet, atque Viginti tres Annos, & octo Menſes regnaſſet; Memoria integra, & ſtatu Animæ beatiſſimo, in magna Malacia Morbi lenti, ad Cœlum migravit, Viceſimo ſecundo *Aprilis*. Anno Salutis 1508. apud *Palatium* ſuum *Richmondiæ*, quod ipſe exædificaverat.

REx *iſte (ut verbis utamur quæ Merita ejus exæquent,) fuit inſtar* Miraculi *cujuſdam: Ejus ſcilicet generis, quod prudentes attonitos reddit, imperitos leviter percellit. Plurima ſiquidem habuit, & in Virtutibus ſuis, & in Fortuna; Quæ non tam in Locos Communes cadunt, quam in Obſervationes prudentes & graves. Vir certe fuit* Pius, *ac* Religioſus, *& Affectu, & cultu: Sed ut erga Superſtitionem, pro modo Temporum ſuorum, ſatis perſpicax: Ita interdũ Politicis Rationibus, & conſiliis, nonnihil occæcatus.* Perſonarum Eccleſiaſticarum *promotor, erga Aſylorum Privilegia (quæ tanta ei Mala pepererant,) non durus. Haud pauca* Religioſorum Cœnobia *fundavit, & dotavit; quibus accedit memorabile illud* Hoſpitale Savoya *dictum. Magnus nihilominus Eleêmoſynarius in ſecreto; Quod luculenter indicat, etiam publica illa opera, Dei Gloriæ, non ſuæ, data. Pacem ſe ſummopere, & amare, & pro viribus procurare, perpetuo præ ſe tulit. Atque illud in Fœderum præfationibus illi frequens fuit;* Pacem, cum Chriſtus in mundum veniret, Anglos præcinuiſſe; cum è mundo excederet, ipſum Dominum legaſſe. *Neque hoc ei, Timori aut Animi Mollitiei, imputari poterat, (quippe qui animoſus fuerit & Bellator,) ſed Virtuti vere Chriſtianæ, & Morali. Neque tamen illud eum fugit, à via pacis aberrare illum, qui eam nimio plus videatur appetere. Itaque Famas, & rumores, & Apparatus Belli, ſæpe excitabat, donec Pacis Conditiones in melius flecteret. Etiam illud notatu non indignum, quod tam ſedulus Pacis Amator in Bellis tam fœlix extiterit. Siquidem Arma, & expeditiones ejus, neque in Bellis externis, neque in Civilibus, unquam ei improſpere ceſſerunt: Neque noverat ille, quid clades bellica eſſet. Bellum in Adeptione* Regni, *necnon* Comitis Lincolniæ, *&* Baronis *Rebelliones, terminavit Victoria: Bella* Gallica *&* Scotica *Pax, ſed Pax ab hoſtibus ultro petita: Bellum illud* Britanniæ, *Caſus, Mors nimirum* Britanniæ Ducis: *Tumultus* Baronis Lovelli, *item* Perkini, *tam ad* Exoniam, *quam in* Cantio, *Fuga Rebellium, antequam Prælium tentarent: Adeo ut propria ei fuerit Armorum Felicitas, atq; inviolata. Cujus rei cauſſa haud parva, quatenus ad Seditiones inteſtinas compeſcendas, proculdubio fuit, quod in iis reſtringuendis, Perſonam ſuam nunquam ſubtraxerit. Prima quandoque pugnæ, per Duces ſuos tranſegit, cum ipſe ad ſuppetias ferendas præſto eſſet: ſed aliquam Belli partem ſemper ipſe attigit. Neque tamen hoc ipſum omnino propter Alacritatem & Fortitudinem, ſed partim ob ſuſpiciones, quod aliis parce fideret.*

Leges Regni *in magno honore ſemper habuit, eaſq; Auctoritate ſua munire videri voluit. Licet hoc ipſũ, non minimo quidem ei eſſet impedimento, ad ea quæ voluit, pro arbitrio ſuo, exequenda. Ita enim commode earum habenas tractavit, ut ne quid de Proventibus ſuis, aut etiam* Prærogativa Regia, *intercideret. Attamen, tali uſus eſt temperamento, ut ſicut interdum* Leges *ſuas, ad Prærogativæ ſuæ Iura traheret, & prope torqueret; Ita rurſus per vices, Prærogativam ſuam, ad* Legum *æquabilitatem & moderationem, conſulto demitteret. Etenim, & Monetarum Regimen, & Belli ac Pacis Tractatus & conſilia, & Rei Militaris Adminiſtrationem, (quæ omnino abſolute juris ſunt,) ſæpenumero ad* Comitiorum Regni *deliberationes, & Vota, referebat. Iuſtitia temporibus ſuis, recte & æquabiliter adminiſtrata fuit: præterquam cum* Rex *in lite Pars eſſet: Præterquam etiam, quod Conſilium privatum* Regis, *communibus cauſis, circa* Meum *&* Tuum, *ſe nimis immiſceret. Etenim Conſeſſus ille mera erat tum Curia & Tribunal Iuſtitiæ, præſertim ſub* Regni *ſui Initiis: enim vero in illa Iuſtitiæ parte, quæ fixa eſt, & tanquam in ære inciſa, (hoc eſt prudentia Legislatoria,) prorſus excelluit. Iuſtitiam etiam ſuam, Miſericordia & Clementia temperavit. Utpote, ſub cujus* Regno, *tres tantum ex Nobilitate, pœna capitali affecti ſunt.* Comes *nempe* Warvvicenſis, Aulæ Regiæ Camerarius, *&* Baro Audlejus. *Quamvis priores duo, inſtar multorum eſſent, quatenus ad Invidiam, & obloquia, apud Populum. At ne auditu quidem cognitum erat, tantas Rebelliones, tam parca ſanguinis, per gladium Iuſtitiæ, miſſione expiatas fuiſſe, quam fuerunt duæ illæ inſignes Rebelliones,* Exoniæ, *& prope* Grenovicum. *Severitas autem illa, ſatis cruenta, quæ in primos illos, infimæ Conditionis homines, qui* Cantium *appulerũt, animadverſum eſt, ad Fæcem quandam populi tantum pertinebat. Diplomata autem illa generalia, quæ gratiam præteritorum* Rebellibus *faciebant, perpetuo Arma ſua & præibant, & ſequebantur. Videre autem erat, apud eum, miram quandam & inuſitatam, Gratiæ, larga manu præbitæ, & plane inexpectatæ, cum ſuppliciorum ſeveritate, Alternationem. Quod quidem, ſi tanti* Principis *prudentiam cogitemus, minime Inconſtantiæ, aut Conſiliorum vacillationi, imputari poterit; ſed aut Cauſſæ alicui Secretæ, quæ jam nos latet; aut Regulæ cuidam, quam ſibi præſcripſerat, ut Rigoris & Manſuetudinis vias per vices experiretur. Sed quo minus Sanguinis, eo plus pecuniæ haurire ſolebat. Atque ut nonnulli ſatis malevole interpretabantur, in altero fuit continentior, ut in altero premeret magis: utrunque enim intolerabile plane fuiſſet. Natura proculdubio erat ad accumulandos Theſauros pronior, & Divitias plus quam pro faſtigio ſuo, admirabatur.* Populus *certe, quibus hoc naturæ inditum eſt, ad conſervandas* Monarchias, *ut* Principes *ſuos excuſent, licet ſæpenumero minus juſte, in Conſiliarios eorum, & Miniſtros, culpam rejiciant, hoc ipſum* Mortono Cardinali,

& Re-

& Reginaldo Brajo *Conſiliario imputabat; qui tamen viri, (ut poſtea luculenter patebat,) utpote qui pro veteri ipſorum apud eum Auctoritate & gratia, plurimum pollebant, ita Ingenio ejus obſecundabant, ut id tamen nonnihil moderarentur: ubi contra, qui ſequebantur*, Empſonus & Dudlejus *viri nullius apud eum Auctoritatis, niſi quatenus Cupiditatibus illius ſervilem in modum, miniſtrabant, viam ei, non tantum præberent, verum etiam ſtruerent; ad eas Oppreſſiones & Concuſſiones, pro pecuniis undiq; excutiendis, quarum & ipſum ſub finem vitæ ſuæ pœnituit; quibusq;* Succeſſor *ejus renunciavit; Quin & eaſdem diluere & expiare connixus eſt. Iſte autem Exceſſus, tunc temporis, complures nactus eſt Interpretationes. & gloſſas. Nonnulli in ea opinione erant, perpetuas* Rebelliones, *quibus toties vexatus fuit, eum ad hoc redegiſſe, ut odio Populum ſuum haberet. Alij judicium faciebant, hoc eo tendiſſe, ut Ferocitatem Populi reprimeret, eumq; propter inopiam, humiliorem redderet. Alij eum Filio ſuo vellus aureum relinquere cupiiſſe. Alij deniq; eum Cogitationes ſecretas, de Bello aliquo externo, animo agitaſſe. Verum illi forſitan, ad veritatem propius accedent, qui cauſſas hujus rei minus longe petunt, eaſq; attribuunt naturæ ſuæ: Ætati ingraveſcenti, paci, quæ opes alit, animoque nulla alia ambitione, aut opere, occupato. Quibus illud addere placet, eum, quod quotidie per Occaſiones varias, Inopiæ mala; & difficiles pecuniarum Conquiſitiones, in aliis* Principibus *obſervaret, ex comparatione quadam, plenarum Arcarum felicitatem melius agnoviſſe. Quatenus ad modum, quem ſervabat, in* Theſauris *impendendis, hoc habuit; ut nunquam Sumptui parceret, quem negotia ſua poſtulabant. In Ædificando magnificus, in Remunerando tenacior, ita ut, Liberalitas ſua, potius ſe applicaret, ad ea, quæ ad ſtatum ſuum proprium, aut Memoriam Nominis ſui pertinerent; quam ad Præmia Benemeritorum.*

Fuit ille alti & Excelſi Animi; *Propriæ ſententiæ, proprij Conſilij, Amator; utpote qui ſeipſum revereretur, & ex ſe revera* regnare *vellet. Si privatæ conditionis fuiſſet, Superbus proculdubio habitus eſſet: ſed in* Principe *prudente, nihil aliud hoc fuit, quam ut intervallum & ſpatium juſtum & debitum, inter ſe & Subditos ſuos tueretur; Quod certe erga omnes conſtanter tenuit; Nemini propinquum permittendo aditum, neq; ad Auctoritatem ſuam, neque ad ſecreta. A nullo enim ex ſuis regebatur.* Regina *conſors ejus, licet eum compluribus pulcherrimis Liberis, quinetiam* Corona *ipſa, (utcunq; illud fateri non ſuſtineret,) beaſſet, parum apud eum potuit.* Matrem *magna ſane reverentia proſecutus eſt, ſed ad participationem Conſiliorum ſuorum raro admovit. Qui vero grati ob converſationem ipſi forent, (qualis fuit* Haſtingus *apud* Regem Edvvardum quartum, *aut* Carolus Brandonus *poſtea apud* Henricum Octavum,) *nulli fuerant, Niſi forte inter tales numeraremus,* Foxum Epiſcopum, & Brajum, & Empſonum; *quod eos tam frequenter ſecum habuit. Sed non alio modo, quam ſicut Inſtrumentum plerumq; ſecum habet Artifex. Gloria inanis, ſi in aliquo alio Principe, minimum in illo fuit; Ita tamen, ut de Majeſtate, quam ad ſummum faſtigium usq; ſemper attollebat, nihil remitteret; Haud ignarus,* Majeſtatis *reverentiam* Populum *in obſequio continere:* Inanem *autem* Gloriam, *(ſi quis recte rem æſtimet,)* Reges Populari Auræ *proſtituere.*

Erga Fœderatos *ſuos juſtum ſe & conſtantem præbuit, tectum tamen, & cautum; Sed contra, tam diligenter in eos inquirebat, ſe interim ita velans & reſervans, ut illi aſpicerentur, tanquam in lumine poſiti, ipſe, veluti in tenebris collocatus, lateret. Abſq; Specie tamen hominis ſe occultantis, ſed potius libere, & familiariter communicantis Negotia ſua, atque de illorum rebus viciſſim percontantis. Quantum autem ad puſillas illas Invidias & Æmulationes (quæ inter* Principes, *haud parvo rerum ſuarum detrimento, intercedere ſolent,) nihil tale in eo cernere erat; ſed ſuas res ſedulo & ſolide agebat. Atque certiſſimum eſt, Exiſtimationem ejus domi magnam, externis partibus adhuc majorem & illuſtriorem fuiſſe. Exteri enim, qui Negotiorum ejus Ductus, & vias particulares, cernere non poterant, ſed Summas tantum, & Exitus eorum, intuebantur: eum perpetuo confligari, & perpetuo ſuperiorem eſſe, animadvertebant. Partim etiam in cauſſa erant Literæ & Relationes* Legatorum *exterorum, qui in Comitatu Aulæ ſuæ, magno numero, erant. Quibus, non tantum Comitate, Muneribus, & Colloquiis familiaribus, ſatisfaciebat, verum in Colloquiis illis ſuis haud parva admiratione illos perſtrinxit, cum viderent univerſalem ejus* Rerum Europæarum *notitiam. Quam licet ex ipſis Legatis, eorumque Informationibus, maxima ex parte, hauſerat, nihilominus, quod ab univerſis collegerat, admirationi erat ſingulis. Ita ut magna ſemper conſcriberent ad Superiores ſuos, de Prudentia ejus, & Artibus Imperandi. Imo poſt Reditum eorum, in Patrias ſuas, per Literas, de rebus omnimodis ſcitu dignis, eum frequenter certiorem faciebant. Tanta fuit dexteritatis, in conciliandis ſibi* Principum *externorum Miniſtris.*

Omnibus profecto modis ſollicitus erat, de procuranda ſibi & obtinenda, rerum ubiq; occurrentium, notitia. Quam ut aſſequeretur: non tantum exterorum Miniſtrorum, qui apud ſe reſidebant, induſtria uſus eſt, atque Penſionariorum ſuorum, quos tam in Curia Romana, *quam alibi, in Aulis* Principum, *fovebat, verum etiam ſui ipſius* Legatorum, *qui apud Exteros perfungebantur. Quem in finem, Mandata ejus, usque ad curioſitatem diligentiſſima erant, & per Articulos ordine digeſtos. Inter quos, plures erant, plerumq; quæ ad Inquiſitionem, quam quæ ad Negotiationem, pertinerent, exigendo Reſponſa particularia, & Articulata, ad quæſtiones ſuas reſpectiva.*

Quantum vero ad Emiſſarios ſuos, quos tam domi, quam foras, ad explorandas Machinationes, & Conjurationes, contra ſe initas, ſubornabat: Sane hoc, quo loco res ſuæ erant, apprime neceſſarium fuit. Tot in eum, veluti Talpæ ſubterraneæ, perpetuo operam dabant, quo ſtatum ejus labefactarent, & ſubfoderent. Neq; hoc illicitum habendum eſt. Etenim ſi in Bello Exploratores probantur adverſus Hoſtes legitimos, multo magis adverſus Conjuratos & proditores. Verum ut Fides hujuſmodi Exploratoribus concilietur, per Juramenta, & per Execrationes, atque Anathemata, *contra illos, tanquam Hoſtes, fulminata, defenſionem juſtam non capit.* Sacra *enim iſta veſtimenta Larvis non conveniunt. Veruntamen, habebat illud in ſe boni, Induſtria iſta emiſſarios adhibendi, ut quemadmodum, opera*

eorum, multæ Conjurationes detectæ, ita etiam Famâ eorum, & diffidentiâ inde natâ, plurimæ ne tentarentur, proculdubio cohibitæ fuerint.

Maritus erat minime uxorius, ne indulgens quidem; Sed comis, & conſortio blandus, & ſine Zelotypia. Erga Liberos ſuos itidem Paterno plenus Affectu, magnam ſuſcipiens curam de iis optime educandis; Adhoc etiam Animi quadam altitudine, aſpirans, ut Conditiones eis dignas & ſublimes procuraret; Honores quoque quales Amplitudinem eorum condecerent, ab omnibus deferri curavit; Sed non admodum cupidus, ut in Oculis Populi ſui, extollerentur.

Ad Sanctius Conſilium ſuum plurima Negotia referebat, ubi frequenter & ipſe præſidebat: Satis gnarus, hoc pacto, ſe via recta & ſolida inſiſtere, tam ad Auctoritatem ſuam roborandam, quam ad Iudicium ſuum informandum. Ad quem etiam Finem, patiens fuit Libertatis eorum: Tam in ſuadendo, quam in ſuffragia ferendo, donec Animi ſui ſenſum, quam ad Finem deliberationum reſervare ſolebat, declaraſſet. Nobilitati ſuæ aliquantum gravis fuit, & ad Negotia ſua potius Eccleſiaſticos, & Juriſconſultos, evehebat; Qui magis ad obſequium parati, & apud Populum minus gratioſi erant: quod quidem ut imperioſe regnaret, profuit: ut tuto, non item. Adeo ut mihi perſuaſiſſimum ſit, hunc ejus morem fuiſſe cauſſam non exiguã crebrarum perturbationum, quæ ſub Regimine ſuo contigerunt: propterea quod Proceres Regni, licet fidi, & obedientes, non tamen alacriter cum eo cooperabantur: ſed vota ejus magis Eventui permittebant, quam ad effectum urgebant. Nunquam ſibi metuit, à Servis & Miniſtris, elatioribus Ingeniis & Virtutibus præditis: Id quod in moribus erat Ludovico Undecimo Galliæ Regi: Sed è contra, ad ſua Negotia admovit viros, qui ſuis Temporibus maxime eminebant: Quod ni feciſſet, fieri non potuit, ut Res ſuæ tam proſpere cedere potuiſſent. Hi erant, nimirum in Rebus Bellicis, Dux Bedfordiæ, Comites Oxoniæ, & Surriæ; Barones Daubeney, & Brookus; & Poyningus, Eques Auratus: in Rebus autem Civilibus, Mortonus, Foxus, Brajus, Prior de Lanthony, VVarhamus, Urſvvicus, Frovvicus, & alij: Neque ei curæ erat, quam vafri & callidi eſſent, quibus Negotia committebat. Putabat enim, ſui ipſius Artes, eorum Artibus poſſe prædominari. Sicut autem in Miniſtris delegendis, ſummo judicio agebat: Ita & in iis, quos delegerat, protegendis, haud minore utebatur Conſtantia. Mirabile enim quiddam eſt, quod licet Princeps eſſet occulti & reconditi ſenſus, & majorem in modum ſuſpicax, Tempora quoq́; ſua turbulenta, & Conjurationum plena, Spatio tamen viginti quatuor Annorum quibus regnavit, nunquam Conſiliarum aliquem ſuum, aut interiorem Miniſtrum, dejecit aut diſcompoſuit, excepto Solo Stanlejo Aulæ ſuæ Camerario. Quatenus vero ad Subditorum ſuorum erga eum affectus, ita res erat: ut ex tribus illis Affectibus, qui Corda Subditorum erga Principes ſuos devinciunt, Amore ſcilicet, Metu, & Reverentia; ultimo horum eximie gauderet, ſecundo mediocriter, tertio autẽ tam parce, ut reliquis duobus ſecuritatem ſuam deberet.

Princeps erat ſubtriſtis, ſerius, & cogitabundus; quique ſecretas, in Animo ſuo obſervationes, & curas, foveret: Cui etiam Commentarioli & Memoriæ manu propria ſcriptæ, præſto ſemper erant, præcipue circa Perſonas: Quos nimirum ex ſubditis ſuis ad Munia deſtinaret: Quibus Præmiorum debitor eſſet: De quibus inquirendum: A quibus cavendum: Qui itidem eſſent inter ſe maxime, aut Factione, aut meritis colligati, & veluti in partes deſcendiſſent: Et ſimilia: veluti Diaria quædam Cogitationum ſuarum, componens, & ſervans. Traditur etiam hodie Narratio quædam faceta, Cercopithecum ſuum (ab aliquo ex ſuis Cubiculariis, ut creditum eſt, impulſum,) die quadam, præcipuum ex Diariis ſuis, tunc forte incurioſe poſitum, in fruſta innumera diſcerpſiſſe. Ad quod Aulici, quibus ànxia illa diligentia minime complacebat, Riſu diſrumpebantur.

Quamvis autem eſſet Apprehenſionum & Suſpicionum plenus, attamen ſicut facile eas admittebat, ita rurſus dimittebat, eaſq́; Iudicio ſuo objiciebat. Unde, potius ſibi ipſi moleſtæ, quam in alios periculoſæ, exiſtebant. Fatendum eſt tamen, Cogitationes ſuas, tam fuiſſe numeroſas, & complicatas, ut ſimul ſtare ſæpius non poſſent, ſed quod in aliquibus prodeſſet, ad alia obeſſet: Neq́; fieri potuit ut adeo ultra Mortale prudens eſſet, aut felix, ut rerum pondera juſta perpetuo exciperet. Certe Rumor ille, qui tot & tantas ei turbas concitavit, nempe quod Dux Eboraci dimiſſus & adhuc ſuperſtes fuit, ſub principiis, vires & fidem ab ipſo nactus eſt: quia ſcilicet hoc credi volebat, ut mollius ei imputaretur, quod in Jure proprio, & non in uxoris Jure, regnaret.

Affabilis fuit, & blanda quadam Eloquentia pollens, magnaque prorſus uti conſueverat verborum dulcedine, & illecebris, cum aliquid ſuadere, aut perficere vellet, quod enixe cupiebat. Studioſus magis erat, quam Eruditus: Libros, plerunq́;, qui Gallica lingua conſcripti erant, legens. Licet Latinæ Linguæ rudis non eſſet: Quod ex eo patet, quod Hadrianus Cardinalis, & alij, quibus Lingua Gallica ſatis familiaris erat, nihilominus Latine ad eum ſemper ſcriberent.

Quatenus ad Delicias & Voluptates hujus Regis, muta prorſus eſt earum Memoria. Nihilominus apparet, ex mandatis illis, quæ Marſino, & Stilo, circa Reginam Neapolitanam dedit, eum de Forma, & Pulchritudine, ejuſque partibus, perite admodum interrogare potuiſſe. Cum Voluptatibus ſic agere ſolebat, ut Reges magni cum menſis Bellariorum: Pauliſper eas inſpicientes, & ſtatim terga vertentes. Neq́; enim unquam regnavit Princeps, qui magis Negotiis ſuis deditus eſſet: Totus in illis, & totus ex ſeſe. Ita ut, in Haſtiludiis, & Turneamentis, & aliis Pugnarum Simulachris, nec non Saltationibus perſonatis, & hujuſmodi celebritatibus, potius cum dignitate quadam, & comitate, Spectator eſſe videretur, quam iis magnopere capi aut delectari.

In eo proculdubio, ut in cæteris Mortalibus univerſis, (ac præcipue in Regibus,) Fortuna influxum quendam habebat in Mores, & Mores viciſſim in Fortunam. Ad culmen Regium aſcendit, non tantum à Fortuna privata, quæ Moderatione eum imbuere poſſet, verum etiam à Fortuna Exulis, quæ ſtimulos ei Induſtriæ & Sagacitatis addiderat. Tempora autem Regiminis ſui, cum eſſent potius proſpera, quam tranquilla, Confidentiam ex Succeſſibus addiderant, Naturam interim ſuam, aſſiduis vexationibus, fere perverterant. Prudentia autem ejus,

per fre-

Per frequentes è periculis Emerſiones, (quæ ſubitis eum Remediis fidere docuerant,) verſa eſt potius in Dexteritatem quandam, ſeipſum è malis, quando ingruerent, extricandi, quam in providentiam, illa ex longinquo arcendi, & ſummovendi: Sed & Indole propria, Oculi Mentis ejus, non abſimiles erant, Oculis quorundam Corporalibus: Qui ad objecta propoſita validi ſunt, ad remotiora infirmi. Prudentia enim ejus occaſione ipſa ſubito ſuſcitabatur: Atque eo magis, ſi Occaſioni acceſſerit Periculum. Atque hæc Fortuna in Naturam ſuam potuit; nec deerant rurſus quæ Natura ſua Fortunæ ſuæ impoſuit. Nam ſive hoc tribuendum ſit Providentiæ ejus Defectui, Aut in rebus, quas decreverat, Pertinaciæ: Aut ſuſpicionibus, quæ aciem Mentis ejus perſtringebant: vel quicquid aliud in cauſſa fuit: certum eſt, Fortunæ ſuæ perturbationes continuas, (præſertim nulla violenta occaſione ſubnixas,) exoriri non potuiſſe, abſq; aliquibus in Natura ſua Impedimentis, & Erroribus in Conſtitutione Animi ſui radicali: Quæ neceſſe habuit, ſalvare & emendare, per mille puſillas Induſtrias, & Artes: verum illa omnia apertius ſe produnt in Hiſtoria ipſa. Veruntamen, intueamur licet eum, cum Defectibus ſuis omnibus, ſi quis eum cum Regibus, in Gallia, & Hiſpania, contemporaneis ſuis, conferat; Reperiet eum, Ludovico Duodecimo Galliarum Regi, Prudentia civili, & Ferdinando Hiſpaniarum, Fide & Candore, anteponi debere. At ſi Ludovicum Duodecimum demas, & Ludovicum Undecimum, qui paulo ante regnavit, ſubſtituas: magis convenient Exempla, fierentque verius Parallela. Illi enim tres, Ludovicus, Henricus, & Ferdinandus pro Tribus Magis cenſeri poſſunt, inter illius Ætatis Principes. Ut verbo concludamus, Si Rex iſte, res majores non geſſit, in cauſſa ipſe fuit ſibi: Quicquid enim ſuſcepit, perfecit.

Corpore erat Henricus decoro, Statura juſta, paulo procerior, erectus, & Membrorum compage bona, ſed gracilis. Vultus erat talis, quæ Reverentiam incuteret, & aſpectum Viri Eccleſiaſtici aliquantum referret. Et ſicut minime erat obſcurus aut ſupercilioſus, ita neq; blandus aut Conciliator: Sed tanquam Facies hominis Animo compoſiti & quieti; Sed non commoda Pictori; Gratioſior ſcilicet facta cum loqueretur.

Hujus Regis Dignitas præcellens pati poſſit, ut memorentur Narrationes quæpiam, quæ ei Divinum aliquid imponant. Cum Matris ejus Margaretæ, Fœminæ raris virtutibus ornatæ, Nuptias Multi Proci ambirent; viſa eſt videre in Somniis, Virum quendam Epiſcopo ſimilem, habitu Pontificali, tradere ei in manum, Edmundum Comitem Richmondiæ, Henrici Patrem, pro Marito. Neq; illa, Liberos unquam alios concepit, præter Regem, licet tribus Maritis nupta: Quodam etiam die Feſto, cum Henricus Sextus (cui Innocentia Sanctitatem aſtruebat,) à prandio lavaret, oculoſq; in Henricum, tunc Adoleſcentulum, conjiceret, dixit: Adoleſcens iſte, Coronam, pro qua nos confligimus, pacifice tandem poſſidebit. Sed quod vere in eo divinum cenſeri poſſit, hoc fuit: Quod non minus Fortunam boni Chriſtiani, quam magni Regis ſortitus ſit: Vita exercitata, Morte pœnitenti. Ita ut non magis in Mundanis, quam Spiritualibus, Victor triumphaverit; & Militia ei in Conflictibus, tam Peccati, quam Crucis, proſpere ceſſerit.

Natus eſt, apud Caſtrum Pembrochiæ, Sepultus apud Weſtmonaſterium, in Monumento, inter opera Europæ, pulcherrimo, & elegantiſſimo, ſive Capellam ſpectes, ſive Sepulchrum. Adeo ut magnificentius jam, in Sepulchri ſui Monumento, habitet mortuus, quam vivus, aut Richmondiæ, aut in alio quopiam Palatio ſuo, habitaverat. Optaverim ut idem ei contigiſſet, in hoc Famæ ſuæ Monumento.

F I N I S.

INDEX VOCABULORUM HAC HISTORIA
CONTENTORUM, QUÆ ANGLIS SUNT PECULIARIA.

Protector: *Regens durante minore ætate Regis.* 998

Roſa Alba: *Erant in Anglia duæ Familiæ, quæ de Regno contenderunt: altera* Eboracenſis, *quæ inſignia gerebat* Roſæ Albæ; *altera* Lancaſtrenſis *quæ* Roſæ Rubeæ. 999

Comitia: *Conventus Ordinum* Angliæ; *videlicet; Prælatorum, Procerum, & Communitatis Regni: ex quorum conſilio, Rex Leges ſancit, Pecuniis inſtruitur, & alia magni momenti tranſigit. Eæ* Comitia *interdum appellantur* Comitia *Parlamentaria, interdum Parlamentum.* ibid.

Turris Londinenſis: *Caſtellum amplum, in quo continetur, Palatium Regium, & Carcer ubi incarcerantur Proditores, & alij Criminum atrocium rei.* ibid.

Eques Auratus: *Ordo Equitum, qui à Rege, aut ejus locumtenente, creantur, & calcaribus auratis ornantur.* 1000

Comitatus: *Provincia, vel portio Regni integralis, ad magis commodam adminiſtrationem Iuſtitiæ & Militiæ.* ibid.

Crux Divi Pauli: *Suggeſtum in Cœmeterio* Divi Pauli, *ubi conciones ſacræ habentur.* ibid.

Major Londinenſis: *Præfectus annuus urbis, ſeu Prætor Vrbanus.* 1001

Fraternitates Civitatis; *Collegia, ſive Societates Mercatorum, & Artificum.* ibid.

Equites Vexillarii, ſive Baneretti: *Creantur iſti ſub vexillo* Regis *expanſo, poſt Prælia.* 1002

Baro: *Nomen dignitatis ad quam evecti habent jus ſuffragij: in ſuperiori conſeſſu Ordinum, alijs privilegiis haud paucis gaudent, & inter ſuperiorem* Angliæ *nobilitatem, annumerantur.* 1002

Remiſſio generalis: *Indulgentia Regis, qua & crimina omnia (exceptis quæ in Inſtrumento Remiſſionis ſpeciatim recenſentur) & mulctæ, aliaq; ſolutiones Regi debitæ abolentur. Illa quandoq; à Rege ſolo emanat, quandoq; à Rege addita auctoritate Parlamenti.* 1003

Inferior Conſeſſus: *In Comitijs Ordinum ſunt duo Conſeſſus: alter ſuperior dicitur, qui conſiſtit ex Prælatis & Proceribus: alter inferior, qui complectitur, per repræſentationem, univerſum populum Regni. Atq; alteruter Conſeſſus habet votum negativum in omnibus.* 1004

Equites & Burgenſes Parlamenti: *Deputati Communitatis: Equites, à populo, per agros, & oppida in Burgos non erecta, eliguntur; Burgenſes ab oppidis, eo privilegio à Rege donatis.* 1004

Scaccharii Camera: *Locus, in quo Iudices majores conveniunt; Cum aut à Rege conſuluntur; aut propter Vota æqualia in Curiis minoribus omnes deliberant, & Suffragia reddunt: aut minorum Curiarum Iudicia retractant.* ibid.

Vice-Comes: *Gradus dignitatis inter Comitem & Baronem medius.* 1005

Dominus Theſaurarius: *Præfectus Ærarii, ſive Quæſtor univerſalis Regni. Quæ dignitas eſt poſt illam Cancellarii ſecunda.* 1006

Cuſtos privati ſigilli: *Privatum ſigillum diplomata Regis, Regia manu firmata excipit, & ad magnum ſigillum tranſmittit.* ibid.

Heraldi: *Patres patrati, aut Fœciales, qui bella denunciant, in compluribus ſolennitatibus adhibentur, & armorum inſignia diſtribuunt.* 1007

Judices de Banco Regis: *Iudices Curiæ, quæ tractat cauſas criminales & violationes Pacis.* 1008

Regii Hoſpitii Contra-Rotulator: *Officiarius ex iis, qui Regis hoſpitio, quantum ad expenſas ejus, præſunt.* 1020

Subſi-

Subſidiaria Pecunia: Pecuniæ, quas Parlamentum Regi concedit, vocantur ſubſidia. 1031

Camera Stellata. Camera Alba. Curia Banci Regis. Curia Bânci Communis. Curia Scaccharii. Curia Cancellariæ. Vide expoſitionem horum vocabulorum omnium, in Hiſtoria ipſa. 1032

Fines: Finis eſt inſtrumentum, quo hæreditates transferuntur: eamq; habet vim, ut omnium jura, ſi intra tempus non agant, extinguat. 1037

Statutum de non Clameo: Lex eſt, quæ ſub tempora belli, cum homines juri ſuo aſſerendo plerumq; non vacarent, lata erat, & vim illam Finium deſtruxit, quæ tamen poſtea per aliud ſtatutum reſtituebatur. ibid.

Dominicum: Poſſeſſiones, quæ non ſunt Feodales, ſed in manibus Domini. 1038

Juſtitiarii Aſſiſarum: Iudices itinerantes, qui ſtatis temporibus, provincias Regni viſitant & Cauſſas terminant. 1039

Publicæ Seſſiones: Conventus Iuſtitiariorum ordinariorum, qui Pacis vocantur, & cauſſas nonnullas Regia Auctoritate muniti determinant. ibid.

Auxilium à Tenentibus: Pecuniarum ſumma, quas Domini à Tenentibus ſuis exigere jure poſſunt, ad Nuptias Filiæ natu majoris, vel promotionem Filii primogeniti in ordinem equitis. 1050

Benevolentia: Genus impoſitionis in Subditos, per ſpeciem donationis voluntariæ, ſed habens quiddam ex compulſorio. 1051

Protectiones: Literæ Regiæ, quibus conceditur alicui, ne in judicium vocetur. 1052

Alienationes: Translationes poſſeſſionum à Tenentibus Regis, pro quibus debetur ſolutio certa Regi. ibid.

Inſigne Ordinis Periſcelidis: Equites Ordinis Periſcelidis, ſunt Equites dignitatis celſioris, qui Periſcelide circa tibiam, paludamento honorifico, & torque aureo ornantur; Patronum habentes S. Georgium. 1058

Hoſpitii Regii Camerarius: Officiarius ex honoratioribus, qui de Cubiculis Regijs, quæ ſupra gradus ſunt, & eorum ornatu diſponit. 1064

Equites de Balneo: Ordo Equitum, qui Balneo tinguntur, & tempore coronationis tantum, aut cum Filius Regis primogenitus creatur Princeps Walliæ, ordinantur. 1069

Mercæ: Summa pecuniæ, valoris duorum ducatorum & paulo amplius. 1070

Libræ: Summa pecuniæ, valoris trium ducatorum & paulo amplius. ibid.

Antiquus Cenſus: Valor terrarum, qualis per antiquas inquiſitiones relatus eſt. ibid.

Aldermannus Civitatis Londinenſis: Vnus ex Senatu Civitatis, cui regimen civitatis præcipue incumbit: ex quorum numero, Præfectus annuus eligitur. 1074

Servientes ad Legem: Dignitas, in quam per Regem cooptantur Advocati. 1075

Breve de Attincta: Vide expoſitionem vocabuli in Textu Hiſtoriæ. 1078

Juratores: Iudices facti. ibid.

Veredictum: Pronunciatum Iudicum Facti. ibid.

Indictamentum: Prima inquiſitio per Iudices facti capta, quæ peremptoria non eſt, ſed accuſationis tantum loco. ibid.

Tallagium: Exactio pecuniarum, ſuper merces, auctoritate Regia ſolum munita. 1082

Mercatores Adventurarii: Peculiaris Societas Mercatorum, commercium exercens cum Belgis. 1084

Cuſtos Rotulorum: Officiarius, qui Cuſtodiam habet Archivorum. 1085

Quindecimæ: Auxilij Pecuniarij genus, auctoritate Parlamenti tantum conceſſum; ſonans ac ſi eſſet decima quinta pars bonorum, ſed conſuetudine in ſolutionem certam, & longe minus gravem, redactum. 1085

Servitium Scutagii: Obligatio Tenentis, qua aſtringebatur ad bella cum Scotis. 1086

Vice-Comes: Peculiaris in quaque provincia Magiſtratus annuus, cui munus incumbit mandata regia, vel circa juſtitiam, vel circa militiam, exequendi. 1089

Crux de Cheape-ſide: Crux aurata: quæ in principali platea urbis Londini erecta eſt. 1099

Commiſſarii de Audiendo & Terminando: Iudices ſpeciales, qui è re nata, aut alias à Rege aſſignantur, ad cauſas criminales determinandas. 1103

Seneſchallus magnus Angliæ ea vice: Magiſtratus Excelſus qui pro uno die, à Rege ordinatur, cum aliquis ex Proceribus Regni, in judicium vocatur de noxa capitali. 1104

Magiſter Cæremoniarum: Officiarius deſignatus ad Legatos exteros excipiendos, & rerum procurationem, quæ ad eos pertinent. 1109

Tenura in Capite: Tenura immediata, de Corona aut Perſona Regis, non de Baronia, aut Prælio ſuperiore, aut hujuſmodi. 1112

Cuſtodia Minorum: Ius per quod Cuſtodia hæredum, minoris ætatis, qui tenent per Servitium Equitis, pertinet ad Dominum. ibid.

Liberatura, Prima Seiſina: Ius Domino accreſcens, ad ſummam Pecuniæ, quamprimum hæredes ſint plenæ ætatis. ibid.

Utlegati: Proſcripti ex formula Legis, vel propter Capitalia, vel propter Contemptum & contumaciam. ibid.

Prolocutor inferioris Conſeſſus: Is, qui à conſeſſu inferiore Parlamenti electus, in rebus tractandis, præſidet & moderatur. 1115

FINIS.

FRAN-

FRANCISCI
BACONI,
BARONIS
DE
VERULAMIO,
VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII,

SERMONES FIDELES,

ETHICI, POLITICI, OECONOMICI:

Sive

INTERIORA RERUM.

Accedunt

FABER FORTUNÆ, COLORES BONI ET MALI, &c.

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI.

ANNO cIↄ Iↄc LXIV.

INDEX SERMONUM.

of Masks and Triumphs

I. *DE Veritate.*
II. *De Morte.*
III. *De Vnitate Eccleſiæ.*
IV. *De Vindicta.*
V. *De Rebus adverſis.*
VI. *De Diſſimulatione & Simulatione.*
VII. *De Parentibus & Liberis.*
VIII. *De Nuptiis & Cœlibatu.*
IX. *De Invidia.*
X. *De Amore.*
XI. *De Magiſtratibus & Dignitatibus.*
XII. *De Audacis.*
XIII. *De Bonitate, & Bonitate nativa.*
XIV. *De Nobilitate.*
XV *De Seditionibus & Turbis.*
XVI. *De Atheiſmo.*
XVII. *De Superſtitione.*
XVIII. *De Peregrinatione in partes exteras.*
XIX. *De Imperio*
XX. *De Conſilio.*
XXI. *De Mora.*
XXII. *De Aſtutia.*
XXIII. *De Prudentia quæ ſibi ſapit.*
XXIV. *De Innovationibus.*
XXV. *De expediendis negotiis.*
XXVI. *De Prudentia apparente.*
XXVII. *De Amicitia.*
XXVIII. *De Sumptibus.*
XXIX. *De proferendis finibus Imperij.*
XXX. *De regimine valetudinis.*
XXXI. *De Suſpicione.*
XXXII. *De Diſcurſu Sermonum.*
XXXIII. *De Plantationibus Populorum & Coloniis.*
XXXIV. *De Divitiis.*
XXXV. *De Ambitione.*
XXXVI. *De Natura, & Indole naturali in hominibus.*
XXXVII. *De conſuetudine & Educatione.*
XXXVIII. *De Fortuna.*
XXXIX. *De Vſura ſive Fœnore.*
XL. *De Iuventute & Senectute.*
XLI. *De Pulchritudine.*
XLII. *De Deformitate.*
XLIII. *De Ædificiis.*
XLIV. *De Hortis.*
XLV. *De Negotiatione.*
XLVI. *De Clientibus, Famulis, & Amicis.*
XLVII. *De Supplicantibus.*
XLVIII. *De Studiis, & Lectione Librorum.*
XLIX. *De Factionibus.*
L. *De Cæremoniis civilibus, & Decoro.*
LI. *De Laude.*
LII. *De vana Glora.*
LIII. *De Honore & Exiſtimatione.*
LIV. *De officio Iudicis.*
LV. *De Ira.*
LVI. *De viciſſitudine rerum.*
LVII. *Quomodo profectus in virtute faciendus ſit.*
LVIII. *De civili Converſatione.*
LIX. *Conſilia quædam de Negotiis, ex Parabolis aliquibus Salomonis. Vide ſis in lib. 8. de Augm. Scient. p. 209.*
LX. *Faber Fortunæ ſive Doctrina de ambitu, eod. lib. p. 223.*
LXI. *De Certitudine Legum, per Aphoriſmos. eod. lib. p. 242.*
LXII. *Colores Boni & Mali, tam ſimplicis, quam Comparati, reperies lib. 6. de Augm. Scient. p. 159.*

A Fragment of an Essay of Fame

…ays or Councils, civil and moral of Sir Francis Bacon Lord Verulam, Vicount St. Alban. With a Table of the colours of Good and Evil. and a Discourse of the wisdom of the ancients. To this edition is added the character of Queen Elizabeth, never before printed in English. London printed by E. Holt.:...1701. 8vo
Bacon Oeuvres morales et politiques de la version de Jean Baudoin Paris 8vo 1626.
Essais gallice London
Saggi Morali: italice London.

Illuſtri

Illuſtri & Excellenti DOMINO,

GEORGIO,

Duci Buckinghamiæ, Summo Angliæ Admirallio.

Honoratiſſime Domine,

SAlomon inquit, *Nomen bonum eſt inſtar Vnguenti fragrantis & pretioſi*; Neq; dubito, quin tale futurum ſit *Nomen* tuum apud Poſteros. Etenim & Fortuna, & Merita tua, præcelluerunt. Et videris ea plantaſſe, quæ ſint duratura. In lucem jam edere mihi viſum eſt *Delibationes meas*, quæ ex omnibus meis Operibus fuerunt acceptiſſimæ: Quia forſitan videntur, præ cæteris, *Hominum* Negotia ſtringere, & in ſinus fluere, Eas autem auxi, & Numero, & Pondere; In tantum, ut plane Opus Novum ſint. Conſentaneum igitur duxi, Affectui, & Obligationi meæ, erga *Illuſtriſſimam Dominationem* tuam, ut *Nomen* tuum illis præfigam, tam in *Editione Anglica*, quam *Latina*. Etenim, in bona ſpe ſum, Volumen earum in *Latinam*, (*Linguam* ſcilicet univerſalem) verſum, poſſe durare, quamdiu *Libri* & *Literæ* durent. *Inſtaurationem* meam *Regi* dicavi: *Hiſtoriam Regni Henrici Septimi*, (quam etiam in *Latinum* verti,) & Portiones meas *Naturalis Hiſtoriæ, Principi*: Has autem *Delibationes Illuſtriſſimæ Dominationi* tuæ dico; Cum ſint ex Fructibus optimis, quos, Gratia divina Calami mei laboribus indulgente, exhibere potui, *Deus Illuſtriſſimam Dominationem* tuam manu ducat.

Illuſtriſſimæ Dominationis tuæ

Servus Devinctiſſimus & Fidelis

FR. S. ALBAN.

SERMONES FIDELES.

I.
DE VERITATE.

QUid *eſt veritas*, inquit *Pilatus* Deriſor? Nec præſtolari voluit Reſponſum. Certe ſunt, qui cogitationum vertigine delectantur; ac pro ſervitute habent, Fide fixa aut Axiomatis conſtantibus conſtringi; *Liberi Arbitrij* uſum in Cogitando, non minus quam in Agendo, affectantes. Cujuſmodi quidem *ſectæ Philoſophorum* licet defecerint; ſuperſunt tamen Ingenia quædam ventoſa & diſcurſantia, quibus eædem omnino venæ, licet non pari, cum Antiquis, copia ſanguinis, repletæ. Verùm, nec difficultas ſola, laborque quem Homines ſubeunt, in *Veritate* invenienda; nec quæ ex ea inventa Cogitationibus imponitur Captivitas, *Mendaciis* favorem conciliat; Sed ipſus *Mendacij* Naturalis (utcunque corruptus) Amor. E recentiore *Græcorum Schola* quidam, rem ad Examen vocans, hæret attonitus, dum excogitare nequit, quorſum Mortales amarent *Mendacium, ipſius Mendacij* cauſa; Cum neç voluptati ſit, ut *Mendacia Poëtarum*; nec utilitati, ut illa *Mercatorum*. Sed neſcio quomodo, *Veritas* iſta, (utpote nuda & manifeſta Lux diurna,) perſonatas hujus *Mundi Fabulas*, Ineptiasq;, non tam magnifice & eleganter oſtendit, quam Tædæ, Lucernæque nocturnæ. Ad *Unionis*, forſan, valorem, pervenire poterit *Veritas*, quæ per diem ſpecioſiſſima apparet: Sed ad pretium *Adamantis*, aut *Carbunculi*, qui lumine vario pulcherrime ſplendent, nunquam aſcendet. Mixtura *Mendacij* voluptatem ſemper auget. Ecquis dubitat, ſi è mentibus Hominum tollerentur Opiniones vanæ, Spes blandæ, Æſtimationes Rerum falſæ, Imaginationes ad libitum, & id genus alia, quin multorum animi relinquerentur dejecti, & marcidi, atræ bilis & languoris pleni, ac ſibimet ipſis ingrati ac diſplicentes? *Patrum* unus, magna cum ſeveritate, *Poëſin* appellat, *Vinum Dæmonum*; Eo quod Phantaſiam vanis impleat; licet *Poëſis Mendacij* tantum *umbra* ſit. Veruntamen, non eſt *Mendacium*, mentem pertranſiens, quod officit: Sed *Mendacium* quod à mente imbibitur, nempe ejus generis, de quo ante diximus. Verum utrumque: in depravatis Hominum judiciis, & affectibus, hæc ita ſe habeant. *Veritas* tamen (quæ ſola ſe judicat) docet *Veritatis Inquiſitionem*, quæ eam, proci inſtar, demeretur: *Veritatis Cognitionem*, quæ præſentem eam ſiſtit: & *Veritatis Receptionem* cum *Aſſenſu*, quæ eſt ipſius Fruitio & Amplexus, Summum eſſe Humanæ Naturæ Bonum.

Prima, in Operibus ſex dierum, Creatura *Dei*, fuit *Lux ſenſus*; Poſtrema, *Lux Rationis*; Quin & Opus ejus, *Sabbatho*, quod deinceps perpetuo exercet, eſt Spiritus ſui Illuminatio. Primo inſpiravit Lumen in *Faciem Materiæ*, vel *Molis indigeſtæ*, poſtea in *Faciem Hominis*; Quin & usque ſemper Lucem inſpirat in *Faciem Electorum*. *Poëta*, qui *Sectam*, alioqui cæteris inferiorem, ornavit, elegantiſſime dixit: *Suave eſt in litore ſtanti videre naves fluctibus exagitatus: Suave ad Arcis feneſtram ſtanti, prælium commiſſum, ejusq; varios eventus, inferius ſpectare: Sed nulla voluptas æquiparari poteſt huic ipſi, Nempe ut quis ſtet ſuper Clivum excelſum Veritatis* (Collem certe inacceſſibilem, ubi aër ſemper liquidus eſt, & ſerenus;) *atq; inde Errores, Homines palantes, Caligines & Tempeſtates, in Convalle ſubjacente, deſpiciat*: Modo proſpectus iſte cum miſericordia conjunctus ſit, non cum Tumore, aut Superbia. Et hoc ipſum, eſt *Cœlo* in *terris* frui, quando *Mens Humana* in *Charitate* movetur, in *Providentia* quieſcit, & ſupra polos *Veritatis* circumfertur.

Jam vero, ut à *Theologica* & *Philoſophica Veritate*, ad *Veritatem*, aut potius *Veracitatem* in Civilibus negotiis, tranſeamus: Agnoſcent vel ipſi, qui eam non exercent, apertam, & minime fucatam in Negotiis gerendis, Rationem, præcipuum eſſe Humanæ Naturæ Decus: Mixturam autem *Falſi*, ſimilem eſſe plumbeæ materiæ, quæ efficit ſane, ut facilius cudi poſſit Metallum; ſed ita ut interim vilius fiat. Nam flexuoſi iſti, & obliqui motus, *Serpentum ſunt*; Qui ſuper *ventrem ſuum gradiuntur*, non pedibus incedunt. Non eſt vitium, quod tanto Hominem pudore obruit, quam ſi *Falſus* vel *Perfidus* inveniatur. Itaque acutiſſime *Montaneus*, rationem ſcrutatus, cur *Mendacij* vocabulum, pro tanto haberetur Opprobrio, & Contumelia;

Si Res recte perpendatur, (inquit,) *qui dicit Hominem mentiri, eadem opera dicit, eum adverſus Deum audacem eſſe, adverſus Homines timidum. Mendax* enim *Deo* inſultat, *Homini* ſe incurvat. Certe, quam flagitioſa res ſit, *Falſitas*, & *Perfidia*, nullo modo exprimi poteſt melius, quam quod iſtis (quaſi ultimis Clamoribus,) devocabuntur Judicia *Dei* in Genus Humanum. Prædictum enim eſt, *Chriſtum*, in Adventu ſuo ſecundo, *non recepturum Fidem ſuper terram.*

II.
DE MORTE.

Metuunt Homines *Mortem*, ut Pueri Tenebras. Quemadmodum autem metus iſte naturalis in pueris augetur fabuloſis quibuſdam Terriculamentis, ita & ille alter. Sane, *Mortis* Meditatio, prout *Mors ſtipendiū eſt peccati*, & ad aliam vitam tranſitus, pia eſt & ſalubris; Metus vero ejus, ut eſt *Naturæ debitum*, res eſt infirma, & inanis. Ineſt tamen nonnunquam piis Meditationibus, Fermentum aliquod Vanitatis, nec non *Superſtitionis*. Præcipitur in *Libris* nonnullis *Religioſorum*, qui tractant de *Mortificatione*, ut recogitet ſecum Homo, quantus ſit dolor, cum vel minimus digiti articulus torqueatur; atque inde æſtimet, quantus ſit in *Morte* cruciatus, ubi totum corpus corrumpitur, & diſſolvitur. Cum tamen *Mors* ſæpenumero tranſeat, minore cum dolore, quam ſentitur in tortura membri. Partes enim maxime vitales, non ſunt maxime ſenſitivæ. Nec abs re dictum fuit, ab illo, qui locutus eſt ut *Philoſophus* tantummodo, & *Homo Animalis*: *Pompa Mortis magis terret, quam* Mors *ipſa*: Gemitus & Singultus, membrorum Convulſiones, oris Pallor, Amici flentes, & atrata Funera, cum ſimilibus, hæc ſunt quæ *Mortem* oſtentant terribilem. Obſervatione plane dignum eſt, nullam eſſe *Animi Paſſionem* tam debilem, quin ſuperet, & in ordinem redigat *Timorem Mortis*. Ideoq; *Mors*, non eſt hoſtis adeo formidabilis, cum multos habeat homo circa ſe Athletas, qui in certamine illam vincant. *Ultio* de *Morte* triumphat; *Amor* eam parvi facit; *Honor* ambit; *Metus Ignominiæ* eligit; *Mœror* ad eam confugit; *Metus* anticipat. Imo legimus, quod poſtquam *Otho Imperator* ſe ipſum interfeciſſet, ipſa *Miſericordia* (quæ Affectus eſt omnium tenerrimus) multos provocarit ad *commoriendum*, ex mera *Animi Compaſſione* erga *Dominum* ſuum, ut fidiſſimos Aſſeclas. Quin & addit *Seneca Faſtidium*, & *Satietatem*: *Cogita quam diu eadem feceris; Mori velle non tantum Fortis, aut Miſer, ſed etiam Faſtidioſus poteſt.* Nec minus obſervatu dignum eſt, quantillam mutationem in Animo generoſo & forti, appropinquans *Mors* efficere valeat; Eoſdem enim gerunt homines illi Spiritus, uſq; ad extremum momentum. Mortuus eſt *Auguſtus Cæſar* voce certe urbana: *Livia, conjugij noſtri memor, vive, & vale. Tiberius* inter diſſimulandum; Ita enim de illo *Tacitus*: *Jam Tiberium vires, & corpus, non diſſimulatio, deſerebant. Veſpaſianus* cum Scommate; Exonerans enim ſe ſuper ſella: *Ut puto Deus fio. Galba* cum Gnoma: *Feri, ſi ex re ſit Populi Romani*; protendens ſimul collum. *Septimius Severus*, inter expedienda negotia: *Adeſte, ſi quid mihi reſtat agendum.* Pariter & alii. Certe *Stoici*, nimium inſumpſerunt operæ in Solatia *Mortis*: Etenim grandi ſuo, contra eam, apparatu, effecerunt, ut terribilior videretur. Rectius ille, qui *Finem vitæ extremum inter munera ponit Naturæ*. Æque enim eſt naturale hominibus *Mori*, ac *Naſci*; atq; Infans forſan, non minorem ſentit dolorem, ex hoc, quam ex illo. Qui *moritur* inter proſequendum magnum aliquod deſiderium, ita ſe habet, ut vulneratus, ſanguine adhuc fervente, qui plagam vix ſentit. Itaq; Mens in aliquod Bonum fixa & intenta, à doloribus *Mortis* ſe ſubducit. Verum enimvero ſuper omnia, ſuaviſſimum *Canticorum* eſt illud, *Nunc dimittis*; Cum quis Fines ſuos, & Expectationes honeſtas, aſſecutus fuerit. Hoc item in ſe habet *Mors*, ut *bonæ Famæ* januam aperiat, & *Livorem* extinguat; *Extinctus amabitur idem.*

III.
DE UNITATE ECCLESIÆ.

Cum *Religio* ſit præcipuum humanæ Societatis vinculum, par eſt, ut & ipſa, debitis veræ *Unitatis* & *Charitatis* vinculis, aſtringatur. Diſſidia circa *Religionem*, Mala erant, *Ethnicis* incognita. Nec mirum, cum *Religio Ethnicorum* poſita eſſet potius in Ritibus, & Cultu *Deorum* externo, quam in conſtanti aliqua Confeſſione, & Fide. Facile enim eſt conjicere, cujuſmodi fuerit illorum *Fides*, cum præcipui *Eccleſiæ* ipſorum *Doctores* & *Patres*, fuerint *Poetæ*. Inter Attributa autem veri *Dei* ponitur, quod ſit *Deus Zelotypus*: Itaque Cultus ejus non fert mixturam, nec conſortium. Quamobrem pauca quædam de *Unitate* in *Eccleſia* dicemus. Scilicet, qui ſint ejus *Fructus*, qui *Limites*, quibus denique *Modis* concilietur. *Unitatis Fructus* præcipue, (præterquam quod *Deo* ſumme placeat, id quod ante omnia poni debet,) ſunt duo. Alter reſpicit eos, qui *extra Eccleſiam* ſunt; Alter eos, qui *intra*. Quod ad priorem attinet, certum eſt, longe maxima in *Eccleſia* Scandala, eſſe Hæreſes, & Schiſmata: Ut quæ etiam Corruptelas Morū ſuperent. Quemadmodum enim in Corpore Naturali, Vulnera, & Solutio Continuitatis, genere pejora ſunt, quā Humores putridi; Similis eſt Corporis Spiritualis ratio. Adeo ut nihil reperiatur, quod æque Homines ab ingreſſu in *Eccleſiam* abſterreat, aut jam receptos expellat, ac *Unitatis Violatio*. Itaq; temporibus quibus illud increbreſcit, ut alii dicant; *Ecce in Deſerto*, alii, *Ecce in Penetralibus*! hoc eſt, dum quidam *Chriſtum* quærunt in *Hæreticorum Conciliabulis*, quidam in *Facie Eccleſiæ externa*: opus eſt prorſus, ut illa Vox aures Hominum quaſi perpetuo feriat; *Nolite exire. Doctor* ille *Gentium*, cujus Vocatio & Miſſio propria & demandata, ei impoſuit, ut eorum, qui *extra Eccleſiam* fuerant, curam gereret, inquit: *Si ingrediatur cœtus veſtros Infidelis quiſpiam, aut Idiota, & vos variis loquentes linguis audiat, annon vos inſanire prædicabit?* Neque ſane multo melius ſe habet, cum *Athei*, & Homines profani, tantas, in *Religione*, lites, & Opinionum dimicationes, intueantur. Siquidem hæc res ab *Eccleſia* illos avertit, & in *Cathedra Deriſorum ſedere facit*. Levius quiddā videatur, quam ut in Tractatu tam ſerio citetur, deformitatem tamen rei egregie depingit. Inſignis quidam jocandi Artifex, in *Catalogo librorum, Bibliothecæ* cujuſdam *Fabuloſæ*, inter cæteros, cum hac Inſcriptione, *Librum* ponit, *Saltationes Florales, & Geſticulationes Hæreticorum*. Nemo enim eſt ex iis, qui non peculiarem quendam motum Corporis ridiculum, & Geſtus deformitatem,

tatem, exhibeat: unde fieri non poteſt, quin Homines Carnales, & Politici degeneres, ſubſannent, qui facile in contemptum Rerum Sacrarum feruntur.

Quantum ad *Fructus Vnitatis*, qui ad eos, qui *intra* ſunt, redundat, is, uno verbo, *Pax* eſt, quæ innumeras Benedictiones complectitur. Etenim Fidem ſtabilit, Charitatem accendit; Quin & externa *Eccleſiæ Pax* in Pacem internam Conſcientiæ ſenſim deſtillat; Laboresque ſcribentium, & legentium Controverſias, vertit in Tractatus Pietatis, & Mortificationis.

Quantum ad *Terminos* & *Limites Vnitatis*, vera proculdubio & juſta eorum Collocatio, magni prorſus eſt, ad omnia in Religione, momenti. Duo autem in iis ſtatuendis videntur fieri Exceſſus. Hominibus enim zelo fervidis, omnis *Pacificationis* mentio eſt odioſa; *Numnam pax Jehu? Quid tibi cum pace? vade poſt me.* Quaſi *Pax* nihil eſſet ad rem, ſed *Secta* & *Partes*. Contra, quidam tanquam *Laodicenſes*, in cauſſis *Religionis* tepidi, putant, *Capita Religionis*, nexu ſe comodo, colligare poſſe, per Vias medias, & Opiniones utrinq; participantes, & Reconciliationes ingenioſas, ac ſi pro Arbitris ſe gerere vellent, inter *Deum* & *Homines*. Uterq; Exceſſus vitandus; Quod fiet, ſi Fœdus inter *Chriſtianos*, ab ipſo *Servatore* noſtro deſcriptum, in clauſulis illis, quæ primo intuitu inter ſe opponi videntur, perſpicuam & planam interpretationem ſortiatur: *Qui non nobiſcum eſt, contra nos eſt.* Et rurſus: *Qui contra nos non eſt, nobiſcum eſt.* Hoc eſt, ſi *Capita Religionis*, plane Eſſentialia & Fundamentalia, rite diſcernantur & diſtinguantur à *Capitibus*, quæ non ſunt ex *Fide*, ſed ex *Opinione* probabili, & Intentione ſancta, propter ordinem, & *Eccleſiæ* politiam, ſancitæ. Hoc vero plurimis videri poſſit triviale quiddam, in quo quis actum agat; Verum ſi hoc ipſum, minore partium ſtudio, fieret, majore etiam conſenſu reciperetur. In hac re Conſilii nonnihil impertiri viſum eſt, pro captus noſtri tenuitate. Videndum eſt, ne Homines *Eccleſiam Dei* lacerent, per duo *controverſiarum* genera. Primum eſt, cum *Controverſiæ* materia levior eſt, nec tanta contentione, quanta circa eam excitatur, digna; Contradictione ſola inflammata; Quemadmodum enim acute & eleganter notatum eſt, ab uno ex *Patribus*; *Tunica Chriſti inconſutilis fuit: at veſtis Eccleſiæ verſicolor.* Unde præcipit: *In veſte varietas ſit, Sciſſura non ſit.* Differunt enim haud parum inter ſe Unitas, & Uniformitas. Secundum eſt, cum *Materia* quidem *Controverſiæ* pondus habet, ſed ad nimiam ſubtilitatem ac obſcuritatem redacta eſt; Adeo ut ingenioſa quædam res eſſe videatur, potius quam ſolida. Videmus quandoque fieri, ut quis Doctus, & Intelligens, Homines imperitos, de aliqua Quæſtione inter ſe litigantes, audiat; atque perſpicue advertat, eos idem re ipſa ſentire, & in unum convenire, quibus tamen ipſis nunquam fuiſſet aliquis diſſidendi Finis. Quod ſi hoc nonnunquam eveniat, in exigua illa Judicii diſparitate, quæ inter Homines eſſe poteſt; An non credere par eſt, *Deum* in Cœlis, qui *Corda ſcrutatur* & novit, ſatis perſpicere, nos Homines fragiles, in aliquibus, de quibus *Controverſiam* movemus, idem revera ſentire, & in ambobus benigne complacere? Hujuſmodi *Controverſiarum* Natura, & Character, optime à *D. Paulo* exprimitur, in monito illo ac præcepto, quod circa illud adhibet: *Devita prophanas vocum Novitates, & oppoſitiones falſi nominis Scientiæ.* Creant ſibi Homines Oppoſitiones, quæ revera nullæ ſunt, easque in nova Vocabula effingunt, & cudunt; Quæ tam fixa ſunt & invariabilia, ut ubi Senſus Vocabulum regere debeat, Vocabulum imperet Senſui. Sunt etiam, ut *Controverſiarum*, ita *Vnitatis*, ſpecies duæ; quæ Adulterinæ cenſeri poſſunt. Altera, cum *Pax* Ignorantiæ tantum implicitæ innititur. Coloribus enim omnibus in Tenebris bene convenit. Altera, quæ conſuta eſt & ſarcita, expoſitionibus ex diametro inter ſe contrariis; in Capitibus nimirum Fundamentalibus. *Veritas* enim & *Falſitas*, ſimiles ſunt *Ferro* & *Luto* in digitis pedum Imaginis, quam in ſomnis vidit *Nebuchadnezzar*; Adhærere ſane poſſunt, incorporari non poſſunt.

Jam quatenus ad *Modos*, per quos conciliatur *Vnitas*, cavendum eſt Hominibus, ne, dum *Vnitatem Religionis* procurent & muniant; *Leges Charitatis* & *Societatis* ſolvant, & demoliantur. Inter *Chriſtianos* duo tantum recipiuntur *Gladij*: *Spiritualis* nempe, & *Temporalis*. Uterque autem ſuum habet locum, & ſuo perfungitur munere, in *Religione Chriſtiana* propugnanda, & protegenda. Sed neutiquam arripiendus eſt *Gladius* tertius, qui eſt *Mahumetis*, aut illi ſimilis; Hoc eſt, ut *Religionem Bello* propagemus, aut cruentis perſecutionibus vim Conſcientiis inferamus; Exceptis Caſibus Scandali aperti: & inſolentis Blaſphemiæ, aut Machinationis adverſus Statum Civilem: Ne dum ut foveantur Seditiones, animentur Conjurationes, & Rebelliones, Gladius in manus Populi transferatur, & ſimilia; Quæ omnia manifeſto tendunt ad *Majeſtatem Imperij* minuendam, & Auctoritatem Magiſtratuum labefactandam; Cum tamen omnis *Legitima poteſtas ſit à Deo ordinata.* Hoc enim nihil aliud eſt, quam alteram ex *Tabulis Legis*, in alteram allidere; & in tantum Homines ut *Chriſtianos* intueri, ut interim obliti videamur, quod ſint *Homines*. *Lucretius Poëta*, cum ſibi ante oculos poneret *Agamemnonem*, Filiam propriam immolantem, exclamat: *Tantum Relligio potuit ſuadere malorum!* Quid tandem dixiſſet, ſi ei *Laniena Pariſienſis*, aut *Conjuratio Pulveraria* in *Anglia*, innotuiſſet? Certe ſepties factus eſſet magis *Epicureus*, & *Atheus*, quam fuit. Nam quemadmodum *Gladius Temporalis*, non temere, ſed magno cum judicio, in Caſu *Religionis*, ſtringendus eſt; Ita monſtri ſimile eſt, eum in manus Populi tradi. Sibi habeant hoc *Anabaptiſtæ*, & hujuſmodi Furiæ. Certe, inſignis fuit illa *Blaſphemia*, cum diceret *Diabolus*: *Aſcendam, & ero ſimilis Altiſſimo*: Sed adhuc major *Blaſphemia* fuerit, ſi quis *Deum* introducat dicentem: *Deſcendam, & ero ſimilis principi Tenebrarum.* Quid autem hoc ab illo differt, ſi Cauſſa *Religionis* deſcendat, & præcipitetur, & Crudelia & Execrabilia Scelera, *Principes* trucidandi, in *Populorum* vitas graſſandi, & *Imperia* funditus evertendi? Videtur quidem hoc perinde eſſe, ac ſi quis deſcendentem faciat *Spiritum Sanctum*, in ſpecie, non *Columbæ*, ſed *Vulturis*, aut *Corvi*; aut ex *Navi Eccleſiæ* erigeret Vexillum Piratarum, & Aſſaſſinorum: Quocirca, juſtum eſt, & id ipſum neceſſitas Temporum flagitat, ut *Eccleſia* doctrina ſua, & Decretis ſuis; *Principes* Gladio; omnesq; *Literæ*, ſeu Religioſæ ſint, ſeu Morales, Caduceo ſuo in Barathrum Inferni damnent, & detrudant in ſecula hujuſmodi

Facta, & Doctrinas, iis Auctoritatem aliquam tribuentes; Ut magna ex parte jam pridem factum eſt. Certe optandum eſſet, ut in omnibus circa *Religionem* Conſiliis, ante oculos Hominum præfigeretur Monitum illud *Apoſtoli*: *Ira Hominis non implet Iuſtitiam Dei.* Atq; ut verum dicamus, optime & prudentiſſime obſervatum eſt ab uno ex *Patribus*, profundæ ſapientiæ viro; nec minus ingenue, & ſincere, ab eodem prolatum, & evulgatum; *Eos, qui conſcientias premi, iisq; vim inferri ſuadent, ſub illo Dogmate, Cupiditates ſuas ſubtexere, illamq; rem ſua intereſſe, putare.*

IV.
DE VINDICTA.

Vindicta agreſtis quædam Juſtitia eſt; quæ quo magis in Humana Natura ſerpit, eo fortius Legibus ſeveris eſt evellenda. Etenim *Injuria illata*, Legem tantummodo violat; At repoſita, Legem Auctoritate ſua plane ſpoliat. Certe, in *vindicanda injuria*, æqualem ſe quis Inimico ſuo ſiſtit; In remittenda vero, ſuperiorem: *Regium* enim eſt, *Ignoſcere.* Equidem memini dixiſſe *Salomonem*: *Honori eſt Homini, offenſas præterire.* Quod jam præteriit, in integrum reſtitui non poteſt; At prudentes ſat habent præſentia & futura curare. Nugantur igitur, & ſe fruſtra conturbant, qui præteritarum rerum ſatagunt. *Injuriam* nemo, *Injuriæ* ipſius cauſa, infert; verum, ut ex ea, Lucri aliquid, aut Voluptatis, aut Honoris, ſibi conciliet: Cur igitur cuipiā ſuccenſeā, quod ſe potius quam me diligat? Quod ſi quis ex malignitate mera ſit injurioſus: quid tum: Etiam Spina & Rubus pungunt & lacerant, quia natura ſua utuntur. *Vindictæ præcipue* Excuſationem merentur, in iis *Injuriis*, de quibus Lege cautū non eſt. At ſimul proſpiciat quis, ut Genus *vindictæ* ejuſmodi ſit, quod non ſit Legi obnoxium. Alias ipſe ſibi Pœnam conduplicat, Inimicus vero Lucrum facit; Sunt, qui, inter ſumendam *Vindictam*, cupiunt, ut læſi intelligant, unde Malum illud ſibi ingruerit. Nempe generoſior eſt iſte *Affectus*: Siquidem videntur illi non tam ipſa ultione delectari, quam ut læſum Facti ſui pœniteat. At vili ingenio præditi, & malitioſi, inſtar ſagittarum ſunt, quæ per tenebras volant. Magnus *Dux Florentiæ Coſmus*, acutiſſimum telum vibravit in Amicos perfidos, aut injurioſos: *Legimus* (inquit) *& mandatum habemus, ut Inimicis noſtris ignoſcamus; at nuſpiam legitur, aſtringi nos, ad ignoſcendum Amicis.* Verum Spiritus *Job* loquitur meliora: *Numnam* (inquit) *de manu Dei bona accipiemus, neq; mala itidem quandoq; ſuſtinebimus?* Quod etiam, aliquo modo, de Amicis dici par eſt. Hoc certiſſimum eſt, Hominem, qui *Vindictæ* ſtudet, ſua vulnera refricare, quæ alias, ſibi relicta, ſanari & conſolidari potuiſſent. *Ultiones publicæ*, maxima ex parte, proſpere cedunt: Quales erant, propter cædem *Cæſaris*, cędem *Pertinacis*, cędem *Henrici Quarti* Magni illius *Galliæ Regis*, & aliorum compluriū. At in *vindictis privatis* hoc minime tenet. Quin potius, *Homines Vindicativi* vitā fere agunt *Veneficarum*, quę ut aliis ſunt exitiabiles, ita ipſæ plerumq; exitum infauſtum ſortiuntur.

V.
DE REBUS ADVERSIS.

Grande prorſus ſonabat *Seneca*, more *Stoicorum*, cum diceret: *Bona rerum Secundarū optabilia, Adverſarum mirabilia.* Certe, ſi Miraculum recte ponatur illud, quod Naturam ſuperat, cernūtur Miracula maxima in *Calamitatibus*. At priorem illam Sententiam magniloquentiā ſuperat, alterum ex ejus Dictis: Et excelſius quiddam eſt, quam *Ethnico* conveniat, *Vere magnum, habere Fragilitatem Hominis, Securitatem Dei.* Sane hoc Dictum in *Poëſi* fuiſſet tolerabilius, ubi tranſcendentia iſta magis probantur. Ac ut verum dicamus, *Poëtæ* hoc intactum non reliquerunt. Eadem enim fere res eſt, quæ adumbratur, in portentoſo illo *Poëtarum* antiquorum Commento; Quod Myſterio videtur non carere; imo & Statum *Chriſtianum* non obſcure referre; Nimirum de *Hercule*: Qui cum ad ſolvenda *Promethei* vincula proficiſceretur, (in *Prometheo* autem figura Naturæ humanæ repræſentatur) Oceani longitudinem in *poculo figulino* emenſus eſt; Ubi ad vivum *Chriſtiana Conſtantia* depingitur, quæ in fragili carnis teſta, per Mundi fluctus, undiq; circumfuſos, navigat. Verum ut à Granditate verborum, ad *Mediocritatem* deſcendamus; *Rerum ſecundarum* præcipua virtus eſt *Temperantia, adverſarum Fortitudo*: Quæ in Moralibus reputatur pro virtute maxime Heroica. Quin & *res proſperæ*, ad *Veteris Teſtamenti* Benedictiones; *adverſæ*, ad *Novi* Beatitudines, pertinent: Quæ, & re ipſa majores ſunt, & clariorem *Divini favoris* revelationem exhibent. Attamen etiam in *Veteri Teſtamento*, ſi *lyræ Davidis* aures præbeas, plures invenias *Threnos*, quam *Exultationes*: *Spiritus* autem *Sancti* calamus, diffuſius tractavit *Jobi* afflictiones, quam felicitatem *Salomonis*. *Res proſperæ*, non ſine plurimis timoribus & moleſtiis tranſeunt; *Adverſæ* itidem ſuis ſolatiis & ſpe non vacant. Videmus certe in acupictis, melius placere, cum imagines coloris lucidioris ſunt, ſtamen autem telæ, coloris magis opaci, quam cum ſtamen ipſum ſplendidius eſt, imagines autem tenebroſiores. Judicium igitur capi poteſt, quid cordi magis volupe ſit, ex eo, quod oculos magis delectat. Habet certe *virtus* ſimile quiddam odoramentis quibuſdam pretioſis; quæ fragrantiſſima ſunt, aut incenſa, aut tuſa. Nam *fortuna proſpera* potiſſimum *vitia* hominum indicat, *adverſa virtutes.*

VI.
DE DISSIMULATIONE ET SIMULATIONE.

Diſſimulatio eſt artium Civilium compendium quoddam, & ars infirmior: Etenim, & ingenium acre, & robur animi conſtans, ad hoc requiritur, ut quis ſciat, quando verum proferendum ſit, atq; id facere audeat. Itaq; inter inferiores Politicos reponuntur, qui magni ſunt *Simulatores*.

Quod diſcrimen, bene apud *Tacitum*, *Cæſarem Auguſtum* inter & *Tiberium*, adnotatū eſt. Etenim de *Livia* ſic ait: Quod eſſet; *cum artibus mariti, & ſimulatione filij, bene compoſita. Artes Imperij Auguſto, Simulationem Tiberio* attribuens. Idem alibi hiſce verbis, *Mucianum* inducit, *Veſpaſianum* ad arma contra *Vitellium* ſumenda hortantem: *non adverſus Auguſti acerrimam mentem, nec adverſus Tiberij cautiſſimam ſenectutem, inſurgimus.* Quare hæ facultates, *Artium Civilium*, & *Simulationum*, ſunt prorſus diſtinguendæ. Eſto igitur, ut ſit felicis ita quiſquam acuminis, tantæque perſpicaciæ, ut diſtinguere queat, quæ palam facienda quæ occultanda, quæ tanquam in crepuſculo producenda, temporum etiam & perſonarum ratione penſitata; (Quæ revera *artes* ſunt *Politicæ*, & *Civiles*, ut

Tacitus

Tacitus eas recte appellat,) huic *Diſſimulatio* impedimento erit. Quod ſi quis, ad hunc judicii & diſcretionis gradum adſcendere non valeat, ei relinquitur tanquam tutiſſimum, ut ſit *Tectus*, & *Diſſimulator*. Ubi enim in ſingulis non datur eligere, ibi in omnibus caute inſiſtere tutiſſimum eſt; Cæcutientibus enim lente movendum. Sane ubiq; reperias homines rerum tractandarum peritiſſimos, omnes fere Candorem, Ingenuitatem, & Veracitatem, in negotiis præ ſe tuliſſe; Verum ſimul erant, tanquam equi, bene docti & domiti, qui ſubito ſe ſiſtere, & ſe vertere, norant. Quod ſi neceſſitas quædam ingruat, *Diſſimulationem* profundam poſtulans, tunc quidem opinio & fama, de bona fide & veracitate eorum præconcepta, eos reddit prorſus inviſibiles.

Conſilia & mentem tegendi, aut *velandi*, gradus ſunt tres. Primus eſt, *Taciturnitas*, cum quis ſenſus animi ſui premit, adeoque relinquit in æquilibrio, ut, in quam partem propendeat, nemo facile conjecerit. Secundus *Diſſimulatio* in Negativa, cum quis ex compoſito ſigna quædam & indicia jacit, ſe non eum eſſe, qui revera eſt. Tertius *Simulatio* in Affirmativa, cum quis aperte fingit & prætexit, ſe eum eſſe, qui revera non eſt.

Quantum ad Primum horum, *Taciturnitatem* ſcilicet; ea eſt certe *virtus Confeſſoris*. Atq; profecto, *vir taciturnus* multas audit *Confeſſiones*; Quis enim garrulo, & loquaci, pectus ſuum recludat? Quod ſi quis famam habeat *viri taciturni*, facile aliorum animos reſerabit; ſicut aër clauſus apertum fugit. Atq; veluti *delicta confiteri*, non ad aliquem finem collimat, qui ad res Civiles tendit, ſed ad conſcientiam ſublevandam: ita certe *homines taciturni*, ad multarum rerum Notitiam ſimili de cauſſa perveniunt, dum homines, non tam impertire, quam exonerare animum ſuum cupiant. Ut paucis dicamus, myſteria *ſilentibus* debentur. Præterea, ſi verum loquamur etiam in animo, æque ac in corpore, deformis & invenuſta eſt nuditas: neq; parvam addit reverentiam conſiliis & factis hominum, ſi *minus pateant*. At *loquaces* & *futiles*, etiam plerumq; leves ſunt, & creduli. Qui enim eloquitur quæ ſcit, effutiet etiam quæ neſcit. Ponatur igitur pro certo, *habitum Taciturnitatis virtutem eſſe Politicam, & Moralem*. Sed & illud addendum eſt, bonum eſſe homini, ut *vultus* ſuus *linguæ* officium non præripiat. Nam, *revelatio animi ex vultu*, aut *geſtu* magnus eſt defectus, & quædam quaſi *proditio*: eo magis, quod ſæpenumero plus notatur, & fidem facit, quam verba.

Quantum ad Secundum, *Diſſimulationem* ſcilicet, ex neceſſitate quadam illa *Taciturnitatem* ſequitur. Adeo ut qui *tectus* eſſe vult, *Diſſimulator*, aliquatenus vel nolens evadet. Etenim aſtutiores ſunt homines quam ut patiantur aliquem in æquilibrio ſe continere absq; aliqua in alteram partem inclinationis ſuæ declaratione. Ita quæſtionibus ſubtilibus eum obſidebunt, & allicient, & excutient, ut, niſi obfirmato & abſurdo *ſilentio* ſe quis muniat, neceſſe ei fuerit, ſe *nonnihil prodere*: Quinetiam ſi hoc non fecerit, ex *ſilentio* ipſo aliquid conjecturæ capient; non minus, quam ex *verbis*. Quod vero ad *Æquivocationes*, & *Oracula verborum* attinet, non poterunt illa diu valere. Ita ut nemo *tectus* eſſe queat, niſi aliquem *Diſſimulationis* gradum ſibi indulgeat: Quæ nihil aliud eſt, quam ſilentii quædam appendix, aut limbus.

Quantum vero ad tertium gradum; nimirum *Simulationem*, & *Profeſſionem falſam*: Illam magis vitioſam, & minus Politicam, duco; niſi forte dignus vindice nodus inciderit. Itaq; perpetua Conſuetudo *ſimulandi*, vitium eſt, aut ex ingenii lubricitate quadam, vel timiditate, ortum; aut etiam, ex animi conſtitutione, quæ vitio aliquo magno imbuta eſt: Quod, quia *occultare* oportet, *Simulationem* etiam in aliis adhibere & exercere efficit, ne forte habitus ipſe intercidat.

Commoda Simulationis, & *Diſſimulationis*, tria. Primum eſt, quod oppoſitionem amoliatur, & homines imparatos aggrediatur: ubi enim conſilia cjuſpiam evulgata fuerint, Adverſarii, veluti tuba, excitantur. Secundum eſt, quod in hominis poteſtate relinquit, ut pedem referat, & ſe absq; exiſtimationis ſuæ jactura de negotio ſubducat. Si quis enim ſe manifeſta declaratione obſtringit, is cuneis quaſi impactis includitur, aut pergendum eſt ei, aut turpiter deſiſtendum. Tertium eſt, quod ad aliena conſilia detegenda viam aperiat. Etenim ei, qui ſua conſilia profert, non facile quis ſe adverſarium profiteatur, verum aſſentabitur potius; & libertatem loquendi, in libertatem cogitandi, vertet. Itaque habetur apud *Hiſpanos* ſatis malignum Adagium; *Dic mendacium, & veritatem erues*. Perinde ac ſi *Simulatio* clavis eſſet ad ſecreta reſeranda. Tria etiam ſunt *Simulationis*, & *Diſſimulationis*, *incommoda*, ut ex æquo res compenſetur. Primum, quod illa timiditatem arguant; id quod omnibus negotiis plumas vellit, ne perniciter ad metam advolent. Secundum, quod in ancipites cogitationes animos complurium conjiciant, qui fortaſſe alias cooperaturi fuiſſent, & ſtudio ſuo rem promoturi: unde ſine ſocia & amica opera ad fines ſuos ſolus quis ambulet. Tertium eſt, (idq; maximum,) quod præcipuo ad actiones organo hominem privet, minimum *Fide*. Optimum fuerit temperamentum, ſi quis *Veracitatis* famam obtineat, *Taciturnitatis* habitum, *Diſſimulationis* uſum tempeſtivum, & facultatem *Simulationis*, ubi opus fuerit.

VII.
DE PARENTIBUS ET LIBERIS.

Gaudia *Parentum* occulta ſunt; nec minus dolores eorum, & metus. Illa certe verbis aſſequi nequeunt, hos autem proferre nolunt. Certe *Liberi* labores humanos ſuaviores, verum infortunia amariora, reddunt. Curas vitæ multiplicant, ſed memoriam mortis mitigant. *Æternitas ſobolis* etiam brutis communis eſt; Sed illa *Memoriæ Meritorum*, & *Operum*, propria eſt hominibus. Atq; videre ſane eſt, Opera nobiliſſima, & fundationes, ab *Orbis* profecta; quibus effigies animorum exhibere curæ erat, cum *corporis imaginibus* deſtituerentur. Adeo ut *Poſteritati* maxime ſtudeant, qui *Poſteritate carent*. Qui honores in *familiam* ſuam primi introducunt, erga *Liberos* indulgentiſſimi ſunt: Intuentur ſiquidem eos, non tantum ut *continuationem ſpeciei* ſuæ, ſed ut *rerum à ſe geſtarum hæredes*; ideoq; ut *Liberos*, & *Creaturas*. Gradus affectuum in *Parentibus* erga *Liberos* diverſos, ſæpe diſpares ſunt. Aliquando iniqui: ac potiſſimum in *matre*. Unde *Salomon* dicit: *Filius ſapiens lætificat patrem: Filius vero ſtultus mæſtitia eſt matri ſuæ*. In domo

fœcunda, & *Liberorum* plena, cernere quandoque eſt, unum aut alterum ex *ſenioribus* pluris æſtimari; atq; ex *junioribus* in deliciis eſſe: Sed in medio fortaſſe aliquos quaſi oblivione tranſiri: qui nihilominus, haud raro optimæ indolis evadunt. Illiberalitas *Parentum* erga *Liberos* ſuos, error eſt plane noxius: nam eos reddit animo degeneres; fallaciis deditos: ignobilium conſortio ſe delectantes: magiſq; ad luxum propenſos, quando rerum copiam adepti ſint. Itaq; optime ſuccedit, quando *Parentes* ſuam, apud *Liberos*, auctoritatem tuentur, crumenam laxant. Invaluit, tam apud *Parentes*, quam *Pædagogos*, & *Famulos*, mos quidem ineptus, æmulationes inter *Fratres* ſerendi, & alendi, durante eorum pueritia: quæ ſæpenumero in diſcordias evadunt, poſt ætatem virilem, & *familias* turbant. *Itali* non magnum ponunt diſcrimen, inter *Liberos*, & *Nepotes*, aut *Cognatos*; ſed, modo ſint è *maſſa ſanguinis*, non multum penſi habent, utrum ſint *corpore proprio* editi, necne. Atq; ſi verum dicendum ſit, in natura non multum intereſt; adeo ut ſæpe videmus, *Nepotem Avunculo* magis ſimilem, aut *Cognato*, quam *Parenti* proprio; prout ſanguis caſu quodam derivatur. Curent *Parentes*, in tenera ætate *Filiorum* ſuorum, cui vitæ generi illos deſtinent: tum enim maxime ſunt flexibiles, & cerei. Neq; in hac electione reſpiciant nimis inclinationem *Filiorum* ipſorum: Quaſi illud melius arrepturi ſint, ad quod maxime videntur propenſi. Verum eſt, ſi affectus, aut aptitudo *puerorum*, ſit erga aliquod ſtudium inſignis, non expedire, ut quis naturæ aut indoli repugnet: Sed, ut plurimum præceptum illud ſanum eſt: *Optimum elige, ſuave & facile illud faciet conſuetudo. Fratres juniores* plerumq; ſunt *fortunæ filij*: Sed raro, aut nunquam, proſperum ſortiuntur exitum, quando exhæredantur *ſeniores*.

VIII.
DE NUPTIIS ET COELIBATU.

QUi *Vxorem* duxit, & *Liberos* ſuſcepit, obſides Fortunæ dedit: Sunt enim magnorum conatuum impedimenta, ſive ad virtutem tendat quis, ſive ad improbitatem. Certe præſtantiſſima (ut alibi diximus) in uſum Reipublicæ Opera, & Merita, à *viris* profecta ſunt, *prole carentibus*; qui tam affectu, quam fortunis, Rempublicam connubio ſibi junxerunt, & dotarunt. Attamen rationi videatur magis conſentaneum, ut qui *Liberos* relinquunt, majorem futurorum temporum curam gererent: Ad quæ ſatis norunt *clariſſima illa* ſua *Pignora* oportere tranſmitti. Sunt tamen, qui licet *Liberis* careant, tamen memoriæ ſuæ incurioſi ſunt, & cogitationes vitæ tantum curriculo terminant, & tempora futura, ut ad ſe nihil pertinentia ducunt. Imo & alii nonnulli, *Vxorem & Liberos*, tantum in Rationibus Expenſarum habent. Quinetiam reperiuntur aliqui fatui avari, qui gloriantur fere, ſe *Liberis* carere, ut habeantur tanto ditiores. Audiverunt ſcilicet aliquos dicentes, *Talis quiſpiam eſt ditiſſimus*: alios autem ſubinferentes, *At Liberis compluribus oneratur*: Quaſi divitiarum hoc eſſet decrementum. Verum *Cœlibatus* cauſſa maxime frequens, eſt Libertas; Præſertim, in quibuſdam animis ſibi complacentibus & phantaſticis; qui omnis reſtrictionis ſenſum nacti ſunt tam acutum, ut cingula & periſcelidas fere habeant, pro vinculis & compedibus. *Viri cœlibes* optimi ſunt amici, optimi, erga ſervos domini, ſervi etiam erga dominos optimi; At non ſemper ſubditi optimi: Sunt enim ad fugam expediti: Atque revera Transfugæ fere omnes ſunt ejus conditionis. *Vita cœlebs Eccleſiaſticis* bene convenit: non enim facile quis eriget Solum, ſi prius ſtagni alicujus receptaculum interveniat. *Iudicibus & Magiſtratibus* res eſt fere indifferens: Si enim faciles ſint, & corruptelis dediti, ſervum aliquem videas *uxore*, multis modis, ad hujuſmodi lucra captanda, deteriorem. Quod ad *Milites* attinet, reperio certe, *Duces*, apud *exercitus* ſuos concionantes, illis in memoriam redigere ſolere *Charitates Vxorum & Liberorum*. Reperio etiam, *Nuptiarum* contemptum apud *Turcas*, *milites* vulgares reddere viliores. Sunt certe porro, *Vxor & Liberi*, diſciplina quædam humanitatis: atq; *Cœlibes*, etſi ſæpenumero magis ſint munifici & charitativi, quia fortunæ eorum minus exhauriantur, ſunt tamen, ex altera parte, magis crudeles, & ſine viſceribus, (idonei qui ſint ſeveri inquiſitores) quia indulgentia & teneritudo affectuum ſuorum non tam ſæpe evocatur & excitatur. Naturæ graves, & conſuetudine ductæ, ideoque conſtantes, ſunt plerumque uxoriæ: ut de *Vlyſſe* perhibetur: *Vetulam ſuam prætulit immortalitati. Mulieres caſtæ*, ſunt plerunq; ſuperbæ, & protervæ, merito *pudicitiæ* ſuæ elatæ. Inter vincula præſtantiſſima caſtitatis, & obſequii *uxoris* erga *maritum*, illud cenſeri debet, ſi virum ſuum *uxor* prudentem putet: Quod nunquam faciet, ſi eum inveniat *Zelotypum*. *Vxores*, Juvenũ dominæ ſunt; Mediæ ætatis, ſociæ; Senum, nutrices. Adeo ut adſit anſa ad *uxorem* ducendam ætatibus ſingulis. Inter *Sapientes* tamen numeratus eſt ille, qui interrogatus, *Quod eſſet tempus opportunum Nuptiarum*? reſpondit, *Iuvenibus non adhuc, ſenibus non omnino*. Sæpe fit, ut *mariti* deteriores, bonas habeant *uxores*: Sive hoc fiat, quod hoc modo pretium addatur *mariti* benevolentiæ, per vices: ſive quod *uxores* in patientia ſua glorientur. Hoc autẽ nunquam fallit, ſi hujuſmodi *mariti*, ab *uxoribus* ipſis expetiti & electi fuerint, contra conſenſum amicorum: Tunc enim animus iis ſemper adeſt, ut ſtultitiæ ſuæ pœnitere non videantur.

IX.
DE INVIDIA

EX *Affectibus*, nulli ſunt, qui exiſtimantur *faſcinare*, præter *Amorem*, & *Invidiam*. Uterque acria progignit deſideria; Uterq; ſe perniciter efformat in phantaſias, & ſuggeſtiones: Atq; uterque facile inſcendit in oculos; (præcipue quando Objectum adeſt;) Quæ omnia ad *Faſcinationem* faciunt: ſi modo *Faſcinatio* aliqua ſit. Videmus etiam, *Scripturam*, *Invidiam*, *oculi mali* nomine inſignire: atq; Aſtrologos, malos aſtrorum influxus, *Malignos Aſpectus* vocare. Ita ut agnoſci ab omnibus videatur, in *Invidia*, ejuſq; operatione, ejaculatio quædam, & irradiatio ex *oculis*. Quin & nonnulli tam extiterunt curioſi, ut notaverint, tempora, quibus ictus & percuſſio *oculi invidi* plurimum obeſt, tum præcipue eſſe, cum perſona, in quam *Invidia* torquetur, ſpectatur in Gloria, & Triumpho: Etenim hoc mucronem *Invidiæ* acuit: Atq; inſuper illis temporibus ſpiritus Perſonæ inviſæ prodeunt maxime in exteriora, unde ictui occurrunt.

Verum, miſſis iſtis rebus curioſis (licet non indignis, quæ in conſiderationem veniant, ſed loco idoneo,) tractabimus hæc tria: *Qui ſint ad invidendum maxime proclives*; *Qui ſint invidia maxime obnoxij*;

obnoxii; *Et quæ ſit differentia inter Invidiam publicam,& privatam.* Qui virtutis ipſe expers eſt, *invidet* virtuti alterius. Etenim animi hominum,ſe paſcunt & delectantur,aut Bono proprio, aut Malo alieno; Quique primo alimento caret, ſatiabit ſe ſecundo; Et qui nullo modo ſperat ſe ad virtutem alterius pervenire poſſe, ipſe fortunam ejus libenter deprimit, ut minor intercedat diſparitas.

Vir curioſus, & ſe alienis rebus immiſcens, ut plurimum *invidus* eſt. Etenim, de rebus alienis multum inquirere, neutiquam eo ſpectare poſſit, quod operoſa illa ſedulitas ſuis rebus conducat: Itaque fieri non poteſt,quin hujuſmodi *vir*, Scenicam quandam voluptatem capiat, aliorum fortunas ſpectandi: neque,qui rebus propriis tantum intentus eſt,ſegetem *Invidiæ* multam reperiet. *Invidia* enim paſſio eſt curſitans,& plateas terit, nec domi ſe continet;*Non eſt curioſus,quin idem ſit malevolus.*

Viri natalibus Nobiles, Invidiæ, erga novos homines,notam ſubeunt. Etenim mutatur intervallum. Et ſimile eſt hoc deceptioni viſus; Cum res retrocedere videantur,aliis ſe promoventibus.

Deformes, & *Eunuchi*, & *Senes*,& *Spurii*,*invidi* ſunt. Etenim, qui conditionem ſuam emendare nullo modo poteſt,conditionem alterius, pro viribus ſuis labefactabit. Niſi forte hi defectus in generoſa & heroica ingenia inciderint,quæ defectus proprios naturales, in honoris ſui incrementum vertere nitantur; ſcilicet,ut fama hoc arripiat, *Eunuchum*,aut *Claudum*, tam magna perpetraſſe; miraculi nimirum honore affectato. Id quod evenit *Narſeti Eunucho* & *Ageſilao*,atque *Tamberlani*,qui *claudi fuerunt.*

Eadem fere ratio eſt hominum,*qui è calamitatibus reſurgunt.* Sunt enim plerunque temporibus infenſi;atque alienas calamitates,tanquam ſuarum moleſtiarum redemptiones,guſtant.

Qui in plurimis excellere contendunt, levitate & gloria vana moti,neceſſe eſt ut ſint *invidi.* Ubique enim occurrunt objecta *Invidiæ*: cum fieri nequeat, quin aliqui in tot rebus illos ſuperent. Qui fuit character *Imperatoris Adriani*, qui Poëtas & Pictores, & Opifices alios,in iis ſcilicet operibus, quibus ipſe præcellere geſtiebat, capitali quadam invidia proſequebatur.

Poſtremo *Propinqui*,&*Collegæ*,& *una educati*,ad *invidendum* æqualibus, cum evehuntur, proni ſunt.Etenim exprobat hoc illis fortunam propriã, eoſque quaſi digito monſtrat,&frequenter eorum memoriam vellicat; quin etiam in aliorum notam hæc fortunæ collatio magis incurrit.*Invidia* autẽ à fama & ſermonibus,ſemper reflectitur, & conduplicatur.Unde *Invidia Cainis*,erga *fratrem Abelem* malignior fuit: quia cum ſacrificium *Abelis* magis acceptum *Deo* fuit,nemo inſpexit.Atq; hæc de iis, *qui ad Invidendum proclives ſunt.*

Quantum ad illos, *qui Invidiæ magis aut minus obnoxii ſunt*; Primo,iis,qui *eminente virtute* præditi ſunt,minus invidetur,cum promoventur: Promotio enim eorũ,videtur ex debito; Debiti autem ſolutioni nemo *invidet*, ſed largitioni ſupra meritum.Atque etiam,*Invidia*,non ſine comparatione eſt;Ubi autem nullus comparationis gradus,nulla *Invidia*; Itaque *Regibus* non *invidetur*,niſi à *Regibus*.Illud tamen obſervatione dignum eſt,Perſonis indignis ſub primum honoris ſui aſcenſum, maxime invideri; poſtea vero minus:ubi contra,Perſonæ dignæ,& meritis inſignes, *Invidiam* tum demũ experiuntur,poſtquam fortunæ eorum diutius duraverint, Etenim, licet virtus eorum eadem maneat,tamen minus fit illuſtris;Recentes enim oboriantur homines,qui eam obſcurant.

Nobiles genere,minus *Invidiæ* expoſiti ſunt, cum honoribus cumulantur: Etenim nihil aliud videtur,quam debitum Majoribus ſuis repenſum:præterea,parum fortunæ eorum additum videtur; *Invidia* autem,more radiorum ſolis, in clivo ardentior eſt,quam in plano. Itaque eandem ob cauſam, qui *per gradus* evehuntur, minorem ſubeunt *Invidiam*,quam qui *per ſaltum.*

Qui cum *honoribus* ſuis conjunctos habent *labores magnos*,*curas*,&*pericula*,*Invidia* minus laborant. Etenim, exiſtimant homines, eos,honores ſuos,caro pretio emere, & miſereri potius ipſorũ nonnunquam incipiunt: Miſericordia autem ſemper fere ſanat *Invidiam.* Itaq; notabis plerunq;,ex viris Politicis,& honore fulgentibus, magis ſanos & ſobrios,ſemper querimonias fundere, qualem vitam traducunt; canentes illud, *Quanta patimur!* Non quod ita ſentiant, ſed quo *Invidiæ* aciem retundant. Verum hoc intelligi debet, de negotiis, quæ hujuſmodi viris imponuntur, non de iis quæ ipſi ad ſe attrahunt. Nihil enim *Invidiam* magis ſuſcitat, quam ambitioſum & immodicum negotiorum monopolium: Nihilq; è converſo,*Invidiã* extinguit magis, quam ſi quis in ſummis honoribus conſtitutus, aliis Officiariis inferioribus nihil detrahat. Hoc enim modo, quot illi miniſtri ſunt, tot ſe tegit umbraculis ab *Invidia.*

Super omnia, illi *Invidiam* in ſe concitant maxime,qui fortunarum ſuarum amplitudinem inſolenter & tumide oſtentant; nunquam ſibi placentes,niſi dum potentiam ſuam jactent,vel per pompam exteriorem, vel triumphando de Adverſariis aut Competitoribus ſuis dejectis:ubi contra, Viri prudentes ſacrificare quandoque *Invidiæ* ament, de induſtria interdum permittentes ſe vinci, in rebus,quæ minus eis cordi ſunt. Nihilominus, illud verum eſt,potentiæ oſtentationem apertam,& indiſſimulatam,(modo abſit arrogantia &gloria inanis) minore *Invidia* laborare, quam ſi callide & quaſi furtim ſe notæ ſubtrahat. Etenim, hoc cum fit,nihil aliud facit quis, quam ut Fortunam inſimulet,quaſi ipſe ſibi eſſet conſcius indignitatis ſuę; unde alios ad ſibi *invidendum* ſtimulat.

Poſtremo, ut huic parti finem imponamus; Quemadmodum in principio diximus, *Invidia* actum aliquid habere in ſe ex *Veneficio*;Ita non alia eſt *Invidiæ* curatio,quam quæ ſolet eſſe *Veneficii*,& *Incantationis*:hoc eſt. *Sortis tranſlatio* (ut vocant,) & in alium *remotio.* Ad quem finem, prudentiores ex honoratis, ſemper in Scenam introducunt aliquem,in quem *Invidiam*, in ſe alias incurſuram, derivent;quandoque in miniſtros & ſervos, quandoq; in Collegas & ſocios; aut in alios quoſdam eam rejicientes. Neq; ad hunc uſum umquam deſunt Perſonæ aliquæ violentæ, & temerariæ; quæ, modo potentiam & negotia agitent; ea quovis periculo mercari non dubitent.

Jam vero,ut de *Publica Invidia* loquamur.Ea ſaltem aliquid in ſe habet boni; ubi in *privata invidia* nihil prorſ͛ ineſt boni.*Publica* enim *Invidia*,inſtar

ſalubris *Oſtraciſmi* eſt, qui viros magnos, ſupra modum excreſcentes, coërcet; unde etiam fræno eſt viris præpotentibus, ne ſe nimium efferant.

Hæc *Invidia*, quæ *mala Contentatio* modernis linguis appellatur, (& in Titulo de Seditionibus plenius tractabitur,) eſt in *Regnis* & *Rebuſpub. contagioni* non abſimilis. Etenim ſicut *Contagio* in ſanas partes ſerpit, eaſque corrumpit; ita etiam, quando *Invidia* ſtatū occupaverit, vel optima Reip. Mandata & Inſtituta in odium vertit, & graveolentiam quandam. Itaque parum proficitur intermiſcendo actiones gratas & populares odioſis; Etenim, hoc ipſum imbecillitatem & *Invidiæ* metum arguit; quæ tanto magis nocet, ut fit etiam in *Contagionibus*, quæ, ſi tibi ab iis metuas, facilius irruunt.

Ac *publica* iſta *Invidia*, magis in *Regum* Officiarios & Miniſtros involat, quam in *Reges* ipſos. Attamen ecce Regulam quæ fix fallit. Si *Invidia*, quæ miniſtro incumbit, ſit magna, cauſſa autem parva; aut ſi *Invidia* quaſi generalis ſit, & omnes Status miniſtros complectatur: tunc *Invidia* (etſi occulto) *Regem*, aut *Statum* ipſum, petit. Atque hæc dicta ſint, de *Publica Invidia*, aut *Contentione mala*; atque de ejus Differentia ab *Invidia privata*, quam priore loco tractavimus.

Addemus etiam, in genere, de affectu *Invidiæ* hoc inſuper; eum inter omnes *Affectus* eſſe maxime importunum, & aſſiduum. Etenim, aliis *Affectibus* excitandis ſubinde præbetur occaſio. Recte autem dictum eſt, *Invidiam feſtos dies non agere*; quia ſemper materiam ſe exercendi reperit. Unde etiam obſervatum eſt, *Amorem* & *Invidiam*, maciem hominibus inducere; id quod alii *Affectus* non faciunt, quoniam non continui ſunt. Eſt etiam *Invidia Affectuum* viliſſimus & praviſſimus: quam ob cauſſam proprium eſt attributum *Diaboli*; qui dicitur, *Invidus homo, qui Zizanias inter Triticum noctu ſeminavit*; quemadmodum etiam ſemper evenit, ut *Invidia* callide & in tenebris operetur, ad præjudicium cujuſvis rei optimæ, veluti *Tritici*.

X.
De Amore.

AMori plus debet Scena, quam Vita. Etenim in Scena, *Amor* ſemper Comœdiæ præbet Argumentum; quandoq; etiam & Tragœdiæ: At in vita humana, multum plerumq; affert nocumenti; Nunc ut *Sirenum* aliqua, aliquando ut *Furiarum*. Obſervare licet, neminem ex Viris Magnis & Illuſtribus fuiſſe (quorum extat memoria, vel antiqua, vel recens,) qui adactus fuerit ad inſanum illum gradum *Amoris*. Unde conſtat, animos magnos, & negotia magna, infirmam hanc *paſſionem* non admittere. Excipere tamen oportet *Marcum Antonium Imperii Romani* Duumvirum, & *Appium Claudium*, Decemvirum, Legislatorum inter *Romanos* principem. Quorum prior fuit revera homo luxurioſus, & voluptatibus deditus; Alter autem vir fuit prudens & auſterus. Unde quivis perſpiciat, *Amorem* (quanquam rarius) aditum reperire poſſe, non ſolum in cor apertum, ſed & bene munitum, ſi diligenti cuſtodia non aſſervetur. Abjectum quidem, & puſillanimum, eſt illud *Epicuri* dictum: *Satis magnum alter alteri Theatrum ſumus*; Quaſi homo, natus ad contemplationem Cœli & Cœleſtium, Idolum adorans minutum, ſatageret, ſe ſubmittendo, ſi non ori, ut bruta, oculo tamen, certe ad altiora contemplanda dato. Mira res videbitur, ſi paſſionis hujus exceſſum perpendamus, ac quomodo ipſi rerum naturæ & valori vero inſultet, vel hoc ipſo, quod Hyperbole perpetua nulli rei conveniat, præterquam *Amori*. Neq; hæc Hyperbole ſolummodo in locutionis phraſi cernitur. Cum enim veriſſime dictum ſit, Adulatorū principem, quo cum cæteri adulatores minores conſpirant, eſſe unumquemq; ſibi ipſi; profecto *Amator* aliquid amplius eſt. Nunquam enim fuit quiſquam adeo ſuperbus, qui ſe ipſum tam abſurde magnifecerit, quā *Amator* perſonam amatam. Recte itaq; receptum eſt illud diverbium; *Amare & Sapere, vix Deo conceditur*. Neq; aliis tantummodo manifeſta eſt hæc Phreneſis, *Perſona* autem *amata* minime; ſed & *Amatæ* potiſſimū, niſi *Amor* ſit reciprocus. Certiſſimum enim eſt, *Amorem* ſemper rependi, aut *Amore* mutuo: aut *Contemptu* intrinſeco, & ſecreto. Quo magis cavendū eſt hominibus ab hac *paſſione*; quæ non ſolum alias res perdit, ſed & ſe ipſam. Quæ alia infert damna, belle illa exprimit *Poëtarum* fabula: *Eum ſcilicet, qui Helenam prætulit, Iunonis dona, & Palladis, amiſiſſe*. Quiſquis enim *Amatoris affectibus* nimis indulget, & divitiis & ſapiētiæ nuncium remittit. Habet hæc *paſſio* æſtus ſuos, in ipſis temporibus, quibus animus maxime mollis eſt, & infirmus: nimirum in rebus proſperis, aut adverſis: quanquam hoc poſterius minus forſan obſervatum fuerit. Utraque enim tempeſtas *Amorem* accendit, redditque flagrantiorem; unde evincitur eſſe ſtultitiæ proles. Optime illi, qui ſi *Amores* omnino nequeant extrudere, eos tamen in ordinem redigunt; & à rebus ſeriis vitæq; negotiis ſegregāt. Si enim illis *Amor* ſe immiſceat, turbat omnia, homineſq; eo compellit, ut fines ſuos recta petere nō poſſint. Quicquid in re ſit, viri militares *Amoribus* dediti ſunt; opinor, non aliter, quam vino. Poſcunt enim plerunq; pericula, compēſationem voluptariam. Ineſt ingenio humano motus quidam arcanus, & tacita inclinatio, in *Amorem* aliorum: qui ſi non inſumatur in unum, vel paucos, naturaliter ſe diffundit in plures; atq; homines reddit humanos, & charitativos: quemadmodum videre licet nonnunquam in *Monachis*. *Amor conjugalis* genus humanum creat; *Amor ſocialis* perficit; *Amor* vero *laſcivus* inficit, & dehoneſtat.

XI.
DE MAGISTRATIBUS ET DIGNITATIBUS.

VIri in *Magiſtratu* collocati, ter ſervi: ſervi Principis vel Politiæ; ſervi famæ; & ſervi negotiorum. Adeo ut libertate neutiquam fruantur; nec in perſonis, nec in actionibus; nec in temporibus ſuis. Mirum cupiditatis genus, poteſtatem appetere, libertatem amittere: vel poteſtatem in alios ambire, poteſtatem in ſeipſum exuere. Aſcenſus ad *Dignitates* arduus eſt; & per labores pervenitur ad labores majores; ſæpe quoq; *Indignitatibus* non vacat: Atq; per *Indignitates* pervenitur ad *Dignitates*. Statio in *Dignitatibus* res lubrica eſt; Atque regreſſus, aut præcipitium eſt, aut ſaltem Eclipſis; quæ & ipſa triſte quiddam, & melancholicum. *Cum non ſis qui fueris, non eſſe cur velis vivere*. Imo nec regredi datur, etiamſi quis cupiat; Neque regredi volunt homines, cum ratio poſtulat ut id facerent: verum Impatientes manent vitæ privatæ, etiam cum ſenectus aut infirmitas ingruit; quæ

umbram

umbram & otium poſtulant, ſicut oppidani ſenes, qui ante oſtium ſedere volunt, licet ſe eo pacto deriſui exponant. Sane, Viris in *Magiſtratibus* politis opus eſt, ut aliorum opiniones mutuentur, quo ſe ipſos beatos putent; Nam ſi judicent ex ſenſu proprio, nihil hujuſmodi reperient: Verum, quando ſecum cogitent, quid alii de ipſis ſentiant, & quam libenter alii conditiones cum illis permutare vellent, tum demum beati ſunt, tanquam rumore tenus: cum intus fortaſſe contrarium experiantur. Siquidem dolores ſuos primi omnium ſentiunt, licet culpas ſuas omnium noviſſimi. Certe *Viri Poteſtatibus ſublimes*, ipſi ſibi ignoti ſunt; Et dum negotiis diſtrahuntur, tempore carent, quo ſanitati, aut corporis, aut animæ ſuæ, conſulant;

Illi mors gravis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur ſibi.

In *Poteſtatibus*, licentia magna datur, & boni, & mali: Quorum poſterius pro maledictione habendum: In malis enim, optima conditio eſt, nolle; proxima, non poſſe. Certe potentia bene merendi, verus eſt & legitimus ambitionis finis. Etenim bene cogitare, licet Deo acceptum ſit, tamen verſus homines non multo melius eſt, quam bene ſomniare; niſi in actum producatur. Id autem fieri non poteſt ſine *Munere* aliquo publico & *Poteſtate*; veluti Solo ſuperiore & elevato. Merita & Opera bona, ſunt veri fines laborum hominis: Atq; eorundem Conſcientia perfectio humanæ quietis. *Et converſus Deus, ut aſpiceret opera, quæ fecerunt manus ſuæ, vidit quod omnia eſſent bona nimis*: Tum ſequitur *Sabbatum*. In *Munere* tuo perfungendo, propone tibi exempla optima; Imitatio enim globꝰ eſt præceptorũ; Et poſt tempꝰ aliquod propone tibi exemplum proprium; Atq; in te ipſum ſtricte inquiras, num non melius inceperis, quam perſtiteris: Neque rurſus exempla eorum negligas, qui eodem *Munere* praviter functi ſunt: non ut te ipſũ, eorum memoriam carpendo, vendites: ſed ut monearis, quid evitare debeas. Inſtitue igitur reformationem, ſed abſq; elatione Tui ipſius, aut ſcandalo priorum temporum, & perſonarum; Hoc tamen tibi conſtitutum ſit, Exempla præclara non non minus introducere, quam imitari. Retrahe res ad primam earum inſtitutionem; Et circumſpicias, in quibus, & quibus modis, degeneraverint. Attamen utrumq; tempus conſulas: tum antiquius, ut cognoſcas quid optimum fuerit; tum recentius, ut notes, quid fuerit aptiſſimum. Contende, ut quæ *agis pro Poteſtate*, tanquam Regulis quibuſdam cohibeantur, ut hominibus tanquam digito monſtres, quid illis ſit expectandũ: Neq; tamẽ nimium ſis pertinax, aut peremptorius: Atq; ſemper, cum à Regula receſſeris, quid ſit quod agas, diligenter expone. *Muneris* tui Jura conſtanter tueare; Neque propterea lites de Juriſdictione facile move: Atq; ita te geras, ut potius Jura tua aſſumas & exerceas tacite, & de facto, quam ut Quæſtiones de iis cum ſtrepitu ſuſcites, & agites. Jura etiam inferiorum *Munerum*, tibi ſubordinatorum, defẽde, ac ne deſtitue. Tibiq; majori honori ducas rerum ſummas præſcribere, quam in omnibꝰ ſatagere. Amplectere, imo invita, qui tibi adjumẽto ſint & informationi, ad *Muneris* tui executionẽ; neq; abige eos, qui operam ſuam ad hoc tibi deferunt, tanquã ſe ingerentes; ſed potiꝰ cum favore eos allicias, & recipias.

Vitia in Auctoritate utenda, & exercenda, ſunt præcipue quatuor: *Mora nimia, Corruptela, Aſperitas*, & *Facilitas*. Quantum ad *Moras*, faciles aditus præbe; tempora præſtituta ſerva; inchoata quæ ſunt, perfice; neq; negotia nova intermiſce, niſi urgeat neceſſitas. Quantum ad *Corruptelas*: non ſolũ manus tui ipſius & tuorum liga, ne munera accipiantur; Sed etiam manus ſupplicantium, ne ea offerantur. Prius horum præſtat certe integritas adhibita; verum ea ipſa prædicata, & ex profeſſo, idq; cum deteſtatione *Corruptelarum*, etiam poſterius aſſequitur. Neque tantum culpam, verum etiam ſuſpicionem devita. Quicunque mutabiles ſunt, & manifeſto alterantur abſq; cauſſa manifeſta, injiciunt ſuſpicionem de *Corruptelis*. Itaq;, perpetuo, cum ab opinione tua quam declaraſti, aut proceſſu quem incepiſti, deflectas, ingenue hoc ipſum profitere; ſimul & cauſſas quæ te ad hoc commoverũt ſedulo declares & inculces; neque rem ſuffurari te poſſe credas. Servus gratioſus, & apud Dominum potens, ſi non extet aliqua favoris cauſſa manifeſta, reputatur plerunque nihil aliud quam via obliqua ad *Corruptelas*. Quantum ad *Aſperitatem*; invidiã, & malevolentiam parit illa, nihil inde metens; *Severitas* ſiquidem metum incutit, *Aſperitas* odium parit. Etiam Reprehenſiones de loco ſuperiore, graves eſſe debent, non contumelioſæ. Quantum ad *Facilitatem*; ea *Corruptelis* etiam deterior eſt: *Corruptelæ* enim interdum & ſubinde tentantur; Quod ſi quis importunitati pateat, aut reſpectibus levioribus ducatur, hæc ei ubiq; aderunt. Sicut ait *Salomon*: *Perſonas reſpicere non eſt bonum; Talis enim offendet pro bucella panis*.

Veriſſimum ſane, quod à veteribus dictum eſt; *Magiſtratus virum indicat*. Alios autem indicat in melius, alios in pejus; *Omnium conſenſu capax Imperii, niſi imperaſſet*, inquit *Tacitus* de *Galba*: Contra de *Veſpaſiano* idem: *Solus Imperantium Veſpaſianus mutatus in melius*. Licet alterum intelligat *Tacitus* de Arte Imperatoria, alterum de Moribus & Affectibus. Signum eſt luculentiſſimum indolis generoſæ, ſi quis *honoribus* emendetur. Eſt enim *Honor*, aut ſaltem eſſe debet, *locꝰ virtutis*: Atq; quemadmodum in Natura, corpora moventur rapide ad locum, placide in loco: ita virtus in ambitu violẽtior eſt, in *honore* adepto ſedatior. *Aſcenſus* omnis ad *Dignitatum faſtigium*, incedit tanquam per ſcalam graduum flexuoſam; Atq;, ſi *factiones* valeant, bonum fuerit, alteri parti adhærere, dum quis *honorem* ſcandat: at ſe ad æquilibrium reducere, poſtquam eundem fuerit conſecutus. Memoriam *Prædeceſſoris* tui illæſam conſerva. Hoc ſi non feceris, debitum tibi hoc à *Succeſſore* tuo rependetur. *Collegas* etiam amice tracta, & potius advoca cum illud minime expectent, quam exclude cum conſentaneum fuerit eos advocari. Ne ſis loci tui nimis memor, aut crebram de eo mentionem facias, in quotidianis ſermonibus, aut converſatione privata; ſed potius prædicetur de te: *Alius prorſus vir eſt, cum ſedet, & munus ſuum exercet.*

XII.

De Audacia.

IN Scholis tritũ eſt dicterium, nec tamen Sapientis obſervatione indignũ. Interrogatus olim *Demoſthenes*, quænam prima *Oratoris* virtus? reſpondit, *Actio*. Quæ ſecunda? *Actio*. Quæ tertia? Itidem reſpõdit, *Actio*. Ipſe dixit, qui rem optime noverat;

nec

nec tamen in eo, quod laudabat, multum Naturæ debebat. Mira certe res, illam *Oratoris* partem, quæ non ultra corticem penetrat, & *Hiſtrionis* potius virtus cenſenda eſt, quam *Oratoris*, in locum tam ſublimem, ſupra nobiliores illas partes, *Inventionis*, *Elocutionis*, & cæterarum, extolli; Imo quaſi *omne tuliſſet punctum*, pene ſolam prædicari. Sed in promptu ratio eſt: Ineſt enim naturæ humanæ, plerunque, plus ſtulti, quam ſapientis. Unde & facultates eæ, quibus capitur pars illa in animis mortalium ſtulta, ſunt omnium potentiſſimæ. Huic mire convenit, & quaſi parallela eſt, *Audacia* in negotiis Civilibus. Quid in iſtis primum? *Audacia*. Quid ſecundum? Quid tertium? *Audacia*. Attamen utcunque ignorantiæ, & ſordidi ingenii, proles eſt *Audacia*; cæteriſque Civilis ſcientiæ partibus longe impar. Sed nihilominus faſcinat, & captivos ducit eos, qui vel judicio infirmi ſunt, vel animo timidiores: Tales autem ſunt hominum pars maxima. Quin & Sapientibus ipſis, cum animis vacillent, vim injicit. Idcirco videmus *Audaciam*, in Democratiis, plurimum valuiſſe; Apud Senatores vero, & Principes, certe minus. Imo quando primo rebus gerendis admoventur *Audaces*, plus poſſunt, quam poſtea: Nam male pollicita præſtat *Audacia*. Sane quemadmodum interveniunt agyrtæ, qui corpori naturali mederi profitentur; ſic & corpori Politico non deſunt homines, qui curationes vel difficillimas ſuſcipient; Quibus forſan in paucis aliquibus experimentis feliciter ſucceſſit; ſed cum ſcientiæ principia non guſtarint, ſæpius excidunt. Imo videre eſt nonnunquam hominem *Audacem*, miraculum illud *Mahometis* edentem. Populo perſuaſit *Mahometes*, ſe collem ad ſemet evocaturum: atque à ſummo ejus jugo, preces pro legis ſuæ cultoribus oblaturum. Populus magna frequentia convenit: collem, ut ad ſe veniret, iterumque iterumque vocavit *Mahometes*; ſed cum Collis immotus maneret, ille (nihil omnino pudefactus) inquit; *Si collis ad Mahometem accedere nolit, ad collem ibit Mahometes*. Sic & iſtiuſmodi homines, quando ingentia quædam in ſe ſuſceperunt, turpiſſimeque in iis defecerunt, tamen (ſi ad ipſum *Audaciæ* culmen pervenerunt) luſu rem excipient, & ſe vertent, & nihil aliud. Hominibus profecto magno judicio præditis ludibrio ſunt *Audaces*; Imo & apud ipſum vulgus *Audacia* aliquid habet ridiculi. Nam ſi riſus Objectum ſit abſurditas, ne dubites, quin magna *Audacia* ſemper ſecum habeat aliquid ridiculi. Neq; fere jucundius eſt ſpectaculum, quam videre in *Audace* oris confuſionem: Vultum enim tunc nanciſcitur in ſe reductum, ſed deformiter; nec aliter fieri poteſt. Nam in verecundantibus fluunt paulatim, refluuntque ſpiritus; ſed *Audaces*, quando tale quidpiam illis contingit, attoniti hærent; ut fit in *Schacciæ* ludo, quando non vincitur colluſor, ſed torpet tantum motus. Atqui hoc poſtremum Satyræ aptius, quam ſeriæ obſervationi. Illud vero animadvertendum, *Audaciam* ſemper cæcam eſſe: Diſcrimina enim & obſtacula nulla videt. Quare in deliberando nocet, in exequendo juvat. Adeo ut, ſi *Audaces* tuto adhibere velis, ſummum illis Imperium non deferas; ſecundæ Claſſi annumerentur, & ab illis regantur. Nam in conſiliis capiendis, pericula ante oculos habere, bonum eſt; in executione autem, oculos claudere oportet, niſi pericula valde magna fuerint.

XIII. DE BONITATE, ET BONITATE NATIVA.

Bonitatem eo ſenſu accipio, ut ſit affectus, qui hominum commoda ſtudeat, & bene velit: Quam eandem Græci φιλανθρωπίαν vocant. *Humanitatis* autem vocabulum (prout vulgus ea utitur) levius aliquanto eſt, atque anguſtius, quam ut vim ejus exprimat. *Bonitatem* ſcilicet appello Affectum, & Habitum; *Bonitatem* autem *nativam*, Inclinationem. *Bonitas* vero inter omnes virtutes, atque animi dignitates, facile primas obtinet; cum ſit ipſius *Divinæ naturæ* adumbrata quædam effigies, & character: Qua è rebus ſublata, *homo animalis* nihil aliud fuerit, quam res inquieta, ſceleſta, miſera, imo ſpecies quædam noxiorum vermium. *Bonitas Moralis*, virtuti illi Theologicæ, *Charitati*, reſpondet; neque exceſſum quidem capit, aberrationem autem patitur. Immodica ſcientiæ cupiditas Angelos cœlo deturbavit; immodica ſcientiæ cupiditas hominem Paradiſo expulit; At in Charitate non datur exceſſus; neque per eam aut Angelus, aut Homo, unquam periculum ſubire poſſit. Inclinatio autem ad *Bonitatem*, altis defixa radicibus, naturæ humanæ inſidet: Quæ, ſi benefaciendi materia, aut occaſione deſtituta, non inveniat quo ſe exerceat in homines, deflectet certe in brutas animantes. Quod in *Turcis*, gente utique ſæva & fera, videre eſt; Qui nihilominus erga bruta animalia miſericordes ſunt, & eleemoſynas canibus & avibus diſtribuunt. Adeo ut (referente *Busbequio*) *Aurifex* quidam *Venetus*, *Byzantii* agens, vix furorem populi effugerit, quod avis cujuſdam, roſtri oblongi, fauces, inſerto baculo, diduxiſſet. Neque tamen erroribus ſuis vacat, *Bonitatis* hæc, & *Charitatis*, virtus. Nequam apud *Italos* jactatur Proverbium: *Tanto buon, che val niente. Adeo bonus, ut ad nihil bonus*. Neq; ſubveritus eſt *Nicolaus Machiavellus* literis concredere, idq; deſertis fere verbis: *Fidem Chriſtianam, homines probos & innocentes in prædam Tyrannorum iniquitati dediſſe*. Quod ideo pronunciavit, quia nulla uſquam Lex, nulla ſecta aut opinio, tam in immenſum extulit *Bonitatem*, quam *Religio Chriſtiana*. Quo melius itaq; extra ſcandali, adeoque periculi ictum & minas, tuti conſiſtamus, operæ pretium erit noſſe *Errores*, qui nos à recto tam inſignis Habitus tramite tranſverſos agant. Ita aliorum *bono* ſtudeas, ne te illorum interea aut vultibus, aut voluptatibus, mancipio dedas. Illud enim facilitatis, atque mollitiei indicium eſt, quæ honeſtam mentem in vincula captivam abducit; Neq; projicias *Æſopi* gallo gemmam, cui gratius & felicius, cederet granum hordei. *Dei* exemplum, in hac re, pro præcepto tibi ſit; *Ille pluvia ſua rigat, Sole ſuo irradiat juſtos juxta ac injuſtos*: Non tamen omnes ex æquo, aut opum imbre compluit, aut honorum, virtutumve ſplendore illuſtrat. Communia quidem beneficia cuivis ſunt communicanda; peculiaria vero paucis, & cum delectu. Cave autem, ne dum effigiem ſculpas, Archetypum deſtruas. Theologia quippe, *Amorem noſtri ipſius* pro Archetypo ſtatuit; *Amorem proximi* pro imitamento: *Vende omne quod habes, atque elargire pauperibus, & ſequere me*. At noli omne, quod habes, vendere, niſi venias, & ſequaris me: hoc eſt, niſi ejuſmodi vitæ inſtitutum ingrediaris, in quo, æq; ex parvis opibus, ac ex magnis po-

poteris aliis benefacere. Secus, dum rivos alis, fontem exhauris: Neq; interea habitus tantum *Bonitatis* reperitur ad rectæ rationis normam applicatus, ſed etiam in quibuſdam hominibus reperitur *Indoles Naturalis*, ad eam propenſa; Uti è contra in aliis *naturalis* quædam *Malignitas*. Sunt enim, qui ex ingenii proprii inſtinctu averſentur aliorum bonum. Et levius quidem *Malignitatis* genus, in moroſitatem cedit, aut perverſitatem, aut præcipitem opponendi, & ſe in ſingulis difficilem præbendi libidinem, & ſimilia: Gravius tamen illud, atq; altius, ad invidiam producitur, meramque *malitiam*. Hujuſmodi homines in alienis calamitatibus fere florent, eaſque ſemper aggravant: Non digni certe, qui conferantur *canibus* illis, qui *Lazari* delingebant ulcera; ſed *muſcis*, quæ cruda quæq; & excoriata infeſtant. Non paucos reperias *Miſanthropos*, quibus volupe eſt deducere homines ad ſuſpendii ramum, neque tamen arborem habent in hortis ſuis, qualem *Timon* habuit. Ingenia ita diſpoſita, non injuria vocare licet, humanæ naturæ vomicas, & carcinomata. Sunt tamen hæc ligna accommodatiſſima, è quibus fiant *Mercurii Politici*; ſimilia lignis incurvis, quæ bene navigiis extruendis conveniunt, jactatione deſtinatis, non autem ædibus, quæ immotæ maneant. Partes autem, & indicia *Bonitatis* ſunt plurima. Si quis ſe erga Hoſpites & Peregrinos benignũ humanumq; præbeat, arguit ſe *Mundi Civem*, ſibique cor eſſe, non inſtar Inſulæ, cæteris terris avulſæ, ſed Continentis, quæ illis conjungitur. Si compatiatur afflictis, nobilitat ſua præcordia, quæ non ſecus atque celebrata illa arbor, per ſua vulnera, *Balſamum* exudat. Si facilis offenſas remiſerit, & delictorum gratiam fecerit, mentem indicat in alto poſitam eſſe, ſupra injuriarum jactum & tela. Si pro modicis beneficiis gratum ſe exhibeat, argumento eſt, pluris ſe æſtimare hominum animos, quam ſarcinas. Supra omnia, ſi ſupremum illum, *Sancti Pauli Apoſtoli*, perfectionis faſtigium ſit conſecutus, ut devoveat ſe, atque anathematizet à *Chriſto*, propter ſalutem fratrum, indicio eſt, proxime illum accedere ad *Naturam divinam*, & quodammodo *Chriſto ipſi conformari*.

XIV.

De Nobilitate.

De *Nobilitate* primum agamus, ut eſt portio Reipublicæ; Deinde ut eſt conditio hominum particularium. *Monarchia*, in qua nulli prorſus *Nobiles*, ſemper pura eſt & abſoluta *Tyrannis*: Cujuſmodi eſt *Imperium Turcicum*. *Dignitatem* enim *Regalem* diluit *Nobilitas*, & Vulgi oculos à *Proſapia Regia* aliquantulum avocat. In *Democratia* vero, Proceres interdum non deſiderantur: Imo Status ille popularis multo pacatior eſt, atque minus factionibus & turbis obnoxius, ubi non ſunt *Stirpes Nobilium*: Illic enim in res ipſas oculi hominum conjiciuntur, non in perſonas; vel ſi omnino in perſonas, id fit, tanquam in maxime ideoneis rebus gerendis, minime vero ut ratio habeatur Inſignium, aut Imaginum. *Helvetiorum* Rempublicam ſatis florentem videmus, licet Religionis Pagorumq; diverſitas obſtare videatur. Utilitas enim apud illos valet, non dignitas. Illa gubernandi forma, qua Confœderatæ *Belgarum* Provinciæ utuntur, certe eminet: Ubi enim Paritas admittitur, ibi & Conſilia ineuntur æquabilius, & Tributa penduntur alacrius. *Nobilium* potentia & auctoritas in *Monarchia*, *Principi* ipſi impertit ſplendorem, ſed poteſtatem imminuit; Populi vero animos auget, fortunas illorum deprimit. bene ſe res habet, cum *Nobiles* non ſint potentiores, quam aut Imperii aut Juſtitiæ ratio poſtulat: in eo tamen Dignitatis gradu ſuſtineantur, ut inſolentia popularis illorum reverentia, tanquam obice, retundatur, antequam in *Regalem Majeſtatem* ſe effundat. Rurſus, numeroſa *Nobilitas*, quæ plerumq; minus potens eſt, Statum prorſus depauperat: Hinc enim profuſæ Expenſæ: Atque inſuper, cum neceſſe ſit, tractu temporis, complures ex *Nobilibus* indigos fieri, ſequitur divortium quoddam, ſive malum temperamentum, inter honores & pecunias.

Quod vero ad *Nobilitatem* ſpectat in perſonis particularibus: venerationem certe habet, videre Caſtellum, aut ædificium antiquum, quod nulla ruina invaſit; aut etiam annoſam & proceram arborem ſolidam & integram: quanto magis intueri antiquam *Nobilem Proſapiam*, à fluctibus, & procellis temporis illæſam? *Nobilitas* enim nova *Regiæ* potentiæ opus eſt, antiqua vero temporis ſolius. Qui ad *Nobilitatis* faſtigium primi evehuntur, virtutũ claritudine plerumq; poſteris eminent, ſed innocentia minime. Ad *honores* enim raro aſcẽditur, niſi per mixturam bonarum & malarum artium. Æquum vero eſt, ut Virtutum ſuarum memoria uſque ad Poſteros permanet; vitiorum vero una cum ipſis moriatur: *Natalium* ſplendor induſtriã plerunq; minuit; atq; qui minus eſt induſtri°, alienæ invidet diligentiæ. Ad quod accedit, quod non datur, quo poſſint ulterius *Nobiles* promoveri. Qui vero in eodem loco hæret, dum alii aſcendunt, invidię ſtimulis vix carebit. Contra, *Nobilitas* paſſivam invidiam omnino lenit; eo quod *Nobiles* in honorum poſſeſſione nati videntur. Sane *Reges*, quibus *Nobiles* adſunt prudentes & capaces, negotia ſua mollius fluere ſentient, ſi eos potiſſimum adhibeant: Etenim erga hujuſmodi *Proceres* populus magis propendet, utpote natos quodammodo ad *imperandum*.

XV.

De Seditionibus et Turbis.

Magni refert, ut *Paſtores populi* Prognoſtica tempeſtatum Politicarum ſciant; Quæ tunc maximæ ſunt, cum Res vergunt ad Æqualitatem; non ſecus ac naturales tempeſtates circa *Æquinoctia* invaleſcunt. Quemadmodũ autem ſępe videre eſt flatus ventorum cavos, & veluti è longinquo; quin & ſimiliter Maris tumores occultos ante procellam. Idẽ evenit ingruentibus procellis politicis:

—— Ille etiam cœcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudeſq; & operta tumeſcere bella.

Famoſi libelli, & licentioſi & mordaces ſermones in Status ſcandalum, cum paſſim volitant, & increbreſcunt; ſimiliter novarum rerum rumores mendaces, in Regiminis dedecus, undiq; jactati, & avide à Populo excepti; ſunt certe inter Prognoſtica *Seditionum*. Quo ſtemmate deducta ſit *Fama*, cũ *Virgilius* depingeret, *Gigantũ* ſororem eam eſſe ponit:

Illam Terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) Cæo Enceladeque ſororem
Progenuit.

Quaſi *Famæ* fuiſſent *ſeditionum* præteritarum reliquiæ: verum ſunt illæ, non minus, *Seditionum* futurarum præcurſatrices. Recte tamen utcunque nota-

notatum eſt, inter *ſeditioſos tumultus*, & *ſeditioſos rumores*, nil aliud fere intereſſe, niſi qualis eſt Diſcrepantia inter fratrem & ſororem, maſculum & & fœminam; Præſertim, ſi eo uſque ingraveſcat malum, ut actiones ſtatus laudatiſſimæ, quæ merito plauſum Vulgi mererentur, & Populi ſtudia conciliare deberent, in deteriorem partem traducantur, & ſugillentur. Hoc enim invidiæ molem grandem demonſtrat: ut recte ait *Tacitus*, *Conflata magna invidia, ſeu bene ſeu male geſta premunt*. Neque propterea ſequitur, quod quia *Famæ* iſtæ inter turbarum ſigna numerentur, ideo earum ſuppreſſio ſeverior, remedium contra turbas præſtare intelligeretur; Nam ut plurimum, contemptæ facilius evaneſcunt, & conatus ſedulus eas coërcendi, nihil aliud fere efficit, quam ut durent magis.

Item illud genus obſequii, in exequendis juſſis, de quo loquitur *Tacitus*, pro ſuſpecto habendum: *Erant in officio, ſed tamen qui mallent imperantium mandata interpretari, quam exequi*. Mandata diſcutere, detrectare, cavillationibus eludere, quid aliud ſunt quam jugum jactare, & inobedientiam tentare? Præſertim, ubi in iſtis Diſputationibus circa mandata, qui à parte mandatorum ſtant, loquuntur timide & molliuſcule; qui autem adverſantur, audacius & contumacius.

Etiam (ut bene notat *Machiavellus*) cum *Principes*, qui ſe pro Parentibus communibus gerere deberent, factioni alicui ſe adjungunt, idem fit, ac cum lembus, inclinatione nimia in alterum latus, evertitur. Hoc temporibus *Henrici Tertii, Gallorum Regis*, confirmatum eſt. Ipſe enim, à principio, in Ligam pro extirpandis Proteſtantibus, ſe recipi voluit: At paulo poſt, eadem Liga contra ipſum *Regem* vertit. Cum enim Auctoritas *Principis* fit cauſſæ cujuſpiam tanquam acceſſoria, & fortior inſurgit aliqua obligatio, quã vinculũ *Imperii*, *Reges* incipiunt de poſſeſſione Auctoritatis ſuæ dejici.

Porro cum diſcordiæ, & duella, & factiones, palam & audacter ſe oſtentant; indicio eſt, reverentiã erga *Principem* exui. Motus enim *Procerum*, debẽt eſſe ſicut motus *Planetarum*, ſub *primo Mobili*, (juxta opinionem receptam,) qui rapide quidem circumferuntur ſecundum motum *primi Mobilis*, leniter autem renituntur in motu proprio. Quare ſi *Viri Primores, & Nobiles*, propriis motibus violenter rapiantur; & (ut ſcite *Tacitus*) *liberius quã ut Imperantium meminiſſent*: orbes perturbari manifeſtum eſt. Reverentia enim idipſum eſt, quo *Reges* à *Deo* accinguntur, qui eam aliquando diſrumpere minitatur; *Solvam cingula Regum*.

Rurſus, cum aliqua ex quatuor *Imperii Columnis*, concutiatur aut labefactetur, (quæ ſunt, *Religio, Iuſtitia, Conſilium, Opes*,) tum ſerenitas precibus imploranda eſt. Sed mittamus hæc *Prognoſtica Seditionum*, (circa quæ nihilominus intervenient nonnulla, quæ iis tractandis majorem lucem præbere poſſint in ſequentibus:) & primo de *Materia Seditionum*; poſtea de earum *Cauſſis* & *Flabellis*; ultimo de *Remediis* nonnihil dicamus.

Materiam Seditionum expendere res eſt conſideratione digniſſima. Tutiſſima enim via *Seditiones* evitandi (ſi tempora patiantur) eſt, ut ipſam *materiam* è medio tollamus. Si enim fomes flammæ paratus ſit, ſcintillæ, quæ incendium facient, ex qua parte emicare poſſint, nemo facile dixerit. *Seditionum Materia* duplex eſt; *Magna inopia*, & *Præſentium rerum tædium*. Certiſſimum eſt, tot eſſe pro turbis vota, quot ſunt hominum res attritæ, & decoctæ fortunæ. Unde illa *Lucani* obſervatio, de ſtatu *Imperii Romani*, paulo ante *Bellum Civile*:

Hinc uſura vorax, rapidumque in tempore fœnus:
Hinc concuſſa fides, & multis utile bellum.

Hoc ipſum, *Multis utile bellum*, certum eſt indicium Status ad commotiones & turbas diſpoſiti. Tum ſi Primorum hominum indigentia, ac res acciſæ, cum ſumma plebis inopia & paupertate conjungantur, periculum imminet grave. *Rebelliones* enim, quæ à *ventre* ortum habent, peſſimæ. Quantum vero ad alienationes animorum, & tædium rerum præſentium; Sunt certe illa, in corpore Civili, inſtar humorum malignorum in corpore naturali, qui ad calorem præternaturalem colligendum, & inflammationes, apti ſunt. Nemo autem *Principum*, ſui periculi magnitudinem metiatur, ex eo, quod juſta ſint aut injuſta, illa quæ animos populi alienant: Hoc enim eſſet vulgus rationis nimium capax putare, qui ſuo ſæpe recalcitrant commodo. Neq; etiam ex hoc quod gravamina, ex quibus invidia oritur, grandia ſint aut exigua. Malevolentiæ enim ex omnibus iſtæ periculoſiſſimæ ſunt, ubi plus timetur, quam ſentitur. *Dolendi modus, timendi non item*. Præterea, in maximis oppreſſionibus, ea quę patientiam irritant, etiam animos frangunt; At in timoribus diſpar eſt ratio. Neq; rurſus *Princeps*, aut Status, alienationem animorũ, & invidiam graſſantem, minus pendat, quod aut ſæpius, aut diutius, illa faſtidia animorum æſtuarunt, neque quicquam inde detrimenti Reſp. cepit. Verum enim licet ſit, quod non omnis vapor in procellam deſinat; Ita vere dici poteſt, ex altera parte, quod procellæ, licet ſæpius pertranſeant, tandem glomerantur & ruunt. Atque ſecundum Adagium illud *Hiſpanicum*: *Funiculus in fine, leviſſima tenſione rumpitur*.

Cauſſæ ſeditionum hæ ſunt: *In rebus Religionis innovatio*; *Tributa & cenſus*; *Legum & conſuetudinum mutatio*; *Immunitatum & Privilegiorum violatio*; *Oppreſſio univerſalis*; *Indignorum ad Honores & Magiſtratus promotio*; *Alienigenæ*; *Caritas Annonæ*; *Milites incurioſe dimiſſi*; *Factiones factæ deſperatæ*: Quicquid deniq; populum offendit, ſimulq; eos in cauſſa communi unit, & conſpirare facit.

Quantum ad *Remedia*, *Præſervativa* quædam confuſe, & in genere, poſſunt aſſignari, de quibus diſſeremus: Curatio autem legitima morbo particulari aptari debet. Itaque Conſiliis potius, quam Præcepto, relinquenda.

Primum contra *Seditiones Remedium*, & Præventio, hæc eſt: Omni cum opera & diligentia cauſſam illam *Seditionum* Materialem, de qua diximus, amovere; Paupertatem intelligo Civium, & inopiam. Cui inſervit, Commercii Rationes bene liberare & bene librare; Artifices & Manufacturas introducere, & fovere; Deſidiam & otium profligare; Luxum & profuſionem *Sumptuariis Legibus* coërcere; Solum & agros cultura lucroſiſſima ſubigere; Rebus venalibus pretia juſta imponere; Cenſus & Tributa moderari; & ſimilia. In genere præcavendum, ut incolarum multitudo (temporibus ſcilicet pacis, quando gladius nihil demetit) *Regni* proventus, quibus ali poſſit, nõ exedat. Neq; incolarum multitudo, utrũ ſuperflua ſit, nec ne, capitum numero ſolum cenſenda eſt.

Sunto

Sunto enim pauciores, qui multum profundunt, & parum lucrantur, plus illi atterent Statum quam multo plures, qui majore parſimonia degunt, pecunias autem congerunt. *Nobilium* igitur, & eminentioris dignitatis hominum, numerus auctus, magis quam pro analogia plebeiorum, celeriter Statum depauperat. Quod etiam facit *Clerus* numeroſus; illi enim ſorti Reipubl. nihil addunt. Idem quoque fit, cum plures in Litteris educantur, quam quibus victum ſuppeditare poſſint vocationes Civiles.

Neque prætereundum eſt, quod cum omne publicæ opulentiæ augmentum, ab exteris nationibus lucrifieri neceſſe ſit, (quicquid enim alicubi adjicitur, alibi detrahitur,) Tria tantum eſſe, quæ Gens Genti vendit: *Materiam mercium*; *Manufacturam*, *&* *Vecturam*. Quæ quidem tres rotæ, ſi recte progrediantur, æſtus divitiarum erunt uberiores. Sæpius autem contingit illud, de quo loquitur *Poëta*: *Materiam ſuperabit opus*; Nempe ut *Manufactura*, & *Vectura*, *Materiæ* pretium excedat, & Statum magis locupletet. Manifeſti ſunt hujus rei teſtes inferioris *Germaniæ Populus*; Qui quidem Fodinas, non ſubterraneas illas; ſed ſupra terram, præ omnibus Gentibus habent ditiſſimas.

Nihil autem prius debet eſſe aut conſultius, quã ut videat Magiſtratuum Prudentia, ne pecuniarum theſauri apud paucos recondantur. Aliter enim facile fuerit, *Rempub.* inter magnas opes fame perire. Nummus autem inſtar fimi, non fructificat, niſi per terram diſpergatur. Hoc præcipue efficietur, ſupprimendo, aut ſaltem coërcendo, voragines illas, *Fœnoris*, *Monopoliorum*, & *Latifundiorum* in *Paſcua* converſorum, & ſimilium.

Quantum ad ſedandas animorum offenſiones, aut ſaltem ad amolienda ea, quæ ab iis proveniunt, pericula; Duo ſunt, in omni Statu (ut notum eſt) *Subditorum* genera: *Proceres* & *Plebs*. Quævis harum partium ſola, ſi infenſa ſit, non magnum ſubeſt periculum. Tardi enim ſunt *Populi* motus, niſi à *Nobilibus* incitentur. *Nobiles* autem invalidi, niſi vulgus, ſua ſponte, ad motus aptum & prædiſpoſitum ſit: Tum periculum revera ingruit, cum *Potentiores* expectent, dum *Aqua* moveantur apud *Vulgus*, ut ita demum animos exulceratos prodere poſſint. Fingunt *Poëtæ*, Cœlicolas *Iovem* ut vincirent conjuraſſe; Quod ubi *Iupiter* accepiſſet, *Minerva* conſilio, *Briareum* Centimanum acceſſivit, ut in ſuppetias ei veniret. Proculdubio hoc Emblema *Monarchas* monet, quam tutum & ſalutare ſit eis, *Plebis* ſtudia conciliare & retinere.

Licentiam nonnullam, ſed moderatam, animis gravate affectis & malevolis indulgere, ut ebulliant eorum dolores, & in fumos abeant, (modo inſolentia abſit, & audacia) utile ſane eſt. Qui enim humores, ad interiores partes retrovertit; & vulnus in viſcera ſanguinem refundere compellit, ulcera mortifera, & exitialia apoſtemata inducit.

Ad molliendos exacerbatos & malevolos animos, partes *Epimethei* etiam ad *Prometheum* rite transferri poſſint. Neq; enim reperitur remedium utilius. *Epimetheus*, ubi Mala & Ærumnas evolare ſenſiſſet, operculum vaſi feſtinus impoſuit, & in imo dolii ſpem reſervavit. Certe, politice & artificioſe ſpem nutrire, & injicere, ac homines à ſpe alia in aliam circumducere, ex fortiſſimis eſt, contra venenum Malevolentiæ, Antidotis. Neque certius eſt judicium prudentis Regiminis, & rerum Adminiſtrationis, quam ubi homines ſpe continere poſſit, cum ſatisfaciendi copia non datur, atq; ubi res tam provide tractantur, ut nullum malum ita peremptorie imminere videatur, quin aliqua ſe oſtendat ſpei rima ad evadendum: Quod eo minus difficile factu eſt, quia tam privatis hominibus, quam factionibus, ſibi ipſis adulari inſitum eſt; aut ſaltem oſtentare in gloriam ſuam, quod non omnino credunt.

Trita ſane eſt, ſed præcellens *Periculorum*, quæ Malevolentiæ minantur, *Cautio*, ut prævideatur, ne ſit *Caput* aliquod ad quod populus infenſus & exacerbatus confluere, & ſub cujus præſidio in corpus aliquod coire, poſſit. *Caput* ego illum dico, & Ducem idoneum, qui *Nobilitate* & Exiſtimatione celebratur; quique apud malevolos acceptus eſt & gratioſus, atque ad quem ora & oculos convertunt, quiq; etiam ipſe in rebus ſuis privatis cenſetur offenſus. Quod genus virorum, aut Statui conciliandum eſt, idque non perfunctorie, ſed ſolide; aut per alium aliquem, ex iiſdem partibus retundendum, qui illi alteri ſe opponat, atq; gratiam popularem in diverſa trahat & ſecet.

Ubique hoc obtinet, quod factioſas potentias & coitiones, qui contra Gubernationem *Imperii* frontem contrahunt, inter ſe committere, aut ſaltem diffidentiam inter eas ſeminare, *Remedium* haud contemnendum ſit. Etenim male admodum agitur cum Rep. ſi illi, qui erga Imperium bene affecti ſunt, diſcordiarum pleni exiſtant; qui vero infenſi, & maligni, arcte conjungantur.

Adnotavi ſæpius, ingenioſa & arguta dicteria, quæ *Principibus* improviſo exciderunt, nonnunquam ſcintillas ad *Seditiones* injeciſſe. Exitiale ſibi vulnus inflixit *Cæſar* eo dicto: *Sylla neſcivit Literas, dictare non potuit.* Spem enim omnem illud verbulum præſcidit, quam homines imbiberant, aliquando eum *Dictaturam* depoſiturum. Perdidit ſe ipſum *Galba* eo dicto: *Legi à ſe militem, non emi.* Inde enim milites de donativis deſperarunt. *Probus* item propter eam vocem interiit; *Si vixero, non opus erit amplius Romano Imperio militibus.* Etenim ob hæc verba milites animum deſponderunt. Sunt & alia haud pauca ejuſdem generis. Intereſt ſane *Principibus*, in rebus ambiguis, & temporibus anxiis, ut caveant quid dicant; præſertim in conciſis his Sententiis, quæ veluti ſpicula volitant, & ex ſecreto pectoris eorum emiſſa putantur. Longiores enim & productiores Sermones obtuſi ſunt, & minus notantur.

Poſtremo, in omnes eventus habeant circa ſe *Principes*, perſonas nonnullas militia & fortitudine ſpectatas, ad reprimendas *Seditiones*, in primis motibus. Hoc enim ſi deſit, magis trepidari ſolet in Aulis Principum, cum turbæ primo erumpunt, quam par eſſet. Et Status eo genere periculi laborat, quod *Tacitus* illis verbis innuit; *Atque is habitus animorum fuit, ut peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.* Iſti autem militares viri, fidi omnino eſſe debent, & bonæ exiſtimationis, potius quam factioſi, aut populares; & cum cæteris *Proceribus* bene comparati. Aliter *remedium* morbo gravius.

XVI.

De Atheismo.

Minus durum eſt, credere portentoſiſſimis fabulis

fabulis *Alcorani, Talmudi*, aut *Legendæ*, quam credere, huic Univerſitatis rerum fabricæ, *Mentem* nõ adeſſe. Itaq; *Deus* nunquam edidit miraculum, ad *Atheiſmum* convincendum, quoniam Opera ejus ordinaria huic rei ſufficiunt. Verum eſt tamẽ, parum Philoſophiæ naturalis homines inclinare in *Atheiſmum*; at altiorem ſcientiam eos ad *Religionẽ* circumagere. Etenim intellectus humanus, dum cauſſas ſecundas intuetur ſparſas, interdum iis acquieſcere poſſit, nec ulterius penetrare; Verum cũ tandem catenam earum, connexarum inter ſe, & confœderatarum, contemplari pergat, neceſſe habet confugere ad *Providentiam*, & *Deitatem*. Imo, & illa *Schola*, quæ præcipue accuſatur *Atheiſmi*, ſi quis vere rem introſpiciat, *Religionem* demonſtrat clariſſime; Nempe *Schola Leucippi, Democriti*, & *Epicuri*. Etenim longe veriſimilius eſt, quatuor Elementa mutabilia, & unum quintam Eſſentiam immutabilem, recte ab æterno locata, opus *Deo* non habere, quam Exercitum Atomorum & Seminum infinitorum, ſine ordine fortuito vagantium, hunc rerum ordinem, pulchritudinem, progignere potuiſſe, abſq; *Ædili* quodam *Divino*. Dicit *Scriptura*: *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus*: Non dicit, *Cogitavit inſipiens in corde ſuo*: Adeo ut, magis intra ſe hoc aſſerat, tanquã rem quam lubens optaret, quam quod penitꝰ hoc credat & ſentiat. Nemo enim *Deos* non eſſe credit, niſi cui *Deos* non eſſe expedit. Nulla alia re ſane magis convincitur, *Atheiſmum* labiis tantum inſidere, cordi autem minime, quam hac, quod *Athei* opinionem ſuam ſæpe prædicent & defendant; ac ſi ipſi ſibi diffiderent, aliorumq; conſenſu refocillari cuperent. Quin etiam, videas interdum *Atheos* ſibi Diſcipulos comparare, ut aliæ Sectæ faciunt. Imo, quod monſtri ſimile eſt, quidam ex illis mortem & cruciatus ſubierunt, potius quam opinionem ſuam retractare ſuſtinerent, cum tamen, ſi ex animo ſentirent, nihil tale eſſe quale *Deus*, quid tandem de ea re ſatagerent? *Epicuro* imponitur; eum exiſtimationis ſuæ conſervandæ gratia, tenuiſſe, quod exiſterent quidẽ *Beatæ* quædam *Naturæ*, ſed quæ ſe ipſis fruerentur; neque Mundi adminiſtrationi ſe immiſcerent. In qua opinione, ajunt, eum tempori obſecutum, cum revera *Deos* eſſe non putaret. Verum, ut videtur, minus juſte arguitur: Verba enim ejus egregia ſunt & divina: *Non Deos vulgi negare profanum, ſed vulgi opiniones Diis applicare profanum. Plato* ipſe melius dicere non potuit. Unde videtur, licet audacia polleret ad divinam rerum adminiſtrationem pernegãdam, eam tamen ad naturam eorum tollendam illi non ſuffeciſſe. *Indi Occidentales* particularium *Deorum* ſuorum nomina prædicant; etſi nomẽ nullum generale habeant, quod *Deum* ſignificet: Exempli gratia, perinde ac Ethnici nomina *Jovis, Apollinis, Martis*, &c. in uſu habuiſſent, voce autem, qua *Deũ* exprimerent, caruiſſent. Quod ſatis indicio eſt, populos maxime barbaros notionem rei habere, licet latitudinem ejus non comprehendant. Adeo ut contra *Atheiſtas*, homines maxime ferini, cum Philoſophorũ ſubtiliſſimis, militent. *Atheiſta* contemplativus, raro reperitur; *Diagoras* quis, *Bion*, & fortaſſe *Lucianus*, atq; alii pauci: qui tamen plures eſſe videntur quã ſunt; quoniam omnibus, qui *Religionem* aliquam aut *Superſtitionem* impugnant, à Secta adverſa ſolet inuri nomen & nota *Atheiſtarũ*. Sed magni revera *Atheiſtæ* ſunt *Hypocritæ*; qui Sacra perpetua tractant, ſed ſine ſenſu. Adeo ut eos in fine cauterizatos evadere neceſſe ſit. Cauſſæ *Atheiſmi* ſunt: *Diviſiones* circa *Religionem*, ſi plures fuerint; Nam unica Diviſio, zelum utriuſq; partis adauget; verum numeroſæ *Atheiſmum* introducunt. Alia cauſſa ſunt, *Scandala Sacerdotum*; cum eo res redeat, quò innuit *S. Bernardus*: *Non eſt jam dicere, ut Populus, ſic Sacerdos; quia nec ſic Populus, ut Sacerdos*. Tertia eſt, *Conſuetudo profana ludendi & jocandi* in *rebus ſanctis*, quæ ſenſim reverentiam *Religionis* atterit. Poſtremo ponuntur *Secula erudita*, præſertim cum *Pace*, & rebus proſperis conjuncta. Etenim Calamitates, & Adverſa, animos hominum ad *Religionem* fortius flectent. Qui *Deos* negant, *Nobilitatem* generis humani deſtruunt. Nam certiſſimum eſt, hominem *brutis* cognatum eſſe, quatenꝰ ad corpus: Quod ſi, quatenus ad animã, non intercedat ei cognatio cum *Deo*, vilis eſt plane, & ignobilis creatura. Deſtruunt quoq; magnanimitatem, & humanæ naturæ exaltationẽ. Cape enim exemplum à cane, & obſerva, quantos ſibi aſſumat animal illud ſpiritus, & quantam generoſitatẽ induat, cum ſe ab *homine* (qui ei vice eſt *Dei*, aut *melioris naturæ*) impulſum perſpiciat. Quam Fortitudinem liquido cernas tantam eſſe, quantam creatura illa, abſq; fiducia *melioris naturæ*, quã propriæ, æquare nullo modo poſſit. Similiter & homo, ubi innititur, & ſpem collocat, in *Divina Providentia*, & *Gratia*, fiduciam & vires colligit, quales humana natura, ſibi relicta, nequiſſet attingere. Quare, ut *Atheiſm*ꝰ, in omnibus odium meretur, ita in hoc, quod privet naturam humanam, facultate ſe ultra fragilitatem humanam attollendi. Quemadmodum fit in perſonis individuis, ſimiliter fit & in nationibus. Magnanimitatem *Romanam* nunquam Gens aliqua æquavit. Audi igitur, quid dicat *Cicero*: *Quam volumus, licet, Patres Conſcripti, nos amemus, tamen nec numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo hujus gentis & terræ domeſtico nativoque ſenſu Italos ipſos, & Latinos, ſed pietate, ac religione, atque hac una ſapientia, quod Deorum immortalium Numine omnia regi gubernarique perſpeximus, omnes Gentes nationeſque ſuperavimus.*

XVII.
DE SUPERSTITIONE.

PRæſtat, nullam aut incertam de *Deo* habere opinionem, quam contumelioſam, & *Deo* indignam: Alterum enim Infidelitatis eſt, alterum Impietatis & Opprobrii. Ac *Superſtitio* certe *Divinitatis* eſt dedecus. *Plutarchus*, non abs re, inquit: *Mallem ſane multo, ut homines dicerent, nunquam fuiſſe talem in rerum natura virum, qualis ferebatur Plutarchus; quam ut dicerent, fuiſſe quendam Plutarchum, qui Liberos ſuos, recens natos, comedere & devorare ſolitus erat; quod Poëtæ de Saturno memorant.* Quemadmodum autem contumelia *Superſtitionis* ingraveſcit adverſus *Deum*; Ita & periculum majus ab illa incumbit hominibus. *Atheiſmus* non prorſus convellit Dictamina Senſus, non Philoſophiam, Affectus naturales, Leges, Bonæ famæ deſiderium; Quæ omnia, licet Religio abeſſet, Morali cuidam virtuti externæ conducere poſſunt: At *Superſtitio* hæc omnia dejicit, & Tyrannidẽ abſolutam in animis hominum exercet. Itaq; *Atheiſmus* turbas in Rebuſpublicis raro ciet: Homines enim cautos reddit, & ſecuritati ſuæ conſulentes. Quin & vide-

vide-

videmus, tempora ipſa, in *Atheiſmum* procliviora, (qualia fuerũt *Auguſti Cæſaris,*) tranquilla fuiſſe. At *Superſtitio* compluribus regnis & Rebuſpublicis ruinæ fuit: introducit enim novum *Primum Mobile*, quod omnes *Imperio* Sphæras rapit. Magiſter *Superſtitionis* populus; Atque in omni *Superſtitione* ſapientes ſtultis obſequuntur; atq; argumenta Practicæ ſuccumbunt, ordine perverſo. Gravis fuit ille ſermo quorundam Prælatorum in *Concilio Tridentino*, in quo doctrina *Theologorum Scholaſticorum* plurimum potuit; Nimirum; *Scholaſticos Aſtronomis ſimiles fuiſſe, qui Eccentricos Circulos, & Epicyclos, & hujuſmodi Orbium machinas finxerũt, quo Phænomena ſervarent, etſi ſatis ſcirent, nihil tale revera exiſtere*; Eodem modo, etiam *Scholaſticos* complura ſubtilia & perplexa Axiomata & Theoremata inveniſſe, quo Practicæ Eccleſiæ caverent. *Superſtitionis* cauſſæ ſunt; Grati & ſenſuales *Ritus* ac Ceremoniæ; Externæ & *Phariſaicæ ſanctitatis* Exceſſus; *Traditionum* major quam par fuerit reverentia, quæ Eccleſiam non poteſt non onerare; *Stratagemata Prælatorum*, quibus utuntur ad ambitionem propriam, & lucrum; Nimius *Intentionũ bonarum Favor*, qui Novitatibus & ἐθελοθρησκείαις januam aperit; *Exemplorum* importuna & inepta *petitio* ab humanis, quæ in Divina transferantur; quæ neceſſario parit phantaſiarum male cohærentium mixturam; Poſtremo *Tempora barbara*, cum calamitatibus & perturbationibus conjuncta. *Superſtitio*, ſine velo, deformis res eſt; Etenim ſicut Simiæ, ſimilitudo cum Homine deformitatem addit; ita & *Superſtitioni*, ſimilitudo cum Religione. Et quemadmodum cibi ſalubres corrumpuntur in vermiculos; ita ritus & formulæ bonæ & & ſanæ corrumpuntur in obſervantias puſillas & ſuperfluas. Quin &, non caret Superſtitione quandoque *Superſtitionis* fuga; cum ſe tanto ſaniorem & puriorem viam inire putent homines, quanto à *Superſtitionibus*, prius receptis, longius deflexerint. Itaque curæ eſſe debet, in Religione reformãda (ut fit in corpore purgando,) ne ſana cum corruptis ſimul evacuentur; Quod fere fit, ubi *Reformatio* regitur à populo.

XVIII.
DE PEREGRINATIONE IN PARTES EXTERAS.

Peregrinatio in partes exteras, in Junioribus pars inſtitutionis eſt; In Senioribus, pars Experientiæ. Qui proficiſcitur in *Partes Exteras*, antequam in Lingua Gentis, quam adit, aliquos fecerit progreſſus, ad *Ludum Grammaticum* vadit, non ad *peregrinandum*: Ut adoleſcentes peregrinentur ſub Tutore, aut Servo aliquo experto, probo; modo talis ſit, qui Linguam calleat, quique Regionem illam ante adiverit; unde poſſit eos inſtruere; quæ in illa *Regione*, ubi *peregrinantur*, digna ſpectatu & cognitu ſint; quæ amicitiæ & familiaritates contrahendæ; quæ denique ſtudia & diſciplinæ ibi vigeant. Aliter enim adoleſcentes *peregrinabuntur* cucullati, & foras proſpiciẽt parum. Mirabile certe, in *Navigationibus*, ubi nihil aſpici datur præter Cœlum & Pontum, conficere conſueſſe homines *Diaria*; Verum in *Peregrinationibus* per Terram, in quibus tot res occurrunt obſervandæ, plerunq; hoc omitti; Ac ſi fortuita magis in codicillos mererentur referri, quam quæ de induſtria obſervantur. *Diaria* igitur in uſu ſunt. *Res* ſpectandæ & obſervandæ ſunt iſtæ: Aulæ Principum, præſertim cũ Legatos exteros admittunt; Judicia & Curiæ, cum cauſſæ perorantur; & ſimiliter Conſiſtor a Eccleſiaſtica; Templa & Monaſteria, cum Monumentis in illis extantibus; Mœnia & Munitiones Urbium & Oppidorum; Portus & Sinus; Antiquitates & Ruinæ; Bibliothecæ, Collegia, Diſputationes, & Prælectiones ubi habentur, Naves & Carinæ; Palatia, & Horti magnifici & amœni prope Urbes magnas; Armaria; Navalia; Cellæ & Horrea publica; Loci Excambii; Burſæ; Cellæ Mercium; Exercitia equitationum, Muneris Gladiatorii; Militum delectus & inſtructio, cum ſimilibus; Comœdiæ, illæ ſcilicet ad quas homines melioris notæ ſpectatum veniunt; Theſauri monilium & veſtium; Curioſitates & raritates; Deniq; quicquid in locis, quę tranſeunt, ſit celebre aut memorabile. De his omnibus, à Tutoribus, aut Servis prædictis diligenter inquirẽdum. Quantum ad Triumphos, Saltationes ſub larva, Convivia, Nuptias, Funera, Supplicia capitalia, & hujuſmodi Spectacula, non opus eſt ut reducantur hominibus in memoriam; Attamen non ſunt certe illa prorſus negligenda. Si tibi cordi ſit, fructum *Peregrinationis* adoleſcentis in compendium redigere, utq; brevi ſpatio multũ colligat, hoc faciendum præcipio. Primo (ut dictũ eſt) in Lingua aliquis profectus faciendus antequã proficiſcatur. Tum adjungendus eſt Servus aliquis aut Tutor, qui *Regionem* pernorit, ut & jam dictũ eſt. Habeat etiam præſto Librum aliquem, aut Chartam Chorographicam, Regionis illius, ubi *peregrinatur*; Quæ inſtar Clavis erit ad inquirendum. Conficiat etiam *Diarium*. Ne moretur longius, in una Urbe, aut Oppido: Plus certe aut min⁹, prout Locus meretur, ſed minime diu. Imo, dum moratur in aliqua *Civitate*, aut *Oppido*, mutet ſæpius hoſpitium, ex una parte *Oppidi* in alterã; Nam & hoc certe magnes eſt attrahendi familiaritates, & conſuetudines hominum complurium. Secludat ſe ut plurimum à conſortio popularium ſuorum, atq; in iis locis victitet, ubi ſimul convivantur homines melioris notæ ex natione ubi *peregrinatur*. Etiam cum de loco in locum *itineratur*, paret ſibi Literas commendatorias, ad perſonam aliquam eminentiorem, degentem in loco quo ſe transfert; Ut ejus favore & opera utatur, in iis, quæ ſpectare aut cognoſcere deſiderat. Hoc modo *Peregrinationis* utilitatem accelerare poterit. Quatenus ad familiaritates & amicitias, quæ inter *peregrinandum* adjungendæ ſunt; Utiliſſima omnium eſt illa *Secretariorum*, & Miniſtrorum interiorum quibus Legati utuntur: Hoc enim pacto, in una regione *peregrinando*, etiam plurium regionum notitiam & experientiam ad ſe attrahet, & ſuget. Viſitet etiam & adeat perſonas in unoquoq; genere egregias, quæ magni apud exteros nominis ſunt; ut poſſit notare; quomodo Os, Vultus, & corporis lineamenta & motus, reſpondeant Famæ. Quantum ad Rixas & & Simultates; cum cura & diligentia ſunt illæ vitãdæ. Oboriũtur ſæpiſſime circa amores, compotationes, præſidentiã, & verba contumelioſa. Et caveat inprimis quivis à conſortio hominũ iracũdorum, & qui facile inimicitias ſuſcipiunt; Illi enim eũ ſuis immiſcebũt contentionibus. Quando *Peregrinator* domum revertitur, nihilominus regiones, in quib⁹ *peregrinatus* eſt, nõ relinquat prorſ⁹ pone ſe: Verum conſervet, & colat amicitiam eorum, cum

quibus familiaritatem contraxit, (iis dico qui ſunt ex dignioribus,) per literas. Et *Peregrinatio* ſua potius manifeſtetur & appareat in ſermonibus ſuis, quam in veſtitu, aut geſtu: etiam in ſermonibus ſuis potius meditetur quid ſobrie reſpondeat, quam ad narrationes facilis & pronus ſit. Illud etiam in eo ſit conſpicuum, quod mores patrios cum moribus exteris non commutaverit: Sed potius quod conſuetudines patrias, iis, quæ peregre didicit, tanquam floribus aſperſerit.

XIX.
De Imperio.

MIſer proculdubio eſt animi ſtatus; pauca habere quæ appetas, multa quæ metuas: Attamen hoc ipſum *Regibus* fere proprium eſt: Qui in ſupremo gradu collocati, non habent ad quod aſpirent; Id quod animos eorum reddit languidiores: Atq; è contra habent phantaſmata plurima periculorum & umbrarum volitantium; Id quod animos eorum reddit minꝰ ſerenos. Hinc etiã emanat & alter ille effectus, quem *Scriptura Regibus* tribuit: *ut cor Regis ſit inſcrutabile*: Etenim ſuſpicionum multitudo, & abſentia affectus alicujus prædominantis qui reliquis imperet, cujuſvis animum reddit exploratu difficilem. Hinc quoque emanat & illud, Quod *Reges* ſæpenumero deſideria ſibi ipſis creent, atque ad nugas animum adjiciant: Interdum ad ædificia extruenda; Interdum ad *Ordinem* aliquem aut *Collegium* inſtituendum; Interdum ad *perſonam* aliquam evehendam; Interdum ad artem aliquam mechanicam aut manus excellentiam exercendam: ut *Nero* ſtuduit pulſandæ citharæ, *Domitianus* ſagittis collimandis, *Commodus* gladiatoriæ, *Caracalla* aurigationi. Hoc illis incredibile videtur, qui Axioma illud norunt: *Animum humanum, magis exhilarari & refici, progrediendo in rebus parvis, quam conſiſtendo in rebus grandibus.* Videre etiam eſt *Reges*, qui ſub *Imperii* ſui initiis, in victoriis & provinciis ſubjugandis, maxime fœlices fuerunt (cum vix poſſibile ſit ut perpetuos progreſſus faciant, verum ut fortunam ſuam aliquando adverſam & retrogradam experiantur) ſub fine ſuperſtitioſos & melancholicos evaſiſſe; Uti contigit *Alexandro Magno, Diocletiano*, ac noſtra ætate *Carolo Quinto*; & aliis. Qui enim progredi ſemper conſuevit, & in obicem tandem impingitur, ſui ipſius favore excidit, neque amplius res eſt quæ fuit.

Dicamus nunc de vera *Imperii Temperatura*; Quam ſervare, res ardua eſt, & rara. Etenim tam *Temperies*, quam *Intemperies*, ex contrariis conſiſtunt. Verum alia res eſt, contraria miſcere: alia, alternare. Reſponſum *Apollonii*, egregia prudentia plenum eſt. Interrogabat eum *Veſpaſianus*, *Quid Neroni ruinæ fuiſſet*? Reſpondit: *Nero Citharam perite pulſare & accommodare noverat; At in imperando chordas interdum nimium diſtendebat, interdũ eas nimium relaxabat.* Atque certiſſimum eſt, Nihil auctoritatem æq; deſtruere, ac inæqualem, & quaſi ſubſultoriam, atq; intempeſtivam *Potentiæ* alternationem, nunc rigidius intenſæ, nunc laxius remiſſæ.

Veruntamen & hoc verum eſt, moderni temporis prudentiam, circa *Principum* negotia tractãda, in hoc potiſſimum verſari, ut conquirantur magis & aptentur remedia & ſubterfugia malorum & periculorum, cum ingruerint; quam ut prudentia ſolida & conſtanti depellantur & ſummoveantur, antequam impendeant. Verum hoc nihil aliud eſt, quam in agone cum Fortuna experiri. Caveant autem homines, ne obdormiſcant circa turbarũ materias primas, & inchoamenta. Nemo ſiquidem ſcintillam, incẽdium parituram, prohibere poteſt, nec regiones metiri, unde eruptura ſit. In *Principũ* negotiis interveniunt proculdubio multæ difficultates & impedimenta; At ſæpenumero maxima impedimenta ſunt, *Principum* ipſorum affectus & mores. Etenim *Principibus* frequenter accidit, ut contradictoria plane appetant; ſicut recte *Tacitus*: *Sunt plerumque Regum voluntates vehementes, & inter ſe contrariæ.* At *Potentiæ* nimiæ ſolœciſmus eſt, credere, ſe poſſe finem rei pro arbitrio aſſequi; neque tamen media procurare.

Regibus intercedit negotium cum *Nationibus* vicinis, cum *Uxoribus* propriis, cum *Liberis* ſuis, cum *Prælatis* & *Clero*, cum *Proceribus Regni*, cum *Nobilibus ſecundæ Claſſis* ſive *Generoſis*, cum *Mercatoribus* ſuis, cum *Plebe Regni*, cum *Militibus* ſuis. Atque à ſingulis horum impendent pericula, niſi adhibeatur cura.

Quod ad *Vicinos* attinet, præſcribi non poteſt Regula aliqua certa Cautionis, propter occaſionũ varietatem, unica excepta, quæ ſemper tenet. Ea eſt, ut *Principes* huic rei perpetuo invigilẽt, ne quis ex *vicinis* in tantum excreſcat; (vel novis territorii augmentis, vel commercium ad ſe trahendo, vel propius accedendo, & ſimilibus; quo majorem nanciſcatur lædendi poteſtatem, quam antea habuerat. Sane, durante Triumviratu illo *Regum*, (*Henrico Octavo Anglo, Franciſco Primo Gallo, & Carolo Quinto Hiſpano,*) ea viguit inter ipſos diligentia, ut nemo trium vel palmam terræ acquirere potuiſſet, quin reliqui duo ſtatim rem ad æquilibrium deducerent; neque pacem fœnore redimere ſuſtinerent. Idemq; præſtabat Fœdus illud, (cui *Guicciardinus* ſecuritatem *Italiæ* attribuit,) ictum inter *Ferdinandum Regem Neapolitanum*; *Laurentium de Medices*, & *Ludovicum Sforzam, Principes* alterum *Florentiæ*, alterum *Mediolani*. Neque recipienda eſt Opinio quorundam ex *Scholaſticis*; *Bellum juſte ſuſcipi non poſſe niſi ob injuriam, aut provocationem præcedentem.* Siquidem juſtus metus imminentis periculi, etſi violentia aliqua non præceſſerit, proculdubio belli cauſſa eſt competens & legitima.

Quantum ad *Uxores*; Extant exempla ejus generis crudelia & atrocia. *Livia*, infamis ob veneficium *Auguſti*: *Roxolana*, uxor *Solymanni*, perniciẽ intulit *Muſtaphæ* celeberrimo illi *Principi*; Atque alias ſucceſſionem, & Domum, *Mariti* ſui, perturbavit. *Edvvardi Secundi Regis Angliæ uxor*, operam præbuit præcipuam, in *Mariti* ſui de *Regno* deturbatione, & nece. Hoc genus periculi maxime timendum, cum *Reginæ* Liberos ex priore Marito ſuſceperunt, aut in adulterio degunt.

Quantum ad *Liberos*; Ab iis etiam ortæ Tragœdiæ plurimæ. Atq; generaliter, ſuſpiciones arreptæ à *Patribus*, in *Filios* ſuos, infauſtæ extiterunt. *Muſtaphæ* (quem antea nominavimus) cædes, *ſtirpi Solymanni* adeo fatalis fuit, ut ſucceſſio *Sultanorum*, uſque in hodiernum diem, pro ſuſpecto habeatur, velut ſanguinis en entiti, quia *Selymus* Secundus putabatur ſuppoſititius. Cædes etiam *Criſpi, Principis* ſummæ ſpei, inflicta per Patrem ſuum *Conſtantinum Magnum*, ſimiliter ejus Familiæ fatalis fuit;

fuit; Siquidem, tam *Conſtantinus*, quam *Conſtans*, Filii ejus, violenta morte perierunt; Et *Conſtantius*, qui ex Filiis ejus ſuperſtes fuit, deceſſit ſane ex morbo, ſed non niſi cum *Iulianus* contra eum arma cepiſſet. Cædes ſimiliter *Demetrii, Philippi* Secundi *Macedonis* Filii, vertit ſe in *Patrem*, qui mortuus eſt ex mœrore & pœnitentia. Complura ſunt ejuſmodi exempla: Verum pauca, aut nulla, ubi *Patres* aliquid boni ex ejuſmodi diffidentiis perceperunt; præterquam cum *Filii* bellum aperte *Patribus* intulerunt; ut fecit *Selymus* Primus adverſus *Bajazetem Patrem* ſuum; & tres *Filii Henrici Secundi, Regis Angliæ*.

Quantum ad *Prælatos*; Ab illis etiam, ſi potentes fuerint & ſuperbi; periculum ingruit. Ut contigit temporibus *Anſelmi, & Thomæ Becketti, Archi-Epiſcoporum Cantuariæ*; Quorum baculi Paſtorales cum *Regis* gladio concertarunt; licet res illis fuerit cum *Regibus* animoſis & faſtuoſis, *Gulielmo Rufo, Henrico Primo*, & *Henrico Secundo*. At periculum hujuſmodi, à *Prælatis*, non eſt magnopere pertimeſcendum, niſi ubi *Clerus* ab Auctoritate & Iuriſdictione Principatus externi pendet; aut etiam ubi *Eccleſiaſtici* eliguntur à populo; non autem à *Rege* vel Patronis Eccleſiarum.

Quantum ad *Proceres*; Sunt illi certe cohibendi, & tanquam in juſta diſtantia à *Solio Regali* continendi; Verum depreſſio ipſorum, poterit *Regem* fortaſſe ipſum magis abſolutum reddere, ſed interim minus tutum, & minus efficacem ad ea quæ cupit perficienda. Hoc notavi in *Hiſtoria* mea *Regni Henrici Septimi*, qui *Nobiles* ſuos perpetuo deprimebat: Unde factum, ut tempora ejus difficultatibus & turbis plena eſſent. *Nobiles* enim, etſi in fide & officio verſus eum manſerunt, attamen minime cum eo cooperabantur in negotiis ſuis; ita ut ipſe fere omnia ſolus ſuſtineret.

Quatenus ad *Nobiles ſecundæ Claſſis*; Parum periculi ab illis manare poteſt, cum ſint corpꝰ diſperſum. Poterunt illi quidem nonnunquam grandia loqui, ſed non multum nocere. Quinimo fovendi ſunt, tanquam qui potentiam *Nobilitatis ſuperioris* optime temperent, ne immodice excreſcat: Atque rurſus, cum Populi gubernacula immediate tractent, motus populares optimè compeſcunt.

Quod ad *Mercatores*; Sunt illi inſtar *Venæ Portæ*: Qui niſi floruerint, poteſt quidem Regnum aliquot artus habere robuſtos, ſed venas vacuas, & habitum corporis macrum. Vectigalia & portoria immodica raro *Regis* reditus adaugent. Etenim quod in partibus lucretur, in ſumma deperdit; commercii Quanto deminuto.

Quantum *ad Plebem*; Ab iis raro creatur periculum, niſi habeant Ductores potentes & populares; Aut ſi introducas mutationem in Religione; Vel in Conſuetudinibus antiquis; Vel in gravaminibus Tributorum; Vel in aliis quæ victum eorum decurtant.

Quantum denique ad *Milites*, Periculoſiſſima res eſt, ſi in corpus unum cogantur, vel exercitus, vel præſidiorum; & donativis inſueſcant. Cujus clariſſima cernimus exempla, in *Ianizariis* & *Prætorianis*. Verum *militum* conſcriptio, & ad arma tractanda inſtructio, & in locis diverſis, & ſub diverſis ducibus, & ſine donativis, res ſunt utiles, & ſalubres, & ſine periculo.

Principes corporibus cœleſtibus ſimiles; quæ tempora felicia, aut infelicia, influxu ſuo producunt; quæque veneratione multa gaudent, requie nulla. Omnia circa *Reges* præcepta duobus illis monitis clauduntur: *Memento quod es homo*; Et, *Memento quod es Deus, ſeu Vice-Dei*: Quorum alterum pertinet ad Poteſtatem eorum coërcendam, alterum ad Voluntatem regendam.

XX.
De Consilio.

Summa quæ intercedit inter homines fides, eſt illa *Conſilium* impertiendi. Etenim in alio quovis fidei genere, partes tantum vitæ aliis commendamus; Terras, Bona, Liberos, Exiſtimationem, & alia Negotia particularia; Verum iis quos nobis *Conſiliarios* adhibemus, omnia mandamus. Quanto magis, qui partes *Conſiliariorum* præſtant, ad omnem integritatem & ſinceritatem aſtringuntur? *Principes* vel prudentiſſimi nullo modo in diminutionem Auctoritatis accipiant, ſi *conſilio* virorum ſelectorum utantur. Quin & *Deus* ipſe *conſilio* non vacat; ſed inter nomina magna *Filii* ſui benedicti ponit, ut *Conſiliarius* vocetur. *Salomonis* certe pronunciatum tale: *In conſilio Stabilitas*. Res humanæ proculdubio, aut primam, aut ſecundam agitationem ſubibunt: Si minus *Conſultationum* argumentis jactentur, certe fluxibus fortunæ jactabuntur; plenæque evadent inconſtantiæ, & mutationum, modo texendæ, modo retexendæ, inſtar vacillationum hominis ebrii. Sane *Filius Salomonis* vim *conſilii* expertus eſt, quemadmodū *Pater* ejꝰ neceſſitatem & uſum vidit. Etenim regnum *Deo* dilectum, primo laceratum & fractum eſt, *conſilio* pravo. Cui quidem *conſilio* inuſtæ ſunt, ut nobis ſint documento, Notæ illæ duæ, per quas *conſilia* prava in perpetuum, dignoſcantur: Una, quod fuerit *conſilium* juvenile quoad perſonas; Altera, quod fuerit violentum quoad ſubjectum.

Sapientia Veterum in *Parabola* adumbravit, tam unionem & inſolubilem conjunctionem *Conſilii* cum *Regibus*; quam prudentem & politicum uſum ejuſdem per *Reges* adhibendum. Alterum in eo, quod *Iovem* narrant, * *Metim* (quæ vox *Conſilium* ſignificat) in Uxorem duxiſſe, in quo innuunt, *Conſilium* Imperio ſponſæ loco eſſe. Alterum in eo, quod ſequitur: Quod hujuſmodi Commentum eſt, Tradunt, poſtquam *Metis* nupta fuiſſet *Iovi*, eam gravidam ex illo factam; *Jovem* autem non ſuſtinuiſſe donec pareret, ſed eam devoraſſe; Unde ipſum quoq; gravidum factum; & *Palladem* armatam ex capite ſuo ediđiſſe. Quæ Fabula portentoſa Arcanum Imperii involvit: Hoc nimirū; Ad quem modum *Reges*, erga *Conſilium ſuum ſanctius*, ſe gerere debeant: Primū, ut res deliberandas illis committant; Quod eſt veluti prima Conceptio: Secundo; cum elaboratæ & efformatæ fuerint, veluti in utero *Conſilii* ſui, atque maturuerint, & partui vicinæ ſint, tum demum non permittant amplius *Conſilio* ſuo ut Decretum perficiant, ac ſi res ex eorum auctoritate penderet, ſed negotium ad ſe retrahant, & palam omnibus faciant. Decreta & ordinationes ultimas (quæ, quoniam cum prudentia & poteſtate exeunt, aſſimulantur *Palladi armatæ*) à ſe ipſis emanare: neq; ſolum ab Auctoritate ſua, verū etiam (quo magis exiſtimationē ſuā evehant) ab ingenio & auctoritate propria provenire.

Dicamus jam de *Incommodis Conſilii*, & de ipſorū *Remediis*. *Incommoda*, quæ ſe produnt, in *Conſilio*

 utendo,

utendo,& adhibendo,ſunt tria. Primo,quod hæc res negotia minus reddat ſecreta. Secundo,quod derogare videatur de auctoritate *Principum*, ac ſi minus ex ſe penderent. Tertio,quod ſubſit periculum à *Conſiliis* infidelibus, quæ tendant potius in commodum *Conſulentis*, quam *Principis* ipſius. Ad quæ mala evitanda, doctrina quorundam ex *Italis*,& practica apud *Gallos*,temporibus quorundam *Regum*,introduxit *Conſilia interiora*,quæ vulgo vocantur *Cabinetti*: remedium ſane morbo deterius.

Quantum ad occultationem *Conſiliorum*; Non tenentur *Principes*, omnia cum omnibus *Conſiliariis* communicare, ſed tam perſonas, quam negotia,cum delectu,excerpere poſſunt.Neque neceſſe eſt *Principi* qui deliberat quid ſit agendum, ſimul detegere quid in animo habeat ſtatuere. Verum caveant *Principes*, ne propalationis negotiorum ſuorum ipſi in cauſſa ſint. Quatenus vero ad *Conſilia*,quos diximus *Cabinettos*, in illos diverbium illud competit; *Plenus rimarum ſum.* Futilis quiſpiam,qui gloriæ ſibi duxerit, arcana noſſe & retegere; plus nocebit,quam complures,qui bene norunt,officii ſui eſſe,eadem reticere. Verum eſt,intervenire negotia quædam, ejus generis, quæ occultationem ſummam requirunt Qualis non facile ultra notitiam unius aut duorum, præter ipſum *Regem*,excedet: Neque improſpere cedere ſolent iſtiuſmodi *Conſilia*: Nam præterquam quod ſecreta ſint,procedunt plerunque conſtanter, & uno quaſi ſpiritu reguntur,abſque contentione. Sed tum demum hoc rectè cedet,ſi *Rex* prudens ſit,& proprio Marte validus;& ſimul *Conſiliarii* illi ſint ſagaces;& ante omnia Finibus, quos ſibi proponit *Rex*,fidi. Id quod contigit *Henrico Septimo Angliæ Regi*,qui arcana ſua majoris momenti, duobus tantummodo *Conſiliariis* impertiebatur,*Mortono*,& *Foxo*.

Quantum ad *Auctoritatem minuendam*; *Fabula* remedium monſtrat. Imo Majeſtas *Regum* exaltatur potius quam deprimitur, cum in Cathedra *Conſilii* ſedeant.Neque unquam invenire eſt *Principem*,auctoritate ſua imminutum, per *Conſilium* ſuum; Niſi forte ubi obtigerit potentia nimia in uno aliquo *Conſiliario*; aut nimis arcta combinatio inter diverſos: Quæ duo mala cito deprehenduntur & ſanantur.

Quantum ad poſtremum *Incommodum*, *Conſiliarios* nimirum, in *Conſilio* dando, ſuæ rei proſpecturos,non Domini,minime dubium eſt, *Scripturam* illam, *Non invenient fidem ſuper terram*,intelligi debere de natura temporum, minime de perſonis ſingulis. Reperiuntur quidem viri fideles,ſinceri,candidi & veraces; minime vafri aut involuti. Aſciſcant ſibi *Principes*,ante omnia, ingenia talia. Præterea *Conſiliarii* raro ita inter ſe uniuntur,quin alius ſuper alium excubias agat; adeo ut, ſi quis *Conſilia* det factioſa, aut ad privatos Fines collimantia, celeriter hoc ad aures *Principis* deveniat. Remedium autem præſtantiſſimum fuerit, ſi *Reges* dent operam ut *Conſiliarios* ſuos pernoſcant; quemadmodum illi,ut *Principem*.

Principis eſt Virtus maxima noſſe ſuos.

Contra vero *Conſiliarios* non decet nimios eſſe rimatores in perſonam *Principis* ſui. Vera enim *Conſiliarii* Conſtitutio hæc; Ut peritior ſit in negotiis *Principis*,quam in moribus ejus. Sic enim veriſimile fiet,eum *Conſilium* potius recta directurum, quam ſe *Principi* accommodaturum quo complaceat. *Principibus* etiam hoc magno uſui eſſe poſſit; Si opiniones & vota *Conſiliariorum* ſuorum, & diviſim,& conjunctim,recipiant. Etenim opinio,in ſecreto prolata,liberior multo eſt;ſed illa, quæ coram aliis gravior. Nam in privato quiſque propriis affectibus plus inſervit; in conſortio aliorum affectibus magis obnoxius eſt: Itaque neutrum omittendum:atque ab inferioribus, in privato potius ut libertati conſulatur; à grandioribus, in conſortio potius ut modeſtius ſententiam ferant Nil prodeſt,ſi *Principes* de rebus deliberent, niſi diligenter quoque deliberent de perſonis: Etenim res omnes, tanquam imagines mortuæ; vita autem actionis in delectu perſonarum potiſſimum conſiſtit. Neque ſufficit,de perſonis deliberare,ſecundum genera:veluti in idea quadam,aut deſcriptione Mathematica; qualis videlicet Character & conditio perſonæ eſſe debeat, Etenim errores maximi interveniunt, & judicii libra maxime verſatur in delectu individuorum. Illud quoque memoria tenendum, *Optimi Conſiliarii mortui Libri* veritati non parcunt, cum *Conſiliarii vivi* forte in adulationem lapſuri ſint. Utile itaque fuerit,*Libros* multum revolvere, præſertim eorum Auctorum, qui & ipſi gubernacula rerum tractarunt.

Conſilia, hac ætate, in locis plurimis, nihil aliud fere ſunt, quam Congreſſus,& Colloquia familiaria;ubi res potius ſermonibus jactentur,quam debitis argumentis trutinentur. Atque plerumque præcipitanter nimis, ad Decretum vel Actum *Conſilii*,properatur. Satius eſſet,ſi in majoris momenti negotiis,res uno die deliberanda proponeretur, altero tractaretur, *In nocte Conſilium*. Id certe præſtitum eſt in *Tractatu unionis*, inter *Delegatos Angliæ* & *Scotiæ*; Qui conventus regulariter, & optimo ordine, proceſſit. Ad petitiones autem privatas, dies aliquos præfigi probo: Nam & ſupplicantibus tempora certa indicant, quibus commodius ſe applicent; & ſolenniores conventus exonerant, ut poſſint *Hoc agere*. In delectu deputatorum,qui negotia ad *Conſilium* informandum præparent, præſtat eos eligere qui æqui ſint,& in neutram partem propendeant, quam æquitatem quandam creare, introducendo aliquos, qui utrique parti ſedulo faveant. Probo etiam *Delegationes*, non tantum temporaneas,aut è re nata; ſed etiam continuatas, & perpetuas. Exempli gratia; Quæ curent ſeparatim: Commercia; Ærarium; Bellum; Gratias; Gravamina; Provincias particulares. Sane, ubi in uſu ſunt *Conſilia* ſubordinata diverſa, atque unicum tantum ſuperius *Conſilium*, (ut fit in *Hiſpania*,) nihil aliud fere ſunt ejuſmodi *Conſilia*, quam *Deputationes* (quales diximus) perpetuæ, niſi quod majore auctoritate polleant. Si caſus poſtulet, ut informetur *Conſilium* ab hominibus alicujus muneris aut profeſſionis particularis, (veluti Juriſperitis, Nauticis, Excuſoribus Nummorum, Mercatoribus, Artificibus, & ſimilibus,) audiantur illi primo coram *Delegatis*; & poſtea, prout occaſio poſtulat, coram *Conſilio*. Neque permittantur venire catervatim, aut more Tribunitio ſe gerere; Hoc enim foret, clamoribus *Conſilium* fatigare, non informationem,ut debet,exhibere. *Menſa oblonga*, & rurſus *quadrata*, ſive *ſedes ad parietes* Cameræ *Conſilii*, videri poſſunt Formalia tantum; ſed ſunt

profe-

profecto Realia: Nam ad *Menſam oblongam*, pauci, qui prioribus locis ſedent, res quaſi ſoli tranſigunt: verum in aliis, quas diximus, figuris, major uſus *Conſiliariorum* qui inferius ſedent. *Rex*, cum præſidet ipſe in *Conſilio*, caveat, ne ſententiam ſuam, citius quam par eſt, declaret: Hoc ſi fecerit, *Conſiliarij* ſe ad nutum ejus applicabunt, & loco *Conſilij* liberi, Canticum ei occinent: *Placebo*.

XXI.
DE MORA.

FOrtuna foro rerum vænalium ſimilis eſt; ubi ſæpe (ſi paululum expectare poteris) minuetur pretium. Rurſus, aliquando *Sybillæ licitationibus* aſſimulatur: quæ primo plenas offert merces, mox partes aliquas conſumens, integrum tamen pretium poſtulat. Nam *Occaſio* (ut in trito habetur Carmine,) *occipitium nobis obvertit calvum, poſtquam capillorum in fronte copiam fecit non arripientibus*: vel ſaltem utris anſam præbet primo accipiendam: dein ventrem, qui difficilius comprehenditur. Nuſquam certe major apparet ſapientia, quam in tempeſtivis negotiorum auſpiciis; principiisq; eligendis: Non jam levia ſunt pericula, ſi levia videantur; & plura pericula fefellerunt, quam vim intulerunt. Quinimo, ſatius eſt, quibuſdam periculis, quaſi media via occurrere, quam eorum motus, & appropinquationem, perpetuo inquirere, & obſervare. *Qui enim nimium invigilat, interdum dormitat*. E contrario, umbrarum longitudine decipi, (ut quidam olim, quando *Luna* Horizonti proxima, hoſtium terga irradiabat,) atq; ita ante tempus tela emittere, aut pericula, præmature obviando, accerſere, alterum eſt extremum. Nam *Opportunitatis maturitas, vel immaturitas*, eſt (ut antea diximus) ad amuſſim examinanda. Ac, ut plurimum, expedit, omnium magnorum negotiorum principia *Argo* cum centum oculis ſuis, exitus vero *Briareo* cum centum manibus ſuis, committere: primum ſcilicet invigilare, poſtea accelerare. Etenim Orci *Galea*, quæ Politicum vere reddit inviſibilem, eſt, *Conſiliorum occultatio*, & *Expeditionum celeritas*. Cum enim ad executionem ventum ſit, nulla *occultatio celeritati* eſt æquiparanda: more globuli è Tormento emiſſi, qui tam velociter pertranſit, ut ipſam oculorum aciem antevertat.

XXII.
DE ASTUTIA.

PEr *Aſtutiam* intelligimus, ſiniſtram quandam & obliquam Prudentiam. Et pro certo eſt, multum intereſſe, inter *Aſtutum*, & *Prudentem*; non ſolum, quatenus ad probitatem, ſed etiam quatenus ad mentis vires. Sunt qui chartas pictas artificio quodam miſcere ſciunt, qui tamen periti luſores non ſunt: Sunt itidem nonnulli, qui in Competitionibus, & Factionibus regendis, multũ valent, alias vero infirmi judicii ſunt. Rurſus, alia res eſt, perſonarum naturas & mores callere; alia vero, negotia pernoſſe; Sũt enim haud pauci, qui in perſonarum aditibus, & temporibus, verſuti ſunt, neq; tamen partis realis, negotiorum, ſunt capaces: Quæ eſt conſtitutio ipſiſſima hominum: qui in perſonis dignoſcendis, non in libris evolvendis, operam collocarunt. Tales magis in Pragmaticis adhiberi debent, quam in Conſiliis: Et non aliter fere uſum ſui præbent, quã in viis, quas ſæpe contriverunt. Converte eos ad homines novos, & artibus ſuis exciduntur adeo ut vetus illa Regula, ſtultũ à ſapiente dignoſcẽdi (*Mitte ambos ad ignotos, & videbis*,) de hujuſmodi hominibus non teneat. Quoniã autẽ *Aſtuti* iſti homines, ſimiles ſunt puſillarum merciũ propolis, non abs re fuerit, officinas ipſorum excutere.

Inter *Aſtutias* numerari poteſt, ut quis *vultum* ejus, cum quo colloquitur, limatius obſervet: quod etiam *Ieſuitæ* præcipiunt. Sunt enim complures, iiq; ex prudentioribus, qui corda habent obſcura, vultus autem pellucidos. Verum, decet hoc fieri, cum modeſta oculorum per vices demiſſione, quemadmodum & faciunt *Ieſuitæ*.

Altera exiſtit *Aſtutia*, ut, cum aliquid propere & facile obtinere & expediri cupias, perſonã, cum qua agis, de alio quopiam negotio ſermonem inferendo detineas & præoccupes: ne nimium ad Objectiones & ſcrupulos evigilet. Equidem noveram *Conſiliarium* quendam, & *Secretarium*, qui nunquam ad *Eliʒabetham Reginam Angliæ*, ad Diplomata manu *Reginæ* ſignanda, acceſſit, quin à principio illam in aliquos de rebus Status gravioribus ſermones perduceret, ut hiſce intenta ad Diplomata minus animum adjiceret.

Idem valet *ſubitæ prehenſionis* ratio, ſi quis rem proponat, quando perſona, cum qua agitur, ad alia feſtinat, neque moram pati poteſt rem accuratius conſiderandi.

Si cui in animo eſt, negotium aliquod deſtruere, quod alius fortaſſe quiſpiam dextre & cum effectu propoſiturus fuiſſet, ipſe ſe erga negotium *bene affectum ſimulet*, atq; ipſe rem proponat, ſed eo modo, ut ſucceſſum ejus diſturbet.

Abruptio ſermonis in medio, quaſi quis ſe ipſum deprehenderet, & contineret, majorem generat appetitum, in eo quocum colloqueris, ad ulterius inquirendum.

Quoniam autem imprimit fortius quod Quæſtione erutũ eſt, quam quod ſponte oblatum, poſſis ad ineſcandã Quæſtionẽ inſolitum induere vultum: ex quo occaſio detur alteri interrogandi: Quid ſibi velit iſta oris mutatio? Ut *Nehemias* fecit; *Neq; ante illud tempus triſtis fueram in conſpectu Regis*.

In rebus ambiguis, & ingratis, bonum eſt, initia, de iis Sermonem inferendi, alicui alteri deputare, cujus verba minoris ſint ponderis, & majoris auctoritatis vocem in ſubſidiis reſervare, veluti caſu fortuito interregetur ille ſuperveniens, de eo ſermone, qui ab altero injectus eſt. Quod fecit *Narciſſus*, cum indicaret *Claudio* Matrimonium *Meſſalinæ & Silij*.

In rebus, quas à ſe amoliri quis cupiat, non inutile eſt, vulgi nomẽ mutuari: Ac ſi quis tali formula utatur: *Hoc vulgo dicitur*, aut, *Increbuit Sermo*.

Noveram quendam, qui cum Literas ſcriberet, id, quod maximi erat momenti, Poſt-ſcripto ſemper includebat, ut rem fere prætermiſſam.

Noveram & alium, qui cum ad Colloquium cum alio veniret, id quod maxime ei in ſermone curæ erat, præterire ſolitus erat, & diſcedere, & rurſus redire, & tum demum ejus rei mentionem facere, ac ſi illa fere è memoria excidiſſet.

Alii ſe ſubito deprehendi procurant, tali tempore, quo veriſimile eſt, partem, cui inſidiantur, ſuperventuram; ac ſimul ſe chartam aliquam in manu habentes, aut aliquid præter conſuetudinem agentes, inveniri volunt; ut interrogentur de iis rebus, quas revera ipſi eloqui cupiunt.

Aſtutiæ ſpecies ſatis vafra eſt, ea verba proprio

nomine prolata, ſibi excidere pati, quæ alium arripere, & iis uti, quis expetit, ut inde alterum irretiat, & ſubruat. Noveram duos, pro officio *Secretarij*, tempore *Reginæ Elizabethæ*, competitores: qui tamen ſe invicem amice tractabant; quippe de negotio ipſo competitionis ſuæ ſæpius conferebant. Atque alter ipſorum dicebat, *Fieri Secretarium in declinatione Monarchiæ*, rem eſſe haud parvi periculi; ſeque illud genus honoris minime ambire: Alter ſtatim verba illa, callide prolata, bona fide arripuit, & cum amicis ſuis nonnullis libere ſermones conſeruit, dicens, ſe in *declinatione Monarchiæ muneris Secretarij* ambitioſum eſſe non debere. Prior ille occaſione uſus eſt, eaq; verba ut ad *Reginæ* aures pervenirent, tanquam ſcilicet ab altero prolata, curavit: Quæ indignata circa illa verba, in *Declinatione Monarchiæ*, cum ipſa ſe vigentem reputaret, poſterioris illius competitionem nunquam poſtea admiſit.

Eſt *Aſtutiæ* quoddam genus, quod *Anglico* proverbio, *Felem in aheno vertere*, ſatis abſurde dicitur: cum ea verba, quæ quis apud alium profert, imputat Colloquenti, tanquam ab ipſo prolata. Et, ut verum dicamus, cum talia aliqua verba inter duos agitata fuerint, difficile eſt probare & verificare, ab utro primum inceperint.

Eſt *artificium* in uſu, ut quis in alios ſpicula quædam obliquè torqueat, juſtificando ſe ipſum per negativas: utpote dicendo: Hoc *ego non facio*; ut *Tigillinus* fecit, *Burrhum* ſugillando; *Se non diverſas ſpes, ſed incolumitatem Imperatoris, ſimpliciter ſpectare.*

Nonnulli in promptu habent tot *Narrationes* & *Hiſtoriolas*, ut nihil ſit quod inſinuare cupiunt, quin id *Hiſtoriola* aliqua involvere poſſint; Unde & ſe magis in tuto continent, quaſi nihil diſerte affirmantes, & rem ipſam majore cum voluptate ſpargi efficiunt.

Bonum eſt *Aſtutiæ* genus, ut quis reſponſum, quod obtinere cupit, conceptis verbis proponat. Etenim alteram partem minus hærere facit.

Mirum eſt cernere, quamdiu nonnulli occaſionem captent, dicendi illud, quod proferre cupiunt, & quanto circuitu uti ſuſtineant; & quot alia attingere, ut quo volunt perveniant. Res certe hæc, magnæ patientiæ, ſed multi uſus.

Improviſa, & audax Quæſtio, aliquando hominem deprehendit, & detegit. Simile quiddam evenit cuidam, qui nomen mutaverat, & in *Templo Divi Pauli* obambulans, fuit ab alio, per nomen ſuum verum, à tergo compellatus; ad quod ſtatim retroſpexit. Verum merces hæ puſillæ, & *Aſtutiæ* minores, ſunt infinitæ. Neque male factum eſſet, ſi quis earum conficeret uberiorem Catalogum; Quoniam nihil rebus obeſt magis, quam quod *Aſtuti* recipiantur pro *Prudentibus*.

Illud pro certo habendum, nonnullas negotiorum periodos & pauſas noſſe, qui in ipſorum viſcera & interiora penetrare nequeunt: ut reperiuntur ædes nonnullæ, quæ gradus nactæ ſunt commodos, & anti cameras, ſed abſq; cubiculo aliquo pulchriore. Itaq; tales videbis in Concluſionibus *Deliberationum* commodos quoſdam exitus reperire; Ad rem vero examinandam, & diſceptandam, nullo modo ſufficere. Attamen, ſæpenumero ex hac re exiſtimationem quandam aucupantur; veluti ingenia, quæ ad decernendum potius quam diſputandum ſint aptiora. Sunt qui magis innituntur *dolis*, quos aliis ſtruunt, quam *conſiliis* ſolidis & ſanis; Sed *Salomon* ait: *Prudens advertit ad greſſus ſuos; Stultus divertit ad dolos.*

XXIII.
DE PRUDENTIA QUÆ SIBI SAPIT.

Formica animalculum *ſibi ſapiens*, ſed in horto nocivum. Et ſane fit, ut qui ſui nimium amantes ſint, Reipublicæ noceant. Partire itaque moderate inter amorem Tui ipſius, & amorem Reipublicæ: Atq; ita tibi ſis proximus, ut in alios non ſis injurius: præſertim, in *Regem* tuum, aut *Patriam*. Centrum plane ignobile eſt actionum hominis cujuſpiam, *Commodum proprium*. Recte terreſtrem naturam ſapit. Terra enim ſuo ſtat fixa Centro; ubi quæ affinia Cœleſtibus ſunt omnia, moventur ſuper Centrum alterius, cui benefaciunt. *Ad ſe omnia referre*, tolerabilius eſt in *Viris Principibus*; Quia ipſi intra perſonam ſuam non conſiſtunt, ſed publico periculo, & fortuna, degunt. Verum in ſervo *Principis*, aut cive Reipub. res eſt pernicioſiſſima. Etenim negotia publica univerſa, quæ ab id genus homine expediuntur, ad fines proprios flectuntur; quos neceſſe eſt Eccentricos ſæpe eſſe, ad fines Domini, ſive Status ſui. Eligant itaque *Principes*, & Status, miniſtros & ſervos, qui hac nota non maculantur, niſi velint res ſuas acceſſorii tantū loco eſſe. Imo quod hunc Effectū reddit magis exitioſum, illud eſt; Quod amittitur plane rerū analogia. Satis enim iniquum eſſet, ſi *bonum* ſervi præferatur *bono* Domini; Sed adhuc longe iniquius eſt, cum *exiguū bonum* ſervi antefertur *magno bono Domini*. Veruntamen id ſæpius factum eſt, per *Officiarios* pravos; veluti *Theſaurarios*, *Legatos*, *Duces*, & alios ſervos aut miniſtros infideles & improbos: Qui globulo ſuo pondus addunt finium ſuorum minutorum, quod eum in tranſverſum inclinet utilitas Domini ſui, in rebus gravioribus & magni momenti. Et plerumq; commodum, quod ejuſmodi ſervi ad ſe attrahant, eſt pro modulo fortunæ propriæ; at detrimentum, quocum permutent commodū illud, eſt pro modulo fortunæ Domini ſui. Siquidē *Philautorum* iſtiuſmodi ingeniū patitur, ut non morentur domum proximi incendere, pro re nihilo majore quam ad *aſſanda ova ſua*. Veruntamen hujuſmodi miniſtri, haud raro apud Viros potentes gratia pollent: Quia illis jucunda procurant, ſibi utilia: Atq; utriuſvis rei cauſſa fortunam Domini ſui prodent.

Prudentia quæ *ſibi uni ſapit*, in plurimis ejus tamis res ſane depravata. Aſſimilanda *ſapientiæ ſoricum*, qui domum aliquam pro certo deſerent paulo ante ruinam: *Sapientiæ vulpis*, quæ *taxonem* è domo expellit, quam ſibi defodit, non illi: *Sapientiæ Crocodili*, qui lachrymas emittit cum devorare cupit. Verum illud inprimis obſervationem meretur; Quod hujuſmodi homines, qui (ut *Cicero* loquitur de *Pompejo*) *ſui ſunt amantes ſine rivali*, ſæpenumero infortunati ſint: Cumq; ſibi, per totam vitam, ſacrificaverint, in exitu ſacrificant Inconſtantiæ fortunæ, cujus alas ſperabant ſe pulchra illa *ſapientia* ſua præſcidiſſe.

XXIV.
DE INNOVATIONIBUS.

Sicut partes recens editi informes ſunt; ſic videre eſt in *novis inſtitutis*, quæ ſunt partus temporis. Veruntamen, ut qui in familiam ſuam honores primi introducunt, poſteris ſuis plerumque dignitate præ-

prælucent; ita rerum exemplaria, & primordia, (quando feliciter jacta ſunt,) imitationem ætatis ſequentis, ut plurimum, ſuperant. Malum enim, in natura humana, naturali motu fertur; qui proceſſu invaleſcit: At bonum, ut fieri amat in violentis motibus in primo impetu fortiſſimum: Certe, omnis Medicina *Innovatio* eſt: Et qui *nova remedia* accipere nolit, *nova mala* expectet. *Novator* enim maximus omnium *Tempus*, Quod ſi *Tempus*, decurſu ſolo, res in pejus ferat; *Prudentia* vero & *Induſtria* eas in melius reſtituere non contendat, quis tandem erit finis mali? Hoc concedi prorſus debet; Quod conſuetudine firmatum eſt, etſi minus ſit bonum, aptum eſſe tamen temporibus; Quæque uno quaſi alveo fluxerunt, fœdere quodam conjuncta eſſe; ubi contra *nova veteribus* non uſquequaq; tam concinne cohæreant: Etſi enim utilitate juvent: *novitate* tamen & inconformitate turbant. Sunt certe *Novitates*, tanquam advenæ aut peregrini, quos admiratione plus, minus benevolentia proſequimur. Recte quidem hæc omnia, ſi *Tempus* quieſceret: hoc tamen indefeſſe in orbem agitatur. Inde fit, ut *importuna & moroſa moris retentio*, res turbulenta ſit, æque ac *Novitas*; & qui vetera ſuperſtitioſe nimis reverentur, cedant in præſentis ſeculi ludibrium. Prudenter igitur facient homines, ſi, in *innovationibus* ſuis, à *Tempore* exemplum petant: *Tempus* enim *innovat* vel maxime, ſed tacite, pedetentim, ac ſine ſenſu. Illud enim pro certo habeas: Quod *novum* eſt, præter ſpem & expectationem accedere; & huic ad jicere aliquid, illi eripere: At cui incremento eſt *Novitas*, ille fortunæ gratias habet, & tempori: Cui vero nocumento, is *Novitatis* auctorem in injuriarum poſtulat. Expedit præterea, *Experimentis novis*, in corporibus Politicis medendis, non uti: niſi urgens incumbat neceſſitas, aut evidenſe oſtendat utilitas; & ſedulo cavere, ut *Reformationis ſtudium mutationem* inducat, non autem *ſtudium mutationis Reformationem* prætexat. Quinetiam omnis *novitas*, quam rejicere fortaſſe non datur, pro ſuſpecta tamen haberi debet. Denique ex *Scripturæ* monito: *Stemus ſuper vias antiquas atq; circumſpiciamus, quæ ſit via bona, & recta, & ambulemus in ea.*

XXV.
DE EXPEDIENDIS NEGOTIIS.

Celeritas nimia & affectata, negotia, ut plurimum, perdit. Similis eſt illi rei, quam *Medici Prædigeſtionem*, ſive præproperam *Digeſtionem* vocant: quæ corpus implere ſolet humoribus crudis, & ſecretis ſeminibus morborum. Itaq; *Negotiorum expeditionem* ne metiaris per tempora conſulendi, ſed per *negotij* ipſius *progreſſum*. Et quemadmodum in curſu minime in paſſus granditate, aut pedũ elevatione altiore, *celeritas* conſiſtit, ſed in motu eorundem humiliore, & æquabili: Ita in *Negotiis*, mordicus rei inhærere, neq; partem *negotii* nimiam pro una vice avide amplecti, *celeritatem* in conficiendo procurat. Curæ eſt nonnullis illud tantum, ut brevi tempore multum confeciſſe videantur; aut ut periodos aliquas *negotiorum* falſas confingãt, quo acres in *negotiis* exiſtimentur: Verum aliud eſt, tempori parcere, *negotium* contrahendo, aliud intercidendo: *Negotia* autem in eum modum tractata, crebris nimirum congreſſibus, plerumq; ſurſum deorſum feruntur, magna inconſtantia. Novimus *Virum* prudentem, cui ſemper in ore erat, cum *feſtinationem* nimiam videret: *Manete paulisper, ut expediamus celerius.*

Ex altera parte, vera *Celeritas*, in *expediendis negotiis*, res eſt pretioſa. Tempus ſiquidem *negotiorũ*, ſicuti pecunia mercium, eſt menſura. Emitur igitur *negotium* magno, ubi nimia eſt *protractio*. *Spartani*, & *Hiſpani*, tarditatis notati ſunt: *Mi venga la muerte de Spagna*: *Veniet mors mea ab Hiſpania*: Tum, ſcio, cunctanter veniet.

Aurem illis præbe facilem, quibus primæ in informatione *negotij* partes demandatæ ſunt: & potius viam illis monſtres ab initio, quam poſtea in Orationis filo crebrius interrumpas. Qui enim in ordine, quem ſibi præſtituit, perturbatur, ſubſultabit, & prolixior fiet, dum memoriam ſuam recolliget; quam alias futurus fuiſſet, ſi ſua methodo perrexiſſet. Sed interdum videre eſt, *Moderatorem* moleſtum eſſe magis, quam *Oratorem*.

Repetitiones plerumque cum *temporis* jactura fiunt: Attamen *Statum Quæſtionis* ſæpe repetere, lucrum eſt *temporis* vel maximum. Etenim complures ſermones, prorſus abs re, in ipſo partu, abigit. Orationes prolixæ & curioſæ, æque *expeditioni negotiorum* conveniunt, ac toga prælonga, terram verrens, curſui. Præfatiunculæ, Tranſitiones bellæ, & Excuſationes, atq; alia verba, quæ ad perſonã loquentis referuntur, *tempus* haud parum devaſtant: Et licet à modeſtia emanare videantur, ſunt tamen reveraglorioſæ captatrices. Sed cave, ne in rem ipſam, ab initio, deſcendas, cum in hominũ voluntatibus impedimentũ aliquod reperiatur, aut obſtructio: Etenim animorũ præoccupatio ſermonũ ſemper poſtulat præfationes: inſtar fomentationis ante unguentum, quo unguentum mollius ſubintret.

Ante omnia, *Ordo*, & *Diſtributio*, & *Partium* apta *Extractio*, *celeritatis* tanquam vita eſt: ita tamen ut *Diſtributio* non ſit nimium ſubtilis. Nam qui *partitione* non utetur, in *negotia* nunquam commode ingredietur; qui autem nimia utetur, vix emerget. *Tempora* prudenter deligere, *tempus* plurimum lucratur: intempeſtiva propoſitio, nil aliud, quam aërem verberare, & tempore abuti. Tres ſunt *negotiorum partes*: *Præparatio*; *Conſultatio* ſive *Examinatio*: & *Perfectio*: Harum (ſi *Expeditioni* conſulere in animo eſt media, ſit opus multorum; Prima autem, & Ultima, Paucorum. Procedendi in *negotiis* initium ſumere ab iis quæ ſcripto comprehenſa ſunt, plerumque *Expeditionem* promovet: Licet enim contigerit, ea in totum rejici, nihilominus *Negativa* illa plus valebit ad conſilia educenda, quam *Indefinita*: Quemadmodum cinis magis generativus, quam pulvis.

XXVI.
DE PRUDENTIA APPARENTE.

Recepta eſt opinio: *Gallos* prudentiores eſſe quam videntur; *Hiſpanos* autem prudentiores videri quam ſunt. Sed utcunque ſe res habeat inter *Gentes*: certum eſt, hoc uſu venire inter *Perſonas* ſingulares. Sicut enim loquitur *Apoſtolus* de *pietate*: *Speciem pietatis habentes, ſed virtutem ejus negantes*: Ita certe inveniuntur nonnulli, qui nugantur ſolenniter, cum prudentes minime ſint, *magno conatu nugas*. Res eſt profectò prudentibus ridicula, & Satyra digna, affectatores iſtos videre, in quot formas ſe vertant, & quali utantur arte quaſi proſpectiva, qua ſuperficie appareat corpus, quod profunditatem aut dimenſionem ſolidi habeat. Alii

tam

tam ſecreti ſunt, & in ſe declarando parci, ut merces ſuas, niſi ſubobſcura luce, oſtendere nolint; & videri volunt plus ſignificare, quam loqui: Cumq; ſibi ipſis conſcii ſint, ſe de iis rebus loqui, quas non bene norunt; cupiunt nihilominus videri, ſe illa noſſe, quæ non poſſunt tuto loqui. Alii vultu & geſtu verbis ſuffragantur, & veluti per ſigna ſapiunt: Ut *Cicero* ait de *Piſone*: *Reſpondes, altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio, crudelitatem tibi non placere.* Alii ſe valere putant, ſi grande quiddam loquantur, idque ſtylo peremptorio: Itaque nihil morantur, & pro admiſſis accipiunt, quæ probare non poſſunt. Sunt, qui, quicquid ſub captum eorum non cadit, ſpernere, aut parvi pendere præ ſe ferunt, tanquam impertinens & curioſum: ſicq; inſcitiam ſuam pro judicio limato obtendunt. Alii diſtinctionem aliquam ſemper in promptu habent; & plerunque hominum ingenia ſubtilitate perſtringendo, rem prætervehuntur. De quo genere loquitur *Aulus Gellius*: *Hominem delirum, qui verborum minutiis, rerum frangit pondera.* Ad quod exemplum, *Plato in Protagora*, per Ironiam, introducit *Prodicum*, ſermonem integrum contexentem ex diſtinctionibus, à principio uſq; ad finem. Generaliter, iſtiusmodi homines, in Conſultationibus, *negativæ* libenter ſe applicant, & exiſtimationem quandam aucupantur ex ſcrupulis & difficultatibus proponendis & prædicẽdis: Etenim cũ id, quod proponitur, penitus rejicitur, nil ultra reſtat agendum; ſin probatur, nova indiget opera: quod prudentiæ genus ſpurium negotia prorſus perdit. Ut verbo dicamus: Nec Mercator aliquis obæratus, nec decoctor rei familiaris occultus, tot artificiis ſe muniet, ad divitias ſimulandas; quot homines iſti *vera prudentia* deſtituti, utuntur, ad *prudentiæ* ſuæ opinionem tuendam. Certe, homines hac *prudentia* præditi, opinionem vulgi facile aucupari poſſunt, ſed ad negotia gravia tractanda nemo talium delectum faciat: Etenim, ad negotia promovenda, ſatius proculdubio fuerit, virum eligere paulo abſurdiorem, quam hujuſmodi Formaliſtam faſtidioſum.

XXVII.
DE AMICITIA.

RES ſane difficilis eſſet, etiam illi, qui dixerit, plus veri ac falſi, idque compendio, miſcuiſſe, quam in illo ſcito: *Quicunque ſolitudine delectatur, aut fera, aut Deus eſt.* Negari enim non poteſt, quod inſitum & latens odium, ſeu faſtidium ſocietatis, ſi in aliquo deprehẽdatur, ſapiat neſcio quid belluinum: illud tamen è converſo, quod aliquam *Divinæ naturæ* ſpeciem præ ſe ferat, falſiſſimum eſt; niſi hujuſmodi vita ſolitaria minime ab amore ipſius ſolitudinis proveniat, ſed à ſtudio ſecedendi, ut altioribus Contemplationibus quis vacet: Id quod in nonnullis Ethnicorum reperitur, ſed affectatum & fictum: ut in *Epimenide Cretenſe*, *Numa Romano*, *Empedocle Siculo*, & *Apollonio Tyanæo*: ſincerum tamen & verum in plurimis *Eremitarum* antiquorum, & in ſanctis *Patribus Eccleſiæ*. Interea vero parum perſpiciunt homines, quid hoc ſit quod *Solitudo* nominatur, & quibus finibus circumſcribatur. Turba enim non eſt ſocietas dicenda: & facies hominum nihilo plus ſunt quam in porticibus picturæ; Colloquia vero abſque dilectione *cymbalo* non præſtant *tinnienti*. Hoc innuit id, quod Latino jactatum Proverbio: *Magna civitas, magna ſolitudo.* In magnis enim urbibus *Amici* & Neceſſarii remotius diſperguntur, adeo ut minus plerunq; familiariter, & in conſortio vivatur, quam in viciniis anguſtioribus. Quin & ulterius progredi licet, atq; veriſſime aſſerere, meram & miſeram eſſe *ſolitudinẽ*, ubi deſunt *amici* veri: ſine quibus Mundus nihil aliud quam Eremus eſt. Quo etiam ſenſu ſi ſolitudinem accipias, quicunque natura & genio ſuo ab *amicitiis* abhorret, hujuſmodi affectum à bruto potius, quam ab homine mutuatur.

Maximus *Amicitiæ* fructus eſt *levamen & evaporatio anxietatis & tumorum cordis*, quos animæ perturbationes, cujuſcunque generis, imprimere ſolent. Novimus, morbos illos in corpore eſſe maxime periculoſos, qui ex obſtructionibus & ſuffocationibus naſcuntur: Neq; multo ſecus ſe res habet in ægritudinibus animæ. *Sarſam* adhibere poſſis ad jecoris; *Chalybem præparatum* ad Lienis; *Flores Sulphuris* ad Pulmonum; *Caſtoreum* ad Cerebri oppilationes deobſtruendas; Nulla autem invenitur Medicina apertiva ad obſtructiones Cordis, præter *Amicum* fidelem; cui impertire poſſis dolores, gaudia, metus, ſpes, ſuſpiciones, curas, conſilia, & quicquid denique Cor opprimat, tanquam ſub ſigillo *Confeſſionis Civilis*.

Res eſt profecto mirabilis, ſi quis ſecum reputet, quam magni, *Principes* ſummi & *Monarchæ*, iſtum *amicitiæ fructum* (de quo loquimur) æſtiment: Tanti ſane, ut eundem, & incolumitatis ſuæ, & amplitudinis, periculo interdum coëmant. *Principes* enim, propter diſtantiam & ſublimitatem fortunarum ſuarum, à fortunis ſervorum & ſubditorũ ſuorum, *fructum* hunc decerpere nequeunt: niſi forte (quo cum melius colligant) aliquos evehant & promoveant, qui ſint ſibi tanquam ſocii & æquales: id quod ſæpenumero non ſine præjudicio fit. Linguæ modernæ, iſtiuſmodi perſonas, nomine *Gratioſorum*, vel *Amicorum Regis*, inſigniunt; ac ſi res eſſet favoris & converſationis. at vocabulum Romanum, ejus rei rectius exprimit verum uſum, atq; cauſſam; illos nominans, *Participes curarum*; Hoc enim illud eſt, quod verum ligamen præſtat. Atque hoc feciſſe manifeſto videmus, non tantum *Principes* delicatos, & imbecillis animi; ſed etiã prudẽtiſſimos, & maxime Politicos ex iis qui regnarũt: Qui ſæpe ſibi adjunxerunt aliquos ex ſervis ſuis; quos & ipſi *Amicos* ſuos vocarunt, & aliis eodem illos nomine inſignire permiſerunt: non alio utentes vocabulo, quam quod inter homines privatæ fortunæ receptum eſt.

L. Sylla, poſtquã Romanum Imperiũ occupaſſet, *Pompeium* (poſtea cognominatũ *Magnum*) ad eam potentiam evexit, ut *Pompeius* ſuperiorẽ jam *Sylla* factũ ſe venditaret. Cũ enim amicum quendã ſuum *Conſulem* feciſſet, contra ambitum *Syllæ*; atq; *Sylla* in malã partem hoc accepiſſet, & verba indignationis nonnulla protuliſſet, *Pompeius* id minime tulit, ſed fere diſertis verbis eũ quieſcere juſſit; addendo, *Plures adorare Solem orientẽ, quam occidẽtem.* Apud *Iulium Cæſarem Decimus Brutus* tanta gratia valuit, ut eũ *Cæſar Octavio*, ſuo nepoti, hæredẽ ſubſtituerit. Atq; hic ille fuit, qui *Cæſarẽ* ad mortem ſuã pertraxit. Cum enim *Cæſar* Senatum dimittere in animo habuiſſet, propter mala quædã præſagia, (præcipue ſomnium quoddam *uxoris* ſuæ *Calpurniæ*,) *Brutus* eum molliter è Cathedra, arrepto brachio ejus, levans, dixit: *Sperare ſe, eum Senatum non tam parvi*

habi-

habiturum, ut dimittere illum vellet, donec uxor ſomnium melius ſomniaſſet. Et videtur ſane tanto favore apud *Cæſarem* polluiſſe, ut *Antonius* in Epiſtola quadam, quæ à *Cicerone*, in una ex *Philippicis*, verbatim recitatur, eum *Veneficum* appellaret: ac ſi *Cæſarem* incantaſſet. *Auguſtus Agrippam* ignobilem licet natalibus, ad tantam celſitudinem promovit, ut quando cum *Mecænate* deliberaret de nuptiis filiæ ſuæ *Juliæ*, *Mecænas* eum libere monuiſſet; *Agrippam, aut in generum aſſumendum, aut interficiendum: nihil eſſe tertium: quandoquidem eum ad tantum faſtigium perduxiſſet. Tiberius Cæſar Seianum* tantis honoribus auxit, ut ii duo haberentur tanquam *Par Amicorum*; Certe *Tiberius*, in Epiſtola quam ad eum, ita ſcribit: *Hæc pro amicitia noſtra non occultavi.* Atq; univerſus Senatus, aram *Amicitiæ* tanquam *Deæ* dedicavit: propter arctam inter eos *Amicitiam*. Similis, aut etiam illa majoris, *Amicitiæ exemplum* cernitur, inter *Septimium Severum*, & *Plantianum*: Etenim, *Filium* ſuum natu majorem, *Filiam Plantiani* in uxorem ducere, coëgit: ac *Plantianum* ſæpe, etiam cum contumelia *filij* ſui, honoravit. Quin & ſcripſit ad Senatum hiſce verbis: *Ita diligo virum, ut cupiam eum mihi ſuperſtitem fore.* Quod ſi hi *Principes*, *Trajano* alicui, aut *Marco Aurelio*, ſimiles fuiſſent, immenſæ naturæ eorum bonitati hoc attribui poſſet: cum vero viri tam prudentes extiterint, tantoq; robore & ſeveritate animi præditi, tamq; impenſi amatores ſui; liquido probatur, eos felicitatem ſuam (licet vix major mortalibus ullis obtigiſſet) veluti mutilam duxiſſe, niſi per haſce *amicitias* facta fuiſſet integra, & perfecta. Atq;, quod majus eſt, affuerunt his *Principibus* uxores, filii, nepotes: neq; tamen hæc omnia, *amicitiæ* ſolatia ſupplere valuerunt.

Minime oblivioni mandandum, quod *Commineus* notatum reliquit, de Domino ſuo priore, *Duce Carolo*, cognominato *Strenuo*; eum ſecreta ſua cum nemine communicare voluiſſe: minime omnium ea, quæ eum præ cæteris angebant. Et ulterius ait, eam animi obtectionem, poſterioribus vitæ annis, intellectum ipſius nonnihil debilitaſſe, & vitiaſſe. Potuiſſet certe *Commineus*, ſi voluiſſet, ſimile judiciũ facere de Domino ſuo poſteriore, *Ludovico Undecimo*; cui occultatio conſiliorũ pro tormento fuit. Teſſera *Pythagoræ*, obſcura, ſed optima: *Cor ne edito.* Certe, ſi quis durum huic rei nomen imponeret, qui *amicis* deſtituuntur, quibus cogitationes ſuas & anxietates libere impertiant, ſunt cordium ſuorum *Anthropophagi.* At illud plane ad miraculum proxime accedit, (quo cum claudam hunc, de primo *amicitiæ fructu* ſermonem) nimirum, Iſtam cum *Amicis* communicationem, contrarios duos effectus producere: gaudia enim conduplicat, mœrores dimidiat. Nemo ſiquidem læta ſua *amico* impertit, quin lætetur amplius: Nemo autẽ triſtibus *amicum* communicat, quin contriſtetur minus. Adeo ut revera, eadem virtute polleat, ſuper animum hominis, quam Alchymiſtæ *Lapidi* ſuo tribuere ſolent, ſuper corpus humanum: hoc eſt, quod contraria operetur, ſed ſemper in beneficium naturæ. Attamen abſque auxilio notionum Chymicarum, extat hujus rei exemplum inſigne, in curſu naturæ ordinario. Nam in rebus naturalibus Unio alit & confortat actiones quasq; naturales: impreſſiones omnes violentas hebetat & retundit; idemq; prorſus fit in animis.

Secundus *Amicitiæ fructus*, ſalubris eſt *intellectui*, ſicuti primus *Affectibus*. *Amicitia* enim ſerenitatẽ inducit in *Affectibus*, à tempeſtatibus & procellis. Verum in *Intellectu* etiam noctem abigit, & lumen infundit, confuſione cogitationum diſſipata. Neq; hoc intelligendum eſt tantum de Conſilio fideli, quod ab *Amicis* dari ſolet; Sed antequam de illo dicamus, certum eſt; Quicunq; animum cogitationibus multis gravatum habet, ingenium ejus & intellectum clareſcere veluti in diem, communicatione conſiliorũ, & diſcurſu cum alio. Etenim cogitationes ſuas facilius agitat, & in omnes partes verſat; eaſdẽ ordinatius diſponit; illas tanquam in faciem intuetur, poſtquam converſæ fuerint in verba; deniq; ſe ipſo prudentior evadit: Idque aſſequitur horulæ magis unius ſermone, quam diei integræ meditationibus. Recte dictum eſt à *Themiſtocle* ad *Regem Perſarum*: *Sermones tapetibus ſimiles eſſe, cum explicentur, per quod imagines diſtinctæ conſpiciuntur: ubi cogitationes, inſtar ſarcinarum quarundam, complicantur & involvuntur.* Neq; etiam reſtringitur ſecundus iſte *fructus Amicitiæ* (qui conſiſtit in obſtructionibus *Intellectus* aperiendis) ad eos ſolum *Amicos*, qui conſilio pollent (hi procuIdubio optimi ſunt;) ſed & hoc ſepoſito, diſcit profecto quiſpiã à ſe ipſo; & proprias cogitationes in luminis oras educit; ingeniumq; ſuum tanquam cotem verſus acuit, quæ ipſa non ſecat. Ut Verbo dicamus: præſtat *Statuæ* cuidam, vel *Imagini* ſe impertire, quam cogitationes ſuas ſilentio ſuffocare.

Adde jam (ut fiat ſermo, de hoc ſecundo *Amicitiæ fructu*, magis perfectus) illud modo dictum; quod promptius occurrit, & in vulgarem obſervationem cadit; *Fidele* intelligo ab *Amico Conſilium*. Bene aſſerit *Heraclitus*, in uno Ænigmatum ſuorũ; *Lumen ſiccum optimum*: Atqui certiſſimum eſt: lumen quod ab alio proficiſcitur, per modum conſilii, illo ſiccius eſſe & purius, quod à proprio emanat judicio, & intellectu: ſiquidem quod affectibus ſemper maceratur & tingitur. Adeo ut non minus interſit, inter *Conſilium Amici* & *conſilium* cujuslibet *proprium*, quam inter *conſilia Amici* & *Adulatoris*. Neq; enim *Adulator* magis infeſtus, quam *quilibet ſibi*: neq; rurſus remedium præſtantius, contra *adulationem ſui ipſius*, reperitur, quam *libertas Amici*. *Conſilium* duorum generum eſt: Alterum de *Moribus*: alterum de *Negotiis*. Quantum ad prius: Optimum ad animi ſanitatem tuendam, medicamentũ, eſt *Admonitio Amici* fidelis. Se ipſum ad rationes ſtricte reddendas compellere, medicina eſt interdum nimis penetrans, & corroſiva. Lectio librorum moraliũ, res eſt paulo hebetior. Obſervatio propriorũ defectuum in *aliis*, tanquã in *ſpeculo*, aliquando, ut fit etiam in *ſpeculis*, minus reſpõdet. Verũ (ut diximus) optima medicina, (optima ad recipiendum, optima ad operandum,) eſt *Admonitio Amici*. Mirum profecto eſt videre, quot errores enormes, & plane abſurdos, committant aliqui, (præſertim ex grandioribus,) quia non adſit iis *Amicus*, qui monere poſſit: in damnum haud parvũ, & exiſtimationis, & fortunæ ſuæ. Sunt enim, (ut ait *Apoſtolus Iacobus*,) *tanquam homines, qui intuentur in ſpeculũ, & ſtatim obliviſcuntur imaginis ſuæ.* Quantum ad Negotia: Vetus eſt, *Melius videre oculos, quam oculum*: licet nonnulli hoc cavillentur. Etiam recte dicitur: *Spectatorem ſæpe plus videre, quam luſorem*: Quin & certius diſploditur ſclopetum majus, palo innixum,

innixum, quam ſuper brachium: Etſi quidam tam altum ſapiant, ut putent, in ſeſe eſſe omnia. *Verum,* quicquid dici poſſit in contrarium, certum eſt, Conſilium negotia dirigere, & ſtabilire. Quod ſi quis ſecum cogitet, conſilium ſe quidē capturū, ſed per partes, in aliis hunc, in aliis illum, conſulendo, bene habet: (hoc eſt, melius illi fuerit, quam conſilio omnino non uti;) verum in duo pericula impingit: Unū, quod vix fidele conſilium reperturus ſit: raro enim, niſi à fideli, & intimo *Amico*, conſilium datur, quod non ad dantis fines inflexum & detortū ſit: Alterum, quod conſilia illa, à diverſis manantia, (licet cum fide, & bona intentione præſtita,) damnoſa ſæpenumero erunt & nociva; ac partim ex incomodis, partim ex remediis, commixta: veluti, ſi Medicū advoces, qui in curatione morbi illius peritus habetur, ſed corporis tui conſtitutionis penitus ignatus; Quare poterit, fortaſſe, valetudinē ad tempus, promovere, ſed cum periculo, ne, in ſuma, ſanitati præjudicet: atq; hoc pacto morbum extinguet, & nō ita multo poſt hominē. Verum *Amicus*, cui ſtatus *Amici* ſui perfecte cognitus eſt, cavebit, ne in præſens juvando, in malum futurum impingat. Itaque conſiliis iſtis diſperſis, (ut jam dictum) nolim acquieſcat: Diſtrahent enim potius, & ſeducent, quam dirigent & ſtabilient.

Poſt nobiles hoſce duos *Amicitiæ fructus*, (*Pacem* dico in *Affectibus*, & *Fulcimentum Judicij*,) ſequitur ultimus; qui ſimilis eſt *Malo Granato*; plenus granis compluribus: Intelligo autem Auxilium & Participationem, in actionibus & occaſionbus vitę. Hic autem, expeditiſſima via repræſentandi ad vivum, uſum multiplicem *Amicitiæ*, fuerit, circumſpiciendo & videndo, quam multa ſint, quæ per ſe quiſpiam exſequi commode non poterit: Atq; inde apparebit, non per Hyperbolen, ſed ſobrie dictum eſſe ab Antiquis: *Amicum eſſe alterum ſe*: Quandoquidem, ſi quis vere rem reputet, *Amici* officia proprias cujusque vires ſuperent. Homines mortales ſunt: quin & in medio operum aliquorum, quæ maxime affectant, ſæpe moriuntur: veluti in collocatione filii in matrimonium: conſummatione conatuum & deſideriorum ſuorum: & ſimilibus. Jam ſi quis *Amicum* habeat fidelem, ſecuritatem præſtat de iisdem rebus, *Amici* cura & opera, poſt mortem perficiendis: adeo ut fatum immaturum vix obſit: atq; habeat quis, (ut loquamur more Tribulum aut Firmatiorum,) in deſideriis ſuis, terminum, non unius, ſed duarum vitarum. Homo corpore circumſcribitur, & corpus loco: Verum ubi *Amicitia* præſto eſt, vitæ munia omnia conceſſa ſunt, & ſibi & deputato ſuo. Quot numero res ſunt, quas per ſe quiſpiā, cum dignitate aut decoro, peragere non poſſit? Merita ſua non poteſt cum verecundia recenſere; multo minus extollere: Non ſuſtinet quis, ut ſe ſubmittat ad ſupplicandū, aut etiā emendicandum: Infinita ſunt talia. Verum hæc, & hujuſmodi, in *Amici* ore, ſat decora ſunt; ad quæ erubeſcimus in perſona propria. Rurſus, perſona cujuſq;, multa habet conjuncta, quæ exuere non poteſt: Filium alloqui quis non poterit, niſi ut Pater; Uxorē, niſi ut Maritus; Inimicum, niſi ſalva dignitate; ubi *Amico* conceditur loqui, prout res poſtulat: neq; ad reſpectus perſonæ alligatur. Verum hęc enumerare infinitū fuerit. Ipſe regulā dedi: Ubi quis propriā perſonā, in Fabula, ſuſtinere non poterit, *Amicus* ſi deſit, ſatius eſt ei Scenā derelinquere.

XXVIII.
DE SUMPTIBUS.

OPes deſtinantur *Sumptibus*: *Sumptus* autem honori, & actionibus honeſtis. *Sumptus* itaq; largiores, occaſionis & rei dignitate commenſurandi ſunt. Etenim *ſpontanea paupertas* debetur quandoq; *Patriæ*, non ſolum *regno cœlorum*: *Sumptus* autem conſueti cujusq; cenſu definiendi ſunt: eoque tenore temperandi, ut intra reditus ſint: nec ſervorum fraudi aut incuriæ obnoxii: atq; inſuper in eum modum diſpoſiti & ordinati, ut rationes impenſarum exhibitæ, æſtimatione ſint minores. Certe, qui diminutionem fortunarum ſuarum pati nolit, neceſſe habet impenſas ſuas ordinarias ita inſtituere, ut dimidia tantum pars redituum inſumatur, altera reponatur: qui vero rem augere cupit, tertiam partem ſolam *impenſis* aſſignet. Haud ſordidum eſt ſummis etiam viris, ſi rationes ſuas diligenter inſpiciant. Hoc omittunt complures, non tam ſocordia, quam averſatione quadam, ne ſe contriſtent, ſi res nimio plus acciſas deprehenderint. Vulnera autem, niſi explorentur, ſanari nequeunt. Qui *Oeconomica* ſua commode tractare non poſſunt, iis relinquitur, ut quos adhibent miniſtros, & caute eligant, & ſubinde mutent: Novi enim minꝰ audent, minuſq; aſtuti ſunt. Cui raro rationes ſuas inſpicere datur, eum quæ computationi ſubjacent, in certos reditus, atq; etiam *ſumptus*, vertere convenit. Qui impēdioſior eſt in uno *ſumptus* genere, eum ſobrie parcum & frugi oportet eſſe in alio: exempli gr. Si victu abundantior, veſtium elegantia ſit moderatior; ſi in Aula ſua copioſior, in Equili contractior ſit; & ſic de ſimilibus. Qui enim in ſingulis impenſarum generibus eſt profuſior, decoctionem fortunarum ægre vitabit. In perplexa & obærata re familiari liberanda, perinde ſibi quis obeſſe pôterit nimia feſtinatione, ac dilatione nimia: præproperę enim venditiones, jacturā ex uſuris ſępe exæquant. Porro autē, qui ſimul & ſemel ſortem aſſerit, de relapſu periclitatur: cū enim prętervectum tantas anguſtias ſe ſentiat, ad ingenium redibit: Qui autē ſe per gradus extricaverit, habitum frugalitatis inducit; eademq; opera tam animo, quam fortunis, medetur. Sane qui res collapſas reſtituere in votis habet, vel minima quæq; non ſpernat: Atq; plerunq; minus ſordidū eſt, *ſumptus* quamvis minutos pręcidere, quam minutis *lucris* ſe ſubmittere. Caute admodum inchoandi ſunt *ſumptus*, qui ſemel inchoati permanſuri ſint. Sed in *ſumptibus*, qui non facile redeunt, ſplendidiorem & magnificentiorem eſſe licebit.

XXIX.
DE FROFERENDIS FINIBUS IMPERII.

DIctum *Themiſtoclis*, ſibi ipſi applicatū, incivile certe fuit, & inflatum; ſin de aliis, atq; in genere, prolatum fuiſſet, prudentum ſane Obſervationem, & pergravem Cenſuram complecti videretur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulſaret, reſpondit, *Fidibus ſe neſcire: cæterum poſſe oppidum parvum in magnam civitatem evehere.* Iſta certe verba, ad ſenſum Politicum tranſlata, Facultates duas, multum inter ſe diſcrepantes, in iis qui rerum gubernacula tractant, optime deſcribunt, & diſtinguunt. Etenim, ſi *Regum* Conſiliarios, Senatores, aliosque ad negotia publica admotos, qui uſquam fuerunt, attente intueamur, reperientur profecto (licet rariſſime) nonnulli, qui *Regnum* aut

Civitatem

Civitatem è parvis ampla efficere poſſint, *Fidicines* tamen ſint valde imperiti; Econtra autem, alij quamplurimi, in cythara, aut lyra, (hoc eſt, Aulicis tricis,) miri artifices, qui, tantum abeſt, ut Rempub. amplificare poſſint, ut potius à natura comparati videantur ad ſtatum Reip. beatum & florentem labefactandum, & evertendum. Sane artes illæ degeneres, & præſtigiæ, quibus ſæpenumero *Conſiliarij*, atque rerum potentes, & gratiam apud *Principes* ſuos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *Peritiæ* cujuſdam *Fidicularia*; utpote, cum ſint res, magis gratæ in præſens, & artificibus ipſis ornamento, quã ad Rerumpub. quarum ſunt miniſtri, opes & amplitudinem, utiles, aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alij Conſiliarij, atque Reipub. Gubernatores, minime ſpernendi, qui ſint negotiis pares, poſſintq; res commode adminiſtrare, eaſque à manifeſtis præcipitiis & incommodis conſervare; à virtute tamen illa *Rerumpub. erectrice* & *amplificatrice* longo intervallo abſunt.

Verum qualeſcunque demum fuerint Operarij, conjiciamus oculos in opus ipſum; Qualis nimirum cenſeri debeat vera *Regnorum* & *Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *Artibus* obtineri poſſit: Dignum profecto argumentum, quod *Principes* perpetuo in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires ſuas in majus æſtimantes, inceptis ſe vanis & nimis arduis implicent; nec rurſus eaſdem plus æquo deſpicientes, ad conſilia puſillanima & meticuloſa ſe demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad *Molem* & *Territorium*, menſuræ ſubjicitur, quoad *Reditus*, calculis: *Numerus Civium*, & *Capita*, cenſu; *Vrbium* & *Oppidorum* amplitudo, tabulis excipi poſſunt. Attamen non reperitur Inter Civilia res errori magis obnoxia, quam verũ & intrinſecum excipere valorem, circa vires & Copias *Imperij* alicujus. Aſſimilatur *Regnum Cœlorum* non glandi, aut nuci alicui grandiori, ſed *grano Synapis*, quod inter grana eſt minimum; quod tamen habeat, interim, intra ſe, proprietatem quandam, & ſpiritum innatum, quo ſe & citius attollat, & latius diffundat: eodem modo invenire eſt *Regna* & *Status*, ambitu quidem & regionum tractu valde ampla; quæ tamen ad *Fines* ulterius *proferendos*, aut latius imperandum, ſunt minus apta; alia contra, dimenſione ſatis exigua, quæ tamen baſes, in quibus maximæ *Monarchiæ* inædificentur, eſſe poſſint.

Vrbes munitæ, plena Armamentaria, Equorum propagines generoſæ, Currus armati, Elephanti, Machinæ atque Tormenta bellica omnigena, & ſimilia; ſunt certe iſta univerſa nihil aliud, quam *Ovis induta pelle Leonina*; niſi *Gens* ipſa, ſtirpe ſua, & ingenio, ſit fortis, & militaris. Imo, nec numerus ipſe Copiarum multum juvat, ubi milites imbelles ſunt, & ignavi. Recte enim *Virgilius*: *Lupus numerum pecorum non curat.* Exercitus *Perſarum*, in campis *Arbelæ*, oculis *Macedonum*, tanquam vaſtum *hominum* pelagus, ſubjiciebatur, adeo ut Duces *Alexandri*, nonnihil ipſo ſpectaculo perculſi, *Regem* interpellarent; atque ut noctu prælium committeret, ei auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit) *ſufſurari victoriam.* Ea autem etiam opinione fuit facilior. *Tigranes Armenius*, caſtra metatus in quodam colle, cum exercitu quadringentorum millium, cum ſpectaret aciem *Romanorum*, quæ quatuordecim millia non exceſſit, contra ſe tendentem, in ſcommate illo ſuo ſibi complacuit: *Ecce* (inquit) *hominem, pro legatione, nimio plus quam oportet; pro pugna, longe minus.* Eoſdem tamen, priuſquam occubuiſſet Sol, ſatis multos, ad illum infinita ſtrage profligandum, expertus eſt. Innumera ſunt exempla, quam ſit multitudinis cum fortitudine congreſſus impar. Primo igitur, pro re certiſſima & exploratiſſima decernatur, & ſtatuatur; Quod caput omnium, quæ ad *Magnitudinem Regni* aut Status ſpectent, ſit, ut populus ipſe ſit ſtirpe & ingenio bellicoſus. Atque illud magis tritum, quam verum; quod *Nervi belli ſint pecunia*, ſi deſint nervi lacertorum in Gente molli & effœminata. Recte enim *Crœſo* oſtentãti aurum reſpondit *Solon*: *At ſi quis (ô Rex) venerit, qui melius quam tu ferrum geſtet, illi profecto totum hoc cedit aurum.* Quare, quicunque is tandem ſit *Princeps* aut Status; cujus ſubditi nativi & indigenæ, non ſint animoſi & militares, potentiam ſuam admodum ſobrie æſtimet: Atque è contra, *Principes*, qui dominantur in Gentes animoſas & Martias, norint illi ſatis vires ſuas, ſi ſibi alias non deſint. Quod attinet ad Copias mercenarias, (quod ſolet adhiberi remedium, cum Copiæ nativæ deſint,) plena ſunt omnia Exemplis; quibus liquido patet, quod quicunque ſtatus illis innitetur, poterit fortaſſe pennas, ad tempus breve, nido majores extendere, ſed defluent illæ paulo poſt.

Benedictio Iudæ, & Iſaſcharis, in unum nunquam convenient; nimirum, ut eadem Tribus aut Gens, ſit ſimul, & *Leonis catulus*, & *Aſinus procumbens inter ſarcinas.* Neque unquam fiet, ut Populus *Tributis* oppreſſus, fortis exiſtat, & bellicoſus. Verum eſt, collationes publico conſenſu factas, minus animos ſubditorum dejicere, & deprimere, quam quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquido videre eſt in *Tributis Germaniæ inferioris, quas Exciſas* vocant; atque, aliqua ex parte, in iis, quæ *Subſidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum eſt, ſermonem jam inſtitui, de animis hominum, non de opibus. *Tributa* autem huc ex conſenſu conferuntur; & quæ ex imperio imponuntur, etſi eædem res ſint, quoad opes exhauriendas, varie tamen omnino animos ſubditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *Populum Tributis gravatum*, idoneum ad imperandum non eſſe.

Aſpirantibus ad Magnitudinem *Regnis & Statibus*, prorſus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricij*, atque (quos vocamus) *Generoſi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eo rem deducit, ut *Plebs Regni* ſit humilis & abjecta, & nihil aliud fere quam *Nobilium* mancipia & operarij. Simile quiddam fieri videmus in ſilvis cæduis; in quibus, ſi major, quam par eſt, caudicum ſive arborum majorum relinquatur numerus, non renaſcetur ſilva ſincera & pura; ſed major pars in vepres & dumos degenerabit: Eodem modo, in *Nationibus*, ubi numeroſior juſto eſt *Nobilitas*, erit *Plebs* vilis & ignava:

tque eo demum res redibit, ut nec centeſimum quodque caput ſit ad galeam portandum idoneum: præſertim ſi peditatum ſpectes; qui Exercitus plerumq; eſt robur præcipuum; Vnde ſuccedet magna populatio, vires exiguæ. Nuſquam gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatum eſt, quam exemplis *Angliæ*, & *Galliæ*: Quarum *Anglia*, quamvis territorio, & numero incolarum longe inferior, potiores tamen partes fere ſemper in bellis obtinuit; hanc ipſam ob cauſſam, quod apud *Anglos*, coloni, & inferioris ordinis homines, militiæ habiles ſint, ruſtici *Galliæ* non item. Qua in re, mirabili quadam & profunda prudentia, excogitatum eſt ab *Henrico Septimo Angliæ Rege*, (id quod in *Vita* ejus *Hiſtoria* fuſius tractavimus,) ut prædia minora atque domus Agricolationis inſtituerentur, quæ habeant certum, eumque mediocrem agri modum annexum, qui diſtrahi non poſſit; Eo fine, ut ad victum liberaliorem ſufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut ſaltem uſufructuarij, non conductitij, aut mercenarij. Nam ita demum Characterem illum, quo Antiquam *Italiam* inſignivit *Virgilius* merebitur regio aliqua:

-- *Terra potens armis, atque ubere glebæ.*

Neq; prætereunda eſt illa pars *Populi*, (quæ *Angliæ* fere eſt peculiaris, nec alibi, quod ſcio, in uſu, niſi forte apud *Polonos*,) *Famuli* ſcilicet *Nobilium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipſis minime cedunt. Quare certiſſimum eſt, quod magnificentia, & ſplendor ille Hoſpitalis, atque Famulitia, & veluti Satellitia ampla, quæ in more ſunt apud *Nobiles*, & *Generoſos*, in *Anglia*, ad potentiam militarem apprime conducant; ubi contra, *Nobilium* obſcura, & magis privata, & in ſe reducta vitæ ratio, Copias militares minuit.

Danda eſt omnino opera, ut *Arbor* iſta *Monarchiæ*, qualis fuit *Nebuchadnezaris*, *truncum* habeat ſatis amplum, & robuſtum, ad ramos ſuos & frondes ſuſtentandas; hoc eſt, ut numeris *indigenarum*, ad ſubditos extraneos cohibendos, ſatis ſuperque ſufficiat. Illi igitur Status, ad *Imperij Magnitudinem* bene comparati ſunt, qui *Ius Civitatis* facile & libenter largiuntur. Vana ſiquidem fuerit opinio, poſſe manipulum hominum, utcunque animis & conſilio excellant, regiones nimio plus amplas & ſpatioſas, *Imperij* jugo cohibere & frænare. Id ad tempus fortaſſe facere poſſint, ſed diuturnitatem hæc res non aſſequitur. *Spartani* parci fuerunt & difficiles in cooptandis novis Civibus. Vnde donec intra parvos limites dominati ſunt, res eorum firmæ fuerunt, & ſtabiles; at poſtquam limites ſuos cœpiſſent proferre & latius dominari, quam ut ſtirps *Spartanorum*, turbam exterorum, imperio commode coërcere poſſet, potentia eorum corruit. Nulla unquam Reſpublica ſinus ſuos, ad novos Cives recipiendos, tam profuſe laxavit, quam *Reſpublica Romana*. Itaque par erat, inſtituto tam prudenti, fortuna; cum in imperium toto orbe ampliſſimum ſuccreverint. Moris apud eos erat, *Ius Civitatis* prompte elargiri; idque in ſupremo gradu, hoc eſt, non ſolum *Ius Commercij*, *Ius Connubij*, *Ius Hæreditatis*; verumetiam *Ius ſuffragij*, & *Ius Petitionis* ſive *Honorum*: Hocque rurſus, non ſingulis tantum Perſonis, ſed totis familiis, imo Civitatibus: & nonnunquam integris Nationibus communicarunt. Huc adde conſuetudinem deducendi Colonias, quibus *Romanæ ſtirpes* in ſolum exterum tranſplantabãtur. Quæ duo Inſtituta ſi ſimul componas, dices profecto, non *Romanos* ſe diffudiſſe ſuper *univerſum Orbem*; ſed contra, *Orbem univerſum* ſe diffudiſſe ſuper, *Romanos*: Quæ ſecuriſſima *proferendi Imperij* eſt ratio. Subit mirari ſæpius *Imperium Hiſpanorum*, quod tam paucis indigenis tot Regna & Provincias amplexari & frænare poſſit. At certe, *Hiſpaniæ* ipſæ, pro Arboris ſtemmate ſatis grandi haberi debent: cum longe ampliorem contineant regionum tractũ, quam *Roma*, aut *Sparta*, ſub initiis ſuis, contigerat. Porro, quanquam *Ius Civitatis* ſatis parce ſoleant *Hiſpani* impertire, quod proximum tamen eſt, faciunt; Quippe, qui cujuſcunque Nationis homines, ad militiam ſuam ordinariam, promiſcue admittant. Quinetiam, ſummum belli Imperium, haud raro, ad Duces, natione non *Hiſpanos*, deferunt. Attamen, & illam ipſam videntur, non ita pridem, indigenarum paucitatem ſenſiſſe, eique ſuccurrere cupiviſſe; ut ex *Pragmatica Sanctione*, hoc Anno promulgata, cernere eſt.

Certiſſimum eſt, *Artes Mechanicas ſedentarias*, quæ non ſub dio, ſed ſub tecto exercentur; atque *Manufacturas delicatas*, quæ digitum potius quam brachium requirunt, ſua natura, militaribus animis eſſe contraria. In univerſum, Populi bellicoſi feriari gaudent, & pericula quam labores minus exhorrent. Atque in hoc ingenio ſuo, non ſunt admodum reprimendi, ſi, animos ipſorum in vigore conſervare, cordi nobis ſit. Magno itaque adjumento, *Spartæ*, *Athenis*, *Romæ*, aliiſque antiquis Rebuſpublicis fuit, quod habuerint non ingenuos, ſed ſervos plerunque, quorum laboribus iſtiuſmodi opificia expediebantur. Verum mancipiorum uſus, poſt *Legem Chriſtianam* receptam, maxima ex parte, abiit in deſuetudinem. Huic vero rei proximum eſt, ut artes iſtæ alienigenis tantum permittantur; qui propterea alliciendi, aut ſaltem facile recipiendi ſunt. *Nativorum* autem *Plebs* ex tribus generibus hominum conſtare debet; Nempe ex *Agricolis*, *Famulis ingenuis*, & *Artificibus*; quorum opera robur & lacertos viriles poſtulant: Cujuſmodi ſunt *Fabri Ferrarij*, *Lapidarij*, *Lignarij*, & ſimiles; non annumerando *Militiam deſcriptam*.

Ante omnia, ad *Imperij Magnitudinem confert*, ut Gens aliqua *Armorum ſtudium profiteatur*, tanquam decus ſuum, & inſtitutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhuc dicta ſunt, ad habilitates tantum erga arma ſpectant; Quorſum autem habilitas, ſi non rei ipſi incumbitur, ut producatur in actum? *Romulus* (ut narrant, aut fingunt,) poſtquam è vivis exceſſerat, illud *Civibus* ſuis legavit, ut ante omnia *rem militarem* colerent, unde in Caput Orbis terrarum Vrbs eorum inſurgeret. *Imperij Spartani* fabrica univerſa, (non nimis prudenter quidem, ſed diligenter tamen,) ad illum finem & ſcopum, compoſita eſt & conſtructa, ut Cives ſui Belligeratores eſſent. *Perſarũ*, &

Mace-

Macedonum,idem erat inſtitutum, ſed non tam conſtans aut diuturnum. *Britanni*, *Galli*, *Germani*, *Gothi*, *Saxones*, *Normanni*, & nonnulli alij, etiam ad tempus armis ſe præcipue dediderunt. *Turcæ* idem inſtitutum, Lege ſua paululum extimulati, hodie retinent, ſed magna cum militiæ ſuæ (ut nunc eſt) declinatione. In *Europa Chriſtiana*, Gens, quæ illud adhuc retinet & profitetur, ſoli ſunt *Hiſpani*. Verum res eſt tam liquida, & manifeſta, unumquemque in eo proficere maxime, in quo plurimum impendit ſtudij, ut verbis non indigeat. Satis ſit innuiſſe, deſperandum omnino alicui Nationi eſſe, quæ non ex profeſſo arma & militiam colat, iiſque præcipue ſtudeat & incumbat, ſibi veluti ultro obventuram inſignem aliquam *Imperij Magnitudinem*: Contra autem, certiſſimum eſſe temporis Oraculum, Nationes illas, quæ in armorum profeſſione & ſtudiis diutius permanſerint, (id quod *Romani*, *Turcæque*, potiſſimum fecere,) miros in *Imperio amplificando* facere progreſſus. Quin & illæ, quæ bellica gloria, per unius tantummodo ſeculi ſpatium floruêre; inde tamen, unico illo ſeculo, eam *Imperij amplitudinem* aſſecutæ ſunt, quam longo poſt tempore, etiam remiſſa illa armorum diſciplina, retinuerunt.

Præcepto præcedenti affine eſt; Vt Status quis utatur ejuſmodi Legibus, & Conſuetudinibus, quæ juſtas illi cauſſas, aut ſaltem prætextus, arma capeſcendi, tanquam in promptu miniſtrent. Etenim, ea eſt inſita animis hominum Iuſtitiæ apprehenſio, ut bellum, (quod tot ſequuntur calamitates,) niſi gravem ob cauſſam, ſaltem ſpecioſam, inferre abſtineant. *Turcis* præſto eſt ſemper, & ad nutum, belli cauſa; Propagatio ſcilicet Legis & Sectæ ſuæ. *Romani*, quanquam pro magno decore *Imperatoribus* apud eos fuerit, ſi *fines Imperij* ipſorum *protuliſſent*, tamen ob hanc cauſſam, ut *fines proferrentur*, nunquam bella ſuſceperunt. Aſpiranti igitur ad *Imperium* Nationi illud in more ſit; Vt ſenſum habeat vividum & acrem injuriæ alicujus, vel Subditis ſuis limitaneis, vel Mercatoribus, vel publicis Miniſtris, illatæ; neque à prima provocatione diutius torpeat, aut tardet. Item, prompta ſit, & alacris, ad auxilia mittenda *Sociis ſuis*, & *Fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud *Romanos*: adeo ut, ſi forte in *Populum fœderatum*, cui etiam cum aliis fœdus defenſivum intercederet, hoſtilis impreſſio facta eſſet, atque ille à plurimis ſuppetias peteret, *Romani* omnium primi ſemper adeſſent, beneficij decus nemini præripiendum relinquentes. Quod vero attinet ad bella, antiquis temporibus, propter *Statuum conformitatem* quandam, aut *Correſpondentiam tacitam*, geſta, non video in quo jure illa fundata ſint. Talia fuerunt bella, quæ à *Romanis* ſuſcepta erant, ad *Græciam* in libertatem vindicandam; Talia à *Lacedæmoniis* & *Athenienſibus*, ad conſtituendas aut evertendas *Democratias*, & *Olichargias*; Talia quandoque illata ſunt, à Rebuſpublicis aut Principibus, ſub prætextu, ſubditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præſentem ſufficiat, ut illud decernatur: Non eſſe expectandam, Statui alicui, *Imperij Amplitudinem*, niſi ad quamvis occaſionem juſtam ſe armandi protinus expergiſcatur.

Nullum omnino corpus, ſive ſit illud naturale, ſive Politicum, abſque *exercitatione*, ſanitatem ſuam tueri queat. *Regno* autem aut Reipublicæ *juſtum* atque *honorificum bellum* loco *ſalubris exercitationis* eſt. Bellum Civile profecto inſtar caloris febrilis eſt; At bellum externum inſtar caloris ex motu; qui valetudini imprimis conducit. Ex pace enim deſide atque torpente, & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed utcunque res ſe habeat, quatenus ad alicujus Status *felicitatem*, *Magnitudinis* proculdubio intereſt, ut quaſi ſemper in armis ſit. Atque exercitus veteranus perpetuo tanquam ſub vexillis habitus, etſi res ſit magni proculdubio ſumptus & impenſæ; attamen ejuſmodi eſt, ut Statui alicui, quaſi arbitrium rerum inter vicinos, aut ſaltem plurimum exiſtimationis ad omnia, conferat. Id quod inſigniter cernere in *Hiſpanis*, qui jam per annos centum & viginti, Exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non ſemper ad eaſdem, aluerunt.

Maris dominium, Monarchiæ quædam Epitome eſt. *Cicero* de *Pompeij* contra *Cæſarem* apparatu, ſcribens ad *Atticum*: *Conſilium* (inquit) *Pompeij, plane Themiſtocleum eſt: Putat enim, qui mari potitur, eum rerum potiri.* Atque *Cæſarem Pompejus* proculdubio delaſſaſſet, & attriviſſet, niſi inani fiducia inflatus, ab illo incepto deſtitiſſet. *Prælia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. Pugna ad *Actium*, Orbis Imperium determinavit. Pugna ad *Inſulas Curſolares*, *Circulum in naribus Turcæ poſuit*. Multoties certe evenit, ut *victoriæ navales*, finem ſummæ belli attulerint: ſed hoc factum eſt, cum aleæ hujuſmodi præliorum, totius belli fortuna commiſſa eſt. Illud minime dubium, quod qui *Maris* potitur dominio, in magna libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello ſumere poteſt: Vbi contra, qui terreſtribus Copiis eſt ſuperior, nihilominus plurimis anguſtiis conflictatur. At hodie, atque apud nos *Europæos*, ſi unquam, aut uſpiam, potentia *Navalis*, (quæ quidem huic regno *Britanniæ* in dotem ceſſit,) ſummi, ad rerũ faſtigia, momenti eſt: tum quia pleraque *Europæ Regna* Mediterranea ſimpliciter non ſunt, ſed maxima ex parte Mari cincta: tum etiam, quia utriuſque *Indiæ* theſauri & opes, imperio *Maris*, veluti acceſſorium quiddam, exiſtunt.

Bella moderna, veluti in tenebris geſta, cenſeri poſſunt, præ gloria & decore vario, quæ in homines militares, priſcis temporibus, à rebus bellicis, reſilire ſolebant. Habemus hodie, fortaſſe ad animos faciendos, *Ordines* quoſdam *honorificos militiæ*: Qui tamen iam facti ſunt armis & togæ communes: Etiam in *Scutis Gentilitiis Stemata* nonnulla habemus: Inſuper, *Hoſpitia*, quædam *publica*, militibus emeritis & mutilatis deſtinata, & hujuſmodi. Verũ, apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ ſunt, extructa Trophæa: Laudationes funebres: Monumenta magnifica occumbentium in bello: Coronæ Civicæ, Militares, ſingulis conceſſæ: Nomen ipſum *Imperatoris*, quod poſtea *Reges* maximi à belli Ducibus mutuati ſunt: Redeuntium Ducum, bellis proſpere confectis, celebres Triumphi; Donativa atque largitiones ingentes in milites, ſub Exercituum dimiſſionem: Hæc (inquam) tot & tanta

fuerunt, & tam inſigni ſplendore coruſcantia, ut pectoribus mortalium, etiam maxime conglaciatis, igniculos ſubdere, eaque ad bellum inflammare potuerint. Ante omnia vero, *Mos* ille *Triumphandi*, apud *Romanos* non res erat ex pompa, aut ſpectaculum quoddam inane, ſed inter prudentiſſima plane nobiliſſimaque inſtituta, numerandus: Vtpote, qui in ſe hæc tria haberet; Ducũ decus & gloriam; Ærarij ex ſpoliis locupletationem; & Donativa militum. Verum honor *Triumphi*, fortaſſe *Monarchiis* non competit, præterquam in perſonis *Regum* ipſorum, aut *Filiorum Regum*; Quod etiam, temporibus *Imperatorum, Romæ* obtinuit: qui honorem ipſum *Triumphi, Sibi* & *Filiis* ſuis, de bellis, quæ præſentes ipſi confecerant, tanquam peculiarem reſervarunt: *Veſtimenta* autem ſolummodo, & *inſignia Triumphalia*, aliis *Ducibus* indulſerunt.

Verum, ut Sermones hos claudamus, Nemo eſt, (ut teſtatur Sacra *Scriptura*,) *qui ſollicite cogitando, poteſt apponere ad ſtaturam ſuam cubitum unum*; in puſillo ſcilicet corporis humani modulo: cæterum in magna *Regnorum & Rerump.* fabrica *Imperium amplificare*, & *fines proferre*, *Reges* penes & dominantes eſt. Nam prudenter introducendo Leges, Inſtituta, & Conſuetudines, quales jam propoſuimus, & alias his ſimiles, poſteris, & ſeculis futuris, *Magnitudinis* ſementem fecerunt. Verum iſta Conſilia apud *Principes* raro tractantur, ſed res fortunæ plerunque committitur.

XXX.
DE REGIMINE VALETVDINIS.

IN *Regimine Valetudinis*, invenire eſt quandam prudentiam, ultra Regulas *Medicinæ*: Obſervatio cujuſque propria, eorum quæ nocent, eorum quæ juvant, optima eſt *Medicina* ad ſanitatem tuendam. Verum tutius eſt concludere, *Hoc ſenſi mihi nocuiſſe, ergo eo non utar*; quam iſto modo, *Hoc quod ſenſi, minime offendit, ergo eo uti licet.* Etenim vigor juventutis, exceſſus plurimos tegit, qui tamen in ſenectute tandem velut debita exigentur. Conſidera ætatem ingruentem, neque confide eadem perpetuo continuare: Non enim bellum indicendum *ſenectuti*. Cave à ſubita aliqua mutatione, in *Regiminis* parte quapiam principali; Quod ſi neceſſitas urgeat, cætera ad eam mutationem accommoda. Secretum enim eſt, & Naturale, & Politicum; *Tutius eſt, multa mutare, quam unum magnum.* Examini tamen ſubjicias conſuetudines tuas: Diætæ, Somni, Exercitationis, Veſtium, Manſionis, & ſimilium; Et, ſi quid nocumento eſſe judices, experire illud paulatim exuere: ita tamen, ut ſi ex mutatione nocumenti aliquid perceperis, ad conſueta redeas: Difficile enim diſtinguere inter ea, quæ toto genere ſunt ſalubria, & ea quæ corporis tui unici conſtitutioni conveniunt. Vacuo animo eſſe, & hilari, ad horas cibi, ſomni, & exercitationis, eſt ex optimis præceptis, ad prolongandam vitam. Quatenus ad *animi Paſſiones & Studia*: Devita invidiam; metus anxios: iram intus cohibitam: ſubtiles & nodoſas diſquiſitiones: gaudia, & exhilarationes immodicas: triſtitiam alte preſſam, & non communicatam. Amplectere ſpes: lætitiam potius quam gaudium: delectationum varietatem magis quã ſatietatem; admirationem, & propterea novitates; ſtudia quæ animum replent ſplendidis & illuſtribus objectis; veluti, Hiſtorias, Fabulas, Peragrationes, Naturæ. *Medicationem* ſi omnino fugias, valetudine utens bona, corpori ingratior accedet, cum neceſſitas ingruerit. Eidem ſi nimium aſſueſcas, detrahet de viribus & efficacia ejus quando morbus advenerit. Probo potius *Diætas* quaſdam, ad certa tempora, quam uſum medicamentorum frequentem; niſi jampridem tranſierit in conſuetudinem. *Diætæ* enim hujuſmodi alterant corpus magis, perturbant minus. Ne contemnas accidens aliquod in corpore tuo novum & inſuetum, ſed conſilium *Medicorum* circa illud adhibe. Dum ægrotas, valetudinem tuam cura maxime; dum vales, corpore tuo utere, nec ſis nimis delicatus: Qui enim, dum valet, corpori tolerantiam imperat; in morbis compluribus, qui ſcilicet non ſunt acuti, *Diæta* ſola, & corporis *Regimine* paulo exquiſitiore, curari poſſit abſque multa *Medicatione*. *Celſus* monitum illud ſuum nunquam parturiiſſet ut *Medicus*, niſi una fuiſſet vir prudens. In præceptis dat, tanquam Arcanum tuendæ valetudinis, & prolongandæ vitæ, ut quis contraria alternet, & ſubinde mutet: ſed cum inclinatione in extremum benignius. Nempe: Victu utere parciore, & pleniore: ſed pleniore ſæpius: Vigiliis, & ſomno largiori, inſueſcas, ſed ſomno magis: Quietem & motum ſive exercitium, repetas: ſed frequentius motum: & ſimilia. Ita enim Natura ſimul & fovebitur, & robur acquiret. Ex *Medicis* aliqui, erga ægrum, & ejus deſideria, tam ſunt indulgentes, ut morbi curam legitimam non urgeant: Alij contra, tam regulares & rigidi, in procedendo ſecundum Artem, circa curam morbi, ut ægri conditionem & naturam non ſatis reſpiciãt. *Medicum* elige temperaturæ mediæ: vel ſi hoc ad votum, in uno aliquo *Medico*, non ceſſerit, adhibe ex utroque genere unum: atque memor ſis advocare *Medicum* corporis tui gnarum non minus, quam in Arte ſua ſpectatum.

XXXI.
DE SVSPICIONE.

S*Vſpiciones* inter cogitationes, ſunt ut inter aves Veſpertiliones: Nunquam volitant, niſi luce crepera. Reprimendæ certe ſunt, aut ſaltem caute cuſtodiendæ: Mentem enim obnubilant: amicos alienant, & negotia interpellant: ita ut nec alacriter, nec conſtanter, peragi poſſint. *Reges* inclinant ad tyrannidem: Maritos ad zelotypiam: etiam Prudentes ad animi vacillationem, & melancholiam. Sunt autem *Suſpiciones*, defectus, non tam cordis quam cerebri: locum enim reperiunt etiam in fortiſſimis animis: Exemplo eſſe poterit *Henricus Septimus*, *Rex Angliæ*: quo non fuit alter ſuſpicacior, nec tamen animoſior. In ejuſmodi vero temperatura minus nocent: plerunque enim non admittuntur, niſi prius diſcutiantur, utrum probabiles ſint, an non. Verum in meticuloſis ingeniis nimio plus prævalent. Nihil certe æque facit hominem multa *ſuſpicari*, ac parum ſcire. Itaque rectiſſime adhibetur remedium, ad *Suſpiciones*, ut quis inquiſitionem urgeat, Fumo enim & tenebris aluntur *Suſpiciones*. *Quid ſibi tandem volunt homines? Exiſtimant ne, cunctos, quorum opera utuntur, & quibuſcum*

buſcum verſantur, Angelos eſſe, aut Sanctos? *Neſciuntne, illos ad ſuos proprios fines aſpirare: & unumquemque proximiorem eſſe ſibi, quam alteri?* Nullus itaque eſt modus moderādis *Suſpicionibus* aptior, quam remedia parare, ac ſi *Suſpiciones* eſſent veræ; iis vero fræna injicere; ac ſi eſſent falſæ. Eatenus enim *Suſpiciones* uſui eſſe poterunt, ut ita nos comparemus, quod quamvis verum foret, quod *ſuſpicamur*, nocere tamen non poſſit. *Suſpiciones*, quas ex ſe mens colligit, nil ſunt niſi inanes bombi. Quæ vero externo artificio aluntur, animiſque hominum inſtillantur ſuſurronū & famigeratorum ſermonibus, aculeos habent. Optima certe ratio, expediendi nos, ex impedita hac *Suſpicionum* ſylva, eſt libera quædam & aperta illarum declaratio, apud eos, quos ſuſpectos habemus: hinc enim fieri non poteſt, quin plus cognoſcamus, utrum veræ ſint, nec ne, quam antea. Hoc ſimul reddet eum, quem *ſuſpectum* habemus, cautum magis & circumſpectum, ne novam præbeat *Suſpicionis* anſam. Sed hoc fieri non oportet cum hominibus pravæ indolis & degeneris: hi enim, ubi ſemel ſe *ſuſpectos* ſentiant, fideles poſtmodum nunquam evadent. Diverbium habetur apud *Italos*: *Soſpetto licentia fede.* Quaſi *Suſpicio* fidei miſſionem daret: cum potius fidem accendere deberet, ut ſe ipſam liberaret.

XXXII.
DE DISCVRSV SERMONVM.

SVnt qui in *Sermonibus* affectant potius ingenij laudem, qua in quamcunque partem diſputare poſſint, quā judicij, in veritate enucleanda: ac ſi laudabile eſſet, invenire quid dici poſſit, nō quid taceri debeat. Sunt qui in promptu habent *Locos* aliquos *Communes*, & Themata, in quibus luxuriantur, cætera ſteriles & jejuni; Quod penuriæ genus plerumque tædio afficit, & quamprimum notam ſubierit, in ridiculum evadit. Pars *Sermonis* honoratior, hæc eſt: anſam *Sermonis* præbere; & rurſus eidem moderari, ac ad alia tranſire; nunc enim quis *Choream ducit.* Bonum ſane, in converſatione & colloquiis familiaribus ſubinde variare; & *Sermones* circa res præſentes cum diſputationibus; Narrationes cum argumentis; Quæſtiones cum poſitivis; Iocoſa cum ſeriis, immiſcere: Satietatem ſiquidem & faſtidium parit, in aliquo Subjecto diutius hærere. Quantum ad *Iocos*: Sunt quædam, quæ à *Ioco* veluti privilegio, eximi debent; Religio, negotia Reipublicæ, perſonæ ſublimes, Privatorū negotia majoris momenti; denique caſus omnis miſerabilis. Nonnullos tamen reperies, quibus ingenia ſua obdormiſcere videbuntur, niſi acutū aliquem & mordacem Sarcaſmum in quempiam contorſerint. Ille Habitus omnino coërcendus;

Parce Puer ſtimulis, & fortius utere loris.

In ſumma, Diſcrimen ſervandum, inter *falſa*, & *amara*. Certe, qui *Satyricam* amplectitur *venam*, ſicut aliis metum injicit ab ingenio ſuo, ita ab aliorum memoria metuere debet. Qui interrogat multum, & addiſcet multa, & placebit in multis; præſertim ſi quæſtiones ſuas ad captum & peritiam Reſpondentis adaptet: ſiquidem occaſionem ei præbebit ſcientiam ſuam oſtentandi; ipſe autem novis continuo ſcientiæ augmentis ditabitur. Moleſtæ autem ne ſint Quæſtiones: Id Examinatori convenit. Etiam qui *Sermonis* familiaris dignitatem tueri cupit, aliis vices loquendi relinquat: Qui &, ſi qui adſint, qui dominari in *Sermonibus*, & tempus univerſum occupare ſtudeant, illos arte quadam abrumpere ſciat, & alios ad loquendum inducere: Sicut Tibicines moderari ſolent ſaltantibus. Scientiam ſi quandoque diſſimules eorum, quæ ſcire exiſtimaris, putaberis alias ea ſcire, quæ neſcis. *Sermo* alicujus de ſe ipſo, rarus eſſe debet, & cum judicio. Novi quēdam, cui ſæpe in ore erat, per Ironiam: *Oportet hunc egregie ſapientem eſſe, ita multa de ſe ipſo loquitur.* Vix occurrit caſus aliquis, in quo ſe laudare quis decore poſſit, præter unum: Is eſt, ſi virtutem alterius laudet; Sed eam intelligo virtutem ad quam ipſe aſpirat. *Sermo* alios pungens & vellicans, parce utendus: Etenim *Sermones familiares* debent eſſe inſtar campi aperti, in quo ſpatiari licet: non viæ regiæ, quæ deducit domū. Noveram *Nobiles* duos, ad partem *Angliæ* Occidentalem: quorum alter Scommatibus nimio plus indulgebat, ſed hoſpitalis admodum erat: alter autem quærere ſolebat, à convivis illius prioris, *Dic ſodes, annon Scomma aliquod interceſſerat in quempiam jactum?* Cui Conviva forte: *Tale aliquid contigit.* At ille, utpote alterius æmulus, *Satis ſciebam, eum prandium bonum malis condimentis corrupturum.* *Sermo* cum diſcretione præſtat Eloquentiæ: Et apte loqui, & accommodate, ad perſonam cum qua colloquimur, efficacius eſt, quam ornamenta verborum aut Methodi, captare. *Continuata oratio* bona, abſque interlocutione bona, tarditatem mōſtrat: At replicatio, & interlocutio bona abſque facultate *Orationem* continuandi, penuriam, & ſcientiam minime fundatam, prodit: Quemadmodum in Animalibus videmus, quæ curſu minus valent, flexu maxime agilia eſſe: Vt fit inter Leporarium, & Leporem. Circumſtantiis nimio pluribus *Orationem* veſtire, antequam rem ipſam attingas, tædium parit: iiſdem penitus carere, abruptum quiddam eſt, & ingratum.

XXXIII.
DE PLANTATIONIBVS POPVLORVM.

COloniæ eminent inter Antiqua & Heroica Opera. Mundus, cum adhuc juvenis eſſet, plures progenuit liberos: nunc ſenex factus, pauciores. Etenim, non immerito *Colonias* novas, tanquam liberos Nationum antiquiorum duxerim. *Plantationem Populorum* proba in ſolo puro: intelligo, ubi Populus non deſtruitur, ut Populus inſeratur: Hoc enim cum fit, *Extirpatio* prorſus eſt, non *Plantatio. Plantatio* regionum non abſimilis eſt *Plantationi* ſylvarum: in quibus de Vtilitate capienda nihil cogitandum ante annum viceſimum: Verum fructus uber & locuples, in fine Operis, expectandus. Illud certe, quod præcipue *Colonias*, alias bene ſucceſſuras, evertit, fuit, ſordida illa & avida lucri captatio, ſub initiis *Coloniarum*. Verum eſt, Lucri ſegetem acceleratam non negligendam, modo cum bono *Coloniæ* conjuncta ſit, ſed non ultra. Indignum quiddam & infauſtum eſt, cum fæx Populi, exules, & damnati, in *Coloniæ* ſeminarium ſumuntur. Quin & *Coloniam* ipſam corrumpit & perdit. Hujuſmodi enim homines profligati inſtar erronum degent: nec operi accingent, ſed otio ſe dedent: quin & ſcelera

ſcelera perpetrabunt, fruges conſument, & *Coloniæ* faſtidio afficientur: At tum demum nuncios & literas in patriam mittent, in *Plantationis* præjudicium & dedecus. Populus, qui in *Coloniam* ſumatur, præcipue ſint Artifices generum ſequẽtium: Hortulani, Aratores, Foſſores, Fabri ferrarij, Fabri lignarij, Piſcatores, Aucupes, Chirurgi, Pharmacopolæ, Coci, Piſtores, Cerviſiarij, & hujuſmodi. In *Regione*, ubi *plantare* inſtituis, circũſpice primo, quod genus eſculentorum & poculentorum, terra ex ſeſe, ſine cultura, edat: Veluti Caſtaneas, Iuglandes, Nuces, Pinus, Olivas, Dactylos, Pruna, Ceraſa, Mel ſilveſtre, & ſimilia; Atque illis, ut par eſt, utere. Dein diſquire, quod genus Victualiorum, Solum proferre poſſit celeriter intra annum: Veluti Paſtinacas, Caricas, Braſſicas, Cepas, Raphanos, Melones, Pepones, Cucumeres, Atriplices de *Hieruſalem*, Maiz, & alia. Quantum ad Triticum, Siliquam, Hordeum, & Avenam, nimiam Grana hæc poſcunt culturam: Attamen à Fabis & Piſis etiam inchoare licet: tum quia minore opera indigent; tum quia non minus cibi loco, quam panis, inſerviunt. Etiam ab Oryza multiplex provenit ſeges, quæ & cibi quoque copiam facit. Ante omnia, magna copia tranſportanda, panis Biſcocti, Farinæ ex Avena, Pollinis, Farinæ omnigenæ, & ſimilium, ut ſub initiis præſto ſint, donec panis confici poſſit. Pecudes, & Aves, delige eas, quæ à morbis præcipue immunes ſunt, & præ cæteris prolificæ: Quales ſunt Porci, Capræ, Gallinæ, Gallinæ Indicæ, Anſeres, Columbæ domeſticæ, Cuniculi, & ſimiles. Præcipue autem Piſcationibus incumbendum, tum ad ſuſtentationem *Coloniæ*, tum ad lucrum exportationis. Commeatus in *Coloniis* adeo parca manu fere diſtribuendus, ac ſi in Oppidis obſeſſis eſſet; hoc eſt, pro rata. Maxima autem pars ſoli, quod in hortos aut ſegetes convertitur, horreis publicis aſſignetur, in quibus fruges reponantur, & menſura certa diſtribuantur: Ita tamen ut ſuperſint nonnullæ fundi portiones, in quibus induſtria ſingulorum ſe exerceat. Circũſpice inſuper, quas merces nativas *Regio* illa producat, ut exportatio earũ, in loca ubi maxime in pretio ſunt, ſumptus levet; Vt uſu venit in *Nicotiano* apud *Virginiam*; modo non ſit (ut jam dictum) in præjudicium intempeſtivum *Coloniæ* ipſius. Sylvæ in Regionibus deſertis, ut plurimum, abundant; Itaque ligna, ad ædificia, naves, aut ejuſmodi uſus apta, inter præcipuas merces numeranda. Si inveniatur vena ferri, & rivuli ad molendina ferraria idonei, ferrum è mercibus quæſtuoſis eſt, in *Regionibus* ſylvoſis. Salis nigri confectio per calorem ſolis, ſi Clima ferat, digna res eſt quæ tentetur. Etiam Sericum vegetabile, ſi adſit, merx eſt lucroſa. Pix cujuſcunque generis, ubi proveniunt pinus & abietes, ſemper præſto eſt. Quin & pharmaca, & ligna odorata, ſi reperiantur, haud parvum commodum præbent. Etiam cineres, quibus ad ſapam utuntur, non modicum utilitatis afferent; Similiter & alia, quæ perquiri poſſunt. Verum fodinis ne confidas nimium, præſertim à principio. Fodinæ enim fallaces ſunt, & ſumptuoſæ; & ſpe pulchra lactantes, *colonos* reddunt circa alia ſocordes. Regimen *coloniæ* committatur uni, cui tamen aſſideant Conſiliarii aliquot; atque muniantur auctoritate, ad exemplum Iuris militaris, ſed aliquantulum reſtricta. Ante omnia, hunc ſibi decerpant homines fructum, vivendo in eremo; ut Deum ſemper, ejuſque cultum, præ oculis habeant. Rurſus, *Colonia* à numeroſiore Concilio (intelligo in regione, matre *coloniæ*, reſidente) non pendeat; nec ob contributiones exiguas multitudini nimiæ ſubjiciatur; ſed ſit numerus eorũ, qui negotia *coloniæ* procurant & ordinant, moderatus: Sintque potius ex *Nobilibus*, & *Generoſis*, quam *Mercatoribus*; Hi enim lucro præſenti plus ſatis inhiant. Sit plane immunitas à vectigalibus & portoriis, donec *colonia* adoleverit: neque tãtum immunitas à ſolutionibus pecuniarum cõcedatur, ſed etiam libertas merces in quaſcunque velint partes exportandi; niſi gravis aliqua cauſa obfuerit. *Coloniam* Populo ne farcias aut ſuperoneres, alios poſt alios mittendo: ſed potius informationi diligenti intende, quot capita de tempore in tempus minuantur; eaque numero conveniente, pro rata, ſuppleas; ita tamen, ut *coloni* bene victitent, nec penuria affligantur. Magnum jampridem ſalubritati compluriũ *Coloniarum* detrimentum intulit, ædificatio juxta Mare & fluvios, in locis paludinoſis & aquoſis. Itaque, etſi ab hujuſmodi locis incipiendum, propter vecturæ & aliarum rerum commoditatem, paulatim tamen in ſuperiores *regionis* partes, & ab aquis remotiores, aſcendendum. Intereſt etiã ſanitatis *coloniæ*, ut ſalis ſat bona copia convehatur; quo cibi, quos veriſimile eſt putridos aliter ſæpe futuros, condiantur. Si *Coloniam* plantes, ubi Barbari ſedes ſuas habeant, neutiquam eos nugis tantum, & tricis, concilies; ſed juſtitia, & modis gratioſis, demerere; nihil tamen de præſidiis minuendo, quæ ad ſecuritatem pertinent: Neque etiam Benevolentiam eorum aucupare auxiliis contra hoſtes ſuos; ſed auxiliis defenſivis non incommodum erit ſubvenire. Intereſt etiam, aliquos ex indigenis, ſæpe in *regionem*, unde *colonia* migravit, mittere: ubi videant conditiones hominum ſuis multo præſtantiores: idque ſub reditu inter ſuos divulgent. Poſtquam *colonia* adoleverit, & robur acceperit, tempeſtivum erit mulieres ſummittere, ut *colonia* ex ſeſe propagetur, nec ſemper ab externis pendeat. Super omnia flagitioſiſſimum eſt, *coloniam* ſemel deductam, deſerere & deſtituere: præterquam enim quod dedecori eſt, nil aliud eſt, quam proditio mera, profuſioque ſanguinis, complurium hominum miſerorum.

XXXIV.
DE DIVITIIS.

DIvitias cognomine magis proprio vocare nequeam, ut eas appellem *impedimenta Virtutis*. Sicut enim ſe habent *impedimenta* ad *Exercitum*, ita *divitiæ* ad *Virtutem*. Neceſſariæ ſiquidem ſunt, ſed graves: Quinetiam cura illarum victoriam ſæpe diſturbat. *Divitiarum* magnarum nullus eſt uſus, præterquam in iis expendendis: Cætera in opinione verſantur. Idem dictat *Salomon*: *Vbi multæ ſunt opes, multi qui comedunt eas.* Et, *Quid prodeſt poſſeſſori, niſi quod cernat divitias oculis ſuis*? *Poſſeſſio divitiarum*, nulla voluptate dominum perfundit, quantum ad ſenſum. Eſt ſane cuſtodia ipſarum: eſt etiam poteſtas donativi aut diſtributionis: eſt & fama, &

& inflatio ab ipſis; Sed non datur ſoliditas ipſarum uſus, qui ad dominum pertingat. Annon vides ficta illa pretia, quibus gemmæ, & hujuſmodi rariora, æſtimantur; & quam inania opera ſuſcipiantur, ad oſtentationem meram, ut uſus aliquis *divitiarum* magnarum videri poſſit? Sed dicet quiſpiam, uſum earum vel in hoc maxime cerni poſſe; quod dominos ex periculis & calamitatibus redimant: Ut ait *Salomon*: *Subſtantia divitis urbs roboris ejus, & quaſi murus elevatus in imaginatione ſua.* Sed caute *Salomon*, quod *imaginatione*, non *reipſa*, tales ſunt. Plures enim, ſine controverſia, *divitiis* ſuis magnis vænierunt, quam redempti ſunt. *Divitias* magnas ne feceris: ſed quas parare poſſis juſte, impendere ſobrie, erogare hilariter, & libenter dimittere. Neque tamen contemptum ipſarum, inſtar *Monachi* alicujus, aut à ſeculo abſtracti, foveas, ſed de uſu diſtingue; Sicut *Cicero* optime de *Rabirio Poſthumo*: *In ſtudio rei amplificandæ apparebat, non avaritiæ prædam, ſed inſtrumentum bonitati quæri.* Auſculta etiam *Salomoni*, nec præproperæ opum accumulationi inhia; *Qui feſtinat ad divitias, non erit inſons.* Fingunt *Poetæ*, *Plutum*, (qui *divitias* ſonat) à *Iove* miſſum, claudicare, & tardigradum eſſe: à *Plutone* autem, currere, & pedibus celerem. Innuentes, *Divitias*, bonis artibus, & juſto labore, partas, tarde accedere; ſed per mortem aliorum advenientes (veluti ex hæreditatibus, teſtamentis, aut ſimilibus) præcipitanter ruere. Nec minus poterit Fabula ea de *Plutone* intelligi, ſi *Plutonem* pro *Diabolo* accipias. Cum enim opes à *Diabolo* fluunt, veluti per fraudes, oppreſſiones, injuſtitiam, & ſcelera, rapido curſu feruntur.

Viæ ad *diteſcendum* variæ, & pleræque earum fœdæ. *Parſimonia* inter optimas cenſeri poſſit, neque tamen ipſa omnino innocens eſt: Opera enim Liberalitatis, & Charitatis coarctat. *Soli Cultura*, quaſi ad *divitias* maxime genuina; utpote quæ benedictio *magnæ matris Telluris* ſit. Verum lenta eſt hæc via. Attamen ubi homines inſigniter opulenti, ſe ad *Agriculturam*, & lucra ruſtica, ſubmittunt, *divitias* in immenſum coacervant. Noveram ex *Proceribus Angliæ* quendã, cui maximi reditus proveniebant è re ruſtica, ſupra ſubditos cæteros quoſcunq; ætatis meæ. Dives erat armentis, ovibus, ſylvis, tam cæduis, quã grandioribus; lithanthracibus, frumento, plumbi & ferri fodinis: & compluribus aliis proventibus ruſticis: Adeo ut terra ei inſtar maris eſſet, merces perpetuo importans. Recte à quodam obſervatum: Se magno cum labore ad exiguas, & nullo fere ad magnas *divitias*, perveniſſe. Poſtquam enim res alicujus nummaria ſic increverit, ut nundinarum & mercatuum opportunitates præſtolari poſſit: atque eos contractus ſuperare, quibus ob ſummæ magnitudinem perpauci admodum homines apti ſunt: atque etiam in laboribus aliorum participare, qui minus pecunia abundant; fieri non poteſt, quin ſupra modum diteſcat. *Lucra* ex *Profeſſionibus*, honeſta certe ſunt: & duabus rebus promoventur maxime: Diligentia, & Fama bona propter probitatem in negotiando. At lucra ex contractibus majoribus plerunque naturæ magis ancipitis: Cum quis ſcilicet aliorũ neceſſitates & anguſtias obſideat: ſervos & miniſtros alienos in damnum dominorum corrũpat; emptores alios, qui in majora forte pretia conſenſiſſent, artificioſe & vafre ſummoveat; & hujuſmodi fraudes exerceat; quæ omnes merito damnandæ ſunt. Quantum vero ad *Emptiones*, animo, non retinendi, ſed rurſus divendendi, illæ ex utraque fere parte molunt; tam Venditorem, quam Emptorem prementes. *Societates* locupletant affatim; ſi cautus adhibeatur delectus eorum, quibuſcum *ſocietas* initur. *Fœnus* ex certiſſimis lucri generibus eſt, licet ex praviſſimis; utpote quod hominem panem ſuum comedere faciat *in ſudore vultus alieni*: atque in *Sabbatho* operari non ceſſat. Attamen certum licet ſit, non caret rimis ſuis ſecretis: Siquidem Notarii, & Inſtitores, ad commodum proprium, homines fortunarum dubiarum quandoque extollent. *Primum* eſſe in *inventione* aliqua *nova*, aut Privilegio, inundationem quandam opum interdum largitur: Sicut contigit primo *Sacchari Excoctori* in *Canariis*. Itaque ſi quis ſe peritum Dialecticũ præſtare poſſit, ut addat Inventioni Iudiciũ, magna haud dubie efficiet: præſertim ſi tempora ſint propitia. Qui lucra tantummodo certa captat, ægre ad magnas *divitias* aſſurget: Contra, qui totus in incertis eſt, vix fortunarum diſpendia vitabit. Bonum igitur fuerit incerta lucra certis munire, ut damnis ſubveniatur. *Monopolia*, & *Mercium Coemptiones* ad *revenditionem*, ubi Lege nulla prohibentur, ad *divitias* viam ſternunt facilem: præſertim ſi quis proſpicere poſſit, quæ merces in æſtimationem venturæ ſint, atque eo modo ſe illis abunde inſtruat. Opum acquiſitio, per *ſervitium Regum*, aut *Magnatum*, dignitatem quandam habet: tamen ſi aſſentationibus & ſervilibus artificiis, ſeſe ad omnes nutus flectendo, parentur, inter vias viliſſimas poterit numerari. Quantum ad *venationem Teſtamentorum, & Legatorum*, (quemadmodum *Tacitus Senecam* inſimulat, *Teſtamenta & Orbos tanquam indagine capi*,) adhuc pejor eſt hæc res, quanto cum hominibus conditionis humilioris rem habemus, quam in ſervitio.

Fidem illis nimiam ne adhibeas, qui præ ſe ferunt contemptum *divitiarum*: Etenim *opes* deſpiciunt, qui deſperant; neque invenies uſquam tenaciores, ubi incipient diteſcere. Ne ſis in minutis tenax, *Divitiæ* alas habent, & aliquando ex ſeſe avolant: aliquando emittendæ ſunt, ut ampliores congregent. Opes ſuas moribundi relinquunt, aut uſui publico, aut Liberis, Cognatis, & Amicis: In utroque genere, *Legationes* paulo moderatiores melius cedunt. *Divitiæ magnæ* hæredi relictæ, aves rapaces undique ad eas convolare invitant: niſi hæres fuerit ætate & judicio confirmatior. Similiter *Fundationes* glorioſæ & ſplẽdidæ, in uſus publicos, ſunt inſtar *Sacrificiorum ſine ſale*; & nihil aliud quam *dealbata Eleemoſynarum ſepulchra*: quæ ab intus cito corrumpentur & putrefient. Itaque dona tua, magnitudine ne metiaris, ſed commoditate: & ad debitam menſuram redigas: neque opera Charitatis in mortem uſque differas. Etenim, ſi quis recte rem æſtimet, qui id facit, ex alieno potius donat, quam è proprio.

XXXV.
DE AMBITIONE.

AMbitio Choleram refert: Quod genus humoris,activos, vehementes, alacres, & promptos reddit; niſi obſtructionem patiatur. Quod ſi obſtructione concludatur,adeo ut libere permeare non poſſit,fit aduſta, & inde maligna & venenoſa.Similiter *Ambitioſi*,ſi in ambitu & petitione ſua repulſas non patiantur, ſed ſemper ſint in progreſſu,polypragmones potius ſunt quam periculoſi:Sin in cupiditatibus frænentur, & ſubinde fruſtrentur, malevolentiam & invidiam in corde fovent, & iniquo prorſus oculo, tum res,tum homines intuentur;ac tum demum in ſinu lætantur cum res male cedant: Qui quidem animi affectus, cum ſervis *Regum*,aut Rerumpublicarũ peſſime congruit. Bonum itaque *Principibus* fuerit, (ſi *ambitioſis* utantur,)ita rem diſponere,ut perpetuo directi, nunquam retrogradi ſint. Quod quia ſine præjudicio fieri non poteſt,melius eſſet,ab hujuſmodi ingenij hominibus omnino abſtinere.Etenim,ſi ipſi cum ſervitio ſuo aſſurgant,operam dabunt ut ſervitium ſuum cum ipſis corruat. Verum,quia modo diximus,*Ambitioſos* non adhibendos, niſi urgente neceſſitate,operæ pretium fuerit jam dicere quibus in caſibus neceſſarius ſit eorum uſus.

Imperatores & *Duces* in bello boni, utcunque *ambitioſi* ſint,omnino recipiendi: Etenim utilitas ipſorum,ut præficiantur, cætera compenſat: Militem autem deligere,qui *ambitione* vacet,perinde eſt,ac ſi calcaribus eum ſpolies. Quin & alter uſus *Ambitioſorum eſt*,ut umbellæ loco *Principibus* ſint,contra invidiam & periculum: Nemo enim eas partes ſubibit, niſi ſit inſtar columbæ occœcatæ,quæ ideo in ſurſum volat, quia circumſpicere non poteſt. Eſt etiam alius uſus *Ambitioſorum* non parvus,ut prægrandibus alas amputent, & eorum potentiam labefactent; Quemadmodum *Macronem Tiberius* adhibuit, ad dejiciendum *Sejanum*.

Quandoquidem igitur,in caſibus memoratis, neceſſarij ſint,ſupereſt ut oſtendamus,qua ratione ſint frænandi & coërcendi, ut minus ab illis impendeat periculi.Pernicioſi minus ſunt, ſi natalibus ignobiles, quam ſi Nobiles; ſi ingenio paulo truciores & aſperiores,quam ſi gratioſi& populares;denique ſi nuper honoribus admoti, quam ſi veteratores facti ſint, & in honoribus ſuis muniti.Signum infirmi animi in *Principibus*, à pleriſque ducitur,ſi *gratioſos* & intimos ſibi adjungant;attamen, ſi verum dicendum eſt, non aliud reperitur remedium præſtantius contra potentiam nimiam *Procerum*,aut *Magiſtratuum*. Siquidem,quando juvandi & nocendi poteſtas penes *gratioſum* reſidet,vix fiet,ut aliquis ex *Proceribus* magnopere potentia turgeat. Alia ratio *Ambitioſos* coërcendi non mala eſt, ſi per alios æque *Ambitioſos*,& protervos,liberentur: Sed tum opus eſt Conſiliariis aliquibus moderatioribus,qui partes medias teneant,ne factiones omnia peſſundent:Etenim abſque illa ſaburra navis vacillabit nimis. Saltem allicere poterunt *Principes*,& animare aliquos humilioris conditionis,qui *Ambitioſorum* veluti flagella ſint.Quãtum ad ingenerandam illam in *Ambitioſis* opinionem,ut ſe ruinæ proximos putent, atque eo modo contineantur;Si meticuloſi fuerint, bene fortitan cedet;Sin animoſi & audaces,præcipitabit conatus & machinationes eorum; neque eſt ſine periculo.Quod ſi neceſſitas flagitet,ut revera rejiciantur, neque id ſimul, & ſubito,facere, tutum foret;optimum erit, favoribus & repulſis eos alternis excipere,unde attoniti & confuſi hæreant,neſcientes quid expectent, & veluti intra ſylvam ambulent.

Ex *Ambitionibus*,minus eſt nociva, cupiditas prævalendi in rebus majoribus, quam ſe immiſcendi rebus omnibus:Iſtud enim confuſionem conſiliorum parit,& negotia deſtruit. Etiam minus periculi incumbit ab *Ambitioſo* in negotiis acri, quam ab eo qui gratia & clientelis pollet. Qui inter ſtrenuos, & negotiis pares,eminere ſtudet, magnam profecto ſuſcipit provinciam: verum hoc Publico utile eſt: Qui vero illud machinatur,ut Viros cordatos deprimat, & ipſe ſolus inter Ciphras Numerus ſit, ſeculi alicujus lues eſt & calamitas. *Honor* tribus inſignitur cõmodis:*Poteſtate bene merendi*:*Aditu facili* ad *Viros Principes*:& *Fortunarum propriarum in melius* evectione.Qui optimam ex his tribus fovet intentionem,cum aſpirat,vir probus eſt: *Princeps* quoque,qui hujuſmodi in ſervis ſuis intentiones dignoſcere valeat& diſtinguere;*Princeps* eſt prudens.Verum in genere,præoptandi ſunt *Principibus* hujuſmodi ſervi,qui officio magis ducãtur, quam *Ambitione*: quique negotia amplectantur & ament,potius ex conſcientia bona,quam ex oſtentatione. Denique diſtinguant *Principes* cum judicio,inter ingenia,quæ ſeſe omnibus negotiis ingerunt,& animum promptum ſeu alacrem.

XXXVI.
DE NATVRA ET INDOLE NATVRALI IN HOMINIBUS.

NAtura occultatur ſæpenumero; interdum vincitur,raro extinguitur. Vis *Naturam* efficit magis impetuoſam cum recurrit: Doctrina & præcepta effectus naturales reddunt minus quidem importunos, ſed non tollunt; verum *Conſuetudo* ſola ea eſt,quæ *Naturam* plane immutat & ſubigit. Qui victoriam de natura ſua reportare cupit,ſibi nec nimis magna, nec parva nimis penſa conſtituat:Priora enim animum dejicient,propter fruſtrationes crebras; Poſteriora non multum attollent,etiamſi ſæpius prævaleat. Atque ſub initiis exerceat ſe adminiculis quibuſdam,ut Natatores recentes, veſicis aut juncis; deinde cum impedimentis,ut Saltatores ſolent, calceis gravioribus. Etenim perfectionem in re qualibet inducit,ſi exercitatio difficilior ſit,quam uſus. Vbi *Natura* admodum potens eſt, & proinde victoria difficilis,opus erit per gradus quoſdam procedere.Qui tales ſint:Primo, *Naturam* ſiſtere ad tempus aliquod,more illius, qui cum iraſceretur,Literas Alphabeti, priuſquam quicquam faceret,recitare ſolebat:Secundo, *Naturã* moderari, & ad minores portiones deducere; Vt ſi quis,abſtinentiam à vino exercens, à majoribus hauſtibus ad minores deveniat: Poſtremo autem,*Naturam* penitus ſub jugum mittere, & domare. Verum ſi quis eo Animi robore & conſtantia polleat,ut ſe ſubito eximere & vindicare poterit,hoc optimum fuerit:

Opti-

Optimus ille animi vindex, lædentia pectus
Vincula qui rupit, dedoluitque ſemel.

Neque antiqua Regula rejicienda: Vt *Naturam*, ad inſtar bacilli, in contrariam partem flectas: quo recta tandem deveniat. Verum intellige hoc, ubi extremum illud alterum, in vitium non ducat. Inſuper & hoc advertas, ne Habitum ſuperinducere contendas, nixu cõtinuo, ſed intermiſſo; Nam intermiſſio impetum redintegrat, & adauget; Et ſi quis, dum tironem agit, perpetuo ſe exerceat, eveniet, ut errores, nonminus quam facultatem, imbibat. Neque huic malo ſuccurritur, niſi per tempeſtivas intermiſſiones. Præterea, victoriæ in *Naturam* non nimium cito triumphum accinas; *Natura* enim, ad longum tempus ſepulta jacebit, & tamen occaſione data reviviſcet: Id quod contigit *Puellæ* apud *Æſopum*, ex *fele* in *mulierem* converſæ; Quæ civiliter admodum in menſa ſedebat, donec mus in conſpectu ejus forte curreret. Itaque occaſiones tales aut omnino evites, aut iiſdem frequentius inſueſcas, quo minus moveant. *Indoles* cujuſque *naturalis* optime deprehenditur in conſuetudine familiari; in hac enim nulla intervenit affectatio: in perturbationibus ſiquidem illæ Præcepta & Regulas penitus excutiunt: denique, in caſu aliquo novo & inſolito; quia tum à conſuetudine deſeritur. Felices dixerim, quorum *Indoles naturalis* cum vitæ ſuæ genere congruit: Alias verè dicere poſſint: *Multum incola fuit anima mea.* In ſtudiis quicquid à *natura* tua alienum repereris, ſtata tempora tibi præfigas ad ejuſdem Exercitationes & Meditationes; Sin autem cum Genio tuo convenerit, de ſtatis horis ne ſis ſollicitus; Cogitationes enim tuæ ſponte illuc convolabũt, prout negotia & ſtudia cætera permittent. *Natura* cujuſque, ex vi innata, aut bonas, aut malas herbas producit: Itaque ſedulo & tempeſtive illas irriget, has evellat.

XXXVII.
DE CONSVETVDINE ET EDVCATIONE.

Cogitationes hominum ſequuntur plerunque *inclinationes* ſuas; *Sermones* autem, *doctrinas*, & *opiniones*, quas imbiberunt; At *Facta* eorum ferme *antiquum obtinent*. Itaque, ut bene notat *Machiavellus*, (licet in exemplo ſcelerato,) minime fidendum eſt, aut naturæ violentiæ, aut verborum grandiloquentiæ, niſi corroborentur *Conſuetudine*. Inſtantia ejus hæc eſt: In facinore aliquo audaci & crudeli patrando, non acquieſcendum eſſe, aut in naturæ alicujus ferocia, aut in promiſſis conſtantibus, nedum juramentis, ſed committendum ſcelus eſſe viris ſanguinolentis, & jamdudum cædibus aſſuetis. Sed *Machiavello*, de *Fratre* quopiam *Clemente*, aut *Ravillaco*, aut *Iauregna*, aut *Baltazare Gerardo*, aut *Guidone* Faulxio, nihil innotuit. Verum tenet Regula ejus: Naturam, aut promiſſorum fidem & ferociam, viribus *Conſuetudinis* haud æquipollere. Solummodo ſuperſtitio, noſtris temporibus, eo provecta eſt, ut primæ claſſis Sicarii, Laniis obfirmatis minime cedant; atque decreta votiva, etiam in re ſanguinaria, *Conſuetudinis* vires exæquent. In aliis quibuſcunque; *Conſuetudinis* potentia clare eluceſcit: adeo ut miraculi inſtar ſit, audire, quot profeſſiones, proteſtationes, promiſſa, verba grandia, jactitent plurimi; & tamen, iſtis omnibus poſthabitis, pro more conſueto agere, ac ſi imagines eſſent, & machinæ plane inanimes, ſolis *Conſuetudinis* rotis impulſæ & actæ. Videre etiam licet *Conſuetudinis* tyrannidem in aliis multis. *Indi* (loquor de *Gymnoſophiſtis*, & veteribus, & modernis) ſe leniter ſuper pyram cõponunt, atque hoc modo ſe ipſos igne ſacrificant. Quin & fœminæ cum maritis in rogum immitti properant. *Pueri Spartani*, antiquis temporibus, flagris cædi ſuſtinebant, ſuper aram *Dianæ*, vix ejulatu aut gemitu ullo emiſſo. Memini, ſub initiis *Reginæ Elizabethæ*, *rebellem* quendam *Hibernum*, ſupplicationem *Deputato* obtuliſſe, ut torque lignea, non fune, ſuſpenderetur; quia illud magis in more rebellibus erat. Inveniuntur Monachi in *Ruſſia*, qui ad Pœnitentiam complendam, tota nocte hyemali, in vaſe aqua repleto non recuſabunt ſedere, donec glacie conſtringantur. Plurima denique exempla adduci potuerunt, plane ſtupendas *Conſuetudinis* vires, tam ſuper animum, quam ſuper corpus, prodentia. Quandoquidem igitur *Mos* veluti ſummus ſit humanæ vitæ moderator & magiſtratus, curæ ſit inprimis, ut *Mores* bonos aſciſcamus. Certe *Conſuetudo* validiſſima, cum à pueritia incipit: Hanc *Educationem* appellamus; Quæ nihil aliud eſt, quam à teneris annis inbibita *Conſuetudo*. Ita videre eſt, in Linguis ediſcendis Linguam ipſam magis commode ſe applicare omnibus expreſſionibus & ſonis; artus quoque magis agiles & flexiles ad omnes poſituras & motus eſſe in pueritia, aut adoleſcentia, quam poſtea. Veriſſimum enim eſt, opſimathes iſtos novam plicam non bene admittere: Niſi fuerit in nonnullis hominibus, quibus animi nondum fixi, ſed eoſdem apertos ad omnia præcepta conſervarunt; quo continuo emendationem reciperent; id quod rariſſimum eſt.

Verum ſi *Conſuetudinis* vires, cum ſimplex ſolummodo ſit, & ſejuncta, tantæ ſint; multo magis *Conſuetudo* copulata, & conjuncta, & in Collegiũ coacta, excellit: Iſthic enim exemplum docet, relevat ſocietas, æmulatio ſtimulat, gloria animos extollit: Ita ut in hujuſmodi locis, vires & influxus *Conſuetudinis* tanquam in exaltatione ſint. Certe multiplicatio, & (ut *Chymicorum* vocabulo utar,) *Projectio*, ſuper naturam humanam, conſiſtit in ſocietatibus bene inſtitutis, & diſciplina ſalubri informatis. Etenim Reſpublicæ recte adminiſtratæ, quin & leges bonæ alunt virtutem in herba, ſed ſemina ipſius non multum promovent. Verum infelicitatis Orbis hoc habet, ut media maximarum virium applicentur quandoque finibus minime expetendis.

XXXVIII.
DE FORTVNA.

Negari non poteſt, quin Accidentia & Caſus externi, ad hominum *fortunas* promovendas, vel deprimendas, plurimum poſſint. Gratia alicujus ex Magnatibus, opportunitas; aliorum obitus, occaſio virtuti cujuſque congrua. Veruntamen, *fortunam* ſuam fingere cuique præcipue, in manu propria eſt. *Faber quiſque fortunæ ſuæ*, inquit *Comicus*. Atq; inter externas cauſſas illa frequentiſſima; *Stultitiam unius*, *alterius* Fortunam pro-

promovere. Nemo enim ita ſubito evehitur, ac occaſione errorum alterius; Vt inquit Adagium: *Serpens, niſi ſerpentem comederit, non fit draco.*

Virtutes apertæ & conſpicuæ *laudes* pariunt; At inſunt virtutes quædam occultæ & latentes, quæ pariunt *Fortunam.* Nimirum, facultates nonnullæ ſe expediendi, quæ nomen non habent, *Hiſpanum* vocabulum, (*Deſemboltura*) eas quadam ex parte innuit: Scilicet, cum non inveniuntur in natura alicujus obices aut impedimenta: ſed rotæ animi ad motum rotarum *Fortunæ* verſatiles ſunt. Ita enim *Livius* (poſtquam *Catonem Majorem* his verbis deſcripſiſſet: *In illo viro tantum robur corporis & animi fuit, ut quocunque loco natus eſſet, fortunam ſibi facturus videretur:*) illud diſerte notat, quod ei fuiſſet *ingenium verſatile.* Quare ſi quis limis & adductis oculis aſpiciat, videbit *Fortunam: cæca* enim licet ſit, haud tamen prorſus *inviſibilis.* Etenim via *Fortunæ* ſimilis eſt *Galaxiæ* in æthere: quæ concurſus eſt, ſive coacervatio complurium ſtellarum minutarum, ſeorſim inviſibilium, ſed conjunctim luminoſorum. Eodem modo, complures virtutes ſunt, exiguæ, & vix in notam incurrentes: ſive potius facultates & conſuetudines appoſitæ: quæ *fortunatos* reddunt. *Itali* ex ipſis nonnullas notant: quales quis minime putaret. Cum hominem innuunt, cui proſperam *Fortunam* ſpondent, inter cæteras ejus qualitates adjiciunt, quod habeat *Poco di Matto.* Neque ſane inveniuntur aliæ duæ Qualitates magis ad hanc propitiæ, quã ſi quis habeat modicum ex *ſtulto*, & non nimium ex *honeſto.* Itaque, quibus Patria, aut Principes ſui, nimio plus chari extiterunt; iidem nunquam *fortunati* fuerunt: neque profecto eſſe poſſunt. Quando enim cogitationes ſuas extra ſe ipſum quis collocaverit, viam ſuam bene inire nequit.

Fortuna præpropera, magna molientes, & nonnihil turbulentos, reddit; at *Fortuna* exercita ea eſt, quæ efficit prudentes & cordatos. *Fortuna* proculdubio, ſaltem propter filias ſuas, honorem meretur; *Confidentiam* ſcilicet, & *Exiſtimationem:* Etenim has duas parit *Fortuna* proſpera; alteram intra nos ipſos; alteram in aliis erga nos: Eæque viciſſim pariunt animos & auctoritatem. Viri cuncti prudentes, quo invidiam ſuarum virtutum amoliantur, omnia *Providentiæ* & *Fortunæ* imputare ſolent: Ita enim decentius & liberius eas ſibi aſſumere poſſint: Quinetiam Majeſtatem homini quandam addit, ſi videretur *Numini* curç eſſe. Sic *Cæſar*, dum animaret gubernatorẽ navis in tempeſtate, dixit: *Cæſarem portas, & fortunam ejus.* Sic *Sylla* nomen *Felicis* elegit, non *Magni.* Atque illud obſervationem non præteriit: eos, qui ex profeſſo, ſapientiæ & artibus propriis nimium tribuerunt, in fine *infortunatos* evaſiſſe.

Narratur de *Timotheo Athenienſi*, poſtquam in reddendis rationibus Præfecturæ ſuæ, hãc Clauſulam, ad ravim uſque, inſeruiſſet: *Atque in hoc nullæ erant fortunæ partes:* deinceps illi nihil ceſſiſſe proſpere. Sunt certe, quorum *fortuna* ſimilis Carminibus *Homeri*, quæ majore cum facilitate fluunt, quam aliorum *Poetarum* Verſus: Id quod *Plutarchus* de *Fortuna Timoleontis*, ad *Fortunas Ageſilai*, aut *Epaminondæ*, comparata, prædicat. Hoc vero ut fiat, ſine dubio, in nobis ipſis, maxime ſitum eſt.

XXXIX.
DE VSURA SIVE FOENORE.

Plurimi Invectivas quaſdam ingenioſas, in *Fœneratores*, commenti ſunt. Dicunt: Miſerum eſſe, Diabolum in *Dei* partem involaſſe, *Decimas* ſcilicet. *Fœneratorem* maximum eſſe *Sabbathi violatorem*; Aratrum ſiquidem ſuum non ceſſare *Sabbathis. Fœneratorem Fucum* eſſe, de quo *Virgilius.*

Ignavum Fucos pecus à præſepibus arcent.

Fœneratorem, Legem primitivam, poſt Lapſum hominis latã, peſſundare; quæ fuit, *In ſudore vultus tui comedes panem tuum:* minime vero, *In ſudore vultus alieni. Fœneratores* pileis luteis indui oportere, quia *Judaizant.* Rem eſſe contra naturam, ut *pecunia* generaret *pecuniam:* & hujuſmodi alia. Ego vero hoc dico tantum: *Fœnus eſſe, inter Conceſſa, propter duritiem cordis.* Cum enim neceſſe ſit hominibus, ut *pecunias* mutuo dent, & accipiant; ſintque tam duro corde, ut eas gratis commodare nolint; reliquum eſt ut permittãtur *Vſura.* Alij nonnulli in medium adduxerunt callidas quaſdam & ſuſpectas propoſitiones, de Argentariis, & Excambiis publicis, detectione fortunarũ hominum ſingulorũ, & aliis hujuſmodi artificiis. Verũ pauci de *Fœnore* diſſeruerunt ſolide & utiliter. Optimum fuerit, proponere nobis ante oculos *Fœnoris commoda, & incommoda*; ut Bonum vel ponderetur, vel ſeparetur; Quinetiam cavere inprimis, ne dum *Fœnore* feramur in melius, intercipiamur, & incidamus in pejus.

Incommoda Fœnoris hæc ſunt: Primum, quod Mercatorum numerum minuit: Nam ſi ignava hæc *pecuniæ* in *fœnus* erogatio è medio tolleretur, *nummi* non deliteſcerent præ ſocordia; ſed, magna ex parte, in mercaturam impenderentur: Quæ inſtar *Venæ Portæ*, cuivis *Regno* eſt, ad opes introducendas. Secundum, quod Mercatores inopes reddit: Sicut enim Colonus terram colere ita fructuoſe nequit, ſi Reditum ſolvat nimis gravem; ita Mercator tàm commode & lucroſe mercaturam ſuam exercere vix poteſt, ſi *pecuniis fœnore* ſumptis negotietur. Tertium *Incommodum* duorum priorum Appendix quædam eſt, Portoriorum & Vectigalium publicorum imminutio, quæ fluunt & refluunt, pro modo commercij. Quartum, quod Theſaurum, & *Pecunias* Regni ſive Reipublicæ, in paucorum manus reducit: Cum enim *Fœneratoris* lucrum certũ ſit, cæterorum incertum, eveniet in fine ludi, prout fit ſæpe in alea, ut maxima pars pecuniæ Promo cedat. Illud autem pro inconcuſſo tenendum, florere Rempublicam inprimis, cum *pecuniæ* diſpergantur, non coacerventur. Quintũ quod terræ & prædiorum pretium deprimit: Etenim *pecuniæ* inſumuntur, vel in mercaturam, vel in prædiorum coëmptiones; *Fœnus* autem utrique obviare videtur. Sextum, quod omnes labores, molimina, & inventa nova quæcunque, enervat & hebetat; in quibus *pecunia* minime ſibi deeſſet, niſi à torpedine iſta impediretur. Poſtremum, quod tinea eſt & teredo facultatum quamplurimorum hominum; id quod, tractu temporis, egeſtatem publicam parit.

E contrario, *Commoda Fœnoris* hæc ſunt: Primo, quod utcunq; *Vſura* in aliquibus mercaturæ noceant, in aliis nihilominus proſunt: Certiſſimũ enim

enim eſt, maximam mercaturæ partem à junioribus Mercatoribus exerceri, *fœnore* ſumptis *pecuniis*; Vnde ſi *Fœnerator* pecunias ſuas, vel exigat, vel non emittat, ſecutura neceſſario eſt magna mercaturæ clades. Secundum eſt, quod niſi prompta hæc à *Fœneratoribus pecuniarum* mutuatio hominum neceſſitatibus ſubveniret, in extremas anguſtias cito redigerentur: quando quidem cogerentur res ſuas (ſive bona mobilia fuerint, ſive prædia) nimis vili pretio vendere: Itaque, ubi *Fœnus* rodit tantum, diſtractiones præpropetæ penitus abſorberent. Nam quantum ad *Oppignorationes*, aut ea, quæ à *Iuriſconſultis* appellantur *Mortua vadia*, huic certe malo remedium vix exhibebũt: Siquidem aut ea prorſus nõ accipient homines ſine *Fœnore*; aut ſi accipiant, ſolutione ad diem minime præſtita, ſummo jure agent. Memini, *Pecunioſum* quendam, virum durum, rure agentem, qui ſolebat dicere: *In malam crucem abeat iſta fœneratio; Impedimento eſt quo minus Pignorum & Obligationum pœnas exigere poſſimus.* Tertium & ultimum hoc eſt: Nugas meras dico, ſi quis exiſtimet, Mutuationem pecuniarum facilem, non admiſſo *Fœnore*, fieri poſſe: Neque rurſus quis animo comprehenderit, innumera quæ ſequentur mala, ſi Contractus illi mutui dati & accepti convellantur. Itaque de abolendis prorſus *Vſuris* ſermones facere ineptum foret. Reſpub. omnes, pro diverſa tamen ad *Sortem* ratione, eas tolerant; adeo ut opinio illa in *Vtopiam* protinus releganda.

Dicamus jam de *Reformatione* & *Norma uſurarum*. Quibus nimirum modis, *Incommoda* earum optime evitentur, *Commoda* retineantur. Patet jam, conferendo inter ſe *Commoda* & *Incommoda Vſurarum*, quod modo fecimus, duo eſſe, quæ reconciliare oportet. Prius, ut retundãtur dentes *Fœnoris*, ne nimium mordeat: Secundum, ut viris pecunioſis aperiatur via, qua ad pecunias Mercatoribus præſtandum invitentur, ne Commercium intercidat aut langueſcat. Hoc autem fieri non poteſt, niſi in *Fœnore* duas Proportiones introducas; *Minorem* & *Majorem*. Si enim *Fœnus* ad unicam tantum Proportionem, eamque minorem, redigas, mutuo accipientem aliquantulum levabis; ſed Mercator *pecunias* non facile reperiet. Atque inſuper notandum eſt, Mercaturam, cum ſit omnium maxime lucroſa, *Fœnus* ad proportionem bene magnam ferre poſſe; alios Contractus minime.

Vt his duabus intentionibus ſatisfiat, hac via inſiſtere licet. Duæ ſunto *Fœnoris* Proportiones: Prior omnibus permittatur; Poſterior cum licentia, aliquibus tantum hominibus, & in aliquibus Reipublicæ locis, ubi mercatura fervet, concedatur. Primo igitur, (ſi nos audias) reducatur *Fœnus* ad partem viceſimam *Sortis* pro Mutuatione in annum: Ea proportio Edicto promulgetur, ut libera ſit omnibus. Pro ea accipienda, *Princeps* ſive Reſpublica, mulctæ omni renunciet. Hoc ab obſtructione aliqua generali; aut difficultate majore, Mutuationem conſervabit. Hoc innumeris Mutuatoribus, ruri & alibi degẽtibus, ſolamini erit. Hoc magna ex parte prædiorum pretia adaugebit. Quandoquidem annuus valor prædiorum, hic apud nos in *Anglia* excedet illam *Fœnoris*, ad hanc Proportionem redacti, quantum annuus valor ſex librarum, excedit illum quinque tantum. Hoc denique, induſtrias hominum ad utilia & lucroſa inventa acuet & excitabit; eo quod plurimi hujuſmodi inventis potius ſe dedent, quam lucro tam exili, quale diximus, ex *Vſuris*, acquieſcere; præſertim cum lucro jampridem majori ex iiſdem aſſueviſſent. Secundo, certis quibuſdam hominibus, commodãdi Mercatoribus notis, & non aliis quibuſcunq; hominibus, *Licentia* concedatur. Hoc autem fiat, additis Cautionibus quæ ſequuntur. Sit Proportio (etiam hæc de qua loquimur) illa paulo remiſſior, quam antea ſolvere ſolebant: Hoc pacto, univerſi, tam Mercatores, quam alij, reformatione hac recreabuntur. *Princeps* autem, ſive Reſp. exiguam aliquam Summam percipiat, pro *Licentiis* ſingulis; reliquum lucri, *Fœneratori* cedat. Si enim lucrum *Fœneratoris* leviter tantum minuatur, eum nullo modo à *fœnore* exercendo deterrebit: Exempli gratia; Si quis antea decem aut novem libras, pro *Sorte* centum librarum, quotannis accipere ſolebat: is etiam octo potius libris contentus erit, quam *Fœneratorẽ* exuet, aut certa cum incertis commutabit. Sint iſti, quibus *Licentia* ſcilicet conceditur, numero minime definiti; Sed tamen ad Vrbes aliquas, & Oppida quæ mercatura florent, reſtringantur: Ita enim, prætextu *Licentiarum*, opportunitatem non habebunt *Pecunias* aliorum pro ſuis commodandi; nec novem aut octo librarum Proportio. Licentia munita, generalem illam quinque librarum abſorbebit: Nemo ſiquidem *pecunias* ſuas procul à ſe mittere, aut in manus ignotas concredere, præoptabit.

XL.

DE IVVENTVTE ET SENECTVTE.

Iuvenis annis, poterit eſſe ſenex *horis*, ſi *temporis* jacturam non fecerit. Sed hoc raro contingit. Generaliter, *Iuventus* ſimilis eſt primis cogitationibus, quæ ſecundis ſapientia cedunt. Etenim ineſt cogitationibus *juventus* quædam non minus quam ætatibus. Attamen inventio *Iuvenum* vivacior eſt quam *Senum*: Atque imaginationes in mentes eorum illabuntur melius, & veluti divinius. Ingenia præfervida, & quæ cupiditatibus violentis ac perturbationibus huc illuc impelluntur, non matura fiunt ad res gerendas, donec *Meridiem* ætatis ſui attigerint. Vt videre eſt in *Iulio Cæſare*, & *Septimio Severo*. De quorũ poſteriore dictum eſt: *Iuventutem egit erroribus, imò furoribus plenam*: Qui tamen, in ſerie *Imperatorum* univerſa, fuit propemodum celeberrimus. Sed ingenia ſedata & compoſita, etiam in *juventute* florere poſſint. Cujus rei exempla cernuntur, in *Auguſto Cæſare*, *Coſmo Duce Florentiæ*, *Gaſtone de Fois*, & aliis nonnullis. Ex altera parte calor & vivacitas, ſi in *Senectute* inveniantur, temperamentum optimum conſtituunt ad negotia. *Iuvenes* ad inveniẽdum magis idonei ſunt, quam ad judicandum: & executione potius quam conſiliis validi: & ad negotia nova melius adhibentur, quam ad conſueta. Etenim experientia *Senum*, in iis quæ ſub experientia eorum cadunt, eos dirigit: ſed in rebus novis eos ſeducit. Errores *Iuvenum* negotia ſæpenumero peſſundãt: verum errores *Senum* non ultra fere procedunt, niſi ut plus fieri potuiſſet, aut citius. *Iuvenes*, in rebus geren-

gerendis & tractandis, majora amplectuntur, quam comprehendere valeant; plura movent, quam componere rurſus ſciunt: ad fines advolant gradibus & mediis non pene penſitatis; præcepta quædam abſurde, perſequuntur, in quæ caſu inciderunt: extrema remedia à principio uſque tentant: denique quod errores conduplicat, errores agnoſcere, aut revocare, detrectant, ſimiles equis male domitis, qui nec ſe ſiſtere, nec vertere, volunt. *Senes* plus ſatis objiciunt, in conſultationibus nimium morantur: pericula, pluſquam expedit, reformidant, pœnitentia præpropera vacillant; atque negotia raro admodum ad periodum juſtam deducunt: ſat putantes, mediocritate quadam ſucceſſus frui. Bonum certe fuerit, in negotiis mixturam adhibere, & *Senum* & *Iuvenum*: Illud enim in præſens utile erit, ut virtutes utriuſque ætatis, defectus earum corrigant: Vtile etiam futuro, ut *Iuvenes* perdiſcant, dum *Senes* moderentur: Poſtremo accidentia externa melius compeſcit, quia *Senes* auctoritate, *Iuvenes* gratia & popularitate, pollent. At in Moralibus *Iuventus* fortaſſe primas tenebit, ut *Senectus* in Politicis. *Ex Rabbinis* quiſpiam, ſuper Textum illum: *Iuvenes veſtri videbunt viſiones, & Senes veſtri ſomniabunt ſomnia*: ſic infert; Quod *Iuvenes* propiore ad ſe aditu *Deus* dignatur, quam *Senes*; Quia *Viſio* revelatio clarior & manifeſtior eſt, quam *Somnium*. Et ſane, quanto quis magis de Mundo bibit, tanto plus toxico ejus inficitur: Tum *Senectus*, potius in facultatibus intellectus, quam in virtutibus voluntatis & affectuum, proficit. Sunt qui in *Iuventute* admodum præcoces ſunt, ſed currentibus annis cito marceſcunt, & deveniunt evanidi. Tales ſunt: Primo qui ingenia nacti ſunt fragilia, quorum acies facile retunditur: qualis fuit *Hermogenes Rhetor*, cujus Libri ſubtiliſſimi ſunt, verum ipſe paulò pòſt ſtupidus evaſit. Secundum genus eorum, quibus naturales quædam facultates inſunt, quæ magis *Iuventutem* decent, quam *Senectutem*: qualis eſt Oratio fluens, & luxurioſa: quæ in *Iuvene* laudatur; in *Sene* non item. Ita *Cicero* loquitur de *Hortenſio*: *Idem manebat, neque idem decebat*. Tertium eorum, qui ſub initiis nimium efferuntur, & magnanimitate præditi ſunt, ſupra quam ætas provectior ferre valeat: qualis fuit *Scipio Africanus*, de quo *Livius* ita prædicat: *Vltima primis cedebant*.

XLI.

DE PVLCHRITVDINE.

Virtus, inſtar Gemmæ pretioſæ, optima eſt, ſine ornamentis inſerta. Atque profecto eadem præſtat, in corpore decoro, licet non delicato: quodque aſpectus dignitatem potius præ ſe ferat, quam *pulchritudinem*. Neque fere reperies, eximie *formoſos* virtutibus pollere: ac ſi Natura in hoc magis incubuiſſet, ut non turpiter erraret, quam ut aliquid excellens produceret. Itaque converſationibus apti ſunt, at excelſos ſpiritus non gerunt: Et urbanitati potius ſtudent, quam virtuti. Sed hoc in omnibus non tenet. Siquidem *Auguſtus Cæſar*, *Titus Veſpaſianus*, *Philippus Pulcher Rex Gallus*, *Edovardus Quartus Rex Angliæ*, *Alcibiades Athenienſis*, *Iſmael Perſa*, viri proríus magni fuerunt, & nihilominus *perpulchri*.

In *Pulchritudine* præfertur venuſtas colori: & decorus ac gratioſus oris & corporis motus ipſi venuſtati. Ea præcipua *Pulchritudinis* portio, quam pictura repræſentare non poteſt: Imo nec effigies ipſa viva, primo aſpectu. Non reperitur *Pulchritudo* aliqua excellens, cui non inſit aliquid minus conforme in compagine. Haud facile quis dixerit, utrum *Apelles*, aut *Albertus Durerus* nugator major fuerit: quorum alter hominem ſecundum proportiones Geometricas effingere voluit; alter, ex compluribus faciebus, optimas quaſque partes deſumendo, unam satagebat depingere excellentem. Tales (credo) effigies vix ulli placebunt, præterquam Pictori ipſi. Non quin exiſtimem, elegantiorem faciem depingi à Pictore poſſe, quam unquam in vivis fuit: ſed hoc ei contingere oportet ex felicitate quadam, & caſu, (veluti Muſicis ſui cantus) non autem ex regulis artis. Videre eſt facies nonnullas, quarum partes ſingulæ examini ſi ſubjiciantur, vix unam reperies quam ſeparatim probes; quæ tamen in conſortio ſatis placent. Quod ſi verum ſit, *Pulchritudinem* præcipuam ſitam eſſe in motu decoro, mirum ſane non eſt, ſi provectiores ætate aliquando videantur junioribus *amabiliores*: Secundum illud *Euripidis*: *Pulchrorum autumnus pulcher*. Etenim fieri non poteſt, ut Iuvenis per omnia decus tueatur, niſi forte juventutem ipſam ad ſupplementum decoris aſſumas. *Pulchritudo*, eſt inſtar fructus horarij, qui facile corrumpitur; nec diu durat: atque ſæpe juventutem inducit diſſolutam, ſenectutem autem ſero pœnitentem: attamen ſi bene collocetur, virtutes ſplendere facit, vitia erubeſcere.

XLII.

DE DEFORMITATE.

Deformes Naturam fere ulciſcuntur: Sicut enim natura minus illis propitia fuit, ita & illi Naturæ viciſſim adverſi: cum ſint plerique ipſorum (ut loquitur *Scriptura*) *ſine affectione naturali*. Eſt proculdubio conſenſus inter animam & corpus: atque Natura, *ubi peccat in uno, periclitatur in altero*. Sed quia in fabrica animæ conceditur homini electio, in fabrica corporis imponitur neceſſitas: aſtra inclinationis naturalis obſcurantur nonnunquam à Sole virtutis & diſciplinæ. Conſentaneum itaque fuerit, de *Deformitate* dicere: non ut ſigno, quod quandoque fallit: ſed ut cauſſa, quæ perraro effectu deſtituitur. Quicunque in perſona ſua aliquid habet, quod contemptum inducit, perpetuum habet in ſe ſtimulum, quo à contemptu ſe vindicet: Itaque *Deformes* ſemper audaciſſimi: In principio, veluti in defenſione ſua, utpote qui contemptui exponuntur: ſed proceſſu temporis, ex habitu acquiſito. Iterum *Deformitas* induſtriam acuit: ejus generis induſtriam, ut aliorum defectus & infirmitates ſedulo timentur, unde habeant quod rependant. Præterea, in potentioribus, ſuſpiciones & zelotypiam, verſus eos, extinguit: veluti homines quos tuto diſpicere liceat: competitores autem & æmulos conſopit: utpote nihil ſuſpicantes de promotione eorum ad honores, donec ipſos in poſſeſſione hono-

honorum videant. Adeo ut, ſi rem diligenter introſpicias, in magnis ingeniis *Deformitas* aſcenſum ad honores patefaciat. *Reges* antiquis temporibus, (atque hodie etiam in *Imperiis* nonnullis) *Eunuchorum* fidei magnopere inniti ſolebāt: Qui enim erga omnes invidi ſunt, uni magis fidi ſunt, & obnoxii. Attamen fidem illis adhibebant, potius ut rimatoribus bonis & ſuſurronibus, quam aut Magiſtratibus aut miniſtris publicis. Similis etiam eſt ratio *deformium*. Manet illa Regula, quam antea poſuimus: *Deformes*, ſi animoſi ſint, à deriſu & ignominia liberare ſe gnaviter contendent: Quod fieri non poteſt, niſi aut per virtutem, aut per malitiam. Itaque nil mirum cuiquam videatur, ſi quandoque in viros egregios evadant, qualis fuit *Ageſilaus*, *Zangerus Solymanni Filius*, *Æſopus*, *Gaſca Peruviæ Præfectus*: quin & *Socrates* illis annumerari poſſit, cum aliis.

XLIII.

DE ÆDIFICIIS.

ÆDes extruuntur, ut in iis habitemus, non ut eas ſpectemus: Pulchritudini igitur præponatur Uſus, niſi forte utrumque obtineri poſſit. Relinquamus fabricas *ædium* ſpecioſas, quæ admirationem incurrunt, *palatiis Poëtarum incantatis*: qui eas extruunt ſumptu parvo. Qui *domum* elegantem ædificat, ſed in ſitu malo, carceri ſe ipſum mandat. Situm autem malum intelligo, non tantum ubi aër inſalubris, ſed etiam ubi aër inæqualis eſt: Quales ſunt *ædes*, quæ extruuntur quidem in colliculo paululum elevato, ſed cincto undique, more Theatri, collibus altioribus: ubi ardor Solis conſtringitur, venti autem, veluti in canalibus, variis æſtibus reciprocantur: adeo ut in hujuſmodi ſitu ſubito ſentias diverſitatem non minorem caloris & frigoris, quam ſi in locis diverſis habitares. Neque malum ſitum facit aëris ſolummodo conditio prava, verum etiam viarum & adituum incommoditas, fora rerum venalium indiga, & (ſi *Momum* conſulas) vicini mali. De compluribus aliis non loquor: qualia ſunt, Aquarum abſentia; Sylvarum defectus, quæ & focum, & umbram, præbeant; Sterilitas ſoli, aut quod ex variis glebarum generibus minime commiſtum ſit; Proſpectus coarctatus; Defectus terræ planæ & æquabilis; Locorum defectus in propinquo, qui venationibus, aucupiis, curſibus equorum, idonei ſint; Mare nimis in vicino, aut nimis in remoto; Commoditas nulla fluviorum navigabilium, aut etiam incommoditas ipſorum ob inundationes; Situs remotior ab urbibus magnis, quod negotiis obeſt, aut etiam propinquior, quod victui neceſſaria abſorbet, & omnia cara reddit; Locus ubi quis latifundia ampla poſſideat, aut acquirere poſſit, & locus contra ubi pennas extendere nequeat: Quæ ſingula minime eo animo enumeramus, ac ſi *domus* aliqua his incommodis omnibus vacare poſſit, verum ut tot ex illis evitemus, quot evitari concedatur: atque rurſus, ſi quis *Domos* plures ædificet, ita rem diſponat, ut quæ in una deſint commoditates, adſint in altera. Reſponſum *Luculli Pompejo*, bellulum erat: qui, cum in palatio *Luculli*, immenſas & luminoſas porticus & cameras conſpexiſſet, ſic infit: *Optime proculdubio hic habitatur æſtate, ſed quomodo hyemem toleras?* Cui *Lucullus: Quid, numnam me putas avium prudentiam non aſſequi: quarum nonnullæ, hyeme ingruente, ſedes ſuas mutant?*

Tranſeundum jam à ſitu *Domus*, ad *domum* ipſam. Imitabimur *Ciceronem*: qui libros conſcripſit *de Oratore*, & librum unicum qui inſcribitur *Orator*: quorum priores *Præcepta artis* tradunt, poſterior *Perfectionem*. Deſcribemus igitur *Palatium Regium*, atque ejuſdem *modulum* quendam conficiemus. Prorſus enim mirabilis res eſt, tam vaſtas hodie exiſtere moles in *Europa*, quales ſunt *Vaticanum*, & *Eſcuriale*, & nonnullæ aliæ: in quibus tamen *Cameram* aliquam vere magnificam vix reperies.

Primum igitur ſtatuo, *Palatium* perfectum neutiquam eſſe, niſi duas habeat portiones diverſas: *portionem Convivij*, ut loquitur Liber *Heſter*; & *portionem Manſionis* ſive familiæ: alterum ad pompas, magnificentias, & celebritates; alterum ad habitationis uſum. Intelligo, *portiones* iſtas duas extrui debere, non ut latera *domus*, ſed ut *frontis* ipſi partes: eaſque exterius uniformes eſſe, licet interius longe diverſas. Conjungi autem volumus *portiones* iſtas, per turrim ſublimem & ſplendidam, in medio frontis. Atque, quoad *portionem convivij*, unicam tantum illic *Cameram* poni velim: eamque ſupra gradus quinquaginta pedes ad minus altam: & ſubter eam, *Cameram* item alteram, ſimilis longitudinis & latitudinis: quæ apparatum & inſtructionem, ad feſta, ludos, & ejuſmodi magnificentias; actores etiam, dum ſe ornent & parent, commode recipiat. Alteram *portionem*, *Manſionis* ſcilicet, dividi velim præcipue, in *Aulam*, & *Sacellum*, utramque amplam & pulchram: Eas vero per univerſam *Portionis* longitudinem extendi nolim; ſed relinqui in exitu Cœnacula duo; hyemale & æſtivale: Atque ſubter hæc omnia (excepto *Sacello*) Cellas amplas ſubterraneas collocari volo: quæ Culinis privatis, Promptuariis, Panariis, & ſimilibus, inſerviant. Quantum ad Turrim: Eam elevari volo uſque ad duo Tabulata, utrunque quindecim pedes altum, ſupra duas alas frontis; coopertam plumbo æquabili, atque ſtatuis per fulcra laterum, in ſummitate, decoratam: Eandem turrim in Cubicula diſtingui volo. Gradus autem turris apertos eſſe, in ſe revertentes, & per ſenos ſubinde diviſos; utrinque ſtatuis ligneis, inauratis, vel ſaltem ænei coloris, cinctos, cum ſtatione ſpatioſa & lata in vertice. Verum, cavendum, ne locus, ubi famuli comedant, ſit ad unum gradum, vel prope: Si enim ſit, ciborum nidor aſcendet, tanquam in tubo quodam. Et de *fronte Ædificij* hactenus. Tantum intelligo gradus primos aſcenſus ad viginti pedes ſuſtolli debere; altitudinem ſcilicet Tabulati inferioris.

Ultra *frontem Ædificij*, aream ſpatioſam deſigno, cujus latera tria ſint, ipſa *ædium fronte* haud paululum humiliora. Atque in quatuor angulis ejuſdem areæ, turres extruantur, altitudinem laterum prædictorum nonnihil ſuperantes, ad gradus, quibus in ſuperiora aſcendatur, capiendos: quæ turres non recipiantur in planum *ædificij*; ſed extra promineant. Area autem integra lapidibus latis quadrangulis minime ſubſternatur: Nam hujuſmodi pavimenta calorem moleſtum æſtate, & ſimiliter frigus aſperum hyeme, immittunt: ſed habeat ambulacra, ex ejuſmodi lapidibus, per latera tantum *ædificij*; & formam crucis, ex iiſdem, in

 medio:

medio; cum quadris interpoſitis, quæ gramine veſtiantur, detonſo quidem, ſed non nimis prope terram. Latus univerſum areæ, ex *parte Convivij*, occupent ſpatioſæ & ſpecioſæ *Porticus*. In quibus ſingulis *Porticibus* ſint in laquearibus tres aut quinque Sphæræ concavæ (Cupulas vocant,) pulchræ, in longitudine poſitæ, ad æqualem diſtantiam: Sint quoque feneſtræ, ex vitro colorato, ubi pingantur columnæ, imagines omnigenæ, flores, & ſimilia. At latus ex *parte Familiæ*, ſimul cum latere tertio è regione *frontis*, complectatur *Cameras præſentiales*, & alias uſûs ac decoris ordinarii; atque rurſus Cubicula: Sintque etiam tria iſta latera ita extincta, ut exhibeant *ædificium* duplex: non translucida, ſed ex altera tantum parte feneſtrata; ut tam matutinis, quam veſpertinis temporibus, præſto ſint *Cameræ*, in quas Sol non intret. Accommodentur etiam eo modo, ut habeantur ibi *Cubicula* & *Cameræ* tam æſtivales ad refrigerium, quam hyemales ad frigus arcendum. Invenies non raro *ædes* pulchras, ſed tamen ita vitro & feneſtris repletas, ut vix locum ſuppeditent, ubi te recipias, aut ad Solem, aut ad frigus, evitandum. Quantum ad Feneſtras prominentes, ſive arcuatas, eas probo tanquam res commodas: (Urbibus ſane feneſtræ ad planum *ædificij*, & minime protuberantes, magis conveniunt, propter Uniformitatem ſtructuræ plateas verſus:) Sunt enim receptus colloquiis opportuni, atque inſuper tam Ventum, quam Solem, ſummovent; Quod enim alias, per totam fere *Cameram*, pertranſiſſet, vix ultra feneſtram penetrabit. Raræ tamen ſint hujuſmodi feneſtræ arcuatæ, non ultra quatuor: duæ ſcilicet, ex utroq; latere areæ.

Ultra hanc, quam diximus, *Aream*, ſit alia interior, paris, & amplitudinis, & altitudinis, *Horto* per exterius circumcincta, interius autem, Ambulacris pulchris arcuatis, uſque ad primum Tabulatum, circundata. Pars autem exterior Solarii inferioris verſus *Hortum*, quatenus ad duo latera, convertatur in *Specum* ſive *Cavernam* (*Grottam* moderni vocant) ad umbram & æſtivationem; apertam, aut feneſtratam tantum ex parte *Horti*: Sit autem *Caverna* illa ſolo æqua, non omnino preſſa: & eleganti pavimento ſtrata; ad terræ vapores excludendos. Erigatur autem in medio iſtius areæ *Fons* ſplendidus: aut Opus aliquod ex Statuis magnificum: Pavimentum autem ſimile ſit areæ illi ante dictæ. Hujus areæ *ædificia*, ex utroque latere, deſtinentur *Cameris*, & *Conclavibus* ſecretioribus: Latus autem tranſverſum, Porticibus etiam ſecretioribus. Curandum vero, ut aliquæ, tam ex Cameris & Conclavibus, quam ex Porticibus, deſignentur ad uſum infirmorum: ſi forte *Princeps*, aut quivis è grandioribus, ægrotaverit. Habeant autem Portiones ſingulæ ægris deſtinatæ (ut moderni loquuntur) *Ante-Cameram*, *Cameram* ad Cubile, & *Re-Cameram*. Hæc autem, quæ diximus, ſupra ſecundum Solarium collocentur. At latus tranſverſum Solarii inferioris, verſus *Hortum* convertatur in Porticum ſpecioſam, patentem, & columnis fultam. Rurſus, ſupra Solarium tertium, ex omnibus tribus lateribus, ſtatuantur Porticus elegantes, columnares, & apertæ, ad proſpectum & refrigerium *Horti* excipiendum. Verum ad angulos duos lateris tranſverſi, in Solario ſecundo, accommodentur & ornentur duo ſplendida & delicata *Conclavia*; (*Cabinettos* moderni vocant) pavimento nitente, aulæis ſumptuoſis inſtructa, vitro Cryſtallino feneſtrata, cum Cupola elevante, in medio. Sint autem *Conclavia* illa rebus curioſis omnigenis, & ſpectatu dignis, referta. In ſupremis quoque Porticibus (ſi fieri poſſet) optarem collocari, juxta parietes, in locis diverſis, *Fonticulos* quoſdam aquam emittentes: qui per ſecretos tubos iterum tranſeant. Interior autem pars, in Solario ſuperiore, verſus Aream, formetur in Porticus & Ambulacra, bene munita & obducta, ad uſum convaleſcentium. Atque hactenus de *Modulo Palatij* ipſius: Nam de Balneis, & piſcinis, non loquor. Supereſt tamen, ut antequam ad frontem ædium pervenias, collocentur areæ tres: Area viridis, gramine veſtita, cum pariete in circuitu, & juxta parietem arboribus, ordine poſitis, ſata: area altera, ejuſdem amplitudinis, ſed in pariete cujus ſint turriculæ extructæ, aut ſimile quid ejuſmodi elegantiæ: area item tertia, quæ cum fronte ipſa *ædium*, quadrangulum conſtituat; quam *ædificio* certe aliquo circumdatam nolo; neque rurſus nudis parietibus cinctam: ſed Ambulacris ſupra columnas, non arcus, erectis: in ſummitate vero plumbo, vel lapide quadrato, coopertis, & ad latera elegantibus Statuis parvis, ænei coloris, munitis, clauſam. Quatenus vero ad *ædificia* omnia, quæ uſibus familiaribus inſerviunt; ſummoveantur illa, ad aliquam diſtantiam, à *Palatio* ipſo; ita tamen, ut interponantur *Porticus* humiliores, & obtectæ: intra quas ad *Palatium* tranſire poſſis.

XLIV.
DE HORTIS.

DEus ipſe primus plantavit *Hortum*. Atque re vera, inter ſolatia humana, illud *horti* eſt puriſſimum. Etenim ſpiritus hominum maxime reficit & oblectat: quo ſine, *Ædificia* & *Palatia*, manus tantum ſunt opera, nec ſapiunt Naturam. Quinetiam notabis, Secula cum proficiunt in cultura & magnificentia, citius pervenire ad *ædificiorum* pulchritudinem, quam ad *hortorum* elegantiam & amœnitatem: quaſi elegantia illa *Hortorum* eſſet res perfectior.

Statuo, in *hortis Regalibus* aſſignari oportere *Hortos* pro ſingulis anni *menſibus*: in quibus, ſeparatim, Plantæ, quæ illo *Menſe* florent & vigent, producantur. Pro *Decembri*, *Ianuario*, & fine *Novembris*, eligendæ ſunt Plantæ, quæ per totam Hyemem vireſcunt: Quales ſunt, Aquifolia, Hedera, Laurus, Juniperus, Cupreſſus, Taxus, Buxus, Pinus, Abies, Roſmarinus, Lavendula, Pervinca, flore albo, purpureo, & cœruleo; Chamædris, Irides quoad folia, Aurantia, Limones, & Myrtus, ſi Calidariis conſerventur; & Amaracus juxta parietem & verſus Solem ſatus. Sequuntur pro fine *Ianuarij*, & *Februario*, Arbuſtum Chamæleæ Germanicæ ſive Mezereonis, quæ eo tempore floret; Crocus vernus, flore luteo, & glauco; Primulæ Veris, Anemones, Tulipa præcox, Hyacinthus Orientalis, Chamæiris, Fritellaria. Pro *Martio*: Omne genus Violarum, præcipue Purpureæ ſimplici flore, quæ ſunt præcociſſimæ; Pſeudonarciſſus luteus, Bellis, Amygdalus, quæ tunc floret; Malus Perſica, & Cornus, quæ etiam tunc florent; Rubus odoratus. Pro *Aprili*: Viola flore albo multiplice, Parietaria lutea,

Leuco-

Leucoium, Herba paralyſis; Irides, & Lilia omnigena; Flores Roris marini, Tulipa, Pæonia, flore multiplice; Narciſſus verus, Periclimenum *Sabaudicum*; Ceraſus, & Pirus, & Prunus diverſi generis in flore; Acanthus, quæ tum folia emittit; Arbor Lelac. Pro *Majo* & *Iunio*: Cama-cariophyllus omnium generum, præcipue virgineus; Omne genus Roſarum, Moſchata ſola excepta, quæ ſerius floret; Periclemenum commune, Fraga, Bugloſſum, Columbina; Flos Africanus, ſimplex, & multiplex; Ceraſus, quæ tum fructum profert; Ribes; Ficus in fructu; Baccæ Rubi-Idæi; Vitis flores; Lavendula florens; Satyrium hortenſe flore albo, Herba Muſcaria, Lilium Convallium, Malus florens, Flos Cyaneus. Pro *Iulio*: Cariophyllata omnium generum; Roſa Moſchata, Tilia florens; Pira, & Poma & Pruna, præcocia. Pro *Auguſto*: Pruna omnium generum, Pira, Mala Armeniaca, Baccæ Oxyacanthæ, Nuces Avellanæ, Melones Moſchatellini, & omnigeni Coloris Delphinum, ſive Conſolida Regalis. Pro *Septembri*: Uvæ, Poma, Papaver variorum colorum, Mala Perſica, Melo-cotonea, Nectarinæ, Corna, Pira hyemalia, Cydonea. Pro *Octobri*, & principio *Novembris*: Sorba, Meſpila, Pruna ſylveſtria, Roſæ ſeræ, Malvæ arboreſcentes flore roſeo, & ſimilia. Hæ vero, quas enumeravimus, Plantæ, *Climati Londinenſi* conveniunt. Sed hoc volo, ut ſit alicubi quaſi Ver perpetuum, prout fert loci conditio.

Quoniam autem *odor Florum*, ſpirans in aëre, (ubi undulat more modulationis *Muſicæ*,) gratior multo eſt, quam ſi eos decerpas manu: ideo nihil magis confert, ad delectationem illam, quæ ex *odore Florum* percipitur, quam noſſe eos *Flores* & *Plantas*, quæ adhuc creſcentes, nec avulſæ maxime emittunt auras ſuaves, & aërem *Odore* perfundunt. Roſæ tam pallidæ, quam rubræ, dum creſcunt, *Odoris* ſui ſunt tenaces, nec aërem tingunt; adeo ut juxta ſepem earum ambulans, nihil *Odoris* percipias; etiamſi hoc experiaris tempore roris matutini. Laurus itidem dum creſcit, *Odoris* parum emittit: neque etiam Roſmarinus, aut Amaracus. Id, quod ante omnia ſuaviſſimo *Odore* aërem (creſcens) imbuit, eſt Viola; præcipue alba, flore multiplici: quæ bis quotannis floret; medio *Aprilis*, & ſub finem *Auguſti*. Ei proxime accedit Roſa Moſchata: tum folia Fragariæ marceſcentis, quæ *halitum* emittunt plane *cardiacum*: Tum flores Vitis, qui apparent in racemis noviter protruſis, adinſtar pulveris, qualis eſt, in caule Plantaginis: Tum Rubus odoratus: Tum Parietaria lutea, quæ gratiſſimum edit *Odorem*, ſata juxta feneſtras Conclavis, aut Cubiculi in imo Solario ſiti: Tum Cariophyllatæ, tam minores, quam majores: Tum flores Tiliæ: Tum Periclymeni flores, eminùs locati: Tum flores Lavendulæ. De floribus Fabæ non loquor, quoniam campeſtres ſunt. At ea, quæ aërem jucundiſſimo *Odore* perfundunt, ſed non niſi calcata, aut contuſa, ſunt tria: Pimpinella, Serpillum, & Mentha Aquatica. Itaq; Ambulacra integra his ſunt conſerenda, ut *Odorem* eorum calcando exprimas.

Horti Contentum (loquor autem de *Hortis Regiis*: ſicut feci de *Ædificiis*) haud minus triginta jugerum eſſe debet: Atque illud in tres partes dividi convenit: *Graminetum* in introitu: *Fruticetum* ſive *Eremum* in exitu: Et *Hortum præcipuum* in medio: Præter *Ambulacra* utrinque ad latera. Mihi quidem placet, quatuor jugera *Gramineto* aſſignari; Sex *Fruticeto*: Bis quatuor ad *Ambulacra* ad latera; Et *Horto præcipuo* duodecim. Oblectamentum ex *Gramineto* duplex eſt: Primum quidem oculis, quibus nihil jucundius eſt, quam gramen ſubinde tonſum, & vireſcens: Alterum, quoniam in medio orbita purganda eſt, qua iri poſſit verſus frontiſpicium *Sepis magnificæ*, quæ *Hortum præcipuum includat*. At quoniam orbita iſta longa erit, neque in magnis ardoribus, anni, aut diei, umbra *Horti* emenda eſt, ambulatione per *Graminetum*, expoſito Sole; ideo *Ambulacra* obtecta, duodecim pedes alta, ex opere lignario, utrinque ad latera *Gramineti* extruenda ſunt, per quæ *Hortum* introire poſſis, in umbra continua. Quantum autem ad *Schemata*, & *Figuras*, ex varii coloris terra diſtinctas, quæ ſubjaceant feneſtris *Ædificii*, nugæ plane ſunt. Sæpius videas in placentis talia. Figura quadrata *Horto* optime convenit; quam undiq; ſepi pulcherrima & arcuata claudi oportet. Arcus extollantur ſupra Columnas ex opere lignario, pedes decem alti, lati ſex: Spatia autem inter columnas, ejuſdem dimenſionis ſint cum latitudine Arcus. Supra arcus ſit Sepes continuata, pedes quatuor alta: ex opere itidem lignario: & hanc ſupra, ſit Turricula in ſummitate arcus cujuſque extructa, cujus interior capacitas ſufficiat avicularum caveæ excipiendæ. Et ſupra interſtitia arcuum collocentur aliæ aliquæ figuræ inauratæ, continentes lamellas vitri colorati, quibus varie ludant radii Solares. Hanc autem Sepem intelligo ſupra aggerem, haud præcipitem quidem ſed mediocriter declivem, ſex pedes altum, totum floribus conſitum, erigendam eſſe. Intelligo etiam, ut hæc quadra *Horti*, non totam Soli latitudinem occupet, ſed ſatis ſpatii, variis Ambulacris conficiendis, utrinque ad latera relinquat: in quæ, obtecta illa *Gramineti Ambulacra*, de quibus diximus, deducant. Verum ad introitum & exitum *Horti*, hujuſmodi *Ambulacra* cum ſepibus omnino omittenda ſunt: in introitu quidem, ne conſpectum amœnæ illius *ſepis*, à *Gramineto* impediat: in exitu autem, ne proſpectum *Fruticeti* per arcus intercipiat.

Diſpoſitionem ſoli intra clauſtrum *Sepis*, variandam ad placitum relinquo: Hoc interim monens, ut, quæcunque ea tandem ſit, nimis curioſa & operoſa ne ſit. *Imagines* exciſas ex Junipero, vel alia materia hortenſi, non probo: Puerilia ſunt iſta. Humiles ſpeculæ rotundæ, inſtar fimbriarum, cum Pyramidibus parvulis, placent. Columnas etiam, & Pyramides altas, ex opere lignario, in aliquibus locis ſparſas, ſepibus veſtitas, recipio. *Ambulacra* ampla & ſpatioſa eſſe volo: *Ambulacra* anguſtiora & obtectiora ad latera ſummovenda ſunt, neutiquam vero in Pomœrio *Horti* præcipui collocanda. Conſulerem etiam, ut in medio *Horti* ſit *Monticellus* pulcher, cum tribus aſcenſus ordinibus, & tribus *Ambulacris*, ejꝰ latitudinis, ut quatuor una ambulare poſſint. Et hæc inſuper *Ambulacra* perfecte circularia eſſe ſuadeo, abſq; figuris Propugnaculorum. Altitudo autem *Monticelli* triginta pedum eſto: Atq; in vertice, *Domicellus* elegans extruatur, cum Caminis venuſte ordinatis, & abſque multo vitro.

Fontes quod attinet, magno ſunt illi ornamento, & refrigerio; ſed Stagna, & Piſcinæ, exulent: *Hortum* enim inſalubrem reddunt, & ſcatentem muſcis, ranis, & ſimilibus. *Fontes* duorum generum intelligo: Unum qui aquam ſalientem verſet, & diſpergat, cum crateribus ſuis; Alterum nitidum aquæ receptaculum, quadratum, pedum triginta vel quadraginta, illimе, ſine cœno, aut piſcibus. Quoad primũ, *Imagines* inauratæ, aut marmoreæ, quæ in uſu ſunt, ornamento eſſe rectè poſſunt. Sed in eo genere cardo rei eſt, ita aquam regere, ut perpetuo fluat; nec cõſiſtat, aut in cratere, aut in ciſterna; ita ut quiete non ſit decolor, verſa aut in viridem, aut rubrum, aut hujuſmodi: neque muſcum colligat, aut putredinem. Etiam, manu purganda eſt quotidie, ut maneat limpida. Itidem, gradus aliqui aſcenſus ad *Fontem*, & *Pavimentum* circa eum elegans, decori ſunt. Illud alterum *Fontis* genus, quod Balneum ſive Lavacrum dici poteſt, multum ornatus, & curioſitatis, recipere poteſt; quibus non immoramur: Veluti, Ut fundum ſit *imaginibus* decoratum, latera quoque; ſimul hinc inde vitro variorum colorum, & hujuſmodi corporibus politis, & radiantibus, ſplendens; circundatum etiam clauſura humilium ſtatuarum. Sed maximum eſt illud, cujus, in priore genere *Fontium*, mentionem fecimus: Nimirum, ut aqua ſit in perpetuo motu; aqua ſcilicet, quæ Balneo ſuperior ſit, nutrita, per canales venuſtos inducta, & rurſus, per tubos ſubter terram æqualis dimenſionis, ne aqua diutius conſiſtat, educta. Verum quoad curioſas inventiones, arcuandi aquas ſine earum effuſione; & eas effingendi in varias formas, (plumarum, poculorum vitreorum, conopeorum, campanarum, & ſimilium;) etiam rupes artificioſas, & hujuſmodi. Sunt illa quidem ſpectatu jucunda, ſed nihil ad ſalubritatem, aut ſuavitatem.

Fruticetum autem, quod tertiam totius *Horti* partem poſuimus, velim ut ad ſimilitudinem naturalis *Deſerti* prope accedat. Arbores in illo plantari nolo, niſi quod in aliquibꝰ locis erigi præcipio, arborum ſeries, quæ in vertice *Ambulacra* contineant, ramis arborum cooperta, cũ feneſtris. Subjaceat autem pars ſoli, floribus odoris ſuavis abunde conſita, qui auras in ſuperius exhalet; alias *Fruticetum* apertum eſſe ſine arboribus velim. Dumeta tamen ſpargi placet; ex Rubo odorato, Periclymeno, & Vite ſylveſtri: Terram autem ubiq; conſitam volo, Violis, Fragis præcipue, & Primulis Veris. Hæ enim plantæ jucundum ſpirant *Odorem*, & in umbra feliciter creſcunt. *Dumeta* autem & *Ambulacra* ſuper arbores, ſpargi volumus ad placitum, non ordine aliquo collocari. Probo etiam cumulos parvos, inſtar eorum quos talpæ erigunt, (quales in Ericetis campeſtribus eſſe ſolent,) alios Serpillo, Caryophillatis minoribus alios, alios Chamædri, quæ florem præbet pulchrum, alios Pervinca, alios violis, Fragis alios, Floribus Paralyſis alios, Bellidibus alios, alios Roſis rubris, alios Liliis convallium, alios Armeriis rubris, alios Helleboro flore purpureo, & Floribus ſimilibus, ſuavibus & bellis, conſitos. Pars etiam cumulorum habeat in vertice Frutices. Eæ ſint: Roſa, Juniperus, Aquifolia, Oxyacantha, (Sed hæc rarior propter Odoris gravitatem floret:) Ribeſium baccis rubris; Uva criſpa, Roſmarinus, Laurus, Rubus odoratus, & id genus aliæ: Frutices autem ferro reſecandæ ſunt, ne deformiter excreſcant.

Jam Solum utrinque ad latera, in *Ambulacra privata*, pro quavis diei parte umbroſa diſtribuendum eſt. Ex iis etiam quædam à ventis aſperioribus ita munienda ſunt, ut in iis ſpatiare poſſit quis, tanquam in porticu. Quinetiam, ob eandem cauſſam, videlicet ut venti arceantur, ad exitus claudenda ſunt. Et hæc clauſa *Ambulacra* præcipue ſabulo ſubſternenda ſunt, abſque gramine, ne in udo ambulatio ſit. In pleriſque horum *Ambulacrorum*, arbores fructiferæ omnigenæ collocãdæ ſunt, tàm ad parietes exteros, quam in ordinibus interius. Et hoc in genere obſervari debet, ut terra elevata, in qua arbores fructiferæ plantantur, ſit lata, humilis, & molliter aſcendens: & floribus ſuavibus conſita, ſed raris, ne ſucco defraudent arbores. Ad exitus Soli lateralis utrinque monticellos fieri probo, ad talem altitudinem parietis exterioris, ut in monticello ſtanti, in agros pateat proſpectus.

Rurſus, quoad *Hortum* præcipuum, non negarem, in eo confici debere *Ambulacra* quædam, eaque minime anguſta, arboribus fructiferis utrinq; cõſita. Quin & arboreta aliqua arborum fructiferarum prope conſitarum: & Umbracula artificioſa & bella, cum ſedibus ordine elegante locata. Verũ hæc nullo modo nimis confertim: Relinquendus eſt enim *Hortus* præcipuus apertior, & aëre perflabilis, & liber. Umbram enim quæras velim in Ambulacris lateralibus, ubi in ardoribus anni, vel diei, ambules. *Hortus* ſiquidem præcipuus comparatus eſt in temperatiores anni partes; vernas, & autumnales: æſtate autem, ad matutina & veſpertina tempora, aut etiam ad dies nubiloſos.

Aviaria non probo, niſi tantæ ſint amplitudinis, ut ceſpites gramine ſubſterni queant: fruticibus etiam & arbuſculis vivis conſerantur, ut *aves* liberius volitent, & ſe per diverſa oblectare & componere poſſint: utq; nulla in area aviarii conſpiciatur ſpurcities.

Quantum vero ad *Ambulacra* in *clivis*, & variis aſcenſibus amœnis conficienda, illa Naturæ dona ſunt, nec ubiq; extrui poſſunt: Nos autem ea poſuimus, quæ omni loco conveniunt.

Horti itaque *Regij* figuram jam delineavimus, partim præceptis, partim modulo generali, ſed minime accurato. Et hac in re ſumptibus minime pepercimus. Sed ad *Principes* id nihil eſt, qui, ut nunc fit, plerunque *Hortulanos* conſulunt: atque haud minore ſumptu, varia, parum cum judicio, componunt: addentes etiam quandoque ſtatuas, & alia, ad magnificentiam, & pompam: ſed ad genuinam *Hortorum* voluptatem, & amœnitatem, nihil conducentia.

De Negotiatione XLV.

~~DE OFFICIO JUDICIS.~~

GEneraliter, melius eſt, per Verba *negotiari*, quam per Literas; & per Interceſſionem perſonæ tertiæ, quam per ſe ipſum. Literæ utiles ſunt cum quis, per Literas itidem, reſponſum elicere deſiderat; vel, ubi ſua interſit, Exemplaria Literarum quas ſcripſit, producere, & monſtrare: denique, ubi metuere quis merito poſſit, ne ſermo interrumpatur, aut per portiones audiatur. Contra viva voce tractare præſtat, cum facies hominis reverentiam inceſſura ſit: ut fit plerunq; in colloquio cum

cum inferiore; aut in rebus, quas extremis tantum digitis tangere convenit, in quibus oculus loquentis, in vultum & geſtum alterius intentus, monere poſſit, quouſque procedere liceat; & generaliter, quando libertatem quis ſibi retinere cupit, vel dicendi, vel interpretandi ea quæ dixerit. In tractando per alios, cautius & melius fuerit, eos eligere qui ſimplicioris ſunt ingenii; quos probabile eſt, illa, quæ in mandatis habent, executuros, & ſucceſſum rei fideliter narraturos: quam eos, qui ex aliorum negotiis aliquid in ſe honoris aut utilitatis transferre callidi ſunt, atque ea, quæ referent, verbis emollient, ut impenſe placeant. Tales etiam adhibe, qui *negotio*, cui præficiuntur, faveant; id enim induſtriam acuit: atque inſuper tales, qui cum re, quam tractat, congruitatem quandam habent: veluti, audaces ad expoſtulandum; blandos ad perſuadendum; aſtutos ad obſervandum & rimandum; protervos, & paulo abſurdiores, ad res, quæ aliquid iniqui habent, tranſigendas. Tales etiam adhibe, qui in *Negotiis* tuis antea tractandis, fœlices fuerunt, & obtinuerunt: Hoc enim confidentiam parit; & omnem lapidem movebunt, quo veluti præſcriptionem tueantur. Melius fuerit, hominem cum quo *negotiaris*, primo leviter deguſtare, & quaſi ex longinquo, quam ab initio Summam rei proponere; Niſi forte in animo ſit, brevi illum aliqua quæſtiuncula irretire & opprimere. Præſtat cum illis *negotiari*, qui in ambitu ſunt, quam cum illis, qui deſideria ſua ſunt adepti. Si cum alio ſub conditione *negotieris*, prima veluti occupatio, aut poſſeſſio votorum, in præcipuis numeranda: Id autem cum ratione poſtulare nequis, niſi aut natura rei talis ſit, quæ præcedere debeat; aut alteri commode inſinuare poſſis, illum opera tua in aliis uſurum; aut denique habearis ipſe pro homine inprimis integro & verace. Omnis *Negotiatio* eo ſpectat: aut ut *detegat* aliquid; aut ut *efficiat*. *Detegunt* ſe homines, vel animum ſuum communicando; vel cum ira commoti ſunt, nec ſe bene cohibere ſciunt; vel cum ex improviſo opprimuntur; vel cum neceſſitate quadam adiguntur, non habentes quod prætexant. Si quem ad *nutum* fingere cupias, ut inde *efficias* aliquid; aut inclinationes & mores ejus bene cognoſcendi, ut eum manu ducas; aut fines ejus perſpiciendi, ut ſuadeas; aut infirmitates ejus, & ea quibus obnoxius eſt, exploranda, ut terreas; aut denique amici ejus, qui plurimum apud eum valent, conciliandi, ut eo modo regere poſſis. In *tractando* cum callidis & doloſis, verbis eorum minime credendum, niſi fines & intentiones eorum habeas verborum interpretes; Quin & optimum fuerit, pauca apud illos loqui, & quæ minime expectant. In rebus quibuſcunque difficilioribus non expectandum, ut quis ſimul & ſerat, & metat, ſed præparatione opus eſt, ut per gradus matureſcant.

XLVI.
DE CLIENTIBUS, FAMULIS, ET AMICIS.

CLientes ſumptuoſi minime admittendi; ne dum quis caudæ pennas adauget, alarum pennas præſcindat. Eos autem ſumptuoſos intelligo, non ſolum qui impenſis gravant, ſed etiam qui petitionibus moleſti & importuni ſunt. *Clientes* communes, conditiones alias expectare non debent, extra favorem, commendationem, ſi opus ſit, & ab injuria protectionem. *Clientes* autem & *Amici factioſi*, adhuc magis vitandi, qui alicui ſe applicant, non tam ex amore ipſius, cui famulantur, quam ex odio verſus alium concepto. Unde ſæpenumero ſequitur animorum illa abalienatio, quam videre eſt inter potentiores. Similiter, *Clientes* illi glorioſi, qui in hoc incumbunt, ut loco buccinarum ſint, ad laudes eorum reſonandas, quibus famulantur, haud parum nocent: etenim negotia futilitate ſua corrumpunt; tum vero honorem Domini ſui (ſi quis vere rem reputet) exportant, & mercem invidiæ invehunt. Eſt & aliud genus *Clientum* prorſus periculoſum; qui nil aliud quam Speculatores ſunt, & ſecreta familiæ rimantur, ac rurſus aliorum auribus inſuſurrant. Attamen hujuſmodi homines, apud Dominos ſuos, ſæpenumero in ſumo pretio habentur; ſiquidem officioſi ſunt, & ſuſurros fere commutant. *Clientelæ* hominum Ordinis cujuſpiam, ſi ejuſdem cum *Patrono* Ordinis ſint, (veluti militum verſus illum, qui præfecturam in bellis geſſit, & hujuſmodi,) ſemper pro re decora habitum eſt, & in bonam partem acceptum, etiam in *Monarchis*: modo abſit pompa nimia, & popularitas. Verum *Clientela* omnium maxime honorifica, ea eſt, Ut quis *Patronum* ſe profiteatur, eorum qui virtute & meritis clarent, cujuſcunque Ordinis ſint, vel Conditionis. Attamen ubi nulla inſignis cernitur in meritis diſſimilitudo, præſtat mediocribus patrocinari, quam eminentioribus. Atque inſuper, ſi verum omnino dicendum ſit, in ſeculis aliquanto corruptioribus, homines induſtrii & ſatagentes, uſui magis ſunt, quam vera virtute præditi. Certè in imperando, optimum eſt, ejuſdem gradus Subditos pari comitate tractare; Paucos enim immenſa gratia proſequi, ipſos magis inſolentes, reliquos malevolos efficiet; quandoquidem Ordinis paritas æquas gratiæ conditiones, tanquam ex debito, poſcit. Verum econtra, in iis, quæ favoris meri ſunt, prodeſt cum delectu afficere; Nam eos, qui benignius tractantur, impenſe gratos reddet, cæteros imprimis officioſos: Neque de hoc merito conqueratur quiſpiam; cum omnia ex gratia, non ex debito, prodeant. Recte cavetur, ne ſub initiis immoderatius aliquem favore proſequaris; Nam quæ tractu temporis ſequentur, vix iſtis initiis reſpondere poſſunt. Fingi, (quod ajunt) & regi, ab *Amico* aliquo, tutum non eſt; Etenim mollitiem quandam animi prodit: Tum vero convitiis & ſcandalo occaſionem præbet: Plurimi enim, qui nos ipſos immediate non perſtrinxiſſent, *Amicum* illum noſtrum contumeliis afficere non verebuntur; atque eo modo honorem noſtrum vulnerabunt. Attamen, plurium poteſtati ſubjici, & veluti in partes diſtrahi, adhuc pejus; Hoc enim nos reddet poſtremæ (ut nunc loquuntur,) editionis, & plenos inconſtantiæ. Deliberare cum *Amicis* aliquot paucis, honorabile ſane & utile; *Spectatores enim ſæpenumero plus vident, quam Luſores*: Atque (ut Adagio dicitur) *Vallis optime collem monſtrat*. *Amicitia* vera in Orbe, rara admodum; & minime omnium ea quæ inter æquales; quod genus apud veteres celebrari ſolebat. Si qua eſt, ea reperietur inter ſuperiorem & inferiorem; fortunæ quorum, altera alteram comprehendere poſſint.

XLVII.
DE SUPPLICANTIBUS.

SUſcipiuntur complura *Negotia* & *Inventa* mala; & *Petitiones privatæ* bonum corrumpunt publicum. Suſcipiuntur etiam complura *Negotia* in ſe bona,ſed animo non bono: intelligo,non ſolum corrupto,ſed etiam callido; abſque ulla perficiendi *Negotij* intentione. Non deſunt,qui *Petitiones* in manus ſuas recipiunt, & operam avide pollicentur,quibus tamen, ut cum effectu procedant,curæ non eſt: verum ſi animadvertant,rem aliorum conatu ſucceſſuram , ipſi quoque gratiam aucupabuntur;aut certe mercedem aliquam ſecundariam captabunt, aut denique *Supplicantis* ſpes, dum negotium vertitur, in uſum proprium convertent. Alii *Petitiones* amplectuntur,eo ſolum animo , ut negotiis aliorum,quæ ſimul tractantur , impedimenta injiciant: vel ut aliquid obiter deferant & informent,cujus alias prætextum idoneum parare non potuerint; de *Petitione* ipſa,cum ſibi hoc modo conſuluerint , nihil ſolliciti : vel generaliter , ut per aliorum negotia negotiis ſuis pontem ſternant. Imo & alii tam mala fide agunt, ut *Petitiones* ſuſcipiant conſilio deliberato eos deſtituendi , quò Competitori aut Adverſario gratificentur.

Certe ſi quis rem perpendat,comitatur omnem *Petitionem* jus quoddam,vel æquitatis , ſi ſit *petitio* Juſtitiæ; vel meriti, ſi ſit *petitio* Gratiæ. Si quem moveat inclinatio propria, ut parti iniquiori faveat;in cauſa Judiciali, utatur potius auctoritate ſua, ut rem componat,quam ut obtineat.Si quem moveat inclinatio propria,ut favore ſuo minus merentem impertiat, in Cauſa Gratiæ; abſtineat ſaltem ob omni calumnia,& maledicentia, in melius merentem. *Petitiones*,quas ipſe non ſatis intelligis,Amico alicui fido & ſagaci demanda; qui referat,an ejuſmodi ſint, quas ſalvo honore promovere poſſis : verum prudenti & anxio judicio Amicus ille deligendus;alias quidlibet tibi imponet. *Supplicãtes*, his temporibus, adeo mora & procraſtinationibus cruciantur, ut Veracitas & Candor, vel in negotium primitus recuſando; vel in ſucceſſum ejus qualem qualem animo ſimplici referendo; vel in gratiam non ultra quam par eſt captando;res facta ſit non ſolum laudabilis, verum etiam gratioſa. In *Petitionibus* Gratiæ , prima *Petitionis* oblatio, nullius debet eſſe momenti; Eo uſque *Supplicantis* fides, in re illa patefacienda, valere poſſit, ut ſi notitia ejus aliunde quam per eum haberi non potuiſſet,hoc ei fraudi non ſit, ſed potius remuneretur. Valorem ejus, quod petitur, ignorare,imperitia quædam eſt; non ſecus ac, æquitatem ejuſdem oſcitanter prætervehi, malam arguit conſcientiam. *Petitiones* ſedulo occultare,non modicum prodeſt ad obtinendum; Spes enim jactare, Competitorum licet alios deterrere poſſit, alios tamen acuet, & excitabit. Verum temporum opportunitates, ante omnia,in *Petitionibus* valent. Temporum,inquam , non tantum reſpectu eorum, in quorum poteſtate poſitum eſt, *Petitiones* vel rejicere, vel concedere;verumetiam reſpectu eorum, à quibus juſte metuendum, ne ſe illis opponant. In delectu ejus,cui *Petitionis* tuæ curam demandes, reſpicias magis aptitudinem, quam amplitudinem; atque eum potius adhibe , qui paucioribus negotiis ſe immiſcet, quam qui omnia amplectitur. Denegatæ *Petitionis* iteratio conceſſioni ipſi quandoque æquipollet; modo quis ſe, nec animo dejectum, nec male affectum,oſtendat. *Iniquum petas, ut æquum feras*; Regula non mala, ubi quis gratia floreat: Alias enim conſultius foret,gradibus quibuſdam,ad id quod petis, aſcendere, & aliquid ſaltem impetrare: Qui enim in principio,*Supplicantis* erga ſe ſtudium amittere non dubitaſſet; is in fine,& *ſtudium Supplicantis, & beneficium*, prius *collatum*, ſimul amittere non ſuſtinebit. Nihil tam leve videtur, quam viros præpotentes de *Literis* ſuis interpellare; cum tamen, ſi *Literæ* illæ in cauſis minus honeſtis & juſtis volitent , tantum de exiſtimatione ſcribentis depereat. Non invenitur in Rebuſpublicis pernicioſius hominum genus, quam generales iſti *Petitionum Concinnatores*; Etenim peſtes plane ſunt & lues negotiorum publicorum.

XLVIII.
DE STUDIIS, ET LECTIONE LIBRORUM.

STudia, & *Lectiones Librorum*, aut Meditationum voluptati,aut Orationis ornamento , aut Negotiorum ſubſidio inſerviũt. Uſus eorum,quatenus ad voluptatem , in ſeceſſu & otio inprimis percipitur: Quatenus ad Orationis ornamenta,in ſermone tam familiari, quam ſolenni, locum habet: Quatenus vero ad Negotiorum ſubſidium, huc ſpectat,ut accuratiore judicio res & ſuſcipiantur & diſponantur.Etenim,homines,rerum gerendarum gnari, ad negotia exequenda idonei fortaſſe ſunt ; & in ſpecialibus judicio non malo utuntur:verum Conſilia de Summis rerum, eorumque Inventio & Adminiſtratio recta, felicius à *Literatis* promanant. Temporis nimium in *Lectione* & *Studiis* terere, ſpecioſa quædam ſocordia eſt; Iiſdem ad Ornatum mollius abuti, affectatio mera eſt,quæ ſe ipſam prodit; De rebus autem,ex Regulis Artis judicare,*Scholam* omnino ſapit,nec bene ſuccedit. Naturam *Literæ* perficiunt, ab experientia autem ipſæ perficiuntur. Dotes enim naturales, inſtar plantarum ſunt, ſponte provenientium,quæ culturam & falcem artis deſiderant: *Literæ*,econtra generalia nimis præcipiunt, niſi ab experientia determinentur. Callidi *Literas* contemnunt; ſimplices admirantur; prudentes, opera earum,quantum par eſt,utuntur; Neque enim *Literæ* verum ſui uſum ſatis edocent;Sed hæc res prudentia quædam eſt, extra eas & ſupra eas ſita, obſervatione tantum comparata. *Libros* non legas animo contradicendi, & diſputationum præliis cõcertandi; neque rurſus omnia pro conceſſis accipiendi, aut in verba auctoris jurandi; neque denique in ſermonibus te venditandi; ſed ut addiſcas, ponderes, & judicio tuo aliquatenus utaris: Sunt *Libri*,quos leviter tantum deguſtare cõvenit; ſunt quos deglutire,curſimque legere oportet;ſunt deniq;, ſed pauci admodum, quos ruminare & digerere par eſt: Hoc eſt, *Libri* quidam per partes tantum inſpiciendi; alii perlegendi quidem,ſed non multum temporis,in iiſdem evolvendis,inſumendum;alii autem pauci diligenter evolvendi, & adhibita attentione ſingulari. Invenies etiam *Libros* haud paucos,quos per alios, & vicaria opera, legere ſufficiat, eorumq; compendia tantum deſumere. Verum hoc fieri nolim, præterquam in Argumentis humilioribus, & Auctoribus minoris pretii:

tii: Alias enim *Libri* (ut ſic dicam) diſtillati, iſtar aquarum diſtillatarum, quas vulgo mercantur, evadunt penitus inſipidi. *Lectio* copioſum reddit, & bene inſtructum; *Diſputationes* & *Colloquia* promptum & facilem; *Scriptio* autem, & *Notarum collectio*, perlecta in animo inprimit, & altius figit. Itaque ſi quis in *notando* ſegnis ſit, aut faſtidioſus, memoria illi opus eſt bona: ſi *Colloquiis* ſe non exerceat, requiritur ei ingenium promptum; ſin in legendo parcus ſit, hoc ſolum relinquitur, ut artificio quopiam utatur, quo videatur ea ſcire quæ neſcit. *Hiſtoriarum lectio* prudentes efficit; *Poëtarum*, ingenioſos; *Artes Mathematicæ* ſubtilitatem donant; *Naturalis Philoſophia* judicium profundum parit; *Moralis* gravitatem quandam morũ conciliat; *Dialectica* & *Rhetorica* pugnacem reddunt, & ad contentiones alacrem; *Abeunt* (ut ait ille) *ſtudia in mores*. Quin & vix occurrit, in intellectu, impedimentum aliquod inſitum, aut naturale, quod non *Studio* quopiam idoneo emendari & edolari poſſit: Quemadmodum morbi corporis, exercitiis quibuſdam propriis, levari poſſint. Globulorum luſus calculo & renibus ſalubris; Sagittatio pulmonibus & thoraci; Lenis deambulatio ventriculo; Equitatio capiti, & ſimilia. Eodem modo, ſi cui ſit ingenium vagum & volucre, *Mathematicis* incumbat: In demonſtrationibus enim *Mathematicis*, ſi mens vel minimum aberret, de novo incipiendum eſt: Si cuipiam ingenium ſit minus aptũ ad rerum differentias & diſtinctiones eruendas, ad *Scholaſticos* ſe conferat; illi enim *Cumini Sectores* ſunt: Si quis ad tranſcurſus ingenii ſegnis ſit, nec alia in aliorum probationem, & illuſtrationem, accerſere, & arrigere dextre, noverit, Jure Conſultorum Caſus evolvat: Adeo ut ſinguli intellectus morbi, ex *Literis*, medicinas proprias comparare ſibi poſſint.

XLIX.
DE FACTIONIBUS.

PLurimi Opinionem minime ſanam foverunt; Hanc nimirum: Principi in Status ſui adminiſtratione, & Viro magno, in actionum ſuarum directione, ad *Factiones* quæ invaluerunt, præcipue reſpiciendum; Atque hanc principalem prudentiæ partem eſſe: Cum econtra facultas hæc prudentiæ quam maxime vigeat, vel in diſponendis rebus, quæ ad omnes ſine diſcrimine pertinent, & in quibus homines diverſarum *Factionum* coëunt; vel in palpandis, conciliandis, & tractandis ſingulis. Neque tamen aſſero, *Factionum* debitam conſiderationem eſſe negligendam. Humilioris fortunæ viri, cum in ambitu ſint, alicui parti adhærere debent; verum potentioribus, & jampridem honorem adeptis, conſultius eſt, æquos ſe præſtare, in neutram partem propendendo. Quin & in ambientibus ita caute adhærere, ut videatur quis alteri ex partibus addictus, & tamen parti adverſæ minime odioſus, viam quandam ſternit ad honores, per medium *Factionum*. *Factio* inferior, & debilior, in conjunctione plerunque firmior, & conſtantior: Et non raro obſervari poterit, paucos, qui obſtinati & pertinaces ſint, *Factionem* numeroſiorem, ſed tamen moderatam, in fine defatigare, & depellere. *Factionum* altera poſtquam extincta fuerit, illa quæ manet, in *Factiones* novas diſrumpitur; Veluti, *Factio Luculli* & *Optimatum*, ad tempus aliquod, ſe in ſatis magno vigore, contra factionem *Pompeji* & *Cæſaris*, ſuſtinuit; Verum poſtquam Auctoritas *Senatus* & *Optimatum* deprimebatur, *Factio* ipſius *Cæſaris* & *Pompeji*, in partes propediem ſciſſa eſt. Similiter, *Factio Antonii* & *Octaviani Cæſaris*, contra *Brutum* & *Caſſium*, ad tempus aliquod duravit; ſed deletis Copiis *Bruti* & *Caſſii*, *Antonius* & *Octavianus*, cum partibus ſuis, paulo poſt diſſilierunt. Exempla hæc (dices) ad *Factiones Bellicoſas* ſpectant. Sed idem in *Factionibus privatis* tenet. Itaque, in *Factionibus* qui ſecundas antea tenebant, *Factione ſciſſa*, ſæpius primas tenent. Contra tamen, haud raro, poteſtate omni excidunt: Complures enim in oppoſitione tantum valent; qua ceſſante, actutum deveniunt inutiles: Obſervatu dignum, quod ſæpe evenit; plurimos nimirum, poſtquam voti compotes ſint, & in dignitate quam ambierunt collocati, continuo ſe applicare contrariæ *Factioni*: exiſtimantes forſitan, ſed de alterius *Factionis* affectu & ſtudiis jamdudum certos eſſe; itaque ad Amicos novos conciliandos ſe comparare. Proditor in *Factionibus* plerunque rem obtinet; Poſtquam enim res diutius, tanquam in æquilibrio, ſuſpenſæ hæſiſſent, tum demum unius alicujus in partes contrarias tranſitio victoriam refert; in eumque gratiæ omnes cumulatæ. Indifferens illa inter partes proceſſio, neutri inclinando, non ſemper ab animo moderato procedit; ſed a conſilio callido: quandoquidem proximus ſibi quiſque ſit, atque ex utraque *Factione* utilitatem demetere ſperet. Certe in *Italia*, in ſuſpicionem incurrit Papa; de quo vox illa in vulgus volitat: *Padre commune*. Tum etiam in ſignum trahitur, *Papam* illum, omnia ad familiæ ſuæ amplitudinem referre, in animo habere. *Regibus* inprimis cavendum eſt, ne *Factioni* alicui Subditorum ſuorum ſe ex profeſſo adjungant: *Ligæ* enim *Confœderationis*, intra Statum quempiam, *Monarchiis* ſemper exitiales: Siquidem obligationem introducunt obligatione ipſa *Imperii* validiorem, atque *Regem* conſtituunt *tanquam unum ex nobis*: Id quod cernere erat in *Liga Franciæ*. Cum *Factiones*, manu forti, & palam, concertant, ſignum eſt imperii in *Regibus* labaſcentis: multumque præjudicat ipſorum & auctoritati, & negotiis. Motus *Factionum*, ſub *Regibus*, ſimiles eſſe debent motibus (ut *Aſtronomi* loquuntur) *orbium inferiorum*: qui ſuos habent motus proprios, ſed interim, converſione *Primi Mobilis*, cum obſequio circumferuntur.

L.
DE CÆREMONIIS CIVILIBUS, ET DECORO.

QUi *Realis* ſolummodo eſt, ei multa virtute opus duco: Sicut Gemma, quæ ſine ornamento omni inſeritur, è puriſſimis & nitidiſſimis eſſe debet. Verum, ſi quis diligenter animadvertat, fit in laude, quod fit in lucro: Obtinet enim Proverbium illud: *Lucra levia crumenam efficere gravem*. Siquidem, lucra levia frequenter redeunt, cum majora rarius ſe offerant. Similiter, veriſſimum eſt, virtutes exiguas magnas conciliare laudes, quia perpetuo earum uſus eſt: tum in obſervationem Hominum incurrunt: Cum è contra, virtutis alicujus magnæ exercendæ occaſio, raro admodum obtingit. Itaque ad famam & exiſtimationem alicujus multum juvat, &, (quemadmodum

Iſabella, *Regina Caſtiliana*, dicere ſolebat,) *inſtar Epiſtolarum commendatitiarum, quæ nunquam non præſto ſint*, haberi poſſit: ſi quis *Formulis* utetur *diſcretis* & *decoris*. Ad has addiſcendas, nihil ferme aliud requiritur, quam ut eas quis non contemnat: ita enim in aliorum moribus eaſdem obſervabit: de reliquo autem nemo ſibi diffidat. Si enim majorem illis operam navabit, de pretio decident: quod in illo potiſſimum ſitum eſt, ut tanquam nativæ videantur, & minime affectatæ. Nonnullorum vultus, & geſtus, & externa alia, inſtar verſus ſunt, in quibus ſyllabæ ſingulæ menſurantur: Qui poterit magna comprehendere, qui ſe tam puſillis rebus ſubmittit? *Caremoniis decentibus*, erga alios, omnino abſtinere, perinde eſt ac ſi doceas, eaſdem illos erga te negligere; quo pacto te ipſum facies viliorem. Præcipue, nequaquam omittendæ erga illos, quibuſcum familiaritate minime conjunctus es: neque erga homines ingenio faſtidioſo. Verum, exceſſus in illis, & locutio plane hyperbolica, (quali nonnulli utuntur,) non ſolum res moleſta; ſed etiam finem & pondus, eorum quæ dicuntur, omnino minuit. Eſt proculdubio modus artificioſæ cujuſdam inſinuationis, in verbis ipſis, inter *Formulas* communes, qui homines revera ineſcat, & mirifice afficit: qui eximie alicui prodeſt, ſi quis ejus viam calleat. Inter æquales de familiaritate ſollicitum eſſe, nihil opus eſt; quare reprime te paululum, & dignitatem tuam tuere: At inter inferiores non deerit reverentia; Itaque inter illos benigne te gerere, & cum familiaritate quadam, non incongruum eſt. Qui in ſermone aliquo, aut re, nimius eſt, adeo ut ſatietatem inducat, valorem ſui ipſius minuit. Aliis ſe applicare, bonum eſt; modo cum ſignificatione quadam fiat, hoc non ex facilitate prodire, ſed ex comitate & urbanitate. Præceptum non contemnendum eſt; Cum in alterius ſententiam iveris, aliquid ſemper de proprio addere. Exempli gratia: Opinioni ejus ſuffragaris? Cum diſtinctione, & non alias fiat. Propoſitioni ejus annuere libet? Fiat ſub modo aliquo vel conditione. Conſilium ejus ſequi & amplecti viſum eſt? Novi alicujus argumenti pondus addas, propter quod in partes ejus tranſire videaris. Cavendum inprimis, ne *Magiſter* in *Cæremoniis* & *Formulis* habearis: Id enim ſi fiet, utcunque virtute vera emineas, audies tamen ab invidis, in nominis tui detrimentum, *Vrbanus* tantum & *Affectator*. Etiam negotiis damnoſum eſt, ſi quis *Formulas* nimium affectet, vel in opportunitatibus & temporibus deligendis impenſe curioſus ſit. *Salomon* inquit: *Qui obſervat ventum, non ſeminat: & qui conſiderat nubes, nunquam metet*. Prudens opportunitates plures faciet, quam inveniet. *Mores* hominum externi, *veſtibus* eorum ſimiles eſſe debent; Non ſint nimis concinni, nec corpus coarctantes; Sed qui libertatem præbeant, ad exercitia, & motum quemlibet.

LI. DE LAUDE.

LAus virtutis reflexio eſt. Atque, ut fit in ſpeculis, trahit aliquid è natura corporis, quod reflexionem præbet. Si à vulgo proficiſcitur, ut plurimum reflexio illa parva eſt, & falſa: & vanos potius ac tumidos, quam vera virtute præditos, comitatur. Sub captum ſiquidem vulgi, virtutes complures, quæ excellunt, non cadunt. Virtutes minores, ab iis, *Laudes* extorquent; mediæ admirationem quandam, vel ſtuporem illis incutiunt; ſublimes autem, in ſenſum aut perceptionem eorum, prorſus non veniunt. Sed apparitiones virtutum, *ſpecies virtutibus ſimiles*, illos afficiunt quam maxime. Sane, *Fama* fluvio ſimilis, eſt, quæ levia & inflata attollit, gravia & ſolida mergit. Quod ſi Viri, etiam judicii profundioris & dignitatis, cum vulgo concurrunt, tum id, quod Scriptura dicit, contingit: *Nomen bonum inſtar unguenti fragrantis*. Omnia undique replet, neque facile evaneſcit. Etenim odores unguentorum, durabiles magis ſunt, quam florum. *Laudum* tot conditiones fallaces ſunt, ut *Laus* merito in ſuſpicionem venire poſſit. *Laudes* quædam ab *adulatione* ſola prodeunt: Quod ſi *Adulator* ſit vulgaris, Attributis quibuſdam utetur communibus, & quæ omnibus competere poſſint; non quæſitis aut appoſitis: *Adulator* callidior ſi ſit, veſtigia premet *Adulatoris* principalis: intelligo, Tui ipſius; & in quibus tibi places, aut te ipſum excellere putas, iis *Adulator* inhærebit maxime: Sin *Adulator* ſit impudens, & perfrictæ frontis, tum demum, in quibus conſcius tibi ſis defectus tui, & ad quæ maxime erubeſcis, ea *Adulator* tibi vel præcipue imputabit, & affiget, per vim, ſpreta conſcientia. *Laudes* nonnullæ, à voluntate bona, cum reverentia conjuncta, proficiſcuntur; quæ ſane *Laudum* formula, *Principibus*, & Viris quibuſcunque dignioribus, debetur: *Laudando præcipere*: Cum ſcilicet apud illos prædicando, quales ſint, humiliter moneas, quales eſſe debeant. Sunt qui *Laudibus* quandoque onerantur, animo malitioſo; ad conflandam invidiam, & odia concitanda; *Peſſimum genus inimicorum laudantium*, ut ait ille: Adeo ut apud *Græcos* in Proverbium exierit: *Ei, qui in malum ſuum laudaretur, puſtulam nari continuò adnaſcituram*: Sicut apud nos vulgo dicitur; *Cum quis mentiatur, metuendum ne ejus linguæ ſcabies propediem oboriatur*. Illud aſſerere licet, *Laudes* moderatas, tempeſtive irrogatas, & minime vulgares, honori vel maxime eſſe. Dictum eſt *Salomonis*: *Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens, maledicenti ſimilis erit*. Etenim, vel hominem, vel rem aliquam, ad cœlum uſque evehere, contradictionem irritat, & deriſui exponit. Veruntamen, ut ſe ipſum *laudare*, ſervato decoro, vix conceditur, niſi in caſibus admodum raris: ita vocationem ſuam, & munus quod gerit, aut ſtudia quibus ſe addixit, *laudare* quis cum venia poſſit; imo cum ſpecie quadam magnanimitatis. *Cardinales Romani*, (qui Theologi ſunt, & Fratres & Scholaſtici,) verbum uſurpant, extremi contemptus & convitii, erga negotia Civilia: Vocant enim negotia Civilia, (veluti, Belli, Legationum, Judiciorum, & hujuſmodi,) *Hiſpanico vocabulo, Sbirrarias*; quod ſonat, Munera Lictorum & Scribarum. Ac ſi artes illæ memoratæ, magis ejuſmodi homines, quam in faſtidio *Cardinalatus* poſitos, decerent. Et tamen (ſi res rite ponderetur) Speculativa cum Civilibus non male miſcentur. *Sanctus Paulus*, cum de ſeipſo gloriatur, illud nonnunquam interponit: *Vt ſtultus loquor*. At cum de Vocatione ſua verba facit, nihil veretur dicere: *Magnifico Apoſtolatum meum*.

LII.
DE VANA GLORIA.

ELeganter quidem *Æſopus: Muſca ſedens ſuper radium rotæ currus, ita ſecum: Quantum pulverem moveo!* Similiter exiſtunt quidam futiles & vani, qui, cum aliquid vel ſponte procedit, vel manu potentiore cietur, ſi modo ipſi vel minimam rei partem attigerint, continuo putant ſe machinam totam vertere. *Glorioſi* ſemper Factioſi; Etenim nulla oſtentatio ſine comparatione ſui eſt. Quin & violenti ut ſint, neceſſe eſt, ut quæ verbis jactitant, revera præſtent. Neque taciturni omnino eſſe poſſunt; ideoque opere, ut plurimum deſtituuntur, Sicut *Gallis* in Proverbium abiit: *Beaucoup de bruit, peu de fruit: Strepitus multum, fructus parum.* Attamen, ſine controverſia, hujuſmodi ingeniis, in Civilibus, aliquando uti prodeſt. Si fama excitanda ſit, vel opinio late ſpargenda, ſive virtutis, ſive potentiæ, iſtiuſmodi homines Buccinatores egregii ſunt. Rurſus, ſicut prudenter notat *Livius*, circa Tractatus *Antiochi* & *Ætolorum*: *Mendacia reciproca, & ex utraque parte, quandoque magno uſui eſſe poſſunt*: Veluti, cum quis inter *Principes* duos negotietur, ut eos, ad bellum indicendum, *Principi* tertio concitet; atque hoc ut efficiat, unius copias apud alterum, ſupra modum, & veritatem, viciſſim attollat. Quin & hoc fit quandoque, ut qui inter privatos tractet, apud utrunque exiſtimationem ſuam augeat, artificioſe inſinuando, ſe apud alterutrum plus poſſe, quam revera poteſt. Atque in his, & hujuſmodi, haud raro accidit, ut aliquid ex nihilo producatur: Mendacia enim opinionem ingenerare ſufficiunt; Opinio autem rem & ſubſtantiam progignit. In Ducibus, & Viris militaribus, *glorioſum* eſſe, non inutile eſt; Sicut enim ferrum acuit ferrum, ita per *gloriam* hanc animi invicem acuuntur, & excitantur. Inſuper, in actionibus magnis, quæ ſumptibus, & periculo privatorum, ſuſcipiuntur, ingenia jactabunda vivacius negotia impellunt; Qui enim ingenio ſobrio ſunt, & ſolido, plus habent ſaburræ, quam veli. Rurſus in exiſtimatione doctrinæ & literarum cujuſpiam, non volitabit *Fama* illius per ora virûm, neq; bene alata erit, ſine plumis aliquibus *oſtentationis*. *Qui de contemnenda gloria libros ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt*; inquit ille. *Socrates*, *Ariſtoteles*, *Galenus*, (magna nomina,) ingenio jactabundo erant. Certe *Gloria vana*, ad propagandam & perpetuandam memoriam, magnopere juvat: neque *Virtus* ipſa, tantum humanæ naturæ debet, propter nominis ſui celebrationem, quantum *ſibi ipſi*. *Fama* ſiquidem *Ciceronis*, *Senecæ*, *Plinij Secundi*, ad hunc uſque diem vix duraſſet, aut ſaltem non tam vegeta, niſi conjuncta fuiſſet cum aliqua *Vanitate* & *Iactantia*, in ſe ipſis. *Iactantia* enim, inſtar vernicis videtur eſſe, quæ ligna non ſolum ſplendere facit, verum etiam durare. Atqui, dum hæc de *vana gloria* diſſero, minime eam Qualitatem intelligo, quam attribuit *Tacitus Muciano*: *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quadam oſtentator*: Hæc enim ex vanitate neutiquam procedit, ſed ex arte, & prudentia, cum magnanimitate quadam conjuncta: & in aliquibus hominibus, qui natura veluti comparati ad eam ſunt, res eſt, non ſolum decora, ſed & gratioſa. Excuſationes enim decoræ, conceſſiones tempeſtivæ, quin & modeſtia ipſa bene temperata, nihil aliud ſunt, quam *Oſtentationis* artes. Neque inter artes haſce reperitur aliqua felicior, quam illa, de qua loquitur *Plinius Secundus*; Hoc eſt, Liberaliter & copioſe id in aliis *laudare*, in quo ipſe emineas. Nam ad hunc modum ille ingenioſe ſatis: *In alio laudando, tibi ipſi miniſtras: Is enim quem laudas, aut ſuperior tibi eſt, aut inferior; Si inferior, & tamen laudandus, tu multo magis; Si ſuperior, neq; jure laudandus, tu multo minus.* *Glorioſi* prudentibus deriſui ſunt; ſtultis admirationi; paraſitis prædæ & eſcæ; ſibi ipſis, & *gloriæ vanæ*, mancipia.

LIII.
DE HONORE ET EXISTIMATIONE.

HOnoris & Exiſtimationis, vera, & jure optimo, acquiſitio, ea eſt; Ut quis virtutes, & facultates ſuas, dextre & abſq; detrimento, revelet. Nonnulli enim in actionibus ſuis *Proci Famæ* ſunt, & veluti venatores: Quod genus hominum, ſermonibus plerunque celebratur, ſed interiorem animi reverentiam vix aſſequitur. Alii contra, virtutem ſuam, inter monſtrandum, obſcurant; Ex quo fit, ut opinione minores ſint, quam merita ipſorum poſtulant. Si quis rem ſuſcipiat, ſimulque perficiat, quæ prius intentata fuerat; aut tentata quidem, ſed deſerta; aut ad exitum forſan perducta, ſed minus commode, & feliciter, is *honorem* adipiſcetur majorem, quam ſi quid perfeciſſet gravioris ſane difficultatis & momenti, ſed in quo alterius tantum veſtigia, & non ultra premeret. Si quis actiones ſuas ita inter ſe committat, & contemperet, ut in aliquibus earum, ſingulis factionibus, vel populi combinationibus, ſatisfaciat, Harmonia erit tanto perfectior. *Honoris* ſui minime frugalis diſpenſator eſt, qui rem quamvis ſuſcipit, in qua dedecori, plus fuerit, votis excidere, quam, obtinuiſſe, *honoris*. *Honor*, qui comparativus eſt, & aliũ prægravat, reflexionem habet maxime vividam; inſtar Adamantis, aut Carbunculi, cum angulis multiplicibus ſecti. Itaque, enixe hoc agas, ut Competitores tuos, ſi modo poſſis, etiam in iis, in quibus ipſi ſumme gloriantur, ſuperes. Servi, & amici familiares, prudentes modo ſint & cauti, *exiſtimationi* cujuſpiam non modicum proſunt: Ita *Quint. Cicero*: *Omnis fama à domeſticis emanat.* Invidia, quæ *honoris* veluti tinea & teredo eſt, optime extinguitur, ſi quis id ſibi præſtituere videatur, ut meritum potius ambiat, quam famam: & ſucceſſus ſuos proſperos, magis providentiæ Divinæ & felicitati cuidam tribuat, quam artibus & virtutibus propriis.

Gradus Honoris Imperialis ſic vere & optime ordinantur. Primo loco ſtatuendi, *Conditores Imperiorum*, quales fuerunt *Romulus*, *Cyrus*, *Iulius Cæſar*, *Ottomannus*, *Iſmaël*. Secundo loco, *Legumlatores*; qui etiam vocabantur *Conditores Secundi*, aut *Perpetui Principes*; quoniam Legibus ſuis, etiam poſt mortem, Imperia adminiſtrant: quales fuerunt *Lycurgus*, *Solon*, *Iuſtinianus*, *Eadgarus Alphonſus Caſtilianus*, cognomine *Sapiens*, qui *Septem Partitiones* edidit. Tertio loco *Liberatores*, vel *Servatores Patriarum ſuarum*; qui bellis inteſtinis diutinis finem impoſuerunt, aut patrias à ſervitute alienigenarum vel tyrannorum liberarunt: veluti, *Auguſtus Cæſar*, *Veſpaſianus*, *Aurelianus*, *Theodoricus*, *Henricus Septimus Rex Angliæ*, *Henricus*

ricus *Quartus Rex Galliæ.* Quarto loco, *Propagatores*, ſive *Propugnatores Imperij*; qui bellis honorificis fines Imperii protulerunt; vel defenſione ſtrenua & nobili invaſoribus reſtiterunt. Ultimo loco, *Patres Patriæ*; qui juſtè imperant, & temporibus fœlicibus, quamdiu vivunt, Cives ſuos beant. In his ultimis duobus exempla non adduco, quandoquidem tanto numero ſint. *Honorum*, qui *Subditis* competere poſſunt, *gradus* hi ſunt. Primo ſtatuendi *Principes* curarum; ii nimirum, quorum humeris præcipuum pondus rerum ſuarum *Principes* imponunt: Vulgo appellamus *Manus Regum dexteras.* Secundo, *Duces belli*: *Regum* ſuorum intelligo *Locumtenentes*: qui operam eis egregiam in bellis præſtant. Tertio, *Gratioſi*: eos volo qui non ultra hoc potentes ſunt, quam ut *Principibus* ſolatio ſint, & Populo innoxii. Quarto, *Negotiis pares*: qui magnos ſub *Principibus* gerunt Magiſtratus: in quibus juſte & prudenter verſantur. Eſt & genus quoddam *Honoris*, quod raro contingit; & tamen inter maximos reponi meretur: Hic eſt eorum, qui ſe morti & periculis devovent, & ſacrificant, propter bonum patriæ: Quod fecerunt *Marcus Regulus*, & duo *Decij.*

LIV.
DE OFFICIO JUDICIS.

MEminiſſe debent *Iudices*, eſſe Muneris ſui, *Jus dicere*, nō autem *Jus dare*: Leges inquam interpretari, non condere. Aliter, deveniet eorum auctoritas ſimile quiddam auctoritati illi, quam ſibi vendicat *Eccleſia Romana*: quæ prætextu *Interpretationis Scripturarum*, etiam addit aliquid quandoque, & immutat; & pronunciat, quod non invenit; atque ſpecie Antiquitatis, introducit Novitatem. *Iudicem* oportet eſſe, potius eruditum, quam ingenioſum; venerabilem, quam gratioſum; magiſq; deliberativum, quam confidentem. Ante omnia integritas *Iudicum* quaſi portio eſt, virtusque propria. *Maledictus ſit* (inquit *Lex*) *qui terminum terræ movet antiquum.* Sane qui lapidem, fines diſtinguentem, tranſponit, culpa non caret. Verum *Iudex* injuſtus ille eſt, qui præcipue *Terminos* immutat, cum de terris & rerum proprietate iniquam fert ſententiam. Una certe iniqua ſententia plus nocet, quam exempla plurima. Hæc enim rivulos tantum inficiunt, illa autem fontes. Ita ait *Salomon*: *Fons turbatus, & vena corrupta, eſt juſtus cadens, in cauſa ſua, coram adverſario.* Officium *Iudicis* relationem habere poſſit, partim ad *Litigantes*: partim ad *Advocatos*: partim ad *Scribas* & *Miniſtros Iuſtitiæ* ſubtus: partim ad *Principem* vel *Statum* ſupra.

Primo quantum ad *Cauſas* & *Litigantes*: *Sunt* (inquit *Scriptura*) *qui judicium vertūt in abſinthiū*: Sunt etiam certe, qui illud vertunt in *acetum*. Injuſtitia enim illud reddit *amarum*: mora *acidum*. *Judex* ſtrenuus hoc præcipue agit, ut vim & dolum compeſcat; quorum vis magis pernicioſa eſt, quanto apertior, dolus quanto tectior & occultior. Adde etiam *Lites* contentioſas; quæ evomi debet, ut crapula *Curiarum*. *Iudicem* decet viam parare ad juſtam ſententiam, qualem *Deus* parat; *valles exaltando*; *colles deprimendo.* Eodem modo, quando ex alterutra parte videt *Iudex* manum elatam, veluti in proſecutione importuna, captionibus malitioſis, combinationibus, patrocinio potentum, Advocatorum diſparitate, & ſimilibus; tum elucēſcit virtus *Iudicis* in æquandis iis quæ ſunt inæqualia; ut *Iudiciū* ſuum veluti in arena plana fundare poſſit. *Qui fortiter emungit, elicit ſanguinem*: Cumque torcular vini premitur fortius, vinum prodit acerbum, acinum ſapiens. Itaq; caveant ſibi *Iudices* ab interpretationibus Legūm duris, & illationibus alte petitis. Neq; enim pejor eſt tortura, quam tortura *Legum*. Præcipue in *Legibus pœnalibus* curæ iis eſſe debet, ne, quæ in terrorem latæ ſunt, vertantur in rigorem: neve in Populum ſuperinducāt imbrem illum, de quo *Scriptura*: *Pluet ſuper eos laqueos.* Etenim *Leges pœnales*, ſi ſevere executioni demandentur, ſunt ſimiles *imbri laqueorum*, cadēti ſuper Populum. Itaq; hujuſmodi *Leges*, ſi vel dormiverint diu, vel temporibus prudentibus minus quadrent, à *Iudicibus* prudentibus, in executione earum, reprimantur:

Iudicis officium eſt, ut res, ita tempora rerum, &c.

In Cauſis capitalibus, decet *Iudices* (quantum Lex permittit) in *Iudicio* meminiſſe miſericordiæ; & cum ſeveritate *Exemplum*, cum pietate *Perſonam* intueri.

Quantum ad *Advocatos* qui Cauſas agunt; Patientia, & Gravitas, ut Cauſis audiendis, *Iuſtitiæ* eſt pars eſſentialis, & *Judex* nimium interloquens minime eſt *Cymbalum bene-ſonans.* Non laudi eſt *Iudici*, ſi primus aliquid in Cauſa inveniat, & arripiat, quod ab *Advocatis*, ſuo tempore, melius audire potuiſſet: aut acumen oſtentet in probationibus vel *Advocatorum* Perorationibus nimis cito interrumpendis; aut anticipet informationes Quæſtionibus, licet ad rem pertinentibus. *Iudicis* partes in audiendo ſunt quatuor: Probationum ſeriem ordinare; Advocatorum, & teſtium, prolixitatem, repetitionem, aut ſermones extra rem moderari; Eorum, quæ allegata ſunt, medullam, & quæ majoris momenti ſunt, recapitulare, ſeligere, & inter ſe componere; Et demum Sententiam ferre. Quicquid ultra hæc eſt, nimium eſt; & oritur aut à gloriola & loquendi aviditate; aut ab audiendi impatientia; aut à memoriæ debilitate; aut à defectu attentionis ſedatæ, & æquabilis. Sæpenumero mirum eſt viſu, quantum *Advocatorum* audacia apud *Iudices* valeat; ubi contra, *Iudices*, ad imitationem *Dei*, (in cujus Tribunali ſedent,) *ſuperbos comprimere, & humiles erigere*, deberent. Sed etiamnum magis mirum eſt, *Iudices Advocatis* quibuſdam præ cæteris immoderate & aperte favere: Quod neceſſe eſt ut merces Advocatorum augeat & multiplicet, atque ſimul ſuſpicionem corruptionis & obliqui ad *Judices* aditus inducat. Debetur *Advocato* à *Iudice* laus aliqua, & commendatio, cum Cauſæ bene aguntur, & tractantur; præſertim, ſi Cauſa ſua cadat: Hoc enim apud Clientem exiſtimationem *Advocati* ſui tuetur, & ſimul opinionem ejus de Cauſa ſua proſternit. Debetur etiam Reipublicæ, reprehenſio *Advocatorum* moderata, ubi callida nimis præſtant conſilia, aut ſupina apparet negligentia, aut levis informatio, aut indecora importunitas, aut impudens defenſio. *Advocatus* autem illud tribuat *Iudici*, ne illi obſtrepat, aut ſe rurſus in Cauſam agendam callide inſinuet, poſtquam *Iudex* de re pronunciaverit. E contrario autem, *Iudex* ſe Cauſæ mediæ, & nullatenus peroratæ, non ingerat; nec *Clienti* occa-

ſionem

ſionem præbeat, ut *Advocatos ſuos*; vel probationes, ad plenum non auditas, conqueratur.

Quantum ad *Scribas* & *Miniſtros*, *Sedes Iuſtitiæ*, veluti locus ſacratus eſt; ubi non tantum ſedes ipſa, ſed & ſubſellia, & præcinctus ſedis, ſcandalo & corruptelis vacare debent. Etenim (ut ait *Scriptura*) *non colliguntur uvæ ex ſpinis*: neque *Iuſtitia* ſuaves ſuos fructus edere poteſt inter vepres & dumeta *Scribarum* & *Miniſtrorum* rapacium, & lucris inhiantium. *Curiarum aſſeclæ* pravi, ſunt quatuor. Primo *Seminatores litium*: qui Curias tumeſcere faciunt, Populum tabeſcere. Secundo, qui Curias *contentionibus* circa *Iuriſdictionem* implicant: neque vere ſunt (ut habentur) *Amici Curiæ*: ſed *Paraſiti Curiæ*: Curias inflando ultra terminos; propter micas & compēdia propria. Tertio, ii, qui poſſunt cenſeri tanquam *Curiarum manus ſiniſtræ*: Homines, qui Curiarum proceſſus legitimos, diverticulis, & verſutiis, diſtorquent; Juſtitiamque in lineas obliquas, & labyrinthos, trahunt. Quarto, *Explicatores* & *Exactores Fœderum*, qui tritam Similitudinem confirmant *Curiarum* ad *rubum*: quo dum ovis, tempeſtatem fugiens, ſe recipit, velleris partes amittit. Contra *Scriba* antiquus, in anteactis *Curiarum* peritus, in actis ipſis concipiendis cautus, & in negotiis *Curiæ* ſolers, digitus eſt *Curiæ* egregius; Et ſæpe *Iudici* ipſi viam monſtrat.

Quantum vero ad *Principem*, aut *Statum*; *Indices*, ante omnia, in memoria fixum tenere debent verſiculum ultimum *Duodecim Tabularum Romanarum*: *Salus Populi ſuprema Lex*: & pro certo ponere, Leges, niſi ſint in ordine ad eum finem, res eſſe captioſas, & oracula male inſpirata. Itaque bene ſuccedit, cum *Rex* aut *Status* ſæpius cum *Iudicibus* deliberat; & rurſus, cum *Iudices Principem* & *Statum* ſæpius conſulant. Ille, cum inter deliberationes Politicas interveniat *Quæſtio Iuris*: Hi, cum in Subjecto legali interveniant conſiderationes *Status*. Contingit enim haud raro, ut res in *Iudicium* adducta, verſetur circa *Meum* & *Tuum*, & nihilominus conſequentia ejus ad *rationes Status* penetret. Intelligo autem, ad *rationes Status* pertinere, non ſolum, ſi quid ad jura *Regalia* impetenda ſpectet, verumetiam ſi quid innovationem aliquam minus tutam, aut exemplum periculoſum, introducat; aut ſi manifeſto portionem aliquam Populi majorem gravet. Neque quiſquam infirmi Judicii exiſtimet, juſtas Leges adverſus Politica vera, aliquid antipathiæ habere. Sunt enim hæc duo veluti ſpiritus & nervi, quorum alteri in alteris moventur. Recordentur etiam *Iudices*, *Salomonis Thronum* Leonibus utrinque ſuffultum fuiſſe: Sint ſane *Leones*, ſed *Leones* ſub *Throno*: caventes, ne aliquid ex *juribus Regalibus* impetant aut convellant. Poſtremo, ne ſint *Iudices* tam ignari juris, & prærogativæ ſuæ, ut cogitent, non ſibi relinqui, tanquam muneris ſui partem principalem, ſanum & prudētem Legum uſum, & applicationem. Etenim in animum revocare poterunt dictum illud *Apoſtoli* de lege humanis legibus majore; *Nos ſcimus quia Lex bona eſt, modo quis ea utatur legitime*.

LV.
DE IRA.

IRam penitus extinguere velle, oſtentatio quædam *Stoicorum* eſt. Meliora nos nacti ſumus Oracula: *Iraſcimini, & nolite peccare*: *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram*. Limites *iræ* apponendi ſunt, & quouſque, & quamdiu. Dicemus primo, quibus modis *inclinatio naturalis*, aut etiam *Habitus Iræ*, temperari poſſit, & leniri. Secundo, qualiter particulares *motus iræ* reprimi poſſint, aut ſaltem citra nocumentum cohiberi. Tertio, quibus modis *ira excitari* poſſit, aut *ſedari*, in aliis.

Quantum ad primum; Non alia ſe oſtendit via, quam ut ſerio in animo revolvas mala & calamitates *Iræ*: & quam vehementer vitam humanam perturbat, & infeſtat. Huc autem tempeſtivum fuerit maxime, ſi pone nos reſpiciamus, quam primum *impetus iræ* reſederit. Eleganter *Seneca*: *Iram ruinæ ſimilem eſſe, quæ in aliud cadendo, ſe ipſam comminuit & frangit*. Hortatur *Scriptura*: *Vt animas noſtras in patientia poſſideamus*. Certe, quicunque *patientia* excidit, de *anima* ſuæ poſſeſſione dejicitur. Hominis non eſt, *Apes* imitari,

——*Animas quæ in vulnere ponunt*.

Ira ſane, ſi quis recte attendat, res humilis eſt, & infra dignitatem hominis. Hoc liquebit, ſi illos intueamur, in quibus *ira* regnat: qui plerunq; ex infirmioribus ſunt; *pueri*, *mulieres*, *ſenes*, *ægroti*. Itaq; cum *iraſci* contigerit, caveant homines, (ſi modo dignitatis ſuæ velint eſſe memores,) ne *iram* ſuam cum metu eorum quibus *iraſcuntur*, ſed cum contemptu, conjungant; ita ut injuria ſuperiores potius videantur, quam inferiores: Quod non difficile factu foret, ſi quis *iram* ſuam paululum regat, & inflectat.

Quantum ad Secundum; *Cauſæ*, & *Motiva iræ*, præcipue tres ſunt. Primo, ſi quis *pronus* ſit ad *ſenſum injuriæ*, nemo enim *iraſcitur*, niſi qui ſe læſum ſentiat. Itaque teneri qui ſunt, & delicati, ut ſubinde *iraſcantur*, neceſſe eſt; & tot ſe offerent quæ illis moleſtiam exhibebunt, quæ à Naturis robuſtioribus vix ſentientur. Secundo, ſi quis *curioſus* & *perſpicax* ſit in *interpretatione injuriæ* illatæ, quatenus ad *Circumſtantias* ejus, ac ſi *contemptum* ſpiraret. Opinio enim *contemptus*, *iram* excitat & acuit, plusquam læſio ipſa. Itaque, ſi homines ad iſta ingenioſi ſint, *iram* miris modis incendunt. Ultimo, *opinio contumeliæ*, ſive quod exiſtimatio hominis per conſequentiam lædatur & perſtringatur, *iram* intendit & multiplicat. Cui rei accedit *Remedium præſentaneum*; Ut quis utatur (quod *Conſalvus* dicere ſolebat) *tela honoris craſſiore*: Sed in omnibus *Iræ* frænationibus, optimum eſt, tempus lucrari, & ſibi ipſi perſuadere, horam vindictæ nondum adeſſe, ſed inſtare, quaſi ad manum, opportunitatem aliquam majorem; atque hoc pacto, motum animi interim compeſcere, & ſe in tempus aliud ſervare. *Ira* autem, ut citra noxam erumpat, utcunq; hominem obſederit, duo ſunt, quæ maxime cavenda. Prius eſt, *Acerbitas verborum*, præcipue *aculeatorum*, & ei, quem ferimus, propriorum; *Communia* enim *maledicta mordent minus*. Atque rurſus, *Secretorum revelatio*: Hoc enim ſocietati quēvis ineptum reddit. Poſterius eſt, ne quis, dum *ira* fervet, *negotium*, quod in *manibus eſt*, *abrumpat*: ſed, utcunque *ira* frænum laxet, nihil tamen agat, quod revocari non poſſit.

Quantum ad *excitandam* aut *ſedandam iram in aliis*: fit hoc maxime per temporum electionem prudentem. Cum ſubtriſtes homines ſunt, aut aliquantulum moroſi, tempus eſt *iram* incendendi.

Deinde,

Deinde, ut antea diximus, decerpendo, & inculcando, quicquid *contemptum* arguere aut aggravare poſſit. Rurſus, *ira* ſedatur per contraria hiſce. Primo deligendo tempora ſerena, & ad hilaritatem prona, in quibus negotium aliquod ingratum, & ad iracundiam provocans, aperias: Prima enim impreſſio plurimum valet. Deinde, ut, quantum fieri poteſt, *injuriam à contemptu* ſegreges; eam imperitiæ, timori, animi concuſſioni repentinæ, aut ſimili cuipiam imputando.

LVI.

DE VICISSITUDINE RERUM.

SAlomon inquit: *Nihil novum ſuper terram*. Itaque quemadmodum *Plato* opinatus eſt; *Omnem ſcientiam nihil aliud eſſe, quam reminiſcentiam*: Sic *Salomon* pronunciat; *Omnem novitatem nihil aliud eſſe, quam oblivionem*. Ex quo cernere poſſis, fluvium Lethes, non minus ſuper terram, quam ſubter terram, decurrere. *Aſtrologus* quidam abſtruſus, & parum notus, aſſerit: *Niſi in cauſa fuiſſent res duæ conſtantes, (una, quod ſtellæ fixæ æqualem inter ſe diſtantiam perpetuo ſervent: nec unquam propius ſibi invicem accedant, aut longius à ſe abſcedant: altera, quod motus diurnus non variet:) ne momentum quidem temporis individuum aliquod durare potuiſſet*. Illud certum eſt, *materiam* in perpetuo fluxu eſſe, neque unquam conſiſtere. Atqui, magna illa *lintea ſepulchralia*, quæ omnia oblivione involvunt, duo ſunt: *Diluvia, & Terræ-motus*. Quatenus ad *Conflagrationes*, & *Siccitates* magnas, illæ populum penitus non abſorbent, aut deſtruunt. Fabula *Phaëtontis*, brevitatem conflagrationis, ad unius tantum diei ſpatium, repræſentavit. Atque triennalis illa à *pluvia ceſſatio*, tempore *Eliæ*, particularis tantum fuit, & multos ſuperſtites reliquit. *Incenſiones* illas loqueris, quæ per fulmina & fulgura apud *Indias Orientales* fiunt? Anguſtæ quidem ſunt, nec magna ſpatia occupant. *Peſtilentias* etiam prætereo, quia nec illæ totaliter abſorbent. Verum, in memoratis illis duabus calamitatibus (*Diluviorum*, & *Terræ-motuum*,) inſuper notandum eſt, reliquias populorum, quas emergere contigerit, plerunque homines rudes & montanos eſſe; quique temporum præteritorum memoriam poſteris tradere non poſſint; Adeo ut oblivio non minus omnia involvat, quam ſi nulli prorſus ſuperſtites remanerent. Si quis attente introſpiciat *Indorum Occidentalium* conditionem, probabile reperiet, eos populum juniorem eſſe & recentiorem, quam populos orbis veteris. At longe veriſimilius eſt, deſolationem illam, quæ illos olim invaſerat, minime per *Terræ-motus* factam, (contra, quam narrabat *Sacerdos Ægyptius*, in colloquio cum *Solone*, de *Inſula Atlantide*: eam, ſcilicet, à *Terræ-motu abſorptam eſſe*:) ſed potius per *diluvium particulare*. *Terræ-motus* enim in illis Regionibus raro eveniunt. Verum è contraria parte, tam immania plane & vaſta habent flumina, ut fluvii *Aſiæ*, *Africæ*, & *Europæ*, præ illis, inſtar rivulorum ſint. Quin & *Andes* ipſorum, ſive *Montes*, noſtris longe ſunt altiores: Unde credibile eſt, reliquias ſtirpis hominum, apud eos, poſt tale *diluvium particulare*, conſervatas fuiſſe. Quantum vero ad obſervationem *Machiavelli*: nimirum, zelotypiam & æmulationem Sectarum, ad extinguendam rerum memoriam, multa molitam; qui *Gregorio Magno* notam inurit, ac ſi pro viribus ſuis Antiquitates omnes *Ethnicorum* ſupprimere annixus fuerit: Non video certe, hujuſmodi zelos aut notabile quidpiam efficere, aut diu durare: Id quod liquet in ſucceſſione *Sabiniani*: qui Antiquitates eaſdem ſtatim reſuſcitavit: Tum vero prohibita, licet tenebris cooperta, obrepunt tamen, & ſuas nanciſcuntur Periodos.

Viciſſitudines ſive *Mutationes* in *Globo ſuperiori*, fuſius, in hoc Sermone, tractandæ non ſunt. Forſitan, *Annus magnus Platonis*, niſi Mundus ante diſſolutioni eſſet deſtinatus, aliquem ſortiri poſſet Effectum; Non in renovandis corporibus Individuorum; (Id enim fumus & vanitas eorum eſt, qui opinantur, corpora Cœleſtia accuratiores in hæc inferiora habere influentias, quam revera habent) Sed tantum in ſummis & maſſis rerum. *Cometæ* proculdubio aliquid operatur ſuper eaſdem ſummas & maſſas rerum; verum, homines, ut nunc eſt, indiligentes, aut curioſi, circa eos ſunt; eoſque potius mirabundi ſpectant; atque itineraria eorundem conficiunt, quam Effectus eorum prudenter & ſobrie notant; præcipue Effectus eorum comparativos: id eſt, *Cometa* talis magnitudinis; talis coloris & lucis; converſionis radiorum; ſitus, quatenus ad Regionem cœli; tempeſtatis anni, ſemitæ aut curſus, durationis; quales producat *Effectus*.

Leviculum quiddam eſt, quod olim inaudiveram, neque tamen prorſus contemni volo, ſed in obſervationem aliquam venire. Ferunt, à *Belgis* notatum eſſe, ſingulis ſeptenis luſtris, ſimilem annorum temperaturam & tempeſtatem cœli velut in orbem redire: Exempli gratia, Magnas glacies, inundationes magnas; magnas ſiccitates, hyemes tepidas, æſtates frigidiores; & ſimilia. Vocant autem hujuſmodi Circulum annorum, *Primam*. Hoc autem ideo recenſeo, quod oculos in præterita conjiciens, hujuſce rei inveni congruentiam; haud exactam ſane, ſed non multum diſcrepantem.

Verum tranſeamus à *Naturalibus* ad *Humana*. Maxima apud homines *Viciſſitudo*, eſt illa *Sectarum* & *Religionum*. Hi enim Orbes animis hominum maxime dominantur. *Religio* vera ſuper *Petram ædificata eſt*: reliquæ fluctibus temporum agitantur. Dicamus igitur de *Novarum Sectarum Cauſis*: atque *Conſilij* aliquid circa eas inſpergamus; quatenus humani ingenii infirmitas tantis revolutionibus moras injicere, aut remedia exhibere poterit.

Quando *Religio recepta* diſcordiis laceratur; ſanctitas item profeſſorum labefactata eſt, & ſcandalo expoſita; ſimulque tempora ſtupida, indocta & barbara ſunt; à *Novæ* alicujus *Sectæ* ortu merito metuendum; præcipue, ſi eo tempore *ingenium* aliquod *intemperans*, & *Paradoxa ſpirans*, ſuboriatur: Quæ omnia tenuerunt, *Mahometes* cum *Legem* ſuam promulgavit. *Secta nova* licet pullulet, duobus ſi deſtituatur adminiculis, ab ea non metuas; non enim late ſe diffundet. Primum eſt, *Imperij*; ſive *Auctoritatis ſtabilitæ oppugnatio*: Nihil enim magis populare eſt, quam Principatus, & Politias, convellere. Alterum eſt, *Porta luxuriæ & voluptatibus aperta*: *Hæreſes* enim ſpeculativæ, (qualis fuit olim *Arrianorum*, & hodie *Arminianorum*,) etſi in hominum ingenia miris modis operentur, ſtatum tamen Rerumpublicarum non magnopere concu-

concutient, niſi ex occaſione motuum Civilium. Modi tres ſunt, quibus *Novæ ſectæ* plantantur: *Miraculis, Eloquentia,* & *Gladio.* Equidem *Martyria* inter *miracula* numero; quoniam vires naturæ humanæ excedere videntur. Idem etiam facere licet de excelſa illa & admirabili *vitæ ſanctimonia.* Certe, non alia melior via eſt ad *Sectarum* & *Schiſmatum* ortus repellendos, quam abuſuum reformatio; diſſidiorum minorum pacificatio; leniter à principio procedere, & à ſanguinariis perſecutionibus abſtinere; Schiſmatum denique Coryphæos, favoribus potius & dignitatibus mollire atq; allicere, quam violentia & ſævitia exacerbare.

Mutationes & Viciſſitudines in *rebus bellicis* haud paucæ ſunt: ſed Præcipue in tribus verſantur: In *Sede belli*; in *Genere armorum*; & in *Diſciplina militari.* *Bella,* antiquis temporibus, *movere* videbantur ex *Oriente* potiſſimum in *Occidentem*: Etenim *Perſæ, Aſſyrij, Arabes, Scythæ,* (qui invaſores erant,) omnes Orientales fuerunt. Verum eſt, *Gallos* fuiſſe Occidentales; Sed de duabus tantum ipſorum incurſionibus legimus: Una in *Gallo-Græciam,* altera contra *Romanos.* Attamen Oriens & Occidens cœli Climata non determinant; neque etiam *Belli motus*, ab Oriente, aut ab Occidente, aliquid certæ obſervationis recipiunt. Sed Meridies, & Septentrio, natura fixi ſunt: Atque raro in omni memoria invenitur, Meridionales interiores invaſiſſe Septentrionales: ſed econtra. Unde manifeſtum eſt, Tractum Mundi Septentrionalem, natura ipſa, magis eſſe *bellicoſum*: Sive hoc aſcribi poſſit hujus Hemiſphærii ſtellis; ſive amplitudini continentium ad partes Septentrionales, cum partes Auſtrales (quantum adhuc innotuit) maria fere occupant; ſive (id quod manifeſtiſſimum eſt) frigoribus Climatis Borealis; Nam hoc ipſum, abſque alia cauſa quacunque, corpora indurat, ſpiritus inflammat: ut liquet in populo *Araucenſi*: qui ad ulteriora *Auſtri* poſiti, omnibus *Peruvienſibus* fortitudine longe præcellunt.

Imperio aliquo magno *labaſcente*, & viribus fracto, pro certo *bella* expectes. Etenim *Imperia* magna dum in vigore ſunt, Copias nativas Provinciarum enervant & deſtruunt, propriis cohortibus domi fidentia; Cum autem & illæ deficiunt, omnia ruunt, atque aliis Gentibus in prædam cedunt. Hoc evenit in declinatione *Imperij Romani*: atque etiam in Imperio Occidentali, poſt *Carolum magnum*, cum aves ſingulæ plumas ſuas repeterent: atque ſimile quidpiam etiam *Imperio Hiſpano* contingere poſſit, ſi quando viribus decideret. Ex altera parte, *acceſſiones* magnæ *Ditionum,* & *uniones Regnorum,* ſimiliter *bella* ſuſcitant: Etenim, cum Status aliquis in potentiam majorem inſurgit, ſimilis eſt fluvio intumeſcenti, qui inundationem ſtatim minatur; ut videre eſt in Imperiis *Romanorum, Turcarum, Hiſpanorum,* & aliorum. Attende: Cum Mundus *Nationibus Barbaris* minus abundet, ſed civiliores fere ſunt: Qui uxores temere non ducent, nec liberos progignent, niſi modum familiam alendi, aut ſaltem victum parandi, præviderint; (ut fit in omnibus prope Nationibus, hodierno die, exceptis *Tartaris*:) non ingruit periculum ab *Inundationibus* aut *migrationibus Populorum*: At cum Populorum greges magni ſunt, qui perpetuo ſobolem ſuſcipiunt, de fortunis & ſuſtentatione ſua in futurum minime ſolliciti, neceſſarium eſt, ut in ſeculo uno aut altero portionem aliquam multitudinis ſuæ exonerent, & novas ſedes quærant, & ſic alias *Nationes* invadant: Quod Populi Septentrionales veteres ſorte facere ſolebant; ſortes dantes; quæ pars domi maneret, quæ autem alio migraret. Cum *Gens* aliqua, prius *bellicoſa,* ad mollitiem & luxuriam degenerat, de *bello* certa eſſe poſſit: Status enim tales, plerumq;, dum degenerant, opes accumulant; adeo ut præda invitet, & declinatio virium animet Gentes alias, ad eoſdem invadendos.

Quantum ad *Armorum* & *Telorum* genus; Illorum mutationes ſub obſervationem vix cadunt. Attamen & hæc ipſa Periodos & *Viciſſitudines* ſuas ſortiuntur. Pro certo enim eſt, *Tormenta ænea*, apud Urbem *Oxydracarum* in *India*, tempore *Alexandri Magni*, cognita fuiſſe: eaque à *Macedonibus, Tonitrua,* & *Fulgura,* & *Operationes Magicas,* habita & appellata. Similiter, indubitatum eſt, uſum *Pulveris Pyrij*, & *Tormentorum igneorum, Chinenſibus*, ante annos bis mille, innotuiſſe. Conditiones *Telorum*, & mutationes in melius, hæ ſunt. Primo, ut ad diſtantiam majorem feriant: Id enim periculum, ab hoſtili parte, anticipat; quod certe *Tormenta & Sclopeta* majora præſtant. Secundo, ut impetus eorum fortius & validior ſit; in quo genere *Tormenta ignea*, *Arietationes* omnes & antiquas machinas item ſuperant. Tertio, ut uſus eorum commodior & facilior ſit. Id quod etiam *Tormentis igneis majoribus* competit: quæ omnibus tempeſtatibus idonea; vectura levia & mobilia ſunt; & his ſimilia.

Quod ad *Militiam* attinet: Antiquis temporibus numerum præcipue curabant; virtuti & animis militum, in bellis gerendis, fidebant: dies ſæpius & loca præliandi conſtituebant, & æquo Marte experiebantur; denique in acie inſtruenda & ordinanda imperitiores fere erant. Poſtea, *numerum* præoptabant commodum potius quam vaſtum; locorum opportunitates, diverſionum artificia, & ſimilia, captabant; poſtremo, in acie ipſa inſtruenda peritiores evadebant.

In Reipublicæ alicujus *adoleſcentia* arma florent; ætate media, *Literæ*; ac deinceps, ad moram aliquam, duo illa ſimul florere ſolent: devexa autem ætate, *Artes Mechanicæ & Mercatura. Literæ* vero ſuam habent infantiam, quando leviuſculæ ſunt, & pueriles: Sequitur earum adoleſcentia, quando luxuriantur, & juvenile quiddam ſapiunt: Succedit ætas virilis, quando ſolidiores & exactiores deveniunt. Poſtremo ſenectus earum obrepit, cum ſiccæ & exhauſtæ fiunt; manente tamen garrulitate. Verum conſultum non fuerit, in rotas haſce *Viciſſitudinum* nimis longum oculos figere, ne vertigine corripiamur. Quatenus vero ad *Philologiam*, quæ in hoc Argumento, ut plurimum, verſatur, nihil aliud eſt, quam Narratiuncularum & Obſervationum futilium congeries quædam; ideoq; Scripto huic minime congruit.

LVII.
QUOMODO PROFECTUS IN VIRTUTE FACIENDUS SIT.

PLurima confici poſſunt præcepta, de prudenti Inſtitutione Exercitationum animi non minus quam corporis: Illorum paucula recenſebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus, à *penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis*, quam res poſtulat: Nam ſi oneris nimium imponatur apud ingenium mediocre, bene ſperandi alacritatem obtundes: apud ingenium fiduciæ plenum, opinionem concitabis, qua plus ſibi polliceatur, quam præſtare poſſit; quod ſecum trahit ſocordiam. In utroq; autem ingenii temperamento fiet, ut experimentum expectationi non ſatisfaciat: idquod animum ſemper dejicit, & confundit. Quod ſi penſa leviora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis ſumma, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquam, quo Habitus comparetur, duo* inprimis *tempora obſerventur*: alterum, quando animus optime fuerit ad rem diſpoſitus: alterum, quando peſſime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex poſteriore, nodos obicesque animi contentione ſtrenua deteramus: unde tempora media facile & placide labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Ariſtoteles obiter meminit, *Ut totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur*: Sicut cum in adverſum gurgitis remigamus: aut baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum præceptum ex illo Axiomate pendet quod veriſſimum eſt; *Animum ad quæcunq; felicius trahi & ſuavius, ſi illud, quo tendimus, in intentione operantis non ſit principale, ſed tanquam aliud agendo ſuperetur*; quoniam ita fert natura, ut neceſſitatem & imperium durum ferme oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi poſſunt de regimine *conſuetudinis*: *Conſuetudo* enim ſi prudenter & perite inducatur, fit revera (ut vulgo dicitur) *altera natura*: Quod ſi imperite & fortuito adminiſtretur, erit tantum *Simia* naturæ; quæ nihil ad vivum imitetur, ſed inſcite tantum, & deformiter.

Similiter, ſi de *Libris* & *Studiis*, eorumq; ad *Mores* virtute & influentia, verba facere vellemus: num nam deſunt plurima præcepta, & conſilia fructuoſa, eo ſpectantia? Annon unus ex Patribus, magna cum indignatione, *Poëſin* appellavit *Vinum Dæmonum*: cum revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum, & digna, quæ bene perpendatur, eſt Sententia Ariſtotelis, *Iuvenes non eſſe idoneos Moralis Philoſophiæ auditores*; quia in illis perturbationum æſtuatio nondum ſedata eſt, nec tempore & rerum experientia conſopita? Atque ut verum dicamus, Annon ideo fit, ut Scriptorum priſcorum præſtantiſſimi libri & ſermones (quibus ad virtutem homines efficaciſſime invitati ſunt; tam *auguſtam* ejus *majeſtatem* omnium oculis repræſentando; quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *habitu Paraſitorum* indutas, deriſui propinando) tam parum proſint, ad vitæ honeſtatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non conſueverunt à viris, ætate & judicio maturis, ſed pueris tantum & tironibus relinquuntur? An non & hoc verum eſt, juvenes multo minus *Politicæ*, quam *Ethicæ*, auditores idoneos eſſe, antequam *Religione* & *Doctrina de moribus & officiis* plane imbuantur; ne forte judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non eſſe rerum differentias morales veras & ſolidas, ſed omnia ex utilitate aut ſucceſſu metienda? Sicut Poëta canit:

Proſperum & felix ſcelus Virtus vocatur.

Et rurſus:

Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc ſatyricè & per indignationem loqui videntur: at *Libri* nonnulli *Politici* idem ſerio & poſitive ſupponunt. Sic enim Machiavello dicere placet: *Quod ſi contigiſſet, Cæſarem bello ſuperatum fuiſſe, Catilina ipſo fuiſſet odioſior.* Quaſi vero nihil interfuiſſet, præter fortunam ſolam, inter Furiam quandam, ex libidine & ſanguine conflatam, atq; animum excelſum, & inter homines naturales maxime omnium (ſi ambitio abfuiſſet) ſuſpiciendum. Videmus etiam ex hoc ipſo, quam neceſſarium ſit, homines, *Doctrinas pias & Ethicas*, antequam *Politicam* deguſtent, plenis faucibus haurire: Nimirum, quod qui in Aulis Principum, & negotiis Civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti ſunt, nunquam fere ſinceram & internam morum probitatem aſſequantur: quanto minus ſi acceſſerit etiam librorum diſciplina? Porro, & in documentis ipſis moralibus, vel ſaltem aliquibus eorum, annon cautio pariter eſt adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & inſociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc bona, quæ videmus, divina & egregia, ipſius ſcito eſſe propria: quæ nonnunquam requirimus, ea ſunt omnia non à natura, ſed à magiſtris.* Sunt & Axiomata alia complura, de iis, quæ à *Studiis*, & *Libris*, hominum animis ingenerantur. Verum eſt enim quod dicit ille, *abeunt ſtudia in mores.* Quod pariter affirmandum de cæteris illis rebus, *Convictu, Fama, Legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recenſuimus.

Cæterum animi quædam eſt *cultura*, quæ adhuc magis accurata & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento; *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in ſtatu perfectiore: aliis, in ſtatu magis depravato.* Hujus igitur culturæ intentio fuerit & inſtitutum, ut *bona* illa *tempora* foveantur; *prava* vero tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *temporum fixatio* duobus modis procuratur: *Votis*, aut ſaltem *conſtantiſſimis animi Decretis*, & *Obſervantiis*, atque *Exercitationibus*; quæ non tantum in ſe valent, quantum in hoc, quod animum in officio & obedientia jugiter contineant. *Malorum temporum obliteratio* duplici itidem ratione perfici poteſt: *Redemptione aliqua*, vel *Expiatione præteritorum*; & *Novo vitæ inſtituto*, veluti *de integro*. Verum hæc pars ad religionem plane ſpectare videtur: Nec mirum, cum *Moralis Philoſophia* vera & genuina (ſicut ante dictum eſt) ancillæ tantum vices erga Theologiam ſuppleat.

Quamobrem concludemus hanc partem cum eo *Remedio*, quod omnium eſt maxime compendioſum, & ſummarium; & rurſus maxime nobile & efficax,

& efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in ſtatu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem eſt, *Vt fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipſis proponamus, rectos, & virtuti congruos: qui tamen tales ſint, ut eos aſſequendi nobis aliquatenus ſuppetat facultas.* Si enim hæc duo ſupponantur: ut & *fines Actionum ſint honeſti, & boni; & decretum animi de iis aſſequendis, & obtinendis, fixum ſit & conſtans*; ſequetur, ut continuo vertat & efformet ſe animus, una opera in virtutes omnes. Atq; hæc certe, illa eſt operatio, quæ *Naturæ ipſius opus* referat: cum reliquæ, quæ diximus, videantur eſſe ſolummodo ſicut *Opera manus.* Quemadmodum enim *Statuarius*, quando ſimulachrum aliquod ſculpſit aut incidit, illius ſolummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata eſt, non autem cæterarũ: (veluti ſi faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe ſaxum, donec ad illud quodq; pervenerit:) E contra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium ſimul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem, aut reliquas, parum proficimus: quando autem *rectis & honeſtis finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunq; fuerit virtus, quam animo noſtro commendaverint & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum imbutos & prædiſpoſitos habilitate & propenſione nonnulla, ad eam aſſequendam & exprimendam. Atque hic poſſit eſſe ſtatus ille animi, qui egregie ab Ariſtotele deſcribitur: & ab eo, non *Virtutis*, ſed *Divinitatis* cujuſdam charactere inſignitur. Ipſa ejus verba hæc ſunt; *Immanitati autem conſentaneum eſt opponere eam, quæ ſupra humanitatem eſt, Heroicam ſive Divinam virtutem.* Et paulo poſt: *Nam ut fere, neque vitium, neque virtus eſt, ſic neq; Dei. Sed hic quidem ſtatus, altius quiddam virtute eſt: ille aliud quiddam à vitio.* Plinius certe Secundus, ex licentia magniloquentiæ Ethnicæ, Trajani virtutem, divinæ, non tanquã imitamentum, ſed tanquam exemplar, proponit, cum ait, *Opus non eſſe Hominibus alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos æque & propitios ſe Dominos mortalibus præſtarent, ac Trajanus præſtitiſſet.* Verum hæc profanam Ethnicorum jactantiam ſapiunt, qui umbras quaſdam corpore majores prenſabant: Ut Religio vera, & ſancta Fides Chriſtiana, rem ipſam petit; imprimendo animis hominum Charitatem, quæ appoſitiſſime *Vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes ſimul colligat, & revincit. Sane elegantiſſime dictũ eſt à Menandro, de *amore ſenſuali*, qui *divinum* illum perperam imitatur: *Amor, melior Sophiſta lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophiſta & præceptore inepto, quem *lævum* appellat. Siquidem univerſis ſuis operoſis regulis & præceptionibus hominum tam dextre & expedite effingere nequeat, ut ſeipſum & in pretio habeat, & ſe belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, ſi animus cujuſpiam, fervore *Charitatis* veræ, incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per univerſam *Ethicam doctrinam*: quæ *Sophiſta* profecto habet rationem, ſi cum altera illa conferatur. Quinetiam, ſicut Xenophon recte obſervavit: *Cæteros affectus, licet animum attollant, eum tamen diſtorquere & diſcomponere, per ecſtaſes, & exceſſus ſuos: Amorem vero ſolum, eum ſimul & dilatare, & componere:* Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant, exceſſui interim ſunt obnoxiæ: ſola autem *Charitas* non admittit exceſſum. Angeli, dum ad potentiam, Divinæ parem, aſpirarent, prævaricati ſunt, & ceciderunt: *Aſcendam, & ero ſimilis Altiſſimo.* Homo dum ad ſcientiam, Divinæ parem, aſpiraret, prævaricatus eſt, & lapſus: *Eritis ſicut Dij, ſcientes bonum & malum.* Verum ad ſimilitudinem, Divinæ *bonitatis*, aut *charitatis*, aſpirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipſam *imitationem* etiam invitamur; *Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos; & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Quin & in ipſo Archetypo naturæ Divinæ, verba ſic collocat religio Ethnica (*Optimus, Maximus*:) Scriptura autem ſacra pronunciat, *Miſericordia ejus ſuper omnia opera ejus.*

LVIII.
DE CIVILI CONVERSATIONE.

CONverſatio certe affectata eſſe non debet, at multo minus neglecta: cum prudentia in ejus moderamine, & decus quoddam morum in ſe ipſa præ ſe ferat; & ad negotia, tam publica, quam privata, commode adminiſtranda, plurimum juvet. Etenim ſicut actio Oratori tanti habetur, (licet ſit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviores & interiores videntur, anteponatur: eodem fere modo, in Viro Civili *Converſatio*, ejuſq; regimen, (utcunq; in exterioribus occupetur) ſi non ſummum, at certe eximium locum invenit. Quale enim pondus habet, *Vultus* ipſe ejuſq; compoſitio? Recte Poëta:

—*Nec vultu deſtrue verba tuo.*

Poterit enim quis *vim Orationis vultu* labefactare, & plane prodere. Quin & *Facta*, non minus quam *Verba, vultu* pariter deſtrui poſſint, ſi Ciceroni credamus: qui cum fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales, non in hoc eam potiſſimum ſitam dixit, ut aditus præberet ad ſe faciles, niſi etiam *vultu* ipſo comiter accedentes exciperet: *Nil intereſt, habere oſtium apertum, vultum clauſum.* Videmus quoq;, Atticum, ſub primum Ciceronis cum Cæſare congreſſum, bello adhuc fervente, diligenter & ſerio Ciceronem per epiſtolam monuiſſe de *Vultu* & *Geſtu* ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod ſi tantum poſſit *Oris* & *Vultus* ſolius moderatio, quanto magis *Sermo familiaris*, & alia, quæ ad *Converſationem* pertinent? Atque ſane Summa & Compendium decori, & elegantiæ morum, in hoc fere ſita ſunt; ut quaſi æqua lance, & propriam dignitatem, & aliorum, metiamur & tueamur: Quod etiam non male expreſſit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo perſonæ charactere: *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius: quorum alterum eſt alienæ libertatis obliti; alterum, ſuæ.* Ex contraria vero parte, ſi *Vrbanitati*, & elegantiæ morum externæ, impenſius ſtudeamus, tranſeunt illæ in affectationem quandam deformem, & adulterinam:

Quid enim deformius, quam Scenam in vitam transferre? Quin etiam, licet in exceſſum illum vitioſum minime prolabantur; temporis tamen nimium in hujuſmodi leviculis abſumitur: animuſque ad curam ipſarum, magis quam oportet, deprimitur. Ideoque ſicut in Academiis adoleſcentes literarum ſtudioſi, aut ſodalium congreſſibus plus ſatis indulgentes, moneri ſoleant à Præceptoribus: *Amicos eſſe fures temporis*: Sic certe aſſidua iſta, in *Converſationis* decorum, animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum facit. Deinde, qui primas adeo in *Vrbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quaſi nati videntur, hoc fere habent, ut ſibi ipſis in illa ſola complaceant, & ad virtutes ſolidiores, & celſiores, vix unquam aſpirent: Quando econtra, qui ſibi in hac parte defectus ſunt conſcii, decus ex bona exiſtimatione quærunt: Ubi enim adeſt bona exiſtimatio, omnia fere decent; ubi vero illa deficit, tum demum, à commoditate morum, atque *Vrbanitate*, ſubſidium petendum eſt. Porro, ad res gerendas, vix gravius aut frequentius reperias impedimentum, quam hujuſce decori externi curioſam nimis obſervationem; atque illud alterum, quod huic ipſi inſervit; nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egregie enim Salomon: *Qui reſpicit ad ventos, non ſeminat: qui reſpicit ad nubes, non metit*: Creanda ſiquidem nobis eſt opportunitas, ſæpius quam opperienda. Ut verbo dicamus, *Urbana* iſta morum *compoſitio*, veluti veſtis animi eſt: proinde veſtis commoditates referre debet. Primum enim, talis eſſe debet, ut ſit in uſu communi: Rurſus, ut non ſit nimis delicata aut ſumptuoſa: Deinde, ita conficienda, ut ſi qua ſit in animo virtus, eam exhibeat maxime conſpicuam: ſi qua deformitas, eandem ſuppleat; & occultet: Poſtremo, & ſuper omnia, ne ſit nimis arcta, atque iſta animum anguſtet, ut ejuſdem motus in rebus gerendis cohibeat & impediat.

Vide Tract. de Augm. Scient.

F I N I S.

FRAN-

FRANCISCI BACONI, BARONIS DE VERULAMIO, VICE-COMITIS SANCTI ALBANI, AC SUMMI ANGLIÆ CANCELLARII,

DE SAPIENTIA VETERUM LIBER,

Ad Inclytam Academiam Cantabrigienſem.

Impenſis JOH. BAPTISTÆ SCHÖNWETTERI.

ANNO cIↄ Iↄc LXIV.

Ggg 3

Illuſtriſſimo Viro

COMITI SARISBURIENSI,

Summo Theſaurario Angliæ, & Cancellario Academiæ Cantabrigienſis.

QVæ Academiæ Cantabrigienſi *dicantur, tibi jure* Cancellarii *accreſcunt; quæ autem à me proficiſci poſſunt omnia, tibi nomine proprio debentur. Illud magis videndum, num iſta, ut tibi debita, ita etiam te digna ſint: atque quod in illis minimum eſt (ingenium authoris) id propter tuum propenſum in me animum, nihil officiet; Cætera dedecori non erunt. Nam ſi Tempus ſpectetur; Antiquitas primæva ſummam venerationem habet: Si docendi Forma; Parabola veluti Arca quædam eſt, in qua pretioſiſſima quæque Scientiarum reponi conſueverunt: Si operis materia; ea Philoſophia eſt, vitæ ſcilicet, atque animæ humanæ, Decus Secundum. Fas ſit enim dixiſſe, Quamvis, Philoſophia, ſeculo noſtro veluti per ſenium repueraſcens, adoleſcentibus, & fere pueris relinquatur: Eam tamen omnium rerum, poſt religionem, graviſſimam, atque naturâ humanâ maximè dignam eſſe planè cenſeo. Etiam Politica, in quâ te mirabilem præbes, & facultate, & meritis, & ſapientiſſimi Regis judicio, ab eodem fonte emanat, ejuſque pars magna eſt. Quod ſi cui iſta, quæ affero, vulgata eſſe videantur: certe quid effecerim, judicium meum non eſt; id tamen ſecutus ſum, ut manifeſta, & obſoleta, & locos Communes prætervectus, aliquid etiam, ad vitæ ardua, & Scientiarum Arcana Conferam. Erunt itaque captui vulgari, vulgaria: altiorem autem intellectum fortaſſè non deſerent, ſed potius (ut ſpero) deducent: Verum dum huic operi, dignitatem nonnullam aſtruere conor, quòd ad te dicatum ſit; periculum eſt, ne modeſtiæ fines tranſeam, cum à me ſit ſuſceptum. Tu vero illud tanquam pignus affectûs erga te mei & obſervantiæ, & animi maximè devoti accipies, eique præſidium nominis tui imperties. Quare cum tot & tanta ſuſtineas, Tempora tua diutiùs non morabor, ſed finem faciam, tibi fœlicia omnia comprecatus, & perpetuò futurus*

Tibi & ſtudio ſuo, & beneficiis
tuis devinctiſſimus,

Fra. Baconus.

ALMÆ MATRI, INCLYTÆ

Academiæ Cantabrigienſi.

CUm ſine Philoſophiâ me certè nec vivere juvet; meritò vos in magno honore habeo, à quibus mihi iſta vitæ præſidia, & ſolatia fluxerint. Itaque hoc nomine, & me, & mea vobis debere profiteor, quo minus mirum ſit, ſi vos veſtris remunerem; ut motu naturali redeant à quo traxerint originem. Et tamen neſcio quomodo, rara videntur *Veſtigia vos retrorſum ſpectantia*: cum infinita à vobis profecta ſint. Nec nimium mihi ſumam (ut opinor) ſi ſperem, propter rerum uſum mediocrem, quod noſtrum vitæ genus, & inſtitutum neceſſariò traxit; nonnullam ad hominum doctorum inventa, per hæc noſtra, factam eſſe acceſſionem. Equidem in ea Opinione ſum, Contemplationes in vitam activam tranſlatas, nonnihil novi decoris, & Vigoris acquirere; & ſuppetente uberiore materia, & magis altas fortaſſè radices agere, aut certè magis proceras, & frondoſas evadere. Neque vos (ut arbitror) ipſi noſtis, quàm latè pateant Veſtra, quamque ad multa pertineant. Æquum eſt tamen omnia vobis attribui, atque in veſtrum honorem cedere, cum acceſſiones quæque Principiis magna ex parte debeantur. Neque verò ab homine occupato, aliquid exquiſitum, aut otii miracula, & prærogativas requiretis; ſed & hoc amori meo ſummo ergà vos, & veſtra, tribuetis; quòd inter rerum Civilium ſpinas, hæc non prorſus perierint, ſed vobis veſtra ſervata ſint. Valete.

*Alumnus veſter
amantiſſimus,*

Fra. Baconus.

Index Fabularum Priſcæ Sophiæ, hoc Libro contentarum.

I.	Caſſandra, *ſive Parrheſia.*	pag. 1249.
II.	Typhon, *ſive rebellis.*	ibid.
III.	Cyclopes, *ſive miniſtri terroris.*	1251.
IV.	Narciſſus, *ſive Philautia.*	1252.
V.	Styx, *ſive Fœdera.*	1253.
VI.	Pan, *ſive Natura.*	1254.
VII.	Perſeus, *ſive Bellum.*	1259.
VIII.	Endymion, *ſive gratioſus.*	1261.
IX.	Soror Gigantum, *ſive Fama.*	ibid.
X.	Actæon & Pentheus, *ſive Curioſus.*	1262.
XI.	Orpheus, *ſive Philoſophia.*	1263.
XII.	Cœlum, *ſive Origines.*	1264.
XIII.	Protheus, *ſive Materia.*	1266.
XIV.	Memnon, *ſive Præmaturus.*	1267.
XV.	Tythonus, *ſive Satias.*	ibid.
XVI.	Procus Iunonis, *ſive Dedecus.*	1268.
XVII.	Cupido, *ſive Atomus.*	ibid.
XVIII.	Diomedes, *ſive Zelus.*	1270.
XIX.	Dædalus *ſive Mechanicus.*	1272.
XX.	Ericthonius, *ſive Impoſtura.*	1273.
XXI.	Deucalion, *ſive Reſtitutio.*	ibid.
XXII.	Nemeſis, *ſive Vices Rerum.*	1274.
XXIII.	Achelous, *ſive Prælium.*	1275
XXIV.	Dionyſus, *ſive Cupiditas.*	1276.
XXV.	Atalanta, *ſive Lucrum.*	1278.
XXVI.	Prometheus, *ſive Status hominis.*	1279.
XXVII.	Icarus Volans, *item* Scylla & Charybdis, *ſive via media.*	1285.
XXVIII.	Sphynx, *ſive Scientia.*	1286.
XXIX.	Proſerpina, *ſive ſpiritus.*	1288.
XXX.	Metis, *ſive Conſilium.*	1290.
XXXI.	Sirenes, *ſive Voluptas.*	ibid.

Præfatio.

ANtiquitatem primævam (exceptis quæ in Sacris literis habemus) oblivio & ſilentium involvit; Silentia antiquitatis Fabulæ poëtarum exceperunt: Fabulis tandem ſucceſſere ſcripta quæ habemus, adeo ut Antiquitatis Penetralia, & receſſus à ſequentium Sæculorum Memoria, & evidentia tanquam velo Fabularum diſcreta & ſeparata ſint. quod ſe interpoſuit, & objecit medium, inter ea quæ perierunt, & ea quæ extant. Equidem exiſtimo pleroſque in ea opinione fore, me delicias ac ludos facere; atque ſimilem ferè licentiam in transferendis fabulis uſurpare, ac ipſi poëtæ ſibi ſumpſerint in fingendis; quod pro meo jure ſanè facere poſſem, ut contemplationibus magis arduis, hæc ad voluptatem, ſive meditationis propria, ſivè lectionis aliena aſpergerem. Neque me latet quàm verſatilis materia ſit Fabula, ut huc illuc trahi, imò & duci poſſit; quantumque ingenii commoditas & diſcurſus valeat, ut quæ nunquam cogitata ſint, bellè tamen attribuantur. Etiam illa cogitatio animum ſubit, uſum hujuſcè rei jam pridem contaminatum eſſe. Multi enim, ut inventis & placitis ſuis antiquitatis venerationem acquirerent, poëtarum Fabulas ad ea traducere conati ſunt. Atque vetus illa vanitas & frequens, nec nuper nata, aut rarò uſurpata eſt. Nam & olim Chryſippus, Stoicorum opiniones vetuſtiſſimis poëtis, veluti Somniorum aliquis interpres adſcribere ſolebat; Et magis inſulsè, Chymici, Ludos & delicias Poëtarum in Corporum transformationibus, ad fornacis experimenta tranſtulerunt. Hæc (inquam) cuncta nobis ſatis & explorata, & expenſa ſunt; omnemque ingeniorum circa allegorias levitatem & indulgentiam perſpeximus, & notavimus, neque propterea omnino de ſententia decedimus. Primò enim abſit, ut paucorum ineptiæ & licentia, Parabolarum honori in genere detrahant. Hoc enim prophanum quiddam ſonat, & audax, cùm hujuſmodi velis & umbris Religio gaudeat, ut qui eas tollat, Commercia divinorum, & humanorum ferè interdicat. Verùm de humana Sapientia videamus. Fateor certè ingenuè & libenter, me in hanc ſententiam propendere, ut non paucis antiquorum Pœtarum fabulis Myſterium, & Allegoriam jam ab origine ſubeſſe putem; ſive captus veneratione priſci ſæculi, ſivè quòd in nonnullis fabulis reperio tantam, & tam evidentem cum ſignificato ſimilitudinem & conjunctionem, tum in textura ipſa fabulæ, tum in proprietate nominum, quibus perſonæ, ſive Actores fabulæ, inſigniti & veluti inſcripti prodeunt, ut ſenſum illum ab initio præceptum & cogitatum fuiſſe, & de induſtria adumbratum; nemo conſtanter negaverit. Quis enim ita durus eſt, & ad aperta cæcutiens, ut cùm audiat Famam, Gygantibus extinctis, tanquam ſororem Poſthumam progenitam eſſe, non illud ad Murmura partium & famas ſeditioſas, quæ ſopitis Rebellionibus ad tempus vagari ſolent, referat? Aut cùm audiat Typhonem Gygantem, nervos Iovis ſecuiſſe, & abſtuliſſe, ac Mercurium ejus ſuffuratum eſſe, & Jovi reddidiſſe; non ſtatim advertat hoc ad rebelliones prævalidas pertinere, quæ Regibus nervos & pecuniarum, & authoritatis incidunt, ita tamen, ut per Sermonum Comitatem, & prudentia Edicta, animi ſubditorum, non ita multò pòſt quaſi furtim reconcilientur, & vires Regibus reſtituantur? Aut cùm audiat in illa memorabili Deorum contra Gygantes Expeditione, Aſinum Sileni cùm ruderet, maximi momenti ad profligandos Gygantes fuiſſe; non liquidò cogitet hoc de vaſtis Rebellium conatibus, qui plerunque per inanes rumores & terrores vanos diſſipantur, confictum fuiſſe? Etiam Nominum conformitas & indicium, cui tandem hominum obſcurum eſſe poteſt? cùm Metis uxor Iovis planè conſilium ſonet; Typhon tumorem, Pan Univerſum, Nemeſis, vindictam, & ſimilia. Neque illud quenquam moveat, ſi aliquid interdum hiſtoriæ ſubſit, aut ſi nonnulla Ornamenti gratiâ addita ſint; aut ſi tempora confundantur, aut ſi ex una fabulâ quippiam transferatur in aliam, & nova Allegoria inducatur. Neceſſe enim fuit hæc fieri, cùm Inventa Virorum fuerint, qui & ætate disjuncti, & inſtituto diverſi erant; cùm alii antiquiores, alij recentiores fuerint, alii rurſus naturam rerum, alii res civiles ſibi proponerent. Habemus etiam & aliud ſenſus occulti, & involuti ſignum non parvum. quòd nonnullæ ex fabulis tam abſurdæ narratione ipſâ, & inſulſæ inveniantur, ut Parabolam etiam ex longinquo oſtentent, & veluti clament. Quæ enim probabilis eſt fabula, etiam ad voluptatem, & hiſtoriæ ſimilitudinem conficta exiſtimari poteſt: Quod autem nulli in mentem veniſſet cogitare, aut narrare; id in alios uſus quæſitum videtur. Quale enim figmentum illud? Jovem, Metin in uxorem accepiſſe, eamque ſtatim ut gravidam ſenſiſſet comediſſe, unde ipſe gravidus fieri cœpit, & Palladem armatam ex capite peperit? Equidem exiſtimo nulli mortalium obvenire, vel ſomnium tam extra cogitationis vias ſitum, & monſtroſum. Ante omnia illud apud apud nos maximè valuit, & plurimum ponderis habuit, quòd ex fabulis complures nullo modo nobis videntur ab eis inventæ, à quibus recitantur & celebrantur, Homero, Heſiodo, reliquis; Si enim liquidò nobis conſtitiſſet eas ab illa ætate, atque illis authoribus manâſſe, à quibus commemorantur, & ad nos devenerunt; nil magni certè, aut excelſi ab hujuſmodi origine nobis (ut noſtra fert conjectura) expectare, aut ſuſpicari in mentem veniſſet. Verùm ſi quis attentiùs rem conſideret, apparebit, illas tradi, & referri tanquam prius creditas, & receptas, non tanquam tum primò excogitatas, & oblatas. Quin etiam cùm diverſis modis à Scriptoribus ferè Coævis referantur, facilè cernas quod commune habent ex veteri memoria deſumptum, in quo variant, ex ſingulorum ornatu additum: Atque hæc res exiſtimationem earum apud nos auxit, ac ſi nec Ætatis, nec Inventionis poëtarum ipſorum eſſent; ſed veluti Reliquiæ Sacræ & Auræ tenues, Temporum meliorum; quæ ex traditionibus Nationum magis Antiquarum in Græcorum Tubas, & Fiſtulas incidiſſent. Quod ſi quis obſtinato animo contendat, Allegoriam in fabula ſemper ſubdititiam, & impoſitam, nec omninò nativam, & genuinam fuiſſe; ei moleſti non erimus, ſed gravitatem illam judicii, quam affectat, licèt hebetiorem & ferè plumbeam, remittemus; atque illum (ſi modo dignus ſit) alio modo, tanquam de integro adoriemur. Duplex apud homines repertus eſt, atque increbuit Parabolarum uſus, atque quod magis mirum ſit, ad contraria valet. Faciunt enim Parabolæ ad Involucrum & Velum; faciunt etiam ad lumen, & illuſtrationem. Atque miſſo illo uſu priore (potiùs quàm lites ſuſcipiamus) & receptis Fabulis antiquis, tanquam rebus vagis, & ad delectationem compoſitis; Manet tamen proculdubio poſterior iſte uſus, neque ulla ingenij violentia nobis extorqueri poſſit, neque impediet quiſquam (qui ſit mediocriter doctus) quin protinus recipiatur Modus iſte docendi, tanquam res gravis & ſobria, atque omnis vanitatis expers, & Scientiis apprimè utilis, imò & quandoque neceſſaria, nimirum, ut in inventis novis, & ab opinionibus vulgaribus remotis & penitùs abſtruſis, aditus ad intellectum humanum magis facilis & benignus per parabolas quæratur. Itaque antiquis Sæculis, cum rationis humanæ inventa, & concluſiones etiam eæ, quæ nunc tritæ & vulgatæ ſunt, tunc temporis novæ & conſuetæ eſſent, omnia Fabularum omnigenum, & Ænigmatum & Parabolarum, & Similitudinum plena erant: atque per hæc docendi ratio, non occultandi artificium quæſitum eſt; rudibus ſcilicet tunc temporis hominum ingeniis, & ſubtilitatis, niſi quæ ſub ſenſum cadebat, impatientibus, & ferè incapacibus. Nam ut Hieroglyphica literis, ita Parabolæ Argumentis antiquiores erant. Atque etiam nunc, ſi quis novam in aliquibus lucem humanis mentibus affundere velit, idque non incommodè & aſperè, prorſus eâdem via inſiſtendum eſt, & ad ſimilitudinum auxilia confugiendum. Quare quæ dicta ſunt, ita claudemus. Sapientia priſci Sæculi, aut magna, aut fœlix fuit: Magnâ, ſi de induſtria excogitata eſt Figura ſive Tropus: Fœlix, ſi homines aliud agentes, materiam &

occaſionem tantæ contemplationum dignitati præbuere. Operam autem noſtram (ſi quid in ea ſit, quod juvet) in neutra re malè collocatam cenſebimus. Aut enim antiquitatem illuſtrabimus, aut res ipſas. Neque neſcius eſſe poſſum, hanc rem ab alijs tentatam eſſe: ſed tamen ut quod ſentiam, eloquar, idq; non faſtidiosè, ſed liberè, ejus decus & virtus ex hujusmodi laboribus, licet magnis & operoſis, fere perijt: dum homines rerum imperiti & non ultra locos certos Communes docti, parabolarum ſenſus vulgaria quædam, & generalia applicaverunt, atq; earundem vim veram & proprietatem genuinam, ac indagationem altiorem non attigerunt. Nos autem erimus (ni fallimur) in rebus vulgatis novi, & aperta & plana à tergo relinquentes, ad ulteriora, & nobiliora tendemus.

DE SAPIENTIA VETERUM.

I.
CASSANDRA, SIVE PARRESIA.

NArrant *Caſſandram* ab *Apolline* adamatam fuiſſe, atque variis artificiis ejus deſideria eluſiſſe, ſpes nihilominus fo-viſſe, quousque donum Divinationis ab eo extorſiſſet; tum verò nactam quod ab initio diſſimulatione ſua quæſiviſſet, preces ejus aperte rejeciſſe: Illum, cùm quod temere largitus erat, nullo modo revocare poſſet, & tamen vindicta arderet, nec fœminæ callidæ ludibrio eſſet vellet, muneri ſuo pœnam addidiſſe; ut illa quidem vera ſemper prædiceret, ſed nemo ei crederet; itaque vaticiniis ejus veritas affuit, fides defuit: quod illa perpetuò experta eſt, etiam in excidio Patriæ ſuæ, de qua ſæpius monuerat, nemine auſcultante, aut credente. Fabula de intempeſtiva, & inutili libertate conſiliorum, & monitorum conficta videtur: Qui enim ingenio ſunt pervicaci & aſpero, nec ſe *Apollini*, id eſt, Deo Harmoniæ ſubmittere volunt, ut rerum modos, & menſuras, ſermonumque veluti tonos, acutos & graves, aurium etiam magis peritarum & magis vulgarium differentias, tempora denique tum loquendi tum ſilendi ediſcant & obſervent: licet ſint prudentes & liberi, & conſilia ſana afferant & bona; nunquam tamen ferè ſuaſu & impetu ſuo proficiunt, neque ad res tractandas efficaces ſunt; ſed potius exitium eis, apud quos ſe ingerunt, maturant, & tum demum poſt calamitatem & eventum, ut vates & in longum proſpicientes celebrantur. Atque hujus rei exemplum eminet in *M. Catone Uticenſi.* Ille enim interitum Patriæ, & Tyrannidem primo & conſpiratione, deinde ex contentione *Cæſaris* cum *Pompejo* ſecutam, diu ante, tanquam è ſpecula prævidit, & tanquam ex oraculo prædixit, ſed nil profecit interim, verum obfuit potius, & mala patriæ acceleravit. Id quod prudenter advertit, & eleganter deſcribit *M. Cicero*, cùm ad amicum ita ſcribat: *Cato optimè ſentit, ſed nocet interdum Reipublicæ: loquitur enim tanquam in Republica Platonis, non tanquam in fæce Romuli.*

II.
TYPHON, SIVE REBELLIS.

NArrant Poëtæ *Junonem* indignatam, quod *Jupiter Palladem* & ſeſe, ſine ea peperiſſet, omnes Deos, atque Deas precibus fatigâſſe, ut ipſa etiam ſine *Jove* partum ederet. Et poſtquam violentiæ, & importunitati ejus annuiſſent, terram illa concuſſit, & quo motu *Typhon* natus eſt, Monſtrum ingens, ex horrendum. Ille ſerpenti veluti Nutritio datus eſt, ut ab eo aleretur. Nec mora, poſtquam adoleviſſet, quin bellum *Jovi* moveret. In eo conflictu *Jupiter* in poteſtatem Gygantis venit, qui illum in humores ſublatum in regionem remotam, & obſcuram tranſportavit, & conciſis nervis & manuum & pedum, & ſecum abreptis, mancum, & mutilatum reliquit. *Mercurius* autem nervos *Jovis Typhoni* ſuffuratus eſt, eaque eos *Jovi* reſtituit. *Jupiter* confirmatus, Belluam rurſus impetiit; ac primùm fulmine vulneravit, ex cujus ſanguine ſerpentes nati ſunt. Tum demum ruentem, & fugientem (*Ætnam* ſuper eum jaculatus) mole montis oppreſſit. Fabula de fortuna Regum variâ & Rebellionibus, quæ in Monarchis quandoque evenire conſueverunt, conficta eſt. Reges enim regnis ſuis, ut *Jupiter Junoni*, veluti Matrimonii vinculo juncti rectè cenſentur; ſed accidit nonnunquam, ut imperandi conſuetudine depravati, & in Tyrannidem vergentes, omnia ad ſe trahant, & contempto Ordinum, & Senatus ſui conſenſu, ex ſeſe pariant: id eſt, ex arbitrio proprio, & imperio mero cuncta adminiſtrent. Id populi ægre ferentes, & ipſi moliuntur Caput aliquod rerum ex ſeſe creare, & extollere. Ea res ex occulta ſollicitatione nobilium, & procerum fere initia ſumit, quibus connniventibus, tum populi ſuſcitatio tentatur; ex qua Tumor quidam rerum (per *Typhonis* infantiam ſignificatus) ſequitur. Atque iſte rerum ſtatus ab inſita Plebis pravitate & natura maligna (Serpente Regibus infeſtiſſimo) nutricatur. Defectione autem viribus coalita, poſtremo res in apertam rebellionem erumpit; quæ quia infinita mala & Regibus & populis infligit, ſub dira illa *Typhonis* effigie repræſentatur, in qua centum capita ob diviſas poteſtates, Ora flammantia ob incendia, Anguium cingula ob peſtilentias, (præſertim in obſidionibus) Manus ferreæ ob cædes, ungues Aquilini ob rapinas, Corpus plumis contectum ob perpetuos Rumores, & nuncios & trepidationes, & hujusmodi. Atque interdum Rebelliones iſtæ, tam prævalidæ ſunt, ut Reges cogantur, tanquam à Rebellibus tranſportati, relictis Regni ſedibus & urbibus primariis, vires contrahere, & in remotam aliquam, & obſcuram Provinciam ditionis ſuæ ſe recipere, Nervis & Pecuniarum, & Majeſtatis acciſis: Sed tamen non ita multò poſt Fortunam prudenter tolerantes, virtute & induſtria *Mercurij* Nervos recipiunt, hoc eſt, affabiles facti, & per edicta prudentia & ſermones benignos, reconciliatis ſubditorum animis & voluntatibus, tandem alacritatem ad impenſas conferendas, & novum Auctoritatis vigorem excitant,

citant. Nihilominùs prudentes, & cauti aleam fortunæ tentare plerumque nolunt, & à pugna abſtinent, ſed tamen operam dant, ut aliquo facinore memorabili exiſtimationem Rebellium frangant. Quod ſi ex voto ſuccedat, illi vulneris accepti conſcii, & rerum ſuarum trepidi, primò ad fractas & inanes minas veluti Serpentum ſibilos ſe vertunt. Dein de rebus deſperatis fugam capeſſunt. Atque tum demum poſtquam ruere incipiant, tutum eſt, & tempeſtivum Regibus, copiis & univerſa mole regni tanquam *Ætna* Monte, vos perſequi, & Opprimere.

III.
CYCLOPES, SIVE MINISTRI TERRORIS.

NArrant *Cyclopes*, ob feritatem & immanitatem primo à *Jove* in *Tartarum* detruſos, & perpetuo carceri adjudicatos fuiſſe; verum poſtea *Tellus Iovi* perſuaſit, ei non abs re fore, ſi eos vinclis liberaret, & eorum operâ & fulmina fabricanda uteretur. Quod ad factum eſt, atque illi officioſi, & induſtrii fulmina atque alia terroris Inſtrumenta aſſiduo opere & minaci ſtrepitu fecerunt.

Tempore autem labente evenit, ut *Jupiter Æſculapio Apollinis* filio ſuccenſeret, ob hominem medicinâ à morte excitatum; Iram autem tegens, (quia parum juſta indignandi cauſa ſuberat ob facinus pium, & celebre) *Cyclopes* in eum ſecretò inſtigavit, qui nihil cunctati fulmine eum interemêre: In cujus rei vindictam *Apollo Iove* non prohibente, ſagittis eos confecit.

Fabula ad Regum facta pertinere videtur. Illi enim Miniſtros ſævos, & ſanguinarios, & exactores primo ſuppliciis afficiunt, & à rebus ſummovent. Poſtea ex conſilio *Telluris*, id eſt, ignobili & parum honorifico, prævalente utilitate eos rurſus adhibent; ſicubi aut executionum ſeveritate, aut exactionum acerbitate opus eſt. Illi natura truces, & ex priore fortuna exaſperati, & ſatis ſentientes, quid ab illis expectetur, miram diligentiam in hujuſmodi rebus præſtant; ſed parum cauti, & ad gratiam ineundam & aucupandam præcipites, aliquando ex ſecretis Principum nutibus & incertis mandatis invidioſam aliquam executionem peragunt. Principes autem invidiam declinantes, & ſatis gnari hujuſmodi inſtrumenta nunquam ſibi defutura, eos deſtituunt; & propinquis & amicis eorum, qui pœnas ſubierunt, atque horum declinationibus & vindictæ & odio populari eos relinquunt, unde magno plauſu, & proſperis in reges votis & acclamationibus, ſero magis quàm immerito pereunt.

IV.
NARCISSUS, SIVE PHILAUTIA.

NArciſſus fuiſſe traditur formâ, & venuſtate mirabilis, ſed ſuberat ſuperbia ingens, & faſtidium intolerandum. Itaque cùm ſibi placeret, alios deſpiceret, vitam egit ſolitariam in ſylvis, & venationibus, cum paucis comitibus, quibus ipſe omnia erat. Aſſectabatur etiam eum ubique Nympha Eccho. In hoc vitæ inſtituto fatale ei erat ad fontem quendam lympidum venire, & juxta eum ſub æſtum mediæ diei decumbere. Cum autem in aqua Imaginem propriam aſpexiſſet, in contemplationem ſui, ac deinde in admirationem effuſus, & raptus, nullo modo ab hujuſmodi ſpectro, & ſimulacro diſtrahi poterat; ſed perpetuo defixus, obtorpuit; ac tandem in florem nominis ſui converſus eſt; qui flos ineunte Vere ſe oſtendit, & Diis inferis, Plutoni, Proſerpinæ & Eumenidibus ſacer eſt. Fabula illorum & ingenia & fortunas repræſentare videtur, qui ſive ob formam, ſive ob aliquas alias dotes, quibus ab ipſâ naturâ, nulla accedente induſtriâ propriâ, ornati & inſigniti ſunt, effuſè ſeipſos amant, & quaſi depereunt. Cum hoc enim animi ſtatu conjunctum fere eſt; ut non multum in publico, aut in rebus civilibus verſentur; cùm in eo vitæ genere neceſſe ſit occurrere multos neglectus & vilipendia, quæ animos eorum dejicere & turbare poſſint. Itaque vitam plerumque degunt ſolitariam, & privatam, & umbratilem, cum perpauco comitum delectu, eoque ex iis, qui illos magnoperè colere, & admirari videntur, quique illis veluti Eccho in omnibus dictis ſuis aſſentantur, & verborum obſequia præſtant. Ex hac conſuetudine depravatos, & inflatos, & tandem admiratione ſuiipſius attonitos, mira occupat deſidia & inertia, ut prorſus torpeant, & omni vigore, & alacritate deſtituantur. Eleganter autem ſumitur flos vernus ad hujuſmodi ingeniorum ſimilitudinem, cùm illa ingenia ſub initia ſua floreant, & celebrentur, ſed ætate confirmata exſpectationem de iis conceptam deſtituant, & fruſtrentur. Eodem pertinet, quod flos ille Diis inferis ſacer ſit; quia homines talis indolis ad omnia inutiles prorſus evadunt. Quicquid autem nullum ex ſe fructum edit; ſed (veluti via navis in mari) tranſit, & labitur, id apud antiquos umbris, & Diis inferis conſecrari ſolebat.

V.
STYX, SIVE FOEDERA.

PErvulgata eſt narratio, & in compluribus fabulis, interponitur, de unico illo juramento, quo Dii ſuperi ſe obſtringere ſolebant, cùm pœnitentiæ locum ſibi nullo modo relinqui volebant. Illud juramentum nullam Majeſtatem cœleſtem, nullum Attributum divinum advocabat, & teſtabatur; ſed *Stygem*, Fluvium quendam apud inferos, qui atria Ditis, multis ſpiris interfuſus cingebat. Hæc enim formula ſacramenti ſola, neque præter eam alia quæpiam, firma habita eſt, & inviolabilis; ſcilicet incumbebat pœna perjurii, Diis imprimis metuenda, ut qui fefelliſſet, ad Deorum convivia per certa annorum ſpatia non accederet. Fabula de Fœderibus, & pactis Principum conficta videtur; in quibus illud nimio plus quam oporteret, verum eſt; Fœdera quacunque ſolennitate, & religione Juramenti munita, parum firma eſſe, adeo ut ferè ad exiſtimationem quandam & famam, & ceremoniam, magis quàm ad fidem, & ſecuritatem, & effectum adhibeantur. Quin ſi acceſſerint etiā affinitatis vincla veluti ſacramenta naturæ, ſi merita mutua, tamen omnia infra ambitionem, & utilitatem, & Dominationis licentiam eſſe, apud pleroſque reperiuntur.

reperiuntur. Tanto magis, quod Principibus facile ſit per prætextus varios, & ſpecioſos, cupiditates ſuas, & fidem minus ſinceram (nemine rerum arbitro, cui ratio ſit reddenda) tueri, & velare. Itaque unum adſumitur verum, & proprium fidei firmamentum, neque illud Divinitas aliqua Cœleſtis. Ea eſt Neceſſitas, (Magnum potentibus Numen;) & Periculum Status, & Communicatio utilitatis. Neceſſitas autem per *Stygem* eleganter repræſentatur, Flumen fatale, & irremeabile. Atque hoc numen advocavit ad Fœdera *Iphicrates Athenienſis*, qui quoniam inventus eſt, qui ea apertè loqueretur, quæ plerique tacitè animo volvunt; non abs re ſit, ipſius verba referre. Is cùm Lacedæmonios, varias Cautiones & Sanctiones, & Fœderum firmamenta, & vincula excogitare & proponere animadverteret, interfatus; *Vnum* (inquit) *Lacedæmonii, nobis vobiſcum vinculum, & ſecuritatis ratio eſſe poſſit, ſi planè demonſtretis, vos ea nobis conceſſiſſe, & inter manus poſuiſſe, ut vobis facultas lædendi nos, ſi maximè velletis, minimè ſuppetere poſſit.* Itaque ſi facultas lædendi ſublata ſit, aut ſi ex fœdere rupto periculum ingruat perditionis, aut diminutionis ſtatûs, aut vectigalium, tum demùm fœdera rata & ſancta tanquam Juramento *Stygis* confirmata cenſeri poſſint: Cùm metus ſubſit interdicti illius & Suſpenſionis à Conviviis Deorum; ſub quo nomine Imperii jura, & prærogativæ, & Affluentia & fœlicitas antiquis ſignificantur.

VI.
PAN, SIVE NATURA.

ANtiqui univerſam Naturam ſub perſona *Panis* diligentiſſimè deſcripſerunt; *Hujus* generationem in dubio relinquunt. Alii enim aſſerunt eum à *Mercurio* genitum; alii longè aliam generationis formam ei tribuunt; Ajunt enim Procos univerſos cum *Penelope* rem habuiſſe, ex quo promiſcuo concubitu, *Pana* Communem filium ortum eſſe. Atque in hac poſteriore narratione, procul dubio, aliqui ex recentioribus, veteri fabulæ, nomen *Penelopes* impoſuêre, quod & frequenter faciunt, cum narrationes antiquiores, ad perſonas & nomina juniora traducunt, idque quandòque abſurdè & inſulſè; ut hic cernere eſt; Cùm *Pan* ex antiquiſſimis Diis, & longè ante tempora *Vlyſſis* fuerit, atq; inſuper *Penelope* ob matronalem caſtitatem Antiquitati venerabilis haberetur. Neq; prætermittenda eſt tertia illa generationis explicatio: quidā enim prodiderunt, eum Jovis, & Hybræos, id eſt, Contumeliæ filium fuiſſe. Utcunque orto, *Parcæ* illi ſorores fuiſſe perhibentur. Effigies autem *Panis* talis ab antiquitate deſcribitur: Cornutus, cornibus uſque ad Cœlum faſtigiatis, corpore toto hiſpidus, & villoſus, barbâ imprimis promiſſâ. Figura biformis, humanâ quoad ſuperiora, ſed ſemifera, & in Capræ pedes deſinens. Geſtabat autem inſignia Poteſtatis, ſiniſtrâ, fiſtulam, ex ſeptem calamis compactam; dextrâ Pedum, ſive lignum, ſuperiùs curvum, & inflexum; Induebatur autem *Chlamide* ex pelle *Pardalis*. Poteſtates ei & munera hujuſmodi attribuuntur, ut ſit Deus Venatorum, etiam Paſtorū, & in univerſum Ruricolarum; Præſes item Montium: erat etiam proximus *Mercurio* Nuncius Deorum. Habebatur inſuper Dux, & Imperator Nympharum, quæ circa eum perpetuò Choreas ducere, & tripudiare ſolebant: comitabantur & Satyri, & his Seniores Sileni. Habebat etiam poteſtatem terrores immittendi præſertim inanes, & ſuperſtitioſos, qui & Panici vocati ſunt. Res geſtæ autem ejus non multæ memorantur: Illud præcipuum; quòd Cupidinem provocavit ad luctam, à quo etiam in certamine victus eſt. Etiam *Typhonem* Gygantem retibus implicavit, & cohibuit: atq; narrant inſuper, cùm Ceres mœſta, & ob raptam Proſerpinam indignata, ſe abſcondiſſet, atque Dii omnes ad eam inveſtigandam magnoperè incubuiſſent, & ſe per varias vias diſpertiti eſſent, *Pani* ſolumodò ex fœlicitate quadam contigiſſe, ut inter venandū eam inveniret, & indicaret. Auſus eſt quoq; cum *Apolline* de victoria Muſices decertare, atq; etiam *Myda* judice prælatus eſt: ob quod ludiciū *Mydas* aſininas aures tulit, ſed clàm & ſecretò. Amores *Panis* nulli referuntur, aut ſaltem admodū rari, quod mirum inter turbam Deorum prorſus tam profuſè amatoriam videri poſſit. Idq; ſolumodo ei datur, quod Eccho adamaret, quæ etiā uxor ejus habita eſt, atq; unam etiam Nympham *Syringam* nomine, in quam propter iram, & vindictam *Cupidinis* (quem ad luctam provocare non reveritus eſſet) incenſus eſt. Neque etiam prolem ullam ſuſcepit (quod ſimiliter mirum eſt, cùm Dii præſertim Maſculi prolifici admodùm eſſent) niſi quod ei tribuatur tanquam filia, muliercula quædam Ancilla *Iambe* nomine, quę ridiculis narratiunculis oblectare hoſpites ſolebat, ejuſque proles ex conjuge *Eccho* eſſe, à nonnullis exiſtimabatur. Fabula nobilis, ſi quæ alia, atque naturæ arcanis & myſteriis gravida & quaſi diſtenta.

Pan (ut & nomen ipſum etiam ſonat) univerſitatem rerum, ſive Naturā repræſentat & proponit. De huj⁹ origine, duplex omninò ſententia eſt; atq; adeò eſſe poteſt: aut enim à *Mercurio* eſt, verbo ſcilicet Divino, (quod & ſacræ literæ extra controverſiam ponunt, & Philoſophis iis, qui magis divini habiti ſunt, viſum eſt;) aut ex confuſis rerum ſeminibus. Qui enim unum rerum principium poſuerunt, aut ad Deum illud retulerunt; aut ſi materiatum principium volunt, illud tamen potentia varium aſſeruerunt; adeò

adeò ut omnis hujuſmodi controverſia, ad illam diſtributionem reducatur, ut Mundus ſit, vel à Mercurio, vel à Procis omnibus.

Namq; canebat uti magnum per inane coacta
Semina, terrarumq; animæq; Mariſq; fuiſſent
Et liquidi ſimul ignis, & hi is exordia primis,
Omnia & ipſe tener Mundi concreverit Orbis.

Tertia autem generatio *Panis* ejuſmodi eſt, ut videantur Græci aliquid de Hebræorum Myſteriis, vel per Ægyptios internuncios, vel utcunq; inaudiviſſe; pertinet enim ad ſtatū *Mundi* non in meris Natalibus ſuis, ſed poſt Lapſū *Adami*, morti, & corruptioni expoſitum, & obnoxium factum. Ille enim ſtatus, Dei, & Peccati Proles fuit, ac manet. Itaq; triplex iſta narratio de generatione *Panis*, etiam vera videri poſſit, ſi ritè & rebus, & temporibus diſtinguatur: Nā iſte *Pan*, quem intuemur, & contemplamur, ac nimio plus quàm oportet colim⁹, ex verbo Divino, mediante confuſâ Materiâ (quæ & ipſa à Deo creata erat,) & ſubintrante Prævaricatione, & corruptione ortum habet. Naturę rerum, Fata rerum, ſorores verè perhibentur & ponuntur; naturalium ſiquidē Cauſarum Catenæ Ortus rerum, & Durationes, & Interitus, & Depreſſiones, & Eminentias. & Labores, & fœlicitates, & Fata deniq; omnia, quæ rebus accidere poſſunt, trahunt. Cornua autē Mundo attribuuntur. Quod verò Cornua hujuſmodi ab imo latiora, ad verticem acuta ſint. Id eo ſpectat; Quod omnis rerum natura inſtar Pyramidis acuta ſit: Individua enim infinita ſunt: ea colliguntur in ſpecies, & ipſas multiplices: *Species* rurſus inſurgunt in genera, atq; hæc quoq; aſcendēdo in magis generalia contrahuntur, ut tandē natura tanquam in unum coire videatur. Neq; mirum eſt *Panis* Cornua etiam Cœlum ferire; cùm ſummitates Naturæ ſivè Ideæ univerſales etiam ad divina quodam modo pertingant. Paratus enim, & propinquus eſt, tranſitus à *Metaphyſica* ad *Theologiam* naturalem. *Corpus* autem *Naturæ* elegantiſſimè, & veriſſimè depingitur Hirſutum, propter rerū Radios: Radii enim ſunt tanquam Naturæ crines, ſive villi, atque omnia ferè vel magis vel minus radioſa ſunt, quod in facultate viſus manifeſtiſſimum eſt, nec minùs in omni virtute & operatione ad diſtans: Quidquid enim operatur ad Diſtans, id etiam Radios emittere rectè dici poteſt, ſed maximè omnium prominet *Barba Panis*, quia Radii corporum Cœleſtium maximè ex longinquo operantur & penetrant. Quin & Sol, quando parte ſuperiore ejus nube obvolutâ Radii inferiùs erumpunt, ad aſpectū Barbatus cernitur. Etiam Corpus Naturæ rectiſſimè deſcribitur Biforme, ob differentiā Corporum Superiorum, & Inferiorum. Illa enim ob pulchritudinem & motus æquabilitatem & conſtantiam, nec non Imperium in terram, & terreſtria, meritò ſub humanâ figurâ repræſentantur: Hæc autem ob perturbationē, & motus incompoſitos, & quòd à cœleſtibus regantur, Bruti animalis figurâ contenta eſſe poſſunt. Eadem corporis deſcriptio pertinet ad participationem ſpecierum. Nulla enim Natura ſimplex videri poteſt; ſed tanquam ex duobus participans & concreta.

Habet enim homo nonnihil ex *Bruto*, Brutum nonnihil ex Plantâ, Planta nonnihil ex Corpore inanimato, omniaq; revera biformia ſunt, & ex ſpecie ſuperiore, & inferiore compacta. Acutiſſima autem eſt Allegoria de pedibus Capræ, propter motum aſcenſionis Corporum terreſtrium verſus Regiones Aëris & Cœli: Capra enim animal ſcanſorium eſt, eaq; è rupibus pendere, atq; in præcipitiis hærere amat; quod etiam res licèt inferiori Globo deſtinatæ, miris modis faciunt, ut in Nubibus & Meteôris manifeſtiſſimum eſt. Inſignia autem in manibus *Panis* duplicia. Alterum Harmoniæ, alterum Imperii. Fiſtula enim ex ſeptem Calamis, conventum rerū, & Harmoniam, ſive concordiam cum diſcordiâ miſtā, quæ ex ſeptem ſtellarum Errantium motu conficitur, evidenter oſtendit. Pedum autem illud etiā nobilis tranſlatio eſt; propter vias Naturæ partim Rectas, partim Obliquas. Præcipuè autem lignum, ſive Virga, verſus ſuperiorem partem, curva eſt; quia omnia providentiæ divinæ opera in Mundo ferè per Ambages, & Circuitus fiunt; ut aliud agi videri poſſit, aliud interim reverà agatur; ut *Ioſephi* venditio in *Ægyptū*, & ſimilia. Quin etiam in Regimine humano omni prudentiore, qui ad gubernacula ſedent, populo convenientia per prætextus & vias obliquas fœliciùs quę volunt, quàm ex directo ſuperinducunt, & inſinuant; adeò ut omnis Imperii Virga ſive Bacillum verè ſuperiùs inflexum ſit. Veſtis *Panis* & amiculum ingenioſè admodùm ex pelle *Pardalis* fuiſſe fingitur; propter maculas ubiq; ſparſas; Cœlum enim Stellis, *Maria* Inſulis, Tellus floribus conſperguntur, atq; etiam res particulares ferè variegatæ eſſe ſolent circa ſuperficiem, quæ veluti rei Chlamys eſt. Officium autem Panis nullâ aliâ re tam ad vivum proponi, atq; explicari potuerit, quàm ut Deus venatorum ſit: Omnis enim naturalis actio, atque adeò motus & proceſſus, nihil aliud quam venatio eſt. Nam & ſcientiæ & Artes opera ſua venantur, & Conſilia humana fines ſuos, atque res naturales omnes vel alimenta

menta ſua tanquam prædam, vel voluptates ſuas tanquam Solatium venantur, idque modis peritis & ſagacibus.

Torva Leæna Lupum ſequitur, lupus ipſe Capellam,
Florentem Cythiſum ſequitur laſciva Capella.

Etiam Ruricolarum in genere *Pan* Deus eſt, quia hujusmodi homines magis ſecundùm naturam vivunt, cùm in Vrbibus & Aulis Natura à cultu nimio corrumpatur; ut illud Poëtæ amatorium verum ſit,

— *Pars minima eſt ipſa Puella ſui.*

Montium autem inprimis Præſes dicitur Pan, quia in montibus & locis editis Natura rerum panditur, atq; oculis & contemplationi magis ſubjicitur. Quod alter à *Mercurio* Deorum Nuncius ſit *Pan*, ea Allegoria planè divina eſt, cùm proxime poſt verbum Dei, ipſa Mundi Imago, divinæ potentiæ & Sapientiæ præconium ſit. Quod & Poëta divinus cecinit: *Cæli enarrant gloriam Dei, atque opera manuum ejus indicat Firmamentum.* *Pana* autem oblectant Nymphæ; Animæ ſcilicet: Deliciæ enim Mundi, Animæ viventium ſunt: Ille autem meritò earum Imperator, cùm illæ naturam quæque ſuam veluti Ducem ſequantur, & circa eam cum infinita varietate, veluti ſingulæ more patrio ſaltent, & Choreas ducunt, motu neutiquàm ceſſante: Vna perpetuò comitantur Satyri & Sileni; Senectus ſcilicet & Juventus; Omnium enim rerum eſt ætas quædam hilaris & ſaltatrix: atque rurſus ætas tarda & bibula: Utriusque autem ætatis ſtudia verè contemplanti (tanquàm *Democrito*) fortaſſe ridicula, & deformia videntur, inſtar Satyri alicujus aut Sileni. De *Panicis* autem terroribus prudentiſſima doctrina proponitur: Natura enim rerum omnibus viventibus indidit metum, ad formidinem vitæ atque eſſentiæ ſuæ conſervatricem, ac mala ingruentia vitantem & depellentem; Veruntamen eadem Natura modum tenere neſcia eſt; Sed timoribus ſalutaribus ſemper vanos, & inanes admiſcet, adeò ut omnia (ſi intus conſpici darentur) *Panicis* terroribus pleniſſima ſint; præſertim humana; quæ ſuperſtitione (quæ verè nihil aliud, quàm *Panicus* terror eſt) in immenſum laborant; maximè Temporibus duris, & trepidis & adverſis. Quod verò attinet ad audaciam *Panis*, & Pugnam per Provocationem cum *Cupidine*; id eo ſpectat, quia Materia non caret inclinatione & appetitu ad diſſolutionem Mundi & recidivationem in illud Chaos antiquum, niſi prevalidâ rerum concordiâ (per Amorem, ſive *Cupidinem* ſignificatâ) malitia & impetus ejus cohiberetur & in ordinem compelleretur: Itaque bono admodum hominũ & rerum fato fit, ut illud certamen *Pan* adverſum experiatur, & victus abſcedat. Eòdem prorſus pertinet & illud de *Typhone* in retibus implicato; quia utcunque aliquando vaſti, & inſoliti rerum tumores ſint (id quod *Typhon* ſonat) ſive intumeſcant maria, ſive intumeſcant nubes; ſive intumeſcat Terra, ſive alia: tamen rerum Natura hujuſmodi corporum Exuperantias, atque Inſolentias, Reti inextricabili implicat, & coërcet, & veluti catenâ adamantinâ devincit. Quod autem inventio *Cereris* huic Deo attribuitur, idque inter venationem; reliquis Diis negatur, licet ſedulò quærentibus, & illud ipſum agentibus; monitum habet verum admodùm & prudens; hoc eſt, ne rerum utilium, ad vitam & cultum Inventio, qualis fuit ſegetum, à Philoſophiis Abſtractis, tanquam Diis Majoribus, expectetur; licet totis viribus in illud ipſum incumbant, ſed tantummodò à *Pane*, id eſt Experientia Sagaci & rerum Mundi notitia univerſali, quæ etiam caſu quodam ac veluti inter venandum in hujuſmodi inventa incidere ſolet. Illud autem Muſices certamen, ejusque eventus, ſalutarem exhibet doctrinam, atque eam, quæ rationi & judicio humano geſtienti, & ſe efferenti ſobrietatis vincula injicere poſſit. Duplex enim videtur eſſe *Harmonia*, & quaſi Muſica; altera Providentiæ Divinæ, altera rationis Humanæ. Iudicio enim humano, ac veluti auribus Mortalium, Adminiſtratio Mundi & Rerum, & judicia divina ſecretiora ſonant aliquid durum, & quaſi obſonum: quæ inſcitia licet Aſininis auribus meritò inſigniatur, tamen & ipſæ illæ aures ſecretò, nec palàm geſtantur: Neque enim hujuſce rei deformitas à vulgo conſpicitur, aut notatur. Poſtremò, minimè mirũ eſt, ſi nulli Amores *Pani* attribuantur, præter Conjugiũ Ecchus; Mundus enim ſeipſo, atq; in ſe reb^9 omnibus fruitur: qui amat autem, frui vult, neque in Copia, deſiderio locus eſt. Itaque mundi Amores eſſe nulli poſſunt, nec patiendi Cupido, cum ſeipſo contentus ſit, niſi fortaſſe ſermones: ij ſunt Nympha, Eccho, aut ſi accuratiores ſint, Syringa. Inter Sermones autem, ſive voces; excellenter ad conjugium mundi ſumitur ſola Eccho; Ea enim demùm vera eſt Philoſophia, quæ mundi ipſius voces fideliſſime reddit, & veluti dictante mundo, conſcripta eſt; & nihil aliud eſt quàm ejuſdem ſimulacrum & reflexio, neque addit quicquam de proprio, ſed tantum iterat, & reſonat. Ad mundi etiam ſufficientiam & Perfectionem pertinet, quod prolem non edat. Ille enim pec-

per Partes generat, per Totum autem quomodo generare poſſit? cum Corpus extra ipſum non ſit. Nam de filiâ ejus Putativâ, muliercula illâ, eſt ſanè ea adjectio quædam ad Fabulam ſapientiſſima; per illam enim repræſentantur eæ, quæ perpetuis temporibus paſſim vagantur, atque omnia implent, vaniloquæ de rerum Naturâ Doctrinæ, re ipſâ infructuoſæ, genere quaſi ſubdititiæ, garrulitate verò interdum jucundæ, interdum moleſtæ & importunæ.

VII.

PERSEUS, SIVE BELLUM.

Perſeus traditur fuiſſe à Pallade miſſus ad obtruncandam *Meduſam*, quæ populis plurimis ad Occidentem in extremis Hiberiæ partibus maximæ calamitati fuit. Monſtrum enim hoc tam dirum atque horrendum fuit, ut aſpectu ſolo homines in ſaxa verteret. Erat autem è Gorgonibus una ac ſola Martialis Meduſa; cum Paſſivæ reliquæ non eſſent. Itaque *Perſeus* ad tam nobile facinus ſe comparans, arma ac dona à tribus Diis accepit: Talares alas à *Mercurio*, à *Plutone* Galeam, Scutum à *Pallade*, & Speculum. Neque tamen, licèt tanto apparatu inſtructus, ad Meduſam rectè perrexit, ſed primum ad *Græas* divertit; Eæ ſorores ex altera parente Gorgonibus erant. Atque *Græa* iſtæ Canæ jam à Nativitate erant, & tanquam vetulæ. Oculus autem iis tantummodo & dens erat omnibus unicus, quos prout exire foras quamque contigerat, viciſſim geſtare, reverſæ autem iterum deponere ſolebant: Hunc itaque oculum atque hunc dentem illæ *Perſeo* commodarunt. Tum demùm cùm ſe abundè ad deſtinata perficienda inſtructum judicaret, ad *Meduſam* properavit impiger & volans: Illam autem dormientem offendit; Neque tamen aſpectui ejus (ſi evigilaret) ſe committere audebat, ſed Cervice reflexâ, in Speculum Palladis inſpiciens atque hoc modo ictus dirigens, caput ei abſcidit. Ex ſanguine autem *Meduſæ* fuſo, ſtatim *Pegaſus* alatus emicuit. Caput enim abſciſſum *Perſeus* in Scutum Palladis inſeruit, cui etiamnum ſua manſit vis, ut ad ejus intuitum omnes ſeu attoniti aut ſyderati obrigerent. Fabula de Belligerandi ratione & prudentiâ confictà videtur. Atque in ipsâ de bello ſuſcipiendo, & de genere belli eligendo deliberatione, tria proponit præcepta ſana, & gravia, tanquam ex Conſilio Palladis. Primò ut de ſubjugatione Nationum Finitimarum quis non admodùm laboret. Neque enim eàdem eſt patrimonii, & imperii ampliandi ratio. Nam in poſſeſſionibus privatis, vicinitas prædiorum ſpectatur: ſed in propagando Imperio, Occaſio & belli conficiendi facilitas, & fructus, loco vicinitatis eſſe debent. Certè Romani, quo tempore Occidentem verſus, vix ultra Liguriam penetraverant, Orientis provincias uſque ad Montem Taurum armis & imperio complexi ſunt. Itaque *Perſeus* licèt Orientalis, tamen longinquam expeditionem, uſque ad extrema Occidentis minimè detractavit. Secundò Curæ eſſe debet, ut juſta & honorifica ſubſit belli cauſa: Id enim & alacritatem tum militibus, tum populis impenſas conferentibus addit: & ſocietates aperit, & conciliat; & plurimas denique commoditates habet. Nulla autem belli cauſa magis pia ſit, quàm debellatio Tyrannidis, ſub qua populus ſuccumbit, & proſternitur ſine animis & vigore, tanquam ſub aſpectu Meduſæ. Tertiò prudenter additur; quod cùm tres Gorgones fuerint (per quas bella repræſentantur) *Perſeus* illam delegerit, quæ fuerit Mortalis; hoc eſt, bellum ejus conditionis, quod confici, & ad exitum perduci poſſet, nec vaſtas, aut infinitas ſpes perſecutus eſt. Inſtructio autem *Perſei* ea eſt, quæ ad Bellum unicè confert, & fortunam ferè trahit. Accepit enim celeritatem à *Mercurio*, Occultationem Conſiliorum ab *Orco*, & Providentiam à Pallade. Neque caret Allegoriâ, eâque prudentiſſima, quod Alæ illæ celeritatis Talares, non Axillares fuerint, atque pedibus non humeris additæ; quia non tam in primis belli aggreſſibus, quam in eis quæ ſequuntur, & primis ſubſidio ſunt, Celeritas requiritur: Nullus enim error in bellis magis frequens eſt, quàm quod Proſecutiones, & ſubſidiarii Impetus, Initiorum alacritati non reſpondent. Etiam illa Providentiæ Diviſio (Nam de Galeâ *Plutonis*, quæ homines inviſibiles reddere ſolebat, Parabola manifeſta eſt) ingenioſa videtur de ſcuto, & ſpeculo; neque enim ea Providentia ſolùm adhibenda eſt, quæ cavet inſtar Scuti, ſed illa altera per quam hoſtium vires, & motus, & conſilia cernuntur, inſtar ſpeculi *Palladis*. Verùm *Perſeo* utcunque copiis aut animis inſtructo, reſtat aliud quiddam maximi per omnia momenti antequam incipiatur bellum, nimirùm ut divertat ad *Græas*. *Græa* autem Proditiones ſunt, Bellorum ſcilicet Sorores, non Germanæ illæ quidem, ſed generis nobilitate quaſi impares. Bella enim generoſa; Proditiones degeneres & turpes. Earum deſcriptio elegans eſt, ut canæ à nativitate ſint, & tanquam Vetulæ, propter perpetuas Proditorum Curas & Trepidationes: Earum autem vis (antequam in manifeſtam defectionem erumpant) aut in Oculo, aut in Dente eſt: Omnis enim Factio à ſtatu quopiam alienata, & ſpeculatur, & mordet: Atque hujuſmodi Oculus & Dens tanquam Communis eſt. Nam quæ didicerunt, & noverunt, ferè per manus factionis ab uno ad alterum tranſeunt, & percurrunt. Et quod ad Dentem attinet, uno ferè ore mordent, & ſimilem Cantilenam canunt, ut ſi unum audias, omnes audias. Itaque *Perſeo* concilianda ſunt iſtæ Græae, ut Oculum, & Dentem ei commodent: Oculum ad Indicia, dentem ad rumores ferendos, & invidiam conflandam, & animos hominum ſolicitandos. *His itaque diſpoſitis*, & *præparatis*, *ſequitur ipſa Belli actio*. In eâ Meduſam dormientem invenit: Prudens enim belli ſuſceptor, ſemper ferè hoſtem aſſequitur imparatum & ſecuritati propiorem: Atque nunc tandem ſpeculo Palladis opus eſt. Plurimi enim ante ipſa pericula res hoſtium acutè & attentè introſpicere poſſunt; ſed in ipſo periculi articulo præcipuus eſt uſus ſpeculi, ut modus periculi cernatur, terror non offundatur: (quod per illum intuitum capite averſo ſignificatur) A bello perfecto ſequuntur effecta duo: Primùm *Pegaſi* illa generatio & exuſcitatio, quæ ſatis evidenter Famam denotat, quæ per omnia

volat & victoriam celebrat: Secundum, Geſtatio capitis *Meduſæ* in ſcuto; ſiquidem nullum præſidii genus huic ob præſtantiam comparari poſſit. Unicum enim facinus inſigne, & memorabile fœliciter geſtum, & perpetratum; omnes inimicorum motus cohibet, atq; malevolentiam ipſam ſtupidam reddit.

VIII.
ENDYMION, SIVE GRATIOSUS.

PAſtor *Endymion* traditur à *Luna* fuiſſe adamatus: novum autem, & ſingulare erat conſuetudinis genus, ſiquidem ille decumbebat in nativa quadam ſpecu, ſub Saxis *Latmiis*; *Luna* autem haud raro de Cœlo perhibetur deſcendiſſe, & ſopiti Oſcula petiiſſe, ac rurſus in Cœlum ſe recepiſſe. Neque tamen Otium iſtud, & ſomnus in detrimentum fortunarum ejus cedebat. Sed *Luna* interim effecit, ut pecus ejus pingueſceret admodum, ac numero etiam fœliciſſimè auctum eſſet, ut nulli paſtorum greges eſſent lætiores, aut numeroſiores. Fabula ad ingenia & mores Principum pertinere videtur. Illi enim cogitationum pleni, & in ſuſpiciones propenſi, non facilè ad conſuetudinem vitæ interiorem recipiunt homines qui ſunt perſpicaces, & curioſi, & quaſi animo vigilantes, ſive exſomnes: ſed potius eos, qui ingenio ſunt quieto, & morigero, & quod placitum eſt illis patiuntur, & nil ultra inquirunt, ſed ſe veluti ignaros & nil ſentientes & quaſi ſopitos præbent; denique magis obſequium ſimplex, quam obſervantiam callidam præſtant. Etenim cum hujuſmodi hominibus Principes de Majeſtate ſua, veluti *Luna* de Orbe ſuperiore, deſcendere & perſonam (quam perpetuò gerere inſtar Oneris cujuſdam ſit) deponere, & familiariter verſari libenter conſueverunt, idque ſe tuto facere poſſe putant. Id quod in *Tyberio Cæſare*, Principe omnium maximè difficili, præcipue annotatum fuit: apud quem illi ſolummodò gratioſi erant, qui notitiam morum ejus reverà habebant, ſed pertinaciter, & quaſi ſtupidè diſſimulabant. Quod etiam *Ludovico* undecimo *Francorum* Regi Principi cautiſſimo, & callidiſſimo in moribus erat. Neque ineleganter in Fabula ponitur Antrum illud *Endymionis*: quia ferè uſitatum eſt illis, qui hujuſmodi gratia apud Principes florent, habere ſeceſſus aliquos amœnos, quò illos invitent, ad otium & animi remiſſionem abſque Fortunæ ſuæ mole. Qui autem in hoc genere gratioſi ſunt, plerunque rem ſuam benè agunt. Nam Principes licet fortaſſe ad honores eos non evehant, tamen cùm vero affectu, nec propter utilitatem tantùm illos diligant, munificentia ſua eos ditare conſueverunt.

IX.
SOROR GYGANTUM, SIVE FAMA.

MEmorant Poëtæ, *Gygantes* è terra procreatos, bellum *Iovi*, & ſuperis intuliſſe, & fulmine disjectos & devictos fuiſſe. Terram autem Deorum ira irritatam in vindictam natorum ſuorum, *Famam* progenuiſſe; extremam *Gygantibus* Sororem:

Illam Terra parens irâ irritata Deorum
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladoq; Sororem
Progenuit. ——

Hujus Fabulæ ea ſententia videtur eſſe: per *Terram*, Naturam vulgi ſignificarunt, perpetuò tumidam & malignam verſus Imperantes, & res novas parturientem: Hæc ipſa occaſionem adepta, Rebelles parit & ſeditioſos, qui Principes auſu nefario exturbare, & dejicere machinantur, quibus oppreſſis, eadem Plebis natura deterioribus favens, & tranquillitatis impatiens rumores gignit, & ſuſurros malignos, & Famas querulas, & famoſos libellos, & cætera id genus, ad invidiam eorum qui rebus præſunt; ut Actiones Rebellium, & Famæ Seditioſæ, genere, & Stirpe non differant; ſed veluti ſexu tantùm; cùm iſtæ muliebres videantur, illæ viriles.

X.
ACTÆON ET PENTHEUS, SIVE CURIOSUS.

CUrioſitas humana in ſecretis rimandis, & eorum notitia appetitu malè ſano concupiſcenda, & prenſanda, duplici exemplo apud antiquos coërcetur: Altero *Actæonis*, altero *Penthei*. *Actæon* cùm *Dianam* imprudens, & caſu ſine veſte vidiſſet, in Cervum verſus, à canibus quos alebat, dilaceratus eſt. *Pentheus* cum ſacrificiorum *Bacchi* occultorum, conſcenſa arbore, ſpectator eſſe voluiſſet, furore percitus eſt. Fuit autem *Penthei* Dementia ejus generis, ut res congeminaſſe exiſtimaret, & duo Soles & rurſus duæ *Thebæ* ei ob oculos verſarentur; Adeo ut, cùm *Thebas* properaret, ſtatim alteris *Thebis* conſpectis retraheretur: Atq; hoc modo perpetuò & irrequietè ſurſum & deorſum ferretur.

Eumenidum demens qualis videt agmina Pentheus,
Et Solem geminum, & duplices ſe oſtendere Thebas.

Fabularum prima, ad ſecreta Principum; Secunda, ad ſecreta divina pertinere videtur. Qui enim Principibus non admiſſi, & præter eorum voluntatem ſecretorum conſcii ſunt, odium certiſſimum apud eos conſequuntur. Itaque gnari ſe peti, & occaſiones captari, vitam degunt Cervorum more timidam & ſuſpicionibus plenam. Quin & illud ſæpiùs accidit, ut à ſervis & domeſticis in gratiam Principum, accuſentur & ſubvertantur. Ubi enim Principis offenſio manifeſta eſt; quot ſervi, tot ferè Proditores eſſe conſueverunt, ut Actæonis fatum illos moneat. Alia eſt *Penthei* calamitas. Qui enim auſu temerario, mortalitatis parùm memores, per excelſa Naturæ & Philoſophiæ faſtigia (tanquam arbore conſcenſa) ad Myſteria divina aſpirant, iis pœna propoſita eſt, perpetuæ inconſtantiæ, & judicii vacillantis & perplexi. Cùm enim aliud ſit Lumen Naturæ, aliud Divinum, ita cum illis fit, ac ſi duos Soles viderent. Cumque Actiones vitæ, & decreta voluntatis, ab intellectu pendeant: ſequitur etiam ut non minus voluntate, quàm opinione hæſitent, nec ſibi omnino conſtent: Itaque & duas

Thebas ſimiliter vident. Per *Thebas* enim actionum fines deſcribuntur (cum *Thebis Pentheo* eſſet domus & perfugium.) Hinc fit, ut neſciant, quò ſe vertant, ſed de ſumma rerum incerti & fluctuantes, tantùm ſubitis mentis impulſibus in ſingulis circumagantur.

XI.

ORPHEUS, SIVE PHILOSOPHIA.

Fabula de *Orpheo* vulgata, nec tamen interpretem fidum per omnia ſortita, *Philoſophiæ* univerſæ imaginem referre videtur. Perſona enim *Orphei* viri admirandi, & planè divini, & omnis harmoniæ periti, & modis ſuavibus cuncta vincentis, & trahentis, ad *Philoſophiæ* deſcriptionem facili tranſitu traducitur. Labores enim *Orphei*, Labores *Herculis*, quemadmodum opera Sapientiæ, opera Fortitudinis, dignitate & potentia ſuperant. *Orpheus* ob amorem uxoris morte immatura præreptæ, fretus lyra, ad Inferos deſcendere ſibi in animum duxit, ut Manes deprecaretur; neque ſpe ſua decidit. Nam placatis Manibus & delinitis, ſuavitate cantus & Modulationibus, tantum apud eos potuit, ut ei uxorem ſecum abducere indultum ſit: Ea tamen lege, ut illa eum à tergo ſequeretur, ipſe autem antequam ad luminis oras perventum eſſet, ne reſpiceret. Quod cum ille nihilominus, amoris & curæ impatientia (poſtquam ferè in tuto eſſet) feciſſet, rupta ſunt fœdera: atque illa ad inferos gradu præcipiti relapſa eſt. Ab illo tempore *Orpheus* mœſtus, & mulierum oſor, in ſolitudines profectus eſt, ubi eâdem cantus, & Lyræ dulcedine, primò feras omnigenas ad ſe traxit, adeò ut naturam ſuam exuentes, nec irarum aut ferocitatis memores, nec libidinis ſtimulis, & furoribus præcipites actæ, nec ingluviem ſatiare, aut prædæ inhiare ampliùs curantes, in morem Theatri, illum circumſtarent, benignæ & manſuetæ inter ſe factæ, & tantùm Lyræ concentui aures præbentes. Neque is finis, ſed tanta Muſicæ vis, & potentia fuit, ut etiam ſylvas moveret, & lapides ipſos, ut illa quoque ſe transferrent, & ſedes ſuas circa eum, ordine & modo decenti ponerent. Hæc ei cum ad tempus fœliciter & magna cum admiratione ceſſiſſent; tandem *Thraciæ* mulieres ſtimulis *Bacchi* percitæ, primò cornu raucum, & immane ſonans inflatunt: Ex eo, propter ſtrepitum, muſicæ ſonus amplius audiri non potuit: Tum demùm ſoluta virtute, quæ ordinis, & ſocietatis iſtius erat vinculum, turbari cœptum eſt, & feræ ſingulæ ad naturam ſuam redierunt, & ſe invicem ut priùs perſecutæ ſunt; neque lapides, aut ſylvæ ſuis manſere locis: *Orpheus* autem ipſe tandem à mulieribus furentibus diſcerptus eſt, & ſparſus per agros; ob cujus mortis mœrorem, *Helicon* (fluvius Muſis ſacer) aquas ſub terram indignatus condidit, & per alia loca caput rurſus extulit. Sententia Fabulæ ea videtur eſſe. Duplex eſt *Orphei Cantio*: Altera ad placandos Manes; Altera ad trahendas feras & ſylvas. Prior ad naturalem Philoſophiam, Poſterior ad Moralem, & Civilem aptiſſimè refertur. Opus enim naturalis Philoſophiæ longè nobiliſſimum, eſt ipſa reſtitutio, & inſtauratio rerum corruptibilium, & (hujuſce rei tanquam gradus minores) corporum in ſtatu ſuo conſervatio, & diſſolutionis & putredinis retardatio. Hoc ſi omninò fieri detur, certè non aliter effici poteſt, quàm per debita & exquiſita Naturæ temperamenta, tanquam per Harmoniam lyræ, & modos accuratos. Et tamen cum ſit res omnium maximè ardua, effectu plerumque fruſtratur. Idque (ut veriſimile eſt) non magis aliam ob cauſam, quam per curioſam, & intempeſtivam ſedulitatem & impatientiam. Itaque *Philoſophia*, tantæ rei ferè impar; atque idcirco meritò mœſta, vertit ſe ad res humanas, & in animos hominum, ſuaſu & eloquentia, virtutis, & æquitatis, & pacis amorem inſinuans, populorum cœtus in unum coire facit; & juga legum accipere, & imperiis ſe ſubmittere, & affectuum indomitorum oblviſci, dum præceptis, & diſciplinæ auſcultant, & obtemperent: Unde paulò poſt Ædificia extruuntur, Oppida conduntur, Agri & Horti Arboribus conſeruntur; ut lapides, & ſylvas non abs re convocari & transferri dictum ſit. Atque iſta rerum Civilium cura, rite atque ordine ponitur poſt experimentum corporis mortalis reſtituendi ſedulò tentatum, & ad extremum fruſtratum: Quia mortis neceſſitas inevitabilis evidentiùs propoſita, hominibus ad æternitatem, meritis, & nominis fama quærendam, animos addit. Etiam prudenter in Fabula additur, *Orpheum* à mulieribus, & nuptiis alieno animo fuiſſe, quia nuptiarum delinimenta, & liberorum charitates, homines plerunque à magnis, & excelſis erga reſpublicas meritis avertunt, dum immortalitatem propagine, non factis, aſſequi ſatis habent. Verùm & ipſa Sapientiæ opera, licet inter humana excellant, tamen & ſuis periodis clauduntur. Evenit enim, ut poſtquam regna, & reſpublicæ ad tempus floruerint; ſubinde perturbationes, & ſeditiones & bella oriantur; inter quorum ſtrepitus, primò leges conticeſcunt, & homines ad naturæ ſuæ depravationes redeunt; atque etiam in agris, atque oppidis vaſtitas conſpicitur. Neque ita multò poſt (ſi hujuſmodi furores continuentur) literæ etiam, & *Philoſophia* certiſſimè diſcerpitur: adeò ut fragmenta tantùm ejus, in paucis locis, tanquam Naufragii Tabulæ, inveniantur, & barbara tempora ingruant; *Heliconis* aquis ſub terra merſis, donec debita rebus viciſſitudine, non iiſdem fortaſſe locis, ſed apud alias Nationes erumpant, & emanent.

XII.

COELUM, SIVE ORIGINES.

Tradunt Poëtæ *Cœlum* antiquiſſimum Deorum extitiſſe; Hujus partes generationis à filio *Saturno* falce demeſſas fuiſſe. *Saturnum* autem ſobolem numeroſam generaſſe: Sed filios continuò devoraſſe: tandem vero *Iovem* exitium effugiſſe, & adultum, patrem *Saturnum* in Tartarum detruſiſſe, & regnum accepiſſe; quin etiam Patris genitalia eadem falce, qua ille Cœlum execuerat, abſcidiſſe, atque in mare projeciſſe, inde Venerem natam eſſe. Poſtea vero *Iovis* regnum vix confirmatum, duo memorabilia bella excepiſſe. Primum *Titanum*, in quibus

Hhh 2 debel-

debellandis Solis operam (qui ſolus ex *Titanibus Jovis* rebus favebat) egregiam fuiſſe : Secundum *Gygantum*, qui & ipſi fulmine & Jovis armis disjecti ſunt ; quibus domitis, Jovem ſecurum regnaſſe. Fabula videtur Ænigma de Origine rerum non multùm diſcrepans ab ea Philoſophia, quam poſtea Democritus amplexus eſt. Qui apertiſſimè omnium æternitatem Materiæ aſſeruit, æternitatem Mundi negavit ; in quo aliquantò propius ad veritatem verbi divini acceſſit, cujus narratio Materiam informem ante opera Dierum ſtatuit. Sententia Fabulæ hujuſmodi eſt. Cœlum eſſe concavum illud, ſive ambitum, quod Materiam complectitur. *Saturnum* autem Materiam ipſam, quæ omnem generandi vim parenti præſcidit. Summam enim Materiæ perpetuò eandem eſſe ; neque ipſum Quantum Naturæ creſcere ; aut minui. Agitationes autem, & motus Materiæ, primò imperfectas, & malè cohærentes rerum compages produxiſſe, & veluti tentamenta mundorum : Dein ævi proceſſu Fabricam ortam eſſe, quæ formam ſuam tueri & conſervare poſſet. Itaque priorem ævi diſtributionem per regnum Saturni ſignificari, qui ob frequentes rerum diſſolutiones, & breves durationes, Filiorum ſuorum Devorator habitus eſt : Secundam autem per regnum *Iovis*, qui continuas iſtas, & tranſitorias mutationes in *Tartarum* detruſit ; qui locus perturbationem ſignificat. Is locus videtur eſſe ſpatium inter ima Cœli & interiora Terræ medium ; quo intervallo perturbatio & fragilitas & mortalitas ſive corruptio maximè verſatur. Atque durante priore illa generatione rerum, quæ ſub regno *Saturni* tenuit, *Venerem* natam non fuiſſe. Donec enim in univerſitate Materiæ, diſcordia eſſet concordia potior & valentior, mutatio per totum neceſſariò facta eſt, atque in ipſa Fabrica integrali. Tales verò Generationes Rerum extiterunt, antequam *Saturnus* exectus eſſet. Hunc verò generationis modum ceſſantem, alter ille modus continuò excepit, qui per *Venerem* fit : adulta & prævalida rerum concordia ; ut mutatio tantùm per partes procedat, integra & inconfuſa Fabrica univerſali : *Saturnum* tamen detruſum, & deturbatum, non peremptum & extinctum narrant, quia mundum in antiquam confuſionem, & interregna relabi poſſe, opinio Democriti erat : quod *Lucretius* ne ſuis temporibus eveniret deprecatus eſt.

Quod procul à nobis, flectat Fortuna gubernans,
Et ratio potiùs, quam res perſuadeat ipſa.

Poſtquam autem mundus mole, & vi ſua conſiſteret, tamen otium ab initio non fuiſſe. Nam ſecutos primùm in Cœleſtibus Regionibus motus notabiles, qui virtute Solis in Cœleſtibus prædominante, ita ſopiti ſunt, ut mundi ſtatus conſervaretur : Poſteà ſimiliter in inferioribus ; per inundationes, tempeſtates, ventos ; terræ motus magis univerſales, quibus etiam oppreſſis, & diſſipatis, magis pacata, ac durabilis rerum conſpiratio, & tranquillitas accrevit. Verùm de iſta Fabula utrumque pronunciari poteſt, & Fabulam *Philoſophiam* continere, & Philoſophiam rurſus *Fabulam*. Novimus enim (ex Fide) hæc omnia nil aliud eſſe, quàm ſenſus jampridem ceſſantia & deficientia Oracula : Cum mundi, & Materia, & Fabrica ad Creatorem veriſſimè referatur.

XIII.
PROTEUS, SIVE MATERIA.

NArrant Poëtæ *Proteum Neptuno* paſtorem fuiſſe ; eundemque Senem, & Vatem ; Vatem ſcilicet præſtantiſſimum & veluti Ter-maximum. Noverat enim non futura ſolummodò, ſed & Præterita & Præſentia, adeò ut præter Divinationem, etiam omnis Antiquitatis, & omnium Secretorum Nuncius ac Interpres eſſet. Morabatur autem ſub ingenti ſpecu. Ibi ei mos erat ſub meridiem gregem ſuum Phocarum numerare ; atque deinde ſomno ſe dare. Qui autem opera ejus aliqua in re, uti volebat, is non alio modo apud eum valere poterat, niſi eum manicis comprehenſum vinclis conſtringeret. Ille contrà, ut ſe liberaret, in omnes formas, atque rerum miracula, ignem, lympham, feras ſe vertere ſolebat ; donec tandem in priſtinam formam reſtitueretur. Senſus Fabulæ ad abdita Naturæ, & Conditiones Materiæ pertinere videtur. Sub *Protei* enim Perſona Materia ſignificatur omnium rerum poſt Deum antiquiſſima. Materia autem ſub Cœli Concavo tanquam ſub ſpecu habitat. *Neptuni* autem mancipium eſt, quia omnis Materiæ operatio & diſpenſatio in liquidis præcipuè exercetur. Pecus autem ſive Grex *Protei*, non aliud videtur eſſe, quàm Species ordinariæ Animalium, Plantarum, Metallorum, in quibus Materia videtur ſe diffundere, & quaſi conſumere ; adeo ut poſtquam iſtas ſpecies effinxerit, & abſolverit (tanquam penſo completo) dormire & quieſcere videatur, nec alias ampliùs Species moliri, tentare aut parare. Atque hæc eſt *Protei* Pecoris numeratio, & ſubinde Somnus. Hoc autem ſub Meridiem, non Auroram, & Veſperum fieri dicitur, id eſt, cùm Tempus jam venerit, quod ſpeciebus ex Materia debitè præparata, & prædiſpoſita perficiendis, & excludendis maturum ſit, & quaſi legitimum, & inter Rudimenta earum, & Declinationes medium ; quod nos ſatis ſcimus ex Hiſtoria ſacra ſub tempus ipſum Creationis fuiſſe ; Tum enim per virtutem illam divini verbi (*Producat*) Materia ad imperium Creatoris, non per Ambages ſuas, ſed ſubitò confluxit, & Opus ſuum in actum affatim perduxit, ac Species conſtituit. Atque hucuſque Fabula narrationem ſuam de *Proteo* libero, & ſoluto cum Pecore ſuo complet. Nam univerſitas rerum cum Structuris, & Fabricis Specierum ordinariis, eſt Materiæ non conſtrictæ, aut devinctæ, & gregis materiatorum facies. Nihilominùs ſi quis peritus Naturæ Miniſter, vim adhibeat Materiæ, & Materiam vexet, atque urgeat, tanquam hoc ipſo deſtinato, & propoſito ; ut illam in nihilum redigat : illa contra (cum Annihilatio, aut interitus verus, niſi per Dei omnipotentiam

fieri

fieri non poſſit) in tali neceſſitate poſita in miras rerum transformationes & effigies ſe vertit: adeò ut tandem veluti in orbem ſe mutet, & periodum impleat, & quaſi ſe reſtituat, ſi vis continuetur. Ejus autem conſtrictionis, ſeu alligationis ratio magis facilis erit, & expedita, ſi Materia per Manicas comprehendatur, id eſt, per Extremitates. Quod autem additur in Fabula *Proteum* Vatem fuiſſe, & trium temporum gnarum, id cum Materiæ natura optimè conſentit. Neceſſe eſt enim, ut qui Materiæ paſſiones, & proceſſus noverit, rerum Summam & earum quæ factæ ſunt, & quæ fiunt, & quæ inſuper futuræ ſunt, comprehendat, licet ad partes & ſingularia cognitio non extendatur.

XIV.
MEMNON, SIVE PRÆMATURUS.

MEmorant Poëtæ *Memnonem Auroræ* filium fuiſſe. Ille armorum pulchritudine inſignis, & aura populari celebris ad Bellum *Trojanum* venit, & ad ſumma auſu præcipiti feſtinans, & anhelans, cum *Achille* Græcorum fortiſſimo, certamen ſingulare iniit, atque ejus dextra occubuit. Hunc *Jupiter* miſeratus aves lugubre quiddam & miſerabile perpetuò quiritantes ad Exequias ejus & funeris decus excitavit; Ejuſdem ſtatua quoque *Solis* orientis radiis percuſſa, ſonum flebilem edere ſolita fuiſſe perhibetur. Fabula ad Adoleſcentum ſummæ ſpei Calamitoſos exitus pertinere videtur. Illi enim tanquam *Auroræ* filii ſunt; atque inanium & externorum ſpecie tumidi, majora ferè viribus audent, atque *Heroes* fortiſſimos laceſſunt, & in certamen depoſcunt, & impari congreſſu ſuccumbentes, extinguuntur; Horum autem mortem infinita commiſeratio ſequi ſolet: Nil enim inter Fata mortalium tam flebile eſt, tamque potens ad miſericordiam commovendam, quàm virtutis flos immaturo exitu præciſus. Neque enim prima ætas ad ſatietatem ſcilicet, aut ad invidiam uſque duravit, quæ mœſtitiam in obitu lenire, aut miſericordiam temperare poſſit; Quin etiam Lamentationes & Planctus non ſolùm tanquam Aves illæ funebres circa rogos eorum volitant, ſed & durat hujuſmodi miſeratio, & producitur: Maximè autem per Occaſiones & Novos motus & Initia magnarum rerum, veluti per Solis radios Matutinos, Deſideria eorum renovantur.

XV.
TYTHONUS, SIVE SATIETAS.

ELegans Fabula narratur de *Tythono*, eum ab *Aurora* adamatum fuiſſe, quæ perpetuam ejus conſuetudinem exoptans, à *Iove* petiit, ut Tythonus nunquam mori poſſet: verùm incuria mulieri oblita eſt petitioni ſuæ & illud inſerere, ut nec ſenectute gravaretur. Itaque moriendi conditio ei erepta eſt, ſenium autem ſecutum eſt mirum & miſerandum, quale conſentaneum eſt evenire ei, cui mors negatur, ætas perpetuò ingraveſcit. Adeò ut *Iupiter* hujuſmodi ſortem miſeratus, tandem eum in Cicadam converterit. Hæc Fabula ingenioſa adumbratio & deſcriptio voluptatis eſſe videtur; quæ à principio velut ſub tempus *Auroræ*, adeò grata eſt, ut homines vota faciant, ut gaudia hujuſmodi ſibi perpetua, & propria ſint, obliti ſatietatem & tædium eorum inſtar Senii, ipſis non cogitantibus, obventura. Adeò ut ad extremum, cùm actiones voluptariæ homines deſerant, cupido verò & affectus non moriantur, fieri ſoleat, ut homines ſermonibus tantùm, & commemorationibus earum rerum, quæ eis integra ætate voluptati fuerunt, ſe oblectent. Quod in Libidinoſis, & viris Militaribus fieri videmus, cùm illi impudicos ſermones, hi facinora ſua retractent, Cicadarum more, quarum vigor tantùm in voce eſt.

XVI.
PROCUS JUNONIS, SIVE DEDECUS.

NArrant Poëtæ *Jovem*, ut amoribus ſuis potiretur, multas & varias formas ſumpſiſſe; Tauri, Aquilæ, Cygni, Imbris aurei; Cùm autem *Iunonem* ſollicitaret, vertiſſe ſe in formam maximè ignobilem, atque contemptui & ludibrio expoſitam. Ea fuit miſeri Cuculi, imbre & tempeſtate madefacti, & attoniti, tremebundi & ſemimortui: Prudens Fabula eſt, & ex intimis moribus deſumpta. Senſus verò talis, Ne homines nimium ſibi placeant, exiſtimantes virtutis ſuæ ſpecimen, eos apud omnes in pretio, & gratia ponere poſſe. Id enim ſuccedere pro natura, & moribus eorum, quos ambiunt, & colunt, qui ſi homines ſunt, nullis ipſi dotibus, & ornamentis inſigniti; ſed tantùm ingenio ſunt ſuperbo & maligno (id quod ſub figura *Iunonis* repræſentatur) tum verò norint ſibi exuendam prorſus eſſe omnem perſonam, quæ vel minimum præ ſe ferat decoris, & dignitatis: atque deſipere ſe planè, ſi alia via inſiſtant; neque ſatis eſſe ſi obſequii deformitatem præſtant, niſi omninò ſe in perſonam abjectam & degenerem mutent.

XVII.
CUPIDO, SIVE ATOMUS.

QUæ de *Cupidine* ſive Amore dicta ſunt à Poëtis; in eandem perſonam propriè convenire non poſſunt: Ita tamen diſcrepant, ut confuſio perſonarum rejiciatur, ſimilitudo recipiatur. Narrant itaque Amorem omnium Deorum fuiſſe antiquiſſimum, atque adeò omnium rerum, Excepto *Chao*, quod ei coævum perhibetur; *Chaos* autem à priſcis viris nunquam divino honore, aut nomine Dei inſignitur. Atque Amor ille prorſus ſine parente introducitur; niſi quod à nonnullis Ovum noctis fuiſſe traditur. Ipſe autem ex *Chao*, & Deos, & Res univerſas progenuit: Ejus autem attributa ponuntur Numero quatuor, ut ſit infans perpetuus, Cæcus, Nudus, Sagittarius; fuit & Amor quidam alter, Deorum natu Minimus; *Veneris* filius; in quem etiam Antiquioris Attributa transferuntur; & quodam modo competunt. Fabula ad Cunabula Naturæ pertinet, & penetrat. Amor iſte videtur eſſe Appetitus, ſive Stimulus Materiæ primæ, ſive (ut explicatiùs loquar) *Motus naturalis Atomi*. Hæc

enim eſt illa vis antiquiſſima, & unica, quæ ex Materia omnia conſtituit & effingit. Ea omninò ſine Parente eſt; id eſt, ſine cauſa. Cauſa enim effectus veluti Parens eſt: Hujus autem virtutis cauſa nulla poteſt eſſe in Natura (Deum enim ſemper excipimus.) Nihil enim hac ipſa prius; itaque efficiens nulla: Neque aliquid Naturæ Notius; ergò nec Genus, nec Forma; Quamobrem quæcunque ea tandem ſit, poſitiva eſt & ſurda. Atque etiam ſi Modus ejus, & Proceſſus ſciri daretur; tamen per cauſam ſciri non poteſt; cùm ſit poſt Deum cauſſa cauſſarum, ipſa incauſſabilis. Neque fortaſſe Modum ejus intra inquiſitionem humanam ſiſti, aut comprehendi poſſe ſperandum eſt; Itaque meritò fingitur Ovum à Nocte excluſum; Certè Sanctus Philoſophus ita pronunciat. *Cuncta fecit pulchra tempeſtatibus, & Mundum tradidit diſputationibus eorum, ita tamen ut non inveniat Homo, Opus quod operatus eſt Deus à principio, uſque ad finem.* Lex enim Summaria *Naturæ*, ſive virtus iſtius *Cupidinis*, indita primis rerum particulis à Deo ad Coitionem, ex cujus repetitione, & multiplicatione omnis rerum varietas emergit & conflatur; cogitationem mortalium perſtringere poteſt, ſubire vix poteſt. Philoſophia autem *Græcorum* invenitur in Rerum Materiatis principiis inveſtigandis magis acuta, & ſollicita; in Principiis autem Motus (in quibus omnis operationis vigor conſiſtit) negligens & languida. In hoc autem, de quo agimus prorsùs cæcutire & balbutire videtur: Etenim *Peripateticorum* opinio; de *Stimulo Materiæ*, per *Privationem*; ferè non ultrà verba tendit, & rem potiùs ſonat, quam ſignat; Qui autem hoc ad Deum referunt; optimè illi quidem, ſed ſaltu, non gradu aſcendunt: Eſt enim procul dubio unica, & ſummaria Lex in quam natura coit, Deo ſubſtituta.: Ea ipſa, quæ in ſuperiore textu, illo verborum complexu demonſtratur. *Opus, quod operatus eſt Deus, à Principio, uſque ad Finem.* *Democritus* autem, qui altiùs rem perpendit, poſtquam *Atomum* dimenſione nonnulla, & figura inſtruxerat, unicum Cupidinem ſive Motum primum ei attribuit ſimpliciter, & ex comparatione alterum. Omnia enim ad Centrum Mundi ferri putavit propriè, quod autem plus Materiæ habet, cum celeriùs ad Centrum feratur, illud quod minus habet percuſſione ſummovere, & in contrarium pellere. Verum iſta meditatio anguſta fuit; & ad pauciora, quam par erat reſpiciens. Neque enim, aut corporum cœleſtium in Orbem Converſio, aut rerum Contractiones, & Expanſiones ad hoc Principium reduci, aut accommodari poſſe videntur. *Epicuri* autem opinio de Declinatione Atomi, & Agitatione fortuitâ, ad nugas rursùs, & ignorationem rei lapſa eſt. Itaque nimiò plus, quàm optaremus illud apparet: iſtum *Cupidinem* Nocte involvi. Itaque de Attributis videamus; Elegantiſſimè deſcribitur *Cupido* Infans, Puſillus, & Perpetuus; compoſita enim grandiora ſunt, & ætatem patiuntur; prima autem rerum ſemina, ſive Atomi, Minuti ſunt, & in perpetua Infantia permanent. Etiam illud veriſſimè, quod Nudus: cùm compoſita univerſa rectè cogitanti Perſonata, & induta ſint; Nihilque propriè Nudum ſit præter primas rerum particulas. Illa autem de Cœcitate *Cupidinis* Sapientiſſima Allegoria eſt. Iſte enim *Cupido* (qualiſcunque is ſit) minimum videtur habere providentiæ; ſed ſecundùm illud, quod proximum ſentit, greſſum & motum dirigere; ut Cœci palpando ſolent; quo magis admirabilis eſt Providentia illa ſumma divina, quia ex rebus providentia maximè vacuis, & expertibus, & quaſi Cœcis, certâ tamen, & fatali lege iſtum ordinem & pulchritudinem rerum educit. Ultimum Attributum ponitur, quod Sagittarius ſit, hoc eſt, quod iſta Virtus talis ſit, ut operetur ad diſtans. Quod enim ad diſtans operatur, tanquam ſagittam emittere videtur: quiſquis autem Atomum aſſerit, atque vacuum, (licèt iſtud vacuum intermiſtum ponat, non ſegregatum;) neceſſariò virtutem Atomi ad Diſtans introducit: Neque enim hac demtâ, aliquis motus, (propter vacuum interpoſitum) excitari poſſet, ſed omnia torperent, & Immobilia manerent; Quod autem ad Juniorem illum *Cupidinem* attinet, meritò ut minimus Deorum natu traditur, Cùm non ante Species conſtitutas vigere potuiſſet. In illius autem deſcriptione Allegoria ad mores deflectit, & traducitur. Subeſt tamen quædam ejus cum illo Antiquo conformitas. *Venus* enim generaliter affectum conjunctionis, & procreationis excitat; *Cupido* ejus Filius, Affectum ad individuum applicat. Itaque à *Venere* eſt generalis diſpoſitio, à *Cupidine* magis exacta Sympathia: Atque illa à cauſis magis propinquis pendet; hæc autem à principiis magis altis & fatalibus, & tanquam ab antiquo illo *Cupidine*, à quo omnis exquiſita Sympathia pendet.

XVIII.
DIOMEDES, SIVE ZELUS.

Diomedes cum magnâ & eximiâ gloriâ floreret, & Palladi percharus eſſet, exſtimulatus ab eâ eſt, (& ipſe promptior quam oportebat) ut ſi fortè *Veneri* in pugnâ occurreret, illi neutiquam parceret; quod & ille audacter executus eſt, & *Veneris* dextram vulneravit. Hoc facinus ille ad Tempus impunè tulit, & rebus geſtis clarus & inclytus in patriam rediit; ubi domeſtica mala expertus, ad exteros in Italiam profugit. Ibi quoque initia ſatis proſpera habuit, & Regis *Dauni* hoſpitio, & donis cultus, & ornatus eſt, & multæ illi ſtatuæ per eam Regionem extructæ. Sed ſub primam Calamitatem, quæ populum, ad quem diverterat, afflixit, ſtatim ſubiit *Daunum* cogitatio, ſe intra penates ſuos duxiſſe hominem impium, & Diis inviſum, & Theomachum, qui Deam, quam vel tangere religio erat, ferro invaſerat, & violaverat. Itaque ut patriam ſuam piaculo obſtrictam liberaret, nihil hoſpitii jura reveritus, cùm ei jus religionis videretur antiquius, *Diomedem* ſubitò obtruncat; Statuas & honores ejus proſterni & aboleri jubet. Neque hujuſmodi gravem caſum vel miſerari tutum erat; ſed & ipſi Comites ejus, cùm mortem Ducis ſui lugerent, & quæſtibus omnia implerent, in Aves quaſdam ex genere Olorum

mutati

mutati ſunt, qui & ipſi ſub mortem ſuam quiddam dulce & lugubre ſonant. Habet hæc Fabula ſubjectum rarum, & ferè ſingulare. Neque enim memoriæ proditum eſt, in aliqua alia Fabula, *Heroëm* ullum præter unum *Diomedem* ferro violaſſe aliquem ex Diis. Atque certè videtur Fabula imaginem in illo depinxiſſe hominis, & Fortunæ ejus, qui ex profeſſo hunc finem actionum ſuarum ſibi proponit, & deſtinat, ut cultum aliquem divinum, ſive Sectam Religionis, licet vanam & levem, vi & ferro inſectetur & debellet. Quamquam enim cruenta religionis diſſidia veteribus incognita eſſent; (cùm Dii Ethnici Zelotypiâ, quod eſt Dei veri Attributum, non tangerentur) tamen tanta, & tam lata videtur fuiſſe priſci ſæculi ſapientia, ut quæ experiundo non noſſent, tamen meditatione, & ſimulachris comprehenderent. Qui itaque ſectam aliquam Religionis licèt vanam, & corruptam, & infamem (id quod ſub perſona *Veneris* ſignificatur) non vi rationis, & doctrinæ, & ſanctitate vitæ, atque Exemplorum & authoritatum pondere, corrigere & convincere; ſed ferro & flamma, & pœnarum acerbitate exſcindere, & exterminare nituntur: incenduntur fortaſſe ad hoc ipſum à *Pallade*; id eſt, Prudentia quadam acri, & judicii ſeveritate, quarum vigore & efficacia, hujuſmodi errorum fallacias, & commenta penitùs introſpiciunt: & ab odio pravitatis, & zelo bono; & ad tempus ferè magnam gloriam adipiſcuntur, atque à vulgo (cui nihil moderatum, gratum eſſe poteſt) ut unici veritatis, & religionis vindices (cùm cæteri tepidi videantur & meticuloſi,) celebrantur, & ferè adorantur. Attamen hæc gloria, & fœlicitas rarò ad exitum durat: ſed omnis ferè violentia, niſi morte celeri viciſſitudines rerum effugiat, ſub finem improſpera eſt. Quod ſi eveniat, ut rerum commutatio fiat, & Secta illa proſcripta, & depreſſa vires acquirat, & inſurgat, Tum verò hujuſmodi hominum zeli, & contentiones damnantur, & nomen ipſum odio eſt, & omnes honores eorum in opprobrium deſinunt. Quod autem ab hoſpite interfectus eſt *Diomedes*; id eò ſpectat, quod Religionis diſſidium, etiam inter conjunctiſſimos, inſidias & proditiones excitet; Illud verò de Luctu ipſo, & querimoniis minimè toleratis, ſed ſupplicio affectis, hujuſmodi eſt, ut moneat, in omni ferè ſcelere, miſerationi hominum locum eſſe, ut etiam qui crimina oderunt, perſonas tamen & calamitates reorum, humanitatis cauſa commiſerentur; extremum autem malorum eſſe, ſi miſericordiæ commercia interdicantur. Atque tamen in cauſa religionis, & impietatis, etiam miſerationes hominum notari, & ſuſpectas eſſe. Contra verò Comitum *Diomedis*, id eſt, hominum, qui ejuſdem ſunt Sectæ, & opinionis, querimoniæ, & deplorationes argutæ admodum & Canoræ eſſe ſolent, inſtar Olorum, aut Avium *Diomedis*; In quo etiam illa pars Allegoriæ nobilis eſt, & inſignis; Eorum qui propter cauſam religionis ſupplicia ſubeunt, voces ſub tempus mortis, tanquam Cygneas cantiones animos hominum mirum in modum flectere, & in memoriis & ſenſibus eorum diutiſſimè inhærere, & permanere.

XIX.
DÆDALUS, SIVE MECHANICUS.

Sapientiam atque induſtriam *Mechanicam*, atque in illa Artificia illicita, & ad pravos uſus detorta, Antiqui adumbraverunt ſub Perſona *Dædali*, viri ingenioſiſſimi, ſed execrabilis: Hic ob condiſcipulum, & æmulum occiſum exulaverat, gratus tamen in exilio Regibus, & civitatibus erat. Atque multa quidem & egregia opera tam in honorem Deorum, quam ad exornationem, & magnificentiam urbium, & locorum publicorum extruxerat, & effinxerat; ſed tamen Nomen ejus maximè celebratur ob illicita. Fabricam enim Libidini Paſiphaes ſubminiſtravit, ut cum Tauro miſceretur; adeò ut ab hujus viri ſcelerata induſtria, & ingenio pernicioſo Monſtrum illud Minotaurus pubem ingenuam devorans ortum traxerit infœlicem ac infamem. Atque ille malum malo tegens & cumulans, ad ſecuritatem hujus peſtis, Labyrinthum excogitavit, extruxit: Opus fine & deteſtatione nefarium, artificio inſigne & præclarum; Ac poſteà rurſus, ne malis artibus tantùm innoteſceret, atque ut ſcelerum remedia (non ſolùm inſtrumenta) ab eodem peterentur; etiam Conſilii ingenioſi author erat de filo, per quod errores Labyrinthi retexerentur. Hunc *Dædalum* Minos magna cum ſeveritate atque diligentia, & inquiſitione perſecutus eſt; Ille tamen ſemper & perfugia & effugia reperiebat. Poſtremò cum volandi peritiam filium *Icarum* edocuiſſet, ille Novitius, & artem oſtentans, à Cœlo in aquam decidit. Parabola videtur eſſe ejuſmodi. In ipſo introitu ejus, ea quæ apud excellentes artifices excubat, & miris modis dominatur, Invidia notatur; Nullum enim genus hominum ex Invidia eaque acerba, & tanquam interneciva magis laborat. Accedit Nota de genere pœnæ inflicto minùs politicè & providè: ut *Dædalus* exulet. Etenim Opifices præclari id habent, ut apud omnes ferè populos ſint acceptiſſimi; Adeo ut Exilium præſtanti Artifici vix ſupplicii loco ſit. Nam aliæ vitæ conditiones, & genera, extra patriam non facilè florere poſſunt. Artificum autem admiratio, propagatur, & augetur apud exteros & peregrinos, cùm inſitum animis hominum ſit illud, ut populares ſuos, quoad opificia *Mechanica* in minori pretio habeant. De uſu autem Artium *Mechanicarum*, quæ ſequuntur, manifeſta ſunt; multùm enim illis debet vita humana, cùm plurima & ad Religionis apparatum, & ad *Civilium decus*, & ad univerſæ vitæ culturam, ex illarum theſauris collata ſint: Verumtamen ex eodem fonte emanant inſtrumenta Libidinis, atque etiam inſtrumenta Mortis. Miſſa enim Arte Lenonum, venena quæſitiſſima, atque tormenta bellica, atque hujuſmodi peſtes, (quæ *Mechanicis* inventis debentur) probè novimus, quantum *Minotaurum* ipſum ſævitiâ, & perniciè ſuperarint. Pulcherrima autem Allegoria eſt, de Labyrintho, quâ Natura generalis *Mechanicæ* adumbratur. Omnia enim *Mechanica*, quæ magis ſunt ingenioſa, & accurata, inſtar Labyrinthi cenſeri poſſint; pro-

pter ſubtilitatem & variam implicationem, & obviam ſimilitudinem, quæ vix ullo judicio, ſed tantùm experientiæ filo regi & diſcriminari poſſunt. Nec minùs aptè adjicitur, quòd idem ille, qui Labyrinthi Errores invenit, etiam fili commoditatem monſtravit; Sunt enim Artes Mechanicæ, veluti uſus ambigui, atque faciùnt & ad nocumentum, & ad remedium, & ferè virtus earum ſeipſam ſolvit & retexit. Artificia autem illicita, atque adeò Artes ipſas ſæpiùs perſequitur *Minos*; hoc eſt, Leges, quæ illas damnant, & earum uſum populis interdicunt. Nihilominùs illæ occultantur, & retinentur, & ubique, & latebras & receptum habent, quod & bene notatum eſt in re non multùm diſſimili à *Tacito* ſuis temporibus de Mathematicis, & Genethliacis, *Genus* (inquit) *hominum, quod in Civitate noſtra ſemper, & retinebitur, & vetabitur*. Et tamen Artes illicitæ, & Curioſæ cujuſcunque generis tractu temporis, cùm ferè quæ polliceantur non præſtant (tanquam *Icari* de Cœlo) de exiſtimatione ſua decidunt, & in contemptum veniunt, & nimia ipſâ oſtentatione pereunt. Et certè ſi verum omninò dicendum eſt, non tam fœliciter Legum frœnis coërcentur, quàm coarguuntur ex vanitate propria.

XX.

ERICTHONIUS, SIVE IMPOSTURA.

FAbulantur Poëtæ *Vulcanum* pudicitiam *Minervæ* ſollicitaſſe, atque ſubinde cupidine incenſum, vim adhibuiſſe, atque in ipſa Lucta ſemen in terram effudiſſe, ex quo *Ericthonium* natum eſſe, qui (partes ſuperiores) decora & grata erat corporis compage, Femora autem & Tibiæ ſuberant in anguillæ ſimilitudinem, exilia & deformia: Cujus deformitatis cùm ipſe ſibi conſcius eſſet, eum primum curruum uſum inveniſſe, ut quod in corpore magnificum erat, oſtentaret, probrum autem tegeret. Hujus Fabulæ miræ, & prodigioſæ ea ſententia eſſe videtur. Artem (quæ ſub perſona *Vulcani* ob multiplicem uſum repræſentatur) quoties per corporum omnimodas vexationes, Naturæ vim facere, eamque vincere ac ſubigere contendat, (Natura autem ſub perſona *Minervæ*, ob operum ſolertiam adumbratur) ad votum & finem deſtinatum rarò pertingere; ſed tamen multa machinatione & molitione (tanquam Lucta) intercidere atque emitti generationes imperfectas, & opera quædam manca, aſpectu ſpecioſa, uſu infirma, & claudicantia; quæ tamen impoſtores, multo & fallaci apparatu oſtentant, & veluti triumphantes circumducunt. Qualia ferè, & inter Productiones Chymicas, & inter ſubtilitates & novitates Mechanicas ſæpius notare licet; præſertim cum homines potiùs propoſitum urgentes, quàm ab erroribus ſuis ſe recipientes, cum Natura colluctentur magis, quàm debito obſequio & cultu ejus amplexus petant.

XXI.

DEUCALION, SIVE RESTITUTIO.

NArrant Poëtæ extinctis prorſus priſci Orbis incolis per diluvium univerſale, Cùm ſoli reſtarent *Deucalion* & *Pyrrha*, qui ardebant deſiderio pio, & inclyto inſtaurandi generis humani, eos hujuſmodi Oraculum excepiſſe: voti compotes futuros, ſi oſſa Matris acciperent, & poſt ſe jacerent: quod illis primò magnam triſtitiam, & deſperationem incuſſit: cum æquata rerum facie per diluvium, Sepulchri perſcrutatio omninò res ſine exitu eſſet: ſed tandem intellexerunt Lapides Terræ (cum Tellus omnium mater habeatur) ab Oraculo ſignificari. Fabula Arcanum Naturæ recludere videtur, & Errorem animo humano familiarem corrigere; Hominis enim imperitia judicat rerum renovationes, ſive inſtaurationes, ex earundem putredine & reliquiis (ut Phœnicen ex cinere propria) ſuſcitari poſſe, quod nullo modo convenit, Cum hujuſmodi materiæ ſpatia ſua confecerint & ad initia ipſarum rerum prorsùs ineptæ ſint. Itaque retrocedendum ad principia magis communia.

XXII.

NEMESIS, SIVE VICES RERUM.

NEmeſis traditur fuiſſe Dea, omnibus veneranda, potentibus & fortunatis etiam metuenda. Ea Noctis & Oceani filia fuiſſe perhibetur. Effigies autem ejus deſcribitur talis. Alata erat, etiam coronata; in manibus autem geſtabat Dextra Haſtam è fraxino, ſiniſtra Phialam, in qua incluſi erant Æthiopes; Inſidebat autem Cervo. Parabola ejuſmodi eſſe videtur; Nomen ipſum *Nemeſis* vindictam, ſive Retributionem ſatis apertè ſignificat; Hujus enim Deæ Officium, & Adminiſtratio in hoc ſita erat, ut beatorum conſtanti, & perpetuæ fœlicitati inſtar Tribuni plebis intercederet, ac illud ſuum *Veto* interponeret; neque ſolum inſolentiam caſtigaret, verùm etiam rebus proſperis, licet innocentibus & moderatis, rerum adverſarum vices rependeret; ac ſi neminem humanæ ſortis ad Convivia Deorum admitti mos eſſet, niſi ad Ludibrium: Equidem cum illud Capitulum apud *C. Plinium* perlego, in quo ille infortunia, & miſerias *Auguſti Cæſaris* collegit, quem omnium hominum fortunatiſſimum exiſtimabam, quique artem etiam quandam utendi fruendi fortuna habebat, ac cujus in animo nil tumidum, nil leve, nil molle, nil confuſum, nil melancholicum, annotare licet (ut ille etiam ſponte mori aliquando deſtinaſſet) hanc Deam magnam & præpotentem eſſe judicavi, ad cujus aram talis victima tracta eſſet. Parentes hujus Deæ fuêre *Oceanus & Nox*; Hoc eſt, Rerum Viciſſitudo, & Judicium divinum Obſcurum, & Secretum; Etenim Vices rerum per Oceanum aptè repræſentantur, ob perpetuum fluxum, & refluxum: Occulta autem Providentia, per Noctem ritè proponitur. Nam etiam apud Ethnicos natura illa *Nemeſis*, cùm ſcilicet judicium humanum à divino diſcors eſſet, in obſervatione erat.

——Cadit & Ripheus juſtiſſimus unus,
Qui fuit ex Teucris & ſervantiſſimus æqui.
Diis aliter viſum.

Ablata autem deſcribitur *Nemeſis*, ob ſubitas rerum converſiones, nec ante præviſas; Nam in

omni

omni rerum Memoria illud fere uſuvenit, ut homines magni, & prudentes per ea diſcrimina perierint, quæ maximè contempſerint. Certè cum *M. Cicero*, à *Dec. Bruto* de *Octavij Cæſaris* minus ſincera fide, & animo exulcerato monitus eſſet; Illud tantùm reſcripſit, *Te autem, mi Brute, ſicut debeo amo, quod iſtud quicquid eſt nugarum me ſcire voluiſti.* Etiam Corona *Nemeſis* inſignitur, ob naturam vulgi invidam & malignam: Quando enim fortunati & potentes ruunt, tum ferè vulgus exultat, & *Nemeſin* coronat. Haſta autem in Dextra ad eos pertinet, quos *Nemeſis* actu percutit, & transfigit. Quos autem Calamitate & infortunio non mactat, illis tamen ſpectrum illud atrum & infauſtum in Siniſtra oſtentat: obverſantur enim proculdubio mortalibus etiam in ſummo faſtigio fœlicitatis poſitis, Mors & Morbi, & infortunia, & amicorum perfidiæ, & inimicorum inſidiæ, & rerum mutationes, & hujuſmodi; veluti Æthiopes illi in phiala; Certè *Virgilius*, cum prælium Actiacum deſcribit, de *Cleopatra* illud eleganter ſubjungit:

> *Regina in mediis, patrio vocat agmina ſiſtro,*
> *Nec dum etiam geminos à tergo reſpicit angues.*

Verùm non multò poſt quocunque ſe illa verteret, tota agmina Æthiopum obverſabantur. Ad extremum prudenter additur, *Nemeſin* Cervo inſidere, quia vivax admodum Animal eſt Cervus; Atque fieri fortaſſe poteſt, ut qui Juvenis fato ereptus ſit, *Nemeſin* prævertat & effugiat; Cui autem diuturna obvenit fœlicitas, & potentia, is proculdubio *Nemeſi* ſubjicitur, ac veluti ſubſternitur.

XXIII.
ACHELOUS, SIVE PRÆLIUM.

Narrant antiqui, cum *Hercules* & *Achelous* de nuptiis *Deianiræ* contenderent, rem ad certamen deductam eſſe. *Achelous* autem, cùm varias & multiplices formas tentaſſet (nam hoc ei facere licebat) tandem *Herculi* ſub forma Tauri torvi, & frementis occurrit, & ad pugnam ſe paravit; *Hercules* verò, ſolitam retinens figuram humanam, in eum impetum fecit; Res cominus geſta eſt: Eventus autem talis fuit, ut *Hercules* alterum ex cornibus Tauro fregerit: Ille majorem in modum dolens & perterritus, ut cornu illud ſuum redimeret, permutatione facta Cornu *Amalthea*, ſive Copiæ, *Herculi* largitus eſt. Fabula ad Belli expeditiones pertinet; Apparatus enim belli ex parte defenſiva (qui per *Acheloum* proponitur) varius admodum & multiformis eſt. Nam invadentis ſpecies unica eſt, & ſimplex, cum ex exercitu ſolo, aut claſſe fortaſſe conſtet. Regio autem quæ in ſolo proprio hoſtem expectat, infinita molitur, oppida munit, diruit, Plebem ex agris & villis, in urbes & caſtella cogit, pontes extruit, proſternit, copias & commeatus comparat, diſtribuit, in fluviis, portibus, Collium faucibus, ſylvis & aliis rebus innumeris occupata eſt, ut novas rerum facies quotidie induat, & experiatur, ac tandem cum abunde munita & inſtructa fuerit, Tauri pugnacis formam & minas ad vivum repræſentet. Ille autem qui invadit, prælium captat, & in hoc maximè incumbit, inopiam in Terra hoſtili metuens: Quod ſi fiat, ut prælio commiſſo acie victor ſit, & tanquam cornu hoſti frangat; tum proculdubio illud aſſequitur, ut hoſtis trepidus & exiſtimatione diminutus, ut ſe explicet, & vires ſuas reparet, in munitoria ſe recipiat; atque urbes & regiones victori ad populandum, & diripiendum relinquat; quod verè inſtar Cornu illius *Amalthea* cenſeri poſſit.

XXIV.
DIONYSUS, SIVE CUPIDITAS.

Narrant *Semelen Jovis* pellicem, poſtquam juramento eum inviolabili ad votum indefinitum obſtrinxiſſet; petiiſſe ut ad amplexus ſuos accederet talis, qualis cum *Junone* conſueſſet: Itaque Illa ex conflagratione periit. Infans autem, quem in utero geſtabat à patre exceptus, in femor ejus inſutus eſt, donec Menſes fœtui deſtinatos compleret; ex quo tamen onere *Iuppiter* nonnihil claudicabat: Itaque puer, quòd *Iovem* dum in femore ejus portaretur, gravaret, & pungeret, *Dionyſi* nomen accepit. Poſtquam autem editus eſſet, apud *Proſerpinam* per aliquot annos nutritus eſt; cum verò adultus eſſet, ore ferè muliebri conſpiciebatur, ut ſexus videretur tanquam ambigui: Etiam extinctus & ſepultus erat ad tempus, & non ita multò poſt revixit. Atque prima Juventa vitis culturam, atque adeò vini confectionem, & uſum primus invenit, & edocuit: ex quo celebris factus, & inclytus, orbem terrarum ſubjugavit, & ad ultimos Indorum terminos penexit. Curru autem vehebatur à Tigribus tracto: Circa eum ſubſultabant Dœmones deformes *Cobali* vocati, *Acratus* & alii: Quin & Muſæ comitatui ejus ſe addebant. Uxorem autem ſibi ſumpſit *Ariadnen* à *Theſeo* deſertam, & relictam. Arbor ei ſacra erat *Hadera*. Etiam ſacrorum & ceremoniarum Inventor & inſtitutor habebatur, ejus tamen generis, quæ & fanaticæ erant, & plenæ corruptelarum, atque inſuper crudeles. Furores quoque immittendi poteſtatem habebat. Certè in Orgiis ejus à Mulieribus furore percitis, duo viri inſignes diſcerpti narrantur, *Pentheus* & *Orpheus*, ille dum arbore conſcenſa ſpectator eorum, quæ agerentur eſſe voluiſſet; hic cum Lyram pulſaret. Atque hujus Dei res geſtæ cum *Iovis* rebus ferè confunduntur. Fabula videtur ad mores pertinere, ut nihil in Philoſophia morali melius inveniatur. Deſcribitur autem ſub perſona *Bacchi* natura Cupiditatis ſive affectus & perturbationis. Mater enim Cupiditatis omnis licet nocentiſſimæ, non alia eſt, quàm Appetitus & Deſiderium Boni Apparentis: Concipitur verò ſemper Cupiditas in voto illicito priùs temerè conceſſo, quam intellecto & judicato. Poſtquam autem affectus efferveſcere cœperit, Mater ejus (natura ſcilicet Boni) ex nimio incendio deſtruitur, & perit: Cupiditas autem dum immatura eſt, in anima humana; (quæ ejus genitor eſt & per *Jovem* repræſentatur) & nutricatur, & occultatur, præcipuè in ani-

in animæ parte inferiore tanquam femore; atque animum pungit, & convellit, & deprimit; adeo ut decreta, & Actiones ex ea impediantur, & claudicent. Atque etiam poſtquam conſenſu & habitu confirmata eſt, & in actus erumpit, tamen apud *Proſerpinam* ad tempus educatur: id eſt, latebras quærit, atque clandeſtina eſt, & quaſi ſubterranea, donec remotis pudoris, & metus frænis, & coalita audacia, aut virtutis alicujus prætextum ſumit, aut infamiam ipſam contemnit. Atque illud veriſſimum eſt, omnem affectum vehementiorem tanquam ambigui ſexus eſſe. Habet enim impetum virilem, impotentiam autem muliebrem. Etiam illud præclarè, Bacchum mortuum reviviſcere. Videntur enim affectus quandoque ſopiti, atque extincti, ſed nulla fides habenda eſt eis, ne ſepultis quidem; ſiquidem præbita materia, & occaſione reſurgunt. Atque de inventione vitis parabola prudens eſt: Omnis enim affectus ingenioſus eſt & ſagax ad inveſtigandum fomites ſuos; Ante omnia autem, quæ hominibus innotuêre, vinum ad perturbationes cujuſcunque generis excitandas, & inflammandas potiſſimum eſt, & maximè efficax; atque eſt eis, inſtar fomitis communis. Elegantiſſimè autem ponitur affectus provinciarum ſubjugator, & expeditionis infinitæ ſuſceptor. Nunquam enim partis acquieſcit, ſed appetitu infinito neque ſatiabili ad ulteriora tendit; & novis inhiat; Etiam Tigres apud affectus ſtabulant & ad Currum junguntur; Poſtquam enim affectus aliquis Curulis eſſe cœpit, non pedeſtris, & victor rationis & Triumphator, in omnia quæ adverſantur, aut ſe apponunt, crudelis eſt & indomitus & immitis. Facetum autem eſt, quod circa Currum ſubſultant illi Dæmones ridiculi. Omnis enim affectus progignit Motus in oculis & ore ipſo & geſtu indecoros, & inconditos, ſubſultorios & deformes, adeò ut qui ſibi in aliquo affectu, veluti Ira, Inſultatione, Amore, videatur magnificus, & tumidus, aliis tamen ſit turpis & ridiculus. Conſpiciuntur etiam in affectus Comitatu Muſæ. Neque enim reperitur ullus ferè affectus, cui non blandiatur aliqua Doctrina. Hac enim in re ingeniorum indulgentia, Muſarum Majeſtatem minuit, ut cum duces vitæ eſſe debeant, ſint Affectuum pediſſequæ. Atque inprimis nobilis eſt illa Allegoria. *Bacchum* amores ſuos in eam effudiſſe, quæ ab alio relicta erat. Certiſſimum enim eſt Affectum id petere, & ambire, quod experientia repudiavit. Atque norint omnes qui affectibus ſuis ſervientes, & indulgentes pretium potiundi in immenſum augent, ſive honores appetant, ſive Fortunas, ſive Amores, ſive gloriam, ſive ſcientiam, ſive alia quæcunque, ſe res relictas petere, & à compluribus, per omnia ferè ſæcula poſt experimentum dimiſſas, & faſtiditas. Neque Myſterio caret, quod Hædera *Baccho* ſacra fuerit. Hoc enim duplici modo convenit. Primùm, quod hædera hyeme vireſcat, Deinde quod circa tot res, arbores, parietes, ædificia ſerpat, ac circumfundatur, ac ſe attollat. Quod ad primum enim attinet, omnis affectus per renitentiam & vetitum, & tanquam Antiperiſtaſin (veluti per frigus brumæ hædera) vireſcit, & vigorem acquirit. Secundò affectus prædominans, omnes humanas actiones, & omnia humana decreta tanquam hædera circumfunditur, atque iis ſe addit, & adjungit, & immiſcet. Neque mirum eſt, ſi ſuperſtitioſi ritus *Baccho* attribuantur, cum omnis ferè malè ſanus affectus in pravis religionibus, luxurietur: aut ſi furores ab eo immitti putentur; cum omnis affectus, & ipſe furor brevis ſit, & ſi vehementius obſideat, & incumbat, in inſania terminetur. Illud autem de *Pentheo*, *& Orpheo* Laceratis evidentem habet parabolam; Cum affectus prævalidus & inquiſitioni curioſæ, & admonitioni ſalutari, & liberæ, aſperrimus, atq; infenſiſſimus ſit. Poſtremò illa confuſio perſonarum *Iovis* & *Bacchi*, ad parabolam rectè traduci poteſt; quandoquidem res geſtæ nobiles & claræ, & merita inſignia, & glorioſa, interdum à virtute, & recta ratione, & Magnanimitate, interdum à latente affectu, & occulta cupiditate (utcunque famæ, & laudis celebritate efferantur) proveniant; ut non facilè ſit diſtinguere facta *Bacchi*, à factis *Iovis*.

XXV.

ATALANTA, SIVE LUCRUM.

ATalanta cum velocitate excelleret, de victoria Curſus cum *Hippomene* certamen iniit. Conditiones certaminis erant; victori *Hippomeni* Conjugium *Atalantæ*, Mors victo. Neque dubia victoria videbatur, cum *Atalanta* inſuperabilis in curſu præſtantia multorum exitio inſignita fuiſſet. Itaque *Hippomenes* ad dolos animum adjecit. Paravit autem tria Mala Aurea, eaque ſecum portavit. Res geri cœpit; Præcurrit *Atalanta*; Ille cum ſe à tergo relictum cerneret, artis non immemor, ex malis Aureis unum ante conſpectum *Atalantæ* projecit; non rectâ quidem ſed ex tranſverſo, ut illam & moraretur, atque inſuper de via deduceret; Illa cupiditate muliebri, & Mali pulchritudine illecta; omiſſo ſtadio poſt malum cucurrit, & ad illud tollendum ſe ſubmiſit. *Hippomenes* interim, ſpatium ſtadii non parvum confecit, eamque poſt ſe reliquit. Illa tamen rurſus naturali pernicitate jacturam temporis reſarcivit, atque iterum eminuit; ſed cum *Hippomenes* ſecundò & tertiò hujuſmodi moras ei injeciſſet, tandem victor aſtutia non virtute evaſit. Fabula videtur Allegoriam inſignem proponere de Certamine Artis cum Natura. Ars enim per *Atalantam* ſignificata, virtute propria, ſi nihil obſtet, & impediat, longè natura velocior eſt, & veluti Curſus citatioris; & celeriùs ad Metam pervenit. Hoc enim in omnibus ferè effectis patet; Cernas fructus ex nucleis tardè, ex inſitione celeriter provenire; Cernas lutum in generatione Lapidum tardè, in torrefactione Laterum citò dureſcere; Etiam in Moralibus, dolorum oblivionem, & ſolatia diuturnitas temporis quaſi ex beneficio naturæ inducit, Philoſophia autem (quæ veluti ars vivendi eſt) diem non expectat, ſed præſtat & repræſentat. Verùm iſtam Artis prærogativam & vigorem infinitò rerum humanarum detrimento, Mala Aurea retardant. Neque reperitur ex Scientiis, aut Artibus aliqua, quæ curſum ſuum verum & legitimum ad finem ſuum, tanquam ad Metam conſtanter produxerit; Sed perpetuò

Artes

Artes incœpta præcidunt, & ſtadium deſerunt, & ad lucrum & commodum declinant, inſtar *Atalantæ*,

Declinat Curſus, Aurumq; volubile tollit.

Itaque mirum minimè eſt, ſi Arti non datum ſit, Naturam vincere, & victam ex pacto illo & lege Certaminis perimere, aut deſtruere; ſed Contrarium eveniat, ut Ars in Naturæ poteſtate ſit, atque veluti nupta mulier conjugi pareat.

XXVI.
PROMETHEUS, SIVE STATUS HOMINIS.

TRadunt Antiqui Hominem fuiſſe opus *Promethei*, atque ex Luto factum, niſi quod *Prometheus* particulas ex diverſis Animalibus Maſſæ admiſcuerit. Ille autem cùm opus ſuum beneficio ſuo tueri vellet, neque Conditor ſolùm generis humani videri, verùm etiam Amplificator, ad Cœlum aſcendit furtim, faſces ſecum portans ex Ferulâ, quibus ad currum Solis admotis, & accenſis, Ignem ad terram detulit, atque cum hominibus communicavit. Ob tantum *Promethei* meritum memorant homines parùm gratos fuiſſe. Quinetiam conſpiratione factâ, & *Prometheum* & inventum ejus apud *Iovem* accuſarunt. Ea res non perinde accepta, atque æquum videri poſſit. Nam ipſa accuſatio *Iovi*, & ſuperis admodum cordi fuit. Itaq; delectati non ſolùm ignis uſum Hominibus indulſerunt, verùm & novum Munus omnium maximè amabile & optabile (perpetuam nimirū Juventam) hominibus donârunt. Illi geſtientes & inepti, donum Deorum Aſello impoſuerunt. Inter redeundum autem laborabat Aſellus ſiti gravi, & vehementi; cumque ad fontem quendam perveniſſet, ſerpens fonti cuſtos additus, eum à potu prohibuit, niſi illud quodcunque eſſet, quod in dorſo portaret, paciſci vellet. Aſellus miſer conditionem accepit, atque hoc modo inſtauratio Juventutis, in pretium hauſtus puſillæ aquæ, ab hominibus ad Serpentes tranſmiſſa eſt. Verùm *Prometheus* à Malitiâ ſua non abſcedens, atque hominibus poſt præmium illud eorum fruſtratum, reconciliatus, animo verò erga *Iovem* exulcerato, dolos etiam ad Sacrificium adhibere veritus non eſt. Atque duos aliquando tauros *Iovi* dicitur immolaſſe, ita tamen ut in alterius pelle carnes & adipem amborum incluſerit, alteram pellem oſſibus tantummodo ſuffarcinârit; atque deinde religioſus ſcilicet, & benignus *Jovi* optionem conceſſit. *Iupiter* vafriciem, & malam fidem ejus deteſtatus, ſed nactus occaſionem ultionis, Ludibrium illud tauri elegit; atque ad vindictam converſus, cùm ſe inſolentiam *Promethei* reprimere non poſſe animadverteret, niſi hominum genus (quo opere ille immenſum turgebat, & efferebatur) afflixiſſet, *Vulcano* imperavit, ut fœminam componeret pulchram & venuſtam, cui etiam Dii ſinguli dotes ſuas impertierunt; quæ idcirco *Pandora* vocata eſt. Huic fœminæ inter manus vaſculum elegans poſuerunt, in quo omnia mala, & ærumnas incluſerant; ſubſidebat autem in imo vaſe ſpes. Illa cum vaſculo ſuo ad *Prometheum*, primò ſe contulit, eum captans, ſi fortè ille vas accipere vellet, & aperire; quod ille cautus & aſtutus rejecit. Itaque ad *Epimetheum Promethei* fratrem, (ſed diverſæ admodum indolis) ſpreta deflexit. Ille nihil cunctatus, vas temerè aperuit; cumque mala illa omnigena evolare cerneret, ſerò ſapiens, magnâ contentione, & feſtinatione vaſi operculum ſuum rursùs indere conatus eſt, vix tamen ultimam, & in fundo reſidentem Spem ſervare potuit. Poſtremò *Prometheo Iupiter* plurima & gravia imputans; quòd ignis olim furtum feciſſet, quòd Jovis majeſtatem in ſacrificio illo doloſo ludibrio habuiſſet, quòd donum ejus aſpernatus eſſet, novo etiam addito crimine, quòd *Palladem* vitiare tentaſſet, eum in vincula conjecit, & ad perpetuos cruciatus damnavit. Erat enim juſſu *Iovis* adductus ad montem *Caucaſum*, atque ibi Columnæ alligatus, ut nullo pacto ſe movere poſſet; aderat autem Aquila, quæ jecur ejus interdiu roſtro tundebat atque conſumebat, noctu autem quantum comeſum erat, renaſcebatur; ut nunquam doloris materia deficeret. Memorant tamen hoc ſupplicium aliquādo finem habuiſſe: *Hercules* enim in Poculo quod à Sole acceperat, navigato Oceano, ad *Caucaſum* pervenit, atque *Prometheum* liberavit, Aquila ſagittis confixa. Inſtituta autem ſunt, in honorem *Promethei* apud nonnullos populos Lampadiferorum certamina, in quibus decurrētes accenſas faces ferebant, quas ſi extingui contigiſſet, victoriam ſequentibus cedebant, & ſe ſubducebant, atq; is demùm palmam accepit, qui primus facem accenſam ad metam uſque detuliſſet.

Fabula contemplationes plurimas veras atque graves & præ ſe fert & premit. Nonnulla enim in ea jam pridem rectè notata, alia planè intacta ſunt. *Prometheus* Providentiam liquidò & diſertè ſignificat: Atq; in rerum univerſitate ſola deſumpta & delecta eſt ab Antiquis Hominis fabrica & conſtitutio, quæ providentiæ attribuantur tanquam opus proprium. Hujus rei non ſolùm illud in cauſa eſſe videtur, quòd Hominis natura Mentem ſuſcipit, atque Intellectum Providentiæ ſedem; atque durum quodammodò videtur, & incredibile ex Principiis brutis, & ſurdis excitare, & educere Rationem & Mentem, ut ferè neceſſariò concludatur providentia Animæ humanæ indita eſſe, non ſine exemplari & intentione, & Authoramento Providentiæ majoris: Verùm & hoc præcipuè proponitur, quòd homo veluti Centrum Mundi ſit, quatenus ad cauſas finales; adeò ut ſublato è rebus Homine, reliqua vagari ſine propoſito videantur, & fluctuari, atque, quod ajunt, ſcopæ diſſolutæ eſſe, nec finem petere. Omnia enim ſubſerviunt Homini, isq; uſum & fructum ex ſingulis elicit & capit. Etenim Aſtrorum converſiones, & Periodi, & ad diſtinctiones temporum, & ad Plagarum Mundi diſtributionem faciunt. Et Meteora ad *præſagia* tempeſtatum, & venti tum ad *navigandum*, tum ad Molas, & Machinas, & *Plantæ*, atque Animalia cujuſcunque generis, aut ad domicilia hominis & latebras, aut ad veſtes, aut ad victum, aut ad Medicinam, aut ad levandos labores, aut denique ad delectationem & ſolatium referuntur: adeò ut omnia prorsùs non ſuam rem agere videantur, ſed hominis. Neque temerè additum eſt, in Maſſa illa & Plaſmate, particulas ex diverſis animantibus deſumptas, atque cum luto illo temperatas & confuſas fuiſſe; quia veriſſimum eſt, omnium rerū, quas univerſum complectitur, hominem rem maximè compoſitam eſſe, & decōpoſitam, ut nō immeritò ab an-

ab antiquis mundus minor vocatus ſit. Quamvis enim verbi Microcoſmi Elegantiam, Chymici nimis putidè, & ad literam acceperint, & detorſerint, dum in Homine Omnem Mineram, Omne vegetabile, & reliqua, aut aliquid eis proportionatum ſubeſſe volunt; Manet tamen illud ſolidum & ſanum quod diximus; Corpus Hominis omnium Entium & maximè miſtum, & maximè organicum reperiri, quo magis admirandas virtutes, & facultates ſuſcipit, & nanciſcitur: Simplicium enim Corporum Vires paucæ ſunt, licet certæ & rapidæ, quia minimè per Mixturam refractæ, & comminutæ, & libratæ exiſtunt; virtutis autem Copia & excellentia in Miſturâ & compoſitione habitat. Atque nihilominùs Homo in Originibus ſuis videtur eſſe res inermis & nuda, & tarda in Juvamentum ſui, denique quæ plurimis rebus indigeat. Itaque feſtinavit *Prometheus* ad inventionem ignis, qui omnibus ferè humanis neceſſitatibus & uſibus ſuppeditat & miniſtrat levamenta & auxilia: ut ſi forma formarum Anima, ſi inſtrumentum Inſtrumentorum Manus, Etiam auxilium auxiliorum, ſi Opis Opium Ignis dici mereatur. Hinc enim Operationes quàmplurimæ; Hinc Artes Mechanicæ; Hinc ſcientiæ ipſæ infinitis modis adjuvantur. Modus autem furti Ignis aptè deſcribitur, atque ex naturâ rei. Is fuiſſe perhibetur per virgam ex ferulâ ad Currum Solis admotam. Ferula enim ad percuſſionem & plagas adhibetur, ut luculenter ſignificetur, Ignis generationem per corporum violentas percuſſiones & colliſiones fieri, ex quibus attenuantur Materiæ, & in motu ponuntur, & ad calorem Cœleſtium ſuſcipiendum præparantur, ignemque veluti ex curru Solis modis clandeſtinis, ac quaſi furtim decerpunt & rapiunt. Sequitur Parabolæ pars inſignis. Homines loco gratulationis & gratiarum actionis, ad indignationem, & expoſtulationem verſos eſſe, atque accuſationem & *Promethei* & Ignis apud *Iovem* inſtituiſſe; eamque rem *Iovi* acceptiſſimam fuiſſe, adeò ut hominum commoda ob hoc novâ munificentia cumulaverit. Quorſum enim iſta criminis ingrati erga Authorem ſuum animi (quod vitium omnia ferè complectitur) approbatio & remuneratio? Res aliò ſpectare videtur. Hoc enim vult Allegoria; Incuſationem & Naturæ ſuæ, & Artis per homines factam, ex optimo Mentis ſtatu proficiſci, atque in bonum cedere; contrarium Diis invíſum, & infauſtum eſſe. Qui enim Naturam humanam vel Artes receptas in immenſum extollant, & effuſi ſunt in admirationem earum rerum, quas habent, & poſſident, & ſcientias quas profitentur, aut colunt, perfectas prorſus cenſeri volunt; illi primò adverſus divinam naturam minùs reverentes ſunt, cujus perfectioni ſua ferè æquiparant; Deinde iidem erga homines magis ſunt infructuoſi, cùm ſe ad faſtigium rerum jam perveniſſe putent, & tanquam perfuncti ulteriora non quærant. Contrà qui Naturam & Artes deferunt, & accuſant, & quærimoniarum pleni ſunt, illi verè & magis modeſtum animi ſenſum retinent, & perpetuò ad novam induſtriam, & nova inventa extimulantur. Quo mihi magis mirari libet Hominum inſcitiam, & malum Genium, qui paucorum arrogantiæ ſervuli, iſtam Peripateticorum Philoſophiam, portionem Græcæ ſapientiæ, nec eam magnam, in tanta veneratione habent, ut omnem ejus incuſationem non ſolùm inutilem, ſed ſuſpectam & ferè periculoſam reddiderint. Atque magis probandus eſt, & *Empedocles*, qui tanquam furens, & *Democritus*, qui magnâ cum verecundia, quæruntur, Omnia abſtruſa eſſe, nihil nos ſcire, nil cernere, veritatem in profundis puteis immerſam, veris falſa miris modis adjuncta, atque intorta eſſe; (nam Academia nova modum prorſus exceſſit) quàm *Ariſtotelis* ſchola fidens & Pronunciatrix. Itaque monendi ſunt Homines, delationem Naturæ & Artis Diis cordi eſſe, & novas Eleemoſynas, & donaria à divina benignitate impetrare, & incuſationem *Promethei* licèt Authoris & Magiſtri, eamque acrem & vehementem, magis ſanam & utilem, quàm gratulationem effuſam eſſe; denique opinionem Copiæ inter maximas cauſas Inopiæ reponi. Quod verò attinet ad Doni genus, quod homines in præmium accuſationis dicuntur accepiſſe (florem Juventutis videlicet non deciduum) ejuſmodi eſt, ut videantur Antiqui de Modis & Medicinis ad ſenectutis retardationem, & vitæ prolongationem facientibus, non deſperâſſe; ſed illa utique numerâſſe potiùs inter ea, quæ per Hominum inertiam, & incuriam licèt ſemel accepta periêre, aut fruſtrata ſunt; quàm inter ea quæ planè negata & unquam concesſa fuerint. Significant enim, & innuunt, ex ignis verò uſu, atque ex artis erroribus bene & ſtrenuè accuſatis, & convictis, munificentiam divinam ad hujuſmodi dona hominibus non defuiſſe; ipſos ſibi deeſſe, cùm hoc Deorum munus Aſello impoſuerint lento & tardigrado; Ea videtur eſſe Experientia res ſtupida & plena moræ, & cujus gradu tardo & teſtudineo antiqua illa quærimonia de *Vitâ brevi*, & *Arte longâ* nata eſt.

Atque certè nos in eâ ſumus opinione, facultates illas duas, *Dogmaticam* & *Empiricam*, adhuc non benè conjunctas & copulatas fuiſſe, ſed nova Deorum munera, aut Philoſophiis abſtractis tanquam levi Volucri; aut lentæ, & tardæ experientiæ tanquam Aſello impoſita eſſe. In quo tamen de Aſello illo non malè ominandum eſt, niſi interveniat illud accidens viæ & ſitis. Exiſtimamus enim, ſi quis Experientiæ, veluti certâ lege & Methodo conſtanter militet, neque inter viam experimenta, quæ vel ad Lucrum faciunt, vel ad oſtentationem hauriendi ſiti corripiatur, adeò ut ad ea comparanda onus ſuum deponat & diſtrahat; eum munificentiæ divinæ auctæ & novæ Bajulum non inutilem fore. Quòd verò donum illud ad Serpentes tranſierit, ea videtur adjectio ad Fabulam ornatus ferè gratiâ, niſi fortè illud inſeruerint, ut Homines pudeat, ſe cum igne illo ſuo, & tot artibus ea in ſe transferre non poſſe, quæ Natura ipſa compluribus aliis animalibus largita eſt. Etiam illa ſubita Hominum cum *Prometheo* reconciliatio poſtquam ſpe ſua decidiſſent, monitum habet utile & prudens. Notat enim Hominum levitatem & temeritatem in experimentis novis. Ea enim ſi

ſtatim

ſtatim non ſuccedant, & ad vota reſpondeant, præpoperâ feſtinatione, homines incœpta deſerunt, & præcipites ad Vetera recurrunt, iiſque reconciliantur. Deſcripto ſtatu hominis, quoad artes & intellectualia, Parabola tranſit ad Religionem; culturam enim Artium, Cultus Divinorum comitatus eſt; quem ſtatim Hypocriſis occupavit & polluit. Itaque ſub duplici illo ſacrificio, eleganter repræſentatur perſona verè Religioſi & Hypocritæ. Alteri enim ineſt adeps, Dei nimirum portio, ob inflammationem, & ſuffitum, per quod affectus & Zelus ad gloriam Dei incenſus, atque alta petens ſignificatur; Inſunt viſcera charitatis, inſunt carnes bonæ, & utiles. In altero nihil præter oſſa arida, & nuda reperiuntur, quæ nihilominus pellem farciunt, & hoſtiam pulcherrimam & magnificam imitantur; per quæ rectè notantur externi, & inanes ritus & Ceremoniæ jejunæ, quibus homines cultum divinum onerant & inflant, res ad oſtentationem potiùs compoſitæ, quàm ad pietatem facientes. Neque ſatis eſt hominibus hujuſmodi ludibria Deo offerre, niſi ea etiam illi imponant & imputent, ac ſi ipſe illa elegerit, & præſcripſerit. Certè Propheta ſub Dei perſona de hac optione expoſtulat: *Num tandem hoc eſt illud Jejunium, quod elegi, ut homo animam ſuam in diem unum affligat, & caput inſtar junceæ demittat?* Poſt ſtatum Religionis, Parabola ſe vertit ad mores, & humanæ vitæ conditiones. Atque pervulgatum eſt illud, & tamen rectè poſitum, per *Pandoram* ſignificari Voluptatem, & Libidinem, quæ poſt vitæ civilis artes & cultum, & luxum, veluti ex dono ignis, & ipſa incenſa eſt: Itaque *Vulcano* qui ſimiliter ignem repræſentat, opificium voluptatis deputatur. Ab illa autem infinita mala, & in animos & in corpora & fortunas hominum unà cum ſera pœnitentia fluxerunt; neque tantum in ſtatus ſingulorum, verùm etiam in Regna & Reſpub. Ab eodem enim fonte bella & tumultus, & Tyrannides ortum traxere. Verùm operæpretium eſt animadvertere, quàm bellè & eleganter fabula duas humanæ vitæ conditiones, & veluti Tabulas ſive Exempla ſub perſonis *Promethei* & *Epimethei* depinxerit. Qui enim Sectam *Epimethei* ſequuntur, illi improvidi, neque in longum conſulentes, quæ in præſentia ſuavia ſunt, prima habent, atque multis ſane propter hoc anguſtiis & difficultatibus, & Calamitatibus premuntur, & perpetuò ferè cum illis confligantur; interim tamen genium ſuum placant, atque inſuper ob rerum imperitiam multas inanes ſpes intra animum volvunt, quibus tamen veluti ſuavibus inſomniis ſe delectant, atque miſerias vitæ ſuæ condiunt. *Promethei* autem ſchola, homines nimirùm prudentes, & in futurum proſpicientes, multa ſcilicet mala, & infortunia cautè ſubmovent & rejiciunt; Verùm cum hoc bono illud cōjunctum eſt, ut multis voluptatibus, & varia rerum jucunditate ſe privent, & Geniū ſuum fraudent, atque quod multò pejus eſt, Curis & ſollicitudine & timoribus inteſtinis ſe crucient, & conficiant. Alligati enim Neceſſitatibus columnæ, innumeris cogitationibus (quæ, quia volucres admodum ſunt, per Aquilam ſignificantur) iiſque pungentibus, & jecur mordentibus, & corrodentibus vexantur; niſi fortè aliquando veluti noctu exiguam quampiam animi remiſſionem, & quietem nanciſcantur; ita tamen ut ſtatim ſubinde redeant novæ anxietates, & formidines. Itaque paucis admodum utriuſque Sortis beneficium contigit, ut providentiæ commoda retinuerint, ſollicitudinis, & perturbationis malis ſe liberârint: neque id quiſquam aſſequi poteſt, niſi per *Herculem*, id eſt, Fortitudinem, & animi Conſtantiam, quæ in omnem eventum parata, & cuicunque ſorti æqua, proſpicit ſine metu, fruitur ſine faſtidio, & tolerat ſine impatientiâ. Atque illud notatu dignum eſt, Virtutem hanc *Prometheo* non innatam, ſed adventitiam fuiſſe, atque ex ope aliena. Nulla enim ingenita, & naturalis Fortitudo, tantæ rei par eſſe poſſit. Sed hæc virtus ab ultimo Oceano, atque à *Sole* accepta & advecta eſt: Præſtatur enim à Sapientiâ, tanquam à *Sole*, & à meditatione inconſtantiæ, ac veluti undarum humanæ vitæ, tanquam à navigatione Oceani; quæ duo Virgilius bene conjunxit:

Fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas,
Quique metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis avari.

Elegantiſſimè autem additur ad Hominum animos conſolandos & confirmandos, *Heroem* iſtum ingentem in poculo ſive urceo navigaſſe: ne fortè naturæ ſuæ anguſtias, & fragilitatem nimiùm pertimeſcant, aut cauſentur; ac ſi hujuſmodi fortitudinis & conſtantiæ capax omninò non eſſet; de quo ipſo *Seneca* bene ominatus eſt, cum dicat, *Magnum eſt habere ſimul fragilitatem hominis, & ſecuritatem Dei.* Sed jam retrocedendum eſt ad illud, quod conſultò præterivimus, ne ea quæ inter ſe connexa ſunt, abrumperemus: Hoc eſt, de noviſſimo illo Promethei crimine, quòd pudicitiam *Minervæ* ſollicitaſſet. Nam & ob hoc Delictum graviſſimum certè, & maximum, illam pœnam laniationis viſcerum ſubiit. Illud non aliud eſſe videtur, quàm quod homines artibus, & Scientiâ multâ inflati, etiam Sapientiam divinam ſenſibus & rationi ſubjicere ſæpius tentent; ex quo certiſſimè ſequitur mentis laceratio & ſtimulatio perpetua & irrequieta. Itaque mente ſobriâ & ſubmiſſa diſtinguenda ſunt humana & divina; atque oracula ſenſus, & fidei; niſi fortè & religio hæretica, & Philoſophia commentitia hominibus cordi ſit. Reſtat ultimum illud de ludis *Promethei* cum tædis ardentibus. Hoc rurſus ad Artes & Scientias pertinet, ſicut Ignis ille, ad cujus memoriam & celebrationem hujuſmodi ludi inſtituti ſunt; atque continet in ſe monitum, idque prudentiſſimum ut perfectio Scientiarum à ſucceſſione, non ab unius alicujus pernicitate, aut facultate expectetur. Etenim qui ad Curſum & contentionem velociſſimi & validiſſimi ſunt, ij ad facem ſuam accenſam ſervandam fortaſsè minus ſunt habiles, cum à curſu rapido, æquè ac nimis tardo, periculum extinctionis immineat. Iſti autem Luminum curſus & certamina jampridem intermiſſa

miſſa videntur, cùm Scientiæ in primis quibuſque authoribus, *Ariſtotele*, *Galeno*, *Euclide*, *Ptolomæo*, maximè florere cernantur; atque ſucceſſio nil magni effecerit, aut ferre tentaverit. Atque optandum eſſet, ut iſti Ludi in honorem *Promethei*, ſive humanæ Naturæ inſtaurarentur, atque Res certamen & æmulationem & bonam fortunam reciperet, neque ex unius cujuſpiam face tremulâ atque agitatâ penderet. Itaque homines monendi ſunt, ut ſe ipſi exſuſcitent, & vires atque etiam vices ſuas experiantur, neque in paucorum hominum animulis & cerebellis omnia ponant. Hæc ſunt illa, quæ in Fabulâ iſta vulgari, & decantata nobis adumbrari videntur; neque tamen inficiamur, illi ſubeſſe haud pauca, quæ ad Chriſtianæ fidei myſteria miro conſenſu innuant; ante omnia Navigatio illa Herculis in Vrceo ad liberandum *Prometheum*, Imaginem Dei Verbi in carne tanquam fragile vaſculo ad redemptionem humani properantis præ ſe ferre videtur. Verùm non omnem in hoc genere licentiam nobis ipſi interdicimus, ne fortè Igne Extraneo ad Altare Domini utamur.

XXVII.

ICARVS VOLANS: ITEM SCYLLA, ET CHARYBDIS, SIVE, VIA MEDIA.

MEdiocritas, ſivè Via Media, in Moralibus laudatiſſima eſt; in Intellectualibus minùs celebrata, ſed non minùs utilis, & bona: In Politicis tantùm ſuſpecta, & cum judicio adhibenda. Morum autem Mediocritates, per viam *Icaro* præſcriptam; Intellectualium autem, per Viam inter *Scyllam* & *Charybdim* ob difficultatem & periculum decantatam, ab Antiquis notantur. *Icaro* præcêpit Pater, cùm Mare eſſet prætervolandum, ut viam aut nimis ſublimen, aut nimis humilem caveret. Cùm enim Alæ cerâ eſſent conglutinatæ, periculum erat ſi altiùs efferretur, ne cera ex Solis ardore liqueſieret; Sin ad vaporem Maris propius ſe ſubmitteret, ne ab humore cera minùs tenax efficeretur. Ille verò auſu Iuvenili in celſiora contendit, atque in præceps lapſus eſt. Parabola facilis & vulgata eſt: Virtutis enim via inter Exceſſum, & Defectum recto tramite aperitur. Neque mirum erat, ſi *Icarum*, Iuvenili Alacritate geſtientem, Exceſſus perdiderit. Exceſſus enim ferè Iuvenum: Defectus Senum vitia eſſe ſolent. Ex Semitis tamen malis & nocivis, elegit *Icarus*, (ſi planè pereundum erat) meliorem. Defectus enim rectè æſtimantur Exceſſibus praviores. Quandoquidem Exceſſui, nonnihil Magnanimitatis ſubſit, & cognationis cum Cœlo, ad inſtar volucris: Defectus verò humi ſerpat, inſtar Reptilis. Præclarè Heraclitus; *Lumen Siccum*, *Optima Anima*. Nam ſi ex humo humorem contrahat anima: prorſus deprimitur & degenerat: Interim tamen Modus adhibendus eſt, ut ab illa Siccitate laudatâ, Lumen reddatur ſubtilius, non corripiatur incendium. Atque hæc cuivis ferè nota ſunt. At via illa in Intellectualibus inter *Scyllam* & *Charybdim*, certè & peritiam navigandi, & fœlicitatem deſiderat. Si enim in *Scyllam* incidant Naves, illiduntur cautibus: Sin in *Charybdim*, abſorbentur. Cujus Parabolæ ea videtur eſſe vis (quam nos breviter perſtringemus, tametſi infinitam trahat contemplationem) ut in omni Doctrina & Scientiâ, earumque Regulis & Axiomatibus, Modus teneatur inter Diſtinctionum Scopulos, & univerſalium Voragines. Hæc enim duo naufragiis ingeniorum, & Artium famoſa ſunt.

XXVIII.

SPHINX, SIVE SCIENTIA.

TRaditur *Sphinx* fuiſſe Monſtrum ſpecie multiforme; facie, & Voce virginis; pennis volucris; unguibus *Gryphi*: Iugum autem Montis in agro *Thebano* tenebat, & vias obſidebat: Mos autem ei erat, viatores, ex inſidiis invadere, ac comprehendere: quibus in poteſtatem redactis, Ænigmata quædam obſcura & perplexa proponebat, quæ à Muſis præbita, & accepta putabantur. Ea ſi ſolvere, & interpretari, miſeri captivi non poſſent; hæſitantes & confuſos in illis, magna ſævitia dilaniabat. Hæc calamitas cum diu graſſaretur; præmium propoſitum eſt à *Thebanis*, (ipſum *Thebarum* Imperium) viro qui *Sphingis* Ænigmata explicare poſſit, (neque enim alia ſuperandæ illius ratio erat.) Tanto pretio excitatus *Oedipus* vir acer, & prudens, ſed pedibus læſis, & perforatis conditionem accepit, & experiri ſtatuit. Poſtquam autem fidens animi & alacer ſe coram *Sphinge* ſtitiſſet: Illa ab eo quæſivit, quale tandem illud Animal eſſet, quod primò quadrupes natum, poſtea bipes factum eſſet, deinde tripes, ad extremum rurſus quadrupes. Ille præſenti animo reſpondit, Illud in Hominem competere, qui ſub ipſum partum & infantiam quadrupes provolvitur, & vix repere tentat, nec ita multò pòſt erectus & bipes incedit; in Senectute autem baculo innititur, & ſe ſuſtentat, ut tanquam tripes videatur! extrema autem ætate decrepitus Senex labantibus nervis, quadrupes decumbit, & lecto affigitur. Itaque vero reſponſo victoriam adeptus *Sphingem* interemit; Cujus corpus Aſello impoſitum, veluti in Triumpho ducebatur; ipſe autem ex pactis Rex *Thebanorum* creatus eſt. Fabula elegans, nec minùs prudens eſt: atque videtur conficta, de ſcientiâ, præſertim conjuncta practicæ. Siquidem Scientia non abſurdè Monſtrum dici poſſit, cùm ignorantibus & imperitis prorſus admirationi ſit. Figura autem, & ſpecie multiformis eſt, ob immenſam varietatem ſubjecti, in qua Scientia verſatur: vultus & vox affingitur Muliebris ob gratiam & loquacitatem: Adduntur Alæ, quia Scientiæ & earum Inventa momento diſcurrunt, & volant, cùm Communicatio Scientiæ ſit inſtar Luminis de Lumine, quod affatim incenditur. Elegantiſſimè autem attribuuntur ungues acuti, & adunci; quæ Scientiæ Axiomata, & Argumenta penetrant mentem, eamque præhendunt & tenent, ut movere & elabi non poſſit: quod & Sanctus Philoſophus notavit; *Verba Sapientum* (inquit) ſunt *tanquam Aculei, & veluti Clavi in Altum defixi*. Omnis autem Scientia collata videtur in arduis & editis Montium. Nam res ſublimis meritò putatur, & excelſa, & ignorantiam tanquam ex ſuperiore loco deſpi-

ciens,

ciens, atque etiam latè & undequaque ſpeculatur & proſpicit, ut in verticibus Montium fieri ſolet. Vias autem obſidere fingitur Scientia, quia ubique in Itinere iſto, ſive peregrinatione vitæ humanæ, Materia & occaſio Contemplationis ſe ingerit, & occurrit. Proponit autem *Sphinx* Quæſtionis & Ænigmata mortalibus varia & difficilia, quæ accepit à Muſis. Ea tamen quamdiu apud Muſas manent, ſævitiâ fortaſsè carent. Donec enim nullus alius Finis Meditationis, & diſquiſitionis ſit, præter ipſum Scire, Intellectus non premitur, nec in Arcto ponitur, ſed vagatur, & expatiatur; atque in ipſa dubitatione, & varietate nonnullam jucunditatem & delectationem ſentit, ſed poſtquàm à Muſis hujuſmodi Ænigmata ad *Sphingem* transmiſſa ſunt, id eſt, ad Practicam, ut inſtet, & urgeat Actio & Electio, & Decretum: tum demùm Ænigmata moleſta & ſæva eſſe incipiunt, & niſi ſolvantur & expediantur, animos hominum miris modis torquent, & vexant, & in omnes partes diſtrahunt, & planè lacerant. Proinde in Ænigmatibus *Sphingis* duplex ſemper proponitur conditio; non ſolventi mentis laceratio; Solventi Imperium. Qui enim rem callet, in fine ſuo potitur, atque omnis artifex Operi ſuo imperat. Ænigmatum *Sphingis* duo in univerſum ſunt genera: Ænigmata de Naturâ rerum, atque Ænigmata de Naturâ hominis; Atque ſimiliter in Præmium ſolationis ſequuntur duo Imperia; Imperium in Naturam, & Imperium in Homines; Veræ enim Philoſophiæ Naturalis finis proprius & ultimus eſt, Imperium in Res Naturales, Corpora, Medicinas, Mechanica, alia infinita; licet Schola, oblatis contenta, & Sermonibus tumefacta, Res & opera negligat, & ferè projiciat. Verùm Ænigma illud *Oedipo* propoſitum, ex quo ille Imperium *Thebanum* adeptus eſt, pertinebat ad naturam Hominis: Quiſquis enim naturam Hominis prorſus introſpexit, ille faber ferè fortunę ſuæ eſſe poteſt, & ad imperandum natus eſt. Id quod de Romanis artibus benè pronunciatum eſt:

Tu regere Imperio populos, Romane memento,
Hæ tibi erunt artes.——

Itaque appoſitè illud; quod *Auguſtus Cæſar* Signo *Sphingis*, ſive de induſtriâ, ſive fortuitò uſus eſt. Ille enim (ſi quis unquam) in Politica excelluit, & in vitæ ſuæ curriculo, plurima nova Ænigmata de Naturâ hominis fœliciſſimè ſolvit, quæ niſi dexter & paratus ſolviſſet, multoties non procul ab imminente pernicie & exitio abfuiſſet. Atque additur in Fabulâ, *Sphingis* devictę Corpus in Aſellum impoſitum fuiſſe. Elegantiſſimè certè, cùm nihil ſit tam acutum, & abſtruſum, quin poſtquam planè intellectum, & deinceps pervulgatum ſit, etiam tardo imponi poſſit. Neque illud prætermittendum: debellatam eſſe *Sphingem* à viro pedibus clavato: Etenim nimis cito pede, & celeri gradu ad Ænigmata *Sphingis* homines properare ſolent: unde fit; ut (prævalente *Sphinge*) potiùs per diſputationes ingenia & animos lacerent, quàm per opera & effectus imperent.

XXIX.
PROSERPINA, SIVE SPIRITVS.

Narrant *Plutonem*, poſtquàm regnum Inferorum ex partitione illa memorabili accepiſſet, de nuptiis alicujus è ſuperis deſperâſſe, ſi eas per colloquia, aut modos ſuaves tentaret; ut ad Raptum conſilia ſua dirigere ei fuerit neceſſe. Itaque captatâ opportunitate *Proſerpinam*, *Cereris* filiam, Virginem pulcherrimam, dum flores *Narciſci* in *Siciliæ* pratis colligeret, ſubito incurſu rapuit, atque quadrigis ſecum ad ſubterranea aſportavit; Ei magna reverentia præbita eſt, ut & Domina Ditis vocata ſit. *Ceres* autem ejus mater, cùm filia ſibi unicè dilecta nuſquam comparuiſſet, ſupra modum mœſta & anxia, tædam accenſam ipſa manu præ ſe ferens, univerſum Orbis terrarum ambitum peragravit, ut filiam inveſtigaret & recuperaret. Id cùm fruſtra fuiſſet, accepto fortè indicio, quod ad Inferos devecta eſſet, multis lachrymis & lamentationibus *Iovem* fatigavit, ut illa ei reſtitueretur. Atque tandem pervicit, *ut ſi illa nihil ex iis*, quæ apud Inferos eſſent, deguſtâſſet, tum eam abducere liceret. Ea conditio Matris deſiderio adverſa fuit; *Proſerpina* enim grana tria ex malo granato guſtâſſe comperta eſt. Neque idcirco *Ceres* deſtitit, quin preces & ploratus de integro reſumeret. Poſtremò itaque ei indultum eſt, ut *Proſerpina* diſpertitis temporibus, & alternis vicibus, ſex menſes cum Marito, alteris ſex cum Matre eſſet. Hanc *Proſerpinam* poſteà *Theſeus* & *Perithous* eximia audacia thalamo Ditis deducere tentarunt. Cùm autem in itinere ſuper ſaxo apud Inferos defeſſi conſediſſent, eis reſurgere minimè licuit, ſed æternùm ſedebant. *Proſerpina* itaque Inferorum Regina manſit; in cujus honorem etiam additum eſt privilegium magnum; Cùm enim ab Inferis revocare gradum, illis qui eò deſcendiſſent, fas non eſſet; aſcripta eſt huic legi Exceptio ſingularis; ut ſi quis Ramum Aureum in donum *Proſerpinæ* attuliſſet, ei ob hoc ire & redire liceret. Is ramus unicus erat in ingenti, & opaco luco, neque ſtirps erat, ſed viſci inſtar in aliena arbore frondebat, atque avulſo illo alter non deficiebat.

Fabula ad Naturam pertinere videtur, atque vim, & copiam illam in ſubterraneis, divitem & frugiferam, ex qua hæc noſtra pullulant, & in quam rurſus ſolvuntur, & redeunt, perſcrutari. Per *Proſerpinam* Antiqui ſignificârunt Spiritum illum æthereum qui ſub terrâ (per *Plutonem* repræſentatâ) clauditur & detinetur à ſuperiore globo divulſus, quod non malè expreſſit ille:

Sive recens tellus, ſeductaque nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat ſemina cœli.

Ille Spiritus raptus à Terra fingitur, quia minimè cohibetur, ubi tepus, & moram habet ad evolandum, ſed ſubita confractione & comminutione tantùm, compingitur & figitur, perinde, ac ſi quis aërem aquæ commiſcere tentet: Quod nullo modo efficere poſſit, niſi per agitationem celerem & rapidam: hâc enim ratione videmus illa corpora conjungi cum Spuma, Aëre tanquam rapto ab Aqua. Neque ineleganter additur, *Proſerpinam* flores *Narciſſi* in vallibus colligentem raptam fuiſſe: Quia *Narciſſus* à torpore ſive ſtu-

pore nomen ſumit; atque tum demum Spiritus ad raptum Materiæ Terreſtris magis præparatus & opportunus, cùm coagulari incipit, ac veluti corporem colligere. Rectè autem tribuitur honor ille *Proſerpinæ*, qualis nulli uxori Deorum; ut Ditis Domina ſit, quia ille Spiritus planè omnia in illis regionibus adminiſtrat, ſtupido & quaſi ignaro *Plutone*. Hunc autem ſpiritum Æther, ac vis Cœleſtium (per *Cererem* adumbrata) infinita ſedulitate elicere, atque ſibi reſtituere contendit; Fax autem illa Ætheris ſive Tæda ardens in manu *Cereris* proculdubio Solem denotat, qui circa terræ ambitum luminis officio fungitur, atque maximi omnium eſſet ad *Proſerpinam* recuperandam momenti, ſi omninò hoc fieri poſſet. Illa tamen hæret, & manet: Cujus ratio ſequitur accuratè & excellenter propoſita in Pactis illis *Iovis* & *Cereris*. Primùm enim certiſſimum eſt, duos eſſe modos ſpiritus in Materiâ ſolidâ & terreſtri cohibendi. Alterum per Conſtipationem ſive obſtructionem, qui eſt mera incarceratio & violentia. Alterum per Miniſtrationem proportionati alimenti, atque id fit ſponte & libenter. Poſtquàm enim Spiritus incluſus depaſcere incœpit, atque ſe alere, evolare protinùs non feſtinat; ſed veluti in Terrâ ſua figitur: Atque hæc eſt illa deguſtatio *Proſerpinæ* ex malo granato: quæ ſi non fuiſſet, jam pridem à *Cerere* cum face illa ſua orbem terrarum peragrante, abducta fuiſſet. Spiritus enim qui ſubeſt metallis & mineralibus compingitur fortaſſe præcipuè per Maſſæ ſoliditatem; qui autem in Plantis eſt & Animantibus, in corpore poroſo habitat, & aperta effugia habet, niſi per illum modum Deguſtationis libenter detineretur. Secundum autem pactum de Semeſtri conſuetudine, non aliud eſt quàm Elegans deſcriptio diſpertitionis Anni; cùm ſpiritus ille per terram perfuſus, quoad res vegetabiles menſibus æſtatis apud ſuperiora degat, atque menſibus hyemis ad ſubterranea redeat. Quod verò attinet ad conatum illum *Theſei* & *Perithoi* abducendæ *Proſerpinæ*, id eò ſpectat, quod ſæpiùs fiat, ut Spiritus ſubtiliores qui ad terram in multis corporibus deſcendunt, neutiquam illud efficiant, ut Spiritum ſubterraneum exſugant & ſecum uniant & evehant; ſed contrà ipſi coagulentur, neque ampliùs reſurgant; ut *Proſerpina* per eos aucta incolis & imperio ſit. De virgâ autem illa Aureâ, vix videmur ſuſtinere poſſe impetum Chymiſtarum, ſi in nos hac ex parte irruant; cùm illi ab eodem lapide ſuo, & Auri montes, & Reſtitutionem Corporum naturalium veluti à Partis Inferorum promittant. Verùm de Chymica, atque Lapidis illius Procis perpetuis, certò ſcimus Theoricam eorum eſſe ſine fundamento, ſuſpicamur etiam Practicam eſſe ſine certo pignore. Itaque miſſis illis, de iſtâ poſtremâ Parabolæ parte hæc noſtra ſententia eſt. Nobis certè compertum eſt ex compluribus Antiquorum figuris, eos Conſervationem, atque Inſtaurationem quadamtenus Corporum naturalium, pro re deſperatâ non habuiſſe, ſed potiùs pro re abſtruſa, & quaſi aviâ. Atque idem ſentire hoc etiam loco videntur, cùm virgulam iſtam inter infinita virgulta ingentis & denſiſſimæ Sylvæ collocârunt; Auream autem finxère, quia Aurum Durationis Teſſera eſt: Inſitivam, quia ab Arte hujuſmodi effectus ſperandus eſt, non ab aliqua Medicinâ, aut modo ſimplici, aut naturali.

XXX.
METIS, SIVE CONSILIVM.

NArrant Poëtæ antiqui *Iovem* cepiſſe in uxorem *Metin*, cujus nomen non obſcurè *Conſilium* ſignificat; eam autem ex illo gravidam factam fuiſſe: Quod cum ille ſenſiſſet, partum ejus nullo modo expectâſſe, ſed utique eam devorâſſe, unde & ipſe prægnans factus ſit: Puerperium autem mirum fuiſſe: Nam ex capite, ſive cerebro *Palladem* armatam peperiſſe. Hujus Fabulæ monſtroſæ, & primo auditu inſulſiſſimæ ſenſus, arcanum Imperij continere videtur; quâ arte ſcilicet, Reges ſe verſus Conſilia ſua gerere ſoleant, ut authoritas, & majeſtas eorum non ſolùm illibata conſervetur, verùm apud populum augeatur, & extollatur. Nam Reges ſe cum Conſiliis ſuis, vinculo veluti nuptiali copulare & conjungere, & de rebus maximis cum eis deliberare, recto & prudente Inſtituto conſueverunt; Idque Majeſtatem eorum neutiquam imminuere, haud abs re judicant: Verùm cùm Res jam ad Decretum ſpectat, quod inſtar partus eſt, Conſilij partes non ultrà tendere ſinunt, ne acta ex Conſilij arbitrio pendere videantur. Verùm, tum demùm Reges (niſi hujuſmodi res ſit, ut invidiam à ſe derivare cupiant) quicquid à Conſilio elaboratum ut veluti in utero efformatum eſt, in ſe transferre conſueverunt, ut decretum & Executio (quæ quia cum poteſtate procedit, & neceſſitatem infert, eleganter ſub Figurâ *Palladis* armatæ involvitur) ab ipſis emanare videatur. Neque ſatis eſt, ut hoc ab Auctoritate Regum & eorum Voluntate, ſolutâ, & liberâ, & non obnoxiâ, profectum videatur; niſi etiam hoc ſibi Reges ſumant, ut ex Capite eorum, id eſt, ex Iudicio, & prudentiâ propriâ, decreta nata exiſtimentur.

XXXI.
SIRENES, SIVE VOLVPTAS.

FAbula de *Sirenibus* ad pernicioſas illecebras voluptatis rectè, ſed ſenſu vulgatiſſimo transfertur. Nobis autem videtur, *Sapientia Veterum*, tanquam Vvæ malè Calcatæ; ex quibus licèt nonnihil exprimitur, tamen potiſſima quæque reſident, & prætermittuntur. Sirenes *Acheloi*, & *Terpſichores* unius ex Muſis, filiæ fuiſſe narrantur; Eæ primis temporibus alatæ erant: ſed inito temerè cum Muſis certamine victæ, alis mulctatæ ſunt. Ex pennis autem evulſis, Muſæ coronas ſibi fecerunt: adeò ut ab eo tempore Muſæ cum Capitibus alatis procederent, præter unam *Sirenum* Matrem: Mora autem *Sirenum* erat in Inſulis quibuſdam amœnis: Illæ verò è

Tanta autem peſtis erat, ut Inſulæ Sirenum etiam longè intuentibus alberent ex oſſibus cadaverum inhumatorum. Huic malo remedium repertum eſt genere, & modo duplex; Alterum ab *Vlyſſe*, Alterum ab *Orpheo*: *Vlyſſes* Sociis omninò aures cerâ obturari juſſit; Ipſe, cùm experimentum rei facere vellet, periculum autem depellere, ſe ad malum navis alligari voluit, interminatus, ne quis eum, licèt rogatus, ſolveret; *Orpheus* verò, miſſis hujuſmodi vinclis, clarâ voce Deorum laudes cantans ad lyram, Voces *Sirenum* retudit, & extra omne periculum fuit.

Fabula ad mores pertinet, atque minimè obſcura ſanè, nec tamen inelegans Parabola videtur. Voluptates ex Copia rerum, ac affluentiâ; atque ex Hilaritate, ſive exultatione animi proveniunt. Illæ olim primis ipſis illecebris ſubitò, & tanquam alatæ, mortales rapere ſolebant. Doctrina autem & Eruditio, hoc ſaltem effecit, ut animus humanus ſe nonnihil cohibeat, & exitum rei ſecum perpendat; itaque alas voluptatibus detraxit. Hoc autem in Muſarum decus & honorem egregium ceſſit, Poſtquam enim Philoſophiam contemptum voluptatum inducere poſſe nonnullorum exemplo potuit; Statim res ſublimis viſa eſt, quæ animam veluti humo affixam attollat & evehat, & hominum cogitationes (quæ in capite vigent) pennatas & veluti æthereas faciat. Sola *Sirenum* Mater pedeſtris, & ſine alis manſit; Ea proculdubio nil aliud eſt, quàm Doctrinæ leves, & ad jucunditatem inventæ, & adhibitæ; quales videntur *Petronio* illi in pretio fuiſſe, qui poſtquam ſententiam Martis accepiſſet, in ipſis atriis Mortis delicias quæſivit, cumque etiam literas in Solatium adhibere vellet, nil (inquit *Tacitus*) legit eorum, quæ ad conſtantiam faciunt; ſed leves verſus. Ex hoc genere eſt illud:

Vivamus mea Lesbia, atque amemus,
Rumoreſque Senum ſeveriorum
Omnes unius æſtimemus Aſſis.

Et illud:

Iura Senes nôrint, & quid ſit faſque nefaſque,
Inquirant triſtes legumque examina ſervent.

Hujuſmodi enim doctrinæ, alas Muſarum Coronis rurſus detrahere, & Sirenibus reſtituere velle videntur. Habitare autem perhibentur *Sirenes* in Inſulis, quia voluptates ferè receſſus quærunt, atque hominum cœtus ſæpe vitant: *Sirenum* autem Cantus omnibus decantatus eſt, ejuſque pernicies, & artificium varium: Itaque interprete hæc non egent. Illud magis acutum de oſſibus veluti Clivis albentibus è longinquo viſis: Ex quo illud ſignificatur, exempla Calamitatum licèt clara & conſpicua, contra voluptatum corruptelas non multum proficere. Reſtat de Remediis Parabola non abſtruſa ea quidem, ſed tamen prudens & nobilis. Proponuntur enim Mali tam callidi & tam violenti remedia tria. Duo à Philoſophiâ: Tertium à Religione. Atque primus effugij modus eſt, ut quis principiis obſtet, atque omnes occaſionis, quæ animum tentare, & ſollicitare poſſint, ſedulò devitet: Id quod obduratio illa aurium denotat; atque hoc remedium ad animos mediocres, & plebejos neceſſariò adhibetur, tanquam ad Comites *Vlyſſis*. Animi autem Celſiores etiam Verſari inter medias voluptates poſſunt, ſi Decreti conſtantiâ ſe muniant: quin & per hoc, virtutis ſuæ experimentum magis exquiſitum capere gaudent; etiam voluptatum ineptias & inſanias perdiſcunt, potiùs contemplantes, quàm obſequentes: quod & *Salomon* de ſe profeſſus eſt, cùm enumerationem voluptatum, quibus diffluebat, eâ ſententiâ claudat: *Sapientia quoque perſeveravit mecum.* Itaque hujuſmodi Heroes inter maximas voluptatum illecebras ſe immobiles præſtare, atque in ipſis earum præcipitiis ſe ſuſtinere queant; tantùm ad *Vlyſſis* Exemplum, interdictis pernicioſis ſuorum Conſiliis & obſequiis, quæ animum maximè omnium labefactare & ſolvere poſſint. Præſtantiſſimum autem in omni genere eſt remedium *Orphei*; qui Laudes Deorum, cantans & reboans, *Sirenum* Voces confudit, & ſummovit. Meditationes enim Rerum Divinarum, Voluptates ſenſus non tantùm poteſtate, ſed etiam ſuavitate ſuperant.

FINIS.

DIALOGUS DE BELLO SACRO, *Fragmentum.*

PER

FRANCISCVM BACONVM

Baronem de Verulamio, Vice-Comitem S. Albani.

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM, Lancelotum Andrewes Epiſcopum Wintonienſem, REGIÆ MAIESTATI à Sanctioribus Conſiliis.

Reverende Præſul;

INter Conſolationes, haudquaquam minima eſt, ſi quis ſibi aliorum Calamitates repræſentet, quæ cum ſuis conformitatem habeant. Exempla enim penetrant magis, quàm Argumenta; Quinetiam illud nobis innuunt, quod Scriptura in Solatium adducit; Nil novi nobis accidiſſe. Afficiunt autem Exempla eò magis, quò propiùs ad ſimilitudinem Rerum noſtrarum accedunt: Multoque adhuc magis, ſi Fortuna illos non leviùs mulctârit, qui nobis ipſis, dignitate & virtute, præcelluerunt. Etenim, ut inanem præſumptionem ſapit, ſi nos ipſos, cum Melioribus componamus; Ita, ex alterâ parte, rectè & ſalubriter infertur Concluſio; ſi alij nobis ſuperiores, ſimilia perpeſſi ſint, non eſſe cur nos ſupra modum conqueramur.

In hoc Conſolationis genere, equidem mihi ipſi minimè defui; Quamvis ut Chriſtianus, (per infinitam Dei miſericordiam,) altiores etiam Conſolationes deguſtaverim. Quamobrem, ex variâ Rerum Memoria, & Librorum Lectione, cùm Exempla haud pauca, tam vetera, quàm recentia, mihi ante oculos, propoſuiſſem; Cogitationes meæ moram (fateor) fecerunt, imò etiam acquieverunt, in tribus præcipuè Viris; Tanquàm maximè eminentibus, & cum illâ Fortunâ, quæ mea aliquando fuit, conjunctiſſimis. Hi tres, in Rebuspub. ſuis, ſinguli, Magiſtratibus ampliſſimis perfuncti ſunt: Iidem, non præliis, aut alio Infortunij genere, dejecti, ſed judiciis, & Legum Auctoritate, tanquam Rei, & Delinquentes, abdicati; Iidem inſuper Celebres fuerunt Scriptores, ita ut Memoria Calamitatis ipſorum, apud Poſteritatem jam maneat, & ſe exhibeat, tanquam Pictura quæ noctù geſta repræſentet, inter pulcherrimas & illuſtres Operum & Actorum ſuorum Tabulas: Quin & omnes tres, (ſi hoc ad rem conduceret) Exempla fuerunt valida, ad extinguendam cujuſpiam Ambitionem, Fortunam de novo tentandi: Quandoquidem unuſquiſque eorum, magnâ cum gloriâ, revocatus & reſtitutus fuerit; Sed ad graviorem ſuam ruinam, quæ in Morte violentâ exitum reperit. Fuerunt hi tres Viri, Demoſthenes, Cicero, & Seneca. Quando igitur, cum Viris hiſce eximiis, Me, tum Fortuna, tum Studia, conjunxerint, inquirere & obſervare cœpi, quomodo Calamitates illi ſuas toleraverint, & præcipuè quomodo tempus impenderint, cùm à Civilibus Negotiis prorſus abdicati, & inhabiles pronunciati ſint: Vt ab illis aliquid addiſcerem; Vtque mihi non ſolùm Conſolatorum, verùm etiam Conſiliariorum loco eſſent. Obſervavi autem, quàm diverſis modis, Infortunia illorum illos affecerunt; Eâ præcipuè in re, de quâ inquirere cœperam: Temporis ſcilicet, & Calamorum ſuorum, applicatione. Ciceronem vidi, durante exilio ſuo, (quod biennium fermè complevit,) in animo emollitum & dejectum, ut nihil præter Epiſtolas quaſdam muliebres exaraverit, omnia Queſtibus implentes. Attamen, ex tribus illis, (meo quidem judicio,) minima ei cauſa affuit, cur magnoperè perturbaretur. Etſi enim judicatum fuiſſet; eoque Iudicij genere, quod ſummam Auctoritatem obtinuit, Lege ſcilicet latâ; ut exularet, & univerſæ ejus Fortunæ Fiſco addicerentur, Domus ejus diruerentur; Vtque Capitale cuivis eſſet, qui de ejus Reſtitutione ageret; Nihilominùs, Calamitas ejus, etiam eo tempore, Ignominiæ notâ caruit; Atque nil aliud quam Temporis Procella reputabatur, quæ eum tanquam turbine ſubverterat. Demoſthenes contrà, licet Iudicium quo proſcriberetur, Ignominiæ plenum eſſet; utpote Repetundarum damnatus; Neque Repetundarum ſimpliciter, ſed quæ cum proditione, & læſa Majeſtate, conjunctæ eſſent; Nihilominùs Calamitatis ſuæ, ſenſum tam exiguum præ ſe tulit, ut Exilij tempore, Negotiis Civilibus non abſtineret, ſed iiſdem ſe immiſceret; Atque per literas ſæpiùs, Conſilio ſuo impertire, Populum Athenienſem auſus eſſet, non minùs, quam ſi adhuc ad clavum ſederet; ut patet in quibuſdam ejus Epiſtolis, quæ hodiè extant. Seneca certè, qui ob Corruptelas varias, & Crimina, damnatus fuit, & in exilium actus in Inſulam quandam ſolitariam, mediocritatem ſervavit: Quamvis enim Calamus ejus non refrixit, tamen in Negotia Civilia ſe ingerere abſtinuit: Sed otium quod nactus erat, in ſcribendis Libris quibuſdam, excellentis Argumenti & Vſus, in omne ævum, inſumpſit; Licet aliquas eorum dedicaverit, minùs pro dignitate.

Exempla hæc, in Inſtituto quodam, ad quod etiam aliàs ſponte inclinabam, me multùm confirmarunt; ut conceſſum mihi Tempus, omninò in ſcribendo, impenderem; Vtque Talentum à Deo concreditum, non ut priùs Trapezitis particularibus, ſed Excambiis publicis, quæ nunquam exhaurientur, & uſuram pro certo reddent, committerem. Itaque, cùm ante Annos aliquot, Inſtaurationis meæ partem edidiſſem; (Quod quidem Opus, inter Opera mea, illud eſt; (ſi nunquam fallit Imago;) Cui plurimum tribuo;) Decrevi certè, in cæteris ejus Partibus, minimè defatiſci. Quod etiam nunc ago. Etſi autem de illo Opere, Teſtimonia plurima, ex Partibus Tranſmarinis receperim; (Talia certè, quibus non potuerim majora, cum tam inſigni Approbatione & Honore, ſub initiis, in Argumento tam abſtruſo expectare;) Illud tamen Animo meo penitùs inſedit; Opus memoratum, Hominum, præſertim vulgaris judicij,

judicij, Capita ſupervolare. Itaque conſtitui, (licèt inversâ pauliſper Ordinis ſerie,) Rem ad ſensûs judicium decurſum trahere, per Exempla quædam, & Portiones Naturalis Hiſtoriæ & Inquiſitiones ſuper eam: Quod etiam ex parte feci. Rurſus, quia Opus meum, De Augmentis Scientiarum, Paraſceve quædam, & tanquam Clavis eſſe poſſit, ad Inſtaurationis ſenſum melius reſerandum; (Quippe quod Notionum & veterum & novarum mixturam recipiat; ubi Inſtauratio novas tantùm Notiones proponat meras; niſi quod hinc & inde, inſpergantur veteres ad guſtum tantùm;) conſentaneum putavi, illud Opus in Linguam Generalem ex Vernacula vertere: Non ſine multis & magnis Additionibus, præſertim in Libro Secundo; Qui Partitiones Scientiarum complectitur: Idque ita cumulatè præſtiti, ut judicem Librum illum, jam in plures diviſum, pro prima Inſtaurationis Parte, haberi poſſe; Quam, Partitionum Scientiarum nomine, anteà inſignivi: Et ſic fidem meam, in hac parte, liberari confido. Atque hoc etiam jam perfectum eſt. Præterea, quoniam Civilem, quam tamdiu ſuſtinui, Perſonam, prorsùs exuere non potui; (Cujus ſi ipſe ob viſcerer, ſatis multi meminiſſent,) Opus etiam de Legibus ingreſſus ſum; Hoc inſtituto, ut Characterem quendam juſtitiæ proponerem, mediæ cujuſdam naturæ, inter ſpeculativas & ſpecioſas Legum Deſcriptiones à Philoſophis factas, atque Scripta Jureconſultorum, qui particularibus Placitis, & Scitis, Patriarum & Rerumpub. ſuarum, ſunt, ut plurimum, obnexij & adſtricti. Hoc autem Opus, quoniam tantum abſorpturum fuiſſet temporis, atque alia jure præcedere deberent, infectum reliqui; Solummodò Portiunculam ejus quandam, ad exemplar, in uno ex Libris De Augmentis Scientiarum, (Octavo ſcilicet,) exhibui. Verum eſt etiam, (fateor,) me in animo habuiſſe, Digeſtum quoddam, Legum Patriæ meæ, ut componerem; Sed quia plurimorum Manibus indigebat, neque ex Me ſolo pendebat, illud quoque depoſui. Jam, cùm in Inſtauratione meâ, univerſi Generis Humani Bonum, mihi ante oculos propoſuerim; ut vita humana excoleretur, bearetur, & ampliori à Natura dote donaretur; In Opere autem illo de Legibus, cujus initia perſtrinxi, (ut dictum eſt,) Humani Generis ſimiliter Bonum mihi propoſuerim, ſed in Societate Civili, & Scientiæ Politicæ Ditionibus: Putavi etiam aliquid me Patriæ Bono aut Honori debere, quam ſemper dilexi; Adeò ut licet Magiſtratus quos geſſi, ſupra Meritum meum eſſent; Amor tamen meus Boni publici, & Curæ circa illud impenſæ, etiam ſupra, & ultra Gradus, in quibus collocabar, tranſcenderent. Quocirca, (præſertim cum Opus illud de Legibus Patriis depoſuiſſem,) Honorem aliquem Patriæ dilectæ exhibere volui: Quod operam dedi ut facerem, in Hiſtoriâ meâ, Regni Henrici Septimi. Quantum verò ad Librum illum jam pridem editum; Cui antea Titulus; Delibationes Morales & Civiles; Nunc autem; Sermones Fideles, ſive Interiora Rerum; inſcribitur; Eum etiam multipliciter auxi, & ditavi; & in linguam quoque Latinam è Vernaculâ, verti curavi. Illud autem Scriptorum Genus, Animi reficiendi & levandi cauſa, ſubinde tracto: Quamvis non ſum neſcius, ejuſmodi Scripta, minore labore & molimine, Nomen meum fortaſsè magis illuſtrare & attollere poſſe, quam reliqua quæ tractavi, & tracto. Quin etiam Libellum meum, de Sapientia Veterum, ut ab interitu tutior eſſet, in Tomo Operum meorum Moralium & Politicorum, rurſus edendum curavi.

Verùm hæc omnia Scripta mea animo revolvens, ſubiit Cogitatio, univerſa in Civitatem, nulla in Templum, procedere; Exceptis paucis alicubi inſperſis, quæ ad Religionem ſpectant. Atqui cum in Templo ipſo, tanta Solatia deguſtaverim & hauſerim, cupio etiam Obligationis quidpiam illuc deferre. Argumentum itaque delegi, mixtum ex Rebus ad Religionem Spectantibus, & Civilibus; Atque etiam medium inter Contemplationes, & Activa; Tractatum ſcilicet de Bello Sacro: Quis enim noverit, numnon illud contingere poſſit; Exoriere aliquis? Res magnæ, (præſertim quæ ad Religionem referuntur,) ab exiguis ſæpenumero oriuntur initiis; Et Modulus prius factus quandoque Ædificium ipſum invitat. Hoc Opus, (quia ſemper Dedicationes Adulatorias minùs probavi,) Paternitati tuæ dedicare viſum; In pignus Veteris noſtræ Familiaritatis & Amicitiæ: Nec minùs, quia inter Viros Ætatis hujus, Tibi, Reverentiam haud Vulgarem, deberi exiſtimem.

Reverendæ Paternitatis tuæ

Amicus Fidelis,

Fra. S. Alban.

DIALOGUS
DE
BELLO SACRO.

Interlocutores,

Euſebius. Zebedæus. Gamaliel. Martius. Eupolis. Pollio.

Characteres harum Perſonarum.

Zebedæus *Romano-Catholicus, fervidus, & Zelotes.* Gamaliel, *in Religione Reformatâ, fervidus item, & Zelotes.* Euſebius, *Theologus Orthodoxus, & Moderatus.* Martius, *Vir Militaris.* Eupolis, *Politicus.* Pollio, *Aulicus. Omnes præter* Gamalielem *Romano-Catholici.*

Convenerunt Pariſiis, *in Domo* Eupolidis, Euſebius, Zebedæus, Gamaliel, *&* Martius: *Singuli eorum, Viri egregij, ſed multum inter ſe differentes. Aderat etiam* Eupolis *ipſe: Atque dum ſederunt colloquentes, intervenit ab Aulâ* Pollio: *Ac quamprimum eos vidit, more ſuo ingenioſo, & faceto, dixit:*

Pollio.

Video quatuor hîc præſentes, qui Mundum egregium, (arbitror,) conſtituere poſſint: Tantum enim ab invicem diſcrepatis, quantum quatuor *Elementa*, & nihilo ſecius concordes eſtis. Quantum verò ad *Eupolidem*, quia moderatus eſt, & placidus, illũ loco *Quintæ Eſſentiæ* ponere libet. *Eupolis.* Si nos quinque (*Pollio*) Mundum conſtituimus majorem, unicus tu Mundum minorem conſtituere poſſis: Siquidem omnia, & profitearis, & connitaris, ad Teipſum ſolum referre. *Pollio.* At quid illi, qui hoc agunt, ſed minimè profitentur? *Eupolis.* Sunt illi quidem minus Animoſi, ſed magis metuendi. Verum age, & nobiſcum Sermones conſeras: Etenim inter Nos, de præſenti *Orbis Chriſtiani* ſtatu, loquebamur; In quo libenter etiam Opinionem tuam audiremus. *Pollio.* Domini mei; Iter hoc Mane confeci; Iamque Æſtus Diei ingruit: Itaque Sermones Veſtri, opus eſt, Aures meas admodùm delectent, quo ab Oculis impetrent, ut Somno abſtineant. Attamen ſi permittetis, ut vos excitem, ſi quando Sermones veſtri mihi videantur obdormiſcere, quantum potero, Somnum abigam. *Eupolis.* Imò gratum nobis feceris, ſi hoc præſtiteris: Illud tantum metuo, ne univerſum, quod tractamus, Argumentum, inſtar Inſomnij cujuſdam, haud penitùs inſulſi & vani, ſed Inſomnij tamen, tibi videbitur. Etenim Optata bona, abſque ſpe Effectûs, nedum tentandi Copiâ, non multum illis præſtant: Verùm ne te diutiùs detineamus, cùm ingrediebaris, *Martius* hic, & Attentiones noſtras excitavit, & Animos affecit, Oratione ſuâ, quam inchoavit tantùm: Neque malè cedit hæc res, ad ſomnolentiam tuam diſcutiendam: Videbatur enim ſermo ejus, quaſi ad Bellum Claſſicum canorum. Si placet igitur, (*Marti,*) de integro Sermonem renoves: Nam & ſermo ipſe dignus erat qui repetatur: Atque me herclè, Corona Auditorum iſta, non mediocriter dignitate aucta eſt, per præſentiam *Pollionis. Martius.* Cùm modò ingreſſus es, (*Pollio*) liberè Animi mei Senſum, hiſce *Dominis* meis aperui: Me obſervâſſe, quod per dena jam Annorum Luſtra, proximè elapſa, minùs nobile quiddam ſpirârunt, (ſi mihi fas ſit dicere,) *Orbis Chriſtiani* Bella, & Expeditiones Militares. Ecce Bella cum ſubditis; ſimilia Litibus quidẽ protervis in Foro; in quo pertinaciter Lege agitur, pro Iure ſuo recuperãdo; Quod meliùs forſan, placido & quieto more, obtineri potuit. Ecce puſillas, Oppidi cujuſpiam, aut Portiunculæ Territorij, Debellationes; Quales eſſe ſolent Ruſticorum Acquiſitiones, Agelli, aut Anguli Terræ, commodè adjacentis. Quod ſi etiam Bella, pro *Regno Neapolitano*, aut *Ducatu Mediolanenſi*, aut *Regnis Luſitaniæ*, aut *Bohemiæ*, ſuſcepta fuerint; Tamen & hæc ipſa, tanquam Bella *Ethnicorum*, (*Athenienſium, Lacedæmoniorum, Romanorum,*) pro ſecularibus quidem Cõmodis, & Ambitione Dominationis, geſta ſunt; nec *Militia Chriſtiana* cenſeri debent digna. At *Eccleſia* Miſſiones ſuas, in extremos Fines Gentium & Inſularum, facit; Nobili Operâ & Inſtituto: Verum hoc ſonat tantũ: *Ecce unus Gladius* hic. *Reges & Principes Chriſtiani*, meritò accuſandi, quod *Fidei Chriſtianæ* propagationi, Armis & Opibus ſuis, nõ invigilent. Attamen Dominus noſter, qui in terrâ manens, dixit *Apoſtolis*: *Ite & prædicate*: Dixit etiã, de Cœlo, *Conſtantino*: *In hoc ſigno vince.* Quis *Miles Chriſtianus*, piâ Æmulatione non commoveatur, cùm viderit Ordinẽ quendam, *Societatis Ieſu*, aut *Sancti Franciſci*, aut *Sancti Auguſtini*, tot & tanta, pro *Religionis Chriſtianæ* propagatione, ſuſtinere & perficere: *Ordinem* verò *Sancti Iacobi*, aut *Sancti Michaelis*, aut *Sancti Georgij*, nil aliud ferè perpetrare, neq; majora meditari, quam ut veſtes ſolennes induant, Feſta *Patronorum* ſuorum anniverſaria celebrent, & cæteros Ritus ac Cæremonias Ordinis ſui, obſervent? Quin & *Mercatores* ipſi, in *judicio ſurgent*, contra *Principes & Proceres Europæ*: Illi enim, viam in Mari latâ ſtraverunt & triverunt, uſque ad ultimos Orbis Fines: Claſſes & Copias Navales, *Hiſpanorum Anglorũ, Belgarum*, inſtruendo & mittendo, quantæ *Indias* quidẽ, & *Chinam*, terrefacere & concutere poſſint: Hæc autẽ omnia, propter Margaritas ſcilicet, aut Gemmas, aut Aromata, ſuſcepta ſunt: At propter *Margaritam* illam *Regni Cœlorum*, aut *Gẽmas Cœleſtis Hieruſalem*, aut *Aromata Horti Sponſi*, Malum quidem Navis ne unum erectũ vidimus. Illud interim pro nihilo ducunt, ſanguinem *Chriſtianum*, in partibus tam remotis, inter ſe præliãtes, effundere: Sed ne Guttam quidem, in Cauſa *Chriſti*. Verũ, ne immemor videar, Rerũ præclararum, in hoc genere, geſtarũ, fateor intra Spatiũ illud quinquaginta Annorũ, (de quo loquor,) aut paulò plus, tres ſuſceptas eſſe Actiones memorabiles, à *Chriſtianis*, cõtra *Infideles*: in quibus *Chriſtiani* Invaſores fuêre. Cũ enim Bellũ Defenſivum ſit

ſit,Neceſſitatis potiùs Bellum judico, quam Pietatis.Prima fuit, celebris illa & fœlix, Expeditio Navalis,quæ victoria apud *Inſulas Curſolares* terminata eſt; Quæ hamum inſeruit Naribus *Ottomanni*,uſque ad Diem hodiernum. Quod Opus præcipuè inſtructum & animatum fuit, ab Eximio illo *Principe,Papa Pio Quinto*;Quem miror, Succeſſores ejus,inter *Sanctos* non retuliſſe. Secunda fuit,Nobilis illa,(licet calamitoſa)Expeditio *Sebaſtiani,Luſitaniæ Regis*,in *Africam*:Quæ ab illo ſolo,abſque aliorū ope,ſuſcepta fuit;Ita ſolo, ut aliis,ſe poſtea excuſandi,neceſſitatem imponeret.Pro ultimâ numero , memorabiles Incurſiones,à *Sigiſmundo Principe Tranſylvaniæ* factas:Cujus fœlicitatis Filum à *Chriſtianis* ipſis abſciſſum fuit;Contra Monita egregia & Paterna,*Papæ Clementis Octavi*.Plures mihi non occurrunt. *Pollio.* Pace tuâ, quid dicis de Extirpatione *Maurorum Valentiæ*? Ad quam ſubitam Quæſtionē *Martius* paululùm obticuit:*Gamaliel* autem,ſermonē arripiens,dixit. *Gamaliel.* Planè cenſeo, *Martium* rectè Actionem illam prætermiſſe:Etenim , meâ ſententiâ,damnanda prorsùs eſt.Imò videtur Factū illud *Deo* diſplicuiſſe.Cernitis enim Regem, ſub cujus Imperio,hoc factum eſt,(quem vos *Catholici* pro Sancto & immaculato *Principe* habetis,)in ipſo Ætatis ſuæ flore,ſublatum; Auctorem autem,& ſuaſorem Rigoris ejus,(Cujus Fortuna ſuper *Rupe ædificata* putabatur,)corruiſſe: Quin & opinantur plurimi,Rationes ejus facti nondū eſſe tranſactas,ſed iis reddendis *Hiſpaniā* adhuc eſſe obnoxiam:Eò magis,quod ingens *Maurorū* illorum Numerus,(Exilio jam probati,) conſtanter in Fide perſeverant, & veros ſe *Chriſtianos* in omnibus præſtant , præterquam quod appetitu vindictæ,in *Hiſpanos* flagrent.*Zebedæus.*Noli,obſecro,(*Gamaliel,*)de Actione ille magnâ temerè judicare:Quæ inſtar *Ventilabri Chriſti* fuit in Regionibus illis:Niſi fortè monſtrare poteris,Pactū aliquod *Hiſpanorum* cum illis Populis, quale *Ioſuah* fecit cū *Gibeonitis*:Quo Cautum eſſet, ut execrabilis illa Generatio, ſedes antiquas retineret. Quinetiam vides,*Edicto Regio* , hoc Executioni mandatū fuiſſe,non tumultuariè: Gladius enim Manibus *Plebis* neutiquam commiſſus eſt. *Eupolis.*Arbitror Equidē, *Martium* illud omiſiſſe,nō quod judicio in alterutram Partem inclinaret: Sed quia cum Actionibus Belli haud benè congruebat:Siquidem cum ſubditis tantum Res fuit; Neque Armis contrà itum eſt. Verùm permittamus(ſi placet) *Martiū* in Oratione procedere;loquebatur enim,(ut mihi videtur,)tanquā Theologus Armis indutus.*Martius.*Fateor, (*Eupoli,*) me in iis quæ loquor,Pietatē &Religionē,præcipuè mihi ante oculos proponere: Nihilominùs,ſi loquendū mihi eſſet,ut Homini Animali tantùm, eadē conſulerem.Neque enim reperiri hodiè poteſt,Expeditio aliqua,aut Actio , etiam reſpectu ſecularis Amplitudinis,& Honoris terreni, quæ cum *Bello* contra *Infideles* comparetur. Neque in hoc,quod aſſero,Novitatem aliquam,aut ventoſum quidpiam propono : Sed quod in Exemplis recentibus,ejuſdem Generis,ſe oſtendit : Licèt fortaſſe minùs arduis.*Caſtiliani*, ſeculo ſuperiore,Orbem novum aperuerunt : Atque *Regnum Mexicanum,Peruviam,Chilen*,& alias *Indiæ Occidentalis* Regiones,ſubegerunt , & plantârunt. Videmus,quam ingentes Opum Fluctus, in *Europam*,ex ea re,inundârunt;Adeo ut *Orbis Chriſtiani* Cenſus,in Decuplum,imò in Vicecuplum, jam aucti ſint.Verum eſt,*Aurum* , tempore Invaſionis primæ,in iis Regionibus,congeſtum fuiſſe,& accumulatum ; Sed *Argenti* venæ adhuc perpetuò ſcatent.Ex eodem etiam Auſo , infinita,Territorij & Imperij,facta eſt Acceſſio.Neque enim unquam antehac, *Orbis Chriſtianus* in Duplum crevit;Quod verè aſſeri poſſit, jam eſſe factum , ſi computes id quod jam dudùm acquiſitum eſt, cum eò quod in poſterum acquiri poſſit, per Occupationem & Culturam earum Partium ulteriorem. Neque tamen affirmari verè poſſit , (ſi ingenuè loquamur,) *Fidei Chriſtianæ* Propagationem,Navigationum illarum & Plantationum,Cauſam præcipuam extitiſſe; ſed Aurum,Argentum,Opes,& Gloriam.Ita ut , quod in *Dei* providentia primum fuerit,in Hominum Appetitu & Intentione,Secundas tantùm Partes obtinuit.*Similia* prædicari poſſint,de Navigationibus & Expeditionibus præclaris,*Immanuelis Luſitaniæ Regis* ; Cujus Arma *Africam* & *Aſiam* cingere cœperant ; Atque ad ſe trahere , non ſolùm Commercium Aromatum,Lapidum pretioſorum,Moſchi,& Pharmacorum , ſed Sedes & Imperia in Partibus illis *Orientis* extremis.Neque enim in his ipſis,*Religio Chriſtiana*, præcipuè ante Oculos obverſabatur , ſed Amplificatio , & Prolatio Imperij,& Divitiarum. Accidit autem jam,ex duobus iſtis præclaris Facinoribus , cùm *Orientales* & *Occidentales Indiæ* modò ſub *Hiſpaniæ* Ditione unitæ ſint , id quod Magniloquus quidam dixit;*Solem in Imperio Hiſpanorum nunquam occumbere , ſed aliquam ejus Partem ſemper irradiare.* Quod,(ſi verum dicendum eſt,) Radius quidam eſt Gloriæ,non dico Corpus ſolidum Gloriæ,in quo *Monarchia Hiſpaniæ*,reliquis omnibus , *Monarchiis* ſuperior ſit. Quamobrem,ut concludam , videre eſt in hiſce Expeditionibus,contra *Ethnicos* & *Infideles*,Honorem & Vtilitatem, tam ſpiritualem, quam temporalem, in unâ,tam Intentione,quàm Proſecutione, coiviſſe. *Pollio.* At,ut mihi videtur,pace tuâ,(*Marti*) meminiſſe debueras,Homines Sylveſtres,& merè Barbaros,ſimiles eſſe Beſtiis & Avibus , quæ *Feræ ſunt Naturæ*:Quarum Proprietas , (qualis eſſe poteſt,)Poſſeſſionem ſequitur,& Occupanti conceditur:Sed in *Populis Civilibus* hoc non tenet. *Martius* Ego certè nil tale Diſcriminis agnoſco,inter Animas Rationales;ſed contrà ſentio,quicquid in ordine ſit , ad Bonum *Populi* alicujus majus,& latius, Actionem poſſe Injuſtitiâ abſolvere,conceſſo quod populus ſit,*ſive magis*, ſive minus,cultus & Civilis. Verū,non facilè tibi concedā,(*Pollio,*)*Populos,Peruvianum*,aut *Mexicanū*,ita penitus fuiſſe Barbaros,vel Feros, ut Oratio tua innuit:Aut quod talis poni debeat differentia, inter illos,& alios,*Infideles*,qui hodiè in Locis plurimis degunt.In *Peruvia*,licet nudi fuiſſent,temperaturâ fortaſſe Climatis hoc poſtulāte; Et Conſuetudinis nonnullæ admodū Barbaræ apud eos invaluiſſent : Attamen Adminiſtrationi certè *Incarum* , in aliquibus , Humanitas,& Civilitas, non defuerunt. Reduxerant Nationes illas, ab *Idolorum* Omnigenûm Adoratione ad Adorationem *Solis.* Atque (quantum memini ,) *Liber Sapientiæ* Gradus *Idololatriæ* diſtinguit : Conſtituens *Idolorum*

vilium

vilium & deſpicabilium Cultuum, magis Cœcum & deteſtãdum eſſe, quam ſimplicem *Cultum Creaturæ*. Et ſimiliter, (niſi fallor,) faciunt quidam ex *Prophetis*; Ponentes *Cultum Idolorum*, per *Metaphoram*, tanquam *turpiſſimam & maximè beſtialẽ Fornicationem*. Inſuper Peruviani, ſub Imperio *Incarum*, magnifica habuerunt Templa ſuperſtitionis ſuæ; Iuſtitiæ Adminiſtratio apud eos viguit: Obedientiam & Fidelitatem conſtantiſſimã Regibus ſuis exhibebant: Etiam, contrà Hoſtes, cum Iuſtitia quadam Militari procedebant, ac ſi jus Fæcialium noviſſent; Legem ſuam, tanquam meliorem, iis offerentes, antequam Gladium ſtringerent. Neq; abſimilis erat Politia *Regni Mexicani*, quod Monarchia Electiva, non Hæreditaria, erat. Quatenus verò ad Populos *Indiæ Orientalis*, (*Goæ, Calecuti, Malacæ*,) erant illi populi delicati & lauti; Frugi certè, cum quadam Elegantiâ, etſi parùm bellicoſi. Ita ùt ſi æqua lance res ponderetur, Imperium *Turcarum* cenſeri poſſit magis barbarũ, quàm horum quodvis. Tyrannis crudeliſſima; Polluta Sanguine *Imperatorum* ſuorum in ſucceſſionibus ſingulis; Mancipiorum & Vaſallorum Maſſa; ſine Nobilibus; ſine Generoſis; ſine Ingenuis; Hæreditates nullæ; Nullæ Stirpes antiquæ; Gens ſine *Affectibus Naturalibus*; Quæque (ut ait *Scriptura*,) *non movetur Deſideriis Mulierũ*: Immiſericors, & incurioſa erga Liberos proprios: Gens ſine Inſtitutionibus Moralibus: ſine literis, Artibus, & Scientiis: Quæ vix Iugerũ Agri, aut Horam Diei menſurare nôrit: Sordida, & immunda, in Ædificiis, Victu, & Similibus: Atq;, (ut verbo dicam,) Opprobrium merum Generis Humani. Iſta tamen Natio, Hortum Mundi, in Eremum vertit. Nam, (ut rectè habetur in Proverbio,) *Vbi Equus Ottomanni pedem ponit, Populus vix creſcet. Pollio.* Veruntamẽ, in medio Invectivæ tuæ, (*Marti*) *Turcas* jure ſuo non prives, Eos neutiquam pro *Idololatris* habendos eſſe. Etenim, ſi, (ut ipſe modo dixiſti,) diſcrimen haud parvũ ſit, inter Cultores *Idolorum Vilium*, & *Solis*: Majus ſe offert Diſcrimen, inter Cultum *Creaturæ* & *Creatoris*. Agnoſcunt enim *Turcæ Deum Patrẽ*, Creatorem Cœli & Terræ, primam in Trinitate Perſonam, etſi reliquas duas negent. *Ad quem Sermonem, cũ* Martius *conticuiſſet, Occurrit* Zebedæus *vultu commotiore, & reprehenſionem ſpirante, & dixit. Zebedæus.* Cavendum ſedulo, (*Pollio*,) ne in Hæreſin *Immanuelis Comneni, Imperatoris Græciæ*, imprudentes labamur: Qui aſſeruit, *Mahometis Deum*, verum eſſe *Deum*: Quæ Hæreſis à Synodo non ſolùm rejecta & damnata eſt, ſed *Imperatori* imputata, veluti Inſaniæ ſpecies quædam: Quam etiam ei exprobravit *Epiſcopus Theſſalonicenſis*, verborum Acerbitate minimè repetendâ. *Martius.* Ingenuè fateor, me in illa opinione eſſe, *Bellum* contra *Turcas*, plus Iuſtitiæ & Meriti habere, quã contrà alios quoſcunque *Gentiles*, aut *Barbaros*, qui aut fuerunt, aut nunc ſunt, tam *Religionis* Intuitu, quam *Honoris*: Licet Facilitas forſan, & Spes perficiendi, ad aliam magis Electionem invitare poſſit. Verùm antequàm ulteriùs progredior, tũ & ipſe libenter reſpitarem: Tum etiam *Dominationes* veſtras obnixè rogarem, ut Sermonis vices excipiatis, qui meliùs eas ſuſtinere poteſtis: Sed & præcipue hoc mihi occurrit, quoniam in conventu noſtro hîc aliquos video, qui egregij *Legis Divinæ* Interpretes ſunt, etſi Dogmatibus nonnullis diſſentientes. Ipſe autem, non ſinè ratione, judicio meo diffido, tum quod in ſeipſo infirmum ſit, tum quod Zelo & Ardore, in hac Cauſa abripi poſſit: Itaque vitio mihi verti poſſit, ſi plura de hac re diſſererem, priuſquàm Fundamenta ſolidè jacta videam, quæ Iuſtitiam Actioni huic afferant, ab iis, qui in Iuſtitiâ Cauſæ diſcutiendâ, meipſo magis verſantur, & peritiores ſunt. *Eupolis.* Magnâ certe lætitiâ afficior, (*Marti*,) cùm intueor in Viro Militari tantam Animi Moderationem: Quandoquidem in re, quæ ſanguinem excalefaciat, atque inſuper ſpeciem habeat Sanctitatis, non abripiaris, ad prætermittendam, aut pro conceſſo admittendam, Conſiderationem *Iuſtitiæ*. Atque quoniam, (ut mihi videtur) *Colloquium* hoc noſtrum fœliciter procedit, ſi *Dominationes* veſtræ annuant, nonnulla de Diſtributione Argumenti in Partes proponam. *Cui rei cùm omnes aſſenſiſſent,* Eupolis *dixit. Eupolis.* Mihi certè non incongruum videtur, ſi *Zebedæum* exoraremus, ut Quæſtionem hanc diſcutiat: Vtrum *Bellum* propter *Fidei Chriſtianæ* Propagationem, abſque alia aliqua Hoſtilitatis Cauſa, jure ſuſcipi poſſit: Et in quibus Caſibus. Fateor inſuper, libenter me audire velle, Diſſertationem de jure: Non ſolùm Permiſſivo, ſed etiam utrùm non obligentur *Principes Chriſtiani*, & *Reſpub.* ad hujuſmodi *Bellum* inferendum? Quam Partem ſi *Gamalieli* placuerit in ſe recipere, Quæſtio de *Iure*, ſimpliciter accepta, plenè diſcuſſa fuerit. Supereſt Quæſtio *Comparativa*: Nempe, dato, quod hæc Res, aut Legitima, aut Obligatoria ſit, utrum tamen aliæ Res eam prævertere non debeant: Veluti, Extirpationes Hæreſium: Schiſmatum Reconciliationes: Morum Reformationes: Proſecutiones Titulorum, & Iurium, pro Temporalibus Dominiis, & Vindictis: & hujuſmodi: Atque inſuper, in quantum *Bellum* iſtud *Sacrum*, cæteras illas Res, vel præſtolari debeat: vel cum iis pari paſſu incedere: vel illas compeſcere, & in ordinem redigere, tanquam ſe inferiores? Quoniam autem hæc Pars latè patet, atque *Euſebius* adhuc Silentium tenuit, (ſi *Dominationes* veſtræ jubeant) illam, per Viam Mulctæ, ei imponemus. Interim vereor, ne *Pollio*, qui perſpicaciâ & acumine pollet, ad diſtinguendum, quid ſit in Rebus ſolidum & grave, quidque rurſus ſpecioſum & phantaſticum, hæc omnia nihil aliud eſſe exiſtimaturus ſit, quam Impoſſibilia, & *Aquilas* (ut dicitur,) *in nubibus*: Itaque eum rogabimus, ut argumentum hoc totis viribus ſtringat & premat: ut ab eo moniti & edocti, rem aut rejiciamus, ſi inveniatur tumida & inflata, aut ſaltè ab ea ſeparemus, quicquid inſit inane, & minimè ſperabile. Atque quia ingenuè fateor, me in aliâ opinione eſſe, (etſi cũ *Pollione* dimicare dura ſit Provincia,) tamen quãtum in me eſt, probare connitar, rem hanc perfici; & ad Exitum perduci poſſe: Atque oſtendam, quibus Modis Impedimenta omnia & Obſtacula, vel tolli, vel ſuperari, queant. Tum verò tempeſtivum erit *Martio*, (ſi rem prius non depoſuerimus,) Sermonis Partes reſumere: tam quoad *Suaſoriam*, quam quoad *Conſultoriam*, Quibus ſcilicet *Mediis*, *Apparatibus*, cæteriſque denique, quæ ad *Activam Partem* conducãt, adminiſtrari poſſit; Verũ hæc quæ dixi, pro tenuitate Iudicij mei, in medium adduxi: *Dominationes*

veſtræ,rem meliùs diſponent. *Univerſi,non ſolùm* diſtributionem *probarunt, ſed etiam ſuis partibus acquieverunt.Verùm,quia inclinabat* Dies,Colloquium,*in Mane craſtinum differre conſenſerūt.* Solummodò *Pollio* dixit.*Pollio.*Sanè (*Eupolis*) de me rectè coniicis.Planè enim ſentio, niſi *Orbē Chriſtianum* velut Piſtillo contundatis,&novam inde Maſſam conficiatis,de *Bello Sacro*, ſpem nullam reliquam eſſe.Atque ſemper hoc apud me ſtatui, *Lapidem Philoſophicum,& Bellum Sacrum,* Diverticula tantùm eſſe Cerebrorum nonnihil læſorum;Et eorum,qui Plumas in Capite geſtant,non in Pileo.Veruntamē,pro Humanitate veſtrâ,credite;Si vos quinq; Contraria ſenſeritis : Præſertim,poſtquā ea,quæ in animo mihi ſunt, recenſuerim, paratus ero cum *Hippocrate* renunciare: *Athenienſes inſanire,ſolum autem Democritum ſanum eſſe.*Atque,ne me à Negotio penitùs abhorrere judicetis,ab initio jam aliquid contribuam. Vos proculdubiò varia & egregia cōminiſcemini:Sed facite quod jubeo.*Papa,*qui nunc ſedet, decrepitus eſt,& Mors ejus quotidiè expectatur, non ſecus quam ſi Campana jam pulſaret. Date operam,ut poſt eum eligatur *Papa*, minimè Senex, Annorum quaſi inter quinquageſimam & ſexageſimam:Aſſumat autem ſibi Nomen *Vrbani*:Quia eius Nominis *Papa*,primò *Cruciatā* inſtituit:Et tanquā Tubâ Sacrâ Expeditionē in *Terram ſanctam* excitavit.*Eupolis.* Benè ais. Sed eſto, ſi placet,paulò plus ſerius,in hoc *Colloquio.*

Die ſequente iidem convenerunt, prout conſtituerant:cumque conſediſſent,& aliquid à Pollione *facetiarum inſperſum eſſet : Qui ſic ludebat*: Bellum *jamdudum inchoatum eſſe:Se enim , per totam Noctem,nil aliud,quam de* Ianiſariis, & Sultanis, & Tartaris,ſomniâſſe:*Martius* dixit. *Martius. Diſtributio Colloquij*,quæ ab *Eupolide* heri facta eſt, & à Nobis approbata,mihi ſanè videtur omninò perfecta & abſoluta, præterquam una in Parte: Loquor autem,non de Numero Partium,ſed de earundem Ordine & Collocatione.Ita enim diſpoſitum eſt *Colloquium*,ut *Pollio* & Eupolis, *Poſſibilitatem* aut *Impoſſibilitatē* Actionis ventilarent, antequàm ego *Mediorum & Apparatuum* Declarationē explicaverim.Ipſe autem ſæpiùs animadverti in Deliberationibus, Ingreſsū propinquiorem in Conſideratione *Modi* rei gerendæ ſive exequendæ,Opinionē prius conceptam, de *Poſſibilitate* aut *Impoſſibilitate*,penitùs ſubvertiſſe: Adeo ut,quæ primò intuitu *Poſſibilia* videbantur,inquirendo in Modos perficiendi, *Impoſſibilitatis* convicta fuerint:Et è contrariò, quæ *Impoſſibilia* quis primò putaſſet,Mediorū rurſus Explicatione,(tanquàm Lumine à Dorſo Rerū poſito,& affulgente,)ſe oſtenderint *Poſſibilia*:Quæ anteà impervia putabantur,perviis factis.Hoc autem non eò dico,quo Ordinem Interloquendi immutarē, ſed ſolummodò ut à *Pollione* & *Eupolide* impetrarem,ne quid peremptoriè & concluſivè pronuncient,donec me de Executionis *Modis* diſſerentē audierint:Atque deinde ad replicandū ſine præjudicio ſe reſervent,poſtquam ante Oculos, veluti Modulum quendam Rei gerendæ contemplati ſunt.*Pergrave iſtud,& ſobrium* Martij *Monitum,& Cautio, plurimùm à reliquis collaudata:* Vnde *Eupolis* dixit.*Eupolis.*Cùm *Martius* aliquid corrigere inceperit,in eo quod heri decretū eſt, licebit & mihi, (præſertim in propoſitione quadam,quam ipſe intuli,) Omiſſionis alicujus meminiſſe:Quæ plus eſt quam Collocatio Partium præpoſtera.Quantum enim coniicio,addenda,& inſerenda erat *Quæſtioni* de *Iure*,Hæc Appendix: Quouſq; *Bellū Sacrum* ſit proſequendū?Nempe; Vtrùm uſque ad Eradicationem & Exterminium Populorum?Atq; inſuper,utrùm Res ad hoc deducenda ſit, ut Fides Nova Armis compellatur; Religio falſa vi & ſuppliciis vindicetur ; An potiùs,ut Regiones & populi ſolummodò ſubjugētur ; Vnde per Gladium ſecularem via aperiatur ad Gladium Spiritualem,qui Perſuaſione,Inſtructione,& hujuſmodi Remediis, quæ ad Salutem Animarum,& Informationē Conſcientiarū,propria ſunt,penetret? Sed heri poteſt,ut hoc, quod tanquam omiſſum noto, ſeorſim in Partem conſtitui opus non ſit;Quia *Zebedæus*,pro eâ quā pollet prudentiâ,in eam ſponte incidet;Tanquā Annexum quoddam *Quæſtionis* de *Iure*:Quæ diſcuti & determinari non poteſt,abſq; Diſtinctionibus, & Limitationibus.*Zebedæus.* Confirmatior certè reddor,(*Eupolis*,)cum videam judicio tuo,(quod tanti æſtimo,)id probari, quod ipſe apud me facere inſtitueram.Quemadmodum enim Martius benè notavit,rem eſſe laxiorem de *Poſſibilitate* diſcernere,priuſquàm *Modi* ipſi conficiendi in medium adducantur ; Similiter ſe habet,de *Iuſtitia* diffinire,abſq; Recenſione & Conſideratione *Caſuum* Particularium.A principio itaque *Caſus* diſtinguam:Etſi veniam mihi dabitis,ſi eos ſeorſim ſingulos nimis præciſè non diſcutiam:Nā & prolixum hoc foret:Ac rurſus,nō in *Artibus* aut *Methodis* occupati jā ſumus,ſed in *Colloquio Deliberativo.* Primùm igitur in genere quæritur ; (ſicut *Eupolis* antea memoravit,) utrùm *Principibus Chriſtianis,Bellum Invaſivum* inferre liceat,ſolùmmodo & ſimpliciter,propter Propagationē *Fidei*, ſine aliâ quâpiam Hoſtilitatis Cauſa ? Secundò, quæritur,poſito in partem Caſus, quod *Regiones* illæ olim *Chriſtianæ*,& *Eccleſiæ* Membra erant, ubi *Candelabrum aureum* ſteterat;Etſi jam planè defecerint,neque Reliquiæ ullæ ſint *Chriſtianorum*: utrùm licitum non ſit,*Bellum* inferre, ut illæ Eccleſiæ denuò reuniantur, tanquam vetus *Chriſti* Patrimonium?Tertiò quæritur, addito in partem Caſus ulteriorem , Multitudinem adhuc *Chriſtianorum* magnam,in illis locis degere;utrū licitum non ſit,*Bellum* inferre,ad illos à *Iugo Infidelium* liberandos? Quartò, utrùm Bellum inferri juſtè non poſſit,ad recuperandum & expurgandum,*Loca Sacra* & *Solennia*,modò polluta & prophanata;Qualia ſunt *Civitas*, & *Sepulchrum*, Sancta;Et hujuſmodi *Loca,ubi* Adoratio, & Devotio,ſe in primis exercuerunt ? Quintò, utrùm *Bellum* licitè geri non poſſit,ad ultionem capiendam,de *Blaſphemiis*, & *Contumeliis*,vero Deo, & *Servatori* noſtro,illatis : Aut de *Effuſione ſanguinis Chriſtiani*,quamvis multis retrò ſeculis factâ: Quandoquidem Iudicia Divina,Cancellis temporum minimè concludi, & multotiès Peccatorum tantùm Maturitatem expectare,conſtet? Sextò,in Conſiderationem venit, (Id quod modo propoſuit *Eupolis*:)utrū *Bellū Sacrū*,(quod, ſicut Cauſæ dignitate,ita & Proſecutionis Iuſtitiâ,aliis omnibus præcedere debet :) urgeri licitè poſſit, uſq; ad Expulſionē & Internecionē Populorū, vim

Con-

Conſcientiis inferendam, atque hujuſmodi Acerbitates exercendas: vel qualis adhibenda ſit Moderatio, & Limitatio; Ne dum *Chriſtianos* nos eſſe meminerimus, alios *Homines* eſſe obliviſci videamur. Intervenit tamen Articulus quidam, qui hos univerſos præcedere debeat, & ferè miſſos faciat, quantum ad hoc Particulare *Bellum* contra *Turcas*: Qui in mentem mihi forſitan non veniſſet, niſi *Martium* heri, Tyrannidem *Turcarum*, tam ad Vivum, Oratione ſua depingentem, audiſſem; Quam tu *Pollio* Invectivam appellaſti, licet reverà juſta eſſet & debita Conteſtatio; Et quantò in animo magis revolvo, tantò plus in Opinione illâ confirmor; Arma ſcilicèt pro Imperio illo debellando, etſi Religionis Cauſam ſeponamus, licitè ſumi poſſe. *Poſtquàm* Zebedæus *iſta dixiſſet, aliquantiſper reſpiravit, ſi quid fortè cæteri, in eam rem injeciſſent: Sed poſtquam nil aliud, quam Silentium, & Attentionis ſigna obſervaverat, ad ea quæ dicturus erat, hoc modo perrexit.*

Zebedæus. Dominationes veſtræ, in hac Quæſtione, de *Jure Belli Sacri* contra *Turcas*, non expectabunt à Me *Tractatum* juſtum; ſed *Sermonem* tantùm, qualis Deliberationi conveniat; Atque ad hujuſmodi Brevitatem & Modum Dicendi, me componam. Primùm hoc concedam; ſicut *Belli* Cauſa juſta eſſe debet; Ita, ejus Cauſæ Iuſtitia, oportet ut ſit liquida; Non obſcura, aut ſcrupulis implicata. Etenim, omnium Legum conſenſu, in Cauſis Capitalibus, Probationes requiritur plenas eſſe & evidentes. Quòd ſi hoc poſtulandum ſit, ubi Vnius Vita periclitatur; Quid de *Bello* dicemus, ubi ſemper in innumeros, Mortis ſententia fertur? Cavendum itaque inprimis, ne immolando Cruorem Hominum, per *Bellum* injuſtum, Beatiſſimum *Servatorem* noſtrum, ad ſimilitudinem *Moloch*, aut *Idoli Ethnici*, adoremus. *Iuſtitia Actionis* cujuſcunque conſiſtit; In *Meritis Cauſæ*; In *Legitima Iuriſdictionis Auctoritate*: Atque in *Proſequendi Modo debito*. Quantū enim ad *Intentionem Interiorem*, eam Curiæ Cœli relinquo. De his ſeparatim, prout referri poſſint, ad ſubjectum præſens, *Belli Sacri* Contra *Infideles*: Et nominatim, contra potentiſſimum, & maximè formidabilem Fidei Hoſtem, *Turcam*. Equidem teneo, & confido me liquidò probaturum, (quantum per Summam quandam, & Capita tantùm Rerum, Probatio haberi poſſit,) *Bellum* Contra *Turcam* juſtūm eſſe, & legitimum: Tam *Iure Naturali*, quam *Iure Gentium*: Nec-non *jure Divino*, quod illorum duorum eſt Perfectio. Quatenùs verò ad *Legem Poſitivam*; & *Civilem*, vel *Romanorum*, vel aliorum quorumcunque: Machinæ ſunt illæ certè nimis exiles, quæ tantæ Quæſtionis pondus regant. Itaque, meo judicio, Multi ex Recentioribus *Scholaſticis*, (etſi Homines alias egregij,) non recta quidem inſiſtūt viâ, ad Quæſtionem illam diſcutiendam; Niſi fortè Donum *Navij* facti ſint: Vt *Cotem novacula ſcindere queant*. Primò, quantum ad *Legem Naturæ*: *Ariſtoteles* Philoſophus, non malus ejus *Legis* Interpres, Multorum Ingenia exercuit, Scito illo ingenioſo: De *Naturâ Domino*, & *Naturâ Servo*. Affirmando, diſertis verbis, & peremptoriè, uſque à Natalitiis, res aliquas natas eſſe, ad regendum, aliquas ad parendum: Quod Oraculum, ſecundùm varios ſenſus acceptum fuit. Acceperunt illud nonnulli, pro ſermone Iactantiæ: ut *Græcorum* in *Barbaros* Imperandi Ius aſſereret: Quod Thema defenſum melius fuit à Diſcipulo ejus *Alexandro*. Alij acceperunt veluti Modulum quendam ſpeculativum: Quod Natura & Ratio, hoc volunt & poſſunt, ut meliores imperent: Sed neutiquam ut jure hoc vindicare poſſint: Verùm ego, nec pro Verborum Iactantiâ, nec pro Voto quodam aut Optato, illud accipio: Sed pro Aſſertione verâ, quemadmodùm ab illo diffinitur, & limitatur. Sic enim aſſerit. Si inveniri poſſit Diſparitas talis & Inæqualitas, inter Hominem & Hominem, qualis inter Hominem & Brutum cernitur, aut inter Hominem & Corpus, Ius planè Imperandi inducit: Quod videtur potiùs ſuppoſitio impoſſibilis, quàm ſententia veritatis expers. Verùm, mea quidem opinione, & ſententia recta eſt, & ſuppoſitio poſſibilis: Atque ejus Naturæ, quæ locum habuit & habet, tum in *viris* aliquibus, tū in *Nationibus*. Sed antequàm ad reliqua pergamus, Ambigua quædam, & à ſenſu vero ſermonis noſtri multùm aberrantia, ne interpellant, abigamus & relegemus. Si quis aſſerat, eos, qui magis ingenio pollent, & Meritis præcellunt, Ius tale ad Imperandum obtinere, ut minùs dignos per vim ſubjicere, & ſibi in ſervitutem redigere, licitum ſit, Nugæ meræ ſunt: Suffragia Hominum nunquam in eo coibunt, ut declaretur, quis ſit dignior. Etenim, ſi Ordinem Naturæ ſpectes, non ſolùm ei Dominium debetur, qui Intellectu eminet, ut *Ariſtoteles* aſſerit: ſed non minùs ad Imperium requiruntur, Fortitudo ad protegendum: & ante omnia, Probitas & Rectitudo, ad abſtinendum ab Injuriâ. Ita ut perplexa planè res ſit, diffinire quis ad Imperandum habilis magis ſit. Alij ſiquidem Viri, aliæ Gentes, in his præponi debent: Alij in illis. Itaque, Theſis, quam adduco, non tenet in *Comparativo*: Nempe, ut prudentior, aut fortior, aut Iuſtior, Natio regere debeat: Sed in *Privativo*: Hoc ſcilicet volumus: Sicubi reperiatur ejuſmodi Cumulus aut congeries Populi (etſi forſan *Regnum* vel *Imperium* vocetur,) omninò indigni qui Imperent, juſta *Belli* Cauſa oritur, ut ij ſubjugentur, à Natione aliâ Civili, & ad Imperandum habili: Imò licèt hoc à *Cyro* quopiam, aut *Cæſare*, qui *Chriſtiani* non fuerunt, fieri ſupponatur. Secundus Error, quem exulare volo, hic eſt: Ne quis hoc à me dici putet, de *Tyrannide* aliqua *perſonali*: ſicut *Imperium Romanum* fuit, ſub *Caligula*, aut *Nerone*, aut *Commodo*: Num nam Populus quæſo, plecti debeat, ob id, in quo jam dudum plectitur? Sed ubi ipſa Status Conſtitutio, & Cōſuetudines, & Leges ejus Fundamētales, (ſi modo Leges appellari mereātur) *Ius Naturæ*, & *Gentiū*, planè convellunt: Tum (inquam) *Bellum* contra eos, juſtum cenſeri debet. Quæſtionem autem iſtam in tres Partes dividam. Primò, utrū exiſtere poſſit, Natio aliqua, vel Hominum Cœtus, quibus juſtum ſit, Bellum inferre, abſque Injuriâ aliquâ præcedente quæ vindicanda ſit, aut provocatione? Secundò, quæ tandem ſint illæ *Iuris Naturæ*, & *Gentium*, Violationes, & Impugnationes, quæ omni Iure ad regendum ſpoliant, & pri-

privant? Tertiò, utrùm hujuſmodi, *Legis Naturæ* & *Gentium* violationes, inveniuntur hodiè in aliqua Gente, & nominatim in Imperio *Ottomannorum?* Quantum ad primam; Nullo modo affirmare hæſitaverim, Gentes tales, aut Cætus Hominũ, exiſtere poſſe. Hujus rei Fundamenta poni non poſſunt magis ſolida, quàm ſi in Donationem Imperii Originalem, & Primitivam, inſpiciamus. Obſerva igitur verba Donationis illius; Præcipuè Præfationem. Dixit *Deus*; *Faciamus Hominem ad Imaginem & Similitudinem noſtram, & dominetur Piſcibus Maris, & Volatilibus Cœli, & Beſtiis Terræ.* Hinc *Franciſcus* de *Victoriâ*, & alii nonnulli, egregiè inferunt, atque extrahunt veriſſimum & planè divinum *Aphoriſmum*; *Non fundatur Dominium niſi in imagine Dei.* Hic habemus Chartam Donationis omnis Dominii. Facilius itaq; erit, de Cauſis Revocationis, aut Amiſſionis ejuſdem, judicare. *Imaginem* ſi deleas, Jus unà ceſſat. At *Imago* hæc quid eſt, aut quomodo deletur? *Pauperes Lugdunẽſes*, & hujuſmodi Spiritus Fanatici, reſpondebunt, *Imaginem Dei* eſſe Puritatem; Id autem, quod delet, eſſe *Peccatum*. Verùm hoc ad Everſionem Imperii omnis ſpectat. Neque Peccatum *Adami*, aut Maledictio Illud ſecuta, eum Jure Dominii ſui privavit, ſed in Creaturis, Rebellionem *tantùm*, & Reluctationem, excitavit. Itaque (ſi diligenter attendas,) cùm Charta iſta, *Noacho & filiis*, poſt *Diluvium*, renovaretur, non fit per Verba Reſtitutionis Dominii, qualia erant prima; Dominamini; &c. Sed; *Terror veſter, ac Tremor veſter, erit ſuper Cuncta Animalia Terræ, & ſuper omnes volucres Cœli, cum univerſis quæ moventur ſuper terram*; Imperium minimè de novo concedendo, quod ratum manebat, ſed contra Reluctationem illud protegendo. Interpretes igitur Saniores, hanc *Imaginem* interpretantur, eſſe *Rationem Naturalem*; Quæ ſi in toto, aut maximâ ex parte, deformetur, Jus Imperii extinguitur: Atque ſi Interpretum omnium ſententias diligenter perpendas, de *Caſu* dubitant. non de *Lege*. Sed hoc propriè tractandum veniet, cùm de ſecunda parte diſſeremus; Quæ ipſas *Imaginis* Deformationes explicabit. Verùm pergamꝰ. Hoſeas Propheta, in Perſona *Dei*, de *Judæis* dicit; *Ipſi regnaverunt, & non ex me*; *Principes conſtituerunt, & non cognovi.* Qui locus apertè indicat, Dominia quædam eſſe, quorum Deus ſe Auctorem negat. Etſi enim occultâ ejus Providentiâ ordinentur, voluntate tamen ejus Revelatâ minimè agnoſcuntur. Neq; hoc de *Gubernatoribus malis*, aut *Tyrannis*, intelligi poteſt; (Illi enim, in *Scripturis*, ſæpenumerò Auctoritate muniuntur, & ſtabiliuntur, tanquam Poteſtates Legitimæ,) ſed de Perverſitate aliqua, & totali Defectione, in Gente, aut Populo ipſo: Quod ex eo liquidò colligitur, quandoquidem *Propheta* loquitur, de Dominio in Abſtracto, non de Perſona Domini. Licet autem nonnulli, ex iis quos diximus, Hæretici, Textu hoc abuſi ſint, eumque malè diſtorſerint; Sol tamen in tranſitu per Cloacas, non inquinatur. Atque inſuper, ſi quis inferat, ex verbis *Prophetæ* ſequentibus, (quæ hãc Rejectionem, ob *Idololatriam* eorum, factam, declarãt,) Interpretatione iſtâ, omnium *Nationum Idololatricarum* deſtrui Dominia, (quod perſpicuè falſum eſt;) Hoc meo judicio non ſequitur, *Idololatria* enim *Iudæorum*, eo tempore, atque *Idololatria* *Ethnicorum*, quæ tum fuit, & hodiè invenitur, Peccata ſunt Naturæ inter ſe multùm diſcrepantis, reſpectu fœderis ſpecialis, & manifeſtationis clarioris, quibus *Deus* ſeipſum Nationi illi devinxit, & exhibuit. Hæc Imperii Nullitas, & Dominii Privatio, quam in Nationibus aliquibus *reperiri* dicimus, ſignificantiùs adhuc, à *Moſe*, exprimitur, in *Cantico* ſuo, ſub Perſona *Dei*, *Iudæos* alloquentis; *Ipſi me provocaſtis in eo, qui non eſt Deus; Et Ego vos provocabo, in eo, qui non eſt populus.* Tales, (proculdubiò,) erant Populi *Cananæorum*, & reliqui, poſt Donationem, *Terræ promiſſionis*, Iſraelitis factam. Ab eo enim tempore, Jus eorum in Terram illam corruit, etſi in Locis compluribus, Armis ſubjugati non fuerint, ſed in Poſſeſſione manſerint. Ex hoc videre licet, Nationes quaſdam Nominetenus exiſtere, quæ Nationes jure non ſunt, ſed multitudines tantum & Examina Populorum. Quemadmodum enim *Homines* quidam ſunt, quos Ex-leges appellamus; Proſcripti ſcilicet, per Leges Civiles diverſarum Regionum; Ita etiam, *Nationes* quædam reperiuntur, Terras & Poſſeſſiones ſuas, de Facto, & non de Jure, occupantes, reſpectu nullitatis *Politiæ*, aut Regiminis ſui. Sed recipiamus *Exempla* aliqua in Medium Probationum noſtrarum; Etenim ſic diſpoſita, non minus probabunt, quàm ſi in finem rejiciantur; tùm verò illuſtrabunt magis. Indubitatum ſemper fuit, Bellum contra *Piratas*, juſtè geri poſſe, per Nationem quamcunque, licet ab iis minimè infeſtatam aut læſam. An quia, certas Sedes, aut Lares, non habent. At in *Piratico Bello*, à *Pompejo Magno* geſto (quodque reverà, inter *Bella* quæ geſſit, ei maximè honorificum & glorioſum fuit) *Piratæ* nonnullas Urbes tenuerunt, Portus quamplurimos, etiam magnam Provinciæ *Ciliciæ* partem: Atque *Piratæ*, qui hodiè ſunt, *Iulio Cæſario*, Receptum habent. Beſtiæ non ideò minus feræ, quia ſpeluncas habent. An quia periculum ab iis, tanquam Nubes, volitat & volvitur, ut neſciamus in quam partem erupturum ſit; Adeò ut omnium, ſine diſcrimine, Res agatur? Ratio hæc poſterior, bona; Illi tamen non inſunt omnia; Neque profectò ea eſt, quæ ut plurimum allegatur. Vera enim Cauſſa hujus rei eſt. *Quod Piratæ communes Humani Generis Hoſtes* ſint; Quos idcircò omnibus Nationibus perſequi incumbit, non tàm propter Metus proprios, quàm reſpectu Fœderis inter Homines Socialis. Sicut enim quædam ſunt fœdera in Scriptis, & in Tractatus redacta, contra Hoſtes particulares inita; ita Naturalis & tacita Confœderatio inter omnes Homines intercedit, contra communes Societatis Humanæ Hoſtes. Adeò, ut ad hujuſmodi *Bella* indicenda, non opus ſit Denunciatione aliqua ſolenni; Non expectanda Supplicatio à Natione læſa, ut ſummittantur Auxilia, ſed iſtiuſmodi Formulas omnes ſupplet *Ius Naturæ* in *Bello Piratico*. Idem cenſendum eſt, de Latronibus per Terram, & Inſidiatoribus Viarum; Quales adhuc dicuntur Pagi nonnulli *Arabum*, & *Reguli* quidam *Montani*, qui ſecus anguſtas vias, & à Viatoribus frequentatas, habitant. Neque (ut prius de *Piratis* dictum eſt) *Principibus* tantum vicinis, hos debellare conceditur; verùm etiam, ſi quæ Natio

ſit, quantumvis longè diſſita, quæ Merito & Gloriæ ſibi duceret, *Bellum* iſtud ſuſcipere; (veluti *Romani* olim *Bellum* geſſerunt pro liberanda *Græcia*) proculdubio hoc facere cum Juſtitia poſſint. Nec abſimile pronuntio, de *Regno Aſſaſſinorum* jam extincto, quod ſitum erat ſuper fines *Saraca*, atque olim, magno, *Principibus Orientis*, pro *tempore*, terrori fuit. Ibi conſuetudine receptum erat, ut *Regis* Mandato, & ex cœca obedientia eidem præſtanda, quivis illorum obligatus eſſet, & veluti voto obſtrictus, ad Cædem cujusvis *Principis*, aut Perſonæ, perpetrandam, quam *Rex* ſuus deſignavit. Conſuetudo iſta, ſine controverſia, totum illud Regimen invalidum reddidit, & nullo Jure ſubnixum; tanquam Machinam quandam, contra Societatem Humanam extructam, quæ ab omnibus incendi, & deſtrui meruit. Idem pronuntio de *Anabaptiſtis Civitatis Monaſterienſis*, etiamſi *Imperatori* rebelles non fuiſſent; atque etiamſi nil ſceleris reverà commiſiſſent. Quin & ſi adhuc fuerit, aut in futurum exorturus ſit, Hominum Cœtus aliquis, qui teneret & poneret, omnia licita eſſe, non ex præſcripto Legum, aut Regularum aliquarum, ſed ex Motu & Inſtinctu ſecreto & vario Spiritus; Hic procul dubio Natio nulla cenſenda, Populus nullus, nulla *Politia*, quam *Deus* agnoſcit: Cuivis ſanè Nationi, Populum hunc (ſi ad Sanitatem redire recuſet) exterminare penitus ex Cœtu Hominum, & à facie Terræ delere licebit. Proponam jam *Exemplum* rei fictæ: Et tamen Veteres in dubio reliquerunt, utrum Res ficta fuerit, an Hiſtoria vera. Illud intelligo de *Gente Amazonum*; ubi Regimen, tàm publicum, quàm privatum, etiam Militia ipſa, penes *Fœminas* reſidebat. Num quis ſanæ Mentis affirmaverit, hujuſmodi Imperium, contra Ordinem Naturæ, in principiis ſuis, inſtitutum, non eſſe in ſe vacuum, & nullum, & prorſus abolendum? De ſummo *Fœminarum* Imperio non loquor; Id enim Conſiliariis, & Magiſtratibus ſubordinatis, Maſculis, ſuffulcitur; Verùm ubi Regimen Status, Juſtitiæ, Familiarum, à Fœminis, & non aliis, adminiſtrabatur. Attamen, *Exemplum* hoc poſtremum, à prioribus differt, eò quod in illis Periculi Metus ſupponatur, in hoc autem Aberratio tantum à *Lege Naturæ*. Neque hæſitarim idem affirmare de *Sultania Mamalucorum*, ubi *Servi*, & nulli alii, pecuniâ empti, & ſtirpis incognitæ, Liberis imperabant. Huic affine eſſet, ſi *Gentem* aliquam ſupponas, apud quam Conſuetudo talis reciperetur, ut *Filij*, quamprimum ad plenam Ætatem pervenerint, *Parentes* è poſſeſſionibus ſuis expellerent, & eis ſtipendium tantum ſolverent: *Exempla* enim iſta Imperii *Fœminarum* in *Viros*, *Filiorum* in *Patres*, *Servorum* in *Liberos*, ſimilia & cognata inter ſe ſunt; Cùm in his omnibus *Ius Naturæ* & *Gentium*, manifeſtò violetur & pervertatur. Quantum ad *Indos Occidentales*, video (*Marti*) te *Garcilazzum de Viega* legiſſe; Qui & ipſe de ſtirpe *Incarum* fuit; & proles mixta extitit; Atque Virtutes & Mores honeſtiores Patriæ ſuæ libenter memorat; etſi certè ſobriè hoc, & perquàm modeſtè faciat. Attamen mihi haud facilè perſuadebis, Nationes illas, à quavis Natione, quæ Virtutibus Moralibus culta & imbuta eſſet, ſubjugari non potuiſſe; Licet Propagatio *Fidei* ſupponeretur, nec in partem Caſus admitteretur. Certè, Nuditas illorum, quâ plerunque uſi ſunt, abſque ullo omninò velo aut Tegumento, magnæ deformitati fuit: ſiquidem in *Nuditatis Conſcientiâ*, *ſenſus primus Peccati* conſtitit; Atque Hæreſis Adamitarum, ſemper habita eſt, tanquam Opprobrium Naturæ. Sed hoc Fervoribus Regionis detur, quandoquidem ſit illis cum aliis nonnullis *Gentibus* commune. Neque rurſus ſimplicitatem eorum commemorare placet, licet inſignis fuerit; utpote qui Equos Fræna ipſorum manducare; Literas autem loqui, & commiſſa ſibi nunciare, putarent; & ſimilia. Neque enim Sortilegia, Divinationes & Magicas Superſtitiones narro; In quibus cum pleriſque *Gentibus Idololatris*, communicabant. Verùm affirmo, Conſuetudinem apud illos, Homines ſacrificandi, & multò magis Carnes Humanas manducandi, tantam Abominationem fuiſſe, ut erubeſcere cogatur, quicunque certè negaverit, Morem hunc execrabilem, cum aliis improbiſſimis, conjunctum, *Hiſpanis* juſtam Cauſſam tribuiſſe, Territoria eorum invadendi, ùt per *Legem Naturæ* proſcripta, & *Populum* vel reducendi, vel expellendi. Abſit tamen à me, Crudelitatibus & Cædibus, quæ ſub initiis adverſus illos graſſabantur, patrocinari; Quæ certi Mercedem ſuam paulo poſt receperunt; Cùm ne unus quidem ex primis earum Regionum Occupatoribus extiterit, qui non ipſe violentâ Morte periret; Quemque etiam, Mors & Calamitas, complurium è ſuis, non aut comitabatur, aut à tergo inſequebatur. Sed *Exemplorum* ſatis; Niſi fortè huc adjicias *Labores Herculis*: *Exemplum* ſanè, quod licet *Fabulis* multis turgeat, hoc tamen in primis habet; quod inſigniter demonſtret, omnium Nationum & Ætatum Conſenſum, in Extirpationibus & Debellationibus, Gigantum, Monſtrorum, & Tyrannorum Enormium approbandis; Non ſolùm tanquam juſtis, ſed tanquam Facinoribus egregiis; Quæque Divinos, aut ſaltem Heroicos, Honores mererentur: Atque hoc, licet Liberator ille, quisquis tandem ſit, ex unâ Orbis extremitate ad alteram penetraret. Jam autem, *Exemplis* his prælibatis ad *Argumenta* redeamus, Pondus potiùs, quàm Numerum, ſpectantes, ut in hujuſmodi *Colloquio* par eſt. Primum *Argumentum* hoc erit. Damnandus certè error ille, tanquam puſillanimitatis nimiæ, ſi quis exiſtimet, Nationibus aut Gentibus, nullum inter ſe Vinculum intercedere; niſi aut ſub *Rege* eodem uniantur, aut per Pacta & Fœdera ſocientur. Aliæ ſiquidem Societatis Obligationes ſunt, & Confœderationes tacitæ & implicitæ. Exempli gratia. Illa *Coloniarum*, aut aliò tranſmigrantium, erga Nationem Progenetricem ſuam. Neque pro nihilo habendum, ſi *Gentes unius Labij ſint*: Sicut enim Confuſio Linguarum Nota erat Separationis; Ita Linguæ Communio Nota Unionis. *Iisdem Legibus Fundamentalibus*, & Conſuetudinibus Generalibus uti, adhuc majus quiddam eſt. Quod Genus Conjunctionis, in *Græcis*, reſpectu Barbarorum vigebat. Super omnia autem eminet, magna illa & indiſſolubilis, inter Homines univerſos, *Conſanguinitas* & *Societas*, de quâ *Poëta Ethnicus*, (*Paulo Apoſtolo* citante,)

citante,) *Ipſius enim & Genus ſumus.* Multò magis Conſanguinitatis illius Jura, inter Nos *Chriſtianos* colenda ſunt: Quibus ſpecialiter revelatum, omnes Homines ex una Maſſa Terræ prodiiſſe; Cunctaſque Orbis Generationes, è duobus *Protoplaſtis*, propagatas eſſe. Nos (inquam) ſine Hæſitatione ullâ agnoſcere debemus, nullas *Gentes* inter ſe peregrinas, aut Sanguinis alieni eſſe; Neque charitatis ſenſu minus affici, quàm *Senex* ille *Comicus* præ ſe tulit, qui dixit; Homo ſum, *Humani nihil à me alienum puto.* Quod ſi ea intercedit, qualem diximus, inter Homines univerſos, Confœderatio, certè alicui Fini inſervit, nec prorſus otioſa eſt. Aliquas ergò Actiones, aliquas Res reſpicit. Quæ tandem illæ ſunt? Num fortè hoc *Fœdus* contra *Feras*, aut *Elementa Ignis & Aquæ* initur? Nequaquam: Sed contra Hominum Cœtus & Greges quoſpiam, qui à *Lege Naturæ* penitus deſciverunt & degeneraverunt; quique in Corpore ipſo ſuo, & Fabricâ Status, Monſtroſum quiddam habent; qui denique, juxta *Exempla* dudum prolata, communes Humani Generis Hoſtes & Gravamina; Atque inſuper Opprobria Naturæ, & Dignitatis Humanæ, meritò cenſeri poſſint. Tales Hominum Greges, omnium Nationum intereſt, tàm vividi ſenſus eſſe, ut, ſi fieri poſſit, ſupprimant; Quandoquidem Populus ipſe, qui talia patitur, Remedium ſibi ipſis præſtare nequeunt. Atque hoc, quod dico, metiendum eſt, non tàm ex *principiis Iureconſultorum*; quàm ex *Lege Charitatis*; *Lege Proximi*, quæ non minùs *Samaritanum* quàm *Levitam*, includit; *Lege Filiorum Adæ de Maſſâ unâ*; ſuper quas *Leges Primitivas* Opinio iſta fundatur; quas impugnare (ſi liberè loqui liceat) fuerit propemodum, in Naturâ *Schiſmaticum* eſſe.

Reliqua perficere non vacabat.

OPUS ILLUSTRE

IN FELICEM MEMORIAM

ELIZABETHÆ

ANGLIÆ REGINÆ.

Cui acceſſerunt, veluti ejuſdem generis,

Imago Civilis Iulii Cæſaris; Imago Civilis Auguſti Cæſaris;

Epiſtola ad Fulgentium.

In felicem memoriam

ELIZABETHÆ

ANGLIÆ REGINÆ.

Elizabetha & *Natura* & *Fortuna* mirabilis inter *Fœminas*, memorabilis inter *Principes*, fuit. Neque hæc res indicium *Monachi* alicujus, aut hujuſmodi *Cenſoris umbratilis*, deſiderat: Nam iſti homines, ſtylo acres, judicio impares, & Partis ſuæ memores, Rerum minus fideles teſtes ſunt. Ad *principes viros* pertinet hæc cognitio, atque ad eos qui *Imperiorum gubernacula* tractarunt, & Rerum Civilium Ardua & Arcana norunt. Rarum in omni eſt memoria *muliebre imperium*; rarior in eo *felicitas*; rariſſima cum felicitate *diuturnitas*. Illa vero quadrageſimum quartum *Regni* ſui annum complevit; neque tamen *fœlicitati* ſuæ ſuperſtes fuit. De hac *fœlicitate* pauca dicere inſtitui, neque in laudes excurrere. Laudem enim *Homines* tribuunt, fœlicitatem *Deus*.

Primum, in parte *fœlicitatis* pono, quod ad *Imperatorium faſtigium* à privata fortuna evecta ſit. Siquidem hoc in moribus & opinionibus hominum penitus inſedit, ut quæ præter ſpem & expectationem eveniunt, majori *fœlicitati* deputentur. Sed non hoc eſt quod volo; illud intueor, *Principes*, qui in *Domo Regnatrice*, & ad ſpem Succeſſionis non dubiam nutriti ſunt, ab educationis indulgentia & licentia depravatos, plerunque & minus capaces, & minus moderatos, evadere. Itaque optimos & excellentiſſimos *Reges* reperias, quos utraque fortuna erudiit: Talis apud nos fuit *Henricus ſeptimus*, & apud *Gallos Ludovicus duodecimus*; qui recenti memoria, & eodem ferè tempore, non tantum à privata, ſed etiam ab adverſa & exercita fortuna, *Regnum* accepere, atque (ille *Prudentia*, hic *Iuſtitia*) floruere. Similis fuit & hujuſce *Principis* ratio; cujus initia & ſpes variavit fortuna, ut in *Principatu* ad extremum erga illam conſtans & æquabilis eſſet. Nam *Elizabetha natalibus* ſuis ſucceſſioni deſtinata, deinde exhæredata, tum poſthabita fuit; eadem *Regno Fratris* fortuna magis propitia & ſerena, *Regno Sororis* magis turbida & ancipiti uſa eſt. Neque tamen ex vinculis ſubito in *Regnum* aſſumpta eſt, ut ab infortunio exacerbata intumeſceret; ſed libertati reſtituta, & expectatione aucta, tum demum *Regnum* ſine *Tumultu* aut *Competitore* placidè & fœliciſſimè obtinuit. Atque hæc ideo adducimus, ut appareat, *Divinam Providentiam* optimam *Principem* meditatam, per iſtiuſmodi diſciplinæ gradus eam præparaſſe, & extuliſſe. Neque ſane *natalium dignitati* calamitas *Matris* obeſſe debet; cum præſertim ſatis conſtet, *Henricum octavum* prius amori novo quam iræ adverſus *Annam* indulſiſſe; ejuſque *Regis* natura, & ad amores & ad ſuſpiciones propenſiſſima, & in iiſdem uſque ad ſanguinem præceps, *poſteritatis* notam non effugiat. Adde, quod Criminatione, vel perſonæ ipſius, ad quem referebatur, nomine, minus probabili, & tenuiſſimis conjecturis innixa, circumventa erat; quod & fama, etiam tum, occulto ut ſolet murmure excepit, & *Anna* ipſa,

ipſa, celſo animo, & memorabili voce, ſub tempus mortis ſuæ proteſtata. Nacta enim nuncium (ut exiſtimabat) & fidum & benevolum, eadem hora, qua ad Mortem ſe parabat, hujuſmodi mandata ad *Regem* perferenda dedit; *Regem in ipſa novis Honoribus cumulanda inſtitutum ſuum optime ſervare, & perpetuo tueri; cum illam primum generoſa ſtirpe ortam, ſed Nobilitatis Titulis non inſignitam, dignitate Marchioniſſæ ornaſſet, deinde in Regni & thori conſortium accepiſſet; & poſtremo, quia non reſtabat terreni Honoris Gradus altior, Innocentem ad Coronam Martyrij evehere voluiſſet.* Atqui nuncius ille ad *Regem*, alio amore flagrantem, hoc perferre non auſus eſt; ſed *fama*, veritatis vindex, ad *poſteros* pertulit.

Neque exigua ſane pars *felicitatis Elizabethæ*, etiam *menſura*, ac veluti *curriculum* ipſum, *Regiminis* ſui nobis viſum eſt: Non tantum quia diuturnum, ſed quia ſpatium illud *Ætatis* ſuæ occupavit, quod *Rerum Moderamini*, & *habenis Regni* flectēdis & moliendis, aptiſſimum eſſet. Annos enim viginti quinq; (qua ætate *Curatura* finitur) nata cum *regnare* inciperet, ad ſeptuageſimum ætatis annum *imperium* produxit. Itaque, nec *Pupillæ* detrimenta, & aliena Arbitria; nec rurſus exactæ & ægræ *ſenectutis* incommoda experta eſt. *Senectus* autem, etiam privatis, miſeriarum ſatis; ſed *Regibus*, præter communia Ætatis mala, adhuc *Status* ſui *declinationes*, & inglorios *exitus*, afferre ſolet. Nemo enim ferè in *Regno* ad multam & invalidam *ſenectutem* pertingit, quin aliquam *imperij* & *exiſtimationis* diminutionem patiatur: Cujus rei exemplum maxime eminet in *Philippo ſecundo Rege Hiſpaniarum; Principe* potentiſſimo, & imperandi peritiſſimo; qui extremis ſuis temporibus, & feſſa ætate, hoc quod diximus penitus ſenſit: ideoque prudentiſſimo conſilio ſe rerum conditioni ſubmiſit; *Territoriis* in *Galliis* acquiſitis ſe ipſe mulctavit, pacem ibidem firmavit, alibi tentavit, ut res compoſitas atque integra omnia poſteris relinqueret. Contra, *Elizabethæ* Fortuna tam conſtans & valida fuit, ut nec ulla rerum *declinatio vergētem* certe, ſed tamen adhuc *vigentem*, ætatem ſequeretur: Atque inſuper, in ſignum *fœlicitatis* ſuæ certiſſimum, non prius diem obierit, quam de defectione in *Hibernia* proſpero prælii eventu decretum eſſet; ne Gloria ejus aliqua ex parte deformata & imperfecta videretur. Et etiam illud cogitandum cenſeo, in quali *populo imperium* tenuerit: Si enim in *Palmyrenis*, aut *Aſia* imbelli & molli *regnum* ſortita eſſet, minus mirandum fuiſſet; cum effœminato populo *fœmina Princeps* competeret: Verum in *Anglia, Natione* ferociſſima & bellicoſiſſima, omnia ex nutu *fœminæ* moveri & cohiberi potuiſſe, ſummam merito admirationem habet.

Neque hæc inclinatio *populi* ſui, *belli* cupida, & *pacem* ægre tolerans, obfuit, quo minus perpetuis ſuis temporibus *pacem* coleret & teneret. Atq; hāc ejus voluntatem cum ſucceſſu conjunctam inter maximas ejus *laudes* pono. Hoc enim *ætati* ſuæ fœlix, hoc *ſexui* decorum, hoc *conſciētiæ* ſalutare fuit. Tentata paulisper circa decimum *Regni* ſui annum in partibus *Borealibus* rerum commotio, ſed ſtatim ſopita & extincta eſt. Reliqui anni interna *pace*, eaque ſecura atque alta, floruere. *Pacem* autem florentiſſimam judico, duabus de cauſis; quæ ad *meritum Pacis* nihil faciunt, ad *gloriam* autem maximè. Una, quod *Vicinorum* calamitatibus, veluti flāmis lucentibus, magis fiebat conſpicua & illuſtrata: Altera, quod commodis *pacis armorum* honor non defuit; cum celebritatem *Nominis Anglici* in *armis* & *re militari* per multa decora non ſolum retineret, ſed augeret. Nam & *Auxilia* in *Belgium*, *Galliam* & *Scotiam* miſſa; & *Navales expeditiones* ſuſceptæ in *Indias*; atque ex illis nonnullæ per univerſi *Globi Terrarum* ambitum factæ; & *claſſes* in *Luſitaniam*, & ad *oras Hiſpaniæ* infeſtandas ſubmiſſæ; & *Rebelles* in *Hibernia* ſæpius conciſi & domiti, nihil aut de *virtute bellica Gentis* noſtræ remitti, aut de *ejusdem fama* deperire, ſinebant.

Aderat etiam *Gloriæ* meritum, quod & *Regibus* vicinis tempeſtivis ab ipſa auxiliis *Regnum* conſervatum ſit; & *populis* ſupplicibus, peſſimo *Principum* conſilio *Miniſtrorum* ſuorum crudelitati, & *plebis* furori, & omni lanienæ & vaſtitati relictis & fere devotis, levamentum malorum ab ea datum eſt; per quod res eorum adhuc ſtetere. Nec minus *conſiliis*, quam *auxiliis*, benefica & ſalutaris *Princeps* fuit: ut quæ *Regem Hiſpaniarum* toties de lenienda in ſubditos ſuos in *Belgio* ira, & illis ſuo imperio tolerabili aliqua conditione reſtituendis, interpellavit: Et *Reges Galliæ* perpetuis & repetitis Monitis de *Edictis* ſuis pacem ſpondentibus obſervandis, maxima fide ſolicitavit. Non negaverim conſilio ejus ſucceſſum defuiſſe: Neque enim prius illud ſivit *Fatum Europæ commune*; ne forte ambitio *Hiſpaniæ*, veluti carceribus liberata, in *Regnorum* & *Rerumpublicarum* Orbis Chriſtiani detrimentum (ut tunc res erant) ſe effunderet: Hoc etiam poſterius non ſivit *ſanguis* tot innocentium, cum *uxoribus* & *liberis* ad focos & cubilia ſua per infimā plebis *fecem*, ut belluas quaſdam publica Authoritate & animatas & armatas & miſſas, effuſus; Qui ut *Regnum* tam nefario ſcelere obligatum, mutuis cædibus & contrucidationibus expiaretur, in ultionem poſcebat. Illa tamen, utcunq; officium *fœderatæ*, & *prudentis*, & *benevolæ*, præſtitit.

Alia etiam ſubeſt *cauſa*, cur *pacem* ab *Elizabetha* cultam & conſervatam admiremur: ea nimirū, quod non à temporum inclinatione, ſed ab ejus prudētia, & rebus bene ordinatis, *pax* iſta profecta ſit. Nam cum & interna factione ob cauſam Religionis laboraret, & hujus Regni robur & præſidiū univerſæ *Europæ* inſtar propugnaculi eſſet adverſus *Regis Hiſpaniæ* illis Temporibus formidabilem & exundantem ambitionem & potentiam, *belli* materia non defuit; verum ipſa & copiis & conſiliis ſuperfuit. Iſtud evētus docuit maxime memorabilis inter res geſtas noſtri ſæculi univerſas, ſi *fœlicitatem* ſpectes. Nam cum *Claſſis Hiſpanica*, tanto rerum tumore, & totius *Europæ* terrore & expectatione, & tāta victoriæ fiducia, *Freta* noſtra ſulcaret, nec *Naviculam* aliquam in mari accepit, nec *Villulam* aliquam incendio vaſtavit, nec *Littus* omnino attigit: Sed prælio fuſa, miſera fuga & crebris naufragiis diſſipata eſt, atque *pax* *Anglico* ſolo & finibus immota & inconcuſſa manſit. Nec minus fœlix in *Cōjuratorum inſidiis* devitandis, quam in *copiis hoſtilibus* devincendis & propulſandis, fuit: non paucæ enim contra vitam ejus *Conſpirationes* factæ, fœliciſſime & patefactæ & diſturbatæ ſunt: Neq; ex eo *vita* ejus magis trepida aut anxia; non *Stipatorum*

numerus

numerus auctus; nō tempus intra Palatium actum, & rarus in publicum proceſſus; ſed ſecura, & fidens, & potius liberationis à periculo quam periculi ipſius memor, nihil de conſuetudine ſua priſtina vivendi mutavit.

Etiam illud notatu dignum videtur, qualia *Tempora* fuerint in quibus floruit. Sunt enim quædam *ſæcula* tam barbara & rerum neſcia, ut *Homines*, tanquam Animaliū greges, imperio coërcere nil magnum fuerit. Hæc autem *Princeps* in *tempora* eruditiſſima & excultiſſima incidit; in quibus eminere & excellere non abſque maximis *ingenij* dotibus & ſingulari *virtutis* temperamento dabatur. Etiam *imperia fœminarum* nuptiis ferè obſcurantur, laudeſque & acta in *maritos* tranſeunt: illis autem quæ innuptæ degunt, propria & integra gloria manet. In illam vero hoc magis cadit, quod nullis *imperij* adminiculis, niſi quæ ipſa ſibi comparaverat, fulciebatur: Non *frater uterinus* aderat, non *patruus*, non alius quiſpiam *familia* & *ſtirpe Regia*, qui *particeps ei curarum*, & dominationis ſubſidium eſſet. Sed & eos, quos ipſa ad Honores evexerat, ita & cohibuit & commiſcuit, ut ſingulis maximam complacendi ſolicitudinem injiceret; atque ipſa ſemper ſui juris eſſet. *Orba* ſanè fuit, nec ſtirpem ex ſe reliquit: Quod etiam fœliciſſimis contigit, *Alexandro Magno, Iulio Cæſari, Trajano*, aliis: & ſemper varie jactatum, & in contrarias partes trahi & diſputari ſolet; cum alii hoc in diminutionem *fœlicitatis* accipiant, ne forte *homines* ſupra mortalem conditionem bearentur, ſi & in individuo, & in ſpeciei propagatione, fœlices eſſent; alii autem in cumulum *fœlicitatis* rem vertant, quod ea demum *fœlicitas* completa videatur, in quam fortunæ nil amplius liceat; quod, ſi *poſteri* ſint, fieri non poteſt.

Aderant ei & *externa*; *Statura procera*; *Corporis decora compages*; *Summa dignitas Oris* cum *ſuavitate*; *Valetudo* maxime proſpera. Supereſt & illud, quod ad extremum valens & vigens, nec *fortunæ commutationes* nec *ſenectutis mala* experta, eam, quam tantopere ſibi votis precari ſolebat *Auguſtus Cæſar, Euthanaſiam*, facili & leni obitu ſortita ſit. Quod etiam de *Antonio Pio, Imperatore optimo*, celebratur; cujus mors ſomni alicujus ſuavis & placidi imaginem habebat. Similiter, & in *Elizabethæ morbo* nil atrox, nil ominoſum, nil ab humana natura alienum erat. Non deſiderio vitæ, non morbi impatientia, non doloris cruciatibus torquebatur: Nullum aderat *ſymptoma* dirum, aut fœdum; ſed omnia ejus generis erant, ut naturæ fragilitatem, potius quam corruptionem aut dedecus oſtenderent. Paucos enim ante Obitum dies, ex *corporis* nimia ſiccitate, & curis quæ *Regni* culmen ſequuntur, attenuata, nec unquam mero aut uberiore diæta irrigata, nervorum rigore perculſâ, vocem tamen, (quod fieri non ſolet in ejuſmodi morbo) & mentem, & motum, licet tardiorem & hebetiorem, retinuit. Atque is perſonæ ejus ſtatus paucis diebus tantum duravit; ut non tanquam *actus vitæ noviſſimus*, ſed tanquam *primus gradus* ad *mortem* fuerit: Nam imminutis *facultatibus* in vitâ diu manere, miſerum habetur; ſed à ſenſu paulatim ſopito ad mortem properare, placida & clemens vitæ clauſula eſt.

Addo & illud in *fœlicitatis* ejus cumulum inſignem; quod non tantum *nomine* proprio, ſed & *Miniſtrorum Status* virtute, fœliciſſima fuit.

Tales enim viros nacta eſt, quales fortaſſe hæc *Inſula* ante eū diem non peperit. *Deus* autē *Regibus* favēs, etiam ſpiritus *Miniſtrorum* excitat & ornat.

Reſtant *fœlicitates poſthumæ* duæ, iis quæ vivam comitabantur ferè celſiores & anguſtiores: Una *Succeſſoris*, altera Memoriæ. Nam *Succeſſorem* ſortita eſt eum, qui licet & *maſcula virtute*, & *prole*, & *nova imperij acceſſione*, faſtigium ejus excedat & obumbret; tamen & *Nomini*, & *Honoribus* ejus faveat, & *Actis* ejus quandam perpetuitatem donet; cum nec ex *Perſonarum delectu*, nec ex *Inſtitutorum ordine*, quicquam magnopere mutaverit: Adeo ut raro *Filius parenti*, tanto ſilentio, atque tam exigua mutatione & perturbatione ſucceſſerit. *Memoria* autem ejus, ita & in ore hominum, & in animis viget, ut per *mortem* extincta invidia, atque incenſa fama, *fœlicitas memoriæ* cum *fœlicitate vitæ* quodammodo certet. Nam ſi qua ex ſtudio partium, & diſſenſione *Religionis*, vagatur *Fama* factioſa (quæ tamen ipſa jam timida videtur, & conſenſu victa) ea & ſincera non eſt, & perennis eſſe non poteſt. Atque ob eam cauſam præcipue, hæc, qualia ſunt, de *fœlicitate* ejus, & *divini favoris* notis, collegi; ut malevolus aliquis tantis *Dei* benedictionibus ſuas maledictiones inſerere vereatur. Si quis autem ad hæc, ut ille ad *Cæſarem*, *Quæ miremur, habemus; ſed quæ laudemus, expectamus*: ſane exiſtimo veram *Admirationem* quendam *laudis* exceſſum eſſe. Neque ea, quam deſcripſimus, *fœlicitas*, ulli evenire poteſt, niſi qui & à *Divina Gratia* eximie ſuſtineatur, atque foveatur; ac etiam *moribus*, & *virtute*, hanc *fortunam* ſibi, aliqua ex parte, finxerit. Sed tamen viſum eſt, pauca admodum, quæ ad *mores* pertinent, adjungere, in iis ſolummodo, quæ iniquorum ſermonibus maxime aditum & fomitem præbere videntur.

Fuit *Elizabetha*, in *Religione*, *pia* & *moderata*; & *conſtans*, ac novitatis inimica. Atque *pietatis* indicia, licet in factis, & rebus, quas geſſit, maxime eluceſcant; tamen, & in vitæ ratione, & conſuetudine familiari, adumbrata ſunt. *Liturgiis* & *Divinis Officiis* aut *ſacello ſolenniore*, aut *interiore*, raro abfuit. In *Scripturis*, & *Patrum ſcriptis* (præcipue *Beati Auguſtini*) legendis, multum verſata eſt. *Preces* quaſdam ipſa, ex occaſione, & re nata, compoſuit. In *Dei* mentionem, vel communi ſermone incidens, fere ſemper *Creatoris* nomen addidit; & oculos, & vultum, ad humilitatem & reverentiam quandam cōpoſuit; quod & ipſe ſępe notavi. Quod autem quidam vulgaverunt, eam minime *mortalitatis* memorem fuiſſe, adeo ut nec de *ſenectute*, nec de *morte*, mentionem æquo animo ferret, id falſiſſimum fuit; cum ipſa, *ſæpiſſime*, multis ante *mortem* annis, magna comitate, ſe *vetulam* diceret; & de *inſcriptione ſepulchri*, quid ſibi maxime placeret, ſermones haberet; cū diceret, ſibi gloriam, & ſplendidos Titulos, minime cordi eſſe; ſed lineam memoriæ unam, aut alteram, quæ *nomen* ejus tantum, & *Virginitatē*, & *Tempus Regni*, & *Religionis Inſtaurationem*, & *Pacis Conſervationem* brevi verborum compendio ſignificaret. Verum eſt, cum ætate florenti, & liberis procreandis habili, de *Succeſſore* declarando interpellaretur, reſpondiſſe, *Se linteum ſepulchrale ſibi vivæ ante oculos obtendi nullo modo*

paſſuram. Attamen, non multis ante *mortem* annis, cum cogitabunda eſſet, ac ut veriſimile eſt, de *mortalitate* ſua meditaretur, ut quidam ex intimis ſermonem intuliſſet, quod *munera* & *loca* multa & magna in *Republica* nimium diu vacarent, commotior & aſſurgens, *Se certo ſcire, ſuum locum ne tantillum temporis vacaturum,* dixit.

Quod ad *moderationem* in *Religione* attinet, hærere videbimur, propter *legum* in *ſubditos Religionis Pontificiæ* latarum ſeveritatem: ſed ea proferemus, quæ nobis & certo nota, & diligenter notata ſunt. Certiſſimum eſt, hunc fuiſſe iſtius *Principis* animi ſenſum, ut vim *conſcientiis* adhibere nollet; ſed rurſus, ſtatum *Regni* ſui prætextu *conſcientiæ* & *Religionis* in diſcrimen venire non permitteret. Ex hoc fonte, primum, duarum *Religionum libertatem* & *tolerationem* auctoritate publica in populo animoſo & feroce, & ab animorum contenſione ad manus & arma facile veniente, admittere, certiſſimam perniciem judicavit. Etiam in novitate *Regni,* cum omnia ſuſpecta eſſent, ex *Præſulibus Eccleſiæ* quoſdam magis turbidi & factioſi ingenii, auctoritate *legis* accedente, ſub cuſtodia libera habuit: reliquis utriuſque *Ordinis*, non acri aliqua inquiſitione moleſta, ſed benigna conniventia præſidio fuit. Hic primus rerum ſtatus. Neque de hac clementia, licet *excommunicatione Pii Quinti* provocata (quę & indignationem addere, & occaſionem præbere novi inſtituti potuit) quicquam ferè mutavit; ſed natura ſua uti perſeveravit. Nã *prudentiſſima Fœmina,* & *magnanima*, hujuſmodi terrorum ſonitu nil admodum commota eſt; ſecura de populi ſui fide & amore, & de *Factionis Pontificiæ* intra *Regnum* ad nocendum virium tenuitate, non accedente *Hoſte* externo. At ſub viceſimum tertium *Regni* ſui annũ, rerum commutatio facta eſt. Atque hæc temporis diſtinctio, non commode ficta, ſed in *publicis Actis* expreſſa, ac veluti in *Ære* inciſa eſt. Neque enim ante annũ eum gravior aliqua pœna per *leges* prius ſancitas *Subditis Pontificiæ Religionis* incubuit. Verum ſub hoc tempus, ambitioſum & vaſtum *Hiſpaniæ* conſilium de hoc *Regno* ſubjugando paulatim detegi cœpit: hujus pars magna fuit, ut omnibus modis infra *Regni* viſcera *Factio* à *ſtatu* aliena, & rerum novarum cupida, excitaretur, quæ *Hoſti* invadenti adhæreret. Ea ex diſſenſione *Religionis* ſperabatur: Itaque huic omni opera incumbendum ſtatuebant, & pullulantibus tunc *Seminariis, Sacerdotes* in *Regnum* immiſſi, qui ſtudium *Religionis Romanæ* excitarent & ſpargerent, *vim excommunicationis Romanæ* in fide Subditorum ſolvenda docerent & inculcarent, & animos hominum novarum rerum expectatione erigerent & præpararent.

Circa idem tempus, & *Hibernia* apertis armis tentabatur; & *Nomen* & *Regimen Elizabethæ* variis & ſceleratis *libellis* proſcindebatur: denique, inſolitus erat Rerum tumor, prænuncius majoris motus. Neque ſane dixerim ſingulos *Sacerdotes* in participationem conſilii aſſumptos, aut quid ageretur conſcios, ſed tãtummodo prava alienæ malitiæ *inſtrumenta* fuiſſe. Sed tamẽ hoc verum eſt, & multis confeſſionibus teſtatum, omnes ferè *Sacerdotes,* qui ab eo, quem diximus, anno uſq; ad triceſimum *Elizabethæ* annum (quo conſilium *Hiſpaniæ*, & *Pontificium*, per memorabilem illum & *Claſſis* & *Terreſtrium copiarum apparatum* executioni mandatum erat) in hoc *Regnum* immiſſi erant, habuiſſe in mandatis inter *functionis officia* hoc inſuper, ut, *Non poſſe hæc diutius ſtare*; Novam *rerum faciem & converſionem non ita multo poſt conſpicuam fore; curæ eſſe & Pontifici & Principibus Catholicis Rem Anglicam; modo ipſi ſibi non deſint,* inſinuarent. Etiam ex *Sacerdotibus* nonnulli rebus & machinationibus, quæ ad *Status labefactationem*, & *ſubverſionem* pertinebant, manifeſte ſe immiſcuerant; & quod maxime movit, per *literas* ex multis partibus interceptas conſilii hujus & negotii ratio patefacta eſt; in quibus ſcriptum erat, *Vigilantiam Reginæ & Concilij ſui circa Catholicos eluſam iri; Illam enim ad hoc tantum intentam, ne quod Caput in perſona alicujus Nobilis aut viri primarij* Catholicorum *factioni ſe attolleret: At conſilium jam tale adhiberi, ut per homines privatos, atque ex inferiori nota, neq; eos inter ſe conſpirantes & conſcios, per ſecreta Confeſſionum omnia diſponerentur & præpararentur.* Atque hæ tum artes adhibebantur, hujuſmodi hominibus (quod etiam nuper in caſu non diſſimili videre licuit) uſitatæ & familiares. Hac tanta periculorum tempeſtate *lex* quædam *Neceſſitatis* impoſita eſt *Elizabethæ*, ut eam partem *Subditorum,* quæ à ſe alienata, & per hujuſmodi venena facta erat quaſi inſanabilis, atque interim ob vitam privatam à publicis muneribus & expenſis immunem diteſceret, gravioribus *legum* vinculis conſtringeret. Atque ingraveſcente malo, cum origo ejus *Sacerdotibus Seminariorum* deputaretur, qui in exteris partibus nutriti, & exterorum *Principum,* hujus Regni ex profeſſo Hoſtium, opibus & *eleemoſynis* ſuſtentati eſſent; in locis verſati, ubi ne *nomen* quidem ipſum *Elizabethæ*, niſi ut *Hæreticæ, Excommunicatæ,* & *Diris devotæ,* audiebatur; quique, etſi non ipſi *criminibus majeſtatis* imbuti, at eorum, qui hujuſmodi *ſceleribus* operã dediſſent, intimi agnoſcerentur; quique ſuis artibus & venenis ipſam *Catholicorum Maſſam,* antea magis dulcem & innoxiam, depravaſſent, & novo veluti fermento & pernicioſa malignitate infeciſſent; Non aliud inventum eſt remedium, quam ut hujuſmodi *homines* ab omni in hoc *Regnum* aditu ſub pœna *Capitis* prohiberentur: quod tãdem viceſimo ſeptimo *Regni* ſui anno factum eſt. Neq; ita multo poſt *eventus* ipſe, cum tanta tempeſtas hoc *Regnum* adorta eſſet, & totis viribus incubuiſſet, horum hominum invidiam & odium quicquam lenibat, ſed potius auxit; ac ſi omnem charitatem *Patriæ* exuiſſent. Ac poſtea ſane, licet metus ab *Hiſpania* (qui hujus ſeveritatis ſtimulus erat) conſediſſet aut remitteretur; tamen cum & memoria præteriti temporis in animis & ſenſibus *hominum* alte infixa maneret, & *leges* ſemel factas, aut abrogare inconſtans, aut negligere diſſolutum videretur; ipſa rerum vis *Elizabetham* traxit, ut ad priorem rerum ſtatum, qui ante viceſimum tertium *Regni* ſui annum erat, revertere ſibi integrum non eſſet. Huc acceſſit quorundam in *Fiſci* commodis augendis induſtria; & *Miniſtrorum Iuſtitiæ*, qui non aliam *Patriæ* ſalutem, quam quæ *legibus* cõtinetur, introſpicere aut intueri conſueverunt, ſolicitudo; quæ quidẽ executionem *legum* poſcebant & urgebant. *Ipſa* tamen (in naturæ ſuæ ſpecimen manifeſtum) ita *legum* mucronem contudit, ut pauci, pro numero, *Sacerdotes* capitali

capitali ſupplicio plecterentur. Neq; hæc *defenſionis* loco dicta ſunt, qua res iſtæ non egent: cum & *ſalus Regni* in hoc verteretur, & univerſæ iſtius *ſeveritatis* ratio & modus longe infra ſanguinaria, & inter *Chriſtianos* vix nominanda, eaque potius ab arrogantia atque malitia quam à neceſſitate profecta, *Pontificiorum exempla* ſteterit. Sed ejus, quod aſſeruimus, memores, eam in *cauſa Religionis moderatam* fuiſſe, & variationem, quæ fuit, non in *natura* ſua, ſed in *temporibus* extitiſſe, demonſtraſſe nos exiſtimamus.

De *Conſtantia* autem *Elizabethæ* in *Religione* ac ejus *cultu*, maximum argumentum eſt, quod *Religionem Pontificiam Regno ſororis auctoritate publica*, & multa cura impenſe & ſtabilitam & altas jam radices agentem, atq; omnium, qui in *magiſtratibus* & cum *poteſtate* erant, conſenſu & ſtudio firmatam; tamen, quandoquidem nec *Verbo Dei*, nec *Primitivæ puritati*, nec *conſcientiæ* ſuæ, conſentanea eſſet, maximo animo & pauciſſimis adjumentis convulſit & abrogavit. Neq; id præceps, aut acri impetu, ſed prudenter, & tempeſtive, fecit. Idque, tum ex aliis multis rebus, tum ex *Reſponſo* quodam ſuo, per occaſionem facto, conjicere licet. Nam primis *Regni* diebus, cũ in omen & gratulationem novi *Principatus*, *vincti* (ut moris eſt) ſolverentur, acceſſit ad eam ad *ſacellum* tum pergentem, *Aulicus* quidam; qui ex natura, & conſuetudine jocandi, licentiam quandam ſibi aſſumpſerat: Isq;, ſive ex motu proprio, ſive à quodam prudentiore immiſſus, *libellum ſupplicem* ei porrexit, & in magna frequentia clara voce addidit, *Reſtare adhuc quatuor aut quinque vinctos, idq; immerito; Illis ſe libertatem ut reliquis petere; Eos eſſe quatuor Evangeliſtas, atq; etiam Apoſtolum Paulum, qui diu ignota lingua, tanquam carcere, concluſi, inter populum converſari non poſſent.* Cui illa prudentiſſime, *Sciſcitandum adhuc melius ab ipſis eſſe, utrum liberari vellent, necne.* Atque ita, improviſæ *quæſtioni* ſuſpenſo *reſponſo* occurrit; veluti omnia integra ſibi ſervans. Neque tamen timide, & per vices, hæc inſtillavit; ſed ordine gravi, & maturo, habito inter *partes colloquio*, & peractis *Regni Comitiis*; tum demum, idq; intra orbem unius anni vertentis, ita omnia quæ ad *Eccleſiam* pertinebant, ordinavit & ſtabilivit, ut ne punctum quidem ab illis ad extremum vitæ die, recedi pateretur. Quin & ſingulis fere *Regni Comitiis*, ne quid in *Eccleſiæ diſciplina*, aut *ritibus*, innovaretur, publice monuit. Atque de *Religione* hactenus.

Quod ſi quis ex *triſtioribus*, *leviora* illa exaggeret; quod coli, ambiri, quin & Amoris nomine ſe celebrari & extolli ſinebat, atq; volebat; eaq; ultra ſortem ætatis continuabat: Hæc tamen ſi mollius accipias, admiratione & ipſa carere non poſſunt; cum talia ſint fere, qualia in *fabuloſis narrationibus* inveniantur; de *Regina* quadam in *inſulis Beatis* ejuſque *Aula* atque *Inſtitutis*, quæ *Amoris* adminiſtrationem recipiat, ſed *laſciviam* prohibeat: ſin ſeverius; habent & illa *admirationem*, eamque vel maximam, quod hujuſmodi deliciæ, non multum *Famæ*, nil prorſus *Majeſtati* ejus officerent; nec *Imperium* relaxarent, nec impedimento notabili rebus & negotiis gerendis eſſent. Hujuſmodi enim res, ſe cum publica fortuna commiſcere, haud raro ſolent. Verum, ut ſermones noſtros claudamus: Fuit certe iſta Princeps *Bona*, & *Morata*; etiam talis videri voluit: *Vitia oderat*, & ſe *bonis Artibus* clareſcere cupiebat. Sane ad mentionem *Morum* ſuorum, in mentem mihi venit, quid dicam. Cum ſcribi ad Legatum ſuum juſſiſſet, de quibuſdam mandatis, ad Reginam Matrem Valeſiorum ſeparatim perferendis; atque qui ab Epiſtolis erat, clauſulam quandam inſeruiſſet, ut Legatus diceret, tanquam ad favorem aucupandum, *Eſſe nimirum ipſas duas Fœminas Principes, à quibus, in uſu rerum, & Imperandi virtute & Artibus, non minora, quam à ſummis viris, expectarentur*; Comparationem non tulit, ſed deleri juſſit; *ſeque artes longe diſſimiles, & inſtituta diverſa, ad imperandum afferre*, dixit. Delectabatur etiam haud parum, ſi quis forte hujuſmodi ſermonem intuliſſet; *Eam, etiamſi in privata, & mediocri Fortuna ævum traduxiſſet, tamen non abſq; aliqua excellentiæ nota apud homines victuram fuiſſe*; Adeo nihil à *Fortuna* ſua ad *virtutis* laudem mutuare, aut transferre, volebat. Verum, ſi in ejus *laudes*, ſive *Morales*, ſive *politicas*, ingrederer; aut in *communes* quaſdam *virtutum* notas, & commemorationes incidendum eſt, quod tam rara *Principe* minus dignum; aut ſi propriam ipſis lucem, & gratiam, conciliare velim, in *vita* ejus *Hiſtoriam* prolabendum, quod & majus otium, & venam uberiorem, deſiderat. Ego enim hæc paucis, ut potui. Sed revera dicendum eſt; non alium verum hujus *Fœminæ laudatorem* inveniri poſſe, quam *tempus*: quod cum tamdiu jam volvitur, nihil ſimile, in hoc *ſexu*, quoad *rerum Civilium* adminiſtrationem peperit.

Imago Civilis *Iulij Cæſaris.*

IVlius Cæſar à principio fortuna exercita uſus eſt, quod ei in bonum vertit: Hoc enim illi faſtum detraxit, nervos intendit. *Animus* ei inerat ſtudio & affectu turbidus; judicio & intellectu admodum ſerenus: Hocque indicat facilis illa ſui explicatio, tum in rebus gerendis, tum in ſermone. Nemo enim, aut celerius decernebat, aut magis perſpicue loquebatur: Nil impeditum, nil involutum quis notaret. Voluntate autem & appetitu is erat, qui nunquam partis acquieſcebat, ſed ad ulteriora ſemper tendebat: Ita tamen ut non immaturo faſtidio, ſed legitimis ſpatiis, tranſitus *Actionum* gubernaret; ſemper enim perfectiſſimas clauſulas *Actionibus* imponebat. Itaque ille, qui poſt tot victorias, & tantam partam ſecuritatem, reliquias *Belli Civilis* in *Hiſpania* non contempſit, ſed præſens ſubegit; poſt extremum illud demum *Bellum Civile* confectum, & omnia undique pacata, *expeditionem* in *Parthos* continuo moliebatur. Erat procul dubio ſumma *Animi* magnitudine, ſed ea, quę magis amplitudinem propriam, quam merita in Cõmune ſpiraret. Prorſus enim omnia ad ſe referebat, atque ipſe ſibi erat fidiſſimum omnium Actionum ſuarum *Centrum*: Quod maximam ei, & perpetuam fere fœlicitatem peperit. Non enim *Patria*, non *Religio*, non *Officia*, non *Neceſſitudines*, non *Amicitiæ*, deſtinata ejus remorabantur, vel in ordinem redigebant. Nec magnopere verſus in *Æternitatem* erat; ut qui nec Statum rerum ſtabiliret, nec quicquam egregium, vel mole, vel inſtituto, fundaret vel conderet; ſed veluti ad ſe cuncta retulit. Sic etiam ad ſua Tempora cogitationum fines recepit. *Nominis* tantum celebritate frui voluit,

quod

quod etiam ſua id nonnihil intereſſe putaret. Ac in propriis certe votis magis potentiæ quam dignitati ſtudebat; Dignitatem enim & Famam, non propter ſe, ſed ut *inſtrumenta potentiæ* colebat. Itaque veluti naturali impetu, non morata aliqua diſciplina ductus, rerum potiri volebat; iiſque magis uti quam dignus videri: Quod ei apud *Populum*, cui nulla inerat *Dignitas*, gratioſum erat; apud *Nobiles* & *Proceres*, qui & ſuam dignitatem retinere volebant, id obtinuit nomen, ut cupidus & audax videretur. Neque multum ſane à vero aberrarunt, cum natura audaciſſimus eſſet, nec verecundiam unquam, niſi ex compoſito, indueret. Atque nihilo ſecius, ita iſta efficta erat *Audacia*, ut eum nec temeritatis argueret, nec faſtidio *homines* enecaret; nec Naturam ejus ſuſpectam faceret; ſed ex morum ſimplicitate quadam, & fiducia, ac nobilitate Generis ortum habuiſſe putaretur: Atque in cæteris quoq; rebus omnibus id obtinuit, ut minime callidus, aut veterator haberetur, ſed apertus & verax. Cumque ſummus ſimulationis & diſſimulationis artifex eſſet, totuſque ex artibus compoſitus, ut nihil naturæ ſuæ reliquum eſſet, niſi quod ars probaviſſet; tamen nil artificii, nil affectationis appareret, ſed natura & ingenio ſuo frui, eaq; ſequi exiſtimaretur. Neq; tamen minoribus & vilioribus artificiis & cautelis omnino obnoxius erat, quibus *Homines* rerum imperiti, & qui non propriis viribus ſed alienis Facultatibus ſubnixi, ad auctoritatem ſuam tuendam uti neceſſe habent; utpote qui omnium *actionum* humanarum peritiſſimus eſſet, atque cuncta paulo majora ipſe per ſe, non per alios tranſigeret. *Invidiam* autem extinguere optime norat; idq; vel Dignitatis jactura conſequi non alienum à rationibus ſuis duxit; veramque potentiam amplexus, omnem illam inanem ſpeciem & tumidum Apparatum potentiæ æquo animo per totum fere vitæ curſum declinavit & tranſmiſit: Donec tandem ſive ſatiatus *potentia*, ſive *adulationibus* corruptus, etiam *inſignia potentiæ, nomen Regium*, & *Diadema* concupivit, quod in perniciem ejus vertit. *Regnare* autem jam uſque à juventute meditatus eſt; idque ei *exemplum Syllæ*, *affinitas Marij*, *æmulatio Pompeji*, *corruptelæ & perturbatio* Temporum facile ſuggerebant. Viam autem ſibi ad *Regnum* miro ordine ſternebat: primum per *potentiam Popularem* & *ſeditioſam*, deinde per *potentiam Militarem* & *Imperatoriam*. Nam initio ſibi erant frangendæ *Senatus* opes & Auctoritas, qua ſalva nemini ad immodica & extraordinaria imperia aditus erat. Tum demum evertenda erat *Craſſi* & *Pompeji* potentia, quod niſi *Armis* fieri non poterat. Itaque (ut *Faber Fortunæ ſuæ* peritiſſimus) primam ſtructuram per *largitiones*, per *Iudiciorum Corruptelas*, per *Renovationem memoriæ C. Marij*, & partium ejus (cum plerique *Senatorum*, & *Nobilium*, è *Syllana Factione* eſſent) per *leges Agrarias*, per *Seditioſos Tribunos* quos immittebat, per *Catilinæ* & *Conjuratorum inſanias*, quibus occulto fa vebat, per *exilium Ciceronis*, in cujus cauſa *Senatus* Auctoritas vertebatur, ac complures hujuſmodi artes, attollebat, & evehebat; ſed maxime omnium, per *Craſſi* & *Pompeji* & inter ſe, & ſecum conjunctionem, abſolvebat. Qua parte abſoluta, ad alteram continuo partem accingebatur, factus *Proconſul Galliarum* in quinquennium, rurſusque in alterum quinquennium, atque *armis, legionibus*, & bellicoſa & opulenta *Provincia* potens, & *Italiæ* imminens. Neque enim eum latebat, poſtquam ſe armis & militari potentia firmaſſet, nec *Craſſum* nec *Pompejum* ſibi parem futurum; cum alter divitiis, alter Famæ & Nomini confideret; alter ætate, alter auctoritate ſeneſceret; neuter veris & vigentibus præſidiis niteretur. Quæ omnia ei ex voto ceſſere; præſertim cum ipſe ſingulos *Senatores* & *Magiſtratus*, & denique omnes qui aliquid poterant ita privatis beneficiis devinctos & obſtrictos haberet, ut ſecurus eſſet de aliqua Conſpiratione vel conſenſu adverſus ſuos conatus ineundis, antequam aperte *Remp.* invaderet. Quod cum & ſemper deſtinaſſet, & aliquando tandem faceret, tamē perſonam ſuam non deponebat; ſed ita ſe gerebat, ut æquitate poſtulatorum, & ſimulatione pacis, & ſucceſſibus ſuis moderādis, invidiam in adverſas partes torqueret; ſeq; incolumitatis ſuæ gratia ad bellum neceſſarium coactum præ ſe ferret. Cujus ſimulationis vanitas manifeſto deprehenſa eſt, poſtquam confectis *Bellis Civilibus Regiam poteſtatem* adeptus, omnibusq; *Æmulis*, qui aliquam ei ſolicitudinem injicere poſſent, è medio ſublatis, tamen de *reddenda Repub.* ne ſemel quidem cogitavit, neq; hoc ſaltem fingere aut prætexere dignaretur. Quod liquido declarat, cupiditatem & propoſitum *Regni* adipiſcendi ei & ſemper fuiſſe, & ad extremum patuiſſe. Neque enim occaſionem aliquam arripuit, ſed ipſe occaſiones excitavit & efformavit. In *Bellicis* autem *rebus* maxime ejus virtus enituit, quæ tantum valuit, ut exercitum non tantum duceret, ſed & effingeret. Neque enim major ei ſcientia affuit in *Rebus* gerendis, quam in *Animis* tractandis: neque id vulgari aliqua *diſciplina*, quæ obſequium aſſuefaceret ad mandata, aut pudorem incuteret, aut ſeveritatem uſurparet; ſed quæ miris modis ardorem & alacritatem adderet, & victoriam fere præriperet; quæque *Militem* erga ipſum plus conciliaret, quam liberæ *Reipub.* conducebat. Cum autem in omni genere *Belli* verſatus eſſet, cumque *Artes Civiles* cum *Bellicis* conjungeret, nil tam improviſum ei accidebat, ad quod remedium paratū non haberet; & nil tam adverſum, ex quo non utilitatem aliquam derivaret. *Perſonæ autem* ſuæ debitas partes attribuit; ut qui ſedens in *prætorio* in magnis præliis omnia per *Nuncios* adminiſtraret. Ex quo duplicem fructum capiebat; ut & in diſcrimen rarius ſe committeret, atque ut cum res inclinare cœpiſſent, prælium per ipſius præſentiam, veluti *nova Auxilia*, inſtauraretur. In omni autem Apparatu & conatu *Bellico*, non tantum ad exempla res gerebat, ſed nova & accommodata ſumma ratione comminiſcebatur. *Amicitias* ſatis conſtanter & ſingulari cum beneficentia & indulgentia coluit. *Amicorum* tamen hujuſmodi delectum fecit, ut facile appareret, eum id quęrere, ut inſtrumenti, non impedimenti loco, *amicitia* eorum eſſet. Cum autem & natura & inſtituto ferretur ad hoc, ut non *eminens* inter magnos, ſed *Imperans* inter obſequētes eſſet, *amicos* ſibi adjunxit humiles, ſed induſtrios, quibus ipſe omnia eſſet. Hinc illud, *Ita vivente Cæſare moriar*; & cætera id genus. *Nobilium* autem & *Æqualium* ſuorum *amicitias* ex uſu ſuo aſciſcebat: Ex intimis autem neminem fere admittebat, niſi qui ex ſe omnia ſperaret. Quin & *Literis* & *Doctrina*

ctrina mediocriter excultus fuit, ſed ea quæ ad *Civilem uſum* aliquid conferret. Nam & in *Hiſtoria* verſatus erat, & *verborum pondera* & *acumina* mire callebat; & cum multa fœlicitati ſuæ tribueret, *peritus Aſtrorum* videre voluit. *Eloquentia* autem ei nativa & pura erat. In *voluptates* propenſus ac effuſus erat, quod ei apud initia ſua loco ſimulationis erat: Nemo enim periculum ab hujuſmodi ingenio metuebat *Voluptates* autem ſuas ita moderabatur, ut nihil utilitati aut negotiorum ſummæ officerent, & *animo* potius vigorem quam languorem tribuerent. In *menſa* ſobrius, circa *libidines* incurioſus, in *ludis* lætus & magnificus. Talis cum eſſet, id ad extremum ei exitio fuit; quod ad principia ſua incremento fuerat; id eſt, *ſtudium popularitatis*. Nil enim tam populare eſt quam *ignoſcere inimicis*: Qua ſive virtute ſive arte ille periit.

Imago Civilis *Auguſti Cæſaris*.

AUguſto Cæſari, ſi cui mortalium, *magnitudo animi* inerat inturbida, ſerena & ordinata: Idque indicant res illæ omnium maximæ, quas ab ineunte adoleſcentia geſſit. Nam qui ingenio commotiores ſunt, ii fere adoleſcentias per varios errores tranſigunt, ac ſub mediam ætatem demum ſe oſtendunt: Quibus autem Natura eſt compoſita & placida, ii prima etiam ætate florere poſſunt. Atq; cum *animi dotes*, ſicut & *bona corporis*, ſanitate quadam, pulchritudine, & viribus contineantur & abſolvantur, fuit certe *Avunculo Iulio* viribus animi impar, pulchritudine & ſanitate ſuperior. Ille enim inquietus & incompoſitus (ut ſunt fere ii qui *Comitiali morbo* tentantur) ſe ad Fines ſuos nihilominus ſumma ratione expediebat, ſed ipſos Fines minime ordinaverat, ſed impetu infinito, & ultra Mortale appetens, ferebatur ad ulteriora. Hic autem ſobrius, & Mortalitatis memor, etiam Fines ſuos ordine admirabili deſcriptos & libratos habuiſſe viſus eſt. Primum enim, Rerum potiri volebat; deinde, id aſſequi, ut dignus eo faſtigio exiſtimaretur: Dein etiam, frui ſumma fortuna humanum eſſe ducebat: Ad extremum, addere ſe rebus, & imaginem & virtutem ſui principatus ſeculis poſt ſe futuris imprimere & inferre meditabatur. Itaque prima ætate *Potentiæ*, media *Dignitati*, vergente *Voluptatibus*, ſenectute *Memoriæ* & *Poſteritati* ſerviebat.

F I N I S.

Epiſtola ad *Fulgentium*.

Reverendiſſime *P. Fulgenti*,

FAteor me Literarum tibi debitorem eſſe: ſuberat excuſatio juſta nimis; Implicatus enim fueram graviſſimo morbo, à quo necdum liberatus ſum. Volo *Reverentiæ* tuæ nota eſſe Conſilia mea de *Scriptis* meis, quæ meditor & molior; non perficiendi ſpe, ſed deſiderio experiundi; & quia *Poſteritati* (*ſæcula* enim iſta requirunt) inſervio. Optimum autem putavi, ea omnia in *Latinam linguam* traducta, in *Tomos* dividere. Primus *Tomus* conſtat ex *libris de Augmentis Scientiarum*: Qui tamen, ut noſti, jam perfectus & editus eſt, & *partitiones Scientiarum* complectitur; quæ eſt *Inſtaurationis* meæ Pars prima. Debuerat ſequi *Novum Organum*; interpoſui tamen *Scripta* mea *Moralia* & *Politica*, quia magis erant in promptu. Hæc ſunt; Primo, *Hiſtoria Regni Henrici Septimi Regis Angliæ*; Deinde ſequetur *Libellus* ille, quem veſtra lingua *Saggi Morali* appellaſtis. Verum illi *libro* nomen gravius impono, ſcilicet ut inſcribatur, *Sermones Fideles*, ſive *Interiora rerum*. Erunt autem *Sermones* iſti & numero aucti, & tractatu multum amplificati. Item continebit *Tomus* iſte *libellum* De *Sapientia veterum*: Atque hic *Tomus* (ut diximus) interjectus eſt, & non ex ordine *Inſtaurationis*. Tum demum ſequetur *Organum Novum*; cui ſecunda pars adhuc adjicienda eſt; quam tamen animo jam complexus & metitus ſum. Atque hoc modo Secunda Pars *Inſtaurationis* abſolvetur. Quod ad tertiam Partem *Inſtaurationis* attinet, *Hiſtoriam* ſcilicet *Naturalem*, opus illud eſt plane *Regium*, aut *Papale*, aut alicujus *Collegij*, aut *Ordinis*; neque privata induſtria pro merito perfici poteſt. At portiones illæ quas jam in lucem edidi, *De Ventis*, *De Vita*, & *Morte*, non ſunt *Hiſtoria* pura, propter *Axiomata* & *Obſervationes majores* interpoſitas; ſed genus *Scripti* commiſtum ex *Hiſtoria Naturali* & *Machina Intellectus* rudi & imperfecta; Quæ eſt *Inſtaurationis Pars Quarta*. Itaque ſuccedet illa ipſa *Quarta pars*, & multa exempla *Machinæ* continebit magis exacta, & ad *inductivas regulas* magis applicata. Quinto, ſequetur iſte *Liber*, quem *Prodromum Philoſophiæ ſecundæ* inſcripſimus; qui Inventa noſtra circa Nova *Axiomata* ab *Experimentis* ipſis excitata continebit; ut tanquam columnæ jacentes ſuſtollantur: Quem poſuimus *Inſtaurationis* Partem Quintam. Poſtremo, ſupereſt *Philoſophia* ipſa *Secunda*, quæ eſt *Inſtaurationis* Pars Sexta; De qua ſpem omnino abjecimus: ſed à ſæculis, & Poſteritate fortaſſe pullulabit. Attamen, in *Prodromis* (iis dico tantum, quæ ad univerſalia *Naturæ* fere pertingunt) non levia jacta erunt hujus rei fundamenta. Conamur (ut vides) tenues grandia: In eo tantum ſpem ponentes, quod videntur iſta à *Dei providentia*, & immenſa Bonitate profecta. Primo, propter Ardorem & Conſtantiam Mentis noſtræ, quæ in hoc Inſtituto non conſenuit, nec tanto temporis ſpatio refrixit. Equidem memini me quadraginta abhinc annis juvenile *Opuſculum* circa has res confeciſſe, quod magna prorſus fiducia & magnifico titulo, *Temporis Partum maximum* inſcripſi. Secundo, quod propter infinitam utilitatem *Dei Opt. Max.* auctoramento gaudere videatur. Commendatum, rogo, me habeat *Reverentia* veſtra *Illuſtriſſimo viro Domino Molines*, cujus ſuaviſſimis & prudentiſſimis Literis quamprimum, ſi *Deus* volet, reſcribam. Vale, P. Reverendiſſime.

Reverentiæ tuæ Amicus addictiſſimus,

Fr. St. Alban.

INDEX

Rerum & Verborum abſolutiſſimus, cum adjuncta Tabula experimentorum, in ſuas Centurias diſtributa.

A.

Aaron orator. 156
Abel & Cain imago duarum Vitarum. 24
In-Aber Barrij murmur flatuum in clivo quodam ſub terra auditur. 454
Abies dat picem. 334. 872. abies & pinus quomodo ruptæ ſplendeant. 883. profunde radicatur. 884
Abramus piſcis. 513
Abſtergentia. 539
Abſtinentia à Venere longior cur humidis noceat corporibus. 903
Abſumptio humidi. Vide Deſiccatio.
Abſynthites potus. 544. Abſynthij acrimonia qualis. 755
Acaciæ non dulceſcunt. 882
Academicorum philoſophia. 521. præſtantiſſima juxta Ciceronem. 42
Academiarum arctior conjunctio valde utilis. 42
Academici & ſceptici Philoſophi. 125
Acatalepſiæ opinio. 125. Acatalepſia Platonis. 293.297
Accentus verborum. 148
Accenſio luminis naturalis. 733
Accipiter. 501
Accidentales generationes ventorum. 457
Acer mixtus fimo porcino arbores probe nutrit. 850
Acedo putrefactionis genus. 550
Aceti fragrantis confectio. 756
Acetoſa qualis ſit herba. 888
Acetum cur admoveatur naribus deliquium paſſi. 952. in occurſum turbinis injectum à Plinio. 481
Acida. 542.568
Acoſta reprehenditur. 448. ejus obſervatio de Plata & Potoſa. 454. de fluxu & refluxu maris. 370
Acria. 530. 542. 568
Acromaticum dicendi genus dehoneſtatum. 153
Actiones naturales. 564
Actiones theatrales maxime utiles. 160. earum utilitas. 184
Actionum ſolennitates. 51
Actiones ad amplificandas litteras circa quot verſentur objecta. 38
Acuminatum fortius penetrat quàm obtuſum. 159
Acus hauticæ inventio. 314. 592. ejus Verſorium. 128
Adamantes & carbunculi ſunt exſudationes. 754
Aditus facilis, & vultus comis. 128
Admiratio proprie quid. 4. Admirationis effecta. 901. affectus. 533. eſt ſemen ſcientiæ. 4. Deum ſpectat, ſcientia creaturas. 5
Adriani Imperatoris invidia. 1151
Adrianus ſecreti inveſtigator. 28
Adrianus ſedis Apoſtolicæ Legatus. 1036. ejus in Pontificem conjuratio. 1036.
Adulatio litterarum dignitati nocet. 14.
Adventurarii qui. 1085
Ædificii partes efformare aliud, aliud compaginare. 194
in Ædibus refrigeratoria per ventos fiunt.
Ægyptii vetuſtiſſimi doctores. 24. iis plurimæ artes debent initium. 123. illorum vitæ ſpatia. 508
Ægyptii ſacerdotis de Græcis vaticinium. 296
Ægyptus ſeptem annos fertiles, totidem ſteriles habuit. 206. ejus pluviæ cur raræ. 912
Æmuli & æquales conſiderandi. 227
Ænigmata dehoneſtata. 153. eorum uſus & fines. ibid.
Æoli regnum. 453
Æqualia delectant. 784
Æquinoctialis lineæ conditio. 516
Æquivocationes ſunt ſophiſmata ſophiſmatum. 140
Æs vix ab auro diſtinguitur, ſi poliatur. 934
Æſchinis de rebus geſtis Alexandri Magni eloquium. 310
Æſculapio quare Circe à poëtis data ſoror. 104
Æſtas ſerena autumnum ventoſum præmonſtrat. 476
Æſtimatio virium ad bellum neceſſaria. 69
Æſtus nimius frumento nocet. 887
Ætas quid. 494. longa ex antris & ſpeluncis. 535
Ætate provectorum unius temporis catalogus. 511
Ætates animalium an decurſu ſæculorum decurtentur. 516
Ætates hominis ante diluvium. 506. poſt. 507. tempore captivitatis Babylonicæ. 508. apud Ethnicos. 508. & ſeq.
Æther cum ſtellis affinitatem habet. 829
Æthiopia. 517
Ætna flammas evomit. 455
Aër. 494. ſpiritum condenſans. 528. fomes ſpiritus. 572. globus connaturalium ſpiritus. 565. Aër fervens. 335. & ſeq. attritus. ibid. concluſus. ibid. ejus experimenta varia. 702. 703. & ſeq. aër expanſus in ventoſis. 709. aër denſatus. 701. 702. eſt rerum principium juxta Aximenem. 656. Aer aquave ambiēs corpora utrum magis noceat? 502. nimis calidus eſt mors. 556. eſt craſſior flamma & ſpiritu, tenuior aqua. 567. cum flamma & ſpiritu comparatur. 571. & ſeq. eſt in nive & ſpuma. 564. prædatorius, 516. excluſus. 535. 536. 568. eſt ſubſtantia fixa. 558. ejus bonitas. 546. conſubſtantiale, aqueum. 567. & ſeq. ejus mutatio quatenus utilis noxiave. 538. ſalubritas & experimenta. 517. æqualitas & mutatio. 517. ſuperoneratio unde? 572
Aer & Vapor quot modis mutetur in aquam. 759. an craſſeſcere poſſit ut nutriat. 760. præter naturam attenuatus locum ſibi parat. 761. ſerenus purgationis eſt præparativus. 771. in ſonis non variatur tot modis quot in vocibus. 782. & ſeq. percuſſus & compreſſus ſonum edit. 786. ruptus ſoni cauſa. 787. rarefactus acclamatione. 789. ſudus laxat ſpiritus. 820. ad putrefactionem diſpoſit⁹ quomodo cognoſcatur. 924. compreſſus cur magis caleat quàm liber. 939. non eſt ſine aliqua luce. ibid. Aeris & flammæ, ſi incorporentur, vis. 761. ejus qualitates parum alterant ſonos. 805. ejus condenſatio per veſicam exploratur. 831
Aëris regio ſuperior. 726. media. ibid.
Affectationes vanæ. 15
Affectibus multum dominatur os ventriculi. 535
Affectuum via brevis. 568. 569. ratio. 532. & ſeq.
Affectus animorum ſenilis & juvenilis. 561. nonnulli faciunt ad calorem robuſtum. 531. illos nemo melius conſcripſit, quam poëtæ & hiſtorici. 200. etiam ſepulti reſurgunt. 72. nunquam acquieſcunt. ibid. indomiti ſunt inſtar tigridum. ibid. deformes & inconditi. ibid. quod experientia repudiavit, ambiunt. ibid. ſunt hæderæ ſimiles. 73. in religionibus luxuriantur. 73. ſunt brevis furor. ibid. quomodo à ratione differant. 157. & ſeq. vehementiores ambigui ſunt ſexus. 72. Affectus beſtiarum quomodo vim indant rebus inanimatis. 960
Africa. 516. ſemper aliquid monſtri parit; unde? 851
Africani publico abſtinent poſt imbres. 923
Agaricus quid, & vis ejus medica. 865. 881
Agens patiens. 191
Ageſilai Spartani ætas. 509
Ageſilai de *Pharnaſo* dictum. 11
Agitatio comminuit ſpiritus. 567
Alacritas nimia cohibenda. 226
Albor unde. 778
Album prætoris apud Romanos. 247
Albumen ovi tollit ſalſedinem & quare. 961
Alchymia multum habet Phantaſiæ. 19.
Alchymiſta. 577.578
Alchymiſtæ & Paracelſus refutantur. 103. eorum opera. 304. error. 413
Alchymiſtæ vulgares nugantur, & tamen bona quædam habent. 812
Alexander Papa legationem in Angliam mittit. 1106
Alexandri Borgiæ dictum. 98
Alexander Magnus. 5. ſuaviter olebat. 754. ejus cadaver Cæſari Auguſto viſum integrum. 914. Achilli præconem Homerum invidit. 29. ab Ariſtotele, Calliſthene aliisq; edoctus. 29. Caſandrum perſtrinxit, Calliſthenem clam odio habuit. 30. Aſſentatores irriſit. ibid. Antipatrum perſtrinxit & Parmenionem. ibid. noluit ſuffurari victoriam 30. & 238. ſummus logicus. 30. rhetor. ibid. politicus. ibid. ejus in Aſia expeditio. 20. ejus de Darii arcula judicium.

dicium. 29. epiſtola objurgatoria ad Ariſtotelem miſſa. ibid. doctrinâ, quàm imperio mavult præcellere ibid.
Apophthegma in Diogenem. ibid.
Alexandri Severi imperium. 7
Alga marina quid præſtet plantis. 847
Algebra. 97
Alimentare, ad alimentandum potentia. 558
Alimentatio 566. non fit per ſtomachum, ſed per exterius: quænam. 569. per clyſteria. 506. ejus actiones. 506. Differentia & Hiſtoria. 504. & ſeq.
Alimenti abſumptio, ſpiritus vivi opus 558. ejus ſiccitas facit ad ſtaturæ exilitatem. 829. ejus quantitas; quonam abit tota? cum non tota excernatur, neque omne reliquum convertatur in ſuccos & ſubſtantiam corporis. 558. ejus renovatio quotidiana. 557. tridualia. 558
Alimenti tempus. ibid. ratio. 540. via & tranſitus. 505. & ſeq.
Aloë. 545
Alpes. 517
Alphabetum vulgare occultum. 148
Altabin Rex. 977
Altaris fabrica ab Hero deſcripta. 709
Alteratio quomodo fiat. 719. Alteratio major, quæ. 931. Alteratio ſpirituum. 534
Altercationes vanæ. 15
Alternatio. 567
Alvus ventris. 519
Almanuenſium inſcitia. 150
Amara arcent putrefactionem. 894
Amare & ſapere. 43
Amatus diſcipulus Ioannes Apoſtolus. 512
Ambigua quomodo tollenda. 251
Ambitio 1201. eſt peſtis hominum. 192
Ambitioſi. 1201
Ambra quid, & unde. 929. griſia, cordiale. 522. Ambræ, opiati ſecundarij. 528. uſus inſignis. 533
Amici cadant, modo inimici intercidant. 235. ſunt fures temporis. 207. moveant ſe invicem. 217
Amicitia 1181. & ſeq. ejus Fructus. 1182 & ſeq. cum quibus contrahenda ad inquiſitionem animorum. 226
Amicorum delectus ſit prudens. 216 eorum mollities in admonendo reprehenditur. 217
Amnes in ſicco ponunt venti. 453
Amneſtia. 216
Amor. 533. 1153. eſt rerum concordia. 66. mores optime format. 204. ejus effecta apud Platonicos. 955
Amputatio ſepium facit ad durationem. 769
Amygdalæ amaræ quomodo dulceſcant. 849
Anabaptiſtarum Hæreſis. 189
Anachoretarum vita. 536
Anacreontis poëtæ ætas. 509
Analytica. 138
Anaſtaſij Dicori imperatoris ætas. 509
Anatomia ſimplex & comparata. 106 Anatomia vivorum. 107. corporum organicorum. 329
Anaxageras. 295. ejus Philoſophia. 290.
Anaxarchi patientia. 99
Andes inter Peruviam & Chilem. 462 333. 1233
Andromanæ, ſpartanæ mulieres. 518
Angeli ceciderunt. 204. eorum & ſpirituum natura nec inſcrutabilis, nec interdicta. 77. veneratio prohibita. ibid. natura Deo proxima. 23. ordines. 23. 24
Angli bellicoſi. 239
Angliæ coloni. 1189. Magnates à Parlamanto damnati. 1004
Anglica gens vivax. 515
Angues cur diu vivant. 895. dentibus renenatis. 909
Anguilla piſcis. 503
Anguillæ cur diu vivant 895. Anguillarum ſciſſarum partes cur diutius moveantur. 559. 564
Anguis exuviæ geſtatæ ſanitati prodeſſe creduntur. 962
Anguſtiatio. 498
Anhelitus detentio. tempus. 556. in animalibus. 557
Anicij Iuſtiniani ætas. 511. & ſeq.
Anima rationalis unde & quibus ſubſiſtat. 557. ejus organum. eſt auræ divinæ particula. 236. ſubſtantia. 115. quo dignior eo plus compatitur. 214
Anima ſenſibilis non eſt entelechia. 118
Anima brutorum eſt ſubſtantia corporea. 116
Animarum emanationes duæ. 115
Animæ facultates. 116. humanę doctrina. 114. 115. ejus ſupra animas brutorum præcellentia. 115
Animalcula ex putrefactione genita, ut & plantæ, cur ſint medica. 892
Animalia cur diutius breviusve utero gerant. 910. cur quędam unum, quędam plura pariant. 911. cur quædam certo tempore gignant, quædam omni. 910. quæ ſtato tempore gignunt, quando hoc faciant. ibid. natando aquam deprimunt. 700
Animantia quæ dormiunt modico cur victitent. 895. quæ & cur ſentiant aëris mutationes. 926
Animi periodi. 560. ejus bona primum quærenda 236. cultura. 197. emendatione opus. 232. Animi hominum nunc in perfectiore, nunc in deteriore ſtatu reperiuntur. 202. qua clave reſerandi. 224. & ſeq. Animi janua ſunt oculi, os, vultus, geſtus. 224. ejus impetum cohibere maximum quid. 190. vexatio & inquietudo. 205
Animus humanus quomodo flectendus. 231 eſt inſtar ſpeculi. 3. ne pendeat, laborat. 137. vere ſanus ac validus. 190
Anna Ducatus Britanniæ Hæres. 1001
Annales quomodo à diariis differant. 56
Annæus Seneca. 738
Annihilatio opus omnipotentiæ. 781
Anniverſarii venti. 446
Annulus aut armilla ex crinibus amaſiæ, quid præſtet. 964
Anſer. 501. 503
Antennæ quid. 467
Anthropophagi. 505
Anthropomorphitarum hæreſis. 140
Antichriſtus omnium ſæculorum maximus impoſtor. 79
Anticipationes. 282. earum uſus. ibid.
Antinomiæ. 248
Antiocheni aëris ſalubritas unde. 954
Antiquitas quatenus retinenda. 79. ejus reverentia 20. 302. Antiquitatis & novitatis ſtudium. 20
Antiquitates quid ſint. 51
Antitheta rerum varia. à pag. 167. uſq; 182
Antonii genius cedebat genio Octaviani Cæſaris Auguſti. 955
Antonini vitium vitandum. 155
Antonius, cœnobitarum primus. 512
Antonius Muſa, medicus Auguſti Cæſaris. 51
Antonius Cymini ſector vocatus. 128.
Antrorum vita. 535. & ſeq.
Anytus Socratis Accuſator. 6
Apennius. 517
Aperientia. 539
Apes. 123. per hyemem dormiunt. 531. & ſeq. mel conficiunt aut colligunt. 877. earum ætas. 895
Apis & Philoſophiæ ſimilitudo. 310
Aphoriſmi unde conficiendi. 153
Apollonius. 533. cetenarius. 513. cum avo triginta & centum annorum. 514
Apollonii de terra vana opinio. 641
Apophthegmata ſecures & mucrones verborum. 58. & ſeq.
Apoplecticis reſuſcitandis remedia. 559. & ſeq.
Apotheoſis. 27. errorum eſt peſtis intellectus. 291
Appetitum quæ homini excitent. 927
Appetitus corporum alia admittendi. 922
Appetitus acuitur per varietatem. 567. Appetitus novorum quomodo frænandus. 534. Spiritus & aeris. 565
Appetituum duo genera. 86
Appius Cæcus. 514
Aqua. 491. ad potum. 541. 550. Aqua Regis ſolvit aurum. 338. fortis argentum. ibid. eſt principium rerum juxta Thaletem. 655. ejus experimenta varia. 702. & ſeqq. Aqua an aër corpora ambiens plus noceat. 502. in ſummo poſita. 127. plus pōderis habet quàm vinum. 130. ſalſa luceſcit nocte. 120. eſt tenuior pulvere, craſſior aëre. 567. Errhina odora. 546. Balneorum naturalium. 335. calida in balneis. 339. Aquæ compreſſio. 390. Aqua conſtipata. 702. Marina percolata per arenas fit dulcis. 753. quomodo clarificetur. 754. frigida movet profluxum. 764. Oleo cur frigidior. 773. per defoſſionem condenſanda. 774. calida irrigata quid præſtet. 847. quę ſtercus maceravit quid præſtet. 911. probè concocta minus exhalat. 912. quomodo ponderoſa reddi poſſit. 515. Marina cur mota minus perſpicua. 941. effoſſa, in littore maris prius dulcis; poſtea cur ſalſeſcat. 942. ſalſa excocta dulceſcit. & cur. ibid. ſalſa cur citius diſſolvat ſal injectum. 942. in puteis cur hyeme magis caleat. 943. ejus partes magis ſalſæ fundum penetrant. 753. ſubſultus ex preſſione digiti madefacti. 755. Aqua & aër ſunt corpora valde homogenea. 459. ſtillicidia unde. 758
Aquarum ſtillatitiarum rect⁹ uſus. 527
Aquæ ductus in quem finem excogitatus. 38
Aquæ ardentes & chymicæ proſcriptę. 522
Aquæ deſiccantes. 527. Aquæ an ferantur regulariter ab oriente in occidentem. 645
Aquæ in glaciem artificialis mutatio. 759. metallicæ quæ indurent. 776. calidæ lapſus cur minus ſonoris quàm frigidæ. 793. verſio in oleum. 830.

830.&ſeq. bonitas quomodo exploranda.873.923. cum planta conſenſus quis. 855. tempeſtiva excluſio & admiſſio prodeſt terræ. 874. calidæ uſus in mortificatione ex frigore.918. adſcenſus per flammam, & ejus cauſa. 943
Aquea aëri conſubſtantialia. 567
Aquila. 501.503
Aquilæ & Priſcillæ, Apoſtolorum coadjutorum, ætas. 512
Aquilones anniverſarii circa exortum Caniculæ exiſtimantur venire à mare glaciali. 460
Aranea aquatica.894.in electro. 562
Araneæ ante ventum ſedulò laborant. 482
Arbor decorticata emoritur. 884. emortua qui reviviſcat. 845. fabrilis ubi melius creſcat.850. in Perſia nutrita aqua ſalſa. 877
Arbores.491.492.&ſeq.octingentenariæ. 493. earum feracitas & productio ætatis earum.496. intoneratio. ibid. inſitio & inoculatio. 415. inflammabiles in regionibus frigidis. 334. quæ in aggeribus plantandæ,& quare.845. quomodo transferendæ. 850. ubi profundius aut non plantandæ. ibid. contiguæ quomodo concorporantur.852. quomodo flores gerant. 854. calidæ excreſcunt in certum faſtigium nō impeditæ.863. pumilas reddendi artificium. ibid. mortuæ, non penitus effœtæ. 865. ſylveſtres cur hortenſibus longæviores.870.deſtituuntur flore & fructu. 872. quædam cur ſemel tantum biennio fætificient. 880. quædam cur in ſenecta fœcundæ ſint. 881. quędam cur profundè aut minus radices agant. 883
Arborum adjumenta quæ. 886. amputatio confert ad durabilitatem.870. trunci lapſi fruticant ad tempus. 760
Arcadia. 517
Arcadum vitæ ſpatia. 508. 513. de Luna fabula. 629
Arcana difficulter tegi poſſunt. 224. & ſeq.
Archæus faber. 401
Archias poëta bonus. 99
Archiepiſcopus Viennenſis quomodo Regi Galliarum prædixerit mortem Burgundiæ Ducis. 962
Archimedis ἕυρηκα. 130
Architectura. 194
Arcus Turcici quàm vehemens ictus. 897
Arcturi ortum tempeſtates ſequuntur. 459.474
Ardeæ de ventis præſagium. 477. & ſeq.
Areſactio.563.*Vide* Deſiccatio.
Arena in monte Carmel mineralia vertit in vitra. 916
Argantonius Gadium rex. 513
Argentum auro mixtum quomodo ſeparetur. 921
Argentum vivum. 355.375.408.410. ejus cum auro conſenſus.415. reperitur in granis. 697. in eo ſpiritus flatuoſus latet. 479. ex ſe fluit. ibid. quomodo ſtupefiat. 127. an quorundam corporum monumentum, ut electrum formicæ, eſſe poſſit? 562
Argilla,caſeus,lapidis duritie. 777
Ariſtippus Dionyſio ad pedes procidit. 14
Ariſtoteles. 295. ejus philoſophia. 287. 297.306.310.vapulat.521.561.ejus temeritas.618.Phyſicæ. 290. animaliū hiſtoria. 18.311. commentum. 368. 587.generationem & corruptionem rerum tribuit ſoli.665. Vituperium. 738. Ineptam dat cauſam coloris in beſtiarum pilis & plumis avium.754 affectus non notavit in Ethicis. 199 ejus diſceptationes de voluptate & dolore.200. Democritum dum ſugillat,laudat.154. Alexandri præceptor. 29. improbatur quod nova artium vocabula finxerit. 79. ingenii admirabilis,ſed ambitioſus. ibi. Ottomannis ſimilis.88.293.652. commendatur.88. accuſatur.92. refutatur. 132. ejus erga rhetores æmulatio. 156. ſententia de conſuetudine rejicitur. 200. ſententia de virtute. 197
Arithmetica. 96.97
Armillæ quales roborent ſpiritus. 959
Arnoldus de Villa nova. 739
Aroma frigidum,nitrum. 528
Aromatum & nitri collatio. 529
Aromata acria & mordacia proſcribuntur. 522
Ars à natura, & artificialia à naturalibus quomodo differant. 45. & ſeq. Ars Indicii. 126. naturæ ſubminiſtrat.105.ſine uſu parvi facienda. 143. multa exempla artium inutilium afferuntur. ibid. artis impreſſoriæ inventio. 324
Artaxerxis Perſæ ætas. 509
Arteria aſpera cauſa ſoni muſici æqualitate ſua. 796
Arteſii alieno viventis halitu ſeu ſpiritu fabula. 523
Artes quid efficiant.5. emolliunt mores.9. inveniendi adoleſcunt. 134. liberales florent republica in ſummo poſita.114.Mechanicæ.303. 577. 595. logicæ quatuor.122. malæ damnantur.234.&ſeq. quæ ad viſum & auditum ſpectant quare liberales. 114. artiū facultates aut empyricæ ſunt, aut rationales. 596
Artibus idem accidit quod plantis. 152
Articulatio ſoni mediocritatem requirit. 799
Articuli inquiſitionis de gravi & levi. 134
Arthuri Angliæ Principis cum Catharina Ferdinandi Hiſpaniarum Regis filia matrimonium.1108. nuptiarum ſolemnitas. 1109
Arundo planta qualis. 884. ejus uſus in obſtruendis navium rimis. ibid. in cortice lævitas unde. 884
Arvum ſuo grano haud conſerendum. 505
Aſcenſus particularium ad generaliſſima. 313
Aſelli,ſtellæ. 475
Aſini ætas. 500
Aſinius Pollio. 515
Aſpectus in amore qualis. 955
Aſperſio levis. 537.539
Aſpidis morſus cur leniter necet. 882
Aſſeclæ venti qui. 447. Continentis & maris diverſi ſunt. 448
Aſſimilatio nutrimentorum. 551. 556. quando optima. 569. cibi quando præcipuè fiat. 769
Aſſuetudo rei per ſe noxiæ quid præſtet. 770
Aſtra an ſint veri ignes. 626. an alantur,augeantur,minuantur, &c. 627. an per ſæculorum circuitus naſcantur,& diſſipentur.629. iis nulla ineſt fatalis neceſſitas. 83. eorum magnitudo.630. An ſint globi.ibid. ſunt veræ flammæ.630. eorum diſtantia. 630
Aſtringentia. 536. quæ & occludentia. 569
Aſtrolabium. 379
Aſtrologia multis ſuperſtitionibus referta. 82. multum habet phantaſiæ. 19. ſana deſideratur. 83. quomodo conficienda.ibid. & ſeq.ad quid adhibenda. 85.& ſeq.
Aſtrologiæ multa commenta refellūtur.82.videlicet planetarum per certas horas imperium.ibid. diſtributiones domorum. 82. doctrina de nativitatibus. 82.& ſeq.
Aſtrologiæ quid retinendum.83. quid in ea deſideretur. ibid.
Aſtrologorum Philoſophia. 520
Aſtronomia. 637. comparatur cum Prometheo. 81. quid & quantum in illa deſideretur.ibid.& ſeq.differt ab aſtrologia. 81
Aſtutia.1175. aſtutiarum genera varia. 1176.& ſeq.
Aſyla Regni Angliæ.1005. eorum privilegia. 1020
Atalanta.295.Atalantæ malum. 22
Athanaſii ætas. 512
Athei. 1164.& ſeq.
Atheiſmus.ibid.ejus cauſæ. 1166
Athenienſes culpantur à Demoſthene. 231
Athenienſes mulieres. 518
Athletarum unctiones. 548
Athletica. 113
Athos mons. 462
Atlantis magna. 976.& ſeqq.
Atlantis fabula. 137
Atomi. 62. Democrito non fuerunt principia rerum.130: eorum æqualitas & inæqualitas. 715
Atomus an ſit viſibilis. 713
Atriola mortis. 555.558
Atrophia. 558
Attenuatio humoris. 497
Atticus Ciceronem monet de vultu & geſtis. 207. Attractiva facultas. 548
Aucupum mos. 200
Audacia. 1156.& ſeq.
Audibilia quomodo ſe communicent. 811
Auditus ſubſidium. 814
Auguſtinus Donius. 116
Auguſtus Cæſar.1323. ejus Imago Civilis.ib.ætas. 511. vitam fabulam eſſe voluit. 510. non fuit diſſimulator. 230. ad ſtatuam Julii Cæſaris maximè protendit. ibid. moriturus ab amicis quid petierit.222. perpetuo in oculis hominum vixit. 527. ſumma patravit mala,etiam bona. 236
Aves palmipedes.700.volando aërem verberant.ibid. capitibus avulſis cur ſubſultent? 564. quàm quadrupedes ſunt plures longævæ. 503. illarum hiſtoria & generatio.500.501.503.& ſeq. præter tactum quos alios ſenſus habeant.892.quam cœli temperiem ſignificent.925.in arboribus habitātes tēpeſtates ut præmonſtrent.477. aquaticę quando ventos prædicunt. ibid.terreſtres quando. ibid.
Avis viſcaria. 865.& ſeq.
Avium caro cur beſtiarum carne melior. 889. in motu celeritas præ beſtiis unde. 890

Aura

Aura continua circa maria ſpirat. 456
Aurelianenſis Dux. 1023. & ſeq.
Aures. 519
Aurum.491. nullo igne minuitur. 494. eſt inter metalla graviſſimum. 697. reperitur in granis. ibid. aliquando excoquitur igne. 45. imbibit argentum vivum.128. habet plus ponderis & minus dimenſionis quàm argentum.130. produci poteſt multa & ſagaci molitione. 95. ejus confectio poſſibilis. 822. conficiendi ratio excogitata Germano cuidam. 823. aurum aperire abſque corroſivis, vel ſaltem abſque venenatis, cordiale non vulgare. 521
Auri & gemmæ fabellæ & medicinæ Culpabiles. 523.549. extinctio in potum. 543. uſus qui improbatur. 539. uſus in cordialibus. 547
Auſter torpidos reddit homines. 835. floribus arborum nocet.885.non generat vapores. 450. flat plerumque ſolitarius. 451. frequentius oritur & fortius ſpirat. 450. cum oritur aut deſiſtit, fiunt ferè mutationes tempeſtatum. 450. lenior ſæpè ſerenus eſt. ibid. marinus ſaluberrimus.ibid. à continenti magis morbidus. ibid. noctis aſſecla. 448.pluvioſus Anglis & peſtilens. 449. 450. Africæ verò ſerenus & ſalubris. ibid. vagus eſt & liber. 455. humidus & lateralis. ibid.
Auſteritas pomi unde. 822
Authentici ſcriptores. 251
Autumnus ſerenus ventoſam hiemem præmonſtrat. 476
Avulſio florum in arbore quid præſtet. 847
Auxiliares libri. 251
Axiomata unde. 282. convertibilia facere felicis eſt ingenij. 155. varia. 74. 75. diverſis ſcientiis applicantur. ibid.qualia adhuc nemo compoſuit. 76

B.

Bacon quid de maturatione metalli & confectione auri ſentiat. 823
Baconus monachus creditur per aërem in ſublimi ambulaſſe. 912
Balbi multi cholerici. 836
Balenæ. 503
Balnea. 520. 536. 539. ibid. 514. 552. 553. perpetua.523. ex lacte.506.in ſanguine. 553. calida. 560. ſicca ſupercale facta, mors. 551
Balneatio pedum. 569
Balneationum alimentatio. 569
Balneum Mariæ. 413. Balnei uſus olim apud Romanos. nunc apud Saracenos.906.Romanis noxium cur proſit Turcis. ibid. cum inunctione prodeſt ſanitati.
Balſamorum medicinæ culpabiles. 523
Barbari quomodo cutem ornent. 906
Barbarorum montium vita. 536
Barbaroſſæ fomenta pueruli vivi. 554
Baſiliſcus aſpectu necat. 196
Belgarum confœderatorum reſpublica 1159.
Bella Romanorum quomodo geſta.68 69. moderna in tenebris geruntur. 240. & ſeq. non levi de cauſa ſuſcipienda. 68
Belli cauſæ. 239. 240. & ſeq propagatio legis & ſectæ. ibid.injuriæ illatæ. ibid. auxilia ſocijs mittenda. ibid. ſit cauſa juſta. 69. in bello maximè profuit celeritas.69. cōſiliorū occultatio. 70. providentia. 70. ejus nervus an ſit pecunia. 132. quale genus belli eligendum. 68
Bellum adverſus Brutum & Caſſium vindicavit mortem Cæſaris: Severi, Pertinacis: Bruti, Lucretiæ mortem vindicavit. 69. Britannicum à Carolo VIII. Galliæ Rege geſtum. 69. Philippus & Alexander diverſum geſſerunt. 68
Belluæ quid. 458
Benſalem Inſula.973. populus 984
Bernardinus Teleſus. 116
Beſtiarum pili cur pauciores quàm plumæ avium. 889
Beſtiæ non imitantur voces hominum. 807. quando pluviam ſignificent. 927. multæ cur multis piſcibus minores, & avibus majores. 936
Betel radix Orientis narcotica. 527
Bezoar duplex & unde colligatur. 843 cordialis. 322. uſus. 547
Biantis verba præclara. 234
Bibere calidum. 543
Bibliothecæ. 39. 303
Bilis ratio ad longævitatem. 505
Bitumen glutini mixtum concreſcit in rupem. 917
Blancmange. 766
Boletus excreſcentia eſt. 881
Bombus apum unde. 796
Bona animi & Corporis raro in homine conveniunt. 204 & ſeq.
Boni exemplar ſive imago. 187. poſitivi natura optimè deſcripta. ibid. etiam comparati ibid.
Bonitas quid. 1158. Bonitas nativa. ibid.
Bonorum animi & corporis relatio. 205
Bonum activum differt à bono communionis.191. 192. è malo cauſa 526 commune quantum prævaleat individuali.188. communionis ſive officij 193. individuale.188. individuale vel activum vel paſſivum. 191. paſſivum dividitur 192.perfectivum. ibi. conſervativum. ibid.
Boreas hominis torporem diſcutit. 835 mare reddit magis, clarum quàm auſter .890. celſior eſt & ſpirans ex alto.450. diei aſſecla eſt.448.à mari ſuſpectus, à terra ſerenus 449. 450. nocet phtiſicis. 451. oritur ſæpe Cæcia & Coro flantibus. 451. priore tempeſtate manente. 450. ſi noctu oritur non ultra triduum manet. 451
Borgiæ de Expeditione Gallorum in Italiam dictum. 283. 688
Borraginis folia valent adverſus melancholiam. 756
Bos ſub eviſcerationem mugiens. 559. Bovis ætas.500.Boum aratorum exhauſtorum reſtitutio. 554. Boves quomodo juveneſcant. 846
Botri quomodo ſerventur diu integri. 884.
Botrum contra botrum citius matureſcere. 128
Branchiæ loco reſpirationis Piſcium. 557
Braſium maceratum quomodo & quare augeatur. 883
Braſſica & Brionia vicinæ ſibi nocent. 854.Braſſica irrigata aquâ ſalſâ. 849. prædatur ſuccum aliarum plantarum. 852
Breſilia. 517
Breſilienſes. 536
Britannia. 517. potentia navali præcellit 240.
Britones cur picti nominari? 536
Brodium matutinum pro cerebro. 547
Bruma intenſior unde colligatur, & quare. 905
Bruta ſyllogiſantia. 369
Bruti ſoror, Iunia. 510
Bruti animadverſio in filios. 196. ejus dictum quod ſub exitu profudit. 236
Bryza ventus. 445. inter tropicos luculenter ſpirat. ibid. extra tropicos quaſi inperceptibiliter. ibid. non Eurus integer eſt. ſed Euro aquilo. 446.
Buckingamiæ Dux reſtituitur. 1005
Bufones in lapide cæſo repreh. 8[illegible]8. multi cur peſtis indicium. 892
Bufonis lapis ſiſtere creditur nimiam fœtûs depulſionem. 960
Bulla fertur ad Bullam aquæ. 565 ejus in aqua formatio, & quæ circa eam obſervanda. 758
Burdegallorum ſuplex libellus ad Regem Angliæ. 461
Burgundus quidam principis Auraſionenſis interfector. 99
Butyrum ſalſum & Vetus. 536. amygdalarum quid præſtet. 766. quomodo debilibus uſurpandum. 767
Buxus arbor eſt ſolida. 866

C.

Cadaver in cōſpectu homicidæ ſanguinem emittit ex imaginatione ipſius. 958
Cadaverum conſervatio. 495. putrefactio. 499
Cadaveri ſpiritus quidam inſunt qui & vivo corpori. 564
Cæli apertio præmonſtrat ventos. 455 de ventis prognoſtica. 474. & ſeqq. ſpatium interſtellare. 612
Cælo pruinoſo muſica cur gratior. 806
Cæleſtium & ſublunarium diſſimilitudo. 725. & ſeq.
Cælum expers omnis contrarij. 661. rotatur motu circulari. 661
Cæmenta mollia ex terra, quæ ſol indurat. 934
Cæmenti durities unde. 777
Cæmentum ex farina, albumine ovi, & lapidibus. 917
Cæparum tunicæ tenaces. 883. Cæpæ ſponte germinant. 760. quomodo fiant grandiores. 850
Cæſar ad gubernatorem navis. 166. eum Cicero laudat coram. 195. ejus libri de analogia, 146. maluit eſſe primus in obſcuro loco, quam ſecundus Romæ. 230. ejus verba ad *Oppium Balbum*. 42
Cajus Plinius. 421. 425. 426. 606. 609
Calamitas vox unde habeat originem. 887
Calcatio in ira unde. 900
Calcearius. 132
Calculi in collegiis panno veſtiuntur. 793
Calendarium dubitationum & falſitatum. 88
Calida ſimplicia robuſta. 530. & ſeq. ſpirituoſa. 528. & ſeq. condenſant per fugam. 526. non ſedant ſpiritus. 536. eorum acrimonia. 338. Calida bibere. 543. 549. Calidæ naturæ noxia capiti. 547. ad plantas præci-

præcipitantur ibid. Calidum ſurſum fertur. 129
Caliditas raporum mala. 546
Calor naturalis. 487. 488. ignis. 494. corporis. 548. ſpiritus. 530. 566. ſeu temperamenti. 566. ejus proprietas. ibid. ineſt aëri. 336. pellibus & plumis. ibid. aromatibus. 338. ejus diverſitas in animalibus. 337. Caloris animalium & radiorum cæleſtium diverſitas. 341. ejus communicatio. 348. & motus expanſivas. 349. Caloris tria genera 366. Caloris ſolis & ignis differentiæ. 367. 664. Solaris proprietates 665. gradus diverſi. 991. ſpirituum eſt excitator. 663. fabrilis & prædatorius. 530. magnes actionum naturalium. 565. Calor omnis attenuat & humectat. 535. in deſtillando ſubſidet. 527. ſpiritui vitali quinam exoſus. 557. Caloris intendendi præceptum. 551. opera implicantia, conſumptio & reparatio. 570 proprium opus. 499. ejus & ſucci in decurſu ætatis inclinatio & ordo. 561. veræ & ultimæ ejus operationes non habentur. 781. Calor & frigus duæ manus naturæ. 772. quomodo condenſat. 775. ejus qualitas præcipua. 780. quis rectè maturet. 821. in maturatione quis temperatus. 823. quid præſtet plantatis arboribus. 841 placitus melius poros aperit. 898
Calumniare audacter. etc. 242
Calvities. 218
Calx viva. 337
Calx gramini & frumento proficua. 873. tractanda ut fimus quid præſtet. ibid.
Cameli ætas. 500
Camillus. 521
Campanarum ſonus propulſat tonitru & peſtiferum aërem. 789. ſonitus ante pluviam auditur magis ex longinquo. 477. exiſtimatur tonitrua diſſipare. 461
Canales ſpirituum. 564
Canalis in campis S. Iacobi in Anglia. 791
Canariæ. 516
Cancri medulla nutritiva. 766
Cancrorum fluviatilium affinitas cum alijs. 521
Candela duplex cur non faciat ut videri poſſit res magis ex longinquo. 805. cerea accenſa. 708. Candelarum fila. 496
Candidiores minus vivaces. 518
Canes dignoſcere dicuntur eum, qui venit ut necet. 962
Canicies. 518
Caniculæ, fomenta viva ſenum. 554
Canis ætas. 500. eſt animal calidiſſimum. 554. ejus odoratus peculiare quid habet.
Caribali & occidentalis India lue venerea laborarunt. 759
Caperatio frontis unde. 901
Caphe herba Turcica. 526
Caphura vel camfora. 528
Capillitium candidius, in ſenectute nigreſcere ſolitum. 514
Caput. 519. ejus unctio 547. ei nocent calida ibid. Capite moti. annoſi. 515
Capra animal ſcanſorium. 64
Capri ætas. 520
Carbones incenſi mortem cur afferant. 493. quando ventum ſignificent. 476
Cardamomi uſus Xenophonti commendatus. 829
Cardanus. 586
Cardinales venti qui. 44
Carduelis. 502
Cardui altilis nutritiva medulla eſt. 766
Caries pinguium. 498
Carmen quid ſit. 59. Carminum varia genera. 148
Carmuſina indumenta. 538. ſacculus pro ſtomacho. 544
Carneades. 295. Cyrenæi ætas. 509. Philoſophia. 520. 521
Carnes. 540. & ſeq. uti in cibum. 549 ignem paſſæ. 492. in nonnullis cellis citius putreſiunt. 131. Carnium corporis ad longævitatem præſagia. 519. Carnium ſerpentum & cervorum medicinæ ſarcaſticè culpantur. 523
Caro animantium quæ eſui apta aut non, & quare. 937. & ſeq.
Caroli V. Imperatoris dicterium. 236
Carolus VIII. Galliæ Rex. 1003. ejus apud Regem Angliæ legatio. 1021. 1043. & ſeq. Annæ Britanniæ Duciſſæ nuptias ambit. 1042. & ſeq. earum ſolennizatio. 1048. Regnum Neapolitanum occupat, & paulò poſt amittit. 1076. ejus in illo conſervando errores. ibid. ejus felicitas comparata ſomno. 1122
Carpio piſcis. 503
Carri & Aſcami ſcripta. 15
Caruvellæ naves quæ. 469
Caryophilorum color varius, unde. 859
Caſei contractio. 498
Caſia. 537. 538
Caſſij & Bruti imagines. 11
Caſſij uxor Iunia. 510
Caſſiodorus. 534
Caſſytas herba apud Syros. 885
Caſtellum Atoni ab Anglis obſeſſum & captum. 1092. in expugnandis Caſtellis non ſubinde hærendum. 154
Caſtor, Pollux & Helena quid nautis præſagiant. 475
Caſus omnes humana prudentia capere non poteſt. 243
Catalepſibus remedia. 559
Catalogus Hiſtoriarum particularium. 427
Catarrhorum diæta. 497
Cathari, hæretici. 555
Catharticæ. 538. quæ ventriculum turbare non debent. 555
de Catena aurea fabula. 77
Catilina incendiarius rerum publicarum. 235
Cato Cenſorius Carneadem dimittendum cenſet. 5. linguam Græcam diſcit. 9
Cato Major ſuæ fortunæ faber. 222
Catonis ingenium verſatile. 231
Catoni minori laus à Cicerone data. 197
Cato Uticenſis laborioſus, ſed parum ad rem. 232
Cauſa boni mala. 526. effectus parens. 650
Cauſæ ſunt quatuor; Materia, forma, efficiens & finis. 325. finalium inquiſitio ſterilis. 93. phyſicæ hominem à Deo & providentia non abducunt. 93. ubique dari non poſſunt. 965
Cavearij quid. 929
de Cautelis & vicijs reſpectivis deſideratur inquiſitio. 196
Celeritas in ſervis maximè ſpectatur. 216
Cella ſpirituum. 564
Celſus medicus laudatur. 126. ejus de anatomia vivorum ſententia. 107. de experimentis Medicinæ opinio. 296. quæ ei diæta præferatur? 520
Cenſus anni Dominici. 508. quàm memorabilis. 510
Centurio apud Tacitum. 99
Cæpæ ſemen. 126. ſerendæ ratio. 505
Cera. 492
Cerata indumenta. 523
Cerebrum, cathedra & univerſitas ſpirituũ. 547. viventium nõ nutrit. 766
Cereviſia. 542
Cervina carnis medicina ſarcaſticè culpatur. 523. ad potum veterandum uſus. 542
Cervi cornu, & os de corde Cervi, cordiale. 522. Cervorum ætas. 500
Chalybs quì argenti nitorẽ æquat. 934
Chalibeatus potus. 545
Chamæpytis morbo regio medetur. 892
Caritas ſcientiæ antidotus. 40. vinculum perfectionis. 203. non admittit exceſſum. 204
Charta undulata quomodo fiat. 906
Chartæ luſoriæ, quam quis cogitaverit, ſignificatio per alium. 956
Chelidonij lac medicum. 881
China ligni diæta. 554
Chinenſes. 516. eorum charactares reales. 145. argentum parant. 822. pingunt ſe. 996
Chiromantia res vana. 101
Cholera appetitum tollit. 817
Cholera centenariorum octo. 515
Chriſtus ſummus Medicus. 102
Chronica. 52
Chronologia. 51
Chryſippus. 295
Chymica cui comparanda. 19
Chymici quid præſtiterint. 780. eorum nova Philoſophia. 21. 287. experimentum in auro. 294. dictum approbatur. 78. eorum phalanx fanatica. 140. Principio. 484. Cibus & potus ad pondus 515. Semen & quibus invalidi dentes. 767. ejus differentia quoad longævitatem. 504. ejus cum ſomno comparatio. 532. Ciborum ratio. 541. & ſeq. præparatio quanti momenti. 549. uſus. 550. variatio cum ſimplicitate. 549. diſtillatio, nugæ. 550. immodici ſæpe purgant. 763. quomodo fiant medicamentum. 856. Cicada ſenectutis figura. 562
Cicero ad Cæſarem. 105. Catonem accuſat. 12. Philoſophorum dicta duriora excuſat. ibid. de petitione conſulatus. 209. de Socrate quærela. 98. ejus oratio pro Marcello. 195. ſtudium eloquentiæ. 156. vocabulum (*Ineptum*) Græcè reddi poſſe negat.
Cicindula. 120. 335. 746. 748. ubi & quando generetur 899. collocata in vitris ſub aqua fallendis piſcibus 911
Ciboniæ. 502. 503
Cicuta in potione cur leniter necet. 882
Cineres fæcundant. 873. Cinerum conſperſio per terram quid præſtet. 886
Ciphra. 150. ſuſpicione careat. 148. Ciphrarum reſeratio. 150
Circuli circa planetas aut ſtellas, ventos præmonſtrant. 475. circa lunam præſagiunt ventos, ex parte qua ruperint. 455. 474

Citra

Citra matureſcit cum cereviſia aceſcit. 945
Civilis ſcientia. 205. ejus tres partes. 206
Civitatis jus liberaliter largiendum. 239
Clarificatio liquoris quid ſit, & quomodo fiat. 754. cum amygdalis potui adhibenda. 913. exactiſſima. 819. ejus cauſæ. 818
Clavecymbala cur ſuperius clauſa minorem edant ſonum. 792
Claves in monaſteriis panno veſtiuntur. 793
Cleoni quid objiciebatur. 157
Clyſteres. 538. 539
Clyſteriorum Alimentatio. 506. 569.
Clodia Ofilii. 514
Coeccias nubes ad ſe trahit. 452. ei fœneratores comparantur. ibid.
Cœleſtia moventur per circulos perfectos. 65
Cœlibatus. 1149. 1150.
Cœmiteria citius corpus conſumunt, quàm terra pura. 824
Cœna, ad quam Brutus, Caſſius & alii invitati. 196. Chalcidenſis. 689
Cœnaculorum æſtivorum refrigeria. 478
Cogere in centrum, condenſare, fugare. 526
Cogitationes defixæ. 532
Cognatio inter ſonos inarticulatos, & articulatæ vocis literas quaſdam. 850
Cognitio in Deo eſt originalis. 23
Cohibitio ſpirituum. 534. reſpirationis, mors quare. 556. & ſeq.
Collegia majora. 423. minora. ibid. & 608
Collegium operum ſex dierum. 980
Colles medii. 517
Colliquatio unde. 824. quo calore fiat. 898. eſt opus ſpirituum; liquefactio caloris. 563
Collocatio in oratione plurimum gratiæ parit. 181
Collum. 519
Coloniæ novæ antiquiorum populorum liberi. 1196. eas deducendi conſuetudo. 239. in earum plantatione quinam artifices aſſumendi? 1197
Color in æthiopibus unde. 838. ejus cauſa in pilis beſtiarum, & avium plumis. 754
Colores aërem tranſeunt ſine ejus motu. 788. ſenſim non deficiunt ut ſoni, & quare. 802
Columbæ. 503. diſſectæ quam præſtant medelam. 779. ſciſſæ uſus in morbis extremis. 553
Columbus in oris Luſitaniæ per ventos ſtatos judicium fecit de continente in America. 447. 465. ejus navigatio. 21. 309
Columnarium vita. 536
Columnæ lucidæ. 334
Comes Richmundiæ. 997. ejus parricidia & ſcelera. ibid.
Cometæ poſſunt prænuntiari. 85. quomodo rotentur. 372. 644. humiliores. 616. 621. ſubliniores. 620
Cominæi ſententia. 213
Commentarii propriè quid. 51
Commerciorum interruptio inter Anglos & Flandros. 1084
Commiſeratio quid ſit. 901
Comperendinare cavendum. 209
Complicatio. 489. naturarum contrariarum in una cauſa. 570
Compoſitio plantarum. 851
Compreſſio nimia ſpiritus vitales, mors. 556. ejus vis in ſolidis corporibus. 755. partium in tenello partu formam mutat. 760. eſt radix operationum mechanicarum. 755. eſt violenti motus cauſa. ibid.
Compunctio fructus quid præſtet. 826
Concameratio cœnaculorum plurimum facit ad auras. 457
Concharum affinitas cum aliis. 521
Conciſio in fruſta ferri & judicii. 552
Concoctio propriè quid; quotuplex, quomodo fiat. 930. ejus fontes. 543. vocabulum unde, & quo traductum. 930. Concoctionis debilis conſilium. 506
Concordiam tractandi via duplex. 218
Concreta corpora cur à ſuis contrariis ſolvantur. 932
Concuſſio capitis unde in offenſione. 900. arboris quando noceat aut proſit. 844
Condenſare, fugare, in centrum cogere. 526
Condenſatio ſpirituum præcipuum ad prolongandam vitam remedium. 526. ejus diæta opiata. 527. per frigus. 528. demulcendo. 530. ſedando. ibid. eſt frigoris proprium. 528. Aëris per veſicam in nive. 774
Condenſatio bonum è mala cauſa. 526
Confacientia ad ventos. 458
Confidentia valdè efficax ad occultandos defectus. 229
Conflictus ventorum. 443. 466. fortes gignunt ventos vehementes. 461
Confricatio partium corporis. 548
Confuſio in partibus corporis. 563. linguarum poſt diluvium. 24
Congelatio ſeu conglaciatio liquorum, per nivem, glaciem & nitrum vel ſalem, de qua & in Argenide Barclaii. 528. & ſeq.
Congreſſus impar fugiendus. 210
Conjuncta proficiunt, quæ ſingula minus valent. 569
Conjunctiones planetarum, Sole excepto, ſequuntur venti. 474
Conſalvi generosè dictum. 190
Conſcientiæ lex. 259
Conſcientias irritare grave. 210
Conſenſus capitis, pedum & ſtomachi. 779
Conſervatio rerum qualis. 111. varia. 495. 496
Conſilia. 1172. eorum incommoda. 1173. remedia. ibid. interiora. 1173. ſubordinata. 1174. callida exſpectatione læta. 219. infelicia, quæ profunda diſſimulatione obteguntur. 231
Conſilii opera qualia eſſe debeant? 556. prudentia & ſanitate opus eſt ad litteras. 58
Conſiliorum propriorum occultatio, hoſtilium exploratio in bello plurimum poteſt. 70
Conſiliarii quales eſſe debeant. 1173. & ſeq. quidam fidicines. 237. quidam negotiis pares. ibid. empiricis ſummam rerum mandare, periculoſum. 6
Conſiſtentia. 720. & ſeq.
Conſpiratio detecta ope ſpeculi comburentis. 787
Conſtantius. 340
Conſtantini Magni mater, Helena Britanna. 312
Conſtantinopolis deſtituitur cereviſia 898
Conſubſtantialia humano corpori. 552. & ſeq. eorum propria, malaciſſatio. 569
Conſuetudo altera natura. 201. 231. 1203. ejus magna vis. 200. 1203. copulata. 1204
Conſuetorum modicus uſus eſto. 534
Conſumptio. 570. quomodo fiat. 562. ejus origo. ibid. Vide Deſiccatio.
Contemplatio. 532. levis ut admiratio. 533. creaturarum producit ſcientiam. 4. earum materia. 291. & ſeq.
Contemplativam vitam neſcit Theologia. 189. activæ eſt præferenda. 188
Contemplatores naturalium longævi eſſe ſolent. 533
Continuatio per ſucceſſionem ſolam quæ. 572
Continuitas & denſitas 567
Contractio partium. 498. per ignem ibid.
Contrariorum eadem eſt ratio. 158. in contrarium intendendum. 201
Contritio dentium in luctu unde. 900
Contuſio capitis, mors. 556
Conus erectus. 413. inverſus. ibid.
Convaleſcere eſt juveneſcere. 522
In Converſando prudentia. 206
Converſio duplex eſt corporum. 931
Convolvuli deſcriptio. 903
Convulſio, mortis præcurſor. 558.
Copernicus. 372. ejus ſententia de ratione terræ revinci poteſt. 98
Copiæ mercenariæ multum valent. 238
Corallia quid, & ubi naſcantur. 916. uſus, qui improbatur. 539
Corcyræi vivaces. 514
Cor tanquam arena maris. 209. eviſcerati in igne aſſultans. 559. ſimiæ applicatum humano cordi quid præſtet. 961
Cordis motus tempus. 558. nocumenta & juvamina. 545. ejus & manuum conſenſus. 779
Cordialia medicamenta. 522. diæta. 547
Corium. 491
Cornari Veneti diæta. 515. 519. 524. 531
Cornix. 501. 503
Cornu cervi febribus medetur. 892
Cornua. 491
Cornubienſes ad rebellionem inclinant. 1086. & ſeq. illorum in rebellione progreſſus. ibid. cum Regiis conflictus. 1090. cæduntur. ibid. eorum duces afficiuntur ſupplicio. 1090. & ſeq. eorum pertinacia. 1097. præcipui afficiuntur ſupplicio. 1098
Corpora mortua, viva, quatenus ſubſiſtere poſſint. 558. ſolida viſionem non impediunt, ſi pellucida ſint. 811
Caloris maximè ſenſitiva quæ? 334
pneumatica. 382
Corporis condenſatio. 411. fit quatuor modis. ibid. ejus ſuccus. Vide ſuccus. contenta duo. 569. partes cur non durent per longas periodos, quum poſſint. 562. & ſeq. corporis humani ſcala. 560. corpori omni ineſt ſpiritus. 562. ejus partes internæ tam diſſimiles ſunt in hominibus, quàm frontes aut naſi. 107
Corporum quantitas 423. Conſenſus. 722. vivorum fotus arctus apoplecticis

ƈticis remedium. 559
Corpus tangibile attritione caleſcit. 336. molle magis quàm durum ſonos exſtinguit. 793. aquæ imponendum craſſitiem requirit. 842
Corroſio omnis ſuſpecta. 540
Corrugatio. 498
Corruptio quomodo arceatur. 914
Corticum quanta neceſſitas ad nutriendum. 506
Corvi 124. ventos præmonſtrant. 477
Corvinus. 521
Corvus. 501. 503
Coſmetica. 113
Coſmi Florentiæ Ducis in Amicos perditos telum. 1145
Cotonea. 543. Cotonea & Coriandri ſemen quid efficiant. 961
Crapula mortem affert. 556
Craſſiorum, mollorumque inteneratio. 565. 566
Craſſus orator miræenam piſcem extinctum deflens. 503
Creationis hiſtoria. 24
Credulitas Eccleſiaſticis hiſtorijs nocuit. 18
Credulus libenter decipit. ibid.
Cretenſes mendaces. 199
Cribratio terræ quid præſtet. 846
Criſpatio in frondibus unde. 877. gradus. ibid.
Critica. 182. quomodo tractanda. ibid. & ſeq.
Criticorum quorundam temeritas. ib. morbus. ibid.
Cræſus Soloni aurum oſtendit. 238
Croceata. 537
Crocus. 537. ejus in aquam infuſio quid præſtet. 713.
Croci, opiati ſecundarij, uſus. 528
Crocodili- 503
Cryſtalla. 491
Cubiculum in Collegio Trinitatis Cantabrigiæ reſonans. 792
Cucumeres appoſitam aquam attrahunt. 849. quando minus aquei. ib. eorum ſemen in lacte maceratum. ibid.
Culpa admiſſa cum nondum de Authore conſtat, homines valdè tumultuantur. 163
Cumini ſectores. 155
Cuniculorum ætas. 500. 501
Cupiditatis origo bonum apparens. 71
Cupido major. 649. minor. ibid. utriuſque attributa. 649. 653. aſſimilatur materiæ primæ. 652
Cura ægri exacta aliquando noxia. 770
Curculio unde generetur. 894
Curiæ. 245. cenſoriæ & prætoriæ. 246 juriſdictio ampliari multa contentione non debet. 256
Curioſitas inutilis. 210. in litteris damnatur. 15
Curioſus in aliena republica. 53
Currentes in mari. 446. currentis celeritas quomodo & quare augeatur. 895
Cuſtodiendi ars. 142
Cutis durior molliorve. 498. ejus contractio. ibid.
Cyanæus. 415
Cydræ confectores. 128
Cygnus. 501. 503
Cyniras Cypriorum rex. 513
Cypreſſus calida. 884

D.

DÆmonum fabulæ. 515
Damnati ad triremis cur bono corporis habitu. 905
Dando Illyricus quingentenarius. 513 & ſeq.
Daniel de noviſſimis temporibus. 57 ejus prophetia. 309
Daniel, ſtylita. 536
Dare, beatius quàm accipere. 191
Davidis lex militaris.
Debilitas concoctionis uti juvanda in ſenibus. 506. debilium nutricatio. 766.
Decimæ facultatum. 235
Deciphratio. 150
Declamatio in medicos. 104
Declaratio ſui quam ſit utilis & quomodo exercenda. 228
Decocta quædam cur intumeſcant. 937
Decorticatæ arboris ramus ſi inſeratur terræ, quid præſtet. 844
Decreta exeant palam. 246
Decurſus ſeculorum nihil ad diuturnitatem, brevitatemve vitæ. 516. 517
Defectus quomodo occultandi. 229
Deformes felices evadunt. 230
Defoſſio potum juvat. 193
Defunctorum poſſeſſio bona fama. 211 hoc ævo negligitur. ibid.
Dei opera oſtendunt ejus potentiam & ſapientiam, non imaginem. 77. per ambages fiunt. 65. judicia inſcrutabilia. 58. & tamen majoribus characteribus deſcripta. ibid. potentis & ſapientis duo maximi præcones Verbum & mundi imago. 66
Deliquiis animi remedia. 559. adhibetur aqua roſacea & acetum. 952
Delphini piſces. 503. eorum de tempeſtate præſagium. 477
Demerſio ſub aquam quid. 461
Democratiæ. 240
Democritus Abderita. 295. etiam Penthatlus dictus. 652. ejus laus. 653. ejus ætas. 509. Philoſophia. 520. & ſeq. 533. 286. 611. ejus Atomi. 290. 583. 651. 713. 715. peregrinatio. 296. inſtantiæ. 386. vacuum. 405. 615. ejus dictum commendatur. 78. ejus philoſophia ſolidior eſt Ariſtotelis & Platonis. 92. quomodo ſibi vitam produxerit. 953
Demonax Philoſophus. 514
Demonſtrationes quid. 294. pravæ. 294. earum ſunt quatuor genera. 141 redargutio. 317
Demonſtratio optima experientia. 294
Demoſthenes laudatur. 233. cives ſuos affatur. 162. ejus ad Athenienſes oratio. 12. diligentia. 133. querela. 163. ad Æſchynem reſponſio. 9
Demulcere ſpiritus. 530
in Denhigh comitatu Britanniæ vehementes ſunt ventorum eruptiones. 454
Dendamis Indi reſponſio ad Alexandrum. 259. 742
Denſatio proprium frigoris opus. 528. ſpirituum. 566
Denſitas & continuitas. 567
Denſum & rarum. 660. utriuſque hiſtoria. 482. & ſeq.
Dentes. 491. 519. eorum defectus juvamina. 550. cur frigido magis afficiantur quàm aliæ partes. 891. ſunt ſenſu præditi. 908. quæ iis noceant. 909
Dentitio terna. 536
Deorum manus Arabibus quid? 526
Deo ſecreta cordis & ſucceſſiones temporis patent. 262
Depurationes metallorum error. 127
Deriſor non erudiendus. 211
Deriſores rempublicam perdunt. 213
Deſcenſus an Aſcenſus ſoni commodior. 801
Deſcriptio Chameleontis. 830
Deſiccationis hiſtoria. 494. actiones tres. 497. & ſeq.
Deſiccatio ſimplex. 498. per accidens. 499
Deſiccatio & putrefactio per eam potiſſimum partem, per quam alimentum. 496
Deſideria quædam humilia: cithara Neroni; gladiatoria Commodo; Aurigatio Antonio. 191
Deſiderium, quale cordiale. 547
Deſignatio publica virorum idoneorum ad inquirendas ſcientias inſtituenda. 42
Deſmondiæ comitiſſa. 536
Deſperatio apud Deum eſt contumelia. 258
Deſpicienti objecta exhibentur minora. 801
Deſtillandi modus. 128
Deſtillatio clauda poſſitne fieri. 131
Deus ſanctus, ſanctus, ſanctus. 91. ad infirmitatem captus noſtri ſe dirigit. 260. captui humano ſe accommodat. 125. facultatum decimas, temporis ſeptimas exigit. 235. primò illiteratos ad fidem diſſeminandam evocavit. 26. Verbum celat ut inveniatur. 25
Diaboli morſus herba qualis. 920
Dialectica ſubſervit intellectui. 157. ejus finis. 152. differt à Rhetorica. 158. ejus inventio. 301
Diapaſon quid præſtet. 782. eſt regreſſus ejuſdem ſoni. 797. ex percuſſione vaſis vacui. 798
Diaria differunt ab annalibus. 56. quomodo in uſu. ibid.
Dichotomiæ. 166
Dies, qua Dies requievit, benedicta. 24
Diæta ſtricta. 497. menſurata. 515. tenuis. 531. opiata pro condenſatione ſpirituum & prolonganda vita. 527. cordialium. 546. & ſeq. apud Celſum quæ præferatur. 520. ejus ratio ad longævitatem. 519. 520. ordinatio accurata, ineptiæ. 523. & ſeq. mulieris gravidæ quomodo fœtum afficiat. 961
Diætæ exſiccantes. 770
Diætarum hiſtoria. 570
Differentia inter oratorem & ſophiſtam. 139
Differentiæ limitantes motum, & conſtituentes eum in formam calidi. 394. & ſeq.
Differentia error in quibuſdam literatis. 20
Digeſtio in corporibus unde. 824
Digeſtum novum. 249. quot rebus conſtet. ibid.
Dignitas ſcientiæ in archetypo quærenda. 23
Dignitates ingenia hominum corrumpunt. 199
Dignitas. 1154. ejus aſcenſus. ibid. & 1156
Dilatatio ſpiritus vitalis nimia, mors. 556. pulveres pyrii ex compreſſione. 755
Diligentiæ fructus. 217
Dimidium facti qui bene cæpit, habet. 164

Dioge-

Diogenis præclarè dictum. 190. ejus ad quendam reſponſio. 14
Dionyſii Areopagitæ ætas. 512
Dionyſii fabula. 71
Dionyſius ſenior minus malus fuit quàm junior apud Syracuſanos. 160
Diſcorides. 421
Directionis motus ventorum cauſa. 464
Diſciplina priſca revocata eſt. 11
Diſcipuli qualem magiſtris fidem debeant. 19
Diſcontinuationis appetitus in liquoribus languet. 758
Diſcordiæ domeſticæ incommoda. 211
Diſcurſus ſuper hiſtoriam & exempla. 221. ſuper epiſtolas. ibid.
Diſperſio ramorum in quibuſdam arboribus unde. 871
Diſpoſitionum characteres. 198. unde ſeligendi. ibid.
Diſſimulatio quid. 1146. ejus commoda & incommoda. 1148. errorum. 230
Diſſolutionis cauſæ. 491. Origo. 562. initium ubinam? 567
Diſſonantia quid. 896. cum Baſſo quid faciat. 783
Diſtillatio ciborum, nugæ. 567
Diſtortio vultus in luctu unde. 899
Diſtributio bonorum apud veteres. 27
Divinatio duplex. 116. naturalis. ibid. naturalis aliquando certior, aliquando magis lubrica. 472
Diviſio partium in ſpermaticas & menſtruas non eſt ſolida. 769
Divitiæ virtutum impedimenta. 1198
Modi acquirendi. 1299. & ſeq.
Dium; ſub dio vivere. 541. 548
Diuturnitas ætatis ex antris & ſpeluncis. 535. & ſeq. unde ſperanda. 543
Doctiſſimi viri hæreticorum coryphæi. 3
Doctrina de exemplari. 187. de homine duplex. 99. de negotiis 208. de excellentiis humani generis deſideratur. 99. etiam de Idolis animi humani. 141. parit immortalitatem. 74. omnis ad uſum & actionem referenda. 39. etiam in militia potentiam ſuam exercet. 29. ſemper progreſſum ſpirat. 35. ejus partitio triplex. 43. 603. revolutiones tres. 299. 594
Doctrinæ ſedes animæ rationalis facultas. 43. ſpeculativæ partitio. 79. tres intemperies. 15. varia effecta. 12
Domitiani vaticinium. 28
Domus ſalomonis quæ. 974. 980. unde ſibi nomen. 980. ejus deſcriptio. 988. & ſeqq.
Dorceſtriæ Marchio Pariſiis obſes redimitur. 1000
Dormiendo diutius duratur abſq; alimento. 558
Dormientia animalia per hyemem. 531
Dormitantibus muſica cur gratior. 806
Dormitor quinquaginta ſeptem annorum. 508
Draconis ſanguis quid, & ubi naſcatur præcipuè. 882
Dramatum maximus uſus. 60
Dubia quomodo tollenda. 251
Dubitationes ſolvendæ & certo terminandæ. 88
Dubitationum Kalendarium deſideratur. 88
Ducis Eboracenſis mors probatur. 1065
Ductilia corpora habent appetitum ſe non diſcontinuandi. 933
Ductus & lineæ ſpirituum. 564
Dulcia promovent putrefactionem. 894. eorum uſus. 542
Dulcor non debet eſſe craſſus. 879
Dulcorati liquores. 545
Dulcoratio gradus ad nutricationem. 883. fructuum quot modis fiat, & cauſæ. 937
Durabilia duo. 492. 540
Duratio corporum duplex. 490
Durationes ventorum. 462
Durities unde. 932. ſuccorum cum oleoſitate confertur. 541
Durorum molliumque inteneratio. ac deprædatio. 565

E.

EBrietas extrema mortem affert. 556 ejus amuletum. 903. voluptas illi ex venere proxima. 893. effecta & eorum cauſæ. 902
Eboracenſis familia. 999. Hibernorum erga eam favor. 1010
Ebur. 491. cordiale. 522
Eccentricorum & Epicyclorum portenta. 637
Echo quæ. 67. eſt repercuſſio. 789. naturalis ubi generetur. 808. artificialis nondum inventa. 808. pontis Charenton in Gallia. 809. quater quinquieſve vocem regerens quî fiat. 808
Eccleſia arca in diluvio, in eremo, in templo. 57. eruditionem gentilem ſervavit. 26
Eclipſes lunæ, venti quaſi ſemper comitantur, ſolis verò ſerenitates. 474
Ecnephiæ quibus ventis fiant. 452
Ecſtaſis voluntaria. 532
Edacitas ſenum quorundam, unde. 561
Ædificium. 1211. ejus ſitus. ibid. perfectio. ibid.
Edvvardus. IV. Angliæ Rex. 999. ejus regimen. ibid. filij. ibid. ejus filij illegitimi. 100
Edvvardus Plantageniſta, Clarentiæ Ducis filius. 1000. captivatur. ibid. fictitius ſubſtituitur. 1010. & ſeq. ad Caſtrum Dublinenſe ducitur, & Rex Angliæ proclamatur. 1011. in Eccleſia Dublinenſi coronatur. 1015
Edvvardus Warvvici Comes decapitatur. 1109
Electio quædam in omnibus corporibus eſt. 922. quatenus retinenda. 85
Electrum quid. 775. monumentum regium inſectorum. 562
Elementa aliis, autori noſtro heterogeniæ. 563. eorum vulgaris doctrina eſt inepta. 929. ignis. 284
Elenchi ſophiſmatum. 138. ab Ariſtotele tractati. ibid. à Platone. ibid. Hermeniæ. 139. imaginum. ibid. eorum doctrina. 138
Elephantis ætas. 499
Eliſabetha Angliæ Regina. 37
Eliſabetha Edvvardi Regis Angliæ filia. 1000. nuptiis Henrici VII. deſtinata. ibid. ejus cum illo nuptiæ. 100. Angliæ regina coronatur. 1019.
Eliſabetha Angliæ Regina. 1311. ejus laus. ibid. felicitas. 1313. & ſeq.
Eliſabethæ Bartone. de Henrico VIII. dictum. 1071
Eliſio aëris non eſt ſoni cauſa. 789
Elixir. 95
Eloquentia Auguſti. 1
Eloquentia & ſapientia differunt. 156. ſapientia inferior. ibid.
Emaciationum cura. 506
Emaciatorum alimentatio. 766
Emanationes ſcripturarum deſiderantur. 263
Emblema pars memoriæ artificialis. 143
Emollientia. 539
Empedocles. 295. ejus de lunæ ſubſtantia opinio. 616
Empiricorum temeritas. 6. 199
Emplaſtratio. 570
Endimion dormiens. 67
Ens primum Antuphoſtaton eſt. 654
Epominondas Thebanus. 5
Ephemeræ muſcæ. 895
Epicteti philoſophia. 190. præceptum de philoſopho. 222. ſententia ſapiens. 34. gradus tranquillitatis facit. 162. 163
Epicurus. 295. 739. diis humanam figuram tribuit. 140. ejus ſententia de fatis damnatur. 63. alia ejuſdem laudantur. 66. ejus ſchola. 611. ejus mors. 104
Epidemici morbi unde. 836
Epii longævi. 513
Epimenidis ætas, antrum & fabula. 508. 523. 531. 536.
Epimetheus. 1163
Epiſtemides quid. 736
Epiſtolæ. 58. Spartanæ. 150. Ciceronis ad Atticum. 221
Epitomæ hiſtoriarum ut teredines rejiciuntur. 52
Epulæ profuſæ. 559
Equi ætas. 500. coram equitantibus interdum turbines ludunt. 462
Equorum dentes ætatem ſignificantes. 909. illos terret fœtor cadaveris, præſertim equini. 919
Eradicandi herbas inutiles actio prodeſt corpori. 956
Eraſmi Echo. 45
Eremitæ longævi fuerunt. 487. 541
Erinacei caro & cineres quid præſtent. 961
Errhina pituitam & humores prolicientia. 764
Errhinum odorum. 546
Error in digeſtione prima. 125
Errores varii, quibus literæ impediuntur, recenſentur. à 19. ad 23
Eructationes flammarum in regionibus frigidis. 334
Eruditio mores emollit. 33. mortis timorem aufert. 34. non alaudæ, ſed accipitri ſimilis. 223. plus remedii affert, quàm mali. 7. politicis non eſt impedimento. 6
Eruditi malunt latere. 10. 11. iis quid maximè notam inurat. 208. eruditum ſeculum à morte Domitiani uſque ad Imp. Commodum. 28
Eryſipelatis cura. 553
Eſſe, ſejunctum à bene eſſe, maledictio. 235
Eſſæi annoſi. 513. Pythagoræi, à carnium eſu abſtinuerunt. 214
Eſſentia ſoni. 814
Eteſiæ inter cauſas inundationis Nili adſcripti ſunt. 446

Ethica duplex. 187. prius diſcenda quàm politica. 202. Theologiæ famula. 197. ejus finis. 157. partitio. 185

Ethnicorum numinum commemoratio fabulis patrocinatur. 508

Ethimologia originalis nominum rejicienda. 146

Evacuationes magnæ mors. 556

Eucatalepſia. 322

Euclidis geometria. 97

Euclidis Theon. 183

Eviſcerandi ſupplicium. 559. Eviſceratus poſt avulſum cor precum proferens verba. ibid.

Eunuchi cur laborent viſûs debilitate 892. notas habent humiditatis. ibid.

Evolatio aquei. 567. & ſeq. ſpiritûs, qualis actio? 568

Euphonia & diſphonia. 147

Euphorbii lac acre. 881

Euphranor grammaticus. 515

Eurus ſiccus mordax. 451. & ſeq. in Britannia pro malefico habetur. 450. in Europa ventus deſiccans. 445

Euthanaſia exterior deſideratur. 108

Examen ſui inſtituendum. 227

Exactius cur uno oculo videamus. 940

Excitationis motûs in ventis cauſa quæ 464

Excrementa, animalium propria. 506. quid ſint. 893. 894. intra & extra corpus inſectis fœcunda ſunt. ibid. cur fœteant. 928

Excreſcentiæ in corpore humano quomodo fortaſſis tolli poſſint. 964

Excuſatio è re nata proferenda. 209

Exempla quomodo in jure tractanda. 244. & ſeq. recentia rectam rationem non ſapiunt. 244. vetuſtiora caute recipienda. ibid. ſunt inſtar aquæ. 245. eorum fragmentis abſtinendum. ibid.

Exercitatio corporis. 520. 538. 541. 548. 559. 567. alimentationem flagitat. 557

Exercitia primùm difficiliora qualia proſint. 846. prolongandæ vitæ 904. & ſeq. quibus corporibus conveniant aut noceant. 817. Scholaſtica qualia eſſe debeant. 41. tutius intermittere, quàm ſubinde repetere. 184

Exercitus Perſarum in campis Arbelæ. 238. veteranus ad quid conducat. 240

Ex facto alieno quî afficiatur alterius imaginatio. 920

Exhalationem vini quæ prohibeant. 917

Exiſtimatio bona ubi eſt, fere decent omnia. 207

Exoticæ plantæ germinant hic eodem tempore quo apud exteros. 868

Experientia. 301. ejus ordo. 302. 312. literata. 126. 312. ei debentur inventa utiliſſima. 67

Experimentum venti in turri occluſa. 459. 464. ſpiritus vini in lignis. 338. in butyro, cera aut pice. ibid. Immiſſionis radiorum ſolis. 374. ſclopeti. 405. Auri. 695. Experimenti ſortes. 131. variatio. 126. productio. 128. tranſlatio. ibid. inverſio. 129. compulſio. 130. applicatio. 130. copulatio. 131. Experimenta lucifera. 311 319. licet non ſemper ſuccedant, tamen informant. 131

Exploratio aëris quî fiat. 925. aëris exploranda ſalubritas non unam ob cauſam. 916 ſeminis probi. 860. & ſequent. exploratus aër ſignificat annos & loca ſalubria, & contra. 924

Exploſio tormentorum ſine ſonitu. 787. tormenti bellici percepta ad 20. milliaria. 812

Expurgationis ſucci veteris diæta. 554. & ſeq.

Extremè ſubtilia ſine acrimonia in medicina cur proba. 892

Extremitas corporis levior anterior in jactu cur ſe vertat. 919

Exuviæ cur reperiuntur, & non ſquammæ. 904

Ezechiel de Pharaonæ. 222

F.

Fabius Maximus reprehenditur à Machiavello. 231. ejus ætas. 510

Fabrica partium organum ſpiritus. 171

Fabula Æſopi de muliere. 127. de ranis 162. de vu pe & fele. 167. perantiqua. 39. philoſophi cujuſdam. 47. Penthei & Orphei. 71

Fabulâ Mennenius Agrippa ſeditionem ſedavit. 60

Facere hæc oportet, & illa non omittere. 234

Facies aquæ inæqualis. 701

Facilitas morum in judice corruptela munerum pernicioſior. 217. nimia credendi quantum nocuerit. 18

Factio factione ſedatur. 200. factiones variæ. 122. factis non omnino fidendum. 225

Falinus Regis Artaxercis legatus. 33

Fallacia ſenſuum. 384

Falſitatum Kalendarium deſideratur. 88

Fama & exiſtimatio æſtus habent. 232. bonorum & malorum qualis ſit poſt obitum. 211. omnis à domeſticis manat. 211. 211. etiam verior. 226. eſt opus ad bellum. 71. ſaliva vulgi. 213

Famem cur tollat longius jejunium. 927.

Familia Lancaſtriæ. 999. Eboraci. ibid. & 1004. in familia diſcordi humilis quidam ſit præpotens. 209

Famulitia & ſatellitia ad militarem potentiam conducunt. 238. inferiora feſtorum vigiliis comparantur. 160

Faſcinatio. 160

Faſcini opinio unde invaluit. 955

Faſti & chronoligiæ. 117

Fata rerum quid. 63. Fatis accedendum. 233

Fauſtæ, Conſtantini M. matris, Mors. 556

Febres ex obſtructionibus. 824. earum cauſa. 557

Feles. 384. Feles & ululæ cur noctu videant. 120. 939. earum ætas & generatio. 500

Felicitas res inimitabilis. 166

Felini ſanguinis uſus. 553

Femora. 519

Fœmina, cujus unicæ commemorata ætas, Sara. 507

Fœminæ teneriores magis conferunt ad alendum fœtum. 518

Feneſtra ad evolandum aperta. 234

Ferculorum multitudo. 549. & variatio. ibidem.

Ferdinandus Hiſpaniarum Rex. 1003. Regis Angliæ Henrici VII. confœderatus. 1027. ejus ad Henricum litteræ. 1054

Fere quando coëunt. 910

Fernambuci ædificatio. 536

Fernelius. 739

Ferrum. 491. fertur ad magnetem, niſi ponderoſius fuerit. 188. in Cypro comminutum creſcit, ſi irrigetur. 920

Ferularum inteneratio. 497

Fervores magni poſt ſolſtitium æſtivale deſinunt plerumque in tonitru. 475

Feſtum familiæ quale. 982. 985. ſervientium ad legem in anglia celebratur. 1117

Ficini conſilium. 534. refellitur. 552. illuſtratur. 554

Fides hiſtorica. 425. Fidei & ſenſus conjugium. 307. Chriſtiana. 260. in ſtatu gloriæ ceſſabit. 259. quibus habenda. 196. humana quot modis comparetur. 957. ex authoritate quotuplex. ibid.

Fides quo intenſior eo acutius ſonat. 797

Fiduciæ exceſſus infelix. 212

Figura Plantarum unde. 875. Figura rei ſonos creantis quid præſtet. 803. & ſeq.

Fili Bombicini inventio. 314

Filius frugi. 211. nauci. ibid. Vitis. 982. & ſeq.

Finis aſtrologiæ, magiæ naturalis & Chymicæ, qui. 19

Fiſtulæ humectæ ſonus cur clarior. 805

Fiſtularum ſonus unde gravior. 796

Fixatio Auri quid ſit, & unde? 921

Flabella ad faciendum ventum. 478

Flamma. 375. & ſeq. ejus figura pyramidalis. 376. 627. bicolor. ibid. Crocea. 746. ſulphuris cœrulea. ibid. purpurea. ibid. ejus natura. 631. & ſeq. Flamma aer, ſpiritus. 571. an aër accenſus 565. eſt tenuior aëre 567. ex ſpiritu vini omnium molliſſima. 564. intra flammam durat. 558. cum ſit ſubſtantia momentanea, quomodo perpetuò generatur. ibid. ad flammam fertur. 565. continenter generatur & extinguitur. 572. ejus copia. 566. regimen. 531. ejus & ſpiritus vivi differentia. 555. & ſeq. ejus genera. 525. eſt ſimilis liquori. 755. cum aëre miſcetur. 760. flamma cereæ quomodo dilatetur. 765. flammæ involuta non extinguitur. ibid. flammæ ſit contigua. ibid. ejus forma cur pyramidalis. ibid. quo major in baſi eo altior exſurgit. ibid. cœleſtis eſt conſtans, noſtra momentanea. 761. 762. vehementius circa latera quàm in medio urit. ibid. ſonum ciet. 786. à quibus extinguatur. 815. unde celeriter emicet. 832. è longinquo nutrita durabilior eſt. 834. venti index. 926. trepidans, non adurens. 334

Flammarum abſumentium gradus. 496

Flatus

Flatus indicia. 925. in microcoſmo cum ventis in mundo majore optimè conveniunt. 478. repentini ſemper nubilo cœlo fiunt. 458
Flores inter frumentum. 853. cur ſe claudant. 854. accuratas habent figuras, paucas numero. 871
Flos quomodo fiat duplex aut ſimplex. 859. & ſeq. quæ ejus ſubſtantia. 858. Solis. 855. Alni medetur calculo.
Fluminum conſideratio. 546
Fluxus & Refluxus maris. 368. 369. 639. & ſeqq. eſt reſpiratio mundi quibuſdam. 947. quomodo fiat. 370. & ſeq. 392. an ſit motus progreſſivus. 642. ejus reciprocatio ſexhoraria quomodo fiat. 647. & ſeq.
Focus S. Ermi. 335
Fodiendæ terræ cur vinum generoſum infundendum? 546
Fodinæ germanicæ vegetabilibus abundant. 868. fodinarum maligni vapores. 951
Fœces conſervant potum. 819. Spiritus attenuant in potu. ibid. ſanguinis, & pulvis ab urina ſeparati quid præſtent. 961
Fœminæ cur viris vivaciores. 817. cur magis in venerem pronæ æſtate. 893. menſtruoſæ ſpeculum inquinant, & vermes in herbis necant. 952
Fœneratores. 1206. comparantur Cæciæ. 452
Fœniculi ſemen quale. 882
Fœnoris commoda & incommoda. 1206. ejus proportiones. 1207
Fœtor carceris periculoſus. 951
Folia ex arboribus citius decidunt à parte auſtri. 451. & paleæ ludentes ſine aura ventum adeſſe nunciant. 477
Foliatanorum ordo. 765
Foliorum contractio. 498. decidentium in ſylvis tempore autumnali uſus; & aliarum herbarum ſimiliter. 530
Folles Æoli utres ſunt. 478
Fomenta ex corporibus vivis. 554
Fomites ſpiritus. 572. Ventorum, ſunt loca ubi magna copia vaporum. 464
Fontes naturales unde. 759. juris. 242. petrificantes. 776. qui optimi. 838. fontis artificialis deſcriptio. 758
Forma Calidi. 346. 348. Luminis 346. Caloris. 351. Forma materiæ primæ aſſimilatur veſti Cupidinis. 658
Formæ ſunt ſcientiæ verum objectum. 89. copulatæ quid. 345
Formica. 123. in electro. 562. ſe tuetur, at hortis nocet. 222
Formicarium artium. 144
Formidinis & ſpei affectus, alios omnes coërcent. 200
Formularum minorum collectio deſideratur. 181
Fortitudinis & multitudinis impares congreſſus. 238
Fortuna. 1204. eſt ſimilis Galaxiæ. 1203. ejus filiæ quæ. 1203. imitatur mulieres. 236. indulgens animos enervat. 199. ſponte in gremium influit. 234. vulgi filia. 63. ad fortunæ ardua irrequieta anhelatio. 234. ejus doctrina & ſpeculatio. 228. fortunæ faber amuſſe ſua peritè utatur. 232. ejus fabula deſideratur. 223. ejus nervus ſunt vires animi. 232. in fortunæ ſtatu quàm incremento modus facilius tenetur. 199. quiſque ſuæ fortunæ faber. 222. quomodo id fiat. 223. viri egregii ſponte fortunæ renunciant. ibid. ad fortunam comparandam tam gravia requiruntur, quàm ad virtutem. ibid.
Foſſæ & canales quomodo habendæ. 906
Foſſio circa radices arboris prodeſt. 841. 846
Foſſilia. 491
Fotus arctus corporum vivorum, apoplecticis remedium. 559
Foxus fit Exonienſis Epiſcopus. 1006. Sigilli Regni Angliæ cuſtos. 1000. Epiſcopus Bathonienſis. ibid. Dulmenſis, & tandem Wintanienſis. ibid.
Fracaſtorius. 586. ejus inventum. 367. de motu miſſilium opinio. 379
Fraga quomodo ſerenda. 846
Fragilitatis cauſa quæ, & contra. 932
Fragrantia unde. 928. quid eam perdat. ibid.
Franciſcus Donatus. 515
Franciſcus Molinus. ibid.
Franciſcus Rabeleſius. 144
Franciſcus Britanniæ Dux moritur. 1032
Fraxinus apta ſtruendo foco. 884. aliquando in turribus nata, unde. 868
Fredericus III. Imperator Romanorum. 1003
Freſcura, quid. 529
Fretum Magellanicum. 645. Herculeum. ibid. & ſeq.
Fricationes. 538. 541. 548. 553. 567. 568. earum uſus. 560. Fricatio mollis quid præſtet. 769. cur magis proſit quàm exercitium. 941. cur partes reddat magis carnoſas. ibid.
Frigida non ſpiritûoſa. 528. eorum uſus, qualis? 539. frigidum an feratur deorſum. 129. & ſeq. ejus effecta quomodo exploranda. 835
Frigiditas ad quid. 536. ejus & ſiccitatis, in decurſu ætatis, ordo. 561. regionum frigidiorum conditio. 516
Frigus. 494. 541. eſt activum. 772. nimium uti calorem irritet? 539. ejus proprium denſatio. 528. occultè laxat. 764. quomodo cauſetur catharros. ibid. ejus effectus in partibus tangibilibus. 932. arcet putrefactionem. 826. ſummum apud nos non eſt. 772. pedum cur impediat ſomnum. 907. frigus & calor communicant potentias, non ſubſtantiam. 939
Frondes quomodo augeantur ex arte. 851. earum denſitas unde. 872. ſerotinæ longævitatem arboris teſtantur, & quare. 766
Frons. 518. fronti nulla fides. 224
Frons ſpatioſa quomodo fiat. 760
Fructus ſerotini quomodo comparandi. 131. ignem paſſi. 491. fructuum conſervatio. 495. & ſeqq. iis uti in cibum. 550. varii in una arbore quomodo habeantur. 857. alibi minus boni. 858. fructus quid faciat exoſſes. 860. quæ vaſcula eos conſervent. 879. eorum maturatio qui fiat, & quot modis. 821. eorum figuræ quomodo ex arte variæ fiant. 857. geminus proventus unde. 869
Frumentum fructuſque ubi diu conſerventur. 826. cum primum germinat, lac habet. 881. ſæpè degenerat in lolium. 887. illud quæ juvent. 887
Frutices. 492
Fucanda facies non eſt. 113
Fuci per hyemem dormiunt. 531. & ſequent.
Fugæ. 526. ſpirituum, mala. 526. fuga vacui in cauſis areſactionis. 530. per fugam, id eſt per calorem, condenſant opiata & calida. 526
Fugare, in centrum cogere, condenſare. 526
Fulgura quid de ventis præſagiant. 457
Fuligo prodeſt campis & hortis. 873
Fumaria lieni prodeſt. 892
Fumigatio Matutina. 527
Fumus. 526. eſt inter opiata. ibid. & ſeq. fumus foci. 594. inflammabilis, fit flamma; non eſt flamma. 564. conſervat carnem. 792
Functiones naturales. 548
Fundus vaſis aqua fervida pleni cur admittat illæſam manum. 890
Fungi homines qui propriæ. 864
Fungus quid, & unde. 864. Fungi in truncis & radicibus arborum naſcuntur. 881
Funambuli. 113
Furfur ad durationem facit. 833. furfuris & fimi porcini mixtura probè nutrit. 850
Furor ſacer. 117

G.

Gabati & Columbi in detegendis terris novis æmulatio. 1100
Galaxia quid. 379. 625. 629. 661
Galenus qualis. 758
Galeriæ Copiolæ ætas. 510
Galilæus motum terræ illuſtrat ſimili ex aqua mota in pelvi. 919
Gallici aut Neapolitani morbi origo. 758
Gallorum Gallinaceorum viſcera cocta. 766
Gallus Æſopicus 37. Gallinaceus. 510. Indicus aut Turcicus. ibid.
Gangræna aut mortificatio unde. 825. ex opio. 526
Gargitius Aretinus, Petrarchæ proavus. 515
Garyophylla humorem attrahunt. 774
Gaudia. 532. ingentia & repentina mors. 556. magna quid præſtent. 893. ſubitanea & immenſa cur necent. 900
Gaudium foliatum, ſpes. 533. cur pariat curſum, cantum, imo & lachrymas. 900

Gazenſes quomodo loca refrigerent. 915
Gelu quid. 775. acre ſine nivibus nocet frumento. 887. Gelu & æſtas intenſa cur & quî dignoſcantur. 925
Gemitus, ejulatio unde. 900
Gemma Martij & Maij. 161
Gemmariorum prudentia. 193
Gemmæ. 491. cordiales. 521. arboris quare inungendæ nitro cum aqua. 853. roſarum affuſa aquâ efflorent. 883. earum medicinæ culpabiles. 523. 539
Generalia nimium non informant. 155
Generare liberos: mediocritas in generatione quantum ad longævitatem? 518
Generatio, vivificatio. 563. duplex. 564. continua. 572. novi ſpiritus. 565. ex ſpermate & putredine quomodo differat. 946. & evaneſcentia ſonorum unde. 814, 815
Genua in aſcenſu & coxæ in deſcenſu cur fatigentur. 904
Geometria. 96. 97
Georgius Agricola. 93
Germinatio celerior indicium probi ſeminis. 923
Geſtatio, ſeu motus. 504. uteri ad longævitatem quænam præcipua. 504
Geſtus Hieroglyphici. 145
Gilbertus. 64. ejus Philoſophia. 287. 291. de magnete exactè ſcripſit. 64. ejus in magnete experimentum. 294. 373. 586. ejus de definitione caloris judicium. 392. ejus vacuum. 632. reprehenditur. 483. Philolai dogmata refellit. 89
Glaties & nitrum maximè refrigerant. 131
Glandiferæ arbores cur durabiliores fructiferis. 870
Glaſtum. 537
Gleba terræ puræ prodeſt ſanitati. 953
Globus Plumbeus 127. globi cur eminus appareant plani. 942. globulorum luſoriorum inteneratio. 497 contractio. 498
Gloceſtriæ templum quoddam. 792
Gordiani ſenioris ætas. 510
Gorgias. 295. Gorgiæ Leontini ætas. 509. 534
Gorgones. 68
Gradus ſubactionis materiæ ſeptem 667
Gramen quale & cur naſcatur ex ambulacris ſabulo conſtratis. 867
Grammatica duplex. 144. ejus uſus exiguus in linguis vernaculis, major in externis. 146. philoſophans deſideratur. 147. eſt viator erga reliquas ſcientias. 146. bipartita. ibid.
Grammaticorum philoſophia. 511
Grana, ſemina, fructus magis cur nutriant quàm frondes. 850
Granaria. 495
Granatorum vinum. 544
Grandeſcere ſenſim aut velociter. 519
Gratus ſonus & ingratus illuſtrantur ex objectis viſus. 784
Grave ſemel motum cur deinceps facilius moveatur quàm cum quieſceret. 911. de gravi & levi inquiſitio topica. 134. ejuſdem hiſtoria. 483. Gravia terram petunt. 188. cur longius projiciantur quam levia. 912. gravitatis motus unde. 949. & ſeq.
Grææ. 68
Græci ſcientiarum autores. 295. artibus magis idonei. 147. illorum ſapientia 295. licentia in compoſitione verborum. 147
Gregorij primi invidentia. 26
Gremiale coruſcans. 335. 746
Grus. 503
Guajaci diæta. 554
Guicciardinus de Clemente VII. Cicero ad Atticum; Ixionis & Phocionis fabula, & Cato ſecundus commendantur. 8
Guilielmus Poſtellus, immerito vapulans. 515
Guilielmus Staulejus. 999. à Cliffordo accuſatur. 1069. & ſeqq. ejus divitiæ. ibid. decapitatur. 1071
Gummi. 492. quidnam? 494. 506. ſuavia caput gravant. 547. in arboribus eſt percolatio ſucci. 754.
Guttæ interioribus feneſtris unde adhæreant. 775
Guttur in cantu magis quam in voce laborat. 796

H.

Habitus virtutes & vitia complectitur. 201. ad habitum comparandum duæ obſervantur tempora. ibid.
Haraldus quis. 983
Harmonia ſapientiæ divinæ & rationis humanæ. 67. juſtam notarum diſtantiam requirit. 783. quæ ſuaviſſima. 805
Hauſtus majores minus inebriant. 903.
Hebræa lingua. 147
Hebræi gens Nazaræa. ibid.
Hebrides. 517
Hedera centenaria. 493. cur Dionyſo ſacra. 71. nata ex cornu cervi. 865. ejus caudex eſt tenax. 872
Helenæ Britannæ Conſtantini magni matris, ætas. 512
Helvetiorum reſpublica. 1159
Hemicranium. 130
Henoch vitæ contemplativæ princeps. 189.
Henricus ſeptimus, Angliæ rex. 997. ejus edictum prudens. 238. Richardum Angliæ Regem prælio vincit. 997. ſponſæ Eliſabethæ litteras mittit. 1000. Londinum tendit, & ſummo populi plauſu recipitur. ibid. & ſeq. ejus ibidem Coronatio 1002. creat equites vexillarios. ibid. Satellitium inſerius inſtituit. 1003. Comitia creat. 1005. inchoat. ibid. iis durantibus nobiles creat. ibid. & ſeq. edictum Regium promulgat. 1005. Edvvardum Staffordum Buckingamiæ Ducis filium primogenitum reſtituit. 1005. ejus cum Eliſabetha nuptiæ. 1006. in familiam Eboracenſem odium. 1006. Lincolniam tendit. 1007. inde Eboracum perrexit. ibid. ejus in rebus Hiberniæ ſocordia. 1011. Concilium convocat. 1011. Concilii ſecretiora decreta. 1012. Suffolciam verſus iter inſtituit. 1016. Concilius caſtrenſe convocat. 1017. cum comite Lincolniæ manus conſerit, & vincit. 1017. Lincolniam proficiſcitur. ibid. Londinum triumphabundus ingreditur. 1019. ejus ad Regem Galliæ legatio. 1024. & ſeq. copias auxiliares mittit in Britanniam. 1032. Eboracenſem Comitatum rebellem pacat. 1035. Ordinum conventus inſtituit. 1037. leges ſalutares condit. ibid. & ſeq. mittit in Galliam legatos. 1048. ejus in Ordinum conventu de bello Gallico ſuſcipiendo oratio. 1049. Haſtiludia & torneamenta inſtituit. 1055. ejus ad Maximilianum legatio. ibid. Obſidet Bononiam. 1057. Obſidionem ſolvit. ibid. ad Archiducem Philippum legatos mittit. 1066. 1067. Electionem ſervientium ad legem ſuâ præſentia celebrat. 1076. fœdus init cum Italis. 1076. iterum Comitia convocat. 1076. & ſeq. in iis latæ Regni leges. 1077. 1078. 1085. contra Scotiæ Regem ſe armat. 1088. contra Cornubienſes rebelles exercitum movet. 1088. 1089. illos cædit. 1090. poſt partam victoriam Banarettos creat. ibid. Legationem Regis Galliæ honorificè excipit. 1091. ab Alexandro Papa gladio ſacrato & pileo manutentionis donatur. 1094. Exoniam obſidione liberat. 1097. eam cum jubilo ingreditur. 1098. Caletum cum Regina tendit. 1105. ejus ibidem cum Archiduce colloquium. 1105. Ordinis Equitum Rhodenſium Protector eligitur. 1108. Regni ſui pax & tranquillitas. 1111. à Comite Oxoniæ ſplendidè tractatur. 1113. Ordinum Comitia convocat, & leges novas ordinat. 1115. & ſeq. ejus cum Philippo Caſtiliæ Rege colloquium. 1120. Philippum in fraternitatem Periſcelidis cooptat. 1121. honores cœleſtes ambit. 1122. cum Margaretha Sabaudiæ Duciſſa matrimonium tractat. 1122. morbo arthritico laborat. 1123. ejus ſub vitæ finem fœlicitas. 1124. pœnitentiâ ducitur & opera pietatis exercet. 1123. 1124. & ſeq. Richmondiæ. 1125. Vitæ ſuæ encomium. 1125. & ſeq.
Henrici III. Galliarum Regis Liga. 1161
Henricus Dux Guiſii. 31
Heraclitus. 284. 285. ejus parabola. 141. verba. 21. philoſophia. 290. conflagratio. 623. 627
Heracliti hydropici cura. 553
Herbæ, vel Planta. 491. & ſeqq. odorantes. 546. Herba faunus dicta. 885. forma agni. 877. quæ eodem gaudent ſucco, ſibi nocent. 853. & ſeq. annuæ quæ, & quare aliæ diutius vivant, ut & arbores? 869. & ſeq. quare quædam non ſint edules. 879. paucæ ſalſæ & quare. 882. æruginoſæ teſtantur terræ frigus. 886. odoratæ & ſalutares

à vene-

à venenatis beſtiis appeti dicuntur. 888. quando & cur pluviam ſignificent. 927. Herbarum ad ſolem reſpectus duplex, novas ſpecies quænam terra det. 867. penuria prodit terræ maciem. 886. Herbis quibuſdam lac, quale ex quo verni fiunt caſeoli. 885
Hermes quare triſmegiſtus. 2
Hero quis. 714. vir ingenioſus. 615. ejus vacuum. 713. fabrica. 709
Herodici diæta. 524. ejus valetudinis curatio. 190
Heroës qui. 27
Heterogeneæ; quæ aliis elementa. 563. 345
Heterogenia ſubſtantię cœleſtis & ſublunaris. 618. 656
Hæmatites quomodo ſanguinem ſiſtat. 959
Hæmorrhoides copioſius effluentes, mors. 558
Hæreſiarchę quo delectentur imperio. 35 35
Hæſitantia linguæ ex frigore. 836
Hiberni. 536. in laneis ægrotare malunt. 538
Hibernia. 517. ab Henrico VII. deficit. 1011. ejus in familiam Eboracenſem propenſio. ibid. Hiberni ad Foudriam in Comitatu Lancaſtriæ cum copiis appellunt. 1016. Eboracum tendunt. ibid.
Hibernicarum arborum proprietas. 885
Hibernicum & Anglicum lignum cui rei aptiſſimum. ibid.
Hiems matura aut ſerotina ſterilitatem indicat. 888. qualis qualem ſignificet æſtatem. 925. Hiemes lenıores arboribus nocent. 885. longæ cauſa fertilitatis. 869
Hiero Siciliæ Rex. 514
Hieroglyphicorum uſus vetuſtus & ſacer apud Ægyptios. 217
Hieronymus. 512
Hieronymus Cardanus qualis. 758
Hilares in congreſſu faciunt alios quoque hilares. 955
Hipparchus. 620. ipſius ſtella nova. ibi. ejus circa aſtrorum numerum diligentia. 629
Hippias. 293. 295
Hippocrates. 740. ejus ætas. 514. manica quid. 754
Hippophæſton epilepſiæ medetur. 885
Hirundinis fabula. 217
Hirundines quomodo reddantur albæ. 961
Hiſpani parcè impertiunt jus civitatis, at indigenarum paucitatem jam ſentiunt. 239. bellicoſi. 240. exercitum veteranum alunt. 240. & Itali arte loca refrigerant.
Hiſpanorum imperium. 239. 1190. Adagium. 225
Hiſtoria naturalis Baconi alia eſt quàm illa veterum aut neotericorum 889
Hiſtoria naturalis & experimentalis. 331. 421. generationum, prætergenerationum, & artium. 420. 423. 605. & ſeq. Hiſtoriæ generationum partes. 48. 422. 607. Artium triplex. 423. Cœleſtium triplex. 608. eſt individuorum. 603. naturalis & civilis. 604. Naturalis partitio prima. 44. 45. 606. ſecunda. 48. Civilis partitio prima. 49. 50. 51. ſecunda. 56. dignitas & difficultas. 50. vitia. Hiſtoria reſpirationis materiæ in pneumaticis. 705. & ſeq. eſt philoſophiæ activæ baſis. 607. ad memoriam pertinet 43 quotuplex. 44. Hiſtoria ad prophetias. 57. deſideratur. 58. coſmographica multiplex. 56. Angliæ & Scotiæ Hiſtoriæ quales 53. Appendices. 58. earum partitio. ibid. Eccleſiaſticæ partitio. 57. hiſtoriæ res levioris momenti plurimum derogant. 56. inductiva deſideratur. 48. 49. juſta. 51. ejus partitio. 52. leges ſeveriſſimæ. 55. ei non inſerenda politica. 56. legitima & abſoluta rariſſimè invenitur. 51. literaria deſideratur 49. ejus conficiendi præcepta. ibid. ejuſdem uſus. 50. mera, mixta & ruminata. 56. naturalis quem in finem facta. 46. naturalis ſubjectio triplex. 44. 45. uſu duplex. 48. nemeſeos ſeu providentiæ. 58. temporis quę? 52. univerſalis & particularis. 55. ejus partitio in annales & acta diurna. 56
Hiſtoricum veritas decet. 53
Homerus plures aluit quam Sylla aut Auguſtus. 35
Homo naturæ miniſter. 279. ejus conditio. 734. motuum violentorum dominus. 410. ampliſſimum ſpirituum cellam habet omnium animalium. 564. unde celeriter creſcat. 828. cur planta dicatur inverſa. 876. quando dentiat. 909. in corpore præſentit pluviam, aut gelu. 927. ad Dei charitatem aſpirare debet. 204. cecidit. ibid. collocatur in paradiſo. 24. homo homini lupus. 249. ſe abneget & accedat ad Deum. 258. bini ſalarii. 970. 971
Homines domi celebres, in metropoli vulgares. 151. mutantur cum actionibus. 224. eorum notitia non cadit ſub præceptum. 516. ſex modis elici poteſt. ibid. Hominum & noctuarum comparatio. 497. ambitioſorum tria genera. 324. Phantaſticorum impoſtura. 305. 306. & ſeq.
Hominis ætates. 499. cadaver producit ungues, capillos. 865. caput à primo partu cur piloſum. 890
Homogeneorum unio. Vide Unio.
Homoionomiæ. 249
Honor in liberis Monarchiis quam ſub tyrannis ſuavior. 35. ejus gradus. 1228
Hordeum maceratum quomodo pullulet. 883
Horæ fortunatæ. 523. ægrotantibus longiores videntur ſine horologio, quàm ſi hoc ipſo menſurentur. 167. ſubſecivæ quomodo collocandæ. 8
Horologiorum confectio. 303. diverſitas. 372
Horror in corpore ex ſono tetrico. 919
Hortus. 1214. Horti Regii vera deſcriptio. 1214. 1215. & ſeq.
Hoſtis, quando ſecurus eſt, invadi debet. 70
Humani corporis ſcala. 560
Humanum corpus multipliciter compoſitum. 103. conſiderandum ut inanimatum &; cur? 563. & ſeq.
Humectatio accelerat putrefactionem. 852. nimia frumento nocet. 887
Humeri. 519
Humida ſuper humida novi ſpiritus generatio. 565. & frigida æſtas cur acrem ſignificet hyemem. 925. humidum corporis à quo deprędetur. 563. Vide ſuccus.
Humor radicalis. 487. 494. aqueus & oleoſus. 495. Vide ſoccus. corpora non tranſmeat ſine communicatione ſubſtantiæ. 890. adventitius putrefactionis cauſa. 832. humori ineſt uniendi vis. 855 ubi abundant humores, partibus proſpiciunt 764. ab humore radicali medicorum ſeductiones. 487
Humphredus in Anglia ſupplicio afficitur. 1008. Hyades & plejades quid circa ventos poſſint. 459
Hydraulica. 114
Hydromel. 542
Hydropis cura mirifica. 553
Hyems ventoſus, ver pluvioſum præmonſtrat. 476
Hyemalis exercitatio. 548
Hylæ rapti fabula, & ejus in doctrina de ſonis uſus. 79. Hyle Teleſy. 671
Hyoſcyami genus, tobacco. 527
Hypochondriaci. 101
Hyſſopus quadragenaria. 492

I.

IAcobi VI. Angliæ regis dictum. 195. ejuſdem monarchialia jura. ibid.
Iacobus III. ſcotiæ Rex. 1003. Henrici VII. ad eum legatio. 1020. eodem cum Henrico morbo laborat. ibid. miſerabili fato fungitur. 1035. & ſeq.
Iacobus IV. ſcotiæ Rex Pirkinum pro vero Duce Eboracenſi ſuſcipit. 1081. Northumbriam invadit. 1081. gladio & incendio vaſtat. 1084. Norhamiæ caſtellum obſidet. 1091. ejus cum Foxo colloquium. 1101. ejus cum Margaretha Henrici ſeptimi filia nuptiæ. 1110. matrimonij conditiones. 1111
Ianus bifroos. 121
Iaponenſes 516
Iaſon Theſſalus. 197
Ibis avis. 502. & ſeqq.
Ictus vegetus ſonum edit vegetum. 794. & ſeq.
Idæa mentis divinæ. 281. 312
Idola mentis humanæ, fallaciæ. 139 281 322. eorum genera quatuor; tribus, ſpecus, fori, Theatri. 139. & ſeq. & 283. & ſeq. eorum extirpatio. 295
Iecur anſerinum Romanis in delicijs. 765. jecoris ratio. 544. herbæ 544. & ſeqq.
Iehu reſponſum ad nuncium. 261
Jejunia. 544. Iejunium triduanum. 557. quomodo per quatuor aut quinque dies continuatum. 918
Iejunus hauſtus vitandus. 54
Ientaculum. 548
Ieſuitæ Romanam ſedem ſtabiliunt. 26. eorum induſtria in informanda juventute. 11. eorum ſcholæ commendantur. 183
Ieſabel faciem pigmentis oblivit. 113
Ignis. 994. ejus proprium opus. 499. regimen. 531. ubi compreſſior, eſt violentior. 762. purus & naturali loco moderatè calet. ibid. quomodo ſoli paria præſtet. 981. quare per gelu ſit vehementior. 834. ejus effecta nō edit in ligno comburendo aqua fervida, & quare. 890. artificialis ex bitumine cur aqua extingui nequeat. 917. Ignis & aër ſubtiliter ventos cur ſignificent. 926. artificia-

lis ex bitumine, lacte melius quàm aqua extinguitur.. 983. eſt rerum principium juxta Heraclitum. 657. Ignem paſſa cur diutius durent. 491. Ignium in focis præſagium de ventis. 476
Ignominia mulctati aliquando felices evadunt. 230
Ilex præbet viſcum. 872
Illationes in fide Chriſtiana quid. 260
Illiterati cœcitas & miſeria. 34
Imaginatio & perſuaſio quomodo dominetur naturæ. 947. & affectus acres multum valent in corpus imaginantis. 948. & affectio ut plurimum conjunguntur. 950. quæ intelligatur autori. 956. quot modis corroboretur. 957. alterius, per quem agimus, quomodo debeat eſſe affecta. 956. melius operatur in dormientem, quàm vigilem. 957. in quas res maximè valeat. 957. & ſeq. fortis magis valet in animata, aut quæ fuerunt talia. 958. Imaginatione plurium, ut ſit fortior, utendum. 956. Imaginationem quæ renovent. 958 eam quæ rationes excitent. 957. 958. & ſequent. Imaginationes vanæ. 15. Imaginationis alienæ vacillatio quomodo præcavenda. 957. qualis virtus eſſe debeat. 958
Imagines viſibiles melius memoriam juvant, quàm aliæ. 957. Imaginum uſus quid efficiat. 118. & ſeq.
Imbibitiones. 552
Imbres qui & quando proſint aut noceant. 886
Imitatio aliorum non ineptè ſuſcipienda. 228. vocis alienæ unde. 806. vocis in avibus illa non requirit inſtructionem. 807
Imitamenta ventorum. 444. 478
Imparitas in congreſſu fugienda. 210
Impedimenta doctrinæ. 3
Imperandi ars tria complectitur officia. 237
Imperatores inſigniter docti & bellicoſi. 6. cur verba facturi ad milites ſuggeſtum conſcendebant. 801
Imperium. 1169. ejus temperatura. ib. æquilibrium. 1170. ejus fines quomodo proferendi. 237. 1186. & ſeqq. Spartanorum. 1189. & ſeq. Hiſpanorum. 239. 1189. & ſeq. ſcientiæ eſt aliis longè celſius. 35. Imperiorum varietas. 34. & ſeq. magnitudo quomodo obtinenda. 237. 238. & ſeq. menſuræ & calculis ſubjicitur. ibid.
Imperfectè mixtum quid. 930
Impetus animi cohibendus. 226
Impinguatio ſoli unde? 529
Impiorum miſericordiæ crudeles. 257
Impoſtura & credulitas quantum literis noceat. 18. 19
Impreſſiones. 101
Imprimentia quænam dicantur. 569. & ſeq.
Imprudentium mens lapidi impoſito ſimilis. 220
Inæqualitas diſſolutionis mater. 567. ſoni an ex inæqualitate medii. 796. ſoni tranſitoria auget ſuavitatē. 896
Incenſiva non ſedant ſpiritus. 530
Increpatio Paulina. 16
Incubo laborantes. 101. eum cauſantur fungi. 864
India 517. accidentalis inventionis Cauſa. 123. ejus theſauri. 740. Indica terra exoticas apud nos plantas gignit. 868
Indicii & directionis ars deſideratur. 125. & ſeq.
Indigentiæ motus ſpiritalis. 558
Individua ſenſum percellunt. 44
Inductio. 137. ejus forma. 124. 313. 685. per enumerationem ſimplicium mala eſt. 294
Induratio. 498. cum tenacitate. 777. corporum ex conſenſu. 934
Induſium oleo cur liniendum? 537
Inedia. 557
Ineptum græcè non dicitur. 147
Infantes quaſvis mulieres matres vocant. 88
Inferiora arborum magis curanda quàm ſuperiora. 845
Informatio prima in quavis cauſa judicem maximè occupat. 215
Infrigidationis moderatio. 539
Infuſio potius repetenda, quàm ut ſit longior. 756. rerum quæ vehementes habent ſpiritus, ſecunda præſtat priori. 758
Infuſiones 569. earum methodus. 757
Ingenia audacula ſine judicio ſe ingerunt. 229. ad ea exercenda modi duo 183. gravia plus dignitatis quàm felicitatis habent. 232. ingeniorum characteres 198. diverſitas. 287
Ingenium irritatum tandem noſcitur. 47. pravi & malevoli deſcriptio. 217 non omnes ingenio judicandi. 226. ingenii libertati favendum. 183
Ingratitudo erga benè meritos. 217
Initus maris, magnes ſubſtantiæ fœmininæ actuatæ. 565
Injuriæ juſtitiam polluunt. 218. earum repetitio. ibid.
Injuſtitiæ fons triplex. 242
Inoculatio fructus reddit meliores. 848 ei ſiccior deligitur caulis. ibid.
Inquiſitio acris vitam abbreviat. 532. de forma Calidi, 331. & ſeq. Circa cinamomum. 878. fluxum & refluxum maris. 648. motum. 727. 728. & ſeq. Inquiſitionis legetimæ vera norma. 224. prærogativæ quæ. 686. continuatio. vitæ & mortis ratio generalis. 487. & articuli particulares. 489
Inſecta modico non victitant. 895. eorum partes moventur. 559. plurima cur facilè reviviſcant. 895. ſi diſſecentur cur aliquamdiu moventur. ibid. iis eſt motus voluntarius & imaginatio. ibid. inſectum ſumit author pro animali ex putredine genito. 893. & ſeq.
Inſitio, & inſitus trunco ſurculus 126. ſurculi vel virgulti in proprium truncum non valet. 505. in tenellam arborem & annoſam. 845. ex heterogeneis quid præſtet. 848. per tres quatuorve annos continuata quid præſtet. ibid. vineæ in vineam quotuplex. 852. inſiti ſurculi prævalent, 843
Inſomnia. 557
Inſtantiæ. ſolitariæ quid. 352. illarum uſus. 417. & ſeq. migrantes. 353. oſtenſivæ. 354. Clandeſtinæ. 355. conſtitutivæ. 356. conformes. 358. & ſeq. ſunt nobiliſſimæ. 360. monodicæ. 361. deviantes. ibid. limitaneæ. 362. Poteſtatis. 362. Comitatus. 364. ſubjunctivæ 366. Fœderis ſeu unionis. 366. Crucis. 369. divortii. 376. Lampadis, ſeu informationis primæ. 377. Januæ. 378. citantes. 379. viæ 384. ſupplementi. 385. perſecantes. 386. practicæ 387. mathematicæ. ibid. propitiæ. 388. Virgæ ſeu Radii. ibid curriculi. 390. Quanti. 393. Luctæ 393. innuentes 407. Polychreſtæ. 407. magicæ. 416
Inſtitutionibus juvenes ad ardua juris diligentius præparandi. 252
Inſtrumenta non grandiſſima, ſed aptiſſima opus perficiunt. 232
Inſula Atlantis 588. Inſulam continens frigore ſuperat. 939. Inſulanorum natura 516. eos quomodo afficiat ſiccitas. 835
Integumenta animalium. 504
Intellectus humanus. 284 & ſeqq. ejus impedimentum & aberratio unde. 286. perfectio tres requirit adminiſtrationes. 683. magis afficitur affirmativis quàm negativis. 139
Inteneratio. 496. 565. & ſeq. per exterius 552. carnis exhauſta. 554. craſſiorum. 567
Intenſio chordæ juſta notam producit. 797
Intentiones prolongandæ vitæ tres. 491. & 524
Interitus rerum nullus. 563
Interpretatio naturæ quid. 326. 347. ejus impedimentum. 743
Interpretis mores. 735. officium. ibid.
Interrogatio prudens dimidium ſcientiæ. 133
Intervallum inter dentes & organum auditûs. 896
Intoxicatio aquæ uſurpata Turcis. 951
Invenire quid ſit. 132
Inventarium opum humanarum. 95
Inventio rerum à luce naturæ petenda eſt. 320. artium deſideratur. 122. non eſt topica. 132. promptuaria. ibid. Inventionis logicæ ſpecies. 122
Inventores rerum & artium. 24
Inventum Fracaſtory. 367. 586
Invia virtuti nulla eſt via. 222
Invidia. 533. 1150. hominum. 161. eſt oculus malus. 957. ejus effecta. 955. qui ad invidendum proclives. 1151. ei obnoxii. 1151. & ſeq. publicæ & privatæ differentia. 1152. & ſeq. attributum diaboli. 1153
Inunctio. 547. 553. 568. 570. vide Unctio prodeſt ſanitati. 906
Inundatio agris quid præſtet. 874
Joannes Dux Saxoniæ. 99
Joannes Scotus, ſcholaſticus, ſepultus pro mortuo. 560
Joannes de temporibus, trecentenarius. 515. 536
Joannes Bourchierus, eques auratus, Pariſiis obſes redimitur. 1000
Joannes Camberius cum pompa ſupplicio affectus. 1035
Jobi quæſtio. 5. ætas. 507. liber myſteriis naturalis philoſophiæ plenus. 99
Jocularia ars. 114
Joviniani Imperatoris mors. 556. unde? 952
Ira. 533. 1231. quomodo temperari poſſit. 1232. molli reſponſo frangitur. ejus cauſæ & motiva. 1232. effecta varia. 900
Iracundis cum hominibus ne res noſtras miſceamus. 218
Iridum artificioſarum imitatio. 128
Iris quid. 928. cur ſuavem dicatur excitare odorem. ibid.
Irrigatio. 496

Irroratio

Irroratio corporis per cibos. 542
Iſaacus Hollandus. 740
Iſabella Caſtiliæ Regina. 1003. moritur. 1117. ejus laus. ibid.
Iſocratis ætas. 509.533
Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum. 217
Judæ & Iſſacharis benedictio non conveniunt. 238
Judaicæ auriculæ planta quid, & vis ejus medica. 865
Judex quis optimus. 247. perſonas non reſpiciat. 217. in Judice facilitas morum quam corruptela munerum pernicioſior. 217. in Judice facilitas morum quam corruptela munerum pernicioſior. 217. ejus officium. 1229. & ſeq.
Judicandi artis appendix deſideratur. 141. de judicio ſive arte judicandi. 136.137
Judicia anchoræ legum. 251. Dei homini inſcrutabilia. 58. Dei impiorum machinas ſubvertunt. 235. non facilè ſunt reſcindenda. 256. per perſonas & cauſas fictas tentari non debent. 255
Judicium iniquum & infame vitandum in cauſa gravi. 218. Judicii inopia. 232. vacillatio. 256. de judicio per inductionem. 137. per ſyllogiſmum. 137
Juga montium. 517
Juliani edictum adverſus Chriſtianos. 26
Julius Cæſar. 5. 1182. 1320. ejus imago civilis. 1320. & ſeq. amici. 228. educatio & eruditio. 31. analogiæ. ibid. Anticato. ibid. apophthegmata. ibi. ab initio orator. 227. arcana nunquam prodidit niſi ſimili dicto. 222. ſeditioſos ſedat. 32. Regis nomen affectat. ibid. Metello reſpondet. ibi. de Syllæ dictatura judicat. ibid. Alexandriæ in littore dulcem effodit aquam. 753
Juniæ C. Caſſii uxoris ætas. 510
Juniorum inſtitutio literatis committitur. 11
Juniperus intendit calorem ignis. 872
Juriſdictiones. 245
Jus publicum privati cuſtos. 242. ex quibus exemplis hauriendum. 244. ejus enucleandi modus. 251. Juris privati firmamentum. 242. latet ſub tutela juris publici. ibid.
Juſcula jecinoris. 545. ex nervis & oſſibus contuſis. 765
Juſti manet memoria. 211
Juſtiniani opus non ætate erudita inſtauratum. 250
Juſtitia univerſalis. 242
Juſtus miſeretur etiam jumenti. 214
Juvenes non idonei Ethices auditores. 202. multò minus politicæ. ibid. juvenum cum ſenectute ſeria collatio. 561.1208
Juveneſcere. 568
Juventus. 1208. ejus inſtauratio. 95. ejuſdem & ſenectutis diſcrimina. 561. 1208
Ixionis fabula. 94

K.

Kalendarium dubitationum & falſitatum deſideratur. 88
Karanna quid. 972

L.

Labor omnia vincit. 123
Labores manuum & linguæ ſeparati. 218
Lac recens mulctum. 767. recens immodicè ſumptum purgat. 763. muliebre minus confert nutricationi grandiorum. 767. equinum adverſus urinæ acrimoniam valet. 767. vaccinum ubi præferendum aſinino. ibid. facit ad proceritatem infantis. 829. tythymallorum & Sonchi verrucas tollit. 881. Lacte fici literæ ſcribuntur inconſpicuæ. ibid. lactis uſus in clarificatione. 754
Lachrymæ unde. 900. vegetabilium, quid? 506. in dolore & gaudio diverſas habent cauſas. 900
Lactatus diuturnus obeſt ingenio. 829
Lacus proferunt multas herbas. 878
Lætitia. 533
Lævor. 495
Lambertus Simnellus, Piſtoris filius. 1009. fictitius Plantageniſta. ibid. in Hiberniam proficiſcitur. 1010. ad Caſtrum Dublinenſe ducitur, & rex proclamatur. 1011. in Eccleſia Dublinenſi coronatur. 1015. capitur in prælio, & ad ſtatum priſtinum revertitur. 1018
Lampades ſubterraneæ. 834
Lana quomodo humorem colligat. 774. Ovina cur colligat humorem. ibid. Salamandri ſpecies, quid præſtet. 915. Lanea linteis præferuntur. 538
Lapis Lydius. 697. angulari innitendum. 236. Theologiæ & Philoſophiæ lapis angularis quis? ibid. calculos pellens. 778. ardens non conſumitur. 915. circa Bethleemum lac auget. 916. apud Ægyptios creditus mulieres in partu laborantes juvare. 913
Lapides. 491. & ſeq. molles qui indureſcunt. 934. ad radicem arboris congeſti quid præſtent. 844. pretioſi miras habere putatur facultates. 958
Laricis muſcus qualis. 882
Laſſitudo. 532. 541. cur balneo curetur. 904
Lateus proceſſus quid. 329.685
Lateres. 491
Latinus Rex, octingentenarius, cum filio ſexcentenario. 513
Lavatio in frigida. 536. calida. 537. 541
Laudari nemo debet coram. 195
Laudes variorum variæ. 159. moderatæ proſunt; importunæ nocent. 220
Laurus quomodo plantanda. 846
Lectionibus in publicis quid deſideretur. 40
Lector Hiſtoriæ naturalis quid facere debeat. 861
Leges ſint certæ. 243. plurimum differunt. 242. pœnales, multò minus capitales ſunt extendendæ. 243. Reipublicæ anchoræ. 251. in Anglia ſalubres latæ. 1033. & ſeq. in iis à gangræna cavendum. 248. antiquæ fabulæ non intermiſcendæ. 255. multi caſus omiſſi. 243. *Legibus nemo ſapientior*, quatenus accipiendum. 248. de legibus obſoletis. ibid. de legibus ſcripſerunt Philoſophi & Juriſconſulti. 241. ſed melius cives. ibid.
Legum dignitas. 243. extenſio. ibid. moralium magna pars ſublimior eſt, quàm quo lumen naturæ poſſit aſcendere. 259. expurgatio, ſive digeſtum novum. 249. finis & ſcopus. 242. incertitudo duplex. 243. obſcuritas. 250. prologi vitandi. ibid. regeneratio & inſtauratio quomodo ſit inſtituenda. 249. de legum retroſpectione. 247. obſcuritate. ibid. accumulatione nimia. 248. novis digeſtis. 249. deſcriptione obſcura. 250
Lemnos Inſula cur Vulcano conſecrata. 897
Lentiginoſi magis vivaces. 518
Leonum ætas. 499
Lepidus nunquam ſervilis ſententiæ author. 220
Leporum ætas. 500.501
Lepræ cura balneo ſanguinis. 553
Lepus marinus antipathiam cur habeat cum pulmonibus. 961
Leucadienſes hominem in mare præcipitabant avibus alligatum. 943
Leucippus. 295. ejus ſchola. 287. Atomi. 290. vacuum. 405.615
Leucojum incanum & thryallis uſui in tertiana aut quartana. 866
Leucophlegmatiæ diæta. 497
Leves guſtus in philoſophia quid moveant. 5
Lex perplexa. 250. Regulæ Lesbiæ. ibid.
Liber de officio regis, auctore Jacobo Angliæ rege. 194
Liberis aucti præcipuè ſunt ſolliciti de futuris temporibus. 37
Libertas ſermonis. 226
Libidinis effecta & eorum cauſæ. 902
Libri auxiliares. 252. & ſeq. ad naturalem philoſophiam & medicinam parum adjumenti adferunt. 40. duo, ſcripturæ & creaturæ. 26. nimiò plures fabuloſi. 45. quibus & quomodo nuncupandi. 45. veterum ſcriptorum quare parum proſunt. 202. Libros, ſpectantes ad munus vel artem auctorum, unum duntaxat vitium occupat. 194
Libum ſtomacho applicandum quale. 768
Ligatio virilis membri vim habet ex imaginatione ligantis. 958
Ligna. 492. ſplendentia noctu. 827. & ſeq.
Ligni ſancti, id eſt Guajaci, diæta. purioris exploratio. 855
Lignorum ad infuſiones uſus. 540
Limites ventorum. 442
Lincolniæ Comes 1010. 1013. & ſeq. ſpe ſua fruſtratur. 1017. cum Henrico VII. Rege Angliæ confligit, & occumbit. 1017. & ſeq.
Lincoſtis herba qualis. 882
Lineæ ſpirituum. 564
Lingua cur facilè exhibeat morbi ſigna. 891. ejus motus ſunt plures quàm literæ. 814
Linguæ antiquæ & modernæ differunt. 147. ſunt vehicula ſcientiæ. 26. earum confuſio poſt diluvium. 25. variarum proprietates. 147. de linguis quis tractatus ſcribendus. 146
Lintea inuncta oleo dulcium amygdalarum. 768. ſuſpecta pro laneis. 538.
Lintei putrefactio. 498
Liquefactio quid. 931. eſt colliquatio ſpirituum. 563. quæ corpora maximè liquefiant aut non. 931. Liquida efficiunt in motu circulos. 755. Liquidum tangibile. 335. Liquorum acrimonia. 338
Lis & amicitia ſunt rerum principia juxta empedoclem. 669
Literata vita quid poſſit ad longævitatem. 520

Literæ quædam quo ſono formentur. 800
Litteræ quid efficiant,7.8. humaniores religioni duo officia perſolvunt. 26. magis locupletant quàm regna. 35.non ſunt amicæ deſidiæ.8. nec reverentiam legum convellunt. 9. ſed animos molliunt & ſequaces reddunt.ibid. quibus operibus amplificentur.38. jam tertiò ad mortales rediiſſe videntur. 257
Litterarum dignitatis imminutio, unde. 9. 10. monumenta diutius durant, quàm quæ manufacta ſunt.36. periodus tertia (quæ noſtro hoc ſæculo eſt) Græcos & Romanos longo intervallo ſuperat.257.ſumma voluptas. 35
Literata Experientia. 126
Literati ad potentes ſe debent applicare.13.& tempori ſervire.14. frequenter inopes. 10. non obſervant decorum. 13. occupationibus delectantur.8.quare non facile ſe accommodent. 12. eorum fortuna. 10. mores. 10
Literis & bello clari populi. 5
Lithanthraces incenſi quare mortem afferant? 556
Litorius Epius trecentenarius. 513
Littora quomodo ventos præmonſtrent. 476
Livia qualis.231.ejus ætas. 510
Livius de urbe Roma. 10
Lixivium. 538
Loca excelſa & depreſſa. 517. humilia aut feneſtris plena non accommoda recipiendo ſuffitui. 954
Loci communes deſiderantur.168. eorum uſus. 142
Locus fornicatus non tam commodè audiri ſonos patitur. 799
Logica 280.naturalis.323.per inductionem. 323. Logica & Ethica. 121. & Rhetorica, non à pueris, ſed à provectioribus tractanda. 41. quare minus grata. 122. ejus artes quatuor. 122.Nugæ. 116
Londinenſis civitas turbatur.1098. in ea graſſatur peſtis. 1105
Longævitas hæreditaria. 815. ejus maximum obſtaculum.570. plantarum quomodo curanda arte. 870. ex antris & ſpeluncis.535.ex uteri geſtatione.504.Vide Diuturnitas.
Longitudo corporis, quod ſonus tranſit, promovet ſonum. 789. Ventorum. 465
Loquaces ſeneſcunt. 534
Loquendum cum vulgo.&c. 141
Lovellus Angliæ Baro Regi Angliæ Henrico VII. inſurgit.1007. in Lancaſtriæ comitatum fugit.1007. dein in Flandriam. ibid.
Lucciola muſca. 899
Lucæ Evangeliſtæ ætas. 512
Lucejæ ætas. 510
Lucianus philoſophum paraſitum deſcribit.13.Jovem impetit. 20
Lucidorum, ſive lucentium quorundam (abſque igni) exempla. 120
Lucis forma non inquiſita. 119. Origines inquirendæ.120.Inquiſitio topica.746.gradus. 746. Reflexiones. ibid.multiplicatio.ibi. effectus.747. Mora.ibid.viæ & proceſſus. ibid.cognationes & hoſtilitates. 748. ejus & ſoni cognatio. ibid. Sympathiæ & diſſidia.
Lucius Commodus eruditus. 29
Lucius piſcis. 503
Lucretii dictum, quo literarum voluptatem depingit. 35.& ſeq.
Lucri & victûs cauſa pleriq; ſcientiam appetunt. 22
Lullii ars impoſturæ. 156
Lumen pernox in Aula Regis Angliæ. 834
Luna poſt Solem plurimum poteſt. 459.quinta ſuſpecta eſt nautis. 474. rectâ ſemper minaxe infeſta eſt. 474. rubicundior in ortu quarto, prædicit ventos. 455. ejus præſagia de ventis,pluviis & imbribus. 472. ea creſcente quæ plantantur,&c. citius creſcere. 944. ejus influentiæ quæ præcipuæ? 944. ejus ſubſtantia qualis. 373. Planetarum infima. 662
Lupus multitudinem non curat.238.ejus pellis creditur pecorum ſedare dolorem colicum & quare. 960
Luſcioſus cur melius videat ex propinquo & luce tenui, quam non luſcioſus. 940
Lutheri temporibus orationis Luxuries invaluit. 15. item odium & contemptus contra ſcholaſticos.
Lutum ſapientiæ. 407
Lux intenſa & vibrans.746.prima creatarum formarum. 24. mirè afficit ſpiritus humanos. 958
Lychnorum gradus. 496
Lyra hybernica cur ità ſonora. 791
Lyſandri dictum pernicioſum. 235

M.

MAcerationes. 552
Machiavelli verba.10. laudatur. 196.rejicitur. 495
Machinam ſeu fabricam fabricare aliud,aliud fabricatam erigere.
Macies. 519
Macula ex adipe qui tollatur. 777
Madefactio requirit imbibitionem. 930
Magia quid.94.cæremonialis.117. cœleſtis.86. Naturalis deſideratur.94. unde.923. quid.485. naturalis multum habet phantaſiæ. 19. ſuperſtitioſa.304.Perſarum. 75
Magi tres, reges.94. Magorum opera. 304.577
Magnanimitas in moribus non deſtruenda. 193
Magnes lapis metallicus.697. ferrum attrahit.128. ejus & ferri conſenſus. 415.ejus tactus.373. Tenella.ibid. de eo plura. 130. cum exactè deſcripſit Gilbertus. 64
Magnes actionum naturalium. 564
Mahometis miraculum. 1157
Maix Indicum. 766
Mala boni cauſſa. 526
Mala querna ſive vermes habeant, peſtis ſignum. 867
Mali navium ex quo ligno parentur. 885
Malorum perſicorum cortices quid præſtent. 764
Malacia in mari. 449
Malaciſſatio. 112. corporis.552. balneo. 553.Malaciſſationum via, brevis.569. ordo. 569
Malacum in ſolidum. 570
Malorum per bona compenſatio. 236
Malus princeps. proræ. puppis. roſtri. 467
Maniaci. 113
Manichæorum diæta. 542
Manna quid ſit, & optima in Calabria. 916
Manus.519.inuncta albumine ovi flammam fert. 867. prætenſa oculis ex adverſo ſolis aut candelæ juvat 5 & quare. 490. Deorum, Arabibus quid? 526
Maraſmorum cura. 506
Marcus philoſophus. 28. patiens ergà mores uxoris. 29
Marcus Cicero. 738
Mare an regulariter feratur ab Oriente in Occidentem.643. ſpirante auſtro fit cæruleum, Borea atrius. 451. quando ventum præmonſtret. 476. mortuum quale.914. Indicum.642. & ſeq.Atlanticum.ibid,& 645. Scythicum ibid.Britannicum, ibid. Auſtrale, ibid. Erythræum. 646. mediterraneum. 646. Adriaticum. ibid. Balthicum. ibid. Tyrrhenum.646. in mari inveniuntur quædam loca, quæ nullis flatibus tumeſcunt. 454. 467. in Europæ maribus cœlo ſudo percipitur aura quædam lenis ab Oriente. 445
Mares cur magis in Venerem proni hyberno tempore. 893
Margaretha Edvvardi IV. ſoror. 1014. ejus in familiam Lancaſtriæ odium. ibid. ejus palatius proditorum aſylum. 135. Ducis Eboraci Richardi umbram revocat. 1059. Perkinum fictitium Eboraci Ducem inſtruit. 1060
Marini venti ſunt terreſtribus humidiores.449. & vehementiores. ibid. & 462. ſunt vel tepidi, vel gelidi. 449
Maris dominium.1192. eſt monarchiæ epitome. 240. de eo quid ſenſerit Pompejus & Themiſtocles. ibid.
Maris ſuperficies herbas profert. 867. ejus arena quare plantas raras gignat. 868
Maris & fœminæ inſtar in omnibus animantibus. 876
Margaritæ porcis non projiciendæ.211. earum affinitas cum aliis.521 uſus in cordialibus. 547. uſus qui improbatus. 539.& ſeq.
Martii venti longè magis deſiccant quàm æſtivi. 452
Martius declarat effecta elapſæ brumæ & æſtatis ſecuturæ. 924
Martyrum miracula multis fabulis ſcatent. 18
Maſiniſſæ Numidarum Regis ætas.509. 510
Maſticatio odora. 528
Materia informis. 62.& ſeq. vivificanda qualis eſſe debeat,& cur.946. affectiones variæ,& earum cauſæ.933. Ventorum. 480
Materia prima ſecundum antiquos quid.654.informis.ibid. aſſimilatur cupidini. ibid. Phantaſtica.658. & ſeq.creatur ex nihilo. 670
Maternus ſanguis quantum ad longævitatem. 518
Mathematica aut pura, aut mixta. 96. 97.ejus maxima utilitas.97.eſt Phyſicæ ancilla. 96
Maturatio potûs qui fiat. 820
Matutinum brodium pro cerebro.547. hauſtus. 544
Mauritani aquam marinam reddunt dulcem. 753
Maximilianus Rex Romanorum.1003. 1021.

1021. 1026. Regis Angliæ Henrici VII. confœderatus. 1027. ſubditorum ſuorum in Flandria rebellio. 1040. 1041. nuptias cum Britanna accelerat. 1042. eas per legatum conſummat. ibid.
Mecœnatis inſomnia. 557
Mechanica.46.artes temporis progreſſus ſupplevit.19. hiſtoriæ uſus, 47. qualis deſideretur. 47.& ſeq.
Mechanicus. 311.579
Medeæ conſilium in reſtituendo Pelia. 552
Medendi ratio nimis compendioſa.
Media alibi flammas dat ſine fumo. 831
Mediani venti qui.444. majores. ibid. minores. ibid. prioris ſemicardinis diſponuntur ad ſerenitatem, poſterioris ad tempeſtates. 452
Medicamenta ſoporifera. 94. ſedes moventia.765. urinam moventia. ibid.multa,paucæ curæ.
Medicamenti &alimenti mutatio prodeſt. 772
Medici imperium.198. officium. 108. calida ſorbentis dictum. 543. ab eventu honorem reportat. 103
Medici vulgares negligentes.780. Ariſtotelici vapulant.561. ægrotos accedunt magis quam ſanos 160. magis alieno ſtudio quàm arti propriæ intenti. 104. naturæ obviam eunt. 105. morbos complures malè inſanabiles decernunt.108. ſimiles Epiſcopis.109. Medicorum turba. 487. eorum negligentia perſtringitur. 106.& ſeq.
Medicina authentica & poſitiva deſideratur.109.ejus partes tres. 105.ejus Deus Æſculapius,quare ? 102. multos impoſtores habet.104. Medicinale filum deſideratur. 110. & narrationes deſiderantur. 106
Medicinæ,hujus libri quales? 524. ad longævitatem.521. culpabiles,quæ? 523. ſanitatis; interdum de ſumma vitæ detrahunt. 524. Medicinarum chymicarum laudes quales? 487
Mediterraneorum natura. 516
Medulla meliùs nutrit quàm pinguedo. 765. ejus in arbore perforatio tollit ſterilitatem. 845
Meduſa.68.à Perſeo obtruncatur. ibid.
Mel.492.536.quidpiam acutum habet. 542. cum balſamo cadavera conſervat.128. & ſeq. in quibus arboribus inveniatur. 856
Melancholici in congreſſu faciunt alios tales. 955. humores nonnunquam opiati;ideo ad longævitatem. 527
Melicratum in Wallia quale. 934
Melligo quid. 887
Melioratio ubi tentatur, recurrendum ad rerum principia. 936
Membra dextri lateris cur validiora. 941. membrorum corporis lis cum ventriculo. 39
Membranarum contractio. 498. intenератio. 497
Memoria ex quibus animantibus juvetur.960.ejus adminiculum. 142. artificialis.143. localis. 128. in memoria confirmanda ſequi inquiſitũ. 143
Mendacium eruit veritatem. 225
Menenius Agrippa ſeditionem fabula ſedavit. 60
Mens humana inſtar ſpeculi incantati. 139
Menſa varia. 549
Mercatores vendentes carnem humanam. 758
Mercurialia quam purgantium vim habeant. 764.& ſeq.
Mercurii ſpiritus petit cranium , & quomodo id prohibeatur. 951
Mercurius idem præſtat cum pulvere pyrio. 761
Mercurius vivus optime adhibetur corporibus conſervandis. 920
Mercurius in bivio. 42
Mente capti annoſi. 515
Merula. 502
Metallorum duratio. 491. malitia 540. igne fortiore minuuntur. 494. depurationes errores habent. 127. non ſatis expurgantur. 934
Metaphyſica deſcribitur.79. 80. à phyſica diſtinguitur. 80. eſt inquiſitio cauſarum formalium & finalium. 103. producit magiam.93. ejus pars quæ deſideratur. 90
Metaſchematiſmus. 286
Metellus centenarius. 514
Metempſychoſis ethnicorum , unde? 557
Methodi genera varia, à pagina 152. uſque ad 155.partes duæ.155. variæ. ibi. & ſeq.per methodum traditio. 152
Methodus impoſturæ.156. ſcientiarum architectura.155.ſermonis. 151
Metus. 532. extremus mortem affert. 556 quomodo ſolvat alvum. 765
Mezentius Deorum contemptor. 222. ejus tormentum. 248.487
Militaris vita. 521. ars naſcente republica floret. 114. ars literataque proximè ſe conſequuntur. 6
Milvi.501. 503. in ſublimi volantes ſerenitatem ſignificant. 477
Mimæ cujuſdam ætas. 510
Mineralia unde. 775
Minutalia optimè nutrientia. 767
Mirabilarii & prodigiaſtri. 46
Miracula edita ſunt non ad convertendos atheos , ſed ſuperſtitioſos Idololatras. 77
Miramur vel nova,vel magna. 33
Miſanthropi. 1159
Miſericordia 533. præcepta ſub lege veteri.214.erga impios crudelis.ibid. à natura homini indita. 213
Miſithæus Gordiani minoris pædagogus. 7
Miſſilia lignea,lemures dicta, olim cur magis penetrabant lignum quàm glans plumbea. 897.& ſeq.
Mithridatum quare non acre?531. opiatum.528.ejus uſus. ibid.
Mitia animalia quare non longæva? 505
Moderationis nonnulli dant pœnas. 229
Modus nunquam tentatus rei nunquam factæ.524. exercendi ingenia. 183. legitimus tradendi ſciẽtias. 732. experiendi. 294. & ſeq. inveniendi. 301.operandi per moram.413. Modus proceſſus aquæ circa expanſionem & contractionem.744.modus proceſſus olei.706.& ſeq. proceſſus ſpiritus vini. 707
Molendinorum ad ventum motus.471 vela. 468
Molleſcunt corpora ex defoſſione, quomodo. 835
Mollities unde. 933. Mollium ſpecies duæ. 933
Momus.223.Momi tetrici. 159
Monachi operculum in ſublime jactum. 128. ſancti longævi fuerunt. 787.541
Monaſtica vita non verè contemplativa. 189
Monoculo durius perdere unum oculum,quam qui utrumque habet. 165
Monodica multa in natura. 140
Monocerotis cornu cordiale. 522
Montes & Rupes cavernoſi ſunt. 454. glaciales quid gignant. 461. pileati conſpecti præmonſtrant tempeſtates imminentes. 476. cur magis quàm valles aut plana tempeſtates ſignificent 926. Montium ratio ad vitam quæ? 517.536
in Moralibus quæ regnent. 200
Morbi,res etiam hæreditaria.518. artificiales.522.deſperatorum remedium. 553.emaciates quomodo vitam prolongent.497.522.Chronici cur ſæpè exceſſu curentur. 770. qui maximè periculoſi. 771. chronici curati per allium.&c.779. contagioſi quomodo nocent.816. viſcerum miniſtrantium non curati in principalia Gallici diæta. 497.554
Morbo Regio quid medeatur. 966. morbo correpti qui dolorem non ſentiunt,mente ægrotant. 197
Morborum curatio quomodo inſtituenda.105.106. in ea tria obſervanda. 198
Morbus Epidemicus graſſatur in Anglia.1002.ejus deſcriptio. ibid.
Moribus innumeris,qui ſapit,aptus erit. 221
Moriẽdi neceſſitas omnib. impoſita. 4
Mors.1141.& ſeq. lenis & placida. 108. quomodo viventibus ſupervenit. 769.unde formidanda. 882
Mortis naturalis viæ. 487. atriola. 555. 558.571. genera. 6.487.490.& ſeqq. 555.558. præcurſores. 558. conſequentia. 559. cauſa. 839. lenis & placidæ exempla.108.morte non plectendus niſi qui novit prius ſe in vitam ſuam peccaſſe. 246
Mortificationis remedia ad vivificationem. 548
Mortonus Eliſienſis Epiſcopus. 1006. moritur. 1106
Mortuorum reviviſcentiũ hiſtoriç.560
Morum ſerenitati quomodo conſulendum.193.Collatio. 561
Morus Angliæ Cancellarius. 100
Moſcoviæ meſſis quare in noſtram incidat, cùm frumentum ultimò demum ferè excreſcat. 869
Moſes primus legiſlator. 24
Mos Romanorum alloquendi exercitum. 32
Motus ſimplex & compoſit.86.& ſeq.* terræ diurnus falſus.81.voluntarius. 118.varii.86.& ſeqq.corporis.548.animatorum & inanimatorum contrarius.552.nimii.532. modici. ibid. animalium.504.& ſomni comparatio. 557. aſſimilationis debet eſſe abſq; locali motu. 551. inordinatus magis depredatur quàm conſtans & æqualis.567. Motus cordis tempus. 556. Spiritus vivi indigentiæ. 558.ejus explicatio in ventriculis cerebri & nervis.ib. motus ex preſſura rumpit qua corpus imbecillius eſt. 755. compreſſionis in corporibus ſolidis non ita ad viſum patet.ib.cõpreſſionis in liquoribus.ib Libertatis quis. ibid. gravitatis in magna & parva

diſtantia à terra quare tardus. 762. ex conſenſu frequens in corpore. 763. corporales & mechanici. magni abſq; ſono. 785. rotationis. 371. 372. diurnus ibid. miſſilium. 374. 392. 722 & ſeq. Motus pilæ ſclopeti. 383. 391. generationis & corruptionis. 717. augmentationis & corrupt.. .s. ibid. alterationis. ibid. iationis. ibid. violentus. 722. & ſeq.
Motus cœleſtium alii coſmici, alii ad invicem. 634. quatuor ſunt genera motuum viſibilium in cœleſtibus. 63.. & 638.
Motu. maris ſunt quinque. 639. Motus currentium. ibid. ſexhorarius. 639. 643. Menſtruus. ibid. Semimenſtruus. ibid. Semeſtris. ibid.
M... s excitatio & directio in ventis inquirenda. 463. Motus Antitypiæ. 394 & ſeq. Nexus ibid. libertatis. ibid. Mechanicus 395. Motus Hyles. 395. continuationis. 396. Motus ad lucrum, ſeu indigentiæ. 396. congregationis majoris. 397. congregationis minoris. ibid. ejus diverſitas à motu indigentiæ, & ligatur tribus modis. ibid. Motus magneticus. 399. Motus fugæ. ibid. aſſimilationis. 400. excitationis. 401. impreſſionis. 402. configurationis ſeu ſitûs. 403. pertranſitionis. ibid. Motus regius. ibid. Rotationis ſpontaneus. 404. trepidationis. 404. decubitus ſive exhorrentiæ. 405
Motus ventorum diverſi. 443. 463. in machinis humanis. 471. in navibus fons primus. 470. fons ſecundus. ibid. fons tertius. 471. in hoc motu ſpectatur cum impulſio, tum directio. 469. in velis navium. 467. & ſeq. habet impulſionis ſuæ tria præcipuè capita. 470. quo magis accedit ad roſtrum navis, eo fortior eſt. 468
Muli ætas. 500
Multa fercula multi morbi. 547. 549
Multitudinis cum fortitudine impar congreſſus. 238
Mummiæ Ægyptiorum admirandæ. 913. quæ virtus & unde. 961
Munditia corporis. 113
Mundus imago Dei, homo mundi habitus Ethnicis. 77. eremus. 111. Mundi omnia ſunt vanitas. 235. Mundum eſſe animal Pythagorica & Platonica opinio eſt. 947
Murænæ. 503
Muriæ piſcium. 549
Murmur in aquis venti indicium 926. in montibus, cœlique prodigioſum ad ventos ſpectat. 477
Muſæ cupiditatum comites & pediſſequæ. 73. earum ſedes. 38
Muſca Indica. 120. in electro. 562. mortua. 212. Muſcæ per hyemem dormiunt. 532. mortuæ quomodo animetur. 907. canthiarides quales. 903. ſciſſarum portiones cur diutius moveantur. 564
Muſcus in arbore quomodo extinguatur. 846. quid ſit, & ubi gignatur. 863 & ſeq. ejus depurgandi utilitas in arboribus. 493. cranio humani cadaveris adnatus quid præſtet. 961
Muſica. 114. duplex. 67. cur in aquis magis ſonora. 791. figuras habet rethoricis & aliis ſenſibus ſimiles. 784. ejus invetores. 24. in affectus efficacia. 784
Muſicus auribus diverſis ſe accommodat. 158
Muſtum quomodo percoquatur celeriter. 889
Mutatio coloris in pilis & plumis. 778. corporum quî poſſit prohiberi. 781. pilorum ab ætate quam habeat cauſam. 935. Mutatio fit abſque interitu 718.
Mutianus vir ſui temporis prudentiſſimus. 228. impoſuit Antonio Primo, 225
Myrobalanus quid. 882. Myrobalanorum qualitas. 764
Myſterium flammeæ & aëreæ naturæ. 564. Myſteriorum explicatio. 260. 228
Myvæ quid. 544

N.

Nani admirandæ figuræ. 759. Narcotica, opiata. 527. narcotica. 556. narcotica radix betel. 527
Nardi ſpecies in creta. 878
Nares. 519
Naſi & aures frigore mortificatæ & igni admotæ cur putreſcant. 918
Naſonum cura. 554
Natatio. 541
Nationes linguis diſcrepantes, geſtibus exercent commercia. 143
Natura. 279. 1202. parendo vincitur. ib. quinam ſe naturæ immiſceant. ibid. an abhorreat vacuum. 674. affectibus turbatur ſicut mare ventis. 199. artis ſpeculum. 128. natura cujuſque rei minimis in portionibus maximè cernitur. 47. divinæ potentiæ & ſapientiæ alterum præconium. 66. odit imperium, perſuaſionem admittit. 201. eam citius fallas, quàm premas. 65. nihil facit fruſtra. 233. ejus magnalia extra vias tritas iacent. 131. ad Naturam nobiliorem inferiores aſpirant. 192
Naturæ ſubtilitas 280. Anticipationes. 282. Interpretatio. 283. de interpretatione naturæ indicia varia. 676. & ſeq. Naturæ & corporis contemplatio. 287. ejus promus & condus. 413. ſtatus triplex. 420. clavis duplex. 932
Naturæ coeſſentiales quatuor. 660. i.. oppoſita. ibid.
Naturalis, actio, motus, & progreſſio, eſt venatio. 65. ex naturalium intuitu fides & ejus myſteria non inquirenda. 77
Navales victoriæ finem belli faciunt. 240
Naves minores præſtant celeritate majoribus. 468. earum progreſſus quantus eſſe ſoleat. 469. in navibus Britannicis majoribus quatuor ſunt mali, aliquando quinque. 469
Navis inventum. 36
Navigationes hoc tempore per univerſum orbem. 57
Nautica acus. 128
Neapolitana expeditio. 69
Nebucadnezaris monarchia. 239
Nebulæ quid circa ventos portendant. 476
Negotiandi prudẽtia. 208. deſideratur. ibid. à Romanis exercita. ibid. de negotiis doctrina. ibid. ejus partitio. ibid. nunquam ab aliquo tractata. ibi.
Negotiorum diverſus finis. 8. expeditio. 1179
Nerva vir doctus. 28
Nili cataractus qui accolunt ſurdi. 812. ejus aqua quomodo clarificetur ab Ægyptiis. 914. aqua cur minus cruda. 894. aquæ medicæ. 912
Nitrum. 528. vegetabile ſpirituoſum, & tamen frigidum. ibid. uſus. 529. ſpiritus terræ. 529
Nitrum & glacies maximè refrigerant. 131. eſt cauſa vehementiæ in pulvere pyrio. 761. lacti inditũ vivaces & puſillos reddit catulos. 829. Nitrum & creta aquis admixta lac pecudibus augent. 916
Nitri ſubordinata 529. & ſeq. uſus. ibid. ejus cum aromatibus & opio collatio. ibid. colligendi ratio. ibid. ad potum uſus. 541
Nitroſa aqua mundat. 35. incinerat. 831
Nivales venti veniunt à Septentrione. 452. aquæ inſalubres. 838
Nives interdum integræ dejiciũtur per ventos à montibus, ut ſubjacentem planitiem ſepeliant. 453. Nivium ſolutio circa mare glaciale excitat aquilones in Italia. 465
Nix gignit herbas & vermes. 867. terram diu tegens cur fœcunditatem indicet. 886. quid ſit. ibi. generat vermem & qualem. 894. cur aquâ frigidior. 773. ſalem mutat in glaciem. 776. ei aër ineſt. 564
Nobilitas. 1159
Nobiles in Barbaria longævi ex umbrę uſu. 528. ne multiplicentur. 239. eorum famuli. ibid. mancipia & operarii ſunt plebs. ibid. multitudo in regno comparatur ſylvæ. ibid.
Nocte ſoni cur ſuaviores. 806
Noctes clarę cur ſint nubilis frigidiores 939. in Europa ſunt æſtuoſiores. 459
Noctuæ. 384. noctu cernunt 120. quandoque tempeſtates præmonſtrant. 477. earum cum hominibus comparatio. 497
Nodi in plantis quid præſtent. 871
Noſce te ipſum. 227. 228
Notæ rerum duplices. 145
Notiones 280. generales quid incommodi ferant. 139. verborũ animę 125. verba notionum tſſeræ. ibid. falſæ. 283. ex naturæ lumine habemus notiones nonnullas. 259
Notitia aliorum. 226. & ſeq. ſui. ib. religionis reges ab errore refrænat. 28
Novilunia diſpoſitionum aëris ſignificativa ſunt. 474
Novitas naturæ humanæ grata. 216. ciborum cur gratior. 817. ejus amor. 191
Novorum nullus debet eſſe uſus ante appetitum vividum. 534
Nubes altiores aliquando cernuntur ſupervolare humiliores. 466. plerumque ſublimiores feruntur ab oriente in occidentem, etiam vento diverſo. 448. Nubium de ventis præſagium. 475
Nubecula in vitro aut lamina enſis ex anhelitu. 777
Nuclei in cibos. 542
Nuditas cutis. 536
Numæ Romanorum Regis ætas. 508. ejus cadaver repertum. 914
Numerus ſucceſſionum nihil ad diuturnitatem brevitatemve vitæ. 516. 517
Nuptiæ. 1149
Nutrices. 518
Nutrimenti gradus 506. via & tranſitus. ibid.

Nutritio. *Vide* Alimentatio. Nutritionis via longa. 568.569
Nympharum fabulæ. 515

O.

OBeſitas.519. ejus cauſa. 561
Obærationis gradus.163. obæratis & indigentibus præfecturæ non committendæ. 217
Objectum viſus celerius movetur quàm auditus. 801. objecta viſus in medio non confunduntur. 804. cur recreent ſpiritus. 940
Oblationes ſpontaneæ quotidiana ſacrificia. 1
Obſcœna videntibus quomodo diſpliceant. 812
Obſcurum locum intrans ex magna luce & contra, cur caliget. 940
Obſtinatarum partium, ac mollium inteneratio. 565. & ſeq.
Occaſiones aliquando provocandæ magis quàm exſpectandæ.233. idem fatetur Demoſthenes. ibid. redeunt in orbem.59. cum machinis conjungendæ. 233
Occhus arbor in Hyrcania mel deſtillat. 877
Occludentia quænam dicantur. 569
Occultatio defectuum neceſſaria. 229
Ocrearum inteneratio. 497
Oculi.519. ex dolore cur rubeſcant.940 quorundam animalium in tenebris lucent. 110
Oculus eliſus reſtitutus. 839. velocior auditu. 787. videndo non ſatiatur. 3
Odoratus quid. 785. canum habet aliquid peculiare.
Odor quomodo diffundatur. 928. ſentitur in mari ad 20. milliaria. ibid. peſtis qualis dicatur.950. quis maximè noceat. 951. nitri & aquæ ex papavere ſylveſtri quomodo parandus ut refrigeret ſpiritusque condenſet. 953. teter vomitum ciet. 770
Odores ratione cordis. 545. ſunt infuſiones in aërem. 757. & quæ circa illas obſervanda. ibid. ubi magis fragrent. 836. nimium ſuaves peſtis tempore maligni. 950. Odorum virtus. 893. quoddam errhinum, & maſticatio. 546. conſervatio lino lanâve. 538
Offæ in vino. 523
Offenſio & voluptas ex ſonis quot habeat gradus. 896
Officia mutua.196. vitæ, ipſa vita petiora. 523. hominis in communi. 494. ſpecialia & reſpectiva. 194
de Officio Regis liber, Iacobo Angliæ rege autore. 195
Oleum. 491. 492. 536. 537. 538. 544. fomes ſpiritus 436 amygdalarum dulcium. 767. aquæ cur innatet. 939. eſt aqua digeſta. 830. vitrioli aquam putreſcere non ſinit. 826. olea chymica proſcribuntur. 523
Oleoſa, durabilia. 565 & pinguia. 567. ne ſollicitentur. 567. & ſeq. & dulcia minus putreſcunt. 827
Oleoſitas cum duritie conſertur. 541
Olympus mons. 333. 462
Omnia non fiunt ex omnibus. 715
Opera quæque maxima quomodo ſuperentur.38. Conſilii qualia debeant eſſe. 55. Naturæ ſæpè imputantur faſcino.948. terræ quid.663. Solis ib. eorum inventa quomodo venerint in hominum notitiam. 93
Operatio electrica. 397. magnetis qualis. 949. ſuper ſpiritus duplex. 568. 569. Operationes ex imaginatione fiunt in diſtans 557. ſympathiæ quomodo exerceantur. 950. Operationum ex imaginatione variæ ſpecies. 949. & ſeq. ſpiritus & vaporis collatio. 535
Opiata. 526. narcotica, ſtupefactiva. 527. quænam? ibid. per fumos. ibid. quandam ebrietatis ſpeciem inducunt. 902. quaſi opiata ſeu ſecundaria, & ſubordinata.528. etiam ad ſedandam; & qua correctione. 531. opiatum aliquid in vino. 546. opiatum aliquod in ſigne quid præſtet. 129
Opium.526 556. quibus corrigendũ 526 corrigitur ſpiritu vini. 757. Turcis quomodo uſurpetur. 526. quid? 527. ejus virtus. 773. eſt frigidum per accidens. 528. ejus cum nitro collatio. 529. & ſeq.
Opinantium circa rerum principia ſectæ quatuor. 655
Opportunitas creanda.207. elapſa. 232
Optativa cum proximis circa ventos. 480. & ſeqq.
Optimi fructus ſunt infimi in arbore. 881
Orationes. 58. Oratio interciſa melior quàm continuata. 214. verſatur in rebus honeſtis ornandis.157. ejus finis melior quam principium. 212
Orator Aaron. 156. diligens præmeditatum habet quicquid in diſceptationem venit.132.133 oratoris & ſophiſtæ differentia. 138
Orbilii Grammatici ætas. 509
Orbis noſtra ætate mirum in modum feneſtratus. 56.57
Orcades. 516. 517. incolæ. 541
Orcæ, balenæ. 503
Ordo rerum & temporis quid præſtet. 132. & ſeq.
Ordinum & graduum confuſio nocet rebus civilibus. 56
Ordines Angelorum. 23. & ſeq.
Orientales venti fructibus noxii. 885
Organum muſicum radiis ſolis percuſſum ſymphoniam edit. 709. Organum ſpiritus, fabrica partium; & ille organum animæ rationalis. 571. ſermonis deſideratum 145. Organorum deſtructio, mors. 571
Organizatio. 563
Origines locales ventorum. 441. eas noſſe arduum.453. ſuntque tres. ib. ſub Orionis exortum plerumque venti ſurgunt. 459.474
Ornithii venti qui. 447
Orphei theatrum. 27
Orpinagra. 760
Ortelii chirographia. 155
Oſorius Luſitanus. 15
Oryza Turcis frequenter uſurpata. 766
Oſcitatio cur auditum impediat. 813. quomodo transeat. 816
Oſcitandi aures cum periculo cur pungantur. 889
Os continuũ quibuſdam pro dentibus 908. in corde cervi repertum. ibid.
Oſſa. 491. quando creſcere deſinunt. 908. eorum contuſiones non facilè curantur cœlo frigido. 882
Oſſicula in fructibus unde. 936
Oſtentatio decens exiſtimationem hominis valde auget. 228. Oſtentatione opus. 228
Oſtrea Colcheſtriana quomodo pingueſcant. 897
Otium.541. ſenibus captandum, 534. & quale? 535
Ova ex alabaſtro in febribus.779. elixa & aſſata non diſcernuntur.891. ſtruthionis quomodo excludantur.937. uſus in clarificatione. 754
Oves & pecudes averſantur Souchum. 881
Ovidius, poëtæ pater. 515
Ovis quare animal frigidum. 910. Ovium ætas. 500
Ovum aquæ quando innatat. 918. lapidis duritiæ. 776. vitellum quid præſtet pullo. 778. & ſeq.
Oxycantha cur nunquam dulceſcat. 882
Oxymellis acrimonia qualis. 765

P.

PAbuli differentia qua longævitatem. 504
Pace emolliuntur animi. 240
Pædagogi ludibria. 11. Pædagogica quomodo inſtituenda. 183
Paguinum, Chinæ urbs antiquiſſima. 977
Pali hiantes. 498
Pallor. 518. in iraunde. 900
Palmites vitium à parte auſtri erumpunt. 451
Paludum tractus. 517
Palumbes. 502. & ſeq.
Pan, Arcadum numen, fabulis, & vanitatis potiſſimum patrocinans.508. ejus fabula. 61. 1253. & ſeq. generatio. 61. effigies. ibid. poteſtates & munera. ibid. res geſtæ. ibid. amores. ibid. filia. ibid. venatio. 126
Pandoræ Indiani longævi. 519
Panicus terror. 66
Panis.541.550. ciborum firmamentum. 542
Pantomimi hiſtriones exprimunt. 807
Papæ annoſiſſimi quinque, & quinam? 513
Papaveris ſylveſtris uſus. 527. ſuccus, opium. ibid.
Papiliones per hyemem dormiunt.532
Papyrus. 491. oleata 492. ejus confectio. 126. contractio. 498. putrefactio. 499
Parabolæ Hebræis frequentes. 221. earum utilitas. 60. ſcribendi modus. 220
Paracelſus quis.7; 9.740. perſtringitur. 117. refutatur. 261. ejus ſchola Euro locum non reperit. 449. delirium. 401. de rore ſolis opinio. 412
Paraſiti barbati. 31
Parentum ratio ad vitæ diuturnitatem. 517. erga liberos affectus. 1148
Paridis judicium. 37
Parietes qui maximè ſalubres. 954. recenter dealbati quare mortem afferant. 556
Parmenides, 533.295. ejus philoſophia. 290. de terra opinio. 622.660
Pars corporis cur ſtupeſcat ex innixu. 905. partium corporis fabrica, organum ſpiritus. 571
Partitio doctrinæ humanæ. 37
Partus acceleratio duplex. 844. Octimeſtres, hyemales.

Paſſer. 502
Paſſiones quomodo corpus afficiant. 899
Paſtinacæ faſtidiosè dulces indicant peſtem. 892
Paſtoribus videndum ut greges ovium contra Auſtrum paſcant. 451
Patientiæ exempla. 199
Patres longævi fuerunt. 487
Patritius Venetus. 89
Pauli eremitæ ætas. 512
Paulus ſolus inter Apoſtolos literatus. 26
Paupertas veneranda. 10. virtutis fortuna. ibid. viatori armato ſimilis. 210
Pavo. 502
Pectere. 538
Pectus. 519
Pecunia nervus belli quando nervus lacertorum ingente molli deeſt. 238
Pedes.519.eorum balneatio. 547
Pediculi fructuum. 506. eorum obducendorum ratio in conſervatione fructuum. 496
Peditatus præcipuum robur exercitus. 239
Pegaſus ex ſanguine Meduſæ. 68
Peliæ reſtitutio. 552
Pelicanus. 503
Pelles. 491
Penetrandi ratio. 568
Penſa quanta quibuſve ingeniis imponenda. 201
Perca piſcis. 503
Perceptio quid. 119. ejus doctrina deſideratur. ibid. in corporibus omnibus duplex.922. & ſeq. differt à ſenſu. 118.& ſeq.
Percolatio aquæ ſalſæ per arenas maris. 753. per vaſa ſibi invicem ſuperimpoſita. ibid. varia eſt pro natura corporum, per quæ tranſmiſſio fit. ibid. eſt ſpecies ſeparationis. ibid. etiam facit ad dulcedinem. 754. interna & externa. 819
Perdices. 502
Peregrinatio in partes exteras. 1167. quid in ea obſervandum. 1168
Peregrinatores longævi. 517
Perfecta non retroaguntur. 541
Perfectionis ratio ad longævitatem. 504
Perforatio trunci & cunei inſertio quid præſtet. 848
Pergamena. 491
Periander conſultus de conſervanda tyrannide. 195
Peripateticorum philoſophia mala. 521.561
Peritia fidicularia quorundam conſiliariorum. 237
Perkinus Warbeckus quis. 1059.1060. fictitius Eboraci dux. ibid. in Luſitaniam navigat.1061. in Hiberniam migrat. ibid. in Franciam proficiſcitur. 1062. titulo Ducis Eboracenſis à Carolo Galliarum rege ſalutatur. ibid. è Gallia in Flandriam tendit. ibid. à Duciſſa Burgundiæ ſatellitium accipit.1063. in Angliam cum copiis ſuis navigat. 1075. ejus copiæ cæduntur, & afficiuntur ſupplicio. ibid. in Flandriam remigat. 1078. inde in Hiberniam. ibid. in Scotiam venit,& honorificè à rege excipitur. 1079. ejus in Scotiæ procerum conſpectu declaratio. ibid. Catharinam Gordonam Comitis Huntleii filiam uxorem ducit. 1081. Edictum evulgat. ibid à Rege Scotiæ pro impoſtore habitus in Hiberniam trajicit. 1094. ejus conſiliarii. 1095. in Cornubiam trajicit, & Exoniam obſidet.1095. 1096. obſidionem ſolvit. 1097. fugit & in Aſylum ſe recipit. 1097. de vita ſua conſilium,1098. captivus Londinum ducitur. 1098. 1099. ibidem. ludibrio exponitur. 1099.1102. è cuſtodia aufugit 1102. & carceri reſtituitur. 1102. ejus in carcere tentatum facinus. 1103. tandem capite plectitur. 1104
Perpenna. 514
Perpotationes. 550
Perſei fabula. 68.1259
Perſonarum reſpectus malus. 217
Perſpectiva non tractata. 119
Perſpicilla minuta multiplicant. 130. eorum à Galilæo inventio. 378
Perſpirationes præſtant ſudoribus. 568
Perturbatio mentis unde oriatur. 4. perturbationes torturæ. 224
Perturbator familiæ poſſidebit ventos. 211
Perverſum aliquorum de arte judiciū.
Peruviæ indoles. 516. cum Europa de clementia aëris certat 454. ibidem venti quam maximè in pleniluniis flant. 459
Peſtis quid faciat. 825. in Mauritania. 836. quos magis corripiat. 951. minus invadit converſantes cum peſte laborantibus ibid. eâ laborantibus ſæpè lethalis eſt alvi fluxus. 770. ejus amuletum ex Mercurio vivo aut arſenico,& quæ cauſa. 960
Peſtilens annus unde colligatur. 905
Petrarchæ proavus. 515
Petrus Hialas Hiſpaniæ in Angliam legatus.1092. in Scotiam cum Faxo Henrici VII. Angliæ Regis legato in Scotiam proficiſcitur. 1093
Petrus Ramus qualis. 738
Petrus Severinus. 740
Phantaſia & ratio differunt. 121. de ea plura. ibid.
Pharmacopæus quidam ex uſu ambræ centum ſexaginta annos vixiſſe perhibetur. 528
Phaſiani. 592
Phænomena Philoſophiæ. 289. Artis & Naturæ. 316. obliqua quæ. 445
Philippi & Alexandri diverſæ belligerandi rationes. 68.& ſeq.
Philippus Caſtiliæ Rex. 1117. ejus cum Ferdinando Arragoniæ Rege competentiæ.1118. & ſeq. in Hiſpaniam ſolvit. 1119. ad Henricum VII. equis citatis pergit. 1120. ejus cum illo colloquium. ibid. ab Henrico VII. in ordinem Periſcelidis cooptatur. 1121. Omen mortem ejus prænuncians. 1122
Philocratis de Demoſthene dictum. 727
Philolaus.295. ejus Philoſophia. 520
Philoſophia falſa.290. eſt triplex. ibid. Sophiſtica, 290.291. Empirica, ibid. Superſtitioſa. ibid. Ariſtotelis. 287. Anaxagoræ. 290. Chymicorum. ibid. moralis eſt pediſſequa Theologiæ.197. naturalis quæ. 47. ejus partitio in fodinam & fornacem. 78. in ſpeculativam & operativam. ibid. inanis decipit. 3. quomodo hoc dictum ſit intelligendum. 4. eſt rationis opificium. 43. cur in primis auctoribus viguerit.19. ejus triplex objectum & triplex radius. 74. circa animam partitio.114.& ſeq. Philoſophiæ & ſcientiarum diſcrimen. 287. Philoſophiæ abuſus.190. corruptio. 291. varia ſigna. 296.& ſeq.
Philoſophorum placita. 88. genera. 290. quorundam veterum temeritudo ad morigerandum.190. antiquorum opus deſideratur. 89
Phineas, filius Aaronis, & belli Benjamitici conſiliarius. 507
Phlegma in ventriculos cerebri, mors. 556
Phocæ & porci marini. 502
Phocion ad populum; *num forte deliqui?* 159. ejus dictum. 298.& ſeq.
Phœnix. 502
Phormionis diſputationes de bellis ab Hannibale rejectæ. 194
Phryganium muſca. 89
Phthiſicis nocet Boreas. 451
Phyſica à metaphyſica diſtinguitur. 80. producit mechanicam. 93. ejus partitio in tres doctrinas. 80. ejus ſtudium quam mobile,& quomodo inſtituendum. 815
Phyſicæ ſparſæ diviſio in concretam & abſtractam.80. concretæ.ibid. abſtractæ. 86
Phyſiognomia. 100
Pictis Britonibus unde nomen? 536
Pictoria ars 114. comparatur poëſi.44. memoriam rei renovat. 1129
Picus de Tenariph. 333.462
Pigmaleonis inſania. 15
Pigmenta. 523.536
Pigritia in fine laborioſa. 217
Pili in capite.518. in reliquis. 518
Pilulæ ſtomachi. 544
Pindarus laudat Hieronem.99. ſententioſus.205. ejus ætas.
Pinguedo radicalis.541. quid? 561. in carne quomodo fiat. 889. ejus cauſa durante animalium quorundam ſomno. 910
Pinguia. 564. durabilia.565. pinguia & oleoſa.567.568. ne ſollicitentur. ibi. pinguior habitus. 519. pinguium ciborum ratio.541. pinguefaciendi ratio.529. *Vide* impinguatio.
Pinus picea. 334
Pinnacula etiam in maximis tranquillitatibus perpetuò verſus Occidentem ſtant. 445
Piper ciet ſternutationem. 952. ejus qualitates. 765
Piſcatores perlarum ex uſu poſſunt anhelitum reſpirare. 557
Piſces uti in cibum? 549. ſaliti. 541. terrentur tonitru.789. ex ponto Euxino inebriantur aquâ dulci.897. in aquâ ſalſâ victitantes dulcem præferunt. ibid. quomodo frigidi. 910. quando ſignificent pluviam.927. Piſcium muriæ.549. hiſtoria. 502.503
Piſtacia. 766
Pius V. Pontifex quomodo prædixerit Chriſtianorum adverſus Turcas victoriam. 963
Placita varia Philoſophiæ circa cœleſtia. 636.& ſeq.
Planetarum ſigilla improbantur. 523. circa planetarum conjunctiones flat venti majores.459. Planetarum propinquitas & remotio.616. Uter ſit altero ſuperior. 617
Planta ſomniculoſa. 878

Plantę in ædes receptę quid proficiant. 842. antipathiam & ſympathiam cur nō habeant. 852. ab animalibus quoad alimentationē & renovationem quomodo differant. 493. quomodo fiant medicæ. 856. quomodo degenerent & mutentur. 860. quæ melius ex inſitione aut nucleo naſcātur. ib. calidi cœli apud nos germinant ſub extremum ver. 868. aliæ floret antequam frondeſcant, aliæ contra. 871. quædam cur tota hyeme vireant. 872 quædā nec flores nec fruct⁹ ferūt. ib. ex putrefactione nō propagātur. 876 earum aculei unde. 866. cineres chymicis ſal præbent. 882. Plantis quibuſdam cur vita longior quam hominibus? 768
Plantageniſtarum linea maſcula perit. 1104
Platanus quomodo fiat fœcunda. 878
Plato. 295. 533. 585. 738. vapulat. 518. ejus ætas. 509. ejus philoſophia. 297. 310. eſt ex optimis. 520. ejus ſuperſtitio. 291. Acatalepſia. 293. peregrinatio. 296. iuductio. 313. dogma. 1. dictum de virtute. 157. de præceptore ſuo Socrate elogium. 13. Hippiam ſophiſtam cum Socrate diſputantem pulchre introducit. 47. rhetoricam coquinariæ ſimilem facit, ſed male. 157. ejus ſententia nec prorſus contemnēda neq; cupide recipiēda. 102
Plebs nativorum tribus generibus conſtat. 240
Plejadum & Hyadum exortum ſequuntur imbres. 474
Plenilunia quoad colores & halones eadem forte denotant, quàm ortus quartus. 474. præſagiunt magis quàm dies aliqui ab ipſis. 474
Plenilunii tempore humores magis turgent. 945. ejus tempore nata majora & validiora eſſe. ibid.
Plinius, Cardanus, Albertus multa fabuloſa ſcripſerunt. 18. reprehenſus. 463. hiſtoriæ naturalis optimus auctor. 45
Plinius ſecundus Trajanum coram laudavit. 195
Plumæ in aquis innatantes ventos adeſſe nunciant. 477
Plutarchus Chæronæus. 738
Plutarchus de Timoleonte. 166
Plutarchus non eſt author libelli de primo frigido. 772
Pluvia & ros unde. 759. quando fiat. 551
Podagra unde. 910
Poeſis quid. 59. 148. duplici ſenſu ſumitur. 59. narrativa ſive heroica. ib. dramatica. 60. parabolica. ibid. humanæ naturæ largitur quæ hiſtoria denegat. 59. divinitatis eſt particeps. 60. ſeculis etiam rudibus & apud nationes barbaras honori fuit. ibid. ingenii eſt luſus. 121. Vinum dæmonum. 201. 202. ejus partitio. 59
Poetæ cygni. 54. illorum mores. 230
Politici literatos pedaneorum nomine elevant. 7. coram arrogantia & philautia. 12. verè politicum fieri res eſt difficilis. 223
Politic⁹ nō ſit uni rei unicè intētus. 234
Polus ſophiſta. 295
Polychreſtorum Catalogus. 96
Polyphemi ſtatua. 49
Polypragmoſyne, res temeraria. 226
Pompejus magnus occultior Cæſare, non melior. 231 ambitionem recondidit. ibid. conſul ſolus factus. ib. ejus memorabile dictum. 188. propter morum diſſimilitudinem non potuit præſtare quod Sylla. 228. Sertorii chartas non legit. 210
Pondus impulſum cur validius percutiat quàm impoſitum. 912. ponderis diminutio quid doceat. impoſitum. 912. ponderis diminutio quid doceat? 563
Populus Americanus. 978. bellicoſus firmat regnum. 238. populorum bellicoſorum catalogus. 240. Populus comparatur mari. 199. tributo oppreſſus nunquam bellicoſus. 239
Populus fert muſcum & qualem. 882
Porcellana quid. 775. ejus confectio apud Chinenſes. 420
Porci marini. 503. porcinum ſtercus edulcat fructus. 849
Porcii Catonis ætas. 510
Poroſa ſonos parum impediunt, aliter quàm ſolida. 811
Poſitura corporis frequenter varianda, cur? 548. 541. 544. 550
Poſſibilia quæ dicantur. 43
Poſtulatum mathematicum. 361
cum Potentibus non decertandum. 210
Poteſtates ventorum. 443
Potio adverſus melancholiam ex floribus mali aurantii. 557. medica poſt plenilunii tempus utilis. 945
Potoris ſemen cur ſterile. 902
Potus. 541. 544. 550. ciborum vehiculum. 542. vetuſti utilitas. 542. aquæ. 550. abſynthites. 544. chalybeat⁹. 545 dulcoratus. ibid. calidus. 543. potus varii. 990. medicati. 991. potus variatio reſpectu cibi. 549
Practica ab Ethicis omiſſa. 186
Prædia vicina & conjuncta reditus majores apparere faciunt quam diſtracta. 167
Prædicamentorum uſus. 139
Prædictiones & electiones quatenus retinendæ. 85
Præfecturæ non committendæ obæratis. 213
Præjudicium informationis primæ vix poteſt eripi. 215
Prælationum quorundam ſtultiſſimarum exempla. 37
Prælectiones. 255
Prælium Britānicum. 1031. navale quantum momenti habeat. 240
Præludia muſicorum. 256
Præmiorum & pœnarum uſus in civilibus. 200
Prænotio memoriȩ artificialis pars prima. 143
Præparatio ciborum quanti momenti. 549. ante purgationē quid prȩſtet. 771
Præſtigiatores quomodo hominibus illudant ariſtæ avenaceæ uſu. 854
Prætoris album. 247
Pragmatica ſanctio. 239
in Pratis cumuli fœni quandoque in altum feruntur abſque aliquo majore venti impetu. 458
Preſter eſt tanquam fulgur cæcum. 158
Princeps mēdaciis credens. 213. ſuſurronib⁹ & ſycophantis ne credat. ib. principis irā incurrēs quomodo ſe geret. 214. 215. Principes creduli peſſimi. 213. viris obæratis præfecturā ne cōmittant. 217. Principibus ſub eruditis ſœcula maximè fuerunt felicia. 28. Principum Eccleſiæ ætas. 512. Romanorum, Græcorum, Francorum, Germanorum ætates. 511
Principium rerum unum. 62. Thaletis. 655. Anaximenis. 656. Heracliti. 657 Parmenidis. 660. Teleſii. ibid. Empedoclis. 669. Principia rerum Cupidine adumbrata. 650
Privati non ingenio, ſed fine judicandi. 225
Probatio per incommodum. 187
Problemata & Placita. 88. Ariſtotelis commendantur. 88
Procellæ quæ cum nebula fiunt, diræ ſunt navigantibus. 458
Proceſſus ſpiritus in corpore tangibili. 380
Procli Philoſophia. 310
Prodigos naufragia fortunarum perdunt. 210
Proditiones bellarum ſorores. 70
Profecto in virtute quomodo faciendus. 1237. & ſeq.
Prognoſtica ventorum. 444. 472
Prolongatio vitæ deſideratur. 110. eſt res laborioſa. 111. quomodo inſtituēda. ibid. unde exſpectetur. 112. nonnunquam cum periculo valetudinis conjuncta. 524. prolongandæ vitæ intentiones tres. 490. 524. prolongare vitam, non unius medicamenti opus. ibid.
Prometheus. 123
Promi condi. 191
in Promontoriorum flexibus mutationes ventorum reperiuntur. 457
Propago nihil ad vitæ diuturnitatem brevitatemve facit. 516. 517
Prophetia Danielis. 309
Prophylagmata in uſu adverſus peſtem 950
Proportio ſymmetriȩ in harmonia difficilis. 784
Proportiones malorum & velorum variant. 468
Proſodia. 147
Protagoras. 293. 295. Protagoræ Abderite ætas. 509
Proteus. 47. 609
Providentia æterna & divina judicia conſideranda. 235. providentia in bello ejus. 70
Proviſus rerum. 736. & ſeq.
Proximitatis inter alimentum & alimentatum ratio. 505
Prudentes prȩvident exitium quod virtutibus imminet. 219. advertunt ad greſſus ſuos, ſtulti divertunt ad dolos. ibid. prudentium mens ſpeculis & aquis ſimilis. 220
Prudentiæ duæ ſpecies, vera & falſa apparens. 1180. 219. Prudentia inquinata. 235. impertiendi, item ſuis rebus proſpiciendi 221. ſermonis deſideratur.
Pruna quæ dilicatiora. 858. & ſeq.
poſt Pruinas atque nives non alius ferè ventus quàm Auſter ſpirat. 450
Pſalmi invitant ad contemplationem operum Dei. 26
Pſittacus. 502. 503. Pſittaci χαῖρε. 123
Pubertas cur mutet vocem. 797
Pudor. 533. ubi maximè afficit. 911. pudoris & timoris contagium aliquod eſt. 955
Puella napello nutrita. puellæ viva fomenta apud Perſas. 554
Pueri cur minus piloſi. 809. expoſiti quomodo ignotos parentes afficere dicantur. 954. placentis alliciendi, viri perjuriis. 235
Pueruli viva fomenta Barbaroſſæ. 554
Pugna ad Actium, item ad inſulas Curſolares, 240

Pulchritudo. 1210. ejus oppoſitum deformitas. 1210
Pulices abſynthia necantur. 894
Pulmo marinus. 120.335
Pulſus arteriæ. 519. Pulſus arteriarum tempus. 556. lethalis, mortis præcurſor. 558. & ſeq.
Pulvis, aqua, aer, flamma, ſpiritus. 567. menthæ quid præſtet lacti. 767
Pulvis pyrius. 478. & ſeq. nautarum & militum opium. 529. ejus rarefactio per flammam & dilatatio. 760. tormentarii inventio. 314.592
Pulveres. 494. & ſeq.
Purgantia. 537. 539. ut vel hunc vel illum humorem trahant in quo conſiſtat. 764. cauſæ ejus rei. ibid iis unde vellicatio & mordicatio. 764. eorum operatio quare poſt aliquot horas ſequatur demum. 763. tetricus ſapor quomodo tollatur. 757. virtus non eſt occulta proprietas. 763. vis ubi reſideat. 757
Purgationes quæ ventriculum purgare non debent. 523. purgationum utilitas. 555
Purpuræ tinctura unde. 943
Putatio arborum. 496
Putrefacta cur fœteant. 929. in iis confuſio qualis. 563
Putrefactio. 498. 390. 563. eſt ſpecies metus aſſimilationis abſque motu locali. 551. eſt generatio formæ novæ. 390. per eam partem potiſſimum, per quam alimentum. 496. quid. 824. deſinit vel in plantas, vel in animantia. 875. ejus cauſæ. 929. quædam cur boni odoris. ibid.
Putei Jacobi. 261. quidam ſunt in Dalmatia, & regione Cyrenaica, in quibus dejecto lapide tempeſtates oriuntur. 455.481
Pyrenæi. 517
Pytagoræ ſuperſtitio. 291. 295. peregrinatio. 296. ad Hieronem reſponſio. 189. de atomis opinio. 715. philoſophia ex optimis. 520.
Pyxis nautica. 469

Q.

Quadrupedum hiſtoria & ætates, 499. Quadrupedes pauciores quàm aves longævæ. 503
Quæ comprimunt ſonum, conſervant eum & augent. 790. & ſeq.
Quædam nonniſi focum paſſa probi ſunt alimenti. 879
Quænam toto anno fructificent. 870
Qualis debeat eſſe in quem valeat imagiuatio. 957
Qualitas aëris indicat qualitatem terræ. 924. qualitates in vegetabilibus mutandæ debent cedere in plantæ alimentum. 856. qualitates & poteſtates ventorum. 449
Quantitas formę eſſentialis. 96. Quantitas cibi & potus. *Vide* Alimentum. Subſtantiæ in ratione conſervationis & longævitatis. 505. aëris major quot modis percutiatur.
Quantum. 393. 408. & ſeq materiæ. 718
Quarta in muſicis tetrica. 783
Quercus calida & tardè creſcit. 884. fert multos fructus præter ſuos. 880
Quicquid ſerotinam reddit arborem, etiam longævam facit. 870
Quid ipſum caloris eſt motus. 348
Quid plantas conſtituat. 880
Qui prodeunt paulò poſt imbres quare plerunque morbo corripiantur. 923
Quies apparens. 720. & ſeq. ad actum aſſimilationis. 551
Quis Philoſophiæ debeat eſſe finis. 23
Quot modis ſonus reddatur amplior. 792.

R.

Rabbini naturalem & moralem ſenſum ex ceremoniis Moſaicis eruerunt. 25. eorum prædictum. 11
Radices in cibos 542. bulloſæ, fibroſæ & hirſutæ unde. 878. Potadis & Bardanæ 766. Potadi quomodo grandeſcunt. 851. Radicibus applicita ſal, fex vini, ſanguis, quid præſtent. 848. earum conditio 506. in arboribus motio mala. 496. mors annua unde. 847
Radii Lunares. 334. Solares 333. eorum reflexio. ibid. per ſpecula comburunt. 126. ſuper album diſſiliunt. 130
Radix malorum in ſcientiis. 280
Radix quomodo craſſeſcat. 846. Oriz magis fragrat quàm flos, frondes non fragrant. 939. pæoniæ amuletum Epilepſiæ & incubi, & quæ cauſa. 959
Rami methodi quæ probentur. 155
Rami humiles ferunt fructus grandiores. 845. ſi prohibeantur naſci quid planta gignet. 866
Ramorum amputationis utilitas. 493. Ramus idem quomodo varii coloris uvas ferat. 852
Rarum & denſum. 660
de Ranis Æſopi fabula. 161
Ratio inveniendi ſcientias. 289
Ratio juxta verbum Dei non audienda. 258. quomodo ab effectibus differat. 158. ſermonis anima. 144. explorandi tempus quo deferatur ſonus. 802. Rationis & diſputationis uſus. 259 260. Rationis regimen tribus modis perturbatur. 157. humanæ in divinis uſus, item exceſſus duplex 261. humanæ redargutio. 317
Ravenſtonus Maximiliano Romanorum Regi factus rebellis Hyprarum & Sluſiæ caſtella occupat. 1041. piraticam exercet. 1052. ab Anglis obſidione cingitur. 1053. iis ſe dedit. ibid.
Reciprocatio ſex horaria fluxus & refluxus maris quomodo fiat. 647. 468
Reconciliandi amicos via duplex. 218
Rectum & ſui index eſt & obliqui. 138. Rectorum conſultatio & viſitatio requiritur ad literarum incrementum. 41
Redintegrationes vitæ frequentes, 534.
Reduxio per medios terminos duplex. 138
Reflexio ſoni cur melius fiat verſus parietes veteres. 920
Refractio in ſonis an detur, & quid præſtet? 810
Refrigerantia. 538. 539. Refrigeratio triplex. 528. 570. Refrigerium per ſomnum. 557. ejus indigentia, mors. 556.
Reges ſuos habent errores. 28. iis negotia cum quibus intercedant, 1170. & ſeq. regiæ voluntates mobiles. 199. Regum corda perſcrutari nefas 13
Regio nulla in qua ventus non flat.
Regiſtra quid. 51
Regnorum magnitudo quibus artibus obtinenda 237. & ſeq. nempe gente bellicoſa. 238. quæ non gravetur tributis. 238 239. in qua nobiles & generoſi non nimium multiplicentur. 239. numero indigenarum. ibid. agricolis, famulis, ingenuis, & artificibus non mechanicis ſedentariis. 239. armorum ſtudio. 240. juſtis cauſis arma capeſſendi. 240. exercitu veterano ſeu milite perpetuo. ibid. maris dominio. 240. præmiis. 241.
Regnum Dei primo quærendum. 236. cœlorum quare grano ſinapis comparatur. 238. quid firmet. 238. & ſeq.
Relationes. 53
Religio bello non eſt propaganda. 1144 Religionum viciſſitudo.
Religioſa vita quid conferat ad longævitatem. 520
Remuneratio literatos fovet. 39
Renovatio. Vide Reparatio, ſoni eſt, quam vulgi putant continuationem. 801
Renum morbis quid conveniat. 106
Reparabilia magis minuſve. 570
Reparatio & renovatio. 570 ſpiritus. 572 Vitæ. 487. ejus periodi. 487. procedit per rerum appetitus. 567. ſubita. 569. reparationis ſucci veteris diæta. 554
Repercuſſio venti in hortis reperitur. 457.
Repletio ſtaturæ arboris noxia. 863
Res cur videantur, geminæ. 940. adverſæ. 1145
Reſipiſcentiæ feræ exempla. 231
Reſiſtit qui aliquid ſubito audit, & cur. 899.
Reſpectus perſonarum damnatur in judice. 217
Reſpirationis cohibitio, mors quare? 556. & ſeq. tempus ibid. in animalibus. 557. difficultas ex frigore quam habeat cauſam, 907
Reſponſio mollis frangit iram. 209. de reſponſis & conſultis. 255.
Reſpublicæ tardius moventur. 206. feliciter adminiſtrantur à viris eruditis. 7
Retentio ſpiritus intendit auditum. 814
Retinendi ſeu cuſtodiendi ars. 142
Rex eruditus miraculum. 2
Rhabarbarum. 545
Rhabarbaro & ſimilibus quomodo utendum. 764. quomodo optimè præparetur. 757
Rhedæ moventes ad ventum. 47
Rhetores qui longævi. 533. eorum Philoſophia. 521
Rhetorica. (*vide etiam*, Eloquentia oratoria.) inter dialecticam & politicam ab Ariſtotele prudenter collocata. 158. ſubvertit phantaſiam. 157. virtutem & bonum depingit. ib. illam Plato male inter voluptuaria collocavit 157. ejus appendices. 182. finis. 157. officium. 156. & ſeq. Rhetorica ſophiſmata ab Ariſtotele collecta. 158. in tribus claudicant. ibid.

Ri-

Richardi Ducis Eboraci umbra. 1058. & ſeq.
Richardi Simonis ſacerdotis facinus. 1009. & ſeqq.
Richardus Tertius, Angliæ Rex. 997. ejus parricidia & ſcelera. 997. prælio vincitur ab Henrico VII. ibid.
Riſus effecta. 901. effectorum cauſæ. ibid. vix vocandus paſſio. ibid.
Rivulorum ſpirituum qui fons. 564
Robertus Willougbeius Eques auratus. 1000
Robur ſcientiarum quomodo conſiſtat. 17
Romana reſpublica cives profuſè recipit. 239
Romanæ mulieres. 518
Romani ad tuendos ſocios ſtrenui & prompti. 240. ovibus ſimiles. 206. & ſeq. rebus gerẽdis magis idonei. 147. eorum ætates. 508. celebres triumphi & ingentes in milites largitiones bello feliciter geſto. 241. Romani imperii incrementa attribuuntur prudentiæ ſex regum. 184
Romulus civibus ſuis legavit rem militarem. 240
Roſa Alba in Anglia quid. 999
Roſa ex allii vicinia gratior. 853. ſerotina optima. 842. Roſæ Damaſcenæ Anglis diu incognitæ. 885. ſerotinæ quomodo comparandæ. 131
Ros unde. 759. & pluvia unde. 775. in operculis ollæ unde. 759. majalis ubi optimus. 917. radicalis. 541
Roſcidatio & durities ſuccorum. 541
Roſmarinus ſexagenarius. 492. & ſeq.
Rotatio corporum ab Oriente in Occidentem unde. 950.
Rotunditas in aquæ guttis unde. 758
Roxolana Solymanni uxor. 1170
Rubi ætas incerta. 493. fructus ſcabie inficit. 904
Rubigo metallorum. 498
Rubor quid, & ubi conſpicitur. 907. nimius. 518
Rufi magis vivaces. 518
Rugæ corporum. 498
Rumor comparatur ventis. 212
Ruricolæ magis ſecundum naturam vivunt quàm urbani. 65
Ruſſia. 516. utitur melicrato. 934
Ruſticana vita. 521
Ruta fico apposita cur melius creſcat. 853

S.

Saba Stylita. 536
Saccharum inter frangendum lucet. 120. 335. ex vino eminens cur citius ſolvatur quàm illud in vino. 943. apud veteres quale. 934. veteribus vix cognitum. 877. Saccharatus potus. 542
Sacculus ſtomachi. 544. ſaccus furfure plenus applicandus ſtomacho. 768
Sæculorum decurſu an animalium decurtetur ætas. 516. 517
Sagæ & veneficæ quare veſcantur carne humana. 759. & in Reges cur nihil poſſint. 948. earum confeſſionibus & factorum probationibus cur non habenda fides. 948. & 949
Sal. 494. nigrum. 537. cõmunis ad conglaciandum. 529. per ſe ſumptus, vel incorporatus. 549. in coquinaria carnes cõdit. 129. quid in cõglaciationibus artificialibus efficiat. ib. quid in condenſatione metallorum. ibid. ejus acrimonia qualis. 765. ano inſertum provocat expultricem. 763
Sal petræ quomodo producatur. 873
Salamandræ proprietates quas habeant cauſas. 938
Salgazus herba qualis. 882
Salinum argenteum. 709
Salmones piſces. 503
Salomonis aphoriſmi ſive proverbia. 209. ſapientia. 25. pronuntiatum. 324 1172. ſententiæ quædam de ſcientia. 3. 4. 38. 91.
Salomona Rex qualis. 979
Saltatio octo centenariorum. 515
Salvatoris noſtri in terram adventus. 26. ejus verba. ibid. reſponſa. 262
Sambucus. 491
Samuel Iſai filios videns. 124
Sanguis, quid? 539. in ventriculos cerebri, mors. 556. venarum, arteriarum. 558 tepidus, corpori humano conſubſtantialis 552. ejus quantus uſus in nutritione ſui corporis. 506. per ſanguinem herbæ & alia operantur in ſpiritus per circuitum. 530. Sanguinis miſſio. 522. copioſa profuſio, mors. 558. ſiſtendi extraordinarium medium. 553. ſanguinem ſiſtentia. 771. ſanguis animantium ſalſus. 882. crudus carnem ſalſedine cur vincat. 898. aquâ ſalſa mixtus cur tollat ſalſedinem. 961
Sanitas quomoda tuenda. 105
Santones quomodò die deſponſationis ſponſum incantent. 943
Sapiens dominabitur aſtris. 222. fingit fortunam ſibi. ibi. ſi cum ſtulto contendat, non inveniet requiem. 210. ſapientes avertunt calamitatem. 212 eorum erroribus quamvis leviſſimis haud facile ignoſcitur. 212. ſapientior quàm oportet. 219
Sapientia habitualis à natante diſtincta. 220.
Sarah, rationis imago. 258
Saræ, unicæ fœminæ, ætas commemorata. 507
Sarſæ perillæ diæta. 554
Saſſafras ligni diæta. 554
Satietas terræ eſt morbus. 887
Saxoniæ Dux Damnum oppidum occupat. 1053
Scala humani corporis. 560
Scenam in vitam transferre. 207
Sceptici Philoſophi. 125
Schaccorum ludi. 260
Schematiſmus. 286. 300. 670. latens. 329. ejus anatomia. 329. ejus differentia. 380. Schematiſmi ſimplices. 414
Schola Democriti. 286. 287. Leucippi. 287. Zenonis, Socratis, Epicuri, Pyrrhonis & Herilli. 189. Scholarum publicarum commoda. 183
Scholaſticorum philoſophia mala. 521. ſtylus tempore Lutheri. 15. Subtilitates & inanes quæſtiunculæ, atque altercationes quantum literis noceant. 16. 17. 18
Schotſchinck. 765
Scientia quid. 279. eſſentiæ imago. 319. vera per cauſas. 325. aquarum ſimilis. 74. de converſatione optimè tractata. 208. eſt reminiſcentia. 1. in flat. 3. non inflat. ibid. Lumen ſiccum. 4. omnis jucunda. ibid. pabulum animi. 122. ſine charitate quid efficiat. 4. ſuperba boni & mali lapſu peperit. 3. 24. univerſalis quæ. 74. deſideratur- ibid.
Scientiarum longitudo & latitudo. 55. officium abbreviare longa itinera. 90. 91. pet aphoriſmos ſive methodum tradendarum differentia. 153
Scientiæ appetitus nimius primum peccatum. 3. dignitas in archetypo quærenda. 23. limites tres. 4. partitio in Theologiam & philoſophiam. 74. ſcientiæ hauriuntur ex linguis eruditis. 146
Scriptio adminiculum memoriæ. 142. de ſcriptoribus authenticis. 251
Scripturæ locus explicatus. 454. interpretatio quomodo inſtituenda. 261. & ſeq.
Scylla monſtrum. 17
Secretariorum imperitia. 150. ad ſecreta naturæ reſeranda ſumptibus opus 40.
Secundina quid. 904
Secundis aut tertiis etiam licet acquieſcere. 234
Sedare ſpiritus. 530
Sedentariæ artes mechanicæ in regno alienigenis aut ſervis committendi. 239. 240
Seditiones. 1160. earum prognoſtica. ibid. materia duplex. 1161. & ſeq. cauſæ. 1162. Remedia. ibid.
Semele Iovis pellex. 71
Semen optimum quale. 888. ſemina in cibum. 542. eorum diſcrimina 506
Semicardinales venti qui. 444
Semidei. 27
Semper viva ſponte germinans. 760
Senatores eruditi meliores aliis. 28. ingenio deriſores. 213
Senæ folia decocta minus flatulenta. 757
Seneca 515. 533. Pædagogus Neronis per quinquenium adminiſtravit imperium. 7. quomodo Neronem inſtituerit. 12
Senectus retardari poteſt. 95. cicadæ comparatione illuſtrata. 562. ejus diæta. 532. ejus & juventutis diſcrimina. 560
Senex juvenum conſortio juveneſcit. 955. cur oculos à libro abducat. 940. Senis cujuſdam diæta, edere & bibere priuſquam eſuriret & ſitiret. 520. ſenum nutricatio. 766. fomenta caniculæ. 554. ſenile judicium, garrulitas & oſtentatio. 533. Senex beneficus miraculum. 199
Senes recordatione ſe oblectent. 534. in iis vitiorum animi & corporis petulans comparatio cujuſdam Galli. 561. & autoris ſeria cum juventute collatio. ibid.
Senſibile fortius percutit memoriam. 143
Senſus & ſenſibilis uberior inquiſitio. 118
Senſus propriè quid. 3. in dextro & ſiniſtro latere cur efficax. 941. Senſus ſolem referunt, naturalia reſerant, divina occludunt. 5. Senſuum ratio quæ ad longævitatem. 519. externorum numerus quomodo augeri poſſit. 893.
Separatio vini ab aqua per hederæ lignum. 754. per geminum vitrum. 755. & ſeq. quædam circa eam conſiderationes, & unde fiat. 756.

tentanda in muria & aqua dulci, ſaccaro & aqua pura, 756
Sepiæ ſanguis cur ater. 907
Septimæ temporis. 235
Septimius Severus debuit aut nunquam naſci, aut nunquam mori. 236
Sepultorum reviviſcentium hiſtoriæ. 560
Sera parſimonia in fundo eſt. 163
Seres Indiani. 514
Series ſucceſſionum nihil ad diuturnitatem brevitatemve vitæ. 516. 517
Sermo familiaris. 207. ejus anima ratio. 144. methodus. 151. ea duplex. 151. 152. iterum duplex. ibid. organum 144. regimen minimè prudens & politicum. 214. Sermonem marinum aquâ fluviatili abluere. 212. Sermones cuncti non audiendi. 210
Serpentinæ carnis medicina ſarcaſtice culpatur. 523. 559. 564
Serpentis ſciſſi partes cur moveantur? 559. 564
Servi non delicatè tractandi. 216. per gradus promovendi. ibid. in iis quid potiſſimum deſideretur. ibid.
Servus prudens dominabitur in filium ſtultum. 209. & ſeq.
Severinus Danus. 89
Severitas cum clementia temperanda. 246
Sexta in muſicis retrica. 783
Sexus variè diſtinguit animantia, & quæ cauſæ. 935
Sibylla duos libros comburens. 163
Siccatio lenis. 568
Siccitatis & frigiditatis in ætate ordo. 561. in ſiccitatibus magnis interdum vis aquarum erumpit ex locis aridis. 454
Sigilla planetarum rejiciuntur. 523
Sigillorum practica in cera. 129. typographiæ viam oſtendit. ibid.
à Silentio contumaci cavendum. 209
Simplicia cordialia. 522. ſtomachi. 544
Simulatio. 1147. ejus commoda & incommoda. 1148
Singultus unde oriatur. 935. lethalis convulſionis ſpecies. 558. & ſeq.
Sitis. 544
Sixtus. V. Pontifex. 7
Syllogiſmus. 280. ex quibus conſtet. 280.
Sylvarum murmur increbreſcit antequam manifeſto percipiantur venti. 455
Syſtema an detur? 611. ejus centrum quid. 612. nexus. 614. partium ſyſtematis collocatio. 616. & ſeq.
Societas quæ dulcis ſenibus. 534
Socratis cum ſophiſta diſceptatio. 193. elogium à Platone.
Sol bonus & malus diverſo reſpectu. 160. ejus opus. 663. motus. 665. Solem Orientem plures adorant quàm Occidentem. 216. eſt genitor ventorum præcipuus. 459. Sanguineus ſub occaſum prædicit ventos. 455. principum fortunam ſubit, ſi ventos ſpectes. 452. Solis calor in generatione ventorum proportionatus eſſe debet. 480. exiguus non excitat vapores. 460. prognoſtica de ventis nimirum, imbribus & pluviis. 473. & ſeq.
Solenitates verborum & actorum. 244
Solidum ex malaco. 570
Solon leges dedit optimas. 11. ejus ætas. 508. reſponſum Cræſo de auro datum. 238
Solutio continuitatis. 567. continui juvat putrefactionem. 828
Somnus. 520. 531. refrigerium ſpirituum 557. ordinarius qualis? 557. quid? 558. alimentationi prodeſt. 558. ad actum aſſimulationis. 551. quare maximè nutriat. 768. à prandio quibus proſit. ibi. poſt jentaculum prodeſt. 765. cur magis ſudorem cieat. 899. nutrit, diuque ſine alimento conſervat. 907. Somni tempus. 558. cum cibo comparatio. 532. geminæ portæ. 204. Somniorum naturalium interpretatio, 100
Sonus quomodo fiat. 701. & ſeq. tintinnabuli & clavecymbali unde & quomodo ſæpè exſtinguatur. 755. quomodo in inſtrumentis producatur. 782. poſt 6. aut 12. recurrit. 783. ingens reddit ſurdos. 789. cornu venatorii unde intendatur. 791. tetricus hebetat dentes. 792. communicatur ſpiritibus in poris corporis. ibid. interior & exterior. 798. imminutus per totum aërem diſpergitur. ibid. ventis non turbatur. ibid. quis melior. 806. tetricus quomodo & cur dentes obtundat. 896. Soni & lucis cognatio. 748. Sympathiæ. 748. diſſidia. ibid.
Soni muſici qui. 782. qui non muſici. ibid. conciliantes ſomnum. 784. generari poſſunt ſine adjumento aëris. 790. veſperi aut nocte cur longius audiantur. 791. moventur in omnes partes. 800. conglomerati aërem rarefaciunt. 811. qui delectent, aut contra. 896. in medio confunduntur. 804. quæ cauſa. 805. ſonos muſicos qui producant. 782. ſonorum cita diffuſio. 814
Sophiſtarum nomen in rhetores antiquos rejectum. 295
Sophoclis poetæ ætas. 509
Sophron in Theologia deſideratur. 261
Soporifera. 526
Sorices per hyemem dormiunt. 531
Spartam qui non exornant. 194
Spartani. 1189. parci in cooptandis novis & civibus. 239. cives habebant bellicoſos. 240. mulieres quando nupſerint? 518. pueri Spartani. 1204. Imperii Spartani fabrica. 1190
Spaſmus unde, & ejus medela. 959
Spatium interſtellare. 623
Species oblata quomodo creſcat. 911
Specilla ocularia. 128
Speculum divinum & politicum. 227. fabricatum. 333. comburens. 333. 342. ex metallo quale. 155
Specus Platonis. 140
Speluncarum vita. 523. 535
Spes. 533. malorum antidotum. 162. vigilantis inſomnium. 216. ſpe futurorum magis quàm præſentium fruitione delectamur. 216
Spiraculi doctrina. 115
Spiræ quid ſint. 635. 637. Lineæ ſpirales. 637. & ſeq. Motus ſpiralis. 723
Spiritus in ſpiritum impreſſio 117. Vini expanſio. 708. animalium ſunt ſubſtantia aërea & flammea. 761. quid ſint. 779. à tonis diſponuntur. 785. animatorum quomodo differant. ibid. maximè feruntur ad partes laborantes. 902. ex affectu invaleſcunt, ſpiritum corroborantia contra quemvis morbum faciunt. 526
Spiritus prædatorius, innatus & vitalis. 487. 492. 494. 497. 499. 504 516. 535. 562. & ſeq. *Vide* Calor. Spiritus, aër, flamma. 572. omni corpori ineſt. 562. ejus origo. ibid. quid? ubi Ariſtotelicæ nugæ & habitualitas notantur. 562. vivus in quibus ſubſiſtat. 557. ad perpetuo generetur? 558. Spiritus ſpiritum gignit aut craſſiora intenerat. 565. eſt tenuior aëre. 5 7. quamdiu non tumultuetur. ibid. vitalis eſt magnes actionum. 564. cõminutus. 567. invitus quibus detineatur. 567. vitalis exitum è corpore ſuo exhorret. 565. nitri qualis. 529. vitalis in piſcibus concluſus. 502. terræ, nitrum. 529
Spiritûs quæ præda? 565. vivi & flammæ differentia. 555. vivi collatio cum flamma & aëre. 558. 571. indigentiæ quænam & quot? 558. exitus ſeu evolatio. 498. qualis actio? 565. Spiritûs emiſſi, detentive, operationes & proceſſus. 535. 537. 563. calor. 560. ſeu temperamenti. ibid. fomites & nutrimenta. 5 2. Organum quodnam, & illi quodnam. 571. deprædatorii verum temperamentum. 525. reparatio. 572. termini & carceres. 567. Spiritus naturalis animalium & vegetabilium turba inter falſos philoſophos. 557. mortualis deſideria duo. 565
Spiritus in corpore fabri & opifices. 525. quando alterandi, nec ne? & quomodo? 534. partes rei continent & frænant. 563. mortuales aëri conſubſtantiales; vitales, flammæ. 565
Spirituum natura, rota ſuprema in humano corpore. 568. vitalium incenſio, flammeæ & aëreæ naturæ myſterium. 564. ſpirituum actio quomodo maximè promoveatur. 960. operatio qualis? 535. ſolutio. 533. per quæ fiat? ibid. cohibitio & alteratio. 534. condenſatio. 526. 566. motus æqualis & inæqualis. 566. copia. ibid. quomodo corrigenda. 531. ſedes, & ratio ad longævitatem. 504. cella, canales, ductus, lineæ. 564. motus uti frænandi? 531. oblectamenta. 534. genera. 564. diſcrimina. 564
Spirituoſa, calida. 528
Spiſſamenta unctuoſa. 537
Splendor unde. 835
Spongia, ſaccharum, quomodo humorem bibunt. 774
Spongiæ marinæ quid & unde. 897
Spontaneæ oblationes & quotidiana ſacrificia. 1
Spuma maris agitata noctu coruſcat. 120. 335. ventos præmonſtrat. 476. Spumæ aër ineſt. 564. Spuma Woddeſſare. 855
Spurii felices evadunt. 230
Squamæ piſcium noctu ſplendent. 335
Stans in valle optimè perluſtrat montem. 174
Stati venti in Europa qui. 447. noctu non flant. ibid. flant ubicumque montes alti ſunt, & nivales, ad tempus quo nives ſolvuntur. 447. ſunt itinerarii 462. imbecilli ſunt, & ventis ſubitis ſe ſubmittunt. 447. hyeme vix notantur. ibid.
Statilia fœmina annoſa. 514
Statuarii mos in ſculpendo ſimulacro. 203

Statura corporis ex arte.759.corporum an ſucceſſione propaginis defluat? 516. Gigantum quare major? 535. & ſeq.ſtaturæ conſideratio quoad longævitatem. 519
Status civilis malè adminiſtrati reprehenſio. 309
Statuta temporis leges. 243
Statutum explanatorium. 244
Stellæ cadentes. 334. ventos indicant. 455.474. exiguæ antequam oriatur ventus non cernuntur. ibi. minuſculæ conſpicuæ ſignificant tempeſtates. 926. ſunt partes ſui orbis. 637. Jovis aſſeclæ. 639. aliæ aliis ardentiores. 661. aliæ magis, aliæ minus calidæ. 340. & ſeq.
Stercorandi ratio. 873
Stercoratio. 496. omnis nitroſa. 529. quando & cur optimo. 886
Stercoris non unum genus quod præſtat cæteris. 873
Sternutatio cur pellat ſingultum. 891. unde. ibid.
Stipendia ſumptuoſa requiruntur ad literarum & ſcientiarum cognitionem. 40. eorum tenuitas quantum obſit literis. ibid.
Stipes adoptivis ſurculis quid præſtet, 847
Stoicorum ſententia de virtute. 164. philoſophia. 520
Stomachus ubi expellit, provocantur inteſtina ad expulſionem per conſenſum. 763. eſt paterfamilias. 543. ejus ſimplicia. 544. pilulæ. ibid. potus. ib. unguentum. ibid. ſacculus. ibi. fomentum vivum. 554
Strabiſmus quomodo fiat. 940
Strangulatio. 556. & ſeq.
Struthiones. 502
Studia in mores abeunt. 11. 202
Stultitia quæ prodeſt. 534. cum ſtulto non contendendum. 219
Stupefactiva, narcotica, opiata. 527
Sturmii opera in Ciceronem & Hermogenem. 15
Styli genus conciſum & intemperies literarum. 16
Stylitarum, ſeu columnarium vita. 536
Styptica. 538
Subditorum genera duo. 1163
Sublunarium & cœleſtium diſſimilitudo. 725. & ſeq.
Subnigri magis vivaces. 518
Subſidium pecuniarium in Regno Angliæ. 1034. ex eo orta ſeditio. ibid.
Subſtantia aſtrorum. 612. 614. pneumatica in corporibus quæ. 932. cœleſtium an ſit heterogenea ad ſublunarem. 618
in Subterraneis magna aëris copia. 454
Subtilitas litigioſa. 16
Suffolciæ Comes ex Anglia in Flandriam fugit. 1114. Philippi Caſtiliæ Regis & Henrici VII. de ejus traditione colloquium. 1121. ſtipatus cuſtodia redit in Angliam. 1121
Succeſſiones ventorum. 463
Succeſſionum ſeries an quidquam ad diuturnitatem vitæ brevitatemque conferat. 516. 517
Succeſſus felicitati, non virtuti aut induſtriæ tribuendi. 222
Succus corporis. 540. 541. à quo deprædetur. 536. *Vide* Humor. ſubdurus & roſcidus. 568. 572. arborum varius. 884. ſuccus uvæ, an aqua? 562. ſucci & caloris, in decurſu ætatis, inclinatio, & ejus ordo. 561
Succi fructuum aut aquei aut oleoſi ſunt. 880. animalium, oleum & aquam habent. 564
Succinum paleas trahit. 127
Sudatio in luctu unde.
Sudor hominis calidæ naturæ qualis. 754. quando cavendus ægro. 768. in balneo ex partibus ſub aqua non prodit, & quare. 898. cur ſalſus. ibid. per lagenas quomodo provocandus ibid. ubi ſiſtendus aut movendus, & quare. 899
Sudores. 537. 541. improbantur. 555. 568. frigidi cur ſæpè natales. 889
Sues ingruente vento terrentur. 477
Suffitus deſiccantes. 494. odori. 546. pro cerebro. 547
Suffocatio. 556
Suffumigatio matutina. 528
Suillæ carnis in potu veterando uſus. 542
Suium ætas. 500
Sulcatio ventorum. 443
Sulphur. 375. 631. metallorum parens. 698. chalybem facit fluere. 127. ejus, Mercurii & ſalis hiſtoria. 484
Summus naturalis catenæ annulus ſolio Jovis affixus. 5
de Summo bono Ethnicorum Chriſtianis non diſputandum. 187
Superfœtatio in plantis unde. 866. 880
Superiora corporis cur magis ſudent quàm inferiora. 899
Superoneratio aëris quid? 456. unde? 572
Superſtitio. 1166. & ſeq. ejus fuga. 1167. vulgi, terros eſt panicus. 66. Platonis & Pythagoræ. 291
Superpellicia. 523
Suræ. 519. earum retractio ad ſuperiora. 760
Surculus trunco arboris inſitus. 126
Surdaſter poſſitne inſtrumento juvari. 128
in Suſceptione caloris complures ſunt gradus. 474
Suſpendii ultronei curioſitatis ergo hiſtoria. 560
Suſpenſi reſtituendi tempus & ratio. ibid.
Suſpicio & diffidentia. 20. quid? 1194.
Suſpirium quid. 899. 900
Sycophantis Princeps ne credat. 213
Sylla felix, non magnus. 192. Orbis perturbator. ibid. ejus votum. 230
Syllogiſmus. 125
Symbolum præſentis ætatis. 57
Symeonis Cleophæ ætas. 512
Symeon Stylita anachoreta Columnaris. 520. 536
Sympathia veri & boni intima. 121. individuorum qualis ſit. 950. in inſtrumentis muſicis. 813
Sympathiæ & Antipathiæ hiſtoria. 483
Syrupi quomodo clarificentur pharmacopolis. 754

T.

TAbacum cur abigat laſſitudinem. 904. exſiccatum quomodo & cur pondus recuperet. 907. Anglicanum & Verginianum cur vilius. 947. quomodo emendari queat. 937. ejus proprietates. 952. radix aut ſemen cur non ſumatur. 906
Tabeſcentium nutricatio. 766
Tabula coitionis & expanſionis materiæ. 694. graduum in calido. 339. tabulæ quid. 631. earum digeſtum. 632
Tacendi ars. 205
Taciturnitas fidem conciliat. 226
Taciti de Auguſto judicium. 1. de Claudio. 214. de virtute ſententia. 219. de Lipido judicium. 220. in Tiberio notat diverſum modum loquendi. 224
Tactus magnetis. 378
Tamarindi cur nunquam dulceſcant. 882
Tangibilia per ſe frigida. 773. omni tangibili ſpiritus ineſt. 562
Taprobanæ indoles. 517
Tartarum in vaſis vinariis. 777
Taxus arbor valida & flexilis. 872
Tectus quam nudus in ſole facilius cur ſudet. 898
Teleſius Conſentinus, 89. qualis. 741. inter Neotericos philoſophus præſtantiſſimus. 772. Parmenidis philoſophiæ inſtaurator. 673. ejus de luce opinio. 384. de terra. 62. 660. 663. vacuum coacervatum. 1674
Temperamenti calor, ſeu ſpiritus. 565
Tempeſtas alba quid. 476
in Tempeſtatibus majoribus nautæ quid faciant. 496
Templum in Italia vocem duodecies reflectens. 910
Tempora, quibus incolæ regionum diutius breviuſve vivunt. 516. in quibus magnis virtutibus exitii eſt.
Tempus Authorum Author. 303. ejus filia veritas. 303. res extenuat. 760. in fructibus & liquoribus cur operetur diverſimodè. 938. & fluvio ſimilem temporis non multum innatamendum. 233
Templs, Tmoli faſtigium. 513
Tenacitas in fuſilibus, retentrix ſpirituum. 563
Tenor media in muſica vox, quare ſuaviſſima. 795
Tenuia in partibus ſuis cujus uſus? 542. mobilia. 565
Tepor unde fiat. 336
Terceræ. 516
Terella magnetis. 373
Terentiæ, Ciceronis ætas. 510
Terra piſcationis. 448. in terræ motibus venti quidam noxii & peregrini obſervati ſunt. 445. eſt primum frigidum juxta Parmenidem. 495. 772. armis & ubere glebæ potens. 239. penſilis. 130. ejus globus cum univerſitate collatus. 34. Terræ recentis odor & uſus. 530. ſpiritus, nitrum. 529. fodiendæ cur generoſum infundendum vinum? 546. præparatio ad mutationem plantarum. 862. ſuperficies plerumque fœcundiſſima. 873. medicæ ſpecies quæ, & quaſi efficacia. 897. omnis nitroſa. 753. non tam bene percolat aquam ut arena. ibid. adjuta quid præſtet. 842. meridiem ſpectans proba fit. 874. quæ proba. 886. fœcunda quæ ibid. medica cauſas habet venas. 897. Nili quomodo & cur augeatur pondere. 907. ejus vis magnetica. 368. à Sole diſtantia. 663. an ſtet aut rotet? 612. Terræ altæ. 517

Terrores panici qui. 66
Tertia in muſicis perfectiſſima. 783
Teſtudo, pandura, clavecymbola quando edant majorem ſonum, & cur. 791. diutiùs uſurpata cur melior. 806
Thales oleæ vindemiam coëmit. 888. ejus olivarum monopolium
Thaleſis ſimplicitas. 622
Thebanæ mulieres. 518
Thebis nunquam ciconiæ viſa. 502
Thema univerſi. 631
Themiſtoclis dictum incivile. 237. reſponſum. 263. verba. 13
Theodoræ imperatricis ætas. 512
Theologia tribus conſtat partibus. 44. cunctorum laborum & peregrinationum Sabbathum. 257. hauritur ex verbo Dei, non ex natura. 259. naturalis 76. 77. conducit ad Atheiſmum confutandum. ibid. non ad ſtruendam religionem. ibid. ejus tres appendices. 258
Theologica ſcripta innumera. 262
Theoriarum Idola. 289. redargutio. 317
Theophraſtus. 295. 421. Ereſii ætas. 512
Theriaca, opiatum, 527. ejus uſus. ib. quare non acris. 513
Thermarum artificialium compoſitio. deſideratur. 110
Thermometra minimas aëris mutationes indicat. 922
Thomas Bourchierus Cantuariæ Archiepiſcopus. 1002
Thomas Contarenus. 515
Thus & nidoroſi odores dicuntur homines reddere devotos. 953
Tiberii ætas. 511. mater Livia, Auguſti uxor. 510. quare ludos publicos nunquam ſpectarit.
Tigellinus metus Neronis rimatus. 226
Tigranes Armenius à Romanis, quorum vires condemnabat, profligatur. 238
Timoleon homo fortunatiſſimus. 166. ejus res comparantur cum rebus Ageſilai & Epaminondæ à Plutarcho. ibid.
Timoris aliquod contagium eſt. 955
Timotheus Athenienſis. 222
Tinca piſcis. 503
Tineam generant lanificia, præſertim humida. 894
Tirambel. 977
Tirſanus. 982
Tithonus in cicadam; de ſenectute. 562.
Titi Livii de Alexandro Magno dictum. 310
Titillatio quando riſum non movet. 902. cur riſum moveat. 912
Tmoli montis incolæ annoſi. 513
Tobacco ſeu pæti uſus. 527. hyoſcyami genus. 527. opiatum. ibid.
Tonitrua & fulgura imitamur. 128. ejus inventor monachus. ibid. Tonitrua & fulgura quibus ventis fiant. 452. eorum de ventis præſagium. 475
Tonorum differentiæ. 785
Topicæ partitio in generalem & particularem. 133. particularis ſummè neceſſaria & fructuoſa. 133. deſideratur. 134
Tormenti bellici ſonus quam longè deferatur. 801
Tormina in ventriculo ex purgantibus unde. 764
Torpedo marina manum ſtupefacit. 963
Trabes hiantes. 498
Traditio Lampadis deſideratur. 152. methodica. 153. per aphoriſmos. ibid.
Traditivæ partitio & ejus organum. 144
Trajani vitæ exemplar. 203. Trajanus doctrinæ admirator. ibid.
Tranſcendentes conditiones entium quæ ſint. 76. illarum doctrina & inquiſitio deſideratur. ibid.
Tranſmigratio quomodo intelligenda. 562
Tranſmiſſio ſpiritus in quos maximè efficax. 948
Tranſmutatio quid requirat. 861. & ſeq. unius in aliud. 861
Tremores terræ cur rari. 454
Trepidatio in ſonis duplex. 801. & horror unde. 909
Tres doctrinæ intemperies. 15. tres inventiones ad vitam prolongandam. 211
Tributa Belgarum exciſæ, vocantur: Anglorum ſubſidia. 239. Tributis oppreſſus populus bellicoſus non fit. ibid.
Trifolii de tempeſtate præſagium. 477
Triplæ in Muſica reſpondent affectibus. 748
Triſtitia. 532
Triumphi, trophæa, largitiones, coronæ, tituli, privilegia in milites collata bello feliciter geſto. 241
Triumphus tria complectitur bona. ibid.
Tropæi venti qui dicuntur. 449
Truncus roſæ intra ædes. 841. unde gracileſcat. 872
Trutæ piſces. 503
Tuberes vegetabilium quid. 506
Tubus tranſverſus in ſclopeto. 787
Tuguriolorum incolæ longævi. 517
Tumor ex veneno quàm habeat cauſam. 825. ex plagis quam habeat cauſam, & cur laminæ metallicæ eum prohibeant. 992. & ſeq.
Tumores aquarum cur frequentiores? 454
Tunica ſalvatoris. 261
Turbines exigui frequenter fiunt. 458. interdum etiam ſereno. ibid. Turbinis vehementia aſperſione aceti compeſcitur. 462
Turcæ eleëmoſynas brutis dant. 214. palpebras denigrant ciliaq; tingunt. 906. eorum potus *Coſta* qualis. 905. iis uſitatæ confectiones cherbeta dictæ unde fiant. 898. quæ herbæ putentur tollere metum & corpori prodeſſe. 905. qualis opii uſus? 526. & herbæ caphæ. ibid.
Turtures. 502
Tuſſilaginis virtus medica. 867
Typhon in retibus implicatus.
Typhones majores rarò fiunt, 458
Typocoſmia. 66
Tyrannis ingeniorum. 966
Tyrannum an liceat occidere. 198
Tythimalli venenati. 881

V.

Vacuum in nullo cavo. 562. vacui fuga. *Vide* fuga, an detur: 614. an detur coacervatum in ſpatiis interſtellaribus. ibid. Vacuum Aeronis. 713. in regionibus ætheris. 714
Valentinus Borgia è ſacerdote miles. 227
Valeriani Imperatoris ætas. 511
Valerii Corvini ætas. 508
Valetudinis regimen. 1193
Valles. 517
Vanitas vanitatum. 235
Vapor carbonum coclusus cur noceat. 951. ex colocynthide alvum ciet. 952. in diſtillando ſine calore ſurgit. 527. venenatus mortem affert. 556. Vapores immediate operantur in ſpiritus. 530. odori. 546. eorum operatio in condenſandis & refrigerandis ſpiritibus. 528. qualis. 535 noxæ in affectus. 535. vaporum in ſpiritus vis. 526. via brevis. 568. 569. copia patria ventorum eſt. 464. in Vaporibus & copia & qualitas ſpectanda eſt. 460
Varia notantur imperia. 34. 35
Variatio experimenti. 126. ciborum. 549. poſituræ corporis. 548
Varietas, alternatio potiùs quàm confuſio. 567. medicamentorum ignorantiæ filia. 547. facierum & verborum. 104
Varronis de ſtella Veneris narratio. 621
Vas cineribus repletum non recipit eandem aquæ quantitatem. 762. quę cauſa. ibid. Vaſis pulſati ſonus. 790. pleni, & in lagenas diffuſi liquor cur poſt non impleat vas. 939
Vaſa in quibus eſculenta reponuntur interdum tempeſtates prænunciant. 477. porcellana quomodo fiant. 834
Vaticinium Sacerdotis Ægyptii de Græcis. 296
Ubiquetarii venti. 466
Vegetabilia cordialia. 522. putrefacta juvant terram. 874. Vegetabilium partes aliæ magis, aliæ minus nutriunt. 765
Vehicula, quæ alias imprimentia. 569
Vela quomodo extendenda. 470. & ſeq. flante vento laterali, rigidius in adverſum venti extenduntur. 469. decem impendent navibus Britannicis. 467 & ſeq.
Velorum diſpoſitio in vẽto recto quænam feliciſſima. 468. & ſeq. longitudo in molendinis etiam facit ad motum. 472. in velis ab infra longè major eſt tumor, quàm in cæteris. 468
Vellejus Epicureus. 140. qualis. 742
Vena frontis quando incidenda. 130
Venatio *Panis*. 126
Venatorum mos. 200
Venefica quomodo nocere poſſit. 958
Venenum quomodo mortem afferat. 556. ejus ſuſpicio unde. 763. odoribus ſuavibus mixtum citius nocet. 951. præſentanea ex carne & pinguedine humana. 759. Venenatorum malignitas quomodo infringenda. 854
Veneris excitatio per opium. 526. ad quid? 531. uſus & abſtinentia. 520. 531. frequens riſui nocet. 892
Venetiani complures longævi. 515
Venter. 519
Ventus attollit aut deprimit ſonos. 788.

788.nihil eſt aliud,niſi ipſe aër motus 479 quomodo à nube prodeat. 456.
Venti anniverſarij. 440. aſſeclæ ibid. Cardinales. 444. & ſemicardinales non tam procelloſi,quàm mediani. 452.extraordinarij.441. frigidi qui. 452.generales 340.liberi. 445. liberi magis aſſeclæ hyemis ſunt, quàm æſtatis, maximè autem autumni & veris.447.Magni ſunt inundationes aëris. 479. Martij. 494. Mediani. 444. Mediani majores ibid.minores. ibid. Meridionales ſine pluvia cur inſalubres. 953. ab occidente ſpirantes ſunt vehementiores,quàm qui ab Oriente. 451 pomeridiano parcius flant.445.Ornithij ſive aviarij qui.447. procelloſi non extenduntur per larga ſpatia 462. ſemicardinales.444. ſtati 440.446. ſtati cum aſſeclis non confundendi. 449.Tropæi.ibid.Vaporarij. 460. eorum cauſa efficiens.ibid.& altitudo 462 Vehementes ſunt tanquam inundationes. 453
Venti omnis generis aërem purgant. 452.in inferiore aëre ut generentur. 456.mille modis fiunt.453.tanquam mercatores vaporum ſunt.453.naturas ſuas quinque modis nanciſcuntur.452 ex nitro facti. 478. ex reſolutionibus nivium quales 460 tribus temporibus frumento & ſegetibus nocent. 451. ſedantur quinque modis 461. & ſeq.480.ſpirant ex parte fomitum ſuorum.ibid. complures in ortu ſuo ſpirant exigui, dein progreſſu invaleſcunt .454. ex vaporibus marinis facilius abeunt retro in pluviam. 461
Ventorum conflictus.443.differentiæ radicales. 450. generationes accidentales,441.imitamenta.444. qui per immiſtionem vaporum fiunt, cauſa 479. limites. 442 particularium matrices unde petendæ.453. motus diverſi. 443. nomina. 439. 444.Origines Locales.441.poteſtates.443. prognoſtica.444. qualitates diverſæ. 441. præciſus reditus nō invenitur 447 ſucceſſiones.442 undulatio,ſulcatio, 443
ad Ventos conſacientia, & excitantia,& ſedantia ipſos. 441
Ventoſitas in nitro. 529
Ventriculi prægravatio ex qualitate aut quantitate medicamenti. 763. os claudentia.532. oris cura. 535
Ver pluvioſum æſtatem ſerenam præmonſtrat. 476
Vera fama à domeſticis manat. 226
Verba meretricia quomodo deprehendantur. 224. ſunt imagines rerum.15. Verbo Dei. fides habenda etiam reluctante ratione. 258. Verborum Idola.288.ſplendor non damnandus. 16
Vera Philoſophiæ diviſio. 330
Verecundi vivaces. 533
Veri & boni ſympathia. 121
Veri obſervantiæ limites. 13
Veritas.1140.temporis filia.ibid. veritatis inveniendæ duæ viæ. 283
Vermes qui frumento nocent.887.philomelæ in deliciis.894.in extremis corporis partibus.ibid in fornacibus ibid.Vernix. 536
Verrucæ quomodo tollantur exemplo authoris. 964
Verſio corporum in pulverem,varia. 699.aëris in aquam in corpore ſolido vnde .775. Verticitas ventorum vnde. 464 & ſeq.
Verulamius regnum adminiſtravit. 236. multos honoris gradus ſuſtinuit.236. regiis alloquiis diu uſus. ibid.artibus, hiſtoriis & legibus incubuit. ibid.
Veſica compreſſa quo motu reſiliat. 755.Veſicarum inteneratio. 497.vſus. 539
Veſpaſianus mutatus in melius. 199. jus conſuetudo. 534
Veſpertiliones dormiunt per hyemem. 571
Veſtes nimiæ. 541. Veſtium mundarum & ſordidarum uſus 537. perunctarum. 538
Veſtis Eccleſiæ verſicolor. 261
Veſtimenta corpori attigua proximè raro per æſtatem mutanda. 768
Vetuſti potus incommoda; & remedium egregium. 542
Vexatio corporis externa ſalubris. 548
Via longa, brevis.568.569.perveniendi ad Aſtrologiam. 85
Viciſſitudo rerum.1233. & ſeq. Religionum. 1234. in rebus bellicis. 1235
Victoria navalis. 240
Victus ratio ad longævitatem. 591. ordinatio accurata ineptiæ. 524
Vigilia. 520
Vilior plantæ ſuccus abit in frondes. 859
Villoſa habent nonnihil teporis. 463
Viminum inteneratio. 497
Vindicta. 1145. vindicativi veneficarum inſtar ibid.
Vinea ex acinis ad radices poſitis felicius creſcit.763 cauſa ejus rei.ibid. repit ad fulcimentum remotius. 846. ejus & braſſicæ diſſidium. 415. eam declinando vitat.852. ſylveſtris vnde. 861
Vinum cupiditatis communis fomes. 72.ex pōmis conficitur. 125. Hippocraticum quomodo clarificetur. 754. vſtum laudatur in febribus. 757.combuſtum in conſumptionibus corporum. 768. cum ſaccaro cur minus inebriet quàm purum. 903
Vini ſpiritus.127.fortis ſpiritus efficacia.495.nocent ſucco corporis.768. potus.542.543 &c.vſus quibus proſit aut noceat,& cur. 903. qualitas opiata. 546
Viper exterius applicatæ proſunt. 959. earum trochiſci quid præſtent. 592
Vires externæ nihil præſtant,niſi gens fortis ſit. 238
Virgarum inteneratio. 493
Virgilius non omnino Phyſices imperitus fuit.466. cauſarum cognitionem cum metus profligatione copulat.34. Auguſto aſſignat longè optimos honores 35. ſtudia patriæ poſt habuit. 5. ejus Georgica commendantur. notatur. 516
Virginienſes. 536
Virgultorum conditio. 506
Viriditatis conſervatio. 568
Viri vxorum amantes ſenſiſſe dicuntur earum partium ex ſymptomate. 962
Virorum illuſtrium minima quæque vitia ſtatim in oculos hominum incurrunt. 252
Virtus à latente affectu vix poteſt diſtingui. 73. non curanda ſecundum Machiavellum. 235. imitabilis. 166. propter ſeipſam eligitur, non propter auram popularem.146. & ſeq.ſi conſpiceretur, ingentes ſui amores concitaret, magnetica. 377.388.ejus præmium virtus. 235. diminutio quomodo contingat. 229.ei nulla via eſt invia. 222
Virtutes intellectuales. 1
Viſcera principalia concoctionis fontes.543.miniſtrantia. ibid.
Viſcoſi & nodoſi ad verſandum inepti homines. 231
Viſcoſitas animi rebus gerendis damnoſa. 232
Viſibilia quomodo ſe communicent. 811
Viſio non fit ſine luce. 811
Vita. *Vide* Ætas mortalium bvevis, quid? 487
Vita brevis,ars Longa.90. Viæ ſimilis. 255
Vitæ. 52. vitæ & mortis hiſtoria. 487. 488. prolongatio in quo conſiſtat. 769. quomodo comparetur. 815. deſideratur in medicina.110. genus eligendum ingenio congruum. Vitæ lucrum leve 487,opus charitatis & benedictio.ibid.ei minus detractum poſt ſervatoris ævium quàm aliis benedictionibus.ibid. redintegrationes frequentes. 534
Vitelli ovorum. 767
Vitis ſexagenaria. 492
Vites humiles in Gallia vinum præbent, 845. hodiernæ minores ſunt priſcis. 878
Vitium *lignum* Romanis centurionibus ſcipiones ſuppeditabat.879. durabile & tenax. ibid.
Vitium ſub vmbra virtutis ſe recipit. 160. latet proximitate boni. ibid.& 229.ejus ſupplicium ipſum vitium. 235
Vitia ſegetis quid arceat. 887
Vitra Cryſtallina Veneta unde fiant. 913
Vitrum. 491. Calendare, ſive graduum. 338. 350. 354. vitri Calendaris confectio.343. & ſeq. in eo aër dilatatus deprimit aquam. 343. 459. in vitro pileato aër dilatatus inflat veſicam.459. comburens. 334
Viventium interiora magis nutriunt quàm caro exterior. 766
Vivificatio, generatio. 563. vnde fiat. 824. in quo conſiſtat. 930. ejus axioma eſt, quod calor dilatando ſpiritus requiratur.917. 946. natura quanti facienda. 893
Vivis animantibus ſi vteremur, Paracelſus putat non poſſe fieri immortales. 892
Vlula. 502. cur nocte videat. 939
Vmbra in extremo cur tremula.942. frondibus opitulatur.877.ſuper album congregatur. 130

Unctio.537.539.552.555. earum alimentatio. 569
Undæ maris cur inæquales ubi illud amplius. 942
Undulatio ventorum quid. 443. aëris differt ab undulatione aquarum. 465
Unguendo corpus quendam trecentos annos vixiſſe, an verum? 523
Unguenta.520.ſtomachi. 544. magorum qualia & quid efficiant.949. ſagarum unde fiant. 960
Unguenti armarii luculenta deſcriptio. 964
Unguentum authoris Romanum. 769
Unio corporis. 495. homogeneorum, in cauſis arefactionis. 551. ejus in naturalibus efficacia. 778. gradus in corporibus. 815
Unitas Eccleſiæ. 1142. unitatis fructus duplex.ibid.ſpecies duæ. ibid. de unitatis gradibus in civitate Dei tractatus deſideratur. 261.
Vocum in animantibus diverſitas unde. 782.783
Volatile craſſiorum, præda ſpiritus. 565.metallorum,ab igne perit. 494
Volucris cœli quis? 512. volucres cur magis vocem humanam imitentur. 807
Voluntas fallendi & facilitas credendi, finitimæ. 18. voluntariæ actiones eſſe debent. 535
Voluptas ex coitu ſextus ſenſus.893. ex Venere præ illa ex cæteris ſenſibus cur major. ibid. ex fama, honore, &c. quam habeat cauſam. 966. ejus artes. 187
Voluptaria floret Republica declinante. 114
Vox continuè per ſeminotas attolli aut deprimi nequit. 783. puerorum, fœminarum, Eunuchorum cur acutior. 796. quomodo formetur.800. cur melius è regione percipiatur. 800
Urbanitas & morum commoditas quando in ſubſidium peti debeat. 207. veſtis & animi. ibid. qualis eſſe debeat. ibid.
Urbes munitæ quid ſint abſque gente forti. 238
Urinatores.113. qui. 702. uſum habent retinendi anhelitus. 557
Urinæ nimia profuſio nocet alimento. 767. excretio nimia obeſt. 767
Urſa quo tempore parere dicatur.496. quo tempore dormire incipiat.ibid. ejus ætas. 499
Urſuicus ad Regem Galliæ legatus. 1024
Urticatio. 548
Uteri geſtatio quoad longævitatem. 504.ſuffocatio qui curetur.
Uſus & naturam & artem vincit. 123
Vulnera ne intumeſcant & exulcerentur quid faciat,& quare. 889. ſurarum & capitum in quibuſdam cur citius, in quibuſdam tardius curentur. 917. ære inflicta cur facilius curentur quàm ferro. 918
Uvæ ſuccus, an aqua? 562. quomodo melius conſerventur. 879.490
Vulpis ætas.499.de Vulpe & feli Æſopi fabula. 167
Vultures. 501.508
Vultus compoſitio quid præſtet. 207

W.

WArvvici Comes fictitius ſupplicio afficitur. 1103

X.

XEnophanes. 295
Xenophanis Colophonii ætas. 520. Philoſophia. 520.& ſeq.
Xenophilus Pythagoricus. 514
Xenophon Athenienſis.6.521.cum Cyro Juniore in Aſiam profectus. 32. 33. Falino reſpondet. 79. exercitum Babylone in Græciam reduxit. ibid.

Z.

ZEmbla nova. 333
Zeno. 295
Zenonis Cittiei ætas. 509
Zenonis, Socratis, & Epicuri ſcholæ. 189. Pyrrhonis & Herilli. ibid.
Zephyrus.664.ejus flatus. ibid. comes perpetui veris. 449. in Europa ventus humectans. 445.451
Zizania. 261
Zonæ torridæ æſtus minus tolerabilis quàm ſub linea, & quare. 338

TABULA EXPERIMENTORUM.

CENTURIA PRIMA.

DE percolatione externa & interna, experimenta 8. Pag. 753
De motu ex preſſura, exper.5. 754
De ſeparatione corporum liquidorum ex pondere, exper.3. 755
De infuſionibus tam in liquoribus quam aëre, exper.7. 756
De appetitu continuationis in liquidis, exper.1. 758
De fontibus Artificialibus, exper.1.ibi.
De venenata humanæ carnis qualitate, exper.1. ibid.
De verſione aëris in aquam, exper.1. 759
De correctione & alteratione ſtaturæ corporis, exper.1. 759
De condenſatione aëris, ut poſſit ponderari & nutrimentum præſtare, exper.1. 760
De commixtione flammæ & aëris, exper.1. ibid.
De occulta natura flammæ, exper.1. 761
De flamma in medio & lateribus, exper.1. 762
De motu gravitatis, exper.1. ibid.
De contractione maſſæ aut molis corporeæ, exper.1. ibid.
Quomodo vineæ fœcundiores reddantur, exper.1. 763
De varia medicamentorum purgantium operatione, exper.9. ibid.
De cibo & potu maxime nutritivis, exper.15. 765
De filo medicinali, exper.1. 769
De cura ex aſſuetudine, exper.1. 770
De cura ex exceſſu, exper.1. ibid.
De cura ex motu per conſenſum, exper.1. ibid.
De cura morborum qui prædiſpoſitioni corporis contrarii ſunt, exper.1. 771
De præparatione ante & poſt purgationem, exper.1. 771
Qui ſanguis ſiſtatur, exper.1. 771
De mutatione alimentorum & medicamentorum, exper.1. 772
De diæta, exper.1. ibid.
De productione frigoris, exper.7. ibid.
De verſione & tranſmutatione aëris in aquam, exper.7. 773
De induratione corporum, exper.8.
De deprædatione aëris in humorem aqueum, exper.1. 775
De vi unionis, exper.1. 778
De productione plumarum & pilorum varii coloris, exper.1. ibid.
De alimento animantium antequam in lucem edantur, exper. ibid.
De Sympathia & Antipathia in uſum medicum, exper.3. ibid.
De occultis naturæ proceſſibus, exper. 1. 779
De efficacia ignis, exper.1. 780
Quod non detur annihilatio, exper.1. 781

CENTURIA II.

DE Muſica, exper.14. Pag.782
De nullitate & entitate ſonorum, exper.9. 785
De productione, conſervatione & dilatatione ſonorum, exper.14. 787
De magnitudine, exilitate, & exſtinctione ſonorum, exper.25. 790
De claritate, & ſubmiſſione ſonorum, exper.3.
De communicatione ſonorum, exper. 3. 794
De æqualitate & inæqualitate ſonorum, exper.9. 795
De acutioribus & gravioribus ſonis, exper.6. 796
De proportione acuti & gravis ſoni, exper.4. 797
De ſonis interioribus & exterioribus, exper.4. 798
De ſonis articulatis, exper.9. 798

CENTURIA III.

DE motu ſonorum in quacunque linea, exper.6. Pag. 799.800
De duratione & evaneſcentia ſonorum, exper.5. 801
De tranſitu & interceptionibus ſonorum, exper.5. 802
De medio ſonorum, exper.4. 803
Figuræ corporum quantum conducant edendis ſonis, exper.3.ibid.804
De mixtura ſonorum, exper.5. 804
De melioratione ſonorum, exper.7. 805
De imitatione ſonorum, exper.6. 806
De reflexione ſonorum, exper. 13 807
De conſenſu & diſſenſu inter ea quæ viſu & auditu percipiuntur, exper. 23. 810.& ſeq.

De

De ſympathia & antipathia ſonorum, exper. 5. 813
De impedimentis & ſubſidiis auditus, exper. 4. 813. & ſeq.
De ſpiritali & tenui ſonorum natura, exper. 4. 814
De ſplendidis coloribus in diſſolutione metallorum, exper. 1. 815
De prolongatione vitæ, exper. 1. ibid.
De appetitu unionis in corporibus, exper. 1. ibid.
De ſimili caloris & temporis operatione, exper. 1. 816
De diverſis ignis & temporis operationibus, exper. 1. ibid.
De motu ex imitatione, exper. ibid.
De morbis contagioſis, exper. 1. 816
De incorporatione pulverum & liquorum, exper. 1. 817
De exercitio corporis, ejuſque commodis & noxis, exper. 1. ibid.
De cibis qui ſatietatem inducunt, exper. 1. 818

CENTURIA IV

De clarificatione liquorum atque ejuſdem acceleratione, exper. 11. 817. & 818
De maturatione ejuſdemque acceleratione, nec non de maturatione potus & fructuum, exper. 15. 820
De confectione auri, exper. 1. 822
De natura auri, exper. 1. 824
Da productione atque acceleratione putrefactionis, exper. 12. 824
De prohibitione & anticipatione putrefactionis, exper. 11. 825
De ligno lucido in obſcuro, exper. 1. 827.
De acceleratione partus, exper. 1. 828
De acceleratione accretionis & ſtaturæ, exper. 1. 828. & ſeq.
De ſulphure & Mercurio, exper. 5. 829
De Chamaleonte, exper. 1. 830
De ignibus ſubterraneis, exper. 1. 830
De aqua nitroſa, exper. 1. ibid.
De congelatione aëris, exper. 1. ibid.
De congelatione aquæ in cryſtallum exper. 1. ibid.
De conſervatione tum coloris tum odoris in foliis Roſæ, exper. 1. ib.
De continuatione flammæ, exper. 10. 832
De infuſionibus atque defoſſionibus variorum corporum ſub terra, exper. 5. 834
De affectibus humani corporis ex variis ventis, exper. 1. 835
De morbis æſtivalibus & brumalibus, exper. 1. 835
De tempeſtatibus peſtiferis, exper. 1. ibid.
De morbis epidemicis, exper. 1. 836
De conſervatione liquorum in puteis & fornicibus profundis, exper. 1. ib.
De Haſitantia, exper. 1. ibid.
De ſuavitate odoris, exper. 4. 836
De bonitate & delectu aquæ, exper. 7. 837
De calore temperato ſub æquinoctiali, exper. 1. 838
De fuſco colore in Æthiopibus, expert. 1. 838
De motu pauciſſimis à morte momentis, exper. 1. 839

CENTURIA. V.

De accelerata germinatione exper. 12 839. & ſeq.
De retardatione germinationis, exper. 9. 842
De melioratione fructuum in arboribus atq; plantis, exper. 55. 843. & ſeq.
De compoſitione fructuum & florum, exper. 3. 851
De ſympathia & antipathia plantarum, exper. 19. 852
Qui herbæ fructuſque uſibus medicis aptantur, exper. 2. ibid.

CENTURIA VI.

De curioſitate fructuum plantarumq; exper. 17. 857
De degeneratione plantarum, atque traſmutatione unius in aliam, exper. 14. 860
De proceritate atque humilitate arborum, & quomodo ex artificio pumilæ redduntur, exper. 5. 863
De plantarum rudimentis, atque excreſcentiis, aut ſuperfætatione, expe. 26. 863
De productione perfectarum plantarum, ſive ſemine, exper. 11. 867.
De plantis peregrinis, exper. 3. 868
De tempeſtatibus quibus plantæ proveniunt, exper 6. ibid.
De duratione plantarum aut arborum, exper. 5. 870
De variis plantarum figuris, exper. 3. 871
De præcipuis plantarum differentiis, exper. 4. ibid.
De modo compoſitionis & emendatione terrarum, exper. 6. 872

CENTURIA VII.

De affinitatibus & differentiis plantarum & corporum anima carentium, exper. 6. 875
De affinitate & differentia Plantarum, & animantium, & quo participent confinio, exper. 3. 876
Experimenta miſcellanea de plantis, exper. 67. 877
De curatione vulnerum, exper. 1. 889
De pinguedine quę per carnem diffunditur, exper. 1. ibid.
De accelerata potus mutatione, exper. 1. ibid.
De piloſitate & plumis, exper. 1. ibid.
De motus celeritate in avibus, exper. 1. 890
De claritate maris, & flatu Auſtri, exper. 1. ibid.
De differentia caloris in igne & aqua fervida. exper. 1. ibid.
De qualificatione caloris ex humore, exper. 1. ibid.
De oſcitatione, exper. 1. 891
De ſingultu, exper. 1. ibid.
De ſternutatione, exper. 1. ibid.
De imbecillitate dentium, exper. 1. ibid.
De lingua, exper. 1. ibid.
De guſtu, exper. 1. ibid
De quibuſdam prognoſticis peſtilentialium tempeſtatum, exper. 1. 892
De ſpecialibus ſimplicibus in Medicina, exper. 1. ibid.
De Venere, exper. 3. ibid.
De inſectis aut creaturis ex putrefactione natis, exper. 3. 893
De curſu, exper. 1. 896
De voluptatibus & offenſionalibus ſenſuum, præcipue auditus, exp. 1. ib.

CENTURIA VIII.

De venis terræ Medicæ, exper. 1. 897
De Spongiis, exper. 1. ibid.
De piſcibus marinis in aquam dulcem tranſlatis, exper. 1. ibid.
De attractione ex ſimilitudine ſubſtantiæ, exper. 1. ibid.
De quibuſdam in Turcja potibus, exper. 1. 898
De ſudore, exper. 6. ibid.
De Cicindula, exper. 1. 899
De impreſſionibus ex paſſionibus animi in corpus, exper. 10. ibid.
De ebrietate, exper. 4. 902
De commodo aut damno ex vino etiam modice ſumpto, exper. 1. 903
De convolvulis, exper. 1. ibid.
De muſcis Cantharidibus, exper 1. ibid.
De laſſitudine, exper. 2. 904
De exuviis animalium quorundam, exper. 1. ibid.
De poſitura corporis, exper. 3. 904
De annis peſtiferis, exper. 1. 905
De prognoſticis brumæ intenſioris, exper. 1. ibid.
De medicamentis quæ condenſant & ſpiritus refocillant, exper. 1. ibid.
De pictura corporum, exper. 1. 906
De uſu balnei & inunctionis, exper. 1. ibid.
De charta indulata, exper. 1. 906
De ſepiæ atramento, exper. 1. 907
De incremento ponderis terræ, exp. 1. ibid.
De ſomno, exper. 3. ibid.
De dentibus & duris ſubſtantiis in corporibus animantium, exper. 11. 908
De generatione & geſtatione animantium in utero, exper. 3. 910
De ſpeciebus viſibilibus, exper. 2. 911
De impulſione & percuſſione, exper. 3. ibid.
De titillatione, exper. 1. 912
De penuria pluviæ in Ægypto, exper. 1. ibid.
De clarificatione, exper. 1. 913
De plantis foliis carentibus, exper. 1. ibid.
De materiis vitrorum, exper. 1. ibid.
De prohibitione putredinis, & longâ cadaverum conſervatione, exp. 1. ib.
De copia nitri in quibuſdam littoribus, exper. 1. 914
De corporibus quæ aquæ innatant, exper. 1. ibid.
De fomite qui parum aut nihil conſumit, exper. 1. 915
De fomite vilis prætii, exper. 1. ibid.
De venti collectione ad refrigerium, exper 1. ibid.
De aëris ſalubritate aut contra, exp. 1. 916
De lactis incremento in lac præbentibus animantibus, exper. 1. ibid.
De arena qui vitri naturam referat, exper. 1. ibid.
De Corallii germinatione, exp. 1. ibid.
De mannæ collectione, eper 1. ibid.
De vini correctione, exper. 1. 917
De bitumine materia ignis artificialis, exper. 1. ibid.
De emplaſtro inſtar marmoris indureſcente, exper. 1. ibid.
De curatione quorundam ulcerum & vulnerum, exper. 1. ibid.

De

TABULA EXPERIMENTORUM.

De ſalubritate & inſalubritate venti meridionalis,exper.1. 918
De vulneribus ære & ferro inflictis, exper.1. ibid.
De mortificatione ex frigore, exper.1. ibid.
De pondere,exper.1. ibid.
De corporum ſupernatatione, exper.1. ibid.
De volatu corporis inæqualis in aëre, exper.1. 919
De aqua ut medium ſit ſoni , exper.1. ibid.
De fuga ſpirituum ex objectis ingratis, exper.1. ibid.
De ſuperreflexione Echus,exper.1. 920
De vi imaginationis ad imitationem ſenſus,exper.1. ibid.
De conſervatione corporum, exper.1. ibid.
De germinatione & multiplicatione metallorum,exper.1. ibid.
De ſubmerſione vilioris metalli in pretioſiore,exper.1 921
De fixatione corporum,*exper.1. ibid.*
De naturalium rerum inquietudine in ſe,& appetitu mutationis, exper.1. 922

CENTURIA IX.

De perceptione in corporibus inſenſibilibus,tendente ad naturalem divinationem aut ſubtilia experimenta, exper.30. 921.& ſeq.
De cauſis appetitus in ſtomacho , exper.1. 927
De ſuavi Iridis odore,exper.1. ibid.
De fragrantia,exper.1. 928
De corporea odorum ſubſtantia , exper.1. ibid.
De fœtidis & fragrantibus odoribus, exper.1. ibid.
De cauſis putrefactionis,exper.1. 929
De corporibus imperfecte mixtis, exper.1. 930
De concoctione & cruditate , exper.1. ibid.
De alterationibus quæ vocari poſſent majores,exper.1. 931
De corporibus liqueſcere natis aut contra,exper.1. ibid.
De corporibus fragilibus aut tenacibus.exper.1. 932
De duabus pneumaticorum ſpeciebus in corporibus,exper.1. ibid.
De concretione & diſſolutione corporum,exper.1. ibid.
De corporibus duris & mollibus , exper.1. ibid.
De corporibus ductilibus & tenſilibus, exper.1. 933
De variis materiæ affectionibus & characteribus corporum,exper.1. ibid.
De induratione ex ſympathia, exper.1. 934
De melle & ſaccaro,exper.1. ibid.
De puriori metallo inter viliora,exper. 1. ibid.
De cæmentis & lapicidinis,exper.1.ibi.
De alteratione colorum in pilis & plumis,exper.1. 935
De differentia animalium quoad ſexum,exper.1. 935
De comparativa magnitudine animantium,exper.1. 936
De producendis fructibus ſine oſſiculis,exper.1. ibid.
De melioratione tabaci,exper.1. ibid.
De variis caloribus eadem effecta producentibus,exper.1. 937
De intumeſcentia & dilatatione in elixando,exper.1. ibid.
De dulcoratione fructuum,exper.1.ibi.
De carne eſculenta & contra, exper. 1. ibid.
De Salamandra,exper.1. 938
De contraria operatione temporis in fructibus & liquoribus,exper.1.ibid.
De plagis & contuſionibus,exper.1. ib.
De radice Orris,exper.1. 939
De compreſſione liquorum, exper.1. ibid.
De operatione aquæ in aërem contiguum,exper.1. ibid.
De natura aëris,exper.1. ibid.
De oculis & viſu,exper.7. ibid.
De colore maris,& cujuſcunque aquæ, exper.1. 941
De piſcibus ſquammatis,exper.1. ibid.
De lævo & dextro latere,exper.1. ibid.
De frictionibus,exper.1. ibid.
De globis quos diſtantia planos exhibet,exper.1. 942
De umbris,exper.1. ibid.
De undatione maris & in eo brevibus, exper.1. ibid.
De dulcoratione aquæ ſalſæ, exper.1. 942
De regreſſu ſalſedinis in puteos in littoribus effoſſos,exper.1. ibid.
De attractione ex ſimilitudine ſubſtantiæ,exper.1. 942
De attractione,exper.1. 943
De calore ſubterraneo,exper.1. ibid.
De volatu per aërem,exper.1. ibid.
De tinctura purpuræ,exper.1. ibid.
De maleficatione,exper.1. ibid.
De aſcenſu aquæ aut pulverum , adminiculo flammæ,exper.1. ibid.
De influentiis Lunæ,exper.8. 944
De aceto,exper.1. 945
De animalibus quæ totam hiemem dormiunt,exper.1. 945
De generatione animalium ex coitu & putrefactione,exper.1. 946

CENTURIA X.

De tranſmiſſione & influxu immateriatarum virtutum , & vi imaginationis. De quibus tria experimenta ſunt monitoria; in univerſum exper. 11. 947.& ſeq.
De emiſſione ſpirituum ſub ſpecie vaporis, aut exhalationis ſub ſpecie odoris,exper.26. 950
De emiſſionibus ſpiritalium ſpecierum,quæ ſenſus afficiunt , exper.1. 954
De emiſſione immateriatæ virtutis ex animis & ſpiritibus hominum , ſive per affectus,imaginationes,aut alias impreſſiones,exper.21. ibid.& ſeq.
De ſecreta virtute ſympathiæ & antipathiæ,exper.39. 958
De occultis proprietatibus,exper.1.965
De generali ſympathia ſpiritus humani exper.1. ibid.
De excogitato podagræ remedio. 966

FINIS.

JACKSON MEMORIAL COLLECTION.

00044316

Digitized with financial assistance from

Observer Research Foundation

on 22 February, 2020